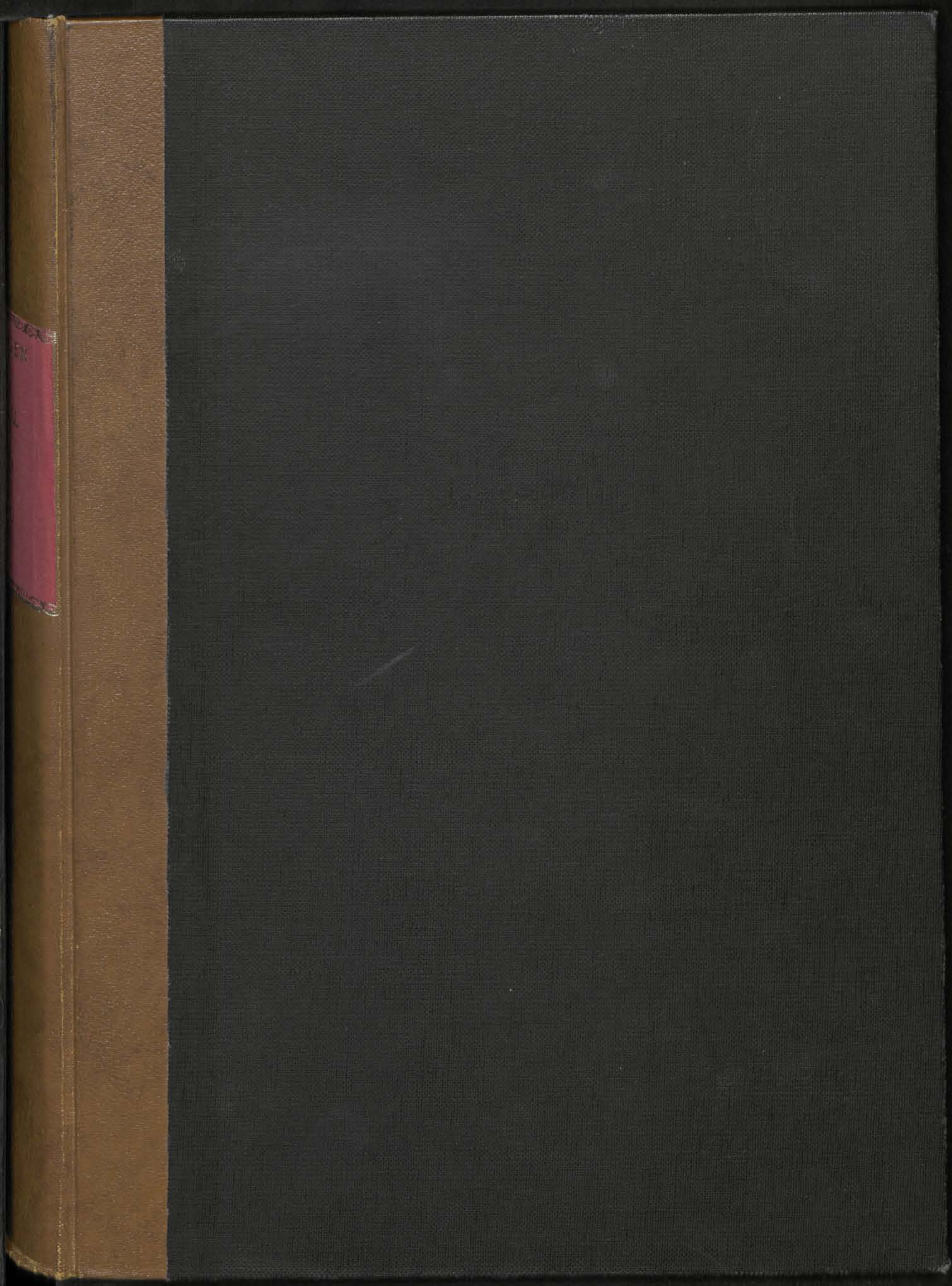

BIJLAGEN

VERSLAG DER HANDELINGEN

VAN DE

TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL.

1900-1901.

Bijlage C. Koloniaal Verslag 1900.

[5. 1.]

I. NEDERLANDSCH (OOST-) INDIË.

II. SURINAME.

III. CURAÇAO.

GELEIDENDE BRIEF.

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Staat, Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

's Gravenhage, *den 18den September* 1900.

Ik heb de eer dezen ten geleide te doen strekken van het Koloniaal Verslag van 1900, tot welks aanbieding, overeenkomstig art. 62, 1ste lid, der Grondwet, de Koninklijke machtiging is verleend. Afgedrukt of ter perse zijn de hoofdstukken **A** tot en met **K** van het Oost-Indisch Verslag, zoomede de tot die hoofdstukken behoorende bijlagen, waaronder drie graphische overzichten betreffende de Indische geldmiddelen. De overige gedeelten van het Oost-Indisch Verslag, zoomede de beide West-Indische Verslagen en bijlagen, volgen zoo spoedig mogelijk.

De Minister van Koloniën,
CREMER.

[5. 2.]

I. NEDERLANDSCH (OOST-) INDIË.

VERSLAG.

A. Grondgebied en Bevolking.

Sedert de jongst verstrekte opgaven omtrent den omvang van het grondgebied van Nederlandsch-Indië en het zielental aldaar (zie nopens een en ander bijlage A respectievelijk van het verslag van 1894 en van dat van 1897) kwamen ter zake geen nieuwe gegevens in, van genoegzaam belang om hier vermeld te worden. Over de voortzetting van de topographische en de hydrographische opnemingen wordt gehandeld in de hoofdstukken **D** § 3 en **E** § 5 van dit verslag.

Omtrent de in 1900 te houden nieuwe vijfjaarlijksche opneming van het zielental op Java en Madura (en van den veestapel aldaar) werden voorschriften gegeven bij gouvernementsbesluit dd. 6 April 1900; zie St. [1]) 1900 n°. 126, zoomede de Javasche Courant van 24 April jl.

B. Opperbeheer.

Ingevolge de Koninklijke besluiten van 1 Juni 1899 nos. 20 en 21 (St. nos. 206 en 207) ging den 3den October van dat jaar (zie St. n°. 267) het bestuur over Nederlandsch-Indië uit handen van den heer Jhr. C. H. A. van der Wijck, die verzocht had van de waardigheid van Gouverneur-Generaal ontheven te worden, over op den heer W. Rooseboom, laatstelijk luitenant-generaal bij den grooten staf van het leger hier te lande. Uit dien rang werd den heer Rooseboom, met ingang van 3 October voornoemd, eervol ontslag verleend bij Kon. besl. dd. 15 Augustus 1899 n°. 37.

Van 7—25 Mei jl. maakte de Gouverneur-Generaal eene dienstreis o. a. naar Soerabaija, Pasoeroean, Samarang, Magelang en Tjilatjap, na vooraf voor den duur zijner afwezigheid van den zetel des bestuurs (zie St. 1900 n°. 144), ingevolge art. 13 van het Regeeringsreglement, het dagelijksch beleid der zaken te hebben opgedragen aan den vice-president van den Raad van Nederlandsch-Indië, den heer mr. Th. H. de Meester.

[1]) Waar in het Koloniaal Verslag — zooals te dezer plaatse — sprake is van het Indisch Staatsblad, schijnt de bijvoeging „Indisch" kortheidshalve achterwege te kunnen blijven, en zal voorts de aanduiding geschieden enkel door de letters „St."; wordt bij uitzondering gedoeld op afkondigingen in het Staatsblad hier te lande, dan blijkt dit door de bijvoeging „Ned.".

Het „Bijblad op het Indisch Staatsblad" wordt voortaan aangehaald als „Bijbl. St."

Ten aanzien van het ceremonieel, in acht te nemen bij dienstreizen op Java en Madura o. a. van den Gouverneur-Generaal en van den vice-president en de leden van den Raad van Indië, werden in Augustus 1899 (St. n°. 242), met intrekking van de verouderde bepalingen ter zake, nieuwe voorschriften vastgesteld.

Bij een gouv. besluit dd. 19 April 1900 werd, in afwachting van eene wijziging dienovereenkomstig van de legerformatie, de staf van den Gouverneur-Generaal verminderd met 1 kapitein, zoodat die staf sedert bestaat, met inbegrip van den hoofdofficier, intendant der gouvernementshôtels, uit 3 adjudanten (2 van de land- en 1 van de zeemacht).

In de richting om de afdoening van aangelegenheden, die niet van genoegzaam belang zijn om daarmede het hoogst centraal gezag bemoeienis te laten, aan de betrokken autoriteiten over te dragen, werd voortgegaan; verg. hoofdst. **H** hierna.

Over de wet van 19 Mei 1899 (Ned. St. n°. 121, Ind. St. n°. 202), waarbij het Regeeringsreglement (art. 109) op één punt werd gewijzigd (gelijkstelling in Nederlandsch-Indië van Japanners met Europeanen) is reeds in 't vorig verslag (blz. 75) gehandeld.

C. Mededeelingen van staatkundigen en algemeenen aard.

§ 1. *Betrekkingen met het buitenland.*

Op verzoek van de Indische Regeering werden door de besturen van de Straits-Settlements en Laboean (Britsch Noord-Borneo) de bestaande verbodsbepalingen tegen den uitvoer van oorlogsbehoeften naar Nederlandsch-Indië wederom tijdelijk bestendigd.

Zooals nog in het vorig verslag (blz. 74) kon worden medegedeeld, vertoefde het tot het auxiliair eskader behoorend pantserdekschip *Friesland* in de maand Juni 1899 een paar weken te Manilla (Philippijnen) tot vlagvertoon. Dezelfde oorlogsbodem werd na het uitbreken van den oorlog in Zuid-Afrika naar de Delagoa-baai gedirigeerd ter behartiging van de belangen van Nederlandsche onderdanen. Over de onttrekking, in Juni/Juli jl., van drie oorlogsbodems aan de in Nederlandsch-Indië aanwezige scheepsmacht om, in verband met de gebeurtenissen in Noord-China, tijdelijk in de Chineesche wateren dienst te doen, zie hoofdstuk **E** van dit verslag.

De Indische Regeering verleende hare medewerking om een tweetal officieren van den Indischen militairen geneeskundigen dienst deel te doen uitmaken van de Nederlandsch-Indische afdeeling van het Roode Kruis in Zuid-Afrika. Over het doen bijwonen van de krijgsverrichtingen aldaar door militaire attaché's zie hoofdstuk **D** hierna.

Het onderzoek naar de wijze, waarop zal kunnen worden voorzien in de behoefte aan bestuurstoezicht op de behandeling van de (meestal in de Straits-Settlements aangeworven) Chineesche werklieden bij de „panglongs" (door Chineezen gedreven balkenkapperijen en houtzagerijen) in de afdeeling Bengkalis der residentie Oostkust van Sumatra (zie vorig verslag, blz. 1), was tijdens de afsluiting van dit gedeelte van het verslag nog niet afgeloopen.

Over een met de Siameesche Regeering te treffen „modus vivendi" aangaande de beantwoording der vraag, welke zich in Siam vestigende uit Nederland of zijne overzeesche bezittingen of koloniën afkomstige personen, geen Nederlanders zijnde, voor de inschrijving in de registers van ons consulaat te Bangkok — zie art. 4 van het tractaat met Siam van 17 December 1860 (Ned. St. 1862 n°. 198, Ind. St. 1863 n°. 20) — als Nederlandsche onderdanen zijn aan te merken, is onze consul in April jl. van instructiën voorzien. Eene regeling van deze aangelegenheid op voorloopigen voet, indien ter zake overeenstemming met Siam verkregen wordt, is onzerzijds wenschelijk geacht in verband met eene hier te lande voorbereid wordende algemeene regeling van het Nederlandsche onderdaanschap.

Omtrent eene nieuwe regeling van de wederzijdsche grenzen op Timor is een ontwerp-verdrag aan het oordeel der Portugeesche Regeering onderworpen. De voor deze aangelegenheid op Timor werkzaam geweest zijnde gemengde (Nederlandsche en Portugeesche) commissie heeft zich daarna ook bezig gehouden met een onderzoek in zake de in het laatst van 1897 en het begin van 1898 op de Nederlandsch-Portugeesche grens aldaar plaats gehad hebbende verwikkelingen (verg. vorig verslag, blz. 2). De stukken omtrent dit onderzoek, in 't laatst van 1899 hier te lande ontvangen, zijn in behandeling.

Met betrekking tot de grens tusschen het Nederlandsch en het

Britsch gebied ter Oostkust van Borneo werd in het afgeloopen jaar onzerzijds aan de Britsche Regeering mededeeling gedaan van het feit dat de in 1891 in gemeen overleg aldaar geplaatste (houten) merkteekenen verdwenen waren en dat op de door nieuwe plaatsbepalingen verkregen snijpunten, ter voorziening in de oogenblikkelijke behoefte, vanwege onze marine tot de plaatsing van voorloopige merken was overgegaan. Dientengevolge is met de Britsche Regeering overeengekomen in April 1901 door eene gemeenschappelijke opneming de plaats te doen bepalen, waar nieuwe en dan steenen merkteekenen zullen worden opgericht.

Sedert de opgaaf in 't vorig verslag (blz. 2) werden van de in den laatsten tijd tusschen Nederland en andere Staten gesloten verdragen, voor zoover zij ook tot Nederlandsch-Indië betrekking hebben, aldaar in verbindenden vorm afgekondigd: het tractaat van handel en vriendschap met Mexico (St. 1899 n°. 181 en 1900 n°. 63), de overeenkomst van handel en scheepvaart met Rumenië (St. 1900 nos. 102 en 103), zoomede het tractaat van vriendschap en handel met den Oranje-Vrijstaat (St. 1900 n°. 62), — van welk tractaat de dezerzijdsche goedkeuringswet reeds was opgenomen in St. 1897 n°. 177, — en eindelijk de internationale sanitaire overeenkomst van Venetië van 19 Maart 1897, met het op 31 October 1899 afgesloten proces-verbaal van de nederlegging der akten van bekrachtiging, zoomede de dezerzijdsche goedkeuringswet der overeenkomst (St. 1900 nos. 139 en 140).

Twee nieuwe vice-consulaten werden in Indië gevestigd. Een door de Britsche Regeering aangestelde vice-consul werd namelijk in die hoedanigheid, op den voet van handeldrijvend vreemdeling, erkend en toegelaten (Juni 1899) te Balik Papan (Oostkust van Borneo), met gemelde havenplaats als ressort, terwijl werd goedgekeurd (December 1899) de benoeming door den te Menado gevestigden consul van Denemarken voor het eiland Celebes van een vice-consul van dat rijk te Makasser.

De onder zekere voorwaarden voor consulair personeel van vreemde Staten bestaande vrijstelling van de in Nederlandsch-Indië werkende „personeele belasting" werd, gerekend van 1 Januari 1896 af, uitgestrekt tot consulaire beambten (St. 1899 n°. 168).

§ 2. *Java en Madura.*

Op politiek gebied deed zich in het afgeloopen jaar op Java en Madura niets bijzonders voor. Aan den onregelmatigen toestand dat in vele streken aldaar het wettelijk buiten omloop gestelde oude kopergeld (duiten) in het inlandsch verkeer nog altijd eene meer of minder belangrijke plaats was blijven innemen, is in het laatst van 1899 en de eerste maanden van 1900 door met beleid voorbereide en uitgevoerde maatregelen een einde gemaakt, zonder dat daarbij bezwaren zijn ondervonden. De inwisseling heeft overal een bevredigend verloop gehad.

Het aantal Mekka-gangers bedroeg in bijna alle gewesten aanmerkelijk minder dan in 1898. De Islam bleef langzaam veld winnen onder de bewoners van het Tengger-gebergte.

De verstandhouding tot de inlandsche hoven op Java mocht bij voortduring bevredigend heeten. De maatregel om in de Vorstenlanden op Java ook de perceelen, die met een zakelijk recht ten name van sultansonderdanen zijn ingeschreven, aan de verpondingsbelasting te onderwerpen, waartoe met betrekking tot Soerakarta het Gouvernement zich de bevoegdheid bedongen had bij de optreding van den tegenwoordigen soesoehoenan (zie het verslag van 1893, blz. 2), kon, in verband met de daartoe in Juli 1899 van den sultan van Djokjokarta verkregen instemming, ook in dit rijk ingevoerd worden. Van des sultan's mededeeling ter zake, aan den resident gedaan, werd aanteekening gehouden bij gouv. besluit dd. 10 Januari 1900 n°. 8.

De rijksbestierder van Djokjokarta overleed in Juli 1899. Totdat in de vacature door de Indische Regeering zou zijn voorzien, werd voorloopig met de waarneming van het ambt belast de oudste hoofd-buitenregent (boepati najoko wedono) Boemidjo, die, na gebleken geschiktheid, bij gouv. besluit dd. 17 Maart 1900 n°. 6 definitief tot rijksbestierder werd aangesteld onder den naam en titel van raden adipati Danoe Redjo.

Met den soesoehoenan van Soerakarta kwam eene overeenkomst tot stand (goedgekeurd en bekrachtigd bij gouv. besluit dd. 10 Januari 1900 n°. 5) betreffende de overneming van de Solosche enclaves in de residentie Samarang, met uitzondering vooralsnog van het landschap Sélo, op de geldelijke gevolgen van welken maatregel (waardoor p. m. 1600 bouws soesoehoenansgebied onder rechtstreeksch gouvernementsbeheer zullen komen) gerekend is bij de Indische begrooting voor 1900. De z. g. Javaansche gronden (kedjawen) zijn op 1 Januari jl. overgedragen; de aan Europeanen verhuurde gronden zullen volgen met de tijdstippen, waarop de nog loopende contracten eindigen. Verder bestaat het vooruitzicht dat — geheel op den basis van de uitkomsten van het ter zake gehouden onderzoek — tusschen den soesoehoenan en het hoofd van het Mangkoe Negoro'sche Huis binnenkort eene overeenkomst zal worden gesloten voor de ruiling van de wederzijdsche enclaves in hun gebied, zijnde alles gereed om die ruiling daarna ook spoedig te doen plaats hebben. Wellicht zal dan tegelijk in werking kunnen treden eene, ingevolge bij gouv. besluit van 19 Juli 1899 n°. 22 verstrekte opdracht, ontworpen reorganisatie der politie in het gebied van Mangkoe Negoro, welke in April jl. bij de Indische Regeering is voorgebracht.

Het voornemen om aan pangeran Mangkoe Negoro weder het eigen beheer te geven van de geldmiddelen der Mangkoe Negaran, op den voet van het in 't vorig verslag (blz. 2) vermelde gouv. besluit dd. 15 April 1899, is met 1 Juni d. o. v. tot uitvoering gekomen. De toestand dier geldmiddelen is thans bijzonder gunstig, wat — behalve aan het zuinig beheer van den prins — vooral te danken is aan de goede suiker- en de veel verbeterde indigoprijzen.

Wat het gemediatiseerde sultanshuis van Cheribon betreft, werd in October 1899 (gouv. besluit van den 11den dier maand n°. 25) door de Indische Regeering weder voorzien in de waarneming der waardigheid van sultan Sepoeh (hoofd van een der drie takken van bedoeld sultansgeslacht), in 1885 opengevallen door overlijden van den toenmaligen waarnemenden titularis, wiens nagelaten eenige wettige zoon, pangeran adipati Mohamad Djamaloedin Aloeda, thans met de vervulling der waardigheid van sultan Sepoeh en het beheer der „kasepoehan" te Cheribon werd belast. Aloeda's moeder, aan welke dit beheer in Mei 1889 was opgedragen, werd alsnu eervol daarvan ontheven, een en ander met ingang van 13 October 1899, op welken datum genoemde pangeran adipati, van wien 't laatst sprake was in het verslag van 1895, blz. 3, den 23-jarigen leeftijd had bereikt.

In de gouvernementsresidentiën op Java kwamen gedurende 1899, door het overlijden der titularissen, respectievelijk in Juli en September de regentsplaatsen open van Serang en Pandeglang, beide in de residentie Bantam. Daar de oudste wettige zoon van wijlen den regent van Serang nog niet geschikt geacht werd voor de vervulling van de opengevallen betrekking, werd met de waarneming daarvan — met gelijktijdige uitoefening van zijne eigen functiën — tijdelijk belast de patih van het regentschap (September). Van de drie zonen van den overleden regent van Pandeglang waren twee nog zeer jong en werd de oudste ongeschikt geacht om zijn vader op te volgen, wat mede het geval was met 's regents eenigen broeder, terwijl geen ander lid van het geslacht, waartoe de overledene behoorde, voor het ambt in aanmerking kon komen. Om deze redenen werd (in Februari jl.) voor de vervulling der vacature de keuze gevestigd op den regent van Tjaringin (mede in Bantam gelegen), die afstamt van een regentengeslacht, hetwelk gedurende het grootste gedeelte van het bestaan van het regentschap Pandeglang aldaar aan het hoofd heeft gestaan, en nauw verwant is aan de voormalige Bantamsche sultans. Met de waarneming der betrekking van regent van Tjaringin werd bij diezelfde gelegenheid tijdelijk belast, nevens zijne eigen functiën, de patih van het regentschap, terwijl omtrent de definitieve vervulling nader eene beslissing zal worden genomen. Voorts werd in September 1899 voorzien in de in 1895 opengevallen betrekking van regent van Poerbolinggo (Banjoemas) met de waarneming waarvan (zie het verslag van 1896, blz. 3) tot dusver de patih van het regentschap belast was. Bij ontstentenis van zoons van den laatsten regent, werd diens oudste broeder, tot dusver wedono van het district Soekaradja, regentschap Banjoemas, benoemd. De in 1885 opgetreden regent van Madioen, die reeds vroeger, laatstelijk nog in Juni 1899, wegens het aannemen van eene ongepaste houding tegenover het bestuur, door de Indische Regeering was terechtgewezen, gaf in 't laatst van het jaar tot nieuwe klachten aanleiding. Onder meer rezen tegen hem zware vermoedens dat hij in zake het voorloopig onderzoek van een ten residentshuize gepleegden diefstal zich aan onwaardige handelingen zou hebben schuldig gemaakt. In afwachting van een door den resident te dezer zake nader in te stellen onderzoek

werd bij gouv. besluit dd. 7 Januari 1900 n°. 3 de regent in de uitoefening van zijne functiën geschorst, met last om zich, via Batavia, naar Padang te begeven en daar verblijf te houden in afwachting van nadere bevelen of te zijnen aanzien te nemen maatregelen. Hem werd vrijgelaten zich derwaarts, mede op 's lands kosten, door zijn gezin en bedienden te doen vergezellen en zich te Padang bij het bestuur aan te melden voor huisvesting en levensonderhoud.

Bij gelegenheid der verjaring in 1899 van den geboortedag van H. M. de Koningin werden de regenten van Limbangan (Preanger Regentschappen), Cheribon, Tagal en Koetoardjo (Bagelen) benoemd tot ridder in de orde van Oranje-Nassau. Verder werden in het afgeloopen jaar toegekend: de groote gouden ster voor trouw en verdienste aan de regenten van Demak (Samarang) en Japara en de kleine gouden ster aan de sedert overleden regenten van Serang en Pandeglang, zoomede aan den regent van Sidoardjo (Soerabaija), terwijl de regenten van Patti (Japara), Keboemen (Bagelen) en Magettan (Madioen) het praedicaat „adipati" verwierven. Ook aan vele inlandsche hoofden en ambtenaren van lageren rang, die zich op de eene of andere wijze verdienstelijk gemaakt hadden, vielen belooningen van verschillenden aard ten deel; andere daarentegen moesten wegens plichtverzuim of ongeoorloofde handelingen ontslagen of gerechtelijk vervolgd worden.

Omtrent de veiligheid van personen en goederen is over 1899 het volgende te vermelden. Gevallen van moord en doodslag kwamen het meest voor in de residentiën Madura (106), Soerabaija (38), Probolinggo (38), Bezoeki (25) en Japara (24), terwijl in Rembang het aantal, te zamen met dat der zware verwondingen, 211 bedroeg. Het aantal gerapporteerde ketjoepartijen steeg in Soerakarta tot 22 (9 in 1898), doch bedroeg in de gouvernementsresidentiën niet meer dan 13 (in 1898 14), waarvan 5 gevallen in Madioen, 3 in Krawang, 2 in Soerabaija en 1 geval in elk der gewesten Samarang, Japara en Kediri. Voorts is in de gewestelijke verslagen melding gemaakt van 38 gevallen van roof op den publieken weg (15 in Rembang, 11 in Soerakarta, 8 in Japara, 3 in Kadoe en 1 in Banjoemas). Diefstal van vee, vaak alleen gepleegd als een middel om zich een losprijs te verschaffen (het zoogenaamde „teboesan"), kwam nog veelvuldig voor. Omtrent de preventieve werking van de in het voorjaar van 1899 (zie vorig verslag, blz. 76/77) tegen dit kwaad in het leven geroepen strafbepalingen kon bij den aanvang van 1900, wegens het korte tijdsverloop, nog niet met grond worden geoordeeld. Het aantal rietbranden nam af; wat de residentie Soerabaija betreft, is de vermindering zeer aanmerkelijk (118 gevallen, tegen 373 in 1898). Van zee- en strandroof werd in het verslagjaar niet vernomen.

De gezondheidstoestand der bevolking was over het algemeen gunstig. Koortsen, buikaandoeningen en pokken (deze laatste ziekte — voor zooveel bericht werd — slechts in één enkel district van bepaald epidemischen aard) waren als gemeenlijk de meest voorkomende ziekten.

In tal van gewesten had de veestapel nogal van ziekten te lijden, vooral van mond- en klauwzeer, buikziekten en darmontsteking.

Op Madura viel de rijstoogst, door het vroeg ophouden van de regens, over het algemeen slecht uit; in Rembang waren de uitkomsten dooreengenomen minder dan het voorafgegane jaar, terwijl zij in de afdeeling Magelang der residentie Kadoe beneden het gemiddelde van vorige jaren bleven. Overal elders op Java gaf de rijstcultuur echter gunstige, in vele streken zelfs zeer gunstige resultaten. Andere voedingsgewassen dan rijst slaagden over het algemeen naar wensch; in enkele gewesten zelfs zeer goed. De koffieoogst, hoewel weer niet groot, viel intusschen beter uit dan in 1898. Evenals in dat jaar hadden de meeste suikerondernemingen veel reden tot tevredenheid. Ook over de uitkomsten der tabakscultuur viel niet te klagen.

De aanleg van de Bantam-lijn der staatsspoorwegen kwam, volgens het gewestelijk verslag, voornamelijk in de afdeeling Lebak aan den handel ten goede. Te Batavia was de toestand op commercieel gebied beter dan in vorige jaren; te Soerabaija was het er minder gunstig mede gesteld. Elders bleef het handelsvertier vrijwel op gelijke hoogte als in 1898.

Buitengewone verhuizingen onder de bevolking deden zich niet voor. Uit verscheidene gewesten vond als gewoonlijk emigratie naar de buitenbezittingen plaats, vooral naar Deli, de Lampongsche Districten en Palembang, terwijl ook eenige transporten inboorlingen naar streken buiten Nederlandsch-Indië (Suriname, Straits-Settlements, Duitsch Nieuw-Guinea) vertrokken. De verhuizing uit omliggende gewesten naar de residentie Krawang, uit Bagelen naar de districten Pegadingan en Tjilatjap (residentie Banjoemas) en uit tal van gewesten van Midden-Java en Probolinggo naar de afdeelingen Djember en Banjoewangi der residentie Bezoeki bleef aanhouden. Omtrent den toestand der Javaansche nederzetting in Zuid-Soekapoera is door den resident der Preanger Regentschappen gunstig gerapporteerd.

Door zware regens in de bovenlanden stond op 7 en 8 Februari 1899 een groot deel van de hoofdplaats Batavia onder water. In de afdeelingen Soekaboemi en Tjiandjoer der residentie Preanger Regentschappen kwamen in het laatst van het jaar hevige bandjirs voor, welke veel schade hebben toegebracht aan de spoorbaan, bruggen, wegen en aanplantingen van inlanders. Ook in andere streken traden de rivieren buiten hare oevers zonder echter veel nadeel te berokkenen. De Smeroe (residentie Pasoeroean) gaf nu en dan weer teekenen van verhoogde werking. In het begin van 1900 werden in de Preanger Regentschappen de hoofdplaats Soekaboemi en omstreken geteisterd door eene opeenvolging van aardschokken. Een verslag hieromtrent, van de hand van den hoofdingenieur van het mijnwezen dr. R. D. M. Verbeek, is gevoegd bij de Jav. Courant van 23 Februari jl. n° 16. Alleen steenen gebouwen werden beschadigd; menschenlevens waren niet te betreuren.

§ 3. *Atjeh en onderhoorigheden.*

Groot-Atjeh.

Onderafdeelingen Koeta Radja en Voorwerken en Gebied buiten de sagi's. In dit gebied heerschten volstrekte rust en veiligheid, niettegenstaande het bewaren daarvan op de hoofdplaatsen Koeta Radja en Oeleë Lheuë slechts aan een gering aantal politie-oppassers en daarbuiten alleen aan de Atjehsche hoofden opgedragen is.

De inlandsche school te Koeta Radja werd, behalve door de reeds van vroeger daarop geplaatste zonen van hoofden en aanzienlijken, in het verslagjaar ook bezocht door T. Tjik, den vermoedelijk aanstaanden imeum van Loeëng Bata, en door T. Oebit, jongeren broeder van den oeleëbalang van Idi Rajeu (Edi Besar), die bij den hoofdpanghoeloe bij den landraad te Koeta Radja inwoont, en slechts gedurende de vacantie te Idi Rajeu verblijft.

De lang verlaten geweest zijnde kampong Adjé in de moekim Lam Sajoen werd weder bewoond.

Uit het slechts door vrouwen bewoonde huis van wijlen den ceremoniemeester T. Nja Moehamat te Kampong Djawa werden door twee tijdelijk in die kampong vertoevende lieden van Ije Leubeuë 7 achterlaadgeweren, 4 revolvers en een aantal goudwerken, alles aan de erfgenamen van T. Nja Moehamat toebehoorende, ontvreemd. Door bemoeienis van het bestuur te Sigli werden de vuurwapenen alle achterhaald. Van het hoofd van Kampong Djawa werd, tot straf wegens gebleken nalatigheid in deze, de uitlevering van 2 achterlaadgeweren of eene zware boete geëischt. Ten gevolge van deze gebeurtenis leverden de bewoners der kampongs Djawa en Pandé vrijwillig een aantal vuurwapenen bij het bestuur in, vermits die toch van geen nut meer voor hen waren, en zij zich niet langer voor de veilige bewaring daarvan wenschten aansprakelijk te stellen.

Met 1 April 1899 werd, zooals reeds in 't vorig verslag (blz. 23 en 161) is gemeld, de afdeeling Groot-Atjeh, uitgezonderd het eiland Wé, onder het tolgebied gebracht en te Oeleë Lheuë een kantoor voor de inning van in- en uitvoerrechten en accijnzen opgericht.

De zindelijkheid in de kampongs liet weinig meer te wenschen over. Op last van het bestuur werden door de bevolking behoorlijke toegangswegen van de groote of colonne-wegen tot de kampongs gemaakt, alsmede verbindingswegen tusschen de kampongs onderling.

Vele zaken werden door Atjehers bij de moesapat te Koeta Radja voorgebracht en door deze rechtbank naar genoegen van de betrokkenen uitgemaakt. In deze rechtspraak toonde de bevolking meer en meer vertrouwen te stellen. Alle bevelen van het bestuur werden stipt en zonder morren gehoorzaamd.

Onderafdeeling XXVI Moekims. Gedurende het geheele verslagjaar waagde zich slechts eens — gedurende een paar dagen in September — eene kleine bende onder den vroeger uitgeweken waki Him van Lampeu'oeë in de langs het oostelijk grensgebergte der XXVI Moekims gelegen moekim Lam Blang. Zij ondervond niet

den minsten steun van de hoofden en bevolking, die integendeel het bestuur dadelijk juiste berichten zonden. Door de groote beweeglijkheid der bende gelukte het echter eerst in den avond van den derden dag aan eene brigade marechaussee, op aanwijzing en vergezeld van het hoofd van Lampeu'oeë, haar in de bergen te achterhalen en na een kort vuurgevecht met verliezen op de vlucht te jagen.

Overigens bleven rust en veiligheid ongestoord en was de stemming der bevolking zeer gunstig. De civiele gezaghebber beweegt zich te paard, geheel alleen, door dat gebied; evenzoo de andere officieren der daar gelegerde divisie marechaussee. Ook andere personen maakten te paard, te voet, per huurkar of rijwiel ongehinderd uitstapjes tot naar den marechausseepost te Tjot Mantjang.

T. Djoehan Lam Pasè, de uitgeweken afstammeling van den tweeden tak van het panglima sagi-geslacht der XXVI Moekims, onderwierp zich onvoorwaardelijk en werd gedurende eenigen tijd te Koeta Radja geïnterneerd. Ten bewijze van zijne goede gezindheid en ter verkrijging van vergiffenis nam hij op zich een 150-tal vroeger uit de XXVI Moekims naar Samalanga uitgeweken huisgezinnen te verzamelen en naar dat gebied terug te brengen, waartoe hij in Juni 1899 met T. Tji Samalanga naar dat kuststaatje vertrok. Bij het begin van 1900 was het hem echter nog niet gelukt aan die voorwaarde te voldoen, waarbij hij natuurlijkerwijze geen steun vindt bij T. Tji Samalanga, die met leede oogen die nijvere bevolking weder uit zijn land zou zien vertrekken.

T. Tjoet Toengkob, aan wien vergund was zich te Lam Reuëng, de woonplaats van den panglima sagi, T. Nja Banta, op te houden (verg. vorig verslag, blz. 5), werd in Augustus 1899 weder te Koeta Radja geïnterneerd, toen het bleek dat hij te Lam Reuëng nu en dan mede gehoord was in zaken de IX Moekims Toengkob betreffende; hij bleef te Koeta Radja tot December 1899. In die maand vroegen èn de panglima sagi èn de hoofden der XIII Moekims Toengkob vergiffenis voor T. Tjoet, en zoo mogelijk herstelling in zijne vroegere betrekking. In aanmerking genomen, dat T. Tjoet Toengkob gedurende ruim een jaar na zijne terugkomst, overeenkomstig den eisch van het bestuur, in Groot-Atjeh als ambteloos burger had gewoond op de plaatsen hem door het bestuur aangewezen, zonder eene enkele der inkomsten te genieten, die aan een oeleëbalang in de Atjehsche maatschappij toekomen en zonder gezag uit te oefenen; dat door een en ander aan hoofden en bevolking duidelijk gebleken is dat het bestuur de macht heeft om zelfs aan de voornaamste oeleëbalangs het gezag in hun gebied te ontzeggen, indien het zulks wenschelijk of noodig acht, zelfs zonder dat zij uit het land verbannen worden; dat een wijs beleid medebrengt de wettige hoofden op hunne plaats te brengen en in hun gezag te handhaven, werd aan T. Tjoet Toengkob vergiffenis geschonken, en werd hij bij wijze van proef met de waarneming der betrekking van oeleëbalang der IX Moekims Toengkob belast, met bepaling dat het van zijn gedrag zou afhangen of hij later definitief in die betrekking zou worden bevestigd. Op verzoek van T. Tjoet Toengkob werd voorts zijn bloedverwant en zwager T. Banta Amat als zijn banta erkend, welke betrekking vroeger ook door diens vader T. Moeda Rajeu was bekleed.

Het meest actieve bendehoofd uit de XXVI Moekims afkomstig, Panglima Ma Asan, werd in Januari 1899 door een detachement van den post te Kroeëng Raja nabij Kalé in het Pidië'sche overvallen, doch wist, hoewel zwaar gewond, te ontkomen; na zijn herstel bepaalde hij zich tot agitatie in het Pidië'sche, meest in de omstreken van Kalé, Laweuëng en Saree.

De reeds lang verlaten kampongs Bakoej, Lam Baloej, Lempoh en Ije Masem werden weder bewoond; ook eenige vroeger naar het Kroeëng Raja'sche uitgeweken lieden der moekim Ladong keerden daarheen terug om de oude pepertuinen weder schoon te maken.

De panglima sagi T. Nja Banta was ook begonnen met het aanleggen van pepertuinen in het bewesten Kroeëng Raja gelegen gedeelte der XXVI Moekims, alwaar tot dusver nooit peper is geplant.

Behalve in de moekims Gani, Loebo en Lam Oedjong, waar de inzameling overvloedig was, kon de rijstoogst in de overige moekims slechts voor zes à negen maanden in de behoefte voorzien ten gevolge van den velen last van veldmuizen en wilde varkens ondervonden, op welke dieren op groote schaal jacht werd gemaakt. Het ontbrekende werd vooral van uit de XXII Moekims aangevuld, in ruil voor zout en visch uit de XXVI Moekims. Omtrent het in den aanvang van 1900 te veld staande gewas waren, ook ten gevolge van het ongestadige weder, de verwachtingen niet groot. De binnenlandsche handel bleef levendig, zoodat de passar te Tjot Mantjang ter voldoening aan de behoefte vergroot moest worden.

Op last en onder leiding van het bestuur werd in het afgeloopen jaar door de bevolking weder veel gedaan aan aanleg en verbetering van wegen en bruggen en ter bevordering van de zindelijkheid in de kampongs. Van de hoofden werd daarbij de meeste medewerking ondervonden; slechts enkelen hunner moesten wegens nalatigheid of onvoldoende activiteit met boeten, met tijdelijke intrekking van hunne wapenpas of met aanhouding ten kantore van den civielen gezaghebber gestraft worden. Zoo werd door de bevolking eene nieuwe ook voor ruiters bruikbare brug gebouwd van 80 M. lengte over de Kroeëng Angan; de bestaande weg tot Tjot Kariëng werd verlengd tot den Glé Broeë, met aanleg van de daarin benoodigde bruggen; verder werd een weg aangelegd van Lam Njong naar Blang Kroeëng en werden de wegen van Siron langs de Kroeëng Lingka en van Lam Baro langs den rechteroever der Atjeh-rivier, welke beide steeds van overstroomingen te lijden hadden, verlegd en verbeterd. Ook met den aanleg en de verbetering van de wegen in en tusschen de kampongs werd steeds voortgegaan, en zonder overdrijving kan gezegd worden dat het geheel een vreedzaam, zindelijk en welvarend aanzien heeft.

Herhaaldelijk werden door de bevolking gedroste dwangarbeiders opgevat en aan het bestuur uitgeleverd. Het vertrouwen in de door den civielen gezaghebber geleide moesapat-rechtspraak neemt zoo toe, dat niet alleen vrouwen zich rechtstreeks tot die moesapat wenden ter verkrijging van recht, maar dat ook allerlei zaken, waarvan men vroeger nooit hoorde, worden voorgebracht. In één der laatste maanden werden er zelfs 70 zaken aanhangig gemaakt. Gevallen van onwil, om zich van de voorgeschreven kampongpassen te voorzien, kwamen niet voor; evenmin werd eene enkele overtreding ontdekt van het verbod om zonder vergunning blanke wapenen te dragen.

De politieke toestand in de sagi der XXVI Moekims kan niet anders dan zeer gunstig worden genoemd.

In den laatsten tijd is de civiele gezaghebber in deze sagi met groote omzichtigheid begonnen door tusschenkomst van den oeleëbalang te trachten de bevolking af te brengen van de voor kraamvrouwen zoo folterende adat van het „madeuëng" — indroogen van de kraamvrouw boven een vuur — (zie dr. Snouck Hurgronje, „De Atjehers", deel I, blz. 412-413), omdat bij onderzoek gebleken is dat deze behandeling eene sterfte ten gevolge heeft van meer dan 30 pct.

Onderafdeeling XXV Moekims en de Zuidelijke nederzettingen. Ook in de sagi der XXV Moekims werd gedurende het verslagjaar de rust niet verstoord. Alleen waagde eene kleine, gedeeltelijk met geweren gewapende bende onder Pang Neh en Pang Mat zich in Mei 1899 een drietal dagen in de IV en VI Moekims. Zij was door de bergen van Paroë en Leupoeëng getrokken en verscheen op zekeren avond in de kampong Boeket Seuboen en in de moekims Lam Ba'et en Lam Teungoh, waar zij om sabil-bijdragen vroeg; zij hield zich overigens in het gebergte schuil tot het haar gelukte 's nachts over Naga Oembang weder door het gebergte af te trekken. De marechaussee's, die dag en nacht alle schuilhoeken in het hooge boschrijke gebergte doorzochten, hadden de bende niet kunnen vinden. Het hoofd van Boeket Seuboen zond dadelijk aan het bestuur bericht dat, buiten hem om, door enkele inwoners dier kampong aan de bende eenig geld was gegeven, weshalve die lieden met boeten gestraft werden. Om dezelfde reden werden verscheidene inwoners der moekims Lam Ba'et en Lam Teungoh beboet, alsmede beide moekims in hun geheel, omdat zij niet tijdig genoeg mededeeling omtrent het verschijnen van de kwaadwilligen aan het bestuur hadden gedaan. Een van de aanvoerders der bende, Pang Neh, vroeg en verkreeg in October met drie volgelingen vergiffenis, tegen inlevering van 2 Beaumont-geweren met patronen en 1 donderbus; de andere, Pang Mat, viel in November te Kroeëng Kali met zijn Beaumont-geweer in onze handen.

In October werden eenige vroeger uitgeweken lieden der III Moekims Daroj, met huisgezin en goederen uit het Lhong'sche naar hunne oude woonplaatsen terugkeerende, nabij den Glé Taron beroofd door waki Brahim van Mibo, die, wegens diefstal door de moesapat tot dwangarbeid veroordeeld, uit de gevangenis te Koeta Radja was ontvlucht en zich eenige dagen in het gebergte bezuiden de IX Moekims schuil hield.

De geest van hoofden en bevolking der XXV Moekims kan

even goed, zoo niet gunstiger geacht worden dan die in de XXVI Moekims.

Tusschen Oeleë Lheuë en Lho Nga bestaat een vrij druk verkeer, zelfs van dames zonder eenige geleiding. De naar Lho Nga tot herstel van gezondheid gezonden zieke militairen worden daarheen steeds ongewapend en zonder geleide overgebracht. Het resultaat van de met Lho Nga genomen proef als herstellingsoord is zeer gunstig.

Zoowel ten gevolge van de reeds in het vorig verslag, blz. 6, vermelde aansporing van den panglima sagi, als in verband met Teukoe Oema's sneuvelen, keerden vele vroeger uitgewekenen terug, en vroegen en verkregen verscheidene vroegere volgelingen en eenige onder-aanvoerders van T. Oema, onder wie het hoofd der in 1896 in haar geheel uitgeweken kampong Lam Tet (VI Moekims), vergiffenis en vergunning tot terugkeer naar de XXV Moekims, tegen betaling van boete of inlevering van vuurwapenen.

De kampongs Lam Blang, Lam Soet en Lam Reuëng werden, na lang verlaten te zijn geweest, weder bewoond, terwijl de in 1898 weder betrokken kampong Lam Peuneuroet zich uitbreidde. In de in 1896 door onze troepen verbrande moekim Djeumpet werden de hutten, waarin de bevolking tot dusver gehuisd had, grootendeels door behoorlijke woningen vervangen.

De oogst was over het geheel ruim voldoende, in sommige streken overvloedig, zoodat veel rijst uit dit gebied naar Daja kon uitgevoerd worden. Voor het nieuwe gewas waren de uitzichten echter minder gunstig ten gevolge van het ongestadige weder, terwijl daarenboven de veestapel, door mond- en klauwzeer aangetast, grootendeels niet voor de sawahbewerking gebruikt kon worden. Door zware regens en overstroomingen in Augustus werd vooral in de IV Moekims veel schade aan de velden aangericht, terwijl alle tijdelijke bruggen, behalve die over de Kroeëng Raba, vernield werden. Veel last werd ondervonden van wilde varkens en tijgers, waarop de marechaussee's zooveel mogelijk jacht maakten. De vruchtenoogst was overvloedig, doch ten gevolge van de vele regens van mindere qualiteit.

Aan herhaalde boschbranden in het gebergte bezuiden de IX Moekims werd, door het bedreigen van straf tegen moedwil en onachtzaamheid, een einde gemaakt.

De passar te Pakan Bada ging na de opheffing van onzen post te Lam Djamee achteruit; daarentegen nam die op de nieuwe hoofdplaats der onderafdeeling Lho Nga in nog grootere mate toe.

Aan aanleg en verbetering van wegen en bruggen werd door de bevolking ijverig gewerkt. Een flinke weg werd aangelegd van Aneu Paja naar den Glé Taron-pas; evenzoo van den Glé Taron naar Biloej en van onzen ouden post Lam Reuëng naar het kamponggebied der moekim Lheuë, terwijl een weg getraceerd is van onzen vroegeren post Blang langs den Glé Geunteng naar den weg Pakan Blang Bada — Lho Nga, waardoor eene kortere verbinding tusschen Koeta Radja en Lho Nga zal verkregen worden, met vermijding van den tegenwoordigen grooten omweg over Oeleë Lheuë.

Ook ten opzichte van de zindelijkheid in de kampongs werden hoogere eischen gesteld; zoo wordt thans o. a. het vee niet meer onder de huizen gestald, maar hetzij in afzonderlijke stallen op het erf, hetzij in een gemeenschappelijken kampongstal ondergebracht.

Slechts enkele malen moesten hoofden wegens lauwheid in de opvolging van bevelen van het bestuur met aanhouding gestraft worden. De moesapat-rechtspraak bleef het vertrouwen der bevolking genieten.

Van onwil om zich van kampongpassen te voorzien was geen sprake. Wegens het zonder vergunning dragen van blanke wapenen werd slechts één Atjeher gestraft.

Ook in de Zuidelijke nederzettingen bleef de rust ongestoord, maar de veiligheid liet er hier en daar soms nog te wenschen over.

In Leupoeëng werd o. a. in Maart 1899 een handelaar beroofd door enkele vijandiggezinde Leupoeëngers, wier schuilplaatsen niet door de bevolking aangewezen werden, weshalve haar vergoeding van de schade en eene boete opgelegd werden; twee dier vijandiggezinden, onder wie het hoofd der kampong Lam Sinia, vielen in Juli te Lho Trieëng nabij Seudoe in handen der marechaussee, waarbij twee Beaumont-geweren, een revolver en munitie werden buitgemaakt. De kampong Lho Trieëng werd wegens het heimelijk herbergen van deze lieden beboet. In Mei werd de moekim Leupoeëng beboet wegens het niet tijdig waarschuwen van het bestuur omtrent het doortrekken van de hiervóór vermelde bende van Pang Neh en Pang Mat, die zich in die maand in de IV en VI Moekims vertoonde.

In het gebergte nabij de Ritiëng-baai werden, op aanwijzing van een Atjeher, 5 tromplaadgeweren verborgen gevonden en in beslag genomen.

In de bergachtige moekims Paroë en Koeloe hielden zich meermalen vijandiggezinden schuil, die sabil-bijdragen vorderden zooals Pang Leman en de reeds genoemde Pang Neh, terwijl T. Oema's halfbroeder, T. Moesa, bij weigering van verdere sabil-bijdragen door de bevolking, zich door het rooven van karbouwen schadeloos stelde. Pang Leman, een der aanvoerders van de bende, tegenover welke op 20 September 1897 (verg. het verslag van 1898, blz. 36) bij eene grot in het gebergte ten zuidoosten van Lho Nga 1 officier en 4 minderen sneuvelden, werd in Maart 1899 door eene marechaussee-patrouille in Lhong verrast en neergelegd; hetzelfde lot trof verscheidene andere vijandiggezinden in de Zuidelijke nederzettingen. In Mei werd de moekim Paroë om dezelfde reden als Leupoeëng beboet.

In Lhong hielden zich aanvankelijk op T. Ripin van Lam Soedjen, T. Rajeu Nanta [1]), T. Amat Lam Loempoeë en enkele kleinere bendehoofden; de voor hen bevreesde bevolking durfde de pogingen van het bestuur om hen eveneens in handen te krijgen niet ondersteunen.

Een spion van het bestuur werd te Kroeëng Kala op last van T. Ripin vermoord zonder verzet van de zijde der bevolking van die moekim, welke deswege met de betaling van het bloedgeld aan de familie van den vermoorde en met boete belast werd. Nadat einde April 1899 een deel der te Lho Nga gelegerde divisie marechaussee Lhong bezette, trokken de daar huizende benden zuidwaarts af naar Daja; zij vertoonden zich daarna slechts tijdelijk en tersluiks in het Lhong'sche.

In Juni werden de kampongs Poedeng en Geunteut beboet wegens het niet berichten van de aanwezigheid van T. Amat Lam Loempoeë en Pang Mat (welke laatste, zooals reeds gezegd, in November bij Kroeëng Kali gedood werd); in September viel het bendehoofd Pang Radjin bij Geunteut in onze handen.

In Augustus werden een viertal kampongs in Lhong beboet wegens het laten doortrekken van T. Ripin Lam Soedjen zonder dat zij bericht aan het bestuur zonden, en de volgende maand weder twee kampongs om dezelfde reden. In October begaf de divisie-commandant zich met eenige brigades marechaussee langs den bovenloop der Kroeëng Bintaroe naar Gapa in Boven-Daja, de gewone schuilplaats van T. Ripin; tezelfder tijd had deze zich echter met een 40-tal volgelingen door de benedenlanden van Daja begeven, en zich versterkt in eene grot in het steile gebergte boven Poedeng. Het omtrekken van die stelling door de marechaussee noodzaakte T. Ripin tot den aftocht, met achterlating van één doode. De moekims Blang Mé en Kroeëng Kala, alwaar door volgelingen van T. Ripin sabil-bijdragen waren ingevorderd, werden met het dubbele bedrag van het opgebrachte beboet. In December kreeg eene patrouille nabij Geunteut eenige schoten van lieden, die wegens een tusschenliggend gezwollen riviertje niet konden achterhaald worden; de kampong Geunteut, die van de aanwezigheid van vijandig volk geen bericht had gezonden, werd met boete gestraft.

Medewerking tot het in handen krijgen van vijandiggezinden werd van hoofden en bevolking weinig ondervonden.

Overtreding van het verbod tot het dragen van blanke wapenen kwam nu en dan voor, alsook onwil om te voldoen aan het voorschrift dat volwassen mannen moeten voorzien zijn van kampongpassen; toch werden gedurende het verslagjaar in de III Moekims Lhong 2200 van die passen uitgereikt. De overtreders werden gestraft. Sommigen moesten, bij gewapend verzet tegen hunne arrestatie, neergelegd worden. Aan den anderen kant keerden, vooral na den dood van T. Oema, vele lieden, het actief of passief verzet moede, naar hunne woonplaatsen terug, voor een deel na betaling van boete. Daartoe behoorde de jongere broeder van den imeum van Blang Mé, T. Brahim, die eerst na T. Oema's vlucht van Tangsé naar de Kroeëng Masén zich van hem afgescheiden, doch ook na dien tijd steeds alle aanraking met het bestuur vermeden had, tot hij zich in Mei 1899 bij het bestuur te Lhong en te Koeta Radja aanmeldde en tegen betaling van boete vergiffenis kreeg.

Voor den aanleg en het onderhoud van wegen en bruggen werd van hoofden en bevolking de meeste medewerking ondervonden. In Leupoeëng kwam een 3 M. breede weg gereed van Lam Sinia naar Poeloet; ook in Lajoen werd 400 M. weg aangelegd. Aan de bevolking van Lhong werd opgedragen om in de richting noord-zuid een weg aan te leggen, die van Kroeëng

[1]) T. Rajeu Nanta neemt nooit aan vijandelijkheden tegen ons deel.

Kala tot Poedeng gereed kwam; voorts werd een weg in west-oostelijke richting van Lho Petoelot tot Lam Soedjén, in de sawah 2, elders 4 M. breed, aangelegd, terwijl ook alle bruggen in die wegen door de bevolking gebouwd werden. Vele dezer bruggen waren echter tegen hooge bandjirs niet bestand, zooals bij de overstroomingen in Augustus bleek.

De rijstoogst in de Zuidelijke nederzettingen was, niettegenstaande overlast van veldmuizen, over 't geheel voldoende, in de III Moekims Lhong, in weerwil van het daar heerschende tekort aan ploegvee, zelfs overvloedig, zoodat van daar uitvoer naar Daja kon plaats hebben. Door het ongestadige weder waren de vooruitzichten van den aanstaanden oogst ook hier niet gunstig; velen hebben zich derhalve op den ladangbouw toegelegd.

T. Moesa, Oema's broeder, en T. Nanta Rajeu, Oema's zwager, verlieten Lhong en begaven zich naar Tjoet Nja Din in Boven-Meulaboh.

XXII Moekims. De politieke toestand in de sagi der XXII Moekims is, ten gevolge van het nog ontbreken van het sagihoofd met enkele zijner voorname familieleden en van het nog in verzet zijn tegen ons gezag van den oudsten zoon T. Ali Ba'et van den in 1896 verbannen oeleëbalang der VII Moekims Ba'et, met enkele zijner imeums (zie het verslag van 1897, blz. 7), uit den aard der zaak minder bevredigend dan in de beide andere sagi's, maar in weerwil hiervan werd toch in de vallei dezer sagi de rust nergens verstoord en liet alleen nu en dan, voornamelijk des nachts, de veiligheid van personen hier en daar te wenschen over.

Onderafdeeling Lam Baro (XXII Moekims). In het gebergte bezuiden de VII Moekims Ba'et vertoonden zich in October 1899 voor 't eerst weder een paar kleine vijandelijke benden, één van welke stond onder de zoons van den in Januari te voren (zie vorig verslag, blz. 7) door de marechaussee te Lam Leuët overvallen en neergelegden imeum van Lam Ara, terwijl de andere werd aangevoerd door den zoon van den imeum van Lam Meulo. De moekim Lam Meulo, waar deze laatste bende zich des nachts vertoond had, en Sibreë, waar de telefoongeleiding was doorgekapt, werden beboet, omdat van de aanwezigheid van vijandig volk niet tijdig bericht aan het bestuur was gezonden. Om dezelfde reden werd de kampong Blang Miro beboet, toen aldaar een spion van het bestuur vermoord werd. Een deel der te Lam Baro gelegerde divisie betrok toen tijdelijk een bivak te Tjot Teumali, ten einde het patrouilleeren in de bergen te vergemakkelijken. Daardoor gelukte het de schuilplaatsen der bende in de bergen te vinden en te verbranden; bij Oeteuën Kala werden eenige vijanden overvallen, die 2 dooden in onze handen lieten, zoomede 3 Beaumont-geweren, een ruimen voorraad munitie, vivres en eenig geld. Op het lijk van één der gesneuvelden, Keutji Ali van Mampree, werd een brief van T. Ali Ba'et gevonden, aan de moekim Loethoe opdragende Keutji Ali van sabil-bijdragen te voorzien, hetgeen blijkbaar, hoewel tot een gering bedrag, gebeurd was; de moekim Loethoe werd derhalve beboet. Volgens een bericht zou ook de imeum van Kroeëng Ma, T. Amat, aan bij deze gelegenheid gekregen wonden overleden zijn; deze T. Amat was in Februari 1899 gearresteerd, onder verdenking van 3 bij hem in bewaring zijnde geweren van wijlen Teungkoe Koeta Karang aan vijandiggezinden te hebben afgestaan, doch hij had uit de arrestanten-kamer te Lam Baro weten te ontvluchten. Op het lijk van een te Koebang Raja in gevecht tegen eene patrouille gesneuvelden Atjeher werd nog een andere brief van T. Ali Ba'et gevonden, klagende over de geringe opbrengst der sabilbijdragen en gelastende op onwilligen strenge maatregelen toe te passen, bepaaldelijk de imeums van Ateuë en Lam Kra te vermoorden, die, met den imeum van Ba'et, de eenige in hun gebied vertoevende wettige imeums zijn. Na verscheidene verliezen te hebben geleden, trokken de benden medio November naar de Westkust bij T. Ali Ba'et terug.

In den loop van het jaar werden verscheidene personen in de VII Moekims Ba'et, van wie gebleken was dat zij vroeger in hun bezit geweest zijnde vuurwapenen aan vijandiggezinden hadden afgestaan, met boeten gestraft; ook werden eenige lieden beboet, die weigerden zich van kampongpassen te voorzien. Twee dezer moesten in een handgemeen worden neergelegd, nadat één hunner onverwachts een marechaussee zwaar gewond had. Teungkoe Ma' Amin van Lam Bira, aangewezen als de voornaamste sabil-inner van T. Ali Ba'et in de VII Moekims Ba'et, in Juli 1899 in handen eener patrouille gevallen, werd in Januari jl. naar Batavia opgezonden en sedert (gouv. besluit dd. 18 Februari 1900 n°. 22), met toepassing van art. 47 van het Regeeringsreglement, geïnterneerd ter hoofdplaats Poerworedjo (Bagelen).

In de V Moekims Mon Tasië was de toestand opvallend gunstiger dan in de VII Moekims Ba'et. Benden vertoonden zich gedurende het verslagjaar niet in dit gebied, en het beboeten van kampongs of moekims is geen enkele maal noodig geweest.

In Januari 1899 werd de ijzeren brug over de Kroeëng Eumpee Koero in den weg Tjot Mantjeng-Lam Teuba in het schaars bevolkte noordoostelijke deel der moekim Hoho licht beschadigd door eene bende onder Pang Arab; aan de moekim Hoho werd de vergoeding der schade opgelegd.

In April werd een gewezen volgeling van Pang Arab, naar zijne kampong teruggekeerd zonder zich tijdig bij het bestuur te hebben aangemeld, beboet, evenals het kamponghoofd, dat verzuimd had zijne komst te melden. Te Lam Poepo, in het aan den linkeroever der Atjeh-rivier gelegen deel der moekim Pi Jeuëng, werd een daar aangekomen vijandiggezinde dadelijk gesignaleerd; bij verzet tegen zijne arrestatie moest hij worden neergelegd, evenals een bij passar Tjot Goet met blanke wapenen aangetroffen Atjeher.

Verscheidene vroeger uitgewekenen keerden naar de V Moekims Mon Tasië terug; onder hen de voornaamste schriftgeleerde van dat gebied, Teungkoe Gam, en T. Rajeu, de oudste zoon van den in het verslagjaar overleden voornamen waki van Baro (Moekim Mon Tasië). Aan T. Rajeu, vroeger gevlucht met een hem door wijlen T. Tjoet Mahmoed van Lam Teungoh toevertrouwd geweer, werd na betaling van boete vergiffenis geschonken.

Op verzoek van hoofden en oudsten der moekim Hoho werd de waarnemende imeum dier moekim, Pang Bintang, van die waarneming ontheven en vervangen door den meerderjarig gewarden naasten rechthebbende op die betrekking. De minderjarige rechthebbende op de betrekking van oeleëbalang der V Moekims Mon Tasië, T. Asan, vestigde zich met zijne moeder te Lam Baro om aldaar van den schrijver van den civielen gezaghebber eenig elementair onderwijs te genieten. Om op de hoogte van bestuurszaken te komen, vergezelt hij dien gezaghebber bovendien bij diens tournee's door de V Moekims Mon Tasië en woont hij ook nu en dan moesapat-zittingen bij.

In de VII Moekims Ba'et werd de door bandjirs bijna geheel vernielde weg Biloej—Sibreë door de bevolking hersteld; in de V Moekims Mon Tasië werd een nieuwe weg aangelegd van de van gouvernementswege herstelde ijzeren brug over de Atjehrivier bij Aneu Galoeëng (aansluitende aan den weg Toengkob—Seuneuloep—Mon Tasië) tot aan de Kroeëng Aneu. De wegen in en tusschen de kampongs en de zindelijkheid in de kampongs zijn nog niet wat zij wezen moeten.

De rijstoogst was in beide oeleëbalangschappen overvloedig, zoodat van daaruit in het tekort in de XXVI Moekims ruimschoots kon worden voorzien. Het in het voorjaar van 1900 te velde staande gewas had, ten gevolge van droogte, hier en daar een minder gunstig aanzien. Eene aanplanting, bewerkstelligd met van bestuurswege verstrekte Java-zaadpadi, welke padi grooter van korrel is en sneller rijpt dan de Atjehsche soort, stond goed en begon reeds vrucht te zetten.

Onderafdeeling Indrapoeri (XXII Moekims). In dit gebied had de bevolking nog enkele malen in den loop van het verslagjaar last van een paar kleine benden: dit was vooral het geval met Maheng. In het uitgestrekte met diepe ravijnen doorsneden boschrijke en geheel onbewoonde heuvelterrein, dat zich uitstrekt ten noorden van de XII Moekims tusschen Indrapoeri en Seulimeum en ten oosten van de XXVI Moekims, hield zich bij herhaling eene bende verscholen, onder een paar kleine bendehoofden, Pang Dèn en Pang Leh genaamd, waarbij ook T. Radja, imeum van Glé Jeuëng, zich soms aansloot. Voornamelijk echter omdat die bende gesteund werd door T. Moeda Lhon van de Polèm's-familie, durfde de bevolking weinig tegen haar te doen en voorzag haar zelfs van levensmiddelen als dit geëischt werd. Met deze bende raakte in Februari 1899 eene patrouille in vuurgevecht bij den Tjot Kareung Manjakib, waarop de bende in de richting van Lam Teuba de wijk nam. Kampong Maheng werd beboet wegens het verzwijgen van het gebeurde.

In dezelfde maand werden 2 spionnen van het bestuur vermoord; in Maart een derde spion; de moordenaar van één hunner werd in Juni gearresteerd en door de moesapat te Indrapoeri ter dood veroordeeld. In Juli werd de bende onder Pang Dèn

en PANG LEH uit de omstreken van Oeteuën Aboe verjaagd, waarbij zij eenige gewonden kreeg, onder wie PANG LEH. Aan den bovenloop der Kroeëng Loeboeë, zijriviertje der Kroeëng Aneu, werd eene uit een achttal hutten bestaande nederzetting ontdekt en verbrand.

In Maart 1899 keerde TEUNGKOE DI BOESOEË uit Pidië in het hooggebergte ten zuiden van de Atjeh-rivier terug, en daar sloten zich bij hem aan verscheidene vroegere volgelingen van T. OEMA, die uit het Daja'sche kwamen. Bij Panteuë achterhaalden onze patrouilles deze bende, die daarop naar Tangsé aftrok.

Tezelfder tijd werden nabij Aneu Glé 4 met blanke wapenen zich teweerstellende Atjehers neergelegd, allen herkend als vijandiggezinden uit Seureumo en het aan den linkeroever der Atjeh-rivier gelegen deel van Pi Jeuëng (V Moekims Mon Tasië).

In November werd door een deel der te Indrapoeri gelegerde marechaussee-divisie een bivak in het gebergte betrokken ter samenwerking met het te Tjot Teumali door de divisie van Lam Baro betrokken bivak. Op 18 November gelukte het om een 10-tal volgelingen van TEUNGKOE DI BOESOEË te overvallen, waarbij 6 dooden in onze handen vielen, zoomede wapenen, munitie en mondvoorraad. Na dien tijd werd geen vijandig volk meer in de bergen ontmoet en kon het bivak opgeheven worden.

De moekim Djroeë moest beboet worden wegens het verborgen houden van een door het bestuur gezochten veedief, die later door het hoofd van Seumeuro werd uitgeleverd; daarna weder wegens het schuilhouden van een zendeling van PANGLIMA POLÈM, zekeren SJECH TOE of SJECH OESOEIH, die in opdracht had sabilbijdragen te innen en achterlaadgeweren te verzamelen ten behoeve van het vijandige sagihoofd. In October werd die moekim voor de derde maal beboet, toen genoemde SJECH TOE nabij Djroeë verrast en nedergelegd werd, te zamen met zekeren NJA LEMAN, een der Atjehers, die in Mei 1897 bij Samagani 2 inlandsche fuseliers, de spits van het geleide van een karrentransport uitmakende, overhoop staken en met hunne geweren wisten te ontkomen. De beide Beaumont-geweren van SJECH TOE en NJA LEMAN vielen met eenige munitie in onze handen; onzerzijds sneuvelde één marechaussee.

De kampong Lam Loebo werd beboet wegens het niet aangeven van de aanwezigheid van een daar te huis behoorenden vijandiggezinde; evenzoo een inwoner der kampong Sihom, die aan een tersluiks in die kampong gekomen vijandiggezinde geld en voedsel had verstrekt.

Een gewezen Atjehsche oppasser, medeplichtig aan de beschieting van Indrapoeri op 5 September 1898, werd opgevat en door de moesapat tot acht jaren dwangarbeid in den ketting veroordeeld.

Door de bevolking van Indrapoeri aan den rechteroever der Atjeh-rivier werd een weg aangelegd van kampong Lheuë aan den weg Indrapoeri — Glé Jeuëng naar de Kroeëng Aneu, aansluitende aan den nieuwen weg van Aneu Galoeëng door Mon Tasië en Pi Jeuëng naar dezelfde kroeëng. Op behoorlijk onderhoud van wegen en erven in de kampongs werd door het bestuur toegezien.

De imeum van Djroeë moest wegens idiotisme van zijne betrekking ontzet en het bestuur aan zijn zwager, tevens voogd van des imeum's minderjarigen zoon, tot diens meerderjarigheid opgedragen worden.

De meuseugit te Indrapoeri werd door de bevolking in beteren staat gebracht.

De rijstoogst viel bevredigend uit. Het in den aanvang van 1900 te velde staande gewas had, evenals elders, van de droogte geleden. Ook in dit gebied wordt met Javasche padi eene proef genomen. Door het bestuur werd met de hoofden in overleg getreden over het herstellen van eene verwaarloosde groote waterleiding, die het water van de Kroeëng Lam Kareuëng, eene zijrivier van de Kroeëng Djreuë, voert naar het sawahgebied van Sihom, Reukièh, Aneu Glé en Djroeë.

Over de opvolging door hoofden en bevolking van door het bestuur gegeven bevelen viel niet te klagen, en van de hoofden werd meer en meer medewerking ondervonden, getuige o. a. de hiervóór vermelde moesapat-veroordeelingen.

Onderafdeeling Seulimeum (XXII Moekims) [1]. In dit ressort, dat het meest onder den invloed stond van PANGLIMA POLÈM, omdat er zich de rechtstreeksche bezittingen van het POLÈM-geslacht bevinden, en dat bovendien door zijne ligging het gemakkelijkst aan de leden van dat geslacht gelegenheid liet om onrust te stoken, werd met krachtige hand het bestuur ingezet door de twee elkander als waarnemend civiel gezaghebber tot dusver opgevolgd hebbende officieren; in alle opzichten kan men haast zeggen, vervangt thans dit bestuur den afwezigen panglima sagi, wiens gezag en invloed nagenoeg tot nul gedaald zijn. De goede gevolgen van dit krachtige optreden bleven niet uit, en zelfs de voornaamste oeleëbalang, T. MOEDA DAOED van Seulimeum, veranderde geheel van houding. Moest in het vorig verslag, blz. 9, gemeld worden, dat deze liever $ 200 uit eigen middelen betaalde dan openlijk mede te werken aan de inning van $ 100 boete, aan zijne onderhoorigen opgelegd, — in het afgeloopen jaar beijverde hij zich in het innen van bloedgeld en boeten van de kampong Aloeë Gintoeng, alwaar een spion van het bestuur vermoord was door eenige vijandiggezinden, van wier aanwezigheid geen bericht was gezonden, alsmede in de tenuitvoerlegging van verschillende andere in zijn gebied opgelegde straffen, terwijl hij zijn gezag en invloed ook krachtig aanwendde tot het doen terugkeeren van uitgewekenen, tot het behoorlijk doen opkomen van zijne onderhoorigen voor het aanleggen of onderhouden van wegen en tot opvolging van gegeven bevelen.

Natuurlijk moest het bijzonder krachtig en streng optreden op bestuursgebied gepaard gaan met onafgebroken actief militair optreden in de uitgestrekte, boschrijke bergterreinen van deze afdeeling, terwijl de militaire patrouilles, om aan de vijandelijke benden nergens rust te gunnen, zelfs bij herhaling moesten worden uitgestrekt tot in Saree en in de tot Pidië behoorende moekims Kalé, Laweuëng, Biheuë en Batee. In de bergen ten noorden van de vallei zwierven n.l. de op de voorgaande blz. reeds genoemde benden rond van PANG DÈN en PANG LEH, die, bij verplicht uitwijken naar de zijde van Pidië, zich daar aansloten bij TOEANKOE MOEHAMAT BATEE [2], zoon van den in 't vorig verslag (blz. 4) bedoelden afstammeling der voormalige Atjehsche sultansfamilie TOEANKOE ABDO MADJIT, en bij de mede van roof en sabil-bijdragen levende bende van panglima MA ASAN, gewezen panglima van T. NJA MAKAM van Lam Nga, die in 1896 door ons werd opgelicht. Veelal vertoefden de benden van PANG LEH en PANG DÈN in de bosschen op de helling van den Goudberg naar de zijde van Lam Teuba en in het boschrijke bergterrein tusschen deze vallei, Seulimeum en Indrapoeri, en hoogst moeielijk was het, zonder goede gidsen, hunne schuilplaatsen te vinden, terwijl de benden in het geheim aan levensmiddelen geholpen werden door de bewoners van Lam Teuba en van andere kampongs. Konden de leden der benden, zich voordoende als rustige bewoners, zelf die levensmiddelen halen zoolang nog niet overal het passenstelsel was doorgevoerd, dit veranderde toen alle mannelijke bewoners in de geheele onderafdeeling van zulke passen voorzien waren. Toen werd het *hun* moeielijker aan den kost te komen, voor *ons* werd de onderscheiding van vriend en vijand gemakkelijker. Om tevens aan de bevolking elk voorwendsel tot het brengen van levensmiddelen aan vrienden of verwanten bij de bende te ontnemen en ook om den roofbouw tegen te gaan, waar nog genoeg goede grond braak ligt, werden aan de bevolking de ladangbouw en het verblijf in de bergen verboden, als ook het opslaan van padi buiten de kampongs.

Om verder de bevolking van Lam Teuba in het steunen van de vijandelijke benden te bemoeielijken, tevens om meer en beter alle terreinen te kunnen doorkruisen, bleef gedurende het geheele verslagjaar Lam Teuba door enkele brigades marechaussee bezet en patrouilleerden voortdurend de bezettingen van Seulimeum, Lam Teuba en Kroeëng Raja — op welke laatste plaats tot ult. December 1899 eene infanterie-bezetting lag — in onderling overleg, zoomede in verband met patrouilles van Tjot Mantjang, Indrapoeri en Padang Tidji.

Herhaaldelijk werden de vijandelijke benden opgespoord en aan hen verliezen toegebracht, maar zeer bezwaarlijk was het hunne soms in het hooggebergte verscholen schuilplaatsen te ontdekken, vooral nadat bij herhaling gidsen van het bestuur op last van T. MOEDA LHON waren vermoord geworden. Toch

[1] In Maart 1899 werden bij dit ressort ingedeeld de landschappen Glé Jeuëng en Lam Leuot, tot hiertoe deel uitgemaakt hebbende van het ressort Indrapoeri.

[2] TOEANKOE MOEHAMAT BATEE viel in Februari jl. in handen van eene patrouille (zie blz. 12 hierna).

gelukte ook dit opsporen van hunne schuilplaatsen meermalen, inzonderheid toen, door het geleidelijk beter medewerken van de hoofden, weer nu en dan van hen en van spionnen inlichtingen werden ontvangen. Zoo werden bijv. in Augustus, op aanwijzing van een der hoofden en met behulp van door hen verstrekte gidsen, een paar groote vijandelijke wijkplaatsen in het hooggebergte ontdekt en verbrand en de vijandelijke benden met verlies verdreven (dit was in het gebergte ten zuiden van de Atjeh-rivier, waar T. Moeda Lhon toen gemeene zaak had gemaakt met Teungkoe di Boesoeë). In September werd de bende van Pang Dèn in Saree verrast; hij moest 6 dooden in onze handen laten, zoomede vuurwapenen en munitie. In December werd, op aanwijzing van een spion, in het hooggebergte ten noorden van Seulimeum eene groote nederzetting verrast, waar zekere Hadji Man koran-onderwijs gaf aan allerlei uitgewekenen, die, hoewel niet tot eene bepaalde bende behoorende, toch zooveel mogelijk aan verzet tegen ons gezag deelnamen. Een gesneuvelde, alsmede vuurwapenen, munitie, levensmiddelen, godsdienstige werken en kleeren vielen ons in handen. Door eene patrouille van Kroeëng Raja werd verder in dezelfde maand te Tjoereë eene bende overvallen, die Keutji Him van Beureungot had vermoord; eenige leden der bende werden daarbij neergelegd.

Voor gebrek aan medewerking bij het opsporen van deze en andere kleine benden, zoomede voor huisvesten van kwaadgezinden, verzwijgen van hunne aanwezigheid en dergelijke, werden in het verslagjaar aan moekims, kampongs en ook aan bepaalde personen boeten of andere straffen opgelegd.

De toestand was door een en ander allengs zoozeer verbeterd, dat in de tweede helft van het verslagjaar zonder bezwaar eene telefoonverbinding door het Seulimeum-ressort over het waterscheidingsgebergte naar Sigli kon worden aangelegd. Aan dit werk zijn dan ook slechts een paar malen uit moedwil kleine beschadigingen toegebracht, waarvoor de moekim, waarin de beschadiging voorkwam, onmiddellijk door oplegging van boete streng werd gestraft.

In het hooggebergte ten zuiden van de Atjeh-rivier heeft zich alleen nu en dan eene bende opgehouden onder Teungkoe di Boesoeë, een Pidiërees van afkomst, en zeker moet de nog niet geheel afdoende medewerking van hoofden en bevolking tegen deze hoofdzakelijk uit vreemde elementen bestaande bende, geweten worden aan de omstandigheid, dat zij gesteund wordt door den reeds meermalen genoemden T. Moeda Lhon, eene nogal energieke en zeer actieve persoonlijkheid. Dat deze bende ten slotte toch genoodzaakt was om af te trekken, werd reeds hiervóór aangeteekend (zie blz. 6).

Panglima Polèm zelf waagde zich in den loop van het verslagjaar het eerst weder in de bovenstreken van zijn gebied, toen hij meende dat, door de aangevangen excursie naar de Noord- en Oostkust, Groot-Atjeh grootendeels van troepen ontbloot was. Nauwelijks echter was hij in Juni met eene bende uit Pidië tot in Djantoï gekomen, of hij werd daar opgezocht door de divisie marechaussee van Seulimeum en teruggedreven. Achtervolgd over Pantja naar het gebergte in het zuiden van de Pidiëvlakte, week hij zoo overhaast terug, dat het aan de marechaussee gelukte enkele achterblijvers zijner bende in handen te krijgen. Polèm had bij dien aanval al bijzonder weinig succes gehad, daar de hoofden van Pantja en Reuëng Reuëng hem waren ontweken en zich bij het bestuur hadden gevoegd, terwijl de hoofden van Djantoï onmiddellijk bericht zonden van zijne aankomst. De bevolking van Boeëng en Awé (kampongs in Djantoï), aanvankelijk gevlucht wegens de ruwheid van Polèm's meestal uit vreemde elementen bestaande benden, die vrouwen en kinderen met geweld uit de woningen hadden gezet om er zelf in te trekken en die zich de levensmiddelen toeëigenden, keerde na Polèm's verdrijving dadelijk terug. Aan de kampongs in Djantoï, die sabil-bijdragen aan Polèm hadden opgebracht, werd het dubbele bedrag als boete opgelegd.

In September waagde Polèm het nog even met eene bende in de bovenstreken te verschijnen, in de hoop in eene daar in het bosch verborgen schuilplaats tusschen de Pantja- en Atjehrivieren te kunnen verblijven. Hij werd echter weder onmiddellijk verraden en moest opnieuw overhaast de vlucht nemen; zijne schuilplaats in het gebergte werd verbrand. Ditmaal hadden slechts zeer enkele gegoede personen bijdragen voor zijn levensonderhoud geleverd; zij betaalden aan ons als straf het dubbele bedrag.

Sedert is Polèm, door onze troepen overal opgejaagd, door de bovenstreken van Meureudoe en Samalanga naar Peusangan gevlucht en, na daar met den pretendent-sultan en T. Tji Peusangan gevoelige verliezen te hebben geleden, een tijdlang spoorloos verdwenen. Nadat verschillende pogingen om zijn spoor terug te vinden vruchteloos waren gebleven, werd in Februari/Maart jl. zekerheid verkregen dat hij zich met andere in verzet zijnde Groot-Atjehsche hoofden weder in Samalanga schuilhield. Ook van daar door eene colonne marechaussee opgejaagd, wisten Polèm en zijne medestanders tijdig te vluchten naar het gebergte ten zuidwesten van de Pidië-vallei, waar, volgens de laatste berichten (van einde Maart jl.) de tochten te zijner opsporing worden voortgezet.

Ook de verblijfplaats van T. Moeda Lhon is niet met juistheid bekend, maar toch bestond er bijna zekerheid dat hij zich schuilhield in de bergen en bosschen aan de uiterste grenzen van het Seulimeum-ressort; er wordt voortdurend naar hem gezocht.

Tot in het begin van het verslagjaar was vooral ook Simileuë eene door Polèm en de bendehoofden veilig geachte schuilplaats. Simileuë is n.l. eene kampong, gelegen in het hooggebergte aan den uitersten bovenloop van de Atjeh-rivier, op een paar dagmarschen afstand van Seulimeum, waar Polèm een eigen waki heeft. Deze kampong werd in Februari 1899 door onze troepen voor het eerst en sedert meermalen bezocht en in Maart werd door eene colonne over Simileuë gemarcheerd naar Tangsé, dat in 5 dagen bereikt werd. Behalve naar Tangsé voert van Simileuë een pad naar Keumala Dalam.

In den loop van het verslagjaar keerden in de meeste moekims van de onderafdeeling Seulimeum vele vroeger uitgewekenen terug, alsook verscheidene volgelingen van vroegere en tegenwoordige bendehoofden, aan wie, tegen betaling van boete, vergiffenis geschonken en vergunning gegeven werd zich opnieuw in hunne kampongs te vestigen.

De uitgifte van kampongpassen, waarmede in 1898 begonnen was, werd in 1899 in hoofdzaak beëindigd; in alle tot de onderafdeeling behoorende moekims enz., Saree inbegrepen, werden passen aan de volwassen mannelijke bevolking verstrekt tot een totaal van 4347 op ult. 1899, tegen 1738 op ult. 1898. Voor zoover na te gaan, waren nog ongeveer 300 in dit ressort tehuis behoorende mannen afwezig. Pogingen tot ontduiking van den pasdwang, en het dragen van blanke wapenen tegen het verbod in, kwamen nog meermalen voor, maar op een en ander volgde steeds straf.

Beschadiging van gouvernementswerken had bijna niet plaats.

Het in 1898 nog veelvuldig wegloopen van de bevolking, vooral van vrouwen en kinderen, bij de nadering van onze troepen, kwam niet meer voor.

Verscheidene wegen en bruggen werden op last van het bestuur door de bevolking aangelegd. Een weg van Seulimeum over Geulaih naar de Aloeë Gloeëng (grens met Lam Teuba) kwam voor de helft gereed; op sommige dagen werden 150 tot 500 man gelijktijdig aan het werk gevonden. Van hare zijde kwam de bevolking van Lam Teuba met den weg van daar naar Aloeë Gloeëng eveneens halfweg gereed. Van Seulimeum werd een weg aangelegd naar Data Gaseuë, terwijl het onderhoud van den colonne-weg naar Pidië tot aan de waterscheiding, met uitzondering van de bruggen, aan de bevolking der oostelijkste moekims opgedragen werd. In Kroeëng Raja werden door de bevolking verscheidene goede wegen en bruggen aangelegd, terwijl een tracé is opgemaakt voor een door de bevolking van Lam Teuba en Lam Panaih aan te leggen weg, die den afstand tusschen die landschappen met één uur gaans verkort.

Eenige verlaten kampongs werden weder betrokken door een deel der vroegere bewoners. De tot het geslacht van het sagihoofd behoorende T. Tjoet Basja, met de waarneming van het bestuur over Glé Jeuëng belast, liet aldaar een flink huis voor zich bouwen en op zijne aansporing zijn door de bevolking houtwerken en geld bijeengebracht voor den bouw van nieuwe meuseugit's te Glé Jeuëng en Lam Pakoeë.

Het binnenlandsch handelsverkeer neemt toe; bij de tramhalte Keumiroe is door T. Moeda Lateh van Lam Leuot eene nieuwe peukan (marktplaats) gesticht.

De rijstoogst viel over het geheel bevredigend uit, doch leverde niet genoeg op voor de behoefte, ten gevolge van den terugkeer van vele uitgewekenen; in het tekort werd voorzien door invoer uit de onderafdeelingen Indrapoeri en Lam Baro. Vele vroeger braak liggende sawahs werden thans weder bebouwd. Het in den aanvang van 1900 te veld staande gewas had, evenals elders in Groot-Atjeh, doch in mindere mate, den invloed van lange

droogte ondervonden. Ook in dit ressort worden proeven met Javasche zaadpadi genomen.

In Kroeëng Raja werd de door het bestuur geïnde adat hassil op de in 1898 uitgevoerde peper aan de rechthebbenden, na onderzoek van hunne rechten, uitbetaald, behalve de aan nog vijandige hoofden toekomende aandeelen. Van het aan T. Moeda Dawot van Seulimeum toekomende aandeel werd een bedrag van f 2500 ingehouden en in 's lands kas gestort, in mindering van het in 1878 door hem ontvangen renteloos voorschot van het Gouvernement ad f 7500, waarop nog nooit iets was afbetaald. De peperuitvoer in 1899 ondervond geene belemmeringen, en de adat hassil werd eveneens door het bestuur geïnd. De hassil van de in Kroeëng Raja gevangen visch, welke hassil T. Moeda Dawot in de laatste jaren aan zich getrokken had, werd door het bestuur weder toegewezen aan den vanouds daarop rechthebbenden imeum van Kroeëng Raja.

De post Kroeëng Raja werd op 31 December 1899 opgeheven.

Te Seulimeum wordt thans geregeld op vastgestelde dagen, onder leiding van den civielen gezaghebber, moesapat gehouden, en van deze rechtspraak wordt meer en meer gebruik gemaakt. De bevolking toont in de rechtvaardigheid van deze rechtbank vertrouwen te stellen en vele lastige en soms jaren hangende quaesties werden voorgebracht en tot bevrediging van partijen uitgemaakt. O. m. werd door de moesapat de erfenisverdeeling geregeld van het sedert eenige jaren overleden machtige hoofd van Lam Leot Potjoet Abas.

Van beslissingen, in zaken de XXII Moekims betreffende, door Panglima Polèm als sagihoofd is geen sprake meer; niets wordt meer aan zijn oordeel onderworpen en zelfs in de oostelijkste en verst af gelegen moekims oefent hij geen gezag meer uit.

Onderafdeeling Poeloe Wé. Op politiek gebied viel niets meldenswaardigs voor. De rijstoogst was voldoende voor de behoefte; de nieuwe aanplant had ook hier door de droogte geleden. Door dwangarbeiders werd een verbindingsweg tusschen Sabang en Balohan aangelegd.

Behalve de schepen, die kolen en ijzerwerken voor kolenloodsen voor de firma de Lange & Co. aanbrachten, werd de haven te Sabang door Nederlandsch-Indische, Britsche, Russische, Oostenrijksche en Japansche schepen bezocht, welke aldaar kolen, water of victualie innamen, en welker gezaghebbers zich met de wijze van voorziening in die behoeften voldaan verklaarden. Het Britsche stoomschip *Needless*, met 11 000 ton waterverplaatsing, kon zich in de baai gemakkelijk bewegen, en was binnen een half uur aan den steiger gemeerd.

De firma de Lange & Co. voorzag zich ook van Bengaalsche kolen, tot het verkrijgen waarvan de Poeloe Wé aandoende schepen zich anders moesten begeven naar Pinang of Singapore.

Onderhoorigheden van Atjeh.

a. Noordkust.

Onderafdeeling Pidië. In het begin van het verslagjaar was het in Pidië, d. w. z. de geheele vallei van de federatiën XII en VI Moekims, nagenoeg volkomen rustig; alle oeleëbalangs waren aan ons gezag onderworpen; de bevolking was allerwegen aan den arbeid en de enkele mindere hoofden, alsmede de oelama's, de teungkoe's en godsdienstige dwepers onder de bevolking, die zich nog niet in een rustigen en ordelijken staat van zaken onder ons gezag wilden schikken, hadden de wijk genomen naar het afgelegen Tangsé. Deze weinig beteekenende vijandiggezinden sloten zich daar aan bij den pretendent-sultan en Panglima Polèm, die, eerst verdreven uit Groot-Atjeh, daarna ook uit Pidië en de aangrenzende Moekim VII, en vervolgens uit Samalanga (zie vorig verslag, blz. 10), mede hun toevlucht hadden gezocht in Tangsé, welks hoofd, T. Lampoe-oeh, zich nog niet aan ons gezag onderworpen had. Nog eene andere kwaadgezinde persoonlijkheid, n.l. des sultans neef Toeankoe Moehamat Batee, kwam zich te Tangsé bij de daar verzamelde vijandige elementen voegen, toen het ook hem door onze troepen in zijne oorspronkelijke woonplaats Batee en in de heuvels van Kalé, waar hij zich gedurende en na de Pidië-expeditie ophield, te lastig en onveilig werd gemaakt. Van Tangsé uit waagden zich nu en dan sommige van de kleinere vijandige hoofden met enkele volgelingen en geestelijke drijvers in de heuvels van Zuid-Pidië en van Moekim VII, terwijl Toeankoe Moehamat Batee van tijd tot tijd, als hij wist dat geene afdeelingen van onze troepen zich daar bevonden, tot in het gebergte van Kalé doorging.

Kwamen de militairen patrouilleeren in den omtrek van het terrein, waar die kleine vijandige benden gesignaleerd waren, dan werd naar Tangsé teruggetrokken. Daarom werd besloten opnieuw een tocht naar Tangsé te ondernemen, maar aangezien het tevens noodig was die in het hooggebergte gelegen welvarende vallei eenigen tijd bezet te houden, moest vooraf een vivres-depôt worden opgericht in het vóór de kloof van Beniet op p. m. 42 K.M. afstand van Sigli gelegen Beungga. Een gevolg hiervan was dat er spoedig geruchten liepen, dat de „kompanie" opnieuw naar Tangsé zou gaan, en dit gaf den pretendent-sultan aanleiding om aan het bestuur te Sigli een brief te schrijven, dat de te Tangsé verzamelde nog tegen ons gezag in verzet zijnde hoofden daar aan het overleggen waren over hunne onderwerping en dat hij hoopte gedurende die besprekingen met rust gelaten te worden. Natuurlijk werden die onderwerpingsplannen slechts voorgewend om de na de Pidië-expeditie gewenschte rust te erlangen, en had men hieraan nog kunnen twijfelen, de zekerheid werd verkregen door de bij onderzoek juist gebleken berichten, dat de buitengewoon sterke bergstelling, die den toegang tot de kloof van Beniet — weg naar Tangsé — afsloot en in 1898 door T. Oema in staat van verdediging was gebracht, door den vijand opnieuw was versterkt en bezet.

Na opvoering van zooveel proviand als noodig was om Tangsé ten minste één maand te kunnen bezet houden, en na verkenning van nog andere paden naar Tangsé dan door de kloof van Beniet, werd in de eerste helft van Maart 1899 (verg. vorig verslag, blz. 14 en 58/59), tegelijk van Groot-Atjeh en van Pidië uit, naar Tangsé opgerukt. De vijand gaf zonder strijd zijne sterke bergstelling bij de kloof prijs, toen hij, in front vastgehouden, bemerkte dat eene colonne, van Groot-Atjeh over Seulimeum, Djantoï en Simileuë naar Tangsé opgerukt, zijn rug bedreigde. In alle richtingen vloden de vijandige hoofden met hunne benden en ook de bevolking van Tangsé in de bosschen van het hooggebergte en zelfs naar de Westkust; zij werden in die bosschen een maand lang opgejaagd door onze troepen, die zelfs tot het op twee dagmarschen van Tangsé in het hooggebergte gelegen Geumpang patrouilleerden, zonder ergens op tegenstand te stuiten. De hoofden trokken toen met hunne benden door het gebergte achter de vallei van Pidië om naar Meureudoe, doch werden door eene hen van Tangsé volgende colonne ook daar opgejaagd.

Dat zij Meureudoe als toevluchtsoord kozen was een gevolg van de omstandigheid, dat zich in Tangsé nog bij hen gevoegd had T. Ben Peukan Meureudoe, wiens vader T. Moeda Lateh gezag voerde in het westelijk deel van genoemd landschap, dat nog nimmer door onze troepen bezocht was, en dat voornoemd hoofd — een fanatiek Mohammedaan — zich nog niet aan ons gezag onderworpen had.

Ook in het gebied van T. Moeda Lateh achtervolgd wordende, zetten de vijandelijke hoofden hunne vlucht voort naar Boven-Samalanga, maar hier werd door T. Tji Samalanga en T. Sech Kobat, hoofd van de II Moekims Toenong, op last van het bestuur, aan den pretendent-sultan, Polèm, c. s. en hunne benden dadelijk te kennen gegeven, dat zij hen tot hun leedwezen niet konden herbergen, omdat zij dan volgens van het bestuur ontvangen mededeeling zwaar getroffen zouden worden in hunne inkomsten.

Zoo schoot er dan voor Polèm, den pretendent-sultan, Toeankoe Moehamat Batee en de mindere hoofden en hunne volgelingen niets anders over dan op hunne schreden terug te keeren, want bij nog verder uitwijken — bijv. naar Peusangan, waar het hoofd T. Tji met het bestuur in onmin was, — zouden zij te ver van hun eigen terrein afraken: Polèm van zijne XXII Moekims en Moekim VII; de pretendent-sultan van zijne aanverwanten in Pidië, voornamelijk T. Tjoembo; Toeankoe Moehamat Batee van zijne woonplaats Batee, en T. Ben Peukan van het gebied van zijn vader in Meureudoe. Van rust kon hierbij natuurlijk geen sprake zijn; die werd hun blijkbaar niet gelaten, en daarom besloten zij eene oproeping te richten tot deelneming aan het verzet aan alle Pidiësche hoofden, wel wetende dat de Pidië-vallei met daaraan grenzende Moekim VII meer dan eenig ander landschap gelegenheid bood tot verzet tegen ons gezag, omdat daar niet alleen de beide federatiën jarenlang vijandig tegenover elkander hadden gestaan, maar ook vele oeleëbalangs onderling in voortdurenden strijd en onmin hadden geleefd en bovendien het omringende heuvelterrein overal gemakkelijke gelegenheid bood om zich, zoo noodig, terug te trekken. Wel was aan den strijd van de oeleëbalangs onderling en van de

federatiën tegen elkander een einde gekomen door de Pidië-expeditie en door onze wijze van optreden en besturen na afloop daarvan, maar de tijd was nog te kort geweest om het gezag van het Gouvernement door ingrijpende bestuursregelingen zoodanig te bevestigen, dat onrust verwekken niet meer mogelijk was, en vooral kon hier en daar, waar een zwak en weifelend hoofd het bestuur voerde (zooals b. v. in Panté Radja en Keumangan), of waar het wettige hoofd minderjarig was (zooals in Ndjong), of waar familieleden van de voorname vijandige hoofden aan het bestuur waren (zooals in Tjoembo), dan wel waar onderlinge twist en tweespalt tusschen den oeleëbalang en mindere hoofden bestonden (zooals in Keumangan en Sama Indra), ten minste op geheime hulp en steun gerekend worden.

Om nu bovendien alle geestdrijvers op hun hand te krijgen en tot het hervatten van den strijd in Pidië aan te sporen, werd door den pretendent-sultan en Polém opnieuw in hunne brieven aan de hoofden de „heilige oorlog" tegen de „kafirs" afgekondigd, en trokken zij daarna met hunne benden door Triëng Gadeng naar Panté Radja, namen van daar den bijna 80-jarigen, versuften oeleëbalang met zich mede en vervolgden hun weg naar Ndjong. In dit oeleëbalangschap werd het bestuur gevoerd door den ziekelijken, sedert overleden T. Tjoet Moehamat Adan, als waarnemend oeleëbalang voor het jonge kind van den in 1897 overleden ons steeds zeer vijandigen laksamana, die te Koeta Sawang zijne woonplaats had en waar zich ook nog de weduwe en het kind ophielden. In deze koeta nu, die, door een vrij hoogen met bamboe-doeri beplanten wal en voorliggende natte gracht omgeven, uitmuntend voor verdediging geschikt was, nestelde de pretendent-sultan zich met zijne volgelingen; hier sloot zich bij hem aan de vroegere panglima prang van den laksamana, Panglima Tjoet Adan geheeten, die zich in 1898 bij T. Oema in Pidië had opgehouden met eene kleine bende, en die, sedert Oema's vlucht naar de Westkust, met die bende, welke van roof leefde, had rondgezworven in het gebergte ten zuiden van de moekim Moesa-Langiën.

Eene compagnie infanterie, die op dat oogenblik in Asem Koembang, de koeta van het hoofd van Ije Leubeuë, bivakkeerde, rukte onmiddellijk tegen Koeta Sawang op, dat stormenderhand genomen werd (Mei 1899); aan de vijandelijke bende werd een gevoelig verlies toegebracht, en zij ging in verschillende richtingen uiteen; de pretendent-sultan had, zooals later bleek, bij het oprukken van den troep dadelijk de vlucht genomen naar zijn bloedverwant T. Tjoembo, die hem eene schuilplaats verleende.

Na de te Koeta Sawang geleden nederlaag (verg. vorig verslag, blz. 59) was van samenwerking der voorname vijandige hoofden geen sprake meer; zij zwierven heen en weer, ieder voor zich met meer of minder volgelingen, in verschillende gedeelten van Pidië, hoofdzakelijk echter in de aan regeeringloosheid ten prooi zijnde IX Moekims Keumangan, en hier en daar in geestelijk wakeuë-gebied.

Dat de IX Moekims Keumangan zulk een bijzonder gunstig terrein vormden voor vijandige elementen had verschillende oorzaken, als: het geringe gezag van den ruim 70-jarigen oeleëbalang; de omstandigheid dat de weduwe van diens voorganger Bentara Keumangan, die veel invloed in Keumangan had, nog om politieke redenen te Koeta Radja moest worden gevangen gehouden; de invloed op wereldlijk gebied in het zuidwestelijk gedeelte van het oeleëbalangschap — moekim Lam Euë — van den ons vijandigen Habib Hoesein en in de moekim Tiro van de godsdienstleeraars (teungkoe's) van dien naam, terwijl onder de geschetste omstandigheden zoowel Habib Hoesein als de teungkoe's Tiro zich bij den pretendent-sultan of bij Panglima Polém, liefst bij den laatste om zijn godsdienstig fanatisme, hadden aangesloten.

Toch had, in weerwil van dit alles, na de aan den vijand toegebrachte nederlaag te Koeta Sawang het verzet van de toen weder rondzwervende bendehoofden zóó weinig te beteekenen, dat het in Pidië gelegerde 12de bataljon kon worden aangewezen, om van einde Mei af deel te nemen aan de toen aanvangende excursie ter Noord- en Oostkust; het handhaven toch van ons gezag en het herstellen van de rust in de geheele Pidië-vallei en Moekim VII kon zonder eenig bezwaar worden overgelaten aan het te Padang Tidji gelegerde 14de bataljon en aan de vaste bezetting van den post Sigli. Tot vergemakkelijking zijner bewegingen, en om c. q. mede benut te worden bij de te ondernemen patrouilles, werd aan den commandant der genoemde mobiele troepen in het Pidiësche, den luitenant-kolonel P. H. van der Wedden, bovendien nog een peloton cavalerie ter beschikking gelaten.

Evenmin leverde de hernieuwde actie van den pretendent-sultan en Polém bezwaar op om, met het in de bovenstreken der XXII Moekims (Groot-Atjeh) gelegerde veldbataljon, de bergbatterij, de cavalerie en eenige brigade's marechaussee op excursie naar de Noord- en Oostkust te gaan.

Ten einde in Pidië zooveel mogelijk met troepen in alle richtingen te kunnen optreden, niet te ver verwijderd te zijn van het heuvelterrein, aan Habib Hoesein gemakkelijk het verblijf in zijn gebied te kunnen ontzeggen, in de nabijheid te blijven van het meest aan wanbestuur ten prooi zijnde deel van de IX Moekims Keumangan, en tevens de koeta van T. Tjoembo spoedig te kunnen bereiken, werd nu (begin Juli 1899) door een deel van het 14de bataljon een bivak betrokken in de kampong Djeumpa, en zoowel van hier als van Sigli uit met kracht begonnen aan het aanleggen van verschillende colonne-wegen van 1½ à 2 M. breedte in verbinding met de grootere wegen, gedurende de Pidië-expeditie aangelegd.

Aan de vijandige hoofden en benden werd voorts geen oogenblik rust gelaten; overal en van verschillende zijden werden zij onafgebroken opgezocht en nagejaagd, en het gevaar van hier of daar in onze handen te vallen werd dan ook eindelijk zóó groot, dat zij wederom de wijk namen naar Meureudoe, en van daar, toen onze troepen daarheen oprukten en in het westelijk gedeelte — te Grong Grong aan de Beuratjan-rivier — een bivak betrokken (October), door het gebergte van Samalanga de vlucht namen naar Peusangan, waar zich toen geen troepen bevonden en zij derhalve konden hopen gedurende den regentijd rust te vinden bij T. Tji Peusangan te Tjot Pi.

In Pidië trad toen dadelijk opnieuw volkomen rust in, en het mag zeker een opmerkelijk feit heeten, dat van de Pidiësche oeleëbalangs geen enkele ons gedurende de minder rustige periode afviel, niettegenstaande zij zoo kort geleden onderworpen waren geworden. Dat zij de vijandige hoofden en benden niet met de wapenen in de hand uit hun gebied verdreven, mag geen verwondering baren, daar het dragen van vuurwapenen in de geheele Pidië-streek verboden is; het tegenwoordig stelsel toch beoogt met eigen kracht en eigen middelen aan het verzet een einde te maken, terwijl, zoo aan de oeleëbalangs vergund werd hunne bevolking gewapend te doen optreden, het onmogelijk zou zijn vriend van vijand te onderscheiden. Alleen hadden in 1898 de Pidiësche oeleëbalangs als overgangsmaatregel vergunning gekregen om in de door hen bewoonde koeta's 20 à 25 van vuurwapenen voorziene volgelingen te onderhouden en zich persoonlijk met deze gewapende volgelingen, mits voorzien van eene Nederlandsche vlag, binnen de grenzen van hun gebied te bewegen, ten einde zich eventueel te kunnen vrijwaren tegen aanranding van persoonlijke vijanden en tegen gewapende invallen van buiten. Voor de meesten hunner, die van deze vergunning bij de hernieuwde actie van onze vijanden geen gebruik maakten om aan benden van soms enkele personen het komen of verblijven in hun gebied te ontzeggen, en aan enkele oeleëbalangs, die zelfs niet beletten dat door overigens rustige bewoners uit hun gebied nu en dan werd deelgenomen aan beschietingen van onze patrouilles door vijandiggezinden, werd die vergunning in den loop van 1899 ingetrokken, en voorts werd van elke gunstige gelegenheid gebruik gemaakt om door hoofden en bevolking vuurwapenen te doen inleveren. Ook werd voor het gebrek aan activiteit, of voor nalatigheid in het waarschuwen dat vijandige benden of bendehoofden zich in hun gebied ophielden, aan verschillende hoofden, in verband met hunne inkomsten en naarmate van hunne tekortkomingen, eene boete opgelegd en de opgebrachte gelden besteed voor het aanleggen van wegen en het maken van bruggen in het land tot verbetering van de communicatie.

Een feit is het dat wij, gedurende den geheelen duur der aanwezigheid van de vijandige benden, de meeste medewerking ondervonden van de beide Pidiësche hoofden, die zich in 1898 het langst en het hevigst tegen ons hadden verzet, n.l. T. Bentara Gloempang Pajong en T. Mantroi Garot, en dat alle overigen zonder onderscheid zich beijverden om tegenover ons den schijn te vermijden van anders dan uit nooddwang en zoo kort mogelijk den vijand ter wille te zijn.

Intusschen belette de tijdelijk minder rustige toestand aan het bestuur niet om voort te gaan met het treffen van allerlei maatregelen en regelingen, die in de toekomst voorgoed rust en orde moeten verzekeren en de welvaart bevorderen.

Zoo kwam de regeling van de inkomsten der hoofden van de binnenlandsche oeleëbalangschappen, in 1898 reeds aangevangen, thans voor allen tot stand, en ieder kan nu vrij, langs eene

haven naar keuze, over de door ons aangelegde wegen, en waar mogelijk over de rivieren, in-, uit- en doorvoeren zonder aan afpersingen van binnenlandsche en kust-oeleëbalangs bloot te staan.

Voorts werd bij gouv. besluit van 2 Januari 1900 n°. 6 aan alle hoofden eene vaste schadeloosstelling toegekend voor het verbod om handel te drijven in opium en voor het daardoor te lijden nadeel; zij waren met deze regeling zeer ingenomen.

Met registratie van de aanwezige vuurwapenen werd een aanvang gemaakt.

Omtrent de moekim Iboih (zie vorig verslag, blz. 14) werd door het bestuur, in overleg met de betrokken hoofden, beslist dat T. Oesman Koeta Baro die moekim weder aan T. Bintara Blang Rana Wangsa zou afstaan, die derhalve weder als oeleëbalang het oppergezag zou voeren over de III Moekims Boengièh, Iboih en Mangki, met het rechtstreeksch bestuur over Iboih. T. Ben Prang Mangki verzocht wegens vergevorderden leeftijd afstand te mogen doen van het bestuur ten behoeve van zijn zoon T. Rajeu, hetgeen werd toegestaan, terwijl T. Rajeu tevens erkend werd als panglima prang over de III Moekims. Over de moekim Boengièh voert het gezag T. Radja Moeda Brahim, oom van T. Bintara Blang Rana Wangsa. De inkomsten van deze drie hoofden werden door het bestuur vastgesteld.

In Ije Leubeuë moest het bestuur ingrijpen om een einde te maken aan de werkeloosheid van den oeleëbalang T. Ma-é. Zijn broeder T. Oesman Koeta Baro werd aangesteld tot panglima prang en tevens werden vier petoewa's benoemd, allen op eene vaste bezoldiging uit de inkomsten van den oeleëbalang. Sedert die regeling gaat daar alles naar wensch.

T. Oesman Koeta Baro, eene energieke persoonlijkheid, maakte zich schuldig aan het opkoopen van vijf in Groot-Atjeh bij het hoofd van kampong Djawa gestolen Beaumont-geweren en hield zich daarna een tijd schuil; daarna genoodzaakt zich weder aan te melden, werd hij gestraft met inlevering van de vijf gekochte, benevens negen hem persoonlijk toebehoorende Beaumont-geweren en het stellen van eene waarborgsom van $ 2000. Aan deze eischen werd door hem voldaan.

In Ndjong kwam in October de ziekelijke waarnemend oeleëbalang T. Tjoet Moehamat Adan te overlijden: in overleg met de hoofden en oudsten van Ndjong werd tot zijn vervanger gekozen T. Hadji Brahim Loëng Poetoe. Daar dit zeer energieke hoofd echter bij het bestuur onder verdenking stond te voren met den vijand te hebben geheuld, werd van hem eene waarborgsom van $ 5000 geëischt, benevens de inlevering van 25 Beaumont-geweren. Tevens moest zijne moeder Potjoet di Meureudoe te Ndjong gaan wonen. Aan al deze eischen werd voldaan. T. Hadji Brahim gaf kort daarna bewijzen van activiteit en medewerking door aan vijandige elementen het verblijf in Ndjong te ontzeggen en door aan den commandant der tijdelijke bezetting van Poetoe Ara [1]) de verblijfplaats aan te wijzen van den ons vijandigen T. Tjoet Adan en zijne bende in de vallei van Tjoeboeë, gelegen in de heuvels ten zuiden van Moesa-Langiën; de bende werd daarop overvallen en nagenoeg geheel in de pan gehakt.

In Moesa-Langiën, waar de keudjroeëns gedurende het leven van T. Tjoet Moehamat Adan eene dusdanige zelfstandige positie hadden ingenomen dat het bestuur in de meening verkeerde dat zij als zelfstandige oeleëbalangs waren aan te merken, werd van hen gevorderd, ten overstaan van den nieuwen waarnemend oeleëbalang van Ndjong, T. Hadji Brahim, te verklaren, dat hun gebied moest beschouwd worden als aan Ndjong onderhoorig, waarop hunne hassil-inkomsten dienovereenkomstig geregeld werden. T. Brahim verklaarde daarop voor de orde en rust zoowel in Ndjong als in Moesa en Langiën in te staan.

In Triëng Gadeng stierf in November 1899 de oude panglima en werd opgevolgd door zijn zoon T. Soleiman.

In Gloempang Pajong wist de bejaarde, doch nog flinke oeleëbalang de rust op afdoende wijze te handhaven, terwijl hij op bevredigende wijze met het bestuur medewerkte. Eene sedert vijf jaren bestaande veete tusschen hem en T. Tjoet Moehamat Adan van Ndjong, die aan Gloempang Pajong veel moeielijkheden veroorzaakte, omdat Ndjong de aangewezen uit- en invoerhaven voor Gloempang Pajong is, werd door bemiddeling van het bestuur bijgelegd, waarop T. Bentara Gloempang Pajong de koeala Ndjong weder tot uit- en invoerhaven koos en de hassilverdeeling geregeld kon worden.

In Panté Radja gaf de afgeleefde oeleëbalang T. Sjahboedin, die op zijn ouden dag tot dweepzucht vervallen was, eindelijk gevolg aan zijn reeds bij herhaling geuit voornemen om naar Mekka te gaan; door bemiddeling van het bestuur werd zijn zoon T. Radja Soleiman tot oeleëbalang aangesteld. Deze in de eerste jaren door zijn half-kindschen vader geheel verwaarloosde zoon heeft nog veel leiding noodig om in de door het bestuur gewenschte richting zijn gebied te besturen. Op een voor den goeden gang van zaken in Panté Radja gevaarlijk te achten vertrouweling van den jeugdigen oeleëbalang, den Atjehschen handelaar Nja Amat, werd in 't laatst van 1899 door het bestuur de hand gelegd, toen gebleken was dat hij zich aan afpersing op Chineezen had schuldig gemaakt. Wegens het onderhouden van betrekkingen met aan ons gezag vijandige elementen werd Nja Amat bij politieken maatregel (art. 47 van het Regeeringsreglement) naar Bandong in de Preanger Regentschappen verwijderd (gouv. besluit dd. 3 Februari 1900 n°. 26).

In Keumala overleed in Juli 1899 het krachtig met het bestuur medewerkende hoofd T. Ben Keumala, en daar hij slechts twee nog zeer jeugdige zonen naliet, werd, in overleg met de hoofden, een zijner broeders tot waarnemend oeleëbalang aangesteld.

In Keumangan liet, zooals hiervóór bleek, het inlandsch bestuur te wenschen over. Hierin kwam verbetering, toen de invloedrijke en energieke Potjoet di Rambong door het bestuur op vrije voeten kon worden gesteld. Van de zijde van Keumangan werden gedurende de aanwezigheid van de vijandige hoofden en benden allerlei pogingen in het werk gesteld om, zonder betaling van de in 1898 geëischte som van f 25 000 (verg. vorig verslag, blz. 13), hare invrijheidstelling te verkrijgen. Het bestuur bleef echter onwrikbaar op het eenmaal ingenomen standpunt staan; gaf te kennen dat de kans op invrijheidstelling geschaad werd door den minder rustigen toestand in het oeleëbalangschap, welke slechts nadeel opleverde voor hoofden en bevolking; dat wij met eigen middelen orde en rust zouden herstellen, en dat verzoeken tot invrijheidstelling niet zouden worden in overweging genomen, vóórdat aan den gestelden eisch was voldaan. Eindelijk werden de verlangde f 25 000 door de verschillende hoofden opgebracht, en toen nu bovendien orde en rust allerwegen hersteld waren, werd aan Potjoet di Rambong hare vrijheid weergegeven, nadat zij vergeving had gevraagd voor het vroeger door haar aanmoedigen van het verzet tegen ons gezag, waarvan een schriftelijk bewijs ons in handen was gevallen, en nadat zij plechtig had beloofd: met al haar gezag te zullen medewerken tot handhaving van rust, orde en veiligheid in het Keumangan'sche; dat zij zich voortaan in alle opzichten naar de bevelen van het bestuur zou gedragen, en dat haar neef en opvolger in het gezag over het rechtstreeks door haar bestuurde gedeelte van het oeleëbalangschap, na afloop van de poeasa, het onderwijs zou volgen aan de inlandsche school te Koeta Radja. Voor de invrijheidstelling van Tjoet Manja, de tegelijk met Potjoet di Rambong gevangen genomen dochter van T. Bentara Keumangan, werd, overeenkomstig een vroeger gedaan aanbod, verlangd, dat zij zich zou scheiden van T. Ben Peukan Meureudoe. Deze echtscheiding werd door T. Bentara Keumangan uitgesproken en ook Tjoet Manja op vrije voeten gesteld.

In Titeuë werd aanvankelijk van den oeleëbalang ten opzichte van de vijandige bendehoofden en benden, evenals van vele andere oeleëbalangs, weinig medewerking ondervonden; zij waarschuwden ons steeds te laat. Nadat ook hij had medebetaald aan de opgelegde boete en gezien had dat het verzet voor ons van weinig beteekenis was en daarentegen aan hoofden en bevolking slechts nadeel berokkende, veranderde hij van houding en was het op zijne aanwijzing, dat onze troepen er in slaagden in zijn gebied de bende van Panglima Polém in Juli 1899 uit het Pidièsche te verjagen.

In den inwendigen toestand van de VIII Moekims Sama Indra kwam eene groote verbetering, toen door het op ons verlangen gesloten huwelijk tusschen de dochter van T. Mantroi Garot en den oudsten zoon van T. Bentara Sama Indra meer toenadering tusschen deze beide voorname hoofden was gekomen en hunne jarenlange veete werd bijgelegd.

T. Mantroi Garot, die gedurende de Pidië-expeditie gevangen genomen werd, was in het begin van 1899 (zie vorig verslag, blz. 13) in zijn gezag hersteld, na het in onze handen stellen van een „haq gantjing" van $ 4000. De onderlinge positie en inkomsten der voornaamste hoofden in dit gebied konden nu worden geregeld; T. Radja Boekit, de met de dochter van T. Mantroi Garot gehuwde oudste zoon van T. Sama Indra, werd be-

[1]) Deze bezetting lag daar om de werkzaamheden te dekken van den in aanleg zijnden weg van Teupin Raja over Poetoe Ara en Panté Radja naar Meureudoe.

noemd tot panglima prang der VIII Moekims en T. Mantröi, oudste zoon van T. Maharadja, tot badaj van dezen.

T. Amat Glé Tjoet, een tegen ons gezag gekant familielid van T. Sama Indra, sneuvelde in September 1899 bij eene ontmoeting van een onzer patrouilles met eene bende, waarbij T. Amat zich had aangesloten, en in October onderwierp zich de imeum van Toengkob, die, na storting van eene waarborgsom voor zijn goed gedrag en gehoorzaamheid aan onze bevelen, in het gezag over de moekim Toengkob hersteld werd.

Van de voorname hoofden in dit gebied is thans nog alleen vijandig T. Brahim Lho Kadjoe; een mede-hoofd van Lho Kadjoe meldde zich bij het bestuur aan en kreeg vergunning om zich weder te vestigen in het door hem bestuurde gedeelte van Lho Kadjoe. T. Brahim is uit Pidië gevlucht.

Ten opzichte van de Kawaj XII — eene reeks berglandschappen tusschen Pidië ten noorden en eenige staatjes van de Westkust (Meulaboh t/m Kroeëng Sabé) ten zuiden — valt weinig te zeggen. Slechts met een viertal van deze landschappen — Keumala Dalam, Beungga, Tangsé en Geumpang — hadden wij tot dusver, ten gevolge van onze tochten derwaarts, eenige aanraking. Werden aanvankelijk — in 1898 in de drie eerstgenoemde landschappen, in begin 1899 alleen in Tangsé — door de aanwezigheid van benden kwaadwilligen vijandelijkheden tegen ons gepleegd, en was ook het hoofd van Tangsé T. Lampoe-oeh (wiens vader zich het feitelijk gezag over de Tangsé-vallei slechts had aangematigd) ons tot dusver vijandig gezind, een kort geleden — Januari 1900 — naar Tangsé gezonden detachement marechaussee ontmoette nergens tegenstand. Alhoewel T. Lampoe-oeh bij de nadering van deze troepen weder vluchtte, bleven bevolking en mindere hoofden rustig in de kampongs en boden aan den colonne-commandant geschenken voor den troep aan. De overige landschappen van de Kawaj XII liggen allen in het hooggebergte boven Meulaboh, Wojla en Teunom, en daarmede hadden wij nog geen enkele aanraking.

Onderafdeeling VII Moekims Pidië. [1]) In de eerste vier maanden, nadat Panglima Polèm en de pretendent-sultan weder uit Samalanga en Meureudoe in het Pidiësche waren teruggekeerd, ondervonden ook de VII Moekims den terugslag der hernieuwde actie. De invloed van Panglima Polèm was in de Moekim VII nog groot genoeg om eenig volksverloop te doen ontstaan, vooral toen de twee voornaamste imeums, die van Beurabo en van Beudaja, door benden van Polèm werden opgelicht en medegevoerd. Nadat echter de tochten van onze patrouilles in het heuvelterrein de vijandige hoofden en benden hadden doen besluiten uit die streken te verdwijnen, keerde de toestand spoedig weder ten goede; de opgelichte imeums werden toen weder losgelaten en meldden zich bij het bestuur aan, zoodat thans alleen nog de imeum van Tandjong, een verknocht aanhanger van Panglima Polèm, voortvluchtig is. Zoolang intusschen Panglima Polèm vijandig blijft, zullen kleine rustverstoringen nog kunnen voorkomen, vooral in het heuvelterrein, en blijft voortdurende waakzaamheid en activiteit een vereischte, hoewel de omstandigheid, dat Polèm zich telkens genoopt ziet om ver van zijn gebied en invloedsfeer rond te zwerven, zijn invloed onmiskenbaar doet tanen.

Met betrekking tot de onder het contrôle-ressort van den gezaghebber te Padang Tidji staande V Moekims Kalé, Laweuëng en Biheuë en de III Moekims Batee zij hier nog vermeld, dat dit gebied in de eerste helft dezer eeuw een twistappel vormde tusschen de Polèm's en de Pakeh's van Pidië, later tusschen de Pakeh's en den tak van het sultansgeslacht, die vóór onze komst in Atjeh zich ophield met het zeeroovers bedrijf ter noordkust van Atjeh van uit Koeala Batee, en van welken tak thans de te Koeta Radja wonende Toeankoe Abdo Madjit (zie blz. 7 hiervóór) het hoofd is. Bij slot van rekening is dat gebied wel aan Pidië gebleven, maar die geheele streek ondervindt thans nog de gevolgen van dien jarenlangen onrustigen toestand. De bevolking is er dun gezaaid, het aantal verdachte elementen betrekkelijk groot en voor een energieken en vagebondeerenden woelgeest als Toeankoe Abdo Madjit's zoon, Toeankoe Moehamat, was dat eenigszins verafgelegen en hem goed bekende boschrijke heuvelterrein als 't ware aangewezen om, toen in 1898 de strijd in het Pidiësche ontbrandde, eene bende vagebonden te verzamelen, zich quasi bij den pretendent-sultan en Polèm aan te sluiten en als bendehoofd van daaruit aan het verzet deel te nemen.

[1]) Deze onderafdeeling behoort administratief tot Groot-Atjeh.

In den aanvang van 1899 mede naar Tangsé en daarna met den pretendent-sultan en Polèm naar Meureudoe en Samalanga uitgeweken, was Toeankoe Moehamat Batee met deze vijandige hoofden ook naar Pidië teruggekeerd en nam daar met zijne ten koste van de bevolking levende bende aan beschietingen van onze patrouilles deel, om eindelijk, toen hij het in Pidië te benauwd kreeg, opnieuw naar Kalé, Laweuëng en Batee de wijk te nemen. Hier een korten tijd heen en weer zwervende en van de bevolking bijdragen voor den „heiligen oorlog" eischende tot onderhoud van zich en zijne bende, zond hij een zendeling naar het bestuur te Sigli om te vragen of hij nog op vergiffenis kon hopen en schreef daarna zelf een brief om kennis te geven van zijn voornemen om zich te onderwerpen, hopende waarschijnlijk zoodoende eenigen tijd met rust gelaten te worden. Toen hij echter bemerkte dat er, zoodra zijn terugkeer in gemeld gebied bekend was, van Padang Tidji, Seulimeum en Kroeëng Raja dadelijk patrouilles op hem afkwamen, stak hij in een paar prauwen des nachts over zee naar Oostelijk-Pidië over, meldde van daar wederom schriftelijk aan het bestuur te Sigli dat hij binnenkort zich zou komen onderwerpen, maar eerst zijne vrouw moest afhalen in Peusangan, waar zij zich bevond in het gevolg van den pretendent-sultan, en nam in alle stilte de wijk naar eene nederzetting, Goegob geheeten. Deze nederzetting was gelegen in het Pidiësche, in het gebergte ten zuiden van Moesa-Langiën, waar zijn zwager, de met zijne halfzuster gehuwde Toeankoe Radja Soleiman, zoon van den in het verslagjaar overleden Toeankoe Moehamat Lambada, al sedert de Pidië-expeditie in 1898 rustig woonde. Deze wijkplaats in het gebergte was n.l. tot dusver aan het bestuur onbekend gebleven, maar door Toeankoe Moehamat Batee's vlucht daarheen werd ze verraden en in de maand Januari 1900 's nachts door eene patrouille overvallen, waarbij een paar volgelingen van Toeankoe Moehamat gedood werden en Toeankoe Radja Soleiman met zijne echtgenoote in onze handen vielen. Aan Toeankoe Moehamat Batee gelukte het nog tijdig te ontsnappen. Sedert heeft hij uit Goegob opnieuw schriftelijk aan het bestuur te Sigli zijne onderwerping aangeboden, hetzij omdat hij thans werkelijk het voortdurend opgejaagd worden moede is, hetzij dat hij wederom hoopt dat wij, in afwachting van zijne komst, hem eenigen tijd rust zullen laten.

Tegelijk met den brief van Toeankoe Moehamat Batee ontving het bestuur uit Goegob een schrijven van T. Moeda Lehman (Solejman), oom van Panglima Polèm, die mede zijne onderwerping aanbood, waarschijnlijk uit vrees, nu deze schuilplaats ontdekt was, ook hier of daar in onze handen te vallen.

Aan den brenger van de beide in één couvert gesloten brieven werd door den ambtenaar te Sigli mondeling te kennen gegeven: dat het bestuur niet in briefwisseling trad met vijandige hoofden; dat voor allen zonder uitzondering de regel gold: „onvoorwaardelijke onderwerping", en dat daarna de eischen van het bestuur werden medegedeeld.

Intusschen werd door patrouilles het tot dusver onbekend gebleven bergterrein in den omtrek van Goegob doorzocht, terwijl ook daar de nog niet onderworpen hoofden en verdere vluchtelingen opgejaagd werden.

In Februari jl., toen Toeankoe Moehamat Batee zich in Tangsé met eenige gewapende volgelingen aan den voet van het gebergte bewoog, stuitte hij zoo onverwachts op eene marechaussee-patrouille, dat het hem niet meer mogelijk was te ontsnappen. Hij werd gevankelijk naar Koeta Radja overgevoerd. Na zijne omzwervingen ter Westkust was hij reeds vroeger (verg. het verslag van 1896, blz. 11) op gemelde hoofdplaats onder bestuurstoezicht gesteld geweest, met verbod om Koeta Radja zonder uitdrukkelijke vergunning te verlaten. Desniettemin was hij in het begin van 1896 naar Pidië ontvlucht. Hem thans weder te Koeta Radja te doen verblijven, kwam niet geraden voor; hij werd dan ook naar Batavia opgezonden en sedert, bij gouv. besluit dd. 19 April 1900 n°. 25, met toepassing van art. 47 van het Regeeringsreglement, naar Tondano (residentie Menado) geïnterneerd.

T. Moeda Lehman, die zich laatstelijk mede in Tangsé ophield, gaf gevolg aan den ontvangen raad en stelde zich in Februari jl. vrijwillig in handen van het bestuur.

In de moekims Kalé, Laweuëng, Biheuë en Batee, zoomede in de overige tusschen en ten noorden van den Weesberg en den Goudberg gelegen moekims en boschterreinen, die in December in alle richtingen doorkruist werden, stootten onze patrouilles nergens op tegenstand; alleen werden enkele schoten gewisseld met eenige tot de kleine bende van Panglima Ma Asan behoo-

rende lieden, die met achterlating van een paar dooden overhaast de vlucht namen en verdwenen. Eenige weken later, in 't laatst van Februari jl., trachtte eene patrouille dit bendehoofd in zijne schuilplaats in Kalé te overvallen; hij wist echter, hoewel gewond, te ontsnappen; bij die gelegenheid werden zijne vrouw en kinderen als gijzelaars aangehouden. Deze Ma Asan is de vroegere panglima prang van den in 1896 in onze handen gevallen T. Nja Makam van Lam Nga (XXVI Moekims in Groot-Atjeh); hij zwierf sedert diens dood in de bergen en bosschen rond, waar hij zich aansloot bij Toeankoe Moehamat Batee als deze zich in de bovengenoemde moekim ophield, en verder van roof en brandschatting ten koste van de bevolking leefde. Op deze kleine rooverbende wordt nog steeds zooveel mogelijk door onze patrouilles jacht gemaakt.

Evenals in Pidië werd ook in de Moekims VII, de V Moekims Kalé, Laweuëng en Biheuë en de III Moekims Batee door het bestuur een aanvang gemaakt met het registreeren van de nog in het bezit van hoofden en bevolking zijnde vuurwapenen, waarvan er overigens bij verschillende gelegenheden werden ingeleverd en buitgemaakt. Aan enkele hoofden, moekims en kampongs moesten verder zoowel voor het verleenen van huisvesting aan vijandige personen, als wegens nalatigheid in het doen van tijdige mededeeling omtrent het aanwezig zijn van benden, in den loop van het verslagjaar boeten worden opgelegd, welke steeds op de vastgestelde tijdstippen werden voldaan.

Ten slotte verdient nog vermelding, dat de trambaan van Sigli over Padang Tidji naar Keudé Breuë voltooid werd en voor het publiek verkeer in de maand November 1899 opengesteld kon worden. Beschadigingen aan de baan kwamen niet voor en ook nam de aanvankelijk nu en dan voorkomende vernieling van de telephoonverbinding en het stelen van afstandpaaltjes een einde, toen aan hoofden en bevolking, in wier gebied zulks geschied was, een paar maal boeten waren opgelegd.

In aansluiting aan deze trambaan werd in het laatst van het verslagjaar een aanvang gemaakt met het opmeten van het tracé van het door Pidië naar Meureudoe loopende deel van den tramweg van Sigli naar Lho Seumawé, tot het aanleggen waarvan bij de Indische begrooting voor 1900 gelden werden bewilligd. Dit geschiedde gelijktijdig van Sigli en Meureudoe uit, zonder dat daarbij tot dusver eenige overlast werd ondervonden. Het bepalen van het tracé geschiedt door de genie, in overleg met het civiel bestuur en met de hoofden, en daarbij wordt zooveel mogelijk rekening gehouden met de belangen der bevolking, hetgeen mede zal geschieden bij het aanleggen van de aardebaan, waarmede in Januari 1900 is begonnen.

Onderafdeeling Lho Seumawé. In het begin van Juni 1899 vertrok uit Sigli, onder bevel van den civielen en militairen gouverneur, eene uit de verschillende wapens samengestelde colonne, die ten doel had een bezoek te brengen aan alle landschappen der Noordkust van Atjeh. Sommige dier landschappen toch waren niet of slechts in naam aan ons gezag onderworpen en die onderwerping moest dus in werkelijkheid tot stand gebracht of althans voorbereid worden; in andere werd ons gezag wel erkend, maar moesten aanwezige vijandige elementen met den sterken arm worden verwijderd, dan wel zich tegen het gezag van den oeleëbalang verzettende mindere hoofden tot rede worden gebracht; weder in andere landschappen moesten de noodige regelingen worden getroffen om de onderlinge verhouding van verschillende hoofden en hunne inkomsten vast te stellen na plaatselijk onderzoek. Ook was het noodig in verschillende staatjes zich te vergewissen of de inwendige toestand er werkelijk was, zooals hij door de hoofden werd afgeschilderd.

Meureudoe. In dit landschap was de ontvangst uitstekend. T. Tji Meureudoe en diens neef T. Ben Sé, die gezag voert in de bovenstreken tusschen de Briweuë-, Meureudoe- en Olèmrivieren, deden alles wat in hun vermogen was om ons een goeden indruk te geven van den toestand in hun gebied. In het westelijk gedeelte van Meureudoe, waar T. Ben Peukan of diens vader T. Moeda Tjoet Lateh en de imeum van Beuratjan het gezag in handen hebben, had T. Tji weinig of niets in te brengen; de bevolking had, daar genoemde hoofden ons gezag vijandig gezind zijn en gevlucht waren, de kampongs verlaten.

Om T. Tji te steunen in het herkrijgen van invloed en gezag in dat deel van Meureudoe, alsook om de voortvluchtige hoofden tot onderwerping te brengen dan wel te noodzaken om het land te verlaten, zoolang zij het eerste niet verkozen, en om de uitgeweken bevolking dier streek te dwingen tot terugkeer en aanraking met ons bestuur, zou het wenschelijk geweest zijn eenigen tijd in Meureudoe te vertoeven en het geheele landschap in alle richtingen, vooral in het aangrenzende heuvelterrein, af te patrouilleeren, maar berichten omtrent vijandige bewegingen in de Paseistreek maakten het noodig een en ander tot later uit te stellen.

Dientengevolge kwam er geen verbetering in den inwendigen toestand en die werd nog minder goed, toen de pretendent-sultan en Polém c. s., opnieuw uit Pidië verdreven, in Meureudoe hun toevlucht zochten, en de pretendent-sultan, gesteund door T. Ben Peukan, er voor zich eene hassil wist te heffen van de uit te voeren peper en pinang.

Gelukkig konden in het begin van October 1899 een paar compagnieën van het 12de bataljon in Meureudoe worden gelegerd; deze betrokken een bivak te Grong Grong aan de Beuratjanrivier in het gebied van den vijandigen imeum van Beuratjan, ten gevolge waarvan niet alleen dadelijk een einde kwam aan alle onwettige heffingen van T. Ben Peukan c. s., maar waardoor alle in Meureudoe aanwezige vijandiggezinden, zoowel hoofden als minderen, ook de pretendent-sultan en Polém, genoodzaakt waren de vlucht te nemen en door Boven-Samalanga af te trekken naar Boven-Peusangan, waar zij hun heil zochten bij den nog met het bestuur in onmin levenden T. Tji Peusangan te Tjot Pi.

Als straf voor het opbrengen door Meureudoe van de hierboven vermelde hassil aan den pretendent-sultan werd door het bestuur een extra-uitvoerrecht per kojang peper en pinang geheven. Voorts werd T. Tji Meureudoe gestraft met tijdelijke inhouding van zijne hassil-inkomsten, ten einde pressie op hem uit te oefenen tot krachtiger optreden en flinker medewerken met het bestuur om voorgoed rust en orde in zijn land te brengen en zijn gezag beter te bevestigen. Vooral is hij zeer zwak tegen T. Ben Peukan, met wiens zuster — Potjoet Amansaré — hij gehuwd is en welke vrouw veel invloed op hem heeft.

Hadden onze troepen in Juni slechts even aanraking gehad met eene kleine vijandelijke bende in het gebied van T. Ben Peukan, welke bende met achterlating van een paar gesneuvelden dadelijk op de vlucht was gegaan, in October, na onze tijdelijke vestiging te Grong Grong, werd slechts eenmaal een eenigszins ernstiger tegenstand geboden door eene bende, die zich had opgesteld in kampong Meunasah Manjang, aan den linkeroever der Kroeëng Meureudoe, eveneens in het gebied van Ben Peukan; de bende liet 13 dooden in onze handen.

Ofschoon de vijandige hoofden, T. Moeda Tjoet Lateh, T. Ben Peukan en Imeum Beuratjan, nog voortvluchtig zijn, is de bevolking nagenoeg overal in hare kampongs teruggekeerd en heeft zij den gewonen arbeid hervat.

Door de trein-koelies van de te Grong Grong gelegerde compagnieën werd, in aansluiting aan den weg in Pidië van Teupin Raja over Panté Radja naar de grens van Meureudoe, een weg aangelegd van die grens over Grong Grong naar de Meureudoerivier, en deze weg wordt aan den linkeroever dier rivier voortgezet naar de grens van Samalanga, waar hij weder moet aansluiten aan den daar door de hoofden onderhanden genomen weg door dat landschap naar Peusangan.

Een bijzonder nadeelige factor voor de nog niet onderworpen hoofden van Westelijk Meureudoe is, dat ten gevolge van den aangevangen tramaanleg van Sigli naar Lho Seumawé, waarvan het eerste gedeelte moet loopen van Sigli door Pidië en West-Meureudoe tot aan de rivier van dezen naam, het landschap Meureudoe bezet moet blijven, dewijl van twee zijden tegelijk aan den aanleg van dien weg gewerkt wordt. Aan die weerspannige hoofden is hierdoor het verblijf in Meureudoe ontzegd zoolang zij zich niet onderworpen hebben; T. Tji Meureudoe heeft hierdoor eene gunstige gelegenheid om voorgoed zijn gezag met onze krachtige en rechtstreeksche hulp in het geheele landschap te vestigen.

Samalanga. Dit landschap gaf stof tot groote tevredenheid. Toen in Juni 1899 de expeditionaire colonne door Samalanga trok, was overal de bevolking rustig aan den arbeid; nergens viel een enkel schot en nergens werden gewapenden aangetroffen, terwijl T. Tji Samalanga den gouverneur en zijn gevolg niet ver van zijne woonplaats, gelegen aan de Samalanga-rivier, opwachtte en op de keudé Samalanga alles voor eene behoorlijke ontvangst en het onder dak brengen van de geheele troepenmacht en de trein-koelies had doen gereed maken.

Ook in de II Moekims Toenong, het gebied van T. Sjech Kobat (zie vorig verslag, blz. 15), was alles even rustig.

Wapenen (blanke) werden alleen gedragen door de hoofden, die daartoe van het bestuur schriftelijk vergunning hadden, maar later verklaarde T. Tji aan den controleur, dat, hoe groot zijn gezag in Samalanga ook was, hij toch nog niet kon beletten dat wapenen werden gedragen als de „kompanie" veraf was, omdat er in het land tusschen verschillende kleinere hoofden en zelfs tusschen sommige kampongs te veel onderlinge veeten bestonden en men elkander te weinig vertrouwde om ongewapend naar keudé's en dergelijke te gaan of ongewapend zich door het land te bewegen. Aan den gouverneur gaf hij te kennen, dat hij hoopte dat zijn land ook in aanmerking zou komen voor den aanleg van een spoorweg, zooals in Groot-Atjeh, en hij beloofde zoo spoedig mogelijk een aanvang te zullen maken met den aanleg van een weg van west naar oost, aansluitende aan de aan te leggen wegen door Meureudoe en Peusangan. Hij verzocht daartoe evenwel deskundig toezicht van bestuurswege, daar hij en zijne onderhoorigen van behoorlijken wegaanleg geen voldoende begrip hadden. In voldoening aan den door het bestuur gestelden eisch had hij de ons vijandiggezinde Groot-Atjehsche en andere hoofden het verblijf in zijn gebied ontzegd, belovende dit eventueel ook in den vervolge te zullen doen.

In het begin van October deelde T. Tji Samalanga aan het bestuur te Lho Seumawé schriftelijk mede, dat wanneer de vijandige voorname hoofden door onze troepen uit Meureudoe verdreven werden en alsdan, zooals te verwachten was, de wijk mochten nemen naar de II Moekims Toenong van Samalanga, hij en T. Sech Kobat wel alle mogelijke moeite zouden doen om hen daar te weren, doch dat zij niet sterk genoeg waren om hen gewapenderhand te verdrijven, indien zij eene groote gewapende bende bij zich hadden en weigeren mochten heen te gaan. Hem werd daarop door den controleur geantwoord, dat als hij in dergelijke omstandigheden onmiddellijk kennis gaf van de verblijfplaats der vijandige hoofden en benden aan den colonne-commandant in Meureudoe, hij geen gevaar liep van beboet te worden.

T. Tji en de verdere hoofden van Samalanga hebben zich hiernaar gedragen, terwijl allen de meest mogelijke hulp verleenden aan de colonne, die in November de vijandige benden door Samalanga naar Peusangan vervolgde.

Ook toen viel in Samalanga nergens een schot; overal was de bevolking rustig aan den arbeid en niemand droeg wapenen.

In Peudada, de aan Peusangan grenzende onderhoorigheid van Samalanga, bivakkeerde in Juni 1899 de geheele expeditionaire colonne gedurende één nacht in en rondom de keudé, aan de koeala Peudada. Deze keudé, die een paar jaren geleden door T. Tji Peusangan was verbrand, zag er nog zeer armoedig uit. T. Moeda Peudada, die de colonne aldaar ontving, gaf aan den troep een paar ossen ten geschenke en wilde ook geen betaling aannemen voor de door hem voor de bereden wapens verstrekte gaba, zooals hij zeide uit dankbaarheid, omdat in 1898 door de „kompanie" aan den overmoed van T. Tji Peusangan gewapenderhand een einde was gemaakt. Hij verklaarde tevens dat, als de nieuwe excursie door Peusangan zou afgeloopen zijn, de keudé wel meer naar behooren zou worden opgebouwd, omdat hoofden en bevolking thans vertrouwen hadden in den krachtigen en daadwerkelijken steun van de „kompanie", die nu had bewezen de rustige en goedgezinde bevolking te willen beschermen.

In het geschil omtrent het huwelijk tusschen Potjoet Merah Gambang, zuster van T. Tji Samalanga, en T. Tji Peusangan, kon natuurlijk ook in het verslagjaar geen beslissing worden genomen vanwege de houding door T. Tji Peusangan tegenover het bestuur aangenomen. Intusschen is aan het bestuur gebleken dat in deze quaestie eene zeer dubbelzinnige rol is gespeeld door T. Neh Radja Moeda Setia van Meurasa, schoonvader van T. Tji Samalanga, waardoor de oplossing dezer aangelegenheid veel moeielijker is dan ze aanvankelijk scheen.

Peusangan. In dit landschap was sedert de korte militaire excursie in 1898 (verg. vorig verslag, blz. 16), die een einde had gemaakt aan het stoken van onrust door T. Tji Peusangan in de aangrenzende Oostkuststaatjes en in Peudada, onderhoorigheid van Samalanga, zoomede aan het voeren van onwettig gezag in gedeelten van Gloempang Doea, Sawang en Nisam, een eenigszins bijzondere toestand ingetreden. T. Tji nl. had zich gedurende ons optreden in Peusangan teruggetrokken te Tjot Pi, eene onbeduidende kampong met kleine keudé, gelegen in het gebergte aan den bovenloop der Peusangan-rivier, en iedere aanraking met ons ontweken. In de vlakte van Peusangan hadden wij toen, zooals bekend is, in het geheel geen tegenstand ondervonden en daar waren de jongere broeders van T. Tji hunne opwachting komen maken bij den gouverneur. Van deze broeders werd daarbij vernomen dat zij allen van hun ouderen broeder nooit anders dan leed hadden ondervonden en dat ook de bevolking, ofschoon zij uit vrees niets durfde zeggen, zijn bestuur moede was.

T. Tji wordt geschetst als eene zonderlinge, zeer stompzinnige persoonlijkheid met een zeer wreeden aard. Voor zijne onderdanen een zeer grillig en bijzonder gevreesd tyran, is hij voor de ambtenaren een hoogst lastig bestuurs-instrument, heden vergetende wat hij gisteren beloofde en in hooge mate koppig en eigenzinnig.

Toen de beide oudsten van T. Tji's broeders, T. Mahradja Djeumpa en T. Moeda Tji, die ieder in een deel der benedenstreken een vrij zelfstandig gezag voeren, verklaarden dat zij instonden voor de vredelievende gezindheid der bevolking in de vlakte, welke bevolking geheel naar hen luisterde; dat zij zich in staat voelden om niet alleen orde en rust, maar tevens den vrede te handhaven met de aangrenzende landschappen, zoomede om T. Tji te beletten zijn gezag en invloed in de benedenstreken te hernemen, zoolang hij tegen het Gouvernement in verzet bleef, werd hun opgedragen voor een en ander zorg te dragen, onder mededeeling dat zij de bevelen van het bestuur rechtstreeks zouden ontvangen, tot tijd en wijle T. Tji zich zou onderworpen hebben en zijne verhouding tot het Gouvernement opnieuw zou zijn geregeld.

Toen daarop de troepen uit Peusangan vertrokken waren, zag T. Tji zich genoodzaakt te Tjot Pi te blijven, dat hij toen den weidschen naam „daroj aman" (zetel der veiligheid) gaf, en van waar hij door zijne rechtstreeksche volgelingen, deels lieden uit de bovenstreken, deels de gewezen bezettingen van zijne bentings in Sawang en Gloempang Doea, in den beginne strooptochten liet houden in de vlakte, hetgeen hem echter weldra door zijne broeders met een deel der te wapen geloopen bevolking belet werd. Op den Glé Kapaj, den Glé Sabé en enkele andere heuveltoppen ten zuiden en zuidwesten van deze, lieten de benedenlandsche hoofden daarop wachtposten plaatsen, en zoo bleef T. Tji gedurende de eerste helft van 1899 alleen gezag voeren in de bovenstreken. Bij herhaling deed hij, van Tjot Pi uit, stappen om weder met het bestuur in aanraking te komen, maar den grooten van hem verlangden stap: „daartoe zelf naar Lho Seumawé op te komen om de bevelen van het bestuur te vernemen", stelde hij steeds uit.

Toen nu in Juni 1899 de expeditionaire troepenmacht uit het westen Peusangan's grondgebied betrad, werd ze door T. Mahradja Djeumpa bijzonder gastvrij ontvangen en haastte T. Tji zich om te Gloempang Pajong, waar, op aandringen van T. Mahradja, in en om diens woning het eerste bivak betrokken was, met de noodige nederige verontschuldigingen volgens de Atjehsche adat, de verzekering zijner gehoorzaamheid te komen aanbieden. Hij bood daarbij vier slachtossen ten geschenke aan. Waarschijnlijk dacht hij op die wijze aan de reis naar Lho Seumawé te ontkomen, maar toen de eisch van zijne opkomst naar Lho Seumawé gehandhaafd bleef en hem daarbij zelfs werd opgedragen twee dagen later per gouvernementsstoomer — welke op dien datum voor Koeala Radja (Doi) zou liggen om levensmiddelen aan te voeren — daarheen te gaan, omdat hij verklaarde moeielijk te kunnen loopen, vlood hij in den nacht vóór den bepaalden ochtend van vertrek opnieuw naar zijn „zetel der veiligheid" Tjot Pi.

Ten einde hem dadelijk te toonen, dat die „daroj aman" alleen in zijne verbeelding bestond, werd toen besloten, na de fourageering, niet rechtstreeks door te rukken naar de Paseistreek, maar eerst nog de bovenstreken van Peusangan met Tjot Pi te bezoeken. In die bovenstreken langeren tijd te blijven om, met bezetting van T. Tji's woonplaats, in verschillende richtingen te patrouilleeren, en zoodoende zoowel op hem als op het zich bij hem aansluitende deel der bevolking van die streken pressie uit te oefenen tot hernieuwde onderwerping, met gelijktijdige goede kans om hem door dood of ballingschap voor zijn gebied onschadelijk te maken, was op dit oogenblik, hoe gewenscht ook, niet doenlijk om dezelfde reden als waarom zulks in Meureudoe niet kon geschieden (zie de vorige blz.), en dit moest dus, bij niet hernieuwden vrijwilligen terugkeer van T. Tji, tot later uitgesteld worden.

Er werd daarom via de woonplaats van T. Moeda Tji in Oostelijk Beneden-Peusangan, waar de colonne, evenals in het gebied van Mahradja Djeumpa naar behooren ontvangen werd, en waar ook volkomen rust en veiligheid heerschten, naar Boven-Peusangan opgerukt en een bivak betrokken in de kampong Awé Geutah-Oeteuën Gatehoen, waarbij slechts weinig tegenstand werd onder-

vonden, nadat de colonne den Glé Riseh was voorbijgetrokken.

Na van hier uit een bezoek te hebben gebracht aan Tjot Pi, bij welken tocht eveneens slechts onbeduidende tegenstand werd geboden, en ten gevolge waarvan T. Tji nog dieper het binnenland in vluchtte, werd door het gebergte opgerukt naar Koeta Sawang, de woonplaats van het hoofd van het landschap van dezen naam, en van daar over Lho Seumawé naar Geudong.

Nadat de troepen Peusangan verlaten hadden, deed T. Tji op den Glé Riseh en op den aan de overzijde der Peusangan-rivier gelegen Glé Roeboe versterkingen opwerpen en bezetten, om zoodoende aan de noordzijde den toegang tot den niet veilig gebleken „zetel der veiligheid" af te sluiten; hetzelfde deed hij op den Tjot Kala, welke heuvel ten westen van Tjot Pi, mede aan de Peusangan-rivier gelegen, den toegang afsluit van het pad, dat uit de vlakte over de bergen via Djoeli naar Tjot Pi voert.

In de benedenstreken bleven rust en orde gehandhaafd door Mahradja Djeumpa en T. Moeda Tji, die bovendien beloofden door hun gebied een verbindingsweg aan te leggen tusschen Samalanga en Sawang.

Aldus bleef de stand van zaken totdat, na de bezetting van Meureudoe, hiervóór op blz. 13 geschetst, de pretendent-sultan, Panglima Polém, T. Ben Peukan en andere nog tegen ons in verzet zijnde mindere hoofden mèt hunne volgelingen, noodgedwongen, naar Boven-Peusangan vluchtten en T. Tji, naar hij dacht, eene welkome aanwinst van strijders brachten.

Ons bracht deze vlucht naar Peusangan het groote voordeel, dat nu tegelijk de beide voornaamste nog vijandige Atjehsche hoofden konden aangegrepen en de Peusangansche aangelegenheid ter hand genomen kon worden.

Onmiddellijk marcheerde dan ook van Sigli over Meureudoe en Samalanga eene colonne onder den luitenant-kolonel P. H. van der Wedden naar Peusangan (November 1899), rukte, na verdrijving van den vijand uit zijne stellingen op den Tjot Kala, over Djoeli naar Tjot Pi, en bracht daarop den vijand een zeer gevoelig verlies toe bij de vermeestering van zijne zeer sterke heuvelstelling op den Glé Riseh. In beide gevechten werd door onze troepen zeer dapper gestreden, want niettegenstaande 's vijands stellingen bijzonder sterk waren, werd geen oogenblik geweifeld om tot den storm over te gaan en tot het handgemeen te komen. In zijne versterkingen op den Glé Riseh liet de vijand 35 gesneuvelden liggen.

Misschien zagen de voorname vijandige hoofden kort na deze nederlaag de fout van vereenigd optreden in, of wel leverden de onherbergzame bovenstreken van Peusangan boven Tjot Pi geen voldoende levensmiddelen tot onderhoud op, zeker is het dat zij, na aanvankelijk te zamen gevlucht te zijn in de richting van Blang Laka (Gajoe-landen), kort daarna uit elkander stoven en ieder zijns weegs ging: de pretendent-sultan met gevolg zette zijne vlucht voort door de Boven-Boelohsche landschappen en door Geudong naar de kampong Biram in Boven-Keureutoe en werd sedert ook daar weer verdreven (verg. blz. 18 onder „*Peutoë*"); T. Tji Peusangan hield zich met een klein gevolg schuil in de bosschen van Boven-Peusangan (waar hij in Februari jl. aan ontbering en vermoeienis zou gestorven zijn) [1], en ten opzichte van Panglima Polém werd, na een gerucht dat hij bij een der gevechten tegen onze troepen zou gewond of gesneuveld zijn, vernomen dat hij door het met bosch bedekte gebergte van Peusangan weder in westelijke richting zou zijn gevlucht, zooals later gebleken is (verg. blz. 8 hiervóór) eerst naar Samalanga en vervolgens naar het gebergte bezuiden de Pidië-vallei.

Door onze troepen was intusschen Tjot Pi tot bivakplaats gekozen, welke plaats als zoodanig uitmuntend was, daar T. Tji er sedert Juni 1899 verscheidene woningen en ook loodsen voor logies van benden had doen bijbouwen.

In weerwil van het uiteengaan der voorname vijandelijke hoofden en benden werd besloten Tjot Pi voorloopig met een klein gedeelte der colonne bezet te houden, terwijl het grootste gedeelte den pretendent-sultan volgde naar Keureutoe.

In dezen toestand kwam, totdat het bivak te Tjot Pi in Februari 1900 werd opgeheven, geen wijziging; de bezetting patrouilleerde in alle richtingen in het bergterrein der bovenstreken, zonder ergens meer verzet te ondervinden, en een gedeelte van de bewoners der kampongs, bezuiden den Glé Riseh gelegen, was in hare kampongs teruggekeerd en hield zich rustig.

In de westelijke benedenhelft van het landschap, van de grens met Peudada tot aan de Kroeëng Lantjoe, bewaart T. Mahradja Djeumpa, in de oostelijke helft, tot aan de grens met Gloempang Doea en Sawang, bewaart T. Moeda Tji rust en orde, en beide hoofden verleenden aan den commandant der troepen alle mogelijke hulp; gedurende het gevecht onzer troepen tegen den vijand op den Glé Riseh stond de bevolking der vlakte toe te kijken en hield zich strikt onzijdig.

Aan de Peusangansche hoofden werd te kennen gegeven dat van het landschap, ook na betaling van de in 1898 opgelegde boete, verhoogde rechten geheven zouden worden, indien T. Tji zich nog in Peusangan ophield in verzet tegen het Gouvernement. Om echter nu en dan voor bewezen diensten aan T. Mahradja Djeumpa en T. Moeda Tji eene geldelijke belooning te kunnen geven, werd bij besluit van den gouverneur bepaald, dat daartoe een vierde van de aan T. Tji toekomende hassil zou kunnen worden bestemd. De in 't laatst van 1892 getroffen regeling (zie het verslag van 1893, blz. 6), waarbij aan T. Tji een deel gelaten was van de hassil der landschappen Gloempang Doea, Sawang, Nisam, Tjoenda en Bajoe, van welke hij toen ten behoeve van het Gouvernement had afstand gedaan, was intusschen door de Indische Regeering (besluit dd. 31 October 1899 n°. 44), uit aanmerking van al hetgeen in den laatsten tijd omtrent T. Tji's ontrouw gebleken was, vervallen verklaard.

Gloempang Doea, *Sawang*, *Nisam*, *Tjoenda* en *Bajoe*. In deze landschappen, van de invoering der scheepvaartregeling in 1893 af tot in 1898 de verbonden oeleëbalangschappen genoemd, omdat zij volgens de regeling van de commissie Deijkerhoff-Scherer een bond vormden tegen Peusangan, en desvereischt elkander met de wapenen tegen dat landschap moesten steunen, waartoe in 1893 aan de hoofden dier landschappen vuurwapenen en munitie verstrekt waren, viel in het afgeloopen jaar op politiek gebied weinig bijzonders voor

Bedoelde verstrekking had, zooals uit het vorig verslag (blz. 15/16) blijkt, weinig nut opgeleverd: in verband met het tegenwoordig gevolgde stelsel om, zoo noodig, rust en orde met onze eigen troepen te herstellen en ook te handhaven, gelastte de gouverneur in het afgeloopen jaar de inlevering van de bewuste vuurwapenen, voor zoover ze nog aanwezig waren.

In al deze landschappen was in 1899 de politieke toestand gunstig; alleen bleven nog enkele gedeelten van de Boeloh-landschappen in verzet tegen het gezag van den oeleëbalang van Tjoenda.

Het hoofd van Boeloh Beureugang, T Radja Hitam, vertrok in Mei 1898 met Toeankoe Machmoed (zie vorig verslag, blz. 16, waar hij ten onrechte als Toeankoe Mohamad vermeld staat) naar Pidië, om in dat verslag vermelde redenen. Hij had hierbij gerekend op een blijven optreden van onze zijde in gelijker voege als al de jaren te voren, en niet voorzien dat wij met troepen het land zouden gaan doorkruisen en daadwerkelijk ons gezag en dat van de hoofden der landschappen zouden doen eerbiedigen en ieder ondergeschikt hoofd geleidelijk zouden stellen op de plaats, welke hij behoort in te nemen, met regeling van zijne inkomsten in verband met die van den oeleëbalang.

Door deze wijze van optreden onzerzijds was hij genoodzaakt òf zich als vijand te gedragen, òf tevreden te zijn met eene ondergeschikte positie in Tjoenda onder het gezag van T. Tji, met erkenning van de onmacht van den pretendent-sultan om hem te verheffen tot zelfstandig oeleëbalang. Hij bleef tot dusver vijandig, maar ontweek tevens gestadig alle aanraking met onze troepen. Tweemaal werd eene poging gedaan om hem des nachts te overvallen; de eerste maal in September, waarbij ons 3, en de tweede maal in November, waarbij ons 9 zijner volgelingen met hunne wapenen in handen vielen; hij zelf echter ontkwam beide keeren. Hij en de overige nog vijandige ondergeschikte hoofden uit de Boeloh-streek sloten zich medio 1899 aan bij onze vijanden in Blang Mangat en Geudong, en in November trok T. Radja Hitam met den pretendent-sultan naar Boven-Keureutoe, toen deze van Peusangan door de Boeloh-landschappen derwaarts vluchtte. Sedert was hij, volgens bericht, weder uit Keureutoe in de bovenstreken van Boeloh teruggekeerd en werd hij door patrouilles van Lho Seumawé weder opgejaagd. Zijn stiefvader, die panglima prang was te Nisam en zich had schuldig gemaakt aan berooving van Tjoendasche handelaren, werd door T. Tji Tjoenda aan het bestuur te Lho Seumawé uitgeleverd en veroordeeld.

De hoofden van Boeloh Raja, Boeloh Blang Ara en Paleuë hadden zich ook nog niet gemeld bij het bestuur en waren voortvluchtig; door hunne landschappen kruisende patrouilles van Lho Seumawé stuitten nergens op tegenstand. Het hoofd van Boeloh Kampong Teungoh onderwierp zich; zijne verhouding tot T. Tji Tjoenda werd door het bestuur geregeld.

[1] Sedert is dit overlijden bevestigd.

De colonnes, die in Juni en December 1899 door Sawang, Nisam, Tjoenda en Bajoe trokken, werden overal door de hoofden op de vriendschappelijkste wijze ontvangen; er viel nergens een schot, ook niet in de Boeloh-streek, toen laatstbedoelde colonne, van Lam Bajoeng komende, dwars door deze streek naar Lho Seumawé marcheerde. Niettemin kon in Juni Bajoe niet zonder gevecht bereikt worden, omdat eene vijandelijke bende van Teungkoe Tapa, bij welke zich T. Ben Lho Triëng van Blang Mangat (zie hierneven) had aangesloten of omgekeerd, zich versterkt had in het heuvelterrein achter de Aloeë Awé, waarlangs de door ons aangelegde groote weg van Lho Seumawé naar Geudong loopt; de brug over de Aloeë Awé had de bende daarbij vernield. Met achterlating van eenige dooden werd de vijand spoedig uit deze stelling verdreven; hardnekkig werd zij niet verdedigd.

Het landschap Nisam werd beboet, omdat uit een onderzoek gebleken was dat vier bewoners van dit gebied hadden deelgenomen aan de beschieting van onze troepen in October 1898 bij den tweeden tocht naar Tjot Triëng, en T. Ri Nisam werd gestraft met eene persoonlijke boete en de verplichting tot inlevering van eenige vuurwapenen, omdat hij dit feit tegenover het bestuur verzwegen had, in plaats van de daders uit te leveren.

Daar het hoofd van Gloempang Doea, tegen het strenge verbod van het bestuur in, op door hem voor uitvoer van en invoer te Gloempang Doea geteekende passen te Peusangan liet uit- en invoeren en zoodoende de verhoogde in- en uitvoerrechten, aan Peusangan opgelegd, hielp ontduiken, zijn tijdelijk gelijke verhoogde rechten aan Gloempang Doea opgelegd voor alles wat in- en uitgevoerd is of wordt boven de hoeveelheid van het voorafgegane jaar.

Eenzelfde straf moest kort geleden worden toegepast op Bajoe, dat zich aan hetzelfde feit schuldig maakte ten opzichte van Geudong.

In Sawang en Nisam onderwierpen zich in den loop van 1899 aan de hoofden van deze landschappen verschillende petoewa's, die in de vorige jaren steeds op de hand van T. Tji Peusangan waren geweest en hem hadden gesteund in het gewapenderhand vermeesteren van gedeelten dier landschappen.

Het voornaamste door T. Tji Peusangan aangestelde hoofd aan de Kroeëng Geukoeih (Koekoes), T. Oeleëbalang Baroe, die na verdrijving van T. Tji's benden uit deze oeleëbalangschappen naar T. Tji Peusangan vluchtte en sedert steeds in diens gevolg bleef, sneuvelde in December 1899 tegen onze troepen.

T. Pang Sawang werd in October beboet voor het vriendschappelijk bij zich ontvangen van den tegen ons gezag in verzet zijnden T. Radja Hitam van Boeloh Beureugang.

Door al de landschappen onder dit hoofd genoemd werd, voor rekening van de hassil-djalan-kas, van Tjot Gloempang aan de grens van Peusangan een 5 M. breede weg aangelegd naar Geudong. Pang Sawang legde bovendien zelf een 2 M. breeden weg aan langs den rechteroever van de Kroeëng Mané van Keudé Mané tot Koeta Sawang in het binnenland. Voorts werd mede uit de hassil-djalan-kas nog een weg van $2^1/_2$ M. breedte aangelegd van den grooten weg naar Boeloh Beureugang en een andere van Kampong Kandang aan den grooten weg naar Boeloh Raja.

Lho Seumawé. Op dit eiland viel op politiek gebied weinig meldenswaardigs voor.

Door den mahradja werd, ter verbetering van de communicatie, nog een weg aangelegd in aansluiting aan de reeds bestaande wegen, en voor rekening van de hassil-djalan-kas werd eene ijzeren brug van 110 M. lengte geslagen over de Kroeëng Mamplan in de nabijheid van de Peukan Toewa, zoodat, daar tevens een dijk door de lagune werd aangelegd, het eiland nu voorgoed in vaste verbinding is gebracht met het binnenland.

Aan den in 't vorig verslag (blz. 16) bedoelden T. Radja Lho werd het restant der hem toegekende gelden uit de nalatenschap zijns vaders uitbetaald, nadat hij het geheele jaar door uitstekende diensten had bewezen ten opzichte van Geudong.

Blang Mé. De toestand in dit kleine landschap was goed en de houding van hoofden en bevolking steeds vriendschappelijk.

Daar de natuurlijke afvoerhaven van Geudong de koeala Pasei in Blang Mé is, poogde T. Moeda Lateh, na uitvoer van zijne eigen producten, die van Geudong, ter ontduiking van de verhoogde rechten, op naam van Blang Mé uit te voeren. Om die reden werden ook van Blang Mé verhoogde rechten geheven voor alles wat werd uit- en ingevoerd boven het bedrag, dat in 1898 door dit landschap was in- en uitgevoerd, en toen bleek dat T. Moeda Lateh daarna Bajoe in den arm had genomen om die verhoogde rechten van de Geudongsche producten en van den voor dat landschap bestemden invoer te ontduiken, werd hem eene boete opgelegd.

Blang Mangat, Samakoero en *Bloeë.* In de beide laatstgenoemde landschappen werden rust en orde niet verstoord; de verhouding tusschen hoofden en bevolking was vriendschappelijk; hetzelfde was het geval met het hoofd van Blang Mangat en de bevolking die in de vlakte woonde, maar in de heuvelachtige bovenstreken van dit landschap, voornamelijk Lho Triëng en Mbang, werd verzet gepleegd door T. Ben Lho Triëng, die gemeene zaak had gemaakt met Teungkoe Tapa en zijne Gajoe's (zie lager onder „*Geudong*" en „*Keureutoe*"). Deze T. Ben Lho Triëng is de oom en gewezen voogd van T. Moehamat Napiah, hoofd van Blang Mangat. Toen laatstgenoemde meerderjarig werd, wilde de oom het gezag niet vrijwillig aan zijn neef afstaan; van daar onderlinge twist en tweespalt, welke in 1898 ten gevolge hadden, dat T. Ben Lho Triëng verhuisde naar de onderhoorigheid Mbang aan de Boven-Pasei-rivier gelegen en daar het gezag in handen hield (zie vorig verslag, blz. 17). Met behulp van de Gajoe's keerde hij evenwel in Mei 1899 naar Lho Triëng terug en richtte daar een viertal geduchte versterkingen op, terwijl hij tevens met die Gajoe's door Blang Mangat trok naar de noordgrens van dit landschap en door hen op die grens eene versterkte heuvelstelling liet inrichten, loodrecht op den door ons aangelegden weg naar Geudong, achter de Aloeë Awé. Nadat die Gajoe's op den 21sten Juni hieruit binnen een half uur waren verdreven, werd drie dagen later de sterke en ook grootendeels door Gajoe's bezette heuvelstelling van T. Ben te Lho Triëng aangevallen en stormenderhand genomen door eene colonne, die daartoe uit het op de keudé Geudong betrokken bivak oprukte. De vijand liet daarbij 46 gesneuvelden liggen.

Eenige dagen later werd door onze troepen een tocht ondernomen naar Mbang (onderhoorigheid van Blang Mangat), maar hier bood T. Ben geen tegenstand meer, daar de Gajoe's waren afgetrokken naar Boven-Keureutoe; sedert was hij zwervende.

Het hoofd van Bloeë, T. Imeum Bale Bloeë, bood op 28 Juni 1899 in het bivak te Keudé Geudong zijne onderwerping aan, en sedert komen de hoofden dezer drie landschappen geregeld te Lho Seumawé om de bevelen van het bestuur te vernemen.

Geudong (Kroeëng Pasei-linkeroever) en *Hakim Kroeëng* (Kroeëng Pasei-rechteroever). In Geudong bleven hoofden en bevolking ons vijandig gezind, hoewel twee der hoofden in de eerste helft van het verslagjaar door tusschenkomst van hun zwager, T. Radja Lho van Lho Seumawé, bij herhaling aan het bestuur lieten weten dat zij de aanrakingen met ons wenschten te hernieuwen en dat, bij een hernieuwd optreden van onze troepen in dat landschap, op de keudé Geudong geen tegenstand zou geboden worden.

De oeleëbalang van Geudong, T. Laotan, door de andere hoofden en bevolking algemeen als zoodanig erkend, is de oudste van vier broeders, wier geslacht het bestuur over dit landschap voert. Hij is een fanatiek Mohammedaan, die altijd geweigerd heeft zich aan ons gezag te onderwerpen. Zijne jongere broeders zijn T. Mangkoeta, T. Radja Moeda en T. Moehamat Ali Basja. Deze vier broeders bewonen ieder eene koeta in de met de keudé Geudong één geheel uitmakende kampong van denzelfden naam, maar over de keudé voert in het bijzonder gezag T. Radja Moeda.

Toen nu einde Mei 1899 de excursie door alle Noordkuststaatjes een aanvang nam, verscheen in de Pasei-streek onverwachts weder ten tooneele — waarschijnlijk daartoe aangezocht door de ons vijandige hoofden van Boven-Keureutoe en Geudong — dezelfde Teungkoe Tapa, die in 1898 (zie vorig verslag, blz. 17-19), in de rol van den herleefden held van het Atjehsche gedicht „Malem Diwa", voornamelijk met behulp van de fanatieke bevolking uit Geudong en Boven-Keureutoe, de Oostkust van Atjeh in beroering had gebracht. Ditmaal bracht hij voor het voeren van den „heiligen oorlog" tegen de „kafir's" eenige honderdtallen Gajoe's mede, gaf eerst eene kandoeri te Paja Teurbang, gelegen aan den rechteroever der Kroeëng Pasei ten noorden van kampong Keulili, daarna op de bekende „heilige plaats" bij Koeala Piada, en liet hierop, in samenwerking met de ons meest vijandige hoofden, versterkingen aanleggen te Matang Koeli, Ara Boengkoe met Matang Oebi, in den omtrek van Tjot Dja, te Paja Bakoeng, achter de Kroeëng Pasei op den rechteroever dier rivier, in kampong Geudong en op enkele

andere plaatsen. Toen daarop, zooals straks is gezegd, ook T. Ben Lho Triëng van Blang Mangat zich bij hem aansloot, werden eveneens versterkingen aangelegd bij Lho Triëng en achter de Aloeë Awé op den weg naar Geudong.

Weldra hoorde men nu allerwegen de naar gewoonte schrikbarend overdreven mare als zouden duizenden Gajoe's naar deze kustlandschappen zijn afgezakt om oorlog te voeren tegen de „kafirs", en ofschoon het bestuur nu aan die praatjes niet meer waarde hechtte dan zij verdienden, bleef toch de mogelijkheid bestaan dat eene onverwachte overrompeling, al was het slechts van eene Atjehsche peukan in bevriend gebied nabij een onzer posten, bijv. Lho Seumawé, onnoodig eene paniek teweeggebracht. Daarom was voorloopig doorrukken naar Geudong en Keureutoe beter dan het tijdroovende en niet volstrekt urgente regelen van binnenlandsche aangelegenheden in Meureudoe, Peusangan en de Boeloh-landschappen. Dit was dan de reden, dat de gouverneur met zijne troepenmacht in zoo korten tijd van Segli naar Geudong doorrukte en de regeling van bovenbedoelde aangelegenheden tot later uitstelde.

Toen den 21sten Juni, na verdrijving van den vijand uit zijne heuvelstelling achter de Aloeë Awé (zie de voorgaande blz.), onze troepen den marsch naar de keudé Geudong voortzetten en reeds bijna de sawahs tusschen Bajoe en Geudong waren overgetrokken, veiligheidshalve met de voorhoede in gevechtsvorm, bleek het, dat het gezag van T. Laotan, den vijandigen oeleëbalang, het overheerschende was geweest, want uit honderden geweren werd eensklaps een oorverdoovend vuur ontvangen en groote drommen vijanden bleken achter de dien dag ondoorwaadbare Pasei-rivier zich goed gedekt te hebben opgesteld in eene bijna 1 K.M. lange, den oever volgende loopgraaf, terwijl alle overgangsmiddelen (kleine djaloers en bamboe vlotten) aan 's vijands zijde aan den oever vastgemeerd lagen. In weerwil hiervan wisten onze troepen de rivier over te steken; onder 's vijands vuur werden een paar overgangsmiddelen door enkele fuseliers zwemmende van de overzijde gehaald, terwijl deze zwemmers beschermd werden door vurende afdeelingen, die den vijand beletten uit zijne loopgraaf te voorschijn te komen om de zwemmers met het blanke wapen aan te vallen. Eenmaal eene kleine afdeeling overgezet zijnde, ging deze onmiddellijk tot den aanval over en maakte zich van een deel van 's vijands stelling meester. Toen daarna ongeveer één sectie over was, werd de vijand zóó onstuimig aangegrepen dat hij met gevoelig verlies afdeinsde en zijne stelling in ons bezit liet. Onze troepen betrokken daarop het bivak op de keudé en in kampong Geudong.

Van hieruit werden nu verschillende excursiën ondernomen, waarbij alleen bij Lho Triëng op hardnekkigen tegenstand werd gestooten, terwijl daarna nog te Matang Koeli, in het binnenland van Keureutoe, eene uitgebreide en sterke vijandelijke stelling moest genomen worden, waaruit aanvankelijk wel veel vuur werd ontvangen, doch waarin door den vijand de aanval niet werd afgewacht.

Van Matang Koeli werd gemarcheerd naar Paja Bakoeng, waar, volgens bericht, eene groote, uitsluitend door Gajoe's bezette, benting was gebouwd, die hardnekkig verdedigd zou worden. Dit laatste was echter niet het geval; de zeer groote en goed ingerichte versterking was leeg en Teungkoe Tapa voorgoed van het tooneel verdwenen. Sneller dan hij was gekomen, was hij met zijne strijders weer naar de verafgelegen Gajoe-landen gevlucht. Alleen op den weg naar Paja Bakoeng stuitten onze troepen bij kampong Biara op eene vijandelijke versterking, grootendeels door fanatieke oelama's en teungkoe's van Boven-Pasei bezet, die in gevecht met slechts één sectie infanterie allen het leven lieten.

Het bivak te Geudong werd na eene maand verplaatst naar Ara Boengkoe aan de Keureutoe-rivier, nadat intusschen T. Radja Moeda Geudong zich had aangemeld en aan de bevolking, welke zich rustig wilde gedragen, op zijn verzoek vergund was naar hare kampongs terug te keeren. T. Radja Moeda stelde zich voor het vredelievend gedrag van die bevolking, alsook voor dat van de bewoners der keudé aansprakelijk. Behalve T. Radja Moeda had zich ook aangemeld T. Hakim Kroeëng; onder zijne aansprakelijkheid keerde ook in zijn gebied de bevolking terug en ondervonden onze troepen daar in het geheel geen vijandelijkheden.

Alvorens het bivak naar Ara Boengkoe verplaatst werd, was nog een weg aangelegd van Geudong, in aansluiting aan dien van Lho Seumawé tot halfweg Ara Boengkoe, terwijl door de genie eene hangbrug geslagen was over de Kroeëng Pasei in kampong Geudong; ook voor deze brug en de kleine bruggen in den weg stelde T. Radja Moeda zich aansprakelijk. Sedert dien tijd is Beneden-Geudong herhaaldelijk door detachementen bezocht; de ontvangst was steeds vriendschappelijk.

Later heeft zich ook aangemeld T. Moehamat Ali Basja, die gehuwd is met eene nicht van Panglima Polém; ook dit hoofd woont sedert die aanmelding rustig in zijne koeta in kampong Geudong.

T. Laotan en T. Mangkoeta hadden zich nog niet onderworpen en zwierven in Boven-Geudong rond; bij herhaling, maar telkens te vergeefs, werd beproefd hen te overvallen in Blang Reumah, waar T. Laotan nog eene koeta met goede woning bezit.

Aan de beide bovengenoemde onderworpen hoofden is te kennen gegeven, dat de verhoogde rechten, aan Geudong in 1898 als straf opgelegd, geheven blijven, en dat ook de hassil-radja niet wordt uitbetaald, zoolang de wettige oeleëbalang in verzet blijft, maar, evenals voor Peusangan, is daarbij bepaald dat $^1/_4$ van de hassil ter beschikking zal blijven van het bestuur, om nu en dan aan T. Radja Moeda of T. Moehamat Ali Basja voor bewezen diensten eene geldelijke belooning te kunnen toekennen.

Keureutoe. Dit uitgestrekte landschap bestaat uit: *a.* het rechtstreeksch gebied van den oeleëbalang; *b.* de vier districten van de „toeha peuët" (Moeliëng, Aron, Niboeng en Matang Pandjang); en *c.* de acht districten van de z.g. „oeleëbalang delapan" (Boewah, Blang Gloempang, Ara Boengkoe, Ara Keumoedoë, Seuleuma, Pira, Matang Ben en Matang Minjé).

De oeleëbalang — gedurende de laatste jaren was waarnemend bestuurster eene vrouw, Tjoet Nja Asiah geheeten — had tot dusver alleen gezag in de benedenstreken, in haar rechtstreeksch gebied, in dat van de „toeha peuët" en in Boewah. In dit gedeelte van het landschap was het steeds rustig, en de bestuursambtenaar kon zich veilig van Lho Seumawé, in gezelschap van de hoofden dezer streken of van den sjahbandar, over de rivier naar de woning van Tjoet Nja, nabij de keudé Djirat Mantjang, begeven en daar ook des nachts verblijven. Ook in een paar andere districten van de „oeleëbalang delapan" had Tjoet Nja nog voldoende gezag om de hoofden aldaar van deelneming aan het verzet af te houden; zij kwamen zich, evenals de „toeha peuët", kort na aankomst van de troepenmacht onderwerpen. De hoofden echter van de diepst het binnenland in gelegen districten, nl. T. Ben Ara Boengkoe, T. Ben Ara Keumoedoë, T. Ben Seuleuma en T. Ben Pira, stoorden zich in het geheel niet aan het hoofd van het landschap en namen dan ook allen deel aan het verzet, hoewel dit nergens krachtig was, omdat de hoofden zelf hun heil dadelijk in de vlucht zochten en zich in de bosschen schuilhielden.

Van half Juli tot half September werd het geheele land afgepatrouilleerd; alle hoofden van Keureutoe, behalve T. Ben Ara Boengkoe en T. Ben Pira, waren zich toen komen aanmelden. Van de ondergeschikte hoofden van Ara Boengkoe hadden zich echter wel gemeld drie van de vier petoewa's en een jongere broeder van T. Ben, welke de rust in dat landschap bewaarden.

Van het verblijf der troepen was mede partij getrokken om een 5 M. breeden weg door het land aan te leggen, die medio September gereed kwam tot aan de Djamboe Ajer-rivier en hier in aansluiting werd gebracht met den pas aangelegden weg door de staatjes der Oostkust.

Toen daarop de troepen haar land weder verlaten hadden, kwam Tjoet Nja op haar verzoek terug om naar Mekka te gaan (zie vorig verslag, blz. 17), doch haar werd te kennen gegeven, dat de keuze van een opvolger behoorde te geschieden in overleg met alle hoofden en dat haar verzoek dus eerst ter sprake kon worden gebracht als ook T. Ben Ara Boengkoe en T. Ben Pira zich zouden aangemeld hebben; zonder de aanwezigheid van alle hoofden kon mede de regeling en verdeeling der hassil niet naar behooren plaats vinden, want het was bij plaatselijk onderzoek gebleken dat in het binnenland verschillende onwettige heffingen plaats vonden op het voorname uitvoerproduct „pinang" en hieraan moest mede voorgoed een einde komen.

Toen nu bij het achtervolgen van den pretendent-sultan onze troepen in December opnieuw in Keureutoe kwamen en een bivak betrokken te Lho Soekoen in het gebied van T. Ben Ara Boengkoe, kwam deze zich onderwerpen, zoodat alleen nog T. Ben Pira in verzet bleef.

Aan de Keureutoe'sche hoofden is te kennen gegeven dat de in 1898 opgelegde verhoogde rechten geheven blijven, zoolang niet alle hoofden onderworpen zijn en de verdeeling van de hassil in aller tegenwoordigheid te Lho Seumawé is kunnen geregeld worden.

Matang Koeli. In dit zelfstandige landschap in het binnenland van Keureutoe werd nogal verzet gepleegd; de versterkte stellingen waren zóó uitgebreid en zóó goed ingericht, dat duidelijk bleek dat daaraan langen tijd en met veel handen moest gewerkt zijn. Eigenaardig is het dat juist de hoofden van de beide staatjes — T. Tji Matang Koeli en T. Ben Ara Boengkoe — die in 1898 den schijn aannamen van vredelievend gezind te zijn, het meest vijandig bleken. De eerste is in een gevecht tegen onze troepen gesneuveld en opgevolgd door zijn minderjarigen zoon T. Madjit, onder voogdij van diens oom T. Lhon. Deze laatste meldde zich kort daarna bij het bestuur aan, maar toch is de toestand in Matang Koeli nog niet zooals hij behoort te wezen, want de jeugdige T. Madjit heeft zich tot dusver nog niet aangemeld, en een paar van de invloedrijkste petoewa's zijn ons bestuur nog bepaald vijandig gezind.

Peutoë. Het hoofd van dit landschap heeft zich tot nog toe niet onderworpen, ofschoon hij bij herhaling zendelingen naar het bestuur zond. Hij beweert bang te zijn om zelf te komen, omdat Nja Mamat Peureula met zijne bende zich dikwijls in zijn gebied ophoudt. Een feit is het, dat van Nja Mamat's wijkplaats, Langkahan Mantjang, Peutoë in één dag te bereiken is.

De nederzetting van Nja Mamat werd in September 1899 door onze troepen vernield; hij heeft ze gedeeltelijk weer opgebouwd en zich in Januari jl. aangesloten bij den pretendent-sultan, die, door onze troepen in de bovenstreken van Keureutoe opgejaagd, naar den bovenloop der Djamboe Ajer-rivier gevlucht is, waar sedert, ook volgens berichten van Maart jl., zijne vervolging rusteloos wordt voortgezet.

In Peutoë zelf was het verzet gering; in den laatsten tijd keerde zelfs een deel der bevolking in de kampongs terug en vluchtte niet meer bij het verschijnen van troepen.

De regeling en verdeeling van de hassil der hoofden van Matang Koeli en Peutoë moet gelijktijdig geschieden met die der hoofden van Keureutoe, omdat beiden over de Keureutoe-rivier in- en uitvoeren.

b. Oostkust.

Bij de vijandige beweging, die Teungkoe Tapa in 1899 opnieuw in de Pasei-streek op touw zette (zie blz. 16 hiervóór), bleef het op Atjeh's Oostkust rustig: duidelijk toonden zoowel hoofden als bevolking dat zij alle vertrouwen in Tapa hadden verloren.

Ook van Nja Mamat en T. Hoesin werd geen last ondervonden. In Juni hebben zij zich wel een korten tijd in de bovenstreken van Idi opgehouden, maar rooftochten ondernamen zij niet. In September werd eene excursie naar Langkahan Mantjang, hunne gewone verblijfplaats aan de Djamboe Ajer-rivier ondernomen, waaraan ook troepen uit Idi deelnamen. De verdediging was zwak; de nederzetting werd vernield.

Nja Dawot van Aloeë Lho hield zich gedurende een groot gedeelte van 1899 nog in zijn gebied op, zonder dat T. Tji Peureula, niettegenstaande hij eene maandelijksche boete van $ 250 verbeurde, pogingen deed om hem in handen te krijgen; de bezetting van den in Juli 1899 aan de Bajan-rivier opgerichten post (zie lager) onthield zich aanvankelijk van actie. Tot Augustus hield Nja Dawot zich rustig, maar toen voegde de Langsarsche roover Panglima Prang Oesoe zich bij hem en begonnen zoowel te land als op de rivieren eenige kleine vijandelijkheden; zoo werden beschoten op 8 Augustus eene patrouille van Idi te Aloeë Lho en daarna op 7 September een detachement cavalerie, dat van Bajan naar Idi terugkeerde.

In het begin van November maakte de bezetting van Bajan een vierdaagschen tocht naar Aloeë Lho en toen ook daarna herhaaldelijk in dat gebied werd gepatrouilleerd, zag Nja Dawot zich genoopt met zijn gezin naar de Gajoe-landen uit te wijken. Aanvankelijk had hij zich teruggetrokken naar Brandan in Boven-Peureula, maar T. Tji Peureula liet hem dadelijk van daar verdrijven; onze troepen bezochten reeds eenige malen deze plaats. In Aloeë Lho keerde de bevolking terug en T. Tji Peureula stelde er een ander hoofd aan.

In Juli 1899 werd te Goenoeng Kala aan de Bajan-rivier eene nieuwe gouvernementsvestiging opgericht; voorloopig kwam daar één compagnie infanterie in garnizoen, terwijl er voor de politieke aanrakingen een controleur geplaatst werd. Aangezien bleek dat de naam Goenoeng Kala minder juist was, werd die vervangen door Bajan. In het begin van December kwam eene tweede compagnie infanterie ter plaatse aan. De heilzame gevolgen van die nieuwe vestiging bleven niet uit. De kleine rooverijen te land en te water in Langsar en Manjapaët (Madjapahit) hielden geheel op. De voornaamste zeeschuimer Panglima Prang Oesoe verhuisde naar Aloeë Lho en vond, na de verdrijving van daar van Nja Dawot, nog slechts eenmaal gelegenheid om in Langsar een slag te slaan. Ondergeschikte Langsarsche hoofden, die geen actief aandeel in die rooverijen gehad hadden, maar alleen uiterst zwak tegen de roovers waren opgetreden, meldden zich bij het bestuur te Bajan; anderen, die meer schuld hadden, durfden zulks uit vrees voor straf nog niet te doen, maar hielden zich toch rustig. Eene firma te Medan vroeg een terrein aan voor houtaankap aan de Bajan-rivier. Een ander direct gevolg van onze nieuwe vestiging was, dat niet slechts alle hoofden van Simpang Anas zich bij het bestuur aanmeldden, maar dat de jaren hangende Simpang Anas-quaestie, handelende over de hassil-verdeeling tusschen deze hoofden en T. Tji Peureula, kon worden opgelost.

Eene kleine vijandige bende van Nja Dawot, die, in de eerste maand na de oprichting van den post, in de buurt rondzwierf, werd onmiddellijk gesignaleerd, en daarna bleef het in geheel Simpang Anas rustig. Als men bedenkt dat die landstreek steeds een broeinest van ongerechtigheden en eene verzamelplaats van onrustige elementen is geweest, dan mag de gunstige verandering groot genoemd worden.

Als van algemeen politiek belang voor deze onderafdeeling verdient ook gewezen te worden op de veelvuldige, dikwijls langdurige en ver uitgestrekte militaire patrouilles, die tevens dienstbaar werden gemaakt aan het doen van diverse opnemingen, waardoor binnenkort eene kaart van de geheele onderafdeeling zal kunnen worden uitgegeven.

In het laatst van April 1899 werd de grens tusschen de afdeeling Tamiang van de residentie Oostkust van Sumatra en het landschap Manjapaët definitief vastgesteld en door de oprichting van twee grenspilaren verzekerd. Eene sinds jaren hangende quaestie werd hierdoor beëindigd.

Aan de wegen werd belangrijk gewerkt, zoodat eene in normale omstandigheden goede verbinding tot stand kwam van de Djamboe Ajer-rivier tot Koeala Simpang in Tamiang. De bruikbaarheid van dien weg bleek toen de civiele en militaire gouverneur met zijn staf, vergezeld door een detachement cavalerie, op 28 Augustus van Djamboe Ajer (Teupin Teungkoe di Bajoe) naar Idi (50 K.M.) reed, den 30sten van Idi naar Bajan (48 K.M.), den 1sten September van daar naar Keudé Langsar en den volgenden dag tot Koeala Simpang (beide stukken elk 24 K.M.). Ook kleinere wegen werden aangelegd (Keudé Peureula tot Koeala Lego) of verbeterd (hangbrug over de Kroeëng Toean).

Met de registratie van de in handen der bevolking zijnde vuurwapenen werd een begin gemaakt; in de landschappen Peudawa en Djoelo Rajeu (Djolok Besar) was zij op ult. 1899 afgeloopen.

In verschillende landschappen werd aan particulieren vergunning verleend tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen.

Onderafdeeling Idi. Omtrent den politieken toestand in de verschillende landschappen dezer onderafdeeling verdient het volgende vermelding.

Simpang Oelém. T. Moeda Oesoeih gaf zich veel moeite voor den aanleg en het onderhoud van wegen in zijn gebied. Om een gedeelte van zijn laag gelegen land te beveiligen voor overstroomingen, die de Djamboe Ajer-rivier telken jare in den regentijd veroorzaakt, heeft hij een kanaal laten graven van die rivier naar de Arakoendoer. Over de practische uitkomsten van dit werk kan nog niets gezegd worden. Zijn ons niet gunstig gezinde broeder T. Moehamat Hanafia hield gedurende het geheele verslagjaar verblijf op den linkeroever der Djamboe Ajer-rivier in een onbewoond gedeelte van het gebied van Keureutoe, zonder echter vijandelijkheden tegen onze troepen te ondernemen; ook vermeed hij elke aanraking met Nja Mamat c. s. Meermalen trachtte hij aanrakingen met het bestuur te krijgen, maar zijne onderwerping stuitte telkens af op onzen eisch tot inlevering van een aantal achterlaadgeweren. Eindelijk, in April jl., liet hij zijne bezwaren daartegen varen en bood den civielen en militairen gouverneur, toen deze zich in het bivak te Lho Niboeng (Djamboe Ajer) bevond, zijne onderwerping aan, onder afgifte van de in zijn bezit zijnde Beaumont-geweren. Hij werd naar Idi overgebracht en daar voorloopig aangehouden.

Tandjong Seumanto. Over dit onbeteekenend staatje valt niets bijzonders mede te deelen. Over de Arakoendoer-rivier bij Blang Ni werd eene pont (reeppont) geslagen, voor welker bewaking en bediening het hoofd van Tandjong Seumanto zorgt.

Djoelo Rajeu (*Djolok Besar*), *Djoelo Tjoet* (*Djolok Ketjil*), *Bago*, *Oelee Gadjah* en *Idi Tjoet* (*Edi Ketjil*). In 1898 was aan T. Bentara Peukan van Djoelo Rajeu te kennen gegeven, dat hij verbannen zou worden als hij het nogmaals waagde zich in te laten met Teungkoe Hoesin Oelee Gadjah, Nja Mamat Peureula of andere vijanden van het Gouvernement. Toen hij nu in 1899 niet alleen beide bendehoofden wederom vriendschappelijk bij zich ontving bij hun terugkeer uit de bovenstreken van Idi, maar eene dadelijk van Idi uitgezonden patrouille misleidde, door te zeggen dat geen van beide zich in zijn gebied bevond, werd hij gevangen genomen (September). Naar Batavia overgevoerd, werd hij door de Indische Regeering (gouv. besluit dd. 21 November 1899 n°. 25) vervallen verklaard als oeleëbalang van Djoelo Rajeu en hem, met toepassing van art. 47 van het Regeeringsreglement, het eiland Ternate als verdere verblijfplaats aangewezen. Tot zijn opvolger was intusschen aangesteld zijn oudste halfbroeder T. Radja Amat, en tevens bepaald, dat de landschappen Djoelo Tjoet, Bago (met Boegeng) en Idi Tjoet voortaan geheel onafhankelijk van Djoelo Rajeu zouden zijn. Deze maatregelen vonden algemeene instemming, behalve bij een paar beruchte petoewa's van Djoelo Rajeu, die steeds gemeene zaak hadden gemaakt met T. Bentara Peukan en nu overhaast het landschap verlieten. De rust is sedert niet meer verstoord.

Tot opvolger van den in December 1898 overleden oeleëbalang van Djoelo Tjoet, Panglima Prang Nja Hakim, werd diens zoon T. Arifin aangesteld.

In Oelee Gadjah vestigden zich na de arrestatie van T. Bentara Peukan eenige gezinnen. Blijft de rust voortduren, dan zal dit aantal zeker toenemen, ofschoon niet zoo spoedig als onder het bestuur van een krachtiger oeleëbalang dan T. Bentara Moeda het geval zou wezen.

Omtrent Idi Tjoet valt niets bijzonders te vermelden. In December overleed aldaar Tjoet Lambah, vroeger een beruchte vijand van het Gouvernement, sinds jaren rustig burger, ofschoon hij geen Europeaan wilde ontmoeten. Zijn zoon, T Samsari, werd wegens verschillende roofpartijen tot dwangarbeid veroordeeld.

Idi Rajeu (*Edi Besar*). Aan T. Tji, den oeleëbalang van dit landschap, werd ter zake van den door hem gelasten moord op onzen tolk en zendeling Mat Said (zie vorig verslag, blz. 20) eene boete van $ 5000 opgelegd, nadat hij persoonlijk den gouverneur voor zijne daad vergiffenis had gevraagd. De energie, die hij in de eerste maanden na Mat Said's dood ontwikkelde, verslapte spoedig; hij schijnt iemand te zijn, die zich gemakkelijk onder den invloed van anderen laat brengen; althans in den loop van 1899 wist een der „petoewa's empat", Panglima Prang Nago, zooveel invloed op den oeleëbalang te krijgen, dat hij ten slotte tegenover hem dezelfde rol speelde als wijlen Mat Said. Onder voorgeven er de schuld van T. Tji's vader aan een Chineeschen handelaar dadelijk mede te willen afdoen, maar in werkelijkheid om er grootendeels zich zelf mede te verrijken, wist Panglima Prang Nago den oeleëbalang over te halen, achter het bestuur om, eene extra-heffing van de uitgevoerde peper te innen, welke heffing zorgvuldig geheim gehouden werd, voornamelijk door bedreiging van de betrokken handelaars met het lot van Mat Said als zij iets durfden te openbaren. Panglima Prang Nago werd in Januari 1900 in arrest gesteld en sedert, met een medeplichtige, door het hoofd van Idi Rajeu wegens knevelarij veroordeeld tot tien jaren dwangarbeid.

Vermelding verdient voorts nog dat T. Oebit, de halfbroeder van T. Tji, naar Koeta Radja werd gezonden, alwaar nauwkeurig over zijne opvoeding wordt gewaakt (zie blz. 3).

Peudawa Rajeu (*Pedawa Besar*). Omtrent dit landschap valt niets bijzonders te vermelden; de oeleëbalang werkte in alle opzichten flink met het bestuur mede.

Onderafdeeling Bajan. Na hetgeen op de voorgaande blz. omtrent de vorming van deze nieuwe onderafdeeling is gezegd, is omtrent elk der daartoe behoorende landschappen nog het volgende mede te deelen.

Peureula. Op de gunstige wending van zaken in Simpang Anas werd hiervóór reeds gewezen.

Wegens gebrek aan activiteit tegen Nja Dawot van Aloeë Lho betaalde T. Tji Peureula, behalve de maandelijksche boete van $ 250, nog tweemaal eene boete van $ 5000 voor de beschietingen van onze patrouilles in dat aan hem onderhoorige gebied, en $ 3500 als zijn aandeel wegens diverse door Nja Dawot en Panglima Prang Oesoe gepleegde rooverijen. Aan den anderen kant mag vermeld worden, dat hij drie ondergeschikte Aloeë Lho'sche hoofden aan het bestuur te Idi uitleverde. Het hoofd van Aloeë Niri, T. Ben Tjoet, werd door hem aangesteld tot hoofd van Aloeë Lho.

Bij de voorloopige geologische onderzoekingen in het petroleumterrein bij Rantau Pandjang en bij de vestiging van een voorloopig boor-etablissement aldaar verleende T. Tji Peureula vele en goede diensten.

In Februari 1899 ontving het bestuur het bericht dat nabij Djingki circa 3000 K.G. buskruit en twee kisten met achterlaadgeweren binnengesmokkeld waren. Het vaartuig, dat die lading aanbracht, werd door zware zee op het strand stuk geslagen, maar alvorens het hoofd van Djingki op de lading beslag kon leggen, werd die door de smokkelaars weggevoerd. Het gelukte echter aan T. Tji om eene hoeveelheid van circa 1600 K.G. in beslag te nemen, die hij ter beschikking van het bestuur stelde.

Soengoë Raja. De verhouding van den oeleëbalang T. Sajet Djapa tot Peureula is opnieuw geregeld en wel in dier voege dat hij alleen een zeker deel van zijne hassil aan T. Tji Peureula afstaat. Nja Dawot van Aloeë Lho kreeg voortdurend steun van Soengoë Raja'sche ondergeschikte hoofden en van de bevolking. Een zekere Panglima Prang Djapa, van wien het vrij zeker was dat hij aan vijandelijkheden tegen onze patrouilles had medegedaan, werd door T. Sajet Djapa te Idi in arrest gebracht en eerst losgelaten, nadat door hem 15 voorlaadgeweren waren ingeleverd en eene waarborgsom van $ 500 gestort was (November). Daar bijna alle Aloeë Lho'sche peper via Soengoë Raja was uitgevoerd, werd T. Sajet Djapa met het bedrag van de hassil van die peper, getaxeerd op $ 900, beboet; voorts werd zijn aandeel in de vergoeding der door Nja Dawot geroofde goederen bepaald op $ 1500, terwijl hem eindelijk ook $ 100 boete per maand is opgelegd, zoolang Nja Dawot niet voorgoed van het tooneel verdwenen of in handen van het bestuur is. Afpersingen, zooals die nagenoeg elk jaar door hem en zijne familieleden ten nadeele van petoewa's of handelaars werden gepleegd, werden in 1899 niet aan het bestuur gerapporteerd.

Langsar en *Manjapaët*. De voornaamste inkomsten van de oeleëbalangs dezer landschappen bestaan uit de rechten ter zake van het in vrij belangrijke hoeveelheid naar Deli uitgevoerde hout. In den aanvang van 1899 heeft het bestuur de inning ook van die hassil aan zich getrokken om zijnerzijds onder de rechthebbende hoofden te worden verdeeld. Bij onwil in het nakomen van onze bevelen kunnen nu de hoofden van deze landschappen, die van den uitvoer van peper slechts onbeduidende inkomsten trekken, gevoeliger in hunne geldelijke belangen worden getroffen. De oprichting van onzen post te Bajan, van waaruit, in verband met den post Koeala Simpang in Tamiang, geregeld in Langsar en Manjapaët wordt gepatrouilleerd, had mede een gunstigen invloed op de veiligheid in deze landschappen.

c. Westkust.

Op deze kust valt overal op politiek gebied groote vooruitgang te bespeuren als onmiddellijk gevolg eenerzijds van het sneuvelen van T. Oema in den nacht van 10 op 11 Februari 1899, waardoor eenheid en samenhang in zijne benden verloren gingen en enkele voorname panglima's, o. a. de dappere Panglima Karim, zich voorgoed afscheidden, en anderzijds van het in verschillende landschappen optreden met onze troepen en het meer ingrijpend besturen. Door de oprichting van een post met militaire bezetting te Tapa Toean, als een gevolg waarvan de zuidelijke staatjes der Westkust van en met Koeala Batee tot aan Troemon tot eene afzonderlijke onderafdeeling werden samengevoegd (zie St. 1899 n°. 259), konden wij ons ook meer direct met deze verafgelegen landschappen bemoeien en een einde maken aan het stoken van onrust aldaar door T. Ben Blang Pidië en anderen.

Onderafdeeling Poelo Raja. In de verschillende landschappen van deze onderafdeeling werd de militaire actie bij het intreden van den westmoesson tijdelijk gestaakt, doch later door de bezetting van Poelo Raja hervat; deze patrouilleerde in de niet te ver afgelegen landschappen met patrouilles van 40 tot 60 bajonetten.

Om aan dit patrouilleeren meer uitbreiding te kunnen geven en desgewenscht in eenig landschap voor eenigen tijd te kunnen bivakkeeren en den bestuursambtenaar in staat te stellen plaatselijk zaken te onderzoeken en te regelen, zoomede bestuursmaatregelen te treffen, werd later bepaald dat alle landschappen van deze onderafdeeling zouden worden bezocht door patrouilles van Poelo Raja en van de 5de divisie marechaussee, wier patrouille-ressort zich tot dusver slechts uitstrekte tot het landschap Lhong. Het resultaat van dit patrouilleeren is tot dusver geweest: dat in Daja, waar tijdelijk — tot Februari jl. — een bivak was betrokken, T. Ali Sapé, eene invloedrijke persoonlijkheid uit Boven-Kloeang en gewezen aanhanger van wijlen T. Oema, zich onderwierp; dat Pang Saman, een berucht bendehoofd werd overvallen en neergelegd; dat de verblijfplaats van Panglima Karim bij Panté Koejoen in de bovenstreken van Lageuën werd verbrand; dat in December door eene tijdelijke (kort daarna opgebroken) bezetting van Panga T. Ali Ba'et van de VII Moekims Ba'et (sagi XXII Moekims van Groot-Atjeh) genoodzaakt werd Panga te verlaten, en dat in de eerste maanden van 1900 te Poelo Raja zich kwam aanmelden het tot dusver in verzet geweest zijnde hoofd van Arongan, terwijl te Lho Kroeët door onze troepen werd gearresteerd Pang Ajeuëm, vroeger panglima van T. Oema. Van alle hoofden der landschappen van deze onderafdeeling waren in den aanvang van 1900 alleen nog T. Arsad Lageuën en het onbeduidende hoofd van het slechts 12 weerbare mannen tellende Djinamprong in verzet; de bewoners van Djinamprong blijven echter rustig in hunne woningen en aan den arbeid als onze patrouilles verschijnen.

In den regel viel op onze patrouilles nergens een schot, ofschoon zich nog enkele kleine bendehoofden, meest afkomstig uit de omgeving van wijlen T. Oemá, dan wel lieden van de Westkust, die gemeene zaak met hem gemaakt hadden, zich in de binnenlanden ophouden. Slechts werden in de laatste maanden van 1899 bij Panté Koejoen door eene patrouille enkele schoten gewisseld met de bende van Panglima Karim na de verbranding van diens wijkplaats. Deze Karim, eene zeer energieke persoonlijkheid uit de VI Moekims (sagi XXV Moekims van Groot-Atjeh), was een der voornaamste, zoo niet de voornaamste panglima van T. Oema. Na Oema's dood scheidde hij zich van diens volgelingen af en vestigde zich in Boven-Lageuën. Van hier schreef hij aan den oeleëbalang der VI Moekims dat hij gaarne in onderwerping wilde komen, mits hem vergund werd in Lageuën te blijven wonen. De oeleëbalang antwoordde dat alleen onvoorwaardelijke onderwerping door het bestuur werd aangenomen, waarbij inlevering van achterlaadgeweren de eisch was; daarop werd van Panglima Karim niets meer vernomen.

De gezamenlijke patrouilles van de 5de divisie marechaussee en de bezetting van Poelo Raja zijn volkomen in staat om de geheele onderafdeeling Poelo Raja tot rust te brengen, en bij slot van rekening zullen allen zich in een ordelijken staat van zaken moeten schikken dan wel verplicht zijn voorgoed het land te verlaten, willen zij geen gevaar loopen hier of daar in onze handen te vallen.

Opdat het aan de nog rondzwervende ons vijandig gezinde elementen, in het bijzonder T. Imeum Ripin (zie blz. 5 hiervóór) en T. Imeum Lam Leuë, steeds moeielijker zou vallen zich in deze streken te blijven verschuilen, werd in Februari 1900 aan de landschappen Kloeang, Daja, Lambeusoë, Oenga, Djinamprong en Lho Kroeët, als straf voor den aan deze en andere bendehoofden en hunne volgelingen tot dusver verleenden steun, de betaling opgelegd van een extra uitvoerrecht op de peper, met gelijktijdige verhooging van in- en uitvoerrechten in het algemeen tot het dubbele bedrag van hetgeen placht geheven te worden, een en ander wat laatstgenoemd landschap betreft, totdat T. Imeum Lam Leuë en diens volgelingen, en wat de overige landschappen betreft totdat T. Imeum Ripin en diens volgelingen zich zouden hebben onderworpen of zouden zijn onschadelijk gemaakt. Totdat aan deze voorwaarden zal zijn voldaan, worden de den betrokken hoofden toekomende aandeelen in de in- en uitvoerrechten door den controleur ingehouden.

Het zich volkomen moeten schikken naar de bevelen van het bestuur geldt ook voor T. Imeum Moeda Teunom. Werden T. Ali Ba'et en zijne volgelingen in December 1899, zooals reeds gezegd, door patrouilles uit het aan Teunom onderhoorige Panga verjaagd, nadat T. Imeum Teunom in gebreke was gebleven om hem en zijne volgelingen het verblijf aldaar te ontzeggen, in Teunom zelf zal weldra, desnoods met den sterken arm, aan den imeum voorgoed moeten geleerd worden, dat hij niet alleen voor den schijn volkomen onderwerping aan ons gezag en onze bevelen beloofd heeft. Hij schijnt zich tot dusver aan den nieuwen stand van zaken nog niet goed te kunnen gewennen, want behalve dat hij eens een hoogst ongepasten brief schreef aan den controleur te Poelo Raja, voldeed hij niet aan het daarop gevolgde bevel van dien ambtenaar, die met een gouvernementsstoomschip naar de reede van Teunom vertrok, om aan boord te komen en verontschuldiging aan te bieden, voorgevende dat noch hij, noch zijn zoon Raja Poelo, aan boord konden komen wegens ongesteldheid. In een schrijven aan den civielen en militairen gouverneur trachtte hij zijn ongepast gedrag tegenover den controleur van Poelo Raja te verontschuldigen door de onware aantijging, dat die ambtenaar in het begin van het verslagjaar, bij T. Imeum's herstel in Teunom, onbeleefd tegen hem was geweest, doch hierop is geantwoord, dat hij beginnen moest zijne opwachting bij den controleur te Poelo Raja te maken of, bij ongesteldheid (hij is lijdende aan nierziekte), zijn zoon moest zenden om verontschuldiging aan te bieden en dat geen hassil-uitkeeringen zouden plaats hebben zoolang aan dezen eisch niet was voldaan. Bij de kort daarop gevolgde komst van onze troepen in Panga schreef hij aan den controleur, die de colonne vergezelde, dat hij zich veiligheidshalve maar had teruggetrokken naar de bovenstreken. Om T. Imeum Teunom levendig te doen beseffen dat dergelijke wijze van optreden niet geduld wordt, als geheel in strijd met de door hem in December 1898 onderteekende nieuwe verklaring (zie vorig verslag, blz. 21), werd in Januari 1900 aan het landschap Teunom eene boete opgelegd van $ 10 000, te innen door een verhoogd recht op de peper van Teunom en Panga en op andere uitvoerartikelen en door een verhoogd invoerrecht.

Het ons goedgezinde hoofd van Paté, T. Brahim, werd in December jl. door eene rooverbende op de keudé te Paté vermoord. Het doel der bende was een onzer daar wonende spionnen te vermoorden, maar toen T. Brahim zich teweerstelde, trof hem het lot, aan den spion toegedacht.

Het verbod tot het dragen van wapenen is ook in deze onderafdeeling overal bekend; onze patrouilles ontmoetten hoogst zelden een gewapenden Atjeher. Met het registreeren van de vuurwapenen zou een aanvang worden gemaakt.

In enkele landschappen is de bevolking op aandrang van het bestuur begonnen met den aanleg van wegen.

Onderafdeeling Meulaboh. In deze onderafdeeling, sedert de oprichting van den post Tapa Toean bestaande uit de landschappen Wojla, Boebon, Lho Boebon, Meulaboh, Seunagan, Tripa en Seuneu'am, viel na het sneuvelen van T. Oema (Februari 1899), weinig belangrijks voor. Wel werd toen nog door een bataljon infanterie tot in de bovenstreken van Meulaboh doorgerukt, om afbreuk te doen aan Oema's verspreide benden en zijne weduwe Tjoet Nja Din te vervolgen, doch allen trokken zich, zonder bepaald verzet te plegen, zoo diep in het binnenland terug dat die tocht weinig succes opleverde; alleen bleven na Oema's dood Boebon, Wojla en Teunom geheel vrij van Oema's benden.

Omtrent die excursie in Boven-Meulaboh valt, ter aanvulling van het korte bericht op blz. 65 van het vorig verslag, nog het volgende te vermelden.

Nadat den 26sten Februari 1899 van Meulaboh was opgerukt tot Maré, werd den volgenden dag met twee compagnieën langs beide oevers van de Meulaboh-rivier gemarcheerd tot Menoeang, 16 K.M. van Maré. Slechts nu en dan werd de troep licht beschoten. Met het oog op het verder doordringen in de bovenlanden werd Menoeang aan beide oevers door een gedeelte der colonne vastgehouden en aldaar een vivres-depôt opgericht, waarna den 5den Maart met twee compagnieën doorgerukt werd langs den rechteroever der Meulaboh-rivier. De colonne werd gedurende den opmarsch naar Baba Kroeëng (14 K.M. van Menoeang) aanhoudend licht beschoten, nu eens van den linkeroever, wanneer het pad langs de rivier voerde, dan weer van verschillende heuvels, welke de colonne op haar linkerflank had. Blijkbaar geschiedde dit voornamelijk door de bevolking, ook volgens de inlichtingen van gevangen genomen Atjehers die verklaarden dat het onderhoorigen waren van Toekoe Hadji Ben Peureumeuë en Teukoe Ni van Goenoeng Meuë (Mas). De colonne rukte op den 6den Maart nog verder door en bereikte, na vele terreinhindernissen overwonnen te hebben, het 5 K.M. van Baba Kroeëng gelegen heuvellandschap Thampieung. In de bovenlanden van Meulaboh, in Soengei VII, het gebied van Datoe Djoemahat van Rantau Pandjang, werden door Teukoe Hitam Taboh, den vroeger door ons afgezetten oeleëbalang

van Meulaboh, en door Pang Gam en Said Panoed, beiden Meulabohsche bendehoofden, kleine benden verzameld, met de bedoeling om het verzet gaande te houden. De colonne, die van Thampieung terugkeerende tot in deze streken doordrong, had geen succes, daar de vijand steeds verder terugweek. Nog werd door de colonne in de laatste dagen van Maart eene excursie gemaakt in het Seunagan'sche, het gebied van het ons bevriende hoofd Teukoe Meura Poeteh. Vijandelijkheden werden op dezen tocht nergens ondervonden. In het begin van April steeg het aantal zieken bij de colonne dermate dat besloten werd haar naar Koeta Radja te doen terugkeeren; het garnizoen te Meulaboh werd door eene afdeeling infanterie van 3 officieren en 75 man versterkt.

Voortdurend kwamen nu bij het bestuur berichten in omtrent het verloopen van de benden van Oema's weduwe Tjoet Nja Din. Zij hield zich steeds op een grooten afstand van onze vestiging te Meulaboh, bevreesd als zij scheen voor eene ontmoeting met onze troepen, die zich bepaalden om de omstreken van Meulaboh tot op p.m. 10 K.M. afstand af te patrouilleeren.

Een tijd van rust trad nu in voor de bevolking der benedenstreken, die geleidelijk naar hare verlaten kampongs terugkeerde en, behalve op den gewonen rijstbouw, zich weder ging toeleggen op de pepercultuur en daartoe trachtte vele vroeger prachtige, maar jarenlang verwaarloosde pepertuinen in orde te brengen.

Tjoet Nja Din hield zich uitsluitend in de bovenlanden van Meulaboh op, voornamelijk te Lango en te Djamba. Als voogden over haren minderjarigen zoon Radja Batah werden aangewezen Teukoe Hitam Taboh, Said Paneu en Panglima Aroen (een gewezen panglima van T. Oema), terwijl als hare adviseurs optraden Teungkoe Kadli en Habib Oesen, beiden ons vijandige personen uit Meulaboh. De weinige activiteit, door Tjoet Nja Din en de bende van T. Oema betoond na het sneuvelen van dat hoofd, schokte bij de bevolking der bovenlanden in niet geringe mate het vertrouwen dat men in haar had gesteld. Maar ook bij haar zelve schijnt het vertrouwen, dat zij in de verschillende panglima's stelde, ten zeerste geschokt te zijn, vooral na het zich afscheiden van den voornaamsten panglima Karim. In verschillende brieven aan Teukoe Paneu klaagde zij haar nood, dat zij na Oema's dood zoo weinig steun had ondervonden bij de oeleëbalangs op de Westkust; dat zij moedeloos was geworden, omdat sommige panglima's, ten einde aan geld voor opium en dobbelen te komen, er toe waren overgegaan hunne geweren te verpanden, en eens liet zij T. Paneu weten dat zij zich wel zou willen onderwerpen, als zij maar wist dat haar zou worden toegestaan zich met haar zoon rustig in de VI Moekims (Groot-Atjeh) te vestigen.

In de benedenstreken waren het slechts enkele en steeds dezelfde Meulabohsche bendehoofden, die aan de bevolking overlast aandeden door het rooven van karbouwen en het opleggen van wang sabil. Zij zijn Pang Gam, ook wel genoemd Panglima Barat van Glanggang Meuraq, Nja Sarong en Abas Kapal Api. Het gebied, waar eerstgenoemde rondzwierf, was voornamelijk de Merbo-streek en het zeestrand tusschen Koeala Merbo en Koeala Bahroe (monding Seunagan-rivier). Afwisselend hield zich deze roover met eene kleine bende van 20 à 25 man, met geweren bewapend, op te Glanggang Meuraq (waar hij eigenlijk woont), te Koeala Bahroe en te Koeala Toeha (zuidelijkste monding van de Seunagan-rivier). Op 13 April en 10 Juni 1899 raakte nabij Glanggang Meuraq en Koeala Merbo een onzer patrouilles met Pang Gam in vuurgevecht en ook kwam het in December tweemalen tot een gevecht tusschen zijne bende en een detachement, dat in Seunagan patrouilleerde. Abas Kapal Api en Nja Sarong maakten nu en dan de kuststreek nabij Koeala Boebon onveilig. Zij hadden het voornamelijk gemunt op de handelsreizigers, die tusschen Lho Boebon en passar Meulaboh heen en weer gingen en op den veestapel van de bewoners van Ië Teungoh.

Gedurende het verslagjaar meldden zich op geregelde tijden bij het bestuur te Meulaboh de voornaamste hoofden van deze onderafdeeling, met namen Teukoe Ben Mohamad Oesen Sjah van Wojla, Teukoe Radja Mahmoet van Lho Boebon, Keudjroeën Tjoet Amin van Boebon, Teukoe Meura Poeteh van Seunagan en Teukoe Nja Tjoet van Tripa. Teukoe Tjhik Radja Nago, het minderjarige hoofd van Meulaboh, ging in het begin van 1899 met onze vergunning naar de bovenlanden om zijne moeder te bezoeken, doch keerde sedert niet terug. Hij hield zich steeds op in gezelschap van zijn stiefvader Teukoe Ben, het invloedrijke hoofd van Peureumeuë, een zijner medevoogden, welk hoofd al bijna drie jaren met het bestuur op een slechten voet staat en aan oproepingen om te Meulaboh te komen geen gehoor gaf. In Maart jl. zijn hunne hassil-inkomsten over de twee voorafgegane maanden en over geheel 1899 verbeurd verklaard ten behoeve van het z. g. wegenfonds. Ook zijn aan sommige landschappen der onderafdeeling Meulaboh, als straf wegens gepleegd verzet tegen het Gouvernement of wegens gebrek aan medewerking met het bestuur, boeten opgelegd, te innen door de heffing van verhoogde in- en uitvoerrechten. De waarnemend oeleëbalang T. Paneu, die nabij onzen post op den passar Meulaboh woont, is een man zonder eenig gezag of invloed in het land en voor ons dan ook van bijzonder weinig nut, al is hij uitermate gewillig. Hem was door het bestuur vergund opiumhandel in het klein te drijven, en zoo was hij feitelijk niets anders dan een zelf schuivende opiumpachter. Het recht tot invoer, bereiding en verkoop van opium is hem thans, tegen eene jaarlijksche schadeloosstelling, ontnomen en hij wordt gedwongen zich, althans in de benedenstreken, meer met bestuurszaken in te laten. In geheel Atjeh bestaat echter geen landschap, waar het nominale inlandsche bestuurshoofd zoo weinig gezag en invloed heeft als te Meulaboh, en waar de verschillende ondergeschikte hoofden zich dientengevolge zoo geheel onafhankelijk gedragen. Hierin kan alleen afdoende verbetering komen als wij met den sterken arm alle benden van wijlen T. Oema uit Meulaboh verdreven of onschadelijk gemaakt en verder alle ondergeschikte Meulabohsche hoofden tot onderwerping aan ons gezag en aan dat van den oeleëbalang gedwongen zullen hebben. Eene krachtigere persoonlijkheid dan T. Paneu zal dan echter zoo spoedig mogelijk aan het hoofd dienen te komen. Ook de hoofden van Boebon, Wojla en Seunagan dienen krachtig in hun gezag bevestigd te worden en in Seuneu'am, welks oeleëbalang zich al jaren buiten zijn gebied ophoudt, dient het inlandsch bestuur opnieuw te worden geregeld.

Ofschoon dus in het afgeloopen jaar de onderafdeeling Meulaboh schijnbaar in rust verkeerde, is de inwendige toestand aldaar ver van bevredigend en dit ressort moet zoodra mogelijk op dezelfde wijze ter hand genomen worden als in het afgeloopen jaar de Pasei-streek ter Noordkust. Eerst daarna zullen wij kunnen zeggen dat wij volkomen meester zijn van het terrein en ook daar den weg tot pacificatie geëffend is. Voor zooveel eigenlijk Meulaboh betreft, is in Januari 1900 de actie in het binnenland begonnen met de aanwezige kleine mobiele colonne, welke op het einde van die maand en in 't laatst van Februari telkens met één compagnie uit Groot-Atjeh is versterkt geworden. Vóórdat deze twee compagnieën waren aangekomen, was intusschen een 7-daagsche tocht gemaakt tot aan Poe'oe, waarbij in kampong Pasé Aroen gebivakkeerd werd zonder op tegenstand te stuiten. T. Ben Peureumeuë en T. Itam Taboh vluchtten naar Goenoeng Meuë en verder naar Boven-Meulaboh, maar de kleine hoofden meldden zich, onder aanbieding van geschenken, en de bevolking bleef rustig in de kampongs. Aan de bevolking werd opgedragen voorloopig het bestaande pad door het gebied van Peureumeuë te verbeteren en de vele kreekjes en soengei's te overbruggen, terwijl de bewoners van de tusschen Meulaboh en Maré gelegen kampongs te werk werden gesteld aan het herstellen van den $2^1/_2$ M. breeden weg, die in het begin van 1899 door ons van Meulaboh tot Maré is aangelegd. Daar het in de bedoeling lag den in aanleg genomen weg tot het hiervóór genoemde Baba Kroeëng door te trekken, werd aan de voortzetting in die richting ook door treinkoelies en Chineezen gewerkt.

Op hare verschillende marschen had de colonne in Maart en April enkele ontmoetingen met kwaadwilligen. Eene vijandelijke stelling bij Oedjoeng Tandjong Meulaboh werd, na eene omtrekking onzerzijds, zonder verdediging prijsgegeven, terwijl te Goenoeng Meuë de vijand verrast en uit zijne versterking verdreven werd met achterlating van 17 dooden, en geen verlies onzerzijds. Het bivak was inmiddels van Peureumeuë naar Menoeang verlegd.

Onderafdeeling Tapa Toean. Den 1sten Juni 1899 werden te Tapa Toean eene militaire bezetting gelegerd en een besturend ambtenaar geplaatst, om, beter dan tot hiertoe kon geschieden, de scheepvaartregeling ook op het zuidelijk deel der Westkust toe te passen en er onzen bestuursinvloed uit te breiden.

Werd de landstreek tusschen Soesoeh en Singkel in vroegere jaren onveilig gemaakt door gewapende rooverbenden onder

aanvoering van T. Bentara Mahmoed (T. Ben), hoofd van Blang Pidië, Potjoet Hasan Lam Besoë, Teungkoe Joesoef Lam Ba'ët e. a., na onze vestiging te Tapa Toean keerden die aanvoerders, gelijk te verwachten was, zich tegen ons, en gelukte het met name aan T. Bin Blang Pidië eene 200 man sterke bende op de been te brengen, waarmede hij in het begin van Augustus zelfs een aanval beproefde op het in aanbouw zijnde civiele en militaire etablissement. Deze bende, die door Teukoe di Goenoeng, een der beide hoofddatoe's van Meuké gesteund werd, verliep aanvankelijk geheel, toen zij in een tweetal gevechten 47 dooden in onze handen moest achterlaten. En hoewel, behalve uit Blang Pidië, Labohan Adji en Meuké, zich ook vele lieden uit de nabij Tapa Toean gelegen landstreken Sama Doea, Dama Toetoeng en Aloeë Pakoe bij T. Ben hadden aangesloten, bleef het tot medio November in de streek tusschen Meuké en Tapa Toean rustig.

De civiele gezaghebber maakte hiervan gebruik om, in het ten zuiden van Tapa Toean gelegen Teureubangan, op te treden tegen de bendehoofden Teungkoe Joesoef en Teukoe Seneboe, die in dat landschap de wanorde gaande hielden na den dood van het vorige hoofd, in wiens plaats geen vervanger was opgetreden. Hoewel het niet gelukte de beide bendehoofden onschadelijk te maken, werd toch verbetering in den toestand merkbaar, toen het bestuur voorloopig geregeld was geworden en de vijandelijke benden, na een paar malen geslagen te zijn, met achterlating van een 9-tal gesneuvelden zich terugtrokken.

In het begin van November deed T. Ben weer van zich spreken, doordat hij eene sterke stelling in het gebergte ten zuiden van Meuké door eene bende van p. m. 150 man had doen bezetten. Toen eene patrouille van Tapa Toean voor die stelling het hoofd had gestooten, werd eene kleine mobiele colonne derwaarts gezonden, die de bende uiteenjoeg met een verlies van 13 dooden, terwijl 24 anderen, die zich na eene insluiting van eenige dagen op genade of ongenade overgaven, door het hoofd van Meuké tot 20 jaar dwangarbeid in den ketting werden veroordeeld.

Een gevolg van deze actie was de onderwerping van Teukoe di Goenoeng, wien bij wijze van straf de uitlevering van 10 achterlaad- en 40 voorlaadgeweren werd bevolen.

Bij het bezoek daarna door de mobiele colonne aan de verschillende landschappen ten noorden van Tapa Toean gebracht, waaronder Blang Pidië, werd geen verzet meer ondervonden; T. Ben Blang Pidië vluchtte naar Teureubangan in Kloeët.

Nadat nog enkele dagen in Blang Pidië terreinopnemingen verricht waren, ging de colonne over zee naar Teureubangan en patrouilleerde verder eenigen tijd in het Kloeët'sche zonder ergens op tegenstand te stuiten. In Januari jl. werd de mobiele colonne ontbonden en keerden de niet tot de bezetting van den post Tapa Toean behoorende militairen naar Koeta Radja terug. T. Ben Blang Pidië en Teungkoe Joesoef waren diep het binnenland in gevlucht, doch twee panglima's en een paar mindere volgelingen van Teungkoe Joesoef werden door de hoofden uitgeleverd. Aan het verzet was hiermede een einde gemaakt, en gerekend mag worden dat de civiele gezaghebber van deze onderafdeeling, tevens militaire commandant van Tapa Toean, met zijn detachement in staat zal zijn om verder de rust te bewaren.

Over het algemeen is de bevolking in deze onderafdeeling afkeerig van den oorlog; het zijn voornamelijk de op roof beluste avonturiers van alle gading uit wie T. Ben zijne benden recruteerde. Van een algemeen verzet is geen sprake. Van de territoriale hoofden is alleen T. Ben vijandig, doch zelfs in zijn eigen gebied oefent hij in dat opzicht slechts zeer weinig invloed uit.

Ten slotte zij nog vermeld dat met de Gajoe-landen geen aanrakingen werden gezocht. Enkele malen brachten Gajoe's hunne producten naar de benedenstreken om ze te verhandelen tegen opium, lijnwaden, landbouwgereedschappen, enz.

Algemeene mededeelingen.

Bij gouv. besluit van 18 September 1899 n°. 25 (St. n°. 259) werden het bestuur en het rechtswezen in het gewest gereorganiseerd, terwijl tevens de indeeling van het grondgebied wijziging onderging. Het gouvernement Atjeh en Onderhoorigheden werd gesplitst in slechts twee afdeelingen, de eene bestaande uit Groot-Atjeh en de andere uit de Onderhoorigheden van Atjeh, elke met verdeeling in onderafdeelingen, zooals ze onder elke dier afdeelingen hiervóór zijn vermeld. Ofschoon geographisch in Pidië gelegen, werden de Moekims VII gerekend tot Groot-Atjeh te behooren, omdat zij onder het gezag staan van den panglima sagi der XXII Moekims en staatkundig alzoo een deel uitmaken van diens gebied. Bij de onderafdeeling Sigli van de afdeeling Onderhoorigheden van Atjeh werd gevoegd de z. g. Kawaj XII, zijnde eene soort federatie van berglandschappen, gelegen ten zuiden van Pidië in het hooggebergte tusschen Pidië ten noorden, en de Westkust-landschappen Meulaboh, Wojla, Teunom en Kroeng Sabé ten zuiden.

Bij het genoemde gouv. besluit werd voorts de positie der voornaamste hoofden (oeleëbalangs, moekimhoofden en enkele voorname kamponghoofden) van Groot-Atjeh nader geregeld, in dier voege dat zij eene officieele benoeming van gouvernementswege zullen erlangen, met toekenning van traktement zoodra zij getoond hebben naar onze bevelen en voorschriften hunne kampongs, moekims en oeleëbalangschappen te kunnen en te willen besturen en krachtig mede te werken tot handhaving van het gezag. De keuze der hoofden geschiedt volgens de adat.

In de Onderhoorigheden van Atjeh onderging in den loop van 1899 de verhouding van de hoofden der landschappen tot het Gouvernement eene groote wijziging door de vervanging van de bestaande verklaring in 18 artikelen door eene korte verklaring in 3 artikelen, welke de positie dier hoofden juister regelt en hen contractueel tegenover het Gouvernement op het standpunt plaatst, dat zij in werkelijkheid innemen. Geen enkel hoofd maakte dan ook tegen de teekening van deze nieuwe verklaring eenig bezwaar, ofschoon daardoor hunne positie tegenover het Gouvernement minder onafhankelijk werd dan zij volgens de verklaring in 18 artikelen was. Voor het Gouvernement werd hierdoor de weg geëffend om, zonder het welmeenen of de toestemming van de hoofden te behoeven te vragen, alle regelingen te treffen en in te voeren, welke het in het belang van den bloei en de ontwikkeling van het land noodig of gewenscht acht.

Op godsdienstig gebied kwamen geen bewegingen voor. Evenmin werd gehoord van nieuwe secten, of deden ijveraars van zich spreken. Bij den ook voor de bevolking duidelijk zichtbaren vooruitgang en de consolidatie van ons gezag in het geheele gewest is den ijveraars de bodem, waarop zij tieren kunnen, ontzonken. Daarentegen keerden verscheidene bekende en bij de bevolking geziene godsdienstleeraars, die zich aanvankelijk vijandig hadden gehouden en later, bij wijze van passief protest, buiten het door ons bezette en bestuurde gebied hadden vertoefd, naar hunne woonplaatsen terug. In Groot-Atjeh voorzagen zij zich van de door het bestuur voorgeschreven kampongpassen, en zij gaven geregeld gevolg aan oproepingen van de bestuursambtenaren, wanneer deze hunne voorlichting noodig hadden ter berechting van zaken met het Mohammedaansche recht verband houdende, daarmede openlijk blijk gevende van hunne onderwerping aan de thans gevestigde toestanden.

De veiligheid van personen en goederen liet in Groot-Atjeh in het gebied buiten de sagi's, zoomede in de XXVI en de XXV Moekims weinig te wenschen over; een nabij Lho Nga gepleegde moord op een Bengalees, die tevens van eenig geld beroofd werd, geschiedde door kettinggangers. In de Zuidelijke Nederzettingen en de XXII Moekims werden, evenals in 1898, eenige spionnen van het bestuur door vijandiggezinden vermoord. In de onderafdeeling Seulimeum werd eens gewapenderhand roof gepleegd door eene bende, volgens berichten grootendeels uit gedroste dwangarbeiders bestaande. In Kroeëng Raja geschiedde dit door eene bende onder aanvoering van een uit dat landschap uitgewekene. In de pas aan ons gezag onderworpen streken in de afdeeling Onderhoorigheden van Atjeh was de veiligheid uit den aard der zaak niet groot. Zij neemt echter merkbaar toe, en met grond mag verwacht worden dat in dit opzicht de toestand geleidelijk verbeteren zal, vooral nu overal streng de hand wordt gehouden aan het verbod tegen het dragen van wapenen door Atjehers. Op Atjeh's Oostkust kan de bestuursambtenaar zich geheel alleen naar Peureula en naar Bagoh begeven en in gezelschap van een enkel hoofd veilig zijn geheele ressort bezoeken. Ook verschillende landschappen der Noordkust werden dikwerf zonder eenig militair geleide door de besturende ambtenaren bezocht, waarbij de ontvangst door hoofden en bevolking goed mocht genoemd worden. Hetzelfde is het geval met enkele landschappen van de onderafdeeling Poelo Raja ter Westkust.

In Groot-Atjeh kwamen nu en dan nog personen, welke die afdeeling vroeger hebben verlaten, terug om zich wederom in hunne oude haardsteden te vestigen. Belangrijke bewegingen

onder de bevolking grepen echter niet plaats. Door het niet meer voorkomen van groote werken, is het aantal Chineesche koelies thans vrijwel tot het normale cijfer gekomen.

Passen voor reizen over zee werden als gewoonlijk afgegeven te Koeta Radja en Oeleë Lheuë, en wel in 1899 ten behoeve van 8957 inlanders en met hen gelijkgestelden (453 meer dan in 1898), namelijk voor 8112 mannen, 719 vrouwen en 126 kinderen. Voor 6435 van deze aanvragers strekten de zeepassen voor reizen binnen Nederlandsch-Indië; de overigen (2522) vroegen ze aan voor reizen naar de Britsche bezittingen.

Het afgeven van passen voor reizen over land kwam niet voor. Daar waar in de Onderhoorigheden de hoofden het verzet volhielden, week de bevolking bij de nadering van onze troepen doorgaans uit, om na de onderwerping der hoofden, soms zelfs vóór dien tijd, met ondergeschikte hoofden weer naar hare kampongs terug te keeren en zich verder rustig te gedragen. In de Pidië-streek is, sedert de daar ingetreden meer normale toestanden, het grootste gedeelte van de voorheen uitgeweken bevolking teruggekeerd. Ook in het afgeloopen jaar trokken weder een aantal Pidiëreezen en bewoners uit andere staatjes naar de Oostkust om daar bij den peperpluk behulpzaam te zijn. Na den oogst gaan velen met het verdiende loon naar hun land terug.

De gezondheidstoestand was over het geheel genomen vrij bevredigend. De gewone ziekteverschijnselen, als koorts, buikaandoeningen en beenwonden, kwamen wel is waar nog veel voor, doch niet meer dan in andere jaren. Ten gevolge van het zich voordoen van pest te Pinang werd die haven van 10 Mei 1899 af besmet verklaard en alle gemeenschap daarmede aan de ter zake betrekkelijke bepalingen onderworpen, voornamelijk daarin bestaande, dat van Pinang komende schepen tien dagen quarantaine moesten houden, te rekenen van den dag van vertrek van Pinang. Strenge maatregelen werden genomen tot handhaving van die bepalingen, zoodat geen geval van pest in het gewest is voorgekomen. Den 2den Augustus d. a. v. werd Pinang verklaard te zijn vrij van pest en alle bestrijdingsmaatregelen werden daarop ingetrokken. Op een wegens de te Pinang heerschende pest in quarantaine te Oeleë Lheuë liggend stoomschip werden in Juni 1899 2 gevallen van echte pokken geconstateerd; de beide lijders werden, om verdere besmetting te voorkomen, te Poelo Bras aan wal gezet en aldaar in eene tijdelijke ziekeninrichting onder dak gebracht en behandeld. Toen zij hersteld waren en zich geen andere gevallen voordeden, werden ook de ter zake uitgevaardigde maatregelen opgeheven.

Herhaaldelijk deden zich hier en daar zoowel in Groot-Atjeh als in de Onderhoorigheden gevallen voor van mond- en klauwzeer onder het voor de Atjeh-associatie uit het buitenland aangevoerde vee; door tijdige maatregelen kon die ziekte gewoonlijk al spoedig tot staan gebracht worden. Te Sigli en Padang Tidji werden in Februari 1899 eenige gevallen van veepest geconstateerd, insgelijks onder het vee van de Atjeh-associatie; door alle gemeenschap met buiten te verbieden, slaagde men er in om het vee van de bevolking aldaar voor besmetting te behoeden; in het laatst van Maart konden de maatregelen tot bestrijding van die ziekte worden ingetrokken. In December jl. vertoonden zich eenige gevallen van veepest onder eene te Idi van Pinang aangevoerde kudde karbouwen; ondanks onmiddellijke isoleering verspreidde de ziekte zich ook onder den veestapel der bevolking, eerst in de naaste omgeving (Idi Rajeu) en vervolgens ook in Peudawa en Idi Tjoet. De besmetting breidde zich echter niet snel uit: bij het einde van Februari jl. waren naar schatting in 't geheel ruim 200 beesten bezweken.

De handel te Koeta Radja en Oeleë Lheuë was in het afgeloopen jaar niet tevreden over zijn afzet; niettemin werd er toch voor Europeesche rekening een nieuwe winkel geopend. De reden van dien minderen afzet moet o. a. gezocht worden in de invoering met 1 April 1899 van rechten op den invoer in Groot-Atjeh, met handhaving van Poelo Wé als vrijhaven. Dientengevolge had de handel in Groot-Atjeh geen afzet aan de scheepsmacht, die zich te Wé voorzag.

De invoer te Oeleë Lheuë van eenige der voornaamste artikelen kan over de laatste vijf jaren blijken uit het volgende overzicht, waarbij, wat 1899 betreft, opmerking verdient dat de opgaven over de eerste drie maanden van dat jaar, evenals die over de vier voorafgegane jaren, nog verstrekt zijn door den havenmeester ter plaatse, doch dat — in verband met de inlijving bij het tolgebied met 1 April 1899 van de afdeeling Groot-Atjeh (uitgenomen het eiland Wé) — de cijfers over de laatste drie kwartalen des jaars zijn ontleend aan opgaven der toladministratie.

	1895.	1896.	1897.	1898.	1899.
Eetwaren (waarde) . .	f 472 219	f 441 295	f 378 985	f 380 713	f 354 671
Rijst (K.G.)	5 336 440	5 116 980	3 929 490	4 448 070	3 991 441
Petroleum (L.). . . .	1 460 930	673 848	963 180	1 473 588	a) 922 418
Tabak (K.G.)	71 303	55 286	74 651	75 674	33 626
Meel (waarde)	f 120 816	f 35 673	f 79 932	f 48 403	f 69 556
Gedroogde visch (K.G.)	423 663	104 852	98 050	157 992	154 387
Manufacturen (waarde).	f 104 130	f 109 060	f 66 545	f 162 175	f 215 842

a) Hiervan 340 740 L. gedurende het 1ste kwartaal en 581 678 L. gedurende de overige maanden van 1899. Dat laatstgenoemd cijfer niet hooger was, stond in verband met de groote aanvoeren van 1898 en het begin van 1899, met het oog op de toen aanstaande invoering (met 1 April 1899) van den accijns op petroleum (St. 1899 n°. 75).

Uitbreiding van het tramnet in Groot-Atjeh [1]) had niet plaats, wel van het wegennet; vooralsnog viel van dit laatste de invloed op het handelsverkeer nog niet waar te nemen.

De kleinhandel in lijnwaden was voornamelijk in handen van inlanders. Waren het voorheen in hoofdzaak Maleiers van Sumatra's Westkust en vreemde oosterlingen, zooals Arabieren, Klingaleezen, Hindoe's en Bengaleezen, die manufacturen sleten, thans ziet men dezen handel meer en meer overgaan in handen van Atjehers, die, vooral op den passar te Koeta Radja, zich gaandeweg van het terrein meester maken. De rijsthandel en ook die in andere artikelen, vooral kramerijen, was meest in handen van Chineezen, terwijl vooral een paar Bombayers zich op den handel in Japansche en Chineesche luxe-artikelen toelegden. De opkoop in Groot-Atjeh van boschproducten, voor zoover die er zijn, en van cultuurproducten, in hoofdzaak bestaande uit peper van Kroeëng Raja, geschiedde bijna uitsluitend door Chineezen. De Europeesche handel bepaalde zich slechts tot winkelnering, verkoop van galanterieën en artikelen van consumptie. Bepaalde groothandel bestaat in de afdeeling Groot-Atjeh niet. In de Onderhoorigheden ondervond de handel groot nadeel van de maatregelen, die het gevolg waren van het uitbreken van de pest in Pinang. Door de verplichte quarantaine van schepen werden de vrachten met 300 à 500 % verhoogd. Gelukkig duurde die toestand slechts $2\frac{1}{2}$ maand. Op de Oostkust was dientengevolge de handel minder levendig. De invoer aldaar gedurende 1899 werd gerekend eene waarde te hebben vertegenwoordigd van f 480 000 en de uitvoer van f 1 131 000, tegen f 560 000 en f 1 515 000 in 1898. Voor de onderafdeeling Lho Seumawé (Noordkust van Atjeh) waren de cijfers van 1899 f 529 550 en f 606 900 (die van 1898 f 408 500 en f 450 000). Na de Pidië-expeditie nam in de onderafdeeling Pidië (mede ter Noordkust) in het begin de handel toe, om in de maanden Maart tot en met Juni weer te verslappen, ten gevolge van de heerschende onlusten. Het bedrag van den invoer was gelijk aan dat over 1898, n.l. ongeveer $ 300 000. De waarde van den uitvoer steeg van $ 236 000 tot $ 400 000, doordat de uitvoer van peper en pinang belangrijk vermeerderde. Op de Westkust bleef de handel stationnair. Naarmate ook daar de toestanden zich ordenen, is het te verwachten dat de handel levendiger zal worden.

Wat den landbouw aangaat, waren de uitkomsten van den rijstoogst over het algemeen goed, maar toch was nog eenige invoer van rijst noodig om te voorzien in de behoefte der bevolking. Waar het mogelijk is, legt de bevolking zich op uitgebreide schaal op de rijstcultuur toe. De koffiecultuur is in het gewest van zeer weinig beteekenis; door verstrekking van zaadkoffie wordt getracht daarin wat verbetering te brengen. Omtrent den oogst zijn geen cijfers ontvangen. Suikerriet wordt door de Atjehers in het geheele gewest verbouwd, doch alleen voor eigen gebruik. Tabak wordt slechts op kleine schaal en voor eigen gebruik geteeld. De peperoogst viel bevredigend uit; allerwegen wordt de cultuur geleidelijk uitgebreid als een gevolg van den zich steeds verbeterenden politieken toestand en de hoogere prijzen van dit artikel te Pinang. De uitkomsten der pinangcultuur waren ter Noordkust van Atjeh, waar die cultuur een voornaam middel van bestaan is, zeer bevredigend en de inzameling was ruimer dan in 1898, hetgeen gebleken is uit den grooteren uitvoer.

[1]) Over den tramaanleg in de Onderhoorigheden, waar sedert November 1899 het vak Keudé Breuë—Padang Tidji—Sigli in exploitatie is, zie blz. 13 hiervóór.

Van het inzamelen van boschproducten wordt ook in de Onderhoorigheden over het algemeen niet veel werk gemaakt.

De in 't vorig verslag (blz. 24) aangekondigde verbetering van het toezicht op de scheepvaart ter Atjeh's Westkust trad, ingevolge een besluit van den gouverneur dd. 29 Mei 1899, in werking op 1 Juni d. a. v., toen de kustplaats Tapa Toean voor den algemeenen handel werd opengesteld en de havens Panga, Teunom en Soesoh voor dien handel gesloten werden, zoodat nu — buiten de 2 in Groot-Atjeh (Oeleë Lheuë op den vasten wal van Groot-Atjeh en Sabang op het eiland Wé) — in het gewest voor algemeenen in- en uitvoer zijn opengesteld: ter Westkust de havens Tapa Toean, Meulaboh en Poelo Raja, ter Noordkust Sigli en Lho Seumawé, en ter Oostkust Idi. Overigens kwam in de bepalingen betreffende de voor het gewest geldende scheepvaartregeling geen verandering. Van de bevoegdheid, welke die bepalingen den gouverneur schenken om tijdelijk één of meer der niet voor den algemeenen handel, maar enkel voor de kustvaart opengestelde havens met aangrenzend kustgebied te sluiten of de uitoefening van de vischvangst voor gedeelten der kust tijdelijk te verbieden, wordt al sedert Maart 1898 geen gebruik meer gemaakt. In plaats daarvan worden aan de te straffen hoofden of landschappen boeten opgelegd, te verhalen op het den hoofden toekomende aandeel in de bij in- en uitvoer geheven wordende hassil, welk boetenstelsel, soms ook bestaande in de heffing van additioneele in- en uitvoerrechten, den lande ook geldelijk voordeel oplevert, ons bovendien geen kosten, moeielijkheden of beslommeringen veroorzaakt en op de schuldige hoofden of landschappen zoo krachtig inwerkt dat zij zich daardoor genoopt zien om zich naar den wil van het bestuur te schikken.

Uit den aard der zaak doet ter Noord- en Oostkust, waar de handelsbeweging zooveel belangrijker is en de oeconomische toestanden zooveel gunstiger zijn, de scheepvaartregeling in dit opzicht haar invloed krachtiger gevoelen dan ter Westkust, waar de bedoelde geldelijke pressie niet zooveel uitwerking heeft wegens de toch reeds geringe hassil-inkomsten der hoofden, vooral na den achteruitgang der pepercultuur ter Westkust. Nochtans deed ook daar, met name in de onderafdeeling Poelo Raja, de scheepvaartregeling bij herhaling dienst om de hoofden eene bestraffing te doen gevoelen.

Uit een door den assistent-resident der afdeeling Onderhoorigheden van Atjeh opgemaakt overzicht blijkt dat de gedurende 1899 door onze ambtenaren bij in- en uitvoer geheven hassil beliep: ter Noordkust $ 231 728, ter Oostkust $ 217 669 en ter Westkust $ 29 804, in totaal derhalve $ 479 201, daaronder aan bij wijze van boeten opgelegde extra-hassil, bijna uitsluitend aan landschappen ter Noordkust, $ 67 070. Zonder deze boeten te rekenen, beliep dus het geïnd bedrag $ 412 131, namelijk:

	wegens invoerrecht.	wegens uitvoerrecht.	te zamen.
te Sigli	$ 29 348	$ 42 845	$ 72 193
„ Lho Seumawé	40 559	51 962	92 521
„ Idi	33 336	184 333	217 669
„ Poelo Raja	4 835	4 106	8 941
„ Meulaboh	8 462	5 284	13 746
„ Tapa Toean	4 121	2 940	7 061
	$ 120 661	$ 291 470	$ 412 131
Overeenkomstig de ter zake in November 1898 door den gouverneur vastgestelde (voorloopige) bepalingen (zie vorig verslag, blz. 25) waren deze voor en namens de radja's geheven rechtenbedragen te verdeelen aldus:			
als gouvernementshassil (voormalig sultansaandeel) voor den lande behouden	$ 75 320	$ 47 688	$ 123 008
aan de deelgerechtigde hoofden ten goede gekomen	45 258	197 490	242 748
in het z.g. wegenfonds gestort	83	46 292	46 375
Gezamenlijk als boven	$ 120 661	$ 291 470	$ 412 131

Zooals reeds gezegd is op blz. 19 wordt sedert de eerste maanden van 1899 ook de hassil van het uit de landschappen ter Atjeh's Oostkust naar buiten het gewest uitgevoerde hout door het bestuur geïnd, en wel aanvankelijk te Idi, echter met zoodanige vereenvoudiging van de formaliteiten dat daaruit voor de houtvaartuigen geen noemenswaardig bezwaar kon voortvloeien. Aan den voornaamsten afnemer, eene bekende Europeesche firma te Belawan (Deli), werd daarenboven vergund de houthassil daar ter plaatse te voldoen. Die vergunning was echter slechts tijdelijk en werd dan ook ingetrokken toen de inning van bedoelde hassil kon worden in handen gesteld van den controleur op onzen nieuwen, meer nabij de residentie Oostkust van Sumatra gelegen post Bajan.

In de hassilregeling voor het eiland Wé (dat, ofschoon tot Groot-Atjeh behoorende, niet, zooals het overig Groot-Atjeh, bij het gouvernementstolgebied is ingelijfd) werd eenige wijziging gebracht (besluit van den gouverneur dd. 31 Januari 1899), o. a. door verlaging van de hassil op pinang boelat en pinang tjang tot hetzelfde bedrag als voor de Onderhoorigheden geldt.

De werking-sfeer der scheepvaartregeling werd wederom belangrijk uitgebreid door het treffen van regelingen, betrekking hebbende op de verdeeling van de hassil onder de oeleëbalangs van in het binnenland gelegen landschappen en het bepalen van de aandeelen in de hassil, welke toekomen aan onder het gezag van oeleëbalangs staande mindere hoofden. Met de hassilregelingen in de Pidië-streek, welke in de eerste helft van 1899 ten volle haar beslag kregen, werd inzonderheid ook beoogd de inkomsten der oeleëbalangs in de bovenlanden te verbeteren, met bevordering tevens van de opkomst en den bloei van de binnenlands gelegen keudé's (marktplaatsen), en wel door de bepaling dat bij rechtstreeksch vervoer naar en van Sigli overland (over de door ons aangelegde wegen) bedoelde oeleëbalangs niet zullen behoeven te missen het gedeelte der hassil (1/3) dat bij in- en uitvoer langs een der koeala's moet worden uitgekeerd aan den oeleëbalang van het gebied der mondingen. Hierdoor zouden, naar gemeend werd, de oeleëbalangs in de bovenlanden er toe gebracht worden om in hun gebied groote marktplaatsen op te richten, waar de producten, enz. opgeborgen blijven totdat ze verscheept of verhandeld kunnen worden. Evenwel werd de verwachting, dat het rechtstreeksch vervoer ingang zou vinden, tot dusver niet verwezenlijkt, daar de Atjeher, niettegenstaande het uitgebreide wegennet, bij gemis aan transportmiddelen voor vervoer te land, aan den waterweg de voorkeur bleek te geven. De in aanleg genomen stoomtram zal in dat opzicht aan de belangen der binnenlands gelegen landschappen zeer ten goede komen, aangezien de oeleëbalangs der bovenlanden daardoor van de kustlandschappen onafhankelijk zullen worden. Dat vermeerdering van inkomsten der hoofden in het binnenland een belangrijke factor vormt voor hunne gezindheid en de daarmede gepaard gaande rust en orde in hun gebied, zal wel geen betoog behoeven.

Omtrent de uitkomsten, welke de scheepvaartregeling oplevert tot tegengang van smokkelhandel en zeeroof, wordt bericht dat zij voor die doeleinden ter Noord- en Oostkust nog geen voldoende preventieve kracht uitoefent. Ter Westkust wordt hare gunstige werking in dit opzicht in de hand gewerkt door de omstandigheid dat aldaar gedurende een vijftal maanden des jaars de vaart ter zee voor kleine vaartuigen niet wel doenlijk is. Het toezicht op de kustvaart wordt sedert omstreeks medio 1899 uitgeoefend door een drietal voor dat doel aangeschafte recherchevaartuigen (in April jl. vermeerderd met een vierde), en overigens zooveel doenlijk ook door de militaire marine. De recherchevaartuigen bewaken daartoe ieder een eigen kruisgebied ter Noord- en Oostkust. Desondanks blijft het voor inlandsche vaartuigen nog maar al te veel mogelijk visitatie te ontloopen door den wal in te sturen of zich in de riviermondingen en in de kanalen, welke die mondingen verbinden, te verschuilen. Overtredingen van eenig belang werden niet geconstateerd, behoudens eene slechts ten deele gelukte smokkelarij (in Februari 1899) van buskruit en achterlaadgeweren nabij Djingki (Peureula), ter Oostkust, waarvan melding is gemaakt op blz. 19. Ter Westkust werd in diezelfde maand eene aan een Chinees te Poelo Raja toebehoorende prauw door een bendehoofd van wijlen T. Oema overvallen en voor eene waarde van p. m. f 1000 beroofd. Sedert werd ter Westkust nog van één geval van strandroof gehoord, namelijk te Boebon (onderafdeeling Meulaboh), waarvoor het betrokken hoofd werd beboet. Ter Noord- en Oostkust kreeg het bestuur van zee- of strandroof geen kennis, uitgenomen een paar gevallen van zeeroof in de onderafdeeling Bajan, waarbij de geleden schade (ook bij deze aanrandingen gingen geen menschenlevens verloren) op de betrokken oeleëbalangs werd verhaald.

§ 4. *Midden-Sumatra.*

De aanrakingen met de Gajoe-landen waren in 1899 schaarsch. De verwachting dat de in 't vorig verslag genoemde Aman Lin-

tang van Kotta Boekit het hoofd in den schoot zou leggen, is nog niet verwezenlijkt; hij ging integendeel voort met tegenover de in zijn gebied zich wagende Tamiangers allerlei euveldaden te bedrijven.

De bekende Teungkoe Tapa, ook reeds genoemd op blz. 16, liet in de Gajoe-landen en het aangrenzend Tamiang-gebied weinig van zich hooren; in Juni 1899 ontving het hoofd van Loeboek Sidoep een schrijven, waarin hij hem, met de inwoners der nabijgelegen kampongs, opriep om in de Pasei-streek (Oostkust van Atjeh) den „heiligen oorlog" te gaan voeren; die brief werd dadelijk aan den controleur van Tamiang ter hand gesteld. Eenigen tijd later verbreidde zich het gerucht dat Teungkoe Tapa de Gajoe-hoofden zou hebben uitgenoodigd om een inval in Tamiang te doen; dit bericht is echter niet nader bevestigd. Wel wisselde in begin Februari jl. eene patrouille uit Koeala Simpang eenige schoten met eene kleine bende onder aanvoering van Tengkoe Gajoe, welke in Karang was gevallen. Bij de aanwezigheid van eene vrij sterke troepenmacht niet alleen in Tamiang, maar sedert kort ook in het naburig deel van Atjeh's Oostkust (te Bajan), is het niet waarschijnlijk dat nog vijandelijkheden op eenigszins groote schaal op touw zullen worden gezet.

Onze betrekkingen tot de hoofden der Alas-landen bleven zeer vriendschappelijk. Zij hadden in 1899 niet te klagen over rooftochten van Atjehsche benden in hun gebied, zoodat de gewone verzoeken om vergunning tot inkoop van geweren en munitie ook achterwege bleven. De radja van Batoe Boelan zond zijn zoon met geschenken en een brief, het verzoek behelzende om zijn land bij ons gebied in te lijven.

Naar het schijnt heeft het succes, door de verbonden hoofden der Karau-landen in 1898 op eene Atjehsche rooverbende behaald (zie vorig verslag, blz, 26), de Atjehers er van afgeschrikt om nogmaals in die streken hun geluk te beproeven; althans hebben zij zich in het afgeloopen jaar niet op de hoogvlakte vertoond. Toch werd de rust in de Karau-landen herhaaldelijk verstoord, want niet alleen oude veeten, maar ook allerlei kleinigheden bleven aanleiding geven tot het telkens uitbreken van vijandelijkheden tusschen de verschillende hoofden. Bovendien waren er nog andere omstandigheden, welke tot het ontstaan van verwikkelingen hebben medegewerkt. In de eerste helft van het jaar werd de hoogvlakte n.l. door eene langdurige droogte geteisterd, ten gevolge waarvan de rijstoogst beneden het middelmatige bleef. Tegelijkertijd brak in hevigen graad hondsdolheid uit; de ziekte, ook op andere dieren, als katten en varkens, overgebracht, maakte tevens onder de menschen vele slachtoffers. De bevolking schreef deze plagen toe aan den toorn der berggeesten, welke opgewekt zou zijn door het schenden van de bosschen bij het inzamelen van getah door vreemdelingen. Daarbij kwam nog dat de gemachtigde van den sultan in Boven-Langkat zich, met behulp van enkele hoofden en handelaren, van het monopolie van den getah-handel in sommige streken had weten meester te maken, waardoor de Battaksche getah-zoekers groot nadeel leden. De verbittering hierover nam langzamerhand zoo toe, dat niet alleen in eenige landschappen de uitvoer verboden werd, maar de Maleische en Chineesche handelaren zelfs van hun eigendom beroofd en, bij verzet, vermoord werden. Hieraan maakten zich in Juni 1899 o. a. schuldig de bewoners der kampong Koeta Belin, die, na deswege op aansporing van den controleur voor de Battaksche zaken te Damah Djamboe (Boven-Serdang) door eenige omringende kampongs uit hunne woonplaats verjaagd te zijn, eene schuilplaats vonden in Batoe Karang (oeroeng Si Lima Senina) bij den beruchten penghoeloe Si Kiras, tegen wien dezelfde grieven bestaan. Door het bestuur werden pogingen aangewend om de ons goedgezinde hoofden tot eene tuchtiging van Batoe Karang over te halen, maar om van zoodanige onderneming succes te kunnen verwachten, is het noodig eerst eene verzoening tot stand te brengen tusschen onzen voornaamsten bondgenoot Pa Palita en diens tegenstander Pa Melgah, beiden bij herhaling in vorige verslagen genoemd. Ook om andere redenen is deze verzoening gewenscht; reeds spoedig na de in 't vorig verslag vermelde verdrijving van Pa Melgah uit Kebon Djahé ontstond er namelijk oneenigheid tusschen den sibajak Pa Landas en Pa Palita. Eerstgenoemde vond steun bij verschillende hoofden van Teloe Koeroe, Ampat Toran en Si Lima Senina; indien ook Pa Melgah met zijn aanhang zich bij hen had aangesloten, zou de toestand van Pa Palita waarschijnlijk onhoudbaar geworden zijn. Pa Melgah hield zich echter rustig en stelde opnieuw pogingen in het werk om met het bestuur op goeden voet te komen. Van hem werd in overleg met Pa Palita eene waarborgsom geëischt, waarvan bij het afzenden van het gewestelijk verslag reeds 2/3 gestort was. Zijn verzoek om in genade te worden aangenomen schijnt dus ernstig gemeend te zijn en, daar ook Pa Palita overtuigd is zonder Pa Melgah's medewerking niet met de noodige kracht tegen zijne vijanden te kunnen optreden, werd aan Pa Melgah te kennen gegeven dat hij binnenkort zou worden opgeroepen om de voorwaarden zijner onderwerping te vernemen. Waarschijnlijk zal het thans mogelijk blijken onzen invloed op vasten grondslag te vestigen en aan de kwade praktijken van Si Kiras en zijn aanhang een einde te maken.

Ook in de Timoer-landen had de bevolking, hoewel in mindere mate, te lijden van de plagen, welke blijkens het vorenstaande de Karau-landen teisterden. Bovendien gaven de willekeurige handelingen van een der rijksgrooten van Dolok, Toean Nabolad Merga, die door Toean Negeri Dolok gesteund werd, aanleiding tot een vrij belangrijk volksverloop. Door bemiddeling van het bestuur werd gewapend verzet van de hoofden tegen den radja voorkomen, terwijl Toean Nabolad Merga uit zijn ambt ontzet werd en kort daarna ook Toean Negeri Dolok het bestuur nederlegde. Hij werd opgevolgd door zijn zoon Toean Anggi. Zoowel in Dolok als in Poerba en Raja neemt de invloed van het bestuur voortdurend toe. In Poerba werd de rust verstoord door Toean Manail, het verdreven hoofd van Negori, die met hulp van lieden van Samosir tweemaal eene poging deed om zijne kampong te heroveren. Daar de hoofden van Dolok en Si Lima Koeta zich op aansporing van het bestuur onzijdig hielden, viel het Toean Poerba niet moeielijk die aanvallen af te slaan. Toean Manail heeft thans de bemiddeling van het bestuur ingeroepen om eene verzoening met den radja te bewerken. In Raja bleef de politieke toestand gunstig. De uitvoer van boschproducten, vooral getah, neemt er voortdurend toe en de radja toont zich zeer geneigd om Europeesche ondernemers van landbouw in zijn gebied toe te laten.

Omtrent de Simeloengoensche landschappen is het volgende te vermelden. Tusschen de hoofden van Panei en Siantar bestond reeds lang geschil over het bezit van het landschap Dolok Panei. Door den radja van Siantar werd er aanspraak op gemaakt, omdat hij het vroeger op de Raja-Bataks heeft veroverd. Daar het echter rechtens tot Panei behoort, heeft die radja nu, op verzoek van het bestuur, afstand van zijne aanspraken gedaan tegen behoud van een klein deel van het betwist gebied, waar door zijne onderhoorigen reeds kampongs gevestigd zijn. Met deze schikking is ook door de andere partij genoegen genomen. Verder kwam Toean Dolok Seriboe, wiens gebied tot Panei behoort, tegen zijn radja in verzet en riep daarbij de hulp in van eenige hoofden uit de aangrenzende landschappen; hij vond echter geen steun bij zijn eigen onderhoorigen en werd dus gemakkelijk tot rede gebracht. In eene vergadering der hoofden van Tanah Djawa, Siantar en Panei is thans, met medewerking van het bestuur, de verhouding tusschen hem en den radja van Panei geregeld.

Over het algemeen was de toestand in de bovenstreken van Assahan, Koealoe en Bila goed te noemen. Wel heerschte onder de Nadoloks en Oeloeans eenige onrust, wat volgens de ingekomen berichten aan eene beweging ten gunste van het bekende Battaksche priesterhoofd Singa Mangaradja zou zijn te wijten, maar hiervan werden geene nadeelige gevolgen ondervonden. (Volgens mededeelingen van onze ambtenaren ter Sumatra's Westkust hield dit priesterhoofd zich rustig op in de bovenlanden van Singkel.) In Meranti kon het in 1897 aangesteld hoofd zich niet handhaven tegen de afstammelingen van den in dat jaar gesneuvelden radja, waarom hij steun zocht bij den gemachtigde van den sultan van Assahan te Bandar Poeloe, die hem zijne hulp beloofde. Daar een inval der Battaks in Assahan daarvan het gevolg zou hebben kunnen zijn, is die gemachtigde teruggeroepen en vervangen door het lid van den rijksraad, Tongkoe Setia Maharadja, wiens optreden de dreigende rustverstoring voorkomen heeft.

Met de hoofden uit de Simpang Kiri-streken werden slechts onbeduidende aanrakingen verkregen. De berichten van daar luidden over het algemeen gunstig. In de aan de Simpang Kanan gelegen landschappen hadden de hoofden doorloopend geschillen met elkander. Zij wenden zich thans meer en meer tot het bestuur ter beslechting van die geschillen. Onze invloed neemt er dientengevolge langzamerhand toe, meer dan in de Simpang Kiri-streken.

Ook in de aan de onderafdeelingen Baros en Singkel grenzende, nog niet onder geregeld bestuur gebrachte landschappen hadden de meeste radja's weer telkens geschillen met elkander.

Door den radja van Soega Soega werd de hulp van den controleur van Baros ingeroepen om zijn zoon te bevrijden uit de handen van den radja van Hoeta Pinang (landschap Sanggaran), die hem reeds twee maanden in het blok had gehouden. Als bemiddelaar werd het hoofd van Sorkam Kanan naar Hoeta Pinang gezonden, aan wien het mocht gelukken den radja te bewegen den gevangene tegen betaling van een losprijs de vrijheid te hergeven.

In de streken aan den bovenloop der Rokkan-rivier bleef de neiging om in nadere aanraking met ons bestuur te komen, aanhouden. De in 1898 opgetreden radja van Loeboe Bandhara (Rokkan Ampat Kotta), de jang di pertoean besar Mohamad Saleh, maakte, vergezeld van de voornaamste landsgrooten, in 1899 zijne opwachting bij den assistent-resident van Bengkalis, met verzoek om door het Gouvernement erkend en bevestigd te worden. (Reeds bij eene akte van 15 Maart 1888 was door den toenmaligen bestuurder van Rokkan Ampat Kotta en zijne landsgrooten ons gezag erkend — verg. het verslag van dat jaar, blz. 9, — welke erkenning was aanvaard bij gouv. besluit dd. 16 September 1888 n°. 6.) Een andere bestuurder in het Rokkan-gebied, de radja van Kotta Intan of Koento, herhaalde bij voornoemden assistent-resident zijn reeds vroeger gedaan verzoek, dat zijne verhouding tot het Gouvernement beter geregeld mocht worden. Dat het noodzakelijk is onzen invloed op den gang van zaken in de Rokkan-streken te bevestigen en uit te breiden, staat vast, en de Indische Regeering is dan ook voornemens met dit doel een bestuursambtenaar voor het Rokkan-gebied in dienst te stellen, wiens taak zal zijn zich zoo volledig mogelijk van de bestaande toestanden en verhoudingen op de hoogte te stellen en te trachten tot eene bevredigende oplossing van de hangende quaesties te komen, terwijl eerst daarna tot eene regeling van de verhouding der landschappen zoowel onderling als tot het Gouvernement overgegaan zal kunnen worden. In de meeste landschappen der Rokkan-streken was de politieke toestand gunstig te noemen. De bekende Dzain'oel Abidin van Tamboesei was nog niet van zijne reis naar Mekka en Turkije teruggekeerd. Sedert zijn vertrek was in Tanah Poetih (Siak) alle vrees voor rustverstoringen geweken. Tusschen Kapenoean en Rantau Kasei ontstond eene gespannen verhouding. De radja van eerstgenoemd landschap werd in Juni 1899 beoorloogd door een zijner bloedverwanten, Tongkoe Moeda Sahak, die hoopte zich van het gezag te kunnen meester maken. De aanval mislukte, doch Tongkoe Moeda Sahak wist zich aan de vervolging te onttrekken en vond steun bij den radja van Rantau Kasei. Nieuwe vijandelijkheden waren nog niet uitgebroken. In het laatst van October 1899 vervoegden zich gemachtigden van den bestuurder van Ramba bij den controleur van Padang Lawas, er bezwaar tegen makende dat indertijd een goed deel van het vroeger tot dat landschap behoorend grondgebied (n.l. tot aan het Si Para Para-gebergte) door het Gouvernement in den kring zijner rechtstreeksche bestuursbemoeienis was opgenomen. De controleur beduidde den gemachtigden dat de te berde gebrachte bezwaren niet in overweging konden worden genomen, omdat de landstreek in quaestie reeds 20 jaren onder ons direct gezag staat en het bestuur zich wenscht te houden aan de vanouds aangenomen grens. Eenigen tijd later zond de bestuurder van Ramba een brief aan den mantri van Sosa, met verzoek om opzending van een 4-tal personen, die naar Sosa waren uitgeweken, belovende hij reciprociteit voor het geval gouvernements-onderdanen naar Ramba mochten uitwijken. De mantri antwoordde zonder last van het bestuur zijne medewerking niet te kunnen verleenen, waarop een inwoner van Langga Pajoeng (Pinarik), die zich in Ramba bevond, opgevat en in het blok gelegd werd. Aan het onderdistrictshoofd van Pinarik werd vanwege Ramba medegedeeld dat bedoelde persoon was gearresteerd wegens boschdiefstal en niet in vrijheid zou worden gesteld dan tegen uitlevering van de 4 uitgeweken onderhoorigen van Ramba. Aan den controleur van Padang Lawas is opgedragen eene commissie van hoofden naar Ramba te zenden om de invrijheidstelling van den aangehoudene te bewerken.

Met betrekking tot de bovenstreken van het Kampar-stroomgebied was het jaar 1899 vooral van gewicht door de onderwerping der V Kotta, waarover uitvoerig wordt gehandeld in de volgende paragraaf. Hadden zich bij gelegenheid van de militaire expeditie naar genoemd landschap tevens aan ons gezag onderworpen de ten oosten daarvan gelegen landschappen Kampar en Tambang met Tarantang, als indirect gevolg van ons optreden boden ook de hoofden van de ten zuiden der V Kotta gelegen federatie der III Kotta Kampar vrijwillig hunne onderwerping aan, terwijl de radja van het aan de Kampar Kiri gelegen, aan Pelelawan grenzend landschap Goenoeng Sahilan zich, vergezeld van eenige hem ondergeschikte hoofden, voor hetzelfde doel naar Bengkalis begaf (zie nader over dit landschap, in betrekking tot de III Kotta Kampar en IV Kotta Moedik, § 5 hieronder).

De aanrakingen met de Kwantan-districten bepaalden zich in 1899 tot vriendschappelijke bezoeken van verschillende verwanten van den jang di pertoean Poetih aan den controleur der tot de residentie Riouw en onderhoorigheden behoorende afdeeling Indragiri op hunne doorreis naar Singapore, waarheen zij zich voor handelsbelangen begaven. Een der datoe's, die van Tjirantik, maakte tweemalen zijne opwachting bij den resident te Tandjong Pinang en liet bij deze bezoeken doorschemeren dat hij onder rechtstreeksch bestuur van het Gouvernement wenschte te komen en dat ook elders in Boven-Kwantan daaraan werd gedacht. Tot dusver is echter niet op andere wijze van deze beweerde gezindheid gebleken. De expeditie tegen de V Kotta bracht ook in de hierbedoelde streken een heilzamen indruk teweeg.

In de landschappen aan de Boven-Batang Hari en het naastbij gelegen, mede nog niet in onzen bestuurskring opgenomen gebied schijnen de bestuurders van Si Goentoer en Kotta Besar thans den meesten invloed uit te oefenen. De toeankoe moeda van Si Goentoer zond in Maart 1899 een paar zijner grooten om de tusschenkomst van ons bestuur in de afdeeling XIII en IX Kotta (Padangsche Bovenlanden) in te roepen ter beëindiging van eene schuldquaestie met het larashoofd van Pasimpei. Met de beslissing in deze zaak werd door beide partijen genoegen genomen. Genoemd hoofd — sedert het overlijden, ongeveer drie jaar geleden, van Radja Toeankoe Baginda Ratoe, regent van Si Goentoer — schijnt, in tegenstelling met dezen, ons niet vijandig gezind te zijn. De mede in de Batang Hari-streken tehuis behoorende radja van Poelau Poendjoeng, die onafgebroken op ons gebied vertoeft, wordt gezegd alle gezag in zijn land te hebben verloren. Zijne bewering alsof alle hoofden van Poelau Poendjoeng zich gaarne aan het Gouvernement zouden willen onderwerpen, is geenszins gebleken waar te zijn. Het is meer dan waarschijnlijk dat de radja alleen beoogt het Gouvernement te bewegen om hem zijn gezag te helpen herwinnen. Moeielijk kan worden betwijfeld dat de onruststoker panglima Barantai, afkomstig van Batang Asei (Djambi), die aan de onder ons bestuur staande negorij Abei den krijg verklaard heeft, daarbij handelde op aanstoken van den reedsgenoemden radja van Kotta Besar, wiens gebied bezuiden de zoogenaamde Batang Hari-districten gelegen is. Op eene tot Toeankoe Kotta Besar gerichte uitnoodiging om met den controleur van Moeara Laboeh aan de grens eene samenkomst te hebben, werd geen antwoord ontvangen.

§ 5. *Sumatra's Westkust.*

Waar in vorige verslagen sprake was van de aan de residentie Padangsche Bovenlanden grenzende, niet aan ons rechtstreeksch gezag onderworpen federatie der V Kotta, bestaande uit de aan beide oevers van den bovenloop der Kampar Kanan gelegen negorijen (landschappen) Koewo, Salo, Bangkinang, Aijer Tiris en Roembio, bleek niet zelden dat de bewoners ten opzichte van naburige streken of van handeldrijvende gouvernementsonderdanen zich af en toe handelingen veroorloofden, welke van weinig ontzag jegens het Gouvernement getuigden. Scheen er in 1896 door onderlinge oneenigheden weder eene kentering te zijn gekomen in de vroeger meermalen betoonde afkeerigheid van aanrakingen met ons gezag (verg. het verslag van 1897, blz. 14), de in April 1899 door lieden uit Bangkinang naar ons gebied ondernomen rooftocht, welke aan den mijningenieur eener exploratie-maatschappij (den heer E. Clifford) het leven kostte, bleek, zooals het onderzoek uitwees, gepleegd te zijn met medeweten van alle hoofden der V Kotta en, gedeeltelijk althans, ook met hunne instemming. Deze wandaad deed het Gouvernement besluiten om den overmoed der bewoners van de V Kotta voorgoed te fnuiken, en zulks te meer, daar het, ook naar het oordeel van de bevolking op ons gebied, hier geen gewone roofpartij gegolden had, maar wel degelijk den wensch om de „kompanie" van de grens te verdrijven. Van de zijde der V Kotta toch werden nabij de grenzen versterkingen opgeworpen, land- en waterwegen versperd en onze hoofden opgeroepen om zich met de V Kotta tegen het Gouvernement te verbinden, met bedreiging van boete als zij mochten weigeren daaraan te voldoen.

Nadat ter observatie en ter bescherming zoo noodig van de

bevolking binnen ons gebied in de tweede helft van Juli 1899 nabij de grens — te Poelau Gedang — alvast eenige militaire macht gelegerd was, namelijk eene compagnie infanterie uit Padang en eene van Magelang (Java) gezonden sectie genietroepen met eenig telegraafpersoneel, dit laatste ter verbinding van onzen naasten bestuurspost Kotta Baroe (hoofdplaats der onderafdeeling Pangkallan Kotta Baroe en XII Kotta Kampar) aan het telegraafnet, werd inmiddels het noodige voorbereid om, onder de politieke leiding van den te Paijakombo gevestigden assistent-resident der afdeeling L Kotta (en zulks in afwijking van het in October 1877 aangenomen beginsel — zie het verslag van 1878, blz. 9, — om de V Kotta aan te merken als behoorende tot den kring van bemoeienis onzer ambtenaren ter Oostkust), de hoofden en bevolking der V Kotta tot het voldoen aan onze eischen te nopen door eene militaire expeditie, die daartoe van uit het westen zou ageeren, en om, ten einde ook ten oosten zoo noodig maatregelen van bedwang te kunnen nemen, militaire detachementen tevens te doen post vatten te Taratah Boeloeh meer stroomafwaarts aan de Kampar-Kanan en te Pekan Baroe aan de Siak-rivier. [1])

Terwijl laatstbedoelde detachementen tegen het einde van Augustus op hunne bestemmingsplaatsen aankwamen, waren de overige troepen den 23sten dier maand vereenigd te Poelau Gedang. Van daaruit werd een paar dagen later in twee colonnes opgerukt. Nog vóór de grens was bereikt, kwamen de hoofden van Koewo onze troepen tegemoet, hunne onderwerping aanbiedende. Zij deden aanwijzingen omtrent den te volgen weg, beloofden opruiming van de gemaakte versperringen en aangelegde versterkingen, leverden prauwen voor het vervoer der troepen en droegen zorg dat te Poelau Balei (Koewo), waar de colonne het bivak zou betrekken, de noodige huizen werden ontruimd. Den volgenden dag kwamen aldaar ook de hoofden van Salo en Bangkinang hunne onderwerping aanbieden. In den nacht van 27 op 28 Augustus werd eene patrouille naar Bangkinang gezonden, hoofdzakelijk om te trachten de moordenaars van den heer Clifford op te lichten, welke poging echter niet geheel slaagde, daar de hoofdschuldigen naar de Kampar Kiri hadden weten te ontkomen. Toch werden enkele aanstokers gevat, o. a. de poetjoek (eerste hoofd) van Bangkinang en een paar doebalangs, één van welke laatsten, zekere Toebano, in zijne woning verrast en, toen hij zich met de wapenen in de hand tegen zijne arrestatie verzette, neergelegd werd. Nog dienzelfden dag kwamen te Bangkinang de hoofden van Aijer Tiris zich onderwerpen. Den 29sten Augustus vertrokken twee compagnieën naar de negorij Aijer Tiris, waarheen inmiddels de hoofden van Roembio waren opgekomen om dit voorbeeld te volgen; ook hun gebied werd door de militairen bezocht. Nergens werd eenig verzet ondervonden; de troepen werden integendeel op allerlei wijze door de bevolking geholpen. Na te Roembio te hebben gebivakkeerd, keerden de militairen op 30 Augustus terug naar Bangkinang, waarheen — te Pakan Bangkinang — inmiddels het hoofdkwartier was verplaatst. Aldaar werd den volgenden dag door den expeditie-commandant en den assistent-resident der L Kotta met de gezamenlijke hoofden der V Kotta eene vergadering gehouden. De hoofden erkenden eenstemmig hunne schuld en verklaarden de door het Gouvernement gestelde vredesvoorwaarden aan te nemen. Deze hielden in dat zij wegens „salah malanggar" de daartegen door de adat bedreigde boete [2]) betalen, de „bangoen" voor den moord ($ 800) voldoen, de geroofde goederen teruggeven of de waarde er van (f 6000) vergoeden en voor elken niet uitgeleverde der aan den moord direct schuldigen (in 't geheel een 9-tal) f 250 storten zouden.

In den avond van 31 Augustus meldde zich in het hoofdkwartier ook aan de radja van het ten oosten van de V Kotta, mede aan de Kampar Kanan gelegen, landschap Kampar, met verzoek om zich eveneens onder ons gezag te mogen stellen, onder mededeeling dat zijn buurman, de radja van Tambang (en van het onderhoorige Tarantang) naar Siak was vertrokken om daar zijne onderwerping aan te bieden. (Zoowel Tambang als Kampar, ofschoon zelfstandige landschappen, stonden vanouds door historische banden in nauwe betrekking tot de V Kotta.)

Den 1sten September begaf de assistent-resident zich met de poetjoek's (eerste hoofden) van de V Kotta en de radja's van Kampar en Tambang-Tarantang naar Poelau Gedang, waar zij den inmiddels daar aangekomen waarnemenden gouverneur van Sumatra's Westkust plechtig hunne onderwerping aanboden, terwijl van de zijde der eersten het verzoek werd gedaan dat de gewestelijke bestuurder naar Bangkinang mocht willen komen ten einde de opgelegde boeten en schadevergoedingen in ontvangst te nemen en ten opzichte van hun land de regelingen te treffen, welke hij noodig mocht achten. In den middag van 3 September op laatstgenoemde plaats aangekomen, werd de waarnemende gouverneur er plechtig en geheel volgens de adat door alle hoofden ontvangen, waarna de boeten en schadevergoedingen betaald en in ontvangst genomen werden. Den daarop volgenden dag legden alle hoofden der V Kotta, zoomede de radja van Kampar en die van Tambang-Tarantang in geschrifte den eed van trouw aan het Gouvernement af en werd onder het spelen van het volkslied de Nederlandsche vlag geheschen. Daarop werd naar Maleisch gebruik een verzoeningsmaaltijd aangericht, waaraan allen deelnamen.

Dit resultaat was bijna zonder bloedvergieten verkregen. Het incident met den doebalang Toebano daargelaten, was alleen bij eene op 21 Augustus van uit Poelau Gedang ondernomen verkenning gevuurd op een 20-tal vijanden, waarvan een paar gewond werden. Eén dezer was Datoe Padoeka Toewan, penghoeloe van Koewo en aldaar zeer in aanzien. Zooals hij later verklaarde, hadden hij en de overige hoofden van Koewo zich door zijne verwonding ontslagen geacht van den vroeger afgelegden eed om niet dan door geweld van wapenen voor ons gezag te bukken.

Van 6 tot 10 September maakte de waarnemende gouverneur, in gezelschap van den expeditie-commandant en den assistent-resident, onder dekking van een detachement militairen een tocht door het geheele gebied [3]), om den 11den dier maand naar Padang terug te keeren. Een paar dagen later kon de Indische Regeering, welke op 5 September reeds machtiging had verleend om de cavalerie en bergartillerie terug te roepen, tot ontbinding van de expeditie besluiten. Te Bangkinang — sedert telegraphisch verbonden met Poelau Gedang — werd voorloopig een garnizoen gelegd van één compagnie infanterie, terwijl te Poelau Gedang — tot begin Maart jl. — een kleiner detachement geplaatst bleef. De tijdelijke militaire posten Taratah Boeloeh en Pekan Baroe werden reeds omstreeks medio October ontruimd.

Van 15—17 September, nog tijdens de aanwezigheid van onze troepen in de V Kotta, bracht de assistent-resident der L Kotta, daartoe door het betrokken hoofd aangezocht, onder militaire dekking een bezoek aan het landschap Si Belimbing, met de landschappen Kotta Padang en Petamoean (of Pertamoean) uitmakende de ten zuiden van de V Kotta gelegen federatie der III Kotta Kampar. Aldaar werd in en nabij de rivier Lipai (een zijtak van de Kampar Kiri) de aanwezigheid o. a. van tin geconstateerd. Na dien tocht kwamen eerst de datoe van Si Belimbing en die van Kotta Padang en vervolgens ook die van Petamoean te Bangkinang, waar de beide eersten den 19den en de derde den 22sten September eene schriftelijke verklaring aflegden, behelzende onder meer hunne onderwerping aan ons gezag.

In Juni jl. is door het Opperbestuur machtiging verleend om de V Kotta met Kampar en Tambang-Tarantang binnen den kring onzer rechtstreeksche gezagsuitoefening te brengen, terwijl, in afwachting dat bij de Indische begrooting de noodige gelden voor de invoering van een geregeld bestuur zullen zijn toegestaan, voorloopige maatregelen getroffen zijn tot regeling van het toezicht over die landschappen, hetwelk dientengevolge wordt uitgeoefend door den controleur der onderafdeeling Pangkallan Kotta Baroe en XII Kotta Kampar, wien, in verband hiermede, voorshands Bangkinang als standplaats is aangewezen.

Met eene eindbeslissing in zake het onder ons rechtstreeksch gezag brengen van de boven besproken federatie der III Kotta Kampar en ook van het in 't vorig verslag (blz. 26) bedoelde Kamparsche landschap IV Kotta Moedik wordt nog verwijld, omdat de voorgenomen inlijving van die landschappen — waar-

---

[1]) Te dien einde werd de troepenmacht in de residentie Oostkust van Sumatra tijdelijk van Java versterkt met één compagnie infanterie, een detachement genietroepen en hulpdiensten, terwijl de te Poelau Gedang te vereenigen expeditionaire macht, waarover het bevel werd opgedragen aan den majoor der infanterie G. H. Berenschot, ongerekend de daar ter plaatse reeds aanwezige troepen, overigens bestond uit het verdere gedeelte van het 17de bataljon infanterie van Padang, één sectie bergartillerie van Fort de Kock, een detachement cavalerie van Batavia, benevens hulpdiensten.

[2]) Eene kleine betaling in geld (voor de gezamenlijke negorijen $ 66) en verder levering van karbouwen en rijst (door elke negorij 1 karbouw en 100 gantangs bras).

[3]) De waarnemende gouverneur bracht den radja van Kampar een bezoek in diens woning, waar bij die gelegenheid zekere Hadji Ismaël, een ons vanouds vijandig gezind, invloedrijk geestelijke (verg. o. a. het verslag van 1896, blz. 12) vergiffenis kwam vragen, onder verklaring van zich aan al de onzerzijds te geven bevelen te zullen onderwerpen. Te Tarantang stelde de radja van Tambang een in zijn gebied gevatte hoofdschuldige aan den moord op den heer Clifford in onze handen.

toe onder dit voorbehoud in Juni jl. mede reeds door het Opperbestuur machtiging is verleend — afhankelijk is van den uitslag van een nog hangend onderzoek naar de veronderstelde aanspraken van den in § 4 hiervóór reeds genoemden radja van Goenoeng Sahilan op het geheele stroomgebied der Kampar Kiri, waarvan ook de genoemde landschappen deel uitmaken.

De politieke toestand van het gewest was in 1899 bevredigend. In de afdeeling Agam (Padangsche Bovenlanden) werden de beide hoofdleiders van de tegen het districtshoofd van Mageh op touw gezette beweging, Datoe Gedang nan Besar en Baginda Ali, overeenkomstig de in 't vorig verslag uitgesproken verwachting veroordeeld tot eene boetedoening volgens de adat, welke uitspraak in Mei 1899 ten uitvoer gelegd is. Nog andere hoofden bleken in deze zaak betrokken te zijn; eenige van hen werden uit dien hoofde uit hunne betrekking ontslagen; de overige kregen eene ernstige vermaning.

In Tapanoli werd in het afgeloopen jaar alleen in de afdeeling Toba en Silindong de rust eene korte poos verstoord, en wel in het landschap Hoeta Hoean. Wegens het sneuvelen van den djaihoetan Ompoe Si Ahaän in een krijg met Ompoe Lahi, een zijner ondergeschikte kamponghoofden, was deze door de rapat te Baligé veroordeeld tot de straf des doods. Daar dit vonnis niet voor bekrachtiging vatbaar was, werd in overweging gegeven de zaak opnieuw in behandeling te nemen. De klagers wilden echter, evenmin als de leden van de rapat, hierin treden, waarom Ompoe Lahi, in afwachting van eene beslissing, van hooger hand in vrijheid werd gesteld. De tegenpartij deed hem daarop den oorlog weder aan en er viel opnieuw een doode. De raddraaiers zijn toen in hechtenis genomen en tot rede gebracht.

Van de bevolking der nog niet onder geregeld bestuur gebrachte Battak-landen werd in het verslagjaar niet veel last ondervonden. De enkele keeren, dat het bestuur zich met de zaken van deze streken moest inlaten, lag de schuld gewoonlijk aan onze eigen onderdanen. Van Singa Mangaradja werden brieven ontvangen, welke niets bijzonders inhielden. Hij bleef rustig te Hoeta Pea in het Dairische (bovenlanden van Singkel) en gaf ter Westkust in geen enkel opzicht reden tot klagen. Verzoeken om onder ons bestuur gebracht te worden, kwamen in van de radja's van Oeloean en Si Gaoel, terwijl verschillende hoofden van Habinsaran zich als het ware beschouwen reeds onder ons rechtstreeksch bestuur te staan.

In Juni 1899 ontving de controleur van Singkel bericht, dat eene bende Atjehers zich in den omtrek van Koealoe Baroe had genesteld, waarop hij met eene bevolkingspatrouille en onder dekking van militairen daarheen optrok om echter, ter plaatse aangekomen, te vernemen dat de vijand bij de nadering van onze troepen den terugtocht had aangenomen. In dezelfde maand deed eene kleine bende Atjehers een inval op de Banjak-eilanden. De controleur van Singkel begaf er zich per gouvernementsstoomschip *Zwaluw* heen, doch bij aankomst bleken de kwaadwilligen reeds een goed heenkomen naar elders te hebben gezocht.

Met Troemon en Boeloeh Sama, waar gedurende 1899 de rust gehandhaafd bleef, werden menigvuldige aanrakingen verkregen. Door den resident van Tapanoli werd in September een bezoek aan eerstgenoemd landschap gebracht, voornamelijk met het doel om den waarnemenden bestuurder er op indachtig te maken, dat hij niet gerechtigd is om eigener autoriteit de onder hem staande hoofden de hun bij het politiek contract verzekerde aandeelen in de schadeloosstelling wegens den afstand van het opiummiddel te onthouden. Verder is zijne hulp moeten worden ingeroepen om te verhinderen dat van Atjeh afkomstige prauwen, niet voorzien van eene van bestuurswege aldaar afgegeven pas, ter reede van Troemon worden toegelaten. In het begin van Juni 1899 waarschuwde de waarnemende bestuurder voor een voorgenomen inval van Atjehers op gouvernementsgebied. De beide stiefbroeders van den bestuurder van Boeloeh Sama erkennen nog slechts schoorvoetend diens gezag en trachten van tijd tot tijd hem in moeielijkheden te wikkelen.

In September 1899 kwam het tweede hoofd van de negorij Hili Tjandaina naar de hoofdplaats Goenoeng Sitoli (Nias) om de tusschenkomst van het bestuur in te roepen ter beslechting van een geschil tusschen het eerste hoofd van die negorij en den zoon van het eerste adathoofd (boronadoe) van Kamoroe. Het mocht den controleur gelukken tusschen de scherp tegenover elkaar staande partijen eene verzoening tot stand te brengen. In November deden lieden van de negorij Hilisataro in Zuid-Nias een inval op de tot de afdeeling Ajer Bangis behoorende Batoe-eilanden, met het doel om eenige van hunne derwaarts gevluchte negorijgenooten op te vatten. De bende werd gearresteerd en later naar Nias teruggezonden, terwijl de vluchtelingen onder onze bescherming op de Batoe-eilanden zijn blijven wonen. Tegen het einde des jaars begaf de resident van Tapanoli zich met den controleur van Nias per gouvernementsstoomschip *Zwaluw* naar Zuid-Nias om te trachten door bespreking met de betrokken hoofden herhaling van het gebeurde te voorkomen.

De controleur der Ommelanden van Padang maakte met hetzelfde stoomschip van 6 tot 17 April 1899 eene reis naar de Mentawei-eilanden, waarbij hij er in slaagde enkele boeten, ter zake van vroegere rooverijen opgelegd, geïnd te krijgen. Wegens zijne inmenging in de zaak van den djoeragan eener handelsprauw, welke was leeg geplunderd, omdat die djoeragan, reeds gehuwd met eene Mentawei'sche, ook te Padang zou zijn getrouwd, is onze te Si Oban gevestigde inlandsche posthouder door de omwonende bevolking met den dood bedreigd, indien hij niet vertrok. Daar geen zijner oppassers en matrozen met hem durfde achterblijven, was hij genoodzaakt met zijn geheele personeel naar Padang te gaan, welke plaats door storm en tegenwind na eene reis van weken in het begin van Januari jl. werd bereikt. In de tweede helft dier maand maakte de controleur der Ommelanden van Padang met het flottieljevaartuig *Edi* eene reis naar Si Oban, waar de hoofden aan boord kwamen en de laatstelijk geroofde goederen voor het grootste deel werden teruggegeven. De posthouderswoning was onbeschadigd gebleven. Het werd echter niet geraden geoordeeld den posthouder te Si Oban te laten.

Als gevolg van den weinigen invloed harer voorgangers breidt de „permalim”-secte zich in Tapanoli slechts langzaam uit. Een van de ijveraars dier secte, de in 't vorig verslag genoemde Ompoe Baenit uit Si Torang (onderafdeeling Toba), die door daden van eene vijandige gezindheid jegens het Gouvernement had doen blijken en sedert geruimen tijd zich had doen kennen als een voor de openbare rust en orde in de Battak landen gevaarlijk persoon, viel ons sedert in handen. In Mei 1899, terwijl hij zich in Oeloean (buiten het rechtstreeksch gouvernementsgebied) bevond, werd hij namelijk door een met ons bevriend hoofd aldaar gevangen genomen en aan ons bestuur uitgeleverd. De Indische Regeering vond termen om hem, met toepassing van art. 47 van het Regeeringsreglement, naar Patjitan op Java te relegeeren (gouv. besluit dd. 11 December 1899 n°. 10), welke maatregel onder zijne volgelingen geen onrust heeft verwekt. Op de kustplaatsen in de afdeeling Siboga gingen weer enkele heidensche en soms ook Christen-Battaks tot den Islam over, terwijl in een paar andere streken van Tapanoli het Mohammedanisme mede in geringe mate veld won. Het aantal Mekkagangers was meer dan de helft kleiner dan in 1898.

In de afdeelingen Siboga en Toba en Silindong en in de onderafdeeling Sipirok nam het aantal evangeliebelijders nog al toe; elders in Tapanoli bleef het vrijwel stationnair.

Over de veiligheid van personen en goederen viel, wat het gebied op Sumatra's vasten wal betreft, als gewoonlijk niet te klagen. Opmerkelijk wordt het genoemd hoe betrekkelijk weinig zware misdaden voorkwamen onder de ruim 2000 dwangarbeiders, die voor het werk in de kolenmijnen te Sawah Loento aanwezig waren.

In een groot deel van Tapanoli bleef de volksgezondheid ongunstig; elders in het gewest was zij bevredigend.

De veestapel werd niet door ernstige ziekten geteisterd.

De omvang van den importhandel bleef vrijwel aan dien der laatste jaren gelijk; de toestand van den uitvoerhandel was niet ongunstig.

Hoewel de rijstbouw betere uitkomsten gaf dan in 1898, was de opbrengst in sommige afdeelingen nog niet voldoende voor de behoefte, zoodat geregeld rijst van buiten het gewest moest worden ingevoerd. Ook de koffiecultuur wierp eene grootere productie af. In de onderafdeeling Paijakombo der afdeeling L Kotta (Padangsche Bovenlanden) en de afdeelingen Padang Lawas en Siboga der residentie Tapanoli bleef de bevolking veel werk maken van de tabakscultuur. De gambierteelt, hoofdzakelijk gedreven in Paijakombo, gaf bevredigende uitkomsten, wat mede het geval was met de benzoë-cultuur. In Tapanoli werd aan de aanplantingen van notemuskaat en kruidnagelen opnieuw uitbreiding gegeven. Er werden daar ook veel getahboomen bijgeplant, terwijl de klappercultuur overal gestadig toenam. Met de inzameling van boschproducten werden in 1899 weder vrij aanzienlijke winsten behaald.

In enkele streken kwamen zware bandjirs voor, welke veel schade aan wegen, bruggen, dammen en sawahs veroorzaakten.

§ 6. *Benkoelen.*

Op politiek gebied viel in 1899 niets bijzonders voor. Rust en orde werden niet verstoord en de veiligheid liet als gewoonlijk weinig te wenschen over.

In de Ommelanden van Benkoelen wordt blijkens het gewestelijk verslag de eed volgens de adat meer en meer verdrongen door den eed op den koran, wat op toenemenden invloed van den Islam wijst

In de afdeeling Mokko Mokko braken in Augustus 1899 de pokken uit; op het einde des jaars waren 75 personen aan deze ziekte bezweken. Overigens kwamen gevallen van waterpokken, mazelen, koorts en buikziekten voor, doch over het geheel was de gezondheidstoestand der bevolking bevredigend.

Had de waarde van den totalen in- en uitvoer op de vier voornaamste havenplaatsen in het gewest in 1898 reeds het te voren nog nimmer bereikt cijfer van ongeveer 28.5 ton gouds bedragen, in 1899 steeg zij tot boven de 4 millioen gulden. Ook in het afgeloopen jaar werd, ter bevordering van het verkeer over land, de verbetering der grootere wegen met kracht voortgezet. Met de verbetering van den militairen weg van Benkoelen naar Kepahiang (Palembang) was men reeds zoo goed als klaar, toen door de aardbeving in den nacht van 5 op 6 Januari jl. daaraan zoodanige schade werd toegebracht dat het verkeer per as geheel was gestremd. De schokken werden, behalve ter hoofdplaats, ook te Laïs, Loeboe Lintang en Manna gevoeld. De landsgebouwen op die plaatsen hadden min of meer geleden, en sommige woningen waren ingestort, waarbij enkele menschenlevens te betreuren waren.

De rijstoogst van 1899 was in alle opzichten bevredigend, behalve in enkele marga's der afdeeling Kauer, waar hij beneden het middelmatige bleef. De koffiecultuur schijnt in het afgeloopen jaar niet veel vorderingen te hebben gemaakt. In de afdeeling Manna en Pasoemah Oeloe Manna was, ten gevolge van de stijging der prijzen, wat meer belangstelling te bespeuren voor de pepercultuur, aan welke ook in de kuststreken van de afdeeling Kauer uitbreiding werd gegeven. In Manna is veel karet (gomelastiek) aangeplant. Inzameling van boschproducten had op veel grooter schaal plaats dan in vorige jaren, vooral in de afdeeling Kroë, waar eene zeer aanzienlijke hoeveelheid getah pertja werd uitgevoerd. De voor dit product betaalde prijzen waren zoo hoog dat vele landbouwers daar hunne sawahs braak lieten liggen om zich uitsluitend aan de inzameling te kunnen wijden en dat in andere afdeelingen er ook veel meer werk van gemaakt werd dan vroeger.

§ 7. *Lampongsche Districten.*

Op politiek en ook op Mohammedaansch godsdienstig gebied trok in 1899 weer niets bijzonders de aandacht, terwijl de veiligheid van personen en goederen, als gewoonlijk, weinig te wenschen overliet.

Over den algemeenen gezondheidstoestand der bevolking viel niet te klagen. Het bestuur kreeg geen kennis van ziekten onder het vee.

De rijstoogst viel bevredigend uit. De inzameling van peper bleef beneden het maximum van vorige jaren, doch het product behaalde buitengewoon hooge prijzen, wat den handel weer zeer levendig deed zijn. In verband met de gedrukte koffiemarkt werd aan de bestaande koffieaanplantingen weinig zorg besteed, terwijl van den aanleg van nieuwe plantsoenen geen sprake was. Met de inzameling van boschproducten werd op de gebruikelijke wijze voortgegaan.

§ 8. *Palembang.*

Viel over den politieken toestand in het onder ons rechtstreeksch bestuur staand gedeelte van dit gewest niet te klagen, het tegendeel is waar voor Djambi. Er heerschte daar een staat van anarchie als sinds lang niet was voorgekomen. De in 1886 opgetreden sultan, een oud en afgeleefd man, bemoeide zich bijna niet meer met het bestuur des lands. In December jl. is hij op verzoek eervol van zijne waardigheid ontheven onder toekenning van den titel van soesoehoenan en van eene persoonlijke toelage van f 4000 's jaars. Zijn aangewezen opvolger, de rijksbestierder, een zoon van den ex-sultan Taha, staat geheel onder den invloed van zijn vader, die, zelf indertijd slechts met moeite door zijne bloedverwanten overgehaald om de sultanswaardigheid te aanvaarden, haar ook voor zijn zoon weinig begeerlijk schijnt te vinden. Zijne politiek van onthouding wordt door de overige grooten gevolgd, zoodat op het oogenblik in Djambi eigenlijk alle centraal gezag ontbreekt. Voor de talrijke kwade elementen onder hoofden en bevolking levert dit fraaier gelegenheid dan ooit tot het plegen van allerlei ongerechtigheden en in de bovenlanden zouden zelfs, volgens zich telkens herhalende geruchten, gewapende benden zich hebben verzameld met het doel om een aanslag te plegen op onze vestiging te Djambi. Daartoe is het echter niet gekomen; wel werd in den omtrek een tijdlang veel kwaad volk gezien en werd in den nacht van 31 Juli op 1 Augustus 1899 eene tijdig verijdelde poging gedaan om onze kolenloodsen aldaar te doen afbranden. Bij de Indische Regeering zijn thans maatregelen in overweging om aan dezen toestand van regeeringloosheid een einde te maken.

Bijzondere bewegingen op Mohammedaansch godsdienstig gebied werden in Palembang ook in 1899 niet waargenomen. Het aantal Mekka-gangers was meer dan de helft kleiner dan het jaar te voren.

De omstandigheden in aanmerking genomen, kon de veiligheid van personen en goederen niet ongunstig genoemd worden. De aanwezigheid van het werkvolk der in opkomst zijnde industrieele ondernemingen draagt nu juist niet bij tot verhooging van de veiligheid in de streken, waar die ondernemingen gevestigd zijn. In het aan de bovenlanden van Djambi grenzend gedeelte van de onderafdeeling Rawas (afdeeling Tebing Tinggi) werd weer meermalen door Djambineezen diefstal van vee gepleegd.

De pokken bleven in Djambi voortwoeden; vele lieden overleden aan deze ziekte. Bovendien maakte daar eene soort van dysenterie vele slachtoffers, volgens geruchten nog meer dan de pokken. Elders in het gewest was de gezondheidstoestand bevredigend.

In de onderafdeeling Moesi Oeloe der afdeeling Tebing Tinggi en in een paar marga's der afdeeling Moesi Ilir had de veestapel nogal van ziekten te lijden.

Het bedrag der in 1899 ter hoofdplaats Palembang geïnde in- en uitvoerrechten en accijnzen wijst weder op een vooruitgang van het handelsverkeer met de buiten het tolgebied gelegen havens. Ook te Djambi bleef het vertier levendig.

De rijstoogst gaf in sommige streken zulke bevredigende uitkomsten dat van daar uitvoer naar andere afdeelingen kon plaats hebben. Met de koffiecultuur bleef het minder gunstig gesteld. De daling der prijzen van Liberia-koffie maakte dat de bevolking voortdurend meer werk maakte van de teelt van kapas, kapok en benzoë, waarvan de opbrengst in het afgeloopen jaar zeer bevredigend was. De tabaksoogst gaf mede reden tot tevredenheid en de prijzen van het product waren goed.

Groote hoeveelheden boschproducten werden uitgevoerd. In sommige streken zijn, volgens het gewestelijk verslag, in 1899 honderd duizenden getah en gomelastiek leverende boomen bijgeplant, terwijl ook de cultuur van rottan sega zich aanzienlijk uitbreidde.

De bevolking in de nabijheid der riviermondingen bleef een goed middel van bestaan vinden in de uitoefening van de vischvangst.

De aardbeving, welke in den nacht van 5 op 6 Januari jl. in verschillende streken der residentie Benkoelen werd waargenomen, strekte zich ook uit tot een deel der aangrenzende afdeeling Tebing Tinggi van dit gewest. Aldaar stortte in de onderafdeeling Redjang en Lebong de benting te Kepahiang in en werden vele doesoens vernield, hetgeen in Pasoemah Aer Kroh het geval was met een complex van 14 kampongs, waarbij 18 inlanders omkwamen. Ook te Kepahiang en omstreken kostte de ramp eenige menschenlevens. Van de militairen werden er twee gewond en één gedood.

§ 9. *Oostkust van Sumatra.*

Omtrent den politieken toestand in de verschillende landschappen van dit gewest laat de resident zich in zijn verslag over 1899 gunstig uit.

In het zuidelijkst deel van het gewest, omvattende Pelalawan en Siak, waren hoofden en bevolking ten zeerste ingenomen met het besluit der Indische Regeering om eindelijk paal en perk te stellen aan de aanmatiging van de lieden der V Kotta (zie § 5). Van den sultan van Siak werd in alle opzichten medewerking ondervonden. Bij aankomst van de troepen, welke aangewezen waren om tijdens den duur der expeditie Pekan Baroe en Taratah Boeloeh bezet te houden, vergezelde de vorst

den controleur van Siak daarheen en droeg hij zorg dat de militaire commandant de beschikking kreeg over de noodige woningen voor logies en over koelies voor het transport der goederen. Na afloop der expeditie is hem voor zijne bemoeiingen in deze de dank der Regeering betuigd. De verhouding tusschen den sultan en zijn ouderen broeder Tongkoe Soeloeng Moeda, welke vroeger nooit erg hartelijk was geweest, scheen in den eersten tijd na 's vorsten terugkeer uit Europa vrij goed te zijn. Daarin kwam echter verandering, toen het verzoek van den tongkoe om tot rijksbestierder van Siak met den titel van mangkoe boemi te worden benoemd, op raad van het bestuur, niet werd ingewilligd. De hem aangeboden waardigheid van voorzitter van de karapatan weigerende aan te nemen, verliet hij Siak om zich weder, evenals vroeger, te Singapore te vestigen. In December jl. overleed hij daar aan de gevolgen eener beroerte. De in vorige verslagen herhaaldelijk genoemde halfbroeder van den sultan, Tongkoe Bagoes, stelt tegenwoordig pogingen in het werk om tot eene verzoening met den vorst te geraken.

De gezindheid der hoofden van Panei en Bila jegens ons bestuur laat niets te wenschen over. Bij het invoeren van verbeteringen werd van hen steeds alle medewerking ondervonden. Minder goed moet worden getuigd van den jang di pertoean van Kotta Pinang, die wantrouwend en zeer inhalig is, zoodat pogingen om hem te overreden iets in het belang zijner onderhoorigen te doen, zelden met goeden uitslag worden bekroond. Bovendien leeft hij in voortdurende oneenigheid met den radja moeda en de meeste andere hoofden, wat, hoewel tot geene ernstige moeielijkheden aanleiding gevende, aan de ontwikkeling van het land ook al weinig bevorderlijk is.

De radja van Koealoe blijft de raadgevingen van het bestuur steeds ter harte nemen en doet ook het zijne tot bevordering van het welzijn zijner onderhoorigen; hij loopt evenwel nog altijd te veel aan den leiband zijner halfbroeders, die blijven trachten, ten koste van de andere leden van den rijksraad, het gezag in handen te krijgen. Ofschoon gedurende het verslagjaar geene botsingen zijn voorgekomen, is voortdurend toezicht noodig om hen binnen de grenzen hunner bevoegdheid te houden.

In Assahan doet zich eene zelfde quaestie voor. Daar is het Tongkoe Bandahara, halfbroeder van den sultan, wiens pogingen om meer invloed te krijgen moeten worden tegengegaan. Hij geniet het volle vertrouwen van den vorst, die hem gaarne de positie van een radja moeda zou doen innemen, wat echter weinig in den smaak valt van de andere grooten; deze meenen terecht dat in de bestuursinrichting van het landschap geen radja moeda thuis behoort en beschouwen de verandering, welke hunne belangen zou benadeelen, als onnoodig en ongewenscht. De sultan, door den resident op de rechten der leden van den rijksraad gewezen, heeft beloofd zorg te zullen dragen dat die rechten niet worden verkort. In de bovenstreken van Assahan was het eenigen tijd onrustig ten gevolge van woelingen onder de Battaks in het aangrenzend Meranti (verg. § 4).

Wat de afdeeling Batoe Bara betreft, bleef in de Maleische landschappen de politieke toestand gunstig, terwijl omtrent de Battaksche landschappen Tanah Djawa en Siantar wordt bericht dat de hoofden aldaar wel is waar jegens het Gouvernement eene goede gezindheid aan den dag leggen, maar dat toch in sommige opzichten hunne handelingen betere contrôle van bestuurswege wenschelijk doen achten. Het in 1898 ontslagen hoofd van Tandjoeng Kasau werd vervangen door zijn jongeren broeder Maharoedin, waardoor aan de oneenigheden met het aan Siantar onderhoorige Bandar een einde is gekomen (zie vorig verslag, blz. 30). In Juni 1899 kwam het hoofd van Bandar plotseling te overlijden; daar zijn zoon nog minderjarig is, wordt het bestuur over het landschap thans tijdelijk gevoerd door diens voogd, Toean Adjib. De datoe van Tandjoeng, die in October 1899 overleden is, zal worden opgevolgd door zijn oudsten zoon, Daroes genaamd, aan wien het bestuur voorloopig reeds is opgedragen.

Bij het onderzoek in een grensgeschil tusschen Bedagei en Serdang bleek dat van Serdangsche zijde ten onrechte gebruik werd gemaakt van de omstandigheid dat een der beide armen, waaruit de Telok Mengkoedoeri-rivier is samengesteld, ook den naam Soengei Boeloeh draagt, om op de vroeger ter zake gedane uitspraak terug te komen. Het betwist gebied is daarom aan Bedagei toegewezen. Nu de tabakscultuur zich in de bovenstreken uitbreidt, ontstaan ook daar grensquaesties over gronden, waaraan zich vroeger niemand liet gelegen liggen, omdat zij geen rechtstreeksch voordeel opleverden. Zoo maken thans zoowel de hoofden der landschappen Padang en Bedagei als Toean Kapoeltahan van Raja aanspraak op de landstreek tusschen de Sibarau en de Bahilang; in afwachting van de beëindiging van het geschil is met goedvinden van partijen dit gebied onzijdig verklaard en onder toezicht van den controleur gesteld. Tongkoe Maharadja Moeda van Padang moet steeds in bescherming worden genomen tegen den sultan van Deli, die liever een zijner familieleden met de voordeelen, aan het bestuur over dat landschap verbonden, zou willen begunstigen. Daar echter de samenwerking van het hoofd van Padang met het bestuur niets te wenschen overlaat, brengt niet alleen de rechtvaardigheid, maar ook ons belang mede om hem te handhaven. Minder reden tot tevredenheid geeft Tongkoe Bandahara Poetra, het hoofd van Bedagei, een neef van genoemden sultan, die aan deze familiebetrekking het recht schijnt te willen ontleenen tot het plegen van willekeurige handelingen tegenover zijne onderhoorigen. Door tusschenkomst van het bestuur zijn nadeelige gevolgen van zijn ongepast optreden voorkomen kunnen worden.

Het landschap Serdang is door de uitbreiding der tabaks- en koffiecultures in den laatsten tijd zeer in belangrijkheid toegenomen. De sultan verkeert evenwel, ondanks zijne aanzienlijke inkomsten, nog steeds in ongunstige financieele omstandigheden en kan daarom minder aan zijn land ten koste leggen dan wenschelijk is. Zoowel tot de Maleische als tot de Battaksche hoofden is onze verhouding goed.

Ofschoon over de gezindheid van het inlandsch zelfbestuur van Deli jegens het Gouvernement niet te klagen valt, wordt daar bij het invoeren van verbeteringen minder steun ondervonden dan in de meeste andere landschappen. Ook is de tusschenkomst van ons bestuur nogal eens noodig om te voorkomen dat onrechtmatige heffingen worden gedaan. Van den aangewezen bestuursopvolger Tongkoe Besar Amaloedin, die eene vrij goede opvoeding genoten heeft, worden voor de toekomst betere verwachtingen gekoesterd.

Ook in Langkat laat het gehalte der hoofden veel te wenschen over; verscheidene hunner moesten ernstig onderhouden worden over tekortkomingen, enkelen tevens over onrechtmatige handelingen, waardoor de goede verstandhouding met de bevolking der aangrenzende nog niet onder geregeld bestuur gebrachte Battak-landen bedreigd werd. De sultan zelf maakte op den regel eene gunstige uitzondering; hij komt krachtig voor zijne rechten op, doch is tevens flink, rechtvaardig en in alle opzichten genegen om met het bestuur samen te werken tot verbetering van de toestanden in zijn gebied. In de Serangdjaija-streek wordt de toestand beter. Het dragen van wapenen werd er verboden en aan de hoofden de verplichting opgelegd om lieden, die geen waarborgen kunnen geven voor hunne goede gezindheid, te weren, welke beide maatregelen ongetwijfeld veel tot het verzekeren van de veiligheid van personen en goederen zullen bijdragen. Tevens is voorgeschreven dat alle ingezetenen voorzien moeten zijn van door het inlandsch bestuur afgegeven kampongpassen, wat de contrôle zeer vergemakkelijkt. In plaats van den in 1898 wegens plichtverzuim en ongeschiktheid ontslagen Tongkoe Oemar stelde de sultan zijn neef Tongkoe Kelana tot gemachtigde voor deze streken aan, maar ook op diens activiteit is veel af te dingen.

In de Tamiangsche landschappen werden geene vijandelijkheden tegen ons gezag gepleegd. Wel werden er herhaaldelijk door kwaadwilligen uit de Atjehsche grensstaatjes rooftochten ondernomen. In het bestuur over Karang kon nog niet definitief worden voorzien, omdat bij een daartoe ingesteld onderzoek bleek dat vele hoofden bestendiging van den tegenwoordigen toestand verkiezen boven de aanstelling van Radja Silang tot kedjoeroean. Het waarnemend hoofd van Karang, kedjoeroean Tandil, geeft geen reden tot klagen, zoodat het niet noodzakelijk is met het wijzigen van de bestaande regeling haast te maken. Met ingang van 1 April 1899 trad in Tamiang eene regeling in werking, overeenkomende met de door den sultan van Langkat voor de Serangdjaija-streek uitgevaardigde verordeningen. De contrôle is, behalve aan den besturenden ambtenaar, ook aan de commandanten der militaire patrouilles opgedragen en wordt geregeld uitgeoefend; de houding der bevolking tegenover bedoelde patrouilles was zeer vredelievend en van de Tamiangsche hoofden werd voortdurend de meest mogelijke medewerking ondervonden. Nu het landschap Soengei Ijoe een zelfstandig bestaan heeft gekregen (verg. vorig verslag, blz. 30) diende ook voor dat gebied op bindende wijze uitgemaakt te worden, evenals in het najaar van 1898 ten opzichte van de overige landschappen in het gewest was geschied, wie er tot de gouvernements-onderdanen zijn te rekenen en in welke gevallen onderdanen van het inlandsch zelfbestuur aan onze rechtspraak zijn onderworpen. De daartoe onder dagteekening van

12 Mei 1899 met Soengei Ijoe gesloten suppletoire overeenkomst werd goedgekeurd en bekrachtigd bij gouv. besluit dd. 12 October 1899 n°. 49.

Omtrent den oeconomischen toestand van het gewest in 1899 is het volgende te vermelden.

De handel werd gedurende een paar maanden zeer belemmerd, omdat, wegens het uitbreken van de pest op Pinang, voor de van daar afkomstige schepen quarantaine-maatregelen moesten worden voorgeschreven. In de eerste dagen bestond er zelfs vrees voor rijstgebrek, wat echter voorkomen werd door onmiddellijk groote hoeveelheden rijst van Singapore te betrekken. Afgezien hiervan, viel op bijna alle havenplaatsen in het handelsvertier vooruitgang te constateeren. Alleen te Pangkallan Brandan nam het verkeer af, als gevolg van de verminderde opbrengst der petroleumbronnen op het concessieterrein Telaga Said.

Wat de tabaksindustrie betreft, viel weder op een grooter quantum te wijzen, welke opdrijving echter, volgens het gewestelijk verslag, superieure merken daargelaten, niet in het belang van de prijzen wordt geacht. In de kustlandschappen moeten, niettegenstaande de van daar verkregen tabak gezegd wordt thans veel beter dan vroeger met het in Deli en Langkat geteelde product te kunnen concurreeren, toch nog verscheidene ondernemingen zijn, welke zich slechts staande kunnen houden door de grootste zuinigheid te betrachten en waarschijnlijk teniet zouden gaan, indien de dollarkoers weder tot de vroegere hoogte mocht stijgen. Omtrent de vooruitzichten der tabakscultuur in Tamiang kon nog niets met zekerheid worden gezegd. De teelt van Liberia-koffie begint van eenig belang te worden, vooral in Serdang, waar de meeste ondernemingen gelegen zijn. Hoewel de lage prijzen onder de Europeesche planters eene gedrukte stemming teweegbrachten, behoefde nog niet met verlies gewerkt te worden. De inlandsche bevolking echter verwaarloosde hare aanplantingen zoodanig, dat er in de toekomst weinig meer van te verwachten is. De pepercultuur, alleen van beteekenis in Tamiang en Beneden-Langkat, waar een vrij groot aantal Atjehers gevestigd zijn die er zich bijna uitsluitend mede bezig houden, was door de hooge marktprijzen zeer loonend. De aanplantingen van notemuskaat, in vroeger jaren vrij uitgebreid, sterven meer en meer uit; slechts enkele inlandsche hoofden, o. a. de sultan van Deli, trachten nog de cultuur in stand te houden. Op de tot de afdeeling Bengkalis behoorende eilanden en in Siak worden voortdurend meer sagopalmen bijgeplant. De in Siak met de cultuur van rameh genomen proef heeft niet aan de groote verwachtingen beantwoord. De uitvoer van boschproducten bedroeg minder dan gewoonlijk. In Siak en Pelalawan hield zulks voornamelijk verband met de tijdelijke sluiting van de V Kotta voor den in- en uitvoer, terwijl in de Battak-landen, zooals op blz. 25 reeds werd vermeld, de inzameling van getah veel tegenwerking ondervond. De rijstbouw, alleen in Assahan gedreven op eene schaal, welke uitvoer mogelijk maakt, slaagde vrij goed.

Naar de Straits-Settlements werd gezouten visch in grootere hoeveelheid uitgevoerd dan in 1898. De garnalenvangst was echter iets minder. De troeboekvisscherij maakt voor de bevolking van Bengkalis en Boekit Batoe nog altijd een voornaam middel van bestaan uit, hoewel de opbrengst in de laatste jaren zeer is teruggegaan. De vangst was in 1899 iets beter dan in de vier voorafgegane jaren.

Door de aanwezigheid in grooten getale van vreemd werkvolk op de landbouwondernemingen laat natuurlijk de veiligheid van personen en goederen nogal te wenschen over. Een groote vooruitgang is echter merkbaar in dit opzicht, dat tegenwoordig op die ondernemingen bijna geene rustverstoringen meer voorkomen.

De verbetering der wegen werd in 1899 op krachtige wijze voortgezet. De weg van Medan naar Bindjei was tegen het einde des jaars voltooid en voor het verkeer opengesteld. Begonnen werd met den aanleg van een weg van Tandjoeng Poera naar Pangkallan Brandan. Van Koeala Simpang werd een militaire weg gemaakt naar onze vestiging te Bajan (Peureula), welke, voorshands nog tamelijk primitief zijnde, van belang kan worden voor de ontwikkeling van Noord-Tamiang.

Evenals in vorige jaren won de Islam eenige aanhangers onder de Battaks, die zich in de Maleische kustlanden zijn komen nederzetten, doch in de Battak-landen zelf werden weinig bekeerlingen gemaakt. Het aantal Mekka-gangers was belangrijk minder dan in 1898.

De resultaten van het zendingswerk onder de Battaks bleven van weinig beteekenis.

In de tweede helft van 1899 had de bevolking nogal te lijden van koortsen, buikziekten en influenza, terwijl in verschillende landschappen sporadische gevallen van pokken voorkwamen.

In Maart 1899 brak runderpest uit onder vee, dat van Pinang was aangebracht. Ofschoon de besmetting zich weldra op verschillende plaatsen vertoonde, gelukte het, door het verdachte vee streng af te zonderen en het aangetaste af te maken, de ziekte spoedig tot staan te brengen. Einde April was zij geheel geweken en geene nieuwe gevallen zijn sedert voorgekomen. Overigens had de veestapel niet noemenswaard van ziekten te lijden.

§ 10. *Riouw en onderhoorigheden.*

Liet het zich blijkens het vorig verslag (blz. 31) aanzien dat Radja Ali het denkbeeld om ontheven te worden van de functiën van aangewezen opvolger in het onderkoningschap van het leen Lingga-Riouw zou laten varen, reeds in Maart 1899 en vervolgens opnieuw een paar maanden later kwam hij terug op zijn — sedert bij gouv. besluit dd. 18 October 1899 n°. 55 ingewilligd — verzoek om van die waardigheid ontheven te worden, zoodat, toen in Juli 1899 zijn vader, de bejaarde onderkoning (rijksbestierder), kwam te overlijden, de sultan (oudste zoon van den overledene en halfbroeder van Radja Ali), bij wijze van voorloopige voorziening, belast werd met de waarneming der functiën van rijksbestierder tegelijk met zijne eigene, en zulks in afwachting van het tot stand komen van eene contractswijziging, waardoor het ambt van rijksbestierder wordt opgeheven. Hangende deze wijziging bleef ook de keuze van een nieuwen toekomstigen opvolger des sultans (verg. het verslag van 1898, blz. 16) nog achterwege. De sultan, wiens verhouding tot het Europeesch bestuur uitstekend was, heeft zich in October 1899 voorloopig neergezet te Penjingat, de vroegere woonplaats van den rijksbestierder, wat aan de afdoening van verschillende hangende dienstaangelegenheden zeer ten goede is gekomen.

De in vorige verslagen genoemde Datok Mohammad Jasin hield zich rustig, doch aan de hem opgelegde verplichting om gedurende 10 jaar op Siantan (Anambas-eilanden) te verblijven, onder toezicht van den aldaar gevestigden vertegenwoordiger van het zelfbestuur voor de geheele groep der Poeloe Toedjoe, werd niet de hand gehouden, zooals den resident bij een bezoek aan Serasan in Mei 1899 bleek. Het zelfbestuur is uitgenoodigd om zorg te dragen voor eene betere tenuitvoerlegging van het tegen genoemd hoofd gewezen vonnis, aan welk verzoek echter volgens het gewestelijk verslag nog geen gevolg was kunnen worden gegeven, daar genoemde vertegenwoordiger sedert medio Mei 1899 te Dai of te Penjingat verblijf hield.

Door den resident werden in het afgeloopen jaar tal van eilanden der Poeloe Toedjoe bezocht. Eenige bij dien hoofdambtenaar ingebrachte klachten over onwettige heffingen, waaraan Radja Machmoed, de vertegenwoordiger van het zelfbestuur, zich zou hebben schuldig gemaakt, werden ter kennis van den sultan gebracht. Aan dergelijke, den resident ter oore gekomen heffingen in het Kateman'sche en op Karimon werd een einde gemaakt, deels door eene publicatie zijnerzijds, deels door het persoonlijk optreden in deze zaak van den sultan. In November jl. is door het hoofd van het gewest nog een bezoek gebracht aan de ten noorden van Banka gelegen Zeven-eilanden, welke geheel onbewoond bleken te zijn, doch sporen droegen van tijdelijke nederzettingen van visschers van Singkep en Lingga.

De soetan van Indragiri toonde zich in het afgeloopen jaar zeer geneigd om de hem door het Europeesch bestuur gegeven wenken in alle opzichten op te volgen en zich los te maken van inblazingen en raadgevingen zijner naaste omgeving. Bleef hij in goede verstandhouding met den soetan moeda en de overige grooten en hoofden der bovenlanden, minder bevredigend was zijne verhouding tot de landsgrooten van Beneden-Indragiri. De in Januari 1899 overleden rijksbestierder der benedenlanden is n.l. vervangen door zijn broeder, Radja Amba, en deze, een weinig ontwikkeld en verwaand man, toonde zich al spoedig ongeneigd om zich aan de bevelen van den soetan gelegen te laten liggen. Hij liep geheel aan den leiband van enkele der landsgrooten, die hem tegen zijn vorst opzetten en hem ten slotte wisten te bewegen om een schrijven te richten tot den sultan van Lingga-Riouw met de strekking om in inwendige aangelegenheden van Indragiri diens inmenging uit te lokken. Naar aanleiding hiervan zijn Radja Amba en twee der schuldige landsgrooten door het Indragirisch bestuur met geldboeten gestraft, terwijl de derde hunner, die zich, door naar het buitenland uit te wijken en bij herhaling te weigeren om te voldoen aan des

soetans bevel tot terugkeer, aan wederspannigheid tegen den vorst had schuldig gemaakt, van zijne waardigheid werd vervallen verklaard. Deze maatregelen stemden de gezamenlijke landsgrooten tot nadenken, zoodat de toestand bij het afsluiten van het verslag een meer bevredigend aanzien had gekregen.

De veiligheid van personen en goederen liet in het afgeloopen jaar over het algemeen weinig te wenschen over. In het aantal groote misdrijven kwam zoo goed als geen verandering.

Uit een Mohammedaansch godsdienstig oogpunt bleef de toestand vrijwel dezelfde.

De gezondheidstoestand der bevolking was ook in 1899 weer niet gunstig; het gewest werd door verschillende ziekten geteisterd.

De handel was levendiger als gevolg van de betere gambier- en peperprijzen.

Alleen in de afdeeling Indragiri wordt rijstbouw gedreven; de oogst was in het afgeloopen jaar voldoende voor de behoefte der inlandsche bevolking. Gambier en peper, gewoonlijk samen verbouwd, worden gezegd over het algemeen meer product te hebben afgeworpen dan in 1898. Enkele verlaten tuinen werden weder in orde gebracht. Aan de sagocultuur, voornamelijk gedreven op den vasten wal van Sumatra en in de afdeelingen Lingga en Karimon, werd opnieuw uitbreiding gegeven, wat mede geschiedde met de klappertuinen in de benedenlanden van Indragiri. De uitvoer van copra van de Poeloe Toedjoe naar Singapore is steeds stijgende. In de afdeelingen Battam en Tandjong Pinang blijft de ananas-cultuur achteruitgaan. De bevolking van de bovenlanden van Indragiri gaf op groote schaal uitbreiding aan hare aanplantingen van rottan, speciaal van rottan sega.

De uitkomsten van de zeevischvangst waren overal bevredigend.

§ 11 *Banka en onderhoorigheden.*

In aansluiting aan de mededeelingen in het vorig verslag omtrent de in het begin van 1899 plaats gehad hebbende onrustige bewegingen onder een deel der Chineesche mijnwerkers in de districten Koba, Toboali en Pangkalpinang is te vermelden dat, volgens een onder dagteekening van 23 April 1899 door den waarnemenden administrateur van Djeboes verzonden bericht, ook daar gisting onder de mijnbevolking was ontstaan. De resident, onmiddellijk per gouvernementsstoomschip *Glatik* daarheen vertrokken, vond den toestand vrij geruststellend. Enkele uit andere districten afkomstige onruststokers schenen getracht te hebben sommige mijnwerkers over te halen om het werk te staken en op roof uit te gaan, zonder hierin echter te slagen. De mijnarbeid werd overal geregeld voortgezet en onder het werkvolk vertoonde zich geen onrust. Als voorzorgsmaatregel werden intusschen de medegenomen militairen voorloopig te Djeboes achtergelaten, welk detachement echter reeds omstreeks medio Mei naar Muntok kon terugkeeren. In de eerste helft van April te voren was verder nog eene poging tot samenspanning onder enkele mijnwerkers in de Kenanga-streek van het district Soengeiliat ontdekt. Zij had geene gevolgen en eindigde met de arrestatie van hen, die haar op touw hadden gezet.

De hoofdaanlegger van de samenspanning in Pangkalpinang, Lioe Ngie genaamd, was intusschen nog steeds niet gevat en bezorgde de eerstvolgende maanden het bestuur nog veel last. Waar vermoed werd dat hij en zijne volgelingen zich schuil hielden, werden dadelijk gewapende politiedienaren en bevolkingspatrouilles heengezonden, groote premiën werden op zijne uitlevering gesteld, doch alles zonder resultaat. Blijkbaar werd de bende op hare verschillende schuilplaatsen heimelijk door leden van het „sam-tiam-foei”-verbond gesteund en aan voeding geholpen. In October maakte zij het district Soengeiliat zeer onveilig; herhaaldelijk werd daar gestolen en geroofd zonder dat men de daders in handen kon krijgen. Voortdurend achtervolgd, kregen de kwaadwilligen het in dat district te benauwd en vluchtten naar het aangrenzend Merawang. Ook daar steeds nagezet, is de bende, bestaande uit ongeveer 30 man, naar het district Pangkalpinang getrokken, waar Lioe Ngie onder de mijnwerkers veel vrienden en bondgenooten telde. Nadat de bende zich aanvankelijk in het bosch nabij de het verst van de hoofdplaats gelegen mijnen had opgehouden, werd door haar in den nacht van 17 op 18 November een rooftocht ondernomen, waarbij de kongsihuizen van eenige mijnen geplunderd en verbrand, een Europeesche mijnopziener verwond en een zestal Chineezen en inlanders vermoord werden. De roovers, wier aantal tot over de honderd was aangegroeid, stieten echter al spoedig op een van de districtshoofdplaats Pangkalpinang uitgerukt detachement militairen, dat een salvo afgaf, waardoor één Chinees gedood en verscheidene gewond werden, terwijl er daarna door de goedgezinde mijn- en kampongbevolking nog 15 gevangen werden genomen. De vervolging der overigen werd rusteloos voortgezet, zoodat de resident op 22 November kon melden dat reeds 58 kwaadwilligen waren gearresteerd. Lioe Ngie zwierf echter met eenige weinige volgelingen nog rond, en toen vernomen werd dat de kleine bende, zich in Pangkalpinang niet meer veilig achtende, weer naar Merawang op weg was gegaan om van daar naar Soengeiliat te trekken, werd naar elke van beide laatstgemelde districten eene patrouille van 15 militairen uit Pangkalpinang gedetacheerd, terwijl het garnizoen daar ter plaatse op sterkte werd gehouden door overkomst van 30 militairen van de gewestelijke hoofdplaats Muntok, waar een paar dagen te voren (26 November) was aangekomen eene van Java ontboden troepenversterking van 50 bajonetten onder 2 onderofficieren.[1] Inderdaad bleken de voortvluchtigen zich in Soengeiliat op te houden, waar zij in den nacht van 28 op 29 November eene mijn plunderden nabij de kampong Kenanga. Reeds den volgenden ochtend gelukte het aan den administrateur van Soengeiliat om met 10 gewapende politiedienaren de roovers, 12 in getal, bij hun pondok tusschen Kenanga en de Sambonggiri te overvallen. Twee hunner vlogen met lansen op de politiedienaren aan, doch werden nedergelegd, terwijl de overigen de vlucht namen.

Hoewel het bleek dat de kwaadwilligen bij de mijnbevolking in Merawang en Soengeiliat geen steun hadden gevonden, was de mogelijkheid niet uitgesloten dat de steeds opgejaagde muiters nu zouden beproeven aanhang te vinden in Soengeislan. Daarom, en ook met het oog op de welhaast wegens de jaarafrekening met de mijnwerkers te verwachten geldverzendingen naar de mijnen en de aanstaande komst van een 2000-tal nieuwelingen uit China, werd het raadzaam geacht ook eenige militairen bij de hand te hebben op de drie districtshoofdplaatsen die, niet tot de vaste militaire posten behoorende, ook nog geen tijdelijke bezetting hadden gekregen. In de eerste dagen van Januari 1900 werden dan ook militaire detachementen tijdelijk gestationneerd te Soengeislan en — opnieuw — te Djeboes en te Koba, in verband waarmede door nieuwen aanvoer van Java, eerst in het begin van December en vervolgens ook nog in het laatst van Januari, de sterkte der garnizoens-infanterie op Banka tijdelijk werd opgevoerd tot 418 man (waaronder 8 officieren).

In December en Januari hadden geen verdere wandaden plaats, en ook sedert werd daarvan niets gehoord, uitgenomen in de eerste dagen van Februari in het district Blinjoe plaats gehad hebbende samenscholing van leden van het „sam-tiam-foei”-verbond, welk op zich zelf staand complot echter tijdig verijdeld werd, daar eene uitgezonden patrouille de bende, vóórdat zij nog iets had uitgericht, achterhaalde en door een paar salvo's op de vlucht joeg. De patrouille maakte zich meester van het hoofd der bende.

Inmiddels waren de nog overgebleven volgelingen van Lioe Ngie achtereenvolgens op verschillende plaatsen opgespoord en zonder bloedige ontmoetingen ons in handen gevallen, hetgeen ten slotte op 2 Februari jl. (toen zich ter zake van den voormelden in November te voren te Pangkalpinang gehouden rooftocht reeds 128 medeplichtigen te Muntok in arrest bevonden) ook het geval was met Lioe Ngie en zijn broeder Tjhang Sip Ng, die door Chineezen in Merawang aan het bestuur werden uitgeleverd. Ofschoon de arrestatie van deze twee hoofdaanleggers eene groote verademing teweegbracht, bleef waakzaamheid nog steeds geboden. Tot eene door den resident noodig geachte uitbreiding van het korps gewapende politiedienaren (van 93 tot 141 man) werd, voorshands nog als tijdelijke maatregel, in Februari jl. door de Indische Regeering machtiging verleend. In het begin van Maart werden de op een vijftal districtshoofdplaatsen gelegerde tijdelijke militaire bezettingen ingetrokken, en maatregelen genomen om een gedeelte der naar Banka gezonden troepenversterkingen te doen terugkeeren.

Omtrent den oeconomischen toestand van het gewest komen de berichten over 1899 overeen met die in 't vorig verslag.

Uitgenomen in het district Blinjoe, waar vele koortsgevallen zich voordeden, was de staat der volksgezondheid in 1899 over het algemeen bevredigend.

[1] Het aanvankelijk (in Maart 1899) gezonden detachement van 2 officieren en 65 bajonetten was kort te voren, mede nog in November, op een gedeelte na, naar Java teruggekeerd, in verband waarmede toen de tijdelijk te Koba gestationneerd geweest zijnde militairen (zie vorig verslag, blz. 32) van daar waren teruggeroepen.

Het aantal ter bedevaart naar Mekka vertrokkenen was weder gering. Tot het heidensche deel der bevolking behooren, nevens de orang sekah (kustbewoners), de bewoners van enkele kampongs in de districten Blinjoe en Soengeiliat.

§ 12. *Billiton.*

Gedurende het tijdvak, waarover dit verslag loopt, bleven in dit gewest rust en orde gehandhaafd. Het aantal misdrijf- en overtredingszaken was in verhouding tot het bevolkingscijfer bijzonder gering.

De gezondheidstoestand van de Chineesche mijnwerkers der Billiton-maatschappij was zeer gunstig; slechts enkele gevallen van berriberri kwamen onder hen voor. De inlandsche bevolking had nogal van de pokziekte te lijden; het meerendeel der aangetasten herstelde echter.

De rijstoogst was kleiner dan in 1898, hetgeen een grooteren invoer van rijst van buiten het gewest ten gevolge had. Ook de obi-menggala, op Billiton naast de rijst het voornaamste voedingsgewas, gaf een minder ruim beschot. De koffie- en gambiercultures bleven op dezelfde hoogte; beide zijn bij de tegenwoordige lage prijzen van het product niet winstgevend. Aan de klapperaanplantingen werd daarentegen opnieuw uitbreiding gegeven; de uitvoer van copra naar Singapore verdubbelde. In den handel met die plaats en met Palembang, Banka en Batavia kwam overigens weinig verandering.

Vele der kustbewoners (sekah's en djoeroe's) vonden, als gewoonlijk, een goed bestaan door de uitoefening van de zeevischvangst. Nu en dan gingen enkele sekah's tot den Islam over.

§ 13. *Westerafdeeling van Borneo.*

Gedurende 1899 liet de politieke toestand in het onder ons rechtstreeksch bestuur staand gedeelte van dit gewest niets te wenschen over. In de Pinoh-streek, waar in 1899 het aantal bestuurshoofden weder met één kon worden ingekrompen (verg. vorig verslag, blz. 85/86), bleef de gezindheid jegens het bestuur bij voortduring goed; de bevolking der Batang Loepar-landen hield zich rustig, wat ook van de overige Dajaksche stammen buiten het vorstengebied kan worden gezegd.

In het verslag van 1895 (blz. 21) werd gemeld dat van de onder Sambas ressorteerende Songkong-Dajaks, in verband met een door hen in Mei 1893 op twee Dajaks uit de Boven-Sekajam (landschap Sanggau) gepleegden moord, als onderpand dat de rust gedurende vijf jaren niet door hen zou worden gestoord, een oude tempajan (aarden pot) van hooge waarde in ontvangst was genomen. In Juli 1899 maakten zij zich echter weder schuldig aan koppensnellen, en wel aan een zesvoudigen moord op Tawang-Dajaks (Sambas), terwijl in September daarop een Sekadjang-Dajak (Sanggau) door hen gesneld werd. Volgens zeggen van genoemde Dajaks moeten zij hiertoe zijn overgegaan, omdat de termijn van vijf jaren was verstreken zonder dat hun de tempajan was teruggegeven en de Tawang-Dajaks, vele jaren geleden, enkele hunner voorzaten zouden hebben gesneld, zonder daarvoor boete te hebben betaald. Beide beweringen waren echter ongegrond. Daar de Songkong-Dajaks blijkbaar alle gehoorzaamheid aan den sultan van Sambas hadden opgezegd, werd in 't laatst van 1899, in overleg met de inlandsche zelfbesturen van dat landschap, Landak en Sanggau, besloten om in April 1900 de betrokken ambtenaren met gewapende politiedienaren en hulptroepen naar Songkong te dirigeeren ten einde de wederspannigen op afdoende wijze weder tot onderwerping en gehoorzaamheid te brengen. Volgens berichten van Juni jl. heeft de bedoelde excursie de onderwerping der in verzet zijnde Dajaks vooralnog niet ten gevolge gehad, daar zij na de tuchtiging van hunne voornaamste vestiging Songkong Besar in de wildernis gevlucht waren. Van onze zijde werd slechts één Sambas-Dajak gedood, terwijl van de Songkongs, voor zoover bekend, vijf man sneuvelden. Door de radja's der aangrenzende landschappen werd de tuchtiging als geslaagd beschouwd, terwijl zij op de grens-Dajaks een heilzamen indruk moet hebben teweeggebracht.

In Januari jl. dreigde de rust een oogenblik ernstig te zullen worden verstoord in de Melawi- en Kajan-streken. Bij Menokong in de Boven-Melawi werden namelijk twee vrouwen, die uitgegaan waren om bladeren te verzamelen, vermoord en gesneld. Hare verwanten meenden dat zekere Toemenggoeng Bagoes en vier volgelingen van de Kajan-Dajaks, die zich in de Ella ophielden, de daders waren, waarom zij deze lieden uit wraak ombrachten. Dit vernemende, begaf de controleur van Nanga Pinoh, voor wien aanvankelijk alles geheim gehouden was, zich naar Menokong, waar hem bleek dat de vrouwen niet door Kajan-Dajaks, maar door eigen kamponggenooten waren gedood. Zoowel de vermoedelijk schuldigen als een groot deel van de lieden, die in den moord op Toemenggoeng Bagoes betrokken waren, werden door hem gevangen genomen. Daarna trok de controleur naar de Kajan om de Dajaks daar te weerhouden van een inval in de Melawi, in welke poging hij slaagde. Sedert is de politie in die streken versterkt en het gerechtelijk onderzoek in deze zaak met kracht ter hand genomen.

Naar aanleiding van den in 1896 (zie het verslag van 1897, blz. 21) door eenige Dajaksche hoofden uit de Boven-Melawi geuiten wensch om van het Sintangsch gezag te worden losgemaakt en dus voortaan onder ons rechtstreeksch bestuur te worden gebracht, werd in het afgeloopen jaar door de Indische Regeering beslist dat voor die losmaking geen termen bestonden. Van deze beslissing werd in Juni 1899 mededeeling gedaan in eene vergadering, bijgewoond door de meeste Dajaksche hoofden uit genoemde streek en door vertegenwoordigers van den panembahan van Sintang, waarop bedoelde hoofden verklaarden indertijd door den bekenden Raden Pakoe op een dwaalspoor te zijn gebracht en zich nu gaarne aan de beslissing van het Gouvernement te zullen onderwerpen.

De panembahan van Sintang ging in Augustus 1899 naar Batavia om zijne opwachting te maken bij den Gouverneur-Generaal, terwijl in het begin van dit jaar de sultan van Pontianak eveneens tijdelijk het gewest verliet om eene reis over Java te maken.

In December 1899 werd, krachtens machtiging van de Indische Regeering, de aangewezen opvolger in het bestuur over het landschap Djongkong, bij het bereiken van zijne meerderjarigheid, onder den naam en titel van pangeran moeda Goesti Alam door den resident als bestuurder over dat landschap erkend en bevestigd, met eervolle ontheffing van hare taak van de commissie van drie mantri's, welke sedert Februari 1887 met de waarneming van het bewind was belast geweest.

De Islam bleef zich langzaam uitbreiden onder het nog heidensche deel der bevolking van dit gewest.

De veiligheid van personen en goederen was over het algemeen goed.

In vele streken heerschten in meerdere of mindere mate koortsen, influenza, buikaandoeningen en pokken; aan laatstgenoemde ziekte bezweken vele lijders.

In- en uitvoerhandel waren in 1899 wegens de ruime inzameling van boschproducten nog levendiger dan het jaar te voren. Bijzonder veel vraag was er naar een nieuw boschproduct, de „getah djeloetoeng". Groote voorraden daarvan lagen bij het einde van 1899 wegens gebrek aan scheepsruimte nog opgestapeld.

De rijstoogst viel over het geheel slechts middelmatig, in enkele streken bepaald ongunstig uit. Aan de aanplantingen van gambier (in het landschap Sambas), sago- en klapperboomen werd belangrijke uitbreiking gegeven. De cultuur van het eerste gewas gaf gunstige uitkomsten; de oogst der klapperboomen daarentegen viel zeer tegen wegens de slechte weersgesteldheid in het laatst van het jaar.

De vischvangst, zoowel ter zee als in de binnenwateren, was vrij bevredigend.

§ 14. *Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.*

In Mei 1899 rapporteerde de bekende Kiai Sahadan, het te Moeara Laoeng aan de Barito-rivier gevestigde districtshoofd van Boven-Doesoen (afdeeling Doesoenlanden), dat een zevental personen uit de onderafdeeling Amandit en Negara (afdeeling Kendangan), waaronder zekere Boehari, zich naar de soengei Menawing (een der zijtakken van de Barito) hadden begeven, met het doel den daar vertoevenden pretendent-sultan Goesti Mohamad Seman het voorstel te doen om met hen mede te gaan naar de benedenlanden ten einde aldaar, te Martapoera, te worden uitgeroepen tot sultan. Hierin werd door den pretendent niet getreden. Wel schijnt bij die gelegenheid met hem te zijn overeengekomen dat genoemde Boehari het Kendangan'sche in opstand zou pogen te brengen en dat de in 't vorig verslag genoemde Goesti Atjil, die in Juni 1898 te Moeara Teweh (bij den assistent-resident der afdeeling Doesoenlanden) in onderwerping was gekomen, datzelfde zou doen in Barabei en Amoenthai. Na zijn terugkeer in Kendangan, ongeveer half Augustus 1899, hield Boehari — zooals later aan het licht is gekomen — met dat doel ten huize van verschillende personen bijeenkomsten en vergaderingen, waaraan werd deelgenomen door lieden van de kampongs Wasah Ilir, Hamparaja, Oelin en Simpoer, alle gelegen in het district Amandit. Afgesproken werd dat de benting te Kendangan den 27sten September 's avonds zou worden overvallen. In den vroegen morgen van den 25sten dier maand kreeg de controleur te Kendangan, Ch. H.

A. DE SENERPONT DOMIS, bericht dat er in Hantaroekoeng, ressorteerende onder de kampong Wasah Ilir, ongeveer op 8 paal afstand van Kendangan, iets broeide. Ten einde te weten te komen wat er gaande was, ging de controleur derwaarts, vergezeld van den ambtenaar ter beschikking K. W. E. VON LESCHEN en eenige hoofden en inlandsche ambtenaren, allen echter ongewapend, uitgenomen de controleur die een revolver had medegenomen. Bij het huis van het onderkamponghoofd van Hantoeroekoeng, pengirak JOEJA, gekomen, gelastte de controleur hem mede te gaan naar Kendangan. JOEJA weigerde halstarrig aan dat bevel gevolg te geven. Nadat ongeveer een uur met pogingen om hem daartoe over te halen was heengegaan, en terwijl in het huis inmiddels enkele gewapenden werden ontdekt, werd plotseling de kreet vernomen dat BOEHARI in aantocht was. Deze verscheen dan ook spoedig met eene gewapende bende, welke zich richtte naar de groep, waar de controleur stond. Te vergeefs deed deze pogingen om zijn revolver te laden. Er knalde een schot van de zijde der muitelingen, wat het sein gaf tot eene algemeene vlucht van de ambtenaren en de hen vergezellende personen. De controleur en de ambtenaar ter beschikking VON LESCHEN werden nagezet, spoedig ingehaald en op gruwelijke wijze afgemaakt. Ook de magang MOHAMAD SALEH, die zijn meester, toen deze was neergevallen, te hulp snelde, werd vermoord, evenzoo een bediende van den heer VON LESCHEN, doch van de overige vluchtenden kregen er slechts enkelen lichte verwondingen. Weinige oogenblikken te voren had de controleur een briefje doen overbrengen aan den militairen commandant te Kendangan, houdende verzoek om hulp te zenden. Onmiddellijk na de ontvangst van dat schrijven rukte een detachement van 20 bajonetten, waarbij zich nu het districtshoofd van Amandit aansloot, die wegens afwezigheid niet eer had kunnen komen, naar de plaats van het oproer uit. Door een paar salvo's, waarbij BOEHARI, JOEJA, LANDOEK en HADJI MATAMIN, die later bleken de hoofdaanleggers geweest te zijn, werden neergelegd, werden de met lansen gewapende muitelingen uiteengedreven. Na nog verschillende lieden gevangen te hebben genomen, keerde de troep 's avonds te Kendangan terug. In den nacht werden de lijken van de vermoorde ambtenaren en ook dat van den magang aldaar aangebracht. Nadat er van Barabei versterking was gekomen, werd den volgenden morgen opnieuw uitgerukt. Nergens werd echter meer tegenstand ondervonden, dank zij het krachtig optreden van de militaire macht, welke ook de volgende dagen veelvuldig patrouilleerde ter opsporing van de verdere deelnemers aan het verzet. Zoodra het gebeurde te Bandjermasin bekend was geworden, hadden zich, den 28sten, de plaatsvervangende resident (de resident kwam eerst 2 October van eene dienstreis naar de Oostkust ter hoofdplaats terug) en de gewestelijke militaire commandant met een detachement militairen (2 officieren en 78 man) naar Kendangan begeven, welke macht in den avond van den 29sten aldaar aankwam. De afgematte troepen konden nu de noodige rust nemen, en het nieuwe machtsvertoon deed de hoofden en de bevolking ook elders in het district en zelfs in het naburige district Benoea Ampat er uit zich zelven toe overgaan om de nog gezochte muiters op te sporen en uit te leveren. Reeds op 2 en 3 October kon het gros der troepen naar hunne standplaatsen teruggaan; slechts bleven voorloopig nog 1 officier en 25 man te Kendangan achter om, zoolang noodig, het garnizoen te versterken. Den 4den October vertrok de resident naar Kendangan, waar op de beide volgende dagen door hem met de opgeroepen en voltallig verschenen mannelijke ingezetenen der vier schuldige kampongs, als naar landsgebruik aansprakelijk te stellen voor wat te hunnent gebeurd was, vergaderingen werden gehouden ten einde te beslissen wat hun als zoen ware op te leggen. Daar het bleek dat de door de adat gevorderde „dyat" (bloedprijs) te hoog zou komen te staan om door de bevolking in geld te kunnen worden opgebracht, nam de resident er genoegen mede dat de aanwezigen zich verbonden (voor het nakomen waarvan uit elke der vier kampongs zich eenigen als borg stelden) om een weinige maanden te voren door de belanghebbende kampongs van het district uit eigen beweging ondernomen waterwerk verder hunnerzijds naar de door het bestuur te stellen eischen af te werken en wel binnen eene maand. Dit werk, een kanaal ter lengte van 3810 vadem, loopende van Soengei Kadjang naar Tiang Taloe, hetwelk moet dienen om, door drooglegging van ondergeloopen land, bouwgrond te winnen, werd binnen den gestelden termijn tot volle tevredenheid van het bestuur opgeleverd.

Hoewel de onlusten te Hantaroekoeng geen weerklank gevonden hebben in het aangrenzende Barabei'sche, was toch in die onderafdeeling der afdeeling Kendangan voor den pretendent-sultan insgelijks propaganda gemaakt, met het gevolg dat besloten was om ook de benting te Barabei op den 27sten September te overvallen. Bovengenoemde GOESTI ATJIL was reeds in 1898 in verschillende kampongs op bezoek geweest en had toen met familieleden en anderen vergaderingen gehouden met het doel hen over te halen om partij te kiezen voor den pretendent-sultan en het gezag van het Gouvernement omver te werpen. In September 1899 kwam hij in een dier kampongs, Toeban genaamd, gelegen in het district Laboean Amas, terug en ging toen verder ongestoord zijn gang. Eerst één dag na het uitbreken van de onlusten te Hantaroekoeng werd vernomen dat hij met BOEHARI betrekkingen onderhield en in samenwerking met hem handelde. Toen het er op aankwam zich aan het hoofd van den opstand te plaatsen, heeft blijkbaar vrees hem daarvan weerhouden; althans een paar dagen vóór de rustverstoring te Hantaroekoeng zond hij uit Amoenthai, waar hij zich toen bevond, iemand naar Barabei met de boodschap dat de onlusten niet konden doorgaan, omdat de bevolking zijne zaak te weinig toegedaan was. Te Amoenthai in hechtenis genomen, is GOESTI ATJIL spoedig daarna naar 's lands gevangenis te Bandjermasin overgebracht. In den nacht van 19 op 20 December is hij daaruit, met hulp van buiten het gebouw, ontvlucht. Van de 30 beklaagden ter zake van de onlusten te Hantaroekoeng zijn er in Januari jl. door den landraad te Kendangan 19 veroordeeld tot de straf des doods, 1 tot 20 jaren en 2 tot 15 jaren dwangarbeid in den ketting, terwijl 7 werden vrijgesproken en 1 tijdens zijne preventieve hechtenis overleed. Bovendien werden 5 niet strafrechtelijk vervolgde personen, die gebleken waren met de plannen van GOESTI ATJIL en BOEHARI bekend te zijn geweest, doch het bestuur daarvan onkundig hadden gelaten, als gevaarlijk voor de openbare rust en orde in het gewest, met toepassing van art. 47 van het Regeeringsreglement, onschadelijk gemaakt door hen naar Patjitan (Oost-Java) te relegeeren (gouv. besluit dd. 23 April 1900 n°. 26).

De geheele beweging is gebleken van zuiver politieken aard te zijn geweest. Geruchten omtrent vijandelijke voornemens van de partij van GOESTI MOHAMAD SEMAN bleven sedert de ronde doen. In het gewestelijk verslag wordt gezegd dat alle berichten van vroeger en later, als zou de pretendent-sultan het voornemen hebben om zich aan ons gezag te onderwerpen, gerust als onaannemelijk kunnen worden beschouwd, daar de ondervinding, vooral in de laatste jaren, vrijwel geleerd heeft dat hij nooit ernstig aan zijne onderwerping heeft gedacht en daartoe ook wel niet zal komen, zoolang de afstammelingen van wijlen SOERAPATI hem en zijn aanhang niet geheel loslaten. Het hoofd van die afstammelingen, TOEMENGGONG DJIDAN, is in December 1899 overleden, wat voor onze zaak in Boven-Doesoen een verlies is, daar door zijne gunstige stemming te onzen opzichte, hetzij die al dan niet oprecht gemeend was, dan wel slechts voortsproot uit eigenbelang, de vijandige gezindheid van de partij van GOESTI MOHAMAD SEMAN menigmaal geneutraliseerd werd.

De pretendent-sultan schijnt in den laatsten tijd van de zich onder TOEMENGGONG DJIDAN geschaard hebbende bevolking ook geen of weinig steun en hulp te verwachten, daar hij zich tot de verafwonende Dajaks van de Boven-Kapoeas heeft moeten wenden om geldelijke bijdragen. De kampongs aan de Taran, Soengei Mampei en Soengei Hanjoe betaalden ieder één gulden per man, terwijl verondersteld wordt dat een paar andere kampongs ook iets hebben gegeven. De meening dat GOESTI MOHAMAD SEMAN sedert 1887 allen invloed in deze streken verloren zou hebben, wordt hierdoor tenietgedaan.

Volgens in de tweede helft van Januari 1900 te Bandjermasin ontvangen bericht was in 't laatst van December de bekende GOESTI ARSAT, schoonzoon van den pretendent-sultan, uit verontwaardiging over de gevangenneming van GOESTI ATJIL, met p. m. 40 volgelingen uit de Soengei Menawing vertrokken in de richting van Noord-Amoenthai en hield hij zich, na onderweg op zijne prauw de gele (vorsten-) vlag gevoerd te hebben, toen in Boven-Pasir nabij de grens van het rechtstreeksche gouvernementsgebied op. In verband daarmede, en ook met het oog op de omstandigheid dat in die buurt (in het Amoenthaische district Tabalong) eenige Europeesche tabaksondernemingen gevestigd zijn [1]), werd toen aanstonds van Bandjermasin naar onzen noordelijksten post in Amoenthai, Tandjoeng, een detachement van 1 officier en 25 bajonetten afgezonden ter versterking van het garnizoen aldaar. Inderdaad kwam op 29 Januari bij den controleur te Tandjoeng de tijding dat GOESTI ARSAT een paar dagen te voren met 8 hoofden van

[1]) In de afdeeling Amoenthai brengt de tabakscultuur voor de Europeesche markt jaarlijks p.m. f 400 000 onder de bevolking.

Boven-Teweh en een aantal volgelingen zich vertoond had nabij de grens van Tabalong en dat de bende reeds afgekomen was naar de tot gemeld district behoorende Dajaksche kampong Moeara Oeja, waar het hoofd met de bevolking toen onmiddellijk gevlucht was naar de iets zuidelijker gelegen kampong Bongkang, in de nabijheid waarvan zich een etablissement van een der tabaksondernemingen bevond. Spoedig had zich hier de bevolking van den geheelen omtrek gewapend en verzameld om den onruststokers het hoofd te kunnen bieden. Inmiddels was in den vroegen ochtend van 30 Januari ook een detachement militairen (1 officier en 35 bajonetten) van Tandjoeng naar Bongkang opgerukt, dat zijn intrek nam op bovengenoemd etablissement, en een paar dagen later, na aankomst te Tandjoeng van eene uit Amoenthai afgezonden versterking, werd opgevoerd tot eene sterkte van 2 officieren en 75 bajonetten. Daar het den hoofdadministrateur der bovenboelde tabaksonderneming gebleken was dat Goesti Arsat met zijne makkers zich nog in de omstreken van Bongkang ophield, werd ter opsporing van de bende den 2den Februari eene militaire patrouille uitgezonden, die geen vijand meer vond, doch alleen de blijkbaar in allerijl verlaten rustplaats der bende ontdekte. Weldra werd de zekerheid verkregen dat Goesti Arsat c. s. uit Noord-Amoenthai verdwenen waren, waarom in het laatst van Februari de troepen Bongkang verlieten, terwijl in Juni jl. de bezetting van Tandjoeng weer tot hare normale sterkte werd teruggebracht. Intusschen liet het bestuur geene middelen onbeproefd om de, sedert haren aftocht uit Tabalong, bij afwisseling in Pasir en Tjenggal, dus buiten het rechtstreeksch gouvernementsgebied, rondzwervende bende van Goesti Arsat ook van daar te doen verdrijven, hetgeen o. a. ten gevolge had dat omstreeks medio April eene bevolkingspatrouille in Tjenggal (Tanah Boemboe-landen) de muiters bij het gehucht Oetan Doekoet overviel. De bende werd, met achterlating van één doode en eenige wapenen, verdreven, terwijl de lieden van Tjenggal 2 dooden en 3 gewonden bekwamen. Volgens het zeggen der ladang-bewoners van Oetan Doekoet zou de tot de bende behoord hebbende gesneuvelde de hiervóór genoemde uit de gevangenis te Bandjermasin ontsnapte Goesti Atjil zijn geweest, doch zekerheid omtrent dit beweren is niet verkregen kunnen worden. Nadere berichten omtrent Goesti Arsat melden dat hij door Boven-Pasir, waar hij met een tot p. m. 20 man geslonken aanhang, waaronder 4 à 5 gewonden, in Mei was gezien, weder in de streken der Boven-Doesoen was teruggekeerd.

De in 't vorig verslag (blz. 33/34) reeds besproken tocht door Centraal Borneo, waartoe door de Indische Regeering, onder toevoeging van nog eenig verder personeel, in April 1898 in commissie waren gesteld de heeren dr. A. W. Nieuwenhuis, de door zijne vroegere exploratietochten op Borneo bekende officier van gezondheid der 1ste klasse van het Indisch leger, doch als zoodanig bij zijn korps à la suite gevoerd, en J. P. J. Barth, controleur der 1ste klasse bij het binnenlandsch bestuur in de buitenbezittingen, werd nog in de eerste helft van 1899 met goed gevolg volbracht, en dit zoowel uit een politiek als uit een wetenschappelijk oogpunt. [1]) De bevindingen der gecommitteerden hebben de Indische Regeering de wenschelijkheid doen inzien van een doorgaand bestuurstoezicht in het nog weinig bekende stroomgebied der Mahakkam-rivier boven de monding van de Moejoeb, te welk einde bij gouv. besluit dd. 13 April 1900 n°. 2 (St. n°. 130 en Javasche Courant dd. 24 April 1900) al aanstonds, bij wijze van tijdelijken maatregel, de noodige voorloopige voorzieningen zijn genomen, o. a. hierin bestaande dat de bedoelde streek, als nieuwe onderafdeeling „Boven-Mahakkam" der afdeeling Koetei en de Noordoostkust van Borneo, onder het toezicht wordt gebracht van een boven de formatie in dienst te stellen controleur (als hoedanig de hiervóór genoemde ambtenaar Barth is aangewezen), die zijne standplaats zal hebben te Tepoeh (beneden de watervallen), dicht bij de in 't verslag van 1895 (blz. 23) bedoelde kampong Ana, en wien worden toegevoegd een mede boven de formatie te voeren adspirant-controleur, een inlandsche schrijver, een inlandsche vertegenwoordiger (wakil) te Long Bloe-oe (de woonplaats van het in vorige verslagen meermalen genoemde hoofd der Kajan-Dajaks Kwing Irang), een korps gewapende politiedienaren van 50 man onder 5 gegradueerden en een Europeeschen instructeur, een vaccinateur, zoomede een nog aan te schaffen stoomvaartuig met 8 inlandsche opvarenden, en eenige inlandsche (Bahau'sche) prauwen, het eerste meer bepaaldelijk voor het bevaren van de Mahakkam van Tepoeh tot Long Bagoen aan den voet der watervallen. Voorts werd bij het aangehaald besluit het noodige geregeld voor het verkrijgen te Tepoeh van een geschikt terrein voor onze tijdelijke bestuursvestiging, de oprichting van de noodige temporaire gebouwen aldaar (ook van een zoutverkooppakhuis, te openen nadat in Koetei het zoutmonopolie van den sultan zal zijn vervallen), het opwerpen van twee met lilla's te bewapenen inlandsche versterkingen (koeboe's), één te Long Bloe-oe en één meer stroomafwaarts in de nabijheid der watervallen, zoomede het openkappen van een voetpad van Long Bagoen over Long Deho (woonplaats van Bang Jok, een hoofd der Longglat-Dajaks) naar Long Tepai (boven de watervallen).

Blijkens het verslag van 1898 (blz. 19) was aan dr. Nieuwenhuis ook opgedragen zich, na afloop van de werkzaamheden der commissie voor de voorbereiding eener eventueele bestuursvestiging in Centraal Borneo, te begeven naar de Boven-Kajan, het gebied der Kenja-Dajaks, ten einde aldaar den stand van zaken op te nemen. Ter voldoening aan deze opdracht trok dr. Nieuwenhuis den 17den Juni 1899 van Samarinda (Beneden-Koetei) opnieuw het binnenland in. Volgens een schrijven dd. 19 Maart jl. vertoefde hij toen nog steeds aan de Boven-Mahakkam. Oorspronkelijk er op gerekend hebbende om reeds een paar maanden vroeger de reis naar de Kajan te kunnen aanvaarden, was hij hierin door verschillende omstandigheden verhinderd geworden. Inmiddels was in October en November 1899 door dr. Nieuwenhuis, vergezeld o. a. van twee onderofficieren van den topographischen dienst (een opnemer en een photograaf), een tocht ondernomen naar het brongebied van de Mahakkam aan de grens met Serawak, o. a. om het gebergte in die streek voor zooveel mogelijk in kaart te brengen, hetgeen gedurende het vroeger verblijf boven de watervallen niet mogelijk was geweest. Hierbij bleek dat het Boven-Kapoeas-scheidingsgebergte, hoofdzakelijk in oostelijke richting, zich aanvankelijk voortzet door het gebied van de Boven-Mahakkam, waar het verderop onderbroken wordt door het vulkanisch bergland, dat beheerscht wordt door den Batoe Tibang, welke berg (volgens de opvatting der Bahau's het middelpunt der aarde) op dezen tocht voor het eerst door dr. Nieuwenhuis werd aanschouwd. In deze vroeger door Batang Loepars of Hiwans uit Serawak druk bezochte streek, waar de reizigers zich gedurende 18 dagen ophielden, ontmoetten zij al dien tijd geen sterveling, noch werden versche sporen waargenomen van het verblijf van menschen. Hieruit en uit berichten, uit de Bo- en de Oga-streken ontvangen, blijkt dat er zich tegenwoordig zeer weinig Serawaksche onderdanen meer op ons gebied ophouden, en dat in Serawak goed gewaakt wordt tegen het overschrijden van de grens. Die grens is de waterscheiding tusschen de Mahakkam en de Njangéjan, een linker-zijrivier van de Batang Redjang, welke gevormd wordt door bergruggen van 700 à 1600 M. hoogte, zoodat hier niet licht grensquaesties zullen ontstaan.

In Kotta Waringin, het grootste der zuidelijke leenlanden van het gewest, zijn de toestanden lang niet zooals zij behooren te zijn. Bij zijn bezoek aan dat landschap in Augustus 1899 heeft de resident den radja daarover ernstig onderhouden en bovendien in eene ook door de landsgrooten en andere pangerans bijgewoonde vergadering nogmaals krachtig op verbetering aangedrongen. Sedert heeft wel eenige verandering ten goede plaats gevonden. Met den radja is — evenals met alle andere inlandsche zelfbesturen in het gewest — een suppletoir contract gesloten, waarbij het havenbeheer en de havenpolitie aan het Gouvernement worden overgedragen.

In Pegatan-Koesan (zuidelijk deel der Oostkust) mag de toestand bevredigend heeten. De bestuurder evenwel is verslaafd aan opium en laat alles over aan zijn zwager, den mangkoe boemi.

Wat het hiervóór reeds eenige malen genoemde landschap Pasir betreft, is in Januari jl. de resident gemachtigd om den reeds tijdelijk met het bestuur belasten pangeran Mangkoe Djaja Kesoema Adiningrat, die door de landsgrooten in overleg met hem, resident, en met inachtneming van de landsgebruiken tot sultan was gekozen, als zoodanig te erkennen en te bevestigen, nadat hij zich o. a. vooraf zal hebben verbonden om mede te werken tot het sluiten van een nieuw politiek contract.

De verhouding tot het inlandsch zelfbestuur van Koetei bleef uiterst bevredigend. In de plaats van den op 2 December 1899, na een circa 50-jarig bestuur, overleden sultan is voorloopig als zoodanig opgetreden zijn oudste wettige zoon, reeds in 1876 onder den titel van „sultan moeda" als toekomstige opvolger aangewezen. In Maart jl. is de resident gemachtigd om bedoelden

[1]) Bijzonderheden omtrent den tocht kunnen blijken uit een verslag van de hand van dr. Nieuwenhuis, opgenomen in deel XVII, afl. 2 en 3, van het Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap te Amsterdam.

pangeran MOHAMAD ALIMOEDIN, ook genaamd pangeran PRABOE ANOEM, als sultan van Koetei te erkennen en te bevestigen, nadat deze bij de door hem te passeeren akte van verband tevens zal hebben verklaard te zullen medewerken tot het sluiten van een nieuw politiek contract, tot eene nadere regeling van de grenzen van het landschap, alsmede tot de overdracht aan het Gouvernement, tegen schadeloosstelling, van de tolrechten, pachten en monopoliën in Koetei.

Sedert in den loop van 1897 in de Berouwsche landschappen Sambalioeng en Goenoeng Taboer de inlandsche posthouder vervangen is door een controleur — ter standplaats Goenoeng Taboer of juister te Tandjong Redeb — is de toestand aldaar zeer vooruitgegaan. Op verzoek van en in overeenstemming met den bestuurder van Goenoeng Taboer werden de zaken der Badjau's geregeld. Dit zwervend volk heeft zich thans betere huizen gebouwd; de bevelen van den sultan en van het bestuur worden behoorlijk opgevolgd en het aan het zelfbestuur verschuldigd hoofdgeld, bekend onder den naam van „sima", wordt betaald, terwijl het in 1897 nog gewoon geweigerd was.

Ook in Boeloengan was de stand van zaken bevredigend. Vermoedelijk als gevolg van ons optreden naar aanleiding van den in 't vorig verslag vermelden sneltocht, waarvan een gouvernementsonderdaan het slachtoffer was geworden, zijn een 100-tal Makoelit-Dajaks, in gezelschap van het Segari-hoofd LIG PAN, naar Boeloengan komen afzakken. Deze Dajaks zijn afkomstig van de kampong Long Liton, gelegen aan de Long Pandjoengan, eene rechter-zijrivier van de Long Bahau, welke weder eene linker-zijrivier is van de Long Kaja-Boeloengan, zeven dagen roeiens boven de groote watervallen van de Kajan. Zoolang de tegenwoordige sultan aan het bestuur en er een Europeesch ambtenaar te Boeloengan (eigenlijk te Tandjong Seilor) gevestigd is, was nog niemand hunner tot het drijven van handel op de hoofdplaats geweest. LIG PAN maakte zijne opwachting bij den controleur en gaf de verzekering dat het bestuur voortaan op hem vertrouwen kon en dat hij zich borg stelde voor zijne eigen onderhoorigen, terwijl hij tevens verklaarde steeds bereid te zijn om hulp te verleenen ook wanneer zijn bijstand buiten Boeloengan noodig mocht zijn. Ook de hoofden der Makoelits brachten den controleur een bezoek.

Door eene nadere overeenkomst met het inlandsch zelfbestuur van Boeloengan dd. 25 Juli 1899, goedgekeurd en bekrachtigd bij gouv. besluit dd. 12 October d. a. v. nº. 35, werden alsnog ook voor dat landschap en zijne ingezetenen onze mijnverordeningen bindend verklaard.

Door het bestuur werden met de verschillende zelfbesturen ter Oostkust besprekingen gehouden ten einde tot eene beperking te komen van het gebruik om sneltochten te ondernemen. Had het daartoe strekkend overleg met den sultan van Koetei in 1897 reeds geleid tot eene algeheele afschaffing van het gebruik in het gebied van de Mahakkam tot en met de kampong Melak, in Juli 1899 werd te Tandjong Redeb (Goenoeng Taboer), in tegenwoordigheid van het bestuur, door de vrouwelijke Dajaksche radja's van de aan de Boven-Mahakkam gelegen kampongs Djoelohang en Sega, respectievelijk genaamd SI MANGDJOENG GALAR ADJI BIN en SI LOHING GALAR ADJI INTAN, de eed afgelegd dat zij zoowel als hare onderhoorigen zich in den vervolge van het houden van sneltochten zouden onthouden.

De algemeene gezondheidstoestand liet gedurende 1899 in de gouvernementslanden van het gewest zeer weinig te wenschen over. Ook in de zelfbesturende landschappen ter Oostkust kwamen geene ziekten van ernstigen aard op eenigszins groote schaal voor. In het landschap Kotta Waringin bleef de pokziekte in de eerste maanden van het jaar nog vele offers eischen.

De veestapel had niet van epizoötieën te lijden.

Over het algemeen bleef de handel vrijwel stationnair.

Slechts in enkele streken werd een zeer bevredigende rijstoogst verkregen. In een groot gedeelte van het gewest daarentegen viel het beschot erg tegen, vermoedelijk uithoofde van de zware regens in den westmoesson en de daarop gevolgde langdurige felle droogte. De tabaksproductie was grooter dan in 1898, doch de qualiteit liet veel te wenschen over. Aan de in de afdeeling Pasir en de Tanah Boemboe-landen gedreven pepercultuur werd, in verband met de gestegen marktwaarde van het product, opnieuw uitbreiding gegeven. Ook tot het aankweeken van rottan wordt meer en meer overgegaan. Met getah werden goede zaken gemaakt. De copraprijzen waren het geheele jaar door laag.

De Islam bleef langzaam voortschrijden onder de heidensche bevolking van dit gewest. Het aantal Mekkagangers was veel geringer dan in 1898.

§ 15. *Celebes en onderhoorigheden.*

In het onder ons rechtstreeksch bestuur staand gedeelte van dit gewest bleef het gedurende 1899 volmaakt rustig. De in 't vorig verslag (blz. 35) vermelde militaire demonstratie te Boelekomba (afdeeling Zuiderdistricten) heeft in zoover nog eene nawerking gehad, dat de houding der anak's kraeng (afstammelingen van hoofden) in die buurt gepaster is geworden. Over de aanwijzing van Makasser als verblijfplaats aan den in 1892 naar West-Java gerelegeerden ex-regent van Labakang (afdeeling Noorderdistricten) en een paar zijner familieleden zie hoofdst. F § 8.

Omtrent den politieken toestand van het vorstengebied is het volgende te vermelden

Na het voorgevallene met opzicht tot de onderhoorigheid Lipoekasi (zie vorig verslag) werd in Tanette de rust niet meer verstoord. Door de leenvorstin werd afgezien van de vergoeding, aan eenige lieden van Barroe opgelegd als schadeloosstelling voor de door hen, in verband met de Lipoekasi-quaestie, op het gebied van Tanette aangerichte schade. De zaak werd in der minne geschikt en de verstandhouding tusschen de twee landschappen is nu weder goed te noemen.

In het laatst van 1899 ontstonden vijandelijkheden tusschen Boni en Wadjo. De schuld hiervan lag bij den twistzieken AROE PENEKI, een der zes voornaamste vorsten van Wadjo. In de meening verkeerende dat de Bonische grenskampong Solo heulde met een zijner ondergeschikte hoofden AROE BOLA, met wien hij oneenigheden had, werd deze plaats door hem in brand gestoken. De leenvorst van Boni eischte hiervoor eene boete volgens 's lands gebruiken. Toen deze niet werd voldaan, zijn eisch integendeel met hoon werd afgewezen, gelastte de vorst zijn zoon, den poenggawa (legerbevelhebber), om Peneki te bezetten, wat zonder slag of stoot geschiedde, terwijl AROE PENEKI juist afwezig was. Hierover gebelgd, heeft deze toen, in stede van te trachten zijn eigen kampong te heroveren, een aanval gedaan op de aan de Tjinrana-rivier gelegen Bonische kampong Pompanoewa (dezelfde welke tijdens de Bonische expeditie van 1860 door onze troepen bezet werd). De aanval werd echter afgeslagen, en met een verlies van 200 man aan dooden en gewonden moest AROE PENEKI aftrekken, na slechts een paar huizen in brand te hebben gestoken. De poenggawa van Boni vernielde nu zijnerzijds Peneki, vertrok daarop naar Pompanoewa en vervolgde AROE PENEKI tot de grootste kampong van diens gebied, Singkang, mede aan de Tjinrana gelegen. Hier werd van beide zijden verwoed gestreden. Het gevecht eindigde met eene volkomen overwinning door de Boniërs, wier aantal volgens schatting 16000 zou hebben bedragen. De geheele kampong Singkang, meer dan 1000 huizen tellende, werd in de asch gelegd. Alleen de mesdjid bleef gespaard. Na deze gevoelige tuchtiging legde AROE PENEKI het hoofd in den schoot en betaalde de door den vorst van Boni vroeger gevorderde boete. Zoo stonden de zaken toen de waarnemende hoofdvorst (aroe matowa) van Wadjo AROE BETTING, beducht voor verdere wraakneming van de zijde van Boni, de tusschenkomst van den gewestelijken gouverneur inriep om dit te voorkomen. Deze schreef den vorst van Boni aan om zijne troepen uit Wadjo terug te roepen, aan welken last onmiddellijk werd voldaan. Eenige dagen later ging de gouverneur met het flottieljevaartuig *Ceram* en het gouvernementsstoomschip *Zwaan* naar Badjoa (Boni), waar de resident ter beschikking, die van Paré Paré af de reis over land (via Sidenring en Wadjo) gemaakt had, zich bij hem voegde. Bij zijne komst in Wadjo had bedoelde resident daar nog allerwegen schrik en ontsteltenis aangetroffen. Eerst op zijne herhaalde verzekeringen dat geene invallen van de zijde van Boni te duchten waren, kwamen er de gemoederen van lieverlede tot kalmte en keerden velen, die met have en goed naar elders gevlucht waren, in hunne woningen terug. De resident werd dan ook in brieven uit Wadjo de door de „kompanie" gezonden reddende engel genoemd. Het was genoemden ambtenaar verder gelukt in aanraking te komen met al de zes vorsten van Wadjo, die op zijn aandrang eindelijk overgingen tot de verkiezing van een „aroe matowa". Tot deze sinds 1896 onvervuld gebleven waardigheid werd benoemd ISHAKA MANGGABARAM KRAENG MANGGEPPE, een volle neef van den in 1881 overleden hoofdvorst van Wadjo, verder neef, tevens zwager, van den ons zeer goedgezinden vorst van Sidenreng (met wiens volle zuster hij gehuwd is), en oom van den vorst van Gowa; ook aan de meeste vorsten en grooten in Wadjo is hij verwant. Bezadigd en onbaatzuchtig heeft hij veel invloed, zoodat met grond verwacht kan worden dat door zijne

verheffing aan den van 1896 af dagteekenenden toestand van anarchie in het groote Wadjo'sche rijk verbetering zal komen.

Den 24sten Februari jl. debarqueerde de gouverneur en vertrok naar Boni, waar de leenvorst hem de beide volgende dagen officieele bezoeken bracht. Bij die gelegenheden werd de vorst er met nadruk op gewezen dat hij voorbarig gehandeld had door na het verbranden van Solo dadelijk zelf tot het nemen van represailles over te gaan; dat het politiek contract hem eigenmachtig oorlogvoeren verbiedt, en dat, ware de krijgskans ten gunste van Wadjo gekeerd met het gevolg dat de Wadjoreezen Boni waren binnengedrongen, het Gouvernement in groote moeielijkheden zou zijn geraakt; dat bovendien, als hij van het verbranden van Solo had kennis gegeven, door het Gouvernement eene ruime schadevergoeding van Wadjo zou zijn geëischt en dat het misschien dan niet noodig zou zijn geweest tot tuchtiging over te gaan. De vorst erkende het verkeerde van zijn voorbarig handelen en riep de vergiffenis van het Gouvernement in, te zijner verontschuldiging aanvoerende dat Aroe Peneki hem herhaaldelijk op grove wijze beleedigd, zijn grondgebied, dat hij van het Gouvernement in leen ontvangen en beloofd heeft ongeschonden te zullen bewaren, aangerand en zich bovendien niet ontzien had om te trachten Lamoeroe, een vazal van Boni, tot ontrouw en verzet tegen zijn wettigen vorst over te halen. De gouverneur gaf daarop te kennen voor ditmaal en onder deze omstandigheden de verontschuldiging aan te nemen, echter met nadrukkelijke vermaning aan den leenvorst om zich in den vervolge stipt aan het contract te houden en, zoo hij weder moeielijkheden met een of ander rijk mocht ondervinden, de bemiddeling van het Gouvernement in te roepen en niet dadelijk eigenmachtig naar de wapenen te grijpen.

Na den 27sten een tegenbezoek aan den vorst te hebben gebracht, keerde de gouverneur den volgenden dag naar Badjoa terug en embarqueerde daar aan boord van de *Zwaan* om nog denzelfden dag, vergezeld van de *Ceram*, naar Palima aan de monding der Tjinrana te stoomen. De gouverneur meende nu van de verlegenheid, waarin Wadjo zich bevond, gebruik te moeten maken om door een persoonlijk bezoek onzen invloed aldaar te versterken. In den morgen van den 1sten Maart werd met eene gewapende stoomsloep, welke twee andere gewapende sloepen op sleeptouw had, de rivier opgestoomd. Dien dag kwam de flottielje tot Kampiri, de eerste groote kampong op Wadjo'sch gebied, waar de „pilla", een der vorsten, werd ontmoet. Den volgenden dag werd doorgegaan tot Tempé, dicht bij het meer van dien naam. Overal wekte de komst der sloepen groot opzien en honderden kwamen op het geluid van de stoomfluit aansnellen om het schouwspel gade te slaan. Aan den benedenloop der Tjinrana, boven de kampong van dien naam, wordt enkel licht bosch aangetroffen; hoogerop echter zijn de oevers meer bewoond en bewoud. Voorbij de verbrande kampong Singkang, even vóór Tempé, wordt het terrein heuvelachtig en rijzen kleine granietkopjes op. Van uit Tempé maakte de gouverneur nog een tocht naar het meer, dat eigenlijk niets anders is dan eene uitgestrekte strook ondergeloopen land, aan de oevers sterk begroeid met riet. Het geheel deed aan de meren van de Boven-Kapoeas denken. In den drogen tijd krimpt de oppervlakte sterk in en wordt de drooggevallen zoom met djagong beplant. Het meer zou dan zelfs geheel te doorwaden zijn. De oevers zijn sterk bevolkt. Te Tempé had de gouverneur eene ontmoeting met den waarnemenden hoofdvorst van Wadjo, Aroe Betting, met wien de plaats gehad hebbende keuze van den nieuwen „aroe matowa" werd besproken, en wiens medewerking werd ingeroepen, opdat in de toekomst eene betere orde van zaken in Wadjo zou heerschen. In den morgen van den 3den Maart werd de terugreis ondernomen, welke stroomaf in ongeveer een half etmaal werd afgelegd, zoodat men nog vóór den avond aan boord terug was.

De topographische opneming van het Gowa'sche gebied werd, zonder dat daarbij moeielijkheden werden ondervonden, voortgezet en beëindigd. In Mei 1899 legde de gouverneur, vergezeld van civiele en militaire autoriteiten, een tegenbezoek af bij den vorst van Gowa, die hem blijkens het vorig verslag reeds spoedig na zijn optreden als hoofd van het gewest zijne opwachting had gemaakt. De ontvangst liet niets te wenschen over. Inziende eene onregelmatigheid te hebben begaan door van het huwelijk van zijn zoon met eene dochter der vorstin van Barroe geene kennisgeving aan het bestuur te doen, kwam de vorst, vergezeld van eenige zijner grooten, in September 1899 zijne verontschuldiging hiervoor aanbieden.

Namens den vorst van Laikang werd de tusschenkomst van den controleur van Takalar ingeroepen in een geschil tusschen Kraeng Poenaga en den glarang van Tjikowang, welk geschil zoodanige afmetingen had aangenomen dat de vorst een bloedbad verwachtte. Het gelukte den controleur Kraeng Poenaga van zijne bloedige voornemens te doen afzien.

Na eene ter zake gehouden bespreking bleek dat de vorstin van Soeppa, die in haar armoedig rijkje geene rechten heft, zich om die reden bezwaard achtte de bevoegdheid tot het heffen van in- en uitvoerrechten, enz., aan het Gouvernement af te staan. In Februari jl. is de vorstin overleden.

Wat Sidenreng betreft, werd de vorst, toen de gouverneur hem in Juli 1899 te Paré Paré een bezoek bracht, blijkens eene van hem verkregen verklaring, bereid bevonden om ten deze de noodige medewerking te verleenen.

Omtrent Wadjo is hiervóór reeds een en ander medegedeeld. Zuid-Tempé is nog steeds in handen van La Moedakalang, den zoon van Aroe Peneki (zie vorig verslag, blz. 36). De waarnemende hoofdvorst was niet bij machte hem te verdrijven.

Zooals verleden jaar is gemeld, was in Loewoe tot opvolgster van den in Maart 1898 overleden vorst gekozen We Kamba Daeng ri Bômpa, echtgenoote van den „opoe tjanning" (kroonprins-troonsopvolger). Hoewel eigenlijk in strijd met het politiek contract, is tegen deze keuze geen bezwaar gemaakt, omdat We Kamba volgens de landsinstellingen werkelijk meer recht op den troon had dan haar echtgenoot. Alvorens bevestigd te kunnen worden, moest de gekozen vorstin evenwel eerst ingevolge art. 4 van het vigeerend politiek contract de verklaring afleggen dat zij dit contract getrouw zou nakomen. Ten einde nu die bevestiging met de daaraan voorafgaande formaliteiten te bewerkstelligen en tevens eenige andere aangelegenheden te bespreken, begaf de gouverneur zich in het begin van November 1899 naar Palopo, de hoofdplaats van Loewoe. De omstandigheden waren hem echter al zeer ongunstig, daar We Kamba ieder oogenblik hare bevalling wachtende was en derhalve van hare bevestiging geen sprake kon zijn, terwijl ook geen bespreking van zaken kon plaats hebben, daar de „opoe tjanning" en de overige landsgrooten niet voldeden aan het verlangen van den gouverneur om hem hunne opwachting te komen maken, niettegenstaande zij daartoe driemaal in de gelegenheid werden gesteld. Onverrichterzake werd daarop naar Makasser teruggekeerd. Onlangs is dit bezoek herhaald en thans met beter gevolg. Vergezeld van de oorlogsschepen *Holland* en *Sumatra* kwam de gouverneur met het gouvernementsstoomschip *Snip* op 25 April jl. ter reede Palopo aan. Twee dagen later debarqueerende, zag zich alsnu de gewestelijke bestuurder behoorlijk ontvangen. Met het voorgeschreven ceremonieel werd hij naar de voor hem bestemde woning geleid, waar hij aan de verzamelde landsgrooten het doel van zijne komst bekend maakte. Nadat met de voorloopige besprekingen omtrent de aan te gane akte van verband en de overneming van de tolrechten eenige dagen waren heengegaan, werd den 2den Mei de vorstin, na plechtige beëediging, onderteekening en bezegeling van de bedoelde akte, in hare waardigheid bevestigd. We Kamba heeft zich o. a. verbonden om mede te werken tot eene regeling van de noordelijke grens van het landschap op de wijze als nader door het Gouvernement zal worden aangegeven (zie ook blz. 39). Het zelfbestuur werd echter niet genegen bevonden om het recht tot het heffen van tolrechten aan het Gouvernement af te staan. Eenige dagen na de installatie van de vorstin is de gouverneur naar Makasser teruggekeerd.

Het op 13 December 1897 met Loewoe gesloten suppletoir contract, betreffende de overdracht aan het Gouvernement van het recht tot het vergunnen van mijnbouwkundige opsporingen en tot het verleenen van concessies voor mijn- en landbouw in Loewoe, en verder houdende toepasselijkverklaring van de gouvernements-mijnverordeningen op genoemd landschap en zijne ingezetenen, is, tegelijk met een op 23 October t. v. met het zelfbestuur van Laiwoei gesloten suppletoir contract van geheel dezelfde strekking, voorwaardelijk goedgekeurd en bekrachtigd bij gouv. besluit dd. 4 April jl. nº. 2.

De zelfbesturen van de Kaïlische landschappen Palos, Donggala en Towaëli teekenden eene gelijke verklaring als de vorst van Sidenreng, ten blijke van hunne gezindheid om aan het Gouvernement het recht van tolheffing, enz., in hun gebied af te staan. De met hen respectievelijk op 17, 18 en 21 Januari 1897 gesloten suppletoire contracten, waardoor het recht om in hun gebied mijnbouwkundige opsporingen te vergunnen en mijn- en landbouwconcessies uit te geven in handen van het Gouvernement is gekomen, werden goedgekeurd en bekrachtigd

bij gouv. besluit dd. 22 Maart jl. n°. 39. De landsgrooten van Towaëli wezen in Juni 1899, in overeenstemming met den bestuurder (madika), diens vollen neef Djaijalangkara Mange Dompo tot opvolger in het bestuur aan. Bij gouv. besluit van 2 November 1899 n°. 20 werd deze keuze bekrachtigd. In Februari jl. is de madika overleden.

Ook in Tontoli werd in 1899 een bestuursopvolger gekozen. Aangewezen werd des radja's oudste wettige zoon Tegelang Hadji Ali, wiens keuze werd goedgekeurd bij gouv. besluit van 29 Augustus 1899 n°. 32. In dit landschap werd van het zelfbestuur eveneens meerbedoelde verklaring verkregen omtrent de overdracht van het recht tot het heffen van in- en uitvoerrechten, enz.

Zoodanige verklaring werd ook afgelegd door de bestuurders der Mandharsche landschappen Binoewang, Balangnipa, Madjene, Pambaoewang, Tappalang en Mamoedjoe. De respectievelijk op 19, 21, 20, 21 en 23 Juni 1897 met de zelfbesturen der eerstgenoemde vijf staatjes gesloten suppletoire contracten tot overdracht aan het Gouvernement van het recht om mijnbouwkundige opsporingen te vergunnen en concessies tot mijnontginning uit te geven werden goedgekeurd en bekrachtigd bij gouv. besluit van 22 Maart jl. n°. 40, terwijl met Mamoedjoe, door welks bestuurders bedoelde overdracht reeds geschied was bij het nieuwe politiek contract van 30 September 1896, onder dagteekening van 15 December 1899 eene (bij gouv. besluit dd. 22 Maart 1900 n°. 41 goedgekeurde en bekrachtigde) suppletoire overeenkomst tot stand kwam, houdende toepasselijkverklaring van onze mijnverordeningen op dat landschap en zijne ingezetenen. In zoodanige toepasselijkverklaring is ook reeds door de bestuurders van de vijf overige zooeven genoemde Mandharsche landschappen bewilligd.

De blijkens het vorig verslag aan het Mandharsche landschap Tjenrana, wegens eene daar in Juli 1897 gepleegde strandroof, opgelegde vergoeding werd nog niet voldaan.

In April 1899 maakte de gouverneur eene reis naar het eiland Soembawa tot bezoek van het rijk van dien naam en van de mede op Soembawa gelegen landschappen Dompo, Sanggar en Bima. Van zijn aanwezen te Laboean Kananga (Sanggar) werd gebruik gemaakt om de vroeger door de Regeering vastgestelde grens tusschen Dompo en Sanggar, na opmeting van enkele punten en een plaatselijk onderzoek, aan beide partijen duidelijk te maken, waardoor aan eene jarenlang bestaan hebbende onzekerheid een einde kwam. Zoowel in Soembawa en Bima als in Sanggar werd de oudste zoon van den vorst, respectievelijk genaamd Amaroellah, Moehamad Salahoeddin en Abdullah, als bestuursopvolger aangewezen, welke verkiezingen werden bekrachtigd bij gouv. besluiten dd. 9 Juli, 2 November en 9 Juli 1899 nos. 30, 21 en 29. Eerstgenoemde is evenwel in Januari jl. overleden.

Op de veiligheid van personen en goederen valt, vooral in de zelfbesturende landschappen, over het algemeen nog veel af te dingen. Ter hoofdplaats Makasser en omstreken geeft echter de toestand ten deze geen stof tot klagen en in de onderafdeeling Bonerate der afdeeling Saleijer werd in 1899 zelfs geen enkel geval van doodslag, verwonding of diefstal geconstateerd.

Over het algemeen was de gezondheidstoestand der bevolking gedurende 1899 bevredigend. Op het eiland Saleijer heerschten het geheele jaar door koortsen, die, evenals buikaandoeningen, ook ter hoofdplaats Makasser veelvuldig voorkwamen.

Nog steeds ging de handel min of meer gedrukt onder de slechte koffieprijzen. Vrij belangrijk was de omzet in boschproducten (vooral rottan), paarlemoerschelpen en copra.

De rijstoogst viel in de afdeelingen Noorder- en Oosterdistricten minder gunstig uit en mislukte in de afdeeling Makasser bijna geheel. In Takalar, de Zuiderdistricten en op Saleijer was het beschot, hoewel niet ruim, over 't geheel vrij bevredigend. De koffiecultuur gaf in de afdeelingen Zuider- en Oosterdistricten iets betere uitkomsten dan in 1898, maar toch viel in deze achteruitgang op te merken, evenals op Soembawa. De oogst van katjang, djagong en de verschillende oebisoorten was over het geheel bevredigend.

De zeevischvangst was wederom zeer loonend.

Op Mohammedaansch godsdienstig gebied werd niets bijzonders waargenomen. De Islam bleef bekeerlingen maken onder de Alfoeren van Centraal Celebes en het zuidoostelijk schiereiland, zoomede op Soembawa onder den kleinen volksstam der To Donggo.

De in de onderafdeelingen Boelekomba en Binamoe (afdeeling Zuiderdistricten) gevestigde zendeling-leeraren hadden ook in het afgeloopen jaar zeer weinig succes van hun evangelisatie-arbeid.

§ 16. *Menado.*

Ten vervolge op het in 't vorig verslag medegedeelde omtrent de in Maart 1899 ter Noordkust van Celebes — te Soemalata in het district Kwandang der onderafdeeling Limbotto (afdeeling Gorontalo) — plaats gehad hebbende ongeregeldheden, is thans te vermelden dat de beide hoofdaanleggers Alaboe en Tamoeoe, en de moordenaar van den heer Knappert, de gewezen imam van Boentai, in November d. a. v. veroordeeld zijn tot respectievelijk 20, 15 en 20 jaren dwangarbeid in den ketting. Aan enkele andere personen, die niet rechtstreeks in de zaak betrokken zijn geweest, doch van de gelegenheid gebruik hebben gemaakt om kleine wanordelijkheden te plegen, zijn minder zware straffen opgelegd. Als blijk van waardeering voor de in deze door het districtshoofd van Kotta en door het gewezen districtshoofd van Kwandang aan den lande bewezen diensten (zie vorig verslag, blz. 37), schonk de Gouverneur-Generaal aan den eerste de kleine gouden ster voor trouw en verdienste en aan den andere de zilveren ster benevens eene gratificatie van f 1000.

In April jl. is gedurende korten tijd een detachement militairen (25 man onder een officier) uit het garnizoen van Menado gedetacheerd geweest te Paleleh (Bwool) tot steun van het bestuur bij het onderzoek in zake den moord en diefstal gepleegd op een Gorontalees in dienst van eene daar werkende mijnbouwonderneming, van welk misdrijf, dat tot zekere gisting onder de bevolking had aanleiding gegeven, eenige lieden verdacht werden die aan den radja van Bwool waren vermaagschapt. Uit de ontvangen voorloopige berichten is reeds gebleken dat het onderzoek een kalm verloop heeft gehad. Door de aanwezigheid van militairen het nuttelooze van wederstand ingezien hebbende, hadden de boosdoeners zich zonder verzet aan het bestuur overgegeven.

Met de inlandsche zelfbesturen van de Sangi- en Talauteilanden werden, overeenkomstig het in 't vorig verslag besproken ontwerp, in den loop van het verslagjaar nieuwe politieke contracten gesloten.

Door een aantal hoofden van Bolang Mongondo werd tegen hun radja eene aanklacht ingebracht, bij de ontvangst waarvan de vorst zich juist op de gewestelijke hoofdplaats bevond. Hiervan werd gebruik gemaakt om ook de aanklagers daarheen op te roepen. Nadat bij het ter zake gehouden onderzoek de klachten deels onwaar, deels schromelijk overdreven bevonden waren, werd een zestal hoofden, waaronder de president-radja Datoe Cornelis Manoppo, uit hunne waardigheid ontslagen. De loop, welken deze zaak heeft genomen, zou volgens het gewestelijk verslag den invloed van het Gouvernement in Bolang Mongondo zeer hebben doen toenemen. Overeenkomstig het door radja en hoofden tijdens hun aanwezen ter hoofdplaats Menado eenparig gedaan verzoek is onlangs door de Indische Regeering machtiging verleend om bij suppletoir contract de verdeeling van de inkomsten, welke hun door het Gouvernement worden uitbetaald, meer dan door de vigeerende contracten bereikt is, in overeenstemming te brengen met de aloude landsinstellingen en gebruiken. De grens tusschen Bolang Mongondo en de Minahassa kon nog niet definitief worden geregeld. Mede was nog in behandeling een geschil omtrent de grens tusschen het landschap Kaidipang en het district Attingola van de afdeeling Gorontalo.

In Februari 1899 werden de verschillende landschappen aan de Tomini-bocht door den assistent-resident van Gorontalo en den controleur der Tomini-bocht per gouvernementsstoomschip *Raaf* bezocht. Suppletoire contracten ter verzekering aan het Gouvernement van de bevoegdheid om ook in dit gedeelte van het gewest tot de heffing van in- en uitvoerrechten en accijnzen over te gaan, werden bij deze gelegenheid achtereenvolgens gesloten met het hoofd van Mapane (met Tambarana), den radja en de grooten van Todjo, de vorstin en de grooten van Saoesoe, de vorstin en de grooten van Parigi, de hoofden van Ampibaboe, Toriboeloe, Kasimba en Sigenti, den radja en de grooten van Maoeton en het hoofd van Posso (Sajawosé) en zijne ado's. Deze overeenkomsten, waarbij de aan bedoelde landschappen toekomende schadeloosstellingen voor de overgedragen tolrechten werden bepaald, in totaal, op een bedrag van f 5375 's jaars, werden goedgekeurd en bekrachtigd bij gouv. besluit van 31 Mei 1899 n°. 3. Op deze reis kon bovendien met het zelfbestuur van Saoesoe een geheel nieuw politiek contract worden gesloten. In Mei en Juli 1899 maakte de *Raaf* opnieuw reizen in de Tominibocht. De eerste maal werden o. a. Saoesoe, Maoeton en Parigi aangedaan om den stand van zaken aldaar op te nemen en de vorstin van eerstgenoemd landschap uit te noodigen tot eene conferentie ter regeling van de grenzen van haar gebied, terwijl in Juli alle landschappen werden bezocht om de zelfbesturen mededeeling te doen van de inlijving van hun territoir bij het

gouvernementstolgebied en hen voor te bereiden op de komst van het personeel der recherche (verg. vorig verslag, blz. 161).

In het begin van 1899 slaagde de controleur der Tomini-bocht er in om een oorlog te voorkomen tusschen de Tolage- en de Topebatoe-Alfoeren en de geschillen hunner hoofden, welke daartoe dreigden aanleiding te geven, in der minne te schikken. Eenigen tijd later werd, onder leiding van den resident van Ternate en onderhoorigheden, bijgestaan door genoemden controleur en den posthouder van Banggaai, te Boenta eene conferentie gehouden tusschen den radja van Banggaai, de hoofden van Boenta en de hoofden der Laina-Alfoeren te eener en den radja van Todjo en de hoofden van Bongka ter andere zijde, welke ten doel had de voortdurende oorlogen tusschen Todjo- en Banggaai-Alfoeren aan de grenzen en in het algemeen het koppensnellen in elkanders gebied tegen te gaan. Van deze bijeenkomst worden goede gevolgen verwacht. Eene tweede samenkomst had in Juni 1899 plaats te Toboli (Parigi) tusschen den controleur der Tomini-bocht, de hoofden van Mapane, de hoofden der Topebatoe-Alfoeren en de grooten van Parigi te eener en de radja's van Belomaro (Sigi) en Towaëli ter andere zijde. Daarbij werd met wederzijdsch goedvinden bepaald dat de landstreek Tanaboa in het zuiden van Parigi administratief uitsluitend tot dat landschap behoort, doch de hassil voor de helft aan Sigi zal worden afgestaan; dat de grens van het gebied van Mapane en de Topebatoe-Alfoeren met Saoesoe de Tambarana-rivier is, en dat genoemde streek en genoemde Alfoeren aan Sigi geen gehoorzaamheid meer schuldig zullen wezen, mits voortaan betalende eene vaste jaarlijksche som van 100 rijksdaalders. Deze overeenkomst wacht echter nog op de bekrachtiging door den vorst van Sigi. Het doel er van is Parigi, Saoesoe, Mapane en de Topebatoe-Alfoeren administratief geheel van Sigi en Towaëli onafhankelijk te maken, ten einde in hun gebied van uit Posso meer invloed te kunnen uitoefenen.

Voorts werd door den controleur der Tomini-bocht getracht Parigi te zuiveren van een paar woelgeesten, die door allerlei wandaden het land in beroering hielden, namelijk twee zonen van den bekenden rijksbestuurder Bapa I Latjado, met namen Lanti Gaoe en Koesa, en hoewel het niet gelukte hen in handen te krijgen (welke pogingen tegenwerking ondervonden van de zijde van Towaëli en Belomaro), moeten zij niettemin met hun vader Parigi verlaten hebben, terwijl, uit aanmerking van de veranderde stemming te hunnen opzichte in Parigi ontstaan, het te verwachten is dat zij thans voorgoed aan de Palos-baai, waarheen zij zich begeven hadden, zullen blijven.

Te Posso werden op 22 October 1899 tusschen den gouverneur van Celebes, bijgestaan door den aan dezen toegevoegden resident voor de inlandsche zaken, en den resident van Menado besprekingen gehouden over de regeling van de in vorige verslagen bij herhaling vermelde quaestie betreffende het gezag over de Alfoeren, die het Posso-gebied bewonen. Overeenkomstig de conclusie van de beide gewestelijke bestuurshoofden is sedert door de Regeering in beginsel beslist dat het wenschelijk is een gedeelte van het gebied benoorden het meer van Posso, waarop Loewoe thans aanspraken doet gelden, aan den invloed van dat landschap te onttrekken. Nader moet echter nog worden uitgemaakt waar de grens zal loopen. In afwachting van de daaromtrent te treffen regeling is aan den resident van Menado last gegeven om den controleur der Tomini-bocht op te dragen goed toe te zien dat de Loewoe'sche gezanten, evenals vanouds, niet verder komen dan Landiandopo. Bij hare onlangs plaats gehad hebbende bevestiging heeft de nieuwe bestuurster van Loewoe (zie blz. 37) zich verbonden om mede te werken tot eene regeling van de noordelijke grens van het landschap op de wijze als door het Gouvernement nader zal worden aangegeven. Behalve de vorstin en grooten van Parigi waren verscheidene door den controleur der Tomini-bocht mede ontboden Alfoersche hoofden opgekomen om den gouverneur en den resident hulde te bewijzen. Door de aanwezigheid van een gezantschap van Loewoe te Panta nabij Posso zijn echter vele andere hoofden, die oorspronkelijk plan hadden tegenwoordig te zijn, niet verschenen.

De berichten van niet politieken aard, in het gewestelijk verslag aangetroffen, komen op het volgende neder.

Zooals gewoonlijk gingen ook in 1899 onder het nog heidensche deel der Minahassa-bevolking weder sommigen tot het Christendom over, terwijl ook op de Sangi- en Talaut-eilanden de evangelisatie verdere vordering maakte. Af en toe hadden ook overgangen tot den Islam plaats, en zulks niet alleen onder de Alfoeren op de langs de Tomini-bocht gelegen kustplaatsen, maar soms weleens onder inlanders die het Christendom beleden.

Waarschijnlijk als een gevolg van de geheerscht hebbende langdurige droogte, was het aantal lijders aan de anders meest voorkomende ziekten, nl. koortsen en buikkwalen, in 1899 uiterst gering en kon dientengevolge, daar ook geene andere ziekten in bijzondere mate optraden, de staat der volksgezondheid gunstig worden genoemd.

De uitvoer van copra neemt in vele streken, doch voornamelijk op de Sangi- en Talaut-eilanden, gestadig toe. Overigens kwam in den toestand van den handel geen wijziging van beteekenis.

Over het algemeen viel de rijstoogst vrij bevredigend uit, zij het ook dat op sommige plaatsen de langdurige droogte op de productie van nadeeligen invloed was. Onder die droogte had ook de miloe (djagong) te lijden. De aardvruchten, op de Sangi- en Talaut-eilanden een hoofdbestanddeel der volksvoeding, slaagden vrij goed. Als gevolg van de ongunstige weersgesteldheid in 1898 en het begin van 1899 gaf de koffiecultuur zeer slechte uitkomsten. Over de klapperproductie luidden de berichten gunstig. Dammar en rotting werden in belangrijke hoeveelheden uitgevoerd. In den laatsten tijd scheen echter in de landschappen aan de Tomini-bocht de opbrengst wat te zijn afgenomen.

In navolging van het in den aanvang van 1898, op het initiatief der radja's van Bolang Mongondo, Bolang Itang, Kaïdipang, Bintaoena en Bolang Oeki, alle ter Noordkust van Celebes, door het Gouvernement voor die landschappen toepasselijk verklaarde verbod tegen den invoer van opium en sterke dranken, werd in Mei 1900 (St. n°. 149), naar aanleiding van een verzoek van den radja van Maoeton (Tomini-bocht), dezelfde maatregel ook voor dat landschap uitgevaardigd. Voor het landschap Bwool ter Noordkust van Celebes, dat in 1898 niet onder den maatregel werd gebracht omdat onder de hoofden en een deel der bevolking het opiumverbruik nog te zeer in zwang is, werd intusschen, na overleg met den radja en zijne mantri's, in Augustus 1899 (St. n°. 243) alsnog overgegaan tot een verbod tegen den invoer van sterke dranken.

§ 17. *Amboina.*

Terwijl de aardbeving, welke op 6 Januari 1898 de hoofdplaats Amboina verwoestte, nog versch in ieders geheugen ligt en de nadeelige gevolgen daarvan nog steeds worden gevoeld, werd in den nacht van 29 op 30 September 1899 een deel van dit gewest, en wel hoofdzakelijk eenige kuststrooken van West- en Midden-Ceram, opnieuw geteisterd door eene ramp, welke door het daarmede gepaard gegane groote verlies aan menschenlevens en de totale vernietiging van al den eigendom der overlevenden, om niet te spreken van het lijden der vele gewonden, nog vreeselijker was dan die van 1898. In den bewusten nacht, ongeveer om 1 uur 40 minuten, werden de bewoners van Ceram opgeschrikt door een aardschok, welke vooral in de Elpapoetih-baai tamelijk hevig was. De schade, door deze aardbeving op zich zelf veroorzaakt, zou gering en weinig menschenlevens zouden te betreuren geweest zijn, indien de schok (die, blijkens het door den hoofdingenieur van het mijnwezen dr. R. D. M. Verbeek in October ingestelde plaatselijk onderzoek, niets te maken had met de aardbeving te Amboina) niet gevolgd was door eene zeebeweging, waardoor de kusten op verscheidene plaatsen overstroomd en de laaggelegen kampongs verwoest werden. Ten gevolge van den stoot n.l. zakten op sommige punten gedeelten van de kust, die uit los materiaal bestonden, in zee en veroorzaakten door de plotselinge waterverplaatsing golven, die tegen de kusten 2 à 6 en zelfs 9 M. hoogte bereikten. Deze golven ontstonden zeer plaatselijk en alleen dáár, waar stukken van de kust verdwenen zijn. Op andere punten, waar de schok wel gevoeld werd, maar geene stukken van de kust wegzakten, ontstonden geene golven en deze punten werden alleen dan overstroomd, als de ligging ten opzichte van de van elders komende golf dit toeliet. Op de noordkust van Ceram — en daar alleen in het bewesten Wahaai gelegen gedeelte — werd weinig schade geleden en gingen ook weinig menschenlevens verloren; op het nabij de noordwestkust gelegen eilandje Boano werden mede nagenoeg enkel materieele verliezen aangericht, doch op Ceram's zuidkust was het onheil des te grooter. Aldaar — in de buurt der twee aan den westkant der Elpapoetih-baai gelegen geheel verwoeste negorijen Paulohi en Samasoeroe — moet dan ook, naar het oordeel van dr. Verbeek, het centrum van den schok te zoeken zijn, van waaruit de zeebeweging zich naar alle zijden heeft uitgestrekt, ook naar het eiland Saparoea, waar een drietal laag gelegen kampongs

op de noordoostkust gedeeltelijk werden verwoest. Ofschoon uit de niet aanstonds verzwolgen negorijen ter Ceram's zuidkust velen zich nog naar het gebergte hebben kunnen wegspoeden, wijzen toch de schattingen omtrent het aantal aldaar omgekomenen (ter noord- en westkust telde men in 't geheel 12 dooden, waaronder eenige daar tijdelijk vertoevende bewoners van Boano) op een totaal van p. m. 4000, waaronder circa een 200-tal inwoners van Saparoea, die op Ceram bezig waren met sagokloppen en houtkappen, terwijl de overige ruim 3800 verdeeld waren over 19 geheel en 4 gedeeltelijk verwoeste Christen- en Mohammedaansche negorijen. Aan de Elpapoetih-baai werden al de negorijen getroffen (ten getale van 18, met p. m. 2450 omgekomenen, waaronder alleen p. m. 1550 uit Paulohi en Samasoeroe en p. m. 350 uit Amahei, de standplaats van den posthouder der afdeeling van dien naam), doch van de negorijen aan de westelijker gelegen Piroe-baai deelde alleen Hatoesoea (de standplaats van den posthouder der afdeeling Kairatoe) in de ramp, terwijl van de negorijen aan de ten oosten van de Elpapoetih-baai gelegen baai van Toeloeti er in 't geheel 4 verwoest werden. Laatstbedoelde posthouder ontkwam aan de ramp, doordien hij op dienstreis afwezig was; die van Amahei, hoewel door de vloedgolf medegesleept, kon zich nog redden. [1]) Dat overigens van de overlevende negorijbewoners velen lichamelijk letsel bekomen hadden, kan hieruit blijken dat, niettegenstaande in enkele Mohammedaansche negorijen de lieden zich niet onder Europeesche geneeskundige behandeling wilden stellen, van 3—8 October door het per gouvernementsstoomschip *Arend* van Amboina gezonden geneeskundig personeel (een officier van gezondheid en een dokter-djawa) in 12 centra — te Amahei ook door den daar ter plaatse bescheiden en aan de ramp ontkomen dokter-djawa — heelkundige hulp werd verleend in 't geheel aan 549 personen, van wie de zwaarst gekwetsten met een paar zich voordoende stoomgelegenheden, dank zij o. a. de beschikking over de voor eene reis van Amboina naar Ceram's zuidkust en terug gehuurde paketboot *Gouverneur-Generaal 's Jacob*, ter verdere verpleging naar Saparoea en Amboina werden gezonden. Zoodra toch te Amboina het onheil door een bericht van den posthouder van Amahei bekend was geworden, had de gewestelijke secretaris, plaatsvervangend hoofd van het gewest (de resident was naar andere afdeelingen ter inspectie), per *Arend* naar Ceram's zuidkust gezonden den controleur van Amboina, met wien, behalve voormeld geneeskundig personeel, ook medegingen de gewestelijke militaire commandant, de predikant van Amboina, de eerstaanwezende officier der genie en een opzichter van den waterstaat, terwijl ter uitdeeling, voor zooveel noodig, medegenomen werden voedingsmiddelen, verlichtingsmiddelen en bouwmaterialen. Nadat met bijstand ook van den hulpprediker van Amahei (wiens woning was gespaard gebleven) en van den dokter-djawa aldaar, in de geteisterde streken ter zuidkust voorshands alles was gedaan wat de omstandigheden toelieten (verg. het rapport van den controleur, bij uittreksel opgenomen in de Javasche Courant van 17 November 1899), keerde het van Amboina gezonden personeel den 10den October aldaar per *Arend* terug.

Den 9den bracht de resident, vergezeld van den eerstaanwezenden officier van gezondheid, met de daartoe gehuurde paketboot *Japara* een kort bezoek aan het tooneel der verwoesting, om eenige dagen later — per *Arend* — zich opnieuw derwaarts te begeven, thans met den controleur van Amboina, ten einde nader den toestand op te nemen en de bevolking verder van het noodige te voorzien, o. a. door hen, die er 't meest behoefte aan hadden, te helpen aan kleederen, vischtuig, keuken- en timmergereedschap, daartoe aangekocht uit de fondsen, ingekomen bij een zich te Amboina gevormd hebbend liefdadigheidscomité. [2]) Verstrekking van levensmiddelen was, na de in de eerste dagen van bestuurswege gedane uitdeelingen, niet meer noodig, daar de noodlijdenden zich voeden konden met de gemakkelijk in te zamelen sago. Ook de voor den wederopbouw der negorijen vereischte materialen waren in overvloed in de bosschen voorhanden. Met behulp van eenige daartoe naar Ceram gezonden dwangarbeiders liet de resident de nog niet opgeruimde lijken begraven of verbranden. De algemeene gezondheidstoestand was aanvankelijk nog bevredigend gebleven en de gewonden waren bijna allen herstellende. Aan hoofden en bevolking, die nog in zekere verslagenheid verkeerden, werd zooveel mogelijk moed ingesproken. De bij de overlevenden ontstane beduchtheid dat de berg-Alfoeren er in de gegeven omstandigheden toe zouden overgaan om hunne sneltochten naar de benedenstreken, zooals er ook in de voorafgegane maanden in West-Ceram weder eenige waren ondernomen, thans te herhalen, begon bij velen der aan de ramp ontkomenen reeds te wijken, nu zij ondervonden hadden dat die gevreesde bergbewoners op vele plaatsen hulp hadden verleend door verschaffing van sago, groenten, enz., en nergens kwaad hadden aangericht. In het gewestelijk verslag wordt het er dan ook voor gehouden dat de aanleiding tot de besproken sneltochten meestal bij de strandbewoners moest gezocht worden.

Te Amahei trof de resident den hoofdingenieur van het mijnwezen dr. Verbeek aan, die, zich te Ternate ophoudende, met het van daar ter assistentie naar Amboina gezonden gouvernementsstoomschip *Zeemeeuw* was medegekomen, ten einde een onderzoek in te stellen naar de vermoedelijke oorzaken van de ramp. [3]) Daar dr. Verbeek's bevindingen hem geen aanleiding gaven om het behoud van Amahei als plaats van vestiging te ontraden, mits negorij en gouvernementsgebouwen naar een hooger terrein worden verplaatst, werd een aan de eischen voldoend emplacement gezocht en gevonden. Als standplaats van den posthouder van Kairatoe werd echter, in plaats van het vernielde Hatoesoea, aangewezen de negorij Piroe (hoogerop aan de baai van dien naam gelegen).

Ook van Java was, op het vernemen van het onheil, hulp gezonden, waartoe het oorlogsstoomschip *Sumatra* den 23sten October ter reede Amboina het anker liet vallen. Met dezen bodem bezocht nu de resident van 29 October tot 2 November ten derden male de geteisterde streken ter Ceram's zuidkust. Dank zij de verleende regeerings- en particuliere hulp bleek de bevolking weder tot kalmte te zijn gekomen en had zij den arbeid hervat. Overal, behalve te Hatoesoea, was men bezig met het herbouwen van de verwoeste negorijen, meestal echter op de oude plaatsen, daar slechts sommigen te bewegen waren geweest om hooger gelegen terreinen te kiezen. Tevens was, ten einde de scholen niet te laten verloopen, op aansporing van bestuurswege het onderwijs zoo goed mogelijk hervat, en werd — in de Christen-negorijen — ook door de inlandsche leeraars en godsdienstonderwijzers hunne taak weer ter hand genomen. Nevens een 3-tal regenten met hunne familiën behoorden tot de omgekomenen o. a. 2 inlandsche leeraars en 3 goeroe's.

Omtrent den politieken toestand van het gewest is voor dit verslag het volgende gemeld.

Bij eenige Christen-negorijen in de afdeeling Saparoea heeft zich in den laatsten tijd een geest van lijdelijk verzet geopenbaard. Het doel is het gezag van elk hoofd, dat flink optreedt, onmogelijk te maken. Geene middelen worden daartoe ontzien, verdachtmaking en laster het meest aangegrepen; het gevolg is dat meermalen vechtpartijen met de politie plaats hebben. Door de belhamels in arrest te stellen, wordt aan het verzet meestal een einde gemaakt. Tot dusver heeft de zaak geen bepaald gevaarlijk karakter aangenomen.

In de afdeeling Kairatoe (West-Ceram) kwamen in Maart 1899 ongeregeldheden voor nabij de negorij Roemahkai (Piroe-baai). Sinds lang bestond er een geschil over sago-doesoens tusschen deze negorij en het aangrenzende, tot de afdeeling Amahei behoorende Latoe (een der 4 negorijen aan de Elpapoetih-baai, die bij de ramp van 30 September gedeeltelijk verwoest werden). De landraad had zich indertijd onbevoegd verklaard om in deze zaak uitspraak te doen op grond dat het hier eene administratieve grensquaestie gold. De lieden van Latoe legden deze beslissing in hun voordeel uit en verhuurden de sago-doesoens in geschil aan de negorij Aboroe, gelegen op het naburige eiland Haroekoe. Toen een honderdtal ingezetenen van deze laatste negorij gekomen waren om de sago te kloppen, werden zij door de lieden van Roemahkai overvallen, met het gevolg dat 2 hunner sneuvelden en velen gewond werden. Onmiddellijk na hiervan bericht te hebben ontvangen, begaf de resident zich naar de plaats van het gebeurde, en slaagde er in de belhamels te arresteeren en de orde te herstellen.

---

[1]) Dit was ook het geval met de te Amahei gelegerde militairen (26 man onder een adjudant-onderofficier), die zich op het banket van de ingestorte benting in veiligheid wisten te brengen.

[2]) Omtrent de bij dit en andere comité's in Indië tot leniging van de door de ramp geleden verliezen ingekomen giften is nog geen algemeen verslag ontvangen. Door bemoeiingen van commissiën hier te lande werd voor hetzelfde doel bij het Departement van Koloniën gestort en dezerzijds in Indië betaalbaar gesteld een bedrag van f 21 396,52⁵.

[3]) Het omtrent dit onderzoek in Februari jl. uitgebracht kort verslag is (in brochurevorm) verschenen bij de Jav. Courant van 13 Maart 1900.

In de afdeeling Wahaai (noordkust van Ceram) werd in 1899 niet gesneld. Aan de in het laatst van 1898 door de Indische Regeering verleende machtiging om door patrouilles aanraking te laten zoeken met de berg-Alfoeren kon door verschillende omstandigheden slechts een begin van uitvoering worden gegeven. De vermeerdering van garnizoen en de beraamde marschen, waaraan natuurlijk ruchtbaarheid was gegeven, leidden er echter toe dat de militaire commandant, tevens civiel gezaghebber van Wahaai, in de gelegenheid kwam om verschillende bergstammen met de Mohammedaansche negorijen in de nabijheid der hoofdplaats Wahaai te verzoenen. Het is echter niet zeker of deze gunstige toestand wel duurzaam zal zijn.

Op de Tenimber- en de Zuidwester-eilanden hadden geene belangrijke gebeurtenissen plaats. Wel waren onderlinge twisten en gevechten als gewoonlijk aan de orde van den dag, doch vreemdelingen werden ongemoeid gelaten, behalve op Wetter, waar twee gevallen van moord op lieden van elders voorkwamen.

In de onderafdeeling Klein-Key heerscht sedert eenigen tijd een gespannen toestand, als gevolg o. a. van naijver tusschen de verschillende negorijen en het streven der Mohammedaansche hoofden, voornamelijk die van Key-Toeal, om wereldlijk gezag te verkrijgen over de Christen-negorijen. Volgens het gewestelijk verslag behoeft echter nog niet direct voor verwikkelingen te worden gevreesd. Intusschen zijn, met het oog op mogelijke ongeregeldheden, de den controleur toegevoegde politiemiddelen eenigszins uitgebreid. Op Groot-Key was de toestand ook minder goed dan vorige jaren. Onderlinge twisten der negorijen gaven aanleiding tot gevechten en het vernielen van elkanders eigendom. Ook veroorzaakte de veroordeeling van een invloedrijk geestelijke, Hadji Mohamad Jahaja, tot betaling van eene schuld van eenige duizenden gulden aan een Chinees van Makasser heel wat opschudding. Toen de betaling niet volgde en de Chinees met gijzeling dreigde, werd de agitatie onder de bevolking nog grooter. Volgens bericht van den posthouder zou bij haar het voornemen hebben bestaan om bij het in gijzeling stellen van den hadji zich daartegen gewapend te verzetten. Schuldeischer en schuldenaar kwamen echter tot een vergelijk, waardoor deze zaak zonder ongeregeldheden afliep.

Over het algemeen viel op Amboina en de Oeliassers over kerk- en catechisatiebezoek niet te klagen en was het hier en daar zelfs uitstekend te noemen. Op verscheidene plaatsen werd gewerkt aan het herstellen en vernieuwen van kerkgebouwen. Van Waai (op Amboina) wordt gerapporteerd dat de Mohammedaansche negorijen, welker zielental steeds aanwast, vaak een slechten invloed uitoefenden op de naburige Christen-negorijen. Op Ceram's zuidkust gingen door de bovenbedoelde ramp van 30 September 1899 de resultaten van een 20-jarigen evangelisatie-arbeid bijna geheel verloren. Nagenoeg overal elders in het gewest viel op zendingsgebied vooruitgang op te merken, vooral op Letti en Leikor. Voor rekening van verschillende inlandsche zendingsvereenigingen waren ook in 1899 eenige inlandsche godsdienstleeraars werkzaam in het belang van jeugdige of nog op te richten gemeenten. Op de Key-eilanden zag de te Langgoer (Klein-Key) gevestigde Roomsch-katholieke missie het aantal harer bekeerlingen onder de heidenen langzaam toenemen. Overigens wordt nopens Klein-Key ook gemeld dat zich aldaar een verhoogd Moslimsch leven openbaarde. Op Noord-Boeroe gingen weder eenige heidenen tot den Islam over.

Daargelaten de in sommige streken van laatstgenoemd eiland en ook op Midden-Ceram geheerscht hebbende pokziekte, viel gedurende 1899 over den gezondheidstoestand der bevolking in het gewest, over het geheel genomen, weinig te klagen. Berichten van het voorjaar van 1900 luiden in dit opzicht minder gunstig, doordien zich toen op verschillende plaatsen gevallen van influenza voordeden en op Zuid-Ceram zware koortsen waren ontstaan. In sommige streken van Boeroe en Midden-Ceram heerschten de pokken epidemisch.

Ter hoofdplaats Amboina bleef de handel gedrukt. De stijging in de marktwaarde der kruidnagelen, waarop in het vorig verslag werd gewezen, was van korten duur. Eene aanzienlijke verlaging der vrachtprijzen kwam aan den coprahandel ten goede. Op Banda was het met de handelszaken al zeer treurig gesteld; de prijzen toch van noten en foelie bleven zeer laag. Op Key behield de houthandel vrijwel zijne gewone levendigheid. Het materiaal wordt er echter met den dag schaarscher. Juist de jongere en daardoor voor den afvoer het meest geschikte boomen worden geveld, en het bestuur blijkt onmachtig om van de bevolking gedaan te krijgen dat nieuwe boomen worden bijgeplant. In kajoe-koening (verfhout) werden weinig zaken meer gedaan; de markt was van dit artikel overvoerd en eerst over een paar jaar schijnt verbetering in dezen toestand te verwachten.

§ 18. *Ternate en onderhoorigheden.*

De beide sinds het najaar van 1898 in het Nederlandsch gedeelte van Nieuw-Guinea geplaatste controleurs bij het binnenlandsch bestuur kweten zich met ijver en opgewektheid van hunne taak, welke tot dusver natuurlijk nog hoofdzakelijk uit pionierswerkzaamheden bestond.

Vooral in de afdeeling West- en Zuid-Nieuw-Guinea werden reeds goede uitkomsten verkregen. Uit den aard der zaak was eene der eerste zorgen van den dáár — te Fak Fak (landschap Kapaur) — geplaatsten controleur [1]) om de onderlinge oorlogen tusschen de verschillende landschappen in den omtrek zijner standplaats, van oudsher berucht om den moord- en roofzuchtigen aard der bevolking, te doen ophouden, wat hem reeds aanvankelijk gelukte nadat hij gedreigd had onze vestiging naar elders te zullen overbrengen. Nadat de streek tot rust gekomen was, werden de rondom Fak Fak gelegen negorijen, welke sinds lang door de Halifoeroe's (onder dien naam worden op Nieuw-Guinea's westkust de Papoea'sche bergbewoners aangeduid) verlaten waren, gaandeweg weder bevolkt en verrezen aan het strand en op de berghellingen overal nieuwe woningen, terwijl meer en meer werk werd gemaakt van verschillende cultures, als djagong, kladi, katjang, klappers, enz. In Mei 1899 waren verder reeds alle tot dusver op het in de nabijheid gelegen eiland Toebi Seran gevestigde handelaren verhuisd naar Fak Fak, waar het vertier sedert bij voortduring toenam. Door de Halifoeroe's werden hoe langer zoo meer sitsen, sarongs of kains en hoofddoeken gekocht. De gezondheidstoestand bleef er zeer gunstig, doch in de berichten over December 1899 en Januari jl. wordt weder van eenige berriberri-gevallen gewag gemaakt. In laatstgenoemde maand is het bestuurs-etablissement van het strand grootendeels overgebracht naar het ongeveer 1 K.M. verder gelegen plateau op de helling van den heuvel Fak Fak [2]). De gevallen dat Halifoeroe's bij den te Fak Fak bescheiden vaccinateur, waarnemend dokter-djawa, medicijnen kwamen vragen, waren niet zeldzaam. De aanvankelijk opgemerkte toeloop van inboorlingen om zich of hunne kinderen te doen inenten hield op, zoodra zij niet meer hoorden van het hier of daar heerschen van de pokziekte.

De bemoeiingen van den controleur strekten zich ook tot buiten de omgeving van zijne standplaats uit. Herhaaldelijk werden met het te zijner beschikking staande stoomvaartuig *Pionier* meer of minder uitgestrekte tochten langs de kust ondernomen, waarbij schier overal met de hoofden en bevolking aanraking werd verkregen, op vele plaatsen echter niet dan met moeite, omdat de menschen vreesden opgelicht of weggevoerd te zullen worden. Van de tochten noordwaarts verdient afzonderlijke vermelding het bezoek aan de negorijen aan de golf van Berauw en aan die van Bentoni (Mac Cluer-golf) in Augustus 1899. Op deze reis bleek o. a. dat, van kaap Roemakain af de genoemde baaien rondgaande, de stammen, die men er achtereenvolgens aantreft, zijn die van Berauw, Bentoni, Ajer Kwanas, Sekar, Sopi en Onin. Berauw en Bentoni zijn de streken, werwaarts bij voorkeur door de naburige stammen de vroeger zoo veelvuldige hongitochten werden ondernomen, welke rooverijen, waarbij het vooral te doen was om slaven te maken, reeds zeldzamer begonnen te worden en dan nog slechts bedekt en op kleinere schaal werden gewaagd. In Bentoni werd van dit euvel gedurende 1899 in het geheel geen last meer ondervonden, nadat dit door den controleur aan de hoofden, die dergelijke tochten plachten te organiseeren, voor

[1]) In Maart jl. is aan den hierbedoelden controleur, den heer J. A. Kroesen, toegekend de titulaire rang van assistent-resident, en zulks als blijk van waardeering van de goede diensten door hem, in zijne tegenwoordige betrekking, den lande bewezen.

Nadat de blijkens het vorig verslag (blz. 41) in de eerste maanden van 1900 in de afdeeling West- en Zuid-Nieuw-Guinea den controleur ter zijde gestelde ambtenaar ter beschikking ook na zijne benoeming tot waarnemend adspirant-controleur aanvankelijk aldaar was werkzaam gebleven, is in Juni jl. besloten om zoowel ten behoeve van die afdeeling als van de afdeeling Noord-Nieuw-Guinea een adspirant-controleur boven de formatie in dienst te stellen.

In Mei/Juni 1899 werden de beide bestuursposten per gouvernementsstoomschip *Zeemeeuw* door den resident bezocht, o. a. vergezeld door een Tidoreeschen prins.

[2]) Dit plateau, waarvan in 't vorig verslag (blz. 41) gezegd werd dat het door inwoners van Kapaur was aangewezen, is, volgens thans ingekomen berichten, hetzelfde als dat oorspronkelijk door den resident uitgekozen. Alleen was aan dezen toen niets bekend van de aanwezigheid van eene zoetwaterbron.

den vervolge nadrukkelijk was verboden. Hetzelfde verbod was uitgevaardigd voor Berauw, doch wijl daar, wegens ligging en mindere aanraking, niet zoo scherp contrôle kon worden uitgeoefend als in Bentoni, hebben sommige der uit dezen hoofde beruchte hoofden, die nog niet of slechts weinig met het bestuur in aanraking waren geweest, het toch gewaagd kleine hongitochten daarheen uit te rusten. De aanleggers daarvan zijn echter zooveel mogelijk gestraft en aan de geroofde inboorlingen is de vrijheid hergeven. Met de hoofden in deze streken werden verder, gelijk ook elders, de noodige regelingen getroffen in het belang van orde, rust en veiligheid. Alle aanhangige zaken werden voorgebracht en in de betrokken rapats behandeld en berecht. Het was duidelijk merkbaar, zoo schrijft de controleur, dat hoofden en bevolking bijzonder tevreden zijn over de instelling der rapats, waarin in elk radjaschap de radja en zijne voornaamste hoofden zitting hebben en die voorgezeten worden door den controleur; vooral nu allen gelijke aandeelen in de boeten krijgen, behoudens dat de radja op twee aandeelen aanspraak heeft, zijn de hoofden er op uit om de zaken aan te brengen, en niet, zooals vroeger, ze liefst te verhelen. Is in eene zaak de beslissing gevallen, dan vertrekken beide partijen zonder iets in het midden te brengen; het volk krijgt op deze wijze spoedig en goed recht, in hoofdzaak volgens de adat. Om nabij den zuidelijken ingang van de Mac Cluer-golf eenigermate te waken tegen het zonder consent invoeren van sterke dranken, vuurwapenen en buskruit, werd een Halifoeroe, behoorende tot het den controleur toegevoegde korps gewapende politiedienaren, te Sekar geplaatst, welke beambte zich vrij goed van zijne taak kweet. Ten einde in 't algemeen op de overtreders, meerendeels Chineezen en Arabieren van Ceram, Goram, Aroe en Key, meer vat te hebben, werd met het bestuur der residentie Amboina overeengekomen dat in dat gewest aan de handelaren op Nieuw-Guinea geen andere passen dan uitsluitend voor Fak Fak zouden worden afgegeven, en sedert die maatregel in werking was, viel in de reizen der bewuste vreemdelingen reeds meer orde op te merken.

Tweemaal werd in 1899 door den controleur ook zuidwaarts een vrij uitgestrekte tocht ondernomen. In Juni kon de *Pionier* door het ruwe weder niet verder komen dan tot den ingang van de Nautilus-straat en moest van het plan om een bezoek te brengen aan de landstreken rondom de Kamrau-baai worden afgezien. Van kaap Baik, ter plaatse Tandjoeng Goenoeng Baik genoemd, tot Tandjoeng Katoemin, de zuidelijkste kaap van de landtong van Koemawa, bleek de kust hoog en steil en geheel onbewoond te zijn. Twee goede vluchthavens werden er ontdekt, waarvan een bij Tandjoeng Wap, dicht bij Tandjoeng Katoemin, welke voortaan als tusschenstation op de tochten meer zuidwaarts zal dienen. Op de terugreis werd de ook in April te voren reeds bezochte Karas-groep (in de Sebakor- of Rijcklof van Goens-baai) aangedaan, vanwaar uit te vergeefs getracht werd aanraking te verkrijgen met de Zabakol-bevolking (Halifoeroe'sche stammen die den tegenoverliggenden vasten wal bewonen en een zwervend leven leiden). Op de tweede reis zuidwaarts in de maanden November en December werd tot Tandjoeng Boeroe gestoomd tot een bezoek aan de Kowiai'sche (of Owiai'sche) landschappen. Het weder was ditmaal goed en de zee kalm. Van Tandjoeng Wap af werd bijna voortdurend gevaren langs steile bergwanden in diep water, vlak onder de kust. Verscheidene schoone, voor grootere schepen bevaarbare inhammen, welke uitstekende vluchthavens vormen, werden hier aangetroffen. Langs de kust is de bevolking schaarsch, wat te wijten is aan de omstandigheid dat zij er te veel blootstond aan de hongitochten, welke uit de noordelijk gelegen Kapaur- en Karas-streken derwaarts plachten ondernomen te worden, welke tochten feitelijk eerst sedert de vestiging van ons bestuur te Fak Fak hebben opgehouden. De binnenlanden zijn beter bevolkt. Alle strandnegorijen werden door den controleur bezocht, en daar de komst van de *Pionier* lang te voren was aangekondigd, was de bevolking, die zich zeer vriendschappelijk betoonde, allerwegen zonder moeite bijeenverzameld. De radja's en hoofden werden geïnstalleerd, en de eersten ontvingen daarbij als teeken hunner waardigheid, evenals de radja's in de vroeger door den controleur bezochte noordelijker streken, eene zwartlakensche kopia met gouden passement, welk hoofddeksel de begiftigden steeds dragen als zij in dienst zijn en waarop zij ten zeerste gesteld bleken.

De tijd van den controleur ter Noordkust van Nieuw-Guinea, wiens ressort (zie St. 1898 nº. 62) het gedeelte van die kust omvat, beoosten de daar gelegen Kaap de Goede Hoop (Jermoer Sba) [1], werd voor een groot gedeelte in beslag genomen door zijne pogingen om een einde te maken aan de zoogenaamde „raaktochten", waarvan roof en moord het hoofddoel zijn en welke in den laatsten tijd in de Geelvink-baai aan de orde van den dag waren. Die pogingen bleven niet zonder resultaat, niettegenstaande de controleur bij de vervulling van zijne taak met groote bezwaren te kampen had. Bij de stammen aan de Geelvink-baai toch wordt als 't ware door niemand eenig gezag uitgeoefend; eigenlijk gezegde hoofden, door wier tusschenkomst invloed op de bevolking zou kunnen worden uitgeoefend, ontbreken er; alleen de familiehoofden voeren er ieder in hun eigen kring en naar de mate van hunne persoonlijkheid het hoogste woord. Verder worden er voor de jacht op paradijsvogels veel geweren ingevoerd en zijn op verschillende plaatsen handelsagenten, die dikwijls aanleiding geven tot ongeregeldheden; daarbij heeft de roofzuchtige bevolking het vaak op de door hen opgerichte toko's begrepen.

Nadat in 't laatst van 1898 eene eerste poging van dien aard minder goed geslaagd was door het niet opkomen van al de opgeroepen hoofden, werden later eenige malen, en nu met beter gevolg, de verschillende hoofden der Doreh-baai tot het houden van een rapat bijeengeroepen, voor welke rechtbank toen, onder voorzitterschap van den controleur, een aantal zaken werden afgedaan.

Wat het ondernemen van „raaktochten" betreft, hebben op Nieuw-Guinea's noordkust vooral zekere beruchtheid de inboorlingen van de Wandammen-baai in het zuidwesten der Geelvinkbaai, en de tochten van het ter beschikking van den controleur staande stoomschip *Resident Bensbach* gingen dan ook vaak daarheen. In Augustus 1899 vooral had de controleur gelegenheid om den bedrijvers eene gevoelige les toe te dienen, toen door het granaatvuur van de *Bensbach* de prauwen en huizen van de schuldige kampongs Isoei en Kabo werden vernield, terwijl in diezelfde maand, op een paar andere tochten bezuiden kaap Oranswari, eenige der „snellers" gevat en 3 prauwen verbrand werden. Ook verder gelegen plaatsen, voor zoover zij, in verband met de grootte van de *Bensbach*, binnen het daarvoor aangewezen kruisgebied vallen, werden met bedoeld stoomvaartuig door den controleur bezocht. Zoo werden in October de reizen uitgestrekt tot een gedeelte der Geelvink-baai beoosten Wandammen, o. a. tot het landschap Jauer en de Moor- of Terschelling-eilanden. In Jauer werd mede een chronische toestand van veete en krijg aangetroffen, doch de bevolking werd zeer genegen bevonden om de bemiddeling van het bestuur aan te nemen, waardoor aan de geschillen met de bewoners van Wandammen en Wanropen een einde zou kunnen komen. Ook op de Moor-eilanden, waar de bewoners eene veete hadden met de bevolking van het eiland Rhoon, bleek genegenheid te bestaan om mede te werken tot een vergelijk.

In Juni 1899 had de controleur gelegenheid om met de *Constantijn*, een stoomschip der „Nieuw-Guinea-Handelmaatschappij", eene reis te maken tot dicht bij de grens van ons gebied en Duitsch Nieuw-Guinea. Op dezen tocht werd een bezoek gebracht aan de streek om de monding der Ambernoh, het eiland Djamna en de landstreek Tanah Merah bij de Humboldt-baai, terwijl op de terugreis o. a. de Podena- en Mapia-eilanden werden aangedaan. Aan de Ambernoh-monding, waar de *Constantijn* in April te voren een 20-tal vogeljagers had achtergelaten tot het vestigen van een handelspost (in Januari jl. echter weder ingetrokken), werden slechts eenige weinige inboorlingen, Prairo's geheeten, aangetroffen, die zich bij de bedoelde jagers ophielden, doch eigenlijk gevestigd waren aan een niet bevaarbaren zijtak der Ambernoh, daar zij hunne vroegere woonplaats aan de monding dier rivier verlaten hadden wegens rooftochten van de lieden van Wanropen, enz. De bevolking van Djamna, Tanah Merah en de Podena-eilanden maakte op den controleur een beteren indruk dan de zooeven genoemde Prairo's en deed

[1] Dientengevolge maakt de bewesten die kaap gelegen groep der Radja Ampat-eilanden (Waigeoe, Salawatti, enz.) deel uit van de afdeeling West- en Zuid-Nieuw-Guinea. Het is echter gebleken dat het gezag der radja's van Waigeoe en Salawatti zich uitstrekt tot eenige gebieden, gelegen in de afdeeling Noord-Nieuw-Guinea, en vermits die beide eilanden in den geregelden paketvaartdienst langs Nederlandsch Nieuw-Guinea alleen op de reizen naar en van Doreh (in de nabijheid waarvan de controleur van Noord-Nieuw-Guinea zijne standplaats heeft), maar niet op die naar Fak Fak worden aangedaan, terwijl zij van Fak Fak dan ook niet dan met veel tijdverlies te bereiken zijn, heeft de resident in den loop van 1899 de radja's van Waigeoe en Salawatti, bij wijze van proef, onder het geregeld toezicht van den controleur te Manokwari (Doreh) geplaatst, nadat zijn ambtgenoot te Fak Fak onder zekere voorwaarden daarmede had ingestemd.

zich vooral beter voor dan de inboorlingen van de Geelvink-baai. Op de Mapia-eilanden bleek bij dit bezoek alles bij het oude te zijn gebleven, wat mede de bevinding was van de oorlogsschepen, welke nu en dan de groep aandeden. De eenige maanden tevoren op St. David (Mapia) aangekomen tijdelijke posthouder, ter vervanging van den daar in Juni 1898 geplaatste, werd in October 1899 door het flottieljevaartuig *Serdang* in zeer hulpbehoevenden toestand te Doreh aangebracht. Ter bewaking van de vlag is daarop door den controleur de Amboineesche sergeant der hem toegevoegde gewapende politiedienaren met een dezer laatsten naar de Mapia eilanden gedirigeerd.

In den gezondheidstoestand te Manokwari (landschap Doreh), welke in de eerste maanden van onze vestiging aldaar zeer veel te wenschen overliet, kwam in Juli 1899 na het intreden van het droge weder eene belangrijke verbetering. De aldaar geplaatste dokter-djawa vond enkele malen gelegenheid om zijne hulp ook tot de Papoea'sche bevolking uit te strekken en, op het voetspoor van sommige der in de Geelvink-baai gevestigde zendelingen, ook de vaccine bij haar te doen ingang vinden.

Met bemoeienis van het bestuur, dat o. a. eene uit Ternate ontvangen bezending zaadpadi verstrekte, werden in de omgeving van de Doreh-baai eenige rijsttuinen aangelegd. Het geplante was goed opgekomen, en na de in het laatst van het jaar gevallen regens stond het gewas zeer goed. De rijstbouw is overigens ter noordkust niet onbekend, en wordt 't meest nog gedreven in het landschap Amberbaken, maar de teelt neemt daar geregeld in omvang af, doordien de bewoners zich meer wijden aan de jacht op paradijsvogels.

Het is hier de plaats om melding te maken van het ongeval, dat in 't laatst van 1899 ter zuidkust van Nieuw-Guinea aan eenige scheepsofficieren van het aan de Koninklijke Paketvaartmaatschappij toebehoorende stoomschip *Generaal Pel* is overkomen.

Toen dat schip den 27sten December ten anker lag op eenigen afstand bewesten den 141sten lengtegraad, dus dicht bij de grens van ons gebied, maakten eenigen van de Europeesche bemanning het plan om te trachten aanraking met de inboorlingen te verkrijgen. Op hun verzoek en onder aanbeveling van de noodige omzichtigheid gaf de gezagvoerder daartoe vergunning, hoedanige vergunning ook wel vroeger enkele malen verleend was. Des voormiddags te 8 uur lieten zich dientengevolge de 1ste- en de 2de-officier en de 2de-, 3de- en 4de-machinist, ieder met een revolver gewapend, door een 4-tal inlandsche schepelingen naar den wal roeien. Ter hoogte van de negorijen Jouberika en Bouterika ging de sloep in 4 à 5 voet water voor dreg, en was weldra omringd door tal van ongewapende inboorlingen, met wie eene soort ruilhandel begonnen werd. De ontvangst was zoo vriendschappelijk (onder de menigte aan het strand bewogen zich ook vrouwen en kinderen) dat de 2de-officier en twee der machinisten, nadat de 1ste-officier ten laatste zijne toestemming gegeven had, mits zij niet langer dan een half uur wegbleven, besloten met de inboorlingen naar den wal te gaan, waar zij spoedig uit het gezicht geraakten. Na geruimen tijd te vergeefs op de terugkomst van deze personen gewacht te hebben, terwijl intusschen niemand zich meer op het strand ophield, zagen de in de sloep achtergeblevenen eindelijk circa een 40-tal inboorlingen aankomen, die, door de zee wadende, de sloep trachtten te bereiken en, toen zij dicht genoeg in de nabijheid waren gekomen, hunne pijlen en bogen, welke zij verborgen hadden weten te houden, te voorschijn haalden en een regen van pijlen op de sloep afschoten, door één waarvan de in de sloep gebleven 1ste-officier van de „*Generaal Pel*" zwaar in de borst werd gewond. Niettemin gelukte het den opvarenden te ontkomen en met de sloep naar boord terug te keeren.

Des anderen daags begaf zich de gezagvoerder met de stoomsloep en eene andere sloep met 10 inlandsche schepelingen naar de kust om zoo mogelijk aanraking met de inboorlingen te verkrijgen en de achtergehouden personen terug te halen. Van dezen werd echter niets bemerkt en aanraking werd niet verkregen, daar eenige tientallen inboorlingen aan het strand pijlen afschoten, waarmede zij echter de sloepen niet konden bereiken. Na nog gewacht te hebben en vervolgens nog langs 4 andere negorijen aan de kust te hebben gestoomd, zonder van de vermisten iets te zien, keerden de sloepen naar boord terug, waarna de *Generaal Pel*, hare reis vervolgende, koers zette naar Dobo (Aroe-eilanden). Het voor het wetenschappelijk diepzee-onderzoek ingericht flottieljevaartuig *Siboga* werd hier aangetroffen, dat onmiddellijk naar den naastbij gevestigden gewestelijken bestuurszetel (Amboina) vertrok om van het gebeurde kennis te geven en den gewonden 1ste-officier in het hospitaal te doen opnemen.

Aanstonds werden nu van bestuurswege maatregelen genomen om de vermiste scheepsofficieren zoo mogelijk te hulp te komen. Den 4den Januari 1900, twee dagen nadat de *Siboga* te Amboina was aangekomen, vertrok van daar het flottieljevaartuig *Serdang* naar Fak Fak, waar zich den 9den de controleur van West- en Zuid-Nieuw-Guinea met eenige gewapende politiedienaren en verder personeel inscheepte. Eerst werd nog naar Dobo gestoomd tot het innemen van kolen, waarna de *Serdang* in den namiddag van den 15den het onbewoonde eiland Habeeke (Vleermuis-eiland) bereikte waar (op circa 4 K.M. afstand uit den wal) geankerd werd, omdat dit het eenige punt ter zuidkust is, van waaruit, wat de ligging betreft, het gemakkelijkst aanrakingen met de bevolking schenen te krijgen te zijn en omdat de inboorlingen op het achtergelegen gedeelte van den vasten wal geacht werden vertrouwbaarder inlichtingen te zullen verschaffen dan de bewoners der schuldige of medeplichtige negorijen. Van den vasten wal zag men een paar prauwen oversteken, en allengs verzamelde zich op Habeeke eene groote menigte inboorlingen, die er zich een nachtverblijf kozen, door het maken van hutten van klapperbladeren. Nadat den volgenden ochtend op de *Serdang*, door het wuiven met lange witte doeken, teekenen waren gegeven dat het schip met goede bedoelingen kwam, roeiden eenige prauwen naar het stoomschip en gaven een 30-tal der opvarenden gevolg aan de uitnoodiging om aan boord te komen. Na langdurige onderhandelingen met deze nog geheel in den natuurstaat verkeerende inboorlingen, welke onderhandelingen, bij gemis aan tolken, door gebaren werden gevoerd, rees bij den controleur aanvankelijk het vermoeden dat de 3 scheepsofficieren van de *Generaal Pel* niet vermoord waren, doch gevangen gehouden werden, en wist hij een 6-tal inboorlingen te overreden aan boord te blijven, terwijl de anderen met hunne prauwen zich naar de verblijfplaats der gevangenen zouden begeven om dezen tegen eene goede belooning naar de *Serdang* te brengen. In den ochtend van den 17den kwamen een paar prauwen langs zijde van het stoomschip, grootendeels met dezelfde personen bemand, die den vorigen dag aan boord waren geweest. Alstoen bleek dat zij het overeengekomene niet begrepen hadden, waarop besloten werd dat getracht zou worden eenigen hunner te bewegen om met de *Serdang* mede te reizen en eene prauw mede te nemen. Van de 6 inboorlingen, die aan boord overnacht hadden en zich tot dusver niet angstig hadden getoond, sprong er één over boord; de 5 anderen en nog een 8-tal, wier prauw gehesschen werd, bleven aan boord. Doordien er iets aan de machine moest verricht worden, kon de *Serdang* eerst den volgenden dag onder stoom gaan. Dit scheen den inboorlingen aan boord te lang te duren; althans zij vroegen om met hunne prauw naar Vleermuis-eiland te mogen teruggaan, hetgeen werd toegestaan onder voorwaarde dat zij den volgenden morgen aan boord terug zouden zijn. Den 18den, na eenigen tijd vruchteloos op hen gewacht te hebben, werd het anker gelicht; bij het passeeren van Vleermuis-eiland stak eene prauw af, waarop geankerd werd om haar af te wachten; het bleken evenwel niet de personen te zijn, die beloofd hadden aan boord te zullen komen. Eindelijk ging nu de *Serdang* voorgoed onder stoom, koers zettende naar de ankerplaats van de *Generaal Pel* (8° 36' Z.B. — 140° 12' O.L.). Tegen den avond werd geankerd op circa 8 mijlen van bedoelde plaats. Den 19den 's morgens werd onder stoom gegaan en kort daarop geankerd op 8° 35.4' Z.B. — 140° 14.4' O.L. Het weder, dat gedurende de reis naar en het verblijf bij Vleermuis-eiland over 't algemeen zeer goed was geweest, veranderde; op den 18den 's middags werd het buiig en zeer regenachtig, welke weersgesteldheid ook den 19den aanhield. Den 20sten 's morgens werd verder gestoomd en geankerd ter hoogte van de negorij Jouberika. Van de bevolking werd geen spoor gezien. Nochtans werd, op verzoek van den controleur, de witte vlag geheschen en een kanonschot met los kruit gelost, waarna des avonds gedurende een half uur het zoeklicht op den wal werd gericht, doch geen prauwen kwamen uit. Intusschen werd de zee zoo onstuimig en nam de wind zoodanig toe dat aan gemeenschap met den wal niet te denken was, terwijl het, met het oog op het hard doorkomen van den westmoesson, niet was te voorzien dat hierin spoedig verbetering zou komen. De commandant van de *Serdang* achtte zich onder die omstandigheden niet verantwoord om eene sloepen-flottielje onder den wal voor dreg te laten liggen of een gedeelte der manschappen op den wal te laten bivakkeeren, welk een en ander tot het erlangen van eenig resultaat stellig noodig zou zijn geweest in verband met den grooten afstand tot het schip en den te vreezen langen duur van onderhandelingen met de bevolking, zoowel uit hoofde van het gemis aan tolken als van de nasporingen

die vereischt zouden worden om de schuldige negorij of negorijen te vinden. Bovendien kon de *Serdang* ook niet te lang op beter weer wachten, omdat rekening was te houden met den aan boord aanwezigen kolenvoorraad.

Den 21sten werd Zuid-Nieuw-Guinea verlaten en den 30sten was de *Serdang* te Amboina terug. Onderweg — te Dobo, waar kolen waren ingenomen, — was de controleur met zijn personeel van boord gegaan om van daar naar Fak Fak per paketboot terug te keeren.

Van Amboina naar Soerabaija opgekomen, werd de *Serdang* aldaar met spoed gereed gemaakt om, tegen het tijdstip dat de westmoesson ter zuidkust van Nieuw-Guinea vermoedelijk voldoende in kracht zou zijn afgenomen, andermaal eene poging in het werk te stellen om zekerheid te verkrijgen aangaande het lot der gevangen genomen scheepsofficieren, welke tweede tocht opnieuw zou worden medegemaakt door den controleur van Fak Fak, die zich, behalve weder door gewapende politiedienaren en dwangarbeiders, thans ook liet vergezellen door eenige Halifoeroe'sche hoofden en mindere hoofden van Kapaur en Sekar.

Den 2den Maart scheepte de controleur met zijn personeel zich te Fak Fak weder op de *Serdang* in, aan boord waarvan zich nu ook bevond de djoeroemoedi van de *Generaal Pel*, die bij het gebeurde in December was tegenwoordig geweest. Vier dagen later ankerde de *Serdang* circa 5 K. M. uit den wal voor de negorijen Jouberika en Bouterika. Den volgenden morgen werd een verkenningstocht langs het strand gemaakt. Uit de aanwijzingen van vorenbedoelden djoeroemoedi bleek dat de plaats waar de sloep van de *Generaal Pel* geland was, gelegen was tusschen de beide bovengenoemde negorijen en dat Bouterika de negorij was, waarin de gevangen scheepsofficieren verdwenen waren. Ruim 2 uren werd langs het strand gevaren, waar, onder bijna onafgebroken rijen van klapperboomen, negorij aan negorij paalt. De geheele kust is sterk bevolkt met forsch gebouwde, afzichtelijk toegetakelde, woeste menschen, die landbouw noch veeteelt kennen en anthropofagen zijn. Bij het naderen van de kust stroomde de mannelijke bevolking uit alle naburige negorijen naar het strand en liep op grooten afstand met de sloepen mede, die trouwens vaak drijvende werden gehouden om te zien welke houding de bevolking zou aannemen. Uit alles bleek dat de gezindheid der bevolking allesbehalve vriendschappelijk mocht heeten. Nadat hieromtrent zekerheid was verkregen, deden de sloepen alsof eene landing onmogelijk was, werd den inboorlingen toegewuifd om de onzen te volgen naar boord van de *Serdang* en werden hun geschenken getoond. Daarop werd weder koers gezet naar het van den wal zeer goed zichtbare schip. Te vergeefs werd den volgenden dag de komst der inboorlingen, die met hunne prauwen zeer goed het schip hadden kunnen bereiken, afgewacht, waarop vroeg in den morgen van den 9den Maart met eene flottielje, bestaande uit de stoomsloep, drie andere sloepen en een orembaai, met de geheele landingsdivisie van de *Serdang* aan boord, naar den wal gestoomd werd. Toen men voor de negorij Bouterika aangekomen was, kwam ook nu de mannelijke bevolking langzamerhand van alle kanten opdagen, ditmaal echter zonder wapenen, ten teeken waarvan de mannen met de beide armen omhoog liepen. Aanvankelijk tot het middel door het water wadende, werd na een marsch van anderhalf uur stelling genomen in de negorij Jouberika. Op weg daarheen werd met eenige moeite met de inboorlingen, wier aantal voortdurend toenam en die blijkbaar op verraad zonnen, aanraking verkregen. De controleur, die zich hunne taal reeds eenigermate eigen had gemaakt, vroeg hun af, waar de drie Europeanen gebleven waren, die in hunne negorij waren geweest, en dadelijk daarop antwoordden een paar personen dat die reeds dood en begraven waren en dat niet de menschen uit hunne negorijen de Europeanen hadden gedood, maar de lieden van de negorij Kondoönim, welke eenige landtongen zuidelijker lag. Alle verdere ondervragingen door den controleur en de hem vergezellende Halifoeroe'sche hoofden, die zich door gebaren verstaanbaar wisten te maken, leidden tot hetzelfde resultaat. De controleur deed hen toen gelooven dat hij overtuigd was van de schuld der lieden van Kondoönim en loofde vele geschenken uit aan hen, die hem daarheen zouden willen brengen, en nog veel meer aan hen, die de Europeanen levend zouden terugbrengen. Men verklaarde toen eenparig dat dit laatste volstrekt onmogelijk was, wijl de Europeanen reeds dood waren, maar dat men wel bereid was mede te gaan naar Kondoönim om aldaar de noodige aanwijzingen te doen. Dit laatste werd gretig aangenomen, en elf personen werden uitgekozen, waarvan er tien als hoofden en aanzienlijken aangewezen werden en één slaaf was, om mede te gaan naar boord van de *Serdang*, onder belofte dat, wanneer de negorij Kondoönim inderdaad schuldig zou blijken te zijn, zij rijkelijk met geschenken beloond naar hunne negorijen teruggebracht zouden worden. In de negorij Bouterika zagen de controleur en zijne Halifoeroe'sche hoofden een nog niet lang geleden gemaakte „tampat pamali", waaromheen men pleegt te dansen als een mensch geofferd is geworden. Daarbij was echter geen spoor te bekennen van een Europeaan, die gedood was. Hoewel zulks den controleur en den hoofden erg onwaarschijnlijk voorkwam, had deze „tampat pamali", ook andere personen kunnen gelden. Verscheidene inboorlingen gaven eene plastische voorstelling van den dood der drie Europeanen, door een kuiltje in het zand te graven, zich als dood daarin te leggen en daarna het zand over zich heen te werpen, terwijl zij met drie voorwerpen het aantal der gedooden aangaven. Mede werd getoond hoe de Europeanen, dadelijk bij aankomst in de negorij, met pijlen en knotsen afgemaakt waren. Niemand liet echter na naar de schuldige negorij ten zuiden van Bouterika te wijzen en voor zich zelf te verklaren aan het misdrijf geen deel te hebben gehad. Daar nergens eenig spoor van de drie Europeanen aangetroffen en door een groot aantal inboorlingen hun dood geconstateerd werd, besloot men naar boord terug te keeren met de elf hoogerbedoelde inboorlingen voor het nader in te stellen onderzoek. Om 7 uur 's avonds was men weder aan boord van de *Serdang*, waarop dadelijk tot ruim 15 mijl van den wal werd verstoomd. De medegenomen inboorlingen bemerkten dit en zaten er druk met elkaar over te praten, waarop hun werd medegedeeld dat dichter in de richting van de negorij Kondoönim gestoomd was om den volgenden morgen vroeg met hen naar den wal te kunnen gaan, zoodat zij dan des te eerder naar hunne negorijen konden terugkeeren. De slaaf onder hen zeide toen dat er geen Kondoönim bestond en dat de negorijen, waaruit de aan boord zijnde personen afkomstig waren, de drie Europeanen hadden vermoord, waartegen de overigen ernstig protesteerden. Zij beloofden intusschen stil en rustig te zullen blijven tot tijd en wijle deze aangelegenheid nader zou zijn onderzocht. Tegen 4 uur in den morgen, tijdens het aflossen van de wachten, sprongen de inboorlingen echter plotseling als één man op en wilden allen over boord springen. Onmiddellijk was de geheele bemanning van het schip op de been en werden zes inboorlingen gegrepen en gekneveld. Aan de vijf overigen (waaronder de slaaf) gelukte het om over boord te springen. Met het zoeklicht werd naar hen gezocht, en waar iets verdachts gezien werd, werd daarop geschoten. Onder den indruk van het gebeurde beschuldigden de zes elkander en de in zee gesprongen personen van aan den moord te hebben medegedaan, met erkenning dat Kondoönim niet bestond. Vroeg in den morgen van den volgenden dag werd in verschillende richtingen tot dicht onder den wal met de *Serdang* gekruist ter opsporing van de vijf over boord gesprongen inboorlingen en om te zien of wellicht hunne familiebetrekkingen zouden uitkomen en trachten aan boord te komen ter afhaling van de medegevoerden, wijl men aan den wal gezien moet hebben dat 's avonds het schip vertrokken en 's morgens weder voor de negorij verschenen was. De vijf over boord gesprongen inboorlingen zijn vermoedelijk verdronken en door de vele in die wateren aanwezige haaien verslonden. Dit meenden ook de zes overigen. De bevolking der negorijen had ruimschoots gelegenheid om, voor het geval zij den controleur had bedrogen en de drie Europeanen nog in leven waren, doch bij het zien van het stoomschip dieper het binnenland in waren vervoerd geworden, hen naar boord te brengen ter inwisseling met de elf genomen gijzelaars. Aan boord heeft de controleur ieder inboorling afzonderlijk verhoord en een omstandig relaas laten geven van wat zij wisten omtrent de vermiste scheepsofficieren. Zij bekenden allen dat de inboorlingen van al de om en bij Bouterika en Jouberika gelegen negorijen de Europeanen hadden verlokt om naar de negorij Bouterika te gaan, waar het in grooten getale samengeschoolde volk de drie slachtoffers met pijlen beschoten en met knotsen geslagen had tot zij dood waren, waarna de lichamen in stukken gesneden en die stukken verdeeld waren onder de verschillende negorijen, welker bevolking van het vleesch een feestmaal aangericht en het gezamenlijk genuttigd had. De hoogerbedoelde pamali's waren toen opgericht. De goederen en beenderen der Europeanen waren verbrand en in zee geworpen. De Halifoeroe's, die de controleur voortdurend met de inboorlingen liet onderhandelen, kwamen allen tot hetzelfde resultaat en kregen niets anders van hen te hooren.

Daar de *Serdang* toch naar Port Kennedy (Thursday-eiland) moest stoomen ter aanvulling van den kolenvoorraad en om

telegraphisch bericht naar Batavia te zenden, ging de controleur mede daarheen om er zoo mogelijk een geschikten tolk te vinden. Te Port Kennedy, waar de *Serdang* den 12den Maart aankwam, werden drie personen aangetroffen, die weliswaar de taal der medegevoerde lieden van Bouterika en Jouberika niet konden spreken, maar zich toch in hunne eigen taal verstaanbaar konden maken en de gevangenen ook verstonden. Aan deze tolken hebben de gevangenen hetzelfde verklaard als aan den controleur en diens Halifoeroe's, zoodat aan den dood der drie Europeanen niet kan worden getwijfeld.

Toen langs telegraphischen weg te Batavia het resultaat van den tweeden tocht van de *Serdang* bekend werd en tevens bleek dat de controleur een gewapend optreden tegen de schuldige inboorlingen niet meer noodig achtte, besloot de Gouverneur-Generaal (18 Maart) om af te zien van het zenden van eene maritieme expeditie, waartoe weinige dagen te voren reeds een viertal bodems (2 flottieljevaartuigen en 2 gouvernementsstoomschepen) waren aangewezen.

Den 22sten Maart verliet de *Serdang* Port Kennedy om den controleur en zijn personeel naar Fak Fak terug te brengen. Den 26sten werd die bestuurspost bereikt en werden aldaar ook ontscheept de 6 als gevangenen medegevoerde inboorlingen, wier ervaringen en tewerkstelling te Fak Fak, naar de resident zich voorstelde, hen van zelfs eenige verzachting van zeden zullen aanbrengen, die denkelijk later nog aan hun stam kan ten goede komen, terwijl deze lieden ons in elk geval in 't vervolg als tolken zullen kunnen dienen.

Na de ontvangst van het door den controleur bij aankomst te Fak Fak door tusschenkomst van den resident aanstonds ingediende rapport [1]) en van dat van den commandant der *Serdang*, overwoog de Indische Regeering nog nader of het wenschelijk kon zijn verdere pogingen te doen tot plaatselijk onderzoek naar het lot der drie scheepsofficieren en tot tuchtiging van de betrokken negorijen. Zij kwam echter tot de conclusie dat, nu de ter zake gehoorde personen verklaard hadden dat de overblijfselen der vermoorden in zee geworpen waren, het hoogst onwaarschijnlijk zou zijn dat bij een eventueel nader plaatselijk onderzoek grootere zekerheid omtrent den dood der bedoelde scheepsofficieren verkregen zou kunnen worden. Trouwens konden, naar het inzien der Indische Regeering, een verder plaatselijk onderzoek en bestraffing der schuldigen te eer achterwege blijven, nu het voorloopig wel niet mogelijk zou zijn vriendschappelijke aanraking met de inboorlingen der bewuste streek te verkrijgen na de plaats gehad hebbende wegvoering van een elftal hunner, terwijl deze wegvoering voorshands ook als eene voldoende represaille kon gelden, vooral daar, ook naar het oordeel van den resident, van eene nadere tuchtiging geen heil was te verwachten.

Blijkens het verslag van 1896 (blz. 32) was het nieuwe politiek contract met Tidore van 22 October 1894 in Maart 1896 door den Gouverneur-Generaal goedgekeurd en bekrachtigd o. a. onder voorbehoud dat de daarbij behoorende omschrijving van het gebied van bedoeld sultanaat zou worden vervangen door eene verbeterde opgaaf. Van de dientengevolge onder dagteekening van 18 September 1899, in overleg met den sultan en de landsgrooten, vastgestelde verbeterde gebiedsomschrijving werd aanteekening gehouden bij gouv. besluit dd. 2 Mei 1900 n°. 27, met bepaling dat zij in de plaats treedt van de oorspronkelijke opgaaf.

Met het zelfbestuur van Tidore werd voorts gedurende het verslagjaar eene suppletoire overeenkomst gesloten, waardoor het Gouvernement, tegen jaarlijksche uitkeering aan het inlandsch bestuur van de bedongen schadeloosstelling, het recht heeft verkregen om ook in het Tidoreesch gebied de tolheffing aan zich te trekken.

Soortgelijke overeenkomst kwam ook tot stand met den sultan en de landsgrooten van Ternate voor zooveel betreft de tot dit sultanaat behoorende streken buiten de afdeeling Banggaai, in welke afdeeling de rechtenheffing, ingevolge een op 10 Maart 1899 met het zelfbestuur van Ternate gesloten suppletoir contract, goedgekeurd en bekrachtigd bij gouv. besluit dd. 31 Mei 1899 n°. 3, reeds met 1 Juli 1899 door het Gouvernement in handen is genomen.

Naar de afdeeling Banggaai moeten in het afgeloopen jaar ongeveer 500 onderdanen van het naburige, tot de residentie Menado behoorende landschap Todjo zijn uitgeweken, die zich op die wijze aan de drukkende eischen van hun radja zochten te onttrekken. In October 1899 had te Tokala in het Banggaaische landschap Tomboekoe een verraderlijke overval plaats. De kapitan van Bongka (Todjo) was daar met circa 80 gewapende volgelingen boete komen innen wegens een in 1895 op een Todjorees gepleegden moord. Niettegenstaande de boete tot het overeengekomen bedrag werd voldaan, gingen des nachts een 8-tal Todjoreezen er toe over om de plaats te overvallen, bij welke gelegenheid 12 koppen werden gesneld.

In het bestuur over het rijk Batjan werd in de tweede helft van 1899, door vervulling van de sedert 1889 opengehouden waardigheid van sultan, weder definitief voorzien. Nadat vooraf het in de laatste jaren door overlijden zeer gedunde aantal landsgrooten was aangevuld door onder hen, met zijne toestemming, eene plaats toe te kennen aan prins Oemar, een jongeren zoon van den overleden sultan, werd de door de Indische Regeering als opvolger zijns vaders gekozen oudste wettige zoon, prins Oesman, op 28 Augustus 1899 plechtig als sultan geïnstalleerd, in tegenwoordigheid o. a. van commissiën van de sultans van Ternate en Tidore. De verdeeling van de sedert 1889 in 's lands kas verbleven gelden wegens gouvernementssubsidie aan den sultan (zie het verslag van 1897, blz. 30) had naar aller genoegen plaats. In November 1899 werd met het sultansbestuur een nieuw, aan de tegenwoordige eischen beantwoordend politiek contract gesloten, ter vervanging van dat van 1864.

De gezondheidstoestand der bevolking liet, behalve in de eerste maanden van 1899 te Monokwari (Noord-Nieuw-Guinea), weinig te wenschen over.

De toestand van den handel ter hoofdplaats Ternate bleef gunstig in verband met de groote vraag naar vogelhuiden en den hoogen prijs van vele artikelen als copra, gomkopal, tripang en paarlemoerschelpen. Te Batjan ging het vertier opnieuw achteruit; in de afdeeling Banggaai daarentegen vooruit.

Zagen de zendelingen op Nieuw-Guinea ook in het afgeloopen jaar hun arbeid weder slechts met geringe resultaten beloond, op Noord-Halmaheira maakte de zending belangrijke vorderingen. De verhouding tot de Mohammedanen was daar dientengevolge iets minder gunstig.

§ 19. *Timor en onderhoorigheden.*

In Maart 1899 werd door den gouverneur van Portugeesch-Timor gerapporteerd dat door lieden van het ons onderhoorige landschap Waiwikoe-Waihale, gelegen in Midden-Timor, en wel in het zuiden der onderafdeeling Beloe, een inval in het Portugeesch gebied was gedaan, waarbij roof en moord zouden hebben plaats gehad. Het volgende is daaromtrent gebleken. Het Portugeesch landschap Manoefai, dat vroeger gestaan had onder de suprematie van Waiwikoe-Waihale, had in 1897 aanleiding gevonden om de oude betrekkingen met Waiwikoe-Waihale weder aan te knoopen, wat het voldoen van eene jaarlijksche schatting aan dit landschap moest medebrengen. In het begin van 1899 nu trokken eenige hoofden van Waiwikoe-Waihale de grens over om van den radja van Manoefai, dien zij volgens afspraak in een der Portugeesche landschappen Soeai of Kamanassa zouden ontmoeten, die schatting te innen. Den radja op de afgesproken plaats niet aantreffende, zonden zij eenige lieden uit om hem af te halen. Drie daarvan werden op den terugweg aangevallen door menschen van Raimea (Portugeesch Timor), waarop de hoofden van Waiwikoe-Waihale naar hun land terugkeerden en daar weerwraak namen op vier lieden van Raimea, die er slaven verkochten. Alle vier werden gedood en hunne koopwaar (7 slavinnen) werd buit verklaard. Toen de posthouder voor deze zaak in Waihale was, nam de radja van Waiwikoe eene uitdagende houding tegenover hem aan, te kennen gevende dat hij gereed was om tegen de lieden van Raimea geweld te gaan oefenen, en dat, mochten de Hollanders of Portugeezen hen willen helpen zij gerust konden opkomen; hij zou ze allen wel staan. Naar aanleiding hiervan werd in het begin van dit jaar de pantserdekkorvet *Sumatra* naar Koepang en van daar op 12 Januari jl. naar de kust van Waiwikoe gedirigeerd, waarheen ook de resident zich begaf per gouvernementsstoomschip *Pelikaan*. Den volgenden dag kwamen de schepen aldaar aan en gingen de controleur en de posthouder, die insgelijks de reis medemaakten, aan wal om zoo mogelijk aanraking met de bevolking te krijgen en te onderzoeken of de ankerplaats in de nabijheid van eenige kampong was gelegen. De sloep, die de beide ambtenaren naar den wal had gebracht, kwam aan boord terug met het bericht dat verder oostelijk moest worden geankerd,

[1]) Het over het onderzoek handelende gedeelte van het rapport is afgedrukt in de Javasche Courant van 1 Juni 1900.

waarop werd verstoomd tot vóór de monding van eene lagune, aan welker vertakkingen, volgens de opgave van een aan het strand ontmoeten inlander, eenige kampongs op niet grooten afstand van de kust moesten gelegen zijn. Vervolgens werd de lagune met eene sloep opgevaren, doch daar zij zich reeds nabij de zee in drie takken bleek te splitsen en niemand met den loop daarvan bekend was, werd op goed geluk de oostelijkste tak opgevaren. Toen men daar geen sporen van bewoning aantrof, werd des anderen daags, weder met den controleur en den posthouder, den middelsten tak opgeroeid en werden al spoedig (op ongeveer 2 K.M. afstand van de kust) twee kampongs, met namen Loöfoon en Debasa, bereikt. Ook werd vernomen dat de radja Nai Kalaw en diens zoon, welke laatste de bewuste beleedigende uitdrukking gebezigd had, de een weinig meer landwaarts in gelegen kampong Oemah Lor bewoonden. Na eenigen tijd verschenen Nai Kalaw en de hoofden der beide eerstgenoemde kampongs. Hun werd opgedragen den volgenden morgen met de andere hoofden van Waiwikoe aan het strand te komen om eenige zaken te bespreken. Het gelukte verder eene witte vlag in den top van eene der midden in de kampong Loöfoon staande boomen te bevestigen, ten einde, bij eene eventueele beschieting, de plaats, waarop gemikt zou moeten worden, van boord te kunnen waarnemen. De hoofden verschenen te rechter tijd aan het strand. Hun werd toen de reden van de komst der schepen bekend gemaakt en de keuze gelaten om òf binnen drie dagen eene boete ter waarde van f 1200 te betalen, òf beschoten te worden. Toen de drie dagen verloopen waren zonder dat de boete voldaan was, werd besloten nog één dag te wachten, omdat van ter zijde vernomen was dat de hoofden zich alsnog met de boete zouden aanmelden. Daar echter ook deze termijn verliep zonder dat zij zich vertoonden, werden den 19den Januari een 25-tal granaten in de richting der kampongs geworpen. Met het oog op de minder gunstige gesteldheid van het terrein en het gering aantal daarvoor beschikbare manschappen, werd er van afgezien om eene landingsdivisie van boord te zenden. Volgens van eenige inlanders, die zich aan het strand vertoonden, verkregen inlichtingen zouden de kampongs Loöfoon en Oemah Lor door eenige granaten zijn getroffen en eenige huizen zijn vernield, doch geen menschen zijn gedood of gewond. Verwacht wordt dat de indruk, door deze beschieting op de bevolking gemaakt, ruim voldoende is geweest om herhalingen van het gebeurde voor den vervolge te voorkomen. Den middag na de beschieting gingen de beide schepen naar Koepang terug.

Sedert het in 't laatst van Maart 1899 door de op blz. 1 bedoelde gemengde (Nederlandsche en Portugeesche) commissie beëindigde onderzoek nopens de in 1897 en 1898 op de grens tusschen Nederlandsch en Portugeesch Timor plaats gehad hebbende verwikkelingen deden zich in den verderen loop van 1899 tusschen de wederzijdsche onderdanen geen ernstige moeielijkheden voor. In Maart jl. is echter eene uit 14 huizen bestaande nederzetting van lieden uit het ons onderhoorige landschap Asoemanoe (Fialarang), met name Fatoe Besi en deel uitmakende van de landstreek Maoeboesa (op welke streek zoowel door het ons onderhoorige Fialarang als door het onder Portugeesch gezag staande landschap Balibo aanspraak wordt gemaakt, en waaromtrent in 1898 was overeengekomen dat, zoolang de quaestie niet was uitgemaakt, de streek tijdelijk zoowel door de Portugeesche als door de Nederlandsche onderdanen als verboden terrein zou worden beschouwd), afgeloopen door een 300-tal gewapende Balibo's, die door hunne overmacht de bewoners van Fatoe Besi op de vlucht joegen, vee en sieraden roofden, de huizen in de asch legden en daarna op hun terugtocht nog verschillende pinangboomen omkapten. De inval, waaromtrent door den resident bij den gouverneur te Timor Dilly beklag is gedaan, was eene wraakneming voornamelijk over het aanleggen door Asoemanoe's van maïs- en rijstaanplantingen in een uithoek van het verboden terrein, die, door eene licht verklaarbare misvatting [1]), geacht werd daarbuiten te vallen. Alvorens omtrent de verder onzerzijds in deze te doene stappen te beslissen, acht de Indische Regeering het noodig dat nog eenige punten tot klaarheid worden gebracht, waaromtrent in Juni jl. den resident opheldering is gevraagd.

In Mei en Juni 1899 werden te Koepang door den waarnemenden resident alsnog beëedigd en in hunne waardigheid erkend en bevestigd de reeds eenigen tijd te voren door de kiesgerechtigden in die landschappen respectievelijk tot „kornel" van Tefnai en tot radja van Pasi gekozen titularissen. Beide landschappen, het eene administratief tot de onderafdeeling Babauw en het andere tot de onderafdeeling Amfoeang behoorende, maakten eertijds deel uit van het voormalige rijk van Groot-Sonnebait, welk rijk, doordien na het overlijden in 1885 van den z. g. „keizer" (liorai) van Groot-Sonnebait die waardigheid niet meer vervuld was geworden, zich in verschillende kleinere landschappen had opgelost, ieder met een zelfstandig bestuur. Door den sedert verloopen tijd kon deze nieuwe toestand als gevestigd worden beschouwd. De erkenning der beide bestuurders werd goedgekeurd bij gouv. besluit dd. 28 Januari 1900 n°. 29.

Ten einde ook in dit gewest de mijnbouw-aangelegenheden in zelfbesturend gebied tot de attributen van het Gouvernement te doen behooren, behoudens verzekering aan de radja's en verdere gerechtigden van een half aandeel in de van de ondernemers ter zake te heffen betalingen, en met toepasselijkverklaring ook op de ingezetenen van het betrokken landschap van de gouvernements-mijnverordeningen, kwamen ook in 1899 weder eenige overeenkomsten van dien aard tot stand, en wel, behalve met de hiervóór vermelde bestuurders van Tefnai en Pasi, ook met die van Amarassi en Amfoeang-Naiklioe, beide insgelijks op Timor, zoomede met die van Nita op Flores. Blijkens het vorig verslag (blz. 43) waren in 1898 reeds dergelijke overeenkomsten gesloten betreffende drie andere landschappen op Timor, één op Flores, en de verschillende landschappen op Alor, Pantar, Rotti en Savoe. Al deze overeenkomsten, op één na (die betreffende Amfoeang-Timaoe-Sorbian op Timor, welks radja en fettors nog niet in hunne waardigheid waren erkend en bevestigd), werden goedgekeurd en bekrachtigd bij gouv. besluit dd. 8 Maart 1900 n°. 13.

De oneenigheden tusschen den radja van Larantoeka (Noord-Flores) en de bergkampongs Leloba en Waebolong bleven voortduren. Niettegenstaande de radja in Maart 1899 eenige olifantstanden ontving en aannam als bewijs dat binnenkort vrede zou worden gesloten, werden in Mei d. a. v. door zijne volgelingen weder 3 koppen van de tegenpartij gesneld, zoodat waarschijnlijk de kans op vrede voorloopig verdwenen is. Op Zuid-Flores ontstond twist tusschen de radja's Nengko en Laketeke van Mangarai. Eerstgenoemde werd in October 1899 gedwongen om de wijk te nemen naar Endeh, waar hij de hulp van den radja van dat landschap inriep.

Ook op Soemba werden weder verschillende kleine oorlogen gevoerd, waarbij als gewoonlijk gebruik werd gemaakt van gehuurde berg-Endehneezen, die de strandstreken op Soemba bewonen. Het bestuur ondervond hiervan echter geene moeielijkheden.

Op de Solor- en Alor-eilanden werd de rust niet op ernstige wijze verstoord. De vroeger te Trong op Adonare gevestigde posthouder, wiens standplaats om de in het verslag van 1898 vermelde redenen tijdelijk naar Menanga (Larantoeka) was overgebracht, bleef nog op laatstgenoemde plaats gevestigd.

Wat de veiligheid van personen en goederen betreft, onderging de toestand weinig verandering. In zake het geval met het onder Engelsche vlag varend loggerschip *Beatrice*, waarvan op blz. 43 van het vorig verslag melding is gemaakt, is nader gebleken dat het gebeurde inderdaad moest geweten worden aan de bemanning zelve. De beide door de schepelingen weggeworpen geweren zijn door de bevolking teruggegeven en door de Indische Regeering ter beschikking gesteld van den Britschen consul te Batavia.

Op Rotti ging het aantal inlandsche Christenen eenigszins achteruit, terwijl ook op Savoe en Soemba de resultaten van den Protestantschen zendingsarbeid weinig gunstig worden genoemd. In de onderafdeeling Beloe (Timor) maakte de Roomsch-katholieke missie eenige vorderingen. Omtrent de missie op Flores zijn ditmaal geene berichten ontvangen.

De gezondheidstoestand liet in 1899 nogal te wenschen over; vooral veroorzaakte de pokziekte in sommige streken aanzienlijke sterfte. Op Alor zou in 1898 en 1899 te zamen, naar schatting van den posthouder, ongeveer $^1/_5$ der bevolking aan deze ziekte overleden zijn. Zoowel ten behoeve van de Alorsche bevolking als van de bewoners der onderafdeeling Beloe werden in den loop van

[1]) Zijn de in Asoemanoe verkregen inlichtingen juist, dan zou door de opnemers, die, wat de binnengrens van Maoeboesa betreft, hun werk verricht hadden buiten tegenwoordigheid van onze op dat oogenblik elders confereerende leden der grenscommissie, niet die geheele binnengrens al metende gevolgd zijn, maar zouden zij een verkorten weg hebben genomen en van uit een daar gelegen hooger punt een deel van den bewusten uithoek hebben „geplancheteerd". Daardoor was men in Asoemanoe, van waar tal van hoofden en minderen de werkzaamheden der opnemers hadden bijgewoond, in de meening gebracht dat de gevolgde kortere weg tevens de eigenlijke grens van dit gedeelte van Maoeboesa was.

1899 twee vaccinateurs tijdelijk boven de formatie in dienst gesteld. Onder het vee kwamen geen ziekten voor.

In de onderafdeeling Beloe (Timor) en op Rotti was de toestand van den handel in 1899 nog minder bevredigend dan in het voorafgegane jaar. De waardecijfers van in- en uitvoer te Koepang gingen echter een weinig vooruit en ook elders in het gewest was het vertier levendiger dan in 1898.

De rijstoogst viel over het geheel ongunstig uit. Djagong en gierst gaven een bevredigend beschot, behalve op Alor en in enkele streken van Timor. Op Zuid-Flores had men een bijzonder voordeeligen klapperoogst. De inzameling van boschproducten gaf geen reden tot klagen.

§ 20. *Bali en Lombok.*

In de gouvernements-afdeelingen Boeleleng en Djembrana (Bali) en Lombok hadden geene feiten van politieke beteekenis plaats. In eerstgenoemde afdeeling werden de moeielijkheden met de bevolking van het district Sawan, waarvan in het vorig verslag (blz. 43) melding is gemaakt, in het begin van 1899 geheel uit den weg geruimd. Op Lombok werden, evenals in vorige jaren, na afloop van den rijstoogst weder geruchten verspreid omtrent te verwachten woelingen, welke geruchten zich echter niet hebben bewaarheid. De geest ten opzichte van het bestuur is er zoowel bij Baliërs als Sassaks over het algemeen goed te noemen, doch onder de laatsten heerscht, vooral bij sommige aanzienlijke families, nog veel naijver op elkanders bezittingen en rang, waaruit soms het streven voortvloeit om tegenstanders, in het bijzonder als zij tot de hoofden behooren, door het verspreiden van valsche geruchten in moeielijkheden te brengen. Overigens hebben de toestanden op Lombok zich kalm verder ontwikkeld, en daar de bevolking zich ongestoord aan den landbouw heeft kunnen wijden, is volgens het gewestelijk verslag het gebrek onder haar geweken en de welvaart toegenomen. In verband met dezen gunstigen staat van zaken kon in den loop van 1899 de sterkte van het garnizoen te Ampenan opnieuw aanzienlijk verminderd en tot één compagnie teruggebracht worden. Met goed gevolg werd gestreefd naar verdere verplaatsing van een deel der bewoners van het zwaar bevolkte West-Lombok naar de streken van Midden-Lombok, waar ruimer gelegenheid tot uitoefening van den landbouw bestaat.

De politieke toestand in de niet onder ons rechtstreeksch bestuur gebrachte streken op Bali bleef onbevredigend. Nadat Bangli, aan welks zijde Kloengkoeng en Badoeng staan, eenige malen een inval in Gianjar gedaan had, waarbij eenige dessa's verwoest en vele lieden gedood waren, wendde de bestuurder van laatstgenoemd landschap, de in December 1896 van gouvernementswege als radja erkende Dewa G'dé Raka (verg. het verslag van 1897, blz. 37), zich opnieuw tot het bestuur te Boeleleng (Mei 1899), met verzoek om eene betere verstandhouding tusschen hem en zijne vijanden in het leven te roepen. Naar aanleiding daarvan werden ook nu, evenals in April 1898, aan de betrokken vorsten de nadeelen van den bestaanden toestand onder het oog gebracht en hun de raad gegeven om in vrede en vriendschap met elkaar te leven ter bevordering van de belangen der aan hunne zorg toevertrouwde bevolking. Deze vertoogen verhinderden niet dat tegen het einde van 1899 op last van den radja van Bangli opnieuw vijandelijke invallen in Gianjar gedaan en vele dessa's in de asch gelegd werden. Dit leidde er vermoedelijk toe dat omstreeks het begin van dit jaar door den bestuurder van Gianjar, ook uit naam van zijne familieleden en van al de poenggawa's, de tusschenkomst van het Gouvernement werd ingeroepen om het landschap tegen zijne vijanden in bescherming te nemen en het daartoe in eene zelfde verhouding tot het Gouvernement te brengen als Karang Asem. Daar de Indische Regeering van oordeel was dat langs dien weg voor het Gouvernement de beste gelegenheid zou ontstaan om geleidelijk meer zijn invloed in Zuid-Bali te kunnen doen gelden en zóó op duurzame wijze te geraken tot herstel van den vrede aldaar, machtigde zij den resident om het aanbod van het zelfbestuur aan te nemen, mits vooraf door besprekingen met den vorst en de poenggawa's zich ervan overtuigd te hebben dat de Gianjarsche bestuurders zich van de beteekenis der nieuwe verhouding volkomen bewust waren, b. v. wat betreft de verplichte opvolging hunnerzijds van de regelingen, die door de Regeering met opzicht tot Gianjar nuttig en noodig geoordeeld zouden worden. Toen het zelfbestuur bij 's residents daarop gevolgd bezoek aan Gianjar ter zake volkomen op de hoogte bleek te zijn, werd het aanbod door den resident namens het Gouvernement voorloopig aanvaard, en daarvan al aanstonds aanteekening gehouden bij proces-verbaal dd. 8 Maart 1900, tevens behelzende de voorloopige aanstelling, in afwachting van de definitieve beschikking van den Gouverneur-Generaal, van den bestuurder Dewa G'dé Raka tot stedehouder (wakil) van het Gouvernement in Gianjar, zoomede de daarop door Dewa G'dé Raka afgelegde verklaring dat hij zich in die nieuwe hoedanigheid steeds als een goed en getrouw regent van het Gouvernement zal gedragen. Van de nieuwe positie van Gianjar werd door den resident schriftelijk kennis gegeven aan den stedehouder van Karang Asem, en verder aan de vorsten van Bali, wat deze laatsten betreft, met aanmaning om zich van verdere vijandelijkheden tegen Gianjar te onthouden en onder mededeeling dat zulke vijandelijkheden voortaan beschouwd zouden worden als mede gericht tegen het Gouvernement. Door den dewa agoeng van Kloengkoeng is daarop in gematigde termen tegen de aanvaarding door het Gouvernement van het aanbod van het zelfbestuur van Gianjar geprotesteerd, op grond dat dit landschap reeds te voren aan hem zou zijn afgestaan. Daar hij voor deze bewering echter geene bewijzen kon bijbrengen, de bestuurder van Gianjar haar stellig tegensprak en zij, ook naar de overtuiging van den resident, gegrond op verschillende aanwijzingen, bezijden de waarheid was, is den dewa agoeng, met weerlegging van zijne beweringen, uit naam van de Indische Regeering nader medegedeeld (20 Maart) dat hetgeen laatstelijk ten opzichte van Gianjar was besloten onherroepelijk vaststond en daaraan niets viel te veranderen. Eerst nadat dit nader schrijven in Kloengkoeng ontvangen was, bereikten den resident ook de antwoorden der radja's van Bangli, Badoeng en Tabanan, blijkbaar opgesteld in overleg met den dewa agoeng en dan ook diens vermeende aanspraken op Gianjar steunende. Aan elk der drie radja's heeft nu de resident een afschrift doen toekomen van zijn hiervóór bedoelden tweeden brief aan den dewa agoeng, met uitnoodiging om, ter voorkoming van moeielijkheden, zich stipt te houden aan de daarin vervatte eindbeslissing van den Gouverneur-Generaal.

Ten einde voor Gianjar's naburen de ten opzichte van dat landschap getroffen maatregel als 't ware aanschouwelijk te maken, is er voorloopig gedurende eenige weken achtergebleven de voor de landrente-aangelegenheden en de politieke aanrakingen met de Balische vorsten ter beschikking van den resident gestelde controleur, die op zijne reizen door het landschap tot het verzamelen van gegevens nopens de inrichting van het bestuur, de maatschappelijke instellingen, enz., zoowel bij den stedehouder als bij de verschillende poenggawa's alle gewenschte medewerking ondervond. Ook na het vertrek van den controleur bleven, volgens de jongste berichten, orde en rust in Gianjar ongestoord.

Naar aanleiding van bij het bestuur ingekomen berichten omtrent wreedheden, gepleegd bij de terechtstelling in Bangli van een Chinees — Banglisch onderdaan — die met een landgenoot zich aan diefstal in het vorstenverblijf had schuldig gemaakt, werd de radja van Bangli ter zake terechtgewezen. Te zijner verontschuldiging voerde de vorst aan dat het feit buiten zijn weten was gepleegd, daar hem de zaak eerst later gerapporteerd was. Een paar maanden daarna werd in hetzelfde landschap een Chinees — onderdaan van het Gouvernement — door eenige zijner landgenooten op gruwelijke wijze doodgemarteld, omdat zij hem verdachten van een hunner familieleden te hebben vermoord. Ook over deze zaak is den radja het noodige voorgehouden.

Met den bestuurder van Tabanan rezen eenige moeielijkheden naar aanleiding van het eigenmachtig aanhouden aldaar van gouvernements-onderdanen als represaille-maatregel voor het niet-uitleveren van eenige zijner slavinnen, die naar Djembrana de wijk hadden genomen. Deze quaestie werd echter tot eene bevredigende oplossing gebracht, toen de gelegenheid zich voordeed tot eene persoonlijke bespreking met den radja.

De overige aanrakingen met de zelfbesturen op Bali bepaalden zich in hoofdzaak tot de briefwisseling over geschillen tusschen wederzijdsche onderhoorigen en verzoeken om opsporing en uitlevering van gevluchte misdadigers. Van de zijde van 's Gouvernements stedehouder in Karang Asem wordt te dien aanzien bij voortduring de meeste medewerking ondervonden.

De verhuizing van lieden uit de zelfbesturende landschappen naar het gouvernementsgebied hield ook in het afgeloopen jaar op kleine schaal aan.

Ten aanzien der veiligheid van personen en goederen, hoewel nog veel te wenschen overlatende, valt gaandeweg verbetering te bespeuren. Het aantal zware misdrijven verminderde.

Onder de heidenen aan de zuidkust van Lombok gingen weer

enkelen tot den Islam over. Volgens het gewestelijk verslag zou onder de Sassaksche bevolking op Lombok een duidelijk streven merkbaar zijn tot het steeds strenger inachtnemen van de godsdienstvoorschriften. Na den oogst werd onder haar eene beweging op touw gezet (welke echter na eenigen tijd vanzelf weer verliep) om aan te sporen tot het ijverig houden van de dagelijksche gebeden en het trouw bezoeken van de moskeeën. In verscheidene dessa's verrezen nieuwe bedehuizen of werden de bestaande verfraaid. Het aantal Mekkagangers, van Lombok afkomstig, was in 1899 geringer dan het jaar te voren, doch er bevonden zich vele aanzienlijken onder hen. In vergelijking met den tijd van het inlandsch vorstenbestuur is het aantal bedevaartgangers zeer gestegen.

Het gansche jaar door bleven in de afdeeling Boeleleng (Bali) koortsen met dysenterie-verschijnselen heerschen, welke vooral vele kinderen ten grave sleepten en in de laatste maanden van 1899 in sommige dessa's zelfs een epidemisch karakter aannamen. In de afdeeling Djembrana (Bali) en op Lombok kwamen ook koortsen voor, doch van goedaardiger karakter en de toestand kon er uit een gezondheidsoogpunt gunstig genoemd worden. Speciaal wat Lombok betreft, viel op eene aanmerkelijke verbetering te wijzen in vergelijking met eenige jaren geleden.

In Oost-Lombok heerschte gedurende eenige maanden onder het vee eene ziekte, waaraan een paar honderd beesten bezweken.

Hoewel in 1899 de oogst in eenige dessa's van Zuid-Lombok mislukte en in de afdeeling Djembrana niet zoo groot was als het jaar te voren, waren de uitkomsten van den rijstbouw over het geheel bepaald gunstig te noemen. Van de meeste tweede gewassen werd eveneens een bevredigend beschot verkregen. Op Bali gaf de koffiecultuur iets betere uitkomsten dan in 1898. Veel ging in het artikel echter niet om, ook door de lage prijzen, waarin eerst tegen het einde van het jaar eenige verbetering kwam. Klappers werden in ruime hoeveelheid geoogst en in den vorm van copra in den handel gebracht; daarvoor werden goede prijzen bedongen.

D. Landmacht.

§ 1. *Levende strijdkrachten.*

Samenstelling en sterkte van het leger. In bijlage A hierachter zijn weder, behoudens enkele bekortingen, de verschillende statistische gegevens betreffende het leger over het jongst verloopen jaar bijeengebracht. Tot toelichting van de opgaven, met betrekking tot de samenstelling en sterkte meer bijzonder in tabel 1 dier bijlage vervat, zij hier het volgende aangeteekend.

De „*normale*" formatie onderging gedurende 1899 geen andere wijzigingen dan die, waartoe betrekking heeft het Koninklijk besluit dd 8 Juni 1899 n°. 55 (St. n°. 231), welke wijzigingen niet van genoegzaam belang zijn om hier in bijzonderheden te worden vermeld.

In de „*tegenwoordige*" (tijdelijk geldende) formatie kwamen echter vrij belangrijke wijzigingen, zoodat zij op ult. 1899 27 officieren en ruim 900 militairen beneden dien rang minder aanwijst dan het jaar te voren. Wat de infanterie betreft, verdwenen uit deze formatie, door opheffing of inkrimping van onderdeelen die niet of nog niet in de normale formatie waren opgenomen, zelfs 30 officieren en p. m. 1600 onderofficieren en minderen, namelijk door opheffing — en insmelting bij de andere korpsen — van het rekrutenbataljon en van de geruimen tijd bijeengehouden compagnie der Koloniale Reserve, en verder door inkrimping zoowel van de garnizoensbataljons in Atjeh en onderhoorigheden als van de bezetting op Lombok. Daar echter voor het mede nog niet in de normale formatie tellende korps marechaussee in Atjeh besloten werd tot eene uitbreiding met 11 officieren en ruim 700 gegradueerden en ongegradueerden, en voorts om andere redenen uit de „tegenwoordige" formatie werden afgevoerd 8 officieren (hiervan 7 bij artillerie, genie en militaire administratie) en p. m. 80 militairen beneden dien rang (bijna uitsluitend bij den hospitaaldienst) werd ten slotte de vermindering teruggebracht tot de hiervóór 't eerst opgegeven cijfers.

De *sterkte* van het leger ging gedurende 1899 terug van 1428 officieren en als zoodanig dienstdoenden benevens 42 235 militairen beneden den rang van officier tot respectievelijk 1345 en 39 388. Het feit dat de sterkte aan onderofficieren en minderen (over de officieren en als zoodanig dienstdoenden zie hierna onder „*Aanvulling van het korps officieren*") op ult. 1899 derhalve p. m. 2850 man (ruim 950 Europeanen, p. m. 200 Amboineezen en ruim 1700 andere inlanders) minder bedroeg dan op ult. 1898, was ten opzichte van Europeanen het gevolg hiervan dat de verliezen aan dien landaard (enkel doordien zooveel meer militairen dan in 1898 met gagement het leger verlieten, dan wel na afloop van hun detacheeringstermijn herwaarts terugkeerden) grooter, en (door mindere aanbrengst van suppletietroepen) de winsten kleiner waren dan in 1898 (verliezen: 2435; winsten: 1489, tegen respectievelijk 2234 en 2343 in 1898), terwijl ten opzichte van Amboineezen en andere inlanders de oorzaak hierin ligt dat, wegens het zoogoed als gesloten blijven van de werving, nagenoeg enkel verliezen waren te boeken (2065 man, zijnde bijna 300 meer dan in 1898, een verschil dat, op p. m. een 60-tal meer sterfgevallen na, overigens zoogoed als geheel ontstond doordien ook onder deze militairen het aantal van hen die met gagement het leger verlieten grooter was dan het jaar te voren). Detailcijfers nopens de winsten en verliezen zijn, als gewoonlijk, opgenomen in voormelde bijlage A (thans in tabel 8).

Vergeleken met de cijfers der „tegenwoordige" formatie wijst de hiervóór opgegeven sterkte, voor zooveel de officieren betreft (als zoodanig ook medetellende de onderluitenants en de adjudant-onderofficieren dienstdoende als officier), op eene toeneming van het incompleet van 48 tot 105, en wat de onderofficieren en manschappen aangaat, op eene afneming van het overcompleet van 5427 tot 3514. Bij de infanterie bleef toch de sterkte ad 30 917 man de „tegenwoordige" formatie, die slechts 27 267 man vorderde, nog met 3650 man te boven gaan, en ook bij de andere wapens, evenals bij het korps marechaussee, bestond eenig overcompleet, maar, vermits bij enkele onderdeelen van het leger, hoofdzakelijk bij den hospitaaldienst en bij het schrijverspersoneel, het door de formatie gevorderd aantal plaatsen niet ten volle door militairen was bezet (te hunner vervanging was voor het meerendeel burgerpersoneel in dienst), wijzen de eindcijfers van den sterktestaat op een overcompleet van, zooals gezegd, 3514 man (996 Europeanen, 874 Amboineezen en 1644 andere inlanders).

Van de ruim 30 900 infanteristen, ongerekend het meer dan 1200 man sterke en ruim voltallige korps marechaussee in Atjeh, waren er bij het veldleger ingedeeld 16 844, namelijk 15 205 (zijnde 1638 meer dan de formatie eischte) bij de 18 veldbataljons, welke — door reorganisatie achtereenvolgens in Juli en December van het 7de en 8ste — thans alle op de bij St. 1893 n°. 91 aangenomen nieuwe formatie zijn gebracht, terwijl de overige 1639 man van het veldleger twee reservebataljons vormden, te zamen met eene formatie van 1508 man, waarbij dus 131 man overcompleet waren. Van de bedoelde 16 844 man veldtroepen, nagenoeg hetzelfde getal als op ult. 1898 toen het cijfer 16 822 beliep, waren er — na aftrek van zieken en geëvacueerden en van hen die om andere redenen niet tot uitrukken konden worden aangewezen — beschikbaar om te velde te gaan 14 116, d. i. 83.8 pct. van de sterkte der veldtroepen, tegen, op ult. 1898, 14 184, of 84.3 pct. van de aanwezige sterkte. Naar de landaarden was de verdeeling aldus:

	Ult. 1898.	Ult. 1899.
Europeanen (en Afrikanen) . . .	4 448 = 78.1 pct.	4 916 = 80.2 pct.
Amboineezen	2 326 = 79.5 „	2 315 = 80.4 „
Andere inlanders	7 410 = 90.3 „	6 885 = 87.8 „
	14 184 = 84.3 pct.	14 116 = 83.8 pct.

Over het algemeen kan gezegd worden, dat de toestand waarin het hoofdwapen, de infanterie, verkeerde, in den loop van 1899 merkbaar beter werd; want terwijl de sterkte daalde van 34 398 tot 30 917 man, nam het aantal dergenen die aanstonds beschikbaar waren tot uitrukken slechts af van 25 114 tot 24 527 man.

Plaatselijke indeeling. Tegelijk met de in het vorig verslag (blz. 45) vermelde inkrimping van de formatie der bezettingstroepen in Atjeh, werd bij gouv. besluit van 3 Maart 1899 n°. 6 een nieuwe indeelings- en emplacementstaat voor het wapen der cavalerie vastgesteld, ter vervanging van dien, welke bij gouv. besluit dd. 8 September 1896 n°. 28 was gearresteerd. Reeds binnen eenige weken (tegen het einde van April) was aan de nieuwe legering van genoemd wapen uitvoering gegeven.

De bezettingstroepen op Lombok, laatstelijk bestaande uit een tijdelijk boven de formatie gevoerd garnizoensbataljon van 10 officieren en 278 man (94 Europeanen en 184 inlanders) en een tijdelijk aan zijne bij de legerformatie aangewezen bestemming onttrokken detachement vesting-artillerie, werden bij gouv. besluit dd. 29 September 1899 n°. 22 teruggebracht tot eene garnizoenscompagnie sterk 4 officieren en 150 man (34 Europe-

anen en 116 inlanders). Het detachement vesting-artillerie kon dientengevolge in December 1899 naar Java terugkeeren.

Van het garnizoensbataljon van Sumatra's Oostkust betrokken, ingevolge de gouv. besluiten dd. 21 Juni 1899 n°. 2 en 13 Januari 1900 n°. 16, twee mobiele colonnes, elke ter sterkte van 4 officieren en 150 minderen, een bivak te Tandjoeng Kala (ter Oostkust van Atjeh). Deze troepenmacht was aldaar in het begin van Februari 1900 in haar geheel aangekomen, in verband waarmede op hetzelfde tijdstip de post Tandjoeng Poera (residentie Oostkust van Sumatra) werd ontruimd. In afwachting van de voorgenomen herziening der formatie en dislocatie van evengenoemd garnizoensbataljon werd verder bij gouv. besluit dd. 10 Maart 1900 n°. 6 de militaire post te Boekit Koeboe (mede in laatstgenoemde residentie) opgeheven, onder bepaling dat de bezetting in haar geheel zou overgaan naar Koeala Simpang.

Na beëindiging van de expeditie in het landschap V Kotta (Midden-Sumatra) bleef in dat gebied nog eenige infanterie achter, en wel te Bangkinang 1 compagnie en te Poelau Gedang een detachement, beide van het 17de bataljon te Padang. Het detachement van Poelau Gedang keerde in de eerste helft van Maart 1900 te Padang terug.

Gedetailleerde opgaven omtrent de sterkte van de in elk militair commandement bij het einde van 1899 aanwezige troepenmacht vindt men sub 4 van bijlage A; voor de standplaatsen der verschillende troepenafdeelingen wordt verwezen naar blz. 425-430 van deel I van den Indischen Regeeringsalmanak voor 1900.

Aanvulling van het korps officieren. Terwijl in 1899 het aantal der in de sterkte tellende officieren, door grootere verliezen dan in 1898, voornamelijk door stijging van het aantal der met verlof of wegens afloop van hun detacheeringstermijn naar Nederland vertrokkenen, tegen een in verhouding tot andere jaren belangrijk lager cijfer der van verlof in Indië teruggekeerden, afnam met 91 (van 1330 tot 1239) [1]), en bovendien ook het aantal als 2de-luitenant dienstdoende adjudant-onderofficieren met 10 (van 51 tot 41) verminderde, werd tegelijkertijd het aantal voor 2de-luitenants in de plaats tredende onderluitenants weder vermeerderd, ditmaal met 18, zoodat het klom van 47 tot 65. De sterkte aan officieren en als zoodanig dienstdoenden gaf dus op ult. 1899 ten slotte, vergeleken met ult. 1898, nog een nadeelig verschil van 83. En daar op laatstgenoemden datum aan de destijds geldende cijfers der „tegenwoordige" formatie 48 officieren ontbraken, zou dus bij het einde van 1899 het tekort zijn gestegen tot 131, indien niet de eischen dier „tegenwoordige" formatie inmiddels met 26 officieren of als zoodanig dienstdoenden waren verminderd; het incompleet bedroeg dus 105, maar is feitelijk terug te brengen tot 92, als men in aanmerking neemt dat in het incompleet aan officieren-apothekers, ten getale van 12, ruim voorzien kon worden door de boven de formatie in dienst zijnde militaire apothekersbedienden, en dat van de 4 officieren, in de formatie uitgetrokken als adjudanten van den Gouverneur-Generaal, er, overeenkomstig de daartoe bestaande bevoegdheid, één tot de marine behoorde. De bedoelde 92 onbezette plaatsen waren over de verschillende wapens en dienstvakken verdeeld als volgt: infanterie 48 (het cijfer zou 45 hebben bedragen wanneer niet 3 infanterie-officieren onbezette luitenantsplaatsen bij het korps genietroepen hadden ingenomen), cavalerie 1, artillerie 19, genie 6 (hierbij in aanmerking nemende dat voor 3 andere vacatures over infanterie-officieren beschikt werd), militaire administratie 7, officieren van gezondheid 7, andere onderdeelen van het leger 4. Dat deze cijfers voor sommige wapens ongunstiger waren dan op ult. 1898, zoo bijv. wat infanterie en artillerie betreft, bij welke toen slechts 18 en 2 officieren ontbraken, is voornamelijk toe te schrijven aan abnormale oorzaken. In verband toch met de in 1894 op ruime schaal plaats gehad hebbende detacheeringen voor vijf jaren keerden in 1899 een grooter aantal officieren van het Nederlandsche leger herwaarts terug dan als gedetacheerd in Indië aankwamen, en voorts had de stremming, welke in 1898 het verleenen van buitenlandsch verlof wegens langdurigen dienst had moeten ondervinden (verg. vorig verslag, blz. 44), ten gevolge dat in 1899 het cijfer der vertrokken officieren-verlofgangers dat der teruggekeerden aanmerkelijk overtrof. (Voor nader gespecificeerde gegevens omtrent de winsten en verliezen aan officieren zie het vijfjarig overzicht in tabel 8 van bijlage A.)

Nu de regeling omtrent de buitenlandsche verloven weder regelmatig werkt, laat het zich aanzien dat het aantal terugkeerende verlofgangers weder tegen dat der vertrekkende zal gaan opwegen. Zoowel uit aanmerking hiervan, als op grond van de overweging dat, bij het tot stand komen van de voorgenomen reorganisatie der garnizoens-infanterie, de eischen der formatie, nog meer dan reeds in 1899 het geval was, zullen verminderen, werd er geen aanleiding gevonden om ter zake van het voorbijgaande incompleet aan officieren tot buitengewone voorzieningen te besluiten. Te minder deed zich de noodzakelijkheid daartoe gevoelen met het oog op de zeer bevredigende uitzichten omtrent de kansen van aanvulling in 1900. Te dezen aanzien zij verwezen naar de tabellen 2 en 13 van bijlage A.

Voorziening in de behoefte aan militairen beneden den rang van officier. In tabel 8 van bijlage A vindt men een uitgewerkt numeriek overzicht van de gedurende de laatst verloopen vijf jaren bij het leger in de sterkte gebrachte militairen beneden den rang van officier en van de daartegenover staande verliezen; in tabel **11** eene vijfjarige statistiek betreffende de reëngagementen, en in tabel **12** een uitgewerkt overzicht alleen over 1899 nopens de winsten en verliezen aan kader.

Wat het niet-Europeesch element betreft, bleef gedurende het geheele jaar 1899 de werving van Amboineezen en andere inlanders gesloten, uitgenomen wat betreft de als pupillen bij de korpsen aan te nemen soldatenkinderen van inlandschen landaard.

Ten aanzien van de werving hier te lande valt op te merken, dat, in verband met de geringere behoefte aan uitzending van suppletietroepen — gevolg van de nieuwe formatie der bezetting van Atjeh (zie vorig verslag, blz. 45) en van de insmelting van het overcompleet —, bij Kon. besluit dd. 27 Mei 1899 n°. 74 de gelegenheid tot detacheering naar Indië van onderofficieren, behoorende tot het leger hier te lande, en van ingelijfden bij de militie te land, tijdelijk werd opgeheven, in verband waarmede de detacheeringstermijn van reeds in Indië gedetacheerden van beide categorieën niet meer werd verlengd. Uit tabel **9**, die een overzicht geeft van de werving hier te lande gedurende de laatste vijf jaren en tevens reeds over de eerste helft van 1900 [2]), blijkt dat ook overigens de uitkomsten der werving, die uit aanmerking van het bestaande overcompleet niet bijzonder werd aangemoedigd, bij de vorige jaren zeer ten achter bleven. In tabel **10** zijn ouder gewoonte de uitkomsten weergegeven gedurende de op 1 Juli jl. verloopen twee semesters verkregen met de verpleging van reconvalescenten bij de daarvoor bestemde afdeeling der Koloniale Reserve te Zutphen. Van 1 Juli 1899 tot 1 April 1900 klom het aantal reconvalescenten gestadig, van 446 tot 522, en daar het zich liet aanzien dat die toeneming der sterkte nog zou voortduren, terwijl de localen te Zutphen reeds overvuld waren, moesten spoedig maatregelen worden genomen om meer verplegingsruimte te verkrijgen. Daar vooral ook het aantal bedlegerigen was gestegen, werden, in overleg met den Minister van Oorlog, al dadelijk een twintigtal hunner geëvacueerd naar het militair hospitaal te Maastricht, waar zij onder direct toezicht van een met verlof in Nederland aanwezigen officier van gezondheid van het Indisch leger worden verzorgd, terwijl tevens maatregelen werden genomen om van de zooeven bedoelde ruime zieleninrichting een gedeelte af te scheiden en speciaal in te richten tot ontlasting van de meer en meer overbevolkt gerakende kazernen te Zutphen.

Op 1 Juli jl. telde de Koloniale Reserve aan onderofficieren en minderen in 't geheel 2351 man, namelijk in Indië 1438 [3]) en hier te lande 913 man. Deze laatste sterkte was, met de daarbij behoorende 27 officieren, over de afdeelingen van het

---

[1]) Onder het totaal van 1330 officieren waren er 95, en onder dat van 1239 waren er 65 begrepen (2 kapiteins, 41 eerste- en 22 tweede-luitenants), die van het Nederlandsche leger bij het Indische waren gedetacheerd. Niet gedetacheerd op den voet van het Kon. besluit dd. 18 Augustus 1871 n°. 10 (St. n°. 176), telden zij in de sterkte allen als tweede-luitenant. Detacheering als bij gemeld besluit bedoeld, d. i. over en weder, bleef ook in 1899 achterwege, en zal, in afwachting van het advies der staatscommissie in zake eventueele samensmelting der Nederlandsche en Indische officierskorpsen (zie vorig verslag, blz. 44), in 1900 evenmin plaats hebben.

[2]) Gedurende bedoeld semester kwamen 10 detachementen suppletietroepen en 1 detachement der Koloniale Reserve in Indië aan, respectievelijk sterk 340 en 100 man (onderofficieren en minderen), zoomede 3 niet bij detachementen ingedeelde onderofficieren, terwijl op 1 Juli jl. naar Indië nog onderweg waren 2 detachementen, elk ter sterkte van 32 man.

[3]) Bij dit cijfer is nog geen rekening kunnen worden gehouden met de mutatiën gedurende de maanden Mei en Juni jl. in Indië voorgekomen.

korps te Zutphen en te Nijmegen verdeeld als volgt:

	Officieren	Onderofficieren en minderen.
1°. bij de reconvalescenten-afdeeling te Zutphen. .	10	526
. bij het valide gedeelte te Nijmegen	17	387
	27	913

Onder de 526 onderofficieren en minderen, sub 1°. bedoeld, tellen 62 man vast personeel, en onder de 387 man, sub 2°. vermeld, waren er 151 die nog niet in Indië gediend hebben. Wat de in Indië dienende 1438 onderofficieren en minderen der Koloniale Reserve betreft, onder hen waren er 933, die zich aldaar voor de eerste maal bevonden.

Militair onderwijs. Tabel **13** van bijlage A bevat numerieke opgaven betreffende de bij de verschillende inrichtingen van militair onderwijs hier te lande voor Indisch officier in opleiding zijnde leerlingen, zoomede omtrent die bij de militaire school te Meester-Cornelis. In genoemd overzicht vindt men tevens gegevens ten aanzien van het aantal der tot het Indische leger behoorende officieren die de lessen aan de Hoogere Krijgsschool te 's-Gravenhage volgen.

Bij Kon. besluit van 27 December 1899 n°. 17 werden twee leerlingen der Hoogere Krijgsschool, de 1ste-luitenants der infanterie C. J. ASSELBERGS en M. J. NIX, aangewezen om, in het belang hunner verdere vorming in algemeen krijgskundige richting, als militair attaché bij den staf der zich te velde bevindende legermacht van de beide Republieken in Zuid-Afrika de krijgsverrichtingen aldaar bij te wonen. Ook aan de Britsche Regeering was de toelating van twee militaire attaché's bij den staf harer troepen gevraagd, maar Harerzijds kon, nadat ook aan andere bevriende Mogendheden zoodanige toelating was geweigerd, aan dien wensch niet worden voldaan. Den 30sten December zijn de beide genoemde officieren uit Nederland vertrokken; luitenant NIX is ongelukkigerwijze op 31 Maart jl. nabij Sanna's post, terwijl hij zich buiten de gevechtslinie had opgesteld, door een granaatkartetskogel ernstig getroffen, en bij eene poging om dat projectiel uit het lichaam te verwijderen, is hij op 11 April in het tijdelijk hospitaal te Bloemfontein bezweken. Luitenant ASSELBERGS is laatstelijk geruimen tijd wegens typheuse koorts in eene ziekeninrichting nabij Durban verpleegd geweest, en daar in Augustus jl., in het belang van zijn verder herstel, terugkeer naar Nederland door den hem behandelenden geneesheer wenschelijk werd geacht, is hij toen teruggeroepen.

Aangaande het gebruik van de kader- en de korpsscholen in Indië gemaakt, vindt men opgaven in tabel **14** van bijlage A.

Ook in 1899 werden bij het korps pupillen te Gombong alleen nog jongelieden boven de 12 jaar als pupil aangenomen, ditmaal een 3-tal. Daar verder 39 jongelieden als pupillen werden afgevoerd (34 door overgang bij het leger en 5 om andere redenen), daalde de sterkte van het korps van 252 tot 216 pupillen, te weten 4 zonen van officieren, 169 van militairen beneden dien rang, 5 van ambtenaren en 38 van particulieren [1]).

Met de oprichting van het nieuwe korps pupillen kon op 1 Januari 1900 een aanvang worden gemaakt, nadat de daartoe vereischte overeenkomsten met een drietal particuliere liefdadigheidsgestichten in den loop van 1899 waren gesloten (zie vorig verslag, bijlage S) en bij gouv. besluit dd. 11 November 1899 n°. 35 (Javasche Courant dd. 9 Januari 1900) de noodige overgangsbepalingen en voorschriften waren in het leven geroepen betreffende de opneming en verpleging van militaire pupillen (1ste categorie) in de liefdadigheidsgestichten, hun overgang van die gestichten naar de militaire pupillenschool (2de categorie) en het verleenen van ontslag uit het korps pupillen. Tot het nieuwe korps kunnen worden toegelaten: wat de 1ste categorie betreft, van 1 Januari 1900 tot 1 Juli van dat jaar jongelingen die het 8ste levensjaar hebben volbracht en op laatstgenoemden datum het 12de levensjaar nog niet zijn ingetreden, — en van 1 Juli 1900 tot 1 Juli 1901 jongelingen die het 8ste levensjaar hebben volbracht en het 13de levensjaar niet zijn ingetreden, — terwijl na 1 Juli 1901 tot de 1ste en tot de 2de categorie worden toegelaten jongelingen die het 8ste levensjaar hebben volbracht en het 14de levensjaar niet zijn ingetreden, waarvan zij, die het 13de levensjaar zijn ingetreden, dadelijk in de 2de categorie worden geplaatst. De pupillen der 1ste categorie worden verpleegd en opgeleid in het Protestantsche weeshuis te Samarang, in het gesticht der vereeniging Hulpfonds van den H. Vincentius à Paulo te Buitenzorg of in de Jongensweezeninrichting te Soerabaija. Aangezien de noodzakelijke verbouwing van het Protestantsche weeshuis te Samarang op 1 Januari 1900 nog niet was beëindigd, zou met de opneming van jongelieden in dit gesticht eerst op 1 Juli 1900 een aanvang kunnen worden gemaakt.

[1]) Het aantal kinderen van Europeesche of met hen gelijkgestelde gegradueerde en mindere militairen in Indië bedroeg op ult. 1899 1580, waarvan 810 jongens (629 beneden den leeftijd van 8 jaren, 153 van 8 t/m 14 jaren en 28 ouder dan 14 jaren).

Van de sedert 1861 (zie Bijbl. St. n°. 1076) opengestelde gelegenheid voor jongelieden van Europeesche afkomst in Indië om, onder genot van eene kleine toelage, bij de korpsen of inrichtingen van het leger eenig handwerk of ambacht te leeren, werd in 1899 alleen te Magelang door 1 jongeling gebruik gemaakt.

Voorloopige militaire spoorwegcommissie. De commissie vorderde in 1899 zóóver met hare werkzaamheden dat kon worden overgegaan tot het doen van voorstellen betreffende het in het leven roepen van eene permanente militaire spoorwegcommissie. Het in 1898 bij wijze van proef bij het leger ingevoerde „Reglement betreffende het militair vervoer over de spoorwegen" (zie vorig verslag, blz. 46) wordt thans, op grond van de met die proefneming verkregen uitkomsten, herzien.

Bewapening. In 1899 werd ook bij de garnizoens-infanterie op Lombok en in de residentiën Amboina en Ternate het repeteergeweer, model '95, in dienst gesteld, en daarmede was bij de geheele infanterie de nieuwe bewapening ingevoerd. Bij het einde des jaars waren van het nieuwe wapen 30 446 stuks in gebruik bij de korpsen of voorhanden in de wapenmagazijnen, terwijl 4927 stuks in de oorlogsmagazijnen waren opgelegd. In de eerste maanden van 1900 is de voorraad nog aangevuld met 4791 stuks behoorende tot de in 1899 bestelde partij van 5000, zijnde de overige 209 stuks bestemd geworden voor de landmacht in West-Indië.

Bij het korps marechaussee werden in 1899 nog 183 karabijnen in dienst gesteld. De met het oog op de uitbreiding van het korps in den loop van 1899 bestelde 1200 marechaussee-karabijnen zijn in December van dat jaar naar Indië verzonden. De bij de cavalerie in gebruik gestelde karabijnen, model '95, werden, na voorafgaande proeven, van een monddeksel voorzien. In den loop van 1899 werden de lijfwachten-dragonders te Soerakarta en Djokjokarta met de karabijn, model '95, bewapend. Het aantal in Indië aanwezige karabijnen, model '95, bedroeg op ult. 1899 1634 stuks, waarvan in gebruik (bij de cavalerie, het korps marechaussee en de lijfwachten-dragonders) of voorhanden in de wapenmagazijnen 1507, en opgelegd in de oorlogsmagazijnen 127.

De proeven met de van hier uitgezonden nieuwe modellen lederwerken voor de cavalerie en met het in Indië ontworpen ledergoed voor de infanterie (zie het verslag van 1898, blz. 29) waren op ult. 1899 nog niet beëindigd.

In totaal werden in den loop van 1899 voor het geweer en de karabijn, model '95, in Indië ontvangen 12½ millioen scherpe en ruim 4 millioen losse patronen, terwijl bij de pyrotechnische werkplaats te Soerabaija bovendien nog ruim 228 000 scherpe en ruim 638 000 losse patronen werden aangemaakt. Het totaal aantal scherpe patronen voor genoemde vuurwapenen, bij het einde des jaars in Indië aanwezig, bedroeg (in rond cijfer) 26 890 000 stuks. Het aantal revolverpatronen, gedurende 1899 in Indië aangemaakt, bedroeg 144 000 stuks.

Conservatieproeven werden genomen met 14 verschillende soorten rookzwak buskruit voor de patronen van het geweer, model '95. Deze soorten, alle hier te lande gefabriceerd en tusschen Februari 1896 en December 1899 in Indië aangebracht, voldoen tot nu toe alle aan de gestelde eischen; enkele soorten gaven nu en dan bij de schietproeven hooge gasspanningen. In de hulzen der patronen, gedurende de laatste jaren aangevoerd, werden geene scheuren geconstateerd. De conservatieproeven met de kruitsoorten, sedert vroegeren datum in Indië aanwezig, zijn gestaakt.

Bij het einde van 1899 bedroeg het in Indië onder militaire verantwoording aanwezig restant geweren klein kaliber van het vroegere model (stelsel DE BEAUMONT) 35 808 stuks, waarvan in gebruik bij de schutterijen, enkele korpsen gewapende politiedienaren, de barissans en het MANGKOE NEGORO'sche legioen 6135 stuks (daaronder begrepen die, welke in de wapenmagazijnen voorhanden waren). De in de oorlogsmagazijnen aanwezige voorraad bedroeg op dat tijdstip 29 673 stuks. Van dezen laatsten voorraad blijven ten minste 24 000 stuks als reserve opgelegd; de overige zullen in den loop van 1900 worden gesloopt, zooals reeds in

1899 het geval was met de karabijnen van de buiten gebruik gestelde modellen.

De voorraad scherpe patronen voor de Beaumont-geweren was op ult. 1899 gedaald tot ruim 9 millioen stuks.

De 44 nieuwe vuurmonden, waarvan in 't vorig verslag sprake was, t. w. 16 stalen bergkanonnen van 7 c.M. K.A., 17 kanonnen (houwitsers) en 11 mortieren van 12 c.M. van nikkelstaal, werden met affuiten en toebehooren in Indië ontvangen.

De conservatieproeven met de in 1898 in Indië aangebrachte monsters rookzwak buskruit (schietkatoenkruit en NOBEL-kruit), bestemd voor de stalen veldkanonnen van 7 c.M., waren bij het einde van 1899 nog niet afgeloopen. Als voorloopig resultaat dier proeven valt echter reeds te vermelden dat de chemische stabiliteit van het schietkatoenkruit binnen betrekkelijk korten tijd belangrijk vermindert, wanneer dit kruit op de gewone wijze in kardoessaai wordt verpakt, terwijl het NOBEL-kruit bij deze wijze van verpakking gaandeweg vrij belangrijke vermindering der snelheden vertoont.

In den loop van 1899 zijn uit het geschutstelsel van het Indisch leger vervallen het kanon van 8 c.M. L. en de mortier van 20 c.M.

Hier te lande wordt de uitzending voorbereid van 15 c.M. snelvuurgeschut voor kustverdediging, terwijl tevens eerlang eenige revolverkanonnen zullen worden uitgezonden, ten einde het legerbestuur in de gelegenheid te stellen om zich te verklaren omtrent de wenschelijkheid om dien geschutvorm in de bewapening van het Indisch leger op te nemen.

Kleeding en uitrusting. De in 't vorig verslag (blz. 47) bedoelde proeven met het doen medevoeren door de cavalerie van verschillende gereedschappen en ustensiliën hebben de wenschelijkheid aangetoond om de onderdeelen van dit wapen van eene gereedschapsuitrusting te voorzien. Bij wijze van tijdelijken maatregel is thans machtiging verleend om door de cavalerie oefeningen in den pionierdienst te doen houden.

Het onderzoek naar een doelmatiger eetketel wordt nog voortgezet. Van de invoering van eetketels van aluminium is, uit aanmerking van de hooge kosten, afgezien.

Huisvesting. De werkzaamheden tot verkrijging van de voor de verdere invoering der nieuwe infanterie-formatie gevorderde logiesruimte bepaalden zich in 1899 tot de beëindiging van de vernieuwing in semi-permanenten trant van het tijdelijk kampement voor het 1ste depôtbataljon te Meester-Cornelis. Nadat de daarvoor vereischte benoodigdheden uit Europa waren ontvangen, werden de in dit kampement gebouwde centrale keukens, zoomede die in het garnizoen Tjimahi (Preanger Regentschappen) van SENKING's-stoomkooktoestellen voorzien. De in laatstgenoemd garnizoen in 1898 aangevangen aanleg van eene drinkwaterleiding werd beëindigd.

De bouw van het in 't vorig verslag (blz. 47) vermelde hôtel, tevens commensalenhuis, te Tjimahi werd voltooid. De inrichting werd op 1 September 1899 in exploitatie gebracht; zij biedt voldoende logies aan om in het ontbrekende aan gouvernementswoningen voor officieren te voorzien.

Te Weltevreden (Batavia) nam de genie, daartoe in staat gesteld door de gift van de heeren P. W. JANSSEN c.s. (zie vorig verslag, blz. 119), tegen het einde van 1899 den bouw onderhanden van nieuwe lokalen voor de school tot opleiding van inlandsche geneeskundigen. Tegelijk zal de inrichting van het militair hospitaal, van hetwelk thans nog een gedeelte door de bestaande school wordt ingenomen, eene wijziging ondergaan.

Het 7de veldbataljon, dat sinds 1896 tijdelijk in Atjeh gelegerd was, keerde in Mei 1899 naar Java terug en betrok toen weder zijn kampement te Magelang, waarin tot dusver tijdelijk gehuisvest was het korps genietroepen, dat nu aldaar gekazerneerd werd in het kampement voor het linkerhalf 1ste veldbataljon. In verband hiermede moesten de compagnieën infanterie nog te Banjoebiroe gelegerd blijven. In de aan dit kampement ontbrekende ruimte voor logies, werkplaatsen en magazijnen werd voorzien door plaatsing van eenige houten barakken, beschikbaar gekomen van Lombok ten gevolge van de reorganisatie der bezetting aldaar.

Te Soerakarta werd eene verbetering onderhanden genomen van de spoelwatervoorziening van het fort, met drooglegging van de natte grachten.

Ten behoeve van de in Mei 1899 uit Atjeh teruggekeerde 17de compagnie artillerie werden bij het kampement dier compagnie te Salatiga nieuwe bijgebouwen opgericht.

Als een gevolg van de bij gouv. besluit dd. 3 Maart 1899 n°. 6 vastgestelde nieuwe formatie der bezetting van Atjeh ondergingen de kampementen der infanterie en der vesting-artillerie te Koeta Radja eenige wijziging en werd te Seulimeum (XXII Moekims) een semi-permanent kampement voor de bezetting van 12 brigades marechaussee in aanbouw genomen; voorts vond eene verbouwing plaats van het logies te Lho Nga (XXV Moekims) met het oog op de inrichting van een deel der gebouwen tot reconvalescenten-hospitaal. Te Bajan (Oostkust van Atjeh) werd een tijdelijk bivak gebouwd voor eene mobiele colonne ter sterkte van 250 man.

Te Padang (Sumatra's Westkust) werd een aanvang gemaakt met eene afdoende vernieuwing in semi-permanenten trant van het grootendeels tijdelijke hospitaal aldaar.

Op Lombok werd, in verband met de in September 1899 vastgestelde nieuwe formatie der bezetting aldaar, een gedeelte der gebouwen in de versterking te Ampenan afgebroken, met behoud van de bestaande enceinte.

De gebouwen te Kwala Kapoeas (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) werden, wegens intrekking van het garnizoen, in het openbaar voor afbraak verkocht.

Te Bonthain (Celebes) werden de zeer vervallen tijdelijke officierswoningen vernieuwd.

Met het verbeteren van de schietterreinen werd voortgegaan. Te Malang en te Tjot Goeë (Atjeh en onderhoorigheden) werden nieuwe schietterreinen in gebruik genomen, terwijl te Buitenzorg met de inrichting van een schietterrein een aanvang werd gemaakt.

De tot verbetering der watervoorziening van sommige militaire etablissementen in uitvoering genomen werken te Singkawang (Westerafdeeling van Borneo) en Moeara Teweh (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) werden beëindigd, terwijl met betrekking tot de militaire etablissementen te Fort de Kock (Padangsche Bovenlanden) en Telok Betong (Lampongsche Districten) het onderwerp in studie bleef.

Voeding. De in het najaar van 1898 herziene regeling van de voeding der in Atjeh en onderhoorigheden gelegerde troepen en dwangarbeiders werd, met enkele kleine wijzigingen, ook voor 1900 van kracht verklaard. De bedragen van landswege toegestaan om officieren, onderluitenants en adjudant-onderofficieren te gemoet te komen in de duurte der levensmiddelen in genoemd gewest, werden herzien.

De bijzondere bepalingen betreffende de voeding der troepen en dwangarbeiders op Lombok werden, voor zooveel de verstrekking van jenever betreft, in overeenstemming gebracht met het in Februari 1899 gewijzigde militair tarief n°. 20 (zie vorig verslag, blz. 49), doch bleven overigens tot nu toe in hoofdzaak onveranderd.

In aansluiting met het vorig verslag (blz. 47) kan worden medegedeeld, dat ook bij de in 1899 plaats gehad hebbende excursiën de door de conservenfabriek te Poerworedjo (residentie Bagelen) geleverde zoogenaamde noodrations voor de Europeesche militairen in alle opzichten voldeden. Daarentegen mocht het nog niet gelukken in deze tot eene bevredigende oplossing te geraken wat de voeding der inlanders aangaat; de proeven dienaangaande worden voortgezet. Van de bedoelde fabriek wordt thans ook, ter voorziening in een deel der behoefte, geconserveerd vleesch voor het leger betrokken.

Algemeene gezondheidstoestand en ziekenverpleging. Omtrent den gezondheidstoestand bij het leger zij verwezen naar de driejarige statistiek hierachter opgenomen sub 17 en 18 van bijlage A.

De in vele opzichten gunstige toestand, waarop in de laatste jaren te wijzen viel, bleef gedurende 1899 bestendigd. Vooral was er, ook in verhouding tot de gemiddelde legersterkte, vermindering in het totaal aantal ziektegevallen, hoofdzakelijk door het geringer aantal ter verpleging gekomen malaria-zieken. Het aantal der wegens berriberri behandelden hield het midden tusschen de cijfers van 1897 en 1898. Evenzoo het cijfer van de in behandeling genomen gevallen van syphilis. Die wegens venerische ziekten leverden in elk der jaren 1897, 1898 en 1899 op zich zelf weinig verschil op, maar in verhouding tot de gemiddelde legersterkte deed zich in 1899 alleen onder het niet-inlandsche element van het leger eenige verbetering voor (41.2 pct., tegen 42.8 in 1898 en 41.8 in 1897). Veel kleiner, ofschoon in de behandelde drie jaren niet van afneming getuigende, was het hierbedoelde percentage ten opzichte van de inlandsche landaarden in het leger: onder hen toch was het

over 1897, 1898 en 1899 achtereenvolgens 17.8, 18.6 en 20.1 pct. Gevallen van cholera deden zich gedurende 1899 bij het leger niet voor.

De in 1897 aangevangen en in 1898 voortgezette proef met het verstrekken van onafgewerkte rijst aan de militairen van het 1ste depôtbataljon te Meester-Cornelis werd in April 1899 gestaakt, en ook van verdere proefnemingen bij het leger met die rijstsoort als voedingsmiddel is afgezien, omdat (zie vorig verslag, blz. 48) van de veranderde voeding geen invloed op het aantal berriberri-lijders was waar te nemen.

Bij het ontwerpen van een voorschrift betreffende den Indischen militairen geneeskundigen dienst op voet van oorlog bleek de wenschelijkheid om te trachten betere hulpmiddelen te verkrijgen voor verpleging en vervoer van zieken en gewonden bij de cavalerie. In verband hiermede werden bij den artillerie-constructiewinkel te Soerabaija twee verdeelbare brancards „stelsel Scherer" aangemaakt en in beproeving gegeven.

Voorts werden veerkrachtige schragen ingevoerd, die, in goederenwagens der spoorwegen geplaatst, gelegenheid geven om, met behulp van gewone brancard-veldbedden, zieken en gewonden te vervoeren.

Daar het in 1892 ingevoerde materieel voor den geneeskundigen dienst te velde (zie het verslag van 1893, blz. 42), bestaande uit veld-medicijnkisten, veld-verbandtasschen en veld-verbandkisten, in velerlei opzichten niet meer voldoet aan de eischen, die men, bij den tegenwoordigen stand der wetenschap, hieraan behoort te stellen, en bovendien door ruime ondervinding op Lombok en in Atjeh gebleken was dat dit materieel niet practisch genoeg ingericht en, voor zoover de kisten betreft, te onhandig en te zwaar was, werd aan eene commissie van deskundigen opgedragen geheel nieuw materieel te ontwerpen. In Februari jl. konden tot den aanmaak hiervan de noodige stappen worden gedaan.

De in Atjeh genomen proef met de evacuatie van zieken, voornamelijk malaria-lijders, naar den post Lho Nga in de XXV Moekims (zie blz. 5) werd met uitnemend gevolg gedurende het geheele jaar 1899 voortgezet en het aantal evacuatiën naar Padang kon hierdoor aanzienlijk beperkt worden. Om eenig denkbeeld te geven omtrent de verkregen uitkomsten zij hier vermeld, dat van de 445 Europeanen en 230 inlanders, die van 15 December 1898 tot ult. December 1899 naar Lho Nga werden opgezonden, van de eerstgenoemden 77.8 pct. herstelden, 7.2 pct. ongenezen weder naar elders werden geëvacueerd en 15 pct. nog onder behandeling bleven, welke verhoudingen, wat de bedoelde 230 inlanders betreft, respectievelijk bedroegen 83.5, 3.5 en 13 pct.

In de behoefte aan ijs in Atjeh en onderhoorigheden voor de ziekeninrichtingen en uitrukkende colonnes kon gedurende 1899 door de gouvernements-ijsfabriek te Koeta Radja bijna geheel worden voorzien; daarentegen moest enkele malen de verkoop van ijs aan particulieren geheel of gedeeltelijk worden gestaakt. De ontvangsten ter zake van tegen betaling (à f 0,10 per K.G.) door genoemde fabriek afgeleverd ijs bedroegen f 20 571 of f 2900 meer dan in 1898; daarentegen verminderde de hoeveelheid ijs, door het Gouvernement ontvangen zonder nadere verrekening, van 257 372 K.G. in 1898 tot 167 135 K.G. in 1899. Voor verpakking en verzending naar de posten werd uitgegeven f 3784 (in 1898 f 6549) en het totaal der uitgaven voor de fabriek (daaronder weder rekenende f 3000 wegens rente over en wegens afschrijving op het aanlegkapitaal) wordt gesteld op f 29 149 (over 1898 op f 30 288).

Manoeuvres. Ook in 1899 werden, evenals in vorige jaren, zoowel op Java als in het gouvernement Sumatra's Westkust, door de beschikbare veldbataljons, in vereeniging met de andere plaatselijk aanwezige wapens, veldoefeningen op kleine schaal gehouden.

Remonte. Het remontedepôt te Poerabaija (Preanger Regentschappen) beantwoordde ook in 1899 ten volle aan de verwachtingen. De inrichting leverde 112 paarden aan het leger af, d. i. 35 meer dan het jaar te voren, en de van het depôt afkomstige paarden blijven goed voldoen. Ter opkweeking te Poerabaija werden 101 paarden aangekocht. Met dit aantal kon het formatiecijfer van 250 depôtpaarden steeds nagenoeg op compleet worden gehouden.

Hoofdzakelijk als een gevolg van de ruimere afleveringen door het remontedepôt, konden zich de aankoopen ten behoeve van de rechtstreeksche remonteering bij het leger in 1899 bepalen tot 82 paarden, namelijk 78 voor de cavalerie en 4 voor de artillerie. Een gedeelte der aangekochte paarden werd wederom verkregen van het eiland Soemba door bemiddeling van den civielen gezaghebber aldaar. In de Preanger Regentschappen, zoomede in de omstreken van Makasser en op Sumatra werden slechts enkele paarden verkregen. Voor het overige geschiedden de aankoopen op vendutie en uit de hand.

De artillerie had in 1899 nogal verlies aan paarden en muilezels door kwaden droes; bij de cavalerie-paarden kwam die ziekte slechts sporadisch voor.

Transporttrein. Ook in 1899 bewees de in Atjeh georganiseerde transporttrein zeer goede diensten, voornamelijk bij de operatiën. Na genomen proeven werd een nieuw model draagkussen ingevoerd.

Reglementen en voorschriften. Bij gouv. besluit dd. 26 Juli 1899 n°. 29 werd, met intrekking van de ter zake bestaande bepalingen, vastgesteld het 1ste hoofdstuk (Bepalingen van administratieven aard) van nieuwe „Algemeene voorschriften voor de uitvoering van bouwwerken en leveringen ten behoeve van het departement van oorlog in Nederlandsch-Indië (afdeeling Genie)."

In verband met de tot stand gekomen bewapening der infanterie met het geweer, model '95, onderging het reglement op de militaire eerbewijzen bij gouv. besluit dd. 13 September 1899 n°. 14 (Bijbl. St. n°. 5430) verschillende wijzigingen; het werd tevens meer in overeenstemming gebracht met de hier te lande geldende voorschriften.

Onder de door het legerbestuur in den loop van 1899 uitgevaardigde reglementen en voorschriften valt onder dit hoofd te wijzen op eene in Februari verschenen herziene en geheel omgewerkte nieuwe uitgave van „Algemeene voorwaarden en Voorwaarden van aanbesteding voor diverse leveringen en werken ten behoeve van het departement van oorlog, voor zoover daarin wordt voorzien door de militaire administratie", zoomede op de in Maart uitgevaardigde „Instructie betreffende de depôtbataljons en algemeene regelen omtrent de indeeling van mindere militairen bij het wapen der infanterie" (Algemeene Order 1899 n°. 20); voorts op de in Juli gearresteerde nieuwe „Voorschriften nopens het militair brandspuitwezen", en op de in Augustus ingevoerde „Aanwijzingen in zake de aanschaffing van surrogaten of andere levensmiddelen, geschikt om, bij afkeuring of niet-levering van de benoodigde artikelen, in de plaats daarvan te worden gesteld" (Alg. Order 1899 n°. 69); wijders op een mede in Augustus uitgevaardigd nieuw „Voorschrift omtrent de strafboeken en extracten daaruit" (Alg. Order 1899 n°. 71), en ten slotte op een in December vastgesteld „Overzicht der hoeveelheden fournituren, kazerneering, stalbehoeften, enz., welke aan de garnizoenen, compagnieën, eskadrons, detachementen, enz., de inrichtingen van militair onderwijs, de militaire strafgevangenis tevens huis van detentie en de provoosthuizen in gebruik mogen worden verstrekt" (Alg. Order 1899 n°. 99), dit laatste ter vervanging van het indertijd (1882) door de Indische Regeering vastgesteld en in 1897 (St. n°. 155) ingetrokken militair tarief n°. 37.

Overigens werd voortgegaan met de herziening van verschillende reglementen en dienstvoorschriften, die naar behoefte geleidelijk in druk verschenen, zooals uit de algemeene of speciale orders voor het leger of voor de verschillende wapens en diensten nader kan blijken.

Belooningen en straffen. Een overzicht van de aan militairen der landmacht (en ook aan die der zeemacht) gedurende het jaar 1899 toegekende eerbelooningen wegens aan den lande bewezen bijzondere diensten ter zake of ter gelegenheid van krijgsverrichtingen in Indië vindt men in tabel **15** van bijlage A.

Het aantal der militairen beneden den rang van officier, die in 1899 aanspraak verkregen op de gouden, zilveren of bronzen medaille voor langdurigen trouwen dienst, beliep 3136, tegen 2693 in 1898.

Tabel **16** van bijlage A bevat eene numerieke opgaaf betreffende eenige categorieën van gestraften of om niet eervolle redenen uit het leger of tijdelijk uit hun korps afgevoerden.

Maatregelen en instellingen in het belang van het zedelijk en stoffelijk welzijn van den soldaat. De 5 dagverblijven, welke, in verband met de reorganisatie van het 2de depôtbataljon en het tijdelijk verblijf in Atjeh van het 6de en 7de bataljon infanterie, voorloopig buiten gebruik waren gesteld, werden bij den terugkeer op Java van beide laatstgenoemde korpsen tot 3 samengevoegd.

De in 1897 (zie het verslag van 1898, blz. 31) bij wijze van

proef tot ult. 1898 getroffen maatregelen tot aanmoediging van de oefeningen in het schermen en de gymnastiek bij het leger leverden zulke goede uitkomsten op, dat zij in hoofdzaak voorloopig konden worden bestendigd. Daarbij werden, eerst bij gouv. besluit dd. 16 April 1899 n°. 11 en vervolgens bij Kon. besluit dd. 13 October 1899 n°. 41 (Alg. Orders 1899 n°. 37 en 1900 n°. 20), enkele nadere regelingen getroffen betreffende de toekenning van onderscheidingsteekenen aan de meesters op alle wapenen. Ten einde de goede leiding van die oefeningen en van de daaraan verbonden wedstrijden zooveel mogelijk te verzekeren, werd vanwege het legerbestuur, inzonderheid aan de officieren, de kennisneming en het gebruik aanbevolen van het werkje „Volksfeesten en volksoefeningen" door S. VAN AKEN, docent in de gymnastiek aan het gymnasium te Rotterdam.

Naast dit streven tot aanmoediging van de scherm- en gymnastiek-oefeningen wordt thans bij wijze van proef getracht ook de beoefening van voetbal- en cricketspelen bij het leger ingang te doen vinden. De daartoe vereischte benoodigdheden (zie vorig verslag, blz. 49) werden in de eerste helft van 1899 in Indië ontvangen en sedert aan de daarvoor aangewezen korpsen ten gebruike afgestaan. Het legerbestuur heeft deze proefneming, welke geheel in de vrije uren moet plaats vinden, in de belangstelling der betrokken autoriteiten aanbevolen en daarbij tevens de aandacht er op gevestigd dat gaarne zal worden gezien dat officieren ten deze hunne medewerking verleenen door hunne ondergeschikten bij de beoefening van die spelen bij te staan en voor te lichten. Om den duur der proefneming niet te kort te stellen, heeft het legerbestuur bepaald dat het eerst na verloop van twee jaren nopens de uitkomsten rapporten verwacht.

Wat betreft de bestrijding van het misbruik van sterken drank in het leger, werd in het afgeloopen jaar een onderzoek ingesteld naar de uitwerking van de in 1897 (zie het verslag van 1898, blz. 31) aan de gewestelijke bestuurders gerichte regeeringsaanschrijving om hunne bijzondere zorg te wijden aan de onderdrukking van den clandestienen verkoop van sterke dranken. Uit de ter zake ontvangen rapporten is gebleken dat de civiele autoriteiten het mogelijke verrichten om het beoogde doel te bereiken; en hoewel nu het kwaad daardoor nog in geenen deele is uitgeroeid, valt toch, luidens de verstrekte mededeelingen, op verschillende plaatsen verbetering in den toestand te bespeuren. Al aanstonds verder te gaan, werd niet raadzaam geacht na hetgeen, blijkens de mededeelingen van verleden jaar, in den aanvang van 1899 was tot stand gebracht met opzicht tot de beperking der van landswege te verstrekken hoeveelheid jenever aan troepen op marsch en te velde. Intusschen blijft de aandacht van het legerbestuur in het bijzonder ook op deze zoo hoogst belangrijke aangelegenheid gevestigd. Aan de hand van de in Juli 1898 aan de verschillende militaire autoriteiten gerichte aanbeveling om zooveel doenlijk in de militaire cantines een afzonderlijk vertrek als lees- en speelzaal in te richten (zie vorig verslag, blz. 49), werd het mogelijke gedaan om de cantines meer en meer aan hare bestemming te doen beantwoorden. Thans wordt een onderzoek ingesteld naar de wenschelijkheid om voortaan in de cantines den verkoop van onschadelijke dranken, eetwaren, versnaperingen, enz., in stede van door de cantinehouders, voor rekening der cantines te doen geschieden. Door de jaarlijksche samenstelling van doelmatige statistieken omtrent opgelegde straffen wegens dronkenschap en de omstandigheden, welke daarop van invloed kunnen zijn geweest, zal getracht worden gegevens te verzamelen, welke mogelijk kunnen leiden tot middelen ter verdere beteugeling van drankmisbruik.

De laatst bekende verantwoordingen der cantine-administratiën (over 1898) wezen, verdeeld over 111 cantines, in totaal op een voordeelig saldo van f 143 905. De waarde van gebouwen, meubilair en bibliotheken der cantines werd op ult. 1898 geschat op f 592 126.

Van particuliere zijde werd voortgegaan den Europeeschen militair in militaire tehuizen het gemis aan familieleven te vergoeden en daarbij tevens in zijn zedelijk welzijn werkzaam te zijn.

Het aantal godsdienstonderwijzers of gewezen zendelingleeraren, op den voet van het Kon. besluit dd. 28 Mei 1889 n°. 19 (St. n°. 170) en, onder leiding van de naastbij gevestigde predikanten, belast met de behartiging van de godsdienstige belangen der tot de Protestantsche gemeente behoorende militairen beneden den rang van officier en van andere minder gegoede gemeenteleden, onderging, na de desbetreffende mededeelingen in het vorig verslag (blz. 50), slechts deze verandering dat in Mei jl., door mutatiën onder bedoelde personen, de plaats op Lombok openviel. De overige waren gevestigd te Batavia, Malang, Magelang, Willem I en Gombong.

Het militair spaarfonds, dat op ult. 1898 5885 inleggers telde met een tegoed van f 373 058, werd, ingevolge de reeds in 't vorig verslag (blz. 50) vermelde beschikkingen, op 1 October 1899 gesloten. Hoewel het aantal militairen, die er toe overgingen hun geld naar de postspaarbank over te brengen, bij den aanvang van 1900 nog slechts 1/3 à 1/2 bedroeg van het aantal deelhebbers in het militair spaarfonds, onmiddellijk vóór de opheffing daarvan, is het, naar de meening van het legerbestuur, te voorzien dat door hun goed voorbeeld in de toekomst het aantal inleggers in de nieuwe instelling gaandeweg zal toenemen.

De vereeniging „Het Roode Kruis" in Nederlandsch-Indië bleef in 1899 hare welkome bemoeiingen tot het verschaffen van geriefelijkheden en versnaperingen aan gewonde en zieke militairen voortzetten. Zij besteedde gedurende gemeld jaar in 't geheel f 18 356, terwijl de ontvangsten slechts bedroegen f 4222 (wegens rente f 2022 en wegens eene buitengewone bate f 2200). Het kapitaal der vereeniging ging, in verband hiermede, terug van f 79 316 tot f 65 182. [1])

Nopens het „Militair Ondersteuningsfonds" te Batavia, dat zich ten doel stelt het levenslot te verzachten zoowel van in Indië verblijvende militairen, die wegens verwonding leger of vloot hebben moeten verlaten, als van betrekkingen aldaar nagelaten door in of ten gevolge van den krijg gevallenen, zijn de opgaven over 1899 nog niet ingekomen.

Het aantal gebeneficieerden ten laste van het hier te lande gevestigde „Nationaal fonds tot ondersteuning van de nagelaten betrekkingen van in Nederlandsch-Indië gevallen militairen" nam in 1899 weder toe, waardoor de vaste jaarlijksche uitgaven stegen met f 1200. Geregelde jaarlijksche toelagen uit het fonds (dus ongerekend de in sommige gevallen verleende ondersteuningen voor eens) werden laatstelijk genoten door 27 officiersfamiliën (weduwen, ouders, kinderen), door 45 gezinnen (ouders, moeder of vader) van militairen beneden den rang van officier, zoomede door 14 gewezen militairen, die niet in staat waren geheel in eigen onderhoud te voorzien. Over 1899 bedroegen de uitgaven van het fonds f 12 681, en de baten (waaronder f 1650 aan vrijwillige bijdragen van te Harderwijk in dienst tredende militairen) f 18 882. Desondanks ging het kapitaal, door waardevermindering van effecten, terug met f 12 392. Belegd was een bedrag van f 354 600.

Staatsstoomtramweg in Atjeh en telephonen aldaar. Van het tramwegnet in Groot-Atjeh werd, in verband met de opheffing van den post Lam Djamoe, de lijn Koeta Radja—Lam Djamoe, met uitzondering van het gedeelte tusschen Koeta Radja en de begraafplaats Petjoet, opgebroken. De lijn Sigli — Geudé Breue (zie vorig verslag, blz. 136) kwam gereed en werd in November 1899 voor het publiek verkeer geopend en in beperkte exploitatie genomen. De lengte in exploitatie steeg van 67 tot 78 K.M., in verband waarmede personeel en materieel werden uitgebreid; op het stationsemplacement te Seulimeum werd logies voor het personeel bijgebouwd. Omtrent het vervoer vindt men, als naar gewoonte, opgaven in hoofdst. L, afd. III.

Nadat de Indische begrooting voor 1900 daartoe de gelegenheid had geopend, werd een aanvang gemaakt met de voorbereidende werkzaamheden voor den aanleg van eene lijn ter Noordkust van Atjeh, van Sigli naar Lho Seumawé.

De telephoonverbinding Padang Tidji—Seulimeum kwam tot stand, waardoor de posten in Pidië aan het telephoonnet in Groot-Atjeh zijn aangesloten. Op ult. 1899 bedroeg de lengte van het net 294 K.M., tegen 254 K.M. het jaar te voren.

§ 2. *Fortificatiën*

De in 1896 aangevangen bouw van de versterking te Wahaai ter noordkust van Ceram (residentie Amboina) werd in 1899 beëindigd, terwijl te Baros (residentie Tapanoli) eene nieuwe versterking, ter vervanging van de bestaande bouwvallige, in aanbouw werd genomen. Ter vervanging van de door aardbeving grootendeels vernielde redoute te Amahei ter Ceram's zuidkust werd eene tijdelijke versterking opgericht op een hooger en meer van de zee verwijderd emplacement. Bij dezelfde ramp werd het

[1]) De Nederlandsch-Indische ambulance, door bemoeiingen van een damescomité te Samarang, dat zich daartoe van vele zijden in Indië gesteund zag, in November 1899 naar het oorlogsterrein in Zuid-Afrika gezonden, is aldaar, met machtiging van het Hoofdcomité te 's-Gravenhage, werkzaam geweest als een onderdeel van het Nederlandsche Roode Kruis (verg. noot a in tabel 2 van bijlage A hierachter).

fort Duurstede te Saparoea (mede in de residentie Amboina) belangrijk beschadigd, in verband waarmede de militaire bezetting tijdelijk buiten die versterking werd gelegerd.

In Mei 1899 werd de zeepost Poeloe Bras (Groot-Atjeh) opgeheven. De tot dezen post behoord hebbende militaire gebouwen werden, met het oog op mogelijk later gebruik voor andere doeleinden, behouden. De in 1898 onder Atjehsche bewaking gestelde gebouwen van den ingetrokken post Roempit der voormalige geconcentreerde linie werden afgebroken; van de daarvan afkomstige materialen werd partij getrokken bij den in den loop van 1899 aangevangen bouw van het civiel en militair etablissement te Tapa Toeau (Westkust van Atjeh).

Te Patjitan (residentie Madioen) en te Solok (residentie Padangsche Bovenlanden), waar de garnizoenen in het laatst van 1898 en in het voorjaar van 1899 waren opgeheven (verg. vorig verslag, blz. 45), werden de ter plaatse bestaande militaire versterkingen (respectievelijk blokhuis en redoute) aan het civiel bestuur overgegeven, om in zoodanigen staat te worden gehouden dat zij te allen tijde weder naar eisch kunnen worden bezet en verdedigd.

De „Welkomstbatterij" en de batterij „het Loo", beide in de nabijheid van Batavia gelegen, werden uit de rij der militaire versterkingen geschrapt (St. 1899 n°. 211).

Nadat daarvoor op de Indische begrooting voor 1900 de noodige gelden waren beschikbaar gesteld, is bij gouv. besluit van 13 Januari 1900 n°. 10 machtiging verleend om een aanvang te maken met den bouw van batterijen ter verdediging van het Westgat van Soerabaija. Er wordt naar gestreefd ze nog vóór het einde van 1900 gereed te krijgen. Inmiddels wordt door nader onderzoek den soortgelijken arbeid tot verdediging van het Oostgat aldaar voorbereid. De batterijen zullen in hoofdzaak bewapend worden met zwaar modern scheepsgeschut, van de oorlogsvloot afkomstig, maar tevens wordt de uitzending van 15 c.M. snelvuurgeschut voorbereid, zooals op blz. 51 is medegedeeld.

§ 3. *Topographische dienst.*

De verkenningen in Zuid-Sumatra tot het opsporen van geschikte secundaire en tertiaire driehoekspunten werden in de afdeeling Kauer der residentie Benkoelen nagenoeg en in de afdeeling Kommering en Ogan Oeloe, Enim en de Ranau-districten der residentie Palembang geheel ten einde gebracht. Deze verkenningen werden verder in laatstgenoemde residentie uitgestrekt over de afdeeling Lematang Oeloe en Ilir, Kikim en de Pasoemahlanden en waren in den aanvang van 1900 gevorderd tot de omstreken van Lahat. Pilaren werden gebouwd op 10 primaire, 6 secundaire en 61 tertiaire punten, zoodat op ult. 1899 in het geheel 22 primaire, 27 secundaire en 319 tertiaire punten duurzaam waren verzekerd. Op 9 stations der eerste orde werden primaire hoekmetingen uitgevoerd, betrekking hebbende op het hoofddriehoeksnet. Secundaire metingen werden uitgevoerd op 2 stations der eerste orde (op één dier stations gelijktijdig met de primaire hoekmeting), op 5 stations der tweede orde en op 15 stations der derde orde. De secundaire metingen ondervonden in het zuidelijk deel der Lampongsche Districten aanzienlijke vertraging ten gevolge van de hoogst ongunstige weersgesteldheid. De coördinaten werden berekend van 7 primaire punten; ten gevolge van het oponthoud, ondervonden bij de secundaire metingen, konden verder slechts de coördinaten van 19 tertiaire punten worden berekend. Totaal waren op ult. 1899 berekend de coördinaten van 15 primaire, 5 secundaire en 73 tertiaire punten.

De topographische opneming van Sumatra's Westkust had zich bij het einde van 1899 uitgestrekt over 37 691 K.M^2. In den loop van dat jaar werden daar nl. 4167 K.M^2. opgemeten en in kaart gebracht (1233 K.M^2. meer dan in 1898), en wel 1852 K.M^2. op de schaal van 1 : 40 000 en 2315 K.M^2. op die van 1 : 80 000. Deze vermeerdering moet voornamelijk hieraan worden toegeschreven dat een zeer groot deel van de opnemingen in de residentie Tapanoli voor dadelijke kaarteering op de kleinste schaal, nl. die van 1 : 80 000, in aanmerking kwam. Met de opneming van Sumatra's Westkust bleven belast de 1ste opnemingsbrigade met hoofdkwartier te Padang Sidempoean (Tapanoli) en de 3de opnemingsbrigade met Padang als hoofdkwartier. Van laatstgenoemde brigade werd één opnemer toegevoegd aan de expeditie naar de V Kotta. Deze opnemer keerde in November 1899 bij de brigade terug.

De 2de opnemingsbrigade, belast met de herziening van een groot deel der detailbladen van de residentiekaarten van Batavia, Preanger Regentschappen en Krawang, zette, na beëindiging van een klein gedeelte harer werkzaamheden in de Preanger Regentschappen, haren arbeid in de residentie Batavia voort. In verband hiermede werd haar hoofdkwartier bij het einde des jaars van Soekaboemi (Preanger Regentschappen) naar Buitenzorg (Batavia) overgebracht. Op ult. 1899 waren op de schaal van 1 : 20 000 in totaal 1577 K.M^2. herzien, en wel 768 K.M^2. in de Preanger Regentschappen en 809 K.M^2. in Batavia.

De opleidingsbrigade, met hoofdkwartier te Poerworedjo (Bagelen), zette hare werkzaamheden in de gewesten Banjoemas en Bagelen voort. In Banjoemas waren bij het einde van het jaar 4292 K.M^2. opgenomen en in kaart gebracht, en wel 3719 K.M^2. op de schaal van 1 : 25 000 (waarvan 2893 K.M^2. aan gewone meting en 826 K.M^2. aan terreinen, waarvan, met behulp van de kaarten der irrigatiebrigade, de metingen herzien werden), 357 K.M^2. op de schaal van 1 : 50 000, en 216 K.M^2. op de schaal van 1 : 100 000. In Bagelen waren op dat tijdstip gebouwd 150 triangulatie-pilaren op tertiaire punten, waarvan reeds 96 getrianguleerd, terwijl slechts waren opgenomen en in kaart gebracht — op de schaal van 1 : 25 000 — 7,5 K.M^2., uitsluitend aan terreinen herzien met behulp van de kaarten der irrigatiebrigade.

Op het einde van 1899 waren bij deze brigade gedetacheerd ter beproeving en opleiding: 3 officieren, 8 Europeesche fuseliers en 12 inlandsche élève-topografen (hieronder 5 Maleiers); terwijl in den loop van dat jaar 5 in Indië teruggekeerde officieren, die hier te lande den cursus aan de Hoogere Krijgsschool hadden doorloopen, gedurende zes maanden in het terreinopnemen werden geoefend. De opleiding van inlandsche élève-topografen bleef, voor zoover die van Javaanschen landaard betreft, gunstige uitkomsten opleveren; 6 van deze Javanen konden in den loop van 1899 tot inlandsch topograaf der 3de klasse worden aangesteld. De Maleische élèves bleven daarentegen minder goed voldoen; van hen konden slechts 2 eene dergelijke aanstelling verkrijgen, terwijl 1 hunner wegens ongeschiktheid moest worden vervangen.

De benoeming van inlandsche topografen boven de formatie van het leger ging gepaard met eene geleidelijke vermindering van het Europeesche opnemerspersoneel, maar doordien de nieuw benoemde inlandsche topografen niet dadelijk naar de opnemingsbrigades werden gedirigeerd, doch voor hunne verdere vorming nog eenigen tijd bij de opleidingsbrigade bleven ingedeeld, liep tijdelijk de sterkte der verschillende opnemingsbrigades eenigszins terug, wat inzonderheid het geval was bij de 2de opnemingsbrigade, omdat deze tegelijkertijd nog 3 opnemers voor den dienst in Atjeh moest afgeven, die tijdelijk naar dat gewest werden gedetacheerd. Eerst tegen het einde van 1899 werden vijf der nieuw benoemde inlandsche topografen geheel geschikt geacht voor eene tewerkstelling bij de opnemingsbrigades en ingedeeld bij die ter Sumatra's Westkust.

Het aantal opnemers in Atjeh en onderhoorigheden werd in den loop van 1899 van twee op drie gebracht. De noodzakelijkheid om zoo spoedig mogelijk goede kaarten te bezitten van de als schuilplaats voor vijandelijke benden dienende bergcomplexen tusschen de vallei van Groot-Atjeh en het Barissan-gebergte en Leupoeëng Lhong, alsmede van de terreinen gelegen tusschen Seulimeum en de VII Moekims Pidië, heeft geleid tot de tewerkstelling van zes Europeesche opnemers boven de formatie van het leger. De werkzaamheden van den topographischen dienst in dit gewest zullen in den vervolge onder de rechtstreeksche contrôle van een officier-opnemer plaats vinden.

De in vorige verslagen besproken opmetingen en verkenningen in het rijk Gowa (Zuid-Celebes) werden door den aldaar gedetacheerden luitenant-opnemer beëindigd. Na de voltooiing der kaarteering, die binnenkort kan worden verwacht, zal worden overgegaan tot de reproductie van de uitkomsten van dezen arbeid.

De 2 opnemers, die in den loop van 1898 aan de commissie voor het voorbereiden van eene nieuwe grensregeling op Timor waren toegevoegd, keerden achtereenvolgens in Januari en Maart 1899 van Koepang terug. Het personeel van den topographischen dienst (een opnemer en een photograaf), in datzelfde jaar ter beschikking gesteld van de met eene zending naar de Boven-Mahakkam (Centraal-Borneo) belaste gecommitteerden (zie vorig verslag, blz. 51), was op ult. 1899 nog niet op Java teruggekeerd.

Gedurende 1899 werden bij het topographisch bureau te Batavia bewerkt en van gouvernementswege uitgegeven: verschillende vervolgbladen, nl. 5 graadafdeelingsbladen (schaal 1 : 80 000), 13 militaire bladen (1 : 40 000) en 8 detailbladen (1 : 20 000), betreffende de topographische kaart van Sumatra's Westkust, en 12 detailbladen (1 : 25 000) betreffende de residentiekaart van Banjoemas; voorts een gewijzigde herdruk van de over-

zichtskaart der residentie Bezoeki (1: 250 000), eene herziening van 1 detailblad van de residentiekaart der Preanger-Regentschappen (1:20 000), een bladwijzer van de kaarten betreffende de Padangsche Beneden- en Bovenlanden (1: 600 000) en eene kaart van het eiland Borneo (1: 2 000 000).

Wijders werden voor speciale doeleinden gereproduceerd: figuratieve schetskaarten van gedeelten der Noord- en Oostkust van Atjeh, loopende van Meureudoe af tot en met Keureutoe; van gedeelten der Westkust van Atjeh, loopende van Kroeëng Lam Besoi tot en met Meulaboh; van de omstreken van Seulimeum, alsmede van de Kampar-rivier in de V Kotta; en — voorloopig in zwarte afdrukken — de uitkomsten der opnemingen in 1898 verricht in de Pidië-vallei, de VII Moekims Pidië, de vallei van Tangsé, alsmede in de landschappen Peusangan, Lho Seumawé, Geudong en Keureutoe.

Voor verkochte kaarten werd in 1899 in Indië ontvangen f 7031, terwijl de kosteloos en tegen regularisatie verstrekte kaarten eene verkoopwaarde vertegenwoordigden van f 11 923. Aan retributie voor het nemen van kopieën van kaarten werd in 1899 geïnd f 150.

Sedert de opgaaf in 't vorig verslag (blz. 52) zagen hier te lande het licht (bij de topographische inrichting van het Ministerie van Oorlog) een verbeterde herdruk van de residentiekaart van Bezoeki, zoomede twee bladen van den geleidelijk herzien wordenden Atlas van Nederlandsch-Indië van Stemfoort en ten Siethoff, namelijk blad 2, bevattende, evenals blad 2 van de bestaande uitgaaf, vier overzichtskaarten van Java en Madura, en blad 13 (in de bestaande uitgaaf uitmakende de bladen 10 en 11), betreffende de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. Van de in Indië herziene verdere gedeelten van dien atlas kwamen ook reeds in, ter reproductie hier te lande, het nieuwe blad 14 (tot dusver blad 12), betreffende het eiland Celebes, zoomede de bladen 1 en 8 (ook in den bestaanden atlas die nummers uitmakende), bevattende respectievelijk de overzichtskaart van den Nederlandsch-Indischen Archipel en de kaart van Zuid-Sumatra.

Van het bij den oud-hoogleeraar dr J. A. C. Oudemans te Utrecht in bewerking geweest zijnde Verslag betreffende de herberekening der triangulatie van Java (zie laatstelijk het verslag van 1896, blz. 50) heeft het 6de of laatste deel in Juli 1900 het licht gezien.

§ 4. *Krijgsverrichtingen.*

Daar over de militaire expeditie naar de V Kotta (Midden-Sumatra), over de met militaire hulp bedwongen ongeregeldheden onder Chineesche mijnwerkers op Banka en over een kortstondig actief optreden der militaire macht naar aanleiding van eene rustverstoring in de afdeeling Kendangan (residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) reeds het noodige is gezegd in hoofdstuk C, §§ 5, 11 en 14, is te dezer plaatse enkel te handelen over hetgeen op militair gebied voorviel in Atjeh en onderhoorigheden.

In Groot-Atjeh hadden belangrijke krijgsverrichtingen niet plaats, maar in een groot deel der Onderhoorigheden werd weder met rusteloozen ijver opgetreden tegen de daar zich schuil houdende voortvluchtige Groot-Atjehsche hoofden en tegen verschillende andere, die zich nog niet aan ons gezag onderworpen hadden, zoomede tegen grootere en kleinere benden, die het verzet tegen ons nog gaande hielden.

Met het oog op de uitvoerigheid waarmede reeds in hoofdstuk C, § 3, hiervóór de gang van zaken in Atjeh ook op militair gebied is geschetst (omtrent de samenstelling en legering van de aldaar aanwezige troepenmacht zie tabel 5 van bijlage A), kan te dezer plaatse met de volgende mededeelingen worden volstaan.

Eenige algemeene opgaven, zich aansluitende aan die in vorige verslagen, mogen intusschen weder vooraf gaan.

Gedurende 1899 kwamen in Atjeh aan, ter aanvulling van de door evacuatie, pasporteering, gageering, overplaatsing, overlijden als anderszins ontstane mutatiën, 1742 militairen (waaronder 53 officieren), terwijl in de vier voorafgegane jaren 1895 t/m 1898 de gezonden aanvulling achtereenvolgens had bedragen 6069, 7455, 5309 en 4956, daaronder respectievelijk 118, 178, 199 en 218 officieren. Onder de in 1899 naar Atjeh gezonden suppletie bevonden zich 712 Europeanen, tegen in de jaren 1895 t/m 1898 achtereenvolgens 2275, 3834, 2015 en 2168 (met inbegrip van de officieren).

De gedurende 1899 onzen troepen door den Atjehschen vijand toegebrachte verliezen bedroegen 33 gesneuvelden (17 Europeanen — onder wie 1 officier — en 16 inlanders) [1]), benevens 326 gewonden (133 Europeanen — onder wie 27 officieren — en 193 inlanders), zijnde 14 gesneuvelden en 58 gewonden meer dan in 1898. Van bedoelde 326 gewonden stierven er aan de bekomen kwetsuren 22 (6 Europeanen — onder wie 1 officier — en 16 inlanders); in 1898 18 van de 268 gewonden.

De vijand liet in genoemd tijdperk 612 dooden, onder wie verscheidene hoofden, in onze handen; bovendien werden 253 personen gevangen genomen.

Aan handvuurwapenen werden op Atjehers buitgemaakt of door hen ingeleverd — alleen gedurende de laatste drie kwartalen van 1899 (de opgaaf in noot 1 op blz. 52 van 't vorig verslag liep reeds tot begin April 1899) 669 stuks, hieronder niet gerekend de vele, die tijdens de excursiën werden vernield. Onder die 669 geweren, karabijnen en revolvers telde men 200 stuks van het achterlaadstelsel (o. a. 4 repeteergeweren, model '95, 20 repeteerkarabijnen en 103 de Beaumont-geweren).

Groot-Atjeh.

In de afdeeling Groot-Atjeh waren alleen in de sagi der XXII Moekims en in de tot de XXV Moekims behoorende nederzettingen ter Westkust nog militaire tochten noodig tot nadere consolideering van ons gezag. De XXII Moekims werden daartoe in alle richtingen door patrouilles doorkruist, die op verschillende tijden, meestal slechts voor enkele dagen, bivaks betrokken ten einde de in de omstreken gesignaleerde benden onder Panglima Polém, Toeankoe Moehamat, T. Moeda Lhon, Teungkoe di Boesoeë en andere hoofden of aanvoerders te vernietigen, dan wel te verdrijven. Bij deze verschillende tochten, waarbij ook ettelijke kwaadwilligen, en daaronder bendehoofden van lageren rang, werden gevangen gemaakt, bekwamen onze patrouilles slechts enkele gewonden, onder wie de 1ste-luitenant der infanterie J. C. A. Fischer. In de sagi der XXV Moekims werd mede gedurig gepatrouilleerd, maar van vijandige benden werd daar weinig meer vernomen. Partijgangers van wijlen T. Oema hielden zich echter herhaaldelijk op in de tot deze sagi behoorende Zuidelijke nederzettingen, voornamelijk in het landschap Lhong. De daar gelegerde brigades marechaussee deden hun zooveel mogelijk afbreuk en de ontmoetingen met deze benden, ook bij nachtelijke overvallingen, bleven onzerzijds veelal niet zonder succes.

Onderhoorigheden.

Het succes der in 1898 plaats gehad hebbende operatiën ter Noord- en Oostkust van Atjeh had ons een grooten stap nader gebracht tot de bevrediging van dat gedeelte der Atjehsche onderhoorigheden. Toch was die bevrediging daardoor nog geenszins volkomen bereikt, en de gouverneur van Atjeh achtte het om die reden noodig ook in 1899 met een gedeelte der te zijner beschikking staande krijgsmacht in de verschillende landschappen ter Noord- en Oostkust op te treden, met het in hoofdst. C, § 3, omschreven doel. Na in April de vereischte machtiging der Indische Regeering te hebben verkregen, ving de gouverneur, de generaal-majoor J. B. van Heutsz, in Juni 1899 den tocht aan met eene macht, sterk 2 bataljons infanterie (het 3de en het 12de) [2]), 6 brigades marechaussee, een half eskadron cavalerie, 2 sectiën bergartillerie, 1 sectie genietroepen, benevens ambulance en trein. Het 12de bataljon was gelegerd te Sigli (Pidië) ter Noordkust van Atjeh; de overige troepen bevonden zich in Groot-Atjeh. Als chef van den staf fungeerde de luitenant-kolonel van den generalen staf J. G. H. van der Dussen.

Den 2den Juni rukte het 12de bataljon van Sigli uit, ten einde over Garoet, Aree, Djeumpa, Boesoeë en Keumangan naar de Beuratjan (Meureudoe) te marcheeren, en hier de aankomst van de overige expeditionaire troepen van Koeta Radja af te wachten, die zich in twee gedeelten enkele dagen te voren over land naar Sigli hadden begeven en van daar den weg door Pidië naar Meureudoe namen, over den Glé Gapoej, Djeumpa, Lam Lheuë, Lho Igeuë, Loeëng Poetoe en Triëng Gadeng.

[1]) Waar in deze paragraaf bij de opgaven van gesneuvelden en gewonden sprake is van inlanders, zijn onder die benaming ook Amboineezen te verstaan.

[2]) Beide bataljons gingen op expeditie met 120 geweerdragenden per compagnie. De manschappen die overbleven werden onder 1 kapitein en 2 luitenants op hunne standplaatsen achtergelaten.

Op den marsch door het Pidiësche waren enkele afdeelingen der expeditionaire macht in vuurgevecht geraakt met vijandelijke benden, welke — onzerzijds ten koste van 5 gewonden (inlanders) — verdreven werden met een verlies van 12 dooden.

In Meureudoe, waar in den avond van den 7den Juni de drie colonnes te Keudé Meureudoe vereenigd waren, vielen alleen in het westelijkste aan Pidië grenzende gebied van den ons vijandigen T. Bin Peukan eenige schoten, afkomstig van eene kleine bende, waarvan bij hare verjaging 2 man werden nedergelegd.

Daar berichten omtrent het ontstaan van fanatieke bewegingen in het Geudongsche (Pasei-streek) het wenschelijk maakten met de expeditionaire macht niet te lang in de landschappen bewesten de Pasei-streek te vertoeven, werd te Keudé Meureudoe, waar de onzen goed ontvangen werden, slechts één dag verbleven.

In den ochtend van den 9den Juni werd over Baba Djoeroeng, Nang Roë, den Glé Gira Poenggang en Krisië gemarcheerd naar Keudé Samalanga, waar de geheele macht, zonder bijzondere ontmoetingen te hebben gehad, in den namiddag aankwam. Ook hier, waar de radja den gouverneur zijne opwachting kwam maken, werd één dag verbleven, waarna den 11den de marsch over Poelo naar Tjaloeë en verder langs het strand werd voortgezet naar de aan Peusangan grenzende Samalanga'sche onderhoorigheid Peudada; te Keudé Peudada werd gebivakkeerd.

Den volgenden dag (12 Juni) ging de tocht via Blang Bira naar Poeloe Siroen en verder, na de Kroeëng Djeumpa in zuidelijke richting te zijn omgetrokken, naar Gloempang Pajong (Westelijk Beneden-Peusangan), welke kampong op last van den mahradja van Djeumpa, die zich aldaar bij den gouverneur meldde, door de bevolking ten behoeve van de troepen was ontruimd.

Denzelfden dag meldde zich in het bivak ook de radja T. Tji Peusangan zelf, na vooraf door zijn gevolg vergiffenis te hebben doen vragen voor zijne misslagen jegens het Gouvernement. Hem werd door den gouverneur gelast zich den volgenden dag naar Lho Seumawé te begeven ter verdere bespreking van zaken. Instede van aan dien last gevolg te geven, vluchtte T. Tji naar de bovenstreken van zijn landschap (volgens ingekomen berichten naar Tjot Pi in het gebergte aan den bovenloop der Peusanganrivier), in verband waarmede de gouverneur besloot niet rechtstreeks door te gaan naar de Pasei-streek, maar eerst nog tegen Tjot Pi op te rukken.

Naar die bergstreek werd den 14den Juni de marsch aangenomen door Oostelijk Beneden-Peusangan. Onderweg vernomen zijnde, dat T. Tji zich te Keumoedé ophield, begaven alleen de cavalerie en marechaussee zich daarheen, terwijl het overig deel der colonne naar Panté Pyeuë marcheerde, waar overnacht werd. Te Keumoedé was T. Tji niet aangetroffen; enkele kwaadwilligen werden ontmoet, waarvan er 4 werden neergeschoten. Den volgenden dag werd de tocht naar Tjot Pi vervolgd en daartoe langs den linkeroever der Kroeëng Baroe tot Panté Lhong, en daarna langs beide oevers opgerukt naar Awé Getah. Bij het overtrekken van de rivier werd de colonne licht beschoten van den Glé Riseh en den linkeroever der rivier. Bij de beklimming van dezen heuvel werd een Atjeher neergelegd. Een drietal vijanden besprongen eene brigade marechaussee en verwondden 3 manschappen, waarop de aanvallers werden afgemaakt met nog een paar anderen, terwijl de cavalerie er ook nog 3 neerschoot. Te Awé Getah en in het daartegenover liggende Oeteuën Gatehoen werd het bivak opgeslagen. Des nachts werd van uit deze bivaks beproefd T. Tji te Tjot Pi op te lichten. Twee Atjehers werden aldaar gedood, doch T. Tji trof men wederom niet aan. In dienzelfden nacht werden de bivaks licht beschoten.

Den 16den Juni werden 2 compagnieën van het 12de bataljon met dwangarbeiders afgezonden naar Koeala Djangka om aldaar te fourageeren. Deze afdeeling werd bij de Awé Getah-rivier beschoten, waarop onmiddellijk uit het bivak eene compagnie ter ondersteuning uitrukte, die den vijand op een heuvel ten zuiden van Awé Getah aanviel en met een verlies van 3 dooden op de vlucht dreef. Eene andere colonne (2 compagnieën van het 12de bataljon, cavalerie en opnemers), die onder den gouverneur naar Tjot Pi was gemarcheerd, ten einde daar het terrein op te nemen, maakte zich, na de bergartillerie en de marechaussee bij zich te hebben aangetrokken, meester van eene sterk bezette heuvelrij, die de vlakte zuidwaarts van Oeteuën Gatehoen in het westen begrenst. De vijand liet hier 7 dooden en 1 achterlaadgeweer achter. Onzerzijds werden geen verliezen geleden.

Nadat den 17den het vivres-transport van Koeala Djangka was teruggekeerd, werden den 19den de bivaks te Awé Getah en Oeteuën Gatehoen, in welker nabijheid nog 3 vijanden waren neergeschoten, opgebroken, om alsnu over Lho Seumawé naar de Pasei-streek op te rukken. De marsch werd genomen door het heuvelland boven den Glé Teungkoe di Labang naar Koeta Sawang, waar overnacht werd, en den volgenden dag over Keudé Maneh en verder door Nisam en Tjoenda naar Lho Seumawé. (Alleen op het eerste gedeelte van den marsch was de troep op grooten afstand licht beschoten). Het gros der colonne overnachtte echter niet te Lho Seumawé, maar aan de Kroeëng Koekoes, aan welker monding een gouvernementsstoomschip gereed lag om de zieken over te nemen.

Na te Lho Seumawé gefourageerd te hebben, begaf de geheele expeditionaire macht zich den volgenden ochtend (21 Juni) op weg naar het Geudongsche, waar de bekende geestdrijver Teungkoe Tapa zich met talrijke benden ophield. Bij haren marsch stootte zij in den namiddag van dien dag op uitgebreide en sterke heuvelstellingen, welke door die benden achter de Aloeë Awé ingericht en, met het doel om den overgang over dit riviertje aan de colonne te beletten, bezet waren. De brug over de Aloeë Awé was door den vijand afgebroken. Na 2 compagnieën van het 3de bataljon met de vivres- en bagagetreinen op den driesprong bij Peukan Toeha te hebben achtergelaten, rukte het overige gedeelte der colonne tegen de stelling op en veroverde die. De vijand liet 14 dooden in onze handen. Zijne vervolging in de richting van Geudong werd gestuit door de Pasei-rivier, op welker oostelijken oever hij eene tweede stelling had bezet. De overgang over de rivier, die op verschillende punten werd beproefd, gelukte slechts aan een gedeelte van de 1ste compagnie van het 12de bataljon, welk gedeelte den in loopgraven opgestelden vijand verraste en op de vlucht joeg; 25 dooden benevens verscheidene vuur- en blanke wapenen vielen hierbij in onze handen. Wij leden dien dag een verlies van 1 gesneuvelde (Europeaan) en 17 gewonden (7 Europeanen, onder wie de 1ste-luitenant der infanterie P. A. H. Holten, en 10 inlanders), terwijl 1 Europeaan verdronk.

De colonne betrok daarna te Keudé Geudong op de beide oevers der rivier een bivak, dat in den nacht van 22 op 23 Juni door eene vijandelijke bende werd beschoten, van welke 2 Atjehers werden gedood.

Den 24sten marcheerde de colonne, met uitzondering van 1 compagnie, die het bivak bleef bewaken, naar Lho Triëng (bovenstreken van Blang Mangat), waar een ons vijandig hoofd T. Bin Lho Triëng, die met Tapa gemeene zaak had gemaakt, zich duchtig versterkt had. Bij de bestorming van de drie 't eerst verkende versterkingen werd de vijand, met achterlating van 10 dooden, verdreven. In eene vierde door onze troepen veroverde heuvelbenting liet hij 36 dooden liggen, terwijl hij bij de vervolging nog 1 doode achterliet. Aan onze zijde sneuvelde 1 inlander en werden 9 Europeanen (onder wie de kapitein der infanterie E. W. Ostreig) en 9 inlanders gewond. Alle troepen keerden daarop terug naar het bivak, waar inmiddels de marinelandingsdivisie, die aan de verdere operatiën in de Pasei-streek zou deelnemen, was aangekomen.

Eene colonne van gelijke sterkte als die op den 24sten rukte, vergezeld van die landingsdivisie, den 26sten uit naar de vijandelijke versterkingen der Geudongsche hoofden te Blang Reumah. De door den vijand bezette stellingen werden bij de nadering van onze troepen overhaast ontruimd; 2 vluchtelingen werden door de marechaussee gedood. Te Tandjong Pineung werd vervolgens op beide oevers der Pasei-rivier overnacht, en het bivak in den vooravond licht beschoten. Eene onmiddellijk uitgerukte patrouille legde 1 Atjeher neder. Toen de colonne den volgenden dag naar Keudé Geudong terugkeerde, werden door de cavalerie nog 2 vijanden neergesabeld.

Eene colonne, bestaande uit het 12de bataljon, 3 brigades marechaussee, 1 peloton cavalerie, ambulance en trein, den 29sten onder den chef van den staf der expeditionaire macht, den luitenant-kolonel van der Dussen, uitgezonden naar 'Mbang (Mambang), schuilplaats van T. Bin Lho Triëng, met het doel de daar aanwezige bende te vernietigen, vervolgens door de Boeloh-streek te marcheeren en den colonneweg naar Kandang in kaart te brengen, ontmoette geen anderen tegenstand dan dat den eersten dag de achterhoede licht beschoten werd, terwijl den 30sten Juni een 5-tal vijanden den trein aanvielen, waarbij 1 dwangarbeider verwond werd. T. Bin Lho Triëng werd noch te 'Mbang, noch te Meunasa Poelo Meuria, waarheen hij zich volgens een later bericht had begeven, aangetroffen. De colonne, welke in deze woeste onbewoonde bergstreek met buitengewone terreinmoeielijkheden te kampen had gehad, keerde den 2den Juli te Keudé Geudong terug.

Den 4den Juli rukte de geheele expeditionaire macht, uitge-

nomen 2, ter vasthouding van het bivak, te Keudé Geudong achtergelaten compagnieën van het 12de bataljon, op naar het in het binnenland van Keureutoe gelegen zelfstandige landschap Matang Koeli, waar de vijand mede uitgebreide stellingen had ingericht. Onderweg werd een Atjeher, die de cavalerie-spits aanviel en daarbij 1 inlandsch cavalerist verwondde, neergelegd. Achtereenvolgens maakten de troepen zich meester van de stelling in Parang di Koereuëng en Matang Koeli-Noord, van 8 bentings en loopgraven in den noordrand van Matang Koeli-Zuid en den zuidrand van Toempo Peureula en van eene versterking ten westen van de koeta van T. Tji Matang Koeli. Daarna bracht de artillerie het vijandelijk vuur uit een tweetal versterkingen ten oosten van de koeta tot zwijgen. De vijand liet 16 dooden achter, terwijl onzerzijds 1 inlander sneuvelde en 1 Europeaan en 7 inlanders gewond werden. De troepen betrokken daarna een bivak aan beide oevers der Keureutoe-rivier in en nabij de koeta Matang Koeli, van waaruit den volgenden dag eene colonne onder bevel van den luitenant-kolonel C. A. van Loenen, bestaande uit het 3de bataljon en de marine-landingsdivisie, uitrukte, ten einde de oostelijk en noordoostelijk van Matang Koeli gelegen kampongs van vijanden te zuiveren. De marsch werd genomen langs den noordelijken rivieroever tot Ara Keumeudoe en over Lho Soekoen, Matang Keupila en Toempo Peureula terug. Behalve verschillende kleine benden, die onderweg werden verdreven, verjoeg de colonne eene p. m. 100 man sterke bende uit loopgraven, aangelegd op den rivieroever tegenover Keudé Lho Soekoen. De vijand liet in het geheel 10 dooden liggen, terwijl eene in hinderlaag achtergelaten compagnie nog 1 Atjeher neerschoot. Dien dag werden 3 Europeanen, onder wie de kapitein J. H. L. Schneiders en de 1ste-luitenant W. Haaxman, beiden van de infanterie, gewond. Den 6den Juli werd van Matang Koeli, in twee colonnes, opgerukt langs beide oevers der rivier in de richting van Seuleuma, waar, volgens ingekomen berichten, de vijand — te Paja Bakoeng — eene zwaar versterkte positie zou hebben ingericht. De colonne op den linkeroever ontmoette geen tegenstand; de vijand verliet bij hare nadering ijlings zijne stelling te Tjot Dja. De colonne op den rechteroever daarentegen stuitte op hevigen tegenstand. Zij verjoeg achtereenvolgens den vijand uit den zuidrand van Matang Koeli en uit Biara. In het geheel liet de vijand 30 dooden, waaronder 3 hoofden en 2 zoons van hoofden, in onze handen, terwijl onzerzijds 5 inlanders gewond werden. Bij de kampong Lenhong werden de colonnes op den linkeroever vereenigd, waarna zij naar Tjot Dja marcheerden en daar overnachtten. In den morgen van den 7den Juli werd de terugmarsch aangenomen naar het bivak te Keudé Geudong, dat tegen den avond bereikt werd, nadat de troep gedurende den marsch nu en dan beschoten was, ten gevolge waarvan gewond werden de 1ste-luitenants van het korps marechaussee J. L. Doerrleben en A. Dudok van Heel, zoomede 1 inlander. De vijand leed een verlies van 11 dooden. Dien dag deserteerde een Amboineesch fuselier met medeneming van zijne wapenen.

Den 8sten Juli vertrok de gouverneur, met den chef van den staf der expeditionaire macht, voor een tiental dagen wegens dienstzaken naar Koeta Radja en trad tijdelijk als commandant de luitenant-kolonel van Loenen op. De uitgezonden patrouilles hadden geen ontmoetingen van aanbelang, terwijl het werk aan de wegen en de opneming krachtig werden voortgezet, zoodat toen den 19den, na terugkomst van den gouverneur, het bivak te Keudé Geudong werd opgebroken, de colonne haren marsch naar Ara Boengkoe (Keureutoe) kon ondernemen langs den pas aangelegden weg.

In Ara Boengkoe werd het bivak betrokken te Aloeë Kedjroeën, op beide oevers der Keureutoe-rivier. Door in den nacht op het bivak geloste schoten sneuvelde 1 Europeaan.

Den 22sten Juli rukten uit dit bivak 2 colonnes uit, waarvan de eene (3 compagnieën van het 12de bataljon), die naar het strand marcheerde, geene vijandelijkheden ondervond. De andere (3 compagnieën van het 3de bataljon) vermeesterde eene versterking in den rand van Matang Koeli en verdreef den vijand uit genoemde kampong, waarna een daartoe overgezwommen gedeelte der troepen hem op den anderen oever der rivier vervolgde. Onzerzijds sneuvelde 1 inlander, en werden gewond de 2de-luitenant der infanterie H. P. de Bruyn, benevens 3 inlanders. De vijand liet 28 dooden en 17 voorlaad-geweren in onze handen. Op den terugmarsch naar het bivak werd de colonne licht beschoten.

Met achterlating van 2 compagnieën infanterie vertrok de expeditionaire troepenmacht den 24sten Juli van Aloeë Kedjroeën naar Matang Oebi. Ofschoon men talrijke versterkingen aantrof werd slechts weinig tegenstand ondervonden. Toch liet de vijand nog 5 dooden in handen van onze troepen, welke een verlies leden van 1 inlander, die verdronk, en 4 gewonden (3 Europeanen en 1 inlander). Bivaks werden betrokken in Keudé Matang Oebi en Keudé Lho Soekoen. Den 25sten werd uit deze bivaks, met achterlating van 2 compagnieën infanterie en de berg-artillerie, de marsch voortgezet naar het zelfstandig landschap Peutoeë, waar echter geen spoor van vijanden werd ontdekt. Door Oeleë Tanah terugmarcheerende, ten einde eene stelling, van waaruit het bivak Matang Oebi was beschoten geworden, in den rug te komen, werden 3 Atjehers gevangen genomen en 4 door de cavalerie neergesabeld. Den volgenden dag keerden de troepen in het bivak te Aloeë Kedjroeën terug.

Bij de in de eerste helft van Augustus uit dit bivak ondernomen tochten, noch ook bij het dekken van opnemingen, transporten of wegwerkers, vielen vijandelijkheden van belang voor. Vele versterkingen werden verlaten bevonden, of waar die bezet of in aanbouw waren, ontruimde de vijand zijne stellingen zonder noemenswaardigen tegenstand te bieden. Op hunne vlucht, of bij andere ontmoetingen werden van 1 tot 11 Augustus 9 kwaadwilligen gedood; de onzen bekwamen daarbij 3 gewonden (2 Europeanen, van wie er één spoedig daarna overleed, en 1 inlander). Het bivak te Aloeë Kedjroeën werd slechts enkele malen licht beschoten. Den 11den Augustus vertrok de gouverneur wegens dienstzaken voor eenige dagen naar Koeta Radja, werwaarts de aanvankelijk tot de expeditionaire macht behoord hebbende artillerie, welker diensten niet meer noodig werden geacht, den 14den voorgoed terugkeerde.

Intusschen was den 11den Augustus aan de overige te Aloeë Kedjroeën aanwezige troepen eene zelfstandige colonne onttrokken, die, onder commando van den luitenant-kolonel van der Dussen, bestond uit het 3de bataljon, de marechaussee, hulpwapens, 2 ambulances en trein, en in opdracht kreeg om van uit een tweede bivak, te Matang Koeli te vestigen, in verschillende richtingen te patrouilleeren in de bovenstreken van Keureutoe, in Peutoeë, enz., aldaar vijandelijke hoofden en benden afbreuk te doen en te verstrooien en het terrein in kaart te brengen. Voor het medevoeren naar Matang Koeli van mondvoorraad werd beschikt over sloepen der marine. Deze colonne verbleef aldaar in haar geheel tot 22 Augustus, toen de staf, de cavalerie, een deel der genietroepen en één der ambulances zich weder bij de troepen te Aloeë Kedjroeën voegden. Van 11-22 Augustus ondernam de colonne van der Dussen o. a. bij herhaling tochten in de richting van Tjot Dja en Paja Bakoeng, beide in Seuleuma (Boven-Keureutoe). Te Blang Reumah (Geudong), waarheen een nachtelijke tocht werd ondernomen, om zoo mogelijk de nog weerspannige Geudongsche hoofden, die zich aldaar zouden verzameld hebben, op te lichten, werd, ondanks het moerassige terrein, nog vóór het aanbreken van den dag de koeta bereikt, doch verlaten bevonden. Blijkbaar was zij in lang niet meer bewoond geweest. Voorts maakte de colonne eene excursie in Boven-Peutoeë en Pira (Boven-Keureutoe), op welken tocht de troep de diep ingesneden, niet doorwaadbare Pira- en Peutoeë-rivieren moest overtrekken, hetgeen, ondanks de pogingen des vijands om dit aan laatstgemelde rivier te beletten, gelukte. De vijand, die er steeds op uit was om met kleine benden de uitgerukte troepengedeelten nadeel toe te brengen, zag zich geen enkele maal in de gelegenheid een slag te slaan, doch bij herhaling werd hij zelf in door hem bezette loopgraven verrast. Het aantal bij verschillende gelegenheden door de te Matang Koeli gelegerde troepen van 11-22 Augustus neergelegde Atjehers beliep 28, terwijl onzerzijds 4 man gewond werden (1 Europeaan, die kort daarna overleed, en 3 inlanders).

De taak der te Matang Koeli achtergebleven troepen kon zich sedert in hoofdzaak bepalen tot dekking van de opnemingswerkzaamheden en tot het doen van patrouilles, waarbij het nog nu en dan tot vuurgevechten kwam. Ook werden een paar malen tochten ondernomen ter verrassing van den vijand. Dit was o. a. het geval in den nacht van 5 op 6 September, toen zich 3 compagnieën infanterie naar het hiervóór reeds genoemde Paja Bakoeng begaven, om te trachten in eene woning eenige kwaadwilligen op te lichten. Het huis werd omsingeld en 9 der daarin aanwezigen werden bij verweer gedood, ten koste van 2 gewonden (inlanders) onzerzijds; van een aantal Atjehers die over de rivier trachtten te ontsnappen, werden nog verscheidene neergelegd. De onzen bemachtigden tevens eene partij vuur- en blanke wapenen, benevens munitie. Uit gevonden

brieven werden de namen bekend van enkele aanstokers van het verzet. Bij andere ontmoetingen op de hiervóór bedoelde dekkings- en patrouilletochten tusschen 23 Augustus en 11 September van uit Matang Koeli ondernomen, liet de vijand 22 dooden achter, terwijl onze verliezen te staan kwamen op 1 gesneuvelde (inlander) en 7 gewonden (2 Europeanen en 5 inlanders, van welke laatsten 1 kort daarop overleed). Den 11den September werden de laatstelijk te Matang Koeli nog verbleven militairen aangetrokken bij het bivak te Aloeë Kedjroeën.

Gedurende de tijdelijke afwezigheid naar Koeta Radja van den gouverneur (11—22 Augustus) was er te Aloeë Kedjroeën en omstreken niet veel van aanbelang voorgevallen. Veel werd aan bruggen en wegen gewerkt. De dekkingen der voor het bivak of der van daar voor Matang Koeli bestemde transporten bleven veelal ongehinderd; slechts op één dier transporten werd één onzer soldaten (Europeaan) door een amokmaker verwond, terwijl een paar malen een gewapende Atjeher werd neergeschoten. Door eene patrouille werden in eene loopgraaf langs de Aloeë Boekit een aantal vijanden verrast, die, met achterlating van 2 dooden, 1 lilla en eenige handvuurwapenen, de vlucht namen.

Eenige dagen na zijn terugkeer te Aloeë Kedjroeën begaf de gouverneur zich met het meerendeel der aldaar aanwezige troepen (alleen 3 compagnieën infanterie bleven achter, ook in het belang der voltooiing van den in aanleg genomen weg in de richting naar Djamboe Ajer) over Aloeë Lawang oostwaarts naar Teupin di Bajoe aan de Djamboe Ajer-rivier. De colonne, bestaande uit den staf, de cavalerie, de marechaussee, de genietroepen, de marine-landingsdivisie en 1 compagnie infanterie, bereikte, zonder eenig vuur te hebben gekregen, nog vóór den avond Teupin di Bajoe, in welke plaats een bivak werd betrokken. Van hier vertrok de gouverneur den 28sten met de cavalerie naar Idi, dat hij den 30sten verliet om naar onze nieuwe vestiging te Bajan te gaan, vanwaar hij den 1sten September naar Koeala Simpang (residentie Oostkust van Sumatra) vertrok. Van laatstgenoemde plaats keerde hij over zee naar Idi terug, en zoo bevond hij zich den 9den weder in het bivak, waar ook de cavalerie weder aanwezig was, die overland naar Teupin di Bajoe was teruggegaan, na onderweg van eene bende, welke haren terugmarsch wilde bemoeielijken, 2 man gedood te hebben.

Den 7den September was eene excursie ondernomen naar Langkahan Mantjang, mede in de Djamboe Ajer-streek, ter vernieling van de tijdelijke nederzetting aldaar van de ons vijandig gezinde hoofden Nja Mamat Peureula en T. Hoesin. Daaraan werd, behalve door de marechaussee uit het bivak te Teupin di Bajoe, ook deelgenomen door detachementen uit Idi en uit het bivak te Matang Koeli. Te Seuneubo Kareuëng werd overnacht; bij beschieting van het bivak aldaar werd 1 dwangarbeider verwond. Den volgenden dag bereikte men Langkahan-Mantjang en betrok daar een bivak, dat eveneens gedurende den nacht werd beschoten. Na den volgenden dag de nederzetting te hebben verbrand, keerden de troepen, in wier handen de vijand in het geheel 6 dooden had achtergelaten, naar hunne standplaatsen terug.

Den 11den September werd, zooals reeds gezegd, het bivak Matang Koeli, dat van 22 Augustus af nagenoeg niet meer was beschoten geworden, opgeheven en voegde zich de bezetting er van, benevens de gouverneur met den staf, de cavalerie en de marechaussee van Teupin di Bajoe bij de troepen te Aloeë Kedjroeën. De marine-landingsdivisie keerde den volgenden dag naar boord terug. Het bivak te Aloeë Kedjroeën werd den 14den daaraanvolgende verlaten. Het 3de bataljon met den gouverneur, den staf en de cavalerie vertrok van Lho Seumawé over zee naar Koeta Radja. De tijdelijke bezetting van Teupin di Bajoe, die hare werkzaamheden aan de wegen den 16den September beëindigd had, brak haar bivak den 19den op en bereikte, na te Djoelo Tjoet te hebben overnacht, den 20sten Lho Seumawé, vanwaar den 21sten 2 compagnieën infanterie met ambulance naar Sigli en de genietroepen naar Oeleë Lheuë werden overgevoerd. De overige tot de expeditionaire macht behoord hebbende troepen bleven voorloopig te Lho Seumawé, ten einde in de landstreek tusschen de Kroeëng Pasei en het landschap Peusangan te patrouilleeren en het terrein op te nemen.

De handelingen der expeditionaire troepenmacht, welke, ook waar het den opvoer van benoodigdheden en de evacuatie van zieken en gewonden betrof, veel hulp van de marine ondervonden, hadden tot resultaat, dat de benden van Teungkoe Tapa verstrooid werden en hij zelf vluchten moest (volgens ingekomen berichten vertrok hij weder naar de Gajoe-landen), dat alle voorname hoofden uit de Pasei-streek, slechts enkele uitgezonderd, in onderwerping kwamen, en dat de gevluchte bevolking in hare kampongs terugkeerde.

Omtrent de veelvuldige tochten, welke in het tijdvak waarover dit verslag loopt, in Atjeh's Onderhoorigheden plaats vonden, valt, afgescheiden van hetgeen hiervóór is gemeld nopens de excursie ter Noord- en Oostkust in de maanden Juni tot en met September 1899, kortelijk nog het volgende aan te teekenen.

Pidië. Waar in 't vorig verslag (blz. 54—59) sprake was van de militaire verrichtingen ter Atjeh's Noordkust, werden die berichten afgesloten met de vermelding van de nederlaag op 14 Mei 1899 te Koeta Sawang nabij Ndjong toegebracht aan Panglima Polem, den pretendent-sultan en andere voorname hoofden van het verzet, na hunne verdrijving uit het diep in het Pidië'sche binnenland gelegen Tangsé en daarna uit het oostelijk aan Pidië grenzende Meureudoe.

Na de hun te dezer gelegenheid berokkende verliezen zwierven de voorname vijandige hoofden in den eersten tijd, veelal ieder voor zich met meer of minder volgelingen, in verschillende gedeelten van Pidië rond, waar zij door kleinere en grootere troepenafdeelingen, behoorende tot de mobiele macht of tot de vaste bezettingen van Sigli en Padang Tidji (VII Moekims Pidië), schier onafgebroken werden vervolgd. Eene beschrijving van de verschillende tochten, met dat doel ondernomen, schijnt hier achterwege te mogen worden gelaten. Genoeg zij het aan te teekenen dat bij de meeste der talrijke ontmoetingen met den vijand, die daarvan sedert half Mei tot in de eerste dagen van Juli 1899 het gevolg waren, hem niet onbelangrijke verliezen aan strijders en wapenen werden toegebracht, terwijl de onzen slechts af en toe eenige gewonden bekwamen, waaronder de 1ste-luitenants der infanterie J. L. van Nues en J. H. E. van der Wal. Overigens werd op een der tochten een Europeesch fuselier vermist, van wien, volgens later ingekomen berichten, slechts het lijk in handen van den vijand kwam.

Ten einde in Pidië gemakkelijker in alle richtingen te kunnen optreden, werd op 5 Juli een gedeelte van het 14de bataljon (3 compagnieën), met een peloton cavalerie, ambulance en trein, tijdelijk gelegerd te Djeumpa. Ook de zich in den loop van Juli en in de beide volgende maanden, vooral ook uit dit bivak, telkens opgevolgd hebbende excursiën, welke tot Westelijk Meureudoe werden uitgestrekt, bezorgden den vijand niet zelden belangrijk nadeel. Bij de verschillende ontmoetingen, waarop hier gedoeld wordt, werden p. m. 50 Atjehers gedood, ongeveer 25 gevangen genomen en soms wapenen, munitie en mondvoorraad buitgemaakt. De verliezen onzerzijds bedroegen 1 gesneuvelde en 16 gewonden, onder welke laatsten de 1ste-luitenant der infanterie H. M. Luchsinger.

Daar de voornaamste hoofden van het verzet intusschen steeds oostelijker waren opgejaagd, vielen sedert in het Pidiësche nog slechts af en toe vijandelijkheden van geringe beteekenis voor. Door eene daartoe uit Koeta Radja afgezonden compagnie van het 3de bataljon werd, van 8 October—2 December, een bivak betrokken te Poetoe Ara, ten einde meer bijzonder Oost-Pidië van vijanden te zuiveren, ook met het oog op het in aanleg nemen van een weg van Teupin Raja naar Panté Radja en verder naar Meureudoe. Een gedeelte dezer compagnie deed in den nacht van 14 op 15 November, met succes, eene overvalling in Tjoeboeë, eene vallei bezuiden Moesa-Langiën (Oost-Pidië), waar eene nederzetting van panglima Tjoet Adan werd omsingeld. Van de omstreeks 50 man sterke bende vielen ons 16 dooden, benevens vuur- en blanke wapenen en eene groote hoeveelheid munitie in handen. Ook door de uit Sigli en uit de bivaks te Padang Tidji en Djeumpa af en toe uitgezonden grootere en kleinere troepenafdeelingen werd den vijand afbreuk gedaan, die bij zijne verjaging in den regel één of meer dooden achterliet, terwijl ook verschillende gewapende Atjehers, onder wie enkele hoofden, gevangen genomen werden. In Februari jl., toen de divisie marechaussee uit Seulimeum, welke mede nu en dan hare tochten tot Pidië (en verder) uitstrekte, zich in Tangsé ophield, gelukte het aan eene marechaussee-patrouille aldaar Teungkoe Moehamat Batee gevangen te nemen (verg. hoofdst. C, blz. 12). Een van diens volgelingen sneuvelde en 5 Beaumont-geweren werden buit gemaakt. Voor zooveel uit de over de laatste vier maanden van 1899 en de eerste weken van 1900 (tot 5 Februari) hier te lande ontvangen berichten is op te maken, kwamen de krijgsverrichtingen in Pidië gedurende dat tijdvak ons te staan op 10 gewonden (2 Europeanen en 8 inlanders). Bovendien werd op 26 November van eene patrouille uit Poetoe Ara 1 inlandsch militair verraderlijk vermoord, en geraakte in

December, bij het opvatten van een veedief, een Europeesch fuselier in de duisternis zoek, wiens lijk den volgenden dag verminkt werd teruggevonden.

Den 30sten Januari 1900 betrok een detachement van 60 bajonetten uit Sigli voor eenigen tijd een bivak te Gloempang Minjeu, ten einde de werkzaamheden aan de trambaan te dekken, terwijl voor hetzelfde doel in het begin dier maand een gedeelte der bezetting van Grong Grong (Meureudoe) — zie lager — tijdelijk naar het hiervóór vermelde Poetoe Ara gedirigeerd werd.

Meureudoe, Samalanga en Peusangan. Na afloop van den door den gouverneur geleiden (hiervóór omschreven) expeditionairen tocht door de oostelijk van Pidië gelegen landschappen ter Noord- en ter Oostkust, werd de actie tegen PANGLIMA POLÈM, den pretendent-sultan en andere hoofden van het verzet weder krachtig voortgezet. Voor dit doel vertrok den 9den October de chef van den staf, luitenant-kolonel J. G. H. VAN DER DUSSEN, van Koeta Radja naar Sigli, om de leiding der operatiën op zich te nemen.

Om vooral het landschap Meureudoe van vijanden te kunnen zuiveren, werd eene colonne gevormd, bestaande uit 2 compagnieën van het 12de bataljon, 1 peloton cavalerie, 1 detachement genietroepen, ambulance en trein. Deze colonne begaf zich over Poetoe Ara en Koeala Beuratjan naar Grong Grong (West-Meureudoe), welke kampong den 11den werd bereikt en waar voor eenigen tijd een bivak werd betrokken.

Den 16den October rukte uit dit bivak eene colonne uit, bestaande uit eene compagnie infanterie en een peloton cavalerie, tegen eene bende, die zich in kampong Blang Awi, aan den voet van het heuvelterrein, in de noordelijk daarvan gelegen meusigit Koeta Batoe ophield. De meusigit werd stormenderhand genomen; de vijand liet daarin 13 dooden, vuur- en blanke wapenen, benevens munitie achter. Den onzen kostte dit gevecht 1 gesneuvelde (inlander) en 4 gewonden (2 Europeanen, onder wie de 1ste-luitenant J. L. VAN NUES, en 2 inlanders, van wien 1 denzelfden dag overleed). Den 22sten October stootte eene patrouille in het gebergte op eene kleine bende, die met achterlating van 3 dooden werd verdreven. De aanwezigheid der colonne had al spoedig ten gevolge dat eenige aan den bestuurder van Meureudoe ondergeschikte hoofden, die op de hand der partij van verzet waren, met den pretendent-sultan de wijk namen uit het landschap. De colonne maakte een aanvang met den aanleg van een weg door geheel Meureudoe, van de grens van Pidië tot aan die met Samalanga, en diende sedert tot dekking van de werkzaamheden ter bepaling van het tracé van de trambaan. In het begin van 1900 werd een gedeelte der bezetting van Grong Grong naar Oost-Pidië verplaatst, ten einde te Poetoe Ara de aanleg-werkzaamheden der trambaan te dekken. Overigens werd in Meureudoe zooveel mogelijk gepatrouilleerd, bij een van welke tochten (15 Januari jl.) T. LAMPASKI werd gevangen genomen, van wien ook vuurwapenen en munitie ons in handen vielen. Een paar malen stonden onze transporten aan aanrandingen bloot. Zoo werd den 15den December de commandant van een voor Grong Grong bestemd transport, de 1ste-luitenant der infanterie J. M. BEYERINCK, tijdens eene rust, verraderlijk door middel van een rentjong verwond, en werden op 25 Januari jl., bij de ontscheping van vivres te Keudé Meureudoe, insgelijks door een Atjeher aangevallen en verwond de 2de-luitenant-kwartiermeester W. F. C. RÖDLICH en een adjudant-onderofficier. Deze laatste overleed nog denzelfden dag. Beide malen werden de aanvallers gedood.

Daar van de te Grong Grong [1]) aanwezige colonne niet genoeg troepen konden worden gemist om de uit Meureudoe gevluchte hoofden van het verzet en hunne benden, die gezegd werden door Boven-Samalanga naar Peusangan te zijn uitgeweken, zoo ver oostwaarts te vervolgen, werd begin November tot dit doel eene nieuwe colonne aangewezen, onder bevel van den luitenant-kolonel P. H. VAN DER WEDDEN, bestaande uit 3 compagnieën van het 14de bataljon infanterie, 6 brigades marechaussee, 2 pelotons cavalerie, een detachement genietroepen, ambulances en trein. De colonne-commandant was gemachtigd om, des vereischt, nog eene compagnie infanterie van de in Meureudoe of te Lho Seumawé gelegerde veldtroepen bij zijne colonne aan te trekken.

Over zee van Sigli naar Koeala Meureudoe overgebracht, marcheerde de colonne den 8sten November van daar in oostelijke richting af en betrok achtereenvolgens bivaks te Meunasa Oeleë Tjot en Lho Gadjah, Batoe Ili, Goenoeng Poesong en Gloempang Pajong, zonder verzet te ondervinden. Op laatstgenoemde plaats in het westelijk deel van Beneden-Peusangan, waar de colonne den 11den aankwam, werden voor tien dagen vivres opgelegd. Het bevestigde zich dat de pretendent-sultan en zijne voornaamste medestanders zich ophielden te Tjot Pi in Boven-Peusangan.

Terwijl de zorg voor het vivres-depôt te Gloempang Pajong werd opgedragen aan het daar woonachtige ons goedgezinde hoofd, rukte de colonne den 14den, voorzien van mondvoorraad voor 4 à 5 dagen, door het gebergte op naar Tjot Pi. Niet ver van die plaats hield de vijand aan beide oevers van de Peusangan-rivier, namelijk bij Goenoeng Rabo en op den Tjot Kala, eene heuvelstelling bezet, waaruit hij, na krachtigen tegenstand te hebben geboden, verdreven werd, met achterlating van 12 dooden en hunne wapenen. Onzerzijds sneuvelden 3 Europeanen en werden er 16 gewond, onder welke laatsten de kapitein der infanterie H. F. VAN IJSSELDIJK. Vervolgens werd de marsch voortgezet naar Tjot Pi, dat door den vijand verlaten bleek en waar een bivak werd betrokken.

De des anderen daags, ter verkenning van de beide oevers der Peusangan-rivier, uitgezonden troepen maakten zich meester van 11 vijanden, terwijl nog 4 sneuvelden. Den 16den November werd besteed aan het evacueeren van zieken en gewonden naar Koeala Radja (Doi) en het opvoeren van de te Gloempang Pajong achtergelaten vivres, waarbij door de cavalerie 2 gewapenden werden nedergelegd.

Het bivak te Tjot Pi werd den 16den door p. m. 100 en den 17den door p. m. 60 man in den nacht beschoten. Beide keeren werd de vijand verdreven.

Den 18den rukte een detachement naar de heuvels ten noorden van het bivak, om de daar genestelde benden te verdrijven. De vijand hield nergens stand.

Tijdens het gaba fourageeren uit Tjot Pi overviel de marechaussee op 19 November te Goenoeng Tandjong 4 gewapenden, van wie er 1 sneuvelde. Dienzelfden dag kwam één compagnie van het 12de bataljon infanterie, afkomstig van de mobiele colonne te Lho Seumawé, in het bivak aan, en terwijl deze compagnie, met 1 brigade marechaussee, werd achtergelaten tot bewaking van het bivak, rukte het overig deel der colonne VAN DER WEDDEN den 20sten uit tot vermeestering van eenige stellingen, die de vijand op den Glé Sabil en den Glé Riseh had ingenomen. Onderweg werden eene verlaten benting en talrijke onbezette loopgraven en borstweringen aangetroffen en enkele kleine benden, die eenig onschadelijk vuur afgaven, opgejaagd. Eindelijk werd een punt ten zuiden van 's vijands positie bereikt, van waaruit deze goed kon worden waargenomen. Het bleek evenwel niet raadzaam om van hier een aanval op de stelling te doen, weshalve aan een gedeelte der colonne werd opgedragen eene omtrekking langs het westen te beproeven. Aangezien deze afdeeling door het moeielijke terrein te veel in zuidelijke richting afweek, zoodat het te voorzien was dat zij eerst geruimen tijd na het invallen van de duisternis de vijandelijke stelling zou bereiken, besloot de colonne-commandant de omtrekking te doen staken en naar het bivak terug te keeren.

Met achterlating te Tjot Pi van 140 bajonetten, werd den volgenden dag (21 November) opnieuw naar den Glé Riseh uitgerukt. Na een langen en vermoeienden tocht werd door de colonne — met uitzondering van de cavalerie, die in het moeielijke terrein niet was te gebruiken, — een bestrijkend punt ten westen van de zwaar versterkte vijandelijke stelling bereikt, van waaruit de aanval werd ondernomen. Achtereenvolgens maakten de troepen zich meester van drie bentings en eene noordwestelijk daarvan gelegen loopgraaf, die te zamen de positie vormden. De vijand liet 35 dooden (daaronder 3 bendehoofden), vuur- en blanke wapenen en munitie in onze handen. Van de dichte drommen vluchtelingen, die de hoog gezwollen Peusangan-rivier trachtten over te zwemmen, werden een groot aantal door de rivier medegevoerd. Onze verliezen bedroegen: 2 gesneuvelden (1 Europeaan en 1 inlander) en 15 gewonden (5 Europeanen, onder wie de kapitein der infanterie H. N. A. SWART, en 10 inlanders). In den namiddag keerden de troepen naar Tjot Pi terug, van waar den volgenden dag de gewonden en zieken naar Koeala Radja werden geëvacueerd.

1) In Maart jl. werd, vooral met het oog op de voor den tramaanleg aan te voeren materialen, het bivak in Meureudoe van Grong Grong meer naar het strand verplaatst en wel naar de Meureudoe-rivier ten zuiden van de keudé.

Volgens ingekomen berichten zou PANGLIMA POLÈM bij voormeld gevecht gewond zijn en zouden na het gevecht van den 14den November de pretendent-sultan naar de Gajoe-landen en T. TJI PEUSANGAN naar de zuidoostelijk van Tjot Pi gelegen bergkampong Asan Koembang zijn uitgeweken.

In de laatste helft van November ondervonden de operatiën van de Peusangan-colonne veel belemmering door den hoogen waterstand in de rivier. Herhaaldelijk werd het bivak Tjot Pi overstroomd en de communicatie tusschen de beide rivieroevers verbroken.

Een den 2den December op verkenning gezonden detachement ontmoette, ter hoogte van Tjot Kala, eene 30 man sterke bende, die onmiddellijk op de vlucht sloeg. Door de nagegeven salvo's sneuvelde T. OELEËBALANG BAROE, bandar van de Kroeëng Geukoeë, de raadsman van T. TJI en ziel van het verzet in Peusangan; vuur- en blanke wapenen, benevens een groote voorraad munitie werden buitgemaakt.

's Middags van den 3den December werd door 2 compagnieën van het 14de bataljon en de marechaussee een tocht ondernomen naar Asan Koembang. Onderweg werden enkele kleine benden opgejaagd, doch de bedoelde kampong bleek niet bezet te zijn. Den volgenden dag keerden de troepen in het bivak Tjot Pi terug, waarbij een inlandsche cavalerist in de Peusangan-rivier verdronk.

Op den 11den December werd door eene patrouille een p. m. 50 man sterke bende uit kampong Lam Tjot verjaagd.

De cavalerie, die naar Koeta Radja zou terugkeeren en, in afwachting van hare inscheping te Koeala Radja, in de kendé aldaar een bivak betrok, werd in den nacht van 12 op 13 December door eene bende overvallen. De aanval werd, ten koste van 1 gesneuvelde (inlander) en 8 gewonden (3 Europeanen en 5 inlanders), afgeslagen. De djoeroemoedi van de kendé, die tot de aanvallers behoorde, werd gedood. Op het afsteken van een vuurpijl door den cavalerie-commandant zond de marine assistentie, ook tot het verbinden van de gewonden.

Den 13den werd door het grootste gedeelte der colonne (in het bivak te Tjot Pi bleven achter p. m. $1^1/_2$ compagnie van het 14de bataljon) een tocht ondernomen ter vervolging van den pretendent-sultan in het Sawangsche. De marsch ging langs de Kroeëng Sapihan, de Aloeë Blang Koelé (zijrivier van de Kroeëng Sapihan) en de Kroeëng Koentjo, zoomede over Lambajoeng en Mong Mong. De pretendent werd echter niet aangetroffen, en ook werden weinig vijanden gezien. Alleen was den eersten dag bij de Kroeëng Meuh eene kleine bende verdreven, terwijl den 16den onderweg een 3-tal gewapenden werden gevangen genomen.

Den 17den kwam de colonne op onzen post Lho Seumawé aan, alwaar den 21sten weder bij de colonne werd aangetrokken het te Tjot Pi achtergelaten gedeelte van het 14de bataljon. Te Tjot Pi kwamen nu in bezetting de hooger bedoelde compagnie van het 12de bataljon en de marechaussee, welke troepengedeelten aan den tocht door het Sawangsche hadden deelgenomen.

Uitgenomen bij een vierdaagschen tocht (8—12 Februari) naar Blang Lakah in de Gajoe-landen, ter opsporing van T. TJI PEUSANGAN (kort daarna in Boven-Peusangan overleden), en waarbij de onzen 5 gewonden (Europeanen) kregen, terwijl de vijand 2 dooden en 8 gevangenen, met hunne wapenen, in onze handen liet, hadden de patrouilles en transportdekkingen van Tjot Pi in Januari en Februari jl. slechts enkele weinig beteekenende ontmoetingen met den vijand. In 't geheel lieten daarbij 7 Atjehers het leven en werden 3 gewapenden gevangen genomen; onzerzijds werd daarbij 1 inlander gewond. Bij eene beschieting van het bivak in den nacht van 11 op 12 Februari werd een Europeaan gewond. De vijand werd, met achterlating van 3 dooden en eenige vuurwapenen, verdreven.

Den 22sten Februari jl. werd het bivak te Tjot Pi opgeheven, en vertrok de bezetting naar Lho Seumawé.

Wat de verrichtingen der te Lho Seumawé gelegerde troepen betreft, wordt in de over het verslagjaar ontvangen berichten gewag gemaakt van verschillende tochten, op sommige van welke het gelukte zich van kwaadgezinden meester te maken. Enkele malen werden met goed gevolg vijandige hoofden met hunne volgelingen overvallen. Tot het dekken van opnemingen en het verrichten van patrouilledienst werd den 31sten October door een gedeelte der mobiele colonne van Lho Seumawé voor eenige dagen een bivak te Geudong (Pasei-streek) betrokken. Eene patrouille uit dit bivak kwam des anderen daags in vuurgevecht met eene aan de overzijde van de rivier opgestelde vijandelijke bende. Het gevecht moest echter worden afgebroken, aangezien de rivier ondoorwaadbaar bleek te zijn.

In de westelijk van de Pasei-streek gelegen Onderhoorigheden ter Noordkust bewoog zich, in den aanvang van dit jaar, ter opsporing van PANGLIMA POLÈM c. s. ook eenige malen de divisie marechaussee uit Seulimeun, onder bevel van den waarnemenden civielen gezaghebber der onderafdeeling van dien naam, den kapitein van den generalen staf G. C. E. VAN DAALEN. Zoo trok deze op 10 Januari jl. met 10 brigades en trein door het Pidiësche naar Tangsé, en toen PANGLIMA POLÈM daar niet werd aangetroffen, zocht hij hem in Meureudoe, Samalanga en Peusangan. Den 26sten bereikte deze divisie Tjot Pi, van waar zij twee dagen later een tocht ondernam naar Boven-Sawang. Geen spoor van PANGLIMA POLÈM ontdekkende, keerde kapitein VAN DAALEN met zijne marechaussee den 30sten Januari door Samalanga, Meureudoe en Pidië naar Seulimeun terug. Den 9den Februari bevonden de brigades zich weder in Groot-Atjeh.

In 't laatst van Februari van een nieuwen tocht naar Tangsé te Seulimeun teruggekeerd (bij welke gelegenheid het gelukte, zooals reeds hiervóór is gezegd, TOEANKOE MOHAMAT BATEE in handen te krijgen), rukte de waarnemende civiele gezaghebber den 2den Maart andermaal uit, met 8 brigades marechaussee, om PANGLIMA POLÈM op te sporen, die zich, volgens ingekomen berichten, zou ophouden in Boven-Samalanga. Den 12den bracht de divisie van daar o. a. als gevangene mede T. TJOET KEUREUKOEN. PANGLIMA POLÈM en andere hoofden van het verzet waren op de nadering van de marechaussee in het gebergte gevlucht.

Pasei- en Djamboe Ajer-streken. Na te Lho Seumawé de hiervóór reeds vermelde kleine verandering in hare samenstelling te hebben ondergaan, zette de colonne VAN DER WEDDEN den 22sten December de vervolging van den pretendent-sultan in oostelijke richting voort. Daar vernomen was dat deze zich te Biram (Boven-Keureutoe) ophield, werd over Geudong naar Keureutoe opgerukt. Van de kendé Geudong, waar alles rustig en de bevolking, evenals in de nabijgelegen kampongs, aanwezig was, werd in zuidelijke richting gemarcheerd, gedurende welken tocht, die veel bezwaar opleverde doordat nagenoeg overal de sawahs blank stonden, slechts enkele schoten op de colonne werden afgegeven. Het verdrijven van eene bende uit Aloeë Ië Merah kostte ons 2 gewonden (1 Europeaan en 1 inlander). Den 24sten en 25sten werd verbleven te Tjot Dja (Boven-Keureutoe), van waar eene verkenning naar Biram werd ondernomen, doch de hooge waterstand in de Keureutoe-rivier belette den onzen die plaats te bereiken. Van eene kleine bende, welke op den marsch werd ontmoet, werden 2 gewapenden neergeschoten. Op laatstgenoemden datum werd het bivak, dat 's nachts beschoten was geworden, van Tjot Dja overgebracht naar Kendé Lho Soekoen (in het gebied van Ara Boengkoe), welke kampong verlaten bleek te zijn.

Nadat, met behulp van de marine, levensmiddelen waren aangebracht, zoomede eene ijzeren veerpont, ter vergemakkelijking van het overtrekken van de rivier, werd over Paja Bakoeng opnieuw naar Biram opgerukt en thans voeling gekregen met de bende van den pretendent-sultan en een paar andere kleine vijandelijke benden uit de Pasei-streek, waarbij zich ook gevoegd had NJA MAMAT PEUREULA. De vijand hield echter nergens stand en liet slechts een paar gesneuvelden in onze handen. De colonne verkreeg 2 gewonden (Europeanen), terwijl de majoor der infanterie E. W. J. DE BEYER door een matten kogel getroffen werd. In den omtrek van Paja Bakoeng werd door eene patrouille eene prauw met munitie aangehaald. Een Europeesch militair, die zich in de rivier baadde, werd gewond door vuur van eene bende, welke werd verdreven.

Van 12—14 Januari maakten 2 compagnieën uit Lho Soekoen een tocht naar de Boven-Pira. Hierbij werd den 12den, ten koste van 2 gewonden (inlanders), eene bende uit Blang Simpa verdreven.

Op een bericht dat de pretendent-sultan zich met NJA MAMAT PEUREULA c. s. aan den bovenloop der Djamboe Ajer-rivier, hetzij in Langkahan Mantjang, hetzij in Rampaih ophield, rukten op 20 Januari 2 compagnieën van Lho Soekoen onder majoor DE BEYER eerst naar Langkahan Mantjang uit, ten einde in verbinding met een detachement van Idi tegen de vijandelijke benden op te treden. Den 22sten werd genoemde plaats bereikt. Toen het bleek dat de pretendent van daar naar Rampaih was afgetrokken, werd den 23sten daarheen opgerukt, waarbij de Idi-colonne den rechter- en de colonne DE BEYER den linkeroever der Djamboe Ajer volgde. Eerstgenoemde colonne kwam zonder tegenstand te ontmoeten tegenover Rampaih aan, doch

moest wegens ondoorwaadbaarheid van de rivier onverrichter zake naar Langkahan Mantjang terugkeeren. De colonne DE BEYER ontving vuur van eene sterke, aan de overzijde der Aloeë Langkahan opgestelde bende, welk vuur ons 2 gesneuvelden (de 1ste-luitenant A. E. H. MICHEELS en 1 inlander) en 6 gewonden (1 Europeaan en 5 inlanders) bezorgde. De bende werd verdreven, doch de colonne ondervond zooveel oponthoud dat zij Rampaih niet bereikte. Ook zij keerde naar Langkahan Mantjang terug. Van hier marcheerden de troepen den 24sten Januari weder naar hunne standplaatsen. De colonne DE BEYER bereikte den 25sten het bivak Lho Soekoen, dat in den nacht van den 23sten op den 24sten door eene sterke bende was aangevallen. De bezetting had echter den vijand genoodzaakt om, met achterlating van 2 dooden, vuur- en blanke wapenen en munitie, af te trekken. Bij deze gelegenheid werden 2 militairen (1 Europeaan en 1 inlander) gewond.

De tocht naar Rampaih werd in het laatst van Februari herhaald onder bevel van den luitenant-kolonel VAN DER WEDDEN. Onze troepen kregen daarbij onderweg herhaaldelijk vuur. Bij aankomst te Rampaih bleek de pretendent-sultan reeds te zijn afgetrokken, waarna de troepen naar Lho Soekoen terugkeerden. Bij dezen tocht werden onzerzijds 3 Europeanen en 7 inlanders gewond, terwijl de vijand 11 dooden met hunne wapenen in onze handen liet.

In de Pasei-streek werd intusschen in de tweede helft van Februari door 2 compagnieën van het 14de bataljon gepatrouilleerd in Blang Mangat, Samakoero, Pira en Seuleuma, ten einde de daar gesignaleerde benden te verdrijven. Bij eene der eerste ontmoetingen liet eene bende nabij Blang Serekoei en Koeta Batee 5 dooden en eenige vuurwapenen in onze handen. Bij verdere ontmoetingen liet de vijand nog 2 dooden (daaronder den broeder van T. BEN PIRA) achter, terwijl aan onze zijde 1 inlander gewond werd.

In de eerste helft van Maart werd het bivak Lho Soekoen opgeheven en, wegens het gebrek aan transportmiddelen te water, de excursie in de Pasei-streek voorloopig gestaakt. In verband hiermede keerden de Europeesche compagnie van het 12de bataljon en de marechaussee naar Groot-Atjeh en de inlandsche compagnie van genoemd bataljon naar Lho Seumawé terug. De colonne-commandant begaf zich met 2 compagnieën van het 14de bataljon naar Keudé Geudong, waar de hangbrug over de Pasei-rivier moest worden verplaatst, en betrok daarna een bivak aan de Djamboe Ajer te Lho Niboeng (Simpang Olèm), met het doel om den pretendent-sultan, die zich toen te Samakilang in de Gajoe-landen ophield, te vervolgen.

Oostkust van Atjeh. In verband met den verbeterden politieken toestand in de landschappen ter Oostkust van Atjeh behoefden de daar — aanvankelijk enkel te Idi en sedert 't laatst van Juli 1899 (zie lager) ook te Tandjoeng Kala (Bajan) — gelegerde troepen slechts zelden handelend op te treden.

Een paar malen werd door detachementen uit Idi opgerukt naar de Djamboe Ajer-streek, ten einde in en om Langkahan Mantjang en Rampaih te ageeren, in vereeniging met andere troepenafdeelingen.

Af en toe slaagden patrouilles uit Idi er in vijandiggezinden op te vatten, o. a. in September T. BINTARA PEUKAN van Djoelo Rajeu en eenigen tijd later RADJA ITAM, die beiden blijken hadden gegeven met de hoofden van het verzet te heulen. De door patrouilles uit Idi herhaaldelijk in het werk gestelde pogingen om met NJA MAMAT PEUREULA en T. HOESIN en hunne benden aanraking te krijgen, mislukten. Door eene in December tot Brandan (Boven-Peureula) doorgedrongen patrouille, die ook het particuliere etablissement voor petroleum-boringen te Rantau Pandjang (mede in Peureula) bezocht, werden enkele kwaadwilligen gearresteerd.

In de tweede helft van 1899 werd een civiele tevens militaire post gevestigd in Peureula, en wel te Tandjoeng Kala, aan de Bajan-rivier, op het terrein op den Goenoeng Kala, waarvan in 't vorig verslag (blz. 60) sprake was. Aanvankelijk werd er in 't laatst van Juli eene compagnie infanterie (van het garnizoensbataljon der residentie Oostkust van Sumatra) gedetacheerd, ook tot dekking van de werkzaamheden aan den toen onderhanden genomen bouw van het etablissement. In December 1899 en begin Februari 1900 werden de in de nieuwe onderafdeeling Bajan gelegerde troepen opgevoerd tot 2 mobiele colonnes, elke van 4 officieren en 150 minderen, welke colonnes, getrokken uit personeel van voormeld garnizoensbataljon, als een zelfstandig korps, onder den naam van „mobiele troepenmacht te Tandjoeng Kala", worden beschouwd als bij het garnizoensbataljon van Atjeh en onderhoorigheden gedetacheerd. Allerwegen in de nieuwe onderafdeeling, waartoe behooren de landschappen Soengoë Raja, Peureula en Langsar met hunne onderhoorigheden, werd door de troepen van Tandjoeng Kala gepatrouilleerd, vooral ook om een paar bekende roovers, T. NJA DAWOT en PRANG OESOEF, meester te worden, hetgeen echter niet gelukte. PRANG OESOEF moet bij eene ontmoeting gewond zijn en NJA DAWOT is sedert door den radja van Peureula verdreven en moet zich toen naar de Gajoelanden hebben begeven. In de eerste dagen van Januari 1900 werd een peloton naar de hiervóór genoemde kampong Rantau Pandjang gedirigeerd om aldaar voor eenigen tijd een bivak te betrekken. In dezelfde maand werd bij Damar Toetoeng, de aanlegplaats der paketbooten, een aanvang gemaakt met het bouwen van een blokhuis.

Westkust van Atjeh. Over onze militaire actie ter Westkust van Atjeh is in korte woorden weinig anders te zeggen dan reeds is medegedeeld in hoofdst. C, blz. 19—22. Gedurende de eerste maanden van het verslagtijdperk — de berichten in 't vorig verslag (blz. 63—65) liepen reeds tot het voorjaar van 1899 — behoefde slechts met kleine troepenafdeelingen te worden uitgerukt, welke konden gevonden worden uit de bezettingen van onze posten aldaar. Deze posten, tot dusver Poelo Raja en Meulaboh, werden in Juni 1899 vermeerderd met dien te Tapa Toean in het zuidelijk deel der Westkust, waar eene bezetting werd gelegerd van 2 officieren, 70 bajonetten, een detachement vesting-artillerie met 2 kanonnen van 7 c.M. L.A. en eenig hospitaalpersoneel, welke bezetting in de tweede helft van November, in het belang van een krachtiger optreden tegen het vijandige hoofd van Blang Pidië, door den gewestelijken gouverneur tijdelijk werd opgevoerd tot 190 bajonetten, terwijl van 18 November 1899 tot 20 Januari 1900 in de onderafdeeling Tapa Toean ook ageerde eene daartoe uit Koeta Radja afgezonden compagnie van het 3de bataljon. Nauwelijks was deze laatste troepenafdeeling in Groot-Atjeh terug, of van daar vertrok, tot versterking van de bezetting van Meulaboh, weder eene compagnie van genoemd bataljon, om in 't laatst van Februari nog door eene tweede compagnie van dat bataljon gevolgd te worden, in verband waarmede het bevel over de in het Meulabohsche opereerende troepen werd opgedragen aan den met laatstbedoelde compagnie medegekomen luitenant-kolonel C. A. VAN LOENEN. Aan de verrichtingen der troepen in de onderafdeeling Poelo Raja werd af en toe deelgenomen door brigades van de in het landschap Lhong (Zuidelijke nederzettingen der XXV Moekims van Groot-Atjeh) gestationneerde marechaussee.

Bij de verschillende soms zeer ernstige ontmoetingen met vijandige hoofden of benden, welke ter Atjeh's Westkust plaats vonden in het tijdvak van Maart 1899 t/m Februari 1900, bekwamen onze troepen 3 gesneuvelden (1 Europeaan en 2 inlanders), alle drie bij gevechten of aanrandingen in de onderafdeeling Tapa Toean, en 28 gewonden (onder wie 8 Europeanen); van deze gewonden telde men er alleen 18 bij de in genoemde onderafdeeling ageerende troepen. Ook daar werden echter den vijand zeer gevoelige verliezen toegebracht, zooals uit de mededeelingen in hoofdstuk C kan blijken.

§ 5. *Korpsen niet rechtstreeks tot het leger behoorende.*

De hierbedoelde korpsen zijn in de eerste plaats de schutterijen in eenige gewesten van Java en van de buitenbezittingen (van welke die in de residentiën Menado, Amboina en Ternate voor een groot deel bestaan uit zoogenaamde inlandsche burgers, terwijl de schutterijen op Java, evenals die te Padang en Makasser, uitsluitend uit Europeanen zijn samengesteld), en verder de twee detachementen lijfwacht-dragonders (Europeanen), het eene te Soerakarta en het andere te Djokjokarta, zoomede vier geheel uit inlanders bestaande korpsen, met namen het legioen van pangeran MANGKOE NEGORO te Soerakarta, en de te Pamakasan, Sumanap en Bangkallan op Madura bestaande barissans.

Uitgenomen wat de schutterijen betreft, voor de meeste van welke trouwens geen vaste formatiecijfers zijn aangenomen, waren al de andere korpsen op ult. 1899 voltallig, zooals blijken kan uit de formatie- en sterktecijfers aan officieren en aan personeel beneden dien rang, opgenomen in tabel 19 van bijlage A. De schutterijen en de barissans bestaan uitsluitend uit infanterie, doch tot het MANGKOE NEGORO'sche legioen behoort ook cavalerie (een half escadron).

Naar aanleiding van eenige uit de Indische burgerij opgegane

stemmen, blijkens een viertal in de laatste maanden van 1899 uit de drie hoofdplaatsen van Java bij de Indische Regeering ingekomen adressen, om verandering te zien aangebracht in het vigeerend stelsel der schutterijen in Nederlandsch-Indië, is bij gouv. besluit dd. 6 April 1900 n°. 19 voor de behandeling van dit vraagstuk de voorlichting ingeroepen van eene commissie, bestaande uit den chef van den generalen staf als voorzitter, een door het legerbestuur aan te wijzen officier als secretaris, den luitenant-kolonel commandant der schutterij te Batavia, een gepensionneerd hoofdofficier van het leger en een particulier. Aan de commissie is, ten behoeve van de door haar voorshands alleen met betrekking tot Java in te dienen ontwerp-reorganisatie, in het bijzonder opgedragen, ook in verband met den inhoud der bedoelde adressen, een onderzoek in te stellen en advies uit te brengen omtrent de mogelijkheid en wenschelijkheid om de schutterijen in den bestaanden vorm te vervangen door — eventueel ook als versterking van het veldleger aan te wenden — ook buiten de steden op te richten korpsen. Opdat de commissie bij de uitvoering van hare opdracht daarmede zooveel mogelijk rekening kunne houden, werden haar al aanstonds (zie de Javasche Courant dd. 24 April jl.) eenige desiderata medegedeeld, waaraan, naar het inzien der Regeering, de te ontwerpen regeling zou behooren te voldoen.

Ter aanmoediging van de belangstelling in de schietoefeningen werd bij gouv. besluit dd. 14 November 1899 n°. 30 bepaald, dat bij de schutterijen een onderscheidingsteeken voor scherpschutters, zoomede schietprijzen kunnen worden toegekend, een en ander volgens de modellen, welke eertijds bij het leger werden gebezigd.

Daar de tot dusver geldende voorschriften nopens de door schutterplichtigen, die van persoonlijken dienst zijn vrijgesteld, te betalen bijdragen aan de schutterijkassen medebrachten dat onder den aanslag naar het vast inkomen niet begrepen waren emolumenten noch huishuurindemniteit, en die uitsluiting aanleiding gaf tot ongelijken druk, werd in November 1899 (St. nos. 282 en 283), door eene nieuwe omschrijving van hetgeen voor de bewuste heffing onder vast inkomen is te verstaan, aan de uitsluiting van bedoelde bij-inkomsten een einde gemaakt.

§ 6. *Koninklijk koloniaal militair invalidenhuis (op Bronbeek nabij Arnhem).*

In den loop van 1899 werden in het invalidenhuis opgenomen 45 oud-militairen van het Indische leger, terwijl uit de sterkte werden afgevoerd 39 man (10 wegens overlijden, 26 die op verzoek en 3 die wegens wangedrag werden ontslagen). Dientengevolge telde het gesticht op ult. 1899 145 verpleegden (29 gegradueerden en 116 minderen), tegen 139 (34 gegradueerden en 105 minderen) bij het einde van 1898. Van deze 145 oud-militairen hadden er 140 bij het leger in Oost-Indië, 4 bij de landmacht in West-Indië en 1 bij de Koninklijke Nederlandsche marine gediend. In 1898 waren deze cijfers respectievelijk 134, 4 en 1. Gerekend over het geheele jaar huisvestte het gesticht in 1899 gemiddeld 139 man per dag, tegen 151 man in 1898. In de infirmerie waren bij het einde van elk kwartaal van 1899 in verpleging achtereenvolgens 10, 8, 15 en 23 man. Met de vervulling van verschillende functiën op Bronbeek waren op ult. 1899, evenals op ult. 1898, belast 24 verpleegden (waaronder 8 gegradueerden).

De uitgaven voor het invalidenhuis, in 1898 volgens verbeterde opgaven bedragen hebbende f 74 222, of — na aftrek van de ten bate van het gesticht ingehouden gagementen (ad f 23 080) — f 51 142, daalden in 1899 tot f 67 456, of — na aftrek als voren (in 1899 werd aan gagementen slechts ingehouden f 20 626) — tot f 46 830.

Den 26sten Januari jl. overleed de commandant van Bronbeek, de gepensionneerde luitenant-generaal K. van der Heijden. Nadat het beheer tijdelijk was opgedragen aan den majoor-adjudant H. F. V. M. Schwing, werd bij Kon. besluit van 24 Februari 1900 n°. 28, met ingang van 1 April d. a. v., benoemd tot commandant der stichting de met den rang van luitenant-kolonel gepensionneerde majoor der infanterie van het Oost-Indisch leger Jhr. N. C. van Heurn.

E. Zeemacht.

§ 1. *Algemeene mededeelingen.*

Van 23 Juni tot 6 Juli 1899 was de vice-admiraal, commandant der zeemacht en chef van het departement der marine in Indië, van Batavia afwezig voor eene inspectie van de maritieme inrichtingen te Soerabaija en ter behandeling van dienstaangelegenheden aldaar. In Mei jl., toen de Gouverneur-Generaal eene dienstreis over Java maakte (verg. blz. 1), vergezelde de vlootvoogd — en evenzoo de commandant van het leger — den Landvoogd op de heenreis naar Soerabaija. Beide commandanten vertoefden aldaar voor zoolang de ter plaatse te behandelen dienstaangelegenheden dit vorderden.

In verband met de in 't laatst van Januari jl. plaats gehad hebbende opheffing van het wachtschip te Tandjong Priok werden in de organieke regeling van 1868 betreffende de samenstelling van het bij het departement der marine te Batavia gedetacheerde marine-personeel opgenomen de 2 onderofficieren-schrijver, tot dusver in de rol van het wachtschip gevoerd, en tevens een luitenant-ter-zee 2de of 1ste klasse (St. 1900 n°. 60), deze laatste voor het vervullen van verschillende functiën, waarvoor tot dusver officieren van het wachtschip gebezigd werden.

§ 2. *Oorlogsmarine.*

Personeel. De *gemiddelde* sterkte over 1899 van het personeel der vloot bedroeg 231 officieren, benevens 2208 Europeesche en 949 inlandsche onderofficieren en minderen, in het geheel derhalve 3388 koppen, tegen 3416 koppen over 1898. Hoeveel koppen bij het einde van het jaar waren ingeschreven in de rol der toen in dienst zijnde schepen en hoeveel hun aantal meer of minder bedroeg dan de „bepaalde" sterkte, kan zoowel voor het Indisch als voor het auxiliair eskader blijken uit bijlage B (tabel 1). Tevens doet die bijlage in totaal kennen (zie tabel 2) de bepaalde en de aanwezige sterkte aan officieren en aan verdere bemanning, afzonderlijk ook wat betreft het personeel der machinekamers en van het korps mariniers.

In verband zoowel met het gaandeweg vervangen van een groot deel der Europeesche vuurstokers door inlanders (zie lager) als met het voornemen om eveneens enkele van de jongere Europeesche matrozen tegen inlanders te verwisselen, werd bij gouv. besluit dd. 13 Juni 1899 n°. 18 machtiging verleend om de als „bovenrol" toegestane overschrijding der „bepaalde sterkte", wat de inlandsche schepelingen betreft, voorloopig van 10 tot 20 pct. uit te breiden. Aan de aldus verhoogde sterkte ontbraken op 31 December 1899 slechts 18 koppen, niettegenstaande de werving nog altijd getemperd bleef, in dier voege dat te Batavia en Soerabaija voor niet meer dan een 10-tal inlanders per maand gelegenheid bestond om zich als matroos of lichtmatroos te verbinden en dat als vuurstoker enkel werden aangenomen (in de qualiteit van vuurstoker 2de klasse) zij die vroeger reeds als stoker bij de marine gediend hadden. In de buitenbezittingen bleef echter te Makasser en te Bandjermasin de werving voor alle „qualiteiten" geopend. Desniettemin werden op beide plaatsen te zamen niet meer dan 28 koppen aangeworven, bijna uitsluitend te Makasser. Wat het verloop van het inlandsch personeel betreft, blijkt uit bijlage B, tabel 3, dat het totaal verlies aan inlandsche onderofficieren en minderen in het afgeloopen jaar in 't geheel slechts 111 koppen bedroeg, d. i. 11.67 pct. van de gemiddelde sterkte; in 1897 en 1898 was dit percentage respectievelijk 14.52 en 13.83, en over het zesjarig tijdvak 1891 t/m 1896 gemiddeld per jaar 33.26. Ook met de reëngagementen bleef het zeer gunstig gesteld. Van de 378 inlandsche schepelingen, wier dienstverbintenis kwam te eindigen, verbonden er zich opnieuw 349, zijnde 36.77 pct. van de gemiddelde sterkte, tegen 20.80 pct. gemiddeld per jaar over 1891 t/m 1896 en 33.50 en 36.80 pct. achtereenvolgens over 1897 en 1898.

De pogingen om inlandsche vuurstokers zoodanig te bekwamen dat zij op de schepen van het Indisch eskader de Europeesche vuurstokers kunnen vervangen voor al die werkzaamheden aan ketels en machines, welke niet de kennis van den eigenlijken werkman vereischen (zie vorig verslag, blz. 67), zijn goed geslaagd. Bij het einde van 1899 konden, naar het oordeel der commandeerende officieren, van het totaal van 409 inlandsche vuurstokers reeds 157 geschikt worden geoordeeld om de Europeesche stokers — voor zoover die geen werkman zijn — te vervangen. Ter bevordering dat op den duur over het noodige aantal van deze bekwamere vuurstokers kunne beschikt worden, zijn in Maart jl. (St. 1900 n°. 115), door wijziging van het reglement voor het korps inlandsche schepelingen der oorlogsmarine, de vooruitzichten der inlandsche vuurstokers verbeterd zoo wat bezoldiging als positie betreft. Het ligt in de bedoeling de inlandsche vuurstokers, die alsnu op de schepen van het Indisch

eskader ter vervanging van Europeesche stokers zullen worden geplaatst, vooraf nog aan eene proef te onderwerpen, waarbij verlangd zal worden dat zij aan de voornaamste vereischten voor de te vervangen „qualiteiten" van Europeesche stokers zullen voldoen. Wanneer op den duur de uitkomsten aan de verwachtingen blijven beantwoorden, zullen — voorloopig bij wijze van proef — ook op de schepen van het auxiliair eskader de Europeesche stokers — geen werkman — gedeeltelijk door inlandsche vuurstokers vervangen worden.

Eveneens werd met goeden uitslag voortgezet de opleiding van inlanders tot matrozen-looder en matrozen-roerganger. In het voorloopig reglement dier opleiding werden eenige wijzigingen gebracht betreffende de tijdstippen van aanvang der cursussen, terwijl de eischen, gesteld voor de bedrevenheid in de schietoefeningen met het geweer, verzwaard werden. Tevens werd bepaald, dat aan elken cursus door 20, in stede van door 12, inlandsche matrozen wordt deelgenomen, ten einde gaandeweg het gehalte der inlandsche matrozen aan boord der oorlogsschepen te verhoogen. In den loop van 1899 werden 16 matrozen-looder aangesteld en konden 4 matrozen-looder tot matroos-roerganger worden bevorderd. In verband daarmede was bij het einde des jaars het aantal geklommen tot respectievelijk 37 en 14.

Daar over enkele jaren het korps (Europeesche) stuurlieden der zeemacht geleidelijk zal zijn opgeheven en het wenschelijk moet worden geacht dat dan, ten dienste der opnemingsvaartuigen, kunne worden beschikt over een zeker aantal inlandsche schepelingen, die, instede van de stuurlieden, als helpers voor de officieren bij hunne hydrographische werkzaamheden kunnen optreden, is in Januari jl. aan boord van het wachtschip te Soerabaija begonnen om te trachten inlandsche matrozen — aanvankelijk ten hoogste een 8-tal — ook op te leiden tot hulpstuurman.

De in 't vorig verslag (blz. 67) bedoelde proef met een gewijzigd voedingstarief voor de inlandsche schepelingen (ook bij de gouvernementsmarine), waardoor niet alleen de kosten per rantsoen minder worden, maar ook de te verstrekken artikelen, bij eene zelfde voedingswaarde, zich meer aansluiten bij hetgeen de inlander aan den wal nuttigt, heeft zoo goed voldaan, dat met 1 Januari 1900 het proeftarief met enkele kleine wijzigingen definitief is ingevoerd.

Wat den gezondheidstoestand op de vloot betreft, leert de vijfjarige statistiek, in bijlage B opgenomen sub 4, dat het aantal ziektegevallen gedurende 1899 onder de Europeesche bemanningen voorgekomen, ofschoon op zich zelf kleiner dan in 1898, toch in verhouding tot de kleinere sterkte waartoe de opgaven over 1899 betrekking hebben, met de uitkomsten van 1898 bijna geheel overeenkwam, doch een ongunstiger percentage uitmaakt dan in een der jaren 1895, 1896 of 1897, terwijl daarentegen onder de inlandsche schepelingen het aantal ziektegevallen, zoowel op zich zelf als berekend in percenten van de gemiddelde sterkte, aanmerkelijk gunstiger was dan in een der vier voorafgegane jaren. Onder beide categorieën van bemanningen was het cijfer der overledenen nagenoeg even klein als in 1898, toen het gunstig afstak bij de cijfers der drie voorafgegane jaren. Het aantal der voor herstel van gezondheid herwaarts teruggezondenen (Europeanen) of voor verderen dienst afgekeurden (inlanders) was, ondanks de kleinere gemiddelde sterkte, iets grooter dan in 1898, maar toch minder aanzienlijk dan in een der jaren 1895, 1896 en 1897, toen in dit opzicht ook de verhoudingscijfers tot de sterkte bijna zonder uitzondering ongunstiger waren. Als gewoonlijk waren het weder endemische en venerische ziekten, welke de grootste rol speelden, doch over het algemeen waren de ernstige ziektegevallen, hoewel iets meer dan in 1898, minder in aantal dan in een der jaren 1895, 1896 of 1897, af te leiden uit de omstandigheid dat in deze drie jaren het cijfer der aan boord herstelden zoowel onder Europeanen als inlanders betrekkelijk kleiner was dan in 1899, welk jaar in dit opzicht slechts iets minder gunstig was dan 1898. Van nadeeligen invloed op het ziektecijfer van 1899 waren de vele buik- en koortsaandoeningen onder de schepelingen, die gedurende de maanden Juli, Augustus en een deel van September aan de excursiën in de Atjehsche onderhoorigheden deelnamen, zoomede het langdurig verblijf van schepen met groote bemanning te Soerabaija, op welke plaats veel venerische ziekten voorkwamen. Berriberri deed zich onder de Europeanen zoogoed als niet voor; slechts 8 werden hiervoor naar Nederland opgezonden, tegen 23 in 1898, 36 in 1897, 80 in 1896 en 72 in 1895. Ook het aantal wegens die ziekte afgekeurde inlanders (25, d. i. 5 meer dan in 1898) bleef vrij gering, vergeleken met de uitkomsten over 1895, 1896 en 1897, toen uit dien hoofde achtereenvolgens 196, 191 en 53 inlandsche schepelingen werden afgekeurd. Slechts 1 berriberri-lijder (inlander) overleed. Aan cholera overleden 2 Europeanen.

Materieel. Bij de voor 1900, in overeenstemming met de begrootingswetten, aangenomen sterkte der oorlogsvloot voor Nederlandsch-Indië werd weder meer genaderd tot de daarvoor, na zeker overgangstijdperk, voorgeschreven samenstelling, zooals die voorkomt in het Kon. besluit dd. 4 Juni 1897 n°. 46 (St. n°. 218), strekkende ter uitvoering van de organieke regeling in St. 1896 n°. 238. [1]) Voor het auxiliair eskader, dat volgens genoemd Kon. besluit uit 6 krachtige oorlogsschepen moet bestaan, werd bij de begrooting voor 1900 gerekend op het in dienst zijn van 1 pantserschip, 3 pantserdekschepen en 1 fregat, zijnde 1 pantserdekschip meer dan waarop voor 1899 was gerekend, en voor de categorieën van schepen, behoorende tot het eigenlijk Indisch eskader, op 17 bodems (2 minder dan waarop de sterkte voor 1899 was bepaald), namelijk op 1 pantserdekkorvet, 10 flottieljevaartuigen (3 minder), 3 torpedobooten (2 meer), 2 stoomopnemingsvaartuigen en 1 wachtschip (1 minder).

Zooals blijkt uit het uitgewerkt overzicht betreffende de samenstelling der oorlogsvloot van Nederlandsch-Indië op 1 April jl. (tabel 1 van bijlage B) was toen het auxiliair eskader overeenkomstig de voor 1900 bepaalde sterkte samengesteld (één der pantserdekschepen — de *Friesland* met 308 koppen — bevond zich echter tijdelijk buiten Nederlandsch-Indië, als zijnde gedirigeerd naar de Delagoa-baai ter Oostkust van Afrika), en was zulks, wat het aantal der in dienst zijnde schepen betreft, ook het geval ten opzichte van het eigenlijk Indisch eskader, echter niet wat aangaat de soort. Immers op 1 April jl. (tijdstip van afsluiting der Indische opgaven) waren, nevens de pantserdekkorvet *Sumatra*, de 2 opnemingsvaartuigen en het wachtschip, in stede van 10 flottieljevaartuigen, 12 van die schepen in dienst, doch ontbraken nog 2 van de 3 torpedobooten, welke nieuwgebouwde bodems (*Hydra* en *Scylla*) eerst in 't laatst van het jaar in Indië kunnen worden verwacht.

Hadden zich op 1 April 1899 bij het Indisch eskader 19 bodems in dienst bevonden en waren er toen bovendien 4 aanwezig, welke niet in de sterkte rekenden, namelijk de voor transformatie of voor herstelling in timmering zijnde *Koning der Nederlanden* (gewezen pantserschip) en *Ceram* (flottieljevaartuig), het tijdelijk voor wetenschappelijke doeleinden ingericht wordende nieuwe flottieljevaartuig *Siboga* en het gewezen zeilopnemingsvaartuig *Melvill van Carnbée*, dat voor eene bestemming buiten de marine zou worden in aanmerking gebracht [2]), — op 1 April 1900 was enkel tijdelijk buiten dienst — tot het ondergaan van herstellingen — het flottieljevaartuig *Borneo*. De eerstgenoemde drie bodems vielen namelijk in het thans behandelde tijdvak 1 April 1899—ult. Maart 1900 weder bij de actieve sterkte in (de *Koning der Nederlanden* als wachtschip te Soerabaija), terwijl overigens bij het Indisch eskader werd opgenomen het uit Nederland aangekomen nieuwe stoomopnemingsvaartuig *van Gogh*. Tegenover de aanwinst van 4 schepen, stond voor 6 andere onttrekking aan de actieve sterkte, namelijk voor slechts één (de reeds genoemde *Borneo*) tijdelijk, doch voor de vijf andere voorgoed. Deze waren: de wachtschepen *Gedeh* (sedert gesloopt) en *Bromo* (waarschijnlijk te bestemmen tot munitieschip), zoomede de opnemingsvaartuigen *Banda* en *Blommendal* en het flottieljevaartuig *Madura*, van welke drie laatsten sedert werden ingericht of bestemd om te worden ingericht: het eerste, tot werkhulk bij den dienst der kustverlichting, en de beide anderen, tot loodsstationsschip.

De veranderingen gedurende het behandelde tijdvak van 1899/1900 voorgekomen in de samenstelling van het auxiliair eskader waren: het buiten dienst stellen op 5 Mei 1899 van het pantserschip *Prins Hendrik der Nederlanden* [3]), omtrent welken bodem een onderzoek wordt ingesteld in hoever hij nog geschikt is of is te maken voor de locale verdediging van Soerabaija, en

[1]) Met het wijzigen van het aangehaald Kon. besluit van 4 Juni 1897, noodig geworden door de opheffing in Januari 1900 van één der twee in art. 4 voorgeschreven wachtschepen, wordt verwijld, in verband met de nog hangende overwegingen omtrent herziening op andere punten.

[2]) In den verderen loop van 1899 kreeg de *Melvill* eene bestemming bij den dienst der in- en uitvoerrechten en accijnzen (verg. vorig verslag, blz. 162, noot 1).

[3]) Deze bodem, tot welks vervanging omstreeks medio Maart te voren de *Piet Hein* was aangekomen, was van toen af tijdelijk boven de formatie van het auxiliair eskader gevoerd, daar, zooals reeds gezegd, bij de begrooting voor 1899 voor dit deel der in Indië aanwezige oorlogsvloot slechts op 4 bodems gerekend was.

het vervangen in Februari 1900 van het toen de terugreis herwaarts aanvaard hebbende fregat *Koningin Emma der Nederlanden* door het fregat *Tromp*, in diezelfde maand uit Nederland aangekomen, van waar kort te voren (4 Januari), ter versterking van het auxiliair eskader, ook was aangekomen het pantserdekschip *Koningin Wilhelmina der Nederlanden*.

Nadat in het tweede kwartaal van 1899 de van hier voor recherchediensten op de Atjehsche kusten uitgezonden 3 kleinere schepen (sedert ingedeeld bij de gouvernementsmarine) hunne taak hadden aangevangen, werd de in de wateren van Noordelijk Sumatra gestationneerde oorlogsmarine (Atjeh-divisie) van 9 tot 6 bodems teruggebracht, welke sterkte, behoudens de tijdelijke afwezigheid van 1 November 1899 tot omstreeks medio Februari 1900 van het als stationsschip aldaar dienstdoende fregat van het auxiliair eskader, sedert behouden bleef. Op 1 April jl. was de *Tromp* stationsschip, terwijl de 5 andere bodems bestonden uit de flottieljevaartuigen *Mataram*, *Edi*, *Koetei*, *Lombok* en *Sumbawa*.

In de Zuider en Oosterafdeeling van Borneo, waar sedert omstreeks medio 1898, in verband met het ontvallen van het eenige rivierstoomschip der oorlogsmarine (het raderstoomschip 2de klasse *Soembing*), bij wijze van proef een der minst diepgaande schroefstoomschepen, het flottieljevaartuig *Flores*, was gestationneerd, bleef dit schip goed voldoen. Was dit reeds in 1898 gebleken bij het bezoeken van rivieren ter Oostkust, in 1899 werd die ondervinding ook opgedaan bij tochten op de bovenrivieren in het rechtstreeksch gouvernementsgebied. Volgens de ter zake ontvangen rapporten was, in gemeld gewest, over het algemeen aan schepen van het type *Flores* de voorkeur te geven, zelfs boven die van het type *Soembing*.

De Java-divisie bestond meestentijds uit 5 schepen, waarvan 3 behoorden tot het auxiliair eskader, zijnde het pantserschip *Piet Hein* en de pantserdekschepen *Holland* en *Friesland*, voor welken laatsten bodem, nadat deze — eerst voor een bezoek aan de naburige Philippijnen en sedert October 1899 wegens vertrek naar de Delagoa-baai — aan de divisie onttrokken was [1], in Januari jl. in de plaats kwam het pantserdekschip *Koningin Wilhelmina der Nederlanden*. De bodems van het Indisch eskader, welke deel uitmaakten van de Java-divisie, waren de pantserdekkorvet *Sumatra* en het flottieljevaartuig *Borneo*, welk laatste echter in December jl. tijdelijk buiten dienst werd gesteld. Verder was bij afwisseling bij de divisie ook ingedeeld de torpedoboot *Cerberus*, welke voor het overige, evenals vroeger, gestationneerd bleef te Soerabaija. Vlaggeschip van de Java-divisie was de *Koningin Wilhelmina der Nederlanden*.

Buiten de hiervóór genoemde als op 1 April 1900 in actieven dienst zijnde 13 schepen (al de 5 van het auxiliair eskader en 8 van het Indisch eskader) bleven er dus van de in 't geheel uit 22 bodems bestaande oorlogsvloot nog 9 over, zijnde: het wachtschip te Soerabaija *Koning der Nederlanden*, het stoomopnemingsvaartuig *van Gogh*, het in afwachting van de aankomst in Indië van het nieuwe stoomopnemingsvaartuig *van Doorn* [2]) tijdelijk als opnemingsvaartuig dienstdoende flottieljevaartuig *Makasser*, en verder de flottieljevaartuigen *Java*, *Serdang*, *Ceram*, *Nias*, *Bali* en *Siboga*, van welk zestal de twee eerstgenoemde gedurende het geheele verslagtijdvak, en de *Ceram* van hare wederindienststelling (December 1899) af, voor algemeene diensten beschikbaar waren. Sedert Juni 1899 hield zich, bij afwisseling, een van deze drie schepen nu en dan te Menado op, ter bezetting van het tijdelijk station Noord-Celebes, met het oog op de politieke gebeurtenissen in de Philippijnen; de *Nias* — in Maart 1900 bij de Atjeh-divisie door een ander flottieljevaartuig vervangen — maakte zich op voornoemden datum van 1 April gereed om van Atjeh naar Soerabaija op te komen (waar het schip in de eerste dagen van Mei jl. tijdelijk buiten dienst werd gesteld), terwijl de *Bali* en de *Siboga* zich laatstelijk mede te Soerabaija bevonden, het eerste om, in verband met de groote uitgebreidheid van de uit te voeren hydrographische werkzaamheden, aldaar te worden gereed gemaakt om tijdelijk als derde opnemingsvaartuig te kunnen worden gebezigd, en het andere dat sedert zijne aankomst in Indië in het begin van 1899, op verzoek van de Maatschappij ter bevordering van het natuurkundig onderzoek der Nederlandsche koloniën, was beschikbaar gesteld en ingericht voor het vanwege die Maatschappij in het Oostelijk deel van den Indischen Archipel ingesteld diepzee-onderzoek) om, nu het diepzee-onderzoek in Februari jl. was afgeloopen, weder voor zijne bestemming als oorlogsschip te worden gereed gemaakt.

De oplevering van het in 1899 te Rotterdam op stapel gezette flottieljevaartuig *Assahan* (type *Nias*) heeft eenige vertraging ondervonden; het zal nu voor den proeftocht gereed moeten zijn in 't laatst van Augustus 1900.

Van de kleine vaartuigen, die in de sterkte der zeemacht geen zelfstandige plaats innemen, werd het oorlogsstoomjacht *Satelliet*, na beëindiging in April 1899 van zijne tijdelijke bestemming bij de gouvernementsmarine (zie het verslag van 1898, blz. 43), te Soerabaija in conservatie genomen (zie overigens § 5 van dit hoofdstuk). De overige kleine vaartuigen bestonden op 1 April jl. uit 29 stoomsloepen (daaronder 7 van het auxiliair eskader) en 3 stoombarkassen, welke laatsten alle in dienst waren; over de stoomsloepen werd, op 2 na, beschikt (over 1 voor quarantainediensten ter reede Soerabaija). In het tijdvak van 1 April 1899 tot 1 April 1900 werden 2 stoomsloepen en 1 stoombarkas afgekeurd. Bij het marine-etablissement te Soerabaija kwam in het behandelde tijdvak 1 stoomsloep gereed, terwijl 1 stoomsloep, afkomstig van de als pantserschip buiten dienst gestelde *Prins Hendrik der Nederlanden*, verstrekt werd aan het wachtschip te Soerabaija.

Steenkolen. Nu de vuren der stoomketels van de marineschepen in Indië algemeen voor het stoken van Ombilien-kolen zijn ingericht, ondervindt het gebruik daarvan geen bezwaar en worden die kolen dan ook het meest verbruikt. Gedurende het tijdvak 1 April 1899 t/m ult. Maart 1900 beliepen de aanvoeren van Ombilien-kolen 26 642 ton (2347 ton meer dan in 1898/1899), waarvan 12 990 ton (2561 ton meer dan 1898/1899) ten behoeve van den aannemer voor de kolenleverantie aan het Gouvernement in Atjeh, welk cijfer ditmaal niet uitsluitend vertegenwoordigt de aanvoeren te Sabang op Poeloe Wé, maar ook de aanvoeren — 2300 ton — rechtstreeks van Emmahaven naar Oeleë Lheuë (verg. vorig verslag, blz. 208, noot 1), en voorts 13 652 ton naar 12 van de 19 marinedepôts in den Indischen Archipel, namelijk te Soerabaija 5133, te Tandjong Priok 2911, te Amboina 1270, te Poeloe Bajan (Riouw) 896, te Makasser 850, te Laboean Deli (Oostkust van Sumatra) 705, te Ternate 593, te Kema 501 ton, en kleinere hoeveelheden (in 't geheel 793 ton) te Djambi, Muntok, Hansisi (Timor) en Doreh (Nieuw-Guinea).

Leveringen van Cardiff-kolen, gezamenlijk beloopende 9278 ton, vonden plaats ingevolge inschrijving na onderhandsche mededinging. De aanvoer geschiedde per stoomschip. Voor 5590 ton, deels aangevoerd te Soerabaija in Mei 1899, deels te Tandjong Priok in Augustus, werd telkens f 16,87 per Engelsche ton van 1017 K.G. betaald. Van de overige partijen is de prijs niet opgegeven. Eene in Januari 1900 gehouden inschrijving bleef wegens de hooge prijzen buiten toewijzing. Bij bovenbedoelde leveringen van 9278 ton moeten nog gevoegd worden 50 ton, bij het depôt te Poeloe Bajan uit Singapore aangevoerd tegen f 24,69 per ton, terwijl drie oorlogsbodems, welke buiten de depôts Cardiff-kolen innamen — de fregatten *Atjeh* en *Koningin Emma* te Singapore respectievelijk 210 en 120 ton, en het pantserdekschip *Friesland* te Manilla 300 ton, — daarvoor betaalden te Singapore gemiddeld f 24,13 per ton en te Manilla f 31,24 per ton.

Een paar kleinere landsvaartuigen namen te Singapore andere kolensoorten in: het stoombebakeningsvaartuig *Cheribon* 45 ton Australische kolen, tegen f 15,97, en het gouvernementsstoomschip *Glatik* 42 ton Bengaalsche, tegen f 12,85 per ton.

Verschepingen van Koetei-kolen vanwege de Oost-Borneo Maatschappij hadden, sedert den aanvang van 1899, niet meer plaats (verg. vorig verslag, blz. 210). Door de in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo gestationneerde schepen der oorlogs- en gouvernementsmarine werden echter op de ontginningsplaats zelf (te Batoe Panggal) Koetei-kolen ingenomen, tot eene hoeveelheid van ruim 928 ton, tegen den contractsprijs van f 11 per ton, en elders in het gewest ook Teweh-kolen, p. m. 376 ton, afkomstig van plaatselijke ontginningen, kostende f 8,49 per ton. Ook werden Teweh- en nog andere Borneo- (Pengaron-) kolen — respectievelijk 509 en 1219 ton — aangevoerd in het depôt te Bandjermasin, tegen f 7,50 en f 7,64 per ton, terwijl het depôt te Sintang (Westerafdeeling van Borneo) werd aangevuld met ruim 105 ton Salimbou-kolen, tegen f 16,80 per ton.

[1]) Eerstbedoelde reis geschiedde voor rekening van de Indische geldmiddelen, doch de kosten van laatstbedoelde zending komen ten laste van de Staatsbegrooting. Dit laatste is ook het geval met betrekking tot de drie oorlogsbodems, die, in verband met de gebeurtenissen in Noord-China, in Juni/Juli jl. aan het opperbevel van den Gouverneur-Generaal zijn onttrokken, om tijdelijk in de Chineesche wateren dienst te doen. Deze drie schepen zijn: de *Holland*, de *Piet Hein* en de *Koningin Wilhelmina der Nederlanden*.

[2]) In aanbouw te Rotterdam. De oplevering zal, in verband met een verleend uitstel, moeten plaats hebben in November 1900.

De niet-levering der Koetei-kolen door de Oost-Borneo Maatschappij ten behoeve van de depôts in het Oostelijk deel van den Archipel had ten gevolge, dat een tweetal uit andere depôts moesten worden aangevuld. Te dien einde werden van Makasser naar Kema (noordkust van Celebes) in zes verschillende ladingen 400 ton Australische, en van Soerabaija naar Ternate eenmaal 150 ton Ombilien-kolen verscheept, waarvoor aan de Koninklijke Paketvaartmaatschappij respectievelijk f 10 en f 14 vracht per ton werd betaald.

Nog werden van Makasser naar Kwandang (noordkust van Celebes) verzonden in drie verschillende ladingen (waarvoor aan gemelde Maatschappij dezelfde vracht als naar Kema voldaan werd) 160 ton Australische kolen, deels ter aanvulling van den voorraad van het flottieljevaartuig *Siboga*, deels ten behoeve van de stoomsloepen en stoombarkassen van de schepen, belast met de opneming ter noordkust van Celebes.

De voorschriften van April 1894 betreffende het beheer, de standplaatsen en de voorziening der marine-kolendepôts in den Indischen Archipel werden bij een gouv. besluit dd. 26 October 1899 (Bijbl. St. n°. 5437) door eene nieuwe regeling vervangen, welke slechts in zoover wijzigingen bevat dat niet meer genoemd zijn de maxima-hoeveelheden, welke in elk depôt kunnen worden geborgen, terwijl ook rekening is gehouden met de sedert April 1894 bevolen inkrimping van 10 tot 5 (zie het verslag van 1895, blz. 69, en dat van 1897, blz. 70) van de depôts in de gewesten Oostkust van Sumatra, Celebes en Amboina. Daar voorts ook niet meer gerekend is op het depôt te Palembang, bedraagt het aantal, met inbegrip van het hulpdepôt te Doreh (Nieuw-Guinea), nu nog 19 (3 op Java, 1 in elk der gewesten Sumatra's Westkust, Oostkust van Sumatra, Palembang, Riouw, Banka, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, Menado en Timor en 2 in elk der gewesten Westerafdeeling van Borneo, Celebes, Amboina en Ternate).

Op 1 October 1899 was in de gezamenlijke depôts aanwezig eene hoeveelheid van p. m. 24 000 ton kolen, tegen ruim 26 000 ton op 1 October 1898.

De voor het marine-etablissement te Soerabaija en andere militaire inrichtingen ter plaatse benoodigde smeedkolen en cokes werden, als gewoonlijk, uit Nederland ontboden. Dientengevolge werden door den leverancier, per zeilschip, aangevoerd 850 ton smeedkolen in Augustus, en 438 ton cokes in October, een en ander tegen f 21,88 en f 33,12 per Engelsche ton.

Vloeibare brandstof. In verband met de gunstige uitkomsten, in een der werkplaatsen van het marine-etablissement te Soerabaija verkregen met het gebruik van petroleum-residu (astatki) ter verwarming van den stoomketel (zie blz. 69 van 't vorig verslag), is er toe overgegaan om, naarmate de stookinrichtingen daarvoor gaandeweg waren ingericht, bedoelde brandstof bij het etablissement ook te doen bezigen voor de ketels van de overige werkplaatsen, die van het 5000-tonsdok en die van de stoombaggervaartuigen. Ook voor de ketels van de electrische installatie aan boord van het wachtschip *Koning der Nederlanden* te Soerabaija wordt van astatki gebruik gemaakt. Als reservoirs worden eenige afgekeurde stoomketels gebruikt. Met de Dordtsche Petroleummaatschappij werd eene onderhandsche overeenkomst aangegaan voor de levering gedurende twee jaren van 25 ton residu per week voor het marine-etablissement en 9 ton per week voor het wachtschip, tegen f 10 per ton franco te Wonokromo (waarbij nog ongeveer f 1,50 komt voor vervoer naar de „Kleine Boom"), onder verplichting voor genoemde Maatschappij om, ingeval zij door vermindering van de capaciteit harer bronnen buiten staat mocht geraken om de vereischte hoeveelheid residu te leveren, hiervan zes maanden te voren kennis te geven.

Voorts zijn de in de wateren van Atjeh aanwezige recherchevaartuigen der gouvernementsmarine voorzien van eene inrichting voor het stoken van vloeibare brandstof, en zijn de kolenruimen van deze vaartuigen voor een deel — ongeveer de helft der totale ruimte — voor de berging daarvan ingericht. Gedurende het tweede halfjaar van 1899 werd door de *Hazenwind* en de *Dog* voor het grootste gedeelte, en door de *Brak* van tijd tot tijd astatki gebruikt. De omstandigheid dat voor de astatki niet over de geheele brandstof-bergruimte kan worden beschikt, zoomede de noodzakelijkheid om zich tot het aan boord nemen van deze brandstof naar Pangkallan Brandan ter Oostkust van Sumatra te begeven, waar de Koninklijke Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen de residu levert tegen $ 8 per ton van 1000 L., zijn oorzaak dat niet uitsluitend met de vloeibare brandstof kan worden gestookt. Bovendien was het benoodigde niet altijd onmiddellijk bij de Maatschappij verkrijgbaar; ook was het product eene enkele maal met water verontreinigd. Een en ander maakt, dat, ondanks het gebleken aanvankelijk succes met het gebruik van deze brandstof, het daaraan verbonden economisch voordeel nog niet onder cijfers kan worden gebracht.

§ 3. *Gouvernementsmarine.*

Personeel. Door het Europeesch personeel aan boord van de meeste gouvernementsstoomschepen eenigszins in te krimpen, werd gelegenheid gevonden om, zonder vermeerdering van uitgaven, in de positie en vooruitzichten, in het bijzonder van de gezaghebbers en stuurlieden, eene gewenschte verbetering te brengen. Deze in het vorig verslag (blz. 69) aangekondigde reorganisatie werd vastgesteld bij gouv. besluit dd. 25 Januari 1900 n°. 39 (St. n°. 50). De formatie, met inbegrip van den bij het departement der marine vast gedetacheerden gezaghebber, tot dusver — voor 17 schepen — bepaald op een totaal van 125 man, werd nu — voor 21 schepen (hierbij gerekend op de toevoeging van het 4-tal vaartuigen voor recherchediensten op de Atjehsche kusten) — teruggebracht tot 114 man.

In de eerste helft van 1899 werd het stoomjacht *Satelliet* uit de sterkte afgevoerd, doch werden daarentegen in dienst gesteld 3 der recherchevaartuigen voor Atjeh, hetgeen gelegenheid gaf om een geleidelijken overgang van de oude tot de nieuwe formatie verder voor te bereiden. Met inbegrip van de 3 gedetacheerden op stoomschepen van den dienst der bebakening en kustverlichting waren bij het einde van 1899, bij eene in dienst zijnde sterkte van 20 schepen, aanwezig 119 man, derhalve 5 meer dan de kort daarop vastgestelde nieuwe formatie vorderde. Dit personeel bestond toen uit 20 gezaghebbers (1 te weinig), 40 stuurlieden, 52 machinisten (6 te veel) en 7 machinist-leerlingen.

De nieuwe formatie voldeed aanvankelijk goed, al waren vooral voor de gouvernementsstoomschepen in Atjeh gestationneerd en voor die, welke te Batavia voor algemeene diensten beschikbaar werden gehouden, de gevorderde diensten talrijk. Ten einde de bemanningen der recherchevaartuigen in Atjeh te onderrichten in het visiteeren van prauwen en de behandeling van geschut en handwapenen, werden daarop, gedurende den eersten tijd na hunne aankomst, 1 officier en 4 Europeesche matrozen der oorlogsmarine gedetacheerd.

In den aanvang en in het laatst van 1899 werden in 't geheel vijf jongelieden, afkomstig van de Kweekschool voor de zeevaart te Amsterdam, van hier uitgezonden en in Indië benoemd tot 3de-stuurman. Voor de vervulling der openvallende plaatsen van leerling-machinist boden zich in Indië steeds genoeg candidaten aan; in 1899 werden vijf jongelieden tot die betrekking benoemd.

Wat de voeding van het Europeesch personeel der gouvernementsmarine betreft, sedert 1861 gelijk aan die voor de Europeanen der oorlogsmarine, is bij gouv. besluit dd. 23 Februari 1900 n°. 4 bepaald dat gedurende den tijd van drie maanden op een vijftal in verschillende deelen van den Archipel gestationneerde stoomschepen (grooter en kleiner bemande) eene proef zal worden genomen met het geven van voedingsgeld in plaats van rantsoenen.

Het vaste korps inlandsche schepelingen, welks in 1898 reeds ingevoerde nieuwe formatie proefhoudend bleek, was bij het einde van 1899, met 599 man, in totaal ruim voltallig, zij het ook dat in enkele hoogere „qualiteiten" (verg. bijlage C, noot *dd*) het gevorderd aantal nog niet aanwezig was. Gaandeweg echter slaagde men in de aanvulling daarvan. Daar de bepaalde sterkte, voor de 20 in dienst zijnde stoomschepen, 531 bedroeg, was er dus een overcompleet van 68 man, dat in dienst werd gehouden om als aanvulling te worden gebezigd van de schepelingen die ter verpleging in ziekeninrichtingen waren opgenomen of om eenige andere reden tijdelijk aan den dienst waren onttrokken. Bovendien moest nog op 30 inlanders worden gerekend voor het in den aanvang van 1900 in Indië te verwachten vierde recherchevaartuig voor Atjeh.

Overigens waren de op ult. 1899 nog in dienst zijnde 9 kleine zeilvaartuigen (adviesbooten) elk met 11 inlanders bemand, welke opvarenden niet tot het vaste korps rekenen.

Omtrent het verloop onder het inlandsch personeel der gouvernementsstoomschepen zijn geen volledige opgaven ontvangen. Alleen is gemeld dat gedurende 1899 door overlijden ontvielen 24 inlandsche schepelingen (12 meer dan in 1898) en door afkeuring voor verderen dienst, hoofdzakelijk ten gevolge van berriberri, 47 (3 minder dan in 1898).

Materieel. Bijlage C bevat een uitgewerkt overzicht van de stoom- en zeilschepen der gouvernementsmarine op het einde van 1899. Daaruit blijkt dat op gemeld tijdstip de stoomvloot bestond uit 20 schepen in dienst en uit 1 pas in Indië aangekomen schip (de *Snip*), welk laatstbedoeld vaartuig in Maart 1900 is ingevallen om in het station Makasser de toen naar Java ter herstelling gekomen en tijdelijk uit de sterkte afgevoerde *Zwaan* te vervangen, terwijl in April ook is in dienst gesteld het toen als vierde recherchevaartuig voor Atjeh aldaar uit Nederland aangekomen nieuwe stoomschip *Spits*. Hierdoor is het aantal in dienst zijnde gouvernementsschepen tot 21 gestegen (19 zeestoomschepen, waaronder de 4 recherchevaartuigen, en 2 rivierstoomschepen). Eén van de zeestoomschepen, de *Sperwer*, bleef echter al sedert medio 1898 aan den gewonen dienst onttrokken, als ter beschikking gesteld van den inspecteur der kustverlichting en bebakening. Over welke gewesten de stoomvloot verdeeld was, hoe oud de schepen waren en in welken algemeenen toestand zij verkeerden, wat romp, werktuigen en ketels betreft, wordt in voormelde bijlage C nader aangeduid. De *Havik*, van welk schip vermoed werd dat het reeds in 1899 zou ontvallen, zal waarschijnlijk nog tot het einde van 1900 bruikbaar blijven. Intusschen wordt hier te lande de bouw van een nieuw gouvernementsstoomschip voorbereid, waarvoor bij de Indische begrooting voor 1900 de eerste gelden zijn toegestaan. Daarvoor zal het type *Glatik* gekozen worden.

In de geschutbewapening der zeestoomschepen (uitgenomen de vier recherchevaartuigen voor Atjeh) en van het rivierstoomschip *Barito* werd vereenvoudiging gebracht; tevens werden voor die schepen en voor het hekwielstoomschip *Tamiang* het aantal en de soort der aan boord te voeren handwapenen nader geregeld. Ook daaromtrent zijn nadere opgaven te vinden in bijlage C (blz. 4).

Het aantal kleine zeilvaartuigen der gouvernementsmarine (adviesbooten) werd ingekrompen van 11 (verdeeld over zes gewesten buiten Java) tot 9 (verdeeld over vier dier gewesten). Opgeheven werd namelijk, respectievelijk in November en Juni 1899, de stationneering van zoodanig vaartuig in het gouvernement Sumatra's Westkust (te Goenoeng Sitoli op Nias) en in de residentie Westerafdeeling van Borneo (te Pontianak).

§ 4. *Marine-etablissement te Soerabaija en gouvernementsdok te Sabang (Poeloe Wé).*

Marine-etablissement. In Maart 1899 keerde een der tot het etablissement behoorende ingenieurs voor het vak van scheepsbouw in Indië terug, na sedert het voorjaar van 1897, op den voet van het Kon. besluit dd. 20 Mei 1896 n°. 34 (St. n°. 139), in de gelegenheid te zijn gesteld geweest om in Europa zijne practische kennis en ervaring te vermeerderen. In Februari jl. is voor zoodanige detacheering herwaarts vertrokken de hoofdingenieur, eerstaanwezend ingenieur bij het etablissement, wien vervolgens hier te lande is opgedragen, gerekend van 1 April, voor den tijd van ten hoogste een jaar werkzaam te zijn door het bezoeken van eenige werven en fabrieken in Nederland en het buitenland.

Op den proefmaatregel van 1897, om de betrekkingen van equipagemeester en van onder-equipagemeester in één hand te vereenigen, bleek in het belang van den dienst te moeten worden teruggekomen. Sedert 1 Maart jl. worden dan ook die ambten overeenkomstig de formatie weder door twee titularissen vervuld. Wijziging onderging de formatie enkel (zie St. 1900 n°. 59) voor zooveel betreft het aantal en de rangen der beambten bij het onderdeel „marinemagazijnen".

Ter vervanging van het laatstelijk in 1897 (St. n°. 235) gewijzigde reglement van 1889 werd bij gouv. besluit dd. 5 April 1900 n°. 2 (St. n°. 123) vastgesteld een nieuw „reglement op het beheer en de organisatie van het marine-etablissement te Soerabaija".

Zooals kan blijken uit de opgaven in bijlage B (tabel 7), ging er in 1899 bij het etablissement meer om dan in elk der twee voorafgegane jaren, althans te oordeelen naar het bedrag der uitbetaalde arbeidsloonen, terwijl ook de onderhanden geweest zijnde werkorders in aantal grooter waren, namelijk bij het vak van scheepsbouw 93 en bij dat van stoomwezen 62, te zamen 155, tegen 135 in 1898 en 139 in 1897. Voor nadere bijzonderheden omtrent den verschillenden aard der werkzaamheden zij verwezen naar de bij het departement der marine te Batavia opgemaakte kwartaaloverzichten betreffende de verrichtingen en bewegingen van de in Indië aanwezige schepen der oorlogs- en gouvernementsmarine, in welke overzichten, in brochurevorm als bijvoegsels van de Javasche Courant verschijnende (zie voor 1899 de nos. dier courant van 4 Augustus en 24 November 1899, zoomede van 3 Februari en 17 April 1900), tevens de voornaamste verrichtingen bij het marine-etablissement besproken worden.

Gedurende ruim drie weken (27 April—20 Mei) bestond in 1899 bij het etablissement geen gelegenheid tot dokken en gedurende den overigen tijd van het jaar kon er slechts met één dok worden gewerkt. Het 1400-tons dok toch moest op eerstgenoemden datum wegens herstellingen tijdelijk aan het gebruik onttrokken worden, en aan het 5000-tons dok, sedert het najaar van 1897 tijdelijk buiten dienst, liepen de herstellingen eerst op 20 Mei af. Het aantal „dokdagen" bedroeg van 1 Januari—26 April 1899 176, en van 20 Mei—31 December 416, in 't geheel dus 592 „dokdagen", d. i. 6 minder dan in 1898, toen nog gedurende ruim een maand een tweede dok (het lager te vermelden 3000-tons dok) beschikbaar was geweest. Van die 592 „dokdagen" kwamen er voor rekening van het auxiliair eskader 39, van de Indische militaire marine 199, van de gouvernementsmarine 119 en van andere vaartuigen (waaronder 5 particuliere stoomschepen, alle van de Koninklijke Paketvaartmaatschappij, en de Portugeesche kanonneerboot *Thomas Andrea*) 235. Welke onzer marineschepen gedurende het tijdvak 1 April 1899—ult. Maart 1900 bij het etablissement vertoefden om te dokken en (of) herstellingen te ondergaan, en voor hoelang, kan blijken uit tabel 6 van bijlage B. (Van de particuliere werf te Tandjong Priok werd slechts een enkele maal door een onzer marineschepen gebruik gemaakt.)

Nopens het verbruik van steenkolen [1]) bij het etablissement, zoomede van ijzer en hout, komen opgaven voor in tabel 7 van bijlage B. Dezelfde tabel bevat ook een vijfjarig overzicht van de algemeene kosten van het etablissement en van de productie, en vermeldt verder tot welk bedrag in elk dier vijf jaren de rekeningen liepen wegens het dokken en herstellen van schepen der Indische militaire marine en der gouvernementsmarine te Singapore en te Pinang (dit bedrag was in 1899 slechts f 23 632 en dus weder lager dan het jaar te voren, toen de som f 35 787 beliep).

Nadat reeds tweemalen — met betrekking tot de jaren 1896 en 1897 — besloten was, dat de in 1896 aangenomen regel (zie het verslag van dat jaar, blz. 58/59), om telken jare de zoogenaamde „balans" van het marine-etablissement over het jongst verloopen jaar te onderwerpen aan het onderzoek eener door den Gouverneur-Generaal te benoemen commissie, voorshands buiten toepassing zou blijven, is in April 1899 bepaald dat dergelijke voorlichting in den vervolge slechts eens om de drie jaren zal worden ingeroepen. In verband daarmede is bij gouv. besluit dd. 22 September 1899 weder eene uit vijf leden bestaande commissie benoemd tot het onderzoeken van de door den directeur van het etablissement ingediende balans over het jaar 1898.

Het bassin van het etablissement werd gedurende 1899 op diepte gehouden (door uitbaggering van 155 620 M³. specie) door den baggermolen *Tandjong Priok* en de hopperbarge *Japara*, welke laatste nu en dan ook voor andere diensten werd gebezigd. De baggermolen *Soerabaija* bleef nog in conservatie.

Gouvernementsdok te Sabang (Poeloe Wé). Van dit 3000-tons dok werd gedurende 1899 weder hoofdzakelijk gebruik gemaakt door de in Atjeh gestationneerde schepen der militaire en der gouvernementsmarine en wel door flottieljevaartuigen 12 malen en door gouvernementsstoomschepen (daaronder ook de drie recherchevaartuigen) 13 malen, telkens zonder dat herstellingen noodig waren. Bovendien maakten nog van het dok gebruik het Delilichtschip en het particulier stoomschip *Babalan*. De van het departement van oorlog overgenomen gebouwen, afkomstig van ingetrokken posten in Groot-Atjeh, werden te Sabang opgericht, om er de bemanning van een flottieljevaartuig, zoolang zich dit in het dok bevindt en de tijdelijke ontruiming noodig of wenschelijk is, aan den wal te doen verblijven. Met de in 't laatst van 1898 te Batavia opgerichte naamlooze vennootschap: „Zeehaven en Kolenstation Sabang" (verg. vorig verslag, bijlage D, blz. 16), op welke de exploitatie der haven van Sabang is overgegaan, en welke aldaar in het voorjaar van 1900 eene reparatie-werkplaats zou openen, is onlangs overeenstemming verkregen over de voorwaarden, waarop de exploitatie van het gouvernementsdok en ook het herstellen van landsvaartuigen aldaar, aan haar ware op te dragen. In Mei jl. is door de Indische Regeering machtiging verleend om ter zake

[1]) Over de aanwending bij het etablissement van astatki als brandstof is reeds gehandeld op de vorige bladzijde.

met de vennootschap een contract aan te gaan, dat met 1902 zal eindigen. Inmiddels geschiedde de exploitatie van het dok nog in eigen beheer.

§ 5. *Speciale diensten onder beheer van het departement der marine.*

Kustverlichting, bebakening en loodswezen. De stoomschepen *Lucifer* (inspectievaartuig) en *Cheribon* (bebakeningsvaartuig), zoomede het ter beschikking van den inspecteur over deze dienst-takken gestelde gouvernementsstoomschip *Sperwer*, dat in hoofdzaak als bebakeningsschip dienst deed, bleven in goeden staat verkeeren. Eerstgenoemd schip zou echter medio 1900 van ketel moeten verwisselen.

Omtrent de verschillende kust- en havenlichten werden geene klachten vernomen.

Aan het kustverlichtingsplan, waarvan melding gemaakt is op blz. 47 der Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer betreffende de Indische begrooting voor 1899, wordt in 1900 een begin van uitvoering gegeven.

Eene proef, genomen met petroleumgasgloeilicht als lichtbron voor het lichttoestel van het kustlicht der 4de orde te Batavia, met het doel om het te bezigen voor de lichttoestellen der 1ste t/m 4de orde, moest voorloopig worden gestaakt, daar geschikte modellen voor ballons tijdelijk niet in den handel te krijgen waren. De aanvankelijke uitkomsten waren gunstig en de proefneming zal worden voortgezet.

De drijvende gasverlichting werd uitgebreid met 2 lichtboeien in de Palembang-geul. Ook werd de Mocara Bajor (diepste mond der Koetei-rivier) verlicht met 2 gaslichtboeien en 1 lantaarnboei. Hiertoe moesten echter de beide gaslichtboeien, welke in 1898 in Straat Laut waren gelegd, tijdelijk worden vervangen door Herberts-bakentonnen. De geleidelijke invoering van het nieuwe stelsel van betonning en bebakening werd voortgezet door de toepassing er van op de betonning van de reede van Tandjong Pandan (Billiton) en op de nieuw gelegde betonning van de Barito-geul (Borneo's zuidkust), terwijl ook bij de uitbreiding, welke de betonning in de Palembang-geul en ter oostkust van Borneo onderging, met dit stelsel werd rekening gehouden. Nieuw betond werden het z. g. binnenvaarwater ter Sumatra's Westkust, van Padang om de Noord tot Troemon, de reede van Kroë en de Barito-geul, terwijl een verkenningston werd gelegd vóór de Pasir-rivier (oostkust Borneo) en verder, waar noodig, wijziging in de betonning werd gebracht. Op 1 April 1900 lagen 349 tonnen te water, tegen 312 op denzelfden datum van 1899.

Ter oostkust van Celebes werd in de vaarwaters van Kendari en Salabangka eene bebakening aangebracht, met behulp van niet gesteunde schroefpalen, ten einde het kostbare onderhoud, aan eene betonning in verafgelegen vaarwaters verbonden, te ontgaan. De werkzaamheden werden geheel door den dienst der bebakening uitgevoerd. In verband met den gunstigen afloop dezer werkzaamheden en de ingenomenheid met deze wijze van bebakening door de scheepvaart betoond, zou nog in de eerste helft van 1900 een gevaarlijk gedeelte der noordoostkust van Banka op gelijke wijze worden bebakend. Het gebruik van schroefpaalbakens zal voorloopig beperkt blijven tot die riffen, welke bij laag water gedeeltelijk droogvallen, of waarop weinig water blijft staan.

Te Belawan Deli (Sumatra's Oostkust) werd, krachtens eene reeds in 1898 door het Gouvernement verleende machtiging, op een speciaal daarvoor gebouwden houten steiger, eene van het marine-etablissement te Soerabaija afkomstige stoomloopkraan van 5 ton lichtvermogen opgesteld, voor het lichten en verwerken van de gasboeien in gemeld gewest.

De blijkens het vorig verslag (blz. 71) in Februari 1899 in het leven geroepen twee nieuwe gouvernementsloodsdiensten, voor de Aroe-baai, enz. in Langkat (oostkust van Sumatra) en voor de Koetei-rivier, enz. in Koetei (oostkust van Borneo), wierpen tot ult. 1899 aan loodsgelden (onzuiver) f 28 269 af, terwijl voor de vijf overige gouvernementsloodsdiensten de ontvangst klom van f 235 408 in 1898 tot f 264 316 in 1899. Hieronder volgt de specificatie, ook in vergelijking met het jaar 1897.

	1897.	1898.	1899.
Tandjong Priok (Batavia)	f 27 223	f 28 828	f 30 901
Soerabaija (met Grissee)	176 472	174 392	197 087
Banjoewangi (voor Straat Bali)	3 112	2 477	2 138
Tjilatjap	12 647	13 801	17 395
Emmahaven (Padang)	13 405	15 910	16 795
Aroe-baai en Baballan-geul			9 789
Koetei-rivier en Balik Papan-baai			18 480

Daar in het goed bebakende en van lichten voorziene vaarwater van Straat Bali, ook wegens den achteruitgang van de zeilvaart, de vraag naar loodshulp steeds afnemende was, werd die loodsdienst, gerekend van 1 Januari 1900, ingetrokken (St. 1900 n°. 83). Daarentegen werd, met ingang op 15 Maart 1900 (St. n°. 34), een loodsdienst ingesteld voor de Palembang-(of Moesi-)rivier en hare zijrivieren Banjoeasin en Lalang. Superintendent van dezen dienst is (zie het loodsreglement in St. 1900 n°. 85) de te Palembang alsnu in dienst gestelde deskundige havenmeester, terwijl — zoolang geen onderhavenmeester wordt aangesteld — als loodscommissaris voor de genoemde zijrivieren optreedt de fungeerende havenmeester te Bajoeng Lentjir (aan de Lalang). Een loodsstationsschip — de *Palembang* (het gewezen zeilopnemingsvaartuig *Blommendal*) — werd gelegd ter plaatse waar de monden der Palembang-rivier en der Banjoeasin samenvallen, terwijl voor communicatie, in afwachting van het gereed komen van een voor dien dienst te bestemmen nieuw vaartuig, werden gebezigd, eerst het gewezen oorlogsstoomjacht *Satelliet* en, sedert ult. April jl., de te Soerabaija in herstelling geweest zijnde *Albertine*. Laatstgemeld stoomvaartuig had eerst als communicatievaartuig dienst gedaan bij den loodsdienst voor de Koetei-rivier, ten behoeve van welken dienst sedert was aangewezen de van den dienst der werken in de Solo-vallei overgenomen *Bodjonegoro*, laatstelijk als tweede loodscommunicatievaartuig te Soerabaija gebezigd. In de behoefte te Soerabaija is tijdelijk voorzien door het stoomertje *Sidajoe*, dat van de werken in de Solo-vallei in bruikleen is ontvangen.

Ten einde van de loodsstationsschepen partij te trekken voor de kustverlichting, werden door den dienst dier verlichting lantaarns vervaardigd voor petroleumgasgloeilicht, systeem Washington, welke zich door hun eigenaardig witte licht en groote lichtsterkte onderscheiden van de toplantaarns, zooals die aan boord der schepen gevoerd worden. Deze Washington-lantaarns worden hoog in het tuig der loodsstationsschepen gevoerd, en bediend door het aan boord geplaatste inlandsche personeel.

Haveninrichtingen. Te Tandjong Priok (haven van Batavia) werd in 1899 ontvangen, aan kaaigelden f 75 735, en aan steigergelden (met inbegrip van huur voor het opslaan van steenkolen aan het Oosterboord dier haven) f 34 410, tegen respectievelijk f 74 168 en f 39 231 in 1898 en f 74 585 en f 38 218 in 1897.

Nopens de opbrengst der haven- en ankeragegelden (overal waar van gouvernementswege tolrechten worden geheven) zie hoofdst. M, afd. I, § 4.

Voor de Palembang-rivier met hare zijtakken werd in Maart 1900 (St. n°. 31) een havendepartement te Palembang gevestigd. Voor het havendepartement te Soerabaija (en tevens voor het loodswezen aldaar) werd in Mei 1899 (St. n°. 159) eene zuiniger formatie van het personeel vastgesteld.

De reorganisatie van het bestuur, enz., in Atjeh en onderhoorigheden (St. 1899 n°. 259) omvatte ook de bemanningen der havensloepen aldaar, welk personeel niet onbelangrijk werd ingekrompen. Daarbij werd tevens voor 't eerst gerekend op de stationneering van eene havensloep te Tapa Toean (Atjeh's Westkust), tegen intrekking van die te Sabang (Poeloe Wé).

Ten einde de in 1895 (St. n°. 254) voorgeschreven merking (door inbranding) van visschers- en andere kleine vaartuigen op Java en Madura, ten behoeve van welke zeebrieven noch jaarpassen worden afgegeven, op wettige wijze ook te kunnen doen geschieden daar waar geen havenmeester of fungeerend havenmeester bescheiden is, bijv. op aan bevaarbare rivieren gelegen plaatsen binnenslands, werd bij ordonnantie van 22 Januari 1899 (St. n°. 54) de aanwijzing van de met deze verrichting te belasten ambtenaren ruimer gesteld.

Hydrographische dienst. Het stoomopnemingsvaartuig *Banda* beëindigde op 17 Mei 1899 de opneming van Borneo's oostkust, van Straat Laut tot en met de monden der Koetei-rivier. In den laatsten tijd was het werk herhaaldelijk afgebroken, omdat te Samarinda (Koetei) of te Kotta Baroe (Poeloe Laut) noodzakelijke ketelherstellingen moesten worden uitgevoerd. Naar Java opgekomen, werd het schip den 6den Juni uit de sterkte afgevoerd, en bij keuring nog slechts geschikt bevonden om gedurende eenigen tijd gebruikt te worden als werkhulk en logementschip bij den aanbouw van nieuwe kustlichten.

Intusschen was het flottieljevaartuig *Makasser* te Soerabaija voor opnemingsvaartuig in gereedheid gebracht. Op de reis naar Samarinda, waar de *Makasser* den 26sten Juli 1899 aankwam, werden eenige hydrographische werkzaamheden in de Java-zee

verricht en werd hulp verleend bij het leggen van de lichtboeien van de Moeara Bajor (een der mondingen van de Koetei-rivier). Alsnu werd overgestoken naar Donggala op de westkust van Celebes, en na van die kust het gedeelte tusschen 0° 20′ en 2° 40′ Z. B. te hebben in kaart gebracht (1 Augustus—6 November), weder overgestoken naar Borneo's oostkust, om de opneming daar te vervolgen benoorden de Koetei-monden. In Januari 1900 moest het werk tijdelijk worden gestaakt wegens ongunstig weer, nadat nog een vruchteloos onderzoek was ingesteld naar eenige twijfelachtige riffen. Aan de *Makasser* werd, evenals eertijds aan de *Banda*, de adviesboot *Hydrographie* en eene tweede stoombarkas toegevoegd.

Het zeilopnemingsvaartuig *Blommendal* zette, nadat in Februari 1899 het sedert aan den dienst ontvallen zeilopnemingsvaartuig *Melvill van Carnbée* die wateren verlaten had (zie vorig verslag, blz. 72), in het Riouwsch gebied ter oostkust van Sumatra alleen de opneming voort en was daarmede omstreeks medio Juli 1899 gevorderd tot in de Amphitrite-baai, toen het werk ook door de *Blommendal* gestaakt werd, om een drietal maanden later overgenomen te worden door het nieuwe stoomopnemingsvaartuig *van Gogh*. Dit laatste, dat op 4 Juli 1899 uit Nederland in Atjeh was aangekomen, was vóór het aanvatten van zijne eigenlijke taak gebezigd om de *Blommendal* naar Soerabaija te sleepen, waar beide schepen den 13den Augustus aankwamen. De *Blommendal* werd een paar weken later als opnemingsvaartuig afgekeurd (sedert ingericht als loodsstationsschip en als zoodanig voor de Palembang-rivier gebezigd), terwijl de *van Gogh*, voor haren werkkring te Soerabaija nader gereed gemaakt, in de tweede helft van October, voorzien van eene tweede stoomsloep, op het opnemingsterrein aankwam, om het werk voort te zetten met betrekking tot de Amphitrite-baai en de daarin uitmondende rivieren Mandah, Igal en Indragiri. Als ververschingsplaats voor de *van Gogh* werd Riouw aangewezen. In Januari en Februari 1900 werden de opnemingen zeer vertraagd ten gevolge van veel slecht wêer. De gezondheidstoestand, die bij de opnemingen op de kusten van Borneo en Celebes en ook onder het personeel van de *Blommendal* vrij gunstig was geweest, liet in genoemde twee maanden dan ook te wenschen over.

Wegens gebleken behoefte aan betere kaarten van eenige vaarwaters nabij de zuid- en oostkust van Celebes (zie vorig verslag, blz. 72) is onlangs besloten om het flottieljevaartuig *Bali* met hydrographischen arbeid aldaar te belasten. Dit schip, begin Maart jl. uit Atjeh te Soerabaija aangekomen, om als tijdelijk opnemingsvaartuig ingericht te worden, heeft in Juni jl. de hydrographische werkzaamheden begonnen in Straat Boeton. De in Maart jl. met het bevel over de *Bali* belaste luitenant-ter-zee 1ste klasse had zich, evenals blijkens het vorig verslag (zie t. a. p.) met den toen aanstaanden commandant van de *Makasser* het geval was geweest, gedurende eenige maanden vóór zijn vertrek naar Indië bij 's Rijks sterrenwacht te Utrecht geoefend in het uitvoeren van geographische plaatsbepalingen.

Het flottieljevaartuig *Java*, waarover reeds sedert medio November 1898 voor hydrographische werkzaamheden tijdelijk werd beschikt, bleef daarmede belast tot het einde van 1899, toen het weder aangewezen werd om den gewonen dienst van oorlogsschip te hervatten. De *Java* was eerst bezig geweest met de opneming van het kustgedeelte van Celebes, in het noorden der Golf van Tomini, van de Limba-baai (122° 32′ O.L.) tot hoek Toeladenggi (121° 8′ O.L.), waar het werk begin Mei 1899 wegens het ongunstige jaargetijde was afgebroken (bij deze opnemingen diende Gorontalo als ververschingsplaats), en vertrok toen naar Menado, ten einde de opneming der noordkust van Celebes te vervolgen van het punt af (hoek Doelang) tot waar in 1898 de *Banda* gevorderd was. Van dit punt (123° 61′ O.L.) tot aan hoek Mariri (124° 12′ O.L.) werd het opgenomene in kaart gebracht, terwijl bovendien de baaien van Amoerang en Menado werden opgenomen. Wegens het doorkomen van den westmoesson vertrok de *Java* naar Soerabaija. Tijdens de werkzaamheden ter noordkust van Celebes diende Menado als ververschingsplaats. De gezondheidstoestand was over het algemeen gunstig geweest.

Tot de door andere oorlogsbodems verrichte partieele opnemingen behooren o. a. het in kaart brengen, door het flottieljevaartuig *Edi*, van de Palembang-rivier (van de hoofdplaats Palembang af tot aan zee), ongerekend de vele belangrijke hydrographische gegevens, voornamelijk betreffende de Molukken en de Kleine Soenda-eilanden, verzameld door de *Siboga* op haren wetenschappelijken tocht onder leiding van prof. MAX WEBER. Door het in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo gestationneerde flottieljevaartuig *Flores* werd op eene reis naar Kotta Waringin (zuidkust van Borneo) de geul der Waringin-rivier, en op tochten in de nabijheid der hoofdplaats Bandjermasin een deel der Barito-rivier in kaart gebracht.

Verder werden door verschillende gouvernementsstoomschepen weder bijdragen geleverd tot verbetering van bestaande zeekaarten en tot vermeerdering van de hydrographische kennis omtrent den Oost-Indischen Archipel.

Was in 1898 door een daartoe aangewezen luitenant-ter-zee 1ste klasse de periodieke opneming verricht van het Oostervaarwater van Soerabaija, in 1900 wordt overgegaan tot eene nieuwe opneming van het Westervaarwater, waarvan het vorig onderzoek in 1896 heeft plaats gevonden.

Ten behoeve van 's lands vaartuigen en ter voorziening van de onderdepôts te Tandjong Priok en elders in den Archipel werden uit het hoofddepôt van zeekaarten te Batavia aan kaarten en boekwerken verstrekt 4601 stuks, tegen achtereenvolgens 2069, 2666, 4299 en 3985 stuks in 1895 t/m 1898. In verband met de aanzienlijke vermindering der prijzen van sommige kaarten bracht de verkoop in 1899 slechts f 4226 op, tegen f 4533 in 1898. In de jaren 1895, 1896 en 1897 was het bedrag, volgens verbeterde opgaven, achtereenvolgens f 3570, f 3749 en f 4391.

Omtrent de werkzaamheden in het belang der hydrographie van Nederlandsch-Indië hier te lande verricht, valt het volgende aan te teekenen.

In het tijdvak van medio Mei 1899 (tot zoover liepen de opgaven in 't vorig verslag) tot medio Mei 1900 — op welken laatsten datum van vier kaarten de gravure nog onderhanden was — werden uitgegeven de volgende negen nieuwe kaarten: n°. 98. Oostervaarwater van Soerabaija (nieuwe opneming); n°. 105. Riouw-archipel, Straat Doerian en oostelijke vaarwaters (nieuwe opneming); n°. 124. Vaarwaters en ankerplaatsen op de oostkust van Borneo, blad III (nieuwe opnemingen); nos. 136 en 137. Golf van Tomini, oostkust van Celebes: van Tandjong Toeladenggi tot Tandjong Pandjang en van Tandjong Pandjang tot Poeloe Limba (nieuwe opnemingen); n°. 159. Noordkust Celebes, hoek Samija tot hoek Doelang (nieuwe opneming); n°. 174. Baaien op de zuid- en westkust van Celebes (nieuwe opneming), en eindelijk nos 181 en 182. Chineesche Zee, Anambas-eilanden, en (op grooter schaal) alleen de noordoostelijke groep.

Voorts verschenen 7 nieuwe schetskaarten, nos. 34 tot 40, welke de uitkomsten der gedane partieele opnemingen van minderen omvang bevatten. Werden deze laatste van geen groot belang geacht, dan werden daarvan enkel niet in den handel verkrijgbare autographieën naar het depôt te Batavia gezonden.

Aangezien de steenen en gravures der lithographische kaarten over het geheel alle in goeden toestand verkeeren, werd niet voortgegaan om, evenals in vorige jaren geschiedde, de steengravures langs chemischen weg op koper over te brengen, waartoe te minder aanleiding bestond, omdat de chemische reproductiën op koper, bij betrekkelijk weinig minder kosten, verre in duurzaamheid en degelijkheid achterstaan bij de eigenlijke kopergravures.

Een zestiental der lithographische kaarten werden, door het aanbrengen van groote verbeteringen volgens de nieuw ingekomen hydrographische gegevens, bijgewerkt. Alleen bij zeer grooten omvang der aan te brengen correctiën zullen in het vervolg de lithographische kaarten, voor zoover zij daarvoor in aanmerking komen, door kopergravures vervangen worden.

Overigens werd voortgegaan met het bewerken van deel II van den „Zeemansgids voor den Oost-Indischen Archipel", waarmede men nagenoeg gereed kwam, en met het uitgeven, naarmate daartoe gegevens inkwamen, van verschillende „Mededeelingen op zeevaartkundig gebied."

Op de naar Batavia in groot aantal verzonden kaarten en schetskaarten werden, alvorens zij werden afgedrukt, 16 groote en 1005 kleine correctiën aangebracht.

§ 6. *Verrichtingen der zeemacht.*

Bij het op de Atjehsche kust vanwege de marine uitgeoefende toezicht op de naleving der scheepvaartregeling en tot het weren van den invoer van oorlogscontrabande werden, gedurende 1899, zeer weinig overtredingen geconstateerd (verg. blz. 24). De bewakingsstations konden echter niet steeds overeenkomstig de vastgestelde regeling worden bezet, in verband met de dikwerf voorkomende afzondering van schepen in het belang van militaire operatiën te land.

Vooral was dit het geval in de maanden Juni t/m medio September 1899, tijdens de in hoofdst. **D**, § 4, reeds uit-

voerig besproken expeditie ter Noord- en Noordoostkust, in verband waarmede, onder bevel van den kapitein-ter-zee L. A. H. Lamie, commandant van het fregat, tevens stationsschip te Oeleë Lheuë, *Koningin Emma der Nederlanden*, eene expeditionaire scheepsmacht werd gevormd, bestaande, na de aankomst van gemeld fregat te Sigli (23 Juni), uit drie (later vier) oorlogsbodems, met nog twee of drie gouvernementsstoomschepen. Niet alleen verleenden toen de schepen in ruime mate assistentie bij het opvoeren van leeftocht en krijgsbenoodigdheden voor de ageerende troepen en het onderhouden van gemeenschap tusschen de vooraf verkende en opgenomen riviermondingen en de door de colonnes betrokken bivaks ter voorziening in een geregeld vervoer van zieken, gewonden, enz., maar ook werd gedurende al dien tijd aan de operatiën te land deelgenomen door eene van genoemd fregat afkomstige landingsdivisie, sterk 120 man, onder bevel van den luitenant-ter-zee 1ste klasse J. H. van Leent, welke divisie, ondanks daarbij de evacuatiën wegens ziekte, als gevolg van de vermoeiende marschen en het ongunstige weer, zeer talrijk waren (1 inlandsch matroos werd gewond), uit de reserve aan boord van de *Koningin Emma* steeds voltallig werd gehouden. Ook de bemanningen der schepen hadden dikwerf geen gemakkelijke taak door de hevige branding voor de riviermondingen, waardoor tevens veel schade aan sloepmaterieel werd aangericht. Den 13den September, toen de expeditionaire scheepsmacht werd ontbonden, werd ook de landingsdivisie weder ingescheept.

In de latere maanden van het jaar en in het eerste kwartaal van 1900 steunde de marine andermaal de ter Noordkust, in de kustlandschappen beoosten Pidië, ageerende landmacht. Voor de toen te verleenen hulp, die in hoofdzaak van gelijken aard was als in Juni/September te voren, waren soms drie, maar doorgaans slechts twee oorlogsbodems met nog een paar gouvernementsstoomschepen beschikbaar. In den nacht van 13 December zond één dier oorlogsbodems, de *Koetei*, zijne landingsdivisie naar Koeala Radja (Doi), vanwaar seinen waren gezien, en alwaar bij aankomst bleek dat op een, in afwachting van inscheping, aan het strand bivakkeerend peloton cavalerie door den vijand een klewang-aanval was gedaan, waarbij 1 militair gedood en 8 gewond werden, welke laatsten naar de *Koetei* werden overgebracht. Nadat eene troepenversterking van Tjot Pi ter plaatse was aangekomen, werd de hulp der landingsdivisie niet meer noodig geacht. Later verstrekte de *Koetei* ook eene landingsdivisie tot versterking van het detachement der landmacht, dat zich in het bivak te Tjot Pi bevond. Bij de opheffing van dit bivak — een tiental dagen later — keerde deze landingsdivisie naar boord terug. Door landingsdivisiën van de *Madura* en de *Lombok* werd, in vereeniging met troepen der landmacht, eene excursie gemaakt naar Lho Triëng, ter verdrijving van vijandelijke benden, waarbij deze landingsdivisiën 2 gewonden bekwamen.

Ter Westkust, waar doorgaans slechts één oorlogsschip in station was, dat soms bij afwezigheid niet kon vervangen worden, werd de bekruisingsdienst mede nu en dan verwisseld met diensten, verband houdende met de operatiën van in het landschap Meulaboh of in landschappen behoorende tot de onderafdeeling Tapa Toean ageerende colonnes, terwijl het schip ook herhaaldelijk reizen naar kuststaatjes maakte, ten einde de civiele ambtenaren in de gelegenheid te stellen om met de hoofden in aanraking te komen. In het belang van een geregeld vervoer van zieken en gewonden waren in het eerste kwartaal van 1900 gedurende geruimen tijd 2 officieren en een 20-tal schepelingen van de *Edi* aan den wal gedetacheerd, ter verzekering van de gemeenschap met het bivak aan de Meraboe-rivier, in welk vaarwater nu eens door fellen stroom, dan weder door lagen waterstand, de werkzaamheden menigmaal zeer werden bemoeielijkt.

In de laatste week van April 1899, toen twee oorlogsbodems ter Atjeh's Westkust gestationneerd waren, werd door één daarvan, de *Bali*, vergezeld van een gouvernementsstoomschip, waarop zich te Oeleë Lheuë een gedeelte der landingsdivisie van de *Koningin Emma*, en te Meulaboh, waar ook de controleur aan boord ging, een detachement uit het garnizoen had ingescheept, eene expeditie ondernomen naar het eiland Simeuloe (Simaloer), ten einde zoo mogelijk zekeren onruststoker T. Portih, een broeder van wijlen T. Oema, in handen te krijgen en verder den algemeenen toestand op te nemen. Op verschillende punten van het eiland werd gedebarkeerd, en waar aanrakingen met de bevolking, en niet zonder moeite ook met sommige hoofden, werden verkregen, werd van geen kwade gezindheid blijk gegeven, doch inlichtingen nopens T. Portih werden schaars verstrekt. Toen de onzen zijne verblijfplaats op het spoor meenden te zijn, werd eenige malen getracht hem te overvallen, doch deze pogingen hadden geen succes. Een paar bentings, op de verkenningstochten aangetroffen, werden geslecht. Den 2den Mei werd via Meulaboh naar Oeleë Lheuë teruggestoomd.

Ter Atjeh's Oostkust bevond zich, zooveel daartoe gelegenheid bestond, mede een oorlogsbodem in station, welks taak in den regel beperkt bleef tot den gewonen bewakingsdienst. Toen daarmede in October de *Lombok* belast was, werd door den commandant, in overleg met den gezaghebber van het recherchevaartuig *Dog*, de tijdelijke bebakening van de geul der Bajan-rivier vastgesteld, welke bebakening vervolgens door de *Dog* werd gelegd. De *Lombok* maakte in diezelfde maand een tocht op die rivier, welke tot aan den zijtak naar Bajan werd opgevaren. In Juli 1899 werd door het toen aanwezige oorlogsschip hulp verleend bij het vlotbrengen van een op de bank voor de Tamiang-rivier vastgeraakt particulier stoomscheepje.

De schepen, behoorende tot de op blz. 64 bedoelde Java-divisie (aan welke divisie, tijdens zij in April 1899 te Tandjong Priok verblijf hield, een bezoek werd gebracht door den Gouverneur-Generaal, vergezeld o. a. van de commandanten van land- en zeemacht), bleven aangewezen om in de nabijheid van het eiland Java te vertoeven en gezamenlijk oorlogsoefeningen te houden. Deze oefeningen, waaraan meestentijds ook de torpedoboot *Cerberus* deelnam, hadden van 15 Augustus tot begin November 1899 in de Java-zee en aangrenzende vaarwaters plaats [1]), daarna voor zooveel mogelijk te Soerabaija, en werden in Februari 1900 ter reede Cheribon hervat. Het was echter niet mogelijk alle schepen gelijktijdig aan die oefeningen te doen deelnemen, daar meermalen enkele bodems tot het verrichten van andere diensten aangewezen en daardoor tijdelijk aan het divisieverband onttrokken moesten worden.

Het pantserschip *Piet Hein* vergezelde de torpedoboot *Cerberus* op een tocht naar Amboina en verleende bij die gelegenheid aan deze boot verder de noodige hulp bij het inschieten en regelen van hare torpedo's, welk een en ander in de binnenbaai van Amboina plaats vond. Begin Juli 1899 was de *Piet Hein* weder bij de divisie.

De pantserdekkorvet *Sumatra* was in Juni 1899 van de divisie afwezig; het schip lag toen ter reede Ampenan (Lombok), alwaar van de uitmuntende gelegenheid tot het oefenen van de landingsdivisie ruim gebruik werd gemaakt. In het laatst van September werd eene reis naar Poeloe Koempoel ter zuidwestkust van Borneo gemaakt. In October vertrok de *Sumatra* naar Ceram, ten einde de door eene aardbeving zwaar geteisterde bevolking zoo noodig hulp te verleenen. Met het hoofd van het gewest werden eenige plaatsen op Ceram's zuidkust en Saparoea bezocht. Toen de diensten van dit schip aldaar niet langer noodig waren, vertrok het naar Amboina, regelde daar enkele torpedo's en nam bij vertrek naar Soerabaija het flottieljevaartuig *Borneo* op sleep, dat te Amboina met gebroken schroefas was binnengebracht en waarmede den 27sten November Soerabaija werd bereikt. Den 20sten December werd die plaats verlaten en via Makasser, waar de *Sumatra* tijdens het verblijf van het Duitsche oorlogsschip *Seadler* bleef vertoeven [2]), naar Koepang (Timor) vertrokken. Van hier werd, met den resident aan boord en vergezeld door het gouvernementsstoomschip *Pelikaan*, naar de zuidoostkust van Timor gestoomd, om te trachten de bewoners der landstreek Waiwikoe, welker hoofden in hunne verplichtingen jegens het Gouvernement waren tekortgeschoten, door machtsvertoon tot rede te brengen. Toen aan het gestelde ultimatum — de betaling van eene geldboete — niet werd voldaan, werden de kampongs, voor zoover de ligging daarvan bekend was, door de *Sumatra* met granaatvuur getuchtigd. Den 25sten Januari jl. keerde het oorlogsschip naar Soerabaija terug en vertrok, na een kort verblijf aldaar, naar Cheribon, om weder deel te nemen aan de divisie-oefeningen. Einde Februari verliet de Java-divisie die reede en keerde daarmede

[1]) In den jongsten, op 1 October 1899 afgesloten jaargang 1898/1899 van het hier te lande (door de zorg van het Ministerie van Marine) uitgegeven „Jaarboek van de Koninklijke Nederlandsche Zeemacht" wordt op blz. 445—447 een overzicht van de hierbedoelde oefeningen aangetroffen, loopende over het tijdvak 15 Augustus tot 16 October 1899.

[2]) Gedurende het tijdvak 1 October 1898 t/m ult. September 1899 werden 8 Nederlandsch-Indische havens (Batavia, Soerabaija, Oeleë Lheuë, Sabang, Makasser, Amboina, Ternate en Koepang) in 't geheel door 18 oorlogsschepen van vreemde natiën aangedaan (6 Duitsche, 5 Engelsche, 2 Italiaansche, 1 Russisch, 1 Fransch, 1 Oostenrijksch, 1 Portugeesch en 1 Japansch).

ook de *Sumatra* te Soerabaija terug.

Het flottieljevaartuig *Borneo* deed eene reis langs de Noordkust van Java, waarbij het de opdracht had op de aan die kust gelegen plaatsen een geschikt schijfschietterrein te zoeken. Zoodanig terrein werd in de residentie Cheribon nabij de hoofdplaats aangetroffen. Medio Augustus verliet het schip de Java-divisie, om eene reis te maken naar Noord-Nieuw-Guinea en de Mapia-eilanden. In Straat Sagoeiën gekomen, kort voordat de bestemming bereikt was, brak de schroefas, waardoor het schip hulpeloos ronddreef en ten slotte ankergrond vond op een rif aan de zuidkust van het eiland Waigeoe. Van daar werd het door de paketboot *Camphuys* naar Amboina gesleept, en vervolgens door de pantserdekkorvet *Sumatra* naar Soerabaija. Den 6den December volgde de buitendienststelling van de *Borneo* te Soerabaija.

Het pantserdekschip *Koningin Wilhelmina der Nederlanden*, den 4den Januari jl. te Oeleë Lheuë uit Nederland aangekomen, vertrok van daar naar Batavia en voegde zich te Cheribon bij de Java-divisie.

Omtrent de verrichtingen van de gedurende het geheele verslagtijdvak of slechts af en toe voor algemeene diensten beschikbaar geweest zijnde schepen, waarvan er in Juni 1899 één werd aangewezen ter bezetting van het tijdelijk station Noord-Celebes, is, na hetgeen op blz. 64 reeds omtrent de *Nias*, *Bali* en *Siboga* is gezegd, met betrekking tot enkele andere nog het volgende aan te teekenen.

De *Java* en de *Serdang* deden veelal dienst in het oostelijk deel van den Archipel, waar laatstgenoemde bodem voor het bedoelde tijdelijk station was aangewezen. Met 1 September 1899, toen de *Serdang* vertrok, kreeg de *Java*, welke haren hydrographischen arbeid, eerst in de bocht van Tomini en later ter noordkust van Celebes, was blijven voortzetten (verg. blz. 68), tevens in opdracht om, in voorkomende gevallen, de door het gestationneerde oorlogsschip te verleenen diensten te verrichten. Deze opdracht duurde tot omstreeks medio December, toen de *Java* van Kema (noordkust Celebes) naar Java opkwam, sedert bij het marine-etablissement vertoefde en in de tweede helft van Maart jl. werd aangewezen voor eene reis naar Noord-Nieuw-Guinea.

Vóórdat de *Serdang* in Juni 1899 ter noordkust van Celebes (te Menado of te Kema) in station kwam, had deze bodem, daartoe op 18 April te voren van Soerabaija vertrokken, onze beide bestuursposten op Nieuw-Guinea, eenige andere plaatsen aldaar, zoomede de Mapia-eilanden bezocht. Na op 1 September het station Menado verlaten te hebben en sedert te Soerabaija in het dok te zijn nagezien, werd den 12den October andermaal naar Nieuw-Guinea gestoomd en aldaar ongeveer eene maand verbleven, waarbij weder eenige malen de stand van zaken op de Mapia-eilanden werd nagegaan. Ter noordkust van Celebes teruggekeerd, werd daar echter slechts korten tijd verbleven, omdat de *Serdang* naar Nieuw-Guinea's zuidkust moest worden gedirigeerd, naar aanleiding van het gebeurde met drie scheepsofficieren van de paketboot *Generaal Pel* (verg. blz. 43-45).

Ter wederbezetting van het tijdelijk station Noordkust Celebes werd in 't laatst van Januari 1900 aangewezen de *Ceram*. Dit flottieljevaartuig, sedert kort te voren weder in dienst gesteld (na sedert 't laatst van 1897 uit de sterkte te zijn afgevoerd geweest en inmiddels belangrijke herstellingen te hebben ondergaan) kwam eerst in Maart jl. in het station Noord-Celebes aan, daar het schip, behalve voor eene reis naar Cheribon, vooraf nog gebezigd was om den gouverneur van Celebes, die eenige aangelegenheden betreffende Boni en Wadjo had te regelen, derwaarts te vergezellen tot machtsvertoon.

De *Edi*, in 't laatst van Mei 1899 van de noordkust van Celebes naar Soerabaija opgekomen, om te worden gedokt en kleine herstellingen te ondergaan, was vervolgens ruim vier maanden (15 Juli—22 November) te Palembang gestationneerd, met het oog op de aangelegenheden van Djambi, werwaarts ook enkele tochten werden gedaan. Opnieuw naar Soerabaija opgekomen, werd het schip in Januari 1900 bestemd om bij de Atjeh-divisie in te vallen. Op de reis daarheen te Padang aangekomen, werd door de *Edi* nog eerst een tocht gedaan naar Si Pora (Mentawei-eilanden), ten einde den gouverneur van Sumatra's Westkust in de gelegenheid te stellen tot het doen van een onderzoek naar aldaar plaats gehad hebbende ongeregeldheden. In verband hiermede duurde het tot 1 Februari eer de *Edi* zich bij de Atjeh-divisie voegde.

Van de drie schepen, waarmede in April/Mei 1899 de Atjeh-divisie kon worden ingekrompen (zie blz. 64), zijnde de *Sumbawa*, de *Makasser* en de *Madura*, wordt de *Makasser*, na daartoe eenige vertimmering te hebben ondergaan, sedert Juli 1899 als opnemingsvaartuig gebezigd, terwijl de *Sumbawa* al aanstonds als tijdelijk wachtschip te Tandjong Priok inviel, om op 25 September 1899 als zoodanig te worden vervangen door de *Madura*, welke bodem met dien dienst belast bleef tot op het tijdstip der opheffing (24 Januari 1900) van het wachtschip te Tandjong Priok. Na haar vertrek uit Atjeh had de *Madura* eerst nog gedurende bijna vier maanden dienst gedaan in de residentie Oostkust van Sumatra, aanvankelijk tot het bezoeken van Siak en eenige andere plaatsen in de afdeeling Bengkalis, en daarna om te waken tegen den invoer langs de Kampar-rivier van oorlogscontrabande bestemd voor de V Kotta (verg. blz. 26 en 27), met welk doel het schip van 1 Juli tot medio September vóór de monding dier rivier gestationneerd was.

In bijzonderheden worden de verrichtingen der oorlogsmarine in Indië — en ook die van de gouvernementsmarine — beschreven in de op blz. 66 bedoelde kwartaaloverzichten. Overigens zij, wat betreft de oorlogsmarine, nog verwezen naar het in noot 1 op blz. 69 bedoelde „Jaarboek" en naar de laatste kolom van tabel **1** in bijlage B.

F. Rechtswezen. [1])

§ 1. *Rechterlijke macht.*

Een door de Indische Regeering ingesteld onderzoek met betrekking tot de vraag, door welke maatregelen verbetering kon worden verkregen in de rechtspraak in Nederlandsch-Indië, heeft geleid tot het ontwerpen van drie Koninklijke besluiten, waarbij wordt uitgegaan van het beginsel dat de thans aan het Hooggerechtshof opgedragen revisie van de daarvoor in aanmerking komende strafvonnissen van inlandsche rechtbanken op Java en Madura en voor een deel der buitenbezittingen, zoomede examinatie van de overige vonnissen, door die colleges in dat ressort in strafzaken gewezen, behooren te worden overgebracht op de raden van justitie te Batavia, Samarang en Soerabaija, aangezien deze overmatige arbeid van storenden invloed is op de vervulling van de gewichtige werkzaamheden, waartoe het Hof overigens geroepen is, en hij gevoegelijk kan worden verdeeld over genoemde drie lagere rechtscolleges, mits beter samengesteld en voor een deel in hunne overige werkzaamheden verlicht door daartoe niet langer te doen behooren de berechting van lichte mishandelingen en van een gedeelte der burgerlijke rechtsgedingen. Een en ander is bestemd om over te gaan op de als residentierechters rechtsprekende rechtskundige landraadvoorzitters op Java en Madura.

In verband met de bedoelde denkbeelden en met het plan om de tot dusver door de griffiers van het Hooggerechtshof en van de raden van justitie als emolumenten genoten wordende inkomsten ten bate der schatkist te doen strekken, bestaat het voornemen om de formatie van het Hooggerechtshof en van de raden van justitie te Batavia en Soerabaija te wijzigen en in het algemeen de bezoldiging der Indische rechterlijke ambtenaren te herzien en te verbeteren.

Ter verwezenlijking van een en ander zijn onder dagteekening van 16 Januari 1900 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal een tweetal wetsontwerpen aanhangig gemaakt (zie Gedrukte stukken, Zitting 1899—1900, **135**), waarvan het eene strekt tot ontbinding van het Hooggerechtshof, ten einde daardoor tot de beoogde reorganisatie van dat college te kunnen geraken, en het tweede, in verband met de aan de ontworpen maatregelen verbonden geldelijke gevolgen, eene wijziging ten doel heeft van de Indische begrooting voor 1900.

§ 2. *Rechtswezen in het algemeen.*

Wijziging van eenige op het rechtswezen betrekking hebbende artikelen van het Regeeringsreglement. De overweging van de laatstelijk in het verslag van 1896 (blz. 61) bedoelde Indische voorstellen

[1]) Nog bij de Regeering in overweging zijnde maatregelen, ook dezulke welke als zoodanig reeds in vorige verslagen werden vermeld, worden thans onbesproken gelaten.

betreffende eene herziening van het reglement op de rechterlijke organisatie en het beleid der justitie in Nederlandsch-Indië en daarmede samenhangende onderwerpen, zoomede de aanstaande invoering van het in 1898 (St. n°. 175) afgekondigde nieuwe strafwetboek voor Europeanen in Nederlandsch-Indië hebben de wenschelijkheid doen blijken om verschillende op het rechtswezen betrekking hebbende artikelen van het Regeeringsreglement voor wijziging in aanmerking te brengen, van welke herziening, naar het oordeel der Regeering, tevens ware gebruik te maken om eenige verdere bepalingen van het Vde hoofdstuk van het Regeeringsreglement, voor welker voortbestaan geen voldoende grond aanwezig wordt geacht, te doen vervallen. Voorts oordeelt de Regeering het tijdstip aangebroken zoowel om ten aanzien van de bepalingen nopens het forum privilegiatum van den Gouverneur-Generaal als bijzonder persoon en als hoofd der Indische Regeering in burgerlijke zaken overeenstemming te verkrijgen met den door de wet van 22 Juni 1893 (Ned. St. n°. 93) voor Nederland ingetreden toestand, als om een einde te maken aan de voorziening tegen de uitspraken van den hoogsten Indischen rechter in burgerlijke zaken bij den Hoogen Raad der Nederlanden. In verband met een en ander is onder dagteekening van 29 Januari jl. een wetsontwerp tot vervanging van de artt. 92 t/m 103 van het Regeeringsreglement door andere voorschriften bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal aanhangig gemaakt (zie Gedrukte stukken, Zitting 1899—1900, **139**).

Aanvulling van het zoogenaamd Inlandsch Reglement met bepalingen omtrent het onderzoek in straf- en burgerlijke zaken naar de echtheid van onder openbare bewaarders berustende geschriften. Eene voorziening van de hierbedoelde strekking kwam voor Java en Madura tot stand bij Kon. besluit dd. 26 Juni 1900 n°. 54, krachtens welks IIde artikel zij voor de buitenbezittingen mutatis mutandis door den Gouverneur-Generaal zal zijn over te nemen in de reglementen betreffende het rechtswezen in die gewesten. Door deze regeling en eene alsnu uit te vaardigen wijziging van art. 39 van het reglement op het notarisambt zal de leemte zijn weggenomen, dat tot hiertoe bij de inlandsche procedure de gelegenheid ontbrak om de overlegging te vorderen van wegens valschheid betichte authentieke akten.

Rechtswezen in de buitenbezittingen. Bij Kon. besluit van 22 September 1899 n°. 14 werd de Gouverneur-Generaal bevoegd verklaard om, met inachtneming van de door het Opperbestuur gegeven voorschriften en bevelen, eene wijziging en aanvulling van het reglement op het rechtswezen voor Sumatra's Westkust (St. 1874 n°. 94*b*) in het leven te roepen. De strekking van deze herziening is ook uit een politiek oogpunt van gewicht, vermits daarbij aan de adathoofden, die den band vormen tusschen het Europeesch bestuur en de inlandsche bevolking, een standpunt zal worden verzekerd dat, naar verwacht wordt, hun prestige zal doen rijzen en tevens aan het Europeesch bestuur de mogelijkheid opent om voortaan meer voeling te houden met de stemming der bevolking. Bij deze herziening, die, voor zoover hier te lande bekend, nog niet is afgekondigd, zullen de districtsgerechten tot colleges worden gemaakt, samengesteld uit de adathoofden met het districtshoofd als voorzitter, terwijl hunne rechtsbevoegdheid zoowel in burgerlijke als in strafzaken, ter vergemakkelijking van de rechtsbedeeling, eenigszins zal worden uitgebreid, en zij voortaan voor de terechtzittingen niet meer aan eene bepaalde plaats zullen zijn gebonden, doch in de verschillende negorijen (in de balei of sopo) zullen zitting nemen. Bij de behandeling van zaken betreffende familie- en erfrecht door inlandsche rechtbanken, voorgezeten door een Europeesch ambtenaar, zullen voortaan twee adathoofden moeten tegenwoordig zijn, die van hun gevoelen moeten doen blijken, terwijl de verplichte tegenwoordigheid van de inlandsche officieren van justitie bij de burgerlijke rechtspraak voor den inlander in het genoemde gewest zal worden afgeschaft, vermits de invloed van die officieren van justitie niet bevorderlijk was aan het standpunt dat de adathoofden behooren in te nemen. Bij het genoemde Kon. besluit is voorts het forum privilegiatum voor de districtshoofden in dien zin geregeld, dat zij in burgerlijke zaken voor de inlandsche rechtbanken zullen terechtstaan, doch in strafzaken worden gelijkgesteld met de aanzienlijke inlanders, genoemd in het Kon. besluit van 5 November 1866 n°. 73 (St. 1867 n°. 10).

Aan de blijkens het vorig verslag (blz. 74) door het Opperbestuur verleende machtiging tot wijziging van de reglementen op het rechtswezen in de residentiën Riouw en onderhoorigheden en Amboina werd in Indië uitvoering gegeven bij de ordonnantiën, opgenomen in St. 1899 n°. 203 en 200. Kort daarop (zie St. 1900 n°. 82) onderging het reglement voor Amboina op een ondergeschikt punt nog eene verdere wijziging, en wel onder nadere (sedert verleende) Koninklijke goedkeuring. Tot wegneming van eene leemte in het reglement op het rechtswezen voor de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, voor zooveel betreft de bepalingen omtrent de inlandsche officieren van justitie en hunne adjuncten, strekt de ordonnantie in St. 1900 n°. 160. Overigens zij nog vermeld dat enkele bepalingen met betrekking tot het rechtswezen in de gouvernementen Atjeh en onderhoorigheden, Sumatra's Westkust en Celebes en onderhoorigheden gewijzigd of door andere vervangen werden (St. 1899 nos. 259 en 277 en 1900 n°. 70), in verband met recente wijzigingen in de bestuursorganisatie van de betrokken gewesten of van onderdeelen daarvan.

Rechtspersoonlijkheid van vereenigingen. In 1899 werden in Indië, op den voet van het Kon. besluit van 28 Maart 1870 n°. 2 (St. n°. 64), 52 vereenigingen als rechtspersoon erkend, en wel een 7-tal die voor onbepaalden tijd of voor langeren duur dan 30 jaren waren aangegaan, bij *ordonnantie*, en de overige 45, alle betreffende vereenigingen van korteren duur dan 30 jaren, bij *besluit* van den Gouverneur-Generaal. Onder de eerstbedoelde verdient opmerking de „Koningin Emma-stichting" te Batavia, waarvan het kapitaal wordt gevormd door eene door H. M. de Koningin-Moeder aan de aldaar gevestigde „Vereeniging voor ziekenverpleging in Nederlandsch-Indië" gedane schenking. Van de bedoelde 52 vereenigingen waren er 16 (deels van godsdienstigen, deels van liefdadigen aard) door Chineezen opgericht.

Aan 4 vereenigingen (waaronder 1 Chineesche) werd rechtspersoonlijkheid geweigerd, op grond van de overweging dat zij moesten worden aangemerkt als wederkeerige waarborgmaatschappijen in den zin van art. 10 van voormeld Kon. besluit.

Naamlooze vennootschappen. In 1899 werd in Indië bewilliging verleend op de oprichting van 86, en hier te lande op die van 40 naamlooze vennootschappen, welke haren werkkring uitsluitend of ten deele in Nederlandsch-Indië vonden, alle nader vermeld in bijlage D. Van een 4-tal van eerstbedoelde en een 3-tal der andere categorie had echter — op het tijdstip van afsluiting van het overzicht — de voorgeschreven openbaarmaking der akte van oprichting nog niet plaats gehad.

Bewilliging op wijzigingen in de statuten werd gedurende 1899 in Indië in 46 gevallen verleend.

Rechtstoestand van personen. Van de in het laatste lid van art. 109 van het Regeeringsreglement aan de Indische Regeering voorbehouden bevoegdheid werd gedurende 1899 gebruik gemaakt door met Europeanen gelijk te stellen 15 mannen en 9 vrouwen, die rechtens als inlanders waren te beschouwen, zoomede 1 Chinees. Op laatstbedoelde na, waren allen Christenen.

§ 3. *Burgerlijk recht, handelsrecht en burgerlijke rechtsvordering.*

Staatscommissie tot herziening van de Indische wetgeving op privaatrechtelijk gebied. Omtrent de werkzaamheden dezer commissie en hetgeen naar aanleiding van de door haar gedane voorstellen en uitgebrachte adviezen sedert de afsluiting van de daarover handelende rubriek in het vorig verslag (blz. 75) is verricht, kan het volgende worden medegedeeld.

Hoofdzakelijk heeft de commissie zich onledig gehouden met eene unificatie van de bepalingen, regelende het rechtswezen in de buitenbezittingen, en van de voorschriften van het z. g. Inlandsch Reglement.

Nopens een door de Indische Regeering gedaan voorstel, hetwelk geleid heeft tot de in § 2 reeds vermelde aanvulling van laatstbedoeld reglement, werd het advies der commissie ingewonnen, terwijl zij tevens van hare zienswijze deed blijken omtrent, in verband met de voorgenomen uitbreiding van de rechtsmacht der residentiegerechten op Java en Madura in burgerlijke zaken, noodzakelijke wijzigingen in de regelen van procedure voor de Europeesche rechterlijke colleges voorgeschreven.

Het door de commissie ingediend advies omtrent eenige in het Indisch Burgerlijk Wetboek aan te brengen wijzigingen leidde

tot de vaststelling van het hieronder te vermelden Kon. besluit van 9 September 1899 n°. 36.

Uiterste willen. Bij het aan het slot der vorige rubriek bedoelde Kon. besluit (St. 1899 n°. 312) zijn de artt. 948, 950 en 951 van het Indisch Burgerlijk Wetboek zoodanig gewijzigd, dat het thans mogelijk is de Europeesche ambtenaren van de bijbetrekking van notaris te ontheffen zonder dat daardoor de belangen van de ingezetenen worden geschaad. Om deze wijzigingen ook ten volle van toepassing te doen zijn op vreemde oosterlingen, is art. 4 der in St. 1855 n°. 79 opgenomen „Bepalingen, houdende toepasselijkverklaring van de Europeesche wetgeving op de met de inlandsche gelijkgestelde bevolking (vreemde oosterlingen)" bij ordonnantie van 7 December 1899 (St. n°. 313) daarmede in overeenstemming gebracht.

Tarief van justitiekosten en salarissen bij de residentiegerechten. Aan de onregelmatigheid dat bij de berekening van de hierbedoelde proceskosten in burgerlijke zaken nu eens het tarief voor de Europeesche rechtbanken in Nederlandsch-Indië (St. 1851 n°. 27), dan weder dat voor de landraden op Java en Madura (St. 1872 n°. 61) of, voor zoover de buitenbezittingen betreft, dat voor de inlandsche door een Europeeschen ambtenaar of rechter voorgezeten rechtbanken (St. 1874 n°. 206) gevolgd werd, is een einde gemaakt door de ordonnantie dd. 15 Augustus 1899 (St. n°. 234), houdende toepasselijkverklaring in deze van de beide laatstbedoelde tarieven.

Andere onderwerpen. Ten aanzien van eenige tot deze paragraaf behoorende onderwerpen zijn enkel statistische opgaven ontvangen. Die opgaven, welke zijn opgenomen in bijlage E, betreffen als naar gewoonte: de in het jongst verloopen jaar gesloten z. g. *gemengde huwelijken* (d. i. tusschen in Nederlandsch-Indië aan een verschillend recht onderworpen personen), — verleden akten van *oogstverband*, — en behandelde *faillissementen*, zoomede — over het aan het jongst verloopene voorafgegane jaar — de gedane inschrijvingen in de registers van den *burgerlijken stand.*

§ 4. *Strafrecht en strafvordering.*

Vereenvoudiging in de strafrechtspleging bij de landraden op Java en Madura. Het op blz. 77 van het vorig verslag vermeld Kon. besluit van 20 Maart 1899 n° 29 betreffende dit onderwerp is afgekondigd bij St. 1899 n°. 227.

Jurisdictie-geschillen. Ten einde vereenvoudiging te brengen in de procedure bij regeling van rechtsgebied, waardoor in de eerste plaats het langdurig rekken van preventieve hechtenis zal worden voorkomen, is bij Kon. besluit van 26 Januari 1900 n°. 29 (St. n°. 119) eene nieuwe lezing vastgesteld van den dertienden titel van het reglement op de strafvordering voor de raden van justitie op Java en het Hooggerechtshof van Nederlandsch-Indië.

Opsporing van misdrijven en overtredingen; huiszoeking. In de opsomming van de met de hierbedoelde opsporing belaste ambtenaren en beambten, zooals die voorkomt in art. 2, 3 en 4 van het zooeven aangehaalde reglement op de strafvordering, enz., werd, voor zooveel noodig, wijziging gebracht bij Kon. besluit dd. 19 Januari 1900 n°. 11 (St. n°. 135), in dier voege dat alsnog gerekend is op de bij de reorganisatie der politie in de gouvernementslanden op Java en Madura (St. 1897 n°. 65) ingestelde twee nieuwe categorieën van politie-organen, namelijk de controleurs voor de politie en de opzieners voor de politie. Bij datzelfde Kon. besluit werden deze categorieën alsnog ook opgenomen onder de in art. 2 van het zoogenaamd Inlandsch Reglement tot de uitoefening van de politie gequalificeerden.

Bij ordonnantie van 18 April 1900 (St. n°. 136) werden de controleurs voor de politie tevens bevoegd verklaard tot het doen van huiszoeking ter ontdekking van overtreding van de wettelijke bepalingen op het stuk van 's lands middelen en pachten.

Uitlevering. Gedurende 1899 werd onzerzijds in drie gevallen (ten opzichte van een inlander, eene inlandsche vrouw en een Chinees) voldaan aan verzoeken om uitlevering, uitgegaan van het Britsch Koloniaal Bestuur te Pinang, terwijl aan onze autoriteiten uitgeleverd werden drie beschuldigden, namelijk door het Bestuur der Straits-Settlements een Europeaan en een inlander en door dat van Portugeesch Timor een inlander. Met het oog op het nieuwe uitleveringsverdrag met Groot-Britannië van 1898 (zie vorig verslag, blz. 2) en op de in de Straits-Settlements op dit stuk geldende bepalingen werd, ingevolge gouv. circulaires dd. 17 Augustus en 1 September 1899, gebroken met de tot dusver in vele gevallen gevolgde gewoonte dat onze bestuursambtenaren (gewestelijke bestuurders, assistent-residenten of controleurs) aanvragen tot uitlevering rechtstreeks richtten aan het Bestuur der genoemde kolonie. Thans is voorgeschreven dat de aanvragen alleen door tusschenkomst van den Gouverneur-Generaal kunnen worden gedaan. Verzoeken om voorloopige aanhouding zullen echter, in spoed eischende gevallen, door de gewestelijke bestuurders kunnen worden gericht aan onze consulaire vertegenwoordigers te Singapore en Pinang, aan wie dan ook de benoodigde stukken rechtstreeks zijn toe te zenden.

Gratie en remissie van straffen. De mededeelingen, onder dit hoofd te doen, meerendeels van statistischen aard, zijn thans opgenomen in bijlage E.

Onderscheidingsteekenen van Nederlandsche oorlogsvaartuigen. Het op blz. 76 van het vorig verslag bedoelde Kon. besluit van 16 Juni 1899 n°. 56, houdende strafbepaling, voor zooveel het geldt tot de Europeanen behoorende beklaagden, tegen het onrechtmatig voeren in Nederlandsch-Indië of aan boord van Nederlandsch-Indische vaartuigen buiten Nederlandsch-Indië van de hierbedoelde onderscheidingsteekenen, werd in Indië afgekondigd bij St. 1899 n°. 249, terwijl bij ordonnantie van 6 September 1899 (St. n°. 250) eene overeenkomstige strafbepaling voor inlanders werd vastgesteld.

Premieleeningen. Ten einde te kunnen waken dat onder den naam van premieleeningen geen eigenlijke loterijen worden uitgeschreven en alzoo de ter zake van loterijen voorgeschreven contrôle en belasting (St. 1886 n°. 12) worden ontdoken, is bij ordonnantie van 2 October 1899 (St. n°. 266 *a*) het uitschrijven in Nederlandsch-Indië van eene premieleening zonder vergunning van den Gouverneur-Generaal verboden.

Veediefstallen (op Java en Madura). Voor de gebruikelijke statistische opgaven hieromtrent zij verwezen naar bijlage E.

§ 5. *Gevangeniswezen.*

Gedurende 1899 werden gebouwd en opgeleverd 4 zoogenaamde districtsgevangenissen (te Leuwidamar in Bantam, Wringin Anom in Soerabaija en Bobotsari en Boekotedjo in Banjoemas) en 4 landsgevangenissen in de buitenbezittingen, namelijk te Kwala Koeroen, Goenoeng Taboer en Pengaron (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) en Limbotto (Menado). De districtsgevangenis te Boengboelang (Preanger Regentschappen) en de gevangenissen te Amahei en Kairatoe (Ceram), waarvan de eerstgenoemde op 29 October 1899 door eene aardbeving onbewoonbaar werd en de beide laatstvermelde door eene vloedgolf in den nacht van 29 op 30 September 1899 werden weggespoeld, werden voorloopig door tijdelijke noodgevangenissen vervangen. Voor een grooter aantal personen werden ingericht drie landsgevangenissen (twee op Java en één in de buitenbezittingen).

Met betrekking tot de mutatiën onder de gevangenen zijn volledige opgaven nog alleen ontvangen over 1898, welke opgaven, afzonderlijk voor Java en Madura en voor de buitenbezittingen, zijn vervat in bijlage F.

Het aantal definitief veroordeelden, op 1 Januari 1898 bedragen hebbende 26 044, was bij het einde van dat jaar gedaald tot 25 277 (onder welke totalen echter begrepen is een groot aantal — respectievelijk 11 249 en 10 526 — door den politierechter gestraften), terwijl het cijfer der veroordeelden, wier vonnis nog niet in kracht van gewijsde was gegaan, hetwelk, met inbegrip van dat der preventief in hechtenis gestelden, op 1 Januari 1898 bedragen had 5911, bij het einde van dat jaar verminderd was tot 4662. Derhalve telden de gevangenissen op 1 Januari 1898 31 955 (verbeterde opgaaf) veroordeelden en beklaagden (94.1 pct. inlanders, 5.1 pct. vreemde oosterlingen en 0.8 pct. Europeanen), en op 31 December van datzelfde jaar 29 939 (respectievelijk 92.8, 6.3 en 0.9 pct.). Bijlage F doet verder zien dat het totaal der gedurende 1898 bijgekomen „nieuwe veroordeelden" beliep 282 240, en dat wegens strafeindiging ontslagen werden 279 952 veroordeelden, zijnde respectievelijk 20 176 en 19 557 minder dan

het jaar te voren, welke verschillen hoofdzakelijk betroffen de politioneel gestraften, die in den regel 95 à 96 pct. der veroordeelden uitmaken. Van deze tot straffen van slechts zeer korten duur veroordeelden telden in 1898 onder de bijgekomen „nieuwe veroordeelden" 269 695 en onder de wegens strafeindiging ontslagenen 269 792, zijnde respectievelijk 20 986 en 20 217 minder dan in 1897.

Over 1899 zijn nog slechts voorloopige gegevens betreffende het aantal gevangenen voorhanden. Men vindt die gegevens in bijlage G.

Wat Java betreft, kon de gezondheidstoestand onder de gedetineerden over 't algemeen gunstig worden genoemd. Berriberri vertoonde zich, behalve in het speciaal voor verpleging van aan die ziekte lijdende veroordeelden bestemde gesticht te Buitenzorg (waar de verpleegsterkte van 726 op ult. 1898 tot 477 bij 't einde van 1899 daalde, slechts 15 lijders overleden en 69 als hersteld konden worden ontslagen), enkel in de gevangenissen te Sitoebondo (Bezoeki) en Magelang (Kadoe). Ter hoofdplaats Cheribon deden zich onder de gevangenen — gemiddeld 333 per dag — 581 ziektegevallen voor, meerendeels wegens malaria en buikaandoeningen, doch het verloop dier ziekten was over 't algemeen naar wensch (in 't geheel bezweken in die gevangenis 21 der aangetasten). Ook in verschillende andere gevangenissen op Java en Madura kwam wel malaria voor, doch ook daar was de sterfte gering. Afgezien van een enkel geval van pokken in vier gevangenissen, had men overigens op Java met geen besmettelijke ziekten onder de gevangenen te kampen. In 't geheel overleden op Java en Madura in 1899 (volgens voorloopige opgaven) 284 veroordeelden en preventief gevangenen, tegen 734, 802 en 298 respectievelijk in 1896, 1897 en 1898. In de buitenbezittingen was de toestand minder bevredigend, vooral in het gouvernement Sumatra's Westkust, waarheen de veroordeelden tot dwangarbeid voor langer dan één jaar voor het overgroote meerendeel worden getransporteerd, zoowel in verband met hunne tewerkstelling bij de gouvernementskolen-ontginning te Sawah Loento (Padangsche Bovenlanden) als wegens de evacuatiën naar Padang onder diegenen der gestraften van deze categorie, welke naar Atjeh waren gedetacheerd. Bedoelde evacuatiën liepen in 1899 over een totaal van 850 man. Onder de te Sawah Loento gedetacheerde gestraften (wier dagelijksche sterkte in de verschillende maanden van 1899 uiteenliep tusschen 1771 en 2671 en, gerekend over het geheele jaar, gemiddeld bedroeg 2453) was de gezondheidstoestand in 1899 ongunstiger dan het jaar te voren. Niettegenstaande van daar in 't geheel 1748 zieke dwangarbeiders naar Padang, Solok en Fort de Kock werden geëvacueerd, waren er gemiddeld dagelijks nog een 500-tal in de hospitalen te Sawah Loento en te Doerian in verpleging, voornamelijk wegens koortsen, buikziekten, zweren, borst- en oogziekten. In afwachting dat een particulier geneesheer gevonden zal worden, wien de behandeling der zieken te Sawah Loento en Doerian kan worden opgedragen (zie vorig verslag, blz. 78), is sedert 1 April jl. tijdelijk een officier van gezondheid bij de mijnontginning gedetacheerd. Ter Oostkust van Sumatra bleef de gezondheidstoestand nagenoeg dezelfde als in 1898. Het aantal ziektegevallen was iets grooter, doch daarentegen het aantal sterfgevallen, over het geheele gewest genomen, iets kleiner, hoewel het ten gevolge van het heerschen van cholera nagenoeg verdubbelde ter hoofdplaats Medan, waar op eene gemiddelde dagelijksche sterkte van 319 gevangenen 926 ziekte- en 35 sterfgevallen voorkwamen. De berriberri vertoonde zich onder de gevangenen ter Oostkust van Sumatra in afnemende mate. Ter hoofdplaats Muntok (Banka), waar sedert jaren de gezondheidstoestand niets te wenschen had overgelaten, werd hij tegen het midden van 1899 minder gunstig, toen velen van de Chineesche mijnwerkers, welke aan de toenmaals plaats gehad hebbende onlusten hadden deelgenomen, in preventief arrest in de gevangenis moesten worden opgenomen, waarbij er verscheidene reeds aan berriberri en malaria bleken te lijden. Bij het einde des jaars was echter de toestand weder aanmerkelijk verbeterd. In Menado, waar de berriberri zich in 1898 weder vertoond had (verg. vorig verslag, blz. 79), deed zich in 1899 slechts één geval van die ziekte voor, doch ter hoofdplaats Amboina bleef zij in die mate heerschen dat in het begin des jaars besloten werd om de toen aanwezige 56 lijders naar Soerabaija te evacueeren. Na verloop van enkele maanden konden 27 hunner hersteld worden teruggezonden, terwijl sedert ook te Amboina weinig gevallen meer voorkwamen. De totale sterfte onder de gevangenisbevolking in de buitenbezittingen beliep gedurende 1899, volgens voorloopige opgaven, 942 (hiervan alleen ter Sumatra's Westkust 493), terwijl het cijfer over de jaren 1896, 1897 en 1898, volgens definitieve gegevens, achtereenvolgens bedroeg 1545, 1062 en 815.

De arbeid van de Europeesche gevangenen op de drie hoofdplaatsen van Java en die van de tot dwangarbeid veroordeelde inlandsche vrouwen in de centrale strafinrichting te Samarang wordt berekend, na aftrek van de kosten van deskundig toezicht en van de inkoopprijzen der verwerkte materialen, over 1899 eene besparing boven bestelling of aanmaak bij particulieren te hebben opgeleverd van respectievelijk f 20 976 en f 12 202.

Behalve in de behoefte van Atjeh en Sawah Loento, welke arbeidsvelden eene aanvulling vorderden van respectievelijk 1100 en 2930 tot dwangarbeid veroordeelde mannen, viel in 1899 gedurende korten tijd ook te voorzien in den benoodigden koelietrein (p. m. 800 dwangarbeiders) voor de militaire expeditie naar de V Kotta (Midden-Sumatra), waartoe 312 man aan de sterkte te Sawah Loento moesten worden onttrokken. Van de bovenbedoelde aanvulling van 2930 man werden er 1580 rechtstreeks van Batavia naar Sawah Loento gezonden. De sterkte aan dwangarbeiders in Atjeh, op ult. 1898 bedragen hebbende 1931 man, beliep bij het einde van 1899 1607 man, doch had gemiddeld over het geheele jaar 1695 man bedragen.

Volgens de boekingen bij het departement van justitie beliepen de kosten van het gevangeniswezen, ongerekend hetgeen voor gebouwen werd uitgegeven, over het laatst bekende jaar (1898) f 1 982 626 (tegen f 2 117 214 over 1897), waarvan wegens traktementen en toelagen aan ambtelijk personeel bij de gevangenissen en kettingkwartieren f 207 109 (in 1897 f 208 358) en wegens bezoldiging van mandoors, belast met het toezicht over de veroordeelden tot dwangarbeid of tenarbeidstelling aan de publieke werken, f 115 090 (in 1897 f 122 441).

Voor de Europeesche gevangenen te Batavia en te Samarang werd, bij eene gemiddelde dagelijksche sterkte van 78 man in 1898 en van 86 in 1899, uitgegeven (daaronder ook de kosten van onderhoud der gebouwen) in eerstgemeld jaar f 53 857 en in 1899 f 56 550, dat is gemiddeld f 1,96 en f 1,80 per hoofd en per dag.

§ 6. *Militair recht en militaire rechtspraak.*

Bij Kon. besluit dd. 13 Juni 1900 n°. 47 is art. 1 van dat dd. 25 Mei 1886 n°. 51 (St. n°. 147), als regel voorschrijvende dat Europeesche militairen en andere niet tusschen de keerkringen geboren en opgevoede aan het Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te lande onderworpen personen, die door den Indischen militairen rechter hetzij tot tuchthuisstraf, hetzij tot militaire gevangenisstraf van vijf jaren of langer zijn veroordeeld, tot het ondergaan van hunne straf naar Nederland worden opgezonden, in dien zin aangevuld, dat deze regel voortaan niet geldt ten aanzien van die tot militaire gevangenisstraf van vijf jaren of langer veroordeelden, die, met toepassing van art. 8, al. 4, van St. 1890 n°. 58, niet tevens vervallen zijn verklaard van den militairen stand, en dus, na afloop van hun straftijd, hun militair dienstverband behooren uit te dienen.

§ 7. *Gewestelijke en plaatselijke verordeningen.*

Onder de in 1899 door verschillende hoofden van gewestelijk bestuur vastgestelde gewestelijke en plaatselijke verordeningen waren die, welke betrekking hebben op het bouwen en sloopen vrij talrijk, aangezien voor menig gewest of onderdeel van gewest herziening der omtrent dit onderwerp bestaande politiekeuren noodig bleek naar aanleiding van een arrest in cassatie van het Hooggerechtshof van 9 December 1897 (Zie Indisch Weekblad van het Recht n°. 1799), waarbij aan het destijds voor Samarang geldende rooireglement verbindende kracht was ontzegd, omdat de daarin opgenomen, den eigendom beperkende voorschriften niet naar eisch voldeden aan art. 570 van het Indisch Burgerlijk Wetboek.

Onder de herziene keuren behoort verder een door den resident van Samarang uitgevaardigd nieuw reglement voor dat gewest, houdende verscherpte bepalingen tot wering van de schadelijke gevolgen, welke uit de prostitutie voortvloeien (Jav. Cour. 1899 n°. 82).

Ook werden bij politiekeur nieuwe bepalingen gemaakt omtrent de persoonlijke diensten door vreemde oosterlingen te praesteeren in de residentie Preanger Regentschappen en ter hoofdplaats Benkoelen (Jav. Cour. 1899 nos. 76 en 34).

Op de riviervaart betrekking hebbende keuren werden uitge-

vaardigd door de residenten van Palembang en de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (Jav. Cour. 1899 n°. 100 en nos. 42 en 94).

Van bijzondere strekking waren overigens: de keur op het bezit van onbewerkt djatihout door inlanders en met dezen gelijkgestelden in de residentie Rembang, in het leven geroepen in het belang der opsporing van houtdiefstallen (Jav. Cour. 1899 n°. 97); de keur op het visschen in het meer Sitoe Lengkong, in de afdeeling Galoeh der residentie Cheribon, vastgesteld om de uitroeiing van visch in dat meer tegen te gaan (Jav. Cour. 1899 n°. 103); zoomede, onder de in den aanvang van 1900 tot stand gekomen keuren, een door den resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo uitgevaardigd reglement (Jav. Cour. 1900 n°. 25) op den aankap en het vervoer van nuttige houtwerken in de gouvernementslanden van dat gewest.

§ 8. *Bijzondere rechten.*

Recht van verblijf. In bijlage E is opgenomen een naar de verschillende landaarden gesplitst overzicht der in 1899 en in elk der vier voorafgegane jaren door den Gouverneur-Generaal (of in de bezittingen buiten Java en Madura door de hoogste gewestelijke gezaghebbers) *verleende* en der door die autoriteiten *geweigerde* vergunningen tot vestiging of inwoning in Nederlandsch-Indie, zoomede van de verzoeken om zoodanige vergunningen, welke in elk dier jaren werden *in beraad gehouden* op grond dat de aanvragers — voorshands nog slechts tot voorloopig verblijf gerechtigd krachtens de hun voor een bepaalden en alsnu verlengden termijn uitgereikte toelatingskaarten — nog niet deden blijken aan de vereischten voor het verkrijgen van het recht van inwoning te voldoen, d. i. genoegzame middelen van bestaan te bezitten of door werkzaamheid te kunnen verkrijgen. Omtrent de verleende en de geweigerde toelatingskaarten zijn opgaven alleen verzameld met betrekking tot de vreemde oosterlingen en wel van 1897 af; verg. bijlage E der twee voorafgegane verslagen en bijlage E hierachter. Diezelfde statistiek vermeldt het aantal vreemde oosterlingen (niet-ingezetenen) die, wegens niet voldoening aan de bepalingen op de toelating en vestiging (meerendeels de zoodanigen aan wie de toelating of vestiging moest geweigerd worden), op aanzegging van het bestuur Indië weer verlieten of, bij niet vrijwillig vertrek, door het openbaar gezag verwijderd werden. Ten opzichte van Europeanen of met dezen gelijkgestelden kwam een en ander in 1899 in het geheel niet voor.

Aan 208 Europeanen en met hen gelijkgestelden, die in Indië aankwamen met het doel om aldaar te reizen [1]), werd in 1899 de daartoe noodige vergunning verleend. In 79 gevallen werd bij de aanvrage geen bepaalde streek aangeduid, terwijl 65 aanvragers reizen beoogden enkel op Java, en 7 hetzij reizen in Palembang met Benkoelen (4), hetzij reizen op Java en Sumatra met of zonder de Molukken (3). In al deze 151 gevallen werden de vergunningen door den Gouverneur-Generaal verleend; de 57 andere aanvragen, als betrekking hebbende op reizen in een bepaald gewest der buitenbezittingen, werden alle verleend door het hoofd van het betrokken gewest, en wel door den resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo 45, door dien der Westerafdeeling van Borneo 5, door dien van Palembang 3, en de vier overige door de residenten van Benkoelen, Lampongsche Districten, Riouw en onderhoorigheden en Banka. Voor reizen buiten het rechtstreeks bestuurde gouvernementsgebied werd in de vergunningen steeds het voorbehoud opgenomen, dat de houders zich derwaarts niet mochten begeven dan na overleg met en toestemming van de betrokken Europeesche autoriteit.

In het belang van eene betere contrôle op in de residentie Bali en Lombok reizende oostersche en inlandsche vreemdelingen werden in Mei 1900 (St. n. 145) de bepalingen omtrent het in dat gewest werkende passenstelsel voor inlanders en met hen gelijkgestelden gewijzigd.

Sedert de afsluiting van de gelijksoortige opgaven in 't vorig verslag (ult. Mei 1899) tot ult. Mei 1900 werd de bij art. 47 van het Regeeringsreglement bedoelde politieke maatregel van verwijdering toegepast ten aanzien van 4 Atjehers, van 1 inlander uit de afdeeling Toba en Silindong (gouv. Sumatra's Westkust), en van 5 inlanders uit de afdeeling Kendangan (res. Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), over welke voor de openbare rust en orde in het gewest hunner inwoning gevaarlijke personen reeds gehandeld is in hoofdstuk C (blz. 6, 11, 12, 19, 28 en 34).

Ten opzichte van een 10-tal in vroeger jaren geretegeerden werden gedurende 1899 nadere beschikkingen genomen. Een viertal kregen vergunning om naar hun geboortegrond terug te keeren, namelijk een sedert 't laatst van 1888 op Billiton geïnterneerd geweest gewezen hoofd van West-Ceram, zoomede 3 in 1897 uit Atjeh verwijderde inlanders, onder wie de in de noot op blz. 8 van 't verslag van 1898 bedoelde dochter van wijlen den gewezen eersten rijksbestierder van het voormalige Atjehsche rijk Habieb Abdul Rachman. De 6 andere ballingen werden overgebracht naar eene voor hen, ter wille van hun onderhoud of om andere redenen, beter passende verblijfplaats. Dit was het geval: met 2 Atjehers, in 1897 naar Groot-Sangi geretegeerd, waarvoor nu de hoofdplaats Menado in de plaats kwam, — met den gewezen kapitan Saraka van de Solor-eilanden, die in 1889 te Pekalongan, doch nu te Padang geïnterneerd werd, — en verder met 3 in 1892 (verg. het verslag van dat jaar, blz. 19) naar Bandong op Java geretegeerde aanzienlijke inlanders uit het gouvernement Celebes en onderhoorigheden — de gewezen regent van Labakang, zijn broeder [2]) en zijn zoon — aan wie in October 1899 de hoofdplaats van genoemd gewest nader als verblijfplaats werd aangewezen, en zulks met de bedoeling om het van hunne houding en die der bevolking te doen afhangen of zij later naar Labakang zullen mogen terugkeeren.

Drukpers. In 1899 werden 8 drukpersdelicten berecht, waaronder de blijkens het vorig verslag op ult. 1898 aanhangig gebleven klacht. Al deze vervolgingen (4 te Batavia, 2 te Samarang en 2 te Soerabaija) betroffen aanklachten wegens laster, dan wel wegens hoon, gepleegd door middel van een verspreid of een verkocht en verspreid drukwerk. In de reeds van 1898 af aanhangige zaak werd de beklaagde vrijgesproken, terwijl de overige gevallen alle tot veroordeeling van de delinquenten leidden. Bij het einde van 1899 waren nog 5 drukpersvervolgingen (3 te Samarang en 2 te Soerabaija) aanhangig.

Slavernij en pandelingschap. In de afdeeling Padang Lawas der residentie Tapanoli (gouv. Sumatra's Westkust) en in de Tobasche landschappen der afdeeling Toba en Silindong van hetzelfde gewest bleef de daling van het aantal geregistreerde slaven ook in 1899 aanhouden. In Padang Lawas verminderde het van 793 tot 761 en in Toba van 217 (128 volwassenen en 89 kinderen) tot 192 (119 volwassenen en 73 kinderen).

Met betrekking tot de slavernij in de zelfbesturende landschappen der residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo wordt bericht, dat, niettegenstaande de termijn, waarbinnen de slaven in de Berouwsche landschappen Goenoeng Taboer en Sambalioeng nog konden worden geregistreerd, was verlengd (verg. vorig verslag, blz. 81), het aantal ingeschreven slaven gering bleef (naar thans wordt gemeld, waren op ult. 1899 in genoemde landschappen slechts respectievelijk 84 en 60 geregistreerde slaven, terwijl het aantal ongeregistreerden in beide landschappen te zamen op ongeveer 100 werd geschat). Aangezien de inlandsche grooten door het verlies van hunne slaven in hunne levensomstandigheden ten zeerste zullen worden getroffen, werd billijkheidshalve de termijn, waarbinnen nog slaven konden worden ingeschreven, voor beide landschappen opnieuw verlengd, en wel tot medio Maart 1901. In Boeloengan, waar op ult. 1899 nog 798 onvrijen waren ingeschreven, tegen 807 bij het einde van 1898, trad in September 1899 eene met het zelfbestuur van dat landschap getroffen regeling in werking betreffende de conversie in pandelingen van de in het land geboren nakomelingen van slaven, de zoogenaamde „anak mas", waarbij de termijn voor de inschrijving werd bepaald op uiterlijk één jaar. Tot bij het einde van 1899 had zich intusschen nog geen enkele „anak mas" doen inschrijven.

Met toepassing van het in 1895 aangenomen beginsel (zie het verslag van dat jaar, blz. 72) werd gedurende 1899 aan 36 uit de zelfbesturende rijken in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden naar het gouvernementsgebied gevluchte slaven (25 mannen, 4 vrouwen en 7 kinderen) het noodige losgeld uit

[1]) Hoeveel Nederlanders zich onder het opgegeven aantal bevonden, is uit de hier te lande voorhanden opgaven niet met zekerheid na te gaan.

[2]) De maatregel van 1892 was nog op een anderen broeder van bedoelden regent toegepast, doch deze was tijdens zijne ballingschap te Bandong overleden (October 1897).

's lands kas voorgeschoten, waardoor zij zich in staat zagen gesteld om hunne vrijheid te verkrijgen.

In de residentie Timor en onderhoorigheden werd door den posthouder van Zuid-Flores een geval van slavenhandel aan het licht gebracht. De slaven werden in vrijheid gesteld en de schuldige door het inlandsch bestuur gestraft.

Het op blz. 81 van het vorig verslag bedoelde rapport van den resident van Bali en Lombok omtrent het onderzoek naar het aantal slaven, lijfeigenen en pandelingen op Lombok en hun feitelijken toestand werd in het voorjaar van 1899 te Batavia ontvangen, doch was op het tijdstip van afsluiting aldaar van de mededeelingen voor dit hoofdstuk nog bij de Indische Regeering in behandeling.

Overtreding van de sinds 1872 (St. n°. 114) voor alle onder ons rechtstreeksch bestuur staande streken geldende verbodsbepalingen tegen het nemen van pandelingen tot zekerheid van schuld werd in 1899 nergens geconstateerd.

§ 9. *Personen en instellingen met het rechtswezen in verband.*

Practizijns en notarissen. Rechtsgeleerde practizijns werden in 1899 aangesteld bij het Hooggerechtshof van Nederlandsch-Indië en bij de raden van justitie te Samarang, Soerabaija en Makasser, en wel respectievelijk ten getale van 1, 2, 4 en 1. De aanstelling van één der practizijns te Soerabaija ging gepaard met diens ontslag als advocaat en procureur bij den raad van justitie te Samarang.

In December 1899 (St. n°. 304) is in beginsel besloten om te Djombang (residentie Soerabaija) het notariaat af te scheiden van het ambt van assistent-resident en een afzonderlijken notaris aan te stellen. Daartoe zal echter eerst worden overgegaan als de tegenwoordige notaris te Modjokerto, tot wiens venduressort Djombang behoort, in zijne functiën vervangen wordt, opdat den notaris te Djombang dan tevens het vendumeesterschap kunne worden opgedragen, zonder welke cumulatie de betrekking niet genoeg oplevert.

Gedurende 1899 werden 2 candidaat-notarissen tot notaris benoemd, en onderwierpen zich 7 adspiranten aan één of meer gedeelten van het notarisexamen, van wie er 2 slaagden voor het eerste en 1 voor het derde gedeelte. Voor verdere bijzonderheden zij verwezen naar het in de Jav. Courant van 31 October 1899 opgenomen verslag der examencommissie.

Ambtenaren voor Chineesche zaken, tolken en translateurs. Door het aan een der ambtenaren voor Chineesche zaken verleend buitenlandsch verlof en de overplaatsingen die er het gevolg van waren was het mogelijk het in den aanvang van 1898 tijdelijk boven de formatie ingesteld ressort, omvattende de residentiën Rembang en Kediri met standplaats te Rembang (zie het verslag van 1898, blz. 54), op te heffen en de genoemde residentiën respectievelijk weder toe te voegen aan de ressorten van de ambtenaren voor Chineesche zaken te Samarang en Soerabaija.

Wees- en boedelkamers. Tot de in 't vorig verslag (blz. 82) bedoelde uitbreiding van het definitief personeel der weeskamer te Batavia, als tevens belast met de functiën van het college van boedelmeesteren aldaar, hadden betrekking de beschikkingen in St. 1899 nos. 209 en 293, bij de eerste van welke tevens de ook voor de vier andere wees- en boedelkamers te doene uitgaven, zoowel voor die colleges zelven als voor hunne agentschappen, opnieuw werden geregeld. Laatstbedoelde regeling werd, wat de ressorten en bezoldigingen van de agenten der wees- en boedelkamer te Batavia betreft, sedert nog gewijzigd bij St. 1899 n°. 310, terwijl de formatie der wees- en boedelkamer te Soerabaija, gerekend van 1 September 1899 af, tijdelijk werd uitgebreid met een Europeesch lid (St. 1899 n°. 240).

Voor elke der vijf lichamen afzonderlijk is in bijlage E opgenomen een overzicht, aanwijzende den omvang van het beheer, de ontvangsten ter zake van beheerloon en leges, de met de in beheer zijnde kapitalen gekweekte rente, en de, na aftrek van op de uitzettingen geleden verliezen en gevallen kosten, aan de geadministreerden tegoed gedane rente (over 1899 3¾ pct, tegen 4 pct. over 1898).

De laatstelijk in 1897 herziene voorschriften omtrent de belegging van de kapitalen ondergingen in Maart 1900 (St. n°. 96) eenige nadere wijziging voor zooveel betreft de beleeningen op vastigheden.

G. Algemeene Rekenkamer en Comptabiliteit.

§ 1. *Algemeene Rekenkamer.*

Bij de Kon. besluiten dd. 9 Februari 1900 nos. 59 en 60 werden de heeren H. van Alphen en J. C. de Bruyn, respectievelijk voorzitter en lid der Algemeene Rekenkamer in Nederlandsch-Indië, op hun verzoek, eervol uit 's lands dienst ontslagen, terwijl bij de Kon. besluiten dd. 6 Maart 1900 nos. 21 en 22 in de aldus ontstane vacatures werd voorzien door de benoeming tot voorzitter van het oudste lid in benoeming, den heer H. K. J. van den Bussche, en tot lid, van jhr. W. H. de Kock, tot dusver tijdelijk lid, laatstelijk in verband met het op 5 Mei 1899 ingegaan éénjarig buitenlandsch verlof van het lid, den heer L. A. Martens. De door de benoeming van het lid van den Bussche tot voorzitter ontstane vacature werd aangevuld door de benoeming tot lid (Kon. besluit dd. 27 April 1900 n°. 13) van den heer W. A. P. F. L. Storm van 's Gravesande, tot hiertoe secretaris van het college.

Naar aanleiding van het achtereenvolgens aan twee leden, de heeren J. Jonker en jhr. de Kock, verleend buitenlandsch verlof werden bij gouv. besluiten dd. 2 Juni en 5 Juli 1900 nos. 9 en 1*a*, nadat intusschen in Mei jl. het van verlof teruggekeerde lid, de heer Martens, weder had zitting genomen, tot tijdelijke leden benoemd de heeren F. Rinses, majoor-intendant bij de militaire administratie, en F. Fokkens, waarnemend resident van Tagal, welke benoemingen bekrachtigd werden bij de Kon. besluiten dd. 17 Juli en 14 Augustus 1900 nos. 23 en 28.

De, door de overbrenging van het departement van oorlog bij de Algemeene Rekenkamer van de verificatie van enkele categorieën van militaire verantwoordingstukken, noodig geworden uitbreiding van het bureaupersoneel van het college (zie vorig verslag, blz. 82) kreeg, nadat de daarvoor vereischte fondsen bij de begrooting van 1900 waren toegestaan, een definitief karakter (St. 1900 n°. 30).

Gedurende 1899 bracht de Rekenkamer 601 adviezen aan de Indische Regeering uit (59 meer dan in 1898), waarvan 404 ingevolge ontvangen opdrachten; de overige, ten getale van 197, hadden betrekking op aangelegenheden, welke door tusschenkomst van het college door verschillende autoriteiten aan de overweging der Indische Regeering werden onderworpen. In 1898 beliep het aantal adviezen der eerste rubriek 345 en der tweede 197.

Het aantal der gedurende 1899 door de Rekenkamer behandelde vorderingen, aan het voorafgaand onderzoek onderworpen, beliep 22 158, en dat der behandelde dadelijke betalingen wegens leverantiën en verrichtingen 9197, welke getallen over 1898 bedroegen 19 720 en 15 579. Van de bedoelde vorderingen werden er 1342 met aanmerkingen teruggezonden (in 1898 983), terwijl van de dadelijke betalingen er slechts 5 aanleiding tot aanmerkingen gaven (in 1898 29).

De begrootingsrekening over 1897 werd door de Rekenkamer in December 1899 aan de Indische Regeering ingediend, terwijl het college, onder dagteekening van 31 Maart 1900, zijn jaarverslag over 1899 uitbracht. Dat over 1898 is bij brief van den Minister van Koloniën dd. 20 October 1899 (Zitting 1899-1900-100) aan de Staten-Generaal medegedeeld, tegelijk met het door de Algemeene Rekenkamer hier te lande, met betrekking tot de in Nederland gevoerde geldelijke administratie van Nederlandsch-Indië over 1898, uitgebrachte verslag.

§ 2. *Comptabiliteit.*

Onder dagteekening van 30 April jl. is bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal eene wettelijke voorziening aanhangig gemaakt ten aanzien van de financieele betrekkingen tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië. Het ontwerp (Zitting 1899-1900-177) strekt om uit de Indische comptabiliteitswet (St. 1864 n°. 106) te doen vervallen de bij hare herziening in 1895 (St. nos. 191 en 225) ongewijzigd gebleven artt. 4 en 28, dientengevolge die wet geenerlei bepaling meer te doen inhouden, handelende over bijdragen van Indië tot dekking van 's Rijks uitgaven.

Met betrekking tot de Indische geldmiddelen vindt men bij dit verslag gevoegd drie graphische overzichten, het eene, meer van algemeenen aard, loopende over het tijdvak 1867 t/m 1899, d. i. van de inwerkingtreding van de Indische comptabiliteitswet af, en de beide andere, bevattende eene splitsing van de ontvangsten en de uitgaven naar eenige der voornaamste hoofdbestanddeelen, loopende over het 25-jarig tijdvak 1875-1899.

H. Algemeen burgerlijk beheer.

De directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid, de heer hr. O. van der Wijck, en de directeur van financiën, de heer Ch. R. Bakhuizen van den Brink, vertrokken met buitenlandsch verlof, de eerste in Maart 1900, de ander in Mei daarop. In hunne plaatsen werden respectievelijk benoemd de heeren mr. J. H. Abendanon, raadsheer in het Hooggerechtshof van Nederlandsch-Indië, en H. J. M. Baumann, inspecteur van financiën aldaar. De leiding en het beheer van het departement der burgerlijke openbare werken zijn sedert het laatst van 1899 in handen van een waarnemenden titularis, en zulks tot de in October a. s. te wachten terugkomst van den directeur, den heer J. E. de Meijier, die in November 1899 Indië tijdelijk verliet ter verdere deelneming, hier te lande, aan de werkzaamheden der in 't vorig verslag (blz. 127) bedoelde commissie van advies in zake de geschorste werken in de Solovallei op Java. Bedoelde waarneming werd opgedragen aan den hoofdinspecteur der spoorwegdiensten en van het stoomwezen, chef der afdeeling spoor- en tramwegen en stoomwezen van genoemd departement, den heer Th. A. M. Ruijs.

Ook thans weder werden in Indië eenige maatregelen genomen (zie daarover Bijbl. St nos. 5400, 5415 en 5435), strekkende om het hoogste centrale gezag te ontheffen van bemoeienis met detailzaken.

Ten einde gelegenheid te openen om in Nederlandsch-Indië eene decentralisatie in de bestuursinrichting ter hand te nemen, is onlangs de tusschenkomst van den wetgever ingeroepen; zie het wetsontwerp, onder dagteekening van 24 Juli 1900 (Zitting 1899-1900-220) bij de Staten-Generaal aanhangig gemaakt en strekkende tot aanvulling, in verband met voormeld plan, van het Regeeringsreglement voor Nederlandsch-Indië met twee nieuwe artikelen (68*a* en 68*b*).

In het landsarchief (oud-archief) te Weltevreden, met welks ordening en inventariseering, voor zooveel de nog onbeschreven stukken betreft, werd voortgegaan, werd in 1899 opgenomen eene uitgebreide verzameling bescheiden, afkomstig van Samarang en grootendeels dagteekenende uit de eerste helft der 19de eeuw. Van bedoeld oud-archief werd in 1899 weder door ettelijke personen, ook voor wetenschappelijke onderzoekingen, gebruik gemaakt. De tijdelijke maatregel van Juni 1897, krachtens welken de landsarchivaris (mr. J. A. van der Chijs) voor de ordening, enz. van de toen onder zijn beheer gebrachte archieven, afkomstig van de voormalige directiën van cultures, van middelen en domeinen en van producten en civiele magazijnen, zoomede van de vroegere generale directie van financiën, werd bijgestaan eerst door een ambtenaar op wachtgeld, en sedert Maart 1898 door een gegradueerd persoon (dr. F. de Haan), onder genot van dagheld, nam omstreeks medio December 1899 een einde.

Op voorstel van de directie van het Bataviaasch Genootschap van kunsten en wetenschappen is in Januari 1900 dr. de Haan voornoemd, mede onder genot van daggeld, voorloopig voor den tijd van één jaar, door den Gouverneur-Generaal belast met het instellen van een historisch onderzoek naar den oorsprong, de ontwikkeling, de werking en de gevolgen van het stelsel, door de voormalige Oost-Indische Compagnie ten opzichte van de Preanger Regentschappen gevoerd. Van den stand van het onderzoek zal dr. de Haan halfjaarlijks verslag moeten uitbrengen door tusschenkomst van den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid.

In Indië verscheen weder een deel, behandelende het jaar 1672, van de daar in manuscript aanwezige jaargangen van het „Daghregister gehouden in 't casteel Batavia", terwijl hier te lande het licht zag de jaargang 1637 volgens het in de bibliotheek te Karlsruhe berustende origineel (verg. vorig verslag, blz. 83, noot 1).

Te Batavia bleef nog ter perse het 17de of laatste deel (register) van het „Nederlandsch-Indisch Plakaatboek".

J. Departement van binnenlandsch bestuur.

I. Gewestelijk en plaatselijk bestuur; politie.

Het bij de Indische begrooting voor 1899 goedgekeurde, maar in dat jaar nog niet verwezenlijkte plan betreffende wijzigingen in de inrichting van het binnenlandsch bestuur op Java en Madura, met daarmede gepaard gaande lotsverbetering voor onderscheidene categorieën van het tot dien diensttak behoorende Europeesch en inlandsch personeel (welke verbetering zich tevens uitstrekt tot een deel van de Europeesche ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur in de buitenbezittingen), heeft thans, ingevolge de in December 1899 door het Opperbestuur verleende machtiging, in zoover zijn beslag gekregen, dat de beoogde lotsverbetering en de daarmede samenhangende regelingen, zooals hieronder nader zal blijken, zijn ingevoerd in de eerste maanden van 1900. Wat betreft de in het reorganisatieplan begrepen inkrimpingen, voornamelijk van inlandsch personeel, werd namelijk, op voorstel van de Indische Regeering, in verband met de in 't vorig verslag (blz. 83) bedoelde nadere ondervraging van de gewestelijke bestuurders [1]), de Koninklijke machtiging in dien zin verleend, dat de daartoe betrekkelijke onderdeelen van het plan slechts geleidelijk zullen zijn in te voeren, op door den Gouverneur-Generaal vast te stellen wijze.

§ 1. *Europeesch bestuur.*

Voor zooveel de bij gouv. besluit dd. 5 Januari 1900 nº. 8 (St. nº. 3), met ingang van 1 Februari d. a. v., verordende maatregelen tot lotsverbetering van het personeel bij het binnenlandsch bestuur betrekking hebben op de Europeesche ambtenaren van dien diensttak komen zij op het volgende neder.

Op den bij de Indische begrooting voor 1899 voorgedragen voet werden, zoowel voor Java en Madura als voor de buitenbezittingen, de inkomsten geregeld van de assistent-residenten (ook van den assistent-resident, hoofd van gewestelijk bestuur op Billiton), de gewestelijke secretarissen, de controleerende ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur, de ambtenaren ter beschikking voor den administratieven dienst, zoomede van de hoofdcommiezen en commiezen bij de gewestelijke en plaatselijke bureaux, een en ander echter met handhaving van eenige speciale regelingen voor bepaalde standplaatsen, en met bepaling o. a. dat de emolumenten, welke de gewestelijke secretarissen genieten als ambtenaar voor de in- en overschrijving van vaste goederen, voortaan in 's lands kas worden gestort, waartegenover aan de secretarissen, die niet zijn assistent-resident (zie lager), eene vergoeding is toegelegd in den vorm van huishuurindemniteit, ofschoon aan het gewestelijk secretariaat tot dusver geen aanspraak op vrije woning was verbonden.

Voorts werd bepaald dat de benoemingen van hoofdcommiezen en commiezen, als vorenbedoeld, bij voorkeur geschieden uit het bij de gewestelijke en plaatselijke bureaux werkzame personeel, en werden, met betrekking tot de regeling van de positie der commiezen, wier verdeeling in rangen werd afgeschaft, nog afzonderlijke overgangsbepalingen vastgesteld. Wat de ambten betreft, aan welke eene opklimmende bezoldiging is verbonden, werd voorgeschreven, dat de toekenning van de periodieke verhoogingen afhankelijk is van eene in te dienen verklaring aangaande den ijver en de plichtsbetrachting van den belanghebbende, en dat de traktementsverhoogingen, toe te kennen aan die ambtenaren, welke aanspraak krijgen op meer dan één verhooging te gelijk, over twee jaren worden verdeeld.

Voor die gewesten van Java, waar geen assistent-resident ter hoofdplaats bescheiden is, die den resident bij ontstentenis kan vervangen, en voor Madura, waar dit eveneens het geval is, werd, met afwijking van het beginsel om de gewestelijke secretarissen te kiezen uit de controleurs of wel uit de commiezen afkomstig van gewestelijke of hoofdbureaux, bepaald dat bedoelde betrekking er voortaan wordt vervuld door een assistent-resident bij het binnenlandsch bestuur op Java en Madura, welke titularissen (die, zoolang zij in de betrekking van secretaris dienen, den titel voeren van assistent-resident-secretaris) dezelfde ambtelijke positie hebben als de overige assistent-residenten, behoudens dat zij als bureau-ambtenaar geen toelage voor reiskosten genieten. Tot de benoeming van de assistent-resident-secretarissen was echter niet aanstonds kunnen worden overgegaan. Ter voorkoming van moeielijkheden, welke intusschen, op de hoofdplaatsen waar een assistent-resident het secretariaat moet vervullen, uit het voorloopig aanhouden op den ouden voet van de in functie zijnde gewestelijke secretarissen zouden kunnen voortspruiten met opzicht tot het opmaken van akten van in- en overschrijving, hypotheek-akten, enz. werden in Maart jl. de op bedoelde hoofdplaatsen in functie zijnde secretarissen, bij wijze van tijdelijken maatregel, gerekend van 1 Februari 1900, met de waarneming der betrekking van assistent-resident-secre-

[1]) Zie daaromtrent blz. 9—12 van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag van de Eerste Kamer der Staten-Generaal betreffende de Indische begrooting voor 1900 (Zitting 1899—1900, nº. 25a).

taris, belast, in afwachting dat definitief ambtenaren van dezen rang zouden worden benoemd.

Zoowel met betrekking tot het kader voor Java en Madura als tot dat voor de buitenbezittingen werd de bestaande splitsing der controleurs bij het binnenlandsch bestuur in twee klassen afgeschaft, en, zonder vooralsnog in het samengevat cijfer van het aantal der 1ste en der 2de klasse verandering te brengen (verg. de op ult. 1899 gegolden hebbende gewestelijke distributie in tabel I van bijlage H hierachter), hun aantal in totaal bepaald: voor Java en Madura op 115 en voor de bezittingen daarbuiten op 142. Nadat echter bij gouv. besluit dd. 17 Februari 1900 n°. 18 de directeur van binnenlandsch bestuur, bij wijze van tijdelijken maatregel, gemachtigd was om met opzicht tot de plaatsing en verplaatsing van de controleurs en adspirant-controleurs bij den besproken diensttak op Java en Madura, voor zooveel mogelijk en noodig, reeds aanstonds rekening te houden met de wijzigingen, die, bij de aanstaande nieuwe indeeling van gewesten, afdeelingen en contrôle-afdeelingen, in de gewestelijke formatie dier ambtenaren zullen zijn te brengen, werd bij gouv. besluit dd. 16 Juni 1900 n°. 19 (St. n°. 183), in overeenstemming met het reorganisatieplan, het formatiecijfer der controleurs voor Java en Madura van 115 op 121 gebracht en dat der adspirant-controleurs op genoemde eilanden, sedert 1890 (St. n°. 31) bedragende 50, verminderd met 16 en alsnu vastgesteld op 34.[1])

Voor welke doeleinden op ult. 1899 controleurs en adspirant-controleurs in dienst waren *boven de formatie* blijkt uit tabel II van voormelde bijlage H. Eenige in de reeds verloopen maanden van 1900 toegestane tijdelijke vermeerderingen van bedoeld personeel worden vermeld in § 4 hierna.

Met betrekking tot de bevoegdheden der hoofden van gewestelijk bestuur is gewag te maken van eene algemeene voorziening in zake het straffen, tot tegengang van kleine dienstvergrijpen en tekortkomingen, van ondergeschikt inlandsch personeel, door middel van ten bate van 's lands kas op de bezoldiging in te houden geldboeten. Bij gouv. besluit dd. 1 September 1899 (St. n°. 244) is namelijk, voor zoover ter zake niet reeds vroeger partiëele voorzieningen waren getroffen [2]), eens voor al verklaard, dat de bewuste bevoegdheid ook bij de plaatselijke bestuurders berust en dat zij omvat de door de gewestelijke bestuurders, in overeenstemming met den betrokken departementschef, aan te wijzen categorieën van oppassers en van met dezen gelijk te stellen inlandsche landsdienaren.

§ 2. *Inlandsch bestuur.*

Onder de reeds uitgevaardigde maatregelen ter uitvoering, voor zooveel de inlandsche ambtenaren betreft, van het bij de Indische begrooting voor 1899 ontwikkelde reorganisatieplan, welk plan zich aangaande dit personeel beperkt tot de gouvernementslanden van Java en Madura, komen, — nevens de gelijkstelling in bezoldiging van de regenten van Krawang en Banjoewangi met die hunner ambtgenooten elders op Java, — ter vermelding in aanmerking de verhooging der bezoldiging zoowel van de onderdistrictshoofden (met afschaffing van de indertijd ingestelde splitsing van dit ambt in twee klassen), als van de inlandsche schrijvers bij regenten, patih's, districtshoofden, ondercollecteurs, inlandsche officieren van justitie en ook bij de controleurs. Daarnevens strekt het converteeren in vast traktement van de door hen tot dusver als toelage genoten indemniteit wegens het gemis van heerendienstplichtigen ten bate van het geheele korps inlandsche bestuursambtenaren en van een aantal inlandsche ambtenaren die daarbuiten staan (djaksa's, panghoeloe's, enz.), omdat dit verbetering ten gevolge heeft van hunne pensioensvooruitzichten. Al deze regelingen, afgekondigd bij het in de voorgaande paragraaf vermelde gouv. besluit van 5 Januari 1900 (St. n°. 3), zijn in werking getreden met 1 Februari d. a. v. De bij het reorganisatieplan beoogde toevoeging van landswege van gesalarieerde inlandsche schrijvers aan de onderdistrictshoofden, een maatregel waardoor het aantal inlandsche gouvernementsdienaren niet onbelangrijk wordt uitgebreid, werd bevolen bij gouv. besluit dd. 3 Maart 1900 n°. 31 (St. n°. 97).

Een drietal maatregelen, welke inkrimping van personeel zullen ten gevolge hebben, zullen, overeenkomstig de in den aanhef van dit hoofdstuk vermelde Koninklijke machtiging van December 1899, naar gelang van plaatselijke of persoonlijke omstandigheden, geleidelijk worden ingevoerd, hoofdzakelijk om te ontgaan dat een groot aantal inlandsche ambtenaren tegelijk op wachtgeld zouden moeten worden gesteld. Die maatregelen betreffen: 1°. de opdracht van de functiën van wedono ter afdeelingshoofdplaats aan den aldaar gevestigden patih; 2°. de vereeniging van districten en onderdistricten, en 3°. de intrekking van eenige betrekkingen van mantri bij de waterleidingen, vischvijvers en koffiecultuur.

Nadat reeds vroeger (in Mei 1895) door de Indische Regeering als hare zienswijze was te kennen gegeven, dat het niet met eene behoorlijke vervulling van de ambtsplichten der dessahoofden in de gouvernementslanden van Java en Madura was overeen te brengen dat deze laatsten deelnemen aan overeenkomsten voor de bewerking van gronden voor anderen tegen loon of voor het verrichten van arbeid in suikerfabrieken, hetzij die loonarbeid door hen persoonlijk dan wel door de hun toegestane pantjèns geschiedt, werd in September 1899 nader onder de aandacht der betrokken gewestelijke bestuurders gebracht, dat het om dezelfde reden aanbeveling verdient om zooveel mogelijk tegen te gaan dat dessahoofden met cultuur- of nijverheidsondernemingen contracten sluiten, ten doel hebbende het leveren van transportmiddelen of het verrichten van transportdiensten.

Nopens de in 1899 plaats gehad hebbende samenvoeging en splitsing van dessa's op Java en Madura komen opgaven voor in tabel III van de reeds genoemde bijlage H.

In navolging van soortgelijke regelingen al meer en meer elders ingevoerd, met het doel om aan de dessahoofden de storting van de door hen geïnde belastingpenningen te vergemakkelijken, werden in Augustus 1899 (Bijbl. St. n°. 5425) voor eenige kringen van de residentie Soerabaija aan uit anderen hoofde aldaar bescheiden inlandsche ambtenaren tevens de functiën van hulpondercollecteur opgedragen.

De regeling van 1881 (St. n°. 117), houdende aanwijzing welke categorieën van inlandsche hoofden in de onder rechtstreeksch gouvernementsbestuur staande streken der buitenbezittingen worden benoemd en ontslagen door den Gouverneur-Generaal, werd in Januari 1900 (St. n°. 54) aangevuld voor de betrokken gedeelten der residentie Bali en Lombok. Was bij St. 1882 n°. 123 reeds voorloopig beslist dat in de afdeelingen Boeleleng en Djembrana de districtshoofden worden benoemd bij gouvernementsbesluit, thans werd voor de beide afdeelingen, zoomede voor de afdeeling Lombok, bepaald dat er èn de districtshoofden èn de sedahan's agoeng (ondercollecteurs) worden benoemd en ontslagen door den Gouverneur-Generaal, en dat dit mede het geval is met het algemeen hoofd der Baliërs (pepatih) op Lombok. Bij de jongste herziening van de bestuursorganisatie voor het gewest Atjeh en onderhoorigheden (zie § 4 dezer afdeeling) werd het vroeger omtrent dit onderwerp voor Groot-Atjeh bepaalde (verg. o. a. het verslag van 1881, blz. 70) vollediger geregeld, doordien onder de door den Gouverneur-Generaal te benoemen inlandsche hoofden in Groot-Atjeh thans niet enkel de oeleëbalangs, maar ook de sagihoofden zijn genoemd; zie St. 1899 n°. 259, art. 1, § X.

In de zooeven aangehaalde § 4 wordt ook met betrekking tot andere gewesten nog het een en ander nopens maatregelen ten opzichte van inlandsch bestuurspersoneel vermeld.

§ 3. *Bestuur over vreemde oosterlingen.*

In de afdeelingen Buitenzorg en Meester-Cornelis (residentie Batavia) werd de samenstelling van het Chineesch bestuur, door inkrimping, meer in overeenstemming gebracht met het zielental dier vreemde oosterlingen aldaar (St. 1899 n°. 198).

Door de residenten van Bagelen en Madioen werden de verplichtingen van de in die gewesten aangestelde hoofden der Chineezen bij instructie geregeld of opnieuw geregeld (Jav. Cour. dd. 13 Juni 1899 en 18 Mei 1900), terwijl door den resident der

[1]) De formatie der adspirant controleurs in de buitenbezittingen, laatstelijk in September 1899 (zie de aangehaalde bijlage H) bepaald op 26, werd bij gouv. besluit dd. 27 Februari 1900 n°. 17 (St. n°. 94) met één vermeerderd, ten behoeve van de residentie Oostkust van Sumatra, en alzoo gebracht op 27. Wat betreft de behoefte aan controleurs voor de buitenbezittingen werden, kort na de uitvaardiging van het besluit van 5 Januari jl., met betrekking tot twee dier gewesten (Celebes en Menado) nadere voorzieningen getroffen (St. 1900 nos. 68, 69 en 106), welke echter ten slotte in het hiervóór genoemde formatiecijfer van 142 geen verandering brachten, daar tegenover eene uitbreiding met 2 controleurs voor Menado, eene inkrimping tot gelijk getal stond voor Celebes.

[2]) Zie bijv. St. 1879 n°. 225, waarbij de bevoegdheid der gewestelijke bestuurders was geregeld om dergelijk boetestelsel toe te passen op het inlandsch personeel bij het gevangeniswezen. Het toen bepaalde is in Januari 1900 (St n° 24) met de hier vermelde algemeene regeling in overeenstemming gebracht en dientengevolge uitgestrekt tot de hoofden van plaatselijk bestuur.

Preanger Regentschappen en door dien van Benkoelen de bepalingen op het presteeren van gemeentediensten door vreemde oosterlingen werden herzien (Jav. Cour. dd. 22 September en 28 April 1899).

Met het oog op het vrij belangrijk aantal Chineezen, die sedert de vestiging van garnizoen te Tjimahi (Preanger Regentschappen) vergunning hadden gekregen om zich aldaar tot wederopzeggens op te houden, werd het wenschelijk geacht op bedoelde districtshoofdplaats gelegenheid te geven tot blijvende vestiging van Chineezen. Te dien einde werd er in Juli 1899 (St. n°. 213) eene wijk voor Chineezen ingesteld. Ook de sedert jaren bestaande Chineesche nederzettingen te Prigi Radja en Koeala Tjenako in het landschap Indragiri werden alsnog, daar handhaving er van in het belang der verdere ontwikkeling van den handel op die plaatsen wenschelijk bleek, opgenomen onder de plaatsen waar wijken van Chineezen mogen zijn (St. 1899 n°. 187). Ingevolge St. 1900 n°. 1 is ook de afdeelingshoofdplaats Saparoea (residentie Amboina) voor de vestiging van Chineezen opengesteld, en zulks ten einde den aldaar ontluikenden opkoop van uitvoerproducten (ook van de tegenoverliggende zuidkust van Ceram) in de hand te werken, zonder de opkoopers (Chineezen van de hoofdplaats Amboina) te verplichten zich telkens van zeepassen voor het reizen naar en van Saparoea te voorzien. Met betrekking tot de residentie Lampongsche Districten, waar in 1875 wijken voor Chineezen waren ingesteld te Katimbang en te Simpoer, werd in Juni 1899 (St. n°. 188) die regeling ingetrokken, aangezien de toenmalige afdeelingshoofdplaats Katimbang in 1883 door de Krakatau-ramp verwoest is en de kampong Simpoer in 1880 was aangetrokken bij de afdeelingshoofdplaats Tandjong Karang. Vermits eene Chineesche wijk op de voor Katimbang in de plaats gekomen nieuwe afdeelingshoofdplaats Kalianda geen reden van bestaan had, bleef alleen de Chineesche wijk te Simpoer gehandhaafd, thans echter onder de nieuwe benaming Tandjong Karang.

§ 4. *Verdere aanteekeningen betreffende het bestuur en de politie in sommige gewesten.*

Tijdens de afsluiting van dit gedeelte van het verslag was de uitvoering van de voorgenomen samensmelting van eenige gewesten en afdeelingen op Java en van verdere wijzigingen in de administratieve indeeling van Java en Madura, een en ander mede deel uitmakende van het in de §§ 1 en 2 hiervóór bedoelde reorganisatieplan, in Indië nog in behandeling. Intusschen werd voortgegaan om, bij het openvallen van betrekkingen in de in te smelten ressorten, deze niet meer definitief, maar slechts bij waarneming te doen vervullen. De thans te vermelden wijzigingen in de bestuursorganisatie betreffen dan ook hoofdzakelijk eenige gewesten der buitenbezittingen, zooals hieronder nader zal blijken.

Vooraf zij nog het volgende aangestipt omtrent hetgeen tot verbetering of uitbreiding van politiemiddelen op en buiten Java en Madura tot stand kwam.

Met het oog op de toeneming van de Europeesche en Chineesche bevolking ter hoofdplaats Bandong van de residentie Preanger Regentschappen werd aldaar, in den aanvang van 1900 (St. n°. 29), een Europeesch politieopziener in dienst gesteld, aan wien 6 politieoppassers werden toegevoegd. De nog slechts tijdelijk aangestelde Europeesche politieopziener te Buitenzorg en Europeesche schout te Palembang werden, evenals het hun op voorloopigen voet toegevoegde ondergeschikt personeel, definitief in dienst gesteld (St. 1900 nos. 40 en 16). Dit was mede het geval (St. 1900 n°. 39) met den tijdelijk toegestanen Europeeschen schout voor het toezicht op de bij de gouvernements-kolenontginning te Sawah Loento en omstreken (Padangsche Bovenlanden) tewerkgestelden, aan wien nu, in verband met de inmiddels plaats gehad hebbende uitbreiding der werkkrachten bij bedoelde ontginning, werden toegevoegd een onderschout te Doerian, en verder, ter vervanging van de tot dusver in dienst zijnde gewone politieoppassers, een korps gewapende politiedienaren, welks bewapening sedert (St. 1900 n°. 165) op bijzonderen voet geregeld werd. [1])

Voorgoed werd ook bestendigd (St. 1900 nos. 64 en 106) de tot dusver nog als voorloopige maatregel plaats gehad hebbende versterking van de korpsen gewapende politiedienaren in de residentie Oostkust van Sumatra (ten behoeve van de onderafdeeling Medan der afdeeling Deli en van de afdeeling Beneden-Langkat) en in de residentie Menado (ten behoeve van de landschappen in de Tomini-bocht). [2]) Aan den controleur voor de landschappen ter Noordkust van Celebes (residentie Menado), wiens eigenlijk politiepersoneel, evenals bij zijne aanvankelijke plaatsing aldaar (in 1893), slechts uit 2 politieoppassers bestond, werd, bij zijne definitieve indienststelling met 1 Mei jl., in verband met de zich in zijn ressort gevestigd hebbende mijnindustrie, mede de beschikking over zoodanig op militairen voet georganiseerd politiekorps gegeven, bestaande, ongerekend den Europeeschen instructeur, uit 3 gegradueerden en 20 ongegradueerden.

Behoefte aan oogenblikkelijke versterking van de bestaande korpsen gewapende politiedienaren deed zich voor in de gewesten Palembang, Banka, Riouw en onderhoorigheden en Menado, voor zooveel het eerstgenoemde gewest betreft in het landschap Djambi en voorts met het oog op de Chineesche mijnwerkers op Banka en op Singkep en in verband met het van elders afkomstig werkvolk ten dienste van de mijnindustrie in het ressort van den sedert Januari 1898, voorloopig nog op tijdelijken voet (verg. het verslag van 1898, blz. 58), in het district Kwandang (Gorontalo) geplaatsten adspirant-controleur. Om in een en ander te voorzien, werd, vooralsnog bij wijze van voorloopigen maatregel, besloten om voor de bedoelde ressorten tijdelijk boven de formatie in dienst te stellen respectievelijk 24, 48, 22 en 14 gewapende politiedienaren, waaronder, ook eenige gegradueerden (gouv. besluiten dd. 9 Augustus 1899 en 22 Februari, 9 Juni en 13 Mei 1900 nos. 11, 32, 24 en 4).

Ten dienste van de onlangs, mede nog als tijdelijke maatregel, geautoriseerde bestuursvestiging in de streken der Boven-Mahakkam (residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) is mede de oprichting van een korps gewapende politiedienaren gelast, sterk, ongerekend den Europeeschen instructeur, 55 man, waaronder 5 gegradueerden (gouv. besluit dd 13 April 1900 n°. 2).

De nieuwe bestuursorganisatie, in September 1899 (St. n°. 259) voor Atjeh en onderhoorigheden vastgesteld, bracht ook verandering in de samenstelling en bezoldiging van het politiepersoneel in dat gewest, in zoover dat het korps politieoppassers in Groot-Atjeh (uitgenomen Poeloe Wé), zoomede de korpsen gewapende politiedienaren voor onze bestuursposten in de Onderhoorigheden en op Poeloe Wé (welke laatste korpsen thans definitief in de formatie werden opgenomen), tot eene kleinere sterkte werden teruggebracht, met vermindering van de traktementen en met verdeeling van de ongegradueerden in twee, in plaats van in drie klassen.

Bij gouv. besluit dd. 20 December 1899 n°. 29 kwam eene algemeene regeling tot stand betreffende het houden van inspectiën over de korpsen of detachementen gewapende politiedienaren in de verschillende gewesten. Dienovereenkomstig zullen die korpsen, voor zoover zulks door de betrokken gewestelijke bestuurders wordt noodig geoordeeld, ten hoogste eens per jaar worden geïnspecteerd door een subaltern officier van het wapen der infanterie of van den generalen staf, die van zijne bevinding ten opzichte van de geoefendheid en slagvaardigheid van den troep en van den staat van onderhoud der wapening schriftelijk rapport uitbrengt aan het hoofd van het gewest.

Met betrekking tot enkele gewesten is in deze paragraaf ten slotte nog gewag te maken van de volgende min of meer belangrijke maatregelen of beschikkingen.

---

[1]) Voor de korpsen gewapende politiedienaren buiten dat te Sawah Loento is door het bepaalde bij gouv. besluit dd. 5 Augustus 1899 n°. 16 (St. n°. 228), wat betreft hunne wapening (ook die van de onderofficieren-instructeurs) en de hun te verstrekken munitie, eene uniforme regeling verkregen.

Aangezien alleen in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden de politieoppassers of als zoodanig dienstdoende personen (ander politiepersoneel dus dan dat behoorende tot de zooeven bedoelde op militaire leest geschoeide politiekorpsen), voor zooveel zij van vuurwapenen voorzien zijn, nog altijd in het bezit waren van voorlaadgeweren of voorlaadkarabijnen, werd bij gouv. besluit dd. 18 Augustus 1899 n°. 40 ook voor hen de bewapening met het achterlaad (de Beaumont-) geweer voorgeschreven. Bij diezelfde gelegenheid (Bijbl. St. n°. 5427) werd tevens in algemeenen zin geregeld de verstrekking van munitie aan de met het achterlaadgeweer gewapende politieoppassers of als zoodanig dienstdoende personen, ressorteerende onder het departement van binnenlandsch bestuur. Voor de op Lombok in dienst zijnde bereden politieoppassers is bij gouv. besluit dd. 26 April 1900 n°. 7 de bewapening op bijzonderen voet geregeld. Dientengevolge zullen aan hen (evenals ook aan de boodschappers, ter beschikking van den controleur voor de agrarische aangelegenheden aldaar en van den controleur die op Bali o. a. is aangewezen voor zendingen naar de Balische vorstenrijken) revolvers worden verstrekt.

[2]) De na de algemeene opheffing van de vroegere detachementen pradjoerits op Java, in sommige gewesten aldaar georganiseerde korpsen gewapende politiedienaren, welke bij voorkeur uit inlanders uit de Minahassa en uit Amboineezen behooren te worden gerecruteerd, konden ook in 1899 nog niet in gewenschte mate uit die elementen worden samengesteld (verg. vorig verslag, blz. 85).

Bantam. Bij gouv. besluit dd. 22 Juni 1899 n°. 43 (St. n°. 192) werd vereenvoudiging gebracht in de namen der vier regentschappen, waaruit dit gewest bestaat. Voortaan zullen zij alleen aangeduid worden met de namen Serang, Pandeglang, Lebak en Tjaringin.

Batavia. Voor het inlandsch bestuur over het uit 12 sterk bevolkte dessa's of kampongs bestaande gouvernementsdomein Bloeboer (afdeeling Buitenzorg) waren, ingevolge de regeling van 1891 (zie het verslag van dat jaar, blz. 75), onder den demang (districtshoofd) van Buitenzorg, te Buitenzorg bescheiden twee assistent-demangs (onderdistrictshoofden), namelijk één voor het noordelijk onderdistrict Pledang en één voor het zuidelijk onderdistrict Bondongan. Nadat de in 1897 opengevallen betrekking van assistent-demang van Bondongan voorloopig onvervuld gelaten was, is zij in Januari 1900 (St. n°. 40) ingetrokken, met bepaling dat gemeld domein voortaan vormt één onderdistrict met den naam Bloeboer, te besturen door den eenigen thans nog aan den demang te Buitenzorg toegevoegden assistent.

Probolinggo. Bij wijze van tijdelijken maatregel, in afwachting van de ineensmelting van dit gewest bij de residentie Pasoeroean (sedert April jl. is het bestuur over beide gewesten reeds voorloopig in één hand), werd bij gouv. besluit dd. 9 Juni 1900 n°. 2 (Jav. Courant van den 12den dier maand) het aantal contrôle-afdeelingen van 7 tot 5 teruggebracht. In de afdeeling Probolinggo werd namelijk de contrôle-afdeeling Soekapoera ingesmolten bij de contrôle-afdeeling Probolinggo, met toevoeging aan den controleur van Probolinggo van een adspirant-controleur, en in de afdeeling Kraksaän (waar de contrôle-afdeeling Gading onveranderd bleef) werden de contrôle-afdeelingen Kraksaän en Gending vereenigd onder de benaming Kraksaän. Overigens werd gewijzigd de samenstelling van de beide contrôleressorten der afdeeling Loemadjang, in dier voege dat naar de contrôle-afdeeling Klakah (voortaan te heeten Tempeh) overging het district Tempeh, tot dusver deel uitmakende van de contrôle-afdeeling Loemadjang, terwijl omgekeerd tot deze laatste contrôle-afdeeling werd gebracht het district Ranoelemongan, tot dusver behoord hebbende tot de andere contrôle-afdeeling.

Sumatra's Westkust. Over de ontworpen nieuwe organisatie van de Europeesche bestuurskrachten ter Sumatra's Westkust (zie vorig verslag, blz. 83 en 85) is in Juni jl. dezerzijds met de Indische Regeering in nader overleg getreden. [1])

Terwijl bij de in 1881 (St. n°. 72) vastgestelde grensloop tusschen dit gewest en het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden terecht was aangenomen, dat het landschap Silekat tot Troemon en daardoor tot de residentie Tapanoli behoort, was bij de laatstelijk gegolden hebbende administratieve indeeling van laatstgenoemd gouvernement (St. 1884 n°. 205) Silekat genoemd als een vazalstaatje van het onder Atjeh's Westkust ressorteerende landschap Kloeët (Kloewat). Bij de in September 1899 plaats gehad hebbende herziening van de regeling van 1884 (zie hierna) is deze tegenstrijdigheid opgeheven en verklaard dat het oeleëbalangschap Silekat behoort tot het landschap Troemon.

In verband met de opdracht, bij wijze van voorloopigen maatregel, van het toezicht over de aan de residentie Padangsche Bovenlanden grenzende landstreek V Kotta, enz. (zie blz. 27) aan den te Kotta Baroe gevestigden controleur der onderafdeeling Pangkallan Kotta Baroe en XII Kotta Kampar, werd in Februari jl. dien ambtenaar Bangkinang (V Kotta) tot standplaats aangewezen en te Kotta Baroe een hem ondergeschikte adspirant-controleur geplaatst, daartoe tijdelijk boven de formatie in dienst gesteld. Voorshands blijven ter beschikking van bedoelden controleur de 6 politieoppassers, in Juni 1899 (zie vorig verslag, blz. 85) toegestaan tot tijdelijke versterking van de politiemiddelen in zijne onderafdeeling, terwijl hem, mede op tijdelijken voet, in Februari jl. alsnog werden toegevoegd een mantri voor de cultures en een inlandsche schrijver.

Bij de formatie van het inlandsch personeel in de residentie Tapanoli werd alsnog gerekend (St. 1900 n°. 27) op een tolk tevens zendeling, ter beschikking van den controleur te Goenoeng Sitoli (eiland Nias), voor de aanrakingen met de nog niet onder geregeld bestuur gebrachte streken op dat eiland, voor welke functiën tot dusver een aan zijn eigenlijken werkkring onttrokken vaccinateur gebezigd werd.

In de residentie Padangsche Bovenlanden werd de negri Tandjoeng Beroelak afgescheiden van de laras Lima Kaoem en gevoegd bij de laras Soeroeasso, beide in de afdeeling Tanah Datar (gouv. besluit dd. 4 Januari 1900 n°. 10), terwijl in de afdeeling XIII en IX Kotta, met intrekking dientengevolge van de betrekking van larashoofd van Saok Lawas, bedoeld laras verklaard werd eene op zich zelf staande negorij uit te maken, onder een van landswege bezoldigden panghoeloe kapala (St. 1899 n°. 276).

Palembang. Ten einde den controleur der afdeeling Ogan Kommering Ilir en Blidah, wien laatstelijk een ambtenaar voor den burgerlijken dienst tot hulp was toegevoegd, ook na de benoeming van dezen ambtenaar tot adspirant-controleur niet van bijstand ontbloot te laten, werd bij gouv. besluit dd. 19 Juni 1900 n°. 10, boven het viertal in dit gewest bescheiden adspirant-controleurs, nog een vijfde tijdelijk boven de formatie in dienst gesteld. Van de 4 in de formatie begrepen adspirant-controleurs in de residentie Palembang zijn er 3 toegevoegd aan de assistent-residenten van Tebing Tinggi, Lahat en Moeara Doea en was de vierde in de tweede helft van 1899 tijdelijk in de tot het ressort van eerstgemelden assistent-resident behoorende onderafdeeling Redjang en Lebong geplaatst.

Oostkust van Sumatra. De reeds in 1897, bij wijze van tijdelijken maatregel, gemaakte nieuwe indeeling van de afdeeling Deli (zie het verslag van 1898, blz. 57) kwam in Februari 1900 (St. n°. 64) definitief tot stand, terwijl voor een beter overzicht de herhaaldelijk gewijzigde administratieve indeeling van het gewest in haar geheel opnieuw werd vastgesteld. Tevens werden eenige voorzieningen met opzicht tot het personeel getroffen. O. a. werd de in 1887 ingestelde betrekking van assistent-resident ter beschikking van den resident ingetrokken en werd bedoelde ambtenaar, die onder de tijdelijke regeling van 1897 het bestuur over de afdeeling Deli voerde, door een afzonderlijken assistent-resident voor die afdeeling vervangen. Kort daarop (St. 1900 n°. 94) werd nog een adspirant-controleur voor dit gewest toegestaan om te voorzien in de behoefte aan hulp voor de controleurs der afdeelingen Assahan en Batoe Bara, die de bovenstreken van hunne afdeelingen niet zoo vaak konden bereizen als noodig was, omdat zij in de benedenstreken, zoolang er geen ambtenaar was aangewezen te hunner vervanging, kwalijk gemist konden worden. Het ligt in de bedoeling den bewusten adspirant-controleur, die zijne bezigheid meestentijds in Assahan zal moeten vinden, en wien daarom Tandjong Balei tot standplaats zal worden aangewezen, af en toe naar Laboean Roekoe te detacheeren, namelijk wanneer de controleur aldaar voor eenigen tijd naar de bovenstreken van Batoe Bara op reis gaat.

Atjeh en onderhoorigheden. Van de in September 1899 (St. n°. 259) vastgestelde nieuwe bestuursorganisatie van dit gewest is de hoofdstrekking reeds vermeld op blz. 22. Te dezer plaatse zij daaromtrent nog het volgende aangestipt. Door de nieuwe organisatie kwam te vervallen de betrekking van resident voor de Atjehsche zaken en voor de scheepvaartregeling, in welke betrekking, nadat zij in April 1898 was opengevallen, ten deele reeds op andere wijze was voorzien (verg. het verslag van 1898, blz. 56 en 82), en werd het aantal assistent-residenten van 3 tot 2 teruggebracht: één voor de afdeeling „Groot-Atjeh" en één voor de afdeeling „Onderhoorigheden van Atjeh", het hoofd van welke laatste afdeeling nu mede zijne standplaats te Koeta Radja heeft gekregen en dus in den regel in rechtstreeksche aanraking zal zijn met den civielen en militairen gouverneur. (Tot dusver waren voor de Onderhoorigheden twee assistent-residenten in dienst, namelijk te Lho Seumawé voor de toenmalige afdeeling Noord- en Oostkust, en te Poelo Raja voor de toenmalige afdeeling Westkust.) De afdeeling „Groot-Atjeh" is, met inbegrip van de in Pidië gelegen onderafdeeling „VII Moekims", verdeeld in 9 onderafdeelingen, van welke de onderafdeeling „Koeta Radja en Voorwerken" door den assistent-resident der afdeeling, bijgestaan door een controleur, wordt bestuurd, de afdeeling „Gebied buiten de sagi's" een controleur tot bestuurder heeft en de 7 andere onderafdeelingen zijn gesteld onder officieren van de landmacht, met den titel van civiel gezaghebber. Ten opzichte van den civielen gezaghebber der voormelde onder-

[1]) Met betrekking tot de inlandsche rechtsbedeeling ter Sumatra's Westkust is in beginsel tot een maatregel besloten, die o. a. ten doel heeft het prestige der adathoofden te doen rijzen; zie daaromtrent hoofdst. F, § 2.

afdeeling „VII Moekims", die zijne standplaats heeft te Padang Tidji, is echter bepaald dat hij voorshands, — zoolang in het POLÉM's gebied het inlandsche bestuur nog niet afdoende is geregeld, — ondergeschikt blijft aan den assistent-resident der afdeeling „Onderhoorigheden van Atjeh". Deze laatste afdeeling bestaat uit 7 onderafdeelingen, waarvan alleen de reeds in April 1899 ingestelde, met name „Tapa Toean" ter Westkust (verg. vorig verslag, blz. 24), bestuurd wordt door een officier met den titel van civiel gezaghebber. De overige, waaronder ook eene nieuwe onderafdeeling „Bajan" ter Oostkust (verg. blz. 18 hiervóór), staan onder het bestuur van controleurs, van wie er drie, namelijk de controleurs van „Pidië", „Idi" en „Meulaboh" ieder door een adspirant-controleur worden bijgestaan. Instede van 9 controleurs, zooals laatstelijk in het gewest werkzaam waren, vordert dus de nieuwe organisatie 8 controleurs en 3 adspirant-controleurs.

Met de nieuwe indeeling is, wat de afdeeling „Groot-Atjeh" betreft, gepaard gegaan de organisatie van het inlandsch bestuur en de toekenning van traktementen aan de voornaamste hoofden, voor zoover zij blijk geven zich naar onze bevelen te gedragen. Als normaal traktement is aangenomen: voor de sagihoofden f 200 's maands; voor op zich zelf staande oeleëbalangs f 75 's maands; voor de ondergeschikte oeleëbalangs f 50 à f 100 's maands; voor de op zich zelf staande moekimhoofden f 30 à f 75 's maands en voor de ondergeschikte moekimhoofden en enkele voorname kamponghoofden f 25 's maands. Voor zoover de hoofden reeds inkomsten genoten, die hooger waren dan hun uithoofde van de nu aangenomen regeling zouden toekomen, werden hunne traktementen op de nieuwe bedragen bepaald, doch, door toekenning van personeele toelagen, zijn zij in het genot gelaten van de reeds genoten wordende inkomsten. Bij aftreden of overlijden van de titularissen komen echter die toelagen te vervallen. Hierdoor zal gaandeweg het bedrag vrij komen, dat gerekend wordt noodig te zijn om te zijner tijd traktementen toe te kennen aan hoofden die er nu nog niet voor in aanmerking komen.

Billiton. Bij aftreden of overlijden van de twee van landswege bezoldigde hoofden der sekah's in de districten Manggar en Linggang zullen deze, ingevolge het in Februari 1900 (St. nº. 73) bepaalde, door onbezoldigde hoofden worden vervangen, zoodat dan nog alleen de in armoedige omstandigheden verkeerende vier hoofden der voornamelijk op zee levende sekah's, in den vorm van traktement eene maandelijksche tegemoetkoming zullen blijven genieten. Bij de aangehaalde beschikking werd verder bepaald dat ook de landsbezoldiging, uitgetrokken voor twee djoeroe-hoofden op Billiton, slechts bestendigd wordt zoolang de beide titularissen, die feitelijk niet anders zijn dan gewone kamponghoofden, in functie blijven.

Westerafdeeling van Borneo. Bij gouv. besluit dd. 29 Maart 1900 nº. 24 (St. nº. 118) werd de indeeling der afdeelingen Soengei Kakap en Pontianak en Ommelanden gewijzigd in dien zin, dat het district Peniti van eerstgenoemde afdeeling werd afgescheiden en gevoegd bij laatstgenoemde.

Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. Van de maatregelen, voorshands nog tijdelijk, bij gouv. besluit dd. 13 April 1900 nº. 2 getroffen ten behoeve van onze bestuursvestiging in Centraal-Borneo, is reeds gewag gemaakt op blz. 35. Met wijziging van de bestaande indeeling der afdeeling Koetei en de Noordoostkust van Borneo, voor zooveel betreft de tot dusver rechtstreeks onder bestuur van den assistent-resident te Samarinda geplaatste onderafdeeling Koetei aldaar, is dientengevolge eene nieuwe onderafdeeling Boven-Mahakkam in het leven geroepen, onder een boven de formatie in dienst gestelden controleur, wien o. a., insgelijks boven de formatie, een adspirant-controleur is toegevoegd. Ten opzichte van de twee andere onderafdeelingen der besproken afdeeling, met namen Berouw en Boeloengan, werden bij de aangehaalde beschikking de standplaatsen der aan het hoofd daarvan geplaatste controleurs, bij de in 1898 (St. nº. 178) vastgestelde nieuwe indeeling van het gewest minder juist genoemd Goenoeng Taboer en Boeloengan, aangeduid onder de werkelijke benamingen, d. i. Tandjong Redeb en Tandjong Seilor.

Nevens den zooeven bedoelden voor de nieuwe onderafdeeling Boven-Mahakkam bestemden adspirant-controleur (die echter niet aan zijn werkkring aldaar zal kunnen worden onttrokken) is bij gouv. besluit dd. 23 Juni 1900 nº. 7, boven de formatie, den resident nog een ambtenaar van dien rang toegevoegd. Deze maatregel beoogt hoofdzakelijk om, bijaldien — zooals vaak voorkomt — het bestuur in eenige onderafdeeling onvervuld geraakt, bedoelden adspirant-controleur te kunnen belasten met de waarneming.

Celebes en onderhoorigheden. Voor de politieke aanrakingen met de inlandsche zelfbesturen in dit gewest waren laatstelijk (zie de regeling in St. 1897 nº. 44) aangewezen de aan het hoofd van het bureau voor inlandsche zaken te Makasser geplaatste assistent-resident ter beschikking van den gewestelijken gouverneur en een aan dezen assistent-resident [1]) toegevoegde controleur bij het binnenlandsch bestuur. Ten einde meer waarborgen te hebben dat op den duur voor den hierbedoelden werkkring over personen kunne worden beschikt, die zoolang mogelijk daaraan verbonden kunnen blijven, is het wenschelijk geacht voor de toekomstige vervulling van de betrekkingen van reizend ambtenaar in dit gewest, tevens chef van voormeld inlandsch bureau, en van diens plaatsvervanger de stof te zoeken buiten het gewone korps ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur, en wel onder de bij dat bureau opgeleide, in het gewest zelf geboren en opgevoede jongelieden, die, nevens volkomen bekendheid met de Makassaarsche en de Boegineesche taal, de noodige ontwikkeling bezitten, al hebben zij niet aan het groot-ambtenaarsexamen voldaan. In Februari 1900 (St. nº. 68) is dan ook besloten de betrekking van assistent-resident voornoemd en die van den hem toegevoegden controleur in te trekken en daarentegen in dienst te stellen een 1ste- en een 2de-gecommitteerde voor inlandsche zaken in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden, ter beschikking van den gewestelijken bestuurder, echter met bepaling dat de maatregel, voor zoover betreft den assistent-resident en den te zijner vervanging aan te stellen 1ste-gecommitteerde, eerst in werking treedt bij het openvallen van eerstgenoemd ambt. De betrekking van 2de-gecommitteerde is intusschen, met ontheffing van den bovenbedoelden controleur van dien specialen werkkring, aanstonds vervuld, zijnde als zoodanig (in April jl.) aangesteld een indertijd bij het bureau voor inlandsche zaken opgeleide ambtenaar, die sedert 1895 als civiel gezaghebber op Bima was geplaatst.

Nog een controleur bij het binnenlandsch bestuur viel in dit gewest vrij, doordien aan het hoofd der onderafdeeling Bangkala (afdeeling Takalar), in stede van een ambtenaar van dien rang, een posthouder geplaatst werd, welke vereenvoudiging, meer in overeenstemming met de beteekenis dier onderafdeeling als bestuursgebied, gepaard ging met eenige inkrimping van ondergeschikt inlandsch personeel (St. 1900 nº. 69).

Menado. Ingevolge de daartoe in November 1899 door de Indische Regeering verleende machtiging werden de zes inlandsche jongelieden van goeden huize uit de Minahassa, allen gewezen leerlingen van de school voor zonen van inlandsche hoofden te Tondano, die gedurende omstreeks twee jaren, op 's lands kosten, in verschillende gewesten van Java hadden vertoefd om er practische kennis van landbouwzaken op te doen (verg. o. a. vorig verslag, blz. 193), bij hunne terugkomst in de Minahassa tijdelijk toegevoegd aan de Europeesche bestuursambtenaren aldaar, onder genot van eene toelage van f 25 's maands, tot zoolang zij in eenige betrekking zouden kunnen worden aangesteld.

Daar het hoofd van het district Menado, met rang van majoor, ondanks zijn drukkeren werkkring, in bezoldiging ten achter stond bij die van andere 1ste districtshoofden in de Minahassa, werd het bedrag dienovereenkomstig verhoogd, en in verband met het duurdere leven ter hoofdplaats hem tevens eene personeele toelage toegekend (St. 1900 nº. 28).

Toen in de eerste helft van 1899, in het belang van het politietoezicht over het in aantal toegenomen werkvolk bij de in Bwool werkende mijnbouwmaatschappijen, de wenschelijkheid gebleken was om den controleur voor de aanrakingen met het landschap Bwool en met de overige meer westwaarts gelegen onder de residentie Menado ressorteerende rijkjes, welke ambtenaar laatstelijk zijne standplaats had te Kwandang (buiten zijn ressort), voortaan in het landschap Bwool zelf te doen verblijf houden, werd als eene geschikte standplaats aldaar aanbevolen Kwala Besar in de vallei van dien naam, waarheen de controleur zich dan ook met gouvernementsgoedkeuring (zie vorig verslag, blz. 86) verplaatste. Reeds spoedig bleek echter Kwala Besar te veel blootgesteld aan overstroomingen, in verband waarmede bij gouv. besluit

[1]) De titularis kreeg in 1898 den persoonlijken rang van resident.

dd. 7 September 1899 n°. 4 nader als zijne standplaats aangewezen werd Paleleh, op p. m. ½ uur afstands van Kwala Besar.

In Maart 1900 (St. n°. 106) is nu, met ingang van 1 Mei 1900, besloten tot eene blijvende bestuursvestiging zoowel in de bedoelde Noordkust-staatjes als in de mede tot het gewest Menado behoorende landschappen aan de Tomini-bocht (afdeeling Gorontalo), voor de aanrakingen met welke laatste landschappen mede reeds sedert 1893/1894 tijdelijk een controleur in dienst was, wien in Maart 1895 Posso als standplaats aangewezen is, welke standplaats hij voorloopig nog behoudt. Over de politiemiddelen ten dienste van beide controleurs is reeds in den aanvang van deze paragraaf gehandeld. Bij ieder hunner is thans nog een adviesboot der gouvernementsmarine in gebruik. Het ligt echter in de bedoeling den controleur te Paleleh voor zijne dienstreizen een stoomvaartuig te verschaffen.

Aan den sedert Januari 1898, voorshands nog tijdelijk, toegestanen adspirant-controleur voor het district Kwandang (afdeeling Gorontalo) werd, bij gouv. besluit dd. 13 Mei 1900 n°. 4, tegelijk met eene vermeerdering van zijne politiemiddelen (zie blz. 79), in plaats van Kwandang, als standplaats aangewezen Soemalata.

Amboina. In de posthouders-afdeeling Kairatoe (West-Ceram), welker hoofdplaats Hatoesoea, aan de oostzijde der Piroe-baai, door de zeebeving van 30 September 1899 (zie blz. 40) geheel verwoest werd en waar dientengevolge eene nieuwe vestigingsplaats moest gekozen worden, is in Mei 1900 (St. n°. 153) als zoodanig en als standplaats van den posthouder aangewezen de negorij Piroe, in het noordwesten der baai van dien naam.

Ternate en onderhoorigheden. Sedert met 1 Juli 1899 het tot dit gewest behoorende rijk Banggaai in het gouvernementstolgebied is opgenomen, heeft zich de wenschelijkheid doen gevoelen om terug te komen op den maatregel van 1896 (zie het verslag van dat jaar, blz. 79), waarbij den posthouder der afdeeling Banggaai, in plaats van de hoofdplaats Banggaai op het eiland van dien naam, de op den vasten wal van Celebes (in Straat Peling) gelegen negorij Kientoug als standplaats was aangewezen. Laatstgenoemde negorij had namelijk voor het vertier weinig beteekenis, terwijl daarentegen de hoofdplaats Banggaai het centrum van den handel dier streek uitmaakt. Ingevolge gouv. besluit dd. 20 Juni 1900 n°. 5 zal nu voortaan daar ter plaatse de posthouder, tevens fungeerend ontvanger der in- en uitvoerrechten en accijnzen, gevestigd zijn, en derwaarts ook het tolkantoor worden overgebracht.

Over de toevoeging van een boven de formatie in dienst te stellen adspirant-controleur aan ieder der twee controleurs op Nieuw-Guinea zie noot 1 op blz. 41.

Timor en onderhoorigheden. Ten einde op Timor, zoolang omtrent eene nieuwe grensregeling tusschen het Nederlandsche en het Portugeesche gebied aldaar niet beslist is, in de nabijheid van de grens een ambtenaar met den rang van controleur bij de hand te hebben, werd in Maart 1899 door den waarnemenden resident, onder nadere (sedert verleende) goedkeuring van den Gouverneur-Generaal, met het rechtstreeksch bestuur der onderafdeeling Beloe (standplaats Atapoepoe), ter tijdelijke vervanging van den posthouder, een controleur belast (door detacheering aldaar van den als hoofd der betrokken afdeeling Timor te Koepang bescheiden controleur), terwijl als tijdelijke standplaats van den posthouder, om er onder de bevelen van bedoelden controleur werkzaam te zijn, werd gekozen eene meer binnenslands gelegen plaats, met name Nienloeli.

Bali en Lombok. In verband o. a. met de meerdere bemoeienis onzerzijds, die het landschap Gianjar op Bali zal vorderen, nu het tot het Gouvernement in eene nieuwe verhouding is gekomen (zie blz. 47), en waardoor een groot deel van de werkkrachten van den te Boeleleng bescheiden „controleur ter beschikking” zal worden in beslag genomen, deed zich de behoefte gevoelen om in het gewest nog een tweede adspirant-controleur te plaatsen, aanvankelijk om volgens de aanwijzingen van den resident werkzaam te zijn en verder om, zoodra de wenschelijkheid zich daartoe doet gevoelen, met een afzonderlijken werkkring te worden belast. Bij gouv. besluit dd. 1 Juli 1900 n°. 8 is voor dit doel tijdelijk een adspirant-controleur boven de formatie toegestaan.

§ 5. *Gewestelijke communicatie- en politievaartuigen.*

Behalve vaartuigen van de gouvernementsmarine (zie bijlage C) zijn in sommige gewesten, in het belang van den dienst, nog gewestelijke communicatie- en politievaartuigen gestationneerd, deels zeil- of roeivaartuigen (zie Regeeringsalmanak voor 1900, deel I, blz. 133), deels vaartuigen met mechanische beweegkracht. Deze laatsten, alle vermeld sub IV van bijlage H, bleven in 1899 17 bedragen. Wel kwam in April, ter vervanging van het in 1895 afgekeurde stoomjacht *Adrienne*, een nieuw stoomvaartuig (de *Johanna*) in dienst, ten behoeve van den controleur te Menggala (Lampongsche Districten), doch daarentegen ontviel in November wegens afkeuring de *Bintang*, gestationneerd te Moeara Teweh (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) ter beschikking van den assistent-resident der Doesoen-landen. Het aantal der hierbedoelde stoomvaartuigen zou in den loop van 1900 vermeerderd worden met de *Ida* — bestemd voor het kusttoezicht tusschen Oedjoeng Perlak c. q. Idi-rivier (Atjeh's oostkust) en de grens met de residentie Oostkust van Sumatra —, welk te Singapore gebouwd vaartuig in Mei 1900 zou van stapel loopen. De bemanning wordt voorloopig in dienst gesteld, in afwachting dat daarop definitief zal gerekend zijn bij de begrooting. Bij de begrooting voor 1900 zijn overigens reeds fondsen toegestaan voor de aanschaffing en indienststelling van een dergelijk gemeenschapsmiddel voor ieder der controleurs te Sampit (zuidkust van Borneo), te Kotta Baroe (op Poeloe Laut) en te Paleleh (noordkust van Celebes). Daar echter de tegenwoordige resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo het niet onmogelijk acht dat voor de beide eerstbedoelde controleurs met een enkel stoomvaartuig zal kunnen worden volstaan, zijn voorshands slechts maatregelen getroffen voor de aanschaffing van één der beide vaartuigen.

Zooals reeds gezegd is op blz. 35 is onlangs besloten tot de aanschaffing ook van een stoomvaartuig ten behoeve van de bij gouv. besluit dd. 13 April 1900 n°. 2 voorshands als tijdelijke maatregel geautoriseerde bestuursvestiging in de Boven-Mahakkam (Centraal-Borneo).

§ 6. *Bijzondere onderwerpen.*

Plaatselijke belastingen voor plaatselijke belangen. Achtereenvolgens in Augustus en November 1899 hebben de daartoe op elke der drie hoofdplaatsen van Java in commissie gestelde ambtelijke en particuliere personen van advies gediend nopens de hun, in verband met het hierbedoelde onderwerp, ter beantwoording gestelde vragen, in 't vorig verslag vermeld op blz. 87. Bedoelde adviezen worden, in afwachting van eene beslissing op de in het voorgaande hoofdstuk (blz. 76) bedoelde wetsvoordracht, in beraad gehouden.

Emigratie van inboorlingen naar buiten Nederlandsch-Indië. Ter gedeeltelijke voldoening aan de uit de kolonie Suriname voor het verschepingsseizoen van 1899 gedane aanvragen om arbeidskrachten van Java werd door de Factorij der Nederlandsche Handelmaatschappij te Batavia, als agent voor deze emigratie, gedurende dat jaar niet meer dan één transport Javanen naar Paramaribo verscheept, en zulks weder op den voet van het bepaalde bij art. 11 sub *b* der ordonnantie van 16 April 1896 (St. n°. 72), d. i. per Nederlandsch stoomschip via Nederland. Bedoeld transport, bestaande uit 34 mannen en 22 vrouwen (aan wie als engagementspremie was uitgekeerd respectievelijk f 45 en f 40 per hoofd), werd te Samarang aan boord genomen en vertrok van Tandjong Priok (waar 2 der mannelijke emigranten deserteerden) op 24 Augustus 1899.

In de eerste helft van 1900 zijn de ordonnantie van 1896 en de te harer uitvoering strekkende bepalingen (St. 1896 n°. 73) in sommige opzichten gewijzigd, met het doel ook vanwege de Indische Regeering zooveel doenlijk tegemoet te komen aan het streven van het Surinaamsche Bestuur om de kosten van aanvoer der Javaansche immigranten niet meer zoo aanzienlijk te doen verschillen van die, vallende op den aanvoer van werkkrachten uit Britsch-Indië. Ten gevolge van de beschikkingen van den Gouverneur-Generaal dd. 23 April en 5 Juni 1900 nos. 27 en 1 (St. nos. 138, 171 en 172) is namelijk het voorschrift, volgens hetwelk aan den geneesheer-geleider, indien deze de landstaal niet verstaat, een tolk moet worden toegevoegd, in dien zin beperkt, dat, bij vervoer per geregelden Nederlandschen maildienst via Nederland, bedoelde toevoeging alleen dan vereischt wordt wanneer zonder zoodanigen tusschenpersoon elk middel tot onderlinge gedachtenwisseling tusschen den geleider en de emigranten zoude ontbreken, en zijn voorts afgeschaft, als met het oog op het in art. 22 der ordonnantie

reeds vervatte middel van contrôle overbodig te achten, zoowel de bij art. 9, 4de lid, bedoelde registratie door den commissaris voor de emigratie ter plaatse van inscheping (de assistent-residenten voor de politie te Batavia, Samarang en Soerabaija) van de met de aangeworven inlanders gesloten werkcontracten, als van het voor die verrichting ten bate van den betrokken assistent-resident geheven registratierecht van f 1 per aangeworvene, terwijl voorts de bedoelde werkcontracten zijn vrijgesteld van zegelrecht.

Daar wegens het nog voortduren van de belemmering in den aanvoer van koelies uit Britsch-Indië, uithoofde van de daar heerschende pest, de voor het verschepingsseizoen van 1900 uit Suriname ontvangen aanvragen om koelies van Java niet onbelangrijk hooger zijn dan voor 1899, ook met het oog op het tekort in de voldoening aan vroegere aanvragen, laat het zich aanzien dat de transporten van Javanen naar Suriname dit jaar vrij talrijk zullen zijn.

Tot het werven in Nederlandsch-Indië van inlanders voor het verrichten van arbeid in vreemde landen werden in het thans te behandelen tijdvak 1 Juli 1899—30 Juni 1900, met dispensatie van het daartegen bij St. 1887 n°. 8 uitgevaardigd verbod, vier vergunningen verleend (gouv. besluiten van 29 Juli en 12 November 1899 nos. 17 en 4, zoomede van 26 Januari en 18 Mei 1900 nos. 22 en 13), en wel: *a.* aan den radja van Serawak, *b.* aan den gemachtigde te Singapore van de „Pahang Corporation (limited)", *c.* aan den consul-generaal van het Duitsche Rijk voor Nederlandsch-Indië te Batavia, en *d.* aan A. Nash, tot het werven respectievelijk van ten hoogste 50, 50, 100 en 500 inlanders van Java (wat deze laatsten betreft met hunne gezinnen). De met de te werven inlanders individueel te sluiten contracten zouden moeten betreffen het verrichten van arbeid: *a.* op de plantages en aan de wegen van het gouvernement van Serawak, *b.* ten behoeve van de tinwinning in het district Kuantan Pahang (Straits-Settlements), *c.* in Duitsch Nieuw-Guinea, en *d.* op eene suikeronderneming in Perak (Straits-Settlements). In al deze gevallen werd, wat de te sluiten werkovereenkomsten betreft, verbindend verklaard het in 1894 (Bijbl. St. n°. 4964) vastgestelde model (wat de vergunning sub *c* betreft, behoudens de afwijkingen en aanvullingen, vermeld in het verslag van 1895, blz. 98, thans nog vermeerderd — zie de Jav. Courant dd. 2 Februari jl. — met eene nadere aanwijzing op welke Mohammedaansche feestdagen door de geworvenen niet zal behoeven te worden gewerkt) en werd verder bepaald dat de werkovereenkomsten de goedkeuring behoeven van het betrokken hoofd van gewestelijk bestuur, welke goedkeuring niet verleend wordt dan nadat te diens genoegen overtuigend zal zijn gebleken dat de arbeiders met de voorwaarden, waaronder zij zich verbinden, volledig bekend zijn en daarmede genoegen nemen; voorts dat de aan de geworvenen te verleenen voorschotten, dan wel engagementspremiën, hun ten overstaan van het betrokken hoofd van gewestelijk bestuur of van een door dezen aan te wijzen ambtenaar van het binnenlandsch bestuur worden uitbetaald; dat in het werkcontract geen lager loon worde bedongen dan 25 dollar-cent per dag [1]) (wat de vergunning sub *c* betreft, is het als minimum toe te kennen loon per maand bepaald op 27 en 21 M. = f 16,20 en f 12,60, naar gelang de koelie man of vrouw is), en eindelijk schrijven de vergunningsbesluiten nog voor, dat de geworvenen vóór hun vertrek, op de plaats van inscheping, door een in Indië gevestigd geneesheer moeten zijn gekeurd en gezond bevonden, terwijl zij die bij dit onderzoek worden afgekeurd, ten genoegen van het hoofd van plaatselijk bestuur, op kosten van de houders der vergunningen, naar de plaats van herkomst moeten worden teruggevoerd. Bij gelegenheid dat van de sub *c* bedoelde, ten behoeve van het Koloniaal Bestuur van Duitsch Nieuw-Guinea toegestane werving namens den Gouverneur-Generaal aan den betrokken consul-generaal werd kennis gegeven, werd tevens ter sprake gebracht de later misschien wenschelijk te achten zending van een Nederlandsch-Indischen ambtenaar naar die kolonie, om zich op de hoogte te stellen van den toestand der Javaansche koelies aldaar.

Uitzicht dat ook voor arbeid op het eiland Réunion een beperkt aantal inlanders van Java zou mogen worden geworven, was in 1897 (zie het verslag van dat jaar, blz. 97) geopend aan den Franschen Gouverneur dier kolonie, voor het geval namelijk èn de te verkrijgen inlichtingen nopens den gezondheidstoestand aldaar, inzonderheid der van elders aangebrachte koelies, de loonen der vrije arbeiders of daglooners en de prijzen der levensmiddelen geen beletsel zouden blijken op te leveren, èn van Fransche zijde genoegen zou worden genomen met eenige onzerzijds gestelde voorwaarden. Nadat de bedoelde inlichtingen in April jl. waren ontvangen, en bevredigend waren gebleken, heeft de Indische Regeering zich (bij een brief van den 1ste-gouvernements-secretaris dd. 18 April 1900) bereid verklaard de gevraagde vergunning voor ten hoogste 500 arbeiders te verleenen, behoudens dat alsnog aan de Indische Regeering duidelijk blijke dat van Fransche zijde geen bezwaar zal worden gemaakt tegen de zending van een ambtenaar om den toestand der Javaansche emigranten plaatselijk na te gaan wanneer de Gouverneur-Generaal dit noodig mocht achten, en dien ambtenaar eventueel de noodige medewerking verleend zal worden. Onder hetzelfde voorbehoud verklaarde de Indische Regeering zich bereid om vergunning te verleenen tot de aanwerving van 300 Javaansche arbeiders, daaronder begrepen een 165-tal, die nog krachtens vroegere beschikkingen (zie laatstelijk het verslag van 1897, blz. 97) mochten worden aangeworven, bestemd voor de Fransche kolonie Nieuw-Caledonië. [2])

Eene andere aanvraag om dispensatie van het verbod tegen de werving van Nederlandsch-Indische koelies voor het buitenland, in September 1899 door voormelden Duitschen consul-generaal gedaan, betrof de beoogde werving ten behoeve van de „Neu-Guinea Compagnie" van een 60-tal Soendaneesche landbouwersgezinnen (gezeten dessabewoners, dus geen daglooners), met het doel zich van dezen te bedienen tot invoering van den rijstbouw in den Bismarck-archipel. Voor de inwilliging van dit verzoek vond de Indische Regeering echter geen termen (December 1899), daar betwijfeld werd of de aangegeven voorwaarden, onder welke de aanwerving, het vervoer en de tewerkstelling ter plaatse van bestemming zouden geschieden, voor de inlanders op wie men daarbij het oog had, wel aannemelijk waren. In Maart jl. kwam de consul-generaal op het verzoek terug, doch de bij die gelegenheid van het Koloniaal Bestuur van Duitsch Nieuw-Guinea verkregen nadere inlichtingen konden de bezwaren der Indische Regeering tegen het verleenen van de verzochte dispensatie van het verbod in St. 1887 n°. 8 niet opheffen, hetgeen den consul-generaal in Juni jl. werd medegedeeld.

Geldt het zooeven bedoeld verbod van 1887 in het bijzonder de werving van inboorlingen voor het verrichten van *arbeid* buiten Nederlandsch-Indië, in Augustus 1899 (St. n°. 235) is ook strafbaar gesteld het werven, zonder daartoe vooraf verkregen vergunning van den Gouverneur-Generaal, van inlanders om buiten Nederlandsch-Indië aanschouwelijke voorstellingen uit het volksleven te geven. Onder de aan vergunningen van dezen aard te verbinden voorwaarden en bepalingen is in de betrekkelijke ordonnantie uitdrukkelijk genoemd de storting van eene waarborgsom, waarop, ingeval van verzuim van den ondernemer der voorstellingen, de kosten van het verblijf in den vreemde en van de terugzending naar de plaats van aanwerving van de geworvenen verhaald kunnen worden. Toen bij gouv. besluit dd. 20 Februari 1900 n°. 17, met toepassing van de besproken bepalingen, aan den gemachtigde van de te Parijs gevestigde „Société du Tour du monde" werd toegestaan om, voor het doen geven van voorstellingen als de bedoelde op de wereldtentoonstelling te Parijs, ten hoogste 18 inlanders (12 mannen en 6 vrouwen) in Nederlandsch-Indië te werven, werd de voorschreven waarborgsom op f 3600 vastgesteld, te storten vóór de inscheping bij eene, in overleg met het hoofd van het gewest waar de inscheping plaats heeft, te kiezen vertrouwde bankinstelling. In de individueel met de geworvenen te sluiten overeenkomsten zou o. a. te hunnen behoeve moeten worden bedongen: vrije overtocht naar de plaats van bestemming en vrije terugvoer naar de plaats van aanwerving, uiterlijk binnen eene maand na afloop van het voor niet langer dan één jaar, gerekend van den dag van inscheping, aan te gaan contract; — een maandelijksch loon van minstens f 27,50 voor eene vrouw en f 20 voor een man; — vrije voeding, zooveel mogelijk van de soort als waaraan de geworvenen gewend zijn (waartoe

[1]) Daar van de zijde van Serawak de aangegeven loonstandaard der Javaansche emigranten voor dat landschap te hoog werd geacht, heeft radja Brooke van de toegestane werving afgezien.

[2]) Tijdens dit hoofdstuk ter perse was, is gebleken dat zoowel voor Réunion als voor Nieuw-Caledonië de gevraagde vergunningen sedert verleend zijn, en wel bij de gouv. besluiten dd. 14 en 20 Juli jl. nos. 16 en 2, nader vermeld in de Jav. Courant van den 20sten en den 27sten dier maand.

hun o. a. eene voldoende hoeveelheid rijst van de beste soort met daarbij behoorende ingrediënten kosteloos zou moeten worden verstrekt), benevens vrije huisvesting en vrije geneeskundige behandeling; verder een werktijd van ten hoogste 9 uren per dag, daaronder niet begrepen een tusschen de werkuren te verleenen rusttijd van minstens 2 uren, zullende voor elk uur arbeid boven bedoeld maximum een loon moeten worden betaald van ten minste f 0,50, terwijl voorts aan elk der geworvenen één rustdag per week zal moeten worden gegund. Overigens zou in de aan te gane overeenkomsten nog moeten gestipuleerd worden dat de c. q. den geworvenen op te leggen boeten en de inhoudingen op het loon ter zake van eventueel genoten voorschotten in totaal per maand niet meer zullen bedragen dan 30 pct. van het maandelijksch loon, en dat geschillen tusschen de aangeworvenen en de „Société" voornoemd, nopens den inhoud der overeenkomsten en in het bijzonder nopens door of vanwege de directie dier „Société" op het loon der aangeworvenen te doene inhoudingen wegens boeten, enz., zullen worden beslist in overleg met onzen gezant te Parijs

Ten opzichte van het aantal inlanders uit Nederlandsch-Indië, die te Singapore werkovereenkomsten aangingen (ten deele ook voor ondernemingen in onze bezittingen), waren bij de afsluiting van dit hoofdstuk de gewone jaaropgaven van onzen consul-generaal daar ter plaatse over 1899 nog niet bekend. Over 1898 zie de noot op blz. 200 van 't vorig verslag.

Straatverlichting. Door de Nederlandsch-Indische Gasmaatschappij te Rotterdam werden stappen gedaan om de bestaande concessies voor verlichting met gas van de hoofdplaatsen Batavia, Soerabaija en Samarang door nieuwe te vervangen en daaraan eene dergelijke concessie voor de afdeelingshoofdplaats Buitenzorg toe te voegen. Deze aangelegenheid is in Indië nog in behandeling.

Op een verzoek vanwege de Nederlandsch-Indische Electriciteit-Maatschappij te Amsterdam, om in de gelegenheid te worden gesteld eene aanbieding te doen van de voorwaarden, waarop zij bereid zou zijn om, tegen het tijdstip dat het contract met de Nederlandsch-Indische Gasmaatschappij eindigt, eene door de Regeering vast te stellen verlichting te bewerkstelligen van de publieke gebouwen en wegen te Batavia, werd afwijzend beschikt (gouv. besluit dd. 26 Augustus 1899 n°. 10). De Indische Regeering toch achtte het niet wenschelijk zich aan nieuwe concessies, wat de verlichting van openbare wegen en gebouwen betreft, te binden en gaf er de voorkeur aan om eventueel profijt te trekken van de vrije concurrentie, in verband met de voortschrijdende wetenschap op dit gebied.

Automobielen. Ingevolge het bij ordonnantie van 28 November 1899 (St. n°. 301) uitgevaardigd algemeen reglement nopens dit onderwerp en de ter uitvoering van dat reglement vastgestelde voorschriften (St. n°. 302) wordt sedert 1 Januari 1900 het gebruik op de openbare wegen in Nederlandsch-Indië van door mechanische beweegkracht voortbewogen, niet op spoorstaven loopende voertuigen, niet gedoogd dan nadat daartoe eene schriftelijke vergunning is verkregen van het hoofd van het gewest, waarbinnen het voertuig gestationneerd is, welke vergunning, wanneer het gebruik zich ook tot andere gewesten uitstrekt, niet verleend wordt alvorens de instemming der andere betrokken gewestelijke bestuurders verkregen is. Verder bevatten die bepalingen de voorwaarden waarop de vergunningen zijn te verleenen, de verplichtingen — in het belang van de veiligheid, enz. — van de houders der vergunningen en van de bestuurders van het voertuig, zoomede de gevallen waarin eene vergunning kan worden ingetrokken. Aan de hoofden van plaatselijk bestuur is opgedragen om van alle klachten, in verband met het gebruik van eene automobiel bij hen ingekomen, en van alle ongevallen welke dat gebruik binnen hun ressort veroorzaakt, onverwijld kennis te geven aan het hoofd van het gewest dat de vergunning verleend heeft, en dat, daartoe termen vindende, de vergunning in de bij het reglement bepaalde gevallen kan intrekken.

II. Persoonlijke diensten. [1])

§ 1. *Java en Madura.*

Van de afzonderlijke heerendienstregelingen voor de verschillende gewesten of gedeelten van gewesten van Java en Madura kwam, in opvolging van het voorschrift in art. 57, 2de lid, van het Regeeringsreglement, de op 1 Januari 1895 in werking getreden (herziene) regeling voor de residentie Kadoe (St. 1894 n°. 282) in 1900 voor eene tweede vijfjaarlijksche herziening in aanmerking. Voorstellen dienaangaande waren op het tijdstip van afsluiting te Batavia van de mededeelingen voor dit hoofdstuk nog in behandeling.

De overweging van de vraag, in hoever in die gewesten waar het hoofdgeld daartoe nog ruimte laat, diensten of onderdeelen van diensten konden worden afgeschaft, wat sommige betreft door vervanging van de diensten voor het bezetten van wachthuizen door eene zoogenaamde ambulante bewaking, zooals die reeds in Noord-Soerabaija en Rembang bestond (verg. vorig verslag, blz. 89) en sedert 1 Januari en 1 Juli 1899 ook in Cheribon en Japara wordt toegepast, heeft reeds geleid tot de invoering van laatstbedoelden maatregel, respectievelijk met ingang van 1 Januari, 1 April en 1 Mei 1900, in Tagal, Pekalongan en Madioen (zie de ordonnantiën in St. 1899 n°. 295 en 1900 nos. 71 en 128), terwijl in Bantam het excedent-hoofdgeld toeliet om, met ingang van 1 Januari 1900, een onderdeel van een dienst, namelijk het onderhoud van en het doen van gewone herstellingen aan de begrinde groote post- en binnenwegen (hieronder niet begrepen het verzamelen en vervoeren van verhardingsmateriaal) voor het geheele gewest af te schaffen (St. 1899 n°. 305). Voor zooveel noodig zij in herinnering gebracht, dat in enkele gewesten het excedent geheel of gedeeltelijk moest worden bestemd tot verhooging van de fondsen voor aanleg, onderhoud of begieting van wegen of voor het verzamelen van het noodige verhardingsmateriaal. [2])

Door de residenten van Soerabaija, Probolinggo, Bezoeki en Kediri ingediende voorstellen tot gebruik van het gewestelijk excedent in den hoogerbedoelden geest kwamen nog niet tot afdoening, hetgeen eveneens het geval was met die van eerstbedoeld hoofd van gewestelijk bestuur met betrekking tot het denkbeeld tot afschaffing op het eiland Bawean van alle heerendiensten, tegen verhooging van het hoofdgeld (zie vorig verslag, blz. 89), waaromtrent intusschen reeds vernomen is dat de inlandsche bevolking met de eventueele toepassing van een zoodanigen maatregel niet ingenomen zou zijn.

Ten aanzien van de zooëven bedoelde vervanging, in sommige gewesten, van de zoogenaamde heerendienst-wachthuizen (die in den regel alleen des nachts worden bezet) door eene ambulante bewaking met bezoldigde nachtwakers, wordt uit Noord-Soerabaija, waar het stelsel het eerst werd ingevoerd, gemeld dat het aldaar blijft voldoen. Zoowel hier als elders wordt steeds zorg gedragen dat, voor zoover de nachtwakers niet worden gerecruteerd uit ambtelooze personen, de als zoodanig aangestelden hunne oorspronkelijke betrekking neerleggen en dus overdag niet in dienst van den lande werkzaam zijn.

In den loop van 1899 werd in de afdeeling Samarang als proef een aanvang gemaakt met afkoop van alle heerendiensten, op de wijze als waarop zulks, blijkens het verslag van 1898 (blz. 60), in sommige streken van de afdeeling Tjiandjoer (Preanger Regentschappen) was beproefd met gedeeltelijken afkoop. Terwijl de proef in laatstgenoemde afdeeling niet slaagde (verg. vorig verslag, blz 89), voldeed zij daarentegen tot dusver in Samarang. Minder bevredigend waren de uitkomsten van de in Tagal, bij de uitvoering van een gedeelte van het Brebes-hoofdkanaal en van de werken voor de detail-bevloeiing der secundaire vakken, genomen proef, om aan de op eenigszins verren afstand van het werk wonende heerendienstplichtigen gelegenheid te geven om eenige dagen achtereen bij of op het werk te blijven, en hun eene geldelijke vergoeding toe te kennen, wanneer zij de uren, bespaard wordende voor het niet telkens van huis gaan en terug, aan den arbeid besteedden. Een belangrijk aantal van de in de termen vallende heerendienstplichtigen toch maakten van de aangeboden gelegenheid geen gebruik.

Ook in 1899 werd in de gewesten Samarang en Japara, bij de uitvoering van irrigatiewerken, waarbij het om bijzondere redenen noodig was aan de daarbij te werk gestelde heerendienstplichtigen eene tegemoetkoming te verleenen, deze ge-

---

[1]) De uitgave in Indië van het door den Oost Indischen hoofdambtenaar F. Fokkens samengesteld, over de verplichte diensten der inlandsche bevolking op Java en Madura handelend eindresumé (zie de noot op blz. 59 van het verslag van 1898) ondervond tot dusver vertraging, doordien de heer Fokkens door ambtsbezigheden verhinderd was zijne aandacht daaraan te wijden. In Februari jl. was echter aan meergemelden hoofdambtenaar opgedragen om te Batavia in het belang van bedoelde uitgave werkzaam te zijn.

[2]) Zie wat betreft de reeds van 1899 af gegolden hebbende verhoogingen van dien aard, de hierna te vermelden bijlage K.

woonlijk toegekend per dagtaak, terwijl bij enkele werken tevens eene extra-belooning (ad f 0,10) verleend werd voor overwerk van ten minste eene halve dagtaak.

De onderzoekingen naar de werking van de heerendienst- en de dessaregelingen werden in 1899 geregeld voortgezet.

Volgens de gehouden aanteekeningen omtrent de gedurende 1899 in de gouvernementsresidentiën van Java en op Madura door de inlandsche bevolking (buiten die op de particuliere landerijen) in heerendienst gepresteerde dagdiensten zouden gedurende dat jaar voor gewone heerendienstwerken 20 437 800 en (in 11 gewesten) voor aanleg van irrigatiewerken (in Bantam en de Preanger Regentschappen tevens voor wegen) 676 000 dagdiensten zijn verricht, welke totalen over 1898 respectievelijk ten getale van 19 482 700 en 446 700 waren aangeteekend. Buiten de diensten voor aanleg van irrigatiewerken werden in 17 gewesten, of gedeelten van gewesten, 1 374 800 dagdiensten méér, en in 6 andere 419 700 dagdiensten minder gepresteerd dan in 1898, welke verschillen kortelijk zijn toegelicht in noot *e* van bijlage J, bevattende het gewone gespecificeerde overzicht der vorderbare en der gepresteerde dagdiensten van heerendienstplichtigen. Zooals uit genoemde bijlage blijken kan, loopt het maximumaantal dagdiensten, dat volgens de 23 voor verschillende administratieve onderdeelen van Java en Madura geldende heerendienst-ordonnantiën per heerendienstplichtige en per jaar te vorderen is, voor 19 dier onderdeelen (gewesten of gedeelten van gewesten) uiteen tusschen 20 en 24, terwijl het in de 4 andere gewesten of gedeelten van gewesten verschilt tusschen 12 (Bawean en Madura) en 30 (Pasoeroean en Kediri). De gehouden aanteekeningen (die, evenals de heerendienst-ordonnantiën, geen betrekking hebben tot de dessadiensten) [1]) doen zien dat *gemiddeld over alle dessa's* van het gebied, waarvoor elke der ordonnantiën is uitgevaardigd, per heerendienstplichtige gedurende 1899 zouden gevorderd zijn (zelfs wanneer de hiervoor bedoelde 676 000 dagdiensten voor irrigatiewerken, enz., worden medegerekend): in 2 dier kringen niet meer dan 1 à 2 dagdiensten, in 2 slechts 4 à 5, in 4 andere kringen 5 à 6, terwijl dit gemiddelde, voor de 15 overige gewesten of gedeelten van gewesten, bedroeg 6 à 7, 8 à 9, 9 à 10 en 10 à 11, en zulks respectievelijk in 4, 4, 3 en 4 der betrokken kringen.

Ook in 1899 werd, overal waar dit mogelijk bleek, door toepassing van maatregelen van gelijken aard als vroeger, van bestuurswege getracht den heerendienstarbeid der bevolking zooveel doenlijk te verlichten.

Plaatsvervanging en afkoop (zoowel in geld als in producten) van heerendiensten kwamen veelvuldig en onder allerlei vormen voor, voornamelijk bij de wachtdiensten en de diensten ten behoeve van de wegen.

Gevallen van verzwijgen of van onwettige vrijstelling van heerendienstplichtigen werden geconstateerd in 6 gewesten. Onwettige vordering van heerendiensten kwam voor in Pasoeroean, Rembang en Madioen, en gaf in eerstgenoemd gewest aanleiding tot strafrechtelijke vervolging van een dessahoofd. In Bagelen had meermalen ontduiking van heerendienstplichtigheid (en van de betaling van hoofdgeld) plaats, door samenkoppeling van erven of van aandeelen in den bouwgrond, terwijl in Krawang enkele malen bleek dat dessahoofden, die van de bevolking geld hadden ontvangen voor het leveren van het anders door de heerendienstplichtigen te verzamelen grind, hunne verplichtingen niet nakwamen.

Omtrent de werking der regelingen betreffende de pantjèn- en de dessapolitie-diensten zijn in de gewestelijke verslagen slechts weinig bijzonderheden aangetroffen. In de afdeeling Pamalang der residentie Tagal werd, met het doel om de regeling door de bevolking zelve te doen controleeren, het zoogenaamde oerakstelsel (verg. daaromtrent blz. 167 en volg. van het 10de deel van het „Tijdschrift voor het binnenlandsch bestuur") ingevoerd, met welken maatregel de bevolking algemeen ingenomen bleek te zijn. Overigens werden, zoowel in genoemd gewest als in Japara, de dessaregelingen gecontroleerd bij het onderzoek van dessaklachten, bij dessaverkiezingen of bij belastingverificatiën. Op het behoorlijk presteeren van de dessapolitie-diensten (wachten en patrouilles) werd in laatstgenoemd gewest op de afdeelingshoofdplaatsen, — en daarbuiten binnen een rayon van 5 paal van de standplaatsen van wedono's en assistent-wedono's, — door de inlandsche ambtenaren en door de hiervóór bedoelde ambulante nachtwakers toezicht uitgeoefend, waarbij talrijke overtredingen werden geconstateerd. Verder meldt de resident van Japara, dat de gemeentediensten, ook na de in 1893 aangebrachte vermindering (verg. o. a. bijlage O, blz. 15, van het verslag van genoemd jaar), nog zwaar op de bevolking drukken; alleen voor patrouille- en wachtdiensten zijn 20 dagdiensten per „werkbaren" man per jaar noodig. In Kadoe ondergingen de dessapolitie-diensten, ten gevolge van vereeniging van talrijke kleine dessa's, eene belangrijke vermindering. In Probolinggo tracht de bevolking, door voor verschillende diensten vaste personen aan te wijzen, die op vaste dagen uitkomen, mede te werken tot het tegengaan van onnoodigen arbeid. In Krawang en Bezoeki kwam afkoop van gemeentediensten, hetzij door betaling van eene geldsom, hetzij door levering van zekere hoeveelheid padi of djagong, veel voor, terwijl in Bagelen de gemeentediensten gewoonlijk te zamen met de heerendiensten worden afgekocht. Misbruik van pantjèndiensten, door het vorderen van andere diensten dan die voor de huishouding, zoomede het eischen van meer dan het vastgestelde aantal pantjèns, werd geconstateerd in Madioen, ten aanzien van welk gewest ook wordt gemeld dat de gemeentediensten zwaarder zijn dan de heerendiensten.

Nopens de opbrengst over 1899 — en de daaraan gegeven bestemming — van het door de heerendienstplichtige bevolking in de gouvernementsresidentiën van Java (uitgenomen de residentie Batavia en de elders gelegen particuliere landerijen), zoomede in de residentie Madura verschuldigde hoofdgeld, als equivalent voor afgeschafte heerendiensten, zijn de gebruikelijke opgaven verzameld in bijlage K. Daaruit blijkt, dat de aanslag in het hoofdgeld over 1899 bedroeg f 3 261 538, welk bedrag vóór het einde van het jaar, op f 29 na, geheel was aangezuiverd, zoodat, na aftrek van de aan de dessahoofden toekomende 8 pct. collecteloon, zuiver beschikbaar was f 3 000 588. Van dit zuiver bedrag werd uitgegeven (of toegestaan) voor het doen verrichten in vrijen arbeid van de in 1882 en later definitief afgeschafte diensten f 2 539 800, zoodat overbleef f 460 788. Uit laatstbedoelde som, zoomede uit de f 400 000 bij de Indische begrooting voor 1899 (art. 123) beschikbaar gesteld uit de overschotten van het hoofdgeld van vroegere jaren, werd weder, zooals gebruikelijk, in de eerste plaats geput (tot een bedrag van f 79 797) voor het doen verrichten in vrijen arbeid, dáár waar deze diensten nog niet formeel afgeschaft waren, d. i. in de Preanger Regentschappen zoomede in de afdeelingen Bawean (Soerabaija) en Banjoewangi (Bezoeki), van den koeliearbeid aan bruggen en duikers in zoogenaamde heerendienstwegen buiten de hoofdplaatsen van gewesten en afdeelingen, en verder voor het bestrijden van de uitgaven wegens koelieloonen voor werken aan wegen en waterwerken, welker uitvoering telkens bij speciale beschikkingen in daghuur was toegestaan, zoomede van de geldelijke tegemoetkoming in bijzondere omstandigheden verleend aan tewerkgestelde heerendienstplichtigen, welke loonen en tegemoetkomingen eene uitgaaf vorderden van f 263 157. In eenige dessa's van de residentiën Samarang, Pasoeroean, Bagelen en Kadoe werd overgegaan tot eene nadere repartitie van den dessa-aanslag onder de hoofdgeldplichtigen.

§ 2. *Buitenbezittingen.*

Zooals gebruikelijk, zijn de cijfers betreffende het afgeloopen jaar, omtrent het aantal der heerendienstplichtigen in de gewesten der buitenbezittingen waar voorloopige of definitieve heerendienstregelingen werken, en omtrent den aard en den omvang van den door hen gepresteerden arbeid (buiten dien wegens gemeentelijke diensten), opgenomen in bijlage L van dit verslag, uitgezonderd wat betreft de residentiën Tapanoli, Palembang en Bali en Lombok, van waar de opgaven nog niet waren ingekomen. (In de residentiën Riouw en onderhoorigheden, Westerafdeeling van Borneo, Ternate en onderhoorigheden en Timor en onderhoorigheden, zoomede in de afdeeling Banda der residentie Amboina, worden van gouvernementswege heerendiensten slechts dan gevorderd wanneer zulks tot wering van algemeene rampen, of wel tot afwending van algemeen gevaar, tijdelijk noodig mocht zijn.)

Sumatra's Westkust. Voorstellen, waartoe het in den aanvang van 1899 beëindigd onderzoek tot voorbereiding van eene definitieve heerendienstregeling voor dit gewest, ter vervanging van de voorloopige bepalingen in St. 1877 n°. 248 aanleiding heeft gegeven, waren, op het tijdstip van afsluiting te Batavia van de

[1]) Zie daarover enkele partieele mededeelingen in het verdere gedeelte dezer afdeeling. Op het verstrekken van meer gegevens ten deze is bij de Indische Regeering aangedrongen.

mededeelingen voor dit hoofdstuk, in Indië in behandeling.

Gedurende 1899 werden ter zake van de in bijlage L vermelde algemeene diensten in de Padangsche Benedenlanden méér, doch in de Padangsche Bovenlanden minder dagdiensten gepresteerd dan in 1898. Ten aanzien van de bijzondere heerendiensten, aldaar gepresteerd (waaronder de diensten bij inlandsche hoofden en ambtenaren) zijn geen opgaven ingekomen.

Plaatsvervanging, vooral bij wachtdiensten, had als gewoonlijk veel plaats. Zij geschiedde steeds buiten bestuursbemoeienis, behalve in de afdeeling Siboga (Tapanoli), alwaar door het gros der dienstplichtigen ter hoofdplaats, naar eene op algemeen goedvinden berustende, sedert jaren bestaande regeling, een bedrag van f 1,50 per kwartaal en per man voldaan wordt tot het onderhoud van de wegen, het doen van wachtdiensten bij het passarhoofd en het vervoer van de post per prauw.

Benkoelen. Op den voet van de heerendienstregeling voor dit gewest (St. 1896 n°. 262) zouden, volgens de moeielijk te controleeren opgaven der inlandsche hoofden, in 1899 1 029 850 dagdiensten zijn gepresteerd, d. i. 71 250 meer dan in 1898. Deze ruimere dienstprestatie was hoofdzakelijk een gevolg van de zware herstellingen aan de wegen, waaraan door de vele aardstortingen, welke in 1899 plaats hadden, belangrijke schade was toegebracht, terwijl voorts tal van bruggen moesten worden vernieuwd. Toch bleef *over 't geheel* het aantal in heerendienst verrichte dagdiensten nog ruim 34 pct. beneden het vorderbare maximum van 42 per dienstplichtige en per jaar.

De toepassing van de heerendienstregeling leverde slechts in zoover eenige moeielijkheid op, dat, ten gevolge van de groote afstanden waarop de groote wegen van de doesoens verwijderd zijn, ook nu weder voor de meeste doesoens door den resident machtiging moest worden verleend om den als norm voorgeschreven maximum-afstand van 8 palen van het werk te overschrijden. Zoowel om deze als om andere redenen werd dan ook in 1899 hier en daar weder voortgegaan met verlichting van de heerendiensttaak door het toekennen van geldelijke tegemoetkomingen (verg. vorig verslag, blz. 90).

Nalatigheid of verzuim in het vervullen van de heerendiensten bleef veel voorkomen, evenzoo plaatsvervanging, waarvoor ongeveer dezelfde geldelijke vergoeding werd betaald als in 1898.

De aanslag in de ter hoofdplaats geheven wordende belasting, als equivalent voor vrijstelling van het werk aan wegen en bruggen aldaar (St. 1874 n°. 276, juncto 1876 n°. 58), bedroeg in 1899 voor inlanders f 2570, en voor vreemde oosterlingen f 232, van welke sommen geïnd werd respectievelijk f 2058 en f 224. Van den achterstand over vorige jaren, ad f 1513, werd in 1899 f 1131 afbetaald.

Lampongsche Districten. Door de heerendienstplichtige bevolking van dit gewest zouden, volgens de gehouden aanteekeningen, in 1899 725 400 dagdiensten zijn verricht, tegen 637 800 in 1898, welke vermeerdering is toe te schrijven aan het buitengewoon onderhoud dat de groote post- en binnenwegen vorderden.

In de meeste afdeelingen bereikte de in heerendienst gepresteerde arbeid het vorderbare maximum van 30 dagdiensten per dienstplichtige en per jaar (zie St. 1892 n°. 39) bijna ten volle; alleen in de afdeeling Toelang Bawang konden de oproepingen ver daarbeneden blijven.

Plaatsvervanging en afkoop van diensten kwamen voornamelijk voor bij de diensten aan de groote post- en binnenwegen en, doch in mindere mate, bij de — als tot de gemeentelijke diensten behoorende — niet rechtstreeks van bestuurswege geregelde wachtdiensten. Voor de diensten aan de wegen werd f 0,75 à f 1 per dagdienst en voor wachtdiensten f 0,20 à f 0,25 per nacht betaald.

Onwil in het verrichten van heerendiensten kwam niet voor, wel nalatigheid. In de meeste dezer (264) gevallen hadden de heerendienstplichtigen hunne kampongs verlaten zonder vervangers aan te wijzen.

Palembang. Ten aanzien van de in 1899 in de verschillende gouvernementsafdeelingen gepresteerde dagdiensten door de heerendienstplichtigen, ten getale (buiten die ter hoofdplaats) van 152 137, werden geen opgaven ontvangen. Hoewel het aantal vonnissen wegens het niet verrichten van heerendiensten, of wel wegens nalatigheid ten deze, niet gering was te noemen, was toch van eigenlijken onwil geen sprake. Steeds werd er op gelet, dat het zware heerendienstwerk niet samenviel met de cultuurwerkzaamheden.

In de ter hoofdplaats van inlanders en vreemde oosterlingen geheven wordende belasting van f 3 per hoofd, als equivalent voor de vrijstelling van het onderhoud van wegen en bruggen (St. 1877 n°. 198), werden in 1899 14 490 personen aangeslagen. Van het totaal bedrag van den aanslag, ad f 43 470, was bij het einde des jaars betaald f 41 235. Van den achterstand over vorige jaren, op ult. 1898 nog bedragende f 10 205, werd in 1899 f 1943 aangezuiverd en f 3667 afgeschreven.

Banka en onderhoorigheden. Op den voet der in 1896 weder voor een nieuw vijfjarig tijdvak bestendigde regeling in St. 1891 n°. 171 werden in 1899, blijkens de gehouden aanteekeningen, door de heerendienstplichtige bevolking 290 400 dagdiensten gepresteerd, zijnde p. m. 10 000 meer dan in 1898, maar toch, voor alle districten te zamen genomen, 186 000 minder dan gevorderd had kunnen worden, zonder de daarvoor gestelde grens (42 dagdiensten per dienstplichtige en per jaar) te overschrijden.

Billiton. Uitgenomen in het district Manggar, waar het vele werk aan wegen en bruggen het in 1899 bij uitzondering noodig maakte het ingevolge de heerendienst-ordonnantie van 1894 (St. n°. 186) vorderbare maximum van 30 dagdiensten per heerendienstplichtige en per jaar ten volle te doen presteeren, kon in 1899 in drie van de overige vier districten de opkomst, evenals in 1898 algemeen het geval was geweest, beperkt blijven tot *gemiddeld* ten hoogste 4 dagen, terwijl alleen in Boeding de dienstprestatie moest opgevoerd worden tot ruim 7 dagdiensten per heerendienstplichtige.

De regeling van 1894 is in den loop van 1899 (St. n°. 278) herzien; bij de met 1 Januari 1900 in werking getreden nieuwe regeling is het bovenbedoelde maximum van 30 dagdiensten per heerendienstplichtige en per jaar tot 24 teruggebracht. Overigens bepaalt zich de herziening in hoofdzaak tot redactiewijzigingen en aanvullingen van ondergeschikten aard.

Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. Volgens de gehouden aanteekeningen zouden in dit gewest in 1899, op den voet van de op 1 Augustus 1898 in werking getreden heerendienstregeling (St. 1898 n°. 181), van de heerendienstplichtige bevolking gevorderd zijn 1 900 200 dagdiensten, dat is 442 800 meer dan in 1898, toen met 1 457 400 dagdiensten kon worden volstaan. De belangrijke vermeerdering was in hoofdzaak het gevolg van den arbeid, vereischt voor verbetering en zware herstellingen van wegen, zoowel ter hoofdplaats Bandjermasin als in de afdeelingen Amoenthai, Kendangan en Martapoera. Toch bleef in 1899 in de verschillende afdeelingen de dienstprestatie niet onaanzienlijk beneden het vorderbare maximum van 26 dagdiensten per heerendienstplichtige. In de afdeeling Amoenthai beliep ditmaal de opkomst *gemiddeld* bijna 22 dagen, doch in Kendangan en in Martapoera kon respectievelijk met ruim 16 en met bijna 14 dagdiensten gemiddeld per heerendienstplichtige worden volstaan en in de vier andere afdeelingen liep dit gemiddelde tusschen 3 en 11 dagdiensten. In de onderafdeeling Tanah Laut (afdeeling Martapoera), en voornamelijk in het district Satoei, moest, in verband met de ligging der kampongs ten opzichte van de in heerendienst te onderhouden wegen, de bevolking op grooteren dan den zoo min mogelijk te overschrijden maximum-afstand van 8 paal van hare woningen worden tewerkgesteld.

Afkoop en plaatsvervanging hadden veel plaats, vooral bij het doen van wachtdiensten en het verzamelen van verhardingsmateriaal.

De toepassing van de heerendienstregeling leverde geen moeielijkheden op. Nalatigheid of verzuim in het verrichten van heerendiensten kwam echter veel voor.

Ten aanzien van de gemeentediensten wordt gemeld, dat ze matig worden verdeeld en over het algemeen niet bezwarend zijn.

Celebes en onderhoorigheden. De op blz. 91 van het vorig verslag bedoelde voorstellen tot herziening van de heerendienstregeling voor dit gewest hebben sedert geleid tot de vaststelling van de op 1 Maart 1900 in werking getreden regeling, dd. 28 Januari 1900 (St. n°. 55), terwijl nieuwe „voorschriften ter uitvoering" werden gearresteerd bij gouv. besluit van denzelfden datum n°. 21. Het maximum aantal dagdiensten, dat per jaar van een heerendienstplichtige gevorderd mag worden, is verminderd van 42 op 38, terwijl, in het belang van de mijnbouwindustrie in het gewest, de lijst van vrijstellingen eene dergelijke uitbreiding heeft ondergaan als die, welke, om dezelfde reden, is aangebracht in de lager te vermelden nieuwe heerendienstregeling voor de Minahassa. Overigens bepalen zich de veranderingen tot redactie-

wijzigingen en enkele aanvullingen op punten van ondergeschikten aard.

Volgens de gehouden aanteekeningen zouden in 1899 756 500 dagdiensten zijn gepresteerd, tegen 747 700 in 1898. [1]) Over 't geheel komen die totalen neer op *gemiddeld* slechts ruim 8 dagdiensten per heerendienstplichtige, terwijl, wanneer men de opgaven per afdeeling beschouwt, de gemiddelden uiteenliepen: in 1898 tusschen bijna 4 en ruim 10 dagdiensten, en in 1899 tusschen bijna 4 en ruim 14 dagdiensten per heerendienstplichtige. Alleen in de afdeeling Makasser was de dienstprestatie belangrijk grooter dan in 1899 (toen ruim 5, doch in 1899 ruim 14 dagdiensten), waartoe aldaar voornamelijk bijdroeg de invoering van een in het belang der veiligheid noodzakelijk gebleken nachtelijken rondedienst op de eilanden van den Spermunde-archipel, zoomede de omstandigheid dat een in 1898 ontstaan tekort aan verhardingsmateriaal moest worden aangevuld.

De tijdige aanzuivering van de sedert 1891 (St. n°. 111) van de inlandsche bevolking op de hoofdplaats met hare buitenwijken, als equivalent voor vrijstelling van heerendiensten, geheven wordende belasting van f 5 's jaars per hoofd (welke belasting steeds op ult. December van het aanslagjaar moet voldaan zijn) laat bij voortduring te wenschen over. Zoo was van den aanslag over 1897, ad f 17 115, op ult. 1898 nog achterstallig f 7191, en op ult. 1899 nog f 5666, en van dien over 1898, ad f 16 715, op laatstgenoemden datum nog f 5946. De aanslag over 1899 beliep f 15 740. Hoeveel daarvan nog in hetzelfde jaar afbetaald werd, blijkt niet. Alleen is opgegeven dat gedurende 1899, met inbegrip van het aangezuiverde over vorige jaren en van boeten wegens niet tijdige betaling, ontvangen werd f 14 141. Gedurende 1898 werd ter zake van bedoelde belasting over dat en vorige jaren, mede met inbegrip van boeten, geïnd f 14 478.

Menado. Gedurende 1899 zouden in de Minahassa minder dagdiensten van de heerendienstplichtigen zijn gevorderd dan in 1898, in 't geheel thans 384 900, tegen 413 400 in 1898, zijnde *gemiddeld* in 1899 ruim 17 en in 1898 ruim 18 dagdiensten per dienstplichtige, terwijl de dienstprestatie in de gouvernementsdistricten der afdeeling Gorontalo aanzienlijk hooger zou zijn geweest dan het jaar te voren, nl. 207 500 dagdiensten, tegen slechts 63 800 in 1898, overeenkomende met *gemiddeld* respectievelijk bijna 16 dagdiensten per dienstplichtige in 1899, tegen circa 5 in 1898. Men houde echter in 't oog dat, inzonderheid wat Gorontalo betreft, in verband met de geringe ontwikkeling van vele kamponghoofden, de cijfers weinig vertrouwen verdienen. In enkele gevallen werd, met bijzondere machtiging van den resident of den assistent-resident, tot tewerkstelling van heerendienstplichtigen op verderen afstand dan 8 paal overgegaan.

De heerendienstregelingen, krachtens welke het vermeld aantal dagdiensten in 1899 werd gevorderd, waarvan die voor de Minahassa werd afgekondigd in St. 1891 n°. 168 en die voor Gorontalo in St. 1895 n°. 95, zijn sedert, ingevolge het bepaalde bij al. 2 van art. 57 van het Regeeringsreglement, vervangen door de respectievelijk op 1 Januari en 1 Juli 1900 in werking getreden herziene regelingen, uitgevaardigd bij de ordonnantiën van 15 October 1899 (St. n°. 270) en 10 Mei 1900 (St. n°. 152), terwijl nieuwe „voorschriften ter uitvoering" voor de Minahassa werden vastgesteld bij de gouv. besluiten van 15 October 1899 n°. 7 (Bijbl. St. n°. 5434) en 10 Mei 1900 n°. 3. De belangrijkste in beide regelingen — die voor Gorontalo is, behoudens enkele door plaatselijke toestanden vereischte wijzigingen, gelijkluidend met die voor de Minahassa — aangebrachte veranderingen komen op het volgende neer. Het maximum-aantal dagen arbeid per jaar, hetwelk per heerendienstplichtige mag gevorderd worden, is van 36 op 32 verminderd, terwijl de beoordeeling of iemand al of niet als „werkbaar" man kan worden beschouwd, niet meer afhankelijk is gesteld van den leeftijd (als minimum was daarvoor in de vervallen regelingen 18 jaar aangenomen), maar overgelaten is aan het oordeel der plaatselijke ambtenaren. Voorts is, met het oog op de in opkomst zijnde particuliere mijnindustrie in het gewest, de vrijstelling die op erfpachtsgronden gevestigde, bij den erfpachter in dienst zijnde inlanders genieten, ook uitgestrekt tot hen, die gevestigd zijn op gronden, die den particulier, bij wien zij in dienst zijn, in eigendom of met recht van opstal toekomen, terwijl de van buiten aangevoerde inlandsche contract-werklieden, die volgens de oude regeling slechts vrijgesteld waren gedurende den verderen loop van het jaar hunner aankomst, thans van het verrichten van heerendiensten zijn vrijgesteld, voor zoolang de met hen op den voet der ter zake bestaande bepalingen gesloten werkovereenkomsten geldig zijn. Eindelijk is — doch dit geldt uitsluitend de regeling voor de Minahassa — de vrijstelling, welke bij St. 1896 n°. 178 in het leven werd geroepen ten behoeve van inlanders die dienst hebben genomen bij de korpsen gewapende politiedienaren in de afdeelingen Tjaringin en Lebak der residentie Bantam, en na afloop van hunne dienstverbintenis naar de Minahassa terugkeeren, uitgebreid tot alle inlanders, die bij andere korpsen van dien aard buiten de residentie Menado in dienst zijn getreden.

Amboina. Gedurende 1899 werden in dit gewest (buiten de afdeeling Banda, waar in gewone tijden geen heerendiensten gevorderd worden), op den voet der van 1 Juni 1897 af voor een nieuw vijfjarig tijdvak van kracht verklaarde heerendienstregeling in St. 1892 n°. 67, 202 900 dagdiensten gepresteerd (*gemiddeld* bijna 13 per heerendienstplichtige), tegen 146 000 (of *gemiddeld* ruim 9 per heerendienstplichtige) in 1898, welke meerdere dienstprestatie te wijten is aan de omstandigheid dat in de afdeeling Amboina verbetering zoowel van de verbindingswegen tusschen de negorijen en kampongs als van de in die wegen gelegen bruggen zeer noodzakelijk was.

Hetgeen ten aanzien van plaatsvervanging en afkoop van heerendiensten is gemeld, komt in hoofdzaak overeen met het reeds in vorige verslagen medegedeelde.

Wegens nalatigheid in het verrichten van heeren- en gemeentediensten werden respectievelijk 46 en 49 personen gestraft.

Bali en Lombok. Het rapport omtrent den uitslag van de in Januari 1899 beëindigde onderzoekingen ter voorbereiding van eene definitieve heerendienstregeling voor de gouvernementsafdeelingen Boeleleng en Djembrana op Bali, ter vervanging van de voorloopige bepalingen in St. 1883 n°. 38, was, tijdens de afsluiting te Batavia van de mededeelingen voor dit hoofdstuk, nog in bewerking.

III. Landelijke inkomsten.

Landrente op Java en Madura. Het, ingevolge de in 't verslag van 1898 (blz. 63) bedoelde gouv. circulaire van 7 October 1897, ook voor 1899 weder gevolgde stelsel van fixatie der landrente bracht in 19 van de 20 gouvernementsresidentiën van Java en Madura (over de Preanger Regentschappen wordt lager gehandeld) tot een *onzuiveren* aanslag der jaarlijks beplante velden en andere vast aangeslagen gronden (nipahbosschen, boomgaarden en erven) van f 16 624 971, d.i. f 126 924 meer dan voor 1898. De vrijstellingen en afschrijvingen wegens misgewas, wegens het onbeplant blijven van vast aangeslagen velden en wegens andere gewichtige redenen, beliepen in 1899 f 846 599 (f 92 889 meer dan in 1898), terwijl de wisselvallig beplante gronden over 1899 werden aangeslagen voor f 333 296 (f 6790 minder dan voor 1898). Ten gevolge van een en ander was aan landrente over 1899 op Java en Madura, uitgenomen de residentie Preanger Regentschappen, *werkelijk te heffen* f 16 111 668, tegen f 16 159 201 [2]) over 1898. Meer gedetailleerd en overigens voor elk gewest afzonderlijk kunnen de vorenstaande opgaven blijken uit bijlage M. Daar in de Preanger Regentschappen het *werkelijk te heffen* bedrag, van f 1 284 408 in 1898, voor 1899 klom tot f 1 363 694 [3]), was dus voor alle gouvernementsresidentiën gezamenlijk over 1899 te rekenen op f 17 475 362, of f 31 753 meer dan voor 1898 (voor de Preanger Regentschappen alleen f 79 286 *meer*, doch voor de overige gewesten, hoofdzakelijk wegens grootere afschrijving, ter zake van misgewas, f 47 533 *minder* dan in 1898).

[1]) Op blz. 91 van 't vorig verslag is het aantal in 1897 en 1898 gepresteerde dagdiensten te hoog opgegeven, zijnde dit, door eene misstelling, verwisseld met het aantal, dat van het vorderbare maximum ongebruikt was gebleven.

[2]) Volgens bijlage M (kolom 23) van 't vorig verslag zou het cijfer hebben bedragen f 16 160 247. Nader is gemeld dat deze opgaaf met f 1046 is te verminderen, omdat in één district van Bagelen de wisselvallig beplante gronden gebleken waren zooveel te hoog te zijn aangeslagen geweest.

[3]) Na aftrek van f 22 467 wegens vrijstellingen en afschrijvingen. De *onzuivere* aanslag over 1899 beliep namelijk f 1 386 161 (voor de 15 districten waar de algemeene landrente-regeling nog werkt f 105 980 (hieronder f 11 730 ter zake van de wisselvallig bebouwde gronden, voor welker aanslag onder de nieuwe regeling geen plaats is), en voor de 47 districten, welke achtereenvolgens in 1897, 1898 en 1899 onder de werking gebracht zijn van de voor het gewest vastgestelde nieuwe landrente-bepalingen, f 1 280 181; verg. de districtsgewijze opgaven aan het slot van voormelde bijlage M.

Bij het einde van 1899 was in 11 gewesten de landrente ten volle aangezuiverd, terwijl in de 9 overige nog te voldoen bleef f 15 683 (op ult. 1898 in 12 gewesten f 19 837). De achterstand op ult. 1899 was het grootst in Kadoe (f 11 164) en betrof voornamelijk het district Menoreh. Door met de inning belaste personen werd f 2773 verduisterd, d. i. f 1912 minder dan in 1898.

In de Preanger-Regentschappen, welk gewest in 1896 (St. n°. 126 en Bijbl. St. n°. 5192) zijne eigen, districtsgewijze geleidelijk in te voeren landrente-regeling heeft gekregen, werkte in 1898 die regeling in 28 districten (met 771 dessa's), en in 1899 in 47 districten (met 1206 dessa's), zoodat nog 15 districten overblijven, waar, om de in 't vorig verslag (blz. 92) vermelde redenen, de tijd voor hare invoering nog niet gekomen is. In de 19 districten, welke alzoo in 1899 onder de werking van de nieuwe regeling zijn gekomen, gaf de invoering geen aanleiding tot ernstige bezwaren of klachten van de zijde der bevolking, evenmin als in de districten, waar de nieuwe regeling vroeger in werking kwam. Waar hier en daar van de zijde der belastingschuldigen bezwaren werden geopperd, waren deze, in overleg met hen, tijdens de repartitie uit den weg geruimd. De vroeger bestaande, door het landrente-onderzoek aan het licht gekomen zeer ongelijke verdeeling van den belastingdruk — verschillen van 30 en 40 pct. tusschen de aanslagen van in dezelfde oeconomische omstandigheden verkeerende, vaak aan elkaar grenzende dessa's waren zeer gewoon — is door de invoering van de nieuwe regeling reeds voor een groot deel opgeheven. Opheffing van alle ongelijkheid kon evenwel nog niet plaats vinden, in verband met het voorschrift (art. 8 der regeling) dat de op te leggen verhoogingen in den regel niet meer mogen bedragen dan 25 pct. Eerst de vaststelling van den aanslag voor het volgend tienjarig tijdvak zal daartoe de gelegenheid geven. Omtrent de klassificatie van de dessa's naar gèlang van het van de belastbare opbrengst der sawah's als landrente te heffen percentage, zoomede omtrent het aantal klassen van betaling en de daarvoor binnen de grenzen der verordening aangenomen bedragen, naar welke de aanslag van de droge gronden, vischvijvers en nipahbosschen plaats vindt, worden gegevens aangetroffen aan het slot van bijlage M. Het bedrag van den bruto-aanslag, hetwelk vóór de invoering van de nieuwe regeling voor de meerbedoelde 47 districten f 1 117 961 bedroeg, steeg sedert tot f 1 280 021, gevende alzoo eene vermeerdering met f 162 060, welke vermeerdering evenwel niet geheel voor rekening van de nieuwe regeling komt, aangezien ook zonder hare invoering het landrentecijfer zou zijn gestegen ten gevolge van het belastingplichtig worden van nieuwe ontginningen, eene stijging, die, volgens den (waarnemenden) hoofdinspecteur der cultures, voor de bewuste 47 districten, bij benadering, op ongeveer f 12 000 wordt berekend. Dat tot de bewuste verhooging van den aanslag kon worden overgegaan, moet hoofdzakelijk worden toegeschreven aan het feit, dat door de kadastrale opneming werd aangetoond, dat de belastbare gronden eene veel grootere uitgestrektheid hadden dan tot dusver was vermoed. Wat de droge gronden betreft, bedroeg deze meerbevinding zelfs gemiddeld ongeveer 300 pct. Daarbij was in de Preanger Regentschappen, in vergelijking met de overige gewesten waar de landrente werkt, de aanslag steeds bijzonder laag. In 1896 toch, het jaar vóór de eerste (gedeeltelijke) invoering van de nieuwe regeling, bedroeg het gemiddelde aanslagcijfer der vast aangeslagen gronden in bedoelde residentie slechts f 3,19 per bouw, tegen dooreengenomen f 4,49 voor al de overige 19 gewesten gezamenlijk.[1] Wanneer men nu in aanmerking neemt, dat in gemeld jaar de voor de landrenteheffing aangenomen uitgestrektheid der gronden, voor 6 gewesten van Midden-Java geheel, en voor 3 andere gewesten aldaar, zoomede voor Cheribon, gedeeltelijk gegrond was op de metingen der voormalige kadastraal-statistieke opneming (verg. het verslag van 1897, blz. 121, noot 1), terwijl voor de Preanger Regentschappen geen andere gegevens beschikbaar waren dan de schattingen der inlandsche hoofden, dan ligt het voor de hand dat bij berekening van het gemiddelde voor de Preanger Regentschappen naar de werkelijk aanwezig bevonden uitgestrektheid, dus per zoogenaamden „kadastralen" bouw, het verschil nog grooter moet zijn. Nadat de gegevens van het landrente-onderzoek in rekening waren gebracht, bleek dan ook dat in zeer vele dessa's de bestaande aanslag der landrente van sawah's zelfs niet eens bereikte het in de nieuwe regeling gestelde minimum van 8 pct. der belastbare opbrengst, zoodat reeds daarom alleen tot een hoogeren aanslag kon en moest worden overgegaan.

[1]) Deze gemiddelden zijn berekend naar de opgaven, voorkomende in bijlage Q van het verslag van 1897.

Ter voorbereiding van eene eventueele geleidelijke invoering van de Preanger-landrente-regeling ook elders op Java en Madura zijn, na afloop van het werk in de Preanger Regentschappen, in de eerste helft van 1899 de landrente-onderzoekingen, op den grondslag der daar gevolgde werkwijze, ook ter hand genomen in de afdeelingen Madjalengka en Galoeh der residentie Cheribon en in de afdeelingen Kediri, Pasoeroean en Probolinggo der gelijknamige gewesten (verg. tabel IV van de bij dit hoofdstuk behoorende bijlage H). De geleidelijke overbrenging van de opmetingssectiën, en het aanvangen van eene voor het grootste gedeelte van het inlandsch personeel als 't ware nieuwe werkwijze lieten aanvankelijk niet na van schadelijken invloed te zijn op den vluggen gang van het werk in de vier gewesten. Nochtans waren in Cheribon, waar twee opnemingssectiën werkzaam zijn, door de sectie voor de afdeeling Madjalengka de detailmetingen voltooid van de districten Madjalengka en Djatiwangi, en door de sectie voor de afdeeling Galoeh die van het district Tjiamis geheel en van het district Pendjaloe bijna geheel. In de drie andere gewesten, waar reeds in vroegere jaren vanwege het kadaster landrente-metingen waren begonnen (verg. het verslag van 1897, blz. 121, noot 1), waren de opmetingssectiën bezig met het bijmeten op de bestaande kaarten van de grondveranderingen, en zulks ten behoeve van de samenstelling van landrentekaarten volgens de voorschriften in Bijbl. St. n°. 4576. Deze werkzaamheden waren afgeloopen in het district Kediri, in drie districten van Pasoeroean en in twee districten van Probolinggo.

Tot het verzamelen van de verder noodige landrentegegevens (buiten die betrekking hebbende tot de uitgestrektheid der gronden) zijn voorts in genoemde vier gewesten vijf controleurs van het binnenlandsch bestuur werkzaam, onder de leiding van den (waarnemenden) hoofdinspecteur der cultures.

Het verbeteren van de kaarten der voormalige kadastraal-statistieke opneming tot landrentekaarten, als voor de Preanger landrente-regeling gevorderd worden (zie St. 1896 n°. 126, art. 4), is in den aanvang van 1900 reeds voor een deel ter hand genomen, en wel in de gewesten Cheribon, Banjoemas en Madioen. Daartoe zullen eerst de grondveranderingen worden bijgewerkt. Met dezen arbeid is belast het tot dusver met de bijhouding der kaarten van de kadastraal-statistieke opneming belaste inlandsch personeel.

Belastingen, bij wijze van landrente, in enkele buitenbezittingen geheven. Hier worden bedoeld de vertieningsbelasting en de tesangheffing in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden, zoomede de belasting op sawah's en die op tegalvelden en tuinen zoowel in de afdeelingen Boeleleng en Djembrana (Bali) als op Lombok. Aangezien nopens deze heffingen enkel cijferopgaven zijn ontvangen, zijn die gegevens thans opgenomen in eene aan bijlage M toegevoegde tabel (zie aldaar sub I).

Belasting op de vischvijvers op Java en Madura; verhuur van vischvijvers, grotten, enz., in sommige gewesten op en buiten Java. Op hoeveel ter zake van deze zoogenaamde landelijke inkomsten over 1899 te rekenen viel, kan blijken sub II van voormelde tabel.

Cijns van de landschappen ter Noordkust van Celebes en van de Sangi- en Talaut-eilanden. Eerstbedoelde landschappen hebben als schatting jaarlijks op te brengen f 6600, terwijl die voor de Sangi- en Talaut-eilanden, in overleg met de zelfbesturen, voor 1899 herzien werd en alsnu voor alle landschappen aldaar gezamenlijk bepaald werd op f 52 569 (f 1615 minder dan voor 1898). Ontvangen werd, hoofdzakelijk nog in mindering of ter aanzuivering van achterstand over vorige jaren, respectievelijk f 3455 en f 50 846. Gespecificeerde opgaven worden aangetroffen aan het slot van meerbedoelde bijlage M.

IV. Agrarische aangelegenheden; uitgifte van grond.

§ 1. *Java en Madura.*

Regelingen met betrekking tot het grondbezit in de onderdistricten Pledang en Bondongan der afdeeling Buitenzorg en in de door den soesoehoenan van Soerakarta aan het Gouvernement tot dusver overgedragen enclaves in de residentie Samarang. De in de onderdistricten Pledang en Bondongan der afdeeling Buitenzorg gelegen gronden, die deel hebben uitgemaakt van het in 1810 door het Gou-

vernement gekochte particuliere land Bloeboer en sedert niet zijn vervreemd, worden voor een deel geoccupeerd door niet-inlanders die van de vroegere inlandsche bezitters het zoogenaamde erfpachtsrecht, bedoeld bij de artt. 3, 4 en 5 van het reglement omtrent de particuliere landerijen bewesten de Tjimanok (St. 1836 n°. 19), hebben overgenomen, doch geen titel van aankomst bezitten als bedoeld in art. 26 van de bepalingen omtrent de invoering van- en den overgang tot de nieuwe wetgeving (St. 1848 n°. 10). Deze personen zijn niet als onwettige occupanten van gouvernementsgrond aan te merken, omdat de Indische Regeering sinds jaren heeft vastgehouden aan de meening, dat het bedoelde erfpachtsrecht — omdat Bloeboer als een particulier land is te beschouwen in den zin van het voormelde reglement — vatbaar is voor vervreemding aan niet-inlanders. Was op die wijze de gelegenheid geopend om de bedoelde personen, wegens de door hen geoccupeerde landrenteplichtige gronden, in de landrente aan te slaan, daartegenover stond echter het nadeel, dat nu niet alleen op Bloeboer de uitvoering werd verhinderd van de ordonnantie in St. 1861 n. 45, strekkende om de occupanten van gouvernementsgrond tot het aanvragen van een bij het Indisch Burgerlijk Wetboek omschreven titel te dwingen, doch dat tevens op Buitenzorg nog eene groote, zonder ingeschreven titel door inlanders geoccupeerde uitgestrektheid grond (en wel een gedeelte, waarop verscheidene kapitale huizen staan) vrij van belasting moest blijven, omdat volgens de bestaande bepalingen wooneerven kleiner dan ¼ bouw niet landrenteplichtig zijn en de verponding slechts geheven kan worden van met eenigen zakelijken titel in de openbare registers ingeschreven perceelen. Ten einde aan dezen onregelmatigen toestand een einde te maken, is bij Kon. besluit van 3 April 1900 n°. 52 eene regeling in het leven geroepen, die ongeveer op de volgende grondslagen berust. De hiervoor bedoelde gronden van Bloeboer worden verklaard te zijn domein van den Staat, in den zin van art. 1 van het Kon. besluit van 20 Juni 1870 (St. n°. 118) en mitsdien onttrokken, voor zoover dit niet reeds geschied is, aan de werking van het meergemelde reglement in St. 1836 n°. 19, en, voor zoover niet reeds voor den openbaren dienst bestemd, gebracht onder de werking der bepalingen omtrent het grondbezit, de ontginning en de vervreemding van grond in de gouvernementslanden op Java en Madura. Van de bezitters van grond op Bloeboer zullen de inlanders dien niet meer bezitten in erfpacht volgens het meergemeld reglement, maar krachtens erfelijk individueel gebruiksrecht, en evenzoo de inlanders, die, na het in werking treden van voormeld Kon. besluit van 3 April 1900, rechtverkrijgenden worden van grondbezitters, als bedoeld in art. 3 van het besluit, namelijk van niet-inlanders die gronden van het vroegere land Bloeboer in bezit hebben zonder een titel van aankomst als bedoeld in art. 26 van St. 1848 n°. 10. Zoodanige niet-inlanders en hunne niet-inlandsche rechtverkrijgenden zullen in de gelegenheid worden gesteld om een eigendomstitel voor dien grond om niet te verkrijgen, en (mits zij zich binnen een bij ordonnantie te bepalen termijn bij het bestuur doen kennen als bezitters van grond op voormeld land) om dien titel kosteloos in de openbare registers te doen inschrijven. Zoolang echter geen eigendomstitel aangevraagd en ingeschreven is, zullen bedoelde niet-inlanders — ten einde hen te nopen tot het aanvragen van een eigendomstitel — voor den aan den landbouw dienstbaar gemaakten grond, welken zij bezitten, aan de landrente onderworpen zijn, en, voor de door hen bezeten erven, aan eene bij ordonnantie te regelen belasting, tot het tweevoud van het bedrag dat verschuldigd zou zijn indien het erf verpondingsplichtig was. De eigendomstitel zal verder niet tekort doen aan eenige overeenkomst ter zake van den grond aangegaan, vóórdat die titel verkregen werd. In Mei jl. is den Gouverneur-Generaal de uitvoering van de nieuwe regeling opgedragen, met dien verstande dat de afkondiging van het Koninklijk besluit, zoo noodig, kan worden uitgesteld, totdat het tegelijk met de in Indië samen te stellen uitvoeringsvoorschriften gepubliceerd kan worden.

De gronden, tot welker verandering van rechtstoestand gedurende het verslagjaar al verder werd besloten, zijn die, welke tot dusver toebehoorden aan den soesoehoenan van Soerakarta, maar geënclaveerd liggen in de afdeelingen Samarang, Demak, Salatiga en Ambarawa van de residentie Samarang [1]) en door dien vorst aan het Gouvernement werden afgestaan bij de op blz. 2 bedoelde overeenkomst dd. 14 December 1899, tegen eene hem in maandelijksche termijnen uit te betalen jaarlijksche schadeloosstelling, welke, in verband met de verschillende tijdstippen waarop de overdracht is ingegaan of zal ingaan, is bepaald: voor 1900 op f 37 222,64⁵, voor 1901 op f 56 541,68 en voor 1902 (en elk volgend jaar) op f 57 474,56. De overgedragen of over te dragen enclaves, bij de overeenkomst bedoeld, bestaan grootendeels uit door den soesoehoenan aan Europeanen verhuurde gronden (p.m. 14 343 bouws) en voorts uit kedjawen- (onverhuurde) gronden (p.m. 1623 bouws). Deze laatste gronden (1169 bouws in de afdeeling Salatiga en 454 in de afdeeling Demak) zijn reeds met 1 Januari 1900 gouvernementsgebied geworden en daardoor onder de werking gekomen van de voor de gouvernementslanden van Java en Madura op agrarisch en ander gebied geldende regelingen, terwijl de verhuurde gronden der besproken enclaves reeds voor het grootste deel op het Gouvernement zijn overgegaan, en wel sedert 23 Februari jl. wat betreft het land Gesangan (207 bouws in de afdeeling Salatiga) en sedert 16 Mei jl., wat aangaat de landen Asinan (1167 bouws in de afdeeling Ambarawa) en Getas (12 513 bouws in de afdeelingen Salatiga en Samarang), op welke tijdstippen de huur verstreken is, hetgeen ten opzichte van het land Plaoer in de afdeeling Salatiga (456 bouws) op 6 Mei 1901 het geval zal zijn. Omtrent de na de inlijving der enclaves bij het gouvernementsgebied aan de inlandsche occupanten aldaar van bouwgronden, erven of tuinen, van gouvernementswege toe te kennen grondrechten, en omtrent de voorwaarden waarop, onder den nieuwen toestand, de voortzetting van hunne ondernemingen den Europeeschen huurders zou worden mogelijk gemaakt, was intusschen het noodige geregeld bij gouv. besluit dd. 6 Februari 1900 n°. 22. De bedoelde inlandsche occupanten zijn bij deze beschikking, gerekend van het tijdstip der inlijving van de enclaves, bevestigd in het gebruiksrecht op den door hen bezeten grond en erkend als erfelijk individueele bezitters daarvan, ten blijke waarvan aan iederen bezitter, vanwege den resident van Samarang, te zijner tijd een z. g. „soerat idin" is of zal worden uitgereikt, waarvan aanteekening is te houden in een register, met vermelding van ligging en aard der grondstukken. Tegelijkertijd is den resident opgedragen te adviseeren nopens de wenschelijkheid om, na voorafgaande schadeloosstelling, eene zekere uitgestrektheid bouwgronden aan te wijzen tot ambtsvelden van de hoofden en overige bestuursleden der dessa's. Jegens de eigenaren der bedoelde huurondernemingen verklaarde het Gouvernement zich bij de aangehaalde beschikking bereid om, nadat de huurovereenkomsten met den soesoehoenan zouden verstreken zijn, hun de noodige gronden af te staan, deels in erfpacht, deels met recht van eigendom of opstal, mits zij zich daartoe tijdig aanmelden, onder overlegging van kaarten en meetbrieven. Met het recht van erfpacht op den voet der bestaande bepalingen, en tegen een nader vast te stellen canon, het bedrag van f 5 per bouw 's jaars niet te boven gaande, zijn af te staan: 1°. de gronden, ingenomen door aanplantingen van overjarige gewassen, wier producten bestemd zijn voor de Europeesche markt, met inbegrip van de daarin geënclaveerde en van de, in overleg met het plaatselijk bestuur nader aan te wijzen, tot afronding van de grenzen benoodigde bouwgronden, erven of tuinen der inlandsche bevolking, en 2°. wat betreft Gesangan en Plaoer, ook de tot die ondernemingen behoorende zoogenaamde reserveterreinen, een en ander echter onder voorbehoud, dat de betrokken inlandsche occupanten voor het definitief prijsgeven van hunne gebruiksrechten op bouwgronden, erven of tuinen vooraf — naar genoegen — worden schadeloosgesteld. In eigendom of met recht van opstal werd voor de ondernemers der bedoelde vier huurlanden verkrijgbaar gesteld dat deel der gronden, gelegen buiten de voor uitgifte in erfpacht in aanmerking komende terreinen, waarop woon- en pakhuizen of andere ten dienste van de ondernemingen strekkende etablissementen zijn gebouwd.

Conversie van communaal in erfelijk individueel grondbezit. Het Kon. besluit van 11 April 1885 n. 22 (St. n°. 102), houdende regeling van de wijze waarop de conversie kan worden tot stand gebracht, vond in 1899 geen toepassing.

Vervanging van de periodieke verdeeling der communale bouwgronden door het stelsel van vaste aandeelen kwam in 1899, evenals in het daaraan voorafgegane jaar (zie vorig verslag, blz. 94), alleen voor in de gewesten Pekalongan en Japara, waar respectievelijk 3 dessa's van het district Batang en 2 dessa's van het district Tjendono tot die verandering besloten.

[1]) Omtrent het in de afdeeling Grobogan geënclaveerde Solosche landschap Selo zijn de onderhandelingen nog niet ten einde gebracht.

Vervanging van erfelijk individueel grondbezit door agrarischen eigendom. Tot het verkrijgen van agrarischen eigendom, op den voet van het Kon. besluit van 16 April 1872 n°. 29 (St. n°. 117), werden gedurende 1899 (in 6 gewesten) 92 aanvragen, betrekking hebbende op eene gezamenlijke uitgestrektheid van ruim 275 bouws, aanhangig gemaakt, zoodat met de op ult. 1898 onafgedaan gebleven 56 aanvragen voor ruim 219 bouws (door het niet medetellen van 1 aanvraag in Kediri voor ruim 4½ bouws, t. a. p. van het vorig verslag opgegeven als 55 aanvragen voor bijna 214½ bouws), in 1899 te behandelen vielen 148 aanvragen voor ruim 494 bouws. Van deze 148 aanvragen werden er 66 toe- en 2 — omdat op de gronden door anderen rechten werden uitgeoefend — afgewezen, respectievelijk betreffende eene uitgestrektheid van ruim 235 en ongeveer 2 bouws, terwijl een viertal aanvragen betreffende ruim 7½ bouws werden ingetrokken. In verband met de nieuwe toewijzingen was bij het einde van 1899 de uitgestrektheid der tot dusver door inlanders in agrarischen eigendom verkregen gronden — in 16 gewesten op Java — gestegen tot ruim 6438 bouws (toegewezen ingevolge 1486 aanvragen), terwijl voor nog ruim 249 bouws 76 aanvragen in behandeling bleven (verg. de gewestelijke opgaven in tabel II van bijlage N).

De voornaamste beweegreden voor het aanvragen van agrarischen eigendom bleef steeds de behoefte aan meer rechtszekerheid, vooral wat betreft nalatenschappen bij versterf.

Verhuur van in agrarischen eigendom verkregen gronden had plaats in de gewesten Samarang, Japara, Soerabaija en Madioen, voornamelijk voor de beplanting met suikerriet en indigo.

Van het recht om op agrarischen eigendom hypotheek te vestigen, werd ook in 1899 geen gebruik gemaakt.

Verhuur van grond door inlanders aan niet-inlanders. Blijkens de voor deze rubriek ontvangen opgaven (zie sub I van bijlage N) werden in 1899 in de gouvernementsresidentiën op Java (uitgenomen Batavia, Bantam en Krawang, waar, evenals in de residentie Madura, weder geen grondverhuringen als de hierbedoelde blijken te zijn voorgekomen), op den voet van de in 1895 (St. n°. 247) herziene huurordonnantie, 36 142 huurovereenkomsten geregistreerd, betrekking hebbende op 185 801 bouws (zijnde 16 828 overeenkomsten minder, doch 8464 bouws méér dan in 1898). Daarvan maakten 23 bouws agrarischen eigendom uit; 69 032 bouws bestonden uit erfelijk individueel bezeten gronden of uit vaste eens voor altijd aangewezen aandeelen in communaal bezit; 90 604 bouws maakten deel uit van communaal bezit met periodieke verdeeling of met niet voor altijd aangewezen vaste aandeelen, terwijl de overige 26 142 bouws ambtsvelden waren. Naar hun cultuurtoestand waren bedoelde 185 801 bouws te verdeelen in 177 411 bouws sawah, 8382 bouws tegalveld en 8 bouws erf. Daarvan waren bestemd: voor de teelt van suikerriet 171 453, van indigo 2401, van tabak 8479, van padi alleen 2027, van padi en tweede gewassen 134, van katjang 407, van andere gewassen 785 en voor de oprichting van door het hoofd van plaatselijk bestuur vergunde opstallen 115 bouws. Wat de overeengekomen huurtermijnen en huursommen betreft, zij naar voormelde bijlage verwezen.

Het oordeel omtrent de werking van de nieuwe regelen betreffende de inlandsche grondverhuringen bleef over 't algemeen gunstig. Ook thans kwam het evenwel enkele malen voor dat, ten gevolge van overlijden, veroordeeling en, waar het ambtsvelden betrof, door ontslag van dessabestuurders, de ondernemers, in verband met het bepaalde bij art. 3 der ordonnantie, genoodzaakt waren de huursom geheel of gedeeltelijk andermaal te betalen. Opzettelijke verwisseling van de leden van het dessabestuur, om met de aangehaalde bepaling hun voordeel te doen, werd echter niet geconstateerd. In een enkel geval (in Pekalongan) was bij het onderzoek der commissie, ten overstaan van welke de verhuring van de bij art. 4 der ordonnantie bedoelde categorieën van sawahgrond behoort te geschieden, ⅔ van het aantal deelgerechtigden in de te verhuren gronden niet aanwezig.

In de gewestelijke verslagen wordt melding gemaakt van 39 overtredingen (29 door Europeanen en 10 door Chineezen), waarvan er één het gevolg bleek te zijn van misverstand.

Het rapport van de op blz. 95 van het vorig verslag bedoelde (sedert bij gouv. besluit van 29 Augustus 1899 n°. 14 ontbonden) commissie omtrent het door haar ingesteld plaatselijk onderzoek naar de wijze, waarop de nieuwe regelen omtrent de inlandsche grondverhuringen ten uitvoer werden gelegd en naar de daarop uitgeoefende contrôle, werd in den loop van 1899 ingediend en was, tijdens de afsluiting in Indië van de mededeelingen voor dit hoofdstuk, met de daaruit voortgevloeide voorstellen bij de Indische Regeering in behandeling.

Ontginning door inlanders van woesten (niet tot de dessa's behoorenden) grond. Uit de in bijlage N, sub III, opgenomen gewestelijke statistiek omtrent de gevallen, waarin gedurende 1899 de ontginnings-ordonnantie van 29 Februari 1896 (St. n°. 44) werd toegepast, blijkt dat in gemeld jaar aan 28 668 inlanders (aan 17 609 door districtshoofden en aan 11 059 door hoofden van plaatselijk bestuur) vergunning werd verleend om domeingrond te ontginnen, en wel tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van 22 879 bouws, welk laatste totaal in 1898 bedragen had 30 300 bouws, te ontginnen door 39 961 aanvragers. Van de vóór 1899 verleende vergunningen van dezen aard kwamen er in dat jaar 760 te vervallen (in 1898 833), betrekking hebbende op 660 bouws (in 1898 826 bouws), in hoofdzaak wegens het niet nakomen van de bij de vergunning gestelde voorwaarden. Ook nu werd slechts in enkele gevallen bij het verleenen van de vergunning ontheffing verleend van de verplichting tot het aanleggen van terrassen ter voorkoming van het afspoelen van de bouwkruin.

Het aantal gestraften wegens eigenmachtige ontginning bedroeg in 1899 4776 (tegen 5968 in 1898), waarvan respectievelijk 1576, 735, 467 en 376 alleen in de gewesten Rembang, Kediri, Madioen en Bezoeki.

Van de door districtshoofden afgedane aanvragen werden er 327 afgewezen, betreffende 150 bouws; onder de door hoofden van plaatselijk bestuur afgedane aanvragen telde men 1901 afwijzingen, betrekking hebbende op 2324 bouws. De afwijzingen geschiedden in het algemeen op soortgelijke gronden als daarvoor blijkens vorige verslagen hadden gegolden.

De in 1899 opgedane ondervinding bij de toepassing van de ontginnings-ordonnantie bracht in het tot dusver door de gewestelijke bestuurders uitgesproken gunstig oordeel omtrent hare werking geen verandering. Bij het tegengaan van overtredingen van de ordonnantie werd van de zijde der districtshoofden over 't algemeen de noodige medewerking ondervonden; wat de dessahoofden betreft, was dit in mindere mate het geval.

Uitgifte van grond in erfpacht. Gedurende 1899 werden in erfpacht *toegezegd* 86 perceelen, tegen 76 in 1898 en 124 in 1897. Van deze 86 perceelen werd er 1 in hetzelfde jaar ook reeds afgestaan, en daar nog kon worden besloten tot de uitgifte van 206 perceelen, waarop in vorige jaren erfpachtsrecht was toegezegd, werden derhalve in 1899 in het geheel *afgestaan* 207 perceelen, tegen 133 in 1898 en 99 in 1897.

Het aantal gedurende 1899 ingeschreven, dat wil zeggen door de aanvragers *aanvaarde*, perceelen bedroeg 147 (waarvan 96 die in 1899, en 51 die in vorige jaren waren afgestaan), gezamenlijk groot 47 859 bouws, tegen 103 perceelen, tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van 29 115 bouws, in 1898. Van de in 1899 aanvaarde perceelen, welke, met uitzondering van 1 door een Chinees aanvaard, alle ten name van Europeanen of cultuurmaatschappijen werden ingeschreven, waren er 21 bestemd tot uitbreiding van bestaande ondernemingen, zoodat zij niet voor den vollen termijn van 75 jaren werden afgestaan, doch voor den verderen duur van het reeds op die ondernemingen gevestigd erfpachtsrecht. Ten opzichte van 3 perceelen, alle in de Preanger Regentschappen, werd in de erfpachts-akte het beding opgenomen dat de teelt van koffie zou zijn uitgesloten.

Voor 18 van de in 1899 *aanvaarde* 147 perceelen werd de canon bepaald op f 1 per bouw 's jaars, terwijl met betrekking tot de 129 overige de pachtsommen uiteenliepen van f 1,25 tot f 5 of f 6 per bouw 's jaars (de laatste twee bedragen respectievelijk voor 1 perceel in Soerabaija en 1 perceel in Pasoeroean). Voor twee van de tot de eerste categorie behoorende perceelen, in de Preanger Regentschappen gelegen, is evenwel bepaald dat de canon slechts f 0,50 zal bedragen gedurende den tijd dat de gronden uitsluitend tot weiland gebezigd worden. Tot hetzelfde bedrag werden, voor veeweiden in evengenoemd gewest, twee perceelen afgestaan, zullende dit bedrag echter tot f 2 worden verhoogd, bijaldien de perceelen voor cultuurdoeleinden werden gebruikt. Ten aanzien van een tot de tweede categorie behoorend, in Kediri gelegen perceel werd de canon op f 1 bepaald voor zoolang het wordt gebezigd voor de teelt van ter reboisatie bestemd houtgewas.

Werd, zooals hiervóór is vermeld, het areaal van de in erfpacht uitgegeven gronden, ten gevolge van de aanvaarding van nieuwe perceelen, in 1899 met 47 859 bouws vergroot, het onderging daarentegen eene vermindering met 8341 bouws, wegens

terugneming door het Gouvernement van 21 perceelen (4 in de Preanger Regentschappen, 5 in Pasoeroean, 1 in Kadoe, 7 in Kediri en 4 in Bezoeki) en van een gedeelte van één perceel in de Preanger Regentschappen. Aangezien op ult. 1898 in erfpacht werden bezeten 1830 perceelen, ter gezamenlijke grootte van 487 025 bouws (2 perceelen en 727 bouws méér dan in het vorig verslag werd opgegeven, zijnde thans eerst melding gemaakt van de inschrijving in 1894 van de perceelen Santosa I en II in de Preanger Regentschappen), zoo was, als gevolg van de besproken veranderingen, bedoeld areaal bij het einde van 1899 geklommen tot 526 543 bouws, verdeeld in 1956 perceelen. Bij de vorenstaande opgaven wordt uitsluitend gedoeld op die gronden, waarop, toen zij in erfpacht werden afgestaan, nog geen titel was gevestigd. Bovendien waren nog, als in erfpacht bezeten, ingeschreven 95 perceelen (41 425 bouws), uitmakende gronden, welke, toen zij in erfpacht werden uitgegeven, reeds als huurgronden te boek stonden. [1]) Uit tabel IV van de meervermelde bijlage N blijkt hoe de voormelde 526 543 bouws, ook naar gelang van het aantal perceelen, waarvoor die uitgestrektheid stond ingeschreven, over elk gewest waren verdeeld en van welke jaren de uitgifte dagteekent.

Bij het einde van 1899 bedroeg, in alle gewesten gezamenlijk, het aantal nog in de openbare registers in te schrijven, reeds afgestane perceelen 156, betrekking hebbende op 48 309 bouws, en dat der perceelen, welke toegezegd maar nog niet afgestaan waren, 303, met eene uitgestrektheid van 187 980 bouws. Cijfers per gewest vindt men mede in voormelde tabel IV.

Ongerekend 2 beschikkingen op aanvragen, die slechts de herhaling waren van vroeger reeds geweigerde verzoeken, werden in 1899 90 erfpachtsaanvragen *afgewezen*, tegen 150 in het voorafgegane jaar. In 14 van de 90 gevallen geschiedde de afwijzing door den directeur van binnenlandsch bestuur, ingevolge de hem in 1896 overgedragen bevoegdheid. Aan de door den Gouverneur-Generaal genomen afwijzende beschikkingen lag in vele gevallen weder de overweging ten grondslag, dat de begeerde gronden beschikbaar moesten blijven voor de inlandsche bevolking, en wel voor de uitbreiding van haar eigen landbouw, het inzamelen van boschproducten of het weiden van vee. Voor 31 gevallen gold als reden van afwijzing de overweging dat het op de gronden aanwezige bosch uit een hydrologisch en klimatologisch oogpunt behouden diende te blijven, terwijl in 16 gevallen de belangen van de gouvernements-koffiecultuur of die van de vrijwillige koffieteelt der bevolking, hetzij als eenige, hetzij als bijkomende reden, tot afwijzende beschikking noopten.

De openbare aanbieding in erfpacht (zie de Jav. Courant van 1 December 1899) van een 364 bouws groot perceel, met name Ngalindoeng Kaler of Tjipadarangkong, gelegen in het district Radjamandala (afdeeling Bandong der residentie Preanger Regentschappen), waarvoor de inschrijving op 2 April jl. werd gesloten, viel zeer bevredigend uit, aangezien het perceel, waarvoor de minimum-erfpachtssom op f 2 per bouw en per jaar was bepaald, tegen een canon van f 7 kon worden toegewezen aan den hoogsten inschrijver (de andere bedragen waarvoor werd ingeschreven beliepen f 2.30, f 4,10, f 4,11 en f 5,10). Het voornemen bestaat om in 1900 in hetzelfde gewest nog een tweede perceel in erfpacht aan te bieden, en wel in het district Tjikondang der afdeeling Tjiandjoer.

Het over 1899 door de verschillende erfpachters op Java — ook door hen, die gewezen huurgronden in erfpacht bezitten, — aan canon verschuldigde bedroeg f 1 261 370. Omtrent de aanzuivering, ook over vorige jaren, zij verwezen naar tabel V van bijlage N.

Naar aanleiding van zoo hier te lande als in Indië van belanghebbenden bij de particuliere koffiecultuur op Java ontvangen rekesten om, in verband met de minder gunstige resultaten, welke deze tak van landbouwbedrijf in den laatsten tijd heeft opgeleverd, de hulp der Regeering te mogen ondervinden, is in Januari jl. besloten om, in urgente gevallen en binnen zekere grenzen, verzoeken van erfpachters van koffieperceelen om gedeeltelijke kwijtschelding van reeds verschenen canon over eenig jaar in gunstige overweging te nemen. Om daarmede ten aanzien van adressen om gedeeltelijke kwijtschelding van canon over 1899 rekening te houden, zijn, bij circulaire van den directeur van binnenlandsch bestuur dd. 10 Maart jl., aan de hoofden der gouvernementsresidentiën op Java (Rembang uitgezonderd) de beginselen ontvouwd, welke de Regeering in deze denkt te volgen.

[1]) Zie voor de cijfers per gewest bijlage N van 't vorig verslag (blz. 4, noot *a*).

Bij de hermeting van een door het Gouvernement gedeeltelijk terug te nemen perceel bleek de werkelijke grootte meer te bedragen dan waarvoor het was afgestaan. Ter voorkoming van uit dergelijke verschillen voort te vloeien moeielijkheden, o. a. wat betreft het aantal bouws in rekening te brengen voor de betaling van canon — hoedanige verschillen niet te verwachten zijn waar, zooals in de laatste jaren op Java en Madura, de uit te geven perceelen steeds vanwege het kadaster worden opgemeten — zal voortaan, wanneer in de buitenbezittingen gronden in erfpacht worden afgestaan, welker voorafgaande opmeting — zoo daartoe bij uitzondering wordt overgegaan (zie art. 1, al. 2, van St. 1891 n°. 4 en St. 1893 n°. 151) — niet door een ambtenaar van het kadaster mocht zijn geschied, bij de eventueele toezegging van het erfpachtsrecht uitdrukkelijk zijn te stipuleeren de niet-aansprakelijkheid van partijen voor eventueele meer- of minderbevinding van de in den meetbrief vermelde oppervlakte.

Op eenige verzoeken om gronden in de afdeeling Malang (residentie Pasoeroean) in erfpacht te verkrijgen, werd door de Indische Regeering in Januari jl. opnieuw (zie het verslag van 1895, blz. 109) te kennen gegeven, dat ook in de toekomst in genoemde afdeeling geen verdere uitgifte van gronden onder bedoelden titel zal plaats vinden, tenzij waar het geldt kleine stukken grond, geënclaveerd tusschen of aan vele zijden begrensd door bestaande erfpachtsondernemingen.

Ten aanzien van 4 perceelen in Pekalongan, bij welker uitgifte in 1893 en 1896 het beding was gemaakt dat de teelt van koffie zou verboden zijn, werd dit verbod opgeheven. Evenzeer werden met betrekking tot drie erfpachtsperceelen in de Preanger Regentschappen ingewilligd de door belanghebbenden gedane verzoeken om ontheffing van den hun bij de erfpachtsvoorwaarden opgelegden onderhoudslast betreffende de langs en over hunne gronden loopende wegen.

Vervanging van huur door erfpacht. Ook in 1899 kwam noch zoodanige vervanging, noch vermindering in aantal (95) of uitgestrektheid (41 425 bouws) van erfpachtsperceelen, welke uit gewezen huurgronden bestaan, voor.

Verhuur van grond. In de voor landbouwdoeleinden in huur afgestane oppervlakte (840 bouws, uitmakende 2 perceelen) kwam in 1899 geen verandering.

Voor andere doeleinden werden in 1899 acht stukken gouvernementsgrond, namelijk één te Tandjong Priok (Batavia), één ter hoofdplaats Soerabaija, en zes in Rembang, tot wederopzeggens verhuurd. Te dezer zake waren op ult. 1899 van kracht 23 overeenkomsten, namelijk voor terreinen te Tandjong Priok 8, in de residentie Rembang 6, ter hoofdplaats Soerabaija 7 en te Banjoewangi 2. De huursommen dezer gronden zijn in de meeste gevallen op eene vaste som per maand of per jaar, en anders per M^2. (f 0,40 en f 0,60 's jaars) bepaald. Het verschuldigde bedroeg respectievelijk f 1722, f 85, f 2400 en f 1190.

Verkoop van grond. De kleine stukken grond, die gedurende 1899 voor woonerven en nijverheidsinrichtingen door het Gouvernement aan particulieren in eigendom werden afgestaan, besloegen (ongerekend één perceel in de Preanger Regentschappen, waarvan de grootte niet is opgegeven) in het geheel 1 846 492 M^2., uitmakende ruim 260 bouws, waarvoor aan koopsommen bedongen werd f 182 244. Gespecificeerde opgaven daaromtrent zijn te vinden in tabel VI van bijlage N.

Uitgifte van grond met recht van opstal. De onder dezen titel gedurende 1899 door het Gouvernement aan particulieren afgestane kleine stukken domeingrond besloegen gezamenlijk ruim 144 bouws, waarvoor door de verkrijgers verschuldigd was f 40 355 (zie voormelde tabel VI).

Uitgifte van grond: a. met recht van gebruik; b. in bruikleen. Terwijl gedurende 1899 het afstaan van gouvernementsgrond in bruikleen in 't geheel niet voorkwam, bepaalde zich de uitgifte met recht van gebruik tot één perceel ter hoofdplaats Batavia.

Beschikking door het Gouvernement over grond, in het bezit van derden. Onteigening bij minnelijke schikking van voor de uitvoering van 's lands werken benoodigde gronden, bij de inlandsche bevolking in gebruik, had in 1899 o. a. plaats ten behoeve van den aanleg van irrigatiewerken in de residentiën Preanger Regentschappen, Cheribon, Tagal, Samarang, Rembang, Bezoeki, Bagelen en Kediri. Kon in eerstgenoemd gewest met f 15 à f 30 en in Bagelen (ook voor het afstaan van gronden ten behoeve van het herbewoudingsplan in een paar afdeelingen aldaar) zelfs met f 12,50

à f 15 per bouw als koopprijs worden volstaan, de in Samarang, Bezoeki en Kediri besteede prijzen waren, in verband met de ligging der gronden en andere omstandigheden, veel hooger; aldaar werd, voor respectievelijk p. m. 6, ruim $1^1/_{10}$ en ruim $7^1/_{10}$ bouws, betaald f 1757, f 525 en f 1767, d. i. gemiddeld per bouw f 293, f 477 en f 249. Nopens de bedoelde onteigeningen in Cheribon en Rembang zijn geen gegevens verstrekt, en nopens die in Tagal is alleen gemeld, dat in 't geheel betaald werd f 6299. Voorts werden in de residentiën Soerabaija en Bezoeki, respectievelijk ten behoeve van den aanleg van de spoorweglijnen Goebeng—Kalimas Oost en Kalisat—Banjoewangi, gronden overgenomen, ter uitgestrektheid van ruim 10 en p. m. $65^1/_2$ bouws, tegen betaling van f 15 419 en f 28 580, d. i. gemiddeld f 1534 en f 436 per bouw.

§ 2. *Buitenbezittingen.*

1°. Gouvernementslanden.

Verhuur van grond door inlanders aan niet-inlanders. In 1899 vonden van de vier tot dusver uitgevaardigde regelingen omtrent dit onderwerp alleen die voor de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en voor de Minahassa-districten der residentie Menado toepassing, daar ditmaal in de gewesten Lampongsche Districten en Amboina grondverhuur door inlanders aan niet-inlanders niet voorkwam. In de Minahassa werden slechts twee overeenkomsten ter registratie aangeboden, te zamen de huur van slechts 1 bouw betreffende, terwijl aangaande de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo enkel is gemeld dat de contracten, waarvan het aantal niet is opgegeven, betrekking hadden op gronden in de afdeelingen Kendangan, Amoenthai en Doesoenlanden, welke bestemd waren voor de oprichting van woningen en tabaksloodsen.

Ontginning door inlanders van domeingrond. Op den voet van de voor de residentie Menado geldende bepalingen (St. 1896 n°. 107) werd in 1899, evenals in het voorafgegane jaar, alleen in de Minahassa domeingrond aan inlanders ter ontginning afgestaan, en wel in de (voormalige) afdeeling Belang, waar aan 25 personen vergunning werd verleend tot ontginning van 41 bouws, terwijl nog 36 aanvragen in behandeling bleven. Slechts één geval van overtreding der ordonnantie werd geconstateerd en berecht.

Uitgifte van grond in erfpacht. Terwijl in 1898 26 aanvragen om uitgifte in erfpacht van domeingrond in de buitenbezittingen tot afdoening waren gekomen, was dit in 1899 het geval ten opzichte van 40 aanvragen, van welke er 14 afgewezen werden. De 26 ingewilligde, betrekking hebbende op een gelijk aantal perceelen, tot eene bij schatting berekende gezamenlijke uitgestrektheid van 94 879 bouws, waren over vijf gewesten aldus verdeeld: 5 voor 1256 bouws in de Padangsche Bovenlanden; 1 voor 76 bouws in de afdeeling Kroë der residentie Benkoelen, 11 in de residentie Lampongsche Districten (namelijk 7 voor 27 158 bouws in de afdeeling Ommelanden van Telok Betong, 1 voor 314 bouws in de afdeeling Katimbang en 3 voor 19 170 bouws in de afdeeling Semangka), 1 voor 12 000 bouws in de afdeeling Iliran en Banjoeasin der residentie Palembang en 8 in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (namelijk 3 voor 18 560 bouws in de afdeeling Martapoera, 1 voor 1995 bouws in de afdeeling Amoenthai, 2 voor 10 440 bouws in de afdeeling Kendangan en 2 voor 3910 bouws in de afdeeling Doesoenlanden).

Het beginsel om niet dan bij uitzondering den canon lager te stellen dan het in 1888 aangenomen maximum van f 1 per bouw 's jaars, tenzij het streken geldt, waarvoor een lager bedrag vooralsnog aanbeveling schijnt te verdienen tot aanmoediging van de vestiging eener particuliere landbouwnijverheid, werd ook thans weder toegepast. Slechts ten aanzien van 2 van de 26 perceelen (één in elk der gewesten Benkoelen en Palembang) werd van het maximum afgeweken, en als maatstaf respectievelijk f 0,50 en f 0,10 per bouw 's jaars aangenomen.

Ingeschreven, dat is door de aanvragers (allen Europeanen of handel- en cultuurmaatschappijen) *aanvaard*, werden in 1899 15 perceelen, gezamenlijk groot (meerendeels naar schatting) 75 720 bouws, namelijk 1 van de 26 in 1899 afgestane perceelen en 14 vroeger afgestane (8 in 1898, 1 in 1897, 2 in 1896 en 3 in 1893). Voor 11 van deze perceelen is als maatstaf van canon aangenomen het maximum van f 1 per bouw 's jaars, doch voor de 4 andere slechts f 0,25 en f 0,10 (verg. tabel IV van bijlage N). Onder de 26 perceelen tellen er 3 (in de Padangsche Bovenlanden), welke voor minder dan 75 jaar werden afgestaan, omdat zij bestemd waren tot uitbreiding van reeds vroeger uitgegeven perceelen.

Van de vóór 1899 aanvaarde perceelen in de buitenbezittingen werden er gedurende dat jaar 4 geheel en 2 gedeeltelijk door het Gouvernement teruggenomen, hetgeen het areaal der erfpachtsgronden aldaar deed verminderen met respectievelijk 12 832 en 791 bouws. In verband hiermede en door inschrijving van de in 1899 aanvaarde perceelen stonden bij het einde van dat jaar in de gouvernementslanden der buitenbezittingen te boek (verg. de vorenbedoelde tabel IV) 208 erfpachtsperceelen, waarvan 207 eene uitgestrektheid of geschatte uitgestrektheid besloegen van 524 533 bouws, terwijl voor 1 perceel, uitmakende de oostelijke groep der Postiljon-eilanden, de grootte of geschatte grootte niet bekend is.

Ingevolge St. 1886 n°. 39 was in 1899 nog alleen voor de gronden, die vóór 1894 waren aanvaard, canon te betalen, derhalve voor 127 perceelen, gezamenlijk te boek staande voor 211 614 bouws. Het verschuldigde beliep f 55 146. Omtrent de aanzuivering gedurende 1899, ook wegens achterstand over vorige jaren, zie tabel V van bijlage N.

Afgewezen werden in 1899 14 aanvragen, namelijk 3 die respectievelijk van 1892, 1895 en 1896, 4 die van 1897, 3 die van 1898 en 4 die van 1899 dagteekenden. In 4 gevallen, betrekking hebbende op gronden in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, geschiedde de afwijzing, omdat de gronden reeds aan anderen waren afgestaan; 1 perceel in de Padangsche Bovenlanden kon niet worden afgestaan, omdat de inlandsche rechthebbenden niet geneigd waren om afstand te doen van de op de gronden voorkomende ontginningen; in 4 gevallen, betrekking hebbende op gronden in Palembang en Benkoelen, geschiedde de afwijzing uit overweging dat de gronden gereserveerd dienden te blijven voor de uitbreiding van den inlandschen landbouw; voorts konden 2 der aangevraagde perceelen — in Tapanoli — niet als woest worden aangemerkt, wijl daarop door de inlandsche bevolking het recht van ontginning werd uitgeoefend, terwijl 3 aanvragen, betrekking hebbende op gronden in Palembang, moesten worden afgewezen, aangezien de aanvragers voornemens waren den grond uitsluitend te bestemmen voor de oprichting van gebouwen.

Met betrekking tot de in 1893 genomen beslissing om een aantal erfpachtsaanvragen voor gronden in het gouvernement Sumatra's Westkust in advies te houden, totdat zou zijn uitgemaakt welke gedragslijn zou worden gevolgd ten aanzien van de plannen tot uitbreiding in gemeld gewest van de koffiecultuur als volksbelang (zie het verslag van 1894, blz. 94), kan thans worden gemeld dat, aangezien gebleken is dat, zonder gevaar voor de belangen van de inlandsche bevolking en voor die der gouvernementskoffiecultuur, in gemeld gouvernement nog belangrijke uitgestrektheden woeste grond voor de particuliere landbouwnijverheid beschikbaar kunnen worden gesteld, de waarnemende gouverneur in April jl. is aangeschreven bedoelde aanvragen thans geleidelijk in behandeling te nemen.

Verhuur van grond. De bestaande overeenkomsten ter zake van de verhuring door het Gouvernement van de landen Laijang en Totaka in de afdeeling Makasser, van eenige met klapperboomen begroeide eilandjes der residentie Tapanoli, zoomede van sagoedoessons op Ceram, bleven in 1899 voortloopen, of werden tegen dezelfde of hoogere huursommen vernieuwd. Uit dien hoofde was over 1899 verschuldigd respectievelijk f 731, f 489 en f 3701, of in 't geheel f 4921, waarvan in den loop van dat jaar f 1693 werd voldaan. Daar de achterstand over vorige jaren geheel werd aangezuiverd, bleef op ult. 1899 nog aan huur verschuldigd f 3228. In Boeleleng (Bali) worden eenige domeintuinen en sawah's aan de bevolking verhuurd, doch hoeveel ter zake in 1899 ontvangen werd, blijkt niet (in 1898 was het bedrag f 3872). Over de domeintuinen op Lombok, die in de laatste jaren mede van landswege aan de bevolking in huur werden afgestaan, werd in 1899 grootendeels op andere wijze beschikt, zoodat de voor dat jaar verhuurde uitgestrektheid weder veel geringer was dan in 1898, in verband waarmede de bedongen huursommen daalden van f 1824 tot f 396.

Uitgifte van grond in eigendom en met recht van opstal. Te dezer zake zij verwezen naar de gewestelijke opgaven in tabel VI van bijlage N.

2°. Inlandsche staten.

Ter Sumatra's Oostkust werden in 1899 door den resident

goedgekeurd 23 door inlandsche zelfbesturen aldaar met particuliere ondernemers gesloten landbouwovereenkomsten, gezamenlijk betreffende 56 738 bouws, en 2 contracten voor houtaankap, van welke laatste concessies de grootte en ligging niet zijn opgegeven. Van de landbouwovereenkomsten hadden er 5 betrekking op 14 000 bouws gronden in Tamiang, 6 op 18 500 bouws in Langkat, 5 op 11 506 bouws in Serdang, 3 op 4800 bouws in Padang en Bedagei, 3 op 5114 bouws in Batoe Bara en 1 op 2818 bouws in Assahan. Daarentegen werden, met onderling goedvinden van partijen, of wegens niet nakoming door de ondernemers van hunne verplichtingen, ontbonden verklaard 10 landbouwovereenkomsten (gezamenlijk betreffende 13 183 bouws), als: 2 in Serdang, 2 in Padang en Bedagei, 3 in Batoe Bara en 3 in Assahan, zoomede 2 concessies voor houtaankap in Bengkalis. Ten gevolge van een en ander bedroeg op ult. 1899 het aantal in genoemd gewest nog van kracht zijnde concessies voor landbouw- of houtkapondernemingen, volgens de voor dit hoofdstuk ontvangen opgaven, 283, tegen 270 op het einde van 1898.

In de residentie Riouw en onderhoorigheden werd in 1899 van bestuurswege goedgekeurd eene door het inlandsch zelfbestuur van Lingga-Riouw verleende landbouwconcessie in de afdeeling Tandjong Pinang, voor 2020 bouws. De in Augustus 1897 door gemeld zelfbestuur met een Europeeschen ondernemer gesloten, en sedert in de te Amsterdam gevestigde naamlooze vennootschap „Industrie-maatschappij Blakang Padang" ingebrachte overeenkomst, tot verhuring van het in Straat Singapore gelegen eiland Blakang Padang (zie blz. 70 van het verslag van 1898, en bijlage D, sub n°. XLIX van dat van 1899), werd bij suppletoire overeenkomst dd. 16 Augustus 1899 (goedgekeurd bij gouv. besluit dd. 19 December 1899 n°. 25) zoodanig gewijzigd dat de huur thans niet meer in de eerste plaats is aangegaan ten behoeve van het drijven van eene petroleumindustrie, maar voor industrie- en handelsdoeleinden in 't algemeen, waarbij alleen het drijven van mijnbouw is uitgesloten.

In het landschap Sambas (residentie Westerafdeeling van Borneo) werden van de op ult. 1898 van kracht zijnde, door het inlandsch bestuur uitgegeven en door den resident goedgekeurde 39 landbouwconcessies, ter gezamenlijke grootte van 283 035 [1]) bouws (waaronder 1, tevens voor boschexploitatie, betreffende p. m. 100 000 bouws), 3 contracten, gezamenlijk betrekking hebbende op 10 960 bouws in den loop van 1899 ontbonden, terwijl van eene andere concessie het gebied ingekrompen werd met 5000 bouws. Daar echter in 't laatst van December 1899 door den resident bekrachtigd werd eene concessie voor boschexploitatie, omvattende p. m. 263 000 bouws, stonden bij het einde van 1899 voor Sambas te boek 37 concessies, gezamenlijk ter nominale uitgestrektheid van 530 075 bouws. Overigens werden ook door het inlandsch bestuur van Tajan-Meliou aan een Europeeschen ondernemer 2, en door dat van Sanggou aan dienzelfden persoon 1 landbouwconcessie uitgegeven, maar tot dusver blijkt niet of de contracten door den resident reeds waren goedgekeurd, noch ook over welke uitgestrektheid zij liepen.

Ten aanzien van de residentie Menado worden, nevens de in 't vorig verslag bedoelde 4 landbouwconcessies voor gronden op de eilanden Groot-Sangi en Siauw, nu tevens 3 reeds in 1896 van bestuurswege goedgekeurde concessies van dien aard vermeld in het landschap Bolang Mongondo ter Noordkust van Celebes. De uitgestrektheid van de gronden (bekend onder de namen Paigar I, II en III), waarop die overeenkomsten betrekking hebben, is echter niet opgegeven. Overigens waren een 20-tal aanvragen voor het verkrijgen van landbouwconcessies in genoemd landschap nog in behandeling, welke aanvragen echter niet voor afdoening in aanmerking kunnen komen zoolang van regeeringswege geen bepalingen zijn vastgesteld op het stuk van uitgifte van dergelijke concessies, waartoe het recht van de inlandsche zelfbesturen der staatjes op de Noordkust van Celebes in 1896 (zie blz. 27 van het verslag van 1897) op het Gouvernement overging. In October 1899 is den directeur van binnenlandsch bestuur opgedragen om zoodanige bepalingen te ontwerpen.

V. Agrarische en kadastrale opnemingen.

§ 1. *Agrarische opnemingen.*

Gedurende 1899 werden door de commissie voor het onderzoeken van op Lombok bestaande geschillen over het grondbezit tusschen Baliërs en Sassaks (verg. vorig verslag, blz. 98) nog 68 dergelijke geschillen behandeld, waarbij in 20 gevallen partijen tot eene minnelijke schikking konden worden gebracht en in de overige, na opmeting van den grond in geschil, de beslissing van den resident werd ingeroepen. Bij het einde des jaars kwamen geen geschillen meer voor, zoodat de arbeid der commissie als geëindigd kan worden beschouwd.

In de afdeelingen Boeleleng en Djembrana, op Bali, hadden ook thans weder geene andere opnemingen plaats dan die, welke noodig waren voor eene juistere kennis van de uitgestrektheid der landrenteplichtige gronden.

§ 2. *Kadaster.*

Bij het einde van 1899 bedroeg de actieve sterkte van het technisch personeel bij den kadastralen dienst 53 Europeesche ambtenaren (waaronder 8 tijdelijke [2]), als bedoeld bij het op blz. 99 van het vorig verslag besproken Kon. besluit van 25 Februari 1899 n. 42 (zie St. 1899 n°. 153 en Bijbl. St. n°. 5415), en 418 mantri's. Voor de metingen en het verzamelen van gegevens in het belang van de landrenteregeling waren gedurende gemeld jaar gemiddeld werkzaam 15 kadaster-ambtenaren, met 150 mantri's.

Cijferopgaven betreffende de voornaamste verrichtingen van het kadaster over 1899 (ook wat betreft de bijhouding van de kaarten en registers der vroeger in Cheribon en in een 9-tal gewesten van Midden-Java gewerkt hebbende „kadastraal-statistieke opneming") zijn opgenomen sub IV van bijlage H. Over de in de eerste helft van 1899 naar de gewesten Cheribon, Kediri, Probolinggo en Pasoeroean overgebrachte landrentemetingen zie ook blz. 87.

Met de opmaking van het eigendomskadaster in Bezoeki, welke arbeid gedurende 1898 had moeten blijven rusten in verband met het groot aantal aanvragen om opmeting van in erfpacht toegezegde gronden, kon in 1899 worden voortgegaan; het liet zich aanzien dat men daarmede in 1900 geheel gereed zou komen, waardoor dan het eigendomskadaster in alle gouvernementsresidentiën van Java en Madura voltooid zal zijn. Intusschen werden in 1899 door het personeel in genoemd gewest nog opgemeten 22 perceelen in erfpacht toegezegden woesten grond, te zamen 6973 bouws, terwijl bovendien werden behandeld ruim 200 aanvragen om opmeting tot vestiging van recht van opstal, in hoofdzaak ten behoeve van de tabakscultuur.

De in 1898 aangevangen kadastreering van de in de openbare registers ingeschreven perceelen, gelegen ter hoofdplaats Djokjokarta, werd voortgezet. Vermoedelijk zal ook die arbeid in 1900 beëindigd worden.

Ten behoeve van de invoering met 1 Januari 1900 van de verpondingsbelasting in de gewesten Soerakarta en Djokjokarta (zie vorig verslag, blz. 164), werden de noodige gegevens verzameld, en de daarop betrekking hebbende staten, bevattende alle perceelen waarop zakelijke rechten zijn gevestigd, aan het bestuur ingediend.

De opmaking van de kadastrale plans en registers in de residentie Riouw en onderhoorigheden, omvattende de hoofdplaats Tandjong Pinang en het overige gouvernementsgebied, kwam in 1899 gereed, hetgeen eveneens het geval was ten aanzien van de bescheiden voor het eigendomskadaster der hoofdplaats Makasser van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden. Bij gouv. besluit van 4 November 1899 n°. 21 werd, met ingang van 1 Januari 1900, voor de twee genoemde hoofdplaatsen van kracht verklaard het bepaalde bij St. 1880 n°. 147 en 1890 n°. 130, betreffende het verplicht gebruik dat van de uitkomsten der kadastrale metingen is te maken in de gerechtelijke akten betrekkelijk den eigendom en andere zakelijke rechten op roerend goed.

Buiten de voormelde werkzaamheden werden, in 1899, door het personeel in verschillende gewesten de volgende diensten verricht ten behoeve van de bestuursambtenaren.

In Pasoeroean werden voor de koffiecultuur gereserveerde gronden opgemeten en de daarop betrekking hebbende bescheiden, o. a. voor de aanwijzing van de grenzen betreffende in erfpacht afgestane gronden, verder bewerkt.

Op Lombok waren voor de in § 1 bedoelde opmetingen in het

[1]) De ten vorigen jare uit Indië ontvangen opgaaf van 288 035 bouws was minder juist.

[2]) Bij St. 1900 n°. 137 is, met aanvulling van St. 1885 n°. 80, bepaald dat ook aan bedoelde tijdelijke ambtenaren, als zij bij de kadastrale metingen geplaatst en met terreinwerk belast zijn, eene vaste indemniteit van f 25 's maands wordt toegekend voor dienstreizen in de kadastrale afdeelingen waarin zij werkzaam zijn gesteld.

belang van agrarische regelingen 6 mantri's van het kadaster werkzaam.

In Zuid-Celebes werden nog eenige opmetingen van ornaments- (regents-) velden verricht in de regentschappen Sanraboni en Takalar.

Verder werden door het personeel, in opvolging van St. 1887 n°. 30, weder verschillende werkzaamheden verricht voor de verstrekking van gegevens ten behoeve van de commissie tot vaststelling van den verpondings-aanslag op Java en Madura voor het nieuwe vijfjarig tijdvak 1900 t/m 1904.

Aan ten bate van den lande geïnde salarisgelden, voor verrichtingen vanwege het kadaster ten gerieve van het publiek, werd over 1899 in 's lands kas gestort f 72 423, tegen f 107 501 in 1898 en f 111 395 in 1897.

Voor de verschillende kadastrale en statistieke opnemingen (met inbegrip van de uitgaven voor de metingen op Lombok en de kosten van onderhoud van alle triangulatie-pilaren) werd in 1899 uitgegeven, volgens de voorloopige boekingen, f 584 934, tegen f 603 509 (verbeterde opgaaf) in 1898.

VI. Transporten.

Van de aannemingscontracten voor transporten, waarmede het departement van binnenlandsch bestuur bemoeienis heeft, liepen op ult. 1899 acht vijfjarige overeenkomsten ten einde, waarvan twee ten onderwerp hadden het vervoer van koffie, enz., respectievelijk in en door de residentie Pekalongan en tusschen verschillende plaatsen in de afdeeling Loeboe Sikaping (Padangsche Bovenlanden) en Padang (welk laatste vervoer ook dat van gouvernementsreizigers omvat), en de zes andere zoogenaamde reedetransporten betroffen, namelijk in Bantam, Tagal, Cheribon, Pekalongan, Benkoelen en Lampongsche Districten. De vier laatstbedoelde reede-transporten werden opnieuw voor een vijfjarig tijdvak (1900 t/m 1904) toegewezen, evenals de transporten van koffie, enz. in Pekalongan en Loeboe Sikaping—Padang; zie daaromtrent nader, ook wat de nieuwe en de oude vrachtprijzen betreft, tabel V van bijlage H. De beide andere reedetransporten, in Bantam en Tagal (laatstelijk bedoeld in het verslag van 1895, bijl. V), werden niet, of niet reeds, opnieuw uitbesteed. Wat Bantam betreft — vervoer ter reede Karang Antoe — bleef eene nieuwe aanbesteding achterwege, omdat dit vervoer nog slechts beteekenis had wat betreft het aldaar van Madura aangebrachte zout, en die beteekenis geheel zou vervallen bij het gereed komen, in den loop van 1900, van den staatsspoorweg Batavia-Tjilegon, als wanneer de aanvulling van de zoutverkooppakhuizen in Bantam met minder kosten zal kunnen geschieden uit de doorvoerpakhuizen te Tandjong Priok. In verband hiermede werd voor het bedoelde zouttransport voor het jaar 1900, of zooveel korter als zulks noodig mocht blijken, eene onderhandsche overeenkomst gesloten. Het contract voor het reede-vervoer in Tagal werd, bij wijze van tijdelijke voorziening, onderhands met zes maanden (tot ult. Juni 1900) verlengd, aangezien, in verband met eenige nader in overweging genomen wijzigingen in de te stellen nieuwe voorwaarden, de tijd tekortschoot om de aanbesteding nog in 1899 te houden. Overigens werd de reeds tweemaal, achtereenvolgens voor 1898 en voor 1899, om de in 't vorig verslag (blz. 100) vermelde reden, onderhands verlengde overeenkomst betreffende het zoogenaamd Samarang—Kadoe-transport (zie het verslag van 1893, bijlage V), met gebruikmaking van de daartoe door het Gouvernement bedongen bevoegdheid, stilzwijgend ook nog voor 1900 op den bestaanden voet bestendigd.

Moeielijkheden ter zake van de uitvoering van transport-contracten werden alleen ondervonden van de zijde van den aannemer voor het vervoer gedurende het tijdvak 1897 t/m 1901 van koffie, gelden en goederen binnen de Minahassa, welke aannemer, bewerende dat hem door de opheffing, met ingang van 1 Januari 1899, van de verplichte levering aan het Gouvernement van de door de inlandsche bevolking in de Minahassa geteelde koffie (St. 1898 n°. 230), schade was berokkend, niettegenstaande herhaalde aanmaningen, bleef weigeren om zijne verplichtingen na te komen. Het met hem gesloten contract werd dientengevolge ontbonden en in bedoeld vervoer voorzien door gehuurde middelen.

In het transport op de reeden van Soerabaija en Tandjong Pinang (Riouw) werd ook gedurende 1899 van bestuurswege voorzien door eigen of gehuurde middelen.

VII. Paketvaart en andere stoomvaartdiensten.

De op blz. 100 van het vorig verslag bedoelde overeenkomst met de Koninklijke Paketvaartmaatschappij, waarbij het met haar bestaande contract voor de bediening van de paketvaart in den Nederlandsch-Indischen Archipel gedurende 1891 t/m 1905 (Bijbl. St. n°. 4569 en de sedert daarin gebrachte veranderingen) in dier voege nader wordt gewijzigd, dat de duur van het contract wordt verlengd tot ult. 1915, met aanneming van lagere eenheidsprijzen van subsidie voor 10 van de 12 contractueele diensten, tot het sluiten van welke overeenkomst de Gouverneur-Generaal gemachtigd was bij de wet van 19 Mei 1899 (Ned. St. n°. 122, Ind. St. n°. 212), kwam sedert onder dagteekening van 3 Maart 1900 tot stand.

Aangezien de bedoelde lagere subsidie-cijfers reeds met 1 Januari 1899 zijn ingegaan, is in de overeenkomst ook nog de contractueele dienst n°. III (Batavia—Singapore en terug) opgenomen, hoewel die dienst reeds vóór het sluiten van de overeenkomst was opgeheven (gouv. besluit van 18 September 1899 n°. 18), en wel met het tijdstip, waarop de laatste in November 1899 aangevangen contractueele reis op dien dienst zou zijn volbracht. Die opheffing was een gevolg van de omstandigheid, dat de Paketvaartmaatschappij zich bereid had verklaard om, zonder aanspraak te maken op de schadeloosstelling waarop zij ingevolge art. III, al. 3, van het met haar bestaande contract, ingeval van intrekking van diensten, recht kan doen gelden, bedoelden contractueelen dienst n°. III, die te Singapore aansloot op de Engelsche mail, te vervangen door een niet-contractueelen dienst, aansluitende op de mailbooten der nieuwe Oost-Aziatische lijn van den Noordduitschen Lloyd (te Bremen), waardoor de gelegenheid om tweemaal per week brieven uit Indië naar Europa te verzenden, welke door veranderingen in de vertrekdagen der Engelsche mail uit Singapore tot eenmaal 's weeks was teruggebracht, weder zou worden hersteld. De eerste aansluiting van bedoelden niet-contractueelen dienst op de Duitsche mail had plaats op 16 December 1899.

Behalve de opheffing van dienst n°. III en de reeds op blz. 100 van 't vorig verslag vermelde, tot wederopzeggens toegestane, wijziging van dienst n°. IX (Molukken-lijn), kwamen gedurende 1899 in de bediening van de gesubsidieerde lijnen nog de volgende veranderingen.

In verband met de sluiting van de kustplaats Soesoh (Soesoe) ter Atjeh's Westkust voor den algemeenen handel (verg. blz. 24) is het aandoen van die plaats uit dienst n°. II (Padang-Oeleë Lheuë en terug) vervallen (gouv. besluit dd. 23 November 1899 n°. 6), terwijl in dienst n°. V (Batavia-Riouw-Oostkust Sumatra-Idi) het plaatsje Tandjong Kala in de nieuwe onderafdeeling Bajan (onderhoorigheden van Atjeh) en in dienst n°. XIII (de zoogenaamde Nieuw-Guinea-lijn) de Mapia-eilanden voortaan zullen worden aangedaan. Voorts werd de in 1895 (zie het verslag van 1896, blz. 99/100) aan de Maatschappij tot wederopzeggens verleende vergunning, om den zooeven genoemden dienst n°. II gedeeltelijk in niet-contractueelen dienst te onderhouden, ingetrokken, met ingang van 20 November 1899 (gouv. besluit dd. 28 November 1899 n°. 21).

Wat de niet-contractueele diensten betreft, werd, wegens de te Pinang heerschende pest, van 9 Mei tot 6 Juni 1899 de dienst van daar langs Atjeh's noordkust naar Oeleë Lheuë en Sabang, en terug, geschorst. Om dezelfde reden gingen gedurende dien tijd de booten, varende in den contractueelen dienst n°. I (Batavia-Padang-Oeleë Lheuë-Idi en terug), niet door naar Pinang. De vaart op Palembang werd, met ingang van 1 Juli 1899, zoodanig gewijzigd, dat eene wekelijksche communicatie met die plaats werd verkregen, terwijl van Januari tot Mei 1899, en van Februari tot einde April 1900, tusschen Batavia en Belawan (Deli), ten behoeve van den afvoer van tabak, tweemaal per week een snel-dienst werd onderhouden. De vaart op Menggala (residentie Lampongsche Districten) moest wegens het gevaarlijke vaarwater voor de monding der Toelang Bawang worden gestaakt. Eindelijk werd, door invoeging, met 1 Juli 1899, van een vierwekelijkschen niet-contractueelen, tot Paloh (Sambas) doorgetrokken dienst, de vierwekelijksche contractueele dienst n°. VI (Batavia-Billiton-Pontianak en terug) feitelijk in een dienst om de twee weken veranderd.

Omtrent het bedrijf der Maatschappij gedurende 1899, in vergelijking met de uitkomsten der twee voorafgegane jaren, geven de volgende cijfers een overzicht.

Aantal geographische mijlen door de schepen der Maatschappij afgelegd:	1897.	1898.	1899.
op lijnen voor welke subsidie werd genoten . .	94 999	89 987	83 800
op regelmatige diensten buiten contract	140 334	157 029	171 645
op extra-reizen *a*)	19 256	24 248	17 781
ter uitvoering van met de Indische Regeering gesloten aannemingscontracten wegens zout- en kolenvervoer *b*)	6 477	12 945	12 791
in 't geheel derhalve (geographische mijlen)	261 066	284 209	286 017
terwijl op de verschillende lijnen nevenstaand aantal reizigers werd vervoerd:			
gouvernementsreizigers.	56 606	56 259	45 461
particuliere reizigers.	133 842	137 075	133 720
Te zamen. . .	190 448	193 334	179 181

a) Hieronder de reizen (tot ult. Maart 1898), in de wateren van Banka, van het stoomschip *Ophir*, krachtens daartoe met het Gouvernement gesloten chartepartij, en, wat 1898 betreft, 7681 geogr. mijlen ter zake van buitengewoon vervoer van troepen en oorlogsmaterieel naar en uit Atjeh.

b) Deze aannemingen betreffen: 1°. het afhalen van zout van Madura ten vervoer naar Java's noord- en zuidkust en Banjoewangi, zoomede naar de buitenbezittingen, en 2°. (van 1 Juli 1897 af) het transport van Ombilien-kolen, uit Emmahaven naar andere deelen van den Indischen Archipel. Eerstbedoeld vervoer, dat voor het tijdvak 1 April 1895 t/m 31 December 1899 was aangenomen tegen een vrachtprijs van f 10,89 per kojang (los zout), is, bij eene in Juli 1899 te Batavia gehouden uitbesteding (waaraan ook hier te lande tijdig bekendheid was gegeven, blijkens de aankondiging in de Staatscourant van 28 Maart te voren), opnieuw aan de Maatschappij toegewezen, als laagste inschrijfster, tegen een vrachtprijs per kojang van f 11,54, of, wanneer het zout in verpakten staat ten vervoer wordt gegeven, van f 14,80. De uitbesteding heeft tweeledig plaats gehad, namelijk voor 5¾ of voor 9¾ jaar; voor dezen laatsten termijn (1 April 1900 t/m 31 December 1909) is de toewijzing geschied. Over het aannemingscontract betreffende het transport van Ombilien-kolen, dat op 31 December 1905 verstrijkt, zie het verslag van 1896, blz. 250, en dat van 1898, blz. 176, noot 2.

Hoewel ook gedurende 1899 eenige contractueele reizen niet binnen den daarvoor vastgestelden tijd werden volbracht, behoefde slechts in één geval, waarin de onregelmatigheid niet aan overmacht te wijten was, aan de Maatschappij te dier zake eene boete te worden opgelegd.

Van hare bevoegdheid om, tegen de in art. XXIII van het contract vastgestelde betalingen per schip, per dag en per registerton, één of meer stoomschepen van de Maatschappij in huur te nemen, maakte de Indische Regeering in een drietal gevallen gebruik. Voor het overbrengen van Menado naar Soemalata van een gemobiliseerd gedeelte der schutterij (verg. vorig verslag, blz 37) werd gehuurd de *Tambora*; de in het Siaksche (te Taratah Boeloe en Pekan Baroe) tijdelijk te legeren troepen in verband met de expeditie tegen de V Kotta (zie blz. 27 hiervóór) werden van Tandjong Priok naar Pekan Baroe overgebracht met de daartoe gehuurde *Siak*, terwijl voor reizen van Amboina naar Ceram en terug, tot het treffen van maatregelen in verband met de op Ceram's zuidkust door eene aard- en zeebeving aangerichte verwoestingen (zie blz. 40), gehuurd werden de *Gouverneur-Generaal 's Jacob* en de *Japara*.

Aan gouvernementssubsidie genoot de Maatschappij in de laatst verloopen drie jaren, volgens de deels nadere, deels voorloopige boekingen ten dienste van de begrooting: in 1897 f 666 331, in 1898 f 689 961 en in 1899 (gedurende welk jaar voor 't eerst de lagere subsidie-cijfers golden, bedoeld bij de in den aanhef dezer afdeeling vermelde nadere overeenkomst met de Maatschappij) f 505 514.

Zeerampen van beteekenis hadden in 1899 met de stoomschepen der Maatschappij niet plaats. Over het gebeurde ter zuidkust van Nieuw-Guinea met eenige scheepsofficieren van de paketboot *Generaal Pel* is uitvoerig gehandeld in hoofdstuk C van dit verslag (blz. 43/45).

De vloot der Maatschappij, welke in het voorjaar van 1899, zonder het toen naar Indië op reis zijnde nieuwe stoomschip *Mossel* mede te rekenen, uit 33 grootere en kleinere mailbooten bestond, metende (voor één dier bodems de uitkomsten van eene nieuwe meting in rekening brengende) 41 242 ton bruto of 26 227 ton netto, was, volgens de op 1 Mei 1900 afgesloten opgaven, in getal niet veranderd, doch wel in samenstelling, daar, nevens de *Mossel*, ook nog de nieuw gebouwde *van der Parra* in dienst was gekomen, doch daarentegen van de hand waren gedaan de *Prins Alexander* en de *Siak*. Hierdoor was de gezamenlijke inhoudsgrootte van de 33 op 1 Mei jl. ten dienste der paketvaart in Indië aanwezige schepen gestegen tot 42 291 ton bruto of 26 948 ton netto. Voor de acht grootste paketbooten der Maatschappij (die tusschen 2296 en 1717 ton bruto) loopt de passagiersruimte uiteen tusschen 1079 en 748 plaatsen, en voor de overige (metende bruto 1438 à 559 ton) loopt die plaatsruimte uiteen tusschen 761 en 285 passagiers. Ten behoeve van de Maatschappij waren in aanbouw: hier te lande, 3 nieuwe stoomschepen, en in Engeland, een voor de riviervaart in Borneo bestemd hekwielstoomschip. De grootte zoowel van deze als van de 33 reeds in dienst zijnde schepen is opgegeven in tabel VI van bijlage H, welke bijlage sub VII tevens een overzicht geeft van de aan anderen dan de Paketvaartmaatschappij toebehoorende Nederlandsch-Indische particuliere stoomschepen.

Overigens wordt nog, krachtens overeenkomst met de Indische Regeering, eene geregelde vaart per stoomschip onderhouden: in de residentie Palembang, tweemaal 's maands, tusschen de hoofdplaats en Moeara Enim, en in de residentie Westerafdeeling van Borneo, maandelijks 1°. tusschen Pontianak en Sambas (via Singkawang en Pamangkat), en 2°. tusschen Pontianak en Sintang (via Tajan en Sanggou). De contracten, ter zake van die diensten, maken deel uit van de aannemingen betreffende het vervoer van gouvernementsreizigers en gouvernementsgoederen en gelden in genoemde gewesten (verg. het verslag van 1897, bijlage S, en dat van 1894, bijlage T).

De wekelijksche maildienst tusschen Nederland en Indië bleef geregeld onderhouden vanwege de stoomvaartmaatschappijen „Nederland" en „Rotterdamsche Lloyd" (door elke om de veertien dagen). Omtrent de vloten dier Maatschappijen zie tabel VI van bijlage H. In deze contractueele maildiensten werden gedurende 1899 door de mailbooten van de „Nederland" 26 en door die van den „Rotterdamsche(n) Lloyd" 27 uit- en thuisreizen volbracht, terwijl de vrachtbooten dier Maatschappijen respectievelijk 13 en 6 reizen aflegden; bovendien werd vanwege eerstgenoemde Maatschappij nog 1 vrachtreis gedaan met een gecharterd stoomschip.

Ter vervanging van de op ult. Mei 1900 afgeloopen vijfjarige contracten tusschen het Departement van Koloniën en de beide genoemde stoomvaartmaatschappijen, betreffende het vervoer van gouvernementsgoederen van Nederland en Southampton naar Indië (zie het verslag van 1895, blz. 119) en betreffende het vervoer uit Indië naar Nederland van gouvernementsproducten (zie het aangehaalde verslag, blz. 188, en Bijbl. St. n°. 5026), zijn, respectievelijk onder dagteekening van 31 en 28 Mei 1900 nieuwe, doch thans éénjarige contracten gesloten, die echter geacht worden telkens voor één jaar stilzwijgend te zijn verlengd, wanneer zij niet drie maanden vóór hunnen afloop zijn opgezegd. Bij eerstbedoeld contract, gesloten met beide Maatschappijen te zamen, is ook thans weder bepaald dat herziening van het particuliere vrachttarief der Maatschappijen aanleiding geeft tot herziening van het gouvernementstarief. In verband met de voor stoomvaartondernemingen toegenomen kosten van bedrijf is de vracht per eenheid van 1000 K.G. of 1 M³. met f 2 verhoogd; daarentegen is de vracht naar Padang, welke tot dusver per gemelde eenheid f 3 hooger was dan het tarief voor de drie hoofdplaatsen van Java, daarmede in overeenstemming gebracht, doch alleen bij vervoer met vrachtbooten. Wat de nieuwe contracten voor het vervoer van gouvernementsproducten betreft, met elke Maatschappij afzonderlijk gesloten, is gehandhaafd gebleven de bepaling dat het Gouvernement niet meer betaalt dan de laagste vracht, welke de Maatschappijen aan particulieren in rekening brengen voor gelijk goed van dezelfde afscheepplaats naar dezelfde bestemming, doch, in verband met eene door de Maatschappijen reeds op 8 Maart te voren aan particuliere afschepers toegezegde uitkeering op de betaalde vrachten, welke uitkeering (rabat) eerst na zeker tijdsverloop en onder bepaalde beperkende voorwaarden genoten wordt, is aan de bovenbedoelde gelijkstelling van de door het Gouvernement te betalen vrachten met het laagste voor particulieren geldende tarief thans de bepaling toegevoegd, ter bestendiging van hetgeen sedert 8 Maart jl. in de practijk reeds gold, dat een eventueel rabat als bovenbedoeld aan de Regeering onvoorwaardelijk in mindering wordt gebracht, onmiddellijk bij de vrachtverrekening voor iedere partij gouvernementsproducten. Terwijl tot dusver de maximum-vracht, — behoudens de in 1895 gestipuleerde reductiën naar gelang van verschepingen aan koffie, of aan koffie en kinabast, boven de 200 last in één stoomschip, of naar gelang de totale verschepingen in één contractsjaar met de booten van elke der Maatschappijen 4000 last koffie of 1000 last tin mochten te boven gaan, — bepaald was op f 55 per last koffie, f 20 per last tin en f 14 per M³. kinabast, zal nu, ingevolge de nieuwe contracten, de vracht, na aftrek van een

eventueel uit te keeren rabat als bovenbedoeld, in geen geval meer mogen bedragen dan respectievelijk f 52,50, f 20 en f 17, met behoud van de tot dusver gebruikelijke reductie van vracht, wanneer, op aanvraag van de Maatschappijen, boven de 200 last aan koffie, of aan koffie en kinabast, in één stoomschip wordt geladen (reductie van 5 pct. voor het aantal lasten van 201 t/m 400, en van 10 pct. voor het aantal boven 400). Daarentegen is komen te vervallen de in 1895 bedongen vermindering van vracht (met respectievelijk f 10 en f 5 per last) voor hetgeen in één contractsjaar in de booten van een der Maatschappijen van gouvernementswege meér verscheept is dan 4000 last aan koffie en 1000 last aan tin. Voor deze laatste bepaling was geen plaats meer, zoowel in verband met de verminderde gouvernements-koffieoogsten, als met het oog op de gebleken wenschelijkheid, ter geregelde voorziening van de gouvernements-tinveilingen, om de Maatschappijen te verplichten tot aanzienlijke vermeerdering van het tinvervoer. In de nieuwe contracten is namelijk bedongen dat, desverlangd, ruimte voorhanden moet zijn in elke mailboot, voor ten hoogste 100 en in elke vrachtboot voor ten hoogste 200 last tin, met dien verstande dat die hoeveelheden, zoo noodig, verhoogd kunnen worden, opdat per kwartaal door elke der Maatschappijen ruimte voor ten minste 1000 last worde beschikbaar gesteld.

Nadat de directiën der beide genoemde stoomvaartmaatschappijen hadden toegestemd in eene wijziging van de met haar gesloten contracten betreffende den overvoer van gouvernementspassagiers (Bijbl. St. nos. 4887 en 5401), in dien zin, dat de Regeering voortaan, onder bepaalde omstandigheden, aan gouvernementspassagiers *kan* vergunnen om, niet alleen — zooals vroeger 't geval was — met de *Fransche* of *Engelsche* mailgelegenheden te reizen, maar ook met de *Duitsche* mailschepen, is het reglement op den overtocht (St. 1897 n°. 163) dienovereenkomstig gewijzigd (Kon. besluit dd. 26 Juni 1900 n°. 55, zie Ned. Staatscourant van 4 Juli d. a. v.) Van deze gelegenheid is tevens gebruik gemaakt om het reeds in 1898 (zie vorig verslag, blz. 101) aangevulde art. 7 van het overtochtsreglement nader te herzien, ten einde tegemoet te komen aan in de praktijk gebleken bezwaren tegen de uitsluiting van alle met éénjarig verlof repatrieerenden, van de gelegenheid om anders dan met Nederlandsche mailschepen te reizen.

Vanwege de te Amsterdam gevestigde stoomvaartmaatschappij „Oceaan" werden in 1899, met 10 stoomschepen, 18 reizen (via Liverpool) naar Indië gedaan.

De „Compagnie des Messageries maritimes" bleef hare zijlijn Singapore-Batavia onderhouden, om de maand doorgaande tot Samarang. Voorts bleven, volgens den Indischen Regeeringsalmanak voor 1900 (deel I, blz. 202), de „Queensland Royal Mailline" en de „British India Steam Navigation Company (lim.)" een maandelijkschen maildienst onderhouden van Batavia via Napels naar Londen, en van Batavia naar Brisbane en andere Australische havens. De in den loop van 1898 te Hamburg in het leven geroepen „Deutsch-Australische Dampfschiffs-Gesellschaft", welke eene stoomvaartlijn opende op Freemantle (Australië) via Kaapstad, met Adelaïde als eindhaven, deed op hare thuisreizen (via Singapore) ook eenige havens op Java aan, ter aanvulling van lading, en zou in 1900 geregeld ook Padang in haren dienst opnemen. Van het nu en dan aandoen van havens op Java door de tusschen Australië en China varende stoomschepen der „Eastern & Australian Steamship Company (lim.)" wordt in de voor dit verslag ontvangen berichten geen gewag meer gemaakt. Vanwege den „Norddeutschen Lloyd" te Bremen wordt een dienst tusschen Singapore en Duitsch Nieuw-Guinea onderhouden via Batavia, Makasser en Amboina. Omtrent ettelijke andere min of meer geregeld op Nederlandsch-Indië varende stoomschepen onder vreemde vlag, bijna uitsluitend uitgaande van Singapore of Pinang, zijn de uit Indië ontvangen opgaven bijeenverzameld in tabel VII van bijlage H.

Aan het bij St. 1894 n°. 278 geregelde gouvernementstoezicht op het vervoer van personen met stoomschepen waren, onder meer, onttrokken stoomvaartuigen, uitsluitend gebezigd voor de riviervaart, voor welke de regeling van bedoeld toezicht aan de hoofden van gewestelijk bestuur is opgedragen. In verband met stappen van particuliere zijde gedaan om een geregeldem stoomvaartdienst op het meer van Singkarah (Padangsche Bovenlanden) in het leven te roepen, werd het nuttig geacht het aan de gewestelijke bestuurders opgedragen toezicht, als hier bedoeld, ook uit te strekken tot stoomschepen die de binnenwateren bevaren. In dien zin werden de bepalingen van 1894 aangevuld bij ordonnantie van 8 Juli 1899 (St. n°. 205).

Onder de plaatsen, waar voor de toepassing van evengemelde bepalingen van 1894 keuringscommissiën van stoomschepen gevestigd zijn, werd, ingevolge de ordonnantie van 20 Augustus 1899 (St. n°. 238), ook opgenomen Moeara Djawa in het landschap Koetei (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), zijnde de standplaats van den havenmeester voor de Koetei-rivier en hare mondingen.

VIII. Veeartsenijdienst.

Aan de op blz. 102 van het vorig verslag in uitzicht gestelde indienststelling van een inspecteur voor den burgerlijken veeartsenijdienst, met gelijktijdige vermindering van het aantal gouvernementsveeartsen met één, werd gevolg gegeven bij gouv. besluit van 13 Januari 1900 n°. 18 (St. n°. 32). In verband hiermede waren bij den aanvang van 1900 in functie: één inspecteur, 19 gouvernementsveeartsen en één gouvernementsveearts boven de formatie, gedetacheerd bij het laboratorium voor pathologische anatomie en bacteriologie te Batavia, terwijl één gouvernementsveearts zich nog met verlof in Europa bevond.

De controleur bij het binnenlandsch bestuur, die in 1898, met den toenmaligen, sedert tot bovenbedoelde betrekking van inspecteur geroepen adviseur voor den burgerlijken veeartsenijdienst in commissie was gesteld tot herziening van de bepalingen op veeartsenijkundig gebied, en die tot dusver ter beschikking was van den resident van Batavia ten behoeve van het toezicht op den veestapel in dat gewest en in het bijzonder op den buffel- en runderstapel aldaar, werd in Februari 1900 gesteld ter beschikking van den directeur van binnenlandsch bestuur zoowel met het doel om eerstbedoelden arbeid voort te zetten, als om zijne diensten te verleenen bij de hieronder nader te bespreken registratie van den veestapel in genoemde residentie.

Het aantal inlandsche veeartsen bleef 17, en dat der inlandsche helpers (mantri's) 10 bedragen. Deze laatste beambten, tot wier indienststelling in den aanvang van 1899 is overgegaan (verg. vorig verslag, blz. 102), bewezen over het algemeen reeds vrij goede diensten bij het toezicht op den paarden- en veestapel, op den in- en uitvoer van vee, op het in consumtie gebrachte vleesch, bij bestrijding van besmettelijke ziekten onder het vee, enz.

De in 1898 in de residentie Batavia aangevangen proef met het merken van het vee, door middel van genummerde en van letters voorziene oorringen (zie vorig verslag, t. a. p.), kon in het voorjaar van 1900 als afgeloopen worden beschouwd. Voorloopig kan worden medegedeeld, dat bij de registratie van de gemerkte dieren, welke op ult. 1899 reeds was uitgestrekt over 184 191 buffels en 14 512 runderen — vermoedelijk ruim tweederden van den veestapel in gemeld gewest — nog geen 3 pct. der dieren (waarbij de oorringen minder goed waren aangebracht) deze hadden verloren. In den loop van 1899 werd aan den bedoelden controleur opgedragen om ook in de residentie Preanger Regentschappen eene dergelijke proef te nemen met het registreeren en merken van vee.

Het tijdelijk verbod tegen invoer van vee en paarden uit Australië, — wat paarden betreft met uitzondering, onder zekere voorwaarden, van rechtstreeksche aanvoeren van Melbourne of Sydney, — bleef gehandhaafd, omdat nog geen rapporten omtrent den stand der Texas-koorts aldaar ontvangen werden, die de wederopenstelling van de Indische havens voor bedoelden invoer zouden rechtvaardigen. Inmiddels is door een bij voormeld laboratorium ingesteld onderzoek aangetoond, dat de Texas-koorts ook in Nederlandsch-Indië voorkomt, terwijl, volgens den landbouwzoöloog, werkzaam bij 's lands plantentuin te Buitenzorg (zie diens rapport gepubliceerd in den 11den jaargang van het tijdschrift „Teysmannia", blz. 56-63), kan worden aangenomen dat de in Nederlandsch-Indië op buffels en runderen voorkomende „teken" (huidparasieten) identisch zijn met die, welke in Australië eene aetiologische rol vervullen bij het ontstaan van Texas-koorts, maar niet met die, welke in Amerika dezelfde ziekte te voorschijn roepen.

In November 1899 (St. n°. 288) werd met betrekking tot de residentie Banka en onderhoorigheden de duur der quarantaine voor uit Achter-Indië aangebracht vee (paarden daaronder niet begrepen) van vier weken tot op twaalf dagen teruggebracht, terwijl in Juli 1900 (St. n°. 194), ter wille van de behoefte op Lombok aan invoer van buffels ten behoeve van den zich sterk uitbreidenden rijstbouw der bevolking, de beperkende bepalingen van St. 1897 n°. 120, betreffende het vervoer van vee tusschen verschillende gedeelten van Nederlandsch-Indië onderling, in dier voege gewijzigd werden dat voor het eiland Lombok het

tijdelijk verbod van invoer van vee uit andere gewesten der buitenbezittingen of uit Java werd opgeheven, in verband waarmede voor de eilanden Java en Bali ook tijdelijk verboden werd de invoer van vee van Lombok. Tevens werd echter bepaald, dat voor den invoer van vee op Lombok uit andere gewesten de vergunning noodig is van den resident van Bali en Lombok.

Omtrent de voornaamste in Nederlandsch-Indië gedurende 1899 zich vertoond hebbende veeziekten zijn eenige cijfers opgenomen in tabel VIII van bijlage H, welke statistiek echter niet op volledigheid kan aanspraak maken, daar zij slechts de gevallen doet kennen, waarvan de gouvernementsveeartsen kennis droegen. [1]) Zoo zijn met betrekking tot Atjeh en onderhoorigheden, waar in 1899 vrij hevig *veetyphus* moet gewoed hebben onder den veestapel der bevolking van Sigli en van de VII Moekims Pidië, alleen opgeteekend enkele in Februari/Maart voorgekomen gevallen te Padang Tidji en voor het overige de in December bekend geworden gevallen onder het vee in de onderafdeeling Idi. Java en Madura bleven van veetyphus vrij, en uit de buitenbezittingen, uitgenomen Atjeh en Sumatra's Oostkust, werd daaromtrent niets vernomen. De aangehaalde tabel vermeldt een vrij groot aantal gevallen van *miltvuur* voor de residentie Batavia, voornamelijk in streken der afdeelingen Meester-Cornelis en Tangerang, waar veel werk van den rijstbouw gemaakt wordt. Van de 1723 aangetaste beesten in genoemd gewest waren er 1659 aan de ziekte bezweken. De uit zes andere gewesten gerapporteerde gevallen waren, uitgenomen voor Krawang en Bali en Lombok (respectievelijk 185 en 198), van weinig beteekenis. Of men in al de voor Bali en Lombok opgegeven gevallen wel inderdaad met miltvuur te doen had, wordt eenigszins betwijfeld, met het oog op de omstandigheid dat het aantal als hersteld opgegeven beesten (71) een buitengewoon hoog percentage vertegenwoordigt. Ter zake van *mond- en klauwzeer* wordt, met betrekking zoowel tot Java en Madura als tot de buitenbezittingen, voor 1899 gewag gemaakt van p. m. het dubbel aantal gevallen van 1898. Dooreengenomen, voor al de in de opgaven begrepen 20 gewesten van Java en Madura, beliep de sterfte, evenals in 1898, niet meer dan 3 pct. Daarentegen was in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden, dat over 1899 in de opgaven der buitenbezittingen met niet minder dan 3350 gevallen voorkomt, de sterfte p. m. 18 pct. Dit aanzienlijk verschil schijnt, luidens de ontvangen mededeelingen, er op te wijzen, dat op Java en Madura de bevolking van lieverlede begint in te zien, dat goede verzorging, zoowel van zieke als van gezonde dieren, niet zonder gunstig gevolg blijft. De tabel vermeldt thans ook de gerapporteerde gevallen van *kwaden droes* en *huidworm*, *pseudo-kwaden droes* en *goedaardigen droes*, en hoewel, volgens de Indische mededeelingen, er niet aan te twijfelen valt dat de cijfers ver beneden de werkelijkheid blijven, zal bij voortzetting van de opgaven toch eenigermate de al of niet voortwoekering van deze ziekten kunnen worden nagegaan. Opmerking verdient, dat van de voor Java en Madura (uit 14 gewesten) gerapporteerde 396 gevallen van kwaden droes en huidworm niet minder dan 384 doodelijk afliepen, waarvan 185 door natuurlijken dood en 199 doordien de eigenaren, blijkbaar het hopelooze van eene therapeutische behandeling inziende, overgingen tot afmaking.

Omtrent de gevallen van *hondsdolheid*, welke zeer veelvuldig moeten zijn geweest (zie o. a. wat daaromtrent op blz. 25 uit de Battak-streken is gemeld), kunnen eenigszins vertrouwbare cijfers niet worden verstrekt, aangezien in de meeste gevallen, waarin menschen door verdachte honden waren gebeten, niet voldoende was nagegaan of men werkelijk met hondsdolheid te doen had. In verband daarmede zijn de hoofden van gewestelijk bestuur in Januari jl. door den directeur van binnenlandsch bestuur van ampele instructiën voorzien hoe te handelen opdat, voor zooveel dit niet bij het Instituut Pasteur te Batavia geschieden kan, de alleen op den beet berustende diagnose van hondsdolheid kunne worden gecontroleerd door de gouvernementsveeartsen, echter tevens met aanbeveling om in geen geval het vertrek naar voormeld Instituut van door het verdachte dier gebeten personen te doen uitstellen.

Acute *gastroënteritis*, welke ziekte zich in 1898 onder den veestapel in Bagelen had voorgedaan, bleef in 1899 niet alleen in dat gewest heerschen, maar vertoonde zich ook in Samarang, Soerakarta, Rembang, Japara en Tagal. In de eerstbedoelde vijf gewesten, waar respectievelijk 429, 6993, 3607, 2653 en 850 beesten aan de ziekte bezweken zouden zijn, was zij bij het einde des jaars bijna overal (Rembang alleen uitgezonderd) geweken. In Tagal werd de ziekte alleen waargenomen op de suikerfabriek Tjomal, alwaar van de aanwezige p. m. 600 buffels er 400 aangetast werden en de sterfte 40 pct. bedroeg. Omtrent de mate waarin de ziekte voor genezing vatbaar is, bestaan tot dusver geen voldoende gegevens. Aan een der gouvernementsveeartsen in Midden-Java is opgedragen om aan de ziekte, die door alle deskundigen voor niet-besmettelijk wordt verklaard, zijne bijzondere aandacht te wijden.

In de ontvangen opgaven wordt verder medegedeeld, echter zonder dat ter zake cijferopgaven zijn verstrekt, dat zich voordeden: gevallen van *surra* (zie vorig verslag, blz. 103) in Bantam, Pekalongan, Samarang en Sumatra's Westkust; van *tetanus* in Batavia, Cheribon en Atjeh en onderhoorigheden, en van *septichaemia haemorragica* in Batavia, Cheribon en Celebes en onderhoorigheden.

Tegen f 131 248 (volgens verbeterde opgaven) in 1898, werd in 1899 ten behoeve van den burgerlijken veeartsenijdienst uitgegeven f 127 722. Onder laatstgemelde som was begrepen f 21 592 wegens maatregelen ter voorkoming of beteugeling van besmettelijke ziekten onder hoornvee en paarden. In 1898 was te dier zake besteed (volgens nadere gegevens) f 23 567.

K. Departement van onderwijs, eeredienst en nijverheid.

I. Onderwijs.

§ 1. *Onderwijs voor Europeanen en met hen gelijkgestelden.*

Onder verwijzing naar het eerlang te Batavia verschijnende jaarverslag over 1899 betreffende het middelbaar en lager onderwijs voor Europeanen in Nederlandsch-Indië, wordt van de daarin opgenomen mededeelingen het volgende korte overzicht gegeven, met verwijzing overigens naar bijlage O.

Middelbaar onderwijs.

Bij de Inrichting voor de Indische taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië (afd. B van het Gymnasium Willem III) sloot de cursus 1898/99 met 33 leerlingen [2]), terwijl de nieuwe cursus met 19 ingeschrevenen begon. Op 3 na, die eene hoogere burgerschool in Nederland hadden bezocht, bezaten deze laatsten allen het einddiploma van eene hoogere burgerschool in Indië.

Bij de drie hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus — te Batavia (afd. A van het Gymnasium), Samarang en Soerabaija — was het aantal aanvragen om toelating in 1899, zoowel van jongens als van meisjes, grooter dan in 1898. Onder hen die aan de eischen voldeden, waren er 7, die op den voet van het gouv. besluit van 17 Februari 1899 n°. 19 (zie vorig verslag, blz. 104) het admissie-examen in de buitenbezittingen hadden afgelegd. Alleen bij de hoogere burgerschool te Soerabaija moest tot nadere splitsing van een studiejaar worden overgegaan en in verband daarmede het aantal leeraren bij die school tijdelijk vermeerderd worden, zoodat hun aantal, ongerekend de onderwijzers in gymnastiek en wapenhandel, op ult. 1899 gestegen was tot 21, bij eene verdeeling van de leerlingen in 10 klassenafdeelingen. Te Batavia en Samarang bleef het aantal leeraren en dat der klassenafdeelingen zooals in 't vorig verslag is opgegeven. Op ult. 1899 telden de drie inrichtingen, zonder de toehoorders en de leerlingen voor enkele vakken te rekenen, 587 leerlingen, namelijk 494 jongens en 93 meisjes (6 en 27 meer dan op ult. 1898). Onder de jongens bevonden zich 16 zoons van inlanders en 4 van Chineezen. Omtrent den uitslag der toelatings-, overgangs- en eindexamens [3]) zie bijlage O.

Voor dergelijke opgaven zij naar gemelde bijlage ook verwezen wat betreft: *a.* de hoogere burgerschool met driejarigen cursus voor meisjes te Batavia (op ult. 1899 met 40 gewone leerlingen), *b.* de burgeravondschool te Soerabaija, welke gouvernements-

[1]) Wat in algemeenen zin omtrent den gezondheidstoestand van het vee gedurende 1899 bericht werd in de gewestelijke verslagen, heeft zijne plaats gevonden in hoofdstuk C van dit verslag.

[2]) Tot het afleggen van het 2de gedeelte van het groot-ambtenaarsexamen werden in 1899 13 leerlingen toegelaten, van wie 11 het diploma verwierven. Aan het 1ste gedeelte van dat examen onderwierpen zich 9 leerlingen, van wie 7 slaagden.

[3]) Bij het eindexamen slaagden 38 van de 51 candidaten; zie het verslag der examen-commissie in een der bijvoegsels van de Javasche Courant dd. 24 November 1899.

inrichting — voor de (kostelooze) theoretische opleiding [1]) van aanstaande bouwkundigen en machinisten — bij het einde van 1899 195 leerlingen en 19 toehoorders telde, en *c.* de twee van gouvernementswege gesubsidieerde particuliere ambachtsscholen te Batavia en Samarang, bij welke de cursus 1899/1900 begon met respectievelijk 71 en 84 leerlingen. [2])

Buiten de aan laatstgemelde twee inrichtingen toegelegde gouvernementssubsidies van respectievelijk f 12 000 en f 6000 's jaars, en ongerekend ook de kosten van gebouwen en lokaalhuur, beliepen de van landswege voor het middelbaar onderwijs gedane uitgaven in 1899 (volgens voorloopige cijfers) f 591 332 en in 1898 (volgens definitieve gegevens) f 586 772, waartegenover in elk dier jaren wegens schoolgelden ontvangen werd (voor zooveel bij het einde des jaars reeds bij 's lands kas overgebracht) f 87 211 en f 87 172.

Uit het „Siam-fonds" en het „Studiefonds voor onbemiddelde leerlingen" genoten te Batavia respectievelijk 2 en 3 leerlingen ondersteuning in de kosten hunner studie. Het studiefonds „Midden-Java" verleende zoodanige ondersteuning in het geheel aan 17 leerlingen: op 1 Januari 1899 bedroeg dat aantal 8, op 31 December 13.

Lager onderwijs.

Normaalscholen en akte-examens. Bij het einde van 1899 volgden te Batavia 21 en te Soerabaija 15 leerlingen (onder wie respectievelijk 13 en 12 vrouwen) de lessen der gouvernements-normaalschool, welke cijfers op ult. 1898 bedroegen 22 en 10. Onder de in den loop van 1899 afgeschrevenen (respectievelijk 16 en 2 leerlingen) waren er — te Batavia — 8 die de hoofdakte behaalden.

Particuliere gelegenheden om zich voor akte-examens voor te bereiden, waren: de normaalklassen tot opleiding van onderwijzeressen bij 6 particuliere meisjesscholen, namelijk: 2 te Batavia, 1 te Meester-Cornelis, 1 te Samarang en 2 te Soerabaija; verder eene normaalschool te Samarang. Aan de twee particuliere meisjesscholen te Batavia waren nog cursussen ter voorbereiding voor het hoofdakte-examen verbonden, en aan deze scholen, alsmede aan de andere genoemde meisjesscholen, bestond tevens gelegenheid om zich voor akte-examens in vreemde talen, enz. te bekwamen.

Aan de in 1899 te Batavia, te Samarang en te Soerabaija gehouden akte-examens werd deelgenomen door 131 personen, waaronder 10, die zich voor twee akten hadden aangemeld. Van deze 141 examens werden 97 (of bijna 69 pct.) met gunstigen uitslag afgelegd. Aan mannen werden 10, aan vrouwen 87 akten uitgereikt. De door de examen-commissiën ingediende verslagen zullen voortaan, te beginnen met die betreffende de in 1900 gehouden akte-examens, in de Jav. Courant worden gepubliceerd.

Openbare lagere scholen. Nadat reeds in September 1899 door de Indische Regeering in beginsel was besloten om op de openbare lagere scholen voor Europeanen de gebruikelijke prijsuitdeeling bij het einde van den cursus (begin Juni) te doen vervallen en om een deel der daardoor vrijvallende gelden te doen aanwenden tot geregelde aanvulling van de schoolbibliotheken, is bij gouv. besluit dd. 9 Mei 1900 n°. 15 (St. n°. 147) aan dit voornemen uitvoering gegeven, door wijziging dienovereenkomstig van art. 11 van het Europeesch schoolreglement (St. 1894 n°. 193), bij welke gelegenheid tevens uit het artikel is vervallen het voorschrift betreffende het jaarlijks houden van eene openbare les. In verband met een en ander werden bij eene beschikking van den directeur van onderwijs, enz. dd. 22 Mei 1900 ook enkele bepalingen der schoolinstructie in Bijbl. St. n°. 4989 gewijzigd.

In den loop van 1899 werden twee nieuwe openbare lagere scholen geopend: één te Buitenzorg en één te Sawah Loento (Padangsche Bovenlanden). Daarentegen werd de meisjesschool te Poerworedjo (Bagelen) gesloten wegens voortdurende vermindering van het aantal leerlingen. De 1ste school te Amboina bleef gedurende 1899 nog tijdelijk gesloten. Op het einde van 1899 waren dientengevolge in werking: 165 openbare lagere scholen (135 gemengde en 30 meisjesscholen), namelijk 127 op 72 plaatsen van Java en Madura en 38 op 28 plaatsen in de buitenbezittingen. Onder het totaal der 165 scholen waren er 51 (gemengde eerste- en meisjesscholen), waar meer uitgebreid lager onderwijs gegeven werd.

Bij het einde van 1899 telden de gezamenlijke Europeesche openbare lagere scholen 15 132 leerlingen (8843 jongens en 6289 meisjes), zijnde 177 meer dan op ult. 1898; het aantal betalende verminderde van 7295 tot 7258, dat der niet-betalende nam toe van 7660 tot 7874. Onder deze cijfers waren begrepen — meerendeels onder de betalende leerlingen — 1626 leerlingen (136 meer dan op ult. 1898), behoorende tot de inlandsche of met deze gelijkgestelde bevolking, namelijk 537 kinderen van Christen-inlanders, 810 van andere inlanders en 279 van vreemde oosterlingen (waaronder respectievelijk 156, 43 en 22 meisjes). Ingevolge vroeger verleende machtigingen werden gedurende 1899 34 inlandsche knapen, bestemd om later voor dokter-djawa te worden opgeleid, gratis toegelaten tot de Europeesche niet-eerste scholen. Daarentegen werd de kostelooze toelating van 6 dergelijke jongelieden, die geen voldoenden aanleg en ijver aan den dag legden, ingetrokken.

Het aantal leervakken werd aan de meisjesschool te Soerakarta uitgebreid met de beginselen der Engelsche taal en aan de 4de school te Samarang met die der Fransche taal. Daarentegen werden de lessen in het Fransch aan de school te Depok (Batavia) en aan die te Wonosobo (Bagelen) gestaakt.

Aan alle openbare lagere scholen — op 2 na — waren kinderbibliotheken verbonden.

Over 1898 (volgens verbeterde opgaven) en over 1899 (volgens voorloopige gegevens) bedroegen de uitgaven voor het Europeesch openbaar lager onderwijs en de ontvangsten wegens schoolgelden (ook die aan de normaalscholen geïnd) als volgt:

		1898.	1899.
Traktementen, leermiddelen, enz.		f 2 007 116	f 2 065 573
Gebouwen, huishuur, enz.		504 753	522 432
Te zamen		f 2 511 869	f 2 588 005
Geïnde schoolgelden	openbare lagere scholen	f 277 880	f 282 030
	normaalscholen	2 050	2 065
Te zamen		f 279 930	f 284 095
Blijft ten laste van den lande		f 2 231 939	f 2 303 910

Particuliere scholen. Van de in 't vorig verslag vermelde 20 particuliere scholen werden gesloten: 1 te Poerwodadi (Samarang) en 1 te Klatten (Soerakarta). Daarentegen werd te Batavia eene nieuwe meisjesschool en te Goendih (Samarang) eene gemengde school geopend. Dientengevolge daalde het aantal enkel voor gewoon lager onderwijs van 6 tot 4, doch vermeerderde het aantal der hierbedoelde scholen, waar tevens meer uitgebreid lager onderwijs gegeven werd, van 14 tot 16. Subsidiën uit 's lands kas ontvingen voor 1899 7 der bedoelde 20 scholen, namelijk de 5, in 't vorig verslag genoemd, respectievelijk f 2700, f 3300, f 3000, f 3942 en f 3900 (alle voor meer uitgebreid lager onderwijs), en verder voor 't eerst de meisjesschool der Zusters Ursulinen te Soerabaija en één der twee scholen (die voor gewoon lager onderwijs) der vereeniging „de Broederschool" aldaar; aan deze twee inrichtingen werd voor 1899 toegelegd respectievelijk f 4285 en f 2350.

Bij het einde van 1899 bestonden op 7 plaatsen 9 namiddagscholen of avondcursussen voor enkele vakken van het lager of meer uitgebreid lager onderwijs. Onder de 187 leerlingen kwamen 9 inlanders en 1 Chinees voor.

Als onderwijzend personeel waren aan de gezamenlijke particuliere scholen verbonden 33 onderwijzers en 112 onderwijzeressen, ongerekend 21 vrouwelijke kweekelingen.

Het getal leerlingen klom in 1899 van 3122 tot 3270 (912 jongens en 2358 meisjes). Onder de leerlingen kwamen 51 kinderen van niet-Europeeschen landaard voor (13 minder dan op ult. 1898), namelijk 34 van inlanders (niet-Christenen), waaronder 5 meisjes, zoomede 17 van vreemde oosterlingen, onder wie insgelijks 5 meisjes.

Van de in 't vorig verslag vermelde teekencursussen bleven alleen de 2 te Samarang bestaan, die te zamen op het einde van 1899 32 leerlingen telden. De gymnastiekscholen (weder 1 te Samarang, 1 te Soerakarta, 1 te Djokjokarta, 1 te Soerabaija en 1 te Makasser) telden op ult. 1899 gezamenlijk 175 leerlingen.

Scholen of klassen voor voorbereidend onderwijs werden, evenals op ult. 1898, aangetroffen op 15 plaatsen van Java en op

[1]) Gelegenheid tot practische oefening in eenig handwerk vinden de leerlingen bij gouvernements- en particuliere ateliers ter plaatse.

[2]) Voor de stichting van eene particuliere ambachtsschool ook te Soerabaija heeft zich te dier plaatse eene vereeniging geconstitueerd, aan welke in Maart 1900 (zie de Jav. Courant van den 27sten dier maand) rechtspersoonlijkheid is verleend.

6 in de buitenbezittingen, doch op één dier plaatsen kwam er eene gelegenheid van dien aard bij, zoodat op ult. 1899 het getal 36 bedroeg. Het totaal der leerlingen aan deze inrichtingen bedroeg 1944, dat is 58 meer dan op ult. 1898. Onder de leerlingen kwamen 11 kinderen van inlanders en 22 van vreemde oosterlingen voor, zijnde van de eersten 8 minder en van de laatsten 3 meer dan op ult. 1898.

§ 2. *Onderwijs voor inlanders.* [1])

Openbaar onderwijs.

Reorganisatie van het inlandsch onderwijs. Van de in 't vorig verslag (blz. 106) bedoelde 1ste klasse-scholen te Soerakarta, Modjokerto en Bangkallan, welker opening werd bevolen als gevolg van de reorganisatie van het inlandsch onderwijs, traden gedurende het verslagjaar alleen de twee eerstgenoemde in werking, daar de opening van laatstbedoelde school uitgesteld moest blijven totdat het daarvoor bestemde gebouw zou voltooid zijn. Met betrekking tot de scholen der 1ste en 2de klasse, welke elders werden of zullen worden geopend, wordt verwezen naar hetgeen voorkomt onder het hoofd „*Gewone lagere scholen*".

Inrichting voor de opleiding van aanstaande inlandsche ambtenaren. Zooals reeds in 't vorig verslag werd medegedeeld, werd in Januari 1899 door het Opperbestuur machtiging verleend tot eene herziening van de in 1893 (zie het verslag van 1894, blz. 109) ten behoeve van de reorganisatie der hoofdenschool te Magelang in het leven geroepen bepalingen, in dier voege dat de inrichting niet aan de inlandsche, maar aan de Europeesche school behoort aan te sluiten. De uitvoering van deze machtiging zal gepaard gaan met eene reorganisatie van de hoofdenscholen te Bandong en Probolinggo, welke ook tot inrichtingen voor de opleiding van inlandsche ambtenaren zullen worden uitgebreid op den voet van de school te Magelang.

Aan de hoofdenschool te Magelang werden in het laatst van 1899 de overgangs- en eindexamens gehouden. Aan eerstgenoemd examen werd deelgenomen door 17 leerlingen, waarvan er 7 slaagden. Het eindexamen werd afgenomen aan 4 candidaten, waarvan er 3 slaagden. Bij het vorige eindexamen (eerst in den aanvang van 1899 afgenomen) waren al de 4 candidaten geslaagd.

Kweekscholen. Op ult. 1899 waren aan de kweekscholen te Bandong, Probolinggo en Djokjokarta, de beide eerste elke met een nominaal aantal van 25 plaatsen, en de laatste met 50 plaatsen, ingeschreven respectievelijk 17, 17 en 41 leerlingen, tegen 24, 25 en 49 bij het einde van 1898. Van de 50 plaatsen bij elke der twee overige kweekscholen waren er op eerstgenoemd tijdstip te Fort de Kock 30 en te Amboina 39 bezet, tegen 42 en 29 op ult. 1898. Aan de in 1899 bij de kweekscholen afgenomen eindexamens werd door 55 candidaten deelgenomen, van wie er 53 slaagden. Aan de toelatingsexamens namen niet minder dan 295 candidaten deel, van wie er 101 aan de eischen voldeden. Opgaven nopens elke kweekschool in het bijzonder, ook wat betreft het daarbij geplaatste onderwijzend personeel, vindt men in bijlage P.

IJver en gedrag van de kweekelingen gaven geen aanleiding tot bijzondere mededeelingen, terwijl de berichten over den gezondheidstoestand gunstig luidden. Te Fort de Kock werd één leerling, op geneeskundig advies, wegens berriberri naar zijne kampong gezonden tot herstel van gezondheid, terwijl te Amboina aan drie kweekelingen wegens gezondheidsredenen verlof naar hun geboorteland moest worden verleend.

De aan de kweekscholen te Bandong, Djokjokarta, Fort de Kock en Amboina verbonden externen-scholen werden in 1899 bezocht door 393 leerlingen, onder wie 10 meisjes (7 te Bandong en 3 te Fort de Kock). Aan de kweekschool te Probolinggo is geen externen-school verbonden.

Bleef tot dusver de toelating tot examens in andere inlandsche talen dan het Maleisch krachtens art. 2 (§ III sub *f*) van het besluit in St. 1886 n°. 47 beperkt tot de onderwijzers die bij kweekscholen zijn geplaatst, bij gouv. besluit van 28 Maart 1900 n°. 8 (St. n°. 117) is bepaald dat tot deze examens in het algemeen kunnen worden toegelaten zij, die in het bezit zijn van eene akte van bekwaamheid als hoofdonderwijzer of als onderwijzer bij het lager onderwijs voor Europeanen en tevens met goeden uitslag hebben afgelegd het in § III sub *a* van voormeld art. 2 genoemd examen in de Maleische taal en in de land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië.

Onderwijzers-examens buiten de kweekscholen. Op Java en Madura meldden zich voor het examen van hulponderwijzer 64 en voor dat van kweekeling 74 candidaten aan, van wie respectievelijk 35 en 42 slaagden. In de buitenbezittingen onderwierpen zich aan eerstgenoemd examen 3 candidaten, die allen slaagden, en aan het kweekeling-examen 4 candidaten, van wie 2 aan de eischen voldeden.

Scholen voor zonen van inlandsche hoofden en van andere aanzienlijke inlanders. Van de drie hoofdenscholen op Java waren op ult. 1899 alleen aan die te Bandong alle 65 plaatsen (verg. blz. 107 van het vorig verslag) bezet. Aan de scholen te Magelang en Probolinggo waren op gemeld tijdstip van de 60 plaatsen er respectievelijk 57 en 41 bezet. Bij de hoofdenschool in de buitenbezittingen — te Tondano — waren op ult. 1899 39 van de 40 plaatsen ingenomen. Getuigschriften wegens goed volbrachten cursus werden in 1899 uitgereikt aan 59 leerlingen op Java, waardoor het totaal der aldus gediplomeerden (van 1882 af) klom tot 500. Onder die 59 waren er 7 van de school te Magelang. Te Tondano behaalden 6 het einddiploma, waardoor het van deze inrichting afkomstige aantal gediplomeerden (allen uit de Molukken) tot 93 steeg. [2]) Voor elke der vier scholen afzonderlijk worden nadere opgaven, ook wat betreft de verdeeling van de leerlingen in externen en internen, zoomede met opzicht tot de samenstelling van het onderwijzend personeel, aangetroffen in bijlage P. Gedrag en ijver der leerlingen gaven weinig aanleiding tot aanmerkingen. De gezondheidstoestand was niet overal even gunstig. Aan schoolgeld werd in 1899 ontvangen f 6908.

Speciale scholen. Hiertoe worden gerekend de „Depoksche school" in de residentie Batavia en de „Ambonsche burgerschool" ter hoofdplaats Amboina. De eerste telde op ult. 1899 141 leerlingen (waaronder 59 meisjes), tegen 132 (waaronder 58 meisjes) op het einde van 1898. Van die 141 leerlingen waren 134 kinderen van Christen-inlanders, 5 van Mohammedaansche en 2 van Chineesche ouders. Gedurende 1899 werd de school bezocht door 157 leerlingen, waaronder 4 gratis-leerlingen. Bij deze school, waar de in 1895 opgetreden hoofdonderwijzer reeds eenigen tijd geleden uit eigen initiatief begonnen was buiten de schooluren aan de leerlingen onderwijs in handenarbeid te geven, is eene proefneming in die richting eerst sedert het voorjaar van 1899 goed in gang gekomen, doordien toen de beschikking verkregen werd over een deel der indertijd van landswege aangeschafte leermiddelen voor slöjd-onderwijs. Ten einde den gang van het gewone onderwijs geen storing te doen ondervinden, worden de lessen in het nieuwe leervak nog steeds des avonds gegeven, en wel tweemaal per week, telkens gedurende 1½ uur. Gedurende de maanden April t/m December werd aan den cursus deelgenomen door 13 jongens (10 leerlingen van de hoogste klasse der Depoksche school en 3 oud-leerlingen), welk getal ook op ult. 1899 nog ingeschreven was, daar de 3 opengevallen plaatsen door nieuwe leerlingen werden ingenomen. In de eerste klasse van den slöjd-cursus werd het kartonneeren, in de tweede houtsnijwerk en in de derde het timmeren beoefend. Volgens het oordeel van de leden der schoolcommissie heeft de proef, buiten het verschaffen van nuttige bezigheid aan de inlandsche knapen die den cursus volgen, voorshands nog weinig anders uitgewerkt dan dat hun eenige bedrevenheid in knutselen is bijgebracht. Of op den duur het slöjd-onderwijs een voldoend aantal leerlingen zal blijven trekken en gaandeweg resultaten van meer belang zal afwerpen, kan eerst blijken bij eene geregelde, langduriger voortzetting van de proef. Daar de hoofdonderwijzer tot zoodanige voortzetting bereid blijft, is in Maart jl. de directeur van onderwijs, enz. gemachtigd om ook verder met het verstrekken van de noodige leermiddelen uit den nog aanwezigen

[1]) Over de (particuliere) scholen voor vreemde oosterlingen zie de laatste rubriek van deze paragraaf.

[2]) In Februari jl. vond de Gouverneur-Generaal aanleiding om bij de gewestelijke bestuurders op en buiten Java in herinnering te doen brengen de in 't verslag van 1891 (blz. 112, noot 1) bedoelde gouv. circulaire dd. 10 September 1890 over de wenschelijkheid dat vanwege de Europeesche ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur bij de van de hoofdenscholen afkomstige inlandsche ambtenaren en hoofden het streven worde aangemoedigd zich in de Nederlandsche taal te blijven oefenen, o. a. door het met waardeering te bejegenen wanneer inlanders blijk geven hunne kennis van die taal te willen benuttigen.

voorraad voort te gaan. Tevens is de inlandsche schoolcommissie te Depok uitgenoodigd om jaarlijks geregeld nopens de proef verslag uit te brengen.

De Ambonsche burgerschool telde op ult. 1899 315 leerlingen, tegen 292 op het einde van gemeld jaar (waaronder op beide tijdstippen 65 meisjes). Gedurende 1899 werd de school bezocht door 344 leerlingen, onder wie zich bevonden 72 kinderen van tot den stand van ambtenaren en aanzienlijken behoorende inlanders, 254 kinderen van andere inlanders en 18 van Chineesche ouders.

Op de Depoksche school werd in 1899 aan schoolgeld ontvangen f 729, en op de Ambonsche burgerschool f 4900, tegen respectievelijk f 760 en f 3747 in 1898.

Gewone lagere scholen. Het aantal openbare inlandsche scholen der 1ste klasse nam gedurende 1899 op Java en Madura toe van 20 tot 27 door de opening van scholen op 3 gewestelijke hoofdplaatsen (Pasoeroean, Soerakarta en Kediri) en op 4 afdeelingshoofdplaatsen (Modjokerto en Sidoardjo in Soerabaija, Keboemen in Bagelen en Sumanap op Madura). Voorts werd het aantal 2de klasse-scholen op Java en Madura van 203 op 205 gebracht doordien zoowel ter hoofdplaats Djokjokarta als op de afdeelingshoofdplaats Djombang (Soerabaija), nevens de reeds bestaande, nog eene school der 2de klasse werd geopend. [1]) Overigens was besloten tot de opening van nog 4 scholen der 1ste en 10 der 2de klasse, alle op Java en Madura (zie nader bijlage P), welke echter in 1899 nog niet in werking kwamen.

In de buitenbezittingen werd in 1899 voor 't eerst eene 1ste klasse-school geopend, en wel ter hoofdplaats Menado. Hierdoor en door de opening van 2de klasse-scholen te Tandjong Poera (Oostkust van Sumatra) en Ringat in Indragiri (Riouw en onderhoorigheden), zoomede door de heropening van de in 1898 tijdelijk gesloten 2de klasse-school te Negara (Djembrana) op Bali, klom het aantal openbare inlandsche scholen in de buitenbezittingen van 297 tot 301. [1])

Op Java, Sumatra en in de Molukken kon wegens plaatsgebrek niet altijd aan aanvragen om plaatsing worden voldaan. In Midden- en Oost-Java en op Sumatra voorzagen in die gevallen particuliere namiddagscholen in de behoefte aan onderwijs.

Opgaven omtrent het aantal scholen en het cijfer der leerlingen per gewest of per eiland worden aangetroffen in bijlage P; wat de buitenbezittingen betreft, is echter het cijfer der leerlingen niet later dan over 1898 bekend.

Gedurende laatstgemeld jaar beliep het totaal der ingeschreven leerlingen bij al de toen in de buitenbezittingen bestaande 297 gouvernementsscholen 44 259, zijnde 1540 meer dan (volgens verbeterde opgaven) over 1897. Op Java en Madura waren over 1899 bij de 232 gouvernementsscholen ingeschreven 40 956 leerlingen, van wie er bij het einde des jaars nog 27 356 op de schoollijsten voorkwamen, zijnde 2657 meer dan op ult. 1898. Uit West- en Midden-Java wordt dan ook gerapporteerd dat er in de tot dusver zoo talrijke mutatiën onder de leerlingen gedurende 1899 eenige verbetering viel waar te nemen. Omtrent het aantal meisjes, onder de leerlingen begrepen, zijn over de behandelde jaren nog geen volledige cijfers voorhanden. Op Java en Madura worden de gouvernements inlandsche scholen in veel mindere mate dan die in de buitenbezittingen door meisjes bezocht. Voor zooveel de over 1898 ontvangen opgaven uitwijzen (zie bijlage P) beliep de verhouding van het aantal meisjes-scholieren tot het totaal der leerlingen voor Java en Madura nog geen 2 pct., voor de buitenbezittingen ruim 18 pct.

Op Java en Madura hadden bij het einde van 1899 bijna al de openbare lagere inlandsche scholen (op 10 na) een aan eene gouvernements-kweekschool opgeleiden onderwijzer aan het hoofd; in de buitenbezittingen ontbrak op genoemd tijdstip een aldus gediplomeerde onderwijzer nog bij 61 van de 301 scholen; zie voor nadere opgaven nopens de aan het openbaar inlandsch onderwijs verbonden onderwijskrachten de aanteekeningen in voormelde bijlage P. De berichten over gedrag en ijver van het onderwijzend personeel luidden, behoudens enkele uitzonderingen, gunstig.

Geldelijk overzicht. De kosten van het openbaar onderwijs voor inlanders (met inbegrip van de lager te vermelden subsidiën aan particuliere inlandsche scholen), en de daartegenover staande ontvangsten wegens schoolgelden en verkoop van leermiddelen aan particulieren, bedroegen over 1898 (volgens verbeterde opgaven) en over 1899 (volgens voorloopige gegevens) als volgt:

	1898.	1899.
Traktementen, leermiddelen, enz.	f 1 266 795	f 1 262 972
Gebouwen en huishuur	121 109	138 963
Subsidiën aan particuliere inlandsche scholen . .	75 988	99 356
Te zamen.	f 1 463 892	f 1 501 291
Geïnde schoolgelden	f 98 295	113 117
Verkoop aan particulieren van inlandsche boekwerken en andere leermiddelen	6 156	5 608
Te zamen.	f 104 451	f 118 725
Blijft alzoo ten laste van den lande	f 1 359 441	f 1 382 566

Particulier onderwijs.

Kweekscholen en opleidingsklassen. Het seminarie te Depok (residentie Batavia), waar Christen-inlanders uit verschillende gedeelten van den Archipel tot inlandsche onderwijzers, tevens zendeling-helpers, worden opgeleid, telde op ult. 1899, evenals het jaar te voren, 42 leerlingen, doch nu verdeeld aldus: 1 inlander van de Christengemeente te Depok en Toegoe (Batavia), 1 Soendanees, 5 Javanen, 4 Niassers, 11 Battaks, 5 Dajaks, 10 Sangireezen, 4 inlanders van de Talaut-eilanden en 1 van het eiland Savoe. Onder hen bevonden zich geen zonen van ambtenaren en aanzienlijken. In het afgeloopen jaar verlieten weder 10 leerlingen de inrichting na volbrachten vierjarigen leertijd, verdeeld over twee klassen.

Het door het Rijnsche Zendingsgenootschap te Barmen bekostigde seminarie te Pansoer-na-pitoe in Silindong (residentie Tapanoli) telde gedurende 1899 90 leerlingen (onder wie 20 zonen van inlandsche ambtenaren en aanzienlijken); 2 plaatsen vielen open door overlijden en door ontslag wegens ziekte, terwijl 28 leerlingen, na volbrachten (vierjarigen) cursus, verdeeld over twee klassen, de inrichting verlieten met certificaat. Op ult. 1899 bleven 60 leerlingen ingeschreven. Aan het in December 1899 gehouden toelatingsexamen werd door 156 personen deelgenomen. In verband met het beschikbaar aantal plaatsen konden van de geslaagden niet meer dan 32 worden toegelaten. Aan het seminarie werd bij gouv. besluit dd. 11 Januari 1900 n°. 8 voor het eerst van regeeringswege subsidie verleend (f 500 's jaars), en zulks onder dezelfde voorwaarden als waarop sedert 1897 (zie het verslag van dat jaar, blz. 133, zoomede Bijbl. St. nos. 5202 en 5380) aan de lager te vermelden kweekschool voor de Sangi- en Talaut-eilanden, en sedert 1 Januari 1900 (gouv. besluit dd. 2 Februari jl. n°. 26) ook aan die te Tomohon (Minahassa) subsidie is verleend. Voor deze laatste inrichting, eene stichting van het Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam, is de subsidie bepaald op ten hoogste f 5160 's jaars, d. i. — berekend per maand — naar den maatstaf van f 30 voor een aan de kweekschool verbonden inlandschen onderwijzer en f 10 voor ieder der op den 1sten van elke maand in opleiding zijnde leerlingen, die niet langer dan zes jaren bij de school zijn ingeschreven geweest, tot een maximum van 40.

Aan de zendingskweekschool te Oeloe op Siauw (Sangi-eilanden) waren op ult. 1899 in opleiding (verdeeld over twee klassen) 24 leerlingen, tegen 22 (volgens nadere opgaven) het jaar te voren. Terwijl 1 leerling werd afgeschreven, werden 3 nieuwe aangenomen. Wat gedrag en ijver betreft, gaven bijna allen redenen van tevredenheid. Om hen niet aan het practische leven te ontwennen, verrichten de leerlingen na de lesuren eenigen handenarbeid.

Op Java wordt voorts, vanwege de zending, van de vorming van inlanders tot onderwijzers ook werk gemaakt door het inrichten van zoogenaamde opleidingsklassen. Dergelijke klassen waren o. a. verbonden aan de zendingsposten, die het Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam onderhoudt in de residentie Soerabaija te Modjowarno en in de residentie Pasoeroean te Kendalpaijak en te Swaroe. Het aantal leerlingen is over 1899 niet opgegeven; alleen is gemeld dat in genoemd jaar te Modjowarno en Swaroe 5 hunner met goed gevolg het examen voor kweekeling aflegden. Van de te Modjowarno opgeleide jongelieden zijn er enkele van hen, die de akte van hulponderwijzer verwierven, geplaatst bij gouvernements inlandsche scholen. De in 1897 tijdelijk gesloten opleidingsschool, te Poerworedjo (Bagelen) in het leven geroepen vanwege de zending der Gereformeerde Kerken, werd in het begin van 1899 door den van verlof uit

[1]) Onder het hier opgegeven aantal scholen zijn niet begrepen de aan vier der gouvernements-kweekscholen verbonden externen-scholen, noch ook de twee mede hiervóór reeds bedoelde zoogenaamde „speciale scholen" voor inlanders.

Nederland teruggekeerden zendeling, die laatstelijk aan het hoofd ervan stond, heropend met 8 leerlingen.

Kost- en dagschool te Tomohon (voor dochters van hoofden en aanzienlijken in de Minahassa). In verband met eene in den loop van 1899 in werking getreden verlaging der schoolgelden steeg in dat jaar het aantal leerlingen van 41 tot 62, verdeeld in zeven afdeelingen, welke gezamenlijk drie klassen vormden. Op 6 Europeesche scholieren na, waren allen kinderen van inlandsche hoofden en ambtenaren of van niet in 's lands dienst zijnde aanzienlijke inlanders, en wel 47 uit de Minahassa en 9 van de Sangi-eilanden. Terwijl 10 leerlingen de school verlieten (4 wegens volbrachten leeftijd), werden 31 nieuwe leerlingen aangenomen. Van de 62 leerlingen waren er 46 internen (allen meisjes) en 16 externen (9 meisjes en 7 jongens, welke laatsten alleen worden toegelaten mits zij nog geen 8 jaar oud zijn en hunne zusjes als internen de school bezoeken). Aan schoolgelden werd in 1899 p. m. f 6500 ontvangen, tegen f 6711 in 1898. Van landswege wordt de inrichting gesubsidieerd met f 3000 's jaars.

Scholen voor handwerksonderwijs voor inlanders. De op den zendingspost Modjowarno (Soerabaija) gevestigde inrichting van dezen aard telde, volgens mededeelingen over het 3de kwartaal van 1899, 16 leerlingen, meest Christen-inlanders. Onder leiding van een baas-timmerman werken zij elken morgen, uitgezonderd des Zondags, van 6 tot 10 uur, en verdienen f 0,10 per dag. Eens in de maand wordt het loon afgerekend, waarvan zij echter niets in handen krijgen, doch de helft voor hen bij de spaarbank wordt uitgezet, terwijl voor de andere helft gereedschappen worden gekocht, die hun eigendom blijven. Bij het verlaten van de school kunnen zij over de voor hen uitgezette gelden beschikken. De ambachtsschool geniet eene gouvernementssubsidie van f 100 's maands. Tot verdere dekking van de uitgaven der inrichting dient de opbrengst van het afgeleverde, bestaande uit deuren, vensters, schoolbanken, houtsnijwerk, enz. Omtrent de gelijksoortige inrichting, in 1896 geopend door den zendeling-leeraar te Kediri, kwamen over 1899 geen opgaven in. Zooals reeds in 't vorig verslag (blz. 109) is gezegd, werd in Juni 1899 van gouvernementswege, voor de betere installatie van deze school, eene som ineens toegestaan en — voorloopig — dezelfde subsidie 's jaars, als is toegelegd aan de zusterinrichting te Modjowarno. Gelijke steun is toen, ten deele mede voorloopig, verleend aan den zendeling-leeraar te Kendalpaijak (Pasoeroean), ten einde dezen in staat te stellen zijn voornemen te verwezenlijken om eveneens eene gelegenheid in het leven te roepen, waar inlandsche jongelieden, nadat zij het gewone schoolonderricht hebben genoten, handwerksonderwijs ontvangen.

Lagere scholen (zendings- en andere). Gedurende het behandelde jaar — 1899 voor Java en Madura en 1898 voor de overige gewesten — gingen weder eenige particuliere inlandsche scholen teniet of werden tijdelijk gesloten, in welk laatste geval zij mede uit de opgaven werden afgevoerd. Over het geheel was echter het aantal der nieuw in werking gekomene of heropende grooter dan dat der scholen die voorgoed of tijdelijk gesloten werden. Voor zooveel de aan het bestuur verstrekte gegevens aanwijzen, zou namelijk in 1899 op Java en Madura het aantal zendingsscholen geklommen zijn van 43 tot 49, en dat der overige particuliere scholen van 174 (verbeterde opgaaf) tot 187, terwijl in de buitenbezittingen het aantal particuliere inlandsche scholen, dat op ult. 1897, volgens nadere gegevens, zou hebben bestaan uit 450 zendings- en 87 andere, bij het einde van 1898 gesteld wordt op respectievelijk 449 en 97. Van de bedoelde 49 en 187 particuliere scholen op Java en Madura werden er gedurende 1899 27 en 117 door het Gouvernement gesubsidieerd, terwijl dit, wat de 449 en 97 particuliere scholen in de buitenbezittingen betreft, gedurende 1898 het geval was met 154 der eerstbedoelde (zendings-) scholen.

Van het particulier inlandsch onderwijs op Java en Madura maakten gebruik gedurende 1898 (volgens nadere opgaven) 23 866 en gedurende 1899 26 524 leerlingen, van welk laatste getal, dat echter slechts betrekking heeft tot 230 van de 236 scholen, bij het einde van 1899 nog ingeschreven waren 15 078, of gemiddeld ruim 65 per school. Voor de gesubsidieerde scholen beliep dit gemiddelde ruim 73, voor de niet-gesubsidieerde ruim 51.

De detacheering van onderwijzend personeel van het openbaar inlandsch onderwijs bij eene te Djokjokarta door den sultan en bij eene te Soerakarta door het hoofd van het Mangkoe Negoro'sche Huis gestichte particuliere inlandsche school (zie het verslag van 1898, blz. 81) bleef ook gedurende 1899 gehandhaafd.

Wat de niet openbare inlandsche scholen in de buitenbezittingen betreft, blijkt uit bijlage P dat, bij de afsluiting van die tabel, voor 55 van de 546 scholen het aantal op ult. 1898 ingeschreven leerlingen te Batavia nog niet bekend was; dat dit insgelijks het geval was ten opzichte van een deel der 28 scholen op de Zuidwester-eilanden (residentie Amboina), en dat bij de 463 overige particuliere scholen, welke de tabel voor verschillende gewesten der buitenbezittingen aanwijst, op ult. 1898 waren ingeschreven gezamenlijk 18 523 leerlingen, d. i. gemiddeld 40 per school. Van deze laatste 463 scholen telde men er alleen op Sumatra (met Nias) 187, met 7133 leerlingen, en in de residentie Menado (ongerekend die op de Talaut-eilanden) 219 met 10 188 leerlingen. Zoowel die in Menado als die op Sumatra (met Nias) waren, op eenige weinige na, alle zendingsscholen.

Scholen voor vreemde oosterlingen. Het aantal dezer buiten bemoeienis van het Gouvernement opgerichte scholen bedroeg in 1899 op Java en Madura 279 met 5430 leerlingen en in de buitenbezittingen 155 met 2207. De verdeeling van deze scholen over de verschillende gewesten blijkt uit het overzicht aan het slot van bijlage P.

II. Kunsten en wetenschappen.

§ 1. *Studie van Oostersche talen en van de instellingen van den Islam.*

De ambtenaar voor de beoefening van Indische talen dr. J. L. A. Brandes hield zich voornamelijk bezig met het verder in druk bezorgen van het door wijlen dr. H. N. van der Tuuk bewerkte Kawi-Balineesch-Nederlandsch woordenboek, van welk werk in het laatst van 1899 het tweede van de vier deelen, waaruit het zal bestaan, bij de landsdrukkerij te Batavia het licht zag. Met het drukken van de door dr. Brandes samengestelde beschrijving van de door wijlen dr. van der Tuuk nagelaten en aan de Rijksuniversiteit te Leiden vermaakte Javaansche, Balische en Sassaksche handschriften (zie het verslag van 1896, blz. 111) werd een aanvang gemaakt.

De ambtenaar dr. J. C. G. Jonker keerde in December 1899 van verlof uit Europa terug. In verband met den door hem te kennen gegeven wensch om, in aansluiting met de door hem in 1895 aangevangen studie van de Savoeneesche taal, zich verder toe te leggen op de bestudeering van de talen der Kleine Soenda-eilanden, werd hem Koepang, in stede van Makasser, als standplaats aangewezen.

De zich met verlof in Europa bevindende ambtenaar dr. J. G. H. Gunning bleef hier te lande werkzaam gesteld in het belang van de bewerking van de nieuwe uitgave van het Javaansch-Nederlandsch woordenboek van prof. dr. A. C. Vreede.

De tijdelijke ambtenaar voor de beoefening van Indische talen dr. Ph. S. van Ronkel bleef belast met de waarneming van de betrekking van leeraar in de Maleische taal bij de afdeeling B van het Gymnasium Willem III te Batavia.

De adviseur voor inlandsche en Arabische zaken dr. C. Snouck Hurgronje zette, voor zooveel zijne overige bezigheden zulks toelieten, zijne studiën betreffende de Atjehsche taal- en letterkunde voort.

De bewerking van eene Maleische woordenlijst met toelichtingen door den inspecteur van het inlandsch onderwijs Ch. A. van Ophuijsen (zie vorig verslag, blz. 111) was, bij de afsluiting te Batavia van de mededeelingen voor dit hoofdstuk, in hoofdzaak voltooid.

§ 2. *Oudheidkunde.*

De ontgraving, vanwege de (van gouvernementswege gesubsidieerde) Vereeniging voor oudheid-, taal-, land- en volkenkunde te Djokjokarta, in de vlakten van het district Kalassan van den hoofdtempel van de tjandi Sewoe, waarvan de zuidelijke voortempel, de tjandi Boebrah, reeds in 1898 was blootgelegd, werd in 1899 grootendeels, en die van de tjandi's Loemboeng en Plaosan geheel ten einde gebracht. In de verschillende gangen van de tjandi Sewoe werden wel vele fraaie nissen, doch geen beelden gevonden. De geheele achter- of westzijde van het groote binnenvertrek bleek te zijn ingenomen door eene altaarvormige verhooging, aan wier voet een groot geschonden Boeddha-beeld werd aangetroffen. Het lofwerk en de arabesken, die in de buitenmuren en in den voet van den tempel zijn gehouwen, komen geheel overeen met die, waarmede het voorportaal en de binnenkamer van den Sjiwa-tempel te Parambanan zijn versierd. De verbouwing van het museumgebouw der Vereeniging ter hoofdplaats Djokjokarta (verg. blz. 135 van het verslag van

1897) kwam gereed, zoodat kon worden voortgegaan met de overbrenging daarheen van de gevonden beelden en bas-reliefs. Dat de arbeid der Vereeniging op prijs wordt gesteld, bleek weder uit het veelvuldig bezoek van landgenoot en vreemdeling aan de van harentwege ontgraven monumenten.

In verband met het gereed komen van het nader plan betreffende de noodige herstellingen aan de in Kadoe gelegen tjandi Mendoet (verg. blz. 82 van het verslag van 1898), is in Juli 1899 eene som van f 25 142 beschikbaar gesteld ter bestrijding van de aan de uitvoering van bedoeld plan verbonden kosten. Het door den inspecteur van het inlandsch onderwijs C. den Hamer in de nabijheid van genoemde tjandi ontdekte tweede gebouw van dien aard (verg. vorig verslag, blz. 111) werd in den loop van 1899 geheel blootgelegd. Hoewel verschillende fraaie fragmenten werden gevonden, waren de resultaten der ontgraving over het algemeen teleurstellend.

Ten einde de ruïne van den Boro-Boedoer beter tegen verval en moedwillige beschadiging te vrijwaren, zijn in Februari 1900 de voor bewaking en onderhoud van het monument toegestane fondsen verhoogd en tevens gelden aangewezen voor herstelling en verbreeding van den om de ruïne aangebrachten levenden pagger en voor het maken van eene tweede dergelijke afsluiting van ondoordringbaar plantsoen, die zoodanig zal worden ingericht dat, om te beter ontvreemding van beeldhouwwerken tegen te gaan, de tjandi voortaan slechts van één zijde toegankelijk zal zijn.

§ 3. *Natuurwetenschappen.*

Magnetische en meteorologische waarnemingen. Aan den directeur van het Koninklijk Magnetisch en meteorologisch observatorium te Batavia, dr. J. P. van der Stok, wien met ingang van 1 Juni 1899 een éénjarig buitenlandsch verlof werd verleend, en die met ingang van 1 September d. a. v. tijdelijk benoemd werd tot directeur der afdeeling „Waarnemingen ter zee" bij het Koninklijk Nederlandsch Meteorologisch Instituut te de Bildt bij Utrecht, is sedert hier te lande de eindbewerking opgedragen van hem uit Indië toegezonden gegevens betreffende getijwaarnemingen in de Indische zeeën, welke opdracht gerekend wordt te zijn ingegaan met 1 Januari 1900 en in geen geval langer zal duren dan tot 1 Februari 1901. In verband daarmede is het in Indië aan dr. van der Stok verleend verlof verlengd.

De uitkomsten van de in 1898 bij het Bataviasche observatorium verrichte waarnemingen werden gepubliceerd in den in 1899 verschenen 20sten jaargang van de „Regenwaarnemingen" en in het 21ste deel der „Observations", aan welke laatstbedoelde uitgaaf als supplement werd toegevoegd eene verhandeling van den waarnemenden onderdirecteur der instelling, dr. W. van Bemmelen, over de seculaire variatie van de magneetnaald gedurende de periode 1492—1750.

Op grond van de meteorologische gegevens over 1899, bij het observatorium verkregen, meldde de waarnemende directeur dr. S. Figée het volgende: „De periode van lagen druk, ingeleid in 1898, kwam tot een einde in April 1899, om voor de rest van dat jaar door eene periode van hoogeren druk gevolgd te worden, gedurende welke de temperatuur ook ietwat boven de normale bleef. Te Batavia viel eene hoeveelheid regen van 337 m.M., of ongeveer 19 pct. meer dan het gemiddelde over het tijdvak 1864/1899. Het aantal regendagen overtrof het gemiddeld aantal over hetzelfde tijdperk met 27. Het jaar 1899 was dus voor Batavia een nat jaar, hetgeen niet kan gezegd worden van de andere streken van den Archipel, die, volgens de verkregen uitkomsten, overal te weinig regen kregen."

De in April 1899 te Batavia in exploitatie gebrachte electrische tram oefende een sterk storenden invloed uit op de aan het observatorium opgestelde magnetische instrumenten. Ofschoon de photographische registreering werd voortgezet, was het onmogelijk de daarmede verkregen kromme lijnen met den vereischten graad van nauwkeurigheid af te lezen, waardoor aan de fijnere onderzoekingen op magnetisch gebied, die door de aequatoriale ligging van het observatorium zulk eene hooge waarde hebben, een ongewenscht einde moest worden gemaakt. Ook de absolute bepalingen van de drie elementen van het aardmagnetisme bleven sinds genoemde maand, ten gevolge van denzelfden storenden invloed, achterwege.

Met den in Mei 1898 opgestelden seismometer van Milne werden tot aan het einde van 1899 een 150-tal aardbewegingen (unfelt earthquakes) geregistreerd, waarvan een register werd aangehouden. Tevens werden daarvan photographische afdrukken zoowel aan het Seismologisch Instituut te Straatsburg, als aan de British Association toegezonden. Van de aardbeving op Ceram op 30 September 1899 werd te Batavia een zeer schoon tracé verkregen. Deze beving werd, met hetzelfde soort van instrumenten, ook te Hamburg, op het eiland Wight en op andere punten van den aardbol opgeteekend. Een nieuwe seismograaf, de zoogenaamde „drieslinger" van Ehlert, een veel fijner toestel dan het Milne'sche, werd in Juli 1899 opgesteld, doch wegens de vele en bijzonder groote moeielijkheden aan de opstelling en inwerkingbrenging van dit subtiele instrument verbonden, konden er in de verdere maanden van het jaar nog geen geregelde waarnemingen mede worden verricht. In den aanvang van 1900 was het toestel echter geheel in orde, en van dien tijd af heeft het geregeld gefunctionneerd. Voor de wetenschap worden van deze nieuwe instrumenten zeer belangrijke uitkomsten verwacht.

Sedert den aanvang van 1899 worden bij het observatorium, in overleg met de betrokken hoofden van gewestelijk bestuur, met namen die van Sumatra's Westkust, de Wester- en de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, en eenige andere daarvoor in aanmerking komende autoriteiten, gegevens verzameld ter bepaling van de geschiktste plaatsen voor de waarneming van de bijna alleen in Nederlandsch-Indië zichtbare totale zonsverduistering van 18 Mei 1901, welke gegevens ter beschikking zijn en worden gesteld van alle, zoowel Nederlandsche als vreemde geleerden, die zich ten behoeve van de waarneming naar Indië denken te begeven. Op verzoek der Regeering heeft de Koninklijke Natuurkundige Vereeniging in Nederlandsch-Indië zich belast met alle verdere werkzaamheden, welke ter voorbereiding van bedoelde waarnemingen noodig mochten blijken.

Zooals reeds hiervóór werd gezegd, viel er in 1899 over den geheelen Archipel minder regen dan de gemiddelde hoeveelheid. Dit deficit was voor de buitenbezittingen, met uitzondering van Sumatra, over het geheele jaar verdeeld, terwijl het zich voor Java en Sumatra tot het middelste gedeelte van het jaar beperkte. Over West-Java en de Westkust van Sumatra viel in December, welke maand zich aldaar door vele en zware buien kenmerkte, zelfs eene groote overmaat van regen. De grootste jaarlijksche hoeveelheden regen werden gemeten: op Java en Madura, te Buitenzorg (4464 m.M.) en te Tassikmalaija (4356 m.M.), en in de buitenbezittingen, te Oeloe Limau Manis nabij Padang (5715 m.M.), zoomede op de tabaksonderneming Petani in Deli (5169 m.M.), terwijl de kleinste regenval werd geconstateerd te Banga Doewa in Cheribon (1711 m.M.) en te Kendal in Samarang (1945 m.M.), zoomede, wat de buitenbezittingen betreft, te Gorontalo (784 m.M.) en te Saleijer (1157 m.M.).

Natuurkundige, ethnographische en geographische mededeelingen. De in het voorjaar van 1898 van landswege, hoofdzakelijk voor bestuursbelangen, georganiseerde tocht door Centraal-Borneo, onder leiding van den officier van gezondheid 1ste klasse van het Indisch leger à la suite dr. A. W. Nieuwenhuis, in de eerste helft van 1899 volbracht, werd, met loonende uitkomsten, ook aan wetenschappelijke exploraties dienstbaar gemaakt. Omtrent deze reis, en die, welke door den heer Nieuwenhuis in Juni 1899 opnieuw in die streken werd ondernomen, wordt overigens verwezen naar hoofdstuk C (blz. 35).

Ten behoeve van het, onder de auspiciën van de te Amsterdam gevestigde Maatschappij ter bevordering van het natuurkundig onderzoek der Nederlandsche koloniën en onder leiding van den Amsterdamschen hoogleeraar dr. M. Weber, ondernomen onderzoek naar de fauna en flora van de verschillende zeeën en diepe bekkens in den Indischen Archipel, werd ook voor 1900, en dus voor de vierde maal, ten laste van de Indische geldmiddelen eene subsidie van f 10 000 gegeven. Met het daarvoor van regeeringswege beschikbaar gestelde flottieljevaartuig *Siboga* werd de tocht op 7 Maart 1899, van Soerabaija uit, aanvaard en op 27 Februari 1900, geheel overeenkomstig het plan der werkzaamheden, volbracht. Hetgeen door de in alle opzichten bij uitstek geslaagde expeditie werd bereikt, kan niet beter worden samengevat dan in de woorden, waarmede de leider zijne voorloopige mededeelingen ter zake eindigt: „de bouwstoffen zijn er om een grondig overzicht te geven over de fauna en flora der zeeën van den Indischen Archipel; gegevens zijn er om eene oceanographische kaart van den Archipel te ontwerpen op betere grondslagen dan waarover men vroeger beschikte. Ook zal het mogelijk zijn de kustlijnen van het oostelijk gedeelte van den Archipel voor een niet onbelangrijk deel juister weer te geven." De verkregen resultaten zullen door de leden der expeditie en andere vakgeleerden worden gepubliceerd in een, naar schatting, 15 quarto-deelen omvattend werk, aan welks uitgave, die minstens 10 jaar zal vorderen, financiëele steun uit de Indische geldmiddelen is toegezegd.

Uit een linguïstisch en ethnologisch oogpunt was van belang

een tocht dwars door het noordoostelijk schiereiland van Celebes in September 1899 volbracht door den te Posso gevestigden zendeling-leeraar A. C. Kruijt en den taalkundige dr. N. Adriani.

Tot het instellen van wetenschappelijke onderzoekingen op allerlei gebied, doch voornamelijk met het doel om botanische studiën te maken in 's lands plantentuin te Buitenzorg (zie daaromtrent hierna), werd Nederlandsch-Indië ook in 1899 weder door verschillende Nederlandsche en vreemde geleerden bezocht.

Met geologische onderzoekingen ter Sumatra's Oostkust hielden zich bezig de drs. Schmidt, Schiffmann en Porro, terwijl de sedert overleden Zweedsche geleerde dr. Aurivillius zoölogische verzamelingen op Banka maakte.

Wetenschappelijke onderzoekingen op palaeontologisch gebied. Door den bij zijn korps „voor memorie" gevoerden officier van gezondheid der 2de klasse van het Indisch leger, tevens buitengewoon hoogleeraar aan de Gemeente-universiteit te Amsterdam, dr. M. E. F. T. Dubois, werd voortgegaan met de beschrijving van de door hem op Java en Sumatra, en later, onder zijne indirecte leiding, bij de bevloeiingswerken in de Solo-vallei en te Trinil (afdeeling Ngawi der residentie Madioen) verzamelde fossielen. Ten aanzien van de opgravingen ter laatstgenoemde plaats (verg. vorig verslag, blz. 112) is laatstelijk beslist dat zij nog tot ult. 1900 zullen worden voortgezet.

's Lands plantentuin te Buitenzorg en daarbij behoorende inrichtingen. Door den directeur, prof. dr. M. Treub, werden, als gevolg van de hem bij gouv. besluit van 1 September 1899 n. 11 gedane opdracht om, onder zijne leiding, eene proef te nemen met den aanleg van demonstratie-velden in het belang van den inlandschen landbouw op Java, een tweetal reizen over Java gedaan, ten einde, in overleg met de betrokken hoofden van gewestelijk bestuur, de plaatsen voor de vestiging van zoodanige velden te bepalen. De moeielijkheden welke zich daarbij voordeden, waren oorzaak dat bij het einde des jaars nog slechts zes van de acht in te richten velden waren aangewezen; de noodige voorbereidende maatregelen voor de keuze der beide overige waren echter reeds genomen. Voor het toezicht op en de contrôle over de velden is in December 1899 tijdelijk aan prof. dr. Treub toegevoegd jhr. C. de Savornin Lohman.

Sedert December 1898 was aan den directeur ook toegevoegd, eveneens op tijdelijken voet, met Tjibodas als standplaats, de aan de gouvernements kina-onderneming verbonden botanist dr. J. P. Lotsij, in het belang van de hem opgedragen physiologische onderzoekingen betreffende de alcaloïden der cinchona's (verg. vorig verslag, blz. 181).

De chef der IIde afdeeling van den plantentuin („Botanische laboratoria") dr. J. M. Janse, aan wien in Juni 1899 voorloopig een buitenlandsch verlof van zes maanden was verleend in verband met zijne benoeming tot hoogleeraar aan 's Rijks universiteit te Leiden (zie vorig verslag, blz. 112), verliet in December 1899 den Indischen dienst. In zijne plaats werd tot chef der IIde afdeeling, welke betrekking van Augustus tot ult. 1899 tijdelijk was waargenomen door dr. F. W. T. Hunger, in Januari 1900 aangesteld dr. J. van Breda de Haan, tot dusver chef der (tijdelijke) VIIIste afdeeling.

Aan den chef der IIIde afdeeling („Cultuurtuin en agricultuurchemisch laboratorium") dr. P. van Romburgh, wiens studiën met betrekking tot caoutchouc en getahpertja leverende planten (verg. vorig verslag t. a. p.) onlangs als n°. XXXIX van de reeks der „Mededeelingen uit 's lands plantentuin" werden gepubliceerd, werd, met ingang van 1 April 1900, een éénjarig buitenlandsch verlof verleend. Hem is in Juni jl. opgedragen in het belang van de onder zijne leiding staande afdeeling een bezoek te brengen aan verschillende botanische inrichtingen en landbouwproefstations hier te lande en in België, Frankrijk, Engeland, Duitschland, Rusland en Algiers, bij welke gelegenheid hij zich tevens op de hoogte zal hebben te stellen van hetgeen in de verschillende landen op het gebied van landbouwonderwijs valt waar te nemen, terwijl hij voorts gemachtigd is om zijne te Buitenzorg aangevangen onderzoekingen naar de samenstelling van aetherische oliën en het isoleeringsvermogen van getahpertja in het chemisch laboratorium der rijksuniversiteit te Leiden voort te zetten.

Het aan den chef der Xde afdeeling („Landbouw-zoölogisch onderzoek") dr. J. C. Koningsberger in April 1899 voor den tijd van zes maanden verleende verlof naar Europa (zie vorig verslag t. a p.) heeft voor 's lands plantentuin zeer belangrijke gevolgen gehad. Niet alleen kon de heer Koningsberger, bij bezoeken aan verschillende musea, ten nutte van de Buitenzorgsche landbouwzoölogische collecties werkzaam zijn, doch tevens slaagde hij er in hier te lande zoozeer de belangstelling te wekken voor de stichting van een zoölogisch-phytopathologisch museum te Buitenzorg, dat eenige particulieren zich bereid verklaarden om ten behoeve van de oprichting, waarvan de kosten op ruim f 18 000 zijn begroot, eene som van ruim f 12 000 bij te dragen, wanneer het ontbrekende uit 's lands kas zou worden aangevuld, welk aanbod met erkentelijkheid is aangenomen. Eerlang zal een aanvang worden gemaakt met den bouw van het museum, eene inrichting, waardoor met name de landbouwzoölogie, die in Nederlandsch-Indië eene snel wassende beteekenis voor de practijk krijgt, ten zeerste zal worden gebaat.

Bij gouv. besluit dd. 7 Maart 1900 n°. 17 zijn, ten behoeve van eene driejarige proef, eenige gelden beschikbaar gesteld voor de tijdelijke aanstelling door den directeur van den plantentuin van een in de horticultuur opgeleiden deskundige, die tot uitsluitende taak zal hebben om, onder het dagelijksch toezicht van den hortulanus of diens assistent, een beperkt aantal (ten hoogste 10) in Indië geboren jongelieden van Europeesche afkomst, voor wie dit door ouders of voogden wordt gewenscht, werkzaam te doen zijn bij de Vde afdeeling („Botanische tuin te Buitenzorg en bergtuinen te Tjibodas"), ten einde aldaar de noodige bekwaamheid op te doen, vooral door practische werkzaamheid (buiten de hulp van inlandsche tuinarbeiders) en verder door zeer elementair theoretisch onderwijs, om later door uitoefening van het tuiniers- en bloemistenvak een bestaan te kunnen vinden. De leertijd zal drie jaren duren. Leermiddelen en werktuigen zullen aan de toegelatenen gratis worden verstrekt; huisvesting en onderhoud zullen echter komen ten laste van hunne verzorgers.

In het personeel der in het belang van den kolonialen landbouw bij den plantentuin werkzame, doch uit particuliere fondsen bezoldigde natuuronderzoekers kwam slechts één verandering, en wel door het vertrek van dr. J. H. Vernhout, aangezien het hem opgedragen onderzoek met betrekking tot de fermentatieverschijnselen van de tabak als afgeloopen kon worden beschouwd. De beide tot de bedoelde categorie behoorende geleerden prof. dr. W. F. A. Zimmermann en dr. M. Raciborski werden bereid gevonden om korte dienstreizen te ondernemen voor de plaatselijke bestudeering respectievelijk van de in de Lampongsche Districten in het pepergewas uitgebroken aaltjes-ziekte en van de in de residentie Probolinggo heerschende dongkellan-ziekte.

Ten einde de te Amsterdam gevestigde „Vereeniging tot verbetering van de koffiecultuur" in staat te stellen om de onderzoekingen bij de op hare kosten, met ingang van 1 Juli 1896, voor den tijd van 5 jaren aan den plantentuin toegevoegde IXde afdeeling „Proefstation voor koffiecultuur" (zie noot 4 op blz. 112 van het verslag van 1896) voorloopig nog tot ult. 1902 te doen voortzetten, is, nadat de beide aan die afdeeling verbonden natuuronderzoekers, de zooëven genoemde prof. dr. Zimmermann en dr. J. G. Kramers, zich bereid verklaard hadden om op den tegenwoordigen voet tot gemeld tijdstip werkzaam te blijven, bij gouv. besluit dd. 5 Augustus 1900 n°. 13 aan de Vereeniging voor elk der jaren 1901 en 1902 eene subsidie verleend van f 7500, terwijl vóór afloop van dien termijn zal worden overwogen wat verder in het belang van deze onderzoekingen van regeeringswege zal kunnen worden gedaan.

Door 13 niet aan de inrichting verbonden natuuronderzoekers, afkomstig uit Nederland, België, Zwitserland, Duitschland, Rusland en Amerika, werden in 1899 in de laboratoria van den plantentuin wetenschappelijke onderzoekingen verricht. Onder de Nederlanders behoorden, behalve de leider, prof. dr. M. Weber, ook andere leden der op de voorgaande blz. besproken Siboga-expeditie.

Aangaande de van den plantentuin uitgaande publicaties kan het volgende worden medegedeeld.

Van de „Annales" verscheen de tweede aflevering van het XVIde deel (deel I der nieuwe serie), terwijl van de „Icones Bogoriënses" de tweede en derde aflevering het licht zagen. De reeks der „Mededeelingen uit 's lands plantentuin" werd aangevuld met zeven vervolgdeelten (nos. XXXI en XXXIV t/m XXXIX), handelende over verschillende onderzoekingen ten aanzien van koffie, kina, tabak, caoutchouc, getah pertja, enz. Deze opstellen waren van de hand van verschillende geleerden of natuuronderzoekers, tot den staf van den plantentuin behoorende of daaraan tijdelijk verbonden.

Een aanvang werd gemaakt met de uitgave van een in de kleine drukkerij van den plantentuin gedrukt wordend nieuw tijdschrift, hetwelk onder den titel „Bulletin de l'institut botanique de Buitenzorg", bestemd is om, behalve kleine wetenschappelijke berichten en voorloopige mededeelingen, extracten van reeds in de Nederlandsche taal in de „Mededeelingen" en

jaarverslagen der instelling gepubliceerde verhandelingen onder de oogen van het wetenschappelijk publiek te brengen. Van dit „Bulletin", dat in de rij der wetenschappelijke uitgaven van den plantentuin ongeveer dezelfde plaats inneemt als die, welke de — ook in 1899 als gewoonlijk in het tijdschrift „Teysmannia" opgenomen — „Korte berichten uitgaande van den directeur van 's lands plantentuin", in de serie der in het Nederlandsch verschijnende publicaties bekleeden, verschenen in 1899 twee nummers, bevattende eene „Notice" over den tegenwoordigen staat der inrichting van de hand van prof. dr. Treub, eene verhandeling van de drs. Koorders en Valeton, getiteld: „Diagnosen neuer Phanerogamen von Java", zoomede eene lijst van de palmsoorten, welke in den botanischen tuin rijpe vruchten voortbrengen. Overigens verscheen te Batavia (ter landsdrukkerij), als vervolg op de in 1896 vanwege den plantentuin in het licht gegeven studie van dr. E. de Wildeman (uit Brussel) over de Indische wieren, een „Supplément et tableau statistique" op diens „Prodrome de la flore algologique des Indes Néerlandaises".

§ 4. *Genootschappen ter bevordering van wetenschappen en nijverheid; wetenschappelijke werken van verschillenden aard; tijdschriften en nieuwsbladen.*

De in Indië bestaande wetenschappelijke genootschappen of vereenigingen bleven ook in 1899 hare verschillende uitgaven voortzetten. Hetzelfde was het geval met de instellingen hier te lande, die zich de verspreiding van kennis aangaande de Nederlandsche koloniën in 't algemeen, dan wel aangaande Nederlandsch-Indië in het bijzonder ten doel stellen. Vanwege het Koloniaal Museum te Haarlem werden aan 64 scholen hier te lande weder verzamelingen verstrekt van tropische producten van cultuur en nijverheid ten dienste van het aanschouwelijk onderwijs. In het aan het Museum verbonden laboratorium werd in 1899 een onderzoek begonnen naar de chemische samenstelling van Indische voedingsmiddelen. Op verzoek van den Utrechtschen hoogleeraar dr. H. Wefers Bettink, die belast is met het toezicht over de kweekelingen voor den pharmaceutischen dienst van het Indisch leger, heeft de onderdirecteur van het Museum, dr. M. Greshoff, de bewerking op zich genomen van de sedert 1897, door bemiddeling der Indische Regeering, aan den genoemden hoogleeraar toegezonden gegevens omtrent de in Nederlandsch-Indië door inlanders gebezigde vergiften in het algemeen en pijlvergiften in het bijzonder, en verleent hij zijne medewerking ten behoeve van de determineering van de mede herwaarts gezonden vergift-monsters en materiaal van planten en dieren, waarvan de vergiften afkomstig zijn. Ten einde de aanstaande militaire apothekers in de gelegenheid te stellen eene degelijke studie omtrent het onderwerp te maken, worden de bedoelde rapporten en de uitkomsten der daarop betrekking hebbende onderzoekingen, met financiëelen steun uit de Indische geldmiddelen, onder den titel van „Indische vergiftrapporten", gepubliceerd als bijlage van het „Nederlandsch Tijdschrift voor pharmacie, chemie en toxicologie".

Eveneens werd hier te lande geldelijke steun van landswege toegezegd ten behoeve van eene door het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap te Amsterdam als afzonderlijk werk te publiceeren „Topographische en ethnographische beschrijving van de residentie Westerafdeeling van Borneo", door den chef van den topographischen dienst in Nederlandsch-Indië, den luitenant-kolonel J. J. K. Enthoven.

Het aantal der in Nederlandsch-Indië verschijnende periodieke geschriften vermeerderde met „de Koffiegids", orgaan van het Algemeen koffiesyndicaat in Nederlandsch-Indië, „de Indische natuur", algemeen natuurwetenschappelijk bijblad van het „Archief voor de suikercultuur", „het Militair recht", onder redactie van mr. C. A. Bergsma, het Maleische tijdschrift „Hoekoem Hindia", en met een zestal couranten, waaronder 3 in inlandsche talen.

§ 5. *Landsdrukkerij, enz.*

Door de landsdrukkerij te Batavia, welker hulpmiddelen, o. a. ten gevolge van de bestelling van materieel van nieuwe vinding, dit jaar eene aan de toenemende werkzaamheden geëvenredigde uitbreiding zullen ondergaan, werden in 1899 (van 4227 modellen ten dienste van verschillende landsadministratiën en van 165 boekwerken) in 't geheel 39 202 000 afdrukken geleverd (daaronder ook de in 't Chineesch en in deze of gene inlandsche taal — in 't geheel negen talen — afgedrukte overzettingen van in het Indisch Staatsblad opgenomen verordeningen). De ontvangsten der inrichting bedroegen over 1899 f. 234 208, en de uitgaven (met inbegrip van die hier te lande gedaan — ad f 67 169 — voor aankoop van persen, drukletters, papier en andere benoodigdheden) f 175 181, een en ander volgens voorloopige opgaven. In 1898 werd, volgens definitieve gegevens, ten voordeele van de inrichting ontvangen f 197 959, en daarvoor uitgegeven f.183 304 (onder welk bedrag f 72 947 in Nederland).

De opgaven van de hoofden van gewestelijk bestuur ontvangen omtrent de in Indië bestaande particuliere drukkerijen zijn, als naar gewoonte, bijeengebracht in eene bij hoofdstuk O, afd. V, van dit verslag behoorende lijst van fabrieken en andere industrieele inrichtingen.

III. Eeredienst.

Daar de voor deze afdeeling ontvangen gegevens, meerendeels over 1899, zooveel mogelijk zijn bijeengebracht in bijlage Q, valt te dezer plaatse slechts het volgende aan te stippen.

§ 1. *Christelijke godsdienst.*

Indische Protestantsche Kerk. Van het organiek toegestaan aantal van 41 *predikanten* (2 meer dan op ult. 1898, in verband met de instelling — zie o. a. Bijbl. St. n°. 5419 — van de twee nieuwe kerkelijke afdeelingen Magelang en Kediri) waren er bij het einde van 1899 36 in Indië in functie, 3 met buitenlandsch verlof, en 2 (waaronder één van de Evangelisch Luthersche gemeente) voor den Indischen dienst pas benoemd, welk tweetal in Februari 1900 in Indië aankwam en daar spoedig plaatsing erlangde. Van de 5 op ult. 1899 onbezette predikantsplaatsen werden er toen 4 tijdelijk waargenomen door hulppredikers van bij de Protestantsche Kerk aangesloten inlandsche Christengemeenten.

Met inbegrip van dit 4-tal (van wie er 3 tevens hun eigen dienstwerk of een deel daarvan bleven vervullen) waren er van de 26 organiek toegestane *hulppredikers* op ult. 1899 21 in functie en 3 met buitenlandsch verlof, terwijl in Maart 1900 als zoodanig werd benoemd een gewezen zendeling-leeraar, en in de verder te bezetten plaats, op voorloopigen voet, werd voorzien door met de tijdelijke waarneming te belasten een gewezen kweekeling der Nederlandsche Zendingsvereeniging, welke beide personen laatstelijk waren werkzaam gesteld te Willem I en Malang als godsdienstleeraars bedoeld bij St. 1889 n°. 170, juncto 1894 n°. 150.

Het aantal der laatstbedoelde (Europeesche) *godsdienstleeraars* daalde dientengevolge van 7 tot 5. In de vacatures op de genoemde twee garnizoensplaatsen werd voorzien door overplaatsing derwaarts (Mei 1900.) van den tot dusver bij het garnizoen op Lombok bescheiden godsdienstleeraar, en van dien geplaatst bij de Europeesche landbouwkolonie te Poespo (Pasoeroean); verg. blz. 53.

Als van landswege bezoldigde *inlandsche leeraars* bij inlandsche Christengemeenten waren op ult. 1899 in dienst 165 personen, d. i. 8 meer dan het jaar te voren, daar 10 in het eindexamen der opleiding geslaagden werden aangesteld, doch 2 der in functie zijnde ontvielen. Voor dit ambt waren bij het einde van 1899 in opleiding (zie St. 1870 n°. 125, juncto 1895 n°. 84) 73 inlandsche jongelieden van wie er 12 in den loop van het jaar als kweekelingen waren aangenomen.

Kleine toelagen uit 's lands kas ter tegemoetkoming in de kosten van den *openbaren eeredienst* of voor het huren van een lokaal voor godsdienstoefeningen werden, weder telkens voor één jaar, toegelegd aan eenige weinige Protestantsche gemeenten op Java (dezelfde als in 't vorig verslag genoemd), waar militairen verreweg de groote meerderheid uitmaken, en ook aan eene gemeente in de buitenbezittingen (die te Tandjong Pinang).

Ten einde op plaatsen, waar geen predikant bescheiden is, in het *godsdienstonderwijs* der Europeesche Protestantsche jeugd te voorzien door middel van daartoe door het Kerkbestuur aangewezen personen, werden, op de bekende voorwaarden (zie het verslag van 1893, blz. 119), mede toelagen uit 's lands kas beschikbaar gesteld. In 1899 was dit het geval voor 56 plaatsen (waaronder 5 in de buitenbezittingen). Op 13 van deze plaatsen werden met dit onderwijs vrouwen belast. Tevens werd dezelfde som als vroeger toegestaan om in het godsdienstonderwijs te voorzien bij inlandsche Christengemeenten op plaatsen waar geen uit 's lands kas bezoldigde Europeesche of inlandsche geestelijke geplaatst is. Deze gelden strekten uitsluitend voor gemeenten in de residentie Amboina en voor die te Toegoe (Batavia).

Roomsch-katholieke Kerk. De blijkens het vorig verslag (blz. 116) met verlof naar Europa vertrokken Apostolische Vicaris der Roomsch-katholieke missie in Nederlandsch-Indië, titulair Bisschop van Orope, keerde in het najaar van 1899 terug en aanvaardde wederom het beheer over het vicariaat. Bij het einde van 1899 waren, met inbegrip van den Vicaris, in Indië aanwezig 47 geestelijken, tegen 46 op ult. 1898. Bezoldiging uit 's lands kas werd genoten door 33 geestelijken en door 4 inlandsche

of met hen gelijkgestelde hulpleeraren bij Roomsch-katholieke gemeenten, als hoedanig in dienst waren 4 Chineezen.

Van de niet van landswege bezoldigde geestelijken werden er in het afgeloopen jaar 2 erkend als apostolische missionarissen voor den nieuwen zendingspost Mendoet in de afdeeling Magelang (Kadoe).

Op verschillende aanvragen van de zijde van het Roomsch-katholieke Kerkbestuur, om op 's lands kosten kerkelijke dienstreizen te doen buiten de vaste dienstreizen, werd door de Indische Regeering weder gunstig beschikt. Bovendien werd het vaste aantal dienstreizen voor het bezoeken van de gemeente te Tangerang (Batavia) en van die in de afdeeling Banjoewangi (residentie Bezoeki) vermeerderd

In 1899 werden, op de bekende voorwaarden, voor het geven van Christelijk onderwijs aan de Roomsch-katholieke jeugd toelagen toegekend ten behoeve van 50 gemeenten (hiervan 6 in de buitenbezittingen). Ook werd in dat jaar wederom, tot gelijk bedrag als vroeger, eene kleine tegemoetkoming in de kosten van den openbaren Roomsch-katholieken eeredienst verleend aan de gemeenten te Soerabaija en Koeta Radja (Atjeh).

Gereformeerde Kerken en andere (niet-Roomsch-katholieke) kerkelijke vereenigingen. Op een adres van den kerkeraad der „Christelijk Gereformeerde Kerk" te Batavia (zie St. 1892 n°. 233), strekkende om te vernemen of er bij den Gouverneur-Generaal bezwaar tegen bestond dat de door dien kerkeraad beroepen nieuwe predikant zijn dienstwerk uitoefende onder de te Batavia en elders in Indië wonende lidmaten der Gereformeerde Kerk, werd bij gouv. besluit dd. 21 December 1899 n°. 20 te kennen gegeven dat de Gouverneur-Generaal er geen bezwaar tegen had dat de beroepene zijn dienstwerk als predikant uitoefene onder de lidmaten der Gereformeerde Kerk, voor zoover zij te Batavia en elders op Java woonachtig zijn, bij welke beperking, ook met het oog op de omstandigheid dat voorshands nog niet beoogd werd voorziening in eventueele behoefte aan herderlijke hulp van „Gereformeerden" ook op Madura en in de buitenbezittingen, rekening werd gehouden met de overweging dat het voorschrift van art. 123 Regeeringsreglement doelt op toelating voor „eenig bepaald gedeelte van Nederlandsch-Indië".

Zendingswerk (buiten dat der Roomsch-katholieke missie). Van de zendingsgenootschappen of zendingsvereenigingen, welke in Indië een arbeidsveld hebben, werden gedurende het tijdvak 1 Juli 1899 t m ult. Juni 1900 8 zendeling-leeraren voor 't eerst toegelaten, zagen 2 de hun reeds vroeger verleende toelating tegen die voor een ander ressort verwisseld, en werd van 1 de toelating, welke tot dusver tot eene bepaalde afdeeling van het gewest zijner plaatsing beperkt was, uitgestrekt tot de overige afdeelingen. Aan een in April 1899 uit Siboga (residentie Tapanoli) naar de Delische Battak-doesoen (Oostkust van Sumatra) overgekomen zendeling-leeraar moest de gevraagde vergunning tot uitoefening van zijn dienstwerk onder de Karo-Battaks in de nog niet onder geregeld bestuur gebrachte Battaklanden worden geweigerd (November 1899) aangezien aldaar voor zijne veiligheid niet kon worden ingestaan.

Boven het tot dusver toegestaan bedrag voor toelagen uit 's lands kas aan 7 zendeling-leeraren op de Sangi- en Talaut-eilanden (residentie Menado) werd in het begin van 1900 eene som van f 1800 's jaars door het Gouvernement beschikbaar gesteld als toelage voor nog één zendeling op de Sangi-groep. De nieuwe zendeling is bestemd om een deel van het dienstwerk van den zendeling te Oeloe (eiland Siauw) over te nemen.

Toelating als hulpzendeling werd in het behandelde tijdvak verleend aan 9 inlanders. Van een 3-tal inlandsche hulpzendelingen werd de toelating ingetrokken.

Overigens is hier nog gewag te maken van de gouv. besluiten dd. 18 Mei en 29 Juli 1900 nos. 14 en 16, waarbij mede de bijzondere toelating, bedoeld bij art. 123 van het Regeeringsreglement, verleend werd, en wel in het eerste geval aan een missionaris (den heer R. W. Munson) van de „Seventhday Adventist Church" te Jonia (Vereenigde Staten van Noord-Amerika), tot uitoefening van zijn dienstwerk onder de Chineesche bevolking van de afdeeling Padang (Sumatra's Westkust), en in het tweede geval aan een stafkapitein van het „Leger des Heils" (den heer J. G. Brouwer), tot uitoefening van zijn dienstwerk onder de inlanders en de vreemde oosterlingen ter hoofdplaats Samarang. Aan deze laatste vergunning werd de voorwaarde verbonden dat prediking, onderwijs en godsdienstoefeningen gehouden worden binnen gebouwen of besloten plaatsen en dat overigens alle publieke demonstraties worden vermeden.

Op een der zendingsposten van het Java-Comité, en wel te Batavia, waren van lieverlede eenige Chineezen tot het Christendom overgegaan, die zich eenigen tijd geleden tot eene „Evangelische Chineesche Gemeente tot uitbreiding van Gods Koninkrijk" hebben georganiseerd, met eigen statuten, volgens welke o. a. de zendeling-leeraar steeds is president van den kerkeraad, en de voor den eeredienst benoodigde gelden gevonden worden uit giften, erfmakingen, collecten en contributiën van leden en anderen. Deze kerkeraad verzocht nu erkenning van die gemeente als rechtspersoon. Die erkenning had plaats bij ordonnantie dd. 2 September 1899 (St. n°. 245). Blijkens opgaven van het Java-Comité telde deze Chineesche gemeente 38 leden.

Van de op twee zendingsposten van het Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam bestaande particuliere ziekenhuizen voor inlanders, dat te Modjowarno (Soerabaija) onder leiding van een zendeling-arts, bijgestaan door een van gouvernementswege bezoldigden dokter-djawa (Christen-inlander), en dat te Kendalpaijak (Pasoeroean), bestuurd door den zendeling-leeraar ter plaatse, wien in Januari 1900 insgelijks een dokter-djawa op 's lands kosten is ter zijde gesteld, werd in toenemende mate door de bevolking gebruik gemaakt. De voor de inlandsche patiënten benoodigde geneesmiddelen, enz. worden kosteloos uit 's lands voorraad verstrekt. Sedert 1 Maart 1900 is — vanwege de zending der Gereformeerde Kerken — ook een ziekenhuis voor inlanders geopend te Djokjokarta op een door den sultan kosteloos afgestaan terrein. De inrichting wordt bestuurd door den in vorige verslagen bedoelden missionair-arts. Bij de ontwerp-begrooting voor 1901 zijn gelden aangevraagd om ook dit zendings-ziekenhuis door eene gouvernementssubsidie van f 3000 's jaars te steunen, zoovals van 1899 af door de beide andere inrichtingen genoten wordt.

§ 2. *Mohammedaansche godsdienst.*

Voor zooveel de gewestelijke verslagen over 1899 mededeelingen inhielden op Mohammedaansch godsdienstig gebied, is daarvan reeds gewag gemaakt in hoofdstuk C.

Het aantal Nederlandsch-Indische Mekkagangers, welke zich bij ons consulaat te Djeddah (Arabië) aanmeldden, beliep voor de bedevaart der drie onderstaande jaren als volgt:

	met passen, afgegeven: op Java en Madura.	in de buiten bezittingen	zonder passen.	totaal.
1897	3664	3242	194	7100
1898	5317	3412	237	8966
1899	4953	2741	198	7892

Van de 7694 voor de bedevaart van 1899 met paspoort uit Nederlandsch-Indië afgereisden (6509 mannen, 918 vrouwen en 267 kinderen) waren er slechts 658 (in twee reizen) onder Nederlandsche vlag aangebracht; de overigen hadden de reis gemaakt met 22 vreemde stoomschepen. In 't geheel waren 6838 der aangekomenen van retourbiljetten voorzien (5788 mannen, 838 vrouwen en 212 kinderen). Aan den terugvoer der pelgrims, welke plaats vond tusschen 8 Mei en 16 Juni 1899, namen in 't geheel geen schepen onder Nederlandsche vlag deel. De gezondheidstoestand der pelgrims zoowel op de reis naar als tijdens het verblijf in den Hedjaz was gunstig te noemen.

IV. Instellingen van liefdadigheid; uitkeerings- en spaarfondsen.

Het behaagde aan H. M. de Koningin-Moeder om van het Nationaal Huldeblijk, als uiting van de erkentelijke gevoelens van Moederland en Koloniën, H.D. bij de nederlegging van Hare functiën van Regentes en Voogdes aangeboden, het in Nederlandsch-Indië bijeengebrachte bedrag van p. m. f 65 000, uit eigen middelen aangevuld met ongeveer f 35 000, en dus in 't geheel een bedrag van één ton gouds, te schenken aan de te Batavia gevestigde Vereeniging voor ziekenverpleging in Nederlandsch-Indië, als een bewijs van H. D. belangstelling en waardeering in het streven der Vereeniging. Deze schenking gaf het aanzijn aan eene nieuwe philanthropische stichting in Nederlandsch-Indië, ten doel hebbende aan hen, die zich aldaar aan de opofferende taak van pleegzuster wenschen te wijden, de opleiding voor dien werkkring ook uit een geldelijk oogpunt te vergemakkelijken. De begiftigde vereeniging toch besloot het te harer beschikking gekomen kapitaal, met goedkeuring van de Hooge Geefster, tot grondslag te leggen aan eene op zich zelf

staande „Koningin Emma-stichting", welke in de eerste plaats ten doel heeft het bevorderen van de verpleging van onvermogende zieken onder de Europeesche en met deze gelijkgestelde bevolking van Nederlandsch-Indië. De stichting verkreeg rechtspersoonlijkheid in September 1899 (St. n°. 253). Ingevolge de statuten (Jav. Courant van den 22sten der genoemde maand) moet het kapitaal rentegevend belegd worden, doch de helft er van slechts voorloopig, als zijnde bestemd om, naarmate van behoefte, te worden te gelde gemaakt tot aankoop, of tot oprichting op een aan te koopen terrein, een en ander in overleg met de Vereeniging voor ziekenverpleging, van een gebouw waarin de Vereeniging hare roeping vervult, terwijl de andere helft van het geschonken kapitaal een fonds moet blijven uitmaken, waarvan de renten zullen dienen om de Vereeniging in staat te stellen tot bekostiging van de opleiding, geheel naar hare inzichten, van ziekenverpleegsters voor de verpleging, ook buiten het diakonessenhuis der Vereeniging, van zieken, onverschillig van welken landaard of godsdienst. Zoolang de aankoop of oprichting van een gebouw niet heeft plaats gehad, mogen de renten van de daartoe te bestemmen f 50 000 worden aangewend ten bate van het diakonessenhuis. De „Koningin Emma-stichting" wordt bestuurd door eene uit zeven leden bestaande commissie van beheer, te benoemen en te ontslaan door den Gouverneur-Generaal, welke benoeming voor de eerste maal heeft plaats gehad bij besluit dd. 1 October 1899 n°. 5. Tot ult. Maart jl. was de commissie van beheer er nog niet in kunnen slagen om, binnen de perken van de daartoe aangewezen fondsen, zich den eigendom van een geschikt pand te verzekeren. Inmiddels heeft de Vereeniging tot ziekenverpleging, door wijziging dienovereenkomstig van hare statuten (St. 1900 n°. 81, Jav. Courant van 27 Februari jl.), de besproken uitbreiding van hare taak aanvaard. In de omschrijving van haar doel is nu opgenomen de opleiding èn van diakonessen- èn van vrije ziekenverpleegsters voor de verpleging van zieken in den aangegeven ruimen zin. Na het in Maart 1900 gehouden toelatingsexamen is alsnu de opleiding tot ziekenverpleegster van interne en externe leerlingen ten laste der Koningin Emma-stichting door de Vereeniging ter hand genomen, en wel in de door haar tot ziekenverpleging in huur bezeten en in Juli 1897 (verg. het verslag van 1898, blz. 93) als diakonessenhuis ingerichte villa Tjikini te Batavia. Zie daarover nader blz. 108.

Over weezenverpleging en armverzorging, over andere liefdadigheids- of daarmede verwante vereenigingen, zoomede over het particuliere spaarbankwezen [1]) vindt men de voor dit verslag verzamelde gegevens bijeengebracht in bijlage R.

In Juli 1900 is de directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid namens den Gouverneur-Generaal aangeschreven om met eenige daartoe bijzonder in aanmerking komende lichamen en personen een voorbereidend overleg te openen nopens het bijeenbrengen van vertrouwbare statistische gegevens ten einde tot eene juiste kennis te geraken van den toestand der lagere klassen van de Europeesche maatschappij op Java en Madura.

Nopens den gang van zaken der gouvernements- (proef-) landbouwkolonie te Poespo (Pasoeroean) was, tijdens het ter perse gaan van dit hoofdstuk, het jaarverslag van den controleur van Tengger hier te lande nog niet ontvangen.

Omtrent den werkkring der vereeniging „Soerja Soemirat" te Samarang, wier ledental opnieuw verminderde, blijkt over 1899 het volgende. Het aantal personen, dat in de verschillende werkplaatsen der Vereeniging te Samarang werd bezigggehouden, bedroeg op ult. 1899 131 Europeanen en 13 inlanders, aan wie gedurende dat jaar aan werkloon gemiddeld f 380 's weeks werd uitbetaald, terwijl de weekloonen per persoon uiteenliepen van f 1,50 (voor de leerlingen) tot f 12. Aan salarissen van directeur, kantoorpersoneel en werkbazen werd gemiddeld f 536 per maand uitgegeven. In het pension van den directeur waren 6 jongelieden opgenomen, waaronder 2 van Makasser en Menado. Van de in den aanvang des jaars in de werkplaatsen arbeidende personen traden er 7 in militairen dienst en aanvaardden er 4 eene particuliere betrekking, terwijl er 3 overleden. In het geheel werden in 1899 4651 bestellingen uitgevoerd en werd voor eene gezamenlijke waarde van f 48 119 afgeleverd, tegen f 50 925 in 1898. Aan contributiën werd f 6052 en aan giften f 215 ontvangen.

Van de 3 kolonisten-gezinnen, welke op ult. 1898 aanwezig waren in de door „Soerja Soemirat" gestichte proef-landbouwkolonie nabij Bandong (Preanger Regentschappen), op het door het Gouvernement aan de Vereeniging in bruikleen afgestaan perceel Tjibogo, vertrok er één, doch daarentegen vestigden er zich twee nieuwe gezinnen. De alzoo op ult. 1899 aanwezige 4 gezinnen hadden in 't geheel 20 kinderen en bovendien 2 in verzorging van anderen, van welke 22 er 4, boven de 14 jaar, reeds werk verrichtten. De gezondheidstoestand kon over 't algemeen goed genoemd worden. In 1899 werd door de kolonisten (o. a. door aankoop vanwege de Vereeniging van twee leidingen met de bronnen) de beschikking verkregen over het noodige water voor huiselijk gebruik. Een der leidingen verschaft zooveel water dat een der kolonisten tot het aanleggen van een sawah is kunnen overgaan. Een ander is begonnen een deel zijner gronden met Assam-thee te beplanten, waartoe het zaad was verstrekt door eene naburige onderneming, onder beding dat het te verkrijgen theeblad later aan die onderneming zal moeten worden verkocht. De mest van den aanwezigen kleinen veestapel bleef onvoldoende voor eene behoorlijke bemesting. Daar opkoop van mest uit de naburige kampongs te kostbaar bleek wegens de hooge vervoerkosten, werd besloten de gebruikte gronden een jaar braak te laten liggen en, om dit uitvoerbaar te maken, werd aan de bij iederen kolonist reeds in gebruik zijnde 10 bouws nog eene zelfde uitgestrektheid gronds toegevoegd. De hoofdcultuur, door de kolonisten gedreven, is die van den aardappel, welke vooralsnog verreweg de voordeeligste bleek te zijn. Verkoop van groenten (uit den proeftuin) had slechts op kleine schaal plaats.

V. Burgerlijke geneeskundige dienst.

Ziekten-wetgeving; geneeskundig staatstoezicht. Het „sanitair reglement" der internationale sanitaire conventie van Venetië van 19 Maart 1897 (verg. blz. 2) onderging wijziging bij eene op 19 Juli 1900 geratificeerde verklaring (zie Ned. St. 1900 n°. 158), welke met de wet van 11 December 1899 (Ned. St. n°. 255), waarbij de Regeering gemachtigd was om tot die wijziging mede te werken, den Gouverneur-Generaal ter afkondiging is toegezonden.

Het streven om de verbodsbepalingen tegen invoer uit met pest besmette streken in overeenstemming te doen zijn met de voorschriften der sanitaire conventie, van welk streven het gouv. besluit van 3 December 1898 n°. 8 (zie blz. 118 van het vorig verslag) reeds een eerste gevolg was, leidde nog tot de uitvaardiging van het gouv. besluit van 9 Februari 1900 n°. 16, waarbij, met wijziging en aanvulling van vroegere besluiten, het tijdelijk verbod van invoer werd uitgebreid tot verschillende artikelen, met bepaling dat het verbod betreft zoowel den invoer van artikelen van de besmet verklaarde plaatsen afkomstig, als die welke daar overgescheept zijn.

Het voorkomen van gevallen van builenpest op het zoo nabij Nederlandsch-Indië gelegen eiland Pinang gedurende het tijdvak Mei—Juli 1899 (zie vorig verslag, blz. 120) verwekte eenige ongerustheid, vooral omdat daaruit bleek dat het klimaat van Oost-Indië geen waarborg aanbiedt tegen het eventueel optreden van die ziekte, hetgeen vroeger vrij algemeen werd aangenomen wel het geval te zijn. Van regeeringswege werden de hoofden van gewestelijk bestuur, onmiddellijk na de besmetverklaring van Pinang, aangespoord hunne bijzondere aandacht te wijden aan de bevordering van reinheid en het wegnemen van toestanden, welke verbreiding van eene eventueele pestepidemie konden in de hand werken, ook door het uitroeien te bevorderen van zoodanig ongedierte, als gebleken is elders bij het overbrengen van pest eene rol te spelen. Aanbevelingen tot het nemen van voorzorgsmaatregelen werden, zoowel in het Nederlandsch als in inlandsche talen, kosteloos verspreid. Het inmiddels telegrafisch uit Parijs ontboden pestserum (zie vorig verslag, t. a. p.) werd, uitgenomen eene kleine hoeveelheid, welke bij het Instituut Pasteur te Weltevreden in bewaring werd genomen, onmiddellijk naar de meest bedreigde punten van den Archipel verzonden. Voorts werd de nieuw opgetreden directeur van het laboratorium voor pathologische anatomie en bacteriologie te Weltevreden (zie blz. 107), vóór zijn vertrek naar Indië, in de gelegenheid gesteld bij het Instituut Pasteur te Parijs eene grondige studie te maken van de bacteriologische pestdiagnose.

Het spreekt vanzelf dat ook het quarantaine-vraagstuk opnieuw met ernst werd ter hand genomen, hetgeen o. a. leidde tot eene aanvulling van de quarantaine-ordonnantie van 1892 (St. n°. 44). Daar namelijk de hoofdplaats Pontianak (Westerafdeeling van Borneo) langs twee verschillende wegen door schepen uit zee is te bereiken, en het oprichten van twee afzonderlijke quarantaine-stations al-

[1]) Wat de postspaarbank betreft, zie hoofdstuk L, afd. IV. Het aantal als rechtspersoon erkende (particuliere) spaarvereenigingen vermeerderde in December 1899 (zie de Jav. Courant van den 15den dier maand) met eene „Spaarkas voor inlanders" te Madjalengka (Cheribon), onder directie van den ter plaatse gevestigden zendeling leeraar der Nederlandsche Zendingsvereeniging.

daar om gewichtige redenen ongewenscht voorkwam, werd bij ordonnantie van 13 Juli 1899 (St. n°. 210), goedgekeurd bij St. n°. 296, bepaald, dat voor Pontianak bestemde schepen, indien zij komen van — of op reis hebben aangedaan — plaatsen, welke tijdens het vertrek besmet waren verklaard, of indien tijdens de jongste zeereis eene besmettelijke ziekte aan boord is voorgekomen, zich eerst naar de Padang Tikar-baai zullen begeven, om aldaar te verblijven, totdat de daartoe bevoegde autoriteit vergunning heeft verleend tot het nederhalen van de gele vlag. In verband hiermede werden in de genoemde baai de noodige inrichtingen gemaakt voor logies van quarantaine-personeel en eventueel aan te brengen zieken, terwijl, tot verdere bescherming van het gewest, bij de monding van de groote Sambas-rivier nog een tweede dergelijk etablissement werd opgericht. Ook Sumatra's Oostkust kwam in het bezit van een aan alle vereischten voldoend permanent quarantaine-station, gelegen op Poeloe Berhala. De gebouwen van dit etablissement werden, ten tijde van de besmetverklaring van Pinang met pest, door de Deli-plantersvereeniging te Medan opgericht en sedert (gouv. besluit van 15 Februari 1900 n°. 44) kosteloos aan de Regeering overgedragen. In Atjeh werden eenige op eene geïsoleerde plek van het eiland Bras gelegen gebouwen ingericht en bestemd voor het zoo noodig afzonderen van pokken- of pestlijders, en verder in tal van andere zeeplaatsen de noodige maatregelen getroffen om op de aankomst van met pest besmette schepen voorbereid te zijn. Ten aanzien van de hoofdplaats Samarang, waar de ligging van het bestaande lazareth voor de verpleging van lijders aan besmettelijke ziekten zoodanig is, dat het dikwijls, zelfs door schepen met weinig diepgang, moeielijk is te bereiken, is bij gouv. besluit van 22 Juni 1900 n°. 16 bepaald, dat door eene daartoe aan te wijzen commissie met spoed een plaatselijk onderzoek zal worden ingesteld naar eene geschiktere plaats voor de oprichting van een quarantaine-etablissement.

Het aantal in Indië aanwezige ontsmettingsovens, zijnde 7 van het stelsel de Jongh & C°., en 8 van het stelsel van Overbeek de Meijer, werd op het einde van 1899 met één oven van laatstbedoeld stelsel vermeerderd.

Gedurende het sedert de afsluiting van het vorig verslag verloopen tijdvak werden, hetzij bij vernieuwing, hetzij voor 't eerst, besmet verklaard: *a.* wegens pest, een groot aantal havens of streken in Syrië, Arabië, Britsch-Indië, Siam (en de Siameesche staten op het schiereiland Malakka), China, Japan, de Philippijnen, Egypte, de Portugeesche koloniën in Oost-Afrika, Brazilië, de Argentijnsche Republiek en Australië, zoomede Portugal en Glasgow, en *b.* wegens cholera enkele plaatsen in Aziatisch Turkije en Arabië, benevens Calcutta.

Door den inspecteur van den burgerlijken geneeskundigen dienst werden in den loop van 1899 verschillende reizen over Java gedaan, o. a. in het belang der vaccine-aangelegenheden en der inspectie van de in het binnenland aanwezige apotheken of depôts van gouvernementsgeneesmiddelen. Laatstbedoelde reis, welke zich over het grootste gedeelte van het eiland uitstrekte, werd tevens dienstbaar gemaakt aan het onderzoek naar het zilvervliesgehalte van 59 monsters van aan de geïnterneerden in de landsgevangenissen verstrekt wordende rijst. Omtrent de volksvoeding werden dergelijke speciale onderzoekingen gedaan als de in 1898 in Zuid-Bantam verrichte (verg. vorig verslag, blz. 118), doch thans in Midden- en Oost-Java.

Personeel. Voor numerieke opgaven omtrent het bij het einde van 1899 in Nederlandsch-Indië toegelaten (al dan niet aan 's lands dienst verbonden) genees-, heel-, verlos-, tandheelkundig en pharmaceutisch burgerlijk personeel, en omtrent de in 1899 verleende toelatingen van dien aard, voor zooveel een en ander uit de hier te lande voorhanden opgaven blijkt, zij verwezen naar tabel I van bijlage S.

Wat betreft wijzigingen in de ressorten der als plaatselijke geneesheeren met gouvernementspraktijk belaste *Europeesche* (civiele en militaire) *geneeskundigen* zie mede genoemde tabel.

In verscheidene districten op Java en Madura wordt thans, krachtens eene nieuwe regeling, het opzicht over de vaccine, behalve door Europeesche geneesheeren, ook uitgeoefend door de hun toegevoegde of zelfstandig werkende dokters-djawa, omdat vele opzieners over de vaccine door de uitgestrektheid van hun ressort het toezicht niet behoorlijk konden uitoefenen.

In eene leemte der voorschriften met betrekking tot inlandsche ziekeninrichtingen, in zoover niet was aangewezen bij wie het bestuur daarover berust, werd voorzien bij gouv. besluit van 26 Juli 1899 n°. 54 (Bijbl. St. n°. 5423).

Van de standplaatsen der *dokters-djawa* (waarvan er, evenals ook het geval was met sommige der ressorten van Europeesche geneesheeren, enkele bij het einde van 1899 nog onbezet moesten blijven) werden er eenige ingetrokken, meerendeels betreffende weder door Europeesche geneesheeren bezette standplaatsen, doch werden ook eenige nieuwe ingesteld, daar in 1899 voor 't eerst dokters-djawa werden geplaatst te Djeboes (Banka), Tebing Tinggi (Oostkust van Sumatra) en Manokwari (Nieuw-Guinea).

Tabel II van bijlage S bevat eene verkorte statistiek der geneeskundige gouvernementspraktijk, tabel VII de bekend geworden cijfers aangaande bijzondere doodsoorzaken.

Algemeene gezondheidstoestand. Ofschoon over het algemeen bevredigend, was toch de gezondheidstoestand gedurende 1899 niet zoo gunstig als in het voorafgegane jaar. Van het heerschen van ziekten werd 't meest vernomen met betrekking tot de residentiën Krawang en Banjoemas, en, wat de buitenbezittingen betreft, aangaande de hoofdplaats Padang, de afdeeling Djambi, den Riouw-archipel, de gewesten Billiton, Westerafdeeling van Borneo en Bali en Lombok, en sommige afdeelingen der residentie Timor en onderhoorigheden. De meest voorgekomen ziekten waren mazelen, moeraskoortsen, pokken, berriberri, cholera, lepra en oogaandoeningen.

Mazelen vertoonden zich zoowel op Java als ter Sumatra's Westkust in bijzonder sterke mate. Hier en daar nam de ziekte een epidemisch en in enkele streken zelfs een kwaadaardig karakter aan.

Moeraskoortsen, veeltijds met buikaandoeningen gepaard, kwamen vooral voor in Krawang, Cheribon, Tagal, Samarang, Japara, Rembang, Bezoeki, Banjoemas en Bagelen; voorts in de Lampongsche Districten, Palembang, Westerafdeeling van Borneo, Celebes en onderhoorigheden en Menado, zoomede op Banka, Bali en Lombok. In eerstgenoemde residentie vertoonde de malaria een zeer kwaadaardig karakter en richtte zij belangrijke verwoestingen onder de bevolking aan.

Van *pokziekte* bleef bijna geen enkel gewest geheel verschoond, doch tot het epidemisch verklaren van de ziekte werd in 1899 — behalve (zie vorig verslag, blz. 119) met betrekking tot Alor (onderhoorigheden van Timor) — alleen overgegaan wat aangaat het district Modjosari-lor der afdeeling Modjokerto (residentie Soerabaija), waar de besmetverklaring duurde van de eerste dagen van September tot begin November. In November 1898 was wegens pokziekte ook besmet verklaard de kuststreek van het landschap Kotta Waringin (residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), welke maatregel in Juni 1899 kon worden opgeheven. Ter hoofdplaats Padang kwamen, het geheele jaar door, gevallen van pokken voor; gedurende Mei/Juli heerschte de ziekte er zelfs vrij hevig, doch sedert was zij afnemende. Onder de gewesten of streken, waar de ziekte zich in 1899 al verder sporadisch vertoonde, worden genoemd: Pasoeroean (afdeeling Bangil), Probolinggo, Banjoemas (afdeelingen Kroja, Poerwokerto, Poerbolinggo en Bandjarnegara), Kediri (afdeeling Kediri), Madura (voornamelijk de afdeeling Bangkallan), de afdeelingen Djambi (Palembang) en Mokko-Mokko (Benkoelen), de Riouw-archipel, Billiton, de Westerafdeeling van Borneo, de Molukken, zoomede de binnenlanden van Timor (waar de ziekte ook nog gedurende de eerste maanden van 1900 bleef heerschen) en het eiland Rotti.

Evenals in 1898 kwam *cholera* slechts sporadisch voor, doch in mindere mate; het meest nog in de residentiën Soerabaija en Sumatra's Oostkust.

De sedert 1896 waargenomen voortdurende daling van het aantal gevallen van *berriberri* bleef ook in 1899 aanhouden. Buiten de gevangenissen, waar de ziekte zich nog het meest vertoonde, kwam zij voor te Samarang, op Madura, in Palembang (onder de koelies van particuliere ondernemingen), in den Riouw-archipel, in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, zoomede onder de Chineesche mijnwerkers op Banka en Billiton.

Als streken waar de meeste *lepra*lijders onder de inlandsche bevolking werden opgemerkt, worden genoemd Midden- en Oost-Java, Madura, de Padangsche Bovenlanden en Tapanoli, Atjeh, Palembang, Borneo, Lombok en de Molukken, terwijl de ziekte zich ook voordeed onder de Chineezen in de residentie Riouw. De berichten uit sommige gewesten wijzen op eene uitbreiding van deze ziekte. Ten einde te trachten hieromtrent vollediger gegevens te verkrijgen, is van de gewestelijke bestuurders advies gevraagd omtrent de uitvoerbaarheid van eene verplichte en door de met den civielen geneeskundigen dienst belaste geneesheeren zooveel mogelijk te controleeren aangifte vanwege de besturen der inlandsche gemeenten van de hun bekende lepra-gevallen. Met het oog op de tegenwoordig vrijwel algemeen erkende besmettelijkheid der ziekte, is tevens op de noodzakelijkheid ge-

wezen tot het nemen van voorzorgsmaatregelen, als: afzondering van de lijders, vermijding door gezonden van het gebruik van eet- en drinkgerei, dat door van lepra verdachten wordt gebruikt, tegengang van het uitoefenen door lepra-lijders van een beroep of ambacht, waardoor anderen kans loopen van te worden geïnfecteerd, enz. Voorts zullen, in die gevallen waarin de toestand van dien aard moet worden geacht dat gedwongen isoleering van de gevaarlijkste lijders niet mag uitblijven, voorstellen moeten worden gedaan om daartoe de gelegenheid te verschaffen.

Trachoom (besmettelijke oogbindvliesontsteking) en andere oogziekten openbaarden zich vooral in de gewesten Bantam, Preanger Regentschappen, Cheribon, Japara, Pasoeroean, Soerakarta, Madioen, Kediri, Madura, Tapanoli, Benkoelen, Palembang, Riouw, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, Celebes, Menado en Timor. Door den chef van den geneeskundigen dienst is in Maart 1900 aan alle gewestelijke eerstaanwezende officieren van gezondheid verzocht, de aandacht van de in hunne ressorten aanwezige Europeesche en inlandsche geneeskundigen te vestigen op de oorzaken van het veelvuldig voorkomen van *blindheid* onder de inlandsche bevolking, welke meestal het gevolg is hetzij van etterige oogbindvliesontsteking der pasgeborenen, hetzij van trachoom, en hun op te dragen deze oorzaken, zooveel als in hun vermogen is, weg te nemen. Voorts is zeer onlangs de directeur van binnenlandsch bestuur aangeschreven om de inlandsche hoofden te doen aansporen om hun invloed bij de bevolking aan te wenden, opdat bij het voorkomen van oogziekten in het algemeen, en bij die van pasgeborenen in het bijzonder, de hulp van een dokter-djawa worde ingeroepen, terwijl inlandsche vertalingen van eene door den directeur van het Blindeninstituut te Amsterdam, den heer H. J. Lenderink, over het bedoelde onderwerp uitgegeven brochure door bemiddeling van de gewestelijke bestuurders op eenigszins ruime schaal kosteloos zullen worden verspreid.

Laboratorium voor pathologische anatomie en bacteriologie te Weltevreden (Batavia). In de sedert de eerste maanden van 1896 (zie het verslag van dat jaar, blz. 125) steeds tijdelijk waargenomen betrekking van directeur van het laboratorium is in Mei 1900 voorzien door de benoeming van den oud-officier van gezondheid 1ste klasse bij het leger hier te lande J. de Haan[1]), die vóór zijn vertrek naar Indië in de gelegenheid was gesteld om bij het Instituut Pasteur te Parijs eene studie te maken van de bacteriologische diagnose zoowel van de builenpest (verg. blz. 105) als van de onder vee voorkomende Texaskoorts. Omtrent de afscheiding, met ingang van 19 Februari 1900, van de tot dusver aan de functiën van directeur en onderdirecteur van het laboratorium verbonden betrekkingen aan de dokter-djawa-school te Weltevreden, zie lager.

Door den tijdelijk aan het laboratorium toegevoegden pharmaceut dr. P. A. Boorsma werd, als eerste resultaat van het hem opgedragen onderzoek naar den aard en de bestanddeelen van de onder de inlandsche bevolking gebruikelijke voedingsmiddelen, eene verhandeling over rijst en maïs (zie Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië, deel XXXIX, blz. 493 e. v.) gepubliceerd, terwijl hij zijne studiën daarover voortzette door het onderhanden nemen van een chemisch onderzoek van peulgewassen en aardvruchten. De bij het laboratorium gedetacheerde officier van gezondheid der 2de klasse J. F. Langenbergh onderzocht het voorkomen van typhus door middel der Widall'sche reactie, doch kon in 22 verdachte gevallen slechts 8 maal typhus aantoonen. In de laatste maanden van 1899 bezocht de Berlijnsche hoogleeraar R. Koch het laboratorium, ten einde zijne studiën met betrekking tot de malaria ook tot den Indischen Archipel uit te strekken. Met zijn assistent dr. Ollwich en den door de Indische Regeering aan hem toegevoegden officier van gezondheid der 2de klasse dr. J. J. Kunst, werden tal van malaria-gevallen onderzocht, waaromtrent door prof. Koch verslag werd gegeven in de „Deutsche Medicinische Wochenschrift" van Februari 1900. Aan den bij het laboratorium werkzaam gestelden gouvernementsveearts J. K. F. de Does gelukte het den malaria-parasiet der vliegende honden aan te toonen.

Het beknopt jaarverslag van het laboratorium over 1898 werd opgenomen in het reeds vermelde deel van het Geneeskundig Tijdschrift van Nederlandsch-Indië (blz. 190—196).

Dokter-djawa-school te Weltevreden (Batavia). De cursus 1899/1900 begon met 110 leerlingen (daaronder 32 afkomstig uit de buitenbezittingen). Aan het in December 1899 afgenomen eindexamen onderwierpen zich met goeden uitslag al de 10 leerlingen van het hoogste of 7de studiejaar (van de geneeskundige afdeeling het 5de). Zonder deze laatsten mede te rekenen, en in verband met andere mutatiën — waaromtrent zie tabel I sub B van bijlage S — bleven op ult. 1899 nog in opleiding 91 leerlingen (38 in de voorbereidende en 53 in de geneeskundige afdeeling).

In den aanvang van 1900 is een begin van uitvoering gegeven aan de op blz. 119 van het vorig verslag bedoelde plannen tot uitbreiding en reorganisatie der school. Bij gouv. besluit dd. 25 Januari n°. 19 is namelijk bepaald, dat, met ingang van 19 Februari (begin van den cursus 1900/1901), de functiën van leeraar-directeur en leeraar, tevens plaatsvervangend directeur, der dokter-djawa-school niet langer verbonden zullen zijn aan de betrekkingen van directeur en onderdirecteur van het laboratorium voor pathologische anatomie en bacteriologie, en zijn (daar voorloopig de vaste leeraar-medicus nog gemist kon worden) aanvankelijk ingesteld de afzonderlijke (burger-)betrekkingen van directeur, tevens leeraar, en van leeraar (leeraar-apotheker), met bepaling dat aan de geneeskundige afdeeling der school voorloopig verbonden worden of blijven vier leeraren-officieren van gezondheid, één van welke vier plaatsen in September 1899 reeds was ingesteld, toen het namelijk noodig bleek op die wijze te doen vervullen de leeraarsplaats, bedoeld bij St. 1899 n°. 64 (zie lager). In de betrekking van directeur-leeraar der school is niet aanstonds definitief voorzien, zijnde de waarneming daarvan opgedragen aan den bij het leger „voor memorie" gevoerden officier van gezondheid der 1ste klasse G. W. Kiewit de Jonge, terwijl tot leeraar-apotheker (voor het onderwijs in natuur-, schei-, plant-, dierkunde en pharmacognosie) werd benoemd de in burgerlijken dienst overgegane militaire apotheker der 2de klasse à la suite dr. P. A. Boorsma. Bij het aangehaalde besluit van 25 Januari is voorts het aantal leerlingen der school bepaald op ten hoogste 200, is het bedrag hunner toelagen verlaagd, en zijn ook fondsen beschikbaar gesteld voor het onderwijs in de verloskunde. De nieuwe cursus zou vermoedelijk met ongeveer 120 leerlingen beginnen, daar van de zich voor toelating aangemeld hebbende candidaten 33 waren geschikt bevonden. Tot de voorgenomen verlenging van den cursus der voorbereidende school van twee tot drie jaren en de invoeging van een leerjaar in den thans vijfjarigen cursus van de geneeskundige afdeeling der school kon, wegens gebrek vooralsnog aan de noodige localiteit, niet aanstonds worden overgegaan, zoodat daarmede zal moeten worden gewacht, totdat het nieuwe gebouw, met den bouw waarvan reeds een aanvang is gemaakt, in gebruik kan genomen worden.

De reeks van door de leeraren der school samengestelde studieboeken werd aangevuld met een „Beknopt leerboek der oogheelkunde".

De kosten der school bedroegen gedurende 1899 f 41 714 (tegen f 40 453, volgens verbeterde opgaven, in 1898), waaronder f 22 977 (in 1898 f 21 742) wegens toelagen aan leerlingen.

Parc vaccinogène en Institut Pasteur te Weltevreden. De aanvankelijk niet voorziene groote toeneming van werkzaamheden bij deze inrichtingen deed in September 1899 voorloopig besluiten den directeur, dr. A. H. Nijland, te ontheffen van de ingevolge St. 1899 n°. 64 (zie vorig verslag, blz. 121) door hem uitgeoefende functiën van leeraar bij de dokter-djawa-school.

Voor zooveel ten aanzien van de werkzaamheden bij het parc vaccinogène, waar tevens inlanders tot vaccinateur worden opgeleid, cijfer-opgaven ontvangen zijn, vindt men die in tabel V sub B van bijlage S, terwijl tabel VI doet zien wat er omging bij het Instituut Pasteur (verg. ook wat op blz. 96 is gezegd over hondsdolheid).

Opleiding van inlandsche vroedvrouwen. Deze aan sommige der Europeesche geneesheeren opgedragen opleiding op den voet der proefregeling van 1891, welke regeling (zie vorig verslag, blz. 119) sedert kort op ruimeren voet bestendigd is, leverde gedurende 1899 7 geëxamineerden op (4 — reeds in 't vorig verslag vermeld — welke hare opleiding hadden genoten bij dr. H. B. van Buuren te Kediri, en 3 — in den verderen loop van het jaar — welke, gedurende ongeveer 2 jaren, in opleiding waren geweest bij den eerstaanwezenden officier van gezondheid te Menado). Het aantal aldus gediplomeerden klom hierdoor tot 27, van welke er, voor zooveel zij plaatsing in 's lands dienst gewenscht hadden en dus er niet de voorkeur aan gegeven hadden zich uitsluitend aan particuliere praktijk te wijden, op ult. 1899 21 in het genot waren van eene gouvernementstoelage (voor sommige ten bedrage van het maximum van f 25 's maands, voor andere ad f 10 's maands). Op genoemd tijdstip bleven er nog 7 in opleiding, namelijk 1 bij den officier van gezondheid te Samarang en verder 6 te Fort de Kock, Amboina en Saparoea (op

[1]) Laatstelijk fungeerde als directeur dr. G. Grijns, die nu van die tijdelijke waarneming ontheven werd en wien opnieuw tijdelijk opgedragen werden de functiën van onderdirecteur.

elke dier plaatsen 2, mede bij een militairen arts). Voorts werden in het begin van 1900 nog 12 meisjes in opleiding genomen, en wel 6 door den zendeling-arts te Modjowarno dr. H. BERVOETS, en 6 door den reeds genoemden civielen geneesheer te Kediri.

Van de inlandsche vrouwen, opgeleid aan de in 1875 opgeheven verloskundige school te Weltevreden, genoten gedurende 1899 een 16-tal onderstand uit 's lands kas.

Ziekengestichten. Voor opgaven over 1899 nopens de uitkomsten der verpleging in de vijf groote burgerlijke ziekengestichten (de zoogenaamde stadsverbanden op de drie hoofdplaatsen en de Chineesche hospitalen te Batavia en Samarang) op Java, zie bijlage S sub III, en over het centrale berriberrigesticht te Buitenzorg, hoofdstuk F, blz. 73.

In 1899 werd van gouvernementswege een ziekengesticht opgericht te Kertosono (Kediri), terwijl een aanvang werd gemaakt met den bouw van een nieuw ziekengesticht ter hoofdplaats Tjiamis (afdeeling Galoeh der residentie Cheribon). Voorts werd machtiging verleend om het blokhuis te Patjitan in te richten tot gesticht voor zieke prostituées.

Over de door zendeling-artsen bestuurde hospitalen te Modjowarno (Soerabaija) en Djokjokarta, zoomede over eene inrichting voor ziekenbehandeling onder leiding van den zendeling-leeraar te Kendalpaijak (Pasoeroean), zie afd. III van dit hoofdstuk.

De aan het militair hospitaal te Pelantoengan (Samarang) verbonden leprozen-inrichting, bij uitzondering tevens voor Europeesche lepralijders bestemd (in 1899 werden er 28 van dien landaard verpleegd), zoomede een paar inrichtingen van dien aard in Djokjokarta en Soerakarta huisvestten gedurende genoemd jaar in 't geheel 543 lijders, van wie er 293 in den loop van het jaar de drie inrichtingen weder verlieten en 43 daarin overleden. Overigens wordt in de ontvangen opgaven nog gewag gemaakt van eene kleine inrichting voor leprozen te Kemang Pampang (Palembang) met 18 lijders, en van het voor een 100-tal lijders ingerichte en steeds geheel bezette lepra-asyl te Medan (Oostkust van Sumatra). Gedurende 1899 werden van de in deze laatste, meest voor Chineezen bestemde, inrichting, een onderdeel uitmakende van het in bijlage R vermelde immigranten-asyl aldaar, 41 lijders afgeschreven (21 wegens overlijden en 20 wegens ontslag).

Het aantal particuliere gezondheids-etablissementen werd vermeerderd met de nieuwe inrichting van dien aard „Merbaboe", gelegen op het erfpachtsperceel Dadapan (district Ngasinan der residentie Kadoe). Van de subsidiën voor de verpleging van gouvernementslijders toegekend aan de gezondheids-etablissementen te Sindanglaija en Soekaboemi (Preanger Regentschappen), zoomede te Poespo en Telogosari [1]) (Pasoeroean), werd die voor eerstgenoemde inrichting in Mei 1899, voorloopig voor den tijd van twee jaren, van f 600 tot f 900 's maands verhoogd.

Op grond van het rapport der in 1896 benoemde commissie, welke in opdracht had om materiaal te verzamelen ter beantwoording van de vraag of de hoogvlakte van het Jang-gebergte (Bezoeki) geschikt zou zijn voor de oprichting van een sanatorium, heeft de Indische Regeering, blijkens eene beslissing van Februari 1900, geen termen kunnen vinden om aan de van particuliere zijde ontworpen plannen voor die oprichting anderen steun te geven dan het in uitzicht stellen van eene subsidie in den geest van die, welke aan de genoemde vier gezondheids-etablissementen worden verleend voor verpleging van een beperkt getal gouvernementslijders.

De te Batavia gevestigde „Vereeniging voor ziekenverpleging", welke in haar diakonessenhuis aldaar in den aanvang van 1898 ook eene afdeeling opende voor de opneming van behoeftige lijders, verpleegde daarin gedurende haar met ult. April 1899 geëindigde derde boekjaar 72 niet-betalenden, [2]) en gedurende de eerste acht maanden van het vierde boekjaar, nog 83; deze 155 gratis-patiënten bestonden uit 61 Europeanen, 70 inlanders en 24 Chineezen (onder welke beide laatste landaarden respectievelijk 15 en 10 Christenen). Aan het deel harer taak, dat de opleiding van vrouwen tot diakonessen- en vrije ziekenverpleegsters beoogt, kon de vereeniging een vasteren vorm geven, nu zij zich daartoe geldelijk zag in staat gesteld door de op blz. 104/105 vermelde „Koningin Emma-stichting". Uit de tegemoetkoming, welke die stichting aan de Vereeniging verschaft, kan bekostigd worden de opleiding van 3 interne en 3 externe leerlingen-ziekenverpleegster. De aanmeldingen voor het internaat waren echter verreweg het talrijkst: van de 6, bij het in Maart 1900 gehouden toelatingsexamen, geslaagde candidaten wenschten er 5 als internen te worden opgenomen, welke allen als zoodanig werden aangenomen. Van de verschillende afdeelingen der aan het diakonessenhuis verbonden polykliniek voor on- en minvermogenden maakten gedurende het tijdvak 1 Mei 1898 — ult. April 1899 328 patiënten gebruik, aan wie 2351 consulten werden gegeven. [3])

Krankzinnigenwezen. Bij het einde der jaren 1898 en 1899 was in het krankzinnigengesticht te Buitenzorg en in de twee hulpgestichten te Samarang en Soerabaija het volgende aantal patiënten opgenomen (mannen en vrouwen zijn daarbij te zamen gerekend, doch het aantal der laatsten is tusschen haakjes vermeld).

	Buitenzorg.	Samarang.	Soerabaija.	Totalen.
ult. 1898	486 (167)	117 (31)	125 (33)	728 (231)
ult. 1899	529 (204)	144 (31)	125 (34)	798 (269)

Volgens de jongste opgaven waren alle plaatsen voor inlandsche mannen bezet, in verband waarmede 56 krankzinnige inlanders nog in plaatsen van voorloopige opneming vertoefden, waaronder 37 in het zoogenaamde Chineesche hospitaal te Batavia. Zie voorts bijlage S, sub IV.

Dwangmiddelen behoefden bij de verpleging niet te worden toegepast. Nadat door eene in 1898 genomen proef gebleken was dat in de aan het Buitenzorgsche gesticht verbonden landbouwkolonie, waar tot dusver slechts rustige en half rustige krankzinnigen onder behandeling waren, ook de onrustigsten met succes konden worden verpleegd, werden in het begin van 1899 alle vrouwelijke en een groot deel der mannelijke storende inlandsche patiënten daarheen overgebracht. Alleen gebrek aan ruimte in die kolonie weerhield de uitvoering van het voornemen om alle inlandsche mannelijke patiënten, zoowel rustige als onrustige, daarheen te doen verhuizen. De toepassing voor de landbouwkolonie van het psychiatrisch beginsel, om de lijders te plaatsen in eene hun passende omgeving, heeft tot dusver de meest bevredigende uitkomsten opgeleverd.

Bij gouv. besluit van 11 Januari 1900 n°. 3 (St. n°. 18) werd eene nieuwe regeling getroffen ten aanzien van de fondsen voor bezoldiging van het personeel bij het Buitenzorgsche gesticht en van de uitgaven voor onderhoud, verpleging, enz. van de in dat gesticht opgenomen patiënten, waarvoor tot dusver, ingevolge St. 1881 nos. 74 en 218, maximum-bedragen waren vastgesteld.

Voor de drie gestichten gezamenlijk bedroegen voor 1899 de kosten f 315 119 (namelijk wegens traktementen, enz. van het personeel f 133 258 en wegens kleeding, voeding, enz. der patiënten f 181 861). De ontvangsten wegens verpleeggelden van betalende patiënten beliepen f 49 702.

Wat betreft den bouw van het nieuwe krankzinnigengesticht nabij Lawang in de residentie Pasoeroean (verg. vorig verslag, blz. 123), wordt verwacht dat het in 1901 zoover voltooid zal zijn, dat het gedeeltelijk in gebruik kan worden gesteld voor verpleging van inlandsche patiënten, daarheen over te brengen uit de beide hulpgestichten te Samarang en Soerabaija. Het ligt wijders in de bedoeling om, nadat van Samarang ook zullen zijn geëvacueerd (naar Soerabaija) de rustige Europeesche lijders, eerstbedoeld gesticht op te heffen, en dat te Soerabaija voorloopig enkel te doen dienen voor de verpleging van die patiënten.

Vaccine. Tabel I van bijlage S bevat eene statistiek der op ult. 1899 in functie zijnde inlandsche vaccinateurs, en tabel V cijfers nopens hunne verrichtingen over de laatste vijf jaren.

Voor de aanvulling van vacatures in het vaccinateurs-personeel, waarvan de formatie een paar kleine wijzigingen onderging (St. 1899 n°. 220 en 1900 n°. 27), worden bij voorkeur gekozen (zie Bijbl. St. n°. 5303) inlanders, die zich aan het parc vaccinogène bekwaamd hebben.

De in 1898 in eenige afdeelingen der residentie Bantam, bij wijze van proef, ingevoerde nieuwe wijze van vaccineeren, uitsluitend met van het parc vaccinogène afkomstige animale lymphe, en het gebruik van den „vaccinostyle individuel" werd sedert over het geheele gewest, zoomede over de afdeeling Batavia, de residentie Krawang en tot een drietal vaccinedistricten der residentie Tagal uitgebreid. De verkregen resultaten konden gunstig worden genoemd.

[1]) In vorige Indische opgaven was steeds sprake van subsidie aan de etablissementen te Poespo-Tosari. Uit de thans ontvangen mededeelingen is gebleken dat laatstgenoemde naam minder juist was. Telogosari ligt in de nabijheid van Tosari.

[2]) Met 1740 verpleegdagen. Het aantal betalende patiënten bedroeg 119 (26 der 1ste, 56 der 2de en 37 der 3de klasse) met een totaal van 2028 verpleegdagen.

[3]) Ook aan de dokter djawa school zijn polyklinieken verbonden, evenals aan de hiervóór besproken zendingshospitalen te Modjowarno en Djokjokarta. Het aantal patiënten, die zich bij eerstbedoelde polyklinieken aanmeldden, bedroeg gedurende het in Februari 1900 geëindigde cursusjaar 1899/1900 2571, meerendeels inlanders en vreemde oosterlingen.

L. Departement der burgerlijke openbare werken.

I. Openbare werken in het algemeen.

Personeel. Blijkens de voor dit verslag ontvangen opgaven, afgesloten op 15 April 1900 (zie bijlage T, tabel I), waren toen in functie: *a. in vasten dienst* 62 hoofd- en verdere ingenieurs, 23 architecten en 155 opzichters, zijnde 5 technische ambtenaren minder dan de formatie bepaalt, daar 5 plaatsen van opzichter tijdelijk onbezet waren, en *b. boven de formatie* 11 ingenieurs en 22 opzichters, respectievelijk 4 en 8 minder dan op 15 April 1899, hoofdzakelijk door inkrimping van het personeel voor de opnemingen, enz. in de Solo-vallei. Bovendien waren van de 8 in 't laatst van 1898 voor den Indischen dienst van hier uitgezonden ingenieurs ter benoeming tot adspirant-ingenieur er nog 6 niet in het kader opgenomen.

Onder de boven de formatie in dienst zijnde 11 ingenieurs en 22 opzichters maakten er alleen 6 en 17 deel uit van het in een deel van Midden- en Oost-Java nog als proef ingestelde technisch waterbeheer, nl. de proef-irrigatie-afdeelingen Serang en Brantas.[1]) In afwachting dat de op te doene ondervinding gegevens aan de hand zal hebben gedaan om de zaak, in navolging van het bepaalde bij St. 1898 n°. 13 (verg. het verslag van dat jaar, blz. 96), door de heffing van eene vaste retributie van de belanghebbenden, op definitieven voet te regelen, is sedert het laatst van 1899 en het begin van 1900 door den chef der irrigatie-afdeeling Brantas met de suikerfabrikanten der afdeelingen Djombang, Modjokerto en Sidoardjo (residentie Soerabaija) en met de suiker- en indigo-ondernemers der afdeelingen Kediri en Berbek (residentie Kediri), met machtiging van de betrokken residenten, eene onderhandsche regeling getroffen, waarbij deze belanghebbenden zich respectievelijk voor vijf en voor drie jaren hebben verbonden om de noodige geldelijke bijdragen te leveren, voorloopig bepaald op respectievelijk f 45 500 en f 25 000 's jaars, voor de versterking van de personeele en materieele hulpmiddelen der irrigatiebrigade ter uitbreiding van de bewaking, het beheer en het onderhoud der waterwerken in die mate dat gezorgd kunne worden voor eene zoo doelmatig mogelijke verdeeling van de in den oostmoesson in de bedoelde cultuurcentra beschikbare betrekkelijk geringe hoeveelheden water. De bedoelde bijdragen worden over de betrokken ondernemingen omgeslagen in verhouding tot de uitgestrektheid van de aanplantingen waarover zij beschikken. Voor gemelde drie afdeelingen van Soerabaija komt de bijdrage te staan op f 1,50 per bruto bouw rietaanplant, en voor de twee genoemde afdeelingen van Kediri op ongeveer f 2 per bruto bouw riet- en f 1 per bruto bouw indigo-aanplant.

Gedurende 1899 waren 12 waterstaatsambtenaren met de functiën van landmeter belast, tegen 15 in 1898.

In de bepalingen betreffende het opzichters- of architects-examen (Bijbl. St. n°. 4905) werd bij gouv. besluit van 4 Februari 1900 n°. 16 wijziging gebracht, door intrekking van de beperking, krachtens welke opzichters, die reeds langer dan 12 jaren in dienst waren, van het architects-examen waren uitgesloten.

Als candidaat-opzichter waren medio April 1900 nog 47 geëxamineerden beschikbaar, daar het in 1899 (van 48 candidaten) afgenomen opzichters-examen 10 geslaagden opleverde (ongerekend een drietal reeds in 's lands dienst die het diploma behoefden om voor bevordering in aanmerking te kunnen komen), van welk 10-tal er 5 als opzichter benoemd werden, terwijl van de 44 gediplomeerden van vorige examens die medio April 1899 nog niet geplaatst waren, er 2 waren afgevallen.

Als tijdelijke opzichters (werkbazen) waren in 1899 117 personen gedurende het geheele jaar in dienst (30 meer dan in 1898) en bovendien een niet opgegeven aantal gedurende gezamenlijk 674 maanden, hetgeen neerkomt op 56 personen gedurende een vol jaar (over 1898 beliep laatstbedoeld aantal 29).

Uitvoering van werken. Volgens de boekingen ten dienste der begrooting werd in 1899, ten laste van de onderafdeelingen 74, 75 en 76 der begrooting van genoemd jaar, aan civiele landswerken ten koste gelegd: wegens gewoon onderhoud en herstelling f 2 860 937 en wegens vernieuwingen en nieuwe werken f 4 741 351, te zamen dus f 7 602 288. Voor zooveel betreft het verwerkte ten laste van de beide eerstgenoemde begrootingsafdeelingen, zijn deze sommen gespecificeerd in n°. 24 van de stukken der Indische begrooting voor 1901 (Zitting 1900-1901-4). De bedoelde boekingen omvatten evenwel niet het geldswaardig bedrag der verbruikte materialen uit 's lands voorraad. De waarde dier verstrekkingen is in de ontvangen opgaven alleen vermeld met opzicht tot de vernieuwingen en nieuwe werken, waardoor voormeld bedrag van f 4 741 351 stijgt tot f 5 143 948; verg. daaromtrent de gespecificeerde opgaven in tabel II van bijlage T. Afgescheiden van voormelde sommen, bestreden uit de voor het departement der burgerlijke openbare werken beschikbaar gestelde sommen, werd nog, ten laste van het departement van binnenlandsch bestuur, uitbetaald f 587 035 wegens loonen aan koelies bij werken, ten behoeve van welke over heerendienstplichtigen had kunnen worden beschikt, maar die geheel of ten deele in vrijen arbeid of althans tegen betaling werden uitgevoerd.

Bij de uitvoering van openbare werken werd weder, waar dit mogelijk bleek, van de werkkrachten van veroordeelden tot dwangarbeid en van politioneel gestraften gebruik gemaakt. Volgens eene raming, gegrond op de uit de verschillende gewesten (uitgenomen Cheribon, Riouw en onderhoorigheden en Bali en Lombok) van de gewestelijke bestuurders ontvangen gegevens, zou de door de bedoelde veroordeelden en gestraften gedurende 1899 ten behoeve van burgerlijke openbare werken verrichte arbeid geacht kunnen worden eene geldswaarde te hebben vertegenwoordigd van f 686 000, waarvan ten behoeve van de werken aan gebouwen (civiele), ten behoeve van bevloeiingswerken, dan wel ten behoeve van aanleg en onderhoud van bruggen, wegen, enz. respectievelijk f 226 000, f 9000 en f 451 000.

Het meerendeel der werken werd in eigen beheer uitgevoerd, waarbij onderhandsche uitbesteding van onderdeelen op ruime schaal toepassing vond, en zulks met bevredigende uitkomsten. Waar men meende kans van slagen te hebben, werden openbare aanbestedingen beproefd. Van de 7 werken, voor welker uitvoering op die wijze getracht werd aannemers te vinden, konden 5 worden toegewezen. (Verg. de halfjaarlijksche overzichten te dier zake gepubliceerd bij de nos. van 14 Juli 1899 en 30 Januari 1900 der Javasche Courant.) Die toewijzingen liepen over een totaal bedrag van f 67 979 of f 5371 minder dan de sommen, waarop de werken begroot waren. Van deze 5 werken werden er gegund 2 aan Europeanen voor f 33 000 en de overige 3 aan Chineezen voor f 34 979. Er werd weleens last ondervonden van de onkunde der aannemers op technisch gebied.

Met toepassing van het beginsel om, in gevallen waarin zulks aanbeveling verdient, hetzij geniewerken door het burgerlijk bouwdepartement, hetzij civiele bouw- of waterstaatswerken door de militaire genie te doen uitvoeren, werd de in April 1899 bevolen bouw van een gouvernements-etablissement te Tapa Toean (Westkust van Atjeh) ten behoeve van de in het gewest werkende scheepvaartregeling, een bouwwerk dus behoorende tot het civiel bouwdepartement, opgedragen aan het departement van oorlog.

De nadere overweging van de reeds vroeger aan de orde gestelde vraag (zie laatstelijk het verslag van 1897, blz. 152) of niet besparing van uitgaven ware te verkrijgen door in sommige gewesten der buitenbezittingen over te gaan tot eene samensmelting van den waterstaats- en den militairen genie-dienst heeft tot eene negatieve uitkomst geleid. De maatregel, ofschoon wellicht practisch niet onuitvoerbaar, is ten slotte geoordeeld aan zooveel bezwaren onderhevig te zijn, dat de betrokken autoriteiten de uitvoering er van meenden te moeten ontraden, daargelaten nog dat de samenvoeging ook uit het oogpunt van bezuiniging niet de verwachte gevolgen beloofde. Dezerzijds is dan ook met de Indische Regeering ingestemd dat van het denkbeeld behoort te worden afgezien. Intusschen wordt thans in de practijk nagegaan of het aanbeveling verdient de voorraden van beide diensten onder één beheer te vereenigen. Eene proef van dien aard bij één der belangrijkste van de vier algemeene geniemagazijnen is bevolen bij gouv. besluit dd. 18 Juli 1900 n°. 9. Te Soerabaija zouden namelijk met 1 September 1900 de voorraden in het algemeen geniemagazijn ter plaatse worden samengesmolten met die der burgerlijke openbare werken in het algemeen pakhuis aldaar, welk laatste pakhuis dientengevolge zal hebben te voorzien in de behoefte aan materialen van den lande voor de geniewerken op de plaatsen, welke tot dusver uit gemeld algemeen geniemagazijn werden voorzien. De proefmaatregel, omtrent welks uitkomsten uiterlijk binnen drie jaren door de betrokken departements-chefs zal zijn te rapporteeren, is gepaard gegaan met eene tijdelijke inkrimping van het personeel van het wapen der genie of daarbij ingedeeld (militaire schrijvers), tegen eenige verhooging, mede nog op tijdelijken voet, van de sommen voor per-

[1]) Voor de definitieve instelling van de irrigatie-afdeeling Brantas zijn gelden aangevraagd bij de ontwerp Indische begrooting voor 1901.

soneel en schrijfbehoeften, tot dusver toegestaan ten behoeve van het algemeen pakhuis ter plaatse.

II. Bijzonderheden nopens sommige werken.

Vermits over de voornaamste der in 1899 *voltooide* civiele landswerken uitvoerig wordt gehandeld in het Technisch jaarverslag over de burgerlijke openbare werken in Nederlandsch-Indië, waarvan dat over gemeld jaar vermoedelijk binnen eenige maanden hier te lande het licht zal zien (de jaargang 1898 verscheen in het voorjaar van 1900), volgen hier enkele algemeene opgaven, die tevens in de plaats treden van de tot dusver overgelegde volledige lijst der gedurende het verslagjaar in uitvoering geweest zijnde civiele landswerken.

Gebouwen. In het op de voorgaande blz. vermeld totaal van f 5 143 948 is begrepen, als ter zake van gebouwen (vernieuwingen en nieuwe werken) in 1899 verwerkt, met inbegrip van het geldswaardig bedrag van materialen uit 's lands voorraad, f 1 131 964. Eene splitsing naar gelang van de bestemming der gebouwen (woningen, bureaux, schoolgebouwen, gevangenissen, hospitalen, enz.) is opgenomen in tabel II van bijlage T. Onder de belangrijkste in uitvoering geweest zijnde gebouwen is o. a. te noemen het krankzinnigengesticht met landbouwkolonie te Lawang (Pasoeroean), waaraan in 1899 verwerkt werd f 115 606, terwijl verder o. a. aan den bouw van eene residentswoning te Medan (Oostkust van Sumatra), van eene hoogere burgerschool voor meisjes te Batavia, van een civiel en militair etablissement te Tapa Toean (Atjeh's Westkust) en van eene kazerne voor de barissans te Sumanap (Madura) in 1899 besteed werd respectievelijk f 62 255, f 52 195, f 33 075 en f 30 473.

Wegen en bruggen. Sedert 1881 (Bijbl. St. n°. 3790) zijn de hoofden van gewestelijk bestuur bevoegd om vergunning te verleenen tot het aanleggen van nieuwe of het verbeteren van bestaande wegen ten behoeve van particuliere ondernemingen, en zulks onder zoodanige voorwaarden als hun, in overleg met den eerstaanwezenden waterstaatsambtenaar in hun gewest, noodig voorkomen. Bij gouv. besluit dd. 4 December 1899 n°. 14 is aangeteekend dat dit voorschrift ook geldt voor het aanleggen of verbeteren van wegen ten behoeve van ondernemingen tot mijnontginning of mijnbouwkundige opsporingen, behoudens art 19, 1ste lid, der mijnverordening van 1873 (St. n°. 217*a*), krachtens welk voorschrift voor den aanleg van *permanente* landwegen voor ondernemingen van eerstbedoelden aard de vergunning van den Gouverneur-Generaal noodig is.

Voor het aanleggen van nieuwe wegen, het verbeteren van bestaande wegen, zoomede voor het bouwen of vernieuwen van bruggen en duikers (dus zonder het aan onderhoud of herstelling ten koste gelegde) werd in 1899 van landswege uitgegeven f 1 868 490; verg. de gewestelijke splitsing in tabel II van bijlage T.

Bevloeiings- en afwateringswerken in de Solo-vallei (residentiën Rembang en Soerabaija). Hangende het onderzoek der in 't vorig verslag (blz. 127) bedoelde commissie van advies bleef in 1899 de uitvoering van deze werken geschorst. De gebouwen, de transportkabel, het werkspoor, de machinerieën, vaartuigen, enz. werden onderhouden. In het belang van eene eventueele voortzetting van de werken of van een deel daarvan werd voortgegaan met het opmaken van voorloopige ontwerpen, zoomede met het doen van opmetingen, debietbepalingen, enz. Ten laste van het dienstjaar 1899 werd voor een en ander uitgegeven, met inbegrip van betalingen hier te lande voor aanschaffing en uitzending van reeds bestelde excavateurs, locomotieven, enz., f 462 747, waardoor het totaal verwerkt bedrag, tot ult. 1898 (volgens verbeterde opgaven) bedragen hebbende f 15 484 735, bij het einde van 1899 geklommen was tot f 15 947 482, ongerekend de som van f 411 826 indertijd (vóór den aanvang der werken) uitgegeven voor opnemingen, onderzoekingen en projectwerk. Van het op het tijdstip der schorsing van de werken reeds besteed bedrag van rond f 15^4 millioen was ten koste gelegd aan de doorgraving van de heuvels tusschen Wringin Anom en Sidaijoe Lawas, ter verlegging van den mond der Solo-rivier naar de Java-zee, uitmakende de 8ste sectie van het plan der werken, f 4^1 millioen, en aan de rest der werken f 11^3 millioen.

De commissie van advies heeft in Juli 1900 haren arbeid beeindigd, en volgens het toen, hier te lande, door haar uitgebracht rapport (reeds afzonderlijk aan de Staten-Generaal medegedeeld) becijfert zij de kosten van het geheele werk op ruim f 49 millioen (d. i. f 30 millioen meer dan in 1893 was geraamd). De aanzienlijke overschrijding van de oorspronkelijke raming van kosten vloeit, blijkens het rapport der commissie, in hoofdzaak daaruit voort, dat de kosten der grondwerken en de algemeene kosten, mede in verband met den te kort gestelden duur der werken, veel te laag waren aangeslagen. In het algemeen waren ook alle andere posten te laag geraamd. Boven de reeds uitgegeven ruim f 15 millioen zou dus nog noodig zijn rond f 34 millioen, namelijk voor de zooeven bedoelde doorgraving f 6^5 millioen en voor het eigenlijk bevloeiingswerk f 27^5 millioen. De doorgraving evenwel wil de commissie voorloopig laten rusten, omdat, in verband met een door haar aanbevolen onderzoek naar waterbeweging en slibverplaatsing, de mogelijkheid niet is uitgesloten dat dit deel van het plan zal blijken te kunnen worden ontbeerd. Wat het eigenlijk bevloeiingswerk betreft, is de commissie mede eenparig van oordeel dat de daarvan te verwachten directe baten, na aftrek van de kosten van onderhoud en exploitatie, onvoldoende zullen zijn om rente en aflossing der voor den aanleg benoodigde gelden te waarborgen, maar terwijl de Nederlandsche leden der commissie desniettemin de voortzetting daarvan aanbevelen, is het Indische lid in dit opzicht eene tegenovergestelde meening toegedaan. Alvorens omtrent hetgeen ten aanzien van de werken in de Solo-vallei nu te doen zal staan, eene beslissing van den begrootingswetgever uit te lokken, is dezerzijds de Indische Regeering in de gelegenheid gesteld om van haar gevoelen te doen blijken.

Andere bevloeiings- en (of) afwateringswerken. Op het werkplan voor 1899 werden geen nieuwe bevloeiingswerken gebracht, en van de in het algemeene irrigatieplan van 1890 begrepen groote bevloeiings- en (of) afwateringswerken waren er — daargelaten de in 't laatst van 1898 geschorste werken in de Solo-vallei — 10, tot welker voortzetting in 1899 fondsen waren toegestaan tot een bedrag van 6 ton, ongerekend nog 2 ton voor het verbeteren van bestaande bevloeiingswerken of het aanleggen van nieuwe van geringen omvang en 1 ton voor irrigatie-opnemingen. Ten behoeve van een der bewuste 10 werken, oorspronkelijk beoogende de verbetering van de bevloeiing en afwatering van p. m. 25 000 bouws in de streek tusschen de Tjomal- en de Pekalongan-rivier in de gewesten Tagal en Pekalongan, was evenwel in 1899 niets in uitvoering, hangende de nog in onderzoek zijnde plannen betreffende eene minder kostbare voorziening (verg. vorig verslag, blz. 128). Bleef dus de daarvoor toegestane post van f 50 000 [1]) ongebruikt, voor de 9 andere werken werd in 1899 deels meer, deels minder verwerkt dan het in de begrooting geraamd bedrag, doch over 't geheel werd dit laatste bedrag (f 550 000) met f 83 114 overschreden. Eenige aanteekeningen omtrent de vorderingen in 1899 met de hierbedoelde 9 werken gemaakt, vindt men in tabel III van bijlage T.

Van twee irrigatiewerken, waarop, als reeds vroeger in hun oorspronkelijken omvang voltooid, bij de Indische begrooting voor 1899 niet meer gerekend was, waren in gemeld jaar aanvullingswerken onderhanden, namelijk 1°. in het district Wedoeng der afdeeling Demak (residentie Samarang) en op den tegenover liggenden tot de residentie Japara behoorenden oever van de Serang-rivier (voor de voortzetting, beëindiging of aanvatting van een 14-tal dijk- en andere werken in bedoeld gebied werd uitgegeven f 122 709, waarvan wegens tegemoetkoming aan de tewerkgestelde heerendienstplichtigen f 53 824, welk laatste bedrag gebracht werd ten laste van het excedent van het hoofdgeld); — en 2°. in de afdeeling Bangil der residentie Pasoeroean, waar het tot de Pategoean-werken behoorende 2de gedeelte der werken voor de waterverdeeling uit de Bekatjak-leiding in 1899 werd voltooid (verwerkt bedrag in dat jaar f 1057).

Ten laste van de bij de begrooting voor 1899 toegestane f 200 000 voor het verbeteren van bestaande bevloeiingswerken of het aanleggen van nieuwe van geringen omvang werd in gemeld jaar uitgegeven (in 15 gewesten op Java) f 213 838, en zulks ten behoeve van 55 werken of werkjes, uitgevoerd deels door de irrigatie-afdeelingen Serang, Seraijoe en Brantas, deels door den gewestelijken waterstaatsdienst, deels door den algemeenen dienst, terwijl voor opnemings- en projectwerk ten dienste zoowel van grootere als van kleinere plannen voor irri-

[1]) Tot ult. 1898 was reeds aan uitvoering besteed f 214 300, en wegens opnemings- en projectwerk f 102 940, welk laatste bedrag, in verband met de nadere onderzoekingen, nog vermeerderde met f 6111. Het tot dusver bestaande plan zou in 't geheel vorderen f 1 500 000 bij uitvoering in vrijen arbeid, en f 1 075 930 bij gedeeltelijke uitvoering in heerendienst.

gatie en waterafvoer, waarvoor bij gemelde begrooting gerekend was op f 100 000, werd uitgegeven f 125 319, als: *a.* voor sommige der 10 hiervóór in de eerste plaats bedoelde in uitvoering zijnde groote werken behoorende tot die, in het algemeen irrigatieplan van 1890 begrepen, f 27 507, *b.* voor belangrijke bevloeiings- of afwateringswerken, welke in 1899 nog niet waren geautoriseerd (zie bijlage T, tabel III, sub B), f 61 331, en *c.* voor nog te ondernemen minder belangrijke werken f 36 481. Onder dit laatste bedrag, gespecificeerd in tabel IV van bijlage T, zijn tevens de kosten begrepen van afvoerbepalingen en opmetingen, welke in de residentie Batavia worden verricht ter voorbereiding van eene herziening van de waterverstrekking aan de particuliere landerijen aldaar. De bepalingen op dit stuk ondergingen intusschen in Januari 1900 (St. n°. 13) eenige wijziging, waardoor de ingenieur, namens den resident toezicht houdende op de gouvernementswaterleidingen in het gewest, meer de vrije hand heeft gekregen om in het algemeen belang tijdelijke afwijkingen van de normale waterregeling te gelasten.

Tot de belangrijke in 1899 nog in het stadium van voorbereiding verkeerende of, hoezeer reeds in staat van wijzen gebrachte, toch nog niet geautoriseerde werken van den hier besproken aard (verg. daaromtrent mede tabel III van bijlage T) behoort ook (zie vorig verslag, blz. 130) een bevloeiingsplan ten nutte van p. m. 16 000 bouws in de districten Singen-kidoel en Grogol der afdeeling en residentie Samarang, bij welks voorbereiding bleek dat in het bewuste gebied dijkvoorzieningen van verschillenden aard aan de Toentang- en Grogol-rivieren geen uitstel konden lijden, en waarvoor dan ook successievelijk fondsen werden toegestaan, welke in 1899 nog vermeerderd werden met een bedrag van f 36 333 voor het maken van een nieuwen Toentang-dijk bij Goeboeksolo en van twee coupures in de Toentang-rivier, ten behoeve van welk onderdeel tot ult. 1899 was uitgegeven f 30 513, terwijl de vroeger geautoriseerde dijkwerken in 1899 eene uitgaaf vorderden van f 102 003, waaronder f 61 116 wegens schadeloosstelling aan buitendijks geraakte bewoners voor het verplaatsen van hunne woningen. De met het bevloeiingsplan in verband staande voorloopige ontwerpen, namelijk voor de verbetering van de irrigatie uit het Westerkanaal (aftapping uit de Toentang) en voor den afvoer van het overstroomingswater uit de Rawah- en Djragoeng-rivieren, bleven in behandeling. Intusschen werd op een paar punten eene partieele verbetering van de bevloeiing ter hand genomen; dit gold de irrigatie uit de Grogol-rivier bij de dessa Grogol, en die van het tusschen de Toentang- en de Grogol-rivier benoorden Wonosalam gelegen terrein, ten behoeve van welke beide, op ult. 1899 nog niet voltooide werken werd uitgegeven respectievelijk f 5722 en f 13 816. Hierdoor klom het in de districten Singen-kidoel en Grogol in 1899 wegens dijk- en waterwerken besteed bedrag tot f 152 054, waaronder wegens tegemoetkoming aan de voor de werken opgeroepen heerendienstplichtigen een bedrag van f 53 400, dat bestreden werd uit het excedent van het hoofdgeld.

Rivier- en waterkeeringswerken. Ofschoon hooge zeeën af en toe belemmering (eene enkele maal ook belangrijke schade) veroorzaakten, kwamen de in April 1899 aangevangen werken om den dam van Oedjoeng Piring naar het Djamoean-rif (W e s t g a t v a n S o e r a b a ij a) weder op hoogte te brengen (zie vorig verslag, blz. 130) nog vóór het einde des jaars gereed. De benoodigde steen was deels ter plaatse ingekocht, deels (deksteen) van Sidaijoe Lawas aangevoerd. Totaal werd ingekocht eene hoeveelheid van 23 251 M³. Hiervan werd 2723 M³. op den dam in depôt gehouden voor het bijstorten na eventueele verzakking. Van de noodig geraamde f 51 200 werd f 48 637 verwerkt.

Ten behoeve van de werken tot behoud van het vaarwater in het O o s t g a t v a n S o e r a b a ij a werd gedurende 1899 uitgegeven f 148 515, namelijk: *a.* f 45 888 voor het voltooien van de kanalisatie der Soerabaija-rivier boven de hoofdplaats Soerabaija en van de voedingsleidingen der stad; *b.* f 4617 voor werken ten behoeve van de ingebruikstelling van de verbreede Porrong-rivier, en *c.* voor verschillende onderdeelen van werken, waarop bij de begrooting voor 1899 niet meer was gerekend, f 98 010. Voor de sub *a* en *b* bedoelde werken, waarvan de kosten in totaal geraamd waren op f 1 267 923 en f 272 400, was nu in 't geheel verwerkt respectievelijk f 1 255 631 en f 269 425. Ter verkrijging van gegevens nopens de behoefte aan verdere normaliseering van de beneden-Brantas werden opnemingen en peilingen verricht; een ontwerp tot uitbreiding van de normalisatie in het genormaliseerd vak tusschen Kedongsoro en Lengkong was op het einde van 1899 nog in bewerking.

Ter hoofdplaats Batavia werd een aanvang gemaakt met den bouw van een lagen kaaimuur, lang 265 M., langs het Goenoeng Sahari-kanaal, voor welk werk f 25 559 werd toegestaan.

Tijdens de expeditie naar de V Kotta werden de vaargeulen in de Mahat- en Kampar-rivieren (Padangsche Bovenlanden eenigszins verbeterd.

Te Baros (Tapanoli) werd over eene lengte van 340 M. eene strandbescherming aangebracht, bestaande uit ingeheide palen, wier koppen door telegraafdraad verbonden zijn. Daardoor werd de strandafneming grootendeels gestuit en aan één der uiteinden zelfs aangroeiing verkregen.

In Atjeh en onderhoorigheden werd de beschoeiing langs het zeestrand te Poelo Raja vernieuwd, terwijl die te Oeleë Lheuë eene zware herstelling onderging.

In het gouvernement Celebes en onderhoorigheden werden de in 1898 ondernomen werken tot bescherming van het fort te Maros en tot draineering van een gedeelte der hoofdplaats Makasser voltooid. In de draineerleiding werden, ter voorkoming van verzanding, eenige kleine stortdammen gemetseld.

Het aanleggen van kribben in de Boné-rivier te Gorontalo (residentie Menado) werd voortgezet, terwijl ook ter hoofdplaats Menado met het maken van kribben in de rivier een aanvang werd gemaakt.

Havens en reeden. In de residentie Bantam werd de kleine bandjirhaven te Anjer-kidoel uitgediept, terwijl men bezig was langs de taluds steenglooiingen te maken. Van het bandjirhaventje te Laboean werd de havendam in beteren staat gebracht. Ook hadden herstellingen plaats aan de over p. m. 20 M. weggeslagen hoofden van het haventje van Karang Antoe.

Te Batavia bleef de toestand van het oude havenkanaal als waterweg vrij gunstig. De in 't vorig verslag vermelde verbetering van den oostelijken havenmuur over eene lengte van 780 M. kon wegens hooge zeeën, gepaard met zwaren golfslag, niet geheel worden voltooid. Eene vernieuwing van een klein gedeelte van den westelijken kaaimuur van het havenkanaal werd insgelijks onderhanden genomen.

Te Tandjong Priok vereischte de oosterhavendam nog steeds bijstorting, waarvoor de steenen per hopperbarge (in vier reizen) van Merak werden aangebracht. De baggermolen *Merak* werkte gedurende 1899 in de oostzijde van de voorhaven en de *Borneo* in het begin van het jaar gedurende drie maanden in de westzijde. De eerste haalde 266 200 en de andere 51 470 M³. specie op, welke hoeveelheden bijna geheel buiten de havendammen gestort werden, uitgenomen 6390 M³., welke laatste massa diende tot verdere demping van de Zuidergracht. De baggermolen *Indramaijoe* werkte op het einde van het jaar ruim twee maanden in het scheepvaartkanaal van Batavia naar Tandjong Priok, en bracht in dien tijd 17 750 M³. specie naar boven, die door den elevator op den wal werd gebracht tot ophooging van terreinen ten zuiden van de Zuidergracht. De oevers van gemeld scheepvaartkanaal werden geleidelijk verbeterd door het onder talud afgraven van de afgekalfde gedeelten en het aanbrengen van bezodingen, steenbezettingen en steenstortingen.

Te Cheribon kon de vaargeul door stoombaggeren goed worden opengehouden (omtrent de hier en in andere havens gebaggerde hoeveelheden zie noot *i* in tabel II van bijlage T), doch te Pekalongan ging dit moeielijk, vooral in den oostmoesson. Het binnenvallen aldaar is vrij gevaarlijk, zoodat sommige inlandsche vaartuigen in den loop van het jaar strandden. Eene geheele opneming van den toestand en het verzamelen van de noodige gegevens tot verbetering was ter hand genomen, doch een ontwerp kwam nog niet gereed.

Ook te Tagal wordt, wegens het vooruitschrijden van de diepteen strandlijnen, het openhouden van de vaargeul hoe langer zoo moeielijker, terwijl wegens de toeneming van het prauwenverkeer de zoogenaamde binnenhaven geen voldoende ligruimte meer aanbiedt. Echter werd gedurende 1899 de gemeenschap met de reede, tenzij door ruw weder, geen oogenblik gestremd.

Te Samarang werd zoowel in de haven en in het havenkanaal als in de Samarangsche rivier de diepte door baggeren onderhouden.

Te Joana en te Japara bleef de gemeenschap met de reede ongunstig. Te Japara, waar de vaargeul zelfs voor sloepen niet diep genoeg meer is, wordt, ten dienste van de zoutprauwen, eene geul door handbaggeren gemaakt.

Te Rembang, waar de zeeprauwen in de monding der kali Karanggeneng lossen, werd de toestand verbeterd door het aanbrengen van eene beschoeiing.

Te Soerabaija bleef de toestand bevredigend. Op de in 't vorig

verslag (blz. 131) bedoelde concessie-aanvraag werd nog geene nadere beslissing genomen. De hoogleeraar J. Kraus bracht nopens die aanvraag aan de Indische Regeering rapport uit, en in verband daarmede wordt overwogen in hoever het aanbeveling verdient van gouvernementswege maatregelen te nemen voor de verbetering van de haven van Soerabaija.

Te Pasoeroean, waar de gemeenschap met de reede niet gunstig is te noemen, onderging de toestand geen verslimmering.

Die te Probolinggo, waar met handbaggeren werd voortgegaan, wordt voldoende genoemd.

Te Tjilatjap bleef de haven in goeden staat verkeeren en werden ook in de gemeenschap met de reede geen moeielijkheden ondervonden.

Over den toestand der havens te Bezoeki en Banjoewangi werden weder klachten vernomen; zij zijn slechts tijdens vloedstanden bruikbaar, daar er voortdurend opslibbing plaats heeft.

Voorbereidende maatregelen werden getroffen voor het verrichten van baggerwerk in de Emmahaven, waartoe een baggermolen daarheen werd gedirigeerd. De in de oude haven van Padang gebezigde stoombaggermolen deed aldaar een bevredigenden toestand behouden.

De werkzaamheden aan de vluchthaven te Kroë (Benkoelen) werden voortgezet. De noordelijke dam kwam gereed. Het uitdiepen van het bassin is echter zeer bezwaarlijk, daar het grootendeels duikende moet geschieden, terwijl er bij vloed niet kan gewerkt worden. De reeds voltooide gedeelten hielden zich goed. Van de op f 45 073 geraamde kosten was tot ult. 1899 verwerkt f 35 862.

Te Palembang werd vóór de residentswoning een nieuwe landingssteiger gebouwd. De kosten beliepen f 4379.

Te Blinjoe (Banka) was een nieuw los- en laadhoofd in aanbouw, bestaande uit een schroefpaalsteiger van 20 M. lengte (geraamde kosten f 5243, waarvan bij het einde des jaars verwerkt f 4782).

Te Bandjermasin werden de aanlegsteigers voor stoomschepen uitgebreid, waartoe van de noodig geraamde f 8065 werd uitgegeven f 8017.

Te Makasser kwamen herstellingen aan het marine-kolenhoofd gereed.

Te Menado werd een aanvang gemaakt met het verlengen van den aanlegsteiger, om dien ook voor laadprauwen geschikt te maken (geraamde kosten f 17 819, waarvan bij het einde des jaars verwerkt f 12 256).

Te Ternate werd het in 1897 onderhanden genomen ijzeren os- en laadhoofd bijna voltooid. Tot ult. 1899 was daarvoor uitgegeven f 32 072, terwijl de totale kosten geraamd zijn op f 36 709.

Drinkwatervoorziening. Ter hoofdplaats Batavia werd de waterdistributie van den nieuwen artesischen put te Kemajoran voltooid. De kosten beliepen f 6861 (ongerekend de uit Nederland geëischte benoodigdheden, waarvoor f 6994 was toegestaan).

Te Samarang werd met weinig kosten eene buisleiding gemaakt van het bestaande reservoir te Djomblang naar Peterongan en Karangtoeri. Een voorstel om van landswege te voorzien in de behoefte aan drinkwater voor de wijk Tjandi, kwam niet tot uitvoering, gedeeltelijk in verband met van particuliere zijde ontworpen plannen voor het tot stand brengen en exploiteeren van hogdrukwaterleidingen, behalve te Batavia (met Meester-Cornelis en Buitenzorg), ook ter hoofdplaats Samarang, waartoe de heeren C. W. Weijs c. s. nog tot ult. 1900 voorrang van concessie kunnen doen gelden (verg. vorig verslag, blz. 131, noot). Van het voornemen om, door het aanleggen van eene buisleiding, de waterdistributie ter afdeelingshoofdplaats Kendal te verbeteren, werd afgezien, omdat het boren van nog meer artesische putten raadzamer werd geacht. (Over hetgeen in 1899/1900 te Kendal en op andere plaatsen met dit doel vanwege den dienst der grondpeilingen is verricht, zie hoofdst. O, afd. II, Mijnbouw.) Voor de uitbreiding van de drinkwaterleiding op de afdeelingshoofdplaats Salatiga kwam een ontwerp gereed.

In den aanvang van 1900 werden aan de belanghebbende dessa's in de districten Joana en Mantoep (afdeeling Joana der residentie Japara) in gebruik gegeven de aldaar in 1898 en 1899 (bij wijze van betaalde werkverschaffing) gebouwde (overdekte) steenen drinkwaterreservoirs, met toevoerleidingen, pompen en wachthuizen. Voor de afdeelingshoofdplaats Joana was een ontwerp voor eene drinkwatervoorziening in bewerking.

De aanleg van eene drinkwaterleiding uit de bron Kadjar naar de hoofdplaats Rembang werd voortgezet. Van de voor het werk toegestane f 15 641 (ongerekend de uitgaven hier te lande, geraamd op f 30 285) was op ult. 1899 verwerkt f 14 055. Ten behoeve van de afdeelingshoofdplaats Blora werd de uitbesteding van eene dergelijke bronleiding voorbereid.

Te Soerabaija werd een aanvang gemaakt met de voorbereïdende maatregelen voor de drinkwatervoorziening, voor zoover dit kon geschieden zonder vooruit te loopen op de aan de Wetgevende Macht te onderwerpen beslissing nopens het in den laatsten tijd op den voorgrond getreden denkbeeld om zoowel den aanleg als de exploitatie der werken in eigen beheer te ondernemen. In dien zin is beslist bij de wet van 6 Juni 1900 (Ned. St. n°. 101, Ind. St. n°. 225), waarbij voor de aanvatting van de werken in Indië en voor de hier te lande te doene bestellingen gedurende den verderen loop van het jaar een eerste termijn beschikbaar is gesteld van f 400 000. Volgens het bij de toelichting der wetsvoordracht ontwikkelde plan (Gedrukte stukken Zitting 1899—1900—131) zal het water worden ontleend aan de bij Kasri (afdeeling Bangil der residentie Pasoeroean) gelegen bronnen Tojo Arang en Plintahan, te zamen met eene watercapaciteit van ruim 15 000 M³. per etmaal, terwijl de kosten van aanleg (naar den maatstaf van de in 't laatst van 1899 bestede ijzerprijzen) geraamd zijn op f 3 020 000, en de duur van uitvoering van het werk op drie jaren.

Ten einde de particuliere nederzetting te Lawang in de afdeeling Malang (Pasoeroean) van drinkwater uit eene nabijgelegen bron te voorzien, waren in 1898 (zie vorig verslag, blz. 132) eenige werken geautoriseerd, waarvoor (buiten de op f 6895 geraamde kosten der van hier uit te zenden ijzerwerken) was toegestaan f 4346. Deze werken werden in 1899 voltooid (verwerkt bedrag f 4322).

Te Tjilatjap (Banjoemas) bleven de in 1898 aangevangen werken ten behoeve van de watervoorziening aan het haven-emplacement nog onderhanden. Van de toegestane som van f 21 797 (ongerekend de kosten der van hier uit te zenden ijzerwerken, ad f 7295) was tot ult. 1899 verwerkt f 20 847.

Met de werken voor de waterdistributie van den artesischen put te Djokjokarta/Djebres werd een aanvang gemaakt.

Aan de waterverdeeling van den in 1897/1898 te Padang geboorden artesischen put n°. 1 werd insgelijks begonnen, terwijl ten behoeve van de drinkwatervoorziening te Solok (Padangsche Bovenlanden) een aanvang werd gemaakt met het bouwen aldaar van een reservoir met buisleiding.

Ten einde aan Pontianak (Westerafdeeling van Borneo), waar eene poging om artesisch water aan te boren tot nogtoe mislukt is, eene voldoende hoeveelheid regenwater te kunnen verzekeren, werden aldaar bij verschillende publieke gebouwen ijzeren ketels als reservoirs opgesteld. Deze ketels, ten getale van 14, waren aangemaakt bij het marine-etablissement te Soerabaija.

Te Bandjermasin (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), waar gedurende zekeren tijd van het jaar gebrek aan bruikbaar water bestaat, wordt gedurende die periode, welke in 1899 duurde van 18 Juli tot 7 November, in de behoefte voorzien door het ontleenen van drinkwater aan den bovenloop der Martapoera-rivier, waartoe sedert eenigen tijd twee ijzeren prauwen zijn aangeschaft, die met een gouvernementsstoomjacht worden open afgesleept.

III. Spoor- en tramwegen en stoomwezen.

§ 1. *Spoor- en tramwegen.*

De verdere overweging van de vraag of aanleg van staatswege van eene stoomverbinding tusschen Krawang en de Preanger-spoorweg bij Tjipadalarang wenschelijk moest worden geacht (zie vorig verslag, blz. 132), heeft sedert tot een bevestigend antwoord geleid, in verband waarmede — bij afzonderlijk wetsontwerp — bij de ontwerp-begrooting van Nederlandsch-Indië voor 1901 de noodige fondsen zijn aangevraagd, ten einde nog in dat jaar met den aanleg van de 96.6 K.M. lange lijn een aanvang te kunnen maken. Daarentegen is afgezien van het tot stand brengen voor rekening van den Staat van de andere, t. a. p. als toen nog in studie zijnde vermelde lijn Cheribon—Kadhipaten, voor den aanleg waarvan, als stoomtramlijn, in Maart 1900 vergunning is verleend aan de Samarang—Cheribon-Stoomtram-maatschappij (zie blz. 115/116).

Met betrekking tot de vraag of het eventueel tot stand brengen van eene stoomverbinding tusschen de kustplaats Laboean aan Straat Soenda (residentie Bantam) en eenig punt van den in dat gewest onderhanden zijnden staatsspoorweg aan particulieren ware over te laten, is de Indische Regeering tot het besluit gekomen dat aanleg van staatswege van een zijtak over Menes, die bij een der halten Rangkas Betoeng of Peudjeuh aan den spoorweg aansluit, de voorkeur verdient boven het uitgeven van eene spoor- of tramwegvergunning voor het traject Laboean—

Menes—Pandeglang—Serang. In October 1899 is machtiging verleend tot het doen van terreinmetingen en het opmaken van een voorontwerp voor den bedoelden zijtak.

De bij Kon. besluit van 31 October 1852, litt. H[22] (St. 1853 n°. 4) vastgestelde en bij dat van 13 Augustus 1872 n°. 62 (St. 183) gewijzigde regelen voor het verleenen van concessie tot den aanleg van spoorwegen in Nederlandsch-Indië, zijn bij Kon. besluit van 7 Mei 1900 n°. 68 (St. n°. 259), te rekenen van het door den Gouverneur-Generaal te bepalen tijdstip, vervangen door nieuwe, welke zich tevens uitstrekken tot concessies (tot dusver vergunningen genoemd) voor tramwegen met mechanische beweegkracht, bestemd voor algemeen verkeer.

Bij gouv. besluit van 21 Juli 1900 n°. 1 (Jav. Courant van den 27sten dier maand) is aan de Europeesche ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur, die in het genot zijn van eene vaste indemniteit voor reiskosten, zoomede aan de regenten, patihs en de nader aan te wijzen districtshoofden, bij dienstreizen, waarvoor zij geen tegemoetkoming voor reiskosten in rekening mogen brengen, voor bepaalde baanvakken vrij vervoer verzekerd langs de staatsspoorwegen. Sedert wordt zoodanig vrij vervoer ook bedongen bij het verleenen van nieuwe concessies voor spoor- of tramwegen, en ook — waar het nog niet tot uitvoering gekomen concessies betreft — bij beschikkingen op aanvragen om verlenging van termijnen of bij andere passende gelegenheden. Inmiddels is en wordt — in de meeste gevallen reeds met gunstig gevolg — getracht voor het bewuste dienstbelang ook de medewerking te verkrijgen van reeds in exploitatie zijnde particuliere spoor- of tramwegondernemingen.

Bij ordonnantie van 11 Maart 1900 (St. n°. 107) zijn de algemeene reglementen voor de spoorwegdiensten en op den aanleg en de exploitatie van stoomtramwegen voor algemeen verkeer in Nederlandsch-Indië aangevuld met bepalingen, welke, ingeval van oorlog of andere buitengewone omstandigheden, veroorloven het materieel van spoor- en tramwegen onbruikbaar te maken of buiten bereik van den vijand te brengen.

A. Spoorwegen.

1°. Staatsspoorwegen.

Uitvoerige mededeelingen en gegevens betreffende de staatsspoorwegen in Nederlandsch-Indië worden aangetroffen in het speciale jaarverslag (waarvan de jaargang 1899 eerlang hier te lande zal verschijnen), terwijl omtrent den Sumatra-spoorweg reeds bijzonderheden over 1899 zijn medegedeeld in het onlangs te Batavia verschenen „Verslag van den staatsspoorweg ter Sumatra's Westkust en van de Ombilien-kolenvelden" over gemeld jaar. Voorts bevat de onlangs te Batavia van regeeringswege gepubliceerde 10de jaargang (1899) van de „Statistiek van het vervoer op de spoorwegen en stoomtramwegen in Nederlandsch-Indië" in verkorten vorm tal van gegevens omtrent de exploitatie, ook wat de particuliere spoor- en tramwegen betreft. En verder worden in de Jav. Courant maandelijksche opgaven betreffende aanleg en exploitatie der staatsspoorwegen opgenomen. Met het oog op een en ander bepaalt men zich te dezer plaatse tot de volgende beknopte mededeelingen.

a. Aanleg.

Lijn Kalisat-Banjoewangi. De op 1 Februari 1899 aangevangen werkzaamheden voor den aanleg van deze p. m. 87 K.M. lange lijn werden sedert met kracht voortgezet. De opkomst van werkvolk was vrij bevredigend. Grootendeels moesten echter de arbeiders uit andere streken betrokken worden. Het vooruitzicht bestaat dat de geheele lijn in de eerste helft van 1902 in exploitatie zal kunnen worden gebracht.

De op blz. 133 van het vorig verslag als wenschelijk vermelde wijziging van het aanvankelijk ontworpen tracé, waardoor een tweetal tunnels korter zouden kunnen worden gemaakt en een derde zou kunnen vervallen, bleek ten uitvoer te kunnen worden gebracht.

Lijn Tarik-Soerabaija. De blijkens het vorig verslag, blz. 133, nog onderhanden zijnde gebouwen, enz. ten behoeve van deze op 1 December 1898 voor het algemeen verkeer reeds geheel opengestelde lijn (38^7 K.M.) waren einde December 1899 voltooid. Het eindcijfer der aanlegrekening voor deze lijn bedraagt f 2 064 830.

Lijn Goebeng—Kalimas Oost (lengte volgens raming 7473 M., waarvoor thans echter 7346 M. wordt opgegeven; geraamde kosten f 656 700). Aangezien de opgedane ondervinding bij den aanleg van de lijn Tarik-Soerabaija liet voorzien dat bij het verkrijgen van particuliere eigendommen ter hoofdplaats Soerabaija ten behoeve van den bij de wet van 22 Juli 1899 (Ned. St. n°. 177, Ind. St. n°. 272) bevolen aanleg van de hierbedoelde lijn [1]) vele moeielijkheden zich zouden voordoen, werd, ten einde de daarover te voeren onderhandelingen spoediger tot een gewenscht einde te kunnen brengen, de uitvoering der werken bij ordonnantie van 30 October 1899 (St. n°. 281) als van algemeen nut verklaard. De onderhandelingen omtrent de eigendomsverkrijging van de perceelen aan de oostzijde der Kalimas hadden dan ook een gunstig verloop, zoodat in Maart 1900 een aanvang met de verlegging van de Petireman kon worden gemaakt. Ook werden reeds enkele kunstwerken onderhanden genomen en de ontwerpen voor de aardebaan goedgekeurd. Ongunstige weersgesteldheid werkte echter gedurende de eerste maanden van 1900 zeer belemmerend op den voortgang van den arbeid. De opkomst van het werkvolk was voldoende. De voltooiing der werken kon tegen het oorspronkelijk daarvoor geraamde tijdstip, namelijk medio 1901, worden tegemoetgezien.

Lijn Batavia—Tangerang—Bantam. Hoofdlijn Batavia—Anjerkidoel (lengte ruim 155 K.M.), met zijtakken Doeri—Pesing—Tangerang (lengte ruim 19^5 K.M.) en Tanah Abang—Weltevreden (lengte p. m. 4 K.M.). Ten behoeve van de in overweging genomen verlenging tot Anjerkidoel van de oorspronkelijk slechts tot Anjerlor geprojecteerde hoofdlijn (zie vorig verslag, blz. 133) werden de noodige fondsen bij de Indische begrooting van 1900 toegestaan. De ontwerp-teekeningen voor de bedoelde verlenging waren in Februari 1900 alle goedgekeurd.

Van de hoofdlijn, waarvan reeds sedert 2 Januari 1899 het kleine gedeelte Batavia—Doeri, tegelijk met den zijtak Doeri—Tangerang (te zamen 23 K.M.), in exploitatie was, werden op 1 October d. a. v. de verdere oostelijke helft, namelijk het gedeelte Doeri—Rangkas Betoeng (76 K.M.) en op 1 Juli 1900 het lijnvak Rangkas Betoeng—Serang (34 K.M.) voor het publiek verkeer opengesteld, terwijl het eindgedeelte Serang—Anjerkidoel waarschijnlijk mede nog in 1900 in exploitatie zal kunnen worden gebracht. Aan den zijtak Tanah Abang—Weltevreden is tot dusver niet begonnen.

Over de opkomst van werkvolk viel over het algemeen weinig te klagen. Nog altijd werd steeds in belangrijke mate door volk uit Buitenzorg en de Preanger Regentschappen aan den spoorweg gewerkt.

b. Exploitatie.

Lengte in exploitatie. In de lengte der staatsspoorwegen, blijkens de tot medio 1899 loopende opgaaf in 't vorig verslag bedragende: voor de Oosterlijnen op Java 812, voor de Westerlijnen aldaar 690 en voor den spoorweg ter Sumatra's Westkust 210 K.M., kwam sedert in zooverre verandering dat aan de Westerlijnen op 1 October 1899 76 en op 1 Juli 1900 34 K.M. werden toegevoegd, als gevolg van het in exploitatie brengen van het gedeelte Doeri—Rangkas Betoeng en Rangkas Betoeng—Serang van den in aanleg zijnden Bantam-spoorweg.

Tarieven. De toepassing van het met 1 Januari 1900 ingevoerde één-cents-tarief voor inlandsche reizigers 3de klasse, reizende in locaal verkeer met gemengde treinen (zie vorig verslag, blz. 133), leidde in het 1ste kwartaal van dat jaar, zoowel op de Oosterals op de Westerlijnen, tot eene belangrijke vermeerdering van het aantal reizigers, terwijl ook de opbrengst van het vervoer, hoewel het op de Oosterlijnen eene onbeteekenende vermindering onderging, over beide lijnen berekend, toenam.

Het voor 1899 toegepast speciale tarief voor het vervoer bij overeenkomst langs de staatsspoorwegen op Java van voor den uitvoer bestemde geheele oogsten suiker (dus zonder de in 1897 en 1898 gegolden hebbende reductie van 20 pct.) werd (gouv. besluit van 5 Januari 1900 n°. 4) niet alleen ook van kracht verklaard voor den afvoer, mits geschiedende vóór ult. Januari 1901, van den oogst van 1900, maar tevens (gouv. besluit van 5 Mei 1900 n°. 27), en wel tot ult. Maart 1901, op zendingen zaksuiker van bedoelden oogst, wanneer zulks voor de betrokken fabrikanten voordeeliger mocht zijn dan bevrachting volgens het gewone vrachtgoederentarief. Aan een tiental

[1]) Voor nadere bijzonderheden ten aanzien van den aanleg van deze lijn zij verwezen naar de Memorie van Toelichting behoorende bij het betrekkelijk wetsontwerp (Gedrukte stukken, Zitting 1898—1899—**187**).

in de afdeeling Djombang der residentie Soerabaija gelegen suikerfabrieken, welke zich verbonden tot den afvoer langs de Oosterlijnen van den geheelen oogst der jaren 1900 t/m 1904, werd, ingevolge daartoe bij gouv. besluit van 18 October 1899 n°. 26 verleende machtiging, eene reductie verleend van 10 pct. op het voormelde speciale tarief, met dien verstande evenwel dat, indien gedurende het bedoelde tijdvak tot eene algemeene verlaging van het tarief mocht worden overgegaan, niet meer aan vracht zal behoeven te worden betaald dan het geval zou zijn geweest wanneer de vijfjarige verbintenis niet ware aangegaan.

Het in 1899 van kracht geweest zijnde speciale tarief voor het vervoer van suikerrietstekken (zie vorig verslag, blz. 134) werd ook voor 1900 gehandhaafd.

In verband met het voornemen van de „Standard Oil Company" om de door haar aangevoerde petroleum voor het binnenland van Java te expedieeren langs de staatsspoorwegen in zoogenaamde ketelwagens, werd het artikel petroleum (uitheemsche in ketels) in den klassificatiestaat der vracht- en ijlgoederen met een eigen vrachtcoëfficiënt (0.5) opgenomen (dezelfde als vastgesteld voor het artikel „petroleum in kisten"), met bepaling dat het vervoer alleen zal geschieden bij volle wagenladingen (gouv. besluit dd. 28 September 1899 n° 21).

Voor het vervoer langs de staatsspoorwegen op Java van spooren tramwegmaterieel, voor zoover dat vervoer niet bij speciale overeenkomsten was geregeld, werd bij gouv. besluit van 29 Juli 1900 n°. 21 eene afzonderlijke tariefsregeling in het leven geroepen.

Ter bevordering van doeleinden van algemeen nut of liefdadigheid werd in enkele gevallen, 't zij voor een bepaalden tijd, dan wel definitief vrij vervoer op de staatsspoorwegen op Java toegestaan. O. a. was dit laatste het geval ten aanzien van de agenten van het Nederlandsch Bijbelgenootschap en de door hen te colporteeren bijbels en andere drukwerken (gouv. besluit van 3 September 1899 n°. 1).

Tractie. Het rollend materieel der staatsspoorwegen op Java bestond bij het einde van 1899 uit 267 locomotieven, 607 personen- en bagagerijtuigen en 3840 wagens, zijnde, ten deele volgens verbeterde opgaven, respectievelijk 11, 29 en 455 stuks meer dan op ult. 1898. Van de locomotieven waren er 6, en van de wagens 93 aan den aanlegdienst afgestaan.

Ten behoeve van de staatsspoorwegen op Java werden gedurende 1899 uitsluitend Ombilien-kolen aangeschaft, tot eene totale hoeveelheid van 36 410 ton. Tegen 40 558 ton in 1898, werden in 1899 verbruikt, mede enkel ten behoeve van den staatsspoorwegdienst op Java, 48 571 ton, namelijk 12 874 ton Engelsche kolen, 30 080 ton Ombilien-kolen, 1511 ton Koeteikolen en 4106 ton Australische kolen.

Op den staatsspoorweg ter Sumatra's Westkust, waar het rollend materieel gedurende 1899 slechts vermeerderde met 2 locomotieven en dus bij het einde des jaars bestond uit 60 locomotieven, 62 personen- en bagagerijtuigen en 353 wagens, beliep het kolenverbruik in 1899 23 103 ton (uitsluitend Ombilien-kolen), tegen 19 885 ton in 1898.

Personeel. Bij de exploitatie der staatsspoorwegen op Java waren (voor zoover van eene aanstelling voorzien) op ult. 1899 in dienst 1042 Europeanen en 1174 inlanders, en ter Sumatra's Westkust respectievelijk 86 en 286.

In de werkplaatsen te Bandong en Poerworedjo te zamen waren gemiddeld per dag werkzaam 764 man (met inbegrip van de koelies), en in die te Soerabaija, Madioen, Djember en Padang, ongerekend de koelies, respectievelijk 307, 699, 99 en 192 man.

Het reglement op de dienstreizen langs staatsspoorwegen voor het tot de exploitatie daarvan behoorend personeel (St. 1878 n°. 317, juncto St. 1888 n°. 100) onderging (St. 1900 n°. 158) eenige wijziging, voor zooveel het bedrag van de voor die reizen toegekende daggelden en tegemoetkomingen voor nachtverblijf betreft.

Uitkomsten van het verkeer. Hoewel de op 1 Januari 1899 weder ingevoerde onderlinge verrekeningen der ontvangsten in rechtstreeksch en doorgaand verkeer tusschen de beide staatslijnen op Java (verg. vorig verslag, blz. 134) voor de Westerlijnen een niet onbelangrijk verlies aan inkomsten ten gevolge had, bedroegen de bruto ontvangsten op die lijnen in 1899 toch f 296 147, of 7.61 pct. méér dan in 1898, onder welk bedrag evenwel begrepen is eene som van f 147 107 wegens bruto ontvangsten op de in 1899 in exploitatie gebrachte gedeelten van den Bantam-spoorweg. Op de overige gedeelten der Westerlijnen, zijnde de lijnen Batavia—Tandjong Priok, Buitenzorg—Djokjokarta met zijtakken en Batavia—Krawang, bedroeg de meerdere bruto ontvangst respectievelijk f 5250, f 69 649 en f 74 141. Van de totale bruto ontvangst op de Westerlijnen ad f 4 186 898, werd door het reizigersverkeer opgebracht f 1 665 003 en door het vrachtgoederenvervoer f 2 146 479, of f 194 005 en f 86 115 meer dan in 1898. De opbrengst van het reizigersvervoer op de in exploitatie genomen lijnvakken der Bantam-lijn, ad f 116 251, kan vrij bevredigend worden geacht; die van het vrachtgoederenvervoer, ad f 25 923, was echter nog gering.

Ook op de Oosterlijnen werd in 1899 bruto meer ontvangen dan in 1898, namelijk in 't geheel f 6 696 619, tegen f 5 926 497, in welke vermeerdering, ad f 770 122 of 13 pct., het reizigersvervoer voor f 24 886 en het vrachtgoederenvervoer voor f 717 465 deelden. Behalve aan de hiervóór reeds vermelde wederinvoering van de onderlinge verrekeningen met de Westerlijnen, waren de gunstige uitkomsten van het goederenvervoer hoofdzakelijk toe te schrijven aan den voordeeligen oogst van verschillende producten — vooral van koffie —, zoomede, en wel tot een bedrag van f 210 000, aan het intrekken van de buitengewone reductie van 20 pct. op de (abonnements-) vracht voor ten uitvoer verpakte oogsten hoofdsuiker.

Na aftrek van de exploitatiekosten bleef netto over: op de Westerlijnen f 1 381 534 en op de Oosterlijnen f 3 533 140, zijnde respectievelijk f 81 600 en f 663 339 méér dan over 1898.

Op den staatsspoorweg ter Sumatra's Westkust werd gedurende 1899 ontvangen: bruto f 1 269 578 en netto f 596 377, tegen in 1898 (volgens verbeterde opgaven) f 1 154 409 en f 498 034. De hoogere opbrengst was nagenoeg geheel een gevolg van de grootere kolenproductie.

Voor nadere gegevens met betrekking tot het verkeer op en de geldelijke uitkomsten van de exploitatie der staatsspoorwegen zie bijlage U.

2°. Particuliere spoorwegen.

Het op 15 Juni 1899 opengestelde smalspoor op het baanvak Soerakarta-Djokjokarta van den spoorweg Samarang-Vorstenlanden-Willem I der Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij wordt van gouvernementswege, behalve, zooals tot dusver (verg. vorig verslag, blz. 135), voor het vervoer in eigen beheer van ijl- en vrachtgoederen in wagenladingen, sedert 1 Februari 1900 ook gebezigd voor het vervoer in eigen beheer van dergelijke goederen, die als stukgoed ter verzending worden aangeboden.

Over de op blz. 135 van het vorig verslag bedoelde aanvragen der Deli-Spoorwegmaatschappij betreffende als stoomtramweg tot stand te brengen uitbreidingen van haren spoorweg, wordt gehandeld op blz. 117/118 hierna.

Lengte in exploitatie. Deze bleef, evenals op ult. 1898, 363[5] K.M. (op Java 261, ter Sumatra's Oostkust 102[5] K.M.) bedragen.

Tarieven. Met ingang van 1 Januari 1900 is door de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij het tot dusver slechts op een deel van de lijn Samarang-Vorstenlanden-Willem I ingevoerde één-cents-tarief voor het vervoer van inlandsche reizigers 3de klasse (verg. vorig verslag, blz. 135) tot de geheele lijn uitgebreid. Voor het vervoer op de lijn Samarang-Vorstenlanden van voor uitvoer bestemde suiker uit den oogst van 1899 werd, zooals t. a. p. reeds werd medegedeeld, het in 1896 gegolden hebbende tarief gevolgd, welk tarief ook voor het vervoer van den oogst van 1900 zou worden toegepast.

Uitkomsten van het verkeer. Uitvoerige opgaven nopens den omvang en de geldelijke uitkomsten van het verkeer gedurende 1899 worden, voor elken der drie particuliere spoorwegen (Samarang-Vorstenlanden, Batavia-Buitenzorg en Deli-spoorweg) in het bijzonder, aangetroffen in bijlage U.

Alleen op de lijn Batavia-Buitenzorg gingen de bruto ontvangsten eenigszins achteruit; aangezien echter de exploitatiekosten belangrijk minder waren dan in 1898, wees de netto ontvangst toch een iets hooger cijfer aan dan in gemeld jaar. Op de drie lijnen gezamenlijk bedroegen de ontvangsten bruto f 5 125 087, en netto, d. i. na aftrek van de exploitatiekosten, f 3 187 200, welke totalen over 1898 kwamen te staan op f 4 787 293 en f 2 875 655.

Het krachtens de concessie voor den spoorweg Samarang-Vorstenlanden den Staat toekomend aandeel in de winst op deze lijn beliep over 1899 f 220 344, tegen f 170 256 over 1898.

3°. Concessiën of aanvragen voor nieuwe lijnen.

Van de gedurende het thans te bespreken tijdvak 1 Juni 1899 t/m 31 Mei 1900 ter behandeling gekomen aanvragen om voorrang van concessie voor spoorwegaanleg, waaronder er zich ook bevonden die reeds vóór eerstgenoemden datum waren ingediend, bleken er slechts twee voor inwilliging vatbaar, betreffende 40 en 25 K.M. secundairen spoorweg ter Sumatra's Westkust (van Aijer Bangies naar Silaping of Barma Sawah) en in Menado (van Amoerang naar Poöpoh), waarvoor dan ook in Augustus 1899 prioriteit voor twee en voor één jaar werd verleend respectievelijk aan den heer mr. R. T. Mees en aan den heer T. A. F. de Bruine, doch in beide gevallen kwam de toegezegde voorrang, wegens niet tijdige storting van het waarborgkapitaal (f 4000 en f 2500), te vervallen. Dit laatste was eveneens het geval met de op blz. 136 van het vorig verslag bedoelde, in Februari 1899 ingewilligde aanvraag van den heer W. H. J. Keuchenius om prioriteit van concessie voor 20 K.M. secundairen spoorweg in de Preanger Regentschappen (van Bandong over Lembang naar Pangagradjan).

Afgewezen werden 14 aanvragen, waaronder 7 van de in 't vorig verslag genoemde [1]) als op op ult. Mei 1899 nog niet afgedaan, en 7 van die, welke eerst na dien datum het departement der burgerlijke openbare werken bereikt hadden. Twee van deze laatsten strekten niet om voorrang, maar om al aanstonds definitieve concessie te verkrijgen, en wel: *a.* voor een hoofdspoorweg in de Preanger Regentschappen (van Tjibadak naar Plaboean aan de Wijnkoopsbaai), welk nader verzoek van den heer R. A. Eekhout dd. 25 Mei 1899 werd afgewezen (gouv. besluit dd. 16 Juli 1899 n°. 21) om overeenkomstige redenen als in Mei te voren (zie vorig verslag, bijlage W, blz. 2, sub XI) zijne aanvraag om voorrang voor zoodanige lijn niet voor inwilliging vatbaar deden oordeelen, en *b.* voor een secundairen spoorweg in Pasoeroean (van Malang naar Tjiloemprit, met zijtak Wadjak—Kepandjen), welke aanvraag (in October 1899 gedaan door den heer J. H. Nieraeth), daargelaten dat zij niet vergezeld was van de vereischte stukken, toch niet voor inwilliging vatbaar werd geacht in verband met de belangen der Malang-Stoomtrammaatschappij (gouv. besluit dd. 15 Januari 1900 n°. 6). De 5 nog niet vermelde afgewezen aanvragen om voorrang voor spoorwegconcessies betroffen de volgende secundaire lijnen: 1°. Balapoelang (Tagal)—Poerwokerto (Banjoemas); 2°. en 3°. Pekalongan—Soekoredjo (Samarang)—Temanggoeng (Kadoe), bij eene nadere aanvrage van denzelfden ondernemer beperkt tot eene lijn Pekalongan—Soekoredjo (deze aanvrager beoogde een secundairen spoorweg met stoom- dan wel electrische beweegkracht), en verder 4°. eene lijn in Rembang (Toeban—Bodjonegoro), en 5°. eene lijn in Kadoe (Parakan—Setjang).

Op ult. Mei 1900 waren nog 15 aanvragen om voorrang van concessie voor spoorwegen in behandeling (in drie gevallen werd spoor- of tramwegaanleg beoogd). Van deze 15 aanvragen hadden er: 3 betrekking tot de Preanger Regentschappen (2 tot de reeds hiervóór vermelde lijn Bandong—Lembang—Pangagradjan en 1 tot eene lijn Bandong—Soemedang—Karang Sambong, met zijtak Bandong—Lembang); 1 tot Madioen en Kediri (lijn Patjitan—Trenggalek); 1 tot Madura (een Decauville-spoorweg op het oude zeehoofd te Sembilangan); 8 tot grootere of kleinere lijnen in Zuid-Sumatra, namelijk 4 — van even zoovele aanvragers — reeds genoemd op blz. 4 van de aangehaalde bijlage W van 't vorig verslag, en 4 van 3 nieuwe aanvragers, die zich in Juli 1899 en in de eerste vier maanden van 1900 hadden aangemeld (2 van hen beoogden spoor- of tramaanleg); 1 tot Sumatra's Oostkust (ceintuurbaan in Deli), welke aanvraag mede reeds in de aangehaalde bijlage was vermeld; en 1 tot de Westerafdeeling van Borneo (spoor- of tramlijn Pontianak—Sambas).

De spoorweglijnen, voor welke voorrang verkregen en op 1 Juni 1900 ook reeds aanvaard was, zijn de volgende.

Lijn in de Preanger Regentschappen. De op 28 December 1899 afloopende termijn van twee jaren, waarvoor aan den heer A. A. Maas Geesteranus prioriteit was verleend voor een secundairen spoorweg van Bandong over Koppo, Tjisondari en Pengalengan naar een punt aan de Tjibataroewa op de grens van het district Kandangwesi (zie vorig verslag, blz. 136) werd bij gouv. besluit van 21 December 1899 n°. 8 met zes maanden verlengd, onder uitdrukkelijke bepaling dat eene nadere verlenging niet zou worden toegestaan.

Lijnen in de residentie Cheribon. Binnen den opnieuw, thans met drie maanden en dus tot 13 Februari 1900, verlengden termijn, waarvoor aan den heer A. Mijer voorrang voor de in 't vorig verslag vermelde secundaire spoorlijnen in Cheribon was verleend, diende hij de noodige bescheiden in tot het bekomen van de definitieve concessie, hetgeen echter spoedig daarop gevolgd werd door een verzoek om teruggave van het gestorte waarborgkapitaal, op grond dat de lijnen bij nader onderzoek gebleken waren financieel onuitvoerbaar te zijn. Te gelijkertijd verzocht hij vergunning voor den aanleg en de exploitatie van een tramweg met stoom dan wel electriciteit als beweegkracht voor ongeveer dezelfde trajecten (de noordwestelijke, te Tjikidjing aanvangende zijtak zou nu niet te Bonang, doch te Kadhipaten eindigen, aldaar aansluitende aan den aan de Samarang—Cheribon-Stoomtrammaatschappij geconcedeerden stoomtramweg Cheribon—Kadhipaten). De hoogerbedoelde bescheiden, welke tevens dienst moesten doen voor het verkrijgen van die vergunning, bleken evenwel op een belangrijk punt herziening te behoeven, waarom ze aan den aanvrager werden teruggezonden. Op 1 Juni 1900 waren de verbeterde stukken nog niet ingediend.

B. Stoomtramwegen.

1°. Staatsstoomtramwegen.

Gedurende 1899 werden op den reeds op blz. 53 besproken staatsstoomtramweg in Groot-Atjeh vervoerd 679 315 personen (11 947 in de 1ste, 25 989 in de 2de en 641 379 in de 3de klasse), tegen 677 530 in 1898, zoomede 42 756 ton vrachtgoederen (24 001 voor het Gouvernement, 3754 ton voor eigen dienst en 15 001 ton voor particulieren), tegen 61 821 ton in 1898. De bruto ontvangsten, in laatstgemeld jaar f 166 857 (waaronder f 74 821 ter zake van landsvervoer), bedroegen in 1899 slechts f 127 887 (waaronder f 52 910 ter zake van landsvervoer). Daar bovendien de exploitatiekosten in 1899 hooger waren dan in 1898 (f 138 942, tegen f 130 385), staat tegenover eene netto ontvangst van f 36 472 over 1898, een nadeelig saldo van f 11 055 over 1899.

Op de in November 1899 in de Pedir-streek voor het publiek verkeer geopende lijn Sigli-Geudé Breuë werd tot ult. December van dat jaar bruto ontvangen f 2011 (waaronder f 1051 ter zake van landsvervoer), terwijl de exploitatiekosten f 8100 beliepen.

2°. Particuliere stoomtramwegen.

a. Aanleg.

Van de vergunningen, in 't vorig verslag vermeld als aanvaard, maar die toen nog in uitvoering waren te brengen, is die, verleend aan den heer H. J. de Kempenaer voor eene 4.7 K.M. lange lijn van de dessa Dampit naar het erfpachtsperceel Kali Padang in de residentie Pasoeroean, wegens het in gebreke blijven van den houder om met den aanleg tijdig een ernstig begin te maken, in October 1899 ingetrokken en het waarborgkapitaal teruggegeven.

De stoomtramwegen, waarvan gedurende het thans te behandelen verslagtijdperk de aanleg werd voltooid, de bouw onderhanden was of de uitvoering werd voorbereid, waren de volgende:

Lijn Samarang-Cheribon van de Samarang-Cheribon Stoomtrammaatschappij (280.6 K.M. eigen lijn en 1.7 K.M. lijn van de Samarang-Joana Stoomtrammaatschappij in medegebruik). Zooals reeds werd medegedeeld op blz. 137 van het vorig verslag, werd op 1 Februari 1899 het laatste gedeelte (37.6 K.M.) van de hoofdlijn voor het publiek verkeer opengesteld. Sedert (op 8 Februari 1900) aanvaardde de Maatschappij de haar in Februari 1899 verleende vergunning voor een 3.5 K.M. langen zijtak in de residentie Samarang van Weleri naar Besokor (zie blz. 141 van het vorig verslag, sub n°. X), met den aanleg waarvan een aanvang werd gemaakt. Voorts werd (verg. blz. 112 hiervóór) aan de Maatschappij in Maart 1900 vergunning verleend voor den aanleg en de exploitatie van een stoomtramweg, ter lengte van 48 K.M., van Cheribon naar een punt gelegen nabij de suikerfabriek Kadhipaten in de afdeeling Madjalengka der residentie Cheribon (zie bijlage V, sub XIII), welke vergunning zij, na storting van het gevorderde waarborgkapitaal, ad f 12 000, op 10 Juli jl. aanvaardde. Aan de uitgifte van de vergunning, bij

[1]) Namelijk die, op blz. 4 der tot bedoeld verslag behoorende bijlage W genoemd sub nos. 1 en 2 en sub litt. *a*, *c*, *d*, *g* en *n*. (De op diezelfde blz. sub *e* vermelde aanvraag werd mede in het verslagjaar afgewezen, doch was t. a. p. ten onrechte genoemd, daar zij, zooals eerst thans blijkt, niet tot een secundairen spoorweg, maar tot een stoomtramweg betrekking had.)

welke het Gouvernement zich $^5/_8$ bedongen heeft in hetgeen het bedrijf op den tramweg meer afwerpt dan 5 pct. van het aan de lijn ten koste gelegd bedrag, zijn tevens vastgeknoopt eenige op laatstgenoemden datum in werking getreden wijzigingen van de voorwaarden (Bijbl. St. n°. 5196) voor den aanleg en de exploitatie van de lijnen Samarang-Cheribon en Tagal-Balapoelang, welke wijzigingen in hoofdzaak ten doel hebben vereenvoudiging te brengen in de bepalingen betreffende de naasting en in de wijze van uitoefening van de, in verband met de naastingsregeling, voorbehouden contrôle van regeeringswege, waar het geldt door de Maatschappij noodig geachte uitbreidingen en verbeteringen.

Lijnen in de residentiën Samarang, Japara en Rembang der Samarang-Joana Stoomtrammaatschappij. Van de lijnen der Maatschappij, welke op blz. 138 van het vorig verslag vermeld werden als toen nog in aanleg zijnde, werden voor het publiek verkeer opengesteld: op 15 Augustus 1899 het baanvak Trangkil-Boeloemanis van de lijn Joana-Tajoe, zoomede de zijlijntjes van Trangkil naar de suikerfabriek van dien naam en van het station Joana naar de suikerpakhuizen aldaar, een en ander, met inbegrip van de op 20 Mei te voren reeds opengestelde sectie Joana-Trangkil, gezamenlijk 15.7 K.M.; op 4 November 1899 de doortrekking met 0.8 K.M., d. i. tot aan het westelijk bandjirkanaal, van de Samarangsche stadslijn Centraalstation-Boeloe, en op 1 Mei 1900 nog p. m. 43 K.M., namelijk het baanvak Boeloemanis-Tajoe van de lijn Joana-Tajoe, zoomede de lijn Joana-Rembang-Lassem. Aangezien het der Maatschappij niet gelukte om met den eigenaar der suikerfabriek Pakis tot overeenstemming te komen omtrent het vervoer van zijn product, moest het in de vergunning voor de lijn Joana-Tajoe begrepen zijlijntje Tajoe-Pakis als doelloos worden beschouwd, waarom de Maatschappij verzocht heeft van de verplichting tot aanleg van dat lijntje te worden ontheven. Omstreeks medio Mei 1900 bleven nog in aanleg de vertakking Majong-Welahan (6 K.M.) van de zijlijn Koedoes-Petjangaän in de residentie Japara en de 73 K.M. lange lijn Rembang-Blora-Tjepoe (Ploentoeran). Hoewel eerstgenoemde vertakking, met uitzondering van de ijzeren bruggen, zoo goed als gereed was, kon niet worden verwacht dat zij op het op 15 Juni 1900 bepaalde tijdstip van voltooiing in exploitatie zou kunnen worden gebracht, waarom die termijn bij gouv. besluit van 26 Mei 1900 n°. 39 met één jaar is verlengd. De plannen voor de lijn Rembang-Blora-Tjepoe kwamen grootendeels gereed en, voor zoover daarop van regeeringswege reeds goedkeuring was verkregen, namelijk voor een 16.5 K.M. lang gedeelte der sectie Blora-Tjepoe, werd met den aanleg een begin gemaakt.

Lijn in de residentiën Samarang, Rembang en Soerabaija van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij, namelijk van *Goendih* naar *Soerabaija* (p. m. 230 K.M.), met een zijtak van *Soemari* naar *Grissee* (p. m. 16 K.M.). De in Augustus 1898 verleende vergunning voor gemelden zijtak werd sedert aanvaard, en het gevorderde waarborgkapitaal, ad f 5000, einde November 1899 gestort, waarna bij gouv. besluit van 1 Mei 1900 n°. 44, met vervallenverklaring van de bedoelde afzonderlijke vergunning, der Maatschappij, op haar verzoek, werd toegestaan om den zijtak een onafscheidelijk onderdeel te doen uitmaken van de hoofdlijn, terwijl tevens de voorwaarden van vergunning voor die hoofdlijn (Bijbl. St. n°. 5216) werden gewijzigd, voornamelijk wat betreft het maximum bedrag, dat bij eventueele naasting zou moeten worden betaald.

De op blz. 138 van het vorig verslag uitgesproken verwachting dat het gedeelte Soerabaija—Babat in Soerabaija en het gedeelte Goendih—Kradenan in Samarang in het begin van 1900 in exploitatie zouden kunnen komen, werd, voornamelijk ten gevolge van ondervonden moeielijkheden bij de onteigening, ten behoeve van laatstgenoemd lijnvak, slechts in zoover verwezenlijkt, dat het gedeelte Soerabaija—Lamongan (41 K.M.) op 1 April 1900 voor het publiek verkeer kon worden opengesteld. Volgens berichten van einde Augustus jl. was toen echter ook het gedeelte Lamongan—Babat (29 K.M.) in exploitatie.

Lijn in de residentiën Soerabaija en Kediri van de Kediri-Stoomtrammaatschappij, namelijk de hoofdlijn *Djombang—Kediri*, met de zijtakken: *a. Paree—Papar*; *b. Paree—Peh Sentelt (Kepoeng)*; *c. Pesantren—Wates*; *d. Semanding* (even benoorden *Paree*)—*Kentjong—Kandangan*; *e. Poeloredjo—Ngoro—Grenggeng—Kandangan*, en *f. Goerah—Djengkol*, met eene vertakking naar de suikerfabriek Kawarassan (in 't geheel 126.3 K.M.). Waren op ult. 1898 reeds 102 K.M. in exploitatie, namelijk de hoofdlijn, en de zijlijnen *a*, *b* en *c*, zoomede van de zijlijnen *d* en *e* de westelijke gedeelten Semanding—Kentjong en Poeloredjo—Ngoro, in Mei 1899 werd voor het publiek verkeer ook opengesteld van lijn *d* het verdere (oostelijk) gedeelte Kentjong—Kandangan, en van lijn *e* het vak Ngoro—Grenggeng: vervolgens in October het tot laatstbedoelde lijn behoorende eindbaanvak Grenggeng—Kandangan, en in December het vak Goerah—Brenggolo—Kawarassan van de zijlijn *f*. Ten gevolge van een en ander was de geëxploiteerde lengte bij het einde van 1899 geklommen tot p. m. 120 K.M., waarna in de eerste maanden van 1900 het nog overblijvende deel van laatstgenoemde zijlijn, en daarmede de stoomtramweg over zijne volle lengte van 126.3 K.M. voor het verkeer geopend werd.

Lijn in de residentie Soerabaija (van Djombang noordwaarts over Dollok, Kaboeh, Ngimbang, Bloeloek en Dradah naar Babat aan de Solorivier) van de Babat—Djombang Stoomtrammaatschappij (p. m. 71 K.M.). Achtereenvolgens werden op 16 Augustus en 24 December 1899 de lijnvakken Djombang—Dollok en Dollok—Plosso (8.5 en 0.9 K.M.) en op 1 Januari en 17 Mei 1900 de gedeelten Plosso—Kaboeh en Kaboeh—Ngimbang (6.4 en 16.5 K.M.) voor het publiek verkeer opengesteld. Van het overblijvende gedeelte Ngimbang—Babat waren bij het einde van 1899 de ontwerpen over eene lengte van 15 K.M., d. i. tot nabij Dradah, goedgekeurd.

Lijn in de residentiën Soerabaija en Pasoeroean van de Modjokerto-Stoomtrammaatschappij, namelijk de hoofdlijn *Porrong—Djapanan—Bangsal—Modjokerto* (37.7 K.M., waarvan 1.3 K.M. staatsspoorweg in medegebruik), met zijtakken *Djapanan—Pandaän—Bangil—Kalianjar* (30 K.M.) en *Bangsal—Pohdjedjer* (16.5 K.M.), totale lengte 84.2 K.M., ongerekend de zijsporen naar fabrieken (p. m. 4.5 K.M.). Beliep op ult. 1898 de geëxploiteerde lengte 49.7 K.M. (daaronder voormelde 1.3 K.M. staatsspoorweg), namelijk, behalve de hoofdlijn, ook de eerste 12 K.M. (tot Pandaän) van den zijtak naar Kalianjar, op 18 September 1899 werd voor algemeen verkeer ook opengesteld het gedeelte Pandaän—Bangil van laatstbedoelden zijtak (13.5 K.M.), zoomede de zijtak Bangsal—Pohdjedjer (16.5 K.M.). Aan den tramweg, die ingevolge de vergunningsvoorwaarden op ult. April 1900 over zijne volle lengte moest zijn in exploitatie gebracht, ontbrak dus op ult. 1899 nog het 4.5 K.M. lange lijntje ter verbinding van Bangil met Kalianjar. De aanleg daarvan was door de Maatschappij nog niet ter hand genomen, omdat het verkeer tusschen beide plaatsen minder belangrijk bleek dan de bij het aanvragen van de vergunning verkregen gegevens hadden doen verwachten. Bij gouv. besluit dd. 13 Augustus 1900 n°. 13 is voor het tot stand brengen van bedoelde verbinding aan de Maatschappij voorloopig uitstel verleend tot ult. April 1902.

Lijn in de residentie Pasoeroean van de Malang-Stoomtrammaatschappij, namelijk de hoofdlijn *Malang-Gondanglegi-Dampit*, met de zijlijnen: *a. Gondanglegi-Kepandjen*, *b. Malang-Singosari*, en *c. Malang-Wendit-Toempang*, de laatste, van Wendit uit, door eene zijlijn te verbinden met de staatsspoorweghalte Toempang en met den zijtak sub *b*. Van de stamlijn Malang-Dampit, waarvan op ult. 1898 30 K.M. in exploitatie waren, werden de laatste 7 K.M., namelijk het vak Talok-Dampit, op 14 Januari 1899 voor het algemeen verkeer geopend, waarna in 't laatst van Mei 1900 de openstelling plaats had van den zijtak Gondanglegi-Kepandjen, ter lengte van 17 K.M., waardoor het zuidernet van de lijnen der Maatschappij voltooid is. Voor de overige bij de vergunning bedoelde lijnen, p.m. 51 K.M., uitmakende het noordernet van den tramweg, werden in 1899 de opnemingen voortgezet. In October van dat jaar werden dientengevolge ontwerp-teekeningen ter goedkeuring aangeboden voor het gedeelte, loopende van de dessa Toempang naar de 16 K.M. westelijker gelegen staatsspoorweghalte Toempang, alsmede voor eene verbinding van deze halte met de 5 K.M. noordwaarts gelegen halte Singosari. Nadat in Januari 1900 deze ontwerpen waren goedgekeurd, is met den aanleg begonnen. Worden daarbij geen moeielijkheden ondervonden, dan wordt de oplevering in de eerste maanden van 1901 tegemoetgezien. Voor de overige gedeelten van het noordernet bestond bij de Maatschappij het voornemen een verzoek tot wijziging van het tracé in te dienen. In de door de Maatschappij beoogde uitbreiding van het emplacement van haren tramweg te Dampit (zie vorig verslag, blz. 139) kon sedert door de Indische Regeering worden bewil-

ligd, nu de aan een derde verleende vergunning voor een stoomtramweg Dampit-Kali Padang werd ingetrokken (verg. blz. 115 hiervóór), en dientengevolge het door de Maatschappij benoodigde, in die vergunning begrepen terrein vrijkwam. In de quaestie betreffende de aansluiting van den tramweg, in stede van op het station Malang van de staatsspoorwegen, op eene nieuw aan te leggen spoorweghalte Kotta Lama, nabij genoemde afdeelingshoofdplaats, stelde de Indische Regeering hare medewerking tot wijziging in dien zin van de vergunningsvoorwaarden, en tot het aangaan van eene overeenkomst betreffende die aansluiting, afhankelijk (gouv. besluit dd. 12 Mei 1900 n°. 22) van eene bereidverklaring der Maatschappij om genoegen te nemen met wijziging van enkele andere bepalingen der vergunningsvoorwaarden, hoofdzakelijk tot verduidelijking van die op het stuk van naasting.

Lijnen in de residentie Pasoeroean van de Pasoeroean-Stoomtrammaatschappij. Op genoemde Maatschappij, welker vergunning aanvankelijk alleen betrof het reeds in 1896 in exploitatie gebrachte lijntje Pasoeroean-Warongdowo (6 K.M. of, met inbegrip van het havenlijntje te Pasoeroean, 7.5 K.M.), zijn, met goedkeuring van de Indische Regeering (gouv. besluit dd. 26 October 1899 n°. 7), ook overgedragen de vergunningen, welke tot hiertoe nog ten name van derden stonden, betreffende twee van Warongdowo uitgaande verlengingen; de ééne in oostelijke richting naar Winongan (10.5 K.M., reeds in Maart 1898 voor publiek verkeer opengesteld), met een in Juni 1899 in gebruik gekomen zijlijntje (0.5 K.M) naar de suikerfabriek Bekassi-Oost, en de andere in westelijke richting over Wangkal, Wonoredjo, Bakallan, Prottong en Passar Alkmaar naar Sengon (23 K.M.), met een 2.5 K.M. langen zijtak naar de suikerfabriek Alkmaar, van welke westelijke lijn in Augustus 1898 het gedeelte tot Wangkal, in Maart/April 1899 het vak Wangkal-Bakallan en in Mei 1900 de zijtak naar Alkmaar werd opengesteld, zoodat nog in aanleg bleef het vak Passar Alkmaar-Sengon. Op ult. 1899 waren van de drie lijnen, gezamenlijk p. m. 44 K.M., in exploitatie 31.5 K.M., tegen 18.5 K.M. op ult. 1898.

Op den voet der nieuwe normaalvoorwaarden is bij gouv. besluit dd. 26 October 1899 n°. 8 aan den heer M. C. Verloop, oorspronkelijk concessionaris van de lijn Warongdowo-Sengon, vergunning verleend voor eene 9 K.M. lange zijlijn naar Pasrepan, aanvang nemende bij de passar Kebon Tjandi in de lijn Warongdowo — Bekassi-Oost. Tot de bijzondere bepalingen dezer vergunning behoort dat het rollend materieel van de Pasoeroean-Stoomtrammaatschappij op deze zijlijn niet mag overgaan dan nadat de onderstellen voldoende versterkt zijn, terwijl omgekeerd het materieel van de zijlijn niet op de lijnen der Maatschappij mag overgaan, indien de asdruk meer dan 6000 K.G. bedraagt, tenzij het op die lijnen tot dusver gebezigde railprofiel vooraf verzwaard zij.

Bij gouv. besluit van 1 November 1899 n°. 11 is de directeur der burgerlijke openbare werken gemachtigd om met de Maatschappij eene overeenkomst aan te gaan, regelende de aansluiting van hare sporen met die van den staatsspoorweg op het emplacement Pasoeroean, het medegebruik door de Maatschappij van een gedeelte der sporen van den staatsspoorweg, het vervoer van de per spoorweg aangevoerde goederen, bestemd voor de langs den rechteroever der Gembong-rivier gelegen pakhuizen, en van de goederen afkomstig van die pakhuizen, bestemd voor verder vervoer per spoorweg, zoomede het rechtstreeksch verkeer tusschen den spoorweg en den stoomtramweg en het gebruik van rollend materieel van den spoorweg op den tramweg.

Lijn in de residentie Probolinggo van de Probolinggo-Stoomtrammaatschappij, namelijk van *Probolinggo* over *Kraksaän en Djaboeng naar Paiton* (p. m. 36.5 K.M.), met een zijtak van *Kraksaän naar de suikerpakhuizen aan de kali Boentoe* (p. m. 2.8 K.M.). Door de openstelling voor het publiek verkeer van den zijtak in Mei 1900 kwam de geheele lijn in exploitatie. De vertakking naar de haven te Probolinggo werd, ten einde eene betere aansluiting te verkrijgen met de pakhuizen aan de westzijde der haven, na bekomen vergunning, verlegd. Een verzoek om ook zijsporen te mogen leggen achter de langs de oostzijde der haven gelegen pakhuizen bleef nog in behandeling, in afwachting van de uitkomsten van een onderzoek naar de wenschelijkheid om aan den staatszijtak, die de zich aan bedoelden havenkant bevindende pakhuizen reeds met den staatsspoorweg verbindt, eenige uitbreiding te geven, in welk geval waarschijnlijk het leggen van sporen door de Maatschappij op de door haar ontworpen wijze niet zou kunnen worden toegestaan.

Bij gouv. besluit van 12 Mei 1900 n°. 5 is machtiging verleend om met de Maatschappij eene overeenkomst aan te gaan, regelende de aansluiting van hare sporen met die van den staatsspoorweg op de bezuiden Probolinggo gelegen halte Djati, zoomede het rechtstreeksch verkeer tusschen den spoorweg en den stoomtramweg en het gebruik van het rollend materieel van den spoorweg op den tramweg.

Lijn in de residentie Banjoemas, van Maos naar Bandjarnegara (p. m. 84 K.M.), met een zijtak *van Bandjarsari naar Poerbolinggo* (6.7 K.M.), van de Serajoedal-Stoomtrammaatschappij. De bij gouv. besluit van 22 September 1898 n°. 19 (zie blz. 143 van het vorig verslag, sub XXV) verleende vergunning voor den aanleg van een noordelijken zijtak van de reeds in 1898 geheel in exploitatie gebrachte hoofdlijn werd op 26 Juli 1899 aanvaard, waarna in October d. a. v. een begin werd gemaakt met den aanleg. Nog in de eerste helft van 1900 kwam ook deze zijtak in exploitatie.

Lijn op Madura van de Madura-Stoomtrammaatschappij, namelijk van de havenplaats *Kamal (zuidwesthoek van het eiland)* over *Bangkallan, Sampang, Pamakassan en Sumanap naar de havenplaats Kali Anget op de oostkust* (p. m. 191 K.M.). Van dezen tramweg, waarvan de aanleg zoowel van uit het westelijk eindpunt Kamal als, in het oosten des eilands, van Marengan af is ter hand genomen, was op ult. 1898 in exploitatie, enkel op de westerlijn, eene lengte van 18 K.M. (Kamal—Bangkallan), waarbij in April 1899 en Januari 1900 nog kwamen 5 en 23 K.M. (respectievelijk de vakken Bangkallan-Toendjoeng en Toendjoeng-Kebanjar of Kwanjar), terwijl op de oosterlijn achtereenvolgens voor het publiek verkeer werden opengesteld in Februari 1899 20 en in Februari 1900 24 K.M., zijnde respectievelijk de vakken Kali Anget—Marengan—Sumanap—Tambangan en Tambangan—Kapedi. Nog vóór het einde van 1900 hoopte de Maatschappij in exploitatie te kunnen brengen het gedeelte Kwanjar—Kadoengdoeng—Balega van de westerlijn, en het verdere gedeelte Kapedi—Pamakassan—Tandjoeng van de oosterlijn, zoodat dan voor openstelling in 1901 alleen zou overblijven het oostelijk vak Balega—Tandjoeng der westerlijn.

Over de voorwaarden, waarop de op blz. 139 van het vorig verslag bedoelde vergunning voor eene rechtstreeksche verbinding Kamal—Kwanjar zal kunnen worden verleend, werd omstreeks medio 1900 nog onderhandeld.

Bij gouv. besluit dd. 6 Juni 1900 n°. 9 is aan de Maatschappij vergunning verleend voor den aanleg van een los- en laadhoofd aan het uiteinde van den tramweg te Kamal, bestaande uit een steenen dam met een daaraan te bouwen open hoofd op ijzeren schroefpalen. Het werk wordt beschouwd als een onderdeel uit te maken van den tramweg, zoodat daarop alle voorwaarden van de vergunning voor dien weg toepasselijk zijn. De Maatschappij zal voorts op hare kosten aan het einde van den steenen dam een douanegebouw moeten oprichten voor de visitatie van goederen en personen, komende van den overwal en omgekeerd.

Omtrent de door de Maatschappij ontworpen plannen voor de inrichting van een stoompontdienst tusschen Kamal en Soerabaija, niet enkel voor personenvervoer, maar ook voor het overzetten van beladen tramwagens, was door de Regeering nog geen definitieve beslissing genomen, terwijl ook nog niet kon beschikt worden ten aanzien van den door de Maatschappij beoogden aanleg van een definitief los- en laadhoofd te Kali Anget.

Lijnen ter Sumatra's Oostkust van de Deli-Spoorwegmaatschappij. In verband met veranderde omstandigheden besloot deze Maatschappij één van de drie door haar in 1898 beoogde tramweg-verlengingen van haren spoorweg, namelijk de lijn naar de koffiestreek van Serdang, d. i. van haar station Loeboe Pakam in Serdang naar Bangoen Poerba (33 K.M.), voorshands te laten rusten, weshalve zij hare daarop betrekking hebbende aanvrage in November 1899 introk. Daarentegen aanvaardde de Maatschappij reeds op 23 Mei 1900, met de bedoeling om den aanleg onverwijld ter hand te doen nemen, de haar bij gouv. besluit dd. 12 Februari te voren n°. 2 verleende vergunning voor een binnen 2 jaar na de aanvaarding in exploitatie te brengen stoomtramweg van haar station Perbaoengan (Serdang) naar Bamban (Bedagei), ter lengte van 30 K.M., terwijl zij bij gouv. besluit dd. 18 Juli 1900 n°. 1 tevens in de gelegenheid is gesteld om ook de andere door haar beoogde tram te bouwen, namelijk de Langkat-lijn (60 K.M.), d. i. van Timbang Langkat naar Tandjong

Poera en van daar naar Pangkallan Brandan, waartoe de vergunning is te aanvaarden vóór of op 18 Juli 1901. Van deze lijn zal het gedeelte Timbang Langkat—Tandjong Poera binnen 3 jaar na aanvaarding van de vergunning moeten zijn in exploitatie gebracht, terwijl het gedeelte tot Pangkallan Brandan, waarvan de bouwtijd op 2 jaar is bepaald, eerst zal behoeven te worden onderhanden genomen binnen 5 jaar na de voltooiing van eerstgenoemd gedeelte. [1])

Overigens is aan de Maatschappij, onder voorwaarde dat zij vóór 18 Januari 1901 zoowel alsnog voor haren spoorweg als voor de te maken Bedagei-tram toetrede tot de in de voorwaarden voor de Langkat-tram reeds opgenomen verplichting tot kosteloos vervoer o. a. van Europeesche en inlandsche ambtenaren van het binnenlandsch bestuur voor dienstreizen binnen hun ressort, voorrang verleend, tot op het tijdstip van het in exploitatie komen van de Langkat-tram tot Pangkallan Brandan, voor eene vergunning tot doortrekking van de lijn van laatstgenoemde kustplaats tot aan Pangkallan Siata (Aroe-baai), deze laatste plaats c. q. als aansluitingspunt voor eene vanwege de Maatschappij reeds voorloopig in studie genomen eventueele uitbreiding van haar tramwegnet door Tamiang heen naar Atjeh. De vergunning voor de Bedagei- en die voor de Langkat-lijn eindigen tegelijk met de concessie voor den Deli-spoorweg, ten aanzien waarvan de voorwaarden (Bijbl. St. nos. 3893, 4059 en 5063) bij voormeld gouv. besluit dd. 12 Februari 1900 n°. 2 in sommige opzichten wijziging ondergingen (door de Maatschappij mede onder dagteekening van 23 Mei jl. aanvaard), ten einde de nieuwe lijnen onder één administratie met die van den spoorweg te brengen en eventueele naasting te vergemakkelijken. De beide vergunningen, volgens welke het bij de aanvaarding te storten waarborgkapitaal bedraagt respectievelijk f 7500 en f 10 000, bevatten voorts de noodige bepalingen opdat de tramtreinen steeds op den spoorweg en eveneens de spoortreinen op den tramweg zullen kunnen doorloopen.

b. Exploitatie.

Bij het einde van 1899 waren op Java en Madura p. m. 1160 K.M. stoomtramweg in exploitatie, zijnde p. m. 160 K.M. meer dan op ult. 1898. Deze tramwegen, waarvan sommige nog niet over de volle lengte waren voltooid, maakten in 't geheel 14 lijnen of netten uit, namelijk 2 lijnen van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij (de lijnen Djokjokarta-Brossot en Djokjokarta-Magelang) en 12 lijnen of netten, toebehoorende aan even zoovele trammaatschappijen, van welke er 10 reeds genoemd zijn onder het hoofd „Aanleg" hiervóór, terwijl de beide andere, wier lijnen reeds lang in exploitatie waren en die geen uitbreidingen meer in aanleg hadden, waren de „Nederlandsch-Indische Tramwegmaatschappij" en de „Oost-Java Stoomtrammaatschappij". Statistische gegevens omtrent den omvang en de geldelijke uitkomsten van het bedrijf over 1899 zijn opgenomen in bijlage U.

Aangezien de te dien aanzien door de Oost-Java Stoomtrammaatschappij met goedkeuring van de Indische Regeering genomen proef (verg. vorig verslag, blz. 140) onbevredigende resultaten gaf, heeft die Maatschappij er van afgezien vergunning te vragen om den uitsluitend voor goederenvervoer bestemden, naar de suikerfabrieken Soemengko en Dinoijo voerenden zijtak van hare lijn Modjokerto-Ngoro ook voor personenvervoer te mogen openen.

3°. Vergunningen of aanvragen voor nieuwe lijnen.

Het aantal gedurende het verslagjaar 1899/1900 van particuliere zijde ingediende aanvragen, om vergunning voor den aanleg en de exploitatie van stoomtramwegen, overtrof nog dat der in 1898/99 ingekomene. In den loop van eerstgemeld tijdvak werden 42 aanvragen *afgewezen*. Sommige echter waren slechts eene herhaling van vroeger afgewezen verzoeken, terwijl verscheidene niet in overweging konden worden genomen òf wegens onvoldoende toelichting, òf omdat daarbij enkel voorrang voor eene vergunning was gevraagd, hoedanige prioriteit voor stoomtramaanleg niet verleend wordt. Intusschen waren er onder de afgewezen aanvragen, voor zoover zij tot trajecten in de buitenbezittingen betrekking hadden (tot deze categorie behoorden er 6 van de 42) 3, waarbij termen gevonden werden om aan de verzoekers (die geen voldoende bescheiden hadden ingezonden) te kennen te geven dat de Regeering bereid was om gedurende één jaar geen beschikking te nemen op met hunne plannen overeenkomende aanvragen van anderen, alvorens hen, eerste verzoekers, in de gelegenheid te hebben gesteld om te doen blijken van den stand der verrichtingen met betrekking tot terreinopmetingen, enz. Deze bereidverklaring had betrekking op de door de aanvragers in studie te nemen lijnen: *a.* Tello-Makasser-Bonthain, *b.* Segiri-Pangkadjene-Maros-Parangloë-Tello, en *c.* Menado-Maoembi-Kema, doch zou slechts van kracht zijn als de aanvragers binnen zes maanden blijk gaven ernstig met de metingen, enz. begonnen te zijn. Van de aanvragen, welke, blijkens bijlage W van het vorig verslag, op ult. Mei 1899 nog niet voor afdoening vatbaar waren, bleven er 9 over [2]), ten aanzien waarvan ook op ult. Mei 1900 nog geen definitieve beslissing kon worden genomen en die daarom nog *in beraad* werden gehouden, terwijl op laatstgenoemden datum, voor zooveel de aanvragen het departement der burgerlijke openbare werken reeds hadden bereikt, nog *in behandeling* waren 61 [3]) aanvragen, en wel voor lijnen op Java en Madura 51, en voor lijnen in de buitenbezittingen 10 [3]), daaronder respectievelijk 37 en 6, ingekomen in het tijdvak 1 Juni 1899 t/m ult. Mei 1900. Onder de 37 nieuwe aanvragen voor lijnen op Java en Madura waren er o. a. 10 van één aanvrager, meerendeels voor lijnen in Kediri. Van de op laatstgenoemden datum nog in behandeling gebleven aanvragen voor lijnen in de buitenbezittingen hadden er 4 betrekking op lijnen in Zuid-Sumatra, 2 op lijnen in Atjeh en onderhoorigheden (*a.* Koeta Radja-Lamdjamoe-Lho Nga met zijtak Lamdjamoe-Oeleë Lheuë [4]), en *b.* Lho Seumawé-Langsarbaai), 1 op eene lijn van Lho Seumawé (Atjeh) naar Pangkallan Brandan (Oostkust van Sumatra), 2 op lijnen in de residentie Oostkust van Sumatra (daaronder de — sedert ingewilligde — aanvraag van de Deli-Spoorwegmaatschappij voor hare Langkat-tram) en 1 op eene lijn in Zuid-Celebes (van Tello naar Bonthain).

De wenschelijkheid om door het stellen van gemakkelijke en billijke voorwaarden het particulier initiatief aan te moedigen om ook aan het tot stand brengen van verbeterde gemeenschapsmiddelen in de buitenbezittingen zijne krachten te wijden, met namen in Zuid-Sumatra en op Borneo, is, voor zooveel noodig, nog onlangs nader bij de Indische Regeering ter sprake gebracht.

De *ingewilligde* aanvragen om vergunning tot stoomtram-aanleg zijn vermeld in het als bijlage V bij dit verslag gevoegde, te Batavia op ult. Mei 1900 afgesloten overzicht, doch slechts voor zooveel die lijnen betreft, waarvoor de termijn tot aanvaarding van de vergunning toen nog openstond, dus met uitzondering van de lijnen waarvoor de vergunningen hetzij reeds waren aanvaard (hiervóór onder het hoofd „Aanleg" vermeld), hetzij door niet tijdige aanvaarding waren komen te vervallen, welk laatste het geval was ten opzichte van de lijnen, genoemd sub nos. XVI, XXI en XXXIV van de lijst op blz. 140/145 van het vorig verslag.

Tot het ondernemen van stoomtram-aanleg op Lombok, met gebruikmaking van een door het Gouvernement, tegen vergoeding, af te staan voorontwerp en verder op den voet der voor belanghebbenden verkrijgbaar gestelde ontwerp-voorwaarden (zie vorig verslag, blz. 137), werden binnen den gestelden termijn (ult. 1899) slechts twee aanbiedingen ontvangen. Een daarvan moest echter, omdat zij niet als ernstig kon worden beschouwd, reeds dadelijk worden terzijde gelegd. Wat de andere betreft, werd, hoewel uit de overgelegde stukken weinig zekerheid te putten was dat het voor den aanleg benoodigde kapitaal beschikbaar gesteld en de vergunning onmiddellijk of binnen den gestelden termijn aanvaard zou worden, met den aanvrager voorloopig in onderhandeling getreden. Nopens den uitslag is hier te lande nog geen bericht ontvangen.

---

[1]) In verband met het verleenen van de besproken vergunning is de tot dusver in beraad gehouden aanvraag van de heeren I. A. NAUDIN TEN CATE en M. J. L. SCHAALJE voor een stoomtramweg van Stabat over Tandjong Poera naar Pangkallan Brandan (zie blz. 12 van bijlage W van 't vorig verslag, sub XVIII) afgewezen.

[2]) De bedoelde 9 aanvragen waren die, op blz. 10-12 van genoemde bijlage W vermeld sub II, IV t/m VII, IX, XIII, XV en XVIII.

[3]) Ongerekend de 3 aanvragen, welke spoor- *of* tramaanleg beoogden, als zijnde op deze reeds gedoeld bij de vermelding van de verzoeken om voorrang voor spoorwegconcessie (zie blz. 115 hiervóór).

[4]) De vergunning voor dezen stoomtramweg is bij gouv. besluit dd. 13 Augustus 1900 n°. 6 aan den aanvrager, den heer Y. MEETER, verleend.

C. Electrische tramwegen.

Nadat op 10 April 1899 het eerste gedeelte (Harmonie-Dierentuin), lang 5.2 K.M., van den uitsluitend voor personenvervoer bestemden electrischen tramweg van de Batavia-Electrische Trammaatschappij ter hoofdplaats Batavia voor het publiek verkeer was opengesteld (zie vorig verslag, blz. 145), volgde op 12 November de openstelling van het zijlijntje (0.9 K.M.) van dat baanvak naar de halte Tanah Abang van den staatsspoorweg Batavia—Bantam, en op 29 April 1900 die van het 2.5 K.M. lange baanvak Dierentuin—Passar Senen—Cipaijersweg. Hoewel op laatstgemeld tijdstip ook het verdere gedeelte van den tramweg, n.l. het vak Cipaijersweg—Batavia (Benedenstad), ter lengte van 5.1 K.M., reeds was voltooid, kon tot de openstelling daarvan geen vergunning worden verleend wegens verzet van de zijde der Eastern Extension Telegraph Company, welke in een nabij de rails van den tramweg gelegen kabel dusdanige inductie-storingen ondervond dat zij haar bedrijf niet zou kunnen uitoefenen, wanneer tot ingebruikneming van den tramweg werd overgegaan. Nadat door het leggen vanwege de Trammaatschappij van een nieuwen inductie-vrijen kabel het bedoelde bezwaar was opgeheven, is op 1 Juli jl. het bewuste gedeelte en daarmede de geheele lijn in exploitatie gekomen.

Het in 1898 (zie het verslag van dat jaar, blz. 116) in de vergunningsvoorwaarden voor dezen tramweg opgenomen beding betreffende kosteloos vervoer van in dienst zijnde beambten der justitie en politie en van bestellers van den post- en telegraafdienst, werd bij gouv. besluit dd. 18 November 1899 n°. 17, na verkregen instemming van de concessionarisse, uitgestrekt tot personen onder geleide van het openbaar gezag en hunne geleiders.

Gegevens omtrent de geldelijke uitkomsten en den omvang van het bedrijf der Maatschappij zijn opgenomen in bijlage U.

Van de drie aan den heer R. A. Eekhout verleende en door hem aanvaarde vergunningen voor electrische (dan wel stoom-) tramwegen, namelijk *a.* ter afdeelingshoofdplaats Buitenzorg, *b.* van Buitenzorg naar Sadjira (Bantam), met drie zijtakken te of nabij Buitenzorg, en *c.* van Soekaboemi zuidwaarts over Leuwiliang naar Sagranten, met een zijtak naar Leuwiliang naar Parakanlima (zie vorig verslag, blz. 145), werden de twee eerstgenoemde, met teruggaaf van de gestorte waarborgkapitalen, ad f 5000 en f 25 000, bij gouv. besluit dd. 12 Maart 1900 n°. 10 ingetrokken, daar de concessionaris binnen den laatstelijk tot 13 Januari 1900 verlengden termijn geen ernstig begin met den aanleg had gemaakt. Wat de onder *c* bedoelde vergunning betreft, werd de termijn, binnen welken de aanleg moet zijn ter hand genomen, bij gouv. besluit dd. 11 April 1900 n°. 17 tot 14 April 1901 verlengd. Bij hetzelfde besluit werd eveneens uitstel tot bovengenoemden datum verleend van den termijn van aanvaarding der aan genoemden ondernemer verleende vergunning voor een electrischen of stoomtramweg in de Preanger Regentschappen, loopende van Sagranten in drie richtingen, namelijk naar Sindangbarang (over Rambai), naar Tjitjoeroeg en naar Kadoepandak (verg. bijlage V sub VI).

De op blz. 146 van het vorig verslag bedoelde, door de heeren jhr. W. J. P. van den Bosch en P. Landberg in Augustus 1899 aangevraagde vergunning voor een electrischen tramweg in de Preanger Regentschappen, loopende van Bandong over Tegallegah naar Bodjongasih, is, blijkens bijlage V sub X, bij gouv. besluit dd. 26 December 1899 n°. 10 verleend. De uitzichten op het tot stand komen van eene onderneming voor levering van electrisch licht en electrische beweegkracht te Bandong en Tjimahi, waarop de plannen voor dezen tramweg gebaseerd waren, zijn intusschen, door intrekking (in Januari 1900) van de daartoe aan de heeren K. A. R. Bosscha en A. R. W. Kerkhoven verleende vergunning (verg. afd. V van dit hoofdstuk), komen te vervallen.

De termijn van aanvaarding van de in Juni 1899 aan den heer E. F. J. 't Sas verleende vergunning voor een electrischen tramweg ter hoofdplaats Samarang (zie mede vorig verslag, blz. 145) werd tot 4 Juni 1901 verlengd, nadat de aanvrager genoegen had genomen met de door de Regeering gestelde voorwaarde dat, bij totstandkoming van de lijn, vrij vervoer zal worden verleend aan in dienst reizende Europeesche en inlandsche ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur (zie blz. 113).

Omtrent een vijftal nog te aanvaarden vergunningen voor stoom- dan wel electrische tramlijnen zie bijlage V, en wel de noten *d* en *e* en verder de nos. XIV, XXXI en XLI.

Gedurende het tijdvak 1 Juni 1899—ult. Mei 1900 werd een zestal aanvragen om vergunning voor electrische tramwegen (hieronder begrepen een verzoek van de Batavia-Electrische Trammaatschappij om hare lijn eenigszins te mogen verlengen) afgewezen, terwijl op laatstgenoemden datum nog 4 aanvragen in behandeling bleven (daaronder die, bedoeld in noot *d* van bijl. V).

D. Paardentramlijnen.

Solosche paardentram. Deze lijn van de Solosche Tramwegmaatschappij, ter lengte van p.m. 30 K.M., loopt van het staatsspoorwegstation Djebres te Soerakarta over Poerwosari en Kartasoera naar Boijolali, met zijtakken naar de suikerfabrieken Bangak en Kartasoera. Omtrent de exploitatie kan thans worden medegedeeld dat gedurende de jaren 1896 t/m 1899 (in 1895 was de volle lengte nog niet in exploitatie) de bruto ontvangsten achtereenvolgens beliepen f 42 664, f 52 793, f 57 123 en f 54 896, waaronder wegens personenvervoer (het aantal passagiers beliep in genoemde jaren achtereenvolgens 530 096, 458 400, 723 200 en 642 542) in 1896 f 33 079, in 1897 f 39 786, in 1898 f 43 448 en in 1899 f 42 041. De exploitatiekosten over laatstgenoemd jaar, met inbegrip van f 2480 wegens algemeene onkosten hier te lande, doch zonder afschrijving op paarden en materieel, bedroegen f 41 393.

Het op blz. 146 van het vorig verslag bedoelde verzoek der Maatschappij om haren paardentramweg te wijzigen in een tramweg met mechanische beweegkracht, met verlenging tevens van het tramwegnet van Boijolali tot Soengingan, werd bij gouv. besluit dd. 18 November 1899 n°. 8 ingewilligd. Voor verdere bijzonderheden dienaangaande zij verwezen naar bijl. V, sub XXXI.

Aanvragen voor paardentramlijnen. In den loop van het verslagjaar kwamen slechts enkele aanvragen voor paardentramlijnen in. Daarvan werden er 3 afgewezen en bleef er op ult. Mei 1900 nog één in behandeling. Zij betrof, evenals de reeds in 't vorig verslag vermelde aanvraag van den heer Ch. C. Th. Motman, welke mede nog niet tot afdoening kwam, eene paardentram ter hoofdplaats Batavia.

De bij gouv. besluiten dd. 7 Juli 1898 en 14 April 1899 nos. 1 en 32 respectievelijk aan den heer G. J. A. Beijerinck en aan den heer G. A. Schrader verleende vergunningen voor paardentramwegen in de Preanger Regentschappen (zie vorig verslag, blz. 146) werden niet binnen den daarvoor bepaalden tijd aanvaard, zoodat zij zijn komen te vervallen.

E. Kabelspoorwegen en transportkabels.

De in 't vorig verslag (blz. 146) bedoelde door de heeren C. E. Ploem en H. Voorneman aangevraagde vergunning voor een transportkabel van Kali Padang (Pasoeroean) naar Tjandipoero (Probolinggo), met een zijtak van uit eerstgenoemde plaats over verschillende erfpachtsperceelen naar Petoeng Ombo, in aansluiting aldaar aan de hoofdlijn, werd bij gouv. besluit dd. 28 October 1899 n°. 11 tot wederopzeggens verleend onder de volgende voorwaarden: *a.* de transportkabel zal bestemd zijn voor het vervoer van goederen; *b.* de kabel zal op eene zoodanige hoogte worden aangelegd dat bij de maximum-belasting de onderkant der transportbakken nog minstens 3 M. gelegen is boven de wegen, welke door den kabel gekruist worden of waarlangs hij zal loopen; *c.* wanneer de transportkabel, om welke reden ook, het vervoer op de sub *b* bedoelde wegen belemmert of in gevaar brengt, heeft de betrokken resident, zoo noodig, namelijk indien de ondernemers op eerste aanzegging niet onmiddellijk met het wegnemen van de belemmering of met het opruimen van de versperring een aanvang maken, het recht om den kabel te doen doorkappen en de versperring te doen opruimen, zonder dat de ondernemers eenige aanspraak op schadevergoeding kunnen doen gelden, en *d.* de ondernemers zijn aansprakelijk voor alle schaden, welke direct of indirect een gevolg zijn van den aanleg of de exploitatie van den kabel.

Het ten vorigen jare reeds vermelde adres dd. 6 Maart 1899 van den heer P. J. A. van Neer, om vergunning voor verschillende transportkabels in de residentiën Madioen, Soerakarta en Kediri, kwam nog niet tot afdoening.

§ 2. *Stoomwezen.*

Het regeeringstoezicht op de bij particulieren in Nederlandsch-Indië in gebruik zijnde stoomketels, geregeld bij het reglement in St. 1892 n°. 42, zooals het sedert gewijzigd is, laatstelijk nog in November 1899 (St. n°. 299) en Mei 1900 (St. n°. 164),

strekte zich op ult. 1899 uit tot 2540 ketels, zijnde 160 ketels méér dan bij het einde van 1898 (hieronder 389 ketels — 37 meer dan op ult. 1898 — geplaatst in schepen). Het verwarmingsoppervlak der ketels vermeerderde van 167 977 M² tot 181 878 M² (alleen voor de scheepsketels waren die cijfers 17 377 en 19 469). Gespecificeerde opgaven worden aangetroffen in bijlage W, uit welk overzicht tevens blijkt dat het aantal stoomwerktuigen, waarover het toezicht zich uitstrekte, op ult. 1899 bedroeg 4323, met een nominaal aantal paardekrachten van 61 992 (voor de werktuigen, in schepen geplaatst, waren deze getallen 260 en 15 437).

Wegens vergoeding van kosten van onderzoek en beproeving van stoomketels werd in 1899 ontvangen f 32 530, tegen f 25 715 in 1898.

IV. Post- en telegraafdienst en telephoonwezen.

§ 1. *Vereenigde post- en telegraafdienst.*

In afwachting van het eerlang te Batavia verschijnende afzonderlijke jaarverslag over 1899 omtrent den post- en telegraafdienst in Nederlandsch-Indië (van den jaargang 1898 werd aan de Staten-Generaal een exemplaar aangeboden in Januari 1900), worden hieronder nopens dien diensttak in hoofdzaak slechts mededeelingen van algemeenen aard opgenomen. Uitgewerkte statistische opgaven over 1899 en de twee voorafgegane jaren worden evenwel aangetroffen in bijlage X.

Het *Europeesch* personeel van den vereenigden dienst was, in de rangen waarin het aantal der titularissen vast is bepaald, en welk aantal in 1899 (St. nº. 309) vermeerderd werd met één kantoorchef, tegen vermindering met één commies, bij het einde des jaars geheel overeenkomstig de formatie samengesteld, daar de tijdelijke afwijkingen, waarop laatstelijk in 't vorig verslag (blz. 147) werd gedoeld, werden opgeheven. In den loop van 1899 werd namelijk weder voorzien in de twee sedert 1895, als proef, opengehouden betrekkingen van inspecteerend ambtenaar (afdeelingschef), daar de ondervinding had aangetoond dat, al werd in het administratieve werk der twee ontbrekende afdeelingschefs zooveel mogelijk voorzien door tewerkstelling boven de formatie van een commies 1ste klasse (die nu voor eene vacature inviel), het rechtstreeksch toezicht op de lijnen, kantoren en personeel, bij langere voortzetting van die bezuinigingsproef, daaronder zou komen te lijden. Dientengevolge waren bij het einde van 1899 in dienst: 1 hoofdinspecteur, chef van den dienst, 11 inspecteerende ambtenaren (waarvan 4 bij het hoofdbureau), 125 kantoorchefs, 180 hoofd- en verdere commiezen, 40 adjunct-commiezen, en voorts, ongerekend de hulppostcommiezen en klerken, waarvan het aantal niet bij de formatie is vastgesteld, 2 aan de werkplaats van den post- en telegraafdienst verbonden technische ambtenaren, zoomede 5 lijnopzichters. Daar op ult. 1899 in dienst waren 91 hulppostcommiezen en 93 klerken (van de eersten 3 meer, doch van de anderen 3 minder dan op ult. 1898), beschikte men derhalve ten behoeve van den post- en telegraafdienst in 't geheel over 548 Europeesche ambtenaren (1 meer dan op ult. 1898), hieronder (wat de post- en telegraafkantoren te Weltevreden, Samarang en Soerabaija betreft) 12 vrouwelijke klerken, wier aanstelling nog als proef geldt. Ofschoon dit vrouwelijk personeel goed voldoet, wordt met eene definitieve regeling verwijld totdat het aantal gaandeweg iets meer zal zijn opgevoerd (in Maart 1900 is de proef uitgestrekt tot het hoofdbureau). De weder-aanvulling van het getal inspecteerende ambtenaren, met gelijktijdige inkrimping van het getal afdeelingen, waarin het Nederlandsch-Indisch post- en telegraafgebied is verdeeld, van 8 tot 7, maakte het nu mogelijk voor elke afdeeling een afzonderlijken chef aan te wijzen, zonder de bezetting van het hoofdbureau te verzwakken. Deze inkrimping van het getal afdeelingen werd verkregen door de twee, waarin het gouvernement Sumatra's Westkust was verdeeld, tot één samen te voegen.

Blijkens het vorig verslag (blz. 147) waren van de geslaagden bij het in 1898 afgenomen examen voor den rang van commies 3de klasse nog op benoeming als zoodanig wachtende 6 adjunct-commiezen en 5 klerken, van welk 11-tal er 9 in 1899 tot commies 3de klasse bevorderd werden. Daar er derhalve nog 2 benoembaren (klerken) beschikbaar waren, bleef in 1899 het examen achterwege. Daarentegen werd tweemalen gelegenheid gegeven om het examen voor den rang van commies 2de klasse af te leggen, waaraan in 't geheel door 19 candidaten (commiezen 3de klasse) werd deelgenomen, van wie er 6 slaagden. Van hen werden er 5 nog in hetzelfde jaar tot de 2de klasse bevorderd, hetgeen reeds in een vroeger gedeelte des jaars het geval was geweest met de 3 nog overgeblevenen van het jongste (in 1896 afgenomen) examen. Evenals in 1898 bleef in 1899 ook achterwege het examen voor den rang van adjunct-inspecteur, daar de candidaat (commies 2de klasse), die van het examen van 1897 overgebleven was, ook in 1899 nog niet tot den rang van inspecteerend ambtenaar kon bevorderd worden.

Het *inlandsch* personeel werd in 1899 gebracht, wat de klerken betreft, van 69 op 73, en wat de bestellers, postiljons, enz. aangaat, van 1039 op 1043 (het aantal der hieronder begrepen postiljons met eigen paard verminderde echter van 45 tot 42).

Voor een uitgewerkt overzicht van de geldelijke uitkomsten van den vereenigden dienst (met inbegrip van de paardenposterij) over de jaren 1896, 1897 en 1898 (de uitkomsten over 1899 waren nog niet volledig bekend) zij verwezen naar bijlage X. Was (volgens verbeterde opgaven) over eerstgemeld jaar een voordeelig saldo te berekenen van f 745 869, en over 1897 — toen echter twee buitengewone uitgaven voorkwamen van f 262 836 (nieuwe telegraafkabels) en f 65 000 (uitkeeringen aan de Samarang—Cheribon Stoomtrammaatschappij) — van f 220 512, over 1898 (toen als buitengewone uitgaaf nogmaals uitkeeringen tot laatstvermeld bedrag van f 65 000 te doen waren) wijst het overzicht een voordeelig saldo aan van f 669 252. Bij een en ander dient echter te worden in het oog gehouden dat onder de uitgaven slechts de kosten van het actief dienend personeel zijn in aanmerking genomen, niet dus de uitgaven wegens verloven, pensioenen, overtochtskosten en wachtgelden, en dat onder de ontvangsten een fictief bedrag is geboekt over 1896 van f 683 807, over 1897 van f 618 153 en over 1898 van f 643 109, ter zake van porten van dienstbrieven, verstrekkingen van postpaarden aan dienstreizigers en verzonden binnenlandsche regeeringstelegrammen.

§ 2. *Brieven- en pakketpost.*

Posterijen in Indië. De gedurende 1899 voor 't eerst geopende post- tevens telegraafkantoren waren dat te Tjimahi in de Preanger Regentschappen (tot dusver hulppostkantoor) en dat te Pangkallan Brandan ter Oostkust van Sumatra, terwijl op de volgende vier plaatsen voor 't eerst een hulppostkantoor werd geopend: te Kalisat in Bezoeki, te Fak Fak en te Manokwari beide op Nieuw-Guinea, zoomede te Moeara Djawa in Koetei, welk laatste (dat eerlang — zie St. 1900 nº. 236 — naar Balik Papan wordt verplaatst) voor rekening komt van de daar werkende petroleum-onderneming, welke zich ook belast met het overbrengen door middel van hare stoomscheepjes van de post tusschen genoemde plaats en de afdeelingshoofdplaats Samarinda. Ten gevolge van deze uitbreidingen steeg het aantal postkantoren van 123 tot 125 (waarvan 114 tevens voor den telegraafdienst aangewezen), en dat der hulppostkantoren van 88 tot 91 (hiervan 26 tevens spoorweg-telegraafkantoren en 21 tevens telephoon- of hulptelegraafkantoren). Voorts telde men in Nederlandsch-Indië 1236 postinrichtingen van eenvoudigen aard, zijnde 189 bestelhuizen van den ambulanten of spoorweg-postdienst (13 meer dan op ult. 1898, waarvan 12 gelegen in de nieuw geopende gedeelten van den Bantam-spoorweg en 1 ter Sumatra's Westkust) en 1047 bestelhuizen als bedoeld bij Bijbl. St. nº. 4801, d. i. van de — enkel op Java en Madura bestaande — zoogenaamde districtspost (4 minder dan op ult. 1898). Ongerekend de bestelhuizen van de districtspost derhalve in 't geheel 405 gouvernementskantoren voor den postdienst, waarbij nog 7 zonder postdienst, zijnde de spoorweg-telegraafkantoren op de halten Kalimas (Soerabaija) en Tjilatjap-haven der staatsspoorwegen op Java, zoomede de in Augustus 1899 voor publiek verkeer opengestelde 5 gouvernements-telephoonkantoren op Lombok.

Zoowel het Reglement voor den postdienst binnen Nederlandsch-Indië als de daarop betrekking hebbende Algemeene bepalingen ondergingen in December 1899 (St. nos. 316 en 317) eenige wijziging, voor zooveel betreft de portbelasting der ongefrankeerde briefkaarten en de toelating van door de particuliere nijverheid in omloop gebrachte briefkaart-formulieren.

Voor den incasseeringsdienst in het binnenlandsch verkeer zijn uitsluitend de eerstbedoelde 125 kantoren aangewezen, voor de behandeling van aangeteekende stukken en voor het afgeven en uitbetalen van binnenlandsche postwissels tevens al de 91 hulppostkantoren, en voor den binnenlandschen pakketpostdienst bestond, behalve bij eerstbedoelde 125 kantoren en bij 87 hulp-

postkantoren, gelegenheid op nog 197 andere plaatsen, zijnde halten van staatsspoorwegen of van particuliere spoor- en tramwegen, in 't geheel dus op 409 plaatsen (17 meer dan op ult. 1898).

Zoowel omtrent het eigenlijk postverkeer als omtrent den postwissel-, den incasseerings- en den pakketpostdienst vindt men statistische gegevens over 1899 en, ter vergelijking, ook over de twee voorafgegane jaren in bijlage X. De cijfers over 1899 wijzen in de meeste opzichten weder op toegenomen verkeer. Ofschoon dit ook gold het aantal der in het binnenlandsch verkeer behandelde postwissels en postpakketten, was echter het gemiddeld bedrag dier wissels lager, zoodat het totaal der overgemaakte sommen eene vermindering vertoonde van ruim $2^1/_2$ ton (omstreeks 4 pct. van de in 1898 overgemaakte sommen), terwijl mede iets lager was dan in 1898 de opbrengst van de binnenlandsche postpakketten.

In de wijze waarop het brievenvervoer in- en tusschen de verschillende gewesten geschiedt, kwamen weder eenige veranderingen. De afstand, waarover op Java voor dit doel van spoor- of tramwegdiensten gebruik werd gemaakt, klom in 1899 van 2559 (verbeterde opgaaf) tot 2883 K.M.

Naarmate dit noodig bleek, vooral als gevolg van nieuw ingevoerde spoor- en tramwegdiensten, werd ook wijziging gebracht in de voor den pakketpostdienst aangewezen trajecten (zie o. a. St. 1899 nos. 222 en 275 en 1900 n°. 122).

Postverkeer met Nederland en vreemde landen. Het gebied der Algemeene Postvereeniging onderging gedurende 1899 geene andere wijziging dan dat het werd uitgebreid met het Duitsche protectoraat Kiautchou (China).

Het postpakkettenverkeer van Indië zoowel met Nederland als met vreemde landen, tot deelneming waaraan op ult. 1899 in 't geheel 181 Indische kantoren (9 meer dan op ult. 1898) waren aangewezen, nam weder toe; zoowel het aantal pakketten als de opbrengst voor de postadministratie was hooger dan in vorige jaren. In het buitenlandsch postwisselverkeer was het getal overmakingen *uit* Indië zoowel naar Nederland als naar vreemde landen weder grooter dan het jaar te voren; desniettemin was het bedrag der in dit verkeer overgemaakte sommen iets geringer dan in 1898; daarentegen waren de postwisselverzendingen *naar* Indië zoowel uit Nederland als uit vreemde landen zoowel in aantal als in bedrag hooger dan in laatstgemeld jaar.

De subsidie-afrekening wegens het overbrengen van de brievenmalen in den door de maatschappijen „Nederland" en „Rotterdamsche Lloyd" contractueel te onderhouden geregelden maildienst (zie St. 1893 n°. 133) liep, wat het jaar 1899 betreft, voor elke dier Maatschappijen over 26 uit- en 26 thuisreizen, alle in versnelden maildienst volbracht, en waarvoor dus genoten werd de gewaarborgde som van f 4000 per reis. Daar echter eene dier Maatschappijen boeten beliep, werd in 't geheel voor de 104 reizen slechts betaald f 415 300 (aan de maatschappij „Nederland" f 207 300, doch aan de andere het volle bedrag van f 208 000). Deze betalingen kwamen voor de eene helft ten laste van de Nederlandsche en voor de andere helft ten laste van de Indische postadministratie. Over 1898 had eerstgenoemde Maatschappij (voor 50 reizen) genoten f 199 895 en de andere (voor 52 reizen) f 208 000, te zamen f 407 895.

Voor het vervoer van postpakketten in 1899 met de stoomschepen der beide Maatschappijen, ingevolge de afzonderlijke overeenkomsten te dier zake (zie bijlage LL van het verslag van 1894), werd verder aan de „Nederland" betaald f 11 480 en aan de „Rotterdamsche Lloyd" f 14 360, tegen f 10 560 en f 13 320 over 1898. Van de alzoo over 1898 en 1899 betaalde bedragen, ad f 23 880 en f 25 840, kwam ten laste van de Indische postadministratie achtereenvolgens f 3960 en f 5340.

Ontvangsten. Volgens voorloopige gegevens beliepen over 1899 de ontvangsten der brieven- en pakketpost (zonder daarbij de paardenposterij te rekenen en ook zonder voor de dienstbrieven eene fictieve opbrengst aan porto's in rekening te brengen) weder meer dan het jaar te voren, namelijk f 1 444 892, tegen f 1 399 473 (volgens verbeterde opgaven) in 1898, eene vermeerdering derhalve van f 45 419. Ter zake van verkochte postwaarden en formulieren (opbrengst f 1 310 935) beliep het voordeelig verschil zelfs f 61 805, doch uit anderen hoofde werd gezamenlijk f 16 386 minder ontvangen dan in 1898. Zoo viel in 1899 wegens porten aan ongefrankeerde en ontoereikend gefrankeerde brieven en verdere stukken, wegens op postwissels geheven recht, en wegens ontvangsten van verschillenden aard respectievelijk slechts te boeken f 36 742, f 90 329 en f 6886, tegen in 1898 f 39 419, f 96 804 en f 14 120.

§ 3. *Paardenposterij.*

De kosten van de in een 7-tal gewesten op Java van landswege nog onderhouden wordende paardenposterij, ten dienste van het vervoer van gouvernementsreizigers langs binnenwegen, bedroegen in 1899: voor gewoon onderhoud f 51 175 en wegens voeding van de paarden (welke laatste kosten — sedert het leveren van gras niet meer in heerendienst geschiedt — bestreden worden uit de opbrengst van het hoofdgeld van heerendienstplichtigen) f 28 306, te zamen f 79 481, waartegenover aan ontvangsten stond, namelijk als ook de 4438 aan dienstreizigers verstrekte bespanningen berekend worden als opbrengst-gevende, evenals de 45 bespanningen waarvan particulieren gebruik maakten, respectievelijk f 69 976 en f 908, of te zamen f 70 884. Over 1898 beliepen, volgens verbeterde opgaven, eerstbedoelde (fictieve) ontvangsten f 79 314 en de werkelijke ontvangsten f 993, te zamen f 80 307, tegen f 91 594 aan kosten der paardenposterij. Onder voormelde sommen van f 908 en f 993 is ook begrepen hetgeen dienstreizigers betaalden voor het medenemen van particulieren.

De routes, welke door de gouvernements-paardenposterij, en die, welke door ondernemers van particuliere paardenposterijen worden bediend ingevolge de door het Gouvernement, met het oog op het vervoer van dienstreizigers, met die ondernemers gesloten aannemingscontracten, zijn vermeld in den Indischen Regeeringsalmanak (zie van den jaargang 1900 deel I bijlagen KK en LL).

Voor die routes der gouvernements-paardenposterij, waar geen ander publiek vervoermiddel verkrijgbaar is, werd bij een gouv. besluit van 3 Maart 1900 voor den tijd van $1^1/_2$ jaar vrij gebruik van gouvernements-postpaarden toegestaan aan den directeur van het Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam, den heer J. W. Gunning jr., door het hoofdbestuur van gemeld genootschap belast met eene plaatselijke bestudeering van het zendingswezen in Nederlandsch-Indië en hetgeen daarmede in verband staat, zoomede aan twee in het belang der zaak zich bij hem aangesloten hebbende personen, één als secretaris en de ander (dr. N. Adriani) als afgevaardigde tot de bijbelvertaling van het Nederlandsch Bijbelgenootschap te Amsterdam.

§ 4. *Telegrafen en telephonen.*

Het aantal der telegraafkantoren van den post- en telegraafdienst, d. i. van de eigenlijke gouvernementstelegraaf, vermeerderde in 1899 van 112 tot 114, door de oprichting van zoodanig kantoor te Tjimahi in de Preanger Regentschappen, tot dusver spoorwegtelegraafkantoor, en ook te Pangkallan Brandan ter Oostkust van Sumatra, terwijl het aantal der telegraafkantoren van den dienst der staatsspoorwegen, voor zoover deze spoorwegtelegraafkantoren in verbinding staan met het net van de gouvernementstelegraaf, klom van 203 tot 217, daar, tegenover de vermindering met één (dat te Tjimahi), stond de openstelling voor algemeen verkeer van het spoorwegtelegraafkantoor te Parit Malintang (Sumatra's Westkust), tot dusver enkel aangewezen voor de behandeling van telegrammen, welke hunne bestemming geheel langs de spoorwegtelegraaf op Sumatra kunnen bereiken, zoomede de opening van 14 nieuwe op halten in pas geopende sectiën van den staatsspoorweg in de residentiën Batavia en Bantam, tot één van welke 14 behoorde Tangerang, waar tot dusver een gouvernements-telephoonkantoor was gevestigd. Ondanks dus Tangerang ophield een gouvernementstelephoonkantoor te zijn, en ondanks het gouvernements-telephoonkantoor te Baligé in de Toba-landen (Sumatra's Westkust) voor publiek verkeer werd gesloten (verg. vorig verslag, blz. 149, noot), vermeerderde de categorie van deze kantoren van 22 tot 26, doordien aan het hulppostkantoor Priaman ter Sumatra's Westkust ook een gouvernements-telephoondienst werd verbonden en verder door de opening van 5 gouvernements-telephoonkantoren op Lombok.

De spoor- of tramwegondernemingen, welke vergunning hebben om hare diensttelegraaf of hare diensttelephoon ook (tegen betaling) voor het publiek verkeer beschikbaar te stellen, hadden bij het einde van 1899, evenals op ult. 1898, 43 spoorwegtelegraafkantoren en 11 telephoonkantoren geopend, hieronder respectievelijk 9 en 3 op plaatsen waar tevens een gouvernementstelephoonkantoor bestaat. De 43 eerstbedoelde kantoren waren die van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij, van de Samarang—Cheribon Stoomtrammaatschappij en van de Deli-

Spoorwegmaatschappij: de 11 andere alle van de Samarang—Joana Stoomtrammaatschappij.

De lengte der gouvernements-landlijnen en draden, op ult. 1898 bedragen hebbende respectievelijk 6834 en 10 995 K.M., was, niettegenstaande de opheffing van de telephoonverbinding Batavia—Tangerang, bij het einde van 1899 gestegen tot 6942 en 11 119 K.M. Behalve de veranderingen ontstaan door verlegging van lijnen en draden droegen tot uitbreiding bij: de doortrekking van de telegraaflijn ter Sumatra's Oostkust van Tandjong Poera naar Pangkallan Brandan, de aanleg van eene telephoonverbinding op Lombok (van de west- naar de oostkust) en ter Sumatra's Westkust tusschen Parit Malintang en Priaman, zoomede het bijspannen van een draad in Oost-Java op het traject van Sidoardjo naar Pasoeroean. Het aantal K.M. kabel onderging in 1899 slechts eene kleine vermeerdering (van 1649.5 tot 1650.6), als gevolg van de herstellingen van den gouvernementskabel langs Noord-Sumatra (tusschen Belawan en Oeleë Lheuë) in Juli/Augustus en September 1899, waarbij nieuwe stukken werden uitgelegd en oude opgehaald. Een en ander werd opgedragen aan de „Eastern Extension Australasia and China Telegraph Company". De kosten bedroegen f 7711 en f 6323. De storingen, tot wegneming waarvan die herstellingen noodig waren, duurden van 29 Juli t/m 4 Augustus en van 15 tot 16 September.

Op drie van de zes aan de genoemde Maatschappij toebehoorende, met Nederlandsch-Indië in verbinding staande kabels werd gedurende 1899 zesmaal voor korteren of langeren duur (van 3 tot 13 dagen) storing in de gemeenschap ondervonden.

Statistische opgaven betreffende het telegraafverkeer in Nederlandsch-Indië over 1899 en de twee voorafgegane jaren worden aangetroffen in bijlage X. Daaruit blijkt dat de ontvangsten van het binnenlandsch telegraafverkeer (ter zake van de betalende telegrammen, dus ongerekend de regeerings- en de diensttelegrammen) in 1899 beliepen f 490 004, tegen f 483 378 in 1898 en f 504 860 in 1897. [1])

Het aantal der betalende telegrammen in het binnenlandsch verkeer was ruim 0.5 pct. grooter dan in 1898, doch bijna 4 pct. kleiner dan in 1897. Het woordental was echter opnieuw kleiner, daar elk binnenlandsch telegram, dat in 1897 gemiddeld uit 11.84 en in 1898 gemiddeld uit 11.70 woorden bestaan had, in 1899 dooreengenomen slechts 11.59 woorden bevatte.

De in 1899 in het binnenlandsch verkeer gewisselde regeeringstelegrammen vertegenwoordigden, berekend als betalende telegrammen, eene fictieve opbrengst van f 119 973, tegen f 130 448 over 1898 en f 137 303 over 1897.

In het buitenlandsch telegraafverkeer bleef zoowel het aantal der voor Nederlandsch-Indië bestemde als dat der van daar verzondene telegrammen weder toenemen, terwijl het aantal der transit-telegrammen, dat in 1897 en 1898 was achteruitgegaan, in 1899 belangrijk toenam. Zoowel wat deze laatste als wat de eerstbedoelde (niet-transit) buitenlandsche telegrammen betreft, was het gemiddeld woordental hooger dan in 1898, namelijk respectievelijk 13.05 en 8.15, tegen 12.99 en 7.93 (verbeterd cijfer) in 1898. Over 1897 waren deze gemiddelden 13.92 en 7.82. Het aandeel der Indische telegraaf-administratie in de opbrengst van het buitenlandsch verkeer beliep over 1899 voor de transit-telegrammen f 110 641, voor de overige f 162 940, tegen respectievelijk f 92 764 en f 147 118 in 1898. De opbrengst van het transit-verkeer, die een paar jaren afnemende was geweest, nam dus weder toe, namelijk met f 17 880. [2])

In navolging van hetgeen met 1 November 1899 was ingevoerd voor zooveel betreft het verkeer van hier naar Nederlandsch-Indië, trad met 15 Mei 1900, na raadpleging van de Indische kamers van koophandel, ook in omgekeerde richting een brieftelegramdienst in werking, hierin bestaande dat telegrammen, van eenige plaats in Nederlandsch-Indië afkomstig, naar Padang worden overgeseind, van daar met een der booten van de stoomvaartmaatschappijen „Nederland" of „Rotterdamsche Lloyd" naar Genua of Marseille worden verzonden, en verder, weder per telegraaf, naar de plaats van bestemming hiertelande worden overgebracht. Hierdoor wordt niet alleen de gelegenheid gegeven om de uit Indië met de Nederlandsche mailbooten verzonden brieven nog tijdig aan te vullen, te verbeteren of te bevestigen, doch ook om korte mededeelingen aan personen hiertelande te doen toekomen met eene tijdwinst van vier dagen boven een gewonen brief. De kosten van zoodanig bericht komen neer op ongeveer $^1/_{10}$ van het gewone telegramtarief.

Van de zijde der Nederlandsch-Indische telegraaf-administratie werd toegetreden tot den in Juli 1900, o. a. van de zijde der reeds genoemde Engelsche kabelmaatschappij, voorgestelden tijdelijken maatregel om particuliere telegrammen van en voor personeel der in China van verschillende Mogendheden gestationneerde land- en zeemacht, mits bijeengevoegd tot verzameltelegrammen tusschen de bevelhebbers der troepen en hunne Gouvernementen, toe te laten tegen halven prijs. In overeenstemming hiermede werden bij gouv. besluit dd. 5 Augustus 1900 n°. 1 (Jav. Courant van den 10den dier maand) de tariefsprijzen (eind- en transit-taksen), bedoeld bij art. 12 litt. *a.* en *b.* der voor Nederlandsch-Indië aan bedoelde Maatschappij verleende concessie (Bijbl. St. n°. 5274), voor de bewuste telegrammen tijdelijk tot de helft verlaagd.

Van de gelegenheid, die voor als dagbladcorrespondenten erkende personen en op de verder dienaangaande gestelde voorwaarden (zie o. a. St. 1890 n°. 131) bestaat om in het verkeer met Nederland, Groot-Britannië, Singapore en — echter eerst sedert 15 Mei 1899 (verg. vorig verslag, blz. 150) — ook met Pinang, tegen verminderd tarief, telegrammen voor de dagbladpers te wisselen, werd in 1899 gebruik gemaakt met opzicht tot 1801 naar Indië en 90 uit Indië verzonden telegrammen (welke getallen over 1898 bedroegen 1009 en 140); deze telegrammen telden respectievelijk 52 779 en 1456 woorden (tegen 30 000 en 3548 in 1898).

Het aantal woorden der tegen verlaagd tarief *doorgezonden* dagbladtelegrammen, dat zijn die tusschen de Australische koloniën eenerzijds en Groot-Britannië en Frankrijk anderzijds over en weder gewisseld, bedroeg over 1899 170 384, tegen in 1897 136 304 en in 1898 146 803.

Ter verzending door tusschenkomst van de te Pinang en Singapore gevestigde kantoren der meerbedoelde kabelmaatschappij werden in 1899 bij de kantoren van den postdienst in de buitenbezittingen aangeboden 24 telegrammen, zijnde 13 minder dan in 1898.

Van de gelegenheid om telegrammen van Sumatra naar andere eilanden van Nederlandsch-Indië, of, omgekeerd, van een dier eilanden naar Sumatra, over de buitenlandsche verbinding (d. i. via Pinang en Singapore) te verzenden, tegen een tarief van f 0,50 per woord, werd in 1899 gebruik gemaakt voor 169 telegrammen, zijnde 24 minder dan in 1898.

In het locale verkeer tusschen Pinang en het Noordelijk deel van Sumatra, mede tegen f 0,50 per woord, werden 4686 telegrammen (met 34 818 woorden) gewisseld, tegen 3957 (met 27 938 woorden) in 1898.

Omtrent het betalend verkeer (anders dan voor eigen dienst) bij de hiervóór bedoelde 43 *particuliere* spoorwegtelegraafkantoren is te vermelden dat door de kantoren der Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij, in 't geheel ten getale van 27, werden verzonden 5097 particuliere telegrammen, waarvoor ontvangen werd f 4961, tegen f 4651 (voor 4817 telegrammen) in 1898, en dat bij de kantoren der Deli-Spoorwegmaatschappij, in het geheel ten getale van 13, de betalende telegraafcorrespondentie in laatstgenoemd jaar opbracht f 3181 en in 1899 f 3548. Nopens het verkeer bij de 3 kantoren van de lijn Tagal—Balapoelang der Samarang—Cheribon Stoomtrammaatschappij zijn geen opgaven ontvangen.

Telephoon-ondernemingen. Hangende het in Indië in overweging genomen denkbeeld om het door particulieren geëxploiteerde telephoonwezen geleidelijk in handen van het Gouvernement te brengen, werden geen nieuwe vergunningen van dien aard verleend, noch verlenging toegestaan ten aanzien van den termijn

---

[1]) Onder die sommen was begrepen ter zake van de (betalende) telegrammen ontvangen van- of verzonden naar de gouvernements-telephoonkantoren, voor zooveel betreft de opbrengst gerekend tot het aansluitingskantoor, in 1899 f 5951, in 1898 f 7282 en in 1897 f 6447.

[2]) Met ingang van 1 Mei 1900 is een verlaagd uniform telegramtarief, van 4 shilling of 5 frank per woord, ingevoerd voor het verkeer tusschen de Britsche koloniën Zuid-Australië, West-Australië en Tasmanië, eenerzijds, en Europa, anderzijds. Hiervan is eene nieuwe toeneming van het transitverkeer te verwachten.

De „Eastern Extension Australasia and China Telegraph Company" heeft met die drie koloniën tevens een contract gesloten voor het leggen van een kabel van Adelaïde (Zuid-Australië) en Perth (West-Australië) via de Kokoseilanden, Rodrigues en Mauritius naar Durban (Zuid-Afrika), in aansluiting op de onlangs geopende kabelverbinding van Kaapstad via St.-Helena en Ascension naar St.-Vincent (Kaap-Verdische Eilanden). Door de totstandkoming van de kabelverbinding Australië-Afrika (waardoor ook het tarief voor het telegraphisch verkeer van Australië met Zuid-Afrika aanmerkelijk verlaagd zal worden) zal Java een groot gedeelte van de transit-telegrammen verliezen en zal bijgevolg het aandeel van Indië in de opbrengst van dit verkeer weder verminderen.

van aanvaarding of van het in exploitatie brengen van reeds verleende vergunningen.[1]) De ondernemingen voor intercommunaal telephoonverkeer bleven dus 3 in getal, terwijl het getal plaatselijke netten 35 bleef bedragen, ongerekend het (niet in geld cijnsplichtige) telephoonnet van de Deli-Spoorwegmaatschappij in sommige afdeelingen der Oostkust van Sumatra. De oudste der 3 eerstbedoelde ondernemingen, welke de intercommunale verbindingen tusschen de hoofdplaatsen Batavia, Samarang en Soerabaija en de tusschengelegen kustplaatsen Cheribon, Tagal en Pekalongan exploiteert, had in 1899 eene bruto ontvangst voor gesprekken van f 67 269, tegen f 60 559 in 1898, en betaalde als cijns aan den lande in laatstgemeld jaar f 31 544, doch in 1899 f 36 576. De beide andere intercommunale ondernemingen, welke eerst in Mei/Juni en in Juli 1898 haren dienst aanvingen, respectievelijk tusschen Batavia, Buitenzorg en Soekaboemi en tusschen Soekaboemi, Tjiandjoer en Bandong, tusschen welke plaatsen de gesprekken in de sedert verloopen maanden van dat jaar slechts hadden opgebracht f 412 en f 421, ontvingen in 1899 te dier zake f 1256 en f 691. De nog slechts door één dier ondernemingen verschuldigde cijns over 1899 beliep f 297.

Onder de 35 ondernemingen voor communale verbindingen (32 op Java, 2 op Sumatra en 1 op Celebes) waren er 2, die voor de afdeelingen Grissee (Soerabaija) en Bangil (Pasoeroean), welke geen betalende geabonneerden hadden. Bij de meeste der 33 andere gingen zoowel het getal der geabonneerden als het bedrag der ontvangsten vooruit. In 't geheel telden zij op ult. 1898 2755 en op ult. 1899 3101 geabonneerden, terwijl de bruto ontvangsten, over 1898 bedragen hebbende f 414 863, over 1899 klommen tot f 451 860.[2]) Enkel voor de 3 plaatselijke netten te Batavia c. a., Samarang en Soerabaija, in handen van de Nederlandsch-Indische Telephoonmaatschappij, beliep het getal der geabonneerden op ult. 1899 1684 (186 meer dan het jaar te voren) en het cijfer der ontvangsten over 1899 f 227 040 (f 18 195 meer dan over 1898). Voor elke onderneming in het bijzonder worden de gebruikelijke gegevens, benevens een algemeen overzicht der tarieven en abonnementsvoorwaarden aangetroffen in bijlage Y, waaruit tevens blijkt dat het aandeel van den lande in de bruto opbrengst der bedoelde 33 niet-intercommunale telephoonkringen voor 23 daarvan beliep f 40 273, tegen f 35 264 voor 22 kringen in 1898.

Telephoongeleidingen voor eigen gebruik. Gedurende 1899 werden, in hoofdzaak op den voet der normaal-voorwaarden (Bijbl. St. n°. 4559), 5 vergunningen verleend tot het aanleggen van telephoongeleidingen voor eigen gebruik, waarvan 3 aan stoomtramondernemingen, ten einde haar in staat te stellen om hare stations en halten onderling te verbinden. De van de normaalvoorwaarden afwijkende bedingen, door de Regeering aan de vergunningen verbonden, waren van gelijken aard als die in 't vorig verslag (blz. 151) vermeld.

§ 5. *Postspaarbankdienst.*

Volgens het in Augustus 1900 te Batavia in het licht verschenen jaarverslag over 1899 van den directeur der postspaarbank, reeds afzonderlijk aan de Staten-Generaal medegedeeld, gaf de wijze, waarop de medio 1898 ingevoerde spaarbankdienst werd uitgeoefend zoowel door de post- en de post- tevens telegraafkantoren (gezamenlijk ten getale van 82 op Java en Madura en 43 in de buitenbezittingen) als door de onder die kantoren ressorteerende hulppostkantoren, voor zoover reeds voor den nieuwen dienst opengesteld [3]), over het algemeen reden tot tevredenheid. Van moeielijkheden van ernstigen aard werd niet gehoord, ook niet met betrekking tot inleggers, behoorende tot de inlandsche en met deze gelijkgestelde bevolking. Aan deze inleggers (wier aantal in verhouding tot het totaal der inleggers 44 à 45 pct. bleef bedragen), wordt, zooals uit 't vorig verslag blijkt, tegelijk met het spaarbankboekje een aanvullend identiteitsbewijs verstrekt, in den vorm van een penning, dien zij bij het vragen van terugbetalingen moeten vertoonen. Ofschoon tot dusver niet blijkt dat deze maatregel tot wering van misbruiken onvoldoende zou zijn, wordt toch nog omgezien naar een afdoender middel tot vaststelling van de identiteit der hierbedoelde inleggers. Onderzocht wordt of zoodanig middel wellicht niet verkregen zou kunnen worden door met drukinkt op wit papier afdrukken te nemen van één of meer vingertoppen van den inlegger.

Beliep het tegoed der inleggers op ult. 1898, dus na zes maanden sedert de opening van den dienst, f 700 358 (waarin inlanders deelden voor ruim 7.7 en vreemde oosterlingen voor bijna 1 pct.), bij het einde van 1899 was het tegoed gestegen tot f 2 109 800 (waarin inlanders deelden voor 9.32 en vreemde oosterlingen voor 1.46 pct.). Twee maatregelen hebben sedert medio 1899 invloed uitgeoefend op het gebruik, dat van de instelling gemaakt werd, namelijk de opheffing van het zoogenaamd militair spaarfonds (zie vorig verslag, blz. 50 en 151) en de uitvaardiging van bepalingen, strekkende om de postspaarbank dienstbaar te maken aan de belegging, ten name van de respectieve eigenaren, van het krachtens het reglement op de 2de klasse van militaire discipline ingehouden of nader in te houden gedeelte der inkomsten van in die strafklasse geplaatste militairen. Welken invloed die maatregelen hebben gehad op het gebruik van de postspaarbank, is nochtans niet nauwkeurig na te gaan. Reeds in het eerste halfjaar 1899, dus vóór de opheffing van het militair spaarfonds, was het aantal militaire inleggers van bijna 300 tot 700 gestegen, terwijl in het tweede halfjaar het aantal klom tot 3345.

Eene rangschikking van het totaal der inleggers op ult. 1899 (17 010) naar hun maatschappelijken stand of hun beroep, zoomede naar het in acht klassen verdeeld bedrag van ieders tegoed, wordt aangetroffen in bijlage Z. Tevens bevat die bijlage opgaven per gewest zoowel van het aantal uitgegeven en afbetaalde spaarbankboekjes, als van het aantal en het bedrag der inlagen en terugbetalingen, en zulks niet alleen over 1899, maar tevens over het tweede halfjaar 1898 en, voor zooveel mogelijk, ook reeds over de eerste zes maanden van 1900.

Met betrekking tot het rentegevend maken van de beschikbare gelden der postspaarbank is aan te teekenen dat het ten name van de instelling op het Grootboek der 3 pcts. Nationale Schuld ingeschreven kapitaal op ult. 1899 bedroeg f 1 313 100 (nominaal), te boek staande voor eene waarde van f 1 206 411, terwijl in Indië was uitgezet in beleeningen op effecten f 255 050 en een bedrag van f 598 295 rentegevend was gemaakt door disconteering van vendu-acceptatiën, op den voet van de in 't vorig verslag omschreven regeling. Door deze drieërlei beleggingen, op ult. 1899 alzoo uitmakende een bedrag van f 2 059 756, werd ten voordeele van 1899 rente gekweekt tot een bedrag van f 49 230, overeenkomende met 3.30 pct. van de uitgezette kapitalen, terwijl de som der uitgekeerde en bijgeschreven rente (f 2238 + f 28 432 =) f 30 670 beliep en derhalve een overschot werd verkregen van f 18 560, zijnde ongeveer 54 pct. van de bedrijfskosten der instelling over gemeld jaar. Deze kosten beliepen namelijk f 34 598, waaronder f 25 613 aan bezoldiging van den directeur en het hem ondergeschikte personeel (1 adjunct-directeur, 1 tijdelijk commies, 8 vrouwelijke Europeesche en 5 mannelijke inlandsche beambten).

Aan de hand der maandelijks als bijvoegsel van de Javasche Courant openbaar gemaakte staten van de in de postspaarbank ingelegde en daaruit teruggevraagde gelden kunnen thans ook reeds cijfers over het 1ste halfjaar 1900 worden verstrekt, hetgeen mogelijk maakt de werking der instelling over vier semesters na te gaan.

Daartoe diene de volgende vergelijking.

---

[1]) Zie daaromtrent de opgaven sub B in bijlage Z van het vorig verslag, welke opgaven thans niet worden herhaald, omdat zij ook voor dit verslag gelden, uitgenomen wat betreft de in April 1897 verleende vergunning voor de daarin sub VII en VIII vermelde intercommunale verbindingen Kediri—Ngandjoek en Ngandjoek—Kertosono, welke vergunning, wegens niet tijdige aanvaarding, in Maart 1900 is ingetrokken. Overigens valt nog op te merken dat voor de in diezelfde opgaven sub IX en X bedoelde nieuwe intercommunale verbindingen in de Preanger Regentschappen, beoogd door de Preanger-Telephoonmaatschappij, waarvoor deze reeds in Februari 1898 de vergunning aanvaard had, maar die niet tijdig in exploitatie waren gebracht, mede een verzoek was ingekomen om verlenging van den fatalen termijn, welk verzoek om de bovenvermelde reden eveneens in advies bleef.

[2]) Alleen voor de plaatselijke netten op Java, dus zonder de 3 in de buitenbezittingen, was de bruto ontvangst over 1898 f 393 338 en over 1899 f 428 046. De opbrengst der binnenlandsche telegrammen op Java en Madura beliep over die jaren achtereenvolgens f 394 531 en f 400 121.

[3]) Gedurende een grooter of kleiner gedeelte van 1899 was dit reeds het geval met 53 van de 91 op ult. 1899 bestaande hulppostkantoren. In de reeds verschenen maanden van 1900 is de nieuwe dienst geleidelijk tot de overige 38 en tot nog 2 pas geopende hulppostkantoren uitgestrekt, zoodat van 1 October 1900 af al de toen bestaande 94 hulppostkantoren aan de uitoefening van den postspaarbankdienst deelnemen.

	Tijdvak 1 Juli 1898 t/m 30 Juni 1899.	Tijdvak 1 Juli 1899 t/m 30 Juni 1900.	Alzoo tot 30 Juni 1900.
Ingelegd	f 1 952 378	f 2 545 234	f 4 497 612
Terugbetaald *a*). . . .	510 761	1 482 784	1 993 545
Meer ingelegd dan terugbetaald	f 1 441 617	f 1 062 450	f 2 504 067

a) Onder de hier als terugbetaald vermelde bedragen is niet begrepen de rente, uitgekeerd aan inleggers, die het geheele bedrag van hun tegoed opvorderden, welke rente over 1898/1899 beliep f 439 en over 1899/1900 f 2770, of in 't geheel f 3209.

Naar het bedrag waren de inlagen en terugbetalingen in elk der beide tijdvakken, gerangschikt in drie hoofdgroepen, te verdeelen als volgt:

	Inlagen. 1898/1899. pct.	Inlagen. 1899/1900. pct.	Terugbetalingen. 1898/1899. pct.	Terugbetalingen. 1899/1900. pct.
van minder dan f 10	18 545 = 55.35	30 598 = 55.73	968 = 19 60	4948 = 27.01
„ f 10 tot f 100 .	10 065 = 30.05	17 525 = 31.92	2471 = 50.03	9199 — 50.22
„ f 100 en daarboven	4 892 = 14.60	6 785 = 12.35	1500 = 30.37	4172 = 22.77
	33 502 = 100	54 908 = 100	4939 = 100	18 319 = 100

Ofschoon het gedurende 1899/1900 ingelegd bedrag ruim 30 pct. hooger was dan in 1898/1899, namen in veel belangrijker mate de terugbetalingen toe, welke, in laatstgemeld tijdvak bedragen hebbende ruim 26 pct. van de inlagen, in de twee jongst verloopen semesters meer dan 58 pct. van de in die 12 maanden ingelegde bedragen vertegenwoordigden.

Aan de inleggers was op ult. Juni 1899 boven het voormelde bedrag van f 1 441 617 nog tegoed gekomen aan bijgeschreven rente over het 1ste halfjaar 1898 f 3648, en daar de bijgeschreven rente over 1899 f 28 432 beliep en in 1899/1900 het voordeelig saldo van de inlagen boven de terugbetalingen, zooals uit bovenstaande opgaaf blijkt, bedroeg f 1 062 450, was dus op 30 Juni 1900 het tegoed der inleggers geklommen tot f 2 536 147. Hierin deelden 11 387 Europeanen, 8123 inlanders en 603 vreemde oosterlingen (respectievelijk 56.6, 40.4 en 3 pct. van het totaal van 20 113 inleggers) voor f 2 254 835, f 235 660 en f 45 652, welke bedragen uitmaken 88.9, 9.3 en 1.8 pct. van het totaal tegoed, tegen 89.7, 9.1 en 1.2 op 30 Juni 1899. Van gemeld bedrag van f 2 536 147 op 30 Juni 1900 was rentegevend gemaakt f 2 485 708, en wel door aankoop (tot een nominaal bedrag van f 1 661 350) van inschrijvingen 3 pct. Nationale Schuld f 1 524 804, beleeningen op effecten f 345 455 en disconteering van vendu-acceptatiën f 615 449.

V. Geleidingen voor electrische verlichting en voor het overbrengen van kracht door middel van electriciteit.

Van de 13 vergunningen tot aanleg en exploitatie van geleidingen als de hierbedoelde, welke, blijkens bijlage BB van 't vorig verslag, op ult. 1898 van kracht, maar nog niet in exploitatie gebracht waren, kwam er één sedert in exploitatie, en wel, op 1 April 1899, die betreffende de electrische verlichting van de hoofdplaats Medan (Oostkust van Sumatra) [1]), doch hielden er in 1899 en de eerste vier maanden van 1900 6 op van kracht te zijn, namelijk die voor electrische verlichting en krachtsoverbrenging op de hoofdplaats Bandong in de Preanger Regentschappen en op de nabijgelegen garnizoensplaats Tjimahi, en 5, welke verleend waren voor de electrische verlichting van de hoofdplaatsen Samarang, Soerabaija, Djokjakarta en Soerakarta en voor de hoofdplaats Cheribon en omstreken. Laatstbedoelde vergunning kwam te vervallen wegens niet tijdige aanvaarding; de overige wegens het niet binnen den gestelden termijn ter hand nemen van den aanleg. Voor de electrische verlichting van de hoofdplaats Soerakarta deed zich intusschen een nieuwe aanvrager voor, wien de vergunning daartoe en tevens voor het dienstbaar maken van de geleidingen aan krachtsoverbrenging verleend werd bij gouv. besluit dd. 7 October 1899 n°. 11. Bovendien werd voor zoodanig tweeledig doel ook eene vergunning verleend (gouv. besluit dd. 13 Juni 1899 n°. 10) met betrekking tot de hoofdplaats Poerworedjo (Bagelen). Ten gevolge van een en ander waren op ult. April 1900 nog in werking te brengen 8 reeds aanvaarde of nog te aanvaarden vergunningen als bedoeld bij St. 1890 n°. 190, juncto 1895 n°. 121 en 1897 n°. 69, zijnde (zie bijlage AA) de twee reeds genoemde, geldende voor de hoofdplaatsen Soerakarta en Poerworedjo, eene reeds van December 1896 dagteekenende vergunning voor het electrisch overbrengen van kracht te Samarang, en vijf voor de electrische verlichting van drie afdeelingshoofdplaatsen op Java, met namen Meester-Cornelis, Soekaboemi en Malang, en van twee gewestelijke hoofdplaatsen buiten Java, namelijk Padang (met de Emmahaven) en Makasser, voor welke laatste hoofdplaats de vergunning ook geldt voor electrische overbrenging van kracht, zoomede voor het vervaardigen van calcium carbid.

[1]) Dit was de tweede vergunning van den hierbedoelden aard, welke in exploitatie kwam. De andere, die reeds (van Juli 1897 af) in exploitatie is, geldt de hoofdplaats Batavia.

Op bijzondere voorwaarden en voor den tijd van 25 jaren werd voorts bij gouv. besluit dd. 30 December 1899 n°. 32 nog eene vergunning verleend — aan den heer F. F. J. L. Karthaus — tot het aanleggen en exploiteeren van geleidingen voor electrische uurwerken te Batavia (met Weltevreden, Tandjong Priok en Meester-Cornelis), Samarang en Soerabaija. Deze vergunning is echter wegens niet tijdige aanvaarding (vóór of op 30 Juni 1900) komen te vervallen (gouv. besluit dd. 22 Augustus 1900 n°. 28).

Over vergunningen voor electrische tramwegen is gehandeld op blz. 119 hiervóór.

M. Departement van financiën.

I. Financiën.

Van de drie bij dit verslag behoorende graphische overzichten betreffende de Indische geldmiddelen is reeds gewag gemaakt op blz. 75 hiervóór.

§ 1. *Begrooting.*

a. Begrootingswetten.

Begrooting 1898. Bij de wetten van 30 December 1899 (Ned. St. nos. 298 en 299, Ind. St. 1900 nos. 87 en 88) zijn in de begrooting van uitgaven voor het dienstjaar 1898 — reeds verhoogd bij de in 't verslag van 1898 (blz. 122) genoemde vier wetten — nog eenige wijzigingen gebracht, welke echter op de eindcijfers niet van invloed waren. De begrooting bleef dientengevolge, tegenover een eindcijfer aan Middelen van f 139 412 904, aan uitgaven een totaal aanwijzen van f 154 519 438 (hieronder f 4 574 620 wegens aankoop van den particulieren spoorweg van Batavia naar Krawang).

Begrooting 1899. Voor dit dienstjaar waren laatstelijk, in verband met de in 't vorig verslag (blz. 153) reeds genoemde wijzigingswetten, de middelen geraamd op f 133 255 514, en de uitgaven op f 145 050 826. Laatstbedoeld bedrag werd sedert — bij de wet van 30 December 1899 (Ned. St. n°. 296, Ind. St. 1900 n°. 100) — wat de uitgaven hier te lande betreft, nog verhoogd met f 82 500, ter bestrijding van de uitgaven, verbonden aan de uitzending in de tweede helft van 1899 van den benoemden Gouverneur-Generaal en aan den terugkeer naar Nederland van den afgetreden Landvoogd.

Ten aanzien van de begrooting voor 1899 valt overigens nog aan te teekenen, dat bij Kon. besluit van 31 Januari 1900 n°. 24 (Ned. St. n°. 15, Ind. St. n°. 113) van het IIde op het Iste hoofdstuk der uitgaven werd overgeschreven eene som van f 10 000 ten behoeve van nader hier te lande noodig gebleken uitgaven voor deelneming aan de wereldtentoonstelling van 1900 te Parijs.

Begrooting 1900. De vier wetten van 30 December 1899 (Ned. St. nos. 288 t/m 291), houdende vaststelling van de hier genoemde begrooting, werden in Indië afgekondigd op den 8sten Januari 1900 (St. nos. 4 t/m 7). Tegelijk werden aldaar openbaar gemaakt (St. 1900 nos. 11 en 12) de Kon. besluiten van 3 Januari 1900 nos. 26 en 27, houdende splitsing in artikelen van de beide hoofdstukken der begrooting van uitgaven.

De laatste hoofdstukken zijn bij de wet van 6 Juni 1900 (Ned. St. n°. 101, Ind. St. n°. 225) ten behoeve van den aanleg van eene drinkwaterleiding voor de hoofdplaats Soerabaija verhoogd, het Iste met f 300 000 en het IIde met f 100 000. Dientengevolge zijn nu de eindcijfers der begrooting als volgt:

Middelen in Nederland (hoofdstuk I der Middelen)	f 22 750 308	
Middelen in Indië (hoofdstuk II der Middelen)	119 238 700	
		f 141 989 008
Uitgaven in Nederland (hoofdstuk I der Uitgaven).	f 28 323 324	
Uitgaven in Indië (hoofdstuk II der Uitgaven)	119 442 931	
		147 766 255
Nadeelig verschil		f 5 777 247

Met betrekking tot de dekking van het begrootings-tekort bepaalt art. 2 van de wet, houdende vaststelling van het 1ste hoofdstuk der Middelen, dat daarin voor zooveel noodig wordt voorzien door eene geldleening, krachtens eene nader vast te stellen wet aan te gaan.

b. Begrootingsrekeningen.

In aansluiting aan de in het vorig verslag (blz. 153) gedane opgaven betreffende de ontvangsten en uitgaven voor Nederlandsch-Indië over 1896, kan thans worden aangeteekend dat over het dienstjaar 1897 de algemeene Indische rekening, tot vaststelling van welker slot eerlang een wetsontwerp wordt aangeboden [1]), de volgende uitkomsten aanwijst:

Ontvangsten in Nederland	f 18 693 405,54	
Id. id. (uit het voordeelig saldo van den dienst 1890 overgebracht)	400 000,00	
Ontvangsten in Indië	111 291 137,46^5	
		f 130 384 543,00^5
Uitgaven in Nederland	f 28 223 247,81	
„ „ Indië	120 402 446,44	
		148 625 694,25
Nadeelig slot . . .		f 18 241 151,24^5

§ 2. *Landskassen in Indië en kasbeheer in Nederland.*

Opgaven, aanwijzende den stand van de gezamenlijke landskassen op Java en Madura en van die in de buitenbezittingen bij het einde van elke maand van 1899, zijn opgenomen in bijlage BB, sub I.

Van de op de Javasche Bank, krachtens haar octrooi, rustende verplichting tot kostelooze overmaking van gelden ten behoeve van den lande tusschen Batavia en hare agentschappen te Samarang, Soerabaija, Padang en Makasser, en tusschen deze laatste vier plaatsen onderling, werd in het tijdvak 1 April 1899 t/m 31 Maart 1900, d. i. gedurende het jongst verloopen boekjaar der Bank, van gouvernementswege gebruik gemaakt voor de overmaking van een totaal bedrag van f 15^9 millioen.

Het aandeel van den lande in de rente, op den voet van de regeling in St. 1899 nos. 77 en 100, in 1899 gekweekt met de disconteering bij de landskassen van vendu-acceptatiën voor gezamenlijke rekening van de postspaarbank en van het Gouvernement (zie vorig verslag, blz. 153/154), was bij het afsluiten in Indië van de mededeelingen voor deze paragraaf nog niet bekend. Vóór de inwerkingtreding van deze regeling, op Java en Madura op 1 April 1899 en in de bezittingen daarbuiten eene maand later, was wegens vervroegde betaling van vendu-acceptatiën bij de landskassen ontvangen f 7855, tegen f 27 060 in 1898.

Daar de uitgaven voor de inwisseling van de duiten (zie afd. II van dit hoofdstuk), met het oog waarop de landskassen versterkt waren door de uitzending van zilveren en koperen pasmunt (verg. vorig verslag, blz. 167), belangrijk minder hebben bedragen dan de daarvoor gemaakte raming, en ten gevolge van verschillende andere omstandigheden, waaronder in het bijzonder te vermelden zijn de geringere koffieoogst dan waarop bij de begrooting voor 1899 was gerekend en de in November 1898 bevolen staking van de bevloeiings- en afwateringswerken in de Solo-vallei, waren de landskassen in Indië overvuld geraakt, hetgeen in 't laatst van 1899 deed besluiten om geleidelijk, naarmate in Indië belangrijke sommen konden gemist worden, deze herwaarts te doen overmaken om in mindering te strekken van het debet der Indische rekening hiertelande en daardoor de uitgifte van vlottende schuld, voor zooveel het aandeel van Nederlandsch-Indië betreft, te beperken. Tot op het tijdstip van afsluiting van dit verslag was dientengevolge in 't geheel reeds f 9 millioen herwaarts overgemaakt. De overmaking geschiedde tot dusver door de Factorij der Nederlandsche Handelmaatschappij, deels telegraphisch, namelijk voor een bedrag van f 8 millioen Indisch Courant, tegen den koers van 100$^1/_8$ pct., ten gevolge waarvan hier te lande gestort werd: op 28 Februari 1900 f 2 002 500, op 5 en 8 Mei telkens f 1 501 875 en op 28 Juli f 3 003 750, deels, namelijk voor een bedrag van f 1 millioen Indisch Courant, in 6/maands wissels, afgegeven op eerstgenoemden datum tegen den koers van 101$^3/_4$, en waarvoor dus op 28 Augustus zou zijn te ontvangen f 1 017 500. Daar echter, met het oog op den hoogen rentestandaard der vlottende schuld, disconteering tegen 3$^1/_2$ pct. 's jaars voordeeliger voorkwam, werd op 17 April, dus p. m. 4$^1/_2$ maand vóór den vervaldag, gebruik gemaakt van een aanbod der Nederlandsche Handelmaatschappij om de wissels tegen laatstgemelde rente te disconteeren. Na aftrek van disconto en zegelkosten werd dus te dier zake de Indische kas hier te lande op genoemden datum nog versterkt met f 1 003 636,31.

Het debetsaldo der rekening met 's Rijks schatkist, dat van f 3^9 millioen op ult. Januari 1899 in de daarop gevolgde vijf maanden over 't algemeen steeds stijgende was geweest, zoodat het medio 1899 f 9^6 millioen beliep, vervolgens op ult. Juli f 8^6 en op ult. Augustus f 9 millioen (verg. vorig verslag, blz. 154), nam vooral in den aanvang van 1900 nog verder toe, doch kon daarna, zoo als uit onderstaand vervolg-overzicht blijken kan, van lieverlede tot kleinere verhoudingen worden teruggebracht, waartoe uit den aard der zaak de bovenbedoelde overmakingen in belangrijke mate bijdroegen. De rekening met het Departement van Financiën ter zake van de aldus uit 's Rijks schatkist aan de Indische geldmiddelen verstrekte voorschotten — bij de wetten van 31 December 1898 en 30 December 1899 (Ned. St. 1898 n°. 330 en 1899 n°. 319) voor 1899 bepaald op een maximum van f 18 en voor 1900 op een maximum van f 19 millioen — wees namelijk bij het eind van onderstaande twaalf maanden voor het Departement van Koloniën de navolgende debetsaldo's aan:

ult. September	1899	f	8 446 407	ult. Maart	1900	f	10 282 326
„ October	„		9 973 465	„ April	„		13 326 072
„ November	„		8 852 369	„ Mei	„		9 560 182
„ December	„		11 450 214	„ Juni	„		11 168 586
„ Januari	1900		10 357 998	„ Juli	„		6 089 270
„ Februari	„		13 470 446	„ Augustus	„		6 530 297

Met inbegrip van f 2646,57 rentevergoeding aan de Nederlandsche Handelmaatschappij wegens vervroegde storting van de netto opbrengst der op 27 September 1899 gehouden gouvernements-tinveiling, is over 1899 voor rente der vlottende schuld betaald f 312 980,98 (over 1898 f 760 774,61^5), namelijk aan rente van schatkistpromessen (over een gemiddeld bedrag van bijna f 7 millioen) f 298 154,72, hetgeen neerkomt op ruim 4$^1/_4$ pct. 's jaars, en het overig bedrag, ad f 12 179,69, wegens aandeel van Nederlandsch-Indië in de renten over de voorschotten door de Nederlandsche Bank aan 's Rijks schatkist verstrekt op den voet van art. 11 *bis* van haar octrooi (Ned. St. 1888 n. 122).

Voor het geval de thans niet meer overvulde Indische kassen in den verderen loop van 1900 voor korten tijd versterking mochten behoeven, werd de directeur van financiën bij gouv. besluit van 16 Juli 1900 n°. 2 gemachtigd om gedurende gemeld jaar, voor niet langer en tot niet grooter bedrag dan volstrekt noodig zou blijken, op den voet van art. 16, laatste lid, van het octrooi der Javasche Bank (St. 1891 n°. 49), d. i. tegen ten hoogste 2$^1/_2$ pct. rente 's jaars, bij die instelling gelden op te nemen tegen onderpand van gouvernementsproducten, en wel zoodanig dat aan den verkoop of de afscheping daarvan geen belemmering wordt in den weg gelegd.

Aan de van December 1899 dagteekenende aanvraag der Indische Regeering om aanmunting en uitzending van Indische zilveren pasmunt tot een bedrag van f 1 385 000 is intusschen in een zestal zendingen gedurende de maanden Mei t/m Augustus jl. voldaan; verg. afd. II, § 1, van dit hoofdstuk.

§ 3. *Verkoop van producten.*

Veilingen. De in 1899 hiertelande door tusschenkomst der Nederlandsche Handelmaatschappij voor gouvernementsrekening geveilde producten bestonden uit 193 408 pikol Java- en 1660 pikol Menado-koffie, 160 565 pikol Banka-tin en 350 236 K.G. kinabast. De totale bruto opbrengst, ad f 22 818 395, liet, na aftrek van de kosten van aflading in Indië, vervoer over zee en verkoop (dus ongerekend de in Indië gedane uitgaven, waaromtrent opgaven per oogstjaar worden verstrekt in de bij hoofdstuk **O** behoorende tabellen), ten bedrage van f 1 353 853, een netto provenu van f 21 464 542 over. Voor gespecificeerde opgaven omtrent een en ander zie bijlage CC.

Over de op Java en te Padang gehouden koffieveilingen en over den verkoop in Indië van Ombilien-kolen wordt gehandeld respectievelijk in afd. I en II van hoofdstuk **O**.

Bevrachtingen. Evenals in 1898 had gedurende 1899 het vervoer van gouvernementsproducten uit Indië herwaarts uitsluitend plaats met stoomschepen van de maatschappijen „Nederland" en

[1]) Dat betreffende de rekening over 1896 is aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend onder dagteekening van 11 November 1899 (Zitting 1899–1900—**106**).

„Rotterdamsche Lloyd", op den voet van de met die Maatschappijen voor het tijdvak 1 Juni 1895—ult. Mei 1900 gesloten overeenkomsten. Het getal beladingen bedroeg in stoomschepen, welke in den contractueelen maildienst vertrokken, 50, en in zoogenaamde extra-booten 22. Op deze 72 reizen werden herwaarts verscheept 5080 last koffie, 5622 last tin en 343 last kinabast. Omtrent de betaalde vrachten zie bijlage DD.

Van de op 28 Mei 1900 met de genoemde Maatschappijen gesloten nieuwe éénjarige contracten voor het vervoer van gouvernementsproducten uit Indië herwaarts is reeds gewag gemaakt op blz. 94/95.

Assurantiën. Van de in 1899 door de Nederlandsche Handelmaatschappij geldelijk verantwoorde producten, die, berekend naar de prijzen op de tijdstippen van verscheping, eene waarde vertegenwoordigden van f 20 928 391, was tegen zeegevaar verzekerd geweest eene waarde van f 48 483, waarvoor wegens premie betaald was f 1788. Alleen op de eigen risico van het Gouvernement (over eene waarde van f 20 779 024 in stoom- en f 100 884 in zeilschepen) werd zeeschade beloopen, en wel ten bedrage van f 13 201,70 (verdeeld over 13 ladingen in stoomschepen).

In den sedert 1881 (zie het verslag van 1882, blz. 151) gevolgden regel om de verzekering tegen zeegevaar van de herwaarts te vervoeren gouvernementsproducten te beperken tot dat deel der lading hetwelk in zeilschepen eene waarde van f 500 000 en in stoomschepen eene waarde van f 600 000 te boven gaat, met dien verstande dat bij afladingen in stoomschepen de gouvernementsrisico alleen op de ingeladen koffie en kina werd toegepast, terwijl het tin onverzekerd bleef, is in Januari 1900 in zoover verandering gebracht, dat voortaan tegen zeeschade zal worden verzekerd al wat boven eene waarde van f 600 000 in hetzelfde stoomschip is afgeladen, onverschillig uit welke producten de gouvernementslading is samengesteld.

§ 4. *Andere bronnen van inkomst.*

A. Verpachte middelen.

Opiumpacht.

Java. In 't laatst van 1899 behoefden voor de nog bestaande 14 pachtperceelen van Java (met inbegrip van de Lampongsche Districten) geene nieuwe verpachtingen plaats te hebben, zijnde in 13 van die perceelen de pacht afgestaan voor den driejarigen termijn 1898 t/m 1900 en (verg. vorig verslag, blz. 154) in Kediri voor twee jaren (1899 en 1900). Volgens de pachtvoorwaarden hadden de pachters voor 1899 aanspraak op ten hoogste 119 460 katti *ruw* opium uit 's lands voorraad, doch weder beschikte geen hunner over de geheele hem toegestane hoeveelheid; slechts in 2 perceelen werd ruim 96 pct. daarvan genomen, echter in al de andere minder, soms zelfs belangrijk minder: zoo bijv. in Rembang en Pekalongan slechts circa 33 en circa 40 pct. In 't geheel beliepen de verstrekkingen 69 985 katti, dat is dooreengenomen ruim 58 pct. der gezamenlijke maxima, terwijl in 1898, toen deze laatsten bepaald waren op 121 260 katti (bij de nieuwe verpachting voor 1899 en 1900 in Kediri was aldaar het maximum verminderd), de verstrekkingen in dezelfde 14 perceelen beliepen 68 899 katti (bijna 57 pct. der gezamenlijke maxima). Voor opgaven nopens elk perceel in het bijzonder, ook wat betreft de toegestane en de verstrekte hoeveelheden aan Levantsch en aan Bengaalsch opium, zij verwezen naar bijlage EE, tabel I. Bleven in 1898 en 1899 de verstrekkingen van opium uit 's lands voorraad vrijwel stationnair (voor 8 perceelen beliepen zij in 1899 ruim 7 pct. meer dan in 1898, doch in 6 perceelen ruim 6 pct. minder dan toen), gedurende elk der jaren van den pachttermijn 1895 t/m 1897 waren zij hooger geweest, namelijk achtereenvolgens 84 581, 72 717 en 69 853 katti, d. i. gemiddeld per jaar 75 627. Bij het einde van dien pachttermijn werd echter van dit ruw opium aan den lande teruggeleverd 3182 katti, zoodat door de pachters in voormelde 14 perceelen aan wettig opium toen werkelijk was verbruikt gemiddeld 74 566 katti per jaar. Over 1898 en 1899 is zoodanig gemiddelde niet op te geven, omdat van teruglevering eerst sprake is bij afloop van den pachttermijn (over den eenjarigen pachttermijn 1898, die alleen voor Kediri gold, werd teruggeleverd 574 katti of bijna 6 pct. van het voor dat jaar aldaar verstrekte).

Het debiet der pachters zou, volgens de van hen afkomstige opgaven, bedragen hebben, aan *bereid* opium, in 1898 747 535 en in 1899 733 077 thail, gelijkstaande met respectievelijk 46 721 en 45 817 katti. In de aangehaalde tabel I worden als gewoonlijk aangetroffen eene berekening op hoeveel de katti ruw opium den pachters aan pachtsom en verstrekkingsprijs te staan kwam, en verder eene aan inlichtingen der pachters ontleende becijfering tegen hoeveel zij het bereid opium debiteerden, zoowel in het groot (per thail van $^1/_{16}$ katti) als in het klein (per matta van $^1/_{100}$ thail) en op welke prijzen dit neerkwam berekend per katti in ruwen staat.

Tabel II van bijlage EE bevat eene statistiek der in 1899 gedane aanhalingen van opium, en wel, voor zooveel de verstrekte gegevens het toelaten, afzonderlijk voor het pachtgebied en voor de gewesten of streken die voor het opium gesloten zijn. Daaruit blijkt dat in het pachtgebied 363 aanhalingen werden gedaan (8 meer dan in 1898) [1]) en in de verboden kringen 337 (13 meer dan in 1898) of te zamen 700, in 't geheel betrekking hebbende tot ruim 8 katti ruw en 65 katti bereid opium (gelijk te stellen met 130 katti in ruwen staat), terwijl in 1898, ondanks het kleinere getal aanhalingen, de hand gelegd werd, zonder nog het aangehaalde in Soerabaija mede te rekenen, op 467 katti ruw en 178 katti bereid opium, in 't geheel dus 823 katti ruw opium. Ruim $^3/_4$ van het in 1899 aangehaalde, namelijk 105 van de 138 katti, was aangetroffen in het pachtgebied en tevens in de binnen het pachtgebied geënclaveerde verboden kringen (waar alleen 208 overtredingen werden geconstateerd, alle slechts luttele hoeveelheden bereid opium of overblijfselen van gerookt opium betreffende). De overige 33 katti werden, bij respectievelijk 24 en 105 aanhalingen, ontdekt in de gewesten Bantam en Preanger Regentschappen, die in hun geheel verboden kringen uitmaken. In laatstgemeld gewest werd de hand gelegd gezamenlijk op ruim 32 katti ($8^1/_2$ katti minder dan in 1898) en in Bantam in 't geheel op ruim 1 katti (evenals in 1898). Groote aanhalingen, zooals eenige in 't vorig verslag zijn vermeld, kwamen in 1899 niet voor. De grootste was eene van ruim 15 katti bereid opium te Bandong (Preanger Regentschappen). In Cheribon werd bij een van over zee aangekomen inlandschen passagier ruim 4 katti ruw opium aangetroffen, en in Rembang (afdeeling Toeban) deed zich eene aanhaling voor van bijna $2^1/_2$ katti bereid opium. De overige aanhalingen betroffen alle kleinere hoeveelheden. De in overtreding bevonden personen waren inlanders of Chineezen.

In verband met de uitbreiding der gewone politie op de reeds genoemde hoofdplaats Bandong (zie blz. 78 hiervóór) werd in April 1900 overgegaan tot het buiten dienst stellen van het aldaar bescheiden personeel voor de opiumrecherche (een Europeesch ambtenaar en twee oppassers). Ook in Japara is de speciale opiumpolitie, tegelijk met het personeel dat er in het bijzonder belast was met het bewaken van de kust tegen den opiumsluikhandel, welke bewaking, zooals reeds in 't vorig verslag (blz. 156) is aangeteekend, als van zeer twijfelachtig nut beschouwd werd, ingetrokken (October 1899), en is daarentegen overgegaan tot eene tijdelijke versterking van de gewone politie met 12 mantri's, 6 hoofdoppassers en 42 oppassers.

De vijf voor de opiumrecherche aangewezen stoomschepen bleven in de Java-zee, Straat Madura en Straat Bali kruisen, visiteerden voor zooveel noodig de op zee of onder den wal aangetroffen prauwen, onderzochten de passen en brandmerken, geleidden verdachte wangkangs van Bali naar Soerabaija, enz. De *Tagal* maakte ook een paar reizen langs Java's zuidkust. Slechts een enkele maal werd er op een bepaald doel gekruist, namelijk op eene van Singapore verwachte prauw, welke, volgens bericht van ons consulaat-generaal aldaar, eenige honderden katti opium aan boord zou hebben, bestemd voor Samarang, van welk vaartuig echter geen spoor viel te ontdekken, terwijl ook niets vernomen werd van vermoedelijken invoer van sluikwaar in de omstreken van de gesignaleerde plaats. De snelvarende stoomschepen *Argus* en *Cycloop* waren in het bijzonder aangewezen voor het convoijeeren naar Tandjong Priok en andere havens op Java van stoomschepen, komende van Singapore. De tot genoemde twee schepen behoorende stoomsloepen bewijzen goede diensten voor het onderzoek langs de kustlijn en bij het invaren van kreken. De rompen dier sloepen moesten in 1899 geheel worden vernieuwd. De *Argus* onderging eene belangrijke herstelling door de vernieuwing van hare vlampijpen.

Volgens de daaromtrent van ons consulaat-generaal te Singapore ontvangen opgaven, ontleend aan verklaringen der afschepers, zouden in 1899 van daar naar Bali 867 en naar Makasser 557 kisten opium zijn verscheept (tegen respectievelijk

[1]) Hierbij, evenals bij de voorgaande opgaven, niet meer gerekend Soerabaija, in welk gewest met 1 Januari 1899 de regie is ingevoerd.

1001 en 467 kisten in 1898), welke opgaven vrijwel overeenstemmen met de onzerzijds gehouden aanteekeningen betreffende de ontscheepte partijen, welke voor Bali een totaal van 824 en voor Makasser een totaal van 547 kisten aanwezen.

De aanzuivering van hetgeen de pachters aan den lande verschuldigd waren wegens pachtsom (f 8 770 716) en wegens aan hen verstrekt opium (f 2 099 550) had in 1899 geregeld plaats. Achterstand ter zake was op 1 Januari 1900 niet aanwezig. Het verstrekt opium, waarvoor de pachters f 30 per katti hebben te voldoen, kostte den lande, wat het Levantsch opium betreft, f 6,98⁵, en wat de Bengaalsche soort betreft f 9,20 per katti, zoodat, daar de verstrekkingen van 1899 bestonden uit 33 200 katti van de eerste en 36 785 katti van de andere soort, onder de bovengenoemde som van f 2 099 550 aan winst begrepen was f 1 529 226.

In mindering van over de jaren 1897 en vroeger den lande nog aankomende vorderingen betreffende sommige opiumpachtperceelen werd, blijkens tabel IV van bijlage EE, gedurende 1899, voor zooveel Java en Madura betreft, nog geïnd f 13 392 (voor de buitenbezittingen was dit cijfer f 11 649).

Buitenbezittingen. Van de vier gewesten, waar hetzelfde pachtstelsel werkt als op Java, namelijk Sumatra's Westkust, Benkoelen, Palembang en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, liep alleen in laatstgenoemd gewest de pachttermijn met 1899 ten einde. Er moest dus alleen voor dat gewest eene nieuwe verpachting worden gehouden, hetgeen, behoudens de vermeerdering van het aantal verkoopplaatsen van 15 tot 16 (in verband met de vestiging in de afdeeling Amoenthai van eene nieuwe landbouwonderneming, werkende met Chineesche koelies) geschiedde op dezelfde voorwaarden als in 1898. Echter had thans (verg. St. 1899 n°. 195) de opveiling plaats voor een tijdvak òf van 1¼ òf van 2¼ jaar, en zulks in verband met het op blz. 154 van 't vorig verslag bekend gesteld voornemen om het allengs daarhenen te leiden, dat de één- of meerjarige pachttermijnen der verschillende landsmiddelen niet meer met het begin en het einde van eenig kalenderjaar samenvallen, maar het tijdvak omvatten van 1 April van eenig jaar tot ult. Maart van een der daaropvolgende jaren. Zooals in de laatste jaren voor dit middel in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo telkens het geval was geweest, viel de verpachting wederom ongunstig uit. Bij de eerste opveiling werd niet meer dan f 6120 's jaars geboden voor het kortere, en f 9600 's jaars voor het langere tijdvak. Bij de daaropvolgende herverpachting bij inschrijving, welke alleen voor 1¼ jaar, d. i. voor het tijdvak 1 Januari 1900 t/m ult. Maart 1901, gehouden werd, kon als pachtsom, berekend per jaar, f 10 572 bedongen worden, tegen welke bieding — ofschoon nog altijd f 2628 minder dan voor 1899 verkregen was — de pacht werd gegund.

Tot dusver is het gouvernementspachtgebied in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo beperkt geweest tot de onder ons rechtstreeksch gezag staande gedeelten van het gewest. In beginsel is echter besloten om van de vorsten en grooten van het zelfbesturend gebied aldaar, tegen schadeloosstelling, nevens de tolrechten o. m. ook het opiummiddel over te nemen en daarna van gouvernementswege te verpachten.

Gedurende 1899 nam de pachter van Benkoelen de volle hoeveelheid opium, waarover hij als maximum mocht beschikken, nl. 540 katti. In de andere drie gewesten waren de verstrekte hoeveelheden ver beneden de toegestane maxima. De pachter van Sumatra's Westkust volstond met 45 pct., die van Palembang met 70 pct., en die van de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo met ruim 28 pct. van de verstrekbare hoeveelheden. In de vier gewesten beschikten de pachters in 't geheel over 7842 katti (2812 van de Levantsche en 5030 van de Bengaalsche soort), tegen 8492 in 1898, terwijl de maxima, evenals in 1898, gezamenlijk bedroegen 15 440 katti, hieronder 2000 katti wegens het aan den pachter ter Sumatra's Westkust toekomend uitsluitend recht tot invoer van opium in het aan 's Gouvernementspachtgebied aldaar grenzend landschap Troemon. Verdere bijzonderheden aangaande de pacht in genoemde vier gewesten worden aangetroffen in tabel III van bijlage EE.

Het aantal aanhalingen bedroeg er in 1899, zonder te rekenen enkele ter Sumatra's Westkust betreffende onbeduidende hoeveelheden morphine, 52, zijnde 19 meer dan in 1898. Ook de aangehaalde hoeveelheid, ruim 102 katti (alles herleid naar het gewicht in ruwen staat), overtrof die van 1898, welke slechts p. m. 20 katti bedroeg. Bij twee gelegenheden werd eene groote hoeveelheid ruw opium aangehaald, nl. ter Sumatra's Westkust eenmaal 14 katti en in de bovenlanden van Palembang, waar de pachter klaagde over sluikhandel uit Benkoelen, 45 katti ineens. In Benkoelen had slechts één aanhaling plaats, en wel van 2½ thail bereid opium, en uit de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo wordt bericht dat er in 't geheel 8 thail en 16½ matta bereid opium werd aangehaald.

Elders in de buitenbezittingen, voor zooveel aldaar vanwege het Gouvernement het recht tot den verkoop van opium wordt verpacht, zijn de pachters niet aan maxima gebonden en hebben zij zich het opium aan te schaffen buiten bemoeienis van den lande, uitgenomen, wat dit laatste betreft, de pachters in Menado en Ternate, die zich uitsluitend van opium uit 's lands voorraad hebben te voorzien. ¹) Nieuwe pachtcontracten, ingaande met 1 Januari 1900, werden gesloten: voor 2¼ jaar (dus tot ult. Maart 1902) met betrekking tot de gewesten Oostkust van Sumatra, Westerafdeeling van Borneo, Celebes en onderhoorigheden en Timor en onderhoorigheden, zoomede voor de Minahassa (residentie Menado), en voor 1¼ jaar met betrekking tot de Banda-eilanden en Ternate.

Zooals blijken kan uit het overzicht in tabel III van bijlage EE, waarin de pachtsommen per jaar zijn opgegeven, bedong in al de genoemde streken, uitgenomen Banda en Ternate, de pacht thans meer dan voor de afloopende termijnen was verkregen; vooral was dit het geval in de Westerafdeeling van Borneo, waar, door eene in de laatste jaren ongekende concurrentie, de pacht met p. m. 30 pct. steeg (van f 75 420 tot f 98 040 per jaar), zoodat de in 1896 ingetreden daling bijna geheel herwonnen werd. De pacht bleef in dezelfde handen. In Ternate, waar de pacht, beperkt als zij is tot de gouvernementsvestiging op het eiland Ternate, uit een geldelijk oogpunt van weinig belang is, daalde de opbrengst met meer dan de helft (van f 3640 tot f 1768 per jaar), terwijl op de Banda-eilanden, welke voor de bestrijding van den sluikhandel in zeer ongunstige omstandigheden verkeeren, opnieuw minder dan de vorige maal bedongen werd (tegen f 46 500 voor elk der jaren 1896 t/m 1898 en f 27 600 voor 1899, kon thans slechts f 21 000 per jaar worden verkregen). Buiten de Banda-eilanden werkt in de residentie Amboina de opiumpacht enkel op de gewestelijke hoofdplaats en te Kajeli op Boeroe. In de overige gedeelten van het gewest zijn namelijk invoer, bezit, vervoer en verkoop van opium verboden, doch, in verband met de plaatselijke omstandigheden en de beperkte middelen van toezicht, is dit verbod niet krachtig genoeg te handhaven. ²)

Na aftrek van de opgegeven verminderingen, voor Banda, Ternate en (zie hooger) de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, gezamenlijk bedragende f 11 100, werd door de stijging elders (in 't geheel f 63 570) ten slotte nog een voordeelig verschil met het voor 1899 bedongene verkregen van f 52 470, waarbij voor de laatste tien maanden van 1900 nog komt f 288 800, als gevolg van de ordonnantie van 2 Januari 1900 (St. n°. 2), waarbij, met ingang van 1 Maart 1900, de in de laatste jaren in de Onderhoorigheden van Atjeh geheven belasting (ad f 3 per katti) op den — alleen aan licentiehouders vergunden — invoer van opium vervangen werd door verpachting van het opiummiddel ten bate van den lande, en wel volgens zoodanig stelsel als, met inachtneming van de in de Atjehsche onderhoorigheden bestaande toestanden, voor handhaving vatbaar werd geoordeeld, d. i. verpachting van het uitsluitend recht tot invoer (enkel, als tot dusver, in de voor den algemeenen handel opengestelde havens), doch met beperking van het monopolie van verkoop van ruw of bereid opium tot den kring der gouvernementsetablissementen. Echter is den pachter vrijgelaten buiten die kringen op eigen risico opium te verkoopen of te doen verkoopen. Overigens zijn buiten de plaatsen onzer vestiging tot het verkoopen en bereiden van opium bevoegd, mits het opium afkomstig zij van den pachter, alle personen, hetzij van Atjehschen of van anderen landaard, die als onderdanen van de hoofden der verschillende landschappen worden aangemerkt. De hoofden zelven — en dezen waren het, die tot dusver de licenties tot invoer aanvroegen en dan het opium òf voor eigen rekening debiteerden, òf het debiet door middel van verpachting dan wel op andere

¹) Hun werd in 1899 verstrekt respectievelijk 412½ en 28 katti, tegen 380 en 27½ katti in 1898 (alles Bengaalsch opium).

²) Het voor een deel van het zelfbesturend gebied der residentie Menado reeds bestaande verbod van invoer van opium (en sterke dranken) is bij ordonnantie van 9 Mei 1900 (St. n°. 149) uitgestrekt tot het landschap Maoeton in de Tomini-bocht (verg. blz. 39 hiervóór).

wijze door derden lieten exploiteeren — zijn nu niet meer tot den verkoop van opium gerechtigd, maar, als vergoeding voor het gemis der hun dientengevolge ontvallen inkomsten, zijn hun schadeloosstellingen toegelegd tot een gezamenlijk bedrag van f 60 956 's jaars (aan de hoofden ter Noordkust f 29 766, aan die ter Oostkust f 19 200, en aan die ter Westkust f 11 990). De verpachting heeft voor de eerste maal plaats gehad voor het tijdvak 1 Maart t/m ult. December 1900, ten einde de pacht tegelijk te doen afloopen met die in de afdeeling Groot-Atjeh, waar het loopend contract geldt voor de jaren 1898 t/m 1900. De verkregen uitkomsten (f 28 880 's maands) hebben de raming ver overtroffen; bij het voordragen van den maatregel toch werd slechts gerekend op f 18 000 's maands. Daar het nu afgeschafte licentierecht over 1898 opbracht f 52 380 en over 1899 f 41 265, dus over die twee jaren gemiddeld f 46 823 per jaar of over tien maanden f 39 019, en aan de hoofden over 1900 viel uit te keeren 5/6 van f 60 956 = f 50 797, blijkt dus de nieuwe regeling over 5/6 van 1900 een voordeelig verschil met de tot dusver bestaande te hebben opgeleverd van f 198 984.

De over 1899 ter zake van de opiumpacht in de verschillende buitenbezittingen verschuldigde bedragen, namelijk f 3 666 043 wegens pachtsommen en f 249 017 wegens koopprijs van opium uit 's lands voorraad (op welke verstrekkingen de winst voor den lande bedroeg f 179 299), werden naar behooren aangezuiverd. Bij het einde van het jaar bestond dan ook nergens achterstand.

Andere verpachte middelen.

Java en Madura. Zooals nader meer in bijzonderheden kan blijken uit tabel I van bijlage FF, kwamen voor eene nieuwe verpachting — hetzij voor het tijdvak van 1 Januari 1900 t/m ult. Maart 1901, hetzij voor het tijdvak van 1 Januari 1900 t/m ult. Maart 1902 — van de onder dit hoofd bedoelde zoogenaamde kleine middelen, waartoe voor 't laatst nog de pacht der varkenslacht in één gewest (Kadoe) behoorde (verg. vorig verslag, blz. 157), alleen in aanmerking de slechts in de gewesten Batavia, Samarang en Soerabaija bestaande pacht der Chineesche dobbelspelen, sommige overvaarten, het middel wajangspelen, dat alleen in Batavia werkt, en voorts, wat de pandhuizen betreft, slechts een zevental van de elf die voor 1899 wegens gemis aan gegadigden onverpacht waren gebleven (de vier andere werden ingetrokken).

In verband met het geringe aantal nieuwe verpachtingen toonen de totaalcijfers van de verschillende z. g. kleine pachtmiddelen voor 1900 dan ook weinig verschil met de pachtsommen over 1899. Voor alle gezamenlijk beliep het totaal der pachtsommen voor 1900 op Java en Madura f 1 639 008, tegen f 1 623 657 voor diezelfde pachtmiddelen over 1899.

De aanzuivering van laatstgemeld bedrag en van de pachtsommen, meerendeels alleen over Januari en Februari 1899 (zie vorig verslag, bijlage GG), ter zake van de pacht der varkenslacht vond over het algemeen naar behooren plaats. Bij het einde van 1899 toch was door 23 pachters, ongerekend de boeten, over dat jaar gezamenlijk nog verschuldigd f 27 263, welke som in de eerste helft van Januari 1900 ten volle werd gekweten.

Op de nog vorderbare achterstanden over vroegere pachtjaren — over het tijdvak 1885 t/m 1898, ter zake van de kleine middelen op Java en Madura, bij het einde van laatstgenoemd jaar bedragen hebbende f 98 750 — werd in 1899 aangezuiverd f 3808 (zie daaromtrent tabel II van bijlage FF).

In verband met het gereedkomen in de residentie Soerabaija van de sluiswerken te Goebeng en Goenoengsari, waardoor de prauwenvaart op de Soerabaija-rivier in het droge jaargetijde zeer wordt vergemakkelijkt, is in overweging genomen aldaar schut- of doorvaartgelden te heffen, en zulks in hoofdzaak volgens het tarief zooals dit geldt voor de met de nieuwe sluizen één complex vormende sluizen Melirip en Gedek, bij welke de heffing van schutgelden verpacht is. De voorkeur is echter gegeven aan eene rechtstreeksche heffing, en daarop is reeds gerekend bij de Indische begrooting voor 1900, evenals op het plan om daartoe zoodra mogelijk ook over te gaan met betrekking tot de twee laatstgenoemde sluizen. Aan het licht is gekomen dat de pacht aanleiding gaf tot onregelmatigheden, met het gevolg dat in den regel de prauwvoerders bijkans dubbel zooveel betaalden als verschuldigd was. Hieraan is, nadat in het najaar van 1899 eene strafrechtelijke vervolging zonder succes was gebleven, door administratieve regelingen aanstonds een einde gemaakt, hetgeen den pachter heeft aanleiding gegeven om stappen te doen ten einde van de tot ult. 1901 loopende pacht ontslagen te worden. Voorstellen om hierin toe te stemmen en om nog in de laatste maanden van 1900 over te gaan tot eigen heffing bij al de genoemde sluizen waren, op het tijdstip van afsluiting van de Indische mededeelingen voor dit hoofdstuk, te Batavia in behandeling. Aan die voorstellen is een nader onderzoek voorafgegaan wat betreft de vraag, of de prauwenvaart de voorgenomen uitbreiding van de heffing tot de twee nieuwe sluizen wel zou kunnen dragen, welke vraag, vooral nu afwijkingen van het tarief zijn afgesneden, bevestigend is beantwoord, ook uit aanmerking van de voordeelen door de nieuwe kunstwerken teweeggebracht, bestaande niet alleen in bekorting van de prauwreizen door verhoogden waterstand, maar ook hierin dat met minder bemanning kan worden volstaan.

Met betrekking tot de pacht der pandhuizen is de uitvoerbaarheid van het denkbeeld van exploitatie in eigen beheer, in Indië aan de orde gesteld. De daarover gevoerde gedachtenwisseling heeft doen zien dat de zaak niet zoo spoedig tot eene beslissing is te brengen, omdat nog eerst een grondig onderzoek naar verschillende punten behoort plaats te hebben, wil men met wezenlijke kennis van zaken zich een oordeel vormen over deze zoo voor de leenende bevolking als voor 's lands kas belangrijke aangelegenheid. Blijkens een bericht van Augustus jl. bestond het plan om zoodanig onderzoek te doen instellen door een specialen ambtenaar, bij voorkeur door een ervaren ambtenaar van het binnenlandsch bestuur.

Omtrent de gedurende het afgeloopen jaar ten aanzien van dit pachtmiddel geconstateerde overtredingen bij de 350 op Java en Madura door pachters geëxploiteerde beleenings-inrichtingen [1]) — in 't geheel zijn er (zie de gewestelijke opgaven aan den voet van voormelde tabel I) 361 toegestaan, maar voor een 11tal waren geen gegadigden te vinden — zijn de volgende opgaven ontvangen.

Ter zake van beweerde overtreding door de pachters van het rentetarief werden in 1899 in 7 van de 22 gewesten 34 klachten berecht, met 39 beklaagden (alleen 14 in Soerabaija en 12 in Pasoeroean), waarvan 18 met geldboeten en 1 met dwangarbeid buiten den ketting gestraft en de overigen vrijgesproken werden. Overtredingen van de bepalingen, regelende de bijhouding der boeken, werden in 7 gevallen geconstateerd met 8 beklaagden. Van 2 beklaagden was de zaak bij de afsluiting van de Indische mededeelingen voor dit hoofdstuk nog hangende; van de 6 andere werden er 3 vrijgesproken en de overige 3 veroordeeld tot geldboeten. In de nog van 1898 dagteekenende zaak werd de beklaagde van rechtsvervolging ontslagen.

Gevallen van verlies of beschadiging van panden, o. a. ten gevolge van diefstal of brand, kwamen eenige malen voor. De beleeners werden steeds schadeloos gesteld wanneer de ingestelde klacht gegrond bleek. Wegens het niet teruggeven van de voor voldaan geteekende strook van het pandbriefje werden 10 personen voor den rechter gedaagd. In de zaak van één hunner was bij het einde des jaars nog geen uitspraak gedaan, terwijl de overigen geldboeten beliepen. Wegens overtreding van de voorschriften betreffende den verkoop van niet tijdig geloste panden werden 4 vervolgingen ingesteld, die alle, op één na (waarin vrijspraak volgde), veroordeeling tot geldboeten ten gevolge hadden.

In het reglement voor de pacht werd bij ordonnantie van 9 Augustus 1900 (St. n°. 217) op een ondergeschikt punt wijziging gebracht ter wegneming van eene leemte.

Buitenbezittingen. In de sedert 1 April 1899 (zie vorig verslag, blz. 158) bij het gouvernementspachtgebied ingelijfde afdeeling Tamiang (residentie Oostkust van Sumatra), waar toen in werking zijn getreden de pachten „dobbelspelen", „varkenslacht" en „pandhuizen", is met 1 April 1900 (St. n°. 58) ook ingevoerd de pacht van het gedistilleerd. Bij deze gelegenheid werden tevens de tot dusver voor genoemde residentie gegolden hebbende bijzondere voorwaarden vervangen door het zoogenaamde algemeene drankenpacht-reglement (St. 1890 n°. 85, juncto 1894 n°. 158), behoudens eenige door plaatselijke toestanden gevorderde afwijkingen. Dit laatste reglement, door hetwelk nu de pacht van het gedistilleerd beheerscht wordt in al de gewesten der buitenbezittingen waar zij bestaat, uitgenomen in Atjeh

[1]) Overtredingen ter zake van clandestien uitleenen van kleine sommen tegen pand kwamen in 1899 op Java en Madura in 6 gewesten aan het licht. In de 17 gevallen, waarvan opgaaf is gedaan, werden van de 17 beklaagden 3 vrijgesproken, 13 veroordeeld tot tenarbeidstelling en 1 tot geldboete.

en onderhoorigheden, doet de invoerders en verbruikers van buitenlandsch gedistilleerd minder afhankelijk zijn van den pachter, en regelt duidelijker diens rechten en die van derden. In afwachting van het tot stand komen van deze regeling was op de oude voorwaarden de drankenpacht ter Oostkust van Sumatra, met uitzondering van Tamiang, ondershands afgestaan voor de eerste drie maanden van 1900 tegen f 15 560 's maands, zijnde nog f 2325 meer dan de maandelijksche pachtsom over 1899 had bedragen. Op de nieuwe voorwaarden is nu van 1 April 1900 af zoowel in Tamiang als in de overige afdeelingen van het gewest de bedoelde pacht, na eene tweeledige opveiling voor één en voor drie jaar, afgestaan voor laatstbedoelden termijn tegen f 20 770 's maands.

Volgens het algemeen drankenpacht-reglement, en ook volgens de speciale nog voor Groot-Atjeh geldende voorwaarden, was het stoken van gedistilleerd binnen het pachtgebied door anderen dan den pachter alleen toegelaten in stokerijen van gedistilleerd bestemd voor uitvoer buiten het pachtgebied. Sedert is echter de wenschelijkheid gebleken om deze bepaling uit te breiden in dier voege dat de pacht geen beletsel oplevere tegen het op touw zetten van industrieele ondernemingen, welke behoefte hebben om zelf den voor haar bedrijf noodigen alcohol te bereiden. Bij twee ordonnantiën van 4 Juni 1900 (St. n°. 169 en 170) is ter zake, onder de noodige bepalingen tot verzekering van de rechten der pachters, eene voorziening uitgevaardigd door aanvulling zoowel van het voormelde reglement, ook met opzicht tot de residentie Oostkust van Sumatra, als van de pachtregeling voor Groot-Atjeh.

Met betrekking tot de in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden alleen ter hoofdplaats Makasser werkende pacht van het recht tot verkoop van saguweer en brom werd bij ordonnantie van 27 Juni 1900 (St. n°. 190) tot eene doeltreffender regeling overgegaan van de straffen tegen enkele overtredingen der pachtvoorwaarden bedreigd. De maatregel, die echter eerst in werking treedt na het verstrijken van den nog tot ult. 1901 loopenden pachttermijn, is er voornamelijk op gericht om de bepalingen tot wering van het clandestien verkoopen van gegiste dranken aan militairen meer tot haar recht te doen komen.

Om gelijke redenen, als daartoe in 1898 en 1899 deden overgaan ten aanzien van de Lampongsche Districten en de afdeeling Boeleleng op Bali, werd in Maart 1900 (St. n°. 108) besloten om de pacht der Chineesche dobbelspelen, welke overigens in alle gewesten der buitenbezittingen werkt, uitgenomen Amboina en Ternate, ook in laatstgemelde residentie in te voeren, doch alleen op het eiland Ternate, waar onder de de vrij talrijke Chineezen veel gedobbeld werd, en — met het oog op hetgeen sedert de invoering van de pacht in de Lampongsche Districten gebleken was — mocht aangenomen worden dat reglementeering van het spel meer tot tempering dan tot aanwakkering van het kwaad zou bijbrengen. Omtrent de voor den eersten pachttermijn verkregen pachtsom (de pacht is te rekenen van 1 Juli 1900 drieledig opgeveild, namelijk voor 9 maanden, voor 1¾ en voor 2¾ jaar) is nog geen opgaaf ontvangen.

Ten einde in werking te treden bij het verstrijken van de loopende pachttermijnen, d.i. respectievelijk met 1 Januari 1900 en 1 April 1901, werden achtereenvolgens bij St. 1899 n°. 292 en 1900 n°. 104 wijzigingen gebracht in de voorwaarden van de pacht der Chineesche dobbelspelen en die van de varkenspacht in Riouw, waardoor die voorwaarden zich beter dan de tot de dusver geldende regeling van 1857 (St. n°. 195), welke als verouderd was te beschouwen, aan de bestaande toestanden aanpassen.

Uitgezonderd hetgeen hiervóór reeds is aangeteekend met betrekking tot de Oostkust van Sumatra, vond daar, waar de pachtovereenkomsten met ult. 1899 kwamen te verstrijken, hetgeen in de gewesten Atjeh en Ternate ten opzichte van geen enkele der pachtmiddelen en in de andere gewesten slechts ten deele plaats had, de opveiling, evenals op Java en Madura, in den regel tweeledig plaats, nl. voor de tijdvakken van 1 Januari 1900 t/m ult. Maart 1901 en van 1 Januari 1900 t/m ult. Maart 1902, en werd in de meeste gevallen tot gunning voor den langeren termijn overgegaan, omdat de biedingen voordeeliger waren dan voor den termijn van 1¼ jaar. Op den regel van tweeledige verpachting werd uitzondering gemaakt met opzicht van de pacht op zout en die op boschproducten in de afdeeling Bengkalis der residentie Oostkust van Sumatra, de varkenspacht en de dobbelpacht in de residentie Riouw en onderhoorigheden en de pachten der sterke dranken en van het saguweer in de residentie Ternate, welke alle enkel voor 1 of 1¼ jaar werden opgeveild, een en ander in verband met in overweging genomen nieuwe regelingen ter zake.

Waren in de meeste gevallen de verschillen tusschen de nieuwe en de bestaande pachtsommen niet aanzienlijk, in de gewesten Oostkust van Sumatra, Riouw en onderhoorigheden en Banka beliep het totaal der pachtsommen, dat over 1899 had bedragen respectievelijk f 668 172, f 108 780 en f 64 272, voor 1900 f 948 474, f 119 400 en f 73 812, derhalve thans f 280 302, f 10 620 en f 9540 meer dan in 1899. Wat eerstgemeld gewest betreft, moet hierbij echter in aanmerking worden genomen dat onder het totaal van 1899 voor de afdeeling Tamiang slechts pachtsommen waren begrepen over drie kwartalen, en dat in 1900, van 1 April af, tot de pachtmiddelen in gemelde afdeeling ook gebracht is de pacht van het gedistilleerd.

Voor de pacht der Chineesche dobbelspelen te Menado, welke na herhaalde vruchtelooze verpachting voor 1899 (verg. vorig verslag, blz. 158), ten slotte eerst van 6 Juni af voor het overig gedeelte des jaars ondershands tegen niet meer dan f 30,50 's maands was kunnen worden afgestaan, werd voor het tijdvak 1 Januari 1900 t/m ult. Maart 1901 f 150 's maands verkregen. Over 1897 en 1898 had het middel achtereenvolgens f 600 en f 201 's maands opgebracht.

In het gouvernement Sumatra's Westkust kon voor de pacht der pandhuizen over het tijdvak 1 Januari 1900 t/m ult. Maart 1902 niet meer dan f 40 476 's jaars worden behaald (f 13 620 minder dan de jaarlijksche pachtsom over 1897 t/m 1899).

Over alle kleine middelen gezamenlijk bedraagt nu het eindcijfer aan pachtsom over 1900, zonder de dobbelpacht op Ternate (zie hiervóór), f 1 865 411, zijnde f 294 556 meer dan (volgens verbeterde opgaven) over 1899 (verg. bijlage FF, tabel I).

Van het in 1899 aan pachtsommen verschuldigde bleef bij het einde van het jaar van 22 pachters nog in te vorderen f 26 854 (ongerekend de boeten), welke som in de eerste dagen van 1900 werd aangezuiverd op een post van f 2867 na, verschuldigd door den pachter van het gedistilleerd ter Sumatra's Westkust. Dezen debiteur, die voldoende waarborgen scheen te geven voor de behoorlijke aanzuivering van de toekomstige termijnen (het driejarig pachtcontract loopt ult. 1900 af), werd vergund zijn achterstand af te betalen met ten minste f 150 's maands, gerekend van Januari 1901.

In mindering van achterstanden over vorige pachtjaren ter zake van de kleine pachtmiddelen in de buitenbezittingen werd gedurende 1899 geïnd f 1750 en bleef nog te vorderen f 255 408 (verg. bijlage FF, tabel II).

Overtreding van de pachtbepalingen betreffende de pandhuizen kwam gedurende 1899 in de buitenbezittingen slechts aan het licht eens ter Oostkust van Sumatra en 2 malen in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. Het betrof overschrijding van het rentetarief, ter zake waarvan veroordeeling volgde. [1])

Renteberekening door de pachters beneden het vastgestelde tarief deed zich, voor zooveel vernomen werd, een enkele maal voor in de Westerafdeeling van Borneo. De beleeners van de bij den brand in eene der pandhuizen van de residentie Oostkust van Sumatra (zie vorig verslag, blz. 158) verloren geraakte panden werden behoorlijk schadeloos gesteld.

In die gewesten buiten Java en Madura, waar het houden van pandhuizen niet aan pachters, maar aan licentiehouders is toegestaan, werden voor 1899 20 zoodanige vergunningen aangevraagd. De licenties zijn onderworpen aan f 60 zegelrecht, eindigen steeds bij het einde van het jaar van afgifte en gelden alleen voor de daarin genoemde plaats.

Over de betrokken zes gewesten waren de vergunningen verdeeld als volgt: Riouw 6 (52 704 beleeningen, waarop f 128 473 werd voorgeschoten); Menado 6 (21 071 en f 97 450); Ternate 2 (5377 en f 11 104); Amboina 1 (3595 en f 9988); Timor 3 (20 255 en f 46 489), en eindelijk in de afdeelingen Boeleleng (Bali) en Lombok 2 (2289 en f 3920). De rentevoet, in 1899 bij de gelicentieerde pandhuizen gevolgd, wordt opgegeven per maand te hebben bedragen: in Riouw 5 à 10, in Menado 4 à 5, in Ternate 3 à 4, in Amboina 3 à 6, op Timor 4, in Boeleleng 5 en op Lombok 5 à 15 pct.

B. Onverpachte middelen en inkomsten.

Opiumregie. In de residentiën Pasoeroean, Probolinggo, Be-

[1]) Wegens het clandestien uitleenen van kleine sommen tegen pand vonden in 1899 in de buitenbezittingen 9 veroordeelingen plaats: 6 ter Oostkust van Sumatra en 1 in elk der gewesten Atjeh en onderhoorigheden, Westerafdeeling van Borneo en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.

zoeki en Madura, waar onder het pachtstelsel laatstelijk per jaar aan opium was gedebiteerd in de eerste drie gewesten 96 596 thail (in 1895) en in het laatstgenoemde 16 581 (in 1893), werd in 1899 door de regie gesleten respectievelijk 81 855 en 11 490 thail (in 1898 respectievelijk 83 044 en 11 527), terwijl in de residentie Soerabaija, tot ult. 1898 nog tot het pachtgebied behoord hebbende, en waar in dat jaar vanwege den pachter gesleten zou zijn 98 478 thail, doch over de jaren 1893 t/m 1897 gemiddeld 118 940 thail, het regiedebiet in 1899 beliep 102 839 thail. Overigens werkt sedert 1 April 1897 de regie nog op Lombok, waar in de jaren 1898 en 1899 aan regie-opium verkocht werd achtereenvolgens 15 759 en 16 302 thail. Voor opgaven per maand, ook wat betreft de verdeeling van het debiet naar de verschillende verpakkingseenheden en de geldelijke opbrengst, zij verwezen naar bijlage GG.

Blijkt in het algemeen het debiet der regie beneden dat van de pacht te blijven, alleen maakte daarop tot dusver eene uitzondering de residentie Bezoeki, waar de gesleten hoeveelheid regie-opium in 1896, 1897, 1898 en 1899 achtereenvolgens ruim 15, 22, 21 en 18 pct. meer beliep dan volgens de pachtboeken in 1895 aan pacht-opium zou gesleten zijn. Tot die stijging droeg vooral de betere wering van sluikhandel bij, die, tijdens de pacht, van Bali uit naar den naburigen wal van Banjoewangi werd gedreven (verg. het verslag van 1896, blz. 179). In Soerabaija was het debiet der regie in 1899 ruim 4 pct. hooger dan de hoeveelheid in 1898 vanwege den pachter gesleten, doch bleef het ruim 13 pct. beneden het gemiddelde van het pachtdebiet in elk der jaren 1893 t/m 1897. In Probolinggo en op Madura verschilde het debiet in 1899 weder niet noemenswaardig met dat van het jaar te voren, terwijl in Pasoeroean, waar in 1898 ruim 11 pct. minder gesleten was dan in 1897, het debiet van 1899, als gevolg van den beteren koffie-oogst, dat van 1898 met circa 6 pct. overtrof.

In laatstgenoemd gewest werden met 1 Januari 1899, in verband met de regeling der prijzen van het regie-opium in het toen tot het regiegebied getrokken gewest Soerabaija, de debietprijzen in de verkoopplaatsen aan de grens eenigszins gewijzigd; in Probolinggo werden de prijzen in de grensverkoopplaats Paiton iets verhoogd en daardoor meer in overeenstemming gebracht met die, elders in de residentie geldende; in Bezoeki en op Madura bleven de verkoopprijzen onveranderd, maar op Lombok, alwaar, in vergelijking met het overig regiegebied, de prijzen buiten verhouding laag waren, zijn zij niet onbelangrijk verhoogd, met de bedoeling om geleidelijk op dien weg voort te gaan. Te Ampenan kwamen zij van f 3 op f 3,50 en te Laboean Hadji (andere verkoopplaatsen zijn er op Lombok niet) van f 2,50 op f 3 de thail. Invloed daarvan op het debiet viel niet te bespeuren.

In het aantal verkoopplaatsen kwam geen verandering. Wel werd na de invoering van de regie in Soerabaija die te Kamal, aan den overwal op Madura gelegen, opgeheven, maar daarentegen werd er een gevestigd op Madura's noordkust, te Klampis in de afdeeling Bangkallan, in verband met het toegenomen vertier aldaar en den grooten afstand van andere verkoopplaatsen. In Bezoeki werd de verkoopplaats te Soemberdjambé verlegd naar Ledokombo, in het tracé van den spoorweg Kalisat-Banjoewangi, waar aan zulk eene inrichting meer behoefte bleek. Van een tweetal der 92 voor Soerabaija toegestane verkoopplaatsen bleek eveneens verplaatsing wenschelijk; de een bleef binnen dezelfde afdeeling Lamongan; de andere, die te Soekaramé in de zooeven genoemde afdeeling, werd naar Tebalahan in de afdeeling Grissee verplaatst, zoodat nu in Grissee 5 en in Lamongan 9 verkoopplaatsen zijn; van de overige zijn er 17 in Soerabaija, 13 in Sidoardjo, 25 in Modjokerto, 13 in Djombang en 10 in Sidajoe.

Het aantal gelicentieerde openbare verbruikplaatsen (kitten), in welke aan het publiek gelegenheid gegeven wordt om medegebracht (bereid) opium te gebruiken, daalde (Soerabaija niet medegerekend) van 91 tot 81. Voor Bezoeki en Probolinggo bleef het onveranderd op 8 en 18, voor Madura en Pasoeroean kwam het van 22 en 43 op 19 en 36. Voor Soerabaija wordt een aantal van 98 kitten opgegeven.

Het bleek dat niet altijd streng de hand werd gehouden aan een der aangenomen grondbeginselen van de regie, om geen tusschenhandel, in welken vorm ook, toe te laten tusschen de gouvernements-opiumverkoopers en de verbruikers. O. a. werd hier en daar gedoogd, dat in de kitten niet alleen door de bezoekers zelven medegebracht opium, maar ook opium, door den kithouder voor de bezoekers gekocht, hetzij met of zonder winst, verbruikt werd. De Indische Regeering heeft als haren uitdrukkelijken wensch te kennen gegeven (Mei 1899), dat aan dit misbruik ten spoedigste een einde worde gemaakt. Aangezien als motief voor de bedoelde bemiddeling van den kithouder werd genoemd, dat de tubes van 1 matta (van die, welke o. a. in Probolinggo, Bezoeki en Madura waren verkrijgbaar gesteld, de kleinste) meer inhielden dan de gewone inlander in éénmaal verschuift, is aanbevolen, waar dit noodig bleek, ruimere gelegenheid te geven voor de verkrijging van de kleinste eenheden, namelijk de tubes van $^1/_2$ matta.

Niet dan door nood gedrongen, is de regie er toe moeten overgaan om één uitzondering toe te laten op het beginsel dat de verkoop niet anders mag geschieden dan bij de gouvernements-verkoopplaatsen. Bij St. 1895 n°. 241 (thans St. 1898 n°. 277) is namelijk de gelegenheid geopend om, krachtens eene te allen tijde opzegbare vergunning van het hoofd van gewestelijk bestuur, regie-opium te koopen voor derden en hun tegen den gouvernementsprijs af te staan. Deze maatregel strekt ten behoeve van de opiumverbruikers onder het werkvolk der ver van eene verkoopplaats gevestigde erfpachtsondernemingen, die anders al spoedig hun toevlucht tot den smokkelhandel zouden nemen. Voor dat geval kan het hoofd van gewestelijk bestuur eene schriftelijke vergunning verleenen, geldig uiterlijk voor een jaar, om meer dan één thail regie-opium tot een maximum van vijf thail te vervoeren van eene verkoopplaats naar eene andere, bepaaldelijk in de vergunning aangewezen plaats, dáár dat opium te bezitten, en er tegen den prijs van het Gouvernement aan anderen van af te staan (verg. het verslag van 1896, bl. 177/178). Dergelijke vergunningen werden voor 1899, in het bijzonder voor de erfpachtsondernemingen in de afdeeling Malang, evenals voor 1898, tot een aantal van 46 uitgereikt. In Bezoeki bedroeg het aantal van zulke vergunningen 9 (hiervan betroffen er 5 de afdeeling Banjoewangi en 4 de afdeeling Djember), terwijl in Soerabaija 3 zoodanige (titipan-)licenties werden verleend, alle betreffende de afdeeling Modjokerto.

Ook in 1899 viel over het algemeen over het bij den dienst der opiumregie ingedeeld personeel niet te klagen, zoomin over dat voor de administratie als over dat voor de politie. In aanmerking nemende dat men te doen heeft met ruim 230 comptabele inlandsche ambtenaren, dan doen aan deze verklaring niets af de in 1899 voorgekomen zes gevallen van tekorten aan geld of opium bij de inlandsche verkoopers, van welke gevallen slechts één tot een vrij hoog bedrag (f 1020 aan geld en f 200 waarde aan opium). Vier andere betroffen enkele tientallen guldens, welke tekorten alle aanstonds door de met ontslag gestrafte verkoopers werden bijgepast. De verkooper, betrokken bij het eerstbedoelde grootere tekort, werd tot een jaar dwangarbeid en f 50 boete veroordeeld. Het zesde geval betrof een tekort, hetwelk ontdekt werd op Madura, kort na het optreden van een nieuwen verkooper. Vermoed werd, al bleef het bewijs ontbreken, dat onder de door dezen als gevuld overgenomen tubes er zich 449, ter waarde van f 81 bevonden, die door zijn ontslagen voorganger arglistig waren geledigd. Dit tekort werd door den nieuw opgetreden mantri vergoed.

Met bezuiniging op de uitgaven der administratie werd in 1899, daar waar het mogelijk bleek, voortgegaan. Van de twee bij de verkoopplaats te Malang (Pasoeroean) aangestelde mantri's werd één, na het openvallen van de betrekking, niet vervangen. Op de eilanden Gilijang en Giligenteng der residentie Madura, alwaar eerst afzonderlijke mantri's voor den verkoop waren, is de verkoop als bijbetrekking opgedragen aan andere inlandsche ambtenaren. Ook werd bezuiniging gebracht in de bezoldigingen van de helpers der mantri's in Pasoeroean.

Werden in de regie-gewesten Pasoeroean, Probolinggo, Bezoeki en Madura (met inbegrip van de in de eerste drie gewesten bestaande verboden kringen) in 1897 208 en in 1898 66 overtredingen van de bepalingen nopens het bezitten, vervoeren of verkoopen van opium geconstateerd, bij welke aanhalingen (het bereid opium herleid tot het gewicht in ruwen staat) de hand was gelegd op respectievelijk ongeveer 500 en ruim 348 thail, in 1899 kwamen in genoemde vier gewesten niet meer dan 56 overtredingen van den bedoelden aard aan het licht (waarvan 5 in de verboden kringen), gezamenlijk betreffende bijna 271 thail (herleid als voren). Van deze 56 aanhalingen betroffen er 22 (1 in Pasoeroean en 21 op Madura) regie-opium tot eene gezamenlijke hoeveelheid (herleid tot ruw opium) van ruim 188 matta (nog geen 2 thail). In Soerabaija (met inbegrip van den tot dat gewest behoorenden verboden kring) werden in 1899 48 aanhalingen gedaan (hiervan 46 op regie-opium betrekking hebbende), waarbij in totaal ongeveer 221 thail opium werd in

beslag genomen (het bereid weder herleid tot ruw) [1]). Andere overtredingen van de regie-bepalingen werden gerapporteerd uit Pasoeroean, Probolinggo, Bezoeki en Madura, respectievelijk ten getale van 1, 4, 6 en 2. De overtreders waren allen inlanders en Chineezen.

Omtrent de geldelijke uitkomsten der regie in de vijf gewesten op Java en Madura over 1899 zij verwezen naar het overzicht der baten en lasten, opgenomen in tabel II van bijlage GG. Daar het debiet der regie in de drie gewesten van Java en in de residentie Madura, waar zij het langst werkt, in 1899 over 't geheel grooter was dan in 1898, werd bij de verkooppakhuizen ook meer ontvangen, welk verschil voor die gewesten, dus ongerekend Soerabaija en Lombok, beliep f 20 552 (ontvangsten in 1898 f 1 888 168, doch in 1899 f 1 908 720). Daarbij waren ook de kosten minder (zij daalden van f 594 854 tot f 557 041), zoodat de netto ontvangst, tegen f 1 293 314 over 1898, over 1899 was te stellen op f 1 351 679 of f 58 365 meer. Dat de kosten thans f 37 813 lager worden uitgetrokken dan in 1898, is hoofdzakelijk, namelijk voor $^2/_3$, het gevolg hiervan dat de zelfkosten van het opium niet meer op f 2 per thail, zooals tot hiertoe, maar op f 1,75 zijn berekend, welke verlaagde maatstaf zijn grond vond in de hoogere productie der fabriek wegens de toevoeging ook van Soerabaija aan het regiegebied. Voor Soerabaija was de netto ontvangst der regie te stellen op f 1 338 190 (opbrengst van het debiet f 1 785 646; uitgaven f 447 456). Derhalve leverde het geheele regiegebied (buiten Lombok) eene bate op van f 2 689 869, tegenover eene zuivere bate der pacht van f 2 800 079 (voor de eerstbedoelde vier gewesten f 1 482 124 en voor Soerabaija, mede na aftrek van de tijdens de pacht jaarlijks bestede som voor speciale opiumpolitie, f 1 317 955).

Op Lombok, waar aan de inheemsche bevolking (Baliërs en Sassaks) alle bezit en vervoer van opium of daarmede vermengde zaken verboden is en dus alleen vreemdelingen opium mogen bezitten of vervoeren, bedroeg het debiet in 1899 16 302 thail, tegen 15 759 thail in 1898. Aldaar mag, met vergunning van den resident, meer dan één thail regie-opium tot een maximum van vijf thail worden vervoerd naar nederzettingen van vreemdelingen, waar geen opiumverkoopplaats door den Gouverneur-Generaal is aangewezen, d. i. dus buiten Ampenan en Laboean Hadji, mits niet verder het binnenland in gelegen dan op 1 K.M. van de kust. In 1899 is slechts één dergelijke vergunning gevraagd en verleend, doch de licentiehouder kwam in den loop van het jaar te overlijden, en geen nieuwe vergunning voor de west- of noordkust van Lombok, waarvoor de door den dood des houders vervallene was bestemd, werd aangevraagd, zoodat mag worden aangenomen dat het opiumverbruik daar niet van veel beteekenis is. Op de oostkust van het eiland werd ten behoeve van buiten Laboean Hadji wonende vreemdelingen gedurende 1899 ruim 300 thail opium gesleten, dat bij geen grootere hoeveelheden dan van één thail werd ingeslagen, zoodat daarvoor geene bijzondere vergunning noodig was.

Van de 56 aanhalingen, welke in 1899 op Lombok plaats vonden (10 meer dan in 1898), werden er 34 gedaan bij Baliërs, 7 bij Sassaks, 6 bij Chineezen, 3 bij Boegineezen, 1 bij een Maleier en 3 bij Javanen, terwijl in twee gevallen de overtreders onbekend bleven. De aangehaalde hoeveelheden bedroegen (herleid tot het gewicht in ruwen staat) in 1898 (volgens verbeterde opgaven) ruim 217, doch in 1899 slechts circa 83 thail, en daarvan bleken in laatstgemeld jaar circa 63 thail betrekking te hebben tot regie-opium (bij 53 van de 56 aanhalingen).

De geldelijke uitkomsten der regie op Lombok wezen over 1899 eene bruto ontvangst aan van f 49 824, tegenover f 38 870 aan onkosten, welke cijfers over 1898 bedragen hadden f 45 841 en f 43 730, de zelfkosten van het regie-opium voor 1899 eveneens berekend tegen f 1,75 per thail, in plaats van f 2, zooals over 1898 en vroeger.

Door de voorloopige gouvernementsfabriek nabij Batavia voor de bereiding en verpakking van opium werden in 1899 gevuld en voor verzending gereed gemaakt 9 553 050 tubes tjandoe en 10 982 000 gelengs tikee, in het geheel bevattende 221 488 thail of 13 843 katti bereid opium. Verwerkt werden 21 191 katti ruw opium (17 887 Bengaalsch en 3304 Levantsch) en 1068 katti djitjing (overblijfselen van gerookt regie-opium) of aan ruwe grondstof in het geheel 22 259 katti. Hieruit werd verkregen 13 155 katti tjandoe of 59.1 pct. In de jaren 1896, 1897 en 1898 was het percentage respectievelijk 53.5, 54.2 en 58.04. De uitlevering van tjandoe uit Levantsch opium is gewoonlijk minder dan uit het Bengaalsch.

Voor den opkoop van djitjing werd in 1899 uitgegeven in het regiegebied zonder Soerabaija f 60 606 (tegen f 56 059 in 1898) en in Soerabaija f 77 213 of in totaal f 137 819. De opgekochte hoeveelheid (in 't geheel 17 902 thail of bijna 1119 katti) werd bij de boeken der fabriek als ruwe grondstof ingenomen tegen eene waarde van f 10 226, zijnde 7.4 pct. van hetgeen daarvoor werd uitgegeven, alzoo een veel gunstiger percentage dan dat van 1898, toen het 5.8 bedroeg.

In verband met de omstandigheid dat in de residentiën Preanger Regentschappen en Bantam, waar de invoer en het bezit van opium verboden zijn, zoodat zich daar geen erkende schuivers kunnen ophouden, geen betrouwbare commissie van deskundigen voor de keuring van opium of daarmede gelijk gestelde zelfstandigheden is aan te wijzen, heeft de directeur van financiën, met gebruikmaking van de hem bij art. 4, 2de lid, der ordonnantie van 23 December 1890 (St. nº. 254) verleende bevoegdheid, de keuring van in die gewesten aangehaald opium opgedragen aan den directeur van de fabriek der opiumregie. Een gelijke maatregel werd genomen ten aanzien van aangehaalde morphine, praeparaten van opium, opium houdende of met opium vermengde vaste stoffen en vochten, aangehaald in pachtperceelen waar het opium-pachtreglement van Java van kracht is, omdat niet-chemici over die stoffen geen oordeel kunnen vellen.

De bouw van de nieuwe (definitieve) fabriek is geregeld voortgezet, en de op blz. 161 van het vorig verslag uitgesproken verwachting, dat men daarmede en met de inrichting van de fabriek tegen het einde van 1900 zal gereed komen, zal, naar het zich laat aanzien, niet worden beschaamd. Ten einde in de laatste maanden van 1900 de nieuwe fabriek in exploitatie te kunnen brengen, is bij gouv. besluit dd. 13 Juli 1900 nº. 4, voorloopig nog bij wijze van tijdelijken maatregel, het meer benoodigde personeel toegestaan.

Door de Indische Regeering wordt het mogelijke gedaan, opdat de regie weldra worde uitgestrekt tot geheel Java, natuurlijk buiten de zoogenaamde verboden kringen. Het voornemen bestaat haar met 1901 in Kediri en Madioen in te voeren. Met 1902 hoopt men de residentiën Rembang, Japara, Samarang, Krawang en Batavia bij de regiegewesten te trekken. Daarna zullen volgen Banjoemas, Bagelen, Kadoe, Cheribon, Tagal, Pekalongan en de Vorstenlanden, zoodat wordt gerekend dat met 1903 de opiumpacht overal op Java kan zijn opgeheven.

In- en uitvoerrechten. In 't vorig verslag (blz. 161) werd reeds aangestipt dat bij de ontwerp-Indische begrooting van 1900 eene beslissing was uitgelokt omtrent den overgang in handen van het Gouvernement van de tolheffing in de tot de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo behoorende landschappen Koetei, Sambalioeng, Goenoeng Taboer, Boeloengan, Pasir, Tanah Boemboe, Pegatan Koesan en Kotta Waringin, en dat onder dagteekening van 11 September 1899 bij drie afzonderlijke wetsontwerpen nog andere voorzieningen betreffende het tolwezen waren aanhangig gemaakt. Ten vervolge op deze mededeelingen kan thans worden aangeteekend, dat de begrootingswetgever de middelen heeft toegestaan, benoodigd voor de overneming door het Gouvernement van het recht tot tolheffing in de genoemde tot de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo behoorende landschappen, maar dat bij de afsluiting van dit gedeelte van het verslag in Indië de daarover gevoerde onderhandelingen nog niet geheel beëindigd waren. En verder dat de evenbedoelde wetsontwerpen hebben geleid tot de wetten van 30 December 1899 (Ned. St. nos. 292, 293 en 294, Ind. St. 1900 nos. 8, 9 en 10), waarbij: 1°. het wettelijk beletsel, dat tot dusver bestond om vrijhavens in Nederlandsch-Indië bij het gouvernements-tolgebied in te lijven, is opgeheven; — 2°. gelegenheid is gegeven om onder de bij uitvoer belaste artikelen, mits niet op Java en Madura, ook boschproducten op te nemen, met dien verstande dat het uitvoerrecht 10 pct. der waarde of een daarmede overeenkomend bedrag niet te boven ga; — en 3°. voor zoover in het gouvernement Sumatra's Westkust vreemd zout ten invoer is toegelaten, d. i. in de havens der residentie Tapanoli, het bij de wet geregelde invoerrecht op dit artikel, te rekenen van een bij ordonnantie te bepalen datum, verhoogd is van f 2 tot f 3,50 per 100 K.G., en zulks in verband met het voornemen om deze verhooging gepaard te doen gaan met eene

[1]) In 1898, het laatste jaar der pacht, werden in Soerabaija bijna evenveel opium-aanhalingen gedaan (45), doch de hoeveelheden, waarop de hand werd gelegd, waren aanzienlijk meer, namelijk (herleid als voren) ruim 8930 thail.

opvoering zoowel van den debietprijs van voor de consumtie bestemd gouvernementszout in dat gedeelte van genoemd gouvernement waar de invoer van vreemd zout verboden is, als van het bij ordonnantie geregeld invoerrecht op zout in het gewest Oostkust van Sumatra, dit laatste ten einde te voorkomen dat het op de Oostkust tegen een lager invoerrecht aangebrachte en dus goedkooper verkrijgbare zout over land worde vervoerd naar streken der Westkust, en dus te bevorderen dat het met den maatregel beoogde doel — de bevolking van Sumatra's Westkust meer tot de landsinkomsten te doen bijdragen dan tot hiertoe het geval was — behoorlijk tot zijn recht kome. Tot nog toe is alleen in werking gebracht de bewuste drieërlei voorziening met betrekking tot het zout op Sumatra, en wel wat de verhooging van het invoerrecht in Tapanoli en ter Oostkust betreft met 1 Maart 1900 (St. nos. 77 en 78) en wat de verhooging van den debietprijs aangaat met 15 Maart 1900 (St. n°. 93). Daarentegen verkeert nog in het stadium van voorbereiding de aanwijzing van de gewesten of gedeelten van gewesten, waar de Regeering zich voorstelt, nadat daarop bij de begrooting voor het betrokken dienstjaar zal gerekend zijn, van de sub 1°. en 2°. bedoelde machtigingen gebruik te maken.

Had de invloed der in den loop van 1898 plaats gehad hebbende tariefsherzieningen (voor Sumatra's Oostkust, het landschap Indragiri en de afdeeling Lombok) of eerste invoering van gouvernements-tolheffing (in de Riouwsche onderhoorigheden op Sumatra's vasten wal buiten Indragiri en in de residentie Menado buiten de afdeeling Gorontalo) zich op de tol-ontvangsten van dat jaar nog slechts over zes à acht maanden kunnen doen gelden, over 1899 waren de geldelijke gevolgen voor 't eerst over een vol jaar waarneembaar, echter met dien verstande dat voor die gedeelten van het bewuste tolgebied, waar de pacht van het „gedistilleerd" of, nevens deze, ook die op „opium" en „zout" werkten, in verband met het eerst later ten einde loopen van de pachtovereenkomsten, gemelde artikelen nog gedurende 1899 van invoerrecht bleven vrijgesteld. [1]) Terwijl over 1898 de tol-ontvangsten in de genoemde streken aan in- en uitvoerrecht gezamenlijk hadden afgeworpen f 1 406 402, viel er in 1899 te heffen f 1 655 322, derhalve f 248 920 meer, waarbij nog kwam aan nieuwe ontvangsten ter zake van de in 't vorig verslag (blz. 161) aangekondigde invoering in den loop van 1899 van de gouvernementstolheffing ook in Groot-Atjeh (uitgezonderd het eiland Wé) en in Gorontalo met de landschappen aan de Tomini-bocht en het landschap Banggaai f 118 027, namelijk voor Groot-Atjeh aan in- en uitvoerrecht gezamenlijk f 102 445 (over negen maanden, en zonder het invoerrecht op „gedistilleerde dranken" en „opium", dat, om gelijke reden als boven, eerst van 1 Januari 1901 is te heffen) en voor Gorontalo c. a. f 15 582 (over zes maanden). In het overig gouvernementstolgebied werd in 1899 aan in- en uitvoerrecht gezamenlijk geheven f 9 703 564 (f 178 645 meer dan in 1898), waarvan op Java en Madura alleen f 8 362 106 (f 55 202 meer dan in 1898). Ten opzichte van de heffing op Java en Madura valt echter te herinneren dat in de ontvangst over 1898, ter zake van het na 15 Maart 1898 niet meer geheven uitvoerrecht op suiker, nog was begrepen f 128 246.

Na bijtelling van nagevorderd recht en na aftrek van terugbetalingen beliep het totaal van het in 1898 en 1899 ontvangene aan invoerrecht, uitvoerrecht en pakhuishuur onderstaande sommen, waarbij ook reeds is vermeld de opbrengst over de eerste zes maanden van 1900, vergeleken met hetzelfde tijdvak van 1899.

	1898.	1899.	1ste halfjaar 1899.	1ste halfjaar 1900.
Invoerrecht	f 9 649 751	f 10 063 697	f 4 796 980	f 5 240 588
Uitvoerrecht . . .	1 250 268	1 401 012	776 413	837 921
Pakhuishuur . . .	52 747	43 728	26 451	24 582
	f 10 952 766	f 11 508 437	f 5 599 844	f 6 103 091

Voor elk kantoor van ontvangst in het bijzonder zijn de cijfers over 1899 vermeld in bijlage HH, terwijl uit een ander overzicht van diezelfde bijlage blijkt hoeveel de voornaamste der bij in- of uitvoer belaste artikelen zoowel in genoemd jaar als in 1898 aan recht opbrachten.

Wegens overtreding van de bepalingen op de tolrechten hadden in 1899 123 bekeuringen plaats (alle bij onderhandsche schikking beëindigd), tegen 90 in 1898 en 113 in 1897.

Het douane-toezicht op Lombok, bij de invoering aldaar in den loop van 1898 van de zoogenaamde algemeene tarieven, met het oog op mogelijke verlevendiging van den smokkelhandel, uitgebreid door de vestiging van twee nieuwe douaneposten (te Telok Dalem en te Laboean Tjarik, beide op de noordkust van het eiland), werd in den loop van 1900 (St. nos. 150 en 151) nader geregeld. De havenplaats Pidjoe op de oostkust, welke gebleken was voor de scheepvaart niet genoeg beteekenis te hebben om langer gerangschikt te blijven onder de voor schepen van alle natiën toegankelijke havens, werd voor den algemeenen handel gesloten en het aldaar gevestigde tolkantoor teruggebracht tot hulpkantoor, ressorteerende onder het tolkantoor Laboean Hadji, tot welk laatste ook gebracht werd het vroeger onder Pidjoe ressorteerende hulpkantoor Lombok. Voorts werd de te Selong, op 4 paal afstand van Laboean Hadji, gevestigde controleur der afdeeling Oost-Lombok ontheven van het beheer van het tolkantoor te Laboean Hadji en aldaar een afzonderlijke ontvanger aangesteld.

Tot verplaatsing van het aan de Kampar-rivier (30 uren stroomopwaarts) gelegen tolkantoor Pelalawan in het landschap van dien naam ter Oostkust van Sumatra en van het tolkantoor te Kientong in het op den vasten wal van Celebes gelegen gedeelte van het landschap Banggaai, respectievelijk naar Poeloe Moeda, 2 uur stoomens van de monding der Kampar-rivier, en naar Banggaai op het eiland van dien naam, werd mede in den loop van 1900 besloten; zie St. n°s. 213 en 185. Over de aanleiding tot laatstbedoelde verplaatsing werd reeds gehandeld op blz. 81 hiervóór; de verlegging van het kantoor in Pelalawan geschiedde ter betere verzekering van de heffing door het afsnijden van de gelegenheid om eenige rivieren beneden Pelalawan als smokkelwegen te doen dienen.

De op blz. 81 vermelde verplaatsing van den adspirant-controleur voor het Gorontalosche district Kwandang (ter Noordkust van Celebes) van Kwandang naar Soemalata schonk gelegenheid om op laatstgemelde plaats een door dien ambtenaar te beheeren tolkantoor te vestigen. Hiertoe en tot plaatsing van het tolkantoor te Kwandang onder een douane-ambtenaar werd besloten in Mei 1900 (St. nos. 156 en 157).

Accijnzen. De bedragen, welke de in een grooter of kleiner gedeelte van het gouvernements-tolgebied geheven accijnzen zoowel in de eerste helft van 1900 als in de jaren 1898 en 1899 in 's lands kas deden vloeien, kunnen blijken uit onderstaande opgaaf (voor 1899 zij bovendien verwezen naar bijlage HH):

	1898.	1899.	1ste halfjaar 1899.	1ste halfjaar 1900.
Accijns op inlandsch gedistilleerd.	f 174 157	f 183 853	f 83 274	f 77 319
Accijns op tabak . .	32 894	39 497	22 037	22 254
" " petroleum.	3 224 293	3 951 864	1 803 842	1 891 915
" " lucifers. .	1 324 234	1 492 421	796 019	1 046 336
	f 4 755 578	f 5 667 635	f 2 705 172	f 3 037 824

De belangrijke stijging in de opbrengst van den petroleum- en den lucifer-accijns in 1899 en, wat laatstgenoemden accijns betreft, hoofdzakelijk in de eerste helft van 1900 staat in nauw verband met de in 't vorig verslag (blz. 163) besproken verhooging — op Java en Madura van 11 Januari 1899 af en in het overig accijnsgebied van 1 Februari af — van den maatstaf van heffing dier beide belastingen. Tot het verschil tusschen de opbrengst van 1898 en die van 1899 droeg overigens nog bij, dat in eerstgenoemd jaar de heffing in de afdeeling Lombok, in eenige gedeelten der residentie Menado en in de afdeeling Indragiri eerst in werking trad op 1 Mei, 1 Juni en 1 Juli. Aldaar bracht over de betrokken maanden van 1898 de petroleum-accijns f 8426 en de lucifer-accijns f 8052 op, terwijl de heffing over het volle jaar 1899, ook in verband met den hoogeren maatstaf van heffing, in dit nieuwe accijnsgebied opbracht aan eerstgenoemde belasting f 30 059, doch aan lucifer-accijns slechts f 5819, ter zake van welk middel de ontvangsten op Lombok van f 6931 (over het tijdvak 1 Mei t/m 31 December 1898) daalden tot f 3314 (over het geheele jaar 1899).

In Groot-Atjeh (ongerekend het eiland Wé), waar de beide

[1]) Wat het zout betreft, waarvoor de vrijstelling betrof het ingevoerde langs het tolkantoor Bagan Api Api voor verbruik binnen het gebied der zoutpacht in de afdeeling Bengkalis, is aanleiding gevonden (zie St. 1899 n°. 274) om den vrijdom ook gedurende den met 1 Januari 1900 aangevangen nieuwen pachttermijn, d. i. tot ult. Maart 1901, te handhaven.

Inmiddels is in Indië van gedachten gewisseld over de wenschelijkheid om, in het belang van het visschersbedrijf in de bewuste kuststreken met bijbehoorende eilanden, den vrijdom definitief te bestendigen. Eene beslissing daarover is, in afwachting van nadere onderzoekingen, verschoven, doch intusschen bestaat het plan om ook na ult. Maart 1901 nog op tijdelijken voet de vrijstelling te verlengen.

accijnzen met 1 April 1899 werden ingevoerd, en in Gorontalo met de landschappen aan de Tomini-bocht en Banggaai, waar zulks het geval was met 1 Juli 1899, werd over de resteerende maanden van het jaar geïnd aan petroleum-accijns f 14 653 en aan lucifers-accijns f 158, waarvan alleen in de afdeeling Groot-Atjeh respectievelijk f 14 258 en f 104.

In de residentie Palembang maakte de opening van eene petroleum-raffinaderij te Bajoeng Lentjir (afdeeling Ilirau en Banjoeasin) het in 't laatst van 1898 in het belang van het accijnstoezicht noodig al aanstonds over te gaan tot de plaatsing aldaar van een verificateur, op wiens blijvende indienststelling sedert gerekend is bij St. 1900 n°. 25. Tegen het einde van 1899 is in dat gewest nog gaan werken eene raffinaderij te Moeara Pladjoe. Ook daarbij is, voorshands op tijdelijken voet, een douane-ambtenaar gedetacheerd, terwijl, met het oog op de te Moeara Pladjoe gevolgde andere werkwijze dan die waarnaar de bestaande accijnsbepalingen waren ingericht, in Februari 1900 (St. n°. 66) eene gelegenheidsvoorziening is getroffen, opdat, onder waarborgen tegen ontduiking van den accijns, de contrôle zich kunne regelen naar de eischen van het nieuwe procédé, in afwijking dat de practijk de noodige gegevens zal hebben aan de hand gedaan om de daarbij inacht te nemen bijzondere verplichtingen nader bij ordonnantie te bepalen.

Ter invoering met 1 Maart 1900 werd bij ordonnantie van 10 Januari te voren (St. n°. 17) eene wijziging van de bepalingen op den lucifer-accijns afgekondigd, doch bij ordonnantie van 27 Februari 1900 (St. n°. 92) werd besloten de invoering te verdagen, zoowel in verband met gebillijkte bezwaren van importeurs die bij hunne contracten voor de lucifers in doosjes van nieuw model, welke door den maatregel hooger belast zouden worden, op die verhooging niet hadden kunnen rekenen, als omdat inmiddels gebleken was dat het artikel ook begon ingevoerd te worden in doosjes vallende binnen den bij de bestaande regeling voorgeschreven kubieken inhoud, maar desniettemin een grooter getal lucifers inhoudende dan de gewone doosjes, voor welke meer gevulde doosjes de uitgevaardigde wijziging dus geen doel zou treffen. Om den maatregel tot zijn recht te doen komen, zal bij de invoering daarvan, op een nog te bepalen tijdstip, beter rekening gehouden moeten worden met het aantal stokjes dat de doosjes bevatten.

Ter zake van overtreding van de accijnsbepalingen betreffende het inlandsch gedistilleerd, de petroleum en de lucifers werden in 1899 154 bekeuringen gedaan, tegen 172 alleen betreffende het eerstgenoemd middel in 1898. Van de 154 bekeuringen in 1899 werd 1 buiten gevolg gelaten, werden 10 bij onderhandsche schikking beëindigd en 143 aan het oordeel des rechters onderworpen.

Haven- en ankeragegelden, zoomede, wat betreft de haven Tandjong Priok (Batavia), *loods- en kaaigelden* en *vergoeding voor het gebruik van de electrische verlichting in de gouvernements-opslaglokalen*, en wat aangaat de Emmahaven (Padang), *loods- en steigergelden*. In 1899 bedroegen de ontvangsten wegens haven- en ankeragegelden, verschuldigd op den voet van St. 1885 n°. 88, f 365 727, tegen f 309 525 in 1898. Het aandeel van Java en Madura in die ontvangst beliep f 278 300 (voor de drie hoofdplaatsen bijeengenomen was het cijfer f 207 334), zoodat in de buitenbezittingen ontvangen werd f 87 427 (te Padang alleen f 42 727). In de eerste zes maanden van 1900 werd aan haven- en ankeragegelden geïnd op Java en Madura f 110 912, en in de buitenbezittingen f 47 899, tegen respectievelijk f 111 444 en f 41 998 in het eerste halfjaar 1899.

De opbrengst der loods- en kaaigelden te Tandjong Priok (St. 1890 n°. 202, juncto 1895 n°. 203) steeg van f 102 995 in 1898 tot f 106 636 in 1899, en die van de loods- en steigergelden te Emmahaven (St. 1896 n°. 221) van f 26 682 tot f 26 873, terwijl in de eerste helft van 1900 deze heffingen beliepen respectievelijk f 56 787 en f 15 187, d. i. f 4653 en f 2674 meer dan in het overeenkomstige tijdvak van 1899. Hoeveel onder de zooeven vermelde sommen over 1898 en 1899 alleen aan loodsgelden voor beide havens begrepen is, kan blijken uit het overzicht op blz. 67.

Voor het gebruik van de electrische verlichting in de opslaglokalen te Tandjong Priok werd in 1899 in 's lands kas gestort f 1806 en in de eerste zes maanden van 1900 f 1205. In 1898 was ter zake ontvangen f 1767 en in de eerste helft van 1899 f 874.

Personeele belasting. Bij de invoering van de personeele belasting met 1 Januari 1879 (St. 1878 n°. 349) werd den Gouverneur-Generaal de bevoegdheid verleend om die invoering geheel of gedeeltelijk in eene of meer der bezittingen buiten Java en Madura uit te stellen. Van die bevoegdheid werd destijds (zie St. 1878 n°. 352) om politieke en oeconomische redenen gebruik gemaakt wat betreft het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden en, doch alleen ten aanzien van de vreemde oosterlingen, wat betreft de gewesten Riouw, Westerafdeeling van Borneo en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. Aangezien de bezwaren die tegen de toepassing van de personeele belasting op de in laatstgemeld gewest gevestigde vreemde oosterlingen tot hiertoe gegolden hadden (verg. het verslag van 1879, blz. 169), als opgeheven konden worden beschouwd, is er bij gouv. besluit dd. 29 December 1899 n°. 39 (St. n°. 321) toe overgegaan om, te rekenen van 1 Januari 1900 af, deze laatsten mede aan de belasting te onderwerpen.

In de laatstelijk bij St. 1896 n°. 5 herziene schaal der huurwaarden van laag bedrag, welke aanspraak geven op geheele of gedeeltelijke vrijstelling van de belasting naar de eerste twee grondslagen (huurwaarde der gebouwen en waarde van mobilair en rijtuigen), was o. a. voor de residentie Rembang onderscheid gemaakt wat Europeanen en met hen gelijkgestelden betreft tusschen woningen op landbouw- en houtkap-ondernemingen en woningen elders. Onder het voor de eerstbedoelde twee categorieën van woningen aangenomen laag bedrag werden, van 1900 af, ook gerangschikt woningen op mijnbouw-ondernemingen (St. 1899 n°. 286).

In 't geheel werden over 1899 aangeslagen 16 376 Europeanen en 31 554 vreemde oosterlingen (532 en 789 meer dan in 1898), wier aanslag, na aftrek van de toegestane verminderingen, bedroeg voor de eersten f 547 917 en voor de anderen f 379 006, tegen f 538 608 en f 383 515 (volgens verbeterde opgaven) over 1898. Voor elk gewest in het bijzonder blijken de uitkomsten der belasting over beide jaren uit bijlage HH sub II.

Evenals in 1898 kwamen in 1899 niet meer dan 17 doleantiën in. Afzonderlijk voor Java en Madura en voor de buitenbezittingen beliep de aanslag en het geïnd bedrag als volgt:

	1898. (Verbeterde opgaven.)		1899. (Voorloopige opgaven.	
	Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Java en Madura.	Buitenbezittingen.
Aanslag	f 794 882	f 187 482	f 798 062	f 186 664
Af: wegens toegestane verminderingen	47 434	12 807	45 824	11 979
Alzoo werkelijk te heffen	f 747 448	f 174 675	f 752 238	f 174 685
Bovendien verschuldigd aan schattingskosten, voor zooveel zij den aangeslagenen in rekening waren te brengen	6 158	396	7 176	378
Derhalve in het geheel door de aangeslagenen verschuldigd	f 753 606	f 175 071	f 759 414	f 175 063
Geind bedrag *a*)	f 758 846	f 178 872	f 772 460	f 175 323

a) Onder het geind bedrag is hier, en bij andere hierna te vermelden belastingen, niet alleen begrepen wat op den aanslag van hetzelfde jaar is ontvangen, maar ook wat van den achterstand over vorige jaren is aangezuiverd, en wat de personeele belasting betreft, ook hetgeen gestort is wegens te verhalen kosten van schatting. Voorts zijn onder de geïnde sommen bij deze en bij andere in dit hoofdstuk te vermelden belastingen begrepen de boeten wegens te late betaling, terwijl daarentegen, ingevolge art. 20 der comptabiliteitswet, in mindering is gebracht hetgeen, ten gevolge van verkeerden aanslag over het behandelde of over eenig vorig jaar, dan wel uit anderen hoofde, aan belastingschuldigen is terugbetaald.

Patentrecht. In Indië viel wegens aanslag van de daar patentplichtige bedrijven, enz. van Europeanen en met dezen gelijkgestelden over 1899 te heffen, na aftrek van de toegestane verminderingen, f 1 057 092, tegen f 975 806 (volgens verbeterde opgaven) over 1898. Uit het volgende overzicht kan blijken hoeveel Java en Madura en hoeveel de buitenbezittingen in de gemelde bedragen deelden, en hoeveel in elk der beide jaren aan Indisch patentrecht geïnd werd (voor opgaven nopens den aanslag per gewest en tevens nopens het cijfer der aangeslagenen zie sub. III van bijlage HH).

	1898. (Verbeterde opgaven.)		1899. (Voorloopige opgaven.)	
	Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Java en Madura.	Buitenbezittingen.
Aanslag	f 794 586	f 235 579	f 827 665	f 285 525
Af: wegens toegestane verminderingen	43 263	11 096	35 189	20 909
Alzoo werkelijk te heffen	f 751 323	f 224 483	f 792 476	f 264 616
Geïnd bedrag (zie noot *a* bij het voorgaande staatje)	f 743 241	f 215 765	f 789 737	f 255 722

Over het met ult. April 1900 geëindigde Nederlandsche belastingjaar 1899/1900 kwam bovendien aan de Indische geldmiddelen ten goede een bedrag van f 340 152,08 (tegen f 322 875,18 over 1898/99), en zulks als uitkeering ingevolge de wet van 9 April 1897 (Ned. St. n°. 84, Ind. St. n°. 150) uit hetgeen hier te lande wegens rijksbelasting op bedrijfs- en andere inkomsten ontvangen wordt van in Indië werkende, maar in Nederland gevestigde vennootschappen of vereenigingen (uitgezonderd verzekeringsmaatschappijen).

Ten einde dubbelen aanslag, èn in Nederland èn in Nederlandsch-Indië, te voorkomen van in Nederlandsch-Indië gevestigde verzekeringsmaatschappijen, die hier te lande mede hun bedrijf uitoefenen, en ten einde voorts duidelijk te doen uitkomen dat verzekeringsmaatschappijen elders dan in Nederland en Nederlandsch-Indië gevestigd, welke in Indië haar bedrijf geheel of gedeeltelijk door gemachtigden uitoefenen, aan het Indisch patentrecht onderworpen zijn, werden bij de met 1 Januari 1900 in werking getreden ordonnantie van 19 September 1899 (St. n°. 261) de voorschriften op dit stuk der Indische patentverordening voor zooveel noodig gewijzigd en aangevuld.

Gedurende 1899 werden in Indië met betrekking tot den aanslag in het patentrecht 44 doleantiën ingediend, tegen 46 in 1898.

Verponding en daarmede overeenkomende heffingen. Ook in 1899 onderging de aanslag in de verponding slechts luttele veranderingen, daar de waarde der verpondingsplichtige perceelen algemeen slechts eens om de vijf jaren wordt herzien, en de op zoodanige herziening gegronde nieuwe aanslag voor Java en Madura met 1900 en voor de buitenbezittingen, voor zoover de belasting er reeds werkt, met 1902 aan de beurt komt. Intusschen zal in de residentie Riouw en onderhoorigheden, waar, ingevolge St. 1900 n°. 210 met 1 Januari 1901 mede de verponding zal worden ingevoerd, de eerste aanslag enkel voor dat jaar gelden, zoodat ook daar het vijfjarig tijdvak met 1902 een aanvang zal nemen.

In 't geheel was op en buiten Java over 1899 aan verponding te heffen f 2 210 125, tegen f 2 210 903 (volgens verbeterde opgaven) over 1898; voor eene specificatie van deze totalen zie sub IV van bijlage HH. Geïnd werd ter zake van deze belasting, met inbegrip van het aangezuiverde over vorige jaren en van boeten, in 1898 f 2 159 102 en in 1899 f 2 107 969.

In 1900 is de verponding ook ingevoerd in de residentiën Soerakarta en Djokjokarta, en zulks ook met betrekking tot de in de openbare registers ingeschreven onroerende goederen, toebehoorende aan onderdanen der vorstenbesturen. Wat Soerakarta betreft, was de Regeering, zooals reeds in 't vorig verslag (blz. 164) werd herinnerd, tot dit laatste gerechtigd krachtens de door den soesoehoenan bij zijne troonsbestijging in 1893 erkende toepasselijkheid op zijne onderdanen van de gouvernementsverordeningen omtrent den eigendom van vaste goederen. Tot het onderwerpen aan de verpondingsbelasting ook van de in Djokjokarta met een zakelijk recht ten name van onderdanen des sultans ingeschreven perceelen kon de Regeering overgaan, nadat in Juli 1899 de sultan den resident had medegedeeld daartegen geen bezwaren te hebben, van welke mededeeling aanteekening werd gehouden bij gouv. besluit dd. 10 Januari 1900 n°. 8, evenals van het door den sultan aan zijne instemming verbonden en door de Regeering goedgekeurde voorbehoud, dat perceelen, welke door aankoop of langs anderen weg tot hem terugkeeren, dientengevolge door afvoering uit de openbare registers zullen ophouden verpondingsplichtig te zijn.

Ter uitvoering van het voornemen om, overeenkomstig de daartoe bij de Indische begrooting voor 1900 geopende gelegenheid, de door niet-inlanders zonder ingeschreven wettigen titel geoccupeerde erven, gelegen op het indertijd aan het Gouvernement overgegane vroegere particuliere land Bloeboer (residentie Batavia) aan eene bijzondere, met de verponding overeenkomende belasting te onderwerpen, wordt in Indië het noodige voorbereid; verg. daaromtrent blz. 87/88.

Voorziening is voorts noodig gebleken om de onregelmatigheid te doen ophouden dat een paar landgoederen op Java, bezeten krachtens een titel van het voormalige Britsche Gouvernement, jaren achtereen in de verponding waren aangeslagen niettegenstaande van die landen geen bewijzen van eigendom of van een ander zakelijk recht volgens algemeene verordeningen waren opgemaakt. In beginsel is nu besloten, en daarop is bij het ontwerp der Indische begrooting voor 1901 gerekend, om de belastingplichtigheid van deze landen door eene speciale regeling te verzekeren.

Ter zake van de belasting, waaraan de specerijperken op de Banda-eilanden zijn onderworpen, was in 1899 verschuldigd f 52 723, tegen f 61 660 in 1898. Voor de jaren 1893 t/m 1897 was het cijfer achtereenvolgens vastgesteld op f 88 828, f 83 839, f 79 967, f 75 239 en f 66 610. De achteruitgang van de notenen nagelcultuur op deze eilanden en de daling van de prijzen van het product zijn oorzaak dat deze belasting, die geheven wordt naar de getaxeerde waarde der perken (zie St. 1872 n°. 98, juncto 1873 n°. 188), in de laatste jaren steeds minder afwerpt.

Bedrijfsbelasting. Had in 1898, volgens de thans verkregen vollediger gegevens, de aanslag op Java en Madura bedragen f 2 355 901 en in de gewesten daarbuiten f 767 099, de aanslag over 1899 kwam te staan op respectievelijk f 2 392 363 en f 801 802. Ondanks in vele gewesten thans een lagere aanslag werd verkregen, bleef derhalve voor de overige, waar, ten deele door toeneming van het aantal der belastingschuldigen, het aanslagcijfer vermeerderde, ten slotte als voordeelig verschil nog over: op Java en Madura f 36 462 en in de buitenbezittingen f 34 703. Onder de gewesten, waar men voor 1899 tot een niet onbelangrijk hooger bedrag kwam dan voor 1898, behoorden o. a. Palembang en Sumatra's Oostkust, hetgeen samenhing met de maatregelen, waarvan sprake is op blz. 165 van 't vorig verslag, en waardoor in die gewesten eenige nieuwe categorieën van personen onder de belasting vielen. In het eerstbedoeld gewest steeg het aanslagcijfer van f 61 886 (verbeterde opgaaf) tot f 68 995, ter Oostkust van Sumatra van f 436 902 tot f 458 697. Overigens droegen het meest tot de verhooging bij de residentiën Pasoeroean, Samarang, Preanger Regentschappen en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, namelijk met f 12 638, f 9941, f 6135 en f 5543; verg. het gewestelijk overzicht, hierachter opgenomen sub V van bijlage HH.

Onderstaand overzicht doet de in 1898 en 1899 geïnde bedragen kennen.

	Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Totaal.
Aanslag over 1899 . .	f 2 392 363	f 801 802	f 3 194 165
Op dien aanslag werd nog in 1899 betaald .	f 2 319 724	f 324 111	f 2 643 835
Aan achterstand over vorige jaren en boeten werd bovendien betaald	"	370 904	370 904
Totaal in 1899 geïnd (zie noot *a* op blz. 133).	f 2 319 724	f 695 015	f 3 014 739
In 1898 werd geïnd (volgens verbeterde opgaven).	f 2 347 485	f 607 706	f 2 955 191

In de residentie Batavia, waar de bedrijfsbelasting, wat de inlanders betrof, tot dusver alleen werkte in de afdeeling Stad en Voorsteden en in het (niet uit particuliere landerijen bestaande) onderdistrict Bloeboer der afdeeling Buitenzorg, wordt zij, ingevolge St. 1900 n°. 57, sedert 1 Januari 1900 toegepast op de inlanders in het geheele gewest, namelijk zoowel in de overige gedeelten der afdeeling Buitenzorg als in de bijna geheel mede uit particuliere landen bestaande afdeelingen Meester-Cornelis en Tangerang. De residentie Batavia is hierdoor, wat bedoelde heffing van inlandsche niet-landbouwers betreft, op gelijken voet gebracht met de overige gewesten van Java, waar particuliere landen worden aangetroffen. Aanvankelijk zal echter bij den aanslag de meeste gematigdheid worden betracht, opdat de overgang tot den nieuwen toestand geleidelijk plaats vinde.

In navolging van de voor andere gewesten in de buitenbezittingen reeds bestaande voorzieningen werden in 't laatst van 1899 (St. n°. 319) de voor de residentie Menado geldende bepalingen op de bedrijfsbelasting aangevuld met een voorschrift, van soortgelijke strekking als aldaar reeds met betrekking tot de hoofdelijke belasting bestond, betreffende de verplichte indiening door de beheerders van ondernemingen van land- of mijnbouw (exploratie-ondernemingen daaronder begrepen) van de noodige gegevens tot verzekering van den aanslag der op die ondernemingen werkzame of gevestigde belastingschuldigen.

Belasting op het slachten van runderen, buffels, paarden en veulens

op Java en Madura, en *slachtbelasting van buffels en runderen* in de Lampongsche Districten. Over het eerste jaar (1899) van de algemeene invoering op Java en Madura van de rechtstreeksche heffing der eerstbedoelde belasting, tot dusver — uitgezonderd de Preanger Regentschappen en het aangrenzend district Gandasoli der residentie Krawang — aan pachters afgestaan geweest, bleek de eigen heffing alleszins te voldoen, terwijl de geldelijke uitkomsten de raming ver overtroffen. Terwijl in de vier voorafgegane jaren (1895 t/m 1898) de rechtstreeksche heffing in genoemd gewest en district bruto, d. i. zonder aftrek van collecteloon, f 76 329, en de pacht in het overig deel van Java en op Madura f 1 324 828 gemiddeld per jaar had opgebracht, stond tegenover deze gezamenlijke inkomst van f 1 401 157 als bruto opbrengst van de rechtstreeksche heffing f 1 813 777, terwijl in de raming der Middelen, mede zonder aftrek van de 8 pct. collecteloon, gerekend was op f 1 524 000. De gunstige verschillen deden zich, zooals het in bijlage HH sub VI opgenomen uitgewerkte overzicht aanwijst, in alle gewesten van Java voor. Alleen in de residentie Madura leverde de nieuwe regeling f 42 009 minder op dan het gemiddelde pachtcijfer over de laatste vier jaren, ter verklaring waarvan valt te herinneren dat voor dat gewest, met zijn aanzienlijken veeuitvoer, voor de geldelijke waarde der pacht van bijzondere beteekenis was het daarin begrepen recht (waarvan bij de eigen collecte geen sprake meer is) om tevens eene belasting te heffen bij uitvoer van vee over zee naar plaatsen binnen het tolgebied.

Het aantal overtredingen wegens het slachten zonder vergunning bedroeg in totaal 719 met 741 beklaagden.

Ten opzichte van de in de tweede plaats genoemde belasting, de met 1 April 1898 in de Lampongsche Districten, al aanstonds als rechtstreeksche heffing, ingevoerde slachtbelasting (alleen wat buffels en runderen, niet wat paarden betreft) leverde het jaar 1899 weder zeer bevredigende uitkomsten op. Werd in 't vorig verslag als de opbrengst over de laatste negen maanden van 1898 opgegeven f 2637, hetgeen zou wijzen op eene jaarlijksche ontvangst van f 3516, in 1899 werd ruim 20 pct. meer, namelijk f 4248 ontvangen, alles zonder aftrek van collecteloon. In dit gewest werd slechts één overtreding van de bepalingen betreffende deze belasting geconstateerd.

Belasting op het slachten van varkens op Java en Madura. Tegenover eene opbrengst van p. m. f 6000 's maands als gemiddeld pachtcijfer over het tijdvak van 1895 t/m 1898 en de eerste twee maanden van 1899, leverde in de overige maanden van laatstgenoemd jaar de met 1 Maart 1899 ingevoerde eigen heffing van deze belasting dooreengenomen ruim f 9000 's maands op, wat nog te verminderen is met 8 pct. collecteloon, zoodat — in aanmerking genomen dat het bedrag der belasting van f 1 per beest, gelijk onder de pacht geheven werd, tot f 1,50 verhoogd is — de uitkomst niet zoo gunstig is als van de rundslachtbelasting. Echter is bij de rechtstreeksche heffing ook het recht vervallen, dat de pachter kon heffen bij den uitvoer van varkens naar plaatsen over zee, niet buiten het tolgebied gelegen. Van de ruim 60 000 slachtbriefjes in de laatste 10 maanden van 1899 uitgereikt (verg. het gewestelijk overzicht sub VII van bijlage HH) betroffen ruim 23 000 alleen de residentie Batavia. De uitkomsten in dit gewest beheerschen dus voor een groot deel de opbrengst, en juist dáár, gelijk in 't vorig verslag reeds werd aangeteekend, was de hoogere opbrengst, slechts bedragende 10 pct. van de gemiddelde pachtsom der laatste jaren, niet geëvenredigd aan de verhooging van de belasting met 50 pct. Een onderzoek hieromtrent heeft nog geen bevredigende verklaring gegeven; wel is beweerd dat, met het oog op de verhooging der belasting, thans meer groote varkens, en dus een kleiner aantal, geslacht wordt, maar er is niettemin reden om te vermoeden dat de Chineesche officieren geen voldoende medewerking hebben betoond in het tegengaan van ontduikingen.

Het aantal geconstateerde overtredingen bedroeg 29, waarvan 8 in de residentie Batavia.

Met 1 Januari 1900 is de rechtstreeksche heffing ook in werking getreden in de afdeeling Tassikmalaija der residentie Preanger Regentschappen, zooals met 1 Januari 1901, bij het eindigen van het loopend pachtcontract, ook in de residentie Kadoe het geval zal zijn.

Belasting op rijtuigen van inlanders (enkel in de gouvernementsresidentiën van Java). In 5 gewesten (Pekalongan, Pasoeroean, Probolinggo, Banjoemas en Kadoe) daalde de aanslag gezamenlijk met f 2048, waartegenover in de andere gewesten f 12 277 meer dan in 1898 werd verkregen. In 't geheel beliep de aanslag (verg. bijlage HH sub VIII) f 291 320 en overtrof dus nog het sedert de herziene regeling dezer belasting (St. 1885 n°. 25) tot dusver bereikte hoogste cijfer, namelijk f 285 382 (in 1896).

Geïnd werd (zie noot *a* op blz. 133) in 1899 f 289 211, tegen f 291 587 in 1898.

Zegelrecht. Daar, ook blijkens rechterlijke uitspraken, de bepalingen der zegelordonnantie plaats lieten voor de met hare bedoeling strijdige opvatting, als zou voor één akte of voor één geschrift, bestemd om bewijs te leveren van verschillende niet met elkander in verband staande handelingen, feiten of toestanden, ook meer dan één recht verschuldigd zijn, werd bij ordonnantie van 20 Mei 1900 (St. n°. 161) eene nieuwe lezing van art. 1 der zegelverordening vastgesteld, waardoor het nu buiten twijfel is dat ook voor zoodanig geschrift het zegelrecht slechts éénmaal verschuldigd is.

Aan zegelrecht werd in 1899 ontvangen f 1 307 351 (f 1 031 220 op Java en Madura en f 276 131 in de buitenbezittingen), tegen, volgens verbeterde opgaven, f 1 333 161 in 1898 (f 1 037 886 voor Java en Madura en f 295 275 in de buitenbezittingen).

Recht op de openbare verkoopingen. Bij de landsvendukantoren (vendukantoren der 1ste klasse) werd in 1899 omgezet aan voor particuliere rekening verkochte goederen f 7 731 656 en aan voor gouvernementsrekening verkochte goederen en producten f 4 328 735 (in 1898 respectievelijk f 7 738 047 en f 5 216 162) en te dier zake aan recht geheven f 381 303, latende, na aftrek van de kosten der kantoren, eene winst van f 206 260 (over 1898 bracht dit recht onzuiver f 407 200 en zuiver f 233 867 op).

Bij de vendukantoren der 2de klasse (die welker beheer eene bijbetrekking uitmaakt) beliep de omzet in 1899: bij de door notarissen beheerde kantoren f 2 967 994 en bij die onder beheer van gewestelijke notarissen of besturende ambtenaren f 2 804 856, te zamen dus f 5 772 850 (welke sommen over 1898 bedroegen f 2 980 127 + f 2 866 110 = f 5 846 237). Aan voor gouvernementsrekening verkochte goederen, enz. was onder den omzet der kantoren 2de klasse begrepen f 384 457 (in 1898 f 307 060). Als aandeel van het Gouvernement in de inkomsten der vendukantoren 2de klasse werd in 1899 geïnd: ter zake van de door notarissen beheerde f 89 740 en ter zake van de overige f 85 263, te zamen derhalve f 175 003 (in 1898 respectievelijk f 88 868 en f 85 769 of te zamen f 174 637).

De zuivere opbrengst voor den lande van alle vendukantoren kwam alzoo in 1899 te staan op f 381 263 (in 1898 f 408 504).

Bij het einde des jaars hadden de landsvendukantoren aan achterstallige (meer dan 12 maanden openstaande) debetposten nog in te vorderen f 48 181, tegen f 49 848 op ult. 1898.

Over eene bevolen wijziging van het venduressort van den notaris te Modjokerto (residentie Soerabaija) bij het optreden van een nieuwen titularis zie hoofdstuk F § 9 (blz. 75).

Overschrijvings-, benevens *successie- en overgangsrecht.* De opbrengst van deze uit den aard der zaak wisselvallige belastingen was in 1898 volgens verbeterde, en in 1899 volgens voorloopige opgaven als volgt:

		Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Totaal.
Overschrijvingsrecht.	1898	f 540 513	f 70 510	f 611 023
	1899	459 595	54 322	513 917
Successie- en overgangsrecht.	1898	f 44 997	f 9 590	f 54 587
	1899	73 163	9 249	82 412

Werd in 't vorig verslag (blz. 166) melding gemaakt van eene herziening in April 1899 (St. n°. 142) der in 1885 aan de overschrijvings-ordonnantie toegevoegde artikelen 6*a* en 6*b*, waarmede voornamelijk beoogd werd ontduikingen van de heffing beter te weren, in Februari 1900 (St. n°. 80) werd, met gelijk doel, een ander in 1885 herzien artikel der bewuste ordonnantie nader gewijzigd, en wel in dier voege dat van de vrijstelling van overschrijvingsrecht voor overeenkomsten, waarbij zaken in eene maatschap of vennootschap door een der deelgenooten worden ingebracht zonder andere vergoeding dan een aandeel in de maat- of vennootschap, voortaan de met inlanders gelijkgestelden zijn uitgesloten, en zulks met het oog op het groote misbruik, dat voornamelijk Chineezen van die vrijstelling maakten door hunne onroerende goederen in eene vennootschap te brengen

en aldus het eventueel verschuldigd overschrijvingsrecht bij overgang door overlijden of anderszins te ontgaan.

Licentiën aan Chineezen voor het houden van dobbelspelen. Het hierbedoelde licentierecht bracht in 1899 op Java en Madura, d. i. uitgenomen de drie hoofdplaatsen waar het middel wordt verpacht (verg. bijlage FF), f 5050 op, tegen f 4700 in 1898. In de buitenbezittingen is dit licentiestelsel sedert 1 Februari 1899 (St. n° 18) — zie vorig verslag, blz. 166, — enkel ingevoerd in de residentie Palembang, voor zooveel betreft de buiten de speelpacht vallende streken. Aldaar was echter bij het einde van 1899 nog geen enkele licentie tot spelen aangevraagd.

Belastingen van verschillenden aard die slechts in het een of ander gewest geheven worden. Omtrent de opbrengst of omtrent den aanslag van de hierbedoelde belastingen, meerendeels betreffende de van inlanders geheven hoofdelijke belastingen in een tiental gewesten der buitenbezittingen, uitgezonderd het zelfbesturend gebied aldaar, vindt men opgaven over 1898 en 1899 in bijlage HH sub IX. In bedoelde 10 gewesten (met inbegrip van de residentie Westerafdeeling van Borneo, waar ook de Arabische bevolking hoofdelijke belasting verschuldigd is), beliep de aanslag over 1899, volgens voorloopige gegevens, gezamenlijk f 2 192 801, tegen f 2 149 452 volgens de definitieve opgaven over 1898. In genoemde residentie, zoomede in de gewesten Celebes en onderhoorigheden, Amboina en Ternate was de aanslag in 't geheel f 6507 lager dan over 1898, doch in de zes andere gewesten, met namen Benkoelen, Lampongsche Districten, Palembang, Billiton, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en Menado verkreeg men in 't geheel een voordeelig verschil van f 49 856, waartoe de gewesten Palembang en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, met een aanslag over 1899 van f 1 077 818 en f 292 850, respectievelijk bijdroegen f 25 780 en f 19 938. De vermeerdering in Palembang werd verkregen niettegenstaande bij St. 1899 n°. 23, gerekend van 1 Januari 1899 af, aan de hoofdelijke belasting aldaar werden onttrokken (om voortaan in de bedrijfsbelasting, d. i. naar een lager quotum, te worden aangeslagen) de inlanders in dienst op ondernemingen van land- of mijnbouw, voor zooveel zij gerekend kunnen worden buiten het doessoen- of margaverband te staan.

De in bovenbedoelde tabel IX mede vermelde belasting op het graven naar diamant door inlanders en met dezen gelijkgestelden in sommige gedeelten der afdeeling Martapoera (residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), welke in Augustus 1861 bij gewoon gouvernementsbesluit was uitgevaardigd, is sedert 1 Juli 1900 (zie St. n°. 174) op formeele wijze, d. i. bij ordonnantie, geregeld, in hoofdzaak op den bestaanden voet, behoudens dat de onderafdeeling Tanah Laut, waar reeds in de laatste jaren de diamantgraverij, wegens de geringe vondsten, zoogoed als geheel had opgehouden, thans buiten de heffing is gelaten. De belasting, hierin bestaande dat, om het bedrijf te mogen uitoefenen, vereischt wordt eene licentie, verkrijgbaar bij het hoofd van plaatselijk bestuur tegen betaling van f 1 per maand en per hoofd, is derhalve beperkt tot het overig gedeelte der afdeeling Martapoera, zijnde de onderafdeeling van dien naam en de onderafdeeling Riam Kiwa en Riam Kanan. De licenties worden alleen verleend voor terreinen buiten die, welke voor het winnen van diamant aan mijnconcessionarissen zijn uitgegeven. Het toezicht op het graven wordt uitgeoefend door de districtshoofden, die daarvoor 2 pct. van de opbrengst van het licentierecht genieten. Had in de eerste jaren de belasting, welke aanvankelijk op f 1, daarna op f 1,50, vervolgens (sedert Maart 1875) op f 3, en eindelijk (sedert September 1886) weder op f 1 per maand en per hoofd was bepaald geweest, niet onbelangrijke sommen afgeworpen, namelijk tot ult. 1874, d. i. gedurende 13$^1/_3$ jaar, in 't geheel f 532 316 of gemiddeld per jaar p. m. f 40 000, en daarna in 1875 f 66 688, in 1876 f 47 850 en in 1877 f 47 229, sedert is de opbrengst luttel geworden, hoofdzakelijk als gevolg van de mededinging der Kaapsche diamanten (verg. het verslag van 1879, blz. 169), waarmede gepaard ging het van lieverlede minder aantreffen van loonende terreinen in de Martapoerasche diamantstreken. Nadat in 1878 het licentierecht nog had opgeleverd f 8925, wisselden de cijfers van het tienjarig tijdvak 1879 t/m 1888, niettegenstaande eerst in September 1886, zooals gezegd, de belasting tot het aanvankelijk bedrag was teruggebracht, af tusschen f 1368 (in 1879) en f 24 (in 1885), en in de jaren 1889 t/m 1898 tusschen f 1637 (1890) en f 107 (1893), terwijl in 1899 de opbrengst weder steeg tot f 1864. De belangrijke schommeling tusschen het eene jaar en het andere hangt grootendeels samen met de weersgesteldheid; kenmerkt zich het jaar door een natten oostmoesson, dan wordt het werk al te zeer belemmerd; bij een normalen oostmoesson daarentegen ondervindt het bedrijf geen stoornis, en kunnen de diamantgravers de putten op eene gewenschte diepte brengen.

II. Muntstelsel; geldmarkt.

§ 1. *Muntwezen.*

Op blz. 167/168 van het vorig verslag werd reeds uitvoerig melding gemaakt van de in 1899 genomen maatregelen om, ter uitvoering van de wet van 22 Juli 1899 (Ned. St. n°. 178, Ind. St. n°. 229), aan den omloop van onwettige koperen munt (duiten) op Java en Madura een einde te maken. De voornaamste dier maatregelen, de inwisselbaarstelling van de duiten tegen wettige pasmunt, kwam achtereenvolgens tot uitvoering in drie complexen van gewesten, in de twee 't eerst gekozen complexen gedurende de tijdvakken 7 October—4 November en 19 November—18 December 1899 en in het derde of laatste complex — in verband met de wenschelijkheid om de op 3 Januari aangevangen Mohammedaansche vastenmaand eerst te doen voorbijgaan — gedurende het tijdvak 16 Februari—16 Maart 1900 (zie St. 1899 nos. 256, 258, 289 en 290 en 1900 nos. 51 en 52). De inwisseling had plaats zonder eenige stoornis en zonder dat zij aanleiding gaf tot bezwaren bij de inlandsche bevolking. Na laatstgenoemden datum kon geconstateerd worden dat op geheel Java en Madura de duiten volstrekt uit den omloop geweerd waren. Mochten al hier en daar enkele stuks niet ter inwisseling zijn aangeboden, dan was dit alleen om ze bij godsdienstige plechtigheden te bezigen of als gedachtenisteeken te bewaren. In het geheel werd ingewisseld (verg. de gewestelijke opgaven sub II van bijlage BB) voor eene som van f 3 393 707 [1]), hieronder begrepen f 659 992, uitmakende het sedert 1897 in Probolinggo, Bezoeki en Madura door de opiumregie aangehouden bedrag aan duiten, zoomede, wat laatstgenoemd gewest betreft, de waarde der duiten aangehouden bij den proefverkoop van zout in briquetvorm in de afdeeling Sumanap (verg. de noten op blz. 167 van 't vorig verslag). Het aan duiten in omloop geweest bedrag bleek dus aanzienlijk minder te hebben bedragen dan de in 1897 opgemaakte raming ad f 5 000 000 (zie de Memorie van Toelichting op het ontwerp der aangehaalde wet van 22 Juli 1899; Gedrukte stukken, Zitting 1898—1899 — **188**). Ter belooning van inlandsche landsdienaren of van door het Gouvernement niet bezoldigde personen, die zich ten opzichte van de inwisseling der duiten bijzonder verdienstelijk hadden gemaakt, werd bij gouv. besluit dd. 17 Juni 1900 n°. 12 een gezamenlijk bedrag van f 15 400 ter beschikking van de betrokken residenten gesteld.

De ingewisselde duiten, een gewicht vertegenwoordigende van p. m. 1 100 000 K.G., werden achtereenvolgens herwaarts gezonden en waren, met uitzondering van een paar kleine bezendingen, welke in Juli en Augustus volgden, einde Juni 1900 hier te lande ontvangen. Reeds in 't laatst van Mei was, onder toezicht vanwege het Departement van Koloniën, met de omsmelting en raffineering bij de Nederlandsche fabriek van werktuigen en spoorwegmaterieel te Amsterdam een aanvang gemaakt, met het doel om het aldus te verkrijgen zuivere koper daar ter plaatse door tusschenkomst van de Nederlandsche Handelmaatschappij in publieke veiling van de hand te zetten. [2]) Op het tijdstip van afsluiting van dit verslag hadden reeds een tweetal veilingen van dit geraffineerd koper plaats gehad (op 16 Augustus en 13 September jl.), respectievelijk bestaande uit 20 000 en 25 000 blokken (ingots) van p. m. 10 K.G., met een gezamenlijk gewicht van 194 068 en 265 249 K.G., welke de volle pariteit der Londensche markt bedongen en eene netto opbrengst opleverden van f 164 713 en f 219 743. Het liet zich aanzien dat in elke der twee eerstvolgende maanden telkens

[1]) Deze opgaaf, voor een deel berustende op voorloopige gegevens, zal wellicht later blijken nog geringe wijziging te moeten ondergaan.

[2]) Aan eene wapen- en munitiefabriek te Karlsruhe, die, met de bedoeling om de duiten ten dienste van haar bedrijf zelve te smelten, daarvoor een hoogeren prijs meende te kunnen besteden dan voor het versmolten koper, na aftrek van de smeltingskosten, te verwachten ware, werd, op haar verzoek, bij wijze van proef, 1212 K.G. duiten ondershands verkocht voor f 987. Daar echter omsmelting en publieke veiling voordeeliger bleek, werd van verderen onderhandschen verkoop afgezien.

nog eene veiling van ongeveer gelijke grootte als de tweede zou kunnen worden gehouden en dat daarmede al de versmolten duiten zouden zijn opgeruimd. Op hoeveel de inwisseling den lande ten slotte is te staan gekomen, zal eerst later zijn op te geven.

Den hoofden van gewestelijk bestuur is aanbevolen, nu de duiten zijn ingewisseld, zorg te dragen voor eene behoorlijke verhouding van de verschillende muntsoorten in de geldcirculatie, en, vooral in den eersten tijd, hunne bijzondere aandacht er aan te wijden dat der inlandsche bevolking in hare betalingen aan den lande, al geschieden die geheel in kopergeld, geen moeielijkheden worden in den weg gelegd. Hoewel de duiten-inwisseling nog te kort achter den rug ligt om nu reeds te kunnen verklaren of de verhouding der in omloop zijnde muntsoorten geheel voldoet aan de behoefte, valt uit de tot dusver daaromtrent door de genoemde bestuurshoofden ingediende maandrapporten op te maken dat de inlandsche bevolking voorshands, zonder aan wisselaars of woekeraars overgeleverd te zijn, voor hare gewone betalingen over voldoend klein geld, althans kopergeld, beschikken kan. Alleen in de residentie Madura bleek, kort na de inwisseling, gebrek aan koperen munt te bestaan, hetgeen zich afteekende in het agio, dat voor kleine bedragen meestal 2 pct. bedroeg, doch voor grootere, van een rijksdaalder en meer, daalde tot ½ pct. De behoefte aan kopergeld op Madura moest, behalve aan de omstandigheid dat zilveren pasmunt, inzonderheid het tien-centstuk, bij de Madureesche bevolking weinig aftrek vindt, vooral ook worden toegeschreven aan de belangrijke verplaatsing van koper naar Java door de Madureezen die aldaar werk gaan zoeken. Door in de residentie Madura al het bij ondercollecteurs, opium- en zoutdebitanten binnenkomend koper in den omloop terug te brengen en betalingen uit 's lands kas zooveel mogelijk in koper te doen plaats hebben, ontstond echter in genoemd gewest spoedig eene juistere verhouding tusschen de in de wandeling zijnde muntsoorten en was het agio gestadig dalende, terwijl het ter hoofdplaats Bangkallan in 't geheel niet meer gevorderd werd.

Namaak van duiten werd in 1899 slechts een paar malen geconstateerd. In beide gevallen, het eene in Soerakarta, het andere in Madioen, werden de schuldigen (Chineezen) veroordeeld, en de voor de vervaardiging gediend hebbende gereedschappen verbeurd verklaard. In Japara werden 19 803 stuks en in Bantam eenige niet nader opgegeven kleine hoeveelheden valsche duiten aangehaald, meerendeels tijdens de inwisseling. Ook in andere gewesten werden onder de ter inwisseling aangeboden duiten enkele valsche exemplaren aangetroffen, welke echter, omdat van kwade trouw niet bleek, evenals de echte stukken, werden aangenomen.

Was er in 1898, in verband met den geringen koffieoogst, zoowel voor de behoefte van het Gouvernement als voor die van particulieren minder vraag naar zilveren pasmunt geweest dan anders, zoodat zich op ult. 1898, boven het in den loop van dat jaar uit Nederland aan nieuw aangemunte Indische kwart- en één-tiende-guldens ontvangen bedrag van f 1 millioen, nog p. m. f 30 000 méér aan klein zilver in 's lands kassen op Java en Madura bevond dan bij het einde van 1897, — gedurende 1899 werd het aanzienlijk bedrag van p. m. f 800 000 aan genoemde muntsoorten uit 's lands kassen in omloop gebracht en in het verkeer opgenomen, waartoe uit den aard der zaak veel bijdroeg dat in de twee complexen, waar gedurende het vierde kwartaal van 1899 de duiten aan den omloop waren onttrokken (tot een bedrag van f 2 027 844), een niet onbelangrijk deel daarvan tegen zilver (pasmunt en kleine standpenningen) was ingewisseld. Daar het van belang werd geacht dat ook na de inwisseling van het oude kopergeld op ruime schaal zou kunnen worden voortgegaan met het beschikbaar stellen van klein zilver, waarbij ook gelet moet worden op de eischen, die het tegenwoordig industrieel leven, speciaal op landbouwgebied, in dit opzicht stelt, is, op voorstel van de Indische Regeering, in het voorjaar van 1900 besloten om nog f 700 000 aan Indische kwartguldens en f 685 000 aan Indische één-tiendeguldens te doen aanmaken, en zulks door versmelting van Nederlandsche standpenningen en van eenige uit Indië ontvangen ongangbare muntstukken. Door deze aanmunting, welke in Mei/Juli haar beslag kreeg (de afgeleverde partijen werden geleidelijk — in zes zendingen — naar Indië verscheept), is het voor Nederlandsch-Indië uit te geven bedrag aan zilveren pasmunt gebracht op het laatstelijk bij de wet van 21 Juli 1890 (Ned. St. n°. 125, Ind. St. n°. 196) vastgestelde maximum van f 17 millioen. Intusschen acht de Regeering het raadzaam om, nu ook de geleidelijke vervanging van afgesleten Indische zilveren pasmunt door nieuwe meer op den voorgrond treedt, in de verdere aanmunting zoo van zilveren als van koperen pasmunt voor Nederlandsch-Indië niet meer door wettelijke maxima gebonden te zijn. Eene wetsvoordracht van die strekking, en tevens beoogende de Indische muntwet (Ned. St. 1854 n°. 75, Ind. St. n°. 62) eene bepaling te doen inhouden, krachtens welke voortaan ieder in de gelegenheid zal zijn om zich op regelmatige wijze van overgroote voorraden pasmunt te ontdoen en waardoor overbodige aanmunting daarvan zooveel doenlijk zal zijn te voorkomen, is in Mei 1900 bij de Staten-Generaal aanhangig gemaakt (Zitting 1899—1900 — **181**). De besproken aanmunting van f 1 385 000 aan zilveren pasmunt heeft een verlies opgeleverd van f 11 480,33⁵. Aan fijn zilver, verkregen door versmelting van f 1 340 000 aan rijksdaalders en van f 23,10 aan uit Indië ontvangen ongangbare zilveren muntstukken, is noodig geweest, na aftrek van het overgehoudene, ad f 2138,30, f 1 337 884,80, terwijl het koper voor bijzet kwam te staan op f 4243,23⁵ en het muntloon op f 54 352,30, zoodat de kosten in totaal beliepen f 1 396 480,33⁵.

Maatregelen worden thans genomen om, zoo spoedig als de aanmunting dit toelaat, ook te voldoen aan eene aanvraag uit Indië om vermeerdering aldaar van den voorraad kleine zilveren standpenningen, door uitzending van f 1 millioen aan guldens en f 1 millioen aan halve guldens, van welke speciën de voorraad bij 's lands kassen zeer was geslonken, zoowel ten behoeve van de duiten-inwisseling als door veel vraag naar bedoelde muntsoorten, meer bijzonder in Soerabaija.

Evenmin als over 1898 is over 1899 iets belangrijks te melden aangaande het in den omloop aantreffen van nagemaakte zilveren standpenningen van hoog zilvergehalte. Strafvervolgingen, waarvan er echter geen enkele betrekking had op volwichtige bedriegelijke namaaksels, behoefden slechts te worden ingesteld tegen 8 personen, van welke er 2 (inlanders) veroordeeld, 3 (Chineezen) wegens gebrek aan bewijs van rechtsvervolging ontslagen en 3 (inlanders) vrijgesproken werden.

Ter zake van het desbewust uitgeven van valsch geld werden in 1899 174 personen veroordeeld (139 tot geldboeten en 35 tot andere straffen), terwijl van de overige 217 wegens bedoeld feit aangeklaagden er 152 werden vrijgesproken en 65 van rechtsvervolging ontslagen. Zooals gewoonlijk konden meermalen geen termen gevonden worden om eene strafvervolging in te stellen, aangezien de aanbieders van de valsche munt te goeder trouw bleken. In zoodanige gevallen werden de muntstukken, na voor verderen omloop ongeschikt te zijn gemaakt, aan de eigenaren teruggegeven. ¹)

Op die wijze en door aanhouding, ter verzending herwaarts voor onderzoek en c. q. voor versmelting, werden in 1899 van gouvernementswege aan den omloop onttrokken 4704 stuks zilveren speciën: 2565 stuks op Java en Madura en 2139 stuks in de buitenbezittingen. Bovendien werden om andere redenen uit het verkeer genomen, mede ter opzending herwaarts, 51 291 stuks zilveren speciën, in 't geheel derhalve 55 995 stuks. Dit zilvergeld was aan standpenningen en pasmunt verdeeld als volgt:

	rijksdaalders.	guldens.	½ guldens.	¼ guldens.	1/10 guldens.	Totaal stuks.	Nominale waarde.
wegens valschheid of daarvan verdacht . .	1 812	1375	767	534	216	4 704	f 6 443,60
„ verminking . . .	88	136	102	115	95	536	445,25
„ doffen of ongewonen klank . . .	9 896	8175	6339	780	„	25 190	36 279.50
„ afslijting	„	„	„	„	25 565	25 565	2 556.50
Totalen . . .	11 796	9686	7208	1429	25 876	55 995	f 45 724.85
In 1898 waren de cijfers (verg. vorig verslag, blz. 168)	11 458	9801	6111	598	5 667	33 635	f 42 217,70

Een deel der in 1899 voor verderen omloop niet of niet meer geschikt geachte speciën werd, blijkens het vorig verslag, nog in Juli van dat jaar naar Nederland verscheept; een ander deel werd hiertelande aangebracht in Januari en Juli 1900. Omtrent de bevinding van het Muntcollege ten opzichte van de in 1899 hier te lande ontvangen partijen verdachte of om andere redenen in Indië afgekeurde zilveren speciën zij verwezen naar het aan de Staten-Generaal aangeboden rapport nopens de muntwerkzaamheden over genoemd jaar (Zitting 1899—1900 — **212**).

¹) Van de zijde der Javasche Bank geschiedde dit gedurende 1899 met 989 rijksdaalders en 227 guldens, zijnde 292 en 184 stuks minder dan in 1898.

§ 2. *Geldmarkt.*

Een door den president der Javasche Bank ten behoeve van het Koloniaal Verslag samengesteld overzicht van de geldmarkt in Nederlandsch-Indië in 1899, met de daarbij behoorende tabel van den loop der prijzen te Batavia van eenige Indische effecten, is opgenomen sub I en II van bijlage JJ, welke bijlage sub III maandopgaven over 1899 bevat omtrent den loop der wisselkoersen te Batavia, ontleend aan door de Handelsvereeniging aldaar verstrekte gegevens.

§ 3. *Javasche Bank.*

Luidens het jongste jaarverslag dezer instelling kon zij gedurende het op ult. Maart 1900 geëindigde boekjaar 1899/1900 in ruimere mate dan gewoonlijk aan de behoefte aan crediethulp tegemoetkomen en kon zij den handel vrijwaren voor de onaangename gevolgen van een schommelenden rentevoet. Tot verhooging van het rentetarief der Bank behoefde niet te worden overgegaan, zoodat de standaard-rente op het lage bedrag van $4^1/_2$ pct. bleef gehandhaafd.

Het gemiddeld opereerend kapitaal der Bank, hetwelk in 1898/99 reeds hooger was geweest dan in eenig vorig boekjaar, onderging in 1899/1900 opnieuw eene belangrijke vermeerdering. Gemiddeld over het geheele boekjaar stond aan rentegevende uitzettingen uit f 32 623/m, tegen f 28 270/m over 1898/99. De het eigenlijk Indische bankbedrijf uitmakende crediet-operatiën beliepen f 16 575/m, en wel wegens voorschotten in rekening-courant f 9 291/m, wegens disconteering van handelspapier f 6 385/m, wegens disconteering van vendupapier f 537/m en wegens beleeningen f 352/m. De belegging van kapitaal en reservefonds der Bank in effecten en hypotheken bedroeg dooreen f 6 807/m. In buitenlandsche wissels stond gemiddeld f 7 667/m uit, terwijl de prolongatie-uitzettingen dooreengenomen een cijfer van f 1 574/m bereikten. De Indische crediet-operatiën, met inbegrip van de uitzettingen op prolongatie, leverden gemiddeld 4 pct. rente op, evenals de hypotheken en effecten.

Bij de sluiting van het boekjaar was van het kapitaal der Bank, ad f 6 millioen, en van haar reservefonds, ad f 1 137 142, belegd f 4 704/m in effecten en f 1 895/m in hypotheken.

De dadelijk opeischbare schulden der Bank bedroegen gemiddeld over het geheele boekjaar f 63 805/m (f 57 752/m aan in omloop zijnde bankbiljetten en f 6 053/m aan saldo's van crediteuren in rekening-courant, aan omloopende bankassignatiën en aan onafgehaalde dividenden), tegen in 1898/99 f 54 988/m (f 49 367/m wegens biljetten-emissie en f 5 621/m aan saldo's, enz. als voren). De metaalvoorraad der Bank was gemiddeld over het geheele boekjaar f 37 904/m, tegen f 33 290/m in 1898/99, en daar de verplichte dekking $^2/_5$ van de dadelijk opeischbare schulden bedraagt, was derhalve het beschikbare metaalsaldo gemiddeld f 12 382/m (in 1898/99 f 11 294/m).

De metaalvoorraad der Bank (waaronder uit den aard der zaak ook het speciesaldo van haar kantoor te Amsterdam) nam vooral aan goud toe, zooals uit onderstaande opgaaf blijkt.

		ult. Maart 1899.		ult. Maart 1900.
aan gouden tienguldenstukken		f 4 442/m		f 6 054/m
„ zilveren standpenningen: rijksdaalders	f 25 518/m		f 26 337/m	
guldens	1 730/m		1 506/m	
halve guldens	975/m		906/m	
		28 223/m		28 749/m
„ pasmunt		5/m		19/m
„ vreemde gouden munt en negotiepenningen (dukaten)		2 759/m		5 475/m
		f 35 429/m		f 40 297/m

Van het opgegeven bedrag aan rijksdaalders bevond zich bij de Indische kantoren der Bank op genoemde tijdstippen achtereenvolgens f 23 568/m en f 25 828/m. Aangezien gedurende 1899 voor rekening van diverse bankinstellingen f 8 100/m aan rijksdaalders in Indië werd ingevoerd, welk bedrag in de kassen der Javasche Bank terechtkwam, blijkt dus uit die kassen weggevloeid en door de circulatie opgenomen te zijn p. m. f 6 millioen aan rijksdaalders.

De biljetten-emissie der Bank bewoog zich in 1899/1900 tusschen f 62 874/m en f 50 652/m en bedroeg bij het einde van het boekjaar f 60 591/m, tegen f 52 222/m op ult. Maart 1899, tot welke vermeerdering met f 8 369/m de biljetten van f 1000 en f 500 f 4 459/m bijdroegen. Deze biljetten hebben evenwel voor het meerendeel niet gecirculeerd, doch waren in de toen nog overvulde landskassen opgehoopt. Ten einde de biljetten, waarvan in de laatste jaren vervalschingen waren voorgekomen en welke reeds door een nieuw model vervangen waren, zoo spoedig mogelijk aan den omloop te onttrekken, werd de machtiging der Regeering gevraagd en verkregen tot intrekking van nagenoeg al het papier der oude emissiën, waarvoor, wat bijna al de coupures betreft, reeds biljetten nieuw model waren uitgegeven [1]), en waarvan op het oogenblik van het verleenen der machtiging (November 1899) nog voor ongeveer f 12 183/m moest worden geacht in omloop te zijn. Hoewel bepaald was (zie de bekendmaking in de Javasche Courant van 24 November 1899) dat de op ult. Mei 1900 nog niet ter inwisseling aangeboden biljetten alleen betaalbaar zouden zijn bij het hoofdkantoor der Bank te Batavia, was omstreeks de helft van genoemde maand nog voor een bedrag van bijna f 4 millioen aan oude biljetten in de wandeling. Door falsarissen werd gedurende het verslagjaar getracht nagemaakte biljetten van f 25 oude emissie in omloop te brengen. Intusschen werd slechts hier en daar een enkel biljet aangehouden, terwijl alleen te Samarang eene hoeveelheid in één hand werd aangetroffen, welke feiten evenwel geen aanleiding gaven tot gerechtelijke vervolging.

De winst der Bank over 1899/1900 beliep bruto f 1 222 691 en netto f 721 179, of, na aftrek van patentbelasting, f 714 121, van welk laatste bedrag, vermeerderd met f 1439 onverdeeld gebleven van de winst over 1898/99, werd bestemd: voor het reservefonds f 137 839, voor tantièmes f 46 494 en voor aandeelhouders f 531 227. Van laatstbedoelde som werd uitgekeerd f 528 000, uitmakende 8.8 pct. van het maatschappelijk kapitaal, terwijl f 3227 als onverdeeld saldo op de nieuwe rekening werd overgeschreven.

De op 31 Maart 1900 afgesloten balans der Bank en de winst- en verliesrekening over 1899/1900 komen voor sub IV van bijlage JJ.

N. Burgerlijke en militaire landsdienaren.

Groot-ambtenaarsexamen. Aan het in 1900 afgenomen grootambtenaarsexamen onderwierpen zich, wat het 2de gedeelte betreft, hier te lande 36, en in Indië 12 candidaten, van wie er respectievelijk 27 en 8 slaagden. Overeenkomstig de bekendmaking in de Nederlandsche Staatscourant van 6 April 1900 werden van de geslaagden hiertelande er 10 (zij die de hoogste nummers in de ranglijst hadden behaald) voor uitzending in aanmerking gebracht, terwijl voor hen die in Indië het diploma behaalden 5 plaatsen werden beschikbaar gesteld. Bij de bedoelde bekendmaking werd tevens medegedeeld dat noch in 1901, noch in 1902 uitzending zal plaats hebben.

Aan het 1ste gedeelte van het examen namen hiertelande slechts 2, en in Indië 7 candidaten deel, en wel allen met goed gevolg.

Nadere gegevens omtrent de uitkomsten van de examens worden aangetroffen in bijlage KK, sub I, terwijl het verslag van de examen-commissie hier te lande is te vinden in de Nederlandsche Staatscourant van 14 Augustus 1900. Het verslag van de commissie in Indië was, tijdens de afsluiting der mededeelingen voor dit hoofdstuk, nog niet gepubliceerd.

In den loop van 1900 besloot de gemeente Delft de aldaar bestaande instelling voor Indisch onderwijs bij het einde van dat jaar op te heffen en, in verband daarmede, de lessen met den op 1 September 1900 aanvangenden cursus niet te doen hervatten. Vooraf was vanwege het Departement van Koloniën bewilligd in de vervallenverklaring, met ingang van 1 Januari 1901, van de met de gemeente Delft aangaande de gemelde instelling bestaande overeenkomst van 25 Januari 1894 (zie blz. 195 van het verslag van dat jaar, zoomede Bijbl. St. n°. 4939). In verband met een en ander werd het college van curatoren bij Kon. besluit van 18 September 1900 n°. 14 ontbonden.

In afwachting van de in overweging zijnde herziening van de vigeerende bepalingen betreffende de benoembaarheid tot ambtenaar voor den administratieven dienst in Nederlandsch-Indië, is bij Kon. besluit van 18 Augustus 1900 n°. 37 (Ned. St. n°. 150 en Ind. St. n°. 273) bepaald dat geen gelegenheid meer gegeven wordt tot aflegging van het 1ste gedeelte van het grootambtenaarsexamen, terwijl, wat het afleggen van het 2de gedeelte

[1]) Onder het bij het einde van het boekjaar (ult. Maart 1900) in omloop zijnde bedrag van f 60 591/m aan bankpapier bevond zich aan biljetten van nieuw model een bedrag van f 47 478/m.

betreft, daartoe nog gelegenheid zal bestaan in 1901 en 1902. [1])

Faculteitsexamen. Gedurende het academiejaar 1899/1900 onderwierpen zich 6 doctoren in de rechtswetenschap aan het bij art. 92, 2de lid, der wet op het hooger onderwijs bedoelde faculteitsexamen. Slechts één van hen moest worden afgewezen.

Uitzending van adspirant-rechterlijke ambtenaren had in 1900 evenmin plaats als in de drie voorafgegane jaren. Het van den Gouverneur-Generaal ontvangen advies ten aanzien van de vraag of er aanleiding bestaat om weer tot uitzending over te gaan, zoomede nopens het denkbeeld om, in het belang van den rechterlijken dienst in Nederlandsch-Indië, wijziging te brengen in de aan aanstaande rechterlijke ambtenaren te stellen examen-eischen (zie vorig verslag, blz. 170), is hier te lande nog in behandeling.

Burgerlijke betrekkingen toegankelijk voor vreemdelingen. De lijst van betrekkingen in Nederlandsch-Indië, waartoe vreemdelingen benoembaar zijn (St. 1867 n°. 31, juncto 1879 n°. 362), is bij Kon. besluit van 6 Juli 1900 n°. 19 (St. 245) aangevuld met die van opzichter en werkman bij de fabriek der opiumregie.

Klein-ambtenaarsexamen. Aan dit examen, dat ook in 1899 op verschillende tijdstippen en plaatsen in Indië werd afgenomen, onderwierpen zich 975 candidaten (834 op Java en Madura en 141 in de buitenbezittingen), van wie er 562 (462 op Java en Madura en 100 in de buitenbezittingen), of ruim 57 pct., aan de eischen voldeden. In het voorafgegane jaar waren er van de 986 candidaten 544, of ruim 55 pct., geslaagd.

Onder de categorieën der van dit examen vrijgestelde personen werden bij St. 1900 n°. 211 gerangschikt zij die geslaagd zijn in het examen voor sergeant of fourier bij het leger.

Verloven. De bij St. 1893 n°. 229 vastgestelde en herhaaldelijk aangevulde lijst van civiele betrekkingen, welke, bij verlof van de titularissen voor niet langer dan één jaar, tijdelijk worden waargenomen, onderging wederom uitbreiding; zie daaromtrent St. nos. 98, 116 en 132.

In 1899 werd aan 112 civiele en 56 militaire landsdienaren (Europeesche ambtenaren en officieren der landmacht) buitenlandsch verlof wegens langdurigen dienst verleend (tegen respectievelijk 91 en 16 in 1898), terwijl aan 70 Europeesche ambtenaren en 52 officieren der landmacht zoodanig verlof wegens ziekte werd toegestaan (welke cijfers in 1898 hadden bedragen 58 en 71).

Bij gouv. besluit dd. 22 Augustus 1900 n°. 30 (St. n°. 237) is eene regeling vastgesteld van de bevoegdheid tot het afgeven van geneeskundige verklaringen voor binnenlandsche verloven aan Europeesche burgerlijke landsdienaren, en van de wijze waarop de plaatsen, waar die verloven moeten worden doorgebracht, bepaald worden.

Anciënniteit bij herplaatsing. In 1885 (Bijbl. St. n°. 4133) is als regel aangenomen dat ambtenaren van de verschillende diensttakken, die, hetzij wegens langdurigen dienst, hetzij wegens ziekte, buitenlandsch verlof bekomen hebben, bij herstel in activiteit na terugkomst van zoodanig verlof, de anciënniteit terug erlangen, die zij zouden gehad hebben, indien zij onafgebroken waren blijven doordienen, en zulks onverschillig of zij in hun laatsten rang of in den daaropvolgenden hoogeren invallen. Tevens was toen beslist dat het bedoelde beginsel niet zou gelden voor bureau-ambtenaren, voor wie de quaestie der anciënniteit, in verband met de regelen waarnaar zij bevorderd worden, van geen overwegend belang werd geacht. Op deze laatste beslissing is nu echter teruggekomen. Ingevolge gouv. besluit dd. 21 October 1899 n°. 15 (Bijbl. St. n°. 5436) geldt namelijk het hiervóór omschreven beginsel voortaan ook voor bureau-ambtenaren, echter zonder retroactiviteit, zoodat het eerst is toegepast op de bureau-ambtenaren, aan wie na 21 October 1899 buitenlandsch verlof is verleend.

Overtocht. Het reeds meermalen gewijzigd reglement op de toekenning van overtocht voor 's lands rekening van Nederland naar Nederlandsch-Indië en omgekeerd (St. 1897 n°. 163) werd opnieuw gewijzigd en aangevuld, en wel bij de Kon. besluiten van 12 Januari, 16 Maart, 14 en 26 Juni 1900 nos. 1, 25, 38 en 55 (St. n°. 105, 148, 228 en 232). Bij eerstgemeld besluit is het recht op vrijen overtocht van Nederlandsch-Indië naar Nederland, wat betreft de leden van het gezin van den met gagement vertrekkenden militair beneden den rang van officier, uitgestrekt tot die buiten huwelijk verwekte kinderen, die hij krachtens het in 1896 (St. n°. 115) gewijzigde art. 275 van het Indisch Burgerlijk Wetboek heeft doen wettigen. Bij het in de tweede plaats genoemde is ten opzichte van een tweetal landsbetrekkingen eene nadere voorziening getroffen omtrent de klasse, waarin zij voor den overtocht naar en uit Indië te rangschikken zijn; het derde brengt eene wijziging in art. 1, punt *o*, van het reglement, noodig geworden door de bij Kon. besluit van 27 Juli 1896 n°. 22 (St. n°. 238) getroffen regeling, waarbij o. a. de uitzending naar Indië van tot de militaire marine behoorend personeel, in plaats van ten laste van de Staatsbegrooting, ten laste van de Indische begrooting is gebracht, terwijl het in de laatste plaats vermelde besluit van 26 Juni 1900 n°. 55 reeds is besproken op blz. 95.

Voorschotten. Met nadere aanvulling van de voorschriften op het verleenen van voorschotten aan Europeesche burgerlijke landsdienaren en als zoodanig benoemde Europeesche personen bij verandering van stand- of woonplaats in Nederlandsch-Indie (St. 1895 n°. 74, juncto 1897 n°. 140) werd bij St. 1900 n°. 125 bepaald, dat diegenen der bedoelde landsdienaren en personen, die in het bezit zijn van één of meer gewettigde kinderen, ten aanzien van het bedrag van het voorschot en de terugbetaling daarvan, met gehuwden worden gelijkgesteld.

Ceremonieel. Bij gouv. besluit van 29 Augustus 1899 n°. 31 (St. n°. 242) werden nieuwe bepalingen vastgesteld ten aanzien van het ceremonieel, in acht te nemen bij dienstreizen op Java en Madura van den Gouverneur-Generaal en van hooggeplaatste ambtenaren of officieren.

Pensioenen. Het reglement op het verleenen van pensioenen aan Europeesche burgerlijke ambtenaren in Nederlandsch-Indie (St. 1881 n°. 142, juncto 1892 n°. 175) onderging bij Kon. besluit van 25 November 1899 n°. 37 (St. 1900 n°. 56) eene herziening met betrekking tot het vergelden van tijdelijke diensten met pensioen.

De wiskundige adviseur bij het Departement van Koloniën, de hoogleeraar dr. P. VAN GEER, kwam gereed met het tweede gedeelte van zijn rapport omtrent de pensioensregeling der burgerlijke ambtenaren in Nederlandsch-Indië (verg. de noot op blz. 141 van het verslag van 1898). Van dit gedeelte is onlangs een afdruk aan de Staten-Generaal toegezonden.

Reis- en verblijfkosten. Met betrekking tot dit onderwerp werden enkele regelingen van ondergeschikt belang getroffen, ten aanzien waarvan kortheidshalve zij verwezen naar St. 1899 nos. 185, 241 en 314, en 1900 nos. 84, 95, 155 en 158.

Weduwen- en weezenfonds voor burgerlijke (Europeesche) ambtenaren, en weduwen- en weezenfonds der officieren van de landmacht. Het vermogen van deze fondsen bleef gedurende de jaren 1898 en 1899 toenemen, en wel dat van het eerstbedoelde achtereenvolgens met f 329 772 en f 340 092, en dat van het laatstgenoemde achtereenvolgens met f 211 737 en f 166 689. Wat het militaire fonds betreft, was deze gunstige uitslag evenwel weder toe te schrijven aan de jaarlijksche bijdrage uit 's lands kas, ad f 300 000, daar zonder die bijdrage het kapitaal in 1898 met f 88 263 en in 1899 met f 133 311 zou zijn achteruitgegaan. Gedetailleerde opgaven omtrent de financieele aangelegenheden der beide fondsen zijn opgenomen in bijlage KK sub II, terwijl overigens verwezen kan worden naar de jaarrekeningen, gedrukt als bijvoegsels van de Javasche Courant van 15 en 26 September 1899 en 7 en 28 Augustus 1900.

Door den gewezen Indischen ambtenaar, die in December 1898 belast werd met het ontwerpen van een nieuw reglement voor het weduwen- en weezenfonds voor burgerlijke Europeesche ambtenaren (zie vorig verslag, blz. 171), werd in Juni 1900 het eerste gedeelte van een dergelijk ontwerp ingediend.

O. Nijverheid.

I. LANDBOUW, BOSCHWEZEN EN VEETEELT.

§ 1. *Java en Madura.*

A. Landbouw.

1°. Inlandsche landbouw.

Werd het aanbrengen van verbeteringen in den inlandschen landbouw op Java en Madura tot dusver voornamelijk gezocht

[1]) Ondanks de sluiting der instelling te Delft (zie hiervóór) hebben de docenten zich bereid verklaard om aan hen, die zich nog voor het in 1901 af te nemen 2de gedeelte van het examen voorbereiden, daarbij de noodige voorlichting en leiding te verleenen.

in bemoeiingen der plaatselijke ambtenaren ten einde den dessaman, door middel zijner hoofden, met meer of minder aandrang te overreden om bij inlandsche cultures zijne gewone werkwijze in een of ander opzicht te laten varen, nu — zooals reeds vermeld is in het verslag van 1897, blz. 196, en in dat van 1898, blz. 142 — de Regeering besloten is ten deze een anderen weg te volgen, door het op 's lands kosten doen inrichten van z. g. model- of demonstratievelden, scheen het onnoodig de eerstbedoelde gedragslijn, waartoe betrekking hadden de aanschrijvingen in Bijbl. St. n°. 2650, 2950 en 4781, nog verder in toepassing te brengen. In Januari 1900 is dan ook door den directeur van binnenlandsch bestuur aan de residenten op Java en Madura medegedeeld dat met het nemen van nieuwe padicultuurproeven door de plaatselijke ambtenaren niet behoeft te worden voortgegaan. Ter aanvulling van hetgeen op blz. 102 hiervóór is gezegd omtrent den stand der uitvoering van het onder de opperleiding van den directeur van 's lands plantentuin gestelde demonstratieplan kan hier worden aangeteekend dat van de in verschillende streken van Java aan te wijzen 8 plaatsen voor de inrichting van 5 demonstratievelden voor sawahcultuur (padi en de daarop volgende tweede gewassen), 2 voor groenten- en andere bergcultures en 1 voor tegalveld voor droge cultuur in lager gelegen streken, bij het einde van 1899 omtrent 6 dier plaatsen reeds eene keuze was gedaan, namelijk ten opzichte van 4 van de 5 sawahvelden en van de 2 velden voor bergcultures. Als plaatsen voor bergcultuur-velden zijn aangewezen Lembang boven Bandong (Preanger Regentschappen) en Ngadisari op het Tengger-gebergte (Probolinggo), terwijl de vier reeds aangewezen demonstratievelden voor sawahcultuur zich bevinden: 1°. nabij Modjowarno in de afdeeling Modjokerto (Soerabaija), 2° nabij Ponorogo (Madioen), 3°. nabij Magelang (Kadoe), en 4°. te Gombong (Bagelen).

Dezerzijds is onlangs met de Indische Regeering in overleg getreden nopens de vraag wat op Java zou kunnen worden gedaan, bijv. door de oprichting in eenige gewesten, al of niet met rechtstreekschen steun van het Gouvernement, van landbouwcredietbanken, ten einde den inlandschen landbouwer op de beste wijze van de voor zijn bedrijf noodige contanten of hulpmiddelen te voorzien. Tijdens de afsluiting in Indië van de mededeelingen voor dit hoofdstuk werd er over gedacht de zaak door eenige bevoegde personen te doen onderzoeken. Dat het streven om den inlander goedkoop landbouwcrediet te verschaffen reeds hier en daar belangstellende Europeanen en inlandsche hoofden er toe gebracht heeft om op kleine schaal voorschot- tevens spaarbanken op te richten, bleek reeds uit hetgeen voorkomt op blz. 172 van 't vorig verslag; verg. ook bijlage R, blz. 7, van dit verslag.

a. Eenjarige gewassen.

Voor zoover op de ontvangen gegevens is af te gaan (zie de cijfers voor elk gewest in bijlage LL) zouden de *voor geregelde cultuur ontgonnen* bouwgronden der inlandsche bevolking in de gouvernements-residentiën van Java (zonder de particuliere landerijen mede te rekenen) en op Madura bij het einde van 1899 te stellen zijn op 3 963 029 bouws, terwijl de gegevens van ult. 1898 aanwezen 3 907 733 bouws, derhalve thans 55 296 bouws meer. Alleen wat de geregeld beplante tegalvelden betreft (op ult. 1898 vermeld als 1 004 203, doch thans als 1 067 700 bouws) zou de vermeerdering 63 497 bouws hebben bedragen, waartegenover echter de uitgestrektheid sawahs (bevloeibare en andere) wordt opgegeven als 2 895 329 bouws, tegen 2 903 530 bouws op ult. 1898, derhalve thans 8201 bouws minder. Enkel voor de bevloeibare sawahs, in laatstbedoeld totaal begrepen voor 1 767 781 bouws, wordt voor ult. 1899 de oppervlakte gesteld op 1 782 945 bouws, derhalve 15 164 bouws meer. Deze hoogere opgaaf openbaart zich intusschen hoofdzakelijk, namelijk voor 12 172 bouws, in de cijfers betreffende de Preanger Regentschappen, waar wel niet uitsluitend nieuwe ontginningen daartoe zullen hebben bijgedragen, maar ten deele ook verbeterde gegevens op grond van de uitkomsten der landrente-metingen.

De uitgestrektheid der *voor geregelde cultuur ontgonnen* bouwvelden werd weder bijna geheel in cultuur genomen. De van de bedoelde velden onbeplant gelaten uitgestrektheid toch wordt opgegeven te hebben bedragen 70 224 bouws, dat is nog geen 2 pct., tegen 74 223 bouws in 1898. Verder werden van de bovendien aanwezige gronden — de *niet geregeld bebouwde* tegalvelden — in cultuur genomen, naar hetgeen de verkregen opgaven aanwijzen, in 1898 161 219 bouws en in 1899 163 546 bouws, dat is 2327 bouws meer. Niet alleen van de eerstbedoelde eigenlijke bouwvelden, maar ook van de laatstbedoelde gronden werden meer of minder groote oppervlakten voor twee oogsten gebezigd; in 't geheel was dit het geval in 1898 met 1 823 065 bouws en in 1899 met 1 885 541 bouws. Daar deze getallen dan ook tweemaal in rekening moeten worden gebracht, zou hieruit volgen dat het totaal der beplantingen, door de inlandsche bevolking op hare eigen bouwgronden bewerkstelligd, in genoemde twee jaren achtereenvolgens beliep 5 817 794 en 5 941 892 bouws. Raadpleegt men echter de specificatie der in 1899 bewerkstelligde *beplantingen*, zooals die voorkomt zoowel in de aangehaalde bijlage LL als in de bijlagen MM en NN (deze beide laatsten respectievelijk betreffende de teelt van padi en die van andere eenjarige gewassen), dan geeft de samentrekking niet het evengemelde totaal van 5 941 892, maar 72 254 bouws *méér*. Dit verschil, dat voorshands uit de hiertelande voorhanden gegevens niet kan opgelost worden, openbaart zich in afwijkende opgaven voor zooveel betreft de voor 1sten aanplant gebezigde velden. Immers terwijl uit de hiervóór vermelde gegevens omtrent de in cultuur geweest zijnde bouwgronden zou volgen dat voor 1sten aanplant gebezigd werden 4 056 351 bouws, wijzen de staten der beplantingen daarvoor 4 128 605 bouws aan. Hierbij de voor twee oogsten gebezigde velden (1 885 541 bouws) nog eens in rekening brengende, zou dus het totaal der beplantingen hebben bedragen 6 014 146 bouws, namelijk die met padi 3 161 273 en die met andere eenjarige gewassen 2 852 873 bouws.

Van deze laatste beplantingen zouden, volgens de ontvangen opgaven, slechts 1.4 pct. mislukt zijn, doch van de padi-beplantingen worden de mislukkingen opgegeven 6 pct. te hebben bedragen. In 1898 was bedoeld percentage voor elke dezer categorieën van beplantingen respectievelijk 2.5 en 4.9 pct.

De schattingen omtrent de van voormelde padi-beplantingen (3 161 273 bouws) verkregen productie komen in totaal te staan op 75 millioen pikol padi (3^2 millioen meer dan berekend werd in 1898 te zijn verkregen). Omgeslagen over de als beplant vermelde uitgestrektheid zou de gemiddelde productie per bouw neerkomen op 23.75 pikol padi, tegen 23 pikol in 1898. In verhouding tot de geslaagde beplantingen alleen, was het algemeene middencijfer 25.27 pikol per bouw, tegen 24.17 in 1898.

Hoe de uitkomsten waren onderscheidenlijk in West-, Midden- en Oost-Java kan blijken uit het overzicht aan het slot van bijlage MM.

Dat en waarom de verstrekte cijfers, niet alleen wat de padiproductie, maar ook wat den aanwezigen bouwgrond betreft, over het algemeen als minima zijn aan te merken, werd laatstelijk nog in 't vorig verslag (blz. 171 en 172) in het licht gesteld.

Per gewest liep het gemiddelde der padiproductie per beplanten bouw, volgens de over 1899 gemaakte berekeningen, uiteen tusschen nog geen 12 pikol op Madura en circa 39 pikol in Pasoeroean, waarbij in het oog is te houden dat in eerstgemeld gewest slechts ruim 10 pct. van de aanwezige sawahs niet van den regen afhankelijk is, welk percentage voor Pasoeroean circa 96 bedraagt. Ook is het duidelijk dat op het gemiddelde per gewest bovendien van invloed is de meerdere of mindere omvang der streken waar de paditeelt op eene bijzondere hoogte staat. Zoo wordt door den directeur van 's lands plantentuin gemeld dat bijv. in de omstreken van Pasoeroean en Bangil wel padi-oogsten van 90 pikol per bouw worden gemaakt.

Wat de prijzen der padi betreft, bevat de bij hoofdstuk J behoorende bijlage M voor elk gewest het gemiddelde van de hoogste en van de laagste marktprijzen gedurende 1899.

Kon men in 1899 over het algemeen met de uitkomsten van den padi-oogst tevreden zijn, in sommige streken viel het beschot of de qualiteit van het geoogste tegen of had men met bepaald misgewas te doen, hetzij als gevolg van weêrsinvloeden, hetzij door ziekten in het gewas, dan wel door verwoestingen aangericht door muizen en insecten. Deze nadeelen deden zich, voor zooveel uit de ontvangen berichten blijkt, in het bijzonder voor in een grooter of kleiner deel van de afdeeling Serang (Bantam), van het district Oedjoengbroengwetan (Preanger Regentschappen), van de districten Bantjar en Temaijang (Rembang), van de afdeeling Sidaijoe (Soerabaija) en van het district Djati (Pasoeroean). Tot beteugeling van de ratten- en muizenplaag in de afdeeling Demak (Samarang) werd van gouvernementswege f 1000 beschikbaar gesteld, terwijl in de Preanger Regentschappen en Cheribon, waar hier en daar kalongs (vleermuizen) veel schade aanrichtten, de residenten mede de beschikking kregen over eenige gelden tot verdelging van dit gedierte.

Wederom werden in verschillende gewesten proeven genomen met het verbouwen van niet-inheemsche rijstsoorten. In Bantam werd voortgegaan met het planten van Indramaijoe-rijst, gewonnen bij de in 1898 genomen proeven. Ook werden in dat gewest de proeven met de Soerabaijasche padi andeh voortgezet. Deze padisoort schijnt in Tjaringin zeer in den smaak te vallen. In de afdeeling Banjoewangi (Bezoeki) werd als proef overgegaan tot het ijl uitzaaien van padi mambang, afkomstig uit de omstreken van Batavia. De verkregen uitkomsten waren, tijdens de afsluiting van de Indische mededeelingen voor dit hoofdstuk, nog niet bekend.

De in Samarang in het werk gestelde pogingen om een kunstmatigen handel in zaadpadi in het leven te roepen, ten behoeve van eene goede zaadverwisseling, slaagden niet. Hoewel in Bagelen nog geen eigenlijke handel in zaadpadi wordt gedreven, wordt toch de overtollige jonge padi (winih) op de passars verkocht, waardoor verwisseling van zaad in de hand wordt gewerkt. Op Madura wordt zaadverwisseling bevorderd door de oprichting van zoogenaamde bibietpassars.

Van de in het laatst van 1898 in verscheidene dessa's der afdeeling en residentie Pasoeroean genomen proef met het bemesten van sawahs met zwavelzure ammonia (zie vorig verslag, blz. 172) waren de uitkomsten zeer gunstig. Zoodanige proef werd in 1899, met hiertelande nog niet bekenden uitslag, ook genomen in de afdeeling Limbangan (Preanger Regentschappen).

Eenige inlandsche landbouwers in Pasoeroean, overtuigd van het nut eener diepere grondbewerking, hebben zich te dien einde betere (z. g. Hindostan-) ploegen aangeschaft.

Omtrent den in- en uitvoer van rijst zijn in de gewestelijke jaarverslagen over 1899 slechts de volgende gegevens verstrekt.

De uitvoer van rijst uit Bantam naar Batavia, Banka en de Lampongsche Districten is zeer toegenomen. In 1899 bedroeg de uitvoer via Karang Antoe 241 700 pikol en via Laboean 22 600 pikol (tegen respectievelijk 172 000 en 21 700 pikol in 1898), terwijl ook te Anjer zekere hoeveelheden werden aangebracht ter verscheping naar de Lampongsche Districten. Het grootste gedeelte van deze Bantam-rijst was afkomstig uit de afdeelingen Pandeglang en Tjaringin. Eveneens was vrij belangrijk de uitvoer van Preanger-rijst naar Batavia en Midden-Java. Zoo werd aldaar uit de afdeeling Tjiandjoer alleen reeds 140 000 pikol betrokken, tegen 70 000 pikol in 1898. Uit de afdeeling Tjilatjap (Banjoemas) werden vrij groote hoeveelheden rijst uitgevoerd naar de residentiën Preanger Regentschappen, Cheribon, Tagal, Pekalongan en Bagelen.

Voor een deel wordt Java ook van uitheemsche rijst voorzien, welke aanvoeren hoofdzakelijk te Soerabaija plaats vinden. Aldaar zou, volgens het gewestelijk verslag, in 1899 zijn ingevoerd, ten deele ook van Bali, maar hoofdzakelijk van Singapore en Saigon, 806 000 pikol rijst, tegen 731 300 pikol in 1898 en 1 825 000 pikol in 1897. Volgens de officieele handelsstatistiek over gemelde drie jaren beliep de totaal-invoer van uitheemsche rijst op Java en Madura (de padi herleid tot gepeld product) in 1897 2 664 000, in 1898 944 000 en in 1899 1 108 000 pikol. Daarentegen nam de uitvoer van rijst van Java naar buiten Nederlandsch-Indië toe. Bedoelde verschepingen, doorgaans voor het meerendeel bestaande uit product van particuliere landerijen in West-Java, beliepen in 1897 316 800, in 1898 648 000 en in 1899 732 000 pikol, van welke hoeveelheden respectievelijk 262 000, 476 000 en 556 000 pikol hun weg vonden naar Nederland. Deze uitvoeren naar Nederland en den vreemde bestonden in 1897 en 1898 schier enkel uit gepelde rijst; in 1899 echter werd p. m. 31 800 pikol padi van Java naar buiten Nederlandsch-Indië verscheept, bijna uitsluitend naar Singapore, welke hoeveelheid in het uitvoercijfer van 732 000 pikol rijst begrepen is als 15 900 pikol.

In den aanvang van 1900 achtte de Indische Regeering het nuttig, met het oog op de destijds heerschende schaarschte aan voedingsmiddelen in Britsch-Indië, om, met herinnering aan eene soortgelijke aanbeveling harerzijds van Augustus 1897 (zie het verslag van 1898, blz. 142), de aandacht der gewestelijke besturders op Java en Madura te vestigen op het belang dat aan de inlandsche bevolking de wenschelijkheid voor oogen worde gehouden om bij hare eventueele rijstverkoopen-rekening te houden met het benoodigde in eigen kring zoo voor leeftocht, in afwachting van den nieuwen oogst, als voor zaadpadi.

De aanplantingen met andere eenjarige gewassen dan padi, welke de bevolking op hare eigen bouwgronden bewerkstelligde (daaronder ook die voor rekening van particuliere ondernemers, bedoeld sub 4°. van deze paragraaf), besloegen, — de voor twee oogsten gebezigde velden ook tweemaal in rekening brengende, — zooals hiervóór is gezegd, 2 852 873 bouws. Daarvan mislukten 39 428 bouws, zijnde p. m. 1.4 pct. Geoogst werd derhalve van 2 813 445 bouws, welk totaal in de ontvangen gewestelijke opgaven (zie bijlage NN hierachter), naar gelang de teelt geschiedde als 1ste of als 2de gewas, gespecificeerd wordt als volgt:

	1ste gewas.	2de gewas.	Te zamen.	
suikerriet.	132 301	19 346	151 647	bouws
indigo.	11 831	23 025	34 856	„
tabak	54 558	97 340	151 898	„
diverse gewassen (meest djagong en andere voedingsgewassen dan padi).	968 724	1 506 320	2 475 044	„
Totalen .	1 167 414	1 646 031	2 813 445	„
Over 1898 waren deze totalen . .	1 062 678	1 563 497	2 626 175	„

In belangrijke mate bleef de bevolking, hetzij voor eigen rekening, hetzij voor rekening van particuliere ondernemers, hare bouwgronden dienstbaar maken aan de teelt van suikerriet; in 1896, 1897 en 1898 werd dit gewas op bedoelde bouwgronden achtereenvolgens van 121 914, 131 368 en 140 784 bouws geoogst, en in 1899 was het cijfer, zooals uit bovenstaande opgaaf blijkt, 151 647 bouws.

De in de Preanger Regentschappen genomen proeven met Europeesche aardappelen slaagden ook in 1899 overal naar wensch; die met koolsoorten voldeden alleen in Soemedang. Het product hiervan wordt reeds te Tjimahi verkocht. In Tassikmalaija werden de aanplantingen van boerenkool vernield door rupsen. De aan de bevolking der afdeeling Ledok (Bagelen) verstrekte bibiet van aardappelen, afkomstig uit de Preanger Regentschappen, leverde overvloedig uit. Het verkregen product was van zeer goede qualiteit en zou weder als bibiet worden gebezigd. De in dezelfde afdeeling Ledok genomen proeven met Europeesche groentezaden mislukten; in het Tenggersche (Probolinggo) evenwel hadden deze proeven zeer veel succes. In Bantam vindt de teelt van de katjang Bandong (Holle) meer en meer ingang. In Ambarawa (Samarang), Japara en Rembang werden de proeven met deze katjangsoort ook in 1899 met gunstigen uitslag voortgezet, zoodat dit artikel in laatstgenoemd gewest reeds een product van uitvoer is geworden. Ook wordt uit Rembang gunstig bericht omtrent de in de afdeeling Blora bij wijze van proef aangekweekte bruine boonen, afkomstig uit de Preanger Regentschappen. In het district Oengaran der reeds genoemde afdeeling Ambarawa wordt in den laatsten tijd veel werk gemaakt van de teelt van sorghum blanc d'Alger, bij de inlandsche bevolking bekend onder den naam van „gondem". De in de afdeelingen Poerworedjo en Ledok (Bagelen) genomen proeven met van elders ingevoerd zaad van djagong voldeden weinig. Evenmin slaagden naar wensch de in Tjiandjoer (Preanger Regentschappen) als proef uitgeplante Kadoe- en Ranau-tabakszaden. In de afdeeling en residentie Rembang daarentegen werden de in vorige jaren met de teelt van Kadoetabak genomen proeven met gunstige uitkomsten voortgezet.

b. Overjarige gewassen.

Omtrent de overjarige gewassen, waarvan de inlandsche bevolking op Java en Madura voor eigen rekening partij trekt — hare niet meer onder het monopolie vallende koffieplantsoenen in een viertal gewesten uitgezonderd (zie lager) — zijn in de gewestelijke verslagen over 1899 geen meldenswaardige bijzonderheden aangetroffen. In de uit Japara, Probolinggo en Bagelen ontvangen berichten wordt gewag gemaakt van proeven met de teelt van koffo (musa textilis), welke in de twee eerstgenoemde gewesten goeden uitslag beloofden, terwijl uit de Preanger Regentschappen wordt bericht dat de in de afdeeling Tjitjalengka ondernomen peperaanplantingen gunstig stonden.

Voor zoover het van de eigen overjarige gewassen der bevolking geoogste niet voor de inlandsche markt, maar voor uitvoer naar buiten Nederlandsch-Indië bestemd wordt, bekleeden daaronder eene voorname plaats de klappernoten, die in gedroogden staat, als copra, in 1899 van Java en Madura naar Nederland en den vreemde werden uitgevoerd tot de zeer aanzienlijke hoeveelheid van 728 000 pikol, terwijl in de drie voorafgegane jaren van dat artikel naar buiten Nederlandsch-Indië uit havens op Java en Madura werd verscheept achtereenvolgens 365 800, 92 000 en 54 800 pikol. In de prijzen kwam niet veel verandering; zij bewogen zich tusschen f 7,30 à f 7,80

per pikol. De uitvoeren van klapperolie naar buiten Nederlandsch-Indië, bijna uitsluitend naar Singapore, overtroffen mede die van de laatste jaren; zij bedroegen namelijk (alleen de verschepingen van Java en Madura) 702 700 liter, tegen achtereenvolgens 1 058 700, 167 600 en 23 300 liter in 1896, 1897 en 1898.

Ten aanzien van de vrije koffieteelt der bevolking in de gewesten Bantam, Krawang, Japara en Rembang, waar het koffiemonopolie is opgeheven, wordt algemeen ongunstig gerapporteerd. Ondanks de door de Regeering verleende geldelijke hulp ter verkrijging van goed plantmateriaal [1]) en de aanmoediging van bestuurszijde, toonde er de bevolking over het algemeen weinig lust om zich op de teelt van koffie toe te leggen, terwijl in die streken van genoemde gewesten, waar in vorige jaren aanplantingen waren tot stand gebracht, het onderhoud daarvan in den regel veel te wenschen overliet. De weinig bevredigende uitkomsten, welke tot dusver met de vrije koffieteelt werden verkregen, blijken trouwens voldoende uit den uiterst geringen landrente-aanslag der produceerende koffieaanplantingen, welke in 1899 slechts bedroeg voor Bantam f 237, voor Krawang f 203 en voor Japara f 174 (in Rembang viel van het koffieplantsoen nog geen landrente te heffen), tegen respectievelijk f 131, f 220 en f 373 in 1898 en f 7277, f 233 en f 1406 in 1897.

Betreffende den omvang, dien de vrije koffiecultuur sedert 1894/95 (wat Japara aangaat sedert 1895/96) heeft verkregen, zijn voor drie gewesten (voor Krawang ontbreken dergelijke gegevens) opgaven verstrekt in bijlage OO. Zonder te rekenen de nog aanwezige aanplantingen, dagteekenende van vóór de loslating van de verplichte levering, waaromtrent alleen opgaven ontvangen zijn uit Japara (waar bedoelde aanplantingen in 1898/99 waren teruggegaan van 205 600 tot 180 800 boomen), zouden de in geheel vrije cultuur in de bedoelde drie gewesten, dus Bantam, Japara en Rembang, tot stand gebrachte aanplantingen, voor zooveel bij den aanvang van 1900 nog in leven, bestaan hebben uit het volgend aantal boomen (daarbij ook reeds geteld de bijplantingen in 1899/1900):

	Bantam.	Japara.	Rembang.
Java-koffie	166 700	207 500	25 000
Liberia-koffie	368 600	61 800	84 300
	535 300	269 300	109 300

terwijl de cijfers van begin 1899 beliepen:

Java-koffie	154 600	256 000	a) 28 700
Liberia-koffie	299 906	73 400	88 500
	454 500	325 400	a) 117 200

a) Verbeterde opgaaf.

Hoe de aanplantingen over de verschillende afdeelingen der drie gewesten verdeeld waren, en hoe de verhouding was tusschen geregelde en ongeregelde plantsoenen, kan blijken uit voormelde bijlage OO. Op eenige uitbreiding van de cultuur wijzen alleen de cijfers voor Bantam, meer bijzonder wat betreft de Liberia-plantsoenen. Aldaar was in bijna al de afdeelingen het aantal bezitters van Liberia-tuintjes toegenomen, vooral in Tjaringin en Serang, in welke laatste afdeeling schier enkel in geregelde tuinen wordt geplant, daar de bevolking er meer voordeel in ziet om hare erven dienstbaar te maken aan de teelt van fijne vruchtsoorten, waarvoor in den laatsten tijd de stekken bij groote hoeveelheden met den spoorweg worden aangevoerd. Dat intusschen de bevolking in Bantam tot instandhouding van hare koffieplantsoenen veelal niet de noodige zorg draagt, bewijst o. m. het bericht dat een tuin van 6000 boomen, in het district Tjiroeas der afdeeling Serang, door slechte verzorging, gepaard met eene ongunstige weersgesteldheid, zoogoed als verloren kan worden geacht. In de afdeeling Lebak, mede in Bantam, wordt de toestand wat meer bemoedigend genoemd dan in 1898, om reden eenige gegoede inlanders op plaatsen, die voor de Liberia-cultuur zeer gunstige voorwaarden schijnen aan te bieden, nieuwe aanplantingen in kleine tuinen tot stand brachten. De koffieoogst, welke in Bantam hoofdzakelijk van Pandeglang afkomstig is — in Serang werd een weinig koffie voor eigen gebruik geoogst — was weder uiterst gering, terwijl de prijzen laag bleven. Cijfers nopens een en ander zijn niet gemeld. In Japara werd nergens dan in de afdeeling Koedoes bijgeplant, en wel op een deel der indertijd aan de bevolking ter beplanting met koffie afgestane terreinen, waarop zij tot dusver, in strijd met de bedoeling, padi gogo en djagong had verbouwd. Niet alle ontginners bleken echter geneigd om aan de voorwaarde, waaronder hun de bewuste gronden waren toegewezen, te voldoen, waarom het bestuur er toe overging het niet met koffie beplante deel terug te nemen. Voor zoover is kunnen worden nagegaan, zou de productie in geheel Japara gedurende 1899 niet meer hebben bedragen dan 36 pikol koffie (voor $^1/_3$ Liberia-soort), tegen 58 pikol in 1898. Het product werd tegen f 0,25 à f 0,40 per katti van de hand gezet. Wat in Rembang door de bezitters van koffieplantsoenen geoogst wordt, dient in den regel voor eigen gebruik; alleen van de koffie van het Pandan-gebergte in Bodjonegoro wordt een gedeelte op de passars verkocht; cijfers daaromtrent zijn echter niet bekend. In Krawang zou, naar schatting, in 1899 geoogst zijn 300 pikol koffie, en dit dan nog bijna uitsluitend uit de vroegere gouvernementstuinen, die echter slecht onderhouden worden en dan ook meer en meer uitsterven. De bevolking verkocht de koffie òf rechtstreeks aan Chineezen ter hoofdplaats Poerwakarta òf aan inlandsche tusschenpersonen, in den regel tegen niet meer dan ongeveer f 17 per pikol. De lust om nieuwe aanplantingen aan te leggen neemt steeds af. In het district Sindangkasih werd weder in 't geheel geen plantmateriaal aangevraagd, en in de districten Wanaijassa en Gandasoli waren de kweekbedden van veel minder omvang dan in 1898, zoodat ook het verstrekte aantal plantjes, alle van de Liberia-soort, veel kleiner was dan toen, namelijk respectievelijk 12 930 en 6000.

2°. Koffiecultuur aan de verplichte levering onderworpen.

Over de aanstaande reorganisatie der gouvernementskoffiecultuur op Java (zie vorig verslag, blz. 174) waren, volgens berichten van Augustus 1900, de adviezen, ter zake uitgebracht door de betrokken residenten, den wetenschappelijken adviseur dr. W. Burck en den directeur van binnenlandsch bestuur, sedert kort aanhangig bij den Raad van Indië. Wat de in Soerakarta en Djokjokarta op last van de vorsten geteelde en aan het Gouvernement te leveren koffie betreft, is in September 1900 besloten de vorsten van die verplichte levering te ontheffen, en wel, mits daarop bij de begrooting voor het aanstaande dienstjaar gerekend zij, reeds van het begin van 1901 af. Door dien maatregel wordt geen landsinkomst prijsgegeven, nu de inlandsche koffieaanplantingen in beide gewesten welhaast bijna niet meer uit de Java-, maar schier enkel uit de Liberiasoort zullen bestaan, en bij de zoozeer gedaalde marktwaarde dezer laatste soort het Gouvernement daarop slechts verlies kan lijden, tenzij werd overgegaan tot eene verlaging van de aan de vorsten volgens de bestaande regeling (zie laatstelijk het verslag van 1896, blz. 208) toekomende betalingen, welke oplossing echter geen aanbeveling zou verdienen.

Ook gedurende 1899 ging de wetenschappelijke adviseur (wien in Augustus 1900 een tweejarig verlof naar Europa is verleend) voort met de hem in November 1894 opgedragen plaatselijke onderzoekingen in het belang van eene herziening der in de gouvernementslanden voor de verschillende koffiestreken nog geldende cultuurplannen. Sedert de vroeger gedane opgaven strekte het onderzoek zich uit tot de koffiestreken van de residentie Pekalongan, terwijl voorts nog aanvullingsonderzoekingen geschiedden in eenige districten van de residentiën Pasoeroean, Bezoeki en Madioen. Het onderzoek moest nog plaats vinden in de afdeelingen Ledok (Bagelen), Kendal (Samarang) en Soekapoera Kollot (Preanger Regentschappen). Behalve door den adjunct-adviseur E. L. Kruseman, werd de wetenschappelijke adviseur voor die onderzoekingen nog bijgestaan door de hem tijdelijk toegevoegde controleurs J. A. A. van der Ent en W. C. Thieme. [2]) Voor de districten Pakis, Toeren, Gondanglegi, Senggoro en Karanglo (Pasoeroean) werden de nieuwe cultuurplannen bij drie beschikkingen van Augustus 1899 door de Indische Regeering bekrachtigd, terwijl dit voorts nog geschiedde bij een tweetal beschikkingen van April 1900 ten opzichte van de districten Ranoelemongan, Tempeh, Loemadjang, Kandangan en Gading (Probolinggo), Tjilokotot, Rongga, Radjamandala, Tjikondang, Djampangwetan en Tjidamar (Preanger Regentschappen), zoomede Banjoewangi (Bezoeki). Overigens waren nog

[1]) Voor dit doel werd in 1899 van gouvernementswege uitgegeven (hoofdzakelijk voor aanleg en onderhoud van kweekbedden en het aankoopen van zaadkoffie) in Bantam f 1000, in Krawang f 504 en in Rembang f 608, terwijl in Japara van de beschikbaar gestelde som van f 1000 geen gebruik werd gemaakt.

[2]) Overigens stonden de twee genoemde controleurs, die, evenals de adjunct-adviseur, eene landbouwkundige opleiding hebben genoten, bedoelden adjunct bij in het maken van koffie-inspecties en in de bijhouding van de uitgebreide administratie over de koffiecultuur.

ter goedkeuring voorgebracht de cultuurplannen betreffende 3 districten van de afdeeling Bondowosso (Bezoeki), 3 districten van de afdeeling Bandjarnegara (Banjoemas), 2 districten van de afdeeling Brebes (Tagal), 2 districten van de afdeeling Ngawi (Madioen) en 6 districten van de afdeeling Tjitjalengka (Preanger Regentschappen). Met de aanbieding van de nieuwe cultuurplannen voor de koffiedistricten, waar de plaatselijke onderzoekingen reeds zijn geschied, wordt nog geregeld voortgegaan. Het liet zich aanzien dat het omvangrijke werk ten behoeve van de herziening der cultuurplannen, ook voor zooveel betreft de hiervóór genoemde drie afdeelingen, waar de onderzoekingen nog moeten plaats vinden, tegen het einde van 1900 of in het begin van 1901 zou kunnen worden beëindigd.

In Augustus 1899 vond de directeur van binnenlandsch bestuur aanleiding om de residenten er aan te herinneren dat van de eenmaal vastgestelde cultuurplannen geenerlei afwijking mag worden gedoogd, tenzij daartoe speciale machtiging gevraagd en verkregen zij.

De onderzoekingen naar den invloed, welken de teelt van koffie op den bodem uitoefent, werden, onder leiding van den chef der 3de afdeeling van 's lands plantentuin te Buitenzorg, dr. P. van Romburgh, nog steeds voortgezet door den tijdelijk aan hem toegevoegden landbouwscheikundige dr. W. R. Tromp de Haas.

Ten aanzien van de aan de verplichte teelt en levering van koffie onderworpen 14 gouvernementsresidentiën wijzen de over het plantjaar 1898/99 ontvangen opgaven (deels gewestelijk, deels afdeelingsgewijs opgenomen in bijlagen PP en QQ) slechts voor Soerabaija, Probolinggo en Pasoeroean op eenige uitbreiding der cultuur, in Probolinggo hoofdzakelijk en in Pasoeroean uitsluitend wat betreft de plantsoenen, welke vrijwillig of onder dien naam (als equivalent voor verplichte bijplanting) waren tot stand gebracht, terwijl in Soerabaija die plantsoenen slechts voor een klein deel tot de uitbreiding bijdroegen; voor de 11 andere gewesten daarentegen doen zich grootere of kleinere verminderingen voor, niet alleen in het areaal der cultuur, maar — in 9 van de bedoelde 11 gewesten — ook in het cijfer der daarbij ingedeelden. Terwijl namelijk bij het einde van het plantjaar 1897/98 (ult. October 1898) in de cultuurplannen der 14 gewesten waren begrepen — en dus, tenzij tijdelijk redenen van vrijstelling golden, met bijplanting konden worden belast — 2878 dessa's met 240 157 cultuurdienstplichtige gezinnen (verdeeld over 106 districten), waren op ult. October 1899 deze totalen 2467 en 222 071 (verdeeld over 101 districten), o. a. door geheele loslating van de verplichte teelt in de districten Pendjaloe en Loerahgoeng in Cheribon, Gantoengan in Tagal, Bawang in Pekalongan en Ngasinan in Kadoe. Daarenboven waren nog tijdelijk bij de verplichte cultuur, namelijk alleen ten behoeve van het onderhoud (in cultuurdienst) van reeds bestaande aanplantingen, betrokken 1313 dessa's (140 meer dan het jaar te voren), behoorende tot 49 van de bovenbedoelde nog bij de verplichte cultuur betrokken 101 districten en tot 23 andere (niet meer in de cultuurplannen begrepen) districten.

Wat het areaal der nog in onderhoud zijnde plantsoenen betreft, zou, volgens de ontvangen opgaven, gedurende het plantjaar 1898/99 dat der op hoog gezag aangelegde zijn teruggegaan van rond 53 000 tot 50 200 bouws en dat der vrijwillig aangelegde of als zoodanig bekend staande van 111 800 tot 106 000 bouws. 't Belangrijkst verminderde de omvang der plantsoenen in de Preanger Regentschappen, waar die der eerstbedoelde categorie met ruim 1 millioen boomen en die der andere categorie (zoogenaamde bosch-, kampong- en paggerkoffie) met niet minder dan $9^1/_2$ millioen boomen afnamen, — voorts in Tagal, waar laatstbedoelde aanplantingen met ruim 1^4 millioen boomen teruggingen, en verder voornamelijk in Kediri en Samarang, waar de verminderingen, hoofdzakelijk wat de op hoog gezag aangelegde plantsoenen betreft, beliepen respectievelijk ruim 2 en ruim $1^1/_4$ millioen. Ten gevolge van deze verminderingen, en van andere van geringer beteekenis in nog 7 andere gewesten, stonden de op hoog gezag aangelegde geregelde plantsoenen bij het einde van het plantjaar (ult. October 1899) te boek als te bestaan uit 59^4 millioen boomen (5^3 millioen minder dan het jaar te voren), terwijl de schattingen betreffende de overige aan de verplichte levering onderworpen aanplantingen in totaal gedaald waren tot 170^7 millioen (12 millioen minder dan het jaar te voren), in het bezit van 213 314 personen (5392 minder dan op ult. October 1898).

In de op hoog gezag aangelegde plantsoenen telde men op ult. October 1899 7 800 000 Liberia-boomen, welk cijfer het jaar te voren beliep 6 572 500. Wat de vrijwillige aanplantingen van Liberia-koffie betreft, zijn geen cijfers bekend, doch het lijdt geen twijfel dat de bevolking ook in 1898/99, buiten de verplichte bijplantingen, weder meer boomen van die soort zal hebben in den grond gebracht dan er door sterfte teloor waren gegaan. Intusschen zullen de bijplantingen op hoog gezag, zooals die voor het nieuwe plantjaar 1899/1900 zijn vastgesteld, voor een kleiner gedeelte dan vroeger uit Liberia-boompjes bestaan, namelijk slechts voor circa 17 pct. (751 200 op een totaal van 4 479 400 bij te planten koffieboomen), tegen circa 30 pct. (1 350 600 op een bij te planten totaal van 4 627 200) in den westmoesson 1898/99, en dit hoofdzakelijk als een gevolg van de toepassing van het in de zoogenaamde Liberia-circulaire van 18 Juli 1896 (Bijbl. St. n°. 5003, juncto n°. 5318) gehuldigd beginsel dat, zoolang in zake het al of niet voortzetten van de Liberia-koffieteelt niet definitief is beslist (zie hieromtrent het vorig verslag, blz. 177), dessa's, die — om welke reden ook — destijds (in den westmoesson van 1895/96) niet in cultuurdienst hadden geplant, voorloopig niet meer met verplichte bijplanting van Liberia-koffie mogen worden belast.

Tijdens de opmaking van de zoogenaamde „voorstelstaten" tot regeling van de gedurende den westmoesson 1899/1900 tot stand te brengen verplichte bijplantingen waren in de cultuurplannen begrepen 2540 dessa's met 223 418 cultuurdienstplichtige gezinnen. Bijplanting werd echter ook nu weder slechts opgelegd aan ruim de helft, namelijk aan 1373 dessa's met 119 727 cultuurdienstplichtige gezinnen. Dooreengenomen kwam dientengevolge de planttaak neder op 37 boomen per gezin, tegen 33 boomen in 1898/99. Van de tijdelijk van bijplanting vrijgestelde 103 691 gezinnen, behoorende tot 1167 dessa's, was deze vrijstelling voor 24 197 hunner, behoorende tot 228 dessa's (hiervan o. a. 91 dessa's in Pasoeroean, 65 in de Preanger Regentschappen, 22 in Pekalongan en 19 in Tagal) hieraan toe te schrijven dat zij reeds eene voldoende productie inleverden, m. a. w. omdat de gemiddelde levering gedurende de laatste drie jaren het daarvoor vastgestelde minimum had bereikt. Overigens waren de redenen van vrijstelling van gelijken aard als die in 't vorig verslag (blz. 177) genoemd, waarbij voor enkele dessa's nog kwam mislukking van het gekweekte plantmateriaal (in Bagelen en Kediri), terwijl de bevolking van 3 dessa's voor het plantseizoen 1899/1900 vrijstelling kreeg, omdat zij hare krachten had te wijden aan het maken van eene waterleiding (1 dessa in Bezoeki) of aan het aanleggen van sawahs en van dessawegen (1 dessa in Madioen), dan wel door eene koortsepidemie getroffen werd (1 dessa in Probolinggo).

Ten behoeve van het onderhoud van het in 1897/98 door de bevolking, onder genot van bijslag, op hoog gezag aangelegd plantsoen werd haar voor 1899/1900, ingevolge een aantal in den loop van het eerste semester van 1900 genomen beschikkingen, de laatste termijn van den bijslag, tot een gezamenlijk bedrag van f 25 372, toegekend. Dit bedrag kwam ten goede aan 986 dessa's met 77 314 cultuurdienstplichtigen, verdeeld over 60 districten van 12 gewesten (verg. n°. 42 van de stukken der Indische begrooting voor 1901). Overigens werd uit het bijslag-krediet voor 1899/1900 nog f 905 toegestaan voor het onderhoud van in de jaren 1897/98 en 1898/99, tegen een bijslag van f 15 per bouw, *vrijwillig* aangelegd Liberia-plantsoen in de districten Kawali en Pendjaloe, beide in de residentie Cheribon. Voor het onderhoud gedurende 1899 van de, krachtens de in December 1896 en Mei 1898 door de Indische Regeering genomen beschikkingen, in 1897/98 en 1898/99 op het terrein Djoerangsapi in het district Wonosari (Bezoeki), tegen eene tegemoetkoming van f 100 per bouw, bij wijze van proef, aangelegde Liberia-plantsoenen werd verder nog over een bedrag van f 844 beschikt.

Omtrent de verschillende in vorige jaren door inlandsche contractanten tegen betaling aangelegde koffieplantsoenen, welke op eenigszins ruime schaal o. a. reeds zijn bewerkstelligd in Tengger (Pasoeroean), Kandangan (Probolinggo) en Tjikalong (Preanger Regentschappen), wordt, op grond van door het personeel voor de koffiecultuur gehouden inspecties, algemeen gunstig gerapporteerd. Ook worden goede verwachtingen gekoesterd van de voor 't eerst in 1898/99 door de bevolking der afdeeling Malang (mede in Pasoeroean) contractueel tot stand gebrachte bijplantingen, naar den maatstaf van 200 boomen per persoon, voor welke uitgestrekte nieuwe plantsoenen (waarin is opgegaan de voor bedoeld plantjaar in cultuurdienst opgelegde bijplanting van circa 790 000 boomen) haar, ten laste van het excedent van het hoofdgeld van heerendienstplichtigen (zie vorig verslag

blz. 178), f 100 per bouw wordt tegoedgedaan. Nopens de blijkens datzelfde verslag (blz. 177) door inlandsche contractanten in het district Gading (Probolinggo), voor 't eerst in 1899/1900, tegen f 96 per bouw, te bewerkstelligen p. m. 234 bouws nieuwe aanplantingen in de Jang-streken zijn nog geen nadere berichten ontvangen. De proef in Tengger, bestaande in het vernieuwen van uitgestorven complexen monosoeko-tuinen, zal, ingevolge gouv. besluit dd. 28 Mei 1900 n°. 11, weder over 200 bouws worden voortgezet, hetgeen, à f 90 per bouw (uit te betalen in 1900 en 1901), eene uitgaaf zal vorderen van f 18 000. Boven dit bedrag is verder nog f 1000 toegestaan om in hetzelfde district, voorloopig ten opzichte van p. m. 20 bouws, eene proef te nemen met het op stomp doen kappen (verjongen), tegen betaling van f 50 per bouw, van oude, niet of weinig meer vruchtdragende, maar toch nog levenskrachtige boomen. En daar het voor eene behoorlijke leiding zoowel van de proef met het op stomp kappen als van die betreffende de vernieuwing van oude monosoeko-tuinen, welke vernieuwing voor 1897/98 reeds geautoriseerd ten opzichte voor 100 en voor 1899/1900 ten opzichte van 200 bouws, in 1900/1901 derhalve eene uitgestrektheid van 500 bouws zal omvatten, wenschelijk werd geacht den controleur van Tengger, wiens toezicht zich bovendien nog uitstrekt tot 9970 bouws oude monosoeko-aanplantingen, afdoenden bijstand te verzekeren, is bij het aangehaalde besluit tevens machtiging verleend om voor den tijd van twee jaren, behalve 2 hulpmantri's, een in koffieaangelegenheden goed onderlegden Europeeschen opzichter in dienst te stellen, speciaal voor het toezicht, onder de bevelen van den controleur, van de beide voormelde proefnemingen.

Ter verkrijging van deugdelijk zaad werd weder ter markt gegaan bij goed bekende particuliere ondernemingen, en het van het alzoo aangeschafte (115 pikol Padang-zaad en 62 pikol Liberia-zaad) verkregen plantmateriaal ten dienste van de bijplantingen in 1900/1901 liet weinig te wenschen over. Bladziekte kwam op de kweekbedden van Padang-zaad in veel mindere mate voor dan in vorige jaren. Op enkele kweekbedden in de contrôle-afdeeling Toeren (Pasoeroean) constateerde de adjunct-adviseur voor de koffiecultuur, bij microscopisch onderzoek, aaltjesziekte in het wortelstelsel van sommige ziekelijke plantjes. Er bleef nochtans genoeg gezond plantmateriaal over om de bijplantingen in Toeren ten volle te doen bewerkstelligen.

Hier en daar waar meer plantmateriaal beschikbaar bleek dan voor de verplichte bijplantingen noodig was, werd het overblijvende, als gewoonlijk, aan de bevolking verstrekt tot uitbreiding of inboeting van hare vrijwillige aanplantingen. Niet altijd echter kwam van dit zaad veel terecht.

In de meeste streken op Java was in 1899 de weersgesteldheid voor pluk en bereiding gunstig, zoodat zij zonder stoornis konden geschieden. In Pasoeroean had een en ander weder plaats onder toezicht van daarvoor voor den tijd van zes maanden in dienst gesteld personeel, hetgeen de qualiteit van het product zeer ten goede kwam.

Van de voor particuliere ondernemers bestaande gelegenheid tot het machinaal bereiden van de aan den lande te leveren koffie der bevolking, laatstelijk opnieuw geregeld bij de in het vorig verslag (blz. 178) besproken ordonnantie van 10 Juli 1899 (St. n°. 208), is tot nog toe slechts een beperkt gebruik gemaakt. Van de zes licenties van dien aard in Pasoeroean uitgegeven, kwam er één van de twee nog niet in uitvoering gebrachte, dagteekenende van 1897, te vervallen. Voor denzelfden kring, een gedeelte van het district Tengger, werd echter eene nieuwe licentie voor 15 jaren, en nu op den voet der nieuwe bepalingen, verleend aan een ander, op wiens verzoek, in plaats van de dessa Podo, de dessa Andonosari voor de oprichting van het bereidings-etablissement werd aangewezen. Dit etablissement is reeds in den aanvang van 1900 gereed gekomen. Daarentegen had de ondernemer, die in 1897 op den voet van St. 1895 n°. 72 eene licentie had gekregen voor de onderdistricten Toeren, Wadjak en Pamottan van het district Toeren, met de oprichting van zijn bereidings-etablissement — te Pagergoenoeng (Wringin) — nog geen aanvang gemaakt. De licentiehouders, die in 1899 hun bedrijf uitoefenden, waren derhalve 4 in getal, van wie er 3 werkten op den voet van aangehaald St. 1895 n°. 72, doch voor den ander, die tot die regeling niet had willen toetreden, nog gelden de voorwaarden in St. 1891 n°. 110. Hierdoor bleef deze laatste — houder der licentie voor het district Karanglo — ook voor 1899 weder uitgesloten van de sedert 1895 (zie o. a. het verslag van 1896, blz. 204) telkens voor één jaar geopende gelegenheid om vooruitbetaling te erlangen in verhouding tot de hoeveelheid ingekocht onbereid product. Ook was laatstbedoelde licentiehouder ongenegen om op den voet van de laatstelijk vastgestelde bepalingen (St. 1899 n°. 208) eene nieuwe licentie aan te vragen, terwijl hiertoe zich wel bereid verklaarden de drie anderen, zoomede de reeds vermelde licentiehouder voor een deel van het district Toeren; zij stelden echter als voorwaarde dat de evenbedoelde tijdelijke maatregel, om van landswege aan voorschotten te worden geholpen, te verrekenen met het door hen af te leveren product, zou worden bestendigd voor den geheelen duur der hun te verleenen nieuwe licentie. Nadat bij gouv. besluit dd. 4 Januari 1900 n°. 17 in dien zin het noodige bepaald was voor alle licentiehouders in Pasoeroean, voor zooveel zij tot de regeling van 1899 reeds waren toegetreden of nog zouden toetreden, zijn sedert door den resident nieuwe licenties op de in St. 1899 n°. 208 vermelde voorwaarden en wel voor den tijd van 15 jaren, gerekend van den datum van de voor elke licentie opnieuw uitgereikte beschikking, verleend aan den licentiehouder voor de districten Kotta Malang, Penanggoengan en Ngantang, aan dien voor het district Pakis, aan dien voor het district Senggoro en aan dien voor drie onderdistricten van het district Toeren (die voor het district Tengger had — zooals gezegd — reeds in 1899 eene licentie op den voet der nieuwe bepalingen gekregen).

Het door licentiehouders uit den oogst van 1899 afgeleverd product beliep 12 373 pikol, als volgt verdeeld over de onderstaande 6 districten (waar de koffieoogst der bevolking in 1899 bedragen had 81 196 pikol):

Licentiehouders.		Hoeveelheden koffie (in pikols)			
Naam.	Districten tot hun rayon behoorende.	bereid op de etablissementen te	1ste soort.	2de soort.	Te zamen.
Koffiepellerij Sisir (Naamlooze vennootschap).	Kotta Malang.	Wagir (Bedali).	610	9	619
	Penanggoengan.	Sisir.	3 367	15	3 382
	Ngantang.	Ngroto.	1 362	13	1 375
F. Godin.	Karanglo.	Karangan.	1 859	30	1 889
G. C. Verstege.	Pakis.	Toempang.	2 646	39	2 685
G. K. F. Peltzer.	Senggoro.	Magoewan.	2 377	46	2 423
		Totalen . .	12 221	152	12 373

Door den resident der Preanger Regentschappen werd, mede op den voet der nieuwe bepalingen, eene licentie uitgereikt, omvattende het district Tjilokotot en het onderdistrict Lembang van het district Oedjoengbroengkoelon der afdeeling Bandong, waarbij de dessa Djamboedipa als plaats voor de oprichting van het bereidings-etablissement is aangewezen.

In hoever het door de licentiehouders afgeleverd product bij verkoop in de vier gedurende 1899 te Batavia gehouden gouvernementsveilingen meer heeft opgebracht dan Pasoeroean-koffie van inlandsche bereiding kan blijken uit het overzicht sub II van bijlage RR. Noemenswaardig voordeel uit de licentie-regeling van 1895 (St. n°. 72), voor zooveel betreft het toen gemaakte beding dat niet steeds het geheele prijsverschil ten bate van den licentiehouder komt, maar dat, wanneer het f 6 per pikol te boven gaat, het meer bedongene gelijkelijk tusschen hem en 's lands kas verdeeld wordt, heeft het Gouvernement tot dusver alleen genoten wat betreft de licentie voor de districten Kotta Malang, Penanggoengan en Ngantang, waaruit over de jaren 1897, 1898 en 1899 voor 's lands kas een voordeel is voortgevloeid van ruim f 80 000, waarvan alleen ter zake van de te Sisir bereide koffie van het ten deze belangrijkste district Penanggoengan ongeveer f 65 000. Intusschen wordt verwacht dat ook de licentiekoffie uit de districten Senggoro en Pakis in dit opzicht betere uitkomsten zal gaan opleveren, gelet op de verschillende verbeteringen, die gaandeweg bij de bereidings-etablissementen te Magoewan en Toempang waren aangebracht.

Met het verstrekken van gouvernementsvoorschotten op het door inlandsche bezitters van koffietuinen te oogsten product werd in 1899 weder in dezelfde drie gewesten als vroeger voortgegaan. Met dat doel zou namelijk ter zake van den oogst 1899 mogen worden beschikt: over f 208 562 ten behoeve van 10 van de 11 koffiedistricten van Pasoeroean (in het district Gondanglegi

hadden de betrokken dessa's als altijd geen vooruitbetaling noodig), over f 30 000 ten behoeve van het district Tengger van de residentie Probolinggo en over f 18 200 ten behoeve van de afdeeling Bandong en het district Tandjoengsari der afdeeling Soemedang van de residentie Preanger Regentschappen. Hoeveel van deze credieten aan de koffietuinbezitters in werkelijkheid is uitbetaald, blijkt uit de voor dit verslag ontvangen gegevens alleen met betrekking tot Tengger, waar van het crediet f 9000 onverbruikt bleef. Tot de 10 districten, waarop bij het crediet voor Pasoeroean gerekend was, behoorde ook het district Karanglo; het bleek echter dat hier van gouvernementsvoorschotten geen sprake behoefde te zijn, om reden de licentiehouder in voldoende mate in de behoefte aan vooruitbetalingen op den oogst voorzag. Overigens werd voor de andere districten van dit gewest waar licentiehouders hun bedrijf uitoefenden, evenals in vorige jaren, bepaald dat de verrekening van de door de tuinbezitters genoten vooruitbetaling desverkiezende zou kunnen geschieden met het bij de licentiehouders door hen in te leveren onbereid product. Hiervan echter werd door slechts weinigen gebruik gemaakt. Overal werden de voorschotten tijdig, nl. vóór het einde van het jaar, aangezuiverd.

Ofschoon de gouvernementskoffieoogst in 1899 ruim het dubbele bedroeg van dien in 1898, waren de aanhalingen van aan de verplichte levering onttrokken koffie niettemin belangrijk minder dan in laatstgenoemd jaar. In al de 14 koffiegewesten, buiten de Vorstenlanden, werd nl. de hand gelegd op slechts 106 pikol, terwijl er in 1898 de aanhalingen beliepen 149 pikol. Vooral in de Preanger Regentschappen en in Pasoeroean waren zij van veel minder omvang dan in vorige jaren. In eerstgenoemde residentie toch werden nog geen 16 pikol aangehaald, tegen in 1896, 1897 en 1898 achtereenvolgens 236, 261 en 63 pikol. In Pasoeroean beliepen de aanhalingen in 1899 slechts 7 pikol, tegen achtereenvolgens 26, 16 en 22 pikol in de drie voorafgegane jaren. Bijzondere redenen, welke een en ander zouden kunnen verklaren, worden niet opgegeven. Wat eerstgemeld gewest aangaat, houden de geringe aanhalingen echter vermoedelijk verband met de lage prijzen, welke in Krawang voor het product der vrije inlandsche koffieteelt vielen te bedingen, namelijk gemiddeld slechts f 17 per pikol, welke prijs zoo weinig verschilt van hetgeen aan de gouvernementspakhuizen betaald wordt, dat de Preanger-bevolking er in 1899 niet dat voordeel als anders bij had om hare koffie over de grenzen te brengen. Niettemin waren in de Preanger Regentschappen de aanhalingen nog steeds het menigvuldigst in de aan Krawang grenzende afdeeling Bandong, waar nl. 178 overtredingen van dien aard werden geconstateerd, gezamenlijk betrekking hebbende op $9\frac{1}{2}$ pikol. [1])

Tot intrekking van de speciale koffiepolitie is, te rekenen van 1900, de Indische Regeering ook overgegaan in Banjoemas, zoodat nu voor het tegengaan van onttrekking van koffie aan de verplichte levering alleen nog buitengewoon personeel (tijdelijk) bleef toegestaan voor de gewesten Preanger Regentschappen, Tagal, Pasoeroean, Probolinggo, Bezoeki en Madioen.

Van een hevig optreden der bladziekte wordt in de gewestelijke verslagen over 1899 voor geen enkele streek melding gemaakt. Eenig door de ziekte aangericht nadeel wordt alleen gerapporteerd omtrent enkele tuinen (veelal jonge) in de lage streken van Tagal, terwijl nopens de afdeeling Berbek (Kediri) wordt bericht dat bladziekte meer voorkwam dan in 1898. Overigens bleef de kwaal zich in de verschillende gewesten slechts sporadisch vertoonen. Ofschoon de in 't verslag van 1898 (blz. 179) besproken aaltjesziekte, welke zich in 1898 in de gouvernementsaanplantingen der afdeelingen Malang (Pasoeroean), Loemadjang (Probolinggo) en Blitar (Kediri) had geopenbaard, in 1899 nog niet verdwenen was, en in Malang ook enkele kweekbedden aantastte, werd niet vernomen dat deze wortelziekte zich tot elders gelegen gouvernementsaanplantingen uitbreidde. In de Preanger Regentschappen had men veel overlast van zoogenaamde „hama wedang", in die mate dat een deel van den oogst er door verloren ging. Verder hadden in enkele gewesten vooral de Liberia-aanplantingen van bladluizen te lijden, terwijl in een paar districten van Malang enkele tuinen werden bezocht door groote sprinkhanen, die de koffiebessen van de schil beroofden. Zooveel mogelijk werd getracht deze insecten en hunne eieren te vernietigen, waardoor het gelukte verdere verspreiding van de plaag te voorkomen. De dadapziekte bleef zich over geheel Java openbaren, doch nam nergens belangrijk toe.

De gouvernements-koffieoogst van 1899, welke men op ult. Juli van dat jaar voor de verschillende gouvernementsresidentiën, met inbegrip van de levering uit de Vorstenlanden, meende te mogen schatten op 210 000 pikol (196 500 pikol Java- en 13 500 pikol Liberia-soort), bracht, volgens de inlevering bij 's lands inkooppakhuizen en met bijrekening van 106 pikol aangehaalde koffie, 178 149 pikol Java-koffie en 20 609 pikol Liberia op, in 't geheel dus 198 758 of 11 242 pikol minder dan de raming. De ingeleverde koffie was voor ruim de helft (bijna 52 pct.) uit Pasoeroean afkomstig, terwijl tot de overige hoeveelheid de levering uit de Preanger Regentschappen, uit Probolinggo en uit Tagal bijdroeg respectievelijk 20, 7 en 5 pct., die uit de andere 10 gouvernementsresidentiën ruim 14 pct. en die uit de Vorstenlanden bijna 2 pct. Van de 20 609 pikol ingekochte Liberia-koffie werd uit de gouvernementsresidentiën 18 475 en uit de Vorstenlanden 2134 pikol verkregen. Aan 2de soort koffie bevond zich onder de bij de inkooppakhuizen ontvangen hoeveelheden in 't geheel 6033 pikol (ruim 3 pct.).

De oogst van het loopende jaar werd op het einde van Juli jl. begroot op circa 212 000 pikol (189 000 pikol Java- en 23 000 pikol Liberia-soort), waarvan aan levering uit de Vorstenlanden 5600 (aan Java- en Liberia-soort respectievelijk 2100 en 3500 pikol).

Verduisteringen van koffie of geldelijke tekorten bij de inkooppakhuizen deden zich slechts in zeer weinige gevallen en tot geringe bedragen voor.

Van de te Pekalongan ter verscheping voorhanden koffie bleek een deel dermate door snuitkever aangetast, dat de Factorij der Nederlandsche Handelmaatschappij deze partij plaatselijk meende te moeten opruimen. Bij publieke veiling bracht deze voor verzending naar Nederland niet geschikt geachte koffie nog bevredigende prijzen op.

In de vier groote in 1899 te Batavia gehouden veilingen werden van de aangeboden 99 306 pikol uit den oogst van 1899 slechts 60 885 pikol verkocht, daar in de veilingen van Augustus, September en December respectievelijk 16 400, 9200 en 12 821 of te zamen 38 421 pikol werden opgehouden, om reden hiervoor de vastgestelde limite-prijzen niet konden worden bedongen. Een uitgewerkt overzicht betreffende de Indische en Nederlandsche gouvernementskoffieveilingen van Java- en Liberia-koffie is opgenomen sub II van bijlage RR. In verband met de zooveel kleinere hoeveelheid dan anders, welke in 1900 beschikbaar is voor verkoop, is voor dat jaar het aantal hier te lande te houden gouvernementsveilingen van 9 tot 6 teruggebracht, waarvan de vóórlaatste heeft plaats gehad op 11 September en de laatste zal gehouden worden op 30 October.

Omtrent den verkoop hier te lande van Liberia-legkoffie (zie vorig verslag, blz. 180) is thans nog alleen te melden dat de in Augustus 1899 herwaarts verscheepte Liberia-koffie uit den oogst 1898 (1149 pikol) in de in October 1899 te Rotterdam gehouden veiling 3 à 4 cent per $\frac{1}{2}$ K.G. meer behaalde dan de gelijktijdig verscheepte 200 pikol versche Liberia-koffie.

Buiten de vier groote veilingen te Batavia werden op Java en Madura, ter voorziening in de plaatselijke consumtie, ook in 1899 weder — ditmaal op 32 plaatsen — kleine koffie-vendutiën gehouden, in 't geheel bestaan hebbende uit 1404 pikol, namelijk 1244 pikol Java-koffie (192 pikol 1ste soort en 1052 pikol 2de soort), benevens 160 pikol Liberia-koffie. Deze kleine vendutiën, derhalve voor 75 pct. bestaande uit koffie 2de soort, besomden in totaal f 30 727, d. i. gemiddeld f 21,89 per pikol.

3°. Gouvernements-kina-onderneming.

Aangezien omtrent deze in de afdeeling Bandong der residentie Preanger Regentschappen gevestigde onderneming door haren directeur, den heer P. van Leersum [2]), geregeld een omstandig

[1]) Omtrent het aantal wegens verboden handel in koffie gedurende 1899 elders op de politierol of door den landraad gestrafte personen (inlanders en Chineezen) zijn overigens slechts met betrekking tot 4 gewesten opgaven ontvangen, waaruit blijkt dat dit aantal bedroeg in Tagal 62, in Banjoemas 227, in Bagelen 27 en in Kadoe 5, tegen respectievelijk 55, 342, 44 en 7 in 1898.

[2]) Deze titularis, vroeger als adjunct-directeur (scheikundige) aan de onderneming verbonden, had als zoodanig zijne standplaats te Lembang (benoorden de hoofdplaats Bandong), terwijl de directeur gevestigd was te Tirtasari (bezuiden Bandong). Daar de heer van Leersum, ook na zijne benoeming eerst tot waarnemend directeur en later tot directeur, steeds te Lembang, waar zich het chemisch laboratorium bevindt, gevestigd is gebleven (de betrekking van adjunct-directeur — in 1898 opgeheven — was intusschen on-

jaarverslag wordt uitgebracht, hetwelk gewoonlijk in het „Natuurkundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië" wordt gepubliceerd (dat over 1898 is opgenomen in deel LIX van genoemd tijdschrift), en bovendien steeds korte driemaandelijksche verslagen als extra-bijvoegsels van de Javasche Courant verschijnen, zij hier nopens de voornaamste uitkomsten der onderneming gedurende 1899 slechts het volgende aangestipt.

Blijkens de sub I van bijlage SS opgenomen statistiek van den omvang der kinaplantsoenen en kweekerijen op elk der acht tot de onderneming behoorende etablissementen in de districten Oedjoengbroengwetan, Bandjaran en Tjisondari, telden de plantsoenen, in 't geheel beslaande ruim 1210 bouws, op ult. 1899 2 567 000 boomen, of 70 650 minder dan bij het einde van 1898 en 182 570 minder dan op ult. 1897. Deze vermindering was het gevolg van het staken der inboetingen op de etablissementen Lembang, Nagrak, Rioeng Goenoeng en Kawah Tjiwidei, welker plantsoenen, ingevolge het in 1898 aangenomen plan (zie het verslag van dat jaar, blz. 149), geleidelijk en in eigen beheer zullen worden gerooid. Bijna 61 pct. der plantsoenen bestond uit c. ledgeriana, van welke soort in 't geheel aanwezig waren 1 561 000 boomen, terwijl de rest, in de verhouding van 19, 18 en 2 pct., bestond uit hybriden van c. ledgeriana en c. succirubra, uit c. succirubra en uit c. officinales. In de kweekerijen (bij zes van de etablissementen) waren op ult. 1899, naar globale schatting, aanwezig ongeveer 1 707 000 planten, hoofdzakelijk ledgeriana's, tegen achtereenvolgens 152 000 en 1 603 000 bij het einde der jaren 1897 en 1898.

Ondanks alle aangewende middelen om de verspreiding van stam- en tak-kanker (djamoer oepas) tegen te gaan, vertoonde zich deze ziekte opnieuw, en zelfs in veel sterkere mate dan vroeger, in de entenplantsoenen te Tirtasari. Na afloop van den regentijd in het voorjaar van 1899 verdween de ziekte wel is waar, doch in den westmoesson van 1899/1900 vertoonde zij zich andermaal in ernstige mate. Onder de op de kina levende en azende insecten was het alleen de „euproctis flexuosa" (hileud merang), welke overal, doch voornamelijk op de etablissementen Nagrak en Tirtasari (respectievelijk in de ledgeriana- en de hybriden-plantsoenen) schade berokkende, en wel in zoo hevige mate dat, vooral op eerstgenoemd etablissement, geheele plantsoenen binnen korten tijd van hunne bladeren werden beroofd. Door het onkruid en de afgevallen bladmassa, op de tijdstippen waarop de rupsen zich wilden gaan verpoppen, zoo spoedig mogelijk onder den grond te werken, kon evenwel veel tot beperking van de plaag worden gedaan.

Het jaar 1899 kenmerkte zich door geringen bloei der ledgeriana's en leverde zóó weinig zaad op, dat niet meer dan één zaadveiling (in November) kon gehouden worden, waarbij buitengewoon hooge prijzen werden besteed. De aangeboden 20 pakjes à 25 gram van het zoozeer gewilde zaad van zoogenaamd „mengsel Rioeng Goenoeng" brachten f 7455 op, zijnde gemiddeld f 372.75 per pakje, terwijl voor het succirubra-zaad (60 pakjes à 50 gram) f 404 werd bedongen. De geheele opbrengst der veiling, met inbegrip van f 1210 voor de mede aangeboden 121 stuks ledgeriana- en hybriden-enten, beliep f 9069.

Met het oog op de beantwoording van de vraag, hoe, bij een minimum van onderhoudskosten der plantsoenen, een maximum product zou kunnen worden verkregen, zal het wenschelijk zijn door nauwkeurige proeven te doen uitmaken welke plantwijdte op verschillende soorten van gronden de geschiktste moet worden geacht. De reeds aanwezige jonge plantsoenen met onderling verschillende plantwijdte kunnen daarvoor niet dienen, aangezien bij hun aanleg dit doel niet speciaal voor oogen heeft gestaan. Het lag nu in het voornemen om in den westmoesson van 1900 1901 ter verkrijging van de gewenschte gegevens proeftuinen aan te leggen, zoowel op maagdelijke gronden als op reeds vroeger met kina beplante terreinen.

Door de verbetering in de kinaprijzen behoefde in 1899 minder bast als waardeloos in de tuinen te worden achtergelaten,

vervuld gelaten), is bij gouv. besluit van 9 Januari 1900 n°. 30 deze laatste plaats, in stede van Tirtasari, organiek als standplaats van den directeur aangewezen.

De botanist der onderneming, dr. J. P. LOTSY, is sedert December 1898 tijdelijk aan den directeur van 's lands plantentuin toegevoegd (verg. blz. 102). Zie over diens werkzaamheden en onderzoekingen op planten-physiologisch gebied o. a. n°. XXXVI der „Mededeelingen uit 's lands plantentuin".

Bij het einde van 1899 bestond het Europeesch ondergeschikt personeel der onderneming uit 5 opzieners en 2 élève-opzieners; het vaste inlandsch personeel uit 19 timmerlieden, 32 mandoors en 285 werklieden. Gebrek aan los werkvolk deed zich weinig gevoelen.

en dit zal over 1900 nog veel minder het geval zijn, nu de levering aan de Bandongsche kininefabriek (zie lager) voortaan in staat stelt, basten van nog lager gehalte dan de in 1899 geoogste met winst te doen verwerken. Ingezameld werd namelijk in 1899: 1°. aan bast van c. ledgeriana en hybriden (fabrieksbast) 356 154 K.G., dooreen bevattende 7.05 pct. zwavelzure kinine, welke hoeveelheid in 1897 en 1898 achtereenvolgens bedragen had 289 149 en 306 696 K.G., met een gemiddeld gehalte als voren van respectievelijk 7.16 en 7.49 pct.; en 2° aan succirubra- (pharmaceutischen) bast (waarvan alleen die bast wordt geoogst welke in pijpvorm en groote stukken kan verkregen worden, dus waarbij takbast geheel en wortelbast grootendeels, namelijk voor zooveel de laatste mede niet in groote stukken kan verkregen worden, is uitgesloten) 43 341 K.G., tegen in 1897 36 738 en in 1898 51 261 K.G. De oogst van fabrieksbast werd weder bijna uitsluitend verkregen door opkapping en uitdunning en verder door rooiing zoo van ijl staande plantsoenen als van zieke boomen.

Ofschoon dus in 1899 door de gouvernements-kina-onderneming in 't geheel 73 608 K.G. bast meer dan in 1897 en 41 538 K.G. meer dan in 1898 werd geproduceerd, bleven toch de voor de hiertelande te houden kinabast-veilingen afgezonderde partijen (271 726 K.G. fabrieks- en 42 207 K.G. pharmaceutische bast, te zamen 313 933 K.G.) beneden de verschepingen der laatste jaren, welke o. a. uit den oogst van 1897 hadden bedragen respectievelijk 289 149 en 36 738, of te zamen 325 887 K.G., en uit dien van 1898 301 149 en 49 087, of te zamen 350 236 K.G.

Van het in 1899 geoogste bleef dus in Indië achter 85 562 K.G. bast, waarvan voor den geneeskundigen dienst aldaar werd bestemd 1134 K.G. pharmaceutische bast, en — ter verwerking tot zwavelzure kinine bij voormelde fabriek, ingevolge eene regeeringsmachtiging van October 1898 (zie vorig verslag, blz. 181) — 23 528 K.G. fabrieksbast [1]), terwijl de rest van den niet herwaarts verscheepten fabrieksbast, ad 60 900 K.G., mede bestemd werd om bij de fabriek te Bandong tot kininesulfaat te worden verwerkt, doch niet voor gouvernementsverbruik, maar ten verkoop voor 's lands rekening op de voorwaarden der dienaangaande ingevolge gouv. besluit dd. 8 Juli 1899 n°. 10 (zie vorig verslag, blz. 180/181) gesloten onderhandsche overeenkomst van 18 September 1899. Bevatten de naar Nederland verscheepte partijen fabrieksbast gemiddeld 7.32 pct. aan zwavelzure kinine, het gehalte der aan de Bandongsche fabriek geleverde basten beliep dooreen 6.16 pct. [2])

Opgaven omtrent den oogst van 1899 per etablissement, zoomede omtrent de geldelijke opbrengst en de sorteeringen van den in dat jaar hiertelande te gelde gemaakten oogst van 1898 zijn opgenomen in de tabellen II—IV van de reeds vermelde bijlage SS. De laatste tabel bevat tevens eene berekening van het voordeelig verschil tusschen de baten en de lasten der onderneming voor elk der oogstjaren 1894 t/m 1898.

Ten aanzien van de bereiding van kinine op Java, en meer bepaaldelijk zooals dat bedrijf wordt uitgeoefend bij de reeds vermelde fabriek te Bandong, zij het volgende vermeld.

De tot dusver ontbroken hebbende medewerking van de zijde der kina-producenten, een factor die voor de instandhouding der fabriek onmisbaar moest worden geacht, werd eindelijk tegen het einde van 1899 verkregen, nadat door eenige producenten besloten was om te trachten te Batavia eene kininemarkt te vestigen door het jaarlijks houden, van 1900 af, van een zeker aantal veilingen van door de Bandongsche fabriek uit door hen geleverde basten vervaardigd kinine-sulfaat. [3])

[1]) Het hieruit verkregen en aan den geneeskundigen dienst afgeleverde sulfaat beliep 1514^{25} K.G. Bij de op de kina-onderneming Pandan Aroem (afdeeling Soekaboemi der residentie Preanger Regentschappen) gevestigde kininefabriek, welke uitsluitend de basten van die onderneming verwerkt, was door het Gouvernement voor 1898 100 en voor 1899 500 K.G. sulfaat besteld (verg. vorig verslag, blz. 181). In hoever aan die leveringen is voldaan, is in de ontvangen berichten niet gemeld.

[2]) Wat den verscheepten bast betreft, beliepen het laagste en het hoogste gehalte respectievelijk 5.61 en 10.63 pct., terwijl voor het aan de fabriek afgestane product de uitersten liepen tusschen 3.90 en 7.43 pct.

[3]) Zie noot 1 op blz. 181 van het vorig verslag. Een uitvoerig overzicht van de besprekingen en onderhandelingen, welke tot dit besluit hebben gevoerd, komt voor op blz. 283-389 en 475-480 van deel LIX van het „Tijdschrift voor nijverheid en landbouw in Nederlandsch-Indië", terwijl op blz. 481-491 te vinden zijn de voorwaarden voor de levering van en de verwerking door de fabriek van kinabast voor de in 1900 te houden vijf of zes veilingen, zoomede de veilingsvoorwaarden voor de op 28 Februari van dat

Gedurende 1899 (tot 12 December, toen de fabriek door brand tijdelijk tot stilstand werd genoopt) werd in 't geheel verwerkt 701 163 K. G. kinabast en 853^{25} K. G. ruwe kinine, deze laatste afkomstig van de kina-onderneming Bendo (district Tengger der residentie Pasoeroean), vertegenwoordigende eene hoeveelheid van respectievelijk 29 888 en 666 K. G. zwavelzure kinine. Ofschoon in Februari 1900 de werkzaamheden konden worden hervat, duurde het daarna nog geruimen tijd vóórdat weder gelijke fabricage-uitkomsten als vroeger werden verkregen. Gedurende 1899 werd van het product der fabriek in Indië verkocht 539 K.G. en buiten Indië 17 129 K.G., terwijl 1842 K.G. aan het Gouvernement werd geleverd, namelijk 327^{75} K.G. uit in 1898 verstrekten gouvernements-bast (zie vorig verslag blz. 181) en 1514^{25} K.G. uit bast van den gouvernements-oogst 1899. Van regeeringswege werd overigens voortgegaan om de fabriek zooveel doenlijk te steunen. Bij gouv. besluit dd. 29 December 1899 n°. 32 werd namelijk de resident der Preanger Regentschappen gemachtigd om met de directie, tot wederopzeggens, eene overeenkomst aan te gaan ter verwerking tot zwavelzure en tot zoutzure kinine van een gedeelte van de jaarlijks van de gouvernements-kina-onderneming afkomstige basten, tot eene hoeveelheid, benoodigd voor de bereiding respectievelijk van 2000 en van 400 K.G. der genoemde zouten 's jaars, of zooveel meer als de behoefte aan die praeparaten voor den Indischen dienst zou eischen, voor welke verwerking, die wat de zwavelzure kinine betreft in 1900, en, wat de zoutzure kinine aangaat, in 1901 een aanvang zal nemen, door het Gouvernement een fabricageloon zal worden betaald: voor eerstgenoemd praeparaat van f 7 of f 6,50 en voor het andere van f 13 of f 12,50 per K.G., al naarmate de te verwerken basten een gehalte van 5 à 8 of van meer dan 8 pct. zullen blijken te bezitten. Overigens zij nog medegedeeld dat, in verband met de reeds vroeger aan de fabriek gedane opdrachten, op verzoek van haren beheerder, bij gouv. besluit van 27 September 1899 n°. 20 den directeur der gouvernements-kina-onderneming is opgedragen voortaan van regeeringswege toezicht te houden op de fabriek, zullende hem daartoe door de directie eventueel inzage moeten worden verleend van hare boeken en van alle verdere bescheiden, waarvan de kennisneming voor hem in het belang van dat toezicht nuttig kan zijn, onder verplichting echter om het geheim der fabricage te bewaren.

4°. Landbouwondernemingen uitsluitend op contracten met de inlandsche bevolking berustende, en ondernemingen tot opkoop en bereiding van landbouwproducten.

Terwijl nog andere regelingen met de particuliere landbouwindustrie en de belangen der inlandsche bevolking in verband staande in Indië worden voorbereid, kwamen gedurende het tijdvak waarover dit verslag loopt een drietal verordeningen tot stand, waarbij op dit gebied vroeger uitgevaardigde regelingen vervangen werden door doeltreffender voorzieningen, die ten deele van ruimere strekking zijn.

Bedoeld worden:

1°. de ordonnantie van 21 September 1899 (St. n°. 263), waarbij, met intrekking o. a. van die in St. 1894 n°. 87, welke — bij wijze van voorloopigen maatregel — alleen voor suikerondernemingen gold, nadere voorzieningen zijn getroffen ter bescherming van de oeconomische belangen van de inlandsche bevolking op Java en Madura, waar die belangen benadeeld kunnen worden door het te zeer uitbreiden van bestaande of het in werking brengen en drijven van nieuwe landbouwondernemingen, welke geheel of gedeeltelijk berusten op den grondslag van overeenkomsten met de bevolking. Bij het ontwerpen van deze nieuwe voorschriften, welke ook op indigo-ondernemingen betrekking hebben en, waar dit wenschelijk blijkt, door den Gouverneur-Generaal geheel of gedeeltelijk, hetzij voor één of meer gewesten, hetzij voor een gedeelte daarvan, ook kunnen worden toepasselijk verklaard op andere landbouwondernemingen, die voor haar bedrijf de beschikking behoeven over bouwgronden van de inlandsche bevolking, is rekening gehouden met de toepassing, gegeven aan de voorloopige regeling van 1894, en tevens een ruim gebruik gemaakt van de voorlichting van belanghebbenden bij de suiker- en de indigo-industrie. De ordonnantie stelt, voor zooveel de onder hare toepassing vallende landbouwondernemingen betreft, tevens buiten werking de resolutie in St. 1836 n°. 10 en de daarmede samenhangende ordonnantie in St. 1866 n°. 27. Tegelijk met hare uitvaardiging werden, bij administratieven maatregel, voorschriften vastgesteld tot regeling van hare uitvoering (Bijbl. St. n°. 5432), terwijl in den aanvang van 1900 eene officieele toelichting te Batavia het licht zag, welke onder de Europeesche ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur verspreid en bovendien voor belanghebbenden verkrijgbaar gesteld werd;

2°. de ordonnantie van 14 Augustus 1900 (St. n°. 224), waarbij, met intrekking van de in hare werking minder afdoende gebleken bepalingen van 1896 (St. n°. 217) tegen de onbelemmerde oprichting van tabaksloodsen en het zonder vergunning vervoeren van tabak bij nacht, nadere voorzieningen zijn genomen tot tegengang van de onttrekking van tabaksplanten of bladeren aan de rechthebbenden in de daarvoor door de bestuurshoofden der gouvernementsresidentiën van Java en Madura aan te wijzen streken, een euvel dat, op de wijze waarop het in de residentie Bezoeki uiting vond, het verval der tabaksindustrie dreigde na zich te slepen, inzonderheid wegens de indirecte gevolgen, die zich al aanstonds openbaren in vermindering van zorg voor de cultuur, zonder welke deze industrie onbestaanbaar is. Om de richtige toepassing der nieuwe bepalingen te bevorderen, welke bestemd zijn 't eerst toepassing te vinden in genoemd gewest, en welke sedert de noodige aanvulling hebben gevonden in de lager te vermelden nieuwe grondhuur-wetgeving, werd er tevens toe overgegaan den resident tijdelijk de beschikking te geven over de diensten van een met de toestanden in de tabakstreken vertrouwden controleur bij het binnenlandsch bestuur, die inzonderheid tot taak zal hebben zich op de hoogte te stellen van de details der werkwijze, door de verschillende ondernemers in de afdeelingen Djember en Bondowosso gevolgd, en van de nooden en eischen, welke aan eene rationeele tabaksteelt verbonden zijn;

en 3°. de ordonnantie van 27 Augustus 1900 n°. 12 (St. n°. 240), waarbij, met intrekking, behoudens eene overgangsbepaling, van de vigeerende grondhuur-ordonnantie van 1895 (St. n°. 247), zooals zij in 1898 (St. n°. 195) nog op één punt was aangevuld, ingaande met 1 Januari 1901 de regelen, volgens welke in de gouvernementsresidentiën van Java en Madura, uitgenomen de particuliere landerijen, verhuring van grond door inlanders aan niet-inlanders kan geschieden, opnieuw zijn vastgesteld, wel is waar zonder aantasting van de hoofdbeginselen, maar in vorm en inhoud belangrijk gewijzigd en aangevuld, met het doel om de bepalingen op dit stuk beter te doen aansluiten aan de eischen der practijk zooals die zich tijdens de werking der bestaande regeling hebben doen kennen en nader ter toetse zijn gebracht bij eene door de z. g. grondhuur-commissie (verg. het verslag van 1898, blz. 66) in de verschillende cultuurgewesten (buiten de Vorstenlanden) zoo bij de bestuursambtenaren als bij de vertegenwoordigers der suiker-, indigo- en tabaksindustrie ingestelde enquête. Bij de samenstelling van de nieuwe ordonnantie is er naar gestreefd om, voor zoover geen legislatieve bezwaren zich daartegen verzetten, alle bepalingen daaruit weg te laten, welke in de voorschriften ter uitvoering van de verordening eene plaats konden vinden, ten einde aan de ordonnantie zelve meer stabiliteit te verzekeren en wijziging of aanvulling van de overige voorschriften overeenkomstig de vaak wisselende eischen der practijk te vergemakkelijken. Overigens is bij de nieuwe bepalingen de wenschelijkheid in het oog gehouden om de administratie der huurcontracten en den noodzakelijk uit de toepassing der regeling dienaangaande voortvloeienden omslag tot een minimum te beperken. Tegelijk met de uitvaardiging van de ordonnantie werden bij administratieve regeling (gouv. besluit dd. 27 Augustus 1900 n°. 12) de bedoelde uitvoeringsvoorschriften, met bijbehoorende model-huurakte en model-registers, vastgesteld [1]), om in de plaats te treden van die van 1895, aangevuld in Maart 1897 (Bijbl. St. n°. 5084, zoomede Koloniaal

jaar gehouden eerste veiling. Terwijl deze veiling tot zeer gunstige uitkomsten leidde, viel de tweede, op 25 April gehouden, tegen. Nadat toch eenige partijen, wegens te laag geachte biedingen, waren opgehouden, konden voor de meeste overige kavelingen tot de gebleken limiteprijzen geen gegadigden worden gevonden. De derde veiling, welke op 27 Juni plaats vond, had een eenigszins beter verloop, maar door het te veel vasthouden aan de — trouwens lager gestelde — limiteprijzen vond toch ook toen niet al het aangebodene koopers. Daarentegen liep de vierde veiling (29 Augustus) zeer gunstig af.

1) Een en ander is gepubliceerd als bijvoegsel van de Jav. Courant dd. 7 September 1900. De vaststelling van een speciaal model der grondhuur-akte ten behoeve van de tabakscultuur maakt nog een punt van overweging uit. Intusschen is, met het oog op hetgeen in dat model zal zijn op te nemen tot preciseering van de rechtsverhouding tusschen den ondernemer en den verhuurder-planter, bij § 10 der uitvoeringsvoorschriften, houdende dat o. a. niet voor bekrachtiging vatbaar zijn huurovereenkomsten, bevattende voorwaarden welke het bebouwen van grond gedurende den huurtermijn of het leveren van gewassen beoogen, uitzondering toegelaten waar de huurovereenkomsten gronden betreffen, bestemd voor de teelt van tabak.

Verslag van 1897, blz. 209); tevens werd besloten van regeeringswege eene Toelichting op de nieuwe regeling te doen samenstellen, ter verspreiding onder de Europeesche ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur en ter verkrijgbaarstelling voor het publiek. Ter verzekering van eene goede werking van de nieuwe regeling achtte de Indische Regeering er veel aan gelegen dat bij de toepassing er van door de zich afwisselende ambtenaren zoomin mogelijk naar afwijkende of met de bedoelingen der bepalingen strijdige opvattingen werd te werk gegaan. Daarom is bij het aangehaalde gouv. besluit van 27 Augustus 1900, bij wijze van tijdelijken maatregel, voorloopig voor den tijd van één jaar, het toezicht op de uitvoering van de nieuwe grondhuur-regeling opgedragen aan een bij hare wording nauw betrokken ambtenaar, laatstelijk lid van de in Augustus 1899 ontbonden grondhuur-commissie, den toen met de beëindiging van den arbeid der commissie belast gebleven gouvernementssecretaris in commissie, den heer D. F. W. van Rees. Voor dit toezicht, te vervullen nevens zijne overige werkzaamheden, zal de heer van Rees gebruik kunnen maken van de diensten van den reeds tijdens de voorbereiding der nieuwe regeling eerst aan de grondhuur-commissie en later aan hem toegevoegden ambtenaar, laatstelijk controleur der 1ste klasse bij het binnenlandsch bestuur op Java en Madura.

Suikerondernemingen. Het aantal suikerondernemingen, berustende op vrijwillige overeenkomsten met de bevolking, dat in 1899 aan de suikercampagne deelnam, bedroeg 144 of 4 minder dan in 1898, alle nader vermeld in tabel I van bijlage TT. De 4 ondernemingen, welke in 1899 niet geëxploiteerd, dan wel gesloten werden, waren Klidang in Pekalongan, Poegoe in Samarang, Ardjowinangon (of Pamottan) in Rembang, en Soekoredjo in Pasoeroean. Eén onderneming, nl. Panggoengredjo in Pasoeroean, verwerkte in 1899, evenals in het jaar te voren, uitsluitend van de bevolking opgekocht riet. Van deze fabriek en van nog eene andere in hetzelfde gewest is het cijfer der verwerkte beplantingen niet volledig opgegeven. De 142 overige ondernemingen verwerkten 87 948 bouws (87 394 bouws eigen beplantingen en 554 bouws opgekocht riet), tegen 83 995 bouws in 1898 verwerkt bij 146 van de 148 toen in exploitatie geweest zijnde fabrieken. Bij doorslag over al de ondernemingen beliep de beplante uitgestrektheid per onderneming (globaal) voor den oogst van 1897 544, voor dien van 1898 575 en voor dien van 1899 615 bouws. Wanneer men elke onderneming op zich zelf beschouwt, liep de uitgestrektheid der beplantingen over laatstgemelden oogst uiteen van 101 tot 1073 bouws.

De productie viel weder gunstig uit. Wel was de geoogste hoeveelheid riet per bouw over het algemeen iets minder dan toen (verg. tabel II van bijlage TT), maar daarentegen was veelal het sapgehalte beter. Dooreengenomen over al de vorenbedoelde 142 ondernemingen werd per verwerkten bouw riet, evenals in 1898, p.m. 111 pikol alleen aan hoofdsuiker verkregen (dus zonder te rekenen de voor menige fabriek nog bovendien als stroop- en zaksuiker opgegeven hoeveelheden). Niet minder dan 96 fabrieken (2 meer dan in 1898) maakten eene productie van 100 pikol per bouw en daarboven. Bovenaan stond ditmaal Tjomal in Tagal met 168.5 pikol; verder maakten nog 4 fabrieken eene productie van meer dan 150 pikol per bouw (Peterongan en Tjoekir in Soerabaija respectievelijk 162 en 156.6, Pagottan in Madioen 156.4 en Sragi in Pekalongan 155.5). De geheele productie aan hoofdsuiker, in 1897 7 308 502 en in 1898 9 351 492 pikol, bedroeg in 1899 bij al de 144 ondernemingen 9 792 957 pikol, terwijl bovendien, voor zoover uit de opgaven blijkt, aan stroop- en zaksuiker werd verkregen in 1897 respectievelijk 109 374 en 438 104 pikol (bij 87 ondernemingen), in 1898 respectievelijk 103 621 en 287 504 pikol (bij 76 ondernemingen) en in 1899 respectievelijk 99 129 en 301 705 pikol (bij 82 ondernemingen). Wanneer men de hoeveelheid stroopsuiker ten volle, doch de productie van zaksuiker voor de helft in rekening brengt, wordt de totale productie van de uitsluitend op overeenkomsten met de bevolking berustende ondernemingen: in 1897 7 636 928, in 1898 9 598 865, en in 1899 10 042 938 pikol. [1])

Het grootste gedeelte van den oogst vond koopers tot f 7 per pikol, tegen welken zeer bevredigenden prijs reeds in 't laatst van 1898 belangrijke partijen waren afgedaan. De groote exporthuizen stelden nieuwe voorwaarden vast, waaraan de door hen gekochte suikers uit den oogst van 1899 hadden te voldoen, voorwaarden die, naar de kamer van koophandel en nijverheid te Samarang bericht, er toe zullen medewerken om verderen achteruitgang van de qualiteit der Java-suikers te verhoeden.

Rietbranden waren in 1899 in den Oosthoek van Java weder zeer menigvuldig, hoewel minder dan in 1898. In Soerabaija en Probolinggo kwamen respectievelijk 279 en 284 gevallen ter kennis van het bestuur, waarbij 535 en 331 bouws aanplant verbrandden. In Madioen had vooral de onderneming Redjosari van rietbranden te lijden en verloor zij daardoor 110 bouws riet. In Samarang en Japara werden slechts 17 en $12\frac{3}{4}$ bouws door brand vernield. Van de gelegenheid, welke sedert 1896 (St. n°. 104) voor de ondernemers bestaat om de riettuinen tot beveiliging tegen diefstal en brandstichting te doen bewaken door op hunne kosten aangewezen tijdelijk politiepersoneel, werd, evenals in 1898, slechts gebruik gemaakt door een 3-tal fabrieken in Japara, door de meeste ondernemingen in Bezoeki en door 8 fabrieken in Probolinggo.

Aangaande ziekten in het suikerriet kwamen in de gewestelijke verslagen geene bijzonderheden voor.

Het groote belang, dat in vele streken de suiker- (en indigo-) ondernemers hebben bij eene goede waterverdeeling lokt hen meer en meer uit om, waar het Gouvernement er toe overgaat kunstwerken en leidingen onder georganiseerd deskundig toezicht te brengen, hunnerzijds in de kosten daarvan bij te dragen. Ter aanvulling van hetgeen daaromtrent is gezegd op blz. 109, zij hier nog aangeteekend, dat ook eenige suikerfabrikanten in Probolinggo, als belanghebbenden bij de waterverdeeling uit de Pekalen-werken, zich bereid hebben verklaard tot eene jaarlijksche retributie, nopens welker heffing eerlang het noodige zou worden geregeld, en dat in de afdeeling Banjoewangi (Bezoeki) door het bestuur eene waterregeling is vastgesteld, waarover het toezicht werd opgedragen aan een door den resident aangestelden mantri, wiens bezoldiging bekostigd wordt door de eigenaren der suikerfabriek Soekowidi.

Gedurende het tijdvak 1 Juli 1899 t/m 30 Juni 1900 werd slechts één verzoek tot het in werking brengen en drijven van eene suikerfabriek ingewilligd. Het betrof de aanvraag van een Chinees in de Preanger Regentschappen voor eene fabriek van geringe capaciteit (100 bouws). De inwilliging geschiedde op den voet der hiervóór besproken nieuwe bepalingen (St. 1899 n°. 263). In vier gevallen werd eene verlenging of nadere verlenging toegestaan van den termijn, binnen welken even zoovele ondernemingen (op te richten krachtens in 1896 en 1898 verleende vergunningen) zouden moeten zijn in werking gebracht. Eene andere, in 1896 verleende, vergunning werd vervallen verklaard wegens het niet aanvangen met den bouw der fabriek, waarvoor reeds vroeger uitstel was verleend tot Maart 1898.

Een overzicht betreffende de uitkomsten der ondernemingen, welke zich met de teelt van suikerriet bezighouden uitsluitend om het als plantmateriaal te doen dienen, wordt aangetroffen in bijlage UU sub A. Het sterkst is deze industrie vertegenwoordigd in de Preanger Regentschappen, waar zij echter gezegd wordt achteruit te gaan, terwijl ook de qualiteit der van daar verkregen bibiet vermindert. Zooals uit gemelde bijlage UU sub B kan blijken, gaan dan ook de suikerfabrikanten er steeds meer toe over om, in stede van door opkoop, zich uit eigen

---

[1]) Bij de overigens op Java bestaande suikerondernemingen, bedoeld sub 5°., 6°. en 7°. hierna, voor zooveel zij product voor de wereldmarkt leveren, werd in 1899 verkregen 2 258 751 pikol suiker, tegen 2 176 415 pikol in 1898. De totale voor uitvoer bestemde suikerproductie van Java beliep derhalve in 1898 11 775 280 pikol (727 240 ton) en in 1899 12 301 689 pikol (759 752 ton), daarbij de zaksuiker herleid tot hoofdsuiker in de verhouding van 2 tot 1.

Naar welke landen of plaatsen de Java-suiker, volgens de bij de afschepingen gedane aangiften, werd afgeladen, blijkt uit nevenstaande opgaaf, aanwijzende voor elk der van 1 Juli tot 30 Juni loopende afscheepjaren 1898/1899 en 1899/1900 de uitgevoerde hoeveelheden (in tonnen), welke cijfers ontleend zijn aan de officieele maandstaten betreffende den uitvoer van Java:

	1898/99.	1899/1900.
Naar Nederland . .	5 802	1 382
„ Engelsch Kanaal v/o . .	136 810	103 465
„ Engeland . .	5 759	4 044
„ Frankrijk . .	1 733	4 062
„ overig Europa	7 981	
„ Amerika . .	168 275	310 245
„ Britsch-Indië .	8 274	10 676
Transporteeren	334 634	433 874

	1898/99.	1899/1900.
Per transport	334 634	433 874
Naar Port Saïd v/o	195 842	89 098
„ Singapore .	26 918	29 714
„ Hongkong .	181 074	145 996
„ China . . .	1 059	1 220
„ Australië .	1 833	17 800
„ Japan en elders . . .	11 520	33 683
Totalen (tonnen)	752 880	751 385

De uitvoeren naar Japan zijn in de maandstatistieken eerst van 1 Januari 1900 af uiteengehouden. Gedurende de maanden Januari t/m Juni 1900, dus gedurende de tweede helft van het afscheepjaar 1899/1900, werd in 't geheel uitgevoerd 210 349 ton suiker en daarvan o. a. naar Japan 18 325 ton.

bibiettuinen in bergstreken stekken aan te schaffen. De cultuur van plantriet wordt in deze eigen tuinen zeer intensief gedreven, terwijl het plantmateriaal aan eene strenge keuring wordt onderworpen.

Indigo-ondernemingen. Voor zoover daaromtrent bij het bestuur opgaven zijn ingekomen, waren er van de uitsluitend op overeenkomsten met de bevolking berustende indigo-ondernemingen in 1899 20 in werking (1 minder dan in 1898). Wel werden er na de afwerking van den oogst van 1898 2 gesloten (Depok of Bleder in Pekalongan en Garoem in Kediri), doch daarentegen kwam in 1899 de onderneming Djeroekwangi in Kediri, welke in 1898 tijdelijk gesloten was geweest, weder in werking.

Van 2 ondernemingen (1 in Rembang en 1 in Madioen) werden geene opgaven ontvangen. De 18 overige (12 in Kediri, 3 in Pekalongan en 1 in elke der residentiën Tagal, Samarang en Pasoeroean) beschikten over een aanplant van 6088 bouws, waarvan verkregen werden 192 954 K.G. indigo of 31.7 K.G. per bouw. De oogst viel dus ongunstiger uit dan in 1898, toen de 21 in werking geweest zijnde ondernemingen van een aanplant van 6446 bouws 231 544 K.G. of 35.9 K.G. per bouw verkregen. De hoogste productie maakte Koetoesari of Plelen in Pekalongan met 66.4 K.G. per bouw, tegen 57.5 in 1898. Verder waren er nog 5 andere ondernemingen, die eene productie maakten van meer dan 40 K.G. per bouw; verg. bijlage VV.

De blijvende lage marktprijzen van het product, hoofdzakelijk als gevolg van de mededinging van de in Europa vervaardigde kunstmatige indigo, werkten niet gunstig op de exploitatie der indigo-ondernemingen. Ten opzichte van een paar werd reeds vernomen dat het plan bestond ze te sluiten of tot eene andere cultuur over te gaan. De indigo-industrie op Java heeft overigens haren hoofdzetel op huurlanden in de residentiën Soerakarta en Djokjokarta (zie lager sub 7°). In het aan laatstgenoemd gewest grenzend gedeelte der residentie Kadoe plant de bevolking indigo ten behoeve van de Djokjosche onderneming Tempel. Deze opkoop neemt echter, om vorenstaande reden, mede af.

Tabaksondernemingen. Het aantal tabaksondernemingen, tot deze rubriek behoorende, namelijk die uitsluitend berustende op overeenkomsten met de bevolking, dus buiten de ondernemingen op erfpachtsgronden en ook buiten die in de Vorstenlanden, vermeerderde in 1899 met 8 (5 in Probolinggo, waarvan 1 heropend, na in 1897 en 1898 gesloten te zijn geweest, 2 in Bezoeki en 1 in Banjoemas), doch verminderde met 1, doordat de onderneming Rambipoedji (in Bezoeki) met Oud-Djember vereenigd werd. Het aantal ondernemingen bedroeg derhalve 55 (30 in Probolinggo, 16 in Bezoeki, 5 in Banjoemas en 4 in Kediri), tegen 48 in 1898.

Van 45 ondernemingen werden productie-opgaven ontvangen, welke in bijlage VV zijn bijeenverzameld. Volgens die opgaven zouden de hierbedoelde ondernemingen in totaal geproduceerd hebben 17 465 500 K.G. tabak, terwijl over 1898 voor 40 van de 48 ondernemingen het totaal werd gesteld op 13 124 100 K.G. Voor 32 ondernemingen in 1898 met eene totale productie van 10 941 900 K.G., en voor 35 ondernemingen in 1899 met eene totale productie van 12 274 500 K.G. is uiteengehouden hoeveel zich daaronder aan bladtabak (respectievelijk 5 408 600 en 5 425 400 K.G.) en hoeveel aan krossok (respectievelijk 5 533 300 en 6 849 100 K.G.) bevond.

In de residentiën Preanger Regentschappen, Samarang, Rembang en Pasoeroean zijn verschillende opkoopers van tabak gevestigd, geen eigenlijke ondernemingen bezittende, die het van de inlandsche bevolking opgekocht product, voor zoover dat niet voor de inlandsche markt bestemd is, mede naar Europa verzenden. In Samarang en Kadoe zijn het een paar sigarettenfabrikanten, die het product opkoopen. De sigaretten vinden op Java gereeden aftrek.

Brandstichting in droogloodsen en afpakschuren van tabak waren in 1899, naar uit de afdeeling Djember (residentie Bezoeki) wordt gemeld, wederom menigvuldig. Niet zelden spruiten zoodanige schuurbranden voort uit oneerlijk winstbejag met het oog op de assurantieprijzen. Van belang is het daarom dat onpartijdige en te goeder naam bekend staande deskundigen als experts gekozen worden. Van de zijde der te Djember gevestigde Vereeniging tot bevordering van landbouw en nijverheid, welk lichaam o. m. alle tabaksondernemingen in het gewest op één na omvat, zijn bij de betrokken assurantie-maatschappijen stappen gedaan, opdat deze, zoolang zij er niet toe overgaan om zelven een agent in het gewest aan te stellen, zich voortaan zouden bedienen van door de Vereeniging uit haar midden als experts aangewezen vertrouwbare personen. Tevens verzocht de Vereeniging aan de Indische Regeering dat, ter vermeerdering van de waarborgen van onpartijdigheid, een der plaatselijke ambtenaren van bestuurswege mocht worden aangewezen als derde expert. Tot het doen optreden als zoodanig van den tijdelijk, speciaal voor de tabakszaken, in Bezoeki geplaatsten controleur bij het binnenlandsch bestuur (zie blz. 147) is in Augustus 1900 de resident gemachtigd.

Ondernemingen voor het verwerken van padi of rijst en voor het bereiden van cassave. Inrichtingen tot machinale verwerking van door opkoop van de bevolking verkregen padi of rijst worden, volgens de over 1899 ontvangen opgaven, hoofdzakelijk aangetroffen in de gewesten Bantam, Krawang, Preanger Regentschappen en Cheribon. In laatstgemeld gewest werden, meerendeels ter machinale overstamping en sorteering voor uitvoer naar Europa (bij hoeveel inrichtingen is niet gemeld) opgekocht door Europeesche firma's 83 000 en door Chineezen 280 000 pikol rijst. [1]) In de drie eerstgenoemde gewesten waren in 1899 in werking respectievelijk 4, 35 en 34 rijstpellerijen, bijna alle aan Chineezen toebehoorende, terwijl er als aanwezig opgegeven worden 5 in Bantam en 40 in elk der beide andere gewesten. Omtrent den omvang van het bedrijf bij de 4 pellerijen in Bantam zijn geen opgaven verkregen. Alleen wordt gemeld dat het verwerkt product over Serang en Karang Antoe wordt uitgevoerd naar Batavia en Muntok. De prijzen, in de Bantamsche pellerijen (afdeelingen Serang en Pandeglang) besteed voor de padi, liepen uiteen tusschen f 1,40 en f 2,10 per pikol. De 35 pellerijen in Krawang, welke gezamenlijk met 106 molens werkten, leverden (uit 162 400 pikol padi) 76 100 pikol rijst af, [2]) en van de 34 pellerijen in de Preanger Regentschappen was de productie 135 600 pikol rijst.

Productie-opgaven nopens elders op Java bestaande rijstpelmolens zijn niet ontvangen. Ze zijn slechts weinig in aantal, namelijk in Pasoeroean 1 ter hoofdplaats en 1 te Malang, welke laatste echter eerst in 1900 zou in werking komen; 2 in Bezoeki, waarvan 1 nieuw opgericht (door een Europeeschen ondernemer) en 1, de in 't vorig verslag (blz. 183) bedoelde, welke in 1899 niet werkte, zoomede 1 in Kediri, mede ten vorigen jare vermeld, doch nopens welke over 1899 geen opgaven inkwamen.

Ten behoeve van de cassave-industrie, voor zooveel zij berust op overeenkomsten met de bevolking, waren in 1899 6 van de 7 tapioca-fabrieken in de Preanger Regentschappen in werking, welke 62 860 pikol meel afleverden. De fabriek te Koeningan (residentie Cheribon) verwerkte 6740 pikol cassave (waarvan 6400 van de bevolking opgekocht en 340 afkomstig van eigen aanplant), waaruit 1860 pikol meel werd verkregen.

Opkoop van thee. De uitkomsten der eigen thee-aanplantingen van de bevolking in de Preanger Regentschappen waren in 1899 gunstig. Door de verschillende ondernemers werden opgekocht p. m. 900 000 K.G. nat theeblad, waarvoor 4 à 5 cent per $^1/_2$ K.G. besteed werd. In de districten Tjitjoeroeg, Tjiheulang en Tjimahi (afdeeling Soekaboemi) en in het onderdistrict Tjigedoeg van het district Panembong (afdeeling Limbangan) treft men inlanders aan, die het product hunner thee-aanplantingen zelf bereiden. In laatstgenoemd onderdistrict bedroeg de productie 12 020 K.G.

Opkoop van cacao van de bevolking had in 1899 plaats door de onderneming Ongkrak in de afdeeling Soekaboemi (Preanger Regentschappen). De opgekochte hoeveelheid bestond uit 30 000

---

[1]) Of hieronder ook begrepen is product van de particuliere landerijen Indramaijoe en Kandanghauer, is uit de ontvangen mededeelingen niet op te maken. Uit handelsberichten blijkt dat in Augustus en September 1899 te Batavia bij inschrijving verkocht werden p. m. 40 000 pikol Indramaijoe- en p. m. 40 000 pikol Kandanghauer-tafelrijst. De bedongen prijzen (per kojang van 30 pikol) beliepen respectievelijk f 207,66 en f 197,66, tegen f 232,60 en f 259,45 in 1898.

[2]) Buiten de hierbedoelde inrichtingen worden in Krawang nog aangetroffen op de particuliere landen 5 pellerijen, namelijk 1 groote, door stoom gedreven, molen op de Pamanoekan- en Tjiassem-landen, welke in 1899 45 000 pikol rijst afleverde, en 4 molens op de Tegalwaroe-landen, welke 38 600 pikol rijst in den handel brachten, terwijl ook de ondernemer van het voor de teelt van inlandsche gewassen gebezigde erfpachtsperceel Kalangsari een rijstpelmolen bezit, waar hij in 1899 8000 pikol padi tot 3600 pikol rijst verwerkte.

vruchten, waarvoor 1 à $1\frac{1}{2}$ cent per stuk betaald werd. Daaruit werden $15\frac{1}{2}$ pikol cacao verkregen.

Opkoop enz. van koffie. Over de — tot dusver nog alleen in de residentie Pasoeroean werkende — ondernemingen voor de bereiding van aan de verplichte levering onderworpen koffie der bevolking is gehandeld op blz. 144. Overigens bestaan in genoemd gewest, uitsluitend echter voor het verwerken van de op erfpachtslanden geteelde koffie, eene pel- en sorteerinrichting ter hoofdplaats en eene te Kraton. Omtrent de hoeveelheid aldaar verwerkt product werden over 1899 geen gegevens ontvangen.

Andere ondernemingen. De bananen-onderneming Ponowareng in de afdeeling Batang (Pekalongan) had in 1899 een aanplant van 151 bouws op van de bevolking gehuurde gronden. Daar de fabriek nog niet gereed was, werden de vruchten aan de omwonende bevolking verkocht. De stammen worden bij de onderneming tot vezelstof verwerkt. In 1899 werd verkregen 308 K.G. vezelstof, zoomede 306 K.G. gedroogde pisang.

De onderneming Wedari in de afdeeling Patti (Japara) voor den opkoop en de bereiding van kapok en de verwerking van kapokpitten tot olie en boengkil verkreeg in 1899 1200 pikol gezuiverde kapok, 466 pikol olie en 5057 pikol boengkil. Ook bij de indigo-onderneming Karangtoewang in de afdeeling Brebes (Tagal) werden van de bevolking opgekochte kapokpitten tot olie en boengkil verwerkt. Van deze fabrikaten leverde zij in 1899 400 en 1200 pikol af. Onder de overige uitsluitend op overeenkomsten met de bevolking berustende ondernemingen vindt men er in Probolinggo één, en in Kediri drie, welke zich mede, hetzij uitsluitend, hetzij nevens den opkoop van andere inlandsche producten (o. a. katjang en djarak), aan de kapokindustrie wijden. Van geen dezer vier ondernemingen zijn echter productiecijfers bekend.

De mede op overeenkomsten met de bevolking berustende groentenkweekerij in het district Tengger (Pasoeroean) was op den achtergrond geraakt, sedert de ondernemer haar tot bijzaak had gemaakt.

In de afdeeling Limbangan (Preanger Regentschappen), waar de bevolking vanielje-aanplantingen bezit, wordt deze cultuur door het bestuur aangemoedigd, daar zij, met het oog op de goede prijzen (f 2,50 à f 5 per $\frac{1}{2}$ K.G.), winstgevend is

5°. Landbouw op gronden door het Gouvernement in erfpacht of in huur afgestaan.

De uitgestrektheid gronds in de verschillende gewesten van Java door het Gouvernement aan particulieren in erfpacht afgestaan (daaronder ook die gronden, welke, toen daarop erfpacht werd gevestigd, krachtens een huurtitel bezeten werden), beliep bij het einde van 1899, volgens de opgaven in bijlage WW, 572 169 bouws (2062 perceelen), terwijl nog 840 bouws (2 in één hand zijnde koffieperceelen) in huur waren afgestaan. Deze gezamenlijke uitgestrektheid van 573 009 bouws wordt in de voor dit hoofdstuk ontvangen gegevens beschouwd als uit te maken 843 ondernemingen [1]), doch de bij het bestuur ingekomen exploitatie-opgaven over 1899 betreffen slechts 545 ondernemingen (6 minder dan over 1898), gezamenlijk groot 355 821 bouws. Van deze oppervlakte, ingeschreven als 1429 perceelen, beliep het tot nog toe beplante deel, voor zooveel opgegeven (d. i. voor 530 der bedoelde 545 ondernemingen), 194 554 bouws (ult. 1898 was het cijfer — voor 534 ondernemingen — 192 985 bouws), en zulks hoofdzakelijk, namelijk bij 413 ondernemingen, voor de teelt van koffie, hetzij als eenige, hetzij als hoofdcultuur.

Ofschoon ook gedurende 1899 geen verbetering te bespeuren viel in de marktprijzen der koffie, behoedde de gunstige afloop van den oogst de ondernemers voor verdere verliezen [2]), en waren velen in staat nog eenige winst te maken.

Niet omtrent alle voor de koffiecultuur gebezigde erfpachts- of huurperceelen zijn opgaven omtrent de productie ingekomen. Was dit over 1898 slechts het geval ten aanzien van 358 van de toen als aanwezig vermelde 437 koffieondernemingen, over 1899, toen laatstvermeld getal tot 413 was teruggegaan, kwamen nopens 355 dezer ondernemingen productieopgaven in. Dat de oogst gunstig uitviel, kan hieruit blijken dat, bij een nagenoeg even groot getal ondernemingen met productieopgaven, in 1898 een totaal van 171 088, doch in 1899 van 463 396 pikol verkregen werd, waaronder aan Liberia-koffie, voor zooveel deze soort afzonderlijk in de opgaven voorkomt, respectievelijk 32 981 en 41 242 pikol. De pluk viel het meest mede in de voor de particuliere koffieteelt belangrijkste gewesten Pasoeroean, Kediri, Probolinggo en Bezoeki, welke gezamenlijk tot den opgegeven oogst bijdroegen 397 078 pikol, tegen 120 726 in 1898. In de Preanger Regentschappen en Samarang bestond de oogst voor omstreeks de helft uit Liberia-product, zoodat alleen die twee gewesten 28 142 pikol (of 68 pct.) tot den geheelen Liberia-oogst bijdroegen. Bij eene der koffieondernemingen in de Preanger Regentschappen is de administrateur, de heer B. B. J. Crone, er in geslaagd eene betere en in het groot toepasselijke bereidingswijze voor de Liberia-koffie te vinden, waarvoor hem eene door de Bataviasche en Soekaboemische Landbouwvereenigingen uitgeloofde premie van f 3000 ten deel viel.

Met betrekking tot den stand der particuliere koffieplantsoenen in 1899 wordt gemeld, dat bladziekte voorkwam in Bantam, Bezoeki en Pasoeroean, in dit laatste gewest (waar, evenals in Bezoeki, ook de dadapziekte heerschte) in veel heviger mate dan in 1898, zonder daarom echter veel invloed te hebben uitgeoefend op den oogst. Ook de oeret- of aaltjesziekte bleef zich in Pasoeroean overal vertoonen. Van het enten van Java-koffie op Liberia-onderstam, waarmede in 1898 begonnen was, vielen nog geen resultaten te vermelden. Intusschen waren ook reeds aaltjes aan Liberia-koffieboomen geconstateerd, zoodat te vreezen stond dat de enten er ook wel niet vrij van zouden blijven. De voortgezette proefnemingen op kleine schaal met het aankweeken van hybriden van Java- en Liberia-koffie leverden tot dusver geen bevredigende uitkomsten op; deze hybriden blijken namelijk geen gelijkmatig type te vertoonen.

Het door het „Algemeen koffiesyndicaat in Nederlandsch-Indië" uitgeschreven jaarlijksch koffiecongres werd in 1899 te Djokjokarta gehouden. Het aldaar verhandelde is opgenomen in „de Koffiegids", het orgaan der vereeniging.

Gewestelijke cijfers nopens de productie van koffie en van andere op de erfpachtsgronden gedreven cultures, waartoe verder in de eerste plaats behooren thee, kinabast, cacao, enz., worden aangetroffen in de reeds aangehaalde bijlage WW.

Thee-plantsoenen werden, voor zoover de ingekomen opgaven aanwijzen, aangetroffen op 94 erfpachtsondernemingen (17 meer dan in 1898). In de Preanger Regentschappen steeg het aantal van 70 tot 83. Van de reeds produceerende ondernemingen aldaar vermeldt genoemde bijlage er 52 als in 1899 te hebben opgeleverd (voor een klein deel ook door opkoop van nat blad van de bevolking) 4 333 000 K.G., en van de 11 ondernemingen in andere gewesten, waar de theecultuur gedreven wordt of daarmede begonnen is, kwamen nopens een 5-tal productie-opgaven in, gezamenlijk ad 564 200 K.G. In 't geheel leverden derhalve in 1899 57 erfpachtsondernemingen 4 897 200 K.G. thee op, terwijl voor de drie voorafgegane jaren werd opgegeven achtereenvolgens 3 220 500, 3 489 600 en 4 132 600 K.G. als productie van respectievelijk 38, 39 en 48 ondernemingen. De pluk viel over het algemeen bevredigend en op sommige ondernemingen zelfs zeer goed uit. De productie van 1899 zou nog grooter zijn geweest, indien niet bij verscheidene ondernemingen de plantsoenen, vooral in den aanvang van het jaar, veel te lijden hadden gehad van de helopeltis (boedoek). De voor het product bedongen prijzen waren over het algemeen niet lager dan in 1898. Eenige bekende Europeesche firma's geven tegenwoordig de voorkeur aan Java-Assam boven de Assam-thee uit Britsch-Indië en Ceylon, en de Java-planters leggen zich nog voortdurend toe op het verbeteren van de qualiteit hunner theeën.

[1]) Voor de nog in ontginning te brengen perceelen, van welke niet blijkt dat zij deel uitmaken van reeds bestaande ondernemingen, is bij deze opgaaf uitgegaan van het beginsel dat elk perceel één onderneming is, tenzij waar twee of meer bijeengelegen perceelen zich in dezelfde handen bevonden. Deze zijn dan vooralsnog beschouwd als gezamenlijk één onderneming te vormen.

Van de bedoelde 843 ondernemingen waren er 385, gezamenlijk groot 308 286 bouws (p. m. 54 pct.), in handen van naamlooze vennootschappen. In het bezit van bijzondere personen waren er dus 458, namelijk 400 (244 374 bouws) toebehoorende aan Europeanen, 52 (19 024 bouws) aan Chineezen en 6 (1325 bouws) aan inlanders.

[2]) Over het aan eigenaren van op erfpachtsgronden gevestigde koffieondernemingen geopende uitzicht om in urgente gevallen en binnen zekere grenzen gedeeltelijke kwijtschelding te erlangen van reeds verschenen canon over eenig jaar, zie blz. 90.

Voor kinabast waren in 1899 de prijzen over het algemeen belangrijk hooger dan het jaar te voren (verg. bijlage SS, tabel III), in verband waarmede bij menige kina-onderneming op ruimere schaal geoogst werd. Volgens de verstrekte gegevens zouden op 85 erfpachtsondernemingen kinaplantsoenen worden aangetroffen, voor 69 van welke over 1899 eene productie wordt opgegeven van 4 089 700 K.G. bast, terwijl over de drie voorafgegane jaren respectievelijk voor 53, 58 en 61 ondernemingen eene productie werd vermeld van achtereenvolgens 3 440 400, 2 910 700 en 3 817 200 K.G. Bij den verbeterden stand der markt viel voor de kinacultuur nieuwe lust op te merken. Nieuwe ondernemingen kwamen evenwel niet tot stand; men plant de kina als nevencultuur op thee- en koffieondernemingen. In de afdeeling Tjiandjoer (Preanger Regentschappen) tracht een der ondernemers ook de bevolking voor deze cultuur te winnen; tot nog toe echter zonder bevredigend resultaat.

Over de in 1900 te Batavia geopende kininemarkt van in de Preanger Regentschappen verwerkten bast is reeds gehandeld op blz. 146/147.

Van de teelt van tabak werd, voor zooveel de ontvangen gegevens uitwijzen, werk gemaakt bij 12 ondernemingen (4 meer dan in 1898) en de verkregen hoeveelheid zou bedragen hebben bij 10 ondernemingen 185 570 K.G. bladtabak en 67 200 K.G. krossok. Van de 2 andere kwamen geen opgaven in. Overigens werd ook eene tabaksproductie verkregen door 2 koffie-ondernemingen, nl. door Kalitengah in Bezoeki van eene aanplanting van 40 bouws op van de bevolking gehuurde gronden 10 000 K.G. blad- en 5000 K.G. kerftabak, door Bakoeng in Kediri 12 400 K.G. krossok door opkoop van de bevolking.

Suikerriet werd, voor zooveel uit de ontvangen opgaven blijkt, geteeld bij 16 erfpachtsondernemingen, doch bij 6 daarvan niet ter verwerking, maar ten verkoop als plantriet; 3 daarvan (nopens de 3 andere kwamen geen gegevens in) produceerden in 1899 3350 pikol rietstekken. Bij 10 ondernemingen diende het geoogste suikerriet als maalriet en werd verwerkt, hetzij op de tot de erfpachtsondernemingen behoorende fabrieken (dit was het geval bij 2 ondernemingen in Cheribon, 1 in Pasoeroean en 4 in Kediri), hetzij op naburige fabrieken, behoorende tot die, uitsluitend werkende op overeenkomsten met de bevolking. De 7 erfpachtsondernemingen die elk hare eigen suikerfabriek hadden, maakten in 1899 457 343 pikol suiker, ten deele ook door verwerking van riet, geteeld op gronden van de bevolking gehuurd. Van hoeveel bouws aanplant deze productie afkomstig was, is niet opgegeven. De 3 erfpachtsondernemingen, welke maalriet afleverden ter verwerking elders, waren: Sikepjer of Si Amboe in Pekalongan, Sarikerto in Soerabaija en Banongan-Wringinanom in Bezoeki.

Onder de erfpachtsondernemingen, nopens welke over 1899 opgaven zijn ingekomen, telt men er 60 (in 1898 62), waar, hetzij in afzonderlijke tuinen, hetzij als tusschenbeplanting, dan wel langs de grenzen van tuinen, cacaoboomen worden aangetroffen. Meerendeels waren het ondernemingen in de gewesten Samarang, Preanger Regentschappen en Kediri, en voorts 19 in nog negen andere gewesten. Opgaven omtrent de productie zijn ingekomen van 44 ondernemingen, welke gezamenlijk p. m. 314 600 K.G. oogstten; over 1898 werd voor 45 ondernemingen een cacao-oogst van ruim 376 000 K.G. opgegeven. Een der ondernemingen (Ongkrak in de Preanger Regentschappen) verkreeg weder een deel harer productie door opkoop van cacaovruchten uit dessa's in de buurt. Op die wijze werden in 1899 30 000 stuks cacaovruchten verkregen, welke 950 K.G. cacao uitleverden. De oogst in de residentie Samarang bleef nogal aanzienlijk beneden dien van 1898, uithoofde de cacao-aanplantingen in de afdeeling Ambarawa bij voortduring veel last hadden van de „helopeltis vastatrix", zoodat een belangrijk gedeelte van den oogst moest worden afgeschreven.

Andere bijproducten voor de Europeesche markt, zooals kapok, peper, staartpeper, notemuskaat, kruidnagelen, enz., werden, luidens de verstrekte opgaven, in 1899 verkregen in het geheel bij 94 ondernemingen (12 meer dan in 1898 vermeld werden). Ten aanzien van de hoeveelheden zij verwezen naar bijlage WW, waaruit tevens blijkt dat bij 1 onderneming (Soekamadjoe in de Preanger Regentschappen) o. a. 47 200 K.G. coca geoogst werd, en dat bij twee andere (Panglesiran, mede in de Preanger, en Aren Maron in Japara) respectievelijk 12 300 en 1364 K.G. aloëvezel werd geproduceerd.

Onder de ondernemingen, waar aanplantingen van caoutchouc of getah pertja leverende boomsoorten zijn aangelegd (voor zooveel blijkt vindt men die op enkele erfpachtslanden in Bantam, Krawang, Preanger Regentschappen, Tagal, Pasoeroean en Bezoeki) worden weder alleen Tjikadoe (Bantam) en Soember Gilang (Pasoeroean) genoemd als de eenige, waar reeds eenige caoutchouc werd ingezameld, echter niet meer dan respectievelijk 2 en 0.65 pikol, tegen 3½ en 1 pikol in 1898.

Over werkvolk konden de ondernemers in den regel in voldoende mate beschikken.

6°. Landbouw op landen aan particulieren in eigendom afgestaan.

Zooals uit vorige verslagen bekend en nader gespecificeerd is in bijlage XX, wordt bijna 98 pct. van de totale uitgestrektheid der particuliere landerijen aangetroffen in West-Java, waar men 345 van die landen telt, gezamenlijk groot 1 534 346 bouws. Daarvan zijn er 339, gezamenlijk uitmakende 848 235 bouws in Batavia, en 6, in 't geheel bestaande 686 111 bouws, in Bantam, Krawang en Cheribon gelegen. De overige aan particulieren in eigendom toebehoorende landerijen, ten getale van 89, gezamenlijk uitmakende 33 972 bouws, worden aangetroffen in Tagal, Samarang, Japara, Soerabaija en Pasoeroean.

De wijze van exploitatie leverde geen verschil op met die, in vorige verslagen vermeld.

Productie-opgaven zijn, behalve ten opzichte van de op de meeste landen geoogst wordende padi en van de voor binnenlandsch verbruik of voor de inlandsche markt, voornamelijk van eenige landerijen in de afdeeling Tangerang (residentie Batavia) verkregen suiker en indigo, overigens alleen verstrekt met betrekking tot die landerijen, welke voortbrengselen voor de wereldmarkt opleveren. Met verwijzing voor een en ander naar voormelde bijlage XX zij hier slechts aangestipt, dat voor 1899 wordt opgegeven als productie van koffie 47 879 pikol, van thee 555 573 K.G. en van kinabast 573 413 K.G., respectievelijk voor 56, 16 en 5 landerijen, terwijl omtrent den oogst van 1898, wat diezelfde producten betreft, opgaven waren ingekomen nopens 63, 17 en 3 landerijen, waar toen zou zijn verkregen 34 975 pikol koffie, 624 519 K.G. thee en 337 824 K.G. kinabast. De cultuur van Java-koffie wordt meer en meer verdrongen door de teelt van de Liberia-soort. Noemenswaardige uitbreiding onderging de teelt echter niet, waartoe trouwens de voor het product behaalde prijzen niet aanmoedigend werkten.

Op eenige landerijen in de reeds genoemde afdeeling Tangerang wordt suikerriet geteeld, behalve ter verwerking tot suiker voor binnenlandsch verbruik, hoofdzakelijk ook om als plantriet te dienen ten behoeve van buiten het gewest gevestigde suikerondernemingen, berustende op overeenkomsten met de bevolking. Dit laatste is ook, doch in mindere mate, het geval op particuliere landerijen in de afdeeling Buitenzorg. Voor zooveel de suikerfabrikanten in Midden- en Oost-Java zich in beide genoemde afdeelingen eigen bibiet-aanplantingen hebben verschaft, vindt men daaromtrent opgaven in bijlage UU, sub B. De particuliere landen, waar suikerriet geteeld wordt ter verwerking voor uitvoer naar buiten Nederlandsch-Indië, zijn 5 in getal, doch één daarvan — Karah in Soerabaija (in 1898 met eene productie van 11 072 pikol) — werkte in 1899 niet, terwijl de 4 andere verkregen 99 185 pikol, tegen 89 127 pikol in 1898.

Wat nog andere op de particuliere landerijen gedreven cultures betreft, zijn de ontvangen productie-opgaven bijeenverzameld in meergemelde bijlage XX.

De gezamenlijke padi-opbrengst der particuliere landerijen over 1899 wordt geschat op 6 675 000 pikol, waarvan alleen 4 640 000 pikol voor die in de residentie Batavia. Hoeveel daarvan voor uitvoer naar buiten Nederlandsch-Indië bestemd was, blijkt niet. In de eerste helft van 1899 moet, wegens de flauwe stemming der Europeesche markten, weinig van dit product verhandeld zijn, maar in de tweede helft des jaars kwamen, bij oploopende prijzen, flinke afdoeningen tot stand. Goede Buitenzorgsche soorten bedongen toen, in gepelden staat, f 125 à f 130 per kojang van 27 pikol; zie overigens het aangeteekende bij noot op blz. 149.

7°. Landbouw op verhuurde landen in Soerakarta en Djokjokarta.

Op gronden, door daartoe gerechtigde categorieën van personen en naamlooze vennootschappen (zie St. 1884 n°. 9, juncto 1891 n°. 255) voor landbouwdoeleinden gehuurd van inlandsche apanagehouders in de Vorstenlanden, werden bij het einde van 1899 aangetroffen in Soerakarta 131 en in Djokjokarta 48 ondernemingen, respectievelijk beschikkende over 269 789 en 92 040 bouws, d. i., niettegenstaande hier en daar weder gronden

waren bijgehuurd, voor eerstgemeld gewest 5 ondernemingen en 7373 bouws minder dan in 1898, en wat Djokjokarta betreft, 1 onderneming en 1305 bouws minder. Terwijl in Soerakarta 2 ondernemingen niet meer medetelden, omdat zij bij andere werden ingesmolten (Bendoengan—Ngreden bij Wonosari en Widoro Ardjo bij Gantiwarna), hielden aldaar de ondernemingen Baki Pandean, Gagah Sipat en Tawang op te bestaan, doordien de gronden aan de betrokken apanagehouders werden teruggegeven, hetgeen om dezelfde reden ook het geval was met de onderneming Pendoelan in Djokjokarta.

De aan de inlandsche verhuurders op brengen pachtsommen beliepen voor de gronden in Soerakarta f 1 260 097, en voor die in Djokjokarta f 675 293, waarbij nog komen eenige door hen in de meeste gevallen bovendien bedongen leveringen in natura o. a bestaande in rijst, gras, klappers, klapperolie en, voor eenige huurlanden in Soerakarta, ook nog andere producten, als suiker, koffie, enz.

De exploitatie-berichten luiden het gunstigst ten opzichte van de suikerindustrie, wegens gunstige productiecijfers en loonende marktprijzen. Suikerriet werd voor den oogst van 1899 geteeld op 21 huurlanden in Soerakarta en op 23 in Djokjokarta, doch slechts op respectievelijk 14 en 15 dier huurlanden ter verwerking op eene eigen fabriek. Van eigen aanplant en door opkoop van het riet der overige huurlanden, voor zooveel deze laatsten het niet verkochten aan de lager te vermelden fabrieken Tasikmadoe en Tjalamadoe, geëxploiteerd voor rekening van het hoofd van het Mangkoe Negorosche Huis, verwerkten bedoelde 29 fabrieken het riet van 13 895 bouws aanplant, namelijk 6649 bouws riet afkomstig uit Soerakarta, waarvan verkregen werd 741 158 pikol suiker, of gemiddeld ruim 111 pikol per bouw, en 7246 bouws uit Djokjokarta, welk riet opleverde 847 000 pikol suiker, zijnde dooreengenomen circa 117 pikol per bouw. In 1898 was van nagenoeg evenveel bouws riet verkregen in Soerakarta 678 555 en in Djokjokarta 836 286 pikol, hetgeen neerkwam op respectievelijk 102 en 115 pikol per bouw. Voor elke onderneming afzonderlijk vindt men het cijfer der beplantingen en dat der productie opgegeven in bijlage XX. In Soerakarta liep de per fabriek verwerkte aanplant van 225 tot 760 bouws, en in Djokjokarta van 257 tot 714 bouws. De hoogste productie had Ponggok in Soerakarta, met gemiddeld 146 pikol per bouw. De serehziekte kwam slechts sporadisch voor.

Eene tegenstelling met de suikerindustrie vormt de indigocultuur, die, in verband met de gedrukte marktprijzen door de toenemende productie van in Europa vervaardigde kunst-indigo, geleidelijk wordt verlaten, zoodat zij in 1899 nog slechts gedreven werd op 83 huurlanden, d. i. 18 minder dan in 1898. Terwijl reeds in laatstgenoemd jaar de gezamenlijke uitgestrektheid der indigo-beplantingen minder was dan het jaar te voren (de productie van 1898 was desniettemin iets hooger dan die van 1897), gingen in 1899 èn aanplant èn productie terug; de eerste in Soerakarta van 8193 tot 7000, in Djokjokarta van 9280 tot 7626 bouws, en de productie respectievelijk van 365 747 en 251 444 K.G. tot 304 975 en 170 372 K.G. De teruggang is echter ook gedeeltelijk te zoeken in den primitieven toestand, waarin de fabrieken verkeeren, terwijl over het algemeen ook nog weinig blijkt van verbetering in de cultuurwijze, ondanks van de zijde der landhuurders te Klatten een indigo-proeftation wordt bekostigd.

Met de inkrimping van de indigocultuur gaat op de huurlanden gepaard de uitbreiding van de teelt van tabak. Voor liegenen der ondernemers, die in minder ruime geldelijke omstandigheden verkeeren, wordt de overgang tot de tabakscultuur bemoeielijkt door het grootere werkkapitaal, dat noodig is voor het bouwen van droog- en afpakloodsen. Intusschen was in 1899 het aantal ondernemingen, waar tabak wordt geteeld, geklommen in Soerakarta van 40 (verbeterde opgaaf) tot 45, in Djokjokarta van 8 tot 10. Deze laatsten hadden 1749 bouws aanplant, terwijl voor 43 van de 45 ondernemingen in Soerakarta als aanplant wordt opgegeven 5910 bouws. De oogst gaf een ruimer beschot dan in 1898. In 't geheel werd geproduceerd: in Soerakarta 5 264 200 K.G. en in Djokjokarta 1 347 100 K.G., tegen 4 633 500 en 646 500 in 1898. Op enkele gunstige uitzonderingen na, moeten echter tot nog toe de in de Vorstenlanden met de teelt van tabak behaalde winsten slechts matig zijn te noemen. Voor de bevolking is de teelt van dit gewas voordeeliger, aangezien zij hare gronden reeds na 6 of 7 maanden terugkrijgt, en bij eene beplanting met indigo eerst na 12 à 15 maanden. Bovendien krijgt zij bij de tabakscultuur ook meer betalingen in handen, waarvoor zij wel is waar meer arbeid heeft te leveren dan bij de indigocultuur, maar die grootere verdiensten worden gezegd tegen dien meerderen arbeid ruimschoots op te wegen.

Van de koffie-ondernemingen (in Soerakarta ten getale van 61, en in Djokjokarta van 10) valt ook nu te berichten dat zij door ziekten in de plantsoenen en door lagere marktprijzen van het product achteruitgaan; evenwel was de productie grooter dan in 1898. Werd toen in Soerakarta 20 767 en in Djokjokarta 880 pikol koffie geoogst, voor 1899 wordt opgegeven respectievelijk 39 113 en 1652 pikol. Hoeveel Liberia-koffie hieronder begrepen was, is slechts voor enkele ondernemingen gemeld.

In Soerakarta wordt op verscheidene koffieondernemingen tevens cacao aangekweekt, doch de inzameling (329 361 K.G.) was minder dan in 1898 (450 426 K.G.), als gevolg van ongunstig weder en van ziekten in den boom en de vruchten. De prijzen (f 30 à f 35 per pikol) vertoonden eenige stijging.

In kleinere hoeveelheden werden voorts op enkele huurlanden in laatstgenoemd gewest nog andere voortbrengselen geoogst. Over 1899 wordt opgegeven 1164 pikol kapok, 413 pikol peper, 214 pikol notemuskaat en foelie, 35 pikol cubebe, 180 K.G. coca, 28 K.G. caoutchouc en 30 000 K.G. kinabast.

Andere ondernemingen in de Vorstenlanden (buiten die op huurlanden gevestigd), die producten voor de wereldmarkt opleveren, zijn de voor eigen rekening der vorsten of grooten gedreven suikerondernemingen Tjalamadoe en Tasikmadoe, en de indigo-ondernemingen Mojoretno (of Metesih), alle drie in Soerakarta, zoomede de indigo- tevens tabaksonderneming Pengasih, en de indigo-ondernemingen Pakem en Wonotjatoer, deze laatste drie in Djokjokarta. De productie der beide suikerondernemingen (met een aanplant van respectievelijk 469 en 550 bouws) bedroeg in 1899 47 565 en 66 500 pikol; bij de andere vier ondernemingen beliep de met indigo beplante uitgestrektheid respectievelijk 430, 400, 350 en 100 bouws, en de productie 5050, 2500, 3524 en 1359 K.G., terwijl de bij Pengasih voor de tabakscultuur gebezigde 176 bouws een oogst afwierpen van 103 350 K.G.

B. Boschwezen.

Mededeelingen van algemeenen aard. Zooals reeds werd aangestipt in noot 1 op blz. 188 van 't vorig verslag, werd bij ordonnantie van 21 April 1899 (St. n°. 144) het definitief ingericht djatibosch-complex Noord-Kradenan, deel uitmakende van het boschdistrict Grobogan (residentie Samarang), daarvan afgescheiden, om verder als „houtvesterij" afzonderlijk te worden beheerd. Voorts werd bij de op 1 Augustus jl. in werking getreden ordonnantie van 14 Juli 1900 (St. n°. 200) gevolg gegeven aan het voornemen (verg. vorig verslag, blz. 187) om in het gebied van enkele van de 21 boschdistricten, waarin Java en Madura in 1897 (St. n°. 271) waren verdeeld, eenige wenschelijk gebleken veranderingen te brengen. Het aantal boschdistricten is thans, door splitsing van een drietal der bestaande, op 24 gebracht, terwijl de grenzen van een zestal andere eenigszins werden gewijzigd. De ordonnantie van 2 Juni 1890 (St. n°. 115), houdende aanwijzing van de in stand te houden wildhoutbosschen op Java, onderging eenige wijziging (St. 1900 n°. 188), voor zooveel betreft de begrenzing van eenige dier bosschen in één der districten van de Preanger Regentschappen.

De t. a. p. van het vorig verslag bedoelde voorstellen om, door aanvulling of wijziging van enkele bepalingen van het „boschreglement" (St. 1897 n°. 61), aan gebleken leemten tegemoet te komen, zijn sedert uit Indië ontvangen en thans hier te lande in behandeling.

Bij het einde van 1899 was het in functie zijnde technisch personeel van het boschwezen, voor zooveel betreft die categorieën van titularissen, die, ingevolge art. 2 van het „dienstreglement" (Bijbl. St. n°. 5164), worden benoemd door den Gouverneur-Generaal, samengesteld als volgt: 1 hoofdinspecteur (chef van den dienst), 3 inspecteurs (van wie één tijdelijk belast met de waarneming van de betrekking van houtvester), 22 houtvesters (van wie er één bij de „boschinrichting" was gedetacheerd, terwijl een ander, die à la suite van zijn korps werd gevoerd, belast was met het onderzoek van de boschboomflora), 11 adspirant-houtvesters [1]) (van wie er één, bij gebrek aan houtvesters,

[1]) Hieronder 3 eerst in 1899 aangestelden, die hunne opleiding voor gouvernementsrekening hadden genoten (verg de noot op blz. 187 van het vorig verslag).

tijdelijk belast was met het beheer van een boschdistrict), 1 adjunct-houtvester der 1ste klasse, belast met het beheer van de houtvesterij Noord-Kradenan, en 10 adjunct-houtvesters der 2de klasse. In het geheel waren dus in dienst 48 boschbouwkundigen, zijnde 3 meer dan bij het einde van 1898. Bovendien bevonden zich 2 houtvesters met verlof in Europa, en was één in December 1899 van buitenlandsch verlof teruggekeerde houtvester nog niet in activiteit hersteld.

Het (door den directeur van binnenlandsch bestuur te benoemen) opzieners- en opnemerspersoneel bestond op ult. 1899, ongerekend de 18 mantri's-opnemer (inlanders), uit 74 Europeanen en 1 inlander, namelijk uit 41 opzieners en 25 leerling-opzieners, 1 tijdelijk ambtenaar met den personeelen titel van chef opnemer [1]), benevens 6 opnemers en 2 leerling-opnemers, onder welke laatsten de op blz. 187 van het vorig verslag bedoelde inlander, afkomstig van de hoofdenschool te Magelang.

Het denkbeeld om voor ontwikkelde inlandsche jongelieden de gelegenheid te openen om tot eenige technische betrekkingen bij het boschwezen te worden benoemd, bleef nog in behandeling.

Ter vervanging van de op dit stuk in 1891 uitgevaardigde en in 1892 nog op een paar punten gewijzigde bepalingen (zie o. a. het verslag van 1891, blz. 225/226) werden bij Koninklijk besluit dd. 14 Mei 1900 n°. 37 (Staatscourant van den 29sten dier maand en Ind. St. 1900 n°. 202) de bijzondere voorwaarden voor benoembaarheid tot technisch ambtenaar bij het boschwezen opnieuw geformuleerd, en zulks in verband met de in 1896 tot stand gekomen reorganisatie van de rijkslandbouwschool te Wageningen en met de in 1899 (wet van 21 Juli 1899, Ned. St. n°. 165) plaats gehad hebbende uitbreiding van den eenjarigen houtvesters-cursus aldaar tot een tweejarigen, die zoowel den in 1891 ingestelden, maar in 1897 gesloten „voorbereidende(n) cursus voor het boschwezen in Nederlandsch-Indië" als de buitenlandsche theoretische opleiding der kweekelingen vervangt. Met het oog op de in 1897 ingestelde nieuwe betrekkingen bij den dienst van het boschwezen, o. a. van adjunct-houtvester 2de en 1ste klasse, welke evenzeer van technischen aard zijn, maar die buiten de onderwerpelijke voorwaarden van benoembaarheid vallen (zie St. 1897 n°. 90 en 1898 n°. 138), heeft het Kon. besluit van 14 Mei 1900 uitsluitend betrekking tot technische boschambtenaren in de rangen van adspirant-houtvester, houtvester en de hoogere rangen. Voorts is daarbij de titel der in opleiding te nemen jongelingen niet meer aangeduid als „rijksalumnus", maar als „candidaat-houtvester voor den Indischen dienst". Ter aanneming voor de bedoelde opleiding zijn in hoofdzaak dezelfde eischen als vroeger gesteld, behoudens o. a. dat, terwijl volgens de regeling van 1891 daarvoor in aanmerking kwamen zij die met goed gevolg den hooger bedoelden „voorbereidenden cursus" hadden doorloopen, thans, in overeenstemming met hetgeen sedert 1897 reeds in de practijk gold, is voorgeschreven dat de keuze gedaan wordt uit hen, die geslaagd zijn in het eindexamen van de Indische afdeeling der in 1896 opgerichte „hoogere land- en boschbouwschool" te Wageningen, en dat, in verband met de hoogere eischen van voorbereiding, de maximum-leeftijd van 22 op 23 jaren is gebracht. Omtrent de toelagen der kweekelingen en de voordeelen, verbonden aan de uitzending na voltooide opleiding, behelst het besluit eenige afwijkingen van de oude regeling, welke echter niet tekortdoen aan de gunstiger voorwaarden, waaronder de in 1898 en 1899 in opleiding gekomen candidaten waren aangenomen. Van deze, ten getale van 4, zullen er 2 vermoedelijk in 1901 voor uitzending beschikbaar komen. In Augustus 1900 zijn er weder 2 aangenomen, zoodat er thans 6 in opleiding zijn.

Boschpolitie. Nadat in den aanvang van 1899 aan het met de uitoefening van politietoezicht binnen de bosschen belaste (inlandsch) personeel nog 25 mantri's en 50 boschwachters waren toegevoegd (verg. vorig verslag, blz. 187), onderging dit personeel geen nieuwe vermeerdering en bleef het aantal der bedoelde beambten dus respectievelijk 135 en 225 bedragen. Afdoende bewaking, vooral van de voor het grootste gedeelte op zeer geaccidenteerd terrein gelegen wildhoutbosschen, is intusschen nog vrijwel onmogelijk. Vanzelf zal echter de contrôle beter kunnen worden uitgeoefend, wanneer het aanleggen van rij(inspectie-)paden in de bosschen, waarmede de dienst van het boschwezen geleidelijk voortgaat, meer algemeen zal zijn ter hand genomen. Waar dit mogelijk is, zullen deze paden ook langs de grenzen der bosschen worden aangelegd, waardoor de clandestiene ontginningen, die in sommige streken de bergbosschen ernstig bedreigen, beter zullen kunnen worden tegengegaan. Aan het voornemen om, uit een oogpunt van bezuiniging, bij de uitvoering van sommige werkzaamheden in de bosschen, als: beplanting, aanleg en onderhoud van paden, wegen en sleuven, plaatsen en onderhouden van grensteekens, zooveel mogelijk van het vaste inlandsche personeel der boschpolitie partij te trekken, en de zoogenaamde „mandoors" geleidelijk af te schaffen, kon nog niet algemeen uitvoering worden gegeven wegens de abnormaal groote uitgestrektheden die sommige boschpolitiebeambten hebben te bewaken. Blijkens de door de houtvesters uitgebrachte jaarverslagen was in twee van de vijf boschdistricten, waar de bewaking in 1898 nog veel te wenschen overliet, namelijk in Ngawi en Randoeblatoeng, in 1899 eenige verbetering waar te nemen. Wel werden in laatstgenoemd district meer veroordeelingen wegens boschdelicten uitgesproken, doch de overtredingen waren over 't algemeen van minder belangrijken aard. Daarentegen bleef de toestand in Grobogan, Bodjonegoro en Madioen, waar op de medewerking der dessapolitie weinig valt te rekenen, verre van bevredigend; zelfs herhaalde bestraffing schijnt in die boschdistricten weinig tegen de vele houtdiefstallen en clandestiene ontginningen uit te werken. In een deel van het boschdistrict Kendal—Pekalongan, namelijk in Kendal, waar onder het personeel der boschpolitie vele minder geschikte elementen worden aangetroffen, en waar het in vele gevallen aan de noodige toewijding van de zijde der inlandsche hoofden ontbreekt, nam het aantal boschdelicten toe. Het aldaar aan een der assistent-wedono's, o. a. wegens verregaande nalatigheid tegenover de veelvuldige boschdiefstallen, verleende ontslag uit zijne betrekking had evenwel eene gunstige uitwerking. Wat de houtvesterij Noord-Kradenan betreft, kon de toestand in 1899 vrij bevredigend worden genoemd, waarbij echter in aanmerking is te nemen, dat ten aanzien van dit complex, waar het betrekkelijk talrijk politiepersoneel de verschillende onderdeelen van het te bewaken gebied bijna dagelijks kan bezoeken, veel hoogere eischen mogen worden gesteld dan voor boschdistricten waar een enkel politiebeambte soms duizenden hectaren djatibosch te bewaken heeft.

Van de uitvaardiging door den resident van Rembang, in welk gewest het plegen van houtdiefstallen van oudsher eene ingekankerde kwaal is, van eene keur op het bezit van onbewerkt djatihout door inlanders en met dezen gelijkgestelden werd reeds melding gemaakt op blz. 74.

Bosch-areaal. Blijkens de opgaven sub I van bijlage YY bedroeg het djatibosch-areaal op Java, in verband met de gedurende 1899 verrichte grensregelingen, metingen en herbosschingen, bij het einde van dat jaar 653 300 hectaren (571 611 hectaren natuurlijk bosch en 81 689 hectaren verjongd bosch), tegen 655 904 hectaren op ult. 1898, beide totalen met uitzondering van de niet op te geven uitgestrektheid der djatibosschen in een deel van Soerakarta en in de residentiën Bantam, Djokjokarta en Madura.

Boschinrichting. Ten aanzien van hetgeen in 1899 in de verschillende boschdistricten werd verricht buiten de tot de rubrieken cultuur, dunning en boschbewaking behoorende werkzaamheden, zij hier alleen het een en ander medegedeeld omtrent de zoogenaamde „definitieve inrichting", namelijk omtrent alles wat in verband staat met de geleidelijke indeeling van de djatibosschen in houtvesterijen, terwijl voor den overigen inrichtingsarbeid, met inbegrip van dien verbonden aan de voorbereiding van de uitgifte van nieuwe boschperceelen (de zoogenaamde „voorloopige inrichting"), wordt verwezen naar voormelde bijlage YY, sub IV.

Het inrichtingspersoneel was bij het einde van 1899 samengesteld uit één inspecteur, chef der inrichtingsbrigade, 1 houtvester, 5 adjunct-houtvesters der 2de klasse, en het hiervóór reeds vermelde uit 8 Europeanen en 1 inlander bestaande opnemerspersoneel, zoomede uit 18 als mantri-opnemer gebezigde inlanders.

Blijkens het vorig verslag waren op ult. 1898, buiten het sedert tot houtvesterij gevormde complex Noord-Kradenan in de afdeeling Grobogan (Samarang), werkzaamheden voor „definitieve inrichting" onderhanden in nog een viertal andere complexen, ter grootte van respectievelijk 5976, 7000, 25 478 en 5100 hec-

[1]) Bij gouv. besluit van 11 Februari 1900 n°. 13 is machtiging verleend om dezen tijdelijken ambtenaar op bijzondere voorwaarden definitief tot opnemer te benoemen.

taren, uitmakende het eerste het complex Noordwest-Wirosari in dezelfde afdeeling Grobogan, het tweede een groot deel der bosschen gelegen in de districten Sedan en Pamottan der afdeeling en residentie Rembang, het derde omvattende al de djatibosschen in de residentie Japara, en het vierde betreffende het Margasari-complex, zich uitstrekkende over een deel der districten Balapoelang, Brebes en Boemiajoe der afdeeling Brebes van de residentie Tagal. Dit aantal werd in 1899 (gouv. besluit van 26 Juni 1899 n°. 13) vermeerderd (voorloopig echter slechts ter uitvoering van een deel der inrichtingswerkzaamheden) met een tweetal, namelijk met een complex, groot ongeveer 16 500 hectaren in de districten Kradenan en Wirosari der voormelde afdeeling Grobogan, en met een van ongeveer 35 000 hectaren in de districten Djepon, Panolan en Randoeblatoeng der afdeeling Blora (residentie Rembang). Voorts werden aan de definitief in te richten bosschen in de reeds genoemde districten Sedan en Pamottan van laatstgenoemd gewest bij gouv. besluit van 26 Maart 1900 n°. 51 nog toegevoegd twee aangrenzende strooken djatibosch in het district Djatirogo der afdeeling Toeban, te zamen groot p. m. 430 hectaren.

Wat Noordwest-Wirosari betreft, kwam het definitieve bedrijfsplan — waarbij rekening is gehouden met de binnen de grenzen van het complex in werking zijnde leegkaponderneming Brebes — gereed; het werd bij gouv. besluit van 29 Juni 1900 n°. 52 goedgekeurd, terwijl in verband daarmede de tot het complex behoorende bosschen zijn aangewezen als definitief ingerichte djatibosschen. Gedurende de eerste bedrijfsperiode, loopende over de jaren 1901 t/m 1910, zal de houtval 19 063 M³. en de te cultiveeren oppervlakte bijna 880 hectaren bedragen, terwijl de inkomsten gedurende die periode op f 466 723, de uitgaven op f 287 599, en alzoo het batig saldo op f 179 124 geraamd worden.

In de afdeeling en residentie Rembang werd het complex Sedan door sleuven in vakken ingedeeld en werden reeds 31 dier vakken geheel beschreven. Overigens werden in Rembang voltooid de grensregelingen van de bosschen Oost-Djepon, West-Djepon, Noordwest-Karangdjati en Temangkat, ter gezamenlijke uitgestrektheid van 19 600 hectaren, terwijl in het complex Oost-Panolan, groot ongeveer 3500 hectaren, de helft van het terreinwerk gereed kwam.

In Japara werden de vroeger reeds afgebakende grenzen van de complexen Regaloh (1869 hectaren) en Ngarengan (4248 hectaren) van nieuwe grenspalen voorzien, ter verkrijging van het vereischte getal vaste punten voor de grensmeting en de aansluiting aan de trigonometrische signalen van den topographischen dienst.

De grensregeling en de afbakening van het Margasari-complex in Tagal werden voltooid, hetgeen eveneens voor 't grootste deel het geval was ten opzichte van de overige bosschen van Oost- en West-Tagal.

De metingen in het boschdistrict Pekalongan — Kendal liepen zoo goed als ten einde. Het bleek dat de uitgestrektheid van het blijvend boschareaal aldaar voor Pekalongan 5062 en voor Kendal 13 470 hectaren bedraagt, hetgeen aanmerkelijk meer is dan vroeger was aangenomen.

In Bagelen werden door het inrichtingspersoneel de grenzen van nog 4 wildhout-complexen, ter gezamenlijke grootte van 2793 hectaren, geregeld en afgebakend. Voor alle overige daarvoor in aanmerking komende boschgronden in genoemd gewest zou dit werk, waarmede ook in Banjoemas een aanvang werd gemaakt, vermoedelijk in 1900 geheel gereed komen.

Met het verzamelen van gegevens omtrent den bijgroei en den invloed van het dunnen op de ontwikkeling der djatiboomen werd geregeld voortgegaan. In meer of minder regelmatige plantsoenen van het boschcomplex Sedan en van de boschdistricten Samarang en Blora, zoomede, wat bedoelde districten betreft, ook in natuurbosschen, die veel door ongeregeld kappen geleden hadden, werden nieuwe proefperken uitgezet, thans niet zoozeer om een onderzoek naar den aanwas in te stellen, maar in hoofdzaak om de voor- en nadeelen na te gaan, die onder bepaalde omstandigheden aan de verjonging van djatibosschen langs den natuurlijken weg zijn verbonden. In deze perken werden de meeste boomen, die voor de toekomst niets beloven, geringd, met de bedoeling om ze twee jaren later te vellen, en te beproeven om, met behulp van spontane vegetatie, zoo noodig in de hand gewerkt door eenige grondbewerking en het uitstrooien van pitten, het gedevasteerde bosch te vernieuwen, terwijl in een der perken zal worden nagegaan of het reeds bestaande, thans circa 35-jarige geboomte, in verband met den leeftijd, als een voldoend gesloten bosch kan worden beschouwd.

De in de jaren 1896 en 1897 geringde tusschenopstand (ongeveer 30 pct. van den geheelen opstand) van eenige proefperken werd in 1899 gekapt en met zeer gunstigen uitslag van de hand gezet. Tevens had eene opneming plaats van in 1895 voor de eerste maal gedunde proefperken, waarbij bleek dat de zwakke en middelmatige dunningen nagenoeg geen invloed op de grootte van den aanwas hadden uitgeoefend, terwijl de sterke dunning daarvoor zeer bevorderlijk was geweest.

Djaticultuur en beplantingen op voor djati aangewezen terreinen. Gedurende den westmoesson 1898/99 werd in het geheel eene oppervlakte van 4095 hectaren, voor verreweg het grootste gedeelte bestaande uit door houtkapondernemers leeggekapte boschperceelen, met djati beplant. De kosten van deze aanplantingen, met inbegrip van die besteed aan het onderhoud van vroeger aangelegde djatiplantsoenen, bedroegen in 1899 f 159 199 (zie de per boschdistrict gespecificeerde opgaven sub I van bijlage YY), tegen f 193 027 in 1898. Voor zoover de omstandigheden het toelieten, werden de nieuwe aanplantingen weder tot stand gebracht door toepassing van de boschveldbouwmethode, d. i. in contract met de bevolking, met tusschenbouw van veldgewassen. Hoewel in de meeste streken van Java de bevolking met deze werkwijze zeer ingenomen is en de overvloedige oogsten, die zij door herhaalde beplanting van de vruchtbare boschgronden verkrijgt, boven betaling in geld stelt, bleef zij in de afdeeling Bodjonegoro der residentie Rembang voortdurend nalatig in de behoorlijke uitvoering der plantcontracten, waarom aldaar, bij wijze van proef, een aantal politioneel gestraften ter beschikking van de ambtenaren van het boschwezen werd gesteld. Deze proef heeft echter, wegens gebrek aan streng toezicht van de zijde der mandoors, niet geheel voldaan.

In de afgewerkte jaarperceelen van de houtkapondernemingen Kepel Seroet en Kaliatjar, gelegen in het boschdistrict Probolinggo-Bezoeki, was men er blijkens het vorig verslag (blz. 188/189) toe overgegaan te trachten de begroeiing met jong houtgewas geheel over te laten aan de ontwikkeling van den natuurlijken opslag. Te Kepel Seroet heeft men, naar thans wordt bericht, op die wijze wel een krachtig opschietend en goed gesloten jong bosch verkregen, maar de opgeschoten boompjes bleken bijna uitsluitend te bestaan uit worteluitloopers, terwijl de bij den aankap gespaarde jeugdige djatiboomen niet veel voor de toekomst beloven. Blijkbaar hadden de meeste reeds te veel geleden door de voorafgegane verdrukking, om, nu ze plotseling geheel vrij kwamen te staan, aan de nadeelige weersinvloeden het hoofd te kunnen bieden. Ook ten gevolge van het schoonbranden van het terrein begonnen vele der bedoelde boomen hun schors te verliezen; vermoedelijk zullen zij wel nimmer zoodanige ontwikkeling bereiken dat ze bruikbaar hout van voldoende afmetingen kunnen opleveren. Er wordt nu getracht, door schoonmaak zonder branden en door vroegtijdig uitstrooien van eene groote hoeveelheid pitten, de bedoelde nadeelen zooveel mogelijk te vermijden. Te Kaliatjar moet de proef als mislukt worden beschouwd; de aldaar verkregen wortelopslag is weinig krachtig en zaadplanten ontbreken ten eenenmale.

Zeer bevredigende uitkomsten zijn tot dusver verkregen met het uitstrooien van groote hoeveelheden djatipitten op de schoongemaakte terreinen van de ondernemingen Kalisari, Wonosemi en Metatal (boschdistrict Randoeblatoeng), waar trouwens de hoedanigheid van den grond bijzonder gunstig is voor den groei van djati. Ook in eenige andere boschdistricten en in de houtvesterij Noord-Kradenan doet deze met zorg en oordeel toegepaste cultuurwijze veel voor de toekomst verwachten; waar minder goede uitkomsten verkregen worden, is zulks in den regel toe te schrijven aan onvruchtbaarheid van den grond of aan te late uitzaaiing, waardoor het onkruid de djati onderdrukt, alsmede aan slechte qualiteit der djatipitten of aan het afspoelen van de bouwkruin op hellende terreinen.

In den regel zal echter voor het herbewouden van leeggekapte terreinen de veldbouwmethode, waar zij voorgoed ingang gevonden heeft, ook verder dienen te worden gevolgd, tenzij natuurlijke verjonging tot aanzienlijke besparing van kosten kan leiden.

Van gevaarlijke ziekten bleven de djatiplantsoenen in 1899 verschoond. Nu en dan doet zich echter het verschijnsel voor dat in één- en tweejarige aanplantingen de boomen, te beginnen met den top, afsterven. De onderzoekingen van den houtvester van het boschdistrict Kedewan (residentie Rembang) hebben aangetoond dat deze ziekte een gevolg is van de ontwikkeling

eener vlinderlarf in den mergkoker der jonge djatiplanten, waarbij het merg aan de rups tot voedsel dient.

Met het aankweeken van andere nuttige boomsoorten in het djatiboschgebied werd voortgegaan, voornamelijk met die van mahonie. Aangezien echter de opkomst der verkregen zaden veel te wenschen overliet, kon niet zóóveel van die houtsoort gecultiveerd worden als oorspronkelijk in het plan had gelegen. Op eenigszins groote schaal kan deze cultuur, wegens de moeielijkheid om het noodige plantmateriaal te verkrijgen, vooralsnog niet gedreven worden. Dit zal eerst kunnen geschieden indien de ontwikkeling der boomen even voorspoedig blijft als tot dusver, en het hout van de gewenschte qualiteit blijkt te zijn. Het mag een verblijdend verschijnsel heeten dat de op Java gekweekte mahonie-boomen niet alleen kiemkrachtig zaad voortbrengen, doch dat zich zelfs in de oudere en goed gesloten aanplantingen zaadopslag ontwikkelt, die voor het aanleggen van nieuw plantsoen van groote waarde is. In Pekalongan kon met dien opslag ruim één bouw worden beplant. Ook in Japara, Tagal en Noord-Kradenan werden de bestaande mahonie-aanplantingen, voor zoover daartoe plantmateriaal voorhanden was, ingeboet of uitgebreid. Onder de overige nuttige houtsoorten, welke tegelijk met djati worden geplant, worden, behalve de reeds op blz. 189 van 't vorig verslag vermelde, thans ook genoemd de voornamelijk in Oost-Java voorkomende „sadengpalm", die zich vooral op moerassige plekken zeer voorspoedig ontwikkelt, zooals o. a. bleek in het complex Ngarengan (residentie Japara). De in ditzelfde gewest genomen proef met het uitpoten van uit Palembang en Borneo afkomstige fijne rottansoorten mag als geslaagd worden beschouwd; er zijn nu ruim een 200-tal gezonde planten van verschillende soorten aanwezig, die zich blijkbaar op de moerassige, met wildhout begroeide gronden in de djatibosschen geheel thuis gevoelen en zeer tot de verhooging van de rentabiliteit dier bosschen kunnen bijdragen. De caoutchouc leverende „karet" (urostigma elasticum) wordt veelal langs de grenzen der djatibosschen gecultiveerd.

Andere beplantingen vanwege het boschwezen. Behalve van de cultuur van zoogenaamde wildhout- (niet djati-) soorten op voor djati aangewezen terreinen, zoowel tusschen de djati als bijplanting, als op de voor die houtsoort ongeschikte gronden binnen de grenzen der djatibosschen (zie de voorgaande rubriek), werd ook in 1899 weder veel werk gemaakt van de eigenlijke wildhoutaanplantingen op hoog gelegen terreinen, veelal langs de hellingen van ontwoude vulkanen of ter herbewouding van bron- en stroomgebieden, in het lagere gebergte ook in het belang van de watervoorziening der lager gelegen gronden. Voorloopig worden slechts in een beperkt aantal boschdistricten dergelijke wildhoutcultures aangelegd, namelijk in Samarang — West-Soerakarta op den Merbaboe, in Modjokerto-Pasoeroean op den Boven-Tengger, in Madioen op den Lawoe, in Kadoe op de bergen Soembing, Sindoro, Merbaboe, Telemojjo, Andong en Potorono, en in Bagelen (waar de beplanting van de daarvoor bestemde terreinen in 1899 bijna geheel ten einde liep) op den Soembing en den Sindoro, zoomede bij de brongebieden in het tertiaire heuvelland. Vooral op de laatstgenoemde twee vulkanen, waarvan de Sindoro in 1875 nog geheel kaal was, is de herbewouding buitengewoon goed gelukt, daar reeds aansluiting is verkregen van de tegelijkertijd aan de zijden van Kadoe en Bagelen aangelegde cultures. Evenzoo beginnen op den Merbaboe de aanplantingen van Kadoe en Samarang één geheel te vormen. Deze gunstige uitkomsten werden, behalve met inheemsche houtsoorten, vooral verkregen met de zich daartusschen prachtig ontwikkelende Australische eucalyptus-variëteiten en met cinchona succirubra. De wildhoutplantsoenen in het Boven-Tenggergebergte, aangelegd met het doel om de weinige daar ontspringende beken en rivieren ruimer te doen vloeien, hadden in 1899 nogal te lijden van stormen, zware regenvlagen en boschbranden.

De totale kosten van de wildhoutcultures, welke in den westmoesson 1898/99 werden aangelegd en zich uitstrekten over eene oppervlakte van 1802 hectaren, bedroegen f 74 084 (zie sub I van de reeds aangehaalde bijlage YY).

De proefaanplantingen van caoutchouc en getah-pertja produceerende boomsoorten te Tjipetir (Preanger Regentschappen) zijn, na overleg tusschen den hoofdinspecteur, chef van den dienst van het boschwezen, en den directeur van 's lands plantentuin, bij gouv. besluit van 30 April 1900 n°. 17, op voorstel van eerstgenoemde, weder onder beheer van deze instelling gebracht.

Exploitatie der djati- en wildhoutbosschen. a. In eigen beheer. De uitkomsten, gedurende 1899 verkregen met de in October 1897 aangevangen exploitatie van de definitief ingerichte bosschen (thans houtvesterij) Noord-Kradenan in de afdeeling Grobogan (Samarang), waren weder zeer bevredigend. De geheele bij het bedrijfsplan voor 1899 bepaalde uitgestrektheid van 44 bouws werd leeggekapt, waardoor werd verkregen eene houtmassa groot 1706 M³. of 48 M³. minder dan waarop gerekend was. Daarentegen leverde de zuivering 293 M³., tegen slechts 50 M³. volgens het bedrijfsplan. Brandhout werd, in verband met de geringe door verkoop te behalen winst, niet gekapt, terwijl door uitdunning van de kunstmatige plantsoenen — welke werkzaamheden zich in 1899 uitstrekten over 182 hectaren, waardoor de in 1897 en 1898 ontstane achterstand geheel werd ingehaald — 11 000 dolken van zeer geringe waarde werden verkregen, welke ondershands aan de inlandsche bevolking voor f 555 werden verkocht. In den vervolge zal getracht worden het hout aan de bevolking af te staan als aequivalent voor het verrichten van de uitdunningswerkzaamheden, waarvoor in 1899, voor zoover ze in koeliearbeid werden uitgevoerd, f 622 werd uitgegeven.

Wat de geldelijke uitkomsten der exploitatie van Noord-Kradenan betreft, bedroegen de inkomsten in 1899 f 110 824 en de uitgaven f 35 501, tegen respectievelijk f 70 281 en f 39 972 in 1898 en f 6152 en f 13 746 in 1897 (4de kwartaal), zoodat sedert den aanvang der exploitatie tot ult. 1899 in 't geheel een voordeelig saldo is verkregen van f 98 038, welk bedrag het daarvoor bij het bedrijfsplan geraamde, ad f 43 264, met f 54 774 overtreft. Met inbegrip van het restant op ult. 1898, ad 1162 M³., werd in 1899 te Wirosari op publieke veilingen 2990 M³. hout uit Noord-Kradenan verkocht, waarbij een middenprijs werd behaald van ruim f 35 per M³. of f 7 meer dan in 1898, terwijl in het bedrijfsplan slechts op eene gemiddelde opbrengst van f 26,83 per M³. gerekend is. Dit gunstig resultaat is voor een groot deel te danken aan eene oordeelkundige (met de voor Java geldende marktprijzen van het hout verband houdende) regeling der limiteprijzen, gepaard aan eene nieuwe sortimentsindeeling, overeenkomstig de usance van den handel. Terwijl in het begin van 1899, evenals op het einde van 1898, bijna steeds het hout van 3 en 5 M. lengte bij de vastgestelde limiteprijzen van f 30 en f 40 per M³. onverkocht bleef, gingen, na verlaging van die prijzen op respectievelijk f 25 en f 35 voor hout van 3 t/m 3.90 en van 5 t/m 5.90 M. lengte, alle sortimenten grif van de hand, niettegenstaande voor afmetingen van 4 t/m 4.90, 6 t/m 7.90, en 8 M. en daarboven de prijzen op respectievelijk f 32, f 42 en f 46 per M³. gebracht werden.

Ook in 1899 werd getracht om daarvoor in aanmerking komende boschgedeelten op stam te verkoopen, hetgeen echter niet mocht gelukken, aangezien het hoogste bod aanmerkelijk lager was dan de bij het bedrijfsplan vastgestelde minimumprijs.

Uit de ingevolge St. 1895 n°. 167 in eigen beheer geëxploiteerde drie boschperceelen in het boschdistrict Samarang — West-Soerakarta werd in 1899 verkregen 1555 M³. timmerhout en 8639 stapelmeter brandhout. Hiervan werden op publieke veiling verkocht 1446 M³. timmerhout voor f 44 846, d. i. gemiddeld ruim f 32 per M³. [1]), en 8099 stapelmeter brandhout voor f 7318. Voorts werd nog eenig uit bedoelde exploitatie afkomstig hout verstrekt aan den soesoehoenan van Soerakarta (522 stapelmeter brandhout) en aan het departement der burgerlijke openbare werken (6 M³. timmerhout), terwijl door den dienst van het boschwezen zelf werd verbruikt 74 M³. timmerhout en 18 stapelmeter brandhout, van welk een en ander de opbrengst of de waarde beliep f 1809. De baten bedroegen derhalve in 't geheel f 53 973, terwijl de uitgaven kwamen te staan op f 27 294 (personeel f 6075, kap-, sleep- en vervoerkosten f 16 404, verdere uitgaven f 4815), zoodat een netto overschot werd verkregen van f 26 679. Op ult. 1899 bleef nog ruim 29 M³. timmerhout van kleine afmetingen op de stapelplaatsen te Kedongdjati en Telawa in voorraad.

De voortgezette leegkapping van de daartoe in jaarperceelen verdeelde, grootendeels in ontredderden staat verkeerende djatibosschen op het Zuidergebergte in de residentie Djokjokarta (welke terreinen weder met djati worden beplant) leverde in 1899, volgens de aanbrengst op de verzamelplaatsen, 546 M³. houtwerken en 653 stapelmeter brandhout op. Publiek werden ver-

[1]) De limiteprijzen voor vierkante houtwerken waren dezelfde als de in 1898 gestelde (zie noot 1 op blz. 190 van 't vorig verslag). De behaalde prijzen waren bijna zonder uitzondering hooger dan de limiten.

kocht 208 M³. houtwerken en 1100 stapelmeter brandhout, met eene totale opbrengst van f 11 944. Na aftrek van de kosten leverde de exploitatie een batig saldo van f 4000, waarvan de helft, als ten bate van den sultan komende (verg. vorig verslag, blz. 190), aan dien vorst werd uitbetaald. Met het wegruimen van de rotsversperringen in de Ojo-rivier, ten einde de belemmeringen weg te nemen die daardoor bij het afvlotten van het hout naar de verzamelplaatsen werden ondervonden, werd een aanvang gemaakt.

In de residentie Preanger Regentschappen werd het in eigen beheer kappen en vervoeren van rasamalahout en van eenige andere, niet zóó gewilde houtsoorten voortgezet. Op de vier stapelplaatsen (te Soekaboemi, Tjitjoeroeg, Tjiandjoer en Bandong) werd in 1899 in 't geheel aangebracht 1974 M³. hout, waarvan op die plaatsen 1808 M³. publiek werd verkocht, terwijl 166 M³. werd verstrekt aan het departement der burgerlijke openbare werken. Het batig saldo, na aftrek van alle onkosten, bedroeg f 17 424, tegen f 22 515 in 1898.

Behalve door bovenbedoelde exploitaties werden in 1899 in eigen beheer nog gekapt: 1°. bij wijze van cultuurmaatregel (uitdunnen van plantsoenen overeenkomstig art. 10, laatste lid, van het boschreglement) 11 702 M³. bijna uitsluitend dolkenhout van geringe marktwaarde en 35 024 stapelmeter brandhout; 2°. in Tagal en Madioen in het belang van de opruiming van boomen, die bij het aanleggen van sleuven in den weg stonden, of die zich bevonden op kleine stukken afgeschreven bosch, door welken kleinen aankap, met inbegrip van de opbrengst van den verkoop van afvalhout, verkregen bij het aankappen van houtwerken ten behoeve van in gemelde gewesten onderhanden zijnde waterstaatswerken, enz., eene bate werd verkregen van f 8195; en 3°. krachtens last (rechtstreeks ten behoeve van 's lands dienst, zie art. 11 van het boschreglement) 8897 M³. djati- en 325 M³. ander timmerhout, benevens 863 stapelmeter djati-brandhout.

Bij den openbaren verkoop van het uitdunningsmateriaal, afkomstig uit de jongere plantsoenen, werden in verscheidene gewesten zeer bevredigende uitkomsten verkregen. Waar, krachtens de in 't vorig verslag (blz. 190) vermelde doorloopende machtiging, werd overgegaan tot onderhandschen verkoop aan de bevolking, vond die wijze van afzet over het algemeen mede veel aftrek. De opbrengst van het dunsel dekt reeds ruimschoots de aan de uitdunning bestede kosten. Gedurende 1899 werden in 't geheel 1087 hectaren djatiplantsoen uitgedund, en met dit belangrijke werk, waarvan grootendeels de toekomstige waarde der kunstmatig aangelegde bosschen afhangt, wordt met kracht voortgegaan.

b. Exploitatie door contractanten. Op den voet van de nieuwe aanbestedings- en contractsvoorwaarden, voor zooveel betreft de z.g. exploitatieperceelen (leegkapperceelen bestemd om wederom met djati te worden beplant), vastgesteld bij gouv. besluit van 23 Juni 1898 n°. 5 (Bijbl. St. n°. 5301), en voor zooveel de afbakenings- en zuiveringsperceelen aangaat bij gouv. besluit van 5 April 1899 n°. 20 (Bijblad St. n°. 5405), werden tegen het einde van 1898 (verg. vorig verslag, blz. 190) en gedurende 1899 aanbesteed en kwamen in laatstgemeld jaar in exploitatie 31 perceelen van eerstbedoelde, en 6 perceelen (1 afbakeningsperceel en 5 zuiveringsperceelen) van laatstgemelde categorie. Daarentegen liepen van de op ult. 1898 nog van kracht zijnde 68 boschcontracten (48 voor exploitatie-, 5 voor afbakenings- en 15 voor zuiveringsperceelen) in 1899 er 16 (15 voor exploitatieperceelen en 1 voor een zuiveringsperceel) af wegens beëindiging der werkzaamheden in het contractsgebied, zoodat laatstgemeld jaar eindigde (ongerekend de boschexploitaties op huurlanden in Soerakarta) met een totaal van 89 houtkapondernemingen, van welke er 48 toebehoorden aan 4 naamlooze vennootschappen, terwijl de 41 andere in handen waren van 21 bijzondere personen (6 Europeanen en 15 Chineezen). De bedoelde 89 ondernemingen betroffen 64 exploitatieperceelen, 6 afbakeningsperceelen en 19 zuiveringsperceelen (zie het overzicht sub II van bijlage YY).

Alle in 1899 gehouden aanbestedingen van exploitatieperceelen, op één na, slaagden, terwijl de bedongen retributies per massa-eenheid in verreweg de meeste gevallen het van te voren vastgestelde minimum [1]) in nog sterkere mate overtroffen dan reeds bij de tegen het einde van 1898 gehouden aanbestedingen het geval was. Het is dan ook aan geen twijfel meer onderhevig, dat aan de tegenwoordige wijze van aanbesteding tegen eene vaste retributie per M³. timmerhout en per stapelmeter brandhout door de meeste gegadigden de voorkeur wordt gegeven boven het vroeger gevolgde systeem van betaling van pachtschat voor de geheele houtmassa, en dat eene grootere concurrentie voor dergelijke inschrijvingen wordt uitgelokt, aangezien thans ook personen mededingen, die, minder geoefend in het taxeeren van groote perceelen, daarin vroeger te veel risico zagen. De uitvoering van de op blz. 190/191 van 't vorig verslag bedoelde, door den directeur van binnenlandsch bestuur uitgevaardigde voorschriften omtrent de door de ambtenaren van het boschwezen uit te oefenen contrôle op het in retributieperceelen gewonnen hout en betreffende de inrichting der door de ondernemers aan te houden boeken (Bijbl. St. n°. 5342) ging nogal met moeielijkheden gepaard, die echter geleidelijk overwonnen werden. Het meerendeel der contractanten die reeds vóór de invoering der nieuwe aanbestedings- en contractsvoorwaarden retributieperceelen exploiteerden, werd zelfs genegen bevonden om de nieuwe wijze van administratie, hoewel onverplicht, in toepassing te brengen. Ten aanzien van de wijze van berekening van spillage, speciaal met het oog op de zoogenaamde sleepkoppen der balken, die vroeger niet mede werden opgemeten, werd in Mei 1899 eene instructie vastgesteld, terwijl voorts beginselen werden aangegeven voor het kosteloos verstrekken van hout voor bruggen en duikers in retributieperceelen, zóó dat dit voortaan slechts bij uitzondering zal plaats hebben.

De door de particuliere boschexploitaties verkregen productie, ook wat betreft den aan sommige landhuurders in Soerakarta, tegen eene vaste pachtsom 's jaars, toegestanen aankap van het op hunne landen groeiende djatihout, beliep over 1899, in vergelijking met de drie voorafgegane jaren, aan djati-timmerhout en djati-brandhout als volgt (de tusschen haakjes geplaatste cijfers wijzen afzonderlijk aan hoeveel aan hout, van de bovenbedoelde huurlanden afkomstig, onder de totalen begrepen is):

Jaren.	Djati-timmerhout (in M³.)	Djati-brandhout (in stapelmeters).
1896	132 184 (7 494)	329 754 (32 032)
1897	126 905 (2 210)	357 314 (29 382)
1898	129 988 (3 434)	266 877 (25 963)
1899	133 189 (3 898)	338 219 (43 238)

Al dit hout bleef ter vrije beschikking van de ondernemers, uitgenomen een (niet opgegeven) gedeelte der productie van de in 1897 en 1898 in Rembang in werking gekomen ondernemingen Pirang, Toloe, Noord-Koeniran en Zuid-Koeniran, welke perceelen op dezen bijzonderen voet waren uitgegeven dat de ondernemers verplicht waren het voor de werken in de Solo-vallei verlangde hout, tegen contractueel vastgestelde prijzen, ter beschikking van den lande te stellen.

Gespecificeerde opgaven omtrent de productie over 1899 van deze en van de op den gewonen voet werkende houtkapondernemingen (dus ongerekend het op de bovenbedoelde huurlanden gekapte hout) zijn te vinden in bijlage YY, sub II, welke bijlage doet zien dat verkregen werd:

		Timmerhout.	Brandhout.
van leegkap perceelen	exploitatieperceelen . . .	83 311 M³.	248 729 stapelmeter
	afbakeningsperceelen . . .	4 095 „	23 943 „
van zuiveringsperceelen		41 885 „	22 339 „
		129 291 „	295 011 „

Met betrekking tot den afzet van hout voor verbruik in Indië zelf bevat bijlage YY sub III eenige gegevens omtrent de door den dienst der staatsspoorwegen op Java aldaar gekochte dwarsliggers en omtrent het door verschillende takken van 's lands dienst en door twee groote stoomtrammaatschappijen gekocht balkenhout, voor zoover, ten aanzien zoowel van de afmetingen als van de prijzen, betrouwbare mededeelingen werden ontvangen. De door de houtkapondernemers in 1899 naar Nederland en den vreemde uitgevoerde hoeveelheid timmerhout, volgens de aanteekeningen bij de verschillende havenkantoren op Java, ten bedrage van 12352 M³., was belangrijk hooger dan in 1898, toen de uitvoer slechts 5690 M³. bedroeg. Intusschen schijnt het djatihout in Europa niet met het van het vasteland van Indië afkomstige teakhout te kunnen concurreeren, terwijl ook in het Australische yarrahhout, vooral ten opzichte van den handel in dwarsliggers met het buitenland, een geduchte mededinger is opgestaan.

[1]) De in 1898 vastgestelde eenheidsprijzen, welke tot grondslag moeten dienen voor de berekening van de minimum-inschrijvingen (zie noot 3 op blz. 190 van 't vorig verslag), bleven ook in 1899 gehandhaafd.

De in 1899 door particulieren krachtens vergunning, en door de bevolking krachtens licentie, gekapte hoeveelheden hout bedroegen, ongerekend 1500 stuks sadengpalmen, aan timmerhout 567 M³. djati- en 1301 M³. wildhout (tegen respectievelijk 717 en 1727 M³. in 1898), en aan brandhout 853 stapelmeter djati- en 6690 stapelmeter wildhout (tegen 216 stapelmeter wildhout in 1898).

Aan retributie voor op erfpachtsperceelen aanwezig hout werd ontvangen f 23 257.

Baten en lasten. Het over 1899 op de gebruikelijke wijze door den dienst van het boschwezen opgemaakt overzicht omtrent de geldelijke uitkomsten van 's lands boschbeheer zal men aantreffen sub V van bijlage YY. Daaruit blijkt, dat de baten, ad f 2 181 663, de lasten, ad f 1 007 315, met f 1 174 348 hebben overtroffen. Vergeleken met het over 1898 verkregen batig slot, ad f 888 611, valt dus een vooruitgang met f 285 737 te constateeren, welk resultaat hoofdzakelijk een gevolg is van de inwerkingtreding van een groot aantal nieuwe contracten voor houtaankap. Ware het niet dat die aankap in de meeste der betrekkelijke perceelen eerst in de tweede helft van 1899 een aanvang had genomen, dan zou het berekende voordeelig verschil nog belangrijk hooger zijn geweest. Overigens dient in het oog te worden gehouden, dat in 1899 de dienst van het boschwezen wederom met de vrij hooge kosten der herbewouding ten behoeve van irrigatiebelangen belast was, een werk waarvan de baten later aan andere takken van dienst ten goede zullen komen.

C. Veeteelt.

Voor zoover de bestuursbemoeienis zich in dit opzicht uitstrekt, werd aan de in vorige verslagen vermelde maatregelen tot verbetering van den paarden- en veestapel der bevolking de hand gehouden.

De gouvernementspaardenfokkerij in de Preanger Regentschappen werd gedurende 1899 versterkt door aanvoer van dekhengsten, afkomstig uit bij de bereden troepen afgekeurde, doch als fokdieren nog geschikt geachte paarden. Bij het einde des jaars waren dientengevolge in genoemd gewest gestationneerd 25 dekhengsten (8 meer dan het jaar te voren), en wel 15, afkomstig van het op blz. 52 bedoelde remontedepôt te Poerabaija, en 10, gekozen uit een aantal van 41 afgekeurde troepenpaarden. Geleidelijk neemt het aantal dekkingen en geboorten toe. Nadat in December 1896 begonnen was met het beschikbaar stellen van de beesten, hadden in December 1897 de eerste geboorten (38) plaats, en vervolgens in 1898 333 en in 1899 478. Het aantal bevruchtingen steeg in laatstgenoemd jaar tot 1252, d. i. 311 meer dan in 1898. Reeds kon gezegd worden, dat vrij algemeen de kleine man, paardenhouder, in de Preanger Regentschappen het nut van betere dekhengsten begon in te zien.

Ook werd de belangstelling in de zaak weder levendig gehouden door het organiseeren op een 7-tal plaatsen in het gewest van tentoonstellingen van paarden van bepaalde rubrieken, van veulens verwekt door gouvernementsdekhengsten en vooralsnog ook van veulens verwekt door inlandsche dekhengsten. Op die tentoonstellingen, waarvoor in 't geheel f 2100 van landswege aan premiën, enz. werd uitgegeven, waren gezamenlijk 2370 paarden en veulens aangebracht.

Tijdens een hem opgedragen onderzoek naar den toestand van de paardenfokkerij in de Preanger Regentschappen, ook naar die, uitgaande van corporaties, particulieren en inlanders, bleek den adviseur voor den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst (voor welke betrekking sedert — zie blz. 95 — die van inspecteur van dien diensttak is in de plaats gekomen) de wenschelijkheid om op eene nog in den loop van 1899 te Bandong te houden centrale tentoonstelling op kosten van den lande bijeen te brengen zoowel de door het Gouvernement verstrekte dekhengsten als de veulens, die op de afdeelingstentoonstellingen een prijs waren waardig gekeurd. Het bleek toch dat menig inlandsche fokker, die reeds tweejarige veulens bezat, nu hij voor de vraag stond wat met deze verder te doen: ze nog langer op te voeden tot goede paarden, dan wel de oudsten dadelijk aan het werk te stellen, weifelde het eerste te kiezen. Tevens moest door die tentoonstelling het bewijs geleverd worden dat de verkregen uitkomsten alleszins verdere uitgaven wettigden.

Nadat de Indische Regeering er haren bijval en steun aan had geschonken, behalve door het beschikbaar stellen van f 2500 voor uit te loven premiën, ook door het verleenen van vrij vervoer langs den staatsspoorweg heen en terug van de ten toon te stellen dieren met hunne eigenaren en geleiders, werden voor het bijwonen van de tentoonstelling en van de daaraan voorafgaande keuring drie gouvernementsveeartsen in commissie gesteld en tevens door den legercommandant derwaarts afgevaardigd een ritmeester der cavalerie en de directeur van het remontedepôt te Poerabaija. Dientengevolge waren op 25 en 26 December 1899 uit alle afdeelingen van het gewest te Bandong vereenigd de 15 dekhengsten (stamvaders), van welke er sedert 1896 2 afgevallen en door andere vervangen waren (14 van Soemba'sch en 1 van Makassaarsch ras), benevens 91 hunner afstammelingen: 51 van $1^1/_2$ tot 2 jaar, 25 van 1 tot $1^1/_2$ jaar, en 15 van 1 jaar en daarbeneden (waaronder respectievelijk 37, 16 en 6 hengstveulens).

Was de algemeene indruk, wat de dekhengsten betreft, na bijna alle gedurende drie jaren door inlanders verzorgd te zijn, boven verwachting, zoowel wat de qualiteit als de verpleging aangaat, ook ten opzichte van de veulens was het verkregen resultaat zeer gunstig te noemen, wanneer men in aanmerking neemt dat zij gefokt waren bij de gewone aan dessalieden toebehoorende Preanger-merries, zoodat van volgende generaties nog betere verwachtingen mogen worden gekoesterd. Van de oudste 37 hengstveulens werden er door de militaire commissie 13 voor het remontedepôt geschikt geoordeeld. Zoowel de commissie van gouvernementsveeartsen als de twee militaire beoordeelaars spraken in hunne rapporten dan ook de overtuiging uit, dat op den ingeslagen weg slechts behoeft te worden voortgegaan om binnen betrekkelijk korten tijd den paardenstapel en de paardenfokkerij der Preanger-bevolking uit hun verval opgeheven te zien. Dat ook het geldelijk belang der fokkers daardoor gediend kan worden, bewees het feit dat op de tentoonstelling een bod van f 200 voor een bijna tweejarig hengstveulen door den eigenaar van de hand werd gewezen, terwijl dergelijke veulens, door de gewone inlandsche hengsten in de dessa's verwekt, gemiddeld nog geen f 60 opbrachten.

Is dus door de gehouden centrale tentoonstelling een einde gemaakt aan den weleens geopperden twijfel omtrent de te verkrijgen uitkomsten, tevens is nu den inlandschen fokker de weg gewezen, waarop hij, zonder gevaar van met zijne veulens te blijven zitten, kan voortgaan met fokken en opvoeden van veulens, met terzijdestelling van vroegtijdigen arbeid, die het beste veulen ten doode doemt. Dit der bevolking duidelijk te maken, was een der hoofdredenen voor het organiseeren van de centrale tentoonstelling.

Het den inspecteur met betrekking tot de Preanger Regentschappen opgedragen onderzoek naar de uitkomsten ook van de paardenfokkerij, beoefend door vereenigingen, particulieren en inlanders, was, tijdens de afsluiting van de Indische mededeelingen voor dit hoofdstuk, nog niet afgeloopen. Omtrent de door hem intusschen betoogde wenschelijkheid om dit onderzoek ook uit te strekken tot de van gouvernementswege gesubsidieerde corporaties buiten de Preanger Regentschappen en verder, zoo noodig en mogelijk, tot de niet-gesubsidieerde wedren-vereenigingen, was nog geen beslissing genomen.

Bij de te Bandong gevestigde vereeniging „Het Sandelhout-stamboek" waren (sedert Maart 1893) tot medio 1899 ingeschreven (behalve het thans niet opgegeven aantal merries) 13 Sandelhout-(Soemba-)hengsten en 114 veulens. Voor zooveel hunne afstamming van een Sandelhout-hengst buiten twijfel was, stonden er van deze 114 veulens 67 genoteerd (hiervan 61 nog in leven), verwekt door 9 van de 13 ingeschreven hengsten (van dit 13-tal waren er nog 11 in leven); als afstammende van één dezer 9 hengsten, stonden er alléén 39 veulens te boek (waarvan nog 36 in leven).

Behalve aan gemelde vereeniging, die ook voor 1899 weder met f 1000 uit 's lands kas werd tegemoetgekomen, werden voor dat jaar op Java en Madura, onder voorwaarden die eene doelmatige aanwending waarborgen, nog eene gouvernementssubsidie verleend van f 5000 aan de Buitenzorgsche wedloop-sociëteit en van f 2000 aan de Preanger-wedloopsociëteit.

In Soerakarta, waar de soesoehoenan er eene eigen stoeterij op nahoudt, welke reeds ettelijke veelbelovende veulens telt, moeten er onder de hofgrooten en onder de hoogere en lagere inlandsche ambtenaren reeds velen zijn, die mede tot het fokken van paarden zijn overgegaan. Een van de beste paarden uit genoemde stoeterij is door den soesoehoenan als dekhengst beschikbaar gesteld.

Ook elders op Java viel over het algemeen eene verhoogde belangstelling niet alleen voor paarden-, maar ook voor veefokkerij waar te nemen.

Sedert in 't laatst van 1896 en in de eerste maanden van 1897 (zie St. 1896 nº. 201, juncto 1899 nº. 79, zoomede St. 1897 nº. 26, juncto nº. 121) de invoer van vee uit Australië, Afrika en Azië op Java en Madura en meermalen ook in de buitenbezittingen tijdelijk verboden werd, zijn de veefokkerij en de handel in vee

op Java, Madura en Bali zeer ter hand genomen. Op de veemarkten in Bagelen werden gedurende Februari—December 1899 niet minder dan 38 860 stuks vee verhandeld. Van daar werden, alleen naar de Preanger Regentschappen en Batavia, per spoor vervoerd in 1897, 1898 en de eerste elf maanden van 1899 achtereenvolgens 514, 433 en 496 wagenladingen vee. Het juiste aantal dieren (runderen), daarmede vervoerd, is niet opgegeven, maar stelt men het aantal op 13 stuks per wagenlading, dan omvat dit vervoer toch p. m. 6000 slachtrunderen per jaar, die vroeger bijna uitsluitend door Siam geleverd werden. In de jaren 1894 en 1895, dus toen nog geenerlei verbod tegen invoer van buitenlandsch vee bestond, zoomede gedurende 1896, toen die voorzorgsmaatregel — vooralsnog enkel met betrekking tot sommige gedeelten van Australië — eerst in October werd in het leven geroepen, werden — alleen te Batavia — uit Siam ingevoerd achtereenvolgens 2323, 3116 en 2631, en uit Australië 1577, 2180 en 1727 runderen, in 't geheel derhalve 13 554 stuks, eene waarde vertegenwoordigende van f 677 700. Aangenomen mag worden dat in de jaren 1897 t/m 1899 ten minste even zooveel geld der binnenlandsche veefokkerij ten goede is gekomen. En dat alleen nog maar voor Batavia. Datzelfde is te constateeren omtrent den uitvoer uit Oost-Java, Madura en Bali, van waar nu veel vee zijn weg vindt naar Sumatra's Oostkust, Atjeh en de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, welke gewesten vroeger uitsluitend het benoodigde slachtvee uit het buitenland betrokken. Ook zal op Java de vraag naar inheemsch slachtvee bevorderd worden door de, nu eenige maanden geleden, aan de Javasche fabriek tot verduurzaming van levensmiddelen te Poerworedjo (Bagelen) door het legerbestuur gedane opdracht (verg. blz. 51) tot levering van 100 000 K.G. rundvleesch in blik, waarvoor het benoodigde slachtvee door Midden-Java, hoofdzakelijk door de residentiën Bagelen en Banjoemas, geleverd wordt.

Onder de door particulieren gedreven veefokkerijen vindt men er een in de afdeeling Klatten (residentie Soerakarta), waar zuivere stamboek-runderen uit Nederland als fokmateriaal dienen. Het is niet zeldzaam dat uit die fokkerij afkomstige dieren f 400 à f 500 per stuk bedingen. Ook op Lembang (residentie Preanger Regentschappen) treft men eene particuliere veefokkerij aan. Dergelijke runderfokkerijen op bescheiden schaal werken als zoovele voorbeelden voor de inlandsche bevolking en brengen er haar toe zich op de fokkerij toe te leggen, waartoe nog wordt bijgedragen door beschikbaarstelling van het mannelijke fokmateriaal.

Voor de jaarlijksche stierenwedloopen (kerappan) op Madura werd wederom f 1500 beschikbaar gesteld, welke gelden besteed werden voor den aankoop van fokstieren als prijzen voor die wedrennen. Goed besteed zijn deze gelden daar, aangezien daardoor eene coöperatieve stierenhouderij ontstaan is en in stand gehouden wordt.

De in 1897 van regeeringswege uitgeschreven prijsvraag voor eene in het Nederlandsch opgestelde beredeneerde handleiding: 1°. voor inlandsche paardenfokkers en paardenhouders, en 2°. voor inlandsche veefokkers en veehouders heeft tot een negatief resultaat geleid. Wel waren een 8-tal antwoorden ingezonden, doch geen daarvan is door de jury bevonden aan de gestelde eischen geheel te voldoen.

Vanwege de te Batavia gevestigde Vereeniging tot bescherming van dieren werd in 1899 uitgegeven een practisch zakboekje ter onderkenning van den leeftijd van een paard, in Nederlandschen en Maleischen tekst, voorzien van duidelijke afbeeldingen, waarin het publiek wordt voorgelicht omtrent de leeftijdskenmerken, bedoeld in de ordonnantie van 5 Maart 1897 (St. n°. 87) tot tegengang o. a. van het gebruik van te jonge paarden. Dit geschrift, waarvan door de Vereeniging kosteloos een exemplaar gezonden werd aan alle Europeesche besturende ambtenaren vond veel aftrek, hoofdzakelijk ten dienste van inlandsche ambtenaren. Voorts zijn, naar aanleiding van een door de Vereeniging gedaan verzoek, maatregelen getroffen om verbetering te brengen in het vervoer van vee per staatsspoor.

De in 1897 uitgevaardigde betere strafbepalingen tegen dierenmishandeling (zie de aangehaalde ordonnantie van 5 Maart 1897, zoomede het verslag van dat jaar, blz. 218/219) blijken gunstig te werken.

§ 2. *Buitenbezittingen.*

A. Landbouw.

1°. Inlandsche landbouw.

a. Eenjarige gewassen.

Rijst. De uitkomsten van den rijstoogst waren gedurende 1899 over het algemeen bevredigend. De berichten van het westelijk gedeelte van den Archipel (Sumatra en West-Borneo) waren te dezen opzichte gunstiger dan die van het oostelijk gedeelte, waar voornamelijk nadeelige weersinvloeden zich deden gelden. Voor mededeelingen dienaangaande nopens elk gewest in het bijzonder zij verwezen naar hoofdstuk C. Uitbreiding van de rijstcultuur op sawahs had over het algemeen niet noemenswaard plaats. Hier en daar werden proeven met andere dan inheemsche rijst genomen. Omtrent de in 't vorig verslag (blz. 193) vermelde bemoeiingen in dit opzicht van het districtshoofd van Tonsea (residentie Menado), die tevens de cultuurwijze HOLLE toepaste, wordt bericht dat de uitkomsten gunstig waren; in 1899 toch kon op het proefterrein tot driemalen toe geoogst worden. Dat hoofd wenschte echter de proefneming niet persoonlijk voort te zetten, maar verklaarde zich bereid om van het verbouwde (rijst uit 's lands plantentuin) bibiet aan anderen af te staan. Over de op Java voor de cultures in de leer geweest zijnde zes Menadosche jongelieden zie blz. 80.

De in- en uitvoeren van rijst (en andere producten) zijn alleen onder cijfers te brengen voor zooveel zij geschieden uit en naar plaatsen buiten Nederlandsch-Indië (verg. blz. 141). Uit den aard der zaak geeft dit echter slechts een gering beeld van den omzet, daar er ook in rijst veel omgaat tusschen het eene gewest en het andere en ook tusschen de verschillende streken van eenzelfde gewest, waaromtrent echter geen vertrouwbare gegevens zijn te leveren.

Hieronder vindt men opgaven omtrent de hoogste en de laagste marktprijzen van rijst en padi over 1899.

	Marktprijzen per pikol rijst.		Marktprijzen per pikol padi.	
	Hoogste.	Laagste.	Hoogste.	Laagste.
Sumatra's West-kust: Pad. Benedenlanden	f 8,00	f 4,00	f 4,60	f 2.00
Sumatra's West-kust: Pad. Bovenlanden	10,00	3,00	5,50	1,00
Sumatra's West-kust: Tapanoli	8,00	3,50	6 25	1.40
Benkoelen	10,00	4,50	6,00	1,00
Lampongsche Districten	7.00	6,50	4,00	3,50
Palembang	10,00	5.00	5,00	2,50
Oostkust van Sumatra	*a*) †	†	†	†
Riouw en onderhoorigheden	$ 4,90	$ 3,60	†	†
Banka	f 8,50	f 3,50	†	†
Billiton	7,50	6,50	3,50	3,50
Westerafdeeling van Borneo	6,50	3,50	4,00	1,40
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	15,00	2,00	†	†
Celebes en onderhoorigheden	8,00	3.00	*b*) 65,00	*b*) 12.00
Menado	†	†	†	†
Amboina	8,00	6,50	†	†
Ternate	†	†	†	†
Timor en onderhoorigheden	8,00	5,50	5,00	3,00
Bali en Lombok	†	†	†	†

a) Waar opgaven ontbreken, is een † ingevuld.

b) Per 100 bos.

Overige eenjarige gewassen (*andere dan rijst.*) De oogst van andere voedingsgewassen dan rijst, waarbij in de eerste plaats medetelt djagong, was over het algemeen bevredigend. Ook gierst, waar zij werd verbouwd, gaf een voldoend product.

Onder de eenjarige zoogenaamde nijverheidsgewassen bekleedt bij den inlandschen landbouw ook in de buitenbezittingen tabak eene niet onbelangrijke plaats. Cijfers daaromtrent zijn echter niet bekend, daar het product schier overal voor de inlandsche markt bestemd is. Uitvoer naar buiten Nederlandsch-Indië, namelijk naar Singapore en Pinang, had alleen plaats uit Sumatra's Westkust, Palembang en Bali en Lombok, naar opgaaf ter waarde van 6½ ton, berekend à f 0,90 per K.G. of f 55,50 per pikol. Een waardevoller product leveren echter de Ranaudistricten in Palembang, welke tabak voor 1ste soort zelfs f 250 en voor 2de soort f 100 per pikol bedong.

De teelt van kapas (ruwe katoen) is achteruitgaande ten gevolge van den overvloedigen invoer van goedkoope Europeesche katoenen goederen, die eigen cultuur der grondstof niet verder loonend maakt. Alleen uit Palembang worden nog altijd groote hoeveelheden naar Singapore uitgevoerd: in 1899 zelfs p. m. 97 000 pikol, ter waarde van 9 ton.

b. Overjarige gewassen.

Koffie. In dat gedeelte van het gouvernement Sumatra's Westkust, waar de bevolking in 1892 (St. n°. 249) van de verplichte teelt en levering van koffie is ontheven, nl. in de afdeeling Toba en Silindong, wordt sedert die vrijlating meer werk van de koffieteelt gemaakt dan onder het monopolie. Te oordeelen naar den uitvoer naar Siboga, werd namelijk in de jaren 1893 t/m 1899 in de gemelde afdeeling geoogst achtereenvolgens 386,

239, 210, 226, 351, 644 en 700 pikol koffie, terwijl tijdens de verplichte levering de in eenig jaar ingeleverde hoeveelheid hoogstens 70 à 75 pikol beliep. Dat bij een zielental van p. m. 110 000 inwoners de cultuur zich in die afdeeling nog niet meer heeft ontwikkeld, is hieruit te verklaren dat alleen op de uitgestrekte hoogvlakte van Toba de gelegenheid daartoe gunstig is. Ieder jaar hebben verhuizingen derwaarts plaats uit de dicht bevolkte streken aan het Toba-meer en uit de vallei van Silindong, waar alleen gelegenheid voor sawahbouw bestaat. Nog gedurig wordt dan ook op bedoelde hoogvlakte koffie bijgeplant, en de resident van Tapanoli verwacht dat de teelt, wegens de goede uitkomsten welke zij den planter in Toba oplevert, er van lieverlede eene volkscultuur zal worden.

Onder de overige streken der buitenbezittingen, waar de bevolking op min of meer uitgebreide schaal de koffiecultuur voor eigen rekening drijft, zijn in de eerste plaats te noemen Benkoelen, Palembang, Celebes en onderhoorigheden en Bali en Lombok. In de Minahassa (residentie Menado) zal de tijd nog moeten leeren, in hoever de teelt van koffie in eigen bedrijf, nu er met 1 Januari 1899 (zie vorig verslag, blz. 196) het monopolie is afgeschaft, eene toekomst zal hebben. De uitkomsten van den oogst van 1899, die door ongunstig weer zeer tegenviel, werkten niet aanmoedigend. Van de gelegenheid om nog gedurende het jaar 1899 het product der van de verplichte levering ontheven plantsoenen vrijwillig bij 's lands pakhuizen in te leveren, en wel tegen f 30 per pikol, werd zoo goed als geen gebruik gemaakt. Voor zooveel blijkt uit de (tot ult. September 1899) gepubliceerde maandopgaven betreffende den inkoop van Menado-koffie waren enkel in Januari en Mei luttele hoeveelheden ingeleverd, nl. in 't geheel slechts 2 pikol. In andere gewesten waren het de gedrukte marktprijzen die in 1898/99 van uitbreiding der koffie-aanplantingen terughielden. Zoo bijv. in Benkoelen, waar bovendien velen, in plaats van koffie te planten, de inzameling van getah pertja ter hand namen. In Palembang werden de koffieplantsoenen wel nog gedurig uitgebreid, maar ondanks de bijplantingen der laatste jaren ging de productie niet merkbaar vooruit wegens den korten levensduur der boomen; in den regel wordt namelijk te weinig zorg gedragen voor goed plantmateriaal en wordt ook het onderhoud verwaarloosd. De Liverpool'sche firma, welke in dit gewest een agentschap had geopend voor den rechtstreekschen opkoop van koffie in het groot (zie vorig verslag, blz. 194) hief het na korten tijd weder op. In Zuid-Celebes is de koffieteelt in verval. Ook daar geeft de bevolking zich te weinig moeite niet alleen bij het planten, maar ook bij het plukken en de bereiding van het product, terwijl men bovendien met bladziekte had te kampen. Op Bali (in de gouvernementsafdeeling Boeleleng en in de zelfbesturende landschappen) was de oogst van 1899 iets beter dan het jaar te voren, maar wegens de lage prijzen ging er in het artikel niet veel om.

In de overige gewesten der buitenbezittingen is de inlandsche koffieteelt niet van veel belang. In de Lampongsche Districten werden de bestaande aanplantingen niet noemenswaardig uitgebreid en trad weder de pepercultuur op den voorgrond als, wegens de gunstiger prijzen, voor het oogenblik meer voordeel belovende. Ter Oostkust van Sumatra, waar voor de koffieteelt wel eenige neiging bestaat, wordt hare verdere ontwikkeling vooralsnog tegengehouden door de lage prijzen. Reeds bestaan aldaar in de benedenstreken aanplantingen van de Liberia-soort, terwijl in de bergstreken proeven worden genomen met Java- en Mandheling-koffie. In Groot-Atjeh zijn de koffieaanplantingen nog van geen beteekenis. Door de verstrekking van zaadkoffie tracht het bestuur de teelt ingang te doen vinden in de XXV Moekim. In Lhong (Zuidelijke nederzettingen) bestaan geregelde aanplantingen, die echter nog weinig opleveren. In de Onderhoorigheden van Atjeh wordt van de koffieteelt niet noemenswaardig werk gemaakt.

Productie-opgaven zijn nopens geen der genoemde gewesten bekend. Volgens de jaarlijksche algemeene handelsstatistiek (die alleen de rechtstreeksche uitvoeren naar buiten Nederlandsch-Indië vermeldt) zouden in 1899 de verschepingen van koffie uit de buitenbezittingen naar Nederland en den vreemde nog het belangrijkst zijn geweest — daargelaten de uitvoeren van Sumatra's Westkust, hoofdzakelijk bestaande uit de te Padang geveilde gouvernementskoffie, doch voor een klein deel ook uit aldaar aangebrachte zoogenaamde vrije koffie (uit Benkoelen en Korintji) — uit Boeleleng (Bali), Makasser en Palembang, namelijk 20 800, 16 900 en 13 400 pikol, tegen 12 720, 27 830 en 22 500 pikol in 1898. Een deel der Palembang-koffie vindt echter zijn weg naar Benkoelen; de van daar over zee uitgevoerde koffie, welke, behalve naar Padang, overigens naar Batavia werd verscheept, zou, volgens het gewestelijk verslag, in 1899 bedragen hebben 19 200 pikol, zijnde nagenoeg evenveel als in 1898.

Klappercultuur. Door de weinige zorg, welke deze cultuur vereischt, en de goede winsten, die zij door haar product in verschillende vormen afwerpt, neemt zij eene belangrijke plaats in onder de volkscultures. Zij ondervond dan ook bij voortduring uitbreiding en in verband daarmede nam ook de uitvoer van klappers, vooral in gedroogden staat (copra), toe. In 1899 inzonderheid was de uitvoer van copra aanzienlijk. Zonder te rekenen hetgeen uit de buitenbezittingen naar Java verscheept werd, beliepen de copra-uitvoeren uit eerstbedoelde gewesten rechtstreeks naar Nederland en den vreemde, — afgaande op de cijfers der hoogerbedoelde algemeene jaarlijksche handelsstatistiek van Nederlandsch-Indië, — 872 000 pikol, ter waarde van f 5 924 000. Tot die hoeveelheid droegen voornamelijk de verschepingen bij uit Zuid-Celebes, Menado, Bali, Westerafdeeling van Borneo en Sumatra's Westkust, en wel voor respectievelijk 186 300, 185 200, 158 000, 118 700 en 98 300 pikol, terwijl andere buitenbezittingen in het totaal begrepen zijn voor gezamenlijk 125 500 pikol. Over 1896, 1897 en 1898 wees dezelfde handelsstatistiek als totaal der copra-verschepingen uit de buitenbezittingen rechtstreeks naar buiten Nederlandsch-Indië achtereenvolgens op 514 000, 322 000 en 526 000 pikol, ter waarde van f 3 396 900, f 2 127 200 en f 3 474 000. Dat deze opgaven als minima zijn te beschouwen, werd laatstelijk nog in 't vorig verslag (blz. 194) herinnerd. Zoo leverden bijv. de niet in de handelsstatistiek vermelde afscheepplaatsen op de tot de residentie Riouw behoorende eilanden in de Chineesche zee, uitmakende de afdeeling Poeloe Toedjoe, in 1899 (volgens het gewestelijk verslag) ruim 133 000 pikol copra, ter waarde van $ 880 458. De copra uit Menado is hoofdzakelijk afkomstig van de Sangi-eilanden, uit Gorontalo en de landschappen in de Tomini-bocht, ofschoon van lieverlede ook de bevolking op de Talaut- en de Nanoesa-eilanden en die in de Minahassa zich meer aan de klapperteelt en de bereiding van copra gaat wijden, in laatstgemelde streek ter vervanging van de muskaatnoten-cultuur, die door ziekte zeer is verloopen.

De verwerking van klappers tot olie geschiedt op groote schaal o. a. in de Westerafdeeling van Borneo. De hoeveelheid klapperolie, welke van daar haar weg vond grootendeels naar Singapore en voor een klein deel naar Serawak, beliep in 1898 1 548 000 en in 1899 2 170 800 liter, ter waarde van f 464 400 en f 651 200.

Sago. Onder de streken in de buitenbezittingen, waar de sagopalm wordt aangekweekt en de teelt en bereiding van sago een bloeiend bedrijf kan heeten, komen vooral in aanmerking de residentiën Riouw en Oostkust van Sumatra, deze laatste voor zooveel betreft Siak en de eilanden behoorende tot de afdeeling Bengkalis. De besturende ambtenaren schatten dat uit laatstgenoemde streken in 1899 meer dan 100 000 pikol sago naar Singapore zijn uitgevoerd, terwijl de bestuursopgaven, uit Riouw ontvangen, de uitvoeren uit de afdeelingen Indragiri, Lingga en Karimon stellen op respectievelijk 88 400, 90 000 en 12 000 pikol. Overigens wordt op nogal uitgebreide schaal de sagocultuur gedreven o. a. in eenige afdeelingen der Westerafdeeling van Borneo en op de Sangi-groep (residentie Menado), op welke eilanden het product een hoofdbestanddeel van de volksvoeding uitmaakt. Dit laatste is ook het geval in sommige andere streken van het oostelijk deel van den Archipel, waar echter van eene eigenlijk gezegde cultuur geen sprake is, omdat er de sagopalm overvloedig in het wild voorkomt. De hiervóór genoemde, aan de gewestelijke verslagen ontleende uitvoercijfers betreffende Riouw en Sumatra's Oostkust wijken belangrijk af van de gegevens, verzameld ten dienste van de jaarlijksche algemeene handelsstatistiek van Nederlandsch-Indië, volgens welke in 1899 naar den vreemde (uitsluitend naar Singapore) zou zijn uitgevoerd: uit eerstgenoemd gewest 158 300 en uit Sumatra's Oostkust slechts 660 pikol. Als uit andere gedeelten der buitenbezittingen naar Singapore verscheept, wijst diezelfde handelsstatistiek nog 22 900 pikol aan, waarvan alleen 19 300 pikol uit de Westerafdeeling van Borneo.

Peper. Van deze cultuur wordt in verschillende gewesten op meer of minder uitgebreide schaal door de bevolking werk gemaakt, en hier en daar, zooals op de eilanden van den Lingga-

Riouw-archipel, op Banka en op Billiton, in het bijzonder door Chineezen. Het stand houden van de verbeterde marktprijzen lokte vrij algemeen tot uitbreiding uit of tot het weder in orde brengen van verlaten tuinen. Den grootsten omvang hebben de peperaanplantingen in Atjeh en onderhoorigheden, uit welk gewest in 1899 zou uitgevoerd zijn, bijna uitsluitend naar Pinang, volgens het gewestelijk verslag 98 400 (volgens de meerbedoelde handelsstatistiek 122 300) pikol. Tegenover deze cijfers zijn de opgaven omtrent de in andere gewesten verkregen hoeveelheden van betrekkelijk weinig beteekenis. Zoo vindt men in de gewestelijke verslagen vermeld als uitvoer van plaatsen in Riouw (Tandjong Pinang en Karimon) 9758 pikol, van plaatsen in Benkoelen (Bintoehan, Benkoelen en Kroë) 806 pikol, als productie van Banka 2462 pikol (uitvoer via Muntok 842 pikol), en van Billiton als uitvoer 415 pikol, terwijl de handelsstatistiek aan verschepingen rechtstreeks naar buiten Nederlandsch-Indië aanwijst o. a. uit Palembang 6100 en uit Sumatra's Oostkust (waar de pepercultuur, meerendeels door Atjehers, voornamelijk in Beneden-Langkat en Tamiang wordt gedreven) 4900 pikol. In laatstgenoemd gewest en ook in de Lampongsche Districten viel in 1899 de productie niet gunstig uit, doch de betere prijzen maakten veel goed. In de afdeeling Ommelanden van Telok Betong (Lampongsch Districten) stierven groote complexen peperplantsoen en werd door deskundig onderzoek als oorzaak daarvan geconstateerd zoowel aaltjesziekte (heterodera) als boorderziekte, veroorzaakt door snuitkevers en torren.

De prijzen, die door opkoopers van Atjeh-peper plaatselijk werden tegoedgedaan, beliepen van $ 275 à $ 350 per kojang van gemiddeld 21^5 pikol. Voor Benkoelen-peper werd besteed voor de witte f 33 à f 45 en voor de zwarte f 22 à f 25,50 per pikol. In de Lampongsche Districten werd tot f 30 per pikol bedongen.

Muskaatnoten en *kruidnagelen*. Door ziekte in het gewas en de lage marktprijzen bestond in Benkoelen weinig of geen neiging tot uitbreiding der aanplantingen van muskaatnoten. Ook ter Oostkust van Sumatra deed zich hetzelfde verschijnsel voor, hoewel de productie in Tamiang gunstig was en de belangrijke aanplantingen in de landschappen Tandjong en Si Pare Pare der afdeeling Batoe Bara steeds een voornaam middel van bestaan voor de inlandsche bevolking bleven uitmaken. In de Pedirstreek (Atjeh en onderhoorigheden) begonnen sommigen zich op de notencultuur toe te leggen. In Riouw en onderhoorigheden is de teelt van geen beteekenis. In Menado bleef zij voortdurend achteruitgaan, voornamelijk ten gevolge van ziekten in het gewas, die ongunstig op het product, zoowel wat waarde als hoeveelheid betreft, terugwerkten. Geleidelijk wordt er dan ook de notencultuur door de klapperteelt verdrongen. Oogstcijfers zijn alleen opgegeven met betrekking tot de afdeelingen Amboina en Saparoea der residentie Amboina. Ondanks de geheerscht hebbende droogte zou aldaar toch p. m. 1500 pikol muskaatnoten zijn ingezameld, tegen slechts 700 in 1898. Daarvoor werd f 30 à f 35 per pikol bedongen.

De teelt van kruidnagelen wordt in laatstgemelde residentie nog alleen in de afdeeling Saparoea gedreven. De productie aldaar bedroeg p. m. 200 pikol, tegen 700 in 1898. Ook daar, zoowel als elders waar de cultuur van nagelen nog op kleine schaal bestaat, is achteruitgang merkbaar.

Gambier. In Riouw en onderhoorigheden, het voor de gambierteelt belangrijkste gewest, zijn de producenten voornamelijk Chineezen. De opbrengst was er in 1899 over het algemeen gunstiger dan in 1898, en terwijl er toen, volgens de algemeene handelsstatistiek, werd uitgevoerd ruim 96 000 pikol ter waarde van f 1 450 000, was er in 1899 de uitvoer 111 600 pikol, ter waarde van f 1 722 500. Volgens het gewestelijk verslag zou de uitvoer zelfs 128 973 pikol hebben bedragen en wel van Tandjong Pinang 99 348, van Karimon 24 125 en van Battam 5500 pikol.

Ter Sumatra's Westkust is de gambierteelt slechts in enkele streken van beteekenis. Het gewestelijk verslag stelt den uitvoer in 1899 op 7800 pikol, tegen 7553 pikol in 1898. Op Banka, waar in de laatste jaren de gambier-industrie eenige vlucht begon te nemen, had, ten gevolge van het voortduren van lage prijzen, de in 1898 ingetreden afneming der plantsoenen in 1899 verderen voortgang gemaakt. Het aantal heesters daalde in 1899 van 19 807 700 tot 17 250 000, de productie van 8414 tot 5020 pikol, en de uitvoer van 5587 tot 3543 pikol. Het aantal kokerijen bleef 60 bedragen. De gambierteelt op Billiton leverde in 1899 niets voor den uitvoer (in 1898 ruim 900 pikol), terwijl uit de Westerafdeeling van Borneo naar Java verscheept werd 6730 pikol, tegen 4920 pikol in 1898.

Kapok en *koffo*. Voor de teelt van kapok is het meest van beteekenis Palembang, waar zij sedert den achteruitgang der koffieprijzen eenige meerdere behartiging vond. De uitvoer beliep 9450 pikol, tegen 6600 pikol in 1898. Onder de streken, waar op kleinere schaal kapok wordt geteeld, zijn in de voor dit verslag ontvangen berichten alleen genoemd de districten Riam Kiwa en Riam Kanan (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), zoomede het eiland Lombok. Op de Sangi- en Talaut-eilanden (residentie Menado) bleef de vroeger niet onbelangrijke koffocultuur meer en meer achteruitgaan. De steeds toenemende aanvoer van goedkoope Europeesche katoenen goederen is oorzaak dat het artikel weinig meer in trek is. De in 't vorig verslag (blz. 196) bedoelde proefneming van bestuurswege om bij de rijst- en zouttransporten het gebruik van koffozakken in zwang te brengen, leidde tot geen resultaat.

Andere gewassen. De voor dit verslag ontvangen berichten gewagen onder dit hoofd enkel van de teelt van pinangnoten en wilde moerbei-boomen (deze laatste om als voedsel voor den zijdeworm te dienen) in Atjeh en onderhoorigheden, zoomede van eerstgenoemde cultuur in de gewesten Riouw, Billiton en Westerafdeeling van Borneo, en verder van de teelt van cassia of wilde kaneel ter Sumatra's Westkust, en van de benuttiging van den arèn- en den lontarpalm ter vervaardiging van suiker respectievelijk in de afdeeling Tajan (Westerafdeeling van Borneo) en op het eiland Rotti. De uitvoer van pinangnoten ter Noord- en Oostkust van Atjeh wordt opgegeven te hebben bedragen 2863 kojang (van 36 pikol) pinang boelat en 475 kojang pinang tjang, tegen respectievelijk 2096 en 325 kojang in 1898. De marktprijzen beliepen voor pinang boelat $ 15, voor pinang tjang $ 40 de bara van 3 pikol. Voor Riouw en de Westerafdeeling van Borneo vermeldt het gewestelijk verslag een uitvoercijfer van respectievelijk 235 en 9000 pikol, tegen 225 en 11 700 pikol in 1898, terwijl op Billiton de uitvoer nog van weinig beteekenis was.[1] Aan cassia zou voorts van Sumatra's Westkust verscheept zijn ruim 7000 pikol, terwijl de uit Tajan (Westerafdeeling van Borneo) uitgevoerde arènsuiker bestond uit 300 000 pakjes, ter waarde van f 30 000, en de uit Rotti afkomstige lontarsuiker gesteld wordt op p. m. 280 pikol.

2°. Koffiecultuur aan de verplichte levering onderworpen.

De berichten over 1899 omtrent de op hoog gezag gedreven koffiecultuur ter Sumatra's Westkust getuigen over 't algemeen niet van toegenomen belangstelling van de zijde der bevolking, niettegenstaande haar in de laatste jaren veel meer vrijheid wordt gelaten om de teelt naar eigen inzichten te drijven, niet alleen ten opzichte van de keus van gronden, maar ook met betrekking tot de te volgen werkwijze. De productiviteit der plantsoenen is zeer uiteenloopend. Terwijl hier en daar tuinen voorkomen, die den planter zoo weinig opleveren dat het hem onverschillig is of anderen daarvan de vruchten komen oogsten, zijn er daarentegen negriën waar gemiddeld 1 pikol per cultuurdienstplichtige wordt ingeleverd, en zelfs zijn er enkele plantsoenen die den bezitters zooveel opleveren dat de gouvernementscultuur hun nog goede verdiensten verschaft. Over het algemeen kan gezegd dat zij dáár de meeste behartiging vindt, waar de plantsoenen in den regel goed produceeren en andere middelen van bestaan schaars zijn.

Nopens den omvang der plantsoenen zijn geen cijfers te leveren, die voldoende vertrouwen verdienen. De zeer globale schattingen wijzen voor ult. 1899 een totaal aan van circa 81 millioen vruchtdragende boomen, namelijk voor de Padangsche Benedenlanden en Tapanoli respectievelijk 1^6 en 3^9 millioen, doch voor de Padangsche Bovenlanden 75^5 millioen. Alleen dit laatste cijfer (ruim 6 millioen hooger dan de schattingen over 1898) vertoont een belangrijk verschil met de opgaven in 't vorig verslag (bijlage AAA), hetwelk voornamelijk de uit de afdeeling Tanah Datar geleverde schattingen betreft, die over 1898 op 33^5, doch over 1899 op 38^5 millioen boomen kwamen te staan. Wel moeten in deze afdeeling, en wel in het bijzonder in de onderafdeeling

[1] De algemeene handelsstatistiek wijst ook voor de gewesten Palembang en Oostkust van Sumatra niet onbelangrijke uitvoeren van pinangnoten aan, en wel over 1899 respectievelijk 27 900 en 24 700 pikol, tegen 35 300 en 20 100 in 1898.

Fort van der Capellen, ook in 1898/99 weder veel boomen zijn bijgeplant, maar deze oorzaak alleen kan het groote verschil niet verklaren. Opnieuw zijn de plaatselijke ambtenaren aangeschreven om zooveel mogelijk te trachten aannemelijke schattingen te leveren.

Cijfers aangaande de bijplantingen gedurende 1898/99 ontbreken; voor een deel bestonden zij uit Liberia-boompjes, voornamelijk in de lagere streken.

In 1899 viel de oogst over het algemeen voordeelig uit; alleen in Tapanoli, waar de cultuur van betrekkelijk kleinen omvang is, evenals in de Padangsche Benedenlanden, werd minder ingeleverd dan in een der laatste jaren, doch het tegendeel was het geval in de Padangsche Bovenlanden. Uit het volgende overzicht, aanwijzende de in de laatste tien jaren bij de inkooppakhuizen ingekochte hoeveelheden (in pikols), kan dit nader blijken.

Jaren.	Padangsche Boven-landen.	Padangsche Beneden-landen.	Tapanoli.	Totaal	te verdeelen aldus: 1ste soort.	2de soort.	Liberia.
1890	51 744	2867	10 439	65 050	64 289	761	„
1891	35 619	1888	7 327	44 834	44 389	445	„
1892	49 026	2258	8 482	59 766	58 095	1667	4
1893	45 083	3562	7 952	56 597	55 346	1246	5
1894	19 934	912	5 192	26 038	25 562	459	17
1895	30 989	2016	7 899	40 895	40 225	648	22
1896	39 900	1630	5 515	47 045	45 700	1274	71
1897	26 339	1726	5 241	33 306	32 431	732	143
1898	32 525	1725	6 041	40 291	38 915	906	470
1899	41 747	1901	4 842	48 490	46 405	1342	743

Voor 1900 wordt op eene kleinere productie dan die van 1899 gerekend. Volgens de jongste ramingen werd verwacht dat in de Padangsche Bovenlanden niet meer dan 28 700, in de Padangsche Benedenlanden slechts 1100 en in Tapanoli 4900 pikol zou ingeleverd worden, in 't geheel derhalve 34 700 pikol, terwijl tot ult. Augustus 1900 reeds bij de inkooppakhuizen ontvangen was respectievelijk 21 487, 713 en 4336 of gezamenlijk 26 536 pikol.

Uit bijlage ZZ blijkt dat de kosten op het product van 1899 gevallen beliepen (de transportkosten voor de uit de Padangsche Bovenlanden afkomstige koffie, welke, voor zooveel mogelijk, per staatsspoorweg wordt afgevoerd, konden nog niet volledig worden opgegeven) p. m. f 883 000, d. i. omgeslagen over de 48 555 pikol, waarop de bij de inkooppakhuizen in ontvangst genomen hoeveelheid (met inbegrip van meerbevindingen) was komen te staan, gemiddeld f 18,18 per pikol, tegen f 18,64^5 (mede volgens niet geheel volledige opgaven) over 1898.

In de driemaandelijksche veilingen te Padang, waarin het product wordt tegeldegemaakt, werden in 1899 verkocht 46 765 pikol 1ste soort (hieronder 525 pikol Liberia-soort) en 1330 pikol 2de soort [1]), met eene opbrengst van respectievelijk f 2 884 180 en f 16 180, zijnde bij doorslag voor 1ste soort f 61,67 en voor 2de soort f 12,16^5 per pikol. In de eerste twee veilingen van 1900 (van einde Maart en einde Juni) werden verkocht 18 740 pikol 1ste soort (daaronder 500 pikol Liberia-koffie) en 670 pikol 2de soort, met eene opbrengst voor de 1ste soort van f 991 202 en voor de tweede soort van f 9601, d. i. dooreengenomen respectievelijk f 52,89 en f 14,33 per pikol. Opgaven omtrent de samenstelling van elke dezer zes veilingen en de uiteenloopende prijzen voor het product uit de Bovenlanden, voor dat uit andere streken van het gewest en voor de Liberia-soort behaald, vindt men in tabel III van de reeds aangehaalde bijlage ZZ.

5°. Landbouwondernemingen op gronden door het Gouvernement in erfpacht of in huur afgestaan.

De ontginning door erfpachters van woeste gronden in de buitenbezittingen maakte ook in 1899 geen groote vorderingen. Wel werden eenige nieuwe (waaronder groote) perceelen aanvaard (in 't geheel uitmakende 75 720 bouws), gedeeltelijk ook ter uitbreiding van reeds bestaande ondernemingen, doch van deze nieuwe perceelen werden slechts een paar reeds in ontginning genomen en ook van de in 1898 of vroeger uitgegeven erfpachtsgronden, voor zooveel zij bij het einde van laatstgenoemd jaar nog in 't geheel niet in cultuur waren gebracht, blijkt slechts ten opzichte van zeer enkele dat zulks in 1899 het geval werd. Intusschen valt op te merken dat de verstrekte opgaven omtrent het al dan niet reeds in cultuur of in exploitatie zijn van de erfpachts- en huurondernemingen (als huuronderneming staat niet meer dan één perceel te boek) slechts ruim $^3/_4$ van het totaal omvatten. De over 1899 bij het bestuur ingekomen gegevens toch betreffen 156 van de 209 perceelen, welke 156 perceelen, uitmakende 129 ondernemingen, eene gezamenlijke grootte of geschatte grootte vertegenwoordigen van 399 379 bouws, terwijl voor al de 209 perceelen, op één na [2]), dit laatste cijfer bedraagt 524 582 bouws (hieronder niet meer dan 49 bouws huurgronden). Exploitatieopgaven zijn nl. ingekomen aangaande 100 perceelen, groot 177 630 bouws (72 ondernemingen), terwijl nopens 56 perceelen, groot 221 749 bouws (gerekend als uit te maken of te zullen uitmaken 57 ondernemingen) bericht werd dat zij nog niet in ontginning waren of — en dit geldt slechts eenige weinige — dat de exploitatie gestaakt was, zoodat er overblijven 53 perceelen, groot 125 203 bouws (geacht wordende te zullen uitmaken 33 ondernemingen), van welke de gegevens over 1899 het in het onzekere laten of daarvan de ontginning al dan niet reeds was ter hand genomen. Eene gewestelijke specificatie van de voorafgegane cijfers treft men aan in bijlage AAA.

Dat bij menige onderneming nog slechts een klein gedeelte der gronden in cultuur is, kan hieruit worden afgeleid dat de 65 ondernemingen, nopens welke de ontvangen exploitatieopgaven tevens het cijfer der beplantingen aanwijzen, gezamenlijk in cultuur hadden 10 972 bouws bij eene totale uitgestrektheid van 174 423 bouws. Van die beplantingen besloegen de koffieplantsoenen (bij 39 ondernemingen) 8527 bouws, terwijl de overige 2445 bouws door verschillende cultures werden ingenomen zoo voor de Europeesche als voor de inlandsche markt.

Voor zooveel gegevens zijn ingekomen, beliep de geoogste hoeveelheid koffie (bij 31 ondernemingen) 17 656 pikol, waaronder 2645 pikol Liberia-soort bij 7 ondernemingen, terwijl aan tabak geproduceerd werd (bij 8 van de 9 ondernemingen, waar die cultuur gedreven werd) 235 900 K.G. Deze tabaksproductie was voor 156 400 K.G. afkomstig van 7 ondernemingen in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, en voor 79 500 K.G. van 1 onderneming in Palembang, welke laatste onderneming, Tanah Priok geheeten, wegens de weinig bevredigende uitkomsten, [3]) na de afwerking van den oogst van 1899 het bedrijf staakte. Sedert ging zij in andere handen over, om waarschijnlijk verder gebezigd te worden voor de teelt van getahpertja. Eene op vrij groote schaal voor de teelt van caoutchouc, rottan en Liberia-koffie in ontginning gebrachte onderneming in de Lampongsche Districten, Tandjong Pinang genaamd, werd in 1900 gesloten wegens gebrek aan kapitaal. Of in 1899 op Tandjong Pinang nog geoogst werd, blijkt niet. In 1898 werd er o. a. 120 pikol caoutchouc geproduceerd. Van het beproeven der caoutchouc-cultuur op andere erfpachtsondernemingen wordt enkel gewag gemaakt uit Benkoelen, voor zooveel betreft de in één hand zich bevindende perceelen Aijer Pringan en Aijer Priokan. Aldaar bedroeg de aanplant echter niet meer dan 60 bouws.

Een drietal erfpachtsperceelen op de eilanden Rozengain en Rhun, behoorende tot de afdeeling Banda (residentie Amboina), worden dienstbaar gemaakt aan de teelt van muskaatnoten; voor productie-opgaven dienaangaande, ook wat betreft nog andere cultures op erfpachtsondernemingen in de buitenbezittingen aangetroffen wordende, zij verwezen naar de reeds aangehaalde bijlage AAA.

4°. Landbouwondernemingen welke (in de rechtstreeks onder Europeesch bestuur staande streken) uitsluitend berusten op overeenkomsten met de bevolking.

Ondernemingen van den hierbedoelden aard werden bij het einde van 1899 aangetroffen alleen in de gewesten Lampongsche Districten en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (respectievelijk ten getale van 5 en 13), daar de in 't vorig verslag (blz. 198) nog medegerekende onderneming Awaija op Ceram (residentie Amboina) is opgegaan in de ten jare 1897 tot stand gekomen erfpachtsonderneming aldaar. Volgens de ontvangen opgaven (bijlage AAA sub II) waren het in de Lampongsche Districten 3 ondernemingen met koffieplantsoen (ook Liberia),

[1]) Ongerekend ruim 43 pikol koffie 1ste soort, wegens waterbeschadiging als inferieure koffie opgeruimd.

[2]) Voor de in één perceel in erfpacht afgestane oostelijke groep der Postiljon-eilanden (afdeeling Makasser van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden) is de oppervlakte niet bekend gesteld, noch ook een geschat cijfer.

[3]) Volgens handelsberichten bedong de in 1899 verkochte tabak van Tanah Priok (811 pakken oogst 1898) dooreen f 0,70^5 per half K.G., tegen f 0,66, verkregen voor de in 1898 te gelde gemaakte 513 pakken oogst 1897 Over de prijzen der Borneo-tabak zie het slot van 4°. hierna.

1 met koffie- en peperplantsoen, en 1 waar de tabakscultuur zou beproefd worden; slechts 2 ondernemingen waren reeds productief; bij de eene werd geoogst 400 pikol Liberia-koffie en bij de andere 120 pikol peper. De 13 ondernemingen in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo beoogden alle het tabaksbedrijf: verscheidene daarvan waren in handen van dezelfde naamlooze vennootschappen, welke in dat gewest ook erfpachtsgronden bezitten. De in 1899 verkregen tabak — volgens de slechts van 8 ondernemingen ingekomen gegevens bedragen hebbende 404 850 K.G., waaronder ook eenige krossok — moet zoo in hoeveelheid als in hoedanigheid zijn tegengevallen. Behoudens enkele partijen die méér bedongen, besomde het product op de Europeesche markt niet meer dan f 0,40 à f 0,70 per ½ K.G. [1]).

5°. Landbouwondernemingen op gronden door het Gouvernement in eigendom afgestaan.

Van de tot deze categorie behoorende ondernemingen zijn de notenperken in de afdeeling Banda de voornaamste. Zij leverden in 1899 9017 pikols noten in- en 3025 pikol noten uit den dop of — de noten in den dop in de verhouding van 3 tot 2 herleidende tot het gewicht van gedopte noten — in 't geheel 9037 pikol noten, zoomede 2247 pikol foelie, tegen respectievelijk 10 887 en 2719 pikol in 1898. Bij 1 perk werd ook vanielje geteeld; de productie bedroeg 6 K.G.

De notenplantsoenen op sommige landerijen in de residentie Menado maken, om de in 't vorig verslag (blz. 198) vermelde redenen, meer en meer plaats voor klappertuinen. Op een 26-tal der bedoelde landerijen (de opgaven schijnen vollediger dan die van 1898) werd intusschen in 1899 nog ingezameld 383 pikol noten in den dop (= 255 pikol gedopte noten) en 66 pikol foelie. Aan koffie werd verder op landerijen in Menado geoogst 40 pikol, aan cacao 80 K.G., aan vanielje 2½ K.G., aan klappers en copra respectievelijk 205 105 stuks en 653 pikol, aan peper 10 K.G.

Het land Long San in de Padangsche Bovenlanden leverde 124 pikol koffie.

De onderneming Tjandi Koesoema in de afdeeling Boeleleng op Bali verkreeg in 1899 3100 K.G. cacao en 25 000 stuks klappers.

6°. Landbouwondernemingen gevestigd op gronden, bij contract verkregen van vorsten of hoofden van in het genot van zelfbestuur gelaten inlandsche rijken of landschappen.

Omtrent de in de residentie Oostkust van Sumatra gedreven landbouwindustrie op gronden, door inlandsche bestuurders bij contract in concessie gegeven, werd aangaande de uitkomsten van den oogst van 1899 in algemeenen zin reeds het een en ander gezegd op blz. 31. Voor dien oogst waren in werking geweest 129 tabaksondernemingen (15 meer dan het jaar te voren), nl. 43 in eigenlijk Deli, 16 in Padang en Bedagei, 36 in Langkat, 22 in Serdang, 5 in Assahan, 6 in Batoe Bara en 1 in Tamiang, in welke laatste afdeeling de Deli-Maatschappij eene proefaanplanting van 11 „velden" had ondernomen, doch daarvan slechts de kleine productie van 55 pikol verkreeg, een resultaat dat de twee andere Maatschappijen, welke aldaar een vijftal landbouwconcessies verkregen hadden (verg. blz. 42), vooralsnog weerhield van op groote schaal te beginnen. Echter zouden in 1900 in Tamiang in 't geheel 400 velden worden beplant, waarvan de resultaten beter gelegenheid zullen geven om nopens de geschiktheid der gronden aldaar een oordeel te vellen.

Blijkens bijlage AAA sub III werd bij al de 129 ondernemingen in 1899 geoogst 387 927 pikol tabak, terwijl in 1898 de productie had bedragen, bij 114 ondernemingen, 332 370 pikol. Deze laatste productie leverde, na aftrek van het uitschot, hetwelk ter plaatse werd verkocht, 234 845 balen uit, tegen 201 223 balen (volgens verbeterde opgaven) verkregen uit den oogst van 1897. Op respectievelijk 1642 en 2243 balen na, welke te Bremen ter markt kwamen, werd alles hiertelande verkocht en wel: in 1898 199 581 balen oogst 1897, en in 1899 232 602 balen oogst 1898. Met inbegrip van achtereenvolgens 513 en 811 balen, afkomstig van de sub 3°. hiervóór genoemde erfpachtsonderneming Tanah Priok in Palembang, besomde de hiertelande verkochte Sumatra-tabak gewas 1897 circa f 37 millioen, terwijl het product van 1898 opbracht circa f 33 millioen, d. i. in doorslag achtereenvolgens p. m. f 1,22 en f 0,93 per ½ K.G. De in 1900 aan de markt te brengen oogst van 1899 wordt geschat te zullen bedragen 264 000 balen. Daar opdrijving van de productie niet in het belang van de verkoopprijzen kan worden geacht, zijn de grootste tabaksmaatschappijen in Deli en Langkat begonnen de uitgestrektheid harer aanplantingen te verminderen, hetgeen echter bij de voortdurende uitbreidingen der ondernemingen in de kustlanden van weinig invloed op de totale productie zal zijn. Het totale aantal velden, dat voor den oogst van 1900 in gereedheid was gebracht, is zelfs grooter dan in 1899.

De gemiddelde dollarkoers was in 1897 f 1,19. Deze lage waarde was van invloed op den productieprijs der tabak, die thans niet meer dan gemiddeld f 0,70 per ½ K.G. bedraagt en voor enkele ondernemingen nog zelfs belangrijk minder is. Deze omstandigheid, die de ondernemers bij eene gunstige stemming der tabaksmarkt groote voordeelen doet behalen, heeft de verdiensten der in die munt betaalde werklieden echter zeer doen verminderen. De meeste ondernemers komen echter hun werkvolk tegemoet door zorg te dragen, dat de eerste levensbenoodigdheden tegen denzelfden prijs als vroeger verkrijgbaar worden gesteld.

De onderzoekingen betreffende de in de tabak voorkomende ziektevormen en de geaardheid van den bodem werden zoowel in Deli als bij 's lands plantentuin te Buitenzorg voortgezet. Bibietziekte kwam hier en daar wel voor, doch veroorzaakte weinig schade. Voor herbewouding werd meer zorg gedragen; de maatregelen, tot bescherming van den jongen boschaanplant genomen, werkten goed. Van groot belang wordt ook geacht het tegengaan van de ontwouding van het gebergte aan de grens der niet onder geregeld bestuur gebrachte (z. g. onafhankelijke) Battaklanden. De daaromtrent met de inlandsche hoofden gehouden besprekingen hadden echter nog tot geen resultaat geleid.

Met de teelt van koffie, en wel voornamelijk Liberia-koffie, hield men zich, blijkens de opgaven in bijlage AAA, sub III, bij 41 ondernemingen bezig, nl. bij 29 als eenige cultuur, en bij de 12 andere, nevens de teelt van eenig ander gewas (bij 7 tabak, bij 1 tabak en klappers, bij 1 enkel klappers, bij 1 thee, bij 1 peper en bij 1 ramboeng of caoutchouc. Daar de bedoelde 41 ondernemingen thans naar de verschillende landschappen eenigszins anders zijn verdeeld dan over 1898, toen men er 42 telde, waren er blijkbaar enkele bijgekomen, doch ook eenige gesloten geworden. Bij 21 koffieondernemingen viel in 1899 reeds te oogsten: de productie beliep 8077 pikol.

Van genoemde andere producten is alleen een oogstcijfer opgegeven ten aanzien van de proefaanplantingen van thee op Tandjoeng Goenoeng (in Langkat), hetwelk 750 K.G. beliep. Van de caoutchouc-cultuur werd, behalve — zooals gezegd — op één koffieonderneming (Pangkatan in Laboean Batoe) ook nog werk gemaakt op 3 tabaksondernemingen (Soengei Boeloe, Ramboeng en Blidan in Padang en Bedagei). Op de tabaksonderneming Lau Boentoe (in Langkat) werden tevens peperaanplantingen aangetroffen, welke in 1898 2150, doch in 1899 slechts 1400 pikol afwierpen. De ramehcultuur, op 3 concessieterreinen in Siak begonnen, leidde een kwijnend bestaan. De met allerlei variëteiten der ramehplant genomen proeven waren grootendeels mislukt. In 1899 werd op de onderneming Soa Rungas in Siak slechts 2000 K.G. rameh ingezameld.

In de residentie Riouw en onderhoorigheden vermeerderde het aantal op concessiecontracten berustende landbouwondernemingen met één, Boeroe genaamd, voor de teelt van getahpertja en klappers, gelegen op het eiland Bintang of Riouw (afdeeling Tandjong Pinang). De getah-aanplant, aangelegd zoowel op opengekapt terrein als in gedund bosch, bestaat uit op stomp gekapte boompjes van getah merah. Te Boeroe is in September 1899 door de in 't vorig verslag (blz. 201) bedoelde Nederlandsch-Indische Getahpertja-Maatschappij tevens in werking gebracht eene fabriek voor de uitpersing van getahbladeren. Bij het einde des jaars was 48 000 K.G. getah bereid. De pluk der bladeren geschiedt bij aanneming door Chineezen en inlanders. Deze Maatschappij bezit overigens eene proefaanplanting van getah op haar in 1898 verkregen concessieterrein Lingga op het gelijknamige eiland der afdeeling Lingga. Blijkens het vorig verslag (blz. 199) was in 1898 aan een anderen ondernemer ook een landbouwcontract uitgegeven voor gronden in de afdeeling Battam. Dit perceel, Wilhelmina genaamd, 't welk de ondernemer voor de ananas-cultuur dacht te bestemmen, kwam in 1899 nog niet in ontginning. Van de 3 andere gedeeltelijk reeds

[1]) Blijkens handelsberichten hadden de verschillende tabaksondernemingen in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (daaronder dus ook die bedoeld sub 3°. hiervóór) in 1898 eene productie verkregen van 7278 pakken, waarvan de te Amsterdam en te Rotterdam in 1899 verkochte partijen, respectievelijk 4651 en 2627 pakken, *in doorslag* hadden bedongen f 0,54 en f 0,45 per ½ K.G. Voor het gewas van 1897, waarvan in 1898 te Amsterdam 4757 en te Rotterdam 2197 pakken geveild waren, had de opbrengst dooreengenomen bedragen respectievelijk f 0,71 en f 0,63 per ½ K.G.

in cultuur zijnde ondernemingen levert er één (Victoria in de afdeeling Battam), waar de teelt van Liberia-koffie niet wil gedijen, alleen ananassen op, terwijl de beide andere (Gading en Soengei Lalah in de afdeeling Indragiri) vooralsnog hoofdzakelijk gambier produceeren; bij één daarvan werd voor 't eerst tevens eenige Liberia-koffie geoogst; verg. voormelde bijl. AAA, sub III.

In de landschappen Sambas (Westerafdeeling van Borneo) en Koetei (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), waar het aantal uitgegeven landbouwcontracten vrij talrijk is (zie blz. 92 hiervóór en blz. 98 van 't vorig verslag), hadden er nog slechts weinige tot de vestiging van ondernemingen geleid, en van deze weinige werden er in 1899, wegens de lage koffieprijzen, een tweetal tijdelijk of voorgoed gesloten; dit was het geval met Lorong in Sambas en Loa Tila in Koetei; de ondernemingen, waar het bedrijf werd voortgezet, brachten peper, gambier en koffie op. Omtrent de geoogste hoeveelheden zie de aangehaalde bijlage AAA. (De sultan van Koetei verkreeg van de voor eigen rekening aangelegde aanplantingen van Liberia-koffie in 1899 ongeveer 100 pikol, welke koffie in de schil verkocht werd à f 10 per pikol.)

De onderneming Tambora in het landschap Sanggar op Soembawa (gouvernement Celebes en onderhoorigheden) werd wegens gebrek aan werkkapitaal gesloten, hoewel de daarvan afkomstige tabak op de Europeesche markt gunstig moet beoordeeld zijn. Of er in 1899 nog geoogst is, blijkt niet (in 1898 produceerde Tambora 250 pikol koffie en 12 500 K.G. tabak).

Bij de notenonderneming op Groot-Sangi (residentie Menado), tevens bestemd voor de teelt van klappers, sago en pisang, nam de productie nog geen groote vlucht. Van de in 1898 uitgegeven concessie voor gronden op het Sangische eiland Siauw werd in 1899 nog geen gebruik gemaakt, en nopens de concessies Paigar I—III in het landschap Bolang Mongondo (noordkust van Celebes), bedoeld op blz. 92 hiervóór, kwamen geen berichten in.

De exploitatie van het eiland Batjan door de Batjan-Exploitatie Maatschappij bleef van geringen omvang. De bodem van het eiland eigent zich niet voor de teelt van koffie. Uitvoer naar Europa had niet plaats. Het visschen naar paarlschelpen leverde meer voordeelen op.

De productie der klapperonderneming op het eilandje Kera in de baai van Koepang (residentie Timor en onderhoorigheden) bleef stationnair.

7°. Arbeiders op ondernemingen van land- (en mijn-) bouw.

Onder die gewesten der buitenbezittingen, ten getale van 13 van de 17, waar z. g. koelie-ordonnantiën van kracht zijn, was het weder alleen de residentie Benkoelen, waar ook in 1899 geen enkel werkcontract ter registratie werd aangeboden. In de 12 andere der betrokken gewesten hadden de in 1899 en in de twee voorafgegane jaren geregistreerde werkovereenkomsten betrekking tot het navolgend aantal werklieden (daaronder ook die, aangenomen voor mijnbouw- of mijnexploratie-ondernemingen).

	1897.	1898.	1899.
Sumatra's Westkust	169	147	113
Lampongsche Districten	579	464	200
Palembang	1 608	2 698	2 441
Oostkust van Sumatra	62 843	59 273	60 661
Riouw en onderhoorigheden	563	1 165	787
Billiton	786	1 170	693
Westerafdeeling van Borneo	60	61	26
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	1 102	1 960	1 168
Celebes en onderhoorigheden	"	"	4
Menado	298	768	542
Ternate	38	24	11
Amboina	373	395	380
Totalen	68 419	68 125	67 026

Hoevelen zich onder deze contractanten bevonden van anderen dan Chineeschen landaard is in de ontvangen opgaven niet uitgehouden.

De aanvoer van vreemde werkkrachten is, blijkens het vooraf gaande overzicht, in geen gewest zoo aanzienlijk als in de residentie Oostkust van Sumatra. Aldaar waren dan ook bij de verschillende ondernemingen, bedoeld sub 6°. hiervóór, in dienst ongeveer 59 000 werklieden (56 000 Chineezen en 3000 Klingaleezen) afkomstig van buiten Nederlandsch-Indië en p.m. 35 000 uit Nederlandsch-Indië zelf, meerendeels (op ruim een 3000-tal Battaks, Gajoes en Maleiers na) afkomstig van den vasten wal van Java, van Bawean en uit de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. Van dit totaal van omstreeks 94 000 koelies waren er 87 000 bij contract aangenomen, terwijl de overigen in dagdienst gebezigd werden. De rechtstreeksche aanvoeren van koelies uit China, door middel van de tusschen Swatow (Zuid-China) en Belawan (Deli) varende stoomschepen, bestonden in 1899 uit 8638 immigranten, tegen 5976 in 1898, welke vermeerdering hoofdzakelijk hieraan was toe te schrijven dat Singapore gedurende eenige maanden voor de immigratie uit Zuid-China gesloten was. Door tusschenkomst van het immigranten-bureau in Deli keerden in 1899 1932 ontslagen werklieden met een bedrag van $ 260 124 aan spaarpenningen naar China terug. De immigratie van Klingaleezen en Bengaleezen bleef stationnair, doch het aantal naar Sumatra's Oostkust gekomen Nederlandsch-Indische inboorlingen was vrij aanzienlijk. Alleen te Belawan kwamen 6956 Javanen en 1039 Bandjareezen aan. Ten aanzien van het werkvolk op de in dit gewest (in Langkat) werkende petroleumondernemingen blijkt alleen dat het aantal bij een 4-tal p. m. 2400 bedroeg, wier landaard echter niet is opgegeven, terwijl ook niet blijkt of met hen werkovereenkomsten waren aangegaan, dan wel of zij in dagloon waren aangenomen.

Uit andere gewesten der buitenbezittingen zijn nopens de op ondernemingen van land- of mijnbouw gebezigde werkkrachten geen genoegzaam volledige cijferopgaven voorhanden. Slechts behelzen de voor dit gedeelte van het verslag ontvangen Indische mededeelingen in hoofdzaak het volgende.

Onder de contractkoelies der koffieondernemingen ter Sumatra's Westkust zijn er velen, vooral Niassers, die zich, na afloop van hun werkcontract, uit eigen beweging opnieuw verbinden.

Ten behoeve van een 8-tal ondernemingen in de Lampongsche Districten (alleen die in de afdeeling Ommelanden van Telok Betong) werden in 1899 in dienst genomen 178 arbeiders, nl. 48 Javanen, 127 Soendaneezen (onder wie 5 vrouwen) en 3 Chineezen. Van de 385 gedurende 1899 aldaar gedeserteerde koelies werden er 336 naar de ondernemingen, waar zij tehuis behoorden, teruggebracht. Onder deze deserteurs waren 40 recidivisten.

Op de koffieonderneming Soeban Ajam in de afdeeling Tebing Tinggi (residentie Palembang), waar blijkens het vorig verslag (blz. 200) vele koelies waren aangenomen, die reeds bij hunne komst op de onderneming in ongunstigen physieken toestand verkeerden, liet uit dien hoofde ook in 1899 de gezondheidstoestand nog te wenschen over. In den aanvang des jaars werden door verscheidene hunner bij het bestuur klachten ingediend over slechte behandeling. Een door den resident persoonlijk ingesteld onderzoek leidde tot een tegemoetkomen door den beheerder aan de grieven der koelies. Op de terreinen der Mijnbouwmaatschappij Redjang Lebong voor de winning van goud, enz., mede in de afdeeling Tebing Tinggi, werd gewerkt grootendeels met koelies uit West-Java en verder met Chineezen. Vooral in den regentijd heerschte onder het werkvolk nog tamelijk veel ziekte, niettegenstaande alle koelies vanwege de onderneming gevoed worden. Een Europeesche geneesheer en twee ziekenoppassers (Amboineezen) zijn aan de onderneming verbonden. In den gezondheidstoestand van de koelies op de petroleumonderneming der Sumatra—Palembang Maatschappij te Bajoeng Lentjir (afdeeling Ilirau en Banjoeasin) kwam, sedert de komst van een Europeeschen geneesheer aldaar, veel verbetering, hoewel het ziekte- en sterftecijfer nog steeds niet onbeduidend was, mede een gevolg van den slechten physieken staat, waarin de koelies bij aankomst op de onderneming verkeerden, en van het ongezonde klimaat. De onderneming had een 700-tal Chineezen en ruim 500 Javanen in dienst. Omtrent den gezondheidstoestand en de behandeling der koelies op de ondernemingen der Moeara Enim-Maatschappij, nl. op de raffinaderijen te Moeara Pladjoe (nabij de hoofdplaats Palembang) en op de boorterreinen te Kampong Minjak (in de nabijheid van Moeara Enim) wordt gunstig gerapporteerd. Te Moeara Pladjoe is een Europeesch geneesheer en te Kampong Minjak een dokter-djawa werkzaam. Slechts enkele gevallen van desertie kwamen voor.

Onder het Chineesche werkvolk bij de tinonderneming op Singkep (residentie Riouw en onderhoorigheden) openbaarde zich een tijdlang eene minder goede stemming, welke, blijkens een, op last van den resident, ter plaatse ingesteld onderzoek door den in het gewest bescheiden ambtenaar voor Chineesche zaken, niet zoozeer was toe te schrijven, zooals aanvankelijk werd verondersteld, aan woelingen van geheime Chineesche genootschappen, dan wel aan ontevredenheid over de sedert kort met het toezicht over het werkvolk belaste hoofden. Over de voeding of over de behandeling door de beambten der onderneming werd niet geklaagd. Sedert gaf het werkvolk geen reden van klagen, terwijl door den administrateur der onderneming nauwlettend werd toegezien dat de Chineezen door de over hen gestelde

hoofden goed behandeld werden. Ondanks voor eene behoorlijke uitoefening van den geneeskundigen dienst werd gezorgd, was in 1899/1900 de gezondheidstoestand onder het werkvolk minder gunstig dan in het voorafgegane boekjaar, voornamelijk door het toenemen van berriberri. Als gemiddelde getallen worden opgegeven: werkvolk 1750 man; zieken 153 of 8.74 pct. (in de twee voorafgegane boekjaren was het ziektecijfer achtereenvolgens 8.6 en 5.7 pct.). Het aantal sterfgevallen, in 1897/98 en 1898/99, bij eene gemiddelde sterkte van 1658 en 2032 man, respectievelijk 153 en 34, beliep in 1899/1900 135. Gedurende laatstgenoemd boekjaar werden 556 te Singapore geworven nieuwelingen aangevoerd, en als ongeschikt voor den mijnarbeid teruggezonden 148 man. Het mede vrij talrijke personeel (p. m. 1100 Chineesche en 130 Maleische en Javaansche contractkoelies) der sedert kort geopende steenkolenonderneming Tjinako in het landschap Indragiri had veel van berriberri en malaria te lijden. Daar de onderneming er oogenblikkelijk niet in slaagde zich op andere wijze behoorlijke medische hulp te verzekeren, vroeg en verkreeg zij in 't laatst van December 1899 de detacheering, op hare kosten, van een officier van gezondheid, die ook de noodige aanwijzingen zou kunnen geven omtrent hetgeen tot blijvende verbetering zal zijn te doen. Gemelde detacheering, aanvankelijk voor één maand door de Indische Regeering toegestaan, werd in Februari 1900, op verzoek van den hoofdadministrateur der onderneming, met een gelijk tijdvak verlengd. Nopens het werkvolk op de koffie- tevens gambierondernemingen Gading en Soengei Lalah, mede in Indragiri, blijkt uit de ontvangen opgaven alleen dat op de eene 236 en op de andere 14 contractkoelies in dienst waren, hoofdzakelijk Chineezen en voor een klein deel Javanen.

De berichten omtrent de behandeling van de mijnwerkers op Billiton luiden steeds gunstig. Voor degelijke voeding en behoorlijke ziekenverpleging wordt veel zorg gedragen. De gemiddelde sterkte aan presente mijnwerkers (Chineezen) beliep over het op 30 April 1900 geëindigde boekjaar 7134 Chineezen, waarvan 399 man (of 5.6 pct.) in de hospitalen der onderneming werden opgenomen (ongerekend de minder ernstige zieken die in de mijnen werden verpleegd) en 72 man (of ruim 1 pct.) stierven (hiervan 31 in de hospitalen en 41 in de mijnen). Over 1898/99, bij eene gemiddelde sterkte van 7628 man, beliep het aantal hospitaalzieken 280 (3.7 pct.) en dat der overledenen 54 (0.7 pct.). Om andere redenen dan overlijden werden in 1899/1900 afgeschreven 1365 mijnwerkers, waartegenover echter slechts ruim een 800-tal in dienst werden genomen, nl. door werving in China 269 man en verder door aanneming op Billiton van voor eigen rekening aangekomenen, van oud-mijnwerkers en van in de mijndistricten met passen of toelatingskaarten aanwezige Chineezen. Onder laatstgenoemd aantal van 280 hospitaalzieken waren 13 en onder de 399 in 1899/1900 47 lijders aan berriberri, welke ziekte nog steeds door nieuwelingen van Singapore wordt ingesleept. Wegens overtredingen werden in het jongste boekjaar 103 mijnwerkers voor den magistraat gebracht; van dezen werden 38 man, als verder hinderlijk voor de mijnploegen geacht, verwijderd. Misdaden kwamen niet voor. De voor Billiton uitgevaardigde koelie-ordonnantie (St. 1896 n°. 233) blijft uitmuntend voldoen.

De weinige land- en mijnbouwondernemingen in de residentie Westerafdeeling van Borneo werken nog op kleine schaal en ten deele met inboorlingen (Dajaks). Omtrent het van elders ten behoeve van die ondernemingen aangevoerde werkvolk zijn ditmaal geen bijzonderheden vernomen.

In het gouvernementsgebied der residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo waren op 5 landbouw- (tabaks-) ondernemingen werkzaam (de opgaaf betreft vermoedelijk ult. 1899) 382 Chineesche, 121 Javaansche (onder wie 17 vrouwen), 3 Maleische en 3 Bengaleesche koelies; eene andere onderneming aldaar werkte met 33 contractkoelies, wier landaard niet is opgegeven. Op exploratie-terreinen, alleen voor zooveel betreft die der mijnbouwmaatschappijen Loeë Katjang en Kahaijan, waren in dienst 99 Madureesche en 38 Chineesche koelies. Over het algemeen zorgden de werkgevers voor voldoende geneesmiddelen. De ernstige zieken worden gezonden naar Amoenthai en Barabei om door de officieren van gezondheid te worden behandeld. Alleen op een 3-tal ondernemingen, die te ver van die plaatsen af liggen, worden de zieken op de onderneming zelve verpleegd. Op eene dienstreis in Maart 1900 bezocht de resident het etablissement Loeë Katjang en vond toen aanleiding om eenige dringend noodige verbeteringen te gelasten, terwijl den assistent-resident der Doesoenlanden werd opgedragen op het aanbrengen daarvan een wakend oog te houden. Van een 4-tal ondernemingen deserteerden 167 contractkoelies, van wie er 91 werden teruggebracht. Gestraft werden 20 koelies wegens desertie en 65 wegens onwil om te werken. Deze laatsten, in dienst van de tabaksonderneming Batoe Mandi, zijn daarna weder aan het werk gegaan. In het landschap Koetei waren op ult. 1899 werkzaam: bij de Maatschappij „Oost-Borneo" 189, de „Nederlandsch-Indische Industrie- en Handelmaatschappij" 963, de „Koetei-compagnie" 20, de „Boekit Pondok-Maatschappij" 30, de „Tarakan Mijnbouwmaatschappij" 90 en op de onderneming van pangeran MANGKOE 30, gezamenlijk 1322 arbeiders, waarvan 639 in den loop van het jaar bij geregistreerd contract in dienst waren genomen. Wegens verschillende vergrijpen werden in 1899 een 70-tal arbeiders gestraft. De loonen der contractanten waren over het algemeen billijk. Eerstgenoemde Maatschappij, welke haar bedrijf belangrijk inkromp, had geen dokter-djawa meer in dienst, maar droeg de geneeskundige behandeling van hare koelies (wier gezondheidstoestand in 1899 betrekkelijk zeer bevredigend was) op aan den te Moeara Djawa gevestigden Europeeschen geneesheer, in dienst van de „Nederlandsch-Indische Industrie- en Handelmaatschappij". Voor de behandeling van zware zieken werd te genoemder plaats een hospitaal voor 20 lijders in dienst gesteld. Onder het werkvolk van laatstgenoemde Maatschappij telde men in 1899 gemiddeld 166 zieken per maand.

In de residentie Menado werden voornamelijk werkcontracten geregistreerd ten behoeve van mijnbouw- en mijnexploratiemaatschappijen. De Chineesche werklieden, voor de in de Minahassa gevestigde onderneming der mijnbouwmaatschappij „Totok" aangeworven, bleken voor het meerendeel voor het aangenomen werk ongeschikt. Ook hun gedrag liet veel te wenschen over, zoodat velen wegens dienstweigering gestraft moesten worden. Ter Noordkust van Celebes betroffen de in 1899 geregistreerde werkcontracten 190 Javanen en 2 Chineezen, terwijl ten opzichte van een met een aantal Javanen gesloten werkcontract vooralsnog niet tot registratie werd overgegaan, omdat vermoeden bestond dat misleiding der koelies had plaats gehad. Een der werkgevers verzuimde registratie der door hem gesloten contracten niet alleen, maar loochende ook de door hem gedane belofte van vrijen overtocht naar de plaats van aanwerving na afloop van het contract. De werklieden hebben tegen dien ondernemer eene civiele actie ingesteld, terwijl ook strafrechtelijk tegen hem werd opgetreden. Ten behoeve van de in de afdeeling Gorontalo werkende mijnbouwmaatschappijen werden verscheidene koelies aangeworven, waaronder Chineezen, Javanen, Makassaren en enkele inboorlingen van de Talaut-eilanden. Van de zijde der contractanten kwamen bij het bestuur geene klachten in, en van de zijde der werkgevers slechts enkele malen ter zake van desertie. De gezondheidstoestand van de koelies op de onderneming van het „Pagoeat-syndicaat" liet veel te wenschen over; vooral kwamen talrijke gevallen van berriberri voor, waardoor verscheidene koelies voor het werk afgekeurd en op kosten van het syndicaat teruggezonden moesten worden. De berichten nopens de werking der koelie-ordonnantie voor de residentie Menado (St. 1893 n°. 17, juncto 1898 n°. 205) luiden gunstig. Alleen wordt gerapporteerd dat de samenbrenging van koelies van allerlei landaard op eenzelfde terrein tot moeielijkheden en ongeregeldheden aanleiding geeft, zooals te Soemalata bleek. Bij de ondernemers is er dan ook van bestuurswege op aangedrongen dergelijke samenbrenging van koelies van verschillende rassen, vooral van Makassaren met andere landaarden, zooveel mogelijk te vermijden.

B. Boschwezen.

In de residentie Palembang werd, onder de leiding van een opziener van het boschwezen (eerst in den aanvang van 1900 kon weder een houtvester derwaarts worden gedirigeerd) in 1899 voortgegaan zoowel met de indertijd bevolen proefaanplantingen van tembesoe-hout (verg. o. a. het verslag van 1898, blz. 170) als met eene registratie der aanwezige boomen van die soort. Dit laatste liep tegen het einde des jaars af, zoodat toen regelingen omtrent den aankap van gouvernements-tembesoeboomen zouden getroffen worden. Voorts werd de proefexploitatie van eenige onglenbosschen voortgezet, waartoe van het voor 1899 toegestane crediet van f 8000 werd uitgegeven f 6916. De exploitatie gaf van de zijde van hen, die dit werk op zich hadden genomen, weder aanleiding tot moeielijkheden, doordien deze aannemers hunne verplichtingen niet nakwamen. Het meerendeel van het gekapte hout werd afgestaan aan den waterstaat en de militaire genie, namelijk respectievelijk 105.8 en 7.5 M³.,

terwijl eene hoeveelheid van p. m. 60 M³. publiek verkocht werd en opbracht f 3099, d. i. ruim f 51,60 per M³.

Ten aanzien van de reeds genomen en nog aan de orde gestelde maatregelen tot boschbehoud in de residentiën Banka en Menado werd sedert het medegedeelde in 't vorig verslag (blz. 201) niets naders vernomen. Aan retributie wegens op Banka krachtens vergunning gekapt hout (zie het verslag van 1898, blz. 170) werd in 1899 in 's lands kas te Muntok f 1850 gestort.

De in 't verslag van 1898 (blz. 171) aangekondigde zending van een houtvester van Java naar de residentie Ternate heeft geleid tot de indiening door dien ambtenaar van een omvangrijk rapport nopens den aard en den omvang van de natuurlijke rijkdommen der bosschen op het tot het staatsdomein aldaar behoorende eiland Groot-Obi. Omtrent het verder beloop dezer aangelegenheid werd nog geen bericht ontvangen.

Insgelijks werd beëindigd de in het verslag van 1898 (blz. 170, noot 2) besproken dienstreis van den aan 's lands plantentuin te Buitenzorg verbonden landbouwscheikundige dr. P. VAN ROMBURGH, ondernomen met het doel om, door plaatselijke aanschouwing zoo op als buiten Java, gegevens te verzamelen nopens het voorkomen in het wild of als gecultiveerd van de plantensoorten, die goede caoutchouc en getahpertja leveren. De uitkomsten dezer zending, welke zich o. a. uitstrekte tot Zuid-Sumatra, Sumatra's Oostkust, den Riouw-archipel en eenige streken van Borneo, zijn reeds gepubliceerd (verg. blz 102).

Op Sumatra en in den Riouw-archipel zijn of worden de caoutchouc- en getahpertja-cultures hier en daar door particulieren ondernomen, zooals reeds is vermeld sub 3°. en 6°. hiervóór. Dat in enkele streken ook de bevolking het nut van bijplanting van boomsoorten als de bedoelde en evenzeer van andere in het wild groeiende plantensoorten, zooals van benzoë en rottan, begint in te zien, werd reeds ter loops aangestipt in hoofdstuk C; van dergelijke bijplantingen toch werd gewag gemaakt in berichten uit Tapanoli (Sumatra's Westkust), Manna (Benkoelen), Palembang, Indragiri (Riouw) en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.

Wat uit de voorhanden gegevens is op te maken omtrent den omvang der door de bevolking aan de bosschen ontleende producten voor den wereldhandel, is, voor zooveel het jaar 1899 betreft, in den gewonen vorm onder cijfers gebracht in bijlage BBB. Op het verzoek van een Europeesch ingezetene van Buitenzorg, om hem op nader te regelen voorwaarden voor de winning van boschproducten ter exploitatie af te staan de bosschen in de afdeeling Kroë (Benkoelen), werd door de Indische Regeering afwijzend beschikt (October 1899), omdat door eene inwilliging van het verzoek de betrokken inlandsche hoofden beroofd zouden worden van een deel hunner inkomsten en de bevolking van een voornaam middel van bestaan.

Omtrent de exploitatie der bosschen voor het verkrijgen van houtwerken, van verf- en reukhouten of van brandhout zijn de berichten schaarsch. Gouvernementsconcessies voor houtaankap worden in de buitenbezittingen niet geëxploiteerd. In de residentie Oostkust van Sumatra zijn eenige concessies van dien aard door inlandsche bestuurders aan Europeanen uitgegeven, maar uit de ontvangen berichten blijkt niet in welke mate daarvan partij wordt getrokken. Nopens de houtkapconcessie Paloh in het landschap Sambas (Westerafdeeling van Borneo), in handen van de Batavia-Borneo Mijn- en landbouwmaatschappij, is alleen gemeld dat in 1899 van het terrein der onderneming werden afgevoerd 690 M³. hout, 1500 dwarsliggers en 70 000 sierappen. Aangaande de concessie der Batjan-Exploitatiemaatschappij betreffende het eiland Batjan, welke concessie ook de dammarbosschen aldaar omvat, bepaalt zich het medegedeelde tot hetgeen deswege onder 6°. hiervóór is aangeteekend.

Op Chineesche, dan wel op inlandsche wijze gedreven houtkapperijen en zagerijen zijn vrij talrijk in de residentiën Riouw en onderhoorigheden en Oostkust van Sumatra. Opgaven nopens die in laatstgenoemd gewest ontbreken ditmaal; uit Riouw wordt bericht dat het aantal in de afdeeling Lingga 19 en in de afdeeling Karimon 14 bedroeg. Het van die ondernemingen afkomstige hout wordt in den regel naar Singapore verscheept.

Aan fijne werkhouten werd, blijkens de jaarlijksche algemeene handelsstatistiek van Nederlandsch-Indië, in 1899 naar Nederland en den vreemde uitgevoerd: van Menado voor een waarde van f 42 719 aan ebbenhout, en uit Timor voor eene waarde van f 10 528 aan wortelhout; voorts werd van Makasser en van Koepang (Timor) naar buiten Nederlandsch-Indië uitgevoerd voor eene waarde van respectievelijk f 10 589 en f 17 352 aan sandelhout. Ten aanzien van de verschepingen van houtwerken, sierappen, enz. tusschen verschillende plaatsen in Nederlandsch-Indië onderling, zijn geen cijfers te verstrekken.

C. Veeteelt.

Omtrent de sterkte van den veestapel in de buitenbezittingen zijn geen voldoende gegevens voorhanden. Beoefening van de veeteelt, met het doel om het vee zoo productief mogelijk te maken, bijv. voor zuivelbereiding, vindt van de zijde der bevolking niet plaats. Hare veehouderij en veehoederij heeft geen ander doel dan het fokken van werk- en slachtvee. Vooral het eiland Bali behoort tot die streken, waar dit bedrijf in bloeienden toestand verkeert, zooals reeds valt af te leiden uit het feit dat de cultuur van grassen, om van andere gewassen voor bijvoedering niet te gewagen, er geen zeldzaamheid is en dat de vermeerderde vraag naar Balische runderen, nu Nederlandsch-Indië nog altijd voor den invoer van Australisch vee tijdelijk gesloten is (verg. blz. 95) [1]), zonder noemenswaardigen invloed op de prijzen blijft. In 1899 werden van Bali ruim 16 000 runderen uitgevoerd, voor een groot deel naar andere streken van Nederlandsch-Indië.

Om in de residentie Benkoelen het tekort aan vee te helpen aanvullen, belast het bestuur zich al sedert eenigen tijd met aanvoeren van deugdelijk fokvee van Java, om het op gemakkelijke betalingsvoorwaarden in handen der bevolking te doen overgaan. Met het in December 1898 voor dit doel nader beschikbaar gestelde crediet van f 9000 (verg. vorig verslag, blz. 202) werden in 1899 in drie zendingen aangebracht 85 runderen deels van zuiver Javaansch of van zuiver Bengaalsch, deels van gemengd ras (5 stieren en 80 koeien), benevens 20 zwarte wijfjes-buffels, deze laatsten uit de Ommelanden van Batavia. Al deze dieren vonden koopers, en vooral verwacht de resident gunstige gevolgen van het op ruimere schaal aanvoeren van buffels.

Uit andere streken der buitenbezittingen zijn ditmaal nopens den veestapel geen berichten ingekomen, die tot aanvulling kunnen dienen van hetgeen ter zake in vorige verslagen is gezegd. Slechts zou kunnen worden aangestipt dat blijkens het gewestelijk verslag van Ternate kleine kudden halfwilde koeien worden aangehouden voor rekening van de sultans van Ternate en Tidore, en dat op Halmaheira zoodanige kudden ook worden aangetroffen, die het eigendom zijn respectievelijk van de o. a. op Zuid-Halmaheira handel drijvende Nederlandsche Nieuw-Guinea Handelmaatschappij, en van de zendelingen op Noord-Halmaheira, terwijl de resident van Timor bericht dat op Rotti de radja van Termanoe en die van Dengka ieder een veestapel van een 200-tal Madureesche runderen er op na houden.

De onder de rechtstreeksche leiding van een gouvernementsveearts voortgezette maatregel tot het beschikbaar stellen van gouvernements-dekhengsten voor de verbetering van den paardenstapel in de Padangsche Bovenlanden (Sumatra's Westkust) leverde in 1899 260 veulens op, terwijl bovendien van de dekkingen van 1899 nog p.m. een 300-tal geboorten in 1900 werden verwacht. Onder de veulens van de eerste generatie moeten, vergeleken met de veulens verwekt door inlandsche hengsten, schoone exemplaren voorhanden zijn. Castratie van de mannelijke progenituur, zoo bericht de inspecteur voor den burgerlijken veeartsenijdienst, zal evenwel noodzakelijk zijn tot en met de 4de generatie, wil men er in slagen, evenals over eenige jaren met betrekking tot de Preanger Regentschappen wordt verwacht (zie blz. 157), ook ter Sumatra's Westkust een nieuw constant paardenras in het leven te roepen. Onder die castratie vallen dan ook alle inlandsche hengsten, die ongeschikt blijken voor het beoogde doel. Zoowel deze aangelegenheid, als het denkbeeld tot aankoop van gouvernementswege van aan de bevolking, tegen afbetaling in termijnen, af te stane Sandelhout-merries waren bij de Indische Regeering in behandeling. Gedurende 1899 werden 5 nieuwe hengsten aangekocht; daarentegen werden, als voor de voortteling onbruikbaar, 5 der aanwezige hengsten opgeruimd.

Ook in 1899 werd aan de Fort de Kock'sche wedloopsociëteit

[1]) De onder de noodige voorzorgsmaatregelen in de buitenbezittingen (uitgenomen Bali en Lombok) toegelaten invoer van ander buitenlandsch vee zou, volgens door den inspecteur voor den burgerlijken veeartsenijdienst verzamelde gegevens, in 1899 hebben bestaan uit 19 795 stuks (14 341 runderen, 495 buffels, 4768 varkens en 191 schapen en geiten), waarvan in de gewesten Atjeh en onderhoorigheden en Oostkust van Sumatra alleen 13 103 en 2983 (hieronder respectievelijk 8296 en 2758 runderen en 306 en 189 buffels); van de overige 3709 stuks groot en klein vee werden voorzien de gewesten Palembang, Riouw, Banka en Westerafdeeling van Borneo.

voor het uitloven van prijzen en premiën bij de door haar te houden paardententoonstelling eene gouvernementssubsidie van f 1000 verleend, welke bijdrage, luidens de ingekomen berichten, als goed besteed mocht beschouwd worden.

II. Mijnbouw.

De ontwerp-regelingen, welke met het oog op de invoering der Indische mijnwet en de inwerkingtreding van het Kon. besluit dd. 29 Juli 1899 n°. 29 (St. n°. 297) noodig zijn (zie vorig verslag, blz. 203), bleven in Indië nog in bewerking.

Bij eene circulaire van den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid dd. 15 December 1899 werden de betrokken hoofden van gewestelijk bestuur (de residenten van Soerakarta, Djokjokarta, de Oostkust van Sumatra, Riouw en onderhoorigheden, Westerafdeeling van Borneo, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en Bali en Lombok) in kennis gesteld met de door de Indische Regeering, met het oog op de mijnwet, aangenomen nieuwe modellen, overeenkomstig welke in die zelfbesturende landschappen, waar het recht tot uitgifte zoo van vergunningen tot mijnbouwkundige onderzoekingen en opsporingen als van concessiën tot mijnontginning nog niet krachtens overeenkomst berust bij het Gouvernement, de door de zelfbesturen voortaan uit te geven vergunningen en concessiën van dien aard behooren te zijn ingericht om voor goedkeuring door of vanwege de Regeering te kunnen in aanmerking komen. Bedoelde nieuwe model-akten, welke te Batavia voor het publiek zijn verkrijgbaar gesteld, strekken ter vervanging van die, opgenomen in Bijbl. St. nos. 4769 en 5206.

In December 1899 werd door de Indische Regeering te kennen gegeven dat eene concessie tot mijnontginning en evenzoo de vergunning tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen in zich sluit het recht niet alleen om, onder de daaromtrent gestelde beperkingen, binnen het vergunningsterrein boringen te doen, maar evenzeer om aldaar, zonder nadere toestemming, de voor de uitoefening van het bedrijf onmisbare gebouwen en inrichtingen te plaatsen, dit laatste nochtans met dien verstande dat, waar het geldt werken van permanenten aard ten behoeve van mijnconcessionarissen, ingevolge art. 19, 1ste lid, der mijnverordening van 1873 (St. n°. 217*a*) recht van opstal vereischt wordt, en dat in sommige gevallen ook de oprichting van tijdelijke gebouwen aan beperkingen is gebonden, namelijk ingeval daartoe beschikt moet worden over den bovengrond binnen of nabij de grenzen van 's lands bosschen.

Waar door mijnconcessionarissen of door bezitters van vergunningen tot mijnbouwkundige opsporingen ten dienste van spoelende boringen naar petroleum of dergelijke bitumineuse zelfstandigheden tijdelijk de beschikking gewenscht wordt over water uit den Staat toebehoorende rivieren, bronnen of leidingen kan, ingevolge eene bij gouv. besluit dd. 29 October 1899 n°. 11 eensvooral ter zake verleende machtiging, de vereischte vergunning verleend worden door het betrokken hoofd van gewestelijk bestuur, en wel tot wederopzeggens, doch voor niet langer dan elke boring duurt en onder de verder in elk bijzonder geval noodig geachte voorwaarden, terwijl bij weigering of intrekking van de vergunning beroep op den Gouverneur-Generaal is toegelaten. Deze regeling is te beschouwen als eene aanvulling van die van 1895 (Bijbl. St. n°. 5081), waarbij het gebruik door particulieren van water als bovenbedoeld, hetzij voor huishoudelijke doeleinden, hetzij voor bevloeiing of beweegkracht, afhankelijk is gesteld van eene vergunning van den directeur der burgerlijke openbare werken.

§ 1. *Dienst van het mijnwezen.*

Personeel. Bij het einde van het thans te behandelen tijdvak 1 Juli 1899 t m ult. Juni 1900 bestond de actieve sterkte van het korps mijningenieurs uit 14 hoofd- en verdere ingenieurs, zijnde 1 meer dan op ult. Juni 1899. Bovendien werden op laatstgenoemden datum 1 en op ult. Juni 1900 2 mijningenieurs, als gedetacheerd bij de gouvernements-kolenontginning ter Sumatra's Westkust, bij het korps voor memorie gevoerd.

In verband met de uitzending in 't laatst van 1899 van 2 candidaat-mijningenieurs, die de voorgeschreven theoretische en practische opleiding (St. 1893 n°. 223) hadden voltooid, en de aanneming eenige maanden te voren van 2 nieuwe candidaten, bleef het aantal der zich op 's lands kosten voor gouvernements-mijningenieur bekwamende personen bij het einde van 1899, evenals het jaar te voren, 11 bedragen. Eén hunner kwam in den zomer van 1900 beschikbaar ter uitzending, doch daar van de jongelieden, die in dat jaar het diploma B, bedoeld bij art. 65 der wet op het middelbaar onderwijs hadden behaald, in Augustus weder een 2-tal als gouvernements-mijncandidaten werden aangenomen, steeg hierdoor het aantal der aanstaande gouvernements-mijningenieurs tot 12. Van de 6 in 1897 en van de 2 in 1898 aangenomen candidaten zal, naar het zich thans laat aanzien, de studietijd voor 3 komen te eindigen in 1901 en voor 5 in 1902.

Op ult. Juni 1900 waren de werkzaamheden van het korps mijningenieurs (dus ongerekend de 2 daarbij voor memorie gevoerde ingenieurs) verdeeld als volgt.

Aangezien de aan den chef van den dienst, den hoofdingenieur dr. R. D. M. Verbeek, opgedragen geologische werkzaamheden ook in het thans behandelde tijdvak nog niet werden beëindigd (zie daaromtrent lager), bleef de waarneming van de bedoelde functiën berusten bij den in anciënniteit op dr. Verbeek volgenden hoofdingenieur D. de Jongh, wien één ingenieur was toegevoegd. De jongste hoofdingenieur en 5 ingenieurs waren bij de tinwinning op Banka werkzaam; 3 ingenieurs, van wie de oudste als leider fungeerde, waren belast met den dienst der grondpeilingen, en één ingenieur der 1ste klasse hield zich in Menado op, als belast met eene geologische en mijnbouwkundige verkenning van dat gewest, terwijl één ingenieur der 3de klasse, laatstelijk op Banka werkzaam, doch niet begrepen onder de bovenbedoelde 5, in Juni 1900 was aangewezen voor het instellen van een onderzoek naar tinertshoudende gronden in de op blz. 26—28 bedoelde landschappen V Kotta, III Kotta Kampar en IV Kotta Moedik (Midden-Sumatra).

Het verdere personeel van het mijnwezen, als: topografen, opzieners, boormeesters, machinisten, enz., bestond medio 1900 uit 35 personen in vasten en 25 personen in tijdelijken dienst, ongerekend nog 1 opziener, gedetacheerd bij de gouvernements-kolenontginning ter Sumatra's Westkust. Bij laatstbedoelde onderneming waren verder werkzaam: 1 tijdelijk buitengewoon mijnopziener, 1 opzichter en 1 commies der staatsspoorwegen, 1 tijdelijk machinist en 42 mindere geëmploieerden. Overigens waren daarbij nog gedetacheerd 1 opzichter der werken tot bevloeiing der Solo-vallei en 1 opzichter van den dienst van het boschwezen.

Geschriften. Nopens zijne onderzoekingen met betrekking tot de aardbeving te Soekaboemi (Preanger Regentschappen) van 14 Januari 1900 en de aard- en zeebeving op Ceram van 30 September 1899 werd door den hoofdingenieur dr. Verbeek in den aanvang van 1900 achtereenvolgens een „Kort verslag" uitgebracht, dat in brochurevorm werd uitgegeven als extra-bijvoegsel respectievelijk van de Javasche Courant dd. 23 Februari en 13 Maart 1900. Op gelijke wijze zag het licht (nl. bij de Javasche Courant dd. 17 Augustus 1900) een in Juli 1900 door hem ingediend „Voorloopig verslag" over zijne lager te vermelden geologische verkenning van het oostelijk gedeelte van den Indischen Archipel.

Over de ramp op Ceram handelt ook eene „Mededeeling" van den met verlof hier te lande aanwezigen directeur van het Koninklijk magnetisch en meteorologisch observatorium te Batavia dr. J. P. van der Stok, in de Verslagen van de gewone vergaderingen der wis- en natuurkundige afdeeling van de Koninklijke Academie van Wetenschappen te Amsterdam (vergadering van 25 November 1899).

Het verslag van den mijningenieur der 1ste klasse N. Wing Easton over het geologisch-mijnbouwkundig onderzoek van een deel der Westerafdeeling van Borneo bleef nog in bewerking.

Van het „Jaarboek van het mijnwezen in Nederlandsch Oost-Indië" verscheen, sedert de opgaaf in het vorig verslag, het 2de deel van den jaargang 1899, terwijl voorts ook in particuliere Nederlandsche en Duitsche tijdschriften eenige opstellen aan de geologie en palaeontologie van Nederlandsch-Indië werden gewijd.

De aan het hoofdbureau te Batavia samengestelde verslagen van het mijnwezen over het 2de, 3de en 4de kwartaal van 1899 en het 1ste kwartaal van 1900 werden gedrukt als extra-bijvoegsel der Javasche Courant van 17 November 1899 en van 9 Februari, 24 April en 3 Juli 1900.

Palaeontologische, geologische en mijnbouwkundige onderzoekingen van gouvernementswege. De opgraving van fossielen te Trinil in de afdeeling Ngawi der residentie Madioen, in het belang der palaeontologische onderzoekingen van prof. dr. M. E. F. T. Dubois, is reeds vermeld op blz. 102.

Het booronderzoek op Banka bleef over het algemeen goede uitkomsten opleveren.

De in Maart 1899 door den hoofdingenieur dr. Verbeek ondernomen geologische verkenning van het oostelijk gedeelte van den Indischen Archipel (zie vorig verslag, blz. 205) strekte zich uit over verschillende eilanden van de gewesten Celebes

en onderhoorigheden, Menado, Amboina, Ternate en Timor en onderhoorigheden. De reis liep eerst in November 1899 af en duurde alzoo negen maanden, d. i. bijna tweemaal zoolang als geraamd was. Sedert hield dr. VERBEEK zich te Buitenzorg bezig met het bewerken van het verzamelde materiaal en de samenstelling van het eindverslag met geologische kaarten, enz. betreffende zijne reis en betreffende zijn onderzoek van Amboina in 1898.

De in den aanvang van 1899 hervatte geologische en mijnbouwkundige verkenning van de residentie Menado werd door den aldaar geplaatsten mijningenieur der 1ste klasse M. KOPERBERG geregeld voortgezet.

Door een der ingenieurs van den dienst der grondpeilingen werden geologische onderzoekingen verricht bij Ngandjoek (Kediri), voor de vaststelling van de plaatsen waar artesische putten zouden kunnen worden geboord, zoomede in de residentie Japara in verband met eene voor Joana ontworpen drinkwatervoorziening.

Diepe grondpeilingen. Van de zeven op ult. Juni 1899 nog onderhanden zijnde diepe grondpeilingen (zie vorig verslag, blz. 205) moesten er sedert een drietal worden gestaakt, namelijk die te Tambak Soemoer (Krawang), waar op eene diepte van 242 M. nog geen bronlaag was aangetroffen, — die ten behoeve van put n°. IV*a* ter hoofdplaats Bandong (Preanger Regentschappen), waar zware rolsteenlagen verdere boring ondoenlijk maakten, — en die te Madjakerta (Cheribon), waar geen water, doch alleen brandbaar gas werd verkregen. Daarentegen konden vier putten — één te Pasilihan (in 't vorig verslag genoemd Karang Serang) in de afdeeling Tangerang (Batavia), één te Bibis (Madioen), put n°. I te Sitoebondo (Bezoeki) en put n°. I te Kwaloe (Oostkust van Sumatra) — worden afgewerkt met een debiet van respectievelijk 40, 60, 84 en 20 à 34 L. per minuut.

Van het groot aantal nieuwe boringen, waartoe gedurende het tijdvak 1 Juli 1899 t/m ult. Juni 1900 werd overgegaan, konden er reeds een zevental met goed gevolg worden beëindigd, namelijk die te Tondjong (Bantam), Tjiboeaja (Krawang), Demak in Samarang (2 boringen), Wringin Anom in Madioen, put n°. I te Ngandjoek in Kediri en put n°. III ter hoofdplaats Padang (Sumatra's Westkust). De aldaar aangeboorde bronnen leveren respectievelijk 60, 104, 75, 62, 20, 750 en 150 L. per minuut. Te Kendal (Samarang) kwam de eerste van een vijftal voorgenomen boringen, namelijk die in kampong Tempoeran, in zoover gereed, dat de eigenlijke boringswerkzaamheden waren afgeloopen en de put nog slechts behoefde te worden afgewerkt. Bij het einde van gemeld tijdvak bleven nog onderhanden boringen te Tamansari in Madioen en ten behoeve van een tweeden put te Ngandjoek in Kediri, op welke beide plaatsen reeds waterhoudende lagen waren aangetroffen. Dit laatste was nog niet het geval bij de overige in uitvoering zijnde boringen, nl. die te Paroeng Pandjang (Batavia), Poerwakarta (Krawang), Gebang-ilir (Cheribon), Bangkallan (Madura) en verder voor put n°. IV*b* te Bandong (Preanger Regentschappen), put n°. II te Sitoebondo (Bezoeki), put n°. IV te Padang en put n°. II te Kwaloe. Laatstbedoelde boring geschiedde voor rekening van den radja van Kwaloe.

§ 2. *Gouvernements-ontginningen.*

Tinmijnen op Banka. Het exploitatiejaar 1899/1900, aangevangen op 10 Februari 1899, eindigde voor alle mijnen op 30 Januari 1900, d. i. daags vóór het Chineesch nieuwjaar, toen al het geproduceerde tin in de pakhuizen was ingenomen. Door eene over het algemeen gunstige regenverdeeling bleef gedurende het geheele jaar nagenoeg overal voldoende werkwater beschikbaar, en hadden alleen de districten Blinjoe, Soengeiliat en Merawang in Januari 1900 te lijden van overstrooming ten gevolge van hevige stortregens.

Berriberri vertoonde zich in betrekkelijk geringe mate. Gedurende het behandelde werkjaar overleden aan die ziekte 34 man, terwijl 162 man wegens berriberri naar Buitenzorg, Singapore of China werden geëvacueerd, welke getallen in het voorafgegane exploitatiejaar bedragen hadden 67 en 320. Aan andere ziekten en ten gevolge van ongevallen kwamen te overlijden 184 man, (in 1898/99 264), zoodat bij eene gemiddelde sterkte van achtereenvolgens 14 212 en 14 336 man, de sterfte bedroeg in 1898/99 2.33, doch in 1899/1900 slechts 1.52 pct.

De sedert 1895 werkende tijdelijke maatregelen in het belang van de ziekenverpleging bleven steeds goed voldoen. [1])

[1]) Gedurende het kalenderjaar 1899 werden in de zieкeninrichtingen op Banka verpleegd 4438 mijnwerkers (200 als restant van ult. 1898 en 4238 gedurende 1899 opgenomenen). Hiervan herstelden er 4064, werden geëvacueerd wegens berriberri, lepra, enz. of deserteerden 95, overleden 67 en bleven op ult. 1899 nog in verpleging 212.

De tinlevering over het werkjaar 1899/1900 bedroeg 185 974 pikol, tegen 192 973 pikol in 1898/99, welk laatste werkjaar trouwens van langeren duur was geweest, terwijl bovendien de in 1899 in sommige mijndistricten onder een deel der mijnwerkers voorgekomen ongeregeldheden (verg. blz. 32) op den mijnarbeid gedurende het thans besproken werkjaar niet zonder invloed waren gebleven. De voormelde hoeveelheid van 185 974 pikol werd verkregen voor 86.41 pct. uit de ontginningen der 1ste klasse, voor 11.79 pct. uit die der 2de en voor 1.80 pct. uit die der 3de klasse, terwijl de overeenkomstige cijfers in het voorafgegane werkjaar waren geweest 86.73, 11.81 en 1.46 pct.: verg. daaromtrent de districtsgewijze opgaven in tabel I van bijlage CCC, welk overzicht tevens de gemiddelde inlevering per hoofd vermeldt.

Op den voet van art. 5 § *c* van het betalingsreglement (St. 1891 n°. 135, op een ondergeschikt punt laatstelijk nog gewijzigd bij St. 1899 n°. 307) werd voor 124 van de 127 ontginningen der 1ste klasse, onder beding van terugbetaling bij de afrekening van alle genoten verstrekkingen en voorschotten, de betaling per ingeleverden pikol tin op meer dan het normale bedrag van f 13,50 gesteld, en wel voor 3 op f 14, voor 3 op f 15, voor 5 op f 16, voor 9 op f 17, voor 18 op f 18, voor 1 op f 18,50, voor 9 op f 19, voor 21 op f 20 en voor 55 op het maximum van f 21, met bepaling tevens dat de op de mijnen rustende schulden bij de afrekening zouden worden gevoerd voor memorie. Intusschen kwamen een 21-tal mijnen met de toegezegde betaling niet toe, en moesten, met toepassing van art. 7, al. 2, van het betalingsreglement, met tegemoetkomingen tot een totaal bedrag van f 62 819 worden bijgestaan. De 3 ontginningen der 1ste klasse, aan welke geene toezeggingen als de zooeven bedoelde waren gedaan, kwamen met de gewone betaling uit. Voor één dezer 3 ontginningen, de diepste op Banka, was dit te danken aan de ruime toepassing van mechanisch transport door middel van hellend vlak en stoomlier.

De exploitatie van den op 1 April 1897 geopenden stoomtramweg in Blinjoe wordt berekend over 1899 een voordeelig saldo te hebben opgeleverd van f 21 612 (ontvangsten f 32 346, uitgaven f 10 734), tegen f 7722 in 1898 en f 5545 in de laatste 9 maanden van 1897. Deze voordeeliger uitkomst der tramrekening is toe te schrijven aan eene bij den aanvang van het exploitatiejaar (10 Februari 1899) in het vrachttarief voor tin en rijst gebrachte wijziging), waardoor de tinrekening der door de tram bediende mijnen niet langer ten koste van de tramrekening zal worden geflatteerd.

De toepassing van stoomkracht bij den ontginningsarbeid bleef gunstige uitkomsten opleveren. Met inbegrip van de 16 in April 1899 aangebrachte, waren in 1899/1900 in het geheel 57 stoominstallatiën (locomobielen met centrifugaalpompen en stoomketels met pulsometers of stoomlieren) beschikbaar, welke werden gebruikt in 33 mijnen (8 in Blinjoe, 11 in Soengeiliat, 6 in Merawang en 8 in Pangkalpinang), met een gemiddeld aantal van 5503 werklieden en met eene productie van 82 921 pikol tin, overeenkomende met eene gemiddelde hoofdelijke productie van 15.07 pikol, terwijl die voor al de 127 ontginningen der 1ste klasse te zamen gemiddeld 13.27 pikol bedroeg. De machinale hulp kostte gedurende het exploitatiejaar 1899/1900 voor 162 700 stoomuren f 179 872, hetgeen, omgeslagen over de levering der betrokken 33 mijnen, overeenkomt met f 2,16[5] per pikol tin. Van deze kosten werd f 74 244 door de mijnen betaald en f 105 628 (waaronder f 44 668 als afschrijving op de waarde van het materieel) voor rekening van den lande genomen.

In de van Banka ontvangen opgaven wordt het genotene gedurende 1899/1900 door alle ontginningen der 1ste klasse gesteld op f 3 009 761, of gemiddeld f 18,73 per pikol ingeleverd tin en f 248,59[5] per ingeschreven werkman, tegen respectievelijk f 19,13 en f 266,76 in 1898/99. Zooals gebruikelijk, zijn hierbij buiten rekening gelaten de uitgekeerde premiën voor betoonden ijver, de uitbetaalde vergoeding voor niet in natura ontvangen rijst en het aandeel door den lande gedragen in de wervingskosten voor Chineesche nieuwelingen, over 1899/1900 respectievelijk ten bedrage van f 77 728, f 49 993 en f 18 695.

Wegens teleurstelling in het bedrijf van een 3-tal mijnen onderging de schuldenlast der ontginningen 1ste klasse in 1899/1900 eene kleine vermeerdering (het totaal steeg van f 45 494 tot f 47 853).

Gedurende het werfjaar 1 Mei 1899 t/m ult. April 1900 werden voor den mijnarbeid slechts 1550 Chineesche nieuwelingen aangenomen (318 minder dan in het voorafgegane werfjaar), namelijk 248 Lioetjoe's en 369 Haynam's tegen eene premie van

$ 40, zoomede 570 Kotjioe's en 363 Kongsi's tegen eene premie van $ 35 per man, allen per wangkang rechtstreeks uit China op Banka aangekomen. De werving kwam, tegen den dollarkoers van iets beneden f 1,18, op f 67 637 te staan, waarvan f 54 250, of f 35 per hoofd, voor rekening van de mijnen kwam, en de rest, ad f 13 387, voor rekening van den lande genomen werd.

Het aantal in de ontginningen der 1ste, 2de en 3de klasse ingeschreven werklieden, op 1 April 1899 respectievelijk 12 280, 2147 en 13, of in 't geheel 14 440 bedragen hebbende, was, na aftrek van de verliezen wegens overlijden, evacuatie, terugkeer naar China, veroordeeling wegens misdrijven, ouderdomsgebreken of overgang tot anderen arbeid, en na de indeeling van de bovenbedoelde 1550 singkeh's, zoomede van ongeveer 250 Chineezen die te voren slechts als losse werklieden aan den mijnarbeid deelnamen, en van 101 inlanders die zich als kolenbranders beschikbaar stelden, op ult. Maart 1900 gestegen tot 14 597, van wie er 12 417 ingeschreven waren bij de ontginningen der 1ste, 2129 bij die der 2de en 51 bij die der 3de klasse. Op 180 inlanders (kolenbranders) na, bestond deze sterkte geheel uit Chineezen, namelijk 2696 Haynam's, 2338 Lioetjoe's, 2881 Kotjioe's, 2862 Kongsi's, 1065 Hakka's, 148 Hoklo's, 650 van andere stammen en 1777 op Banka geboren Chineezen.

Te Djeboes en Blinjoe werd in 1899/1900 26 708 pikol onzuiver of van onzuiverheid verdacht tin aan omsmelting onderworpen (daaronder begrepen 53 pikol tin, te Soengeiliat verkregen door het verwerken van den grond, ter plaatse waar in 1895 en 1896 omsmeltingen hadden plaats gehad), welke hoeveelheid opleverde circa 25 821 pikol handelstin en ruim 40 pikol nog niet geheel zuiver tin, zoodat door de omsmelting verloren ging ruim 847 pikol tin, wanneer het residu buiten rekening wordt gelaten. Omtrent de kosten dier bewerking zie tabel II van bijlage CCC. Onder den op ult. Maart 1900 op de stapelplaatsen op Banka aanwezigen voorraad van 279 636 pikol tin bevond zich nog eene hoeveelheid van 39 013 pikol, welke, alvorens verscheepbaar te zijn, eene omsmelting moest ondergaan.

De totale kosten in Indië gevallen op het in 1899/1900 ingeleverd tin, gerekend tot in de pakhuizen op Java, kwamen, volgens de berekening in tabel II van bijlage CCC, den lande te staan op gemiddeld f 21,43^{79} per pikol, tegen f 24,95^{29} (verbeterde opgaaf) in 1898/99. Voegt men hierbij de verdere kosten, gerekend tot en met den verkoop hier te lande, namelijk de kosten van afscheping van Java, vervoer over zee en verkoop hier te lande, laatstelijk ad f 3,37^{76} per pikol, dan verkrijgt men voor het vereenigd bedrag der kosten in Indië en in Nederland over 1899/1900 gemiddeld per pikol f 27,81^{55}, tegen f 27,25^{65} (verbeterde opgaaf) over 1898/99, terwijl die gemiddelden stijgen tot respectievelijk f 27,94^{35} en f 27,37^{0} wanneer men van de levering aftrekt het op de omsmelting van sommige partijen geleden verlies aan tin. Volgens de verkooprekeningen (zie de bij hoofdstuk M behoorende bijlage CC) heeft het in 1899 hier te lande geveilde Banka-tin (160 565 pikol) bruto opgebracht f 91,51^{78} gemiddeld per pikol (in 1898 f 52,14^{32}), hetgeen dus een voordeelig verschil overlaat van f 63,57^{40} per pikol, tegen f 24,77^{31} over het voorafgegane veilings- en leveringsjaar. Hierbij dient evenwel in 't oog te worden gehouden dat bij de berekening van de kosten, in Indië op het product gevallen, wat betreft de uitgaven voor het bij de tinwinning betrokken Europeesch personeel, alleen het betaalde aan het op Banka actief dienend mijnpersoneel is in aanmerking genomen, dus zonder te letten op kosten van opleiding, uitzending, verlofstraktementen, pensioenen, enz.

Het aantal gouvernements-tinveilingen (hiertelande) bleef ook voor 1900 op zes bepaald. De beide eerste, tegen het einde der maanden Januari en Maart gehouden, bestonden uit 30 226 en 30 213 pikol, in overeenstemming met de bij de begrooting voor genoemd jaar geraamde hoeveelheid van 180 000 pikol voor al de zes veilingen gezamenlijk. In de tweede helft van Maart werd echter besloten — en daarvan aan den handel kennis gegeven — om in elke der vier verdere veilingen p. m. 37 500 pikol aan de markt te brengen en dus de totale in 1900 te veilen hoeveelheid te verhoogen tot 210 000 pikol. In de tegen het einde van Mei en Juli gehouden 3de en 4de veiling zijn dan ook opgenomen geworden 37 766 en 37 936 pikol. Als gemiddelde bruto opbrengst werd in de vier tot dusver gehouden veilingen verkregen: per 50 K.G. achtereenvolgens f 76,36, f 79,67, f 81,23 en f 84,43, zijnde per pikol f 93,45, f 97,36, f 99,27 en f 103,29.

Steenkolenontginning nabij Sawah Loento (Ombilien-kolenvelden). In den loop van 1900 verscheen ter landsdrukkerij te Batavia het reeds aan de Staten-Generaal medegedeelde en ook in den handel verkrijgbaar gestelde „Verslag der exploitatie van den staatsspoorweg ter Sumatra's Westkust en van de Ombilien-kolenvelden" over 1899, waaraan het volgende ontleend wordt.

De productie bedroeg in 1899 150 503 ton stuk- en 30 822 ton gruiskolen, te zamen 181 325 ton, tegen 149 434 ton in 1898. [1]) De winst op de verstrekking en den verkoop der kolen (zie lager) beliep, na afschrijving van f 224 457 op de aanlegrekening, f 589 391, tegen f 466 675 in 1898, zijnde bij deze becijfering niets opgenomen wegens rente, terwijl bij de kosten van het personeel uitgaven wegens pensioenen, verlofstraktementen, enz. buiten rekening zijn gelaten.

Van de over 1899 geldelijk verantwoorde 179 618 ton kolen werd (zie tabel B van bijlage CCC) aan particulieren verkocht 86 067 ton (61 968 ton stuk- en 24 099 ton gruiskolen), waarvan 1284 ton op verschillende plaatsen langs den spoorweg en het overige te Emmahaven. De stoomvaartmaatschappijen „Nederland" en „Rotterdamsche Lloyd" namen aldaar 44 648 en de „Koninklijke Paketvaartmaatschappij" 25 570 ton in (onder welke laatste hoeveelheid 20 411 ton gruiskolen), terwijl aan andere schepen en aan particuliere personen geleverd werd 14 565 ton (6987 ton meer dan in 1898), waarvan wegens verstrekking aan vreemde schepen 10 200 ton (6844 ton meer dan in 1898).

Tegen 1657 man in 1898, werkten in 1899 gemiddeld per dag 1868 dwangarbeiders (1798 voor het eigenlijke winnen der kolen en 70 aan aanlegwerken). Hoewel tijdelijke onttrekking van werkkrachten aan den mijnarbeid zich niet in zoo sterke mate deed gevoelen als in 1898 het geval was geweest (verg. vorig verslag, blz. 207), had de militaire expeditie naar de V Kotta (Midden-Sumatra), ten behoeve waarvan een deel der dwangarbeiders moest worden afgestaan, terwijl aanvullingen tijdelijk achterwege bleven, gedurende de maanden Juli-September toch eenige stremming in de werkzaamheden ten gevolge. Het aantal vrije arbeiders op het werk (Niassers, Maleiers en Chineezen) bleef ongeveer gelijk aan dat der laatste maanden van 1898. Werd in de eerste helft van dat jaar gemiddeld per dag met 196 vrije arbeiders gewerkt en in de tweede helft met gemiddeld 485, d. i. over het geheele jaar met 343 man per dag, over 1899 beliep het gemiddeld dagcijfer 580, waarvan 487 bij de ontginning (opvullen, enz.) en 93 bij aanlegwerken. Bij de ontginning (met inbegrip van transport), dus ongerekend den voor aanlegwerken gevorderden arbeid, werden gedurende 1899 door dwangarbeiders en vrije lieden verricht 729 302 dagdiensten, waarmede 181 325 ton kolen verkregen werden. De productie per dag en per hoofd was dus in 1899 248 K.G., tegen 260 K.G. in 1898, welke daling moet worden toegeschreven aan het steeds grooter aandeel hetwelk de afbouw met wederopvulling in de totale productie krijgt (verg. vorig verslag) en in den grooteren afstand waarover het vervoer naar het zeefhuis moet plaats hebben.

Zooals reeds op blz. 207 van het vorig verslag werd medegedeeld, werd de chef der kolenontginning in het najaar van 1899 gemachtigd om te trachten, door tusschenkomst van werfagenten, een 600-tal, direct uit China aan te voeren Chineesche werklieden te verkrijgen. Hiertoe kon evenwel niet onmiddellijk worden overgegaan, omdat vele Chineesche havens wegens pest besmet waren verklaard. Eerst in Januari 1900 kwam de eerste bezending Chineezen aan, en omstreeks 1 April waren er ongeveer 300 te Sawah Loento werkzaam.

Tegen de voor 1899 vastgestelde regularisatieprijzen (blijkens het vorig verslag, blz. 208, bij gouv. besluit dd. 4 Mei 1899 n°. 26 op dezelfde bedragen als voor 1898 bepaald gebleven) [2]) werd in dat jaar aan den spoorwegdienst ter Sumatra's Westkust, aan andere takken van dienst en aan particulieren eene totale hoeveelheid van 179 618 ton kolen verstrekt voor een gezamenlijk bedrag van f 2 280 981. Hierbij tellende eene boek-

[1]) Volgens voorloopige opgaven beliep de productie gedurende de eerste 6 maanden van 1900 89 453 ton.

[2]) De drie voormelde stoomvaartmaatschappijen als groote afnemers betaalden dus voor de kolen, te Emmahaven geleverd in de bunkers der schepen, f 13 per ton en andere particuliere afnemers aldaar f 14.

Bij de gouv. besluiten dd. 16 Augustus 1899 nos. 30 en 31 werden nog regularisatieprijzen vastgesteld voor eenige nieuwe aanbrengplaatsen van Ombilienkolen ten behoeve van 's lands dienst, en wel voor Kalianget op Madura (waar aanvoeren noodig waren ten dienste der zoutverpakking) en voor de marinedepôts te Kema (Menado), Amboina, Ternate, Doreh (Nieuw-Guinea) en Hansisi (Timor). Voor bedoelde zes plaatsen werden de prijzen voor 1899 bepaald op respectievelijk f 19,90, f 30,60, f 30,30, f 29,80, f 38,30 en f 32,30 per ton. Wegens vracht van Emmahaven naar bedoelde plaatsen, voor den duur van het tot ult. 1905 loopende annemingscontract der Koninklijke Paketvaartmaatschappij, is onder gemelde sommen begrepen respectievelijk f 7,50, f 18,25, f 18, f 17,50, f 26 en f 20.

Voor 1900 zijn de prijzen voor particulieren te Emmahaven f 1 per ton hooger gesteld dan voor 1898 en 1899, en zijn in gelijke mate de regularisatieprijzen voor de verstrekkingen aan het Gouvernement verhoogd.

waarde van f 14 424 voor hetgeen de op ult. 1899 voorhanden of „varende" hoeveelheid kolen meer bedroeg dan het „restant" bij het einde van 1898, komt men tot een bedrag van f 2 295 405, hetwelk als inkomsten op de exploitatierekening kon worden uitgetrokken, terwijl de uitgaven voor het winnen en vervoeren van de kolen beliepen f 1 481 557, namelijk wegens aandeel in de kosten der directie f 17 100, voor het transport langs den spoorweg f 493 316, voor opslag in depôt en voor vervoer door den Archipel f 398 102, en voor de eigenlijke winning der kolen, gerekend tot in den spoorwegwagen te Sawah Loento, f 573 039, welke laatste zoogenaamde zelfkosten, met inbegrip van de aan het personeel uitgekeerde premiën, omgeslagen over de geproduceerde 181 325 ton kolen, dus neerkwamen op f 3,16 per ton, tegen f 2,87 (verbeterd cijfer) in 1898. [1]) Deze stijging der zelfkosten moet aan dezelfde oorzaken worden toegeschreven, welke geleid hebben tot eene mindere hoofdelijke productie.

Afgescheiden van de uitgaven voor het winnen en vervoeren van de kolen, waarmede de exploitatierekening werd belast, werd voor eigenlijke werken van aanleg in 1899 nog uitgegeven f 97 865, waarmede het eindcijfer der aanlegrekening dus vermeerderde. Doordien echter, zooals reeds gezegd is, van die rekening op de winst- en verliesrekening f 224 457 werd afgeschreven, stond de waarde van het kolen-etablissement te Sawah Loento en van het magazijn en den kolenstort met sporen te Emmahaven op ult. 1899 te boek voor f 1 293 256.

Ten aanzien van den stand der ontginning met het oog op de voorbereiding voor lateren afbouw, kan worden medegedeeld dat bij het einde van 1899 voor afbouw gereed of door galerijen blootgelegd was — in de mijnen Loento II boven, Doerian (lagen C en A) en Waringin III — 726 000 ton kolen, eene hoeveelheid welke, bij de te verwachten stijging der productie, voldoende mag worden geacht voor ruim drie jaren, terwijl is aan te nemen dat de hoeveelheid kolen, door de in dien tijd te maken voorbereiding voor afbouw geopend, dit cijfer belangrijk zal overschrijden.

Ten einde de capaciteit van den spoorweg niet aan opvoering van de kolenproductie in den weg te doen staan, werd het noodig geoordeeld, en daaraan is reeds in 1899 begonnen, aan verschillende halte-emplacementen en aan het rollend materieel zoodanige uitbreiding te geven, dat de afvoer mogelijk wordt van een wellicht eerst na drie of vier jaren te bereiken maximum van 365 000 ton 's jaars.

Daar het te voorzien was dat de voor den mijnbouw benoodigde houtvoorraden in de binnen bereikbaren afstand van het kolenveld gelegen bosschen uitgeput zouden raken, en de tot dusver van bestuurswege beproefde cultuur in vrijen arbeid door de inheemsche bevolking geheel onvoldoende uitkomsten heeft opgeleverd (verg. het verslag van 1897, blz. 227), is bij gouv. besluit van 30 September 1899 n°. 56 de zorg voor het aanplanten van mijnhout, onder toezicht van den chef van den dienst van het boschwezen op Java en Madura, geheel in handen gegeven aan den dienst der kolenontginning, in verband waarmede aan den chef van laatstbedoelden dienst een opziener van het boschwezen is toegevoegd, die à la suite van zijn korps wordt gevoerd. Reeds werden de vroeger verlaten aanplantingen weder opgezocht en schoongemaakt en andere terreinen voorbereid voor nieuwen aanplant. Voornamelijk zal worden getracht de heuvelruggen in de onmiddellijke nabijheid van het kolenveld te herbosschen.

§ 3. *Particuliere ontginningen, enz.*

Zooals uit het aan dit verslag toegevoegde overzicht (tabel I van bijlage DDD) blijkt, waren op ult. Juni 1900 van kracht 31 gouvernements-mijnconcessiën, 2 niet het karakter van concessie dragende „vergunningen" tot winning van delfstoffen, en 27 door of namens het Gouvernement goedgekeurde mijnconcessiën, verleend door inlandsche vorsten voor zooveel zij het recht daartoe nog niet aan het Gouvernement hadden overgedragen. Gedurende het tijdvak 1 Juli 1899 t/m 30 Juni 1900 vermeerderde nl. het aantal gouvernements-concessiën met 4, d. i. met de petroleum-concessiën Geger en Tanah Merah op Madura, Djepon in de residentie Rembang en Kaliwaroe in de residentie Samarang (respectievelijk verleend bij gouv. besluiten van 6 September 1899 nos. 11 en 12, 16 September 1899 n°. 15 en 29 Januari 1900 n°. 6), terwijl dat der andere categorie ten slotte 2 meer beliep dan medio 1899, doordien de in 1891 voorwaardelijk goedgekeurde goud-concessie Kalindjau in het landschap Koetei (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) om de in bijlage DDD vermelde reden kwam te vervallen (gouv. besluit dd. 1 November 1899 n°. 23), doch 3 nieuwe concessiën van kracht werden, namelijk de bruinsteen-concessie Penggoeng en de bruinkool-concessie Nanggoelan, beide in de residentie Djokjokarta, zoomede, in het landschap Langkat (Oostkust van Sumatra), de concessie Tandjong Bringin voor het winnen van aardoliën en andere delfstoffen, respectievelijk goedgekeurd bij de gouv. besluiten van 12 April 1900 nos. 22 en 23 en 18 April 1900 n°. 2.

Op ult. Juni 1900 waren nog verscheidene aanvragen om concessie tot mijnontginning, of om goedkeuring van door inlandsche zelfbesturen verleende concessiën, in behandeling. Op een verzoek van den voorloopigen concessionaris, den heer R. D. VERBEEK, om nogmaals uitstel te erlangen van den laatstelijk (zie vorig verslag, blz. 208) tot ult. 1899 verlengden termijn, binnen welken het bewijs was te leveren dat hij over de noodige fondsen kon beschikken voor de winning van edele en andere metalen in een mijnveld der afdeeling XIII en IX Kotta (Padangsche Bovenlanden), werd bij gouv. besluit van 17 Januari 1900 n°. 31 afwijzend beschikt. Deze reeds van 1888 dagteekenende toezegging van gouvernements-concessie kwam mitsdien te vervallen.

Terwijl nadere bijzonderheden omtrent de op ult. Juni 1900 van kracht zijnde mijnconcessiën te vinden zijn in het bovenbedoelde overzicht worden hier nog eenige aanvullende mededeelingen opgenomen.

Tin. De particuliere tin-ontginningen in Nederlandsch-Indië bleven zich bepalen tot die der Billiton-Maatschappij krachtens gouvernements-concessie, en die der Singkep-Maatschappij krachtens concessie van het inlandsch bestuur van Lingga-Riouw.

Gedurende het op ult. April geëindigde boekjaar 1899/1900 werd op Billiton ingeleverd ruim 81 019 pikol tin (de zoogenaamde „administratieve productie"), waarvan door mijnen en werkploegen die gebrek aan kolenbosch hadden, of te geringe productie leverden om het erts zelf te smelten, 12 798 pikol in den vorm van erts, hetwelk ter verwerking naar Singapore werd gezonden. De „werkelijke productie", namelijk de hoeveelheid tin bij de sluiting van het boekjaar reeds verkregen of nog te verkrijgen uit het in dat boekjaar gewonnen erts, beliep 79 572 pikol. Over het voorafgegane boekjaar was de „administratieve productie" geweest 91 912 pikol (daaronder 7632 pikol door sommige ontginningen in onversmolten staat ingeleverd) en de „werkelijke productie" 93 603 pikol.

De hoeveelheid van 79 572 pikol werd verkregen (volgens de gemiddelde *presente* sterkte) door 6227 „ingedeelde", d. w. z. tot de mijnploegen behoorende mijnwerkers (deelhebbers, koelies en kolenbranders), bijgestaan door gemiddeld 857 niet tot de mijnploegen rekenende, maar grootendeels te hunnen laste komende zoogenaamde „werkzoekenden". [2])

Hoeveel verkregen werd uit de op den gewonen voet — tegen betaling van f 20 per pikol tin — gedreven ontginningen, en hoeveel uit de onder „toeslag" werkende mijnen, blijkt uit onderstaande opgaaf, welke ook tot het voorafgegane boekjaar betrekking heeft.

	1898/99.			1899/1900.		
	Gemiddeld aantal „ingedeelden" (zonder de z.g. werkzoekenden).	Werkelijke productie (in pikols).		Gemiddeld aantal „ingedeelden" (zonder de z.g. werkzoekenden).	Werkelijke productie (in pikols).	
		Totaal.	Gemiddeld per hoofd.		Totaal.	Gemiddeld per hoofd.
Gewone ontginningen	2 865	52 900	18,46	2 482	43 069	17,35
Quantum-ploegen. . .	3 683	40 703	11,05	a) 3 745	36 503	9,74
	6 548	93 603	14,30	6 227	79 572	12,77

a) Hierbij, in afwijking van vroeger, al de leden der quantumploegen als „werkenden" berekend, hetgeen wordt gezegd een verschil van ongeveer 10 pct. uit te maken.

Aan tinbetaling en toeslag konden de „ingedeelde" mijnwerkers geacht worden per hoofd genoten te hebben f 304, tegen f 316

[1]) Bij de berekening van de zelfkosten over 1899 zijn niet meer, zooals in vroegere jaren gebruikelijk was, de uitgaven verminderd met de vracht en de kosten van lossen, sorteeren en opzenden van uit Europa ontvangen goederen, omdat het juister wordt geoordeeld die uitgaven bij de bedoelde berekening wel in aanmerking te brengen. Waren de uitgaven ook in 1899 op de aangegeven wijze verminderd, dan zou het bedrag der zelfkosten op f 3,12 per ton zijn komen te staan.

[2]) Over de mutatiën en den gezondheidstoestand onder het mijnwerkerspersoneel zie blz. 164 hiervóór.

in 1898/99 en f 306 in 1897/98. De toeslag bedroeg gemiddeld f 61,55 per man en f 6,31 per pikol, tegen respectievelijk f 54,99 en f 4,82 in het voorafgegane boekjaar. De in 1899/1900 door de mijnwerkers ingeleverde hoeveelheden werden met hen verrekend gemiddeld tegen f 23,05⁵ per pikol, welke gemiddelden hadden bedragen in 1898/99 f 22,10 en in 1897/98 f 22,51.

Het verzamelen van wolframiet werd voortgezet op de koeliet-ertsvelden der mijn Lesak, district Boeding, uit kwartsaders, die, behalve tinerts, ook nog andere ertsen bevatten; wijders werd in de mijn Batoebesi, district Manggar, een klein nest (34 katti) daarvan aangetroffen, zonder dat het echter gelukte door boringen de ertsader te ontdekken. In het afgeloopen ontginningsjaar werd eene hoeveelheid van 575 pikol wolframiet en 318 pikol wolfram houdende slakken en ertsen gewonnen; de wolframiet-prijzen waren dalende, doch nog loonend.

Een onderzoek naar de herkomst van het stofgoud in Brang, district Tandjong Pandan, bleef zonder gevolg; de aangetroffen kwartsaders waren loos of nagenoeg loos. Evenmin slaagden de pogingen om het magneetijzererts uit den Goenoeng Sloemar (district Linggang) en het looderts uit de vallei naast den Goenoeng Klappa Kampit Pring (district Boeding) in Japan of China aan de markt te brengen.

Uitgenomen eenige te Singapore te gelde gemaakte partijen, zijnde het tin, verkregen uit het derwaarts verzonden erts, werd het Billiton-tin, zooals gewoonlijk, te Batavia verkocht, doch ook thans weder niet in publieke veiling, maar bij inschrijvingen, welke aanvankelijk om de twee maanden (in Juni, Augustus en October), doch van November 1899 af, in verband met de stijgende tinprijzen en ter opruiming van restant-voorraden, maandelijks werden gehouden. Voor den verkoop was beschikbaar 25 150 en 85 327 pikol, respectievelijk uitmakende de restanten uit de oogsten 1897/98 en 1898/99 (zie vorig verslag, blz. 209, noot 3), zoomede de levering van 1899/1900, ad 81 019 pikol, in 't geheel dus ruim 191 496 pikol, of, na bijtelling van de bij naweging te Batavia bevonden overwichten van p. m. 480 pikol en na aftrek van ruim 16 pikol wegens op Billiton verkochte of om andere redenen af te schrijven hoeveelheden, 191 960 pikol. Hiervan werd te Singapore van de hand gezet p. m. 11 844 pikol, en te Batavia p. m. 104 779 pikol, zoodat bij het einde van het boekjaar onverkocht bleef 75 337 pikol, zijnde p. m. 8277 pikol uit de levering van 1898/99 en ruim 67 060 uit die van 1899/1900. Bij de negen te Batavia gehouden inschrijvingen werd achtereenvolgens een middelprijs behaald van f 81,19, f 98,37⁵, f 98,89, f 93,30, f 70,65, f 75,69, f 91,56, f 98,42 en f 93,57, of, in doorslag over de geheele hoeveelheid, f 91,24 per pikol, tegen f 60,12⁵ over het voorafgegane boekjaar. Voor het te Singapore verhandelde tin kwam de opbrengst, berekend per Java-pikol, neer op gemiddeld f 94,39 in 6/maandszicht wissels op Amsterdam. [1])

Zoowel ten gevolge van de hooge tinprijzen als door de opruiming van het uit vroegere oogsten overgehouden tin liet het bedrijf der Maatschappij over 1899/1900 eene winst over van f 6 933 784,83 (tegen f 2 802 625,16 over 1898/99), in welke winst de Staat deelde voor ⁵/₈ of f 4 333 615,52. Tijdens de afsluiting van dit gedeelte van het verslag was, op afrekening van deze som, reeds afgedragen f 2 706 666,67. Het winstaandeel van den Staat over 1898/99 was f 1 751 640,72⁵.

Door de Singkep-Tinmaatschappij, ook genoemd op blz. 163/164 hiervóór, werd gedurende het boekjaar 1 Juli 1899 t/m 30 Juni 1900 uit de in bewerking zijnde groeven verkregen eene hoeveelheid erts, gelijkstaande met 9153 pikol tin. Hierbij kwam nog 111 pikol wegens levering door Maleiers en nawasschers en 269 pikol afkomstig van een door de Maatschappij geëxploiteerd terrein in Kedah (Malakka), zoodat de levering of „administratieve productie" — welke ditmaal gelijk was aan de „werkelijke productie" — te staan kwam op 9533 pikol, tegen 11 144 pikol over 1898/99.

Voor den verkoop (te Singapore) bestemde de Maatschappij in 1899/1900 het restant van den oogst van 1898/99, ad 2199 pikol, benevens 7794 pikol uit den oogst van 1899/1900, te zamen dus 9993 pikol. De totale opbrengst beliep f 727 913, terwijl een algemeene middelprijs werd verkregen van $ 78,28 per Straits-pikol (60,47 K.G.), overeenkomende met f 76,37 per 50 K.G.

[1]) Ter vergelijking met de tinmarkt te Batavia, waar contant betaald wordt en die dus ongeveer 2 pct. achter is, dient bedoelde Singapore-prijs nog verminderd met f 2,25 wegens uitvoerrecht. In het thans behandelde boekjaar hebben dus de Batavia-tinverkoopen gunstiger marktnoteeringen getroffen.

De winst- en verliesrekening der Maatschappij wees over 1899/1900 een voordeelig saldo aan van f 384 204, tegen f 371 662 over 1898/99.

Steen- en bruinkolen. Het aantal der voor kolenwinning in concessie afgestane mijnvelden vermeerderde gedurende het behandelde tijdvak met één (de concessie Nanggoelan in Djokjokarta) en steeg dus tot 10 (2 op Java, 1 in Palembang, 1 in Indragiri en 6 in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), daaronder ook gerekend enkele concessiën, welke niet uitsluitend tot kolenwinning betrekking hebben. [2]) Slechts bij een drietal dezer ondernemingen werden kolen geproduceerd, namelijk bij de op kleine schaal werkende onderneming Bahangau in Palembang, welke in 1899 205⁵ ton kolen verkreeg (tegen 88⁵ in 1898), bij de onderneming Mathilde of Balik Papan in het landschap Koetei (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), waar echter petroleum-exploitatie hoofdzaak is en de geproduceerde kolen uitsluitend werden gebruikt voor het stoken van de eigen stoomketels, zoomede bij de onderneming der „Oost-Borneo-Maatschappij", mede in gemeld landschap, waar in 1899, ten gevolge van gebrek aan het noodige werkkapitaal, slechts 3910 ton kolen werd verkregen (tegen 15 221 in 1898), makende, met inbegrip van het restant op ult. 1898, eene totale hoeveelheid van 4162 ton, waarvan afgeleverd werd 3259 ton, met eene bruto opbrengst van f 35 060, of per ton f 10,76.

Petroleum. Op Java en Madura waren op ult. Juni 1900 14 petroleum-concessiën van kracht (tegen 10 op den overeenkomstigen datum van 1899), van welke er echter een viertal gedurende 1899 niet of nog niet in exploitatie waren, namelijk de Grobogan-concessie in Samarang, Goenoeng Sari in Soerabaija, zoomede Geger en Tanah Merah op Madura, terwijl er één (Kaliwaroe in Samarang) eerst begin 1900 werd verleend. Op Dadoengan in Soerabaija bleven de boringen tot dusver zonder gunstig resultaat, terwijl op Djepon in Rembang nog wel geen product was verkregen, doch reeds eene spuitende bron was aangeboord. Klantoeng-Sodjomerto in Samarang, waarvan het product — bij gebrek aan eene pijpleiding naar de te Samarang opgerichte raffinaderij — in 1898 in ruwen staat (aan de omwonende inlandsche bevolking) werd verkocht, zag zich in 1899 tot uitvoer van geraffineerde petroleum in staat, en wel tot eene hoeveelheid van 6985 units (kisten à 37.8 L.), terwijl de in handen der Dordtsche Petroleummaatschappij zijnde concessieterreinen Djabakotta, de Twaalf dessa's, Lidah-koelon en Metatoe in Soerabaija en Panolan in Rembang, buiten de bijproducten, eene gezamenlijke productie opleverden van 1 642 780 units lichtpetroleum [3]), tegen 1 490 338 units (verbeterde opgaaf) in 1898. Door Tinawoen in Rembang werd in 1899 33 712 928 L. ruwe olie verkregen, tegen 23 118 014 L. in het voorafgegane jaar.

Van de petroleum-concessiën in de buitenbezittingen, welker aantal in het behandelde tijdvak met één (Tandjong Bringin in het landschap Langkat ter Oostkust van Sumatra) vermeerderde, leverden de 2 zich in handen van de „Nederlandsch-Indische Industrie- en Handelmaatschappij" te Amsterdam bevindende concessiën in het landschap Koetei ter Oostkust van Borneo, met namen Louise of Sangga Sangga en Mathilde of Balik Papan, in 1899 30 987 ton ruwe en 265 ton geraffineerde olie (in 1898 ruim 3600 ton ruwe olie). De „Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië", welke in 1898 over 4 concessieterreinen (in Langkat) beschikte en toen uit één daarvan — Telaga Said — de aanzienlijke productie van 5 479 694 units verkreeg, won in 1899 ook eene geringe hoeveelheid uit een tweede concessieveld — Boekit Mas —, doch daar het rendement der putten op eerstgemeld terrein gestadig afnam, kwam het totaal voor 1899 slechts te staan op 1 806 368 units (1ste halfjaar 994 193 en 2de halfjaar 812 175). [4]) Op de terreinen Besitang en Aroebaai, zoomede op de in 1899 verkregen concessievelden Simpang Kiri en Simpang Kanan in Tamiang werden in 1899 vanwege dezelfde Maatschappij werkzaamheden verricht, welke vooralsnog niet tot productie

[2]) Onder de laatstbedoelde 6 concessiën zijn thans ook, in afwijking van de opgaaf in 't vorig verslag (blz. 210), in aanmerking gebracht de in de eerste plaats respectievelijk voor diamant- en voor goudwinning uitgegeven concessiën Goenoeng Lawak in de gouvernementsafdeeling Martapoera en Melak in het landschap Koetei.

[3]) Hiervan in het 1ste halfjaar 775 880 en in het 2de halfjaar 866 900. Volgens voorloopige opgaven zou in het eerste semester 1900 verkregen zijn eene productie van 832 000 units.

[4]) In de eerste zes maanden van 1900 daalde het cijfer tot 670 400 units.

leidden. Van de 5 andere concessiën in Langkat werd de reeds vermelde concessie Tandjong Bringin eerst in 1900 verleend, produceerden Boeloe Telang in 1899 166 878 en Boekit Tinggi 24 381 units lichtolie (in 1898 respectievelijk 8000 en nihil), terwijl op Lepan de boringen tot dusver geen gunstig gevolg hadden en op Poeloe Kompei met de werkzaamheden nog geen begin was gemaakt. Bij de in het bezit der „Petroleummaatschappij Moeara Enim" zijnde concessiën Moeara Enim en Babat in Palembang kon in 1899 nog niet tot het zuiveren van de in ruime mate verkregen ruwe olie worden overgegaan, daar de raffinaderij eerst in Januari 1900 gereed kwam. Naarmate de bij de zuivering ondervonden moeielijkheden overwonnen werden, kon, volgens het in Juni 1900 door den directeur der Maatschappij uitgebrachte jaarverslag, de productie van lichtpetroleum geleidelijk van 6970 units in Januari tot 124 300 in Mei worden opgevoerd. In 't geheel werd in het eerste halfjaar eene hoeveelheid van 490 800 units verkregen. De Petroleummaatschappij Sumatra-Palembang, in wier handen zich de andere petroleumconcessie in Palembang bevindt, en die hare raffineer-inrichting einde November 1898 in werking bracht, produceerde in December 1898 24 505, in 1899 725 241 en in de eerste helft van 1900, volgens de gepubliceerde maandopgaven, 505 000 units lichtpetroleum.

Goud en zilver. Van de op ult. Juni 1899 van kracht zijnde 12 [1]) mijnconcessiën (alle in de buitenbezittingen), welke in hoofdzaak de winning van goud ten doel hebben, kwam er, zooals reeds werd vermeld, één (Kalindjau in het landschap Koetei) te vervallen. Twee van de overige 11, nl. Melak, mede in Koetei, en Sambas-rivier-concessie n°. 1 in Sambas, werden in 1899 niet geëxploiteerd, terwijl men zich op de terreinen van de concessiën Sambas Gold Mines, West-Borneo Gold Field, Ban Pin San en Emmaville (alle mede in Sambas) en op die van de concessiën Soemalata II en Totok in Menado nog met voorloopige onderzoekingen of andere werkzaamheden van voorbereidenden aard bezig hield. [2]) Daarentegen werd op Lebong Donok in Palembang, toebehoorende aan de „Mijnbouwmaatschappij Redjang-Lebong", zoomede op Soemalata I en Paleleh in Menado, respectievelijk in handen van de „Mijnbouwmaatschappij Soemalata" en de „Nederlandsch-Indische Mijnbouwmaatschappij", in 1899 krachtig gewerkt. Eerstgemelde Maatschappij kwam in November 1899 gereed met installatiën voor de extractie van de edele metalen uit de ertsen en produceerde in December p. m. 10 K.G. goud en p. m. 57^5 K.G. zilver. Gedurende Januari t/m Mei 1900 werd op Lebong Donok gewonnen ruim 77 K.G. goud en circa 542 K.G. zilver. De beide andere ondernemingen bepaalden zich, in afwachting van het in werking brengen harer installatiën, hetgeen in den loop van 1900 kon worden tegemoetgezien, nog tot het verschepen van de ertsen naar Europa. Soemalata I verkreeg in 1899 aan erts p. m. 50 ton (à 1000 K.G.), bevattende gemiddeld 80 gram goud per ton, en 400 ton van minder gehalte, terwijl van Paleleh gedurende 1899 verscheept werd 238 ton erts, met een gemiddeld gehalte van 183 gram goud en 497 gram zilver per ton, terwijl bij het einde des jaars nog in voorraad (opgestapeld) bleef 2605 ton erts van minder gehalte. Volgens opgaven over de eerste vijf maanden van 1900 vertegenwoordigden de toen van Paleleh verscheepte 194 ton erts ruim 33 K.G. goud en 90^5 K.G. zilver. Met het toepassen op gemelde onderneming van het amalgamatie-proces op de minder rijke ertsen werd in Maart 1900 aangevangen en daarmede tot ult. Mei eene productie van circa 29 K.G. goud verkregen.

Andere, niet reeds genoemde delfstoffen. Op het meerendeel van de voor de winning van de tot deze rubriek te brengen mineralen uitgegeven concessieterreinen, in April 1900 vermeerderd met de bruinsteen-concessie Penggoeng in Djokjokarta, werd in 1899 niet gewerkt. Evenmin werd gebruik gemaakt van de twee het karakter van concessie dragende „vergunningen" voor de winning respectievelijk van kalksteen in Kadoe en van kaolin (porseleinaarde) op Banka. Product werd alleen verkregen bij de jodiumconcessie Genoek Watoe in Soerabaija en de bruinsteen-concessie Kliripan in Djokjokarta, waar respectievelijk 2346 K.G. joodkoper (in 1898 2623 K.G.) en 1388 ton mangaan-erts (in 1898 4800 ton) werden gewonnen. Op Goenoeng Lawak in de afdeeling Martapoera der residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, waar diamanten het hoofddoel der exploitatie vormen, was men met voorbereidende werkzaamheden bezig.

[1]) Onder de 11, waarop in 't vorig verslag (blz. 210) gedoeld is, was niet medegerekend de in noot 2 op de voorgaande blz. genoemde o. a. tevens voor kolenwinning uitgegeven concessie Melak.

[2]) In het begin van 1900 is op Totok een aanvang gemaakt met het stampen van het erts. Tot ult. Mei was verkregen voor eene waarde van f 8000 aan goud. Door verbetering van de extractie-methode hoopte men de productie weldra belangrijk te kunnen opvoeren.

§ 4. *Inlandsche ontginningen.*

Aan de voor de samenstelling van deze paragraaf gediend hebbende gewestelijke bijdragen omtrent „Mijnbouw" valt het volgende te ontleenen.

Sedert medio 1899 hield zich een deel der Maleische bevolking van Timon op de westkust van het eiland Koendoer (afdeeling Karimon der residentie Riouw en onderhoorigheden) bezig met het winnen van tin. De exploitatie geschiedde met gebrekkige hulpmiddelen en was van weinig beteekenis. De productie bedroeg p. m. 6 pikol per maand.

De inlandsche en Chineesche goudgraverijen en wasscherijen in de Westerafdeeling van Borneo zouden in 1899 hebben opgeleverd 1916 thail van ongeveer 54 gram (tegen $2197\frac{3}{4}$ thail in 1898 en $1820\frac{1}{2}$ thail in 1897), waarvan 1255 thail werd gewonnen in de afdeeling Sambas (in Pamangkat $125\frac{1}{2}$, in Singkawang $479\frac{1}{2}$, in Lara en Loemar 610 en in Seminis 39 thail), en wel door 597 personen, in den zin van de voor dit bedrijf geldende verpachte belasting (zie St. 1862 n°. 134) te verdeelen in 257 leden van mijnvereenigingen, 123 alleen werkende goudzoekers en 217 z. g. nawasschers. De overige 661 thail waren hoofdzakelijk afkomstig uit Sintang, en verder uit Sanggou (met Sekadou), Landak, Tajan, Mampawa en Mandhor, namelijk tot hoeveelheden van respectievelijk 350, 180, 75, 32, 14 en 10 thail. De marktwaarde van het goud schommelde tusschen f 70 en f 84 per thail. In de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo werd in de onderafdeeling Tanahlaut (Martapoera) — zie omtrent de daar werkende goudpacht St. 1896 n°. 95 — p. m. $95\frac{1}{2}$ thail goud gewonnen, waarvan de waarde gemiddeld f 74 per thail bedroeg. Volgens de opgaven der tolkantoren op Borneo vertegenwoordigde de waarde van het van daar uitsluitend naar Singapore) uitgevoerde goud in 1899 slechts f 2450, tegen f 21 000 in 1898.

In de residentie Menado was de goudontginning door inlanders onbeteekenend en de opbrengst niet onder cijfers te brengen. De winning geschiedde door ondiepe mijnputten en door wasschen in de rivieren.

De productie van de inlandsche diamantwinning in Landak (Westerafdeeling van Borneo) zou, volgens schatting, in 1899 hebben bedragen 1972 karaat, tegen achtereenvolgens 1190 en 1950 karaat in 1897 en 1898. Het meerendeel van de gewonnen diamanten bleef onder ½ karaat: er zou echter ook één diamant van 13 karaat gevonden zijn. Het graven en wasschen van diamanten in de afdeeling Martapoera (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) ging, door de toevallige ontdekking van eene nieuwe vindplaats, belangrijk vooruit. Steenen van groote waarde werden echter niet gevonden, doch de arbeid was over het algemeen loonend en leverde aan velen een middel van bestaan. In verband met een en ander bracht in 1899 het debiet van de betrekkelijke licentiën (zie omtrent de nieuwe regeling dezer aangelegenheid blz. 136) dan ook f 2202 op, tegen f 431 in 1898 en f 1161 in 1897.

De inlandsche kolendelving in het landschap Salimbou (afdeeling Sintang van de residentie Westerafdeeling van Borneo) leverde in 1899 ongeveer 195 ton op (tegen 300 ton in 1898), welke hoeveelheid grootendeels bij het gouvernementsdepôt te Sintang werd ingenomen. Wat de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo betreft, worden voor inlandsche rekening kolen gedolven door de inlandsche bevolking in de afdeelingen Doesoenlanden en Martapoera, zoomede op Poeloe Laut. Deze kolen vonden grif afzet tegen f 7,50 per ton.

§ 5. *Vergunningen en overeenkomsten tot mijnbouwkundige opsporingen.*

Eene statistiek betreffende de sedert de afsluiting van bijlage EEE van het vorig verslag (ult. Mei 1899) tot ult. Mei 1900 van kracht gebleven en van kracht geworden vergunningen of overeenkomsten tot mijnbouwkundig onderzoek wordt aangetroffen in tabel II van bijlage DDD. Terwijl in 1897 en 1898 respectievelijk 3478 en 6137 aanvragen tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen inkwamen, werden er in 1899 slechts

1250 ingediend, doch in de eerste vijf maanden van 1900 steeg het aantal weder, en wel tot 947. Het groot aantal op zelfbesturende landschappen in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden betrekking hebbende aanvragen, waaromtrent op ult. Mei 1899 nog geene beslissing was genomen (verg. noot 3 op blz. 211 van 't vorig verslag), kon, hoewel het denkbeeld om aldaar streken voor gouvernements-goudexploitatie te reserveeren is losgelaten, ook in het behandelde tijdvak nog niet voor afdoening in aanmerking komen, aangezien, behoudens eene enkele uitzondering, met de inlandsche zelfbesturen die hunne mijnrechten reeds aan het Gouvernement afstonden, nog geene suppletoire contracten betreffende de toepasselijkverklaring der Indische mijnverordeningen tot stand kwamen. De bedoelde uitzondering betreft het Mandharsche landschap Mamoedjoe, ten aanzien waarvan het betrekkelijk contract in Maart 1900 werd goedgekeurd en bekrachtigd (zie hoofdst. C, blz. 38), zoodat de aanvragen voor dat landschap, voor zoover toewijsbaar, weldra zouden kunnen worden verleend.

Zooals blijkt uit de hieronder volgende mededeelingen omtrent de in 1899, op grond van verleende opsporingsvergunningen, ingestelde onderzoekingen, waren de daarmede verkregen uitkomsten in den regel al even weinig bemoedigend als die van het voorafgegane jaar. Zooals o. a. uit Kadoe wordt gemeld, werden hier en daar door de houders van opsporingsvergunningen premiën uitgeloofd voor het aanwijzen van vindplaatsen van petroleum of andere delfstoffen binnen de betrokken terreinen.

Bantam. De voortgezette onderzoekingen van de „Wijnkoopsbaai-Exploratiemaatschappij" bleven onvruchtbaar.

Krawang. De boringen naar petroleum op de Pamanoekan- en Tjiassem-landen gaven in 1899 geen betere resultaten dan tot dusver; hetzelfde was het geval met die op de Tegalwaroe-landen.

Op het terrein van den heer G. N. Verloop in het district Wanaijassa en op het sedert op den heer C. M. W. Wrück overgedragen terrein van den heer J. H. Weber in het district Sindangkasih werden sporen van petroleum aangetroffen, terwijl op het vergunningsterrein van den heer G. Boutmy in het district Gandasoli waardevolle ertsen zouden gevonden zijn.

Tagal. De „Petroleum-Exploratiemaatschappij Tagal" bleef in het district Watoekoempoel met kracht voortwerken, doch, naar het scheen, nog steeds te vergeefs.

Pekalongan. Boringen naar petroleum hadden zonder goeden uitslag plaats op de terreinen der „Bawang-Petroleummaatschappij" en van den heer A. D. J. Groenemeijer. De genoemde Maatschappij trachtte ook op het terrein der Nederlandsche Handelmaatschappij in het district Paninggaran (afdeeling Pekalongan) na te gaan hoeveel petroleum uit de aanwezige boorgaten (zie vorig verslag, blz. 212) kon worden opgepompt, doch mocht daarin niet slagen doordat de boorbuizen te veel ingeroest waren.

Samarang. Boringen naar petroleum werden verricht door de „Nederlandsch-Indische-Petroleummaatschappij" op hare terreinen in de afdeeling Salatiga nabij Tempoeran (met stoomkracht tot op 326 M.), bij Latoeng en Nglempit (stoomboringen), bij Tingkir (handboring) en bij Galeh (stoomboring). Laatstbedoelde boring gaf op 218 M. diepte eene petroleumbron met eene vermoedelijke capaciteit van 1200 L. per dag; het boorgat werd echter in afwachting van nadere instructies gesloten. Zonder gunstig gevolg werden boringen uitgevoerd door de „Nederlandsch-Indische Exploratie- en exploitatiemaatschappij" nabij Ngombak (district Singenkidoel), door de „Dordtsche Petroleummaatschappij" in de districten Troeko en Selokaton, en door de „Rotterdamsche Petroleummaatschappij" in laatstgenoemd district. De vanwege de „Petroleummaatschappij Gaboes" en de „Oost-Indische Exploratiemaatschappij" respectievelijk in het district Kradenan (2 boringen) en in het onderdistrict Gadok van het district Manggar (3 boringen, grootste diepte 450 M.) gedane nasporingen wezen slechts sporen van petroleum aan.

Soerabaija. De „Dordtsche Petroleummaatschappij" boorde met weinig of geen resultaat op hare vergunningsterreinen in de districten Goenoeng Kendeng en Modjodadi (afdeelingen Soerabaija en Djombang) en bij Doengoes (afdeeling Grissee). Daarentegen werden door genoemde Maatschappij bevredigender uitkomsten verkregen bij Sekarkoeroeng in laatstgenoemde afdeeling, van waar de ruwe aardolie naar de raffinaderij te Djagir (Wonokromo) wordt afgevoerd. Een in dezelfde afdeeling Grissee op het terrein van de weduwe A. C. E. Bartels geb. Buyn ingesteld onderzoek naar petroleum bleef vruchteloos.

Soerakarta. De „Nederlandsch-Indische Petroleummaatschappij" liet eene proefboring verrichten op haar terrein in de afdeeling Sragen en bestelde machines voor eene stoomboring. In het district Grogol (afdeeling Soerakarta) werd bij Tjerme, Dadapan en Kedonglele geboord door de „Nederlandsche Petroleummaatschappij Insulinde", waardoor de aanwezigheid van petroleum werd geconstateerd, echter niet in voldoende hoeveelheid.

Madioen. Door de Samarangsche firma Erdmann & Sielcken werd in haar terrein bij Broenkah in het district Lorok van de afdeeling Patjitan eene afzetting van erts aangetroffen, hetwelk, behalve eenig koper en zilver, 86 pct. loodglans zou bevatten. Op het terrein van den heer A. J. N. Graafland in hetzelfde district werd bij Ngele kopererts van een gehalte van p. m. 25 pct. gevonden.

Madura. Vanwege de „Dordtsche Petroleummaatschappij" werd geboord op verschillende terreinen in de afdeelingen Pamakassan, Sumanap en Sampang. Bij de dessa Kertageneh in het district Barat-laoet der afdeeling Sumanap mocht het haar gelukken eene flink spuitende bron aan te boren, terwijl ook in hare andere vergunningsterreinen sporen van olie werden aangetroffen. Op grond van de verkregen uitkomsten werden door de Maatschappij een viertal concessiën aangevraagd.

De „Petroleummaatschappij Polynesia" boorde zonder resultaat in de districten Barat-daja en Timor-daja en zou nu het onderzoek op de eilanden Raäs en Giliradja voortzetten. Door de „Madura Petroleum-exploratiemaatschappij" werd in eerstgenoemd district nabij de dessa Mandala olie aangeboord.

Sumatra's Westkust. Bij de nasporingen, vanwege een viertal mijnbouw- of exploratiemaatschappijen ingesteld krachtens voor sommige streken der Padangsche Bovenlanden verleende vergunningen, werd eenig stofgoud gevonden, doch nergens in ontginbare hoeveelheid. Dit wordt gemeld met betrekking tot de onderzoekingen in de afdeeling L Kotta, voor rekening der maatschappij „Pangkalan", en tot die in de afdeeling XIII en IX Kotta vanwege de maatschappijen „Sumatra" wat de onderafdeeling Alahan Pandjang, „Soepajang" wat de onderafdeeling Soepajang, en „Sumatra-Batavia" wat laatstgemelde onderafdeeling en de onderafdeeling Moeara Laboeh betreft. De maatschappij „Sumatra" werkte bovendien op de terreinen der voormalige maatschappij „Tambang Salida" in de afdeeling Painan (Padangsche Benedenlanden). Omtrent het daar verkregen resultaat werd nog niets bekend.

Benkoelen. Op verschillende plaatsen in dit gewest werd, doch te vergeefs, door ondiepe ingravingen en door wasschen van rivierzand naar nuttige mineralen gezocht. Daarentegen verkreeg de firma Erdmann & Sielcken bij de opsporing van ertsen in haar vergunningsterrein in de afdeeling Mokko Mokko genoegzaam gunstige uitkomsten om tot het indienen van eene concessieaanvraag over te gaan.

Lampongsche Districten. De „Zuid-Sumatra Exploratie- en mijnbouwmaatschappij" stelde vergeefsche pogingen in het werk om petroleum te vinden.

Palembang. De „Nederlandsch-Indische Exploratiemaatschappij" liet hare terreinen geologisch onderzoeken door prof. Schmidt uit Bazel, en verplaatste ten gevolge van dat onderzoek hare werkzaamheden gedeeltelijk van de afdeeling Iliran en Banjoeasin naar de afdeeling Moesi Ilir. In laatstgenoemde afdeeling stelde ook de „Petroleummaatschappij Iliran" onderzoekingen in, doch met onbevredigenden uitslag. Het „Sumatra-Mijnsyndicaat" verkreeg in de onderafdeeling Moesi Oeloe (afdeeling Tebing Tinggi) evenmin eenig gunstig resultaat. Op de terreinen van het „Moesi-Ilir-Syndicaat" waar reeds petroleumbronnen waren aangeboord, werd getracht het aantal te vermeerderen, terwijl de „Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië" op verschillende plaatsen opsporingen deed verrichten, omtrent de resultaten waarvan nog niets bekend werd. Anderen, die het mijnbouwkundig onderzoek ernstig ter hand namen, waren de mijnbouw- of exploratiemaatschappijen „Sumatra-Palembang", „Moeara-Enim", „Soenda",

„Palembang" en „Rawas", zoomede de firma M. J. Boissevain te Amsterdam.

Riouw en onderhoorigheden. Op het terrein van den heer Ch. Walbeehm werd door de „Tjinako Steenkolenmaatschappij" een aanvang gemaakt met het mijnbouwkundig onderzoek.

Atjeh en onderhoorigheden. Nadat in den aanvang van 1899 aanvankelijk een tweetal tot de Onderhoorigheden van Atjeh behoorende landschappen, namelijk Langsar en Manjapaët ter Oostkust, voor den particulieren mijnbouw waren opengesteld, geschiedde dit in den verderen loop van het jaar ten opzichte van Idi Rajeu, Peudawa Rajeu, Peureula en Soengoë Raja, eveneens ter Oostkust, zoomede ten opzichte van Lho Seumawé ter Noordkust en van het in de nabijheid van onze vestiging te Lho Seumawé gelegen complex, uitmakende de landschappen Gloempang Doea, Sawang, Nisam, Tjoenda c. a., Bajoe, Blang Mangat c. a., Samakoero en Blang Mé c. a. Van de vele reeds ingediende aanvragen voor mijnbouwkundige opsporingen in bedoelde streken konden er reeds een aantal worden ingewilligd, terwijl ook reeds met onderzoekingen een aanvang werd gemaakt. O. a. werden vanwege de „Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië" en de „Mijnbouwmaatschappij Atjeh" boringen naar petroleum ondernomen, respectievelijk in het landschap Langsar op het terrein der „Langsar Petroleummaatschappij" en in de landschappen Idi Rajeu en Peudawa Rajeu, terwijl bij Rantau Pandjang in het landschap Peureula in December 1899 op het terrein der „Petroleummaatschappij Holland" [1]) reeds eene spuitende bron werd aangeboord.

Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. De onderzoekingen van de „Goud-exploratiemaatschappij Kehajang" in de afdeeling Dajaklanden werden in zoover met succes bekroond dat de Maatschappij zich in staat zag gesteld om monsters van uit schachten en mijngangen verkregen goud naar Soerabaija op te zenden. Omtrent het resultaat der werkzaamheden van de „Mijnbouwmaatschappij Hawaun" en de „Borneo-exploratie- en mijnbouwmaatschappij Pasangan" in dezelfde afdeeling kwamen bij het bestuur nog geene gunstige berichten in. De „Exploratiemaatschappij Balangan" staakte hare onderzoekingen in de afdeeling Amoenthai wegens het uitblijven van goede uitkomsten. In het landschap Koetei deed de „Koetei-Exploratiemaatschappij" niet zonder bevredigende uitkomsten boringen op het eiland Miang. Omtrent de resultaten verkregen door de „Mijnbouwmaatschappij Pegattan-Koesan" in het landschap Koesan en door de „Tarakan-Mijnbouwmaatschappij" op het eiland Tarakan (landschap Boeloengan) werd weinig bekend. Dat in Koesan teleurstelling werd ondervonden, schijnt hieruit af te leiden dat, naar het gerucht wilde, de daar werkende Maatschappij tot liquidatie zou overgaan. Vanwege de „Mijnbouwmaatschappij Boekit Pondok" werden in het landschap Boeloengan tusschen de rivieren Sesajap en Liagouw onderzoekingen naar loodglans verricht, die, wat de qualiteit van het erts aangaat, gunstig uitvielen, terwijl met betrekking tot de quantiteit en de wijze van voorkomen nadere gegevens worden verzameld.

Menado. In de afdeeling Amoerang werkte de „Mijnbouwmaatschappij Belang" in den omtrek van Pangian, Polangko, Dakoligidan, Tojopon en Tojopon-bawah. Nabij eerstgenoemde plaats werden een zinkblende- en loodglans-gang en bij Dakoligidan en Tojopon verschillende gangen van goud- en zilverhoudende zwavelertsen aangetroffen. De uitkomsten waren vrij gunstig, zoodat eene concessie-aanvrage er het gevolg van was. In dezelfde afdeeling werkte de „Mijnbouwmaatschappij Sonder" in de omstreken van Rora, Maäsin en Lansot, doch omtrent den uitslag werd weinig bekend. Dit laatste was eveneens het geval ten aanzien van de onderzoekingen der „Moluksche Handelsvennootschap" in den omtrek van Raänan, mede in Amoerang.

In de assistent-residentie Gorontalo werden door het „Celebes-Goudsyndicaat" op verschillende vergunningsterreinen onderzoekingen verricht, die hier en daar succes hadden. De „Exploratie- en mijnbouwmaatschappij Lima Kabila" verkreeg, naar bericht wordt, uit Attingola en Kabila zeer goede kopererts-monsters. Ook de „Goud-exploratiemaatschappij Pinogo" vond op haar terreinen redelijke ertsen, zoodat er over gedacht werd voor de winning concessie aan te vragen. De mijnbouwmaatschappijen „Bone" en „Tomini" zouden eveneens in vrij groote hoeveelheid kopertertsen aangetroffen hebben. De „Exploratie- en mijnbouwmaatschappij Kwandang-Soemalata" meende op haar terrein goede ertsen gevonden te hebben, doch nadat gebleken was dat het ertsvoorkomen gelegen was op het terrein der mijnconcessie „Soemalata", werd het onderzoek gestaakt. De Maatschappij had dientengevolge een jaar voor niets gewerkt en leed een belangrijk verlies. De firma Erdmann & Sielcken staakte hare werkzaamheden aan de noordkust bij Bolontio. Daarentegen verkreeg de „Exploratiemaatschappij Monano" vrij gunstige resultaten en zette hare onderzoekingen ijverig voort. Ook de „Mijnbouwmaatschappij Pagoejaman" zou bevredigende uitkomsten hebben verkregen. In Pagoejaman en Bone verrichtte de „Exploratie- en exploitatiemaatschappij Menado" onderzoekingen, die in laatstgenoemde landstreek eenig succes hadden door het vinden van kopertertsgangen, welke echter nog nader moeten onderzocht worden.

De „Mijnbouwmaatschappij Matinan" exploreerde haar in het landschap Bwool gelegen vergunningsterrein zonder veel resultaat; men vond eenige gangen, die niet ontginbaar bleken te zijn, indien zij ten minste in de diepte geen betere erts voeren; in die richting worden de onderzoekingen voortgezet. Het „Goudsyndicaat Bwool" verkreeg op zijne terreinen bij Kwalabesar ertsen met eenig goud- en zilvergehalte, doch over het geheel was het resultaat der onderzoekingen nog niet bemoedigend. In het noordwesten werden voor de maatschappij „Bwool Lonoe" kopertertsen opgespoord, waarvan gunstige verwachtingen werden gekoesterd.

Amboina. De in 't vorig verslag (blz. 213) bedoelde boringen op het terrein van de heeren W. H. de Greve c. s. op Ceram werden met succes voortgezet. Naar verluidt, zou spoedig tot het aanvragen van concessie worden overgegaan.

Ternate. Omtrent de uitkomsten van de opsporingen der „Obi-Exploratiemaatschappij" op het eiland Groot-Obi (verg. vorig verslag, blz. 213) werd geen bericht ontvangen.

De in de vorengenoemde of andere gewesten nog verder ingestelde mijnbouwkundige onderzoekingen waren van geringe beteekenis en bepaalden zich in hoofdzaak tot een begin van opsporing, noodig om intrekking van de vergunningen te voorkomen.

III. Zout.

Volgens de over 1899 ontvangen (voorloopige) opgaven bedroeg het debiet van *los* zout in de gezamenlijke gouvernementsresidentiën van Java en Madura, zoomede in Soerakarta, in totaal 1 181 727 pikol. In de afdeeling Sumanap der residentie Madura, waar bij wijze van proef sedert Mei/Juli 1899 het zout *in briquetvorm* verkocht wordt (verg. blz. 214 van het vorig verslag), bedroeg het debiet van dit zout 908 709 katti, gelijkstaande met ongeveer 561 218 K.G. of p. m. 9676 pikol *los* zout. De verkoop van los en verpakt zout liep dus over eene gezamenlijke hoeveelheid van 1 191 403 pikol, zoodat in 1899 het in 1898 behaalde buitengewoon hooge cijfer van 1 168 259 pikol (verbeterde opgaaf) nog met 23 144 pikol werd overtroffen. Op een vijftal gewesten na, waar het debiet eenigszins achteruitging (in 't geheel met 11 329 pikol), was in al de overige residentiën de afzet grooter dan in 1898, vooral in de Preanger Regentschappen, Japara, Pasoeroean en Kadoe.

In de buitenbezittingen, voor zooveel het Gouvernement er — in een 7-tal gewesten — zout verkrijgbaar stelt, ging het debiet met 5288 pikol vooruit, nl. van 202 024 (verbeterde opgaaf) in 1898 tot 207 312 pikol in 1899.

Bij de pakhuizen op en buiten Java gezamenlijk bracht in 1899 het zoutdebiet bruto f 9 306 174 op, tegen f 9 082 078 (volgens verbeterde opgaven) in 1898. Voor de specificatie dier sommen, naar gelang van de verschillende debietprijzen, wordt verwezen naar bijlage EEE, welk overzicht tevens aanwijst hoeveel zout er in de jaren 1897, 1898 en 1899 op elke verkoopplaats in het bijzonder is gesleten.

Van de verhooging, met ingang van 15 Maart 1900, van den debietprijs van het voor consumtie bestemd gouvernementszout in het gouvernement Sumatra's Westkust van f 6 op f 6,96 per pikol (St. 1900 n°. 93), in verband met de verhooging van het

[1]) Van deze eerst in October 1899 te Amsterdam tot stand gekomen naamlooze vennootschap, waarvan de naam in Mei 1900 veranderd is in „Petroleummaatschappij Holland-Perlak" (zie de Nederlandsche Staatscourant dd. 7/8 Januari en 22 Juni 1900), waren de ontwerp-statuten reeds goedgekeurd bij Kon. besluit dd. 6 October 1896 n°. 37 (verg. 't verslag van 1897, bijlage H, blz. 13).

invoerrecht op vreemd zout in die havens van het gewest waar de invoer van dat artikel is toegelaten, werd reeds melding gemaakt op blz. 131 132.

De zoutaanmaak op Madura leverde in 1899 betere uitkomsten op dan in 1897 en 1898, toen achtereenvolgens 55 860 en 51 598 kojang (1 675 800 en 1 547 940 pikol) werd verkregen, terwijl thans de opbrengst 58 896 kojang (1 766 880 pikol) bedroeg. De aangehaalde bijlage bevat omtrent dien aanmaak, ook wat de kosten betreft, de gebruikelijke opgaven, terwijl zij tevens doet zien dat op ult. 1899 de geheele voorraad gouvernementszout (met inbegrip van de restanten in de verkooppakhuizen) beliep 223 762 kojang of 6 712 860 pikol.

In de residentie Madura werd, om in Sumanap het briquetzout gemakkelijker onder het bereik der bevolking te brengen, het getal verkoopplaatsen van 12 op 27 gebracht. Gemelde afdeeling, waar men tot dusver 5 debietplaatsen telde, kreeg er namelijk 20 (verg. vorig verslag, blz. 214). Bij 15 van deze 20 pakhuizen nam de proefverkoop van briquetzout een aanvang op 15 Mei 1899 en bij de 5 andere pakhuizen (die op de tot genoemde afdeeling behoorende eilanden) in Juli daarop. Omtrent die proef valt overigens te berichten dat in den aanvang de bevolking daarmede weinig ingenomen scheen, vermoedelijk op instigatie van de vele zouthandelaars, die zich in hun bedrijf benadeeld zagen, omdat het bewuste zout bij de gouvernementspakhuizen in geringe hoeveelheden verkrijgbaar was gesteld en daarom door de bevolking, meer dan tot dusver het geval was, rechtstreeks bij die pakhuizen werd gekocht. Het gevolg was dat veel los zout uit de afdeeling Pamakassan werd ingevoerd en verkocht, hetgeen natuurlijk het debiet van briquetzout benadeelde. Die invoer verminderde echter langzamerhand, zoodat mag worden aangenomen dat het wantrouwen der bevolking binnen niet te langen tijd geheel zal zijn overwonnen. De verkrijgbaarstelling van briquetzout in grootere verpakkingseenheden dan van 1 katti (voor welke laatste hoeveelheid de prijs f 0,08 bedraagt) geschiedde aanvankelijk in pakketten van 25 katti (tegen f 2), doch sedert Mei 1900 zijn daarvoor, om de in 't vorig verslag (blz. 214) vermelde reden, pakketten van 20 katti (prijs f 1,60) in de plaats gesteld.

De in 't vorig verslag vermelde verpakking der zoutbriquetten in lederetten karton gaf aanvankelijk aanleiding tot moeielijkheden. Zij bleek niet luchtdicht genoeg, waardoor de briquetten vochtig werden en gedeeltelijk smolten, terwijl zij, wat de sterkte betreft, ook niet geheel beantwoordde aan de eischen voor vervoer en opstapeling. Deze omstandigheid deed besluiten om, alvorens den proefverkoop van briquetzout tot een grooter gebied uit te strekken, naar verbeteringen in de verpakkingswijze om te zien. Met door den directeur der zoutverpakking toegepaste nieuwe verpakkingswijzen werden proeven genomen. Daartoe werden eenige prauwladingen zoutbriquetten in verschillende verpakkingen naar Probolinggo overgevoerd, van waar zij ook naar het binnenland getransporteerd en daar in pakhuizen opgeschuurd werden. De aanvankelijke uitkomsten waren niet ongunstig; de pakketten bleven meestal droog en werden bij het vervoer niet belangrijk beschadigd. Met eene beslissing zou worden verwijld tot na afloop van den westmoesson, ten einde eerst te kunnen beoordeelen of de verpakking ook bij vochtige weersgesteldheid bleef voldoen.

De Decauville-spoorbaan, ter verbinding van de proeffabriek voor briquetteering te Kalianget (aan de baai van Sumanap) met de zoutpakhuizen aan de Marengan-rivier, kwam einde Juni 1899 gereed, terwijl ten behoeve van eene geregelde verwerking van de aangemaakte briquetten in de tweede helft van dat jaar in de genoemde fabriek een tweede luchtoven met twee droogovens werd bijgebouwd.

De in het laatst van 1897 (zie het verslag van 1898, blz. 182) van hier uitgezonden, aan den directeur der zoutverpakking tijdelijk toegevoegde werktuigkundige ingenieur, over wiens diensten, bij het afloopen van zijne tweejarige verbintenis, niet meer behoefde te worden beschikt, werd in December 1899 eervol ontslagen.

De in Samarang aan sommige dessa's vrijgelaten zoutwinning uit de zoutwater- en modderwellen in de afdeeling Grobogan leverde in 1899 16 850 pikol, zijnde 2540 pikol minder dan in 1898, welke vermindering moet worden toegeschreven aan de vele regens, waardoor de verdamping van het water belemmerd werd. Overeenkomstig St. 1876 n°. 258 werden die dessa's in den zoutcijns aangeslagen tot een bedrag van f 8271,60.

IV. Koopvaart en scheepsbouw.

§ 1. *Koopvaart.* [1])

Aan de eerlang te Batavia verschijnende „Statistiek van den handel, de scheepvaart en de in- en uitvoerrechten in Nederlandsch-Indië" over 1899 en aan die over 1898, welke in September 1899 te Batavia het licht zag, wordt het volgende verkort overzicht ontleend van de waarde der in elk der genoemde jaren voor particuliere rekening uit Nederland en den vreemde in de tol- en vrijhavens van Nederlandsch-Indië ingevoerde of van bedoelde havens naar buiten Nederlandsch-Indië uitgevoerde goederen. Herinnerd dient hierbij te worden dat van de havens in inlandsche staten in de besproken handels- en scheepvaartstatistiek alleen die zijn opgenomen, waar een gouvernements tol- of havenkantoor gevestigd is, terwijl wegens de niet tijdige indiening van gegevens over 1899 door de kantoren Sabang, Melaboeh, Poelo Raja en Tapa Toean (gouvernement Atjeh en onderhoorigheden) en Tandjong Bringin (residentie Oostkust van Sumatra) het noodig is geworden aan de jongst ter perse gelegde statistiek een aanhangsel toe te voegen. In het volgende verkorte overzicht is ook met de laatstbedoelde gegevens rekening gehouden.

Herkomst of bestemming.	Waarde van de goederen *a*) voor *particuliere* rekening: ingevoerd van (of over)	uitgevoerd naar
	de nevens de cijfers vermelde landen of plaatsen.	
1898.		
Nederland	f 54 488 079	f 64 228 755
Engelsch Kanaal (voor orders)	. . . .	*b*) 14 066 928
Andere landen (buiten den Oosterschen Archipel)	35 046 656	*b*) 74 916 815
Oostersche Archipel: Singapore	52 523 047	42 104 600
Oostersche Archipel: Andere gedeelten (buiten Nederlandsch-Indië)	18 796 178	7 646 760
Totalen	f 160 853 960	f 202 963 858
	c) (f 53 165 299)	*c*) (f 67 817 778)
1899.		
Nederland	f 54 762 346	f 77 902 423
Engelsch Kanaal (voor orders)	. . . .	*b*) 15 426 657
Andere landen (buiten den Oosterschen Archipel)	40 552 732	*b*) 80 038 568
Oostersche Archipel: Singapore	51 115 189	54 115 904
Oostersche Archipel: Andere gedeelten (buiten Nederlandsch-Indië)	17 581 878	7 771 847
Totalen	f 164 012 145	f 235 255 169
	c) (f 53 785 495)	*c*) (f 71 977 310)

a) Ongerekend goud en zilver (gemunt en ongemunt). Aan gemunt goud en zilver werd voor particuliere rekening *ingevoerd* in 1898 f 10 797 143 en in 1899 f 22 778 926 (waaronder aan gouden munt f 2 139 223 en f 6 085 916), en aan ongemunt goud en zilver in eerstgemeld jaar voor eene waarde van f 7050 en in 1899 voor eene waarde van f 1170, terwijl de particuliere *uitvoer* van speciën bedroeg achtereenvolgens f 1 197 240 en f 595 301 (alles aan zilveren munt), en aan ongemunt edel metaal (enkel goud) voor eene waarde van respectievelijk f 32 800 en f 128 401.

b) Onder de uitvoeren naar het Engelsch Kanaal (voor orders) zijn ook de uitvoeren naar Engeland begrepen.

c) De tusschen ( ) geplaatste totalen wijzen aan tot welk bedrag de buitenbezittingen in het algemeen totaal deelen; zie daaromtrent nader bijlage FFF, blz. 2.

Aan de inrichting van den besproken jongsten jaargang der algemeene handelsstatistiek is, in verband met de door eene der kamers van koophandel en nijverheid betoogde wenschelijkheid om daarin afzonderlijke gegevens te zien opgenomen voor West-, voor Midden- en voor Oost-Java (met Madura), deze uitbreiding gegeven dat onder elke rubriek van goederen is vermeld hoeveel daarvan werd in- en uitgevoerd naar en van elke der vijf voornaamste havens van Java, nl. Batavia (met Tandjong Priok), Cheribon, Samarang, Soerabaija en Tjilatjap, eene verbetering, welke van 1900 af ook toepassing vindt in de geregeld als bijvoegsels der Jav. Courant verschijnende maandoverzichten, aanwijzende, met betrekking tot Java en Madura, den particulieren in- en uitvoer der voornaamste handelsartikelen.

[1]) Zie ook wat op blz. 131/132 onder „*In- en uitvoerrechten*" is medegedeeld.

Uit het voorafgaande overzicht, wat het jaar 1899 betreft nader uitgewerkt in bijlage FFF, sub I, blijkt dat de waarde der voor particuliere rekening *ingevoerde* goederen, zoowel wat Java en Madura als wat de buitenbezittingen betreft, betrekkelijk weinig verschilde met de uitkomsten over 1898, welke, hoewel in mindere mate dan in 1897, tegenover de cijfers van 1896 en vroeger een niet onbelangrijken vooruitgang aantoonden. Van de opgegeven invoerwaarde (dus buiten het ingevoerde voor rekening van het Gouvernement, en ongerekend ook de invoeren van gemunt en ongemunt goud en zilver) betrof in beide jaren ruim de helft de artikelen manufacturen van alle soorten, kleederen, modewaren en garens (gezamenlijk in 1898 ruim 33 en in 1899 32 pct.), zoomede eetwaren van alle soorten, meel, rijst en zout (gezamenlijk in 1898 21 en in 1899 22 pct.).

Belangrijk meer dan in eenig vorig jaar beliepen in 1899 de particuliere *uitvoeren* (ook hier ongerekend gemunt en ongemunt goud en zilver). Wezen de statistiek van 1895 en die van 1898 met respectievelijk f 201^6 en f 202^9 millioen tot dusver de hoogste cijfers aan, in 1899 bereikten die uitvoeren, ten gevolge van grootere hoeveelheden van vele der voornaamste uitvoerproducten, een totaal van f 235 millioen, en dit niettegenstaande de afgenomen uitvoer van petroleum een teruggang teweegbracht van f $8^3/_4$ millioen. Vooral waren in 1899 belangrijker dan in 1898 de uitvoeren van koffie, suiker, copra, tabak en boschproducten, 't geen alleen voor die artikelen een hooger waardecijfer gaf van respectievelijk f 10^6, f 8^8, f 6^9, f 5 en f 4^3 of gezamenlijk f 35^6 millioen. Gezamenlijk beliepen de uitvoeren van de genoemde artikelen in 1898 f 147^7, doch in 1899 f 183^3 millioen. Alleen het artikel suiker komt onder deze laatste totalen voor, en wel uitsluitend onder de uitvoeren van Java en Madura (deze laatsten in 1898 en 1899 achtereenvolgens ter waarde van f 135 en f 163) millioen), tot een bedrag van f 68^9 en f 77^7 millioen.

Omtrent de bestemming van dit hoofdproduct vermeldt de besproken handelsstatistiek als naar gewoonte tweeërlei opgaaf, nl. niet alleen, zooals voor alle andere goederen, de bij de aflading reeds bekende landen of plaatsen van bestemming, maar bovendien eene naar officieuse gegevens samengestelde rangschikking van de eindbestemming, ook wat de naar orderhavens verscheepte hoeveelheden betreft. De tweeledige opgaaf volgt hieronder:

Bestemming (voor zooveel bij de afscheping was kunnen worden opgegeven).		Eindbestemming (volgens officieuse gegevens).	
Nederland	3 036 ton	Nederland . . . . . . Nederland v/o	8 293 ton
Engelsch Kanaal v/o. .	123 519 „		
Engeland	1 378 „	Engeland	1 464 „
Duitschland	102 „	Duitschland	102 „
Italië	4 062 „		
Portugal v/o.	2 600 „		
Amerika	320 459 „	Amerika (Vereen. Staten)	555 112 „
Britsch-Indië	12 698 „	Britsch-Indië	12 698 „
Egypte	48 534 „		
Port Saïd v/o	61 282 „		
Singapore	28 416 „	Singapore	28 416 „
Hongkong	139 290 „	Hongkong en China . .	141 569 „
China	2 279 „		
Japan	21 194 „	Japan	21 194 „
Timor Dilly	4 „	Timor Dilly	4 „
Duitsch Nieuw-Guinea .	3 „	Duitsch Nieuw-Guinea .	4 „
Australië	8 445 „	Australië	8 445 „
Totale hoeveelheid der in 1899 van Java uitgevoerde suiker	777 301 ton	Totale hoeveelheid als voren	777 301 ton

De in- en uitvoeren voor gouvernementsrekening (mede ongerekend speciën) bedroegen in 1899 respectievelijk f 4^4 en f 14^9 millioen, tegen f 6^5 en f 13^5 millioen in 1898, een en ander zoo goed als uitsluitend met stoomschepen. Wat de particuliere handelsbeweging betreft, was bij de invoeren de verhouding van het met stoomschepen en het met zeilschepen aangebrachte respectievelijk 96^6 en 3^4 pct. van de waarde (in 1898 95 en 5 pct.), en wat de uitvoeren aangaat werd 95^3 pct. van de waarde afgeladen in stoomschepen en 4^7 pct. in zeilschepen (in 1898 89^1 en 10^9 pct.).

Voor aan de handelsstatistiek ontleende opgaven omtrent de scheepvaartbeweging zoo in de havens van Java en Madura als in de in de statistiek behandelde tol- en vrijhavens der buitenbezittingen, echter alleen wat betreft de inklaringen bij aankomst van- en de uitklaringen bij vertrek naar *buiten* Nederlandsch-Indië, zoomede omtrent de kustvaart zij verwezen naar de in bijlage FFF sub II voorkomende tabellen. Aanteekeningen omtrent het totaal der aangekomen en vertrokken schepen zijn slechts ontvangen met betrekking tot een drietal havens. Daaruit blijkt dat in 1899 (ongerekend de landsvaartuigen en vreemde oorlogsschepen) Tandjong Priok (haven van Batavia) werd aangedaan door 887, de haven van Tjilatjap door 60, en de Emmahaven (haven van Padang) door 322 schepen, onder welke getallen voor Priok en Tjilatjap begrepen zijn 47 en 3 zeilschepen, terwijl de Emmahaven uitsluitend door stoomschepen werd aangedaan, daar de voor Padang bestemde zeilschepen, evenals vroeger, ten anker kwamen op de oude reede (bij Poeloe Pisang). In het aantal der te Priok aangekomen stoomschepen deelden die van de Koninklijke Paketvaartmaatschappij en van de maatschappijen „Nederland" en „Rotterdamsche Lloyd" gezamenlijk voor ruim 60 pct.; wat de Emmahaven betreft was die verhouding ruim 85 pct.

§ 2. *Nederlandsch-Indische koopvaardijvloot.*

Het aantal schepen en vaartuigen in Nederlandsch-Indië tehuis behoorende, hetzij op Europeesche, hetzij op inlandsche wijze getuigd, voor zooveel zij eene grootte hebben van 30 M^3 (10.6 registerton) en daarboven, wordt opgegeven bij het einde der jaren 1898 en 1899 te hebben bedragen als volgt:

		Java en Madura		Buitenbezittingen.	
		Aantal bodems.	Inhoudsgrootte (in registertonnen).	Aantal bodems.	Inhoudsgrootte in registertonnen).
stoomschepen	ult. 1898	48	26 538	37	6 618
	„ 1899	48	28 222	56	10 510
barken, brikken, schoeners en kotters . . .	ult. 1898	45	6 292	129	14 379
	„ 1899	46	7 414	130	14 779
wangkangs, toops en andere kleine zeilvaartuigen	ult. 1898	1272	21 975	587	11 646
	„ 1899	1257	21 594	*a*) 694	*a*) 16 405
Totalen .	ult. 1898	1365	54 805	753	32 643
	„ 1899	1351	57 230	880	41 694

a) Omtrent de juistheid van dit cijfer moet eenig voorbehoud worden gemaakt in verband met eene wellicht te hooge opgaaf voor de residentie Oostkust van Sumatra, welk gewest in de opgaven van ult. 1898 voorkwam met het tot de cijfers van vorige jaren verband houdende getal van 17 kleine zeilvaartuigen als hierbedoeld, gezamenlijk metende 254 registerton, terwijl in het gewestelijk overzicht van ult. 1899 (verg. bijlage GGG), zonder nadere toelichting, voor hetzelfde gewest worden opgegeven 86 wangkangs, toops, enz., gezamenlijk metende 3897 ton.

Als van een Nederlandsch-Indischen zeebrief voorzien, stonden bij het einde van 1899 te boek — zie mede bijlage GGG — 247 zeeschepen, metende 61 789 registerton, namelijk 96 stoomschepen en 151 op Europeesche wijze getuigde zeilschepen metende 40 277 en 21 512 registerton, dus thans, wat stoomschepen betreft, eene vermeerdering van 24 bodems en 7599 registerton, tegen eene vermindering, wat de zeilschepen aangaat, met 12 bodems en 644 registerton.

Eerste zeebrieven werden in 1899 uitgereikt ten behoeve van 27 stoomschepen (waarvan waren gebouwd in Nederland 3, metende 2084 registerton, en buiten Nederland of Nederlandsch-Indië 24, metende 7037 registerton), zoomede ten behoeve van 2 schoeners en 1 bark, welke zeilschepen waren gebouwd in den vreemde, te zamen metende 1388 registerton. Van de 30 bedoelde schepen behoorden er 26 (gezamenlijk 9252 ton) aan Europeesche reederijen, en stonden 4 (te zamen groot 1257 ton) op naam van vreemde oosterlingen.

De bevoegdheid tot afgifte van eerste jaarpassen (voor op inlandsche wijze getuigde schepen), welke in den regel bij de hoofden van gewestelijk bestuur berust, werd in September 1899 (St. n°. 246) in eenige onderdeelen der residentie Amboina nog nader aan eenige plaatselijke bestuurders toegekend (verg. het verslag van 1897, blz. 240).

§ 3. *Scheepsbouw.*

Omtrent het aantal door inlanders gebouwde vaartuigen kunnen geene volledige opgaven worden verstrekt, omdat ook kleine vaartuigen, o. a. die bestemd voor de vischvangst, door de toekomstige gebruikers zelven worden gebouwd, zonder dat zij hiervan een beroep maken. Als in 1899 op eigenlijke werven van inlanders of vreemde oosterlingen gebouwd, zijn in de ontvangen opgaven voor de gewesten Pekalongan, Rembang en Soerabaija opgegeven 81, 35 en 21 vaartuigen en, wat de buitenbezittingen betreft, voor Celebes en onderhoorigheden 295

invoerrecht op vreemd zout in die havens van het gewest waar de invoer van dat artikel is toegelaten, werd reeds melding gemaakt op blz. 131 132.

De zoutaanmaak op Madura leverde in 1899 betere uitkomsten op dan in 1897 en 1898, toen achtereenvolgens 55 860 en 51 598 kojang (1 675 800 en 1 547 940 pikol) werd verkregen, terwijl thans de opbrengst 58 896 kojang (1 766 880 pikol) bedroeg. De aangehaalde bijlage bevat omtrent dien aanmaak, ook wat de kosten betreft, de gebruikelijke opgaven, terwijl zij tevens doet zien dat op ult. 1899 de geheele voorraad gouvernementszout (met inbegrip van de restanten in de verkooppakhuizen) beliep 223 762 kojang of 6 712 860 pikol.

In de residentie Madura werd, om in Sumanap het briquetzout gemakkelijker onder het bereik der bevolking te brengen, het getal verkoopplaatsen van 12 op 27 gebracht. Gemelde afdeeling, waar men tot dusver 5 debietplaatsen telde, kreeg er namelijk 20 (verg. vorig verslag, blz. 214). Bij 15 van deze 20 pakhuizen nam de proefverkoop van briquetzout een aanvang op 15 Mei 1899 en bij de 5 andere pakhuizen (die op de tot genoemde afdeeling behoorende eilanden) in Juli daarop. Omtrent die proef valt overigens te berichten dat in den aanvang de bevolking daarmede weinig ingenomen scheen, vermoedelijk op instigatie van de vele zouthandelaars, die zich in hun bedrijf benadeeld zagen, omdat het bewuste zout bij de gouvernementspakhuizen in geringe hoeveelheden verkrijgbaar was gesteld en daarom door de bevolking, meer dan tot dusver het geval was, rechtstreeks bij die pakhuizen werd gekocht. Het gevolg was dat veel los zout uit de afdeeling Pamakassan werd ingevoerd en verkocht, hetgeen natuurlijk het debiet van briquetzout benadeelde. Die invoer verminderde echter langzamerhand, zoodat mag worden aangenomen dat het wantrouwen der bevolking binnen niet te langen tijd geheel zal zijn overwonnen. De verkrijgbaarstelling van briquetzout in grootere verpakkingseenheden dan van 1 katti (voor welke laatste hoeveelheid de prijs f 0,08 bedraagt) geschiedde aanvankelijk in pakketten van 25 katti (tegen f 2), doch sedert Mei 1900 zijn daarvoor, om de in 't vorig verslag (blz. 214) vermelde reden, pakketten van 20 katti (prijs f 1,60) in de plaats gesteld.

De in 't vorig verslag vermelde verpakking der zoutbriquetten in lederetten karton gaf aanvankelijk aanleiding tot moeielijkheden. Zij bleek niet luchtdicht genoeg, waardoor de briquetten vochtig werden en gedeeltelijk smolten, terwijl zij, wat de sterkte betreft, ook niet geheel beantwoordde aan de eischen voor vervoer en opstapeling. Deze omstandigheid deed besluiten om, alvorens den proefverkoop van briquetzout tot een grooter gebied uit te strekken, naar verbeteringen in de verpakkingswijze om te zien. Met door den directeur der zoutverpakking toegepaste nieuwe verpakkingswijzen werden proeven genomen. Daartoe werden eenige prauwladingen zoutbriquetten in verschillende verpakkingen naar Probolinggo overgevoerd, van waar zij ook naar het binnenland getransporteerd en daar in pakhuizen opgeschuurd werden. De aanvankelijke uitkomsten waren niet ongunstig: de pakketten bleven meestal droog en werden bij het vervoer niet belangrijk beschadigd. Met eene beslissing zou worden verwijld tot na afloop van den westmoesson, ten einde eerst te kunnen beoordeelen of de verpakking ook bij vochtige weersgesteldheid bleef voldoen.

De Decauville-spoorbaan, ter verbinding van de proeffabriek voor briquetteering te Kalianget (aan de baai van Sumanap) met de zoutpakhuizen aan de Marengan-rivier, kwam einde Juni 1899 gereed, terwijl ten behoeve van eene geregelde verwerking van de aangemaakte briquetten in de tweede helft van dat jaar in de genoemde fabriek een tweede luchtoven met twee droogovens werd bijgebouwd.

De in het laatst van 1897 (zie het verslag van 1898, blz. 182) van hier uitgezonden, aan den directeur der zoutverpakking tijdelijk toegevoegde werktuigkundige ingenieur, over wiens diensten, bij het afloopen van zijne tweejarige verbintenis, niet meer behoefde te worden beschikt, werd in December 1899 eervol ontslagen.

De in Samarang aan sommige dessa's vrijgelaten zoutwinning uit de zoutwater- en modderwellen in de afdeeling Grobogan leverde in 1899 16 850 pikol, zijnde 2540 pikol minder dan in 1898, welke vermindering moet worden toegeschreven aan de vele regens, waardoor de verdamping van het water belemmerd werd. Overeenkomstig St. 1876 n°. 258 werden die dessa's in den zoutcijns aangeslagen tot een bedrag van f 8271,60.

IV. Koopvaart en scheepsbouw.

§ 1. *Koopvaart.* [1])

Aan de eerlang te Batavia verschijnende „Statistiek van den handel, de scheepvaart en de in- en uitvoerrechten in Nederlandsch-Indië" over 1899 en aan die over 1898, welke in September 1899 te Batavia het licht zag, wordt het volgende verkort overzicht ontleend van de waarde der in elk der genoemde jaren voor particuliere rekening uit Nederland en den vreemde in de tol- en vrijhavens van Nederlandsch-Indië ingevoerde of van bedoelde havens naar buiten Nederlandsch-Indië uitgevoerde goederen. Herinnerd dient hierbij te worden dat van de havens in inlandsche staten in de besproken handels- en scheepvaartstatistiek alleen die zijn opgenomen, waar een gouvernements tol- of havenkantoor gevestigd is, terwijl wegens de niet tijdige indiening van gegevens over 1899 door de kantoren Sabang, Meulaboeh, Poelo Raja en Tapa Toean (gouvernement Atjeh en onderhoorigheden) en Tandjong Bringin (residentie Oostkust van Sumatra) het noodig is geworden aan de jongst ter perse gelegde statistiek een aanhangsel toe te voegen. In het volgende verkorte overzicht is ook met de laatstbedoelde gegevens rekening gehouden.

Herkomst of bestemming.	Waarde van de goederen a) voor *particuliere* rekening	
	ingevoerd van (of over)	uitgevoerd naar
	de nevens de cijfers vermelde landen of plaatsen.	
1898.		
Nederland	f 54 488 079	f 64 228 755
Engelsch Kanaal (voor orders)	. . . .	b) 14 066 928
Andere landen (buiten den Oosterschen Archipel)	35 046 656	74 916 815
Oostersche Archipel: Singapore	52 523 047	42 104 600
Oostersche Archipel: Andere gedeelten (buiten Nederlandsch-Indië)	18 796 178	7 646 760
Totalen	f 160 853 960	f 202 963 858
	c) (f 53 105 299)	c) (f 67 817 778)
1899.		
Nederland	f 54 762 346	f 77 902 423
Engelsch Kanaal (voor orders)	. . . .	b) 15 426 637
Andere landen (buiten den Oosterschen Archipel)	40 552 732	80 038 568
Oostersche Archipel: Singapore	51 115 189	54 115 904
Oostersche Archipel: Andere gedeelten (buiten Nederlandsch-Indië)	17 581 878	7 771 817
Totalen	f 164 012 145	f 235 255 169
	c) (f 53 785 495)	c) (f 71 977 310)

a) Ongerekend goud en zilver (gemunt en ongemunt). Aan gemunt goud en zilver werd voor particuliere rekening *ingevoerd* in 1898 f 10 797 143 en in 1899 f 22 778 926 (waaronder aan gouden munt f 2 139 223 en f 6 085 916), en aan ongemunt goud en zilver in eerstgemeld jaar voor eene waarde van f 7050 en in 1899 voor eene waarde van f 1170, terwijl de particuliere *uitvoer* van specien bedroeg achtereenvolgens f 1 197 240 en f 595 301 (alles aan zilveren munt), en aan ongemunt edel metaal (enkel goud) voor eene waarde van respectievelijk f 32 800 en f 128 401.

b) Onder de uitvoeren naar het Engelsch Kanaal (voor orders) zijn ook de uitvoeren naar Engeland begrepen.

c) De tusschen ( ) geplaatste totalen wijzen aan tot welk bedrag de buitenbezittingen in het algemeen totaal deelen; zie daaromtrent nader bijlage FFF, blz. 2.

Aan de inrichting van den besproken jongsten jaargang der algemeene handelsstatistiek is, in verband met de door eene der kamers van koophandel en nijverheid betoogde wenschelijkheid om daarin afzonderlijke gegevens te zien opgenomen voor West-, voor Midden- en voor Oost-Java (met Madura), deze uitbreiding gegeven dat onder elke rubriek van goederen is vermeld hoeveel daarvan werd in- en uitgevoerd naar en van elke der vijf voornaamste havens van Java, nl. Batavia (met Tandjong Priok), Cheribon, Samarang, Soerabaija en Tjilatjap, eene verbetering, welke van 1900 af ook toepassing vindt in de geregeld als bijvoegsels der Jav. Courant verschijnende maandoverzichten, aanwijzende, met betrekking tot Java en Madura, den particulieren in- en uitvoer der voornaamste handelsartikelen.

[1]) Zie ook wat op blz. 131/132 onder „*In- en uitvoerrechten*" is medegedeeld.

Uit het voorafgaande overzicht, wat het jaar 1899 betreft nader uitgewerkt in bijlage FFF, sub I, blijkt dat de waarde der voor particuliere rekening *ingevoerde* goederen, zoowel wat Java en Madura als wat de buitenbezittingen betreft, betrekkelijk weinig verschilde met de uitkomsten over 1898, welke, hoewel in mindere mate dan in 1897, tegenover de cijfers van 1896 en vroeger een niet onbelangrijken vooruitgang aantoonden. Van de opgegeven invoerwaarde (dus buiten het ingevoerde voor rekening van het Gouvernement, en ongerekend ook de invoeren van gemunt en ongemunt goud en zilver) betrof in beide jaren ruim de helft de artikelen manufacturen van alle soorten, kleederen, modewaren en garens (gezamenlijk in 1898 ruim 33 en in 1899 32 pct.), zoomede eetwaren van alle soorten, meel, rijst en zout (gezamenlijk in 1898 21 en in 1899 22 pct.).

Belangrijk meer dan in eenig vorig jaar beliepen in 1899 de particuliere *uitvoeren* (ook hier ongerekend gemunt en ongemunt goud en zilver). Wezen de statistiek van 1895 en die van 1898 met respectievelijk f 201^6 en f 202^9 millioen tot dusver de hoogste cijfers aan, in 1899 bereikten die uitvoeren, ten gevolge van grootere hoeveelheden van vele der voornaamste uitvoerproducten, een totaal van f 235 millioen, en dit niettegenstaande de afgenomen uitvoer van petroleum een teruggang teweegbracht van f 8$^3/_4$ millioen. Vooral waren in 1899 belangrijker dan in 1898 de uitvoeren van koffie, suiker, copra, tabak en boschproducten, 't geen alleen voor die artikelen een hooger waardecijfer gaf van respectievelijk f 10^6, f 8^8, f 6^9, f 5 en f 4^3 of gezamenlijk f 35^6 millioen. Gezamenlijk beliepen de uitvoeren van de genoemde artikelen in 1898 f 147^7, doch in 1899 f 183^3 millioen. Alleen het artikel suiker komt onder deze laatste totalen voor, en wel uitsluitend onder de uitvoeren van Java en Madura (deze laatsten in 1898 en 1899 achtereenvolgens ter waarde van f 135 en f 163) millioen), tot een bedrag van f 68^8 en f 77^7 millioen.

Omtrent de bestemming van dit hoofdproduct vermeldt de besproken handelsstatistiek als naar gewoonte tweeërlei opgaaf, nl. niet alleen, zooals voor alle andere goederen, de bij de aflading reeds bekende landen of plaatsen van bestemming, maar bovendien eene naar officieuse gegevens samengestelde rangschikking van de eindbestemming, ook wat de naar orderhavens verscheepte hoeveelheden betreft. De tweeledige opgaaf volgt hieronder:

Bestemming (voor zooveel bij de afscheping was kunnen worden opgegeven).			Eindbestemming (volgens officieuse gegevens).		
Nederland	3 036	ton	Nederland. / Nederland v/o	8 293	ton
Engelsch Kanaal v/o	123 519	„			
Engeland	1 378	„	Engeland	1 464	„
Duitschland	102	„	Duitschland	102	„
Italië	4 062	„			
Portugal v/o.	2 600	„			
Amerika	320 459	„	Amerika (Vereen. Staten)	555 112	„
Britsch-Indië	12 698	„	Britsch-Indië	12 698	„
Egypte	48 534	„			
Port Saïd v/o	61 282	„			
Singapore	28 416	„	Singapore	28 416	„
Hongkong	139 290	„	Hongkong en China	141 569	„
China	2 279	„			
Japan	21 194	„	Japan	21 194	„
Timor Dilly	4	„	Timor Dilly	4	„
Duitsch Nieuw-Guinea	3	„	Duitsch Nieuw-Guinea	4	„
Australië	8 445	„	Australië	8 445	„
Totale hoeveelheid der in 1899 van Java uitgevoerde suiker	777 301	ton	Totale hoeveelheid als voren	777 301	ton

De in- en uitvoeren voor gouvernementsrekening (mede ongerekend speciën) bedroegen in 1899 respectievelijk f 4^4 en f 14^9 millioen, tegen f 6^5 en f 13^5 millioen in 1898, een en ander zoo goed als uitsluitend met stoomschepen. Wat de particuliere handelsbeweging betreft, was bij de invoeren de verhouding van het met stoomschepen en het met zeilschepen aangebrachte respectievelijk 96^6 en 3^4 pct. van de waarde (in 1898 95 en 5 pct.), en wat de uitvoeren aangaat werd 95^3 pct. van de waarde afgeladen in stoomschepen en 4^7 pct. in zeilschepen (in 1898 89^1 en 10^9 pct.).

Voor aan de handelsstatistiek ontleende opgaven omtrent de scheepvaartbeweging zoo in de havens van Java en Madura als in de in de statistiek behandelde tol- en vrijhavens der buitenbezittingen, echter alleen wat betreft de inklaringen bij aankomst van- en de uitklaringen bij vertrek naar *buiten* Nederlandsch-Indië, zoomede omtrent de kustvaart zij verwezen naar de in bijlage FFF sub II voorkomende tabellen. Aanteekeningen omtrent het totaal der aangekomen en vertrokken schepen zijn slechts ontvangen met betrekking tot een drietal havens. Daaruit blijkt dat in 1899 (ongerekend de landsvaartuigen en vreemde oorlogsschepen) Tandjong Priok (haven van Batavia) werd aangedaan door 887, de haven van Tjilatjap door 60, en de Emmahaven (haven van Padang) door 322 schepen, onder welke getallen voor Priok en Tjilatjap begrepen zijn 47 en 3 zeilschepen, terwijl de Emmahaven uitsluitend door stoomschepen werd aangedaan, daar de voor Padang bestemde zeilschepen, evenals vroeger, ten anker kwamen op de oude reede (bij Poeloe Pisang). In het aantal der te Priok aangekomen stoomschepen deelden die van de Koninklijke Paketvaartmaatschappij en van de maatschappijen „Nederland" en „Rotterdamsche Lloyd" gezamenlijk voor ruim 60 pct.; wat de Emmahaven betreft was die verhouding ruim 85 pct.

§ 2. *Nederlandsch-Indische koopvaardijvloot.*

Het aantal schepen en vaartuigen in Nederlandsch-Indië tehuis behoorende, hetzij op Europeesche, hetzij op inlandsche wijze getuigd, voor zooveel zij eene grootte hebben van 30 M^3 (10.6 registerton) en daarboven, wordt opgegeven bij het einde der jaren 1898 en 1899 te hebben bedragen als volgt:

		Java en Madura		Buitenbezittingen.	
		Aantal bodems	Inhoudsgrootte (in registertonnen).	Aantal bodems	Inhoudsgrootte in registertonnen).
stoomschepen	ult. 1898	48	26 538	37	6 618
	„ 1899	48	28 222	56	10 510
barken, brikken, schoeners en kotters	ult. 1898	45	6 292	129	14 379
	„ 1899	46	7 414	130	14 779
wangkangs, toops en andere kleine zeilvaartuigen	ult. 1898	1272	21 975	587	11 646
	„ 1899	1257	21 594	a) 694	a) 16 405
Totalen	ult. 1898	1365	54 805	753	32 643
	„ 1899	1351	57 230	880	41 694

a) Omtrent de juistheid van dit cijfer moet eenig voorbehoud worden gemaakt in verband met eene wellicht te hooge opgaaf voor de residentie Oostkust van Sumatra, welk gewest in de opgaven van ult. 1898 voorkwam met het tot de cijfers van vorige jaren verband houdende getal van 17 kleine zeilvaartuigen als hierbedoeld, gezamenlijk metende 254 registerton, terwijl in het gewestelijk overzicht van ult. 1899 (verg. bijlage GGG), zonder nadere toelichting, voor hetzelfde gewest worden opgegeven 86 wangkangs, toops, enz., gezamenlijk metende 3897 ton.

Als van een Nederlandsch-Indischen zeebrief voorzien, stonden bij het einde van 1899 te boek — zie mede bijlage GGG — 247 zeeschepen, metende 61 789 registerton, namelijk 96 stoomschepen en 151 op Europeesche wijze getuigde zeilschepen metende 40 277 en 21 512 registerton, dus thans, wat stoomschepen betreft, eene vermeerdering van 24 bodems en 7599 registerton, tegen eene vermindering, wat de zeilschepen aangaat, met 12 bodems en 644 registerton.

Eerste zeebrieven werden in 1899 uitgereikt ten behoeve van 27 stoomschepen (waarvan waren gebouwd in Nederland 3, metende 2084 registerton, en buiten Nederland of Nederlandsch-Indië 24, metende 7037 registerton), zoomede ten behoeve van 2 schoeners en 1 bark, welke zeilschepen waren gebouwd in den vreemde, te zamen metende 1388 registerton. Van de 30 bedoelde schepen behoorden er 26 (gezamenlijk 9252 ton) aan Europeesche reederijen, en stonden 4 (te zamen groot 1257 ton) op naam van vreemde oosterlingen.

De bevoegdheid tot afgifte van eerste jaarpassen (voor op inlandsche wijze getuigde schepen), welke in den regel bij de hoofden van gewestelijk bestuur berust, werd in September 1899 (St. n°. 246) in eenige onderdeelen der residentie Amboina nog nader aan eenige plaatselijke bestuurders toegekend (verg. het verslag van 1897, blz. 240).

§ 3. *Scheepsbouw.*

Omtrent het aantal door inlanders gebouwde vaartuigen kunnen geene volledige opgaven worden verstrekt, omdat ook kleine vaartuigen, o. a. die bestemd voor de vischvangst, door de toekomstige gebruikers zelven worden gebouwd, zonder dat zij hiervan een beroep maken. Als in 1899 op eigenlijke werven van inlanders of vreemde oosterlingen gebouwd, zijn in de ontvangen opgaven voor de gewesten Pekalongan, Rembang en Soerabaija opgegeven 81, 35 en 21 vaartuigen en, wat de buitenbezittingen betreft, voor Celebes en onderhoorigheden 295

(waarvan 270 in de afdeeling Oosterdistricten), voor Sumatra's Westkust 148 (alle in de afdeeling Painan), voor de residentie Oostkust van Sumatra 83 (alle te Bagan Api Api in het landschap Tanah Poetih der afdeeling Bengkalis) en voor de Westerafdeeling van Borneo 27. Voor het meerendeel van deze vaartuigen bleef de inhoudsgrootte beneden de 2 ton.

Op door Europeanen geëxploiteerde scheepstimmerwerven werden, volgens de voor deze paragraaf ontvangen bestuursberichten, in 1899 enkel eenige op inlandsche wijze getuigde vaartuigen gebouwd, namelijk 4 te Cheribon door het „Tagalsch Prauwenveer", 2 te Indramaijoe, 7 te Joana (op 2 werven) en 3 te Soerabaija.

Wat betreft de op het terrein der nieuwe havens van Batavia gevestigde scheepsreparatie-inrichting met dokgelegenheid der „Droogdokmaatschappij Tandjong Priok" wordt bericht dat hare fabriek in 1899 niet steeds zoo volop van werk voorzien was als in de meeste voorafgegane jaren. Het gemiddeld aantal werklieden bedroeg 253, tegen 276 in 1898. Het getal dokkingen, in laatstgenoemd jaar 93 met 381 dokdagen, daalde in 1899 tot 79 met 321 dokdagen.

Nopens hetgeen in de eerste maanden van 1900 werd voorbereid om ook te Sabang op Poeloe Wé (Atjeh en onderhoorigheden) voor particuliere schepen eene gelegenheid tot dokken en herstellen te openen, zie blz. 66/67.

In de berichten over 1899 wordt gewag gemaakt van eene door de „Langkat-IJsfabriek te Tandjong Poera (Oostkust van Sumatra) sedert eenigen tijd geopende reparatie-inrichting, waar tevens gelegenheid bestaat stoombarkassen en andere kleine vaartuigen in herstelling te nemen, waartoe de inrichting, bij een opzettelijk daartoe ingesteld onderzoek, ook geschikt werd bevonden door den commandant van een der oorlogsschepen der Atjeh-divisie.

In het verslag van 1893 (blz. 272) was sprake van eene toen door het inlandsch bestuur van Lingga-Riouw verleende en in September 1893 door 's Gouvernements goedkeuring van kracht geworden concessie aan den heer J. A. Stok te Batavia voor het vestigen van eene dokgelegenheid met daarbij behoorende scheepsinrichtingen ter noordkust van het eiland Battam. Daar de concessionaris niet binnen den gestelden termijn van drie jaren met de uitvoering van de vergunning een begin had gemaakt, werd zij door het inlandsch bestuur, in overeenstemming met den resident, ingetrokken. Deze intrekking werd goedgekeurd bij gouv. besluit dd. 3 Februari 1900 n°. 3.

In de door de havenmeesters of fungeerende havenmeesters over 1899 ingediende rapporten betreffende in den Nederlandsch-Indischen Archipel voorgekomen scheepsrampen wordt met betrekking tot op Europeesche wijze getuigde schepen slechts melding gemaakt van één schipbreuk, welke in December plaats had op de noordkust van Banka nabij Poeloe Proet. Het geval betrof een op Banka tehuis behoorenden schoener (de *Bintang Lima*), geladen met rijst en petroleum; het schip, bij stormweder op eene klip geslagen, ging met het grootste gedeelte der lading verloren, doch de bemanning wist zich te redden.

V. Andere onderwerpen.

Groothandel. Te Batavia ging het in 1899, naar de kamer van koophandel en nijverheid rapporteerde, in den handel over het algemeen kalm toe; belangrijke plotselinge verlagingen of stijgingen van productenprijzen deden zich niet voor, en de importmarkt bleef het geheele jaar vrij stil, doordien de voortdurende rijzing van de prijzen in Europa voor vele artikelen op de Bataviasche markt, als gevolg van de groote voorraden, geen voldoenden weerklank vond. (Over de geldmarkt zie bijlage JJ.) Wat Samarang betreft, kenmerkte zich het jaar door te groote aanvoeren van importgoederen, hetgeen, gevoegd bij ruime voorraden, prijzen deed heerschen zóó laag als maar zelden waren voorgekomen. Daar intusschen, in verband hoofdzakelijk met toeneming van zielental, zich meer vraag voordeed naar enkele uitsluitend voor consumtie en industrie benoodigde goederen, en dientengevolge de omzet iets grooter dan in 1898 zal zijn geweest, mag, volgens het ontvangen jaarbericht, de verkregen uitslag, dooréén beschouwd, geacht worden toch even bevredigend te zijn geweest als toen. De afzet van andere niet strikt noodzakelijke verbruiks- en bedrijfsartikelen liet echter, door gedruktheid van de qualitatieve koopkracht der bevolking, te wenschen over, hetgeen op de verdiensten zoo van groot- als kleinhandelaren in importgoederen uit den aard der zaak nadeelig terugwerkte. Volgens de kamer van koophandel en nijverheid te Soerabaija was het jaar 1899 voor den invoerhandel niet ongunstig te noemen, niettegenstaande de hoogere kostprijzen van nagenoeg alle goederen, die daarbij eene rol vervullen. Dit resultaat wordt voor een groot deel hieraan toegeschreven, dat door faillissementen van de z. g. tweede hand weinig verliezen geleden werden. Ook de kamer te Samarang wijst, als een gunstige factor, op het in 1899 weinig voorkomen van stagnatiën onder de Chineesche wederverkoopers. In het ressort der kamer te Padang kon de invoerhandel gedurende bijna het geheele jaar 1899 vrij levendig genoemd worden, waartoe veel werd bijgedragen door de grootere koopkracht der bevolking, een gevolg van de bevredigende prijzen, door haar bedongen voor getah, cassia, rotting, enz., en ook van de omstandigheid dat de in verhouding tot sommige der laatste jaren grootere koffieoogst haar meer contanten bezorgde. In de laatste maanden des jaars evenwel beperkten de steeds hooger geworden Europeesche kostprijzen de verkoopen uit de eerste hand, aangezien de tweedehandshandelaren, in verband met de bij hen aanwezige voorraden, geen aanleiding vonden om de onvermijdelijk hoogere prijzen in te willigen. Faillissementen of accoorden tot een belangrijk bedrag onder deze laatsten kwamen niet voor. Te Makasser bleef de importhandel gedurende het geheele jaar 1899 zeer kalm. Ten gevolge van de prijsverhooging der meeste artikelen in Europa en den buitengewoon langen leveringstijd door de meeste fabrikanten gevraagd, bleven de aanvoeren ver beneden het gemiddelde van vorige jaren en waren importeurs dientengevolge in de gelegenheid om bijna al hunne voorraden van de hand te doen, die alzoo bij het eind van het jaar tot een minimum gedaald waren. Importeurs waren daardoor, vooral in de laatste maanden, dikwerf niet in staat om in de toch niet groote koopkracht der bevolking te voorzien.

Zooals reeds volgt uit het medegedeelde in de voorgaande afdeeling, § 1, nam de uitvoerhandel van Nederlandsch-Indië gedurende 1899 belangrijk toe, dank zij den goed geslaagden oogst van verscheidene der grootste stapelproducten, waarbij nog kwamen gunstige voorwaarden voor den afzet in het buitenland van eenige andere voor de wereldmarkt gezochte artikelen. In algemeenen zin schijnt echter, wat de drie hoofdplaatsen van Java betreft, de toestand op commercieel gebied het minst gunstig te zijn geweest te Soerabaija; verg. hoofdst. C (blz. 3) van dit verslag.

Binnenlandsche handel. Volgens de uit de verschillende gewesten ontvangen mededeelingen was in 1899 de toestand van den z. g. tweedehandshandel op Java en Madura in algemeenen zin redelijk te noemen. Slechts wat sommige streken betreft, wordt, hetzij ten gevolge van vermeerderd algemeen vertier door toegenomen vestiging van Europeanen en Chineezen, hetzij door de gunstiger omstandigheden waarin de inlandsche bevolking verkeerde, dank zij een goed geslaagden padioogst of goeden verdiensten bij de tabakscultuur, de toestand van den tweedehandshandel bloeiend genoemd. Deze gunstige uitzonderingen deden zich voor in de afdeelingen Bandong en Limbangan (Preanger Regentschappen), Blora (Rembang), Sidoardjo en Djombang (Soerabaija) en Djember (Bezoeki). In de buitenbezittingen wordt in dit opzicht het gunstigst gerapporteerd aangaande de residentie Oostkust van Sumatra, uithoofde van over 't algemeen toenemenden bloei van landbouw- en andere ondernemingen, en verder wat de residentie Palembang betreft, met opzicht tot de hoofdplaats en de afdeelingen Tebing Tinggi en Moesi Ilir, waar de particuliere industrie eene hooge vlucht nam. In sommige streken van Atjeh en onderhoorigheden kwamen de hooge prijzen van peper en pinangnoten, gevoegd bij de verbetering van den politieken toestand, den tweedehandshandel merkbaar ten goede, terwijl in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo in het bijzonder de handelaren in getah een goed jaar hadden door de hooge prijzen, die voor dit artikel op de Europeesche markt betaald werden. Te Makasser ging er in den tweedehandshandel over 't geheel weder minder om dan in 1898.

De opgaven, over 1899 aangaande den inlandschen detail- of kleinhandel ontvangen, wijzen voor verschillende gewesten van Java en voor Madura op eenige toeneming van het aantal plaatsen waar vaste markten (passars) zijn ingesteld, terwijl ook het neringdoen in kraampjes (warongs) hier en daar van meer omvang werd (verg. de gewestelijke cijfers van het aantal passars en warongs over 1898 en 1899 in bijlage HHH, tabel III). Laatstbedoelde toeneming openbaarde zich 't meest in streken, waar particuliere tramwegen of, zooals in Bantam en Bezoeki, waar staatsspoorwegen in aanleg waren. Ook na het gereed komen der lijnen bleven vaak warongs in stand bij tramstations, met het oog op het daar ontstane verkeer. In eenige gedeelten

van Bezoeki en Kediri was het de uitbreiding van de tabaksindustrie, in Pasoeroean de grootere toevloed aan hulpplukkers uithoofde van den ruimeren koffieoogst, elders ook een voordeelige padioogst, welke meer vertier deden ontstaan. Omgekeerd deden zich ook invloeden gelden, die afneming van vertier teweegbrachten: zoo b.v. in de afdeeling Bodjonegoro (Rembang) de schorsing van de werken in de Solo-vallei. Voor enkele gewesten wordt opgegeven in welke artikelen er meer omging dan gewoonlijk; zoo kwamen in de residentie Batavia voornamelijk vruchten en groenten in grootere hoeveelheid ter markt, was in Pekalongan de handel in gebatikte stoffen en rijst levendiger en nam aldaar ook de handel in copra en klappervezels eenigermate toe, hield in Banjoemas de levendigheid van den handel in copra aan, terwijl uit Bagelen bericht wordt dat uit de afdeeling Koetoardjo de uitvoer van aardewerk en geweven lijnwaden toenam en in de afdeeling Ledok landbouwproducten in grootere hoeveelheden in het verkeer kwamen. De berichten omtrent den inlandschen kleinhandel in de buitenbezittingen komen in hoofdzaak op het volgende neder. Ter Sumatra's Westkust viel daarin meer levendigheid te bespeuren voor zooveel betreft de onderafdeeling Padang (vermoedelijk als gevolg van drukker vreemdelingenverkeer), de afdeelingen Aijer Bangies en Siboga, zoomede de onderafdeelingshoofdplaats Sawah Loento; daarentegen ging er minder om in de onderafdeeling Ommelanden van Padang in verband met den schralen rijstoogst. In Benkoelen nam de kleinhandel in omvang toe, doordien uit verschillenden hoofde meer geld onder de bevolking kwam, nl. door het drukke transport ten behoeve van de installatiewerken voor de goudontginning der mijnbouwmaatschappij „Redjang Lebong", door het voor 't eerst aan de markt brengen in de afdeeling Seloema van getahpertja en door den in 't algemeen grooteren uitvoer zoowel van dit artikel als van gomelastiek. Ook in de Lampongsche Districten en in de Westerafdeeling van Borneo droegen de goede uitkomsten, verkregen met de inzameling van boschproducten, tot verlevendiging van het inlandsch verkeer bij, waarbij voor de Lampongsche bevolking nog kwamen grootere voordeelen, met de pepercultuur behaald. Wat Palembang betreft, wordt gewezen op meer afzet van koffie en tabak in de onderafdeeling Redjang en Lebong der afdeeling Tebing Tinggi, en voor Riouw en onderhoorigheden op een levendiger handel in sago, gambier en peper, terwijl in dat gewest voor 't eerst getahbladeren in den handel kwamen. Vooruitgang in den kleinhandel wordt ook gemeld nopens verschillende streken der residentie Oostkust van Sumatra, nopens Groot-Atjeh en nopens de afdeelingen Menado, Tondano en Noordkust van Celebes der residentie Menado. In het gewestelijk verslag betreffende Celebes en onderhoorigheden wordt gewezen op gestadige ontwikkeling van het handelsverkeer in de Paloshaai, doch op kwijning van den omzet in de afdeeling Zuiderdistricten, dit laatste in verband met den ongunstigen toestand der koffiecultuur. In de afdeeling Boeleleng (Bali) en op Lombok kwamen in 1899 aan den inlandschen kleinhandel ten goede de betere oogsten van koffie en klappers, de vermeerderde veeuitvoer en de overvloedige inzameling van rijst.

Visscherijen. De mededeelingen uit de verschillende gewesten ontvangen omtrent visscherij en inzameling van zeeproducten behelzen in hoofdzaak eene herhaling van hetgeen in vorige verslagen daaromtrent werd opgenomen. Met betrekking tot enkele gewesten is nopens de uitkomsten van dit bedrijf gedurende 1899 reeds het een en ander gezegd in hoofdstuk C. In Augustus 1899 werd van gouvernementswege f 1500 beschikbaar gesteld voor den aankoop van jonge visch (vischbibiet) ter bevordering van den vischrijkdom der rivieren in de Preanger Regentschappen, die door roofvisscherij, waartegen intusschen in 1898 (zie vorig verslag, blz. 80) bij politiekeur is opgetreden, zeer geleden had. In Cheribon begon ook de vischvoorraad in het meer Sitoe Lengkong (afdeeling Galoeh) te verminderen. Daarom werd bij politiekeur (zie de Jav. Courant dd. 27 December 1899) ook däár de visscherij aan beperkende bepalingen onderworpen. Gegevens om den zoo belangrijken handel in visch, tripang, enz. onder cijfers te brengen, zijn niet voorhanden. Slechts voor zoover van die artikelen uitvoer naar buiten Nederlandsch-Indië plaats heeft, voornamelijk naar Singapore, doet de algemeene jaarlijksche handelsstatistiek eenigen maatstaf aan de hand. Volgens de voor den jaargang 1899 bijeengebrachte opgaven vertegenwoordigden de hoeveelheden naar den vreemde uitgevoerde visch, bijna uitsluitend in gezouten en gedroogden staat, eene waarde van f 3 029 000 (over 1898 f 2 922 000), waartoe alleen de uitvoeren uit de residentiën Oostkust van Sumatra en Riouw en onderhoorigheden bijdroegen f 2 887 800 en f 114 500, terwijl aan tripang en aan schelpen, meerendeels uit het Oostelijk deel van den Archipel, inzonderheid van Zuid-Celebes, in 1899 naar buiten Nederlandsch-Indië werd verscheept voor eene waarde van f 580 700 en f 1 120 000 (over 1898 f 627 700 en f 618 000). De hoeveelheid van Makasser uitgevoerde paarlemoer- en andere schelpen was steeds stijgende; het jaarverslag van de kamer van koophandel en nijverheid aldaar stelt de hoeveelheid voor 1896, 1897 en 1898 op achtereenvolgens 5400, 5600 en 9500 pikol, doch voor 1899 op 33 900 pikol, waaronder 2750 pikol paarlemoerschelpen van de Aroe-eilanden.

Het aantal gouvernementsvergunningen tot het visschen naar paarl- en paarlemoerschelpen (veelal ook naar tripang) werd gedurende het tijdvak 1 Juli 1899 t/m ult. Juni 1900 voor eenige bepaalde gedeelten van het territoriaal zeegebied op en buiten Java met een twaalftal vermeerderd (verg. bijlage JJJ). Evenals vroeger werden zij weder tot wederopzeggens verleend zonder toekenning van eenig uitsluitend recht en ook zonder voor 's lands kas retributie te vorderen, terwijl tevens in de vergunningen het noodige werd opgenomen ter bescherming van de rechten der betrokken inlandsche bevolking.

Fabrieks- en handwerksnijverheid. Voor zoover de in Nederlandsch-Indië aanwezige industrieele inrichtingen niet de verwerking van landbouwproducten beoogen en dus reeds zijn besproken in afd. I van dit hoofdstuk, zijn de daaromtrent in de gewestelijke verslagen over 1899 voorkomende opgaven bijeengebracht sub I van bijlage HHH. De lijst vermeldt thans, ongerekend de tijdelijk geslotene, ruim een 500-tal aan particulieren toebehoorende fabrieken, ambachtsinrichtingen en dergelijke (daaronder 49 drukkerijen), tegen p. m. 460 (waaronder 45 drukkerijen), welke in de opgaven over 1898 werden opgesomd. De lijst bevat tevens, voor zooveel de verstrekte inlichtingen dit mogelijk maakten, opgaven omtrent het aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag en hun gemiddeld loon, zoomede ten aanzien van de in 1899 verkregen uitkomsten.

Over inlandsche handwerksnijverheid en door de inlandsche bevolking beoefende takken van kunstnijverheid zijn ook de over 1899 ontvangen mededeelingen weinig belangrijk.

Loonen van ambachtslieden en koelies. Gewestelijke opgaven nopens het gemiddeld bedrag der in 1899 door ambachtslieden en koelies genoten dagloonen zijn verzameld sub II van bijlage HHH.

Maten en gewichten. Voor de uitvoering van de in 't vorig verslag (blz. 219) bedoelde regelingen ten aanzien van het ijkwezen werden in 1899 de noodige maatregelen getroffen. Daar echter overleg met alle gewestelijke bestuurders moest worden gepleegd, hetgeen vooral ten aanzien van de buitenbezittingen geruimen tijd in beslag nam, konden de werkzaamheden in het belang van het ijkwezen van de daartoe aangewezen ambtenaren van het binnenlandsch bestuur en van den gewestelijken dienst van den waterstaat en 's lands burgerlijke openbare werken vóór het einde van 1899 nog geen aanvang nemen. [1]) Toen het dan ook, ten gevolge van door den gouvernementstransport-aannemer in de residentie Pasoeroean ingebrachte klachten, noodzakelijk werd om de gouvernements-maten, gewichten en weegwerktuigen op eenige plaatsen in dat gewest te verifieeren, moest den inspecteur van het ijkwezen opgedragen worden die verificatie te verrichten, hoewel diens werkkring als ijker zich, na de vaststelling van de bovenbedoelde regelingen, eigenlijk niet verder uitstrekt dan tot de residentie Batavia en de hoofdplaatsen Samarang en Soerabaija, d. i. het 1ste ijkdistrict. Doch ook in dit district konden de voorgeschreven werkzaamheden wegens gebrek aan tijd niet ten volle verricht worden, aangezien de inspecteur zich niet telkens voor geruimen tijd van Batavia kon verwijderen, waar zijne aanwezigheid noodzakelijk was voor de geregelde tenuitvoerlegging van de ten opzichte van het ijkwezen getroffen maatregelen. Vandaar dat de verificatie van de aan het Gouvernement toebehoorende maten, gewichten en weegwerktuigen alleen plaats vond in de residentiën Batavia en

[1]) Wat het gouvernement Sumatra's Westkust betreft, is het noodig gebleken voor ijkwerkzaamheden ook te kunnen beschikken over ambtenaren van den spoorwegdienst en van den dienst der kolenontginning, daartoe door den chef dier diensten aan te wijzen. In dien zin zijn bij gouv. besluit dd. 31 Mei 1900 (St. n°. 168) de voorschriften van St. 1899 nos. 48 en 50 aangevuld.

Pasoeroean en voorts te Samarang, doch niet te Soerabaija, en dat tot onderzoek van de bewuste aan particulieren toebehoorende voorwerpen alleen gelegenheid kon gegeven worden op de hoofdplaatsen Batavia en Samarang, ook wat den herijk betreft, doch te Soerabaija alleen voor de verificatie van de nog niet van eenig goedkeuringsmerk voorziene voorwerpen, dit laatste met het oog op art. 4, juncto art. 12, der nieuwe ijkbepalingen (St. 1899 n°. 49), waarbij, met ingang van 1 Januari 1900 (welke termijn echter bij ordonnantie van 6 December 1899, St. n°. 311, met één jaar werd verlengd), strafbaar is gesteld het op Java en Madura te koop aanbieden of in den handel brengen van aan den ijk onderworpen, maar nog niet geverifieerde voorwerpen. Gedurende 1899 strekte de verificatie zich uit over 3856 aan het Gouvernement en 13 602 aan (2121) particulieren toebehoorende maten, gewichten en weegwerktuigen. Van de eersten werden er 3278, en van de anderen 11 889 goedgekeurd (daaronder respectievelijk 1412 en 925 na voorafgaande justeering), zoodat de afkeuringen betroffen respectievelijk 578 en 1713 der bedoelde voorwerpen.

De opbrengst der ijkgelden, ten deele geheven naar het tarief in St. 1899 n°. 50, bedroeg f 2955, tegen f 3703 in 1898. Deze vermindering is daaraan toe te schrijven dat, zooals gezegd, ditmaal te Soerabaija geen gelegenheid werd gegeven voor den herijk.

Na de vaststelling van de nieuwe regelingen betreffende het ijkwezen zijn de opdrachten voor het ijken, in sommige gewesten der buitenbezittingen door de gewestelijke bestuurders aan waarnemende ijkers gedaan, vanzelf vervallen. Vóór dien tijd werden gedurende een gedeelte van 1899, enkel nog in de residentie Menado, 119 voorwerpen onderzocht, welke alle werden goedgekeurd. Aan ijkgelden werd aldaar in totaal ontvangen f 43,30.

Kamers van koophandel en nijverheid. Jaarverslagen betreffende hare werkzaamheden in 1899 werden in het licht gegeven door de kamers van koophandel en nijverheid te Batavia, Samarang en Makasser. Overigens werden zoowel door deze drie lichamen als door hare zuster-instellingen te Soerabaija en Padang, op verzoek van bestuurswege, eenige mededeelingen gedaan betreffende handel en nijverheid in hare ressorten, van welke mededeelingen in voorgaande gedeelten van dit hoofdstuk de noodige partij is getrokken.

Tentoonstellingen. In December 1899 werd te Buitenzorg door de „Vereeniging tot bevordering der ooftteelt in Nederlandsch-Indië” eene goed geslaagde tentoonstelling van vruchten gehouden. Over paardententoonstellingen — o. a. in de Preanger Regentschappen en te Fort de Kock (Padangsche Bovenlanden) — zie blz. 157 en 165/166.

Loterijen. In het tijdvak van 1 Juli 1899 t/m ult. Juni 1900 werden, behalve eene tombola van kunstvoorwerpen, enz. groot f 2500, ten behoeve van het diaconiegesticht te Batavia, slechts 3 kleine geldloterijen toegestaan (elke van f 10 000), en zulks onder voorwaarde dat van geen daarvan zou mogen worden gebruik gemaakt vóór 1 Juli 1900 en dat zij binnen zes maanden zouden moeten uitspelen. De netto opbrengst dezer loterijen is bestemd tot stijving der bijdragen voor de oprichting en voltooiing van drie kerkgebouwen (ten behoeve van de Protestanten te Magelang en te Modjokerto en der Roomsch-katholieken te Makasser). Verschillende aanvragen voor kleine loterijen werden nog in beraad gehouden, daar het wenschelijk scheen voor de tweede helft van 1900 niet boven het reeds toegestane aantal te gaan, wilde men den tijdigen afloop van de bedoelde drie loterijen niet belemmeren. Waarschijnlijk in hoofdzaak ten gevolge van de door verschillende instellingen aangegane premieleeningen, vonden namelijk de loten van geldloterijen in den laatsten tijd niet meer zoo gretig aftrek als vroeger en was de markt daarvoor zeer lusteloos, zooals bleek uit het feit dat zoowel van de in 1899 uit te spelen groote geldloterij ten behoeve van het Protestantsche weeshuis te Samarang en de vereeniging „Soerabaijasche ziekenverpleging” (verg. vorig verslag, blz. 219/220) als van 6 der 13 in 1898/99 toegestane kleine loterijen de trekking was uitgesteld moeten worden.

De Minister van Koloniën,

CREMER.

INHOUD

VAN HET

VERSLAG BETREFFENDE NEDERLANDSCH (OOST-) INDIË
VAN 1900.

Verbetering.

Op blz. 2, kolom 2, regel 1, staat: 1600 bouws, lees: 16000 bouws.

(5. 3.)

BIJLAGE A.

(Zie hoofdst. D van het verslag.)

A. Legerstatistiek (tabellen 1—18).

Formatie en sterkte.

Winsten en verliezen.

Onderwijs, eerbelooningen en straffen.

Ziekenverpleging.

B. Gewapende korpsen niet rechtstreeks tot het leger behoorende.

1. Formatie en sterkte van het leger (ongerekend

OMSCHRIJVING.	NORMALE FORMATIE.							TEGENWOORDIGE (*tijdelijk* geldende) FORMATIE.						
	Officieren en als zoodanig dienstdoenden.		Militairen beneden den rang van officier (ongerekend — als in de voorgaande kolommen begrepen — de onderluitenants en de adjudant-onderoff. dd. officier).				Troepenpaarden.	Officieren en als zoodanig dienstdoenden.		Militairen beneden den rang van officier (ongerekend — als in de voorgaande kolommen begrepen — de onderluitenants en de adjudant-onderoff. dd. officier).				Troepenpaarden.
	Officieren. *b)*	Adj.-onderoff. dd. offic.	Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders	Totaal.		Officieren.	Adj.-onderoff. dd. offic.	Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Totaal.	
Staf van den Gouverneur-Generaal	*c)* 4	〃	〃	〃	〃	4	〃	*c)* 4	〃	〃	〃	〃	4	〃
Departement van oorlog (commandant van het leger; kabinet en Iste afd. van het departement) *a)*	9	〃	1	〃	〃	1	〃	9	〃	1	〃	〃	1	〃
Generale staf — hoofdbureau generale staf (VIIde afd. departement van oorlog) en topographisch bureau	10	〃	22	〃	〃	22	〃	11	〃	22	〃	〃	22	〃
Generale staf — brigades van den topographischen dienst	13	〃	45	〃	〃	45	〃	13	〃	45	〃	〃	45	〃
Generale staf — gewestelijke dienst	5	〃	〃	〃	〃	〃	〃	6	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Gewestelijke en plaatselijke staf	*d)* 28	〃	〃	〃	〃	〃	〃	*d)* 28	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Infanterie — staf van het wapen (hoofdbureau of IIde afdeeling departement van oorlog)	6	〃	〃	〃	〃	〃	〃	*i)* 7	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Infanterie — commandement der infanterie te Magelang	2	〃	〃	〃	〃	〃	〃	2	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Infanterie — infanterie troepen — 18 veldbataljons	328	〃	5101	2550	5916	13567	〃	*j)* 341	〃	5101	2550	5916	13567	〃
Infanterie — infanterie troepen — 2 reservebataljons	...	...	...	...	...	...	...	36	〃	464	〃	1044	1568	〃
Infanterie — infanterie troepen — 4 depôtbataljons	91	〃	*g)* 1080	*g)* 255	*g)* 1990	*g)* 3325	〃	91	〃	1080	255	1990	3325	〃
Infanterie — infanterie troepen — garnizoens-infanterie, subsistentenkaders en subsist. detachementen, benevens strafdetachement	295	〃	2792	2	6719	9513	〃	276	〃	2513	2	6352	8867	〃
Infanterie — infanterie troepen — op marsch ter bereiking van de bestemming	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Korps marechaussee te voet (in Atjeh en onderhoorigheden)	...	...	...	...	...	...	...	20	〃	72	570	570	1212	〃
Cavalerie	31	〃	447	〃	400	847	700	32	〃	452	〃	400	852	708
〃 op marsch ter bereiking van de bestemming	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Artillerie — hoofdbureau (IIIde afd. departement van oorlog) en staf van het wapen	21	3	11	〃	〃	11	〃	21	3	11	〃	〃	11	〃
Artillerie — artillerie-troepen — veld- en bergbatterijen op Java	37	3	656	〃	489	1145	496	37	3	657	〃	489	1146	496
Artillerie — artillerie-troepen — vesting-artillerie op Java	28	7	450	〃	239	689	〃	29	7	450	〃	239	689	〃
Artillerie — artillerie-troepen — artillerie der buitenbezittingen	25	4	439	〃	363	802	69	25	4	464	〃	401	865	98
Artillerie — dienst der artillerie-magazijnen en werkplaatsen	19	〃	345	〃	66	411	〃	18	〃	248	〃	17	265	〃
Artillerie — op marsch ter bereiking van de bestemming	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Genie — hoofdbureau (IVde afd. departement van oorlog) en staf van het wapen	43	〃	45	〃	〃	45	〃	43	〃	45	〃	〃	45	〃
Genie — genietroepen en werklieden	14	〃	462	〃	289	751	〃	14	〃	462	〃	289	751	〃
Genie — dienst der geniemagazijnen	5	〃	13	〃	〃	13	〃	5	〃	13	〃	〃	13	〃
Genie — op marsch ter bereiking van de bestemming	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Militaire administratie — hoofdbureau (Vde afd. departement van oorlog)	13	〃	〃	〃	〃	〃	〃	13	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Militaire administratie — intendance, korps- en magazijnsadministratie	99	〃	96	〃	〃	96	〃	106	〃	123	〃	〃	123	〃
Militaire administratie — militaire schrijvers	...	...	556	〃	〃	556	〃	...	...	562	〃	〃	562	〃
Geneeskundige en hospitaaldienst — hoofdbureau (VIde afd. departement van oorlog), algemeen magazijn van geneesmiddelen en scheikundig laboratorium	*e)* 8	〃	〃	〃	〃	〃	〃	*e)* 8	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Geneeskundige en hospitaaldienst — korps officieren van gezondheid	180	〃	〃	〃	〃	〃	〃	180	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Geneeskundige en hospitaaldienst — 〃 officieren-apothekers (zie noot *e)*)	39	〃	〃	〃	〃	〃	〃	39	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Geneeskundige en hospitaaldienst — adjudant-onderofficieren-apothekersbedienden	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Geneeskundige en hospitaaldienst — korps officieren-paardenartsen	8	〃	〃	〃	〃	〃	〃	8	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Geneeskundige en hospitaaldienst — hospitaaldienst	...	...	975	〃	694	1669	〃	...	...	1008	〃	780	1788	〃
rps stafmuzikanten	...	...	41	〃	〃	41	〃	...	...	41	〃	〃	41	〃
Kader en élèves der militaire school	3	〃	27	〃	1	28	〃	3	〃	27	〃	1	28	〃
Kader van het korps pupillen	7	〃	*h)* 109	〃	〃	*h)* 109	〃	7	〃	109	〃	〃	109	〃
Kader bij de militaire strafgevangenis en bij de militaire provoosthuizen	2	〃	39	〃	〃	39	〃	1	〃	39	〃	〃	39	〃
Totalen aan militairen op ult. 1899	*f)* 1373	17	13752	2807	17166			*k)* 1433	17	14009	3377	18 488		
	1390		33 725			33725	1265	1450		35 874			35874	1302
Recapitulatie.														
Infanterie — veldleger, garn.-inf., enz. (voor zoover hierboven onder de gelijknamige wapens en diensten uitgetrokken)	722	〃	8973	2807	14625	26405	〃	753	〃	9158	2807	15302	27267	〃
Infanterie — marechaussee te voet	...	...	...	...	...	...	...	20	〃	72	570	570	1212	〃
Cavalerie	31	〃	447	〃	400	847	700	32	〃	452	〃	400	852	708
Artillerie	130	17	1901	〃	1157	3058	565	130	17	1830	〃	1146	2976	594
Genie	62	〃	520	〃	289	809	〃	62	〃	520	〃	289	809	〃
Andere onderdeelen	428	〃	1911	〃	695	2606	〃	436	〃	1977	〃	781	2758	〃
Totalen als boven	*f)* 1373	17	13752	2807	17166	33725	1265	*k)* 1433	17	14009	3377	18488	35874	1302
Op ult. 1898 waren de totalen	1373	17	13749	2807	17179	33735	1286	1460	16	14915	3009	18884	36808	1294

het niet-militair personeel) op ult. 1899.

Sterkte. *l*)

Officieren en als zoodanig dienstdoenden. *m*)			Militairen beneden den rang van officier (ongerekend — als in de voorgaande kolommen begrepen — de onderluitenants en de adjudant-onderofficieren dd. officier).				Troepenpaarden. *ii*)
Officieren.	Onderluitenants.	Adj.-onderoff. dd. officier.	Europeanen (en Afrikanen). *ij*)	Amboineezen.	Andere inlanders. *m*)	Totaal.	
e) 3	"	"	"	"	"	"	"
n) 9	"	"	1	"	"	1	"
o) 11	"	"	*z*) 53	"	"	*z*) 53	"
13	"	"		"	"		"
6	"	"	"	"	"	"	"
p) 28	"	"	*aa*) "	"	"	*aa*) "	"
6	"	"	"	"	"	"	"
2	"	"	"	"	"	"	"
266	36	*w*) 11	5598	2879	6728	15205	"
27	6	1	526	"	1113	1639	"
35	14	4	1078	339	2154	3571	"
257	8	3	3078	95	7056	10229	"
9	"	"	172	56	45	273	"
q) 19	1	"	72	584	623	1279	"
31	"	"	452	"	428	880	686
"	"	"	6	"	1	7	6
20	"	*x*) 2	10	"	"	10	"
32	"	5	699	"	587	1286	576
16	"	2	475	"	186	661	"
20	"	13	484	"	355	839	78
18	"	"	*bb*) 237	"	*bb*) 14	*bb*) 251	"
"	"	"	23	"	7	40	"
37	"	"	42	"	"	42	"
r) 14	"	"	457	"	296	753	"
5	"	"	14	"	"	14	"
"	"	"	2	"	2	4	"
11	"	"	"	"	"	"	"
104	"	"	115	"	"	115	"
.....	.....	.....	*cc*) 383	*cc*) 5	"	*cc*) 388	"
e) 8	"	"	"	"	"	"	"
s) 173	"	"	"	"	"	"	"
27	"	"	"	"	"	"	"
.....	.....	.....	17	"	"	17	"
7	"	"	"	"	"	"	"
.....	.....	.....	*dd*) 796	*dd*) 293	*dd*) 526	*dd*) 1615	"
.....	.....	.....	*ee*) 39	"	"	*ee*) 39	"
t) 3	"	"	*ff*) 24	"	1	*ff*) 25	"
4	"	"	*gg*) 114	"	"	*gg*) 114	"
1	"	"	38	"	"	38	"
u) 1239	65	41	15005	4251	20132		
v) 1345			*hh*) 39 388			39388	1346
622	64	19	10452	3369	17096	30917	"
19	1	"	72	584	623	1279	"
31	"	"	458	"	429	887	692
106	"	22	1928	"	1159	3087	654
56	"	"	515	"	298	813	"
405	"	"	1580	298	527	2405	"
u) 1239	65	41	15005	4251	20132	39388	1346
1330	47	65	15961	4434	21840	42235	1385

AANMERKINGEN.

a) De verdere afdeelingen van het departement van oorlog, waartoe ook behooren enkele in speciale betrekkingen geplaatste hoofd- en verdere officieren, worden gevormd door de bij de verschillende wapens en diensten vermelde hoofdbureaux. Zie St. 1894 n°. 88 en 1898 n°. 125.

b) Ingevolge § 59 der legerformatie, zooals zij luidt ingevolge St. 1893 n°. 91, kunnen bij de *infanterie* 100 plaatsen van 2de-luitenant worden vervuld door onderluitenants.

c) Van de 4 adjudanten van den Gouverneur-Generaal kan er één tot de marine behooren Die plaats wordt vervuld door een luitenant-ter-zee 1ste klasse. De drie aan het leger ontleende adjudanten behoorden respectievelijk tot de infanterie, artillerie en genie

d) Ongerekend, wat betreft den gewestelijken staf, de officieren hiervóór bij „Generale staf" vermeld onder „gewestelijke dienst".

e) Hiervan 4 behoorende tot het korps officieren van gezondheid en 4 behoorende tot het korps officieren-apothekers

f) Hieronder 953 *luitenants* waarvan alleen bij de infanterie 538, daaronder — zie noot *b* — ten hoogste 100 onderluitenants). Van de 953 luitenants kunnen er ten hoogste 625 den rang hebben van 1ste-luitenant (van wie 300 bij de infanterie). Onder de 953 *luitenants* zijn al de 8 paardenartsen begrepen en onder het maximum van 625 1ste-luitenants 2 hunner, ofschoon de formatie voor het korps paardenartsen (die kunnen zijn kapitein, 1ste- of 2de-luitenant) het aantal in elken rang niet aanwijst.

g) Ongerekend de onderofficieren die als instructeurs of als leerlingen bij de kaderscholen zijn ingedeeld, ten getale van respectievelijk 21 en 23.

h) Benevens 600 pupillen (zie § 127 der legerformatie, zooals zij luidt ingevolge St 1889 n°. 88). De bij St. 1897 n°. 129 bedoelde reorganisatie van het korps pupillen zal eerst geleidelijk zijn tot stand te brengen. Voor wijziging dienovereenkomstig van de aangehaalde § 127 zal het ten einde loopen van den overgangstoestand zijn af te wachten.

i) Hieronder 1 officier (kapitein) tijdelijk toegestaan voor het maken van historische studiën op Indisch militair gebied

j) Hieronder 13 officieren (3 majoors en 10 kapiteins), tijdelijk toegestaan ter verzekering van eene behoorlijke aanvulling van de troepenmacht in Atjeh met het oog op mogelijk incompleet wegens ziekte als anderszins.

k) Hieronder, met inbegrip van al de 8 paardenartsen (zie het slot van noot *f*), 985 in de rangen van 1ste- of 2de-luitenant.

l) Welke categorieën van officieren en militairen beneden dien rang — en hoevelen — hoewel nog tot het leger behoorende, *niet* in de sterkte tellen, kan blijken uit tabel **2** van deze bijlage.

m) Voor eene verdeeling naar geboorteland (of naar landaard) zie tabel **3** van deze bijlage.

n) Van de 8 hierbedoelde officieren (buiten den legercommandant) behooren er: 1 tot den generalen staf, 5 tot de infanterie, 1 tot de artillerie en 1 tot de militaire administratie.

o) Hieronder 12 officieren voor den eigenlijken stafdienst (9 afkomstig van de infanterie en 3 van de artillerie). Onder de overige 18 telde men er 13 van de infanterie, 4 van de genie en 1 van de artillerie.

p) Als bij noot *d* De hierbedoelde 28 officieren waren allen van de infanterie.

q) Hiervan 1 officier van den generalen staf; de overigen waren van de infanterie.

r) Hieronder 3 officieren gedetacheerd van de infanterie.

s) Hiervan 4 tijdelijk (voor den tijd van vijf jaren) aangestelde officieren van gezondheid der 2de klasse (vreemdelingen).

t) Allen van de infanterie

u) Hieronder 589 eerste- en 193 tweede-luitenants, waarvan bij de infanterie respectievelijk 301 en 130.

Onder het cijfer der tweede-luitenants tellen in deze opgaaf ook de van het Nederlandsche leger in Indië gedetacheerde officieren, ten getale van 65, namelijk 60 der infanterie (2 kapiteins, 38 eerste- en 20 tweede-luitenants), 3 der cavalerie (eerste-luitenants) en 2 der artillerie (tweede-luitenants).

v) Overigens behooren nog tot het leger de officieren, vermeld in tabel **2** van deze bijlage.

w) Deze 19 adjudant-onderofficieren werden tot wederopzeggens als dienstdoend officier gebezigd, ter vervanging van ontbrekende 2de-luitenants.

x) Hiervan 6 als voren.

ij) In 't geheel telde het leger op ult 1899 nog 45 Afrikanen (5 minder dan op ult. 1898), en wel 41 bij de infanterie (alle bij de veldbataljons), 1 bij het korps marechaussee en 3 bij den hospitaaldienst

z) Eén der in de formatie begrepen 22 plaatsen bij het topographisch bureau — die van adjudant-onderofficier-drukker — werd tijdelijk waargenomen door een burgerpersoon (Europeaan). Deze is in het hier uitgetrokken cijfer niet begrepen, evenmin het bij de formatie toegestaan niet-militair personeel, bestaande uit nog 12 Europeanen en verder uit 48 inlanders, onder welke laatsten 8 topografen, wier aantal bij de formatie niet vast is bepaald.

aa) Onder den gewestelijken staf in Atjeh ressorteert een Europeesch opzichter (niet-militair) voor het toezicht over de daar gedetacheerde dwangarbeiders.

bb) Aan niet-militair personeel waren bovendien bij sommige artillerie-inrichtingen overeenkomstig de formatie in dienst 21 Europeanen en 3 inlanders.

cc) Ter voorziening in het tekort aan *militairen* als schrijvers waren bovendien in dienst 184 *niet-militairen* (145 Europeanen, 12 Amboineezen, 25 andere inlanders en 2 Chineezen)

dd) Bij den hospitaaldienst werd bovendien beschikt over een vrij talrijk burgerpersoneel, namelijk: 1°. ter bezetting van plaatsen, voor welke in de formatie op *militairen* is gerekend, over 421 burgerpersonen (100 Europeanen of Amboineezen, 33 Chineezen en 288 niet-Amboneesche inlanders); 2°. over 21 Europeesche en 200 inlandsche niet-militairen, voor welke 221 plaatsen ook de formatie burgerpersoneel aanwijst, en 3°. over 695 dwangarbeiders, wier voor den hospitaaldienst benoodigd aantal voor 1899 bepaald was op 984.

ee) Hieronder 9 soldaten die bij het korps stafmuzikanten in beproeving waren, doch niet, als niet zijnde militair, de bij het korps als tromdrager in dienst zijnde inlander.

ff) Hieronder 17 leerlingen der militaire school (3 minder dan volgens de formatie kunnen worden toegelaten).

gg) Ongerekend 1 bij de formatie als topograaf toegestaan burger ambtenaar (Europeaan).

hh) Overigens behooren nog tot het leger: de onderofficieren en manschappen, vermeld in tabel **2** van deze bijlage; 2° het korps (burgerlijke) ambtenaren (41 personen); en 3°. nog 914 burgerpersonen, ter vervulling van in de formatie begrepen plaatsen, namelijk 606 ter vervanging van ontbrekende militairen (verg. de noten *z*, *cc* en *dd*) en 308 ter vervulling van plaatsen waarvoor ook de formatie niet-militairen aanwijst (verg. de noten *z*, *aa*, *bb*, *dd*, *ee* en *gg*), een en ander ongerekend het niet in de legerformatie begrepen ondergeschikt inlandsch burgerpersoneel (magazijnsknechten, werklieden, wakers, mandoors, koelies, enz.), waarvan de formatie door het legerbestuur wordt vastgesteld. Bij den hospitaaldienst werden overigens op ult. 1899 695 dwangarbeiders gebezigd.

ii) Bij een deel der artillerie worden, ter vervanging van paarden, muildieren gebezigd. Bij de veld- en bergbatterijen op Java telde men op ult. 1899 361 paarden en 109 muildieren; bij de in Atjeh gedetacheerde bergbatterij was de verdeeling 68 paarden en 38 muildieren, en bij de sectiën bergartillerie ter Sumatra's Westkust en op Celebes respectievelijk 38 en 11 paarden en 20 en 9 muildieren.

2. Specificatie van de op ult. 1899 tot het Indische leger behoorende, maar niet in de sterkte tellende, en daarom in tabel 1 niet vermelde militairen, en van de op dien datum voor gemeld leger bestemde, maar nog niet in Indië aangekomen nieuwe officieren.

a. Officieren.

	Wapen of dienstvak.									
	Generale staf.	Infanterie.	Cavalerie.	Artillerie.	Genie.	Milit. administratie.	Offic. van gezondheid	Apothekers.	Paardenartsen.	Totaal.
Met verlof buiten Nederlandsch-Indië	3	104	4	20	5	25	38	3	2	204
Op non-activiteit	"	"	"	"	"	"	a) 2	"	"	2
Bij het leger gevoerd „voor memorie"	"	4	1	"	"	"	3	2	"	10
" " " " „a la suite"	"	"	"	"	"	"	2	2	"	4
Gedetacheerd hier te lande b)	2	42	2	6	"	9	4	"	"	65
" bij de landmacht in West-Indië	"	1	"	"	"	"	1	"	"	2
Totalen op ult. 1899	5	151	7	26	5	34	50	7	2	287
Op ult. 1898 waren de cijfers	4	135	7	23	5	29	51	7	1	262
Bovendien telde niet in de sterkte nevenstaand aantal der op ult. 1899 door eerste benoeming, door overplaatsing of door detacheering voor het Indisch leger bestemde, maar nog niet in Indië aangekomen officieren: naar Indië onderweg	"	6	"	"	"	1	"	"	"	7
beschikbaar ter uitzending	"	c) 43	2	d) 8	2	"	e) 2	2	"	59
Op ult. 1898 waren de cijfers: naar Indië onderweg	"	12	"	3	"	"	1	"	"	16
beschikbaar ter uitzending	"	31	2	3	"	3	3	3	"	45

a) De officier van gezondheid der 1ste klasse J. H. P. van Kerckhoff en die der 2de klasse H. C. Buning, aan wie in November 1899 door den Gouverneur-Generaal, op hun verzoek, vergund werd zich met eene geneeskundige afdeeling naar Zuid-Afrika te begeven, mits aldaar optredende als een onderdeel van het Nederlandsche Roode Kruis (verg. de noot op blz. 53 van het verslag hiervóór). De termijn van 6 maanden, gedurende welken zij, voor dit doel, met bezwaar van den lande op non-activiteit werden gesteld, werd in Maart 1900 met drie maanden verlengd.
b) Namelijk bij het leger, de Koloniale Reserve, het Koloniaal Werfdepôt, bij militaire inrichtingen van onderwijs, enz.
c) Ongerekend 1 tweede-luitenant der infanterie, gedetacheerd in West-Indië, maar met inbegrip van 2 tweede-luitenants, die bij de Koloniale Reserve waren gedetacheerd.
d) Waaronder 1 tweede-luitenant, die bij de Koloniale Reserve was gedetacheerd.
e) Ongerekend 1 officier van gezondheid der 2de klasse, gedetacheerd in West-Indië.

b. Onderofficieren en manschappen. f)

	Landaard.			
	Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Totaal.
Bij de subsistenten-kaders in afwachting van vertrek naar Nederland	51	"	"	51
Gestraften bij het strafdetachement	18	1	g) 14	33
Gedetineerden in de militaire strafgevangenis	126	10	h) 90	226
Totalen op ult. 1899	195	i) 11	104	310
Op ult. 1898 waren de cijfers	190	9	91	290

f) De bij het leger „voor memorie" gevoerde onderofficieren en manschappen — 62 Europeanen en 8 inlanders (niet-Amboineezen) — blijven hier buiten aanmerking, omdat zij, zoolang zij in die positie verkeeren, tijdelijk uit de sterkte zijn afgevoerd. Het zijn voornamelijk de onderofficieren-instructeurs der barissans op Madura en der korpsen gewapende politiedienaren op Java en in een aantal gewesten der buitenbezittingen; voorts de onderofficieren en minderen, belast met de waarneming van de betrekking van ambtenaar bij de legeradministratie, of van betrekkingen buiten het leger zoolang hunne militaire verbintenis nog niet is geëindigd, zoomede de met gevangenisstraf gestrafte militairen, die niet in de militaire strafgevangenis zijn opgenomen.
Wat het korps pupillen betreft, telt in tabel 1 alleen het kader, niet het aantal pupillen (op ult. 1899 216 Europeesche of Indo-Europeesche jongelingen). Het aantal pupillen bij de korpsen bedroeg op ult. 1899 slechts 4 zonen van Afrikanen.
g) 10 Javanen en 4 Soendaneezen.
h) 54 Javanen, 21 Soendaneezen, 10 Madureezen, 2 Boegineezen en 3 Timoreezen.
i) Hiervan 9 afkomstig uit den Molukschen archipel en 2 Menadoneezen.

3. Verdeeling naar landaard, enz., van de tot het leger behoorende officieren en militairen beneden dien rang op ult. 1899.

Europeanen.

VERDEELING NAAR GEBOORTELAND.	Officieren en als zoodanig dienstdoenden. Officieren.	Onderluitenants.	Adj.-onderoff. dd. officier.	Onderofficieren en manschappen
Afkomstig uit Nederland	814	39	28	10 306
" " Nederlandsch-Indië	401	11	3	a) 1 747
" " België	2	"	1	1 361
" " Duitschland	14	11	9	1 382
" " Zwitserland	"	2	"	197
" " Frankrijk	"	"	"	2
" " Luxemburg	"	"	"	102
" van elders	8	2	"	58
Totalen	1239	65	41	b) 15 155

Amboineezen en andere inlanders.

VERDEELING NAAR LANDAARD.	Onderofficieren en manschappen (naar gelang van wapen of dienstvak te verdeelen als hieronder). Infanterie.	Marechaussee.	Cavalerie.	Artillerie.	Genie	Hospitaaldienst.	Korps milit. schrijvers.	Kader korps pupillen.	Totaal.
Amboineezen	3 369	584	"	"	"	293	5	"	c) 4 251
Javanen	15 147	380	317	979	252	433	"	1	17 509
Soendaneezen	1 123	200	110	165	22	39	"	"	1 659
Madureezen	419	1	"	3	7	21	"	"	451
Boegineezen	172	1	2	6	7	8	"	"	196
Maleiers, enz.	235	41	"	6	10	25	"	"	d) 317
Totalen	20 465	1 207	429	1 159	298	819	5	1	24 383

a) Hieronder 277 in Indië geboren uit Europeesche ouders en 1470 kleurlingen.
b) Hieronder bij uitzondering de 195 *niet* in de sterkte tellende Europeesche militairen, bedoeld in tabel 2.
c) Van de hierbedoelde 4251 Amboineezen of met dezen gelijkgestelden waren er 2149 afkomstig uit den Molukschen archipel, 1980 waren Menadoneezen en 122 waren Alfoeren.
d) Onder de 317 Maleiers, enz. waren begrepen 19 Niassers, 266 Timoreezen of Rottineezen en 32 van nog andere landaarden.

4. Aanwezige sterkte op ult. 1899, gesplitst naar de militaire commandementen, met afzonderlijke opgaaf, voor zooveel dit blijkt, van het personeel der infanterie.

MILITAIRE COMMANDEMENTEN.	I. Infanterie (uitgenomen het aantal infanteristen begrepen in rubriek III en, wat Atjeh betreft, uitgenomen het korps marechaussee te voet, begrepen in rubriek II).						II. Andere wapens en diensten (uitgenomen het aantal niet-infanteristen begrepen in rubriek III).						III. Verpleegd in de ziekeninrichtingen en geëvacueerd.						IV. Totaal militairen.						Troepenpaarden en muildieren.
				Onderoff. en mind.						Onderoff. en mind.						Onderoff. en mind.						Onderoff. en mind.			
	Off.	Onderluit.	Adj. onderoff. dd. off.	Eur. en Afr.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Off.	Onderluit.	Adj. onderoff. dd. off.	Eur. en Afr.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Off.	Onderluit.	Adj. onderoff. dd. off.	Eur. en Afr.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Off.	Onderluit.	Adj. onderoff. dd. off.	Eur. en Afr.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	
1ste militaire afd. op Java a)	129	18	6	2224	4050	6274	163	"	2	917	414	1331	6	"	"	377	290	667	298	18	8	3518	4754	8272	250
2de " " " "	114	14	7	2220	3625	5845	126	"	5	1189	957	2146	5	"	"	522	457	979	245	14	12	3931	5039	8970	646
3de " " " "	44	9	"	710	1557	2267	57	"	2	305	213	518	1	"	"	244	132	376	102	9	2	1259	1902	3161	110
Lombok	2	1	"	29	131	160	1	"	"	13	3	16	"	"	"	7	13	20	3	1	"	49	147	196	"
Te zamen op Java (met Billiton en Lombok)	289	42	13	5183	9363	14546	347	"	9	2424	1587	4011	12	"	"	1150	892	2042	648	42	22	8757	11842	20599	1006
Atjeh en onderhoorigheden	107	9	"	1269	2932	4201	103	1	5	702	1555	2257	9	"	1	174	284	458	219	10	6	2145	4771	6916	229
Sumatra's Westkust	61	10	2	1096	2708	3804	57	"	"	372	205	577	6	"	"	164	352	516	124	10	2	1632	3265	4897	58
Oostkust van Sumatra	13	"	"	200	463	663	12	"	1	61	36	97	"	"	"	21	23	44	25	"	1	282	522	804	"
Palembang	29	1	"	231	684	915	10	"	2	77	47	124	"	"	"	18	17	35	39	1	2	326	748	1074	"
Benkoelen b)	4	"	"	49	152	201	1	"	"	16	13	29	"	"	"	2	6	8	5	"	"	67	171	238	"
Lampongsche Districten	3	"	"	17	54	71	1	"	"	4	2	6	"	"	"	1	2	3	4	"	"	22	58	80	"
Banka	8	"	"	84	252	336	2	"	1	27	21	48	"	"	"	2	10	12	10	"	1	113	283	396	"
Riouw	3	"	"	60	108	168	2	"	"	24	21	45	"	"	"	7	6	13	5	"	"	91	135	226	"
Westerafdeeling van Borneo	19	"	"	166	584	750	11	"	"	52	33	85	"	"	"	9	35	44	30	"	"	227	652	879	"
Zuider- en Oosterafd. v. Borneo	26	"	"	318	651	969	13	"	1	71	30	101	"	"	"	14	22	36	39	"	1	403	703	1106	"
Celebes, Menado en Timor: gouv. Celebes en onderhoorigheden.	16	1	1	241	430	671	14	"	1	85	89	174	2	1	"	25	26	51	32	2	2	351	545	896	47
Celebes, Menado en Timor: residentie Menado	2	"	"	18	68	86	1	"	"	1	3	4	"	"	"	"	"	"	3	"	"	19	71	90	"
Celebes, Menado en Timor: residentie Timor	1	"	"	14	35	49	1	"	"	"	2	2	"	"	"	"	"	"	2	"	"	14	37	51	
Amboina en Ternate: residentie Amboina	15	"	2	194	410	604	11	"	2	62	44	106	1	"	"	20	18	38	27	"	4	276	472	748	"
Amboina en Ternate: residentie Ternate.	3	"	"	44	80	124	1	"	"	7	2	9	"	"	"	4	2	6	4	"	"	55	84	139	"
Te zamen in de verschillende commandementen der buitenbezittingen, uitgenomen die van Atjeh en Lombok	203	12	5	2732	6679	9411	137	"	8	859	548	1407	9	1	"	287	519	806	349	13	13	3878	7746	11624	105
Wijders telde het leger nog:																									
aan korpsen en instellingen niet in bovenstaande opgaven begrepen c)	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	8	"	"	215	1	216	"
aan militairen — buiten het commandement waartoe hun korps behoort — op reis ter bereiking van hunne bestemming	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	15	"	"	10	23	33	6
Totale legersterkte	599	63	18	d) 9184	18974	28158	587	1	22	e) 3985	3690	7675	30	1	1	1611	1695	f) 3306	1239	65	41	g) 15005	24383	39388	1346

a) Tot de 1ste militaire afdeeling van Java behooren ook de twee militaire posten op Billiton, op ult. 1899 in het geheel sterk 1 officier en 63 onderoficieren en minderen (6 Europeanen en 57 inlanders), op 2 man na (inlandsche hospitaalsoldaten) allen behoorende tot de infanterie.

b) Tot het militair commandement van Benkoelen behoort het garnizoen van Kepahiang (Palembang), op ult. 1899 sterk 1 officier en 49 onderofficieren en minderen (6 Europeanen en 43 inlanders), allen, uitgezonderd 4 man (1 Europeaan der genie en 1 Europeaan en 2 inlanders van den hospitaaldienst), behoorende tot de infanterie.

c) Hier worden bedoeld het korps stafmuzikanten te Weltevreden, het kader en de élèves der militaire school te Meester-Cornelis, het kader van het korps pupillen te Gombong, het kader van de militaire strafgevangenis tevens huis van detentie te Tjimahi, zoomede het personeel der provoosthuizen te Batavia Magelang, Soerabaija, Kotta Radja, Padang, Palembang en Bandjermasin.

Van de hierbedoelde militairen bevindt zich dus alleen het personeel der provoosthuizen gedeeltelijk in de buitenbezittingen, namelijk 10 Europeesche provoostgeweldigers (in Atjeh 3, te Padang en Palembang 5 en te Bandjermasin 2).

d) Hieronder 42 Afrikanen.

e) Hieronder 3 Afrikanen.

f) Hieronder zijn begrepen 595 geëvacueerden (295 Europeanen, 52 Amboineezen en 248 andere inlanders).

g) Hieronder 45 Afrikanen.

5. Samenstelling en legering van de troepenmacht in Atjeh en onderhoorigheden op 1 Jan., 1 Juli en 31 Dec. 1899.

WAPENS en DIENSTEN.	1 Jan. 1899. Offic. of als zoodanig dienstdoenden.	1 Jan. 1899. Onderofficieren en minderen.		1 Juli 1899. Offic. of als zoodanig dienstdoenden.	1 Juli 1899. Onderofficieren en minderen.		31 Dec. 1899. Offic. of als zoodanig dienstdoenden.	31 Dec. 1899. Onderofficieren en minderen.	
1°. Aanwezige sterkte.									
Staf	9	2	*a*) (2)	7	3	(3)	7	3	(3)
Infanterie	173	5622	(1735)	107	3962	(1366)	116	4201	(1269)
Marechaussee *b*)	8	462	(29)	20	1187	(71)	20	1207	(67)
Cavalerie	5	150	(115)	6	146	(79)	5	127	(69)
Artillerie	19	491	(270)	19	467	(282)	18	469	(290)
Genie	12	181	(106)	11	136	(92)	13	146	(105)
Administratie	19	76	(76)	19	71	(71)	16	71	(71)
Geneeskundige dienst	36	255	(115)	33	252	(108)	30	234	(97)
Verpleegd in de ziekeninrichtingen *c*)	9	498	(292)	5	440	(202)	10	458	(174)
Totalen	290	7737	(2740)	227	6664	(2274)	235	6916	(2145)
2°. Distributie (gezamenlijke wapens en diensten).									
POSTEN EN GARNIZOENEN.									
Kotta Radja en voorwerken	114	2142	(904)	71	1614	(783)	98	2285	(982)
Posten in de voormalige geconcentreerde linie met den zeepost Oeleë Lheuë *d*)	21	810	(227)	12	482	(135)	18	595	(153)
Tijdelijke posten daarbuiten *e*)	83	2676	(875)	43	1801	(497)	46	1798	(295)
In Groot-Atjeh	218	5628	(2006)	126	3897	(1415)	162	4678	(1430)
Posten op de eilanden Wé en Bras *f*)	7	159	(47)	3	80	(22)	2	91	(26)
Zeeposten in de Onderhoorigheden	47	1307	(483)	44	1409	(439)	42	1429	(466)
Mobiele colonne ter Westkust	18	643	(204)	....	......	......	....	......	......
Expeditionaire colonne ter Noord- en Oostkust	....	......	......	54	1278	(398)	17	454	(146)
Mobiele colonne te Tandjoeng Kala of Bajan	....	......	......	....	......	......	12	264	(77)
Totalen als onder 1°.	290	7737	(2740)	227	6664	(2274)	235	6916	(2145)

AANMERKINGEN.

a) De cijfers nevens de sterkte der onderofficieren en minderen tusschen ( ) geplaatst, wijzen het aantal Europeanen en Afrikanen aan.

b) Zooals reeds werd aangeteekend in 't vorig verslag (bijlage A, blz. 10) werd de sterkte van het nog niet in de normale formatie opgenomen korps marechaussee in Atjeh, bij gelegenheid van de nieuwe voorloopige regeling der bezetting aldaar (gouv. besluit dd. 3 Maart 1899 n°. 6), in Mei 1899 belangrijk opgevoerd, tegen inkrimping van de tot die bezetting behoorende garnizoens-infanterie. Sedert is ten opzichte van het korps marechaussee nog bepaald dat, in stede van luitenants, ook onderluitenants bij het korps kunnen worden ingedeeld.

c) Behoorende tot verschillende wapens en diensten.

d) Van de voormalige geconcentreerde linie waren, na de opheffing in Januari 1899 van de posten Lam Djamoe en Lam Peureumeuë op ult. 1899 nog overgebleven de posten Lam Baro en Lam Njong, welke op laatstgenoemd tijdstip elk waren bezet door 2 officieren met eenige brigades marechaussee en 10 artilleristen.

De bezetting van den zeepost Oeleë Lheuë telde op ult. 1899 14 officieren of als zoodanig dienstdoenden en 338 onderofficieren en minderen (bijna uitsluitend van de infanterie).

e) Op 1 Januari 1899 waren de hierbedoelde posten 9 in getal, medio 1899 8 en bij het einde des jaars 7. Achtereenvolgens werden in Januari, April en December opgeheven Glé Kambing (XXII Moekims), Lam Noh (XXV Moekims en hare nederzettingen) en Kroeëng Raja (XXVI Moekims), terwijl in April 1899 eene bezetting werd gelegerd in Lhong (Zuidelijke nederzettingen der XXV Moekims).

Bij het einde des jaars telde de op de besproken 7 posten aanwezige troepenmacht, gezamenlijk aan officieren en militairen beneden dien rang: te Padang Tidji (VII Moekims Pidië) 763 man; te Indrapoeri en Seulimeum (beide in de XXII Moekims) respectievelijk 270 en 284 man; te Tjot Goeë, Lho Nga en in Lhong (alle behoorende tot de XXV Moekims en hare nederzettingen) respectievelijk 92, 187 en 119 man, en eindelijk te Tjot Mantjang (in de XXVI Moekims) 129 man. Deze bezettingen bestonden meerendeels uit marechaussee; alleen te Padang Tidji (763 man) telde men 654 en te Lho Nga (187 man) 33 man infanterie; overigens waren op alle posten — met uitzondering van dien in Lhong — detachementen artillerie gelegerd, welker sterkte uiteenliep tusschen 2 en 13 man.

f) De militaire post op Poeloe Bras, op 1 Januari 1899 bestaan hebbende uit 3 officieren en 77 man, is in Mei 1899 ingetrokken in dier voege dat toen bij den vuurtoren op het eiland eene wacht van 1 officier en 25 man gedetacheerd is, te verstrekken door het 1ste der in het gewest gelegerde twee garnizoensbataljons. Deze wacht is niet medegerekend onder de cijfers betreffende 1 Juli en 31 December 1899.

6. Statistiek van de tijdelijk niet-beschikbare, maar toch in de sterkte tellende (tot de formatie behoorende) onderofficieren en minderen, in vergelijking met de sterkte en met de „tegenwoordige" formatie bij het einde van elk der jaren 1898 en 1899.

a. Algemeen overzicht.

ONDEROFFICIEREN EN MINDEREN.	Ult. 1898.				Ult. 1899.			
	Infanterie en marechaussee.	Cavalerie, artillerie en genie.	Hospitaaldienst, schrijverspersoneel, enz., enz.	Totalen.	Infanterie en marechaussee.	Cavalerie, artillerie en genie.	Hospitaaldienst, schrijverspersoneel, enz., enz.	Totalen.
Zieken en geëvacueerden *a*)	*b*) 2667 (1251)	433 (324)	95 (63)	*c*) 3195 (1638)	*b*) 2646 (1174)	405 (283)	92 (57)	*c*) 3143 (1514)
Ongeschikt voor den velddienst *d*)	278 (105)	74 (53)	3 (3)	35 (161)	265 (101)	53 (37)	10 (10)	328 (148)
Kunnen bovendien voorloopig niet te velde trekken *e*)	2181 (832)	79 (47)	237 (146)	2497 (1025)	1847 (581)	57 (30)	204 (103)	2108 (714)
Recruten (zie noot *a*)	2985 (719)	179 (98)	....	316 (817)	650 (522)	147 (63)	....	797 (585)
Om andere redenen tijdelijk niet beschikbaar *f*)	1182 (447)	103 (62)	41 (22)	1326 (531)	1054 (421)	110 (59)	57 (32)	1221 (512)
Te zamen tijdelijk niet beschikbaar	9293 (3354)	868 (584)	376 (234)	10537 (4172)	6462 (2709)	772 (472)	363 (202)	7597 (3473)
Daar de aanwezige sterkte bedroeg	34878 (11246)	5027 (3123)	2330 (1592)	42235 (15961)	32196 (10524)	4787 (2901)	2405 (1580)	39388 (15005)
Bleven alzoo beschikbaar	25585 (7892)	4159 (2539)	1954 (1358)	31698 (11789)	25734 (7725)	4015 (2429)	2042 (1378)	31791 (11532)
„Tegenwoordige" formatie	29331 (10080)	4641 (2796)	2836 (2039)	36808 (14945)	28479 (9230)	4637 (2802)	2758 (1977)	35874 (14000)

b. Specificatie alleen voor de infanterie (zonder de marechaussee).

ONDEROFFICIEREN EN MINDEREN.	Ult. 1898.					Ult. 1899.				
	Veldbataljons (Nos. 1 t/m 18) en reservebataljons (Nos. 1 en 2). *g*)	Depôtbataljons (Nos. 1 t/m 4) en recrutenbataljon.	Garnizoensinfanterie, subsistentenkaders en strafdetachement.	Op reis ter bereiking van hunne bestemming.	Te zamen aan infanterie.	Veldbataljons (Nos. 1 t/m 18) en reservebataljons (Nos. 1 en 2).	Depôtbataljons (Nos 1 t/m 4).	Garnizoensinfanterie, subsistentenkaders en strafdetachement.	Op reis ter bereiking van hunne bestemming.	Te zamen aan infanterie.
Formatie („tegenwoordige") *h*)	15268	4089	9489	.....	28846	15075	3325	8867	.....	27267
Sterkte	16822	5279	11650	647	34398	16844	3571	10229	273	30947
Af: de tijdelijk niet beschikbaren, als:										
zieken en geëvacueerden	1518	147	995	.....	2660	1626	134	841	.....	2601
ongeschikten voor den velddienst	15	31	232	.....	278	26	43	196	.....	265
anderen, die voorloopig mede niet te velde kunnen trekken	734	415	1032	.....	2181	726	201	920	.....	1847
recruten	"	2985	"	.....	2985	"	650	"	.....	650
om andere redenen tijdelijk niet beschikbaar	371	476	333	.....	1180	350	274	403	.....	1027
	2638	4054	2592		9284	2728	1302	2360		6390
Alzoo beschikbaar.	14184	1225	9058			14116	2269	7869		
	24467			647	25114	24254			273	24527
Naar den landaard bestond het voor werkelijken dienst geschikte en beschikbare gedeelte uit:										
Europeanen	4410	392	2587	433	7822	4876	289	2281	172	7618
Afrikanen	38	3	"	"	41	40	"	"	"	40
Amboineezen	2326	80	5	75	2486	2315	236	2	56	2609
Andere inlanders	7410	750	6466	139	14765	6885	1744	5586	45	14260
Te zamen als boven	14184	1225	9058	647	25114	14116	2269	7869	273	24527

a) Ongerekend die geëvacueerden en diegenen der in de hospitalen opgenomenen, welke in het staatje geteld zijn onder „Recruten" en „Om andere redenen tijdelijk niet beschikbaar", op ult. 1898 ten getale van 368 (160 Europeanen, 40 Amboineezen en 168 andere inlanders) en op ult. 1899 ten getale van 211 (97 Europeanen, 69 Amboineezen en 45 andere inlanders.

b) De tusschen ( ) geplaatste cijfers duiden aan hoeveel Europeanen en Afrikanen onder de daarnevens uitgetrokken getallen begrepen zijn.

c) In deze tabel zijn ook die geëvacueerden gerekend, welke *niet* in ziekeninrichtingen werden verpleegd, zoomede die enkele militairen, die wegens ziekte met binnenlandsch verlof waren. Vandaar dat onder het totaal van 3195 op ult. 1898 begrepen zijn 677 geëvacueerden en verlofgangers wegens ziekte (404 Europeanen, 15 Amboineezen en 258 andere inlanders) en onder het totaal van 3143 op ult. 1899 595 geëvacueerden en verlofgangers wegens ziekte (295 Europeanen, 52 Amboineezen en 248 andere inlanders).

d) Namelijk de zoodanigen, die door eene geneeskundige commissie enkel voor benting-, bureau- of hospitaaldienst geschikt zijn verklaard.

e) Hier worden aangeduid die andere categorieen van militairen, voornamelijk reconvalescenten van berriberri, die, hoewel niet bij hoofdelijk geneeskundig onderzoek als niet-valide verklaard, toch niet in aanmerking mochten komen om te velde te worden gezonden.

f) Men heeft hierbij op het oog: de gedetacheerden bij- en de leerlingen van de kaderscholen; de militairen die, in afwachting van ontslag, naar elders zijn vertrokken (waaronder te verstaan de op paspoort of gagement wachtende militairen, voor zooveel zij na hun ontslag in Indië wenschen te blijven); zij die tijdelijk ter beschikking gesteld zijn van andere autoriteiten, zonder voor memorie te worden gevoerd; krijgsraad-arrestanten en door den rechter veroordeelde militairen, die hun straf in eenig provoosthuis ondergaan, en eindelijk vermisten, voor zoover zij nog niet uit de sterkte zijn afgevoerd.

g) Van de uit Nederland uitgezonden onderofficieren en minderen der Koloniale Reserve is als tijdelijke legeruitbreiding enkel beschouwd eene bijeengehouden compagnie (193 man), waarmede dus de „tegenwoordige" formatie van het Europeesch gedeelte der veldbataljons op ult. 1898 was verhoogd. In Maart 1899 werd deze compagnie uit de „tegenwoordige" formatie afgevoerd.

h) Welk aandeel het Europeesch, het Amboineesch en het overig inlandsch element in de hier uitgetrokken totalen heeft, blijkt uit den uitvoerigen formatie- en sterktestaat, afgedrukt op blz. 6 van bijlage A van 't vorig verslag en op blz. 2 van deze bijlage.

7. Verkort overzicht — alleen voor de infanterie — van het aantal der tijdelijk niet-beschikbare militairen beneden den rang van officier op ult. 1898 en ult. 1899.

Tijdelijk niet-beschikbare militairen der infanterie beneden den rang van officier.	Ult. 1898.				Ult. 1899.			
	Europeanen en Afrikanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Te zamen.	Europeanen en Afrikanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Te zamen.
Recruten	719	542	1724	2985	522	33	95	650
Verpleegden in de ziekeninrichtingen en kwartierzieken	980	312	876	2168	959	271	912	2142
Geëvacueerden	270	9	213	492	212	46	201	459
Leerlingen der kaderscholen	270	37	256	563	204	26	125	355
Krijgsraad-arrestanten	37	1	28	66	54	2	40	96
In afwachting van ontslag naar elders vertrokken	38	52	154	244	21	68	148	237
Om andere redenen niet-beschikbaren *a*)	207	61	317	585	241	42	321	604
Kunnen bovendien voorloopig niet te velde trekken	832	472	877	2181	581	272	994	1847
Te zamen	3353	1486	4445	9284	2794	760	2836	6390

a) Namelijk de vermisten die nog niet uit de sterkte afgevoerd waren; voor den velddienst ongeschikten, zoomede militairen tijdelijk ter beschikking van andere autoriteiten.

8. Verantwoording van de verliezen en winsten aan officieren, onderofficieren

a. Officieren (ook die uit Nederland gedetacheerd, doch zonder onderluitenants — in 1897

JAREN.	Aanwezige STERKTE der *in de formatie tellende* officieren op 1 Januari (allen Europeanen of met dezen gelijkgestelden). *a)*	VERLIEZEN. Voorgoed ontvallen. Overleden (daaronder ook de gesneuvelden). *b)*	Gepensioneerd.	Eervol ontslagen zonder pensioen. *c)*	Niet-eervol ontslagen of veroordeeld.	Opheffing van detacheering van tijdelijk in Indië dienende officieren van het leger hier te lande.	Tijdelijk ontvallen. Met buitenlandsch verlof vertrokken.	Gedetacheerd geworden bij het leger hier te lande.	Op non-activiteit gesteld, voor memorie gebracht of tijdelijk toegevoegd aan autoriteiten buiten het leger.	Vermist.	Totalen.	W I N[STEN]. Nieuw benoemd. Speciaal opgeleid: bij de Koninklijke Militaire Academie.	bij andere inrichtingen hier te lande (geneeskundigen en pharmaceuten).	Verkregen uit de korpsen van het leger hier te lande.	Verkregen in Indië zelf (meerendeels afkomstig van de Militaire school te Meester-Cornelis).	Overgeplaatst van het leger hier te lande.	Civiele personen. *d)*
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.
1895	1360 (66)	*g)* 13	54	1	1	14	129	9	28	„	249	21	16	18	31	2	„
1896	1339 (67)	22	56	4	„	10	87	10	40	„	229	40	11	23	6	„	„
1897	1391 (94)	23	59	5	1	5	123	10	24	„	250	21	9	28	7	„	„
1898	1330 (98)	14	54	5	4	25	89	10	22	„	223	18	16	17	4	11	5
1899	1330 (95)	8	67	7	1	40	111	12	26	*h)* 1	273	*i)* 22	*i)* 10	*i)* 24	*i)* 4	*i)* 4	„

b. Onderofficieren

JAREN.	ALGEMEEN OVERZICHT. Landaarden.	Effectieve sterkte op 1 Januari.		Af: verliezen gedurende het opgegeven jaar.	Bij: winsten gedurende het opgegeven jaar.	Effectieve sterkte op 31 December.	Af: de *niet* in de formatie tellende categorieën van militairen. *k)*	Derhalve wordt de sterkte der *in de formatie tellende* onderofficieren en minderen op 31 December.	Specificatie der … Overleden (hieronder ook de gesneuvelden). *l)* Europeanen *n)* en Afrikanen.	Amboineezen. *o)*	Andere inlanders.	Gepasporteerd. Europeanen *n)* en Afrikanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Gegageerd. Europeanen *n)* en Afrikanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Tot officier bevorderd (alleen Europeanen).
1895	Europeanen	16023		2087	2594	16530	191	16339	285	59	457	541	43	955	764	69	466	31
	Afrikanen	56		3	4	57	1	56	801			1539			1299			31
	Amboineezen	2597		188	379	2788	11	2777										
	Andere inl.	18252		2168	3440	19524	103	19421										
			36928	4446	6417	38899	306	38593										
1896	Europeanen	16530		2905	2649	16274	208	16066	432	72	378	556	41	1215	755	64	488	6
	Afrikanen	57		3	1	55	„	55	882			1812			1307			6
	Amboineezen	2788		189	1077	3676	14	3662										
	Andere inl.	19524		2394	3368	20498	86	20412										
			38899	5491	7095	40503	308	40195										
1897	Europeanen	16274		2587	2305	15992	153	15839	411	79	337	409	47	920	750	85	517	5
	Afrikanen	55		5	2	52	„	52	827			1376			1352			5
	Amboineezen	3676		221	485	3940	6	3934										
	Andere inl.	20498		2059	3005	21444	112	21332										
			40503	4872	5797	41428	271	41157										
1898	Europeanen	15992		2234	2343	16101	190	15911	220	67	208	324	30	537	737	60	490	4
	Afrikanen	52		3	1	50	„	50	495			891			1287			4
	Amboineezen	3940		167	670	4443	9	4434										
	Andere inl.	21444		1594	2081	21931	91	21840										
			41428	3998	5095	42525	290	42235										
1899	Europeanen	16101		2435	1489	15155	195	14960	176	59	275	263	59	599	858	80	731	4
	Afrikanen	50		5	„	45	„	45	510			921			1669			4
	Amboineezen	4443		205	24	4262	11	4251										
	Andere inl.	21931		1860	165	20236	104	20132										
			42525	4505	1678	39698	310	39388										

10, vermeld in kolom 14, uit 7 officieren van gezondheid en 3 apothekers; behoorden er van de 24, in kolom 15 bedoeld, 18 tot de infanterie en 6 tot de militaire administratie, terwijl de anderen (kolom 16) bestonden uit 1 van de artilerie, 2 van de genie en 1 van de militaire administratie. De in kolom 17 bedoelden behoorden allen tot de infanterie.

j) Hiervan 1 (officier van gezondheid) gedetacheerd bij de landmacht in West-Indië.

k) Namelijk die vermeld sub *b* in tabel 2 hiervóór, doch ongerekend — om de aldaar in de noot vermelde reden — de bij het leger „voor memorie" gevoerd wordende onderofficieren en minderen.

l) Het aantal gesneuvelde onderofficieren en minderen bedroeg in de opgegeven vijf jaren achtereenvolgens 3, 75, 59, 19 en 32 (respectievelijk 1, 39, 29, 5 en 16 Europeanen, 0, 10, 14, 8 en 7 Amboineezen, zoomede 2, 26, 16, 6 en 9 andere inlanders).

Als overleden aan de gevolgen van in den strijd bekomen wonden, vindt men over gemelde jaren vermeld achtereenvolgens 7, 76, 31, 17 en 21 militairen beneden den rang van officier (respectievelijk 3, 53, 22, 8 en 5 Europeanen, 2, 5, 3, 6 en 6 Amboineezen en 2, 18, 6, 3 en 10 andere inlanders).

m) Onder deze rubriek worden gerekend: vermisten; met een briefje van ontslag verwijderden; militairen, die bij de lijfwachtdragonders of bij de gouvernementsmarine overgingen; zij, die om andere redenen, zonder toekenning van paspoort of gagement, van hunne dienstverbintenis ontheven werden; uit Nederland gedetacheerde militairen, die derwaarts terugkeerden, en eindelijk adjudant-onderofficieren, die aangewezen werden om dienst te doen als officier (in 1896, 1897, 1898 en 1899 ook tot onderluitenant bevorderde onderofficieren).

n) Zie noot *p*.

o) Hier en in de verdere kolommen van dit overzicht worden onder Amboineezen ook verstaan Menadoneezen en Alfoeren.

en minderen tegenover de sterkte, over de jaren 1895 t/m 1899.

voor 't eerst aangesteld — en zonder de adjudant-onderofficieren dienstdoend officier).

STEN.					Voor- of nadeelig verschil tusschen winsten en verliezen.	Derhalve was bij het einde van het jaar de STERKTE der *in de formatie tellende* officieren geklommen of gedaald tot:	Bovendien behoorde op ult. December tot het leger, maar telde *niet* in de sterkte, het navolgend aantal officieren. *e)*			
In activiteit hersteld en van „voor memorie" terug.	Van buitenlandsch verlof teruggekeerd.	Terug van detacheering bij het leger hier te lande.	In dienst gesteld als gedetacheerd van het leger hier te lande.	Totalen.			Met verlof buiten Nederlandsch-Indië.	Op non-activiteit, voor memorie of à la suite.	Gedetacheerd bij het Nederlandsche leger of bij inrichtingen hier te lande. *f)*	Te zamen.
19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.
26	85	12	17	228	— 21	1339 (67)	234	13	65	312
33	105	24	39	281	+ 52	1391 (94)	195	17	52	264
30	76	6	12	189	— 61	1330 (98)	221	11	60	292
16	95	13	28	223	„	1330 (95)	185	17	60	262
29	59	14	16	182	— 91	1239 (65)	204	16	*j)* 66	286

AANMERKINGEN.

a) De cijfers in de kolommen 2 en 25 tusschen ( ) geplaatst wijzen aan hoevele tot het Nederlandsche leger behoorende officieren (als gedetacheerd in Indië) in de opgegeven sterkte van het Indische officierskorps begrepen waren.

b) In de behandelde vijf jaren sneuvelden 10 officieren (4 in 1896, 5 in 1897 en 1 in 1899) en overleden er 7 (3 in 1896, 2 in 1897, 1 in 1898 en 1 in 1899) aan de gevolgen van voor den vijand bekomen wonden.

c) Onder deze rubriek telde men (in 1899) 1 officier gedetacheerd van het Nederlandsche leger.

d) Officieren van gezondheid (vreemdelingen) die slechts tijdelijk (voor 5 jaren) zijn benoemd.

e) Eene specificatie naar gelang van de wapens of diensten waartoe de *niet* in de sterkte tellende officieren behoorden, vindt men in tabel 2 hiervóór.

f) Hieronder ook de officieren, die de lessen bij de hoogere krijgsschool volgden. Van de tijdelijk bij het leger hier te lande dienende Indische officieren vervingen er bij het einde van elk der jaren 1895 t/m 1897 achtereenvolgens 9, 3 en 2 de plaatsen van in Indië gedetacheerde officieren van het Nederlandsche leger.

g) Het aantal in kolom 3 begrepen, van het Nederlandsche leger gedetacheerde officieren, die in Indië overleden of sneuvelden, beliep in de jaren 1895 t/m 1898 achtereenvolgens 2, 2, 3 en 5. Onder de opgegeven cijfers telde men overigens (in 1899) 1 overleden officier van gezondheid (vreemdeling), die slechts tijdelijk (voor 5 jaren) was benoemd.

h) Officier, gedetacheerd van het Nederlandsche leger. Is vermoedelijk verdronken.

i) Onder de in 1899 als nieuw verkregen in de sterkte gebrachte officieren behoorden er van de 22, vermeld in kolom 13, 14 tot de infanterie, 2 tot de cavalerie en 6 tot de artillerie; bestonden de

en minderen.

VERLIEZEN.												Specificatie der WINSTEN.																
Gevonnisd.			Afgevoerd als „voor memorie" gebracht.			Gedeserteerd of om andere dan in de voorgaande kolommen opgegeven redenen afgevoerd. *m)*			Totalen.			Aangekomen suppletie-troepen uit Nederland. (Zie noot *x.*)			Werving in Indië. *q)*							Als terug van desertie, als niet meer „voor memorie" gevoerd of om andere redenen weder in de sterkte opgenomen.				Totalen.		
Europeanen *n)* en Afrikanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Europeanen *n)* en Afrikanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Europeanen *n)* en Afrikanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Europeanen en Afrikanen. *p)*	Amboineezen.	Andere inlanders.	Nederlanders.	Vreemdelingen. *r)*	Te zamen.	Europeanen en Afrikanen. *s)*	Amboineezen, Menadoneezen en Alfoeren. *t)*	Javanen (waaronder Soendaneezen). *u)*	Madureezen.	Boegineezen.	Maleiers.	Te zamen.	Europeanen en Afrikanen. *v)*	Amboineezen.	Andere inlanders.	Te zamen.	Europeanen en Afrikanen. *w)*	Amboineezen.	Andere inlanders.
2	„	18	29	„	6	438	17	266	2090	188	2168	1756	528	*x)* 2284	256 (61)	373 (2)	1301 (38)	59 (8)	46 (1)	125	3960 (110)	58	6	109	173	2598	379	3440
20			35			721			4446																	6417		
9	„	24	40	2	4	1110	10	285	2908	189	2394	1931	400	*x)* 2331	245 (43)	1072 (2)	3155 (30)	79	7	8	4566 (75)	74	5	119	198	2650	1077	3368
33			46			1405			5491																	7095		
13	„	15	13	3	4	991	7	266	2592	221	2059	1629	381	*x)* 2010	210 (23)	478 (3)	2779 (49)	84 (4)	12	23	3586 (79)	87	7	107	201	2307	485	3005
28			20			1264			4872																	5797		
3	1	10	24	2	3	925	7	346	2237	167	1594	1676	451	*x)* 2127	170 (26)	665 (1)	1900 (36)	37 (3)	21	23	2816 (66)	47	5	100	152	2344	670	2081
14			29			1278			3998																	5095		
6	-	9	12	„	2	1121	7	244	2440	205	1860	975	289	*x)* 1264	164 (30)	21	8 (1)	„	„	„	193 (31)	61	3	157	221	1489	24	165
15			14			1372			4505																	1678		

p) Onder de in deze kolom opgegeven getallen zijn begrepen achtereenvolgens 3, 3, 5, 3 en 5 Afrikanen. Van hen overleden er 2 in 1896; werden gepasporteerd 1 in 1895, 2 in elk der jaren 1897 en 1898 en 1 in 1899; verlieten het leger met gagement in 1895 t/m 1899 achtereenvolgens 1, 1, 3, 1 en 2 en werden in 1895 1 en in 1899 2 om andere dan de genoemde redenen uit de sterkte afgevoerd.

q) De in deze rubriek tusschen ( ) geplaatste cijfers wijzen het aantal aan van hen die reeds vroeger gediend hebben; dit aantal is in het daarboven geplaatst cijfer begrepen. Wat betreft de groote verschillen in de uitkomsten der werving van Amboineezen en (of) andere inlanders bij vergelijking van het eene jaar met het andere, houde men in het oog dat die verschillen hoofdzakelijk hunne verklaring vinden in de maatregelen van zeer ongelijken duur, die nu eens tot aanmoediging, dan weder tot beperking of wel zoo goed als geheele sluiting van die werving genomen werden.

r) De uit Nederland gezonden troepen bestonden dus in de opgegeven jaren achtereenvolgens voor p. m. 23.1, 17.2, 18.9, 21.2 en 24.4 pct. uit vreemdelingen.

s) Onder de in deze kolom opgegeven getallen zijn voor de jaren 1895 t/m 1897 begrepen achtereenvolgens 4, 1 en 2 Afrikanen en voor 1898 1 Afrikaan. Geen hunner had reeds vroeger gediend.

t) De in deze kolom voorkomende getallen zijn voor elk der opgegeven jaren aldus te specificeeren: Amboineezen achtereenvolgens 232, 571, 223, 226 en 19; Menadoneezen 110, 484, 255, 439 en 2, en alleen in de jaren 1895 en 1896 achtereenvolgens 31 en 17 Alfoeren (niet-Christenen).

u) Het in de opgegeven cijfers begrepen aantal Soendaneezen beliep — enkel in de jaren 1895 t/m 1898 — achtereenvolgens 197, 351, 345 en 244.

v) Onder deze rubriek waren in de opgegeven jaren geen Afrikanen begrepen.

w) Zie de noten *s* en *v*.

x) Onder de in 1895 t/m 1899 uit Nederland aangekomen troepen bevonden zich respectievelijk 218, 467, 449, 368 en 211 man van de Koloniale Reserve.

9. Overzicht van de werving hier te lande over het tijdvak 1 Januari 1895 tot ult. Juni 1900.

I. Halfjaarlijksch overzicht.

a. Koloniaal Werfdepôt te Harderwijk.

SEMESTERS.		Nederlanders				Vreemdelingen.	Totaal.
		overgenomen van het leger hier te lande,		buiten het leger geworven.	Te zamen.		
		als voorgoed overgegaan.	als gedetacheerd.				
1895	Iste halfjaar	244	303 a) (38)	332	879	276	1155
	IIde "	81	101 (5)	258	440	263	703
		325	404 (43)	590	1319	539	1858
1896	Iste "	457	463 (55)	239	1159	180	1339
	IIde "	74	181 (14)	168	423	179	602
		531	644 (69)	407	1582	359	1941
1897	Iste "	110	347 (13)	236	693	165	858
	IIde "	91	418 (16)	279	788	188	976
		201	765 (29)	515	1481	353	1834
1898	Iste "	95	385 (14)	237	717	228	945
	IIde "	62	300 (16)	284	646	184	830
		157	685 (30)	521	1363	412	1775
1899	Iste "	49	180 (5)	287	516	166	682
	IIde "	37	"	242	279	146	425
		86	180 (5)	529	795	312	1107
1900	Iste "	55	"	227	282	119	401

b. Koloniale Reserve te Nijmegen.

SEMESTERS.	1895.	1896.	1897.	1898.	1899.	1900.
Iste halfjaar.	105	147	169	86	80	23
IIde "	141	124	116	74	43	. . . . .
	246	271	285	160	123	

a) De tusschen ( ) vermelde cijfers wijzen het aantal gedetacheerde onderofficieren aan; hun aantal is in het daarneven vermeld totaal der gedetacheerden begrepen.

II. Maandoverzicht.

(Alleen voor 1899 en het 1ste halfjaar 1900).

MAANDEN.	Koloniaal Werfdepôt te Harderwijk.						Koloniale Reserve te Nijmegen. — Nederlanders.
	Nederlanders				Vreemdelingen.	Totaal.	
	overgenomen van het leger hier te lande,		buiten het leger geworven.	Te zamen.			
	als voorgoed overgegaan.	als gedetacheerd.					
1899.							
Januari . .	9	32	49	90	20	110	15
Februari. .	8	29 (2)	65	102	40	142	10
Maart. . .	3	44	45	92	29	121	15
April. . .	9	37	42	88	26	114	11
Mei . . .	10	38 (3)	43	91	24	115	15
Juni . . .	10	"	43	53	27	80	14
Juli . . .	5	"	42	47	18	65	10
Augustus .	5	"	60	65	18	83	4
September .	5	"	36	41	26	67	11
October . .	6	"	30	36	24	60	9
November .	9	"	40	49	37	86	5
December .	7	"	34	41	23	64	4
	86	180 (5)	529	795	312	1107	123
1900.							
Januari . .	8	"	41	49	17	66	4
Februari. .	7	"	36	43	17	60	6
Maart. . .	12	"	49	61	18	79	5
April. . .	6	"	33	39	21	60	3
Mei . . .	12	"	32	44	28	72	4
Juni . . .	10	"	36	46	18	64	1
	55	"	227	282	119	401	23

10. Uitkomst over het tijdvak 1 Juli 1899 t/m 30 Juni 1900 der verpleging bij de reconvalescenten-afdeeling der Koloniale Reserve te Zutphen.

	A. Militairen verbonden om te dienen zoowel in als buiten Europa, *niet* afkomstig van de Koloniale Reserve en teruggekeerd uit Indië wegens:		B. Militairen afkomstig van de Koloniale Reserve, reeds vroeger verpleegd bij de reconvalescenten-afdeeling en teruggekeerd uit Indië wegens:		B. Militairen afkomstig van de Koloniale Reserve, hier te lande nog alleen gediend hebbende bij het valide gedeelte van het korps en teruggekeerd uit Indië wegens:		C. Militairen als reconvalescent aangenomen terwijl zij als gegageerden tot de burgermaatschappij waren teruggekeerd.	Totaal.
	tijdelijke ongeschiktheid.	voortdurende ongeschiktheid.	tijdelijke ongeschiktheid.	voortdurende ongeschiktheid.	tijdelijke ongeschiktheid.	voortdurende ongeschiktheid.		
Op 1 Juli 1899 waren bij de reconvalescenten-afdeeling aanwezig	308		26		104		8	446
Van 1 Juli tot 31 December 1899 bijgekomen	182	"	31	"	66	"	3	a) 282
Te zamen	490		57		170		11	728
Waarvan in laatstgenoemd tijdvak zijn:								
overleden	3	"	"	"	1	"	"	4
in het genot gesteld van voortdurend gagement, wegens nader gebleken voortdurende ongeschiktheid voor alle militaire diensten	57	"	7	"	5	"	3	72
gedeserteerd	27	"	"	"	"	"	"	27
gepasporteerd wegens diensteindiging, met een briefje van ontslag verwijderd of om andere redenen afgevoerd	33	"	"	"	21	"	1	55
weder overgegaan bij het valide gedeelte of bij het Koloniaal Werfdepôt	49	"	2	"	14	"	6	71
Te zamen	169		9		41		10	229
Blijft op 1 Januari 1900	321		48		129		1	499
Van 1 Januari tot 30 Juni 1900 bijgekomen	128	"	25	"	27	"	7	a) 187
Te zamen	449		73		156		8	686
Waarvan in laatstgenoemd tijdvak zijn:								
overleden	7	"	"	"	"	"	"	7
in het genot gesteld van voortdurend gagement, wegens nader gebleken voortdurende ongeschiktheid voor alle militaire diensten	60	"	6	1	8	"	"	75
gedeserteerd	20	"	1	"	1	"	"	22
gepasporteerd wegens diensteindiging, met een briefje van ontslag verwijderd of om andere redenen afgevoerd	23	"	2	"	18	"	"	43
weder overgegaan bij het valide gedeelte of bij het Koloniaal Werfdepôt	45	"	5	"	23	"	2	75
Te zamen	155		15		50		2	222
Dus op 1 Juli 1900 aanwezig	294		58		106		6	464

a) Waaronder respectievelijk 7 en 13 die reeds vroeger uit Indië terugkeerden, doch van desertie terugkwamen of van het valide gedeelte bij de reconvalescenten-afdeeling werden teruggeplaatst.

Van de in kolom 2 vermelden hebben, ingevolge Kon. besluit van 19 Januari 1895 n°. 38, 66 man eene verbintenis aangegaan bij de Koloniale Reserve.

11. Statistiek der reëngagementen over de jaren 1895 t/m 1899.

a. Algemeen overzicht.

JAREN.	Europeanen en Afrikanen. Aantal wier verbintenis kwam te verstrijken. *a)*	Van de in de voorgaande kolom bedoelden werden: tot een reëngagement toegelaten. *b)* Pct.	gegageerd.	gepasporteerd.	Te zamen als voren.	Amboineezen en andere inlanders. Aantal wier verbintenis kwam te verstrijken.	Van de in de voorgaande kolom bedoelden werden: tot een reëngagement toegelaten. *b)* Pct.	gegageerd.	gepasporteerd.	Te zamen als voren.	Totalen. Aantal wier verbintenis kwam te verstrijken.	Van de in de voorgaande kolom bedoelden werden: tot een reëngagement toegelaten. *b)* Pct.	gegageerd.	gepasporteerd.	Te zamen als voren.
1895	2242	1510 = 67.4	539	193	2242	3693	3494 = 94.6	57	142	3693	5935	5004 = 84.3	596	335	5935
1896	2320	1538 = 66.3	543	239	2320	3714	3575 = 96.2	48	91	3714	6034	5113 = 84.7	591	330	6034
1897	2367	1595 = 67.3	507	265	2367	3691	3540 = 95.9	42	109	3691	6058	5135 = 84.7	549	374	6058
1898	2562	1745 = 68.1	562	255	2562	3216	3075 = 95.6	58	83	3216	5778	4820 = 83.4	620	338	5778
1899	2496	1680 = 67.3	659	157	2496	3784	3605 = 95.2	99	80	3784	6280	5285 = 84.1	758	237	6280

b. Splitsing der reëngagementen naar gelang van hun duur. *c)*

JAREN.	Voor ½ jaar. Europeanen en Afrikanen.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Voor 1 jaar. Europeanen, enz.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Voor 2 jaren. Europeanen, enz.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Voor 3 jaren. Europeanen, enz.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Voor 4 jaren. Europeanen, enz.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Voor 6 jaren. Europeanen, enz.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Totalen. Europeanen, enz. *d)*	Amb. en andere inl.	Te zamen.
1895	12	"	12	244	508	752	609	1732	2431	*e)* 1	"	1	201	334	535	353	920	1273	1510	3494	5004
1896	"	"	"	195	403	598	723	1641	2364	*e)* 3	"	3	205	385	590	412	1146	1558	1538	3575	5113
1897	1	"	1	178	445	623	711	1780	2491	*e)* 1	"	1	248	399	647	456	916	1372	1595	3540	5135
1898	2	"	2	220	371	591	666	1504	2170	*e)* 2	"	2	268	425	693	587	775	1362	1745	3075	4820
1899	"	"	"	206	443	649	628	1617	2245	"	"	"	297	535	832	549	1010	1559	1680	3605	5285

a) Hieronder achtereenvolgens 5, 13, 12, 13 en 8 Afrikanen, die bijna allen bleven doordienen. Slechts was dit niet het geval met 1 in 1898 en 1 in 1899, die beiden aanspraak op gagement deden gelden, en met 1 in 1895 en 2 in 1898, die het leger met paspoort verlieten.

b) Verhouding tot het aantal, in de vorige kolom vermeld.

c) Zie nopens het bedrag der premiën bij reëngagement St. 1897 n°. 139.

d) In de jaren 1895, 1896, 1897, 1898 en 1899 reëngageerden zich: voor 2 jaren respectievelijk 3, 7, 2, 2 en 1 Afrikanen, en voor 6 jaren respectievelijk 1, 3, 4, 5 en 3. Bovendien in de jaren 1896, 1897, 1898 en 1899 nog 15 voor andere termijnen, namelijk in 1896 3 voor 4 jaren, in 1897 4 voor 1 jaar en 2 voor 4 jaren, in 1898 2 voor 1 jaar en 1 voor 4 jaren en in 1899 2 voor 1 jaar en 1 voor 4 jaren.

e) Van de Koloniale Reserve.

12. Overzicht betreffende het bij het einde der jaren 1898 en 1899 bestaande overcompleet of incompleet aan kader (onderofficieren en korporaals), voor zooveel betreft de infanterie, marechaussee, cavalerie, artillerie en genie.

a. Algemeen overzicht.

WAPENS EN LANDAARDEN.	Onderofficieren. Tegenwoordige formatie	Sterkte	Gedurende 1899		Tegenwoordige formatie	Sterkte	Overcompleet of incompleet		Korporaals. Tegenwoordige formatie	Sterkte	Gedurende 1899		Tegenwoordige formatie	Sterkte	Overcompleet of incompleet	
	op ult. 1898.		uit de sterkte afgevoerd.	in de sterkte gebracht	op ult. 1899.		op ult. 1898.	op ult. 1899.	op ult. 1898.		uit de sterkte afgevoerd.	in de sterkte gebracht	op ult. 1899.		op ult. 1898.	op ult. 1899.
Infanterie a)																
Europeanen	1660	1565	405	392	1587	1552	— 82	— 25	854	958	451	292	795	799	+ 107	+ 7
Afrikanen		13	3	″		10				3	″	″		3		
Amboineezen	134	159	42	20	134	137	+ 25	+ 3	175	188	70	67	175	185	+ 13	+ 10
Andere inlanders	750	772	119	83	726	736	+ 22	+ 10	933	951	217	167	897	901	+ 18	+ 4
Marechaussee.																
Europeanen	b) 72	b) 75	c)	c)	72	71	+ 3	— 1	″	″	″	″	″	″	″	″
Afrikanen	″	1	c)	c)	″	1	+ 1	+ 1	″	″	″	″	″	″	″	″
Amboineezen	30	29	c)	c)	30	33	— 1	+ 3	b) 30	b) 33	c)	c)	30	35	+ 3	+ 5
Andere inlanders	30	30	c)	c)	30	29	″	— 1	30	31	c)	c)	30	33	+ 1	+ 3
Cavalerie.																
Europeanen	65	62	10	12	65	64	— 3	— 1	64	62	21	22	64	63	— 2	+ 1
Inlanders (niet-Amboineezen)	14	14	1	1	14	14	″	″	35	35	6	6	35	35	″	″
Artillerie.																
Europeanen	349	342	74	57	343	325	— 7	— 18	186	210	74	48	179	184	+ 24	+ 5
Inlanders (niet-Amboineezen)	43	42	3	1	43	40	— 1	— 3	58	67	5	2	58	64	+ 9	+ 6
Genie.																
Europeanen	134	150	35	19	134	134	+ 16	″	85	84	30	31	85	85	— 1	″
Inlanders (niet-Amboineezen)	7	9	2	1	7	8	+ 2	+ 1	18	22	5	3	18	20	+ 4	+ 2

b. Specificatie der verliezen en winsten gedurende 1899. d)

Onderofficieren.

Omschrijving der mutatiën.	Infanterie a) Europeanen	Afrikanen	Amboineezen	Andere inlanders	Te zamen	Cavalerie Europeanen	Inlanders (niet-Amboineezen)	Te zamen	Artillerie Europeanen	Inlanders (niet-Amboineezen)	Te zamen	Genie Europeanen	Inlanders (niet-Amboineezen)	Te zamen
Verliezen.														
Overleden	18	″	1	6	25	″	″	″	2	″	2	″	″	″
Gepasporteerd	33	1	1	3	38	1	″	1	5	″	5	9	″	9
Gegageerd	142	2	9	78	231	5	1	6	33	3	36	12	2	14
Bevorderd tot onderofficier	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Benoemd tot onderluitenant of tot adjudant-onderofficier dd. officier	16	″	″	″	16	″	″	″	5	″	5	″	″	″
Bevorderd tot officier	″	″	″	″	″	″	″	″	1	″	1	2	″	2
Voor memorie gebracht	2	″	″	″	2	″	″	″	″	″	″	4	″	4
Gecondemneerd	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
Gedegradeerd of teruggesteld	16	″	″	3	19	1	″	1	5	″	5	″	″	″
Vermist	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
Overgegaan bij andere wapens of diensten	104	″	31	29	164	3	″	3	11	″	11	5	″	5
Naar Nederland teruggekeerd	74	″	″	″	74	″	″	″	12	″	12	3	″	3
Totalen	405	3	42	119	509	10	1	11	74	3	77	35	2	37
Winsten.														
Uit Nederland aangekomen	80	″	″	″	80	″	″	″	4	″	4	″	″	″
Verkregen uit de korpsen	245	″	18	75	338	10	1	11	e) 46	1	47	18	1	19
In Indië geworven	7	″	″	″	7	″	″	″	″	″	″	″	″	
Teruggesteld van dd officier	9	″	″	″	9	″	″	″	4	″	4	″	″	″
Terug van »voor memorie«	3	″	″	″	3	″	″	″	″	″	″	1	″	1
Overgenomen van andere wapens of diensten	48	″	2	8	58	2	″	2	3	″	3	″	″	″
Van vermist terug	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
Gedegradeerd geweest, doch in zijn graad hersteld	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
Totalen	392	″	20	83	495	12	1	13	57	1	58	19	1	20

Korporaals.

Omschrijving der mutatiën.	Infanterie a) Europeanen	Afrikanen	Amboineezen	Andere inlanders	Te zamen	Cavalerie Europeanen	Inlanders (niet-Amboineezen)	Te zamen	Artillerie Europeanen	Inlanders (niet-Amboineezen)	Te zamen	Genie Europeanen	Inlanders (niet-Amboineezen)	Te zamen
Verliezen.														
Overleden	7	″	2	12	21	2	″	2	2	″	2	1	1	2
Gepasporteerd	17	″	2	13	32	1	″	1	3	2	5	1	″	1
Gegageerd	51	″	5	66	122	3	5	8	11	2	13	10	3	13
Bevorderd tot onderofficier	245	″	18	75	338	10	1	11	36	1	37	18	1	19
Benoemd tot onderluitenant of tot adjudant-onderofficier dd. officier	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Bevorderd tot officier	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Voor memorie gebracht	2	″	″	″	2	″	″	″	″	″	″	″	″	″
Gecondemneerd	″	″	″	1	1	″	″	″	″	″	″	″	″	″
Gedegradeerd of teruggesteld	35	″	″	4	39	2	″	2	″	″	″	″	″	″
Vermist	″	″	″	″	″	″	″	″	12	″	12	″	″	″
Overgegaan bij andere wapens of diensten	48	″	43	46	137	2	″	2	4	″	4	″	″	
Naar Nederland teruggekeerd	46	″	″	″	46	1	″	1	6	″	6	″	″	″
Totalen	451	″	70	217	738	21	6	27	74	5	79	30	5	35
Winsten.														
Uit Nederland aangekomen	41	″	″	″	41	″	″	″	5	″	5	″	″	″
Verkregen uit de korpsen	208	″	52	153	413	20	6	26	43	2	45	29	3	32
In Indië geworven	2	″	″	″	2	″	″	″	″	″	″	1	″	1
Teruggesteld van dd officier	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Terug van »voor memorie«	1	″	″	″	1	″	″	″	″	″	″	″	″	″
Overgenomen van andere wapens of diensten	40	″	15	13	68	2	″	2	″	″	″	1	″	1
Van vermist terug	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
Gedegradeerd geweest, doch in zijn graad hersteld	″	″	″	1	1	″	″	″	″	″	″	″	″	″
Totalen	202	″	67	167	520	22	6	28	48	2	50	31	3	34

a) Ongerekend het kader bij de militaire strafgevangenis tevens huis van detentie, bij het korps pupillen en de militaire school.
b) Uit aanmerking van de belangrijke uitbreiding welke de formatie en de sterkte van het korps marechaussee in de eerste helft van 1899 hebben ondergaan, zijn hier bij uitzondering de cijfers van 1 Juli 1899 ingevuld.
c) Voor ditmaal ontbreken hier te lande gegevens ter invulling.
d) Omtrent de mutatiën in het kader van het korps marechaussee ontbreken ditmaal nog opgaven.
e) Hieronder 10, die zonder den graad van korporaal te hebben doorloopen, tot onderofficier werden benoemd.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage A.]

13. Numerieke opgaven over 1898 en 1899 betreffende de opleiding tot den officiersrang en de studiën aan de Hoogere Krijgsschool.

1°. Opleiding tot officier.

STUDIEJAAR.	Koninklijke Militaire Academie te Breda.				Cadetten-school te Alkmaar.	Hoofdcursus te Kampen.		Pharmaceutische opleiding bij 's Rijks universiteit te Utrecht (onder toezicht van professor dr. H. WEFERS BETTINK).	Militaire School te Meester-Cornelis.	
	Infanterie.	Cavalerie.	Artillerie.	Genie.		Infanterie.	Militaire administratie.		Infanterie.	Militaire administratie
Ult. 1898.										
1ste studiejaar	a) 43 (2 + 4)	4	a) 11 (0 + 1)	2	b) 36 (7)	b) 22 (6)	b) 7 (1)	. . . . . .	8	1
2de "	43 (2 + 3)	2	10	2	31 (4)	24 (6)	5	. . . . . .	8	2
3de "	26	2	10	3	. . . .	. . . .	. . . .	. . . . . .	. . . .	. . . .
Totalen . .	112 (4 + 7)	8	31 (0 + 1)	7	67 (11)	46 (12)	12 (1)	6 c)	16	3
Ult. 1899.										
1ste studiejaar	35 (4 + 4)	3	9	2	45 (8)	22 (5)	6 (1)	. . . . . .	5	4
2de "	48 (2 + 4)	3	10 (0 + 1)	2	37 (3)	21 (6)	6 (1)	. . . . . .	7	1
3de "	38 (2 + 3)	2	10	2	. . . .	. . . .	. . . .	. . . . . .	. . . .	. . . .
Totalen . .	121 (8 + 11)	8	29 (0 + 1)	6	82 (11)	43 (11)	12 (2)	4 d)	12	5

NB. In 1900 worden geplaatst: bij de Koninklijke Militaire Academie te Breda 2 en bij de Cadettenschool te Alkmaar 6 jongelieden die *in Indië* aan het toelatingsexamen hebben voldaan; terwijl in datzelfde jaar naar den Hoofdcursus te Kampen overgaan 6 onderofficieren-leerlingen van de Militaire School te Meester-Cornelis, namelijk 5 ter verdere opleiding tot 2de-luitenant der infanterie en 1 ter verdere opleiding tot 2de-luitenant-kwartiermeester.

a) Van de tusschen haakjes geplaatste opgaaf heeft het eerste cijfer betrekking op hen, die het toelatingsexamen voor de Koninklijke Militaire Academie in Indië aflegden, het tweede cijfer betreft hen, die in Indië aan het toelatingsexamen voor de Cadettenschool voldeden.

b) De tusschen haakjes gestelde cijfers geven aan hoeveel leerlingen het toelatingsexamen in Indië hadden afgelegd.

c) Van de 6 kweekelingen, op ult. 1898 voor den Indischen pharmaceutischen dienst in opleiding, hadden er toen voldaan: 1 aan het 1ste natuurkundig examen (art. 4 der wet van 25 Augustus 1878 Ned. St. nº. 222, nieuw afgekondigd Ned. St. 1893 nº. 168), 1 aan het aanvullingsexamen (art. 15 der wet als voren) en 4 aan het theoretisch apothekersexamen (art. 13 der wet als voren) of aan een daarmede gelijkgesteld examen.

d) Van de hierbedoelde 4 kweekelingen op ult. 1899 hadden er toen 1 voldaan aan het in de voorgaande noot bedoelde 1ste natuurkundig examen en 3 aan het in de tweede plaats bedoelde aanvullingsexamen.

2°. Opleiding aan de Hoogere Krijgsschool te 's-Gravenhage.

WAPENS EN DIENSTVAKKEN.	Ult. 1898.				Ult. 1899.			
	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	Te zamen.	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	Te zamen.
1°. Algemeene krijgskundige cursus.								
Infanterie	5	6	7	18	4	5	a) 6	15
Cavalerie	"	"	1	1	"	"	"	"
Artillerie.	1	1	"	2	2	1	1	4
Genie.	"	"	"	"	"	"	"	"
Totalen . . .	6	7	8	21	6	6	7	19
2°. Intendance-cursus.								
Militaire administratie.	2	1	1	4	3	2	1	6

NB. In 1900 worden geplaatst: bij den sub 1°. bedoelden cursus 7 en bij dien sub 2°. 3 officieren van het Indische leger.

a) Hieronder de 2 officieren, bedoeld op blz. 50 van het verslag hiervóór.

14. Numerieke opgaven betreffende het in 1899 van kader- en de korpsscholen in Nederlandsch-Indië gemaakt gebruik.

a. Kaderscholen.

LEERLINGEN (gegradueerden en minderen).	Infanterie (4 scholen).					Cavalerie (1 school).			Artillerie. Veld- en bergartillerie (1 school).			Artillerie. Vesting-artillerie en artillerie der buitenbez. (1 school).			Genie (1 school).		
	Europeanen.	Afrikanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Te zamen.
Aanwezig op ult. 1898:																	
onderofficieren	a) 6	″	″	″	a) 6	″	″	″		″	″	″	″	″	″	″	″
korporaals	27	″	7	9	43	″	1	1	3	″	3	3	2	5	10	1	11
manschappen	45	″	21	100	166	1	1	2	5	2	7	5	1	6	15	8	23
Te zamen	78	″	28	109	215	1	2	3	8	2	10	8	3	11	25	9	34
In den loop van 1899 bijgekomen:																	
onderofficieren	b) 70	″	″	″	b) 70	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
korporaals	261	″	10	104	375	10	″	10	9	1	10	20	4	24	11	5	16
manschappen	259	″	44	119	422	18	5	23	25	6	31	33	6	39	19	17	36
Te zamen	590	″	54	223	867	28	5	33	34	7	41	55	10	63	30	22	52
In den loop van 1899 afgeschreven:																	
a. na afgelegd examen. onderofficieren	c) 61	″	″	″	c) 61	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
a. na afgelegd examen. korporaals	227	″	12	81	320	9	1	10	5	1	6	13	2	15	6	1	7
a. na afgelegd examen. manschappen	221	″	50	129	400	11	1	12	12	7	19	15	5	20	3	3	6
Te zamen	509	″	62	210	781	20	2	22	17	8	25	28	7	35	9	4	13
b. om andere redenen. onderofficieren	d) 9	″	″	″	d) 9	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
b. om andere redenen. korporaals	38	″	″	26	64	1	″	1	5	″	5	3	1	4	5	2	7
b. om andere redenen. manschappen	72	″	2	69	143	1	″	1	13	″	13	16	2	18	16	7	23
Te zamen	119	″	2	95	216	2	″	2	18	″	18	19	3	22	21	9	30
Derhalve op ult. 1899 aanwezig:																	
onderofficieren	e) 6	″	″	″	e) 6	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
korporaals	23	″	5	6	34	″	″	″	2	″	2	7	3	10	10	3	13
manschappen	11	″	13	21	45	7	5	12	5	1	6	7	″	7	15	15	30
Te zamen	40	″	18	27	85	7	5	12	7	1	8	14	3	17	25	18	43

a) 4 fouriers en 2 sergeanten.
b) 16 sergeant-majoors, 19 fouriers en 35 sergeanten.
c) 15 sergeant-majoors, 18 fouriers en 28 sergeanten.
d) 4 fouriers en 5 sergeanten.
e) 1 sergeant-majoor, 1 fourier en 4 sergeanten.

b. Korpsscholen.

LEERLINGEN (gegradueerden en minderen).	Infanterie (31 scholen).					Cavalerie (1 school).			Artillerie (2 scholen).			Genie (1 school).		
	Europeanen.	Afrikanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Te zamen.
Aanwezig op ult. 1898:														
onderofficieren en korporaals	15	″	″	32	47	3	1	4	″	″	″	9	″	9
manschappen	514	2	a) 155	a) 865	1536	5	16	21	30	18	48	10	19	29
Te zamen	529	2	155	897	1583	8	17	25	30	18	48	19	19	38
Aanwezig op ult. 1899:														
onderofficieren en korporaals	51	″	6	26	83	4	1	5	″	″	″	″	″	″
manschappen	590	1	a) 224	a) 1002	1817	20	9	29	17	20	37	6	7	13
Te zamen	641	1	230	1028	1900	24	10	34	17	20	37	6	7	13

a) Onder de Amboineesche en de andere inlandsche leerlingen der infanterie-korpsscholen tellen ook zoons van tot die landaarden behoorende militairen. Dit was op ult. 1898 het geval ten aanzien van 147 en op ult. 1899 ten aanzien van 260 jongelingen.

15. Overzicht van de gedurende 1899 toegekende eerbelooningen aan militairen der land- en der zeemacht, wegens aan den lande bewezen bijzondere diensten ter zake of ter gelegenheid van krijgsverrichtingen in Indië.

Ter zake of ter gelegenheid van krijgsverrichtingen werd gedurende 1899 aan militairen der land- en der zeemacht het hiernevens vermelde aantal belooningen toegekend. a)	Orde van den Nederlandschen Leeuw		Orde van Oranje-Nassau.		Militaire Willemsorde.			Eeresabel.	Eereteeken voor Moed en Trouw.		Eervolle vermelding
	Ridderkruizen.	Broederschap.	Officierskruizen.	Ridderkruizen.	Commandeurskruizen.	Ridderkruizen 3de klasse.	Ridderkruizen 4de klasse.		Zilveren.	Bronzen.	
LANDMACHT.											
Officieren	1	"	2	2	b) 1	c) 3	d) 20	3	"	"	e) 23
Militairen beneden dien rang: Europeanen	"	1	"	"	"	"	f) 17	"	"	"	g) 25
Militairen beneden dien rang: Amboineezen	"	"	"	"	"	"	4	"	1	7	12
Militairen beneden dien rang: Andere inlanders	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	3
ZEEMACHT.											
Officieren	"	"	"	"	"	"	3	"	"	"	1
Militairen beneden dien rang (Europeanen)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3

a) Kon. besluiten van 1899 dd. 6 Januari nº. 17, 10 Januari nº. 32, 6 Maart nº. 43, 19 Juni nº. 57, 22 Juli nº 61, 3 Augustus nº. 23, 28 September nos. 43, 45 en 47, 3 October nº. 34 en 27 December nos. 18 en 20, zoomede de Indische besluiten van 1899 dd. 7 April nº 3, 2 October nº 3 en 16 October nº. 10. De toekenningen betreffen voor het meerendeel krijgsverrichtingen in Atjeh gedurende het tijdvak van 1 Juni tot 25 October 1898.

b) De generaal-majoor, civiel en militair gouverneur van Atjeh en onderhoorigheden, J. B. VAN HEUTSZ, tot dusver ridder 3de klasse.

c) De luitenant-kolonel der infanterie H. G. WILLEMS en de sedert tot dien rang bevorderde majoors van dat wapen P. H. VAN DER WEDDEN en C. A. VAN LOENEN, alle drie tot dusver ridder 4de klasse.

d) Hieronder 1 officier, die inmiddels was overleden (de 1ste-luitenant der infanterie H. HOUTZAGERS, laatstelijk behoord hebbende tot het korps marechaussee) en wiens naam alsnog in de registers van de Kanselarij der Nederlandsche Orden werd ingeschreven, zoomede 3 officieren, behoorende tot het leger hier te lande maar bij het Indische leger gedetacheerd.

e) Hieronder 2 officieren, die van het Nederlandsche bij het Indische leger gedetacheerd waren.

f) Hieronder 1, die inmiddels was overleden (de ziekenoppasser C. MERTENS) en wiens naam alsnog in de registers van de Kanselarij der Nederlandsche Orden werd ingeschreven.

g) Hieronder 1, die van het Nederlandsche bij het Indische leger was gedetacheerd.

16. Opgaven omtrent het aantal militairen beneden den rang van officier, die om niet-eervolle redenen uit het leger of tijdelijk uit hun korps werden afgevoerd, over de jaren 1897 t/m 1899.

JAREN.	Aantal militairen beneden den rang van officier: die in den loop van het jaar, op grond van het tegen hen geslagen vonnis, uit het leger verwijderd werden.		die in den loop van het jaar met een briefje van ontslag werden weggezonden.		die op 31 Dec. gedetineerd waren, echter zonder van den militairen stand vervallen te zijn verklaard.		die op 31 Dec. als gestraften bij het strafdetachement waren geplaatst.		die in den loop van het jaar als vermist of als gedeserteerd uit de sterkte werden afgevoerd. a)		die zich op 31 Dec. als arrestanten in de provoosthuizen bevonden. b)		die op 31 Dec. in de 2de klasse van militaire discipline waren geplaatst.		die in den loop van het jaar werden gedegradeerd of teruggesteld. Onderofficieren.		Korporaals.	
	Europeanen. c)	Amb. en andere inlanders.	Europeanen.	Amb. en andere inlanders.	Europeanen.	Amb. en andere inlanders.	Europeanen.	Amb. en andere inlanders.	Europeanen.	Amb. en andere inlanders.	Europeanen.	Amb. en andere inlanders.	Europeanen.	Amb. en andere inlanders.	Europeanen.	Amb. en and. inl.	Europeanen.	Amb. en and. inl.
1897	13	15	4	9	107	95	21	23	22	264	45	34	211	127	d) 19	3	31	5
	28		13		202		44		286		79		338		22		36	
1898	3	11	8	5	107	79	21	21	30	346	44	31	155	129	20	2	e) 41	e) 3
	14		13		186		42		376		75		284		22		44	
1899	6	9	8	13	126	100	18	15	29	237	61	44	191	123	22	3	f) 32	4
	15		21		226		33		266		105		314		25		36	

a) Van de vroeger of later gedeserteerde of vermiste militairen werden in de sterkte teruggebracht, als vrijwillig of gedwongen teruggekeerd: in 1897 12 Europeanen en 109 inlanders (niet-Amboineezen), in 1898 10 Europeanen, 3 Amboineezen en 95 andere inlanders, en in 1899 18 Europeanen, 3 Amboineezen en 156 andere inlanders.
Als van de bezetting in Atjeh gedeserteerd of vermist, zijn onder de in het staatje opgegeven getallen begrepen in elk der jaren 1897 en 1899 1 Amboineesch fuselier.

b) Meerendeels waren deze militairen in preventief arrest. Het cijfer der in de opgaven begrepen veroordeelden beliep achtereenvolgens 18, 12 en 21, namelijk in 1897 10 Europeanen en 8 inlanders (niet-Amboineezen), in 1898 respectievelijk 8 en 4, en in 1899 11 en 10.

c) Onder de Europeanen is in dit overzicht eene enkele maal een Afrikaan begrepen.

d) Ongerekend 3 onderofficieren, die op eigen verzoek werden teruggesteld.

e) Ongerekend 1 korporaal, die op eigen verzoek werd teruggesteld.

f) Ongerekend 5 korporaals, die op eigen verzoek werden teruggesteld.

17. Statistiek der gedurende 1899 geneeskundig behandelde militairen gerangschikt naar de voornaamste ziektevormen, gedeeltelijk in vergelijking met de uitkomsten over 1897 en 1898. *a)*

a. Nosologische verdeeling van het cijfer der behandelden, herstelden, afgekeurden en overledenen.

ZIEKTEVORMEN.	Behandeld. *b)*			Hersteld. *b)*			Afgekeurd. *c)*			Overleden.		
	Europeanen en Afrikanen. *d)*	Amboineezen en andere inlanders.	Te zamen.	Europeanen en Afrikanen.	Amboineezen en andere inlanders.	Te zamen.	Europeanen en Afrikanen.	Amboineezen en andere inlanders.	Te zamen.	Europeanen en Afrikanen.	Amboineezen en andere inlanders.	Te zamen.
Algemeene ziekten.												
Algemeene infectieziekten. Malariaziekten	7879	7049	14928	7239	6481	13720	163	116	279	58	79	137
Algemeene infectieziekten. Dysenterie (tropische)	7	9	16	6	7	13	″	″	″	″	2	2
Algemeene infectieziekten. Cholera (Aziatische)	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
Algemeene infectieziekten. Berriberri	104	1220	1324	77	856	933	14	170	184	4	57	61
Algemeene infectieziekten. Syphilis	898	318	1216	790	272	1062	15	13	28	1	″	1
Algemeene infectieziekten. Lepra	3	5	8	″	″	″	3	3	6	″	″	″
Algemeene infectieziekten. Overige algemeene infectieziekten	97	152	249	84	135	219	2	3	5	5	8	13
Ziekten van het bloed en de stofwisseling	1017	1412	2429	852	1150	2002	91	172	263	1	10	11
Plaatselijke ziekten.												
Ziekten van het zenuwstelsel	529	187	716	416	137	553	74	36	110	4	4	8
Ziekten der organen van de ademhaling en van den bloedsomloop	885	1916	2801	713	1556	2269	108	201	309	13	42	55
Ziekten der spijsverteringsorganen. Indische spruw	6	″	6	3	″	3	3	″	3	″	″	″
Ziekten der spijsverteringsorganen. Leverziekten	150	13	163	123	9	132	13	1	14	1	2	3
Ziekten der spijsverteringsorganen. Overige ziekten der spijsverteringsorganen	3055	1498	4553	2730	1390	4120	110	15	125	28	21	49
Ziekten der pis- en geslachtsorganen. Venerische ziekten	6770	4852	11622	6089	4378	10467	51	37	88	3	11	14
Ziekten der pis- en geslachtsorganen. Overige ziekten der pis- en geslachtsorganen	263	82	345	239	63	302	5	10	15	″	4	4
Ziekten van de huid	1186	2839	4025	1137	2707	3844	3	26	29	1	3	4
Ziekten der beenderen, gewrichten en spieren	689	677	1366	607	605	1212	31	22	53	2	8	10
Ziekten der zintuigen	550	1164	2014	489	1251	1740	19	87	106	″	5	5
Overige ziekten, gebreken of doodsoorzaken e)	2310	3633	5943	2137	3142	5279	54	337	391	11	20	31
Totalen	*f)* 26398	*f)* 27326	*f)* 53724	23731	24139	47870	759	1249	2008	132	276	408
In de twee voorafgegane jaren waren de totalen. 1897	30812	29615	60427	27926	26480	54406	775	1167	1942	292	344	636
In de twee voorafgegane jaren waren de totalen. 1898	30165	30349	60514	27426	27495	54921	598	865	1463	177	222	399
Berekening in percenten:												
1°. respectievelijk van het aantal herstelden, afgekeurden en overledenen *in verhouding tot het totaal behandelden* 1897	.....	.....	.....	90.63	89.42	90.04	2.52	3.94	3.21	0.95	1.16	1.05
1898	.....	.....	.....	90.92	90.60	90.76	1.98	2.85	2.42	0.59	0.73	0.66
1899	.....	.....	.....	89.90	88.34	89.10	2.87	4 57	3.74	0.50	1.01	0.76
2°. respectievelijk van het aantal afgekeurden en overledenen *in verhouding tot de gemiddelde legersterkte* (zie het slot van noot *a)*) 1897	.....	.....	.....	.....	.....	.....	4.47	4.71	4.61	1.68	1.38	1 51
1898	.....	.....	.....	.....	.....	.....	3.65	3 47	3.54	1.08	0.89	0.96
1899	.....	.....	.....	.....	.....	.....	4 61	5.18	4.95	0.80	1.14	1.00

a) De in deze statistiek vermelde cijfers hebben geen betrekking tot de kwartierzieke militairen, maar alleen tot de militairen, die in de ziekeninrichtingen, en tot de officieren, die in het garnizoen werden behandeld. In de rubriek „Overleden" zijn dus *niet* opgenomen de op het slagveld gebleven of die elders gestorven militairen, die in eene ziekeninrichting alleen werden ingebracht om van daaruit begraven te worden.

Overigens verdient nog opgemerkt te worden, dat zoowel de behandelden als de afgekeurden en de overledenen in dit overzicht zijn verantwoord naar gelang van de ziekte, waarvoor zij in behandeling waren genomen, onverschillig of eene andere ziekte de oorzaak van hun overlijden of van hunne afkeuring is geweest.

Voor zooveel noodig zij ten slotte nog aangeteekend dat de *gemiddelde* legersterkte in de drie behandelde jaren, respectievelijk aan Europeanen, aan Afrikanen en aan inlandsche landaarden, bedroeg: in 1897 17254 + 54 + 24772 = 42080; in 1898: 16318 + 55 + 24908 = 41281, en in 1899: 16389 + 52 + 24085 = 40526.

b) Hoevelen onder de behandelden en herstelden meer dan eenmaal zijn gerekend, doordien zij gedurende hetzelfde jaar op verschillende tijdstippen (hetzij al dan niet op dezelfde plaats) onder behandeling kwamen, wijst de statistiek niet uit. Vandaar dat het geen nut zou hebben — zoolang de gegevens niet in verbeterden vorm zijn verzameld (waaromtrent een voorbereidend onderzoek is aanhangig gemaakt) — om gevolg te geven aan den wenk der Commissie uit de Tweede Kamer der Staten-Generaal, in wier handen is gesteld geweest het Koloniaal Verslag van 1898 (zie haar rapport, gedrukt onder n°. 54 van de stukken der Zitting 1899-1900), betreffende eene aanvulling van de hierbedoelde statistiek in dier voege dat zij het aantal *lijders* aan de voornaamste ziekten ook deed kennen in percenten *van de legersterkte.*

In het overzicht sub *b* van de onderwerpelijke tabel is intusschen opgenomen eene berekening, zooals de commissie tevens wenschte, aangevende de onderlinge verhouding der voornaamste ziektevormen in percenten *van het totaal behandelden.*

c) Hiertoe worden gerekend: 1°. de officieren en militairen beneden dien rang, die òf voortdurend òf tijdelijk voor *alle* diensten werden afgekeurd; — 2°. de officieren, aan wie wegens ziekte een certificaat voor verlof naar Europa werd uitgereikt, — en 3°. de onderofficieren en minderen der Koloniale Reserve, en de officieren en militairen beneden dien rang, in Indië gedetacheerd van het leger hier te lande, aan wie wegens ziekte een certificaat voor terugkeer naar Nederland werd uitgereikt

d) Het schijnt onnoodig in deze tabel nog langer eene afzonderlijke kolom aan de cijfers betreffende de Afrikanen in te ruimen, lettende op hun gering aantal (zie o. a. het laatste lid van noot *a)*).

e) Hieronder 7 gevallen van vergiftiging (op 1 na, alle betreffende Europeanen). Van deze gevallen waren er op ult. 1899 nog 3 in behandeling, 1 liep doodelijk af en in 3 gevallen werd herstel verkregen.

f) Onder de in de rubriek „Behandeld" uitgetrokken totalen waren begrepen, als van het voorafgegane jaar in behandeling gebleven, op 1 Januari 1899 1964 Europeanen en Afrikanen en 1767 Amboineezen en andere inlanders, in totaal 3731, terwijl het cijfer der op ult. 1899 onder behandeling geblevenen bedroeg respectievelijk 1776 en 1662 of in 't geheel 3438.

In vorige verslagen werden deze restanten — en evenzeer het totaalcijfer der behandelden, herstelden, enz. — ook vermeld *per garnizoen.* In verband met de van de zijde der Tweede Kamer van de Staten-Generaal aanbevolen inkrimping van de bij het Koloniaal Verslag behoorende legerstatistiek, wordt dergelijke splitsing thans achterwege gelaten, waartoe te meer reden bestaat omdat die garnizoensgewijze opgaven toch kunnen worden gekend uit het „Summier ziekenrapport van het Nederlandsch-Indische leger", dat gewoonlijk wordt opgenomen in het te Batavia verschijnende „Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië" (zie wat het laatst verschenen summier ziekenrapport over 1898 betreft, deel XXXIX van genoemd Tijdschrift).

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage A.]

b. **Onderlinge verhouding der voornaamste ziektevormen in percenten van het totaal behandelden, tevens over 1897 en 1898.**

Ziektevormen.	Europeanen en Afrikanen.			Amboineezen en andere inlanders			Te zamen.		
	1897.	1898.	1899.	1897.	1898.	1899.	1897.	1898.	1899.
Algemeene ziekten.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.
Algemeene infectie-ziekten. Malariaziekten	9623 = 31 23	10547 = 34.97	7879 = 29.85	7911 = 26.71	8795 = 28.98	7049 = 25.79	17534 = 29.02	19342 = 31.96	14928 = 27.79
Cholera (Aziatische)	160 = 0.52	4 = 0.01	"	69 = 0.23	1 = 0.00	"	229 = 0.38	5 = 0.01	"
Berriberri	279 = 0.91	101 = 0.33	104 = 0.39	1932 = 6.52	1051 = 3.47	1220 = 4.47	2211 = 3 66	1152 = 1.90	1324 = 2.47
Syphilis	831 = 2.70	1020 = 3.38	898 = 3.40	185 = 0.63	284 = 0.94	318 = 1.16	1016 = 1 68	1304 = 2.16	1216 = 2.26
Overige algemeene infectieziekten	85 = 0.28	97 = 0.32	107 = 0.41	178 = 0.60	145 = 0.48	166 = 0.61	263 = 0.44	242 = 0.39	273 = 0.51
Ziekten van het bloed en de stofwisseling	1288 = 4.18	993 = 3.29	1017 = 3.85	931 = 3.14	1273 = 4.19	1412 = 5.17	2219 = 3.67	2266 = 3.75	2429 = 4.52
Plaatselijke ziekten.									
Ziekten van het zenuwstelsel	495 = 1.61	469 = 1.55	529 = 2.01	259 = 0.88	191 = 0.63	187 = 0.68	754 = 1.25	660 = 1.09	716 = 1.33
Ziekten der organen van de ademhaling en van den bloedsomloop	1372 = 4.45	1000 = 3.32	885 = 3.35	2353 = 7.95	2145 = 7.06	1916 = 7.01	3725 = 6.16	3145 = 5.19	2801 = 5.21
Ziekten der spijsverteringsorganen. Indische spruw	7 = 0.02	7 = 0.02	6 = 0.02	"	"	"	7 = 0.01	7 = 0.01	6 = 0.01
Leverziekten	140 = 0.46	169 = 0.56	150 = 0.57	22 = 0.08	25 = 0.08	13 = 0.05	162 = 0 27	194 = 0.32	163 = 0.31
Overige ziekten der spijsverteringsorganen	3732 = 12.11	3560 = 11.80	3055 = 11.57	1576 = 5.32	1729 = 5.70	1498 = 5.48	5308 = 8.78	5289 = 8.74	4553 = 8.48
Ziekten der pis- en geslachts-organen. Venerische ziekten	7245 = 23.51	7016 = 23.26	6770 = 25.65	4416 = 14.91	4650 = 15.32	4852 = 17.76	11661 = 19.29	11666 = 19.28	11622 = 21.63
Overige ziekten der pis- en geslachtsorganen	252 = 7.82	251 = 0.83	263 = 0.99	104 = 0.35	76 = 0.25	82 = 0.30	356 = 0.59	327 = 0.54	345 = 0.64
Ziekten van de huid	1369 = 4.44	1380 = 4.58	1186 = 4.49	3406 = 11.50	3615 = 11.9 5	2839 = 10.39	4775 = 7.90	4995 = 8.26	4025 = 7.49
Ziekten der beenderen, gewrichten en spieren	756 = 2.45	666 = 2.21	689 = 2.61	651 = 2.20	689 = 2.27	677 = 2.48	1407 = 2.33	1355 = 2.24	1366 = 2.54
Ziekten der zintuigen	762 = 2.47	558 = 1.85	550 = 2.09	1568 = 5.29	1563 = 5.15	1464 = 5.36	2330 = 3.86	2121 = 3 51	2014 = 3.7
Overige ziekten, gebreken of doodsoorzaken	2416 = 7.84	2327 = 7.72	2310 = 8.75	4054 = 13.69	4117 = 13 57	3633 = 13.29	6470 = 10.71	6444 = 10.65	5943 = 11.06
	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.
	30812 = 100	30165 = 100	26398 = 100	29615 = 100	30349 = 100	27326 = 100	60427 = 100	60514 = 100	53724 = 100

18. Statistiek betreffende de in 1899 behandelde militaire lijders aan berriberi *a*), wat de totalen betreft vergeleken met de uitkomsten over 1897 en 1898.

GARNIZOENEN in onderstaande MILITAIRE AFDEELINGEN EN GEWESTEN. *b*)	Op 1 Januari 1899 nog van het voorafgegane jaar in verpleging gebleven.	In den loop van 1899 bijgekomen. *c*)	geëvacueerd.	hersteld. *d*)	afgekeurd. *e*)	overleden.	Op ult. 1899 nog in verpleging.
JAVA.							
1ste militaire afdeeling van Java	26	495 *f*) (332)	167	151 (14)	154	11	38
2de " " " "	8	43 (4)	4	8	38	"	1
3de " " " " (behalve Billiton)	3	66 (16)	7	36 (4)	21	1	4
Te zamen	37	604 (352)	178	195 (18)	213	12	43
BUITENBEZITTINGEN.							
Atjeh { in het gewest zelf	3	*g*) 688 (108)	*h*) 581	56	"	*i*) 45	9
Atjeh { geëvacueerden *j*)	116	1025 (992)	520	487	30	7	97
Sumatra's Westkust	16	105 *k*) (58)	58	42	6	1	14
Benkoelen	1	29 (4)	17	9	"	*l*) 3	1
Lampongsche Districten	"	"	"	"	"	"	"
Palembang	"	43 (8)	17	26	"	"	"
Oostkust van Sumatra	1	340 (188)	249	86	"	*l*) 3	3
Riouw en onderhoorigheden	1	6	5	"	"	"	2
Banka	2	127 (31)	105	17	"	*l*) 3	4
Billiton	1	2	2	1	"	"	"
Westerafdeeling van Borneo	1	12	"	10	"	1	2
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	4	45 (12)	17	27	"	1	4
Celebes en onderhoorigheden	1	18 (4)	"	13	1	"	5
Menado	"	1	"	"	"	1	"
Amboina	12	227 (56)	55	148 (81)	25	*m*) 5	6
Ternate	3	7	5	2	"	3	"
Timor en onderhoorigheden	"	6	4	2	"	"	"
Bali en Lombok	"	"	"	"	"	"	"
Buitenbezittingen	162	2681 (1461)	1635	926 (81)	62	70	147
Java en Madura	37	604 (352)	178	195 (18)	213	12	43
Te zamen	199	3285 (1813)	1813	1121 (99)	275	85	190
Af: de geëvacueerden (zie noot *c*)	. . . . . .	1813	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
	199	*n*) 1472		1121	275	85	190
	o) 1671			*o*) 1671			
Verdeeling naar den landaard.							
Europeanen	6	113	. . . . . .	83	22	5	9
Amboineezen	17	81	. . . . . .	74	11	4	9
Andere inlanders	176	1278	. . . . . .	964	242	76	172
Totalen over 1899	199	1472		1121	275	85	190
	1671			1671			
	Restant van het voorafgegane jaar.						
In de twee voorafgegane jaren waren de totalen 1897	351	2087	. . . . . .	1593	584	92	169
	2438			2438			
In de twee voorafgegane jaren waren de totalen 1898	169	1213	. . . . . .	944	189	50	199
	1382			1382			

a) In dit overzicht zijn ook begrepen die lijders, bij wie de ziekteverschijnselen van berriberi eerst waarneembaar waren tijdens zij ter zake van eene andere ziekte onder behandeling waren, doch bleven buiten beschouwing zij, die, ofschoon als berriberi-lijder opgenomen, door eene andere ziekte waren aangetast. Vandaar dat dit overzicht een totaal van 1671 behandelden vermeldt, terwijl de voorgaande tabel, welke de lijders rangschikt naar de bij hunne opneming in het hospitaal opgegeven ziekte, slechts 1324 berriberi-lijders aanwijst.

b) Eene opgaaf betreffende elk garnizoen in het bijzonder schijnt ter bekorting achterwege te kunnen blijven.

c) De in deze kolom tusschen ( ) geplaatste cijfers wijzen het aantal lijders aan, dat bij evacuatie is opgenomen. Daar deze laatsten, uitgenomen wat betreft de uit Atjeh naar Padang en Weltevreden geëvacueerden, ook tellen in de opgaaf betreffende het ressort waar zij oorspronkelijk in behandeling kwamen, moet hun aantal van het niet tusschen ( ) geplaatste cijfer worden afgetrokken, om het cijfer der aangetasten (nieuwe lijders) te kennen.

d) Als herstel en tellen ook diegenen — hun aantal is tusschen ( ) vermeld — die gedeeltelijk werden afgekeurd; daaronder echter niet begrepen zij, aan wie een bepaald garnizoen moest worden aangewezen. Dit geschiedde ten aanzien van 98 lijders.

e) Hier worden dezelfde categorieën bedoeld als vermeld in noot *c* van de voorgaande tabel.

f) Onder het cijfer 332 zijn begrepen de te Weltevreden opgenomenen als geëvacueerd uit Atjeh. Deze zijn begrepen onder de bij „Atjeh" vermelde rubriek „geëvacueerden".

g) Na aftrek van het tusschen ( ) vermelde getal (alleen betreffende de geëvacueerden binnen het gewest zelf) blijven dus, in verband met het aangeteekende in noot *c* als in 1899 bijgekomen nieuwe lijders 580 aangetasten over, namelijk 24 Europeanen en 556 Amboineezen en andere inlanders. Van dit aantal, of juister van de 583 (op ult. 1898 waren te Kotta Radja nog 3 lijders in verpleging gebleven)

	Europ.	Amb. en andere inl.	Te zamen.
herstelden in Atjeh zelf	12	44	56
werden geëvacueerd naar Padang en Weltevreden (ongerekend 12 op de zeereis overledenen)	12	461	473
overleden in Atjeh zelf en op de reis van daar naar Padang	"	45	45
zoodat op ult. 1899 nog in Atjeh in behandeling bleven	1	8	9
Te zamen als voren	25	558	583

h) Namelijk 108 geëvacueerd binnen het gewest zelf en 473 naar Padang en Weltevreden.

i) Hieronder 12 die niet in het gewest zelf overleden, maar op de reis van Atjeh naar Padang.

j) Hier worden bedoeld zoowel de geëvacueerden naar Padang en Weltevreden als die welke van Padang werden overgebracht naar Oeloe Limau Manis (nabij Padang), Kaijoetanam, Fort de Kock en Paijakombo.

k) Onder het cijfer van 58 zijn niet begrepen de te Padang opgenomenen als geëvacueerd uit Atjeh. Deze zijn begrepen onder de bij „Atjeh" vermelde rubriek „geëvacueerden".

l) Hieronder begrepen 1 lijder, die op reis naar Batavia overleed. Deze is niet medegerekend in het cijfer der geëvacueerden.

m) Hieronder begrepen 1 lijder, die op reis van Neira naar Amboina overleed. In het cijfer der geëvacueerden is deze niet medegeteld.

n) Per maand was het cijfer: in het 1ste kwartaal achtereenvolgens 128, 76 en 124, in het 2de kwartaal 172, 166 en 121, in het 3de kwartaal 87, 1?2 en 166 en in het 4de kwartaal 133, 78 en 89.

o) Hieronder 298 lijders, bij wie de ziekteverschijnselen van berriberi eerst waarneembaar werden tijdens zij ter zake van eene andere ziekte werden behandeld (verg. noot *a*).

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage A.]

19. Formatie en sterkte op ult. 1899 van gewapende korpsen niet rechtstreeks tot het leger behoorende (ongerekend die, uitsluitend voor politiediensten bestemd).

KORPSEN EN STANDPLAATSEN.	Formatie. a)					Sterkte.				
	Officieren.		Onderofficieren en manschappen.		Dienstpaarden.	Officieren.		Onderofficieren en manschappen.		Dienstpaarden.
	Europ.	Inlanders.	Europ.	Inlanders.		Europ.	Inlanders.	Europ.	Inlanders.	
Schutterijen (uitsluitend infanterie).										
Batavia	......	......	......	......	......	26	″	b) 735	″	″
Samarang	......	......	......	......	......	16	″	b) 283	″	″
Soerabaija	......	......	......	......	......	20	″	b) 453	″	″
Djokjokarta	......	......	......	......	......	3	″	57	″	″
Soerakarta	......	......	......	......	......	4	″	57	″	″
Padang (gouv. Sumatra's Westkust)	......	......	......	......	......	4	″	75	″	″
Makasser (gouv. Celebes en onderh.)	......	......	......	......	......	5	″	86	″	″
Menado (res. Menado) c)	5		d) 171		″	5		d) 171		″
Amboina (res. Amboina) c)	17		e) 376		″	13		f) 409		″
Saparoea (id.) c)	6		142		″	5		126		″
Hila (id.) c)	1		36		″	1		30		″
Kajeli op Boeroe (id.) c)	″		20		″	″		21		″
Neira op Banda (id.) c)	7		168		″	6		89		″
Aij (id.) c)						″		g) 15		″
Ternate (res. Ternate) c)	4		80		″	4		99		″
Overige korpsen.										
Lijfwacht-dragonders ter beschikking van de inlandsche hoven h) te Soerakarta	1	″	49	″	40	1	″	46	″	40
id. te Djokjokarta	1	″	53	″	44	1	″	5	″	44
Legioen van pangeran MANGKOE NEGORO te Soerakarta i) Staf	″	5	″	″	″	″	5	″	″	″
id. bataljon infanterie	″	18	″	701	2	″	18	″	710	2
id. 1/2 eskadron cavalerie	″	3	″	64	63	″	3	″	67	62
Barissans op Madura k) Staf en infanterie te Bangkallan	″	18	″	l) 684	″	″	18	″	l) 682	″
id. id. ″ Pamakassan	″	10	″	l) 345	″	″	10	″	l) 345	″
id. id. ″ Sumanap	″	10	″	l) 345	″	″	10	″	l) 344	″

a) Vaste formatiecijfers kunnen voor de schutterijen op Java en voor die te Padang en Makasser niet worden aangegeven; zie daaromtrent voor de eerstbedoelde schutterijen St. 1838 n°. 22 artt. 13 t/m 16), voor de schutterij te Padang St. 1857 n°. 88 (art. 2) en voor die te Makasser St. 1875 n°. 275 (artt. 11 en 13).

b) Ongerekend het korps muzikanten. Evenmin zijn medegerekend de tamboers of hoornblazers (inlanders): te Batavia 18, te Samarang 6 en te Soerabaija 10.

c) Deze schutterijen zijn hoofdzakelijk samengesteld uit zoogenaamde inlandsche burgers (doorgaans van elders afkomstige inlanders en hunne afstammelingen). Hoevele Europeanen in de sterkte telden, is niet afzonderlijk opgegeven.

d) Ongerekend het korps muzikanten.

e) Van de onderofficieren en minderen (buiten den adjudant-onderofficier en de tamboers) zijn er 242 met geweer en 121 met een piek gewapend.

f) Hieronder 134 piekeniers (zie de voorgaande noot).

g) Gedetacheerd van Neira en niet in de voor die plaats opgegeven sterkte begrepen.

h) Deze geheel voor 's lands rekening komende detachementen staan onder de bevelen van het betrokken hoofd van gewestelijk bestuur en onder toezicht van den commandant der 2de militaire afdeeling op Java. In tijd van oorlog kunnen zij worden gesteld ter beschikking van het legerbestuur op denzelfden voet als de cavalerie van het leger. Zij worden voltallig gehouden door werving overeenkomstig de voor het leger geldende bepalingen of — zoo noodig — door overplaatsing van daartoe genegen onderofficieren en minderen der cavalerie van het leger. Zij zijn onderworpen aan militaire wetten, en zijn geheel op militaire wijze gekleed en gewapend. Zie o.a. Bijbl. St. n°. 3833, 5008 en 5068.

i) Dit korps — waarvoor het reglement is opgenomen in Bijbl. St. n°. 5308 — is door het hoofd van het Mangkoe Negorosche Huis in dienst te houden, die daarbij in alles overleg heeft te plegen met den door of vanwege het legerbestuur aan het legioen als kapitein-instructeur toegevoegden officier der infanterie, nevens wien aan het korps, voor leiding en oefening, verder nog zijn toegevoegd 1 luitenant der cavalerie en 5 onderofficieren uit het leger (vier van de infanterie en één van de cavalerie). De infanterie en cavalerie van het legioen worden door hunne eigen officieren gecommandeerd. Deze laatsten worden tot en met den rang van kapitein of ritmeester door den pangeran zelf aangesteld met goedkeuring van den resident; de hoofdofficieren worden op voordracht van den pangeran, aan te bieden door tusschenkomst van den resident, door den Gouverneur-Generaal benoemd. Overigens is ook dit legioen — waarvoor de uitgaven ten laste van 's lands kas komen — op militaire wijze gekleed en bewapend. Ingeval van mobilisatie — bij oorlog of voor toevoeging aan expeditiën — gelden voor het legioen, of voor het gemobiliseerde gedeelte daarvan, de krijgswetten.

k) Ook aan deze (gouvernements-) korpsen, mede op militaire wijze gekleed en bewapend (zie o.a. Bijbl. St. n°. 4755 en 5252), zijn officieren (3 kapiteins) en eenige onderofficieren uit het leger toegevoegd voor de leiding en oefening. De kapiteins-instructeur staan onder de rechtstreeksche bevelen van den resident, doch zijn voor de leiding en oefening van de barissans verantwoordelijk aan den commandant der 3de militaire afdeeling van Java. De barissans, waarbij slechts Madureezen ter dienstneming worden toegelaten, worden door hunne eigen officieren gecommandeerd, die worden benoemd en ontslagen door den Gouverneur-Generaal. De onderofficieren en minderen zijn niet gekazerneerd; zij wonen in de kampongs nabij de kampementen. In gewone tijden is aan de barissans opgedragen het bewaken van de landskassen, gevangenissen en gouvernementspakhuizen op hunne standplaatsen en het begeleiden van gevangenen en transporten, terwijl zij overigens bestemd zijn tot handhaving van orde en rust op Madura wanneer de gewone middelen van politie tekortschieten. Om voor militaire doeleinden te worden aangewend, kunnen de barissans geheel of gedeeltelijk worden gemobiliseerd en gelden alsdan ook voor hen de krijgswetten.

l) Hieronder 3 man hospitaalpersoneel.

(5. 4.)

BIJLAGE B.

(Zie hoofdst. E, §§ 2 en 4, van het verslag.)

OVERZICHTEN

BETREFFENDE DE

OORLOGSMARINE

IN

NEDERLANDSCH-INDIË,

MEERENDEELS OVER 1899.

1. Algemeen overzicht betreffende het materieel over 1899 en het 1ste kwartaal van 1900.
2. Specificatie betreffende de samenstelling van het personeel op ult. 1898 en ult. 1899.
3. Statistiek over 1899 betreffende de aanvulling van en de verliezen aan personeel.
4. Statistiek over 1895 t/m 1899 betreffende de behandelde zieken, afgekeurden en overledenen.
5. Opgaven betreffende hetgeen de in de laatste jaren voor rekening der Indische geldmiddelen gebouwde schepen der Indische militaire marine nieuw hebben gekost en wat er sedert tot ult. 1899 voor onderhoud, herstelling, enz. aan ten koste is gelegd.
6. Opgaven over het tijdvak 1 April 1899 t/m 31 Maart 1900 betreffende het dokken, enz. door schepen der oorlogsmarine (en ook door die der gouvernementsmarine): 1°. te Soerabaija (marine-etablissement), te Sabang op Poeloe Wé (gouvernementsdok) en te Tandjong Priok (particuliere werf), en 2°. te Singapore en te Pinang.
7. Opgaven nopens de kosten en de productie van het marine-etablissement te Soerabaija over 1895 t/m 1899.

1. Algemeen overzicht der schepen en vaartuigen van

NAMEN DER SCHEPEN.	Aantal schroeven.	Samenstelling. [1]	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte in M. [2]	Grootste breedte in M. [3]	Grootste diepgang in d.M. [4]	Waterverplaatsing in M³, zeewater (1026 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Torpedo-inrichtingen. Buizen.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen.	Torpedo-inrichtingen. Sparren.	Stoomvermogen in indicateur-paardekrachten.	Grootste proeftochtvaart. [5]	Brandstof- (steenkolen-) bergruimte in M³. [6]	Grootste vol te houden dienstvaart.	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. [7] Bij de vaart van kolom 18.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. [7] Bij de vaart van kolom 19.	Pantser. Gordel.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.
INDISCHE MILITAIRE																					
Pantserdekkorvet.																					
Sumatra	2	S.	1888 Amsterdam (Kon. fabriek voor stoom- en andere werktuigen)	A. . . . 1890 B. . 22 Nov. 1891	70	11.3	42.5	1720	Kan. v. 21 c.M. A. n°. 2 „ „ 15 „ „ „ „ „ „ 12 „ L.A. „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	1 1 2 1 4 2 1 12	. . .	2	. . .	2350	15.6	210 280	13.5	9.5	1410	3080	. . .
Flottieljevaartuigen.																					
Java	1	IJ. K.	1885 Fijenoord (Nederl. stoombootmaatsch.)	A. . . . 1885 B. . . 8 Juni 1886	62.6	9.5	43	1300	K. v. 15 c.M. A. n°. 1 „ „ 12 „ K.A. „ „ „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ Mr. „ 7.5 „ A.	1 3 1 2 1 8	. . .	. . .	. . .	1017	12.6	200	9.5	7.5	1820	2340	. . .
Borneo	1	Cp. K.	1892 Glasgow (Clydebank J. en E. Thomson)	A. . . . 1892 B. . . 6 Febr. 1894	53.86	9.45	40.5	800	K. v. 10.5 c.M. A. „ „ 7.5 „ „ „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	6 1 2 2 1 12	. . .	. . .	. . .	1040	13.23	155	12	8.5	2035	1936	. . .
Madura	1	IJ. Z.	1879 Amsterdam (Kon. fabriek voor stoom- en andere werktuigen)	A. . . . 1880 B. . . 29 Oct. 1880	54	9	36	853	K. v. 15 c.M. A. n°. 1 „ „ 12 c.M. K.A. „ „ „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ Mr. v. 7.5 c.M. A.	1 3 1 2 1 8	. . .	. . .	. . .	400	9.25	132	7.5	5.5	1770	2560	. . .
Bali	1	IJ. Z.	1877 Fijenoord (Nederl. stoombootmaatsch.)	A. . . . 1878 B. . 14 Nov. 1883	53.6	9	37	853	K. v. 15 c.M. A. n°. 1. „ „ 12 „ K.A. „ „ „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ Mr. v. 7.5 c.M. A.	1 3 1 2 1 b) 8	. .	. . .	. . .	400	9	100	8	6.5	1505	2125	. . .
Nias	2	S.	1894 Amsterdam (Huygens en van Gelder)	A. . . . 1895 B. . 1 April 1896	53.9	9.44	36	812 38	K. v. 12 c.M. K.A. n°. 1 „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ Mr. v. 7.5 c.M. A.	3 1 4 1 9	. . .	. . .	. . .	1227	13 05	148	11	10	2164	2100	. . .
Mataram	2	S.	1895 Amsterdam (Huygens en van Gelder)	A. . . . 1896 B. . 31 Maart 1897	53.9	9.44	36.5	809.52	K. v. 10.5 c.M. A. „ „ 7.5 „ „ „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 1 4 2 1 10	. .	. . .	. . .	1345	12.95	154	11.2	8.25	1600	2180	. . .

1) IJ. = ijzer; C. = compound; S. = staal; H. = hout; Cp. = composite; K. = gekoperd; Z. = gezinkt.

2) Lengte van den romp over alles.

3) Breedte van den romp op het grootspant over de buitenhuid zonder uitbouwsels.

4) Grootste diepgang van den romp bij normale toelading, stoomketels op peil.

van het Indisch en van het auxiliair eskader.

21.	Pantser in millimeters. [1]) Gordel. 22.	Toren of barbette. 23.	Comm. toren. 24.	Dek. 25.	Bevond zich op 31 December 1899 in: 26.	BEMANNING. Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging). Europeanen. 27.	Bepaalde sterkte Inlanders. 28.	Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen weekrapport. 31 Dec. 1898. Europeanen. 29.	31 Dec. 1898. Inlanders. 30.	31 Dec. 1899. Europeanen. 31.	31 Dec. 1899. Inlanders. 32.	Toestand op 1 April 1900. Romp. 33.	Werktuigen. 34.	Ketels. 35.	Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak van 1 April 1899 tot en met 31 Maart 1900. (Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub 6 van deze bijlage.) 36
...TAIRE MARINE.															
080	....	....	150 C.	38 S.	dienst	137	44	119	50	116	49	goed	goed	goed	Op 2 April 1899 aan de toen kort te voren (zie vorig verslag, blz. 68) gevormde Java-divisie toegevoegd, bleef dit schip sedert daarvan deel uitmaken, behoudens tijdelijke onttrekking aan het divisie-verband tot het verrichten van andere diensten, waaromtrent het noodige is gezegd in hoofdstuk E, § 6, van het verslag hiervóór. Sedert 28 Februari 1900 bevond de *Sumatra* zich te Soerabaija en vertoefde aldaar nog tijdens de afsluiting van dit overzicht (ult. Maart jl.).
2340	....	....	....	....	dienst	75	29	75	43	78	43	goed	goed	goed	Tot omstreeks medio December 1899 aanwezig geweest in de residentie Menado, hoofdzakelijk voor hydrographischen arbeid. Na tot begin Maart 1900, ook voor het ondergaan van herstellingen, op Java te hebben vertoefd, alstoen voor eene korte poos naar Noord Nieuw-Guinea vertrokken.
936	....	....	....	....	herstelling	.....	.....	82	24	.....	.....	.....	.....	.....	Bleef tot 6 December 1899 deel uitmaken van de Java-divisie. Van 3 April tot 7 Mei was het schip in de nabijheid van Tandjong Priok, vertrok daarna met het oorlogsstoomjacht *Satelliet* op sleeptouw naar Soerabaija, bleef aldaar tot begin Juni, in welke maand en in het begin van Juli eene reis langs de Noordkust van Java werd gemaakt, ten doel hebbende eene geschikte plaats te zoeken tot inrichting van een schijfschietterrein aan den wal. Van medio Juli tot medio Augustus vertoefde de *Borneo* weder te Soerabaija. Ter aanvaarding van eene reis naar Noord Nieuw-Guinea en de Mapia-eilanden werd Soerabaija verlaten, doch het doel der reis niet bereikt, dewijl in Straat Sagoeiën de schroefas brak. Door een particulier stoomschip werd de *Borneo* naar Amboina gesleept, van waar het schip verder door de *Sumatra* op sleeptouw naar Soerabaija teruggebracht en aldaar den 6den December tijdelijk buiten dienst gesteld werd.
2563	....	....	....	....	dienst	73	27	69	27	91	37	bruikbaar	bruikbaar	even bruikbaar	Maakte tot 25 Mei 1899 deel uit van de Atjeh-divisie, bezocht daarna eenige plaatsen in de afdeeling Bengkalis (Oostkust van Sumatra), ook Muntok (Banka) en Tandjong Pinang (Riouw), was van 1 Juli tot medio September gestationneerd voor de monding der Kampar-rivier ter Oostkust van Sumatra om te waken tegen den invoer van oorlogscontrabande bestemd voor de V Kotta, en verrichtte van 25 September 1899 tot 24 Januari 1900 den dienst van wachtschip te Tandjong-Priok, op welken laatsten datum tot de opheffing van het wachtschip aldaar werd overgegaan. Na aankomst te Soerabaija werd de *Madura* aldaar den 12den Februari buiten dienst gesteld, om ingericht te worden voor loodsstationsschip.
2125	....	....	....	....	dienst	a) 74	27	68	26	100	32	vrij goed	goed bruikbaar	vrij goed	Maakte tot 23 Februari 1900 deel uit van de Atjeh-divisie, kwam 5 Maart te Soerabaija en werd sedert aldaar gereed gemaakt om, in verband met de groote uitgebreidheid van den uit te voeren hydrographischen arbeid, tijdelijk als derde opnemingsvaartuig te worden gebezigd. Tijdens de *Bali* in Atjeh dienst deed, werd het schip in April 1899 aangewezen om met eenige versterkte bemanning en een detachement der landmacht eene expeditie te ondernemen naar het tot de onderafdeeling Tapa Toean (Atjeh's Westkust) behoorende eiland Simeuloe (Simaloer), na afloop waarvan de *Bali* deelnam aan de expeditie ter Atjeh's Noord- en Oostkust.
2400	....	....	....	....	dienst	64	29	68	25	71	28	goed	goed	goed	Bleef in het behandelde tijdvak deel uitmaken van de Atjeh-divisie. Het schip nam deel aan de expeditie ter Noord- en Oostkust en verleende mede assistentie aan de landmacht tijdens door deze geageerd werd tegen de kuststaatjes beöosten Pidië.
2480	....	....	....	....	dienst	64	29	66	24	71	30	goed	goed	goed	Bleef in het behandelde tijdvak deel uitmaken van de Atjeh-divisie. Nagenoeg de geheele maand April 1899 vertoefde het schip te Pinang tot het ondergaan van herstellingen. Het nam verder deel aan de expeditie ter Atjeh's Noord- en Oostkust en was van af Augustus bijna onafgebroken voor de bekruising der Westkust aangewezen, waarbij het tevens herhaalde malen hulp verleende bij excursies der landmacht tegen verschillende kuststaatjes aldaar.

Met schepen 4 uren, met torpedobooten 2 uren volgehouden.

Waar in kolom 17 tweeërlei getallen zijn opgegeven, heeft men te denken aan eene normale en aan eene maximale brandstofberging.

De opgegeven cijfers gelden voor het gebruik van Cardiff-kolen; bij gebruik van Indische kolen is de af te leggen weg gemiddeld 8.6 pct. kleiner.

Vermeerderd met één, wegens optreden als commandant van een hoofdofficier.

Na de transformatie tot opnemingsvaartuig wordt de bewapening als aan boord van de *Makasser*.

NAMEN DER SCHEPEN.	Aantal schroeven.	Samenstelling. [1]	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte in M. [2]	Grootste breedte in M. [3]	Grootste diepgang in d.M. [4]	Waterverplaatsing in M³. zeewater (1026 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Torpedo-inrichtingen. Buizen.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen.	Torpedo-inrichtingen. Sparren.	Stoomvermogen in indicateur-paardekrachten.	Grootste proeftochtvaart. [5]	Brandstof- (steenkolen-) bergruimte in M³. [6]	Grootste vol te houden dienstvaart.	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij de vaart van kolom 18.	Af te leggen weg ... Bij de vaart van ...	Pant... Gordel.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.		22.
Edi	2	S.	1896 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde")	A. . . . 1897 B. . 13 Aug. 1897	53.9	9.44	36.5	820	K. v. 10.5 c.M. A. „ „ 7.5 „ „ „ „ 3 7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 1 4 2 1 — 10	. .	. .	. .	1235	12.8	149	10.3	8	2027		. . .
Serdang	2	S.	1896 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde")	A. . . . 1897 B. . . 7 Dec. 1897	53.9	9.44	36.9	810	K. v. 10.5 c.M. A. „ „ 7.5 „ „ „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 1 4 2 1 — 10	. .	. .	. .	1290	12.9	149	11.5	10	1389		. . .
Koetei	2	S.	1897 Amsterdam (Nederlandsche scheepsbouw-maatschappij)	A. . . . 1898 B. . . 5 Nov. 1898	53.7	9.44	36	800.47	K. v. 10.5 c.M. A. „ „ 7.5 „ „ „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3 7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 1 4 2 1 — 10	. .	. .	. .	1412	13.51	144	11.6	8.5	1855		. . .
Siboga	2	S.	1897 Amsterdam (Nederlandsche scheepsbouw-maatschappij)	A. . . . 1898 B. . . 25 Jan. 1899	53.7	9.44	36	800.45	K. v. 10.5 c.M. A. „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 1 4 2 1 — 10	. .	. .	. .	1395	13.83	144	11.8	. . . .	1560		. . .
Lombok	1	S. K.	1890 Amsterdam (Huygens en van Gelder)	A. . . . 1891 B. . . 21 Mei 1892	52.45	8.3	33.5	600	K. v. 12 c.M. K A. n°. 1 „ „ 7.5 „ A. „ „ 3 7 „ Mr. v. 7.5 c.M. A.	3 1 2 1 — 7	. .	. .	. .	990	12.2	85	11	8	1332		. . .
Sumbawa	1	S.	1890 Vlissingen (Kon Maatschappij „de Schelde")	A. . . . 1891 B. . 7 Juni 1892	53.25	8.1	34.5	600	K. v. 12 c.M. K.A. n°. 1 „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ Mr. v. 7.5 c.M. A.	3 1 2 1 — 7	. .	. .	. .	930	12.5	88	10.5	7	1170		. . .
Ceram	1	S. Z.	1886 Vlissingen (Kon Maatschappij „de Schelde")	A. . . . 1887 B. . . 29 Oct. 1887	52.85	7.8	32	550	K. v. 12 c.M K.A. n°. 1 „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ Mr. v. 7.5 c.M. A.	3 1 2 1 — 7	. .	. .	. .	*d*) 685	*d*) 10 56	84	. . . .	. . . .	. . .		. . .

c) De bemanning van de *Siboga* (bestaande uit 3 officieren, benevens 7 Europeesche en 38 inlandsche onderofficieren en minderen) is gedetacheerd uit de rol van

d) Verkregen bij den proeftocht te Soerabaija na groote herstelling.

Pantser in millimeters. 1) Gordel. 22.	Toren of barbette. 23.	Comm. toren. 24.	Dek. 25.	Bevond zich op 31 December 1899 in: 26.	BEMANNING. Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging). Europeanen. 27.	Inlanders. 28.	Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen weekrapport. 31 Dec. 1898. Europeanen. 29.	Inlanders. 30.	31 Dec. 1899. Europeanen. 31.	Inlanders. 32.	Toestand op 1 April 1900. Romp. 33.	Werktuigen. 34.	Ketels. 35.	Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak van 1 April 1899 tot en met 31 Maart 1900. (Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub 6 van deze bijlage.) 36.
....	....	....	....	dienst	64	29	67	24	68	29	zeer goed	zeer goed	zeer goed	Tot in 't laatst van Mei 1899 ter observatie, in verband met den toestand in de Philippijnen, gestationneerd geweest ter Noordkust van Celebes, en daarna — van medio Juli tot in de tweede helft van November — te Palembang. dit laatste met het oog op de zaken van Djambi, werwaarts ook enkele malen tochten werden gedaan. Sedert toegevoegd aan de Atjeh-divisie, waarheen in de eerste dagen van Januari 1900 van uit Soerabaija de reis werd aanvaard via Padang. Van de aanwezigheid ter laatstgenoemde plaats werd gebruik gemaakt voor een tocht naar Si Pora (Mentawei-eilanden), ten einde het civiel bestuur in de gelegenheid te stellen eenige met de bewoners gerezen moeielijkheden uit den weg te ruimen. In verband hiermede kwam de *Edi* eerst 1 Februari in Atjeh aan.
....	....	....	....	dienst	64	29	64	27	64	28	zeer goed	zeer goed	zeer goed	Na het volbrengen van eene reis naar onze bestuursposten in West- en Noord-Nieuw-Guinea (ook naar de Mapia-eilanden), verder gedurende Juni t/m Augustus 1899, behoudens eene reis tot machtsvertoon naar Parigi in de Tomini-bocht, gestationneerd geweest ter Noordkust van Celebes, in verband met den politieken toestand op de Philippijnen. Naar Java opgekomen zijnde voor de periodieke dokking, omstreeks medio October van Soerabaija gedirigeerd naar de Noordkust van Nieuw-Guinea, waarmede weder eenige bezoeken aan de Mapia-eilanden gepaard gingen; vervolgens, na terugkeer van daar, in den loop van December, slechts eene korte poos weder ter Noordkust van Celebes gestationneerd geweest, daar in de eerste dagen van Januari 1900 een tocht noodig werd naar de Zuidkust van Nieuw-Guinea (zie hoofdst. **C** § 18 van het verslag hiervóór), welke op 17 Februari van uit Soerabaija werd herhaald. Op 31 Maart 1900 was de *Serdang* van dien tweeden tocht nog niet te Soerabaija terug.
....	....	....	....	dienst	64	29	63	26	66	25	zeer goed	zeer goed	zeer goed	Bleef in het behandelde tijdvak deel uitmaken van de Atjeh-divisie, en maakte de expeditie ter Noord- en Oostkust, zoomede de operatiën tegen de kuststaatjes beoosten Pidië mede.
....	....	....	....	ter beschikking van den leider van het diepzee-onderzoek.	....	....	....	....	c)	c)	zeer goed	zeer goed	zeer goed	Aangewezen ten dienste van de (particuliere) diepzee-expeditie onder leiding van prof. M. Weber, waarover gehandeld wordt in hoofdst. **K**, afd. II, van het verslag hiervóór. Behoudens afwezigheid een paar malen naar Soerabaija, telkens voor circa een maand, om te dokken (achtereenvolgens in Mei/Juni en September/October), hield de *Siboga* zich van 7 Maart 1899 tot 26 Februari 1900, in het belang van de onderzoekingen der genoemde wetenschappelijke expeditie op in de wateren nabij de Kleine Soenda-eilanden, tusschen Borneo en Celebes en benoorden laatstgemeld eiland (ook in den Soeloe-archipel), in verschillende gedeelten der Molukken-zee, zoomede in de Timor-zee. Op die verschillende tochten werden tal van plaatsen aangedaan. Toen op laatstgenoemden datum het diepzee-onderzoek was geëindigd en de *Siboga* te Soerabaija terug was, werd begonnen het vaartuig weer geschikt te maken om diensten als oorlogsschip te kunnen verrichten welke werkzaamheden op ult. Maart jl. nog niet waren afgeloopen.
....	....	....	....	dienst	57	27	54	27	62	27	goed	vrij goed	vrij goed	Bleef in het behandelde tijdvak deel uitmaken van de Atjeh-divisie, nam in Atjeh deel aan de expeditie ter Noord- en Oostkust en later aan de operatiën tegen de kuststaatjes beoosten Pidië
....	....	....	....	dienst	57	27	57	27	63	26	goed	goed	goed	Bleef tot 19 April 1899 deel uitmaken van de Atjeh-divisie, bezocht Palembang op de terugreis naar Java, deed van 29 April tot 25 September 1899 dienst als wachtschip te Tandjong Priok, verbleef vervolgens tot 7 Maart 1900 te Soerabaija, waar het schip eenige herstellingen onderging, en vertrok toen weder naar Atjeh. Ult. Maart vertoefde de *Sumbawa* te Singapore tot herstel van eene onderweg beloopen averij aan de machine.
....	....	....	....	dienst	55	27	....	....	55	27	zeer goed	zeer goed	zeer goed	Was sedert 1 November 1897 tijdelijk buiten dienst geweest, ten einde te Soerabaija herstellingen te ondergaan. Den 6den December 1899 weder in dienst gesteld, maakte de *Ceram* eene reis naar Cheribon in het belang der verdere gereedmaking van een schijfschietterrein ten dienste der marine, en werd daarna bestemd om het tijdelijk station Noordelijk Celebes te betrekken. Eerst in Maart 1900 kwam de *Ceram* aldaar aan, daar het schip, toen het zich op de reis derwaarts te Makasser bevond, nog eerst gebezigd werd om den gewestelijken gouverneur, tot machtsvertoon, te vergezellen op diens zending naar Boni en Wadjo.

wachtschip te Soerabaija.

NAMEN DER SCHEPEN.	Aantal schroeven.	Samenstelling. [1]	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte in M. [2]	Grootste breedte in M. [3]	Grootste diepgang in d.M. [4]	Waterverplaatsing in M³. zeewater (1026 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Torpedo-inrichtingen. Buizen.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen.	Torpedo-inrichtingen. Sparren.	Stoomvermogen in indicateur-paardekrachten.	Grootste proeftochtvaart. [5]	Brandstof- (steenkolen-) bergruimte in M³. [6]	Grootste vol te houden dienstvaart.	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. [7] Bij de vaart van kolom 18.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. [7] Bij de vaart van kolom 19.	Pant[...] Gordel.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.
Flores	1	S. Z.	1886 Amsterdam (Kon. fabriek voor stoom- en andere werktuigen)	A. . . . 1887 B. . . 28 Oct. 1887	52.85	7.8	34.5	550	K. v. 12 c.M. K.A. n°. 1 „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ Mr. v. 7.5 c.M.A.	3 1 2 1 — 7	. .	. .	. .	*d)* 540	*d)* 11	96	10	7	1500	2440	. . .
Torpedoboot.																					
Cerberus	1	S.	1887 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde")	A. . . . 1888 B. . . 6 Febr. 1889	38.22	3.96	14.2 (21) *e)*	88	K. v. 3.7 c M.	2	2	1	. .	831 *f)*	16.28 *f)*	12.5 15.6	16.28 *f)*	. . . .	1380 *f)*	. . .	. . .
Opnemingsvaartuigen.																					
Banda	1	Cp. K.	1872 Fijenoord (Nederl. stoombootmaatsch.)	A. . . . 1872 B. . 19 Aug. 1873	49.12	8.4	36	700	K. v. 7.5 c.M. A.	2	. .	. .	. .	200	6.8	93	6	4.75	539	675	. . .
Blommendal (zeilvaartuig)	. .	Cp. Z.	1881 Amsterdam (Huygens en van Gelder)	A. . . . 1882 B. . . 28 Dec. 1882	34.7	8.6	35	300	K. getr. v. 7 c.M.	2	. .	. .	. .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . .	. . .
Melvill van Carnbée (zeilvaartuig)	. .	Cp. Z.	1881 Amsterdam (Maatschappij „de Atlas")	A. . . . 1882 B. . . 1 Jan. 1883	34.7	8.6	35	300	K. getr. v. 7 c.M.	2	. .	. .	. .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . .	. . .
Van Gogh	1	Cp. K.	1897 Rotterdam (P. Smit Jr.)	A. . . . 1898 B. . . 4 Juli 1898	56	8.3	31.8	700	K. v. 7.5 c.M. A.	2	. .	. .	. .	386	10.095	95	8	6.25	3100	4380	. . .
Makasser	1	IJ. Z.	1876 Amsterdam (Kon. fabriek voor stoom- en andere werktuigen)	A. . . . 1877 B. . 7 Nov. 1877	54	9	37	880	K. v. 7.5 c.M. A.	2	. .	. .	. .	315	8.6	120	8	5.75	1312	1552	. . .
Wachtschepen.																					
Gedeh	. .	H. Z.	1872 Soerabaija (Marine-etablissement)	A. . . . 1874 B. . 10 Sept. 1875	77	17.6	37.5	1420	K. v. 12 c.M. K.A. n°. 2 „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „	6 1 2 — 9	. .	. .	. .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . .	. . .
Bromo	. .	IJ Z.	1873 Amsterdam (Kon. fabriek voor stoom- en andere werktuigen)	A. . . . 1874 B. . . 3 Sept. 1875	64.6	9.36	40	1350	K. v. 12 c.M. K.A. n°. 1 „ „ 12 „ „ „ 3 „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „	3 1 1 2 — 7	. .	. .	. .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . .	. . .
Koning der Nederlanden	—	IJ.	1871 Amsterdam (Rijkswerf)	A. . . . 1874 B. . 15 Juni 1876	85.3	15.2	. .	. . . .	K. v. 12 c.M. K.A. n°. 1. „ „ 7.5 „ A. „ v 3.7 „	6 1 2 — 9	. .	. .	. .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . .	. . .
Oorlogsstoomjacht.																					
Satelliet	1	IJ.	1877 Slikkerveer (Arie Smit)	A. . . . 1877	29.13	6.13	26	212	. . . .	. .	. .	. .	. .	135	9	60	. . . .	. . . .	. . . .	. . .	. . .

d) Verkregen bij den proeftocht te Soerabaija na groote herstelling.
Het cijfer voor de torpedoboot *Cerberus*, tusschen haakjes vermeld, betreft den diepgang van deelen die uitsteken.

Bij de vaart van kolom 19.	Pantser in millimeters. 1)				Bevond zich op 31 December 1899 in:	BEMANNING.						Toestand op 1 April 1900.			Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak van 1 April 1899 tot en met 31 Maart 1900. (Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub 6 van deze bijlage.)
						Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging).		Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen weekrapport.							
								31 Dec. 1898.		31 Dec. 1899.					
	Gordel.	Toren of barbette.	Comm. toren.	Dek.		Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	Romp.	Werktuigen.	Ketels.	
21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.
2440	....	....	....	....	dienst	55	27	55	30	50	36	zeer goed	zeer goed	zeer goed	Bleef in het behandelde tijdvak aangewezen voor het station Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, vanwaar het schip eenmaal naar Soerabaija opkwam (29 November 1899 — 4 Februari 1900) om te dokken en kleine herstellingen te ondergaan. Behalve tochten op de rivieren, welke tochten in April/Mei 1899 op de Barito werden uitgestrekt tot kampong Teweh, op de Negara tot de kampong van dien naam en op de Poeloe Petak en de Koeala Kapoeas tot kampong Mandomei, werden ook eenige reizen naar en ter Oostkust gedaan, zoomede eene reis naar Kotta Waringin ter Zuidkust. Meermalen werd ter Oostkust ook de Balikpapan-baai (Koetei) aangedaan, waar zich een belangrijk petroleum-etablissement bevindt.
...	....	....	....	....	dienst	14	4	15	21	14	4	goed	goed	goed	Maakte van 2-26 April, van 10 Mei-8 Juli (zie hierna bij de *Piet Hein*) en van 15 Augustus-4 October 1899 deel uit van de Java-divisie. Tusschen die tijdvakken in werd de *Cerberus* te Soerabaija steeds op de helling gehaald en nagezien, evenals dit van 4 October-30 November het geval was. In December weder te water gelaten, werden in deze en in de volgende maanden herhaaldelijk tochten in de vaarwaters nabij Soerabaija gemaakt, voornamelijk ten doel hebbende het opvarend personeel te oefenen. Den 25sten Januari 1900 maakte de boot eene reis naar Probolinggo, ten einde muiterij onder de equipage van een aldaar geankerd Engelsch koopvaardijschip te dempen.
675	....	....	....	....	buiten dienst	.....	.....	29	67	....	....	....	....	....	Ging tot einde Mei 1899 voort met de opneming van Borneo's Oostkust, vertrok daarop naar Soerabaija en werd aldaar den 6den Juni 1899, als geen herstelling meer waard, voorgoed buiten dienst gesteld. (De afgekeurde *Banda* zou nog slechts benuttigd worden als werkhulk en logementschip bij den aanbouw van nieuwe kustlichten.)
...	....	....	....	....	buiten dienst	.....	.....	17	44	....	....	....	....	....	Was tot begin Juli 1899 bezig met opnemingswerkzaamheden in de residentie Riouw; werd den 20sten dier maand van daar afgehaald door het uit Nederland aangekomen opnemingsvaartuig *van Gogh*, door hetwelk de *Blommendal* eerst naar Palembang, vervolgens naar Tandjong Priok en verder naar Soerabaija werd gesleept. Den 13den Augustus ter laatstgenoemde plaats aangekomen, werd de *Blommendal* aldaar den 29sten dier maand als opnemingsvaartuig voorgoed buiten dienst gesteld. (Sedert is het vaartuig aangewezen als loodsstationsschip voor de Palembang-rivier.)
...	....	....	....	....	buiten dienst	.....	.....	18	49	....	....	....	....	....	Was bij het begin van het verslag-tijdvak sedert een paar weken te Soerabaija buiten dienst, met bestemming om in conservatie te worden genomen. (Sedert is de *Melvill van Carnbée* ingericht tot recherchevaartuig voor de reede Samarang.)
4380	....	....	....	....	dienst	27	54	....	....	26	61	zeer goed	zeer goed	zeer goed	Kwam den 4den Juli 1899 uit Nederland te Oeleë Lheuë (Atjeh) aan, welke plaats eenige dagen later verlaten werd, ten einde uit Riouw de *Blommendal* af te halen en dit zeilvaartuig naar Soerabaija te sleepen. Den 13den Augustus ter laatstgenoemde plaats aangekomen, werd de *van Gogh* aldaar verder voor hare bestemming gereed gemaakt en vertrok den 17den October naar de Riouw-Lingga'sche onderhoorigheden ter oostkust van Sumatra om de door de *Blommendal* aangevangen opneming voort te zetten.
1530	....	....	....	....	dienst	*g*) 22	59	65	24	28	71	bruikbaar	goed	bruikbaar	Na tot 1 Mei 1899 deel uitgemaakt te hebben van de Atjeh-divisie, werd de *Makasser* te Soerabaija gereed gemaakt voor opnemingsvaartuig. De daartoe in de betimmering noodige wijzigingen liepen 15 Juli af, waarna het schip den 20sten dier maand vertrok naar het opnemingsterrein ter westkust van Celebes, vanwaar in November de arbeid ter oostkust van Borneo werd overgebracht.
...	....	....	....	....	buiten dienst (in slooping)	.....	.....	168	43	....	....	....	....	....	Deed tot 10 Mei 1899 dienst als wachtschip te Tandjong Priok, werd toen naar Soerabaija gesleept en aldaar den 1sten Juni buiten dienst gesteld om gesloopt te worden. (Sedert werd de dienst van de *Gedeh* verricht door een flottieljevaartuig: eerst door de *Sumbawa*, en vervolgens, tot aan de opheffing van den wachtscheepsdienst te Tandjong Priok op 24 Januari 1900, door de *Madura*.
...	....	....	....	....	buiten dienst (in onderzoek)	.....	.....	130	109	....	....	....	....	....	Werd den 1sten December 1899 buiten dienst gesteld en vervangen door de *Koning der Nederlanden*. (Het denkbeeld was in overweging om de *Bromo* te bestemmen tot munitieschip.)
...	....	....	....	....	dienst	130	40	....	....	245	174	goed	....	....	Als wachtschip eerst sedert 1 December 1899 in dienst, voor welke nieuwe bestemming dit vroegere pantserschip (sedert het voorjaar van 1895 tijdelijk buiten dienst geweest) te Soerabaija was ingericht.
...	....	....	....	....	conservatie	.....	.....	....	....	....	....	....	....	....	Deed tot 4 April 1899 dienst bij de gouvernementsmarine en werd daarna te Soerabaija in conservatie genomen. (Gedurende de eerste vier maanden van 1900 deed de *Satelliet* dienst als loodsstoomvaartuig bij den loodsdienst te Palembang.)

Behaald bij den proeftocht te Soerabaija na de verbouwing tot vischtorpedoboot.
) Werd, na transformatie tot opnemingsvaartuig, bemand als type *Banda*.

NAMEN DER SCHEPEN.	Aantal schroeven.	Samenstelling. [1])	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte in M. [2])	Grootste breedte in M. [3])	Grootste diepgang in d.M. [4])	Waterverplaatsing in M³. zeewater (1026 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Torpedo-inrichtingen. Buizen.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen.	Torpedo-inrichtingen. Sparren.	Stoomvermogen in indicateur-paardekrachten.	Grootste proeftochtvaart. [5])	Brandstof- (steenkolen-) bergruimte in M³. [6])	Grootste vol te houden dienstvaart.	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. [7]) Bij de vaart van kolom 18.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. [7]) Bij de vaart van kolom 19.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.
																		AUXILIAIR		
Pantserschepen.																				
Prins Hendrik der Nederlanden.	2	IJ.	1865 Birkenhead (Gebr. Laird)	A. . . . 1866 B. . . 25 Mei 1876	73.2	13.4	54.4	3375	K. getr. v. 23 c.M. „ v. 12 c.M. K.A. n°. 1 „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	4 4 2 4 6 2 22	. .	. .	. .	2000	11.4	475	8.5	5	2000	2800
Piet Hein	2	S.	1893 Fijenoord (Nederlandsche stoomboot-maatschappij)	A. . . . 1894 B. 16 Maart 1899	86.2	14.3	52.3	3520	K. v. 21 c.M. A. n°. 1 „ „ 15 „ „ „ „ „ 7.5 „ „ „ „ „ 3.7 „	3 2 6 8 19	1	2	. .	4736	16.12	330	14.5	9	1350	2800
Pantserdekschepen.																				
Holland	2	S.	1895 Amsterdam (Rijkswerf)	A. . . . 1896 B. . 16 Maart 1899	93.3	14.81	54	3900	K. v. 7.5 c.M. A. „ „ 15 „ n°. 2 „ „ 12 „ „ 1 „ „ 7.5 „ „ „ „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 2 6 4 8 4 2 28	2	2	. .	10 548	i) 19.62	470 970	k) 11.5	10	1850 3800	2200 4500
Friesland	2	S.	1895 Rotterdam (Maatsch. voor scheeps- en werktuigbouw „Fijenoord")	A. . . . 1896 B. . 16 Maart 1899	93.3	14.81	54	3900	K. v. 7.5 c.M. A. „ „ 15 „ n°. 2 „ „ 12 „ „ 1 „ „ 7.5 „ „ „ „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 2 6 4 8 4 2 28	2	2	. .	10 416	19.87	470 970	k) 11.5	10	1850 3800	2200 4500
Koningin Wilhelmina der Nederlanden	2	S. K.	1891 Amsterdam (Rijkswerf)	A. . . . 1892 B. . . 4 Jan. 1900	99.8	14.9	60.8	4600	K. v. 28 c.M. A. n°. 2 „ „ 21 „ „ „ „ „ „ 17 „ „ „ „ „ „ 7.5 „ A. „ „ 7.5 „ n°. 1. „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	1 1 2 2 4 6 4 2 22	2	2	. .	4600	15.83	l) 470	14	7.5	1800	3200
Fregatten.																				
Koningin Emma der Nederlanden.	1	IJ. Z.	1878 Amsterdam (Rijkswerf)	A. . . . 1879 B. . 27 Oct. 1897	91.85	12.5	65	3528	K. v. 17 c.M. A. n°. 1 „ „ 12 c.M. K.A. „ „ „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	n) 6 8 2 8 6 2 32	. .	. .	. .	2732	14.1	590	11	6	2000	4000
Atjeh.	1	IJ. Z.	1875 Amsterdam (Rijkswerf)	A. . . . 1876 B. . . 27 Dec. 1895	91.85	12.5	65	3440	K. v. 17 c.M. A. n°. 1 „ „ 12 c.M. K.A. „ „ „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	n) 6 8 2 8 6 2 32	. .	. .	. .	2700	13.51	550	11	6	2000	4000
de Ruijter	1	IJ. Z.	1879 Amsterdam (Rijkswerf)	A. . . . 1880 B. . . 7 Febr. 1897	92.10	12 5	67.4	3517	K. v. 17 c.M. A. n°. 1 „ „ 12 „ K.A. „ „ „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	n) 6 8 2 8 6 2 32	. .	. .	. .	3305	14.87	450	11.5	6	2000	4400
Tromp	1	IJ. Z.	1875 Amsterdam (Rijkswerf)	A. . . . 1877 B. . . 4 Febr. 1900	91.85	12.5	65	3512	K. v. 17 c.M. A. n° 1. „ v. 12 „ K.A. „ „ „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	6 8 2 8 6 2 32	. .	. .	. .	2772	14.37	590	10	6	2000	4000

h) Gepantserde hoofden van 150 m.M. i) Ruim drie maanden na dokking. k) Met het halve aantal stoomketels.
l) Astatki kan alleen in blikken worden meegevoerd. m) Gepantserde hoofden van 280 en 125 m.M.
n) De kanonnen van 17 c.M. A. n°. 1 van de fregatten *Koningin Emma der Nederlanden*, *Atjeh* en *de Ruijter* werden te Soerabaija achtergelaten.
o) Verminderd met 1 adjunct-administrateur.
p) Hieronder ook eenig aan de bemanningssterkte onttrokken personeel, namelijk 6 officieren (waaronder 2 officieren-machinist) en 7 minderen gebezigd in functiën, waarop bij de „Bepaalde sterkte" *niet* was gerekend, en 3 stuurlieden met verlof buiten bezwaar van den lande.
q) Hieronder ook eenig aan de bemanningssterkte onttrokken personeel (zie de voorgaande noot), in 't geheel — met inbegrip van de Europeesche bemanning van de *Siboga* (verg. noot c) — 10 officieren en 14 minderen (onder wie 1 officier en 2 stuurlieden met verlof buiten bezwaar van den lande).

Pantser in millimeters. [1])				Bevond zich op 31 December 1899 in:	BEMANNING.						Toestand op 1 April 1900.			Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak van 1 April 1899 tot en met 31 Maart 1900. (Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub 6 van deze bijlage.)
					Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging).		Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen weekrapport. 31 Dec. 1898.		31 Dec. 1899.					
Gordel.	Toren of barbette.	Comm. toren.	Dek.		Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	Romp.	Werktuigen.	Ketels.	
22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.
ESKADER.														
114–63 IJ.	276–132 IJ.	....	16 IJ.	buiten dienst (in onderzoek)	....	....	190	58	....	....	....	....	....	Was op 1 April 1899 op reis van Atjeh naar Soerabaija, ten einde aldaar buiten dienst te worden gesteld, hetgeen den 5den Mei plaats had. (Een onderzoek wordt ingesteld in hoever het schip nog geschikt is of geschikt is te maken voor de locale verdediging van Soerabaija.)
150–100 S.	240 S.	240 S.	50 S. h)	dienst	246	50	....	....	230	60	zeer goed	zeer goed	zeer goed	Bleef in het behandelde tijdvak tot de Java-divisie behooren. Was van 10 Mei tot 8 Juli 1899 van Java afwezig, ten einde in de binnenbaai van Amboina de *Cerberus* behulpzaam te zijn bij de regeling van hare torpedo's, nam vervolgens van medio Augustus tot begin November deel aan de gecombineerde oefeningen der Java-divisie in de Java-zee en aangrenzende vaarwaters, waarna de *Piet Hein* naar Soerabaija vertrok, alwaar het schip zich ult. Maart 1900 nog bevond.
....	....	100 S.	50 S.	dienst	279	61	....	....	262	105	zeer goed	zeer goed	zeer goed	Bleef deel uitmaken van de Java-divisie. Nam in Augustus/November 1899 deel aan voormelde gecombineerde oefeningen en in Februari 1900 aan die, welke door een gedeelte der divisie ter reede Cheribon werden gehouden, terwijl in de tweede helft van Maart de *Holland* zich voor verschillende oefeningen te Ampenan (Lombok) ophield. Te Soerabaija vertoefde het schip van 6 November 1899 tot 1 Februari 1900 en van 1 tot 19 Maart.
....	....	100 S.	50 S.	dienst	279	61	....	....	308	....	zeer goed	zeer goed	zeer goed	Bleef in het behandelde tijdvak deel uitmaken van de Java-divisie. Den 30sten Mei 1899 aanvaardde de *Friesland* eene reis naar de Philippijnen en kwam op 6 Juni ter hoofdplaats Manilla aan. Van daar den 28sten dier maand te Soerabaija teruggekeerd, nam het schip verder gedurende korten tijd deel aan de oefeningen der divisie in de Java-zee. Den 24sten October vertrok de *Friesland* naar de Delagoabaai om, zoo noodig, de belangen der Nederlandsche onderdanen in Zuid-Afrika te behartigen. Ult. Maart 1900 was het schip nog ter Oostkust van Afrika aanwezig.
....	280 C.	280 C.	75–50 S. m)	dienst	....	....	....	....	....	....	goed	goed	goed	Kwam op 4 Januari 1900 uit Nederland in Atjeh aan, doch werd sedert toegevoegd aan de Java-divisie en deed daarbij, van 12 Februari af, dienst als vlaggeschip. Na met een gedeelte der divisie voorbereidende oefeningen ter reede Cheribon te hebben verricht, vertrok het schip naar Soerabaija, waar het sedert 2 Maart vertoefde.
....	....	....	....	dienst	o 265	50	260	53	267	41	goed	goed bruikbaar	goed bruikbaar	Maakte tot 1 November 1899 (meestentijds als stationsschip te Oeleë Lheuë) deel uit van de Atjeh-divisie. Van 23 Juni—12 September bevond het schip zich ter Noordkust van Atjeh, als toen behoord hebbende tot de op laatstgenoemden datum ontbonden expeditionaire scheepsmacht ter Noord- en Oostkust, terwijl gedurende al dien tijd 120 man der equipage bij de landmacht waren ingedeeld. Op 1 November vertrok het fregat naar Soerabaija om voor de terugreis naar Nederland via de Kaap de Goede Hoop te worden gereed gemaakt. Den 15den Januari 1900 werd Soerabaija verlaten, en nadat nog Riouw en Oeleë Lheuë waren aangedaan, werd van laatstgenoemde plaats den 16den Februari de terugreis aanvaard.
....	....	....	....	....	....	....	260	48	....	....	....	....	....	Vertrok den 27sten Maart 1899 naar Nederland.
....	....	....	....	....	....	....	274	48	....	....	....	....	....	Vertrok den 12den Maart 1899 naar Nederland.
....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	goed	goed	goed	Kwam op 9 Februari 1900 uit Nederland in Atjeh aan, werd aan de Atjeh-divisie toegevoegd en deed sedert dienst als stationsschip ter reede Oeleë Lheuë.
RECAPITULATIE.														
Indische militaire marine					1096	537	1349	737	1268	727				
Auxiliair eskader					1069	222	984	207	1067	206				
Totaal ingeschreven in de rol der schepen					2165	759	p) 2333	944	q) 2335	933				
Personeel aan wal (in functiën, waarop bij de „Bepaalde sterkte" was gerekend)					14	"	11	"	14	"				
Totaal-generaal					2179	759	2344	944	2349	933				

2. Specificatie betreffende het personeel der in Nederlandsch-Indië aanwezige oorlogsmarine bij het einde van elk der jaren 1898 en 1899.

OMSCHRIJVING.	Personeel der Indische militaire marine en van het auxiliair eskader, behalve dat van den stoomvaartdienst en het korps mariniers. Officieren.	Onderofficieren en minderen. Europeanen.	Onderofficieren en minderen. Inlanders.	Stoomvaartdienst. Officieren-machinist.	Onderofficieren en minderen. Europeanen.	Onderofficieren en minderen. Inlanders.	Mariniers. Officieren.	Onderofficieren en minderen (Europeanen).	Totalen. Officieren.	Onderofficieren en minderen. Europeanen.	Inlanders.	Te zamen.
Ult. 1898 Bepaalde sterkte *a*)	216	1380	490	6	282	354	7	448	229	2110	844	2954
Ult. 1898 Aanwezige sterkte *b*)	205	1415	549	9	287	395	2	426	216	2128	944	3072
Ult. 1899 Bepaalde sterkte *a*)	200	1257	396	6	370	363	5	341	211	1968	759	2727
Ult. 1899 Aanwezige sterkte *b*)	*c*) 204	*d*) 1353	*d*) 524	11	*e*) 374	*f*) 409	4	403	219	2130	933	3063

a) Zonder de als „bovenrol" toegestane overschrijding, welke in Juni 1899, wat de inlandsche schepelingen betreft, voorloopig van 10 op 20 pct. werd gebracht.

b) Onder de „Aanwezige sterkte" zijn ook de van boord geëvacueerden begrepen, ten getale van 13 officieren en 106 minderen op ult. 1898 en van 3 officieren en 110 minderen op ult. 1899. Behalve het personeel dat vast aangewezen is voor het vervullen van betrekkingen aan wal, op welk personeel (11 officieren op ult. 1898 en 12 officieren en 2 schrijvers op ult 1899) ook bij de „Bepaalde sterkte" gerekend is, werden nog gebezigd in functiën of voor doeleinden, waarop bij de „Bepaalde sterkte" niet was gerekend: op ult 1898 6 officieren en 7 minderen en op ult. 1899 9 officieren en 12 minderen (onder dezen 3 officieren en 7 minderen als Europeesche bemanning van het flottieljevaartuig *Siboga*, dat tijdelijk ter beschikking werd gesteld van den leider van het wetenschappelijk diepzee-onderzoek in den Indischen Archipel). Voorts zijn onder de „Aanwezige sterkte" medegerekend: op ult. 1898 3 stuurlieden en op ult. 1899 1 luitenant-ter-zee 2de klasse en 2 stuurlieden met verlof buiten be[...]aar van den lande.

c) Hieronder 23 behoorende tot den geneeskundigen dienst en 31 behoorende tot het personeel der administratie. Onder de 150 zeeofficieren waren begrepen 23 adelborsten 1ste klasse.

d) Hiervan respectievelijk 452 Europeanen en 63 inlanders in andere graden dan die van matroos of lichtmatroos. De verschillende graden van Europeesch en van inlandsch matroos waren bij het einde van 1899 bezet als volgt:

GRADEN.	Europeanen. Bepaalde sterkte.	Europeanen. Aanwezige sterkte.	Inlanders. Bepaalde sterkte.	Inlanders. Aanwezige sterkte.	AANMERKINGEN.
Matrozen 1ste klasse	207	282	16	23	De inlandsche matrozen van een minderen graad dan de 1ste of 2de klasse worden enkel matrozen genoemd (zonder bijvoeging 3de klasse).
„ 2de „	232	286	16	15	
„ 3de „	293	297	158	300	
Lichtmatrozen	119	36	148	123	Onder de Europeesche lichtmatrozen telde men op ult. 1898 en 1899 1 „jongen".
Te zamen.	851	901	338	461	
Op ult. 1898 waren deze totalen.	919	958	424	487	

e) 87 hoofdmachinisten, machinisten en aspirant-machinisten, benevens aan stokerspersoneel 287 koppen.

f) 250 vuurstokers der 1ste en 159 der 2de klasse.

3. Statistiek over 1899 der aanvulling en verliezen onder het tot de oorlogsmarine in Nederlandsch-Indië behoorende personeel.

Aanvulling.	EUROPEANEN. Officieren.	EUROPEANEN. Onderofficieren en minderen.	INLANDERS.*a*) Onderofficieren en minderen.
Aangebracht uit Nederland:			
per oorlogsschepen *Siboga*, *Friesland*, *Holland*, *Piet Hein* en *Van Gogh*.	71	965	. . . . .
per gouvernementsstoomschepen *Hazewind*, *Brak* en *Dog*	„	8	. . . . .
per mail	18	17	. . . . .
Te zamen.	89	990	. . . . .
Aangenomen in Indië	„	„	91
Teruggekeerde gedeserteerden of vermisten	„	„	9
	89	990	
Totalen	1079		*b*) 100

Verliezen.	EUROPEANEN. Officieren.	EUROPEANEN. Onderofficieren en minderen.	INLANDERS.*a*) Onderofficieren en minderen.
Teruggekeerd naar Nederland:			
per oorlogsschepen *de Ruijter* en *Atjeh*	24	539	. . . . .
per mail *c*)	58	424	. . . .
Ontslagen	2	7	*d*) 72
Overleden	2	15	9
Gedeserteerd of vermist	„	3	30
	86	988	
Totalen	1074		111

a) In percenten van de gemiddeld aanwezig geweest zijnde sterkte beliep in 1899 het verloop van het inlandsch personeel der oorlogsvloot als volgt: uit hoofde van overlijden 0.94, afkeuring 4.21, desertie 3.16, verwijdering wegens veroordeeling 0.31, diensteindiging 3.05, totaal 11.67, welke verhoudingscijfers over 1898 beliepen respectievelijk 0.90, 4.63, 3.00, 0.20 en 4.10, of totaal 12.83. Wat de aanvulling van het korps betreft, beliep het getal nieuw aangenomenen en dat dergenen die zich reëngageerden respectievelijk 9.58 en 36.77 van de gemiddelde sterkte, tegen 9.26 en 36.30 pct. in 1898.

b) In 1899 *reëngageerden* zich 349 inlandsche schepelingen.

c) Onder deze teruggekeerden zijn begrepen 199 afgekeurden voor verderen dienst in Indië.

d) Hiervan 3 wegens veroordeeling en 40 wegens afkeuring voor verderen dienst, zoodat het getal wegens diensteindiging ontslagenen, in verband met het groot aantal van hen die zich reëngageerden (zie noot *b*), niet meer bedroeg dan 29.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage B.]

4. Statistiek van de bij het Indisch- en het auxiliair eskader in Nederlandsch-Indië gedurende elk der jaren 1895 t/m 1899 behandelde zieken, benevens afzonderlijke opgaven nopens de afgekeurden en de overledenen.

1°. Algemeen overzicht.

JAREN.	Gemiddelde sterkte op de vloot (*volgens de ziekenrapporten*).	Aantal zieken aan boord der oorlogsschepen in behandeling op 1 Januari.	Aantal ziektegevallen gedurende den loop van het jaar bijgekomen.	Te zamen.	Aantal ziektegevallen per 100 man gemiddeld op de vloot aanwezig (zie kol. 2).	Van het aantal behandelden (kolom 5): hersteld den aan boord der oorlogsschepen.	werden geëvacueerd naar de hospitalen, herstellingsoorden, enz. *a)*	overleden of kwamen om aan boord der oorlogsschepen. *b)*	bleven op 31 Dec. aan boord der oorlogsschepen in behandeling.	Percentsgewijze verhouding *tot het totaal aantal ziektegevallen* (kolom 5): van de aan boord herstelden (kol. 7).	van de geëvacueerden (kol. 8).	Totaal afgekeurden. *c)*	Totaal overledenen (zie noot *b*).	Percentsgewijze verhouding *tot de gemiddelde sterkte* (kolom 2): van de afgekeurden.	van de overledenen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Europeanen.															
1895	2663	178	4656	4834	181	3563	1109	6	156	73.70	22.94	300	21	11.40	0.78
1896	2636	156	4069	4225	160	2956	1125	23	121	69.96	26.62	283	35	10.73	1.32
1897	2922	121	3909	4030	137	2813	965	25	227	69.80	23.94	237	40	8.11	1.36
1898	2958	227	5264	5491	185	4177	1147	7	160	76.06	20.88	194	16	6.55	0.54
1899	2300	160	4086	4246	184	3217	929	7	93	75.76	21.87	204	17	8.86	0.73
Inlanders.															
1895	1165	62	1684	1746	149	1106	566	5	69	63.34	32.41	212	56	18.19	4.80
1896	1095	69	1466	1535	140	976	475	8	76	63.58	30.94	219	45	20.00	4.10
1897	1004	76	1453	1529	152	1080	374	5	64	71.22	24.46	73	19	7.27	1.89
1898	948	61	1427	1488	156	1202	243	4	39	80.77	16.33	40	9	4.21	0.94
1899	894	39	1074	1113	124	855	233	2	23	76.81	20.93	42	9	4.69	1.00

a) Opgaven nopens het ziekteverloop onder de geëvacueerden zijn niet ontvangen. Hun aantal bedroeg bij het einde van elk der behandelde vijf jaren achtereenvolgens 106, 119, 101, 119 en 113 (hoeveel inlanders onder deze getallen begrepen waren, is niet gemeld).

b) Bovendien overleden elders dan aan boord (meerendeels geëvacueerden), met inbegrip van gesneuvelden: in 1895 15 Europeanen en 51 inlanders, in 1896 12 en 37, in 1897 15 en 14, in 1898 9 en 5 en in 1899 10 en 7.

c) Wat de Europeanen betreft, wordt hier gedoeld op de voor herstel van gezondheid herwaarts teruggezondenen.

2°. Rangschikking van de lijders (voor zooveel gedurende het behandelde jaar in verpleging gekomen) naar de voornaamste ziektevormen. *d)*

BEHANDELD WEGENS:	EUROPEANEN. 1895.	1896.	1897.	1898.	1899.	INLANDERS. 1895.	1896.	1897.	1898.	1899.
Endemische ziekten	1735	1141	1071	2020	1363	757	614	532	549	377
Epidemische ziekten	10	22	21	”	”	9	2	2	4	”
Sporadische ziekten	871	987	890	1128	927	192	185	206	205	151
Verwondingen en accidenten	508	507	495	598	476	168	170	152	178	138
Chirurgische ziekten	433	404	422	576	367	125	105	83	134	103
Oogziekten	98	57	60	63	58	92	73	94	64	43
Venerische ziekten } Syphilitische ziekten }	910	865	850	763	753 / *e)* 68	307	290	348	256	222 / 24
Koortsvrije huidziekten	91	86	100	116	74	34	27	36	41	16
Totalen	4656	4069	3909	5264	4086	1684	1466	1453	1427	1074

d) Afzonderlijke opgaven nopens berriberri of cholera zijn alleen verstrekt wat betreft het aantal wegens die ziekten afgekeurden of overledenen (zie sub 3°. hieronder).

e) Hieronder 35 lijders aan primaire syphilis.

3°. Rangschikking als voren van de afgekeurden en de overledenen.

JAREN.	Berriberri. Europeanen.	Inlanders.	Cholera. Europeanen.	Inlanders.	Malaria-ziekten. Europeanen.	Inlanders.	Sporadische ziekten. Europeanen.	Inlanders.	Chirurgische ziekten. Europeanen.	Inlanders.	Oogziekten. Europeanen.	Inlanders.	Syphilitische ziekten. Europeanen.	Inlanders.	Venerische ziekten. Europeanen.	Inlanders.	Gesneuveld. *f)* Europeanen.	Inlanders.	Verdronken of op andere wijze omgekomen. Europeanen.	Inlanders.	Totalen. Europeanen.	Inlanders.
Afgekeurden. *g)*																						
1895	72	196	”	”	51	”	160	13	19	2	1	1	”	”	3	”	....	....	....	....	300	212
1896	80	191	”	”	47	1	124	18	22	4	1	2	”	”	9	3	....	....	....	....	283	219
1897	36	53	2	”	28	1	148	12	16	3	5	3	”	”	2	1	....	....	....	....	237	73
1898	23	20	”	”	22	2	119	12	21	4	7	4	”	”	2	1	....	....	....	....	194	40
1899	8	25	”	”	38	1	140	9	13	1	2	4	3	2	”	”	....	....	....	....	*h)* 204	*h)* 42
Overledenen.																						
1895	2	37	”	”	10	1	4	10	”	”	”	”	”	”	”	”	”	”	5	8	21	56
1896	”	34	18	3	6	”	3	5	”	”	”	”	”	”	”	”	”	”	8	3	35	45
1897	1	11	27	1	6	”	4	7	”	”	”	”	”	”	”	”	”	”	2	”	40	10
1898	1	3	”	”	5	”	4	5	”	1	”	”	”	”	”	”	1	”	5	”	16	9
1899	”	1	2	”	4	”	6	5	”	”	”	”	1	1	”	”	”	”	4	2	17	9

f) Hieronder zijn ook medegerekend degenen, die aan de gevolgen van hunne voor den vijand bekomen wonden overleden.

g) Hieronder, wat de Europeanen betreft, de wegens ziekte naar Nederland teruggekeerden.

h) Van deze 204 en 42 afgekeurden waren er bij het einde des jaars respectievelijk 5 en 2 nog niet uit de sterkte afgevoerd.

5. Opgaven betreffende de kosten van dokken, schoonmaken, schilderen, herstellen en aanbrengen van wijzigingen aan de hieronder genoemde schepen *a*) der Indische militaire marine.

NAAM VAN HET SCHIP.	Kosten van het schip geheel gereed in Ned.-Indië.	Jaar.	Jaarlijksche uitgaven aan herstellingen, enz.	
			Bedrag.	Percentsgewijze in verhouding tot de kosten nieuw. (Zie kolom 2.)
1.	2.	3.	4.	5.
Sumatra (In Ned.-Indië aangekomen 22 Nov. 1891.)	f 1 066 000	1891	f 6 113	0.57
		1892	5 828	0.55
		1893	25 772	2.42
		1894	*b*) 32 477	3.05
		1895	*b*) 98 433	9.23
		1896	8 905	0.84
		1897	14 027	1.32
		1898	*b*) 35 681	3.34
		1899	16 780	1.58
			f 244 016 zijnde gemiddeld per jaar f 30 088	22.90 zijnde gemiddeld per jaar 2.82
Java. (Aankomst als voren 8 Juni 1886.)	f 599 300	1886	"	"
		1887	"	"
		1888	f 5 413	0.90
		1889	"	"
		1890	13 132	2.19
		1891	3 029	0.51
		1892	3 988	0.66
		1893	*b*) 57 392	9.58
		1894	*b*) 77 001	12.85
		1895	*b*) 55 337	9.23
		1896	3 262	0.54
		1897	2 929	0.49
		1898	1 702	0.28
		1899	158	0.03
			f 223 343 zijnde gemiddeld per jaar f 16 326	37.26 zijnde gemiddeld per jaar 2.73
Borneo (Aankomst als voren 6 Febr. 1894.)	f 601 500	1894	f 7 029	1.17
		1895	1 083	0.18
		1896	15 167	2.52
		1897	1 968	0.33
		1898	14 095	2.33
		1899	1 497	0.25
			f 40 839 zijnde gemiddeld per jaar f 6 910	6.78 zijnde gemiddeld per jaar 1.15
Lombok (Aankomst als voren 21 Mei 1892.)	f 448 000	1892	f 3 791	0.84
		1893	4 150	0.93
		1894	2 883	0.64
		1895	"	"
		1896	21 073	4.70
		1897	2 642	0.59
		1898	70	0.02
		1899	118	0.03
			f 34 727 zijnde gemiddeld per jaar f 4 569	7.75 zijnde gemiddeld per jaar 1.02
Sumbawa (Aankomst als voren 7 Juni 1892.)	f 419 800	1892	f 3 288	0.78
		1893	2 620	0.62
		1894	4 442	1.06
		1895	8 064	1.92
		1896	1 178	0.28
		1897	8 954	2.14
		1898	363	0.09
		1899	16 412	3.91
			f 45 321 zijnde gemiddeld per jaar f 5 995	10.80 zijnde gemiddeld per jaar 1.43
[illegible]am (Aankomst als voren 29 Oct. 1887.)	f 356 120	1887	"	"
		1888	f 2 855	0.80
		1889	3 389	0.95
		1890	11 657	3.27
		1891	1 730	0.48
		1892	4 185	1.18
		1893	6 233	1.75
		1894	6 080	1.71
		1895	5 953	1.67
		1896	9 151	2.57
		1897	4 114	1.15
		1898	*b*) 49 734	13.97
		1899	*b*) 39 565	11.11
			f 144 646 zijnde gemiddeld per jaar f 11 885	40.61 zijnde gemiddeld per jaar 3.33
Flores (Aankomst als voren 28 Oct. 1887.)	f 357 140	1887	"	"
		1888	f 2 406	0.67
		1889	31	0.01
		1890	4 131	1.16
		1891	5 952	1.67
		1892	6 862	1.92
		1893	5 963	1.67
		1894	5 024	1.41
		1895	13 410	3.75
		1896	*b*) 13 069	3.66
		1897	*c*) 41 495	11.62
		1898	*b*) 27 751	7.77
		1899	2 702	0.76
			f 128 796 zijnde gemiddeld per jaar f 10 583	36.07 zijnde gemiddeld per jaar 2.96
Nias (Aankomst als voren 11 April 1896.)	f 410 590	1896	f 662	0.15
		1897	3 272	0.79
		1898	5 642	1.38
		1899	1 573	0.38
			f 11 149 zijnde gemiddeld per jaar f 2 997	2.70 zijnde gemiddeld per jaar 0.75
Mataram (Aankomst als voren 31 Maart 1897.)	f 381 630	1897	*d*) f 11 621	3.04
		1898	4 357	1.14
		1899	4 120	1.08
			f 20 098 zijnde gemiddeld per jaar f 7 308	5.26 zijnde gemiddeld per jaar 1.91
Edi. (Aankomst als voren 31 Aug. 1897.)	f 406 000	1897	f 1 968	0.48
		1898	3 654	0.90
		1899	5 242	1.29
			f 10 864 zijnde gemiddeld per jaar f 4 565	2.67 zijnde gemiddeld per jaar 1.12
Serdang (Aankomst als voren 7 Dec. 1897.)	f 406 000	1897	"	"
		1898	f 3 336	0.82
		1899	3 545	0.87
			f 6 881 zijnde gemiddeld per jaar f 3 324	1.69 zijnde gemiddeld per jaar 0.82
Koetei (Aankomst als voren 5 Nov. 1898.)	f 386 965	1898	f 150	0.04
		1899	1 396	0.36
			f 1 546 zijnde gemiddeld per jaar f 1 333	0.40 zijnde gemiddeld per jaar 0.34
Siboga. (Aankomst als voren 25 Jan. 1899.)	f 386 965	1899	f 4 354 zijnde gemiddeld per jaar f 4 661	1.13 zijnde gemiddeld per jaar 1.2
van Gogh. (opnemingsvaartuig) (Aankomst als voren 4 Juli 1899.)	f 298 500	1899	*e*) f 11 229 zijnde gemiddeld per jaar f 22 897	3.76 zijnde gemiddeld per jaar 7.67
Cerberus (torpedoboot) (Aankomst als voren 6 Febr. 1889.)	. . . .	1889 t/m 1897	f 28 929	
		1898	*f*) 12 394	
		1899	4 473	
			f 45 796 zijnde gemiddeld per jaar f 4 201	

a) Deze opgaven betreffen enkel de na 1885 in dienst gestelde schepen.
b) Deze uitgaven betreffen eene groote herstelling aan romp, werktuigen en ketels.
c) Onder dit bedrag is begrepen f 9540 voor den aanmaak van nieuwe ketels, welke in 1898 zijn ingezet.
d) Deze uitgaven werden voornamelijk veroorzaakt door eene herstelling aan den romp ter versterking van het dekverband onder de kanonnen van 10.5 c.M. A.
e) Deze uitgaven betreffen voornamelijk het verbeteren van de ventilatie in de machinekamer.
f) Deze uitgaven betreffen eene groote herstelling aan romp en ketel, zoomede de transformatie tot vischtorpedoboot.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage B.]

6. Opgaven over het tijdvak 1 April 1899 t/m 31 Maart 1900 betreffende het dokken, enz., door schepen der oorlogs- en der gouvernementsmarine.

1° Te Soerabaija (marine-etablissement), te Sabang (gouvernementsdok) en te Tandjong Priok (particuliere werf).

NAMEN DER SCHEPEN.	Plaats waar het schip is gedokt of gerepareerd.	Datum van aankomst. [1]	Datum van vertrek. [1]	VERDERE AANTEEKENINGEN.
				Indische militaire marine.
Koning der Nederlanden	Soerabaija	Was 1 April 1899 reeds aanwezig	1 Dec. 1899	De transformatie tot wachtschip was einde Nov. afgeloopen. Het schip werd van 1—8 Juli en van 22—28 Nov. gedokt en op 1 Dec. in dienst gesteld.
Cerberus	id.	id.	Ult. Maart 1900 nog aanwezig	Onderging tusschen de vaartbeurten verschillende kleine herstellingen. De *Cerberus* stond op de helling van 29 April—6 Mei, van 13 Juli—8 Aug., van 18 Oct.—1 Dec., van 22 Dec. 1899—18 Jan. 1900, van 6 Febr.—8 Maart en werd den 28sten Maart op nieuw op de helling gehaald.
Ceram	id.	id.	9 Jan. 1900	De herstellingen waren begin Dec. 1899 afgeloopen. Het schip werd van 3—1 Oct. en van 19—21 Nov. 1899 gedokt en op 6 Dec. in dienst gesteld.
Sumatra	id.	10 Mei 1899	1 Juni 1899	Enkele herstellingen.
	id.	6 Juli „	15 Aug. „	Dokken en enkele herstellingen.
	id.	27 Nov. „	20 Dec. „	Dokken en herstellingen.
	id.	1 Maart 1900	23 Maart 1900	Herstellingen.
Siboga	id.	16 Mei 1899	3 Juni 1899	Dokken en enkele herstellingen.
	id.	3 Oct. „	21 Oct. „	Id.
	id.	26 Febr. 1900	Ult. Maart 1900 nog aanwezig	Werd op 1 April 1900 gereed gemaakt voor zijne oorspronkelijke bestemming.
Serdang	id.	Was 1 April 1899 reeds aanwezig	18 April 1899	Dokken en enkele herstellingen.
	id.	10 Sept. 1899	12 Oct. „	Id.
	id.	7 Febr. 1900	17 Febr. 1900	Dokken.
Gedeh	id.	10 Mei 1899	—	Werd 1 Juni 1899 buiten dienst gesteld en, na als wachtschip te zijn afgekeurd, gesloopt.
Satelliet	id.	10 Mei „	12 Jan. 1900	Na buitendienststelling op 4 April 1899 in Riouw, van daar naar Soerabaija gesleept en in conservatie opgenomen. Werd gedokt en onderging eenige herstellingen om gedurende de eerste vier maanden van 1900 tijdelijk dienst te doen bij het loodswezen op de Palembang-rivier.
Makasser	id.	14 Mei	20 Juli 1899	Ingericht als tijdelijk opnemingsvaartuig.
Borneo	id.	10 Mei „	7 Juni „	Dokken en enkele herstellingen.
	id.	14 Juli „	18 Aug. „	Id.
	id.	27 Nov. „	Ult. Maart 1900 nog aanwezig	Werd 6 Dec. 1899 tijdelijk buiten dienst gesteld.
Edi	id.	22 Mei „	10 Juli 1899	Dokken en eenige herstellingen.
	id.	1 Dec. „	. . Jan. 1900	Id.
Banda	id.	27 Mei „	—	6 Juni 1899 buiten dienst gesteld; bij onderzoek afgekeurd. Wordt ingericht tot werkhulk bij den bouw van lichttorens.
van Gogh	id.	13 Aug. „	17 Oct. 1899	Dokken en herstellingen, voornamelijk ter verbetering van de ventilatie in de machinekamer.
Blommendal	id.	13 Aug. „	—	Werd 29 Aug. 1899 buiten dienst gesteld; afgekeurd als opnemingsvaartuig en sedert ingericht voor loodsstationsschip.
Sumbawa	Tandjong Priok	22 Juni „	24 Juni 1899	Dokken.
	Soerabaija	27 Sept. „	7 Maart 1900	Dokken en belangrijke herstellingen.
Bromo	id.	. . Nov. 1899	—	Werd 1 Dec. 1899 buiten dienst gesteld; zal worden ingericht tot munitieschip.
Flores	id.	1 Dec. 1899	2 Febr. 1900	Dokken en eenige herstellingen.
Java	id.	28 Dec. „	5 Jan. „	Eenige herstellingen.
	id.	21 Jan. 1900	7 Maart „	Dokken en eenige herstellingen.
Madura	Sabang (P.Wé)	19 Mei 1899	23 Mei 1899	Dokken.
	Soerabaija	30 Jan. 1900	—	Werd 12 Febr. 1900 buiten dienst gesteld en wordt ingericht tot loodsstationsschip.
Koetei	Sabang	1 Mei 1899	4 Mei 1899	Dokken.
	id.	19 Aug. „	23 Aug, „	Id.
	id.	26 Dec. „	29 Dec. „	Id.
Mataram	id.	8 Mei „	11 Mei „	Id.
	id.	28 Aug. „	1 Sept. „	Id.
	id.	3 Jan. 1900	5 Jan. 1900	Id.
Bali	id.	22 Juni 1899	28 Juni 1899	Id.
	id.	21 Febr. 1900	21 Febr. 1900	Id.
	Soerabaija	5 Maart „	Ult. Maart 1900 nog aanwezig	Wordt ingericht tot tijdelijk opnemingsvaartuig.
Nias	Sabang	17 Juli 1899	21 Juli 1899	Dokken.
	id.	25 Nov. „	29 Nov. „	Id.
	id.	16 Febr. 1900	17 Febr. 1900	Id.
Lombok	id.	9 Dec. 1899	14 Dec. 1899	Id.

[1]) De opgegeven datums geven de grenzen aan van het geheele tijdvak, gedurende hetwelk de schepen te Soerabaija vertoefden, en niet slechts die van het tijdvak gedurende hetwelk de schepen in herstelling of in dok zijn geweest. De opgegeven datums voor de te Sabang en Tandjong Priok gedokt hebbende schepen zijn echter die van opneming in dok en te-water-lating

NAMEN DER SCHEPEN.	Plaats waar het schip is gedokt of gerepareerd.	Datum van aankomst. [1])	Datum van vertrek. [1])	VERDERE AANTEEKENINGEN.
		Auxiliair eskader.		
Koningin Emma der Nederlanden.	Soerabaija.	15 Nov. 1899	16 Jan. 1900	Dokken en eenige herstellingen.
Friesland	id.	26 April „	30 Mei 1899	Id.
	id.	28 Juni „	15 Aug. „	Eenige herstellingen.
	id.	24 Aug. „	4 Oct. „	Dokken en eenige herstellingen.
Holland	id.	26 April „	15 Aug. „	Id.
	id.	6 Nov. „	1 Febr. 1900	Id.
Piet Hein	id.	26 April „	10 Mei 1899	Eenige kleine herstellingen.
	id.	8 Juli „	15 Aug. „	Dokken en eenige herstellingen.
	id.	4 Nov. „	Ult. Maart 1900 nog aanwezig	Id.
		Gouvernementsmarine.		
Arend	Soerabaija.	1 April 1899 reeds aanwezig	20 Juli 1899	Dokken en zware herstellingen, o. a. nieuwe ketel.
Reiger	id.	(Bij het verblijf te Soerabaija telkens tusschen de reizen.)		Gedokt van 8 tot 13 April 1899 en van 9 tot 16 Jan. 1900.
Zeeduif	id.	6 Aug. 1899	9 Sept. 1899	Dokken en herstellingen.
Condor	id.	16 Sept. „	3 Dec. „	Id.
Barito	id.	11 Oct. „	24 Nov. „	Id.
Snip	id.	31 Dec. „	Ult. Maart 1900 nog aanwezig	Dokken en herstellingen. Werd 21 Maart 1900 in dienst gesteld.
Zwaan	id.	11 Maart 1900	id.	Werd 21 Maart 1900 buiten dienst gesteld tot het ondergaan van herstellingen.
Albatros	Sabang	11 Juli 1899	15 Juli 1899	Dokken.
	Soerabaija	9 Sept. „	3 Jan. 1900	Dokken. Zware herstellingen, o. a. nieuwe vuren.
Gier	Sabang	8 April „	13 April 1899	Dokken.
	id.	31 Oct. „	4 Nov. „	Id.
Hazewind	id.	4 Mei „	6 Mei „	Id.
	id.	23 Aug. „	26 Aug. „	Id.
	id.	13 Jan. 1900	16 Jan. 1900	Id.
Dog	id.	11 Mei 1899	13 Mei 1899	Id.
	id.	9 Sept. „	12 Sept. „	Id.
	id.	17 Febr. 1900	20 Febr. 1900	Id.
Zwaluw	id.	15 Mei 1899	19 Mei 1899	Id.
Brak	id.	26 Mei „	2 Juni „	Id.
	id.	13 Oct. „	18 Oct. „	Id.
Havik	id.	18 Oct. „	23 Oct. „	Id.
Flamingo	id.	19 Jan. 1900	25 Jan. 1900	Dokken en eenige kleine herstellingen.
Glatik	Soerabaija	24 Maart „	Ult. Maart 1900 nog aanwezig	Dokken en eenige herstellingen.

2° Te Singapore en te Pinang.

NAMEN DER SCHEPEN.	Plaats waar het schip is gedokt of gerepareerd.	Datum van aankomst	Datum van vertrek.	Kosten.	VERDERE AANTEEKENINGEN.
		Indische militaire marine.			
Mataram	Pinang	1 April 1899 reeds te Pinang aanwezig	28 April 1899	f 3 122	Herstellingen.
	id.	13 Maart 1900	Ult. Maart 1900 nog aanwezig	. . . . . .	Id.
Sumbawa	Singapore	15 Maart 1900	id.	. . . . . .	Id.
				f 3 122	
		Gouvernementsmarine.			
Tamiang	Pinang	14 April 1899	20 April 1899	f 1 217	Dokken en enkele herstellingen.
Glatik	Singapore	1 Sept. „	17 Sept. „	1 561	Id.
Albatros	Pinang	7 Maart 1900	22 Maart 1900	9 086	Herstellingen
				f 11 864	

7. Opgaven nopens de kosten en productie van het marine-etablissement te Soerabaija.

1°. Specificatie van de algemeene kosten.

	1895.	1896.	1897.	1898.	1899.
Toezicht op de werkzaamheden (traktementen, toelagen, premiën, enz. van het vast personeel)	f 324 244	f 316 920	f 295 628	f 275 202	f 259 039
Onderhoud van het werfmaterieel en den inventaris der werf, bewaking en verlichting	103 148	105 584	81 308	87 810	91 692
Werkzaamheden aan materieel en gebouwen, met inbegrip van het gewoon onderhoud	69 389	a) 150 293	90 959	a) 132 053	a) 146 774
Aanschaffing van werktuigen en gebruik van gereedschappen	46 164	39 555	19 497	15 223	21 124
Bureel- en lokaalbehoeften, drukwerk, enz.	9 893	10 169	10 206	10 179	10 142
	f 552 838	f 622 521	f 497 598	f 520 467	f 528 771
Af te trekken: diverse ontvangsten (hoofdzakelijk wegens werkzaamheden voor particulieren) en kleine contraposten	34 009	53 653	45 638	43 204	37 769
Blijft.	f 518 829	f 568 868	f 451 960	f 477 263	f 491 002

a) De uitgaven voor het materieel der inrichting waren in 1896, 1898 en 1899 bijzonder hoog wegens vermeerdering van het aantal waterreservoirs voor ketelvoeding enz. en wegens herstellingen aan de dokken.

2°. Specificatie van de productie (aan materialen en arbeidsloonen verwerkte bedragen).

	1895.	1896.	1897.	1898.	1899.
Wegens werkzaamheden ten behoeve van: de inrichting zelve	f 143 794 b) (51 468)	f 209 458 (80 852)	f 348 005 (137 001)	f 184 166 (70 929)	f 198 668 (67 895)
den magazijnsvoorraad en de conservatie van stoomketels	137 227 (50 839)	105 330 (33 880)	55 047 (16 412)	57 927 (17 352)	81 483 (26 126)
de schepen van het auxiliair eskader.	114 376 (51 520)	60 142 (31 604)	27 038 (15 457)	58 161 (33 592)	102 838 (47 018)
de schepen, stoombarkassen en torpedoboot der Indische militaire marine c)	326 589 (147 650)	212 386 (90 312)	150 064 (71 724)	330 223 (158 157)	284 010 (119 860)
de schepen en adviesbooten der gouvernementsmarine d).	263 632 (113 636)	115 135 (52 060)	55 132 (30 143)	71 836 (38 372)	85 584 (39 499)
Wegens andere werkzaamheden ten behoeve der marine (transport van materialen, levensmiddelen, sloopen van schepen, laden van steenkolen, enz.)	19 029 (808)	16 098 (571)	13 732 (674)	13 763 (329)	22 745 (695)
Wegens werkzaamheden ten behoeve van: andere dienstakken onder beheer van het departement der marine (bebakening, kustverlichting, loodswezen, havendepartementen, enz.).	62 183 (24 386)	53 109 (20 078)	48 265 (22 266)	54 548 (29 477)	43 624 (20 409)
andere departementen dan dat der marine	97 621 (65 100)	115 393 (46 843)	64 329 (32 743)	54 872 (25 620)	38 469 (17 493)
Wegens werken hiervóór niet genoemd (daaronder ook die aan vreemde oorlogsschepen en voor particulieren)	12 597 (6 635)	23 120 (9 967)	11 951 (4 461)	23 171 (13 345)	10 011 (3 847)
Totalen	f 1 177 048 (512 042)	f 910 171 (366 167)	f 773 563 (330 881)	f 848 667 (387 173)	f 867 432 (341 842)

b) Het tusschen ( ) vermeld bedrag wijst aan hoeveel in het daarboven voorkomende bedrag begrepen is wegens geldswaarde van materialen. Buiten aanmerking is gelaten de waarde der uit de magazijnen aan de schepen verstrekte uitrustingsartikelen.

c) Voor zooveel schepen der Indische militaire marine te Singapore en Pinang dokten en herstellingen ondergingen, kwamen de kosten daarvan in de behandelde vijf jaren te staan achtereenvolgens op f 97 524, f 53 827, f 41 122, f 33 756 en f 3122. De genoemde bedragen betreffen de voldane rekeningen ter zake van de in elk dier jaren *afgeloopen* werkzaamheden.

d) Wat de gouvernementsstoomschepen betreft waren de in de voorgaande noot bedoelde bedragen achtereenvolgens *nihil*, f 13 046, f 5939, f 2030 en f 20 510.

3°. Verdere opgaven betreffende den omvang van het bedrijf van het marine-etablissement over de jaren 1895 t/m 1899.

JAREN.	Aantal arbeiders gemiddeld dagelijks te werk (buiten hen, die op taak werkten).	Aantal verrichte dagdiensten		Uitbetaalde arbeidsloonen			Gemiddeld dagloon		Geldswaarde der verwerkte materialen.	Verbruikte hoeveelheden (in K.G.) h)	
		door ambachts-lieden.	door koelies. e)	aan taakwerk	aan daggelden. f)	Te zamen. g)	voor ambachts-lieden.	voor koelies.		ijzer (bewerkt en onbewerkt).	steenkolen (waaronder ook smeedkolen en cokes). i)
1895	2058	440 674	172 722	f 167 575	f 497 431	f 665 006	f 0,83	f 0,42	f 512 042	482 303	3 059 475
1896	1690	362 234	141 627	147 130	396 874	544 004	0,85	$0,42^{5}$	366 167	404 514	2 457 445
1897	1067	239 084	80 090	179 650	263 032	442 682	0,90	0,42	330 881	780 949	2 319 922
1898	1203	227 382	128 974	191 518	269 975	461 493	0.84^{7}	$0,41^{8}$	387 173	590 633	2 478 383
1899	1539	327 652	150 985	152 171	373 419	525 590	$0,80^{8}$	0,41	341 842	368 446	2 509 798

e) Ook de koelies (waaronder in deze opgaven tevens de politie-oppassers en magazijnsknechts zijn medegeteld) zijn vrije lieden.

f) Onder de in deze kolom genoemde sommen zijn over de jaren 1895 t/m 1899, wegens aankoop van materialen, enz., begrepen de volgende sommen: f 16 395, f 8278, f 27 776, f 13 731 en f 23 103.

g) Onder de uitbetaalde arbeidsloonen was ter zake van overwerk achtereenvolgens begrepen: f 41 742, f 7357, f 7657, f 9717 en f 22 300. De aanzienlijke vermindering in 1896, 1897 en 1898 is een gevolg van de genomen maatregelen om het overwerk te beperken, waarvan echter in 1899 noodzakelijk moest worden afgeweken.

h) Omtrent het houtverbruik is alleen de waarde opgegeven. Deze bedroeg in de opgegeven jaren achtereenvolgens f 78 554, f 37 620, f 42 208, f 53 941 en f 43 662, waaronder aan djatihout f 72 732, f 34 896, f 40 055, f 50 063 en f 39 908.

i) Hieronder is niet begrepen het steenkolenverbruik der baggervloot.

(5. 5.)

BIJLAGE C.

(Zie hoofdst. E, § 3, van het verslag.)

OVERZICHT

BETREFFENDE DE

GOUVERNEMENTSMARINE

IN

NEDERLANDSCH-INDIË

over het jaar 1899.

NAMEN DER SCHEPEN.	Aantal schroeven.	Samenstelling. *)	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Nederlandsch-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte (in M.).	Grootste breedte (in M.).	Grootste diepgang (in d.M.).	Waterverplaatsing (in tonnen van 1026 K.G.).	Geschut. [1] Soort.	Geschut. [1] Aantal stukken.	Stoomvermogen in indicateurpaardekrachten (eerste proeftocht).	Grootste proeftochtvaart (eerste proeftocht).	Brandstof- (steenkolen-) bergruimte (in M³
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
ZEE-STOOMSCHEPEN.													
Schroefstoomschepen.													
Havik	1	Cp. (K.)	1877, Glasgow. (John Elder.)	A . . . . . 1878 B 4e kwartaal 1878	43.26	6.10	32	338	Kan. v. 5 c.M. V.	2	300	10.5	33.7
Zeemeeuw	1	Cp. (K.)	1877, id. (id.)	A . . . . . 1878 B 26 September 1878	43.26	6.10	32	338	id.	2	300	10.5	71.2
Arend	1	Cp. (K.)	1879, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde".)	A . . . . . 1880 B 15 December 1880	43.36	6.10	32	338	id.	2	311	10.25	33.7
Zwaluw	1	Cp. (K.)	1881, id. (id.)	A . . . . . 1882 B . . October 1882	43.36	6.10	32	338	id.	2	240	9.7	33.7
Condor	1	Cp. (K.)	1885, Amsterdam.	A . . . . . 1886 B 19 Mei 1886	43.36	6.10	32	338	id.	2	297	10	33.7
Gier	1	IJ.	1877, New-Castle.	A . . . . . 1877 B 15 Augustus 1886	46.70	9.00	30	550	id.	2	210	8.14	132.5
Albatros	1	IJ.	1877, Renfrew (Schotland).	A . . . . . 1877 B 20 Maart 1887	46.70	8.75	30	601	id.	2	297	8.39	113.7
Sperwer	1	IJ.	1877, New-Castle.	A . . . . . 1877 B 23 Juli 1887	46.70	9.00	30	550	. . . . .	. .	239	7.7	130
Reiger	1	Cp. (K.)	1887, Fijenoord. (Ned. Stoombootmij.)	A . . . . . 1888 B 30 Juni 1888	42.80	6.70	33.2	402	Kan. v. 5 c.M. V.	2	329	10.14	68.7
Raaf	1	Cp. (K.)	1888, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde".)	A . . . . . 1889 B 30 April 1890	47.10	7.35	29	420	id.	2	327	10.6	47.5
Zeeduif	1	Cp. (K.)	1889, Fijenoord. (Ned. Stoombootmij.)	A . . . . . 1890 B 20 Februari 1891	47.10	7.35	30	420	id.	2	436	10.71	60
Zwaan	1	Cp. (K.)	1890, id. (id.)	A . . . . . 1891 B 2 Maart 1892	47.10	7.35	29	420	id.	2	310	10.42	60
Flamingo	1	Cp. (K.)	1891, id. (id.)	A . . . . . 1891 B 10 Juni 1893	47.10	7.35	29	420	id.	2	485	11.35	55
Pelikaan	1	Cp. (K.)	1891, id. (id.)	A . . . . . 1891 B 10 Februari 1893	47.10	7.35	29	420	id.	2	485	11.32	55
Glatik	1	S.	1894, id. (id.)	A . . . . . 1895 B 6 November 1896	46.95	7.35	28	420	id.	2	552	11.5	56.2
Satelliet	1	IJ.	1877, Slikkerveer. (Arie Smit.)	A . . . . . 1877 B 25 April 1898 (was bij de gouv.-marine tijdelijk in dienst gesteld.)	29.13	6.13	26	212	. . . . .	. .	135	9	60
Snip	1	S.	1898, Hillesluis.	A . . . . . 1899 B 25 December 1899	41.85	6.93	26.6	364.6	Kan. v. 3.7 c.M. [2]	2	514	11.56	68 to
Hazenwind	1	S.	1898, Rotterdam. (Mij. voor scheeps- en werktuigbouw Fijenoord)	A . . . . . 1898 B. 13 Maart 1899	41.85	6.93	26.6	364	Kan. v. 3.7 c.M. . 2 Id. v. 5 c.M. V. . . . 1 —	3	525	11.7	78
Dog	1	S.	1898, Amsterdam. (firma Huygens en van Gelder.)	A . . . . . 1898 B 26 April 1899	41.85	6.93	26.4	360	id.	3	556	11.36	78
Brak	1	S.	1898, id. (id.)	A . . . . . 1898 B 6 Mei 1899	41.85	6.93	26.4	360	id.	3	512	11.3	78
Spits	1	S.	1899, Rotterdam. (Mij. voor scheeps- en werktuigbouw Fijenoord.)	A 1899	. . .	. . . .	. .	. .	. . . . . .	. .	. . .	. .	. .
RIVIER-STOOMSCHEPEN.													
Raderstoomschepen.													
Singkawang	. .	H. (K.)	1875, Soerabaja. (Marine-établissement.)	A . . . . . 1876 B 1 Januari 1877	. . .	. . .	. .	. .	. . . . . .	. .	. . .	. .	. .
Barito	. .	S.	1893, id. (id.)	A . . . . . 1894 B 22 October 1894	41.97	7.47	22	316.9	Kan. v. 5 c.M. V.	2	307	10.63	46.
Hekwielstoomschip													
Tamiang	. .	S.	1895, Rotterdam. Werf „Industrie".)	A In pontons uitgezonden en te Pinang ineengezet B 30 April 1896	34.60	7.32	9.5	. .	Kan. v 3.7 c.M. . . 2 Rev. kan. v. 3.7 c.M. 2 —	4	200	7	9.

Gedetacheerd op de stoomschepen van den bebakeningsdienst . . .

Vast korps Europeesche schepelingen. . . . .

Vast korps inlandsche schepelingen. . . . .

KLEINE ZEILVAARTUIGEN.

9 adviesbooten. — Ieder vaartuig bemand met 11 inlanders en bewapend met 2 één-ponds bronzen kanonnen; de bemanning van elke adviesboot beschikt v…

over

*) Cp. = composite; K. = gekoperd; IJ. = ijzer; S. = staal; H = hout. 1) Zie blz. 4 van deze bijlage. 2) Als voren. 3) Als voren.

Brandstof- (steenkolen-) bergruimte (in M³.).	Grootste vol te houden dienstvaart.	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik.	Af te leggen weg (in zeemijlen) met normalen voorraad: bij de vaart van kolom 15.	bij de vaart van kolom 16.	Bevond zich op 31 December 1898 in:	BEMANNING. Bepaalde sterkte. 31 Dec. 1898. Europeanen.	31 Dec. 1898. Inlanders.	31 Dec. 1899. Europeanen.	31 Dec. 1899. Inlanders.	Aanwezige sterkte volgens op onderstaande tijdstippen ingediende rapporten. 31 Dec. 1898. Europeanen.	31 Dec. 1898. Inlanders	31 Dec. 1899. Europeanen.	31 Dec. 1899. Inlanders.	TOESTAND. Romp.	Werktuigen.	Ketels.	Waar bij het einde van 1899 gestationneerd.
14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.
33.75	9	6	1080	1440	dienst.	8	30	5	30	8	28	6	31	bruikbaar.	bruikbaar.	bruikbaar.	Atjeh. a)
71.25	7 5	6	2000	3400	id.	8	28	6	28	6	27	6	29	goed.	goed.	goed.	Ternate. b)
33.75	8	6	1480	1760	id.	8	28	6	28	6	29	6	29	id.	bruikbaar.	zeer goed.	Amboina. c)
33.75	8	5	948	1450	id.	8	26	5	26	7	30	6	25	bruikbaar.	id.	bruikbaar.	Westkust Sumatra. a)
33.75	8	6	960	1080	id.	8	26	6	26	6	29	6	33	goed.	goed.	goed.	Bali en Lombok
132.50	7.25	5.5	2400	3080	id.	8	30	5	30	7	30	6	32	id.	id.	id.	Atjeh. f)
113.75	7.25	6	2100	2500	id.	8	30	5	30	7	29	8	39	id.	vrij goed.	bruikbaar.	Atjeh. g)
130	7	5	2520	2572	id.	4	22	4	22	4	25	5	34	id.	goed.	goed.	Batavia. h)
68.70	9	7	1940	2240	id.	8	26	5	26	7	48	7	31	id.	vrij goed.	id.	Soerabaija (voor Oost-Java). i)
47.50	8.25	6	960	1400	id.	8	26	6	26	6	28	6	29	id.	goed.	id.	Menado. k)
60	8.75	6.75	1600	1740	id.	8	26	6	26	10	27	6	31	id.	id.	id.	Batavia. l)
60	9.5	9	1600	1720	id.	8	26	6	26	7	26	5	28	id.	id.	id.	Celebes. m)
55	9.25	5.5	1700	2000	id.	8	26	6	26	6	27	6	33	id.	id.	id.	Riouw. n)
55	8.5	5	1050	2050	id.	8	26	6	26	6	25	6	26	id.	id.	id.	Timor. o)
56.25	9	6	1300	2000	id.	8	26	5	26	6	38	7	31	id.	id.	id.	Batavia. p)
60	. .	. .	. .	. .	. . .	. .	. .	. .	. .	4	14	. .	. .	. . . .	. . . .	. . . .	q)
68 ton.	. .	. .	. .	. .	buiten dienst. (herstelling).	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	goed.	goed.	goed.	r)
78 "	10	7	2970	3790	dienst.	. .	. .	5	30	. .	. .	5	32	id.	id.	id.	Atjeh. s)
78 "	9	6.5	3240	3420	id.	. .	. .	5	30	. .	. .	6	34	id.	id.	id.	Atjeh. t)
78 "	11	7.5	2860	3360	id.	. .	. .	5	30	. .	. .	5	35	id.	id.	id.	Atjeh. u)
. . .	. .	. .	. .	. .	. . .	. .	. .	5	30	. .	. .	. .	. .	. . . .	. . . .	. . . .	v)
						. .	. .	3) 4	. .	. .	. .	. .	. .				
. . .	. .	. .	. .	. .	. . .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. . . .	. . . .	. . . .	w)
46.25	9.5	7	1200	1520	dienst.	6	23	4	23	5	27	4	22	goed.	goed.	goed.	Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. x)
9.38	. .	. .	. .	. .	id.	2	16	3	16	3	15	3	15	id.	id.	id.	Tamiang-rivier. ij)
. . . .						. .	. .	. .	. .	3	. .	3	. .				
. . . .						z) 124	. .	aa) 113	. .	bb) 114	. .	cc) 118	. .				
. . . .						. .	dd) 441	. .	dd) 561	. .	dd) 502	. .	dd) 599				
over 6 achterlaadgeweren en 6 sab ls.						. .	121	. .	99	. .	121	. .	99	. . . .	. . . .	. . . .	Allen in de buitenbezittingen. ee)

Verdere aanteekeningen (zie blz. 4).

VERDERE AANTEEKENINGEN

(die ook het 1ste kwartaal 1900 betreffen en, wat het jaar 1899 aangaat,

zich aansluiten aan de opgaven in bijlage C van het vorig verslag).

NB. Omtrent het dokken en repareeren van de schepen der gouvernementsmarine bij het marine-etablissement te Soerabaija en de dokinrichtingen te Sabang (Poeloe Wé), Singapore en Pinang vindt men opgaven sub **6** van bijlage A.

[1]) Voor die gouvernementsstoomschepen welke op ult. 1898 reeds in dienst waren, verschilt de thans vermelde geschutbewapening met die in vorige verslagen vermeld, zijnde bij gouv. besluit dd. 16 Juni 1899 n°. 11 verandering (vereenvoudiging) in die bewapening gebracht. Die vereenvoudiging strekt zich ook uit tot de handwapenen aan boord, waartoe niet meer behooren enterpieken (tot dusver 6 per schip). Het aantal geweren (klein kaliber met sabelbajonet) is voor de zeestoomschepen, uitgezonderd de vier voor Atjeh bestemde recherchevaartuigen, verminderd van 15 tot 12 per schip en voor het rivierstoomschip *Barito* van 12 tot 8, doch vermeerderd — van 2 tot 8 — voor het hekwielstoomschip *Tamiang*. Voor de revolverpistolen A, ten getale van respectievelijk 8, 6 en 2, zijn nu in de plaats gesteld revolvers, ten getale van 6, 4 en 3. Het aantal sabels en kapmessen, dat aan boord voorhanden moet zijn, is voor elk schip, als tot dusver, bepaald gebleven op respectievelijk 6 en 3. Wat de bedoelde vier recherchevaartuigen betreft, is voor elk daarvan het aantal handwapenen aan boord bepaald op 20 geweren als voren, 5 revolvers, 12 sabels en 3 kapmessen.

[2]) Hier is nog de bewapening vermeld, welke de *Snip* bezat tijdens het schip uit Nederland aankwam.

[3]) Reservepersoneel voor de 4 recherchevaartuigen in Atjeh.

a) De *Havik* bleef tot in Maart 1900 in Atjeh gestationneerd, toen het schip naar Batavia opkwam om aldaar voor algemeene diensten beschikbaar te zijn, in de plaats van de *Zeeduif* (zie aanteekening *l*), en werd vervolgens in die nieuwe bestemming tijdelijk ter beschikking gesteld van den resident van Banka.

b) De *Zeemeeuw* bleef in het behandelde tijdvak in het station Ternate.

c) De *Arend*, den 1sten Maart 1899 uit het station Amboina te Soerabaija aangekomen, onderging tot 7 Juli herstellingen en keerde den 29sten dier maand in dat station terug. Gedurende de afwezigheid van de *Arend* was de *Zeeduif* ter beschikking van den resident van Amboina. (In April 1900 is de *Arend* voor het ondergaan van herstellingen weder naar Soerabaija opgekomen en toen in het station Amboina tijdelijk vervangen door de *Glatik*.)

d) De *Zwaluw* bleef in het behandelde tijdvak in het station Sumatra's Westkust.

e) De *Condor* bleef voor het station Bali en Lombok aangewezen, doch deed gedurende 5½ maand (April/September 1899) dienst te Batavia (algemeene diensten) tijdens de afwezigheid van daar van de *Glatik* en de *Zeeduif*; het schip vertoefde daarna tot 2 December te Soerabaija om eenige herstellingen te ondergaan.

f) De *Gier* bleef in het behandelde tijdvak in het station Atjeh.

g) De *Albatros* kwam den 9den September 1899 uit het station Atjeh te Soerabaija, onderging tot 31 December herstellingen en keerde den 12den Januari 1900 in dat station terug. Van 7 tot 22 Maart 1900 vertoefde het schip te Pinang tot het herstellen van de schade, ontstaan door ter Atjeh's Westkust beloopen averij.

h) De *Sperwer* bleef in het behandelde tijdvak als bebakeningsvaartuig dienst doen.

i) De *Reiger* bleef in het behandelde tijdvak aangewezen voor den dienst in de wateren van Oost-Java.

k) De *Raaf* bleef in het behandelde tijdvak in het station Menado.

l) De *Zeeduif* bleef tot Maart 1900 voor algemeene diensten aangewezen, doch werd sedert in Atjeh gestationneerd ter vervanging van de *Havik* (zie aanteekening *a*). Gedurende Maart/Juli 1899 was de *Zeeduif* tijdelijk ter beschikking van den resident van Amboina (zie aanteekening *c*) en gedurende November 1899/Maart 1900 tijdelijk ter beschikking van den resident van Banka. In Augustus/September 1899 onderging het schip eenige herstellingen te Soerabaija.

m) De *Zwaan* bleef gedurende bijna het geheele behandelde tijdvak ter beschikking van den gouverneur van Celebes en onderhoorigheden. In Maart 1900 is het schip naar Java opgekomen om herstellingen te ondergaan en te Soerabaija tijdelijk uit de sterkte afgevoerd (verg. noot *r*).

n) De *Flamingo* werd bij gouv. besluit van 19 Maart 1899 n°. 14 aangewezen voor den dienst in de residentiën Oostkust van Sumatra en Riouw met station Tandjong Pinang, doch was van 27 Mei 1899 tot 3 Februari 1900 ter beschikking van den gouverneur van Atjeh, eerst in verband met de militaire excursie ter Noord- en Oostkust aldaar en daarna om tijdelijk de plaats van de *Albatros* in te nemen (verg. aanteekening *g*).

o) De *Pelikaan* bleef in het behandelde tijdvak in het station Timor.

p) De *Glatik* bleef in het behandelde tijdvak voor algemeene diensten bestemd en deed als zoodanig dienst: in Maart/Mei 1899 in de residentie Banka, in Mei 1899/Februari 1900 in het vereenigd station Riouw en Oostkust van Sumatra en van April 1900 af in de residentie Amboina. Het schip onderging van 1 tot 17 September 1899 eenige herstellingen te Singapore, waar tevens gedokt werd.

q) De *Satelliet* werd den 4den April 1899 te Tandjong Pinang (Riouw) buiten dienst gesteld en van het materieel der gouvernementsmarine afgevoerd. (Sedert te Soerabaija in conservatie gehouden, is dit vroegere oorlogsstoomjacht in Januari 1900 als loodsstoomvaartuig te Palembang in dienst gesteld.)

r) De *Snip* kwam den 25sten December 1899 te Batavia aan en werd, na te Soerabaija eenige herstellingen te hebben ondergaan, den 21sten Maart 1900 in dienst gesteld om het stoomschip *Zwaan* in het station Celebes tijdelijk te vervangen.

s) De *Hazewind* kwam den 13den Maart 1899 in Atjeh aan, werd aldaar overgenomen en in dienst gesteld ter uitoefening van recherchediensten.

t) De *Dog* kwam den 26sten April 1899 in Atjeh aan, werd aldaar overgenomen en in dienst gesteld ter uitoefening van recherchediensten.

u) De *Brak* kwam den 6den Mei 1899 in Atjeh aan, werd aldaar overgenomen en in dienst gesteld ter uitoefening van recherchediensten.

v) De *Spits* was op 1 April 1900 uit Nederland naar Atjeh op reis. (Den 19den dier maand aldaar aangekomen, is het vaartuig sedert in dienst gesteld met gelijke bestemming als de *Hazewind*, *Dog* en *Brak*.)

w) De *Singkawang*, den 28sten April 1898 bij het marine-établissement te Soerabaija buiten dienst gesteld, werd in September 1899 wegens afkeuring gesloopt.

x) De *Barito* onderging in October en November 1899 eenige herstellingen te Soerabaija, doch bleef overigens gedurende het behandelde tijdvak in het station Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.

y) De *Tamiang* bleef ter Sumatra's Oostkust gestationneerd als drijvende benting voor de Tamiang- en andere rivieren aldaar.

z) Ongerekend 1 gezaghebber, gedetacheerd bij het departement der marine. Met inbegrip van dezen bedroeg de bepaalde sterkte van het korps Europeesche opvarenden der gouvernementsmarine, volgens de oude formatie: 17 gezaghebbers, 46 stuurlieden (17 der 1ste, 15 der 2de en 14 der 3de klasse), 46 machinisten (16 der 1ste, 16 der 2de en 14 der 3de klasse), zoomede 16 leerlingen-machinist.

aa) Ongerekend 1 gezaghebber, gedetacheerd bij het departement der marine. Met inbegrip van dezen bedroeg de bepaalde sterkte van het korps Europeesche opvarenden der gouvernementsmarine, volgens de nieuwe formatie: 21 gezaghebbers, 40 stuurlieden (21 1ste-, 13 2de- en 6 3de stuurlieden), 46 machinisten (19 1ste-, 18 2de- en 9 3de machinisten), zoomede 7 leerlingen-machinist.

bb) Hierbij moet nog gerekend worden op een gezaghebber gedetacheerd bij het departement der marine.

cc) Namelijk 19 gezaghebbers, 40 stuurlieden, 52 machinisten en 7 leerlingen-machinist. Bovendien was 1 gezaghebber gedetacheerd bij het departement der marine.

dd) Naar gelang van de qualiteiten was het vaste korps inlandsche schepelingen, wat de bepaalde en wat de feitelijke sterkte betreft, op ult°. 1898 en op ult°. 1899 verdeeld als volgt:

Qualiteiten.	Formatie.		Sterkte.	
	Ult. 1898.	Ult. 1899.	Ult. 1898.	Ult. 1899.
Serangs.	17	21	18	20
Timmerlieden	16	20	12	19
Hofmeesters	17	21	15	19
Bedienden	17	21	19	20
Eerste koks	17	21	16	20
Tweede koks	17	21	15	17
Djoeroemoedi's . . .	64	80	58	70
Kassap's	17	21	15	17
Pandjerwalla's. . . .	48	60	34	51
Matrozen.	77	105	146	156
Mandoor-stokers . .	16	20	4	6
Stokers.	67	83	71	78
Tremmers	51	67	79	106
Totalen . . .	441	561	502	599

ee) Verdeeld over 4 gewesten, als volgt: 2 in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, 2 in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden, 2 in de residentie Menado en 3 in de residentie Timor.

(5. 6.)

BIJLAGE D.

(Zie hoofdst. F, § 2, van het verslag.)

LIJST van NAAMLOOZE VENNOOTSCHAPPEN, in 1899 in NEDERLANDSCH-INDIË en in NEDERLAND opgericht, deze laatsten alleen voor zooveel haar werkkring zich tot Nederlandsch-Indië uitstrekt.

Volgnummer.	Naam en zetel van de vennootschap.	DOEL.	Duur.	A. Maatschappelijk kapitaal (en bedrag per aandeel). B. Bedrag waarvoor bij de oprichting werd deelgenomen. C. In 1899 te storten bedrag.	Datum en nummer: a. van het Ind. of van het Kon. besluit houdende bewilliging op de akte of op de ontwerp-akte van oprichting. b. van de Jav. Courant of v/d Ned. Staatscourant, waarin de akte van oprichting is openbaar gemaakt.
		A. In Nederlandsch-Indië tot stand gekomen.			
1	Anglo Java Trading Company limited (Engelsch Javasche Handelmaatschappij), te Batavia.	De voortzetting van de door de vennootschap van een harer oprichters overgenomen handelszaken, enz., tot dusver te Batavia (met filialen elders) gedreven onder de firma-benaming MIJER & C°.; het uitoefenen van handel in den uitgebreidsten zin des woords en het waarnemen van agenturen.	25 jaar.	A. f 100 000 (f 100) B. 78 000 C. 78 000	a. 5 Jan. 1899, n°. 16. b. 27 Jan. 1899, n°. 8.
2	IJsfabriek Tassikmalaija, te Tassikmalaija (Preanger Regentschappen).	Het oprichten en in werking brengen van eene ijsfabriek te Tassikmalaija en het verkoopen van ijs, zoowel in het groot als in het klein.	15 „	A. f 8 500 (f 100) B. 8 500 C. 8 500	a. 6 Jan. 1899, n. 10. b. [1])
3	Maatschappij tot exploitatie van de suikeronderneming Soemberdadi, te Soerabaija.	De verdere exploitatie van de suikeronderneming Soemberdadi, gelegen in de afdeeling Kediri der residentie van dien naam, waartoe door een der oprichters van de vennootschap daarin werden ingebracht de rechten en verplichtingen voortspruitende uit de tusschen hem en den eigenaar dier onderneming gesloten huurovereenkomst.	5 „	A. f 50 000 (f 2500) B. 50 000 C. 50 000	a. 8 Jan. 1899, n°. 30. b. 7 Febr. 1899, n°. 11.
4	Algemeene Handel- en cultuurmaatschappij, te Batavia.	Het verrichten en doen verrichten van alles wat op handel, nijverheid, land- en mijnbouw en op administratiën, alles in den uitgebreidsten zin des woords, betrekking heeft of daarmede in verband gebracht kan worden.	75 „	A. f 500 000 (f 100) B. 100 000 C. 100 000	a. 11 Jan. 1899, n°. 5. b. 24 Jan. 1899, n°. 7.
5	Koffiepellerij Sisir, te Soerabaija.	De overneming en verdere exploitatie van de door een der oprichters van de vennootschap (den heer H. C. U. J. HUBER) in Juni 1896 verkregen en door hem in de vennootschap ingebrachte licentie voor de districten Kotta Malang, Penanggoengan en Ngantang der afdeeling Malang (residentie Pasoeroean) tot opkoop van natte bes-koffie ter bereiding op den voet van St. 1891 n°. 110, j°. St. 1893 n°. 134 en 1895 n°. 72, alsmede de exploitatie van andere door de vennootschap eventueel te verkrijgen licenties van dien aard.	60 jaar en 1½ maand.	A. f 500 000 (f 250) B. 375 000 C. 375 000	a. 20 Jan. 1899, n°. 16. b. 3 Maart 1899, n°. 18.

[1]) Tijdens de afsluiting van dit overzicht had de voorgeschreven openbaarmaking van de akte van oprichting nog niet plaats gehad.

Volgnummer.	Naam en zetel van de vennootschap.	D O E L.	Duur.	A. Maatschappelijk kapitaal (en bedrag per aandeel). B. Bedrag waarvoor bij de oprichting werd deelgenomen. C. In 1899 te storten bedrag.	Datum en nummer a. van het Ind. of van het Kon. besluit houdende bewilliging op de akte of op de ontwerp-akte van oprichting. b. van de Jav. Courant of v/d Ned. Staatscourant, waarin de akte van oprichting is openbaar gemaakt.
6	Marmerkalkbranderij en zeepziederij, voorheen E. WICHERS, te Sidhokoempoel (Soerabaija).	De verdere exploitatie van eene door de oprichters der vennootschap tot dusver voor gemeenschappelijke rekening gedreven kalkbranderij, tevens zeepziederij, ter hoofdplaats Pekalongan en van eene kalkbranderij in de afdeeling Sidaijoe der residentie Soerabaija, de exploitatie van andere door de vennootschap op te richten dan wel over te nemen kalkbranderijen en zeepziederijen, zoomede de handel in kalk, zeep, marmersteen, boengkil, steenkolen, cokes, enz.	102 jaar.	A. f 69 000 (f 500) B. 69 000 C. 69 000	a. 22 Jan. 1899, nº. 24. b. 28 Febr. 1899, nº. 17.
7	Mijnbouw-maatschappij Pamekassan, te Soerabaija.	Het aanvragen of overnemen van vergunningen tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen en onderzoekingen; het bewerkstelligen van zulke opsporingen en onderzoekingen; het aanvragen en exploiteeren van concessies tot mijnontginning voor alle soorten van delfstoffen; het verkrijgen van gebruiks-, eigendoms- en mijnrechten; het aankoopen, overnemen en aanvaarden, dan wel het verkoopen of overdragen van verkregen vergunningen, rechten of concessies, een en ander in Nederlandsch-Indië, en zulks c. q. ook voor rekening van of in combinatie met derden, zullende de vennootschap hare werkzaamheden aanvangen met de overneming van alle rechten en verplichtingen, voortvloeiende uit de door een der oprichters van de vennootschap, als gemachtigde van anderen, in October 1897 met de Dordtsche Petroleum-maatschappij aangegane overeenkomst.	75 „	A. f 500 000 (f 500) B. 500 000 C. 500 000	a. 26 Jan. 1899, nº. 10. b. 7 Maart 1899, nº. 19.
8	Handel-maatschappij Ko Lie, te Soekaradja (Banjoemas).	De overneming en voortzetting van de door een der oprichters van de vennootschap (allen Chineezen) onder het merk Ko Lie te Soekaradja, Poerbolinggo, Poerworedjo en Tagal gedreven handelszaak: voorts het drijven van import- en exporthandel, het beleggen van gelden en andere fondsen door aankoop van onroerende goederen en effecten, het in leen verstrekken van gelden tegen persoonlijke en (of) zakelijke zekerheid, het disconteeren van handelspapier en vendu-accepten, het exploiteeren van onroerende goederen, het aangaan van of deelnemen in pachten van 's lands middelen, het verstrekken van werkkapitaal voor de exploitatie van pachten, ondernemingen of handelszaken, het aangaan van aannemings-, leverings- en transportcontracten ten behoeve van het Gouvernement en van derden, het aangaan van contracten met het Gouvernement voor exploitatie of zuivering van boschperceelen als anderszins, het zijn van borg ten behoeve van het Gouvernement voor de behoorlijke nakoming van pacht-, hout-, aannemings-, leverings- en andere contracten, het aanvragen in eigendom, opstal, erfpacht of gebruik van gouvernementsgronden, het bebouwen en in cultuur brengen van gronden, het verkoopen van verkregen producten, en eindelijk het verrichten van alle handelingen welke met het doel der vennootschap in eenig verband staan en daartoe in den ruimsten zin behooren.	70 Chineesche jaren.	A. f 1 560 000 (f 10 000) B. 1 560 000 C. 1 560 000	a. 1 Febr. 1899, nº. 8. b. 14 Maart 1899, nº. 21.
9	Cultuur-maatschappij Banjoepoetih, te Samarang.	De verdere exploitatie van de door de beide oprichters der vennootschap daarin ingebrachte suikeronderneming Banjoepoetih, gelegen in de afdeeling Japara der residentie van dien naam, en c. q. ook de exploitatie van opkoop- en andere ondernemingen.	26 jaar.	A. f 200 000 (f 5000) B. 200 000 C. 200 000	a. 4 Febr. 1899, nº. 4. b. 21 Maart 1899, nº. 23.

Volgnummer.	Naam en zetel van de vennootschap.	DOEL.	Duur.	A. Maatschappelijk kapitaal (en bedrag per aandeel). B. Bedrag waarvoor bij de oprichting werd deelgenomen. C. In 1899 te storten bedrag.	Datum en nummer: a. van het Ind. of van het Kon. besluit houdende bewilliging op de akte of op de ontwerp-akte van oprichting. b. van de Jav. Courant of v/d Ned. Staatscourant, waarin de akte van oprichting is openbaar gemaakt.
10	Landbouw- en veeteelt-onderneming Tjibodas, te Tjimindi nabij Bandong (Preanger Regentschappen).	De uitoefening van landbouw en veefokkerij, zoomede het handeldrijven in landbouwproducten, melk, vee en aanverwante zaken.	50 jaar.	A. f 40 000 (f 100) B. 15 000 C. 15 000	a. 7 Febr. 1899, n°. 22. b. 28 Maart 1899, n°. 25.
11	Sumatra Koffie-syndicaat, te Soerabaija.	De overneming, het bezit en het realiseeren van de rechten en verplichtingen, voortspruitende uit de door een der oprichters van de vennootschap daarin ingebrachte rechten op het door het Gouvernement in 1891 in erfpacht afgestane perceel Soeka Madjoe in de afdeeling Laïs der residentie Benkoelen; de oprichting van vennootschappen tot verdere exploitatie van het geheel of een gedeelte dier erfpachtsrechten en het deelnemen in zoodanige vennootschappen.	25 „	A. f 24 000 (f 600) B. 24 000 C. 22 500	a. 7 Febr. 1899, n°. 23. b. 30 Mei 1899, n°. 43.
12	Nederlandsch-Indische fabrieken van bouwmaterialen Gembong en Bantar, te Soerabaija.	De handel in en het fabriceeren van bouwmaterialen in den ruimsten zin, zoowel door verdere uitbreiding en exploitatie van de tot dusver door de oprichters van de vennootschap in burgerlijke maatschap voor gemeenschappelijke rekening gedreven kalkbranderijen Gembong ter hoofdplaats Soerabaija en Bantar nabij de hoofdplaats Probolinggo, als door aankoop van andere zaken, de fabricatie van bouwmaterialen betreffende.	49 „	A. f 200 000 (f 5000) B. 150 000 C. 150 000	a. 11 Febr. 1899, n°. 2. b. 24 Maart 1899, n°. 24.
13	Bouwmaatschappij Said Mohamad Aljuffri, te Samarang.	De exploitatie van eenige door een der oprichters van de vennootschap (beiden Arabieren) daarin ingebrachte, in de residentie Samarang gelegen onroerende goederen, zoomede van andere door aandeelhouders nader in de vennootschap in te brengen dan wel door de vennootschap van derden over te nemen, en verder het oprichten en verhuren van huizen en andere gebouwen of opstallen.	75 „	A. f 200 000 (f 1000) B. 150 000 C. 150 000	a. 19 Febr. 1899, n°. 38. b. 4 April 1899 n°. 27.
14	Handel-maatschappij Hoen Yang, te Soerabaija.	De overneming en voortzetting van de tot dusver door een der oprichters van de vennootschap (beiden Chineezen) gedreven handelszaken te Soerabaija, zoomede van diens rijstpelmolen te Papar in de afdeeling Kediri der residentie van dien naam, en verder de exploitatie van het door beiden in de vennootschap ingebrachte erfpachtsperceel Bagendoel, gelegen in genoemde afdeeling.	80 „	A. f 60 000 (f 500) B. 60 000 C. 60 000	a. 19 Febr. 1899, n°. 39. b. 7 April 1899, n°. 28.
15	Ontspannings- en herstellingsoord Merbaboe, te Samarang.	Het oprichten en exploiteeren van een sanatorium, het kweeken van enten van Java- en Liberia-koffie en de verkoop daarvan, het fokken van en de handel in vee, zoomede het drijven van landbouw-, bloemen- en groententeelt, tot welk een en ander door een der oprichters van de vennootschap daarin werden ingebracht het met inlandsche gewassen beplante en gedeeltelijk als pension geëxploiteerde erfpachtsperceel Dadapan of Pandean, gelegen in de afdeeling Magelang der residentie Kadoe.	26 jaar en 9 maanden.	A. f 125 000 (f 100) B. 50 200 C. 50 200	a. 3 Maart 1899, n°. 10. b. 11 April 1899, n°. 29.
16	Cultuurmaatschappij der Edjin-landen, te Djember (Bezoeki).	De teelt en bereiding van koffie en (of) van andere gewassen op de door de oprichters van de vennootschap daarin ingebrachte, in de afdeeling Banjoewangi der residentie Bezoeki gelegen erfpachtspercelen Kalisat I, II en III en op zoodanige andere perceelen als later door de vennootschap in erfpacht of onder anderen titel mochten worden verkregen.	70 jaar.	A. f 240 000 (f 1000) B. 180 000 C. 180 000	a. 12 Maart 1899, n°. 18. b. 18 April 1899, n°. 31.

Volgnummer.	Naam en zetel van de vennootschap.	DOEL	Duur.	A. Maatschappelijk kapitaal (en bedrag per aandeel). B. Bedrag waarvoor bij de oprichting werd deelgenomen. C. In 1899 te storten bedrag.	Datum en nummer: a. van het Ind. of van het Kon. besluit houdende bewilliging op de akte of op de ontwerp-akte van oprichting. b. van de Jav. Courant of v/d Ned. Staats-courant, waarin de akte van oprichting is openbaar gemaakt.
17	Sumatra-Petroleum Company, te Tandjong Poera (Oostkust van Sumatra), met bijkantoor te Bombay.	Het drijven van handel in petroleum (in zijn vollen omvang) met en in Nederlandsch-Indië, Britsch-Indië, Birma, Siam, Cochin China, Japan, den Maleischen of Oosterschen Archipel, Hongkong en de Chineesche tractaathavens, de nederzettingen in de Straits inbegrepen; het opsporen en winnen van petroleum en bijproducten; het verkrijgen of overnemen van concessies, die daartoe kunnen leiden, met inbegrip van houtconcessies; het verkoopen, verhuren, enz. van concessies, rechten en eigendommen der vennootschap, enz. enz., een en ander hetzij voor eigen rekening, dan wel in commissie of op andere wijze ten behoeve van derden.	72 jaar.	A. f 2 400 000 (f 1000) B. 480 000 C. 240 000	a. 23 Maart 1899, n°. 10. b. 25 April 1899, n°. 33.
18	Koffiepellerij Toempang, te Soerabaija.	De overneming van de door twee der oprichters van de vennootschap daarin ingebrachte rechten en verplichtingen als huurders van de etablissementen, enz., uitmakende de verder door de vennootschap te exploiteeren zoogenaamde „koffiepellerij Toempang", in het district Toempang der afdeeling Malang (residentie Pasoeroean), waartoe ook de op bedoelde inbrengers overgegane, in Juni 1895 door den resident van Pasoeroean aan den heer E. Nijgh voor het district Pakis der genoemde afdeeling verleende licentie tot opkoop van natte bes-koffie ter bereiding op den voet van St. 1891 n°. 110 en de daarin later gebrachte wijzigingen, zoomede de exploitatie van andere door de vennootschap eventueel te verkrijgen licenties van dien aard.	30 „	A. f 100 000 (f 1000) B. 100 000 C. 98 000	a. 2 April 1899, n°. 16. b. 5 Mei 1899, n°. 36.
19	Cultuur-maatschappij Bergzicht, te Batavia.	De verdere exploitatie van het door een der oprichters van de vennootschap (allen Chineezen) daarin ingebracht, in de afdeeling Tangerang der residentie Batavia gelegen, particuliere land Bergzicht of Pekoelonan.	75 „	A. f 56 000 (f 2000) B. 56 000 C. 56 000	a. 12 April 1899, n°. 7. b. 9 Mei 1899, n°. 37.
20	Menadosche Hulpbank, te Menado [1]).	Het, tegen billijken interest en tegen persoonlijke of zakelijke zekerheid, met uitzondering van pand, leenen van gelden aan personen in de Minahassa, speciaal aan inlanders, die tijdelijk in geldnood verkeeren dan wel voor eenig nuttig doeleinde geld behoeven.	25 „	A. f 10 000 (f 25) B. 2 500 C. 2 500	a. 20 April 1899, n°. 58. b. 30 Juni 1899, n°. 52.
21	Mijn-exploitatie-maatschappij Priaman, te Batavia.	Het doen van mijnbouwkundige opsporingen en onderzoekingen in een terrein in de afdeeling Priaman der Padangsche Benedenlanden, waartoe aan een der oprichters van de vennootschap (den heer W. F. Köhler) in December 1897 vergunning is verleend; voorts het realiseeren van de rechten en verplichtingen uit bedoelde vergunning voortspruitende door inbreng in of verkoop dan wel overdracht aan eene maat- of vennootschap.	25 „	A. f 400 000 (f 100) B. 200 000 C. 200 000	a. 27 April 1899, n°. 10. b. 2 Juni 1899, n°. 44.
22	Bataviasche arakstokerij K. W. T. (Khouw Wan Tjiang), te Batavia.	De verdere exploitatie van eene door de oprichters der vennootschap (Chineezen) daarin ingebrachte, hun bij erflating aangekomen arakstokerij te Batavia, daaronder begrepen het drijven van handel in arak in het algemeen, hetzij voor eigen rekening dan wel in commissie; voorts het aankoopen of huren van arakstokerijen, of wel van pakhuizen en andere opslaglokalen en het aangaan van maatschappen of overeenkomsten ten behoeve of ter exploitatie van het bedrijf in het algemeen.	20 „	A. f 100 000 (f 1000) B. 100 000 C. 100 000	a. 6 Mei 1899, n°. 9. b. 23 Mei 1899, n°. 41.

[1]) Onder de oprichters waren ook inlandsche hoofden.

Volgnummer.	Naam en zetel van de vennootschap.	DOEL.	Duur.	A. Maatschappelijk kapitaal (en bedrag per aandeel). B. Bedrag waarvoor bij de oprichting werd deelgenomen. C. In 1899 te storten bedrag.	Datum en nummer: a. van het Ind. of van het Kon. besluit houdende bewilliging op de akte of op de ontwerp-akte van oprichting. b. van de Jav. Courant of v/d Ned. Staatscourant, waarin de akte van oprichting is openbaar gemaakt.
23	Handelmaatschappij The Ing Tjiang (merk Kong Sing), te Samarang.	De overneming en voortzetting van de tot dusver door een der oprichters van de vennootschap (allen Chineezen) onder de merken Kong Sing Tjan en Bian Sing gedreven handelszaken, het drijven van import-, export- en commissiehandel, het waarnemen van agenturen en de overneming en exploitatie van onroerende goederen.	80 Chineesche jaren.	A. f 1 300 000 (f 5000) B. 1 300 000 C. 1 300 000	a. 21 Mei 1899, n°. 20. b. 20 Juni 1899, n°. 49.
24	Algemeene ontginning- en handelmaatschappij Insulinde, te Batavia.	Het overnemen uit handen van het zoogenaamde Batavia Mijnbouwsyndicaat te Batavia van de rechten en verplichtingen voortspruitende uit de vergunningen tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen en onderzoekingen in verschillende terreinen in Nederlandsch-Indië, welke reeds zijn of nader zullen worden verleend aan de leden van dat syndicaat of aan personen die te hunnen bate en laste zoodanige vergunningen hebben verzocht of verkregen; het aanvragen en verkrijgen, aankoopen en overnemen en in uitvoering brengen, dan wel geheel of gedeeltelijk verkoopen of aan derden overdragen van vergunningen en concessies zoowel met betrekking tot mijnzaken als voor vervoer en verlichting door stoom, electriciteit en andere middelen, zoomede van gebruiks-, eigendoms-, erfpachts- en andere rechten: voorts het koopen en verkoopen van handelswaren, en het drijven van handel en het in het leven roepen hetzij voor eigen rekening, hetzij in vereeniging met derden, van maatschappijen tot één of meer der voorschreven doeleinden.	75 jaar.	A. f 14 000 (f 500) B. 14 000 C. 14 000	a. 27 Mei 1899, n°. 17. b. 7 Juli 1899, n°. 54.
25	Houtaankapmaatschappij Petjindilan, te Soerabaija.	De exploitatie van de door twee der oprichters van de vennootschap daarin ingebrachte houtkaponderneming Temajang, gelegen in de afdeeling Bodjonegoro der residentie Rembang, en c. q. van andere door de vennootschap te verkrijgen boschperceelen in Nederlandsch-Indië, het bewerken en verwerken van en het drijven van handel in hout, het vervoer van hout te land en te water, zoomede de behandeling van hout voor derden in den ruimsten zin, het drijven van commissiehandel in en het verleenen van voorschotten op hout en het overnemen van of overdoen aan anderen van contracten, hout of aankappen betreffende.	25 „	A. f 200 000 (f 250 en f 125) B. 76 500 C. 76 500	a. 30 Mei 1899, n°. 9. b. 14 Juli 1899, n°. 56.
26	Cultuurmaatschappij Masoedji, te Batavia.	De ontginning en verdere exploitatie, meer bijzonder voor de teelt van koffie, van een door de vennootschap over te nemen erfpachtsperceel, gelegen in de marga Masoedji der afdeeling Ogan en Kommering Ilir en Blidah (residentie Palembang), en c. q. de geheele of gedeeltelijke verhuring of vervreemding van dit perceel, zoomede het aanvragen, aankoopen en exploiteeren van erfpachts- of opstalrechten op andere gronden.	75 „	A. f 25 000 (f 500) B. 25 000 C. 14 500	a. 3 Juni 1899, n°. 5. b. 14 Juli 1899, n°. 56.
27	Vereenigd bezit van Java-theeaandeelen, te Batavia.	Het uitgeven van certificaten aan toonder tegelijk met het daartegen koopen van effecten en (of) obligaties in thee-ondernemingen gevestigd in West-Java.	75 „	A. f 9 000 (f 3000) B. 9 000 C. 900	a. 4 Juni 1899, n°. 11. b. 23 Juni 1899, n°. 50.
28	Nederlandsch-Indische Glasfabriek, te Samarang.	Het oprichten van eene fabriek tot het gieten en blazen van alle soorten glaswerk en de verkoop daarvan in het groot en in het klein.	26 „	A. f 100 000 (f 500) B. 25 000 C. 25 000	a. 7 Juni 1899, n°. 5. b. 7 Juli 1899, n°. 54.

Volgnummer.	Naam en zetel van de vennootschap.	DOEL.	Duur.	A. Maatschappelijk kapitaal (en bedrag per aandeel). B. Bedrag waarvoor bij de oprichting werd deelgenomen. C. In 1899 te storten bedrag.	Datum en nummer: a. van het Ind. of van het Kon. besluit houdende bewilliging op de akte of op de ontwerp-akte van oprichting. b. van de Jav. Courant of v/d Ned. Staats courant, waarin de akte van oprichting is openbaar gemaakt.
29	Cultuur-maatschappij Moedal-Kiringan, te Boijolali (Soerakarta).	De verdere exploitatie voor de cultuur van koffie, peper, kapok, rijst en andere gewassen van de door een der oprichters van de vennootschap daarin ingebrachte, in de afdeeling Boijolali der residentie Soerakarta gelegen, uit huurgronden bestaande ondernemingen Moedal-Bimo en Poetjang Kiringan, zoomede de exploitatie van zoodanige andere gronden als de vennootschap later onder eenigen titel ter uitbreiding van genoemde ondernemingen mocht verkrijgen.	51 jaar.	A. f 200 000 (f 1000) B. 200 000 C. 200 000	a. 8 Juni 1899, n°. 6. b. 11 Juli 1899, n°. 55.
30	Cultuur-maatschappij Djomboran Groedo, te Soerakarta.	Het drijven van landbouw in de residentie Soerakarta en het daartoe huren van gronden en overnemen van bestaande landbouwondernemingen in genoemd gewest.	30 „	A. f 150 000 (f 1000) B. 150 000 C. 150 000	a. 10 Juni 1899, n°. 25. b. 8 Sept. 1899, n°. 72,
31	Maatschappij tot exploitatie van vastigheden Khouw Wan Tjiang, te Batavia.	De verdere exploitatie, dan wel de geheele of gedeeltelijke verhuur van het door de oprichters der vennootschap (allen Chineezen) daarin ingebrachte particuliere land Tellok Naga, gelegen in de afdeeling Tangerang der residentie Batavia, zoomede het exploiteeren van c. q. door de vennootschap door aankoop, huur als anderszins te verkrijgen andere landerijen in de residentiën Batavia, Krawang, Preanger Regentschappen en Bantam, en voorts de opkoop van door de bevolking op de landen der vennootschap voor eigen rekening geteelde producten, om die, al of niet bewerkt of bereid, weder van de hand te zetten.	20 „	A. f 80 000 (f 1000) B. 80 000 C. 80 000	a. 11 Juni en 9 Nov. 1899, nos. 24 en 14. b. 18 Aug. en 1 Dec. 1899, nos. 66 en 96.
32	Nederlandsch-Indische Maatschappij tot exploitatie van grondbezit en eigendom, te Batavia.	De exploitatie zoowel van de door een der oprichters van de vennootschap daarin ingebrachte, in de residentie Batavia gelegen onroerende goederen, als van die, welke later in de vennootschap door deelgerechtigden zullen worden ingebracht of door haar aangekocht.	76 „	A. f 200 000 (f 1000) B. 135 000 C. 135 000	a. 16 Juni 1899, n°. 24. b. 25 Juli 1899, n°. 59.
33	Nederlandsch-Indische Deposito-bank, te Batavia.	Het in deposito ontvangen van gelden, het beleggen van deze gelden en het uitoefenen van het bankiersbedrijf.	51 jaar en 7 maanden.	A. f 1 000 000 (f 500) B. 250 000 C. 250 000 [1])	a. 21 Juni 1899, n°. 3. b. 21 Juli 1899, n°. 58.
34	Mijnbouw-maatschappij Tapanoli, te Batavia.	Het doen van mijnbouwkundige opsporingen en onderzoekingen in terreinen in Nederlandsch-Indië, krachtens daartoe met houders van opsporingsvergunningen te sluiten contracten; voorts het realiseeren van de rechten en verplichtingen uit bedoelde vergunningen voortspruitende, door inbreng daarvan in of verkoop dan wel overdracht aan maat- of vennootschappen, de oprichting van vennootschappen tot verdere exploratie of exploitatie en concessie-aanvrage, zoomede het deelnemen in zoodanige vennootschappen.	50 jaar.	A. f 18 000 (f 125) B. 11 000 C. 11 000	a. 22 Juni 1899, n°. 15. b. 25 Juli 1899, n°. 59.
35	Cultuur-maatschappij Kali Tenga, te Soerabaija.	De cultuur en de bereiding van koffie en (of) andere gewassen op de door een der oprichters van de vennootschap daarin ingebrachte, in de afdeeling Djember der residentie Bezoeki gelegen erfpachtsperceelen Kali Tenga en op door de vennootschap eventueel later te verkrijgen perceelen.	75 „	A. f 150 000 (f 1000) B. 125 000 C. 125 000	a. 25 Juni 1899, n°. 9. b. 25 Aug. 1899 n°. 68.

[1]) Hiervan f 246 000 door de „Nederlandsch-Indische Effectenbank" te Batavia.

Volgnummer.	Naam en zetel van de vennootschap.	DOEL.	Duur.	A. Maatschappelijk kapitaal (en bedrag per aandeel). B. Bedrag waarvoor bij de oprichting werd deelgenomen. C. In 1899 te storten bedrag.	Datum en nummer a. van het Ind. of van het Kon. besluit houdende bewilliging op de akte of op de ontwerp-akte van oprichting. b. van de Jav. Courant of v/d Ned. Staatscourant, waarin de akte van oprichting is openbaar gemaakt.
36	Bouw-maatschappij Insulinde, te Batavia.	Het koopen, verhuren en verkoopen van huizen, gelegen te Batavia of Meester-Cornelis.	100½ jaar.	A. f 50 000 (f 250) B. 10 000 C. 10 000	a. 25 Juni 1899. n°. 17. b. [1])
37	Samarangsche Veeteelt-onderneming en melkerij, te Samarang.	Het fokken van vee, de handel in melk, vee en aanverwante zaken, benevens het aankoopen en exploiteeren van de daartoe benoodigde terreinen.	30 jaar.	A. f 25 000 (f 100) B. 5 100 C. 5 100	a. 1 Juli 1899, n°. 19. b. 28 Juli 1899 n°. 60.
38	Cultuur-maatschappij Boemiredjo, te Boemiredjo (Kediri).	De exploitatie van het door een der oprichters van de vennootschap daarin ingebrachte, in de afdeeling Kediri der residentie van dien naam gelegen erfpachtsperceel Boemiredjo, en van door de vennootschap onder eenigen titel verder te verkrijgen perceelen, zoomede de opkoop, verwerking en verkoop van elders verkregen grondstoffen.	72 jaar en 3½ maand.	A. f 25 000 (f 500) B. 20 000 C. 17 000	a. 6 Juli 1899 n°. 21. b. 22 Aug. 1899, n°. 67.
39	Bouw-maatschappij Tan Tiam Nio, te Soerabaija.	De exploitatie van de door een der oprichters van de vennootschap (allen Chineezen) daarin ingebrachte, in de residentie Soerabaija gelegen onroerende goederen, alsmede van zoodanige andere perceelen als nader door de vennootschap in eigendom, erfpacht of opstal zullen worden verkregen, het oprichten van huizen en andere gebouwen en het verkoopen en ruilen van vastigheden.	75 jaar.	A. f 100 000 (f 1000) B. 100 000 C. 100 000	a. 6 Juli 1899, n°. 22. b 1 Aug. 1899 n°. 61.
40	Maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen, te Batavia.	Het koopen en verkoopen en het verhuren en huren van onroerende goederen in de residentie Batavia.	75 „	A. f 16 000 (f 1000) B. 16 000 C. 16 000 [2])	a. 6 Juli 1899, n°. 23. b. 18 Aug. 1899 n°. 66.
41	Koffiecultuur-maatschappij Poerwodadi, te Soerabaija.	De verdere exploitatie van de door een der oprichters van de vennootschap daarin ingebrachte, op erfpachtsgronden gevestigde koffieonderneming Poerwodadi c. a. in de afdeeling Malang der residentie Pasoeroean, zoomede de exploitatie van door de vennootschap onder eenigen titel c. q. verder te verkrijgen andere ondernemingen en verder de opkoop, verwerking en verkoop van van elders verkregen grondstoffen.	25 „	A. f 400 000 (f 500) B. 400 000 C. 400 000	a. 12 Juli 1899, n°. 24. b. 8 Aug. 1899, n°. 63.
42	Handel-maatschappij Sin Hong Ho, te Samarang.	De overneming en voortzetting van de door een der oprichters van de vennootschap (allen Chineezen) tot dusver onder het merk Sin Hong Ho te Samarang gedreven handelszaken.	29 „	A. f 100 000 (f 1000) B. 100 000 C. 100 000	a. 20 Juli 1899, n°. 9. b. 11 Aug. 1899, n°. 64.
43	Bazar Kediri, te Kediri.	De exploitatie te Kediri van eene winkelzaak in den uitgebreidsten zin des woords.	29 jaar en 8 maanden.	A. f 11 000 (f 100) B. 3 400 C.	a. 24 Juli 1899, n°. 34. b. 8 Sept. 1899. n°. 72.
44	Bataviasche Volks- en stadsapotheek, te Batavia.	De voortzetting zoowel van de „Volksapotheek" te Batavia (tot dusver gedreven door de tegelijk met de vorming van de nieuwe vennootschap ontbonden naamlooze vennootschap „Bataviasche Volks-	30 jaar.	A. f 200 000 (f 100) B. 200 000 C. 200 000	a. 24 Juli 1899, n°. 35. b. 15 Aug. 1899, n°. 65.

[1]) Als de noot op blz. 1 dezer bijlage.
[2]) Hiervan f 15 000 gestort door inbreng in de vennootschap van een aan een der twee oprichters toebehoorend eigendomsperceel in de afdeeling Meester-Cornelis.

Volgnummer.	Naam en zetel van de vennootschap.	DOEL.	Duur.	A. Maatschappelijk kapitaal (en bedrag per aandeel). B. Bedrag waarvoor bij de oprichting werd deelgenomen. C. In 1899 te storten bedrag.	Datum en nummer: *a.* van het Ind. of van het Kon. besluit houdende bewilliging op de akte of op de ontwerp-akte van oprichting. *b.* van de Jav. Courant of v/d Ned. Staatscourant, waarin de akte van oprichting is openbaar gemaakt.
		apotheek") als van de mede in de nieuwe vennootschap door haren anderen oprichter daarin ingebrachte „Stadsapotheek"; voorts de uitoefening van de artsenijbereidkunde in haren geheelen omvang, de handel in chemicaliën, drogerijen, verbandstoffen, instrumenten en aanverwante artikelen.			
45	Preanger-Kalkbranderij, te Batavia.	Het aanmaken van kalk en het drijven van handel daarin, zoo voor eigen rekening als in commissie.	24 jaar.	A. f 26 800 (f 100) B. 26 800 C. 26 800 [1])	*a.* 24 Juli 1899, n°. 36. *b.* 11 Aug. 1899, n°. 64.
46	Maatschappij tot exploitatie van vracht- en passagiersbooten, te Soerabaija [2]).	Het in de vaart brengen van één of meer stoombooten voor het vervoeren van personen en goederen en verder het verrichten in het algemeen van alles wat met de scheepvaart in betrekking staat.	30 „	A. f 20 000 (f 100) B. 20 000 C. 20 000	*a.* 1 Aug. 1899, n°. 19. *b.* 1 Sept. 1899, n°. 70.
47	Handel-maatschappij Djoe Tik, te Soerabaija [3]).	Het drijven van handel in den uitgebreidsten zin des woords, zoowel voor eigen rekening als voor die van derden.	25 „	A. f 200 000 (f 1000) B. 70 000 C. 70 000	*a.* 1 Aug. 1899, n°. 20. *b.* 1 Sept. 1899, n°. 70.
48	Maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen Lauw Kang Boen, te Batavia.	De exploitatie van de door een der oprichters van de vennootschap (allen Chineezen) daarin ingebrachte, hem in eigendom toebehoorende vaste goederen ter hoofdplaats Batavia, zoomede van zoodanige andere eigendomsperceelen als de vennootschap later mocht verkrijgen.	20 „	A. f 50 000 (f 500) B. 10 000 C. 10 000	*a.* 6 Aug. 1899, n°. 4. *b.* 29 Aug. 1899, n°. 69.
49	De Nederlandsch-Indische Panorama-maatschappij, te Samarang.	Het in exploitatie brengen van het te Samarang bestaande „Panorama" (daartoe door één der oprichters van de vennootschap daarin ingebracht), het oprichten van dergelijke inrichtingen te Batavia en Soerabaija, benevens het aanschaffen en in exploitatie brengen van één of meer panorama's, om daarmede in Nederlandsch-Indië rond te reizen.	31 jaar en $6^1/_2$ maand.	A. f 30 000 (f 100) B. 13 700 C. 13 700	*a.* 6 Aug. 1899, n°. 23. *b.* 12 Sept. 1899, n°. 73.
50	Cultuur-maatschappij Boemikasso, te Malang (Pasoeroean).	De verdere exploitatie van de door twee der oprichters van de vennootschap daarin ingebrachte, op erfpachtsgronden gevestigde kinaonderneming Boemikasso, gelegen in de afdeeling Bandong der residentie Preanger Regentschappen, zoomede de exploitatie van nader door de vennootschap te verkrijgen gronden, en verder het oogsten, drogen en bereiden van kina voor de Europeesche of Indische markt.	75 jaar.	A. f 250 000 (f 1000) B. 250 000 C. 250 000	*a.* 12 Aug. 1899, n°. 37. *b.* 3 Oct. 1899, n°. 79.
51	Mijnbouw-maatschappij Sebalau, te Soerabaija.	Het aanvragen en uitvoeren van vergunningen tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen en onderzoekingen, het aanvragen en exploiteeren van concessies tot mijnontginning, het verkrijgen van gebruiks-, eigendoms- en mijnrechten, het aankoopen en aanvaarden dan wel het verkoopen of aan derden overdragen van verkregen vergunningen, rechten	75 „	A. f 350 000 (f 250) B. 240 000 C.	*a.* 13 Aug. 1899, n°. 3. *b.* 19 Sept. 1899, n°. 75.

[1]) Hiervan f 23 600 gestort door inbreng van de door een der oprichters van de vennootschap tot dusver voor eigen rekening gedreven kalkbranderij met inventaris te Tagogapoe in het district Tjilokotot der afdeeling Bandong (residentie Preanger Regentschappen).

[2]) Onder de drie oprichters bevonden zich 1 Arabier en 1 inlander.

[3]) De oprichters waren beiden Chineezen.

Volgnummer.	Naam en zetel van de vennootschap.	DOEL.	Duur.	A. Maatschappelijk kapitaal (en bedrag per aandeel). B. Bedrag waarvoor bij de oprichting werd deelgenomen. C. In 1899 te storten bedrag.	Datum en nummer: a. van het Ind. of van het Kon. besluit houdende bewilliging op de akte of op de ontwerp-akte van oprichting. b. van de Jav. Courant of v/d Ned. Staatscourant, waarin de akte van oprichting is openbaar gemaakt.
		of concessies, een en ander in Nederlandsch-Indië en in den uitgebreidsten zin, zoo voor eigen rekening als voor rekening van of in combinatie met derden, ter bereiking van welk doel door de vennootschap al aanstonds van een harer oprichters (den heer H. P. WIJNEN) werden overgenomen alle rechten en verplichtingen, voortspruitende uit eene in Juni 1898 door hem van het inlandsch bestuur van Sambas verkregen en in Maart 1899 door den resident der Westerafdeeling van Borneo goedgekeurde opsporingsvergunning.			
52	Samarangsche Paarden- en veevoeder-fabriek, te Samarang.	Het vervaardigen en verkoopen van voeder voor paarden en vee, het oprichten en exploiteeren van hoefsmederijen en verder het verrichten van alles wat met deze doeleinden in verband staat of daaraan bevorderlijk kan zijn.	25 jaar.	A. f 50 000 (f 100) B. 28 000 C. 28 000 [1])	a. 15 Aug. 1899, n°. 25. b. 22 Sept. 1899, n°. 76.
53	Samarangsche Automobielen-fabriek, te Samarang.	De fabricage van en de handel in automobielen, en verder alles wat daarmede in verband staat of daaraan bevorderlijk kan zijn.	50 „	A. f 100 000 (f 100) B. 20 000 C. 20 000	a. 18 Aug. 1899, n°. 11. b. 22 Sept. 1899, n°. 76.
54	Mijn-exploratie- en exploitatie-maatschappij Rawas, te Batavia.	Als bij n°. 51, met dien verstande dat de vennootschap hare werkzaamheden aanvangt in eenige terreinen, gelegen in de afdeeling Tebing Tinggi der residentie Palembang, waarvoor in April, Mei en Juni 1898 door den resident aan verschillende personen opsporingsvergunningen zijn verleend.	75 „	A. f 400 000 (f 100) B. 200 000 C. 100 000	a. 20 Aug. 1899, n°. 1. b. 3 Oct. 1899, n°. 79.
55	Maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen II, te Batavia.	Het koopen, verkoopen, huren en verhuren van onroerende goederen in Nederlandsch-Indië.	75 „	A. f 1 000 000 (f 1000) B. 202 000 C. 202 000	a. 24 Aug. 1899, n°. 6. b. 6 Oct. 1899, n°. 80.
56	Exploratie-maatschappij Loeboe Sikaping, te Soerabaija.	Als bij n°. 51, met dien verstande dat de vennootschap hare werkzaamheden aanvangt met de overneming van een door een der oprichters (den heer L. J. BURGEMEESTRE) daarin ingebrachte, hem in Januari 1899 verleende vergunning tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen in een terrein, gelegen in de afdeeling Loeboe Sikaping der residentie Padangsche Bovenlanden.	5 „	A. f 18 000 (f 50) B. 18 000 C. 13 000	a. 24 Aug. 1899, n°. 7. b. 6 Oct. 1899, n. 80.
57	Exploratie-maatschappij Aijer Bangies, te Batavia.	Als bij n°. 51, met dien verstande dat de vennootschap hare werkzaamheden aanvangt met de overneming van de door drie der oprichters (de heeren F. A. EINTHOVEN, J. A. PODO en A. F. VAN AMSTEL) daarin ingebrachte, hun in Mei, Juni en September 1898 verleende vergunningen tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen in eenige terreinen, gelegen respectievelijk in de afdeeling Toba en Silindong, in de afdeeling Mandheling en Angkola en in de afdeeling Aijer Bangies (gouvernement Sumatra's Westkust).	75 „	A. f 120 000 (f 100) B. 120 000 C. 104 000	a. 27 Aug. 1899, n°. 24. b. 10 Oct. 1899, n°. 81.

[1]) Hiervan f 15 000 gestort door inbreng van de aan twee der oprichters toebehoorende fabriek van paarden- en veevoeder te Samarang.

Volgnummer.	Naam en zetel van de vennootschap.	DOEL.	Duur.	A. Maatschappelijk kapitaal (en bedrag per aandeel). B. Bedrag waarvoor bij de oprichting werd deelgenomen. C. In 1899 te storten bedrag.	Datum en nummer: a. van het Ind. of van het Kon. besluit houdende bewilliging op de akte of op de ontwerp-akte van oprichting. b. van de Jav. Courant of v/d Ned. Staatscourant, waarin de akte van oprichting is openbaar gemaakt.
58	Tapioca-fabriek Soekamadjoe, te Bandong (Preanger Regentschappen).	De verdere exploitatie van eene aan de drie oprichters der vennootschap (Chineezen) toebehoorende tapioca-fabriek in het district Oedjoengbroeng-koelon der afdeeling Bandong (residentie Preanger-Regentschappen), te dien einde door hen in de vennootschap ingebracht.	50 jaar.	A. f 50 000 (f 500) B. 30 000 C. 30 000	a. 2 Sept. 1899, n°. 16. b. 13 Oct. 1899, n°. 82.
59	Exploratie-maatschappij Zuid-Aijer Bangies, te Batavia.	Als bij n°. 51, met dien verstande dat de vennootschap hare werkzaamheden aanvangt met de overneming van de door drie der oprichters (de firma VAN VOLLENHOVEN & C°. en de heeren F. M. VAN VOLLENHOVEN en B. A. DESSOUW) daarin ingebrachte, in September 1898 en Maart 1899 verkregen vergunningen tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen in eenige terreinen, gelegen in de afdeeling Aijer Bangies der residentie Padangsche Benedenlanden (gouvernement Sumatra's Westkust).	75 „	A. f 120 000 (f 100) B. 120 000 C. 102 000	a. 10 Sept. 1899, n°. 3. b. 13 Oct. 1899, n°. 82.
60	Mijnbouw-maatschappij Painan, te Batavia.	Als bij n°. 51, met dien verstande dat de vennootschap hare werkzaamheden aanvangt met de overneming van één harer oprichters der op dezen overgegane vergunningen, in Maart, Mei, Augustus en December 1898 en Januari, Februari en Maart 1899 aan verschillende personen verleend tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen in een elftal terreinen der afdeeling Painan en in één terrein der afdeelingen Agam en Loeboe Sikaping (gouvernement Sumatra's Westkust).	76 jaar en 4 maanden.	A. f 200 000 (f 100) B. 120 000 C. 120 000	a. 17 Sept. 1899, n°. 6. b. 14 Nov. 1899, n°. 91.
61	Cultuur-maatschappij Badek, te Soerabaija.	De verdere exploitatie van de door een der oprichters van de vennootschap daarin ingebrachte, door hem op publieke vendutie gekochte erfpachtsperceelen Soember Ringin I en II en Podjokredjo, gelegen in de afdeeling Kediri der residentie van dien naam.	68 jaar.	A. f 100 000 (f 500) B. 100 000 C. 50 000	a. 20 Sept. 1899, n°. 6. b. 17 Oct. 1899, n°. 83.
62	Cultuur-maatschappij Kalinjamat, te Samarang.	De verdere exploitatie van het door één der twee oprichters van de vennootschap daarin ingebrachte, in de afdeeling Japara der residentie van dien naam gelegen erpachtsperceel Kalinjamat; de exploitatie van zoodanige andere gronden als de vennootschap eventueel nader mocht verkrijgen, zoomede de opkoop, verkoop en verzending van van elders verkregen grondstoffen.	65 „	A. f 180 000 (f 3000 en f 1000) B. 180 000 C 180 000	a. 27 Sept. 1899, n° 1. b. 24 Oct. 1899, n°. 85
63	Mijnbouw-maatschappij Rau, te Batavia.	Als bij n°. 51, behoudens dat de vennootschap hare werkzaamheden aanvangt door de overneming van één harer oprichters (den heer TH. V. ZIMMERMANN) van eene aan dezen in Januari 1899 verleende vergunning tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen in een terrein, gelegen in de afdeeling Loeboe Sikaping der Padangsche Bovenlanden (gouvernement Sumatra's Westkust).	71 jaar en 4 maanden.	A. f 24 000 (f 1000) B. 24 000 C. 16 500	a. 28 Sept 1899, n°. 1. b. 23 Jan. 1900, n°. 7.
64	Mijnbouw-maatschappij Tanah Datar, te Batavia.	Als bij n°. 51, met dien verstande dat de vennootschap hare werkzaamheden aanvangt met de overneming van een harer oprichters van de op dezen overgegane vergunningen, in Juli, September en December 1898 en Januari, Maart, April, Mei, Juni en Juli 1899 aan verschillende personen verleend tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen en onderzoekingen in 23 terreinen, gelegen in de afdeelingen Tanah Datar, L Kotta, XIII en IX Kotta en Loeboe Sikaping der Padangsche Bovenlanden (gouvernement Sumatra's Westkust).	75 jaar.	A. f 125 000 (f 100) B. 100 000 C. 100 000	a. 29 Sept. 1899, n°. 5. b. 26 Jan. 1900, n°. 8

Volgnummer.	Naam en zetel van de vennootschap.	DOEL.	Duur.	A. Maatschappelijk kapitaal (en bedrag per aandeel). B. Bedrag waarvoor bij de oprichting werd deelgenomen. C. In 1899 te storten bedrag.	Datum en nummer: a. van het Ind. of van het Kon. besluit houdende bewilliging op de akte of op de ontwerp-akte van oprichting. b. van de Jav. Courant of v/d Ned. Staatscourant, waarin de akte van oprichting is openbaar gemaakt.
65	Oost-Javasche Landbouw- en deposito-bank, te Malang (Pasoeroean). [1]	Het verleenen van voorschotten onder oogstverband, het verleenen van credieten en voorschotten, het escompteeren van handelspapier, het incasseeren van gelden en andere waarden, het realiseeren van in commissie of in consignatie ontvangen goederen en landbouwproducten, het ontvangen van gelden tegen door de vennootschap uit te geven deposito-bewijzen, het waarnemen en behartigen van de belangen van personen, firma's en maatschappijen en het beheeren van boedels, bezittingen en landelijke ondernemingen of van inrichtingen van nijverheid en industrie.	30 jaar.	A. f 150 000 (f 100) B. 30 000 C. 30 000	a. 30 Sept. 1899, n°. 27. b. 17 Nov. 1899, n°. 92.
66	Rijtuigfabriek M. Boostam, te Samarang.	De overneming en verdere exploitatie van de door twee van de drie oprichters der vennootschap (inlanders) daarin ingebrachte fabrieken van voertuigen en aanverwante artikelen, smederijen, tuig- en zadelmakerijen met den daaraan verbonden handel; de overneming en exploitatie van onroerende goederen, zoomede het drijven van zoodanigen handel en het verrichten van zoodanige handelingen als voor gemelde doeleinden raadzaam wordt geacht.	52 „	A. f 120 000 (f 100) B. 120 000 C. 120 000	a. 9 Oct. 1899, n°. 17. b. 27 Oct. 1899, n°. 86.
67	Bouw-maatschappij Jacoob Achmad Akorwan, te Samarang.	De exploitatie van eenige door de oprichters der vennootschap (beiden Mooren) daarin ingebrachte, in de residentie Samarang en op de hoofdplaatsen Djokjokarta en Soerakarta gelegen eigendomsperceelen en van andere door de vennootschap te verkrijgen onroerende goederen, zoomede het oprichten en verhuren van huizen en andere gebouwen en opstallen.	75 „	A. f 200 000 (f 5000) B. 160 000 C. 160 000	a. 9 Oct. 1899, n°. 18. b. 7 Nov. 1899, n°. 89.
68	Arbeid adelt, te Batavia.	De overneming en verdere voortzetting en uitbreiding van de aan één der oprichters van de vennootschap toebehoorende werkinrichting voor meisjes met vakschool voor nuttige en fraaie handwerken en daaraan, onder de benaming van „Arbeid adelt", verbonden winkelzaak tot verkoop van geconfectionneerde artikelen.	50 „	A. f 20 000 (f 100) B. 10 000 C. 10 000	a. 10 Oct. 1899, n°. 31. b. 27 Oct. 1899, n°. 86.
69	Glasfabriek Wilhelmina, te Samarang. [2]	De fabricage van glas in haren vollen omvang en de verkoop van het fabricaat.	51 jaar en $3\frac{1}{2}$ maand.	A. f 120 000 (f 1000) B. 44 000 C. 22 400	a. 10 Oct. 1899, n°. 32. b. 10 Nov. 1899, n°. 90.
70	Zeevisscherij Boeloesan, te Boeloesan (Samarang).	Het bereiden van vischconserven in water en in olie, het droogen en rooken en in het algemeen het voor verzending geschikt maken van visch en het bereiden van allerhande artikelen uit zee- en riviervisch en aanverwante dieren	50 jaar.	A. f 100 000 (f 500) B. 20 000 C. 20 000	a. 12 Oct. 1899, n°. 47. b. [3]
71	Mijnbouw-maatschappij Sentai, te Soerabaija.	Als bij n°. 51, met dien verstande dat de vennootschap hare werkzaamheden aanvangt met de overneming van alle rechten en verplichtingen, voortvloeiende uit eene door een harer oprichters (den heer J. C. Japikse) in November 1898 van het inlandsch bestuur van Sambas verkregen en in Mei 1899 door den resident der Westerafdeeling van Borneo goedgekeurde opsporingsvergunning.	75 „	A. f 200 000 (f 100) B. 175 000 C. 100 000	a. 23 Oct. 1899, n°. 8. b. 12 Jan. 1900, n°. 4.

[1] Onder de oprichters bevonden zich 5 Chineezen.
[2] De oprichters waren voor het meerendeel Chineezen.
[3] Als de noot op blz. 1 dezer bijlage.

Volgnummer.	Naam en zetel van de vennootschap.	DOEL	Duur.	A. Maatschappelijk kapitaal (en bedrag per aandeel). B. Bedrag waarvoor bij de oprichting werd deelgenomen. C. In 1899 te storten bedrag.	Datum en nummer: a. van het Ind. of van het Kon. besluit houdende bewilliging op de akte of op de ontwerp-akte van oprichting. b. van de Jav. Courant of v/d Ned. Staatscourant, waarin de akte van oprichting is openbaar gemaakt.
72	Cultuur-maatschappij Doekoeh Pisangan, te Samarang.	De verdere exploitatie van de door de vennootschap over te nemen, uit huurgronden bestaande landbouwonderneming Doekoeh en Pisangan in de residentie Djokjokarta; de exploitatie van c. q. nader door de vennootschap, ook buiten de Vorstenlanden onder eenigen titel te verkrijgen gronden, zoomede het opkoopen, verwerken en verkoopen van producten voor de Europeesche markt.	71½ jaar.	A. f 150 000 (f 1000) B. 150 000 C.	a. 25 Oct. 1899, n°. 2. b. 21 Nov. 1899, n°. 93.
73	Landbouw-maatschappij Maleber, te Batavia.	De verdere exploitatie van de door een der oprichters van de vennootschap daarin ingebrachte thee-onderneming, gevestigd op de in de afdeeling Tjiandjoer der residentie Preanger Regentschappen gelegen erfpachtsperceelen Winangoensari en Tjigoentoer I en II, zoomede de ontginning en exploitatie van andere nader door de vennootschap te verkrijgen perceelen.	21 jaar.	A. f 150 000 (f 1000) B. 150 000 C. 150 000	a. 27 Oct. 1899, n°. 10. b. 24 Nov. 1899, n°. 94.
74	Landbouw-maatschappij Nangkaän, te Nangkaän (Bezoeki).	De verdere exploitatie van de door een der oprichters van de vennootschap daarin ingebrachte suikerfabriek Nangkaän, gelegen in het district en de afdeeling Boudowosso (residentie Bezoeki), zoomede c. q. het exploiteeren van andere ondernemingen in hetzelfde gewest.	50 „	A. f 600 000 (f 1000) B. 530 000 C. 350 000	a. 2 Nov. 1899, n°. 25. b. 15 Dec. 1899, n°. 100.
75	Mijnbouw-maatschappij Alluvia, te Soerabaija.	In hoofdzaak als bij n°. 51, in verband waarmede al aanstonds door de vennootschap van één harer oprichters (den heer L. H. C. Gijsberts) voor een deel werd overgenomen eene aan dezen in Juni 1898 door het inlandsch bestuur van Sambas verleende en in Januari 1899 door den resident der Westerafdeeling van Borneo goedgekeurde opsporingsvergunning; voorts de verkoop van het verkregen erts, metaal of mineraal, het handeldrijven daarin, zoomede het aanleggen, aankoopen, verkoopen, huren of verhuren van railbanen tot vervoer van ertsen, personen of goederen; en eindelijk c. q. het deelnemen in andere naamlooze vennootschappen of syndicaten, die zich hetzelfde ten doel stellen.	75 „	A. f 1 000 000 (f 100) B. 850 000 C. 587 500	a. 2 Nov. 1899, n°. 26. b. 1 Dec. 1899, n°. 96.
76	Photografisch atelier, voorheen H. Salzwedel—H. Versnel, te Soerabaija.	De voortzetting van een door een der oprichters van de vennootschap daarin ingebracht, te Soerabaija gevestigd photografisch atelier, zoomede de handel, zoo voor eigen rekening als in commissie, in photografische artikelen en aanverwante zaken.	75 „	A. f 50 000 (f 100) B. 25 500 C. 25 125	a. 4 Nov. 1899, n°. 27. b. 6 Febr. 1900, n°. 11.
77	Suikerfabriek Wonoaseh, te Probolinggo.	Het aanplanten en opkoopen van suikerriet, zoomede de verwerking daarvan tot suiker en andere producten in de door de beide oprichters der vennootschap daarin ingebrachte fabriek Wonoaseh, gelegen in de afdeeling Probolinggo der residentie van dien naam.	50 „	A. f 500 000 (f 1000) B. 460 000 C. 460 000	a. 15 Nov. 1899, n°. 3. b. 2 Jan. 1900, n°. 1.
78	Cultuur-maatschappij Gondang, te Samarang.	De overneming en verdere exploitatie van de door een der twee oprichters van de vennootschap daarin ingebrachte, uit erfpachtsgronden bestaande koffieonderneming Gidoro-Gondang in de afdeeling Ngawi der residentie Madioen en c. q. van andere door de vennootschap onder eenigen titel te verkrijgen ondernemingen.	25 jaar en 4 maanden.	A. f 100 000 (f 1000) B. 100 000 C. 100 000	a. 16 Nov. 1899, n°. 18. b. 8 Dec. 1899, n°. 98.

Volgnummer.	Naam en zetel van de vennootschap.	DOEL.	Duur.	A. Maatschappelijk kapitaal (en bedrag per aandeel). B. Bedrag waarvoor bij de oprichting werd deelgenomen. C. In 1899 te storten bedrag.	Datum en nummer: a. van het Ind. of van het Kon. besluit houdende bewilliging op de akte of op de ontwerp-akte van oprichting. b. van de Jav. Courant of v/d Ned. Staatscourant, waarin de akte van oprichting is openbaar gemaakt.
79	Maatschappij tot exploitatie van vastigheden, te Batavia.	Het koopen en verkoopen en het huren en verhuren van vastigheden in de residentie Batavia, waartoe door een der drie oprichters van de vennootschap (1 inlander en 2 Chineezen) daarin werden ingebracht twee hem in eigendom toebehoorende stukken zaailand.	50 jaar.	A. f 26 000 (f 1000) B. 26 000 C. 26 000	a. 19 Nov. 1899, n°. 21. b. 12 Dec. 1899 n°. 99.
80	Cultuur-maatschappij Boemirahajoe, te Soerabaija.	De overneming en verdere exploitatie van de door een der drie oprichters van de vennootschap daarin ingebrachte, uit erfpachtsgronden bestaande koffieondernemiug Boemiredjo in de afdeeling Malang der residentie Pasoeroean en c. q. de ontginning van nader te verkrijgen gronden.	25 „	A. f 100 000 (f 500) B. 100 000 C. 100 000	a. 19 Nov. 1899, n°. 22. b. 9 Jan. 1900, n°. 3.
81	Mijnbouw-maatschappij Lorok, [1] te Samarang.	Als bij n.° 51, met dien verstande, dat de vennootschap hare werkzaamheden (welke, volgens de statuten, beperkt moeten blijven tot terreinen op Java) aanvangt met de overneming van een der oprichters (den heer PH. C. C. HANSEN) van eene aan dezen in Augustus 1897 verleende vergunning tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen en onderzoekingen in een terrein, gelegen in het district Lorok van de afdeeling Patjitan der residentie Madioen.	75 „	A. f 36 000 (f 100) B. 36 000 C. 26 000	a. 21 Nov. 1899, n°. 32. b. 2 Febr. 1900, n°. 10.
82	Maatschappij tot exploitatie van vastigheden Han Thiang Kit, te Batavia.	De exploitatie van eenige door een der oprichters van de vennootschap (allen Chineezen) daarin ingebrachte, in de afdeeling Meester Cornelis der residentie Batavia gelegen perceelen, de opkoop van producten, door de bevolking op de perceelen der vennootschap voor eigen rekening geteeld, om die, al of niet bewerkt of bereid, weder te verkoopen, zoomede het drijven van handel in die producten als anderszins, zoo voor eigen rekening als in commissie.	75 jaar en 2 maanden.	A. f 100 000 (f 1000) B. 100 000 C. 100 000	a. 28 Nov. 1899, n°. 15. b. 5 Jan. 1900, n°. 2.
83	Nederlandsch-Indische Carbidfabriek, te Malang (Pasoeroean).	De fabricage in haren vollen omvang van en de handel in den uitgebreidsten zin des woords in carbid en alles wat met die fabricage en dien handel in verband staat of daaraan bevorderlijk kan zijn.	50 jaar.	A. f 100 000 (f 100) B. 20 000 C. 20 000	a. 28 Nov. 1899, n°. 33. b. 16 Jan. 1900, n°. 5.
84	Cultuur- en handel-maatschappij Tjibinoea, te Batavia.	De uitoefening van landbouw, meer bijzonder de teelt van klapperboomen, Assam-thee, koffie en andere gewassen, de handel in landbouwproducten en de vischvangst, tot bereiking van welke doeleinden door een der oprichters van de vennootschap daarin werden ingebracht zijne aanspraken of vooruitzichten op een wettigen titel betreffende een complex van gronden, gelegen aan de Welkomstbaai in de residentie Bantam.	75 „	A. f 80 000 (f 100) B. 80 000 C. 26 000	a. 24 Dec. 1899, n°. 28. b. 9 Febr. 1900, n°. 12.
85	Mijn- en landbouw-maatschappij Matan, te Batavia.	Het aanvragen en uitvoeren van vergunningen tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen en onderzoekingen en het aanvragen en exploiteeren van concessies tot mijnontginning; voorts het aanvragen, verkrijgen, aankoopen, overnemen, ontginnen en exploiteeren, voor alle cultures voor de Europeesche en inlandsche markt, voor houtaankap en voor winning van boschproducten, van gebruiks-, eigendoms-, erfpachts- en andere rechten,	75 „	A. f 140 000 (f 100) B. 92 000 C. 92 000	a. 24 Dec. 1899, n°. 29. b. 9 Febr. 1900, n°. 12.

[1]) Onder de oprichters bevonden zich 6 Chineezen.

Volgnummer.	Naam en zetel van de vennootschap.	DOEL.	Duur.	A. Maatschappelijk kapitaal (en bedrag per aandeel). B. Bedrag waarvoor bij de oprichting werd deelgenomen. C. In 1899 te storten bedrag.	Datum en nummer a. van het Ind. of van het Kon. besluit houdende bewilliging op de akte of op de ontwerp-akte van oprichting. b. van de Jav. Courant of v/d Ned. Staatscourant, waarin de akte van oprichting is openbaar gemaakt.
		dan wel het verkoopen of aan derden overdragen van die vergunningen, concessies of andere rechten, hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk, en het in het leven roepen van maatschappijen tot een of meer der voorschreven doeleinden, alles voor zooveel den Nederlandsch-Indischen Archipel betreft, doch overigens in den meest uitgebreiden zin, voor eigen rekening of in vereeniging met derden, tot bereiking van welke doeleinden de vennootschap hare werkzaamheden aanvangt met een onderzoek in te stellen naar de aanwezigheid van delfstoffen in terreinen van het landschap Matan der residentie Westerafdeeling van Borneo.			
86	De Indische Bondswinkels, te Batavia.	Het drijven van winkelneringen in Nederlandsch-Indië onder beperkt winstgenot en mitsdien het leveren van goederen van goede qualiteit tegen matige prijzen.	28 jaar en $2^1/_2$ maand.	A. f 30 000 (f 5) B. 6 000 C. 6 000	a. 28 Dec. 1899, n°. 28. b. [1])
		B. In Nederland tot stand gekomen.			
I.	Exploratie-maatschappij Bantjar, te Rotterdam.	Het opsporen van delfstoffen, meer bijzonder van petroleum, in Nederlandsch-Indië; het verkrijgen van vergunningen en concessies, alsmede van gebruiks-, eigendoms- en mijnrechten op den grond; het exploiteeren van die concessies, alleen of met anderen; het deelnemen in de oprichting en in het bedrijf van vennootschappen, welke zich die exploitatie ten doel stellen en het beheeren van aandeelen en obligaties van zoodanige vennootschappen, zullende de vennootschap hare werkzaamheden aanvangen met het opsporen van petroleum in reeds verkregen vergunningsterreinen in de gewesten Rembang, Banjoemas en Japara.	29 jaar	A. f 500 000 (f 100) B. 500 000 C.	a. 3 Jan. 1899, n°. 51. b. 22 en 23 Jan. 1899, n°. 19.
II.	Maatschappij tot toepassing van het Liernur-stelsel in Nederland en zijne koloniën, te Amsterdam.	Het verkrijgen van concessies in Nederland en zijne koloniën tot het aanleggen en exploiteeren van het Liernur-stelsel voor eigen rekening of voor rekening van anderen en het uitvoeren of doen uitvoeren van de verkregen concessies, waartoe door twee der oprichters van de vennootschap (de heeren F. Liernur en W. Liernur) daarin werd ingebracht het „Liernur-stelsel" c. a.	99 jaar en 10 maanden.	A. f 50 000 (f 1000) B. 50 000 C. 27 500	a. 26 Jan. 1899, n°. 21. b. 19 en 20 Maart 1899, n°. 67.
III.	Exploratie- en exploitatie-maatschappij Songkong, te 's-Gravenhage.	Het uitoefenen van den land- en den mijnbouw in de Songkong- en Tawanglanden, gelegen in het landschap Sambas (residentie Westerafdeeling van Borneo), en het verrichten van al datgene (in de eerste plaats de overneming van de heeren R. Liddelow, mr. C. C. Rahder en mr. W. Birnie van vergunnings- of c. q. mijnrechten in het bedoelde gebied) wat tot het verkrijgen van de voorschreven doeleinden in den ruimsten zin des woords kan worden vereischt.	75 jaar.	A. f 160 000 (f 100) B. 160 000 C. 84 800	a. 26 Jan. 1899, n°. 22. b. 19 en 20 Maart 1899, n°. 67.
IV.	Indische Import- en export-maatschappij, te 's-Gravenhage.	Het bereiden en verduurzamen van alle Indische rijsttafel-benoodigdheden, het importeeren en exporteeren van alle grondstoffen voor die bereiding benoodigd, mitsgaders van oliën en gereedschappen voor de Indische keuken, het vervaardigen van Hollandsche zuren en het drijven van handel daarin, zoomede in voedingsmiddelen.	30 jaar en 11 maanden.	A. f 60 000 (f 250) B. 12 000 C. 6 000	a. 1 Febr. 1899, n°. 9. b. 19 en 20 Febr. 1899, n°. 43.

[1]) Als de noot op blz. 1 dezer bijlage.

Volgnummer.	Naam en zetel van de vennootschap.	DOEL.	Duur.	A. Maatschappelijk kapitaal (en bedrag per aandeel). B. Bedrag waarvoor bij de oprichting werd deelgenomen. C. In 1899 te storten bedrag.	Datum en nummer: a. van het Ind. of van het Kon. besluit houdende bewilliging op de akte of op de ontwerp-akte van oprichting. b. van de Jav. Courant of v/d Ned. Staatscourant, waarin de akte van oprichting is openbaar gemaakt.
V.	Nederlandsche Biograaf- en mutoscope maatschappij, te Amsterdam.	Het in den ruimsten zin exploiteeren in Nederland en in zijne koloniën en overzeesche bezittingen van biografen, mutoscopen en gelijksoortige toestellen, waartoe door eenige der oprichters van de vennootschap, handelende onder den naam „The International Mutoscope and Biograph Syndicate", daarin werd ingebracht het uitsluitend recht van exploitatie in Nederland en in de Nederlandsche koloniën en overzeesche bezittingen van alle door hen gepatenteerde en nog te patenteeren uitvindingen en toestellen.	61 jaar en 11 maanden.	A. f 600 000 (f 1000) B. 600 000 C. 600 000	a. 9 Febr. 1899, n°. 42. b. 23 Febr. 1899, n°. 46.
VI.	Cultuurmaatschappij Rewoeloe, te Amsterdam.	De verdere exploitatie van de door de oprichters der vennootschap daarin ingebrachte, uit huurgronden, enz., bestaande suikeronderneming Rewoeloe in het regentschap Sleman der residentie Djokjokarta.	40 jaar.	A. f 770 000 (f 1000) B. 770 000 C. 770 000	a. 15 Febr. 1899, n°. 18. b. 5 en 6 Maart 1899, n°. 55.
VII.	Maatschappij tot exploitatie van pakhuizen te Batavia, te Haarlem.	Het exploiteeren van onroerende goederen te Batavia, waartoe door de oprichters van de vennootschap daarin werden ingebracht eenige pakhuizen, erven en loodsen gelegen ter hoofdplaats Batavia.	50 „	A. f 36 000 (f 1000) B. 36 000 C. 36 000	a. 16 Febr. 1899, n°. 48. b. 5 en 6 Maart 1899, n°. 55.
VIII.	Exploratie-maatschappij Palembang, te Amsterdam.	Het aanvragen en overnemen van vergunningen, concessies en andere rechten, hetzij tot exploratie, hetzij tot exploitatie op het gebied van land- en mijnbouw; het door verkoop, verhuring of op andere wijze afstaan van die vergunningen, concessies en andere rechten; het ondernemen van exploraties en exploitaties op het gebied van land- en mijnbouw; het oprichten van en het deelnemen in vennootschappen tot zoodanige exploraties en exploitaties; het beheeren van aandeelen in zulke vennootschappen en het drijven van handel in verband met exploitaties als bovenbedoeld.	51 jaar en 9 maanden.	A. f 250 000 (f 1000) B. 250 000 C. 250 000	a. 6 Maart 1899, n°. 18. b. 15 April 1899, n°. 88.
IX.	Langsar-Petroleum-maatschappij, te Amsterdam.	Het opsporen en exploiteeren van petroleumbronnen en delfstoffen in Nederlandsch-Indië; het medewerken tot de oprichting van of deelnemen in vennootschappen of ondernemingen, die zich hetzelfde ten doel stellen, en het drijven van handel in petroleum en delfstoffen, alsmede van commissiehandel, een en ander, hetzij alleen, hetzij met anderen, in den uitgebreidsten zin des woords.	76 jaar en 9 maanden.	A. f 800 000 (f 100) B. 600 000 C.	a. 7 Maart 1899, n°. 75. b. 14 April 1899, n°. 87.
X.	Cultuur-maatschappij Kali Madahari, te Amsterdam.	(Tijdens de afsluiting van dit overzicht had de voorgeschreven openbaarmaking van de akte van oprichting nog niet plaats gehad.)	—	—	a. 9 Maart 1899, n°. 4. b. . . . . . .
XI.	Deli-Padang-maatschappij, te Rotterdam.	Het in cultuur brengen van gronden op Sumatra, in het bijzonder van het door een der oprichters van de vennootschap daarin ingebrachte, door het inlandsch bestuur van Deli, met goedkeuring van het Europeesch bestuur, voor landbouwdoeleinden afgestane perceel Bandar Bedjamboe, gelegen in de Delische onderhoorigheid Padang (residentie Oostkust van Sumatra); het planten, voor de markt bereiden en verkoopen van tabak en eventueel ook van andere producten; voorts het drijven van commissiehandel in landbouwproducten, en het geven van voorschotten daarop.	67 jaar.	A. f 1 000 000 (f 1000) B. 500 000 C. 500 000	a. 4 April 1899, n°. 34. b. 23 en 24 April 1899, n°. 95.

Volgnummer.	Naam en zetel van de vennootschap.	DOEL.	Duur.	A. Maatschappelijk kapitaal (en bedrag per aandeel). B. Bedrag waarvoor bij de oprichting werd deelgenomen. C. In 1899 te storten bedrag.	Datum en nummer: a. van het Ind. of van het Kon. besluit houdende bewilliging op de akte of op de ontwerp-akte van oprichting. b. van de Jav. Courant of v. d. Ned. Staatscourant, waarin de akte van oprichting is openbaar gemaakt.
XII.	Verlichtingsmaatschappij Nederland en zijne Koloniën, te Arnhem.	(Als bij n°. X.)	—	—	a. 4 April 1899, n°. 38. b. . . . . .
XIII.	Maatschappij tot exploitatie der suikerfabriek Klaling, te Amsterdam.	De verdere exploitatie der door de oprichters van de vennootschap daarin ingebrachte, in de afdeeling Patti der residentie Japara gelegen suikerfabriek Klaling.	41 jaar.	A. f 560 000 (f 1000) B. 560 000 C. 560 000	a. 10 April 1899, n°. 49. b. 8 Juni 1899, n°. 132.
XIV.	Cultuurmaatschappij Regojo, te Amsterdam.	Het in exploitatie houden of brengen van door de vennootschap in eigendom, huur of erfpacht te verkrijgen gronden, gelegen in Nederlandsch-Indië, met uitzondering van de residentiën Soerakarta en Djokjokarta; het verrichten van alle met dat doel in verband staande handelingen, alsmede het verwerken en te gelde maken van de producten, verkregen zoowel door eigen exploitatie als door opkoop van anderen.	75 jaar en 8 maanden.	A. f 600 000 (f 500) B. 150 000 C. 90 000	a. 2 Mei 1899, n°. 46. b. 19 Mei 1899, n°. 116.
XV.	Mijnbouwmaatschappij Boekit Pondok, te Amsterdam.	Het onderzoeken en exploiteeren van mijnbouwvergunnings- en concessie-terreinen in Oost-Indië; het daartoe ontginnen van in eigen exploitatie genomen mijnen; het koopen van ertsen uit mijnen in exploitatie bij anderen; het verwerken, doen verwerken, vervoeren en verkoopen van ertsen; het vervoeren en verkoopen van uit voormelde ertsen verkregen metalen; het huren, verhuren, koopen en verkoopen van alle bedrijfs- en vervoermiddelen, zoo te land als te water, dienstig tot exploitatie der mijnen, verwerking der ertsen en verkoop der metalen, en het verrichten van alle handelingen die de mijnexploitaties en verkoop der daardoor verkregen metalen bevorderlijk zijn, tot bereiking van welke doeleinden in de vennootschap al aanstonds werd ingebracht de op een harer oprichters (de firma Matthes en Ostwalt) in Juni 1898, met goedkeuring van den resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, overgedragen vergunning tot mijnbouwkundige opsporing, oorspronkelijk (in October 1895) verleend aan den heer J. H. Menten, betreffende een terrein in het landschap Boeloengan ter noordoostkust van Borneo.	81 jaar en $7^1/_2$ maand.	A. f 1 000 000 (f 1000) B. 550 000 C. 500 000	a. 13 Mei 1899, n°. 28. b. 7 Juni 1899, n°. 131.
XVI.	Tabakmaatschappij Kwala Pessilam, te Amsterdam.	Het telen van tabak of van andere producten op zoodanige gronden als door de vennootschap onder eenigen titel mochten worden verkregen; het verwerken en ten uitvoer en verkoop geschikt maken van de te verkrijgen producten, en het vervoeren, verkoopen en consigneeren daarvan, tot bereiking van welke doeleinden door twee der oprichters van de vennootschap daarin werden ingebracht twee door het inlandsch bestuur van Langkat verleende landbouwconcessies in genoemd landschap, waarop gevestigd is de in exploitatie zijnde tabaksonderneming Kwala Pessilam.	25 jaar en $7^1/_2$ maand.	A. f 800 000 (f 1000) B. 800 000 C. 800 000	a. 18 Mei 1899, n°. 10. b. 4 en 5 Juni 1899, n°. 129.
XVII.	Spiritusfabriek Groedo, te 's-Gravenhage.	De overneming en verdere exploitatie van de tot dusver door en voor rekening van een der oprichters van de vennootschap (den heer G. H. Kuneman) te Soerabaija gedreven arakstokerij Groedo en daaraan verbonden ijsfabriek.	20 jaar.	A. f 150 000 (f 1000) B. 150 000 C. 150 000	a. 18 Mei 1899, n°. 13. b. 26 Jan. 1900, n°. 21.

Volgnummer.	Naam en zetel van de vennootschap.	DOEL	Duur.	A. Maatschappelijk kapitaal (en bedrag per aandeel). B. Bedrag waarvoor bij de oprichting werd deelgenomen. C. In 1899 te storten bedrag.	Datum en nummer: a. van het Ind. of van het Kon. besluit houdende bewilliging op de akte of op de ontwerp-akte van oprichting. b. van de Jav. Courant of v/d Ned. Staatscourant, waarin de akte van oprichting is openbaar gemaakt.
XVIII.	Landbouw-maatschappij Menu, te 's-Gravenhage.	Het verkrijgen in eigendom, het beheer en de exploitatie van onroerende goederen op Java, met uitzondering van de Vorstenlanden, de inkoop van producten van de inlandsche opgezetenen der aan de vennootschap toebehoorende particuliere landerijen, het bereiden voor de markt en de verkoop van de te verkrijgen producten.	50 jaar.	A. f 5 000 (f 500) B. 5 000 C. 5 000	a. 3 Juni 1899, n°. 40. b. 30 Juni 1899, n°. 151.
XIX.	Sumatra-Mijnsyndicaat, te Amsterdam.	Het verkrijgen van vergunningen tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen en onderzoekingen, van concessies tot exploitatie van bronnen en mijnen, zoowel in Nederlandsch Oost-Indië als elders, het doen onderzoeken van de gronden, het exploiteeren van bronnen en mijnen, het verkoopen van het verkregen product, het vormen van maatschappijen die zich het vorenstaande ten doel stellen, het verkoopen aan of het inbrengen in op te richten of opgerichte maatschappijen of het verkoopen aan anderen van verkregen vergunningen of concessies, en alles wat met het vorenstaande in verband staat, ter bereiking van welke doeleinden door een der oprichters van de vennootschap (den heer F. W. L. C. Kleije) daarin werden ingebracht eenige achtereenvolgens in Maart en April 1897 en April 1898 door hem verkregen opsporingsvergunningen voor terreinen in de afdeelingen Ommelanden van Benkoelen en Seloema der residentie Benkoelen, in de afdeeling Tebing Tinggi der residentie Palembang en in de afdeeling Toelang Bawang der residentie Lampongsche Districten, zoomede al de door hem reeds aangevraagde opsporingsvergunningen, voor zoover deze verleend mochten worden.	49 jaar en 5 maanden.	A. f 100 000 (f 500) B. 20 000 C. 8 000	a. 16 Juni 1899, n°. 64. b. 26 Aug. 1899, n°. 200.
XX.	Padang-Cultuurmaatschappij, te Amsterdam.	De exploitatie van gronden op Sumatra, het planten en voor de markt bereiden van landbouwproducten, in het bijzonder van tabak, zoomede alles wat met die exploitatie in verband staat, waartoe door een der oprichters van de vennootschap daarin o. m. werd ingebracht de in het landschap Padang der residentie Oostkust van Sumatra werkende tabaksonderneming Bah Soemboe, met de daartoe behoorende, door het inlandsch bestuur van Deli, met goedkeuring van het Europeesch bestuur, verleende landconcessies Si Malas en Badjalinggi.	70 jaar.	A. f 1 200 000 (f 1000) B. 1 200 000 C. 600 000	a. 17 Juni 1899, n°. 44. b. 13 Juli 1899 n°. 162.
XXI.	Maatschappij Koffieland Soember Kates, te 's-Gravenhage.	De verdere exploitatie van de door eenige der oprichters van de vennootschap daarin ingebrachte, op erfpachtsgronden gevestigde koffieonderneming Soember Kates, gelegen in de afdeeling Malang der residentie Pasoeroean, zoomede c. q. de exploitatie van andere door de vennootschap te verkrijgen gronden, met uitzondering van die in de Vorstenlanden op Java.	61 jaar en 3 maanden.	A. f 200 000 (f 100) B. 118 300 C. 68 700	a. 23 Juni 1899, n°. 38. b. 26 Oct. 1899, n°. 252.
XXII.	Zeister-Machinefabriek, te Zeist.	Het fabriceeren en verkoopen van stoom- en electrische werktuigen, het aanleggen van electrische installaties, het inrichten van fabrieken en voorts alles wat in den uitgebreidsten zin des woords geacht kan worden met het genoemde in verband te staan, tot welke doeleinden o. a. door twee der oprichters van de vennootschap daarin werden ingebracht het uitsluitend recht van vervaardiging en verkoop voor Nederland en zijne koloniën en voor België van de roteerende stoommachine, gepatenteerd onder den naam „Ideaal".	30 jaar.	A. f 100 000 (f 1000) B. 60 000 C. 60 000	a. 24 Juni 1899, n°. 37. b. 13 Juli 1899, n°. 162.

Volgnummer.	Naam en zetel van de vennootschap.	DOEL.	Duur.	A. Maatschappelijk kapitaal (en bedrag per aandeel). B. Bedrag waarvoor bij de oprichting werd deelgenomen. C. In 1899 te storten bedrag.	Datum en nummer: a. van het Ind. of van het Kon. besluit houdende bewilliging op de akte of op de ontwerp-akte van oprichting. b. van de Jav. Courant of v/d Ned. Staatscourant, waarin de akte van oprichting is openbaar gemaakt.
XXIII.	Deli Plantage-maatschappij, te Amsterdam.	Als bij n°. XX, met dien verstande dat in deze vennootschap werd ingebracht de in hetzelfde landschap Padang werkende tabaksonderneming Ramboetan, met de daarbij behoorende landconcessies Ramboetan en Paija Bagas.	$75\frac{1}{2}$ jaar.	A. f 1 500 000 (f 1000) B. 1 500 000 C. 1 500 000	a. 30 Juni 1899, n°. 48. b. 9 en 10 Juli 1899, n°. 159.
XXIV.	Petroleum-maatschappij Enim West, te Amsterdam.	(Als bij n°. IX.)	100 jaar en 5 maanden.	A. f 3 600 000 (f 12) B. 1 800 000 C.	a. 30 Juni 1899, n°. 46. b. 6 en 7 Aug. 1899, n°. 183.
XXV.	Expeditie-maatschappij voorheen W. J. VAN HOOGENHUIJZE, te Amsterdam.	De voortzetting van het expeditiebedrijf, laatstelijk door een der oprichters van de vennootschap, den heer W. J. VAN HOOGENHUIJZE, te Samarang uitgeoefend, en mitsdien het in- en uitklaren van producten en andere goederen; het incasseeren en overmaken van gelden voor derden; het verkoopen van producten en andere goederen voor rekening van derden; de boekhouding en de agentuur van landelijke ondernemingen, van reederijen, van prauwenveeren, van zeil- en stoomvaartmaatschappijen en van assurantiemaatschappijen; het bezorgen van assurantiën; het drijven van cargadoorszaken; het handeldrijven in landbouwbenoodigdheden; het administreeren van huizen, en al hetgeen met het bovenstaande in onmiddellijk verband staat.	50 jaar en $5\frac{1}{2}$ maand.	A. f 100 000 (f 1000) B. 100 000 C. 100 000	a. 3 Juli 1899, n°. 47. b. 4 Aug. 1899, n°. 181.
XVI.	Cultuurmaatschappij Tlogo, te Amsterdam.	De verdere exploitatie van de door een der oprichters van de vennootschap daarin ingebrachte, op erfpachtsgronden gevestigde, voor de teelt van koffie en andere gewassen gebezigde landbouwonderneming Tlogo c. a., gelegen in de afdeeling Salatiga der residentie Samarang, en c. q. de exploitatie van zoodanige andere gronden in Nederlandsch-Indië als de vennootschap onder eenigen anderen titel later mocht verkrijgen.	$51\frac{1}{2}$ jaar.	A. f 150 000 (f 1000) B. 150 000 C. 150 000	a. 13 Juli 1899, n°. 50. b. 23 en 24 Juli 1899, n°. 171.
XXVII.	Tabakmaatschappij Soelingan, te Rotterdam.	Het verkrijgen en exploiteeren van de op vrijwillige overeenkomsten met de inlandsche bevolking berustende tabaksonderneming Soelingan, gelegen in het district Tabalong der afdeeling Amoenthai (residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), zoomede van het aldaar gelegen erfpachtsperceel Bindjei en van drie door de Regeering reeds toegezegde erfpachtsperceelen in hetzelfde district; het drijven van landbouw op bedoelde of andere door de vennootschap te verkrijgen gronden in gemelde residentie; de verkoop van het geoogst wordende product, mitsgaders het opkoopen en weder verkoopen van door anderen geteelde producten en van de daaruit bereide fabrikaten.	75 „	A. f 1 500 000 (f 500) B. 850 000 C. 850 000	a. 14 Juli 1899, n°. 35. b. 28 Juli 1899, n°. 175.
XXVIII.	Landbouw-maatschappij Giriawas, te Amsterdam.	Het exploiteeren, hoofdzakelijk voor de theecultuur, van gronden op Java (uitgenomen in de Vorstenlanden), waartoe al aanstonds van een der oprichters van de vennootschap werden overgenomen de erfpachtsperceelen Giriawas en Sitoe Ajoe, gelegen in de afdeeling Soekapoera Kollot der residentie Preanger Regentschappen, zoomede c. q. het deelnemen in andere met bovenomschreven doel in verband staande naamlooze vennootschappen.	60 „	A. f 160 000 (f 1000) B. 160 000 C. 43 000	a. 20 Juli 1899, n°. 45. b. 26 Aug. 1899, n°. 200.

Volgnummer.	Naam en zetel van de vennootschap.	DOEL.	Duur.	A. Maatschappelijk kapitaal (en bedrag per aandeel). B. Bedrag waarvoor bij de oprichting werd deelgenomen. C. In 1899 te storten bedrag.	Datum en nummer: a. van het Ind. of van het Kon. besluit houdende bewilliging op de akte of op de ontwerp-akte van oprichting. b. van de Jav. Courant of v/d Ned. Staatscourant, waarin de akte van oprichting is openbaar gemaakt.
XXIX.	Maatschappij tot exploitatie v/h koffiedroog-, pel-, sorteer- en afscheep-etablissement Poeroet, te 's-Gravenhage.	De overneming en verdere exploitatie van het door een der oprichters van de vennootschap daarin ingebrachte, hiernevens bedoelde, op eigendomsgronden ter hoofdplaats Pasoeroean gevestigde etablissement; voorts de afscheep en verkoop van producten en alles wat daarmede in verband staat.	30 jaar.	A. f 125 000 (f 100) B. 110 000 C. 110 000	a. 31 Juli 1899, n°. 67. b. 17 en 18 Sept. 1899, n°. 219.
XXX.	Maatschappij Santosa, te Rotterdam.	De exploitatie, meer bijzonder voor de cultuur van thee, van landbouwondernemingen in Nederlandsch-Indië, uitgenomen in de Vorstenlanden, en wel in de eerste plaats van de door een der oprichters van de vennootschap daarin ingebrachte erfpachtsperceelen Santosa I, II en III, gelegen in het district Bandjaran der afdeeling Bandong (residentie Preanger Regentschappen), zoomede het bereiden van producten al dan niet van de eigen perceelen der vennootschap afkomstig.	75 „	A. f 250 000 (f 1000) B. 250 000 C. 100 000	a. 8 Aug. 1899 n°. 32. b. 23 Sept. 1899, n°. 224.
XXXI.	Zuid-Java Cultuur-maatschappij, te Utrecht.	Het aankoopen of op andere wijze verkrijgen van reeds bestaande cultuurondernemingen, of het in cultuur brengen van zoogenaamde woeste gronden in Nederlandsch-Indië, uitgenomen in de Vorstenlanden, alsmede de handel in de te verkrijgen producten, tot bereiking van welke doeleinden door een der oprichters van de vennootschap (de firma MAINTZ en C°.) daarin werd ingebracht eene uit de erfpachtsperceelen Kali Lominoe, Kali Gading, Balé Sari en Balé Ardjo bestaande koffieonderneming in het district Gondanglegi der afdeeling Malang (residentie Pasoeroean).	29 jaar en $4^1/_2$ maand.	A. f 255 000 (f 500) B. 242 500 C. 242 500	a. 12 Aug. 1899, n°. 36. b. 3 en 4 Sept. 1899 n°. 207.
XXXII.	Maatschappij tot voortzetting van de zaken der firma RUHAAK en C°., te Haarlem.	Het drijven van handel te Soerabaija en elders in scheepvaartmaterialen, victualiën, stoom- en andere werktuigen, waterstaats- en mijnbouwbenoodigdheden; het doen van aannemingen daartoe strekkende, en het verrichten van alle werkzaamheden in verband met een en ander, waartoe de vennootschap aanvangt met de overneming en voortzetting van de bestaande zaak van dien aard, tot dusver te Soerabaija door een der oprichters van de vennootschap gedreven onder de firma RUHAAK en C°., zoomede het drijven van handel in alle andere zoodanige artikelen als daarvoor in aanmerking mochten komen.	32 jaar.	A. f 177 000 (1000) B. 177 000 C. 177 000	a. 18 Aug 1899, n°. 33. b. 6 Sept. 1899, n°. 209.
XXXIII.	Landbouw-maatschappij Kandanghauer, te Amsterdam.	De verdere exploitatie van het door de oprichters der vennootschap daarin ingebrachte, in de afdeeling Indramaijoe der residentie Cheribon gelegen particuliere landgoed Kandanghauer, zoomede c. q. de exploitatie van zoodanige andere gronden en gebouwen, mits niet in de residentiën Soerakarta en Djokjokarta, als de vennootschap onder eenigen titel nader mocht verkrijgen.	76 jaar en 4 maanden.	A. f 1 680 000 (f 1000) B. 1 680 000 C. 1 680 000	a. 2 Sept. 1899, n°. 49. b. 24 en 25 Sept. 1899 n°. 225.
XXXIV.	Nederlandsch-Indische Cultuurmaatschappij, te Amsterdam.	Het verkrijgen en exploiteeren van reeds bestaande cultuurondernemingen; het in cultuur brengen van aan te vragen of van derden over te nemen woeste gronden, mits niet in de residentiën Djokjokarta en Soerakarta, zoomede de handel in de producten dier ondernemingen, tot bereiking van welke doeleinden van de ontbonden naamlooze vennootschap „Nederlandsch-Indische Cultuurmaatschappij" werden overgenomen het in de afdeeling	25 jaar.	A. f 500 000 (f 500) B. 416 000 C. 416 000	a. 5 Oct. 1899, n°. 38. b. 5 en 6 Nov. 1899, n°. 261.

Volgnummer.	Naam en zetel van de vennootschap.	DOEL.	Duur.	A. Maatschappelijk kapitaal (en bedrag per aandeel). B. Bedrag waarvoor bij de oprichting werd deelgenomen. C. In 1899 te storten bedrag.	Datum en nummer: a. van het Ind. of van het Kon. besluit houdende bewilliging op de akte of op de ontwerp-akte van oprichting. b. van de Jav. Courant of v/d Ned. Staatscourant, waarin de akte van oprichting is openbaar gemaakt.
		Blitar der residentie Kediri gelegen erfpachtsperceel Kawiredjo en de in de afdeeling Malang der residentie Pasoeroean gelegen erfpachtsperceelen Wonolopo, Sonosekar, Sonosekar Kidoel en Wonokerto.			
XXXV.	Langkat-Plantagemaatschappij, te Amsterdam.	Het exploiteeren van gronden op Sumatra, en wel door het telen, voor de markt bereiden en verkoopen van landbouwproducten, in hoofdzaak tabak; voorts het verleenen van voorschot op producten en al hetgeen met een en ander in verband staat, waartoe door de oprichters der vennootschap daarin werd ingebracht de in het landschap Langkat in de residentie Oostkust van Sumatra gelegen tabaksonderneming Padang Twalang, met daaraan verbonden, door het inlandsch bestuur verleende en in Maart 1899 door den resident goedgekeurde landconcessie.	51 jaar en 3 maanden.	A. f 600 000 (f 1000) B. 600 000 C. 600 000	a. 6 Oct. 1899, n°. 93. b. 4 Nov. 1899, n°. 260.
XXXVI.	Mijnbouw- en industrie-syndicaat, te Amsterdam.	Het verkrijgen, onderzoeken en aan derden overdragen, in vereeniging met anderen, dan wel uitsluitend voor eigen rekening, van vergunningen voor mijnbouwkundige opsporingen en onderzoekingen en van concessies of vergunningen voor mijnbouw-, landbouw-, transport- en andere industrieele ondernemingen in Nederlandsch-Indië (met uitzondering, voor zooveel betreft landbouwondernemingen, van de residentiën Soerakarta en Djokjokarta), tot bereiking van welke doeleinden door de oprichters der vennootschap (de heeren T. A. J. GILISSEN en A. JANSSEN), als leiders van het in 1897 onder den naam van „Combinatie tot onderzoek van vergunningen in Nederlandsch Oost-Indië" opgericht syndicaat, in de vennootschap werden ingebracht alle rechten, vorderingen en welke andere baten ook, waarover door hen in hunne voormelde hoedanigheid kan worden beschikt, onder den last tot nakoming door de vennootschap van alle daaraan verbonden verplichtingen.	25 jaar en 2 maanden.	A. f 200 000 (f 500) B. 184 000 C. 184 000	a. 21 Oct. 1899, n°. 47. b. 26 en 27 Nov. 1899, n°. 279.
XXXVII.	Exploratie-maatschappij Insulinde te Amsterdam.	(Als bij n°. X.)	—	—	a. 4 Nov. 1899, n°. 61. b. . . . . .
XXXVIII.	Cultuurmaatschappij Soengei Landei, te Amsterdam.	Het in eigendom, erfpacht of onder eenigen anderen titel verkrijgen van gronden op Sumatra, het in cultuur brengen daarvan en de verkoop der producten, tot bereiking van welke doeleinden door een der oprichters van de vennootschap daarin werd ingebracht het in de afdeeling XIII en IX Kotta der residentie Padangsche Bovenlanden (gouvernement Sumatra's Westkust) gelegen erfpachtsperceel Soengei Landei.	70 jaar.	A. f 200 000 (f 1000) B. 200 000 C. 53 750	a. 18 Nov. 1899, n°. 85. b. 10 en 11. Dec. 1899, n°. 291.
XXXIX.	Terejarivier-Goudmaatschappij (Tereja Gold Dredging-maatschappij), te Amsterdam.	Het winnen van goud door middel van baggermolens als anderszins, van zilver en andere metalen, van steenkolen en aanverwante grondstoffen, aardolie en andere bitumineuse zelfstandigheden, en wel in het landschap Sambas (residentie Westerafdeeling van Borneo), zoomede de verkoop van de verkregen metalen en producten, tot bereiking van welke doeleinden door een der oprichters van de vennootschap (de „Nederlandsche Exploitatie- en exploratiemaatschappij Oost-Sumatra) daarin werden	21 jaar en 1 maand.	A. f 1 000 000 (f 250) B. 1 000 000 C. 760 000	a. 24 Nov. 1899, n°. 43. b. 23 Dec. 1899, n°. 302.

Volgnummer.	Naam en zetel van de vennootschap.	DOEL.	Duur.	A. Maatschappelijk kapitaal (en bedrag per aandeel). B. Bedrag waarvoor bij de oprichting werd deelgenomen. C. In 1899 te storten bedrag.	Datum en nummer: a. van het Ind. of van het Kon. besluit houdende bewilliging op de akte of op de ontwerp-akte van oprichting. b. van de Jav. Courant of v/d Ned. Staatscourant, waarin de akte van oprichting is openbaar gemaakt.
		ingebracht de rechten door haar bezeten met betrekking: 1°. tot het in Februari 1899 door de Indische Regeering goedgekeurde concessiecontract voor de winning van edele metalen door het inlandsch bestuur van genoemd landschap Sambas gesloten met den heer E. B. CLIFFORD („Sambas Rivierconcessie n°. 1"), en 2°. tot een tusschen diezelfde partijen op 4 Augustus 1898 gesloten overeenkomst betreffende de winning door middel van baggermolens als anderszins van goud en andere metalen in nog andere rivieren van Sambas.			
XL.	Goud-Exploratiemaatschappij Skadau, te Amsterdam.	Het exploreeren van goud en andere mineralen in, en het zoo noodig exploiteeren van de — door een der oprichters van de vennootschap (den heer R. LIDDELOW) o. m. daarin ingebrachte — concessie tot het winnen van delfstoffen in een gedeelte van het landschap Sambas in de Westerafdeeling van Borneo, zoomede van andere concessies, welke de vennootschap later mocht verkrijgen.	75 jaar.	A. f 500 000 (f 100) B. 260 000 C. 260 000	a. 7 Dec. 1899, n°. 23. b. 31 Jan. 1900, n°. 25.

(5. 7.)

BIJLAGE E.

(Zie hoofdst. F van het verslag.)

NUMERIEKE OPGAVEN, meerendeels over 1899, betreffende eenige ONDERWERPEN van JUSTITIEELEN AARD of daarmede verband houdende.

I. Aantal huwelijken in 1899 in Nederlandsch-Indië gesloten tusschen personen die aldaar aan een verschillend recht zijn onderworpen. *a)*

Ressort van den raad van justitie te:	Huwelijken tusschen					Totaal.	Aanmerkingen.
	Europeesche mannen en				Europeesche vrouwen en inlandsche (of met dezen gelijkgestelde) mannen.		
	inlandsche (niet-Christen-) vrouwen.	inlandsche (Christen-) vrouwen.	Chineesche (niet-Christen-) vrouwen.	Chineesche (Christen-) vrouwen.			
Batavia	15	2	3	"	1	21	*a)* Zie Kon. besl. dd. 29 December 1896 (St. 1898 nº. 158).
Samarang	13	25	3	1	"	42	
Soerabaija	6	12	1	1	"	20	
Padang	"	3	"	"	"	3	*b)* Hieronder volgens opgaaf 1 Afrikaansche vrouw.
Makasser	4	24	"	"	"	28	
Totalen . . .	38	66	7	2	1	114	
Over 1898 waren deze totalen.	34	*b)* 40	6	5	3	88	

II. Aantal in 1899 in Nederlandsch-Indië verleden aktèn van oogstverband. *a)*

Verleden binnen het ressort van den raad van justitie te:	Betreffende onderstaande oogstjaren.			Betreffende onderstaande categorieën van ondernemingen.					Betreffende onderstaande soort van oogsten.					
	Oogst van 1899.	Oogst van 1900.	Te zamen.	Particuliere landen.	Huurlanden in Soerakarta en Djokjokarta.	Erfpachts- of huur-ondernemingen op gouv. gronden.	Andere ondernemingen.	Te zamen.	Suiker-oogsten.	Koffie-oogsten.	Tabaks-oogsten.	Indigo-oogsten.	Oogsten van andere producten of oogsten van gemengden aard. *b)*	Te zamen.
Batavia	14	1	15	4	"	2	9	15	1	3	9	"	2	15
Samarang	9	33	52	"	32	20	"	52	16	5	6	4	21	52
Soerabaija	*c)* 65	*d)*	65	"	"	37	28	65	29	29	4	3	"	65
Padang	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Makasser	1	"	1	"	"	"	1	1	"	1	"	"	"	1
Totalen . . .	*c)* 99	*d)* 34	133	4	32	59	38	*e)* 133	46	38	19	7	23	133
Over 1898 waren de cijfers	.....	.....	*f)* 128	"	26	62	40	*g)* 128	39	43	16	9	21	128

a) Zie het Kon. besl. dd. 24 Januari 1866 nº. 22 (St. nº. 57).

b) Voor zooveel de oogsten van gemengden aard tevens een der in de vier voorgaande kolommen genoemde producten omvatten, is in de bedoelde kolommen van de betrekkelijke akte geen melding gemaakt.

c) Van deze akten hadden er 36 ook betrekking op den oogst van 1900.

d) Zie de voorgaande aanmerking.

e) Van deze 133 akten hadden er 10 betrekking tot ondernemingen in de buitenbezittingen (Oostkust van Sumatra 9 en Menado 1). Al de overige betroffen ondernemingen op Java en waren over de verschillende gewesten verdeeld als volgt: Batavia 2, Krawang 1, Preanger Regentschappen 2, Cheribon 1, Tagal 3, Pekalongan 3, Samarang 3, Japara 2, Soerabaija 13, Pasoeroean 12, Probolinggo 5, Bezoeki 9, Banjoemas 3, Djokjokarta 18, Soerakarta 14, Madioen 4 en Kediri 28.

f) Namelijk 33 akten, welke betrekking hadden enkel tot den oogst van 1898, 29 betreffende den oogst 1899 en 66 betreffende beide oogsten te zamen.

g) Van deze 128 akten hadden er 115 betrekking tot ondernemingen op Java; de 13 andere betroffen 12 ondernemingen ter Oostkust van Sumatra en 1 in het gewest Celebes en onderhoorigheden.

[3. 7.]

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage E.]

III. Aantal in 1899 in Nederlandsch-Indië aanhangig geweest zijnde faillissementen.

OMSCHRIJVING.	Bijzondere kooplieden behoorende tot de: Euro-peanen.	Chineezen.	andere vreemde oosterlingen.	Vennootschappen onder eene firma.	Naamlooze vennootschappen.	Te zamen.
A. Op ult. 1898 aanhangige faillissementen.						
Op ult. 1898 aanhangige faillissementen: sedert meer dan 3 jaar	12	27	10	13	„	62
„ „ „ 2 „	3	34	4	3	2	46
„ „ „ 1 „	5	29	12	4	1	51
„ „ „ 6 maanden	3	40	14	1	„	58
„ 6 maanden of minder	„	7	3	1	1	12
Totalen	**23**	**137**	**43**	**22**	**4**	**229**
Onder de boedels bevonden er zich:						
met een *passief* van minder dan f 2 500	2	40	5	„	„	47
„ „ „ „ f 2 500 tot 5 000	2	26	6	„	„	34
„ „ „ „ meer dan 5 000 tot f 10 000	3	20	10	„	1	34
„ „ „ „ „ „ 10 000 „ 25 000	4	20	8	4	1	37
„ „ „ „ „ „ 25 000 „ 50 000	5	14	10	10	„	39
„ „ „ „ „ „ 50 000	7	17	4	8	2	38
Te zamen	23	137	43	22	4	229
en met een *actief* van minder dan f 2 500	9	62	20	3	2	96
„ „ „ „ „ f 2 500 tot 5 000	2	24	9	6	„	41
„ „ „ „ „ meer dan 5 000 tot f 10 000	5	19	5	2	„	31
„ „ „ „ „ „ „ 10 000 „ 25 000	3	11	2	3	1	20
„ „ „ „ „ „ „ 25 000 „ 50 000	2	5	5	5	1	18
„ „ „ „ „ „ „ 50 000	2	12	2	3	„	19
Te zamen	23	*a)* 133	43	22	4	*a)* 225
Bij het einde van 1899 waren van de bovenbedoelde faillissementen *beëindigd* (zie blz. 4): door accoord	3	8	4	2	„	17
„ vereffening	3	26	8	1	„	38
„ tenietdoening van de faillietverklaring	„	„	„	„	„	„
op andere wijze	1	19	3	„	„	23
Te zamen	7	53	15	3	„	78
en bleven dus *onbeëindigd*	16	84	28	19	4	151
Totaal als boven	**23**	**137**	**43**	**22**	**4**	**229**

a) In 4 boedels van Chineezen was zoo goed als geen actief.

OMSCHRIJVING.	Bijzondere kooplieden behoorende tot de: Europeanen.	Chineezen.	andere vreemde oosterlingen.	Vennootschappen onder eene firma.	Naamlooze vennootschappen.	Te zamen.
B. In 1899 ontstane faillissementen.						
In 1899 ontstane faillissementen: op eigen aangifte van den schuldenaar .	5	35	8	4	„	52
op vordering van de schuldeischers. . .	2	10	„	3	„	15
op vordering van het openbaar ministerie	„	„	„	„	„	„
Totalen . . .	7	45	8	*b)* 7	„	*c)* 67
Onder de boedels bevonden er zich:						
met een *passief* van minder dan f 2 500	„	10	1	„	„	11
„ „ „ „ f 2 500 tot 5 000	1	8	4	„	„	13
„ „ „ „ meer dan 5 000 tot f 10 000 . . .	1	10	1	„	„	12
„ „ „ „ „ „ 10 000 „ 25 000 . . .	5	7	1	„	„	13
„ „ „ „ „ „ 25 000 „ 50 000 . . .	„	4	„	„	„	4
„ „ „ „ „ „ 50 000	„	4	„	„	„	9
Te zamen . .	7	*d)* 43	*d)* 7	*d)* 5	„	*e)* 62
en met een *actief* van minder dan f 2 500	3	23	6	„	„	32
„ „ „ „ „ f 2 500 tot 5 000	„	2	„	1	„	3
„ „ „ „ „ meer dan 5 000 tot f 10 000 . .	2	6	„	„	„	8
„ „ „ „ „ „ „ 10 000 „ 25 000 . .	1	6	1	1	„	9
„ „ „ „ „ „ „ 25 000 „ 50 000 . .	„	4	„	„	„	4
„ „ „ „ „ „ „ 50 000	„	2	„	3	„	5
Te zamen . .	*f)* 6	*f)* 43	*f)* 7	*f)* 5	„	*g)* 61
Bij het einde des jaars waren van de bovenbedoelde faillissementen *beëindigd* (zie blz. 4): door accoord	„	5	2	2	„	9
„ vereffening . . .	„	1	„	„	„	1
„ tenietdoening van de faillietverklaring	„	„	„	1	„	1
op andere wijze . . .	„	„	„	„	„	„
Te zamen . .	„	6	2	3	„	11
en bleven dus *onbeëindigd*	7	39	6	4	„	56
Totalen als boven . . .	7	45	8	7	„	67

b) In 3 gevallen behoorden de firmanten niet tot de Europeesche of met deze gelijkgestelde bevolking.

c) Naar hun bedrijf waren de gefailleerden te verdeelen als volgt: 1 commissionair, 1 administratiekantoor, 1 mineraalwaterfabrikant, 1 kleermaker, 2 aannemers, 16 kooplieden, 16 handelaren in diverse artikelen, 14 tokohouders en 15 kleinhandelaren.

d) Respectievelijk 2, 1 en 2 minder dan het getal ontstane faillissementen, omdat van deze 5 boedels het bedrag van *actief* en *passief* nog niet kon worden opgegeven.

e) 5 minder dan het getal ontstane faillissementen (verg. noot *d*).

f) Respectievelijk 1, 2, 1 en 2 minder dan het getal ontstane faillissementen, omdat van 5 boedels het bedrag van *actief* en *passief* nog niet kon worden opgegeven (verg. noot *d*) en bovendien in 1 boedel van een Europeaan geen noemenswaardig actief aanwezig was.

g) 6 minder dan het getal ontstane faillissementen (verg. noot *f*).

OMSCHRIJVING.	Faillissementen *vóór* 1890 aangebracht.						Faillissementen *in* 1899 aangebracht.					
	Bijzondere kooplieden behoorende tot de:			Vennootschappen onder eene firma.	Naamlooze vennootschappen.	Te zamen.	Bijzondere kooplieden behoorende tot de:			Vennootschappen onder eene firma.	Naamlooze vennootschappen.	Te zamen.
	Europeanen.	Chineezen.	andere vreemde oosterlingen.				Europeanen.	Chineezen.	andere vreemde oosterlingen.			
C. In 1899 beëindigde faillissementen.												
In 1899 beëindigde faillissementen (zie onder A en B op blz. 2 en 3)	**7**	**53**	**15**	**3**	»	**78**	»	**6**	**2**	**3**	»	**11**
De afloop was aldus:												
Boedels waarin de *preferente* schuldeischers ten volle werden voldaan — bij accoord . .	»	2	1	2	»	5	»	»	»	2	»	2
— bij vereffening.	3	13	5	1	»	22	»	»	»	»	»	»
Te zamen. . .	3	15	6	3	»	27	»	»	»	2	»	2
Boedels waarin aan de *concurrente* schuldeischers werd uitgekeerd: minder dan 10 pct. — bij accoord . .	»	»	1	»	»	1	»	»	1	1	»	2
— bij vereffening.	1	21	7	»	»	29	»	1	»	»	»	1
van 10 tot 25 pct. — bij accoord . .	1	4	»	»	»	5	»	1	»	»	»	1
— bij vereffening.	2	3	»	1	»	6	»	»	»	»	»	»
van 25 tot 50 pct. — bij accoord . .	2	2	3	2	»	9	»	3	1	1	»	5
— bij vereffening.	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
van 50 tot 75 pct. — bij accoord . .	»	1	»	»	»	1	»	»	»	»	»	»
— bij vereffening.	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
meer dan 75 pct. — bij accoord . .	»	1	»	»	»	1	»	1	»	»	»	1
— bij vereffening.	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Alzoo — bij accoord . .	3	8	4	2	»	17	»	5	2	2	»	9
— bij vereffening.	3	24	7	1	»	35	»	1	»	»	»	1
Te zamen. . .	6	32	11	3	»	52	»	6	2	2	»	10
Boedels waarin aan de *concurrente* schuldeischers *niets* werd uitgekeerd *h*)	1	20	4	»	»	25	»	»	»	»	»	»
Totalen als boven. . .	**7**	*i*) **52**	**15**	**3**	»	*i*) **77**	»	**6**	**2**	*j*) **2**	»	*j*) **10**
Boedels waarin de *kosten* van het faillissement (het loon der weeskamers en c. q. der raadslieden daaronder begrepen) in verhouding tot het *actief* bedroegen: minder dan 10 pct.	1	12	4	3	»	20	»	»	»	2	»	2
van 10 tot 25 pct.	1	5	3	»	»	9	»	»	»	»	»	»
van 25 tot 50 pct.	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
van 50 tot 75 pct.	2	11	1	»	»	14	»	1	»	»	»	1
meer dan 75 pct.	3	25	7	»	»	35	»	5	2	»	»	7
Totalen als boven.	**7**	**53**	**15**	**3**	»	**78**	»	**6**	**2**	*k*) **2**	»	*k*) **10**

h) Van de 25 faillissementen vóór 1899 aangebracht, welker vereffening voor de concurrente schuldeischers niets overliet, was hiervan in 15 gevallen (1 faillissement van een Europeaan, 10 van Chineezen en 4 van andere vreemde oosterlingen) de oorzaak, dat de baten niet eens toereikend waren om de kosten te dekken, terwijl in de 10 overige gevallen (betreffende Chineezen) de baten juist toereikend waren tot dekking van de kosten.

i) Volgens opgaven van de weeskamer te Samarang zijn omtrent 1 faillissement van een Chinees geen cijfers te verstrekken, omdat in het vonnis, waarbij de gefailleerde werd gerehabiliteerd, cijfers aangaande de aan de schuldeischers gedane uitkeering ontbraken. Vandaar de verschillen met de hooger vermelde getallen.

j) 1 faillissement van eene vennootschap onder eene firma werd tenietgedaan. Vandaar de verschillen met de hooger vermelde getallen.

k) Zie noot *j*.

IV. Uitkomsten over 1899 van het beheer der wees- en boedelkamers in Nederlandsch-Indië.

WEES- EN BOEDEL-KAMER TE:	Inkomsten voor den lande. a)			Rente gedurende het beheerjaar gekweekt. b)	Kosten met opzicht tot de in massa uitgezette gelden gemaakt.	Verliezen op de uitzettingen geleden.	Kapitalen waarover rente was uit te keeren. c)	Rente over het beheerjaar aan geadministreerden tegoedgedaan (over 1899 à 3¾, over 1898 à 4 pct.).	AANMERKINGEN.
	Beheerloon.	Leges.	Te zamen.						
Batavia	f 30 583	f 11 758	f 42 341	f 175 519	f 653	f 274	f 3 180 045	f 119 252	a) De kosten der wees- en boedelkamers en hare agenten kwamen over 1899 te staan, volgens voorloopige opgaven, op f 367 271. Over 1898 was ter zake uitgegeven, volgens definitieve opgaven, f 350 230.
Samarang. . . .	12 694	8 402	21 096	60 918	321	15 826	1 900 345	71 203	b) Hierbij is op te merken dat elke wees- en boedelkamer, die van een zustercollege kapitalen ter uitzetting ontvangt, de daarmede gekweekte rente verantwoordt alsof die verkregen was van eigen kapitalen.
Soerabaija . . .	20 202	9 706	29 908	118 081	„	5 928	2 816 812	105 630	c) Alles berekend over een vol jaar. In verband daarmede zijn de kapitalen, ter zake waarvan slechts over 9, 6 of 3 maanden rente was uit te keeren (ad respectievelijk f 753 480, f 554 980 en f 1 408 570), tot 75, 50 en 25 pct. van hun bedrag in rekening gebracht.
Padang	1 790	866	2 656	20 580	5	156	294 362	11 039	
Makasser. . . .	3 873	2 677	6 550	15 204	226	2 209	207 047	7 764	
Te zamen . .	f 69 142	f 33 409	f 102 551	f 390 302	f 1 205	f 24 393	f 8 398 611	f 314 948	
Over 1898 waren de cijfers . . .	77 943	19 816	97 759	399 644	977	43 872	8 780 286	351 212	

V. Statistiek betreffende de in 1899 — op Java en Madura — berechte strafvervolgingen wegens veediefstal.

GEWESTEN.	Behandeld door den politierechter.						Behandeld door den landraad.						Behandeld door de rechtbank van omgang.						Totaal-generaal.	
	Aantal zaken			Aantal beklaagden.			Aantal zaken			Aantal beklaagden.			Aantal zaken			Aantal beklaagden.				
	die gevolgd zijn door eene veroordeeling.	die gevolgd zijn door vrijspraak.	Totaal.	Veroordeeld.	Vrijgesproken.	Totaal.	die gevolgd zijn door eene veroordeeling.	die gevolgd zijn door vrijspraak.	Totaal.	Veroordeeld.	Vrijgesproken.	Totaal.	die gevolgd zijn door eene veroordeeling.	die gevolgd zijn door vrijspraak.	Totaal.	Veroordeeld.	Vrijgesproken.	Totaal.	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.
Bantam	32	3	35	55	10	65	11	12	23	16	21	37	„	„	„	„	„	„	58	102
Batavia	52	33	85	70	47	117	6	19	25	19	16	35	„	„	„	„	„	„	110	152
Krawang	39	42	81	73	63	136	12	11	23	19	16	35	„	„	„	„	„	„	104	171
Preanger Regentschappen . . .	72	11	83	122	23	145	5	1	6	6	2	8	„	„	„	„	„	„	89	153
Cheribon	27	34	61	49	74	123	10	3	13	18	9	27	„	„	„	„	„	„	74	150
Tagal	7	7	14	8	11	19	26	9	35	41	21	62	„	„	„	„	„	„	49	81
Pekalongan	3	„	3	3	„	3	9	1	10	18	3	21	„	„	„	„	„	„	13	24
Samarang	„	1	1	„	3	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	3
Japara	12	19	31	24	44	68	10	18	28	15	36	51	„	„	„	„	„	„	59	119
Rembang	„	„	„	„	„	„	22	22	44	66	47	113	„	„	„	„	„	„	44	113
Soerabaija	4	1	5	8	1	9	31	11	42	52	43	95	„	„	„	„	„	„	47	104
Pasoeroean.	„	1	1	„	2	2	28	15	43	49	31	80	1	„	1	2	2	4	45	86
Probolinggo	„	11	11	„	26	26	46	27	73	63	42	105	„	„	„	„	„	„	84	131
Bezoeki	„	„	„	„	„	„	30	10	40	49	27	76	„	„	„	„	„	„	40	76
Banjoemas.	37	3	40	85	17	102	23	16	39	53	51	104	„	„	„	„	„	„	79	206
Bagelen.	5	1	6	6	4	10	1	„	1	2	2	4	„	„	„	„	„	„	7	14
Kadoe	„	-	„	„	„	„	2	1	3	4	5	9	„	„	„	„	„	„	3	9
Djokjokarta	5	27	32	15	84	99	1	„	1	7	„	7	„	„	„	„	„	„	33	106
Soerakarta.	12	35	47	21	56	77	55	5	69	83	20	103	„	„	„	„	„	„	107	180
Madioen	20	22	42	31	35	66	43	47	90	71	93	164	„	„	„	„	„	„	132	230
Kediri	2	7	9	2	9	11	41	19	60	82	50	132	„	„	„	„	„	„	69	143
Madura	36	3	39	68	8	76	66	44	110	98	75	173	„	„	„	„	„	„	149	249
Totalen voor Java en Madura.	365	261	626	640	517	1157	478	291	769	831	610	1441	1	„	1	2	2	4	1396	2602
Over 1898 waren de cijfers. .	486	248	734	832	589	1421	462	214	676	769	504	1273	2	1	3	4	9	13	1413	2707

VI. Aantal gevallen waarin in 1899 door den Gouverneur-Generaal gratie of remissie van straf aan veroordeelden werd verleend.

Aard der straffen, waarvan gratie of remissie werd verleend.	Europeanen.	Chineezen.	Arabieren.	Inlanders.	Totaal.
Doodstraf a)	"	"	"	b) 15	15
Tuchthuisstraf	11	"	"	"	11
Detentie	c) 1 (1)	"	"	3 (3)	4 (4)
Gevangenis	57 (31)	"	"	5 (5)	62 (36)
Dwangarbeid *in* en *buiten* den ketting	"	52	4	888 (9)	d) 944 (9)
Ten arbeidstelling aan de publieke werken	"	15	"	6	21
Geldboete	16	16	"	102	134
Verbeurdverklaring van goederen	"	3	"	3	6
Provoost	e) 1	"	"	"	1
Wegzending naar een oord van ballingschap	"	"	"	1	1
Totalen	86 (32)	86	4	1023 (17)	f) 1199 (49)
Over 1898 waren de cijfers	90 (52)	90	6	1660 (33)	1846 (85)

a) In 1899 werd de doodstraf *voltrokken* aan 2 Chineezen en 15 inlanders.

b) Van deze 15 gegratieerden waren 8 veroordeeld ter zake van moord, 3 ter zake van moord en poging daartoe, 1 ter zake van moord ter vergemakkelijking van roof, 1 ter zake van medeplichtigheid aan moord, 1 ter zake van doodslag, vergezeld van diefstal, en 1 ter zake van diefstal bij nacht onder verzwarende omstandigheden.

c) De cijfers tusschen ( ) vermeld, wijzen afzonderlijk het aantal *militaire* veroordeelden aan. Ditmaal waren het steeds militairen der landmacht.

d) Voor zooveel aan een deel dezer veroordeelden geheele kwijtschelding van straf werd verleend, geschiedde dit in 63 gevallen (ten opzichte van 1 Chinees en 62 inlanders) uit aanmerking van in en door de uitoefening van den hun opgedragen arbeid bekomen verwondingen, en in 2 gevallen omdat de veroordeelden (beiden inlanders, van wie de een laatstelijk als militair had gdiend) aan lepra lijdende waren. Voorts zijn in de cijfers van het staatje ook 4 tot dwangarbeid veroordeelde inlanders begrepen, aan wie geheele kwijtschelding, dan wel remissie van straf werd verleend uit aanmerking dat zij zich tijdens het ondergaan van hunne straf door het een of ander feit — in Atjeh — bijzonder verdienstelijk hadden gemaakt.

e) Lid der schutterij.

f) Aan 905 dezer veroordeelden (onder wie 59 Europeanen) viel deze gratie of remissie van straf ten deel ter gelegenheid van de viering van den geboortedag van H. M. de Koningin.

VII. Numerieke opgaven betreffende de in 1895 t/m 1899 aan Nederlanders, zoomede aan westersche en oostersche vreemdelingen verleende en geweigerde vergunningen tot vestiging of inwoning in Nederlandsch-Indië, en de in die jaren in beraad gehouden verzoeken om zoodanige vergunning.

LANDAARDEN.	1895.	1896.	1897.	1898.	1899.
A. Verleende vergunningen tot vestiging of inwoning.					
Europeanen en met dezen gelijkgestelden. a)					
Nederlanders	123	173	115	147	260
Duitschers	36	43	23	25	52
Engelschen b)	11	20	7	33	30
Europeesche Britsche onderdanen uit Britsche koloniën	3	10	3	4	9
Franschen	5	5	1	4	6
Belgen	1	5	3	1	2
Zwitsers	4	5	6	3	2
Italianen	"	5	1	"	5
Oostenrijkers	1	7	7	3	7
Hongaren	1	3	1	"	1
Rumeniërs	1	"	1	"	"
Russen	"	1	"	3	3
Denen	1	"	"	"	1
Zweden	1	1	"	1	"
Noren	"	2	"	1	"
Spanjaarden	"	1	"	"	"
Portugeezen	"	"	1	"	"
Grieken	"	"	"	1	1
Turken	1	1	"	1	1
Armeniërs	2	2	"	"	"
Egyptenaren	"	"	"	"	1
Perzen	6	2	1	5	3
Manillareezen	"	"	"	2	"
Amerikanen	"	3	5	7	6
Canadeezen	"				7
Australiërs	1	1	3	5	3
Japanners	c)	c)	c)	c)	4
	198	290	178	246	405
Oostersche vreemdelingen. d)					
Chineezen	1950	1603	1448	2019	1737
Arabieren	245	174	135	149	270
Andere oostersche vreemdelingen	74	100	97	84	82
Totalen	2467	2167	1858	2498	2394
B. Geweigerde vergunningen tot vestiging of inwoning.					
Europeanen en met dezen gelijkgestelden e)	"	"	1	"	"
Chineezen	14	4	11	9	81
Arabieren	1	4	"	1	6
Andere oostersche vreemdelingen	"	"	"	"	1
	15	8	12	10	88
C. In beraad gehouden verzoeken om vergunning tot vestiging of inwoning. f)					
Europeanen en met dezen gelijkgestelden e)	5	3	3	1	3
Chineezen	10	287	157		
Arabieren	12	66	26	g) 334	g) 782
Andere oostersche vreemdelingen	1	3	1		
	28	359	187	335	785

a) Van de aan Europeanen en met hen gelijkgestelden verleende vergunningen tot vestiging of inwoning in Nederlandsch-Indië werden er aan in de gewesten buiten Java en Madura verblijfhoudenden in de behandelde jaren achtereenvolgens verleend 73, 65, 48, 72 en 239, waarvan aan Nederlanders respectievelijk 33, 23, 20, 34 en 155. Alleen voor de residentie Oostkust van Sumatra is het cijfer en de landaard van de ter vestiging of inwoning toegelatenen afzonderlijk vermeld, en wel als volgt:

	1895.	1896.	1897.	1898.	1899.
Nederlanders	20	10	7	9	134
Duitschers	15	7	3	4	23
Engelschen	2	1	"	1	6
Franschen	"	"	"	"	1
Zwitsers	1	4	4	"	1
Italianen	"	"	1	"	"
Oostenrijkers	"	"	"	1	2
Rumeniërs	1	"	"	"	"
Russen	"	"	"	"	1
Turken	1	"	"	"	"
	40	22	15	15	168

b) Over de jaren 1896 t/m 1899 is afzonderlijk opgegeven hoevelen afkomstig waren uit Schotland (achtereenvolgens 7, 1, 3 en 3) en hoevelen uit Ierland (in elk der jaren 1896, 1898 en 1899 1).

c) De aan Japanners verleende vergunningen tot vestiging of inwoning in Nederlandsch-Indië zijn over de jaren 1895 t/m 1898 begrepen in het cijfer betreffende „Andere vreemde oosterlingen". Het aantal is afzonderlijk alleen over 1896 vermeld, toen het 13 bedroeg.

d) Van de aan oostersche vreemdelingen verleende vergunningen tot vestiging of inwoning in Nederlandsch-Indië werden er aan in de gewesten buiten Java en Madura verblijfhoudenden in de behandelde jaren achtereenvolgens verleend 1191, 705, 740, 1297 en 742. Zie overigens met betrekking tot het jaar 1899 ook tabel VIII op de volgende blz.

e) Eene splitsing naar het geboorteland is in de hier te lande ontvangen opgaven niet aangetroffen.

f) Wat deze opgaven betreft, dient het voorbehoud gemaakt dat de uit Indië verstrekte gegevens het in het onzekere laten of wel steeds rekening is gehouden met de verzoeken welke door de hoogste gewestelijke gezaghebbers in de buitenbezittingen werden in beraad gehouden.

g) Niet gesplitst opgegeven.

VIII. Numerieke opgaven over 1899 betreffende de toelating en vestiging in Nederlandsch-Indië van oostersche vreemdelingen. *a*)

GEWESTEN.	Aantal oostersche vreemdelingen aan wie in 1899 eene toelatingskaart						Aantal oostersche vreemdelingen aan wie in 1899 eene vergunning tot vestiging						Aantal personen die, in 1899 krachtens art. 4 van St. 1872 n°. 40 uit Ned.-Indië vertrokken of verwijderd zijn.		
	werd verleend.			werd geweigerd.			werd verleend.			werd geweigerd.					
	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.
Java en Madura.															
Bantam	"	"	"	"	"	"	20	"	"	"	"	"	"	"	"
Batavia	2742	120	71	"	"	"	673	83	27	"	"	"	10	"	"
Krawang	"	"	"	"	"	"	1	3	"	"	1	"	"	"	"
Preanger Regentsch.	"	"	"	"	"	"	16	"	1	"	"	"	"	"	"
Cheribon	190	34	18	"	"	"	54	9	10	"	"	"	"	"	"
Tagal	1	1	"	"	"	"	6	7	"	"	"	"	"	"	"
Pekalongan	1	4	"	"	"	"	8	8	"	"	"	"	"	"	"
Samarang	369	1	27	"	"	"	32	"	"	"	"	"	46	"	"
Japara	"	"	"	"	"	"	6	"	"	"	"	"	"	"	"
Rembang	"	"	"	"	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"	"
Soerabaija	752	174	79	171	"	"	62	"	2	68	"	1	203	10	2
Pasoeroean	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"
Probolinggo	"	"	"	"	"	"	28	6	"	"	"	"	"	"	"
Bezoeki	"	"	"	"	"	"	2	1	"	"	"	"	"	"	"
Banjoemas	1	"	"	"	"	"	11	"	"	"	"	"	"	"	"
Bagelen	"	"	"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"
Kadoe	"	"	"	"	"	"	9	"	"	"	"	"	"	"	"
Djokjokarta	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	4	"	"
Soerakarta	"	"	"	"	"	"	5	"	"	"	"	"	"	"	"
Madioen	"	"	"	"	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"	"
Kediri	10	"	"	"	"	"	133	"	"	"	"	"	"	"	"
Madura	"	"	"	"	"	"	7	1	"	"	"	"	"	"	"
Totalen v. Java en Madura	4066	334	195	171	"	"	1084	123	40	68	1	1	264	10	2
Buitenbezittingen. *b*)															
Sumatra's Westkust	228	4	46	"	"	"	52	1	6	"	"	"	18	"	"
Benkoelen	"	"	2	"	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"	"
Lampongsche Districten	51	"	"	"	"	"	27	"	"	"	"	"	"	"	"
Palembang	802	18	159	"	"	"	166	4	13	"	"	"	40	"	"
Oostkust van Sumatra *c*)	8805	1	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Atjeh en onderhoorigh.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Riouw " " *d*).	1254	"	12	"	"	"	7	"	2	"	"	"	"	"	"
Banka *e*)	284	2	21	"	"	"	141	"	"	"	"	"	"	"	"
Billiton	439	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	11	"	"
Westerafd. van Borneo	1569	8	100	"	"	"	6	"	2	"	"	"	"	"	"
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	434	26	108	"	"	"	13	"	1	"	"	"	"	"	"
Celebes en onderhoorigh.	333	"	61	"	"	"	74	1	6	"	"	"	"	"	"
Menado	120	9	3	2	"	1	72	10	3	9	4	"	"	"	"
Amboina	35	4	3	"	"	"	16	13	2	4	1	"	"	"	"
Ternate	16	"	1	"	"	"	3	4	1	"	"	"	"	"	"
Timor en onderhoorigh.	5	1	1	"	"	"	10	3	"	"	"	"	"	"	"
Bali en Lombok	248	10	42	"	"	"	63	11	6	"	"	"	"	"	"
Totalen v. de buitenbez.	14623	83	559	4	"	1	653	47	42	13	5	"	69	"	"
Totalen v. Java en Madura	4066	334	195	171	"	"	1084	123	40	68	1	1	264	10	2
Algemeene totalen over 1899	18689	417	754	175	"	1	1737	170	82	81	6	1	333	10	2
Over 1898 waren de cijfers:															
Java en Madura	4313	347	285	111	"	"	810	115	30	5	"	"	447	1	3
Buitenbezittingen	12976	74	477	"	"	"	1209	34	54	4	1	"	7	"	"
Algemeene totalen over 1898	17289	421	762	111	"	"	2019	149	84	9	1	"	454	1	3

a) Zie St. 1872 n°. 40, gewijzigd bij St. 1890 n°. 187, 1891 n°. 214 en 1896 n°. 161.

b) In de gewesten, voor welke zoogenaamde koelie-ordonnantiën zijn uitgevaardigd, behoeven de werklieden, voor ondernemingen van land- en mijnbouw of nijverheid aangebracht, geen toelatingskaart, omdat voor hen de werkovereenkomst, voor zoolang deze wordt nageleefd, als toelating geldt; verg. St. 1892 n°. 138 (art. 5) en 1896 n°. 161. De zoodanigen zijn dus in dit overzicht niet medegerekend.

c) De in noot *a* aangehaalde bepalingen werken niet in de residentie Oostkust van Sumatra; aldaar geldt eene bijzondere regeling, welke echter alleen betrekking heeft tot Chineezen (St. 1892 n°. 138, gewijzigd bij St. 1893 n°. 36).

d) De opgaven betreffende de residentie Riouw en onderhoorigheden hebben geen betrekking tot het eilandengebied, maar alleen tot het gedeelte van het gewest, dat gelegen is aan den vasten wal van Sumatra; zie St. 1892 n°. 31.

e) Ingevolge art. 20 van het reglement voor de tinwinning op Banka (St. 1891 n°. 134) werden gedurende 1899 416 uit China afkomstige gewezen mijnwerkers (niet-ingezetenen), waaronder 110 wegens berriberri ontslagenen, die niet hadden aangetoond voldoende middelen van bestaan te bezitten of die door arbeid te kunnen verkrijgen, naar de plaats hunner herkomst teruggezonden.

IX. Statistiek der gedurende 1898 in de registers van den burgerlijken stand *a*) in Nederlandsch-Indië

Gewesten.	Aantal wettige geborenen. Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Levenloos aangegeven. Mannelijke kunne.	Levenloos aangegeven. Vrouwelijke kunne.	Aantal onwettige geborenen. Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Levenloos aangegeven. Mannelijke kunne.	Levenloos aangegeven. Vrouwelijke kunne.	Aantal *erkende* kinderen in 1898 geboren. Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	in vorige jaren geboren. Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Aantal *gewettigde* kinderen in 1898 geboren. Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	in vorige jaren geboren. Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Huwelijken. Huwelijken waarbij man en vrouw beiden tot de Europeesche of met deze gelijkgestelde bevolking behoorden.	Gemengde huwelijken (tusschen Europeanen of met dezen gelijkgestelden en inlanders of met dezen gelijkgestelden).	Huwelijken buitenslands gesloten in 1898.	in vorige jaren.	In 1898 ingeschreven echtscheidingen, waarvan de vonnissen dagteekenden van 1898.	van vorige jaren.
Java en Madura.																						
Bantam	6	6	„	„	„	1	„	„	„	2	„	„	„	„	„	„	3	„	„	„	„	„
Batavia	202	208	9	5	25	28	1	1	18	23	65	48	2	„	24	23	158	18	5	„	9	3
Krawang	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	„	„	„	„	„
Preanger Regentschappen	34	50	4	„	7	6	„	1	11	7	15	22	„	1	6	9	19	7	„	„	2	„
Cheribon	8	11	„	„	„	4	„	„	„	3	4	6	„	„	„	„	5	„	„	„	1	„
Tagal	16	13	3	2	1	2	„	„	„	„	4	6	„	„	„	„	11	1	„	1	2	„
Pekalongan	10	11	„	1	„	„	„	„	„	4	1	1	„	„	1	1	11	1	„	„	„	„
Samarang	96	105	3	1	15	19	1	„	15	13	46	44	1	„	7	21	69	9	„	1	3	1
Japara	10	12	„	„	1	„	„	„	1	„	8	8	„	„	„	„	8	„	„	„	„	„
Rembang	19	13	2	„	2	3	„	„	„	„	3	3	„	„	7	3	4	2	„	„	„	1
Soerabaija	163	166	7	6	19	15	„	1	4	7	31	31	2	1	8	14	108	5	„	„	10	„
Pasoeroean	49	40	„	3	5	6	„	„	7	5	17	15	„	1	3	1	37	2	„	„	1	„
Probolinggo	23	18	„	„	3	4	„	„	3	2	3	1	„	„	„	„	22	„	„	„	2	1
Bezoeki	22	16	„	1	1	„	„	„	2	1	9	13	„	„	1	1	17	1	„	„	5	„
Banjoemas	11	17	1	„	6	4	„	1	1	3	6	6	„	„	1	„	8	„	„	„	„	1
Bagelen	14	10	„	1	„	5	„	„	5	3	13	8	„	„	„	„	12	1	„	„	„	„
Kadoe	20	18	2	1	1	2	„	„	11	11	6	1	„	1	„	„	10	1	„	„	„	„
Djokjokarta	30	38	1	„	3	4	„	„	9	5	19	20	„	„	„	„	15	„	„	„	„	1
Soerakarta	38	48	3	1	8	8	„	„	3	14	39	36	„	1	5	6	28	4	„	„	1	1
Madioen	22	24	„	2	4	2	1	„	8	2	8	11	„	1	1	„	13	3	„	„	1	„
Kediri	37	23	2	1	„	7	„	„	4	4	13	7	„	1	3	3	19	4	„	„	1	„
Madura	4	12	1	1	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	4	„	„	„	„	„
Totalen voor Java en Madura	836	859	38	26	101	120	3	4	102	109	*b*) 310	*b*) 288	5	7	*b*) 67	*b*) 82	583	59	5	*c*) 2	38	*d*) 9
	1759				228				809				161				649				47	
Over 1897 waren de cijfers	748	717	33	20	126	91	11	2	103	87	297	281	5	4	65	68	505	54	8	4	25	10
	1554				230				768				142				571				35	

a) De opgaven hebben dus alleen betrekking tot Europeanen en met dezen gelijkgestelden (ook militairen) en tot die inlandsche Christenen, die zich aan de voorschriften omtrent het houden van de registers van den burgerlijken stand hebben onderworpen.

b) Naar gelang van het geboortejaar waren de hierbedoelde erkende of gewettigde kinderen te verdeelen als volgt:

Geboortejaar.	Aantal in 1898 op Java en Madura *erkende*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	*gewettigde*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Geboortejaar.	Aantal in 1898 op Java en Madura *erkende*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	*gewettigde*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.
1858	„	1	„	„	1877	3	2	„	1
1861	1	„	„	„	1878	2	4	„	1
1865	„	1	1	1	1879	2	1	4	2
1870	„	4	„	„	1880	6	4	2	5
1872	1	4	„	„	1881	4	2	2	3
1873	„	1	1	„	1882	3	4	2	5
1874	1	1	„	1	1883	4	5	„	5
1875	2	4	„	2	1884	1	1	1	1
1876	2	1	1	2	1885	4	5	„	2

gedane inschrijvingen van geboorten, huwelijken, echtscheidingen en sterfgevallen.

Sterfgevallen. In Indië geborenen, die den leeftijd bereikten van: nog geen 2 jaar. M.	V.	2—10 jaar. M.	V.	10—20 jaar. M.	V.	20—40 jaar. M.	V.	40—60 jaar. M.	V.	60 jaar en daarboven. M.	V.	Te zamen. M.	V.	Buiten Indië geborenen, die den leeftijd bereikten van: nog geen 2 jaar. M.	V.	2—10 jaar. M.	V.	10—20 jaar. M.	V.	20—40 jaar. M.	V.	40—60 jaar. M.	V.	60 jaar en daarboven. M.	V.	Te zamen. M.	V.	Bovendien werd ingeschr. het navolg. aantal overl., niet in de voorg. kolommen gespecificeerd, omdat nopens afkomst of leeftijd geen voldoende gegevens bekend waren. M.	V.	Totaal der ingeschreven sterfgevallen.	Gewesten.
2	„	„	„	„	„	„	„	2	2	1	„	5	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	1	„	„	„	8	Bantam.
53	60	6	6	6	3	28	15	22	19	9	13	124	116	„	1	„	„	2	1	17	5	19	4	13	2	51	13	2	„	306	Batavia.
1	„	1	„	„	„	„	„	„	„	1	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	3	Krawang.
13	10	4	3	„	2	7	1	4	2	3	1	31	19	„	„	„	„	„	„	6	„	16	1	5	1	27	2	4	„	83	Preanger Regentsch.
1	„	„	1	„	„	3	3	„	1	1	3	5	8	„	„	„	„	„	„	1	„	1	„	1	„	3	„	„	„	16	Cheribon.
4	2	„	„	„	„	4	1	2	„	„	3	10	6	„	„	„	„	„	„	1	„	1	„	1	„	3	„	„	„	19	Tagal.
1	„	1	1	„	„	2	„	„	„	1	„	5	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	6	Pekalong.
28	28	8	13	5	8	21	13	11	6	6	13	79	81	„	„	1	„	2	„	16	„	14	2	6	4	39	6	e) 11	„	216	Samarang.
3	3	1	„	2	„	„	1	„	„	1	1	7	5	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	2	„	3	„	„	„	15	Japara.
3	6	2	1	„	3	1	1	„	„	2	2	8	13	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	1	„	2	„	„	„	23	Rembang.
34	28	8	1	3	2	8	8	11	9	5	11	69	59	2	„	„	„	„	„	3	2	10	2	5	1	20	5	„	„	153	Soerabaija.
14	11	2	2	1	1	3	1	5	4	„	1	25	20	„	„	„	„	2	„	7	„	8	„	2	1	19	1	1	1	67	Pasoer.
3	4	2	„	2	1	1	3	3	1	2	„	13	9	„	„	„	„	„	„	„	„	3	„	„	„	3	„	„	„	25	Proboling.
3	4	„	2	„	„	3	1	3	3	2	2	11	12	„	„	„	„	„	„	1	„	4	„	„	„	5	„	„	„	28	Bezoeki.
4	4	„	1	„	1	1	3	2	„	„	2	7	11	„	„	„	„	„	„	„	„	2	„	„	„	2	„	„	„	20	Banjoem.
4	„	1	„	1	3	„	2	4	„	„	„	10	5	„	„	„	„	„	„	3	„	7	„	2	„	12	„	„	„	27	Bagelen.
„	4	1	1	1	„	2	„	1	1	1	„	6	6	„	„	„	„	1	„	8	„	7	„	„	„	16	„	„	„	28	Kadoe.
12	6	3	1	1	2	3	2	7	4	2	3	28	18	„	„	„	„	„	„	3	„	„	„	„	„	3	„	„	„	49	Djokjok.
12	10	1	5	3	1	7	5	7	2	7	3	37	26	„	„	„	„	„	„	5	1	2	„	2	„	9	1	„	„	73	Soerakar.
4	5	1	1	1	„	„	3	„	1	3	„	9	10	„	„	„	„	„	„	„	„	3	„	1	„	4	„	„	„	23	Madioen.
5	6	1	1	3	„	2	3	2	2	„	1	13	13	„	„	„	„	„	„	„	„	3	„	2	1	5	1	„	„	32	Kediri.
1	„	1	„	„	„	1	„	2	„	2	„	7	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	7	Madura.
205	191	44	40	29	27	97	66	88	57	49	59	512	440	2	1	1	„	7	1	71	8	102	9	44	10	227	29	18	1	1227	
195	196	88	71	52	36	121	106	108	75	45	55	609	539	2	1	1	1	17	2	203	15	126	13	38	6	388	38	20	3	f) 1597	

Geboortejaar.	Aantal in 1898 op Java en Madura: *erkende*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Mannelijke kunne.	*erkende* … Vrouwelijke kunne.	*gewettigde*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Mannelijke kunne.	*gewettigde* … Vrouwelijke kunne.	Geboortejaar.	Aantal in 1898 op Java en Madura: *erkende*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Mannelijke kunne.	*erkende* … Vrouwelijke kunne.	*gewettigde*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Mannelijke kunne.	*gewettigde* … Vrouwelijke kunne.
1886	2	2	6	2	1894	21	22	6	5
1887	7	5	4	6	1895	32	37	4	5
1888	5	4	1	7	1896	42	41	6	7
1889	3	8	6	1	1897	96	78	7	5
1890	19	6	5	6	Totalen . .	310	288	67	82
1891	13	10	3	1		598		149	
1892	9	15	2	4					
1893	25	15	3	2					

c) Beide in 1897 gesloten.
d) Van deze vonnissen was er 1 uitgesproken in 1896, de 8 overige in 1897.
e) Onder deze 11 mannen waren er 4, van wie de leeftijd en geboorteplaats onbekend waren, 4 tusschen de 20 en 40 jaren en 1 tusschen de 40 en 60 jaren, van wie de geboorteplaats onbekend was, en 2, buiten Nederlandsch-Indië geboren, wier ouderdom onbekend was.
f) Hieronder 3 personen (in de ontvangen opgaven niet nader aangeduid) die vóór 1897 gestorven waren, namelijk 1 in 1893 en 2 in 1896.

Gewesten.	Aantal wettige geborenen.				Aantal onwettige geborenen.				Aantal *erkende* kinderen				Aantal *gewettigde* kinderen				Huwelijken.				In 1898 ingeschreven echtscheidingen, waarvan de vonnissen dagteekenden	
	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Levenloos aangegeven.		Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Levenloos aangegeven.		in 1898 geboren.		in vorige jaren geboren.		in 1898 geboren.		in vorige jaren geboren.		Huwelijken waarbij man en vrouw beiden tot de Europesche of met deze gelijkgestelde bevolking behoorden.	Gemengde huwelijken (tusschen Europeanen of met dezen gelijkgestelden en inlanders of met dezen gelijkgestelden).	Huwelijken buitenslands gesloten			
			Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.			Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.			in 1898.	in vorige jaren.	van 1898.	van vorige jaren.
Buitenbezittingen.																						
Sumatra's Westkust: Padangsche Benedenlanden.	23	21	„	„	4	2	„	„	2	6	8	7	„	1	1	„	15	2	„	„	„	„
Sumatra's Westkust: Padangsche Bovenlanden.	19	12	1	„	„	2	„	„	4	2	9	5	„	„	„	„	4	4	„	„	„	„
Sumatra's Westkust: Tapanoli	8	11	„	„	„	„	„	„	1	„	„	3	„	„	„	„	4	„	„	„	„	„
Benkoelen	„	1	„	„	1	„	„	„	1	1	„	1	„	1	„	„	„	„	„	„	1	„
Lampongsche Districten	2	1	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Palembang	12	10	„	1	1	„	„	„	1	„	„	2	„	„	„	1	1	1	„	„	„	„
Oostkust van Sumatra	13	17	„	1	1	„	„	„	4	3	8	3	„	„	„	„	4	„	4	„	„	„
Atjeh en onderh.	14	16	„	„	1	„	„	„	5	8	6	9	1	„	„	2	6	1	„	1	„	„
Riouw „ „	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„
Banka	8	4	„	„	„	„	„	„	„	1	1	1	3	„	„	„	1	„	1	„	„	„
Billiton	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Westerafdeeling van Borneo	4	3	„	„	1	„	„	„	1	„	1	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	10	10	„	„	2	1	1	„	2	„	2	1	„	„	„	„	4	„	„	„	„	„
Celebes en onderh.	31	27	2	2	2	5	„	„	7	2	8	4	„	„	„	„	9	2	1	„	1	„
Menado: Minahassa, enz.	29	22	„	1	4	1	„	„	1	„	12	6	„	„	„	„	5	7	„	1	„	„
Menado: Gorontalo	2	5	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„
Amboina	45	28	„	„	18	5	„	1	9	2	9	6	„	„	„	„	11	16	„	„	1	„
Ternate	5	8	1	„	3	1	„	„	„	„	1	1	„	„	4	3	1	1	„	„	1	„
Timor en onderh.	3	5	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	1	2	„	„	1	„
Bali en Lombok	2	1	„	„	„	„	„	„	1	1	„	2	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„
Totalen voor de buitenbezittingen	231	203	4	5	38	17	1	1	39	27	g) 67	g) 51	4	2	g) 5	g) 7	69	36	6	h) 2	5	„
	443				57				184				18				113				5	
Over 1897 waren de cijfers	222	205	11	9	35	33	„	„	55	39	59	69	3	1	23	22	74	46	1	1	2	
	447				68				222				49				122				4	

g) Naar gelang van het geboortejaar waren de hierbedoelde erkende of gewettigde kinderen te verdeelen als volgt:

Geboortejaar.	Aantal in 1898 in de buitenbezittingen				Geboortejaar.	Aantal in 1898 in de buitenbezittingen			
	erkende, vóór gemeld jaar geboren kinderen.		*gewettigde*, vóór gemeld jaar geboren kinderen.			*erkende*, vóór gemeld jaar geboren kinderen.		*gewettigde*, vóór gemeld jaar geboren kinderen.	
	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.		Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.
1857	1	„	„		1882	1	„	„	1
1861	1	„	„	„	1883	1	„	1	1
1864	1	„	„	„	1884	1	„	„	1
1866	1	„	1	„	1886	1	„	„	„
1868	1	„	„	„	1887	1	„	„	1
1869	1	„	„	„	1888	1	„	„	„
1871	1	„	„	„	1889	1	„	1	„
1881	1	„	„	„	1890	2	„	„	„

Sterfgevallen. In Indië geborenen, die den leeftijd bereikten van: nog geen 2 jaar M.	V.	2—10 jaar M.	V.	10—20 jaar M.	V.	20—40 jaar M.	V.	40—60 jaar M.	V.	60 jaar en daarboven M.	V.	Te zamen M.	V.	Buiten Indië geborenen, die den leeftijd bereikten van: nog geen 2 jaar M.	V.	2—10 jaar M.	V.	10—20 jaar M.	V.	20—40 jaar M.	V.	40—60 jaar M.	V.	60 jaar en daarboven M.	V.	Te zamen M.	V.	Bovendien werd ingeschr. het navolg. aantal overl., niet in de voorg. kolommen gespecificeerd, omdat nopens afkomst of leeftijd geen voldoende gegevens bekend waren. M.	V.	Totaal der ingeschreven sterfgevallen.	Gewesten
5	2	"	"	"	"	6	3	1	4	1	1	13	10	"	"	"	"	"	"	28	"	4	"	3	2	35	2	4	"	64	Sumatra's Westkust
3	3	"	1	1	1	1	1	1	"	"	2	6	8	"	"	"	"	"	"	19	"	1	"	"	"	20	"	2	"	36	
1	1	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	2	1	"	"	"	"	"	"	2	"	1	"	"	"	3	"	"	"	6	
"	"	1	"	"	"	"	"	"	1	"	"	1	1	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	1	"	"	"	3	Benkoelen.
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	Lampong Distr.
1	1	"	"	"	"	1	"	1	"	"	1	3	2	1	"	"	"	"	"	6	"	2	"	"	"	9	"	"	"	14	Palemb.
"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	"	1	4	"	3	"	"	2	7	"	"	10	Oostk. van Sumatra.
9	7	1	1	"	1	3	"	"	1	"	"	13	10	"	"	"	"	3	"	81	"	2	"	"	"	86	"	i) 34	"	143	Atjeh en onderh.
2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	2	1	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	1	"	"	"	4	Riouw en onderh.
"	1	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	Banka.
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1	"	2	"	"	"	2	Billiton.
1	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	1	"	"	"	3	W. afd. v. Borneo.
3	"	"	"	"	"	2	"	2	"	"	"	7	"	1	"	"	"	1	"	9	"	2	"	"	"	13	"	"	"	20	Z. en O. afd v. Borneo
14	4	2	1	3	"	3	1	1	2	5	3	28	11	"	"	"	"	"	7	1	"	1	"	"	"	2	7	"	"	48	Celebes en onderh.
5	4	2	1	1	"	4	1	3	1	3	4	18	11	"	"	"	"	"	"	2	"	2	"	"	"	4	"	"	"	33	Menado.
1	1	1	"	"	"	"	"	"	1	"	"	2	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	4	
15	6	4	1	1	"	3	3	4	6	7	6	33	22	"	"	"	"	"	"	9	"	3	"	1	"	13	"	"	"	68	Amboina.
2	"	"	"	"	2	"	2	"	"	1	2	3	6	"	1	"	"	"	"	"	"	2	"	"	"	2	1	"	"	12	Ternate.
1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	1	2	"	"	"	2	1	"	"	5	Timor en onderh.
2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"	5	"	"	"	"	"	5	"	"	"	7	Bali en Lombok.
65	31	11	5	5	4	23	12	15	16	18	20	137	88	3	1	"	"	4	7	166	5	23	3	5	2	201	18	40	"	484	
62	45	7	10	4	5	18	18	20	15	14	16	125	109	"	"	1	2	13	"	291	1	34	4	7	2	346	9	"	"	j) 593	

Geboortejaar.	Aantal in 1898 in de buitenbezittingen: *erkende*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	*gewettigde*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.
1891	2	4	1	"
1892	2	1	"	"
1893	5	4	1	"
1894	5	4	"	1
1895	8	4	"	"
1896	4	13	"	1
1897	24	21	"	1
Totalen . .	67	51	5	7
	118		12	

h) Respectievelijk gesloten in 1896 en 1897.

i) Onder deze 34 mannen waren er 5 wier geboorteplaats en leeftijd onbekend waren; de 29 overigen waren allen buiten Nederlandsch-Indië geboren en naar gissing tusschen de 20 en 40 jaren oud.

j) Hieronder geteld 4 personen die, wegens onvolledigheid der opgaven, niet in de vorige kolommen konden worden gerangschikt.

(5. 8.)

BIJLAGE F.

(Zie hoofdst. F, § 5, van het verslag.)

STATISTIEK

VAN DE

GEVANGENEN IN NEDERLANDSCH-INDIË

over 1898.

Toelichtingen. In sommige kolommen komen de cijfers, aanwijzende het aantal gevangenen op 31 December 1897, niet overeen met de eindcijfers van den staat over 1897, bij het vorig verslag opgenomen als bijlage F. De oorzaak is gelegen in het nader inkomen van verbeterde opgaven.

In de rubriek „van desertie teruggebracht" is alleen opgenomen het aantal van hen die *vóór* het jaar, waarover de statistiek loopt, ontvlucht en *in dat jaar* weder gevat zijn. Evenzoo zijn in de rubriek „door desertie verminderd" niet alle in den loop van het jaar ontvluchten opgenomen, maar alleen diegenen hunner die bij het eind van het jaar nog niet weder gevat waren.

De op blz. 2—5 vermelde mutatiën onder de in de buitenbezittingen aanwezige veroordeelden tot dwangarbeid betreffen ook de in Atjeh gedetacheerde dwangarbeiders. Onder deze laatsten waren de mutatiën gedurende 1898 als volgt: in de sterkte werden gebracht 2033 uit andere gewesten daarheen gedetacheerde dwangarbeiders en 38 van desertie teruggekeerde. Daarentegen werden uit de sterkte afgevoerd: wegens overlijden 92, wegens expiratie van straf 180, wegens terugzending naar Java of Padang 1007 en wegens desertie 118 dwangarbeiders. Dientengevolge klom het getal der in Atjeh van elders gedetacheerde veroordeelden tot dwangarbeid gedurende 1898 van 1256 (1203 inlanders en 53 vreemde oosterlingen) tot 1931 (1857 inlanders en 74 vreemde oosterlingen).

De sub lett. C in deze statistiek (zie blz. 6) vermelde 4593 burgerlijke preventief in hechtenis gestelden (daaronder ook die veroordeelden wier vonnis nog niet in kracht van gewijsde was gegaan) waren verdeeld als volgt:

LANDAARD. NB. Waar men twee getallen nevens elkaar geplaatst vindt, heeft het eerste betrekking tot mannen en vrouwen, het andere, tusschen ( ) geplaatst, *alleen* tot vrouwen.	Aantal *burger*personen op ult. 1898, wier zaak nog moest worden berecht: in eersten aanleg.	in revisie.	in appèl of cassatie.	wier zaak reeds door den eersten rechter was afgedaan, maar voor wie de termijn tot het aanteekenen van revisie, appèl of cassatie nog niet was verstreken.	die nog wachtten op de tenuitvoerlegging van het vonnis of arrest (art. 321 Inlandsch Reglement).	wier vonnis nog door het hoofd van gewestelijk bestuur moest worden bekrachtigd of geviseerd.	Totalen.
Europeanen	10 (1)	7	„	„	2	„	19 (1)
Inlanders	1859 (150)	617 (13)	110 (1)	355 (11)	195 (2)	135 (9)	4271 (186)
Vreemde oosterlingen	210 (4)	57 (1)	2	10	24 (1)	„	303 (6)
Te zamen	3079 (155)	681 (14)	112 (1)	365 (11)	221 (3)	135 (9)	4593 (193)

A. Veroordeelden opgenomen in de *burgerlijke gevangenissen*

I. EUROPEANEN.

OORZAKEN VAN VERMEERDERING OF VERMINDERING.	Veroordeelden tot tuchthuis- en, voor zooveel de tot de militaire marine behoorende personen betreft, tot gevangenis- of militaire gevangenisstraf.				Veroordeelden tot gevangenisstraf en, voor zooveel de tot de militaire marine behoorende personen betreft, tot militaire detentie of hechtenis.					in den ketting.	
	Burgerpersonen.		Personen van den militairen stand vervallen verklaard of wien tijdelijk is ontzegd het recht om bij de marine te dienen.	Nog tot de militaire marine behoorende personen.	Burgerpersonen.		Militairen nog tot het leger behoorende.	Tot het leger behoord hebbende personen die van den militairen stand zijn vervallen verklaard.	Nog tot de militaire marine behoorende personen.		
	Mannen.	Vrouwen.			Mannen.	Vrouwen.				Mannen.	
JAVA											
Aanwezig op 31 December 1897	12	2	2	"	30	"	23	8	3		48[illegible]
Bijgekomen gedurende 1898:											
nieuw veroordeeld	1	"	1	"	90	"	33	1	14	159	
uit andere gewesten overgeplaatst	3	"	1	"	13	"	1	2	"	117	
van desertie teruggebracht	"	"	"	"	3	"	"	"	"	5	
	4	"	2	"	106	"	34	3	14		281
	16	2	4	"	136	"	57	11	17		761
Verminderd gedurende 1898:											
door overlijden	"	"	"	"	"	"	"	"	"	16	
„ strafeindiging	2	"	"	"	90	"	36	2	15	82	
„ verandering van strafplaats	1	"	1	"	13	"	1	"	"	292	
„ desertie	"	"	"	"	3	"	"	"	"	4	
	3	"	1	"	106	"	37	2	15		394
Aanwezig op 31 December 1898	13	2	3	"	30	"	20	9	2		3[illegible]
	18				61						
BUITEN											
Aanwezig op 31 December 1897	"	"	"	"	1	"	5	"	1		3047
Bijgekomen gedurende 1898:											
nieuw veroordeeld	"	"	"	4	5	"	9	"	1	945	
uit andere gewesten overgeplaatst	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1888	
van desertie teruggebracht	"	"	"	"	"	"	"	"	"	44	
	"	"	"	4	5	"	9	"	1		2877
	"	"	"	4	6	"	14	"	2		5924
Verminderd gedurende 1898:											
door overlijden	"	"	"	"	"	"	"	"	"	190	
„ strafeindiging	"	"	"	3	6	"	11	"	2	329	
„ verandering van strafplaats	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1888	
„ desertie	"	"	"	"	"	"	"	"	"	110	
	"	"	"	3	6	"	11	"	2		2517
Aanwezig op 31 December 1898	"	"	"	1	"	"	3	"	"		3407
	1				3						
GEHEEL NED											
Aanwezig op 31 December 1897	12	2	2	"	31	"	28	8	4		35[illegible]
	16				71						
„ „ 31 December 1898	13	2	3	1	30	"	23	9	2		37[illegible]
	19				64						

of strafplaatsen, voor zooveel zij zich reeds op de hun aangewezen strafplaats bevonden.

II. INLANDERS.

Burgerpersonen.												
Veroordeelden tot dwangarbeid:				Veroordeelden tot wegzending naar een oord van ballingschap.				Politioneel veroordeelden:				Nog tot de militaire marine behoorende personen.
buiten den ketting voor langer dan één jaar.		*buiten* den ketting voor niet langer dan één jaar.		Ter vervanging van dwangarbeid *in* den ketting.		Ter vervanging van dwangarbeid *buiten* den ketting.		tot ten arbeidstelling aan de publieke werken.		tot gevangenisstraf.		
Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	
MADURA.												
1401	163	2975	180	2	″	3	″	7360	778	494	2	
3743	90	4575	547	″	″	2	″	132165	13849	60023	519	4
395	1	....	....	...	..	...	...	....	....	....	....	″
44	″	164	1	″	″	″	″	242	7	″	″	″
4182	91	4739	548	″	″	2	″	132377	13856	60023	519	
5583	254	7714	728	2	″	5	″	139737	14634	60517	521	
64	3	64	2	″	″	″	″	60	7	″	″	″
848	63	4716	557	1	″	1	″	132627	14031	60036	511	7
3770	4	....	....	...	...	...	...	....	....	....	....	″
41	″	295	6	″	″	″	″	397	19	1	″	″
4723	70	5072	565	1	″	1	″	133084	14057	60037	511	
860	184	2642	163	1	″	4	″	6653	577	480	10	1
4222				5				7720				
BEZITTINGEN.												
4605	7	580	74	3	″	15	″	1741	74	4	1	2
414	2	1110	89	2	″	2	″	46747	1487	277	78	3
3167	″	....	....	...	...	...	...	....	....	....	....	″
19	″	34	3	″	″	″	″	62	1	″	″	″
3600	2	1144	92	2	″	2	″	46809	1488	277	78	3
8205	9	1724	166	5	″	17	″	48550	1562	281	79	5
346	2	17	* 2	″	″	1	″	78	3	1	″	″
1648	2	999	101	1	″	7	″	46656	1451	278	78	3
923	2	....	....	...	...	...	...	....	....	....	....	″
28	″	59	1	″	″	″	″	130	1	2	″	″
2945	6	1075	104	1	″	8	″	46864	1455	281	78	3
5260	3	649	62	4	″	9	″	1686	107	″	1	2
9381				13				1794				
LANDSCH-INDIE.												
6006	170	3555	254	5	″	18	″	9101	852	498	3	6
13518				23				10454				
6120	187	3294	225	5	″	13	″	8339	684	480	11	3
13603				18				9514				

OORZAKEN VAN VERMEERDERING OF VERMINDERING.	A. Veroordeelden opgenomen in de *burgerlijke gevangenissen*								
	III. VREEMDE OOSTERLINGEN.								
	Veroordeelden tot dwangarbeid:					Politioneel veroordeelden:			
	in den ketting.	*buiten* den ketting voor langer dan één jaar.		*buiten* den ketting voor niet langer dan één jaar.		tot ten arbeidstelling aan de publieke werken.		tot gevangenisstraf.	
	Mannen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.
JAVA en									
Aanwezig op 31 December 1897	61	77	6	64	2	286	12	2	″
Bijgekomen gedurende 1898:									
nieuw veroordeeld	22	144	3	91	2	4938	152	54	″
uit andere gewesten overgeplaatst	11	17	″	...	...	....	....	....	....
van desertie teruggebracht	″	4	″	5	″	8	″	″	″
	33	165	3	96	2	4946	152	54	″
	94	242	9	160	4	5232	164	56	″
Verminderd gedurende 1898.									
door overlijden	3	7	″	5	″	8	″	″	″
„ strafeindiging	7	38	3	104	3	4927	152	51	″
„ verandering van strafplaats	21	131	″	...	...	....	....	....	....
„ desertie	″	6	″	6	″	5	″	″	″
	31	182	3	115	3	4940	152	51	″
Aanwezig op 31 December 1898	63	60	6	45	1	292	12	5	″
	175					309			
BUITEN									
Aanwezig op 31 December 1897	197	105	″	38	″	490	4	1	″
Bijgekomen gedurende 1898:									
nieuw veroordeeld	43	29	″	63	1	9296	40	67	3
uit andere gewesten overgeplaatst	98	167	″	...	...	....	....	....	....
van desertie teruggebracht	1	1	″	2	″	6	″	″	″
	142	197	″	65	1	9302	40	67	
	339	302	″	103	1	9792	44	68	3
Verminderd gedurende 1898:									
door overlijden	12	7	″	″	″	106	″	″	″
„ strafeindiging	15	74	″	71	1	8880	44	67	3
„ verandering van strafplaats	116	43	″	...	...	....	....	....	....
„ desertie	13	1	″	2	″	104	″	″	″
	156	125	″	73	1	9090	44	67	3
Aanwezig op 31 December 1898	183	177	″	30	″	702	″	1	″
	390					703			
GEHEEL NEDER									
Aanwezig op 31 December 1897	258	182	6	102	2	776	16	3	″
	550					795			
„ „ 31 December 1898	246	237	6	75	1	994	12	6	″
	565					1012			

of strafplaatsen, voor zooveel zij zich reeds op de hun aangewezen strafplaats bevonden.

RECAPITULATIE (I, II en III).

	Europeanen.							Inlanders.			Vreemde oosterlingen.	
	Burgerpersonen.		Militairen der landmacht veroordeeld tot gevangenisstraf.	Militairen nog tot de marine behoorende.		Personen van den militairen stand vervallen verklaard (of wien tijdelijk is ontzegd het recht om bij de marine te dienen).		Burgerpersonen.		Militairen nog tot de marine behoorende.	Veroordeelden tot dwangarbeid.	Politioneel veroordeelden.
	Veroordeelden tot tuchthuisstraf.	Veroordeelden tot gevangenisstraf.		Veroordeelden tot gevangenis- of militaire gevangenisstraf.	Veroordeelden tot militaire detentie of hechtenis.	Veroordeelden tot tuchthuis- en, voor zooveel de tot de militaire marine behoorende personen betreft, tot gevangenis- of militaire gevangenisstraf.	Veroordeelden tot gevangenisstraf.	Veroordeelden tot dwangarbeid of tot wegzending naar een oord van ballingschap.	Politioneel veroordeelden.			
MADURA.												
	14	30	23	"	3	2	8	5210	8634	4	210	300
	2	90	33	"	14	1	1	9116	206556	4	262	5144
	3	13	1	"	"	1	2	513	....	"	28	....
	"	3	"	"	"	"	"	214	219	"	9	8
	5	106	34	"	14	2	3	9843	206775	4	299	5152
	19	136	57	"	17	4	11	15053	215409	8	509	5452
	"	"	"	"	"	"	"	146	67	"	15	8
	2	90	36	"	15	"	2	6268	207205	7	155	5130
	2	13	1	"	"	1	"	4066	....	"	152	....
	"	3	"	"	"	"	"	346	417	"	12	5
	4	106	37	"	15	1	2	10826	207689	7	334	5143
	15	30	20	"	2	3	9	4227	7720	1	175	309
	12511											
BEZITTINGEN.												
	"	1	5	"	1	"	"	8331	1820	2	340	495
	"	5	9	4	1	"	"	2564	48589	3	136	9406
	"	"	"	"	"	"	"	5055	....	"	265	....
	"	"	"	"	"	"	"	100	63	"	4	6
	"	5	9	4	1	"	"	7719	48652	3	405	9412
	"	6	14	4	2	"	"	16050	50472	5	745	9907
	"	"	"	"	"	"	"	558	82	"	19	106
	"	6	11	3	2	"	"	3087	48463	3	161	8994
	"	"	"	"	"	"	"	2813	....	"	159	....
	"	"	"	"	"	"	"	198	133	"	16	104
	"	6	11	3	2	"	"	6656	48678	3	355	9204
	"	"	3	1	"	"	"	9394	1794	2	390	703
	12287											
LANDSCH-INDIË.												
	14	31	28	"	4	2	8	13541	10454	6	550	795
	25433											
	15	30	23	1	2	3	9	13621	9514	3	565	101[illegible]
	24798											

OORZAKEN VAN VERMEERDERING OF VERMINDERING.	B. Veroordeelden aanwezig in de *burgerlijke gevangenissen*, die zich nog niet op hunne definitieve strafplaats bevonden.						C. Preventief gevangenen in de *burgerlijke gevangenissen* aanwezig, daaronder begrepen degenen die reeds gevonnisd waren, maar wier zaak nog in behandeling was bij den hoogeren rechter, of voor wie de termijn tot het aanteekenen van revisie, appèl of cassatie nog niet was verstreken.					
	Europeanen.		Inlanders.		Vreemde oosterlingen.		Europeanen.		Inlanders.		Vreemde oosterlingen.	
	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen	Mannen.	Vrouwen.
JAVA en												
Aanwezig op 31 December 1897	"	"	302	11	8	"	16	"	4262	164	123	2
	"		313		8							
Bijgekomen gedurende 1898:	321											
nieuw veroordeeld	....	....	....	....	....	....	...	...	....	...	...	...
„ aangebracht	....	....	....	....	....	....	27	"	38886	5208	1601	57
van desertie teruggebracht	....	....	....	....	....	....	"	"	26	"	1	"
							27	"	38912	5208	1602	57
							43	"	43174	5372	1725	59
Verminderd gedurende 1898:												
door overlijden	....	....	....	....	....	....	"	"	53	7	2	"
„ strafeindiging	....	....	....	....	....	....	...	...	....	...	...	...
„ executie van de opgelegde straf	....	....	....	....	....	....	15	"	26234	3842	829	42
„ ontslag	....	....	....	....	....	....	12	"	13576	1362	808	13
„ desertie	....	....	....	....	....	....	"	"	51	1	1	"
„ opzending naar Nederland	....	....	....	....	....	....	...	...	....	...	...	...
							27	"	39914	5212	1640	55
Aanwezig op 31 December 1898	"	"	177	3	7	"	16	"	3260	160	85	4
	"		180		7							
	187						3525					
BUITEN												
Aanwezig op 31 December 1897	"	,	65	1	2	"	3	"	1071	47	153	2
	"		66		2							
Bijgekomen gedurende 1898:	68											
nieuw veroordeeld	....	....	....	....	....	....	...	...	....	...	...	...
„ aangebracht	....	....	....	....	....	....	3	1	9223	541	5910	22
van desertie teruggebracht	....	....	....	....	....	....	"	"	16	"	2	"
							3	1	9239	541	5912	22
							6	1	10310	588	6065	24
Verminderd gedurende 1898:												
door overlijden	....	....	....	....	....	....	"	"	33	2	15	"
„ strafeindiging	....	....	....	....	....	....	...	...	....	...	...	...
„ executie van de opgelegde straf	....	....	....	....	....	....	1	"	6323	349	4325	5
„ ontslag	....	....	....	....	....	....	2	"	3079	210	1503	17
„ desertie	....	....	....	....	....	....	1	"	50	1	10	"
„ opzending naar Nederland	....	....	....	....	....	....	...	...	....	...	...	...
							4	"	9485	562	5853	22
Aanwezig op 31 December 1898	1	"	67	5	9	"	2	1	825	26	212	2
	1		72		9							
	82						1068					
GEHEEL NEDER												
Aanwezig op 31 December 1897	"	"	367	12	10	"	19	"	5333	211	276	4
	389						5843					
„ „ 31 December 1898	1	"	244	8	16	"	18	1	4085	186	297	6
	269						4593 *a*					

a) Zie de specificatie op blz. 1 van deze bijlage.

	D. Veroordeelden opgenomen in de *militaire gevangenissen* of in de provoosthuizen.				E. Preventief gevangenen, aanwezig in de *militaire* provoosthuizen (militairen der landmacht).		F. Veroordeelden voor Nederland bestemd, aanwezig in de militaire provoosthuizen (niet meer als militairen te rekenen).	G. Gegijzelden												H. Doortrekkende gevangenen.					
	Veroordeelden tot militaire detentie.		Veroordeelden tot militaire gevangenisstraf.					wegens schulden.						wegens niet-betaling van geldboete.											
								Europeanen.		Inlanders.		Vreemde oosterlingen.		Europeanen.		Inlanders.		Vreemde oosterlingen.		Europeanen.		Inlanders.		Vreemde oosterlingen.	
	Europeanen en Afrikanen.	Inlanders (waaronder ook Amboineezen).	Europeanen en Afrikanen.	Inlanders (waaronder ook Amboineezen).	Europeanen en Afrikanen.	Inlanders (waaronder ook Amboineezen).		Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.
MADURA.																									
	14	29	98	70	28	22	″	1	″	8	1	54	1	″	″	69	10	1	″	1	″	150	4	1	″
																				1		154		12	
																				167					
	70	80	68	23	...	..	..	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	...	...	...	...	113	75	″	2	″	28	6	81	2	7	7	8814	242	253	2	...	...	...	...	...	...
	″	″	″	″	″	″	″	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	70	80	68	23	113	75	″																		
	84	109	166	93	141	97	″	3	″	36	7	135	3	7	7	8883	252	254	2						
	″	″	″	″	″	″	″	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
	63	76	72	44	...	..	..	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	...	...	...	...	107	73	..	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	...	...	...	...	13	7	..	3	″	27	5	75	2	7	7	8741	251	252	2	...	...	...	...	...	...
	″	″	″	″	″	″	″	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	...	...	...	...	...	..	″	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	63	76	72	44	120	80	″																		
	21	33	94	49	21	17	″	″	″	9	2	60	1	″	″	142	1	2	″	″	″	90	3	2	″
																				″		93		2	
	197				38		″	72						145						95					
BEZITTINGEN.																									
	8	3	″	″	13	5	″	″	″	6	1	3	″	″	″	13	1	8	″	″	″	143	5	112	″
																				″		148		112	
																				260					
	20	23	12	4	...	..	..	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
	...	...	...	...	52	38	1	1	″	12	1	4	″	″	″	66	″	15	″	...	...	...	...	...	
	″	″	″	″	″	″	″	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
	20	23	12	4	52	38	1																		
	28	26	12	4	65	43	1	1	″	18	2	7	″	″	″	79	1	23	″						
	″	″	″	″	″	″	″	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
	21	24	9	3	...	..	..	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	...	...	...	...	41	25	..	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	...	...	...	...	6	5	..	1	″	11	1	4	″	″	″	71	″	21	″	...	...	...	...	...	...
	″	″	″	″	″	″	″	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	...	...	...	...	...	..	1	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	21	24	9	3	47	30	1																		
	7	2	3	1	18	13	″	″	″	7	1	3	″	″	″	8	1	2	″	″	″	102	1	99	″
																				″		103		99	
	13				31		″	11						11						202					
LANDSCH-INDIE.																									
	22	32	98	70	41	27	″	1	″	14	2	57	1	″	″	82	11	9	″	1	″	293	9	124	″
	222				68		″	75						102						427					
	28	35	97	50	39	30	″	″	″	16	3	63	1	″	″	150	2	4	″	″	″	192	4	101	″
	210				69		″	83						156						297					

A. Veroordeelden op 31 December 1898 opgenomen in de *burgerlijke gevangenissen of strafplaatsen* zij zich reeds op de hun aangewezen strafplaats bevonden.

GEWESTEN.

NB. De cijfers, in de meeste kolommen tusschen ( ) geplaatst, duiden het getal vrouwelijke gevangenen aan; haar aantal is in de daarnevens geplaatste getallen begrepen.

GEWESTEN.	EUROPEANEN. Burgerpersonen (waaronder ook veroordeelden door den militairen rechter, voor zooveel zij van den militairen stand zijn vervallen verklaard, of hun tijdelijk is ontzegd het recht om bij de marine te dienen). Veroordeelden tot tuchthuis- en, voor zooveel de tot de militaire marine behoorende personen betreft, tot gevangenis- of militaire gevangenisstraf.	EUROPEANEN. Burgerpersonen. Veroordeelden tot gevangenisstraf.	EUROPEANEN. Militairen nog tot het leger behoorende.	EUROPEANEN. Nog tot de militaire marine behoorende personen.	INLANDERS. Veroordeelden tot dwangarbeid: *in* den ketting.	INLANDERS. Veroordeelden tot dwangarbeid: *buiten* den ketting, voor langer dan één jaar.	INLANDERS. Veroordeelden tot dwangarbeid: *buiten* den ketting, voor niet langer dan één jaar.	INLANDERS. Veroordeelden tot wegzending naar een oord van ballingschap.	INLANDERS. Politioneel veroordeelden: tot tewerkstelling aan de publieke werken.	INLANDERS. Politioneel veroordeelden: tot gevangenisstraf.	INLANDERS. Nog tot de militaire marine behoorende.	VREEMDE OOS. Veroordeelden tot dwangarbeid: *in* den ketting.	VREEMDE OOS. Veroordeelden tot dwangarbeid: *buiten* den ketting, voor langer dan één jaar.	VREEMDE OOS. Veroordeelden tot dwangarbeid: *buiten* den ketting, voor niet langer dan één jaar.
JAVA en														
Bantam	"	"	"	"	1	"	116 (3)	"	72 (3)	38	"	"	"	2
Batavia	"	5	5	1	331	687 (13)	85 (5)	"	727 (18)	3	1	62	55 (1)	6
Krawang	"	"	"	"	2	6	85	1	25 (2)	1	"	"	"	1
Preanger Regentschappen	"	"	"	"	"	"	73 (5)	"	406 (22)	4	"	"	"	3
Cheribon	"	"	"	"	"	"	123 (8)	"	276 (7)	21	"	"	"	1
Tagal	"	"	"	"	"	1	169 (14)	"	208 (19)	69 (4)	"	"	"	3
Pekalongan	"	"	"	"	"	2	112 (6)	"	63 (3)	1	"	"	"	1
Samarang	17 (2)	32	14	"	18	191 (170)	133 (8)	"	340 (37)	93	"	"	5 (5)	4
Japara	"	"	"	"	1	"	96 (3)	"	261 (12)	4	"	"	"	"
Rembang	"	"	"	"	4	4	184 (8)	"	636 (39)	26	"	"	"	6
Soerabaija	"	2	1	1	6	131	290 (18)	1	591 (67)	49	"	1	6	3
Pasoeroean	"	"	"	"	1	2 (1)	221 (15)	"	346 (28)	25 (4)	"	"	"	4
Probolinggo	"	"	"	"	"	"	126 (7)	"	245 (41)	40	"	"	"	"
Bezoeki	"	"	"	"	1	"	79 (6)	"	394 (20)	9 (1)	"	"	"	1
Banjoemas	"	"	"	"	2	"	200 (9)	3	308 (19)	18	"	"	"	1
Bagelen	"	"	"	"	"	2	140 (11)	"	177 (12)	15	"	"	"	1 (1)
Kadoe	1	"	"	"	"	"	62 (1)	"	144 (14)	"	"	"	"	1
Djokjokarta	"	"	"	"	"	"	16	"	325 (27)	"	"	"	"	"
Soerakarta	"	"	"	"	1	"	107 (17)	"	398 (60)	11	"	"	"	1
Madioen	"	"	"	"	"	"	79 (7)	"	324 (12)	46 (1)	"	"	"	1
Kediri	"	"	"	"	"	4	224 (10)	"	540 (51)	9	"	"	"	5
Madura	"	"	"	"	5	14	85 (2)	"	424 (64)	8	"	"	"	1
Te zamen	18 (2)	39	20	2	373	1044 (184)	2805 (163)	5	7230 (577)	490 (10)	1	63	66 (6)	46 (1)
BUITEN														
Sumatra's Westkust	"	"	2	"	2218	3598	68	2	339 (7)	"	"	112	138	6
Benkoelen	"	"	"	"	36	5	107 (1)	"	202 (1)	"	"	1	2	1
Lampongsche Districten	"	"	"	"	13	44	8	2	121 (7)	"	"	"	1	"
Palembang	"	"	"	"	15	177	135 (1)	"	159 (7)	"	"	"	2	5
Oostkust van Sumatra	"	"	"	"	65	143	15	"	416 (25)	"	"	3	14	6
Atjeh en onderhoorigheden	"	"	1	"	820	1037	"	"	20 (3)	"	"	63	11	"
Riouw „ „	"	"	"	"	3	7	3	1	1	"	"	"	2	3
Banka	"	"	"	"	4	43	"	"	4	"	"	1	1	2
Billiton	"	"	"	"	3	3	1 (1)	"	5 (1)	"	"	"	"	4
Westerafdeeling van Borneo	"	"	"	"	22	15	4 (1)	1	24 (1)	"	"	"	1	3
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	"	"	"	"	16	10	16 (1)	3	195 (18)	"	"	"	"	"
Celebes en onderhoorigheden	"	"	"	1	48	30	44 (1)	"	61 (5)	1 (1)	2	1	3	"
Menado	"	"	"	"	21	3	50	2	29 (1)	"	"	1	"	"
Amboina	"	"	"	"	38	48	14 (1)	1	77 (9)	"	"	1	1	"
Ternate	"	"	"	"	31	23	"	"	6	"	"	"	"	"
Timor en onderhoorigheden	"	"	"	"	16	"	2	1	4 (1)	"	"	"	"	"
Bali en Lombok	"	"	"	"	38	77 (3)	244 (55)	"	130 (21)	"	"	"	1	"
Te zamen	"	"	3	1	3407	5263 (3)	711 (62)	13	1793 (107)	1 (1)	2	183	177	30
GEHEEL NEDER														
Totalen op 31 December 1898	18 (2)	39	23	3	3780	6307 (187)	3516 (225)	18	9023 (684)	491 (11)	3	246	243 (6)	76 (1)
	83 (2)				13603 (412)			18	9514 (695)		3	565 (7)		
Totalen op 31 December 1897	16 (2)	39	28	4	3533	6176 (170)	3809 (254)	23	9953 (852)	501 (3)	6	258	188 (6)	104 (2)
	87 (2)				13518 (424)			23	10454 (855)		6	550 (8)		

voor zooveel … TERLINGEN. Politioneel veroordeelden: tot ten arbeidstelling aan de publieke werken.	tot gevangenisstraf.	B. Veroordeelden aanwezig in de *burgerlijke gevangenissen*, die zich op 31 December 1898 nog niet op hunne definitieve strafplaats bevonden. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	C. Preventief gevangenen op 31 December 1898 in de *burgerlijke gevangenissen* aanwezig, daaronder begrepen degenen die reeds gevonnisd waren, maar wier zaak nog in behandeling was of nog aangebracht kon worden bij den hoogeren rechter. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	D. Veroordeelden op 31 December 1898 opgenomen in de *militaire gevangenissen* of in de provoosthuizen. Veroordeelden tot militaire detentie. Europeanen en Afrikanen.	Inlanders (waaronder ook Amboineezen).	Veroordeelden tot militaire gevangenisstraf. Europeanen en Afrikanen.	Inlanders (waaronder ook Amboineezen).	E. Preventief gevangenen op 31 December 1898 in de militaire provoosthuizen (militairen der landmacht). Europeanen en Afrikanen.	Inlanders (waaronder ook Amboineezen).	F. Veroordeelden voor Nederland bestemd, op 31 December 1898 aanwezig in de militaire provoosthuizen (niet meer als militairen te rekenen).	G. Gegijzelden op 31 December 1898: wegens schulden. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	wegens niet-betaling van geldboete. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	H. Doortrekkende gevangenen op 31 December 1898. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.
MADURA.																							
1	″	″	1	″	″	68	1	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	16	″	″	1	″
72	1	″	2	″	4	197 (14)	21	2	2	1	″	8	4	″	″	1 (1)	11	″	4	2	″	4	1
″	″	″	″	″	″	121 (1)	2	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
28 (2)	″	″	9 (1)	2	″	94 (3)	5	18	31	93	49	″	″	″	″	2	″	″	″	″	″	3 (1)	″
17 (1)	″	″	9	1	″	103 (3)	1	″	″	″	″	″	″	″	″	″	2	″	1	″	″	″	″
2	″	″	8	″	″	144 (9)	1	″	″	″	″	″	″	″	″	″	2	″	″	″	″	1	″
4	″	″	5	″	″	90 (4)	2	″	″	″	″	″	″	″	″	″	1	″	″	″	″	4	″
24	1	″	23	1	1	141 (8)	9	″	″	″	″	″	″	″	″	2	9	″	″	″	″	5	″
16	″	″	1	″	″	101 (2)	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	2	″	″	″	″	1	″
25	″	″	16	″	″	225 (3)	6	″	″	″	″	″	″	″	″	1	2	″	″	″	″	2	″
15 (2)	3	″	18 (1)	1	11	257 (23)	20 (1)	″	″	″	″	2	1	″	″	1 (1)	12	″	8	″	″	41	″
6	″	″	6	″	″	160 (10)	1	″	″	″	″	″	″	″	″	″	2	″	″	″	″	″	″
2	″	″	6	1	″	200 (1)	1	″	″	″	″	″	″	″	″	″	4 (1)	″	″	″	″	″	″
6	″	″	12	″	″	212 (6)	1	″	″	″	″	″	″	″	″	1	1	″	″	″	″	″	″
3	″	″	16	″	″	308 (9)	2	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	76	″	″	1	″
14 (1)	″	″	″	″	″	66 (4)	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	3	″	15	″	″	1	″
7 (2)	″	″	3	″	″	61 (2)	″	1	″	″	″	11	12	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
5	″	″	2	″	″	48 (7)	6 (3)	″	″	″	″	″	″	″	″	″	1	″	″	″	″	″	″
26 (4)	″	″	30 (1)	″	″	175 (21)	4	″	″	″	″	″	″	″	″	1	3	″	″	″	″	″	″
5	″	″	2	″	″	94 (7)	2	″	″	″	″	″	″	″	″	″	2	″	11(1)	″	″	6	″
25 (1)	″	″	6	1	″	358 (22)	4	″	″	″	″	″	″	″	″	1	4	″	7	″	″	14 (2)	1
1	″	″	5	″	″	197 (1)	″	″	″	″	″	″	″	″	″	1	″	″	5	″	″	9	″
304 (12)	5	″	180 (3)	7	16	3420 (160)	89 (4)	21	33	94	49	21	17	″	″	11 (2)	61 (1)	″	143(1)	2	″	93 (3)	2
BEZITTINGEN.																							
15	″	1	7	″	2 (1)	168 (6)	9	″	1	″	″	″	5	″	″	3	1	″	″	″	″	12	″
″	″	″	″	″	″	14	1	″	″	″	″	″	″	″	″	2 (1)	″	″	″	″	″	″	″
″	″	″	2	″	″	12 (1)	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	2	″
9	″	″	4	″	″	135 (2)	″	1	″	″	″	2	1	″	″	1	″	″	″	″	″	14	″
542	″	″	7 (1)	9	″	58 (3)	136	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	48	95
28	″	″	″	″	″	43 (1)	3 (1)	3	″	″	″	11	4	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
11	″	″	″	″	″	1	18	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
53	1	″	″	″	″	3	23	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	1	″	″	3	″
20	″	″	″	″	″	″	1	″	″	″	″	″	″	″	″	″	1	″	2	2	″	″	″
13	″	″	″	″	″	26	7	1	″	″	″	1	″	″	″	″	″	″	1	″	″	1	1
6	″	″	10	″	″	103 (3)	4	″	1	″	″	2	″	″	″	″	″	″	1	″	″	14	3
″	″	″	4	″	1	147 (4)	1	1	″	3	1	1	3	″	″	1	″	″	″	″	″	1	″
″	″	″	″	″	″	44 (1)	7 (1)	″	″	″	″	″	″	″	″	1	1	″	″	″	″	6	″
″	″	″	1	″	″	5	1	1	″	″	″	1	″	″	″	″	″	″	4(1)	″	″	″	″
″	″	″	1	″	″	2	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
″	″	″	″	″	″	1	2	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
5	″	″	36 (4)	″	″	59 (5)	1	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	2 (1)	″
702	1	1	72 (5)	9	3 (1)	851 (26)	214 (2)	7	2	3	1	18	13	″	″	8 (1)	3	″	9(1)	2	″	103 (1)	99
LANDSCH-INDIE.																							
1006 (12)	6	1	252 (8)	16	19 (1)	4271 (186)	303 (6)	28	35	97	50	39	30	″	″	19 (3)	64 (1)	″	152(2)	4	″	196 (4)	101
1012 (12)		269 (8)			4593 (193)			210				69		″	83 (4)			156 (2)			297 (4)		
792 (16)	3	″	379 (12)	10	19	5544 (211)	280 (1)	22	32	98	70	41	27	″	1	16 (2)	58 (1)	″	93(11)	9	1	302 (9)	124
795 (16)		389 (12)			5843 (215)			222				68		″	75 (3)			102 (11)			427 9		

(5. 9.)

BIJLAGE G.

(Zie hoofdst. F, § 5, van het verslag.)

STATISTIEK betreffende de landsgevangenissen [1]) en daarmede gelijk te stellen strafinrichtingen in Nederlandsch-Indië over 1899.

Gewesten en plaatsen waar de landsgevangenissen of daarmede gelijk te stellen strafinrichtingen worden aangetroffen.	Aantal gevangenen welke gehuisvest kunnen worden		Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1899				Aantal gedurende 1899 onder de gevangenen voorgekomen								Aantal inlandsche gevangenen die in 1899 ontvluchten tijdens zij zich buiten de gevangenissen te werk bevonden. [2])	Aantal der in 1899 of vroeger ontvluchte inlandsche gevangenen, die in 1899 vrijwillig of gedwongen terugkeerden. [a])
							ziektegevallen				sterfgevallen					
							betrekking hebbende tot de									
	in de eigenlijke gevangenis.	in de eventueel daarbij in gebruik gestelde hulplokalen.	der opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	der opgenomenen in de hulplokalen.	der buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	der ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	opgenomenen in de hulplokalen.	buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	opgenomenen in de hulplokalen.	buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Bantam.																
Serang	280	„	89	„	b) †	„	„	„	39	„	„	„	„	„	27	22
Tjilegon	60	„	56	„	„	„	62	„	„	„	2	„	„	„	3	4 (1)
Pandeglang	80	„	41	„	„	„	218	„	„	„	„	„	„	„	2	2
Menes	60	„	14	„	„	„	40	„	„	„	„	„	„	„	1	1
Rangkas Betoeng	80	„	49	„	„	„	50	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Batavia.																
Weltevreden (civiel gedeelte van het civiel en militair gevangenhuis)	145	„	23	„	†	„	c) 108	„	c) 212	„	„	„	„	„	„	„
Batavia { dwangarbeiderskwartier	720	d) 80	582	44	†	e) 139	1245	100	f) 652	g)	„	„	h) 24		25	19 (4)
Batavia { inlandsche gevangenis	400	„	294	„	1	„	704	„	345	„	„	„	12	„	32	13 (2)
Meester-Cornelis	260	„	261	„	†	„	254	„	77	„	1	„	5	„	9	5
Bekassi	96	„	70	„	„	„	80	„	„	„	„	„	„	„	2	„
Tangerang	300	„	171	„	„	„	i) 106	„	„	„	4	„	„	„	8	5
Buitenzorg { gevangenis	259	„	236	„	„	„	205	„	„	„	3	„	„	„	47	38 (12)
Buitenzorg { berriberri-gesticht	j) 1640	„	591	„	„	„	k) †	„	„	„	15	„	„	„	„	„
Krawang.																
Poerwakarta	400	„	319	„	†	„	l) 217	„	i) 69	„	„	„	„	„	24	28 (†)
Preanger Regentschappen.																
Bandong	m) 204	„	277	„	1	„	106	„	4	„	2	„	„	„	89	91 (25)
Soekaboemi	100	„	67	„	„	„	17	„	9	„	„	„	1	„	7	7
Tjiandjoer	100	„	49	„	†	„	„	„	42	„	„	„	2	„	12	„
Tjitjalengka	85	„	34	„	„	„	41	„	„	„	„	„	„	„	4	4
Soemedang	77	„	50	„	„	„	81	„	9	„	„	„	„	„	1	„
Tassikmalaija	n) 161	„	66	„	„	„	41	„	6	„	„	„	„	„	4	3

[1]) Aldus genoemd in tegenstelling met de districtsgevangenissen, welke — uitgenomen zeer enkele — niet als eigenlijke gevangenissen zijn te beschouwen, als slechts dienende om doortrekkende gevangenen een nachtverblijf te verschaffen.

[2]) Ontvluchtingen uit de gevangenissen zelven vonden in 1899 plaats uit 9 gevangenissen op Java en uit 15 in de buitenbezittingen. Van de 67 veroordeelden of preventief in hechtenis gestelden, die aldus wisten te ontsnappen, waren er op het einde des jaars 20 weder gevat.

a) Het tusschen () geplaatste cijfer (reeds in het andere getal begrepen) doet zien hoevelen van de in 1899 teruggekeerde of teruggebrachte gevangenen behoorden tot hen, die vóór dat jaar waren ontvlucht.

b) Waar men een † vindt ingevuld, ontbreken de gegevens.

c) Dit cijfer duidt het getal ziekte*dagen* aan. Vele zieken leden aan veronderde venerische kwalen.

d) Hulpdwangarbeiderskwartier te Weltevreden.

e) Deze veroordeelden waren gedetacheerd bij verschillende inrichtingen, o. a. 21 bij het stadsverband en 59 bij verschillende kustlicht-etablissementen.

f) Hieronder 55 berriberri-lijders, die uit Atjeh, en 6 die van andere plaatsen naar Batavia, voor een deel met verdere bestemming naar het gesticht te Buitenzorg, werden geëvacueerd.

g) Begrepen onder de opgaaf in kolom 8.

h) Hieronder 16 van de uit Atjeh geëvacueerde zieken (zie noot f).

i) Hieronder 19 gevallen van malaria.

j) Hieronder 49 plaatsen voor vrouwelijke patiënten.

k) Het aantal ziektegevallen is niet gemeld. Als geheel genezen konden in 1899 worden ontslagen 69 lijders, tegen 86 in 1898, toen de gemiddelde dagelijksche sterkte 861 bedroeg.

l) Onder de verpleegde zieke gevangenen leden er 29 aan malaria, 37 aan venerische ziekten en 1 aan pokken.

m) In afwachting van de definitieve uitbreiding der gevangenis (zie noot l van bijlage G van het vorig verslag) werd de ruimte der opsluitingslokalen reeds eenigszins vergroot door bijtrekking van de cipierswoning.

n) De gevangenis werd in 1899 uitgebreid met 2 lokalen, in elk waarvan 20 personen kunnen worden opgenomen.

GEWESTEN EN PLAATSEN waar de landsgevangenissen of daarmede gelijk te stellen strafinrichtingen worden aangetroffen.	Aantal gevangenen welke gehuisvest kunnen worden: in de eigenlijke gevangenis.	Aantal gevangenen welke gehuisvest kunnen worden: in de eventueel daarbij in gebruik gestelde hulplokalen.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1899: der opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1899: der opgenomenen in de hulplokalen.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1899: der buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1899: der ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	Aantal gedurende 1899 onder de gevangenen voorgekomen ziektegevallen betrekking hebbende tot de opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	Ziektegevallen: opgenomenen in de hulplokalen.	Ziektegevallen: buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	Ziektegevallen: ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	Sterfgevallen betrekking hebbende tot de opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	Sterfgevallen: opgenomenen in de hulplokalen.	Sterfgevallen: buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	Sterfgevallen: ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	Aantal inlandsche gevangenen die in 1899 ontvluchtten tijdens zij zich buiten de gevangenissen te werk bevonden.	Aantal der in 1899 of vroeger ontvluchte inlandsche gevangenen, die in 1899 vrijwillig of gedwongen terugkeerden. a)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Manondjaija (Soekapoera)	132	„	16	„	„	„	49	„	1	„	1	„	„	„	„	„
Garoet (Limbangan)	78	„	49	„	„	„	67	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Mangoenredja (Soekapoera Kollot)	75	„	18	„	„	„	15	„	„	„	„	„	„	„	1	1
Cheribon.																
Cheribon	350	60	300	33	„	„	o) 581	„	„	„	o) 21	„	„	„	25	20 (1)
Indramajoe	220	„	134	„	„	„	91	„	„	„	1	„	„	„	4	4 (2)
Madjalengka	115	„	76	„	„	„	156	„	2	„	„	„	„	„	4	3 (1)
Koeningan	70	„	37	„	„	„	33	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Tjiamis	70	„	33	„	„	„	73	„	„	„	„	„	„	„	1	1
Tagal.																
Tagal	300	„	183	„	„	„	386	„	„	„	10	„	„	„	12	11 (3)
Brebes	313	„	221	„	„	p) 80	q) 3138	„	„	q) 1263	10	„	„	„	r) 33	s) 28 (5)
Pamalang	136	108	58	39	„	„	77	„	2	„	„	„	„	„	3	2
Pekalongan.																
Pekalongan	300	„	209	„	„	„	143	„	„	„	3	„	„	„	37	34 (1)
Batang	190	„	129	„	„	„	104	„	„	„	2	„	„	„	3	5 (2)
Samarang.																
Samarang: centrale gevangenis	340	„	63	„	4	„	t) 137	„	52	„	„	„	„	„	„	„
Samarang: dwangarbeiderskwartier	600	„	55	„	5	u) 10	v) 78	„	w) 66	8	„	„	1	„	16	14 (5)
Samarang: inlandsche gevangenis	400	„	252	„	„	„	x) 204	„	„	„	8	„	„	„	5	3
Samarang: centrale gevangenis voor vrouwen	250	„	164	„	3	„	y) 221	„	27	„	2	„	2	„	„	„
Kendal	200	„	189	„	„	„	166	„	y)	„	1	„	2	„	14	11
Demak	200	„	103	„	„	„	33	„	„	„	3	„	„	„	5	3
Poerwodadi	263	„	117	„	„	„	153	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Ambarawa	152	„	65	„	2	„	„	„	35	„	„	„	„	„	1	2 (1)
Salatiga	100	„	71	„	„	„	9	„	11	„	„	„	„	„	4	2
Japara.																
Patti	250	„	135	„	1	„	87	„	„	„	4	„	„	„	35	31 (9)
Joana	200	„	80	„	„	„	210	„	„	„	2	„	„	„	1	3 (2)
Koedoes	200	„	174	„	„	„	141	„	„	„	„	„	„	„	2	3 (1)
Japara	300	„	144	„	„	„	138	„	„	„	2	„	„	„	2	1
Rembang.																
Rembang	362	„	145	„	„	„	259	„	„	„	„	„	„	„	6	6 (1)
Toeban	600	„	335	„	„	101	239	„	1	„	1	„	1	„	18	19 (3)
Bodjonegoro	z) 320	116	230	127	„	50	110	„	„	„	1	„	„	„	11	14 (7)
Blora	300	„	240	„	„	21	175	„	„	„	5	„	„	„	7	10 (5)
Soerabaija.																
Soerabaija: inlandsche gevangenis tevens dwangarbeiderskwartier	aa) 1224	„	bb) 588	„	43	29	„	„	cc) 1056	„	„	„	18	„	50	36 (10)

o) Te Cheribon had men vooral te kampen met malaria en buikaandoeningen, aan welke ziekten respectievelijk 13 en 8 personen overleden. Voorts kwamen venerische ziekten en een enkel geval van pokken voor.

p) Deze bij de irrigatiewerken te Notok tewerkgestelde veroordeelden hielden verblijf in eene keet te Baros, met eene maximum-plaatsruimte voor 200 man.

q) Met dit cijfer is vermoedelijk het aantal ziekte*dagen* bedoeld. De gezondheidstoestand, hoewel minder gunstig dan in 1898 — er kwamen o. a. veel koortsen en buikziekten voor — wordt niettemin ook thans „over het algemeen bevredigend" genoemd.

r) Hieronder 12 van de tewerkgestelden bij de in noot *p* bedoelde irrigatiewerken.

s) Als voren 14 (4 hunner waren vóór 1899 van het werk gedrost).

t) Grootendeels gevallen van malaria.

u) Deze veroordeelden (wier tewerkstelling aan den openbaren weg wegens herhaalde ontvluchtingen onraadzaam werd geacht en wier aantal in de laatste maanden van 1899 tot 4 was gedaald) waren belast met werkzaamheden in de centrale gevangenis voor Europeanen ter plaatse. Zij tellen niettemin mede in de sterkte van het dwangarbeiderskwartier.

v) Hieronder 29 gevallen van malaria en 18 van huidziekten.

w) Als voren respectievelijk 41 en 21.

x) De ziektegevallen betroffen voor het meerendeel lijders aan wonden en venerische ziekten, waarmede vele veroordeelden reeds bij hunne opneming in de gevangenis behept waren.

y) Hieronder 105 gevallen van malaria.

z) Met de uitbreiding van deze gevangenis (zie noot *v* van bijlage G van het vorig verslag) kwam men in 1899 gereed.

aa) Hiervan 1200 plaatsen voor inlanders en 24 voor Europeanen.

bb) Allen inlanders. Het aantal Europeesche gevangenen bedroeg op 1 Januari 1899 15 en op ult. van dat jaar 9. Van de 62 Europeesche gevangenen, die zich in den loop van het jaar in de gevangenis bevonden, moesten 11 gedurende korteren of langeren tijd in het hospitaal verpleegd worden, alwaar één hunner overleed.

cc) De meeste zieken leden aan koortsen, buikaandoeningen en huidziekten.

GEWESTEN EN PLAATSEN waar de landsgevangenissen of daarmede gelijk te stellen strafinrichtingen worden aangetroffen	Aantal gevangenen welke gehuisvest kunnen worden		Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1899				Aantal gedurende 1899 onder de gevangenen voorgekomen								Aantal inlandsche gevangenen die in 1899 ontvluchtten tijdens zij zich buiten de gevangenissen te werk bevonden.	Aantal der in 1899 of vroeger ontvluchte inlandsche gevangenen, die in 1899 vrijwillig of gedwongen terugkeerden. d)
							ziektegevallen betrekking hebbende tot de				sterfgevallen betrekking hebbende tot de					
	in de eigenlijke gevangenis.	in de eventueel daarbij in gebruik gestelde hulplokalen.	der opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	der opgenomenen in de hulplokalen.	der buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	der ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	opgenomenen in de eigenlijke gevangenis	opgenomenen in de hulplokalen.	buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	ten arbeid gesteld veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	opgenomenen in de eigenlijke gevangenis	opgenomenen in de hulplokalen	buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Sidoardjo	400	„	209	„	„	„	60	„	„	„	1	„	„	„	22	21 (4)
Grissee	131	„	64	„	1	„	„	„	dd) 32	„	„	„	„	„	„	„
Modjokerto	200	170	80	57	„	„	ee) 6	ff) 30	„	„	„	1	„	„	15	35 (21)
Djombang	200	„	267	„	„	„	140	„	„	„	5	„	„	„	64	71 (31)
Sidajoe	90	75	48	51	„	„	20	16	„	„	„	„	„	„	„	„
Lamongan	100	60	91	30	„	„	236	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Sangkapoera (Bawean)	20	„	2	„	„	„	5	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Pasoeroean.																
Pasoeroean	300	„	205	„	„	2	150	„	„	„	5	„	„	„	25	21
Malang	508	„	362	„	4	35	gg) 347	„	gg) 28	„	1	„	7	„	66	37 (11)
Bangil	165	„	208	„	„	„	343	„	„	„	2	„	„	„	9	11 (2)
Probolinggo.																
Probolinggo	200	„	224	„	„	„	81	„	hh) 12	„	2	„	1	„	8	15 (7)
Kraksaän	300	„	226	„	„	„	92	„	„	„	2	„	„	„	10	11 (1)
Loemadjang	200	„	220	„	4	„	48	„	hh) 68	„	„	„	3	„	34	31 (6)
Bezoeki.																
Bezoeki	170	„	53	„	„	„	ii) 20	„	„	„	1	„	„	„	7	5
Sitoebondo	200	„	116	„	„	„	ii) 78	„	„	„	2	„	„	„	7	4
Bondowosso	200	„	139	„	„	„	ii) 26	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Djember	100	100	92	105	„	„	ii) 25	6	„	„	„	2	„	„	17	12
Banjoewangi	40	44	38	22	„	„	ii) 29	„	„	„	„	„	„	„	3	5 (2)
Soekaradja	75	„	8	„	„	„	ii) 21	„	„	„	„	„	„	„	1	„
Banjoemas.																
Banjoemas	288	„	193	„	„	„	jj) 316	„	„	„	2	„	„	„	6	6
Poerwokerto	300	„	152	„	„	„	jj) 189	„	„	„	2	„	„	„	9	5
Poerbolinggo	225	„	219	„	„	„	jj) 363	„	„	„	5	„	„	„	8	8
Bandjarnegara	150	74	114	39	„	„	jj) 256	71	„	„	8	„	„	„	3	3 (1)
Tjilatjap	300	„	256	„	5	10	jj) 280	„	274	„	„	„	4	„	5	4 (1)
Bagelen.																
Poerworedjo	170	„	76	„	„	2	71	„	„	-	„	„	„	„	„	„
Koetoardjo	125	„	85	„	„	„	88	„	„	„	1	„	„	„	2	2
Keboemen	150	„	73	„	„	„	174	„	„	„	„	„	„	„	1	1
Karang-Anjar	100	30	53	17	„	„	30	1	„	„	„	„	„	„	2	„
Wonosobo	150	30	87	„	„	„	22	„	„	„	2	„	„	„	1	„
Kadoe.																
Magelang	841	„	290	„	„	58	kk) 52	„	„	„	1	„	„	„	16	22 (†)
Temanggoeng	100	„	68	„	„	„	92	„	„	„	1	„	„	„	6	6
Djokjokarta.																
Djokjokarta	ll) 722	„	433	„	„	„	415	„	„	„	10	„	„	„	20	10
Soerakarta.																
Soerakarta, nieuwe gevangenis	500	„	232	„	„	„	mm) 120	„	„	„	mm) 17	„	„	„	6	5 (3)
Soerakarta, oude gevangenis	120	„	125	„	„	„		„	„	„		„	„	„	25	9

dd) Hieronder 6 gevallen van malaria.

ee) Als voren 4.

ff) Idem 27.

gg) Onder de verpleegde zieke gevangenen bevonden zich 24 malaria-lijders, van wie er 1 aan die ziekte overleed.

hh) In elke van de gevangenissen te Probolinggo en Loemadjang deed zich één geval van pokken voor.

ii) In de gevangenissen te Bezoeki, Sitoebondo en Bondowosso kwamen respectievelijk 9, 39 en 8 gevallen van malaria voor. In die te Sitoebondo bovendien nog 15 gevallen van berriberri, aan welke ziekte echter geen enkele gevangene overleed, terwijl op ult. 1899 ook geen lijders aan die ziekte meer aanwezig waren. Te Djember, Banjoewangi en Soekaradja had men uitsluitend met lijders aan malaria te doen.

jj) In de vijf gevangenissen in de residentie Banjoemas kwamen respectievelijk voor 89, 95, 179, 205 en 207 gevallen van „koortsen". In de ontvangen opgaven zijn echter malaria- en andere koortsen niet uiteengehouden.

kk) Onder de verpleegde zieke gevangenen waren 8 berriberri-lijders.

ll) Nieuwe gevangenis.

mm) De opgegeven ziekte- en sterfgevallen betreffen ook andere verpleegden dan gevangenen, namelijk behoeftige krankzinnigen. Onder dezen kwamen 92 ziektegevallen voor, waarvan 10 met doodelijken afloop.

GEWESTEN EN PLAATSEN waar de landsgevangenissen of daarmede gelijk te stellen strafinrichtingen worden aangetroffen.	Aantal gevangenen welke gehuisvest kunnen worden		Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1899				Aantal gedurende 1899 onder de gevangenen voorgekomen								Aantal inlandsche gevangenen die in 1899 ontvluchtten tijdens zij zich buiten de gevangenissen te werk bevonden.	Aantal der in 1899 of vroeger ontvluchte inlandsche gevangenen, die in 1899 vrijwillig of gedwongen terugkeerden. a)
							ziektegevallen				sterfgevallen					
							betrekking hebbende tot de									
	in de eigenlijke gevangenis.	in de eventueel daarbij in gebruik gestelde hulplokalen.	der opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	der opgenomenen in de hulplokalen.	der buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging gewest zijnde zieke gevangenen.	der ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	opgenomenen in de hulplokalen.	buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	opgenomenen in de hulplokalen.	buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Soekoardjo	40	„	20	„	„	„	19	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Sragen	80	„	103	„	„	„	29	„	„	„	„	„	„	„	7	3 (2)
Boijolali	60	120	35	60	„	„	56	74	„	„	„	„	„	„	„	1 (1)
Klatten	150	108	143	28	„	„	208	71	„	„	„	2	„	„	10	7 (1)
Wonogiri	100	„	113	„	„	„	73	„	„	„	„	„	„	„	2	3 (1)
Karang-Anjar	30	„	20	„	„	„	19	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Madioen																
Madioen	209	„	101	„	„	„	52	„	7	„	„	„	„	„	6	2
Ngawi	278	„	154	„	„	4	44	„	17	„	1	„	1	„	5	3 (1)
Magettan	176	„	92	„	„	„	47	„	„	„	1	„	„	„	†	4 (2)
Ponorogo	252	„	208	„	„	„	204	„	„	„	„	„	„	„	4	5 (2)
Patjitan	100	„	68	„	„	„	161	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Kediri.																
Kediri	400	„	258	„	„	„	nn) 135	„	„	„	3	„	„	„	28	10 (9)
Toeloeng Agoeng	250	„	259	„	„	„	nn) 237	„	„	„	2	„	„	„	17	„
Trenggalek	228	„	141	„	„	„	nn) 156	„	„	„	1	„	„	„	3	1
Ngandjoek	250	12	241	8	„	„	nn) 125	„	4	„	„	„	„	„	9	4
Blitar	350	„	288	„	„	„	nn) 75	„	„	„	3	„	„	„	22	12 (3)
Madura																
Pamakassan	150	„	165	„	„	„	383	„	„	„	1	„	„	„	4	3
Bangkallan	400	100	373	30	„	„	oo) 552	„	3	„	4	„	„	„	12	10
Sampang	150	„	198	„	„	„	262	„	„	„	4	„	„	„	2	2
Sumanap	150	„	96	„	„	„	33	„	4	„	„	„	1	„	6	6
Kangean	30	„	24	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	1
Sapoedi	pp) *30	„	7	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Sumatra's Westkust.																
Padang { inlandsche gevangenis en dwangarbeiderskwartier	qq) 1000	„	730	„	„	rr) 310	ss) 2161	„	ss) 304	„	227	2	„	„	19	18
Loeboe Begalong	50	„	38	„	„	„	29	„	3	„	„	„	„	„	11	8 (1)
Poeloe Tello	20	„	5	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Ajer Bangies	21	„	15	„	„	„	10	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Rau	pp) *11	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Priaman	60	„	48	„	„	„	49	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Loeboe Basoeng	28	15	26	8	„	„	25	3	„	„	„	„	„	„	„	„
Loeboe Alang	35	„	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Kajoe tanam	23	„	21	„	„	„	15	„	„	„	„	„	„	„	2	„
Painan	50	„	14	„	„	„	34	„	„	„	„	„	„	„	5	4
Pau	30	„	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Assam Koemba ng	20	„	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Balei Selasa	50	„	11	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	3	3
Indrapoera	40	„	6	„	„	„	7	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Fort de Kock	100	tt) 200	134	207	63	75	„	uu) 46144	uu) 23072	„	1	3	46	„	8	6 (4)
Manindjoe	vv) „	20	„	20	„	10	„	10	„	4	„	„	„	„	„	„

nn) In de vijf gevangenissen te Kediri kwamen respectievelijk 10, 66, 82, 10 en 12 gevallen van malaria voor. In die ter hoofdplaats Kediri bovendien 81 gevallen van syphilis en venerische ziekten, en in die te Ngandjoek 2 gevallen van lepra.

oo) Onder de gevangenen te Bangkallan kwamen vele gevallen van malaria voor (het aantal wordt echter niet gemeld), voorts 3 gevallen van lepra en een paar gevallen van waterpokken. Overigens waren zoowel hier als in de andere gevangenissen op Madura de meeste zieken lijdende aan huidaandoeningen.

pp) De opgaven in kolom 2, waarbij een * geplaatst is, verschillen met het cijfer over 1898 (vorig verslag, bijlage G) zonder dat de reden daarvan blijkt. Alleen is met betrekking tot Tondano (Menado) gemeld dat de vorige (lagere) opgaaf het nominaal aantal plaatsen aangaf, terwijl het thans ingevulde cijfer aangeeft hoeveel gevangenen zonder bezwaar in de lokalen kunnen gehuisvest worden.

qq) Namelijk 400 plaatsen in de eigenlijke gevangenis (daaronder 6 voor Europeanen en 600 in het dwangarbeiderskwartier.

rr) Deze veroordeelden waren gehuisvest in tijdelijke kwartieren, namelijk aan de Emmahaven 120, te Boekit Poetoes 90 en te Si Goentoer 100.

ss) Het totaal aantal ziektegevallen (kolommen 8 en 10), thans 2465 bedragende, was, niettegenstaande de geringere gemiddelde dagelijksche sterkte, hooger dan in 1898, toen het 1513 beliep. Vooral in de eerste helft des jaars was de gezondheidstoestand minder gunstig, toen voornamelijk het aantal dysenterie- en buiklijders groot was. Berriberri kwam daarentegen minder voor dan in 1898. Onder het opgegeven aantal zieken zijn overigens begrepen 850 van Atjeh en 286 van Sawah Loento geëvacueerde zieke dwangarbeiders.

tt) Deze hulplokalen zijn twee achter de eigenlijke gevangenis van tijdelijke materialen gebouwde loodsen, bestemd voor de naar Fort de Kock geëvacueerde zieken.

uu) Dit cijfer duidt het aantal ziektedagen aan.

vv) Te Manindjoe en te Kotta Baroe (Sumatra's Westkust), te Sigli en te Sabang (Atjeh), te Soekadana (Westerafdeeling van Borneo) en te Soemalata (Menado) bestaat geen eigenlijke gevangenis, doch doen als zoodanig uitsluitend hulplokalen dienst.

GEWESTEN EN PLAATSEN waar de landsgevangenissen of daarmede gelijk te stellen strafinrichtingen worden aangetroffen.	Aantal gevangenen welke gehuisvest kunnen worden: in de eigenlijke gevangenis.	Aantal gevangenen welke gehuisvest kunnen worden: in de eventueel daarbij in gebruik gestelde hulplokalen.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1899: der opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1899: der opgenomenen in de hulplokalen.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1899: der buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1899: der ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	Aantal gedurende 1899 onder de gevangenen voorgekomen, ziektegevallen betrekking hebbende tot de: opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	ziektegevallen: opgenomenen in de hulplokalen.	ziektegevallen: buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	ziektegevallen: ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	sterfgevallen betrekking hebbende tot de: opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	sterfgevallen: opgenomenen in de hulplokalen.	sterfgevallen: buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	sterfgevallen: ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	Aantal inlandsche gevangenen die in 1899 ontvluchtten tijdens zij zich buiten de gevangenissen te werk bevonden. ²)	Aantal der in 1899 of vroeger ontvluchte inlandsche gevangenen, die in 1899 vrijwillig of gedwongen terugkeerden. a)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Palembaijan	18	40	17	25	7	185	〃	ww) †	71	†	〃	〃	5	2	28	26
Loeboe Sikaping	34	〃	20	〃	〃	35	3	〃	〃	7	1	〃	〃	〃	3	1
Taloe	20	〃	15	〃	〃	96	†	〃	〃	†	1	〃	〃	2	2	2 (1)
Bondjol	10	50	5	37	1	〃	〃	ww) †	3	〃	〃	1	〃	〃	〃	〃
Fort van der Capellen	70	〃	34	〃	〃	〃	33	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	2	1
Singkarah	25	〃	23	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	7	7
Boea	8	〃	7	〃	〃	〃	6	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃	1	1
Sidjoendjoeng	10	〃	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Sawah Loento: landsgevangenis	24	〃	42	〃	〃	〃	†	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Sawah Loento: dwangarbeiderskwartier	xx) 2540	〃	1934	〃	519	〃	〃	〃	yy) 8434	〃	〃	〃	187	〃	767	726 (16)
Paijakombo	70	〃	54	〃	〃	〃	15	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	7	5 (2)
Soeliki	10	〃	2	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Kotta Baroe	vv) 〃	8	〃	8	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Solok	50	〃	35	〃	35	198	〃	〃	†	〃	〃	〃	〃	〃	7	1 (1)
Koebang nan Doea	pp) *10	〃	6	〃	〃	30	〃	〃	〃	25	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Alahan Pandjang	24	〃	7	〃	〃	〃	10	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	†	3
Moeara Laboe	12	〃	10	〃	〃	〃	8	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Padang Pandjang	82	〃	54	〃	1	10	41	〃	12	〃	1	〃	1	〃	12	10 (2)
Soepajang	10	〃	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Padang Sidempoean	75	〃	35	〃	〃	〃	uu) 1460	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	10	10 (6)
Penjaboengan	20	〃	20	〃	〃	〃	17	〃	〃	〃	2	〃	〃	〃	2	2
Kotta Nopan	15	〃	8	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Sipirok	20	〃	4	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	2	1
Moeara Sama	15	〃	4	〃	〃	〃	3	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	1 (1)
Moeara Sipongi	15	〃	3	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	1	1
Siboga	50	150	44	100	〃	〃	125	〃	〃	〃	8	〃	〃	〃	〃	〃
Baros	30	〃	9	〃	〃	〃	5	〃	1	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Singkel	25	〃	7	〃	〃	〃	17	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	2	1
Batang Taro	20	120	〃	81	〃	〃	〃	67	9	〃	〃	1	〃	〃	2	2
Goenoeng Sitoli (Nias)	20	〃	27	〃	〃	〃	36	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Taroetoeng	5	〃	25	〃	〃	〃	2	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃	6	4
Baligé	15	25	1	4	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Goenoeng Toea	24	〃	4	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Natal	10	〃	7	〃	〃	〃	3	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Benkoelen.																
Benkoelen	190	〃	120	〃	〃	25	49	〃	〃	2	2	〃	〃	2	10	10 (4)
Taba Penandjong (Ommelanden van Benkoelen)	40	〃	16	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Laïs	70	15	70	〃	〃	3	54	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	3	6 (3)
Mokko Mokko	pp) *38	〃	25	〃	〃	33	33	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	1	2 (1)
Loeboe Lintang (Seloema)	30	〃	49	〃	〃	15	36	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃	4	4 (1)
Manna	40	〃	43	〃	〃	18	218	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	14	10
Hulpkwartier te Tandjong Sakti	15	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Bintoehan (Kauer)	pp) *38	〃	13	〃	〃	〃	24	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Kroë	38	〃	25	〃	〃	〃	169	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Lampongsche Districten.																
Telok Betong	70	50	36	〃	〃	〃	28	〃	3	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Tandjong Karang (afdeeling Ommelanden)	30	140	23	69	1	〃	51	zz) 572	93	〃	〃	〃	1	〃	8	6
Goenoeng Soegih (Sepoetih)	20	16	20	3	〃	〃	〃	13	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Soekadana (Sekampong)	35	〃	15	〃	〃	〃	6	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	4	8 (4)
Menggala (Toelang Bawang)	30	〃	28	〃	〃	〃	34	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃	1	2 (2)
Kalianda (Ketimbang)	20	〃	11	〃	〃	〃	10	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	1	1
Kotta Agoeng (Semangka)	15	49	13	1	〃	25	20	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	2	2
Palembang.																
Palembang	200	〃	118	〃	2	〃	137	〃	30	〃	1	〃	7	〃	11	8
Tandjong Radja	50	〃	63	〃	〃	〃	75	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	20	19 (1)

ww) Van het aantal ziektegevallen is geen aanteekening gehouden. Slechts is gemeld dat het naar schatting dagelijks gemiddeld 3.5 pct. van de sterkte bedroeg.

xx) Loodsen van tijdelijke materialen, waarvan er naar behoefte worden bijgebouwd; vandaar dat er nu 240 veroordeelden meer dan op ult. 1898 konden worden onder dak gebracht.

yy) Koortsen, buikziekten, zweren, borst- en oogaandoeningen kwamen onder de veroordeelden veelvuldig voor, terwijl een groot aantal hunner ten gevolge van ongelukken werd verwond, van welke 20 met doodelijk gevolg.

zz) Hieronder 211 gevallen van koorts, 116 van buikziekten en 27 van dysenterie.

GEWESTEN EN PLAATSEN waar de landsgevangenissen of daarmede gelijk te stellen strafinrichtingen worden aangetroffen.	Aantal gevangenen welke gehuisvest kunnen worden		Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1899				Aantal gedurende 1899 onder de gevangenen voorgekomen								Aantal inlandsche gevangenen die in 1899 ontvluchtten tijdens zij zich buiten de gevangenissen te werk bevonden.	Aantal der in 1899 of vroeger ontvluchte inlandsche gevangenen, die in 1899 vrijwillig of gedwongen terugkeerden. a)
							ziektegevallen				sterfgevallen					
							betrekking hebbende tot de									
	in de eigenlijke gevangenis.	in de eventueel daarbij in gebruik gestelde hulplokalen.	der opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	der opgenomenen in de hulplokalen.	der buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	der ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	opgenomenen in de hulplokalen.	buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	opgenomenen in de hulplokalen.	buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Sekaijoe	40	„	22	„	„	„	12	„	„	„	„	„	„	„	7	5
Talang Betoetoe	60	„	38	„	„	„	502	„	„	„	1	„	„	„	21	19
Moeara Doea	50	„	65	„	„	„	126	„	„	„	„	„	„	„	6	9 (3)
Batoe Radja	30	„	45	„	„	„	72	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Banding Agoeng	20	„	9	„	„	„	18	„	„	„	„	„	„	„	1	1
Lahat	100	„	48	„	4	10	15	„	98	„	„	„	2	„	11	11 (3)
Moeara Enim	30	„	19	„	„	„	36	„	„	„	„	„	„	„	2	2
Bandar (Pasoemahlanden)	50	„	34	„	†	„	„	„	52	„	„	„	„	„	14	9
Boengamas	25	„	13	„	„	„	10	„	4	„	„	„	„	„	3	2
Tebing Tinggi	73	„	33	„	„	„	44	„	„	„	„	„	„	„	12	9
Talang Padang (Ampat Lawang)	40	„	25	„	„	„	5	„	„	„	1	„	„	„	52	52
Kepahiang (Redjang en Lebong)	40	„	62	„	„	„	167	„	1	„	10	„	„	„	21	20 (1)
Soeroelangoen (Rawas)	25	„	21	„	„	„	14	„	„	„	1	„	„	„	7	7
Moeara Bliti (Moesi Oeloe)	25	„	29	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Padang Oelak Tanding (Sindang-streken)	25	„	37	„	„	„	156	„	„	„	„	„	„	„	24	21 (2)
Djambi	40	aaa) 2	30	„	„	„	96	4	„	„	„	„	„	„	5	2
Oostkust van Sumatra.																
Medan	372	„	263	„	12	44	460	„	414	52	„	„	bbb) 35	„	57	26 (1)
Laboean Deli	100	80	55	„	9	23	151	„	200	18	1	„	6	1	15	5 (1)
Bindjei (Boven-Langkat)	400	„	174	„	22	„	106	„	290	„	„	„	22	„	21	10
Tandjong Poera (Beneden-Langkat)	100	„	124	„	6	40	163	„	103	47	1	„	12	„	34	8
Loeboe Pakam (Serdang)	150	„	111	„	94	42	114	„	319	40	3	„	ccc) 19	„	24	12
Seroewaij (Tamiang)	25	100	57	60	10	6	30	129	351	14	1	„	2	„	14	17 (†)
Tebing Tinggi (Padang en Bedagei)	100	50	124	4	3	44	86	„	145	38	4	„	11	„	11	5
Laboean Roekoe (Batoe Bara)	100	„	63	„	„	20	105	„	„	16	6	„	„	„	9	5 (1)
Tandjong Balei (Assahan)	150	„	78	„	8	31	50	„	102	42	„	„	17	„	11	8
Laboean Bilik (Laboean Batoe)	60	„	11	„	„	„	25	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Bengkalis	100	„	33	„	†	„	13	„	21	„	1	„	8	„	2	3 (†)
Tanah Poetih	25	„	9	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	1	1
Siak	30	„	9	„	„	„	5	„	„	„	1	„	„	„	2	1
Atjeh en onderhoorigheden.																
Koeta Radja	100	„	83	„	2	„	98	„	58	„	1	„	3	„	7	7
Oeleë Lheuë	40	„	11	„	„	„	„	„	5	„	„	„	„	„	„	„
Sigli	tv) „	†	„	33	„	„	„	23	„	„	„	4	„	„	5	„
Idi	30	„	14	„	„	„	8	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Sabang (Poeloe Wé)	vv) „	50	„	42	„	„	„	123	33	„	„	1	„	„	„	„
Dwangarbeiders, toegevoegd aan de krijgsmacht	...	600	„	ddd) 1695	„	„	†	„	„	„	169	„	„	„	279	50
Riouw en onderhoorigheden.																
Tandjong Pinang	200	„	52	„	„	„	uu) 4504	„	„	„	4	„	„	„	3	1
Lingga	15	„	7	„	„	„	3	„	„	„	3	„	„	„	„	„
Ringat (Indragiri)	15	„	5	„	„	„	3	„	„	„	2	„	„	„	1	„
Tandjong Balei (afd. Karimon)	15	„	4	„	„	„	3	„	„	„	„	„	„	„	2	„
Bojan (afd. Battam)	15	„	3	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Banka.																
Muntok	300	„	84	„	„	eee) 19	183	„	1	1	fff) 32	„	„	fff) 1	6	5
Djeboes	30	„	8	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	5	5
Blinjoe	15	„	11	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	4	2
Soengeiliat	30	„	10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	4	1

aaa) Een vertrekje in de bijgebouwen der gevangenis, ingericht tot verblijf van gevangenen wier toestand afzondering vereischt.

bbb) Tegen 19 in 1898. De toeneming van het aantal sterfgevallen in 1899 wordt geweten aan het heerschen van cholera onder de gevangenen; het juiste aantal aan die ziekte overledenen is echter niet gemeld.

ccc) Tegen 55 in 1898 en 123 in 1897, niettegenstaande ook in 1899 de in de andere gevangenissen ter Oostkust van Sumatra voorkomende berriberri-lijders steeds zooveel mogelijk naar Loeboe Pakam werden opgezonden.

ddd) Dit cijfer duidt het *totaal* aan van alle aan de krijgsmacht toegevoegde dwangarbeiders. Hoevelen hunner in het kwartier te Koeta Radja, in ziekeninrichtingen of elders gehuisvest waren, is in de ontvangen opgaven niet uiteengehouden.

eee) Deze veroordeelden waren gedetacheerd bij kustlicht-etablissementen.

fff) Tegen 6 in 1898. De gezondheidstoestand werd vooral in het midden des jaars ongunstig, toen een aantal Chineezen, verdacht van deelneming aan de ongeregeldheden onder de mijnwerkers, van wie er velen aan berriberri of malaria leden, in voorloopige hechtenis werden genomen.

GEWESTEN EN PLAATSEN waar de landsgevangenissen of daarmede gelijk te stellen strafinrichtingen worden aangetroffen.	Aantal gevangenen welke gehuisvest kunnen worden: in de eigenlijke gevangenis.	Aantal gevangenen welke gehuisvest kunnen worden: in de eventueel daarbij in gebruik gestelde hulplokalen.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1899: der opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1899: der opgenomenen in de hulplokalen.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1899: der buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1899: der ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	Aantal gedurende 1899 onder de gevangenen voorgekomen ziektegevallen betrekking hebbende tot de: opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	ziektegevallen: opgenomenen in de hulplokalen.	ziektegevallen: buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	ziektegevallen: ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	sterfgevallen betrekking hebbende tot de: opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	sterfgevallen: opgenomenen in de hulplokalen	sterfgevallen: buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	sterfgevallen: ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	Aantal inlandsche gevangenen die in 1899 ontvluchtten tijdens zij zich buiten de gevangenissen te werk bevonden.	Aantal der in 1899 of vroeger ontvluchte inlandsche gevangenen, die in 1899 vrijwillig of gedwongen terugkeerden. a)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Merawang	30	„	8	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	3	1
Pangkalpinang	40	20	21	5	„	„	66	„	„	„	„	„	„	„	1	1
Soengeislan	15	35	2	9	„	„	3	14	1	„	„	„	„	„	1	1
Koba	25	„	8	„	„	„	2	„	„	„	„	„	„	„	1	„
Toboali	30	„	11	„	„	„	24	„	„	„	„	„	„	„	2	2
Billiton.																
Tandjong Pandan	40	„	31	„	„	„	uu) 921	„	„	„	1	„	„	„	4	4
Westerafdeeling van Borneo.																
Pontianak	160	„	51	„	„	„	66	„	„	„	1	„	„	„	5	5
Ngabang (Landak)	25	„	1	„	„	„	10	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Tajan	9	„	2	„	„	„	7	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Soengei Kakap	20	„	6	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Soekadana	vv) „	6	„	1	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„
Mampawa	9	„	2	„	„	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Sintang	50	„	12	„	„	„	25	„	„	„	1	„	„	„	„	„
Nangah Pinoh	6	„	2	„	„	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Smitou	6	„	1	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	1	„
Poetoes Sibou	20	„	2	„	„	„	4	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Sanggou	6	„	2	„	„	„	7	„	„	„	„	„	„	„	1	1
Singkawang	50	„	8	„	„	„	24	„	„	„	„	„	„	„	1	1
Bengkaijang	20	„	3	„	„	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Sambas	52	„	10	„	„	„	16	„	„	„	1	„	„	„	„	„
Pamangkat	20	„	4	„	„	„	6	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.																
Bandjermasin	250	„	97	„	„	„	43	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Marabahan	10	„	1	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Amoenthai	65	„	52	„	„	„	7	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Barabei	60	„	30	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Tandjong	25	„	13	„	„	„	4	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Kendangan (Amandit en Negara)	69	„	71	„	„	„	31	„	„	„	2	„	„	„	3	3
Martapoera	30	„	28	„	„	„	26	„	„	„	1	„	„	„	„	„
Pleihari (Tanahlaut)	10	„	6	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Pengaron	ll) 15	„	9	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Rantau	30	„	22	„	„	„	18	„	„	„	„	„	„	„	2	1
Moeara Teweh	20	„	7	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Boentok	30	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Kwala Kapoeas	3	„	2	„	„	„	13	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Kwala Koeroen	ll) 10	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„
Sampit	12	„	7	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Kotta Baroe (Poeloe Laut)	25	„	5	„	„	„	13	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Samarinda (Koetei)	16	„	26	„	„	„	7	„	„	„	999) 2	„	„	„	1	1
Boeloengan	20	„	5	„	„	„	10	„	„	„	999) 3	„	„	„	„	„
Goenoeng Taboer	ll) 10	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Celebes en onderhoorigheden.																
Makasser	400	30	76	28	2	12	3	3	†	2	2	„	2	„	13	11
Maros	70	„	17	„	„	„	6	„	„	„	1	„	„	„	3	2
Pangkadjene	25	„	9	„	„	–	16	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Segeri	15	„	3	„	„	„	5	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Tjamba	12	„	4	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	3	1
Bonthain	75	„	44	„	„	„	19	„	„	„	„	„	„	„	9	5 (1)
Djeneponto	50	„	30	„	„	„	35	„	„	„	„	„	„	„	13	10 (5)
Alloë	27	„	10	„	„	1	11	„	„	„	„	„	„	„	3	„
Takalar	30	„	31	„	„	1	22	„	„	„	„	„	„	„	14	4
Sindjai	40	„	26	„	„	„	58	„	„	„	1	„	„	„	4	4 (1)
Boelekomba	30	„	22	„	„	„	12	„	„	„	„	„	„	„	2	„
Kadjang	20	„	23	„	„	„	29	„	„	„	1	„	„	„	3	3 (3)
Bikeroe	15	„	14	„	„	„	31	„	„	„	„	„	„	„	4	„

999) Aan berriberri. In geen der overige gevangenissen in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo kwam deze ziekte voor.

GEWESTEN EN PLAATSEN waar de landsgevangenissen of daarmede gelijk te stellen strafinrichtingen worden aangetroffen.	Aantal gevangenen welke gehuisvest kunnen worden		Gemiddelde dagelijksche sterkte in 1899				Aantal gedurende 1899 onder de gevangenen voorgekomen								Aantal inlandsche gevangenen die in 1899 ontvluchtten tijdens zij zich buiten de gevangenissen te werk bevonden.	Aantal der in 1899 of vroeger ontvluchte inlandsche gevangenen, die in 1899 vrijwillig of gedwongen terugkeerden. a)
							ziektegevallen				sterfgevallen					
							betrekking hebbende tot de									
	in de eigenlijke gevangenis.	in de eventueel daarbij in gebruik gestelde hulplokalen.	der opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	der opgenomenen in de hulplokalen.	der buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	der ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	opgenomenen in de hulplokalen.	buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.	opgenomenen in de eigenlijke gevangenis.	opgenomenen in de hulplokalen.	buiten de gevangenis en hulplokalen in verpleging geweest zijnde zieke gevangenen.	ten arbeid gestelde veroordeelden die 's nachts huisvesting vonden bij de werken zelven.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Benteng (Saleijer)	125	„	27	„	„	„	51	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Bima	8	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Tontoli	4	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Donggala	4	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Menado.																
Menado	175	40	93	2	„	„	128	4	„	„	hhh) 3	„	„	„	3	3
Belang	9	„	1	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„ 3	1
Tondano	pp) *25	„	32	„	„	„	141	„	„	„	1	„	„	„	3	3
Amoerang	15	„	12	„	„	„	71	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Ajjermadidi	20	„	5	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	7	8 (1)
Taroena (Sangi-eilanden)	75	„	52	„	„	„	37	„	„	„	1	„	„	„	4	7 (4)
Gorontalo	54	„	42	„	„	„	74	„	„	„	„	„	„	„	1	„
Limbotto	ll) 15	„	4	„	„	„	11	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Soemalata	vv) „	15	„	4	„	„	„	6	„	„	„					
Ternate.																
Ternate	75	„	32	„	„	„	iii) 35	„	„	„	jjj) 6	„	„	„	„	„
Batjan	50	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Amboina.																
Amboina	kkk) †	„	82	„	†	„	lll) 137	„	47	„	jjj) 4	„	„	„	„	„
Hila	20	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Saparoea	75	„	50	„	„	„	mmm) 91	„	„	„	jjj) 3	„	„	„	„	„
Kajeli (Boeroe)	32	„	3	„	„	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Masarete (id.)	4	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Amahei (Ceram)	nnn) „	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Kairatoe (id.)	nnn) „	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Wahaai (id.)	26	„	6	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Waroe (id.)	10	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Gisser	4	„	3	„	„	„	.	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Banda	100	„	42	„	„	„	52	„	14	„	„	„	„	„	„	„
Aij	10	„	6	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Toeal (Klein-Key)	31	„	8	„	„	„	12	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Serwaroe (Letti)	4	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Elat	6	„	6	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Larat	4	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Timor en onderhoorigheden.																
Koepang (Timor)	70	„	31	„	„	„	26	„	„	„	1	„	„	„	„	„
Babauw (id.)	15	„	7	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Waingapoe (Soemba)	15	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„		
Bali en Lombok.																
Singaradja (Boeleleng)	75	80	75	3	2	21	120	„	11	„	ooo) 2	„	ooo) 5	„	11 1	4 (1) „
Negara (Djembrana)	22	40	32	22	„	21	ppp) 564	ppp) 200	„	ppp) 480	„	„	„	„	20	19 (7)
Mataram (Lombok)	248	„	176	„	„	„	89	„	„	„	2	„	„	„	4	4 (2)
Selong (id.)	60	20	72	16	„	„	90	„	„	„	„	„	„	„		
Praja (id.)	qqq) 150	„	88	„	2	„	18	„	3	„	„	„	„	„	11	12 (4)

hhh) Hieronder 1 aan berriberri.
iii) Hieronder 16 berriberri-gevallen.
jjj) Allen aan berriberri.
kkk) De gevangenis te Amboina, ruimte bevattende voor 175 personen, werd door de aardbeving in het begin van 1898 geheel verwoest. Men behelpt zich voorloopig met eenige hulplokalen. Hoeveel personen daarin opgenomen kunnen worden, is niet gemeld.
lll) Hieronder 47 gevallen van berriberri. De overige waren koortsgevallen.
mmm) Hieronder 12 gevallen van berriberri.

nnn) De gevangenissen te Amahei en Kairatoe werden door den vloedgolf in den nacht van 29 op 30 September 1899 verwoest en voorloopig door tijdelijke noodgevangenissen vervangen.
ooo) Van de overledenen (7) hadden 5 geleden aan malaria, gepaard met dysenterie, welke ziekte ook buiten de gevangenis hevig heerschte.
ppp) Onder het geheele aantal ziektegevallen (1244) kwamen voor 450 gevallen van malaria, aan welke ziekte echter niemand overleed.
qqq) Deze gevangenis werd in 1899 uitgebreid.

(5. 10.)

BIJLAGE H.

(Zie hoofdst. J van het verslag.)

TABELLARISCHE OPGAVEN

betreffende eenige onderwerpen in betrekking staande tot het departement van binnenlandsch bestuur, meerendeels over 1899.

I. Distributie der controleurs en adspirant-controleurs.

II. Overzicht betreffende samenvoeging en splitsing van dessa's op Java en Madura.

III. Overzicht der gewestelijke communicatie- en politievaartuigen (uitgenomen de als zoodanig in dienst zijnde zeil- en roeivaartuigen).

IV. Numerieke opgaven betreffende de voornaamste verrichtingen van het kadaster-personeel.

V. Overzicht betreffende de met 1 Januari 1900 in werking getreden nieuwe aannemingscontracten voor vervoer over land of op reeden van gouvernementsproducten, landsgoederen, enz., onder beheer van het departement van binnenlandsch bestuur.

VI. Overzicht betreffende de samenstelling van de vloten der Koninklijke Paketvaartmaatschappij en der stoomvaartmaatschappijen „Nederland" en „Rotterdamsche Lloyd".

VII. Overzicht betreffende de in Nederlandsch-Indië min of meer geregeld dienstdoende particuliere stoomschepen, toebehoorende aan anderen dan de Koninklijke Paketvaartmaatschappij.

VIII. Numerieke opgaven betreffende de gerapporteerde gevallen van eenige der voornaamste in Nederlandsch-Indië voorgekomen veeziekten.

I. OVERZICHT betreffende de tewerkstelling op ult. 1899 van de CONTROLEURS en de ADSPIRANT-CONTROLEURS bij het binnenlandsch bestuur op en buiten Java en Madura.

Distributie van het organiek toegestaan controleerend personeel. *a*)

Java en Madura.

GEWESTEN.	Aantal in dienst zijnde: controleurs 1ste kl.	controleurs 2de kl.	adspirant-controleurs.
Bantam	"	4	2
Batavia	*b*) 2	"	"
Krawang	1	1	"
Preanger Regentschappen	3	8	8
Cheribon	4	3	2
Tagal	3	4	"
Pekalongan	1	3	2
Samarang	2	7	*c*) 5
Japara	1	2	2
Rembang	1	3	2
Soerabaija	*d*) 5	6	5
Pasoeroean	6	4	3
Probolinggo	1	4	3
Bezoeki	*d*) 3	2	*e*) 1
Banjoemas	1	2	4
Bagelen	1	4	2
Kadoe	1	2	*c*) 3
Madioen	*d*) 4	2	3
Kediri	2	4	*c*) 2
Madura	*f*) 5	3	*e*) 1
Op ult. 1899 in dienst (overeenkomende met de normale formatie)	47	68	50

Buitenbezittingen.

GEWESTEN.	Aantal in dienst zijnde: controleurs 1ste kl.	controleurs 2de kl.	adspirant-controleurs.
Sumatra's Westkust	12	18	3
Benkoelen	3	4	2
Lampongsche Districten	2	4	2
Palembang	9	7	4
Oostkust van Sumatra	*l*) 7	6	1
Atjeh en onderhoorigheden	4	4	3
Riouw " "	"	4	2
Westerafdeeling van Borneo	3	8	1
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	7	8	"
Celebes en onderhoorigheden	5	7	3
Menado	1	5	4
Amboina	3	"	"
Ternate	3	"	"
Timor en onderhoorigheden	"	1	"
Bali en Lombok	3	*m*) 4	1
Op ult. 1899 in dienst (overeenkomende met de normale formatie)	62	80	26

Tijdelijk (boven de formatie) toegestaan controleerend personeel.

Java en Madura.

	controleurs 1ste kl.	controleurs 2de kl.	adspirant-controleurs.
Toegevoegd aan den (waarnemenden) hoofdinspecteur voor de suiker- en de rijstcultuur, enz.	"	*g*) 7	"
Toegevoegd aan den wetenschappelijken adviseur voor de koffiecultuur	"	2	"
Toegevoegd aan den hoofdinspecteur voor de opium-aangelegenheden	3	2	"
Toegevoegd aan den resident van Batavia voor veterinaire belangen (verg. blz. 95 van het verslag hiervóór)	*h*) 1	"	"
Toegevoegd aan den assistent-resident voor de politie in de afdeeling Stad en Voorsteden van Batavia.	*i*) 1	"	"
Toegevoegd aan den resident van Djokjokarta (voor bijzondere werkzaamheden)	1	"	"
	j) 6	11	*k*) "

Buitenbezittingen.

	controleurs 1ste kl.	controleurs 2de kl.	adspirant-controleurs.
Tijdelijk gesteld ter beschikking van den directeur van binnenlandsch bestuur	*n*) 1	"	"
Werkzaam gesteld in de residentie Oostkust van Sumatra	"	*o*) 1	*p*) 1
Id. in de residentie Banka	"	*q*) 3	"
Id. in de residentie Menado	*r*) 2	"	*s*) 2
Id. in de residentie Ternate	"	"	*t*) 1
	u) 3		*v*) 4

a) De gedurende 1899 in werking getreden wijzigingen in de formatie van het hierbedoelde personeel betroffen uitsluitend het kader voor de buitenbezittingen, op ult. 1898 bestaan hebbende uit 61 controleurs der 1ste klasse, 78 der 2de klasse en 23 adspirant-controleurs. Ten behoeve van Atjeh en onderhoorigheden werd namelijk het aantal controleurs der 1ste klasse met 1 en dat der 2de klasse met 5 vermeerderd (St. 1899 n°. 259), terwijl in laatstbedoelden rang 3 plaatsen werden opgeheven, namelijk 2 in de Minahassa (St. 1898 n°. 232) en 1 in Benkoelen (St. 1899 n°. 71). Wat de adspirant-controleurs voor de buitenbezittingen aangaat, werden voor Atjeh en onderhoorigheden 3 van deze ambtenaren toegestaan, en voor Indragiri (Riouw) 1, (St 1899 nos. 259 en 21); daarentegen kwam voor Benkoelen krachtens St. 1898 n°. 306, te rekenen van 1 Januari 1899, 1 plaats van adspirant-controleur te vervallen. (In het formatiecijfer van ult. 1898, vermeld in bijlage H van het vorig verslag, was bij vergissing laatstbedoelde plaats reeds in mindering gebracht.)

b) Hiervan één uit het kader voor de buitenbezittingen.

c) Zoowel van de 5 adspirant-controleurs voor de residentie Samarang opgegeven, als van de 3 voor de residentie Kadoe uitgetrokken, bleef er ook in 1899 één aan zijn werk aldaar onttrokken. Beiden waren namelijk in de residentie Kediri tewerkgesteld: één speciaal ten behoeve van de afdeeling Blitar, en de andere in het belang van de afdoening van aanvragen om in genoemd gewest gronden in erfpacht te verkrijgen. Feitelijk waren dus in Kediri 4 adspirant-controleurs geplaatst.

d) Buiten de opgegeven 5 controleurs der 1ste klasse in de residentie Soerabaija was aldaar, ter versterking van het aantal controleerende ambtenaren, met het oog op het openhouden, in verband met de aanstaande reorganisatie van het binnenlandsch bestuur, van de betrekking van assistent-resident van Bawean, welke tijdelijk werd opgedragen aan een der in genoemde residentie geplaatste controleurs, — ook één van de drie controleurs der 1ste klasse geplaatst, die voor de residentie Bezoeki in het overzicht staan uitgetrokken. Ter versterking van het aantal controleerende ambtenaren in laatstgenoemd gewest was er echter één van de 4 controleurs der 1ste klasse geplaatst, die voor de residentie Madioen zijn opgegeven.

e) Feitelijk waren in de residentie Bezoeki 2 adspirant-controleurs, daar de ambtenaar van dien rang, voor de residentie Madura in het overzicht uitgetrokken, in eerstgenoemd gewest was geplaatst speciaal ten behoeve van de afdeeling Djember.

f) Een van de 5 voor de residentie Madura opgegeven controleurs der 1ste klasse was aan de formatie onttrokken, in verband met zijne tewerkstelling bij het departement van binnenlandsch bestuur.

g) 4 voor onderzoekingen ter voorbereiding van betere landrente-regelingen in navolging van de Preanger-regeling, 3 deels voor het toezicht op de uitvoering van de regelingen betreffende de heeren- en gemeentediensten, deels om werkzaam te zijn bij de onderzoekingen ten behoeve van de herziening van bestaande heerendienstregelingen.

h) Ook deze controleur behoort tot het kader voor de buitenbezittingen.

i) Ofschoon ter vervulling van de hierbedoelde functiën sedert 1 April 1897 (St. n°. 65) een controleur der 1ste klasse organiek is toegestaan, door uitbreiding dienovereenkomstig van het aantal controleurs voor Java en Madura, is de hierbedoelde controleur, behoorende tot het kader voor de buitenbezittingen, voorloopig nog op den door hem bezetten post gelaten.

j) Hieronder 2 controleurs behoorende tot het kader voor de buitenbezittingen.

k) Zie noot *v*.

l) Een van de voor de residentie Oostkust van Sumatra opgegeven 7 controleurs der 1ste klasse was aan de formatie onttrokken en werkzaam gesteld in de Battaksche Doesoen van Serdang, terwijl zijne plaats in de formatie werd waargenomen door een tijdelijk boven de formatie beschikbaar gestelden adspirant-controleur.

m) Een der betrekkingen van controleur der 2de klasse in de residentie Bali en Lombok werd vervuld door een à la suite van zijn korps gevoerden controleur van het kader op Java en Madura, die in December 1898 buitengewoon werd bevorderd tot controleur der 1ste klasse.

n) De naar Centraal-Borneo gecommitteerd geweest zijnde controleur, die sedert (in het voorjaar van 1900) belast is met het bestuur over de nieuwe onderafdeeling Boven-Mahakkam (residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo).

o) Ten behoeve van de Delische Battakstreken.

p) Ter vervanging van den tijdelijk in de Serdangsche Battakstreek werkzaam gestelden controleur (verg. noot *l*)

q) Belast met de waarneming der betrekking van administrateur bij de tinmijnen.

r) Voor de aanrakingen met de zelfbesturende landschappen aan de Tominibocht, zoomede met die gelegen ter Noordkust van Celebes. Sedert 1 Mei 1900 (St. n°. 106) is op deze twee controleurs bij de formatie gerekend.

s) Tijdelijk toegevoegd respectievelijk aan den controleur van Limbotto (afdeeling Gorontalo) en aan dien van Amoerang (Minahassa).

t) Deze adspirant-controleur, tijdelijk toegevoegd aan den controleur van West- en Zuid-Nieuw-Guinea, behoort tot het kader voor Java en Madura.

u) Zie noot *j*.

v) Hieronder 1 adspirant-controleur, behoorende tot het kader voor Java en Madura.

II. Overzicht over 1899 betreffende SAMENVOEGING en SPLITSING van DESSA's op Java en Madura.

GEWESTEN.	Aantal gevallen waarin in 1899 werd overgegaan tot	
	samenvoeging van dessa's.	splitsing van dessa's.
Bantam	*a)* 26	1
Preanger Regentschappen	5	1
Cheribon	2	*b)* 4
Tagal	*b)* 8	„
Pekalongan	*c)* 4	1
Samarang	*d)* 2	„
Japara	*e)* 6	1
Rembang	3	„
Soerabaija	*f)* 5	„
Banjoemas	1	„
Bagelen	*g)* 5	„
Kadoe	*h)*	*h)*
Madioen	1	„
Kediri	„	18
Madura	*i)* 1	1

AANMERKINGEN.

a) In vier gevallen werd door den Gouverneur-Generaal eene beslissing genomen.

b) Bovendien werd een gehucht van eene dessa afgenomen en vereenigd met eene andere dessa.

c) Bovendien had in 47 gevallen indeeling van gehuchten bij andere dessa's plaats.

d) Bovendien werd een gedeelte van eene kampong ter hoofdplaats Samarang gevoegd bij eene andere kampong aldaar.

e) In één dezer gevallen zal de samenvoeging eerst in werking treden bij het ontslag of overlijden van het hoofd van een der beide betrokken dessa's. Van de in 1896 en 1897 genomen soortgelijke beschikkingen traden er in 1899 respectivelijk 2 en 5 in werking door het ontstaan van vacatures. Voorts had in twee gevallen ruiling van grondgebied plaats.

f) In één dezer gevallen werd door den Gouverneur-Generaal eene beslissing genomen.

g) In twee dezer gevallen werd door den Gouverneur-Generaal eene beslissing genomen.

h) Samenvoeging en splitsing had in 1899 in Kadoe plaats in 62 gevallen welke in de ontvangen opgaven niet zijn uiteengehouden. In drie daarvan werd door den Gouverneur-Generaal eene beslissing genomen.

i) In dit geval werd door den Gouverneur-Generaal eene beslissing genomen.

III. OVERZICHT betreffende de GEWESTELIJKE COMMUNICATIE- EN POLITIE

Gewesten waar de vaartuigen te huis behoorden en namen der vaartuigen.	Gestationneerd te:	Ambtenaar belast met het beheer.	Aantal schroeven.	Samenstelling. ²)	Van stapel geloopen.	In dienst gesteld.	Grootste lengte in M.	Grootste breedte in M.
Oostkust van Sumatra.								
Anna ⁴)	Belawan	Havenmeester te Belawan	1	H. K.	1889 Batavia TAYLOR & LAWSON	1889	25	4.5
Adèle ⁵)	Laboean Bilik (Laboean Batoe)	Controleur te Laboean Bilik	1	id.	id.	id.	17.9	3.14
Bengkalis.	Bengkalis	Assistent-resident te Bengkalis	1	id.	1884 Singagore Tandjong Pagar Dock Comp.	1884	22.5	3.8
Tjantik ⁶)	Seroewaij ⁶)	Havenmeester te Belawan	1	id.	id.	id.	18	3
Wilhelmina ⁴)	Belawan	id.	1	id.	1896 id.	1896	24	4
Atjeh en onderhoorigheden.								
Marie ⁷)	Idi	Controleur der onderafdeeling Idi te Idi (Oostkust van Atjeh)	1	St.	1887 Batavia TAYLOR & LAWSON	1887	13.6	3.1
Ida ⁸)	. . . .	. . . .	. . . .	H. K.	1900 Singapore RILEY HARGRAVES & C°.	. . . .	18	4
Sumatra's Westkust.								
Koningin Wilhelmina der Nederlanden	Baligé (Toba-meer)	Controleur der onderafdeeling Toba (afdeeling Toba en Silindong) te Baligé	—	Aluminium.	1896 Zurich (in 't laatst van 1897 ineengezet te Baligé) ESCHER WIJSS & C°.	1897	12	2
Lampongsche Districten.								
Johanna	Menggala (Toelang Bawang)	Controleur der afdeeling Toelang Bawang te Menggala	1	St.	1899 Batavia TAYLOR & LAWSON	1899	13.8	2.9
Palembang.								
Emma.	Djambi	Controleur te Djambi	1	H. K.	1882 Soerabaija DEACON & C°.	1882	22.2	3.5
Pruys van der Hoeven ¹⁰) .	Palembang	Resident van Palembang	(Raderstoomschip)	St.	1893 Batavia TAYLOR & LAWSON	1893	28	8
Riouw en onderhoorigheden.								
Batang Kwantan ¹¹) . . .	Ringat (Indragiri)	Controleur der afdeeling Indragiri te Ringat	1	id.	1894 Singapore Tandjong Pagar Dock Comp.	1894	18	2.7
Riouw ⁴)	Tandjong Pinang	Havenmeester te Tandjong Pinang	1	H. K.	1895 id.	1895	21	3.75
Westerafdeeling van Borneo.								
Poenan ¹²)	Smitau	Assistent-resident van Sintang	1	id.	1893 id.	1893	15.4	2.9
Karimata II ¹³)	Pontianak	Fd. havenmeester te Pontianak	1	St.	1898 Batavia TAYLOR & LAWSON	1898	22.9	4.3
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.								
Bintang ¹⁵)	Moeara Teweh	Assistent-resident der Doesoenlanden	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .
Sophia.	Tandjong Seilor (Boeloengan)	Controleur der onderafdeeling Boeloengan (afdeeling Koetei en de Noordoostkust van Borneo) te Tandjong Seilor	1	H. K.	1896 Singapore Tandjong Pagar Dock Comp.	1896	20.6	3.8
Ternate.								
Resident Bensbach. . . .	Manokwari	Controleur der afdeeling Noord-Nieuw-Guinea te Manokwari	1	id.	1898 Singapore RILEY HARGRAVES & C°.	1898	27	4.75
Pionier	Fakfak	Controleur der afdeeling West- en Zuid-Nieuw-Guinea te Fakfak	1	id.	1898 id.	id.	33.5	5.5

¹) Alleen de op het Toba-meer gestationneerde *Koningin Wilhelmina* bezigt geen steenkolen, doch petroleum als brandstof; de andere in dit overzicht vermelde vaartuigen zijn allen van gewone stoomtoestellen voorzien

²) Door H. wordt gedoeld op hout, door K. op gekoperd en door St. op staal.

³) Waar een † is ingevuld, ontbraken gegevens.

⁴) De *Anna*, de *Wilhelmina* en de *Riouw* ondergingen in 1899 eene vrij belangrijke herstelling (de beide eersten te Pangkallan Brandan).

⁵) De *Adèle* onderging in 1899 eenige herstellingen (mede te Pangkallan Brandan).

⁶) De *Tjantik* onderging van Februari 1899 tot Januari 1900 eene groote herstelling, na afloop waarvan het vaartuig voorloopig te Belawan verbleef.

⁷) De *Marie* zou in de eerste maanden van 1900 in herstelling moeten worden genomen.

⁸) De *Ida*, bestemd voor het kusttoezicht ter Atjeh's oostkust, tusschen Oedjoeng Peureula (c. q. Idi-rivier) en de grens met de Oostkust van Sumatra zou in Mei 1900 te Singapore van stapel loopen.

⁹) Zie noot 1.

V. VAARTUIGEN (alleen die welke van machinale beweegkracht zijn voorzien). 1)

Grootste diepgang in d.M.	Bewapening.	Dienstvaart in D.G.M.	Brandstofberging. Steenkolen (in tonnen).	Brandstofberging. Brandhout (stuks).	Af te leggen weg in D.G. mijlen met normalen voorraad.	Bemanning. Mandoors.	Bemanning. Matrozen.	Bemanning. Machinisten.	Bemanning. Stokers.	Bemanning. In 't geheel.	Toestand op 1 Januari 1900. Romp.	Toestand op 1 Januari 1900. Ketels.	Toestand op 1 Januari 1900. Werktuigen.
16.5	6 geweren 4 revolvers	$7\frac{1}{2}$	3) †	5 500	74	1	5	1	3	10	vrij goed	goed	goed
18	onbewapend	$7\frac{1}{2}$	†	1 500	30	1	3	1	2	7	goed	goed	goed
16	4 sabels 4 lansen	$7\frac{1}{2}$	†	3 000	60	1	5	1	3	10	vrij goed	vrij goed	goed
17	6 geweren 4 revolvers	$5\frac{1}{2}$	†	†	$12\frac{1}{5}$	1	5	1	2	9	†	†	†
16.5	1 kn. v. 5 c.M. V. L. 8 geweren 4 revolvers 8 sabels	$8\frac{1}{4}$	†	2 000	40	1	6	1	3	11	goed	goed	goed
10.7	1 bronz. kn. v. 1 ℔	$5\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	†	30	1	4	1	2	8	goed	goed	redelijk
12	....	....	....	....	....	1	5	1	3	10	....	....	....
8	†	†	9)	„	†	1	4	1	1	7	†	†	†
10	onbewapend	7	3	†	†	1	3	1	1	6	zeer goed	zeer goed	zeer goed
16.5	1 kop. kn. v. 4 c.M. V. L. 9 sabels	$6\frac{1}{2}$	12	†	120	1	5	1	2	9	goed	goed	goed
10.5	onbewapend	8	$17\frac{1}{2}$	†	150	1	6	1	3	11	redelijk	voldoende	goed
17.5	6 pieken	8	†	†	65	1	3	1	1	6	goed	goed	goed
20	onbewapend	$7\frac{1}{2}$	†	2 000	48	1	3	1	2	7	goed	goed	goed
12	3 trompladers	7	5	†	140	1	4	1	2	8	goed	goed	goed
16	6 geweren	$7\frac{1}{2}$	10	†	175	1	8	2	2	14) 13	goed	goed	zeer goed
....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....
15.5	10 geweren	7	7	†	110	1	5	1	3	10	goed	goed	goed
21	2 kn. v. 5 c.M. V. L. 8 geweren 3 revolvers 8 sabels	$7\frac{3}{4}$	12	†	200	1	3	1	2	7	goed	goed	goed
24	2 kn. v. 5 c.M. V. L. 25 geweren 5 revolvers 25 sabels	8	20	†	†	1	6	1	3	11	goed	goed	goed

10) Reeds medio 1899 bleek de *Pruys van der Hoeven* herstelling te behoeven. Aangezien het, met het oog op den zwakken toestand van het vaartuig, niet raadzaam werd geoordeeld het naar Batavia te doen sleepen ten einde aldaar weder in orde te worden gebracht, werd besloten het de noodige voorzieningen te Palembang te doen ondergaan. In verband daarmede werd machtiging verleend tot het bouwen aldaar van eene sleephelling, welke tevens dienst zal kunnen doen voor verdere herstellingen van genoemd vaartuig.

11) De *Batang Kwantan*, ofschoon voor de riviervaart gebouwd, pleegt nochtans veel gebruikt te worden voor tochten over zee. Voor tochten van eenigszins langen duur is echter de bergruimte voor kolen ontoereikend

12) De *Poenan* onderging af en toe herstelling te Pontianak.

13) De *Karimata II* werd in 1899 van eene nieuwe schroef voorzien.

14) De wenschelijkheid was gebleken om de samenstelling der bemanning van dit vaartuig eenigszins te wijzigen.

15) De in 1887 in dienst gestelde *Bintang* werd in November 1899 voor verderen dienst afgekeurd.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage H.]

IV. NUMERIEKE OPGAVEN betreffende de voornaamste verrichtingen van het KADASTER in Nederlandsch-Indië over 1899.

1°. Eigendomskadaster, landrente-metingen, zoomede verrichtingen op aanvraag van particulieren.

GEWESTEN waar kadastrale opnemingen plaats hadden of waar het kadaster is in gebruik gesteld.	Aantal bouws (en perceelen) gedurende 1899 opgemeten a): Eigendoms-kadaster.	Aantal bouws (en perceelen) gedurende 1899 opgemeten a): Landrente-metingen. In loco herzien van het vroeger gemetene.	Aantal bouws (en perceelen) gedurende 1899 opgemeten a): Landrente-metingen. Nieuwe metingen.	Aantal bouws (en perceelen) gedurende 1899 opgemeten a): Woeste gronden en particuliere landerijen.	Aantal bouws (en perceelen) waarvan het landrente-kadaster in 1899 geheel voltooid werd.	Numerieke opgaven betreffende de gedurende 1899 door het kadaster tegen betaling (dus ongerekend die voor 's lands dienst) verstrekte stukken en inlichtingen: Aantal afgegeven meetbrieven.	Aantal afgegeven landmeters-kennissen.	Aantal afgegeven certificaten.	Aantal afgegeven kopieën en extracten van meetbrieven.	Aantal afgegeven kopieën en extracten van andere stukken.	Aantal gevallen dat inzage van plans of registers werd verstrekt.	Totaal bedrag in 1899 aan salarissen ontvangen.
JAVA EN MADURA.												
Bantam	"	"	"	52 b) (1)	"	19	20	"	5	"	1	f 218,49
Batavia	"	"	"	"	"	236	584	175	41	209	476	9 513,25
Krawang	"	"	"	82 (1)	"	19	22	6	7	8	1	361,25
Preanger Regentschappen	"	"	"	8 995 (48)	48 153 (5 296)	244	159	30	63	34	35	11 412,41
Cheribon: Cheribon	"	"	"	"	"	212	132	26	9	6	21	4 164,46
Cheribon: Indramaijoe	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Cheribon: Madjalengka	"	"	17 896 (2 317)	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Cheribon: Radjagaloeh	"	"	1 690 (290)	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Cheribon: Tjiamis	"	"	2 440 (875)	394 (1)	15 590 (2 175)	"	"	"	"	"	"	"
Cheribon: Pendjaloe	"	"	13 165 (1 700)	"	6 000 (770)	"	"	"	"	"	"	"
Cheribon: Koeningan	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Tagal	"	"	"	828 (2)	"	73	72	16	24	1	3	1 514,12
Pekalongan	"	"	"	"	"	81	87	41	19	7	3	858,00
Samarang	"	"	"	148 (2)	"	267	327	83	47	11	47	5 271,56^5
Japara	"	"	"	"	"	44	53	13	13	1	13	601,50
Rembang	"	"	"	"	"	54	85	39	23	2	8	880,50
Soerabaija	42 (27)	"	"	93 (1)	"	241	520	85	48	11	245	7 270,86
Pasoeroean	"	16 188 (5 836)	"	14 (1)	3 14 (868)	115	130	58	26	7	4	3 724,00
Probolinggo	"	36 000 (15 000)	"	"	13 500 (1 600)	72	117	9	21	4	12	6 165,03^5
Bezoeki	"	"	"	6 973 (22)	"	281	310	10	31	11	2	10 754,31^5
Banjoemas	"	"	"	"	"	104	77	6	20	4	"	999,75
Bagelen	"	"	"	"	"	37	40	4	6	"	"	551,00
Kadoe	"	"	"	"	"	43	68	10	23	5	3	540,50
Djokjokarta	1 092 (808)	"	"	"	"	"	35	14	5	"	"	237,00
Soerakarta	"	"	"	"	"	111	55	4	"	"	"	1 196,00
Madioen	"	"	"	"	"	34	42	19	10	2	2	671,00
Kediri	"	14 519 (1 618)	"	989 (5)	"	73	165	92	38	24	58	3 775,89^5
Madura	"	"	"	"	"	37	43	9	"	"	"	302,00
Totalen voor Java en Madura	1 134 (835)	66 707 (22 454)	35 191 (5 182)	18 568 (84)	86 387 (10 709)	2 397	3 143	749	479	347	934	f 70 982,90
BUITENBEZITTINGEN.												
Sumatra's Westkust	"	"	"	"	"	31	42	35	7	"	10	f 598,25
Riouw en onderhoorigheden	"	"	"	"	"	19	10	3	2	1	5	116,75
Celebes en onderhoorigheden	"	"	"	"	"	44	132	"	"	-	"	725,50
Totalen voor de buitenbezittingen	"	"	"	"	"	94	184	38	9	1	15	f 1 440 50
Algemeene totalen	1 134 (835)	66 707 (22 454)	35 191 (5 182)	18 568 (84)	86 387 (10 709)	2 491	3 327	787	488	348	949	f 72 423,40

2°. Bijhouding van de kaarten en registers der voormalige „kadastraal-statistieke opneming."

GEWESTEN c)	Aantal kantoren.	Meetwerk: Aantal gerapporteerde grondveranderingen. (Blokken.)	Aantal verzwegen grondveranderingen. (Blokken.)	Aantal geconstateerde ontginningen. (Blokken.)	Aantal dessa's die gesplitst of samengetrokken zijn.	Aantal dessa's die hermeten werden tengevolge van vroegere foutieve metingen.	Aantal opgemeten jasan's of poesaka-velden. (Blokken.)	Aantal opgemeten ambtsvelden. (Blokken.)	Aantal afzonderlijk gemeten tegalvelden. (Blokken.)	Aantal grondveranderingen waarvan de inhouden berekend werden.	Aantal veranderingen die op de net-kaarten overgebracht werden.	Aantal dessa-kaarten die vernieuwd werden.
Cheribon	2	1 294	"	1 226	-	391	216	669	395	9 671	9 391	72
Tagal	3	1 356	"	335	27	70	1 333	385	"	13 392	11 807	134
Pekalongan	2	1 334	"	149	52	77	"	405	647	18 069	13 462	63
Samarang	6	1 675	17	250	1	371	811	1 142	375	15 311	14 845	112
Japara	4	813	27	331	17	300	2 487	2 255	6	11 635	11 635	76
Rembang	1	17	"	3	"	19	24	363	"	539	539	"
Banjoemas	4	2 786	"	769	2	173	418	199	"	13 157	12 453	44
Bagelen	5	2 187	15	43	9	325	3 360	1 342	461	17 740	17 702	268
Kadoe	2	482	9	149	59	483	"	108	"	7 417	7 595	57
Madioen	5	3 463	21	8	"	186	"	563	"	17 055	19 047	259
Totalen	34	15 407	89	3 263	167	2 395	8 649	7 431	1 884	123 986	118 476	1 085

a) Met de metingen voor de *bijhouding* van het kadaster gedaan is in dit overzicht geen rekening gehouden.
b) De tusschen ( ) geplaatste getallen wijzen het aantal *perceelen* aan.
c) Verg. het verslag van 1897, blz. 121, noot 1 (1ste alinea).

V. OVERZICHT van de met 1 Januari 1900 in werking getreden aannemingscontracten betreffende het VERVOER VAN GOUVERNEMENTSPRODUCTEN, LANDSGOEDEREN, ENZ., voor zooveel daarbij het departement van binnenlandsch bestuur betrokken is.

Volgnummer.	Gewesten waar het transport werd uitbesteed en aard van het transport.	Duur der aanneming.		Aannemingsprijzen.			Geraamde te vervoeren hoeveelheden per jaar.
		Volgens het nieuwe contract.	Volgens het afgeloopen contract.	Maatstaf.	Volgens het nieuwe contract.	Volgens het afgeloopen contract.	
	JAVA EN MADURA. *a)*						
	Cheribon.						
I.	Vervoer van gouvernementsreizigers, paarden, gelden, steenkolen, zaadkoffie, materialen en andere goederen van de hoofdplaats Cheribon naar de reede aldaar, en omgekeerd, benevens transport van zout van boord der schepen, waarmede het van de depôtpakhuizen op het eiland Madura ter reeden van Cheribon en Indramaijoe wordt aangebracht, naar en tot in de pakhuizen op die plaatsen.	1900 t/m 1904	1895 t/m 1899	voor personen en paarden: per kojang ruimte.	f 2,30	f 3,39	250 kojang.
				voor materialen, goederen en zaadkoffie: per kojang.	2,30	3,39	
				voor gelden: per 50 K.G.	0,05	0,05	100 K.G.
				voor steenkolen: per ton van 1000 K.G.	1,74	2,00	200 ton.
				voor munitie: per 25 K.G.	0,05	0,05	2000 K.G.
				voor zout: per kojang. te Cheribon	2,24	3,39	1350 kojang.
				voor zout: per kojang. te Indramaijoe.	2,24	3,39	350 „
	Pekalongan.						
II.	Vervoer van koffie, zout, gelden, materialen en andere goederen in en door de residentie Pekalongan.	1900 t/m 1904	1895 t/m 1899	voor koffie: per pikol en per paal.	0,01$^{1}/_{2}$	0,02$^{4}/_{10}$	4310 pikol.
				voor zout: per pikolmaat en per paal.	0,02$^{7}/_{10}$	0,02$^{8}/_{10}$	13625 „
				voor gelden, materialen en andere goederen: per pikol en per paal.	*b)* 0,04	*b)* 0,04	niet opgegeve
III.	Vervoer van gouvernementsreizigers, gelden, zaadkoffie, steenkolen, materialen en andere goederen van de hoofdplaats Pekalongan naar de reede aldaar, en omgekeerd, benevens transport van zout van boord der schepen, waarmede het van de depôtpakhuizen op het eiland Madura ter reede van Pekalongan wordt aangebracht, naar en tot in de pakhuizen op die plaats.	1900 t/m 1904	1895 t/m 1899	voor personen: per kojang ruimte.	6,00	24,00	142 kojang.
				voor materialen, goederen en zaadkoffie: per kojang.	*c)* 2,20	*c)* 5,50	
				voor gelden: per 50 K.G.	*d)* 0,05	*d)* 1,00	3000 K.G.
				voor steenkolen: per ton van 1000 K.G.	1,48	*e)*	125 ton.
				voor munitie: per 25 K.G.	*f)* 0,05	*f)* 1,00	1000 K.G.
				voor zout: per kojang.	2,19	5,50	1000 kojang.
	BUITENBEZITTINGEN.						
	Sumatra's Westkust.						
IV.	Vervoer van gouvernementsreizigers, hunne gezinnen en bagage, koffie, gelden, materialen en andere goederen tusschen Padang en de verschillende plaatsen in de assistent-residentie Loeboe Sikaping, met uitzondering van de afdeelingshoofdplaats van dien naam, via Sassak (Padangsche Bovenlanden), en tusschen al deze plaatsen onderling.	1900 t/m 1904	1895 t/m 1899	voor koffie: per $^{1}/_{2}$ pikol en per paal.	f 0,02$^{4}/_{10}$	f 0,03$^{5}/_{10}$	1233 pikol.
				per $^{1}/_{2}$ pikol en per zeemijl.	0,01$^{6}/_{10}$	0,02$^{49}/_{100}$	
				voor gelden, materialen en goederen (bagage uitgezonderd): *g)* per pikol en per paal.	0,06	0,06	niet opgegeven.
				per pikol en per zeemijl.	0,03$^{1}/_{2}$	0,03$^{1}/_{2}$	

a) Bij de aannemingen is uitdrukkelijk uitgesloten het vervoer van gelden, materialen en andere goederen, bestemd voor of afkomstig van den dienst der staatsspoorwegen.
b) Deze vrachtprijs was reeds bij de voorwaarden van aanbesteding bepaald.
c) Behoudens eene minimumvracht van 2 kojang voor elk vervoer beneden de 2 kojang.
d) Behoudens eene minimumvracht als voor 4 kojang goederen bedongen.
e) Het vervoer van steenkolen was onder het contract voor 1895 t/m 1899 niet begrepen.
f) Behoudens eene minimumvracht als voor 2 kojang goederen bedongen.
g) De vrachtprijs voor het vervoer van gelden, materialen en goederen (bagage uitgezonderd) was reeds bij de voorwaarden van aanbesteding vastgesteld.

Volgnummer.	Gewesten waar het transport werd uitbesteed en aard van het transport.	Duur der aanneming. Volgens het nieuwe contract.	Duur der aanneming. Volgens het afgeloopen contract.	Aannemingsprijzen. Maatstaf.	Aannemingsprijzen. Volgens het nieuwe contract.	Aannemingsprijzen. Volgens het afgeloopen contract.	Geraamde te vervoeren hoeveelheden per jaar.
	Benkoelen.						
V.	Vervoer van gouvernementsreizigers, paarden, muildieren, slachtvee, gelden, steenkolen, materialen en andere goederen van de hoofdplaats Benkoelen naar de reede aldaar, en omgekeerd, en tusschen de op die reede liggende vaartuigen, onderling, benevens transport van zout van boord der schepen, waarmede het van de depôtpakhuizen op het eiland Madura ter reede van Benkoelen wordt aangebracht, naar en tot in de pakhuizen op die plaats.	1900 t/m 1904	1895 t/m 1899	voor personen, paarden, muildieren en slachtvee: per kojang ruimte.	f 4,50	f 5,45	270 kojang.
				voor materialen en andere goederen: per kojang.	4,50	5,45	
				voor gelden: per 50 K.G.	0,10	0,50	900 K.G.
				voor steenkolen: per ton van 1000 K.G.	0,50	2,75	200 »
				voor munitie: per 25 K.G.	0,20	0,35	7000 »
				voor zout: per kojang.	4,50	5,45	450 kojang.
	Lampongsche Districten.						
VI.	Vervoer van gouvernementsreizigers, paarden, gelden, steenkolen, materialen en andere goederen van Telok Betong (residentie Lampongsche Districten) naar de reede aldaar, en omgekeerd, benevens transport van zout van boord der schepen, waarmede het van de depôtpakhuizen op het eiland Madura ter reede van Telok Betong wordt aangebracht, naar en tot in de pakhuizen op die plaats.	1900 t/m 1904	1895 t/m 1899	voor personen en paarden: per kojang ruimte.	7,25	5,00	120 kojang.
				voor materialen en andere goederen: per kojang.	7,25	5,00	
				voor gelden: per 50 K.G.	0,50	0,50	500 K.G.
				voor steenkolen: per ton van 1000 K.G.	3,50	3,50	20 ton.
				voor munitie: per 25 K.G.	0,40	0,40	2000 K.G.
				voor zout: per kojang.	11,00	7,00	120 kojang.

VI. OVERZICHT (volgens opgaven van het voorjaar van 1900) betreffende de samenstelling van de VLOTEN der KONINKLIJKE PAKETVAARTMAATSCHAPPIJ (voor diensten in Nederlandsch-Indië) en der stoomvaartmaatschappijen „NEDERLAND" en „ROTTERDAMSCHE LLOYD" (voor den maildienst en de vrachtvaart tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië).

NAMEN DER STOOMSCHEPEN.	Inhoudsgrootte (in tonnen). Bruto.	Inhoudsgrootte (in tonnen). Netto.	Jaar van aanbouw.
Koninklijke Paketvaartmaatschappij.			
Celebes	2 296	1 525	1884
Borneo	*a*) 2 201	*a*) 1 542	1885
Gouverneur-Generaal 's Jacob	2 176	1 569	1884
Bantam	2 132	1 484	1884
Van Imhoff	1 978	1 238	1898
Mossel b)	1 971	1 308	1899
Van Swoll	1 826	1 123	1897
Van Outhoorn	1 717	1 001	1896
Reijnst	1 438	818	1896

NAMEN DER STOOMSCHEPEN.	Inhoudsgrootte (in tonnen). Bruto.	Inhoudsgrootte (in tonnen). Netto.	Jaar van aanbouw.
Maetsuijcker	1 390	835	1890
Coen	1 386	834	1890
Both	1 383	831	1890
Reael	1 383	836	1890
Tambora	1 336	851	1877
Generaal Pel	1 301	886	1876
Van Diemen	1 284	758	1890
De Carpentier	1 283	757	1890
Japara	1 249	727	1876
Graaf van Bylandt	1 208	686	1876

a) Nadere meting. De vorige opgaaf beliep 2047 ton bruto en 1320 ton netto.

b) De stoomschepen *Mossel* en *Van der Parra* zijn in den loop van 1899 nieuw in de vaart gekomen. Daarentegen zijn uit de vloot der Maatschappij, door overdracht op anderen, weggevallen de *Prins Alexander* en de *Siak* (de eerste metende bruto 1099 of netto 728 ton en de andere respectievelijk 396 en 240 ton).

In het voorjaar van 1900 waren ten behoeve van de Maatschappij in aanbouw: hier te lande 2 stoomschepen van p.m. 2100 ton (netto 1400 ton), de *de Klerk* en de *van Riemsdijk*, benevens 1 van p.m. 1400 ton (netto 800 ton) de *Alting*, en te Londen een voor de riviervaart op Borneo bestemd hekwielstoomschip van p.m. 90 ton bruto (60 ton netto), *Barito* gedoopt, dat in gedeelten wordt uitgezonden.

NAMEN DER STOOMSCHEPEN.	Inhoudsgrootte (in tonnen).		Jaar van aanbouw.
	Bruto.	Netto.	
Maha Vajirunhis	1 182	812	1881
Van Goens	1 085	670	1890
Speelman	1 083	669	1890
Van der Lijn	1 014	651	1897
Bawean	935	649	1886
Gouverneur-Generaal van Lansberge	895	510	1875
Camphuijs	712	399	1890
Medan	666	458	1889
Van Riebeeck	664	434	1889
J. Nienhuijs	663	515	1890
Reyniersz	661	432	1890
Swaerdecroon	661	432	1890
Van der Parra b)	573	381	1899
Brouwer	559	327	1898
33 stoomschepen, metende	42 291	26 948	

Stoomvaartmaatschappij „Nederland".

NAMEN DER STOOMSCHEPEN.	Bruto.	Netto.	Jaar van aanbouw.
Mailschepen.			
Koning Willem I	4 476	2 931	1898
Koning Willem II c)	4 476	2 934	1899
Koningin Wilhelmina	4 249	2 839	1896
Koningin Regentes	3 618	2 317	1894
Prins Hendrik	3 528	2 259	1890
Prinses Sophie	3 510	2 250	1890
Prinses Amalia	3 495	2 291	1874
Burgemeester den Tex	3 030	1 934	1882
Prins Alexander	3 018	1 926	1881
Vrachtbooten.			
Timor c)	3 610	2 590	1899
Flores c)	3 610	2 590	1899
Bali c)	3 389	2 570	1899
Soembawa c)	3 375	2 590	1899
Madura	3 351	2 594	1897
Prins van Oranje	2 789	1 901	1871
Sumatra	2 602	1 992	1882
Lombok d)	2 584	1 887	1882
Java	2 291	1 462	1879
18 stoomschepen, metende	61 001	41 860	

Rotterdamsche Lloyd.

NAMEN DER STOOMSCHEPEN.	Bruto.	Netto.	Jaar van aanbouw.
Mailschepen.			
Sindoro e)	5 000	3 500	1899
Gedé	2 995	2 258	1892
Salak	2 612	1 888	1891
Ardjoeno	2 604	1 887	1891
Lawoe	2 602	2 004	1882
Merapi	2 590	1 918	1889
Oengaran	2 585	2 008	1883
Smeroe	2 554	1 960	1884
Soembing	2 549	1 992	1883
Bromo	2 510	1 860	1888
Vrachtbooten.			
Bogor	3 682	2 703	1898
Malang	3 650	2 441	1898
Solo e)	3 579	2 706	1899
13 stoomschepen, metende	39 512	29 125	

c) Het mailschip *Koning Willem II* werd in Mei 1900 in dienst gesteld en de vrachtbooten *Bali*, *Soembawa*, *Flores* en *Timor* achtereenvolgens eenige maanden te voren. In aanbouw waren: het mailschip *Koning Willem III* (p.m. 4500 ton bruto) en de vrachtboot *Ambon* (p.m. 3600 ton bruto). In den loop van 1899 werden het mailschip *Prinses Marie* en in Maart 1900 de vrachtboot *Soenda* door de Maatschappij van de hand gedaan.

d) De *Lombok* diende in 1898/1899 nog als reserve-mailschip.

e) Het mailschip *Sindoro* en de vrachtboot *Solo* kwamen eerst in 1900 in dienst. In aanbouw waren twee vrachtbooten van het type „Bogor". Door de Maatschappij werden van de hand gedaan de vrachtbooten *Drenthe*, *Ariadne* en *Sentor*.

VII. OVERZICHT betreffende de in Nederlandsch-Indië min of meer geregeld dienstdoende PARTICULIERE STOOMSCHEPEN, toebehoorende aan anderen dan de Koninklijke Paketvaartmaatschappij, naar opgaven over 1899.

NAMEN VAN DE stoomschepen.	NAMEN VAN DE eigenaars.	Waar de stoomschepen te huis behoorden.	Woonplaats der eigenaars.	Netto inhoudsgrootte (in registertonnen van 2.83 M^3.).	Stoomvermogen (in paardekrachten).	Diensten.
A. Onder Nederlandsche vlag. *a)*						
Castor.	Nieuw Bataviaasch Prauwenveer.	Batavia.		19.66	20	Voor sleepdiensten en voor het onderhouden van de gemeenschap met de reede van Batavia en omliggende eilanden.
Pollux.	Id.	Id.		19.66	20	Id.
Tilly.	Bataviaasch Prauwenveer.	Id.		20.53	20	Id.
Marie.	Id.	Id.		10.33	12	Id.
Elisabeth.	Id.	Id.		22.99	25	Id.
Rita.	Taylor & Lawson.	Id.		11	12	Id.
Beatrice.	P. Landberg & Zoon en B. C. de Jong.	Id.		7	5	Id.
Albertine.	Id.	Id.		13	16	Id.
Lily.	Oey Goan Leng.	Id.		5	6	Voor eigen gebruik.
Lucy.	(Opiumpachter).	Id.		5	6	Id.
Billiton.	Billiton-maatschappij.	Batavia.	's-Gravenhage.	280	60	Op ongeregelde tijdstippen in de vaart tusschen Tandjong Pandan, Boeding, Manggar, Gantong en Dendang (alle welke plaatsen op Billiton gelegen zijn) en Batavia.
Karang.	Id.	Id.	Id.	207.10	60	Id.
Carolina Johanna.	Bataviasche Stoomvaartonderneming.	Batavia.		186.60	50	In de vaart langs de noordkust van Java.
Pekalongan.	Tagalsch Prauwenveer.	Cheribon.	Batavia.	1.44	10	Vervoer van personen en sleepdiensten van en naar de reede van Cheribon en omliggende plaatsen.
Tegal.	Id.	Tagal.	Id.	2.63	8	Vervoer van personen en sleepdiensten van en naar de reede van Tagal.
Charlotte (ex *Corrie*).	Samarangsch Stoomboot- en prauwenveer.	Samarang.		22.79	25	Vervoer van personen en goederen en sleepdiensten van en naar de reede en buitenreede van Samarang en de noordkust van Java.
Henrietta.	Id.	Id.		82.24	60	Id.
Victoria.	van Bruggen en Kruisinga.	Id.		9.50	60	Id.

a) In de bij het departement van financiën te Batavia opgemaakte lijst der op Nederlandsch-Indische zeebrieven varende schepen en vaartuigen, afgesloten op 9 October 1899, opgenomen als bijlage MM in deel I van den Regeeringsalmanak van Nederlandsch-Indië voor 1900, zoomede in eene dergelijke op ult. Januari 1900 afgesloten opgaaf, vindt men de volgende stoomschepen vermeld, die niet voorkomen in dezen staat, voor de opmaking waarvan gevolgd zijn de opgaven die in de gewestelijke verslagen over 1899 werden aangetroffen:

Namen.	Waar te huis behoorende.	Netto. inhoudsgrootte (in registertonnen).
Acheen.	Batavia.	27.31
Siak.	Id	240.12
Anceline.	Soerabaija.	53.58
Christina.	Id.	53.58
Prinses Marie.	Id.	2039.35
Smeroe.	Id.	396.96
Sri Timboel.	Banjoewangi.	45.12
Macassar.	Laboean Deli.	41.92
Hok Tjioe.	Riouw	397.85
Poeloe Miang.	Koetei.	52.81
Tomini.	Gorontalo.	91.18
Obi.	Ternate.	4.36

Mogen misschien sommige dezer stoomschepen in de gewestelijke opgaven bij vergissing niet vermeld zijn, voor de overige zal de oorzaak dat zij nog voorkomen in den Regeeringsalmanak wel hierin gelegen zijn dat de vaartuigen hetzij in vreemden eigendom zijn overgaan (zoo komt de *Sri Timboel* in dezen staat voor onder de onder *vreemde* vlag varende stoomschepen), hetzij uit de vaart zijn geraakt zonder dat van een en ander bij gemeld departement reeds gebleken was.

NAMEN VAN DE stoomschepen.	NAMEN VAN DE eigenaars.	Waar de stoomschepen te huis behoorden.	Woonplaats der eigenaars.	Netto inhoudsgrootte (in registertonnen van 2.83 M³.).	Stoomvermogen (in paardekrachten).	Diensten
Nelly.	van Bruggen en Kruisinga	Samarang.		23.79	15	Vervoer van personen en goederen en sleepdiensten van en naar de reede en buitenreede van Samarang en de noordkust van Java.
Vooruit.	Nieuw Samarangsch Prauwenveer.	Id.		34.96	100	Id.
Priok.	Hana Mullemeister & C°.	Id.		21.73	60	Id.
Djambi.	Id.	Id.		62.93	25	Id.
Brantas.	Tio Ting Nio.	Soerabaija.	Bangkallan.	9.03	12	Dagelijksche dienst tusschen Soerabaija en Grissee en terug.
Merapi.	Id.	Id.	Id.	10.60	b) †	Id.
Mercurius.	Id.	Id.	Id.	5.50	†	Id.
Pandora.	Madura Stoomtram-Mij.	†		34.03	†	Dagelijksche dienst tusschen Soerabaija en Kamal (Madura) en terug.
Rajah Kongsi Atjeh. c)	Thio Tiauw Diet c. s.	Oeleë Lheuë (Atjeh).		385	65	In de vaart tusschen Padang en Singapore via de noordelijke havens van Sumatra's Westkust, Oeleë Lheuë en Pinang.
Ganymedes.	Ocean Steamship Company.	†	Singapore.	236	80	Vervoer van personen en goederen tusschen Singapore en Deli (Oostkust van Sumatra).
Sri Tringganoe.	Lim Kim The	Tandjong Pinang (Riouw).		98.25	30	Wekelijksche dienst tusschen Singapore, Bagan en Bengkalis (Oostkust van Sumatra).
Jun Hup.	(Opiumpachter).	Laboean Deli.	Assahan (Oostkust van Sumatra).	10.56	15	Vervoer van passagiers en goederen (eenmaal 'smaands) ter Oostkust van Sumatra tusschen Tandjong Balei (Assahan), Bila, Kwaloe en Batoe Baroe.
Ban Poe.	Id.	Id.	†	26.33	20	Als voren tusschen Belawan (Deli) en Bandar Chalipa (landschap Padang).
Soengei Rawa.	F. Kehding & C°.	Medan (Oostkust van Sumatra).		163.56	75	Als voren tusschen Belawan en Pagoerawan.
Kinta.	(Opiumpachter).	†	Assahan.	†	†	In geregelde wekelijksche vaart ter Oostkust van Sumatra, en wel van Belawan (Deli) naar Assahan en tusschenliggende plaatsen.
Germani.	Id.	†	Id.	†	†	Id.
Sri Kwaloe.	Sultan van Kwaloe.	†	†	21	15	Vervoer van personen tusschen Kwaloe en Tandjong Balei (Assahan).
Gouverneur-Generaal Mijer.	Reederij Hok Sing.	Muntok.		441.71	135	Wekelijksche dienst tot vervoer van passagiers en goederen tusschen Muntok, Palembang en Singapore.
Carolina.	Lim Tjip Hiang en Tjoa Ham Hin.	Palembang.		192.65	75	Als voren tusschen Palembang en Singapore.
Ophir.	Auw Lok Koen en Ong Eng Toan.	Batavia.	†	205.34	75	Id.

b) Het teeken † duidt aan dat gegevens ter invulling van de betrekkelijke kolom ontbreken.

c) Vaart sedert kort onder den naam van *Raja* onder Engelsche vlag tusschen Singapore en China.

NAMEN VAN DE		Waar de stoomschepen te huis behoorden.	Woonplaats der eigenaars.	Netto inhoudsgrootte (in registertonnen van 2.83 M³.).	Stoomvermogen (in paardekrachten).	Diensten.
stoomschepen.	eigenaars.					
Eugenie.	Tjoa Ham Hin.	Palembang		195.90	50	Vervoer van passagiers en goederen tusschen Palembang en Singapore (ongeregeld).
Prins Alexander.	Lim Tjip Hiang.	Id. *d*)		726.22	†	Vervoer van passagiers en goederen tusschen Singapore, Palembang en Soerabaija (ongeregeld).
Resident Schiff Baroe.	Kim Ho Bie.	Tandjong Pinang (Riouw).		68.28	30	In geregelde vaart tusschen Tandjong Pinang (Riouw) en Singapore.
Emily.	Goan Ho Bie.	Id.		93.85	30	Id.
Isabella.	Tan A Tjoen.	Id.		93.24	25	Id.
Sri Tandjong Pinang.	Giok Ho Bie.	Id.		93.85	25	Id.
Macassar.	Opiumpachter te Bengkalis.	Tandjong Pinang.	Bengkalis.	34.90	30	Tusschen Singapore en Karimon om den anderen dag.
Sri Wang Sie.	Oey Tek Seng & C°.	Id.		92.02	24	Id.
Sri Samarinda.	Hom Kiat & C°.	Bandjermasin (Z.- en O.-afd. van Borneo).	†	84	30	Vervoer van passagiers en goederen tusschen Singapore en Djambi (op onbepaalde tijdstippen).
Hong Wan.	Lim Puah.	†		116	45	Id.
Evy.	Ned. Ind. Getahpertja Mij.	Tandjong Pinang.		30.86	†	Vaart tusschen Riouw, Singapore en Lingga (onbepaald).
Sri Macassar.	Thiauw Tio Siat.	Riouw.		40	30	Geen bepaalde dienstregeling.
Singkep.	Singkep Tin-Maatschappij.	Singkep (Riouw).	's-Gravenhage.	95.35	25	In ongeregelde vaart tusschen Singkep, Riouw, Lingga en Singapore.
Sri Blitoeng.	Stoombootmaatschappij „Blitoeng".	Tandjong Pandan (Billiton).		50	18	Op ongeregelde tijdstippen varende tusschen de hoofdplaats en de verschillende districtshoofdplaatsen van Billiton.
Sri Tadjan.	Id.	Id.		27.74	95	Id.
Ban Fo Soon.	Ban Soon Tok.	Pontianak (Westerafdeeling van Borneo).		433.82	90	In de vaart tusschen Pontianak (Westkust van Borneo) en Sinpore via Sambas (wekelijks).
Sri Pontianak.	J. F. W. Nuboer.	Id.		233.72	60	Van Singapore naar Pontianak en terug, om de 10 dagen.
Emanuel.	Id.	Id.		10	15	Vervoer van personen en sleepen van prauwen op de Kapoeasrivier in de residentie Westerafdeeling van Borneo.
Johanna.	Id.	Id.		†	3	Id.
Joe Hoo.	Sim Kim Tjoen.	Id.		10.93	†	Id.
Sri Boenoet.	Sim Ing Kwee.	Pontianak.	Sintang.	13.97	10	Id.
Brani.	B. Leijzers Vis.	†		4.78	20	Op ongeregelde tijdstippen varende in gemelde residentie.
Kiat An.	Lim A Po.	Pontianak.	†	4.94	†	Id.
Voorwaarts.	Sim Kim Tjoen.	Pontianak (Westerafdeeling van Borneo).		22.19	30	Op ongeregelde tijdstippen voor personen- en goederenvervoer varende tusschen Pontianak via Tajan en Sanggau naar Sintang en terug.
Kim Sin.	Lim Joe Toek.	Id.		14.78	30	Id.

d) Volgens de in noot *a* bedoelde opgaven behoorde de *Prins Alexander* te Batavia te huis.

NAMEN VAN DE stoomschepen.	NAMEN VAN DE eigenaars.	Waar de stoomschepen te huis behoorden.	Woonplaats der eigenaars.	Netto inhoudsgrootte (in registertonnen van 2.83 M³.).	Stoomvermogen (in paardekrachten).	Diensten.
Ban Hoa Liong.	Ban Hoa Liong.	Pontianak (Westerafdeeling van Borneo).		13.98	11	Op ongeregelde tijdstippen voor personen- en goederenvervoer varende tusschen Pontianak via Tajan en Sanggau naar Sintang en terug.
Sing Yap Hong.	Sing Yap Hong.	Id.		20.82	30	Id.
Ban Tik.	Sim Kim Tjoen.	Id.		13.98	11	Id.
Sri Bandjar.	Ang Eng Tjo, c. s.	Bandjermasin (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo).		544.15	120	In de vaart tusschen Soerabaija, Poeloe Laut, Pasir, Koetei en Singapore.
Sri Borneo.	Ang Lim Tye.	Id.		548.36	700	In de vaart tusschen Bandjermasin, Singapore en Soerabaija.
Ban Liong.	Tio Kwie Liong en Tio Kwee Ban.	Id. *e*)		275.34	75	Id.
Ban Liong Soen.	Tio Kwie Liong en Tio Kwee Ban.	Id.		585.09	150	In de vaart tusschen Soerabaija, Poeloe Laut, Pasir, Koetei, Bandjermasin en Singapore.
Sri Pegatan.	Wee Bien.	Singapore.		277.25	70	In de vaart tusschen Koetei en Singapore.
Paknam.	Ang Eng Tjo.	Bandjermasin.		470.96	99	In de vaart tusschen Singapore en Bandjermasin, dan wel tusschen Singapore, Soerabaija, Bandjermasin en Koetei.
Coredo.	Nederlandsche Nieuw-Guinea Handelmaatschappij.	Ternate.		28.37	†	In de vaart tusschen plaatsen op de Noordkust van Nieuw-Guinea; verspreidt handelsgoederen op die plaatsen, haalt van daar producten en verzamelt die op plaatsen, welke door stoomschepen der Koninklijke Paketvaartmaatschappij aangedaan worden.
Constantijn.	Id.	Id.		139.70	†	In de vaart tusschen Ternate, Halmaheira en de Noordkust van Nieuw-Guinea tot vervoer van goederen en verzameling van producten.
Henriette.	Batjan-Maatschappij.	Ternate.	's-Gravenhage.	19.83	†	In de vaart tusschen Ternate, Batjan en verscheidene andere plaatsen tot verzameling van producten.
Laga.	J. W. C. Diepenheim.	Laboeha (Batjan).	†	40.80	†	Id.
Teresa.	Kongsi Hong Goan.	†		†	†	In de vaart tusschen Singapore en Ternate, via Menado en Gorontalo, tot het vervoer van passagiers en goederen.
Nam Yong.	Id.	†		†	†	Id.
		B. Onder vreemde vlag.				
Poh Ann.	Lim Ho Puah, Koo Cheng Tiong en Lo Cheng Yan.	Singapore.		484	110	Tusschen Singapore en Makasser via Soerabaija, Singaradja (Bali) en Ampenan (Lombok) en over dezelfde plaatsen terug.
Mac Alister.	Id.	Id.		462	120	Id. *f*)
Ban Poh Gwan.	Lim Ho Puah.	Id.		575	120	Id. *f*)
Ban Hin Gwan.	Id.	Id.		199.11	†	Id.
Poh Hin Gwan (ex *Bheema*).	Id.	Id.		209	75	Id.

e) Volgens de in noot *a* bedoelde opgaven behoorde de *Ban Liong* te Soerabaija tehuis.
f) Gedurende 1899 werd op de thuisreizen ook Batavia aangedaan.

NAMEN VAN DE stoomschepen.	NAMEN VAN DE eigenaars.	Waar de stoomschepen te huis behoorden.	Woonplaats der eigenaars.	Netto inhoudsgrootte (in registertonnen van 2.83 M^3.).	Stoomvermogen (in paardekrachten).	Diensten.
Wilhelm.	Teong Liang Hoen.	Singapore.	Makasser.	588	240	Tusschen Singapore en Makasser via Soerabaija, Singaradja (Bali) en Ampenan (Lombok), en over dezelfde plaatsen terug, met dien verstande dat op Bali ook Badoeng wordt aangedaan. *f*)
Salidin.	Ocean Steamship Comp.	Freemantle (Australië).		1139.57	250	Van West-Australische havens naar Singapore via Singaradja (Bali).
Sultan.	Id.	Id.		1270.32	210	Id.
Kanakatta.	West Australian Steam Navigation Comp.	Id.		1271.47	251	Id.
Australind.	Id.	Id.		553.60	125	Id.
Stettin.	Norddeutsche Lloyd.	Bremen.		1582	278	Tusschen Singapore, Batavia, Makasser, Amboina, Duitsch Nieuw-Guinea en terug.
La Seijne.	Messageries Maritimes.	Marseille.		1141.83	2000	Afwisselend tusschen Singapore en Batavia en tusschen Singapore, Batavia en Samarang (om de 14 dagen).
Giang Ann.	The Tan Kim Tian Steamshi	Singapore.		556	130	Tusschen Singapore, Batavia, Cheribon en Samarang (om de 10 dagen).
Giang Seng.	Id.	Id.		722	200	Id.
Penang.	Id.	Id.		386	100	Id.
Lady Mitchell.	Straits Steamship Company (lim.).	Id.		754	†	Tusschen Singapore en eenige havens van Nederlandsch-Indië, waaronder Singaradja (Bali).
Juno.	Id.	Id.		482.87	†	Ongeregelde diensten.
Amigo.	Id.	Id.		822	120	Id.
Ban What Hin.	Id.	Id.		211.70	85	Om de 10 dagen tusschen Singapore. Tandjong Pandan (Billiton) en Pontianak (Westerafdeeling van Borneo) voor vervoer van personen en goederen. (Sedert Mei 1899 niet meer in de vaart.)
Will O' the Wisp.	Lim Koe Joo.	Id.		148	45	Wekelijksche dienst tusschen Singapore en Pontianak.
Banka.	Cheah Kee Ee.	Id.		127	42	Tusschen Singapore en de Natoena- en Anambas-eilanden en somtijds tusschen Singapore en Pontianak (wekelijks).
Sri Timboel. g)	Tan Kam Siong.	Banjoewangi.		45.12	†	Ongeregelde dienst tusschen Banjoewangi en Bali.
Vyner.	Radja van Serawak.	†		405.72	90	Id.
Kongsee.	Thang Lim Oeng.	†		†	†	Tusschen Singapore, Soerabaija, Singaradja (Bali) en Makasser.
Teresa.	Lim Ho Puah en Lee Choon Gwan.	Singapore.		*h*) 753	130	Id.
Nam Yong.	Id.	Id.		983	150	Tusschen Singapore, Menado en Gorontalo (ongeveer om de 6 weken).

f) Gedurende 1899 werd op de thuisreizen ook Batavia aangedaan.

g) Zie noot *a*.

h) Van dit vaartuig is het niet zeker of de netto inhoudsgrootte wel in registertonnen is opgegeven.

NAMEN VAN DE		Waar de stoomschepen te huis behoorden.	Woonplaats der eigenaars.	Netto inhoudsgrootte (in registertonnen van 2.83 M^3.).	Stoomvermogen (in paardekrachten).	Diensten
stoomschepen.	eigenaars.					
Borneo.	Ban Ing Seng.	Singapore.		†	†	Tusschen Singapore, Borneo's Oostkust (namelijk Poeloe Laut, Pasir, Koetei, Berouw en Boeloengan) en Donggala (Westkust van Celebes).
Apemade.	Ban Hong.	Id.		†	†	Id.
Batavia.	Wie Bien & C°.	Id.		†	†	Tusschen Singapore en Borneo's Oostkust (Poeloe Laut, Pasir en Koetei).
Chusan.	Maatschappij Oost-Borneo.	Samarinda. (Koetei).	Amsterdam.	†	†	Tusschen Singapore en Samarinda (Koetei).
Crathie.	Samuel Corporation.	Id.	Engeland.	†	†	Id.
Nautilus.	Id.	Id.	Id.	†	†	Tusschen Samarinda, en de mede in Koetei gelegen plaatsen Moeara Djawa en Balik Papan.
Kongsee.	Wie Bien & C°.	Singapore.		†	†	Tusschen Singapore en Soerabaija.
Ban What Soon.	Kongsi „Ban Seng".	Id.		211.70	80	Om de 10 dagen tusschen Singapore, Tandjong Pandan (Billiton) en Pontianak (Westerafdeeling van Borneo), voor vervoer van personen en goederen).
Ruby.	Singapoorsche reederij.	Id.		148.54	40	Wekelijksche dienst voor vervoer van passagiers en goederen tusschen Singapore, Palembang en Muntok (Banka).
Kian Ann.	Wie Bien & C°.	Id.		101	45	Wekelijksche dienst voor vervoer van passagiers en goederen tusschen Singapore en Djambi.
Isabella.	H. Oehlers & C°.	†		84	30	Id., doch op onbepaalde tijdstippen.
Alan.	Radja Ali.	Penjingat (Riouw).		25	6.5	Tusschen Singapore, Riouw, Lingga en Singkep.
Seneng Hati.	Nederlandsch-Indische Getahpertja-Maatschappij.	Lingga (Riouw).		25.12	22	Id.
Boon San 1.	The Yok Tiat.	Singapore.		43	18	Id
Ladjoe.	Oei Soei Kiat.	Id.		51.28	†	Tusschen Singapore, Karimon en Tandjong Pinang.
Sri Peng Gay.	Oey Sim Eng.	Id.		9.77	100	Tusschen Singapore, Tandjong Pinggir en Poeloe Boelah.
Hok Hoa.	Gho Thjing Kho.	Id.		45	90	Tusschen Singapore, Battam en Karimon.
Soeltana.	Nang Tji.	Id.		25	†	Id.
Sri Babi.	Oei Liong Hing.	Id.		28	16	Tusschen Singapore en Karimon.
Sri Kedah.	Tjia Tjoe Yoe.	Id.		18	20	Id.
Bennit.	Go Toh Pong.	Id.		33	30	Wekelijksche dienst tusschen Singapore, Ringat, Kotta Bahroe, en terug.
Aing An.	Id.	Id.		49	30	Wekelijksche dienst tusschen Singapore, Ringat en terug.
Boon San.	The Djok Tiat.	Id.		43	20	Id.
Tarfalla.	Gaggino.	Id.		†	†	Id.
Ho Sang.	Tjia Tjoe Yoe.	Id.		18	20	Om den anderen dag tusschen Singapore en Karimon.
Benoet.	Gho Sin Tin.	Id.		33	33	Id.

NAMEN VAN DE stoomschepen.	NAMEN VAN DE eigenaars.	Waar de stoomschepen te huis behoorden.	Woonplaats der eigenaars.	Netto inhoudsgrootte (in registertonnen van 2.83 M^3.).	Stoomvermogen (in paardekrachten).	Diensten.
Ho Pak.	Tjia Tjoe Yoe.	Singapore.	Singapore.	39	25	Tusschen Singapore en Tandjong Balei (Assahan) ter Oostkust van Sumatra.
Goan Im San.	Eng Oe Kan.	Id.	Id.	24	†	Tusschen Singapore, Poeloe Boelah, Terang, Parei, Soegi Moro en terug naar Singapore.
Tek Long.	Id.	Id.	Id.	25	†	Tusschen Singapore, Terang, Klat, Parei, Soegi Moro, en terug naar Singapore.
Hébé.	Ocean Steamship Comp.	Liverpool.	Liverpool.	346	90	Wekelijksche dienst tusschen Singapore en Deli.
Calypso.	Id.	Id.	Id.	339	90	Id.
Neera.	Straits Steamship Comp.	Singapore.	Singapore.	169	75	Id.
Sumatra.	Norddeutsche Lloyd.	Bremen.	Bremen.	407	233	Id.
Ho Tang.	Cheah Kee Ee.	Singapore.	Singapore.	41	24	Wekelijksche dienst tusschen Singapore, Bagan en Bengkalis (Oostkust van Sumatra).
Hok Canton.	Thio Tiauw Siat.	Pinang.	Pinang.	423	†	Tusschen Pinang en Oeleë Lheuë via kustplaatsen.
Pegu.	Tek Chong Choon en John Kerr.	Id.	Id.	294	†	Id.
Avagyn.	Kong Hok Steamship Comp.	Id.	Id.	247	†	Tusschen Pinang en Deli.
Langkat.	Id.	Id.	Id.	187	†	Id.
Vidar.	Id.	Id.	Id.	191	†	Id.
Ho Kwei.	A. Huttenbach.	Id.	Id.	209	†	Id.
Perse.	Ah Heng.	Id.	Id.	133	†	Id.
Resident Halewijn.	Kong Hok Steamship Comp.	Id.	Id.	80	†	Tusschen Pinang, Assahan en Batoe Bara.
Deli.	Id.	Id.	Id.	88	†	Tusschen Pinang en Langkat.
Sin Ho.	Cheng Swee & C°.	Id.	Id.	93	†	Id.
Sri Banka.	Id.	Id.	Id.	42	†	Tusschen Pinang, Padang (Oostkust van Sumatra) en Pagoerawan.
Artsadong.	Seng Chuk & C°.	Id.	Id.	47	†	Tusschen Pinang en Padang (Oostkust van Sumatra).
Fook Ching.	Pinang Steamship Comp.	Id.	Id.	83	†	Tusschen Pinang, Deli, Assahan en Pangkallan Brandan.
Pontianak.	Id.	Id.	Id.	97	†	Tusschen Pinang, Tandjong Poera en Pangkallan Brandan.
Flying Dragon.	Boeij Ah Oeij.	Id.	Id.	36	†	Tusschen Pinang, Batoe Bara en Pagoerawan.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage H.]

VIII. NUMERIEKE OPGAVEN per gewest betreffende de in 1899 gerapporteerde gevallen van RUNDERPEST, MILTVUUR, MOND- EN KLAUWZEER en de verschillende vormen van DROES onder het vee, voor zooveel daarvan blijkt uit opgaven der gouvernements-veeartsen.

Gewesten.	Aantal beesten nog ziek op ult. 1898.	Aantal beesten gedurende 1899 aangetast.	Te zamen.	Gedurende 1899 zijn van het in de voorgaande kolom vermelde aantal beesten: gestorven.	afgemaakt: vrijwillig door de eigenaars.	afgemaakt: na onteigening.	hersteld.	Nog ziek gebleven op ult. 1899.
Runderpest.								
Oostkust van Sumatra	"	a) 141	141	43	8	71	19	"
Atjeh en onderhoorigheden	"	b) 138	138	111	"	17	7	3
Totalen	"	279	279	154	8	88	26	3
Miltvuur.								
Batavia	"	c) 1723	1 723	1 659	"	"	64	"
Krawang	"	185	185	146	"	"	33	6
Japara	"	75	75	63	"	"	12	"
Rembang	"	9	9	8	"	"	1	"
Madura	"	6	6	6	"	"	"	"
Atjeh en onderhoorigheden	"	4	4	2	1	"	1	"
Bali en Lombok	"	198	198	126	1	"	71	"
Totalen	"	2200	2 200	2 010	2	"	182	6
Mond- en klauwzeer.								
JAVA EN MADURA.								
Batavia	"	46	46	"	2	"	44	"
Krawang	21	66	87	"	"	"	87	"
Preanger Regentschappen	5	282	287	16	"	"	271	"
Cheribon	"	23	23	"	"	"	23	"
Tagal	"	111	111	"	"	"	111	"
Samarang	18	474	492	16	"	"	476	"
Japara	"	104	104	6	"	"	58	40
Rembang	44	275	319	23	"	"	296	"
Soerabaija	"	1 211	1 211	27	"	"	1 180	4
Pasoeroean	73	1 968	2 041	49	"	"	1 992	"
Probolinggo	"	1 275	1 275	30	"	"	1 194	51
Bezoeki	5	631	636	7	"	"	623	6
Banjoemas	"	1 704	1 704	20	"	"	1 580	104
Bagelen	"	2 223	2 223	97	"	"	2 126	"
Kadoe	"	239	239	8	"	"	231	"
Djokjokarta	78	1 268	1 346	57	2	"	1 287	"
Soerakarta	"	1 458	1 458	86	"	"	1 372	"
Madioen	4	262	266	"	"	"	227	39
Kediri	"	687	687	"	"	"	687	"
Madura	"	87	87	"	"	"	87	"
Totalen voor Java en Madura	248	d) 14 394	14 642	442	4	"	13 952	244
BUITENBEZITTINGEN.								
Benkoelen	"	63	63	9	"	"	54	"
Palembang	2	1	3	"	"	"	3	"
Oostkust van Sumatra	14	403	417	"	94	"	268	55
Atjeh en onderhoorigheden	"	336	336	"	"	"	305	31
Westerafdeeling van Borneo	"	46	46	"	"	"	46	"
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	"	6	6	6	"	"	"	"
Celebes en onderhoorigheden	"	e) 3350	3 350	597	"	"	2 753	"
Totalen voor de buitenbezittingen	16	4 205	4 221	612	94	"	3 429	86
Algemeene totalen	264	18 599	18 863	1 054	98	"	17 381	330
Kwade droes en huidworm.								
JAVA EN MADURA.								
Batavia	"	15	15	"	15	"	"	"
Cheribon	"	6	6	"	6	"	"	"
Tagal	"	3	3	"	2	"	"	1
Samarang	"	9	9	"	9	"	"	"
Soerabaija	"	172	172	49	121	"	"	2
Pasoeroean	"	111	111	103	3	"	2	3
Probolinggo	"	20	20	17	2	"	1	"
Banjoemas	"	2	2	"	2	"	"	"
Bagelen	"	5	5	"	5	"	"	"
Kadoe	"	22	22	3	19	"	"	"
Dokjokarta	"	23	23	13	7	"	"	3
Soerakarta	"	4	4	"	4	"	"	"
Madioen	"	1	1	"	1	"	"	"
Kediri	"	3	3	"	3	"	"	"
Totalen voor Java en Madura	"	396	396	185	199	"	3	9
BUITENBEZITTINGEN.								
Oostkust van Sumatra	"	1	1	"	1	"	"	"
Atjeh en onderhoorigheden	"	13	13	"	"	13	"	"
Celebes en onderhoorigheden	"	3	3	1	2	"	"	"
Bali en Lombok	"	7	7	5	2	"	"	"
Totalen voor de buitenbezittingen	"	24	24	6	5	13	"	"
Algemeene totalen	"	420	420	191	204	13	3	9
Pseudo-kwade droes								
Batavia	"	5		5	"	"	"	"
Tagal	"	1		"	"	"	1	"
Soerabaija	"	33	33	4	14	"	6	9
Bezoeki	"	1	1	"	"	"	1	"
Soerakarta	"	2	2	"	"	"	"	2
Atjeh en onderhoorigheden	"	5	5	"	"	1	4	"
Totalen	"	47	47	9	14	1	12	11
Goedaardige droes.								
Soerabaija	"	27	27	1	9	"	4	3
Banjoemas	"	1	1	"	"	"	1	"
Soerakarta	"	27	27	"	"	"	27	"
Padangsche Benedenlanden	"	11	11	1	"	"	10	"
Oostkust van Sumatra	"	23	23	2	"	"	21	"
Totalen	"	89	89	4	9	"	73	3

a) 87 gevallen in Maart en 54 in April 1899.
b) 21 gevallen in Februari/Maart (te Padang Tiiji) en 117 in December 1899 (te Idi).
c) Hiervan alleen 1052 gevallen in Mei en 587 in Juni 1899. De overige 84 gevallen deden zich voor in Juli, October en November 1899.
d) Hiervan 11 384 gevallen alleen in de maanden Juni t/m October 1899, en wel achtereenvolgens 1917, 3058, 3142, 1940 en 1327.
e) Hiervan 2982 gevallen alleen in de maanden Januari, Februari en Maart 1899 (alle in de afdeelingen Zuiderdistricten en Takalar) en wel achtereenvolgens 676, 1054 en 1252. De overige 368 gevallen deden zich voor in de maanden April, Mei, Augustus, September en October.

(5. 11.)

BIJLAGE J.

(Zie hoofdst. J, afd. II, § 1, van het verslag.)

OVERZICHT

van de gehouden aanteekeningen omtrent de

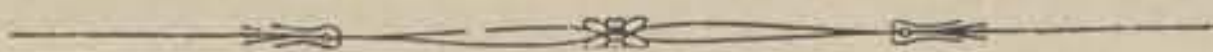
VERRICHTE HEERENDIENSTEN

OP

JAVA EN MADURA,

met uitzondering van de residentiën Soerakarta en Djokjokarta,

gedurende 1899.

GEWESTEN. *a)*	Maximum aantal dagdiensten, hetwelk van een heerendienstplichtige jaarlijks gevorderd mag worden. *b)*	Totaal aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten dat in 1899 van het in de voorgaande kolom genoemde aantal heerendienstplichtigen had mogen gevorderd worden. *c)*	Aantal (volgens de aanteekeningen) gedurende 1899 gevorderde: arbeid aan wegen. Onderhoud en gewone herstellingen.	arbeid aan wegen. Aanleg en zware herstellingen.	arbeid aan dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen. Onderhoud en gewone herstellingen.	arbeid aan dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen. Aanleg en zware herstellingen.	verzamelen, transporteeren of verbrijzelen van verhardingsmateriaal van groote post- en binnenwegen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Gebied buiten de particuliere landen.								
Bantam	20 (32)	*h)* 115 594	1 541 253	222 142	54 837	51 581	18 638	198 200
Batavia (*alleen het onderdistrict Bloeboer der afd. Buitenzorg*)	20	3 529	70 580	2 062	"	....	....	"
Krawang	24 (36)	*h)* 40 479	647 664	59 802	29 608	17 363	5 268	240 150
Preanger Regentschappen	*f)* 24 (36)	218 744	3 635 020	*i)* 653 840	*l)* 81 189	40 613	zie noot *l*	zie noot *i*
Cheribon	*g)* 21 (36)	232 148	3 756 289	....	....	248 756	35 532	845 602
Tagal	24 (36)	*h)* 137 647	2 202 352	*i)* 972 971	*l)* 24 414	105 371	zie noot *l*	zie noot *i*
Pekalongan	21 (30)	73 755	1 032 570	*i)* 325 528	*l)* 32 626	34 630	id.	id.
Samarang	24 (42)	231 712	3 707 393	....	....	190 648	318 607	1 261 365
Japara	24 (36)	134 014	2 084 224	....	....	48 505	143 858	547 229
Rembang	22 (40)	203 502	2 984 696	....	....	17 157	8 516	1 102 337
Soerabaija: Noord-Soerabaija	24 (36)	*h)* 93 097	1 489 552	271 009	1 766	44 775	21 151	455 532
Soerabaija: Zuid-Soerabaija	24 (36)	*h)* 224 311	3 588 976	579 777	"	469 603	14 018	635 724
Soerabaija: Bawean	12	*h)* 7 395	59 160	....	....	295	"	8 593
Pasoeroean	30* (42)	168 475	3 369 500	....	....	47 647	70 238	1 083 588
Probolinggo	24 (36)	*h)* 107 395	1 718 320	*i)* 292 093	*l)* 46 933	34 129	zie noot *l*	zie noot *i*
Bezoeki: Andere afdeelingen dan Banjoewangi	24 (36)	*h)* 118 880	2 853 120	264 230	3 381	86 849	36 817	452 284
Bezoeki: Banjoewangi (afd.)	24 (36)	*h)* 14 760	354 240	21 590	"	20 660	24 750	64 780
Banjoemas	21 (39)	132 195	1 850 730	*j)* 41 608	....	133 223	25 709	182 726
Bagelen	24	178 763	2 860 208	....	....	380 435	512 201	829 913
Kadoe	24	88 186	1 410 976	....	....	72 239	48 257	225 039
Madioen	24 (36)	142 182	2 274 912	391 748	3 800	78 136	61 655	263 397
Kediri	30 (36)	*h)* 163 370	3 267 400	*i)* 1 199 393	*l)* 51 439	38 522	zie noot *l*	zie noot *i*
Madura	12	*h)* 308 707	2 469 656	....	....	4 974	16 740	....
Totalen		3 138 840	49 228 791	*k)* 5 297 793	*m)* 329 993	2 172 111	*m)* 1 361 985	*k)* 8 396 459
Particuliere landen.								
Bantam	52	13 953	725 556	61 021	"	"	"	"
Batavia	52	226 214	11 763 128	*bb)* 173 470	"	*ee)* 9 374	"	"
Krawang	52	36 168	1 880 736	*cc)* 56 681	zie noot *cc*	51 285	zie noot *ee*	"
Cheribon	52	25 034	1 348 568	"	"	"	"	"
Totalen		302 269	15 717 988	291 172	*dd)*	60 659	*ff)*	"
Algemeene totalen		3 441 109	64 946 779	5 588 965	329 993	2 232 770	1 361 985	8 396 459
Over 1898 waren de cijfers:								
gouvernementsgebied		3 067 479	47 207 921	7 254 415	317 727	2 059 803	1 197 072	5 372 192
particuliere landen		299 794	15 589 288	298 701	"	38 278	"	"
Algemeene totalen		3 367 273	62 797 209	7 553 116	317 727	2 098 081	1 197 072	5 372 192

a) Al de hierbedoelde gewesten of gedeelten van gewesten hadden, voor zooveel het gouvernementsgebied betreft, in 1899 elk hunne eigen heerendienstregeling; zie daaromtrent het overzicht op blz. 158/159 van deel I van den Regeeringsalmanak van Nederlandsch-Indië voor 1900.

b) Waar in deze kolom tweeërlei opgaaf voorkomt, geeft het eerste getal het maximum aantal dagdiensten aan, dat per heerendienstplichtige gevorderd mag worden *buiten* de diensten voor aanleg van irrigatiewerken (wat Bantam en de Preanger Regentschappen aangaat *buiten* de diensten voor aanleg van wegen en irrigatiewerken), terwijl de tusschen haakjes geplaatste cijfers betrekking hebben op het vorderbaar maximum met inbegrip van de zooeven bedoelde diensten; zie overigens de noten *c*, *f* en *g*.

Bij de verschillende heerendienstregelingen is uitdrukkelijk bepaald dat buiten bedoelde maxima vallen de in kolom 12 van dit overzicht bedoelde diensten en die, welke tijdelijk noodig mochten zijn bij rampen van hoogerhand dan wel tot afwending van algemeen gevaar.

c) Het in deze kolom vermeld maximum aantal dagdiensten is voor alle gewesten van het gouvernementsgebied uniform berekend. Dooreengenomen is voor elken heerendienstplichtige slechts gerekend op ²/₃ van het vorderbaar maximum aantal dagdiensten per jaar, welk gemiddelde, ingevolge het meerendeel der tot de heerendienst-ordonnantiën behoorende „voorschriften tot uitvoering", ook als maatstaf behoort te gelden bij de verdeeling van den heerendienstarbeid onder de dessa's of groepen van bijeengelegen dessa's.

Waar in kolom 2 tweeërlei maximum wordt opgegeven, is het ²/₃ berekend over de kleinste opgaaf (dus zonder te rekenen op de voor aan te leggen irrigatiewerken vorderbare diensten; zie overigens de noten *f* en *g*).

d) Deze dienst, welke bovendien tegen betaling geschiedt, wordt alleen gevorderd, indien tegen de vastgestelde loonen geene vrije koelies te bekomen zijn.

e) Voor die gewesten of gedeelten van gewesten waar in 1899 meer of minder dagdiensten werden gepresteerd dan in 1898, worden in de ontvangen berichten als de voornaamste oorzaken van die verschillen vermeld, wat de vermeerdering betreft: voor de Preanger Regentschappen en Banjoemas het meerdere onderhoud dat de groote irrigatiewerken (respectievelijk de Tjihea- en Singomerto-werken) vereischten; voor Pasoeroean de aanleg en zware herstellingen van irrigatiewerken van geringen omvang; voor Krawang, de Preanger Regentschappen, Cheribon, Tagal, Samarang, Pasoeroean, Bezoeki, Banjoemas, Bagelen, Kadoe en Madioen buitengewoon onderhoud en herstellingen van wegen en (of) waterwerken, in vele gevallen noodzakelijk geworden ten gevolge van door de vele regens toegebrachte schade, in andere, zooals in Banjoemas en Madioen, door druk verkeer op de wegen; voor Samarang, Banjoemas, Bagelen en Kadoe het verzamelen van groote hoeveelheden grind; voor Samarang de vele herstellingen van de Toentang- en andere dijken, en in Noord-Soerabaija die aan de Solo-dijken en de waterwerken in de afdeeling Sidajoe; voor Kediri de vervanging van een aantal tijdelijke dammen door permanente werken; voor de Preanger Regentschappen de staking van de proef met afkoop van heerendiensten in de afdeeling Tjiandjoer (zie het verslag van 1899, blz. 89) en voor Noord-Soerabaija de omstandigheid dat vóór 1899 van de afgekochte diensten voor grindverzameling geen aanteekening werd gehouden. Als oorzaken van mindere dienstprestatie worden gemeld: voor Bantam, Pekalongan en de afdeeling Sumanap der residentie Madura beperking van het aantal wachtdiensten, voor Pekalongan, Japara en Probolinggo de mindere behoefte aan grind en voor Bantam de weinige schade die, in tegenstelling met het voorafgegane jaar, door de regens werd aangericht.

f) Het maximum van 24 dagdiensten geldt in de Preanger Regentschappen alleen buiten de gewestelijke hoofdplaats en de afdeelingshoofdplaatsen. Op genoemde hoofdplaatsen — en daarbuiten met inbegrip van de eventueel meer benoodigde diensten voor aanleg van wegen en irrigatiewerken — mag het maximum 36 bedragen; zie St. 1896 nº. 264. Overeenkomstig het aangeteekende in noot *c* is het in kolom 4 uitgetrokken totaal, voor gemelde dagdiensten berekend tegen 16 dagen arbeid 's jaars per dienstplichtige *buiten* en 24 per dienstplichtige *op* de hoofdplaatsen.

g) Voor de afdeeling Indramaijoe geldt niet het getal 21, maar het cijfer 36 als normaal maximum; zie St. 1898 nº. 336. In verband daarmede is, bij de berekening van het in kolom 4 uitgetrokken totaal, voor gemelde afdeeling gerekend op een gemiddeld per heerendienstplichtige van 24 dagdiensten per jaar, doch voor de overige afdeelingen op een gemiddeld van 14.

h) Alleen voor deze gewesten of gedeelten van gewesten stemmen de opgaven overeen met die in bijlage K.

dagdiensten ter zake van:			Totaal dagdiensten in het behandelde jaar gepresteerd ter zake van de in de kolommen 5 tot en met 12 vermelde heerendiensten, dus zonder die voor aanleg van irrigatiewerken gevorderd. (Zie kolom 15.)	Vergeleken met de opgaven over het voorafgegane jaar wijzen de cijfers in de voorgaande kolom op onderstaande vermeerdering of vermindering. e)	Bovendien werd voor aanleg in heerendienst van irrigatiewerken onderstaand aantal dagdiensten gevorderd:		Gemiddeld per heerendienstplichtige werd gedurende het behandelde jaar het navolgend aantal dagdiensten gepresteerd:		GEWESTEN.
het bezetten van wachthuizen.	het bewaken van waterwerken.	het vervoeren van personen en troepen op marsch en van hunne goederen (zie Indisch Staatsblad 1875 nº. 110). d)			in 1899.	in 1898.	Zonder die voor den aanleg van irrigatiewerken.	Met inbegrip van die voor den aanleg van irrigatiewerken.	
10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.
80 300	....	″	625 698	— 227 876	o) 46 726	″	5 à 6	5 à 6	Bantam.
26 280	....	″	28 342	+ 1 054	....	....	ruim 8	ruim 8	Batavia.
68 985	....	″	421 176	+ 79 785	″	″	10 à 11	10 à 11	Krawang.
102 025	....	″	877 667	+ 64 905	p) 74 704	47 007	ruim 4	4 à 5	Preanger Reg.
....	....	″	1 129 890	+ 91 771	″	13 270	5 à 6	5 à 6	Cheribon.
99 144	....	″	1 201 900	+ 39 343	q) 84 651	109 396	bijna 9	9 à 10	Tagal.
101 349	....	″	494 133	— 14 926	″	2 672	6 à 7	6 à 7	Pekalongan.
221 589	....	233	1 992 442	+ 305 579	r) 7 504	15 666	8 à 9	8 à 9	Samarang.
n) 100 274	....	″	839 866	— 131 426	s) 28 737	35 000	6 à 7	6 à 7	Japara.
....	....	″	1 128 010	+ 180 385	″	″	5 à 6	5 à 6	Rembang.
....	....	″	794 233	+ 121 645	″	″	8 à 9	8 à 9	
314 892	....	″	2 014 044	+ 5 546	t) 46 675	19 405	9 à 10	9 à 10	Soerabaija.
2 614	....	″	11 502	— 2 283	″	″	1 à 2	1 à 2	
202 326	....	″	1 403 799	+ 27 067	u) 13 020	4 336	8 à 9	8 à 9	Pasoeroean.
164 616	....	″	537 771	— 35 608	″	″	ruim 5	ruim 5	Probolinggo.
132 447	....	″	976 008	+ 51 362	v) 120 684	152 901	8 à 9	9 à 10	Bezoeki.
22 992	....	″	154 772	+ 54 032	″	″	10 à 11	10 à 11	
224 181	....	26	607 473	+ 61 868	w) 7 086	″	4 à 5	4 à 5	Banjoemas.
125 560	....	″	1 854 109	+ 95 130	....	....	10 à 11	10 à 11	Bagelen.
238 345	....	544	584 424	+ 13 341	....	....	6 à 7	6 à 7	Kadoe.
136 875	....	″	935 611	+ 100 953	x) 21 764	47 064	6 à 7	6 à 7	Madioen.
231 930	....	″	1 521 284	+ 81 021	ij) 224 466	″	9 à 10	10 à 11	Kediri.
281 966	....	″	303 680	— 7 596	″	″	bijna 1	bijna 1	Madura.
2 878 690	....	803	20 437 834	+ 955 072	z) 676 017	aa) 446 717	6 à 7	6 à 7	
″	″	″	61 021	— 62 257	″	″	4 à 5	4 à 5	Bantam.
1 489 565	″	″	1 672 409	— 22 945	″	″	7 à 8	7 à 8	Batavia.
″	″	″	107 966	+ 33 989	″	″	bijna 3	bijna 3	Krawang.
″	″	″	″	″	″	″	″	″	Cheribon.
1 489 565	″	″	1 841 396	— 51 213	″	″	ruim 6	ruim 6	
4 368 255	″	803	22 279 230	+ 903 859	676 017	446 717	6 à 7	6 à 7	
3 276 064	4 278	1 211	19 482 762	+ 941 725	446 717	727 135	6 à 7	6 à 7	
15 556 30	″	″	1 892 609	+ 447 952	″	″	ruim 6	ruim 6	
4 831 694	4 278	1 211	21 375 371	+1 389 677	446 717	727 135	6 à 7	6 à 7	

i) Hieronder begrepen het (niet afzonderlijk opgegeven) aantal dagdiensten, besteed aan het verzamelen van grind, welke diensten onder die in kolom 9 hadden behooren te worden vermeld.

j) In Banjoemas heeft de heerendienstplichtige bevolking met het onderhoud van de groote post- en binnenwegen alleen bemoeienis wat betreft het verzamelen en transporteeren van verhardingsmateriaal (zie kolom 9), doch rust op haar wel het onderhoud van de niet-begrinde binnenwegen.

k) In verband met het aangeteekende in noot i grijpen de totalen der kolommen 5 en 9 in elkander in.

l) Hieronder ook het (niet afzonderlijk opgegeven) aantal dagdiensten, gepresteerd ten behoeve van aanleg van- en (of) zware herstellingen aan dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen, welk aantal in kolom 8 had vermeld dienen te worden.

m) Ook de totalen der kolommen 6 en 8 grijpen in elkander in; zie noot l.

n) In Japara worden sedert 1 Juli 1899 de wachthuizen niet meer door heerendienstplichtigen bezet; vandaar dat de opgaaf zoo belangrijk verschilt met het cijfer van 1898, toen bedoelde dienst 202 210 dagdiensten van heerendienstplichtigen vorderde.

o) Deze diensten werden niet voor irrigatiewerken verricht, maar (verg. noot b) voor den aanleg van den transportweg Tjipanas—Leuwisema — Gardoe Batok — Kandang Mendjangan en van den toegangsweg naar de spoorwegbrug te Rangkas Betoeng.

p) Dit cijfer betreft slechts gedeeltelijk diensten voor irrigatiewerken (in de Tjibea-vlakte), voor welk doel 26 045 dagdiensten werden gepresteerd; de overige 48 659 dagdiensten werden gevorderd (verg. noot b) voor de wegen op de gewestelijke hoofdplaats, den weg Tjikalong—Pengalengan en den weg Soekaboemi—Plaboean.

q) Voor aanleg van het Brebes-hoofdkanaal.

r) Voor irrigatiewerken in de afdeeling Ambarawa.

s) Voor het graven van een afvoerkanaal van Klamboe naar Prawoto (afdeeling Koedoes).

t) Voor aanleg van de leiding Boeloebendo en een 7-tal dammen in de afdeeling Sidoardjo.

u) Voor het maken van een stuwdam en eene inlaatsluis te Selowongko.

v) Voor irrigatiewerken in de afdeeling Panaroekan.

w) Voor irrigatiewerken in de afdeeling Banjoemas.

x) Voor irrigatiewerken in de afdeeling Magettan.

ij) Voor den aanleg van de sluis en overlaat Boro (afdeeling Kediri), de verbetering der bevloeiing uit de kali Tawing (afdeeling Trenggalek) en eenige irrigatiewerken in de afdeeling Berbek.

z) Namelijk 580 632 dagdiensten voor den aanleg van irrigatiewerken en 95 385 (in Bantam en de Preanger Regentschappen) voor dien van wegen.

aa) Als voren 422 717 en 24 000.

bb) Hieronder 6163 dagdiensten voor onderhoud en gewone herstellingen van bruggen en duikers.

cc) Hieronder ook het niet afzonderlijk opgegeven aantal dagdiensten, gepresteerd ten behoeve van aanleg van en (of) zware herstellingen aan de wegen.

dd) Begrepen in het totaal van kolom 5.

ee) Hieronder ook het niet afzonderlijk opgegeven aantal dagdiensten, gepresteerd ten behoeve van aanleg van en (of) zware herstellingen aan dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen.

ff) Begrepen in het totaal van kolom 7.

(5. 12.)

BIJLAGE K.

(Zie hoofdst. J, afd. II, § 1, van het verslag.)

OVERZICHT

VAN DE

OPBRENGST

VAN HET

HOOFDGELD van de HEERENDIENSTPLICHTIGEN
(equivalent voor afgeschafte heerendiensten)
in de gouvernementslanden van Java en Madura
(met uitzondering van de residentie Batavia),

EN VAN DE

DAARUIT BESTREDEN UITGAVEN,

over 1899.

GEWESTEN.	Totaal bedrag van den aanslag van het hoofdgeld over 1899 (à f 1 per heerendienstplichtige, behalve in Pasoeroean, waar f 1,50 moet worden opgebracht). a)	Kosten van aanslag en invordering, zijnde het aan de dessahoofden toekomende collecteloon van 8 pct.	Zuiver bedrag van den aanslag.	In 1899 werd, ten gevolge van de afschaffing in 1882 en later van somm… de in de kolommen 15 t/m 21 verme… I. het oprichten, herstellen en onderhouden van districtsgevangenissen, passangrahans en passantenhuizen.	II. het bewaken van 's lands pakhuizen.	III. het bedienen van niet verpachte overvaarten.	IV. schadeloosstelling aan de inlandsche hoofden voor het gemis van pantjens.	V. het overbrengen van brieven (districtspost).	VI. het leveren van gras voor de paarden der binnenlandsche paardenposterij. b)	VII. het vervoeren van gevangenen en de bewaking van districtsgevangenissen.	VIII. het onderhoud van wachthuizen en mijlpalen.	IX. het onderhoud van passarloodsen.	X. het bewaken van passangrahans.	XI. het vervoeren van gouvernementsreizigers en hunne goederen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8	9.	10	11.	12.	13.	14.	15.
Bantam . . .	f 115 594,00	f 9 247,52	f 106 346,48	f 1 268,50	f 1 020,00	„	f 46 557,50	f 4 200,80	„	f 720,00	f 159,00	f 84,00	f 2 520.00	
Krawang . . .	40 479,00	3 238,32	37 240,68	655,00	360,00	„	13 402,50	1 632,00	f 1 410,05	2 360,00	732,00	„	900,00	
Preanger Regentschappen . .	220 274,00	17 621,92	202 652.08	1 631,80	1 731,20	„	117 270.00	12 405,17[5]	5 342,82	7 302,00	253,00	„	8 640,00	
Cheribon . . .	232 114,00	18 569,12	213 544.88	1 950,00	750,00	f 240,00	60 625.00	2 833,50	4 408,90	4 706,00	950,54	299,80	1 612,50	
Tagal	137 647,00	11 011,76	126 635,24	1 043.00	768,00	„	34 365,32	3 616,00	„	7 080,00	371,00	183,25	2 388 00	
Pekalongan . .	77 334,00	6 186,72	71 147,28	790,00	240,00	„	26 920,00	2 580,00	„	2 760,00	510,00	275,00	1 824,00	
Samarang . . .	232 946,00	18 635,68	214 310,32	755,00	180,00	„	56 640,00	3 647,00	3 300,00	6 960,00	1 332,00	4 246,48	600,00	
Japara	134 186,00	10 734,88	123 451,12	1 030,00	792,00	„	34 982,00	2 261,50	4 464,00	3 840,00	538,20	212,25	870,00	
Rembang . . .	203 511,00	16 280,88	187 230,12	476,125	180,00	„	48 450,00	3 969,30	8 454,00	3 828,00	179,05	261,90	804,00	Niet
Soerabaija. Noord-Soerabaija. .	93 097,00	7 447,76	85 649,24	1 148,00	„	„	28 460,00	2 994,00	„	2 040,00	285,00	280,00	696,00	voor elk
Soerabaija. Zuid-Soerabaija . .	224 314,00	17 944,88	206 366,12	975,00	240,00	„	49 725,00	4 612,00	„	4 560,00	1 175,00	1 120,00	696,00	gewest
Soerabaija. Bawean . .	7 395,00	591,60	6 803,40	100,00	„	„	1 650,00	240,00	„	1 108,00	5,00	70,00	84,00	afzon-
Pasoeroean . .	260 380,50	20 830,44	239 550,06	2 110,00	3 028,00	„	48 850,00	5 679,00	„	6 456,00	1 059,00	360,00	3 612,00	derlijk
Probolinggo . .	107 395,00	8 591,60	98 803,40	935,00	1 576,00	„	26 160,00	2 370,00		3 000,00	540,00	„	1 224,00	op te
Bezoeki. Andere afdeelingen dan Banjoewangi	118 880,00	9 510,40	109 369,60	597,825	135,00	„	39 210,00	2 533,00	„	3 952,00	184,86	239,90	1 679,00	geven.
Bezoeki. Banjoewangi (afd.)	14 760,00	1 180,80	13 579,20	302,40	216,00	„	6 915,00	414 00	„	„	110,00	59,70	612,00	
Banjoemas. . .	138 469,00	11 077,52	127 391,18	3 876,41	2 736,00	„	47 480,00	4 562,80	„	5 321,76	1 164,50[5]	169,47	1 490,00	
Bagelen . . .	185 033,00	14 802 64	170 230,36	1 495,00	1 476,00	„	52 970,00	3 730,50	„	4 320,00	1 615.30	1 305,58	1 920.00	
Kadoe . . .	103 467,00	8 277,36	95 189,64	190,00	3 960,00	„	30 200,00	2 272,00	„	3 024,00	594,00	300,00	1 595,00	
Madioen . . .	142 160,00	11 372,80	130 787,20	1 871,25	1 200,00	„	53 750,00	4 212,00	„	2 160,00	521,25	430,00	2 400,00	
Kediri	163 370,00	13 069,60	150 300,40	1 210,00	554,80	„	68 767,50	5 139,00	„	5 064,46	322,60	„	1 680,00	
Madura. . . .	308 707,00	24 696,56	284 010,44	491,30	8 608,00	„	46 070,00	5 236,00	„	5 280,00	570,50	„	1 752,00	
Totalen . .	x) f 3 261 509,50	f 260 920,76	f 3 000 588,74	f 24 901.61	f 29 751.00	f 240,00	f 939 419,82	f 81 139,57[5]	f 27 379,77	f 85 842,22	f 13 171,80[5]	f 9 897,33	f 39598,50	f 65,000

a) Kolom 2. Voor de meeste gewesten wijkt het in deze bijlage opgegeven getal heerendienstplichtigen eenigszins af van dat in de voorgaande bijlage vermeld, hetgeen hieraan is toe te schrijven, dat de tweeërlei opgaven niet op hetzelfde tijdstip zijn afgesloten.

b) Kolom 10. Waar in deze kolom de cijfers ontbreken, is de bediening der binnenlandsche paardenposterij aan aannemers opgedragen.

c) Kolom 22. De in deze kolom uitgetrokken sommen bedragen voor alle gewesten gezamenlijk f 2 467 221,63. of met inbegrip van de niet gewestelijk gespecificeerde som van f 65 000, bedoeld in kolom 15, f 2 532 221,63, terwijl bovendien nog uit het hoofdgeld is gekweten de mede niet gewestelijk in rekening te brengen som van f 7578.73 voor gedrukten ten dienste van den aanslag inen de inning van het hoofdgeld. Vandaar dat als totaal is uitgetrokken f 2 539 800,36.

d) Kolom 23. De in deze kolom vermelde overschotten bedragen gezamenlijk, na aftrek van het tekort ad f 1451,50 voor de afdeelingen Bawean en Banjoewangi, f 533 367,11, waarop in mindering komt (zie de voorgaande noot) f 65 000 + f 7578,73, zoodat het overschot daalt tot f 460 788,38.

e) Kolom 19. Van de hierbedoelde som van f 340 's jaars, ofschoon reeds van 1 Januari 1897 af toegestaan, was in de tot dusver ontvangen opgaven over 1897 en 1898 (bijlage L van het verslag van 1898 en bijlage K van dat van 1899) abusievelijk geen melding gemaakt.

f) Kolom 21. Toegestaan voor het aanstellen van ambulante wakers in de residentie Cheribon, zijnde met 1 Januari 1899 de heerendiensten voor het bezetten van wachthuizen vervallen.

g) Kolom 19. Hieronder begrepen f 8000 voor het onderhoud van de hoofd- en secundaire leidingen van de waterwerken in Demak en de daarin gelegen werken.

h) Kolom 20. Bij gouv. besluit van 21 December 1898 n°. 27 is voor het aanleggen, herstellen en onderhouden van groote post- en binnenwegen in de residentie Samarang, boven het reeds daarvoor beschikbaar gestelde bedrag van f 50 360 's jaars voor 1899 eene suppletie toegestaan van f 3366.

i) Kolom 20. Bij gouv. besluit van 25 Februari 1899 n°. 29 werden de fondsen voor de wegen in de residentie Japara, gerekend van 1 Januari 1899 af verhoogd met f 5000, en mitsdien gebracht op f 33 150 's jaars.

k) Kolom 21. Toegestaan voor het aanstellen van ambulante wakers in de residentie Japara, zijnde met 1 Juli 1899 de heerendiensten voor het bezetten van wachthuizen vervallen.

l) Kolom 21. Hiervan werd toegestaan: f 64 641 voor het aanleggen, herstellen en onderhouden van de groote post- en binnenwegen in de residentie Rembang en voor het verbrijzelen van materiaal tot verharding van die wegen (de verzameling en het transport van dat materiaal daaronder niet begrepen), en f 24 4… voor de bezoldiging van ambulante wakers.

m) Kolom 21. Toegestaan voor het bezetten van wachthuizen in Noord-Soerabaija.

n) Kolom 19. Bij gouv. besluit van 16 Maart 1899 n°. 20 zijn de voor de bewaking van waterwerken in Zuid-Soerabaija, Pasoeroean en Kediri toegestane sommen van respectievelijk f 50 082, f 6435 en f 1908 's jaars, gerekend van 1 Januari 1899 af, verminderd met f 20 082, f 1935 en f 108 en mitsdien gebracht op f 30 000, f 4500 en f 1800 's jaars.

o) Kolom 21. Toegestaan voor het herstellen en onderhouden van dijken langs de Brantas-, Porrong- en Soerabaija-rivieren in Zuid-Soerabaija.

p) Kolom 20. Toegestaan voor het aanleggen, herstellen en onderhouden van den grooten weg rondom het eiland Bawean.

q) Kolom 20. Bij gouv. besluit van 17 October 1898 n°. 11 werden de fondsen voor de wegen in de residentie Pasoeroean — te beginnen met 1899 — verhoogd met f 14 329, en mitsdien gebracht op f 76 675 's aars.

…heerendiensten, *uitgegeven* (of — voor zooveel betreft …ommen — *toegestaan*) voor:

XII. het kappen en sleepen van het voor de in heerendienst uit te voeren werken benoodigde hout.	XIII. Gewoon onderhoud, herstel en vernieuwing van bruggen en duikers, gelegen op hoofdplaatsen van residentiën en afdeelingen.	XIV. (Gewoon onderhoud, herstel en vernieuwing van bruggen en duikers, gelegen) in de groote post- en binnenwegen, buiten de gewestelijke en afdeelings-hoofdplaatsen.	XV. het bewaken van waterwerken.	XVI. aanleg, herstel en onderhoud van groote post en binnenwegen (uitgezonderd het verzamelen en vervoeren van grind).	XVII t/m XX. de in de noten *f*, *k*, *l*, *m*, *o*, *r*, *s*, *v* en *w* bedoelde diensten.	Totaal der uitgaven, die het gevolg waren van afschaffing van heerendiensten. *c*)	Tegenover de in de voorgaande kolom bedoelde uitgaven bleven van den zuiveren aanslag van het hoofdgeld onderstaande bedragen beschikbaar. *d*)	Uitgaven bovendien uit het hoofdgeld bestreden, in afwachting dat tot verdere afschaffing van één of meer categorieën der nog overgebleven heerendiensten kan worden overgegaan. (Onder die uitgaven zijn echter in dit overzicht tevens begrepen die, bestreden uit het bij art. 123 van hoofdstuk II der begrooting voor 1898 en der begrooting voor 1899, telkens ten bedrage van f 400 000, toegestaan crediet voor uitgaven in het belang van de inlandsche bevolking van Java en Madura.) — Voor werken aan zoodanige bruggen en duikers, gelegen in de in heerendienst te onderhouden wegen, als worden aangetroffen *buiten* gewestelijke en afdeelings-hoofdplaatsen. Gewoon onderhoud.	Herstel, vernieuwing en oprichting.	Voor verbetering en aanleg van wegen en waterwerken.	Te zamen.	GEWESTEN.
16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.
„	f 343,00	f 19 769,00	f 180,00	„	„	f 76 821,80	+ f 29 524,68	(zie kolom 18)	(zie kolom 18)	f 30 670,47[5]	f 30 670,47[5]	Bantam.
„	185,00	2 292,00	180,00	„	„	24 108,55	+ 13 132,13	(id.)	(id.)	305,75	305,75	Krawang.
f 19 050,00	5 775,00	„	e) 340,00	„	„	179 740,99[5]	+ 22 911,08[5]	f 16 100,00	f 59 284,00	6 044,00	81 428,00	Preanger Regentschappen.
„	875,00	20 481,00	10 266,00	f 49 000,00	f) f 41 000,00	199 998,24	+ 13 546,64	(zie kolom 18)	(zie kolom 18)	„	„	Cheribon.
„	2 772,00	20 110,00	1 080,00	„	„	73 776,57	+ 52 858,67	(id.)	(id.)	9 153,00	9 153,00	Tagal.
„	3 612,00	12 000,00	360,00	„	„	51 871,00	+ 19 276,28	(id.)	(id.)	„	„	Pekalongan.
„	676,00	20 000,00	g) 16 483,00	h) 53 726,00	„	168 545,48	+ 45 764,84	(id.)	(id.)	105 700,40	105 700,40	Samarang.
„	1 470,00	4 910,00	270,00	i) 33 150,00	k) 12 500,00	101 289,95	+ 22 161,17	(id.)	(id.)	47 103,82	47 103,82	Japara.
„	1 050,00	16 252,00	60,00	(zie noot l)	l) 89 121,00	173 085,37[5]	+ 14 144,74[5]	(id.)	(id.)	5 000,00	5 000,00	Rembang
„	845,00	6 081,00	384,00	„	m) 14 064,00	57 277,00	+ 28 372,24	(id.)	(id.)	„	„	Soerabaija: Noord-Soerabaija.
„	3 235,00	20 992,00	n) 30 000,00	„	o) 51 800,00	169 130,00	+ 37 236,12	(id.)	(id.)	„	„	Soerabaija: Zuid-Soerabaija.
700,00	140,00	„	„	p) 4 152,00	„	8 249,00	— 1 445,60	800,00	„	7 000,00	7 800,00	Soerabaija: Bawean.
„	3 062,00	24 424,00	n) 4 500,00	q) 76 675,00	r) 3 372,00	183 187,00	+ 56 363,06	(zie kolom 18)	(zie kolom 18)	24 762,35	24 762,35	Pasoeroean.
„	805,00	21 550,00	993,00	„	s) 12 444,00	71 597,00	+ 27 206,40	(id.)	(id.)	279,00	279,00	Probolinggo.
„	3 825,00	28 187,00	1 440,00	„	„	81 983,58[5]	+ 27 386,01[5]	(id.)	(id.)	„	„	Bezoeki: Andere afdeelingen dan Banjoewangi.
4 000,00	956,00	„	„	„	„	13 585,10	— 5,90	900,00	2 713,00	„	3 613,00	Bezoeki: Banjoewangi (afd.)
„	1 880,00	17 700,00	6 200,00	25 550,00	„	118 130,94[5]	+ 9 2[illegible]0,53[5]	(zie kolom 18)	(zie kolom 18)	3 018,00	3 018,00	Banjoemas.
„	3 426,00	30 768,00	t) 13 400,00	33 360,00	„	149 786,38	+ 20 443,98	(id.)	(id.)	„	„	Bagelen.
„	1 106,00	15 162,00	240,00	u) 28 650,00	„	87 293,00	+ 7 896,64	(id.)	(id.)	10 591,46	10 591,46	Kadoe.
„	2 937,00	18 090,00	1 551,00	„	„	89 122,50	+ 41 664,70	(id.)	(id.)	12 800,00	12 800,00	Madioen.
„	3 633,00	23 071,00	n) 1 800,00	„	v) 4 200,00	115 442,36	+ 34 858,04	(id.)	(id.)	729,00	729,00	Kediri.
„	1 092,00	14 100,00	„	„	w) 190 000,00	273 199,80	+ 10 810,64	(id.)	(id.)	„	„	Madura.
ij) f 23 750,00	f 43 700,00	f 335 939,00	f 80 727,00	f 304 263,00	f 418 501,00	z) f 2 539 800,36	aa) f 460 788,38	f 17 800,00	f 61 997,00	f 263 157,25[5]	bb) f 342 954,25[5]	

r) Kolom 21. Hiervan werd toegestaan f 2022 's jaars voor herstel en onderhoud van de dijken langs de Porrong-rivier en f 1350 voor het verzamelen en vervoeren van verhardingsmateriaal ten behoeve van een drietal wegen in Pasoeroean, zijnde het in vorige jaren daarvoor toegestane bedrag van f 1427 met f 77 's jaars verminderd.

s) Kolom 21. Toegestaan voor het begieten van in heerendienst te onderhouden groote post- en binnenwegen in Probolinggo, zijnde het in vorige jaren voor dat doel beschikbaar gestelde bedrag sedert met f 6222 's jaars verhoogd en gebracht op f 12 444 (gouv. besluit van 7 Januari 1899 n°. 33 en 23 Januari 1900 n°. 37).

t) Kolom 19. De bij gouv. besluit van 29 Augustus 1895 n°. 6 voor het bewaken van waterwerken in de residentie Bagelen toegestane som van f 10 170 's jaars is bij dat van 12 October 1899 n°. 14 — gerekend van 1 Januari 1899 af — met f 3230 verhoogd en gebracht op f 13 400 's jaars.

u) Kolom 20. Voor 1899 werd bij gouv. besluit van 26 Augustus 1899 n°. 8 eene suppletie toegestaan van f 650, zoodat in dat jaar voor het aanleggen, herstellen en onderhouden van groote post- en binnenwegen in de residentie Kadoe te beschikken viel over f 28 650.

v) Kolom 21. Toegestaan voor het herstellen en onderhouden van de dijken langs de Brantas-rivier in Kediri.

w) Kolom 21. Toegestaan voor het aanleggen, herstellen en onderhouden van groote post- en binnenwegen in de residentie Madura, het verzamelen en transporteeren van grind daaronder begrepen. Bij gouv. besluit van 17 Mei 1899 n°. 43 werd het in vorige jaren voor dat doel beschikbaar gestelde bedrag van f 177 550 's jaars verhoogd met f 12 450, en gebracht op f 190 000 's jaars.

x) Kolom 2. De (onzuivere) aanslag was bij de begrooting voor 1899 geraamd op f 3 146 000, doch de werkelijke aanslag heeft bedragen f 3 261 538,50. Daarvan zijn echter in mindering gebracht de sommen van f 4 en f 25, die op ult. 1899 respectievelijk in de residentiën Rembang en Madioen nog moesten worden geïnd. Vandaar dat in deze kolom als totaal een bedrag van f 3 261 509,50 is uitgetrokken

ij) Kolom 16. Voor de gewesten, ten opzichte van welke niets is uitgetrokken, gaan de posten voor kap- en sleeploonen op in de uitgaven voor koelieloonen ten behoeve van bruggen en duikers.

z) Kolom 22. Voor de toelichting van het hier uitgetrokken bedrag ad f 2 539 800,36 zie noot *c*. De bedragen in de kolommen 5 t/m 14 berusten nog slechts op voorloopige opgaven; de in de kolommen 15 t/m 21 vermelde sommen vertegenwoordigen hetgeen is toegestaan

Ter zake van de in 1899 te doene uitgaven, bedoeld sub I t/m XX, was bij de begrooting voor dat jaar uitgetrokken f 2 578 915, zoodat van den onzuiveren aanslag van het hoofdgeld — bij dezelfde begrooting, na aftrek van het collecteloon en van f 5000 voor gedrukten, op f 2 889 320 berekend — nog zou overblijven f 310 405, welke laatste som bij art. 121 van hoofdstuk II der meergemelde begrooting werd aangewezen ter voorziening in eenige andere behoeften van 's lands dienst, waarvoor krachtens de bestaande heerendienstregelingen over heerendienstplichtigen mocht worden beschikt.

aa) Kolom 23. Voor de toelichting van het hier uitgetrokken bedrag van f 460 788,38 zie noot *d*. Bij hoofdstuk II der begrooting van 1899 art. 121) werd gerekend op een voordeelig verschil als het hierbedoelde ten bedrage van f 310 405 (verg. noot *z*).

bb) Kolom 27. Voor de uitvoering van de in 1899 en vorige jaren geautoriseerde werken is ten laste van de artt. 121 en 123 van hoofdstuk II der begrooting van 1899 in het geheel beschikbaar gesteld f 348 000, waarvan f 342 954,25[5] werd uitgegeven.

(5. 13.)

BIJLAGE L.

(Zie hoofdst. J, afd. II, § 2, van het verslag.)

OVERZICHTEN van de gehouden aanteekeningen omtrent de in sommige gewesten buiten Java en Madura gedurende 1899 verrichte heerendiensten.

NB. Nopens de residentiën Palembang en Bali en Lombok zijn dergelijke overzichten niet ontvangen. In de overige in deze bijlage niet genoemde gewesten worden van de onder 's Gouvernements rechtstreeksch bestuur staande inboorlingen geen of doorgaans geen heerendiensten gevorderd.

Sumatra's Westkust. *a*)

ONDERDEELEN VAN HET GEWEST.	Aantal		Aantal dagdiensten *b*) gedurende 1899 gevorderd voor:					Gemiddeld aantal dagdiensten gedurende 1899 van elken heerendienstplichtige voor de hierbedoelde algemeene diensten gevorderd.
	tot arbeid bekwame mannen.	heerendienstplichtigen.	gewoon onderhoud van bruggen.	gewoon onderhoud van wegen.	andere burgerlijke landswerken.	militaire landswerken.	Totaal.	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Padangsche Benedenlanden *c*)	79 812	68 381	143 373	753 330	69 424	„	966 127	ruim 14
Padangsche Bovenlanden	198 323	178 375	254 555	1 476 518	3 631	4 480	1 739 184	8 à 9
Tapanoli *d*)	75 690	49 749	86 662	*e*) 295 654	83 269	„	465 585	9 à 10
Totalen	353 825	296 505	484 590	2 525 502	156 324	4 480	3 170 896	bijna 11
Over 1898 was opgegeven	358 742	296 713	437 433	2 723 688	133 515	„	3 294 636	ruim 11

a) Voor dit gouvernement gelden, met betrekking tot de heerendiensten, nog de voorloopige regeling in St. 1877 nº. 248, zoomede de proefregelingen van 1881 en 1883, bedoeld in het Koloniaal Verslag van 1882, blz. 74, en in dat van 1884, blz. 71.

b) De uit dit gewest ontvangen opgaven hebben slechts betrekking op een deel der zoogenaamde algemeene diensten. Nopens den omvang der bijzondere diensten (bezetten van wachthuizen, het doen van diensten bij de inlandsche hoofden en ambtenaren, het bewaken van landsgebouwen, enz. enz.) zijn geen mededeelingen ontvangen.

c) Ingevolge St. 1858 nos. 66 en 67 staat het den heerendienstplichtigen ter hoofdplaats Padang vrij om de heerendiensten af te koopen, tegen betaling van een equivalent van f 4 per jaar en per hoofd.

d) Op blz. 84 van het verslag hiervóór is gezegd dat de opgaven betreffende de residentie Tapanoli nog niet waren ingekomen. Daar zulks, op het oogenblik dat deze bijlage ter perse ging, wel het geval was, zijn de cijfers hier alsnog opgenomen.

e) Hieronder 623 dagdiensten voor waterkeeringen.

Benkoelen. *a*)

AFDEELINGEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten waarover jaarlijks beschikt mag worden, berekend tegen 42 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1899 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van:							Zoodat in 1899 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3 minus kolom 10):
			gewoon onderhoud van:		aanleg, zware herstelling en vernieuwing van:		het vervoeren van gouvernementsgoederen en gelden.	het vervoeren van gouvernementsreizigers (troepen en personen op marsch daaronder begrepen).	Totaal.	
			groote wegen.	bruggen en duikers in de groote wegen.	groote wegen.	bruggen en duikers in de groote wegen.				
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
Benkoelen (voor zooveel de hoofdplaats betreft)	1 405	59 010	„	„	„	„	9	3	12	58 998
Ommelanden van Benkoelen	5 213	218 946	93 360	„	70 800	3 927	740	460	169 287	49 659
Laïs	3 699	155 358	31 868	3 020	26 236	26 610	30	64	87 828	67 530
Mokko Mokko	4 610	193 620	40 426	2 799	8 921	1 493	107	99	53 845	139 775
Seloema	5 803	243 726	106 765	4 221	1 416	9 696	„	„	122 098	121 628
Manna en Pasoemah Oeloe Manna	7 613	319 746	129 064	117 780	7 635	49 412	„	„	303 891	15 855
Kauer	3 163	132 846	69 466	1 110	22 895	1 320	„	22	94 813	38 033
Kroë	5 922	248 724	147 567	„	„	46 570	1 400	2 544	198 081	50 643
Totalen	37 428	1 571 976	618 516	128 930	137 903	139 028	2 286	3 192	1 029 855	542 121
Over 1898 was opgegeven	37 087	1 557 654	571 840	139 274	120 009	118 896	3 309	5 300	958 628	599 026

a) De op 1 Januari 1897 in werking getreden heerendienstregeling voor dit gewest is uitgevaardigd bij St. 1896 nº. 262, terwijl de bij gouv.besluit vastgestelde „voorschriften ter uitvoering" zijn afgedrukt in Bijbl. St. nº. 5198.

b) Ter hoofdplaats wordt deze arbeid niet in heerendienst verricht; verg. St. 1874 nº. 276, juncto 1876 nº. 58.

Lampongsche Districten. *a*)

Afdeelingen.	Aantal heeren-dienst-plichtigen.	Maximum aantal dagdiensten waarover jaarlijks beschikt mag worden, berekend tegen 30 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1899 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud van: groote post- en binnenwegen.	onderhoud van: bruggen en duikers in de groote post- en binnenwegen.	onderhoud van: waterwegen (voor zooveel op 1 April 1892 reeds in gebruik).	het vervoeren van gouvernementsgoederen en gelden.	het vervoeren van gouvernementsreizigers (troepen en personen op marsch daaronder begrepen).	Totaal.	Zoodat in 1899 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3 minus kolom 9):
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Telok Betong (hoofdplaats).	681	20 430	17 000	3 000	„	40	„	20 040	390
Ommelanden van Telok Betong.	6 282	188 460	179 694	6 335	„	1 497	934	188 460	„
Sepoetih.	6 613	198 390	165 687	3 040	„	603	40	169 370	29 020
Sekampong.	3 900	117 000	111 723	4 898	„	78	218	116 917	83
Toelang Bawang	9 556	286 680	38 523	6 745	3 594	212	152	49 226	237 454
Katimbang.	3 210	96 300	89 908	4 820	„	30	177	94 935	1 365
Semangka.	3 054	91 620	76 880	8 181	„	134	1 319	86 514	5 106
Totalen	33 296	998 880	679 415	37 019	3 594	2 594	2 840	725 462	273 418
Over 1898 was opgegeven	33 125	993 750	546 949	66 832	16 036	3 307	4 645	637 769	355 981

a) De met 1 April 1892 voor dit gewest in werking getreden heerendienstregeling (St. 1892 n°. 39) is, behoudens eene verduidelijking (St. 1897 n°. 93), na afloop van het vijfjaarlijksche tijdvak 1 April 1892—31 Maart 1897 overigens onveranderd behouden (art 1 van het gouv.besluit dd. 10 Maart 1897 n°. 10). De van 1 April 1897 af geldende nieuwe „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. St. n°. 5230.

Banka en onderhoorigheden. *a*)

Districten.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten waarover jaarlijks beschikt mag worden, berekend tegen 42 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1899 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: gewoon onderhoud van: groote post- en binnenwegen.	gewoon onderhoud van: bruggen en duikers.	gewoon onderhoud van: waterwegen (voor zooveel op ult. 1891 reeds in gebruik).	gewoon onderhoud van: Te zamen.	herstellingen aan: groote post- en binnenwegen.	herstellingen aan: bruggen en duikers.	herstellingen aan: waterwegen (voor zooveel op ult. 1891 reeds in gebruik).	herstellingen aan: Te zamen.	het vervoeren van postpakketten.	het vervoeren van gouvernementsgoederen en gelden.	het vervoeren van gouvernementsreizigers (troepen en personen op marsch daaronder begrepen).	Totaal.	Zoodat in 1899 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3 minus kolom 15):
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Muntok	2 289	96 138	19 119	819	„	19 938	„	„	„	„	5 549	624	10 490	36 601	59 537
Djeboes	578	24 276	7 933	177	„	8 110	„	230	„	230	1 799	1 608	6 178	17 925	6 351
Blinjoe	680	28 560	21 391	590	„	21 981	„	„	„	„	527	78	1 828	24 414	4 146
Soengeiliat	918	38 556	15 621	1 075	„	16 696	„	„	„	„	5 605	2 255	5 424	29 980	8 576
Merawang	977	41 034	22 885	1 146	„	24 031	„	„	„	„	1 075	1 210	1 132	27 448	13 586
Pangkalpinang.	1 869	78 498	25 142	2 640	401	28 183	16 347	517	163	17 027	2 925	273	3 435	51 843	26 655
Soengeislan	1 362	57 204	35 533	1 193	255	36 981	„	„	„	„	714	28	1 902	39 625	17 579
Koba	675	28 350	11 320	„	„	11 320	„	„	„	„	1 669	14	2 923	15 926	12 424
Toboali	1 506	63 252	30 210	1 331	„	31 541	„	„	„	„	1 313	1 836	2 011	36 701	26 551
Eiland Lepar	497	20 874	9 498	132	„	9 630	„	„	„	„	314	„	„	9 944	10 930
Totalen.	11 351	476 742	198 652	9 103	656	208 411	16 347	747	163	17 257	21 490	7 926	35 323	290 407	186 335
Over 1898 was opgegeven	11 149	468 258	196 720	8 424	826	205 970	20 559	888	225	21 672	16 735	5 363	30 847	280 587	187 671

a) Zoowel de voor dit gewest voor de jaren 1892 t/m 1896 gegolden hebbende heerendienstregeling (St. 1891 n°. 171) als de daartoe betrekkelijke „voorschriften ter uitvoering" (bijlage O van het Koloniaal Verslag van 1891, zoomede n°. 4660 van het Bijbl. St.) zijn na afloop van genoemde vijf jaren, behoudens eene aanvulling (St. 1897 n°. 283), voorshands ongewijzigd gehandhaafd gebleven (gouv.besluit dd. 24 November 1896 n°. 16).

Billiton. *a*)

Districten.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten waarover jaarlijks mag beschikt worden, berekend tegen 30 dagdiensten per dienstplichtige	Aantal gedurende 1899 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud *b*), aanleg, bouw en herstelling van: groote wegen en belangrijke binnenwegen (behalve op de gewestelijke hoofdplaats).	onderhoud *b*), aanleg, bouw en herstelling van: bruggen en duikers in de voormelde wegen (behalve op de gewestelijke hoofdplaats).	onderhoud *b*), aanleg, bouw en herstelling van: districtsgevangenissen.	onderhoud *b*), aanleg, bouw en herstelling van: waterwegen (voor zoover op 1 October 1894 in gebruik).	Te zamen.	het vervoeren van brieven.	het vervoeren van gouvernementsgoederen en gelden.	het vervoeren van troepen en personen op marsch en hunne goederen.	Totaal.	Zoodat in 1899 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3 minus kolom 12):
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
Tandjong Pandan	3 046	91 380	760	633	„	„	1 393	3 168	„	„	4 561	86 819
Boeding	1 598	47 940	8 528	1 788	„	„	10 316	1 357	„	„	11 673	36 267
Manggar	749	22 470	10 164	10 164	„	„	20 328	2 142	„	„	22 470	„
Gantong	295	8 850	663	72	„	„	735	332	„	„	1 067	7 783
Dendang	1 708	51 240	1 895	506	„	„	2 401	3 024	„	„	5 425	45 815
Totalen.	7 396	221 880	22 010	13 163	„	„	35 173	10 023	„	„	45 196	176 684
Over 1898 was opgegeven	6 987	209 610	5 563	930	„	„	6 493	9 383	192	„	16 068	193 542

a) De laatstelijk voor dit gewest gegolden hebbende heerendienstregeling (St. 1894 n°. 186) is met 1 Januari 1900 vervangen door die in St. 1899 n°. 278, terwijl gelijktijdig nieuwe „voorschriften ter uitvoering" zijn vastgesteld, ter vervanging van die in Bijbl. St. n°. 4980.

b) Diensten voor aanleg, bouw of herstelling van de in de kolommen 4 t/m 7 genoemde werken kwamen in 1899 niet voor en behoefden daarom niet te worden uiteengehouden van de opgesomde, welke alle voor onderhoud gevorderd werden.

Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. *a*)

AFDEELINGEN.	Aantal heeren-dienst-plichtigen.	Maximum aantal dagdiensten waarover jaarlijks beschikt mag worden, berekend tegen 26 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1899 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud en gewone herstellingen / eersten aanleg, zware herstelling of vernieuwing van — land- en waterwegen.	bruggen en duikers.	wachthuizen.	pasanggrahans.	Te zamen.	militaire werken, bij volstrekte onmogelijkheid om vrije koelies te bekomen.	het bezetten van wachthuizen.	het transport van gouvernementsgoederen.	het transport van in dienst reizende landsdienaren en hunne goederen.	Totaal.	Zoodat in 1899 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3 minus kolom 13).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Bandjermasin en Ommelanden	7 774	202 124	*b*) 91 785 / *b*) 11 130	6 139 / 8 320	820 / „	„ / „	98 744 / 19 450	„	63 432	2 548	359	184 533	17 591
Amoenthai.	30 636	796 536	544 412 / 1 789	4 410 / „	15 / „	„ / „	548 837 / 1 789	„	113 677	543	1 144	665 990	130 546
Kendangan	48 431	1 259 206	398 925 / 91 032	8 901 / 77 987	200 / 300	„ / 312	408 026 / 169 631	341	204 246	1 629	1 031	784 904	474 302
Doesoenlanden . . .	6 027	156 702	11 016 / „	933 / „	15 / „	„ / „	11 964 / „	„	2 695	„	3 813	18 472	138 230
Dajaklanden	2 890	75 140	18 750 / „	„ / „	„ / „	„ / 1 250	18 750 / 1 250	„	4 370	„	2 038	26 408	48 732
Martapoera	13 971	363 246	69 113 / 20 310	2 338 / 554	118 / 197	478 / 2 622	72 047 / 23 683	158	86 836	1 372	2 477	186 573	176 673
Sampit	3 244	84 344	2 813 / „	1 569 / „	130 / „	„ / „	4 512 / „	„	25 275	514	3 000	33 301	51 043
Totalen . . .	112 973	2 937 298	1 136 814 / 124 261	24 290 / 86 861	1 298 / 497	478 / 4 184	1 162 880 / 215 803	499	500 531	6 606	13 862	1 900 181	1 037 117

a) De op 1 Augustus 1898 in werking getreden heerendienstregeling voor dit gewest is uitgevaardigd bij St. 1898 n°. 181, terwijl de bij gouv.besluit vastgestelde „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. St. n°. 5292.

b) In de kolommen 4 t/m 8 zijn de opgaven tweeledig: de aldaar in de eerste plaats genoemde getallen betreffen de diensten voor het onderhoud der aangeduide werken, de in de tweede plaats vermelde getallen die voor eersten aanleg gevorderd.

Celebes en onderhoorigheden. *a*)

AFDEELINGEN.	Aantal heeren-dienst-plichtigen.	Maximum aantal dagdiensten waarover jaarlijks mag beschikt worden, berekend tegen 42 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1899 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud / eersten aanleg van — wegen.	bruggen en duikers.	wachthuizen (buiten afdeelings-hoofdplaatsen).	regentswoningen.	Te zamen.	het vervoeren van gouvernementsreizigers en goederen.	het bewerken der ornamentspadivelden en het leveren van volgelingen aan regenten en hoofden bij dienstreizen en plechtige gelegenheden en bij door hen te vieren feesten.	het verzamelen en aanvoeren te Makasser van het te dier plaatse voor de wegen benoodigde verhardingsmateriaal. *b*)	het bezetten van wachthuizen en het doen van nachtelijke rondes.	Totaal.	Zoodat in 1899 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3 minus kolom 13):
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Makasser *c*). . . .	7 615	319 830	*d*) 9 887 / *d*) „	425 / „	21 640 / „	. . . . . .	31 952 / „	120	. . . .	36 253	39 459	107 784	212 046
Noorderdistricten . .	19 093	801 906	62 304 / 1 164	20 262 / 10 430	468 / „	30 / „	83 064 / 11 594	1 397	21 798	. . . .	44 585	162 438	639 468
Zuiderdistricten . .	19 688	826 896	88 992 / „	11 639 / 56	„ / „	„ / „	100 631 / 56	2 440	4 437	. . . .	90 315	197 879	629 017
Takalar	11 843	497 406	14 823 / „	7 559 / „	„ / „	„ / „	22 382 / „	1 778	6 744	. . . .	41 220	72 124	425 282
Oosterdistricten . .	16 501	693 042	36 151 / 1 500	2 631 / 3 590	60 / „	„ / „	38 842 / 5 090	1 911	8 042	. . . .	48 647	102 532	590 510
Saleijer	16 125	677 250	57 641 / „	1 106 / „	„ / „	„ / „	58 747 / „	592	6 330	. . . .	44 356	110 025	567 225
Bima	305	12 810	. . . . . .	. . . . . .	„ / „	. . . . . .	„ / „	. . . . . .	. . . .	. . . .	2 640	2 640	10 170
Tontoli	343	14 406	947 / „	163 / „	. . . . . .	. . . . . .	1 110 / „	. . . . . .	. . . .	. . . .	. . . . . .	1 110	13 296
Totalen. . .	91 513	3 843 546	270 745 / 2 664	43 785 / 14 076	22 168 / „	30 / „	336 728 / 16 740	8 238	47 351	36 253	311 222	756 532	3 087 014
Over 1898 was opgegeven. . .	90 218	3 789 156	318 816 / 8 251	35 330 / 39 771	299 / „	1 910 / 3 383	356 355 / 51 405	6 217	86 524	22 177	225 026	747 704	3 041 452

a) De laatstelijk voor dit gewest (voor zooveel betreft het onder 's Gouvernements rechtstreeksch bestuur staande gebied) gegolden hebbende heerendienstregeling (St. 1891 n°. 113) is, met 1 Maart 1900, vervangen door die in St. 1900 n°. 55, terwijl gelijktijdig nieuwe „voorschriften ter uitvoering" zijn vastgesteld, ter vervanging van die in Bijbl. St. n°. 4658.

b) Deze diensten rusten uitsluitend op de dienstplichtige bevolking der Spermunde-eilanden.

c) Hieronder niet begrepen de gewestelijke hoofdplaats en hare buitenwijken, uitmakende de onderafdeeling Makasser, alwaar de heerendiensten met 1 Januari 1891 door eene belasting in geld zijn vervangen (verg. St. 1891 n°. 111, zoomede de noot op blz. 67 van het verslag van 1892).

d) In de kolommen 4 t/m 8 zijn de opgaven tweeledig: de aldaar in de eerste plaats genoemde getallen betreffen de diensten voor het onderhoud der aangeduide werken, de in de tweede plaats vermelde getallen die voor eersten aanleg gevorderd.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage L.]

Menado. *a.*)

AFDEELINGEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten waarover jaarlijks beschikt mag worden, berekend tegen 36 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1899 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud en gewone herstelling van: wegen.	bruggen en duikers.	dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen.	aanleg, zware herstelling of vernieuwing van de in de kolommen 4, 5 en 6 genoemde werken.	het bezetten van wachthuizen.	het vervoeren van gouvernementsreizigers en goederen.	aanleg van irrigatiewerken.	Totaal.	Zoodat in 1899 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3 minus kolom 11):
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
MINAHASSA.											
Afd. Menado	4 930	177 480	49 872	936	13	37 239	10 045	„	„	98 105	79 375
„ Tondano	10 114	364 104	53 789	1 510	742	92 582	15 655	„	„	164 278	199 826
„ Amoerang	7 274	261 864	86 139	6 341	5 191	9 088	14 662	„	1 053	122 474	139 390
Totalen voor de Minahassa	22 318	803 448	189 800	8 787	5 946	138 909	40 362	„	1 053	384 857	418 591
Over 1898 was opgegeven	22 239	800 604	207 573	8 317	3 238	146 487	43 560	5	4 206	413 386	387 218
GORONTALO (gouvernementsdistricten).											
Onderafd. Gorontalo-Bone	10 476	377 136	93 340	22 730	11 040	43 774	15 980	„	„	186 864	190 272
„ Limbotto-Kwandang	2 763	99 468	7 687	660	190	2 301	9 760	7	„	20 605	78 863
Totalen	13 239	476 604	101 027	23 390	11 230	46 075	25 740	7	„	207 469	269 135
Over 1898 was opgegeven	13 236	476 496	26 561	7 217	6 163	5 878	17 987	„	„	63 806	412 690

a) In de plaats van de tot dusver voor de Minahassa en de gouvernementsdistricten der afdeeling Gorontalo gegolden hebbende heerendienstregelingen van 1894 en 1895 zijn, respectievelijk met ingang van 1 Januari en 1 Juli 1900, nieuwe regelingen in werking getreden (zie St. 1899 n°. 270 en 1900 n°. 152), terwijl tegelijk met de uitvaardiging van die herziene regelingen, ter vervanging van de in Bijbl. St. nos. 4945 en 5074 opgenomen „voorschriften ter uitvoering", tevens nieuwe voorschriften van die strekking werden vastgesteld, waarvan tot nog toe alleen die voor de Minahassa reeds zijn afgedrukt in bedoeld Bijbl.; zie n°. 5434.

Amboina (buiten de afdeeling Banda). *a*)

AFDEELINGEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten waarover jaarlijks beschikt mag worden, berekend tegen 36 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1899 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: gewoon onderhoud van: wegen.	bruggen en duikers.	Totaal.	herstellingen aan: wegen.	bruggen en duikers.	Totaal.	het vervoeren van troepen en personen op marsch en van hunne goederen.	Totaal.	Zoodat in 1899 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3 minus kolom 11):
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Amboina (hoofdplaats)	846	30 456	16 920	„	16 920	„	„	„	„	16 920	13 536
Amboina (overig gedeelte der afd.)	5 460	196 560	83 795	5 780	89 575	73 720	„	73 720	„	163 295	33 265
Saparoea	6 213	223 668	2 565	200	2 765	704	816	1 520	„	4 285	219 383
Kajeli	772	27 792	1 010	„	1 010	830	„	830	„	1 840	25 952
Masarete	1 120	40 320	2 310	„	2 310	„	„	„	„	2 310	38 010
Amahei	170	6 120	1 130	260	1 390	„	85	85	„	1 475	4 645
Wahaai	1 302	46 872	12 780	„	12 780	„	„	„	„	12 780	34 092
Totalen	15 883	571 788	120 510	6 240	126 750	75 254	901	76 155	„	202 905	368 883
Over 1898 was opgegeven	16 035	577 260	141 725	754	142 479	1 132	2 352	3 484	„	145 963	431 297

a) Zie voor de heerendienstregeling betreffende de afdeelingen der residentie Amboina (buiten de afdeeling Banda) St. 1892 n°. 67, en nopens de „voorschriften ter uitvoering" dier regeling Bijbl. St. n°. 4662, zoomede bijlage Q van het Koloniaal Verslag van 1892. Ook na afloop van den vijfjaarlijkschen termijn waarvoor zij golden (1 Juni 1892—31 Mei 1897) zijn zoowel bedoelde regeling als de „voorschriften ter uitvoering" voorshands onveranderd gelaten (gouv.besluit dd. 1 Juni 1897 n°. 17). In de afdeeling Banda worden in gewone tijden geen heerendiensten gevorderd; zie St. 1866 n°. 42.

(5. 14.)

BIJLAGE M.

(Zie hoofdst. J, afd. III, § 1, van het verslag.)

OVERZICHTEN,

meerendeels over 1898 en 1899,

BETREFFENDE DE

LANDRENTE

EN

ANDERE LANDELIJKE INKOMSTEN

ZOO OP

JAVA EN MADURA ALS IN SOMMIGE GEWESTEN DER BUITENBEZITTINGEN.

A. LANDRENTE OP

a. **Algemeen**

GEWESTEN.	Uitgestrektheid (in bouws) der in 1899						Bedrag van den onzuiveren aanslag der voor vast aangeslagen gronden in 1896, 1897 of 1898. *a*)
	voor vast aangeslagen gronden.					niet voor vast aangeslagen — wisselvallig beplante — gronden.	
	Sawahs.	Tegal-velden.	Nipah-bosschen.	Boom-gaarden.	Woon-erven (belastbare).		
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Bantam	91 762	28 167	419	6 457	155	*b*) 10 735	f 583 076,00
Batavia (alleen het domein Bloeboer)	859	159	„	„	202	„	7 921,60
Krawang	61 151	30	„	2 098	2 240	*b*) 4 090	184 988,25
Preanger Regentschappen	324 337	334 690	75	15 222	5 691	7 916	*c*) 1 308 412,62^5
Cheribon	218 328	20 856	110	9 524	6 759	5 979	1 207 330,50
Tagal	191 139	14 265	„	„	7 876	897	916 926,50
Pekalongan	66 857	14 038	107	1 515	4 068	„	429 276,00
Samarang	254 023	25 671	427	2 274	15 486	14 760	1 123 756,28^5
Japara	144 672	13 133	„	„	19 175	*b*) 7 177	628 480,00
Rembang	244 700	51 177	„	427	8 843	„	860 741,00
Soerabaija	315 910	42 306	1143	4 167	19 357	382	2 051 575,00
Pasoeroean	87 203	67 375	318	110	5 135	849	1 182 280,25
Probolinggo	54 146	48 681	„	57	6 887	6 878	767 749,92
Bezoeki	96 910	78 249	„	4 157	5 044	1 810	1 147 719,00
Banjoemas	97 488	53 284	502	17 222	31 105	14 310	958 733,00
Bagelen	129 609	36 647	85	5 582	19 219	28 254	996 105,50
Kadoe	85 281	41 206	„	1 700	4 640	10 947	628 817,00
Madioen	175 345	24 152	„	2 118	67 459	10 666	757 031,00
Kediri	158 801	37 182	„	37	37 938	8 182	1 249 622,00
Madura	103 457	238 089	1072	424	801	10 562	815 918,00
Totalen — met inbegrip van de Preanger Regentschappen (waar in 47 van de 62 districten eene afzonderlijke regeling werkt; zie blz. 6/7 van dit overzicht)	2 881 978	1 169 357	4258	73 091	268 080	144 394	f 17 806 459,43
Totalen — zonder te rekenen de Preanger Regentschappen	2 557 641	834 667	4183	57 869	262 389	136 478	16 498 046,80^5

a) 1897 en 1898 voor de residentie Preanger Regentschappen; 1897 voor de residentiën Soerabaija, Bagelen en Kediri en 1896 voor de overige gewesten.

b) Hieronder begrepen de door de inlandsche bevolking met koffie beplante gronden, welke aanplantingen, in Bantam en Japara van 1 Januari 1894 en in Krawang van 1 Januari 1895 af, niet meer onder het gouvernementsmonopolie vallen. Te dier zake is voor Bantam eene uitgestrektheid van ruim 283, voor Krawang van 90 en voor Japara van 344 bouws opgegeven. De aanslag der produceerende koffieplantsoenen beliep voor 1899 in de drie genoemde gewesten respectievelijk f 236,70, f 203,06 en f 174,04, tegen f 131,20, f 219,93^5 en f 373,50 in 1898.

JAVA EN MADURA.

overzicht.

De onzuivere aanslag, in kolom 8 bedoeld, was voor 1899							De onzuivere aanslag der voor vast aangeslagen gronden bedroeg alzoo voor 1899 (kolom 8 + kolom 12 — kolom 15).
te vermeerderen, door:				te verminderen, door:			
benuttiging van betere gegevens (toepassing van art. 2 der ordonnantie in St. 1878 n°. 110 en, voor zooveel de Preanger Regentschappen betreft, art. 10 der ordonnantie in St. 1896 n°. 126).	het belastbaar worden van nieuwe sawahs in het 4de oogstjaar.	uitbreiding van voor vast aangeslagen gronden (tegalvelden, nipahbosschen, boomgaarden en woonerven).	Totaal.	benuttiging van betere gegevens (toepassing van art. 2 der ordonnantie in St. 1878 n°. 110 en, voor zooveel de Preanger Regentschappen betreft, art. 10 der ordonnantie in St. 1896 n°. 126).	het te niet gaan of de veranderde bestemming van gronden, die daardoor buiten de landrente vallen.	Totaal.	
9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
"	f 2 833,00	f 5 234,00	f 8 067,00	"	f 5 024,00	f 5 024,00	f 586 119,00
"	"	"	"	"	213,18	213,18	7 708,42
"	5 608,24^{5}	335,75^{5}	5 944,00	"	824,75	824,75	190 107,50
f 51 709,41	4 311,18	13 915,84	69 936,43	f 2 337,61^{5}	1 579,98^{5}	3 917,60	*d)* 1 374 431,45^{5}
629,00	7 135,29	15 556,39	23 320,68	547,00	8 459,18	9 006,18	1 221 645,00
83,00	25 415,31	7 870,42	33 368,73	"	12 457,73	12 457,73	937 837,50
2 716,00	1 164,00	2 784,00	6 664,00	828,00	4 860,00	5 688,00	430 252,00
2 541,00	2 215,58	5 586,02	10 342,60	5 997,00	12 045,90^{5}	18 042,90^{5}	1 116 055,98
442,00	10 091,00	3 828,00	14 361,00	26,00	12 694,00	12 720,00	630 121,00
"	2 041,00	1 618,90	3 659,90	"	6 779,90	6 779,90	857 621,00
"	787,00	2 990,00	3 777,00	"	14 837,00	14 837,00	2 040 515,00
1 657,00	11 939,45	14 215,77^{5}	27 812,22^{5}	140,00	4 847,90^{5}	4 987,90^{5}	1 205 104,57
1 255,66	1 204,19	7 579,10	10 038,95	1 565,17	3 814,83	5 380,00	772 408,87
21 774,82^{5}	15 151,29	43 773,96^{5}	80 700,08	8 261,00	9 058,08	17 319,08	1 211 100,00
"	8 545,90	19 153,30	27 699,20	"	19 813,70	19 813,70	966 618,50
119,00	1 108,00	979,00	2 206,00	8 440,00	2 659,00	11 099,00	987 212,50
1 848,00	642,85	1 514,35	4 005,20	97,00	4 693,20	4 790,20	628 032,00
600,00	2 496,00	3 997,00	7 093,00	1 342,00	2 121,00	3 463,00	760 661,00
1 614,00	8 296,00	7 229,00	17 139,00	147,00	7 831,00	7 978,00	1 258 783,00
124,00	362,00	1 747,75	2 233,75	70,00	1 013,50	1 083,50	817 068,25
f 87 112,89^{5}	f 111 347,28^{5}	f 159 908,56^{5}	f 358 368,74^{5}	f 29 797,78^{5}	f 135 627,84^{5}	f 165 425,63	f 17 999 402,54^{5}
35 403,48^{5}	107 036,10^{5}	145 992,72^{5}	288 432,31^{5}	27 460,17	134 047,86	161 508,03	16 624 971,09

c) Verbeterde opgaaf.

d) Hiervan f 1 280 181,50 voor de 7, 21 en 19 districten, waar achtereenvolgens in 1897, 1898 en 1899 de voor het gewest vastgestelde nieuwe landrente-regeling (St. 1896 n°. 126) is ingevoerd (zie daaromtrent de specificatie op blz. 6 en 7 van deze bijlage). De rest, ad f 94 249,95^{5}, betreft, met de in kolom 22 vermelde som van f 11 729,68^{5}, de nog op den ouden voet aangeslagen overige 15 districten van het gewest.

GEWESTEN.	Het bedrag van den onzuiveren aanslag voor 1899 (kolom 16) was te verminderen met de volgende sommen, ter zake van vrijstelling of afschrijving, als:				In 1899 was dus aan landrente werkelijk te heffen:		
	wegens deugdelijk geconstateerd misgewas.	wegens andere buitengewone en gewichtige redenen.	wegens het onbeplant blijven van voor vast aangeslagen gronden.	Totaal der verminderingen wegens vrijstellingen of afschrijvingen.	ter zake van de voor vast aangeslagen gronden (de onzuivere aanslag vermeld in kolom 16, verminderd volgens kolom 20).	ter zake van de niet voor vast aangeslagen gronden, bedoeld in kolom 7.	In 't geheel.
	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.
Bantam	f 20 980,90	„	f 32 099,60	f 53 080,50	f 533 038,50	f 21 956,70	f 554 995,20
Batavia (alleen het domein Bloeboer)	„	„	„	„	7 708,42	„	7 708,42
Krawang	6 572,50^5	„	7 336,12^5	13 908,63	176 198,87	7 589,94	183 788,81
Preanger Regentschappen . .	15 260,50^5	e) f 1 583,26^5	5 623,08	22 466,85	1 351 964,60^5	11 729,68^5	1 363 694,29
Cheribon	34 170,48	„	10 358,90^5	44 529,38^5	1 177 115,61^5	12 211,00	1 189 326,61^5
Tagal.	62 525,17^5	20,00	14 456,97	77 002,14^5	860 835,35^5	1 678,50	862 513,85^5
Pekalongan	17 380,50	„	6 391,10^5	23 771,60^5	406 480,39^5	„	406 480,39^5
Samarang	48 050,99	„	4 589,85	52 640,84	1 063 415,14	32 052,80^5	1 095 467,94^5
Japara	59 753,35	„	21 422,38	81 175,73	548 945,27	15 759,29	564 704,56
Rembang	33 059,88^5	„	4 660,15	37 720,03^5	819 900,96^5	„	819 900,96^5
Soerabaija	134 689,42	„	19 320,77	154 010,19	1 886 504,81	764,00	1 887 268,81
Pasoeroean.	2 513,43	„	73,50	2 586,93	1 202 517,64	1 869,90	1 204 387,54
Probolinggo	2 132,19^5	„	12 283,70^5	14 415,90	757 992,97	28 926,08	786 919,05
Bezoeki	912,80	„	3 390,51	4 303,31	1 206 796,69	4 931,00	1 211 727,69
Banjoemas	8 919,99	f) 1 167,50	19 042,09^5	29 129,58^5	937 488,91^5	28 429,25	965 918,16^5
Bagelen	9 753,57	„	717,80	10 471,37	976 741,13	82 646,00	1 059 387,13
Kadoe	6 288,98	„	8 962,03	15 251,01	612 780,99	38 781,50	651 562,49
Madioen.	56 262,00	„	7 979,25	64 241,25	696 419,75	12 633,00	709 052,75
Kediri	59 769,18^5	„	3 277,71^5	63 046,90	1 195 736,10	25 996,00	1 221 732,10
Madura	100 284,57^5	„	5 029,06	105 313,63^5	711 754,61^5	17 071,00	728 825,61^5
Totalen: met inbegrip van de Preanger Regentschappen (waar in 47 van de 62 districten eene afzonderlijke regeling werkt; zie blz. 6/7 van dit overzicht)	f 679 280,43^5	f 2 770,76^5	f 187 014,60	f 869 065,80	f 17 130 336,74^5	f 345 025,65	f 17 475 362,39^5
Totalen: zonder te rekenen de Preanger Regentschappen	664 019,93	1 187,50	181 391,52	846 598,95	15 778 372,14	333 295,96^5	16 111 668,10^5

e) Deze vrijstelling heeft voor f 1366,48^5 betrekking op milik-gronden die vrijwillig met koffie werden beplant, en op gronden die door de bevolking tot theetuinen werden ingericht, terwijl voor het overig bedrag van f 216,78 vrijstelling werd verleend in het belang van een aantal landbouwers in de afdeeling Bandong, die door brand van have en goed waren beroofd.

f) Dit bedrag vertegenwoordigt de helft der landrente van drie perdikan-dessa's, welke doorloopend slechts 50 pct. van den aanslag hebben op te brengen.

In 1898 was aan landrente werkelijk te heffen geweest (zie de kolommen 21, 22 en 23 van bijlage M van 't vorig verslag):			In 1899 viel in vergelijking met het voorafgegane jaar te heffen:		Bedrag hetwelk door de bevolking op 31 December 1899 nog niet was aangezuiverd.	Bedrag hetwelk door de bevolking aangezuiverd, doch door met de inning belaste personen verduisterd was.	Marktprijs der padi per pikol gedurende 1899.	
ter zake van de voor vast aangeslagen gronden (de onzuivere aanslag, verminderd met de vrijstellingen en afschrijvingen).	ter zake van de niet voor vast aangeslagen gronden.	In 't geheel.	Meer.	Minder.			Hoogste.	Laagste.
24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.
f 514 135,36^5	f 26 705,20	f 540 840,56^5	f 14 154,63^5	„	„	„	f 3,00	f 0,60
7 717,79	„	7 717,79	„	f 9,37	f 1 592,27	„	3,50	1,25
135 007,54	7 322,02^5	142 329,56^5	41 459,24^5	„	„	„	2,20	1,00
1 251 956,23	32 451,87^5	1 284 408,03	79 286,26	„	362,39	f 273,50	4,50	0,75
1 176 315,29^5	12 621,87^5	1 188 937,17	389,44^5	„	„	„	3,00	1,00
869 621,69^5	2 067,50	871 689,19^5	„	9 175,34	21,00	„	3,20	1,10
390 002,13^5	„	390 002,13^5	16 478,26	„	714,23	„	4,00	1,30
992 255,96	32 784,45	1 025 040,41	70 427,53^5	„	„	846,72	4,00	0,90
579 866,48	15 027,80	594 894,28	„	30 189,72	„	352,00	4,00	1,00
846 263,28	„	846 263,28	„	26 362,31^5	138,00	78,64	3,80	1,00
1 976 075,75	799,50	1 976 875,25	„	89 606,44	„	„	4,50	1,00
1 202 532,12^5	1 649,40	1 204 181,52^5	206,01^5	„	„	103,70	4,00	1,25
756 810,75^5	27 892,26	784 703,01^5	2 216,03^5	„	1 318,79	„	4,50	1,75
1 183 471,61	4 855,00	1 188 326,61	23 401,08	„	352,95	„	5,00	1,50
925 009,08^5	27 478,85	952 487,93^5	13 430,23	„	19,00	„	5,75	1,00
983 952,70	g) 82 271,00	g) 1 066 223,70	„	6 836,57	„	„	5,00	1,00
606 570,05^5	39 411,50	645 981,55^5	5 580,93^5	„	11 163,88	712,23	3,50	1,30
722 626,50	13 841,00	736 467,50	„	27 414,75	„	„	4,50	1,00
1 178 369,36	28 136,00	1 206 505,36	15 226,74	„	„	406,00	6,50	1,25
772 511,71	17 223,00	789 734,71	„	60 909,09^5	„	„	5,50	1,50
f 17 071 041,42	g) f 372 538,16	g) f 17 443 609,58	f 282 256,41^5	f 250 503,60	f 15 682,51	f 2 772,79	f 2,20 à f 6,50	f 0,60 à f 1,75
15 819 115,19	340 086,36	16 159 201,55	202 970,15^5	250 503,60	15 320,12	2 499,29		

g) De opgaaf in 't vorig verslag (bijlage M) was f 1046 hooger, ten gevolge van nader gebleken te hoogen aanslag van het district Gombong (residentie Bagelen).

b. Overzicht betreffende de toepassing van de voor de Preanger Regentschappen v

Maatstaf voor den aanslag der landrente van sawah's.

DISTRICTEN der residentie Preanger Regentschappen, en jaar van invoering der nieuwe landrente-regeling (St. 1896 n°. 126).	Aantal dessa's per district	Verdeeling van de dessa's naar gelang van het als landrente te heffen percentage der belastbare opbrengst (zie art. 8 van St. 1896 n°. 126).																												
		3 5 pct.	5 pct.	5,5 pct.	6 pct.	6,5 pct.	6,6 pct.	7 pct.	7,5 pct.	7,9 pct.	8 pct.	8,5 pct.	9 pct.	9,5 pct.	9.6 pct	9,75 pct.	10 pct.	10,5 pct.	11 pct.	11,5 pct.	12 pct.	12,5 pct.	12,75 pct.	12,9 pct.	13 pct.	13,5 pct.	14 pct.	14,5 pct.	15 pct.	18 pct.
Afd. Bandong.																														
Oedjoeng Broeng koelon. . . (1898)	44	„	„	„	„	1	„	„	1	„	14	„	1	2	„	„	25	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Oedjoeng Broeng wetan . . (1898)	31	„	„	„	4	1	„	10	„	„	6	„	10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Bandjaran . . . . (1898)	39	„	„	„	„	„	„	„	5	„	20	2	12	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Koppo . . . . (1897)	16	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	16	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Tjisondari . . . . (1899)	17	„	„	„	„	„	„	1	2	„	14	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Tjilokotot . . . . (1898)	52	„	„	„	1	3	„	5	6	„	37	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Rongga . . . . (1899)	25	„	5	4	15	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Radjamandala . . . . (1899)	16	„	„	„	3	„	„	8	2	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Afd. Tjitjalengka.																														
Tjitjalengka . . . . . . (1897)	23	„	„	„	1	„	„	„	„	„	12	„	10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Madjalaija . . . . (1898)	23	„	„	„	„	„	„	„	„	„	4	2	17	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Tjipeudjeuh. . . . . (1898)	26	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	26	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Timbanganten. . . . . . . (1898)	40	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	1	„	11	„	„	„	„	„	„	„	13	14
Tjikemboelan . . . . (1898)	25	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	14	„	„	„	10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Bloeboer Limbangan . . . . (1898)	20	„	„	„	1	„	„	1	„	„	3	„	15	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Afd. Tjiandjoer.																														
Maleber . . . . (1897)	*k*) 25	„	„	„	„	„	1	„	„	1	14	„	9	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Tjiblagoeng. . . . . (1899)	15	„	„	„	„	1	„	12	„	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Tjikalong . . . . (1899)	15	„	„	„	3	1	„	„	1	„	10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Baijabang . . . . (1898)	20	„	„	„	„	„	„	1	1	„	18	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Pesser . . . . (1898)	16	„	„	„	„	„	„	1	„	„	15	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Tjipoetri. . . . . (1898)	17	„	„	1	4	„	„	2	„	„	10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Tjikondang. . . . . (1898)	21	„	„	„	1	„	„	„	„	„	10	1	9	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Djampang wetan. . . . . . (1899)	14	„	„	„	8	1	„	2	1	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Afd. Soekaboemi.																														
Goenoeng Parang . . . . . (1898)	25	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	1	„	„	23	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Tjimahi . . . . (1897)	15	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	„	8	„	„	„	5	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Tjitjoeroeg . . . . (1898)	21	„	„	„	1	„	„	„	1	„	6	1	11	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Tjiheulang . . . . (1898)	12	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	1	„	„	„	„	„	10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Plaboean. . . . . (1899)	15	„	„	„	1	1	„	„	2	„	10	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Djampang tengah . . . . . (1899)	23	„	„	„	4	3	„	6	„	„	10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Djampang koelon. . . . . . (1899)	29	1	2	„	12	1	„	6	1	„	6	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Afd. Soemedang.																														
Soemedang . . . . (1898)	53	„	„	„	5	1	„	1	„	„	29	„	17	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Tandjongsari . . . . (1897)	32	„	„	„	3	„	„	1	1	„	11	„	4	„	„	„	12	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Tjibeureum . . . . (1899)	37	„	„	„	„	1	„	„	2	„	25	5	4	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Tjonggeang . . . . (1899)	20	„	„	„	„	1	„	„	2	„	9	1	7	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Darmawangi . . . . (1899)	20	„	„	„	6	„	„	3	2	„	8	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Darmaradja. . . . . (1899)	21	„	„	„	„	„	„	1	„	„	1	1	4	2	„	„	12	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Afd. Tassikmalaija.																														
Tassikmalaija . . . . (1897)	*i*) 41	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	2	„	1	1	„	„	4	1	„	„	1	1	„	19	„	8	„	„
Melambong . . . . (1899)	23	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	„	„	1	9	„	„	2	„	9	„	„	„
Tjiawi . . . . (1899)	28	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	7	„	21	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Indihiang . . . . (1898)	56	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	4	„	12	„	„	„	31	„	9	„	„
Singaparna . . . . (1899)	58	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	„	„	„	„	„	8	„	10	„	„	„	„	„	„	„	38	„	„	„
Afd. Limbangan.																														
Soetji. . . . . (1898)	20	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	20	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Panembong. . . . . (1897)	*k*) 13	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	13	„	„	„	„
Wanaradja . . . . (1898)	23	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	23	„	„	„
Wanakarta. . . . . (1898)	22	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	1	„	„	„	20	„	„	„	„	„
Afd. Soekapoera.																														
Pasirpandjang. . . . . . . (1899)	20	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	14	„	6	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Bandjar . . . . (1899)	*i*) 21	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	12	„	„	„	3	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Afd. Soekapoera Kollot.																														
Panjeredan . . . . (1899)	18	„	„	„	„	„	„	„	„	„	4	„	„	„	„	„	9	„	„	„	„	„	„	„	5	„	„	„	„	„
Totalen . . .	*k*) 1 206	1	7	5	73	17	1	61	31	1	319	17	193	22	1	1	128	2	77	5	13	21	1	1	27	63	70	17	13	14

h) Het cijfer, genoemd in bijlage N van het verslag van 1898, is gebleken herziening te behoeven.

i) In elk van de districten Tassikmalaija en Bandjar bevinden zich 2 dessa's welke geen sawah's bezitten, zoodat voor deze geen percentage kon worden vastgesteld.

k) 4 méér dan het totaal bedraagt der overige kolommen (verg. noot *i*).

l) De sommen zijn afgerond in volle guldens.

m) De sommen tusschen ( ) vermeld betreffen het in het daarnevens vermelde totaal begrepen bedrag wegens aanslag van de niet voor vast aangeslagen gronden (de wisselvallig bebouwde gronden), voor welken aanslag in de nieuwe regeling geen plaats is.

n) In noot *d* op blz. 3 dezer bijlage wordt hiervoor opgegeven f 1 280 181. Het geringe verschil kan hier te lande niet worden toegelicht.

vastgestelde nieuwe landrente-regeling (in 47 van de 62 districten van het gewest).

Maatstaf voor den aanslag der landrente van droge gronden, vischvijvers en nipahbosschen													Bedrag van den onzuiveren aanslag der landrente *l*)		Vermeerdering of vermindering door de nieuwe regeling in den aanslag gebracht.
Aantal klassen van aanslag per district.	Aantal guldens of onderdeelen van guldens per klasse verschuldigd (zie art. 9 van St. 1896 n°. 126).												in het jaar aan de invoering van de nieuwe regeling voorafgegaan.	zooals deze op den voet der nieuwe regeling is vastgesteld.	
	1ste klasse.	2de klasse.	3de klasse.	4de klasse.	5de klasse	6de klasse.	7de klasse.	8ste klasse.	9de klasse.	10de klasse.	11de klasse	12de klasse.			
12	20	15	10	6	5	4½	3	3	2	1	1	¾	f 51 674	f 61 417	+ f 9 743
6	4¼	3	1½	1	¾	½	"	"	"	"	"	"	44 190	52 274	+ 8 084
4	3	1½	1	½	"	"	"	"	"	"	"	"	34 387	39 440	+ 5 053
4	3½	2	1½	¾	"	"	"	"	"	"	"	"	16 802	18 539	+ 1 737
5	2½	1½	1¼	¾	½	"	"	"	"	"	"	"	12 169	14 048	+ 1 879
5	4½	3¼	2	1¼	¾	"	"	"	"	"	"	"	54 747	66 183	+ 11 436
5	3¼	2¼	1½	1	½	"	"	"	"	"	"	"	26 413	34 848	+ 8 435
3	1½	¾	½	"	"	"	"	"	"	"	"	"	14 138	13 289	— 849
3	1	¾	½	"	"	"	"	"	"	"	"	"	17 822 (f 137) *m*)	22 112	+ 4 290
1	½	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	22 088	23 696	+ 1 608
4	2½	1½	¾	½	"	"	"	"	"	"	"	"	33 591	34 896	+ 1 305
10	4¾	4	3	2½	2	1½	1¼	1	¾	½	"	"	48 283 (324)	52 656	+ 4 373
8	6½	5½	4½	3½	2½	1¼	¾	½	"	"	"	"	26 771 (343)	29 218	+ 2 477
1	½	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	14 538 (435)	15 839	+ 1 301
5	6	4	2	1	½	"	"	"	"	"	"	"	20 687	28 070	+ 7 383
4	3	1¾	¾	½	"	"	"	"	"	"	"	"	9 472	12 664	+ 3 192
4	2½	1½	¾	½	"	"	"	"	"	"	"	"	12 187	17 947	+ 5 760
4	4	2	1	½	"	"	"	"	"	"	"	"	18 212	21 118	+ 2 906
4	3	1½	¾	½	"	"	"	"	"	"	"	"	14 816	18 732	+ 3 916
4	3	1¾	¾	½	"	"	"	"	"	"	"	"	20 888	33 035	+ 12 147
4	2½	1½	¾	½	"	"	"	"	"	"	"	"	29 006 (565)	37 842	+ 8 816
4	¾	½	¼	¼	"	"	"	"	"	"	"	"	12 426 (1301)	15 683	+ 3 257
6	10	5	2½	1½	1	½	"	"	"	"	"	"	67 500	73 867	+ 6 367
4	2½	1½	1	½	"	"	"	"	"	"	"	"	28 458 (853)	30 743	+ 2 285
4	2½	1½	1	½	"	"	"	"	"	"	"	"	31 540 (381)	39 935	+ 8 395
4	2½	1½	1	½	"	"	"	"	"	"	"	"	23 369 (564)	25 102	+ 1 733
4	1¾	1¼	¾	½	"	"	"	"	"	"	"	"	10 727 1837)	12 888	+ 2 161
4	1	¾	½	¼	"	"	"	"	"	"	"	"	14 120 (3612)	15 648	+ 1 519
4	1	¾	½	¼	"	"	"	"	"	"	"	"	13 456 (3803)	12 572	— 884
7	4½	2¼	1¼	1¼	1	¾	½	"	"	"	"	"	18 000	22 418	+ 4 418
2	¾	½	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	32 812	36 944	+ 4 132
5	1	¾	½	½	¼	"	"	"	"	"	"	"	17 650	22 303	+ 4 653
4	1	1	¾	½	"	"	"	"	"	"	"	"	9 264	10 892	+ 1 628
4	¾	½	¼	¼	"	"	"	"	"	"	"	"	9 147	9 820	+ 673
4	1½	1	½	¼	"	"	"	"	"	"	"	"	7 814	8 077	+ 263
9	9	6	4	3	2¼	1¼	1	¾	½	"	"	"	41 390	40 869	— 521
3	1½	1	½	"	"	"	"	"	"	"	"	"	17 078	17 412	+ 334
4	1¾	1	¾	½	"	"	"	"	"	"	"	"	28 435	32 681	+ 4 246
6	9	6	3	1½	1	¾	"	"	"	"	"	"	37 042	36 932	— 110
4	3¾	2½	1¼	¾	"	"	"	"	"	"	"	"	45 413	49 988	+ 4 575
8	6	4½	3	2	1¾	1¼	¾	½	"	"	"	"	16 258	16 979	+ 721
8	6½	5	3¾	2	1¼	¾	½	¼	"	"	"	"	16 685	17 364	+ 679
7	7¼	6	4	2½	2	1¼	½	"	"	"	"	"	24 288	24 654	+ 366
6	6¼	5	3½	2	1¼	½	"	"	"	"	"	"	18 959	20 625	+ 1 666
6	3	2	1½	¾	½	¼	"	"	"	"	"	"	11 012 (2308)	13 731	+ 2 719
4	2	1	½	¼	"	"	"	"	"	"	"	"	10 269 (3526)	12 246	+ 1 977
4	2½	1¼	½	½	"	"	"	"	"	"	"	"	11 959	11 775	— 184
													f 1 117 961 (19 989)	*n*) f 1 280 021	+ f 162 060

RECAPITULATIE NAAR HET JAAR VAN AANSLAG.

Jaar van aanslag.	Districten waar de nieuwe aanslag *hooger* was dan de bestaande.					Districten waar de nieuwe aanslag *lager* was dan de bestaande.				
	Aantal districten.	Aantal dessa's.	Bestaande aanslag.	Nieuwe aanslag.	Voordeelig verschil.	Aantal districten.	Aantal dessa's.	Bestaande aanslag.	Nieuwe aanslag.	Nadeelig verschil.
1897	6	124	f 133 266	f 153 772	+ f 20 506	1	41	f 41 390	f 40 869	— f 521
1898	20	550	613 105	709 936	+ 96 831	1	56	37 042	36 932	— 110
1899	16	372	253 605	300 876	+ 47 271	3	63	39 553	27 636	— 1 917
	42	1 046	f 999 976	f 1 164 584	+ f 164 608	5	160	f 117 985	f 115 437	— f 2 548

B. ANDERE BELASTINGEN EN INKOMSTEN VAN LANDELIJKEN AARD.

NB. Over de ontvangsten wegens het afstaan van grond onder eenigen zakelijken titel zie bijlage N.

I. Zoogenaamde landelijke inkomsten in sommige buitenbezittingen (voor zooveel daarbij het departement van binnenlandsch bestuur is betrokken). *a*)

Gewesten.	AARD DER HEFFING.		1898.		1899.	
			Aanslag.	Opbrengst.	Aanslag.	Opbrengst.
Celebes en onderhoorigheden	Vertiening van het rijstgewas (St. 1893 n°. 259, juncto 1894 n°. 43 en 1895 n°. 101). . .		f 179 333,01^5	f 128 814,80	f 153 645,48	f 157 561,70
Id.	Tesangheffing ($^1/_3$ in de opbrengst der aan inlanders in gebruik afgestane gouvernements-padivelden)		. . . . . .	9 166,20	. . . . . .	9 381,30
Bali en Lombok	Sawahbelasting of „padjek" (voor Bali zie St. 1891 n°. 97, voor Lombok zie St. 1895 n°. 181). . . .	afd. Boeleleng „ Djembrana	*b*) 132 709,42^5	152 226,32^5	*c*) 124 798,00 *c*) 29 315,70	120 711,65
		„ Lombok	136 495,11^5	99 828,42	139 357,00^5	116 245,84^5
Id.	Belasting op de tegalvelden en tuinen (voor Bali zie St. 1891 n°. 117, voor Lombok zie St. 1895 n°. 181)	afd. Boeleleng „ Djembrana	36 168,00	36 225,97^5	*c*) 28 855,50 *c*) 3 069,50	23 853,54
		„ Lombok	18 580,44	10 945,69^5	18 551,65^5	14 159,49

a) De vertieningsbelasting in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo wordt verantwoord onder de middelen en inkomsten onder beheer van het departement van financiën (zie de bijlagen van hoofdstuk **M** van dit verslag).

b) Netto aanslag (volgens verbeterde opgaven).

c) Voorloopige bruto aanslag.

II. Belasting op de vischvijvers (St. 1893 n°. 30).

GEWESTEN.	Aanslag over 1898.	Aanslag over 1899.	GEWESTEN.	Aanslag over 1898.	Aanslag over 1899.
Bantam	f 2 929	f 2 925	Pasoeroean	f 25 480	f 25 505
Krawang	*a*) 435	*a*) 904	Probolinggo	7 267	6 923
Samarang	2 880	2 931	Bezoeki	8 711	7 801
Japara	41 924	42 486	Madura	11 708	11 735
Rembang	6 210	5 845			
oerabaija	199 927	198 724	Totalen . . .	f 307 471	f *b*) 305 779

a) Ongerekend het verschuldigde (zie lager) wegens huur van gouvernements-vischvijvers.

b) Bij het einde van 1899 bleef van het over dat jaar verschuldigde nog aan te zuiveren f 117 (alleen in Soerabaija).

III. Verhuur van rechten ter zake van vischvijvers, vogelnest- en meststofgrotten, enz.

Gewesten.	Aard van het aan de huurders afgestaan uitsluitend recht.	Domein, enz. waartoe de verhuring betrekking heeft.	Tijdvakken van verhuring.	Verschuldigde huursommen over 1899.	Verschuldigde huursommen over 1900.
Krawang.	Vischvangst.	Gouvernements-vischvijvers (eigenlijk rawah's of moerasgronden) in het gewest.	telkens één jaar	f 8 447,00	f 11 741,00
Celebes en onderhoorigheden	Id.	Gouvernements-vischvijvers te Tello (afd. Makasser)	1896 t/m 1900	516,00	516,00
Preanger Regentschappen	Winning van eetbare vogelnesten.	Klippen, grotten en holen in de afdeelingen Bandong, Tjitjalengka, Tjiandjoer en Soekaboemi, uitgenomen, wat deze laatste afdeeling betreft, de grot Goeha Tjandi	1897 t/m 1899 en 1900 t/m 1902	6 000,00	3 690,00

Gewesten.	Aard van het aan de huurders afgestaan uitsluitend recht.	Domein, enz. waartoe de verhuring, betrekking heeft.	Tijdvakken van verhuring.	Verschuldigde huursommen	
				over 1899.	over 1900.
Preanger Regentschappen	Winning van eetbare vogelnesten.	Klippen, grotten en holen in de afdeelingen Soekapoera en Soekapoera Kollot	1897 t/m 1899 en 1900 t/m 1902	f 1 670,00	f 830,00
Soerabaija	Id.	Id. in de afdeeling Bawean	id. id.	21,00	18,00
Japara	Id.	Grotten in de afdeeling Patti	telkens één jaar	44,85	35,83
Id.	Id.	Id. op het eiland Goendoel der Karimon Djawagroep	id.	15,30	15,90
Bagelen	Id.	Klippen, grotten en holen in het district Karang Bollong der afdeeling Karang-anjar.	1897 t/m 1899 en 1900 t/m 1902	31 250,00	22 164,00
Soerakarta en Djokjokarta	Id.	Id. in de beide gewesten	1899 t/m 1901	3 720,00	3 720,00
Madioen	Id.	Id. in het gewest	id.	620,00	620,00
Sumatra's Westkust	Id.	Klippen, enz. op de Batoe-eilanden (afd. Aijer Bangies der Padangsche Benedenlanden) . . .	id.	$163,33^{5}$	$163,33^{5}$
Benkoelen	Id.	Id. in de afdeeling Kroë	1895 t/m 1904	3 400,00	3 400,00
Id.	Id.	Id. in de afdeelingen Manna, Seloema en Mokko Mokko.	1 Aug. 1898 t/m ult. Juli 1908	510,00	510,00
Preanger Regentschappen	Winning van meststoffen.	Grot Goeha Tjandi in het district Plaboean der afd. Soekaboemi	1897 t/m 1899	22,00	(onverhuurd gebleven)
Bezoeki	Id.	Grotten van den berg Patjalan en van het gebergte Padekan-Malang in het district en de afdeeling Panaroekan	id.	1 452,00	(id.)
Banjoemas	Id.	Grot Goewa Lawa in het district Adjibarang der afd. Poerwokerto.	1 Oct. 1899 t/m 31 Dec. 1900 *a*)	63,00	252,00
Id.	Id.	Grotten op het eiland Noessa Kambangan, behoorende tot het district en de afdeeling Tjilatjap	1 Oct. 1899 t/m 31 Dec. 1902 *b*)	21,54	86,16
Preanger Regentschappen	Zoeken van schildpad-eieren	Zuider-zeestrand in de afd. Soekaboemi	1899 t/m 1901	1 526,66	1 526,66
				f $59\,462,68^{5}$	f $49\,288,88^{5}$

a) De huursom over den geheelen termijn bedraagt f 315.

b) Als voren f 280.

IV. Cijns uit tot de residentie Menado behoorende inlandsche landschappen.

LANDSCHAPPEN.		Over één of meer jaren		Over 1899		Blijft verschuldigd op ult. 1899.
		nog verschuldigd op 1 Januari 1899.	afbetaald in 1899.	verschuldigd.	afbetaald.	
Landschappen ter Noordkust van Celebes	Bolang Mongondo .	f 2 888,89	f 1 875,00	f 4 000,00	„	f 5 013,89
	Bolang Oeki . . .	330,00	330,00	250,00	„	250,00
	Bintaoena	„	„	300,00	f 300,00	„
	Bolang Itang. . .	„	„	500,00	500,00	„
	Kaidipang	„	„	450,00	450,00	„
	Bwool	„	„	1 100,00	„	1 100,00
Sangi- en Talaut-eilanden.	Siauw	10 840,00	10 840,00	*a*) 19 912,50	„	19 912,50
	Tagoelandang . .	253,00	253,00	3 608,00	„	3 608,00
	Taboekan	14 915,00	14 915,00	15 485,00	6 622,50	8 862,50
	Manganitoe . . .	6 852,00	6 852,00	6 597,00	2 930,00	3 667,00
	Kandhar-Taroena .	2 106,50	2 106,50	6 966,50	6 327,50	639,00
	Totalen . . .	f 38 185,39	f 37 171,50	f 59 169,00	f 17 130,00	f 43 052,89

a) Volgens de voor 1899 door den resident, in overleg met de rijksbesturen der betrokken landschappen, herziene bedragen. Over 1898 was als cijns verschuldigd geweest: door Siauw f 19 850, Tagoelandang f 3538, Taboekan f 14 915, Manganitoe f 6852 en Kandhar-Taroena f 7029.

(5. 15.)

BIJLAGE N.

(Zie hoofdst. J, afd. IV, van het verslag.)

STATISTISCHE OVERZICHTEN

BETREFFENDE

UITGIFTE VAN GROND EN ANDERE AGRARISCHE AANGELEGENHEDEN,

AFZONDERLIJK VOOR

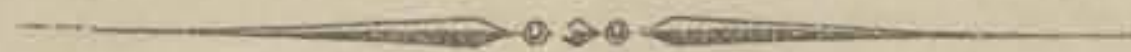
JAVA EN MADURA

EN VOOR DE

BUITENBEZITTINGEN,

MEERENDEELS OVER

1899.

I. Overzicht betreffende de grondverhuur door inlanders aan ni[…]

GEWESTEN.	Aantal overeenkomsten.	Aantal huurders. Europeanen.	Aantal huurders. Vreemde oosterlingen.	Aantal huurders. Totaal.	Uitgestrektheid der gronden (in bouws) waarop de in kolom 2 bedoelde overeenkomsten betrekking hadden. Gronden in agrarischen eigendom bezeten.	Gronden in erfelijk individueel bezit of in communaal bezit met voor altijd aangewezen vaste aandeelen.	Gronden in communaal bezit met periodieke verdeeling of met niet voor altijd aangewezen vaste aandeelen.	Ambtsvelden der dessabestuurders.	Totaal der kolommen 6 t/m 9, verdeeld naar den cultuurtoestand der gronden. Sawahs.	Tegalvelden.	Erf.	Te zamen.	Van de in kolom 13 bedoelde grond[…] uitgestrektheden (in bouws) […] de teelt van: suikerriet.	indigo.	tabak.	padi.	padi en tweede gewassen.	katjang.	andere ge[…]
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20
Preanger Regentsch.	1 316	43	9	52	„	3 270	„	„	1 229	2041	„	3 270	2 974	„	„	„	„	„	29
Cheribon	1 283	35	94	129	„	2 499	7 792	8 776	18 886	181	„	19 067	17 781	„	9	740	113	316	10
Tagal	1 500	23	79	102	„	8 253	1 458	1 926	11 631	6	„	11 637	10 260	„	„	1117	9	„	25
Pekalongan	520	13	2	15	„	2 357	1 003	1 311	4 600	71	„	4 671	3 795	817	„	14	8	„	3
Samarang	1 580	70	1	71	1	3 492	506	1 730	5 683	46	„	5 729	5 032	447	15	143	„	„	5
Japara	1 021	22	„	22	7	2 822	3 463	3 471	9 196	567	„	9 763	9 739	„	16	„	„	„	„
Rembang.	41	28	7	35	„	12	1	„	1	12	„	13	„	„	„	„	„	„	„
Soerabaija	3 341	86	8	94	6	6 277	53 475	355	60 095	10	8	60 113	59 965	128	„	6	„	„	„
Pasoeroean	2 217	68	25	93	„	4 638	8 926	369	13 431	502	„	13 933	13 855	4	50	„	„	„	[illegible]
Probolinggo.	3 739	22	„	22	„	11 340	„	1 177	11 886	631	„	12 517	12 517	„	„	„	„	„	„
Bezoeki	15 284	38	„	38	„	15 486	„	416	12 842	3060	„	15 902	8 221	„	7679	„	„	„	[illegible]
Banjoemas	1 578	10	„	10	„	1 558	1 472	2 904	5 934	„	„	5 934	5 350	„	584	„	„	„	„
Bagelen	249	9	4	13	„	836	„	323	1 156	3	„	1 159	1 158	„	„	„	„	„	„
Kadoe	504	14	4	18	„	503	33	179	545	170	„	715	467	106	5	7	4	91	35
Madioen	504	16	2	18	9	828	7 115	673	7 658	967	„	8 625	8 619	„	„	„	„	„	„
Kediri	1 465	50	3	53	„	4 861	5 360	2 532	12 638	115	„	12 753	11 720	899	121	„	„	„	3
Totalen	36 142	547	238	785	23	69 032	90 604	26 142	177 411	8382	8	185 801	171 453	2401	8479	2027	134	407	785

a) In de ontvangen opgaven is niet uiteengehouden welke huurprijzen per oogstjaar en welke per burgerlijk jaar besteed werden.
b) Verboden is het oprichten op den gehuurden grond van opstallen, welke geheel of gedeeltelijk kunnen dienen voor ondernemingen van landbouw of inrichtingen van nijverheid, zooals bijv. suikerpakhuizen en bergplaatsen of droogschuren van tabak. Onder de opstallen voor andere doel-

II. Overzicht betreffende de afdoening van de in het tijdvak 1872 t/m 1899 aanhangig gemaakte aanvragen (van inlanders) ter vervanging van erfelijk individueel grondbezit door agrarischen eigendom (zie St. 1872 n°. 117).

GEWESTEN.	Uitgestrektheid (in bouws), waartoe de aanhangig gemaakte aanvragen betrekking hadden, en — zie de tusschen ( ) vermelde cijfers — aantal der aanvragen. Gedurende 1872 t/m 1898.	Gedurende 1899.	Totaal.	Uitgestrektheid (in bouws), waartoe betrekking hadden de in het tijdvak 1872—1899 afgedane of vervallen aanvragen, met vermelding — tusschen ( ) — van het aantal der aanvragen. Uitgestrektheid in agrarischen eigendom toegewezen.	Uitgestrektheid waartoe de afgewezen aanvragen betrekking hadden.	Uitgestrektheid waartoe de (door overlijden of intrekking) vervallen aanvragen betrekking hadden.	Uitgestrektheid (in bouws), waartoe het op ult. 1899 nog in behandeling gebleven — tusschen () vermeld — aantal aanvragen betrekking had.
Bantam	a) 32^{358} (8)	„	32^{358} (8)	23^{499} (5)	„	8^{359} (3)	„
Krawang.	10 (6)	„	10 (6)	7^{127} (4)	„	2^{373} (2)	„
Preanger Regentschappen.	144^{7} (27)	20^{50} (1)	164^{57} (28)	139^{362} (23)	3^{224} (2)	0^{421} (2)	20^{50} (1)
Cheribon	981^{283} (380)	74^{8} (58)	1055^{291} (438)	229^{417} (159)	432^{485} (120)	328^{27} (110)	64^{362} (49)
Tagal	631^{220} (12)	„	631^{220} (12)	b) 314^{220} (12)	c) 317 (1)	„	„
Pekalongan	2059^{181} (219)	„	2059^{181} (219)	875^{321} (74)	816^{300} (85)	367^{60} (60)	„
Samarang	3254^{282} (330)	10^{19} (3)	3264^{301} (333)	360^{365} (130)	981^{346} (116)	191^{271} (84)	10^{19} (3)
Japara	159^{269} (32)	„	159^{269} (32)	110^{312} (25)	39^{457} (7)	„	„
Rembang.	202^{229} (108)	„	202^{229} (108)	92^{193} (74)	75^{347} (5)	34^{182} (29)	„
Soerabaija	680^{339} (207)	16^{185} (3)	697^{24} (210)	457^{98} (148)	201^{361} (51)	24^{350} (10)	13^{235} (1)
Pasoeroean	7^{248} (6)	„	7^{248} (6)	4^{12} (4)	3^{236} (2)	„	„
Probolinggo.	584^{244} (20)	„	584^{244} (20)	3^{156} (17)	579^{344} (2)	1^{244} (1)	„
Bezoeki	267^{219} (73)	„	267^{219} (73)	256^{154} (66)	9^{338} (3)	1^{227} (4)	„
Banjoemas	31 (3)	„	31 (3)	„	„	31 (3)	„
Bagelen	5 (1)	„	5 (1)	„	„	5 (1)	„
Kadoe	2898^{445} (163)	„	2898^{445} (163)	113^{105} (9)	1296^{178} (63)	1489^{162} (91)	„
Madioen	3402^{291} (526)	31^{225} (5)	3434^{16} (531)	d) 1503^{309} (360)	e) 1780^{364} (137)	124^{478} (35)	24^{365} (3)
Kediri	f) 2758^{55} (573)	123^{50} (22)	2881^{105} (595)	g) 1936^{447} (376)	h) 746^{159} (174)	81^{303} (29)	116^{196} (19)
Totalen	f) 18111^{170} (2694)	275^{37} (92)	18386^{267} (2786)	i) 6438^{97} (1486)	k) 7285^{139} (768)	4415^{244} (464)	249^{227} (76)

a) De met kleine cijfers aangeduide onderdeelen van bouws zijn vierkante Rijnlandsche roeden van 1/500 bouw.
b) Hieronder één aanvraag welke slechts gedeeltelijk werd toegewezen.
c) De afwijzing betreft een deel der gronden bedoeld in noot b.
d) Hieronder 4 aanvragen welke slechts gedeeltelijk werden toegewezen.
e) Hieronder ook de 4 in de voorgaande noot bedoelde aanvragen voor zooveel namelijk betreft die gedeelten der gronden welke niet in agrarischen eigendom konden worden afgestaan.
f) Verbeterde opgaaf.
g) Hieronder 3 aanvragen, welke slechts gedeeltelijk werden toegewezen.
h) Hieronder ook de 3 in de voorgaande noot bedoelde aanvragen, voor zooveel namelijk betreft die gedeelten der gronden welke niet in agrarischen eigendom konden worden afgestaan.
i) Hieronder 8 aanvragen welke slechts gedeeltelijk werden toegewezen.
k) Hieronder ook de 8 in de voorgaande noot bedoelde aanvragen voor zooveel namelijk betreft die gedeelten der gronden, welke niet in agrarischen eigendom konden worden afgestaan.

aan niet-inlanders op Java en Madura over 1899 (zie St. 1895 n°. 247).

grond (bouws) andere ge-	en de volgende werd voor: oprichting met vergunning van het hoofd (plaatselijk bestuur) van opstallen, enz. b)	Totaal als in kolom 13.	De overeengekomen huurtermijnen en de overeengekomen huurprijzen per bouw a) beliepen, naar gelang het betrof de teelt van een der onderstaande gewassen, dooreengenomen als volgt: suikerriet.	indigo.	tabak.	padi.	katjang.
20	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.
29	2	3 270	1 à 12 jaar f 2,50 à f 50	″	″	″	″
10	2	19 067	3 „ 20 maand. 5 „ 50	″	4 à 6 maanden f 3 à f 10	6 à 9 maanden f 8 à f 20	4 à 14 maanden f 2 à f 40
25	1	11 637	5 maand. à 2 jaar 12 „ 50	″	″	6 „ 20 „ 2 „ 12	″
3	4	4 671	6 à 20 maanden 25 „ 50	12 à 17 maanden f 15 à f 20	″	1 jaar 16	″
5	35	5 729	12 „ 18 „ 12 „ 65	6 maand. à 1 jaar 13 „ 27	1 jaar . . . . 20 „ 28	6 maand. à 1 jaar 13 à 27	″
″	8	9 763	3 maand. à 5 jaar 10 „ 60	″	6 maanden 8	″	″
″	13	13	″	″	″	″	″
″	14	60 113	18 „ „ 5 „ 11 „ 80	14 à 18 maanden 15 „ 30	″	6 à 8 maanden 20 „ 25	″
	19	13 933	8 à 18 maanden 10 „ 85	18 maanden . . 25	12 maanden 10	″	″
″ 2	″	12 517	8 maand. à 2 jaar 20 „ 60	″	″	″	″
	″	15 902	1 à 12 jaar 17,50 „ 50	″	5 à 12 jaar . . 1 à 10	″	″
″	″	5 934	20 „ 22 maand. 35 „ 45	″	4 „ 6 maanden . . . 5	″	″
″	1	1 159	4 „ 18 „ 33 „ 60	″	″	″	″
35	″	715	1 jaar . . . 25 „ 41	1 jaar . . . . 30 „ 40	1 jaar . . . . 30 à 40	5 maand. à 5 jaar 8 „ 40	3 maanden à 1 jaar 8 „ 48
″	6	8 625	8 maand. à 5 jaar 12 „ 30	″	″	″	″
3	10	12 753	12 à 20 maanden 25 „ 35	18 maanden. . . 30	5 à 8 maanden 5 „ 30	″	″
785	115	185 801					

einden op den gehuurden grond op te richten (mits met vergunning van het hoofd van plaatselijk bestuur) behooren o. a. mestloodsen en schuren voor het opbergen van suikerbibiet. Behalve voor laatstbedoelde opstallen werden in 1899 nog vergunningen verleend tot het oprichten van eene houtstapelplaats, voor die van tijdelijke woningen en voor den aanleg van railbanen.

III. Overzicht betreffende de afdoening in 1899 van de in dat jaar en vroeger door inlanders gedane aanvragen om vergunning tot ontginning van domeingrond op Java en Madura op den voet van de ordonnantie dd. 29 Februari 1896 (St. n°. 44).

GEWESTEN.	Uitgestrektheid (afgerond in bouws) waartoe betrekking had het daarnevens — tusschen ( ) — vermeld aantal aanvragen van inlanders om vergunning tot het ontginnen van domeingrond. Betreffende de op ult. 1898 aanhangig gebleven aanvragen.	Betreffende de in 1899 bijgekomen aanvragen.	Te zamen.	Uitgestrektheid (afgerond in bouws) waartoe betrekking had het daarnevens — tusschen ( ) — vermeld aantal ontginnings-aanvragen, welke in 1899 werden toegewezen door de districtshoofden.	werden toegewezen door de hoofden van plaatselijk bestuur.	werden afgewezen door de districtshoofden.	werden afgewezen door de hoofden van plaatselijk bestuur.	nog niet tot afdoening kwamen.	Uitgestrektheid (afgerond in bouws) voor welke het daarnevens tusschen ( ) vermeld aantal ontginners gedurende 1899 werd erkend als erfelijk individueele bezitters.	waarvoor het recht van ontginning, indertijd toegekend aan het tusschen ( ) vermeld aantal aanvragers, gedurende 1899 kwam te vervallen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
Bantam	242 (523)	1192 (1272)	1434 (1795)	431 (907)	948 (703)	″	″	55 (95)	1603 (2068)	″
Krawang	184 (155)	562 (395)	746 (550)	83 (163)	136 (81)	″	″	527 (301)	767 (674)	9 (8)
Preanger Regentschappen	243 (402)	4374 (5684)	4617 (6086)	3127 (5019)	1402 (973)	8 (11)	31 (22)	49 (61(	5176 (7952)	74 (117)
Cheribon	a) 643 (1145)	989 (1728)	1632 (2873)	1061 (2056)	30 (33)	4 (7)	″	537 (777)	1265 (2391)	1 (4)
Tagal	60 (55)	2281 (2773)	2341 (2828)	1124 (1765)	871 (727)	5 (5)	202 (148)	130 (183)	1138 (1835)	120 (99)
Pekalongan	164 (270)	668 (950)	832 (1220)	298 (486)	320 (499)	″	32 (33)	183 (202)	916 (1373)	18 (21)
Samarang	15 (39)	607 (503)	622 (542)	158 (301)	378 (120)	″	″	86 (121)	350 (603)	69 (49)
Japara	77 (127)	1642 (1128)	1719 (1255)	450 (616)	1107 (549)	″	115 (58)	47 (32)	1605 (1558)	3 (4)
Rembang	147 (194)	1786 (2540)	1933 (2734)	231 (421)	451 (793)	40 (129)	1026 (1141)	185 (250)	629 (944)	36 (39)
Soerabaija	55 (118)	498 (876)	553 (994)	220 (690)	254 (249)	7 (7)	″	72 (48)	141 (226)	103 (29)
Pasoeroean	1519 (1270)	550 (633)	2069 (1903)	251 (381)	279 (209)	25 (51)	″	1514 (1262)	334 (800)	97 (261)
Probolinggo	25 (25)	481 (500)	506 (525)	462 (490)	44 (35)	″	″	″	374 (403)	3 (4)
Bezoeki	1080 (875)	3374 (3430)	4454 (4305)	298 (456)	3208 (3102)	″	192 (136)	666 (611)	5019 (3800)	28 (26)
Banjoemas	371 (677)	2201 (2007)	2572 (2684)	640 (975)	1805 (1567)	″	″	127 (142)	3557 (3260)	85 (78)
Bagelen	″	593 (1057)	593 (1057)	308 (812)	39 (36)	40 (108)	146 (101)	″	401 (1215)	1 (2)
Kadoe	49 (124)	339 (694)	388 (818)	148 (304)	123 (300)	″	21 (36)	96 (178)	247 (442)	7 (9)
Madioen	237 (182)	1077 (1219)	1314 (1401)	462 (757)	139 (191)	14 (2)	483 (271)	216 (180)	676 (1039)	5 (9)
Kediri	63 (64)	1335 (1592)	1398 (1656)	603 (928)	689 (620)	″	73 (24)	83 (84)	1493 (2455)	″
Madura	″	212 (197)	212 (197)	69 (77)	132 (112)	7 (7)	4 (1)	″	150 (157)	1 (1)
Totalen	a) 5174 (6245)	24761 (29178)	29935 (35423)	10484 (17609)	12395 (11059)	150 (327)	2324 (1901)	4582 (4527)	25811 (33795)	660 (760)

a) Verbeterde opgaaf.

IV Overzicht betreffende de door het Gouvernement 1°. in erfpacht uitgegeven woeste gronden *a)* zoowel op Java en Madura als in de buitenbezittingen, voor zooveel op ult. 1899 aanvaard (reeds in de openbare registers ingeschreven), zonder te rekenen die, waarvan de erfpacht is komen te vervallen; en 2°. op Java en Madura *b)* in erfpacht toegezegd (maar op ult. 1899 nog niet afgestaan) of afgestaan (maar op ult. 1899 nog niet aanvaard).

GEWESTEN.	Op ult. 1899 in erfpacht bezeten woeste gronden.						Op ult. 1899 in erfpacht:			
	In de jaren 1873 t/m 1898 aanvaard aantal:		In 1899 aanvaard aantal:		In de opgegeven 27 jaren aanvaard aantal:		toegezegd, maar nog niet afgestaan aantal: *b)*		afgestaan (definitief toegewezen), maar nog niet aanvaard aantal:	
	perceelen.	bouws. *c)*	perceelen.	bouws. *c)*	perceelen.	bouws. *c)*	perceelen.	bouws. *c)*	perceelen.	bouws. *c)*
Java en Madura.										
Bantam	32	6 529	3	321	35	6 850	19	18 200	16	5 869
Krawang	13	1 957	2	465	15	2 422	2	100	1	19
Preanger Regentschappen	*d)* 479	*d)* 90 932	51	13 797	530	104 729	142	65 685	51	14 031
Cheribon	14	1 697	〃	〃	14	1 697	9	4 910	1	46
Tagal	8	2 109	〃	〃	8	2 109	6	2 330	5	1 107
Pekalongan	61	10 671	〃	〃	61	10 671	2	43	1	26
Samarang	70	8 096	3	121	73	8 217	3	183	2	927
Japara	21	4 111	1	19	22	4 130	1	500	〃	〃
Soerabaja	*e)* 43	*e)* 7 967	2	79	44	8 020	4	870	4	566
Pasoeroean	*f)* 194	*f)* 70 749	1	79	195	70 828	13	2 066	2	120
Probolinggo	85	28 575	〃	〃	85	28 575	2	8 250	5	1 246
Bezoeki *g)*	*h)* 300	*h)* 117 569	80	32 438	380	150 007	47	55 026	44	17 455
Banjoemas *g)*	4	1 249	9	3 227	13	4 476	13	14 180	1	336
Bagelen	13	805	〃	〃	13	805	5	123	〃	〃
Kadoe	*i)* 18	*i)* 3 154	〃	〃	18	3 154	2	303	1	19
Madioen	44	9 212	〃	〃	44	9 212	3	1 042	〃	〃
Kediri	*j)* 412	*j)* 114 276	4	540	417	114 842	30	14 169	11	2 341
Totalen	*k)* 1811	*k)* 479 658	*l)* *156	*m)* *51 086	* 1967	* 530 744	303	187 980	* 145	* 44 108
De toezegging of de definitieve toewijzing vond plaats in de jaren: 1881 t/m 1897							171	131 524	16	3 222
1898							46	20 750	21	6 904
1899							86	35 706	108	33 982
Totalen als boven							303	187 980	145	44 108
Buitenbezittingen.										
Sumatra's Westkust: Padangsche Benedenlanden	20	2 280	〃	〃	20	2 280				
Sumatra's Westkust: Padangsche Bovenlanden	37	*n)* 14 116	3	247	40	14 363				
Sumatra's Westkust: Tapanoli	2	701	〃	〃	2	701				
Benkoelen	*o)* 6	*o)* 10 457	〃	〃	6	10 457				
Lampongsche Districten	*p)* 13	*p)* 82 250	3	16 450	16	98 700				
Palembang	*q)* 42	*q)* 181 258	1	150	43	181 408				
Oostkust van Sumatra	2	2 283	〃	〃	2	2 283				
Billiton	1	44	〃	〃	1	44				
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	24	100 247	7	52 131	31	152 378				
Celebes en onderhoorigheden	*r)* 2	*r)* 457	〃	〃	*r)* 2	457				
Menado	35	9 724	〃	〃	35	9 724				
Amboina	7	18 996	1	6 742	8	25 738				
Ternate en onderhoorigheden	2	26 000	〃	〃	2	26 000				
Totalen voor de gouvernementslanden	*s)* 193	*s)* 448 813	15	*t)* 75 720	208	*u)* 524 533				

a) Overigens is nog in vele gevallen — echter alleen op Java — erfpacht verleend voor gronden, die reeds vroeger in huur afgestaan geweest waren. Deze voormalige huurgronden, voor zooveel zij op ult. 1899 nog in erfpacht werden bezeten, besloegen eene uitgestrektheid van 41 425 bouws, ingeschreven als 95 perceelen (voor gewestelijke opgaven zie blz. 4, noot *a*, van bijlage N van het vorig verslag).

b) Nopens de buitenbezittingen zijn de voor dit verslag ontvangen gegevens ten aanzien van de vóór 1899 ingewilligde aanvragen om erfpacht, zonder dat echter bij het einde van dat jaar de betrokken perceelen aanvaard (ingeschreven) waren, niet volledig genoeg om in deze tabel eene plaats te vinden.

c) Voor elk perceel is de uitgestrektheid tot volle bouws afgerond. Wat de buitenbezittingen betreft, is de uitgestrektheid van vele perceelen nog slechts bij schatting ingevuld.

d) Sedert de opgaaf in het vorig verslag (bijlage N, blz. 4) verminderd met 4 perceelen en 1407 bouws wegens terugneming door het Gouvernement van de perceelen Tjimapag II, Tjigaronggong, Tjikawoeng en Rantjasoeni, zoomede van een gedeelte van het perceel Tjikembang, doch daarentegen vermeerderd met 2 perceelen (Santosa I en II), tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van 727 bouws, welke perceelen reeds in 1894 werden aanvaard, doch van de inschrijving waarvan eerst in 1899 melding werd gemaakt.

e) Een perceel (Kalidjarak V) en 26 bouws méér dan opgegeven sub IV van bijlage N van het vorig verslag, waar bedoeld perceel ten onrechte onder Kediri is gerekend.

f) Verminderd met 5 perceelen en 1582 bouws, wegens terugneming door het Gouvernement van de perceelen Pringodani, Ngastino, Ngamarto, Dorowati en Gendogo Ardjosari.

g) Nadat hoofdstuk J van het verslag hiervóór was afgedrukt zijn suppletoire opgaven uit Indië ontvangen, blijkens welke de uit de gewesten Bezoeki en Banjoemas te Batavia ingekomen cijfers betreffende het aantal aldaar op ult. 1899 *ingeschreven* erfpachtsperceelen niet volledig waren, doordien bij vergissing niet vermeld waren: 1°. de in 1897 afgestane en in dat jaar ook aanvaarde perceelen Ranggah I en II in Bezoeki, groot 974 bouws, noch ook 2°. de in Banjoemas gelegen perceelen Kalimenger I en II en Karantengah I-IV (6 perceelen, groot 2085 bouws), afgestaan in 1898, doch aanvaard in 1899, en evenmin Tjisoeroe I-III (3 perceelen, groot 1142 bouws), afgestaan in 1899 en in datzelfde jaar nog aanvaard. Met deze aanvullingsopgaven is in *dit* overzicht nog rekening kunnen worden gehouden.

h) Verminderd met 4 perceelen en 2093 bouws, wegens terugneming door het Gouvernement van de perceelen Badjoelmati I, II, III en IV.

i) Verminderd met 1 perceel en 250 bouws, wegens terugneming door het Gouvernement van het perceel Balongardjo.

j) Verminderd met 8 perceelen en 3035 bouws, wegens terugneming door het Gouvernement van de perceelen Kaliwangi I en II, Ngredjo I en II, Plandi, Patjar en Pendil en door afvoering uit de opgaaf van het in noot *e* vermelde perceel Kalidjarak V.

k) Naar gelang van het jaar van inschrijving was het aantal perceelen en de uitgestrektheid — met toepassing van de tot ult. 1899 geregulariseerde veranderingen, ontstaan door terugneming van grond als anderszins, — als volgt:

Jaren.	Aantal perceelen.	Aantal bouws.	Jaren.	Aantal perceelen.	Aantal bouws.
1873	1	350	Per transport	705	185 145
1874	16	5 833	1887	69	19 414
1875	39	11 469	1888	36	6 280
1876	38	8 835	1889	78	19 526
1877	39	9 701	1890	86	16 649
1878	45	10 697	1891	69	16 428
1879	47	13 600	1892	124	36 093
1880	55	14 432	1893	125	30 264
1881	77	23 160	1894	138	42 103
1882	78	22 865	1895	88	32 229
1883	64	18 786	1896	93	24 506
1884	65	13 957	1897	97	21 906
1885	90	23 177	1898	103	29 115
1886	51	8 283			
Transporteeren	705	185 145	Totalen	1811	479 658

l) De getallen, waarbij een * is geplaatst, zijn verbeterde opgaven en

TOELICHTINGEN.

verschillen met, die genoemd op blz. 89/90 van het verslag hiervóór; tot toelichting zie noot *g*.

m) De bedongen canon liep van f 1 tot f 6 per bouw 'sjaars; voor een paar perceelen zou — zoolang zij enkel als weidegronden dienden — slechts f 0,50 per bouw en per jaar verschuldigd zijn (verg. blz. 89 van het verslag hiervóór).

n) Sedert de opgaaf in 't vorig verslag (bijlage N, blz. 6) verminderd met 791 bouws, wegens terugneming door het Gouvernement van twee gedeelten van de in 1877 en 1898 aanvaarde perceelen Kotta Zuydewijn.

o) Thans verminderd met 1 perceel en 500 bouws, wegens terugneming door het Gouvernement van het in 1895 aanvaarde perceel Selatoe Madjoe.

p) Als voren met 1 perceel en 1280 bouws, wegens terugneming door het Gouvernement van het in 1894 aanvaarde perceel Way Koeripan.

q) Als voren met 1 perceel en 11 000 bouws, wegens terugneming door het Gouvernement van het in 1893 aanvaarde perceel Boemi Redjo.

r) Als voren met 1 perceel en 52 bouws, wegens terugneming door het Gouvernement van het in 1883 aanvaarde perceel Batoebassie of Koetoeloe.
Een van de twee perceelen in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden betreft de oostelijke groep der Postiljon-eilanden, waarvan de erfpacht in 1891 is aanvaard, echter zonder bekendstelling van de uitgestrektheid. Het opgegeven aantal bouws heeft dus betrekking tot slechts één perceel.

s) Naar gelang van het jaar van inschrijving was het aantal perceelen en de uitgestrektheid verdeeld als volgt (waarbij op te merken valt dat de over 1891 opgegeven uitgestrektheid — zie alinea 2 van noot *r* — betrekking heeft tot 10 van de 11 perceelen en het totaal van 448 813 bouws tot 192 van de 193 perceelen).

Jaren.	Aantal perceelen.	Aantal bouws.	Jaren.	Aantal perceelen.	Aantal bouws.
1874	3	716	Per transport	52	12 551
1876	1	325	1888	1	361
1877	8	2 249	1889	9	2 536
1878	10	2 586	1890	9	29 556
1879	5	2 089	1891	11	28 843
1880	2	1 088	1892	20	60 724
1881	3	1 111	1893	25	77 043
1882	4	865	1894	21	62 701
1883	2	612	1895	9	31 110
1884	1	128	1896	15	66 022
1885	1	312	1897	6	26 942
1886	12	470	1898	15	50 424
Transporteeren	52	12 551	Totalen	193	448 813

t) Weder waren bijna al de in het verslagjaar aanvaarde perceelen afgestaan naar de geschatte oppervlakte. Voor 11 van de 15 perceelen werd als maatstaf van canon aangenomen het maximum van f 1 per bouw 's jaars, doch voor de 4 andere slechts f 0,25 en f 0,10, laatstgemeld bedrag voor het perceel in de residentie Amboina (in de afdeeling Amahei op Ceram) en f 0,25 voor 3 perceelen (22 080 bouws) in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (alle drie in het district Tabalong der afdeeling Amoenthai).

u) Betreft 207 van de 208 perceelen; verg. alinea 2 van noot *r*.

V. Overzicht over elk der jaren 1897, 1898 en 1899 van het verschuldigde en betaalde aan canon ter zake van erfpachtsperceelen (ook van die — op Java en Madura — welke, toen daarvoor erfpacht werd verleend, reeds in huur werden bezeten). *a*)

Jaren.	VERSCHULDIGD AAN CANON.		Aangezuiverd		
			aan canon over het opgegeven jaar.	aan canon over vorige jaren.	Te zamen.
		f *b*) 1 309 178,99^5			
1897	Java	1 212 972,09	f 483 666,38^5	f 620 195,94^5	f 1 103 862,33
	Buitenbezittingen	36 128,41	19 156,00	9 003,22	28 159,2
1898	Java	1 262 389,61^5	443 665,46^5	423 044,66	866 710,12^5
	Buitenbezittingen	52 037,94^5	15 664,01^5	7 943,11^5	23 607,13
1899	Java	1 261 369,71	390 529,31	448 733,90^5	839 263,21^5
	Buitenbezittingen	55 146,09^5	25 218,84^5	16 094,75	41 313,59^5
	Te zamen	f 5 189 222,89	f 1 377 900,02	f 1 525 015,59^5	*c*) f 2 902 915,61^5

a) De eenige domeingronden, die op Java en Madura voor den landbouw nog in huur worden bezeten zijn de in Kediri gelegen perceelen Bonowati/Goeloewoeloeh, groot 385, en Simbarwangi, groot 455 bouws. De ter zake verschuldigde huurschat (f 4 per bouw 's jaars) beliep derhalve f 3360. Over de in de buitenbezittingen voor den landbouw verhuurde gronden, waarvoor het over 1899 verschuldigde niet volledig is opgegeven, zie blz. 91 van het verslag hiervóór. Op Java zijn overigens door het Gouvernement ook verhuurd eenige niet voor den landbouw bestemde terreinen, verg. blz. 90.
Hoeveel aan huursommen in 1899 geïnd werd, kan uit de hier te lande voorhanden gegevens niet volledig worden nagegaan.

b) Achterstand op 1 Januari 1897, namelijk over 1896 f 769 562,84 en over vorige jaren f 539 616,15^5. Hoeveel onder deze sommen is begrepen ter zake van erfpachtsperceelen in de buitenbezittingen, is niet afzonderlijk opgegeven.

c) Derhalve bleef op 1 Januari 1900 nog aan te zuiveren (f 5 189 222,89 — f 2 902 915,61^5 =) f 2 286 307,27^5, namelijk f 900 767,65 op den canon over 1899 en f 1 385 539,62^5 op dien over vorige jaren.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage N.]

VI. Overzicht betreffende de in 1899 door het Gouvernement aan particulieren verkochte en met recht van opstal afgestane stukken domeingrond op Java en Madura.

GEWESTEN.	Verkochte grond. Ondershands, tegen taxatieprijs.		Verkochte grond. Publiek, bij opbod (zie St. 1876 n°. 117).		Met recht van opstal afgestane grond.	
	Uitgestrektheid (in M².).	Bedongen koopsommen. a)	Uitgestrektheid (in M².).	Bedongen koopsommen. a)	Uitgestrektheid (in M².).	Bedongen koopsommen. a)
Java en Madura.						
Bantam	13 014	f 975	"	"	24 320	f 185
Batavia	18 815	10 409	"	"	53	40
Krawang	81 274	1 466	"	"	"	"
Preanger Regentschappen	718 471	31 120	b)	f 5516	83 831	286
Cheribon	35 597	5 475	"	"	8 511	220
Tagal	73 756	8 216	"	"	623	20
Pekalongan	92 129	3 655	"	"	"	"
Samarang	124 019	15 012	"	"	10 444	160
Japara	21 469	2 270	"	"	13 741	240
Rembang	19 808	2 340	"	"	24 265	661
Soerabaija	81 579	25 287	"	"	115 156	14 035
Pasoeroean	29 897	11 413	1342	1350	145 501	5 018
Probolinggo	53 433	2 753	"	"	153 593	2 160
Bezoeki	67 925	6 830	"	"	254 955	9 327
Banjoemas	60 828	6 194	"	"	"	"
Bagelen	16 897	1 400	"	"	1 399	12
Kadoe	102 737	14 980	"	"	"	"
Madioen	17 611	c) 2 137	545	181	2 424	106
Kediri	198 602	22 480	"	"	187 462	7 870
Madura	16 744	785	"	"	437	15
Totalen	1 844 605	f 175 197	d) 1887	f 7047	1 026 715	f 40 355
Buitenbezittingen.						
Sumatra's Westkust e)	6 772	f 170	"	"	4 914	f 250
Benkoelen	"	"	5562	f 1072	"	"
Lampongsche Districten	753	155	"	"	"	"
Palembang	15 529	6 951	163	60	"	"
Atjeh en onderhoorigheden	11 462	2 575	b)	1040	"	"
Riouw " "	518	780	"	"	"	"
Banka	290	34	"	"	"	"
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	9 099	7 480	"	"	"	"
Celebes en onderhoorigheden	8 466	4 430	"	"	"	"
Menado	323 326	6 430	"	"	"	"
Amboina	2 905	370	"	"	"	"
Bali en Lombok	37 790	4 098	1355	400	"	"
Totalen	416 910	f 33 473	d) 7080	f 2572	4 914	f 250

a) Tot de inschrijving van het eigendomsrecht of van het recht van opstal mag eerst worden overgegaan nadat de koopsommen ten volle in 's lands kas zijn gestort (verg. het verslag van 1896, blz. 93/94). Volgens voorloopige opgaven beliep het aan koopsommen *ontvangen* bedrag: in 1898 op Java en Madura f 182 085 en in de buitenbezittingen f 9115, in 't geheel dus f 191 200, en over 1899 (voor welk jaar het cijfer voor de buitenbezittingen niet afzonderlijk is opgegeven) f 199 140.

b) De uitgestrektheid werd niet opgegeven.

c) In de uit Indië ontvangen opgaven stond f 213 765. Vermoedelijk zal hiervoor te lezen zijn f 2137,65. Daar dit laatstbedoelde cijfer voorshands als het juiste wordt aangenomen is het totaal voor de gezamenlijke gewesten in overeenstemming daarmede herzien.

d) Ongerekend het perceel bedoeld in noot b.

e) De opgaven betreffen uitsluitend de Padangsche Benedenlanden. Elders in het gewest werden geen gouvernementsgronden in eigendom of met recht van opstal afgestaan.

(5. 16.)

BIJLAGE O.

(Zie hoofdst. K, afd. I, § 1, van het verslag.)

NUMERIEKE opgaven betreffende het MIDDELBAAR ONDERWIJS in Nederlandsch-Indië over de jaren 1898 en 1899.

1°. Inrichting voor de Indische taal-, land- en volkenkunde in Nederlandsch-Indië (Afd. B van het Gymnasium Willem III te Batavia).

Cursusjaren.	Ingeschreven bij het begin van den cursus (October).			Ingeschreven op 31 December.			Ingeschreven bij het eindigen van den cursus (medio Augustus).			Voor het eerste gedeelte van het grootambtenaarsexamen (Juli/Augustus).		Voor het 2de of laatste gedeelte van het grootambtenaarsexamen (Juli/Augustus).	
	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	slaagden.	werden afgewezen.	slaagden.	werden afgewezen.
1897/98	9	17	a) 13 + 1	9	17	13 + 2	9	18	13 + 2	6	5	11	4
	40			b) 41			42			c) 11		d) 15	
e) 1898/99	10	6	14	10	6	14 + 1	10	7	15 + 1	7	2	11	
	30			f) 31			33			9		13	

a) Het aantal leerlingen voor één vak of voor enkele vakken is achter het + teeken vermeld.

b) Hiervan waren ingeschreven voor de 1ste, 2de. 3de of 4de maal respectievelijk 11, 14, 12 en 4. Allen waren in het bezit van het diploma van goed volbracht eindexamen eener hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus (37 hadden het diploma in Indië en 4 hier te lande verworven).

c) Leerlingen deels uit het 1ste deels uit het 2de studiejaar van den cursus 1897/98.

d) Leerlingen uit het 3de studiejaar van den cursus 1897/98.

e) De cursus 1899/1900 is begonnen met 5 leerlingen in het 1ste, 1 in het 2de en 13 in het 3de studiejaar, van welke 19 leerlingen voor de 1ste, 2de, 3de of 4de maal waren ingeschreven respectievelijk 5, 7, 6 en 1. Allen waren in het bezit van het diploma eener hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus (door 16 hunner in Indie en door de 3 anderen in Nederland behaald).

f) Hiervan waren ingeschreven voor de 1ste, 2de, 3de, 4de of 5de maal respectievelijk 10, 7, 11, 2 en 1. 29 hunner waren gediplomeerd van eene hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus in Indië en 2 van eene zoodanige inrichting hier te lande.

2°. Hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus te Batavia (Afd. A van het Gymnasium Willem III), Samarang en Soerabaija.

a. Mutatiën onder de leerlingen.

Inrichting te:	Ingeschreven op 1 Januari.	Gedurende den verderen loop van den cursus		Alzoo ingeschreven bij het einde van den cursus.	Ingeschreven bij den aanvang van den nieuwen cursus.		In den loop van den cursus tot ult. December		Alzoo ingeschreven op ult. December.
		toegelaten.	afgeschreven.		Van den voorgaanden cursus overgegane leerlingen.	Nieuw of opnieuw toegelatenen. g)	bijgekomen.	afgeschreven.	
1898.									
Batavia	h) 255 (7) + 1 (,,)	1	74 (4) + 1 (,,)	182 (3)	182 (3)	60 (5)	5 (,,) + 3	16 (1)	231 (7) + 3 (,,)
Samarang	162 (31) + 2 (1)	2	36 (2) + 2 (,,)	128 (29)	128 (29)	68 (23) + 2 (,,)	2 (,,)	24 (7)	174 (45) + 2 (,,)
Soerabaija	135 (5) + 11 (,,)	,, + 2 (1)	43 (,,) + 12 (1)	92 (5) + 1	93 (5)	57 (7) + 15 (3)	6 (2)	7 (,,) + 5	149 (14) + 10 (3)
	552 (43) + 14 (1)	3 + 2 (1)	153 (6) + 15 (2)	402 (37) + 1	403 (37)	185 (35) + 17 (3)	13 (2) + 3	47 (8) + 5	554 (66) + 15 (3)
1899.									
Batavia	231 (7) + 3 (,,)	4 (2) + 1	82 (3) + 4 (,,)	153 (6)	153 (6)	i) 73 (12)	8 (2) + 2	15 (1) + 2	219 (19)
Samarang	174 (45) + 2 (,,)	1 (1)	43 (13) + j) 2 (,,)	132 (33)	132 (33)	69 (10)	7 (2) + 2 (2)	19 (6)	189 (48) + 2 (2)
Soerabaija	149 (14) + 10 (3)	2 (,,) + 1	33 (4) + 9 (3)	118 (10) + 2	118 (10) + 2	k) 60 (12) + 1	9 (3) + 4	8 (1)	179 (24) + 7
	554 (66) + 15 (3)	7 (3) + 2	158 (20) + 15 (3)	403 (49) + 2	403 (49) + 2	202 (43) + 1	24 (7) + 8 (2)	42 (8) + 2	587 (91) + 9 (2)

g) Niet alleen geslaagden in het toelatingsexamen, maar ook oud-leerlingen die zich opnieuw lieten inschrijven en leerlingen van andere hoogere burgerscholen.

h) De cijfers tusschen ( ) geplaatst wijzen aan hoeveel meisjes onder het daarnevens vermelde getal begrepen zijn. De cijfers achter het + teeken geplaatst doelen op toehoorders of op leerlingen voor enkele vakken.

i) Hieronder 2 van de leerlingen (waaronder 1 meisje) bedoeld in noot m.

j) Hierbij niet begrepen 4 leerlingen, die zich in de laatste maand van den cursus lieten inschrijven als leerlingen in enkele vakken.

k) Hieronder 2 van de leerlingen bedoeld in noot m.

b. Uitkomsten der examens. *l*)

Inrichting te:	Bij het eindexamen		Voor den nieuwen cursus						Van de in het toelatings-examen geslaagden lieten zich als leerling inschrijven	
			bij de overgangs-examens		bij de toelatings-examens					
					voor de laagste klasse		voor eene hoogere klasse		van hen die voor de laagste klasse geslaagd waren.	van hen die voor eene hoogere klasse geslaagd waren.
	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.		
1898.										
Batavia . . .	25	20	206 (7)	160 (6)	136 (15)	60 (11)	"	"	43 (5)	"
Samarang . .	11	11	143 (21) + 2 (1)	111 (28) + 1	88 (32)	68 (30)	3	2	54 (20)	2
Soerabaija . .	10 + 1	8	117 (5) + 1 (")	82 (5) + 1	86 (9)	58 (7)	"	"	47 (5)	"
	46 + 1	39	466 (33) + 3 (1)	353 (39) + 2	310 (56)	186 (48)	3	2	144 (30)	2
1899.										
Batavia . . .	34 (")	22 (")	179 (8)	139 (6)	135 (14) } m)	n) 62 (10) } m)	o) 11 (3)	3 (2)	55 (7) p)	3 (2)
Samarang . .	4 (")	3 (")	163 (42)	125 (40)	99 (36)	78 (34)	5 (1)	2 (1)	56 (17)	2 (1)
Soerabaija . .	13 (1)	13 (1)	133 (12) + 6 (2)	112 (11) + 6 (2)	98 (17)	57 (13)	"	"	44 (8) q)	"
	51 (1)	38 (1)	475 (62) + 6 (2)	376 (57) + 6 (2)	332 (67)	197 (57)	16 (4)	5 (3)	155 (32)	5 (3)

l) Zie noot *h*.
m) Hierbij *niet* gerekend de candidaten, die op den voet der proefregeling van Februari 1899 (zie vorig verslag, blz. 104) zich aan het toelatings-examen (schriftelijk gedeelte) in de buitenbezittingen onderwierpen. Het aantal bedroeg 7 (waaronder 4 meisjes), die allen slaagden, namelijk voor Batavia 3 (1 van Benkoelen en 2 — beiden meisjes — van Tandjong Pinang) en voor Soerabaija 4 (2 jongens en 1 meisje van Makasser en 1 meisje van Amboina). Hiervan meldden zich zoowel te Batavia als te Soerabaija 2 (waaronder te Batavia 1 meisje) ter deelneming aan den cursus aan; zij werden als voorloopige leerlingen ingeschreven. Daar het bleek dat zij in staat waren de lessen met vrucht te volgen, kon de voorloopige toelating met de Kerstvacantie in eene definitieve worden veranderd.
n) Ongerekend de 4 bedoeld in de volgende noot.
o) Van deze geëxamineerden werden 4 (waaronder 1 meisje), die voor het 2de studiejaar werden afgewezen, toegelaten tot de laagste klasse.
p) Ongerekend 2 der in noot *m* bedoelde leerlingen, waaronder 1 meisje, welke laatste leerlinge zich aanvankelijk had opgegeven voor de hoogere burgerschool te Soerabaija.
q) Ongerekend 2 der in noot *m* bedoelde leerlingen.

c. Verdeeling der leerlingen.

Inrichting te:		Naar studiejaar.					Naar landaard.			Naar de streek van Ned.-Indië waar zij woonachtig waren.				
													Buitenbezittingen.	
		1ste.	2de.	3de.	4de.	5de.	Europeanen.	Inlanders.	Chineezen.	West-Java.	Midden-Java.	Oost-Java (met Madura).	Westelijk deel. *r*)	Oostelijk deel. *r*)
Batavia . . .	ult. 1897	83 (5)	65 (1)	38 (1) + 1	44 (")	25 (")	248	6	2	195	26	10	13	12
				255 (7) + 1				256				256		
	1898	64 (5)	56 (2)	50 (") + 2	26 (") + 1	35 (")	225	8	1	181	21	8	16	8
				231 (7) + 3				234				234		
	1899	74 (11)	44 (6)	47 (2)	27 (")	27 (")	210	7	2	172	19	7	13	8
				219 (19)				219				219		
Samarang. .	1897	73 (21)	42 (8)	26 (2)	11 (") + 2 (1)	10 (")	158	4	2	1	158	1	4	
				162 (31) + 2 (1)				164				164		
	1898	59 (20)	55 (16)	38 (9) + 1	18 (")	4 (") + 1	168	6	2	1	165	4	6	
				174 (45) + 2				176				176		
	1899	69 (17)	47 (17) + 1 (1)	38 (10) + 1 (1)	20 (4)	15 (")	181	8	2	6	175	5	5	
				189 (48) + 2 (2)				191				191		
Soerabaija .	1897	53 (2) + 3	36 (2) + 3	24 (") + 4	12 (1) + 1	10 (")	146	"	"	2		132	12	
				135 (5) + 11				146				146		
	1898	59 (7) + 5 (2)	44 (4) + 1 (")	23 (2) + 2 (")	10 (") + 1 (")	13 (1) + 1 (1)	159	"	"	12		141	6	
				149 (14) + 10 (3)				159				159		
	1899	54 (9)	54 (9) + 1	47 (4) + 2	16 (2) + 3	8 (") + 1	185	1	"	12		164	10	
				179 (24) + 7				186				186		

r) Onder het westelijk deel der buitenbezittingen worden hier verstaan het eiland Sumatra, benevens de gewesten Riouw, Banka, Billiton en Westerafdeeling van Borneo. De overige gewesten vormen het oostelijk deel.

3°. Hoogere burgerschool met driejarigen cursus voor meisjes te Batavia.

a. Mutatiën onder de leerlingen.

Studiejaar.	Ingeschreven op 1 Januari.	Gedurende den verderen loop van den cursus		Alzoo ingeschreven bij het einde van den cursus (Mei).	Ingeschreven bij den aanvang van den nieuwen cursus (Juli).		In den loop van den cursus tot ult. December		Alzoo ingeschreven op ult. December.
		toegelaten.	afgeschreven.		Van den voorgaanden cursus overgegane leerlingen.	Nieuwe leerlingen.	toegelaten.	afgeschreven.	
1898.									
I	26	"	"	26	6	15	"	2	19
II	12	"	2	10	21	"	"	3	18
III	7 + 1 *s*)	"	1 + 1	6	7	"	"	1	6
	45 + 1	"	3 + 1	42	34	15	"	6	43
1899.									
I	19	"	5	14	"	*t*) 14	"	2	12
II	18	"	1	17	18	"	"	"	18
III	6	"	"	6	10	*u*) 1	"	1	10
	43	"	6	37	28	15	"	3	40

s) Het cijfer achter het + teeken wijst het aantal toehoorders aan.
t) Hieronder 1 van de meisjes, bedoeld in noot *m*.

u) Deze (uit Nederland gekomen) leerlinge kon zonder examen worden toegelaten.

b. Uitkomsten der examens.

Studiejaar.	Bij het eindexamen		Bij de overgangs-examens		Bij het toelatings-examen		Van de in het toelatings-examen geslaagden lieten zich als leerling inschrijven.
	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	
1898.							
I.	. . . . . .	. . . . . .	26	20	26	18	15
II.	. . . . . .	. . . . . .	10	9	"	"	"
III.	6	6	. . . . . .	. . . . . .	"	"	"
1899.							
I.	. . . . . .	. . . . . .	14	13	26	19	13
II.	. . . . . .	. . . . . .	17	10	"	"	"
III.	6	6	. . . . . .	. . . . . .	"	"	"

4°. Burgeravondschool te Soerabaija.

a. Mutatiën onder de leerlingen.

Klasse.	Ingeschreven op 1 Januari.	Gedurende den verderen loop van den cursus		Alzoo ingeschreven bij het einde van den cursus (Mei).	Ingeschreven bij den aanvang van den nieuwen cursus (Juli).		In den loop van den cursus tot ult. December		Alzoo ingeschreven op ult. December.
		toegelaten.	afgeschreven.		Van den voorgaanden cursus overgegane leerlingen.	Nieuwe leerlingen. *v*)	toegelaten.	afgeschreven.	
1898.									
I	64 *w*) + 1	1 + 1	7	58 + 2	14	63	2	12	67
II	46 + 8	0 + 1	5 + 3	41 + 6	49	15	1 + 1	16	49 + 1
III	32 + 3	"	2 + 2	30 + 1	43	"	2 + 8	10 + 3	35 + 5
IV	11 + 8	0 + 2	0 + 3	11 + 7	22 + 6	"	"	3 + 2	19 + 4
	153 + 20	1 + 4	14 + 8	140 + 16	128 + 6	78	5 + 9	41 + 5	170 + 10
1899.									
I	67	"	3	64	20	62	3 + 1	9	76 + 1
II	49 + 1	1	7	43 + 1	47	7 + 10	4	3 + 2	55 + 8
III	35 + 5	"	7 + 5	28	45	2 + 6	2	6 + 2	43 + 4
IV	19 + 4	"	3 + 4	16	19	2 + 6	0 + 4	0 + 4	21 + 6
	170 + 10	1	20 + 9	151 + 1	131	73 + 22	9 + 5	18 + 8	195 + 19

v) Niet enkel de leerlingen die aan het toelatings-examen hadden voldaan, maar ook zij die zonder examen werden toegelaten als oud-leerlingen der inrichting of als gewezen leerlingen van andere inrichtingen van middelbaar onderwijs.
w) Het cijfer achter het + teeken wijst het aantal toehoorders aan.

b. Uitkomsten der examens.

Klasse.	Aantal der leerlingen die het diploma wegens met vrucht doorloopen volledigen cursus erlangden.	Bij examens buiten de inrichting *x*): geëxamineerd.	Bij examens buiten de inrichting *x*): geslaagd.	Bij de overgangs-examens: geëxamineerd.	Bij de overgangs-examens: geslaagd.	Bij de toelatings-examens: geëxamineerd.	Bij de toelatings-examens: geslaagd.	Van de in het toelatings-examen geslaagden lieten zich inschrijven.
1898.								
I . . .	. . . .	. . . .	. . . .	57	38	*ij*) 105	63	60
II . . .	. . . .	. . . .	. . . .	42	33	〃	〃	〃
III . . .	. . . .	. . . .	. . . .	30	19	〃	〃	〃
IV . . .	*z*) 7	13 + 6	6 + 2	. . . . . .	. . . . . .	〃	〃	〃
1899.								
I . . .	. . . .	. . . .	. . . .	64	39	*ij*) 95	54	51
II . . .	. . . .	. . . .	. . . .	43	33	2	2	2
III . . .	. . . .	. . . .	. . . .	28	16	〃	〃	〃
IV . . .	*aa*) 13	10	4	. . . . . .	. . . . . .	〃	〃	〃

x) Aan de in Mei 1898 afgenomen examens voor opzichter bij den waterstaat en 's lands burgerlijke openbare werken namen deel 8 leerlingen, waarvan 5 met einddiploma, benevens 6 toehoorders. Van de toehoorders slaagden 2, van de leerlingen 1. In Mei 1899 namen aan de bedoelde examens deel 10 leerlingen, waarvan 7 met einddiploma; 4 leerlingen slaagden. Eveneens voldeden toen 3 oud-leerlingen der school, waaronder 2 met einddiploma.

Het examen voor machinist-leerling bij de gouvernementsmarine werd in 1898 met goed gevolg door 5 leerlingen afgelegd. (In de tabel zijn al de bedoelde geëxamineerden beschouwd als leerlingen der 4de klasse, ofschoon dit uit de voorhanden opgaven niet voor allen blijkt.)

ij) Ongerekend de candidaten die zich gedurende het examen terugtrokken, of die slaagden voor de hoogere burgerschool.

z) 5 adspirant-bouwkundigen en 2 adspirant-machinisten.

aa) 9 adspirant-bouwkundigen en 4 adspirant-machinisten.

c. Nadere opgaven omtrent de leerlingen. *bb*)

Tijdstip.	Klasse.	Voor welke opleiding de leerlingen zich hadden opgegeven: voor bouwkundige vakken.	voor werktuigkundige vakken.	Te zamen.	Plaatsing buiten de avondschool: Bij gouv. of part. werkplaatsen of werken.	Als schrijver werkzaam.	Nog op de lagere school geplaatst.	Als toehoorders de lessen volgende van de hoogere burgerschool.	Nog niet werkzaam.	Totaal.
Ult. 1897	I	49	16	65	43	10	1	〃	11	65
	II	39	15	54	36	5	2	1	10	54
	III	22	13	35	25	2	〃	2	6	35
	IV	17	3	19	11	1	〃	〃	7	19
		127	46	173	115	18	3	3	34	173
Ult. 1898	I	12	25	67	43	5	1	〃	18	67
	II	33	17	50	37	2	〃	〃	11	50
	III	29	11	40	30	4	〃	〃	6	40
	IV	19	4	23	23	〃	〃	〃	〃	23
		123	57	180	133	11	1		35	180
Ult. 1899	I	27	49 + 1	76 + 1	65	5	3	〃	4	77
	II	23 + 6	32 + 2	55 + 8	49	4	〃	1	9	63
	III	30 + 2	13 + 2	43 + 4	40	〃	〃	1	6	47
	IV	19 + 6	2	21 + 6	17	5	〃	〃	5	27
		99 + 14	96 + 5	195 + 19	171	14	3	2	24	214

bb) In de gegevens voor deze tabel zijn de gewone leerlingen en de toehoorders niet steeds uiteengehouden. Waar dit wel het geval is, zijn de laatsten achter het + teeken vermeld.

5°. Particuliere ambachtschool te Batavia en dito te Samarang.

Schooljaren.		Aanwezig bij het begin van den cursus in klasse: I.	II.	III.	In den loop van den cursus werden toegelaten in klasse: I.	II	III.	In den loop *cc*) of bij het einde van den cursus werden afgeschreven uit klasse: I.	II.	III.	Bij het einde van den cursus waren in klasse: I.	II.	III.	werden bevorderd naar klasse: II	III.	erlangden het diploma wegens met vrucht doorloopen volledigen cursus.	Bij het toelatings-examen voor den nieuwen cursus: slaagden.	werden afgewezen.	Bovendien meldden zich voor den nieuwen cursus aan, als toelaatbaar zonder examen.	Van de in de voorgaande kolom bedoelden en van de in het toelatings-examen geslaagden lieten zich voor den nieuwen cursus inschrijven.
Batavia.																				
1897/98	*dd*) A	20	20	13	〃	〃	〃	3	7	(*ee*) 12	18	16	11	13	12	9	18	*gg*) 45	〃	17
			53						22			45								
	B	7	7	6	〃	〃	〃	2	1	(*ff*) 6	7	6	6	5	4	〃	9		〃	7
			20						9			19								
1898/99	A	21	14	13	〃	〃	〃	6	7	10	17	9	12	9	6	8	26	*gg*) 48	〃	*ii*) 25
			48						23			38								
	B	7	7	4	〃	〃	〃	〃	1	(*hh*) 4	7	6	3	7	3	〃	8		〃	8
			18						5			16								
Samarang.																				
1897/98		27	22	(*jj*) 9	10	2	〃	12	14	9	27	10	〃	25	10	3	17	3	4	17
			60			12			35			37								
1898/99		19	25	(*kk*) 10	14	〃	〃	7	3	10	26	22	〃	20	17	9	22	4	17	*ll*) 36
			54			14			20			48								

cc) Bij de Bataviasche ambachtschool werden tusschentijds afgeschreven: in 1897/98 8 uit den smeedcursus (2 uit de 1ste, 4 uit de 2de en 2 uit de 3de klasse) en 1 (behoorende tot de 2de klasse) uit den timmercursus, terwijl in 1898/99 de cijfers waren 10 (4 + 5 + 1) en 2 (0 + 1 + 1).

Te Samarang verlieten de ambachtschool tusschentijds: in 1897/98 33 (10 uit de 1ste, 14 uit de 2de en 9 uit de 3de klasse), en in 1898/99 20 (7 + 3 + 10).

dd) Met A wordt de smeedcursus (voor adspirant-machinisten), met B de timmercursus voor adspirant-bouwkundigen bedoeld.

ee) Hieronder 7 die zich onderwierpen aan het examen voor machinist-leerling bij de gouvernementsmarine, van welke 7 er 5 slaagden.

ff) Onder deze 6 waren er 3 die slaagden in het examen voor opzichter bij den waterstaat.

gg) Hoevelen zich voor den smeed- en hoevelen zich voor den timmercursus aangemeld hadden, blijkt niet.

hh) Drie van deze leerlingen, die echter slechts gedurende twee jaren de lessen hadden bijgewoond, onderwierpen zich aan het examen voor opzichter bij den waterstaat, doch slaagden niet.

ii) De cursus 1899/1900 begon met 71 leerlingen, namelijk 50 in den smeedcursus (31 in de 1ste, 10 in de 2de en 9 in de 3de klasse), en 21 in den timmercursus (respectievelijk 8, 10 en 3).

jj) Van deze 9 leerlingen legden er 7 op verschillende tijdstippen het examen af voor leerling-machinist bij de gouvernementsmarine. Allen slaagden en verlieten daarop (tusschentijds) de school.

kk) De 3 leerlingen die (allen met goed gevolg) het in de voorgaande noot bedoelde examen aflegden, bleven de school tot het einde van den cursus bezoeken.

ll) Het schooljaar 1899/1900 ving aan met 84 leerlingen (46 in de 1ste, 22 in de 2de en 16 in de 3de klasse).

(5. 17.)

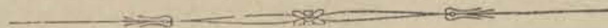
BIJLAGE P.

(Zie hoofdst. K, afd. I, § 2, van het verslag.)

OVERZICHT

BETREFFENDE

de in Nederlandsch-Indië aanwezige SCHOLEN voor INLANDERS over 1898 en gedeeltelijk ook reeds over 1899, zoomede gegevens, voor zoover voorhanden, betreffende de (particuliere) SCHOLEN voor VREEMDE OOSTERLINGEN over 1899.

I. *a.* Gewone lagere scholen voor i

GEWESTEN.	Aantal scholen op ult. 1898.					Aantal scholen op ult. 1899. *a*)					Aantal l					
	Gouvernements-scholen		Particuliere scholen. (Zendings- en andere.) *c*)		Totaal.	Gouvernements-scholen		Particuliere scholen. (Zendings- en andere.) *c*)		Totaal.	Gouvernements-scholen.			Particuliere		
														Gesubsidieerd.		
											Gedurende		Op ult. 1899.	Gedurende		Op ult. 1899.
	der 1ste klasse.	der 2de klasse.	Gesubsidieerd.	Niet-gesubsidieerd.		der 1ste klasse	der 2de klasse.	Gesubsidieerd.	Niet-gesubsidieerd.		1898.	1899.		1898.	1899.	
Bantam *d*)	1	6	„	„	7	1	6	„	„	7	850	870	581	„	„	„
Batavia *d*)	„	8	1	14	23	„	8	1	15	24	897	980	664	122	116	85
Krawang	1	6	„	„	7	1	6	„	„	7	784	750	551	„	„	„
Preanger Regentsch.	3	27	5	*1	*36	3	27	6	8	44	4548	4299	3014	547	926	539
Cheribon *d*)	1	10	2	2	15	1	10	2	*e*) 4	17	1822	1806	1107	253	277	128
Tagal	1	4	2	2	9	1	4	4	„	9	988	952	698	264	556	224
Pekalongan	1	3	6	*1	*11	1	3	7	4	15	779	712	483	510	576	367
Samarang *d*)	1	10	11	4	26	1	10	11	6	28	2501	2158	1228	1345	1235	620
Japara	1	7	1	3	12	1	7	1	3	12	1374	1153	820	191	186	106
Rembang *e*)	1	10	4	*3	*18	1	10	7	2	20	1657	1771	1214	502	864	415
Soerabaija *d*)	1	14	23	9	47	3	15	20	10	48	3296	3581	2502	3727	3661	2483
Pasoeroean	1	9	13	„	23	2	9	13	„	24	1878	2071	1485	1660	1824	1034
Probolinggo	1	8	2	„	11	1	8	2	„	11	1060	1095	740	99	90	52
Bezoeki *e*)	1	5	4	5	15	1	5	4	6	16	957	1005	720	264	288	201
Banjoemas *e*)	1	14	8	1	24	1	14	8	1	24	3247	2993	2028	878	885	456
Bagelen *d*)	1	18	8	3	30	2	18	11	1	32	*f*) 5228	4694	2880	1255	2271	1083
Kadoe	1	6	7	2	16	1	6	6	3	16	1466	1306	862	891	784	369
Djokjokarta	„	1	9	1	11	„	2	9	1	12	369	582	337	904	1006	525
Soerakarta *d*)	„	5	2	11	18	1	5	2	13	21	1100	1167	721	173	247	123
Madioen *d*)	2	15	11	7	35	2	15	10	7	34	*f*) 4262	3250	2250	1470	1235	712
Kediri *d*)	„	11	20	7	38	1	11	19	8	39	2875	2528	1554	2099	1986	1081
Madura *e*)	„	6	1	1	8	1	6	1	„	8	1156	1233	917	38	41	27
	20	203	140	*77		27	205	144	92							
Totalen voor Java en Madura	*h*) 223		*217		*440	*h*) 232		236		468	*i*) 43094	40956	27356	17192	19054	10630

d) Bij het einde van 1899 werd de opening voorbereid van de volgende nieuwe gouvernementsscholen der 2de klasse: te Petir (Bantam); te Buitenzorg (Batavia); te Sindanglaut (Cheribon); te Samarang; te Krian en Porrong (Soerabaija); te Poerwcredjo (Bagelen); te Soerakarta; te Madioen en te Wlingi (Kediri), op sommige van welke plaatsen reeds één of meer dergelijke scholen bestonden.

e) Besloten was om in elk der gewesten Rembang, Bezoeki, Banjoemas en Madura het aantal gouvernementsscholen der 1ste klasse met één te vermeerderen, welke scholen echter bij het einde van 1899 nog niet in werking waren; zij zullen gevestigd worden respectievelijk te Toeban, Djember, Bandjarnegara en Bangkallan.

f) Vergeleken met de opgaven zoowel over 1896 en 1897 als over 1899 schijnt deze opgaaf te hoog.

g) Aan deze opgaaf ontbreekt het cijfer van 6 der particuliere scholen in Madioen, waarvan over 1899 geen verslagen inkwamen.

voor inlanders (Java en Madura).

(…antal leerlingen. b) …liere scholen. …rd.) Op ult. 1899.	Niet-gesubsidieerd. Gedurende 1898.	Niet-gesubsidieerd. Gedurende 1899.	Niet-gesubsidieerd. Op ult. 1899.	Totaal. Gedurende 1898.	Totaal. Gedurende 1899.	Totaal. Op ult. 1899.	GEWESTEN.
"	"	"	"	850	870	581	Bantam.
85	599	697	463	1618	1793	1212	Batavia.
"	"	"	"	784	750	551	Krawang.
539	11	634	487	5106	5859	4040	Preanger Regentsch.
128	45	189	130	2120	2272	1365	Cheribon.
224	141	"	"	1393	1508	922	Tagal.
367	*71	158	106	*1360	1446	956	Pekalongan.
620	470	503	201	4316	3896	2049	Samarang.
106	340	342	306	1905	1681	1232	Japara.
415	232	214	99	2391	2849	1728	Rembang.
2483	843	1195	704	7866	8437	5689	Soerabaija.
1034	"	"	"	3538	3895	2519	Pasoeroean.
52	"	"	"	1159	1185	792	Probolinggo.
201	184	249	193	1405	1542	1114	Bezoeki.
456	87	105	40	4212	3983	2524	Banjoemas.
1083	524	159	70	7007	7124	4033	Bagelen.
369	251	391	151	2608	2481	1382	Kadoe.
525	233	218	170	1506	1806	1032	Djokjokarta.
123	1557	1581	756	2830	2995	1600	Soerakarta.
712	539	g) 112	g) 100	6271	g) 4597	g) 3062	Madioen.
1081	485	723	472	5459	5237	3107	Kediri.
27	62	"	"	1256	1274	944	Madura.
10630	*6674	g) 7470	g) 4448	* 66960	g) 67480	g) 42434	

TOELICHTINGEN.

(Waar een * is geplaatst, heeft men te doen met verbeterde opgaven. Onvolledige getallen zijn vet gedrukt.)

a) In 1899 werd het aantal gouvernementsscholen op Java en Madura vermeerderd door de opening van 7 der 1ste en 2 der 2de klasse, alle nader vermeld op blz. 99 van het verslag hiervóór.

Van de particuliere scholen aldaar gingen er, voor zooveel blijkt, in 1899 12 te niet: 4 in Samarang (niet nader aangeduid), 2 in Soerabaija (te Krian en Djedong), 1 in Bezoeki (te Tanggoel), 1 in Kadoe (te Banjoetoemoempang), 2 in Soerakarta (te Soedjonopoeran en Kratonan), 1 in Madioen (te Djatiwinangoen) en 1 op Madura (te Brantapasisir). Daarentegen werden er 31 geopend (6 zendings- en 25 andere), als: 1 in Batavia en 8 in de Preanger Regentschappen (alle niet nader aangeduid), 2 in Cheribon (te Ngarak en Klappanoenggalgirang), 4 in Pekalongan (te Lebakbarang, Patoeng Kriono, Batang en Bandar), 6 in Samarang (te Mlaten, Karang Anjar, Kalitjeret, Lampertengah, Tanggoelangin en Bandaran), 2 in Rembang (te Blimbing-gedeh en Widang), 2 in Bezoeki (te Rambipoedji en Kalisat), 1 Bagelen (te Poerworedjo), 1 in Kadoe (te Doekoen), en 4 in Soerakarta (te Tjepper, Pedan, Kemoedho en Getas).

b) Onder het opgegeven aantal leerlingen, gedurende 1898 en 1899 ingeschreven geweest, bevonden zich, *voor zooveel werd medegedeeld*, onderstaand aantal meisjes.

Gewesten.	1898. Gouv. scholen.	1898. Part. scholen.	1899. Gouv. scholen.	1899. Part. scholen.
Bantam	136	35	130	"
Batavia	18	"	86	48
Krawang	57	"	67	"
Preanger Regentsch	137	76	122	142
Cheribon	20	16	14	13
Tagal	"	"	"	3
Pekalongan	"	"	6	10
Samarang	36	22	37	47
Japara	"	112	"	109
Rembang	8	6	4	7
Soerabaija	56	504	61	546
Transport	468	771	527	925
Per transport	468	771	527	925
Pasoeroean	1	221	2	285
Probolinggo	3	3	4	"
Bezoeki	3	"	4	1
Banjoemas	2	"	5	"
Bagelen	20	"	37	5
Kadoe	19	19	19	16
Djokjokarta	"	3	"	2
Soerakarta	4	20	4	32
Madioen	34	4	41	10
Kediri	42	233	70	211
Totalen	596	1274	713	1187

c) Onder de opgegeven particuliere scholen was, *voor zooveel blijkt*, het navolgend aantal zendingsscholen begrepen:

Gewesten.	Ult. 1898. Gesubsidieerd.	Ult. 1898. Niet-gesubsidieerd.	Ult. 1899. Gesubsidieerd.	Ult. 1899. Niet-gesubsidieerd.
Batavia	1	4	1	5
Preanger Regentsch.	2	1	2	3
Cheribon	"	2	"	2
Samarang	2	2	3	4
Japara	"	3	"	3
Rembang	"	1	1	"
Transport	5	13	7	17
Per transport	5	13	7	17
Soerabaija	9	2	9	2
Pasoeroean	4	"	4	"
Bezoeki	"	1	"	1
Kediri	7	2	7	2
	25	18	27	22
	43		49	

De in 1898 gesubsidieerde 25 zendingsscholen (zie voirg verslag, bijlage Q, blz. 3) bleven ook voor 1899 in het genot van subsidie, terwijl voor laatstgemeld jaar ook subsidie werd toegelegd aan de zendingsscholen te Kendal (Samarang) en Blora (Rembang).

Bang- … schijnt … adioen,

h) Ongerekend zoowel de aan de onderwijzerskweekscholen te Bandong (Preanger Regentschappen) en Djokjokarta verbonden externen-scholen als de zoogenaamde „speciale school" te Depok (Batavia).

Op ult. 1898 werden 215 van de 223 en op ult. 1899 222 van de 232 openbare lagere scholen bestuurd door onderwijzers, die hunne opleiding aan eene gouvernement-kweekschool hadden genoten, terwijl op genoemde tijdstippen achtereenvolgens 143 en 149 aldus gediplomeerden als hulponderwijzers geplaatst waren. Met inbegrip van dezen bedroeg het aantal in dienst zijnde hulponderwijzers of als zoodanig fungeerende personen (daaronder ook enkele tot den rang van hulponderwijzer teruggestelde onderwijzers) op ult. 1898 458 en op ult. 1899 479; het aantal kweekelingen, door wie zij werden bijgestaan, beliep achtereenvolgens 146 en 138. Als hoofden van gouvernementsscholen fungeerden op ult. 1898 8 niet van eene gouvernementskweekschool afkomstige onderwijzers, terwijl dit op ult. 1899, toen bij één school de plaats van onderwijzer onbezet was, het geval was met 9 dergelijke personen.

i) Zie noot f.

I. *b.* Gewone lagere scholen voor

EILANDEN EN GEWESTEN.		Aantal scholen bij het einde der onderstaande jaren.							Aantal		
		Gouvernementsscholen. *l*)			Particuliere scholen. (Zendings- en andere.) *m*)		Totaal.		Gouvernements-scholen.		
									Gedurende		Op ult. 1898.
		1897.	1898.	1899. *n*)	1897.	1898. *o*)	1897.	1898.	1897.	1898.	
Sumatra: Padangsche Benedenlanden.	(gouv. Sumatra's Westk.).	11	11	11	11	12	22	23	1 885	1 928	1365
Sumatra: Padangsche Bovenlanden.	(gouv. Sumatra's Westk.).	21	21	21	6	6	27	27	2 884	3 014	2084
Sumatra: Tapanoli.	(gouv. Sumatra's Westk.).	18	18	18	148	159	166	177	2 559	2 685	1849
Sumatra: Benkoelen		8	8	8	1	1	9	9	1 125	1 234	903
Sumatra: Lampongsche Districten		3	4	4	„	„	3	4	457	638	370
Sumatra: Palembang		5	5	5	3	3	8	8	534	487	328
Sumatra: Oostkust van Sumatra		1	2	3	„	„	1	2	92	145	122
Sumatra: Atjeh en onderhoorigheden		1	1	1	1	1	2	2	154	133	92
Nias (gouvernement Sumatra's Westkust)		1	1	1	4	5	5	6	87	75	65
Riouw en Lingga		3	3	4	„	„	3	3	186	184	129
Banka		2	2	2	„	„	2	2	134	155	111
Billiton		2	2	2	„	„	2	2	196	184	117
Borneo: Westerafdeeling		1	1	1	2	2	3	3	100	98	67
Borneo: Zuider- en Oosterafdeeling		6	6	6	20	15	26	21	677	665	†
Celebes: gouvernement Celebes en onderhoorigh.		14	14	14	2	1	16	15	1 031	1 114	†
Celebes: Minahassa en Gorontalo	res. Menado	80	80	81	*148	*p*) 154	*228	234	15 244	15 560	10419
Sangi-eilanden	res. Menado	25	25	25	68	65	93	90	*4 322	4 511	3451
Talaut-eilanden	res. Menado	4	4	4	*8	8	12	12	469	536	443
Ternate	res. Ternate	1	1	1	„	„	1	1	175	163	133
Batjan	res. Ternate	1	1	1	„	„	1	1	151	190	116
Halmaheira en Nieuw-Guinea	res. Ternate	„	„	„	*8	8	*8	8	„	„	„
Ceram	res. Amboina	11	11	11	*26	30	*37	41	1 091	1 184	986
Boeroe	res. Amboina	1	1	1	12	9	13	10	57	48	47
Manipa	res. Amboina	„	„	„	1	1	1	1	„	„	„
Boano	res. Amboina	1	1	1	„	„	1	1	84	85	81
Amboina	res. Amboina	24	24	24	*5	5	*29	29	3 018	3 145	2243
Haroekoe	res. Amboina	6	6	6	„	„	6	6	899	878	720
Saparoea	res. Amboina	12	12	12	„	„	12	12	1 865	1 870	1515
Noessalaut	res. Amboina	6	6	6	„	„	6	6	854	839	680
Banda-eilanden	res. Amboina	3	3	3	1	1	4	4	189	176	137
Key-eilanden	res. Amboina	„	„	„	1	1	1	1	„	„	„
Aroe-eilanden	res. Amboina	1	1	1	9	9	10	10	26	29	26
Zuidwester-eilanden	res. Amboina	6	6	6	*30	28	*36	34	468	549	460
Timor	res. Timor.	4	4	4	6	6	10	10	386	391	†
Rotti	res. Timor.	11	11	11	5	5	16	16	1 214	1 264	†
Savoe	res. Timor.	„	„	„	4	4	4	4	„	„	„
Flores	res. Timor.	„	„	„	4	4	4	4	„	„	„
Soemba	res. Timor.	„	„	„	3	2	3	2	„	„	„
Bali	res. Bali en Lombok	2	1	2	„	„	2	1	106	102	71
Lombok	res. Bali en Lombok	„	„	„	„	1	„	1	„	„	„
Totalen voor de buitenbezittingen		*q*) 296	*q*) 297	*q*) 301	*537	546	*883	843	*42 719	44 259	29139

voor inlanders (Buitenbezittingen).

…antal	leerlingen. k)							
…s-	Particuliere scholen.			Totaal.			GEWESTEN, enz.	
Op ult. 1898.	Gedurende 1897.	Gedurende 1898.	Op ult. 1898.	Gedurende 1897.	Gedurende 1898.	Op ult. 1898.		
1365	564	598	478	2449	2526	1843	Padangsche Benedenl.	
2084	264	331	229	3148	3345	2313	Padangsche Bovenl.	
1849	6894	7352	6064	9453	10037	7913	Tapanoli.	
903	29	7	7	1154	1241	910	Benkoelen.	
370	„	„	„	457	638	370	Lampongsche Districten.	
328	222	171	102	756	658	430	Palembang.	
122	„	„	„	92	145	122	Oostkust van Sumatra.	
92	276	242	94	430	375	186	Atjeh.	
65	178	186	159	265	261	224	Nias.	
129	„	„	„	186	184	129	Riouw en Lingga.	
111	„	„	„	134	155	111	Banka.	
117	„	„	„	196	184	117	Billiton.	
67	78	66	41	178	164	108	Westerafd. van Borneo.	
†	964	694	†	1641	1359	†	Z. en O. afd. van Borneo.	
†	160	95	†	1191	1209	†	Gouvernement Celebes.	
0419	8904	9171	6124	24148	24731	16543	Minahassa en Gorontalo.	
3451	**4776**	5002	4064	**9098**	9513	7515	Sangi-eilanden.	
443	†	†	†	**469**	**536**	**443**	Talaut-eilanden.	
133	„	-	„	175	163	133	Ternate.	
116	„	„	„	151	190	116	Batjan.	
„	**216**	251	217	**216**	251	217	Halmaheira en N.-Guinea.	
986	**234**	512	473	**1325**	1696	1459	Ceram.	
47	372	397	336	429	445	383	Boeroe.	
„	16	32	17	16	32	17	Manipa.	
81	„	„	„	84	85	81	Boano.	
2243	**87**	**86**	78	**3105**	**3231**	2321	Amboina.	
720	„	„	„	899	878	720	Haroekoe.	
1515	„	„	„	1865	1870	1515	Saparoea.	
680	„	„	„	854	839	680	Noessalaut.	
137	10	10	8	199	186	145	Banda-eilanden.	
„	83	†	†	83	†	†	Key-eilanden.	
26	**31**	†	†	**57**	**29**	**26**	Aroe-eilanden.	
460	**363**	**413**	**378**	**831**	**962**	**838**	Zuidwester-eilanden.	
†	191	195	†	577	586	†	Timor.	
†	256	**162**	†	1470	**1426**	†	Rotti.	
„	169	157	†	169	157	†	Savoe.	
„	**335**	579	†	**335**	579	†	Flores.	
„	145	90	†	145	90	†	Soemba.	
71	„	„	„	106	102	71	Bali.	
„	„	48	32	„	48	32	Lombok.	
9139	***25817**	**26847**	**18901**	***68536**	**71106**	**48031**		

TOELICHTINGEN.

(Het teeken † duidt aan dat opgaven ter invulling ontbreken. Waar een * is geplaatst, heeft men te doen met verbeterde opgaven. Onvolledige getallen zijn vet gedrukt.)

k) Onder het opgegeven aantal leerlingen was, *voor zooveel werd medegedeeld*, onderstaand aantal meisjes begrepen:

	1897.	1898.
Openbare scholen	9 765	8 062
Particuliere scholen	5 702	6 239
	15 467	14 301

l) Onder de opgaven zijn niet begrepen de tijdelijk gesloten scholen.

m) Onder de opgegeven particuliere scholen was, *voor zooveel blijkt*, het navolgend aantal zendingsscholen begrepen.

Gewesten of eilanden.		1897. Gesubsidieerd.	1897. Niet-gesubsidieerd.	1898. Gesubsidieerd.	1898. Niet-gesubsidieerd.
Padangsche Benedenlanden	Sumatra's Westkust	†	1	†	†
Tapanoli	Sumatra's Westkust	71	72	97	56
Nias	Sumatra's Westkust	3	1	4	1
Benkoelen		„	1	„	1
Zuider- en Oosterafd. van Borneo		11	9	9	6
Minahassa (Menado)		19	*126	22	126
Sangi-eilanden (Id.)		24	44	14	51
Boeroe (Amboina)		„	12	„	9
Zuidwester-eilanden (Id.)		„	*30	5	23
Key-eilanden (Id.)		„	1	„	1
Halmaheira (Ternate)		„	3	„	3
Nieuw-Guinea (Id.)		*2	*3	1	4
Timor	res. Timor	„	6	„	5
Rotti	res. Timor	„	„	„	1
Savoe	res. Timor	1	3	1	3
Flores	res. Timor	„	4	„	4
Soemba	res. Timor	1	2	1	1
Totalen		*132	*318	154	295
		*450		489	

Onder deze zendingsscholen telde men ook eenige Roomsch-katholieke scholen, namelijk — volgens de opgaven van ult. 1898 — in Benkoelen 1, in de Minahassa (Menado) 16, op de Key-eilanden 1 en in de residentie Timor 5.

n) Gedurende 1899 werd het aantal openbare inlandsche scholen vermeerderd met 4, zijnde die te Tandjong Poera in Beneden-Langkat (Oostkust van Sumatra), te Ringat in Indragiri (Riouw en onderhoorigheden), te Menado (op deze hoofdplaats werd het aantal gouvernementsscholen van 2 op 3 gebracht door de opening van eene 1ste klasse-school, de eerste van dien aard in de buitenbezittingen) en te Negara in Djembrana (Bali), welke laatste school, sedert April 1898 tijdelijk gesloten geweest, in 1899 heropend werd.

o) De plaatsen waar gedurende 1898 nieuwe particuliere scholen werden geopend, of voorgoed dan wel tijdelijk gesloten werden, zijn in de ontvangen opgaven, op één uitzondering na, niet aangeduid. Alleen blijkt dat op Sumatra (met Nias) geen der scholen gesloten werd, doch 13 nieuwe werden geopend, dat op Boeroe (residentie Amboina) 3 scholen tijdelijk gesloten werden, en dat voor het eerst eene particuliere school op Lombok (te Praja) werd geopend.

p) De opgaaf betrof 132 Protestantsche zendingsscholen, 3 scholen van de vereeniging „Onderling Hulpbetoon", 1 school op eene particuliere landbouwonderneming, 1 school op eene particuliere mijnbouwonderneming, 1 school voor inlanders en Chineezen en 16 Roomsch-katholieke zendingsscholen. (Volgens de „Mededeelingen" van het Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam waren bij de voormelde Protestantsche zendingsscholen over 1898 ingeschreven geweest 4961 jongens en 3417 meisjes, van welk totaal van 8374 leerlingen er 6184 geregeld de school bezochten.)

q) Ongerekend zoowel de aan de onderwijzerskweekscholen te Fort de Kock (Padangsche Bovenlanden) en Amboina verbonden externen-school als de op laatstgenoemde hoofdplaats bestaande zoogenaamde „speciale school".

Op ult. 1898 werden 236 van de 297 en op ult. 1899 240 van de 301 openbare lagere scholen bestuurd door onderwijzers die hunne opleiding aan eene gouvernementskweekschool hadden genoten, terwijl op genoemde tijdstippen achtereenvolgens 152 en 171 aldus gediplomeerden als hulponderwijzers geplaatst waren. Met inbegrip van dezen bedroeg het aantal in dienst zijnde hulponderwijzers of als zoodanig fungeerende personen op ult. 1898 528 en op ult. 1899 512; het aantal kweekelingen, door wie zij werden bijgestaan, beliep achtereenvolgens 149 en 162.

II. Gouvernementskweekscholen voor inlandsche onderwijzers.

KWEEKSCHOLEN TE:	Aantal onderwijzers op ult. 1899. Europeanen. Directeuren en 2de-onderwijzers. a)	Europeanen. Hulponderwijzers. b)	Inlanders. Hulponderwijzers van den 1sten rang.	Inlanders. Onderwijzers in de talen. e)	Inlanders. Onderwijzers in het handteekenen.	Te zamen.	Aantal kweekelingen. Nominaal aantal plaatsen.	Ingeschreven op 1 Januari 1899.	Afgeschreven in 1899 wegens in 1899 of vroeger afgelegd eindexamen.	Afgeschreven in 1899 wegens andere redenen.	Afgeschreven in 1899 Te zamen.	Bijgekomen in 1899 na goed afgelegd toelatingsexamen.	Bijgekomen in 1899 met certificaat.	Bijgekomen in 1899 Te zamen.	Ingeschreven op ult. 1899. Totaal aantal kweekelingen.	Ingeschreven op ult. 1899. Aantal kweekelingen der hoogste klasse.	Bij het eindexamen in 1899 geslaagd.	Bij het eindexamen in 1899 afgewezen.	Bij het toelatingsexamen van 1899 geslaagd.	Bij het toelatingsexamen van 1899 afgewezen.
Bandong	1	1	"	2	1	5	25	24	12	g) 2	14	7	"	7	17	4	k) 12	"	7	61
Probolinggo	1	1	"	3	1	6	25	25	13	h) 3	16	8	"	8	17	5	l) 13	"	23	9
Djokjokarta	2	1	"	2	1	6	50	49	12	h) 1	13	5	"	5	41	15	m) 8	m) 1	13	40
Fort de Kock	2	"	c) 1	2	f) "	5	50	42	18	i) 1	19	7	"	7	30	12	n) 18	n) 1	53	40
Amboina	2	1	d) "	1	1	5	50	29	2	j) 4	6	4	12	16	39	1	o) 2	"	5	44
Totalen	8	4	1	10	4	27	200	169	57	11	68	31	12	43	144	37	53	2	101	194

a) Allen bezaten eene akte voor Maleisch en voor land- en volkenkunde, en 1 tevens voor Soendaasch.

b) Allen bezaten eene akte voor Maleisch en voor land- en volkenkunde, en 1 tevens voor Soendaasch en Javaansch.

c) Deze hulponderwijzer van den 1sten rang bezit de akte van bekwaamheid als hulponderwijzer bij het Europeesch lager onderwijs.

d) De vroegere inlandsche hulponderwijzer van den 1sten rang (een met Europeanen gelijkgestelde inlander) heeft het examen afgelegd, vereischt voor benoeming tot Europeesch hulponderwijzer, en is toen tot die betrekking bij dezelfde kweekschool benoemd.

e) Te Bandong voor Maleisch en Soendaasch, te Probolinggo voor Maleisch, Javaansch en Madureesch, te Djokjakarta voor Maleisch en Javaansch, te Fort de Kock en te Amboina enkel voor Maleisch.

f) Met de lessen in het handteekenen was aanvankelijk belast een der hulponderwijzers aan de Europeesche openbare lagere school ter plaatse, later de directeur der kweekschool.

g) 1 kweekeling werd ontslagen wegens gebrek aan aanleg en 1 wegens moedwillige verlating van de school.

h) Ontslagen wegens gebrek aan aanleg.

i) Ontslagen wegens wangedrag.

j) 3 kweekelingen werden ontslagen wegens gebrek aan aanleg en 1 wegens ziekte.

k) Hieronder vermoedelijk ook de 5 geslaagden bij het in Januari 1899 afgenomen eindexamen.

l) Hiervan 7 bij het in Januari 1899 en 6 bij het in December 1899 afgenomen eindexamen.

m) Ongerekend de 4, in 't vorig verslag (bijlage Q, blz. 6) *niet* medegerekend, die reeds in December 1898 het eindexamen hadden afgelegd. Van de hierbedoelde 9 kweekelingen werd het in December 1899 afgenomen.

n) Bij het in Januari 1899 afgenomen eindexamen slaagden 9 van de 10 candidaten; aan dat van December 1899 onderwierpen zich 9 candidaten, die allen voldeden.

o) Te Amboina werd het eindexamen afgenomen in Juni 1899.

III. Gouvernementsscholen voor zonen van inlandsche hoofden en van andere aanzienlijke inlanders. [1]

Scholen voor zonen van inlandsche hoofden, enz. te:	Aantal onderwijzers op ult. 1899. Europeanen. Directeur.	Europeanen. Hoofdonderwijzers.	Europeanen. Hulponderwijzers.	Inlanders. Tweede onderwijzer.	Inlanders. Hulponderwijzers van den 1sten of 2den rang.	Inlanders. Onderwijzers in de talen. b)	Inlanders. Onderwijzers in het teekenen	Te zamen.	Aantal leerlingen. Nominaal aantal.	Ingeschreven bij het einde van: 1897. Externen.	1897. Internen.	1898. Externen.	1898. Internen.	1899. Externen.	1899. Internen.	Geslaagd in het eindexamen. 1897.	1898.	1899.
Bandong	"	1	1	"	1	1	1	5	e) 60	"	60	"	57	4	61	13	15	h) 25
Magelang	a) 1	"	"	1	1	2	c) 1	d) 6	60	"	60	"	57	"	57	5	7	i) 7
Probolinggo	"	1	1	"	1	2	1	6	60	10	50	10	50	7	g) 34	16	15	k) 27
Tondano	"	1	"	"	1	1	1	4	40	39	f)	37	f)	39	f)	5	7	6
Totalen	1	3	2	1	4	6	4	21	220	49	170	47	164	50	152	39	44	65
										219		211		202				

1) Voor de inrichting van dit overzicht in gelijker voege als het voorgaande zijn uit Indië geen gegevens verstrekt.

a) Bovendien is aan deze school, de eenige waar de in 't verslag van 1894 (blz. 109) besproken reorganisatie tot dusver was ingevoerd (zie Bijbl St nº. 4914), een Europeesch rechtskundige verbonden als leeraar in de beginselen der rechtswetenschap, het staats- en administratief recht van Nederlandsch-Indië en de beginselen der staathuishoudkunde.

b) Te Bandong voor Soendaasch, te Magelang voor Javaansch en voor Maleisch, te Probolinggo voor Javaansch en voor Madureesch en te Tondano voor Maleisch

c) Bovendien een mantri van het kadaster tot bijstand van den directeur der school voor de practische oefeningen in landmeten en waterpassen en voor het onderwijs in lijn- en handteekenen.

d) Ongerekend de in de noten a en c bedoelde leerkrachten.

e) In den loop van 1899 is machtiging verleend om boven het nominaal aantal van 60 leerlingen, waarvan 10 uit de residentie Bantam, 5 leerlingen meer uit genoemd gewest tot de school toe te laten.

f) Bij deze school bestaat geen internaat meer.

g) Van de interne leerlingen zijn er 10 in het gebouw der inrichting gehuisvest; de overigen bewonen kamers, behoorende tot de kweekschool ter plaatse.

h) Hieronder vermoedelijk ook de 12 geslaagden bij het in Januari 1899 afgenomen eindexamen.

i) Hiervan 4 geslaagd in Januari en 3 in December 1899.

k) Hieronder vermoedelijk ook de 10 geslaagden bij het in Januari 1899 afgenomen eindexamen.

IV. Scholen (particuliere) voor vreemde oosterlingen, volgens opgaven over 1899.

GEWESTEN.	Scholen voor Chineezen. Aantal scholen.	Scholen voor Chineezen. Aantal leerlingen.	Scholen voor Arabieren. Aantal scholen.	Scholen voor Arabieren. Aantal leerlingen.
Java en Madura.				
Batavia	11	159	4	58
Preanger Regentschappen.	8	146	"	"
Cheribon	23	394	a) 8	a) 104
Tagal	14	216	2	56
Pekalongan	7	93	a) 4	a) 51
Samarang	25	559	b) 14	b) 109
Japara	14	327	"	"
Rembang	28	766	1	34
Soerabaija	25	517	14	204
Pasoeroean	5	277	3	80
Probolinggo	2	63	"	"
Bezoeki	3	41	2	65
Banjoemas	12	140	"	"
Bagelen	5	64	"	"
Kadoe	10	184	"	"
Djokjokarta	5	114	1	35
Soerakarta	6	111	"	"
Madioen	3	45	"	"
Kediri	7	144	"	"
Madura	4	92	9	182
Totalen	217	4452	62	978

GEWESTEN.	Scholen voor Chineezen. Aantal scholen.	Scholen voor Chineezen. Aantal leerlingen.	Scholen voor Arabieren. Aantal scholen.	Scholen voor Arabieren. Aantal leerlingen.
Buitenbezittingen.				
Sumatra's Westkust	9	c) 185	"	"
Benkoelen	d) 2	d) 43	"	"
Palembang	4	48	"	"
Oostkust van Sumatra	2	64	e) 2	18
Riouw en onderhoorigheden	5	58	"	"
Banka en onderhoorigheden	56	705	"	"
Billiton	7	55	"	"
Westerafd. van Borneo	54	667	"	"
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	b) 3	b) 77	"	"
Celebes en onderhoorigh.	4	66	"	"
Menado	3	170	"	"
Timor en onderhoorigheden	3	32	1	19
Totalen	152	2170	3	37

a) Met opzicht tot twee gewesten op Java en Madura zijn onder de cijfers betreffende de scholen voor Arabieren ook één of meer scholen voor Mooren of voor Bengaleezen begrepen, namelijk voor Cheribon 2 scholen voor Bengaleezen, met 8 leerlingen, en voor Pekalongan 1 school voor Mooren, met 13 leerlingen.

b) Bij gemis aan opgaven over 1899 zijn die van 1898 behouden.

c) Waaronder 13 Bengaleezen.

d) Bij gemis aan opgaven over 1899 zijn die van 't vorig verslag behouden.

e) Deze zijn scholen voor kinderen van Bengaleezen.

(5. 18.)

BIJLAGE Q.

(Zie hoofdst. K, afd. III, van het verslag.)

STATISTISCHE EN ANDERE OPGAVEN betreffende de Europeesche en inlandsche CHRISTENGEMEENTEN in Nederlandsch-Indië (daaronder ook de ZENDINGSGEMEENTEN), meerendeels volgens de over 1899 ingekomen gegevens, zoomede STATISTISCHE OPGAVEN over de jaren 1897, 1898 en 1899 betreffende de deelneming door Mohammedanen uit Nederlandsch-Indië aan de BEDEVAART naar Mekka.

I. CHRISTELIJKE GODSDIENST.

A. PROTESTANTSCHE EEREDIENST.

1°. Gevestigde Kerk.

Europeesche Christengemeenten. *a*)

STANDPLAATSEN DER PREDIKANTEN, met bijbehoorende kerkelijke afdeeling.	Organiek aantal predikanten.	Aantal predikanten aanwezig op ult. 1899.	Aantal Protestantsche Europeanen op ult. 1899. *a*)		Aantal lidmaten op ult. 1899.		Aantal in 1899 aangenomen lidmaten. (Zie noot *i*.)		Aantal gedoopten gedurende 1899. (Zie noot *i*.)			Aantal in 1899 ingezegende huwelijken. (Zie noot *i*.)	Aantal catechisanten gedurende 1899. (Zie noot *i*.)	
									Kinderen		Volwassenen.			
			Civielen.	Militairen.	Civielen.	Militairen.	Civielen.	Militairen.	in echt geboren.	buiten echt geboren.			Civielen.	Militairen.
Java en Madura.														
Batavia met Weltevreden, de Benedenstad en den naasten omtrek, zoomede de residentie Lampongsche Districten	4	*b*) 4	6 685	1047	2 367	334	146	-	126	29	18	30	975	21
Meester-Cornelis, met Tangerang en de residentiën Bantam en Krawang	1	*c*) 1	2 103	502	731	275	43	-	29	25	3	3	104	57
Buitenzorg, met de assistent-residentie van dien naam en de assistent-residentie Soekaboemi (Preanger Regentschappen)	1	1	2 011	119	452	70	3	″	20	5	″	5	162	-
Bandong, met de residentie Preanger Regentschappen (uitgenomen de afdeeling Soekaboemi) en met de afdeeling Galoeh (Cheribon)	1	*c*) 1	1 950	502	858	374	40	-	39	14	″	2	217	21
Cheribon, met de residentie Cheribon (uitgenomen de afdeeling Galoeh)	1	1	486	11	293	7	2	″	11	-	″	1	77	-
Pekalongan, met de residentiën Pekalongan en Tagal	1	1	1 488	-	831	″	21	-	33	9	2	7	143	″
Samarang, met de assistent-residentiën Kendal, Demak en Grobogan	2	2	2 724	388	1 276	104	99	14	127	97	13	11	363	14
Salatiga, met de assistent-residentiën Salatiga en Ambarawa	1	*b*) 1	590	770	297	443	36	″	20	41	96	3	128	21
Rembang, met de residentiën Rembang en Japara	1	1	886	-	270	-	5	″	22	9	-	-	106	″
Soerabaija, met de residentie Soerabaija (daaronder het eiland Bawean)	3	3	5 835	1235	2 365	610	99	51	126	36	33	31	843	14
Malang, met de residentie Pasoeroean	1	*b*) 1	1 850	365	719	112	45	-	64	11	9	5	189	-
Probolinggo, met de residentiën Probolinggo, Bezoeki en Bali en Lombok	1	*b*) 1	2 620	50	964	31	26	-	41	13	2	1	192	3
Sumanap, met de residentie Madura	1	1	495	″	165	″	4	″	16	15	1	1	72	-
Poerworedjo, met de residentiën Bagelen en Banjoemas	1	*b*) 1	1 108	140	493	34	61	-	23	3	9	17	186	82
Magelang *d*), met de residentie Kadoe	1	*b*) 1	424	813	213	550	192	-	31	43	8	9	172	″
Djokjokarta, met de residentie Djokjokarta	1	1	937	113	476	54	54	-	64	6	5	16	131	17
Soerakarta, met de residentie Soerakarta	1	1	1 506	113	729	34	41	″	34	19	11	2	198	8
Madioen, met de residentie Madioen	1	1	736	75	332	54	11	″	41	10	″	″	117	-
Kediri *d*), met de residentie Kediri	1	1	1 310	″	459	-	21	-	23	26	3	-	96	-
Totalen voor de 19 kerkelijke afdeelingen op Java en Madura (met de Lampongsche Districten en Bali en Lombok)	25	25	35 744	6243	14 290	3086	949	65	890	411	213	144	4 471	258

a) Die, behoorende tot de Indische Protestantsche Kerk.

b) Ter voorziening in de godsdienstige behoeften der mindere militairen en der minder gegoede leden van de Protestantsche gemeenten waren op ult. 1899 van gouvernementswege aangestelde Europeesche godsdienstonderwijzers (zie St. 1889 n°. 170, juncto 1894 n°. 150) bescheiden op de garnizoensplaatsen Batavia, Willem I (Samarang), Malang (Pasoeroean), Gombong (Bagelen), Magelang (Kadoe) en Ampenan (Lombok), onder toezicht van de predikanten te Batavia, Salatiga, Malang, Poerworedjo, Magelang en Probolinggo, zoomede één te Poespo (Pasoeroean), meer bijzonder om werkzaam te zijn onder niet-militairen.

c) Onder toezicht van den predikant te Meester-Cornelis is te Rangkas Betoeng (Bantam), en onder toezicht van dien te Bandong is te Tjimahi (Preanger Regentschappen) een inlandsch leeraar werkzaam, de eerste tot voorziening in de godsdienstige behoeften der in Bantam aanwezige Amboineesche politiedienaren, de ander ten behoeve van de inlandsche Christen-militairen op zijne standplaats.

d) De residentiën Kadoe en Kediri werden bij gouvernementsbesluit van 1 Juli 1899 n°. 3 afgescheiden van de predikantsressorten Djokjokarta en Madioen en vormen thans afzonderlijke kerkelijke afdeelingen, met respectievelijk Magelang en Kediri als standplaatsen voor de predikanten.

STANDPLAATSEN DER PREDIKANTEN, met bijbehoorende kerkelijke afdeeling.	Organiek aantal predikanten.	Aantal predikanten aanwezig op ult. 1899.	Aantal Protestantsche Europeanen op ult. 1899.		Aantal lidmaten op ult. 1899.		Aantal in 1899 aangenomen lidmaten. (Zie noot i.)		Aantal gedoopten gedurende 1899. (Zie noot i.)			Aantal in 1899 ingezegende huwelijken. (Zie noot i.)	Aantal catechisanten gedurende 1899. (Zie noot i.)	
			Civielen.	Militairen.	Civielen.	Militairen.	Civielen.	Militairen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Volwassenen.		Civielen.	Militairen.
Buitenbezittingen.														
Padang, met de Padangsche Benedenlanden en gedeeltelijk de residentie Tapanoli	1	1	634	497	362	274	"	"	26	1	1	2	71	"
Fort de Kock, met de residentie Padangsche Bovenlanden en gedeeltelijk de residentie Tapanoli	1	1	418	541	188	222	23	"	27	17	4	3	52	22
Tandjong Pinang, met de residentiën Riouw en onderhoorigheden en Banka	1	1	297	131	121	101	15	"	8	"	"	"	21	12
Palembang, met de residentiën Palembang en Benkoelen	1	"	530	260	286	183	15	"	8	"	6	1	15	"
Medan, met de residentie Oostkust van Sumatra.	1	1	1 267	248	927	159	"	"	20	6	2	1	14	"
Koeta Radja, met het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden	1	1	340	1 170	167	706	17	"	46	59	13	20	29	5
Pontianak, met de residentie Westerafdeeling van Borneo en de assistent-residentie Billiton.	1	1	267	159	75	65	7	"	31	4	"	"	14	"
Bandjermasin, met de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	1	1	509	236	253	110	14	"	10	6	1	5	53	6
Makasser, met een deel van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden, namelijk de afdeelingen Makasser, Noorderdistricten en Takalar en het eiland Soembawa.	1	e) 1	1 041	102	446	63	20	"	28	10	3	3	103	5
Bonthain, met een deel van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden, namelijk de afdeelingen Zuiderdistricten en Oosterdistricten en de eilanden Saleijer en Bonerate	1	f) "	343	22	150	15	1	"	5	3	"	1	45	"
Menado, met de residentie Menado	1	1	1 187	8	347	4	24	"	134	93	34	6	140	"
Ternate, met de residentie Ternate.	1	f) "	401	31	128	5	10	"	7	5	"	"	28	2
Amboina, met de residentie Amboina (uitgenomen de assistent-residentie Banda)	2	f) 1	859	115	476	74	67	"	10	15	4	8	234	17
Banda, met de assistent-residentie Banda	1	1	755	68	257	45	9	"	7	8	1	2	104	4
Koepang, met de residentie Timor.	1	f) "	112	12	54	5	"	"	2	"	"	"	"	"
Totalen voor de 15 kerkelijke afdeelingen in de buitenbezittingen (met uitzondering van de Lampongsche Districten en Bali en Lombok)	16	11	8 960	3 600	4 237	2 031	222	"	369	227	60	52	923	73
Totalen voor Java en Madura (zie de voorgaande blz.)	25	25	35 744	6 243	14 290	3 186	949	65	890	411	213	144	4 471	258
In 't geheel alzoo voor de Europeesche Christengemeenten der Indische Protestantsche Kerk	41	36	44 704	9 843	18 527	5 217	1 171	65	1 259	638	282	196	5 394	331

Inlandsche Christengemeenten. *g)*

GEMEENTEN OF AFDEELINGEN VAN INLANDSCHE CHRISTENEN.	Organiek aantal hulppredikers.	Aantal hulppredikers aanwezig op ult. 1899.	Aantal Protestantsche inlanders en met hen gelijkgestelden op ult. 1899.			Aantal lidmaten op ult. 1899.			Aantal in 1899 aangenomen inlandsche lidmaten.		Aantal gedoopten gedurende 1899.			Aantal in 1899 ingezegende huwelijken.	Aantal inlandsche catechisanten gedurende 1899.	
			Inlanders. Civielen.	Inlanders. Militairen.	Vreemde oosterlingen.	Inlanders. Civielen.	Inlanders. Militairen.	Vreemde oosterlingen.	Civielen.	Militairen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Volwassenen.		Civielen.	Militairen.
Java en Madura.																
** h) Batavia (hoofdplaats)	"	"	143	13	"	130	11	"	i)	i)	i)	i)	i)	i)	3	"
Batavia (Depok en Toegoe)	1	1	738	"	"	328	"	"	14	"	12	"	1	10	199	"
** Salatiga (met Ambarawa en Banjoebiroe)	"	"	51	1 058	5	5	532	"	i)	i)	i)	i)	i)	i)	i)	i)
** Soerabaija	"	"	210	16	5	140	14	5	i)	i)	i)	i)	i)	i)	i)	i)
** Probolinggo.	"	"	27	77	6	21	77	6	i)	i)	i)	i)	2	i)	i)	"
** Magelang en Djokjokarta j)	"	"	732	1 148	34	353	558	13	i)	i)	i)	i)	i)	i)	228	"
** Soerakarta	"	"	"	166	20	"	58	"	i)	i)	i)	i)	i)	i)	i)	i)
Elders op Java (verspreid wonenden).	"	"	526	799	30	17	443	12	29	19	1	2	"	"	15	72
Totalen voor genoemde gemeenten en afdeelingen op Java en Madura	1	1	2 427	3 277	100	994	1 693	36	k) 43	k) 19	k) 13	k) 2	k) 3	k) 10	k) 445	k) 72

e) Onder toezicht van den predikant te Makasser is te Bima op het eiland Soembawa een inlandsch leeraar werkzaam ten behoeve van de Protestantsche gemeente aldaar.

f) Te Bonthain, te Ternate en te Koepang is de dienst van den predikant en te Amboina die van één der predikanten tijdelijk opgedragen aan een hulpprediker.

g) Hieronder zijn alleen begrepen de *gevestigde* Christengemeenten, aangesloten bij de Indische Protestantsche Kerk, dus uitgezonderd de zendingsgemeenten. Op Java, behalve te Depok en Toegoe (residentie Batavia), behooren tot de Protestantsche inlanders der eerstbedoelde gemeenten grootendeels Amboineezen en Menadoneezen die als militairen of als bureaubeambten in gouvernementsdienst zijn.

h) Bij de met ** aangeduide inlandsche Christengemeenten, of afdeelingen daarvan, is organiek geen hulpprediker geplaatst; het dienstwerk wordt er uitgeoefend door de predikanten of den predikant van het betrokken ressort.

i) Zijn in de registers der lidmaten, gedoopten, enz. medegerekend onder de cijfers betreffende de Europeesche Christengemeente ter plaatse.

j) Zoowel te Magelang als te Koeta Radja (Atjeh) is een inlandsch leeraar geplaatst.

k) Onvolledig cijfer; zie noot i.

GEMEENTEN OF AFDEELINGEN VAN INLANDSCHE CHRISTENEN.	Organiek aantal hulppredikers.	Aantal hulppredikers aanwezig op ult. 1899.	Aantal Protestantsche inlanders en met hen gelijkgestelden op ult. 1899. Inlanders. Civielen.	Militairen.	Vreemde oosterlingen.	Aantal lidmaten op ult. 1899. Inlanders. Civielen.	Militairen.	Vreemde oosterlingen.	Aantal in 1899 aangenomen inlandsche lidmaten. Civielen.	Militairen.	Aantal gedoopten gedurende 1899. Kinderen in echt geboren.	buiten echt geboren.	Volwassenen.	Aantal in 1899 ingezegende huwelijken.	Aantal inlandsche catechisanten gedurende 1899. Civielen.	Militairen.
Buitenbezittingen.																
** Koeta Radja, met Atjeh j)	"	"	410	1 134	"	151	645	"	i)	i)	i)	i)	i)	i)	40	21
** Menado (de hoofdplaats), met Gorontalo	"	"	5 890	"	93	590	"	"	86	"	i)	i)	i)	i)	438	"
Aijermadidi, met omliggende gemeenten	1	1	20 354	"	"	7 563	"	"	582	"	705	111	15	171	809	"
Tondano, " " "	1	1	24 151	"	"	9 968	"	"	1 268	"	926	103	4	215	4 819	"
Tomohon, " " "	1	1	7 231	"	"	1 968	"	"	130	"	286	15	6	69	239	"
Sonder, " " "	1	1	17 725	"	"	3 799	"	"	142	"	629	66	55	151	1 024	"
Langowan, " " " l)	1	1	30 335	"	313	10 349	"	"	876	"	1 378	57	15	238	2 701	"
Ratahan, " " "	1	1	7 794	"	"	1 539	"	"	183	"	325	44	42	62	1 562	"
Koemelemboeai, met " "	1	1	11 125	"	"	2 102	"	"	283	"	444	39	60	117	752	"
Amoerang, " " "	1	1	12 070	"	95	2 900	"	2	44	"	451	139	23	119	797	"
Tanawangko, " " "	1	1	8 543	"	2	1 293	"	"	118	"	253	143	41	70	466	"
Maoembi, " " "	1	1	9 579	"	"	1 559	"	"	91	"	158	280	178	105	347	"
** Banda, met de Banda-eilanden	"	"	960	5	"	497	"	"	23	"	18	21	4	5	102	"
** Amboina (hoofdplaats), met naasten omtrek	"	n) 2	4 827	19	2	1 657	15	1	67	"	119	34	5	52	198	"
Allang (op Amboina), met het noordwestelijk deel van het eiland Amboina en met het eiland Boeroe	1	1	4 328	"	"	1 592	"	"	52	"	107	22	13	30	877	"
Waai (op Amboina), met het noordoostelijk deel van het eiland Amboina	1	"	o) *4 218	"	"	*1 854	"	"	*79	"	*113	*23	"	*12	*325	"
Hoetoemoeri (op Amboina), met het zuidelijk deel van het eiland Amboina (uitgezonderd de hoofdplaats Amboina)	1	1	9 229	"	"	4 161	"	"	112	"	249	22	1	50	634	"
Haroekoe, met het eiland Haroekoe	1	"	6 260	"	"	2 884	"	"	45	"	198	15	"	34	368	"
Saparoea, " " " Saparoea	1	"	16 300	13	12	7 452	13	"	63	"	158	42	1	136	780	"
Ameth (op Noessalaut), met het eiland Noessalaut m)	1	1	4 998	"	"	2 385	"	"	105	"	82	45	"	44	524	"
Amaheij (op Ceram), met Oost-Ceram	1	1	5 726	"	"	1 966	"	"	119	"	166	43	41	111	765	"
Lokki (op Ceram), met West-Ceram en de eilanden Boano en Manipa	1	1	3 601	"	"	1 184	"	"	65	"	76	47	12	34	742	"
Wonreli (op Kisser), met de eilanden Kisser, Roma en Wetter	1	p) "	2 989	"	"	308	"	"	25	"	29	48	"	"	609	"
Serwaroe (op Letti), met de eilanden Letti, Moa en Loeang	1	q) "	2 851	"	"	189	"	"	58	"	12	125	"	24	981	"
Doerdjela (op Wammer), met Wammer en de overige eilanden van de Aroe-groep	1	"	1 788	"	"	207	"	"	5	"	24	56	59	"	388	"
** Dammer-, Babber- en Tenimber-groepen, zoomede de eilanden Laikor, Teon, Nila en Seroea r)	"	"	*4 231	"	"	*18	"	"	"	"	*2	*216	*175	"	*580	"
** Ternate (hoofdplaats)	"	s) 1	195	"	"	60	"	"	"	"	8	3	5	5	24	"
Batjan (twee gemeenten)	1		641	"	"	178	"	"	"	"	16	13	12	7	77	"
** Koepang en vijf andere gemeenten op Timor	"		2 048	1	1	223	1	1	17	"	21	125	49	11	136	"
Babauw en twee andere gemeenten op Timor	1	t) 1	1 827	"	"	251	"	"	10	"	9	45	24	1	143	"
Baä (op Rotti), met het eiland Rotti	1	"	8 066	"	"	133	"	"	17	"	14	4	2	14	496	"
Totalen voor de buitenbezittingen	24	u) 19	240290	1 172	518	70 980	674	4	4 665	"	6 976	1 946	842	1 887	22 743	21
" " Java en Madura (zie hiervóór)	1	1	2 427	3 277	100	994	1 693	36	43	19	13	2	3	10	445	72
In 't geheel alzoo (voor zoover opgegeven) voor de gevestigde inlandsche Christengemeenten aangesloten bij de Indische Protestantsche Kerk	v) 25	u) 20	242717	4 449	618	71 974	2 367	40	4 708	19	6 989	1 948	845	1 897	23 188	93

l) Aan de gevestigde Christengemeenten (Protestantsche) in de Minahassa, ten getale van 237, waren bij het einde van 1899 bovendien verbonden 92 inlandsche leeraars en voorts een aantal inlandsche schoolmeesters, die tevens als godsdienstonderwijzers en voorgangers bij de godsdienstoefeningen werkzaam zijn. Bij den hulpprediker te Tomohon, belast met de opleiding van kweekelingen voor het inlandsch leeraarsambt in de Minahassa, bekwaamden zich op ult. 1899 voor die bestemming 33 jongelingen.

m) Bij de gevestigde inlandsche Christengemeenten op de Ambonsche eilanden, ten getale van 138, waren bij het einde van 1899 bovendien in dienst 61 inlandsche leeraars en verder een groot aantal zoogenaamde goeroes. Dezen zijn godsdienstonderwijzers en voorgangers bij de godsdienstoefeningen, als hoedanig soms schoolmeesters, soms ook andere gemeenteleden aangesteld worden.

n) Een der hierbedoelde hulppredikers bleef uitsluitend belast met de opleiding van kweekelingen voor het inlandsch leeraarsambt in de residentie Amboina. Op ult. 1899 bekwaamden zich onder zijne leiding 28 jongelingen voor die bestemming. De andere hulpprediker, wiens eigenlijke standplaats was Serwaroe (op Letti), was slechts tijdelijk te Amboina geplaatst, namelijk voor zoolang in de vacature van tweeden predikant aldaar nog niet zou voorzien kunnen worden.

o) Waar over 1899 nog geen opgaven zijn ontvangen, zijn de laatst bekende cijfers behouden. Deze zijn met een * aangeduid.

p) De hulpprediker van Wonreli (Kisser) is tijdelijk geplaatst bij de Europeesche Christengemeenten in het ressort Bonthain (Celebes), als zijnde aldaar belast met den dienst van den ontbrekenden predikant. Zijn dienstwerk op Kisser c. a. wordt waargenomen door den hulpprediker van Haroekoe, wien vergund is het ressort Kisser vier malen 's jaars op 's lands kosten te bezoeken.

q) De voor het ressort Serwaroe aangewezen hulpprediker heeft nog altijd voorloopig de hoofdplaats Amboina tot standplaats, en zulks voor zoolang aldaar niet zou zijn voorzien in de vacature van tweeden predikant (verg. noot n). Inmiddels wordt de dienst te Serwaroe waargenomen door een inlandsch leeraar.

r) De gemeenten op deze drie eilanden-groepen zijn nog niet ingedeeld bij eenig hulppredikersressort, maar voorloopig toevertrouwd aan eenige daarheen gezonden Amboineesche godsdienstonderwijzers. Bedoelde gemeenten worden jaarlijks door een der predikanten van Amboina bezocht. Het vorenstaande geldt ook voor de gemeenten op de eilanden Laikor, Teon, Nila en Seroea. Voor de statistiek zijn geen latere cijfers dan over 1897 ontvangen, waaraan dan nog die betreffende de Tenimber-eilanden ontbreken.

s) De dienst in het ressort van den ontbrekenden predikant te Ternate wordt waargenomen door den hulpprediker van Batjan, die te dien einde ter hoofdplaats Ternate verblijf houdt. Voor Batjan bleef, ter vervanging van den hulpprediker, een inlandsch leeraar werkzaam.

t) De dienst in het ressort van den ontbrekenden predikant te Koepang wordt waargenomen door den hulpprediker van Babauw, die te dien einde ter hoofdplaats Koepang is gevestigd. Bovendien waren op ult. 1899 in de residentie Timor 6 inlandsche leeraars in dienst, en 12 jongelingen voor die bestemming in opleiding. Waar die jongelingen zich in opleiding bevonden, is uit de hier te lande voorhanden opgaven niet met zekerheid na te gaan.

u) Hieronder niet gerekend (zie noot p) de hulpprediker van Wonreli (Kisser) tijdelijk waarnemend predikant bij de Europeesche gemeenten in het ressort Bonthain (Celebes).

v) Organiek zijn 26 hulppredikers toegestaan, doch voor één is het ressort nog niet aangewezen. Als van landswege bezoldigde inlandsche leeraars bij inlandsche Christengemeenten als in deze tabel bedoeld, waren er op ult. 1899 in 't geheel 165 in dienst, daaronder 10, die in den loop van het jaar tot die bediening werden toegelaten.

In opleiding voor het inlandsch leeraarsambt waren op ult. 1899 73 jongelingen (2 minder dan op ult. 1898). Gedurende 1899 werden er namelijk 4 ontslagen (1 wegens ziekte, 1 wegens gebrek aan aanleg en 2 wegens wangedrag), terwijl 10 slaagden in het eindexamen en tot inlandsch leeraar werden benoemd. Daarentegen werden 12 nieuwe kweekelingen in opleiding genomen.

2°. **Zendingsgemeenten.**

Zendingsressorten. (Namen en standplaatsen van de zendelingen.)	Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1899.							Aantal van in 1899					
		Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal lidmaten.			gedoopten.				aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
						Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Totaal.		
Bantam. [1]														
A. A. Pennings, te Lebak	1	7	8	15	30	7	8	15	"	2	"	2	"	"
Batavia. [1]														
A. W. Geissler, te Batavia [2]	1	[3] 4 16	1 5	1 7	6 28	4 16	1 5	5 21	5 21	1 7	" "	6 28	5 21	" "
. . . . ., te Tangerang [4]	3	21 8	24 8	48 24	93 40	20 8	23 8	43 16	" "	5 "	" "	5 "	" 1	" "
O. Albers, te Meester-Cornelis	4	51 9	58 3	107 4	216 16	51 9	58 3	109 12	2 "	21 "	" "	23 "	14 "	" "
A. de Haan, te Buitenzorg	4	54 12	60 22	169 10	283 44	54 12	59 22	113 34	5 2	23 2	" "	28 4	" "	1 "
	12	130 45	143 38	325 45	598 128	129 45	141 38	270 83	12 23	50 9	" "	62 32	19 22	1 "
Krawang. [1]														
O. Albers (hiervóór reeds genoemd)	2	9 8	10 4	15 8	34 20	9 8	10 4	19 12	" 10	3 7	" "	3 17	7 10	" "
Preanger Regentschappen. [1]														
B. Alkema, te Bandong	2	16	28	25	69	16	28	44	7	5	"	12	8	"
J. J. Muis, te Garoet	1	16	8	8	32	16	8	24	9	7	"	16	9	1
S. van Eendenburg, te Pangharepan.	2	60 22	56 35	124 54	240 111	60 22	56 35	116 57	2 4	15 7	" "	17 11	2 6	" "
. . . ., te Tjibolang [5].	1	7	8	19	34	7	8	15	"	1	"	1	"	"
H. Müller, te Tassikmalaija	1	1 6	5 4	2 7	8 11	1 6	5 4	6 10	2 10	1 6	" "	3 16	2 10	" "
	7	84 44	97 47	170 69	351 160	84 44	97 47	181 91	11 23	22 20	" "	33 43	12 25	" 1
Cheribon. [1]														
O. van der Brug, te Cheribon	1	19 4	22 11	30 8	71 23	19 3	22 11	41 14	4 1	4 "	" 3	8 4	4 1	1 2
C. J. Hoekendijk, te Indramaijoe [6].	1	7 35	12 19	3 30	22 84	2 34	5 10	7 44	2 6	" 7	" "	2 13	2 6	" "
J. Verhoeven, te Tjideres (Madjalengka)	3	32	36	86	154	32	36	68	7	6	"	13	7	3
	5	58 39	70 30	119 38	247 107	53 37	63 21	116 58	13 7	10 7	" 3	23 17	13 7	4 2
Tagal. [7]														
. . . .	3	80	83	116	279	[8] †	†	†	"	"	"	"	"	1
Pekalongan. [7]														
. . . .	11	127	127	89	343	127	127	254	†	†	†	†	†	†

[1] Op den zendeling G. A. W. Geissler na, ter hoofdplaats Batavia, zijn al de 10 onder de gewesten Bantam, Batavia, Krawang, Preanger Regentschappen en Cheribon genoemde zendelingen in dienst van de Nederlandsche Zendings-vereeniging te Rotterdam. Zij werden op ult. 1899 bijgestaan door 29 inlandsche en 2 Chineesche helpers. De in 't vorig verslag (bijlage R, blz. 4) genoemde zendeling L. Tiemersma (van Tangerang) vertrok in 1899 met verlof naar Europa, terwijl de zendeling J. J. Muis, tot dusver te Cheribon gevestigd geweest, om gezondheidsredenen naar Garoet (Preanger Regentschappen) verhuisde (in het ressort van den zendeling B. Alkema), waar hij voorloopig den dienst in eene nieuw gestichte gemeente aanvaardde.

[2] In dienst van het Genootschap van in- en uitwendige zending te Batavia en van het Java-Comité te Amsterdam. De zendeling arbeidde met 1 Chineeschen en 1 inlandschen helper.

[3] Waar aldus tweeledige opgaven worden aangetroffen, wordt in de eerste plaats op inlanders, en in de tweede plaats op Chineezen gedoeld.

[4] De dienst van den met verlof afwezigen zendeling (L. Tiemersma) wordt waargenomen door den zendeling A. A. Pennings.

[5] De dienst in deze gemeente werd waargenomen door den zendeling J. Verhoeven te Tjideres (Cheribon).

[6] De zendeling C. J. Hoekendijk was pas in Indië aangekomen.

[7] De zendingsgemeenten in Tagal, Pekalongan en Banjoemas, welke in 1897 door het vertrek van den toenmaligen zendeling der „Vereenigde Gereformeerde Kerken in Nederland" R. J. Horstman, van een Europeeschen voorganger ontbloot werden, bleven ook in 1899 nog van een eigen zendeling verstoken. De dienst in het ressort Tagal werd intusschen waargenomen door 2 inlandsche helpers, terwijl de inlandsche Christenen in Pekalongan in den loop van 1899 bezocht werden door 2 zendelingen van het Rijnsche Zendingsgenootschap.

[8] Waar een † is geplaatst, ontbreken de opgaven.

Zendingsressorten. (Namen en standplaatsen van de zendelingen.)	Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1899.							Aantal van in 1899					
						Aantal lidmaten.			gedoopten.				aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
										Kinderen				
		Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Volwassenen.	in echt geboren.	buiten echt geboren.	Totaal.		
Samarang. [9])														
G. Dietzel, te Samarang	1	17 6	30 6	18 5	65 17	14 6	22 6	36 12	1 〃	1 〃	〃 〃	2 〃	1 〃	1 〃
C. R. Kühnen, te Kalitjeret	6	35	41	77	153	35	41	76	〃	〃	〃	〃	〃	〃
M. L. C. Jasper, te Salatiga	[10]) 1	13 1	7 2	21 2	41 5	〃 〃	2 〃	2 〃	2 3	〃 〃	14 〃	16 3	〃 〃	〃 〃
F. Kamp, te Salatiga	[11]) 4	30 1	27 1	37 〃	94 2	28 1	25 1	53 2	8 〃	1 〃	〃 〃	9 〃	〃 〃	3 〃
A. Jüngst, te Ambarawa	8	57	54	98	209	55	51	106	3	7	〃	10	4	〃
P. Gericke, te Ambarawa	3	42	36	48	126	42	36	78	3	〃	〃	3	〃	〃
A. H. O. Heller, te Kendal	3	64	73	21	158	30	20	50	6	6	〃	12	6	4
	26	258 8	268 9	320 7	846 24	204 7	197 7	401 14	23 3	15 〃	14 〃	52 3	11 〃	8 〃
Japara. [12])														
P. A. Jansz en J. Klaassen, te Mergoredjo	4	273 1	342 4	674 2	1289 7	74 1	111 4	185 5	94 3	93 1	〃 〃	[12]) 187 4	14 〃	20 〃
J. Hubert, te Kedoeng Pendjalin	2	87	98	160	345	70	77	147	9	18	〃	27	15	14
	6	360 1	440 4	834 2	1634 7	144 1	188 4	332 5	103 3	111 1	〃 〃	214 4	29 〃	34 〃
Rembang. [9])														
G. A. Zimmerbeutel, te Blora	[13]) 4	43	34	49	126	35	26	61	2	7	〃	9	3	3
Soerabaija.														
. . . ., te Soerabaija [14])	1	5 1	7 〃	4 〃	16 1	5 1	7 〃	12 1	〃 〃	〃 〃	〃 〃	〃 〃	〃 〃	〃 〃
J. Kruijt en A. Kruijt, te Soerabaija [15]).	[16]) 4	74	80	98	252	74	80	154	3	10	〃	13	3	〃
Id. id., te Modjowarno [15]).	3	960	1100	1732	3792	960	1100	2060	65	216	〃	281	57	48
Id. id., gemeenten in de afdeeling Lamongan	†	24	34	20	78	24	34	58	2	1	〃	3	3	〃
Id. id., gemeente te Segaran	†	88	84	128	300	88	84	172	2	1	〃	3	3	3
Id. id., gemeente te Mlaten.	†	49	50	69	168	49	50	99	10	5	〃	15	2	4
Id. id., (inlandsche Christenen in de afd. Bodjonegoro der residentie Rembang) [17])	〃	4	6	3	13	4	6	10	2	3	〃	5	〃	〃
	†	1204 1	1361 〃	2054 〃	4619 1	1204 1	1361 〃	2565 1	84 〃	236 〃	〃 〃	320 〃	68 〃	55 〃
Bestemd voor een nader aan te wijzen werkkring (maar voorloopig zich ophoudende te Modjowarno):														
S. Luinenburg en S. S. de Vries [15]).	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .

[9]) De zendelingen in de residentie Samarang en die te Blora (Rembang) zijn in dienst van de „Salatiga-zending", welke onder het bestuur staat van de Zendingsvereeniging te Neukirchen en gesteund wordt door een comité te Utrecht. Van den in 't vorig verslag (bijlage R, blz. 5) genoemden zendeling J. F. Droste te Demak wordt in de thans ontvangen opgaven geen gewag meer gemaakt.

[10]) Bovendien wordt in de uit Indië voor deze tabel ontvangen gegevens nog eene gemeente te Banjoebiroe genoemd, met een zielental van 933, welke opgaaf, bij gemis aan nadere toelichting, hier niet is overgenomen.

[11]) Deze gemeenten, die van den met verlof naar Europa vertrokken zendeling F. Kamp, worden tijdelijk verzorgd door den zendeling A. Jüngst.

[12]) De zendelingen in de residentie Japara zijn in dienst van de Doopsgezinde Zendingsvereeniging te Amsterdam. Daar bij deze gezindte de doop eerst wordt toegediend wanneer tevens belijdenis des geloofs wordt afgelegd, worden met het aantal der als in 1899 gedoopt vermelde „volwassenen" en „kinderen" respectievelijk bedoeld de volwassenen die in dat jaar voor 't eerst godsdienstonderwijs kregen, en de kinderen wier opvoeding in het Christelijk geloof in dat jaar een aanvang heeft genomen. De zendeling J. Fast was nog met verlof buiten Indië. Daarentegen was in April 1899 nieuw aangekomen de zendeling J. Klaassen.

[13]) In den loop van 1899 kwamen 2 gemeenten, door samenvoeging bij eene derde, als afzonderlijke gemeenten te vervallen.

Te Rembang was een officier van het Heilsleger werkzaam, doch tot nu toe zonder merkbaar succes.

[14]) Een zendingspost van de zending der „Vereenigde Gereformeerde Kerken in Nederland", die door het vertrek van ds. A. Bolwijn naar Nederland sedert 1896 onvervuld bleef. Echter waren er 2 inlandsche helpers werkzaam, terwijl het toezicht werd uitgeoefend door den zendeling J. Kruijt te Modjowarno (Soerabaija).

[15]) In dienst van het Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam. Aan den zendingspost Modjowarno is verbonden de zendeling-arts dr. H. Bervoets.

[16]) Het in 't vorig verslag (bijlage R) vermelde aantal van 10 gemeenten was foutief.

[17]) In Bodjonegoro, tot het ressort Soerabaija behoorende, treft men geene gemeente aan, doch slechts enkele inlandsche Christenen, die de bij-gemeente te Soembergondang (Lamongan), behoorende tot de gemeente Modjowarno, volgen.

Zendingsressorten. (Namen en standplaatsen van de zendelingen.)	Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1899.							Aantal van in 1899					
						Aantal lidmaten.			gedoopten.				aangenomen lidmaten	gesloten huwelijken.
		Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Totaal.		
Pasoeroean.														
J. Kreemer, te Kendalpaijak [18] . .	1	50	45	70	165	†	†	†	21	14	"	35	4	3
D. Louwerier, te Swaroe [18]. . . .	7	399	436	956	1791	†	†	†	36	87	"	123	22	24
Bezoeki.														
H. van der Spiegel, te Bondowosso [19].	1	10	7	11	28	10	7	17	"	1	"	1	"	"
. . . ., te Kajoemas [20] .	1	25	25	48	98	25	25	50	1	"	6	7	7	2
H. Hendriks, te Soemberpakem [19] .	1	12	11	19	42	12	11	23	"	3	"	3	1	"
	3	47	43	78	168	47	43	90	1	4	6	11	8	2
Banjoemas. [21]														
. . . .	18	122 1	136 "	199 "	457 1	67 1	83 "	150 1	20 "	33 "	" "	53 "	2 "	9 "
Bagelen.														
Ds. L. Adriaanse, te Poerworedjo [22].	[23] 3	72	54	98	224	72	54	[24] 126	"	3	"	3	[24] 13	"
Djokjokarta. [25]														
. . . .	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Kadoe.														
. . . .	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Madioen. [26]														
. . . .	2	45	39	66	150	45	39	84	"	7	"	7	"	"
Kediri.														
F. de Munnik, te Kediri [27]. . . .	15	495	566	874	1935	495	566	1061	38	79	"	117	43	19

18) In dienst van het Nederlandsche Zendelinggenootschap te Rotterdam. (In Juni 1900 is aan den zendeling Kreemer eervol ontslag uit den dienst van het Genootschap verleend.)

19) In dienst van het Java-comité te Amsterdam.

20) Deze gemeente wordt eenmaal 's jaars bezocht door den zendeling van Bondowosso. De geestelijke belangen der inlandsche Christenen zijn overigens toevertrouwd aan de zorgen van eene dame, echtgenoote van den erfpachter te Kajoemas.

21) Zie noot 7. De dienst in drie, in de afdeeling Poerbolinggo gelegen zendingsgemeenten stond onder leiding van den missionair-predikant ds. L. Adriaanse te Poerworedjo, daarin bijgestaan door 1 inlandschen helper.

22) In dienst van de „Vereenigde Gereformeerde Kerken in Nederland." Bovendien was in 1899 te Poerworedjo weder gevestigd de van verlof uit Nederland teruggekeerde zendeling-onderwijzer J. P. Zuidema, die aan het hoofd staat van de toen weder geopende school ter opleiding van inlanders tot onderwijzer en zendeling-helper voor het arbeidsveld der hierbedoelde zending.

23) Te weten 3 *gemeenten*. Op het arbeidsveld der zending van de „Gereformeerde Kerken" wordt namelijk de onderscheiding van gemeenten en bij-gemeenten niet gemaakt.

24) Als lidmaten worden in de opgaven van den missionair-predikant beschouwd alle gedoopten, zoowel kinderen als volwassenen. Hier is alleen genoemd het aantal lidmaten, voor zoover zij reeds tot het H. Avondmaal konden worden toegelaten, en onder de kolom „Aangenomen lidmaten" zijn vermeld zij die in 1899 voor het eerst tot het H. Avondmaal werden toegelaten.

25) Te Djokjokarta is, in dienst van de zending der „Vereenigde Gereformeerde Kerken", werkzaam de missionair-arts J. G. Scheurer.

26) De gemeenten in de residentie Madioen worden bediend door den zendeling te Kediri F. de Munnik. Hij wordt in Madioen bijgestaan door 3 inlandsche voorgangers en helpers.

27) In dienst van het Nederlandsche Zendelinggenootschap te Rotterdam. Bij de 15 gemeenten in Kediri beschikt de zendeling over 26 inlandsche voorgangers en helpers.

Zendingsressorten. (Namen en standplaatsen van de zendelingen.)	Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1899.							Aantal van in 1899					
						Aantal lidmaten.			gedoopten.				aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
										Kinderen				
		Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Volwassenen.	in echt geboren.	buiten echt geboren.	Totaal.		
Sumatra's Westkust.														
Afd. Mandheling en Angkola (res. Tapanoli).														
N. Wiebe, te Moeara Sipongi (onderafd. Klein-Mandheling, Oeloe en Pakantan) [28].	3	15	14	32	61	8	6	14	6	8	"	[29] 14	"	"
G. Nikkel, te Pakantan (onderafd. als voren) [28].	1	43	46	116	205	37	37	74	14	11	"	[29] 25	14	2
J. Dammerboer, te Hoeta Rimbaroe (onderafd. Angkola) [30].	6	83 2	91 "	191 "	365 2	79 "	87 "	166 "	" "	" "	" "	" "	14 "	7 "
W. H. Th. van Hasselt, te Si Matorkis (onderafd. als voren) [30].	1	5	2	7	14	3	2	5	"	"	"	"	2	"
F. G. Strötker, te Sipirok (onderafd. Sipirok) [31].	11	287	328	806	1421	282	324	606	36	79	"	115	3	6
P. C. Schütz, te Boenga Bandar (onderafd. als voren).	12	442	493	1197	2132	435	486	921	62	146	"	208	49	34
Totalen per afdeeling.	34	875 2	974 "	2349 "	4198 2	844 "	942 "	1786 "	118 "	244 "	" "	362 "	82 "	49 "
Afd. Toba en Silindong (res. Tapanoli).														
W. Klijnstra, te Pangaloan (onderafd. Silindong).	5	773	827	1618	3218	645	655	1300	218	176	"	394	"	46
K. R. Hermann en A. H. Lombeck, te Sigompoelan (id.).	8	575	652	1357	2584	575	652	1227	203	184	"	387	50	8
J. Warneck en J. G. Jung, te Pansoer na Pitoe (id.).	3	513	598	1372	2483	513	598	1111	20	140	"	160	30	15
G. Hanstein, te Si Morangkir (id.).	6	740	884	2074	3698	740	884	1624	39	171	"	210	"	21
W. H. Metzler, te Pea Radja (id.).	9	1514	1904	3977	7395	1238	1650	2888	80	410	"	490	134	64
H. Culemann, te Sipoholon (id.).	8	708	830	2107	3745	580	700	1280	"	183	"	183	48	10
F. A. Mohri, te Hoeta Barat (id.). B. Mindermann, te Sipahoetar (onderafd. Toba).	23	1072	1053	1604	3729	1013	1042	2055	170	179	"	349	42	17
E. H. Lewandowsky, te Si Laet-laet (id.).	1	268	299	802	1369	303	334	637	30	75	"	105	"	10
C. W. Meis, te Pakpahan in Pangariboean (id.).	8	210	207	293	710	210	207	417	15	34	"	49	"	5
G. Pilgram, te Baligé (id.).	6	794	778	1219	2791	583	634	1217	233	80	"	313	"	14
F. W. Steinsiek, te Lagoeboti (id.).	12	666	659	1328	2653	402	422	824	114	183	"	297	128	28
J. L. Nommensen, te Sigoempar (id.).	10	346	307	587	1240	346	307	753	97	139	"	236	128	10
P. Pohlig, te Naroemonda in het landschap Si Antar (id.).	5	108	99	310	517	51	43	94	6	26	"	32	19	1
J. L. F. Christiansen, te Parparean (id.).	3	145	109	302	556	145	109	254	24	35	"	59	"	"
W. Gericke, te Parsambilan (id.).	6	100	91	145	336	100	91	191	"	8	"	8	7	4
Totalen per afdeeling.	113	8532	9297	19 095	36 924	7605	8460	16 065	1249	2023	"	3272	586	253

[28] In dienst van de Doopsgezinde Zendingsvereeniging te Amsterdam. De zendelingen Wiebe en Nikkel worden bijgestaan door respectievelijk 3 en 2 inlandsche helpers.

[29] Zie noot 12.

[30] In dienst van het Java-comité te Amsterdam. De zendeling Dammerboer wordt bijgestaan door 1 pandita en 3 goeroe's.

[31] De op deze en de verder te noemen standplaatsen in de residentie Tapanoli arbeidende zendelingen, ten getale van 43 (zonder te rekenen 6 pas aangekomenen, die op ult. 1899 nog geen eigen werkkring hadden), zijn allen in dienst van het Rijnsche Zendingsgenootschap te Barmen. Bovendien waren 3 tot de hierbedoelde ressorten behoorende zendelingen van genoemd Genootschap (V. Kessel, A. Lett en J. Meerwaldt) op ult. 1899 tijdelijk afwezig wegens verlof naar Europa. Van de bedoelde zendelingen zijn er 30 in de Battak- en aangrenzende streken werkzaam, verdeeld over 26 zendingsposten. In 4 dezer zendingsressorten, met namen Pangaloan, Pea Radja en Sipoholon in Silindong en Lagoeboti in Toba, zijn bovendien werkzaam 9 Europeesche vrouwen (diakonessen). Een door de Rijnsche zending voor Sumatra bestemde zendelings-arts bevond zich, in afwachting van zijne toelating als geneeskundige, nog op Java. Overigens bezoldigt de Rijnsche zending ten dienste der verschillende zendingsgemeenten op Sumatra en Nias 22 geordende inlandsche hulpzendelingen, 207 inlandsche onderwijzers en 17 inlandsche helpers, en bestond het als ouderlingen, enz. dienstdoende onbezoldigd inlandsch personeel uit 772 personen. Onder dit laatste cijfer tellen de gemeenten op Nias met 35 personen en onder het opgegeven aantal van 207 inlandsche onderwijzers waren er op dat eiland werkzaam 19.

Zendingsressorten. (Namen en standplaatsen van de zendelingen.)	Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1899.							Aantal van in 1899					
		Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal lidmaten.			gedoopten.				aangenomen lidmaten	gesloten huwelijken.
						Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Totaal.		
Afd. Padang Lawas (res. Tapanoli).														
G. K. Simon en T. Irle, te Sipiongot.	10	96	95	295	486	49	42	91	5	33	″	38	15	4
Nog niet onder geregeld bestuur gebracht gebied in de Toba-landen.														
A. Bruch te Pangomboesan en F. Schmidt te Loemban na Bolan [32]) (landschap Oeloean, noordoostelijk van het landschap Si Antar) . . .	5	†	†	†	156	†	†	85	8	13	″	21	″	†
H. Reitze, te Djandi Matogoe (landschap Si Gaoel, grenzende aan het zooeven genoemde landschap Oeloean).	2	†	†	†	75	†	†	40	13	9	″	22	″	†
H. Brakensiek, te Nainggolan en A. Püse, te Palipi, beide plaatsen op het schiereiland Samosir (Tobameer) [33])	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
	7	†	†	†	231	†	†	125	21	22	″	43	″	†
Afd. Siboga (res. Tapanoli).														
J. Schreij en W. Volkmann, te Siboga.	11	258	302	1112	1672	258	302	560	102	201	″	303	″	11
C. Heerig, te Si Manosor in het landschap Borbor	3	10	3	7	20	10	4	14	32	39	″	71	71	12
	14	268	305	1119	1692	268	306	574	134	240	″	374	71	23
Bestemd voor een nader aan te wijzen werkkring in de Battahlanden.														
E. Wagner, A. Link, F. Kaiser en F. Brinkschmidt	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	...	...
Eiland Nias en de ten westen daarvan gelegen Nako-eilanden (res. Tapanoli). [34])														
F. Krämer, te Goenoeng Sitoli. . .	2	140	130	223	493	96	99	195	42	37	1	80	53	4
K. Probst, te Dahana	1	85	126	251	462	10	17	27	76	60	″	136	10	3
J. A. Fehr en J. Noll, te Ombalata.	3	196	198	350	744	184	183	367	107	93	″	200	138	7
H. W. Sundermann, te Lolowoea . .	1	21	28	19	68	15	11	26	52	41	″	93	23	″
J. W. Thomas en A. Harder, te Goemboe Hoemene	2	217	248	345	810	210	247	457	80	70	″	150	66	4
A. Momeijer, te Sogae Adoe . . .	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
F. H. Lagemann, te Lahagoe . . .	1	30	25	23	78	22	21	43	″	″	″	″	4	″
J. Sporket, te Lolomboli	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
F. H. Seher, te Siromboe (Fadoro) .	1	99	102	160	361	91	102	193	234	186	″	420	″	2
E. Kramm, te Togimbogi (thans genaamd Lahoesa).	1	†	†	†	91	†	†	30	44	20	″	64	″	†
W. Hoffmann, op de Nako-eilanden.	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
	12	†	†	†	3107	†	†	1338	635	507	1	1143	294	20

[32]) Deze tweede zendingspost in Oeloean werd in Juli 1899 gevestigd. Aldaar werd nog slechts voorbereidende arbeid verricht.

[33]) Op beide zendingsposten werd nog slechts voorbereidende arbeid verricht. De zendeling Brakensiek verving in Mei 1899 den naar Parsambilan verplaatsten zendeling W. Gericke.

[34]) Van de 10 zendingsposten op Nias zelf dagteekenen er 3 eerst van 1898 of 1899, namelijk op de oostkust Sogae Adoe, en op de westkust (waar nog alleen te Siromboe een zendingspost gevestigd was) Lahoesa (of Togimbogi) en Lolowoea. Omstreeks medio 1899 vestigde zich ook een zendeling op de Nako-eilanden. De zendingspost Lahagoe is gelegen in het midden des eilands. De 5 andere zijn alle gevestigd op de oostkust.

Zendingsressorten. (Namen en standplaatsen van de zendelingen.)	Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1899. Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal lidmaten. Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Aantal van in 1899 gedoopten. Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Totaal.	aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
Bestemd voor een nader aan te wijzen werkkring op Nias.														
O. Rudersdorf en A. Pilgenröder	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	...	...
Padangsche Benedenlanden.														
J. W. Dornsaft, te Padang [35].	1	50 "	1 1	" 2	51 3	50 "	1 1	51 1	4 1	" 2	" "	4 3	4 1	" "
F. W. Frickenschmidt, op Poeloe Tello (Batoe-eilanden) [36]	1	16 "	15 1	21 "	52 1	16 "	15 1	31 1	4 "	6 "	" "	10 "	3 1	1 "
A. Landwehr, op Sigata (id.) [36]	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Oostkust van Sumatra.														
M. Joustra, H. Guillaume en J. H. Neumann, te Boeloeh Hawar [37].	5	23	12	21	[38]) 56	10	6	16	11	6	"	17	4	"
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo [39].														
F. E. Braches, te Bandjermasin	[40]) 4	51 21	51 15	116 18	218 54	50 21	51 15	101 36	3 "	10 3	" "	13 3	6 3	4 "
G. Stursberg en A. Eckert, te Kwala Kapoeas (Beneden-Kapoeas)	1	124 3	135 5	229 7	488 15	124 3	135 5	259 8	3 "	19 "	" "	22 "	21 "	8 "
A. Renken, te Mandomai (id.)	6	130	147	154	431	120	141	261	11	18	1	30	"	8
C. Lategahn, te Pangkoh (Beneden-Kahaijan)	4	69	55	135	259	68	68	136	6	11	"	17	"	4
G. A. Alt, te Pahandoet (Midden-Kahaijan)	2	20	23	18	61	20	23	43	3	"	"	3	"	"
F. Blecher, te Kwala Koeron (Boven-Kahaijan)	1	15	9	14	38	15	9	24	"	"	"	"	"	"
E. W. Feige, te Tameang Laijang (afd. Doesoenlanden)	3	54	23	69	146	39	22	61	13	13	"	26	4	"
Ph. H. Tromp, te Beto (afd. als voren).	1	42	35	69	146	39	29	68	"	6	"	6	"	"
D. Belsenherz, te Pangelak (id.)	2	16	12	22	50	16	12	28	"	"	"	"	"	"
	24	521 24	490 20	826 25	1837 69	505 24	494 20	999 44	39 "	77 3	1 "	117 3	31 3	24 "
Celebes en onderhoorigheden.														
R. Maan, te Tanetteija (onderafd. Binamoe der afd. Zuiderdistricten) [41].	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
J. A. F. Schut, te Tanette (onderafd. Boelekomba der afd. Zuiderdistricten) [41].	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"

[35]) Ook deze zendeling, arbeidende onder de zich te Padang ophoudende Niassers, is in dienst van het Rijnsche Zendingsgenootschap te Barmen.

[36]) In dienst van het Nederlandsch Luthersch Genootschap van in- en uitwendige zending te Amsterdam. Op Sigata was nog geene gemeente gesticht kunnen worden.

[37]) Allen in dienst van het Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam (de uit het arbeidsveld der Rijnsche missie — namelijk van Siboga — overgekomen zendeling Guillaume echter slechts tijdelijk).

[38]) Hieronder telt de hoofdgemeente te Boeloeh Hawar met 20 leden, onder wie echter begrepen zijn de gezinnen der 2 aldaar den zendeling ter zijde staande goeroe's. Tot het zielental der 4 kleinere gemeenten, elk met 1 inlandschen helper, rekenen ook 3 Tobasche Christenen (met zendeling Guillaume medegekomen).

[39]) De in dit gewest arbeidende zendelingen zijn allen in dienst van het Rijnsche Zendingsgenootschap te Barmen. Bovendien waren te Bandjermasin en te Poeloe Kaladan (deze laatste eene bij-gemeente van den zendingspost te Mandomai) in dienst der bedoelde zending nog werkzaam 2 Europeesche vrouwen, terwijl het inlandsch personeel der verschillende zendingsposten bestond uit 25 onderwijzers en 3 helpers, ongerekend 12 onbezoldigde dienaren (ouderlingen, enz.).

[40]) Hieronder als bij-gemeenten gerekend de tot geen der andere zendingsposten in het gewest behoorende plaatsen of streken, waar almede inlandsche Christenen worden aangetroffen, zijnde Sampit, Djoerong en Koetei.

[41]) De zendelingen Maan en Schut, beiden in dienst van de Utrechtsche Zendingsvereeniging, trachtten, ofschoon met voor de evangelisatie nog weinig gunstig gevolg, hun kring van invloed uit te breiden voornamelijk door het verleenen van geneeskundige hulp aan de inlandsche bevolking.

Zendingsressorten. (Namen en standplaatsen van de zendelingen.)	Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1899.							Aantal van in 1899					
						Aantal lidmaten.			gedoopten.				aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
										Kinderen				
		Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Volwassenen.	in echt geboren.	buiten echt geboren.	Totaal.		
Menado.														
Afd. Gorontalo.														
A. C. Kruijt, te Posso aan de Tominibocht [42]	[43] 6	64	20	36	[43] 120	36	12	48	"	"	"	"	"	"
Sangi- en Talaut-eilanden (afd Menado). [44]														
F. Kelling, te Tagoelandang op het eiland van dien naam (Sangi-eilanden)	[45] 10	991	1113	1200	3304	283	506	789	78	127	33	238	65	43
Mr. K. G. F. Steller, te Manganitoe (eiland Groot-Sangi)	18	3190	3724	10 274	17 188	385	785	1170	22	102	609	733	61	64
G. F. Schröder, te Talengan (eiland als voren)	[46] 22	†	†	†	6125	†	†	†	7	89	399	[47] 495	42	35
M. Kelling, te Tamako (eiland als voren)	14	1298	1303	6084	8685	465	643	1108	89	98	682	869	80	74
P. Kelling, te Oeloe (eiland Siauw, een der Sangi-eilanden)	31	2970	3738	1828	8536	513	1168	1681	253	217	72	542	164	135
J. P. D. den Houter, te Beo op Karakelang (Talaut-eilanden)	[48] 58	1219	1051	1452	3722	683	832	1515	646	61	186	893	814	177
J. R. van den Bovenkamp, te Morongé op Salibabce (als voren)	[49] 22	†	†	†	3927	687	957	1644	655	416	"	1071	969	460
	175	†	†	†	49 872	†	†	†	1750	1110	1981	4841	2222	988
Amboina. [50]														
K. Storm, te Tifoe (eiland Boeroe)	10	417	349	828	1594	139	94	233	7	71	5	83	7	15
J. H. W. van der Miesen, te Waemasisi (id.)	2	2	3	4	9	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	12	419	352	832	1603	139	94	233	7	71	5	83	7	15
Ternate. [50]														
Eiland Halmaheira.														
H. van Dijken, te Duma (Noordelijk Halmaheira)	1	38	32	105	175	38	32	70	5	6	"	11	5	5
M. J. van Baarda, te Dorumé (als voren)	2	85	92	86	263	"	"	"	90	43	"	133	"	1
A. Hueting, te Tobello (als voren)	11	478	618	748	1844	"	"	"	269	†	†	454	"	15
J. L. D. van der Roest, te Djati, onder de negorij Kau (als voren)	8	125	105	135	365	"	"	"	264	237	"	501	1	4
	22	726	847	1074	2647	38	32	70	628	471	"	1099	6	25

[42] Buiten dezen zendeling heeft het Nederlandsche Zendelinggenootschap in de residentie Menado nog in dienst de zendeling J. H. Hiebink Rooker te Tomohon (Minahassa), die echter in het overzicht niet genoemd wordt omdat hij voor een bijzonderen werkkring is aangewezen, als zijnde belast met de leiding van 's Genootschaps kweekschool voor inlandsche onderwijzers.

[43] Allen lieden uit de Minahassa en van de Sangi- en Talaut-eilanden, gevestigd, behalve te Posso, op de filialen Tomasa, Boejoembajan, Panta, Mapane en Todjo. Uit de inboorlingen was nog niemand Christen geworden. Te Posso is ook gevestigd, als afgevaardigde ter bijbelvertaling van het Nederlandsche Bijbelgenootschap, dr. N. Adriani.

[44] De belangen der zending op de Sangi- en Talaut-eilanden worden behartigd door het Genootschap van in- en uitwendige zending te Batavia, in vereeniging met een in Nederland gevestigd Sangi-Comité. Bij uitzondering genieten de op die eilanden gevestigde zendelingen eene toelage uit 's lands kas. Gerekend van 1900 is het voor die subsidies toegestaan bedrag verhoogd, ten einde nog een zendeling — en dus in 't geheel 8 — in het genot der toelage te stellen. Omtrent het inlandsch hulppersoneel ontbreken opgaven betreffende de ressorten Tamako en Oeloe. In de 3 andere ressorten op de Sangi-groep werden de zendelingen bijgestaan door 9 inlandsche helpers (penoeloengs) en 47 goeroe's djamaät (gemeentevoorgangers); die op de Talaut-eilanden respectievelijk door 1 en 22.

[45] Op de eilanden Tagoelandang en Bian.

[46] Hiervan 5 gemeenten elders dan op Groot-Sangi, namelijk 2 op Noesa, 2 op Boekide en 1 op Bengdoeloeng.

[47] Volgens andere opgaven 538.

[48] Volgens andere opgaven telde dit ressort 46 gemeenten, namelijk 41 op Karakelang zelf en 5 op de Nanoesa-groep, en beliep het zielental dier 46 gemeenten 3197, waaronder 1493 lidmaten.

[49] Volgens andere opgaven telde dit ressort 16 gemeenten, namelijk 6 op Salibaboe, 8 op Kabroeang en 2 op Zuid-Karakelang.

[50] De zendelingen in de residentiën Amboina en Ternate zijn allen in dienst van de Utrechtsche Zendingsvereeniging. De 2 op Boeroe werden bijgestaan door 10 inlandsche helpers, terwijl voor Halmaheira het aantal dezer laatsten wordt opgegeven als 19 (18 in het ressort Tobello en 1 in het ressort Dorumé).

Zendingsressorten. (Namen en standplaatsen van de zendelingen.)	Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1899.							Aantal van in 1899					
						Aantal lidmaten.			gedoopten.				aangenomen lidmaten	gesloten huwelijken.
		Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Totaal.		
Bestemd voor een nader aan te wijzen werkkring op Halmaheira.														
F. G. Beekman.	......	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	...	...
Noordkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea.														
J. L. van Hasselt, te Bethel (Mansinam) op het eiland Manaswari. 51)	52) 2	10	10	39	53) 59	†	†	†	"	3	1	4	"	1
. . . ., te Jendé op het eiland Rhoon. 54).	1	5	7	2	14	5	7	12	"	"	"	"	"	"
J. Metz, te Andaij	1	11	10	14	35	10	10	20	"	"	"	"	"	"
F. J. F. van Hasselt, te Doreh. 51).	1	"	"	28	28	10	8	18	"	1	"	1	1	1
J. A. van Balen, te Windessi . . .	1	5	5	5	15	4	3	7	"	"	"	"	"	"
	6	31	32	88	151	†	†	†	"	4	1	5	1	2
Timor en onderhoorigheden.														
. . . ., te Melolo (eiland Soemba) 55)	1	90 "	96 "	218 1	404 1	18 "	25 "	56) 43 "	" "	8 "	6 1	14 1	56) 4 "	2 "
C. de Bruijn, te Kabaniroe (als voren) 55)	1	72	65	143	280	52	49	56) 101	"	"	1	1	"	"
J. H. Letteboer, te Seba (eiland Savoe) 57).	7	1057	1369	1543	3969	75	92	167	9	50	17	76	"	9
	9	1219 "	1530 "	1904 1	4653 1	143 "	166 "	311 "	9 "	58 "	24 1	91 1	4 "	11 "

51) De in 't vorig verslag (bijlage R) genoemde zendeling F. J. F. van Hasselt is tijdelijk gevestigd te Doreh, ter vervanging van den met verlof naar Europa vertrokken zendeling W. L. Jens.

52) Tot het ressort van den te Bethel gevestigden zendeling behoort de zendingspost te Ambaän in het Arfak-gebergte (vaste wal van Nieuw-Guinea), waar een te Depok opgeleide (Papoeasche) helper is geplaatst.

53) De vermindering, vergeleken met de opgaven van ult. 1898 (zie vorig verslag, bijlage R, blz. 11), is niet toegelicht.

54) Deze zendingspost, opengevallen door het overlijden van den zendeling G. L. Bink, werd sedert gesteld onder den zendeling van Windessi.

55) De twee zendingsposten op Soemba behooren tot het arbeidsveld van de zending der „Vereenigde Gereformeerde Kerken in Nederland". In 't laatst van 1899 geraakte één daarvan (Melolo) tijdelijk vacant, doordien de zendeling W. Pos met verlof naar Nederland vertrok. De dienst te Melolo wordt inmiddels waargenomen door den zendeling-leeraar van Kabaniroe.

56) Ook hier geldt het aangeteekende in noot 24 (zie blz. 6 van dit overzicht)

57) In dienst van het Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam.

Koloniaal verslag van 1899. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage Q.]

In aansluiting aan de bij het vorig verslag verstrekte soortgelijke opgaaf, over het tijdvak 1 Juli 1898 t/m ult. Juni 1899, volgt hier nog een overzicht der in het tijdvak van 1 Juli 1899 t/m ult. Juni 1900 genomen regeeringsbeschikkingen betreffende de toelating (of intrekking van de toelating) tot uitoefening van hun dienstwerk zoowel van zendelingen als van hulpzendelingen.

ZENDELINGEN.

NAMEN DER ZENDELINGEN.	Standplaats	Ressort voor hetwelk de bijzondere toelating, bedoeld bij art. 123 van het Regeeringsreglement, verleend is.	Gouvernementsbesluit, waarbij de toelating is verleend voor het tegenwoordig ressort.	Gouvernementsbesluit, waarbij aan den zendeling *voor het eerst* toelating tot uitoefening van het zendingswerk in Nederlandsch-Indië is verleend.	TOELICHTINGEN.
			Nederlandsche Zendingsvereeniging te Rotterdam.		
O. van der Brug.	Indramaijoe.	Residentie Cheribon.	27 Febr. 1900, n°. 27.	26 Febr. 1891, n°. 8.	De toelating werd verleend met uitbreiding van die van Februari 1891, welke enkel voor de afdeeling Indramaijoe gold.
C. J. Hoekendijk.	Id.	Id.	3 Juni 1900, n°. 16.	3 Juni 1900, n°. 16.	
			Rijnsche Zendingsgenootschap te Barmen (Pruisen).		
E. A. Ch. Momeijer.	Sogae Adoe (eiland Nias).	Eiland Nias (Sumatra's Westkust), en wel bepaaldelijk in dat gedeelte, hetwelk gelegen is ten noorden der lijn Oedjoeng Seromboe-Oedjoeng Goenoeng Lemboe.	17 Dec. 1899, n°. 4.	17 Dec. 1899, n°. 4.	Tot het oprichten van zendingsposten buiten 's Gouvernements rechtstreeksch gebied in het gedeelte van Nias, waarvoor de toelating is verleend, is telkens eene nadere vergunning noodig van den gewestelijken gouverneur.
A. G. Harder.	Goemboe Hoemene (eiland Nias).	Als voren.	10 Juni 1900, n°. 35.	10 Juni 1900, n°. 35.	Als voren.
J. Noll.	Ombalata (eiland Nias).	Id.	Id.	Id.	Id.
F. W. Hoffmann.	Nako-eilanden (ten westen van Nias).	Als voren en tevens voor de Nako-eilanden.	17 Dec. 1899, n°. 4 en 9 Mei 1900, n°. 8.	17 Dec. 1899, n°. 4.	Id.
J. C. A. Eckert.	Kwala Kapoeas.	Dajaksche streken der residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	21 Juli 1899, n°. 42.	21 Juli 1899, n°. 42.	
B. Mindermann.	Sipahoetar.	Landschap Sipahoetar in de onderafd. Silindong der afd. Toba en Silindong (res. Tapanoli, gouv. Sumatra's Westkust).	20 Maart 1900, n°. 27.	20 Maart 1900, n°. 27.	
H. Brakensiek.	Nainggolan (schiereiland Samosir aan het Tobameer).	Landschappen Bakara en Moeara in de onderafd. Toba der voormelde afd. Toba en Silindong.	20 Maart 1900, n°. 28.	20 Maart 1900, n°. 28.	De zendeling zal zich in het landschap Bakara niet mogen vestigen.
H. W. Volkmann.	Siboga.	Onderafd. Siboga en Ommelanden der afd. Siboga (res. Tapanoli, gouv. Sumatra's Westkust).	14 April 1900, n°. 21.	19 Oct. 1886, n°. 3/c.	Bij het aangehaalde besluit van 14 April 1900 werd de in Juli 1890 verleende toelating voor de onderafd. Batang-Taro-districten, mede in de afd. Siboga, ingetrokken.
W. Gericke.	Parsambilan.	Onderafd. Toba der voormelde afd. Toba en Silindong.	4 Mei 1900, n°. 7.	12 Maart 1896, n°. 24.	Bij het aangehaalde besluit van 4 Mei 1900 werd de in Maart 1896 verleende toelating voor de onderafd. Sipirok (afd. Mandheling en Angkola) en voor een deel der afd. Padang Lawas ingetrokken.

HULPZENDELINGEN.

Verleende toelatingen.		Ingetrokken toelatingen.	
Namen der hulpzendelingen, benevens datum en n°. der gouv. besluiten, waarbij hun de toelating verleend werd.	Ressort voor hetwelk toelating werd verleend.	Namen der hulpzendelingen, benevens datum en n°. der gouv. besluiten, waarbij hun de toelating verleend was.	Ressort waarvoor de toelating ophield van kracht te zijn, benevens datum en n°. van het tot de intrekking betrekkelijk gouv. besluit.
J. Ariën (16 Dec. 1899, n°. 24).	Afd. Buitenzorg (res. Batavia).	Naftali (12 Oct. 1886, n°. 1/c).	Afd. Buitenzorg der res. Batavia (16 Dec. 1899, n°. 24).
E. Legiman (14 Jan. 1900, n°. 14).	Afd. Japara (res. van dien naam).		
Seleman (10 Juni 1900, n°. 22).	Residentie Bezoeki.		
N. Siregar (20 Juni 1900, n°. 14).	Zendingspost Boenga Bandar in de onderafd. Sipirok der afd. Mandheling en Angkola (res. Tapanoli, gouv. Sumatra's Westkust).	C. Huliselon (15 Jan. 1894, n°. 13).	Eiland Boeroe in de res. Amboina (25 Juli 1899, n°. 35).
J. Matahelumual, J. Lewaherila, A. Nanlohy, H. Karuwal, C. Heurnasse (16 Maart 1900, n°. 5).	Noord-Halmaheira (res. Ternate en onderhoorigheden).	W. Titahena (11 Juni 1899, n°. 28).	Noordelijk deel van het eiland Halmaheira der res. Ternate en onderhoorigheden (27 Dec. 1900, n°. 23).

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage Q.]

B. ROOMSCH-KATHOLIEKE EEREDIENST.

1°. Statiën voor Europeanen.

Volgnummer.	Standplaatsen.	Bijbehoorende kerkelijke afdeeling.	Zielental der R.-K. bevolking op ult. 1899. Europeanen en met hen gelijkgestelden. Civielen.	Militairen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	Aantal gedoopten in 1899. Kinderen in echt geboren.	buiten echt geboren.	Volwassenen.	Totaal.	Aantal van hen die in 1899 de eerste H. Communie deden.	Aantal van in 1899 ingezegende huwelijken. Katholieke.	Gemengde.	Aantal dienstdoende geestelijken op ult. 1899: van landswege bezoldigd. Geestelijke van den 1sten rang (Apost. Vicaris)	Geestelijken van den 2den rang. Pastoors.	Onder-Pastoors.	Geestelijken van den 3den rang.	buiten bezwaar van den lande. Hulppriesters.	Missionarissen.	Totaal
1	Batavia. a)	Omvattende de residentie Batavia (met uitzondering van de afdeeling Buitenzorg), alsmede de residentiën Krawang en Bantam. (Na verkregen machtiging wordt voorts de residentie Lampongsche Districten tweemaal 's jaars bezocht.) . .	3052	1088	120	40	4300	263	99	39	401	114	23	9	b) 1	″	c) 3	d) 1	1	″	6
2	Buitenzorg.	Omvattende de afdeeling Buitenzorg (residentie Batavia) en het regentschap Tjiandjoer (residentie Preanger Regentschappen).	640	173	9	″	822	31	22	″	53	34	2	2	″	1	″	″	1	″	
3	Cheribon.	Omvattende de residentie Cheribon, Tagal en Preanger Regentschappen (wat dit laatste gewest betreft met uitzondering van het regentschap Tjiandjoer)	760	346	8	″	1114	53	42	6	101	31	4	4	″	1	″	″	″	″	1
4	Samarang. e)	Omvattende de residentie Samarang (met uitzondering van de afdeelingen Ambarawa en Salatiga), zoomede de residentiën Pekalongan Japara en Rembang . . .	2554	299	146	18	3017	125	110	8	243	107	21	12	″	1	3	″	1	″	5
5	Ambarawa.	Omvattende de afdeelingen Ambarawa en Salatiga (residentie Samarang), tenevens de residentie Soerakarta. .	1024	809	30	″	1863	39	43	5	87	16	8	3	″	1	″	″	″	″	1
6	Madioen.	Omvattende de residentiën Madioen en Kediri . . .	1050	78	″	″	1128	37	53	1	91	20	3	3	″	1	″	″	″	″	1
7	Malang.	Omvattende de residentie Pasoeroean	750	244	″	″	994	48	32	10	90	21	3	3	″	″	″	1	1	″	2
8	Djokjokarta.	Omvattende de residentie Djokjokarta, de residentie Bagelen (met uitzondering van de afdeeling Ledok), zoomede de afdeeling Tjilatjap (residentie Banjoemas).	1998	304	37	″	2339	60	94	16	170	70	1	6	″	1	″	″	″	″	1
9	Magelang.	Omvattende de residentie Kadoe, de afdeelingen Ledok (residentie Bagelen), Bandjarnegara, Poerbolinggo en Poerwokerto (residentie Banjoemas) en de hoofdplaats Banjoemas	445	747	40	5	1237	18	51	6	75	19	6	2	″	″	″	″	f) 1	″	1
		Transporteeren . . .	12 273	4088	390	63	16 814	674	546	91	1311	441	71	44	1	6	6	2	5	-	20

a) Te Batavia waren 60 zusters Ursulinen en 16 vrouwelijke leeken aan de ter plaatse gevestigde, door geestelijken bestuurde scholen werkzaam. Voorts was aldaar een van landswege bezoldigde Chineesche helper werkzaam.

b) De Apostolisch Vicaris en pastoor van Batavia keerde van verlof uit Europa terug en aanvaardde wederom zijne bediening.

c) Een der onderpastoors draagt den titel van waarnemend pastoor.

d) De pastoor van Singkawang (Westerafdeeling van Borneo), wien Batavia tijdelijk tot standplaats is aangewezen.

e) Te Samarang waren 33 zusters Franciscanessen van Heythuijzen, zoomede 2 vrouwelijke leeken en 1 mannelijke leek aan de ter plaatse gevestigde, door geestelijken bestuurde scholen werkzaam.

f) Deze hulppriester is erkend als pastoor buiten bezwaar van den lande.

Volg-nummer.	Standplaatsen.	Bijbehoorende kerkelijke afdeeling.	Zielental der R.-K. bevolking op ult. 1899.					Aantal gedoopten in 1899.				Aantal van hen die in 1899 de eerste H. Communie deden.	Aantal van in 1899 ingezegende huwelijken.		Aantal dienstdoende geestelijken op ult 1899:						
			Europeanen en met hen gelijkgestelden.		Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	Kinderen		Volwassenen.	Totaal.				van landswege bezoldigd.				buiten bezwaar van den lande.		Totaal.
			Civielen.	Militairen.				in echt geboren.	buiten echt geboren.				Katholieke.	Gemengde.	Geestelijke van den 1sten rang (Apost. Vicaris)	Geestelijken van den 2den rang. Pastoors.	Geestelijken van den 2den rang. Onder-Pastoors.	Geestelijken van den 3den rang.	Hulppriesters.	Missionarissen.	
		Per transport. . .	12 273	4088	390	63	16 814	674	546	91	1311	441	71	44	1	6	6	2	5	"	20
10	Soerabaija. *g*)	Omvattende de residentiën Soerabaija, Probolinggo, Bezoeki, Madura en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	2337	465	"	"	2802	168	115	25	308	86	12	10	"	1	1	"	*h*) 3	"	5
11	Padang. *i*)	Omvattende het gouvernement Sumatra's Westkust en de residentie Benkoelen . . .	843	788	"	"	1631	49	43	2	94	51	11	8	"	"	1	*j*) 1	1	"	3
12	Koeta Radja (tijdelijk).	Omvattende het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden (Na verkregen machtiging worden voorts de noordelijke havens van Sumatra's Westkust eenmaal 's jaars bezocht.)	79	1152	18	23	1272	15	36	1	52	2	3	"	"	1	"	"	"	"	1
13	Medan (vacant). *k*)	Omvattende de residentie Oostkust van Sumatra . .	263	168	"	*l*) *162	593	20	5	"	25	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
14	Soengeislan (vacant). *k*)	Omvattende de residentiën Banka, Palembang en Riouw en onderhoorigheden . . .	113	191	"	*181	485	13	5	2	20	6	1	"	"	"	"	"	"	"	"
15	Singkawang (vacant). *k*)	Omvattende de residentie Westerafdeeling van Borneo (uitgenomen de afdeeling Sintang) en de assistent-residentie Billiton	98	103	"	235	436	25	"	9	34	2	5	"	"	"	"	"	"	"	"
16	Makasser.	Omvattende het gouvernement Celebes en onderhoorigheden. (Na verkregen machtiging wordt voorts het eiland Lombok zesmaal 's jaars bezocht.)	95	151	10	"	256	3	7	"	10	"	"	"	"	"	"	"	*f*) 1	"	1
		Totalen voor de vermelde 16 statiën.	16 101	7106	418	664	24 289	967	757	130	1854	588	103	62	1	8	*m*) 8	*n*) 3	*o*) 10	"	30

g) Te Soerabaija waren 25 zusters Ursulinen en 11 broeders van den H. Aloijsius van Gonzaga van Oudenbosch aan de ter plaatste gevestigde, door geestelijken bestuurde scholen werkzaam.

h) Twee dezer hulppriesters waren tijdelijk erkend als bezoldigd onderpastoor, in verband met de afwezigheid wegens buitenlandsch verlof van 2 geestelijken van den 2den rang.

i) Te Padang waren 15 zusters van liefde van O. L. V. Moeder van Barmhartigheid van Tilburg aan de ter plaatse gevestigde, door geestelijken bestuurde scholen werkzaam.

j) Deze geestelijke voert den titel van pastoor.

k) In de tijdelijke vervulling van de vacante statiën Medan, Soengeislan en Singkawang (over deze laatste zie ook noot *d*) wordt in dier voege voorzien dat de gemeenten in de statiën Medan en Singkawang tweemalen 's jaars kerkelijk worden bezocht door één der geestelijken van Batavia, terwijl, wat de statie Soengeislan betreft, het dienstwerk tijdelijk is verdeeld tusschen één der geestelijken respectievelijk van de statiën Batavia en Padang (door een der geestelijken van Padang wordt namelijk het dienstwerk verricht in dat gedeelte der statie Soengeislan, hetwelk de residentie Palembang uitmaakt, uitgenomen echter de hoofdplaats Palembang en de gouvernements-nederzettingen in Djambi). Overigens zijn in de statiën Soengeislan en Singkawang 3 van landswege bezoldigde Chineesche helpers werkzaam: 1 op Banka, 1 te Singkawang en 1 op Billiton.

l) Waar een * geplaatst is, zijn, bij gemis aan gegevens over 1899, de bestaande opgaven behouden.

m) Een dezer onderpastoors heeft den titel van waarnemend pastoor (zie noot *c*). Zie overigens noot *h*.

n) Bovendien kwamen nog ten laste van 's lands kas 4, als inlandsche hulpleeraren, bezoldigde Chineesche helpers bij Roomsch-katholieke gemeenten (verg. de noten *a* en *k*).

o) Twee der hulppriesters (die te Magelang en die te Makasser) zijn erkend als pastoor buiten bezwaar van den lande en twee (te Soerabaija) tijdelijk als uit 's lands kas bezoldigd onderpastoor.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage Q.]

2°. Statiën voor inlandsche Christenen (waaronder begrepen zoowel de gevestigde gemeenten als de zendingsposten).

Volgnummer.	Standplaatsen.	Bijbehoorende kerkelijke afdeeling.	Aantal Roomsch-katholieke inlandsche Christenen op ult. 1899.			Aantal der in 1899 gedoopten.				Aantal van hen die in 1899 de eerste H. Communie deden.	Aantal in 1899 ingezegende huwelijken.		Aantal dienstdoende geestelijken op ult. 1899: van landswege bezoldigd.				buiten bezwaar van den lande.		Totaal.
			Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Volwassenen.	Totaal.		Katholieke.	Gemengde.	Geestelijke van den 1sten rang.	Geestelijken van den 2den rang: Pastoors.	Geestelijken van den 2den rang: Onderpastoors.	Geestelijken van den 3den rang.	Hulppriesters.	Missionarissen.	
	Gevestigde gemeenten.																		
1	Menado.	Omvattende de residentiën Menado, Amboina en Ternate.	5974	"	5974	214	"	211	425	157	37	1	"	1	"	1	1	"	3
2	Larantoeka. p)	Omvattende de noordoost- en de oostkust van Flores, de eilanden Andonara, Lomblen, Alor, Solor en andere tot die groep behoorende eilanden, zoomede de hoofdplaats Koepang (residentie Timor en onderhoorigheden)	8070	"	8070	198	12	9	219	64	30	"	"	1	"	1	2	"	4
3	Maumeri. p)	Omvattende Midden-Flores en de noord- en zuidzijde van dat eiland (gemeenten te Maumeri, Kotting, Nita, Sikka, Lela en Lio) . . .	8545	"	8545	405	17	13	435	41	25	1	"	"	2	1	"	"	3
	Zendingsposten.																		
4	Moentilan.	Omvattende de afdeeling Moentilan (of Probolinggo) en aangrenzende afdeelingen der residentie Kadoe.	20	"	20	2	"	6	8	"	"	1	"	"	"	q) 1	"	1	2
5	Mendoet. r)	Omvattende het onderdistrict Mendoet van het district Probolinggo der afdeeling Magelang (residentie Kadoe) en aangrenzende plaatsen .	32	"	32	8	"	12	20	"	4	"	"	"	"	"	"	2	2
6	Tandjong Sakti. s)	Omvattende de afdeeling Manna en Pasoemah Oeloe Manna (residentie Benkoelen) . . .	350	"	350	14	"	"	14	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
7	Nanga Sedjiram. t)	Omvattende de afdeeling Sintang (residentie Wester-afdeeling van Borneo). . .	u) †	†	†	†	†	†	†	†	†	†	"	"	"	"	"	"	"
8	Langgoer op Klein-Key.	Omvattende het eiland Groot-Key, de verdere Key-eilanden en de westelijk gelegen Key-Tenimber-, Tiandoe- en Koer-eilanden (reidentie Amboina).	664	"	664	107	10	39	156	40	15	3	"	"	"	2	"	"	2
9	Bomphia. v)	Omvattende Oost-Ceram (residentie Amboina).	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	"	"	"	"	"	"	"
10	Djeniloe.	Omvattende de landschappen der onderafdeeling Beloe (residentie Timor en onderhoorigheden)	w) 1727	"	w) 1727	41	"	10	51	14	9	"	"	"	"	1	"	"	1
11	Kapaur (zuidwestkust van Nieuw-Guinea). v)	. . . .	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	"	"	"	"	"	"	"
12	Singaradja. x)	Hoofdplaats Singaradja der residenti Bali en Lombok. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. .	. .	. . .	. .	. .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .
	Totaal Roomsch-katholieke inlanders en met hen gelijkgestelden in de statiën bedoeld sub. 2°.		25 382	"	25 382	989	39	300	1328	316	120	6	"	2	2	7	3	3	17
	Id. id. in de statiën bedoeld sub 1°. . .		418	664	1 082														
	Totaal Roomsch-katholieke Europeanen en met hen gelijkgestelden in de statiën bedoeld sub 1°.		. . .	. . .	23 207	967	757	130	1854	588	103	62	1	8	8	3	10	"	30
	Id. id. in de statiën bedoeld sub 2°. . .		. . .	. . .	ij) 160	†	†	†	†	†	†	†							
	Totaal-generaal . . .		. . .	. . .	49 831								1	10	10	z) 10	aa) 13	3	47

p) Nopens het aantal der in de statiën Larantoeka en Maumeri voor het onderwijs werkzame broeders en zusters van geestelijke orden zijn over 1899 geen opgaven ontvangen

q) Dezen geestelijke, met den titel van Apostolisch missionaris, werd Moentilan als tijdelijke standplaats aangewezen.

r) Deze zendingspost wordt thans voor het eerst vermeld.

s) De missie te Tandjong Sakti wordt kerkelijk bezocht door den te Padang gevestigden geestelijke.

t) Voorloopig vacant en in 1899 wegens gebrek aan missionarissen niet bezocht.

u) Waar opgaven ontbreken, is een † ingevuld.

v) De zendingsposten Bomphia en Kapaur zijn, wegens gebrek aan missionarissen, tijdelijk verlaten.

w) De opgaaf in 't vorig verslag (bijlage R) was onvolledig, zijnde toen niet vermeld de cijfers betreffende de missie in het tot genoemde onderafdeeling Beloe behoorende landschap Fialarang.

x) Van de indertijd door de Indische Regeering verleende vergunning tot voorbereiding van eene missie op Bali was bij het einde van 1899 nog geen gebruik gemaakt.

ij) Hieronder 150 militairen (in de statie Menado); de overige 10 waren op Flores gevestigde Roomsch-katholieke Europeanen.

z) Zie noot n.

aa) Van deze hulppriesters waren er (zie noot h) 2 tijdelijk erkend als bezoldig onderpastoor.

C. GEREFORMEERDE KERKEN. [1]

STANDPLAATSEN DER PREDIKANTEN.	Aantal predikanten aanwezig op ult. 1899.	Verdeeling der in de volgende kolommen opgegeven cijfers naar den landaard der personen.	Aantal lidmaten op ult. 1899.	Aantal tot het H. Avondmaal toegelaten lidmaten op ult. 1899.	Aantal lidmaten in 1899 voor het eerst tot het H. Avondmaal toegelaten.	Aantal gedoopten gedurende 1899. Kinderen in echt geboren.	Aantal gedoopten gedurende 1899. Kinderen buiten echt geboren.	Aantal gedoopten gedurende 1899. Volwassenen.	Aantal in 1899 ingezegende huwelijken.	Aantal catechisanten gedurende 1899.
Batavia	[2]) 1	Europ.	376	197	14	9	"	"	1	61
		Inl.	60	42	1	"	"	"	"	14
		Vr. oost.	13	10	"	"	"	"	"	15
Soerabaija	[3]) vacant.	Europ.	70	40	"	"	"	"	"	"
		Inl.	16	12	"	"	"	"	"	2
		Vr. oost.	1	1	"	"	"	"	"	"

[1]) Andere kerkelijke vereenigingen zijn de „Britsch Protestantsche gemeente" te Batavia en de „Armenische gemeente op Java". Nopens de eerste zijn voor dit verslag geen opgaven ingekomen. De laatste, aan welke één geestelijke (te Batavia) is verbonden, telde op ult. 1899 53 zielen. Het aantal door dien geestelijke in 1899 gedoopte kinderen bedroeg 2; dat zijner catechisanten 12.

[2]) Niet van landswege bezoldigd

[3]) Van tijd tot tijd werd de gemeente te Soerabaija bezocht door den predikant der zustergemeente te Batavia.

II. MOHAMMEDAANSCHE GODSDIENST.
Statistische opgaven betreffende de bedevaart naar Mekka.

GEWESTEN.	Aantal uit Nederlandsch-Indië vertrokken bedevaartgangers (volgens opgaven van de hoofden van gewestelijk bestuur). 1897.	1898.	1899.	Aantal voor de bedevaart der onderstaande jaren zich te Djeddah (Arabië) bij ons consulaat aangemeld hebbende en als Nederlandsch-Indische onderdanen erkende bedevaartgangers. 1897.	1898.	1899.	Aantal in Nederlandsch-Indië teruggekeerde bedevaartgangers (volgens opgaven van de hoofden van gewestelijk bestuur). 1897.	1898.	1899.
Java en Madura.									
Bantam	1459	1093	595	643	1230	950	494	1105	865
Batavia	293	320	250	256	405	298	225	386	182
Krawang	46	88	38	53	45	86	48	41	69
Preanger Regentschappen	934	1112	697	449	837	1052	423	776	990
Cheribon	334	402	148	138	301	375	210	248	339
Tagal	181	145	83	95	186	130	76	149	116
Pekalongan	80	68	21	91	81	63	60	78	59
Samarang	278	164	134	186	269	148	145	241	127
Japara	53	45	70	49	53	42	45	63	44
Rembang	161	91	34	124	135	89	118	111	80
Soerabaija	486	557	491	552	535	553	494	501	484
Pasoeroean	136	146	82	125	131	139	111	132	139
Probolinggo	55	55	65	53	60	55	47	50	52
Bezoeki	192	195	113	171	172	183	138	156	175
Banjoemas	114	56	47	60	100	52	74	105	48
Bagelen	201	215	152	116	198	194	111	184	159
Kadoe	115	138	100	35	107	122	32	105	218
Djokjokarta	60	58	24	25	42	42	24	26	42
Soerakarta	45	39	4	9	40	33	12	34	28
Madioen	a) 100	a) 76	a) 65	36	88	42	13	131	73
Kediri	138	86	86	113	128	88	85	121	85
Madura	166	173	167	285	165	217	239	155	184
Totalen	5627	5322	3466	3634	5317	4953	3224	4898	4558
Buitenbezittingen.									
Sumatra's Westkust	b) 694	b) 551	b) 232	c) 754	c) 582	c) 511	373	513	341
Benkoelen	109	57	55	63	90	38	81	88	54
Lampongsche Districten	192	197	160	94	254	235	76	204	181
Palembang	892	800	327	723	715	506	565	634	458
Oostkust van Sumatra	418	413	137	230	280	165	206	297	161
Atjeh en onderhoorigheden d)	157	73	34	85	52	46	49	30	27
Riouw " "	104	24	32	9	4	1	9	104	12
Banka	180	45	15	68	144	38	39	124	30
Billiton	1	"	7	3	"	4	2	4	4
Westerafdeeling van Borneo	169	230	105	180	223	153	163	291	123
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	403	603	362	315	468	528	230	444	435
Celebes en onderhoorigheden	368	270	114	508	338	188	262	228	77
Menado	42	3	"	69	3	17	40	2	15
Amboina	27	77	31	39	56	91	17	27	37
Ternate	22	28	35	10	32	20	9	20	17
Timor en onderhoorigheden	"	"	"	"	"	2	12	"	"
Bali en Lombok	170	207	119	83	162	198	39	83	122
Totalen voor de buitenbezittingen	3948	3578	1765	3242	3412	2741	2172	3093	2094
Totalen voor Java en Madura	5627	5322	3466	3664	5317	4953	3224	4898	4558
Totalen voor geheel Nederlandsch-Indië	9575	8900	5231	6906	8729	7694	5396	7991	6652
Bovendien meldden zich bij het consulaat te Djeddah nog aan zonder van een in Indië afgegeven Mekka-pas te zijn voorzien				194	237	198			
Totaal-generaal				7100	8966	7892			

a) In de opgaven betreffende Madioen wordt bij uitzondering vermeld hoeveel inlanders (niet onder het in de tabel vermelde aantal begrepen) naar Singapore waren vertrokken, met het doel om zich van daar naar Mekka te begeven. Dit aantal bedroeg in de opgegeven drie jaren achtereenvolgens 79, 142 en 130.

b) Onder het totaal der in 1898 uit het gouvernement Sumatra's Westkust vertrokken bedevaartgangers (over 1897 is zulks niet uiteengehouden) waren er begrepen 151 uit de Padangsche Benedenlanden, 320 uit de Padangsche Bovenlanden en 80 uit Tapanoli, en over 1899 was die verdeeling respectievelijk 71, 140 en 21.

c) Van de bedevaartgangers uit Sumatra's Westkust, welke zich bij ons consulaat te Djeddah aanmeldden, waren er: voor de bedevaart van 1897 uit de Padangsche Benedenlanden 279, uit de Padangsche Bovenlanden 393 en uit Tapanoli 82; voor de bedevaart van 1898 was de verdeeling respectievelijk 141, 347 en 94, en voor de bedevaart van 1899 (over welk jaar de splitsing niet volledig is) respectievelijk 143, 290 en 48.

d) Vele Atjehers gaan via Pinang ter bedevaart, zonder zich bij het bestuur van een Mekka-pas te voorzien; de opgegeven cijfers zijn derhalve niet volledig.

(5. 19.)

BIJLAGE R.

(Zie hoofdst. K, afd. IV, van het verslag.)

OPGAVEN, voor zooveel ontvangen, betreffende de in Nederlandsch-Indië bestaande WEESHUIZEN en ANDERE INSTELLINGEN of VEREENIGINGEN VAN LIEFDADIGHEID, zoomede UITKEERINGSFONDSEN en SPAARBANKEN, meerendeels over 1899.

1°. Weeshuizen en gestichten tot verzorging van oude lieden, gebrekkigen, enz.

GESTICHTEN of VEREENIGINGEN.	Aantal verpleegden bij het einde van:		VERDERE BIJZONDERHEDEN.
	1898.	1899.	
Parapattan-weezengesticht te Batavia.	67 (37 jongens en 30 meisjes).	69 (38 jongens en 31 meisjes).	Van de op ult. 1898 verpleegde 37 jongens verlieten er in 1899 3 het gesticht (1 trad in militairen dienst en 2 verkregen, na afgelegd eindexamen aan de ambachtsschool, eene particuliere betrekking), terwijl van de op ult. 1898 tot het gesticht behoorende meisjes er in 1899 2 vertrokken om in betrekking te gaan. Daarentegen werden in 1899 4 jongens en 3 meisjes als nieuwe verpleegden aangenomen. Voor zooveel de pupillen reeds de schooljaren bereikt hadden, maakten zij van het openbaar lager onderwijs ter plaatse gebruik (op ult. 1899 25 jongens en even zooveel meisjes). Een der pupillen slaagde in het klein ambtenaarsexamen. Voor het godsdienstonderwijs werd door een predikant zorg gedragen. Drie pupillen legden belijdenis des geloofs af. De gezondheidstoestand was gunstig. De ontvangsten bedroegen: aan interesten en onderstanden f 5856, aan donatiën, contributiën en legaten f 4597 en aan gouvernementssubsidie f 6000, in 't geheel derhalve f 16 453, terwijl de huishoudelijke uitgaven beliepen f 15 769. Door verschillende andere onkosten en afschrijvingen, ten bedrage van f 3537, sloot het boekjaar met een nadeelig saldo van f 2853. Over 1898 was ontvangen f 16 133, en uitgegeven, mede met inbegrip van afschrijvingen, f 20 686.
Diaconie wees- en armenhuis te Weltevreden (Batavia).	44 (3 vrouwen, 24 jongens en 17 meisjes). *a*)	37 (2 vrouwen, 21 jongens en 14 meisjes).	De kosten van deze inrichting bedroegen over 1899 f 8166, tegen f 7167 over 1898. In 1899 verlieten het gesticht 2 vrouwen, 7 meisjes en 7 jongens. Opgenomen werden 1 vrouw, 4 meisjes en 4 jongens. Het gebouw op Molenvliet, waarin de inrichting tot dusver gevestigd was, werd in Juni 1899 om gezondheidsredenen ontruimd. Sedert zijn de verpleegden tijdelijk gehuisvest in eene daartoe gehuurde particuliere woning te Weltevreden.
Djattigesticht te Batavia (voor hulpbehoevende en verwaarloosde kinderen).	60 (15 jongens en 45 meisjes).	67 (17 jongens en 50 meisjes).	In 1899 verlieten 5 meisjes het gesticht (4 kregen eene betrekking en 1 werd op verzoek van de familie ontslagen). Nieuw opgenomen werden 2 jongens en 8 meisjes, terwijl 2 meisjes uit hare betrekking in het gesticht terugkeerden.
Vincentius-gesticht voor verlaten kinderen (meisjes) te Weltevreden (Batavia).	76	71	Deze aan het Hulpfonds van den H. Vincentius à Paulo te Batavia behoorende gestichten wijden hunne zorgen vooral aan de opvoeding van arme en verlaten kinderen van Europeesche afkomst (ook niet-weezen). De ontvangsten in 1899 bedroegen p. m. f 4000; omtrent de uitgaven werd geen opgaaf ontvangen.
St. Jozef-gesticht voor verlaten kinderen (jongens) te Weltevreden.	29	32	
Jongens-weeshuis van het Hulpfonds van den H. Vincentius à Paulo te Buitenzorg. *b*)	*c*) 85	*c*) 87	Gedurende 1899 werden in dit gesticht, van gelijken aard als het hiervóór genoemde St. Jozef-gesticht te Weltevreden, in het geheel 87 jongens, voor het meerendeel weezen, verpleegd; daarvan kwamen er 60 geheel of gedeeltelijk ten laste van de inrichting, terwijl voor de overige 27 eene geringe bijdrage werd ontvangen. Van die 87 jongens bezochten er 82 de openbare lagere school, terwijl zij 's avonds nog extra-lessen ontvingen. In den loop van 1899 keerden 13 pupillen (van wie 3 na afgelegd kleinambtenaarsexamen) naar hunne familie terug, en verlieten nog 4 andere de inrichting: 2 doordien zij eene betrekking kregen, 1 die een beroep koos, waarvoor hij in de

a) Verbeterde opgaaf.

b) Over de in 1900 aangevangen verzorging in dit gesticht, in het Protestantsche weeshuis te Samarang en in de Jongens-weezeninrichting te Soerabaija van een deel der militaire pupillen zie blz. 50 van het verslag hiervóór.

c) Deze opgaaf betreft niet de sterkte bij het einde van het opgegeven jaar, maar het totaal der in de verplegingslijsten gedurende elk der beide jaren ingeschreven geweest zijnde pupillen.

GESTICHTEN of VEREENIGINGEN.	Aantal verpleegden bij het einde van:		VERDERE BIJZONDERHEDEN.
	1898.	1899.	
			leer ging, en 1 wegens vertrek naar Europa. Het aantal der nieuw opgenomen pupillen beliep 19. Afgezien van enkele gevallen van waterpokken liet de gezondheidstoestand niet te wenschen over. De ontvangsten, met inbegrip van de gouvernementssubsidie, ad f 3000, bedroegen f 21 782, en de uitgaven f 23 446, tegen respectievelijk f 21 481 en f 22 969 in 1898.
Bedelaarsgesticht te Tagal.	23 (11 mannen en 12 vrouwen).	26 (14 mannen en 12 vrouwen).	In dit gesticht worden aan lepra en andere afzichtelijke ziekten lijdende armoedige personen opgenomen. De kosten (in 1899 f 874) worden bestreden uit de fondsen van de moskee te Tagal. De civiele geneesheer aldaar verstrekt zoo noodig eenige medicijnen.
Protestantsch weeshuis te Samarang. *d*)	181 (98 jongens en 83 meisjes).	181 (95 jongens en 86 meisjes).	In 1899 werden uit de sterkte afgevoerd 14 jongens (7 wegens het bereiken van den 18jarigen leeftijd, 5 die naar hunne familie terugkeerden, 1 ten gevolge van zijne plaatsing in eene betrekking en 1 door overlijden), zoomede 12 meisjes (1 keerde terug naar hare familie, 7 gingen in betrekking, 3 overleden en 1 trad in het huwelijk). Opgenomen werden 11 jongens en 15 meisjes. Ten aanzien van den gezondheidstoestand wordt gemeld dat het aantal gevallen van malaria weder vrij groot was (485), terwijl zich ook 13 gevallen van berriberri voordeden. Voorts heerschte in de laatste maanden van 1899 eene vrij hevige mazelen-epidemie — 48 verpleegden werden daardoor aangetast — die in enkele gevallen een kwaadaardig verloop had. Evenals in 1898 gaf evacuatie van vele der zieke pupillen, tot welk doel o. a. door het weeshuisbestuur een huis werd gehuurd te Tjandi, goede uitkomsten. De ontvangsten der inrichting beliepen over 1899 f 80 536, daaronder begrepen de gewone gouvernementssubsidie van f 38 780 en eene extrasubsidie van f 10 000 (zie vorig verslag, bijlage S), terwijl het bedrag der uitgaven wordt vermeld als f 59 395. Over 1898 werd opgegeven respectievelijk f 69 570 en f 68 978.
Roomsch-katholiek weeshuis te Samarang.	308 (119 jongens en 189 meisjes).	315 (113 jongens en 202 meisjes).	Het aantal van gouvernementswege ter verpleging aangewezen weezen bleef 220 bedragen (70 jongens en 150 meisjes), daar de opengevallen plaatsen van 12 jongens en 17 meisjes door 16 jongens en 13 meisjes werden aangevuld. Voor rekening van de inrichting, dan wel voor die van particulieren, kwamen op ult. 1899 43 jongens en 52 meisjes. De ontvangsten (met inbegrip van de sedert 1 Januari 1895 op f 45 140 's jaars bepaalde gouvernementssubsidie) beliepen f 52 181 en de uitgaven f 55 333. Na aftrek van het batig slot over 1898, ad f 344, bleef dus nog een tekort bestaan van f 2808.
Proveniers- of oudemannenhuis te Samarang.	54	54	Deze inrichting is bestemd tot huisvesting van gegageerde militairen, schepelingen en anderen, die door lichaamsgebreken of hoogen ouderdom belet worden den lande langer te dienen en tevens geen middelen bezitten om genoegzaam in eigen onderhoud te voorzien. Inlandsche niet-Christenen zijn uitgesloten. De toegelatenen moeten hoofdzakelijk van hun gagement of pensioen leven, doch krijgen van landswege bovendien beddegoed, kleederen en rantsoenen. Op ult. 1899 waren opgenomen 24 Europeanen (10 Nederlanders, 7 Belgen, 1 Noor, 2 Duitschers, 2 Zwitsers, 1 Franschman en 1 Oostenrijker), 8 kleurlingen, 19 Amboineezen en 3 Afrikanen. In den loop van 1899 werden 22 verpleegden uit de sterkte afgevoerd (19 door vertrek en 3 door overlijden), terwijl een gelijk aantal nieuwe werden toegelaten.
Bedelaarsgesticht te Patjerongan (Samarang).	151	138	In den loop van 1899 werden 76 personen uit de sterkte afgevoerd, terwijl 63 personen werden opgenomen. De ontvangsten bedroegen f 1973, en de uitgaven f 11 162, zoodat f 9189 moest worden gesuppleerd. De kosten van dit gesticht worden, ingevolge het bepaalde bij gouv. besluit van 6 Juni 1865 nº. 28, hoofdzakelijk bestreden uit liefdegiften, terwijl het tekortkomende in de eerste plaats wordt aangevuld uit de fondsen van het Chineesche hospitaal te Samarang, na kwijting van de uitgaven voor het hospitaal. Hetgeen dan nog mocht ontbreken, wordt bijgepast uit de fondsen van het Chineesche hospitaal te Batavia.
Verzorgingsgesticht te Soerakarta.	64 (32 jongens en 32 meisjes).	64 (33 jongens en 31 meisjes).	Dit gesticht, opgericht door de Vrijmetselaarsloge te Soerakarta, heeft ten doel de huisvesting en verzorging tegen matige vergoeding van op de verschillende landbouwondernemingen in het gewest thuis behoorende Europeesche kinderen, ten einde deze in de gelegenheid te stellen van de ter hoofdplaats bestaande openbare lagere scholen gebruik te maken. In den loop van 1899 werden 7 jongens en 4 meisjes uit de sterkte afgevoerd, terwijl 8 jongens en 3 meisjes werden opgenomen.
Verzorgingsgesticht te Djokjokarta.	29 (14 jongens en 15 meisjes).	36 (17 jongens en 19 meisjes).	Deze inrichting, van gelijken aard als de zooeven vermelde te Soerakarta, huisvestte in 1899 een grooter aantal pupillen dan in 1898. Door de ontvangst van het netto provenu van het 7/16 aandeel in de zuivere opbrengst der te Batavia in December 1898 uitgespeelde geldloterij van f 400 000 (zie vorig verslag, bijlage S) zag de directie zich in staat gesteld eene op het gebouw rustende hypotheek van f 10 000 af te lossen, terwijl zij eene som van f 20 000 afstond aan het bestuur der Fröbelschool ter plaatse. De gezondheidstoestand der pupillen was over het algemeen gunstig.
Jongens-weezeninrichting te Soerabaija. *d*)	83 jongens (69 internen en 14 externen). *e*)	82 jongens (68 internen en 14 externen). *e*)	Gedurende het op 31 Maart 1899 geëindigde boekjaar werden afgevoerd 5 interne pupillen, waarvan er 3 onder voogdij der hoofdcommissie werden gebracht. Van laatstbedoelde categorie (externen) werden er 3 afgevoerd (2 bereikten den leeftijd van 23 jaar en 1 trad in militairen dienst), zoodat het aantal externen 14 bleef bedragen. Aangezien 4 nieuwe internen werden opge-

d) Zie noot *b*.

e) Sterkte op 31 Maart van elk der opgegeven jaren.

GESTICHTEN of VEREENIGINGEN.	Aantal verpleegden bij het einde van:		VERDERE BIJZONDERHEDEN.
	1898.	1899.	
			nomen, beliep het aantal pupillen 1 minder dan bij het einde van het boekjaar 1897/98. Van de 68 internen (waarvan 34 den Protestantschen godsdienst beleden) waren 14 (10 als smid, 3 als timmerman en 1 als instrumentmaker) bij den artillerie-constructiewinkel, 1 (als smid) bij de werkplaatsen van den staatsspoorweg, 1 (als oppasser) bij het hulpkrankzinnigengesticht, 1 (als klerk) op een kantoor en 3 bij de landbouwkolonie te Poespo werkzaam, terwijl de overige 48 pupillen het onderwijs aan de in de inrichting gevestigde openbare lagere school volgden. Onder de 68 pupillen waren er 6, die met goed gevolg het klein-ambtenaarsexamen hadden afgelegd, terwijl 3 de burgeravondschool bezochten. De gezondheidstoestand was over het algemeen gunstig. Gedurende 1898/99 viel aan rente te innen f 5311; bovendien werd aan contributiën en giften ontvangen f 5852, terwijl de overige ontvangsten, met inbegrip van de gouvernementssubsidie, ad f 6000, beliepen f 9289. In het geheel derhalve aan inkomsten f 20 452, terwijl de uitgaven bedroegen f 22 934. Over 1897/98 waren deze sommen f 19 885 en f 21 327.
Protestantsch weeshuis te Soerabaija.	28 (niet gespecificeerd opgegeven).	35 (niet gespecificeerd opgegeven).	De kosten der inrichting, die over 1898 bedroegen f 7676, beliepen over 1899 f 8392. Werd in eerstgenoemd jaar ontvangen f 6787, over 1899 vielen aan de inrichting twee buitengewone baten ten deel: vooreerst werd de beschikking verkregen over het voor het weeshuis bestemde 6/16 aandeel (ad f 60 799) in de zuivere opbrengst der hiervóór reeds bedoelde geldloterij, en ten andere ontving de inrichting een legaat van f 20 000. Aan rente en andere gewone ontvangsten viel te boeken f 8238. In den loop van 1899 werden 2 verpleegden ontslagen en 9 opgenomen.
Roomsch-katholiek weeshuis te Soerabaija.	40 (allen meisjes).	46 (36 meisjes en 10 jongens).	Onder het hiernevens opgegeven aantal pupillen waren op ult. 1898 10, en op ult. 1899 6 meisjes begrepen, die buiten het gesticht werden verpleegd. Met inbegrip van een batig saldo over 1898, ad f 337, bedroegen de inkomsten over 1899 f 6549, en de uitgaven f 5928, welke sommen over 1898 waren f 6094 en f 5835.
Bedelaarsgesticht te Semaroeng (Soerabaija).	Niet opgegeven.	Niet opgegeven.	Het gemiddeld aantal verpleegden gedurende 1899 bedroeg 24 (3 Chineezen en 21 inlanders). Uitgegeven werd f 13 036, welke kosten grootendeels bestreden werden uit de fondsen van het Chineesche hospitaal. Aan liefdegiften werd f 543 ontvangen (in 1898 f 859).
Gestichten der Vereeniging tot bevordering van Christelijk leven en onderling hulpbetoon te Magelang (Kadoe).	110 (72 jongens en 38 meisjes).	140 (89 jongens en 51 meisjes).	Deze Vereeniging, over wier werkkring zie vorig verslag blz. 49/50, heeft hare hoofdinrichtingen te Magelang. Aldaar onderhoudt zij, in eene gehuurde woning, een „Militair Tehuis", en tevens, doch geheel daarvan afgescheiden, eene opvoedingsinrichting voor ouderlooze of verwaarloosde soldatenkinderen, onverschillig van welke godsdienstige gezindheid, waartoe zij beschikt over een door het Gouvernement in bruikleen afgestaan gebouw (de voormalige pradjoeritskazerne). Door liefdegiften daartoe in staat gesteld, opende zij voorts in 1899 voor een deel der door haar verpleegde meisjes een afzonderlijk opvoedingsgesticht, „Bethanie" genaamd, te Soekaboemi (Preanger Regentschappen). Aan het hoofd van deze nieuwe inrichting, welke de opleiding van meisjes zooveel mogelijk tot verpleegsters beoogt, staan 2 diakonessen, bijgestaan door eene commissie van toezicht. Op ult. 1899 waren aldaar 25 van de 51 meisjes opgenomen. Te Magelang bestaat de opvoedingsinrichting der Vereeniging uit een jongenshuis, waarin de opvoeding eenigermate op militaire leest is geschoeid, uit een kinderhuis, bestemd voor jongens en meisjes beneden de 8 jaar, en uit een huis voor weezen van Amboineesche en Afrikaansche militairen. De uitgaven der inrichting worden bestreden uit giften, contributiën en — sedert den aanvang van 1899 — ook uit eene gouvernementssubsidie, welke voor dat jaar f 1200 bedroeg, doch van 1900 af gebracht is op f 6000, onder bepaling dat zij uitsluitend ten goede moet komen aan het onderhoud en de opvoeding van weezen en verlaten kinderen van Europeesche afkomst. Van April 1893 af, toen door den stichter, den heer J. VAN DER STEUR (sedert het voorjaar van 1898, krachtens gouvernementsaanstelling, te Magelang tevens werkzaam als godsdienstleeraar op den voet van St. 1889 n°. 170), de verzorging te zijnent van ouderlooze of verwaarloosde soldatenkinderen op kleine schaal ter hand werd genomen, tot ult. 1899 zijn in 't geheel 188 kinderen opgenomen, van wie er in die 6¾ jaar 48 door intrede in de maatschappij of in het leger of om andere redenen uit de sterkte der verpleegden werden afgevoerd. Hoe de 140 op ult. 1899 nog door de Vereeniging verzorgde kinderen naar afkomst of leeftijd verdeeld waren, is niet opgegeven. In Februari 1899, toen het aantal opgenomenen 114 bedroeg, telde men onder hen 57 jongens van Europeesche en 15 van Amboineesche en daarmede gelijkgestelde afkomst, welke verdeeling voor de meisjes bedroeg 29 en 13. Van de bedoelde 72 jongens waren er toen 14 (onder wie 2 van Amboineesche afkomst) nog beneden de 7 jaar, en beliep de leeftijd der 58 overige tusschen 7 en 17 jaar, van wie er 45 nog schoolonderwijs genoten en 13 op verschillende werkplaatsen in de leer waren (voor schoenmaker, kleermaker, timmerman en smid).
Immigranten-asyl te Medan (Sumatra's Oostkust).	. . . (. . in het gewone asyl en 100 in het lepra-asyl).	. . . (. . in het gewone asyl en 100 in het lepra-asyl).	In deze, onder toezicht van het gewestelijk bestuur staande particuliere inrichting, voor welker vestiging en instandhouding indertijd een belangrijk fonds is bijeengebracht door belanghebbenden bij de tabaksondernemingen in de residentie Oostkust van Sumatra, wordt gezorgd voor afgeleefde, gebrekkige en aan krankzinnigheid of lepra lijdende gewezen werklieden dier ondernemingen (Chineezen en anderen), zoomede voor zoodanige zieke immigranten, die geen middelen hebben om zich elders te doen verplegen. In het lepra-asyl waren doorgaans een 100-tal plaatsen bezet. Gedurende 1899 werden daarin 41 nieuwe lijders opgenomen, terwijl er een gelijk aantal afgeschreven werden, namelijk 21 door overlijden en 20, die niet langer in het gesticht wenschten te blijven. Omtrent de mutatiën in het gewone asyl kwamen geene opgaven in.

GESTICHTEN of VEREENIGINGEN.	Aantal verpleegden bij het einde van:		VERDERE BIJZONDERHEDEN.
	1898.	1899.	
Roomsch-katholieke opvoedingsgestichten voor kinderen van inlanders in de Minahassa (residentie Menado), te Langgoer op Klein-Key (residentie Amboina), zoomede in de residentie Timor: te Djeniloe en Fjalarang op Timor en te Larantoeka, Lela en Kotting op Flores.	1629 (969 jongens en 660 meisjes).	1714 (966 jongens en 748 meisjes).	Deze voor inlanders bestemde opvoedingsgestichten werden geheel bekostigd door de Roomsch-katholieke missie. De kinderen krijgen gewoon lager onderwijs, terwijl aan de oudere jongens eenig ambacht (smeden, timmeren, enz.) en aan de meisjes de vrouwelijke handwerken worden geleerd. De kinderen zijn bijna allen internen, uitgenomen te Langgoer op Klein-Key, waar onder de 40 scholieren slechts 9 internen waren. Te Tandjong Sakti (Benkoelen) werd het bestaande gesticht gesloten, doch een opvoedingsgesticht als de hierbedoelde werd geopend in de Minahassa (Menado). Overigens wordt thans ook melding gemaakt van eene dergelijke inrichting te Kotting op Flores (Timor). Te Larantoeka en Lela op Flores, zoomede in de Minahassa zijn de inrichtingen voor jongens en die voor meisjes gescheiden.
Vereeniging tot weezenverpleging in het huisgezin te Padang.	9	8	Deze vereeniging, welke zich het lot aantrekt van onverzorgde weezen, zonder onderscheid van geloofsbelijdenis, bekostigde bij het einde van 1899 de verpleging en opvoeding bij anderen (5 diverse gezinnen) van 7 pupillen, terwijl 1 pupil ergens kosteloos was in huis genomen. Van deze 8 pupillen (onder wie 1 die als zoodanig in 1899 was aangenomen) bezochten er 7 nog de lagere of de bewaarschool, terwijl 1 meisje zich voor het modevak bekwaamde. In den loop van het jaar werden 2 pupillen ontslagen: één die in het huwelijk trad en één voor wie opneming verkregen werd in het jongenshuis te Magelang (Kadoe). Gedurende 1899 werd door de Vereeniging ontvangen f 4722 en uitgegeven f 3334. Van het batig saldo werd f 1000 gereserveerd voor het dekken van vermoedelijk te verwachten verliezen op hypotheken, terwijl het overblijvend bedrag ad f 388 bij het kapitaal werd gevoegd. Dit bedroeg op ult. 1899 49 736.

2°. Kerkelijke armbesturen.

DIACONIEËN.	Kassaldo op ult. 1898.	Ontvangsten in 1899.	Te zamen.	Uitgaven in 1899.	Enkel de uitgaven aan bedeelingen bedroegen:
a. Protestantsche armbesturen.					
Diakenen der Evangel. gemeente te Batavia	*f*) f 4 388	f 11 849	f 16 237	f 15 132	f 5314
Bandong (predikant te)	*g*) †	†	†	†	
Diaconie-fonds te Pekalongan	†	†	†	†	
Samarang	*h*) †	5 977	†	4 650	4650
Salatiga	433	333	766	176	176 (in 31 uitkeeringen).
Soerabaija	*i*) †	6 819	†	5 976	5976
Probolinggo	329	1 186	1 515	1 306	1306
Soerakarta	253	1 686	1 939	1 382	1337 (aan 19 personen).
Sumanap (Madura)	*k*) 249	446	695	3'3	297
Bandjermasin	1970	982	2 952	745	745 (aan 14 personen).
Makasser	*l*) 2886	3 577	6 463	2 016	2016 (aan gemidd. 28 pers. per maand).
Menado	†	†	†	505	505 („ „ 9 „ „ „).
Amboina	†	403	†	3 720	3720 („ 65 personen).
Neira (Banda)	†	†	†	1 995	1995 („ 41 „).
Ternate	*m*) 159	4 212	4 371	3 514	780 („ 12 „).
Koepang (Timor)	1707	1 020	2 427	836	376 („ 8 „).
Babauw (id.)	499	410	909	188	24 („ 1 persoon).
b. Roomsch-katholieke armbesturen.					
Bandong	†	†	†	†	
Salatiga	*l*) *f*) 450	f 261	f 711	f 132	f 132 (aan 8 personen).
Soerabaija	*n*)	2261	†	2256	2256 („ gemidd. 53 pers. per maand).
Koeta Radja (Atjeh)	„	161	161	161	161 („ 16 personen).
Larantoeka (Flores)	„	33	33	33	

f) Het kapitaal dezer diaconie bedroeg f 48 243.

g) Waar een † is ingevuld, ontbreken de gegevens.

h) Op ult. 1898 (het cijfer van ult. 1899 is niet opgegeven) bedroegen de bezittingen van het diaconiefonds te Samarang, met inbegrip van het saldo in kas, f 54 485.

i) Op ult. 1899 bezat de diaconie te Soerabaija een kapitaal van f 25 750, erwijl het kassaldo toen beliep f 279.

k) De tot dusver vereenigde fondsen van kerk en diaconie werden gescheiden en van het kassaldo op ult. 1898, ad f 530, werd f 281 aan het kerkfonds toegewezen.

l) Verbeterde opgaaf.

m) Het kapitaal dezer diaconie bedroeg f 10 748.

n) De rekening sloot met een nadeelig saldo van f 25.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage R.]

3°. Commissiën tot ondersteuning van behoeftige Christenen. *o*)

Ressorten der van regeeringswege ingestelde commissiën tot ondersteuning van behoeftige Christenen.	Aantal bedeelden in 1899.	Bedrag in 1899 uitgekeerd.	Saldo waarover de commissiën op ult. 1899 nog te beschikken hadden.
Ressort der commissie te Batavia	159	*f* 8839	*f* 43 538
" " " " Samarang	1075	5161	19 299
" " " " Soerabaija	63	7335	30 651
" " " " Padang	49	3808	20 354
Totalen		*f* 25 143	*f* 113 842
Over 1898 waren de totalen		31 804	117 988

4°. Studie- en schoolkleerenfondsen.

Waar gevestigd.	Kassaldo op ult. 1898.	Ontvangsten in 1899.	Te zamen.	Uitgaven in 1899.	Verdere bijzonderheden.
a. Studiefondsen.					
Studiefonds voor onbemiddelde leerlingen van goeden aanleg, te Batavia.	*f* 2638	*f* 1585	*f* 4223	*f* 1140	Dit fonds heeft ten doel om te voorkomen dat begaafde jonge menschen door ongunstige financieele omstandigheden verhinderd worden van het middelbaar onderwijs gebruik te maken. Op ult. 1898 werden uit het fonds ondersteund 8 leerlingen. Van de zich daaronder bevindende 5, wier studiekosten geheel door het fonds werden gedragen, werden er 3 afgeschreven (1 op verzoek en 2 wegens volbrachte studie). Daarentegen werden 3 andere jongelieden aangenomen, zoodat bij het einde van het op ult. September 1899 afgesloten boekjaar het aantal gebenificieerden weder 8 bedroeg.
Studiefonds „Midden-Java", te Samarang.	2490	1745	4235	1494	Dit fonds, van gelijken aard als het voorgaande, telde op ult. 1899 86 contribuanten. Gedurende 1899 werden uit het fonds ondersteund 17 jongelieden. Van de gebeneficieerden slaagde 1 in het groot-ambtenaarsexamen, terwijl van 3 anderen de toelage werd ingetrokken (in 2 gevallen omdat de gebeneficieerden de hoogere burgerschool verlieten).
b. Schoolkleerenfondsen *p*).					
Batavia	*f* 139	*f* 1695	*f* 1834	*f* 1834	Aan behoeftige kinderen van de openbare lagere scholen te Batavia en te Meester-Cornelis werd ook in 1899 kleeding en schoeisel verstrekt.
Salatiga (Samarang)	138	394	532	368	In 1899 werd aan 74 kinderen kleeding en aan 55 kinderen schoeisel verstrekt.
Oengaran (Samarang)	....	†	†	†	Dit fonds werd in 1899 opgericht met behulp van een legaat van f 300, terwijl de kas verder door contributiën werd aangevuld. Aan p.m. 20 kinderen werd kleeding verstrekt.
Soerabaija	274	1134	1408	1003	Het fonds zag zich in staat gesteld om in 1899 in ruimere mate dan tot dusver aan behoeftige kinderen kleeding en schoeisel te verstrekken.
Djokjokarta	27	1046	1073	1020	Aan behoeftige leerlingen van de openbare lagere scholen werden in 1899 verstrekt 181 jongens- en 210 meisjespakken, benevens 124 paar schoenen.
Soerakarta	309	721	1030	593	Gedurende 1899 werd aan 180 kinderen kleeding en aan 157 kinderen schoeisel verstrekt.
Magelang (Kadoe)	160	335	495	452	
Probolinggo	73	315	388	281	Gedurende 1899 werden 32 kinderen uit het fonds van kleeding en schoeisel voorzien.
Malang (Pasoeroen)	207	214	421	300	Uit het fonds werden in 1899 93 paar schoenen verstrekt.
Koeta Radja (Atjeh)	†	856	†	545	Het rentegevend kapitaal van het fonds bedroeg f 3950.
Tandjong Pinang (Riouw)	†	†	†	†	Dit fonds is gevormd uit een legaat aan de Christengemeente te Tandjong Pinang en draagt den naam van „Schoolfonds Cornets de Groot". De inkomsten van het fonds, welks kapitaal op ult. 1899 f 12 522 bedroeg, werden aangewend voor den aankoop van leermiddelen ten behoeve van minvermogende leerlingen; ook werden er bijdragen uit verleend tot viering van het St. Nicolaas-feest.
Bandjermasin (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo)	460	291	751	415	In 1899 werd aan 53 kinderen kleeding verstrekt.
Makasser (Celebes en onderhoorigheden)	102	229	331	267	

o) De fondsen, waarover de bedoelde commissiën te beschikken hebben, worden gevonden uit de heffing van 1 per mille bij openbare verkoopingen, openbare verhuringen en loterijen, zoomede uit de armengiften, door ambtenaren van den burgerlijken stand bij huwelijken gecollecteerd.

p) Het schoolkleerenfonds te Ambarawa (Samarang) en dat te Poerbolinggo (Banjoemas) werden in 1899 opgeheven. Van de schoolkleerenfondsen te Pekalongan, Samarang, Poerworedjo en Gombong kwamen over 1899 geen opgaven in.

5°. Andere liefdadigheidsvereenigingen.

Naam der vereeniging.	Kassaldo op ult. 1898.	Ontvangsten in 1899.	Te zamen.	Uitgaven in 1899.	Verdere bijzonderheden.
Vereeniging tot uitoefening van Christelijke liefdadigheid te Batavia.	†	†	†	†	
Als voren te Mangga Besar.	f 149	f 577	f 726	f 574	
Vereeniging „Jacobus" tot ondersteuning van nagelaten betrekkingen van zendelingen, hulppredikers en Christelijke onderwijzers te Batavia.	†	4550	†	5320	De bezittingen der Vereeniging bedroegen bij den aanvang van 1899 f 12 502.
Ondersteuningsfonds van het Nederlandsch-Indische Onderwijzersgenootschap te Batavia.	161	1464	1625	1455	Dit in 1896 gestichte fonds strekt om zooveel mogelijk hulp te verleenen aan personen (en hunne achterblijvende betrekkingen) die werkzaam zijn bij het onderwijs in Nederlandsch-Indië, voor zoover deze personen die hulp noodig hebben en verdienen. In 1899 werd aan 2 personen een renteloos voorschot van f 400 verstrekt, terwijl 1 persoon eene geregelde bijdrage van f 25 ontving.
„Krakatau-fonds" voor Europeanen te Batavia.	†	†	†	†	Dit in 1884 als rechtspersoon erkende fonds is bestemd om daaruit zooveel mogelijk de materieele nadeelen te lenigen, door Europeanen geleden ten gevolge van de Krakatau-ramp in Augustus 1883.
Hulpfonds ter ondersteuning van noodlijdenden door brand te Batavia.	†	735	†	2246	De werkkring van dit fonds (op ult. 1898 groot f 26 640) bepaalt zich uitsluitend tot de hoofdplaats Batavia. Onder de uitgaven is begrepen eene som van f 2210 als tegemoetkoming aan de noodlijdenden bij den watersnood te Batavia in Februari 1899.
„Het vrije fonds" (tot ondersteuning van behoeftige Europeanen) te Indramaijoe (Cheribon).	98	93	191	143	Op ult. 1899 was eene som van f 750 rentegevend belegd.
Hulpfonds van den H. Vincentius à Paulo, te Samarang.	„	4808	4808	4808	Door het fonds werden in 1899 234 personen ondersteund.
„St. Elisabeth-vereeniging" te Samarang.	199	2460	2659	2659	
Hulpfonds van den H. Vincentius à Paulo, te Soerabaija.	337	6212	6549	5927	De werkkring van het fonds bepaalde zich tot het onderhouden van weezen en het verstrekken van kleeding aan armen en weezen. Op ult. 1899 werden in het gesticht verzorgd 10 jongens en 30 meisjes en daarbuiten 6 meisjes.
St. Anna-vereeniging te Soerabaija.	„	824	824	1304	
Hulpfonds ter Oostkust van Sumatra, gevestigd te Medan.	†	†	†	$ 448 f 196,20	Dit fonds strekt ter ondersteuning van hulpbehoevende Europeanen. De in 1899 gedane uitkeeringen kwamen ten goede aan 10 personen.

6°. Hulp- of voorschotbanken.

Hulpbank te:	Ult. 1898.			Gedurende 1899				Ult. 1899.			Verdere bijzonderheden.
				uitgeleend							
	Saldo diverse debiteuren.	Kapitaal.	Reservefonds.	aan het volgend aantal geldopnemers.	in sommen van:	totaal bedrag.	terugontvangen.	Saldo diverse debiteuren.	Kapitaal.	Reservefonds.	
Batavia	f 38 691	f 30 000	f 8 707	165	f 50 t/m f 400	f 44 568	f 47 784	f 35 475	f 30 000	f 8 735	
Buitenzorg. . .	+	13 500	1 697	51	30 à 500	+	+	+	13 500	2 258	
Samarang . . .	90 772	60 000	10 973	132	100 „ 2000	53 960	72 495	72 237	60 000	10 987	
Soerabaija . . .	153 488	30 000	21 869	187 210 41 34 7 6	beneden 200 f 210 à 500 501 „ 900 1000 „ 1500 1501 „ 2000 2001 „ 3000	174 640	184 825	143 303	30 000	23 249	
Padang	21 227	20 000	2 000	94	50 „ 200	17 457	19 776	18 908	20 000	2 000	In 1899 werden ontvangen 145 aanvragen tot een gezamenlijk bedrag van

Hulpbank te:	Ult. 1898. Saldo diverse debiteuren.	Ult. 1898. Kapitaal.	Ult. 1898. Reservefonds.	Gedurende 1899 uitgeleend aan het volgend aantal geldopnemers.	Gedurende 1899 uitgeleend in sommen van:	Gedurende 1899 uitgeleend totaal bedrag.	Gedurende 1899 terugontvangen.	Ult. 1899. Saldo diverse debiteuren.	Ult. 1899. Kapitaal.	Ult. 1899. Reservefonds.	Verdere bijzonderheden.
											f 26 757. Hiervan werden er 51 tot een gezamenlijk bedrag van f 9300 afgewezen. De gekweekte rente beliep f 1651. Aan deelhebbers werd 5 pct dividend uitgekeerd.
Poerwokerto in Banjoemas. . („Poerwokertosche hulp-, spaar- en landbouwcredietbank").	f 10 631	f 11 868	f 647	341 in 155 leeningen, namelijk: 134 11 3 7	 beneden f 100 f 100 à 199 200 „ 299 300 „ 999	f 14 866 (aan inlanders — in 148 gevallen — f 13 717 en aan Europeanen — in 7 gevallen — f 1149).	q) f 15 409	f 10 088	f 11 521 (spaargelden f 3482, deposito's f 8039).	f 664	In het in kolom 7 als gedurende 1899 uitgeleend vermelde bedrag van f 14 866 is begrepen hetgeen door de bank successievelijk in voorscho was verstrekt aan de in 1897 opgerichte „kleine kas", ter voorziening in tekorten voor dagelijksche behoeften van kleine ambtenaren en beambten zoowel actieve als non-actieve en gepensionneerden (zie blz. 6 van bijlage S van 't vorig verslag). In 1899 werd uit de „kleine kas" geleend f 3434 aan 75 inlandsche ambtenaren en beambten en 1 Europeaan. Omtrent de werking der instelling als landbouwcredietbank is nog het volgende aan te teekenen. In 1899 werd onder de gewone voorwaarden (terugbetaling in natura binnen zes maanden, met verhooging van de hoeveelheid met 25 pct. bij wijze van rente) 722 pikol padi in leen gegeven aan 17 groepen van landbouwers in even zoovele dessa's. Terug ontvangen werd daarvan reeds 131 pikol, zoomede 428 pikol voor de in 1898 uitgeleende 343 pikol. Door de bank werd, met uitnemenden uitslag, eene proef genomen met het aankoopen van aan inlanders toebehoord hebbende, op hunne erven staande klapperboomen, doch die zij tegen geringe bedragen aan Chineezen of inlanders hadden verpand (verkocht met recht van wederinkoop). De boomen werden aan den rechthebbende teruggegeven tegen afbetaling van de schuld in termijnen, onder waarborg van de boomen zelven. Door middel van de opbrengst der vruchten kwamen de maandelijksche afbetalingen geregeld binnen. In 't geheel werd gedurende 1899 op deze wijze hulp verleend aan 221 personen voor een bedrag van f 1350. Omtrent de spaarbank zie sub 9°. dezer bijlage.
Poerworedjo in Bagelen. . . („Hulp-, spaar- en landbouwcredietbank").	+	+	+	36	f 4 à f 714	f 1976	1286	690	+	+	In het begin van 1899 werd door 41 inlandsche hoofden van de afdeelingen Poerworedjo en Koetoardjo een bedrag van f 1862 in deze bank gestort.
Magelang in Kadoe . . . („Spaar- tevens uitkeeringsfonds Tjelongan monosoeko").	200	3740	„	„	„	„	90	110	f 3024	„	Gedurende 1899 werd ingelegd f 1609, en werd van het in 1898 uitgeleend bedrag, ad f 200, terugontvangen f 90. Tegenover deze ontvangsten, ad f 1699, werd teruggenomen (door 41 personen) f 2415, zoodat het fonds, dat op ult. 1898 bedroeg f 3740, bij het einde van 1899 was verminderd tot f 3024, waarvan bij de spaarbank belegd was f 1738, en in kas bleef f 1286.
Menado. . . . („Menadosche Hulpbank").	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	Deze hulpbank, die in den loop van 1899 haren werkkring zou aanvangen met een kapitaal van f 10 000, waarvan echter voorloopig nog slechts f 2500 te storten, is opgericht door eene vennootschap, op welker akte van oprichting in April 1899 door den Gouverneur-Generaal bewilliging is verleend (zie een der extra-bijvoegsels

van de Javasche Courant van 30 Juni 1899). De instelling heeft ten doel om aan personen in de Minahassa, speciaal aan inlanders, die tijdelijk in geldnood verkeeren, dan wel voor eenig nuttig doeleinde gelden behoeven, gelden in leen te verstrekken tegen persoonlijke of zakelijke zekerheid (welke zekerheid echter niet in pandrecht op roerend goed zal kunnen bestaan) en tegen billijken interest.

q) Zonder te rekenen f 1139 aan betaalde rente en f 3 aan boete. De leeningsrente bedroeg 12 pct.

7°. Instellingen van voorzorg bij overlijden.

Naam der instelling.		Ledental op ult. 1899	Kapitaal op ult. 1898.	Ontvangsten in 1899.	Uitgaven in 1899.	Kapitaal op ult. 1899.	Verdere bijzonderheden.
Onderwijzersvereeniging „Onderling hulpbetoon" te Batavia.		233	f 220 758	f 21 040	f 8 366	f 231 808	Gedurende 1899 hadden 3 uitkeeringen plaats (2 elke van f 2000 en 1 van f 1000).
Uitkeerings- tevens weduwen- en weezenfonds voor Europeesche burgerlijke landsdienaren in Nederlandsch-Indië „Help u zelf" te Batavia.	Uitkeeringsfonds.	331	198 039	28 732	18 025	208 746	In 1899 werd aan uitkeeringen f 15 000 uitgegeven. Van het ledental, dat ult. 1898 333 bedroeg, werden er in 1899 13 afgevoerd (onder wie 9 door overlijden), terwijl 11 nieuwe leden werden aangenomen.
	Pensioenfonds.	53 (deelgerechtigden)	29 156	4 105	1 142	32 119	Het pensioenfonds is gevormd uit de netto opbrengst van eene in 1886 gehouden geldloterij en de met de „Hulpbank" behaalde netto winsten. In 1899 werd aan weduwen- en weezenpensioenen f 1142 uitgekeerd.
	Hulpbank.	. . .	40 140	r) 15 756	s) 9 439	46 457	De „Hulpbank" heeft ten doel om aan deelgerechtigden van het weduwen- en weezenfonds een eenigszins hooger pensioen te verzekeren dan hun uit dit laatste kan worden toegelegd.
Vereeniging „Voorzorg" te Soerabaija van Europeesche ambtenaren en beambten bij de staatsspoorwegen op Java en Sumatra.		331	94 257	20 192	7 585	106 864	Van de 333 leden, die de vereeniging op ult. 1898 telde, werden er in 1899 11 afgeschreven (onder wie 6 wegens overlijden), terwijl 9 nieuwe leden werden aangenomen. Van de 331 leden op ult. 1899 waren er 182 voor eene uitkeering van f 2000, 88 voor eene uitkeering van f 1000 en 61 voor eene uitkeering van f 500. Het totaal bedrag der uitkeeringen beliep f 5000, terwijl aan beheerkosten f 1690 werd uitgegeven.
Onderling ondersteuningsfonds te Samarang.		1651	120 992	123 077	68 246	175 823	Het aantal leden vermeerderde in 1899 met 50.
Uitkeeringsfonds der vrijmetselaarsvereeniging „La constante et fidèle" te Samarang.		301	276 771	†	†	279 430	Het ledental, dat op ult. 1898 292 bedroeg, vermeerderde in 1899 met 9. Het aantal der uitbetaalde pensioenen bedroeg 37.
Hulpfonds voor gepensioneerde mindere militairen bij ziekte en overlijden te Magelang (Kadoe)		98	1442	855	854	1 443	Dit fonds werd bij gouv. besluit van 12 Juli 1898 n°. 8 als rechtspersoon erkend en heeft ten doel den deelgerechtigden en hunne gezinnen bij ziekte en overlijden geldelijken steun te verleenen.

8°. Begrafenisfondsen.

NAAM VAN HET FONDS.	Ledental op ult. 1899.	Kapitaal op ult. 1898.	Bijdragen en verdere inkomsten gedurende 1899.	Uitgegeven gedurende 1899.	Kapitaal op ult. 1899.
Kwitangsch begrafenisfonds te Batavia	794	t) f 39 030	f 10 890	f 6 729	f 43 200
Begrafenisfonds „Kampong Bandan" te Batavia	236	16 610	4 013	2 448	18 175
Begrafenisfonds „Hoffmans-stichting" te Batavia	334	14 745	5 323	3 748	16 320
Begrafenisfonds „Onderling hulpbetoon" te Batavia	361	t) 8 923	4 998	2 891	11 030
Christenbegrafenisfonds „De Eendracht" te Buitenzorg	190	14 346	2 802	2 016	15 132
Begrafenisfonds „Onderling hulpbetoon" te Samarang	445	29 724	7 549	7 779	29 494
Algemeen begrafenisfonds te Soerabaija	812	u) †	5 712	4 115	u) †
Begrafenisfonds te Madioen v)	†	608	210	403	415
Begrafenisfonds te Ngawi (Madioen)	18	127	295	290	132
Begrafenisfonds Sumatra's Westkust te Padang	124	3 111	1 418	725	3 804
Begrafenisfonds te Tandjong Pinang (Riouw)	†	388	†	†	529
Begrafenisfonds te Makasser (Celebes)	†	t) 3 412	758	190	3 980
Begrafenisfonds te Koepang (Timor)	†	39	89	83	45

9°. Particuliere spaarbanken. w)

a. Opgaven betreffende de vijf voornaamste spaarbanken.

I°. *Aan de inleggers behoorende kapitalen, benevens reservefondsen.*

	Batavia.	Samarang.	Soerabaija.	Padang.	Makasser.	Te zamen.
Kapitaal (met bijgeschreven rente) op 1 Jan. 1899	f 1 474 123,59	x) f 3 550 551,86	f 3 789 896,18^5	f 899 344,00	x) f 482 870,31	x) f 10 196 785,94^5
Gedurende 1899 ingebracht	513 855,66	1 070 892,86	1 151 194,56	244 066,94	145 000,77	3 125 010,79
Te zamen	f 1 987 979,25	f 4 621 444,72	f 4 941 090,74^5	f 1 143 410,94	f 627 871,08	f 13 321 796,73^5
Gedurende 1899 teruggenomen	y) 481 721,49	1 230 760,28	1 321 906,07	301 329,59^5	108 401,45	3 444 118,88^5
Blijft ingelegd	f 1 506 257,76	f 3 390 684,44	f 3 619 184,67^5	f 842 081,34^5	f 519 469,63	f 9 877 677,85
Bijgeschreven wegens dividend en rente voor de inleggers over 1899	z) 43 342,20	93 000,00	115 441,56	29 898,07	18 684,46	300 366,29
Kapitaal (met bijgeschreven rente) op 31 December 1899	f 1 549 599,96	f 3 483 684,44	f 3 734 626,23^5	f 871 979,41^5	f 538 154,09	f 10 178 044,14
Reservefonds op 31 December 1899	f 84 534,10	f 400 000,00	f 135 337,01^5	f 65 993,26^5	f 51 000,76	f 736 865,74
〃 〃 〃 〃 1898	99 231,56	400 000,00	120 000,00	60 018,89	46 318,57	725 569,02

r) Hieronder begrepen f 9600 aan opgenomen kapitaal van het uitkeeringsfonds.

s) Hieronder begrepen aan terugbetaald kapitaal f 7200 (f 6100 aan het uitkeerings- en f 1100 aan het pensioenfonds).

t) Verbeterde opgaaf.

u) Bij het einde der boekjaren 1897/98 en 1898/99 (15 Juli) beliep het kapitaal achtereenvolgens f 19 373 en f 23 041.

v) Dit fonds werkt niet als eigenlijk begrafenisfonds. Het vindt namelijk zijne inkomsten uit den verkoop van graven op het Europeesche kerkhof te Madioen en het verleenen van vergunning voor het oprichten van gedenkteekenen aldaar. Uit de hierdoor verkregen baten worden de kosten bestreden der begrafenis van onvermogende Europeanen.

w) Over de met 1 Juli 1898 in werking getreden postspaarbank in Nederlandsch-Indië wordt gehandeld in hoofdstuk L, afd. IV, van het verslag.

x) Verbeterde opgaaf.

y) Volgens eene andere opgaaf f 481 293,08.

z) Als voren f 43 470,09.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage R.]

2°. *Aantal inleggers, gesplitst naar hun landaard.*

Spaarbank te:	Aantal inleggers op ult. 1898. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	Aantal inleggers op ult. 1899. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	Naar gelang van den landaard der inleggers beliep hun tegoed op ult. 1899 (buiten de bijgeschreven rente over dat jaar): Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.
Batavia	3 651	134	105	3 890	3 514	96	109	3 719	f 1 450 242,70	f 24 220,87	f 31 749,19	f1 506 257,76
Samarang	4 692	163	72	4 927	4 661	123	71	4 855	3 280 593,48	80 302,80	29 788,16	3 390 3[illegible] bb)
Soerabaija	4 054	83	67	aa) 4 204	4 005	72	60	aa) 4 137	3 306 070,41^5	51 697,78	12 910,25	3 370 678,4[illegible]^5
Padang	834	122	25	981	822	111	27	960	804 798,10^5	23 961,54	13 321,70	842 081,34^5
Makasser	459	17	130	606	495	21	132	648	403 421,16	3 821,09	112 227,38	519 469,63
Totalen	13 690	519	399	aa) 14 608	13 497	423	399	aa) 14 319	f 9 245 125,86	f184 004,08	f 200 041,68	f9 629 171,62

3°. *Aantal inleggers, gerangschikt naar het bedrag van hun inleg.*

Spaarbank te:	Aantal inleggers op ult. 1899 met een tegoed van: minder dan f 100.	f 100 tot f 500.	f 500 tot f 1000.	f 1000 tot f 1500.	f 1500 tot f 2000.	f 2000 en meer.	Totaal.
Batavia	1608	1126	444	246	125	170	3719
Samarang	1250	1250	730	511	576	538	4855
Soerabaija	1118	912	569	460	1028	122	4209
Padang	285	255	101	94	114	111	960
Makasser	204	162	61	59	60	102	648

b. **Opgaven betreffende de kleinere spaarbanken.**

1°. *Aan de inleggers toebehoorende kapitalen, benevens reservefondsen.*

	Algemeene spaar- en depositobank te Batavia. cc)	Spaar- en hulpbank van het personeel der Algemeene Secretarie te Buitenzorg (Batavia).	Spaar- en hulpbank „S. S." ten behoeve van de Europeesche ambtenaren en beambten van den dienst der staatsspoorwegen in Ned.-Indië te Bandong (Preanger Regentschappen).	Afdeeling „Spaarbank" van de Incasso-, spaar- en hulpbank te Soerabaija	Spaarbank voor inlanders te Modjowarno (Soerabaija).	Spaarbank voor inlanders te Kendalpaijak (Pasoeroean).	Spaarbank van de Poerwokertosche hulp-, spaar- en landbouwcredietbank.	Spaar- tevens beleenbank „Reksowibowo" te Patjitan (Madioen).	Spaarbank Minahassa (Menado).	Ambonsche spaarbank.
Kapitaal (met bijgeschreven rente) op 1 Januari 1899	f289 576,90	f 4 257,66	f 3 738,81	f512 478,04	f33 703,58	dd) f 647,82	f 2 808,61^5	f20 815,81	ee) f 58 404,04	f34 002,51
Gedurende 1899 ingebracht	340 288,73	3 060,59	2 937,65	336 239,93	7 205,72	120,58	4 079,36^5	4 855,22	ff) 34 038,59	†
Te zamen	f629 865,63	f 7 318,25	f 6 676,46	f848 717,97	f40 909,30	f 768,40	f 6 887,98	f25 071,03	f 92 442,63	†
Gedurende 1899 teruggenomen	312 496,41	3 543,34^5	3 178,31	281 014,07	7 456,52^5	91,45	3 405,72	12 959,01	21 167,84	†
Blijft ingelegd	f317 369,22	f 3 774,90^5	f 3 498,15	f567 703,90	f33 452,77^5	f 676,95	f 3 482,26	f12 712,02	f 71 274,79	†
Bijgeschreven wegens dividend en rente voor de inleggers over 1899	8 067,75	139,21	156,77	20 431,29	863,30	24,11	†	745,28	2 193,05	†
Kapitaal (met bijgeschreven rente) op 31 December 1899	f325 436,97	f 3 914,11^5	f 3 519,92	f588 135,19	f34 316,07^5	f 701,06	†	f13 457,30	f 73 467,84	f37 909,32^5
Reservefonds op 31 December 1899	f 10 375,25	f 672,26	f 168,06	"	f 432,50	†	"	†	†	"
" " 31 " 1898	6 386,18	537,16	68,91	"	372,50	†	"	†	†	"

aa) Ongerekend 72 nuttige of liefdadige instellingen.

bb) Ongerekend f 248 506,23 uitmakende het tegoed der in de voorgaande noot bedoelde inleggers.

cc) De opgaven (die niet over het kalenderjaar 1899, maar over het op ult. Juni 1899 geëindigde 4de boekjaar loopen) betreffen alleen de spaarbank; omtrent de deposito-rekening der bank, bestemd tot opneming van sommen, grooter dan f 1000, zijn geen opgaven ontvangen.

dd) Verbeterde opgaaf.

ee) Na aftrek van f 0,31 wegens niet tijdig opgevraagde en daarom aan het reservefonds vervallen rente.

ff) Hieronder begrepen f 121,14 wegens rente tegoedgedaan bij tusschentijdsche afbetaling.

2°. *Aantal inleggers, gerangschikt naar hun landaard.*

NAAM.	Aantal inleggers op								Naar gelang van den landaard der inleggers beliep hun tegoed op ult. 1899 (buiten de bijgeschreven rente over dat jaar):			
	ult. 1898.				ult. 1899.							
	Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.
Algemeene spaar- en depositobank te Batavia *gg*)	874	9	23	906	995	9	28	1032	f320 512,75	f1 368,64	f3 555,58	*hh*) f325 436,97
Spaar- en hulpbank van het personeel der Algemeene Secretarie te Buitenzorg . .	66	„	„	66	57	„	„	57	3 774,90^{5}	„	„	3 774,90^{5}
Spaar- en hulpbank „S. S."	68	„	„	68	74	„	„	74	3 498,15	„	„	3 498,15
Spaarbank voor inlanders te Kendalpaijak.	„	43	„	43	„	45	„	45	„	676,95	„	676,95
Spaarbank van de Poerwokertosche hulp-, spaar- en landbouwcredietbank	+	+	+	+	8	*ii*) 259	„	267	319,24^{5}	3 163,01^{5}	„	3 482,26
Spaar- tevens beleenbank „Reksowibowo" te Patjitan (Madioen)	3	86	„	89	5	74	„	79	1 627,25	11 084,77	„	12 712,02
Spaarbank Minahassa (Menado).	104	469	2	575	*kk*) 119	*ll*) 508	3	630	29 105,65	42 138,19	30,95	71 274,79
Ambonsche spaarbank	92	296	7	395	65	237	7	309	+	+	+	+

3°. *Aantal inleggers, gerangschikt naar het bedrag van hun inleg.*

NAAM.	Aantal inleggers op ult. 1899 met een tegoed van:						Totaal.
	minder dan f 100.	f 100 tot f 500.	f 500 tot f 1000.	f 1000 tot f 1500.	f 1500 tot f 2000.	f 2000 en meer.	
Algemeene spaar- en depositobank te Batavia. . .	379	415	166	72			1032
Spaar- en hulpbank „S. S."	67	7	„	„	„	„	74
Spaarbank van de Poerwokertosche hulp-, spaar- en landbouwcredietbank	267	„	„	„	„	„	267
Spaar- tevens beleenbank „Reksowibowo" te Patjitan (Madioen)	55	16	7	1	„	„	79

gg) De opgaven betreffen niet het kalenderjaar, maar het op ult. Juni geëindigde boekjaar.

hh) *Met* bijgeschreven rente.

ii) Hieronder 97 dessa-kassen (met een inleg van f 1481) en 2 spaarkassen van inlandsche scholen. De overige 160 inlandsche inleggers bestonden uit 63 hoofden en beambten en 97 particulieren.

kk) Hieronder 3 Europeesche vereenigingen, met een inlegkapitaal van f 1688,96.

ll) Hieronder 65 inlandsche vereenigingen, met een inlegkapitaal van f 14 012,86.

(5. 20.)

BIJLAGE S.

(Zie hoofdst. K, afd. V, van het verslag.)

NUMERIEKE OPGAVEN betreffende den BURGERLIJKEN GENEESKUNDIGEN DIENST in Nederlandsch-Indië, meerendeels over de jaren 1895 t/m. 1899.

I. PERSONEEL.

A. Algemeene opgaven.

OMSCHRIJVING.		Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Totaal.
EUROPEANEN.				
Geneesheeren.				
Nominaal aantal standplaatsen (ressorten) op ult. 1899 van met den stedelijken of den plaatselijken geneeskundigen dienst belaste *a*)	burgergeneesh.	45	1	46
	offic. v. gezondh.	15	55	70
		60	56	116
Op ult. 1899 waren als stedelijke of plaatselijke geneesheeren in functie	burgergeneesh.	50	1	51
	offic. v. gezondh.	15	52	*b*) 67
		65	53	118
Op ult. 1899 in dienst als krankzinnigen-arts		*c*) 4	„	*c*) 4
Op ult. 1899 vast of tijdelijk verbonden aan speciale gouv.-inrichtingen te Weltevreden (Batavia) *d*)	burgergeneesh.	1	„	1
	offic. v. gezondh.	*e*) 7	„	*e*) 7

OMSCHRIJVING.		Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Totaal.
Op ult. 1899 uitsluitend particuliere praktijk uitoefenende *f*)		*g*) 37	18	*g*) 55
In 1899 toegelaten	in Nederland gediplomeerden . .	. . . .	. . . .	12
	in Indië op verzoek ontslagen officieren van gezondheid . . .	. . . .	. . . .	3
	na in Indië afgelegd aanvullingsexamen in de verloskunde *h*). . .	. . . .	. . . .	1
Tandheelkundigen.				
Op ult. 1899 particuliere praktijk uitoefenende.		*i*) 7	„	*i*) 7
In 1899 toegelaten	gediplomeerd in Nederland . . .	. . . .	. . . .	1
	na in Indië afgelegd examen . .	. . . .	. . . .	1

a) Zie voor de standplaatsen (waaronder ook de drie hoofdplaatsen van Java, alwaar stadsgeneesheeren zijn aangesteld, terwijl te Soerabaija nog een afzonderlijke civiele geneesheer is geplaatst bij het marine-etablissement) bijlage T van 't vorig verslag. In de buitenbezittingen kwam echter als standplaats van een Europeesch geneesheer voor Solok in de Padangsche Bovenlanden (waar in April 1899 het garnizoen werd opgeheven) het mijn-etablissement Sawah Loento in de plaats.

Van de bedoelde standplaatsen waren er op ult. 1899 onbezet: op Java 3 (Tjiandjoer, Soemedang en Boijolali), en in de buitenbezittingen mede 3 (Kepahiang, Toboali en Segiri).

Onder de 56 ressorten in de buitenbezittingen zijn niet medegerekend de tijdelijke standplaatsen van officieren van gezondheid te Poeloe Gedang en te Bangkinang (Padangsche Bovenlanden) en te Kwala Simpang (Oostkust van Sumatra), terwijl onder de verschillende posten in Atjeh en onderhoorigheden als standplaats alleen medetelt Idi ter Oostkust.

In den aanvang van 1900 kwam in de ressorten op Java in zoover wijziging dat Tandjong Priok, waar, ten gevolge van de opheffing (einde Januari) van het wachtschip, niet meer kon worden beschikt over de diensten van een op dien bodem geplaatsten officier van gezondheid der marine, kort daarop werd aangewezen als standplaats van een civielen geneesheer, terwijl daarentegen als zoodanig werd ingetrokken Boijolali (Soerakarta), welke plaats door hare nabijheid tot Soerakarta en Salatiga aan een Europeeschen geneesheer geen redelijk bestaan bleek op te leveren. Te Boijolali wordt sedert in den dienst voorzien door een dokter-djawa. Wat de buitenbezittingen betreft, verminderde in den aanvang van 1900 het aantal door officieren van gezondheid waargenomen ressorten met Tandjong Poera (Oostkust van Sumatra), in verband met de intrekking van het garnizoen aldaar.

b) Volgens deel II (blz. 386/387) van den Indischen Regeeringsalmanak voor 1900, waar echter de standplaatsen Toboali en Idi niet worden vermeld, terwijl van de in noot *a* bedoelde tijdelijke standplaatsen alleen Kwala Simpang wordt genoemd.

c) Ongerekend den (waarnemenden) geneesheer-directeur van het hulpgesticht te Samarang, die tevens is 2de-stadsgeneesheer ter plaatse en als zoodanig reeds telt onder de (8) stadsgeneesheeren, begrepen in een der voorgaande opgaven van het staatje.

d) Hier worden bedoeld: 1° het laboratorium voor pathologische anatomie en bacteriologie; 2°. de dokter-djawa-school, en 3°. het parc-vaccinogène en daaraan verbonden Instituut PASTEUR.

e) Hieronder één militair apotheker.

f) Zie voor de plaatsen hunner vestiging den Indischen Regeeringsalmanak voor 1900 (deel II, blz. 388 en volg.).

g) Hieronder één vrouwelijke arts.

h) Voor het practisch arts-examen meldde zich in 1899 in Indië één candidaat aan, die echter moest worden afgewezen.

i) Hieronder één vrouwelijke tandarts. Verder als noot *f*.

OMSCHRIJVING.	Java en Madura.	Buiten-bezit-tingen.	Totaal.
Pharmaceuten.			
Op ult. 1899 gevestigd als particuliere apothekers *j*)	*k*) 41	4	*k*) 45
In 1899 toegelaten apothekers (in Nederland gediplomeerd) *l*).	. . . .	. . . .	2
In 1899 toegelaten apothekers-bedienden in Nederland gediplomeerd .	. . . .	. . . .	10
In 1899 toegelaten apothekers-bedienden na in Indië afgelegd examen.	. . . .	. . . .	*m*) 6
Vroedvrouwen.			
Op ult. 1899. . . . in gouvernementsdienst *f*). . . .	4	„	4
Op ult. 1899. . . . uitsluitend particuliere praktijk uitoefenende *f*) .	30	3	33
In 1899 toegelaten als vroedvrouw (na in Indië afgelegd examen) . . .	. . . .	. . . .	3
In 1899 als leerling-vroedvrouw ingeschreven	. . . .	. . . .	7
INLANDERS.			
Dokters-djawa.			
Nominaal aantal standplaatsen van dokters-djawa op ult. 1899 *n*) . . . . bezet. .	71	41	112
Nominaal aantal standplaatsen van dokters-djawa op ult. 1899 *n*) onbezet	1	6	7
	72	47	119

OMSCHRIJVING.	Java en Madura.	Buiten-bezit-tingen.	Totaal.
Op ult. 1899 waren in functie in gouvernementsdienst	*o*) 85	*p*) 44	*q*) 129
Op ult. 1899 waren in functie in dienst bij particuliere ondernemingen. . . .	*r*) †	†	†
In December 1899 in het bezit van het diploma gekomen, maar bij het einde dier maand nog niet geplaatst.	. . . .	. . . .	10
Op ult. 1899 in opleiding (aanstaande dokters-djawa; zie sub B van deze tabel)	91	„	91
Vroedvrouwen.			
Op ult. 1899:			
in gouvernements-dienst *s*) . . . . oude opleiding. .	9	7	6
in gouvernements-dienst *s*) . . . . nieuwe opleiding	†	†	21
particuliere praktijk uitoefenende . oude opleiding. .	†	†	†
particuliere praktijk uitoefenende . nieuwe opleiding	†	†	6
In 1899 toegelaten (na afgelegd examen)	4	3	7
Op ult. 1899 in opleiding (aanstaande vroedvrouwen)	1	6	7
Vaccinateurs.			
Op ult. 1899:			
in gouvernementsdienst.	†	†	*t*) 368
in dienst van inlandsche vorsten .	17	„	17
in opleiding (aanstaande vaccinateurs) bij het parc vaccinogène te Weltevreden . . .	†	„	†
in opleiding (aanstaande vaccinateurs) bij inlandsche vaccinateurs	†	†	†

j) Nopens het aantal op ult. 1899 in Indië aanwezige gediplomeerde apothekersbedienden is geen opgaaf ontvangen.

k) Hieronder, voor zooveel blijkt, 1 apothekeres. Verder als noot *f*.

l) Aan het 1ste natuurkundig examen, zoomede aan het aanvullingsexamen, bedoeld bij de artt. 20 en 21 van het reglement op den burgerlijken geneeskundigen dienst (St. 1882 n°. 97), onderwierp zich in 1899 in Indië één candidaat, en wel met gunstigen uitslag.

m) Van deze toegelatenen schijnen er 4 reeds vóór 1899 aan het examen voor apothekersbediende te hebben voldaan. In dat jaar toch onderwierpen zich met goed gevolg aan bedoeld examen slechts 2 candidaten (waaronder een militair). Een derde candidaat moest worden afgewezen.

n) In de over 1899 ontvangen opgaven komen als standplaatsen van dokters-djawa (zie vorig verslag, bijlage T) niet meer voor Medan en Batjan, terwijl als opgeheven worden vermeld Soemedang, Tassikmalaija, Kendal, Toeban, Grissee en Bezoeki, waar een tijdlang, zoolang er een Europeesch geneesheer ontbrak, de waarneming van den plaatselijken geneeskundigen dienst aan een dokter-djawa was opgedragen geweest. Tegenover eene vermindering dus met 8 standplaatsen, kwamen er 3 nieuwe bij, door de plaatsing van een dokter-djawa te Djeboes op Banka, te Tebing Tinggi ter Oostkust van Sumatra en te Manokwari op Nieuw-Guinea.
Van de op ult. 1898 onbezette 11 standplaatsen (zie gemelde bijlage T) werden in 1899 vervuld: Meester-Cornelis, Tjitjalengka, Garoet, Mangoenredja en Taroena, en bleven nog onbezet Oeloe Limau Manis, Saleijer, Ratahan en Noessalaut, terwijl de twee andere (Medan en Batjan), zooals reeds gezegd, thans niet meer genoemd worden.
Overigens geraakten in 1899 vacant Priaman en Sambas.

o) Eén van de hierbedoelde inlandsche geneeskundigen is assistent-leeraar aan de dokter-djawa-school te Weltevreden (Batavia), 9 zijn geplaatst bij de zoogenaamde stadsverbanden te Batavia, Samarang en Soerabaija (3 bij elke van deze inrichtingen), 1 doet dienst bij het krankzinnigengesticht te Buitenzorg en 1 bij het hulpgesticht te Samarang, 4 zijn werkzaam bij het berriberri-gesticht te Buitenzorg, 1 bij de strafinrichting voor veroordeelde vrouwen te Samarang, 1 bij het Pegirian-gesticht te Soerabaija, terwijl 1 is geplaatst te Modjowarno (Soerabaija), ten einde behulpzaam te zijn in den dienst bij het door den zendeling-arts dr. H. Bervoets bestuurde (particuliere) hospitaal voor inlanders aldaar. De overige 66 dokters-djawa op Java en Madura waren met den gewonen gouvernementsdienst belast en wel in de volgende gewesten tot het daarnevens tusschen ( ) vermelde aantal: Bantam (4), Batavia (1), Krawang (1), Preanger Regentschappen (7), Cheribon (4), Tagal (3), Pekalongan (1), Samarang (3), Japara (3), Rembang (1), Soerabaija (4), Pasoeroean (2), Banjoemas (7), Bagelen (5), Kadoe (2), Djokjokarta (1), Soerakarta (2), Madioen (4), Kediri (6) en Madura (5).

p) Van 2 dezer dokters-djawa blijkt uit de ontvangen opgaven niet, waar zij in dienst waren. De plaatsing der overigen was aldus: ter Sumatra's Westkust 6 (hiervan 2 bij de gouvernements-kolenontginning te Sawah Loento), in Benkoelen 4, in de Lampongsche Districten 1, in Palembang 1, ter Oostkust van Sumatra 5, op Banka 7 (hiervan 6 speciaal belast met den geneeskundigen dienst onder de mijnwerkers in eenige der voornaamste mijndistricten), in Menado 8 (Minahassa 5, Gorontalo 2 en Sangi-eilanden 1), in Amboina 5 (hoofdplaats 1, Haroekoe 1, Boeroe 1, Ceram 1 en Key-eilanden 1), 1 in Ternate (te Manokwari op Nieuw-Guinea) en 4 in de residentie Bali en Lombok (1 in Boeleleng op Bali en 3 op Lombok).

q) Gedurende 1899 ontvielen aan 's lands dienst 9 dokters-djawa (1 door overlijden) en werd 1 in 1898 op verzoek eervol ontslagene weder in 's lands dienst opgenomen.
Overigens kwamen in December 1899 10 in het eindexamen der dokter-djawa-school geslaagden beschikbaar, die echter eerst zullen rekenen onder de in 1900 in functie zijnde inlandsche geneeskundigen.

r) Waar een † is geplaatst, ontbreken de opgaven.

s) Met oude opleiding is bedoeld die aan de vroegere verloskundige school te Weltevreden (opgeheven in 1875); met nieuwe opleiding die volgens de regeling van 1891 (zie het verslag van dat jaar, blz. 134).

t) Hieronder ook eenige hulpvaccinateurs en bezoldigde élèves. In den loop van 1899 ontstonden onder de vaccinateurs 16 vacatures, welke alle konden worden aangevuld.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage S.]

B. MUTATIËN gedurende 1899 onder de leerlingen der dokter-djawa-school te Weltevreden.

AFDEELING.	Ingeschreven op 1 Jan. 1899.	Bij het einde van den cursus 1898/99 (10 Jan. 1899)		Voor den nieuwen cursus 1899/1900		Alzoo ingeschreven bij de opening van den cursus 1899/1900.	Sedert de opening van den cursus 1899/1900 tot 30 Dec. 1899 (afloop van de eind- en overgangs-examens)			Bleven op 30 Dec. 1899 ingeschreven. *i*)
		afgeschreven wegens gebrek aan aanleg.	bevorderd tot de geneeskundige afd.	overgegaan uit den afgeloopen cursus.	toegelaten als nieuwe leerlingen.		toegelaten.	afgeschreven: wegens in Dec. 1899 goed afgelegd eindexamen.	afgeschreven: om andere redenen.	
Voorbereidende afdeeling (2 klassen) . .	30	„	15	15	27	*c*) 42	*f*) 1	......	*g*) 5	38
Geneeskundige afdeeling (5 studiejaren) .	*a*) 59	8	......	66	2	*d*) 68	„	10	*h*) 5	53
	89	8	15	81	*b*) 29	*e*) 110	1	10	10	91

a) Ongerekend die leerlingen van het hoogste studiejaar (6 van de 8), welke in December 1898 met goed gevolg het eindexamen van den cursus 1898/1899 hadden afgelegd. Over de vier voorafgegane cursusjaren 1894/1895 t/m 1897/1898 had de school achtereenvolgens afgeleverd het volgend aantal gediplomeerden: in Februari 1895 7, in Februari 1896 6, in Februari 1897 9 en in Januari 1898 11.

b) In 't geheel hadden zich voor den nieuwen cursus 73 candidaten aangemeld (63 afkomstig van Europeesche en 10 van inlandsche scholen). De 29 als nieuwe leerlingen aangenomenen waren allen afkomstig van Europeesche scholen.

c) 21 in de 1ste en 21 in de 2de klasse.

d) Het 1ste studiejaar telde 21, het 2de 14, het 3de mede 14, het 4de 9 en het 5de 10 leerlingen.

e) Naar landaard verdeeld aldus: 78 Javanen, 10 Maleiers, 12 Menadoneezen, 8 Amboineezen en 2 Timoreezen.

f) Was in den loop van den voorgaanden cursus wegens ziekte tijdelijk ontslagen.

g) 1 wegens ziekte en 4 wegens gebrek aan aanleg.

h) 3 uit het 1ste studiejaar (2 wegens gebrek aan aanleg en 1 op verzoek ontslagen), 1 uit het 2de studiejaar wegens overlijden, en 1 uit het 3de studiejaar tijdelijk ontslagen wegens ziekte.

i) Zonder nog rekening te houden met den uitslag der overgangs-examens.

II. VIJFJARIG OVERZICHT betreffende de vanwege den burgerlijken geneeskundigen dienst behandelde lijders, zoomede van de sterfte onder hen. [1]

VOORNAAMSTE ZIEKTEN.	Aantal behandelden. 1895.	1896.	1897.	1898.	1899.	Aantal overleden behandelden. 1895.	1896.	1897.	1898.	1899.	Percentage van de overledenen tot de behandelden. 1895.	1896.	1897.	1898.	1899.
Tusschenpoozende koortsen . .	162 482	253 303	272 847	186 387	125 274	8 338	13 408	15 588	9 187	6 153	5.1	5.3	5.7	4.9	4.9
Andere koortsen	8 318	8 987	9 206	12 584	13 201	362	644	766	937	1 511	4.3	7.1	8.3	7.4	11 4
Cholera.	135	2 203	19 156	144	85	54	1 280	12 610	42	37	40.0	58.8	66.6	29.3	43.4
Pokken.	2 930	5 829	8 171	9 154	20 268	231	337	588	673	2 012	7.9	5.8	7.1	7.3	10.0
Berriberri.	11 566	12 295	8 139	7 119	4 194	1 623	1 804	858	585	231	14.0	14.7	10.5	8.1	5.5
Syphilis en venerische ziekten .	20 653	20 093	20 722	22 576	21 283	43	59	87	74	83	0.2	0.2	0.4	0.3	0.3
Andere ziekten	110 917	100 880	122 683	154 132	150 133	3 904	2 872	3 828	3 590	4 109	3.5	2.8	3.1	2.3	2.7
Totalen	317 001	403 590	461 924	392 096	334 438	14 555	20 404	34 325	15 088	14 136	4.6	5.0	7.4	3.8	4.2
Van de hiervóór vermelde behandelden en overledenen telde men er:															
Op Java en Madura.	232 252	328 450	366 370	257 133	235 522	13 136	17 606	31 818	12 636	11 236	5 6	5.3	8.6	4.9	4.7
In de buitenbezittingen. . . .	84 749	75 140	95 554	134 963	98 916	1 419	2 798	2 507	2 452	2 900	1.6	3.7	2.6	1.8	2.9
Totalen	317 001	403 590	461 924	392 096	334 438	14 555	20 404	34 325	15 088	14 136	4.6	5.0	7.4	3.8	4.2
Hiervan telden in de opgaven der:															
Europ. gouv. geneesheeren . .	147 574	169 952	199 502	192 055	166 663	6 177	6 874	11 644	5 434	6 408	4.2	4.0	5.8	2.8	3.8
dokters-djawa	169 427	233 638	262 422	200 041	167 775	8 378	13 530	22 681	9 654	7 728	4.9	5.8	9.0	4.8	4.6
Totalen	317 001	403 590	461 924	392 093	334 438	14 555	20 404	34 325	15 088	14 136	4.6	5.0	7.4	3.8	4.2

[1]) De cijfers der verschillende jaren zijn slechts voor onderlinge vergelijking vatbaar wat betreft: 1°. de percentsgewijze berekening van de sterfte, en 2°. de verhouding van elke der opgegeven ziektevormen tot het totaal der in de statistiek als behandeld vermelden. De totalen zelve zijn echter voor onderlinge vergelijking minder geschikt, omdat niet steeds van dezelfde ressorten van Europeesche of inlandsche geneesheeren opgaven verkregen zijn, doordien dan eens meer dan eens minder ressorten onbezet waren en bovendien van de bezette ressorten niet steeds geregeld opgaven zijn ingekomen.

De in vorige verslagen opgenomen specificatie der lijders, naar gelang van elke ziekte in het bijzonder, wordt achterwege gelaten in verband met aanhangige overwegingen nopens het ontwerpen van een beteren vorm voor de ten behoeve van het Koloniaal Verslag op te maken geneeskundige statistieken.

III. VERPLEEGSTERKTE, enz. in de groote burgerlijke ZIEKENGESTICHTEN op de drie hoofdplaatsen van Java over 1899.

ZIEKENINRICHTINGEN.	Aantal verpleegden op 1 Januari 1899.	Bijgekomen in den loop van het jaar.	Afgevoerd in den loop van het jaar:			Aantal verpleegden op ult. December 1899.	Percentsgewijze verhouding tot het aantal der behandelden (na aftrek van de geëvacueerden)		
			als geëvacueerd.	als hersteld.	als overleden.		van de herstelden.	van de overledenen.	van de nog onder behandeling geblevenen.
Stadsverband te Batavia	168	2 173	88	1 894	127	232	84.07	5.64	10.29
Stadsverband „ Samarang	135	2 373	42	1 932	271	263	78.35	10.99	10.66
Stadsverband „ Soerabaija	43	1 376	„	1 303	58	58	91.90	4.05	4.05
Chineesch hospitaal te Batavia	134	547	„	351	202	128	51.53	29.67	18.80
Chineesch hospitaal „ Samarang	51	60	„	73	10	28	65.76	9.01	25.23
Totalen	531	6 529	130	5 553	668	709	80.13	9.64	10.23

IV. VERPLEEGSTERKTE, enz. in de drie KRANKZINNIGENGESTICHTEN in Nederlandsch-Indië over 1899.

LANDAARD EN KUNNE DER VERPLEEGDEN.		Aantal verpleegden op 1 Jan. 1899.	Bijgekomen in den loop van het jaar. a)	Totaal.	Afgevoerd in den loop van het jaar						Aantal verpleegden op 31 Dec. 1899.	Percentsgewijze verhouding tot het aantal der behandelden (na aftrek van de afgevoerden bedoeld in de kolommen 7 en 9)			
					als hersteld.	als verbeterd.	als geëvacueerd.	als overleden.	om andere redenen (meerendeels als niet-krankzinnig bevonden).	Totaal.		van de herstelden.	van de verbeterden.	van de overledenen.	van de nog onder behandeling gebleven.
1.		2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Centraalgesticht te Buitenzorg. b)															
Europeanen	mannen	d) 136	52	d) 188	4	10	e) 10	6	f) 14	44	d) 144	2.4	6.1	3.7	87.8
	vrouwen	46	6	52	2	2	„	2	„	6	46	3.8	3.8	3.8	88.6
Inlanders	mannen	157	46	203	6	6	g) 23	9	3	47	156	3.4	3.4	5.1	88.1
	vrouwen	108	56	164	6	7	g) 3	7	„	23	141	3.7	4.3	4.3	87.7
Vreemde oosterlingen c)	mannen	26	8	34	2	„	g) 6	1	„	9	25	7.1	„	3.6	89.3
	vrouwen	13	7	20	3	„	„	„	„	3	17	15.0	„	„	85.0
Totalen		486	175	661	23	25	42	25	17	132	h) 529	3.8	4.2	4.2	87.8
Hulpgesticht te Samarang.															
Europeanen	mannen	d) 47	13	d) 60	„	„	i) 13	„	„	13	d) 47	„	„	„	100.0
	vrouwen	4	„	4	„	„	„	„	„	„	4	„	„	„	100.0
Inlanders	mannen	35	28	63	1	„	j) 3	3	„	7	56	1.7	„	5.0	93.3
	vrouwen	27	3	30	„	„	j) 2	1	„	3	27	„	„	3.6	96.4
Vreemde oosterlingen c)	mannen	4	7	11	„	„	j) 1	„	„	1	10	„	„	„	100.0
	vrouwen	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Totalen		117	51	168	1	„	19	4	„	24	h) 144	0.7	„	2.7	96.6

a) Met opzicht tot 37 van de 175 te Buitenzorg en 5 van de 17 te Soerabaija in 1899 „bijgekomen" patiënten was niet bekend hoelang zij toen reeds krankzinnig waren. Van de overige 138 en 12 nieuwe patiënten (van de te Samarang „bijgekomen" patiënten ontbreekt dergelijke opgaaf) beliep de duur hunner krankzinnigheid vóór de opneming:

	Buitenzorg.	Soerabaija.
langer dan 1 jaar	68	7
3 à 12 maanden	57	3
minder dan 3 maanden	9	2
	134	12

b) Onder de Europeesche patiënten te Buitenzorg konden er gedurende 1899 met eenigen arbeid worden beziggehouden: van de mannelijke gemiddeld ruim 23 en van de vrouwelijke ruim 43 pct. Wat de niet-Europeesche patiënten betreft, beliep dit gemiddelde voor de mannen 58 en voor de vrouwen 64 pct.

c) Allen Chineezen.

d) Hieronder 2 Afrikanen.

e) Naar Nederland geëvacueerd.

f) Hieronder 5 ontslagen als niet-verbeterd.

g) Overgebracht naar het hulpgesticht te Samarang.

h) Ingevolge St. 1885 nº. 139, juncto 1892 nº. 145, worden de patiënten ten opzichte van hunne verpleging in vier klassen gerangschikt, doch wordt de gelegenheid tot verpleging in de 1ste klasse alleen gegeven in het centraalgesticht te Buitenzorg. De op ult. 1899 te Buitenzorg en te Soerabaija aanwezige patiënten (voor Samarang ontbreekt dergelijke opgaaf) waren, naar de klasse waarin zij verpleegd werden, verdeeld als volgt:

	Centraalgesticht te Buitenzorg. Mannen.	Vrouwen.	Te zamen.	Hulpgesticht te Soerabaija. Mannen.	Vrouwen.	Te zamen.
2de klasse	13	7	20	4	„	4
3de „	133	39	172	23	4	27
4de „	179	158	337	64	30	94
	325	204	529	91	34	125

i) 10 van deze verpleegden werden naar het centraalgesticht te Buitenzorg en de 3 overige naar het hulpgesticht te Soerabaija overgebracht.

) Overgebracht naar het centraalgesticht te Buitenzorg.

LANDAARD en KUNNE der VERPLEEGDEN.		Aantal verpleegden op 1 Jan. 1899.	Bijgekomen in den loop van het jaar. a)	Totaal.	Afgevoerd in den loop van het jaar: als hersteld.	als verbeterd.	als geëvacueerd.	als overleden.	om andere redenen (meeren deels als niet-krankzinnig bevonden).	Totaal.	Aantal verpleegden op 31 Dec. 1899.	Percentsgewijze verhouding tot het aantal der behandelden (na aftrek van de afgevoerden bedoeld in de kolommen 7 en 9): van de hersteld en.	van de verbeterden.	van de overledenen.	van de nog onder behandeling gebleven en.
1.		2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Hulpgesticht te Soerabaija.															
Europeanen	mannen .	26	4	30	„	3	„	„	1	4	26	„	10.4	„	89.6
	vrouwen .	4	1	5	1	„	„	„	„	1	4	20.0	„	„	80.0
Inlanders	mannen .	60	8	68	„	6	„	4	„	10	58	„	8.8	5.9	85.3
	vrouwen .	29	1	30	„	„	„	„	„	„	30	„	„	„	100.0
Vreemde oosterlingen c)	mannen .	6	3	9	1	1	„	„	„	2	7	11.1	11.1	„	77.8
	vrouwen .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Totalen		125	17	142	2	10	„	4	1	17	h) 125	1.4	7.1	2.8	88.6
Recapitulatie.															
Europeanen	mannen .	209	56	265	4	13	k) 10	6	15	48	217	1.8	5.4	2.5	90.3
	vrouwen .	54	7	61	3	2	„	2	„	7	54	4.9	3.3	3.3	88.5
Inlanders	mannen .	252	56	308	7	12	„	16	3	38	270	2.3	3.9	5.3	88.5
	vrouwen .	164	55	219	6	7	„	8	„	21	198	2.7	3.2	3.7	90.4
Vreemde oosterlingen c)	mannen .	36	11	47	3	1	„	1	„	5	42	6.4	2.1	2.1	89.4
	vrouwen .	13	7	20	3	„	„	„	„	3	17	15.0	„	„	85.0
Totalen		728	192	920	26	35	10	l) 33	18	122	798	3.0	3.9	3.7	89.4

k) Alleen de naar Nederland geëvacueerden.

l) Hiervan overleden er 4 aan berriberri.

V. VIJFJARIGE STATISTIEK der in Nederlandsch-Indië verrichte VACCINATIËN en REVACCINATIËN.

A. Algemeen overzicht.

JAREN.	JAVA en MADURA: Aantal vaccinatiën.	Waarvan geslaagd. (pct.)	Aantal revaccinatiën.	Waarvan geslaagd. (pct.)	BUITENBEZITTINGEN: Aantal vaccinatiën.	Waarvan geslaagd. (pct.)	Aantal revaccinatiën.	Waarvan geslaagd. (pct.)
1895 a)	609 628	90.1	661 552	59.8	141 948	79.3	124 443	43.1
1896	765 481	93.4	760 882	68.4	139 142	80.6	164 566	39.5
1897	718 799	91.7	696 391	65.7	132 176	81.3	188 675	30.3
1898	756 050	90.0	976 200	64.1	274 387	82.6	259 084	34.4
1899	815 338	90.0	1 536 624	68.9	232 532	81.9	253 849	41.8

a) Uit de residentie Oostkust van Sumatra ontbreken de opgaven.

B. Vaccinatiën en revaccinatiën, enz. bij het parc vaccinogène te Weltevreden.

JAREN.	Vaccinatiën				Revaccinatiën				Totaal aantal vaccinatiën en revaccinatiën.	Verstrekte animale lymphe.	
	van Europeanen.		van inlanders.		van Europeanen.		van inlanders.				
	Aantal.	Waarvan geslaagd. a)	Aantal.	Waarvan geslaagd. a)	Aantal.	Waarvan geslaagd. a)	Aantal.	Waarvan geslaagd. a)		Aantal glaasjes en buisjes.	Waarvan goede uitkomsten opleverden. b)
1895. . . .	306	224 (230)	736	398 (407)	822	192 (267)	673	73 (94)	2537 c)	4028	1520 (1869)
1896. . . .	252	168 (168)	536	426 (435)	544	193 (304)	279	40 (78)	1611 d)	8040	2973 (3992)
1897. . . .	387	256 (266)	756	568 (594)	862	229 (416)	387	76 (136)	2393 e)	9369	3126 (4905)
1898. . . .	338	262 (267)	865	710 (722)	487	145 (201)	2178	1050 (1529)	3868 f)	11 973	5967 (6842)
1899. . . .	g) †	†	†	†	†	†	†	†	4399	19 957	†

a) Tusschen ( ) is vermeld tot hoeveel van de in de voorgaande kolom opgegeven vaccinatiën of revaccinatiën het aantal geslaagde bewerkingen van dien aard betrekking heeft.

b) Tusschen ( ) is vermeld tot hoeveel van de in de voorgaande kolom opgegeven glaasjes en buisjes het aantal goede uitkomsten opgeleverd hebbende glaasjes en buisjes betrekking heeft.

c) Bovendien werden nog ingeënt 423 militairen, militaire vrouwen en kinderen.

d) Als voren 1434. e) Id. 1339. f) Id. 682.

g) Waar een † is geplaatst, waren gegevens ter invulling nog niet ontvangen.

VI. VIJFJARIGE STATISTIEK van de bij het Instituut Pasteur te Weltevreden behandelde personen.

JAREN.	AANTAL PATIËNTEN							
	bij het einde van het voorafgegane jaar in behandeling gebleven.	in het opgegeven jaar bijgekomen.	Totaal.	die de geheele behandeling ondergingen.	bij wie de behandeling werd gestaakt. a)	van wie met meer of minder zekerheid is gebleken dat zij aan lyssa zijn overleden		
						tijdens de behandeling.	binnen 14 dagen na de behandeling.	meer dan 14 dagen na de behandeling.
1895	. . . . b)	101	101	101	„	„	„	1
1896	„	230	230	227	„	1	1	2
1897	3	294	297	283	7	1	5	3
1898	7	218	225	203	7	„	1	2
1899	15	384	c) †	†	†	†	†	†

a) Hetzij omdat gedurende de behandeling bleek dat de dieren die de beten hadden toegebracht niet dol waren geweest, hetzij omdat de patiënten zich niet verder wilden laten behandelen.

b) Het Instituut werd eerst in de tweede helft van 1895 geopend.

c) Als noot g hierboven.

VII. OPGAAF van het AANTAL PERSONEN in 1899 OMGEKOMEN door bij het bestuur bekend geworden ONGELUKKEN (daaronder ook het aantal overledenen ten gevolge van moord en zelfmoord).

GEWESTEN.	Verdronken.	Door den bliksem getroffen.	Gedood door:				Omgekomen door:		Door andere ongelukken om het leven gekomen.	Totaal.
			tijgers.	krokodillen.	slangen.	wilde varkens of andere dieren.	moord.	zelfmoord.		
Java en Madura.										
Bantam	24	4	1	„	4	„	„	„	9	42
Batavia	55	15	4	„	„	„	6	30	31	137
Krawang	23	5	„	2	„	„	„	9	16	55
Preanger Regentschappen	113	17	3	7	2	„	1	23	132	298
Cheribon	24	6	„	4	5	„	„	5	3	47

GEWESTEN.	Verdronken.	Door den bliksem getroffen.	Gedood door: tijgers.	krokodillen.	slangen.	wilde varkens of andere dieren.	Omgekomen door: moord.	zelfmoord.	Door andere ongelukken om het leven gekomen.	Totaal.
Tagal	52	21	1	3	2	„	„	22	84	185
Pekalongan	23	7	„	2	„	„	„	4	32	68
Samarang	98	12	„	„	„	„	„	21	75	206
Japara	41	12	3	1	„	„	17	4	43	121
Rembang	21	9	„	„	„	2	19	14	55	120
Soerabaija	122	18	3	26	5	„	„	29	127	330
Pasoeroean	27	3	3	„	„	1	1	24	88	147
Probolinggo	21	9	2	1	„	„	11	10	158	212
Bezoeki	37	1	11	2	2	7	30	12	86	188
Banjoemas	65	7	„	„	„	12	„	33	65	182
Bagelen	87	7	„	„	„	„	2	7	107	210
Kadoe	33	3	„	1	„	„	„	12	47	96
Djokjokarta	38	6	„	„	„	„	„	7	53	104
Soerakarta	85	19	„	„	1	„	„	16	82	203
Madioen	8	2	„	„	„	1	„	7	11	29
Kediri	47	16	„	„	„	4	2	25	150	244
Madura	81	14	„	4	4	4	125	20	140	392
Totalen voor Java en Madura	1 125	213	27	53	25	31	214	334	1 594	3 616
Buitenbezittingen.										
Sumatra's Westkust	123	2	10	6	„	2	22	26	93	284
Benkoelen	8	„	20	2	„	1	„	2	4	37
Lampongsche Districten	6	„	1	9	„	„	„	„	10	26
Palembang	51	2	7	29	2	„	„	11	47	149
Oostkust van Sumatra	58	6	15	23	1	„	„	19	99	221
Atjeh en onderhoorigheden	a) †	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Riouw „ „	4	„	2	9	„	„	„	2	4	21
Banka	16	1	„	6	„	„	„	9	8	40
Billiton	6	„	„	„	„	„	„	„	6	12
Westerafdeeling van Borneo	27	1	„	9	„	„	„	5	18	60
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	35	1	„	43	1	„	„	2	23	105
Celebes en onderhoorigheden	15	5	„	16	„	„	„	3	59	98
Menado	21	„	„	3	„	1	„	10	28	63
Amboina	b) 49	„	„	„	„	„	4	3	b) 25	b) 81
Ternate	4	„	„	4	„	„	„	„	2	10
Timor en onderhoorigheden	29	„	„	3	„	„	„	3	1	36
Bali en Lombok	7	2	„	3	„	„	„	4	29	45
Totalen voor de buitenbezittingen	b) 459	20	55	165	4	4	26	99	b) 456	b) 1 288
Totalen voor Java en Madura	1 125	213	27	53	25	31	214	334	1 594	3 616
Totalen-generaal	b) 1 584	233	82	218	29	35	240	433	b) 2 050	b) 4 904

a) Het teeken † duidt aan, dat geen opgaven werden ontvangen.

b) Ongerekend de omgekomenen door de vloedgolf op de kust van Ceram (zie blz. 40 van het verslag hiervóór).

(5. 21.)

BIJLAGE T.

(Zie hoofdst. L, afd. I en II, van het verslag hiervóór.)

OVERZICHT betreffende de samenstelling en distributie op 15 April 1900 van het technisch personeel der burgerlijke openbare werken in Nederlandsch-Indië, benevens opgaven nopens de in 1899 door dat personeel verwerkte sommen.

I. Samenstelling en distributie van het technisch personeel op 15 April 1900.

INDEELING.	Hoofd- en verdere ingenieurs.	Architecten en opzichters.	Te zamen.
I. Algemeene dienst.			
A. Technisch personeel bij het departement	4	2	6
B. Waterstaatsafdeelingen. Chefs	5	a) 3	8
B. Waterstaatsafdeelingen. Toegevoegd personeel voor werken behoorende tot den algemeenen dienst	36	22	58
C. Technisch waterbeheer in de residentiën Banjoemas en Bagelen (irrigatie-afdeeling Seraijoe)	2	4	b) 6
D. Opnemingen in het belang der verbetering van de afwatering in de plantraijons der suikerfabrieken Krian, Waroe en Ketegan in de residentie Soerabaija	»	1	1
E. Verzamelen van gegevens en maken van ontwerpen voor het rapport der commissie van advies in zake de Solo-werken	1	»	c) 1
II. Gewestelijke dienst.			
A. *Gewesten tot eene waterstaatsafdeeling behoorende.*			
1ste afd. Bantam	»	5	5
1ste afd. Batavia	4	7	11
1ste afd. Krawang	»	1	1
1ste afd. Preanger Regentschappen	4	7	11
1ste afd. Lampongsche Districten	»	1	1
Transporteeren	56	53	109

INDEELING.	Hoofd- en verdere ingenieurs.	Architecten en opzichters.	Te zamen.
Per transport	56	53	109
2de afd. Cheribon	»	6	6
2de afd. Tagal	»	d) 5	5
2de afd. Pekalongan	»	4	4
2de afd. Banjoemas	»	5	5
2de afd. Bagelen	»	4	4
3de afd. Samarang	1	7	8
3de afd. Kadoe	»	4	4
3de afd. Soerakarta	»	1	1
3de afd. Djokjokarta	»	1	1
3de afd. Japara	»	5	5
3de afd. Rembang	»	5	5
4de afd. Soerabaija	2	e) 9	11
4de afd. Kediri	»	5	5
4de afd. Madioen	»	5	5
4de afd. Madura	»	4	4
5de afd. Pasoeroean	»	4	4
5de afd. Probolinggo	»	4	4
5de afd. Bezoeki	»	6	6
5de afd. Bali en Lombok	»	1	1
B. *Gewesten niet tot eene waterstaatsafdeeling behoorende.*			
Sumatra's Westkust	1	9	10
Benkoelen	»	3	3
Transporteeren	60	150	210

a) In de 2de, 3de en 4de waterstaatsafdeeling is een opzichter aan den chef toegevoegd.

b) Dit personeel behoort mede tot den algemeenen dienst, doch wordt afzonderlijk vermeld, omdat het niet onder de rechtstreeksche bevelen van een afdeelings-chef staat.

c) Deze ingenieur is ter beschikking gesteld van den chef der werken en opnemingen aan de Solo-rivier.

d) Hieronder één opzichter, niet behoorende tot den gewestelijken waterstaatsdienst, maar ter beschikking van den resident gesteld voor het toezicht op de verdeeling tusschen de verschillende belanghebbenden van het water in het stroomgebied der rivieren Goeng en Koemisik.

e) Hieronder één opzichter, niet behoorende tot den gewestelijken waterstaatsdienst, maar onder de bevelen van den directeur van het marine-etablissement belast met het onderhoud en de herstelling van de gebouwen en werken dier inrichting.

INDEELING.	Hoofd- en verdere ingenieurs.	Architecten en opzichters.	Te zamen.
Per transport	60	150	210
Palembang	„	5	5
Oostkust van Sumatra	2	6	8
Atjeh en onderhoorigheden	„	1	1
Riouw „ „	„	1	1
Banka	„	1	1
Billiton	„	„	„
Westerafdeeling van Borneo	„	1	1
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	„	2	2
Celebes en onderhoorigheden	„	3	3
Menado	„	3	3
Amboina	„	3	3
Ternate	„	1	1
Timor en onderhoorigheden	„	1	1
Totaal van het personeel in vasten dienst	62	*f*) 178	240

INDEELING.	Hoofd- en verdere ingenieurs.	Architecten en opzichters.	Te zamen.
Bovendien waren boven *de formatie in dienst:*			
voor opnemingen, enz. in het belang eener eventueele hervatting van de geschorste werken in de Solo-vallei	3	3	6
bij de proef-irrigatieafdeeling Serang *g*)	2	6	8
bij de proef-irrigatieafdeeling Brantas *g*)	4	11	15
bij den aanleg van staatsspoorwegen	*h*) 1	„	1
bij de exploitatie van staatsspoorwegen	*i*) 1	„	1
voor werkzaamheden in het belang van het civiel bouwdepartement op Lombok	„	2	2
Totaal boven de formatie in dienst	11	22	33

f) Namelijk 23 architecten en 155 opzichters (5 opzichtersplaatsen waren onvervuld).

g) De irrigatie-afdeeling Serang strekt zich uit over de gewesten Samarang, Japara en (grootendeels) ook Rembang; de irrigatie-afdeeling Brantas omvat de gewesten Pasoeroean en Kediri, de vier zuidelijke afdeelingen van de residentie Soerabaija en verder nog kleine gedeelten van de gewesten Madioen, Probolinggo en Rembang.

h) Bij den aanleg van de lijn Kalisat-Banjoewangi.

i) Bij de exploitatie der Oosterlijnen.

II. In 1899 verwerkte bedragen (ook wat betreft het geldswaardig bedrag der uit 's lands voorraad verbruikte materialen) ter zake van de onderstaande categorieën van civiele landswerken (vernieuwingen en nieuwe werken, dus zonder het aan onderhoud en herstellingen ten koste gelegde).

GEWESTEN.	Bevloeiings- en afwateringswerken.					Vernieuwingen en nieuwe werken van anderen aard.				Algemeen totaal (kolom 6 + kolom 10).
	Besteed aan uitvoering.		Besteed aan opnemingen en projectwerk:		Alzoo ten koste gelegd aan aanleg en voorbereiding van bevloeiings- en afwateringswerken.	Gebouwen.	Bruggen en wegen.	Andere burgerlijke landswerken.	Te zamen.	
	Groote werken (meerendeels bij de begrooting toegestaan).	Kleine werken.	ten dienste van de in kolom 2 bedoelde werken.	ten dienste van grootere of kleinere plannen.						
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8	9.	10.	11.
JAVA EN MADURA.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.
Bantam	„	1 799	„	13 402	15 201	10 982	66 774	„	77 756	92 957
Batavia	„	„	„	7 812	7 812	144 289	55 034	106 427	305 750	313 562
Krawang	„	„	„	28 940	28 940	„	11 883	„	11 883	40 823
Preanger Reg.	63 333	2 688	„	4 772	70 793	53 709	188 768	150	242 627 *a*) (1 645)	313 420
Cheribon	56 184	6	2 000	303	58 493	25 876	57 836	„	83 712 (11 572)	142 205
Tagal	292 578	882	„	13 274	306 734	1 694	46 006	3 351	51 051 (5 615)	357 785
Pekalongan	„	„	*b*) 6 111	„	*b*) 6 111	5 159	21 597	996	27 752	33 863
Samarang	*c*) 410 943	14 117	1 645	2 050	*c*) 428 755	101 727	50 175	7 920	159 822	*d*) 481 353
Japara	„	2 790	„	8 583	11 373	12 966	40 317	11 808	65 091	76 464
Rembang	*e*) 462 747	„	„	3 575	517 151	9 806	97 114	11 793	118 713 (1 559)	940 162
Soerabaija		50 829	„	„		40 825	74 462	189 011	304 298 (240)	
Pasoeroean	1 057	27 899	„	„	28 956	139 912	60 892	2 471	203 275 (2 206)	232 231
Probolinggo	„	11 554	„	„	11 554	11 689	83 732	„	95 421	106 975
Bezoeki	23 823	4 942	„	1 045	29 810	24 186	41 679	257	66 122 (477)	95 932
Banjoemas	7 190	8 738	2 027	„	17 955	16 183	40 033	17 272	73 488 (12 372)	91 443
Bagelen	46 351	23 689	8 524	„	78 564	7 414	29 112	2 869	39 395	117 959
Kadoe	„	24 802	„	7 813	32 615	9 687	71 961	„	81 648	114 263
Djokjokarta	„	„	„	„	„	22 726	„	8 539	31 265	31 265
Transporteeren	1 364 206	174 735	20 307	91 569	1 650 817	638 830	1 037 375	362 864	2 039 069 (35 686)	3 582 662

a) De sommen in kolom 10 tusschen ( ) vermeld wijzen aan hoeveel onder het daarneven staande totaal begrepen is als verwerkt door ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur.

b) Deze opgaaf betreft voor een deel ook opnemingen in het aangrenzend gedeelte van Tagal.

c) Deze opgaaf betreft voor een klein deel ook werken in een aangrenzend gedeelte van Japara. Van de uitgetrokken som van f 410 943 komt een bedrag van f 107 224 ten laste van het departement van binnenlandsch bestuur, zijnde de uit het excedent van het hoofdgeld van heerendienstplichtigen bestede sommen wegens tegemoetkoming aan de bij sommige der in de residentie Samarang uitgevoerde werken in heerendienst tewerkgestelden.

d) Ongerekend de som van f 107 224, bedoeld in noot *c*, als zijnde bestreden uit het excedent van het hoofdgeld van heerendienstplichtigen.

e) Deze uitgaven (ten dienste der Solo-werken) zijn niet voor elk der beide gewesten afzonderlijk op te geven.

GEWESTEN.	Bevloeiings- en afwateringswerken.					Vernieuwingen en nieuwe werken van anderen aard.				Algemeen totaal (kolom 6 + kolom 10).
	Besteed aan uitvoering.		Besteed aan opnemingen en projectwerk:		Alzoo ten koste gelegd aan aanleg en voorbereiding van bevloeiings- en afwateringswerken.	Gebouwen.	Bruggen en wegen.	Andere burgerlijke landswerken.	Te zamen.	
	Groote werken (meerendeels bij de begrooting toegestaan).	Kleine werken.	ten dienste van de in kolom 2 bedoelde werken.	ten dienste van grootere of kleinere plannen.						
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.
Per transport	1 364 206	174 735	20 307	91 569	1 650 817	638 830	1 037 375	362 864	2 039 069 (35 686)	3 582 662
Soerakarta. . .	"	"	"	"	"	18 630	"	745	19 375	19 375
Madioen . . .	7 475	658	7 200	"	15 333	3 926	79 559	"	83 485 (73)	98 818
Kediri	"	38 445	"	"	38 445	5 932	56 514	"	62 446 (3 420)	100 891
Madura. . . .	"	"	"	6 243	6 243	44 628	31 046	51 300	126 974 (1 496)	133 217
Totalen voor Java en Madura	1 371 681	213 838	27 507	97 812 *f)*	1 710 838 *g)*	711 946 *h)*	1 204 494	414 909 *i)*	2 331 349 (40 675)	3 934 963 *j)*
BUITENBEZITTINGEN.										
Sumatra's Westkust	"	"	"	"	"	25 552	174 675	26 756	226 983 (6 635)	226 983
Benkoelen . .	"	"	"	"	"	22 530	65 590	14 736	102 856 (13 044)	102 856
Lamp. Districten	"	"	"	"	"	5 047	9 795	"	14 842 (3 332)	14 842
Palembang . .	"	"	"	"	"	6 305	45 517	8 505	60 327	60 327
Oostkust van Sumatra . . .	"	"	"	"	"	99 228	234 050	"	333 278 (3 074)	333 278
Atjeh en onderhoorigheden .	"	"	"	"	"	50 220	30 075	12 161	95 456 (33 073)	95 456
Riouw en onderhoorigheden .	"	"	"	"	"	33 588	"	3 053	36 641 (29 637)	36 641
Banka	"	"	"	"	"	8 399	7 171	3 437	19 007	19 007
Billiton . . .	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Westerafd. van Borneo . . .	"	"	"	"	"	"	"	2 547	2 547	2 547
Zuider- en Oosterafd. v. Borneo	"	"	"	"	"	13 106	4 866	11 929	29 901 (686)	29 901
Celebes en onderhoorigheden	"	"	"	"	"	22 909	9 935	5 297	38 141 (5 013)	38 141
Menado . . .	"	"	"	"	"	6 232	23 274	25 939	55 445 (1 911)	55 445
Amboina . . .	"	"	"	"	"	21 190	2 064	2 064	25 318 (2 951)	25 318
Ternate . . .	"	"	"	"	"	34 184	2 380	7 676	44 240 (1 839)	*k)* 44 240
Timor en onderhoorigheden .	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Bali en Lombok	"	"	"	"	"	22 588	51 604	871	75 063 (4 439)	75 063
Totalen voor de buitenbezittingen	"	"	"	"	"	371 078 *l)*	663 996	124 971 *m)*	1 160 045 (115 636)	1 160 045
Totalen voor Java en Madura	1 371 681	213 838	27 507	97 812	1 710 838	711 946	1 204 494	414 909	2 331 349 (40 675)	3 934 963 *j)*
Niet gewestelijk gespecificeerd .	"	"	"	"	"	48 940	"	"	48 940	48 940
Algemeene totalen. .	1 371 681	213 838	27 507	97 812	1 710 838	1 131 964 *n)*	1 868 490	539 880	3 540 334 (156 311)	5 143 948 *d)*

f) Hieronder voor kleinere plannen f 36 481 (verg. tabel IV).

g) Bovendien werd in 1899 uitgegeven voor *herstellingen* van bevloeiings- en afwateringswerken f 34 306 en voor gewoon onderhoud f 402 714.

h) Dit bedrag is nog te verhoogen met hetgeen voor gewesten op Java en Madura begrepen is in het niet-gespecificeerde bedrag van f 48 940, bedoeld aan den voet der tabel (kolom 7).

i) Hieronder wegens rivier- en waterkeeringswerken (hier en daar ook voor rioleering) f 307 472, voor drinkwatervoorziening f 46 259, en voor werken ten dienste van havens en reeden f 61 178, onder welk laatste bedrag echter niet zijn begrepen de kosten van baggerwerk. Daaromtrent is slechts opgegeven, dat de in 1899 opgebaggerde hoeveelheden beliepen (in M³.): te Tandjong Priok 335 420, te Cheribon 64 652, te Pekalongan 68 045, te Tagal 86 485, te Samarang 194 172 en te Soerabaija 84 930, alles opgeruimd door stoombaggermolens, uitgenomen 10 518 M³. (te Samarang) door handbaggeren.

j) Zie de noten *d* en *h*.

k) Volgens andere opgaven beliep het in de residentie Ternate in 1899 verwerkt bedrag f 73 657.

l) Dit bedrag is nog te verhoogen met hetgeen voor gewesten in de buitenbezittingen begrepen is in het niet-gespecificeerde bedrag van f 48 940.

m) Hiervan wegens rivier- en waterkeeringswerken (hier en daar ook voor rioleering) f 57 500, voor drinkwatervoorziening f 5658, en voor werken ten dienste van havens en reeden f 61 813.

n) Naar gelang van de bestemming der gebouwen was dit totaal verdeeld als volgt:

woningen voor burgerlijk personeel	f 186 423
bureaux en andere gebouwen voor den algemeenen dienst (ook voor den post- en telegraafdienst)	347 386
gevangenissen	105 682
kazernen voor gewapende korpsen onder burgerlijk beheer.	46 298
gebouwen voor de koffie	19 982
" " het zout	10 293
scholen voor Europeanen	134 563
" " inlanders.	73 383
burgerlijke hospitalen	185 461
brandspuithuizen, wachthuizen, mijlpalen en passarloodsen	22 493
	f 1 131 964

III. Overzicht betreffende op ult. 1899 in uitvoering of in studie zijnde plannen betreffende groote bevloeiings- en (of) afwateringswerken.

A. Plannen in uitvoering (of gedeeltelijk in uitvoering). *a)*

Gewesten.	Irrigatiegebied (globaal aantal te bevloeien bouws).	In 1899 wegens uitvoering		Tot ult. 1899 verwerkt wegens uitvoering + kosten van opnemingen en projectwerk.	Totaal der geraamde kosten	
		geraamd.	besteed.		bij uitvoering in vrijen arbeid.	volgens nadere raming in verband met het gebruikmaken van heerendienstplichtigen voor de na medio 1894 nog uit te voeren onderdeelen van het plan.
		Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.
Preang. Reg.	8 600 (Tjihea-vlakte).	100 000	*b)* 63 333	622 011 + 52 117 = 674 128	956 120	944 730
Cheribon.	37 500 (Sindopradja- en Doetamati-leidingen).	50 000	*c)* 56 184	1 190 064 + 96 328 = 1 286 392	1 600 000	„
Tagal.	20 300 (West-Brebes).	15 000	*d)* 53 376	987 398 }	1 100 000	„
Id.	46 000 (Oost-Brebes of Pamali-bevloeiing).	125 000	*f)* 239 202	1 159 250 } + *e)* 257 215 = 2 403 863	2 250 000	1 680 500
Samarang.	7 000 (Oost-Samarang of Pengaron-bevloeiing).	100 000	*g)* 136 180	618 341 + 35 736 = 654 077	663 824	„
Bezoeki.	15 000 (Sampean-werken).	20 000	*h)* 23 823	884 385 + 40 013 = 924 398	1 000 000	882 100
Banjoemas en Bagelen.	130 000 (Serajjoe-gebied, enz.). *i)*	15 000	*i)* 7 190	1 483 635 + 234 763 = 1 718 398	9 300 000	7 727 600
Bagelen.	57 000 (Zuid-Bagelen, beoosten de Lok-Oeloe).	75 000	*j)* 46 351	442 162 + 370 968 = 813 130	2 850 000	2 378 700
Madioen.	48 000 (afd. Magettan en Ngawi).	50 000	*k)* 7 475	106 617 + 240 658 = 347 275	3 500 000	2 100 000
		550 000	633 114	7 493 863 + 1 327 798 = 8 821 661		
Bovendien werd in 1899 uitgegeven:						
wegens aanvullingswerken van reeds vroeger in hun oorspronkelijken omvang voltooide en daarom bij de Ind. begr. voor 1899 niet meer genoemde irrigatieplannen.	distr. Wedoeng (res. Samarang) en oever Serang-rivier (res. Japara)	„	122 709	1 180 070 + 4 758 = 1 184 828	niet opgegeven.	niet opgegeven.
	Pategoean-werken (res. Pasoeroean) . . .	„	1 057	813 712 + 42 662 = 856 374	id.	id.
voor dijk- en waterwerken in de districten Singenkidoel en Grogol (res. Samarang), waarvoor een bevloeiingsplan nog in behandeling is (zie onder B van deze tabel)		„	152 054	322 779 + *l)* = 322 779	id.	id.
Daarentegen bleef in Tagal / Pekalongan (hangende het onderzoek betreffende een minder kostbaar plan) de voortzetting rusten van de werken tusschen de Tjomal- en de Pekalongan-rivier, waarvoor bij de Ind. begrooting voor 1899 gerekend was op f 50 000		50 000	„	214 300 + 109 051 = 323 351	1 500 000	1 075 900
Totalen (buiten de werken in de Solo-vallei)		„	908 934	10 024 724 *m)* + 1 484 269 *n)* = 11 508 993 *m)*		

a) Over de geschorste werken in de Solo-vallei (res. Rembang en Soerabaija) zie blz. 110 van het verslag hiervóór.

b) In 1899 waren onderhanden de 3de en de 4de sectie der hoofdleiding, waaraan respectievelijk f 8893 en f 54 440 werd besteed. De kosten van laatstbedoelde sectie zijn geraamd op f 190 512, benevens 49 000 dagdiensten van heerendienstplichtigen. Door wijzigingen in het ontwerp dezer sectie, welke wijzigingen nog in overweging waren, zouden de kosten waarschijnlijk lager worden. De opkomst van koelies liet in 1899 te wenschen over.

c) Ook in 1899 werd voortgegaan met de werken tot voeding van de Sindopradja-leiding uit de Tjimanok. De opkomst van werkvolk was bijna het geheele jaar door beter dan in 1898; terwijl toch in laatstgemeld jaar niet meer dan gemiddeld 280 koelies per dag opkwamen steeg dit cijfer in 1899 tot 450. Ofschoon dan ook meer grond werd verzet dan in 1898, zijn echter tegenspoeden ondervonden door bandjirs uit de Tjikeroe en door taludafschuivingen, waardoor nog te ontgraven zal zijn ruim 150 000 M³., terwijl, als het grondverzet tot de oorspronkelijk geraamde hoeveelheid beperkt was kunnen blijven, nog slechts te verzetten zou zijn overgebleven 17 220 M³.

d) Het opgegeven bedrag van f 53 376 werd uitsluitend verwerkt aan het in 1899 in uitvoering genomen 3de gedeelte der werken (verg. vorig verslag, blz. 128). Voor het verbeteren van de Babakan-hoofdleiding beschikte men in 1899 gemiddeld per dag over 80 gestraften.

e) Het hier uitgetrokken bedrag van f 257 215 wegens opnemings- en projectwerk heeft niet enkel betrekking tot West- en Oost-Brebes, maar omvat ook het vóór 1899 verrichte voorbereidend werk ten dienste van de in noot *q* bedoelde plannen betreffende bevloeiingen uit de Waloeh- en Ramboet-rivieren. In 1899 werd voor dit voorbereidend werk uitgegeven f 13 274 (zie sub B van deze tabel).

f) Aan de 2de sectie van het Pamali-hoofdkanaal werd in 1899 verwerkt f 152 840 en aan het 1ste gedeelte van het Brebes-hoofdkanaal (met bijbehoorende leidingen ter bevloeiing van een vijftal secundaire vakken) f 86 362, waardoor dit laatste werk nagenoeg gereed kwam. Onder gemeld bedrag van f 86 362 is begrepen f 3080, uitbetaald (à f 0,10 per man en per dag) aan de op meer dan 3 paal afstands van het werk wonende heerendienstplichtigen, die op het terrein hadden overnacht.

g) De tot dusver toegestane werken hebben nog enkel de verbetering van den waterafvoer ten doel. Gedurende 1899 werd hoofdzakelijk bruggenbouw verricht in het zoogenaamde Oosterbandjirkanaal, van Samarang tot Goeboek (1ste gedeelte) en van Goeboek naar zee (2de gedeelte).

h) Het in 1899 verwerkt bedrag werd bijna uitsluitend besteed aan de voortzetting van de werken voor de waterverdeeling in het gebied der Kapongan- en Sitoebondo-leidingen.

Tot tegengang van de sterke verzanding van de Sampean-rivier boven den stuwdam zal eene spuisluis worden gebouwd, waarvan de kosten, bij uitvoering van den koeliearbeid in heerendienst, zijn begroot op f 20 258.

In beginsel werd besloten tot het doen onderhanden nemen, vermoedelijk in 1901, van de werken tot verbetering van de afwatering in Zuid-Panaroekan, in aansluiting aan de in die streek nagenoeg voltooide werken tot verbetering en uitbreiding der bevloeiing. De kosten dezer afwateringswerken (zie o. a. het verslag van 1898, blz. 99) zijn begroot op f 32 100, hoofdzakelijk voor onteigening en voor de kunstwerken. Het grondverzet toch zal door de betrokken bevolking worden verricht; in verband met de beschikbare werkkrachten zal de uitvoering een 5- à 6-tal jaren duren en wellicht langer.

i) Deze opgaaf omvat twee gescheiden irrigatiegebieden: één van 80 000 bouws in Midden-Banjoemas met een aangrenzend deel van Bagelen (Serajjoe-stroomgebied), waar reeds werken zijn uitgevoerd, doch in 1899, daar de plannen voor verdere werken nog in behandeling waren, slechts eenige stortdammen in de Blimbing-leiding en een stuwdam werden verbeterd, en één van 50 000 bouws in Zuid-Banjoemas en Karang Anjar (Bagelen), waar nog geen werken zijn in uitvoering genomen.

Omtrent een onderdeel der werken in eerstbedoeld irrigatiegebied, eene ontworpen bevloeiing uit de kali Bandjaran, ten nutte — zooals het plan sedert het medegedeelde in 't verslag van 1898, blz. 99/100 gewijzigd is — van 2675 bouws in de afdeelingen Banjoemas en Poerwokerto (residentie Banjoemas), werd in December 1899 door de in 't verslag van 1897 (blz. 155/156) bedoelde rentabiliteits-commissie een ondersteunend rapport uitgebracht. Tijdens de afsluiting te Batavia van de mededeelingen van dit hoofdstuk waren voorstellen tot uitvoering bij de Indische Regeering in behandeling.

j) Ruim de helft van het in 1899 verwerkt bedrag, namelijk f 28 674, werd besteed aan de voortgezette verbetering van de Soedagaran-leiding. Overigens werden verschillende, meerendeels reeds in 't vorig verslag (blz. 129) genoemde kleine werken voortgezet of ondernomen en voor een deel voltooid. Dit laatste was o. a. het geval met de verbetering van de Kedoengpoetri-leiding.

k) Terwijl het algemeen voorontwerp voor de werken in Madioen nog onderhanden bleef, werd het in 1899 aan uitvoering besteed bedrag hoofdzakelijk ten koste gelegd aan kleine werken ter verbetering van de bevloeiing uit de Doekoen-leiding, welke werkjes nagenoeg werden voltooid.

l) Het in 1899 en vroeger wegens opnemings- en projectwerk, hoofdzakelijk ten dienste van het nog in bewerking zijnde irrigatieplan, uitgegeven bedrag van f 41 291 is vermeld in het sub B van deze tabel voorkomende overzicht.

m) Dit totaal is nog te vermeerderen met de som van f 204 058, indertijd voor uitvoering besteed ten dienste van het in het overzicht sub B (onder „Tagal") vermelde irrigatieplan: verg. noot *q*.

n) Hiervan vóór 1899 besteed f 1 456 762 en in 1899 f 27 507.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage T.]

B. Op ult. 1899 nog niet geautoriseerde ontwerpen of nog in studie zijnde plannen.

GEWESTEN.	OMSCHRIJVING VAN HET PLAN.	Globaal aantal te bevloeien bouws.	Tot ult. 1899 besteed wegens opnemingen en projectwerk.		
			Vóór 1899.	In 1899.	Alzoo tot ult. 1899.
		Gld.	Gld.	Gld.	Gld.
Bantam.	Bevloeiing uit de Tjoedjoeng, enz. (Noord-Bantam) . .	*o*) 33 000	49 367	13 402	62 769
Krawang.	Idem uit de Tjitaroem, ten nutte van de contrôle-afdeeling Krawang.	*p*) 118 000	99 696	28 940	128 636
Tagal.	Verbetering van de bevloeiing en de afwatering in de streek tusschen de rivieren Tjomal en Tjatjaban (afd. Pamalang en district Maribaija).	*q*) 38 000	niet afzonderlijk opgegeven.	13 274	niet afzonderlijk opgegeven.
Id.	Bevloeiing van het terrein tusschen de Pamali- en Tjatjaban-rivieren	*r*) 22 000	id.	„	id.
Samarang.	Uitbreiding en verbetering van de bevloeiing in de districten Singen-kidoel en Grogol (afd. Samarang). . .	*s*) 16 000	39 241	2 050	41 291
Pasoeroean.	Idem idem van de bevloeiing uit de Molek-leiding in het district Senggoro (afd. Malang)	*t*) 6 000	11 769	„	11 769
Id.	Idem idem uit de Kedoeng Kandang-leiding in de districten Kotta Malang en Gondanglegi (afd. Malang)	*u*) 6 000	10 303	„	10 303
Kadoe.	Verbetering van de bevloeiing uit de Tangsi-rivier in het district Menoreh (afd. Magelang).	*v*) 5 100	42 041	3 665	45 706
Kediri.	Bevloeiing in de districten Waroedjaijeng en Kertosono (afd. Berbek)	*w*) 25 000	38 701	„	38 701
Djokjokarta.	Idem uit de Progo-rivier (rechter- en linker-oever). . .	*x*) 36 000	201 116	„	201 116
			ij) 492 234	61 331	*ij*) 553 565
Bovendien werd in 1899 uitgegeven aan opnemings- en projectwerk ten dienste van de onder A bedoelde (in uitvoering zijnde) plannen				27 507	
				88 838	

o) De terreinopmetingen in het belang van de bevloeiing uit de Tjioedjoeng, welke op ult. 1898 nagenoeg voltooid waren, werden in 1899 nog uitgebreid tot de particuliere landen Tjikandi Oedik en Tjikandi Ilir, zoomede in het bevloeiingsgebied der Tjibanten bezuiden Serang. Voorts werden over het geheele opgenomen gebied de dessagrenzen ingemeten. De irrigatiekaarten kwamen geheel gereed. Daar de rentabiliteits-commissie de opmaking van een volledig voorontwerp gewettigd achtte, werd hiermede een aanvang gemaakt. Voor de prise d'eau in de Tjioedjoeng bij Pamerajan kwam het voorontwerp nog in 1899 gereed.

p) Omtrent dit plan is reeds in 1898 door de rentabiliteits-commissie gunstig geadviseerd (verg. vorig verslag, blz. 130). Met de opmetingen ten behoeve van het op te maken volledig voorontwerp met raming van kosten werd in 1899 voortgegaan.

q) In dit plan, tot uitvoering waarvan besloten is bij de Indische begrooting voor 1900, nadat met het ondersteunend rapport der rentabiliteits-commissie in hoofdzaak ook was ingestemd door de insgelijks geraadpleegde commissie van advies voor de Solo-werken (verg. vorig verslag, blz. 129, tweede noot), zijn opgegaan zoowel het indertijd geautoriseerde ontwerp voor irrigatie uit de Waloeh (27 000 bouws) als een later in onderzoek genomen plan voor bevloeiing uit de Ramboet (12 500 bouws), welk Ramboet-plan zoo nauw bleek samen te hangen met het Waloeh-ontwerp, dat dit laatste, tot welks uitvoering reeds was uitgegeven f 204 058 (voor het maken en later versterken van den stuwdam te Soengapan), sedert 1892, wat de overige onderdeelen betreft, was geschorst gebleven.

r) Voor dit plan waren, naar het schijnt, de opnemingen reeds sedert lang afgeloopen.

s) De voorloopige ontwerpen voor de verbetering van de bevloeiing uit het Westerkanaal (aftapping uit de Toentang) en voor den afvoer van het overstroomingswater uit de Rawah- en Djragoeng-rivieren bleven in behandeling.

t) Evenals in 1898 de rentabiliteits-commissie (zie vorig verslag, blz. 130) heeft in 't laatst van 1899 ook de commissie van advies voor de Solo-werken geadviseerd ten gunste van de uitvoering van het ontworpen Molek-plan. Dientengevolge zijn bij de Indische begrooting voor 1900 de noodige fondsen toegestaan voor het ondernemen van het werk.

u) Omtrent de verhouding tusschen de benoodigde en de beschikbare hoeveelheid water bestond bij dit plan nog onzekerheid, welke oplossing kan vinden bij de uitvoering van het bij noot *t* bedoelde werk. Bovendien zou van gelijktijdige uitvoering der beide plannen toch geen sprake kunnen zijn, in verband met het beschikbaar aantal heerendienstplichtigen voor het graafwerk.

v) Omtrent dit plan, waaromtrent laatstelijk eenige bijzonderheden werden medegedeeld in het verslag van 1898 (blz. 101), was op ult. 1899 het advies van de rentabiliteits-commissie nog niet ontvangen.

w) Reeds in Mei 1897 heeft de rentabiliteits-commissie omtrent dit plan gunstig geadviseerd (verg. het verslag van genoemd jaar, blz. 160) en sedert is daarover ook het oordeel gevraagd van de commissie van advies voor de Solo-werken, die eenige wijzigingen heeft voorgesteld wat betreft de wijze van uitvoering, waardoor een grooter deel van het werk dan aanvankelijk was voorgesteld, in vrijen arbeid tot stand gebracht zal worden, maar dan ook de voltooiing, in stede van in 10, in 6 jaren kan worden tegemoetgezien. In dien zin is besloten bij de Indische begrooting voor 1900, waarbij een eerste termijn voor de kosten van uitvoering is toegestaan.

x) Over dit in 't verslag van 1898 (blz. 101/102) uitvoerig besproken irrigatieplan, omtrent welks eventueele uitvoering voor rekening van het sultansbestuur indertijd voorloopige grondslagen waren vastgesteld, bleven, nadat in 1897 een drieledig voorontwerp was opgemaakt, de nadere onderhandelingen met bedoeld vorstenbestuur nog zonder resultaat.

ij) Aan dit cijfer ontbreekt het vóór 1899 aan opnemingen en projectwerk besteed bedrag ten behoeve van het onder „Tagal" vermelde plan (verg. noot *q*).

IV. Opnemingen voor minder belangrijke bevloeiings- en afwateringswerken.

GEWESTEN.	OMSCHRIJVING.	Tot ult. 1899 besteed wegens opnemingen en projectwerk.		
		Vóór 1899.	In 1899.	Alzoo tot ult. 1899.
		Gld.	Gld.	Gld.
Batavia.	Het doen van afvoerbepalingen in de gouvernements-waterleidingen c. a. en van opmetingen ter bepaling van het irrigatiegebied dier leidingen, een en ander ter voorbereiding van eene herziening van de waterverstrekking aan de particuliere landerijen in het gewest	8 578	7 812	16 390
Preanger Regentschappen.	Opnemingen in het belang van kleine bevloeiingsgebieden	"	*a*) 4772	4 772
Cheribon.	Idem voor de verbetering van de bevloeiing uit de Tjiwaringin . . .	327	*b*) 303	630
Japara.	Opneming van de Rawah besar (afd. Patti en Joana)	7 400	1 690	9 090
Id.	Bevloeiing uit de rivieren Djodjok, Klampoh, Widodaren en Lenggis (mede in de afd. Patti en Joana)	7 006	4 283	11 289
Id.	Verbetering van de oude Serang-rivier (afd. Japara).	"	2 610	2 610
Rembang.	Bevloeiing uit de Soelang- en andere rivieren	2 546	3 575	6 121
Id.	Idem uit de Pomohan	562	"	562
Pasoeroean.	Idem uit de Soerah en Welang *c*)	3 130	"	3 130
Probolinggo.	Verbetering van het afvoervermogen der Gending-rivier	149	"	149
Bezoeki.	Opnemingen en onderzoekingen betreffende de verbetering van de bevloeiing en afwatering in het zuidwesten der afdeeling Djember . .	1 613	1 045	2 658
Kadoe.	Verbetering van de bevloeiing benoorden de Manggis-leiding	1 242	4 063	5 305
Id.	Bepaling van het waterverbruik van sawahs.	2 511	85	2 596
Madura.	Bevloeiing uit de Semiran-rivier in Zuid-Pamakassan *d*)	3 036	6 243	9 279
		38 100	36 481	74 581

a) Deze som werd besteed voor een onderzoek naar bevloeiing uit de Tjimahi-leiding van grasvelden ten behoeve van de voor het leger opgekweekt wordende paarden.

b) Bij het einde van 1899 was een voorontwerp tot verbetering van den dam Welahar in onderzoek.

c) Omtrent dit werk, waarvoor in 1897 een voorontwerp was gereed gekomen, werd, in verband met de daarmede samenhangende quaestie betreffende het erfpachtsland Alkmaar (verg. het verslag van 1898, blz. 96/97), ook in 1899 nog geen beslissing genomen.

d) Het ontwerp voor dit plan was onderhanden. De te bevloeien oppervlakte zal 1500 bouws bedragen.

(5. 22.)

BIJLAGE U.

(Zie hoofdst. L, afd. III, § 1, van het verslag.)

VERGELIJKEND OVERZICHT

VAN DE

UITKOMSTEN DER SPOOR- EN TRAMWEG-EXPLOITATIE

IN

NEDERLANDSCH-INDIË

OVER

1899.

Statistieke gegevens betreffende de spoorwegen in Nederlandsch-Indië.	STAATSSPOORWEGEN.			
	Oosterlijnen. (Java.) *a*)	Westerlijnen. (Java.) *a*)		
		Lijn Buitenzorg-Djokjokarta met zijtakken.	Lijn Batavia-Tandjong Priok.	Lijn Batavia-Krawang.
Spoorwijdte (in Meters)	1.067	1.067	1.067	1.067
A. Algemeene zaken.				
Lengte in exploitatie ult. 1899 (in K.M.)	812	595	9	63
Gemiddeld geëxploiteerde lengte (in K.M.) over het geheele jaar.	812	595	9	63
Aanlegkapitaal ult. 1899	f 56 681 992	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
„ per K.M.	f 69 805	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
Bruto ontvangst	f 6 696 619	f 3 361 675	f 256 820	f 421 296
Exploitatie-kosten (met inbegrip van de vernieuwingen) *f*)	f 3 163 479	f 2 384 830	f 154 306	f 181 485
Netto ontvangst in totaal	f 3 533 140	f 976 845	f 102 514	f 239 811
„ „ „ pct. van de bruto ontvangst	52.76 pct.	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
„ „ „ „ „ het aanlegkapitaal	*g*) 6.45 „	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
B. Gebouwen en materieel.				
Aantal stations en halten (zonder aanleg- en stopplaatsen)	126	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
„ locomotieven	136	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
„ rijtuigen en bagagewagens	303	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
„ wagens (buiten de bagagewagens)	2452	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
C. Dienst ten behoeve van het vervoer.				
Aantal trein-kilometers	3 347 747	2 705 409	140 039	284 617
„ locomotief-kilometers *l*)	4 006 545	3 202 015	182 712	318 838
„ as-kilometers (rijtuigen en wagens) *m*)	77 447 018	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
Steenkolenverbruik (in tonnen)	*n*) 22 971	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
Id. (in K.G.) per locomotief-kilometer	5.73	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
D. Omvang van het vervoer. *q*)				
Aantal reizigers 1ste klasse	16 967	7 669	36 262 *r*) (35 570)	2 801 (1 726)
„ „ 2de „	126 098	57 726	93 473 (88 388)	33 809 (30 075)
„ „ 3de „ (hieronder militairen en gevangenen)	2 382 960	1 374 298 (1 374 276)	903 322 (870 606)	526 270 (499 570)
„ „ 3de „ retour	1 225 366	856 588	. . . . . .	. . . . . .
„ „ 3de „ (verlaagd tarief) en 4de klasse	. . . . . .	. . . . . .	532 479	567 898
Totaal aantal reizigers	3 751 391	2 296 281 (2 296 259)	1 565 536 (1 527 043)	1 130 778 (1 099 269)
Aantal reiziger-kilometers	133 050 186	81 450 495	14 089 824	17 839 456
„ tonnen ijl- en vrachtgoed (zonder de dienstvrachtgoederen) *v*)	892 271	341 248 *w*) (336 483)	111 659 (94 225)	61 351 (55 969)
„ ton-kilometers (zonder de dienstvrachtgoederen)	87 351 518	46 403 278	1 004 931	2 572 656
E. Opbrengst van het vervoer.				
Opbrengst reizigers 1ste klasse	f 90 708	f 76 673	f 11 548	f 1 525
„ „ 2de „	f 281 548	f 175 895	f 19 615	f 14 501
„ „ 3de „ (hieronder militairen en gevangenen)	f 1 517 366	f 838 339	f 88 952	f 62 996
„ „ 3de „ retour	f 181 844	f 106 936	. . . . . .	. . . . . .
„ „ 3de „ (verlaagd tarief) en 4de klasse	. . . . . .	. . . . . .	f 27 306	f 124 466
„ in totaal voor reizigers	f 2 071 466	f 1 197 843	f 147 421	f 203 488
„ bagage	f 42 954	f 34 365	f 12 449	f 10 286
„ bestelgoed	f 219 855	f 76 476	f 1 029	f 2 294
„ ijl- en vrachtgoed *v*)	f 4 071 171	f 1 858 711	f 66 658	f 195 187
Alle andere ontvangsten	f 291 173	f 194 280	f 29 263	f 10 041
Gezamenlijke bruto ontvangsten in totaal (als boven)	f 6 696 619	f 3 361 675	f 256 820	f 421 296
Gezamenlijke bruto ontvangsten per dag-kilometer	f 22,59	f 15,48	f 78,18	f 18,33

a) Bij de onderlinge vergelijking van de exploitatie-uitkomsten der Westerlijnen met die van de Oosterlijnen is in het oog te houden, dat met 1 Januari 1899 is ingevoerd eene verrekening van de ontvangsten met betrekking tot het verkeer tusschen Wester- en Oosterlijnen. Deze afrekening leverde, wat betreft het reizigersvervoer, voor de Westerlijnen een voordeelig saldo op van ruim f 25 000, en wat aangaat het vrachtgoederenverkeer, voor de Oosterlijnen een voordeelig saldo van ruim f 40 000.

b) Zonder de in 1899 in exploitatie gekomen gedeelten der Bantam-lijn (gemiddeld 42 K.M.), waarvan de aanlegkosten nog niet met genoegzame juistheid konden worden opgegeven.

c) Hieronder wèl begrepen de 42 K.M. bedoeld in noot *b*.

d) Ongerekend de aanlegkosten van haven en kolenstort, ad f 3 944 874.

e) Verbeterde opgaaf.

f) In de exploitatie-rekeningen betreffende de drie particuliere spoorwegen wordt met de vernieuwingskosten, bedragende over 1899 voor de lijnen Samarang-Vorstenlanden—Willem I en Batavia—Buitenzorg respectievelijk f 87 006 en f 17 101 en voor den Deli-spoorweg f 60 651, geen rekening gehouden. Vandaar dat in de jaarverslagen betreffende deze ondernemingen de exploitatiekosten worden opgegeven als te zijn geweest f 1 037 227, f 396 006 en f 504 654, en de netto ontvangsten als f 1 855 766, f 448 902 en f 882 532. Deze netto ontvangsten vertegenwoordigen het op blz. 114 van het verslag hiervóór genoemde edrag van f 3 187 200.

g) Berekend over f 56 363 753, zijnde het aanlegkapitaal in verhouding tot de gemiddeld geëxploiteerde lengte.

h) Berekend over de gemiddeld geschatte constructierekening, ten bedrage van f 61 749 180.

i) Berekend over f 170 000 912 alsvoren.

j) Onder de locomotieven zijn hier medegerekend 6, en onder de wagens 93, welke in bruikleen waren afgestaan aan de in aanleg zijnde gedeelten van den Bantam-spoorweg.

k) Hieronder thans ook medegerekend de locomotieven en wagens afgestaan als voren.

l) Rangeerdienst en dubbele tractie inbegrepen; reservedienst buiten beschouwing gelaten.

m) Hieronder begrepen de door eigen materieel op andere lijnen afgelegde as-kilometers, niet echter de door vreemd materieel op de lijn afgelegde as-kilometers.

n) Bovendien werd als brandstof gebezigd op de Oosterlijnen 931 en op de Westerlijnen 622 ton hout.

o) Bovendien 692 ton hout en 2000 L. petroleum-residu.

p) Betreft enkel het steenkolenverbruik.

q) Voor de berekening van het aantal reizigers is elk retourbiljet voor twee reizigers geteld. Op den Deli-spoorweg worden retourbiljetten ook voor de 1ste en 2de klasse afgegeven.

R WEGEN.

			PARTICULIERE SPOORWEGEN.			TOTALEN.	
			Lijnen der Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij.				
Lijn Batavia Tangerang-Bantam.	Te zamen.	Lijn ter Sumatra's Westkust.	Lijn Samarang-Vorstenlanden-Willem I.	Lijn Batavia-Buitenzorg.	Deli-spoorweg (Oostkust van Sumatra).	1899.	1898. (zonder de lijn Batavia-Tangerang-Bantam).
1.067	......	1.067	1.435	1.067	1.067	......	......
99	766	210	205	56	102.7	2151.7	2052.5
42	667	210	205	56	102.7	c) 2094.7	2046.5
.....	b) f 59 422 659	d) f 20 114 515	f 20 590 186	f 3 979 628	f 7 203 650	b) f 167 992 630	e) f 166 681 773
.....	f 89 089	f 95 783	f 100 445	f 71 064	f 70 279	f 81 867	f 81 129
f 147 107	f 4 186 898	f 1 269 578	f 2 892 993	f 844 909	f 1 387 186	f 17 278 183	f 15 758 948
f 84 743	f 2 805 364	f 673 201	f) f 1 124 233	f) f 413 107	f) f 565 305	f 8 744 689	e) f 8 342 537
f 62 364	f 1 381 534	f 596 377	f 1 768 760	f 431 802	f 821 881	f 8 533 494	e) f 7 416 411
.....	33 pct.	46.97 pct.	61.14 pct.	51.10 pct.	59.17 pct.	49.39 pct.	e) 47.06 pct.
.....	h) 2.24 „	2.96 „	8.59 „	10.85 „	11.41 „	i) 5.02 „	e) 4.47 „
.....	120	33	27	10	21	337	324
.....	j) 131	60	30	12	14	383	k) 376
.....	304	62	89	61	55	874	836
.....	(j 1388	353	473	89	316	5071	k) 4688
191 122	3 321 187	957 196	730 028	316 449	354 668	9 027 275	8 273 500
204 350	3 907 915	1 155 310	834 165	340 890	441 307	10 686 132	9 733 942
.....	68 250 254	17 829 096	21 373 791	6 555 968	9 220 972	200 677 099	184 360 687
.....	n) 25 601	22 005	o) 6 330	1 887	(hout) 7 020	p) 78 794	p) 67 343
.....	6.55	19.05	7.59	5.54	(hout) 15.98	p) 7.37	p) 6.92
„	s) 44 965	.....	9 953	24 576	q) 28 014	124 475	u) 122 809
7 288 (7 017)	s) 183 206	t) 35 879	50 814	100 592	q) 48 439	545 028	u) 541 917
255 399 (253 329)	s) 2 997 781	t) 800 963	203 200	494 945	509 814	7 389 663	u) 7 152 202
131 406	987 994	.....	27 932	......	182 902	2 424 194	2 075 172
.....	1 100 377	.....	1 014 180	447 575	......	2 562 132	2 216 478
394 093 (391 752)	s) 5 314 323	836 842	1 306 079	1 067 688	769 169	13 045 492	u) 12 108 578
8 237 303	121 617 078	16 157 913	40 444 938	26 585 431	13 639 492	351 495 038	332 093 674
23 605 (13 635)	x) 500 312	243 944	ij) 369 540	107 491	z) 211 015	2 324 573	e) 2 228 144
437 678	50 418 543	27 934 774	37 218 539	5 355 651	6 687 065	214 966 090	e) 206 915 371
„	f 89 746	.....	f 36 475	f 23 881	f 42 335	f 283 145	f 270 218
f 7 259	f 217 270	t) f 24 305	f 95 778	f 65 978	f 38 700	f 723 579	f 709 782
f 89 847	f 1 080 134	t) f 278 519	f 206 713	f 139 476	f 241 619	f 3 463 827	f 3 361 044
f 19 145	f 126 081	.....	f 27 290	......	f 79 809	f 415 024	f 371 688
.....	f 151 772	.....	f 208 785	f 131 239	......	f 491 796	f 380 315
f 116 251	f 1 665 003	f 302 824	f 575 041	f 360 574	aa) f 402 463	f 5 377 371	f 5 093 047
f 2 196	f 59 296	f 5 363	f 11 063	f 8 836	f 48 041	f 175 553	f 163 622
f 837	f 80 636	f 7 404	bb) f 51 919	cc) f 29 258	dd)	f 389 072	f 374 781
f 25 923	f 2 146 479	f 801 674	f 2 110 824	f 403 875	f 833 298	f 10 367 321	f 9 211 827
f 1 900	f 235 484	f 152 313	f 144 146	f 42 366	f 103 384	f 968 866	f 915 671
f 147 107	f 4 186 898	f 1 269 578	f 2 892 993	f 844 909	f 1 387 186	f 17 278 183	f 15 758 948
f 9,64	f 16,18	f 16,56	f 38,66	f 41,34	f 37,00	f 22,60	f 21,09

r) De cijfers tusschen ( ) geplaatst betreffen het aantal reizigers na aftrek van dat der transit-reizigers die in de opgaaf betreffende andere gedeelten der Westerlijnen mede begrepen zijn. De samentrekking van de lagere cijfers vormt het totaal, opgegeven in de kolom „Te zamen".

s) Zie de voorgaande noot.

t) Op den secundair geëxploiteerden spoorweg ter Sumatra's Westkust zijn de reizigers 1ste klasse gerekend als 2de klasse, en die der 2de als 3de klasse.

u) In bijlage V van 't vorig verslag was er bij de samentrekking van het reizigersvervoer geen rekening mede gehouden dat de op verschillende gedeelten der Westerlijnen vervoerde transit-reizigers in de totaal-opgaaf slechts eenmaal behoorden te worden geteld. Vandaar dat toen te hooge cijfers werden opgegeven

v) Het ijl- en vrachtgoederenverkeer der staatsspoorwegen was, wat aangaat dat voor particulieren en dat van landsvrachtgoederen, te verdeelen aldus:

	Oosterlijnen. Tonnen.	Oosterlijnen. Opbrengst.	Westerlijnen. Tonnen.	Westerlijnen. Opbrengst.	Sumatra-spoorweg. Tonnen.	Sumatra-spoorweg. Opbrengst.
Vervoer voor particulieren	825 658	f 3 698 713	434 748	f 1 788 661	74 720	f 239 572
Landsvrachtgoederen	66 613	372 458	65 564	357 818	169 224	562 102
	892 271	f 4 071 171	500 312	f 2 146 479	243 944	f 801 674

Onder het particulier vrachtgoederenvervoer op de Oosterlijnen wordt eene belangrijke plaats ingenomen door het suikervervoer bij abonnement hetwelk in 1899 233 316 ton omvatte, met eene opbrengst van f 1 051 550.

w) De tusschen ( ) geplaatste getallen betreffen het vervoer na aftrek van de ook over andere gedeelten der Westerlijnen (in transit) vervoerde ijl- en vrachtgoederen. Vandaar dat die cijfers — en niet de daarboven geplaatste — sluiten met de opgaaf in de kolom „Te zamen".

x) Zie het slot van noot w.

ij) Bovendien werd door den dienst der staatsspoorwegen met smalspoortreinen op het baanvak Soerakarta-Djokjokarta een transitverkeer van 29 584 ton bewerkstelligd.

z) Onder het vrachtgoederenvervoer op den Deli-spoorweg is begrepen wegens vervoer van tabak 15 722 ton, waarvoor aan vracht werd ontvangen f 119 464

aa) Ongerekend eene ontvangst van f 9908 wegens abonnementskaarten, vervoer van zieken- en extratreinen, welk bedrag in het overzicht verantwoord is onder „Alle andere ontvangsten".

bb) Hieronder f 3866 wegens vervoer van postpakketten gedurende het tijdvak ter zake waarover de afrekening in 1899 plaats had, d. i. over September 1898 t/m October 1899.

cc) Als voren f 3786 over het tijdvak 1 September 1898 t/m ult. December 1899.

dd) Vervoer als bestelgoed vindt op den Deli-spoorweg niet plaats.

II. STOOMTRAMWEGEN [1]) en BATAVI

Statistieke gegevens betreffende de stoomtramwegen in Nederlandsch-Indië en den Batavia Electrischen tramweg.	Samarang-Joana Stoomtram-maatschappij. — Lijn Samarang-Joana (met zijtakken).	Nederlandsch-Indische Tramweg-maatschappij. — Lijn Batavia-Meester Cornelis-Kampong Melaijoe. [2])	Oost-Java Stoomtram-maatschappij. — Lijnen Soerabaija-Sepandjang en Modjokerto-Ngoro (met zijlijn).	Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij. Lijn Djokjokarta-Brossot.	Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij. Lijn Djokjokarta-Magelang.
Spoorwijdte (in Meters)	1.067	1.188	1.067	1.435	1.067
A. Algemeene zaken.					
Lengte in exploitatie ult. 1899 (in K.M.)	267.3	[3]) 14	80	[4]) 24	[5]) 47
Gemiddeld geëxploiteerde lengte (in K.M.) over het geheele jaar	258.8	[3]) 14	80	[4]) 24	[5]) 47
Aanlegkapitaal ult. 1899	f 7 319 878	f 1 528 554	f 2 494 232	f 616 505	f 2 368 121
„ per K.M.	f 27 415	f 69 479	f 31 178	f 25 687	f 49 336
Bruto ontvangst	f 995 389	f 335 366	f 336 325	f 114 214	f 175 031
Exploitatiekosten	f 409 479	f 166 042	f 193 149	f 42 290	f 88 923
Netto ontvangst in totaal	f 585 910	f 169 324	f 143 176	f 71 924	f 86 108
„ „ pct. van de bruto ontvangst	58.8 pct.	50.4 pct.	42.5 pct.	62.9 pct.	45 pct.
„ „ „ „ het aanlegkapitaal	8 „	11.1 „	5.7 „	11.6 „	3.6 „
B. Materieel.					
Aantal locomotieven	47	27	23	6	8
„ rijtuigen	53	64	41	7	12
„ wagens	454	4	83	6	90
C. Dienst ten behoeve van het vervoer.					
Aantal trein-kilometers	761 282	770 145	590 691	73 060	140 919
„ locomotief-kilometers	958 948	795 691	592 646	78 699	146 035
„ as-kilometers (rijtuigen en wagens) [18])	14 955 438	7 809 811	7 175 588	968 186	1 602 444
Brandstoffenverbruik (in tonnen): steenkolen [22])	657	3 012	2 192	350	810
Brandstoffenverbruik (in tonnen): hout	7 816	„	21	„	„
Brandstoffenverbruik (in tonnen): petroleum-residu	41	„	99	„	„
D. Omvang van het vervoer.					
Aantal reizigers	1 966 498	[23]) 4 944 569	[24]) 3 721 779	310 592	526 811
„ reiziger-kilometers	18 541 198	35 652 848	30 618 101	3 608 989	9 008 992
„ tonnen ijl- en vrachtgoed (stuk- en wagenladinggoederen)	191 216	[25])	[26]) 46 968	[27]) 48 585	[28]) 27 719
Aantal ton-kilometers	[31]) 14 317 725	[25])	788 475	765 412	645 223
E. Opbrengst van het vervoer.					
Opbrengst reizigers	f 248 344	f 332 124	[24]) f 269 569	f 36 086	f 99 509
„ bagage	f 4 465	[25])	f 1 067	f 292	f 1 281
„ goederen	f 723 710	[25])	f 63 899	f 75 525	f 70 733
„ diversen	f 18 870	f 3 242	f 1 790	f 2 311	f 3 508
Gezamenlijke bruto ontvangsten: in totaal (als boven)	f 995 389	f 335 366	f 336 325	f 114 214	f 175 031
Gezamenlijke bruto ontvangsten: per dag-kilometer	f 10,54	f 65,63	f 11,52	f 13,04	f 10,20

1) Alle uitmakende particuliere ondernemingen. Voor mededeelingen aangaande den staatsstoomtramweg in Atjeh zie blz. 115 van het verslag hiervóór.

2) De opgaven nopens deze onderneming loopen niet over het kalenderjaar 1899, maar over het op 30 Juni 1899 geëindigde boekjaar 1898/99.

3) Hieronder 8 K.M. met dubbel spoor.

4) Bovendien 3.9 K.M. aansluitende zijlijnen.

5) Als voren 3.6 K.M.

6) Hieronder 1.7 K.M. lijn van de Samarang-Joana Stoomtrammaatschappij in medegebruik.

7) Hieronder 1.3 K.M. staatsspoorweg in medegebruik.

8) Met inbegrip van de 3 K.M., bedoeld in de twee voorgaande noten. Op ult. 1898 waren 1002 K.M. particuliere stoomtramweg in exploitatie.

9) Over 1898 beliep het cijfer, volgens verbeterde opgaven, 803 K.M.

10) Ontleend aan de Indische opgaven. Volgens het jaarverslag der Maatschappij beliepen de kosten van eersten aanleg tot ult. 1899 f 2 168 859.

11) Als voren f 897 446.

12) Nog niet met voldoende juistheid op te geven.

13) Naar schatting ingevuld (tot een bedrag van 50 pct. der bruto ontvangsten).

14) Motorwagens.

15) Bovendien waren 4 personenwagens verhuurd aan de Probolinggo Stoomtrammaatschappij en 2 aan den Soloschen paardentramweg.

16) Hieronder 47 920 locomotief-kilometer, afgelegd door gehuurde locomotieven.

17) Hieronder 1321 locomotief-kilometer, afgelegd in treinen voor den aanleg dienst.

18) Hieronder ook het door vreemd materieel op de eigen lijnen afgelegd aantal as-kilometer.

...LECTRISCHE TRAMWEG.

Seraijoedal Stoomtram-maatschappij. — Lijn Maos-Bandjar-negara.	Samarang-Cheribon Stoomtram-maatschappij. — Lijn Samarang-Cheribon met zijlijn Tagal-Balapoelang.	Kediri Stoomtram-maatschappij. — Lijn Djombang-Kediri met zijlijnen.	Malang Stoomtram-maatschappij. — Lijn Malang-Gondanglegi-Dampit.	Pasoeroean Stoomtram-maatschappij. — Lijnen: Pasoeroean-Warongdowo, Warongdowo-Sengon en Warongdowo-Bekassi Oost.	Probolinggo Stoomtram-maatschappij. — Lijn Probolinggo-Phaeton.	Modjokerto Stoomtram-maatschappij. — Lijn Modjokerto-Porrong-Bangil met zijlijn.	Madura Stoomtram-maatschappij. — Lijn Kamal-Kalianget.	Babat-Djombang-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Djombang-Plosso.	Totalen betreffende de particulieren *stoom*tramwegen.	Batavia Electrische Tram-maatschappij. — Lijn Harmonie-Menteng (Dierentuin), met zijlijn van Tanah Abang naar de staats-spoorweg-halte van dien naam.
1.067	1.067	1.067	1.067	1.067	1.067	1.067	1.067	1.067	....	1.188
84.1	[6]) 282.3	125.4	37	31.5	36.5	[7]) 79.8	43	9.4	[8]) 1161.3	6.1
84.1	[6]) 267.4	112	36.8	26.5	36.5	[7]) 57.9	39	3.23	[9]) 1087.2	3.9
f 2 631 686	f 8 257 062	f 2 494 608	f 1 938 911	f 981 117	f 947 427	[10]) f 2170 881	f 2 899 481	[11]) f 828 404	f 37 476 867	f 1 557 389
f 31 329	f 29 280	f 19 798	[12])	[12])	[12])	f 27 202	[12])	[12])	[12])	[12])
f 261 711	f 727 839	f 238 180	f 114 125	f 47 339	f 76 730	f 83 893	f 62 251	f 7 838	f 3 576 231	f 41 323
f 108 019	f 334 297	f 122 673	f 74 731	[13]) f 23 670	[13]) f 38 365	[13]) f 41 947	f 95 515	[12])	[12])	[1])
f 153 692	f 393 542	f 115 507	f 39 394	f 23 669	f 38 365	f 41 946	(nadeelig verschil.)	[12])	[12])	[12])
58.7 pct.	54.1 pct.	48.4 pct.	34.5 pct.	50 pct.	50 pct.	50 pct.		[12])	[12])	[12])
5.8 „	4.7 „	4.6 „	[12])	[12])	[12])	[12])	—	[12])	[12])	[12])
10	28	15	7	7	5	10	14	6	213	[14]) 22
12	48	22	12	[15]) 10	20	16	20	9	346	22
75	294	134	37	50	56	65	90	58	1496	„
193 443	641 197	405 771	161 748	135 178	133 950	238 582	163 820	14 206	4 423 992	234 738
204 325	[16]) 702 285	457 430	163 304	135 524	137 988	251 070	178 131	[17]) 19 867	4 821 943	233 991
3 429 736	10 884 520	[19]) 4 646 826	[20]) 1 738 594	1 156 132	1 449 096	[21]) 2 513 250	1 854 336	210 752	60 394 709	922 556
424	1 725	[22]) 1 727	[22]) 881	373	416	1099	1279	67	[22]) 15 012	1 296
2538	3 579	„	„	112	18	81	30	„	14 195	„
„	„	„	„	351	„	354	208	18	1 071	„
663 251	1 264 721	737 734	307 000	427 916	402 609	478 518	426 734	49 771	16 228 503	1 127 329
6 636 871	23 160 613	9 611 667	3 456 485	4 192 206	5 410 088	5 504 214	4 819 223	276 579	160 498 074	5 779 859
59 229	165 841	96 113	15 870	12 123	2 394	[29]) 19 049	7 164	[30]) 9 579	701 850	[25])
2 411 692	[32]) 6 804 647	1 942 049	405 042	182 976	(niet opg.)	[33]) 590 712	75 574	[34]) 86 215	[35]) 29 015 742	[25])
f 74 458	f 321 386	f 99 936	f 51 319	f 30 689	f 52 464	f 53 402	f 55 351	f 3 089	f 1 744 884	f 41 225
f 3 239	f 6 544					f 264		f 6		[25])
f 178 230	f 392 256	f 138 244	f 62 163	f 16 102	f 23 652	f 23 587	f 6 660	f 4 720	f 1 779 481	[25])
f 5 784	f 7 653	„	f 643	f 548	f 614	f 6 640	f 240	f 23	f 51 866	f 98
f 261 711	f 727 839	f 238 180	f 114 125	f 47 339	f 76 730	f 83 893	f 62 251	f 7 838	f 3 576 231	f 41 323
f 8,53	f 7,46	f 5 81	f 8,50	f 4,90	f 5,76	f 3,97	f 4,37	f 6,65	—	—

[19]) Bovendien werden door de wagens der Maatschappij 1 053 490 as-kilometer afgelegd op de staatsspoorwegen.
[20]) Als voren 295 758 as-kilometer.
[21]) Het hieronder begrepen aantal as-kilometer, door wagens der Maatschappij afgelegd op de staatsspoorwegen en op de lijnen der Kediri-Stoomtrammaatschappij, is niet afzonderlijk opgegeven.
[22]) Als brandstof werden door twee stoomtramondernemingen ook briquetten gebezigd, en wel 65 ton door de Kediri- en 72 ton door de Malang Stoomtrammaatschappij.
[23]) Abonné's gerekend op 2 ritten per dag.
[24]) Hiervan alleen 3 213 988 reizigers met eene opbrengst van f 216 701 op de lijn Soerabaija—Krian (38.6 K.M.), op welke geen goederenvervoer plaats vindt.
[25]) De lijn dient enkel voor personenvervoer.
[26]) Alleen op de lijn Modjokerto—Ngoro—Dinoijo (41.1 K.M.) heeft goederenvervoer plaats.
[27]) Hieronder 366 ton dienstgoederen.
[28]) Hieronder 450 ton dienstgoederen en 220 ton ballast en grond.
[29]) Hieronder 5720 ton dienstgoederen.
[30]) Hieronder 3816 ton dienstgoederen.
[31]) Hieronder 815 314 ton-kilometer wegens vervoer van goederen ten behoeve van in aanleg zijnde lijnen der Maatschappij.
[32]) Hieronder 658 260 ton-kilometer als voren.
[33]) Hieronder 136 049 ton-kilometer voor dienstgoederen.
[34]) Hieronder 34 344 ton-kilometer als voren.
[35]) Zonder de lijn der Probolinggo Stoomtrammaatschappij, waarvan het cijfer niet is opgegeven.

(5. 23.)

BIJLAGE V.

(Zie hoofdst. L, afd. III, § 1, sub B, van het verslag.)

OVERZICHT van de tot ult. Mei 1900 in Nederlandsch-Indië verleende VERGUNNINGEN voor den aanleg en de exploitatie van TRAMWEGEN met mechanische beweegkracht, waarvoor de termijn van aanvaarding op gemelden datum nog openstond.

Volgnummer.	Richting der lijnen, namen der aanvragers en datum der aanvrage.	Datum en nummer van het gouvernementsbesluit waarbij de vergunning is verleend.	Tot hoelang de aanvragers tijd hebben of hadden tot het aanvaarden van de vergunning.	Lengte in K.M. (globaal) en bedrag van het gevorderde waarborg-kapitaal.	VERDERE BIJZONDERHEDEN. a)
	BATAVIA en BANTAM.				
I.	Van Tangerang over Blaradja naar Passar Lama of post Tjikandi (grens Batavia en Bantam). B. SIBENIUS TRIP; 15 Juni 1898.	14 Maart 1899 n°. 30.	14 Maart 1900 (verlengd tot 14 Maart 1901).	36 K.M. (f 11 000)	De tramweg moet binnen 2 jaren na de aanvaarding van de vergunning gereed en in exploitatie gebracht zijn en is te Tangerang in aansluiting te brengen met den staatsspoorweg.
II.	Van Tangerang over Mauk naar Tanara (grens Bantam en Batavia). M. W. N. STEENMEIJER; 20 April en 29 Juli 1898.	11 Maart 1899 n°. 39.	11 Maart 1900 (verlengd tot 11 Maart 1901).	39 K.M. (f 12 000)	Als voren. Bovendien moet de tramweg berijdbaar zijn voor het rollend materieel der staatsspoorwegen.
	BATAVIA.				
III.	Van Tjiteureup over Tjibinong, Depok en Paroeng Bingoeng naar Paroeng. A. H. VEERKAMP; 20 Juni 1899.	4 Jan. 1900 n°. 11.	4 Jan. 1901.	25 K.M. (f 7500)	Deze vergunning trad in de plaats van die, aan denzelfden aanvrager verleend bij gouv. besluit dd. 20 Augustus 1898 n°. 32 (zie vorig verslag, blz. 140, sub II), welke wegens niet tijdige aanvaarding was komen te vervallen. De bouwtijd is bepaald gebleven op 1½ jaar. Behalve de vroeger gestipuleerde aansluitingen te Depok en te Paroeng is thans ook bedongen aansluiting te Tjiteureup aan een eventueelen stoomtramweg Buitenzorg—Bekassi (zie sub V van dit overzicht). Bij de nieuwe vergunning, waarin, evenals in de sedert 9 December 1898 verleende vergunningen, het alstoen gewijzigde naastings-formulier is opgenomen (zie vorig verslag, blz. 132) en welke overigens bijzondere bepalingen in het belang der defensie bevat, is verder nog bepaald dat de tramweg ook berijdbaar moet zijn voor het rollend materieel der staatsspoorwegen, en dat het rollend materieel van den tramweg zoodanig moet geconstrueerd zijn, dat de beladen rijtuigen en wagens kunnen worden vervoerd in alle treinen van den dienst der staatsspoorwegen.
IV.	Van Kebajoran over Mampang naar Meester-Cornelis, met een zijtak van Goenoeng naar Paal Merah. J. DE VRIES; 15 Juni 1897.	13 Juni 1899 n°. 20.	13 Juni 1900 (verlengd tot 13 Juni 1901). b)	14 K.M. (f 4500)	Deze binnen 2 jaren te bouwen tramweg moet te Kebajoran en Paal Merah met de sporen der staatsspoorwegen in verbinding worden gebracht wanneer de Regeering zulks nader schriftelijk mocht gelasten.
V.	Van Buitenzorg over Semplak, Paroeng en Paroeng Pandjang naar Tangerang. A. MIJER; 21 Jan. 1899.	6 Mei 1899 n°. 3.	6 Mei 1900. c)	70 K.M. (f 20 000)	Bouwtijd 3 jaren. Zie overigens vorig verslag, blz. 140/141 (sub IV van het overzicht aldaar). Onder de den concessionaris opgelegde verplichtingen behoort ook die tot het aanleggen en exploiteeren van een nog te concedeeren stoomtramweg Buitenzorg—Bekassi. De bij de vergunning bedoelde beperkingen, wat betreft het gebruik maken van de tusschen Buitenzorg en Semplak bestaande wegen en het verbod van lokaal verkeer op dit gedeelte van den tramweg, zullen echter niet meer behoeven te gelden nu voor dat traject niet meer van kracht is (verg. blz. 119 van het verslag hiervóór) de aan den heer R. A. EEKHOUT verleende vergunning voor een electrischen tramweg.

a) Tenzij anders is vermeld, zijn de in dit overzicht genoemde vergunningen voor den tijd van 99 jaren verleend, betreffen zij stoomtramwegen, bedraagt de spoorwijdte 1.067 M., zullen de tramwegen met enkel spoor worden aangelegd en is zoowel personen- als goederenvervoer toegelaten.

b) De verlenging werd na de afsluiting van dit overzicht toegestaan en wel eerst voorwaardelijk, doch later definitief, nadat namelijk de ondernemer schriftelijk verklaard had genoegen te nemen met eene wijziging van de vergunningsvoorwaarden in dien zin dat tot de in dienst reizende personen, aan wie op den tramweg vrij vervoer is te verleenen, ook behooren Europeesche en inlandsche ambtenaren van het binnenlandsch bestuur (verg. blz. 113 van het verslag hiervóór).

c) Ofschoon hier te lande niet blijkt of tijdig uitstel is gevraagd, wordt deze vergunning, waarvoor de termijn van aanvaarding bij de afsluiting van dit overzicht (ult. Mei 1900) reeds was verstreken, hier nog genoemd in navolging van de Indische opgaven.

Volgnummer.	Richting der lijnen, namen der aanvragers en datum der aanvrage.	Datum en nummer van het gouvernementsbesluit waarbij de vergunning is verleend.	Tot hoelang de aanvragers tijd hebben of hadden tot het aanvaarden van de vergunning.	Lengte in K.M. (globaal) en bedrag van het gevorderde waarborgkapitaal.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
	PREANGER REGENTSCHAPPEN.				
VI.	Van Sagranten: *a.* zuidoostwaarts over Rambai naar Sindangbarang (nabij het zuiderstrand); *d)* *b.* westwaarts naar Tjitjoeroeg, en *c.* oostwaarts naar Kadoepandak. R. A. EEKHOUT; 16 Dec. 1896.	14 April 1899 n°. 13.	14 April 1900 (verlengd tot 14 April 1901).	127 K.M. (f 30 000)	De vergunning is verleend voor een tramweg met stoom dan wel electriciteit als beweegkracht, evenals de door denzelfden aanvrager reeds op 31 Maart 1899 aanvaarde vergunning voor eene verbinding van Sagranten noordwaarts over Leuwiliang naar het staatsspoorwegstation Soekaboemi, met een zijtak naar Parakanlima, voor het in uitvoering brengen van welke laatste vergunning, op de bij gouv. besluit dd. 14 April 1899 n°. 12 gewijzigde voorwaarden, den ondernemer uitstel is verleend tot 14 April 1901 (gouv. besluit dd. 11 April 1900 n°. 17). De bouwtijd van de hiernevens vermelde drie lijnen is bepaald op 3 jaren. De sporen van deze drie lijnen moeten zoowel onderling als te Sagranten in verbinding worden gebracht met de sporen van den eerstbedoelden tramweg Soekaboemi—Sagranten.
VII.	Van Garoet over Tjisoeroepan naar Tjikadjang. H. L. CH. TE MECHELEN; 9 Maart 1897.	10 Juni 1899 n°. 29.	10 Juni 1900. *e)*	25 K.M. (f 7500)	Bouwtijd 3 jaren. De tramweg moet te Garoet in aansluiting worden gebracht met den staatsspoorweg.
VIII.	Van Tassikmalaija over Singaparna naar de Tjiwoelan nabij Mangoenredja, met zijtakken: 1°. van Singaparna naar Tjigadok; 2°. van Singaparna naar Penteudjaija, en 3°. van Pedajoengan naar Tjibeuti. A. MIJER; 30 April 1895, 13 Juni en 6 Aug. 1897, 26 Aug., 10 Sept. en 31 Dec. 1898.	7 Juni 1899 n°. 4.	7 Juni 1900 (verlengd tot 7 Juni 1901). *b)*	37 K.M. (f 11 500)	Bouwtijd 3 jaren. Zie overigens vorig verslag, blz. 141, en aldaar sub V.
IX.	Van Pameungpeuk over Rantjaherang, Klapagenep, Tjidjoelang, Prigi, Tjikemboelan, Kalipoetjang, Padaherang en Kwasan naar Bandjar. F. J. NELLENSTEIJN; 10 Maart en 30 Juni 1898.	11 Maart 1899 n°. 41.	11 Maart 1900 (verlengd tot 11 Maart 1901).	180 K.M. (f 30 000)	Bouwtijd 5 jaren. Te Bandjar moet aansluiting plaats hebben aan den staatsspoorweg.
X.	Van Bandong (in de nabijheid van het residentiehuis) door de Chineesche kamp en langs Tegallegah aldaar naar den rechteroever van de Tjitaroem nabij Bodjongasih. Jhr. W. J. P. VAN DEN BOSCH en P. LANDBERG; 23 Aug. 1899.	26 Dec. 1899 n°. 10.	26 Dec. 1900.	10 K.M. (f 5000)	De vergunning is verleend voor een tramweg met electriciteit als beweegkracht. De bouwtijd is bepaald op 2 jaren. Bijaldien de ondernemers later uitbreiding van de tramlijn mochten wenschen, zal, voor zoover betreft eene doortrekking in zuidoostelijke richting, daarvoor slechts in aanmerking komen eene lijn van Bodjongasih tot aan, doch niet voorbij Madjalaija. Voor het geval het van gouvernementswege noodig mocht worden geoordeeld, ten dienste van werken voor rioleering, gas- of waterleiding, de spoorstaven en bijbehooren op te nemen en weder te leggen, komen de kosten daarvan ten laste van de ondernemers van den tramweg, terwijl hunnerzijds ook geen aanspraak zal kunnen worden gemaakt op schadevergoeding wegens belemmering of stremming in de uitoefening van den tramdienst of wegens schade, van welken aard ook, door de uitvoering van werken als de bedoelde, aan de tramweg-onderneming eventueel toe te brengen.
	KRAWANG en CHERIBON.				
XI.	Van Pamanoekan over Kandanghauer en Indramaijoe naar Cheribon. T. A. F. DE BRUINE; 12 Dec. 1896.	18 Mei 1899 n°. 5.	18 Mei 1900 (verlengd tot 18 Mei 1901). *b)*	117 K.M. (f 30 000)	Bouwtijd 3 jaren. De tramweg moet te Cheribon in aansluiting worden gebracht met de sporen van de Samarang—Cheribon-stoomtram, dan wel met die van den Staat, indien tot staatsaanleg van een te Cheribon eindigenden spoor- of tramweg mocht worden besloten.
	CHERIBON.				
XII.	Van Indramaijoe naar Djatiwangi. J. M. VAN MENS; 18 Jan. 1897.	23 April 1899 n°. 29.	23 April 1900 (verlengd tot 23 April 1901).	52 K.M. (f 15 000)	Bouwtijd 3 jaren. Bij het eventueel tot stand komen van eene lijn, welke Cheribon met Djatiwangi verbindt, zullen ter laatstgenoemde plaats de transporen, zoodra daartoe nadere schriftelijke lastgeving van de Regeering zal zijn ontvangen, in verbinding moeten worden gebracht met de sporen van evenbedoelde lijn.

d) Volledigheidshalve zij hier reeds aangeteekend dat na de afsluiting van dit overzicht, en wel bij gouv. besluit dd. 3 Juli 1900 n°. 19, aan den heer R. A. EEKHOUT nog vergunning is verleend voor een stoom- of electrischen tramweg, loopende van Sindangbarang verder oostwaarts langs de zuidkust der Preanger Regentschappen over Tjidaoen en Tjikandang naar Pameungpeuk, op beide eindpunten in verbinding te brengen met eventueel bij de aanvaarding van de vergunning aldaar reeds in exploitatie of in aanleg zijnde tramwegen (verg. noot *e*).

e) Na afsluiting van dit overzicht en wel bij gouv. besluit dd. 10 Juli 1900 n°. 26 is deze vergunning, op verzoek van den houder, ingetrokken, terwijl bij hetzelfde besluit aan den heer CH. VAN HORCK eene vergunning op gewijzigde voorwaarden is verleend, behalve voor het traject Garoet-Tjikadjang, ook voor eene doortrekking van zoodanige lijn in zuidelijke richting, namelijk van Tjikadjang naar Pameungpeuk nabij Java's zuidkust. De vergunning VAN HORCK is verleend voor een stoom- dan wel een electrischen tramweg.

Volgnummer.	Richting der lijnen, namen der aanvragers en datum der aanvrage.	Datum en nummer van het gouvernementsbesluit waarbij de vergunning is verleend.	Tot hoelang de aanvragers tijd hebben of hadden tot het aanvaarden van de vergunning.	Lengte in K.M. (globaal) en bedrag van het gevorderde waarborgkapitaal.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
XIII.	Van Cheribon naar een punt nabij de suikerfabriek Kadhipaten. SAMARANG—CHERIBON STOOMTRAM-MAATSCHAPPIJ; 24 Oct. 1899.	31 Maart 1900 n°. 1 (aangevuld bij gouv. besluit dd. 20 April 1900 n°. 3).	31 Maart 1901. *f*)	48 K.M. (f 12 000)	Bouwtijd 2 jaren. De tramweg moet berijdbaar zijn voor het rollend materieel der staatsspoorwegen. De vergunning zal eindigen den 18den Februari 1994, zijnde het tijdstip, waarop de vergunning voor den stoomtramweg Samarang—Cheribon ten einde loopt. Indien bij de vaststelling van de jaarlijksche rekening van het bedrijf blijkt, dat het saldo meer bedraagt dan 5 pct. van de som der blijkens de bouw- en uitbreidings-rekeningen uitgegeven bedragen, dan wordt van dat meerdere 5/8 aan den lande uitgekeerd. Bijzondere voorwaarden zijn gemaakt voor de naasting van den tramweg door den Staat. De sporen van den tramweg zullen te Cheribon in directe verbinding worden gebracht met de sporen naar de haven en langs de kaden en pakhuizen aldaar, waarvoor aan de Samarang—Cheribon Stoomtrammaatschappij in 1896 afzonderlijk vergunning werd verleend. Overigens zijn eenige bijzondere bepalingen gemaakt in het belang der defensie.
	PEKALONGAN.				
XIV.	Van Pekalongan over Kedongwoeni, Wonopringgo, Karanganjar en Kadjen naar Boewaran. E. WICHERS; 16 Febr. 1897.	14 April 1899 n°. 33.	14 April 1900 (verlengd tot 14 Oct. 1900). *g*)	27 K.M. (f 8500)	Bouwtijd 3 jaren. Zoodra de Regeering daartoe schriftelijk last geeft, moeten te Pekalongan de tramsporen in verbinding worden gebracht met die van de Samarang-Cheribon-stoomtram. Bij gouv. besluit dd. 26 December 1899 n°. 11 is vergunning verleend tot gebruik van stoom of electriciteit als beweegkracht, mits de ondernemer zich 6 maanden na aanvaarding van de vergunning daaromtrent verklare en genoegen neemt met de wijzigingen, welke in de vergunningsvoorwaarden noodig zullen blijken te zijn.
	SAMARANG.				
XV.	Lijn ter hoofdplaats Samarang, loopende van Mlatten langs Pontjol en Randoesari naar Karangtoeri, met een zijtak naar den Kleinen Boom en het station der Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij. E. F. J. 'T SAS; 10 Juli 1897 en 21 Juli 1898.	4 Juni 1899 n°. 9.	4 Juni 1900 (verlengd tot 4 Juni 1901). *b*)	Lengte niet opgegeven. (f 5000)	De vergunning betreft een electrischen tramweg. Bouwtijd 3 jaren. Wat den zijtak naar den Kleinen Boom betreft, is voorgeschreven dat de verbinding van den „Weg langs het zeestrand" met den Kleinen Boom zal worden aangelegd tusschen de zoogenaamde binnenhaven en het havenkanaal. (Een in Maart 1900 door den concessionaris gedaan verzoek om stoom, in stede van electriciteit, als beweegkracht te bezigen, en tevens om de lijn te mogen doortrekken van Karangtoeri naar Goeboeg, met zijlijnen van daar naar Dempit en naar Kapoong, werd bij gouv. besluit dd. 12 Mei 1900 n°. 31 afgewezen.
	SAMARANG en JAPARA.				
XVI.	Van Goeboeg over Klampisan naar Depok, met zijtakken: *a*. van Goeboeg naar Godong; *b*. van Goeboeg naar Glapan; *c*. van Klampisan over Godong naar Koedoes, en *d*. van Klampisan naar Telawa. P. BUWALDA; 6 Febr. en 10 Juli 1899.	29 Dec. 1899 n°. 12.	29 Dec. 1900.	90 K.M. (f 25 000)	Bouwtijd 3 jaren. Zoodra de Regeering zulks schriftelijk gelast, moet de lijn te Godong en Koedoes in aansluiting worden gebracht met de Samarang—Joana—stoomtram. Bijzondere bepalingen zijn gemaakt omtrent den aanleg van den tramweg langs den rechter-Serang-dijk.
	REMBANG.				
XVII.	Van Lassem naar Bandjarsari (Bodjonegoro), met een zijtak van Lassem naar Dassoen. J. PH. NICKEL; 21 Febr. en 28 Dec. 1897 en 28 Nov. 1898.	14 Maart 1899 n°. 31.	14 Maart 1900 (verlengd tot 14 Maart 1901).	82.5 K.M. (f 25 000)	Bouwtijd 3 jaren. Te Lassem en te Bodjonegoro moet aansluiting tot stand gebracht worden met de sporen respectievelijk van de Samarang—Joana- en van de Goendih—Soerabaija-tram. Bij gouv. besluit dd. 30 Augustus 1899 n°. 5 is een verzoek om wijziging van die voorwaarde afgewezen, echter onder mededeeling, dat er genoegen mede zal worden genomen indien de verplichte aansluiting te Bodjonegoro, in onderling overleg met den ondernemer van den tramweg Ngandjoek—Bodjonegoro—Toeban (zie sub XIX), wordt tot stand gebracht door middel van eene overbrugging der Solorivier nabij Bandjarsari en een gemeenschappelijk baanvak Bandjarsari—Bodjonegoro.

f) De vergunning is na afsluiting van dit overzicht aanvaard (zie blz. 115 van het verslag hiervóór).

g) Deze verlenging werd eerst na de afsluiting van dit overzicht toegestaan, doch voorloopig slechts voorwaardelijk, namelijk als de aanvrager alsnog binnen drie maanden eene verklaring zou indienen als bedoeld bij noot *b* hiervóór.

Volg-nummer.	Richting der lijnen, namen der aanvragers en datum der aanvrage.	Datum en nummer van het gouvernementsbesluit waarbij de vergunning is verleend.	Tot hoelang de aanvragers tijd hebben of hadden tot het aanvaarden van de vergunning.	Lengte in K.M. (globaal) en bedrag van het gevorderde waarborgkapitaal.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
	REMBANG en SOERABAIJA.				
XVIII.	Van Lassem over Kragan, Bantjar Geneng, Pareng en Toeban langs de kust naar Sidaijoe. A. H. VEERKAMP; 20 Juni 1899.	4 Jan. 1900 n°. 12.	4 Jan. 1901.	150 K.M. (f 40 000)	De vergunning voor dezen binnen 3 jaren te bouwen tramweg trad in de plaats van de twee vergunningen bij gouv. besluit dd. 20 Augustus 1898 n°. 32 (zie vorig verslag, blz. 142, sub XIII en XIV) aan denzelfden aanvrager verleend, doch door hem niet tijdig aanvaard. Aan de beide eindpunten en te Toeban moet de tramweg aansluiten aan de aldaar bij het begin van uitvoering der werken reeds bestaande of in aanleg zijnde spoor- en tramwegen. Bij het bepalen van de definitieve richting van den tramweg is rekening te houden met de plannen tot aanleg van kanalen en leidingen ten behoeve van de irrigatie en den waterafvoer in de Solo-vallei. De ondernemer zal daartoe hebben aan te leggen alle kunstwerken, benoodigd voor het doorlaten van water in de bevloeiings- of afwateringsleidingen en in nieuw te vormen of te vergrooten rivieren, en dit zoowel ingeval die leidingen en rivieren al bestaan op het oogenblik van den aanleg van de trambaan, dan wel eerst in uitvoering zullen genomen worden nadat de trambaan zal zijn tot stand gebracht.
	KEDIRI, REMBANG en SOERABAIJA.				
XIX.	Van Ngandjoek over Gondang en Bodjonegoro naar Toeban, met een zijtak van Gondang naar Plosso. P. BUWALDA; 12 Nov. 1896 en 12 Mei 1898.	12 Juli 1898 n°. 6.	12 Juli 1899 (zie laatste kolom) *h*)	155 K.M. (f 30 000)	Bouwtijd 4 jaren. Te Ngandjoek moet de tramweg in verbinding worden gebracht met de sporen van de Oosterlijnen van den Staat, te Bodjonegoro met die van de stoomtram Goendih-Soerabaija en te Plosso met die van de Babat—Djombang-stoomtram (zie overigens omtrent aansluiting te Bodjonegoro het slot der aanteekening sub XVII). Bij het bepalen van de definitieve richting van den tramweg is rekening te houden met de plannen tot aanleg van kanalen en leidingen ten behoeve van de irrigatie en den waterafvoer in de Solo-vallei. De voor het doorlaten van het water dier kanalen en leidingen bij den eersten aanleg van den tramweg benoodigde kunstwerken moeten door den ondernemer worden aangelegd. Omtrent de naasting van den tramweg is bepaald, dat te dier zake zullen gelden de nader op dit punt vast te stellen voorwaarden. Hieromtrent en nopens eene door den concessionaris gewenschte tracé-wijziging werd tijdens de afsluiting van dit overzicht nog onderhandeld (zie nader noot *h* hieronder).
XX.	Van Soerabaija over Grissee naar Sidaijoe. P. LANDBERG; 10 Juni 1899.	27 Aug. 1899 n°. 15.	27 Aug. 1900.	42 K.M. (f 13 000)	Bouwtijd 2 jaren. Deze vergunning trad in de plaats van die, aan denzelfden ondernemer verleend bij gouv. besluit dd. 23 Juni 1898 n°. 1 (zie vorig verslag, blz. 142, sub XVII), welke wegens niet tijdige aanvaarding was komen te vervallen. Te Soerabaija moet aansluiting plaats hebben aan den staatsspoorweg, hetzij op de halte Missigit aan den zijtak Soerabaija-Oedjoeng, dan wel op het station Soerabaija. De ondernemer draagt alle kosten voor het maken van die aansluiting, ook voor zoover daardoor uitbreiding van de sporen en de gebouwen van den Staat mocht noodig blijken. Over de verplichting van den ondernemer om bij den aanleg van den tramweg rekening te houden met de werken in de Solo-vallei als bij XVIII.
XXI.	Van Soerabaija (Plein von Bültzinglöwen) over Baliwerti, Kedongdoro, Koepang, de dessa's Djarak, Sonobesi, Kalikendal, Lontar, Lidah-koelon, Merganti en Koetil naar Benowo. H. F. POLACK en A. M. HARTHOORN; 19 April 1899.	29 Dec. 1899 n°. 13.	29 Dec. 1900.	30 K.M. (f 9000)	Bouwtijd 2 jaren. Uitsluitend personenvervoer toegelaten. De tramweg moet op het Plein von Bültzinglöwen te Soerabaija in verbinding worden gebracht met de sporen van de Oost-Java-tram aldaar, en op het eindpunt Benowo met de sporen van de Goendih—Soerabaija-tram, dit laatste echter eerst dan als de Regeering dit schriftelijk gelast. Het rollend materieel moet zoodanig worden geconstrueerd, dat het in alle treinen van de Oost-Java Stoomtrammaatschappij op de lijn Soerabaija—Sepandjang—Krian kan worden vervoerd, terwijl de bovenbouw van den tramweg er op moet ingericht zijn dat daarover veilig kan worden vervoerd het rollend materieel van de evengenoemde lijn der Oost-Java Stoomtrammaatschappij.
	PASOEROEAN.				
XXII.	Van Talok naar Tawangredjeni. E. H. ANDRIESSE; 3 Dec. 1896.	11 Maart 1899 n°. 38.	11 Maart 1900. *c*)	5 K.M. (f 1500)	Bouwtijd 2 jaren. Aansluiting te Talok aan de Malang-stoomtram is verplicht gesteld.
XXIII.	Van de passar Kebon Tjandi (in den weg van Warongdowo naar Bekassi-Oost) langs den weg die voert naar het etablissement Poespo tot aan de passar Pasrepan. B. BOS qq. M. C. VERLOOP; 14 Febr. 1898.	26 Oct. 1899 n°. 8.	26 Oct. 1900.	9 K.M. (f 3000)	Bouwtijd 3 jaren. Verplichte aansluiting te Kebon Tjandi aan de lijn Warongdowo — Bekassi-Oost van de Pasoeroean-Stoomtrammaatschappij. Het rollend materieel van genoemde Maatschappij zal op dezen tramweg niet mogen overgaan dan nadat gebleken is dat de onderstellen voldoende sterkte bezitten om in de op deze lijn loopende treinen gebruikt te worden. Omgekeerd zal het rollend materieel van deze lijn niet op de lijnen van de Pasoeroean-Stoomtrammaatschappij mogen overgaan, indien de asdruk meer dan 6000 K.G. bedraagt, tenzij het op die lijnen thans gebruikelijk railprofiel vooraf verzwaard zij.

h) De vergunning is na afsluiting van dit overzicht wegens niet tijdige aanvaarding ingetrokken, doch, voor een eenigszins gewijzigd tracé en verder op gewijzigde voorwaarden, bij gouv. besluit dd. 20 Juli 1900 n°. 16 opnieuw verleend.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage V.]

Volg-nummer.	Richting der lijnen, namen der aanvragers en datum der aanvrage.	Datum van het gouvernementsbesluit waarbij de vergunning is verleend.	Tot hoelang de aanvragers tijd hebben of hadden tot het aanvaarden van de vergunning.	Lengte in K.M. (globaal) en bedrag van het gevorderde waarborgkapitaal.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
	PROBOLINGGO.				
XXIV.	Van Sendoero over Loemadjang naar Yossowilangoen. V. C. COSTER VAN VOORHOUT; 5 Nov. 1897.	15 Maart 1899 nº. 34.	15 Maart 1900 (verlengd tot 15 Maart 1901). i)	33 K.M. (f 10 000)	Bouwtijd 3 jaren. Zoodra daartoe door de Regeering schriftelijk last wordt gegeven, moeten de tramsporen op het station Loemadjang in verbinding worden gebracht met de sporen van den staatsspoorweg en wel zoodanig dat eene kruising wordt vermeden.
	PROBOLINGGO en BEZOEKI.				
XXV.	Van Probolinggo (haven) langs een zestal suikerfabrieken (3 in de afdeeling Probolinggo en 3 in de afdeeling Kraksaän), de hoofdplaats Bezoeki en twee suikerfabrieken in de afdeeling Bezoeki; voorts langs den postweg naar Panaroekan, aldaar aansluitende aan den staatsspoorweg Probolinggo—Djember—Panaroekan, en verder van af de aloon-aloon te Sitoebondo, aldaar eveneens in aansluiting aan den staatsspoorweg, langs twee in de afdeeling Panaroekan gelegen suikerfabrieken door het bosch van Soemberwaroe langs den postweg naar de haven van Banjoewangi, met zijtakken naar eene vierde suikerfabriek in de afdeeling Kraksaän, naar de haven van Bezoeki en naar nog 2 andere suikerfabrieken in de afdeeling Panaroekan. J. B. HUBENET; 16 Maart 1897.	17 April 1899 nº. 32.	17 April 1900. c)	220 K.M. (f 35 000)	Bouwtijd 5 jaren. Zoodra de Regeering zulks schriftelijk gelast, moeten de tramsporen op de stations Panaroekan, Sitoebondo en Banjoewangi in verbinding worden gebracht met de sporen van den staatsspoorweg.
XXVI.	Van Yossowilangoen naar Poeger. V. C. COSTER VAN VOORHOUT; 6 Jan. 1898.	12 Maart 1899 nº. 24.	12 Maart 1900 (verlengd tot 12 Maart 1901). i)	24 K.M. (f 7000)	Bouwtijd 3 jaren. De tramsporen op de beide eindpunten in aansluiting te brengen met de sporen van de aldaar eventueel tijdens den aanleg van deze lijn reeds bestaande tramwegen naar Djember en naar Loemadjang (zie XXVII en XXIV).
	BEZOEKI.				
XXVII.	Van Poeger over Amboeloe, Djenggawa en Soemberdandang naar Djember. L. M. TIJL jr.; 20 Juli 1898, 10 Febr. en 28 Juni 1899.	10 Sept. 1899 nº. 6.	10 Sept. 1900.	44 K.M. (f 13 000)	Bouwtijd 3 jaren. Deze vergunning trad in de plaats van die, aan denzelfden aanvrager verleend bij gouv. besluit dd. 11 Februari 1897 nº. 6 (zie vorig verslag, blz. 143 sub XXIV), welke wegens niet tijdige aanvaarding was komen te vervallen. Te Djember moet de tramweg in aansluiting worden gebracht met den staatsspoorweg.
	BANJOEMAS en BAGELEN.				
XXVIII.	Van Maos over Adiredjo, Widarapajoeng, Pagoeboegan en Wistaran naar Djetis, met zijtakken van Pagoeboegan over Kemrandjen naar Bendoengan, en van Wistaran over Idjoe naar Poerwodadi. C. W. HOFFMANN; 19 Juni 1899.	25 Nov. 1899 nº. 35.	25 Nov. 1900.	60 K.M. (f 18 000)	Bouwtijd 3 jaren. De tramweg moet berijdbaar zijn voor het rollend materieel der staatsspoorwegen, terwijl het rollend materieel van den tramweg zoodanig moet geconstrueerd zijn, dat de beladen rijtuigen en wagens in alle staatstreinen kunnen worden vervoerd. Te Maos, Kemrandjen en Idjoe moeten de tramsporen aansluiten aan de sporen van den staatsspoorweg.
XXIX.	Van Maron over Kretek en Wonosobo naar Bandjarnegara, met een zijtak van Wonosobo over Kali Anget naar Garoeng. H. W. VAN DALFSEN; 24 Oct. 1898.	14 April 1899 nº. 34.	14 April 1900. c)	86 K.M. (f 25 000)	Bouwtijd 3 jaren. Zoodra daartoe door de Regeering schriftelijk last wordt gegeven, moet de tramweg te Maron en te Bandjarnegara worden aangesloten aan aldaar reeds bestaande tramwegen. De tramweg moet berijdbaar zijn voor het rollend materieel der staatsspoorwegen, en omgekeerd moet het rollend materieel van den tramweg bruikbaar zijn in alle staatstreinen.
	KADOE en BAGELEN.				
XXX.	Van Magelang over Salaman, Poerworedjo, Poerwodadi, Semangi, Ketawang, Ambal en Petanahan naar Karanganjar, met zijtakken: *a.* van Salaman over Boroboedoer en Mendoet naar Moentilan; *b.* van Poerworedjo over Kemiri naar Pitoeroeh, met eene zuidelijke vertakking Kemiri—Koetoardjo—Ketawang; *c.* van eenig punt der hoofdlijn tusschen Ambal en Petanahan naar Keboemen, en *d.* van Petanahan naar Poering. H. W. VAN DALFSEN; 4 Jan. en 30 Juni 1899.	15 Febr. 1900 nº. 18.	15 Febr. 1901.	160 K.M. (f 40 000)	Bouwtijd 4 jaren. Deze vergunning trad in de plaats van die, aan denzelfden aanvrager verleend bij gouv. besluit dd. 27 Augustus 1898 nº. 23 voor de lijnen, bedoeld sub XXVI en XXVIII op blz. 143 van het vorig verslag, welke vergunningen wegens niet tijdige aanvaarding waren komen te vervallen. De lijn moet te Poerworedjo, Koetoardjo, Djenar, Keboemen en Karanganjar in aansluiting worden gebracht met den staatsspoorweg en te Magelang en Moentilan met de particuliere stoomtram Djokjokarta—Magelang. Het gedeelte Poerworedjo—Magelang, met inbegrip van den zijtak Salaman—Moentilan, moet berijdbaar zijn voor al het rollend materieel der staatsspoorwegen.

i) Als bij noot *b.* Voorts is bij het besluit van verlenging bepaald dat de vergunningen sub XXIV en XXVI bij overdracht aan eene naamlooze vennootschap tot eene enkele behooren te worden samengesmolten ten einde de betrekkelijke tramlijnen één geheel te doen uitmaken.

Volg-nummer.	Richting der lijnen, namen der aanvragers en datum der aanvrage.	Datum van het gouvernementsbesluit waarbij de vergunning is verleend.	Tot hoelang de aanvragers tijd hebben of hadden tot het aanvaarden van de vergunning.	Lengte in K.M. (globaal) en bedrag van het gevorderde waarborgkapitaal.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
	SOERAKARTA.				
XXXI.	Van het staatsspoorwegstation Djebres te Soerakarta langs Poerwosari en de passar Kartasoera naar de passar te Boijolali, met zijtakken naar de suikerfabrieken Bangak en Kartasoera (het geldt hier de wijziging van de op dit tracé bestaande paardentram in een tramweg met mechanische beweegkracht) en verder van de passar te Boijolali naar de passar te Soengingan. SOLOSCHE TRAMWEGMAATSCHAPPIJ; 17 Oct. 1895.	18 Nov. 1899 n°. 8.	18 Nov. 1900.	32 K.M. (f 7500; vroeger reeds gestort).	Bouwtijd 3 jaren. De vergunning is verleend voor een tramweg „met mechanische beweegkracht" en voor een tijdvak van 75 jaren. Wanneer de bruto opbrengst gedurende twee achtereenvolgende jaren minstens f 6000 per jaar en per kilometer heeft bedragen, moet de lijn, nadat de Gouverneur-Generaal daartoe het verlangen heeft te kennen gegeven, binnen een door dezen vast te stellen termijn verder zoodanig worden omgebouwd dat zij bruikbaar is voor het (gewone) rollend materieel der staatsspoorwegen en dat omgekeerd het beladen rollend materieel van den tramweg vervoerd kan worden op de staatslijnen in alle treinen van den Staat. De gestipuleerde naastingsvoorwaarden wijken eenigszins af van die in het bestaande model-formulier.
	MADIOEN.				
XXXII.	Van Madioen over Maospati naar Magettan. E. A. CH. COUVREUR; 13 Juli 1896 en 3 Juli 1897.	2 Mei 1899 n°. 25.	2 Mei 1900 (verlengd tot 2 Mei 1901). b)	26 K.M. (f 8000)	Bouwtijd 3 jaren. Verplichte aansluiting te Madioen aan den staatsspoorweg.
XXXIII.	Van Tjaroeban over Moeneng, Temporan en Tjangakan naar Ngawi, met een zijtak van Kedoeng Prahoe naar Madioen. J. H. ZEEMAN; 20 Nov. 1897 en 2 Jan. 1898.	6 Juli 1898 n°. 24.	6 Juli 1899. k)	55 K.M. (f 16 500)	Bouwtijd 2 jaren. De tramsporen moeten te Tjaroeban en te Madioen in aansluiting worden gebracht met de sporen van den staatsspoorweg op de emplacementen aldaar. Omtrent de naasting van den tramweg als bij XIX hiervóór.
	KEDIRI.				
XXXIV.	Van Panataran over Legok, Blitar, de dessa's Plossokrep, Goprang, Kanigoro en Doeren naar Taloen, met een zijtak van Blitar over Boro en Soetodjajan (Kalipang) naar Kanigoro. W. F. H. Graaf VAN LIMBURG STIRUM; 12 Mei, 3 Juni en 6 Juni 1897 en 2 Nov. 1898.	12 Maart 1899 n°. 21.	12 Maart 1900. c)	48 K.M. (f 14 000)	Bouwtijd 3 jaren. Zoodra de Regeering zulks schriftelijk gelast, moeten de tramsporen te Blitar en te Taloen in verbinding worden gebracht met de sporen van den staatsspoorweg aldaar.
XXXV.	Van het staatsspoorwegstation Wlingi naar Semen, met een zijtak naar de dessa Wlingi. L. M. MEIJSENHEIM; 7 April 1897.	12 Maart 1899 n°. 19.	12 Maart 1900. (verlengd tot 12 Maart 1901).	12 K.M. (f 4000)	Bouwtijd 1 jaar. Gelijk beding als bij XXXIV betreffende eventueele aansluiting aan den staatsspoorweg op het station Wlingi.
XXXVI.	Van Pakis over Bandoeng en Wadjak naar Toeloeng Agoeng. P. F. E. BLAVET; 11 Juni 1898.	12 Maart 1899 n°. 23.	12 Maart 1900 (verlengd tot 12 Maart 1901). b)	28 K.M. (f 8500)	Bouwtijd 3 jaren. Gelijk beding als voren omtrent eventueele aansluiting aan den staatsspoorweg te Toeloeng Agoeng.
XXXVII.	Van Kalangbret (Tjoewiri) over Karangredjo naar Ngoedjang. P. F. E. BLAVET; 10 April en 29 Mei 1896 en 11 Juni 1898.	12 Maart 1899 n°. 22.	12 Maart 1900 (verlengd tot 12 Maart 1901). b)	10 K.M. (f 3000)	Bouwtijd 3 jaren. Gelijk beding als voren omtrent eventueele aansluiting aan den staatsspoorweg te Ngoedjang.
	KEDIRI, MADIOEN en SOERAKARTA.				
XXXVIII.	Van Toeloeng Agoeng over Trenggalek, Madjasan, Slahoeng, Patjitan en Wonogiri naar Soerakarta, met zijtakken van Madjasan over Ponorogo naar Madioen en van Patjitan naar de haven aldaar. L. M. TIJL, 22 Juni en 27 Juli 1896.	24 Aug. 1899 n°. 22.	24 Aug. 1900.	265 K.M. (f 40 000)	Bouwtijd 6 jaren. Aansluiting aan de staatsspoorwegen te Soerakarta, Madioen en Toeloeng Agoeng verplicht gesteld. Het gedeelte Toeloeng Agoeng—Madjasan—Ponorogo—Madioen moet berijdbaar zijn voor het rollend materieel der staatsspoorwegen. Omgekeerd dient het rollend materieel van den tramweg bruikbaar te zijn in alle staatstreinen.
	MADURA.				
XXXIX.	a. Van Sumanap over Padjoerangan naar Legoeng Timoer; b. Van Bira over Kapong, Amboenten, Post Slopeng en Telondang naar de marmersteengroeven te Manteke. A. H. VEERKAMP; 20 Juni 1899.	8 Dec. 1899 n°. 16.	8 Dec. 1900.	a. 41 K.M. (f 12 000) b. 70 K.M. (f 20 000)	De vergunningen voor deze twee stoomtramwegen traden in de plaats van die, aan denzelfden aanvrager verleend bij gouv. besluit dd. 20 Augustus 1898 n°. 32 (zie vorig verslag, blz. 144, sub XXXIX en XXXVIII), welke wegens niet tijdige aanvaarding waren komen te vervallen. De bouwtijd is voor elke der beide lijnen op 2 jaren bepaald gebleven. De sub a bedoelde tramweg moet te Sumanap aansluiten aan de lijn der Madura-Stoomtrammaatschappij, terwijl zulks, wat de lijn sub b betreft, te Bira moet geschieden aan de aldaar, bij het begin van uitvoering van de lijn, eventueel reeds bestaande of in aanleg zijnde tramwegen.

k) De vergunning is sedert de afsluiting van dit overzicht wegens niet tijdige aanvaarding ingetrokken, doch bij gouv. besluit van 4 Juli 1900 n°. 38 opnieuw verleend op gewijzigde voorwaarden.

Volg-nummer.	Richting der lijnen, namen der aanvragers en datum der aanvrage.	Datum van het gouvernementsbesluit waarbij de vergunning is verleend.	Tot hoelang de aanvragers tijd hebben of hadden tot het aanvaarden van de vergunning.	Lengte in K.M. (globaal) en bedrag van het gevorderde waarborg-kapitaal.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
					Ingeval de vergunning sub *a* en die vermeld bij XL sub *b* door overdracht mochten in handen komen van een en dezelfde naamlooze vennootschap, behooren zij te worden samengesmolten tot één vergunning, opdat de doorgaande lijn Pegantenan—Sumanap—Legoeng Timoer als één onderneming worde geëxploiteerd. Eene dergelijke bepaling is gemaakt ten aanzien van de vergunningen sub *b* en XL sub *a*, opdat als één onderneming worde geëxploiteerd de doorgaande lijn Bangkallan—Bira—Manteke (met zijtak).
XL.	*a.* Van Bangkallan over Arosbaija, Sapolo en Ketapang naar Bira, met een zijtak van Bangkallan naar Sembilangan; *b.* Van Pegantenan over Goeloek Goeloek naar Sumanap. J. A. BECKER; 20 Juni 1899.	8 Dec. 1899 nº. 15.	8 Dec. 1900.	*a.* 87 K.M. (f 25 000) *b.* 44 K.M. (f 14 000)	Ook de vergunningen voor deze lijnen traden in de plaats van die aan denzelfden aanvrager vroeger verleend, namelijk bij gouv. besluit dd. 5 Juli 1898 nº. 35 (zie vorig verslag, blz. 144, sub XXXVI en XXXVII), welke wegens niet tijdige aanvaarding waren komen te vervallen. De sub *a* genoemde tramweg moet binnen 3 jaren en die sub *b* binnen 2 jaren gebouwd worden. Is voor de eerstbedoelde lijn te Bangkallan aansluiting verplicht gesteld aan de lijn van de Madura-Stoomtrammaatschappij, voor de sub *b* bedoelde lijn is gelijk beding gemaakt betreffende aansluiting te Sumanap. Zie overigen bij XXXIX.
	SUMATRA'S WESTKUST.				
XLI.	Lijnen ter hoofdplaats Padang. J. E. JAUTZE; 10 April en 21 Juni 1898.	11 Maart 1899 nº. 40.	11 Maart 1900 (verlengd tot 11 Maart 1901).	(Lengte niet opgegeven.) (f 5000)	Bouwtijd 3 jaren. De tramweg loopt van het stationsplein van den staatsspoorweg te Padang o. a. langs kampong Djawa naar de Mocara; van daar langs de Padangsche rivier o. a. door de Chineesche kamp langs Pondok naar Passar Ambatjang; van Belantoeng over Alang Lawas naar Pondok, en van kampong Djawa (kampong Baharoe) o. a. langs het officierskampement en het hospitaal naar Sawahan. De verschillende gedeelten van het tramwegnet (zie daarover nader sub XL van het overzicht op blz. 144 van 't vorig verslag) moeten onderling met elkaar in verbinding worden gebracht. Bij gouv. besluit dd. 1 September 1899 nº. 13 is den ondernemer vrijgelaten stoom dan wel electriciteit als beweegkracht te gebruiken, mits hij zich daaromtrent binnen zes maanden na de aanvaarding verklare.
XLII.	Van Siboga naar Garoga. J. A. CASPERSZ; 22 Sept. 1897.	14 April 1899 nº. 35.	14 April 1900 (verlengd tot 14 April 1901). *b*)	50 K.M. (f 12 000)	Bouwtijd 3 jaren. De spoorwijdte bedraagt 0.70 M. Indien echter door uitbreiding op Sumatra van de met normale wijdte aangelegde spoor- en tramwegen deze tramweg daarmede in directe aansluiting mocht komen, zal de ondernemer, op daartoe verkregen last van de Regeering, binnen een te stellen termijn den tramweg voor zijne rekening hebben om te bouwen tot een van normale spoorwijdte. Wat betreft de bij den aanleg en de exploitatie van deze smalspoortram voor het gewone verkeer over te laten vrije ruimte behelst de vergunning eenige bijzondere bepalingen; verg. daaromtrent het in 't vorig verslag medegedeelde (blz. 144, sub XLI).
XLIII.	Van Loeboek Bingkoewang over Sarilamah, Paijakombo en Moengkar naar Soeliki. W. A. J. TH. ZELLE en G. DE WAAL VAN ANCKEVEEN; (zonder dagteekening).	29 Juni 1899 nº. 32.	29 Juni 1900.	47 K.M. (f 14 500)	Bouwtijd 3 jaren. De spoorwijdte bedraagt 0.75 M. Het station Paijakombo van den tramweg moet gekozen worden in de onmiddellijke nabijheid van het station van den staatsspoorweg.
	ZUIDER- EN OOSTERAFDEELING VAN BORNEO.				
XLIV.	Van Rantau over Kendangan naar Barabei, met zijtakken: *a.* van Rantau naar Moeara Moening, en *b.* van Kendangan naar Belimau. V. C. COSTER VAN VOORHOUT; 14 Oct. 1896.	14 April 1899 nº. 14.	14 April 1900 (verlengd tot 14 April 1901).	98 K.M. (f 30 000)	Bouwtijd 4 jaren. Te Rantau en te Barabei zullen de transporen moeten aansluiten aan die van de lijnen bedoeld bij XLV en XLVI, indien deze eerder mochten zijn aangelegd.
XLV.	Van Bandjermasin over Martapoera en Pengaron naar Rantau. B. J. W. E. BROERS; 18 Oct. 1897 en 25 Oct. 1898.	14 April 1899 nº. 15.	14 April 1900 (verlengd tot 14 April 1901).	104 K.M. (f 30 000)	Bouwtijd 4 jaren. Te Rantau zullen de transporen moeten aansluiten aan die van de lijn bedoeld bij XLIV, als deze eerder mocht zijn aangelegd.
XLVI.	Van Barabei over Amoenthai en Kaloewa naar Tandjoeng. B. J. W. E. BROERS; als voren.	14 April 1899 nº. 15.	14 April 1900 (verlengd tot 14 April 1901).	70 K.M. (f 20 000)	Bouwtijd 3 jaren. Te Barabei zullen de transporen moeten aansluiten aan die van de lijn bedoeld bij XLIV, als deze eerder mocht zijn aangelegd.

(5. 24.)

BIJLAGE W.

(Zie hoofdst. L, afd. III, § 2, van het verslag.)

OPGAVEN betreffende de op ult. 1899 MET STOOMKRACHT werkende PARTICULIERE ONDERNEMINGEN, INRICHTINGEN, ENZ. in Nederlandsch-Indië. [1])

I. Verdeeling naar gelang van den aard der ondernemingen, inrichtingen, enz. (ketels voor gebruik te land).

a. Java en Madura.

Ondernemingen, inrichtingen, enz. waarbij stoomkracht werd gebezigd.		Verdeeling van het nevenstaand aantal ondernemingen, inrichtingen, enz. naar de verschillende gewesten.			Stoomketels.		Stoomwerktuigen.	
Aantal.	Aard.	West-Java.	Midden-Java.	Oost-Java en Madura.	Aantal.	Verwarmings-oppervlak (in M².).	Aantal.	Aantal paardekrachten nominaal.
200	Suikerfabrieken.	18 in Cheribon.	11 in Tagal. 4 " Pekalongan. 4 " Samarang. 11 " Japara. 2 " Rembang. 5 " Banjoemas. 1 " Bagelen. 16 " Djokjokarta. 16 " Soerakarta. 6 " Madioen. 18 " Kediri.	42 in Soerabaija. 20 " Pasoeroean. 13 " Probolinggo. 13 " Bezoeki.	1004	133 501.87	3029	37 899.65
4	Suikerrietmolens. *a*)	2 " de Preanger Regentschappen.	1 " Japara.	1 in Pasoeroean.	4	38.50	4	27.00
157	Koffie-ondernemingen.	1 " Batavia. 4 " de Preanger Regentschappen.	2 " Pekalongan. 12 " Samarang. 3 " Kadoe. 1 " Djokjokarta. 12 " Soerakarta. 3 " Madioen. 33 " Kediri.	1 " Soerabaija. 65 " Pasoeroean. 5 " Probolinggo. 15 " Bezoeki.	230	2 987.30	212	1 559.53
15	Thee-ondernemingen.	2 " Batavia. 13 " de Preanger Regentschappen.	"	"	12	256.40	15	110.00
55	Indigo-ondernemingen.	"	1 in Tagal. 5 " Pekalongan. 1 " Samarang. 12 " Djokjokarta. 28 " Soerakarta. 6 " Kediri.	2 in Pasoeroean.	76	2 982.41	67	310.12
4	Kina- tevens koffie-ondernemingen.	3 in de Preanger Regentschappen	"	1 " Pasoeroean.	3	26.54	4	20.85
1	Tabaks- tevens rameh-onderneming.	"	"	1 " Bezoeki.	1	18.00	2	5.00
6	Tapioca-ondernemingen.	1 in Batavia. 1 " Cheribon.	1 in Samarang 3 " Kediri.	"	4	76.84	5	61.51
3	Kapok-ondernemingen.	"	1 " Japara. 1 " Soerakarta. 1 " Kediri.	"	6	75.79	3	11.79
1	Kinine-fabriek.	1 in de Preanger Regentschappen.	"	"	2	159.60	3	60.00
3	Mestfabrieken.	"	1 in Samarang. 1 " Djokjokarta.	1 in Soerabaija.	3	84.03	2	16.44
1	Beendermeelfabriek.	1 in Batavia.	"	"	1	4.00	1	1.50
13	Boengkil- en oliemolens.	3 " de Preanger Regentschappen.	3 in Japara. 3 " Djokjokarta. 3 " Soerakarta. 1 " Kediri.	"	8	165.16	7	70.40

[1]) Namelijk die waarop van toepassing is het laatstelijk bij St. 1899 n°. 290 en 1900 n°. 164 gewijzigde reglement van 1892 (St. n°. 42) op het gebruik van stoomketels in Nederlandsch-Indië, dus met uitzondering van die, behoorende tot locomotieven van spoor- en tramwegdiensten (welke onder het toezicht der spoorwegdiensten vallen), en van stoomketels behoorende aan inlandsche vorsten en op hun eigen gebied in werking gebracht.

a) Wat Japara en Pasoeroean betreft, wordt hier gedoeld op een verplaatsbaren molen.

Ondernemingen, inrichtingen, enz. waarbij stoomkracht werd gebezigd.		Verdeeling van het nevenstaand aantal ondernemingen, inrichtingen, enz. naar de verschillende gewesten.			Stoomketels.		Stoomwerktuigen.	
Aantal.	Aard.	West-Java.	Midden-Java.	Oost-Java en Madura.	Aantal.	Verwarmings-oppervlak (in M².).	Aantal.	Aantal paardekrachten nominaal.
4	Koffiepelmolens.	2 in Krawang.	"	2 in Soerabaija.	4	113.50	4	22.00
16	Rijstpelmolens.	1 " Bantam. 2 " Batavia. 2 " Krawang. 1 " de Preanger Regentschappen. 1 " Cheribon.	1 in Madioen. 3 " Kediri.	2 " Soerabaija. 1 " Pasoeroean. 1 " Probolinggo. 1 " Bezoeki.	24	467.17	16	159.40
1	Meelfabriek.	"	1 in Pekalongan.	"	2	104.19	1	63.00
1	Sigarenfabriek.	"	1 " Samarang.	"	1	4.80	1	1.48
2	Conservefabrieken.	"	1 " Samarang. 1 " Bagelen.	"	2	8.75	†	†
1	Veevoederfabriek.	"	1 " Samarang.	"	1	10.29	1	8.00
6	Arakstokerijen.	1 in Cheribon.	1 " Tagal.	2 in Soerabaija. 1 " Pasoeroean. 1 " Probolinggo.	9	154.00	8	8.21
1	Opiumbereiding.	1 " Batavia.	"	"	1	11.00	†	†
1	Leerlooierij.	1 " Batavia.	"	"	1	12.78	†	†
1	Zijdespinnerij.	1 " Batavia.	"	"	1	6.50	†	†
25	Petroleum-ondernemingen (of petroleumboringen).	1 " Krawang.	1 in Tagal. 1 " Pekalongan. 4 " Samarang. 1 " Japara. 6 " Rembang. 2 " Banjoemas. 2 " Soerakarta. 1 " Madioen. 1 " Kediri. } *b)*	3 in Soerabaija. 2 " Madura. } *b)*	94	1 934.26	169	634.75
2	Andere mijnbouwondernemingen.	"	1 " Rembang. *c)* 1 " Kediri. *d)*	"	4	30.65	7	12.20
2	Cementfabrieken.	1 in Batavia.	"	1 in Soerabaija.	2	113.40	2	50.00
3	Kalkbranderijen.	"	1 in Kediri.	1 " Soerabaija. 1 " Probolinggo.	4	14.55	5	10.20
26	Ateliers en werkplaatsen.	7 in Batavia. 2 " Cheribon.	3 " Samarang. 1 " Banjoemas. 1 " Djokjokarta. 1 " Soerakarta.	9 " Soerabaija. 1 " Pasoeroean. 1 " Bezoeki.	73	1 814.03	60	832.49
2	Gasfabrieken.	1 " Batavia.	"	1 " Soerabaija.	7	46.66	4	25.00
3	Zagerijen.	*e)* †	†	†	5	81.90	3	51.20
2	Luciferfabrieken.	"	1 in Samarang. 1 " Kediri.	"	2	87.30	2	18.00
3	Boekdrukkerijen.	"	2 " Samarang.	1 in Soerabaija.	3	10.30	3	20.12
25	IJsfabrieken.	3 in Batavia. 1 " Cheribon.	3 " Tagal. 1 " Pekalongan. 5 " Samarang. 1 " Bagelen. 1 " Kadoe. 1 " Djokjokarta. 2 " Madioen. 1 " Kediri.	6 " Soerabaija. 1 " Pasoeroean.	48	1 765.57	43	343.55
1	Waschinrichting.	1 " Batavia.	"	"	1	29.50	1	12.50
1	Mineraalwaterfabriek.	"	"	1 in Soerabaija.	1	2.60	1	1.00
5	Watertorens en inrichtingen voor de zuivering van drinkwater.	"	1 in Samarang.	3 " Soerabaija. 1 " Pasoeroean.	7	64.15	7	23.23
1	Zeepziederij.	"	"	1 " Pasoeroean.	1	15.00	†	†
7	Electrische installatie.	3 in Batavia.	3 in Samarang.	1 " Soerabaija.	19	1 438.58	19	596.21
2	Stoombrandspuiten.	1 " Batavia.	1 " Samarang.	"	2	8.15	2	1.84
5	Draaimolens.	3 " Batavia.	1 " Samarang.	1 " Probolinggo.	5	24.01	5	10.02
4	Heimachines. *f)*	†	†	†	4	20.87	4	20.76
13	Kranen.	12 in Batavia.	1 in Kediri.	"	13	54.00	13	57.50
29	Locomotieven (voor industrieel gebruik). *g)*	†	†	†	29	330.73	†	†
13	Locomobielen.	12 in Batavia. 1 " de Preanger Regentschappen.	4 in Samarang. 1 " Japara. 2 " Djokjokarta. 1 " Soerakarta.	2 in Soerabaija.	13	186.15	13	45.50
14	Ploegen. *h)*	†	†	†	14	262.65	14	158.80
91	Centrifugaal- en andere pompen. *i)*	†	†	†	91	1 889.88	51	270.16
4	Pulsometers *k)*	†	†	†	4	35.30	†	†
1	Droogdok.	1 in Batavia. *l)*	"	"	2	80.00	2	40.00
				Totalen . . .	1848	151 608.61	3815	43 650.91

b) Alleen in Samarang, Rembang en Soerabaija zijn enkele petroleumconcessiën reeds in exploitatie.

c) Steenkolen-ontginning Sedan in het district Sedan der afdeeling Rembang.

d) Marmer-ontginning Wadjak in het district Wadjak der afdeeling Ngrowo.

e) Waar men een † vindt geplaatst, is of zijn in de ontvangen opgaven het gewest of de gewesten niet genoemd.

f) Deze machines waren in gebruik bij den aanleg van verschillende stoomramwegen.

g) 27 dezer locomotieven behoorden aan suikerondernemingen en 2 aan eene houtkap-onderneming.

h) 11 ploegen in gebruik op suikerondernemingen en 3 op het particuliere land Tjikandi Oedik in Bantam.

i) Voor het meerendeel in gebruik bij suikerfabrieken.

k) In gebruik bij verschillende ondernemingen, voornamelijk mijnbouwondernemingen.

l) Het 4000-tons dok der Droogdokmaatschappij Tandjong Priok.

b. Buitenbezittingen.

Ondernemingen, inrichtingen, enz. waarbij stoomkracht werd gebezigd.		Verdeeling van het nevenstaand aantal ondernemingen, inrichtingen, enz. naar de verschillende gewesten.			Stoomketels.		Stoomwerktuigen.	
Aantal.	Aard.	Eilanden Sumatra, Riouw, Banka en Billiton.	Eilanden Borneo en Celebes.	Overige gedeelten der buitenbezittingen.	Aantal.	Verwarmings-oppervlak (in M².).	Aantal.	Aantal paardekrachten nominaal.
2	Koffie-ondernemingen.	"	1 in Menado.	1 in Ternate.	2	19.50	2	14.00
6	Tabaks- tevens rameh-ondernemingen.	6 in Sumatra's Oostkust.	"	"	8	185.85	15	94.60
2	Boengkil- en oliemolens.	1 " Sumatra's Oostkust.	1 in de Westerafd. van Borneo.	"	4	162.74	2	90.00
2	Rijstpelmolens.	1 " Sumatra's Westkust. 1 " Palembang.	"	"	2	23.07	3	10.80
1	Steen- en pannenbakkerij.	1 " Palembang.	"	"	1	19.00	1	10.00
19	Petroleum-ondernemingen (of petroleum-boringen).	9 " Palembang. 7 " Sumatra's Oostk. } *m*) 1 " Riouw en onderh.	2 in de Zuider- en Oosterafd. van Borneo. *m*)	"	125	6459 25	102	2003.90
4	Andere mijnbouw- of exploratie-ondernemingen.	1 " Billiton. *n*)	2 " de Westerafd. van Borneo. *o*) 1 in Menado. *p*)	"	34	323.98	21	41.46
1	Diamantslijperij.	"	1 " de Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	"	3	39.69	3	6.68
3	Ateliers en werkplaatsen.	2 " Sumatra's Oostkust. 1 " Riouw.	"	"	5	85.44	5	36.10
16	Zagerijen.	†	†	†	19	673.63	21	186.40
1	Boekdrukkerij.	1 in Sumatra's Oostkust.	"	"	1	6.72	1	3.28
15	IJsfabrieken.	4 " Sumatra's Westkust. 2 " Palembang. 2 " Sumatra's Oostkust. 1 " Atjeh.	2 in de Zuider- en Oosterafd. van Borneo. 2 in Celebes en onderh. 1 " Menado.	1 in Amboina.	20	470.40	17	126.71
1	Mineraalwaterfabriek.	1 " Sumatra's Oostkust.	"	"	2	7.59	2	1.75
3	Watervoorziening.	1 " Sumatra's Oostkust.	1 in de Zuider- en Oosterafd. van Borneo. 1 in Celebes en onderh.	"	3	28.38	3	3.70
2	Electrische installatie.	2 " Sumatra's Oostkust.	"	"	5	188.92	1	15.00
1	Heimachine.	†	†	†	1	4.00	1	5.19
10	Kranen.	8 in Atjeh.	1 in de Zuider- en Oosterafd. van Borneo. 1 in Menado.	"	10	30.30	10	45.00
9	Locomotieven.	5 " Sumatra's Oostk. *q*) 3 " Billiton. *r*)	1 " de Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	"	9	125.73	†	†
3	Locomobielen.	3 " Sumatra's Oostk. *s*)	"	"	3	98.36	3	10.50
6	Ploegen.	6 " Sumatra's Oostk. *t*)	"	"	6	89.12	6	41.00
1	Steenbreker.	1 " Benkoelen. *u*)	"	"	1	5.76	1	3.50
27	Centrifugaal- en andere pompen. *v*)	†	†	†	27	1645.95	25	135.08
10	Pulsometers. *w*)	†	†	†	10	88.79	†	†
2	Baggermolens.	2 " Sumatra's Oostk. *x*)	"	"	2	17.50	3	19.78
				Totalen . . .	303	10 799.67	248	2904.43

RECAPITULATIE.

	Aantal stoomketels.	Verwarmings-oppervlak (in M².).	Aantal stoom-werktuigen.	Nominaal aantal paardekrachten.
Java en Madura	1848	151 608.61	3815	43 650.91
Buitenbezittingen	303	10 799.67	248	2 904.43
Te zamen voor andere stoomketels dan scheepsketels	2151	162 408.28	4063	46 555.34
Scheepsketels (zie de volgende blz.)	389	19 469.69	260	15 437.27
Totalen voor alle gewesten gezamenlijk (zie echter noot 1) . .	2540	181 877.97	4323	61 992.61

m) Deels wordt hier gedoeld op ondernemingen, waar het petroleumbedrijf reeds werd uitgeoefend, deels op exploratie-maatschappijen.
n) Billiton-maatschappij.
o) Mijnbouwmaatschappij Sambas en Goud-exploratie-maatschappij Bengkajang.
p) Nederlandsch-Indische Mijnbouwmaatschappij.
q) Twee dezer locomotieven waren in gebruik bij de houtkap-onderneming Lau Boentoe in de afdeeling Bâtoe Bara en 3 op de onderneming Mariëndal der Deli-maatschappij.
r) In gebruik ten behoeve van de tinontginning op Billiton.
s) Twee dezer locomobielen werden gebezigd ten behoeve van het bedrijf der Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië, terwijl de derde in gebruik was op de onderneming Mariën der Deli-maatschappij.
t) In gebruik op een drietal tabaksondernemingen.
u) In gebruik bij eene onderneming tot mijnbouwkundige opsporing.
v) In hoofdzaak gebezigd bij petroleumboringen.
w) In gebruik bij verschillende ondernemingen, voornamelijk mijnbouwondernemingen.
x) In gebruik op de onderneming Loeboe Dalam van de Deli-Maatschappij.

II. Verdeeling naar de gewesten (ketels voor gebruik te land en scheepsketels).

GEWESTEN.	Te land gebezigde				In schepen gebezigde			
	stoomketels.		stoomwerktuigen.		stoomketels.		stoomwerktuigen.	
	Aantal.	Verwarmings-oppervlak (in M².).	Aantal.	Aantal paardekrachten nominaal.	Aantal.	Verwarmings-oppervlak (in M².).	Aantal.	Aantal paardekrachten nominaal.
Java en Madura.								
Bantam	5	85.70	4	36.00	"	"	"	"
Batavia	79	3 067.11	55	1 173.26	166	12 042.21	75	7 101.43
Krawang	8	182.50	6	63 00	"	"	"	"
Preanger Regentschappen	28	612.54	26	299.99	"	"	"	"
Cheribon	118	10 583.21	321	3 468.85	4	32.94	4	13.50
Tagal	96	8 915.22	239	2 538.95	1	12.00	1	4.68
Pekalongan	43	4 214.76	105	1 210.02	"	"	"	"
Samarang	117	5 551.21	165	1 428.42	8	363.25	8	229.80
Japara	72	7 796.71	196	2 140.45	"	"	"	"
Rembang	46	1 254.70	46	197.70	"	"	"	"
Soerabaija	317	31 232.73	770	8 668.60	25	1 353.93	17	1 290.50
Pasoeroean	208	10 503.64	348	4 191.00	"	"	"	"
Probolinggo	89	9 604.80	233	2 845.20	2	14.83	2	18.50
Bezoeki	99	12 898.84	226	3 461.80	2	49.00	2	87.00
Banjoemas	35	4 484.67	73	881 60	"	"	"	"
Bagelen	7	635.50	17	189.20	"	"	"	"
Kadoe	4	23.00	4	16.12	"	"	"	"
Djokjokarta	120	11 183.32	261	2 846.98	"	"	"	"
Soerakarta	162	12 224.98	292	2 790.27	"	"	"	
Madioen	40	4 401.41	110	1 337.40	"	"	"	"
Kediri	147	11 981.66	313	3 830.60	"	"	"	"
Madura	8	170.40	5	35.50	"	"	"	"
Totalen voor Java en Madura	1848	151 608.61	3815	43 650.91	208	13 868.16	109	8 745.41
Buitenbezittingen.								
Sumatra's Westkust	9	255.46	8	72.64	6	88.12	5	60.10
Benkoelen	1	5.76	1	2.50	"	"	"	"
Lampongsche Districten	1	20.50	1	8.00	"	"	"	"
Palembang	47	2 429.75	30	494 30	33	749.63	27	664.86
Oostkust van Sumatra	140	6 628.43	119	1 830.38	48	1 980.26	38	3 223.45
Atjeh en onderhoorigheden	10	82.30	10	53.50	7	191.48	6	350.50
Riouw " "	12	147.33	6	25.20	18	619.12	13	748.93
Banka	"	"	"	"	3	212.12	1	155.00
Billiton	33	230.51	"	"	3	181.22	2	85.00
Westerafdeeling van Borneo	7	196.04	6	110.80	21	593.19	19	524.16
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo ij)	27	588.33	55	218 80	31	732.09	29	677.16
Celebes en onderhoorigheden ij)	5	88.31	4	32.00	2	37.50	2	17.50
Menado ij)	6	41 08	5	34.11	3	70.11	3	59.00
Amboina ij)	4	80.87	2	16 20	1	5.30	1	6.20
Ternate ij)	1	5.00	1	6.00	5	141.36	5	120.09
Timor en onderhoorigheden ij)	"	"	"	"	"	"	"	"
Bali en Lombok ij)	"	"	"	"	"	"	"	"
Totalen voor de buitenbezittingen	303	10 799.67	248	2 904.43	181	5 601.53	151	6 691.86
Id. voor Java en Madura	1848	151 608.61	3815	43 650 91	208	13 868.16	109	8 745.41
Totalen voor geheel Ned.-Indië (zie echter noot 1)	2151	162 408.28	4063	46 555.34	z) 389	19 469.69	260	15 437.27

ij) Deze 7 gewesten behooren niet tot het ressort eener inspectie-afdeeling van den dienst van het stoomwezen.
z) Deze 389 ketels waren geplaatst in 273 stoomschepen, stoomsloepen, stoombarkassen en sleepbooten, waaronder 35 stoomschepen en 17 stoomsloepen toebehoorende aan de Koninklijke Paketvaartmaatschappij.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage W.]

III. Verminderingen en vermeerderingen in het aantal stoomketels gedurende 1899. [2])

Gewesten.	Ketels voor gebruik te land.		Scheepsketels.		Te zamen.	
	Aantal.	Verwarmingsoppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmingsoppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmingsoppervlak (in M².).
Java en Madura.						
Aanwezig op ult 1898 .	1796	142 337	195	12 528	1991	154 865
In 1899 aan het gebruik onttrokken	106	4 583	21	666	127	5 249
	1690	137 754	174	11 862	1864	149 616
In 1899 in dienst gesteld.	158	13 855	34	2 006	192	15 861
Aanwezig op ult. 1899 .	1848	151 609	208	13 868	2056	165 477
Buitenbezittingen.						
Aanwezig op ult. 1898 .	232	8 262	157	4 850	389	13 112
In 1899 aan het gebruik onttrokken	14	470	11	269	25	739
	218	7 792	146	4 581	364	12 373
In 1899 in dienst gesteld.	85	3 007	35	1 021	120	4 028
Aanwezig op ult. 1899 .	303	10 799	181	5 602	484	16 401

[2]) In dit overzicht zijn de getallen betreffende het verwarmingsoppervlak afgerond.

Gewesten.	Ketels voor gebruik te land.		Scheepsketels.		Te zamen.	
	Aantal.	Verwarmingsoppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmingsoppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmingsoppervlak (in M².).
Alle gewesten gezamenlijk.						
Aanwezig op ult. 1898 .	2028	150 599	352	17 378	2380	167 977
In 1899 aan het gebruik onttrokken	120	5 053	32	935	152	5 988
	1908	145 546	320	16 443	2228	161 989
In 1899 in dienst gesteld.	243	16 862	69	3 027	*aa*) 312	19 889
Aanwezig op ult 1899 .	2151	162 408	389	19 470	2540	181 878

aa) Van deze 312 ketels waren er 218 nieuw Uit de volgende opgaaf blijkt waar ze werden vervaardigd.

Waar vervaardigd.	Ketels voor gebruik te land.		Scheepsketels.		Te zamen.	
	Aantal.	Verwarmingsoppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmingsoppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmingsoppervlak (in M².).
Nederland . . .	33	3021	7	989	40	4010
Nederlandsch-Indië	1	22	"	"	1	22
Engeland. . . .	86	3377	11	369	97	3746
Duitschland . . .	22	3752	"	"	22	3752
Frankrijk. . . .	3	352	"	"	3	352
België	2	240	"	"	2	240
Britsch-Indië . .	4	133	20	375	24	508
Siam	"	"	1	18	1	18
Amerika	27	855	"	"	27	855
Onbekend . . .	1	50	"	"	1	50
	179	11 802	39	1751	218	13 553

[5. 25.]

BIJLAGE X.

(Zie hoofdst. L, afd. IV, van het verslag.)

STATISTIEK betreffende den POST- EN TELEGRAAFDIENST in Nederlandsch-Indië over 1899, meerendeels in vergelijking met de cijfers over 1897 en 1898.

A. NUMERIEKE OPGAAF DER VOOR HET ALGEMEEN VERKEER OPENGESTELDE KANTOREN op ult. 1899.

OMSCHRIJVING DER KANTOREN.	Java en Madura.	Sumatra.	Borneo.	Celebes.	Andere eilanden.	Te zamen.
GOUVERNEMENTSKANTOREN.						
Post- tevens telegraafkantoren *a*)	*b*) 81	*c*) 30	"	1	*d*) 2	114
Postkantoren	1	"	2	2	*e*) 6	11
	82	30	2	3	8	125
Hulppostkantoren:						
tevens telephoonkantoren	*f*) 18	*g*) 3	"	"	"	21
tevens spoorwegtelegraafkantoren	*h*) 21	5	"	"	"	26
zonder telephoon- of spoorwegtelegraafdienst.	10	*i*) 14	*k*) 9	6	*l*) 5	44
Overige spoorwegtelegraafkantoren *m*):						
met bestelhuizen	*n*) 187	*o*) 2	"	"	"	189
zonder postdienst *p*).	2	"	"	"	"	2
Overige telephoonkantoren	"	*q*) "	"	"	5	*r*) 5
Totaal der gouvernementskantoren *s*).	320	54	11	9	18	412
PARTICULIERE KANTOREN.						
Spoorwegtelegraafkantoren *t*)	30	13	"	"	"	43
Telephoonkantoren *u*)	11	"	"	"	"	11
Algemeen totaal der kantoren op ult. 1899.	361	67	11	9	18	466
De algemeene totaalcijfers waren op ult. 1898.	348	66	10	9	11	444

Toelichtingen.

a) In deze opgaaf is niet begrepen het telegraafkantoor te Tjipannas (Preanger Regentschappen), dat slechts geopend is tijdens het verblijf aldaar van den Gouverneur-Generaal; evenmin het hulptelegraafkantoor te Batavia (in de benedenstad), hetwelk door personeel van het post- en telegraafkantoor te Weltevreden (bovenstad van Batavia) wordt bediend.

b) Eén meer dan op ult. 1898 wegens verheffing van het hulppost- tevens spoorwegtelegraafkantoor te Tjimahi (Preanger Regentschappen) tot post- en telegraafkantoor.

c) Eén meer dan op ult. 1898 wegens oprichting van een post- en telegraafkantoor te Pangkallan Brandan (Oostkust van Sumatra).

d) Singaradja op Bali en Ampenan op Lombok.

e) Eén op elk der eilanden Banka, Billiton, Riouw, Amboina, Banda en Ternate.

f) Eén minder dan op ult. 1898 wegens de vervanging van het telephoonkantoor bij het hulppostkantoor Tangerang door een telegraafkantoor.

g) Eén meer dan op ult. 1898 door de verheffing van het hulppostkantoor te Priaman tot hulppost- tevens telephoonkantoor.

h) Eén meer dan op ult. 1898. Wel is waar verminderde het aantal dezer kantoren met dat te Tjimahi (zie noot *b*), maar daarentegen kwamen er 2 bij, doordien het spoorwegtelegraafkantoor Kalisat (Bezoeki) tevens als hulppostkantoor werd aangewezen en aan het hulppostkantoor Tangerang, instede van een telephoonkantoor, een spoorwegtelegraafkantoor werd verbonden.

i) Eén minder dan op ult. 1898 wegens de in noot *g* vermelde reden.

k) Eén meer dan op ult. 1898 wegens oprichting van een hulppostkantoor (buiten bezwaar van den lande) te Moeara Djawa in Koetei (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo).

l) Twee meer dan op ult. 1898 wegens oprichting van de hulppostkantoren Fak Fak en Manokwari (Nieuw-Guinea). De drie andere hierbedoelde hulppostkantoren zijn die te Taroena op Groot-Sangi, te Laboeha op Batjan en te Koepang op Timor.

m) Als spoorwegtelegraafkantoren zijn hier niet medegerekend de stations of halten der staatsspoorwegen op Java op plaatsen waar telegraafkantoren van den gouvernements post- en telegraafdienst gevestigd zijn, noch, wat Sumatra betreft, die welke slechts voor het onderling verkeer langs de spoorwegtelegraaf zijn aangewezen. Met uitzondering van de stations en halten te Kajoetanam, Sawah Loento, Emmahaven, Pajakombo, Solok en Parit Malintang, die voor het algemeen telegraafverkeer zijn opengesteld, zijn de andere halten en stations van den Sumatra-spoorweg slechts aangewezen voor de behandeling van die telegrammen, welke hunne bestemming geheel langs de spoorwegtelegraaf kunnen bereiken, dus zonder de gouvernementstelegraaf aan te doen.

n) Spoorwegtelegraafkantoren werden in 1899, in verband met het in exploitatie komen van de staatsspoorweggedeelten Batavia-Tangerang en Batavia-Rangkas Betoeng, op 14 plaatsen in de residentiën Batavia en Bantam, doch slechts 13 daarvan tellen hier mede, omdat één dier plaatsen (Tangerang) reeds voorkomt onder de hulppostkantoren. De bedoelde 13 plaatsen waren: in Bantam: Madja, Tjiteras en Rangkas Betoeng, en in Batavia: Angkee, Tanah Abang, Palmerah, Kebajoran, Serpong, Paroeng Pandjang, Tendjo, Doeri, Kalideres en Tanah Djombang. Eén van de 175 op ult. 1898 bestaan hebbende spoorwegtelegraafkantoren, tevens bestelhuis, ging in 1899 over tot de categorie der hulppostkantoren, namelijk Kalisat in Bezoeki. Vandaar dat ten slotte de opgaaf slechts 12 kantoren meer aanwijst dan op ult. 1898.

o) Eén meer dan op ult. 1898 door de openstelling voor het algemeen verkeer van het spoorwegtelegraafkantoor te Parit Malintang.

p) Namelijk de halten Kalimas (Soerabaija) en Tjilatjap-haven.

q) Het telephoonkantoor te Baligé in de Toba-landen, hoewel gehandhaafd gebleven voor de wisseling van dienst- en regeeringsberichten, werd in Juni 1899 voor publiek verkeer gesloten.

r) Deze kantoren zijn de met 1 Augustus 1899 voor publiek verkeer geopende telephoonkantoren op Lombok, namelijk te Ampenan, Mataram, Praja, Laboean Hadji en Selong.

s) Bovendien wordt op Java en Madura aan een geregeld postverkeer voor het publiek ook dienstbaar gemaakt de zoogenaamde districtspost in de gouvernements-residentiën aldaar (Bijbl. St. n°. 4801). Op ult. 1899 beliep het aantal bestelhuizen der districtspost 1047, tegen 1051 op ult. 1898. Hoewel de districtspost ook in de residentie Soerakarta werkt, kan aldaar, uit aanmerking van de bestuurstoestanden, niet tot de oprichting van bestelhuizen worden overgegaan.

t) Van de 30 particuliere telegraafkantoren op Java zijn er 27 van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij en 3 van de Samarang-Cheribon Stoomtrammaatschappij; de 13 op Sumatra zijn van de Deli-Spoorwegmaatschappij. Onder deze 43 kantoren zijn begrepen die te Tagal, Samarang, Willem I (Ambarawa), Soerakarta, Klatten, Djokjokarta, Djokjokarta/Toegoe, Medan en Timbang Langkat (Bindjei), alwaar tevens gouvernementstelegraafkantoren gevestigd zijn.

u) De hierbedoelde telephoonkantoren, waarvan er 3 — Demak, Poerwodadi en Koedoes — gevestigd zijn op plaatsen, waar tevens een gouvernementstelegraafkantoor bestaat, zijn alleen die van de Samarang-Joana Stoomtrammaatschappij, welke onderneming, krachtens de haar in October 1894 verleende vergunning (zie Bijbl. St. n°. 5004), hare dienst-telephoonkantoren tevens voor het publiek verkeer bezigt.

B. STATISTIEK VAN DEN POSTDIENST

1°. BINNENLANDSCH

JAREN.	Aantal brieven. Port-betalende brieven. Gefrankeerd.	Ongefrankeerd.	Dienstbrieven (portvrij).	Aantal drukwerken. Nieuwsbladen.	Andere drukwerken.
1897	5 435 014	236 132	2 029 144	4 185 818	1 056 562
	5 671 146			5 242 380	
1898	6 262 828	242 788	2 166 736	5 094 440	1 276 340
	6 505 616			6 370 780	
1899	8 223 150 b)	251 160	2 200 588	5 369 598	1 404 936
	8 474 310			6 774 534	

a) Het aantal rebuten (onbestelbare en geweigerde brieven, zoomede onafgehaalde poste-restante brieven) bedroeg in de behandelde drie jaren
b) Hieronder zijn 1 912 456 briefkaarten begrepen. Over vorige jaren is het cijfer niet opgegeven.

2°. BUITENLANDSCH

JAREN.	AARD DER VERZENDING.	Verkeer met Nederland. Via *Brindisi*, *Genua*, *Marseille* en *Napels*. Ontvangen.	Verzonden.	Te zamen.	Per „*zeepost*", d. i. met de stoomschepen die rechtstreeks tusschen Indië en Nederland den dienst verrichten. Ontvangen.	Verzonden.	Te zamen.
							A.
1897	Gefrankeerde (aantal)	497 913	422 539	920 452	20 150	13 403	33 553
	Ongefrankeerde (id.)	4 654	3 445	8 099	351	988	1 339
		502 567	425 984	928 551	20 501	14 391	34 892
1898	Gefrankeerde (aantal)	495 260	455 858	951 118	16 536	12 415	28 951
	Ongefrankeerde (id.)	3 133	4 433	7 566	130	130	260
		498 393	460 291	958 684	16 666	12 545	29 211
1899	Gefrankeerde (aantal)	496 678	479 453	976 131	21 788	17 407	39 195
	Ongefrankeerde (id.)	3 653	5 265	8 918	338	117	455
		500 331	484 718	985 049	22 126	17 524	39 650
							B. Brief
1897	Enkele (aantal)	43 056	49 608	92 664	1 352	3 276	4 628
	Met betaald antwoord (id.)	143	234	377	»	65	65
		43 199	49 842	93 041	1 352	3 341	4 693
1898	Enkele (aantal)	49 270	60 177	109 447	1 144	1 508	2 652
	Met betaald antwoord (id.)	78	416	494	»	»	»
		49 348	60 593	109 941	1 144	1 508	2 652
1899	Enkele (aantal)	54 847	69 225	124 072	1 742	2 769	4 511
	Met betaald antwoord (id.)	91	494	585	»	»	»
		54 938	69 719	124 657	1 742	2 769	4 511
					C. Drukwerken, monsters en		
1897	Drukwerken (aantal)	682 175	122 135	804 301	146 679	5 044	151 725
	Monsters (id.)	12 727	24 960	37 687	130	»	130
	Documenten (id.)	2 327	5 629	7 956	13	26	39
1898	Drukwerken (aantal)	678 045	139 152	817 197	132 379	7 501	139 880
	Monsters (id.)	14 778	18 304	33 082	377	52	429
	Documenten (id.)	2 431	4 758	7 189	26	39	65
1899	Drukwerken (aantal)	673 452	141 102	814 554	116 675	6 968	123 643
	Monsters (id.)	14 703	16 003	30 706	312	156	468
	Documenten (id.)	3 016	7 995	11 011	26	208	234
		D. Aangeteekende stukken (begrepen in de bovenstaande opgaven)					
1897	Aangeteekende stukken (aantal)	39 832	56 308	96 140	1 469	221	1 690
	Ontvangstberichten (id.)	13	52	65	»	»	»
1898	Aangeteekende stukken (aantal)	44 720	61 191	105 911	832	104	936
	Ontvangstberichten (id.)	13	39	52	»	»	»
1899	Aangeteekende stukken (aantal)	47 138	68 874	116 012	1 911	442	2 353
	Ontvangstberichten (id.)	26	156	182	»	»	»

OVER DE JAREN 1897, 1898 en 1899. *a*)

POSTVERKEER.

Aantal monsters.	Aantal documenten.	Aantal aangeteekende stukken onder de voorenstaande begrepen. Gewone stukken.	Dienst-stukken.	Aantal ontvangst berichten voor aangeteekende stukken.
77 298	39 702	476 320	256 828	2 210
		733 148		
83 044	48 204	511 810	283 556	1 846
		795 366		
88 556	57 070	549 042	308 386	3 562
		857 428		

achtereenvolgens 45 016, 42 768 en 40 189.

POSTVERKEER.

Overig verkeer. Verzonden. Met de overige landen van Europa.	Met Afrika.	Met Amerika.	Met Azië.	Met Australië.	Gezamenlijk.	Uit voormelde landen ontvangen.	Totaal.	Totalen-generaal. Ontvangen.	Verzonden.	Te zamen.
Brieven.										
138 775	9 113	19 466	109 477	2 843	279 674	232 882	512 556	750 945	715 616	1 466 561
3 497	902	304	10 294	66	15 063	4 669	19 732	9 674	19 496	29 170
142 272	10 015	19 770	119 771	2 909	294 737	237 551	532 288	760 619	735 112	1 495 731
147 875	7 800	17 186	97 659	5 772	276 292	229 732	506 024	741 528	744 565	1 486 093
3 081	507	52	8 731	57	12 428	5 942	18 370	9 205	16 991	26 196
150 956	8 307	17 238	106 390	5 829	288 720	235 674	524 394	750 733	761 556	1 512 289
163 319	7 448	12 727	91 287	9 842	284 623	234 845	519 468	753 311	781 483	1 534 794
3 549	902	247	11 380	322	16 400	6 916	23 316	10 907	21 782	32 689
166 868	8 350	12 974	102 667	10 164	301 023	241 761	542 784	764 218	803 265	1 567 483
kaarten.										
17 420	1 003	813	5 264	80	24 580	23 268	47 848	67 676	77 464	145 140
91	"	13	20	"	124	104	228	247	423	670
17 511	1 003	826	5 284	80	24 704	23 372	48 076	67 923	77 887	145 810
18 486	481	1 014	5 433	227	25 641	27 278	52 919	77 692	87 326	165 018
429	39	"	26	14	508	108	616	186	924	1 110
18 915	520	1 014	5 459	241	26 149	27 386	53 535	77 878	88 250	166 128
30 693	890	910	4 381	1 009	37 883	33 310	71 193	89 899	109 877	199 776
130	"	"	35	"	165	273	438	364	659	1 023
30 823	890	910	4 416	1 009	38 048	33 538	71 631	90 263	110 536	200 799
documenten („papiers d'affaires").										
39 806	1 541	5 919	34 331	968	82 565	427 103	509 668	1 255 957	209 744	1 465 701
17 654	65	1 001	1 116	42	19 878	39 264	59 142	52 121	44 838	96 959
2 366	"	52	213	40	2 671	1 532	4 203	3 872	8 326	12 198
33 839	1 652	4 511	28 418	1 719	70 139	415 979	486 118	1 226 403	216 792	1 443 195
12 883	"	2 002	2 547	67	17 499	33 140	50 639	48 295	35 855	84 150
2 535	27	546	454	28	3 590	1 434	5 024	3 891	8 387	12 278
30 342	1 852	3 211	31 749	2 696	69 850	436 637	506 487	1 226 764	217 920	1 444 684
7 683	52	728	1 345	222	10 030	36 256	46 286	51 271	26 189	77 460
3 822	13	351	480	90	4 756	1 989	6 745	5 031	12 959	17 990
benevens ontvangstberichten voor aangeteekende stukken.										
22 284	829	1 185	20 166	337	44 801	33 382	78 183	74 683	101 330	176 013
52	"	"	11	"	63	12	75	25	115	140
27 682	585	1 573	18 723	386	48 949	35 332	84 281	80 884	110 244	191 128
"	"	"	34	"	34	22	56	35	73	108
29 653	975	1 053	19 607	741	52 029	38 558	90 587	87 607	121 345	208 952
65	"	13	144	"	222	39	261	65	378	443

3°. POSTWISSELS.

	1897.		1898.		1899.	
	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.
A. BINNENLANDSCH VERKEER	186 696	f 6 856 661,85^{5}	190 970	f 6 863 868,33^{5}	197 918	f 6 608 772,23^{5}
B. BUITENLANDSCH VERKEER.						
Naar Nederland overgemaakt	34 657	f 1 372 186,19	34 964	f 1 386 465,55	38 614	f 1 364 188,39
„ andere landen „	7 225	286 679,44	7 948	324 002,83^{5}	8 654	321 578,90^{5}
Totaal *uit Indië verzonden*	41 882	f 1 658 865,63	42 912	f 1 710 468,38^{5}	47 268	f 1 685 767,29^{5}
Uit Nederland verzonden *a*)	3 946	f 184 178,59	3 937	f 206 075,31^{5}	4 257	f 268 053,92
„ andere landen „	837	38 357,93	907	40 477,71	1 020	51 094,48^{5}
Totaal *naar Indië overgemaakt*	4 783	f 222 536,52	4 844	f 246 553,02^{5}	5 277	f 319 148,40^{5}
TOTALEN BUITENLANDSCH VERKEER	46 665	f 1 881 402,15	47 756	f 1 957 021,41	52 545	f 2 004 915,70

a) Onder de uit Nederland verzonden postwissels zijn de zoogenaamde „marinewissels" begrepen. Deze wissels hebben gediend tot terugbetaling van spaargelden aan het in Indië aanwezig personeel van 's Rijks zeemacht, voor zooveel zij inleggers waren van de rijkspostspaarbank hiertelande.
In de jaren 1897, 1898 en 1899 werden uitbetaald achtereenvolgens 49, 131 en 188 dergelijke „marinewissels" tot en bedrag van respectievelijk f 12 318,55, f 39 123,23 en f 80 774,22.

4°. INCASSEERINGSDIENST.

Ter invordering aangeboden quitanties.	Binnenlandsch verkeer.						Buitenlandsch verkeer (voor zooveel betreft de landen van waar quitanties ter invordering werden *ontvangen*). *a*)					
	1897.		1898. *b*)		1899. *b*)		1897.		1898.		1899. *b*)	
	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.
Betaalde quitanties	84 130	f 960 037	97 310	f 1 087 449	104 274	f 1 169 858	1 410	f 35 021	1 910	f 41 155	2 452	f 39 375
Onbetaald gebleven quitanties	35 343	466 782	39 250	519 427	39 771	533 957	709	21 786	862	27 436	1 137	30 530
Totalen betreffende de behandelde quitanties.	119 473	f 1 426 819	136 560	f 1 606 876	144 045	f 1 703 815	2 119	f 56 807	2 772	f 68 591	3 589	f 69 905

a) Van de uit Indië naar daarbuiten gelegen landen ter invordering *gezonden* quitanties kan geen aanteekening worden gehouden, omdat die verzending rechtstreeks (onder aangeteekend couvert) door den afzender aan de kantoren van invordering plaats vindt.
Door andere landen dan Nederland werd van den hierbedoelden incasseeringsdienst slechts weinig gebruik gemaakt. In de opgegeven drie jaren gezamenlijk toch werden uit den vreemde in Indië ter invordering slechts ontvangen: uit België 87, Duitschland 120, Frankrijk 61, Luxemburg 4, Zwitserland 3 en Egypte 4 quitanties; voorts uit Oostenrijk 1 (enkel in 1898) en uit Italië 1 (enkel in 1899), en zulks tot een bedrag van respectievelijk 1522,65^{5}, f 3015,96, f 3739,04, f 209,15, f 248,76, f 166,65, f 44,10 en f 135.

b) De cijfers over 1898 zijn ontleend aan verbeterde opgaven; die over 1899 zijn nog van voorloopigen aard.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage X.]

5°. POSTPAKKETTEN.

VERDEELING DER POSTPAKKETTEN.	1897. Aantal.	1897. Opbrengst. Bruto.	1897. Opbrengst. Netto.	1898. Aantal.	1898. Opbrengst. Bruto.	1898. Opbrengst. Netto.	1899. c) Aantal.	1899. c) Opbrengst. Bruto.	1899. c) Opbrengst. Netto.
A. BINNENLANDSCH VERKEER	114 244	f 69 780	f 50 162	123 969	f 73 333	f 51 482	127 383	f 73 287	f 48 909
B. BUITENLANDSCH VERKEER.									
Naar Nederland verzonden	6 536	(Niet gesplitst opgegeven.)		7 429	(Niet gesplitst opgegeven.)		7 602	(Niet gesplitst opgegeven.)	
„ andere landen „	1 756			1 973			2 451		
Totaal *uit Indië verzonden* . .	8 292			9 402			10 053		
Uit Nederland ontvangen	28 647			31 089			32 068		
„ andere landen „	7 034			8 824			9 488		
Totaal *in Indië ontvangen*. . .	35 681			39 913			41 556		
TOTAAL BUITENLANDSCH VERKEER *a*). .	43 973	f 30 718	f 19 320	49 315	*b*) f 35 292	*b*) f 22 523	51 609	f 37 234	f 24 122

a) De opgegeven opbrengst van het buitenlandsch postpakkettenverkeer vertegenwoordigt het geheven frankeerloon der verzonden en het aandeel in het frankeerloon der ontvangen pakketten.

b) Verbeterde opgaaf.

c) De cijfers van 1899 zijn nog van voorloopigen aard.

C. STATISTIEK VAN DEN TELEGRAAFDIENST over de jaren 1897, 1898 en 1899. *a*)

Verdeeling der telegrammen.		1897. Aantal.		1897. Opbrengst.	1898. *b*) Aantal.		1898. *b*) Opbrengst.	1899. *b*) Aantal.		1899. *b*) Opbrengst.
Binnenlandsche betalende telegrammen. *c*)	Java en Madura . .	329 791	(311 357)	f 424 784	310 265	90 866)	f 394 531	310 187	(290 715)	f 400 121
	Buitenbezittingen . .	46 556	(45 733)	80 076	50 016	(49 004)	88 847	51 999	(50 999)	89 883
	Te zamen *d*) .	376 347	(357 090)	f 504 860	360 281	(339 870)	f 483 378	362 186	(341 714)	490 004
	Aantal woorden *d*) .	4 457 213	(4 243 604)	. . . . .	4 215 727	(3 987 950)	. . . . .	4 200 513	(3 972 961)	. . . .

a) In deze statistiek zijn niet begrepen de diensttelegrammen (zoogenaamde dienst- en postnota's). Het aantal der verleende afschriften van telegrammen bedroeg in de opgegeven drie jaren achtereenvolgens 4447, 3810 en 4390, waarvan op Java respectievelijk 3734, 3292 en 3842.

b) De cijfers over 1898 zijn verbeterd, die over 1899 zijn van voorloopigen aard.

c) Hieronder zijn begrepen de bijzondere telegrammen, welke op kantoren van den gouvernements post- en telegraafdienst, met bestemming naar andere kantoren van dienzelfden dienst en naar telegraafkantoren van staats- en particuliere spoorwegdiensten werden aangeboden. Het aantal telegrammen, alleen bestemd voor gouvernements post- en telegraafkantoren, is tusschen ( ) vermeld, terwijl de sommen wegens opbrengst betrekking hebben op het totaal der telegrammen.

d) In deze cijfers is ook begrepen het verkeer met de telephoonkantoren. In welke mate deze kantoren tot het verkeer bijdroegen, blijkt uit het volgende overzicht.

	1897. Aantal telegrammen.	1897. Gezamenlijk aantal woorden.	1898 (ten deele verbeterde opgaven). Aantal telegrammen.	1898 (ten deele verbeterde opgaven). Gezamenlijk aantal woorden.	1899 (voorloopige opgaven). Aantal telegrammen.	1899 (voorloopige opgaven). Gezamenlijk aantal woorden.
Bij de gouvernements-telephoonkantoren werden:						
aangeboden ter verzending naar de gouvernements-telegraafkantoren . .	5 135	56 152	5 643	62 234	4 847	50 965
ontvangen van de gouvernements-telegraafkantoren	5 240	56 074	5 602	59 088	4 938	52 224
Te zamen	10 375	112 226	12 245	121 322	9 785	103 189
Opbrengst (gerekend tot het aansluitingskantoor) ten bate van den post- en telegraafdienst.	f 4 202		f 4 856		f 3 887	
Opbrengst (gerekend tot het aansluitingskantoor) ten bate van de telephoonbeambten . . .	f 2 245		f 2 426		f 2 064	
Bovendien werd met de telephoonkantoren nog gewisseld (zonder betaling) het nevenvermeld aantal regeeringstelegrammen	1 650	52 133	1 569	48 956	1 626	48 806

Verdeeling der telegrammen.		1897.		1898. b)		1899. b)	
		Aantal.	Opbrengst.	Aantal.	Opbrengst.	Aantal.	Opbrengst.
Buitenlandsche telegrammen.	Verzonden.	44 068	f 59 953	45 500	f 76 489	48 280	f 83 503
	Ontvangen.	42 452	58 529	44 377	70 629	48 731	79 437
	Doorgezonden	150 305	124 311	149 546	92 764	177 289	110 644
	Te zamen	236 825	e) f 242 793	239 423	e) f 239 882	274 300	e) f 273 584
	Aantal woorden.	f) 2 767 984	.....	f) 2 656 781	.....	f) 3 105 857	.....
Binnen- en buitenlandsch verkeer te zamen.		613 172	f 747 653	599 704	f 723 260	636 486	f 763 588
	Aantal woorden.	7 225 197	.....	6 872 508	.....	7 306 370	.....
Binnenlandsche *regeerings-telegrammen.*	Java en Madura	33 676	f 98 902	29 337	f 91 583	29 366	f 89 663
	Buitenbezittingen	8 344	38 401	8 351	38 865	7 040	30 310
	Te zamen	42 020	f 137 303	37 688	130 448	36 406	f 119 973
	Aantal woorden.	1 318 206	.....	1 229 297	.....	1 159 829	.....
Algemeen totaal. h)	Java en Madura g)	577 443	f 706 186	553 636	f 656 014	583 495	f 681 674
	Buitenbezittingen	77 749	178 770	83 756	197 694	89 397	201 887
	Te zamen.	655 192	f 884 956	637 392	f 853 708	672 892	f 883 561
	Aantal woorden.	8 543 403	.....	8 101 805	.....	8 466 199	.....

e) Hier is alleen uitgetrokken het aandeel dat de Nederlandsch-Indische telegraafadministratie in de opbrengst had. Deze netto opbrengst kan verdeeld worden als volgt:
over 1897 voor Java en Madura f 182 501, en voor de buitenbezittingen f 60 292, te zamen als boven f 242 793.
„ 1898 „ „ „ „ 169 900, „ „ „ „ 69 982, „ „ „ „ 239 882.
„ 1899 „ „ „ „ 191 890, „ „ „ „ 81 694, „ „ „ „ 273 584.

f) Hieronder begrepen respectievelijk 2 091 747, 1 943 381 en 2 315 119 woorden van *doorgezonden* telegrammen.

g) Onder de hier opgegeven totaalcijfers van Java en Madura zijn de doorgezonden buitenlandsche telegrammen begrepen.

h) De opbrengst is voor een gedeelte (ter zake van de binnenlandsche regeeringstelegrammen) fictief.

De *binnenlandsche betalende* telegrammen kunnen, naar de onderwerpen waarover zij handelden, verdeeld worden als volgt:

Oorsprong	Omschrijving der telegrammen.	1897.		1898. a)		1899. a)	
		Aantal.	Totaal.	Aantal.	Totaal.	Aantal.	Totaal.
Java en Madura.	Handels- en scheepvaarttelegrammen.	128 385	329 791	115 408	310 265	113 837	310 187
	Dagbladtelegrammen	6 411		5 897		3 273	
	Telegrammen van gemengden aard	194 995		188 960		193 077	
Buitenbezittingen	Handels- en scheepvaarttelegrammen.	19 124	46 556	21 116	50 016	23 363	51 999
	Dagbladtelegrammen	66		637		131	
	Telegrammen van gemengden aard	27 366		28 263		28 505	
Nederlandsch-Indië.	Handels- en scheepvaarttelegrammen.	147 509	b) 376 347	136 524	c) 360 281	137 200	d) 362 186
	Dagbladtelegrammen	6 477		6 534		3 404	
	Telegrammen van gemengden aard	222 361		217 223		221 582	

a) De cijfers over 1898 zijn verbeterd, die over 1899 zijn van voorloopigen aard.

b) Waarvan 230 749 in de Nederlandsche taal of in vreemde talen en 145 598 in inlandsche talen.

c) Als voren 218 317 en 141 964. d) Als voren 212 419 en 149 767.

De *buitenlandsche* telegrammen kunnen verdeeld worden als volgt:

Omschrijving der telegrammen.		1897.		1898. a)		1899. a)	
		Aantal.	Totaal.	Aantal.	Totaal.	Aantal.	Totaal.
	Verzonden:						
Naar Singapore, Pinang en verder.	Van Java	32 684		32 944		33 526	
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	10 532		11 742		13 789	
Naar Australië en verder.	Van Java	659		614		773	
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	7	44 068	17	45 500	23	48 280
Naar Ned.-Indië over buitenl. lijnen.	Van Java	114		94		109	
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	72		89		60	
	Ontvangen:						
Van Singapore en verder.	Op Java	29 550		30 350		31 638	
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	10 323		11 262		13 872	
Van Australië en verder.	Op Java	606		539		607	
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	4	42 452	5	44 377	11	48 731
Van Pinang.	Op Java			„		„	
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	1 969		2 221		2 603	
	Doorgezonden:						
Van Singapore naar Australië		70 424	150 305	71 347	149 546	84 935	177 289
„ Australië „ Singapore		79 881		78 199		92 354	
	Te zamen:						
Java b)		213 918	236 825	214 034	239 423	243 942	274 300
Andere eilanden van Nederlandsch-Indië		22 907		25 389		30 3[illegible]	

a) De cijfers over 1898 zijn verbeterd; die over 1899 zijn van voorloopigen aard.
b) Onder de voor Java opgegeven totaalcijfers zijn ook de *doorgezonden* telegrammen begrepen.

D. GELDELIJKE UITKOMSTEN VAN DEN POST- EN TELEGRAAFDIENST over de jaren 1896, 1897 en 1898. a)

OMSCHRIJVING.		1896.		1897.		1898.	
	ONTVANGSTEN.						
Brieven- en pakketpost	Wegens verkochte frankeerzegels	f 1 019 923		f 1 070 172		f 1 131 719	
	„ „ briefomslagen	14 264		12 179		11 192	
	„ „ briefkaarten	93 021		97 294		103 933	
	„ „ formulieren	1 852		2 010		2 286	
	Porten van ongefrankeerde en ontoereikend gefrankeerde brieven en verdere stukken	43 144		40 084		39 419	
	Recht op afgegeven binnen- en buitenlandsche postwissels	98 149		96 092		96 804	
	Verschillende ontvangsten b)	c) *5 476		* 13 042		14 120	
Binnenlandsche paardenposterij		847		866		993	
Telegraphie en telephonen	Binnenlandsche betalende telegrammen	548 197		504 860		483 378	
	Buitenlandsche telegrammen d)	256 839		* 243 541		242 450	
	Aandeel in de opbrengst van particuliere telephoonverbindingen	24 863		47 547		66 875	
Toevallige baten (meerendeels opbrengst van verkocht materieel)		3 588		* 2 989		6 498	
	Totaal in Indië ontvangen		f *2 110 163		f *2 130 676		f 2 199 667

a) Over 1899 zijn de bedoelde uitkomsten nog niet volledig bekend. Eene voorloopige opgaaf van de ontvangsten der brieven- en pakketpost in genoemd jaar komt voor op blz. 121 van het verslag hiervóór.

b) Na aftrek van „teruggegeven kosten" (in 1896 f 25, in 1897 f 2,35 en in 1898 f 16,68), doch thans tevens medegerekend de baten, bedoeld in bijlage Y van 't vorig verslag (zie het slot van noot *b* op blz. 8 dier bijlage), namelijk hetgeen in Indië in 's lands kas vloeide door het oningevorderd blijven van postwissels, waarvan de in Indië gestorte bedragen aan den lande vervielen, en door den verkoop van voorwerpen, afkomstig van geweigerde postpakketten. De baten uit een en ander (waarop ook niet schijnt te zijn gerekend in het overzicht der ontvangsten van den Indischen post- en telegraafdienst, gedrukt als bijlage Y bij het afzonderlijk jaarverslag van dien dienst) beliepen over 1896 f 3151, over 1897 f 5717 en over 1898 f 6537.

c) De sommen, waarbij een * is geplaatst, zijn ontleend aan verbeterde opgaven.

d) Voor het *buitenlandsch* verkeer is alleen de netto opbrengst uitgetrokken, nl. hetgeen aan de Indische telegraafadministratie als haar aandeel in de opbrengst toekomt. De bruto opbrengst (namelijk hetgeen in Indië voor de van daar verzonden telegrammen ontvangen werd) heeft in 1896, 1897 en 1898 achtereenvolgens f 733 936, f 682 423 en f 708 592 bedragen.

OMSCHRIJVING.	1896.		1897.		1898.	
In Nederland ontvangen (wegens de verzending van postpakketten tusschen Ned.-Indië ter eene en andere landen der Algemeene Postvereeniging ter andere zijde)	. . . . .	f 9 421	. . . . .	f 13 933	. . . . .	„ e)
Memorieposten . Porten van dienstbrieven.	f 461 234		f 405 829		f 433 347	
Memorieposten . Verstrekken van postpaarden aan dienstreizigers .	79 402		75 021		79 314	
Memorieposten . Binnenlandsche regeeringstelegrammen	143 171		137 303		130 448	
		683 807		618 153		f 643 109
Totaal der ontvangsten . . .	. . . . .	f f) *2 803 391	. . . . .	f *2 762 762	. . . . .	f 2 842 776
UITGAVEN.						
Traktementen, enz. van het personeel (daaronder ook huishuurindemniteit der kantoorchefs en lokaalhuur).	f 1 223 860		f *1 252 455		f 1 252 920	
Reis- en verblijfkosten, zoomede bureau- en lokaalbehoeften	62 537		66 010		76 944	
Aanschaffing, onderhoud, enz. van materieel.	101 997 g) (70 660)		*429 067 h) (338 834)		96 223 (24 849)	
Kosten vallende op de overbrenging van brievenmalen en postpakketten, zoowel binnen als buiten Nederlandsch-Indië; verrekeningen met de Nederlandsche en vreemde postadministratiën	511 675 (274 119)		*592 187 i) (344 785)		574 217 k) (327 916)	
Onderhoud, herstelling en uitbreiding van telegraaflijnen	58 251		97 562		65 928	
Uitgaven voor de binnenlandsche paardenposterij l)	87 738		89 068		91 594	
Onderhoud en vernieuwing van gebouwen voor den post- en telegraafdienst	11 464		15 901		15 698	
		f *2057 522 (344 779)		f *2 542 250 (683 619)		f 2 173 524 (352 765)
Berekend voordeelig verschil m). .	. . . . .	f f) *745 869	. . . . .	f *220 512	. . . . .	f 669 252

e) Van 1898 af gaat de hierbedoelde afrekening ter zake van postpakketten op in die betreffende de brievenmalen, omdat van toen af de brieven- en pakketpost bij één begrootingsartikel zijn en worden verhandeld. Hetgeen in 1898 ter zake van de hierbedoelde verzending van postpakketten aan Nederlandsch-Indië tegoedkwam (f 16 573) is derhalve niet als ontvangst geboekt, maar in mindering gebracht van het verschuldigde ter zake van de verzending van brievenmalen.

f) f 3151 meer dan in het afzonderlijk jaarverslag van den Indischen post- en telegraafdienst wordt opgegeven (verg. o. a. bijlage Y van den jaargang 1898), en zulks doordien te dezer plaatse de aan het slot van noot b hiervóór bedoelde bate is medegerekend.

g) De tusschen ( ) geplaatste sommen wijzen de in Nederland gedane uitgaven aan (sedert 1897 ook die ten behoeve van de postspaarbank). Deze sommen zijn in het daarboven geplaatste bedrag begrepen.

h) Hieronder f 262 836 wegens het leveren en leggen van twee telegraafkabels met toebehooren, namelijk een tusschen Bali en Lombok en een in Atjeh (van Poeloe Wé naar Oeleë Lheuë), zoomede voor het verleggen van het strandeinde op Bali van den kabel Bali-Makasser (Celebes).

i) Van de aan de Samarang-Cheribon Stoomtrammaatschappij, krachtens hare concessie, toekomende tegemoetkoming voor eens, ad f 150 000, voor het vervoer van de post werd in elk der jaren 1897 en 1898 reeds uitbetaald f 65 000. Deze uitgaaf is onder het hiervermeld bedrag begrepen.

k) Wanneer de afrekening met de Nederlandsche postadministratie ter zake van de brieven- en pakketpost over 1898 op gelijke wijze was geschied als over 1897 en 1896, d. i. het in noot e bedoelde tegoed ad f 16 573, als ontvangst ware geboekt, zou hier als uitgaaf, in stede van f 574 217 (f 327 916), zijn uit te trekken geweest f 590 790 (f 344 489). Omtrent eene ook ten laste van 1898 gekomen extra-uitgaaf van f 65 000 zie de voorgaande noot.

l) Onder de hier uitgetrokken uitgaven voor de paardenposterij is wegens voeding van de paarden begrepen: in 1896 f 28 318, in 1897 f 29 289 en in 1898 f 39 163, welke sommen — sedert de levering van gras niet meer in heerendienst geschiedt — bestreden worden uit de opbrengst van het hoofdgeld van heerendienstplichtigen.

m) Behalve dat onder de ontvangsten fictieve posten zijn in rekening gebracht, is nog in het oog te houden dat onder de uitgaven slechts de kosten van het actief dienend personeel zijn in aanmerking genomen, niet dus de uitgaven wegens verloven, pensioenen, overtochtskosten en wachtgelden.

(5. 26.)

BIJLAGE Y.

(Zie hoofdst. L, afd. IV, van het verslag.)

OVERZICHT van de op ult. 1899 in Nederlandsch-Indië in exploitatie zijnde TELEPHOON-ONDERNEMINGEN. *a)*

I. Vergunningen voor bepaalde kringen. *b)*

Doorloopend nummer.	Kringen waartoe de vergunningen betrekking hebben. *c)*	Namen der concessionarissen. *d)*	Datum waarop de exploitatie een aanvang heeft genomen.	Aantal geabonneerden op ult. 1899.	Bruto ontvangsten in 1899.	Cijns aan den lande op te brengen. *e)*
	Java en Madura.					
1	Hoofdplaats Batavia met de voorstad Weltevreden, de afdeeling Meester-Cornelis en de haven Tandjong Priok.	Nederlandsch-Indische Telephoonmaatschappij te Batavia.	16 Aug. 1882	829	f 109 325,00	f 10 932,50
2	Afd. Samarang (res. van dien naam).	Id.	 1884	313	41 910,00	4 191,00
3	Afd. Soerabaija (res. van dien naam).	Id.	 1884	542	75 805,00	7 580,50
4	Afd. Buitenzorg (res. Batavia).	Id.	16 Juni 1895	98	11 136,50	1 113,65
5	Res. Preanger Regentschappen.	Preanger Telephoonmaatschappij te Bandong.	17 Nov. 1895	258	31 543,40	3 154,34
6	Res. Cheribon.	Cheribonsche Telephoonmaatschappij te Cheribon.	1 Jan. 1895	69	12 054,75	1 205,47^{5}
7	Afd^{n}. Tagal en Brebes (res. Tagal).	Tagalsche Telephoonmaatschappij te Tagal.	1 Dec. 1894	57	9 831,00	983,10
8	Afd. Pamalang (res. Tagal) en res. Pekalongan.	Pekalongansche Telephoonmaatschappij te Pekalongan.	1 Jan. 1894	37	6 221,00	311,05
9	Afd^{n}. Grobogan, Demak en Ambarawa (res. Samarang).	Algemeene Telephoonmaatschappij te Samarang.	. . Aug. 1897	5	1 350,00	"
10	Afd. Kendal (res. Samarang).	Id.	. . Juni 1897	11	2 090,00	"
11	Res. Japara.	Telephoonmaatschappij „Japara" te Samarang.	7 Juni 1895	37	5 661,25	*f)* 234,06^{5}

a) De in 1886 op bijzonderen voet aan de Deli-Spoorwegmaatschappij verleende vergunning voor telephooncorrespondentie (zie o. a. het verslag van 1895, blz 184) is in dit overzicht niet opgenomen. Evenmin komt in dit overzicht de vergunning voor, in 1894 aan de Samarang-Joana-Stoomtrammaatschappij verleend om, onder zekere beperkingen, hare stationskantoren voor publieken telephoondienst te doen bezigen. Zie nopens een en ander Bijbl. St. n°s 4405 en 5004. Op ult. 1899 bedroeg het aantal aansluitingen aan de telephoon der Deli-Spoorwegmaatschappij 194 (betalenden en niet-betalenden), terwijl over het geheele jaar het aantal verbindingen beliep 431 587. Aan abonnementsgelden werd door de Maatschappij over 1899 ontvangen f 43 441, tegen f 39 304 in 1898.

b) Ingevolge de in September 1894 (Bijbl. St. n°. 4999) vastgestelde modelvoorwaarden wordt den ondernemers alleen het recht toegekend om centraaltelephoonkantoren op te richten en die met de verschillende lokalen der geabonneerden voor het telephoonverkeer in verbinding te brengen. Voor het onderling in verbinding brengen van centraalkantoren van telephoonnetten, welke zich uitstrekken over eene geheele afdeeling van een gewest dan wel over meer dan één afdeeling van één of meer gewesten, is eene nadere vergunning noodig.

c) In het algemeen zijn de vergunningen voor 25 jaar verleend. De tarieven en verdere abonnementsvoorwaarden zijn onderworpen aan de voorafgaande goedkeuring van den Gouverneur-Generaal. De tarieven, die zeer uiteenloopen, berusten echter over het algemeen op tweeërlei grondslag, d. i. de prijs wordt berekend *a.* naar het gebruik dat van de telephoon wordt gemaakt, en *b.* naar de lengte der verbinding tusschen de woning van den geabonneerde en het centraalkantoor. Naar den eersten grondslag wisselt de maandelijksche abonnementsprijs af tusschen f 10 en f 15 voor particulier gebruik en tusschen f 15 en f 25 voor beroepsgebruik, terwijl voor afstanden buiten het rayon van het communaal net, dat zich meestal tot de plaats zelf of tot een afstand van 5 K.M. van het centraalkantoor uitstrekt, deze prijs wordt verhoogd met f 0,50 à f 0,75 per K.M. en per maand, dikwijls nog berekend naar een minimum van 5 à 10 K.M. Wat het net in Beneden-Langkat betreft, wordt een maandelijksche abonnementsprijs gevorderd van f 22 voor particulieren, van f 27.50 voor ondernemingen of handelsfirma's en van f 35 voor hotels, en bovendien van de geabonneerden, die op meer dan 1 K.M. afstand van het centraalkantoor wonen, de verplichting om de steunpunten voor de verbinding te leveren, te stellen en te onderhouden en verder f 10 aanlegkosten voor elken K.M. lengte der verbinding.

Wat den duur der abonnementen betreft, vindt men opgegeven dat bij 6 van de 35 in exploitatie zijnde netten geen verbintenis voor een bepaalden tijd wordt gevorderd; dat bij 12 het abonnement voor ten minste één jaar moet worden aangegaan en bij eerdere opzegging eene schadevergoeding van f 50 moet worden betaald; dat bij 2 eene verbintenis van 1 à 2 jaar moet worden aangegaan en bij verbreking daarvan f 50 à f 100 schadevergoeding verschuldigd is, terwijl bij de 15 andere de abonnementen voor ten minste 2 jaar moeten worden gesloten, bij verbreking waarvan één dezer ondernemingen zich tevreden stelt met eene schadevergoeding van f 50; 4 boven deze som nog vorderen de helft van het bedrag van het resteerend abonnement, en de 10 andere, nevens de f 50, nog f 10 voor elken K.M. lijn, waarop de woning van den geabonneerde van het centraalkantoor verwijderd is.

d) In vele gevallen gingen de vergunningen van de oorspronkelijke houders, met goedkeuring van het Gouvernement, later in handen van andere personen of van naamlooze vennootschappen over. Hier worden alleen de concessionarissen vermeld, aan wie de vergunningen laatstelijk werden overgedragen.

e) Zoodra het getal geabonneerden in eenige plaats, afdeeling of residentie 25 bedraagt, moet door den concessionaris aan 's lands kas jaarlijks als cijns worden uitgekeerd 5 pct. van de bruto ontvangsten en, zoodra het getal 50 of meer bedraagt, 10 pct. (zie echter de noten *a* en *k*).

f) Gedurende de eerste drie maanden des jaars was het aantal geabonneerden beneden de 25 en was dus van de bruto ontvangsten, ad f 980, geen cijns aan den lande verschuldigd. Gedurende den verderen loop van het jaar was dat aantal tusschen 25 en 50 en was derhalve van de bruto ontvangsten, ad f 4681,25 5 pct. of f 234,06^{5} op te brengen.

Doorloopend nummer.	Kringen waartoe de vergunningen betrekking hebben. *c*)	Namen der concessionarissen. *d*)	Datum waarop de exploitatie een aanvang heeft genomen.	Aantal geabonneerden op ult. 1899.	Bruto ontvangsten in 1899.	Cijns aan den lande op te brengen. *e*)
12	Res. Rembang.	Algemeen Telephoonmaatschappij te Samarang.	. . April 1897	4	f 840,00	„
13	Afd. Sidhoardjo (res. Soerabaija).	Id.	15 Febr. 1897	14	1 995,00	„
14	Afdⁿ. Modjokerto en Djombang (res. Soerabaija).	W. van der Heijden.	1 Mei en 1 Oct. 1893	55	8 880,80	*g*) f 853,43^5
15	Afd. Grissee (res. Soerabaija).	F. Muschter.	. . Dec. 1897	*h*)	*h*)	„
16	Afd. Pasoeroean (res. van dien naam).	W. van der Heijden.	16 Mei 1892	43	f 5 826,75	291,34
17	Afd. Bangil (res. Pasoeroean).	Telephoonmaatschappij „Insulinde" te 's-Gravenhage.	7 Juli 1897	*h*)	*h*)	„
18	Afd. Malang (res. Pasoeroean).	Id.	4 April 1893	*i*) 127	f 28 337,50	2 833,75
	Afd. Loemadjang (res. Probolinggo).	Id.	1 Juli 1893			
19	Afd. Probolinggo (res. van dien naam).	W. van der Heijden.	1 Aug. 1892	13	1 865,00	„
20	Afd. Kraksaän (res. Probolinggo).	Departement Probolinggo van het Algemeen Syndicaat van suikerfabrikanten op Java.	11 Juli 1894	12	2 016,00	„
21	Afd. Bondowosso (res. Bezoeki)	L. M. E. Boulet, wed. J. H. E. Hoeke.	1 Dec. 1894	8	1 705,00	„
22	Afd. Djember (res. Bezoeki).	Id.	1 Mei 1895	29	6 031,50	301,57^5
23	Afd. Banjoewangi (res. Bezoeki).	J. J. Carapiet Reisiger. (Sedert medio 1900 C. H. Pownall.)	1 Jan. 1895	25	3 855,00	*j*) 38,50
24	Afdⁿ. Banjoemas, Bandjarnegara, Poerwokerto en Poerbolinggo (res. Banjoemas).	Algemeene Telephoonmaatschappij te Samarang.	. . Nov. 1896	25	5 615,00	280,75
25	Afd. Tjilatjap (res. Banjoemas).	A. N. Pieters.	1 Nov. 1893	5	900,00	„
26	Res. Bagelen.	Algemeene Telephoonmaatschappij te Samarang.	. . Nov. 1897	7	835,00	„
27	Res. Kadoe.	Id.	1 Jan. 1898	29	3 627,50	181,37^5
28	Res. Djokjokarta.	Telephoonmaatschappij der Vorstenlanden te Samarang.	1 Aug. 1894	122	14 602,50	1 460,25
29	Res. Soerakarta.	Id.	1 Oct. 1895	98	12 835,50	1 283,55
30	Afd. Madioen (res. van dien naam).	W. van der Heijden.	1 Febr. 1894	16	2 480,00	„
31	Afdⁿ. Kediri en Berbek (res. Kediri).	Kediri-Telephoonmaatschappij te Kediri.	1 Aug. 1894	40	9 830,00	491,50
32	Afd. Blitar (res. Kediri).	Blitar-Telephoonmaatschappij te Soerabaija.	16 Maart 1893	34	9 040,00	452,00
		Buitenbezittingen.				
33	Res. Padangsche Benedenlanden (gouv. Sumatra's Westkust).	Algemeene Telephoonmaatschappij te Samarang.	1 Juli 1897	75	f 11 255,00	f 1 125,50
34	Onderafdⁿ. (thans afdⁿ.) Beneden-Langkat en Tamiang (res. Sumatra's Oostkust).	G. D. Langereis.	6 Aug. 1895	33	8 629,50	*k*) 862,95
35	Gouv. Celebes en onderhoorigheden.	Algemeene Telephoonmaatschappij te Samarang.	. . Maart 1897	31	3 930,00	*l*) 110,75

g) In de eerste maand des jaars was het aantal geabonneerden 49 en was dus van de bruto ontvangsten, ad f 692,90, slechts 5 pct. of f 34,64^5 verschuldigd. Over de bruto ontvangsten gedurende den verderen loop van het jaar, ad f 8187,90, was 10 pct. of f 818,79 op te brengen.

h) In dezen kring waren geen betalende geabonneerden.

i) Door de onderlinge verbinding van deze kringen worden zij voor de berekening van den cijns als één kring beschouwd.

j) Gedurende de eerste tien maanden des jaars was het aantal geabonneerden beneden de 25 en was dus van de bruto ontvangsten, ad f 3085, geen cijns aan den lande verschuldigd. Gedurende de laatste twee maanden van het jaar was dat aantal telkens 25 en was over de bruto ontvangsten, ad f 770, daarom 5 pct. of f 38,50 op te brengen.

k) Met afwijking van de gebruikelijke voorwaarden is bij deze concessie de aan den Staat te betalen retributie aanstonds op het maximum (10 pct. der bruto ontvangsten) bepaald.

l) Gedurende de maanden Maart t/m Augustus 1899 was het aantal geabonneerden beneden de 25 en was dus van de bruto ontvangsten, ad f 1715, geen cijns aan den lande verschuldigd. Over de bruto ontvangsten gedurende het overige gedeelte des jaars, ad f 2215, was 5 pct. of f 110,75 op te brengen.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage Y.]

II. Vergunningen voor intercommunale telephoonverbindingen. *m)*

Doorloopend nummer.	Plaatsen waartusschen, volgens de verleende vergunningen, verbindingen zijn tot stand gebracht.	Namen der concessionarissen. *d)*	Datum waarop de exploitatie een aanvang heeft genomen.	Bedrag van het aanlegkapitaal (volgens het door de Regeering vastgestelde cijfer).	Bruto ontvangsten voor gesprekken in 1899.	Cijns aan den lande op te brengen. *n)*
	Batavia, Samarang en Soerabaija.	Intercommunale Telephoonmaatschappij te Batavia.	16 Nov. 1896 Batavia-Samarang en 7 Dec. 1896 Batavia-Soerabaija.			
I.	Batavia, Cheribon, Tagal, Pekalongan en Samarang. *p)*	Id.	Cheribon, Pekalongan en Tagal zijn respectievelijk op 3, 8 en 21 Juni 1897 opgenomen in de intercommunale verbinding Batavia-Samarang-Soerabaija.	f 185 000	*o)* f 67 268,65	f 36 576,49
	Cheribon, Tagal, Pekalongan en Soerabaija. *q)*	Id.				
II.	Batavia-Buitenzorg. *r)*	Buitenzorgsche Intercommunale Telephoonmaatschappij te Batavia.	17 Mei 1898	4 200	1 255,80	296,85
	Buitenzorg-Soekaboemi. *r)*	Id.	12 Juni 1898	4 400		
III.	Soekaboemi, Tjiandjoer en Bandong. *r)*	Preanger Telephoonmaatschappij te Bandong.	15 Juli 1898	13 530	691,20	"
					Totaal	f 36 873,34
					Id. sub I	40 272,90^{5}
					Totaal-generaal	f 77 146,24^{5}

m) De onder I en II bedoelde vergunningen zijn uitsluitend voor het intercommunaal verkeer verleend. De sub III vermelde vergunning wordt geëxploiteerd in verbinding met het plaatselijk net in de Preanger Regentschappen, dat zich in handen van dezelfde Maatschappij bevindt.

n) De aan den lande op te brengen cijns bedraagt 75 pct. van de bruto ontvangsten voor gesprekken, nadat hiervan 10 pct. per jaar van het vastgesteld aanlegkapitaal der lijn is afgetrokken.

o) Over het op 30 Juni 1900 geëindigde boekjaar der Maatschappij beliepen hare bruto ontvangsten in 't geheel f 80 735, waarvan o. a. als opbrengst van gesprekken f 76 010 (over 1898/99 f 62 601), van abonnementen f 10 945 (over 1898/99 f 9805) en van den berichtendienst f 435.

Het aantal der langs de geleidingen der onderneming gevoerde gesprekken vindt men in de hier te lande voorhanden opgaven alleen vermeld over het 2de halfjaar 1897 en over 1898. Gedurende eerstbedoeld tijdvak werden er met de overige verbonden plaatsen gevoerd: te Batavia 1689, te Cheribon 289, te Tagal 265, te Pekalongan 117, te Samarang 1414 en te Soerabaija 1149, in 't geheel dus, in zes maanden, 4923, terwijl voor het geheele jaar 1898 die getallen waren respectievelijk 3591, 617, 548, 459, 2768 en 2970 of gezamenlijk 10 953.

p) Voor deze verbinding is tot wederopzeggens vergunning verleend om gebruik te maken van de bestaande lijn Batavia–Samarang.

q) Idem wat betreft de bestaande lijn Batavia–Samarang–Soerabaija.

r) Nadat bij gouv. besluit van 8 Februari 1897 n°. 22 er in was toegestemd om de sub II vermelde intercommunale lijnen met elkander in aansluiting te brengen, volgde bij gouv besluit van 4 Juni 1899 n°. 1 de vergunning om ze al verder te doen aansluiten aan de sub III bedoelde geleiding.

(5. 27.)

BIJLAGE Z.

(Zie hoofdst. L, afd. IV, § 5, van het verslag.)

OVERZICHTEN betreffende den POSTSPAARBANKDIENST in Nederlandsch-Indië over het tijdvak 1 Juli 1898 t/m 31 December 1899 en — voor zoover reeds bekend — ook over de eerste zes maanden van 1900.

I. Overzicht per maand van de gedurende de eerste twee jaren van het bestaan der postspaarbank ingelegde en terugbetaalde bedragen. *a*)

MAANDEN.	Ingelegd bedrag.			Terugbetaald bedrag. *b*)			Voordeelig saldo.		
	Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Totaal.	Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Totaal.	Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Totaal.
1898.									
Juli	f 129 881	f 28 952	f 158 833	f 1 142	"	f 1 142	f 128 739	f 28 952	f 157 691
Augustus	125 312	21 896	147 208	8 804	f 394	9 198	116 508	21 502	138 010
September	125 639	15 583	141 222	8 828	2 262	11 090	116 811	13 321	130 132
October	100 317	23 355	123 672	12 820	2 159	14 979	87 497	21 196	108 693
November	105 183	21 016	126 199	24 244	3 607	27 851	80 939	17 409	98 348
December	135 327	30 730	166 057	31 382	4 566	35 948	103 945	26 164	130 109
2de halfjaar	f 721 659	f 141 532	f 863 191	f 87 220	f 12 988	f 100 208	f 634 439	f 128 544	f 762 983
1899.									
Januari	f 159 893	f 16 554	f 176 447	f 37 165	f 4 457	f 41 622	f 122 728	f 12 097	f 134 825
Februari	131 708	22 802	154 510	37 885	8 357	46 242	93 823	14 445	108 268
Maart	173 203	30 950	204 153	53 330	4 422	57 752	119 873	26 528	146 401
April	156 677	19 925	176 602	58 883	6 343	65 226	97 794	13 582	111 376
Mei	163 178	25 629	188 807	104 118	8 057	112 175	59 060	17 572	76 632
Juni	159 079	29 589	188 668	79 200	8 775	87 975	79 879	20 814	100 693
1ste halfjaar	f 943 738	f 145 449	f 1 089 187	f 370 581	f 40 411	f 410 992	f 573 157	f 105 038	f 678 195
Juli	259 156	70 255	329 411	96 232	10 014	106 246	162 924	60 241	223 165
Augustus	154 406	58 497	212 903	92 038	14 803	106 841	62 368	43 694	106 062
September	159 391	43 041	202 432	94 270	15 925	110 195	65 121	27 116	92 237
October	138 041	48 652	186 693	92 562	14 460	107 022	45 479	34 192	79 671
November	157 635	35 807	193 442	97 963	12 199	110 162	59 672	23 608	83 280
December	153 387	36 976	190 363	123 356	17 153	140 509	30 031	19 823	49 854
2de halfjaar	f 1 022 016	f 293 228	f 1 315 244	f 596 421	f 84 554	f 680 975	f 425 595	f 208 674	f 634 269
Totalen over 1899	f 1 965 754	f 438 677	f 2 404 431	f 967 002	f 124 965	f 1 091 967	f 998 752	f 313 712	f 1 312 464

a) De sommen zijn afgerond in volle guldens.

b) Onder de terugbetaalde sommen is ook begrepen de uitgekeerde rente aan die inleggers, die het geheele bedrag van hun tegoed opvorderden. Die rente bedroeg over het 2de halfjaar 1898 f 35,06, over de twee semesters van 1899 respectievelijk f 404,24 en f 1833,57 en over het 1ste halfjaar 1900 f 936,16.

MAANDEN.	Ingelegd bedrag.			Terugbetaald bedrag. *b*)			Voordeelig saldo.		
	Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Totaal.	Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Totaal.	Java en Madura.	Buitenbezittingen.	Totaal.
1900.									
Januari	f 185 468	f 45 353	f 230 821	f 115 793	f 23 413	f 139 206	f 69 675	f 21 940	f 91 615
Februari	156 069	37 499	193 568	86 749	12 547	99 296	69 320	24 952	94 272
Maart	180 784	40 282	221 066	115 513	22 909	138 422	65 271	17 373	82 644
April	159 127	49 645	208 772	122 448	20 620	143 068	36 679	29 025	65 704
Mei	154 633	39 676	194 309	126 138	13 917	140 055	28 495	25 759	54 254
Juni	140 250	41 203	181 453	127 465	17 066	144 531	12 785	24 137	36 922
1ste halfjaar . .	f 976 331	f 253 658	f 1 229 989	f 694 106	f 110 472	f 804 578	f 282 225	f 143 186	f 425 411
Recapitulatie.									
2de halfjaar 1898	f 721 659	f 141 532	f 863 191	f 87 220	f 12 988	f 100 208	f 634 439	f 128 544	f 762 983
1ste en 2de halfjaar 1899 . .	1 965 754	438 677	2 404 431	967 002	124 965	1 091 967	998 752	313 712	1 312 464
1ste halfjaar 1900	976 331	253 658	1 229 989	694 106	110 472	804 578	282 225	143 186	425 411
	f 3 663 744	f 833 867	f 4 497 611	f 1 748 328	f 248 425	f 1 996 753	f 1 915 416	f 585 442	*c*) f 2 500 858

II. Overzicht per gewest betreffende de gedurende de eerste twee jaren van het bestaan der postspaarbank uitgegeven en afbetaalde spaarbankboekjes en van het aantal en bedrag der ingelegde en terugbetaalde sommen.

GEWESTEN.	Semesters. *d*)	Spaarbankboekjes.						Inlagen.		Terugbetalingen.	
		Uitgegeven.			Afbetaald.						
		Europeanen en gelijkgestelden.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Europeanen en gelijkgestelden.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Aantal.	Bedrag. *e*)	Aantal.	Bedrag. *e*)
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Java en Madura.											
Bantam	I	28	27	5	1	"	"	184	f 4 129	8	f 847
	II/III	52	39	4	9	6	"	490	23 295	62	2 506
	IV	11	39	6	4	2	1	*f*) †	8 420	†	4 668
Batavia	I	879	210	54	20	"	"	2 381	228 053	334	30 867
	II/III	1490	548	81	236	66	7	11 175	634 466	3182	368 532
	IV	510	182	29	190	76	15	†	265 503	†	235 765
Krawang	I	15	16	5	1	"	"	91	3 498	5	320
	II/III	18	4	2	2	"	"	194	7 139	42	3 298
	IV	12	8	2	"	2	"	†	3 922	†	1 480
Preanger Regentschappen . .	I	220	113	8	7	2	"	792	44 461	103	10 401
	II/III	404	410	78	57	·29	4	3 636	165 836	1029	85 276
	IV	140	93	13	48	20	4	†	67 891	†	47 623

c) Daar onder de terugbetalingen was begrepen wegens tot medio 1900 aan inleggers *uitgekeerde* rente op *geheel afbetaalde* boekjes (zie noot *b*) f 3 209,03, was feitelijk het *wegens inlagen* terugbetaalde zooveel kleiner en bleef derhalve ook zooveel meer ingelegd. Bovendien beliep de *bijgeschreven* rente over 1898 f 3648,76 en over 1899 f 28 431,76, of te zamen f 32 080,52, zoodat op ult. Juni 1900 het te goed der inleggers bedroeg f 2 500 858 + f 3209 + f 32 080 = f 2 536 147.

d) Sub I wordt aangeduid het 2de halfjaar 1898, sub II/III het jaar 1899 en sub IV het 1ste halfjaar 1900.

e) De sommen zijn afgerond in volle guldens.

f) Waar men een † vindt ingevuld, ontbreekt de opgaaf.

GEWESTEN.	Semesters. *d)*	Spaarbankboekjes.						Inlagen.		Terugbetalingen.	
		Uitgegeven.			Afbetaald.						
		Europeanen en gelijkgestelden.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Europeanen en gelijkgestelden.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Aantal.	Bedrag. *e)*	Aantal.	Bedrag. *e)*
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Cheribon	I	47	68	3	1	1	„	272	f 16 261	18	f 2 470
	II/III	99	72	5	3	3	1	850	33 284	147	15 940
	IV	34	29	„	5	4	1	†	19 520	†	17 184
Tagal	I	29	43	„	„	„	„	148	13 147	10	1 380
	II/III	117	100	„	7	2	„	743	30 141	104	10 478
	IV	40	1	4	5	2	„	†	16 820	†	6 581
Pekalongan	I	31	22	3	„	„	„	124	12 112	4	781
	II/III	36	20	2	4	„	1	357	23 709	55	5 648
	IV	19	6	2	5	1	„	†	8 991	†	5 752
Samarang	I	231	101	3	28	5	„	545	46 443	90	7 339
	II/III	514	130	20	89	17	„	2 434	140 608	791	77 692
	IV	243	90	4	73	15	1	†	103 746	†	55 979
Japara	I	51	170	5	2	„	„	428	10 831	17	2 080
	II/III	77	426	2	6	1	„	1 365	45 587	193	18 285
	IV	27	12	3	19	2	„	†	23 840	†	19 362
Rembang	I	76	201	4	„	„	„	513	14 547	26	1 071
	II/III	68	69	8	5	7	1	668	37 006	143	13 344
	IV	25	11	1	16	3	„	†	15 420	†	10 252
Soerabaija	I	233	189	9	2	„	„	817	69 322	129	9 181
	II/III	560	205	32	67	5	4	2 948	166 324	929	78 996
	IV	214	64	13	58	4	„	†	99 081	†	76 299
Pasoeroean	I	147	323	5	1	„	„	865	39 751	42	2 732
	II/III	349	265	2	53	16	„	1 900	138 401	934	75 006
	IV	145	28	1	66	22	1	†	57 924	†	49 609
Probolinggo	I	83	154	1	1	„	„	377	20 330	18	1 632
	II/III	175	82	2	15	3	1	1 100	30 105	131	13 218
	IV	38	9	„	4	1	„	†	15 877	†	7 157
Bezoeki	I	64	24	2	„	„	„	190	16 420	7	1 200
	II/III	88	30	11	6	2	„	597	35 077	107	9 481
	IV	34	5	1	8	3	„	†	20 649	†	15 825
Banjoemas	I	77	94	„	1	„	„	441	13 036	19	1 327
	II/III	90	285	6	6	5	„	1 564	45 095	179	10 750
	IV	42	25	2	8	3	„	†	20 973	†	10 293
Bagelen	I	142	323	7	„	„	„	917	29 191	28	3 729
	II/III	173	327	3	23	6	„	1 981	59 164	328	24 168
	IV	65	32	„	14	8	„	†	40 645	†	23 484
Kadoe	I	101	131	7	1	„	„	462	32 785	36	2 757
	II/III	297	241	33	36	12	„	2 194	94 330	631	44 197
	IV	149	68	7	30	7	„	†	50 983	†	35 340
Djokjakarta	I	68	55	1	„	„	„	393	19 208	15	767
	II/III	130	29	2	27	1	„	936	50 551	185	25 099
	IV	56	14	1	13	1	„	†	23 292	†	14 368
Soerakarta	I	90	26	„	1	„	„	190	18 142	9	2 325
	II/III	175	141	50	17	3	„	1 308	65 401	257	22 233
	IV	85	24	1	11	6	1	†	41 722	†	15 712
Madioen	I	83	60	3	„	„	„	366	18 533	23	1 711
	II/III	154	305	6	15	10	„	1 705	55 435	272	25 765
	IV	34	22	1	17	1	„	†	19 439	†	17 037

GEWESTEN.	Semester. d)	Spaarbankboekjes.						Inlagen.		Terugbetalingen.	
		Uitgegeven.			Afbetaald.						
		Europeanen en gelijkgestelden.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Europeanen en gelijkgestelden.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Aantal.	Bedrag. e)	Aantal.	Bedrag. e)
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Kediri	I	176	33	"	1	"	"	510	f 37 567	33	f 2 223
	II/III	115	40	1	34	5	"	907	58 246	265	29 817
	IV	54	18	2	14	3	"	†	32 927	†	17 006
Madura	I	69	24	"	"	"	"	287	13 892	5	80
	II/III	68	20	6	10	2	"	707	26 553	118	7 266
	IV	34	12	2	2	1	1	†	18 716	†	9 127
Totalen voor Java en Madura.	I	2 940	2 408	125	68	8	"	11 293	f 721 659	979	f 87 220
	II/III	5 249	3 788	356	727	201	19	39 759	1 965 753	10 084	967 001
	IV	2 011	792	95	610	187	25	†	g) 976 331	†	g) 694 106
Buitenbezittingen.											
Sumatra's Westkust	I	131	92	12	2	"	"	717	38 578	69	3 799
	II/III	466	359	13	43	19	1	2 878	114 764	713	40 487
	IV	263	176	13	37	51	2	†	76 606	†	37 302
Benkoelen	I	22	8	1	"	"	"	46	3 750	2	335
	II/III	27	24	"	2	"	"	261	7 705	66	4 567
	IV	15	4	"	2	1	"	†	6 075	†	814
Lampongsche Districten	I	20	1	2	"	"	"	119	1 015	2	180
	II/III	17	12	2	1	1	"	274	6 191	41	1 794
	IV	7	4	"	2	"	"	†	9 423	†	976
Palembang	I	77	7	2	2	"	"	186	30 314	36	3 644
	II/III	130	78	1	14	4	2	687	57 377	251	17 024
	IV	51	60	1	11	9	"	†	20 155	†	9 735
Oostkust van Sumatra	I	46	13	1	1	"	"	148	9 552	10	704
	II/III	130	55	7	2	1	"	711	46 491	124	8 996
	IV	58	29	3	14	4	"	†	25 012	†	15 453
Atjeh en onderhoorigheden	I	61	8	"	"	"	"	161	9 648	8	472
	II/III	270	96	1	12	1	"	991	51 371	286	15 647
	IV	113	49	"	32	6	"	†	31 446	†	18 011
Riouw " "	I	15	18	"	1	"	"	58	2 849	7	409
	II/III	62	53	4	5	5	"	380	13 743	109	5 659
	IV	18	11	"	2	7	"	†	4 545	†	3 426
Banka	I	12	"	1	"	"	"	28	1 503	5	47
	II/III	30	16	1	1	"	1	160	10 125	46	2 556
	IV	24	5	3	1	4	"	†	4 613	†	1 682
Billiton	I	1	"	"	"	"	"	1	100	"	"
	II/III	4	18	"	"	"	"	45	2 997	10	360
	IV	1	5	1	2	1	"	†	864	†	2 650
Westerafd. van Borneo.	I	14	2	1	"	"	"	32	3 319	3	170
	II/III	42	42	"	2	"	"	262	10 497	54	3 421
	IV	21	51	"	6	1	"	†	4 063	†	2 710
Z.- en Oosterafd. van Borneo	I	15	7	"	"	"	"	43	5 888	3	143
	II/III	124	36	2	5	1	"	457	35 574	105	3 892
	IV	65	28	"	8	"	"	†	20 329	†	6 526
Celebes en onderhoorigheden	I	12	2	"	"	"	"	26	2 095	11	834
	II/III	113	98	1	5	6	1	440	15 870	148	5 425
	IV	39	39	"	14	7	1	†	9 965	†	4 646
Menado	I	4	"	"	"	"	"	7	582	"	"
	II/III	8	9	"	1	"	"	32	3 529	5	211
	IV	5	2	"	1	"	"	†	5 109	†	120
Amboina	I	38	1	"	1	"	"	59	12 449	4	295
	II/III	86	15	1	4	1	"	333	18 760	60	4 878
	IV	31	10	"	3	"	"	†	15 319	†	2 157

g) Dit totaal, ontleend aan tabel I komt niet geheel overeen met de gewestelijke specificatie, voor welke gewestelijke opgaven — voor zooveel het 1ste halfjaar 1900 betreft — hier te lande tot nog toe geen andere gegevens voorhanden zijn dan die welke te putten zijn uit de maandelijksche overzichten als bijvoegsels verschijnende van de Javasche Courant, in welke overzichten vermoedelijk enkele drukfouten zijn ingeslopen.

GEWESTEN.	Semester. *d)*	Spaarbankboekjes.						Inlagen.		Terugbetalingen.	
		Uitgegeven.			Afbetaald.						
		Europeanen en gelijkgestelden.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Europeanen en gelijkgestelden.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Aantal.	Bedrag. *e)*	Aantal.	Bedrag. *e)*
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Ternate	I	7	2	»	»	»	»	17	514	»	»
	II/III	37	16	»	1	1	»	173	5 570	30	1 383
	IV	14	17	»	3	»	»	†	4 513	†	761
Timor en onderhoorigheden	I	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	II/III	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
	IV	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Bali en Lombok	I	36	34	1	»	2	1	189	19 376	12	1 956
	II/III	67	47	2	11	18	»	469	38 113	89	8 665
	IV	9	26	4	12	3	1	†	15 505	†	3 471
Totalen voor de buitenbezittingen		511	195	21	7	2	1	1 837	f 141 532	172	f 12 988
	II/III	1 613	974	35	109	58	5	8 553	438 677	2 137	124 965
	IV	734	516	25	150	94	4	†	*g)* 253 658	4	*g)* 110 472
Totalen voor Java en Madura	I	2 940	2 408	125	68	8	»	11 293	721 659	979	87 220
	II/III	5 249	3 788	356	727	201	19	39 759	1 965 753	10 084	967 001
	IV	2 011	792	95	610	187	25	†	976 331	†	694 106
Totalen-generaal	I	3 451	2 603	146	75	10	1	13 130	f 863 191	1 151	f 100 208
	II/III	6 862	4 762	391	836	259	24	48 312	2 404 430	12 221	1 091 966
	IV	2 745	1 308	120	760	281	29	†	1 229 989	†	804 578
		13 058	8 673	657	1 671	550	54		f 4 497 610		f 1 996 752
		22 388			2 275						
		Aantal spaarbankboekjes op ult. Juni 1900 nog in omloop: 20 113.						Alzoo tot ult. Juni 1900 meer ingelegd dan terugbetaald *h)* f 2 500 858.			

III. Rangschikking van het aantal inleggers naar het bedrag van hun tegoed volgens den toestand op 31 December 1899 (dus toen de postspaarbankdienst 1½ jaar gewerkt had).

	Aantal inleggers met een tegoed van:								
	minder dan f 1.	f 1 en daarboven tot f 10.	f 10 en daarboven tot f 100.	f 100 en daarboven tot f 300.	f 300 en daarboven tot f 600.	f 600 en daarboven tot f 900.	f 900 en daarboven tot f 1200.	f 1200 en daarboven.	Totalen.
Java en Madura.									
Europeanen	707	1 515	2 396	1 175	693	332	304	272	7 394
Inlanders	1 419	2 858	1 322	287	60	14	18	9	5 987
Vreemde oosterlingen	79	147	166	44	19	3	1	3	462
Totalen	2 205	4 520	3 884	1 506	772	349	323	284	13 843
Buitenbezittingen.									
Europeanen	239	349	663	367	192	74	80	44	2 008
Inlanders	190	452	360	80	19	4	3	1	1 109
Vreemde oosterlingen	9	18	19	1	2	»	»	1	50
Totalen	438	819	1 042	448	213	78	83	46	3 167

h) Zie noot *c.*

	Aantal inleggers met een tegoed van:								
	minder dan f 1.	f 1 en daarboven tot f 10.	f 10 en daarboven tot f 100.	f 100 en daarboven tot f 300.	f 300 en daarboven tot f 600.	f 600 en daarboven tot f 900.	f 900 en daarboven tot f 1200.	f 1200 en daarboven.	Totalen.
Geheel Nederlandsch-Indië.									
Europeanen	946	1 864	3 059	1 542	885	406	384	316	9 402
Inlanders	1 609	3 310	1 682	367	79	18	21	10	7 096
Vreemde oosterlingen . . .	88	165	185	45	21	3	1	4	512
Totalen . . .	2 643	5 339	4 926	1 954	985	427	406	330	17 010

IV. Rangschikking van het aantal inleggers op ult. 1899 naar hun maatschappelijken stand of beroep.

	Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Vereenigingen en dergelijke.
Europeanen.				
Ambtenaren en beambten in 's lands dienst	1 362	56	. . . . .	. . . . .
Officieren	370	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Mindere militairen (waaronder de militaire pupillen)	2 404	. . . . .	"	. . . . .
Burgerlijke gepensionneerden	41	"	. . . . .	. . . . .
Militaire gepensionneerden en gagageerden	74	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Particulieren, die een zelfstandig beroep of bedrijf uitoefenen, of aan het hoofd staan van maatschappijen of vennootschappen	142	29	. . . . .	. . . . .
Particulieren, in dienst van maatschappijen of vennootschappen, andere dan cultuurmaatschappijen	310	9	. . . . .	. . . . .
Administrateurs en verdere geëmployeerden van landelijke ondernemingen.	397	"	. . . . .	. . . . .
Particulieren, eenige andere betrekking bekleedende	139	66	. . . . .	. . . . .
Zonder beroep: meerderjarige mannen	134	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Zonder beroep: meerderjarige ongehuwde vrouwen	. . . . .	207	. . . . .	. . . . .
Zonder beroep: gehuwde vrouwen en weduwen	. . . . .	938	. . . . .	. . . . .
Zonder beroep: kinderen	. . . . .	. . . . .	2 603	. . . . .
Vereenigingen, stichtingen en fondsen	. . . . .	. . . . .	. . . . .	121
	5 373	1 305	2 603	121
	9 402			
Inlanders.				
Ambtenaren en hoofden } in 's lands dienst	454	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Beambten . . . . . } in 's lands dienst	886	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Dessahoofden en leden van dessabesturen	1 986	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Geestelijken, niet begrepen onder de voorafgaande categorie	45	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Militairen	941	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Gepensionneerden en gegageerden	18	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Particulieren, die eenig beroep of bedrijf uitoefenen: *a.* zelfstandig	293	12	. . . . .	. . . . .
Particulieren, die eenig beroep of bedrijf uitoefenen: *b.* in dienst van anderen	998	7	. . . . .	. . . . .
Huisbedienden	259	256	. . . . .	. . . . .
Zonder beroep	134	111	690	. . . . .
Vereenigingen, stichtingen en fondsen	. . . . .	. . . . .	. . . . .	6
	6 014	386	690	6
	7 096			
Vreemde oosterlingen.				
Hoofden	4	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Beambten in 's lands dienst	72	. . . . .	. . . . .	. . . . .
Particulieren, die eenig beroep of bedrijf uitoefenen: *a.* zelfstandig	154	9	. . . . .	. . . . .
Particulieren, die eenig beroep of bedrijf uitoefenen: *b.* in dienst van anderen.	130	"	. . . . .	. . . . .
Huisbedienden	4	15	. . . . .	. . . . .
Zonder beroep	10	27	85	. . . . .
Vereenigingen, stichtingen en fondsen	. . . . .	. . . . .	. . . . .	2
	374	51	85	2
	512			

(5. 28.)

BIJLAGE AA.

(Zie hoofdst. L, afd. V, van het verslag.)

OVERZICHT van de tot ult. April 1900 verleende vergunningen tot het aanleggen en exploiteeren van **ELECTRISCHE GELEIDINGEN** in Nederlandsch-Indië, voor zooveel op genoemden datum nog van kracht. *a*)

A. Op ult. 1899 in exploitatie zijnde vergunningen.

Doorloopend nummer.	Plaatsen tot welke de vergunningen betrekking hebben.	Namen der concessionarissen. *b*)	De vergunning heeft ten doel	werd verleend voor den tijd van	werd in exploitatie gebracht op onderstaanden datum.	*AANTEEKENINGEN.*
I.	Hoofdplaats Batavia.	Nederl.-Indische Electriciteit-maatschappij, te Amsterdam.	Electrische verlichting.	30 jaar.	1 Juli 1897.	
II.	Hoofdplaats Medan (Sumatra's Oostkust).	Electriciteit-maatschappij Medan, te Medan.	Id.	Id.	1 April 1899.	

B. Op ult. 1899 nog niet in exploitatie gebrachte vergunningen (alleen die vergunningen worden genoemd, welke op ult. April 1900 nog van kracht waren).

Doorloopend nummer.	Plaatsen tot welke de vergunningen betrekking hebben.	Namen der concessionarissen. *b*)	De vergunning heeft ten doel	werd verleend op onderstaanden datum. *c*)	werd verleend voor den tijd van	werd aanvaard *c*)	moet in exploitatie zijn gebracht binnen onderstaanden termijn. *d*)	*AANTEEKENINGEN.*
1	Afdeelingshoofdplaats Meester-Cornelis (Batavia).	Ned Indische Electriciteit-maatschappij te Amsterdam.	Electrische verlichting.	8 Dec. 1898.	30 jaar.	4 Dec. 1899.	1½ jaar na de aanvaarding van de vergunning.	De termijn, binnen welken met den aanleg een ernstig begin moet zijn gemaakt, is in Juli 1900 alsnog met zes maanden (tot 4 Dec. 1900) verlengd.
2	Afdeelingshoofdplaats Soekaboemi (Preanger Regentschappen).	A. Mijer en W. H. J. Keuchenius.	Id.	26 Aug. 1898.	id.	—	2 jaar na de aanvaarding van de vergunning.	De termijn van aanvaarding is verlengd tot 26 Aug. 1900.
3	Hoofdplaats Poerworedjo (Bagelen).	J. W. van Dijk, G. A. Fokker en A. H. Saltet.	Electrische verlichting en krachtsoverbrenging.	1 Juni 1899.	id.	—	id.	
4	Hoofdplaats Samarang.	M. L. Fauel.	Electrische overbrenging van kracht.	20 Oct. 1896.	id.	—	3 jaar na de aanvaarding van de vergunning.	De kracht zal worden ontleend aan den waterval Semirang in de Toentang-rivier bij de dessa Polosiri (afd. Ambarawa der residentie Samarang). De termijn van aanvaarding is verlengd tot 4 Dec. 1900.
5	Afdeelingshoofdplaats Malang (Pasoeroean).	J. G. A. Muhlnickel Jr.	Electrische verlichting.	16 Aug. 1896.	id.	12 Aug. 1899.	2 jaar na de aanvaarding van de vergunning.	De termijn, binnen welken met den aanleg een ernstig begin moet zijn gemaakt, is in Mei 1900 alsnog met zes maanden (tot 12 Aug 1900) verlengd.
6	Hoofdplaats Soerakarta.	H. J. Joostensz.	Electrische verlichting en krachtsoverbrenging.	7 Oct. 1899.	id.	—	id.	
7	Hoofdplaats Padang en de Emmahaven (Sumatra's Westkust).	E. J. Bédier de Prairie.	Electrische verlichting	2 Nov. 1898.	id.	—	id.	De termijn van aanvaarding is verlengd tot 2 Nov. 1900.
8	Hoofdplaats Makasser (Celebes en onderhoorigheden).	J. J. Luijten.	Electrische verlichting en krachtsoverbrenging, zoomede vervaardiging van calciumcarbid.	28 Juli 1897.	40 jaar.	—	3 jaar na de aanvaarding van de vergunning.	De kracht zal worden ontleend aan den waterval bij Bantimoeroeng in de afd. Noorderdistr. van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden. De termijn van aanvaarding is nader verlengd tot 28 Juli 1900.

a) Al de in dit overzicht vermelde vergunningen — welke geen betrekking hebben op geleidingen voor electrische tramwegen, waarover wordt gehandeld op blz. 119 van het verslag hiervóór — werden verleend op den voet der algemeene bepalingen in St. 1890 n°. 190, juncto 1895 n°. 121 en 1897 n°. 69.

b) In sommige gevallen werden de vergunningen door de oorspronkelijke houders, onder goedkeuring van de Regeering, aan andere personen of naamlooze vennootschappen overgedragen. Hier worden alleen de concessionarissen vermeld, die op ult. April 1900 in het bezit van de vergunningen waren.

c) Tenzij verlenging van die termijnen wordt toegestaan, moeten de vergunningen worden aanvaard binnen één jaar, nadat zij zijn verleend en moet binnen zes maanden na de aanvaarding met den aanleg van de geleiding een ernstig begin zijn gemaakt.

d) Deze termijn wordt bij elke vergunning naar omstandigheden geregeld.

(5. 29.)

BIJLAGE BB.

(Zie hoofdst. M, afd. I, § 2, van het verslag.)

I. OVERZICHT van de in 's LANDS KASSEN in Nederlandsch-Indië aanwezige BETAALMIDDELEN bij het einde van elke maand van 1899.

TIJDSTIPPEN.	Bank-papier.	Zilveren munt. Standpenningen. a)	Zilveren munt. Pasmunt.	Koperen munt.	TOTAAL.
1899.					
31 Januari.					
Op Java en Madura .	f 7 683 310	f 5 850 730	f 1 594 337	f 2 981 053	f 18 109 460
In de buitenbezittingen.	2 513 475	5 319 555	267 391	156 981	8 257 402
	f 10 196 815	f 11 170 285	f 1 861 728	f 3 138 034	f 26 366 862
28 Februari.					
Op Java en Madura .	f 8 262 245	f 5 406 867	f 1 560 722	f 3 148 741	f 18 378 575
In de buitenbezittingen.	2 291 550	4 298 826	232 824	145 897	6 969 097
	f 10 553 795	f 9 705 693	f 1 793 546	f 3 294 638	f 25 347 672
31 Maart.					
Op Java en Madura .	f 7 013 543	f 5 706 835	f 1 578 318	f 3 421 896	f 17 720 592
In de buitenbezittingen.	2 285 900	4 105 632	225 114	148 590	6 765 236
	f 9 299 443	f 9 812 467	f 1 803 432	f 3 570 486	f 24 485 828
30 April.					
Op Java en Madura .	f 6 390 310	f 5 623 805	f 1 462 500	f 3 495 730	f 16 972 345
In de buitenbezittingen.	2 189 745	4 159 327	222 089	145 148	6 716 309
	f 8 580 055	f 9 783 132	f 1 684 589	f 3 640 878	f 23 688 654
31 Mei.					
Op Java en Madura .	f 6 677 850	f 5 793 226	f 1 351 965	f 3 506 770	f 17 332 811
In de buitenbezittingen.	1 980 180	3 476 949	206 767	163 957	5 827 853
	f 8 658 030	f 9 270 175	f 1 561 732	f 3 670 727	f 23 160 664
30 Juni.					
Op Java en Madura .	f 7 054 650	f 5 863 522	f 1 280 454	f 3 490 366	f 17 688 992
In de buitenbezittingen.	2 239 140	3 583 375	208 083	162 482	6 193 080
	f 9 293 790	f 9 446 897	f 1 488 537	f 3 652 848	f 23 882 072
31 Juli.					
Op Java en Madura .	f 8 957 935	f 5 665 113	f 1 103 242	f 3 359 078	f 19 085 368
In de buitenbezittingen.	2 246 350	3 623 110	204 289	160 721	6 234 470
	f 11 204 285	f 9 288 223	f 1 307 531	f 3 519 799	f 25 319 838
31 Augustus					
Op Java en Madura .	f 9 318 395	f 6 482 688	f 1 198 376	f 3 361 850	f 20 361 309
In de buitenbezittingen.	1 799 695	3 653 781	197 507	159 479	5 810 462
	f 11 118 090	f 10 136 469	f 1 395 883	f 3 521 329	f 26 171 771
30 September.					
Op Java en Madura .	f 10 993 745	f 6 845 205	f 1 233 969	f 3 333 535	f 22 406 454
In de buitenbezittingen.	3 196 695	3 416 905	199 883	155 349	6 968 832
	f 14 190 440	f 10 262 110	f 1 433 852	f 3 488 884	f 29 375 286
31 October.					
Op Java en Madura .	f 11 422 170	f 6 480 330	f 1 050 552	f 2 987 383	f 21 940 435
In de buitenbezittingen.	3 030 260	3 200 066	209 504	154 140	6 593 970
	f 14 452 430	f 9 680 396	f 1 260 056	f 3 141 523	f 28 534 405
30 November.					
Op Java en Madura .	f 12 037 490	f 6 375 305	f 954 332	f 2 441 701	f 21 808 828
In de buitenbezittingen.	3 239 215	5 144 130	261 673	177 662	8 822 680
	f 15 276 705	f 11 519 435	f 1 216 005	f 2 619 363	f 30 631 508
31 December.					
Op Java en Madura .	f 12 584 065	b) f 5 849 782	f 823 787	f 2 214 070	f 21 471 704
In de buitenbezittingen.	3 054 785	5 519 433	272 013	140 799	8 987 030
	f 15 638 850	f 11 369 215	f 1 095 800	f 2 354 869	f 30 458 734
Op 31 Dec. 1898 waren de cijfers:					
Op Java en Madura .	f 6 894 685	c) f 6 518 626	f 1 662 228	f 2 889 538	f 17 965 077
In de buitenbezittingen.	2 599 950	5 469 138	261 646	157 264	8 487 998
	f 9 494 635	f 11 987 764	f 1 923 874	f 3 046 802	f 26 453 075

a) Onder de bedragen aan zilveren standpenningen zijn begrepen de in 's lands kas te Koeta Radja aanwezige Mexicaansche dollars, op ult. 1899 ter waarde van f 90 604, en is ook medegeteld het in enkele landskassen aanwezig goudgeld (tienguldenstukken en sovereigns). Op ult. December 1899 was aan sovereigns bij 's lands kas te Batavia voorhanden een bedrag van f 118 634, overgebleven van de van Lombok afkomstige waarden, en bij de landskassen te Koetei, Sindjai en Bonthain voor een bedrag van f 6207, afkomstig van de in 1895, 1896, 1897 en 1898 uit 's lands kas te Batavia derwaarts verzonden partijen.

b) Onder het op ult. December 1899 in 's lands kassen op Java en Madura aanwezig bedrag aan zilveren standpenningen (zie ook noot a) was begrepen aan guldens f 957 745 en aan halve guldens f 792 723.

c) Op ult. December 1898 beliepen de in de voorgaande noot bedoelde sommen f 1 631 990 en f 1 142 876.

II. OVERZICHT betreffende de in elk gewest van Java en in de residentie Madura in omloop geweest zijnde ongangbare koperen munt (DUITEN), volgens het in 't laatst van 1899 en in het begin van 1900 INGEWISSELD BEDRAG *a*), in vergelijking met het indertijd (in 1897) bij raming GESCHATTE BEDRAG.

GEWESTEN.	Raming (van 1897).	Ingewisseld bedrag. *b*)
Bantam	f 46 100	f 64 651,75
Batavia	31 400	25 359,46
Krawang	„	612,72^{5}
Preanger Regentschappen . .	„	454,12^{5}
Cheribon	„	2 122,41
Tagal.	348 900	174 007,68
Pekalongan.	10 000	*c*) 6 408,20
Samarang	475 000	321 918,99^{5}
Japara	251 100	414 456,93^{5}
Rembang	79 500	66 757,06^{5}
Soerabaija	500	214,07
Transporteeren . .	f 1 242 500	f 1 076 963,41^{5}
Per transport . .	f 1 242 500	f 1 076 963,41^{5}
Pasoeroean	36 000	9 354,17
Probolinggo	517 400	*d*) 367 207,58
Bezoeki	600 000	*d*) 105 043,36
Banjoemas	200 000	231 096,09^{5}
Bagelen	145 000	224 297,85
Kadoe.	70 000	133 120,60^{5}
Djokjokarta	138 300	160 943,92^{5}
Soerakarta	280 500	250 834,02
Madioen.	57 500	95 233,81^{5}
Kediri	20 000	16 600,00
Madura	1 500 000	*e*) 723 012,69^{5}
Totalen . .	f 4 807 200	f 3 393 707,53

a) Naar de drie complexen, waar achtereenvolgens de inwisseling plaats had, waren de gewesten gekozen als volgt: Pasoeroean, Probolinggo, Bezoeki en Madura (1ste complex), Pekalongan (oostelijk deel), Samarang, Japara, Rembang, Soerabaija en Kediri (2de complex), en (als 3de complex) de overige gewesten, waarbij het niet in het 2de complex begrepen gedeelte van Pekalongan.

b) Ten deele zijn de cijfers nog van voorloopigen aard.

c) In het tot het 2de complex van inwisseling behoord hebbende gedeelte van dit gewest beliep het ingewisseld bedrag f 3280,57^{5}.

d) Onder de opgaaf betreffende Probolinggo en Bezoeki is begrepen een bedrag van respectievelijk f 290 739,00^{5} en f 16 800 ter zake van reeds sedert den aanvang van 1897 bij de verkoopplaatsen der opiumregie ontvangen en aangehouden duiten.

e) Hieronder f 352 453,12 ter zake van de zoowel bij de verkoopplaatsen der opiumregie in het gewest sedert den aanvang van 1897 als bij den in Mei 1899 in de afdeeling Sumanap aangevangen proefverkoop van zout in briquetvorm ontvangen en aangehouden duiten.

(5. 30.)

BIJLAGE CC.

(Zie hoofdst. M, afd. I, § 3, van het verslag.)

ALGEMEEN OVERZICHT

VAN DE OPBRENGST, ENZ.

DER IN

1899

VOOR GOUVERNEMENTSREKENING IN NEDERLAND

VERKOCHTE PRODUCTEN.

15/1

PRODUCTEN.	*IN VEILING* VERKOCHTE HOEVEELHEDEN. *a)*			TOTALE OPBRENGST. *b)*		
	Bruto gewicht bij afscheep. — Pikols.	Bruto gewicht hier te lande. — Kilogrammen.	Uitgeleverd netto gewicht. — Kilogrammen.	Veilingsprijs met bijberekening van de door de koopers te vergoeden 1 pct. veilingskosten *c)*, doch na aftrekking van het rabat voor contante betaling (1½ pct. voor koffie en tin en 1 pct. voor kinabast).	Onkosten. (Alleen die op de afscheping, het vervoer en den verkoop gevallen.)	Zuiver bedrag.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Koffie { Java	193 408^{26}	11 982 286^{5}	11 704 958^{5}	f 7 617 634,17	f 771 260,22^{5}	f 6 846 373,94^{5}
Koffie { Menado	1 659^{64}	102 871	100 342	163 006,34	11 633,50^{5}	151 372,83^{5}
	e) 195 067^{90}	12 085 157^{5}	11 805 300^{5}	f 7 780 640,51	f 782 893,73	f 6 997 746,78
Banka-tin	*f)* 160 565^{57}	—	9 866 897	f 14 694 615,04	f 542 329,76	f 14 152 285,28
Kinabast	*g)* 350 236 (netto K.G.)	—	*h)* 355 779	*i)* f 343 139,92^{5}	f 28 629,58	f 314 510,34^{5}
				f 22 818 395,47^{5}	*m)* f 1 353 853,07	f 21 464 542,40^{5}

a) De veilingen vonden als gewoonlijk plaats te Amsterdam en te Rotterdam. Te Amsterdam werden verkocht 108 448^{73} pikol koffie, 80 249^{66} pikol tin en al de kinabast, zoodat de veilingen te Rotterdam bestonden uit 86 619^{17} pikol koffie en 80 315^{91} pikol tin.
Naar de opslagplaatsen waren de verkochte hoeveelheden verdeeld als volgt:

Plaatsen van opslag.	Geveild te Amsterdam.			Geveild te Rotterdam.			Totalen.		
	Koffie.	Tin.	Kinabast.	Koffie.	Tin.	Kinabast.	Koffie.	Tin.	Kinabast.
	Pikols.	Pikols.	K.G.	Pikols.	Pikols.	K.G.	Pikols.	Pikols.	K.G.
Amsterdam	65 261^{95}	48 540^{22}	350 236	47 628^{92}	44 628^{61}	„	112 890^{37}	93 168^{83}	350 236
Rotterdam	40 186^{78}	27 150^{33}	„	37 552^{25}	28 264^{22}	„	77 739^{03}	55 414^{55}	„
Schiedam	„	2 272^{69}	„	„	„	„	„	2 272^{69}	„
Dordrecht	3 000	2 286^{42}	„	1 438	„	„	4 438	2 286^{42}	„
Middelburg	„	„	„	„	7 423^{08}	„	„	7 423^{08}	„
	108 448^{73}	80 249^{66}	350 236	86 619^{17}	80 315^{91}	„	195 067^{90}	160 565^{57}	350 236

b) De onder dit hoofd vermelde sommen hebben betrekking tot de in *veiling* verkochte hoeveelheden.
Met inbegrip van hetgeen in de verantwoording der Handelmaatschappij nog eene plaats had te vinden betreffende ontvangsten en uitgaven ter zake van door zeeramp als anderszins te min of in beschadigden staat uitgeleverde — en daarom buiten de veilingen gebleven — Java-koffie was over 1899 aan bruto ontvangsten te verantwoorden f 14,60 *meer*, aan onkosten f 0,28 *meer* en derhalve aan netto ontvangsten f 14,32 *meer* dan de sommen genoemd in de kolommen 5, 6 en 7 van dit overzicht.
Voor zoover de in de averij-rekening te begrijpen producten, wat hunne hoeveelheden betreft, niet reeds in de vorige jaarrekeningen waren verantwoord, viel in 1899 in die rekening op te nemen eene hoeveelheid van 1^{31} pikol Java-koffie (afkomstig uit de oogsten van 1897, 1898 en 1899, en wel tot de volgende hoeveelheden: 0^{09}, 0^{22} en 1 pikol).

c) Door de koopers werd als vergoeding voor veilingskosten voldaan: voor koffie f 78 197,41^{5}, voor Banka-tin f 147 684,59 en voor kinabast f 3425,85 of in het geheel f 229 307,85^{5}.

d) De spillage, met inbegrip van de aan de koopers (egoedgedaan wordende tarra der balen (1½ K.G. per baal), ontstaat bij het afschepen en inladen in Indië, en verder bij lossing, steken van monsters, opslag in de pakhuizen en uitslag bij aflevering. Voor kinabast wordt als tarra aangenomen hetgeen daarvoor in Indië op de balen of kisten of op de Indische wichtnota's is vermeld.

e) De in veiling verkochte Java-koffie was afkomstig uit de oogsten van 1896, 1897, 1898 en 1899 en wel tot de volgende hoeveelheden: 2137^{60}, 150 207^{90}, 24 025^{09} en 17 037^{67} pikol; de verkochte Menado-koffie was, naar gelang van de oogstjaren, verdeeld aldus: 395^{98} pikol oogst 1895 en 1263^{66} pikol oogst 1896.

f) Van de gedurende 1899 in veiling gebrachte hoeveelheid Banka-tin waren in 1898 van Banka op Java aangebracht 80 000^{09} en in 1899 80 565^{48} pikol.

GEMIDDELDE OPBRENGST, berekend over de afgescheepte hoeveelheid (zie kolom 2). Maatstaf.	Onzuiver bedrag.	Onkosten.	Zuiver bedrag.	berekend over de verkochte netto hoeveelheid (zie kolom 4). Maatstaf.	Onzuiver bedrag.	Onkosten.	Zuiver bedrag.	Gemiddelde veilingsprijs.	Aantal netto kilogrammen die elke afgescheepte pikol gemiddeld heeft uitgeleverd. (Zie de kolommen 2 en 4.)	Percentsgewijze berekening der spillage naarreden van 61^{75} kilogram per pikol. d)	De afgescheepte hoeveelheden (kolom 2) besloegen de navolgende scheepsruimte (in lasten):
8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.
per bruto pikol	f 39,38^{62}	f 3,98^{77}	f 35,39^{85}	per ½ K.G.	f 0,32^{54}	f 0,03^{29}	f 0,29^{25}	f 0,32^{70} per ½ K.G.	60,52	1,99	6 767^{006}
id.	98,21^{78}	7,00^{96}	91,20^{82}	id.	0,81^{22}	0,05^{79}	0,75^{43}	0,81^{63} „ „ „	60,46	2,09	63^{210}
	......	......	......		......	......	......	....	......	......	
id.	f 39,88^{69}	f 4,01^{34}	f 35,87^{34}	id.	f 0,32^{95}	f 0,03^{31}	f 0,29^{64}	f 0,33^{12} „ „ „	60,51	2,00	
per bruto pikol	f 91,54^{78}	f 3,37^{76}	f 88,14^{02}	per 50 K.G.	f 74,46	f 2,74	f 71,72	f 74,84 per 50 K.G.	61,45	0,48	4 927^{833}
per netto K.G.	f 0,97^{97}	f 0,08^{17}	f 0,89^{80}	per ½ K.G.	f 0,48^{22}	f 0,04^{02}	f 0,44^{20}	f 0,48^{23} per ½ K.G.	......	*k*)	*l*) 217^{344}
											11 975^{393}

g) Afkomstig uit den oogst van 1898.

h) Hiervan 355 146 K.G. in veiling verkocht en de overige 633 K.G. als monsters verstrekt.

i) Hieronder f 553,96 van verstrekte monsters.

k) De kinabast heeft *meer* uitgeleverd dan het in Indië opgegeven netto gewicht.

l) De vracht wordt per M³. berekend. Het opgegeven aantal komt overeen met bijna 844 M³.

m) De onkosten lieten zich splitsen als volgt (de bedragen zijn afgerond tot volle guldens):

	Koffie.		Banka-tin.		Kinabast.		Totalen.	
Kosten van afscheep in Indië (berekend naar een vast abonnementstarief, bedragende voor koffie en voor tin respectievelijk f 0,20 en f 0,10 per bruto pikol en voor kinabast f 0,10 per 100 K.G. bruto)		f 39 014		f 16 057		f 366		f 55 437
Vracht van Java en Menado naar Nederland en lossingskosten		355 514		81 489		12 104		449 107
Premiën aan de gezagvoerders, bedragende als maximum voor koffie en kinabast f 1 en voor tin f 0,25 per last		6 744		1 198		288		8 230
Premiën van zee-assurantie (over eene verzekerde waarde — volgens de prijzen der producten op de tijdstippen waarop de assurantiën gesloten werden — van f 48 483)		1 788		„		„		1 788
Zoogenaamde onsplitsbare onkosten hier te lande:								
Kosten bij aanvoer, opslag, sorteering, enz.	f 63 319		f 19 944		f 1 861		f 85 124	
Kosten van surveillance	128		14		„		142	
Pakhuishuren	41 179		5 844		1 527		48 550	
Brandassurantie-premiën	17 959		8 971		741		27 671	
Veilingskosten	4 396		5 518		578		10 492	
Briefport en telegrammen	170	127 151	19	40 310	„	4 707	189	172 168
Courtage van verkoop (voor koffie en kinabast 1 pct., voor tin ½ pct.)		78 197		73 807		3 426		155 430
Registratierecht en opcenten		57 777		109 050		2 591		169 418
Commissieloon der Nederlandsche Handelmaatschappij (1½ pct.)		116 709		220 419		5 147		342 275
		f 782 894		f 542 330		f 28 629		f 1 353 853

(5. 31.)

BIJLAGE DD.

(Zie hoofdst. M, afd. I, § 3, van het verslag.)

OVERZICHT betreffende de in 1899 voor gouvernementsrekening uit Indië verscheepte ladingen KOFFIE, TIN en KINABAST en van de daarvoor betaalde VRACHTEN.

Maand waarin het schip uit Indië vertrokken is.	Beladingen in stoomschepen van de Maatschappij		KOFFIE.			TIN.			KINABAST.	
	„Nederland."	„Rott. Lloyd."	Pikols.		Vracht per last. a)	Pikols.		Vracht per last. b)	Pikols.	Vracht per M^3. c)
1899.										
Januari	„	1	„	„	„	„	2 296^{39}	f 15	„	„
	1	„	5 000	„	f 55	„	„	„	„	„
	„	1	„	„	„	„	1712^{10}	15	„	„
	1	„	„	„	„	4 566^{89}	„	15	193^{93}	f 14
	1	„	„	„	„	5 134^{48}	„	15	„	„
	1	„	„	„	„	2 286^{10}	„	15	„	„
Februari	„	1	„	„	„	„	566^{58}	15	„	„
	1	„	„	„	„	2 844^{86}	„	15	„	„
	„	1	„	„	„	„	3 449^{73}	15	„	„
	1	„	„	„	„	3 429^{48}	„	15	„	„
	1	„	„	„	„	2 849^{53}	„	15	„	„
Maart	„	1	„	2 000	55	„	4 836^{24}	15	„	„
	1	„	1 000	„	55	3 422^{85}	„	15	„	„
	1	„	3 400	„	55	3 446^{89}	„	15	„	„
	„	1	„	1 064	55	„	3 476^{25}	15	„	„
	1	„	„	„	„	3 471^{92}	„	15	240^{30}	14
	„	1	„	5 000	55	„	2 323^{50}	15	„	„
April	1	„	„	„	„	580^{53}	„	15	„	„
	1	„	„	„	„	1 724^{06}	„	15	288^{15}	14
	„	1	„	1 398^{99}	55	„	3 215^{49}	15	„	„
	1	„	„	„	„	5 151^{87}	„	15	„	„
	1	„	„	„	„	2 788^{61}	„	15	„	„
	„	1	„	„	„	„	3 384^{86}	15	„	„

a) Het gewicht komt overeen: voor koffie in balen met 1800 K.G., voor koffie in vaten met 1500, voor legkoffie (in balen) met 1600 en voor koffie in hoornschil met 1200 K.G.

b) Het last tin = 2000 K.G.

c) Het last kinabast (in gewicht overeenkomende met 950 K.G.) = 3^{883} M^3.

Maand waarin het schip uit Indië vertrokken is.	Beladingen in stoomschepen van de Maatschappij „Nederland".	„Rott. Lloyd."	KOFFIE. Pikols.		KOFFIE. Vracht per last. a)	TIN. Pikols.		TIN. Vracht per last. b)	KINABAST. Pikols.	KINABAST. Vracht per M^3. c)
Mei	1	»	»	»	»	1135^{83}	»	f 15	»	»
	»	1	»	»	»	»	2825^{62}	15	»	»
	»	1	»	2843	f 55	»	5142^{65}	15	»	»
	1	»	2716^{42}	»	55	1144^{94}	»	15	»	»
	1	»	1500	»	55	5928^{85}	»	15	578^{26}	f 14
	»	1	»	»	»	»	570^{53}	15	»	»
	1	»	1500	»	55	2842^{10}	»	15	»	»
Juni	1	»	5000	»	55	2863^{33}	»	15 / 20	»	»
	»	1	»	5000	55	»	2865^{58}	15	»	»
	1	»	»	»	»	2291^{43}	»	15	394	14
	»	1	»	»	»	»	2868^{34}	20	»	»
	1	»	5000	»	55	2271^{38}	»	20	»	»
	»	1	»	4451	55	»	4014^{22}	15	»	»
	1	»	5000	»	55	3432^{30}	»	20	245^{86}	14
Juli	»	1	»	5000	55	»	2253^{57}	20	»	»
	1	»	»	»	»	1678^{86}	»	20	64^{40}	14
	»	1	»	1708^{67}	55	»	2870^{97}	20	»	»
	1	»	»	»	»	2879^{41}	»	20	»	»
	1	»	3000	»	55	1723^{98}	»	20	»	»
Augustus	»	1	»	2500	55	»	»	»	»	»
	1	»	»	»	»	»	»	»	536^{57}	14
	»	1	»	2319^{86}	55	»	2284^{74}	20	»	»
	1	»	3908	»	55	2073^{82}	»	20	»	»
	1	»	»	»	»	1730^{78}	»	20	72^{45}	14
	»	1	»	4998^{52}	55	»	2892^{34}	20	»	»
September	1	»	3800	»	55	4003^{22}	»	15 / 20	357^{02}	14
	»	1	»	4898^{65}	55	»	3503^{04}	15	»	»
	»	1	»	»	»	»	2302^{09}	15	»	»
	1	»	7000	»	55	»	»	»	»	»
	1	»	»	»	»	2284^{35}	»	15	78^{97}	14
	»	1	»	5000	55	»	1130^{62}	15	»	»
October	1	»	2000	»	55	»	»	»	735^{93}	14
	»	1	»	7120^{85}	d) 55 / 70	»	5122^{53}	15	»	»
	»	1	»	7000	55	»	569^{10}	15	»	»
	1	»	5000	»	55	2276^{57}	»	15	770^{14}	14
	»	1	»	3000	55	»	2295^{92}	15	»	»

d) Een deel van de hierbedoelde koffiebelading bestond uit Menado-koffie. Onder de vracht van f 70 is begrepen die voor vervoer van Menado naar Java.

Maand waarin het schip uit Indië vertrokken is.	Beladingen in stoomschepen van de Maatschappij		KOFFIE.			TIN.			KINABAST.	
	„Nederland".	„Rott. Lloyd".	Pikols.		Vracht per last. a)	Pikols.		Vracht per last. b)	Pikols.	Vracht per M^3. c)
November	1	»	»	»	»	1 704^{28}	»	f 15	»	»
	1	»	5 000	»	f 55	2 859^{32}	»	15	371^{10}	f 14
	»	1	»	2 999^{65}	55	»	2 485^{30}	15	»	»
	1	»	3 500	»	55	3 419^{46}	»	15	»	»
	»	1	»	»	»	»	2 284^{55}	15	»	»
	»	1	»	»	»	»	4 528^{38}	15	»	»
	1	»	»	»	»	2 278^{52}	»	15	»	»
	1	»	»	»	»	»	»	»	239^{25}	14
December	1	»	»	»	»	2 301^{28}	»	15	110^{10}	14
	»	1	»	1 499^{93}	55	»	1 713^{84}	15	»	»
	1	»	3 500	»	45	2 862^{45}	»	15	»	»
	1	»	5 000	»	55	2 869^{44}	»	15	»	»
	1	»	5 788	»	55	3 996^{42}	»	15	»	»
Stoomvaart-maatschappij „Nederland".	e) 42		82 612^{42} g) (2 753^{75})			104 550^{39} (3 188^{97})			5 273^{43} (342^{81})	
Stoomvaart-maatschappij „Rott. Lloyd".		f) 30		69 803^{12} (2 326^{76})			79 785^{07} (2 433^{58})			
Totaal beladingen in stoomschepen	72		152 415^{54} (5 080^{51})		. . . . .	184 335^{46} (5 622^{55})		. . . . . .		. . . . .
De verschepingen van 1898 waren aldus verdeeld:										
Stoomvaart-maatschappij „Nederland".	h) 38		100 638^{90} (3 354^{63})			81 929^{81} (2 499)				
Stoomvaart-maatschappij „Rott. Lloyd".		i) 29		69 881^{72} (2 329^{39})	. . . . .		65 258^{35} (1 990)	. . . . . .		
Totaal beladingen in stoomschepen	67		170 520^{62} (5 684^{02})			147 188^{16} (4 489)			6 246^{12} (406)	. . . . .

e) Namelijk 26 beladingen in stoomschepen, die in den contractueelen maildienst vertrokken, en 16 beladingen in zoogenaamde tusschenbooten.

f) Als voren 24 en 6.

g) De tusschen ( ) vermelde getallen wijzen het aantal lasten aan.

h) Hieronder 15 beladingen in zoogenaamde tusschenbooten.

i) Als voren 3.

[5. 32.]

BIJLAGE EE.

(Zie hoofdst. M, afd. I, § 4, van het verslag.)

OVERZICHTEN

BETREFFENDE DE

OPIUMPACHT

op Java en in de gewesten daarbuiten

over de jaren 1898 en 1899.

I. VERSCHILLENDE OPGAVEN betreffende de OPIUMPACHT op Jav[a]

PACHT-PERCEELEN. a)	Vastgesteld aantal verkoopplaatsen voor elk der jaren 1898 en 1899.	Aantal katti's *ruw* opium: als maxima toegestaan aan Levantsch en aan Bengaalsch opium. 1898.	1899.	verstrekt in 1898.	Pct. van de toegestane maxima.	verstrekt in 1899.	Pct. van de toegestane maxima.	Bij het einde van 1898 overgehouden en aan den lande teruggeleverd opium. b)	Door de pachters over 1898: A. wegens pachtsom. B. wegens verstrekkingsprijs (à f 30 per katti ruw) van het hun van landswege verstrekt opium.	
1.	2.	3.	4.	5.		6.		7.	8.	
Batavia, Krawang en Lampongsche Districten . . .	e) 36	Lev. 4 080 Beng. 4 080 8 160	Lev. 4 080 Beng. 4 080 8 160	L. $3713\frac{913}{1600}$ B. 3 705	$7418\frac{913}{1600} = 90.91^5$	L. 3 740 B. 3 740	7 480 = 91.66	. . . .	A. f 879 600.00 B. 222 557,12	f 1.102157,1[illegible]
Cheribon . . .	11	Lev. 360 Beng. 2 040 2 400	Lev. 360 Beng. 2 040 2 400	L. $359\frac{1194}{1600}$ B. 2 040	$2399\frac{1194}{1600} = 99.99$	L. 330 B. 1 870	2 200 = 91 66	. . . .	A. f 135 600.00 B. 71 992 39	207 592 3[illegible]
Tagal	23	Lev. 1 200 Beng. 3 600 4 800	Lev. 1 200 Beng. 3 600 4 800	L. $312\frac{214}{1600}$ B. 1 235	$1547\frac{214}{1600} = 32.23$	L. 400 B. 1 530	1 930 = 40.20	. . . .	A f 240 000.00 B 46 414.01	286 414 0[illegible]
Pekalongan . .	33	Lev. 1 200 Beng. 2 700 3 900	Lev. 1 200 Beng. 2 700 3 900	L. 465 B. 835	1 300 $= 33.33^5$	L. 530 B. 1 020	1 550 = 39 74	. . . .	A. f 205 356 00 B. 39 000 00	244 356,0[illegible]
Samarang . . .	73	Lev. 8 400 Beng. 9 600 18 000	Lev. 8 400 Beng 9 600 18 000	L. $5244\frac{932}{1600}$ B 6 945	$12189\frac{932}{1600} = 67.72$	L. 4 900 B. 6 700	11 600 = 64 44	. . . .	A. f 1 500 000 00 B. 365 687,47⁵	1 865 687,47
Japara	54	Lev. 4 200 Beng. 4 800 9 000	Lev. 4 200 Beng. 4 800 9 000	L. $1532\frac{732}{1600}$ B. 2 700	$4232\frac{732}{1600} = 47.03$	L. 1 400 B. 2 900	4 300 = 47.77	. . . .	A. f 480 120.00 B. 126 973 72⁵	607 093 7[illegible]
Rembang . . .	50	Lev. 7 800 Beng. 7 800 15 600	Lev. 7 800 Beng. 7 800 15 600	L. 2 050 B. 3 680	5 730 = 36.73	L 1 800 B. 3 300	5 100 = 32,69	. . . .	A. f 624 120 00 B. 171 900,00	796 020,0[illegible]
Banjoemas . .	10	Lev. 900 Beng. 2 700 3 600	Lev. 900 Beng. 2 700 3600	L. $528\frac{600}{1600}$ B 1 840	$2368\frac{600}{1600} = 65\,79$	L. 725 B. 2 300	3 025 = 84.03	. . . .	A. f 180 000 00 B. 71 051,25	251 051 2[illegible]
Pelen . . .	17	Lev. 600 Beng. 1 800 2 400	Lev. 600 Beng. 1 800 2 400	L. $423\frac{600}{1600}$ B. 1 150	$1573\frac{600}{1600} = 65.56$	L. 350 B. 1 150	1 500 = 62.50	. . . .	A. f 144 000 00 B. 47 201.25	191 201,2[illegible]
Kadoe	31	Lev. 1 500 Beng. 2 700 4 200	Lev. 1 500 Beng 2 700 4 200	L. 750 B. 2 225	2 975 = 70.83	L 675 B 2 025	2 700 = 64 29	. . . .	A. f 336 480 00 B. 89 250.00	425 730,0[illegible]
Djokjokarta . .	94	Lev. 3 600 Beng. 2 400 6 000	Lev. 3 600 Beng. 2 400 6 000	L 1 250 B. 1 250	2 500 $= 41.66^5$	L 1 350 B. 1 250	2 600 = 43 33	. . . .	A. f 336 240.00 B. 75 000.00	411 240,0[illegible]
Soerakarta . .	145	Lev. 12 000 Beng. 4 800 16 800	Lev. 12 000 Beng. 4 800 16 800	L. 6 700 B 3 900	10 600 $= 63.09^5$	L. 6700 B. 4 300	11 000 = 65.48	. . . .	A f 1 128 120.00 B. 318 000,00	1 446 120,0[illegible]
Madioen . . .	64	Lev. 4 800 Beng. 3 600 8 400	Lev. 4 800 Beng. 3 600 8 400	L $2879\frac{1388}{1600}$ B 1 475	$4354\frac{1388}{1600} = 51.84$	L 2 800 B. 1 500	4 300 = 51.19	. . . .	A. f 660 360 00 B. 130 646.02⁵	791 006,0[illegible]
Kediri	120	Lev. 12 000 Beng. 6 000 18 000	Lev. 10 200 Beng. 6 000 16 200	L $6650\frac{322}{1600}$ B 3 060	$9710\frac{322}{1600} = 53.94^5$	L. 7 500 B 3 200	10 700 = 66.05	$574\frac{1375}{1600}$	A f 1 920 720 00 B 291 306 04	2 212 026,0[illegible]
Totalen voor de in 1898 en 1899 bestaan hebbende pachtperceelen . . . (wat 1898 betreft *zonder* het toenmalig pachtperceel Soerabaija mede te rekenen).	761	Lev. 62 640 Beng. 58 620 121 260	Lev 60 840 Beng. 58 620 119 460	L. $32859\frac{495}{1600}$ B. 36 040	$68899\frac{495}{1600} = 56.82$	L. 33 200 B 36 785	69 985 = 58 58	$574\frac{1375}{1600}$	A. f 8 770 716 00 B. 2066 979,28⁵	f 10 837695 28

a) In al de opgegeven pachtperceelen, uitgenomen Kediri (waar het middel laatstelijk is afgestaan voor 1899 en 1900 en te voren voor 1898 alleen), is de pacht gegund voor den driejarigen termijn 1898 t/m 1900.

In de residentiën Madura, Pasoeroean, Probolinggo en Bezoeki en — sedert 1 Januari 1899 — ook in de residentie Soerabaija werkt de *opiumregie*. Voor opgaven over 1898 betreffende de *pacht* in laatstgenoemd gewest zie vorig verslag bijlage FF.

b) Waar de pachttermijnen eerst met ult. 1900 verstrijken, kunnen over 1899 g[een] cijfers wegens overgehouden opium worden opgegeven.

c) Vermits het voor de behoefte van 1898 verstrekt Levantsch opium voor gedeelten afkomstig was van de in 1895 en voor ¹³/₂₀ van de in 1896 aangebrac[hte] partijen, die den lande, naar de aangegeven verhoudingscijfers, kwamen te st[aan] op f 6,85 per katti, bedroeg de winst voor den lande, op den aan de pachters rekening gebrachten verstrekkingsprijs van f 30. f 23:15 per katti. Het voor 1[...]

en in de Lampongsche Districten, over de jaren 1898 en 1899.

verschuldigd over 1899: A. wegens pachtsom. B. wegens verstrekkingsprijs (à f 30 per katti ruw) van het hun van landswege verstrekt opium.		Berekend over het in de kolommen 8 en 9 opgegeven bedrag, kwam het opium (*in ruwen staat*) den pachters alzoo te staan op de hieronder genoemde gemiddelde bedragen per katti:		Voor zooveel op de opgaven der pachters is af te gaan, zou elke katti opium, berekend naar het gewicht *in ruwen staat*, hun de onderstaande middelprijs per katti hebben opgebracht:		De prijzen per thail ($^{1}/_{16}$ katti) en per matta ($^{1}/_{100}$ thail), waarvoor de pachters het *bereid* opium sleten, worden opgegeven gemiddeld te hebben bedragen:				Opbrengst der pacht aan het Gouvernement, na aftrek van het kostende van het opium, derhalve: 1°. pachtsom, en 2°. (wat de door de pachters genomen hoeveelheden betreft) voordeelig verschil tusschen den verstrekkingsprijs en de kosten waarop het opium den lande kwam te staan			
		in 1898.	in 1899.	in 1898.	in 1899.	in 1898		in 1899		in 1898. *c)*		in 1899. *d)*	
						per thail.	per matta.	per thail.	per matta.				
9.		10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.		19.	
A. f 879 600.00 B. 224 400 00	f 1 104 000,00	f 148.57	f 147,59⁵	f 209.18	f 178,86	f 16 33 18.00 18,0	f 0 26 0 32 0,32	f 16 33 18.00 18 00	f 0.26 0 32 0,32	1°. f 879 600,00 2°. 166 775 85	f 1 046 375.85	1°. f 879 600,00 2°. 163 868 10	f 1 043 468,10
A. f 135 600 00 B. 66 000.00	201 600,00	86 50⁵	91,63⁵	140.00	143,00	12,00	0 14⁵	12 40	0 14⁵	1°. f 135 600.00 2°. 52 819 65	188 419 65	1°. f 135 600 00 2°. 46 490 95	182 090,95
A. f 240 000 00 B. 57 900.00	297 900,00	185,12⁵	154 35	165 00	160 00	13 00	0,16⁵	13,00	0.15	1°. f 240 0[illegible] 00 2°. 34 161.35	274 161 35	1°. f 240 000 00 2°. 41 030,00	281 030,00
A. f 205 356 00 B. 46 500,00	251 856,00	187 96⁵	162,48	187 58	190 20	14,90	0.17⁵	15,00	0.17⁵	1° f 205 356.00 2°. 28 976,10	234 332.10	1°. f 205 356 00 2°. 33 413 95	238 7[illegible]9.95
A. f 1 500 000 00 B. 348 000.00	1 848 000,00	153 06	159 31	163 54	165 59	15.00	0 18	15,00	0.18	1°. f 1 500 000 00 2°. 272 882,90	1 772 882,90	1° f 1 500 000 00 2°. 252 1[illegible]3,50	1 752 133.50
A. f 480 120 00 B. 129 000,00	609 120,00	143,43⁵	141,65⁵	188 12⁵	200 12⁵	14,00	0,22⁵	14 00	0 22⁵	1°. f 480 120 00 2°. 94 363.20	574 483,20	1°. f 480 120 00 2°. [illegible]2 541 00	572 661,00
A. f 624 120.00 B. 15 000,00	777 120,00	138 92	152 37⁵	175 91	191,08	„	0 23	„	0,23	1° f 624 12[illegible],00 2°. 127 718 30	751 838,30	1° f 624 120 00 2° 110 067 00	734 187.00
A. f 180 000.00 B. 90 750.00	270 750.00	106,00	89 50⁵	135 00	135 00	14.00	0,20	14 00	0 20	1°. f 180 000 00 2°. 52 362.25	232 362 25	1° f 180 000 00 2°. 64 525.87⁵	244 525 87⁵
A. f 144 000.00 B. 45 000 00	189 000,00	121 57	126.00	102 36	103.96	9,60	0,16	9 99	0 16	1°. f 144 000 00 2° 34 882 60	178 882 60	1° f 144 000 00 2°. 31 975 25	175 975 25
A. f 336 480.00 B. 81 000,00	417 480,00	143 77	154,62	148,89	162,45	15,50	0.20	15,[illegible]0	0 20	1°. f 3[illegible]6 4[illegible]0 00 2°. 65 [illegible]89.75	402 369 75	1° f 3[illegible]6 4[illegible]0 00 2° 57 655.12⁵	394 135,12
A. f 336 240 00 B. 7[illegible] 000 00	414 240 00	164.49⁵	159,32	203,30	250.00	15 00	0 18⁵	15.00	0 17⁵	1° f 336 240 00 2°. 56 [illegible]00 00	392 440 00	1° f 336 240 00 2°. 5[illegible] 070 25	393 310 25
A. f 1 128 120,00 B. 330 000,00	1 458 120 00	136,42⁵	132,55⁵	201,28	180,21	15,20	0 17	15 30	0 17	1°. f 1 128 120 00 2° 240 164 00	1 368 284.00	1°. f 1 128 120 00 2°. 243 640 50	1 371 7[illegible]0,[illegible]0
A. f 660 360.00 B. 129 000 00	789 360,00	181 63⁵	183,57	238.18	245.10	15 00	0.20	15,00	0,20	1° f 660 360 00 2° 98 838,[illegible]0	759 198,50	1° f 660 360 00 2°. 95 642 00	756 002 00
A. f 1 764 600 00 B. 321 000,00	2 0[illegible]5 600.00	227,80	194 91⁵	241,45	257,57	20,00	0 20	17 00	0 20	1° f 920 72[illegible] 00 2° 220 690 75	2 141 410 75	1° f 1 920 720 00 2°. 239 172 50	2 159 892,5
A. f 8 614 596,00 B. 2 099 550 00	f 10 714 146 00									1°. f 8 770 716.00 2°. 1 546 725,20	f 10 317 441 20	1° f 8 770 716 00 2°. 1 529 2[illegible]6 00	f 10 299 942,0

verstrekt Bengaalsch opium kan gerekend worden voor $^{45}/_{61}$ gedeelten behoord te hebben tot de in 1897 en voor $^{16}/_{61}$ gedeelten tot de in 1898 aangebrachte hoeveelheden, waardoor de winst, met inachtneming van de aangegeven verhoudingscijfers, kwam te staan op f 30 — f 8,19 = f 21,81 per katti.

d) Het voor de behoefte van 1899 verstrekt Levantsch opium was voor $^{60}/_{84}$ gedeelten afkomstig van de in 1896 en voor $^{24}/_{84}$ van de in 1897 aangebrachte partijen, waardoor de winst bedroeg, berekend op de in noot *c* aangegeven wijze, f 30 — f 6,98 = f 23,01⁵ per katti. De gemiddelde kostprijs van het verstrekt Bengaalsch opium, dat gerekend wordt voor $^{17}/_{40}$ gedeelten behoord te hebben tot de in 1898 en voor $^{23}/_{40}$ tot de in 1899 aangeschafte hoeveelheden, was f 9,20 per katti en de winst per katti derhalve f 30 — f 9,20 = f 20,80.

c) Hiervan 24 in Batavia, 7 in Krawang en 5 in de Lampongsche Districten.

II. STATISTIEK der gedurende 1898 en 1899 op Java gedane AANHALINGEN van OPIUM (uitgenomen in de tot het gebied der regie behoorende gewesten Pasoeroean, Probolinggo en Bezoeki, zoomede — sedert 1 Januari 1899 — Soerabaija).

GEWESTEN. a)	1898.							1899.						
	Getal aanhalingen.			Aangehaalde hoeveelheden opium (herleid naar het gewicht in ruwen staat). b)				Getal aanhalingen.			Aangehaalde hoeveelheden opium (herleid naar het gewicht in ruwen staat). b)			
	Ruw opium.	Bereid opium.	Totaal.	Kat-ti's.	Thail's.	Tji's.	Mat-ta's.	Ruw opium.	Bereid opium.	Totaal.	Kat-ti's.	Thail's.	Tji's.	Mat-ta's.
Bantam	"	13	17	"	15	4	1	"	24	24	1	3	8	4
Batavia	39	110	149	415	12	2	4	3	78	81	75	11	9	4
Krawang	"	48	48	8	5	"	"	"	35	35	"	8	2	9
Preanger Regentschappen .	"	83	83	40	8	"	6	"	105	105	32	2	5	1 1/2
Cheribon	"	8	8	"	14	"	"	2	18	20	11	11	1	5 1/2
Tagal	"	59	59	33	2	7	1	"	123	123	2	5	2	"
Pekalongan.	"	7	7	"	"	"	9 1/2	"	4	4	"	"	6	2
Samarang	"	31	31	53	14	7	4	"	12	12	1	4	1	9 4/6
Japara	2	22	24	236	12	8	6	"	8	8	"	2	4	9 2/8
Rembang	"	25	25	8	3	6	"	"	29	29	5	"	5	2
Banjoemas	"	68	68	15	7	5	8 1/3	"	68	68	3	"	3	7
Bagelen	"	103	103	3	6	8	1 1/2	"	132	132	"	15	5	6 1/2
Kadoe	"	5	5	"	1	"	5	"	2	2	"	"	9	5
Djokjokarta	"	3	3	"	"	3	3	"	12	12	"	1	2	6
Soerakarta	"	17	17	"	2	4	2	"	11	11	"	13	9	7 1/2
Madioen	1	24	25	5	2	4	6 2/3	"	19	19	2	9	2	8 2/6
Kediri	"	7	7	"	1	8	6	"	15	15	1	2	5	"
Totalen . . .	46	633	c) 679	d) 822	15	2	4	5	695	e) 700	f) 138	14	6	7 1/4

a) De gewesten Bantam en Preanger Regentschappen vormen in hun geheel verboden kringen. Verder zijn voor een groot deel voor het opium gesloten Krawang, Cheribon, Banjoemas en Bagelen, zoomede enkele gedeelten van de residentiën Batavia, Tagal en Pekalongan. In de verboden kringen der drie laatstbedoelde gewesten werden in 1899 15 aanhalingen gedaan, welk getal in 1898, met inbegrip van den verboden kring Bawean, behoorende tot de residentie Soerabaija, beliep 20. In de verboden kringen van Krawang, Cheribon, Banjoemas en Bagelen kwamen in laatstgemeld jaar respectievelijk 48, 1, 62 en 93 aanhalingen voor, welke cijfers in 1899 waren 35, 6, 47 en 105. De hoeveelheden, waarop bij al die aanhalingen de hand werd gelegd, zijn voor geen der beide jaren afzonderlijk opgegeven.

b) De aangehaalde hoeveelheden *bereid* opium bedroegen gezamenlijk in 898 (ongerekend die in Soerabaija, welk gewest thans in deze tabel niet eer voorkomt) ruim 178 katti, en in 1899 65 katti. In de tabel zijn die partijen in rekening gebracht respectievelijk als 356 en 130 katti in *ruwen* staat.

c) Met inbegrip van die in Soerabaija, welk gewest in 1898 nog tot het pachtgebied behoorde, werden in dat jaar (buiten het toenmalig regiegebied) op Java 724 aanhalingen van opium gedaan, en wel in het pachtgebied 400 en in de verboden kringen 324.

d) Bovendien werd in 1898 in Soerabaija de hand gelegd op ruim 558 katti (het bereid opium — ad 279 katti — herleid tot het gewicht in ruwen staat). Tot hoeveel opium de in de voorgaande noot bedoelde 324 aanhalingen betrekking hadden, is niet afzonderlijk opgegeven.

e) Van deze 700 aanhalingen kwamen er in het pachtgebied 363 en in de verboden kringen (Bawean uitgezonderd) 337 voor.

f) Nopens de hoeveelheid opium, waarop bij de in de voorgaande noot bedoelde 337 aanhalingen de hand werd gelegd, zijn geen afzonderlijke opgaven ontvangen.

III. OVERZICHT betreffende de voor de jaren 1898, 1899 en 1900 bedongen PACHTSOMMEN ter zake van de opiumpacht in de verschillende gewesten der BUITENBEZITTINGEN, met verdere opgaven betreffende de vier gewesten, waar hetzelfde pachtstelsel werkt als op Java.

GEWESTEN.	Tijdvakken, waarvoor de pacht werd afgestaan.	PACHTSOMMEN.		
		1898.	1899.	1900.
*Sumatra's Westkust a)	Eerst voor 1898, daarna voor drie jaren (1899 t/m 1901)	f 162 000,00	f 216 000,00	f 216 000,00
*Benkoelen	Voor drie jaren (1898 t/m 1900)	24 621,00	24 621,00	24 621,00
*Palembang	Idem	79 200,00	79 200,00	79 200,00
Oostkust van Sumatra	Eerst voor het driejarig tijdvak 1897 t/m 1899, waarbij de afdeeling Tamiang eerst van 1 April 1899 af deel van het pachtgebied uitmaakte; daarna voor het tijdvak van 1 Jan 1900 t/m ult. Maart 1902	1 765 200,00	b) 1 776 090,00	1 803 600,00
Atjeh en onderhoorigheden c)	Voor drie jaren (1898 t/m 1900), waarbij de afdeeling Onderhoorigheden van Atjeh eerst van 1 Maart 1900 deel van het pachtgebied uitmaakt	282 000,00	282 000,00	570 800,00
Riouw " "	Telkens voor drie jaren (1896 t/m 1898 en 1899 t/m 1901)	d) 487 200,00	457 200,00	457 200,00
Banka	Idem	279 003,33	279 024,00	279 024,00
Billiton	Voor drie jaren (1898 t/m 1900)	180 000,00	180 000,00	180 000,00
Westerafdeeling van Borneo	Eerst voor drie jaren (1897 t/m 1899), daarna voor het tijdvak van 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902	75 420,00	75 420,00	98 040,00
*Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	Eerst (1898 en 1899) telkens voor één jaar, daarna voor het tijdvak van 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901	16 296,00	13 200,00	10 572,00
Celebes en onderhoorigheden	Eerst voor drie jaren (1896 t/m 1898), daarna alleen voor 1899 en vervolgens voor het tijdvak van 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902	118 000,00	110 400,00	122 520,00
Menado e)	In de Minahassa-districten voor 1898 en voor 1899 telkens voor één jaar, daarna voor het tijdvak van 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902: in de afdeeling Gorontalo telkens voor drie jaren (1896 t/m 1898 en 1899 t/m 1901)	12 984,00	13 872,00	15 012,00
Amboina f)	Eerst voor drie jaren (1896 t/m 1898), daarna de Banda-eilanden alleen voor één jaar (1899) en vervolgens voor het tijdvak van 1 Jan. 1900 t/m ult Maart 1901; het overige gedeelte van het gewest voor drie jaren (1899 t/m 1901)	67 308,00	50 136,00	43 536,00
Ternate	Eerst voor drie jaren (1896 t/m 1898), daarna voor het jaar 1899 en vervolgens voor het tijdvak van 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901	3 640,00	3 640,00	1 768,00
Timor en onderhoorigheden	Eerst (1898 en 1899) telkens voor één jaar, daarna voor het tijdvak van 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902	3 012,00	3 000,00	3 180,00
Bali en Lombok g)	Telkens voor drie jaren (1896 t/m 1898 en 1899 t/m 1901)	98 244,00	102 240,00	102 240,00
	Totaal der PACHTSOMMEN	f 3 654 128,33	f 3 666 043,00	f 4 007 313,00
WINST van het Gouvernement op het aan de pachters in de gewesten Sumatra's Westkust, Benkoelen, Palembang, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en Menado verstrekt opium h)		199 310,71^{5}	179 299,35	Nog niet bekend.
OPBRENGST van de pacht voor het Gouvernement (na aftrek van het kostende van het verstrekt opium)		f 3 853 439,04^{5}	f 3 845 342,35	Nog niet bekend.

a) In de met een * aangeduide gewesten werkt hetzelfde pachtstelsel als op Java, zoodat de hoeveelheden opium, waarover aldaar de pachters mogen beschikken, aan maxima gebonden zijn. Zie daaromtrent opgaven op de volgende blz.

b) Hieronder f 10 890 als pachtsom over het tijdvak van 1 April tot ult. Dec. 1899 voor de afdeeling Tamiang; voor het tijdvak van 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 is deze afdeeling met het overige gedeelte van het gewest in één perceel afgestaan.

c) In dit gewest strekte de pacht zich vóór 1 Maart 1900 niet verder uit dan tot het door het Gouvernement bezette gedeelte van Groot-Atjeh, waartoe ook gerekend worden te behooren de eilanden Wé en Bras. Met ingang van genoemden datum is het opiummiddel in de afdeeling Onderhoorigheden van Atjeh van gouvernementswege verpacht en bracht voor het tijdvak van 1 Maart tot ult. Dec. 1900 f 288 800 op.

d) Wegens ontbinding van de pachtovereenkomst op 16 October 1897 werd tot het einde van 1897 eene tusschenvoorziening getroffen en inmiddels, na eene nieuwe verpachting, het middel voor 1898 gegund tegen f 438 000 's jaars. In het overzicht is echter de oorspronkelijke pachtsom behouden gebleven, omdat de gewezen pachter en zijne borgen voor het nadeelig verschil aansprakelijk zijn.

e) Voor de Minahassa waren de cijfers per jaar achtereenvolgens f 10 992, f 12 072 en f 13 212; voor de afdeeling Gorontalo voor 1898 f 1992, en voor 1899 en 1900 telkens f 1800.

f) De opgegeven pachtsommen waren verdeeld als volgt: Banda-eilanden achtereenvolgens f 46 500, f 27 600 en f 20 000; overig pachtgebied (hoofdplaats Amboina met Kajeli op Boeroe) voor 1898 f 20 808 en voor 1899 en 1900 telkens f 22 536.

g) In de opgegeven totalen deelen de perceelen Boeleleng en Djembrana voor 1898 respectievelijk voor f 93 324 en f 4920 en voor elk der jaren 1899 en 1900 voor f 97 200 en f 5040. In de afdeeling Lombok wordt het opiummiddel niet verpacht; aldaar werkt sedert 1 April 1897 de opiumregie.

h) Voor de gewesten Sumatra's Westkust, Benkoelen, Palembang en de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo wordt de winst op de verstrekkingen nader gespecificeerd op de volgende blz. Voor het in Menado aan de pachters verstrekt opium (in 1898 380 en in 1899 412½ katti, alles Bengaalsche soort) moet aan den lande betaald worden f 33,33⅓ per katti, zoodat op gemelde hoeveelheden tegen de voor de eerstgenoemde vier gewesten aangenomen inkoopsprijzen eene winst werd behaald van f 9555,10 in 1898 en van f 9955,69 in 1899. In de overige in dit overzicht genoemde gewesten voorzien de pachters zich van het benoodigde opium buiten tusschenkomst van het Gouvernement, uitgezonderd in Ternate, waar echter de verstrekkingsprijs van het opium in de pachtsom opgaat. Over 1899 werd aan den pachter aldaar 28 katti ruw opium uit 's lands voorraad verstrekt.

In het volgende overzicht vindt men eenige nadere opgaven nopens de pacht in de vier gewesten waar hetzelfde pachtstelsel geldt als in de meeste gewesten van Java nog in werking is.

GEWESTEN. *a*) A. Hoogste verstrekbare hoeveelheid (in katti's). B. Hoeveelheid aan de pachters verstrekt (in katti's). C. Door de pachters verkochte hoeveelheid (na aftrek van het bij het einde van den pachttermijn aan den lande teruggeleverde, mede in katti's.		Pachtjaar. 1898.	Pachtjaar 1899.	De prijzen per thail ($^1/_{16}$ katti) en per matta ($^1/_{100}$ thail), waarvoor de pachters het *bereid* *b*) opium sleten, worden opgegeven gemiddeld te hebben bedragen: in 1898		in 1899		Voordeelig verschil voor het Gouvernement tusschen den door de pachters verschuldigden verstrekkingsprijs (f 30 per katti) en het kostende van het opium. *c*)	
				per thail.	per matta.	per thail.	per matta.	1898.	1899.
Sumatra's Westkust	A.	11 360	11 360						
	B.	5 402 8	5 168 337	f 8 à f 13	f 0,08 à f 0,13	f 7,75 à f 13.50	f 0,08 à f 0,13^5	f 122 384,52^5	f 113 729,78
	C.	3 417.6	. . . .						
Benkoelen	A.	540	540						
	B.	539.6	540	12 » 15	0,15 » 0,20	12,00 » 15,00	0,15 » 0,20	11 763,77	11 232,00
	C.	. . . .	. . . .						
Palembang	A.	2 700	2 700						
	B.	2 245	1 893,756	8 » 16	0,11 » 0,18	8,00 » 16,00	0,05 » 0,18	48 963,45	39 390,13
	C.	. . . .	. . . .						
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	A.	840	840						
	B.	304.10	240	15,31	0 18^5	15,31	0,15^5	6 443,87	4 992,00
	C.	295.13	236 80						
								f 189 755,61^5	f 169 343,91

a) Alleen ter Sumatra's Westkust wordt zoowel Levantsch als Bengaalsch opium verstrekt; in de drie andere gewesten uitsluitend laatstgenoemde soort. Van de voor de pacht ter Sumatra's Westkust als maximum toegestane hoeveelheid van 6760 katti Levantsche soort werd in 1899 verstrekt $2811\frac{1373}{1600}$ katti. Onder het voor dit gewest verstrekbare totaal van 11 360 katti 's jaars is begrepen 2000 katti (voor de helft Levantsche en voor de wederhelft Bengaalsche soort), waarover de pachter beschikken mag voor den invoer in het landschap Troemon.

b) Ruw opium werd vanwege den pachter gesleten in Tapanoli (Sumatra's Westkust) in 1898 tegen f 3,12^5 à f 6 en in 1899 tegen f 3,27 à f 3,75 per thail. In Palembang was de debietprijs van ruw opium in beide jaren f 0,08 per matta en f 5,50 per thail.

c) Het in 1898 verstrekt Levantsch opium kan gerekend worden den lande dooreengenomen te hebben gekost f 6,85 en het in 1899 verstrekte f 6,98^5 per katti, welke gemiddelden voor het Bengaalsch opium konden becijferd worden op respectievelijk f 8,19 en f 9,20.

IV. OVERZICHT betreffende de in 1899 gedane afbetalingen op hetgeen het Gouvernement nog te vorderen heeft dus zonder mede te rekenen de verjaarde of voor rekening van den lande afgeschreven vorderingen wegens SCHULDEN aan den lande, betreffende de OPIUMPACHT in verschillende gewesten op en buiten Java over 1898 en vorige jaren.

OORSPRONKELIJKE DEBITEUREN.	Pachtperceelen waarop de vorderingen betrekking hebben.	Jaren waarop de vorderingen betrekking hebben.	Afbetaald in den loop van het jaar 1899.	Achterstand op ult. Dec. 1899.
Java en Madura.				
Poa Kim c. s. . .	Banjoemas *a*)	1877	f 600,00	f 63 183,42
Tan Soe Lien c. s.	Pasoeroean *b*)	1886	175,00	130 711,27^5
Han Liong Ing en Lim Kok Sing c. s.	Cheribon, Tagal, Pekalongan, Japara en Rembang *c*)	1887 t/m 1889	1 151,73	657 557,97^5
Tan Kok Tong c. s.	Kediri *d*)	id.	4 925,26	73 074,74
Poa Soen Yang c. s.	Pasoeroean *e*)	id.	"	247 365,21^5
Kwee Liong Tjiang c. s.	Idem *f*)	id.	-	660 305,81
Tan Tong Hay c. s.	Soerakarta *g*)	id.	2 000,00	1 093 355,69^5
Djie Bok Hien c. s.	Madioen *h*)	id.	1 200,00	1 398 116,99^5
Ho Tjiauw Ing c. s.	Samarang, Soerabaija, Kadoe, Djokjokarta en Madioen *i*)	id.	"	1 135 808,79^5
Go Kie Hok c. s. .	Madura *i*)	id.	"	194 891,46
Han Liong Ing c. s	Rembang *k*)	1890	"	90 009,77^5
Njo Gay Sing . .	Djokjokarta *l*)	1892	3 340,00	"
Tan Beng Hong c. s.	Batavia c. a. *m*)	1897	"	f 7 220,00
Oeij Tiang Ho c. s.	Pekalongan *n*)	1897	"	75 086,00
		Totalen	f 13 391.99	f5 826 687,15^5
Buitenbezittingen.				
Tan Koey Tjay c s	Palembang *o*)	1884 t/m 1886	f 140,20	f 118 366,54
Lie Goan Djoe c. s.	Sumatra's Westkust *p*) .	1886	"	211 049,43^5
Oei Soei In c. s .	Bengkalis *q*)	1889 t/m 1891	7 000.00	222 782,12
Jo Tjoen Kie c. s.	Riouw *r*)	1892	43,98	275,51^5
Mak Pak Soen c. s.	Sumatra's Westkust *s*) .	1896/97	2 400,00	5 650,00
Tan Beng Hong c. s.	Riouw *t*)	1897	2 065,21	148 658,79
		Totalen	f 11 649,39	f 706 782 40

a) De debiteuren worden geacht op hun debet niet meer dan f 50 's maands te kunnen afbetalen.

b) Sedert Juni 1899 betaalt de gewezen pachter f 25 's maands op zijne schuld af. Eén der gewezen borgen is in 't begin van 1900 in armoedige omstandigheden overleden.

c) Door Tjan Soen Bing en drie andere bij deze pachten betrokken Chineezen (van wie er één inmiddels in armoedige omstandigheden is overleden) werd in 1899 f 1145,50 afbetaald. Voorts werd uit den boedel van een anderen Chinees nog f 6,23 verkregen. Daar eerstgenoemde debiteur ophield aan zijne verplichtingen te voldoen om maandelijks f 200 op den achterstand aan te zuiveren, werd het reeds vroeger tegen hem verkregen vonnis tot lijfsdwang weder ten uitvoer gelegd. De kosten daarvan beliepen f 329,70, waarmede dus de achterstand is vermeerderd. In 't begin van 1900 kon nog f 1600 op de schuld worden afgeschreven, zijnde de opbrengst van een perceel hypothecair voor deze schuld verbonden geweest. Overigens werd toezegging gekregen van eene maandelijksche afbetaling door Lim Yan Giem, te rekenen van 1 Juli 1900 af van f 20 's maands.

d) Voor deze schuld bezit het Gouvernement eene obligatie, groot f 79 000, van de Nederlandsch-Indische Escompto-maatschappij, waarop door deze geldinstelling, gerekend van 1898 af, jaarlijks f 1000 wordt afbetaald. Bovendien kon in 1899 met de schuld in compensatie worden gebracht eene som van f 3925,26, zijnde het restant-rendement van een wegens achterstallige verponding gerechtelijk verkocht perceel.

e) In de financieele omstandigheden van de debiteuren zijn geen veranderingen ten goede gekomen.

f) Er hebben zich in 1899 geene omstandigheden voorgedaan, die afbetalingen op dezen achterstand doen verwachten.

g) Zooals in 't vorig verslag werd medegedeeld (bijlage FF, blz. 7, noot *g*) doet de borg Tie Ing Tjay f 1500 's jaars op de schuld af. Van den gewezen pachter Tan Tong Hay werd nog f 500 ontvangen. Wat betreft de tegen dezen hoofddebiteur ingestelde vordering tot het verkrijgen van een vonnis tot lijfsdwang valt mede te deelen dat als gevolg daarvan Tan Tong Hay zich failliet heeft doen verklaren, waardoor de mogelijkheid om verder te ageeren is opgeschort totdat de boedel eventueel insolvent zal zijn verklaard.

h) Door de familieleden van den indertijd in gijzeling geweest zijnden borg Djie Pik Kioe werd in 1899 geregeld f 100 's maands afbetaald. Deze borg is intusschen op 3 Januari 1900 onbemiddeld overleden.

i) Gedurende 1899 konden geen afbetalingen worden verkregen.

k) Op afbetalingen in mindering van deze schuld bestaat vooralsnog weinig kans, daar zij ten laste komt van dezelfde pachtkongsi op wie het Gouvernement de in de derde plaats vermelde vordering heeft wegens pachten over 1887 t/m 1889 van Cheribon, Tagal, Pekalongan, Japara en Rembang.

l) Deze in 1899 tot kwijting gekomen schuld betrof het nadeelig verschil, oorspronkelijk groot f 24 840 tusschen het bod door Njo Gay Sing als hoogste bieder gedaan bij de veiling van de opiumpacht in de residentie Djokjokarta voor het jaar 1892 (welk bod hij, bij gebrek aan soliede borgen, niet gestand kon doen) en het hoogste bod bij herverpachting verkregen.

m) Het opgegeven bedrag betreft de boete wegens te late betaling van pachtschat en van het kostende van verstrekt opium. Een door den gewezen failliete pachter aangeboden accoord is verworpen (zie voorts noot *t*).

n) De gewezen pachter en zijne borgen verkeeren in staat van faillissement. Binnenkort zouden uit de boedels uitkeeringen kunnen worden verwacht.

o) In het begin van 1900 kwam van deze schuld nog f 870,47 binnen.

p) Afbetalingen hadden in 1899 niet plaats en zijn vooralsnog niet te verwachten.

q) Eén der borgen heeft indertijd op zich genomen f 7000 's jaars aan te zuiveren. In 1899 voldeed hij de tweede helft van het over 1898 verschuldigde en de eerste helft van den termijn over 1899.

r) De hoofdschuld is geheel aangezuiverd. Het bedrag van f 275,51^5 stel voor wat nog aan boeten verschuldigd was op ult. 1899.

s) In 't vorig verslag (bijlage FF, blz. 7) was de achterstand te laag opgegeven, doordien niet was medegerekend de rente ad 6 % 's jaars, welke de debiteuren op zich genomen hadden over hunne schuld te voldoen.

t) De hoofddebiteur, dezelfde als bedoeld in noot *m*, verkeert in staat van faillissement. Werd in 't vorig verslag (bijlage FF, blz. 7) medegedeeld, dat de twee borgen, tegen wie een vonnis van lijfsdwang was verkregen, daarvan in hooger beroep waren gegaan, thans kan worden gemeld dat het Hooggerechtshof van Nederlandsch-Indië dat appel verworpen heeft. Het arrest is daarop op den borg Khouw Kim Tjeng ten uitvoer gelegd. De borg Tan Tjoen Ho wist zich uit de voeten te maken. Aan de procedure, door de borgen aanhangig gemaakt tegen de voorgenomen reëele executie van hunne goederen, waarvan mede in 't vorig verslag sprake is, en welke was geschorst totdat op het eerstbedoeld verzet uitspraak zou zijn gedaan, is door roya van de rol ten verzoeke van beide partijen een einde gemaakt. Door verzet tegen de afgifte van kooppenningen bij de executie door een derde van een aan één der borgen toebehoorend perceel werd eene aanzuivering verkregen van f 2065,21.

(5. 33.)

BIJLAGE FF.

(Zie hoofdst. M, afd. I, § 4, van het verslag.)

OVERZICHTEN

betreffende de

VERPACHTE MIDDELEN

(met uitzondering van de opiumpacht)

OP JAVA EN MADURA EN IN DE BUITENBEZITTINGEN.

I. Bedongen pachtsommen over elk der jaren 1898, 1899 en 1900.

II. Achterstanden over pachtjaren, voorafgaande aan 1899, en afbetalingen, in mindering daarvan, gedurende 1899.

I. BEDONGEN

1°. JAVA EN

GEWESTEN.	DOBBELSPELEN. *a)*			OVERVAARTEN.			VOGELNESTKLIPPEN.		
	1898.	1899.	1900.	1898.	1899.	1900. *f)*	1898.	1899.	1900.
Bantam	„	„	„	f 6 402,00	f *d)* 6 468,00	f 6 228	f *g)* 1 260	f *g)* 1 260	f *g)* 1 260
Batavia	f 108 024	f 86 784	f 94 200	„	„	„	„	„	„
Krawang	„	„	„	*b)* 4 528,50	4 554,00	4 554	„	„	„
Preanger Regentschappen . .	„	„	„	2 636,00	*e)* 2 477,50	2 280	„	„	„
Cheribon	„	„	„	7 578,00	5 286,00	5 478	„	„	„
Tagal	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Pekalongan	„	„	„	3 153,00	2 811,00	2 928	„	„	„
Samarang.	47 760	46 440	49 200	3 720,00	2 820,00	2 580	„	„	„
Japara	„	„	„	5 760,00	8 760,00	8 172	„	„	„
Rembang	„	„	„	8 280,00	7 680,00	7 680	*g)* 57 360	*g)* 57 360	*g)* 57 360
Soerabaija	40 680	67 164	70 488	51 900,00	43 764,00	43 764	*h)* 28 320	*h)* 28 320	*h)* 28 320
Pasoeroean	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Probolinggo.	„	„	„	„	„	„	*h)* 372	*h)* 372	*h)* 372
Bezoeki	„	„	„	„	„	„	*i)* 2 364	*i)* 2 364	*i)* 2 364
Banjoemas	„	„	„	8 400,00	8 400,00	7 200	„	„	„
Bagelen	„	„	„	1 833,00	1 884,00	1 884	„	„	„
Kadoe	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Djokjokarta.	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Soerakarta	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Madioen	„	„	„	1 572,00	1 572,00	1 572	„	„	„
Kediri	„	„	„	*c)* 6 480,00	9 264,00	9 276	„	„	„
Madura	„	„	„	4 080,00	3 480,00	3 480	*k)* 21 972	*k)* 21 516	*k)* 21 516
Totalen. . . .	f 196 464	f 200 388	f 213 888	f 116 322,50	f 109 220,50	f 107 076	f 111 648	f 111 192	f 111 192

a) In Batavia eerst (uitgenomen het perceel Meester-Cornelis, waar de pacht werd gegund tegen f 9624 's jaars voor den driejarigen termijn 1897 t/m 1899) voor den driejarigen termijn 1896 t/m 1898, daarna voor 1899 alleen en laatstelijk (met inbegrip van Meester-Cornelis) voor het tijdvak van 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901; in Samarang gedurende 1898 en 1899 telkens voor één jaar; in Soerabaija eerst voor 1896 t/m 1898, en daarna voor 1899 alleen, en laatstelijk in beide gewesten voor het tijdvak van 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902.

b) Het bedrag is f 667,50 lager dan het totaal der oorspronkelijke pachtsommen, wegens verleenden afslag van pachtpenningen ter vergoeding van geleden schade door een der pachters uithoofde van het in gebruik stellen van eene brug ter plaatse of in de nabijheid van de door hem gepachte overvaart.

c) Om reden als voren f 4440 lager.

d) In Bantam werd één der verpachte overvaarten tusschentijds opgeheven wegens het openstellen van eene brug in de nabijheid. De pachtovereenkomst, die anders ult. Dec. 1899 zou eindigen, werd nu met ult. Oct. 1899 ontbonden, in verband waarmede het cijfer f 48 lager is uitgetrokken.

e) Eene nieuw ingestelde overvaart in de afdeeling Limbangan werd in October 1899 in pacht afgestaan voor het tijdvak 1 Nov. 1899 t/m ult. 1901 tegen f 15 's jaars. In verband daarmede heeft het cijfer over 1899 eene kleine vermeerdering ondergaan.

f) Doordien met 1 November 1899 1 overvaart in Bantam en met 1 Januari 1900 1 in Kediri werd opgeheven, terwijl er in de Preanger Regentschappen met eerstgenoemden datum 1 was bijgekomen, daalde het aantal verpachte of ter verpachting bestemde overvaarten voor 1900 van 279 tot 278. Daarvan waren er 2 (in de Preanger Regentschappen) bij gemis aan gegadigden onverpacht gebleven. Voor de 276 andere komen de pachtovereenkomsten te eindigen als volgt: voor 1 (in laatstgenoemd gewest) met ult. Dec. 1900; — voor 36 (9 in Krawang, 7 in de Preanger Regentschappen, 1 in Cheribon, 12 in Pekalongan, 1 in Samarang, 3 in Japara en 3 in Bagelen) met ult. Maart 1901; — voor 166 met ult. Dec. 1901, — en voor de 73 overige met ult. Maart 1902. De bovenbedoelde 278 overvaarten (waarvan 2, zooals gezegd, onverpacht) waren over de verschillende gewesten verdeeld als volgt (de cijfers tusschen haakjes geplaatst wijzen aan hoeveel er aan *inlanders* verpacht waren):

Bantam.	27 (21)	Per transport	126 (72)
Krawang	12 (11)		
Preanger Regentschappen .	23 (17)	Soerabaija	58
Cheribon	9 (5)	Banjoemas.	44
Pekalongan	21 (18)	Bagelen	9 (3)
Samarang	6	Madioen	23
Japara	11	Kediri	10
Rembang	17	Madura	8
Transporteeren	126 (72)	Totaal	278 (75)

Van de door inlanders geëxploiteerde 75 overvaarten waren er 3 (in de Preanger Regentschappen), na mislukte verpachting, ter exploitatie gegeven zonder daarvoor pachtsom te bedingen; voor de 72 andere was aan pachtsommen bedongen in 't geheel f 15 336 's jaars.

g) Afgestaan voor 1897 t/m 1901.

h) Afgestaan voor 1898 t/m 1902.

i) In de afdeeling Banjoewangi afgestaan voor 1898 t/m 1902 tegen f 1164 's jaars, in de overige afdeelingen afgestaan voor 1897 t/m 1901 tegen f 1200 's jaars.

k) De klippen in de afdeeling Sumanap waren afgestaan eerst voor 1896 t/m 1898 tegen f 2640 's jaars en daarna voor 1899 t/m 1903 tegen f 2184 's jaars, die in de overige afdeelingen voor 1898 t/m 1902 tegen f 19 332 's jaars.

PACHTSOMMEN.

MADURA.

PANDHUIZEN. l)			ANDERE VERPACHTE KLEINE MIDDELEN.			TOTALEN.		
1898.	1899.	1900.	1898.	1899.	1900.	1898. q)	1899. q)	1900.
f 4 224	f 4 236	f 4 236	"	"	"	f 11 886,00	f 11 964,00	f 11 724,00
325 104	325 104	325 104	m) f 15 360 n) 3 720 o) 1 308	m) f 14 400 n) 3 720 o) 1 524	m) f 18 000 n) 3 720 o) 1 524	453 516,00	431 532,00	442 548,00
552	552	552	"	"	"	5 080,50	5 106,00	5 106,00
38 856	40 356	40 656	"	"	"	41 492,00	42 833,50	42 936,00
30 540	30 540	30 540	"	"	"	38 118,00	35 826,00	36 018,00
63 948	63 948	63 948	"	"	"	63 948,00	63 948,00	63 948,00
31 224	31 224	31 224	"	"	"	34 377,00	34 035,00	34 152,00
104 460	104 460	104 460	o) 20 400	o) 20 280	o) 20 280	176 340,00	174 000,00	176 520,00
37 560	37 560	37 560	"	"	"	43 320,00	46 320,00	45 732,00
48 120	48 120	48 120	"	"	"	113 760,00	113 160,00	113 160,00
175 284	175 284	175 284	o) 14 160	o) 14 400	o) 14 400	301 344,00	328 932,00	332 256,00
47 640	47 640	47 640	"	"	"	47 640,00	47 640,00	47 640,00
32 652	32 652	32 652	"	"	"	33 024,00	33 024,00	33 024,00
5 676	5 676	5 676	"	"	"	8 040,00	8 040,00	8 040,00
8 400	8 400	8 400	"	"	"	16 800,00	16 800,00	15 600,00
13 308	13 308	13 308	"	"	"	15 141,00	15 192,00	15 192,00
23 256	23 256	23 256	p) 1 680	p) 1 680	p) 1 680	24 936,00	24 936,00	24 936,00
36 852	36 852	36 852	"	"	"	36 852,00	36 852,00	36 852,00
27 672	27 672	27 672	"	"	"	27 672,00	27 672,00	27 672,00
39 372	39 372	39 372	"	"	"	40 944,00	40 944,00	40 944,00
31 500	31 500	31 500	"	"	"	37 980,00	40 764,00	40 776,00
19 056	19 141	19 236	"	"	"	45 108,00	44 137,00	44 232,00
f 1 145 256	f 1 146 853	f 1 147 248	f 56 628	f 56 004	f 59 604	f 1 626 318,50	f 1 623 657,50	f 1 639 008,00

l) Van de 360 verpachte of ter verpachting bestemde pandhuizen, welke blijkens het vorig verslag (bijlage GG) op Java en Madura waren aangewezen, werden er 4 (in Soerakarta), behoorende tot de in de laatste jaren steeds onverpacht geblevene, in 1899 ingetrokken, terwijl er met 1 Juli 1899 1 nieuw werd ingesteld (te Tjimahi in de Preanger Regentschappen). Op ult. 1899 was dus het totaal gedaald tot 357, waarvan er bij den aanvang van 1900 6, bij gemis aan gegadigden, nog onverpacht waren gebleven.

Geëxploiteerd werden dus 351 pandhuizen, waarvan er waren afgestaan: 345 voor het driejarig tijdvak 1898 t/m 1900; — 3 voor het tijdvak 1899 t/m 1901, namelijk 1 (te Tjiandjoer in de Preanger Regentschappen), dat eerst alleen voor 1898 was afgestaan tegen f 6000, en waarvoor bij de nieuwe verpachting voor drie jaren verkregen werd f 7200 's jaars, en 2 (1 in Bantam en 1 op Madura), welke voor 1898 onverpacht waren gebleven, doch voor de eerstvolgende drie jaren werden afgestaan tegen f 12 en f 60 's jaars; — 1 (het nieuw ingestelde te Tjimahi) voor het tijdvak 1 Juli 1899 t/m ult. Dec. 1900, tegen f 600 's jaars; — 1 (op Madura, dat voor 1898 en voor een deel van 1899 onverpacht was gebleven) voor het tijdvak 1 Aug. 1899 t/m ult. Dec. 1900 tegen f 60 's jaars; — en eindelijk 1 (op Madura, dat zoowel voor 1898 als voor 1899 onverpacht was moeten blijven) voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 tegen f 60 's jaars.

Naar gelang van de gewesten waren de verpachte en de onverpachte pandhuizen bij den aanvang van 1900 verdeeld als volgt:

VERPACHT.

Bantam	3
Batavia	15
Krawang	1
Preanger Regentschappen	7
Cheribon	16
Tagal	25
Pekalongan	10
Transporteeren. . .	77
Per transport. . .	77
Samarang	26
Japara	27
Rembang	28
Soerabaija	35
Pasoeroean	21
Probolinggo	11
Bezoeki	7
Transporteeren. . .	232
Per transport . . .	232
Banjoemas	12
Bagelen	11
Kadoe	16
Djokjokarta	15
Soerakarta	11
Madioen	14
Kediri	29
Madura	11
Totaal . . .	351

ONVERPACHT.

Bantam	1
Batavia	1
Madura	4
Totaal . . .	6

m) Wajangspelen, afgestaan voor 1898, daarna voor 1899 en laatstelijk voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901.

n) Duizend-eilanden (pacht van het recht op de zeevoortbrengselen bij de Duizend-eilanden en het eiland Alkmaar en op het op die eilanden groeiende hout), afgestaan voor 1898 t/m 1900.

o) Heffing van schutgelden aan 's lands sluizen te Tangkė (Batavia), Samarang, Melirip en Gedek (de laatste twee in Soerabaija), afgestaan eerst voor 1896 t/m 1898 en laatstelijk voor 1899 t/m 1901.

p) Varkenslacht. (Deze pacht wordt thans, in afwijking van vorige verslagen, niet meer in afzonderlijke kolommen genoemd, omdat zij in 1900 voor 't laatst nog alleen in de residentie Kadoe was overgebleven, alwaar met 1 Jan. 1901 mede de rechtstreeksche heffing wordt ingevoerd.)

q) Ter wille van de vergelijking zijn onder de totalen van 1898 en 1899 alleen die verpachte middelen genoemd, welke ook voor 1900 in pacht werden of bleven afgestaan, dus niet meer de pacht der rund-, buffel- en paardenslacht, noch ook, uitgenomen wat betreft de residentie Kadoe, die der varkenslacht, welke beide pachtmiddelen in al de overige gewesten van Java, waar zij bestonden, en op Madura met 1 Januari of met 1 Maart 1899 (voor de afdeeling Tassikmalaija der residentie Preanger Regentschappen, wat laatstbedoelde pacht betreft, eerst met 1 Januari 1900) door eigen collecte vervangen zijn (verg. bijlage HH, tabellen VI en VII).

2°. BUITENBEZITTINGEN.

MIDDELEN.	1898.	1899.	1900.
Sumatra's Westkust.			
Dobbelspelen *a*) . .	f 18 000,00	f 18 000,00	f 18 000,00
Gedistilleerd *b*). . .	40 651,20	40 651,20	40 651,20
Varkenslacht *c*) . .	3 600,00	3 600,00	2 904,00
Pandhuizen *c*) . . .	54 096,00	54 096,00	40 476,00
Totalen . .	f 116 347,20	f 116 347,20	f 102 031,20

a) Daar de tusschentijds afgetreden pachter en zijne borgen voor het nadeelig verschil aansprakelijk zijn, is hier nog uitgetrokken de voor het driejarig tijdvak 1898 t/m 1900 bedongen oorspronkelijke pachtsom van f 1500 's maands, ofschoon die pachtovereenkomst in 't laatst van 1898 ontbonden werd, in verband waarmede het middel „dobbelspelen" eerst (voor het tijdvak 19 Dec. 1898 t/m ult. Febr. 1899) ondershands werd afgestaan tegen f 700 's maands en vervolgens (voor het tijdvak 1 Maart 1899 t/m ult. Dec. 1900) na opveiling tegen f 680 's maands.

b) Afgestaan voor 1898 t/m 1900.

c) Afgestaan eerst voor 1897 t/m 1899 en daarna voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902.

MIDDELEN.	1898.	1899.	1900.
Benkoelen.			
Dobbelspelen *d*) . .	f 300	f 192	f 240
Gedistilleerd *e*). . .	960	1 308	1 308
Rundslacht *e*) . .	384	396	396
Pandhuizen *f*) . . .	3048	3 048	3 048
Totalen . .	f 4 692	f 4 944	f 4 992

d) Afgestaan eerst voor 1896 t/m 1898, daarna voor 1899 en laatstelijk voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902.

e) Afgestaan eerst voor 1896 t/m 1898 en daarna voor 1899 t/m 1901.

f) Het pandhuis te Benkoelen en dat te Kroë zijn afgestaan voor 1898 t/m 1900 respectievelijk tegen f 3024 en f 24 's jaars; de 3 overige bleven weder, evenals in de laatste jaren, onverpacht.

MIDDELEN.	1898.	1899.	1900.
Lampongsche Districten. *g*)			
Dobbelspelen *h*) . .	f 4 059	f 3 252	f 2 652
Pandhuizen *i*) . . .	2 382	2 820	2 820
Totalen . .	f 6 441	f 6 072	f 5 472

g) De opgegeven twee pachtmiddelen werden ingevoerd met 1 April 1898 (St. nos. 23 en 25).

h) Afgestaan eerst voor de laatste negen maanden van 1898, daarna voor 1899 en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901, voor de laatstgenoemde twee tijdvakken alleen ter hoofdplaats Telok Betong en in de Ommelanden van Telok Betong; voor de andere plaatsen in het gewest deden zich voor geen der beide tijdvakken gegadigden voor.

i) Van de 7 voor dit gewest toegestane pandhuizen zijn er slechts 2 in pacht afgestaan, eerst voor een gedeelte van 1898 en later voor de jaren 1899 t/m 1901. Ook bij de voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 gehouden verpachting hebben zich voor geen der 5 overige pandhuizen gegadigden voorgedaan.

MIDDELEN.	1898.	1899.	1900.
Palembang.			
Dobbelspelen *j*). . .	f 18 432	f 18 072	f 18 672
Gedistilleerd *k*). .	9 660	9 930	12 180
Varkenslacht *l*). . .	. . . . .	2 700	4 920
Overvaarten *m*). . .	7 260	7 284	7 116
Pandhuizen *n*) . . .	4 488	4 248	3 576
Totalen . .	f 39 840	f 42 234	f 46 464

j) Afgestaan, wat de hoofdplaats betreft, voor 1898 tegen f 18 120, voor 1899 tegen f 17 400 en voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 17 880 's jaars; wat de afdeelingshoofdplaats Tebing Tinggi betreft voor het tijdvak 1898 t/m 1900 tegen f 312 's jaars, — en binnen de gouvernementsnederzettingen in Djambi (d. i. te Djambi en Moeara Saba), waar het middel, ingevolge St. 1899 n°. 19, met 1 April 1899 is ingevoerd, eerst voor de laatste negen maanden van 1899 en daarna voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 telkens tegen f 40 's maands.

k) Afgestaan: te Palembang eerst voor 1897 t/m 1899 tegen f 9660 's jaars en daarna voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 tegen f 12 000 's jaars; — te Djambi en Moeara Saba (zie de voorgaande noot) eerst voor de laatste negen maanden van 1899 tegen f 30 's maands, en daarna voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 15 's maands.

l) Dit pachtmiddel, ingevoerd met 1 April 1899 (St. n°. 19), werd voor de laatste negen maanden van dat jaar afgestaan tegen f 300 's maands, en daarna voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 tegen f 410 's maands.

m) Te Palembang afgestaan voor 1898 t/m 1900 tegen f 6204 's jaars; in de afdeeling Tebing Tinggi eerst voor 1896 t/m 1898 tegen f 456 's jaars en daarna voor 1899 t/m 1901 tegen f 480 's jaars; te Lahat (afd. Lematang Oeloe, enz.) eerst voor 1897 t/m 1899 tegen f 600 's jaars en daarna voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 432 's jaars.

n) In elk der opgegeven jaren werden er van de 13 toegestane pandhuizen 10 geëxploiteerd. Wel deed zich voor één der in 1898 en 1899 geëxploiteerde bij de in 't laatst van 1899 gehouden verpachting geen gegadigde voor, maar daarentegen werd één der zoowel in 1898 als in 1899 onverpacht geblevene, te rekenen van 1 Januari 1900, voor $1^1/_4$ jaar afgestaan zonder echter betaling van pachtsom te bedingen. De overeenkomsten betreffende de bedoelde 10 pandhuizen loopen ten einde: voor 2 met ult. 1900 (pachtsommen f 1224 's jaars), voor 2 met ult. Maart 1901 (voor slechts één waarvan pachtsom is bedongen, nl. f 360 's jaars), en voor 6 met ult. 1901 (pachtsommen f 1992 's jaars).

MIDDELEN.	1898.	1899.	1900.
Oostkust van Sumatra. *o*)			
Dobbelspelen *p*) . .	f 357 240	f 360 270	f 536 640
Sterke dranken *q*). .	157 863	158 823	233 610
Varkenslacht *r*) . .	18 720	23 097	23 136
Zout *s*).	53 040	53 040	78 120
Sago, getah en was *t*)	21 600	30 120	33 840
Pandhuizen *u*) . . .	42 312	42 822	43 128
Totalen . .	f 650 775	f 668 172	f 948 474

o) De afdeeling Tamiang werd bij het pachtgebied ingelijfd, wat de middelen „dobbelspelen", „varkenslacht" en „pandhuizen" betreft, met 1 April 1899 (St. n°. 67), en wat het „gedistilleerd" aangaat met 1 April 1900 (St. n°. 58).

p) Afgestaan: 1°. in de afdeeling Bengkalis, met inbegrip van de landschappen Bangka, Koeboe en Tanah Poetih en het Mandau- en Tapoenggebied, eerst voor het tijdvak 1896 t/m 1898 tegen f 8040 's jaars, en daarna voor het tijdvak 1899 t/m 1901 tegen f 8280 's jaars, — en 2°. elders in het gewest, eerst voor de jaren 1897 t/m 1899 (buiten de afdeeling Tamiang) tegen f 349 200 's jaars, waarbij voor de laatste negen maanden van 1899 nog kwam voor gemelde afdeeling Tamiang (zie noot *o*) f 310 's maands of f 2790, en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901, met inbegrip van laatstgemelde afdeeling, f 528 360 's jaars.

q) Afgestaan: *a*. wat de jaren 1898 en 1899 betreft 1°. in de afdeeling Bengkalis (met de hiervóór genoemde landschappen) achtereenvolgens tegen f 5760 en f 6720, en 2°. in het overig deel van het gewest (uitgenomen de afdeeling Tamiang), waar het middel voor de jaren 1897 t/m 1899 was afgestaan, tegen f 152 103 's jaars, *b*. wat de eerste drie maanden van 1900 betreft in het geheele gewest (uitgenomen de afdeeling Tamiang) tegen f 15 560 's maands of f 46 680, en *c*. wat het tijdvak 1 April 1900 t/m ult. Maart 1903 betreft, voor het geheele gewest, dus met inbegrip van laatstgenoemde afdeeling (verg. noot *o*), tegen f 20 770 's maands, d. i. voor de laatste negen maanden van 1900 f 186 930.

r) Afgestaan: 1°. in de afdeeling Bengkalis (met de hiervóór genoemde landschappen) eerst voor het tijdvak 1896 t/m 1898 en daarna voor het tijdvak 1899 t/m 1901 telkens tegen f 2400 's jaars; — 2°. elders in het gewest (buiten de afdeeling Tamiang) eerst voor 1898 tegen f 16 320 en vervolgens voor het tijdvak 1899 t/m 1901 tegen f 20 580 's jaars, — en 3°. in de afdeeling Tamiang (zie noot *o*) voor het tijdvak 1 April 1899 t/m ult. Dec. 1901 tegen f 13 's maands, d. i. voor de laatste negen maanden van 1899 f 117 en voor 1900 f 156.

s) Afgestaan eerst voor 1897 t/m 1899 en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901.

t) Afgestaan voor 1898 en 1899 jaar voor jaar en laatstelijk voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901.

u) Van de voor dit gewest (buiten de afdeeling Tamiang) toegestane 20 pandhuizen waren er verpacht: 16 voor het tijdvak 1898 t/m 1900 tegen f 42 216 's jaars; 1 eerst voor het tijdvak 1896 t/m 1898 tegen f 96 's jaars, vervolgens voor 1899 (met de 3 voor 1898 onverpacht geblevene) gezamenlijk voor f 12, en laatstelijk (echter zonder de 3 evenbedoelde, die bij de in 't laatst van 1899 gehouden verpachting weder onverpacht bleven) voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 tegen f 120 's jaars. Voor het tijdvak 1 April 1899 t/m ult. Dec. 1900 werden bovendien afgestaan, en wel tegen f 66 's maands, de 2 pandhuizen in de toen bij het pachtgebied ingelijfde afdeeling Tamiang.

MIDDELEN.	1898.	1899.	1900.
Atjeh en onderhoorigheden. *v)*			
Dobbelspelen . . .	f 49 200	f 49 200	f 49 200
Varkenslacht . . .	2 292	2 292	2 292
Sterke dranken. . .	28 800	28 800	28 800
Pandhuizen	11 400	11 400	11 400
Totalen . .	f 91 692	f 91 692	f 91 692

v) In dit gewest — of juister in Groot-Atjeh en de daartoe behoorende eilanden — zijn de verschillende middelen gegund voor 1898 t/m 1900. (Van de pandhuizen — 2 in getal — bleef er geen onverpacht.)

MIDDELEN.	1898.	1899.	1900.
Riouw en onderhoorigheden.			
Dobbelspelen *w)* . .	f 53 940	f 45 000	f 44 400
Gedistilleerd *x)* . .	49 140	28800	28 800
Varkenslacht *ij)* . .	26 004	16 860	20 280
Peper *z)*	33 000	18 120	25 920
Zout (alleen in het landsch. Indragiri) *aa)*	1 920	. . . . .	. . . . .
Totalen . .	f 164 004	f 108 780	f 119 400

w) Daar de pachttermijnen van uiteenloopenden duur, welke in 1898 in verschillende afdeelingen van dit gewest voor de dobbelpacht loopende waren, bij het einde van dat jaar alle kwamen te verstrijken, kon het middel voo het geheele gewest worden afgestaan, eerst voor 1899 alleen, en vervolgen voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 190?.

x) Ook dit middel is laatstelijk voor het geheele gewest afgestaan en wel voor de jaren 1899 t/m 1901. Over de jaren 1897 en 1898 was het gegund geweest in Indragiri tegen f 840 's jaars en in het overig pachtgebied voor de jaren 1896 t/m 1898 tegen f 48 300 's jaars. Ofschoon het contract, waarbij laatstbedoelde pachtsom bedongen was, tusschentijds ontbonden werd, en bij eene nieuwe gunning voor 1898 slechts verkregen werd f 37 320, is hier toch de hoogere som genoemd, omdat de nalatige pachter en zijne borgen voor het nadeelig verschil aansprakelijk zijn.

ij) Daar de pachttermijnen van uiteenloopenden duur, welke in 1898 in verschillende afdeelingen van dit gewest voor de varkenslacht loopende waren, bij het einde van dat jaar alle kwamen te verstrijken, kon het middel voor het geheele gewest worden afgestaan, eerst voor 1899 alleen, en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901.

z) Afgestaan eerst voor 1896 t/m 1898, daarna voor 1899 en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902.

aa) Enkel afgestaan — ondershands — voor het eerste halfjaar van 1898, zijnde met 1 Juli 1898 (St. n°. 189), de pacht opgeheven, omdat bij de toen in werking getreden herziene toltarieven voor Indragiri zout aan invoerrecht is onderworpen.

MIDDELEN.	1898.	1899.	1900.
Banka.			
Dobbelspelen *bb)* . .	f 33 732,00	f 33 732	f 40 812
Gedistilleerd *bb)* . .	26 292,00	26 292	28 692
Pandhuizen *cc)*. . .	2 669,66	4 248	4 308
Totalen . .	f 62 693,66	f 64 272	f 73 812

bb) Afgestaan eerst voor 1897 t/m 1899 en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902.

cc) Met ult. 1898 liep voor 5 van de voor dit gewest toegestane 9 pandhuizen de driejarige pachttermijn af (de 4 andere waren voor dien termijn onverpacht gebleven). Voor 1899 t/m 1901 werden er 7 in pacht afgestaan tegen f 4218 's jaars, voor 1899 1 tegen f 30, terwijl er voor 1899 1 onverpacht bleef. De twee laatstbedoelde werden voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 afgestaan tegen respectievelijk f 30 en f 60 's jaars.

MIDDELEN.	1898.	1899.	1900.
Billiton. *dd)*			
Dobbelspelen . . .	f 25 200	f 20 412	f 20 412
Gedistilleerd . . .	15 132	12 000	12 000
Varkenslacht . . .	6 276	5 004	5 004
Pandhuizen	5 148	2 916	2 904
Totalen . .	f 51 756	f 40 332	f 40 320

dd) Alle middelen waren afgestaan eerst voor 1896 t/m 1898 en vervolgens voor 1899 t/m 1901. Eene uitzondering maakten, wat laatstgenoemden termijn betreft, 3 van 5 pandhuizen, welke alleen voor 1899 waren afgestaan, gezamenlijk tegen f 336, en waarvan er 2 laatstelijk zijn gegund voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901, gezamenlijk tegen f 324 's jaars, terwijl het derde voor dat tijdvak onverpacht bleef.

MIDDELEN.	1898.	1899.	1900.
Westerafdeeling van Borneo.			
Dobbelspelen *ee)* . .	f 22 740	f 25 932	f 26 580
Gedistilleerd *ff)* . .	28 152	28 620	28 656
Varkenslacht *gg)* . .	36 828	38 076	38 076
Goudmijnen *hh)* . .	3 996	3 900	3 732
Pandhuizen *ii)*. . .	3 396	4 008	4 032
Gezamenlijke kleine middelen, voor zoover niet afzonderlijk verpacht *jj)* . . .	39 984	43 392	44 304
Totalen *kk)* . .	f 135 096	f 143 928	f 145 380

ee) Afgestaan eerst voor 1896 t/m 1898 en vervolgens voor 1899 t/m 1901, behoudens dat in het district Montrado het middel werd afgestaan voor 1898, voor 1899 en laatstelijk voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 tegen achtereenvolgens f 912, f 792 en f 972 's jaars, en in het district Lara eerst alleen voor 1899 tegen f 744 en laatstelijk voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m Maart 1902 tegen f 1212 's jaars.

ff) Afgestaan eerst voor 1896 t/m 1898 en vervolgens voor 1899 t/m 1901, uitgenomen wat laatstgemeld tijdvak betreft, in de afdeeling Mampawa (zonder het kaptjongschap Kew Wong Yoe), alwaar het middel is afgestaan voor 1899 tegen f 3276, en laatstelijk voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 tegen f 3312 's jaars.

gg) Afgestaan eerst voor 1896 t/m 1898 en vervolgens voor 1899 t/m 1901.

hh) Afgestaan eerst voor 1896 t/m 1898 en vervolgens voor 1899 t/m 1901, uitgenomen in het district Montrado, alwaar het middel voor 1898 was afgestaan tegen f 1464, voor 1899 tegen f 1248 en voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 1080 's jaars.

ii) Met ult. 1898 liep van de 13 voor dit gewest toegestane pandhuizen voor 4 de driejarige, en voor 1 de éénjarige pachttermijn af, terwijl er 8 voor 1898 onverpacht waren gebleven. Eerstbedoelde 4 pandhuizen werden sedert afgestaan voor 1899 t/m 1901 tegen f 3792 's jaars en van de 9 overige werden er 3 afgestaan eerst voor 1899 tegen f 216 en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 tegen f 240 's jaars (de 6 andere bleven telkens onverpacht).

jj) Afgestaan eerst voor 1896 t/m 1898 en vervolgens voor 1899 t/m 1901, uitgenomen:

1°. in de onderafdeeling Sekadou der afdeeling Sanggou en Sekadou en in de onderafdeelingen Smitou en Boven-Kapoeas der afdeeling Sintang, waar de toewijzing plaats had voor 1898 t/m 1900 tegen respectievelijk f 1320 en f 3360 's jaars;

2°. wat eerstgenoemd tijdvak betreft, in de afdeeling Mampawa (in deze afdeeling betreft de uitzondering alleen „goudmijnen" en „dobbelspelen"), waar de toewijzing plaats had alleen voor 1898 tegen f 1620, en

3°. wat het tijdvak 1899 t/m 1901 betreft, in de onderafdeelingen Sintang en Melawi der afdeeling Sintang, waar de toewijzing plaats had voor 1899 tegen respectievelijk f 5040 en f 612 en voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 tegen respectievelijk f 5532 en f 1032 's jaars.

kk) De pachtsommen waren in 1898, 1899 en 1900 verdeeld als volgt:

	1898	1899	1900
Pontianak	f 82 536	f 85 092	f 85 128
Sambas { Sambas	9 252	10 236	10 236
Sambas { Montrado	33 048	37 680	38 160
Sintang	10 260	10 920	11 856
Totalen	f 135 096	f 143 928	f 145 380

Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.

MIDDELEN.	1898.	1899.	1900.
Goudmijnen *ll*)	f 1 092	f 1 092	f 1 092
Dobbelspelen *mm*)	2 052	1 824	2 352
Gedistilleerd *nn*)	4 224	4 224	4 440
Overvaarten *oo*)	11 640	11 040	11 040
Varkenslacht *pp*)	441	432	660
Pandhuizen *qq*)	1 056	2 052	1 932
Totalen	f 20 505	f 20 664	f 21 516

ll) Afgestaan voor het driejarig tijdvak 1898 t/m 1900.

mm) Afgestaan eerst voor 1898, daarna voor 1899 en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902.

nn) Afgestaan eerst voor 1897 t/m 1899 en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902.

oo) Afgestaan eerst voor 1898 en vervolgens voor 1899 t/m 1901.

pp) Afgestaan eerst voor 1896 t/m 1898, daarna voor 1899 en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902.

qq) Van de 3 ter verpachting bestemde pandhuizen bleven er voor 1898 2, voor 1899 1, en voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 wederom 2 onverpacht. Dat te Bandjermasin werd afgestaan eerst voor 1896 t/m 1898 en vervolgens voor 1899 t/m 1901. Voor het pandhuis te Martapoera werd alleen een gegadigde gevonden voor 1899 tegen f 120.

Celebes en onderhoorigheden.

MIDDELEN.	1898.	1899.	1900.
Dobbelspelen *rr*)	f 34 200	f 34 200	f 45 600
Gedistilleerd *rr*)	14 100	14 100	12 360
Saguweer en brom *ss*)	9 480	8 400	8 400
Rundslacht *rr*)	4 680	4 680	5 040
Varkenslacht *rr*)	4 080	4 080	4 920
Vischmarkten *tt*)	11 580	10 920	10 920
Sirih *uu*)	14 052	13 692	9 300
Overvaarten *vv*)	1 452	1 632	1 662
Pandhuizen *ss*)	2 556	2 892	2 892
Gezamenlijke kleine middelen *ww*)	47 310	41 832	33 732
Totalen	f 143 490	f 136 428	f 134 826

rr) Afgestaan eerst voor 1897 t/m 1899 en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902, uitgenomen het middel varkenslacht, hetwelk laatstelijk is gegund voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901. De middelen „dobbelspelen", „gedistilleerd", „rundslacht" en „varkenslacht" worden alleen voor Makasser en Tello afzonderlijk verpacht.

ss) Afgestaan eerst voor 1896 t/m 1898 en vervolgens voor 1899 t/m 1901. De pacht van het middel „brom en saguweer" werkt alleen ter hoofdplaats Makasser. Wat de pacht der pandhuizen betreft, konden bij de verpachting voor beide driejarige termijnen telkens niet meer dan 4 van de 17 pandhuizen worden afgestaan.

tt) Dit pachtmiddel was afgestaan eerst voor 1896 t/m 1898, daarna voor 1899, en vervolgens, ingaande met 1 Jan. 1900, te Kampong Baroe voor $1^1/_4$ jaar en te Kampong Melajoe voor $2^1/_4$ jaar, respectievelijk tegen f 120 en f 10 800 's jaars.

uu) Afgestaan eerst voor 1897 t/m 1899 (uitgenomen in de afdeeling Bonthain, alwaar dit middel was afgestaan voor 1896 t/m 1898 tegen f 3000 's jaars en alleen voor 1899 tegen f 2640) en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902, uitgezonderd de afdeeling Noorderdistricten, waar het is gegund voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 6000 's jaars.

vv) Afgestaan eerst voor 1897 t/m 1899 (uitgenomen de overvaart te Tello, welke was afgestaan voor 1896 t/m 1898 tegen f 300 's jaars en voor 1899 tegen f 480) en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901, (uitgezonderd de thans voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902, respectievelijk tegen f 792 en f 678 's jaars, afgestane overvaart te Tello en die in de afdeeling Noorderdistricten).

ww) Afgestaan in de afdeeling Saleijer en op de eilanden onder Tello Parang Loë voor 1898 t/m 1900 tegen respectievelijk f 4680 en f 1020 's jaars, in de afdeeling Tontoli voor 1896 t/m 1898 tegen f 996, voor 1899 tegen f 1380 en voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 tegen f 1320 's jaars, in de onderafdeeling Bangkala der afdeeling Takalar voor 1898 tegen f 564 en voor 1899 t/m 1901 tegen f 600 's jaars, en elders in het gewest voor 1898 tegen f 40 050; voor 1899 tegen f 34 152, en vervolgens, ingaande 1 Jan. 1900, deels voor $1^1/_4$ jaar, deels, wat de afdeeling Noorderdistricten betreft, voor $2^1/_4$ jaar, respectievelijk tegen f 13 872 en f 12 240 's jaars.

Menado.

MIDDELEN.	1898	1899.	1900.
Dobbelspelen *xx*)	f 2 592	f 218,50	f 1 815
Gedistilleerd *yy*)	30 960	30 960,00	33 720
Saguweer *zz*)	14 892	14 892,00	14 892
Totalen	f 48 444	f 46 070,50	f 50 427

xx) Afgestaan: ter hoofdplaats Menado voor 1898 tegen f 2412, voor een deel van 1899 (6 Juni t/m 31 Dec.) tegen f 30,50 's maands en voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901 tegen f 1800 's jaars, — en te Amoerang voor 1898 tegen f 180, voor 1899 tegen f 12,12, en voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 tegen f 15 's jaars.

yy) Afgestaan eerst voor 1897 t/m 1899 en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901.

zz) Afgestaan voor 1898 t/m 1900.

Amboina.

MIDDELEN.		1898	1899.	1900.
Gedistilleerd *aaa*)	Afd. Banda *bbb*)	f 12 336	f 12 336	f 12 336
	Elders in het gewest *ccc*)	24 708	27 804	27 804
Saguweer.	Afd. Banda *ddd*)	1 752	1 080	612
	Elders in het gewest *eee*)	17 880	18 192	18 192
Totalen		f 56 676	f 59 412	f 58 944

aaa) In de afdeeling Banda afgestaan voor 1898, voor 1899 en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901; elders in het gewest eerst voor 1896 t/m 1898 en laatstelijk voor 1899 t/m 1901.

bbb) Zonder de onderafdeeling Waroe.

ccc) Hieronder ook begrepen de onderafdeeling Waroe der afdeeling Banda, doch niet de afdeeling Aroe-, Key-, Tenimber- en Zuidwester-eilanden, waar de invoer van sterke dranken verboden is (St. 1890 n°. 189).

ddd) Afgestaan eerst voor 1896 t/m 1898, daarna voor 1899 en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901.

eee) Afgestaan eerst voor 1896 t/m 1898 en vervolgens voor 1899 t/m 1901.

MIDDELEN.	1898.	1899.	1900.
Ternate *fff*).			
Sterke dranken. . .	f 510	f 504	f 351
Rund- en varkenslacht	640	616	379
Saguweer.	325	200	327
Totalen . .	f 1 475	f 1 320	f 1 057

fff) Ult. 1898 liepen voor het middel „rund- en varkenslacht" de driejarige en voor de middelen „sterke dranken" en „saguweer" de éénjarige pachtovereenkomsten af. Daarna zijn de drie middelen afgestaan eerst voor het tijdvak 1 Jan. 1899 t/m ult. Maart 1900, en vervolgens voor het tijdvak 1 April 1900 t/m ult. Maart 1901.

MIDDELEN.	1898.	1899.	1900.
Timor en onderhoorigheden.			
Dobbelspelen *ggg*). .	f 1 464	f 1 392	f 1 392
Gedistilleerd *hhh*) . .	3 600	5 400	5 400
Rundslacht en slachten van andere beesten *ggg*). . .	756	792	744
Laroe (gegiste drank) *iii*)	1 956	2 640	2 580
Totalen . .	f 7 776	f 10 224	f 10 116

ggg) Afgestaan voor 1898, voor 1899 en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1901.

hhh) Afgestaan eerst voor 1898 en daarna voor 1899 t/m 1901.

iii) Afgestaan voor 1898, voor 1899 en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902.

MIDDELEN.	1898.	1899.	1900.
Bali en Lombok (alleen de afdeelingen Boeleleng en Djembrana).			
Dobbelspelen *jjj*) . .	. . . . .	f 1 467	f 1 272
Rund-, buffel- en paardenslacht *kkk*)	f 3 840	4 224	4 944
Overvaarten *lll*) . .	4 272	4 272	4 272
Totalen . .	f 8 112	f 9 963	f 10 488

jjj) Dit pachtmiddel, met 1 April 1899 (St. n°. 20) ingevoerd enkel in de afdeeling Boeleleng, werd aanvankelijk voor de laatste negen maanden van dat jaar afgestaan, en vervolgens voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902.

kkk) Afgestaan: in de afdeeling Boeleleng voor 1898 tegen f 3240, voor 1899 tegen f 3612 en voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902 tegen f 4332 's jaars; — in de afdeeling Djembrana eerst voor 1896 t/m 1898 en daarna voor 1899 t/m 1901 achtereenvolgens tegen f 600 en f 612 's jaars.

lll) Afgestaan voor 1898 t/m 1900.

RECAPITULATIE.

MIDDELEN.	1898.	1899.	1900.
Totalen voor elk der middelen (voor zoover niet sommige vereenigd verpacht werden).			
Dobbelspelen.	f 623 151,00	*mmm*) f 613 163,50	f 810 039,00
Gedistilleerd en andere sterke dranken	493 373,20	475 956,20	556 111,20
Peper	33 000,00	18 120,00	25 920,00
Rund- en buffelslacht, enz. *nnn*)	10 300,00	10 708,00	11 503,00
Varkenslacht *ooo*)	98 241,00	96 141,00	102 192,00
Vischmarkten	11 580,00	10 920,00	10 920,00
Sirih.	14 052,00	13 692,00	9 300,00
Overvaarten	24 624,00	24 228,00	24 090,00
Goudmijnen	5 088,00	4 992,00	4 824,00
Zout	54 960,00	53 040,00	78 120,00
Sago, was en getah	21 600,00	30 120,00	33 840,00
Pandhuizen *ppp*)	132 551,66	134 550,00	120 516,00
Gezamenlijke kleine middelen	87 294,00	85 224,00	78 036,00
Gezamenlijke totalen. . .	f 1 609 814,86	f 1 570 854,70 *mmm*)	f 1 865 411,20

mmm) Voor de pacht der dobbelspelen te Menado over 1899 kon in 't vorig verslag (bijlage GG) nog slechts een benaderend cijfer worden ingevuld, dat gebleken is f 693,62 te hoog te zijn geweest. Vandaar dat het totaal nu zooveel lager is dan eerst was opgegeven.

nnn) De opgaven omtrent de pacht der „rund- en buffelslacht, enz." betreffen de gewesten Benkoelen, Celebes en onderhoorigheden, Ternate, Timor en onderhoorigheden en de landschappen Boeleleng en Djembrana op Bali. Wat Benkoelen aangaat, omvat de pacht enkel het slachten van rundvee en buffels, voor Ternate niet het slachten van buffels, maar het slachten van runderen en varkens, en voor genoemde Balische landschappen geen varkens, maar wel paarden. Op Celebes en op Timor vallen onder de pacht ook andere beesten dan de hiergenoemde (te Makasser en in het landschap Tello echter geen varkens en op Timor geen paarden).

ooo) Uitgenomen in de gewesten en gedeelten van gewesten (zie de voorgaande noot), waar het middel begrepen is in de „rund- en buffelslacht, enz."

ppp) Blijkens de op deze pacht betrekking hebbende aanteekeningen hiervóór waren er voor de verschillende gewesten, waar de pacht der pandhuizen werkt, in 't geheel 113 pandhuizen toegestaan, van welke er laatstelijk 36, bij gemis aan gegadigden, onverpacht waren moeten blijven. Voor de 77 afgestane komen de pachtovereenkomsten te eindigen als volgt: voor 24 met ult. 1900 (2 in Benkoelen, 2 in Palembang, 18 ter Oostkust van Sumatra en 2 in Atjeh); voor 4 met ult. Maart 1901 (2 in Palembang — hiervan 1 afgestaan zonder pachtsom te bedingen — en 2 op Billiton); voor 26 met ult. Dec. 1901, en voor de 23 overige met ult. Maart 1902.

II. ACHTERSTANDEN over pachtjaren, voorafgaande aan 1899, en afbetalingen, in mindering daarvan, gedurende 1899.

1°. JAVA EN MADURA.

Oorspronkelijke debiteuren.	Middelen en perceelen, waarop de vorderingen betrekking hebben.	Tot welk jaar of tijdvak de achterstand betrekking had.	Afbetaald in 1899.	Restant der vordering op ult. 1899.
Tan Siok Tjay.	Overvaarten, afdeelingen Grissee en Sidaijoe (res. Soerabaija) *a*)	1885	f 25,00	f 7 222,00
Tjoa Djie An.	Overvaarten, afdeelingen Soerabaija, Sidhoardjo, Modjokerto en Djombang (res. Soerabaija) *b*)	1885	„	12 212,51
Ong Yong Gay.	Pandhuis te Karang Geneng (res. Soerabaija) *c*)	1885	25,00	32,50
Giam Kwat.	Rundslacht (res. Soerakarta) *d*)	1887	800,00	5 517,21^{5}
Tan Yoe Tiong.	Rundslacht (res. Soerakarta) *e*)	1888	352,00	6 191,02
Oei Eng Tjoen.	Dobbelspelen, perceelen Kongsi Besar en Pintoe Ketjil (res. Batavia) *f*)	1888	240,00	18 744,52^{5}
Kwee Liong Tjiang.	Rundslacht, afdeelingen Pasoeroean en Malang (res. Pasoeroean) *b*)	1889	„	12 244,69
Go Kie Hok.	Rundslacht (res. Madura) *g*)	1889	15,00	4 161,32
Kwee Phik In.	Varkenslacht (res. Pasoeroean) *h*)	1889	60,00	31,00
Liem Kie Djwan.	Pandhuis te Goudomanan-lor (res. Djokjokarta) *b*)	1890—1891	„	4 752,00
Liem Kiem Hong.	Rundslacht (res. Kediri) *i*)	1894	„	23 046,59^{5}
Oei Tjoen Hian.	Dobbelspelen, afdeeling Soerabaija	1896	327,00	„
Tan Beng Hong.	Duizend-eilanden (res. Batavia) *j*)	1896—1897	„	30,00
Kassan.	Overvaart Karengdjati (res. Pekalongan) *b*)	1897 t/m 1899	„	682,88
Yo Peng.	Overvaart Dajeuh Kollot (res. Preanger Regentschappen)	1896 t/m 1898	200,00	„
Tambas	Overvaart Gembiro (res. Pekalongan) *k*)	1897 t/m 1899	„	73,62^{5}
Tan Kauw.	Dobbelspelen, perceel Meester-Cornelis (res. Batavia)	1897 t/m 1899	1 764,40	„
	Totalen	......	f 3 808,40	f 94 941,88

2°. BUITENBEZITTINGEN.

Oorspronkelijke debiteuren.	Middelen en perceelen, waarop de vorderingen betrekking hebben.	Tot welk jaar of tijdvak de achterstand betrekking had.	Afbetaald in 1899.	Restant der vordering op ult. 1899.
Lim Tjoey Seng.	Gedistilleerd, Sumatra's Westkust *l*)	1869	„	f 345,90
Ho E.	Gezamenlijke kleine middelen, afdeeling Noorderdistricten (Celebes en onderhoorigheden) *m*)	1884	f 88,00	735,67
Oei Tjoeng Toan.	Dobbelspelen te Makasser en Tello (Celebes en onderhoorigheden) *b*)	1890	„	11 460,84^{5}
Tjong Yong Peng.	Dobbelspelen, Riouw-archipel en afdeeling Battam (Riouw en onderhoorigheden) *n*)	1891 t/m 1893	„	139 175,86
Tan Djoe Ho.	Varkenslacht, in hetzelfde perceel *o*)	id.	1 250,00	17 690,27^{5}
Jo Tjoet Kie.	Dobbelspelen, landschap Indragiri (Riouw en onderhoorigheden) *p*)	1 Aug. 1892 tot ult. 1893	„	561,00
Id.	Gedistilleerd, in hetzelfde perceel *p*)	id.	„	198,00
Id.	Varkenslacht, in hetzelfde perceel *p*)	id.	„	157,50
Id.	Zout, in hetzelfde perceel *p*)	id.	„	6 353,75
Go Tjoen Bie.	Gedistilleerd, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo *b*)	1893	„	755,00
Id.	Overvaarten, in hetzelfde perceel *b*)	id.	„	1 132,50
Tan Kim Leng.	Saguweer, Menado *b*)	1894	„	3 451,29^{5}
Id.	Gedistilleerd, Menado *b*)	1894 t/m 1896	„	29 701,49
Tan Beng Hong.	Gedistilleerd, Riouw en onderhoorigheden zonder het landschap Indragiri *q*)	1896 t/m 1898	252,20	20 738,80
Lie Boen Tjiat.	Dobbelspelen, Sumatra's Westkust *r*)	1898 t/m 1900	160,00	22 950,66^{5}
	Totalen	......	f 1 750,20	f 255 408,55

a) Op deze pacht werd t/m Mei 1899 maandelijks f 5 aangezuiverd door een der borgen. Deze borg werd echter failliet verklaard, ten gevolge waarvan sedert geen afbetalingen meer plaats vonden.

b) Omtrent deze hopelooze posten valt niets bijzonders te vermelden.

c) De pachter had aangenomen maandelijks f 2,50 af te betalen. Wegens de armoedige omstandigheden van den debiteur werd in 1899 echter slechts 25 afbetaald.

d) De pachter is failliet verklaard. Eén der borgen is in 1895 overleden, terwijl de andere borg jaarlijks in drie termijnen f 600 afbetaalt. De 3de termijn (over 1898) is eerst op 3 Januari 1899 gestort.

e) Op deze pacht wordt maandelijks door één der borgen f 25 en door den pachter f 4 afbetaald. De maandelijksche afbetaling van f 4 over Januari 1900 had reeds in December 1899 plaats.

f) De debiteur is naar China ontkomen; één der borgen overleed in armoedige omstandigheden, terwijl de andere borg f 20 's maands in 's lands kas stort.

g) Op dezen achterstand wordt van October 1899 af door één der borgen maandelijks f 5 afbetaald.

h) In het vorig verslag (bijlage GG, blz. 8) is abusievelijk opgegeven dat op dezen achterstand in 1898 f 10 is afbetaald, hetgeen moet zijn f 25, zoodat de achterstand op ult. 1898 niet f 106, maar f 91 beliep.

i) De pachter en de inmiddels overleden borgen zijn failliet verklaard. Uit de failliete boedels zijn nog uitkeeringen te verwachten.

j) Uit de failliete boedels van den pachter en één der borgen zijn nog uitkeeringen te verwachten.

k) Op den pachter en één der borgen is voorshands niets te verhalen; de andere borg wordt gerechtelijk vervolgd.

l) Op dezen achterstand wordt van het begin van 1900 af maandelijks f 7,50 afbetaald.

m) De pachter is overleden. Eén der borgen betaalt maandelijks f 8 af, doch bleef in 1899 één termijn achterstallig; de andere borg verkeert in te armoedige omstandigheden om iets op de schuld te kunnen afdoen.

n) Pachter en borgen zijn voortvluchtig.

o) De pachter is voortvluchtig Eén der borgen is overleden, terwijl de andere borg f 100 's maands afbetaald. In 1899 zuiverde hij de over 1898 te min betaalde f 250 aan, doch bleef over 1899 nog met twee maandtermijnen ten achter.

p) De pachter is in de gijzeling overleden, terwijl de borgen voortvluchtig zijn.

q) De pachter en één der borgen zijn failliet verklaard; van de twee andere borgen is er één voortvluchtig en de andere in gijzeling gesteld. In verband met den executorialen verkoop van eenige aan den in gijzeling gestelden borg toebehoord hebbende perceelen is in 1899, in mindering van dezen achterstand, eene som van f 252,20 in 's lands kas gestort.

r) Op dezen achterstand wordt maandelijks van Mei 1899 af door den gewezen pachter f 20 afbetaald. Eén der borgen, die eerst voortvluchtig was, is in 1900 teruggekeerd, en heeft zich verbonden tot betaling van f 1500, in mindering waarvan hij in Maart 1900 f 700 heeft voldaan. Pogingen worden in het werk gesteld om hem tot meer betalingen te dwingen. De andere borg verkeert in te armoedige omstandigheden om voorshands iets op de schuld te kunnen afdoen.

(5. 34.)

BIJLAGE GG.

(Zie hoofdst. M, afd. I, § 4, van het verslag.)

STATISTIEK betreffende de OPIUMREGIE over 1899.

I. Maandcijfers betreffende debiet en bruto ontvangsten.

MAANDEN.	DEBIET. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50	25	$12^1/_2$	5	2	1	$^1/_2$	geleng's tikee ($^1/_3$ matta). a)	Totaal debiet (in thails). b)	GELDELIJKE OPBRENGST (bruto). b)
	matta tjandoe.									
	Soerabaija. c)									
1899.										
Januari	2 030	925	6 699	3 392	55 302	358 742	12 411	250 577	7 844	f 137 482
Februari	2 240	1 005	6 611	4 037	64 810	341 070	12 223	230 217	7 935	138 510
Maart	2 373	1 142	5 779	3 260	68 239	329 540	13 370	218 615	7 813	135 825
April	2 255	1 029	5 377	2 903	69 486	330 375	13 919	220 621	7 700	134 227
Mei	2 420	1 164	6 758	3 316	76 647	365 882	16 056	272 110	8 690	151 717
Juni	2 527	1 205	6 752	3 733	78 516	352 016	15 768	286 848	8 721	151 939
Juli	2 796	1 169	7 379	3 678	82 567	373 013	16 319	291 135	9 230	160 435
Augustus	3 029	1 080	7 520	3 328	84 359	374 623	15 336	298 472	9 396	163 051
September	3 218	981	7 399	3 214	81 726	352 165	14 513	299 748	9 168	158 750
October	3 610	1 085	7 320	3 265	82 153	345 805	14 032	307 034	9 349	161 267
November	3 477	1 160	6 255	2 925	75 561	315 652	13 168	285 751	8 643	148 940
December	3 865	1 226	4 730	1 857	69 555	294 277	33 529	277 520	8 350	143 503
Totalen	33 840	13 171	78 579	38 908	888 921	4 133 160	190 644	3 238 648	102 839	f 1 785 646
Over de laatste zes jaren van de pacht beliep het debiet:										
in 1893 t/m 1897 gemiddeld per jaar	...	...	....	....	.....	.....	.....	.....	d) 118 940	(Niet opgegeven.)
in 1898	...	...	....	....	.....	.....	.....	.....	d) 98 478	d) f 1 641 996

a) Ingevolge de laatstelijk ter zake vastgestelde regeling (St. 1898 n°. 279, art. 2) wordt vanwege de regie alleen daar tikee verkocht, waar zulks door den chef van den dienst der regie onvermijdelijk wordt geoordeeld. De verkoop van tikee vindt in het regiegebied tot hiertoe alleen plaats in de gewesten Soerabaija en Pasoeroean.

b) De totalen per maand betreffende het debiet in thails wezen ook onderdeelen van thails aan, namelijk matta's van $^1/_{100}$ thail. Deze zijn gemakshalve tot volle thails afgerond, in den regel voor zoover zij 50 of meer bedroegen, en anders verwaarloosd. Op gelijke wijze is in de laatste kolom gehandeld met guldens en centen.

c) In dit gewest is de regie eerst met 1 Januari 1899 ingevoerd (zie St. 1898 n°s. 255 en 279).

d) Volgens de pachtboeken.

MAANDEN.	DEBIET. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50	25	12½	5	2	1	½	geleng's tikee (⅓ matta). *a*)	Totaal debiet (in thails). *b*)	GELDELIJKE OPBRENGST (bruto). *b*)
	matta tjandoe.									
	Pasoeroean.									
1899.										
Januari	97	2 158	321	98	11 599	54 602	12 091	519 204	3 202	f 66 127
Februari	132	1 955	317	160	11 253	54 382	11 499	517 361	3 153	65 031
Maart	45	2 271	282	137	10 369	57 058	12 898	661 167	3 679	75 601
April	37	2 260	279	122	9 496	56 288	12 482	745 920	3 926	80 681
Mei	30	2 366	323	131	9 959	59 712	12 575	821 646	4 251	87 354
Juni	34	2 247	318	135	9 645	58 205	12 077	778 603	4 056	83 392
Juli	39	2 468	357	132	10 452	59 011	10 912	789 600	4 174	85 798
Augustus	42	2 528	436	157	10 401	59 780	9 459	720 221	3 969	81 631
September	41	2 439	336	117	9 707	55 064	8 157	630 362	3 565	73 154
October	77	2 358	325	118	9 896	52 528	7 654	581 829	3 376	69 294
November	76	2 257	320	92	9 190	49 886	7 389	524 291	3 114	63 866
December	71	2 239	289	113	8 568	48 107	7 065	493 080	2 968	60 888
Totalen	721	27 546	3 903	1 512	120 535	664 623	124 258	7 783 284	43 433	f 892 817
Over de vier voorafgegane jaren waren de totalen:										
1895 (pacht)	...	...	...	...	...	...	...	...	*d*) 55 551	*d*) 1 097 406
1896 (regie)	1 793	17 299	27 408	5 874	259 660	916 348	798 562	5 664 171	46 171	969 024
1897 (id.)	563	26 000	15 785	4 401	177 125	1 073 243	333 409	6 432 494	46 358	979 943
1898 (id.)	520	25 270	6 713	2 820	155 816	754 296	176 864	6 588 372	41 062	851 527
	Probolinggo. *e*)									
1899.										
Januari	"	1 680	269	399	6 939	86 402	...	...	1 476	f 31 928
Februari	"	1 853	96	487	7 506	81 840	...	...	1 468	31 809
Maart	"	1 780	108	488	6 325	78 919	...	...	1 399	30 288
April	"	1 647	111	392	6 093	77 968	...	...	1 347	29 210
Mei	"	1 727	92	372	6 972	86 714	...	...	1 468	31 901
Juni	"	1 840	56	335	7 313	84 384	...	...	1 474	31 960
Juli	"	1 947	74	357	9 018	92 756	...	...	1 622	35 221
Augustus	"	2 060	87	413	10 177	94 060	...	...	1 691	36 699
September	"	2 026	86	390	10 248	91 539	...	...	1 657	35 963
October	"	2 075	90	438	10 140	88 842	...	...	1 643	35 618
November	"	1 840	72	340	8 593	78 960	...	...	1 447	31 363
December	"	1 793	84	375	7 376	74 779	...	...	1 373	29 708
Totalen	"	22 268	1 225	4 786	96 700	1 017 163			18 065	f 391 668
Over de vier voorafgegane jaren waren de totalen:										
1895 (pacht)	...	...	...	...	...	...	...	...	*d*) 21 281	*d*) 468 413
1896 (regie)	361	10 220	2 841	19 119	151 369	1 177 741	...	...	18 851	414 253
1897 (id.)	229	15 138	3 271	9 120	77 336	1 182 167	...	...	18 132	395 266
1898 (id.)	"	18 547	2 745	6 541	87 591	1 090 242	...	...	17 961	389 906

e) In Probolinggo werd tot ult. 1899 het opium in geen kleinere hoeveelheden dan van 1 matta verkocht (zie het tarief in de Javasche Courant van December 1895). Met ingang van 1 Januari 1900 echter zijn in de verkoopplaatsen aldaar ook tubes van ½ matta verkrijgbaar gesteld (zie blz. 130 van het verslag hiervóór).

MAANDEN.	DEBIET. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). matta tjandoe. 50	25	12½	5	2	1	½	geleng's tikee (⅓ matta). *a)*	Totaal debiet (in thails). *b)*	GELDELIJKE OPBRENGST (bruto). *b)*
					Bezoeki.					
1899.										
Januari	"	"	6 038	6 667	28 120	42 626	"	.....	2 077	f 38 929
Februari	"	"	6 002	7 139	26 716	36 804	"	.....	2 009	37 652
Maart	"	"	5 408	6 323	27 073	37 736	"	.....	1 911	35 491
April	"	"	4 902	5 407	26 360	37 932	"	.....	1 790	33 102
Mei	"	"	5 163	5 661	28 487	41 468	"	.....	1 913	35 260
Juni	"	"	4 834	5 518	27 065	40 941	"	.....	1 831	33 828
Juli	"	"	4 856	5 725	28 078	42 534	"	.....	1 880	34 821
Augustus	"	"	4 797	6 116	28 861	42 201	"	.....	1 905	35 017
September	"	"	4 614	5 809	29 618	40 950	"	.....	1 869	34 015
October	"	"	4 319	5 715	32 523	43 030	"	.....	1 906	34 643
November	"	"	4 262	5 988	34 981	46 330	"	.....	1 995	36 217
December	"	"	4 629	8 224	38 549	51 046	"	.....	2 271	41 496
Totalen . . .	"	"	59 824	74 292	356 431	503 598	"	.....	23 357	f 430 471
Over de vier voorafgegane jaren waren de totalen:										
1895 (pacht)	...	...	....	....	.....	.....	.....	.....	*d)* 19 764	*d)* 366 699
1896 (regie)	"	"	71 403	136 821	266 179	173 480	"	.....	22 825	425 987
1897 (id.)	"	"	74 785	95 424	272 941	459 436	"	.....	24 173	453 476
1898 (id.)	"	"	74 990	79 438	301 869	463 803	"	.....	24 021	451 328
					Madura.					
1899.										
Januari	273	261	274	"	2 482	71 714	"	.....	1 003	f 16 976
Februari	245	254	215	"	2 759	65 760	"	.....	926	15 679
Maart	256	210	233	"	3 007	65 646	"	.....	926	15 697
April	251	252	238	"	3 047	63 692	"	.....	916	15 491
Mei	299	223	199	"	3 123	67 406	"	.....	967	16 293
Juni	285	218	180	"	3 163	65 644	"	.....	939	15 832
Juli	314	220	163	"	3 370	67 927	"	.....	979	16 453
Augustus	295	274	153	"	3 483	66 680	"	.....	972	16 336
September	336	245	170	"	3 510	65 244	"	.....	973	16 301
October	287	319	173	"	3 873	69 124	"	.....	1 013	17 092
November	225	391	193	"	3 636	62 877	"	.....	936	15 801
December	284	309	281	"	3 657	61 301	"	.....	940	15812
Totalen . . .	3 350	3 176	2 472	"	39 110	793 015	"	.....	11490	f 193 763
Over de zes voorafgegane jaren waren de totalen:										
1893 (pacht)	...	...	....	....	.....	.....	.....	.....	*d)* 16 581	*d)* 254 337
1894 Jan./Aug. (pacht)	...	...	....	....	.....	.....	.....	.....	*d)* 10 610	*d)* f161 410
Sept./Dec. (regie)	2 230	1 401	1 902	1 935	21 794	325 499	2 115	.....	5 496	91 835
									16 106	253 245
1895 (regie)	6 125	3 886	6 280	1 170	46 644	1 039 883	2 803	.....	16 223	271 224
1896 (id.)	4 203	3 127	5 521	111	43 029	996 571	528	.....	14 408	243 637
1897 (id.)	2 915	2 741	2 631	"	22 202	847 546	50	.....	11 391	193 638
1898 (id.)	2 993	3 293	2 793	"	26 641	832 569	"	.....	11 527	195 408

MAANDEN.	DEBIET. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50	25	12½	5	2	1	½	geleng's tikee (⅓ matta). a)	Totaal debiet (in thails). b)	GELDELIJKE OPBRENGST (bruto). b)
	matta tjandoe.									
Lombok. f)										
1899.										
Januari	119	276	5 754	10 704	1 527	434	„	.....	1 418	f 4 158
Februari	121	234	5 680	9 351	1 105	278	„	.....	1 322	3 883
Maart	174	210	5 277	9 953	1 470	400	„	.....	1 330	3 892
April	112	175	4 829	10 211	2 252	438	„	.....	1 263	3 690
Mei	108	183	4 830	10 106	2 737	672	„	.....	1 270	3 705
Juni	102	210	4 653	10 240	3 147	685	„	.....	1 267	3 699
Juli	98	192	5 332	10 584	3 365	831	„	.....	1 368	4 006
Augustus	128	234	6 052	11 377	3 311	896	„	.....	1 523	4 459
September	135	201	5 493	10 374	2 827	726	„	.....	1 387	4 055
October	169	203	5 186	10 393	2 914	532	„	.....	1 367	4 701
November	120	165	5 846	10 442	2 977	512	„	.....	1 419	4 877
December	137	185	5 272	10 551	3 054	543	„	.....	1 368	4 699
Totalen	1 523	2 468	64 204	124 286	30 686	6 947	„	.....	16 302	f 49 824
Over de beide voorafgegane jaren waren de totalen:										
1897 (April/December)	2 202	3 719	20 277	90 152	29 933	19 446	„	.....	9 866	28 621
1898	1 806	3 097	47 216	152 792	23 358	7 324	„	.....	15 759	45 841
Recapitulatie.										
GEWESTEN.										
Soerabaija	33 840	13 171	78 579	38 908	888 921	4 133 160	190 644	3 238 648	102 839	f 1 785 646
Pasoeroean	721	27 546	3 903	1 512	120 535	664 623	124 258	7 783 284	43 433	892 817
Probolinggo	„	22 268	1 225	4 786	96 700	1 017 163	.....	.....	18 065	391 668
Bezoeki	„	„	59 824	74 292	356 431	503 598	„	.....	23 357	430 471
Totalen Java's Oosthoek	34 561	62 985	143 531	119 498	1 462 587	6 318 544	314 902	11 021 932	187 694	f 3 500 602
Madura	3 350	3 176	2 472	„	39 110	793 015	„	.....	11 490	193 763
Totalen regiegebied op Java en Madura	37 911	66 161	146 003	119 498	1 501 697	7 111 559	314 902	11 021 932	199 184	f 3 694 365
Lombok (res. Bali en Lombok)	1 523	2 468	64 204	124 286	30 686	6 947	„	.....	16 302	49 824
Totalen-generaal	39 434	68 629	210 207	243 784	1 532 383	7 118 506	314 902	11 021 932	215 486	f 3 744 189

f) Op Lombok is aan de inheemsche bevolking (Sassaks en Baliërs) het opiumverbruik ontzegd. Aldaar bepaalt zich dan ook de verkoop enkel tot de plaatsen Ampenan en Laboean Hadji en tot zoodanige nabij de kust gelegen nederzettingen van vreemde oosterlingen als daartoe door den Gouverneur-Generaal zijn of worden aangewezen.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage GG.]

II. Overzicht van de baten en lasten der opiumregie over 1899.

Omschrijving.	Soerabaija.	Pasoeroean.	Probolinggo.	Bezoeki.	Madura.	Lombok.	Totalen.
BATEN.							
Bruto opbrengst van het debiet	f 1 785 646	f 892 817	f 391 668	f 430 471	f 193 764	f 49 824	f 3 744 190
LASTEN.							
Zelfkosten van het verkochte opium *g*)	f 179 968	f 76 008	f 31 614	f 40 871	f 20 099	f 28 527	f 377 087
Inkoop van djitjing, na aftrek van de waarde, waarvoor deze overblijfselen van gerookt opium als ruwe grondstof bij de fabriek zijn ingenomen *h*) . . .	78 422	17 996	10 577	15 666	4 005	927	127 593
Uitgaven op het terrein voor de exploitatie (met inbegrip van de kosten voor de inwisseling van duiten) *i*)	119 771	62 151	29 571	41 125	32 603	3 299	288 520
Idem voor verstrekking en betere betaling der politie en voor bestrijding van den opiumsluikhandel *k*) . .	61 141	80 097	16 075	38 419	32 524	4 824	233 080
Idem voor gedrukten en voor transport van opium van de fabriek naar het regieterrein, en omgekeerd van ledige doozen, kisten en djitjing van het regieterrein naar de fabriek *l*)	8 154	3 445	1 432	1 852	911	1 293	17 087
	447 456	239 697	89 269	137 933	90 142	38 870	1 043 367
Voordeelig verschil tusschen baten en lasten *m*)	f 1 338 190	f 653 120	f 302 399	f 292 538	f 103 622	f 10 954	f 2 700 823

g) Daar de uitgaven, welke voor de fabriek zijn gedaan, bezwaarlijk zijn te specificeeren en ook niet op elk der gewesten in dezelfde mate drukken, heeft men zich er toe bepaald onder de voor elk gewest gedane uitgaven het bedrag op te brengen, waarop de verkochte hoeveelheid tjandoe den lande kwam te staan, zijnde voor 1899, in verband met de grootere productie der fabriek, die toen ook in de behoefte van Soerabaija had te voorzien, gemiddeld f 1,75 per thail (verpakt in tubes of als geleng's tikee), tegen f 2 in vorige jaren.

h) Aangezien de waarde, waarvoor de djitjing bij de fabriek is ingenomen, niet voor elk gewest afzonderlijk is opgegeven, heeft men het bedrag daarvan (f 10 226) over de vijf regie-gewesten en over Lombok verdeeld naar verhouding van de hoeveelheden ingekochte djitjing. Die hoeveelheden beliepen (afgerond in thails) in Soerabaija 11 008, in Pasoeroean 2525, in Probolinggo 1484, in Bezoeki 2198, in Madura 562 en op Lombok 130, alzoo in 't geheel 17 902 thail, waarvoor aan de inleveraars betaald is respectievelijk f 84 707, f 19 438, f 11 425, f 16 921, f 4326 en f 1002, dus in totaal f 137 819.

i) Deze post was, met inbegrip van het aandeel voor Lombok (ad f 3299), te splitsen als volgt: wegens traktementen, huishuurindemniteiten en reiskosten van de controleurs voor de regie f 35 789, wegens traktementen van de depôthouders, toelage voor het beheer van het depôt te Ampenan, benevens traktementen der assistent-collecteurs en der mantri's voor den verkoop f 140 923, wegens tegemoetkoming in buitengewoon hooge uitgaven voor levensonderhoud en toelagen aan mantri-verkoopers f 960, wegens kosten van helpers en wakers f 47 456, wegens huur van gebouwen, enz. f 41 575 wegens schrijfbehoeften, pakmaterieel en dergelijke voor de depôts en verkoopplaatsen en voor de kassen der assistent-collecteurs f 2483, wegens onderhoud van inventarisgoederen f 100, en wegens transportkosten van opium, djitjing, geld, enz. binnen het gewest f 19 234.

k) Deze post was, met inbegrip van het aandeel voor Lombok (ad f 4824) te splitsen als volgt: wegens traktementen voor de mantri's-politie en oppassers met welk personeel de politie versterkt is geworden, en voor Lombok van een pembekel, een djoeroemoedi en matrozen f 176 364, wegens betere betaling van de reeds in dienst zijnde politie-oppassers f 18 612, wegens tegemoetkoming in buitengewoon hooge uitgaven voor levensonderhoud aan op afgelegen plaatsen gevestigde mantri's en oppassers der politie en dergelijken f 10 934, en voor de bestrijding van den sluikhandel in opium f 27 170.

l) Hoeveel van het bedrag van f 17 087 ten laste kwam van elk der regiegewesten op Java en Madura en op Lombok is niet met juistheid op te geven. Men heeft dus dit bedrag verdeeld naar verhouding van het aantal thails bereid opium, dat in elk der regieterreinen is verkocht.

m) Opgemerkt dient te worden, dat onder de lasten, wat de kosten van het bij de opiumregie in dienst zijnde personeel betreft, niet in aanmerking zijn genomen verloftraktementen, overtochtskosten, enz.

III. Statistiek betreffende de in 1898 en 1899 in de gewesten Soerabaija, Pasoeroean, Probolinggo en Bezoeki (ook in de verboden kringen van die vier gewesten) *n*), zoomede in de residentie Madura en op het eiland Lombok gedane opiumaanhalingen.

GEWESTEN.	Aantal in overtreding bevonden personen.	Aanhalingen van *ruw* opium.		Aanhalingen van *bereid* opium.				Totaal der aanhalingen (het bereid opium herleid tot het gewicht in ruwen staat in de verhouding van 1 tot 2).	
				Opium van de regie afkomstig.		Ander opium.			
		Getal aanhalingen.	Aangehaalde hoeveelheden (in thails).	Getal aanhalingen.	Aangehaalde hoeveelheden (in thails).	Getal aanhalingen.	Aangehaalde hoeveelheden (in thails).	Getal aanhalingen.	Aangehaalde hoeveelheden (in thails).
1898									
Soerabaija *o*) . .	(niet opgegeven)	1	0.02	. . . .	. . . .	44	4465.2475	45	8930.5150
Pasoeroean . . .	28	„	„	12	25.00	16	38.4916	28	126.9832
Probolinggo. . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Bezoeki	3	„	„	1	0.10	4	0.7250	5	1.6500
Madura	21	1	200.00	12	5.86	20	4.1300	33	219.9800
Lombok	46	„	„	32	63.10	14	*p*) 45.5656	46	217.3312
Totalen . . .		2	200.02	57	94.06	98	4554.1597	157	9496.4594
1899.									
Soerabaija	57	1	0.06	46	7.4900	1	102.9366	48	220.9132
Pasoeroean . . .	10	2	0.22	1	0.0350	7	1.7450	10	3.7800
Probolinggo. . .	2	2	0.09	„	„	„	„	2	0.0900
Bezoeki	23	„	„	„		17	115.6400	17	231.2800
Madura	21	„	„	21	0.9066	6	16.9734	27	35.7600
Lombok	56	„	„	53	31.5900	3	9.6495	56	82.4790
Totalen . . .	169	5	0.37	121	40.0216	34	246.9445	160	574.3022

n) Bedoelde kringen zijn: in Soerabaija het eiland Bawean, in Pasoeroean het district Tengger, in Probolinggo de districten Kandangan (Loemadjang), Tengger (Probolinggo) en Gading (Kraksaän) en in Bezoeki de districten Wonosari (Bondowosso) en Wringin (Bezoeki). Tegen 1 in 1898 (in Pasoeroean), kwamen in 1899 in gemelde streken 5 aanhalingen voor (1 op Bawean, 1 in Probolinggo en 3 in Bezoeki), alle kleine hoeveelheden betreffende.

o) Hoewel Soerabaija in 1898 nog niet tot het regiegebied behoorde, zijn hier, voor de vergelijking, ook de cijfers van dat jaar opgenomen.

p) Verbeterde opgaaf (verg. noot *m* op blz. 7 van bijlage HH van 't vorig verslag).

(5. 35.)

BIJLAGE HH.

(Zie hoofdst. M, afd. I, § 4, van het verslag.)

OVERZICHT betreffende de opbrengst in 1899 van verschillende NIET-VERPAGHTE MIDDELEN onder beheer van het DEPARTEMENT VAN FINANCIËN.

I. IN- EN UITVOERRECHTEN EN ACCIJNZEN.

a. Opgaven over 1899 van de ontvangsten per kantoor.

GEWESTEN.	KANTOREN van ONTVANGST. a)	In- en uitvoerrechten, enz.				Accijnzen.				
		Invoerrechten.	Uitvoerrechten.	Pakhuishuur.	Totaal.	Accijns op inlandsch gedistilleerd.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum. b)	Accijns op lucifers. b)	Totaal.
JAVA EN MADURA.										
Bantam	Bantam	"	"	"	"	"	"	"	f 241	f 241
	Anjer	f 85	"	"	f 85	"	"	f 32	"	32
Batavia	Batavia	229 335	f 254 246	"	483 581	f 104 433	"	"	"	104 433
	Tandjong Priok	1 807 389	24 709	f 46 504	1 848 602	"	f 2 516	652 009	280 451	934 976
	*Buitenzorg	......	......	......	....	"	"	95	25	120
Krawang	Pamanoekan	"	6 132	"	6 132	"	"	269	62	331
Preanger Regentsch.	*Bandong	......	......	......	....	617	"	564	"	1 181
Cheribon	Cheribon	393 412	802	163	394 377	6 297	"	54 253	29 719	90 269
	Indramaijoe	1 748	"	"	1 748	"	"	7 192	83	7 275
	*Madjalengka	......	......	......	....	"	"	24	"	24
Tagal	Tagal	30 402	39	106	30 547	22 452	"	24 235	6 417	53 104
Pekalongan	Pekalongan	14 876	2 021	1	16 898	4 602	"	1 863	11 034	17 499
Samarang	Samarang	2 166 570	171 517	3 508	2 341 595	8 882	"	387 [illegible]52	294 319	691 153
Japara	Joana	68	"	"	68	"	"	643	"	643
	*Patti	......	......	......	....	"	"	9	"	9
Rembang	Rembang	27	"	"	27	"	55	900	88	1 043
	*Tjepoe	......	......	......	....	"	"	810 988	"	810 988
	Toeban	"	"	"	"	"	18	459	688	1 155
	*Langitan	......	......	......	....	"	"	455	"	455

a) De niet genoemde kantoren hadden geen ontvangst aan te wijzen. De met een * aangeduide plaatsen worden hier genoemd uitsluitend in verband met de heffing van den accijns op gedistilleerd, petroleum en lucifers.

b) Met ingang van 11 Januari 1899 trad op Java en Madura, en met ingan van 1 Februari 1899 in het overig tolgebied in werking eene verhooging va den accijns op petroleum van f 2 tot f 2,50 per hectoliter, en van dien op lucifer van f 0,40 tot f 0,70 per gros doosjes.

GEWESTEN.	KANTOREN VAN ONTVANGST. a)	IN- EN UITVOERRECHTEN, enz.				ACCIJNZEN.				
		Invoer-rechten.	Uitvoer-rechten.	Pakhuis-huur.	Totaal.	Accijns op inlandsch gedis-tilleerd.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum. b)	Accijns op lucifers. b)	Totaal.
Soerabaija	Soerabaija	f2 652 588	f 201 510	f 16 667	f 2 870 765	f 32 369	f 5 290	f1 267 508	f 631 268	f 1 936 435
	Grissee	51	2 289	,,	2 340	,,	285	173	65	523
	Bawean	1 325	1	,,	1 326	,,	50	49	164	263
Pasoeroean	Pasoeroean	18 195	84 384	,,	102 579	,,	,,	106 220	764	106 984
Probolinggo	Probolinggo	7 269	89 962	6	97 237	,,	,,	18 558	395	18 953
	Kraksaän	31	3	,,	34	4 004	,,	237	338	4 579
Bezoeki	Bezoeki	118	569	,,	687	,,	,,	7	1 452	1 459
	Panaroekan	8 088	108 088	169	116 345	,,	,,	3	748	751
	Banjoewangi	4 263	4 470	,,	8 733	,,	,,	236	544	780
Banjoemas	Tjilatjap	54 032	9 564	564	64 160	,,	,,	161 647	6 463	168 110
Bagelen	*Poerworedjo	.....	......	......	....	,,	,,	83	,,	83
Madioen	*Madioen	......	......	......	....	,,	,,	1 046	585	1 631
Kediri	*Kediri	......	......	......	....	,,	,,	692	5 522	6 214
	*Toeloeng Agoeng	......	......	......	....	,,	,,	390	443	833
Madura	Sumanap	506	4	,,	510	,,	,,	613	910	1 523
	Boender	,,	5	,,	5	,,	,,	103	219	322
	Bangkallan	59	5	,,	64	,,	12	258	175	445
	Kangean	2 382	18	,,	2 400	,,	,,	305	399	704
	Sapoedi	166	,,	,,	166	,,	,,	35	26	61
	Sampang	41	5	,,	46	,,	,,	,,	525	525
						c) f 197				c) f 197
	Totalen voor Java en Madura	f7 393 626	f 960 343	f 37 688	f 8 391 057	f 183 853	f 8 226	f3 500 105	f1 274 122	f 4 966 306
	Over 1898 waren de cijfers	7 391 813	887 614	48 578	8 328 005	174 157	8 222	2 922 477	1 133 955	4 238 811

BUITENBEZITTINGEN.

GEWESTEN.	KANTOREN VAN ONTVANGST.	Invoer-rechten.	Uitvoer-rechten.	Pakhuis-huur.	Totaal.	Accijns op inlandsch gedis-tilleerd.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum.	Accijns op lucifers.	Totaal.
Sumatra's Westkust d).	Padang	f 7 917	f 7 376	,,	f 15 293	...	...	,,	,,	,,
	Emmahaven	374 878	43 480	f 1 882	420 240	...	...	f 123 839	f 69 717	f 193 556
	Siboga	74 143	128	43	74 314	...	...	152	1 714	1 866
	Baros	9 329	22	,,	9 351	...	...	127	90	217
	Singkel	12 049	45	,,	12 094	...	...	245	405	650
	Goenoeng Sitoli (Nias)	4 363	15	,,	4 378	...	...	222	658	880
	Priaman	1 597	,,	,,	1 597	...	...	22	,,	22
	Aijer Bangies	396	,,	,,	396	...	...	54	79	133
	Natal	6 633	2	,,	6 635	...	...	,,	718	718
	Poeloe Tello	1 237	,,	,,	1 237	...	...	197	782	979
Benkoelen	Benkoelen	5 840	1 718	805	8 363	...	...	,,	,,	,,
Lampongsche Distr.	Telok Betong	6 940	594	2	7 536	...	...	14	139	153
	Menggala	948	7	,,	955	...	...	267	,,	267

c) Bij verschillende landskassen ontvangen aan accijns uit de opbrengst van in het openbaar verkocht verbeurd verklaard inlandsch gedistilleerd.

d) Bij de 10 kantoren ter Sumatra's Westkust *gezamenlijk* werd ontvangen aan invoerrecht f 492 542, aan uitvoerrecht f 51 068 en aan pakhuishuur f 1925, of in het geheel uit dezen hoofde f 545 535. Voorts aan accijnzen f 199 021 namelijk aan petroleum-accijns f 124 858 en aan lucifers-accijns f 74 163.

ESTEN.	KANTOREN van ONTVANGST. a)	In- en uitvoerrechten, enz.				Accijnzen.				
		Invoerrechten.	Uitvoerrechten.	Pakhuishuur.	Totaal.	Accijns op inlandsch gedistilleerd.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum. b)	Accijns op lucifers. b)	Totaal.
Palembang	Palembang	f 220 480	f 10 242	"	f 230 722	. . .	. . .	f 50 087	f 25 418	f 75 505
	Djambi.	39 790	27 793	"	67 583	. . .	. . .	185	"	185
Oostkust van Sumatra. c)	Pelalawan.	8 579	3 149	"	11 728	. . .	. . .	1 149	122	1 271
	Siak Sri Indrapoera	20 404	13 779	"	34 183	. . .	. . .	2 505	502	3 007
	Bagan Api Api (Tanah Poetih).	31 084	4 905	"	35 989	. . .	. . .	3 134	2 970	6 104
	Laboean Bilik (Panei)	8 252	6 131	"	14 383	. . .	. . .	830	512	1 342
	Soengei Djawi Djawi (Bila) . .	10 534	2 453	"	12 987	. . .	. . .	1 442	630	2 072
	Koealoe	8 376	2 626	"	11 002	. . .	. . .	1 112	920	2 032
	Tandjong Balei (Assahan). . .	80 380	9 988	"	90 368	. . .	. . .	10 298	7 043	17 341
	Tandjong Tiram (Batoe Bara) .	16 492	1 821	"	18 313	. . .	. . .	1 449	2 057	3 506
	Tandjong	"	909	"	909	. . .	. . .	"	"	"
	Pagoerawan	6 100	2 386	"	8 486	. . .	. . .	18	712	730
	Bandar Chalipah (Padang). . .	38 750	9 278	"	48 028	. . .	. . .	135	4 163	4 298
	Tandjong Bringin (Bedagei) . .	19 581	50	"	19 631	. . .	. . .	3 456	2 996	6 452
	Perbaoengan (Serdang)	1 210	12	"	1 222	. . .	. . .	25	201	226
	Rantau Pandjang (id.)	39	85	"	124	. . .	. . .	"	"	"
	Belawan (Deli)	700 733	176 960	f 2 699	880 392	. . .	. . .	59 259.	49 162	108 421
	Tandjong Poera (Langkat) . .	113 848	18 102	24	131 974	. . .	. . .	39 898	9 819	49 717
	Pangkallan Brandan (id.) . . .	38 549	1 148	"	39 697	. . .	. . .	16 480	1 831	18 311
	Seroewaij (Tamiang).	19 426	1 389	"	20 815	. . .	. . .	526	740	1 266
Atjeh en onderh. f). .	Oeleë Lheuë.	92 527	9 918	40	102 485	. . .	. . .	14 258	104	14 362
Riouw en onderh. g) .	Ringat (Indragiri).	30 356	13 392	"	43 748	. . .	. . .	2 234	1 024	3 258
	Kwala Gaoeng (Gaoeng) . . .	3 710	13 251	"	16 961	. . .	. . .	425	138	563
	Kotta Bahroe (Reteh)	5 322	5 868	"	11 190	. . .	. . .	526	230	756
	Kwala Mandah (Mandah) . . .	4 532	13 893	"	18 425	. . .	. . .	560	110	670
	Soengei Goentoeng (Kateman) .	2 541	7 317	"	9 858	. . .	. . .	158	36	194
Banka.	Muntok	69 074	53	33	69 160	. . .	. . .	1 924	5 391	7 315
Billiton	Tandjong Pandan.	71 248	19 109	"	90 357	. . .	. . .	6 463	8 801	15 264
Westerafd. v. Borneo. h)	Pontianak.	146 725	52	"	146 777	. . .	f 12 839	37 248	8 843	58 930
	Sambas.	18 462	8	6	18 476	. . .	2 559	4 790	356	7 705
	Singkawang	16 417	11	"	16 428	. . .	1 734	4 156	309	6 199
	Ketapang (Matan).	601	"	"	601	. . .	111	290	80	481
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo . .	Bandjermasin	134 323	6 988	79	141 390	. . .	14 001	35 049	4 442	53 492
	Sampit	318	"	"	318	. . .	27		"	27
Menado. i)	Menado (Minahassa).	93 445	2 032	321	95 798	. . .	. . .	21 382	823	22 205
	Amoerang (id.)	823	1 057	24	1 904	. . .	. . .	227	"	227
	Belang, later Ratah Totok (id.)	457	"	"	457	. . .	. . .	31	"	31
	Kwandang (Gorontalo)	6 668	12	"	6 680	. . .	. . .	885	2	887
	Taroena op Groot-Sangi (Sangi- en Talaut-eilanden)	4 139	2	"	4 141	. . .	. . .	1 117	117	1 234
	Oeloe op Siauw (id.).	1 091	97	"	1 188	. . .	. . .	246	25	271
	Liroeng op Salibaboe (id.) . .	61	"	"	61	. . .	. . .	"	"	"
	Bolang Mongondo (Noordkust van Celebes)	"	2	"	2	. . .	. . .	"	"	"
	Kottaboena in Bolang Mongondo (id.).	14	"	"	14	. . .	. . .	"	"	"
	Bolang Oeki (id.)	"	1	"	1	. . .	. . .	"	"	"
	Bolang Itam (id.)	6	"	"	6	. . .	. . .	"	"	"
	Bwool (id.)	5 326	8	"	5 334	. . .	. . .	584	"	584
	Gorontalo.	14 488	203	35	14 726	. . .	. . .	336	"	336
Ternate en onderh. j) .	Kientong (Banggaai).	892	"	"	892	. . .	. . .	59	54	113
Bali en Lombok . . .	Ampenan (Lombok)	46 227	547	3	46 777	. . .	. . .	648	2 631	3 279
	Laboean Hadji (id.)	11 263	206	44	11 513	. . .	. . .	537	294	831
	Pidjoe (id.)	738	49	"	787	. . .	. . .	499	389	888
	Totalen voor de buitenbezittingen	f 2 670 671	f 440 669	f 6 040	f 3 117 380	. . .	f 31 271	f 451 759	f 218 299	f 701 329
	Over 1898 waren de cijfers.	2 257 938	362 654	4 169	2 624 761	. . .	24 072	301 816	190 279	516 767

c) Bij de 18 kantoren ter Oostkust van Sumatra *gezamenlijk* werd ontvangen aan invoerrecht f 1 122 337, aan uitvoerrecht f 255 171 en aan pakhuishuur f 2723, of in het geheel uit dezen hoofde f 1 380 231. Voorts aan accijnzen f 226 096, namelijk aan petroleum-accijns f 141 716 en aan lucifers-accijns f 84 380.

f) De opgaven nopens Oeleë Lheuë zijn thans voor het eerst te doen en loopen slechts over negen maanden (zie St. 1899 n°. 74).

g) Bij de 5 kantoren in de afdeeling Indragiri *gezamenlijk* werd ontvangen aan invoerrecht f 46 461, aan uitvoerrecht f 53 721 of in het geheel uit dezen hoofde f 100 182. Voorts aan accijnzen f 5441, namelijk aan petroleum-accijns f 3903 en aan lucifers-accijns f 1538.

h) Bij de 4 kantoren in de residentie Westerafdeeling van Borneo *gezamenlijk* werd ontvangen aan invoerrecht en voor een klein deel aan uitvoerrecht in het geheel f 182 276. Voorts aan accijnzen f 73 315, namelijk op tabak f 17 243, op petroleum f 46 484 en op lucifers f 9588.

i) De opgaven betreffende het in de laatste plaats vermelde kantoor (Gorontalo) loopen slechts over zes maanden, zijnde in de afdeeling Gorontalo (buiten het reeds sedert 1 Juni 1898 tot het tolgebied behoorende district Kwandang) met inbegrip van de tot die afdeeling behoorende landschappen aan de Tomini-bocht de rechten- en accijnsheffing eerst met 1 Juli 1899 ingevoerd (St. 1899 n°. 169).

j) De opgaven nopens het kantoor Kientong (Banggaai) zijn thans voor het eerst te doen en loopen slechts over zes maanden (zie St. 1899 n°. 169).

b. Opbrengst aan in- of uitvoerrecht voor zooveel betreft de voornaamste

OMSCHRIJVING DER GOEDEREN. *k)*	Gouvernements-tolgebied waar de *algemeene* tarieven (hetzij					
	I. Java en Madura.		II. Sumatra's Westkust, Benkoelen, Lampongsche Distr., Palembang (uitgezonderd Djambi), Banka, Billiton, Westerafd. Borneo en Zuider- en Oosterafd. Borneo. *m)*		III. Oostkust van Sumatra.	
	1898.	1899.	1898.	1899.	1898.	1899.
INVOER						
Aardewerk (gebakken) en porcelein	f 84 126	f 97 259	f 23 832	f 26 158	f 8 098	f 9 330
Bier	53 603	51 675	8 014	9 293	31 269	33 879
Boter	139 726	140 745	8 430	8 453	6 957	9 833
Drogerijen en medicijnen	76 354	77 187	6 403	7 834	10 146	11 021
Eetwaren (voor zooveel in de handelsverslagen onder dit hoofd genoemd doch „Visch" en „Boter" uitgezonderd)	539 561	568 073	125 943	143 044	184 428	193 742
Gambier	606 847	609 650	10 268	9 928	963	390
Garens	178 421	151 623	23 988	23 194	6 547	9 905
Gedistilleerd	872 712	872 139	91 926	97 410	68 312	109 409
Glas en glaswerk	58 742	61 372	10 641	13 111	7 385	8 087
IJzer- en staalwerk	142 799	122 160	22 041	28 305	13 463	16 471
Kleederen en modewaren	194 349	177 407	63 358	82 066	67 673	79 575
Kramerij	123 311	132 343	35 139	37 518	20 335	20 922
Lucifers	151 872	89 273	16 443	10 552	7 340	8 032
Manufacturen	2 087 144	2 056 228	325 970	334 754	109 225	122 121
Meel	114 128	116 190	20 942	24 331	21 709	26 130
Meubelen	40 812	44 481	5 010	6 077	16 973	13 642
Mineraalwater	34 663	31 725	1 826	1 614	10 234	9 200
Papier, schrijf- en teekenbehoeften	147 290	156 882	19 042	20 840	28 519	35 106
Petroleum	170 047	166 699	7 788	12 908	1 536	1 599
Tabak en sigaren	175 926	189 703	45 931	47 299	50 917	50 797
Thee	283 912	305 687	18 477	20 600	29 700	35 665
Visch	575 329	642 762	34 171	41 362	25 424	25 158
Vuurwerk	40 413	41 120	8 877	10 324	5 546	7 677
Was	69 604	67 650	742	854	130	191
Wijn	134 809	121 819	10 500	10 398	31 798	36 456
Zout	334	236	52 436	60 227	67 133	89 778
Andere artikelen	299 900	307 254	101 842	95 088	148 732	157 838
Totalen.	f 7 396 734	f 7 399 342	f 1 099 980	f 1 183 542	*n)* f 980 492	f 1 121 954
Bovendien ontvangen aan „nagevorderd invoerrecht", niet per artikel gespecificeerd	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Totalen.	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Af: terugbetalingen.	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Zuiver ontvangen.	.....	.....	.....	.....	.....	.....
UITVOER						
Indigo	f 89 343	f 67 475	″	″	″	″
Koffie	182 274	342 537	f 41 661	f 58 191	f 1 976	f 3 857
Suiker	*q)* 128 246	.....	*q)* 31	.....	*q)* 19	.....
Tabak	278 344	297 243	5 745	7 500	159 487	188 492
Tin	182 276	201 905	5 082	19 121	13	″
Andere artikelen	49 687	53 604	6 595	5 521	74 558	66 599
Totalen.	910 170	f 962 764	f 59 114	f 90 333	*n)* f 236 053	f 258 948
Bovendien ontvangen aan „nagevorderd uitvoerrecht", niet per artikel gespecificeerd	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Totalen.	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Af: terugbetalingen.	.....	.....	.....	.....	.....	.....
Zuiver ontvangen.	.....	.....	.....	.....	.....	.....

k) Alleen die categorieën van goederen zijn afzonderlijk genoemd, welke in beide jaren, of in één der beide jaren, elk *in totaal* meer dan f 50 000 aan in- of uitvoerrecht opbrachten.

l) In de tolgebieden bedoeld sub III, IV en V werkten gedurende een gedeelte van 1898 nog *speciale* tarieven.

m) Wat dit laatste gewest betreft, maken de havens in inlandsche staten nog geen deel uit van het gouvernements-tolgebied.

n) Hiervan onder de werking van het speciaal tarief (Januari t/m Mei) wegens invoerrechten f 357 666 en wegens uitvoerrechten f 172 461.

te *daaraan onderworpen artikelen over elk der jaren* 1898 *en* 1899.

zij ten volle, hetzij met zeer enkele uitzonderingen) werken. *l*)

	IV. Afdeeling Indragiri (res. Riouw).		V. Afdeeling Lombok (res. Bali en Lombok).		VI. Menado (wat de afdeeling Gorontalo betreft, enkel het district Kwandang).		VII. Afdeeling Gorontalo der res. Menado (wat het rechtstreeksch gebied betreft uitgenomen het district Kwandang), zoomede het tot de res. Ternate beh. landsch. Banggaai.	VIII. Afdeeling Groot-Atjeh, met uitzondering van het eiland Wé.	Gouv. tolgebied waar een speciaal tarief werkt. Landschap Djambi (res. Palembang).		Totalen.	
	1898.	1899.	1898.	1899.	1898.	1899.	1899 (Juli/Dec.).	1899. (April/Dec.).	1898.	1899.	1898.	1899.
R	RECHTEN.											
30	f 349	f 931	f 768	f 914	f 467	f 1 566	f 92	f 317	f 630	f 872	f 118 270	f 137 439
79	76	170	488	220	1 351	2 393	167	4 648	23	50	94 824	102 495
33	21	42	144	36	1 031	1 269	158	1 699	15	29	156 324	162 264
21	90	361	130	87	455	456	32	809	13	56	93 591	97 843
42	3 404	7 478	1 590	1 911	5 625	10 530	2 282	27 636	1 034	1 532	861 585	956 228
90	79	200	2 584	11 956	160	58	22	"	45	18	620 946	632 222
05	219	376	2 573	2 328	1 267	1 733	2 004	66	457	1 151	213 472	192 380
09	19	2 140	4 134	1 877	2 111	2 543	1 047	52	142	176	1 039 356	1 086 793
87	88	301	142	126	666	806	89	576	29	70	77 693	84 538
71	259	736	295	600	2 533	5 155	270	1 006	1 176	1 230	182 566	175 933
75	1 303	2 713	847	845	6 895	9 346	566	3 982	283	788	334 708	357 288
22	695	1 347	698	299	1 465	1 762	369	3 437	1 097	778	182 740	198 775
32	116	140	2 310	61	38	34	"	8	408	275	178 527	108 375
21	5 372	8 993	25 195	23 451	20 551	42 704	5 867	9 929	12 093	16 150	2 585 550	2 620 197
30	105	223	398	136	577	2 558	221	4 255	405	537	158 264	174 581
42	127	139	395	314	808	1 201	94	944	55	55	64 180	66 947
00	44	85	180	183	430	685	208	654	60	53	47 437	44 407
06	184	573	209	177	1 006	2 173	59	1 268	52	103	196 302	217 181
99	371	415	2 034	178	83	1 484	40	612	1 394	1 457	183 253	185 392
97	1 411	2 448	1 034	357	1 368	2 155	366	8 595	338	485	276 925	302 205
65	234	513	173	218	303	875	102	1 293	113	166	332 912	365 119
58	137	364	255	179	475	530	11	3 181	36	120	635 827	713 667
77	19	56	173	91	452	168	33	"	76	"	55 556	59 469
91	"	3	"	"	"	2	"	"	"	1	70 476	68 702
56	96	176	542	290	5 586	8 646	391	2 618	14	38	183 345	180 832
78	1 877	6 599	11 803	10 315	254	476	50	1 383	5 543	4 282	139 380	173 346
38	2 299	8 766	1 703	1 078	8 453	10 862	839	13 559	7 005	9 318	569 934	604 602
54	o) f 18 994	f 46 288	p) f 60 797	f 58 227	f 64 410	f 112 171	f 15 379	f 92 527	f 32 536	f 39 790	f 9 653 943	f 10 069 220
.	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	1 782	3 508
.	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	f 9 655 725	f 10 072 728
.	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	5 974	9 031
.	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	f 9 649 751	f 10 063 697
E R	RECHTEN.											
	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	f 89 343	f 67 475
857	f 101	f 82	f 30	f 1	f 559	f 3 010	f 78	f 443	"	"	226 601	408 199
.	"	. . . .	"	. . . .	"	. . . .	. . . .	. . . .	"	. . . .	q) 128 296	. . . .
492	1	"	840	1	"	"	"	258	"	"	444 417	493 494
	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	187 371	221 026
599	35 445	53 639	8 545	800	135	201	125	9 217	f 26 385	f 27 793	201 350	217 499
948	o) f 35 547	f 53 721	p) f 9 415	f 802	f 694	f 3 211	f 203	f 9 918	f 26 385	f 27 793	f 1 277 378	f 1 407 693
.	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	119	"
.	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	f 1 277 497	f 1 407 693
.	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	27 229	6 681
.	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	f 1 250 268	f 1 401 012

nog o) Als voren (Jan. t/m Juni) wegens invoerrechten f 3908 en wegens uitvoerrechten f 8999, waarbij tevens op te merken valt dat toen de heffing nog alleen plaats vond in het landschap Indragiri, zijnde met 1 Juli 1898 de heffing uitgestrekt tot de overige Riouwsche onderhoorigheden op Sumatra's vasten wal, met gens namen de landschappen Gaoeng, Reteh, Igal, Mandah en Kateman.

p) Hiervan onder de werking van het speciaal tarief (Jan. t/m April) wegens invoerrechten f 16 098 en wegens uitvoerrechten f 8953.

q) Opbrengst, wat Java en Madura betreft, over het tijdvak 1 Januari t/m 15 Maart 1898, en wat het overig tolgebied betreft, over het tijdvak 1 Januari t/m 24 Mei 1898, zijnde na 15 Maart en 24 Mei 1898 het uitvoerrecht op suiker niet meer verschuldigd geweest.

II. PERSONEELE BELASTING (voor Europeanen en met dezen gelijkgestelden en voor vreemde oosterlingen).

GEWESTEN EN LANDAARD DER AANGESLAGENEN.	1899. Aantal aangeslagenen.	1899. Aanslag naar de eerste twee grondslagen: naar den Isten grondslag (huurwaarde).	1899. Aanslag naar de eerste twee grondslagen: naar den IIden grondslag (voor Europeanen mobilair en rijtuigen; voor vreemde oosterlingen enkel mobilair).	1899. Aanslag naar de eerste twee grondslagen: Te zamen.	1899. Aanslag naar de eerste twee grondslagen: Door de toepassing van art. 8, laatste lid, der belastingverordening is het in de voorgaande kolom genoemde bedrag verminderd tot	1899. Aanslag naar den IIIden grondslag (paarden).	1899. Aanslag naar den IVden grondslag (rijtuigen van vreemde oosterlingen).	1899. Totaal van den aanslag.	1899. Vermindering in den aanslag ontstaan.	1899. Werkelijk te heffen bedrag.	1899. Te verhalen kosten van schatting.	1898. r) Totaal van den aanslag.	1898. r) Vermindering in den aanslag.	1898. r) Werkelijk te heffen bedrag
JAVA EN MADURA.														
		guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Bantam.														
Europeanen	160	1 777,31^5	1 138,57^5	2 915,89	2 712,62	1 013,99^5	„	3 726,61^5	575,06	3 151,55^5	„	3 627,32^5	310,60	3 316,72^5
Vreemde oosterlingen.	226	780,03^5	436,63^5	1 216,67	1 099,63^5	328,33^5	582,00	2 009,97	18,00	1 991,97	„	1 771,39^5	24,00	1 747,39^5
Totaal.	386	2 557,35	1 575,21	4 132,56	3 812,25^5	1 342,33	582,00	5 736,58^5	593,06	5 143,52^5	„	5 398,72	334,60	5 064,12
Batavia.														
Europeanen	2 602	95 144,31^5	56 151,19^5	151 295,51	147 811 03^5	10 729,59	„	158 540,62^5	14 553,67	143 986,95^5	1 124,74	158 461,73^5	14 806,18	143 655,55^5
Vreemde oosterlingen.	6 598	41 852,41	14 778,13	56 630,54	50 411.76	4 771.50	14 582,00	69 765,26	511,22^5	69 254,03^5	1 992,06	68 689,56	534,70^5	68 154,76^5
Totaal.	9 200	136 996,72^5	70 929,32^5	207 926,05	198 222,79^5	15 501,09	14 582,00	228 305,88^5	15 064,89^5	213 240,99	3 116,80	227 151,29^5	15 340,97^5	211 810,32
Krawang.														
Europeanen	67	865,69	425,34	1 291,03	1 228,37	629,50	„	1 857,87	396,50^5	1 461,36^5	„	1 810,29^5	151,90	1 658,39^5
Vreemde oosterlingen.	548	1 671,03^5	862,65	2 533,68^5	2 275,61^5	126,00	778.00	3 179,61^5	19,17^5	3 160.44	„	3 452,40^5	54,99^5	3 397,41
Totaal.	615	2 536,72^5	1 287,99	3 824,71^5	3 503,98^5	755,50	778,00	5 037,48^5	415,68	4 621,80^5	„	5 262,70	206,89^5	5 055.80^5
Preanger Regentschappen.														
Europeanen	903	13 459.19^5	10 269,10^5	23 728.30	22 790,58	4 153,41^5	„	26 943,99^5	1 650,29	25 293.70^5	431,74	22 738,78^5	2 019,58^5	20 719.20
Vreemde oosterlingen	937	3 303,56^5	2 459,16	5 762,72^5	5 365,23	901,00	1 747,00	8 013.23	106,80	7 906,43	1 322,34	5 778,07^5	6,30	5 771,77^5
Totaal.	1 840	16 762,76	12 728,26^5	29 491,02^5	28 155,81	5 054,41^5	1 747,00	34 957,22^5	1 757,09	33 200,13^5	1 754,08	28 516,86	2 025,88^5	26 490,97^5
Cheribon.														
Europeanen	351	4 155,80	3 362,55^5	7 518,35^5	7 365,90^5	2 575.00	„	9 940,90^5	739,47^5	9 201,43	16,15^5	9 465,33	519,12^5	8 946,20^5
Vreemde oosterlingen.	2 043	7 339,36^5	3 046.94	10 386,30^5	9 427,66^5	1 247,50	4 286,00	14 961,16^5	107.44	14 853,72^5	251,27	14 392,79	86,40	14 306.39
Totaal.	2 394	11 495,16^5	6 409,49^5	17 904,66	16 793,57	3 822.50	4 286,00	24 902,07	846,91^5	24 055,15^5	267,52^5	23 858,12	605,52^5	23 252,59^5
Tagal														
Europeanen	282	3 529.29	1 922,56^5	5 451,85^5	5 255,11^5	2 713.50	„	7 968,61^5	801,81^5	7 166,80	„	8 134,84	1 028,57	7 106,27
V eemde oosterlingen.	708	3 461,58	1 648,78^5	5 110.36^5	4 731,54	944,50	2 616,00	8 292,04	71,64	8 220.40	8,60	8 480,09	156,30	8 323,79
Totaal.	990	6 990,87	3 571,35	10 562,22	9 986,65^5	3 658,00	2 616,00	16 260,65^5	873,45^5	15 387,20	8,60	16 614,93	1 184,87	15 430,06
Pekalongan.														
Europeanen	180	2 445,65	1 650,01^5	4 095.66^5	4 023,90^5	1 478,16^5	„	5 502,07	409,80	5 092,27	„	5 631,56	593,12^5	5 038,43^5
Vreemde oosterlingen.	560	2 311,93^5	2 297.11	4 609,04^5	4 259.76^5	790.00	2 367.00	7 416,76^5	122,85^5	7 293,91	171.09	7 318,89^5	73,65^5	7 245,24
Totaal.	740	4 757,58^5	3 947,12^5	8 704,71	8 283,67	2 268,16^5	2 367,00	12 918,83^5	532,65^5	12 386,18	171,09	12 950,45^5	666,78	12 283,67^5
Samarang.														
Europeanen	1 270	31 701,67	15 433,36	47 135,03	45 701,64^5	6 935,67	„	52 637,31^5	5 751,40	46 885,91^5	263,70	54 144,61	6 127,89^5	48 016,71^5
Vreemde oosterlingen.	1 764	17 091,48^5	8 080,71^5	25 172,20	22 847,42^5	2 856,84	9 230,00	34 934,26^5	837,81^5	34 096,45	108.52	36 166,46^5	919.81	35 246,65^5
Totaal.	3 034	48 793,15^5	23 514,07^5	72 307.23	68 549.07	9 792,51	9 230,00	87 571,58	6 589,21^5	80 982,36^5	372,22	90 311,07^5	7 047,70^5	83 263,37
Japara.														
Europeanen	218	2 767,52^5	1 677,37	4 444,89^5	4 086,98^5	1 862.00	„	5 948,98^5	496.72^5	5 452,26	„	5 820,24^5	442,41^5	5 377,83
Vreemde oosterlingen.	713	4 041,49	2 017,42	6 058,91	5 469,63	1 386.00	2 817,00	9 672.63	53,20	9 619,43	„	9 799,07^5	74,03	9 725,04^5
Totaal.	931	6 809,01^5	3 694,79	10 503,80^5	9 556,61^5	3 248,00	2 817,00	15 621,61^5	549,92^5	15 071,69	„	15 619.32	516,44^5	15 102,87^5
Rembang.														
Europeanen	244	3 176,65	2 003.40	5 180,05	5 026,14	1 123,66^5	„	6 149,80^5	779,32^5	5 370,48	„	5 552,90^5	432,43	5 120,47^5
Vreemde oosterlingen.	1 347	6 335.40	2 131.42	8 466,82	7 516,96	2 199,50	4 564.00	14 280,46	31.20	14 249.26	„	13 978,94	9.00	13 969,94
Totaal.	1 591	9 512,05	4 134,82	13 646,87	12 543,10	3 323,16^5	4 564,00	20 430,26^5	810,52^5	19 619,74	„	19 531,84^5	441,43	19 090,41^5
Soerabaija.														
Europeanen	1 911	54 265,63^5	28 379,24	82 644,87^5	78 843,41^5	8 130,33	„	86 973,74^5	7 133,86^5	79 839,88	476,95^5	86 958,63	7 039,99	79 918,64
Vreemde oosterlingen.	2 907	28 632,99	17 331,38^5	45 964.37^5	42 844,04^5	3 231,98^5	14 479,33	60 555,36	1 526,75^5	59 028,60^5	889,23	63 250,89	907,60	62 343,29
Totaal.	4 818	82 898,62^5	45 710,62^5	128 609,25	121 687,46	11 362,31^5	14 479,33	147 529,10^5	8 660,62	138 868,48^5	1 366,18^5	150 209,52	7 947,59	142 261,93
Pasoeroean.														
Europeanen	918	12 013,16^5	6 567,82	18 580,98^5	17 996,89^5	4 198,99	„	22 195,88^5	2 011,65^5	20 184,23	33,46	21 774,07	1 932,57	19 841,50
Vreemde oosterlingen.	1 060	5 837,41^5	4 130,59^5	9 968,01	9 643,73	1 140,50	3 774,00	14 558,23	65,32^5	14 492.90^5	32,57	14 863,75	75.96	14 787,79
Totaal.	1 978	17 850,58	10 698,41^5	28 548,99^5	27 640,62^5	5 339,49	3 774,00	36 754,11^5	2 076,98	34 677,13^5	66,03	36 637,82	2 008,53	34 629,29
Probolinggo.														
Europeanen	511	6 193,30^5	4 281,06^5	10 474,37	10 179,21	3 264,00	„	13 443,21	1 003.22	12 439,99	„	13 918,68	1 407,01	12 511,67
Vreemde oosterlingen.	533	2 587,44	1 808.80^5	4 396.24^5	4 288,58^5	443.50	1 395,00	6 127,08^5	110.34	6 016,74^5	2,22	6 007,89^5	94,17^5	5 913.72
Totaal.	1 044	8 780,74^5	6 089,87	14 870,61^5	14 467,79^5	3 707,50	1 395,00	19 570,29^5	1 113,56	18 456,73^5	2,22	19 926,57^5	1 501,18^5	18 425,39
Bezoeki.														
Europeanen	657	6 676,96^5	4 793,06^5	11 470,03	11 134,71^5	5 836,50	„	16 971,21^5	968,54	16 002,67^5	„	16 285,32^5	1 119,91^5	15 165,41
Vreemde oosterlingen.	450	2 112,71^5	1 381.02	3 493,73^5	3 166,70^5	878,50	2 175,00	6 220.20^5	9,29	6 210,91^5	„	6 949,75	59,60	6 890,15
Totaal.	1 107	8 789,68	6 174,08^5	14 963,76^5	14 301,42	6 715,00	2 175,00	23 191,42	977,83	22 213,59	„	23 235,07^5	1 179,51^5	22 055,56

r) Voor sommige gewesten zijn de opgaven van het vorig verslag (bijlage JJ) verbeterd in verband met sedert tot stand gekomen verminderingen en met nieuwe aanslagen, mede nog op het jaar 1898 betrekking hebbende.

GEWESTEN EN LANDAARD DER AANGESLAGENEN.	1899. Aantal aangeslagenen.	1899. Aanslag naar de eerste twee grondslagen: naar den Isten grondslag (huurwaarde).	1899. Aanslag naar de eerste twee grondslagen: naar den IIden grondslag (voor Europeanen mobilair en rijtuigen; voor vreemde oosterlingen enkel mobilair).	1899. Aanslag naar de eerste twee grondslagen: Te zamen.	1899. Aanslag naar de eerste twee grondslagen: Door de toepassing van art. 8, laatste lid, der belastingverordening is het in de voorgaande kolom genoemde bedrag verminderd tot	1899. Aanslag naar den IIIden grondslag (paarden).	1899. Aanslag naar den IVden grondslag (rijtuigen van vreemde oosterlingen).	1899. Totaal van den aanslag.	1899. Vermindering in den aanslag ontstaan.	1899. Werkelijk te heffen bedrag.	1899. Te verhalen kosten van schatting.	1898. r) Totaal van den aanslag.	1898. r) Vermindering in den aanslag.	1898. r) Werkelijk te heffen bedrag.
		guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Banjoemas.														
Europeanen	230	3 036,25	1 840,56^5	4 876,81^5	4 779,56	1 237,50	"	6 017,06	381,06	5 636,00	"	6 415,60^5	713,47	5 702,13^5
Vreemde oosterlingen.	418	2 235.36	952,83	3 188,19	2 997.36	641,00	1 164,00	4 802,36	24,00	4 778,36	"	4 506,03^5	27,00	4 479,03^5
Totaal.	648	5 271,61	2 793,39^5	8 065,00^5	7 776,92	1 878,50	1 164,00	10 819,42	405,06	10 414,36	"	10 921,64	740,47	10 181,47
Bagelen.														
Europeanen	189	2 858.70	1 398,29	4 256,99	4 022,81	730,83	"	4 753,64	367,61^5	4 386,02^5	"	4 737,03	390,91^5	4 346,11^5
Vreemde oosterlingen.	347	1 817,60	988,54	2 806.14	2 337,97^5	248,00	696,00	3 281,97^5	68.40	3 213,57^5	"	3 753,19	48,00	3 705,19
Totaal.	536	4 676,30	2 386,83	7 063,13	6 360,78^5	978,83	696,00	8 035,61^5	435,01^5	7 599,60	"	8 490,22	438,91^5	8 051,30^5
Kadoe.														
Europeanen	200	4 828,65	2 084.40	6 913,05	6 810,43	589,50	"	7 399,93	925,92^5	6 474,00^5	15,38	7 617,55^5	1 355,98^5	6 261,57
Vreemde oosterlingen	698	3 782,12	2 415.71	6 197.83	5 667,39	856,00	2 244.00	8 767.39	51,01	8 716,38	5,90	8 599,96^5	143.95^5	8 456,01
Totaal.	898	8 610,77	4 500,11	13 110,88	12 477,82	1 445,50	2 244,00	16 167,32	976,93^5	15 190,38^5	21,28	16 217,52	1 499,94	14 717,58
Djokjokarta.														
Europeanen	293	5 052.00	2 723.81	7 775.81	7 596,62	2 025.50	"	9 622,12	294,20	9 327,92	"	9 741.86	562,57^5	9 179,28^5
Vreemde oosterlingen.	413	3 187,67^5	1 307.61^5	4 495.29	3 899,87	328.00	768,00	4 995.87	"	4 995.87	"	4 843,74^5	68,60	4 775,14^5
Totaal.	706	8 239,67^5	4 031,42^5	12 271,10	11 496,49	2 353,50	768,00	14 617,99	294.20	14 323.79	"	14 585,60^5	631,17^5	13 954,43
Soerakarta.														
Europeanen	496	6 750,10	3 313,63^5	10 063,73^5	9 330,45^5	5 222,00	"	14 552,45^5	765.31	13 787,14^5	9,41	15 087,23^5	772,75	14 314,48^5
Vreemde oosterlingen.	623	3 857,14^5	2 087,92^5	5 945.07	5 661,02^5	689,00	1 366,00	7 716,02^5	15,69^5	7 700,33	4,26	7 291,73^5	17,72^5	7 274,01
Totaal.	1 119	10 607,24^5	5 401,56	16 008.80^5	14 991,48	5 911,00	1 366,00	22 268,48	781,00^5	21 487.47^5	13,67	22 378,97	790,47^5	21 588,49^5
Madioen.														
Europeanen	245	3 448,65	2 004,80^5	5 453,45^5	5 089.57	1 274,50	"	6 364,07	530,06^5	5 825,00^5	"	6 576.93	642,42^5	5 934,50^5
Vreemde oosterlingen.	342	1 815,20	812,73^5	2 627,93^5	2 353,90^5	582,00	1 681,00	4 616,90^5	130,04^5	4 486.86	8,00	4 831,98^5	"	4 831,98^5
Totaal.	587	5 263,85	2 817,54	8 081,39	7 443,47^5	1 856,50	1 681,00	10 980,97^5	669,41	10 311,86^5	8,00	11 408,91^5	642,42^5	10 766,49
Kediri.														
Europeanen	634	6 608,42^5	3 514,40^5	10 122,83	9 373,31^5	4 429,33	"	13 802,64^5	794,70	13 007,94^5	"	13 306,27^5	1 030,69	12 275,58^5
Vreemde oosterlingen.	1 077	5 790,89^5	2 771.15	8 562,04^5	7 727,16^5	1 536,00	2 850,00	12 113,16^5	63.31	12 049.85^5	"	12 177,62	161,37	12 016,25
Totaal.	1 711	12 399,32	6 285,55^5	18 684,87^5	17 100,48	5 965,33	2 850,00	25 915,81	858,01	25 057,80	"	25 483,89^5	1 192,06	24 291.83^5
Madura.														
Europeanen	141	2 024,35	1 197,26	3 221,61	3 153,94^5	742.49^5	"	3 896,44	427,61^5	3 468,82^5	"	3 255,96^5	307,67	2 948,29^5
Vreemde oosterlingen.	472	2 497,92^5	904,84	3 402,76^5	3 179,80	562,83	2 830,00	6 572,63	113,28	6 459,35	"	6 915,30	183,69^5	6 731,60^5
Totaal.	613	4 522,27^5	2 102,10	6 624.37^5	6 333,74^5	1 305,32^5	2 830,00	10 469,07	540,89^5	9 928,17^5	"	10 471,26^5	491,36^5	9 679,90
Alle gewesten van Java en Madura gezamenlijk.														
Europeanen	12 702	272 779,29^5	156 131,84	428 911,13^5	414 313,24	70 895,97^5	"	485 209,21^5	41 766,83^5	443 442,38	2 379,64	481 062,79	43 707.79	437 355.00
Vreemde oosterlingen.	24 784	152 342,78	74 652,11^5	226 994.89^5	207 172,78	26 688,49	78 991,33	312 852,60	4 056.80	308 795,80	4 796,06	313 819.55	3 726,96^5	310 092,58^5
Totalen voor Java en Madura. . . .	37 486	425 122,07^5	230 783.95^5	655 906.03	621 486.02	97 584.46^5	78 991,33	798 061,81^5	45 823.63^5	752 238.18	7 175,70	794 882.34	47 434,75^5	747 447,58^5

BUITENBEZITTINGEN. s)

GEWESTEN EN LANDAARD DER AANGESLAGENEN.	1899. Aantal aangeslagenen.	1899. naar den Isten grondslag.	1899. naar den IIden grondslag.	1899. Te zamen.	1899. Door de toepassing van art. 8 verminderd tot	1899. Aanslag naar den IIIden grondslag.	1899. Aanslag naar den IVden grondslag.	1899. Totaal van den aanslag.	1899. Vermindering in den aanslag ontstaan.	1899. Werkelijk te heffen bedrag.	1899. Te verhalen kosten van schatting.	1898. Totaal van den aanslag.	1898. Vermindering in den aanslag.	1898. Werkelijk te heffen bedrag.
Sumatra's Westkust. Padangsche Benedenlanden.		guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Europeanen	275	6 617,92	4 015,61	10 633.53	10 260,75^5	1 134.50	"	11 395,25^5	1 349,47^5	10 045,78	76,28	12 370,67	1 717,86	10 652,81
Vreemde oosterlingen.	412	2 277,00	1 657,68	3 934,68	3 322,86	207,50	825,00	4 355,36	42,71^5	4 312,64^5	62,02	4 717,11^5	44.83	4 672,28^5
Totaal.	687	8 894,92	5 673,29	14 568,21	13 583.61^5	1 342,00	825,00	15 750,61^5	1 392,19	14 358,42^5	138,30	17 087,78^5	1 762,69	15 325,09^5
Pad. Bovenl.														
Europeanen	202	3 502,47^5	2 067,83	5 570,30^5	5 488,91	553,50	"	6 042,41	1 021,33	5 021,08	"	6 770,13^5	1 317,08	5 453,05^5
Vreemde oosterlingen.	125	456,92^5	174,05	630,97^5	567,87^5	48,00	84,00	699,87^5	14.55	685,32^5	"	715.43^5	2,50	712,93^5
Totaal.	327	3 959,40	2 241,88	6 201,28	6 056,78^5	601,50	84,00	6 742,28^5	1 035,88	5 700,40^5	"	7 485,57	1 319,58	6 165.99
Tapanoli.														
Europeanen	134	1 635,70	1 192,17	2 827.87	2 731,76	438.50	"	3 170,26	295,06^5	2 875.19^5	"	3 349,21^5	451,74^5	2 897,47
Vreemde oosterlingen.	165	850,30	287,55	1 137,85	978,48^5	42,00	"	1 020,48^5	"	1 020.48^5	"	1 056,62	5,20	1 051,42
Totaal.	299	2 486,00	1 479,72	3 965,72	3 710,24^5	480,50	"	4 190,74^5	295,06^5	3 895,68	"	4 405.83^5	456,94^5	3 948,89
Benkoelen.														
Europeanen	44	787,83^5	563,07^5	1 350.91	1 327,28^5	158,50	"	1 485,78^5	199.85	1 285,93^5	1,30	1 634,80	213,20	1 421,60
Vreemde oosterlingen.	144	690,50	580,18	1 270,68	1 268,27	86,00	222,00	1 576,27	"	1 576.27	"	1 506,86	"	1 506,86
Totaal.	188	1 478,33^5	1 143,25^5	2 621,59	2 595,55^5	244,50	222,00	3 062,05^5	199,85	2 862,20^5	1,30	3 141,66	213,20	2 928,46
Lampongsche Districten.														
Europeanen	54	787,21^5	510.50^5	1 297,72	1 280,62	237,00	"	1 517,62	212,23^5	1 305,38^5	"	1 388,47^5	176,90	1 191,57^5
Vreemde oosterlingen.	139	606.80	216,84	823,64	619,39^5	98,00	36,00	753,39^5	5,60	749,79^5	"	665,13^5	4,90	660,23^5
Totaal.	193	1 394,01^5	727,34^5	2 121,36	1 900,01^5	335,00	36,00	2 271,01^5	217.83^5	2 053,18	"	2 053,61	201,80	1 851,81

s) Terwijl in de afdeeling Lombok der residentie Bali en Lombok niet de Europeanen en met hen gelijkgestelden, maar alleen de vreemde oosterlingen aan de personeele belasting zijn onderworpen, was het omgekeerde het geval in de gewesten Riouw en onderhoorigheden, Westerafdeeling van Borneo en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, welke uitzondering echter in laatstgemeld gewest met 1 Januari 1900 (St. 1899 n°. 321) een einde heeft genomen. In Atjeh en onderhoorigheden werkt deze belasting in het geheel niet.

GEWESTEN EN LANDAARD DER AANGESLAGENEN	1899.											1898. r)		
	Aantal aangeslagenen.	Aanslag naar de eerste twee grondslagen:				Aanslag naar den IIIden grondslag (paarden).	Aanslag naar den IVden grondslag (rijtuigen van vreemde oosterlingen).	Totaal van den aanslag.	Vermindering in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.	Te verhalen kosten van schatting.	Totaal van den aanslag.	Vermindering in den aanslag.	Werkelijk te heffen bedrag.
		naar den Isten grondslag (huurwaarde).	naar den IIden grondslag (voor Europeanen mobilair en rijtuigen; voor vreemde oosterlingen enkel mobilair).	Te zamen.	Door de toepassing van art. 8, laatste lid, der belastingverordening is het in de voorgaande kolom genoemde bedrag verminderd tot									
		guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Palembang.														
Europeanen	183	3 747,26	1 865,20^5	5 612,46^5	5 511,87^5	481,50	"	5 993,37^5	1 032,71^5	4 960,66	25,73	5 792,04^5	974,41^5	4 817,63
Vreemde oosterlingen.	657	3 534,70	1 085,07	4 619,77	4 284,60	84,00	69,00	4 437,60	"	4 437,60	8,22	4 454,69^5	5,40	4 449,29^5
Totaal.	840	7 281,96	2 950,27^5	10 232,23^5	9 796,47^5	565,50	69,00	10 430,97^5	1 032,71^5	9 398,26	33,95	10 246,74	979,81^5	9 266,92^5
Oostkust van Sumatra.														
Europeanen	1 364	21 072,44^5	16 989,29^5	38 061,74	37 571,33	7 422,50	"	44 993,83	3 086,94^5	41 906,88^5	39,05^5	42 730,68^5	1 998,49^5	40 732,19
Vreemde oosterlingen.	1 627	11 141,86	6 219,07	17 360,93	16 923,59^5	1 579,50	2 719,00	21 222,09^5	9,21^5	21 212,88	"	26 116,77	861,75^5	25 255,01^5
Totaal.	2 991	32 214,30^5	23 208,36^5	55 422,67	54 494,92^5	9 002,00	2 719,00	66 215,92^5	3 096,16	63 119,76^5	39,05^5	68 847,45^5	2 860,25	65 987,20^5
Riouw en onderh.														
Europeanen	66	1 090,92^5	708,29^5	1 799,22	1 792,90^5	23,50	"	1 816,40^5	311,36	1 505,04^5	20,40	1 789,70^5	382,00	1 407,70^5
Vreemde oosterlingen.	. .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . .	. . . .	. . . .	. . . .
Totaal.	66	1 090,92^5	708,29^5	1 799,22	1 792,90^5	23,50	"	1 816,40^5	311,36	1 505,04^5	20,40	1 789,70^5	382,00	1 407,70^5
Banka.														
Europeanen	65	1 155,50	808,75	1 964,25	1 931,91	178,00	"	2 109,91	189,35	1 920,56	"	2 129,76^5	222,71	1 907,05^5
Vreemde oosterlingen.	743	2 902,90	1 707,75	4 610,65	3 904,37^5	1 585,00	1 368,00	6 857,37^5	3,15	6 854,22^5	"	6 382,87	"	6 382,87
Totaal.	808	4 058,40	2 516,50	6 574,90	5 836,28^5	1 763,00	1 368,00	8 967,28^5	192,50	8 774,78^5	"	8 512,63^5	222,71	8 289,92^5
Billiton.														
Europeanen	26	444,00	264,30	708,30	693,54	87,00	"	780,54	93,43	687,11	"	839,84	103,72	736,12
Vreemde oosterlingen.	582	2 709,70	651,19	3 360,89	2 601,18	162,00	60,00	2 823,18	16,14	2 807,04	"	2 869,08	10,99^5	2 858,08^5
Totaal.	608	3 153,70	915,49	4 069,19	3 294,72	249,00	60,00	3 603,72	109,57	3 494,15	"	3 708,92	114,71^5	3 594,20^5
Westerafdeeling van Borneo.														
Europeanen	97	1 629,75	1 559,45^5	3 189,20^5	3 165,62^5	24,00	"	3 189,62^5	310,25	2 879,37^5	9,01	2 847,03	389,41	2 457,62
Vreemde oosterlingen.	. .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . .	. . . .	. . . .	. . . .
Totaal.	97	1 629,75	1 559,45^5	3 189,20^5	3 165,62^5	24,00	"	3 189,62^5	310,25	2 879,37^5	9,01	2 847,03	389,41	2 457,62
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.														
Europeanen	182	2 881,28^5	1 751,64	4 632,92^5	4 488,23^5	790,33	"	5 278,56^5	485,28	4 793,28^5	13,50	5 189,94^5	698,14	4 491,80^5
Vreemde oosterlingen.	. .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . .	. . . .	. . . .	. . . .
Totaal.	182	2 881,28^5	1 751,64	4 632,92^5	4 488,23^5	790,33	"	5 278,56^5	485,28	4 793,28^5	13,50	5 189,94^5	698,14	4 491,80^5
Celebes en onderhoorigheden														
Europeanen	312	6 771,71	4 012,12	10 783,83	10 375,27	603,67	"	10 978,94	1 385,34	9 593,60	19,53^5	10 688,73	1 283,34^5	9 405,38^5
Vreemde oosterlingen.	761	6 970,50^5	3 960,06	10 930,56^5	10 523,24	365,00	1 258,00	12 146,24	579,07^5	11 567,16^5	25,98	12 384,25^5	591,28	11 792,97^5
Totaal.	1 073	13 742,21^5	7 972,18	21 714,39^5	20 898,51	968,67	1 258,00	28 125,18	1 964,41^5	21 160,76^5	45,51^5	23 072,98^5	1 874,62^5	21 198,36
Menado.														
Europeanen	286	3 684,37^5	3 208,83	6 893,20^5	6 787,82	945,00	"	7 732,82	576,55^5	7 156,26^5	12,89	6 323,44	309,61	6 013,83
Vreemde oosterlingen.	487	2 370,35	1 753,01	4 123,36	3 956,58	338,00	342,00	4 636,58	11,34	4 625,24	28,74	4 615,68^5	24,00	4 591,68^5
Totaal.	773	6 054,72^5	4 961,84	11 016,56^5	10 744,40	1 283,00	342,00	12 369,40	587,89^5	11 781,50^5	41,63	10 939,12^5	333,61	10 605,51^5
Amboina.														
Europeanen	214	3 476,00	2 250,67^5	5 726,67^5	5 423,59^5	120,50	"	5 544,09^5	326,89	5 217,20^5	3,15	4 857,76	530,10	4 327,66
Vreemde oosterlingen.	268	1 298,04	1 006,32	2 304,36	2 184,76	6,00	36,00	2 226,76	31,65	2 195,11	32,40	1 823,98	"	1 823,98
Totaal.	482	4 774,04	3 256,99^5	8 031,03^5	7 608,35^5	126,50	36,00	7 770,85^5	358,54	7 412,31^5	35,55	6 681,74	530,10	6 151,64
Ternate.														
Europeanen	71	763,82^5	723,19^5	1 487,02	1 399,27^5	86,00	"	1 485,27^5	97,25	1 388,02^5	"	1 589,29	162,47^5	1 426,81^5
Vreemde oosterlingen.	103	580,05	452,18	1 032,23	1 004,81^5	30,00	36,00	1 070,81^5	7,65	1 063,16^5	"	1 029,75^5	"	1 029,75^5
Totaal.	174	1 343,87^5	1 175,37^5	2 519,25	2 404,09	116,00	36,00	2 556,09	104,90	2 451,19	"	2 619,04^5	162,47^5	2 456,57
Timor en onderh.														
Europeanen	69	814,70	557,51	1 372,21	1 267,84^5	30,00	"	1 297,84^5	122,67	1 175,17^5	"	1 348,91^5	154,34	1 194,57^5
Vreemde oosterlingen.	284	1 518,95^5	1 039,03^5	2 557,99	2 439,79	90,00	"	2 529,79	37,02	2 492,77	"	2 343,24	39,35^5	2 303,88^5
Totaal.	353	2 333,65^5	1 596,54^5	3 930,20	3 707,63^5	120,00	"	3 827,63^5	159,69	3 667,94^5	"	3 692,15^5	193,69^5	3 498,46
Bali en Lombok.														
Europeanen	30	414,79	354,10	768,89	765,65	74,00	"	839,65	81,79	757,86	"	758,96	41,40	717,56
Vreemde oosterlingen.	273	1 899,55	1 775,02	3 674,57	3 619,77	364,00	672,00	4 655,77	42,72^5	4 613,04^5	"	4 400,73^5	69,88^5	4 330,85
Totaal.	303	2 314,34	2 129,12	4 443,46	4 385,42	438,00	672,00	5 495,42	124,51^5	5 370,90^5	"	5 159,69	111,28^5	5 048,41
Alle gewesten der buitenbezitt. gezamenlijk.														
Europeanen	3 674	61 277,71	43 402,56	104 680,27	102 264,20^5	13 388,00	"	115 652,20^5	11 177,78	104 474,42^5	220,85	112 399,40^5	11 146,94^5	101 252,46
Vreemde oosterlingen.	6 770	39 808,13^5	22 565,00^5	62 373,14	58 199,59	5 085,00	7 727,00	71 011,59	801,83	70 210,76	157,36	75 082,23	1 660,10	73 422,13
Totalen voor de buitenbezittingen.	10 444	101 085,84^5	65 967,56^5	167 053,41	160 463,79^5	18 473,00	7 727,00	186 663,79^5	11 978,61	174 685,18^5	378,21	187 481,63^5	12 807,04^5	174 674,59

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage HH.]

III. PATENTRECHT (voor Europeanen en met dezen gelijkgestelden). *t*)

GEWESTEN.	1898. (Verbeterde opgaven.)				1899.			
	Aantal aangeslagenen.	Aanslag.	Vermindering in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.	Aantal aangeslagenen.	Aanslag.	Vermindering in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.
JAVA EN MADURA.								
Bantam	84	f 2 027,10^5	f 267,80	f 1 759,30^5	74	f 2 348,75^5	f 586,85^5	f 1 761,90
Batavia	2 153	234 603,97	8 922,10^5	225 681,86^5	2 235	247 201,92^5	7 293,24^5	239 908,68
Krawang	62	3 221,04	54,16^5	3 166,87^5	62	3 289,16	433,72	2 855,44
Preanger Regentschappen	568	25 807,73^5	878.90^5	24 928,83	643	26 542,55	421,38^5	26 121,16^5
Cheribon	253	19 953,69	797,88	19 155,81	275	24 912,22^5	415,53^5	24 496,69
Tagal	293	18 884,56^5	1 891,71^5	16 992,85	280	14 566,78	946,48	13 620,30
Pekalongan	211	8 824,06	690,32^5	8 133,73^5	183	8 581,80	409,23^5	8 172,56^5
Samarang	1 483	85 638,95	3 850,23^5	81 788,71^5	1 471	88 201,87	3 906,99^5	84 294,87^5
Japara	254	11 599,52^5	831,68^5	10 767,84	282	14 113,93^5	631,78^5	13 482,15
Rembang	192	6 498,37	610,98^5	5 887,38^5	196	7 161,57^5	683,98^5	6 477,59
Soerabaija	2 002	153 461,91^5	6 499,71	146 962,20^5	2 133	166 025,14^5	7 477,46^5	158 547,68
Pasoeroean	839	38 492,41^5	5 621,95^5	32 870,46	873	38 268,24	3 060,05	35 208,19
Probolinggo	477	24 845,94^5	1 664,19	23 181,75^5	490	25 619,73^5	1 678,63	23 941,10^5
Bezoeki	594	35 264,70^5	3 709,10	31 555,60^5	612	31 007,72	1 934,83^5	29 072,88^5
Banjoemas	173	7 284,82^5	740,20	6 544,62^5	178	7 516,62	361,49	7 155,13
Bagelen	111	2 706,53	238,25	2 468,28	111	2 671,09^5	176,81	2 494,28^5
Kadoe	109	2 303,10	337,02	1 966,08	106	2 013,32	163,12	1 850,20
Djokjokarta	422	32 405,35	885,71	31 519,64	453	34 879,85	452,95	34 426,90
Soerakarta	788	36 240,65	1 570,38^5	34 670,26^5	808	38 968,85^5	1 424,68	37 544,17^5
Madioen	198	6 920,38^5	387,84^5	6 532,54	230	7 261,01	459,15^5	6 801,85^5
Kediri	660	35 741,09	2 697,74^5	33 043,34^5	642	32 949,74	1 891,48	31 058,26
Madura	97	1 860,46^5	115,04	1 745,42^5	139	3 563,56^5	379,18^5	3 184,38
Totalen voor Java en Madura	11 023	f 794 586,38^5	f 43 262,95	f 751 323,43^5	12 476	f 827 665,47	f 35 189,07	f 792 476,40
BUITENBEZITTINGEN.								
Sumatra's Westkust: Padangsche Benedenlanden	177	f 10 649,67	f 368,23	f 10 281,44	187	f 12 024,71^5	f 514,69	f 11 510,02^5
Sumatra's Westkust: „ Bovenlanden	128	3 388,91	92,21	3 296,70	138	4 329,60	398,76	3 930,84
Sumatra's Westkust: Tapanoli	61	621,54^5	61,13^5	560,41	58	620,10^5	46,01	574,09^5
Benkoelen	32	656,60^5	64,65	591,95^5	31	596,34	7,41	588,93
Lampongsche Districten	38	1 109.92	134,94	974,98	45	1 262,95^5	333,71	929,24^5
Palembang	182	8 942,36	834,87^5	8 107,48^5	250	14 060,50^5	1 649,15	12 411,35^5
Oostkust van Sumatra	1 405	158 494,98	6 858,33	151 636,65	1 526	191 558,20^5	12 163,52	179 394,68^5
Atjeh en onderhoorigheden	79	3 639,30	134,71^5	3 504,58^5	94	4 081,35	303,47	3 777,88
Riouw „ „	51	1 474,48	224,96^5	1 249,51^5	57	2 272,46^5	325,58	1 946,88^5
Banka	32	285,50	37,66^5	247.83^5	31	266,91	8,74^5	258,16^5
Billiton	47	3 207,60	163,12^5	3 044,47^5	44	3 421,14	181,34	3 239,80
Westerafdeeling van Borneo	59	1 701,80	100,02	1 601,78	94	3 039,08	45,74	2 993,34
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	248	11 570,12	851,84	10 718,28	280	13 731,76^5	1 725,10^5	12 006,66
Celebes en onderhoorigheden	261	9 001,66	270,42	8 731,24	263	8 616,83	354.43	8 262,40
Menado	311	13 866,86^5	572,77^5	13 294,09	340	17 853,01	2 529,94	15 323,07
Amboina	215	3 996,39	161,51^5	3 834,87^5	216	4 162,81	82,10	4 080,71
Ternate	69	1 624,46^5	133,33^5	1 491,13	76	1 823,47^5	218,55^5	1 604,92
Timor en onderhoorigheden	30	276,00	24.83^5	251,16^5	33	776,77	»	776,77
Bali en Lombok	34	1 071,20	6,24^5	1 064,95^5	40	1 026,60	20,41^5	1 006,18^5
Totalen voor de buitenbezittingen	3 458	f 235 579,37	f 11 095,82^5	f 224 483,54^5	3 803	f 285 524,63	f 20 908 67	f 264 615,96

t) In Indië patentplichtige maatschappijen of vennootschappen zijn aangeslagen daar waar deze gevestigd zijn, onverschillig of zij haar werkkring in een ander gewest hebben. Vandaar dat bijv. van vele elders gelegen ondernemingen de cijfers van aanslag begrepen zijn in de opgaven der gewesten Batavia, Samarang en Soerabaija.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage HH.]

IV. VERPONDING. *u*)

GEWESTEN.	1898. (Verbeterde opgaven.)						1899.					
	Aanslag wegens onroerende goederen, bezeten met recht van:						Aanslag wegens onroerende goederen, bezeten met recht van:					
	eigendom.	agrarisch eigendom.	opstal.	erfpacht.	vruchtgebruik, gebruik of bewoning.	Totaal.	eigendom.	agrarisch eigendom.	opstal.	erfpacht.	vruchtgebruik, gebruik of bewoning.	Totaal.
Java en Madura.												
Bantam	f 9 711,99	"	f 163,80	f 894,00	"	f 10 769,79	f 9 803,97	"	f 163,80	f 1 002,75	"	f 10 970,52
Batavia	566 933,38	"	4 461,00	1 927,50	f 1 836,13	575 158,01	565 269,79^{5}	"	4 461,00	1 927,50	f 1 836,13	573 494,42^{5}
Krawang	30 828,30	"	216,49	361,50	"	31 406,29	30 853,12^{5}	"	248,07	361,50	"	31 462,69^{5}
Preanger Regentsch.	21 490,72	f 12,39	1 215,93^{5}	43 217,97	"	65 937,01^{5}	21 481,97	f 12,39	1 215,93^{5}	43 888,86	"	66 599,15^{5}
Cheribon	67 875,65	17,25	267,28^{5}	1 002,75	"	69 162,93^{5}	67 941,77^{5}	17,25	271,98	1 002,75	"	69 233,75^{5}
Tagal	35 284,04^{5}	"	772,57^{5}	56,47^{5}	"	36 113,09^{5}	35 405,95^{5}	"	775,29^{5}	56,47^{5}	"	36 237,72^{5}
Pekalongan	22 854,37^{5}	"	340,53	5 384,06	6,00	28 584,96^{5}	22 917,56	"	326,14^{5}	5 384,06	7,50	28 635,26^{5}
Samarang	186 055,92^{5}	"	5 918,08	12 730,05	146,25	204 850,30^{5}	184 563,34^{5}	"	6 012,26^{5}	12 980,05	146,25	203 701,91
Japara	25 350,66	"	1 257,69	1 030,25^{5}	"	27 638,60^{5}	25 359,01^{5}	"	1 262,96^{5}	846,75^{5}	"	27 468,73^{5}
Rembang	26 786,71	"	986,10^{5}	"	"	27 772,81^{5}	26 827,18^{5}	"	998,43^{5}	"	"	27 825,62
Soerabaija	295 112,90^{5}	117,00	8 628,41	18 279,75	377,65	322 515,71^{5}	295 668,68^{5}	117,00	8 579,36^{5}	18 279,75	417,60	323 062,40
Pasoeroean	55 159,94	7,20	8 584,78^{5}	174 550,74	"	238 302,66^{5}	55 019,14^{5}	7,20	8 491,27^{5}	169 888,65	"	233 406,27
Probolinggo	31 802,95^{5}	186,45	1 888,87	113 196,00	"	147 074,27^{5}	31 632,97	186,45	1 915,80	113 364,00	"	147 099,22
Bezoeki	22 557,69^{5}	354,00	11 676,36	19 970,40	"	54 558,45^{5}	22 632,42	351,17	11 871,78	21 354,90	"	56 210,27
Banjoemas	14 092,27	"	303,33^{5}	255,00	11,25	14 661,85^{5}	14 235,97	"	612,29^{5}	255,00	11,25	15 114,51^{5}
Bagelen	11 630,71	"	152,53	2 356,50	6,75	14 146,49	11 650,87	"	172,99^{5}	2 356,50	6,75	14 187,11^{5}
Kadoe	17 959,25	"	2 686,72^{5}	2 326,12	"	22 972,09^{5}	18 059,91	"	2 686,72^{5}	2 307,07^{5}	"	23 053,71
Madioen	16 214,05	63,07^{5}	706,99^{5}	9 052,72^{5}	"	26 036 84^{5}	16 253,78^{5}	63,07^{5}	721,81^{5}	9 052,72^{5}	"	26 091,40
Kediri	34 357,32^{5}	"	3 862,14	100 940,53^{5}	"	139 160,00	34 500,93	"	3 904,09^{5}	103 551,36^{5}	"	141 956,39
Madura	10 659,15^{5}	"	367,81	"	"	11 026,96^{5}	10 786,84	"	367,81	"	"	11 154,65
Totalen voor Java en Madura	f 1 502 718,01	f 757,36^{5}	f 54 477,45	f 507 532,33	f 2 384,03	f 2 067 849,18^{5}	f 1 560 865,22	f 754,53^{5}	f 55 059,84^{5}	f 507 860,66^{5}	f 2 425,48	f 2 066 976,30
Buitenbezittingen.												
Sumatra's Westkust { Padangsche Benedenlanden . Padangsche Bovenlanden . . Tapanoli . . . }	f 39 811,23	. . .	f 106,50	f 9 118,46^{5}	"	f 49 036,19^{5}	f 39 770,43	. . .	f 106,50	f 9 131,96^{5}	"	f 49 008,89^{5}
Lampongsche Distr. .	1 359,84	. . .	"	"	"	1 359,84	1 377,99	. . .	"	"	"	1 377,99
Oostkust van Sumatra (alleen het eiland Bengkalis)	816,82	. . .	"	31,50	"	848,32	816,82	. . .	"	31,50	"	848,32
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	5 628,00	. . .	85,29	"	f 4,50	5 717,79	5 666,95^{5}	. . .	85,29	"	f 4,50	5 756,74^{5}
Celebes en onderhoorigheden	41 679,25	. . .	30,00	128,22^{5}	"	41 837,47^{5}	41 672,37^{5}	. . .	30,00	127,50	"	41 829,87^{5}
Menado	14 623,77^{5}	. . .	11,25	1 635,45	"	16 270,47^{5}	14 661,71^{5}	. . .	11,25	1 635,45	18,00	16 326,41^{5}
Amboina (uitgezonderd de specerijperken op de Banda-eilanden) *v*)	19 495,30^{5}	. . .	"	1 222,50	9,00	20 726,80^{5}	19 511,56	. . .	"	1 222,50	9,00	20 743,06
Ternate (voor zooveel het gouvernementsgrondgebied betreft)	3 984,43^{5}	. . .	"	"	"	3 984,43^{5}	3 984,43^{5}	. . .	"	"	"	3 984,43^{5}
Timor en onderhoorigheden	3 272,41	. . .	0,75	"	"	3 273,16	3 272,41	. . .	0,75	"	"	3 273,16
Totalen voor de buitenbezittingen. . .	f 130 671,06^{5}		f 233,79	f 12 136,14	f 13,50	f 143 054,49^{5}	f 130 734,69		f 233,79	f 12 148,01^{5}	f 31,50	f 143 148,89^{5}

u) Uitvoeriger gegevens, namelijk eene opsomming van het getal aangeslagenen, afzonderlijk wat betreft Europeanen, Chineezen, andere vreemde oosterlingen en inlanders, en van het aandeel van elke dezer vier categorieën in het totaal der belasting, worden alleen verstrekt over het *eerste* jaar van den vijfjaarlijkschen aanslag, zijnde voor Java en Madura geweest het jaar 1895 en voor zes gewesten der buitenbezittingen, waar de verponding mede reeds sedert jaren werkt, het jaar 1897, terwijl voor een drietal andere gewesten der buitenbezittingen, waar deze belasting eerst met 1 Januari 1898 is ingevoerd, de eerste anslag bij uitzondering slechts voor vier jaren is vastgesteld, om aan te sluiten bij den loopenden aanslagtermijn voor de bedoelde zes gewesten. De bewuste splitsing treft men voor Java en Madura aan in bijlage SS van het verslag van 1896, voor de bedoelde zes gewesten der buitenbezittingen in bijlage LL van het verslag van 1898 en voor de laatstbedoelde drie gewesten in bijlage JJ van het vorig verslag.

v) De specerijperken op de Banda-eilanden vallen niet onder de verponding, maar zijn aan eene speciale belasting onderworpen (St. 1872 n°. 98 en 1873 n°. 188; zie ook art. 28 van de verpondings-ordonnantie in St. 1886 n°. 78). Voor 1898 bedroeg de aanslag der bedoelde specerijperken f 61 630,07 en voor 1899 f 52 722,72^{5}.

V. BEDRIJFSBELASTING.

a. Getal aangeslagenen, bedrag van den aanslag en achterstand.

GEWESTEN.	Getal aangeslagenen over 1899.				Bedrag van den aanslag over 1899. N.B. De tusschen ( ) vermelde cijfers wijzen aan op hoeveel de aanslag gemiddeld per hoofd kwam te staan.				In 1898 bedroeg de aanslag (volgens verbeterde opgaven).	Bedrag van den achterstand op 31 December 1899.			
	Inlanders.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Te zamen.	Inlanders.	Chineezen	Andere vreemde oosterl.	Te zamen.		Inlanders.	Chineezen.	Andere vreemde oosterl.	Te zamen.
JAVA EN MADURA.													
Bantam	19 837	794	18	20 649	f 51 565,56 (2,60)	f 6 300,35 (7,93^{5})	f 218,00 (12,11)	f 58 083,91 (2,81^{5})	f 55 905,24	f 26,79	f 170,20	"	f 196,99
Batavia *w*)	13 114	16 259	830	30 203	42 280,30 (3,22^{5})	161 274,90 (9,92)	8 388,50 (10,10^{5})	211 943,70 (7,01^{5})	215 636,40	5 617,33^{5}	28 406,69^{5}	f 2 057,25	36 081,28
Krawang	11 831	1 470	27	13 328	13 283,81 (1,12^{5})	12 965,35 (8,80)	146,00 (5,41)	26 395,16 (1,98)	22 761,83^{5}	"	47,99	"	47,99
Preanger Regentsch.	64 268	2 650	32	66 950	70 943,93^{5} (1,10^{5})	24 787,28 (9,35^{5})	205,00 (6,40^{5})	95 936,21^{5} (1,43)	89 800,81	140,73	3 367,84	5,50	3 514,07
Cheribon	68 749	5 124	607	74 480	103 069,65 (1,50)	43 801,50 (8,55)	4 092,50 (6,74)	150 963,95 (2,02^{5})	147 224,52^{5}	"	955,09	606,70	1 561,79
Tagal	58 570	1 614	311	60 495	70 897,69^{5} (1,21^{5})	17 448,65 (10,81)	2 580,00 (8,29^{5})	90 926,34^{5} (1,50)	92 277,65	5,00	1 401,04	591,77^{5}	1 997,81
Pekalongan	27 219	1 108	216	28 543	38 083,04 (1,40)	12 123,71^{5} (10,94)	1 776,00 (8,22)	51 982,75^{5} (1,82)	56 779,82	36,61	816,73^{5}	462,50	1 315,84
Samarang	79 359	5 715	383	85 457	104 675,78 (1,32)	70 306,24 (12,30)	2 449,00 (6,39^{5})	177 431,02 (2,07^{5})	167 489,55	872,70	495,25	"	1 367,95
Japara	40 950	2 015	157	43 122	46 832,75 (1,14^{5})	19 356,80 (9,60^{5})	626,25 (3,99)	66 815,80 (1,55)	64 743,50	25,60	92,10	2,00	119,70
Rembang	59 334	2 685	108	62 127	86 246,18^{5} (1,45^{5})	27 285,46 (10,16)	834,00 (7,72)	114 365,64^{5} (1,84)	119 767,35	93,10	258,70	31,00	382,80
Soerabaija	180 059	8 946	1 248	190 253	329 510,08^{5} (1,83)	133 486,55^{5} (14,92)	12 382,75 (9,92)	475 579,39 (2,50)	473 284,83^{5}	241,62	13 807,13	145,20	14 193,95
Pasoeroean	72 411	2 131	358	74 900	146 625,88 (2,02^{5})	24 585,34^{5} (11,53^{5})	2 681,70 (7,49)	173 892,92^{5} (2,32)	161 254,51^{5}	10,65	297,20	"	307,85
Probolinggo	36 022	1 274	124	37 420	88 149,15 (2,44^{5})	14 080,35 (11,05)	938,50 (7,57)	103 168,00 (2,75^{5})	98 249,65	1 318,79	935,50	76,90	2 331,19
Bezoeki	22 927	1 310	452	24 689	58 667,00 (2,56)	13 369,60 (10,20^{5})	3 618,50 (8,00^{5})	75 655,10 (3,06^{5})	77 527,26	19,00	1 182,71^{5}	162,86	1 364,57
Banjoemas	30 320	1 426	7	31 753	30 205,54^{5} (0,99^{5})	13 159,54 (9,23)	122,50 (17,50)	43 487,58^{5} (1,37)	39 144,92^{5}	43,52^{5}	230,53	"	274,05
Bagelen	67 569	1 107	4	68 680	55 397,74 (0,82)	9 020,94 (8,15)	30,00 (7,50)	64 448,68 (0,94)	63 925,24	119,06	643,94	"	763,00
Kadoe	23 753	1 780	23	25 556	19 966,02^{5} (0,84)	19 503,25 (10,95^{5})	92,00 (4,00)	39 561,27^{5} (1,55)	40 226,60	382,75	228,67	"	611,42
Djokjokarta *x*)	. . .	1 417	41	1 458	. . . . .	13 613,85 (9,60^{5})	210,00 (5,12)	13 823,85 (9,48)	13 371,15	. . . .	"	"	
Soerakarta *x*)	. . .	2 801	141	2 942	. . . . .	27 577,60 (9,84^{5})	790,00 (5,60^{5})	28 367,60 (9,64)	27 727,52	. . . .	3 485,52	277,60	3 763,12
Madioen	26 422	997	17	27 436	30 565,29 (1,15^{5})	12 101,42 (12,13^{5})	76,50 (4,50)	42 743,21 (1,55^{5})	41 708,35	11,80	1 507,35	"	1 519,15
Kediri	36 406	2 801	2	39 209	70 404,07^{5} (1,93^{5})	28 751,25 (10,23)	13,00 (6,50)	99 168,32^{5} (2,53)	94 244,60	34,00	827,08	"	861,08
Madura	56 318	774	225	57 317	170 573,47^{5} (3,03)	14 925,50 (19,28^{5})	2 323,50 (10,32^{5})	187 822,47^{5} (3,28)	192 849,30	5,00	22,50	36,38	63,88
Totalen voor Java en Madura	995 438	66 198	5 331	1 066 967	f 1 627 942,97 (1,63^{5})	f 719 825,74^{5} (10,87^{5})	f 44 594,20 (8,36^{5})	f 2 392 362,91^{5} (2,24)	. . . . .	f 9 004,06	f 59 179,77^{5}	f 4455,66^{5}	f 72 639,50
Over 1898 waren de cijfers (wat die van den aanslag betreft, volgens verbeterde opgaven)	970 078	65 405	5 433	1 040 916	1 617 510,71^{5} (1,66^{5})	699 628,61 (10,69^{5})	38 761.30 (7,13^{5})	2 355 900,62^{5} (2,26^{5})	f 2 355 900,62^{5}	10 254,60	51 387,91	4 298,16	65 940,87

w) Werkte tot dusver de bedrijfsbelasting in de residentie Batavia, wat de inlanders betreft, alleen in de afdeeling Stad en Voorsteden van Batavia en, wat de afdeeling Buitenzorg betreft, alleen in het niet uit particuliere landerijen bestaande onderdistrict Bloeboer (in 1899 nog — zie St. 1900 n°. 40 — de onderdistricten Pledang en Bondongan), met 1 Januari 1900 is de werking der belasting, ook wat de inlanders betreft, tot het geheele gewest uitgestre (St. 1900 n°. 57).

x) In Djokjokarta en Soerakarta is de belasting alleen toepasselijk o vreemde oosterlingen.

GEWESTEN.	Getal aangeslagenen over 1899.				Bedrag van den aanslag over 1899. N.B. De tusschen ( ) vermelde cijfers wijzen aan op hoeveel de aanslag gemiddeld per hoofd kwam te staan.				In 1898 bedroeg de aanslag (volgens verbeterde opgaven).	Bedrag van den achterstand op 31 December 1899.			
	Inlanders.	Chineezen.	Andere vreemde oosterl.	Te zamen.	Inlanders.	Chineezen.	Andere vreemde oosterl.	Te zamen.		Inlanders.	Chineezen.	Andere vreemde oosterl.	Te zamen.
BUITENBEZITTINGEN. *ij)*													
Sumatra's Westkust	. . .	3 756	491	4 247	. . . . .	f 17 812,95 (4,71^5)	f 2 175,94 (4,43)	f 19 988,89 (4,70^5)	f 20 463,24	. . . .	f 7 891,15	f 1 079,10	f 8 970,25
Benkoelen	. . .	216	11	227	. . . . .	2 273,00 (10,52^5)	88,00 (8,00)	2 361,00 (10,40)	2 315,00	. . . .	17,00	"	17,00
Lampongsche Distr.	. . .	424	17	441	. . . . .	2 286,50 (5,39)	95,00 (5,59)	2 381,50 (5,40)	2 533,50	. . . .	301,50	26,00	327,50
Palembang *z)*. . .	13 264	4 982	573	18 849	f 40 376,35 (3,04^5)	23 546,06 (4,72^5)	5 072,50 (8.85)	68 994,91 (3,66^5).	61 885,95	f 2 356,60	303,00	266,00	2 925,60
Oostkust van Sumatra *z)*. . . .	31 575	81 119	4 458	117 152	*aa)* †	†	†	458 697,51^5	436 901,97^5	†	†	†	*bb)* 410 942,01^5
Atjeh en onderhoorigheden . .	. . .	1 267	291	1 558	. . . . .	6 810,00 (5,37^5)	1 372,50 (4,71^5)	8 812,50 (5,25)	10 160,50	. . . .	80,00	179,00	259,00
Riouw en onderhoorigheden . .	. . .	5 899	44	5 943	. . . . .	54 933,53 (9,31)	497,50 (11,30^5)	55 431,03 (9,33)	53 391,84	. . . .	5 702,26	58,00	5 760,26
Banka	. . .	5 990	98	6 088	. . . . .	22 623,61 (3,77^5)	485,25 (4,95)	23 108,86 (3,79^5)	21 657,03	. . . .	2 422,50	159,50	2 582,00
Billiton	. . .	1 744	"	1 744	. . . . .	7 051,10 (4,04^5)	. . . .	7 051,10 (4,04^5)	7 387,40	. . . .	2 989,00	"	2 989,00
Westerafdeeling van Borneo	. . .	14 483	153	14 636	. . . .	60 335,00 (4,16^5)	694,50 (4,54)	61 029,50 (4,17)	59 691,25	. . . .	16 762,40	181,50	16 943,90
Zuider- en Oosterafd. van Borneo .	. . .	3 503	734	4 237	. . . . .	19 901,00 (5,68)	4 937,00 (6,77^5)	24 838,00 (5,86)	19 294,50	. . . .	720,25	1 297,50	2 017,75
Celebes en onderhoorigheden . .	. . .	2 527	280	2 807	. . . . .	22 233,60 (8,80)	2 012,00 (7,18^5)	24 245,60 (8,64)	24 000,50	. . . .	11 030,70	62,00	11 092,70
Menado	963	1 232	197	2 392	1 591,75 (1,65)	6 996,52 (5,68)	1 062,00 (5,39)	9 650,27 (4,03^5)	11 752,69	911,50	3 580,00	122,00	4 613,50
Amboina	. . .	578	304	882	. . . . .	5 112,00 (8,84^5)	2 095,00 (6,89)	7 207,00 (8,17)	6 310,50	. . . .	1 713,50	1 164,00	2 877,50
Ternate	. . .	258	90	348	. . . . .	1 984,35 (7,69)	538,80 (5,99)	2 523,15 (7,25)	2 968,60	. . . .	1 144,55	76,00	1 220,55
Timor en onderhoorigheden . .	. . .	496	89	585	. . . . .	4 051,00 (8,17)	743,50 (8,35)	4 794,50 (8,19^5)	4 696,00	. . . .	706,25	44,00	750,25
en Lombok. .	3 808	884	266	4 958	10 258,20 (2,69^5)	8 654,78 (9,79)	2 404,00 (9,04^5)	21 316,98 (4,30)	22 189,00	2 590,45	800,00	12,00	3 402,45
Totalen voor de buitenbezittingen .	49 616	129 358	8 096	187 064	†	†	†	f 801 802,30^5 (4,28^5)	. . . . .	†	†	+	f 477 691,22^5
Over 1898 waren de cijfers (wat die van den aanslag betreft volgens verbeterde opgaven)	45 929	120 171	7 308	173 408	f 135 345,44 (2,94^5)	f 597 401,78^5 (4,97)	f 34 352,11 (4,70)	767 099,33^5 (4.42^5)	f 767 099,33^5	f 48 842,94	f 236 839,87^5	f 12981,20^5	297 664,02

ij) In de buitenbezittingen werkt de bedrijfsbelasting in alle gewesten onder de vreemde oosterlingen, uitgenomen: 1°. onder de Arabieren in de residentie Westerafdeeling van Borneo, en 2°. onder de mijnwerkers op Banka en Billiton. Voorts zijn aan de bedrijfsbelasting onderworpen de inlanders ter hoofdplaats Palembang, één of meer categorieën van inlanders in de gewesten Palembang (buiten de hoofdplaats), Oostkust van Sumatra en Bali en Lombok, zoomede de zoogenaamde inlandsche burgers in de residentie Menado.

z) Over eene uitbreiding met 1 Januari 1899 van de categorieën van belastingplichtige inlanders in de gewesten Palembang en Oostkust van Sumatra zie vorig verslag, blz 165. Tot dusver werkte de belasting in eerstgemeld gewest alleen onder de inlanders ter hoofdplaats.

aa) Waar een † wordt aangetroffen, is, bij gemis aan de noodige specificatie, het cijfer niet kunnen worden ingevuld.

bb) Voor de aangeslagenen op de landbouwondernemingen in de residentie Oostkust van Sumatra behoeft de belasting eerst op 1 Maart na afloop van het belastingjaar betaald te zijn.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage HH.]

b. Verdeeling der aangeslagenen in klassen van betaling.

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	f 1 en minder.	boven f 1 t/m f 2.	boven f 2 t/m f 3.	boven f 3 t/m f 4.	boven f 4 t/m f 5.	boven f 5 t/m f 10.	boven f10 t/m f 15.	boven f15 t/m f 25.	boven f25 t/m f 50.	boven f50 t/m f 75.	boven f75 t/m f100.	boven f100 t/m f150.	boven f150 t/m f200.	boven f200 t/m f300.	boven f300 t/m f400.	boven f400 t/m f500.	boven f500
		GETAL PERSONEN, aangeslagen in de bedrijfsbelasting met een jaarlijksch bedrag van:																
JAVA EN MADURA. *cc)*																		
Bantam	Inlanders	6 607	7 405	3 461	1 148	250	570	118	101	155	13	3	6	"	"	"	"	"
	Chineezen	2	65	126	214	70	194	47	38	30	5	2	1	"	"	"	"	"
	Andere vreemde oosterl.	"	"	"	4	"	7	1	5	1	"	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	6 609	7 470	3 587	1 366	320	771	166	144	186	18	5	7	"	"	"	"	"
Batavia	Inlanders	708	3 816	5 821	1 080	390	855	227	150	58	9	"	"	"	"	"	"	"
	Chineezen	8	230	2 149	2 258	4 849	3 887	1 008	917	619	154	68	49	29	10	8	6	10
	Andere vreemde oosterl.	"	18	184	60	174	224	81	48	22	2	5	6	3	3	"	"	"
	Totaal	716	4 064	8 154	3 398	5 413	4 966	1 316	1 115	699	165	73	55	32	13	8	6	10
Krawang	Inlanders	8 953	2 161	369	144	44	116	32	11	1	"	"	"	"	"	"	"	"
	Chineezen	"	211	192	395	156	324	60	60	36	15	11	7	1	2	"	"	"
	Andere vreemde oosterl.	"	8	8	3	2	4	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	8 953	2 380	569	542	202	444	92	72	38	15	11	7	1	2	"	"	"
Preanger Regentschappen	Inlanders	41 787	19 710	1 590	482	235	326	80	41	13	2	2	"	"	"	"	"	"
	Chineezen	9	243	403	648	403	485	164	128	91	35	18	12	8	2	1	"	"
	Andere vreemde oosterl.	"	1	1	17	2	8	1	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	41 796	19 954	1 994	1 147	640	819	245	170	105	37	20	12	8	2	1	"	"
Cheribon	Inlanders	29 201	33 308	3 501	1 387	464	732	98	51	6	"	"	1	"	"	"	"	"
	Chineezen	9	1 107	868	1 082	494	824	264	228	157	45	19	11	3	5	2	1	5
	Andere vreemde oosterl.	6	68	97	258	59	73	13	16	8	3	2	3	1	"	"	"	"
	Totaal	29 216	34 483	4 466	2 727	1 017	1 629	375	295	171	48	21	15	4	5	2	1	5
Tagal	Inlanders	40 354	13 469	2 953	681	457	506	120	25	5	"	"	"	"	"	"	"	"
	Chineezen	5	215	147	246	104	538	138	109	59	24	18	8	1	2	"	"	"
	Andere vreemde oosterl.	1	1	2	161	15	79	21	18	9	4	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	40 360	13 685	3 102	1 088	576	1 123	279	152	73	28	18	8	1	2	"	"	"
Pekalongan	Inlanders	15 512	9 496	1 301	281	198	311	72	36	11	"	1	"	"	"	"	"	"
	Chineezen	"	217	187	176	111	216	70	54	47	12	3	10	1	2	"	"	2
	Andere vreemde oosterl.	"	66	23	49	12	37	11	6	8	1	2	1	"	"	"	"	"
	Totaal	15 512	9 779	1 511	506	321	564	153	96	66	13	6	11	1	2	"	"	2
Samarang	Inlanders	54 355	15 435	5 982	1 615	750	947	163	86	16	7	3	"	"	"	"	"	"
	Chineezen	1	351	1 181	1 044	367	1 652	408	286	223	80	35	39	27	12	4	"	5
	Andere vreemde oosterl.	10	99	124	47	26	45	16	6	7	1	"	"	1	"	1	"	"
	Totaal	54 366	15 885	7 287	2 706	1 143	2 644	587	378	246	88	38	39	28	12	5	"	5
Japara	Inlanders	32 187	6 801	1 177	337	194	213	29	7	4	"	1	"	"	"	"	"	"
	Chineezen	9	649	266	233	117	348	154	109	77	24	16	8	"	2	2	"	1
	Andere vreemde oosterl.	8	80	29	10	3	16	6	4	1	"	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	32 204	7 530	1 472	580	314	577	189	120	82	24	17	8	"	2	2	"	1
Rembang	Inlanders	35 285	16 752	4 035	1 795	485	769	129	53	28	3	"	"	"	"	"	"	"
	Chineezen	21	944	332	307	145	449	165	149	101	27	17	9	6	9	1	2	1
	Andere vreemde oosterl.	"	20	31	25	9	10	4	2	4	2	1	"	"	"	"	"	"
	Totaal	35 306	17 716	4 398	2 127	639	1 228	298	204	133	32	18	9	6	9	1	2	1
Soerabaija	Inlanders	67 110	77 482	19 869	8 734	3 023	2 962	500	235	110	25	5	3	1	"	"	"	"
	Chineezen	59	465	680	1 575	604	3 074	1 549	389	249	94	58	59	26	20	19	6	20
	Andere vreemde oosterl.	7	171	107	221	42	347	211	75	42	10	9	1	4	1	"	"	"
	Totaal	67 176	78 118	20 656	10 530	3 669	6 383	2 260	699	401	129	72	63	31	21	19	6	20
Pasoeroean	Inlanders	20 377	37 483	8 140	3 579	1 040	1 214	307	76	53	52	76	8	5	1	"	"	"
	Chineezen	13	208	588	342	163	422	150	108	94	13	8	8	8	1	"	"	5
	Andere vreemde oosterl.	19	41	48	72	35	84	22	19	15	1	1	1	"	"	"	"	"
	Totaal	20 409	37 732	8 776	3 993	1 238	1 720	479	203	162	66	85	17	13	2	"	"	5
Probolinggo	Inlanders	11 615	11 642	8 969	1 969	502	1 066	106	39	6	18	83	2	3	1	"	1	"
	Chineezen	8	233	108	185	135	352	85	89	41	15	8	6	4	4	"	1	"
	Andere vreemde oosterl.	1	41	15	19	8	26	4	4	3	2	"	1	"	"	"	"	"
	Totaal	11 624	11 916	9 092	2 173	645	1 444	195	132	50	35	91	9	7	5	"	2	"
Bezoeki	Inlanders	4 962	10 054	4 098	2 263	657	643	79	53	98	5	12	1	2	"	"	"	"
	Chineezen	"	88	101	286	177	396	140	51	42	11	6	5	4	3	"	"	"
	Andere vreemde oosterl.	1	94	86	67	35	119	14	15	12	2	3	3	1	"	"	"	"
	Totaal	4 963	10 236	4 285	2 616	869	1 158	233	119	152	18	21	9	7	3	"	"	"
Bañjoemas	Inlanders	22 477	6 566	851	189	114	99	18	6	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	Chineezen	13	275	224	270	173	259	65	60	58	9	10	6	"	1	1	"	2
	Andere vreemde oosterl.	"	"	"	1	1	"	2	2	1	"	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	22 490	6 841	1 075	460	288	358	85	68	59	9	10	6	"	1	1	"	2

cc) Op Java en Madura wordt van inlanders als bedrijfsbelasting geheven 2 pct van hun belastbaar inkomen; van de vreemde oosterlingen 4 pct. met een minimum van aanslag voor deze laatsten van f 2 over een vol jaar. Inlanders, wier belastbaar inkomen minder bedraagt dan f 25 's jaars, zijn van de belasting vrijgesteld.

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	GETAL PERSONEN, aangeslagen in de bedrijfsbelasting met een jaarlijksch bedrag van:																
		f 1 en minder.	boven f 1 t/m f 2.	boven f 2 t/m f 3.	boven f 3 t/m f 4.	boven f 4 t/m f 5.	boven f 5 t/m f 10.	boven f10 t/m f 15.	boven f15 t/m f 25.	boven f25 t/m f 50.	boven f50 t/m f 75.	boven f75 t/m f100.	boven f100 t/m f150.	boven f150 t/m f200.	boven f200 t/m f300.	boven f300 t/m f400.	boven f400 t/m f500.	boven f500.
Bagelen	Inlanders	58 858	6 646	1 271	359	160	209	42	19	4	1	″	″	″	″	″	″	″
	Chineezen	6	395	126	126	79	217	48	53	31	12	8	4	″	1	1	″	″
	Andere vreemde oosterl	″	″	″	″	2	1	1	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
	Totaal	58 864	7 041	1 397	485	241	427	91	72	35	13	8	4	″	1	1	″	″
Kadoe	Inlanders	20 209	2 878	361	124	66	88	19	8	″	″	″	″	″	″	″	″	″
	Chineezen	26	289	468	215	167	278	101	106	73	24	14	6	5	4	3	″	1
	Andere vreemde oosterl.	″	3	7	8	1	4	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
	Totaal	20 235	3 170	836	347	234	370	120	114	73	24	14	6	5	4	3	″	1
Djokjokarta	Inlanders	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
	Chineezen	″	69	294	230	204	368	100	87	54	4	2	3	1	1	″	″	″
	Andere vreemde oosterl.	″	8	5	13	7	6	1	1	″	″	″	″	″	″	″	″	″
	Totaal	″	77	299	243	211	374	101	88	54	4	2	3	1	1	″	″	″
Soerakarta	Inlanders	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
	Chineezen	13	893	295	279	289	427	233	208	85	31	19	13	8	8	″	″	″
	Andere vreemde oosterl.	″	79	18	12	4	14	1	10	2	1	″	″	″	″	″	″	″
	Totaal	13	972	313	291	293	441	234	218	87	32	19	13	8	8	″	″	″
Madioen	Inlanders	19 381	3 806	2 523	327	153	196	26	10	″	″	″	″	″	″	″	″	″
	Chineezen	″	105	97	124	85	330	82	85	65	14	3	3	2	1	″	1	″
	Andere vreemde oosterl.	″	1	8	3	2	2	″	1	″	″	″	″	″	″	″	″	″
	Totaal	19 381	3 912	2 628	454	240	528	108	96	65	14	3	3	2	1	″	1	″
Kediri	Inlanders	18 920	7 683	3 145	4 154	1 375	948	121	49	11	″	″	″	″	″	″	″	″
	Chineezen	6	420	432	455	383	558	225	156	104	25	19	10	5	1	1	″	1
	Andere vreemde oosterl.	″	″	″	″	″	2	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
	Totaal	18 926	8 103	3 577	4 609	1 758	1 508	346	205	115	25	19	10	5	1	1	″	1
Madura	Inlanders	31 244	13 356	3 991	1 762	924	2 323	637	871	883	167	98	41	12	8	″	1	″
	Chineezen	2	155	66	92	57	176	43	55	61	19	22	9	9	6	2	″	″
	Andere vreemde oosterl.	3	78	36	29	18	31	9	7	5	2	3	2	1	1	″	″	″
	Totaal	31 249	13 589	4 093	1 883	999	2 530	689	933	949	188	123	52	22	15	2	1	″
In 't geheel	Inlanders	540 102	305 949	83 408	32 410	11 481	15 093	2 923	1 927	1 462	302	284	62	23	10	″	2	″
	Chineezen	210	7 827	9 330	10 782	9 332	15 774	5 299	3 525	2 397	692	384	286	148	97	45	17	53
	Andere vreemde oosterl.	56	877	829	1 079	457	1 139	419	241	142	31	26	18	11	5	1	″	″
Algemeene totalen voor Java en Madura over 1899		540 368	314 653	93 567	44 271	21 270	32 006	8 641	5 693	4 001	1 025	694	366	182	112	46	19	53
Over 1898 waren de cijfers	Inlanders	524 060	296 764	79 689	34 209	12 406	15 782	3 035	2 000	1 446	294	306	47	28	10	1	1	″
	Chineezen	198	8 057	9 547	9 909	8 888	15 840	5 306	3 558	2 457	639	372	276	152	102	42	23	39
	Andere vreemde oosterl.	98	1 008	910	902	562	1 028	463	213	156	31	24	22	14	1	1	″	″
Algemeene totalen voor Java en Madura over 1898		524 356	305 829	96 146	45 020	21 856	32 650	8 804	5 771	4 059	964	702	345	194	113	44	24	39

BUITENBEZITTINGEN. *dd)*

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	f 1 en minder.	boven f 1 t/m f 2.	boven f 2 t/m f 3.	boven f 3 t/m f 4.	boven f 4 t/m f 5.	boven f 5 t/m f 10.	boven f10 t/m f 15.	boven f15 t/m f 25.	boven f25 t/m f 50.	boven f50 t/m f 75.	boven f75 t/m f100.	boven f100 t/m f150.	boven f150 t/m f200.	boven f200 t/m f300.	boven f300 t/m f400.	boven f400 t/m f500.	boven f500.
Sumatra's Westkust	Chineezen	″	″	2 422	616	277	267	78	44	38	9	4	1	″	″	″	″	″
	Andere vreemde oosterl.	″	″	255	148	40	30	9	4	3	2	″	″	″	″	″	″	″
	Totaal	″	″	2 677	764	317	297	87	48	41	11	4	1	″	″	″	″	″
Benkoelen	Chineezen	″	1	11	58	31	37	45	6	11	8	5	3	″	″	″	″	″
	Andere vreemde oosterl.	″	″	″	4	1	3	2	1	″	″	″	″	″	″	″	″	″
	Totaal	″	1	11	62	32	40	47	7	11	8	5	3	″	″	″	″	″
Lampongsche Districten	Chineezen	″	1	83	186	56	74	8	12	4	″	″	″	″	″	″	″	″
	Andere vreemde oosterl.	″	″	1	4	5	7	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
	Totaal	″	1	84	190	61	81	8	12	4	″	″	″	″	″	″	″	″
Palembang	Inlanders	664	5 322	5 321	767	283	719	113	41	26	2	3	2	1	″	″	″	″
	Chineezen	1	669	2 471	764	195	688	81	70	25	6	5	1	2	1	1	1	1
	Andere vreemde oosterl.	″	″	218	148	32	108	14	20	22	4	3	2	1	1	″	″	″
	Totaal	665	5 991	8 010	1 679	510	1 515	208	131	73	12	11	5	4	2	1	1	1
Atjeh en onderhoorigheden	Chineezen	″	″	890	″	23	138	149	19	18	26	1	1	2	″	″	″	″
	Andere vreemde oosterl.	″	″	134	″	50	68	29	4	3	3	″	″	″	″	″	″	″
	Totaal	″	″	1 024	″	73	206	178	23	21	29	1	1	2	″	″	″	″
Oostkust van Sumatra	Inlanders	1 115	2 224	26 292	1 251	284	317	63	21	4	2	″	1	1	″	″	″	″
	Chineezen	2 787	3 253	20 607	26 760	18 601	7 353	917	441	239	85	47	21	4	2	1	1	″
	Andere vreemde oosterl.	296	350	3 220	420	81	81	7	3	″	″	″	″	″	″	″	″	″
	Totaal	4 198	5 827	50 119	28 431	18 966	7 751	987	465	243	87	47	22	5	2	1	1	″

dd) In de buitenbezittingen is de maatstaf van heffing algemeen 2 pct. van het belastbaar inkomen, doch mogen vreemde oosterlingen voor niet minder dan naar reden van f 3 over een vol jaar worden aangeslagen. Voor zooveel in enkele gewesten de bedrijfsbelasting ook van inlanders of van zoogenaamde inlandsche burgers geheven wordt (zie noot *h*) is voor hen het minimum van aanslag over een vol jaar f 1.

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	GETAL PERSONEN, aangeslagen in de bedrijfsbelasting me een jaarlijksch bedrag van: f 1 en minder.	boven f 1 t/m f 2.	boven f 2 t/m f 3	boven f 3 t/m f 4.	boven f 4 t/m f 5.	boven f 5 t/m f 10.	boven f 10 t/m f 15.	boven f 15 t/m f 25.	boven f 25 t/m f 50.	boven f 50 t/m f 75.	boven f 75 t/m f 100.	boven f 100 t/m f 150.	boven f 150 t/m f 200.	boven f 200 t/m f 300.	boven f 300 t/m f 400.	boven f 400 t/m f 500.	boven f500.
Riouw en onderhoorigheden	Chineezen	88	652	2 475	299	166	903	464	413	346	47	16	18	9	2	"	1	"
	Andere vreemde oosterl.	"	"	14	5	4	7	7	1	5	1	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	88	652	2 489	304	170	910	471	414	351	48	16	18	9	2	"	1	"
Banka	Chineezen	"	"	4 967	553	206	165	36	33	16	4	2	7	"	1	"	"	"
	Andere vreemde oosterl.	"	"	60	11	10	13	2	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	"	"	5 027	564	216	178	38	33	17	5	2	7	"	1	"	"	"
Billiton	Chineezen	"	"	1 156	444	33	67	16	11	10	6	1	"	"	"	"	"	"
	Andere vreemde oosterl.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	"	"	1 156	444	33	67	16	11	10	6	1	"	"	"	"	"	"
Westerafdeeling van Borneo	Chineezen	"	"	9 173	3 103	999	864	138	109	66	15	4	1	4	5	2	"	"
	Andere vreemde oosterl.	"	"	95	21	13	15	4	4	1	"	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	"	"	9 268	3 124	1 012	879	142	113	67	15	4	1	4	5	2	"	"
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	Chineezen	"	"	2 326	311	227	443	100	36	32	13	2	5	1	4	2	"	1
	Andere vreemde oosterl.	"	"	324	113	80	164	16	21	9	1	2	1	3	"	"	"	"
	Totaal	"	"	2 650	424	307	607	116	57	41	14	4	6	4	4	2	"	1
Celebes en onderhoorigheden	Chineezen	"	62	359	1 450	64	399	68	41	41	11	6	11	6	2	3	1	3
	Andere vreemde oosterl.	"	14	105	98	10	27	14	5	2	1	4	"	"	"	"	"	"
	Totaal	"	76	464	1 548	74	426	82	46	43	12	10	11	6	2	3	1	3
Menado	Inlandsche burgers	"	891	60	9	1	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	Chineezen	"	"	113	92	95	792	77	41	17	2	"	2	"	1	"	"	"
	Andere vreemde oosterl.	"	"	21	4	6	133	21	8	3	1	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	"	891	194	105	102	927	98	49	20	3	"	2	"	1	"	"	"
Amboina	Chineezen	"	7	2	80	87	107	194	41	29	24	5	1	1	"	"	"	"
	Andere vreemde oosterl.	"	2	86	38	58	88	11	13	8	"	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	"	9	88	118	145	195	205	54	37	24	5	1	1	"	"	"	"
Ternate	Chineezen	"	"	72	28	44	72	17	15	9	1	"	"	"	"	"	"	"
	Andere vreemde oosterl.	"	"	24	23	12	23	4	3	1	"	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	"	"	96	51	56	95	21	18	10	1	"	"	"	"	"	"	"
Timor en onderhoorigheden	Chineezen	"	"	116	123	31	129	36	36	24	1	"	"	"	"	"	"	"
	Andere vreemde oosterl.	"	"	34	7	7	26	15	"	1	2	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	"	"	147	130	38	155	51	36	25	3	"	"	"	"	"	"	"
Bali en Lombok	Inlanders	938	1 119	1 010	429	80	189	31	7	3	"	1	"	"	1	"	"	"
	Chineezen	"	"	142	401	91	162	33	13	16	6	6	8	3	2	1	"	"
	Andere vreemde oosterl.	2	4	51	101	24	53	7	8	8	4	2	2	"	"	"	"	"
	Totaal	940	1 123	1 203	931	195	404	71	28	27	10	9	10	3	3	1	"	"
In 't geheel	Inlandsche burgers	"	891	60	9	1	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	Inlanders	2 717	8 665	32 623	2 447	647	1 225	207	69	33	4	4	3	2	1	"	"	"
	Chineezen	2 876	4 645	47 385	35 268	21 226	12 660	2 457	1 381	941	264	104	80	32	20	10	4	5
	Andere vreemde oosterl.	298	370	4 639	1 145	433	846	162	95	67	20	11	5	4	1	"	"	"
Algemeene totalen voor de buitenbezitt. over 1899.		5 891	14 571	84 707	38 869	22 307	14 733	2 826	1 545	1 041	288	119	88	38	22	10	4	
Over 1898 waren de cijfers	Inlandsche burgers	"	868	95	17	"	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	Inlanders	3 093	9 163	28 102	2 378	794	1 005	262	109	28	5	1	3	2	1	"	"	"
	Chineezen	2 812	2 764	46 517	30 564	20 116	12 578	2 057	1 289	1 013	243	133	75	32	18	10	3	7
	Andere vreemde oosterl.	309	374	4 106	1 067	411	735	117	96	57	8	16	6	5	"	"	1	"
Algemeene totalen voor de buitenbezitt over 1898.		6 214	13 169	78 820	34 026	21 321	14 321	2 436	1 494	1 098	256	150	84	39	19	10	4	7

VI. BELASTING OP HET SLACHTEN VAN RUNDEREN, BUFFELS, PAARDEN EN VEULENS op Java en Madura. Opbrengst over het eerste jaar der rechtstreeksche heffing (St. 1898 nº. 348 en 349), vergeleken met de cijfers over de laatste vier jaren der pacht.

GEWESTEN.	Aantal vergunningsbewijzen (à f 3) in 1899 verbruikt voor het slachten van runderen of buffels.			Aantal vergunningsbewijzen (à f 4) in 1899 verbruikt voor het slachten van paarden of veulens.	Totaal in 1899 verbruikte vergunningsbewijzen (slachtbriefjes).	Opbrengst van de in 1899 verbruikte vergunningsbewijzen voor het slachten van:			Opbrengst van het middel in de vier voorafgegane jaren. NB. De cijfers, uitgenomen die achter Preanger Regentschappen vermeld, wijzen de bedongen pachtsommen aan.					Derhalve bracht de rechtstreeksche heffing, uitgenomen in de residentie Madura, onderstaande sommen meer op dan de pacht.	Aantal vervolgingen in 1899 ingesteld wegens slachten zonder vergunning.	
	Runderen	Buffels.	Totaal.			runderen of buffels	paarden of veulens	Totaal.	1895.	1896.	1897.	1898.	Gemiddeld per jaar over vorenstaande vier jaren		Vervolgingen.	Beklaagden.
Bantam		14 307	14 552	•	14 552	f 43 656	"	f 43 656	f 16 320	f 19 800	f 19 800	f 22 440	f 19 590,00	+ f 24 066,00	22	22
Batavia	10 399	14 032	24 431	6	24 437	73 293	f 24	73 317	66 000	60 000	55 200	66 240	61 860,00	+ 11 457,00	47	47
Krawang	239	2 969	3 208	71	3 279	9 624	284	9 908	gg) 5 640	gg) 5 640	gg) 5 640	gg) 5 796	gg) 5 679,00	ii) + 23 237,25	10	15
Preanger Regentschappen	4 790	25 185	29 975	1 353	31 328	89 925	5 412	95 337	hh) 74 372	hh) 81 436	hh) 77 219	hh) 72 288	hh) 76 328,75		26	26
Cheribon	564	9 416	9 980	315	10 295	29 940	1 260	31 200	30 936	31 104	31 104	29 910	30 763,50	+ 436,50	17	17
Tagal	307	10 310	10 617	72	10 689	31 851	288	32 139	20 280	21 864	21 864	23 040	21 762,00	+ 10 377,00	24	24
Pekalongan	ee) †	†	8 950	511	9 461	26 850	2 044	28 894	18 000	21 120	21 120	19 692	19 983,00	+ 8 911,00	13	13
Samarang	16 542	32 817	49 359	106	49 465	148 077	424	148 501	96 120	96 120	96 120	96 120	96 120,00	+ 52 381,00	41	41
Japara	984	15 030	16 014	183	16 197	48 042	732	48 774	31 200	21 600	21 600	27 720	25 530,00	+ 23 244,00	6	14
Rembang	9 236	8 222	17 458	34	17 492	52 374	136	52 510	27 120	28 920	28 920	31 920	29 220,00	+ 23 290,00	16	16
Soerabaija	52 868	17 298	70 166	41	70 207	210 498	164	210 662	194 448	189 972	189 972	172 440	186 708,00	+ 23 954,00	12	12
Pasoeroean	38 966	880	39 846	121	39 967	119 538	484	120 022	92 520	88 200	88 200	90 120	89 760,00	+ 30 262,00	47	47
Probolinggo	21 573	1 612	23 185	"	23 185	69 555	•	69 555	50 400	47 880	47 880	49 320	48 870,00	+ 20 685,00	17	26
Bezoeki	39 852	1 534	41 386	13	41 399	124 158	52	124 210	76 980	75 012	75 012	95 100	80 526,00	+ 43 684,00	98	98
Banjoemas	ee) †	†	22 772	107	22 879	68 316	428	68 744	50 640	50 700	52 800	50 400	51 135,00	+ 17 609,00	15	15
Bagelen	16 267	18 407	34 674	85	34 759	104 022	340	104 362	78 000	78 012	69 720	76 320	75 513,00	+ 28 849,00	30	30
Kadoe	15 531	7 987	23 518	125	23 643	70 554	500	71 054	67 200	65 184	65 460	65 460	65 826,00	+ 5 228,00	11	11
Djokjokarta	16 027	11 077	27 104	344	27 448	81 312	1 376	82 688	63 360	54 120	57 720	55 560	57 690,00	+ 24 998,00	13	13
Soerakarta	11 604	30 252	41 856	719	42 575	125 568	2 876	128 444	86 520	86 520	86 520	86 520	86 520,00	+ 41 924,00	15	15
Madioen	8 145	13 545	21 690	175	21 865	65 070	700	65 770	51 120	45 720	45 720	45 840	47 100,00	+ 18 670,00	28	28
Kediri	9 316	24 192	33 508	213	33 721	100 524	852	101 376	89 160	78 480	78 480	73 920	80 010,00	+ 21 366,00	25	25
Madura	33 445	753	34 198	15	34 213	102 594	60	102 654	138 132	148 200	148 200	144 120	144 663,00	jj) — 42 009,00	186	186
Totalen	ff) 306 900	ff) 259 825	598 447	4 609	603 056	f 1 795 341	f 18 436	f 1 813 777	f 1 424 468	f 1 395 604	f 1 384 271	f 1 400 286	f 1 401 157,25	+ f 412 619,75	719	741

ee) Als bij noot *aa*. Wat de residentie Banjoemas betreft, ontbreekt de specificatie alleen voor de afdeeling Poerwokerto, waar 6583 buffels en runderen geslacht werden. In de vier andere afdeelingen van dat gewest werden voor het slachten van zoodanig vee in 1899 vergunningsbewijzen afgegeven, betreffende de slacht van 9281 buffels en 6908 runderen.

ff) Onvolledig cijfer; zie de voorgaande noot.

gg) Aan dit cijfer ontbreekt de opgaaf betreffende het district Gandasoli, waar bij uitzondering, evenals in de Preanger Regentschappen, reeds sedert jaren de slachtbelasting als rechtstreeksche heffing werkte.

hh) Dit cijfer, omvattende tevens de opbrengst in het aangrenzende district Gandasoli der residentie Krawang, betreft niet de opbrengst van de pacht, maar de opbrengst der rechtstreeksche heffing; verg. de voorgaande noot.

ii) Voor elk dezer twee gewesten afzonderlijk is het verschil niet met juistheid op te geven (verg. de twee voorgaande noten).

jj) Dat in dit gewest de rechtstreeksche heffing bij uitzondering minder opbracht dan de pacht, is hieruit te verklaren dat voor Madura, van waar het vervoer over zee van vee ter voorziening in de behoefte van andere gewesten zeer aanzienlijk is, van bijzondere beteekenis was het in de pacht begrepen recht (waarvan bij de eigen collecte geen sprake meer is) om tevens eene belasting te heffen van het aldus naar plaatsen binnen het tolgebied uitgevoerde vee.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage HH.]

VII. BELASTING OP HET SLACHTEN VAN VARKENS op Java en Madura. Opbrengst over de eerste tien maanden der bij St. 1899 n°. 44 ingevoerde rechtstreeksche heffing (Maart t/m December 1899), vergeleken met de cijfers gedurende het tijdvak 1 Jan. 1895 t/m ult. Febr. 1899 onder de werking der pacht, een en ander berekend *per maand.*

GEWESTEN. *kk*)	Rechtstreeksche heffing gedurende de maanden Maart t/m December 1899.			Opbrengst van de pacht *'s maands*, (toen het quotum der heffing slechts beliep f 1 per beest). *ll*)						Derhalve bracht de rechtstreeksche heffing, gerekend *per maand*, onderstaande sommen meer op dan de pacht.	Aantal overtredingen	Aantal beklaagden.
	Aantal verbruikte slachtbriefjes à f 1,50.	Opbrengst van de verbruikte slachtbriefjes.	Gemiddelde opbrengst *'s maands.*	In 1895.	In 1896.	In 1897.	In 1898.	In Jan. en Febr. 1899.	Gemiddeld over het tijdvak 1 Jan. 1895 t/m ult. Febr. 1899.		wegens slachten zonder vergunning (Maart t/m Dec. 1899).	
Bantam	427	f 640,50	f 64,05	f 42,00	f 31	f 31	f 31	f 31	f 33,75	+ f 30,30	"	"
Batavia	23 162	34 743,00	3 474,30	3 005,00	3 215	3 215	3 215	3 000	3 162,50	+ 311,80	8	8
Krawang	783	1 174,50	117,45	67,00	82	82	82	50	78,25	+ 39,20	"	"
Preanger Regentschappen *kk*)	2 102	3 153,00	315,30	171,50	175	177	178	157	175,37^5	+ 139,92^5	2	2
Cheribon	2 205	3 307,50	330,75	270,00	291	291	291	170	285,75	+ 45,00	"	"
Tagal	1 888	2 832,00	283,20	90,00	101	101	101	35	98,25	+ 184,95	1	1
Pekalongan	660	990,00	99,00	70,00	73	73	73	55	72,25	+ 26,75	"	"
Samarang	4 787	7 180,50	718,05	450,00	430	430	430	430	435,00	+ 283,05	"	"
Japara	1 280	1 920,00	192,00	111,00	103	103	103	100	105,00	+ 87,00	2	2
Rembang	1 913	2 869,50	286,95	145,00	155	155	155	155	152,50	+ 134,45	3	3
Soerabaija	9 159	13 738,50	1 373,85	672,00	720	720	720	620	708,00	+ 665,85	"	"
Pasoeroean	1 853	2 779,50	277,95	110,00	107	107	107	107	107,75	+ 170,20	1	1
Probolinggo	822	1 233,00	123,30	25,00	61	61	61	61	52,00	+ 71,30	"	"
Bezoeki	1 146	1 719,00	171,90	7,00	7	7	7	7	7,00	+ 164,90	1	1
Banjoemas	1 007	1 510,50	151,05	16,00	17	17	17	42	16,75	+ 134,30	2	2
Bagelen	930	1 395,00	139,50	21,00	68	68	68	68	56,25	+ 83,25	2	2
Djokjokarta	959	1 438,50	143,85	85,00	86	86	86	86	85,75	+ 58,10	"	"
Soerakarta	2 049	3 073,50	307,35	131,00	150	150	150	120	145,25	+ 162,10	2	2
Madioen	887	1 330,50	133,05	41,00	34	34	34	60	35,75	+ 97,30	1	1
Kediri	2 357	3 535,50	353,55	165,00	171	171	171	155	169,50	+ 184,05	4	4
Madura	60	90,00	9,00	1,00	1	1	1	1	1,00	+ 8,00	"	"
Totalen (zie noot *kk*)	60 436	f 90 654,00	f 9 065,40	f 5 695,50	f 6 078	f 6 080	f 6 081	f 5 510	f 5 983,62^5	+ f 3 081,77^5	29	29

VIII. BELASTING OP DE RIJTUIGEN VAN INLANDERS OP JAVA.

Gewesten.	AANSLAG. 1898.	AANSLAG. 1899.	Gewesten.	AANSLAG. 1898.	AANSLAG. 1899.	Gewesten.	AANSLAG. 1898.	AANSLAG. 1899.	Gewesten.	AANSLAG. 1898.	AANSLAG. 1899.
Bantam	f 7 268	f 8 388	Tagal	f 6 299	f 6 392	Soerabaija	f 50 983	f 52 244	Bagelen	f 6 951	f 7 711,50
Batavia	23 706	24 381	Pekalongan	3 893	3 706	Pasoeroean	32 085	30 836	Kadoe	1 559	1 275,00
Krawang	2 405	2 725	Samarang	11 709	11 950	Probolinggo	17 922	17 787	Madioen	6 466	7 261,00
Preanger Regentsch.	17 595	18 467	Japara	25 056	27 252	Bezoeki	15 197	15 778	Kediri	22 325	24 726,00
Cheribon	9 918	10 130	Rembang	16 496	17 246	Banjoemas	3 258	2 975	Totalen	f 281 091	f 291 320,50

kk) In de opgaven zijn niet begrepen de afdeeling Tassikmalaija der residentie Preanger Regentschappen en evenmin de residentie Kadoe, waar, in verband met het nog voortduren van de pachtovereenkomsten, de rechtstreeksche heffing eerst ingevoerd is of wordt respectievelijk met 1 Januari 1900 en 1 Januari 1901.

ll) Echter mochten de pachters dit recht heffen niet alleen voor elk varken dat geslacht, maar ook van elk varken dat van uit het pachtgebied naar plaatsen over zee, mits binnen het tolgebied gelegen, uitgevoerd werd. De rechtstreeksche heffing treft alleen het slachten.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage HH.]

IX. BELASTINGEN* van VERSCHILLENDEN AARD, die slechts in het een of ander gewest worden geheven.

OMSCHRIJVING. (De met een * aangeduide belastingen gelden uitsluitend inlanders.)	1898. (Verbeterde opgaven.)		1899. (Voorloopige opgaven.)	
	Aanslag.	Geïnd bedrag (zie noot *a* op blz. 133 van het verslag hiervóór).	Aanslag.	Geïnd bedrag (zie noot *a* op blz. 133 van het verslag hiervóór).
1. *Hoofdelijke belasting in Benkoelen	f 148 937	f 150 670	f 151 376	f 150 312
2. Belasting voor het aanleggen en onderhouden van wegen en bruggen ter hoofdplaats Benkoelen	2 609	2 948	2 804	3 715
3. *Hoofdelijke belasting in de Lampongsche Districten	172 998	182 441	173 938	169 541
4. *Hoofdelijke belasting in de gouvernementslanden van Palembang (buiten de hoofdplaats).	1 052 038	1 048 419	1 077 818	1 011 632
5. Belasting voor het aanleggen en onderhouden van wegen en bruggen ter hoofdplaats Palembang	43 041	42 372	43 470	43 372
6. *Hassil-belasting in Atjeh en onderhoorigheden (zie blz. 25 van 't vorig verslag en blz. 24 van het verslag hiervóór)	. . . .	*mm*) 85 373	. . . .	*nn*) 100 849
7. Belasting op den invoer van opium in de Atjehsche onderhoorigheden *oo*)	. . . .	52 380	. . . .	41 265
8. *Hoofdelijke belasting in het gewest Billiton.	22 589	20 094	22 764	18 716
9. Hoofdelijke belasting in het rechtstreeksch gouvernements gebied der residentie Westerafdeeling van Borneo.	11 390	11 263	10 355	13 142
10. *Belasting op het rijstgewas in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	*pp*) 214 234	207 335	120 894	209 238
11. *Hoofdelijke belasting in hetzelfde gewest. .	f 272 912	f 263 386	f 292 850	f 253 407
12. Recht voor de afgifte van licentiën voor het graven van diamant in sommige gedeelten van dezelfde residentie . .	. . . .	433	. . . .	1 864
13. *Hoofdelijke belasting in het rechtstreeksch gouvernements gebied van het gewest Celebes en onderhoorigheden .	139 547	120 121	133 188	150 100
14. *Belasting van heerendienstplichtigen ter hoofdplaats Makasser.	16 715	14 478	15 740	14 141
15 en 16. *Hoofdelijke belasting in de residentie Menado. — Minahassa-districten	169 457	175 690	168 246	165 524
15 en 16. *Hoofdelijke belasting in de residentie Menado. — Afdeeling Gorontalo (voor zooveel betreft het rechtstreeksch gouvernementsgebied) . .	86 305	86 816	88 100	84 141
17. *Hoofdelijke belasting in de residentie Amboina	67 505	72 141	67 450	47 967
18. *Hoofdelijke belasting van de inlandsche gouvernements-onderdanen in de residentie Ternate	5 774	4 803	5 716	5 630

mm) Onder het hier opgegeven bedrag was begrepen f 10 353 aan hassil over 1897.

nn) Als voren aan hassil over 1898 f 6368.

oo) Bij de invoering met 1 Maart 1900 (St. n°. 2) van de opiumpacht in de afdeeling Onderhoorigheden van Atjeh is deze belasting ingetrokken.

pp) In 't vorig verslag (bijlage JJ, blz. 16) kon de aanslag over 1898 nog niet ten volle worden opgegeven, zooals thans, naar het schijnt, weder het geval is over 1899. De in 1899 tot stand gekomen aanslagen, welke nog tot 1898 betrekking hadden, hebben dan ook het aanvankelijk voor laatstgemeld jaar opgegeven bedrag van f 138 002 doen stijgen tot f 214 234.

(5. 36.)

BIJLAGE JJ.

(Zie hoofdst. M, afd. III, § 2, van het verslag.)

I. OVERZICHT van de GELDMARKT in Nederlandsch-Indië over 1899, in den loop van Mei 1900 door den president der Javasche Bank aangeboden ten behoeve van het Koloniaal Verslag.

De mindere ruimte op de geldmarkt, die zich in het laatst van 1898 merkbaar deed gevoelen, hield het geheele jaar 1899 aan, en het laat zich aanzien dat deze toestand, niettegenstaande het Gouvernement onlangs f 6 millioen aangehouden kasgeld in de wandeling bracht [1], bestendigd zal blijven zoolang dezelfde factoren, die daartoe hebben geleid, nog blijven bestaan, waaronder in de eerste plaats te noemen zijn groote suikeroogsten, die tot bevredigende prijzen koopers vinden. Door het aan de markt komen van wissels tot een beloop van ettelijke millioenen, getrokken tegen de verscheepte suiker, werden de kassen van de wisselbanken buitengewoon aangesproken en beijverden deze banken zich op alle gepaste wijzen in haar behoefte aan middelen te voorzien. Voor koopers zeer voordeelige trekkingskoersen waren daarvan het gevolg, welke koersen dus den importhandel ten goede kwamen, die bovendien geen reden van klagen had, daar de tweede hand beter betaalde, met het lang krediet geven meer en meer werd gebroken, weinig stagnaties plaats hadden, behalve te Makasser, en de tamelijk groote voorraden eenigszins konden profiteeren van de nagenoeg algemeene prijsverhooging in Europa. Voor exporteurs waren de koersen onder deze omstandigheden uit den aard der zaak minder gunstig, doch daalden zij niet tot het peil waarop specie-invoer voordeelig wordt.

Specie-invoer uit Nederland had dan ook, met uitzondering van f 1 611 930 aan gouden tiengulden-stukken voor de Javasche Bank, alleen plaats voor rekening der wisselbanken, en wel voor een bedrag van f 8 100 000 aan rijksdaalders.

De suiker gaf in verband met het bovenvermelde zeker geen reden tot klagen en ook de cultuur van de meeste andere landbouwproducten gaf reden tot tevredenheid. Koffie en indigo maakten evenwel ook dit jaar eene ongunstige uitzondering daarop.

De circulatiebank was door bovengenoemde zilver-aanvoeren van anderen en een belangrijken goudaanvoer voor eigen rekening sterker dan ooit, ondanks ongekend hooge uitzettingen, en kon derhalve haar rentevoet in algemeenen zin onveranderd laten, niettegenstaande de schommelingen op de Europeesche geldmarkten.

Het rentetarief was:

Disconto van:

Promessen, voorzien van twee of meer handteekeningen (minimum rente 10 dagen)	4½	pct.
NB. Promessen langer dan 90 dagen loopende	½	„ meer.
Wisselbrieven, geaccepteerd door in Indië gevestigde personen, firma's of maatschappijen, voorzien van twee handteekeningen (minimum rente 10 dagen)	4½	„
Id. voorzien van minstens drie handteekeningen ½ pct. minder (minimum rente 10 dagen).		
Id. getrokken tegen door de Bank geopende credieten	5½	„
NB. Wisselbrieven langer dan 90 dagen loopende	½	„ meer
Gouvernements-wissels (binnenlandsche) (minimum rente 10 dagen)	2	„

Vendu-accepten, betaalbaar op plaatsen waar de Bank een eigen kantoor heeft (minimum rente 10 dagen)	2	pct.
Id. elders betaalbaar:		
a. Java en Madura (minimum rente 10 dagen)	3	„
b. gouvernementen Sumatra's Westkust en Celebes en onderhoorigheden (minimum rente 10 dagen)	3	„
c. overige buitenbezittingen (minimum rente 10 dagen)	3	„
Wisselbrieven op het buitenland (minimum rente 10 dagen)	3	„
Id. op het Ministerie van Koloniën (minimum rente 10 dagen)	3	„
Beleeningen en voorschotten in rekening-courant:		
effecten, opgenomen in de lijst van die, waarin de Bank haar kapitaal en reservefonds mag beleggen	3½	„
alle andere, die voor onderpand in aanmerking kunnen komen	4½	„
goud en zilver	3	„
uitvoerproducten	4	„
invoerartikelen	5	„

Het gebruikelijk overzicht der officieel genoteerde wisselkoersen volgt hieronder:

6 maanden dato op Nederland	gedurende het 1ste kwartaal 1899	101¼ à 101¾ pct.
	„ „ 2de „ „	101¾ pct.
	„ „ 3de „ „	101¾ à 102½ pct.
	„ „ 4de „ „	102½ „ 102 „

6 maanden zicht op Engeland	gedurende het 1ste kwartaal 1899	f 11,87½ à f 11,92½ p.£.
	„ „ 2de „ „	11,87½ „ 11,88¾ „ „
	„ „ 3de „ „	11,80 „ 11,87½ „ „
	„ „ 4de „ „	11,78¾ „ 11,82½ „ „

Ook nu is hieraan toe te voegen dat naast de officieele koersen officieuse vigeerende waren, die bezwaarlijk onder cijfers te brengen zijn.

De koers voor zicht-bankwissels op Singapore varieerde tusschen f 1,17¾ en f 1,22 en was:

gedurende het 1ste kwartaal 1899	f 1,19	à f 1,22
„ „ 2de „ „	1,20¼	„ 1,21½
„ „ 3de „ „	1,17¾	„ 1,20
„ „ 4de „ „	1,19½	„ 1,20½

Deze koers, nauw verband houdende met den prijs van baar zilver, die tusschen 26½ d. en 28 d. fluctueerde, bleef dus tamelijk vast.

Geld op hypotheek was gemakkelijk te krijgen bij de geheel of gedeeltelijk op die soort belegging aangewezen instellingen, en zulks te meer naarmate de Europeesche beleggingsfondsen den weerslag ondervonden van de duurte van het geld in Europa. Voor alleszins soliede hypotheken was 4½ à 5 pct. rente te bedingen, doch meermalen werd eene hoogere rente ingewilligd als geldgevers slechts bereid werden bevonden meer te verstrekken dan het meest gebruikelijk ⅔ van de getaxeerde realisabele waarde

[1] *Hier wordt kennelijk gedoeld op de operatiën, vermeld op blz. 125 van het verslag hiervóór, waardoor, achtereenvolgens op 28 Februari, 5 en 8 Mei 1900, belangr bedragen uit de overvulde Indische kassen in handen kwamen van de Factorij der Nederlandsche Handelmaatschappij.*

Behalve de vorengenoemde specie-aanvoeren, werd nog geïmporteerd eene groote hoeveelheid als negotiepenning dienstdoend goud, voorts f 821 545 aan dollars en yens, f 746 500 aan Nederlandsche standpenningen uit de Straits en eenige buitenlandsche pasmunt. De zucht naar goud van verschillenden muntslag is toenemend. Klaarblijkelijk worden die munten tot groote bedragen als spaar- en sierpenningen gebezigd. De Japansche yens, waartegen in het vorig overzicht reeds gewaarschuwd werd, hielden niet op deel van de invoeren uit te maken en de buitenlandsche pasmunt, trouwens nu nog slechts tot een zeer gering bedrag ingevoerd, moet geacht worden als sierpenning dienst te doen.

De fiduciaire omloop steeg in dit jaar tot eene ongekende hoogte, en zelfs de vermeerdering van de in omloop gebrachte valsche biljetten met eene imitatie van die van f 25 oud model vermocht het vertrouwen niet in 't minst te schokken. Daar alle namaken, tot heden in omloop gebracht, voor zoover bekend alleen imitaties zijn van het vroeger door de Javasche Bank geëmitteerde papier, dat zij nu niet meer uitgeeft, en de Regeering machtiging verleende tot officieele buiten-omloopstelling van al het papier, waarvan imitaties in de circulatie zijn voorgekomen, zal het publiek bezwaarlijk weer op groote schaal het slachtoffer kunnen worden van de schandelijke praktijken der falsarissen.

Voor zoover dit aan de kassen der Javasche Bank te constateeren viel, werd in mindere mate valsch geld aangeboden, en verder is op te merken dat van de aangeboden gelegenheid om dofklinkende of niet moedwillig geschonden echte munt in te wisselen slechts een matig gebruik gemaakt werd. Of dit laatste aan onwetendheid bij het publiek, dan wel aan den goeden toestand der circuleerende munt moet worden toegeschreven, zal de toekomst moeten leeren. De rijksdaalders uit Nederland ingevoerd waren voor het meerendeel nog nimmer in circulatie geweest. Guldens, halve guldens en pasmunt waren nog steeds meer gevraagd dan aangeboden en de laatste deed meermalen een hoog agio.

In de Vorstenlanden bleef zich het verschijnsel openbaren dat de kas der Javasche Bank te Solo steeds aangroeit en die te Djokja, wegens wegvloeiing van het geld naar Kadoe, Bagelen en Banjoemas, steeds afneemt, doch een ander verschijnsel, namelijk dat zich te Samarang in de eerste maanden van het jaar steeds de zilveren specie ophoopt, die dan uit den Oosthoek wegvloeit, openbaarde zich ditmaal niet.

Effecten.

Niettegenstaande het tot stand komen van de „Vereeniging voor den effectenhandel", waarvan in het vorig overzicht gewag werd gemaakt, kan nog steeds niet van eene eigenlijk gezegde effectenmarkt in Indië sprake zijn. De omzet is daarvoor te gering wegens het kleine aantal koopers.

Soliede beleggingsfondsen vonden af en toe nemers tot behoorlijke koersen. Aandeelen in industrieele en cultuurondernemingen bleven lijdende aan het bezwaar dat ze moeielijk of in 't geheel niet beleenbaar zijn, en mijnwaarden waren minder gezocht niettegenstaande de af te keuren poging om door eene termijnmarkt meer leven daarin te scheppen. Slechts enkele soorten aandeelen in mijnen, die reeds blijken van levensvatbaarheid gaven, vonden grif koopers tot verhoogde koersen en verheugden zich ook in de attentie van het buitenland, waardoor niet onbelangrijke bedragen buitenlandsch geld de zwakke markt kwamen steunen.

Als gewoonlijk volgt hierachter sub II een overzicht van den stand der koersen in de maanden Januari, Juli en December 1899.

II OVERZICHT van den loop der koersen te Batavia van INDISCHE EFFECTEN in 1899 (bijlage van het Overzicht sub I).

NAMEN DER EFFECTEN.	NOTEERINGEN		
	in Januari 1899.	in Juli 1899.	in December 1899.
Javasche Bank	175	175	176
Certificaten Nederlandsche Handelmaatschappij	151	160	151
Nederlandsch-Indische Escompto-Maatschappij	100	100	100
Nederlandsch-Indische Handelsbank	85	88	85
Koloniale Bank	—	—	—
Nederlandsch-Indische Hypotheekbank	—	105	105
Nederlandsch-Indische Crediet- en Bankvereeniging	95	100	97½
Soerabaijasche Hulpbank	—	—	—
Javasche Hypotheekbank (pandbrieven)	—	—	—
Nederlandsch-Indische Effectenbank (aandeelen)	100	105	102½
Idem (pandbrieven)	100	100	100
Nederlandsch-Indische Depositobank	—	—	100
Koninklijke Paketvaartmaatschappij	180	183	175
Internationale Crediet- en Handelsvereeniging „Rotterdam"	—	75	72½
Handelsvereeniging „Amsterdam"	110	115	116
Id. „Java"	—	—	—
Padangsche Handelmaatschappij	120	120	130
Winkelmaatschappij „Eigen Hulp"	100	97½	86
Maatschappij „Onderlinge Hulp"	67½	82½	85
Scheepsleverantiemaatschappij	—	—	—
Maatschappij tot exploitatie van grondeigendom „Eurazie I"	—	—	—
Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij	—	216	210
Deli-Spoorwegmaatschappij	—	—	—
Nederlandsch-Indische Tramwegmaatschappij	130	143	143
Samarang-Joana-Stoomtrammaatschappij	200	180	185
Kediri- id.	—	—	—
Probolinggo- id.	—	—	—
Malang- id.	—	—	114
Samarang-Cheribon- id.	127	141	140
Seraijoedal- id.	—	142½	143
Oost-Java- id.	—	—	—
Nederlandsch-Indische Levensverzekering- en Lijfrente-maatschappij	—	405	405

NAMEN DER EFFECTEN.	NOTEERINGEN in Januari 1899.	in Juli 1899.	in December 1899.
Javasche Zee- en Brandassurantie-maatschappij	105	105	100
Bataviasche id.	105	100	100
Oost-Indische id.	100	105	105
Nederlandsche Lloyd	—	100	100
Nederlandsch-Indische Zee- en Brandassurantie-maatschappij	185	155	185
Tweede Nederlandsch-Indische id.	155	155	140
Koloniale id.	160	150	150
Tweede Koloniale id.	145	140	140
Brandverzekering-maatschappij „Mercurius”	180	177½	175
Brandassurantie-maatschappij „de Oosterling”	155	150	147½
Id. „Insulinde”	—	—	—
Brandwaarborg-maatschappij „Nederlandsch-Indië”	170	177½	175
Brandwaarborg-sociëteit „Securitas”	100	100	100
Brandassurantie-maatschappij „Unitas”	100	100	100
Nederlandsch-Indische Brandwaarborg-maatschappij	105	105	107½
Samarangsche Zee- en brandassurantie-maatschappij	—	140	140
Tweede Samarangsche id.	—	100	100
Brandassurantie-maatschappij „Padang”	—	50	50
Id. „de Merapi”	95	95	95
Id. „de Oosthoek”	—	—	—
Id. „de Westhoek”	—	—	—
Id. „de Noordhoek”	—	—	—
Brandverzekering-maatschappij „Kalimaas”	—	—	—
Brandassurantie-maatschappij „Veritas”	130	132½	132½
Id. „Ardjoeno”	140	140	140
Id. „Sumatra”	—	—	—
Bataviaasch Prauwenveer	132½	127½	126
Nieuw Prauwenveer te Batavia	155	147½	150
Tagalsch Prauwenveer	170	180	180
Nieuw Samarangsch Prauwenveer	—	165	165
Samarangsch Stoomboot- en prauwenveer	110	—	—
Particulier Prauwenveer te Soerabaija	85	95	105
Oost-Java Prauwmaatschappij	80	95	97½
Soerabaijasche Prauwmaatschappij	—	—	—
Nieuw Prauwenveer „Soerabaija”	—	175	185
Nieuw Padangsch Prauwenveer	—	—	—
Nieuw Probolinggo- en Oosthoek-Prauwenveer	—	—	150
Bagelen- Thee- en Kina-maatschappij	—	60	80
Maatschappij „Suikerfabriek Tjoekir”	—	—	—
Cultuurmaatschappij „Pagottan”	—	—	—
Id. „Tjiogreg”	—	—	—
Kina-maatschappij „Kertamana”	—	—	—
Cultuurmaatschappij „Perbawati”	—	102½	107½
Id. „Goalpara”	175	175	175
Id. „Kartasoera”	—	—	—
Landbouwmaatschappij „Melati”	—	—	—
Cultuurmaatschappij „Boenga Meloer”	80	80	80
Id. „Artana”	100	—	—
Assam-Thee-onderneming „Gedeh”	122½	120	110
Maatschappij tot exploitatie van rijstlanden	200	195	200
Assam-Thee-onderneming „Malabar”	110	120	130
Cultuurmaatschappij „Ramawati”	160	172	172
Assam-Thee-onderneming „Wanasoeka”	—	100	100
Id. „Singaparna”	—	107½	120
Id. „Pasir Salam”	—	100	100
Id. „Goenoeng Soesoeroeh”	—	—	—
Nederlandsch-Indische Getah-pertja-Maatschappij	—	100	100
Cultuurmaatschappij „Goenoeng Tjempaka”	—	—	—
Id. „Tjidjangkar”	—	—	—
Id. „Mayong”	—	—	—
Id. „Tjihoeni”	—	—	—
Preanger Bibiet-maatschappij	—	—	—
Nederlandsch-Indische Telephoonmaatschappij	150	155	150
Intercommunale Telephoonmaatschappij	100	95	90
Telephoonmaatschappij der Vorstenlanden	105	100	105
Preanger Telephoonmaatschappij	110	105	105
Algemeene Telephoonmaatschappij	—	100	100
Telephoonmaatschappij „Insulinde”	—	—	—
Cheribon Telephoonmaatschappij	—	—	—
Nederlandsch-Indische Mijnbouwmaatschappij	75	75	80
Mijnbouwmaatschappij „Martapoera”	75	—	—
Id. „Belang”	85	105	150

NAMEN DER EFFECTEN.	NOTEERINGEN		
	in Januari 1899.	in Juli 1899.	in December 1899.
Algemeene Exploratie-maatschappij	—	—	—
Mijnbouwmaatschappij „Matinan”	—	20	85
Id. „Totok”	130	150	150
Id. „Redjang Lebong” (aandeelen)	80	205	295
Id. Id. (obligatiën)	—	190	295
Exploratie-maatschappij „Riam Kanan”	30	—	40
Goud-exploratie-maatschappij „Bengkaijang”	—	200	135
Exploratie-maatschappij „Balangan”	—	20	30
Batavia-Japara-Petroleum-exploratie-maatschappij	—	55	55
Mijnbouwmaatschappij „Kahajang”	—	140	640
Exploratie maatschappij „Kolchis”	—	—	—
Goud-exploratie-maatschappij „Pinogo”	—	95	100
Id. „Batjan”	—	15	15
Mijnbouwmaatschappij „Monano”	85	180	100
Id. „Soepajang”	150	25	80
Id. „Pangkallan”	—	—	65
Id. „Atjeh”	—	—	100
Goud-exploratie-maatschappij „Bone”	—	—	65
Exploratie-maatschappij „Doda”	—	—	24
Wijnkoopsbaai Exploratie-maatschappij	—	—	—
Mijnbouwmaatschappij „Batavia-Borneo”	95	100	150
Idem „Sonder”	100	45	30
Sumatra-Batavia-Mijnhouwmaatschappij	—	40	30
Mijnbouwmaatschappij „Tilamoeta”	45	35	62 1/2
Id. „Pagoejaman”	—	100	160
Mijnbouw-exploratie-maatschappij „Batavia”	—	—	—
Centraal-Celebes Mijnbouwmaatschappij	—	—	—
Mijnbouwmaatschappij „Tomini”	65	30	45
Id. „Bwool Lonoe”	—	—	—
Id. „Barma Sawah”	200	200	160
Id. „Pariet”	200	200	200
Id. „Loemar”	—	—	—
Nederlandsch-Indische Gas-maatschappij	132 1/2	—	—
Nederlandsch-Indische Electriciteit-maatschappij	—	85	75
Maatschappij tot exploitatie van de rijtuigfabriek en den handel in paarden F. J. Fuchs	85	90	82 1/2
Koffie-pel- en sorteerinrichting „Kalimaas”	—	—	—
New Singapore distilled water ice company Ld.	—	—	—
Java-veem	125	125	125
Nederlandsch-Indische Sport-maatschappij	105	100	100
Bandongsche Kinine-fabriek	—	82 1/2	105
Boekhandel Visser & C°.	—	—	75
Cheribonsche apotheek	—	—	—

III. Loop der WISSELKOERSEN te Batavia gedurende 1899, volgens opgaven verstrekt door de Handelsvereeniging aldaar.

Maanden van 1899.	Op Amsterdam (op 6 maanden dato).		Op Londen (op 6 maanden zicht).		Op Singapore (op zicht).	Op China (op zicht).
	Bankwissels.	Particuliere wissels.	Bankwissels.	Particuliere wissels.	Bankwissels.	Bankwissels.
	f 100 Indisch Courant geeft guldens Nederlandsch Courant.		Een pond sterling kost guldens Indisch Courant.		Een dollar kost guldens Indisch Courant.	Een dollar kost guldens Indisch Courant.
Januari	f 101 à f 101 1/4	f 101 3/4 à f 102 1/4	f 11,85 3/4 à f 11,90	f 11,75 à f 11,81 1/4	f 1,19 3/4 à f 1,21	f 1,19 1/4 à f 1,20 1/4
Februari	101 „ 101 1/4	101 3/4 „ 102 1/4	11,88 3/4 „ 11,92 1/2	11,75 „ 11,82 1/2	1,19 „ 1,19 3/4	1,18 1/2 „ 1,19 1/2
Maart	100 3/4 „ 101 1/4	101 1/2 „ 102 1/2	11,92 1/2 „ 11,97 1/2	11,77 1/2 „ 11,85	1,19 3/4 „ 1,20	1,19
April	101 1/4	102 „ 102 1/2	11,90 „ 11,92 1/2	11,77 1/2 „ 11,80	1,19 „ 1,20	1,18 1/2 „ 1,19 1/2
Mei	101 1/4 „ 101 3/4	102 „ 102 3/4	11,87 1/2 „ 11,92 1/2	11,76 1/4 „ 11,82 1/2	1,20 „ 1,22	1,19 „ 1,21 1/2
Juni	101 3/4	102 1/2 „ 102 3/4	11,87 1/2 „ 11,88 3/4	11,76 1/4 „ 11,82 1/2	1,21 „ 1,21 1/2	1,20 „ 1,21
Juli	101 3/4	102 1/2 „ 102 3/4	11,87 1/2 „ 11,88 3/4	11,72 1/2 „ 11,82 1/2	1,20 1/4 „ 1,21	1,19 1/2 „ 1,20 1/2
Augustus	101 3/4	102 1/2 „ 102 3/4	11,87 1/2	11,75	1,21 „ 1,21 1/2	1,20 1/2 „ 1,20 3/4
September	101 3/4	102 1/2 „ 102 3/4	11,87 1/2	11,75	1,19 1/2 „ 1,20 1/2	1,19 „ 1,19 1/2
October	101 3/4	102 1/2 „ 102 3/4	11,87 1/2	11,72 1/2 „ 11,80	1,17 3/4 „ 1,19	1,17 „ 1,18
November	101 3/4 „ 102	102 1/2 „ 103	11,87 1/2	11,75 „ 11,80	1,18 „ 1,20 1/2	1,17 1/2 „ 1,19 1/2
December	102 „ 102 1/2	102 3/4 „ 103 1/2	11,80 „ 11,87 1/2	11,67 1/2 „ 11,75	1,19 1/2 „ 1,20	1,19 1/2 „ 1,20 1/2

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage JJ.]

IV. BALANS en WINST-EN-VERLIESREKENING der JAVASCHE BANK.

a. BALANS, afgesloten op 31 Maart 1900.

Debet.

Beleeningen (inclusief voorschotten in rekening-courant op onderpand):		
Goederen	f 1 703 791,00	
Effecten	4 385 636,77	
Goud en zilver	3 950,00	
		f 6 093 377,77
Disconto-rekening:		
Handelspapier	f 6 387 622,72	
Vendupapier	826 875,11	
		7 214 497,83
Belegd kapitaal:		
Effecten	f 4 281 516,03	
Hypotheken	1 319 000,00	
		5 600 516,03
Belegd reservefonds:		
Effecten	f 422 792,25	
Hypotheken	576 000,00	
		998 792,25
Wissels buiten Nederlandsch-Indië betaalbaar		5 855 846,86
Prolongatiën in Nederland		5 280 500,00
Specie in de kassen:		
Gouden munt	f 6 053 890,00	
Zilveren munt	28 749 759,00	
Pasmunt	18 072,00	
		34 821 721,00
Munt en muntmateriaal:		
Goud		5 475 588,98
Belegd pensioen- en onderstandfonds		44 750,00
Gebouwen en meubelen der Bank		286 096,00
Diverse rekeningen		327 775,85
		72 000 362,57

Credit.

Kapitaal		f 6 000 000,00
Reservefonds		1 137 141,96
Pensioen- en onderstandfonds		55 498,53
Bankbiljetten in omloop		60 590 832,50
Bankassignatiën in omloop		272 197,99
Rekening-courant saldo's:		
van het Gouvernement	f 333 000,00	
van anderen	2 991 146,07^{5}	
		3 324 146,07^{5}
Onafgehaalde dividenden		11 571,29^{5}
Intrestrekening N/R.		23 750,67
Koersverschillen N/R.		53 996,20
Onuitgekeerd saldo van aandeelhouders		3 227,35
Uitkeering 72ste boekjaar		528 000,00
		f 72 000 362,57

b. WINST-EN-VERLIESREKENING over 1899/1900.

VERLIEZEN.

Aan onkosten-rekening	f 411 875,61^{5}
" onkosten valsche bankbiljetten	6 194,56
" beleeningen in souffrance	1,00
" onderhoud, verponding en assurantie van gebouwen	26 375,38
" aanmaak bankbiljetten	45 000,00
" gebouwen, afschrijving	4 000,00
" inventaris	3 960,62
" pensioen- en onderstandfonds	4 105,05^{5}
" saldo zuivere winst	721 179,11
	f 1 222 691,34

WINSTEN.

Per rente van disconteering	f 250 029,60	
Overgebracht van het vorige boekjaar	20 108,58	
	f 270 138,18	
Af: overgebracht naar het volgende boekjaar	23 406,93	
		f 246 731,25
Per rente van beleening	f 87 424,57	
Overgebracht van het vorige boekjaar	497,04	
	f 87 921,61	
Af: overgebracht naar het volgende boekjaar	343,74	
		87 577,87
Per rente op voorschotten		296 557,09
" " " effecten		166 875,03^{5}
" " " hypotheken		90 401,64
" provisie-rekening		53 435,86
" koersverschillen		244 602,67^{5}
" munt en muntmateriaal		26 007,87
" pakhuishuur		4 714,10
" leges		30,00
" onbetaalde wissels		8 757,95
		f 1 222 691,34

(5. 37.)

BIJLAGE KK.

(Zie hoofdst. N van het verslag.)

I. OVERZICHT van de uitkomsten van het in 1900 zoowel HIER TE LANDE als in INDIË gehouden GROOT-AMBTENAARSEXAMEN voor den Indischen dienst, bedoeld bij het Koninklijk besluit van 20 Juli 1893 n°. 29 (St. n°. 257), zooals dit is aangevuld en gewijzigd bij de Koninklijke besluiten van 29 Augustus 1895 n°. 51, 19 October 1896 n°. 46, 15 December 1897 n°. 50 en 3 Februari 1899 n°. 96 (St. 1895 n°. 238, 1897 n°. 60, 1898 n°. 69 en 1899 n°. 129).

A. Tweede gedeelte van het examen.

Verdeeling der examens naar gelang de toegekende beoordeelingscijfers in de opgegeven vakken 5 t/m 10 bedroegen, dan wel daarbeneden bleven.		Totalen der door de gezamenlijke examinandi in verschillende vakken afgelegde examens.				
		Verplichte vakken.			Niet verplichte (taal-) vakken. a)	Totalen.
		1°. Geschiedenis, 2°. Land- en volkenkunde, 3°. Godsdienstige wetten, enz., en 4°. Staatsinstellingen.	5°. Maleisch.	6°. Javaansch.		
EXAMEN IN NEDERLAND.						
I. Geslaagde examinandi (ten getale van 27). b)	Voldoende of meer dan voldoende.	105	27	24	2	158
	Onvoldoende	3	„	3	„	6
II. Niet geslaagde examinandi (ten getale van 9).	Voldoende of meer dan voldoende.	19	6	3	„	28
	Slecht of onvoldoende	17	3	6	„	26
I en II (36 examinandi) c)	Voldoende of meer dan voldoende.	124	33	27	2	186
	Slecht of onvoldoende	20	3	9	„	32
EXAMEN IN INDIË.						
I. Geslaagde examinandi (ten getale van 8). d)	Voldoende of meer dan voldoende.	31	8	8	„	47
	Onvoldoende	1	„	„	„	1
II. Niet geslaagde examinandi (ten getale van 4).	Voldoende of meer dan voldoende.	5	4	4	„	13
	Onvoldoende	11	„	„	„	11
I en II (12 examinandi) e)	Voldoende of meer dan voldoende.	36	12	12	„	60
	Onvoldoende	12	„	„	„	12

a) Terwijl zich in Indië alle candidaten tot de verplichte vakken hadden bepaald, meldden zich hier te lande 2 candidaten voor een niet verplicht (taal-)vak aan en wel voor Soendaneesch. Beiden behoorden tot de geslaagden en behaalden in het bedoelde vak meer dan voldoende cijfers.

b) Van deze 27 geslaagden behaalden er 21 in elk der verplichte vakken het cijfer 5 („voldoende") of een hooger cijfer. Krachtens art. 10, al. 1, van het examen-reglement (Bijbl. St. n°. 5260) verwierven deze derhalve het diploma, zonder dat de examen-commissie daarover behoefde te stemmen.

c) Van deze 36 candidaten waren er 35 in het bezit van het diploma van met goed gevolg afgelegd *eerste* gedeelte van het examen hier te lande, terwijl er 1 een dergelijk diploma in Indië had verworven.

d) Hieronder 7 als bedoeld bij noot *b*.

e) Aangemeld hadden zich 13 candidaten, allen in het bezit van het diploma van met goed gevolg afgelegd *eerste* gedeelte van het examen. Tijdens het examen trok zich 1 candidaat terug.

B. Eerste gedeelte van het examen.

Verdeeling der examens naar gelang de toegekende beoordeelingscijfers in de opgegeven vakken 5 t/m 10 bedroegen, dan wel daarbeneden bleven.		Totalen der door de gezamenlijke examinandi afgelegde examens in de verschillende vakken.					
		Aardrijkskunde van Ned.-Indië. *f*)	Ned.-Indische wetboeken. *f*)	*Inleiding* tot de godsdienstige wetten, enz. *f*)	Beginselen der Maleische taal.	Beginselen der Javaansche taal.	Totalen.
		EXAMEN IN NEDERLAND.					
2 examinandi (beiden geslaagd). *g*)	Voldoende of meer dan voldoende.	2	2	2	2	1	9
	Onvoldoende.	„	„	„	„	1	1
		EXAMEN IN INDIE.					
7 examinandi (allen geslaagd). *h*)	Voldoende of meer dan voldoende.	7	7	7	7	6	34
	Onvoldoende.	„	„	„	„	1	1

II. OVERZICHTEN over 1898 en 1899 betreffende de geldelijke aangelegenheden van het WEDUWEN- EN WEEZENFONDS: *a.* van BURGERLIJKE (EUROPEESCHE) AMBTENAREN in Nederlandsch-Indië, en *b.* van de OFFICIEREN der LANDMACHT aldaar.

a. **Civiel weduwen- en weezenfonds (zie de jaarverslagen gepubliceerd als extra-bijvoegsel van de Jav. Courant dd. 26 Sept. 1899 en 28 Aug. 1900).**

Vermogen op ult. 1897. *i*)			
Hypotheken			f 478 160,15
Vaste goederen			19 937,21
Inschrijvingen op het Grootboek der Nationale Schuld			3 363 775,13^{5}
Beschikbare gelden in 's lands kas			508 882,59
Dubieuse vorderingen			6 304,40
			f 4 377 059,48^{5}
Ontvangsten in 1898.			
Gewone contributiën		f 1 559 109,06	
Buitengewone contributiën		234 642,93	
Rente wegens inschrijvingen op het Grootboek N. S.		161 470,05	
Id. wegens op hypotheek uitgezette kapitalen		26 714,12^{5}	
Overige ontvangsten		5 224,66^{5}	
		f 1 987 160,83	
Uitgaven in 1898.			
Weduwenpensioenen *k*)	f 1 514 285,85^{5}		
Onderstanden aan kinderen *l*)	104 905,39^{5}		
Overige uitgaven	38 197,55^{5}		
		1 657 388,80^{5}	
			329 772,02^{5}
Vermogen op ult. 1898 (zie volg. blz.)			f 4 706 831,51

f) Zooals bekend, vallen de in de kolommen 2, 3 en 4 van het staatje vermelde vakken buiten het programma van het tweede gedeelte van het examen, en wordt bij het eerste gedeelte niet de gelegenheid gegeven om desverkiezende ook in één of meer andere talen dan Maleisch of Javaansch examen te doen.

g) Eén dezer candidaten bezat het diploma van voldoend afgelegd eindexamen van eene hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus hier te lande, de ander een dergelijk in Indië verkregen getuigschrift. Eén hunner kon worden toegelaten krachtens art. 10, al. 1, van het examen-reglement (verg. noot *b*).

h) Van deze 7 candidaten, allen gediplomeerden van hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus in Indië, konden er 6 worden toegelaten krachtens art. 10, al. 1, van het examen-reglement.

i) Verbeterde opgaaf.

k) Het aantal uit het fonds gebeneficieerde weduwen bedroeg op ult. 1898 2221 en op ult. 1899 2255.

l) Het aantal der onderstand genietende kinderen bedroeg op ult. 1898 2132 en op ult. 1899 2096.

Vermogen op ult. 1898.

Hypotheken		f 526 971,00	
Vaste goederen		19 257,21	
Inschrijvingen op het Grootboek N. S.		3 760 550,44^5	
Beschikbare gelden in 's lands kas		395 130,51^5	
Dubieuse vorderingen		4 922,34	
			f 4 706 831,51

Ontvangsten in 1899. *m)*

Gewone contributiën		f 1 637 310,11^5	
Buitengewone contributiën		218 524,39	
Rente wegens inschrijvingen op het Grootboek N. S.		111 756,00	
Id. wegens op hypotheek uitgezette kapitalen		32 649,78	
Overige ontvangsten		3 101,19^5	
		f 2 003 341,48	

Uitgaven in 1899. *m)*

Weduwenpensioenen *k)*	f 1 537 711,37		
Onderstanden aan kinderen *l)*	95 240,31^5		
Overige uitgaven	30 297,71^5		
		1 663 249,40	
			340 092,08

Vermogen op ult. 1899. *m)*

Hypotheken		f 515 303,15	
Vaste goederen		23 992,25	
Inschrijvingen op het Grootboek N. S.		4 060 108,32^5	
Beschikbare gelden in 's lands kas		443 113,60	
Dubieuse vorderingen		4 406,28^5	
			f 5 046 923,59

b. **Militair weduwen- en weezenfonds (zie de jaarverslagen gepubliceerd als extra-bijvoegsel van de Jav. Courant dd. 15 Sept. 1899 en 7 Aug. 1900).**

Vermogen op ult. 1897.

Hypotheken			f 1 799 279,54
Vaste goederen			46 688,26^5
Inschrijvingen op het Grootboek N. S.			1 410 150,00
Aandeelen in de cultuurmaatschappij Pondok Gedeh			2 500,00
Obligatie van den luitenant der Chineezen te Bandong			12 687,44^5
Beschikbare gelden in 's lands kas			271 919,89^5
Dubieuse vorderingen			51 189,97^5
			f 3 594 415,12

Ontvangsten in 1898.

Contributiën		f 698 456,54	
Rente wegens inschrijvingen op het Grootboek N. S.		45 340,00	
Id. wegens op hypotheek uitgezette kapitalen		89 827,86^5	
Id. van bovenbedoelde cultuuraandeelen en van bovenbedoelde obligatie		806,05	
Inkomsten van 's fonds vaste goederen		4 250,00	
Bijdrage uit 's lands kas		300 000,00	
Overige ontvangsten		5 693,56	
		f 1 144 374,01^5	

Uitgaven in 1898.

Pensioenen, gratificatiën en onderstanden *n)*	f 909 927,13^5		
Begrafeniskosten	5 495,00		
Overige uitgaven	17 214,58		
		932 636,71^5	
			211 737,30

Vermogen op ult. 1898 (zie volg. blz.) . . . f 3 806 152,42

m) De cijfers over 1899 berusten voor een deel op voorloopige gegevens.

n) Het aantal uit het fonds gebeneficieerde weduwen bedroeg op ult. 1898 931 en op ult. 1899 941; terwijl het aantal uit het fonds ondersteunde kinderen, dat op ult. 1898 beliep 685, bij het einde van 1899 gedaald was tot 622.

Vermogen op ult. 1898.

Hypotheken	f 2 033 721,54		
Vaste goederen	38 731,42		
Inschrijvingen op het Grootboek N. S.	1 614 200,00		
Aandeelen in de cultuurmaatschappij Pondok Gedeh	2 500,00		
Obligatie van den luitenant der Chineezen te Bandong	12 418,49^{5}		
Beschikbare gelden in 's lands kas	55 464,20^{5}		
Dubieuse vorderingen	49 116,76		
			f 3 806 152,42

Ontvangsten in 1899. *m*)

Contributiën		f 649 647,56	
Rente wegens inschrijvingen op het Grootboek N. S.		48 425,00	
Id. wegens op hypotheek uitgezette kapitalen		106 655,10	
Id. van bovenbedoelde cultuuraandeelen en van bovenbedoelde obligatie		767,43	
Inkomsten van 's fonds vaste goederen		4 007,50	
Bijdrage uit 's lands kas		300 000,00	
Overige ontvangsten		413,49	
		f 1 109 916,08	

Uitgaven in 1899. *m*)

Pensioenen, gratificatiën en onderstanden *n*)	f 926 116,62		
Begrafeniskosten	5 830,00		
Overige uitgaven	11 280,66^{5}		
		943 227,28^{5}	
			166 688,79^{5}

Vermogen op ult. 1899. *m*)

Hypotheken		f 2 004 803,50	
Vaste goederen		38 731,42	
Inschrijvingen op het Grootboek N. S.		1 814 200,00	
Aandeelen in de cultuurmaatschappij Pondok Gedeh		2 500,00	
Obligatie van den luitenant der Chineezen te Bandong		12 135,92^{5}	
Beschikbare gelden in 's lands kas		50 954,90	
Dubieuse vorderingen		49 515,47	
			f 3 972 841,21^{5}

(5. 38.)

BIJLAGE LL.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 1, sub 1°., van het verslag.)

OVERZICHT

betreffende de uitgestrektheid, enz.

VAN DE

BOUWGRONDEN DER INLANDSCHE BEVOLKING

op Java en Madura (met uitzondering van de gewesten Djokjokarta en Soerakarta en van de particuliere landerijen)

OVER

1899.

GEWESTEN.	Uitgestrektheid (in bouws van 500 vierkante rijnlandsche roeden) der voor geregelde cultuur ontgonnen bouwvelden. 1)					Uitgestrektheid bovendien in cultuur gebracht, maar niet tot de geregeld beplante bouwgronden behoorende.	Totaal der kolommen 6 en 7.	Uitgestrektheid voor den oogst van 1899 beplant geweest, waarop door de bevolking als 1ste aanplant werden geteeld: 2)	
	Sawahs van levend water voorzien.	Sawahs van regen afhankelijk.	Sawahs op rawahgronden (moerassawahs).	Tegalvelden.	Te zamen.			rijst.	andere eenjarige gewassen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Bantam	41 675	44 002	3 126	23 742	112 545	10 453	122 998	118 632	4 366
Batavia (alleen het domein Bloeboer)	859	„	„	91	950	„	950	889	61
Krawang	26 688	31 867	„	30	58 585	3 999	62 584	61 650	934
Preanger Regentschappen	221 408	96 941	3 665	234 966	556 980	21 967	578 947	376 443	202 504
Cheribon	181 487	29 501	5 287	20 684	236 959	5 035	241 994	207 100	34 934
Tagal	110 709	69 091	„	13 396	193 196	898	194 094	159 069	35 025
Pekalongan	62 071	4 812	29	13 035	79 947	„	79 947	59 157	20 790
Samarang	145 377	106 934	1 595	25 785	279 691	14 752	294 443	252 017	42 429
Japara	89 121	47 013	2 941	12 045	151 120	6 813	157 933	126 804	31 139
Rembang	24 948	199 347	1 022	53 204	278 521	100	278 621	228 440	50 181
Soerabaija	140 625	154 500	16 042	41 620	352 787	382	353 169	288 060	67 109
Pasoeroean	83 709	2 162	1 447	67 114	154 432	849	155 281	94 918	60 349
Probolinggo	50 964	1 727	501	48 019	101 211	6 878	108 089	48 906	59 183
Bezoeki	97 158	251	„	77 407	174 816	1 809	176 625	95 553	81 072
Banjoemas	80 240	53 302	663	49 248	183 453	14 514	197 967	147 514	50 453
Bagelen	81 278	46 612	3 872	37 392	169 154	29 488	198 642	134 783	63 859
Kadoe	71 732	13 818	2	38 844	124 396	11 194	135 590	82 672	52 909
Madioen	147 624	32 172	„	25 607	205 403	15 670	221 073	189 838	31 235
Kediri	114 140	36 606	8 023	47 081	205 850	8 183	214 033	159 766	54 267
Madura	11 132	93 461	50	238 390	343 033	10 562	353 595	117 236	236 359
Totalen voor de gouvernementsresidentiën van Java (buiten de particuliere landerijen) en voor Madura	1 782 945	1 064 119	48 265	1 067 700	3 963 029	163 546	4 126 575	a) 2 949 447	b) 1 179 158
Over 1898 waren de cijfers	1 767 781	1 081 345	54 404	1 004 203	3 907 733	161 219	4 068 952	f) 2 927 532	g) 1 067 197

1) Voor zoover de cijfers zijn ontleend aan de gegevens van de kadastraal-statistieke opneming, kunnen zij als betrouwbaar worden aangemerkt. Dit geldt Rembang, Banjoemas en Madioen, doch voor die gedeelten zijn geen afzonderlijke cijfers verstrekt. Ten gevolge van de metingen ten behoeve der landrente-

2) In de kolommen 9 en 10 schijnen misstellingen te zijn ingeslopen. Immers bij samentrekking van het eindcijfer dier kolommen en van dat van kolom 11 ... een en ander zal ook het eindcijfer van kolom 14 als 72 254 bouws te hoog moeten worden aangemerkt. Met dit te hooge totaal houden intusschen verband de

Uitgestrektheid onbeplant gebleven (zie de kolommen 15 t/m 19).	Van de in de kolommen 9 en 10 bedoelde velden zijn bovendien voor een tweeden oogst beplant geweest: met rijst.	met andere eenjarige gewassen.	Alzoo werden door de bevolking op hare eigen bouwgronden (zie de kolommen 9 10, 12 en 13), hetzij voor eigen cultuur, hetzij voor rekening van particuliere ondernemers, beplantingen bewerkstelligd tot de volgende uitgestrektheid (in bouws). 2)	Specificatie der voor geregelde cultuur outgonnen bouwvelden, die onbeplant gebleven zijn (aantal bouws). Sawahs van levend water voorzien.	Sawahs van regen afhankelijk.	Moerassawahs.	Tegalvelden (in geregelde cultuur).	Te zamen (zie kolom 11).	AANTEEKENINGEN.
11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.
7 863	„	10 931	133 929	479	2 387	356	4 641	7 863	
„	„	180	1 130	„	„	„	„	„	
2 597	„	1 713	64 297	1 310	1 287	„	„	2 597	
16 996	33 857	51 504	664 308	418	2 007	„	14 571	16 996	
3 676	1 436	59 217	302 687	459	873	163	2 181	3 676	
4 305	4 653	57 628	256 375	928	2 835	„	542	4 305	
1 647	9 394	35 795	125 136	362	167	„	1 118	1 647	
1 940	25 321	165 474	485 241	134	399	887	520	1 940	
6 797	5 305	61 961	225 209	1 246	3 425	1 065	1 061	6 797	
1 559	1 847	165 366	445 834	„	618	927	14	1 559	
5 386	4 111	153 733	513 013	„	3 906	837	643	5 386	
25	1 127	122 388	278 782	„	„	„	25	25	
1 616	1 003	75 347	184 439	954	„	„	662	1 616	
500	2 951	101 845	281 421	500	„	„	„	500	
7 712	30 367	66 990	295 324	939	1 518	„	5 255	7 712	
156	54 494	95 772	353 908	11	7	76	62	156	
2 037	23 852	61 811	221 244	„	329	„	1 708	2 037	
3 520	5 378	101 528	327 979	900	1 649	„	971	3 520	
612	1 094	114 345	329 472	358	43	39	172	612	
1 280	636	170 187	524 418	„	705	„	575	1 280	
70 224	c) 211 826	d) 1 673 715	e) 6 014 146	8 998	22 155	4 350	34 721	70 224	
74 223	h) 197 948	i) 1 625 117	k) 5 817 794	13 670	30 562	3 549	26 442	74 223	

a) Hieronder zijn begrepen 83 119 bouws van de in kolom 7 bedoelde velden.

b) Id. 80 427 bouws van de in kol. 7 bedoelde velden.

c) „ 121 „ „ „ „ „ „ „ „

d) „ 40 690 „ „ „ „ „ „ „ „

e) „ 204 357 „ „ „ „ „ „ „ „

f) „ 80 113 „ „ „ „ „ „ „ „

g) „ 81 106 „ „ „ „ „ „ „ „

h) „ 52 „ „ „ „ „ „ „ „

i) „ 37 871 „ „ „ „ „ „ „ „

k) „ 199 142 „ „ „ „ „ „ „ „

dus voor de gewesten Tagal, Pekalongan, Samarang, Japara, Bagelen en Kadoe. Wel is waar geldt dit ook voor een gedeelte van de residentiën Cheribon, regeling in de Preanger Regentschappen kunnen ook de cijfers voor dit gewest als betrouwbaar worden aangenomen.

verkrijgt men 4 198 829 bouws, terwijl dit laatste totaal, blijkens de totaliseering in kolom 8, slechts kan hebben bedragen 4 126 575 bouws. In verband met eindcijfers der bijlagen MM en NN.

(5. 39.)

BIJLAGE MM.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 1, sub 1°., van het verslag.)

OVERZICHT

BETREFFENDE DE

RIJSTCULTUUR

OP

JAVA EN MADURA

(met uitzondering van de gewesten Soerakarta en Djokjokarta [1]) en van de particuliere landerijen)

over 1899.

[1]) Met betrekking tot deze twee gewesten zijn omtrent den landbouw der inlandsche bevolking eenigszins vertrouwbare opgaven niet te verstrekken.

GEWESTEN.	SAWAHS waarvan GEOOGST is (aantal bouws). Sawahs van levend water voorzien. 1ste aanplant.	Sawahs van levend water voorzien. 2de aanplant.	Sawahs van regen afhankelijk. 1ste aanplant.	Sawahs van regen afhankelijk. 2de aanplant.	Sawahs op rawahgronden (moeras-sawahs).	TEGALVELDEN waarvan GEOOGST is (aantal bouws). Tegalvelden in geregelde cultuur.	Tegalvelden niet in geregelde cultuur.	TOTAAL der GESLAAGDE velden (aantal bouws)
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Bantam	40 610	"	40 339	"	2 685	21 344	9 096	114 07
Batavia (alleen het domein Bloeboer)	859	"	"	"	"	30	"	88
Krawang	25 985	"	30 238	"	"	30	3 065	59 31
Preanger Regentschappen	214 917	31 841	91 987	1 731	a) 3 610	b) 49 287	c) 9 688	403 06
Cheribon	162 269	1 371	25 955	46	5 041	5 278	1 813	201 77
Tagal	88 877	3 824	54 719	"	"	591	774	148 78
Pekalongan	51 217	9 384	3 141	"	d) 32	e) 1 618	"	65 39
Samarang	134 668	11 152	90 265	3	f) 1 697	2 541	6 750	247 07
Japara	65 150	4 964	34 791	328	i) 2 022	3 361	4 903	115 51
Rembang	24 621	1 799	184 323	"	937	j) 4 902	45	216 62
Soerabaija	113 326	3 365	122 200	86	k) 12 202	l) 4 801	295	256 27
Pasoeroean	73 462	1 121	2 001	"	n) 1 278	17 347	564	95 77
Probolinggo	39 838	793	1 382	21	o) 690	3 483	3 462	49 66
Bezoeki	81 175	2 951	230	"	"	7 638	396	98 39
Banjoemas	72 582	19 450	50 637	6 110	p) 887	q) 9 181	12 731	171 57
Bagelen	77 480	49 528	41 272	8 024	r) 3 563	s) 8 958	t) 2 983	191 80
Kadoe	68 430	20 435	12 134	1 058	2	v) 3 054	w) 13	105 1
Madioen	125 327	4 871	28 497	465	"	x) 7 476	6 665	173 3
Kediri	92 468	1 094	31 623	"	7 525	9 382	7 582	149 6
Madura	8 367	636	68 610	"	50	18 617	10 562	106 8
Totalen voor de gouvernementsresidentiën van Java (buiten de particuliere landerijen) en voor Madura	1 567 628	168 579	914 344	17 872	ij) 42 221	z) 178 919	aa) 81 387	cc) 2 970 9
	1 736 207		932 216			bb) 260 306		
Over 1898 waren de cijfers	1 547 926	165 376	933 798	23 023	hh) 46 568	ii) 176 905	jj) 79 522	ll) 2 973 1
	1 713 302		956 821			kk) 256 427		

(…AAL …er …AGI …len …bouw)	SAWAHS waarop de aanplant MISLUKT is (aantal bouws).					TEGALVELDEN waarvan de aanplant MISLUKT is (aantal bouws).		TOTAAL der MISLUKTE velden (aantal bouws).	TOTAAL der BEPLANTE velden (aantal bouws). (Kolom 9 + kolom 17.)
	Sawahs van levend water voorzien.		Sawahs van regen afhankelijk.		Sawahs op rawahgronden (moeras-sawahs).	Tegalvelden in geregelde cultuur.	Tegalvelden niet in geregelde cultuur.		
	1ste aanplant.	2de aanplant.	1ste aanplant.	2de aanplant.					
…9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.
…4 07	737	„	3 163	„	441	217	„	4 558	118 632
…88	„	„	„	„	„	„	„	„	889
…9 31	703	„	1 629	„	„	„	„	2 332	61 650
…3 06	2 383	99	4 301	„	103	209	144	7 239	410 300
…1 77	3 905	19	2 593	„	246	„	„	6 763	208 536
…3 78	7 099	829	7 009	„	„	„	„	14 937	163 722
…5 39	2 491	„	668	„	„	„	„	3 159	68 551
…7 07	4 456	8 852	11 742	4 560	*g*) 358	*h*) 294	„	30 262	277 338
…5 51	8 059	1	7 954	„	284	284	8	16 590	132 109
…5 62	227	„	13 348	„	85	„	„	13 660	230 287
…5 27	936	„	29 379	2	4 060	*m*) 1 519	„	35 896	292 171
…5 77	„	„	127	„	145	„	„	272	96 045
…9 66	127	„	„	„	„	113	„	240	49 909
…8 39	103	„	11	„	„	„	„	114	98 504
…1 57	739	1 506	749	3 006	„	303	„	6 303	177 881
…1 80	93	142	498	224	*u*) 1 512	„	„	2 469	194 277
…5 1	646	345	360	47	„	„	„	1 398	106 524
…3 30	17 048	„	3 364	„	„	„	„	21 915	195 216
…9 67	5 869	„	4 317	„	498	304	1 503	11 186	160 860
…6 84	674	„	10 356	„	„	„	198	11 030	117 872
…0 9	56 295	11 793	101 568	7 839	*dd*) 7 732	*ee*) 3 243	1 853	*ff*) 190 323	*gg*) 3 161 273
	68 088		109 407			*ee*) 5 096			
…731	58 834	1 021	81 423	1 864	*mm*) 6 165	2 412	643	*nn*) 152 362	*oo*) 3 125 480
	59 855		83 287			3 055			

AANMERKINGEN. (19.)

a) Hieronder 48 bouws 2de aanplant.
b) „ 128 „ „ „
c) „ 10 „ „ „
d) „ 3 „ „ „
e) „ 7 „ „ „
f) „ 210 „ „ „
g) „ 250 „ „ „
h) „ 294 „ „ „
i) „ 12 „ „ „
j) „ 48 „ „ „
k) „ 446 „ „ „
l) „ 85 „ „ „
m) „ 127 „ „ „
n) „ 6 „ „ „
o) „ 189 „ „ „
p) „ 224 „ „ „
q) „ 71 „ „ „
r) „ 1175 „ „ „
s) „ 250 „ „ „
t) „ 98 „ „ „
u) „ 53 „ „ „
v) „ 1954 „ „ „
w) „ 13 „ „ „
x) „ 42 „ „ „
ij) Hieronder 2814 bouws 2de aanplant (waarvan 501 bouws niet per gewest gespecificeerd).
z) Hieronder 2585 bouws 2de aanplant
aa) „ 121 „ „ „
bb) „ 2706 „ „ „
cc) „ 191 971 „ „ „
dd) „ 303 „ „ „
ee) „ 421 „ „ „
ff) „ 20 356 „ „ „
gg) „ 212 327 „ „ „
hh) „ 2 528 „ „ „
ii) „ 4 074 „ „ „
jj) „ 52 „ „ „
kk) „ 4 126 „ „ „
ll) „ 195 053 „ „ „
mm) „ 10 „ „ „
nn) „ 2 895 „ „ „
oo) „ 197 948 „ „ „

GEWESTEN.	VERMOEDELIJKE OPBRENGST DER MET RIJST BEPLANTE (GESLAAGDE) VELDEN (in pikols PADI). SAWAHS: van levend water voorzien. 1ste aanplant.	SAWAHS: van levend water voorzien. 2de aanplant.	SAWAHS: van regen afhankelijk. 1ste aanplant.	SAWAHS: van regen afhankelijk. 2de aanplant.	SAWAHS: op rawahgronden.	TEGALVELDEN: in geregelde cultuur.	TEGALVELDEN: niet in geregelde cultuur.	TOTAAL der productie (bij benadering).	De gemiddelde productie per bouw kwam volgens deze schattingen te staan op het navolgend aantal pikols padi: per beplanten bouw.	per geslaagden bouw.
Bantam	1 520 000	„	1 038 000	„	82 000	337 000	136 000	3 113 000	26,24	27,29
Batavia (alleen het domein Bloeboer) . .	30 000	„	„	„	„	600	„	30 600	34,42	34,42
Krawang.	917 000	„	888 700	„	„	600	41 000	1 847 300	29,96	31,14
Preanger Regentsch. .	6 621 900	716 000	2 042 400	30 100	90 000	2 046 100	586 300	12 132 800	29,57	30,10
Cheribon	4 465 600	38 400	516 700	900	124 900	57 000	7 400	5 210 900	24,99	25,82
Tagal.	2 866 200	134 800	1 334 400	„	„	14 800	9 300	4 359 500	26,63	29,30
Pekalongan	1 431 200	241 300	75 600	„	800	25 300	„	1 774 200	25,88	27,13
Samarang	3 637 800	436 700	1 815 200	100	24 600	19 500	46 500	5 980 400	21,56	24,21
Japara	1 322 600	88 500	455 300	„	35 900	54 900	55 100	2 012 300	15,23	17,42
Rembang	541 400	35 000	2 388 400	„	9 800	21 500	200	2 996 300	13,01	13,83
Soerabaija	4 902 900	99 600	2 013 800	700	408 900	64 500	3 500	7 493 900	25,64	29,24
Pasoeroean.	3 137 700	37 500	67 100	„	66 600	409 200	15 000	3 733 100	38,87	38,98
Probolinggo	1 257 500	20 000	32 500	300	16 100	61 600	68 800	1 456 800	29,19	29,33
Bezoeki	3 139 600	63 800	5 400	„	„	136 700	7 000	3 352 500	34,03	34,07
Banjoemas	1 822 800	328 500	1 081 800	83 400	14 200	124 800	164 300	3 619 800	20,33	21,09
Bagelen	2 141 700	1 151 600	938 800	148 200	90 900	149 700	37 800	4 658 700	23,98	24,29
Kadoe.	1 804 200	438 300	241 100	15 800	100	37 200	200	2 536 900	23,81	24,13
Madioen.	2 789 100	105 800	424 500	9 300	„	125 600	49 200	3 503 500	17,95	20,22
Kediri	2 841 000	20 000	617 600	„	211 300	110 600	84 300	3 884 800	24,15	25,95
Madura	125 500	9 600	1 029 100	„	500	149 400	73 900	1 388 000	11,78	12,99
Totalen gouv. landen Java en Madura . .	47 315 700	3 965 400	17 006 400	288 800	1 176 600	3 946 600	1 385 800	75 085 300	23,75	25,27
Over 1898 waren de cijfers	45 891 900	3 630 900	16 838 300	382 000	1 379 600	2 782 200	966 200	71 871 100	23,00	24,17

De bovengenoemde gewesten verdeelende in groepen naar gelang van hunne ligging: in West-Java (hiertoe behooren de vijf eerstgenoemde), in het noordelijk deel van Midden-Java (de vijf daaropvolgende), in het zuidelijk deel van Midden-Java (zijnde Banjoemas, Bagelen, Kadoe, Madioen en Kediri), dan wel in Oost-Java (Soerabaija, Pasoeroean, Probolinggo en Bezoeki) met Madura, doen zich de totalen der beplantingen (zie blz. 2 en 3 dezer bijlage) en der (geschatte) padi-productie over 1898 en 1899 als volgt voor:

	Jaren.	West-Java.	Midden-Java (noordelijke gewesten).	Midden-Java (zuidelijke gewesten).	Oost-Java met Madura.	Totalen. [1]
1°. Aantal bouws in 't geheel met padi bepl. geweest [2])	1898	791 255	859 203	826 115	648 907	3 125 480
	1899	800 007	872 007	834 758	654 501	3 161 273
2°. Aantal bouws waarvan padi geoogst werd [3])	1898	751 335	794 669	795 908	631 206	2 973 118
	1899	779 115	793 399	791 487	606 949	2 970 950
Geschatte productie (in pikols padi)	1898	18 564 700	16 677 800	18 765 900	17 862 700	71 871 100
	1899	22 334 600	17 122 700	18 203 700	17 424 300	75 085 300
Gemiddelde productie per bouw (in pikols padi) berekend voor: de beplantingen sub 1°. (geslaagde en mislukte)	1898	23,46	19,41	22,72	27,53	23,00
	1899	27,92	19,64	21,81	26,62	23,75
Gemiddelde productie per bouw (in pikols padi) berekend voor: de beplantingen sub 2°. (alleen de geslaagde)	1898	24,71	20,99	23,58	28,30	24,17
	1899	28,67	21,58	23,00	28,71	25,27

[1]) Zonder de Vorstenlanden en de particuliere landerijen.
[2]) De voor twee oogsten gebezigde velden zijn tweemaal in rekening gebracht.
[3]) Dus zonder te rekenen de mislukte velden (begrepen in de opgaven sub 1°.).

(5. 40.)

BIJLAGE NN.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 1, sub 1°., van het verslag.)

OVERZICHT

BETREFFENDE DE TEELT VAN

EENJARIGE GEWASSEN

(de padicultuur daaronder niet begrepen)

OP

JAVA EN MADURA

(met uitzondering van de gewesten Soerakarta en Djokjokarta)
en van de particuliere landerijen)

OVER

1899.

GEWESTEN.	Eerste of tweede aanplant.	GESLAAGDE velden (in bouws van 500 vierkan rijnla														
		Sawahs van levend water voorzien, beplant met:					Sawahs van regen afhankelijk, beplant met:					Sawahs op rawahgronden, beplant met:				
		suiker-riet.	indigo.	tabak.	kapas en diverse voedings-gewassen (meest djagong).	TE ZAMEN.	sui-ker-riet.	in-digo.	tabak.	kapas en diverse voedings-gewassen (meest djagong).	TE ZAMEN.	sui-ker-riet.	in-digo.	ta-bak.	kapas en diverse voe-dings-ge-wassen (meest dja-gong).	TE ZA-MEN
Bantam. . . .	1ste gewas	„	„	„	328	328	„	„	„	500	500	„	„	„	„	„
	2de „	„	9	10	3 820	3 839	„	11	31	2 786	2 828	„	„	„	131	13
Batavia (alleen het domein Bloeboer). .	1ste „	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
	2de „	„	„	„	165	165	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Krawang. . .	1ste „	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
	2de „	„	„	„	488	488	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Preanger Regentschappen	1ste „	981	„	8	3 119	4 108	282	„	40	331	653	„	„	„	„	„
	2de „	11	„	1 031	27 563	28 605	„	„	104	2 424	2 528	„	„	„	245	24
Cheribon. . .	1ste „	12 222	7	12	3 112	15 353	128	2	10	813	953	„	„	„	„	„
	2de „	„	1 305	1 689	51 508	54 502	„	„	112	726	838	„	„	„	500	50
Tagal	1ste „	9 429	41	„	5 263	14 733	„	„	„	7 363	7 363	„	„	„	„	„
	2de „	„	337	199	42 506	43 042	„	„	179	8 768	8 947	„	„	„	„	„
Pekalongan. .	1ste „	3 340	1 238	187	3 598	8 363	50	10	„	943	1 003	„	„	„	„	„
	2de „	1 130	1 197	2	27 525	29 854	„	30	„	1 501	1 531	„	„	„	„	„
Samarang . .	1ste „	4 145	511	2	1 595	6 253	53	8	„	4 866	4 927	„	„	„	„	„
	2de „	1 434	1 472	2 927	78 921	84 754	28	25	2 201	59 934	62 188	„	„	„	391	39
Japara . . .	1ste „	9 367	61	7	6 487	15 922	220	306	56	3 686	4 268	„	„	„	647	64
	2de „	2 036	2 294	183	36 548	41 061	5	92	230	16 514	16 841	„	„	„	5	
Rembang . .	te „	„	100	„	„	100	409	16	„	1 251	1 676	„	„	„	„	„
	2de „	251	276	2 008	11 388	13 923	63	896	13 260	87 010	101 229	„	„	„	„	„
Soerabaija . .	1ste „	25 409	200	„	754	26 363	77	8	„	2 836	2 921	205	„	„	21	22
	2de „	125	4 537	1 182	76 292	82 136	1	77	2 043	45 368	47 489	90	„	„	1564	165
Pasoeroean . .	1ste „	9 715	79	„	453	10 247	„	„	„	20	20	30	„	„	„	3
	2de „	10	1 662	849	62 784	65 305	„	65	106	1 740	1 911	„	„	„	„	„
Probolinggo .	1ste „	10 336	„	„	663	10 999	345	„	„	„	345	„	„	„	„	„
	2de „	2 554	492	417	31 396	34 859	210	6	12	1 223	1 451	„	„	„	„	„
Bezoeki . . .	1ste „	8 061	94	„	1 725	9 880	10	„	„	„	10	„	„	„	„	„
	2de „	4 178	194	17 253	34 912	56 537	„	„	„	6	6	„	„	„	„	„
Banjoemas . .	1ste „	3 457	42	4	3 416	6 919	„	„	34	1 882	1 916	„	„	„	„	„
	2de „	102	1 940	4 395	29 970	36 407	„	4	75	4 164	4 243	„	„	„	„	„
Bagelen . . .	1ste „	422	76	114	3 093	3 705	39	113	65	4 625	4 842	„	„	„	25	2
	2de „	506	151	952	22 126	23 735	122	613	884	24 556	26 175	„	„	104	125	22
Kadoe. . . .	1ste „	87	99	664	1 806	2 656	„	7	295	1 013	1 315	„	„	„	„	„
	2de „	97	52	6 040	22 541	28 730	„	„	1 258	6 574	7 832	„	„	„	„	„
Madioen . . .	1ste „	4 670	261	„	318	5 249	67	28	„	216	311	„	„	„	„	„
	2de „	1 475	418	1 153	71 246	74 292	100	107	306	4 248	4 761	„	„	„	„	„
Kediri. . . .	1ste „	10 887	4 774	1	141	15 803	636	„	„	30	666	„	„	„	„	„
	2de „	1 388	1 986	4 336	64 195	71 905	„	21	511	17 387	17 919	„	63	35	4669	476
Madura . . .	1ste „	90	161	„	1 840	2 091	221	152	„	7 437	7 810	„	„	„	„	„
	2de „	94	89	1 028	6 035	7 246	141	119	521	21 572	22 353	„	„	„	„	„
Totalen voor de gouvernements-residentiën van Java (buiten de particuliere landerijen) en voor Madura.	1ste „	112 618	7 744	999	37 711	159 072	2537	650	500	37 812	41 499	235	„	„	693	9[illegible]
	2de „	15 391	18 411	45 654	701 929	781 385	670	2066	21 833	306 501	331 070	90	63	139	7630	79[illegible]

an…	Rijnlandsche roeden).										MISLUKTE velden (in bouws).							Totaal der BEPLANTE velden (de geslaagde en de mislukte te zamen genomen).
n,	Tegalvelden in geregelde cultuur, waarop verbouwd:					Tegalvelden niet in geregelde cultuur, waarop verbouwd:					Sawahs			Tegalvelden				
TE ZA- MEN	suikerriet.	indigo.	tabak.	kapas en diverse voedingsgewassen (meest djagong).	TE ZAMEN.	suikerriet.	indigo.	tabak.	kapas en diverse voedingsgewassen (meest djagong).	TE ZAMEN.	van levend water voorzien.	van regen afhankelijk.	op rawahgronden.	in geregelde cultuur.	niet in geregelde cultuur.	TE ZAMEN.	
„	378	25	19	1 759	2 181	„	„	„	1 357	1 357	„	„	„	„	„	„	4 366
13	„	„	8	3 789	3 797	„	„	„	336	336	„	„	„	„	„	„	10 931
„	„	„	„	61	61	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	61
„	„	„	„	15	15	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	180
„	„	„	„	„	„	20	„	„	914	934	„	„	„	„	„	„	934
„	„	„	„	„	„	„	„	„	1 225	1 225	„	„	„	„	„	„	1 713
„	4 406	40	9 469	171 683	185 598	192	121	570	11 262	12 145	„	„	„	283	„	283	202 504
24	113	„	854	14 543	15 510	„	„	„	4 333	4 333	„	„	„		„		51 504
„	249	„	55	15 026	15 330	„	4	17	3 201	3 222				76	„	76	34 934
50	„	5	73	1 734	1 812	„	„	„	269	269	876	200	220	„	„	1 296	59 217
„	6	14	914	11 871	12 805	„	„	„	124	124	1368	„	„	„	„	1 368	35 025
„	3	13	13	4 242	4 271	„	„	„	„	„		„	„	„	„		57 628
„	„	„	519	10 905	11 424	„	„	„		„	„	„	„	„	„	„	20 790
„	„	„	„	4 410	4 410	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	35 795
„	454	183	1 171	21 439	23 247	63	„	1123	6 816	8 002	„	„	„	„	„	„	42 429
39	215	16	918	12 598	13 747	7	58	6	4 323	4 394	„	„	„	„	„	„	165 474
64	623	183	„	7 528	8 334	„	5	5	1 892	1 902			„	66	„	66	31 139
	103	„	63	2 713	2 879	„	„	15	140	155	48	972	„	„	„	1 020	61 961
„	407	811	2 339	44 793	48 350	„	35	„	20	55					„		50 181
„	279	838	6 628	35 067	42 812	„	„	„	„	„	553	5778	631	440	„	7 402	165 366
22	598	90	465	34 888	36 041	„	„	„	87	87	„			1471	„	1 471	67 109
165	687	281	1 208	14 916	17 092	„	„	„	„	„	„	4621	31	710	„	5 362	153 733
3	2 371	189	1 375	45 832	49 767	„	„	„	285	285	„	„	„		„		60 349
„	1 135	238	2 004	51 457	54 834	„	„	„	„	„	„	„	„	338	„	338	122 388
„	679	15	15	43 714	44 423	20	„	„	3 396	3 416	„	„	„	„	„	„	59 183
„	„	56	2 462	34 932	37 450	„	„	35	1 552	1 587	„	„	„	„	„	„	75 347
„	104	154	5 322	64 189	69 769	„	„	„	1 413	1 413		„	„	„	„		81 072
„	„	237	7 390	37 575	45 202	„	„	„	„	„	100	„	„	„	„	100	101 845
„	„	13	14 537	24 667	39 217	„	„	„	1 783	1 783		„	„	618	„	618	50 453
„	„	15	262	25 662	25 939	„	„	51	323	374	27	„	„	„	„	27	66 990
2	109	268	3 476	24 831	28 684	17	434	4231	21 921	26 603			„		„		63 859
22	124	186	364	27 748	28 422	„	2	154	13 696	13 852	1538	1374	„	447	„	3 359	95 772
„	„	„	2 535	34 843	37 378	„	„	1718	9 476	11 194	„	„	„	366	„	366	52 909
„	„	„	1 055	17 689	18 744	„	„	139	6 366	6 505	„	„	„	„	„	„	61 811
„	1 036	221	394	16 030	17 681	9	32	„	6 417	6 458			„	492	1044	1 536	31 235
„	375	110	1 329	12 979	14 793	„	48	311	5 632	5 991	766	627	„	288	10	1 691	101 528
„	4 588	405	2 790	29 170	36 953	„	„	„	403	403	„	„	„	442	„	442	54 267
476	20	235	2 417	15 393	18 065	„	„	93	1 566	1 659	„	18	„	12	„	30	114 345
„	582	195	„	218 512	219 289	„	„	„	„	„	„	6685	„	484	„	7 169	236 359
„	134	147	1 862	133 037	135 180	„	„	„	„	„	18	678	„	4712	„	5 408	170 187
92	16 590	2806	45 295	821 741	886 532	321	631	7664	70 767	79 383		6 685		4015	1044	11 744	1 179 158
792	3 188	2377	28 910	450 499	484 974	7	108	804	39 761	40 680	5 294	14 268	882	7230	10	27 684	1 673 715

GEWESTEN.	Van de GESLAAGDE velden waren door de bevolking voor eigen cultuur of voor rekening van particuliere ondernemers beplant met:									
	suikerriet.		indigo.		tabak.		kapas en diverse voedingsgewassen (meest djagong).		Totaal.	
	Als 1ste gewas.	Als 2de gewas.	Als 1ste gewas.	Als 2de gewas.	Als 1ste gewas.	Als 2de gewas.	Als 1ste gewas.	Als 2de gewas.	Als 1ste gewas.	Als 2de gewas.
Bantam	378	„	25	20	19	49	3 944	10 862	4 366	10 931
	378		45		68		14 806		15 297	
Batavia (alleen het domein Bloeboer)	„	„	„	„	„	„	61	180	61	180
	„		„		„		241		241	
Krawang	20	„	„	„	„	„	914	1 713	934	1 713
	20		„		„		2 627		2 647	
Preanger Regentschappen	5 861	124	161	„	10 087	1 989	186 395	49 108	202 504	51 221
	5 985		161		12 076		235 503		253 725	
Cheribon	12 599	„	13	1 310	94	1 874	22 152	54 737	34 858	57 921
	12 599		1 323		1 968		76 889		92 779	
Tagal	9 435	3	55	350	914	391	24 621	55 516	35 025	56 260
	9 438		405		1 305		80 137		91 285	
Pekalongan	3 390	1 130	1 248	1 227	706	2	15 446	33 436	20 790	35 795
	4 520		2 475		708		48 882		56 585	
Samarang	4 715	1 684	702	1 571	2 296	6 052	34 716	156 167	42 429	165 474
	6 399		2 273		8 348		190 883		207 903	
Japara	10 210	2 144	555	2 386	68	491	20 240	55 920	31 073	60 941
	12 354		2 941		559		76 160		92 014	
Rembang	816	593	962	2 010	2 339	21 896	46 064	133 465	50 181	157 964
	1 409		2 972		24 235		179 529		208 145	
Soerabaija	26 289	903	298	4 895	465	4 433	38 586	138 140	65 638	148 371
	27 192		5 193		4 898		176 726		214 009	
Pasoeroean	12 116	1 145	268	1 965	1 375	2 959	46 590	115 981	60 349	122 050
	13 261		2 233		4 334		162 571		182 399	
Probolinggo	11 380	2 764	15	554	15	2 926	47 773	69 103	59 183	75 347
	14 144		569		2 941		116 876		134 530	
Bezoeki	8 175	4 178	248	431	5 322	24 643	67 327	72 493	81 072	101 745
	12 353		679		29 965		139 820		182 817	
Banjoemas	3 457	102	55	1 959	14 575	4 783	31 748	60 119	49 835	66 963
	3 559		2 014		19 358		91 867		116 798	
Bagelen	587	752	891	952	7 886	2 458	54 495	88 251	63 859	92 413
	1 339		1 843		10 344		142 746		156 272	
Kadoe	87	97	106	52	5 212	8 492	47 138	53 170	52 543	61 811
	184		158		13 704		100 308		114 354	
Madioen	5 782	1 950	542	683	394	3 099	22 981	94 105	29 699	99 837
	7 732		1 225		3 493		117 086		129 536	
Kediri	16 111	1 408	5 179	2 305	2 791	7 392	29 744	103 210	53 825	114 315
	17 519		7 484		10 183		132 954		168 140	
Madura	893	369	508	355	„	3 411	227 789	160 644	229 190	164 779
	1 262		863		3 411		388 433		393 969	
Totalen voor de gouvernementsresidentiën van Java (buiten de particuliere landerijen) en voor Madura	132 301	19 346	11 831	23 025	54 558	97 340	968 724	1 506 320	1 167 414	1 646 031
	151 647		34 856		151 898		2 475 044		2 813 445	
Over 1898 waren de cijfers	122 368	18 416	10 871	17 577	50 107	94 370	879 332	1 433 134	1 062 678	1 563 497
	140 784		28 448		144 477		2 312 466		2 626 175	

(5. 41.)

BIJLAGE **OO.**

(Zie hoofdst. **O**, afd. I, § 1, sub 1°., van het verslag.)

OVERZICHTEN betreffende de koffieplantsoenen der inlandsche bevolking in drie van de vier gewesten van Java, waar de verplichte teelt en levering zijn opgeheven.

NB. Met betrekking tot de residentie Krawang zijn gegevens als de hierbedoelde niet ontvangen.

Bantam.

Afdeelingen.	Aantal boomen bij den aanvang van 1900 nog aanwezig van de in de zes plantjaren 1894/95 t/m 1899/1900 *a*) in geheel vrije cultuur *b*) tot stand gebrachte aanplantingen.						Kweekbedden aangelegd in den westmoesson 1899/1900 (uitsluitend Liberia-koffie).	
	Java-koffie.		Liberia-koffie.		Te zamen.		Aantal kweekbedden.	Aantal opgekomen zaden.
Pandeglang	157 000	*c*) (40 000)	128 373	(84 154)	285 373	(124 154)	25	900
Serang	„		62 729	(3 849)	62 729	(3 849)	*d*) 3	58 500
Anjer	„		37 256	(29 461)	37 256	(29 461)	68	12 513
Lebak	230	(„)	72 008	(22 536)	72 238	(22 536)	*d*) 8	78 670
Tjaringin	9 442	(„)	68 228	(35 565)	77 670	(35 565)	*d*) 9	25 747
Totalen	166 672	(40 000)	368 594	(175 565)	535 266	(215 565)	113	176 330

a) Eene afzonderlijke opgaaf betreffende het plantjaar 1899/1900 is alleen met betrekking tot de afdeeling Tjaringin ontvangen, doch slechts voor zooveel betreft de aanplantingen van Java-koffie. Het aantal boompjes van die soort, aldaar in 1899/1900 in den grond gebracht, beliep 4346, alles in geregelde plantsoenen.

b) Toen met 1 Januari 1894 de verplichte teelt en levering van koffie in Bantam werden opgeheven, bestond de koffiecultuur er alleen in de afdeeling Pandeglang. Aldaar werden toen aangetroffen 1 345 800 boomen, deels op hoog gezag geplant, deels vrijwillig of onder dien naam als equivalent voor verplichte bijplanting in den grond gebracht. Wat er van die plantsoenen (bij het einde van 1893 bestaan hebbende uit 1 075 100 vruchtdragende en 270 700 jonge boomen) op ult. 1899 nog gerekend kon worden aanwezig te zijn, wordt in de ontvangen berichten niet vermeld.

c) De cijfers tusschen ( ) vermeld wijzen aan hoeveel van het opgegeven aantal boomen niet in geregelde plantsoenen of afzonderlijke tuinen, maar in verspreide aanplantingen of op erven en langs paggers werden aangetroffen.

Het aantal tuinbezitters wordt opgegeven te hebben bedragen: in Pandeglang 224 (nl. bezitters van Liberia-tuintjes; het aantal bezitters van geregelde aanplantingen van Java-koffie is niet opgegeven), in Serang 360, in Anjer 194, in Lebak 611 en in Tjaringin 774. Bij den aanvang van 1899 waren de cijfers 228, 146, 168, 478 en 516.

d) Vermoedelijk is hier niet opgegeven het aantal kweekbedden, maar dat der kweekplaatsen.

Japara.

Afdeelingen.	Aantal boomen waaruit bij den aanvang van 1900 de inlandsche koffieplantsoenen bestonden.								
	Plantsoenen (in geregelde tuinen) indertijd aangelegd in verplichte cultuur en sedert in geheel vrije cultuur hier en daar ingeboet. *a*)			In 1895/96 *b*) t/m 1898/99 in geheel vrije cultuur aangelegde plantsoenen.			Aantal in het plantjaar 1899/1900 in den grond gebrachte boompjes.		
	Java-koffie.	Liberia-koffie.	Te zamen.	Java-koffie.	Liberia-koffie.	Te zamen.	Java-koffie.	Liberia-koffie.	Te zamen.
Patti	77 121	2 131	79 252	11 511 *c*)(157)	6 781 (6 715)	18 292 (6 872)	„	„	„
Koedoes	67 090	„	67 090	171 790 (24 610)	40 431 (22 231)	212 221 (46 841)	18 100 („)	„	18 100 („)
Japara	1 212	„	1 212	„	2 291 (2 291)	2 291 (2 291)	„	„	„
Joana	6 850	26 370	33 220	6 118 (6 002)	12 272 (3 773)	18 390 (9 775)	„	„	„
Totalen	152 273	28 501	180 774	189 419 (30 769)	61 775 (35 010)	251 194 (65 779)	18 100 („)	„	18 100 („)
Bij den aanvang van 1894 aanwezig en sedert (in geheel vrije cultuur) bijgeplant of ingeboet	420 563	36 691	457 254	318 916 (58 324)	182 880 (123 887)	501 796 (182 211)	....	....	....
Gestorven in de jaren 1894 t/m 1899	268 290	8 190	276 480	129 497 (27 555)	121 105 (88 877)	250 602 (116 432)	....	....	....
Nog aanwezig als boven	152 273	28 501	180 774	189 419 (30 769)	61 775 (35 010)	251 194 (65 779)			

a) In 1899/1900 hadden dergelijke inboetingen niet meer plaats.

b) In den westmoesson 1894/95 werd in Japara met het planten van koffie in geheel vrije cultuur nog niet begonnen.

c) De cijfers tusschen ( ) vermeld wijzen aan hoeveel van het opgegeven aantal boomen niet in geregelde plantsoenen, maar op erven en langs paggers werden aangetroffen.

Rembang.

Afdeelingen.	Aantal boomen op ult. 1899 nog aanwezig van de in onderstaande plantjaren in geheel vrije cultuur *a*) tot stand gebrachte aanplantingen van Java- / Liberia- koffie.						Aantal in het plantjaar 1899/1900 in den grond gebrachte boompjes van Java- / Liberia- koffie.	In 1899/1900 op de kweekbedden te kiemen gelegd aantal zaden van Java- / Liberia- koffie.
	1894/95.	1895/96.	1896/97.	1897/98.	1898/99.	Te zamen.		
Rembang . . .	„	„	„ 3 704 } 3 704	„ 13 198 } 13 198	2 296 8 602 } 10 898	2 296 25 504 } 27 800	„	„
Blora	170 „ } 170	277 „ } 277	2 642 „ } 2 642	„ 6 570 } 6 570	„ 11 583 } 11 583	3 089 18 153 } 21 242	„ 18 592 } 18 592	„
Bodjonogoro . .	*b*) 13 024 985 } 14 009	*b*) 2 802 70 } 2 872	*b*) 221 5 731 } 5 952	*b*) 469 2 732 } 3 201	3 067 3 704 } 6 771	19 583 13 222 } 32 805	„	„ 34 590 } 34 590
Toeban	„	„	„	„ 2 415 } 2 415	„ 6 405 } 6 405	„ 8 820 } 8 820	„	„
Totalen. .	13 194 985 } 14 179	3 079 70 } 3 149	2 863 9 435 } 12 298	469 24 915 } 25 384	5 363 30 294 } 35 657	24 968 65 699 } 90 667	„ 18 592 } 18 592	„ 34 590 } 34 590

a) Toen met 1 Januari 1894 het monopolie in Rembang werd opgeheven, bezat de bevolking er nergens koffieaanplantingen, uitgenomen 3 à 4 dessa's, wier plantsoenen slechts een weinig product voor eigen gebruik afwierpen.

b) In de afdeeling Bodjonogoro blijkt de bevolking in werkelijkheid in de jaren 1894/95 t/m 1897/98 p. m. 7000 boomen van de gewone (Java-)soort meer te hebben aangeplant dan vorige opgaven aanwezen. Vandaar de vermeerdering, in vergelijking met de opgaven van ult. 1898, ondanks ook in 1899 weder hier en daar boomen gestorven waren en dus niet meer zijn medegeteld.

(5. 42.)

BIJLAGE PP.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 1, sub 2°., van het verslag.)

GEWESTELIJK OVERZICHT

OVER

1899

betreffende de uitkomsten en den omvang der

AAN DE VERPLICHTE LEVERING ONDERWORPEN

KOFFIECULTUUR

OP

JAVA.

I. UITKOMSTEN DER

GEWESTEN.	Volgens de op ult. October 1899 afgesloten opgaven was bij de koffiecultuur ingedeeld het navolgend aantal dessa's.	huisgezinnen.	HOEVEELHEID KOFFIE IN 1899 BIJ DE INKOOPPAKHUIZEN *ingekocht* EN … VAN 100 KATTI'S OF VAN 61.76 K.G.). Ingekocht. *a)*		Bij het ledigvallen van de pakhuizen meer bevonden.		minder bevonden.	
1.	2.	3.	4.		5.		6.	
Preanger Regentschappen	445	62 901	*b)* 38 841,63^{4} 561,82^{6}	39 403,46	8,74^{8} 0,55^{6}	9,30^{4}	9,80^{8} „	9,80^{8}
Cheribon	82	7 954	836,97^{2} 38,83^{6}	875,80^{8}	2,89^{6} 0,80^{8}	3,70^{4}	2,40^{6} „	2,40^{6}
Tagal	110	15 058	9 850,10 735,94^{2}	10 586,04^{2}	9,10^{6} 2,67^{6}	11,78^{2}	„ 0,33^{8}	0,33^{8}
Pekalongan	122	6 939	2 572,52^{4} 52,90^{4}	2 625,42^{8}	7,32 1,11^{4}	8,43^{4}	1,09^{2} „	1,09^{2}
Samarang	357	22 329	7 281,77 79,10^{8}	7 360,87^{8}	1,13^{8} 0,23^{6}	1,37^{4}	2,59^{6} „	2,59^{6}
Soerabaija	95	3 722	1 081,92 34,44^{6}	1 116,36^{6}	0,24 „	0,24		„
Pasoeroean	428	37 313	99 171,36^{2} 3 301,75^{2}	102 473,11^{4}	53,77^{4} 9,91	63,68^{4}		„
Probolinggo	173	16 445	13 931,54^{2} 511,76^{6}	14 443,30^{8}	16,30^{8} 5,78	22,08^{8}		„
Bezoeki	134	17 186	6 656,20 37,66^{2}	6 693,86^{2}	4,45^{8} 0,24^{2}	4,70		„
Banjoemas	171	9 396	941,91^{4} 43,68^{6}	985,60	1,96^{2} 0,01^{4}	1,97^{6}	4,22 0,01^{8}	4,23^{8}
Bagelen	25	1 643	582,91^{8} 7,74	590,65^{8}	0,80^{6} 0,01^{6}	0,82^{2}	0,07^{6} „	0,07^{6}
Kadoe	92	4 554	1 301,46^{6} 9,20	1 310,66^{6}	0,93 0,14^{6}	1,07^{6}	8,07^{6} 0,01^{4}	8,09
Madioen	127	9 645	4 626,14^{4} 186,06^{6}	4 812,21	1,84^{6} 0,25^{8}	2,10^{4}	2,23^{2} 0,00^{2}	2,23^{4}
Kediri	106	6 986	1 692,42^{4} 230,74^{2}	1 923,17^{6}	0,19^{6} 0,58^{4}	0,78	0,33^{6} „	,33^{6}
Te zamen voor de gouvernements-residentiën	2 467	222 071	189 368,90 5 831,67^{6}	195 200,57^{6}	109,72^{8} 22,34	132,06^{8}	30,84^{2} 0,37^{2}	31,21^{4}
Soerakarta	. . .	. . .	2 502,22 201,10	*c)* 2 703,32	0,95^{2} „	0,95^{2}		„
Djokjokarta	. . .	. . .	854,00 „	854,00		„	2,19^{2} „	2,19^{2}
Totalen	2 467	222 071	192 725,12 6 032,77^{6}	*d)*198 757,89^{6}	110,68 22,34	133,02	33,03^{4} 0,37^{2}	33,40^{6}

...N DER CULTUUR.

...en *uitgeleverd* (in pikols		Hoeveelheid pikols koffie (goede en inferieure) in de drie voorafgegane jaren *uitgeleverd.*		
Uitgeleverd.		1896.	1897.	1898.
7.		8.	9.	10.
38 840,57^{4} 562,38^{2}	39 402,95^{6}	71 267	119 489	23 332
837,46^{2} 39,64^{4}	887,10^{6}	1 207	2 389	550
9 859,20^{6} 738,28	10 597,48^{6}	17 461	46 874	5 886
2 578,75^{2} 54,01^{8}	2 632,77	3 688	9 431	1 400
7 280,31^{2} 79,34^{4}	7 359,65^{6}	5 055	7 386	3 163
1 082,16 34,44^{6}	1 116,60^{6}	1 021	1 651	840
99 225,13^{6} 3 311,66^{2}	102 536,79^{8}	119 367	205 076	38 283
13 947,85 517,54^{6}	14 465,39^{6}	18 148	27 274	8 602
6 660,65^{8} 37,90^{4}	6 698,56^{2}	9 163	15 034	3 367
939,65^{6} 43,68^{2}	983,33^{8}	1 838	8 098	441
583,64^{8} 7,75^{6}	591,40^{4}	894	2 199	237
1 294,32 9,33^{2}	1 303,65^{2}	1 932	4 367	518
4 625,75^{8} 186,32^{2}	4 812,08	5 651	16 385	2 158
1 692,29^{4} 231,32^{6}	1 923,62	2 252	6 539	913
189 447,78^{6} 5 853,64^{4}	195 301,43	258 944	472 192	89 690
2 503,17^{2} 201,10	2 704,27^{2}	*e)* 4 529	*e)* 2 048	*e)* 1 531
851,80^{8} »	851,80^{8}	266	128	510
192 802,76^{6} 6 054,74^{4}	198 857,51	*f)* 263 739	*f)* 474 368	*f)* 91 731

AANMERKINGEN.

a) Ook de aangehaalde en verbeurd verklaarde koffie is onder de in kolom 4 vermelde hoeveelheden begrepen. In de onderstaande gewesten werden de volgende hoeveelheden aangehaald (in pikols):

	1ste soort.	Inferieure.	Te zamen.
Preanger Regentschappen. .	2.70^{8}	12.85^{6}	15.56^{4}
Cheribon.	0.06^{6}	0.73^{6}	0.80^{2}
Tagal.	1.93	3.41^{2}	5.34^{2}
Pekalongan.	0.11^{2}	0.32^{2}	0.43^{4}
Samarang	0.15^{8}	3.47^{6}	3.63^{4}
Soerabaija	0.02^{4}	6.78^{4}	6.80^{8}
Pasoeroean	1.86^{4}	5.22	7.08^{4}
Probolinggo.	0.03	7.32^{6}	7.35^{6}
Bezoeki	0.16^{6}	23.29	23.45^{6}
Banjoemas	2.18	10.69^{8}	12.87^{8}
Bagelen	0.03^{2}	0.04^{8}	0.08
Kadoe.	»	0.78^{2}	0.78^{2}
Madioen	0.62^{4}	7.02^{8}	7.65^{2}
Kediri.	0.06^{4}	13.66^{8}	13.73^{2}
Totalen. . . .	9.95^{8}	95.64^{8}	105.60^{6}

b) De tweeërlei opgaaf hier en elders in dezen staat doelt op koffie 1ste soort en op inferieure koffie.

c) Hiervan 2622.83 pikol (1216.47 pikol 1ste soort en 184.02 pikol 2de soort Java-koffie, benevens 1222.81 pikol 1ste soort Liberia-koffie) van de Mangkoe Negorosche landen, waarvoor aan het hoofd van het Mangkoe Negorosche Huis op den voet van St. 1896 nº. 99 werd tegoedgedaan f 79 151,66.

d) Onder het hier vermelde totaal was aan Liberia-koffie begrepen (in pikols):

Preanger Regentschappen. . .	8 642.27
Cheribon.	702.92^{4}
Tagal.	484.37^{6}
Pekalongan.	787.27^{8}
Samarang	5 536.94^{6}
Soerabaija	11.61^{8}
Pasoeroean	1.55
Probolinggo.	1 359.02^{4}
Bezoeki	4.76^{8}
Banjoemas	131.20^{4}
Bagelen	212.05^{4}
Kadoe.	518.15
Madioen	63.01^{2}
Kediri.	20.06^{8}
Soerakarta	1 279.71
Djokjokarta.	854.00
Totaal. . . .	20 608.94^{8}

e) Onder de levering uit Soerakarta was begrepen aan koffie uit de Mangkoe Negorosche landen in 1896, 1897 en 1898 achtereenvolgens 4382, 1988 en 1501 pikol (waaronder aan 2de soort respectievelijk 183, 51 en 82 pikol).

f) Onder de hier vermelde totalen was aan koffie 2de soort begrepen in 1896, 1897 en 1898 respectievelijk 4253, 14 501 en 2126 pikol. De in gemelde drie jaren ingeleverde hoeveelheden Liberia-koffie beliepen achtereenvolgens 6652, 3641 en 10 656 pikol.

GEWESTEN.	GEZAMENLIJKE KOSTEN VOOR DEN KOFFIE-OOGST VAN 1899 BETAALD … INKOOP- NAAR DE …						
	Inkoopsprijs aan de bevolking betaald à f 15 per pikol (inferieure koffie à f 7,50 per pikol).	Kosten van pakhuismeesters en pakhuispersoneel.	Kosten van koffiemantri's en cultuurpersoneel.	Uitgaven voor onderhoud en oprichting van inkooppakhuizen. Gewoon onderhoud.	Uitgaven voor onderhoud en oprichting van inkooppakhuizen. Oprichting en zware herstelling.	Kosten van afpakking en vervoer naar de strandpakhuizen.	Cultuurprocenten aan inlandsche ambtenaren en hoofden.
	11.	12.	13.	14	15.	16	17.
Preanger Regentschappen	f 586 838,20^5	f 36 685,76^5	f28 440,00	f 6 519,08^5	f21 015,04^5	f 46 003,02	f 23 259,85^5
Cheribon	12 845,85	5 136,67	„	1 500,00	2 043,48^5	296,46^5	306,87^5
Tagal	153 271,06^5	6 226,57	5 100,00	1 325,00	„	6 585,18	3 611,69^5
Pekalongan	38 984,64	3 558,03^5	375,00	665,00	„	1 385,32^5	943,15
Samarang	109 819,86	10 011,09^5	4 980,00	2 450,91^5	„	4 561,46^5	2 669,64^5
Soerabaija	16 487,14^5	1 945,97	2 100,00	335,00	„	1 409,41^5	396,70^5
Pasoeroean	1 512 333,57	33 993,04^5	46 920,00	4 208,96	„	37 030,60^5	41 266,87^5
Probolinggo	212 811,37^5	12 075,69	9 000,00	1 889,00	„	3 441,78^5	5 109,05^5
Bezoeki	100 125,46^5	7 031,40	6 060,00	1 330,00	907,80	2 106,08^5	2 440,53^5
Banjoemas	14 456,35^5	4 995,13^5	4 080,00	1 491,76^5	„	744,03	342,22^5
Bagelen	8 801,82	2 886,17^5	„	730,00	378,10	731,58	214,05^5
Kadoe	19 590,99	6 201,30	„	1 054,58	„	1 337,35	477,16^5
Madioen	70 787,65^5	6 413,74	6 770,00	1 540,00	„	2 092,57^5	1 695,27
Kediri	27 117,07^5	3 713,59	1 200,00	1 815,00	„	49,20	619,25
Te zamen voor de gouvernementsresidentiën	f 2 884 271,07	f 140 874,18	f115 025,00	f26 874,30^5	f24 344,43	f 107 774,08	f 83 352,35^5
Soerakarta	g) 81 669,91	720,00	„	„	„	3 144,34	„
Djokjokarta	g) 29 890,00	„	„	„	„	96,94	„
Totalen	f 2 995 830,98	f 141 594,18	f115 025,00	f26 874,30^5	f24 344,43	f 111 015,36	f 83 352,35^5

TOT EN MET HET VERVOER UIT DE STRANDPAKHUIZEN.				INKOOP-PAKHUIZEN	
Bijzondere uitgaven voor de bereiding op de West-Indische wijze.	Alle andere uitgaven (onder geen der voorgaande hoofden begrepen). *h*)	Te zamen.	Gemiddelde kosten per pikol uitgeleverde koffie.	Aantal.	Bergruimte (in pikols).
18.	19.	20.	21.	22.	23
"	f 12 084,53^{5}	f 760 845,51	f 19,31	97	119 800
"	5 043,58	27 172,92^{5}	30,98	23	39 000
"	7 033,23^{5}	183 152,74^{5}	17,28	18	53 700
"	5 329,76^{5}	51 240,91^{5}	19,46	13	18 600
"	13 328,21^{5}	147 821,19^{5}	20,09	28	49 000
"	817,31^{5}	23 511,55	21,06	8	9 150
f 108 791,75	4 559,94^{5}	1 789 104,75	17,45	45	207 100
"	21 881,25	266 208,15^{5}	18,40	23	47 350
"	3 705,72	123 707,00^{5}	18,47	18	57 400
"	2 249,73^{5}	28 359,24^{5}	28,84	18	32 300
"	412,50	14 154,23	23,93	15	31 400
"	1 410,87	30 072,25^{5}	23,07	16	32 800
"	4 865,54	94 164,78	19,57	30	65 550
"	6 465,01	40 979,12^{5}	21,30	29	32 400
			. . . .		
f 108 791,75	f 89 187,21^{5}	f 3 580 494,38^{5}	f 18,33	381	795 500
"	9,05	85 543,30	31,63	"	"
"	"	29 986,94	35,20	"	"
			. . . .		
	f 89 196,26^{5}	f 3 696 024,62^{5}	f 18,58		
	i) 45 150,00	*i*) 45 150,00			
			. . . .		
f 108 791,75	f 134 346,26^{5}	f 3 741 174,62^{5}	f 18,81	381	795 500

A A N M E R K I N G E N.

g) Voor den inkoop van koffie uit de Vorstenlanden geldt eene afwijkende prijsbepaling; zie St. 1896 n°. 99.

h) Voor een klein deel — namelijk voor alle gewesten gezamenlijk tot een totaal bedrag van f 20 725,67 — uitgaven wegens aankoop van zaadkoffie, geldverzendingen, omwerken van de koffie, enz. Het overig bedrag, ad f 68 461,54^{5}, vertegenwoordigt de aan de daarvoor in aanmerking gekomen cultuurdienstplichtigen toegelegde „bijslag" voor het onderhoud hunner één- en tweejarige plantsoenen, alsmede hetgeen aan de vrijwillige koffieplanters als „tegemoetkoming" is uitbetaald, over onderstaande gewesten verdeeld als volgt:

Preanger Regentschappen. . .	f 5 807,92
Cheribon	4 277,43
Tagal	5 599,23^{5}
Pekalongan	4 604,76^{5}
Samarang	11 860,71^{5}
Soerabaija	515,31^{5}
Pasoeroean	379,94^{5}
Probolinggo	20 716,25
Bezoeki	2 243,22
Banjoemas	1 746,58
Kadoe	969,62
Madioen	3 956,79
Kediri	5 783,76
Totaal. . . .	f 68 461,54^{5}

Onder de voor de residentiën Cheribon, Soerabaija, Probolinggo en Bezoeki opgegeven bedragen is begrepen ter zake van „tegemoetkoming" bij proeven tot aanmoediging van de vrijwillige koffiecultuur respectievelijk f 2595, f 153, f 10 848 en f 844.

i) Traktementen en reiskosten van den wetenschappelijken adviseur en van den adjunct-adviseur voor de koffiecultuur, zoomede kosten van commissiën of opdrachten in het belang van de koffiecultuur (ook die voor afbakening en opmeting van koffie-reserveterreinen, enz.).

Buiten de gewone driemaandelijksche koffieveilingen te Batavia wordt sedert 1891 op verschillende gewestelijke en afdeelingshoofdplaatsen van Java en Madura door het Gouvernement bij kleine kavelingen koffie publiek geveild, uitsluitend echter op die plaatsen waar de handel niet of niet voldoende in de verbruiksbehoefte voorziet. Aanvankelijk werd daartoe uitsluitend een deel der zoogenaamde inferieure koffie bestemd, doch van 1895 af wordt ook eenige koffie 1ste soort in bedoelde veilingen opgenomen. In 1899 werden bedoelde kleine koffievendutiën gehouden op een 32-tal plaatsen, waaromtrent ditmaal de gebruikelijke specificatie niet is ontvangen. Alleen blijkt dat zij gezamenlijk bestonden uit 1404 pikol, namelijk 1244 pikol Java-koffie (hiervan 192 pikol 1ste soort) en 160 pikol Liberia-koffie. De totale opbrengst beliep f 30 727, d. i. gemiddeld f 21,89 per pikol.

II AFSCHRIJVINGEN en BIJPLANTINGEN in de op hoog gezag aangelegde geregelde 1) koffieplantsoenen op Java (uitgenomen de residentiën Soerakarta en Djokjokarta) over 1898 en 1899.

GEWESTEN.	Aantal jonge en vruchtdragende boomen aanwezig op ult. October 1898 (verg. vorig verslag bijlage QQ, tabel II, kolom 6).	Bijplantingen in den westmoesson van 1898/99.		Afschrijvingen in den loop van 1899 (tot ult. October).	Aantal jonge en vruchtdragende boomen aanwezig op ult. October 1899.	Aantal boomen volgens machtiging van de Indische Regeering bij te planten in den westmoesson van 1899/1900.	Alzoo in den aanvang van 1900 aan jonge en vruchtdragende boomen vermoedelijk aanwezig. (NB. Te verminderen met de nog niet bekende afschrijvingen.)
		Aantal boomen die volgens machtiging van de Indische Regeering zouden moeten worden bijgeplant (verg. vorig verslag, bijlage QQ, tabel II, kolom 7).	Aantal boomen die werkelijk zijn bijgeplant.				
1.	2.	3	4.	5.	6.	7.	8.
Preanger Regentschappen .	11 145 972	774 652	771 020	1 842 438	10 074 554	879 058	10 953 612
Cheribon.	2 281 518	181 250	182 142	475 388	1 988 272	163 690	2 151 962
Tagal	3 256 688	288 985	288 935	293 654	3 251 969	346 820	3 598 789
Pekalongan.	2 196 556	135 780	a) 243 405	168 496	2 271 465	80 400	2 351 865
Samarang	6 634 481	658 500	658 500	1 731 010	5 561 971	466 800	6 028 771
Soerabaija	734 862	157 070	153 653	„	888 515	113 910	1 002 425
Pasoeroean	11 063 379	b) 883 746	c) 93 731	132 024	11 025 086	970 800	11 995 886
Probolinggo	5 518 201	245 324	d) 280 453	266 834	5 531 820	328 090	5 859 910
Bezoeki	8 970 857	570 335	574 933	951 941	8 593 849	565 350	9 159 199
Banjoemas	3 541 114	219 325	217 747	939 446	2 819 415	151 550	2 970 965
Bagelen	630 405	38 980	38 980	256 926	412 459	24 130	436 589
Kadoe.	823 157	64 750	64 750	72 652	815 255	81 800	897 055
Madioen	2 006 725	229 083	230 998	228 025	2 009 698	227 623	2 237 321
Kediri.	5 923 298	179 413	e) 144 590	1 915 221	4 152 667	79 412	4 232 079
Totalen. . .	f) 64 727 213	4 627 193	3 943 837	g) 9 274 055	f) 59 396 995	h) 4 479 433	63 876 428

1) De overige koffieplantsoenen der inlandsche bevolking in de nog aan de verplichte levering onderworpen gouvernements-residentiën (omtrent welke plantsoenen eene statistiek als de in dezen staat bedoelde niet kan geleverd worden), namelijk de op bij de cultuurplannen aangewezen gronden en daarbuiten aangelegde vrijwillige aanplantingen (waaronder de als equivalent voor verplichte bijplantingen vrijwillig aangelegde plantsoenen), bestonden bij het einde van het plantjaar 1898/99 (31 October 1899), meerendeels naar schatting, uit ongeveer 171 millioen boomen (daaronder ook de jonge nog niet vruchtdragende). Verg. de afdeelingsgewijze opgaven in bijlage QQ.

a) Hieronder begrepen 105 033 boomen, welke in den westmoesson van 1898/99 als zoogenaamde monosoeko-krojokan zijn in den grond gebracht.

b) Hierbij was voor de afdeeling Malang gerekend op eene bijplanting in cultuurdienst van 789 960 boomen.

c) Hieronder *niet* begrepen het aantal boomen in de afdeeling Malang in den grond gebracht in voldoening aan de opgelegde bijplanting van 789 960 boomen (zie de voorgaande noot). Deze verplichte bijplanting is namelijk opgegaan in eene contractueele, naar den maatstaf van 200 boomen per persoon, tegen genot van f 100 per bouw (verg. vorig verslag, blz. 178).

d) Hieronder ook begrepen eene contractueele bijplanting van 35 796 boomen in het district Kandangan der afdeeling Loemadjang (zie vorig verslag, blz. 177).

e) Wegens gebrek aan plantmateriaal werd belangrijk minder bijgeplant dan waartoe machtiging was verleend.

f) Onder het totaal in kolom 2 en onder dat in kolom 6 zijn respectievelijk begrepen 6 572 464 en 7 800 227 Liberia-koffieboomen, over onderstaande gewesten verdeeld als volgt:

	ult. Oct. 1898.	ult. Oct. 1899.
Preanger Regentschappen. . . .	922 206	1 107 646
Cheribon	204 866	226 909
Tagal	395 407	507 619
Pekalongan	591 280	729 846
Samarang	1 891 693	2 283 068
Soerabaija.	53 572	64 400
Pasoeroean	2 501	6 684
Probolinggo.	907 552	1 041 430
Transporteeren. . . .	4 969 077	5 967 602
Per transport. . . .	4 969 077	5 967 602
Bezoeki	464 837	499 405
Banjoemas	148 229	191 983
Bagelen	27 440	27 440
Kadoe	321 660	385 340
Madioen	218 536	246 271
Kediri	422 685	484 186
Totalen. . . .	6 572 464	7 800 227

g) Onder de gedurende 1898/99 afgeschreven boomen waren er respectievelijk 173 968 en 172 845 van de plantjaren 1896/97 en 1897/98, over onderstaande ewesten verdeeld als volgt:

	Geplant in: 1896/97.	Geplant in: 1897/98.
Preanger Regentschappen	17 412	3 682
Pekalongan	3 396	210
Samarang	„	14 200
Pasoeroean.	3 944	„
Probolinggo	2 625	6 000
Transporteeren. . . .	27 377	24 092
Per transport. . . .	27 377	24 092
Bezoeki	3 765	10 400
Banjoemas	15 207	„
Madioen.	29 990	5 808
Kediri	97 629	132 545
Totalen. . . .	173 968	172 845

h Hierbij is gerekend op het bijplanten van 751 156 Liberia-koffieboomen; namelijk in de residentiën:

Preanger Regentschappen	112 143
Cheribon	20 640
Tagal.	94 450
Pekalongan	70 350
Samarang	213 550
Soerabaija	9 310
Transporteeren. . . .	520 443
Per transport . . .	520 443
Probolinggo	125 528
Banjoemas	1 450
Kadoe	59 400
Madioen.	32 183
Kediri	12 152
Totaal. . . .	751 156

(5. 43.)

BIJLAGE QQ.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 1, sub 2°., van het verslag.)

AFDEELINGSGEWIJZE OPGAVEN [1)]

over

1899

betreffende

DE AAN DE VERPLICHTE LEVERING ONDERWORPEN

KOFFIECULTUUR

op

JAVA

(uitgenomen de residentiën Soerakarta en Djokjokarta).

1) Opgaven *per district*, zooals in vorige verslagen (van 1888 af) voorkwamen, zijn achterwege gelaten, nu daarop van de zijde der Tweede Kamer van de Staten-Generaal geen prijs meer wordt gesteld (zie het commissoriaal rapport dd. 15 Maart 1900, gedrukt onder n°. 54 van de stukken der Zitting 1899—1900).

GEWESTEN.	AFDEELINGEN. NB. Alleen die afdeelingen worden genoemd welke nog voor een grooter of kleiner gedeelte bij de gouvernements-koffiecultuur zijn betrokken.	Opgaven betreffende de geheele afdeeling. Aantal volwassen mannelijke inlanders. [1]	Aantal huis-gezinnen. [1]	Aantal districten.	Aantal dessa's.	Opgaven betreffende den omvang der gouvernements-koffiecultuur per afdeeling, voor zooveel betreft de daarbij ingedeelden. Aantal nog in de cultuurplannen begrepen dessa's op ult. 1899, en aantal districten waarover zij verdeeld waren.	Aantal voorgoed van bijplantingen vrijgestelde en dus niet meer in de cultuurplannen begrepen dessa's, die nog in zoover bij de cultuur betrokken zijn dat zij bestaande aanplantingen hebben te onderhouden. [2]	Aantal bij de gouvernements-koffiecultuur ingedeelde personen (behoorende tot de in kolom 7 bedoelde dessa's) volgens de z. g. voorstelstaten voor het plantjaar 1900/1901.	Uitgestrektheid (in bouws) van de bij het einde van het plantjaar 1898/99, dat is op 31 October 1899, aanwezige op hoog gezag aangelegde nog in onderhoud zijnde koffie-plantsoenen.	vrijwillige of onder dien naam bekend staande koffieaanplantingen: op bij de cultuurplannen aangewezen gronden.	op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden (naar schatting zooveel doenlijk).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Preanger Regentschappen . .	Bandong	114 456	77 822	9	272	116 (7 distr.)	100	15 526	3583	5 230	3 215
	Tjitjalengka	63 861	46 073	6	157	105 (6 „)	22	14 397	219	5 399	2 200
	Tjiandjoer	74 860	47 021	9	158	34 (5 „)	9	8 095	1095	524	460
	Soekaboemi	76 634	60 485	7	138	80 (5 „)	3	10 613	1132	297	2 097
	Soemedang	51 145	44 477	6	179	13 (1 „)	29	1 374	1320	422	492
	Tassikmalaija . . .	69 812	56 097	5	207	17 (3 „)	15	1 931	319	47	472
	Limbangan	32 998	30 152	4	78	35 (4 „)	„	5 446	269	2 040	1 505
	Soekapoera Kollot. .	32 343	24 728	8	101	45 (4 „)	„	5 519	782	655	321
	Totalen	516 109	386 855	54	1 290	445 (35 distr.)	178	62 901	8719	14 614	10 762
Cheribon . . .	Cheribon	146 531	113 488	8	449	23 (2 distr.)	13	2 478	454	„	212
	Madjalengka. . . .	76 288	63 587	5	235	27 (3 „)	18	2 333	476	13	488
	Galoeh	50 570	48 653	4	219	19 (1 „)	„	1 407	352	34	198
	Koeningan	51 135	43 030	5	226	13 (2 „)	9	1 646	263	67	317
	Totalen	324 524	268 758	22	1 129	82 (8 distr.)	40	7 954	1545	114	1 215
Tagal	Tagal	86 853	69 679	6	306	„	13	„	99	2	94
	Brebes	138 567	104 104	7	412	58 (2 distr.)	18	9 141	1526	29	4 528
	Pamalang	81 116	62 849	5	300	52 (2 „)	„	5 917	905	„	3 144
	Totalen	306 536	236 632	18	1 018	110 (4 distr.)	31	15 058	2530	31	7 766
Pekalongan . .	Pekalongan	84 582	68 373	6	659	68 (2 distr.)	19	3 720	1499	29	820
	Batang	53 027	46 909	5	447	54 (1 „)	76	3 219	600	33	459
	Totalen	137 609	115 282	11	1 106	122 (3 distr.)	95	6 939	2099	62	1 279
Samarang . . .	Salatiga	36 152	32 871	2	213	9 (1 distr.)	100	1 141	247	„	600
	Kendal	91 433	77 033	6	551	201 (2 „)	„	13 132	3402	135	650
	Ambarawa	39 313	29 512	2	201	147 (2 „)	15	8 056	2580	343	458
	Totalen	166 898	139 416	10	965	357 (5 „)	115	22 329	6229	478	1 708
Soerabaija. . .	Modjokerto	80 072	73 455	5	1 113	95 (1 distr.)	30	3 722	750	53	340
Pasoeroean . .	Malang	115 283	100 074	8	658	320 (8 distr.)	124	29 578	7229	3 443	36 847
	Bangil	59 873	51 496	6	602	85 (2 „)	22	5 303	405	817	1 130
	Pasoeroean	71 320	59 918	10	484	23 (1 „)	10	2 432	66	„	9 925
	Totalen	246 476	211 488	24	1 744	428 (11 distr.)	156	37 313	7700	4 260	47 902

[1] Bij gemis hiertelande aan gegevens van jongeren datum zijn hier overgenomen de uitkomsten der in 1895 plaats gehad hebbende vijfjaarlijksche opneming van het zielental (zie bijlage A — blz. 20 en volg. — van het verslag van 1897).

[2] Deze dessa's behooren deels tot één of meer der in de voorgaande kolom bedoelde districten, deels ook tot districten, die in 't geheel niet meer in de cultuurplannen voorkomen. Opgaven *per afdeeling* zijn hieromtrent voor dit verslag niet ontvangen; slechts blijkt dat voor alle koffiegewesten gezamenlijk de in kolom 8 bedoelde dessa's (ten getale van 1313) behoorden tot 49 van de nog voor een grooter of kleiner gedeelte in de cultuurplannen begrepen districten en tot 23 andere.

a) Hieronder voor de jaren 1895 t/m 1899 achtereenvolgens 1281, 1260, 1081, 31 en 251 pikol uit niet meer bij de verplichte cultuur betrokken districten.

b) Hieronder achtereenvolgens 14, 28, 67, 52 en 20 pikol als voren.

c) Idem 701, 766, 979, 725 en 1013 pikol.

d) Idem 553, 624, 1489, 34 en 100 pikol.

e) Hieronder voor de jaren 1896 en 1897 respectievelijk 1 en 9 pikol uit niet meer bij de verplichte cultuur betrokken districten.

AANTAL KOFFIEBOOMEN OP 31 OCTOBER 1899:									Koffielevering (in pikols)				
aanwezig in op hoog gezag aangelegde, nog in onderhoud zijnde koffieplantsoenen.			naar schatting aanwezig in plantsoenen, vrijwillig of onder dien naam (als equivalent voor verplichte bijplantingen) aangelegd										
			op bij de cultuurplannen aangewezen gronden.			op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden.							
Geplant in de jaren 1896/97, 1897/98 en 1898/99.	Geplant in vroegere jaren.	TOTAAL.	Geplant in de jaren 1896/97, 1897/98 en 1898/99.	Geplant in vroegere jaren.	TOTAAL.	Geplant in de jaren 1896/97, 1897/98 en 1898/99.	Geplant in vroegere jaren.	TOTAAL.	over 1895.	over 1896.	over 1897.	over 1898.	ove 1899.
13.	14.	15	16.	17.	18	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26
204 494	4 104 583	4 309 077	630 800	9 171 000	9 801 800	38 000	5 891 000	5 929 000	a) 45 642	a) 44 506	a) 58 212	a) 12 034	a) 22 306
„	266 856	266 856	145 800	8 880 300	9 026 100	536 200	2 939 200	3 475 400	10 918	9 239	24 018	2 714	4 528
701 451	781 757	1 483 208	102 300	808 300	910 600	257 900	565 100	823 000	b) 1 383	b) 1 572	b) 3 265	b) 1 014	b) 1 847
242 194	660 450	902 644	105 100	181 500	286 600	539 600	1 035 200	1 574 800	c) 3 220	c) 3 784	c) 3 464	c) 4 509	c) 6 890
104 010	1 123 873	1 227 883	„	844 100	844 100	49 000	901 400	950 400	d) 7 997	d) 6 193	d) 12 106	d) 1 901	d) 2 111
148 420	353 388	501 808	1 400	198 200	199 600	38 800	814 400	853 200	1 902	e) 925	e) 3 662	111	152
148 500	226 151	374 651	19 500	3 040 500	3 060 000	441 400	2 204 400	2 645 800	8 558	3 940	10 814	615	971
219 749	788 678	1 008 427	878 900	255 800	1 134 700	412 800	120 300	533 100	f) 1 100	f) 1 108	f) 3 944	436	598
1 768 818	8 305 736	10 074 554	1 883 800	23 379 700	25 263 500	2 313 700	14 471 000	16 784 700	80 790	71 267	119 485	23 334	39 403
55 423	628 386	683 809	„	„	„	15 800	173 500	189 300	295	402	656	111	91
175 390	548 990	724 380	900	28 900	29 800	169 300	165 400	334 700	g) 734	447	781	124	136
92 632	67 556	160 188	800	14 500	15 300	50 600	48 300	98 900	h) 577	h) 156	h) 391	h) 252	h) 546
183 100	236 795	419 895	24 700	31 600	56 300	15 200	176 500	191 700	486	202	562	62	104
506 545	1 481 727	1 988 272	26 400	75 000	101 400	250 900	563 700	814 600	2 092	1 207	2 390	549	877
40 100	21 669	61 769	2 000	„	2 000	48 500	251 200	299 700	554	308	693	99	164
356 415	1 241 865	1 598 280	3 700	41 100	44 800	550 600	8 492 500	9 043 100	i) 23 624	i) 12 403	i) 36 111	i) 4 175	i) 7 876
600 575	991 345	1 591 920	„	„	„	1 425 300	4 917 000	6 342 300	j) 8 155	j) 4 750	j) 10 070	j) 1 612	j) 2 558
997 090	2 254 879	3 251 969	5 700	41 100	46 800	2 024 400	13 660 700	15 685 100	32 333	17 461	46 874	5 886	10 598
617 997	1 183 080	1 801 077	„	57 800	57 800	400	1 439 400	1 439 800	k) 5 250	k) 2 569	k) 6 853	k) 736	k) 1 766
236 700	233 688	470 388	„	18 400	18 400	51 700	767 000	818 700	l) 1 232	l) 1 119	l) 2 579	l) 664	l) 867
854 697	1 416 768	2 271 465	„	76 200	76 200	52 100	2 206 400	2 258 500	6 482	3 688	9 432	1 400	2 633
138 750	115 950	254 700	„	„	„	189 300	162 600	351 900	m) 66	m) 144	m) 82	m) 214	m) 608
848 440	1 756 450	2 604 890	10 000	100 000	110 000	55 000	210 000	265 000	3 461	2 364	3 499	1 645	3 632
684 975	2 017 406	2 702 381	41 100	548 600	589 700	30 300	840 200	870 500	3 460	2 547	3 805	1 304	3 120
1 672 165	3 889 806	5 561 971	51 100	648 600	699 700	274 600	1 212 800	1 487 400	6 987	5 055	7 386	3 163	7 360
299 560	588 955	888 515	„	79 000	79 000	30 000	482 000	512 000	2 277	1 021	1 651	840	1 117
1 703 081	8 409 676	10 112 757	1 998 000	4 181 500	6 179 500	359 700	56 235 400	56 595 100	108 708	107 058	172 065	30 288	93 993
231 209	529 970	761 179	17 000	856 000	873 000	10 000	1 200 000	1 210 000	5 896	1 723	5 537	918	1 933
62 350	88 800	151 150	„	„	„	3 970 000	15 880 000	19 850 000	21 474	10 586	27 474	7 077	6 609
1 996 640	9 028 446	11 025 086	2 015 000	5 037 500	7 052 500	4 339 700	73 315 400	77 655 100	136 072	119 367	205 076	38 283	102 535

f) Hieronder voor de jaren 1895 t/m 1897 achtereenvolgens 25, 4 en 26 pikol uit niet meer bij de verplichte cultuur betrokken districten.

g) Hieronder 4 pikol uit een niet meer bij de verplichte cultuur betrokken district.

h) Hieronder voor de jaren 1895 t/m 1899 achtereenvolgens 114, 116, 321, 210 en 363 pikol uit niet meer bij de verplichte cultuur betrokken districten.

i) Hieronder voor de jaren 1895 t/m 1899 achtereenvolgens 13, 4, 5, 2 en 2 pikol uit een niet meer bij de verplichte cultuur betrokken district.

j) Hieronder voor de jaren 1895 t/m 1899 achtereenvolgens 57, 40, 30, 52 en 62 pikol uit een niet meer bij de verplichte cultuur betrokken district.

k) Hieronder achtereenvolgens 26, 8, 18, 13 en 17 pikol als voren.

l) Hieronder voor de jaren 1895 t/m 1899 achtereenvolgens 34, 31, 5, 26 en 13 pikol uit niet meer bij de verplichte cultuur betrokken districten.

m) Hieronder voor de jaren 1895 t/m 1899 achtereenvolgens 6, 22, 18, 52 en 83 pikol uit een niet meer bij de verplichte cultuur betrokken district.

GEWESTEN.	AFDEELINGEN. N.B. Alleen die afdeelingen worden genoemd welke nog voor een grooter of kleiner gedeelte bij de gouvernements-koffiecultuur zijn betrokken.	Opgaven betreffende de geheele afdeeling.				Opgaven betreffende den omvang der gouvernements-koffiecultuur per afdeeling, voor zooveel betreft de daarbij ingedeelden.			Uitgestrektheid (in bouws) van de b… het einde van het plantjaar 1898/99, dat is op 31 October 1899, aanwezig…		
		Aantal volwassen mannelijke inlanders. [1])	Aantal huisgezinnen. [1])	Aantal districten.	Aantal dessa's.	Aantal nog in de cultuurplannen begrepen dessa's op ult. 1899, en aantal districten waarover zij verdeeld waren.	Aantal voorgoed van bijplantingen vrijgestelde en dus niet meer in de cultuurplannen begrepen dessa's, die nog in zoover bij de cultuur betrokken zijn dat zij bestaande aanplantingen hebben te onderhouden. [2])	Aantal bij de gouvernements-koffiecultuur ingedeelde personen (behoorende tot de in kolom 7 bedoelde dessa's) volgens de z. g. voorstelstaten voor het plantjaar 1900/1901.	op hoog gezag aangelegde nog in onderhoud zijnde koffieplantsoenen.	vrijwillige of onder dien naam bekend staan… koffieaanplantingen: op bij de cultuurplannen aangewezen gronden.	op niet bij cultuurplannen aa[n]gewezen gronden (na schatting zooveel doenlijk).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Probolinggo . .	Probolinggo	48 596	40 653	5	198	21 (1 distr.)	18	3 315	31	1 650	5 000
	Kraksaän	51 759	49 351	5	212	23 (1 „)	4	2 722	1 252	135	273
	Loemadjang	37 494	31 225	4	152	129 (4 „)	„	10 408	3 665	389	505
	Totalen	137 849	121 229	14	562	173 (6 distr.)	22	16 445	4 948	2 174	5 778
Bezoeki . . .	Bezoeki.	18 564	18 455	3	153	„	35	„	681	„	„
	Bondowosso	36 767	35 855	3	148	48 (3 distr.)	60	8 610	3 001	„	142
	Djember	48 753	46 724	6	157	21 (2 „)	37	4 871	1 622	„	57
	Banjoewangi . . .	19 570	14 962	2	107	65 (2 „)	18	3 705	1 504	„	„
	Totalen	123 654	115 996	14	565	134 (7 distr.)	150	17 186	6 808	„	199
Banjoemas . .	Poerwokerto. . . .	64 740	43 233	3	235	„	19	„	32	„	19
	Poerbolinggo. . . .	79 095	56 741	3	312	„	68	„	597	„	622
	Bandjarnegara . . .	51 312	35 402	4	312	171 (4 distr.)	„	9 396	1 695	83	431
	Totalen	195 147	135 376	10	859	171 (4 distr.)	87	9 396	2 324	83	1 072
Bagelen . . .	Ledok	76 449	54 045	5	481	25 (1 distr.)	86	1 643	372	120	q) 296
Kadoe	Temanggoeng . . .	73 432	56 474	5	868	92 (2 distr.)	143	4 554	1 065	52	743
Madioen . . .	Madioen	47 993	39 959	4	256	16 (2 distr.)	2	1 088	171	„	117
	Ngawi	39 358	32 101	5	258	52 (2 „)	14	3 302	616	30	99
	Magettan	58 408	47 484	6	420	23 (2 „)	„	2 138	412	22	160
	Ponorogo	69 950	57 604	6	313	36 (1 „)	„	3 117	532	2 586	939
	Patjitan	41 770	33 242	5	243	„	4	„	23	„	35
	Totalen	257 479	210 390	26	1490	127 (7 distr.)	20	9 645	1 754	2 638	1 350
Kediri	Blitar	45 119	35 648	5	173	„	56	„	1 156	„	30
	Ngrowo	54 939	52 304	6	351	7 (1 distr.)	2	411	147	„	15
	Trenggalek	32 379	31 051	6	309	37 (2 „)	92	1 741	796	„	67
	Berbek.	59 214	52 236	6	324	12 (1 „)	10	999	380	„	34
	Kediri	77 483	69 872	5	422	50 (3 „)	„	3 835	842	„	300
	Totalen	269 134	241 111	28	1579	106 (7 distr.)	160	6 986	3 321	„	446

n) Hieronder voor de jaren 1895 t/m 1899 achtereenvolgens 41, 19, 44, 6 en 8 pikol uit een niet meer bij de verplichte cultuur betrokken district.

o) Hieronder voor de jaren 1896 t/m 1899 achtereenvolgens 19, 22, 7 en 15 pikol uit niet meer bij de verplichte cultuur betrokken districten.

p) Hieronder voor de jaren 1895 t/m 1899 achtereenvolgens 14, 13, 25, 50 en 65 pikol uit niet meer bij de verplichte cultuur betrokken districten.

q) In de afdeelingen Poerworedjo, Koetoardjo, Keboemen en Karanganjar, waar geen dessa's meer bij de verplichte cultuur zijn ingedeeld, bezitten er so… mige nog wel vrijwillige aanplantingen, in 't geheel ter uitgestrektheid van p… 474 bouws.

r) De in de voorgaande noot bedoelde vrijwillige aanplantingen worden op… geven te hebben bestaan uit 483 767 boomen (288 282 jonge en 195 485 vruc… dragende).

s) Hieronder voor de jaren 1895 t/m 1899 achtereenvolgens 74, 92, 140, …

AANTAL KOFFIEBOOMEN OP 31 OCTOBER 1899:									Koffielevering (in pikols)				
aanwezig in op hoog gezag aangelegde, nog in onderhoud zijnde koffieplantsoenen.			naar schatting aanwezig in plantsoenen, vrijwillig of onder dien naam (als equivalent voor verplichte bijplantingen) aangelegd										
			op bij de cultuurplannen aangewezen gronden.			op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden.							
Geplant in de jaren 1896/97, 1897/98 en 1898/99.	Geplant in vroegere jaren.	TOTAAL.	Geplant in de jaren 1896/97, 1897/98 en 1898/99.	Geplant in vroegere jaren.	TOTAAL.	Geplant in de jaren 1896/97, 1897/98 en 1898/99.	Geplant in vroegere jaren.	TOTAAL.	over 1895.	over 1896.	over 1897.	over 1898.	over 1899.
13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.
„	56 200	56 200	100 000	2 400 000	2 500 000	600 000	7 000 000	7 600 000	11 641	11 610	17 784	5 147	7 405
141 404	1 199 255	1 340 659	„	182 000	182 000	314 000	175 000	489 000	3 497	1 773	4 039	901	1 718
956 041	3 178 920	4 134 961	74 000	429 000	503 000	60 000	1 138 000	1 198 000	4 218	4 765	5 450	2 554	5 342
1 097 445	4 434 375	5 531 820	174 000	3 011 000	3 185 000	974 000	8 313 000	9 287 000	19 356	18 148	27 273	8 602	14 465
„	797 151	797 151	„	„	„	„	„	„	3 030	369	3 272	1 130	1 399
849 256	2 737 376	3 586 632	„	„	„	„	255 000	255 000	4 660	5 852	8 267	1 610	3 876
523 980	1 419 738	1 943 718	„	„	„	3 700	121 000	124 700	n) 1 589	n) 1 102	n) 1 486	n) 204	n) 1 098
428 767	1 837 581	2 266 348	„	„	„	„	„	„	492	1 840	2 010	423	326
1 802 003	6 791 846	8 593 849	„	„	„	3 700	376 000	379 700	9 771	9 163	15 035	3 367	6 699
„	21 519	21 519	„	„	„	„	38 200	38 200	8	o) 26	o) 216	o) 26	o) 30
„	708 439	708 439	„	„	„	331 900	302 200	634 100	311	255	1 861	74	177
637 086	1 452 371	2 089 457	„	127 300	127 300	14 000	512 200	526 200	1 743	1 544	5 995	291	710
637 086	2 182 329	2 819 415	„	127 300	127 300	345 900	852 600	1 198 500	p) 2 076	p) 1 838	p) 8 097	p) 441	p) 982
119 560	292 899	412 459	45 700	17 600	63 300	r) 139 800	r) 22 200	r) 162 000	s) 1 152	s) 894	s) 2 198	s) 237	s) 591
295 675	519 580	815 255	52 000	1 300	53 300	2 000	1 595 800	1 597 800	t) 3 374	t) 1 932	t) 4 367	t) 518	t) 1 304
87 394	84 488	171 882	„	„	„	15 600	168 400	184 000	490	183	1 027	122	199
216 739	455 931	672 670	„	39 900	39 900	17 500	91 300	108 800	906	798	1 018	154	614
247 218	341 824	589 042	9 500	20 700	30 200	79 400	55 400	134 800	u) 268	u) 806	u) 843	u) 104	u) 348
168 312	389 475	557 787	93 700	3 711 100	3 804 800	101 200	662 400	763 600	v) 8 376	v) 3 712	13 054	1 777	v) 3 646
„	18 317	18 317	„	„	„	51 200	2 900	54 100	w) 77	w) 152	w) 445	1	5
719 663	1 290 035	2 009 698	103 200	3 771 700	3 874 900	264 900	980 400	1 245 300	10 117	5 651	16 387	2 158	4 812
236 520	1 530 421	1 766 941	„	„	„	„	36 300	36 300	x) 1 644	x) 914	x) 1 854	x) 290	x) 1 111
46 530	163 140	209 670	„	„	„	„	29 200	29 200	ij) 75	ij) 108	ij) 234	3	90
252 007	688 751	940 758	„	„	„	12 700	112 000	124 700	192	370	2 727	16	141
90 870	300 122	390 992	„	„	„	6 100	44 500	50 600	545	208	481	322	151
257 017	587 289	844 306	„	„	„	34 200	278 900	313 100	639	652	1 243	282	431
882 944	3 269 723	4 152 667	„	„	„	53 000	500 900	553 900	3 095	2 252	6 539	913	1 924

en 107 pikol uit niet meer bij de verplichte cultuur betrokken districten.

t) Hieronder achtereenvolgens 732, 376, 925, 46 en 66 pikol als voren.

u) Hieronder voor de jaren 1895 t/m 1899 achtereenvolgens 6, 2, 3, 1 en 1 pikol uit een niet meer bij de verplichte cultuur betrokken district.

v) Hieronder voor de jaren 1895, 1896 en 1899 respectievelijk 10, 5 en 2 pikol uit niet meer bij de verplichte cultuur betrokken districten.

w) Hieronder voor de jaren 1895 t/m 1897 achtereenvolgens 36, 39 en 32 pikol als voren.

x) Hieronder voor de jaren 1895 t/m 1899 achtereenvolgens 190, 166, 53, 42 en 64 pikol als voren.

ij) Hieronder voor de jaren 1895 t/m 1897 achtereenvolgens 8, 7 en 24 pikol uit een niet meer bij de cultuur ingedeeld district.

GEWESTEN.	Opgaven betreffende het geheele gewest.				Opgaven betreffende den omvang der gouvernements-koffiecultuur per gewest, voor zooveel betreft de daarbij ingedeelden.			Uitgestrektheid (in bouws) van de bij het einde van het plantjaar 1898/99, dat is op 31 October 1899, aanwezige		
	Aantal volwassen mannelijke inlanders. [1]	Aantal huis-gezinnen. [1]	Aantal districten.	Aantal dessa's.	Aantal nog in de cultuurplannen begrepen dessa's op ult. 1899, en aantal districten waarover zij verdeeld waren.	Aantal voorgoed van bijplantingen vrijgestelde en dus niet meer in de cultuurplannen begrepen dessa's, die nog in zoover bij de cultuur betrokken zijn dat zij bestaande aanplantingen hebben te onderhouden. [2]	Aantal bij de gouvernements-koffiecultuur ingedeelde personen (behoorende tot de in kolom 7 bedoelde dessa's) volgens de z. g. voorstelstaten voor het plantjaar 1900/1901.	op hoog gezag aangelegde nog in onderhoud zijnde koffie-plantsoenen.	vrijwillige of onder dien naam bekend staande koffieaanplantingen: op bij de cultuurplannen aangewezen gronden.	vrijwillige of onder dien naam bekend staande koffieaanplantingen: op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden (naar schatting zooveel doenlijk).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
RECAPITU										
Preanger Regentschappen	516 109	386 855	54	1 290	445 (35 distr.)	178	62 901	8 719	14 614	10 762
Cheribon	324 524	268 758	22	1 129	82 (8 „)	40	7 954	1 545	114	1 215
Tagal	306 536	236 632	18	1 018	110 (4 „)	31	15 058	2 530	31	7 766
Pekalongan	137 609	115 282	11	1 106	122 (3 „)	95	6 939	2 099	62	1 279
Samarang	166 898	139 416	10	965	357 (5 „)	115	22 329	6 229	478	1 708
Soerabaija	80 072	73 455	5	1 113	95 (1 „)	30	3 722	750	53	340
Pasoeroean	246 476	211 488	24	1 744	428 (11 „)	156	37 313	7 700	4 260	47 902
Probolinggo	137 849	121 229	14	562	173 (6 „)	22	16 445	4 948	2 174	5 778
Bezoeki	123 654	115 996	14	565	134 (7 „)	150	17 186	6 808	„	199
Banjoemas	195 147	135 376	10	859	171 (4 „)	87	9 396	2 324	83	1 072
Bagelen	76 449	54 045	5	481	25 (1 „)	86	1 643	372	120	z) 296
Kadoe	73 432	56 474	5	868	92 (2 „)	143	4 554	1 065	52	743
Madioen	257 479	210 390	26	1 490	127 (7 „)	20	9 645	1 754	2 638	1 350
Kediri	269 134	241 111	28	1 579	106 (7 „)	160	6 986	3 321	„	446
Algemeene totalen . . .	2 911 368	2 366 507	246	14 769	2467 (101 distr.)	1313	222 071	50 164	24 679	z) 80 856

z) De opgaven betreffende Bagelen in de kolommen 11 en 20 (en dientengevolge ook het eindcijfer dier kolommen) zijn met 474 bouws en met 483 767 boomen te verhoogen, wanneer ook medegerekend worden de vrijwillige aanplantingen, waarop gedoeld wordt in de noten q en r. Van die 483 767 boomen

AANTAL KOFFIEBOOMEN OP 31 OCTOBER 1899:									Koffielevering (in pikols)				
aanwezig in op hoog gezag aangelegde, nog in onderhoud zijnde koffieplantsoenen.			naar schatting aanwezig in plantsoenen, vrijwillig of onder dien naam (als equivalent voor verplichte bijplantingen) aangelegd										
			op bij de cultuurplannen aangewezen gronden.			op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden.							
Geplant in de jaren 1896/97, 1897/98 en 1898/99.	Geplant in vroegere jaren.	TOTAAL.	Geplant in de jaren 1896/97, 1897/98 en 1898/99.	Geplant in vroegere jaren.	TOTAAL.	Geplant in de jaren 1896/97, 1897/98 en 1898/99.	Geplant in vroegere jaren.	TOTAAL.	over 1895.	over 1896.	over 1897.	over 1898.	over 1899.
12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.

PULATIE.

1 768 818	8 305 736	10 074 554	1 883 800	23 379 700	25 263 500	2 313 700	14 471 000	16 784 700	80 790	71 267	119 485	23 334	39 403
506 545	1 481 727	1 988 272	26 400	75 000	101 400	250 900	563 700	814 600	2 092	1 207	2 390	549	877
997 090	2 254 879	3 251 969	5 700	41 100	46 800	2 024 400	13 660 700	15 685 100	32 333	17 461	46 874	5 886	10 598
854 697	1 416 768	2 271 465	„	76 200	76 200	52 100	2 206 400	2 258 500	6 482	3 688	9 432	1 400	2 633
1 672 165	3 889 806	5 561 971	51 100	648 600	669 700	274 600	1 212 800	1 487 400	6 987	5 055	7 386	3 163	7 360
299 560	588 955	888 515	„	79 000	79 000	30 000	482 000	512 000	2 277	1 021	1 651	840	1 117
1 996 640	9 028 446	11 025 086	2 015 000	5 037 500	7 052 500	4 339 700	73 315 400	77 655 100	136 072	119 367	205 076	38 283	102 535
1 097 445	4 434 375	5 531 820	174 000	3 011 000	3 185 000	974 000	8 313 000	9 287 000	19 356	18 148	27 273	8 602	14 465
1 802 003	6 791 846	8 593 849	„	„	„	3 700	376 000	379 700	9 771	9 163	15 035	3 367	6 699
637 086	2 182 329	2 819 415	„	127 300	127 300	345 900	852 600	1 198 500	2 076	1 838	8 097	441	982
119 560	292 899	412 459	45 700	17 600	63 300	z) 139 800	z) 22 200	z) 162 000	1 152	894	2 198	237	591
295 675	519 580	815 255	52 000	1 300	53 300	2 000	1 595 800	1 597 800	3 374	1 932	4 367	518	1 304
719 663	1 290 035	2 009 698	103 200	3 771 700	3 874 900	264 900	980 400	1 245 300	10 117	5 651	16 387	2 158	4 812
882 944	3 269 723	4 152 667	„	„	„	53 000	500 900	553 900	3 095	2 252	6 539	913	1 924
13 649 891	45 747 104	59 396 995	4 356 900	36 266 000	40 622 900	z) 11 068 700	z) 118 552 900	z) 129 621 600	aa) 315 977	aa) 258 944	aa) 472 190	aa) 89 691	aa) 195 300

behooren er dan 288 282 in kolom 18 en 195 485 in kolom 19 bijgeteld te worden.

aa) Ongerekend de levering uit de Vorstenlanden.

(5. 44.)

BIJLAGE RR.

(Zie hoofdst. O, afd. II, § 1, sub 2°., van het verslag.)

RECAPITULEEREND OVERZICHT over de jaren 1895 t/m 1899 betreffende den omvang en de uitkomsten der aan de verplichte levering onderworpen KOFFIECULTUUR op Java, benevens VEILINGSOPGAVEN over 1899 en een deel van 1900.

I. Algemeen vijfjarig overzicht.

a. Omvang der cultuur.

Plantjaren.	Ingedeeld bij de gouvernements-koffiecultuur (nog in de cultuurplannen begrepen) op het einde van elk der opgegeven plantjaren (31 October).		Aantal dessa's en huisgezinnen, aan wie (voor het volgende plantjaar) de verplichting werd opgelegd tot bijplanting van koffieboomen en (of) tot het ontginnen van gronden voor één of meer latere plantjaren.		Aantal dessa's, niet meer in de cultuurplannen opgenomen, maar nog verplicht tot het onderhoud van indertijd door haar aangelegde voorshands niet uit de leggers afgeschreven plantsoenen.	Op hoog gezag aangelegde nog in onderhoud zijnde plantsoenen.				Vrijwillige of onder dien naam bekend staande plantsoenen (*naar schatting*).		Aantal personen in het bezit van als vrijwillig bekend staande plantsoenen, aangelegd op:		
						Aantal boomen die in het betrokken plantjaar werden		Aantal boomen bij het einde van het plantjaar (31 October) aanwezig. *b)*	Uitgestrektheid (in bouws) der in de voorgaande kolom bedoelde plantsoenen.	Aantal boomen bij het einde van het plantjaar (31 October) aanwezig. *b)*	Uitgestrektheid (in bouws).	bij de cultuurplannen aangewezen gronden.	niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden.	Te zamen
	Aantal dessa's.	Aantal huisgezinnen.	Aantal dessa's.	Aantal huisgezinnen.		afgeschreven.	bijgeplant. *a)*							
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
1894/95	3 475	301 098	1 722	141 896	1 052	9 310 500	5 733 900	67 897 700 (16 203 200)	50 625	172 208 400 (31 251 500)	126 281	51 500	110 129	*c)* 161 629
1895/96	3 252	*d)* 274 579	1 758	135 952	1 140	6 089 300	4 883 600	66 692 000 (15 563 300)	50 879	*e)* 187 067 900 (22 037 400)	127 405	54 214	125 466	*f)* 179 680
1896/97	3 259	287 915	1 607	133 146	1 007	5 495 800	5 059 500	* *g)* 66 005 400 (15 246 000)	54 469	*h)* 180 945 900 (16 149 100)	118 837	54 564	142 346	*f)* 196 910
1897/98	2 878	240 157	1 593	138 215	1 173	7 180 900	*i)* 5 902 400	* *g)* 64 727 200 (14 512 800)	52 997	*j)* 182 672 600 (16 147 000)	*k)* 111 773	53 276	165 430	*f)* 218 706
1898/99	2 467	222 071	1 373	119 727	1 313	9 274 000	3 943 800	59 397 000 (13 649 900)	50 464	*l)* 170 728 200 (15 713 900)	106 009	65 445	147 869	*f)* 213 314

a) De verplichte bijplantingen besloegen in de opgegeven plantjaren achtereenvolgens 4644, 4490, 4386, 5908 en 4293 bouws. Onder het laatste cijfer zijn 50 bouws begrepen wegens zoogenaamde monosoeko-krojokan-bijplantingen in de residentie Pekalongan.

b) Het aantal jonge — nog niet vruchtdragende — boomen is tusschen ( ) vermeld.

Onder het in kolom 9 opgegeven aantal boomen telde men er achtereenvolgens 2 447 126, 3 466 263, 4 917 198, 6 572 464 en 7 800 227 van de Liberia-soort. Hoeveel Liberia-koffieboomen er onder de cijfers van kolom 11 begrepen zijn, kan niet worden opgegeven; hun aantal is echter mede op eenige millioenen te schatten.

c) Voor zooveel per gewest gespecificeerd, waren de cijfers aldus: Preanger Regentschappen 65 887, Cheribon 14 264, Tagal 9351, Samarang 16 138, Pasoeroean 23 015, Probolinggo 6980, Madioen 5775 en andere gewesten 20 219. Hoevelen van deze bezitters van vrijwillige plantsoenen hunne aanplantingen bewerkstelligd hadden op bij de cultuurplannen aangewezen gronden, is niet voor al de genoemde gewesten afzonderlijk opgegeven. Dit blijkt slechts ten aanzien van de Preanger Regentschappen, Cheribon, Samarang, Pasoeroean en Madioen, waar dit aantal beliep respectievelijk 32 277, 3864, 4271, 3734 en 2646.

d) Dit totaal is waarschijnlijk te laag, doordien de residentie Bezoeki daarin begrepen is met een totaal van slechts 20 004 cultuurdienstplichtige huisgezinnen, terwijl in de opgaven van het jaar te voren (1894/95) voor dat gewest, als bij de cultuur ingedeeld, werden vermeld 30 692 gezinnen en daarvoor in de opgaven van 1896/97 voorkomt 31 840.

e) Het verschil van bijna 15 millioen boomen met de opgaaf van het jaar te voren, is bijna uitsluitend het gevolg van nieuwe (hoogere) schattingen betreffende den omvang der plantsoenen in Pasoeroean.

f) Voor een deel schijnt de tot het plantjaar 1897/98 voortgaande stijging van het cijfer te moeten worden toegeschreven aan vollediger opgaven in zoover meer en meer voor sommige districten ook de bezitters van pagger- en kampongkoffie zijn medegerekend.

Per gewest waren de totalen van 1895/96 tot en met 1898/99 verdeeld als volgt (de cijfers tusschen ( ) vermeld betreffen het aantal bezitters van vrijwillige koffieaanplantingen, aangelegd op bij de cultuurplannen aangewezen gronden):

	1895/96.	1896/97.	1897/98.	1898/99.
Preanger Regentschappen .	68 786 (34 633)	62 905 (31 803)	66 230 (33 857)	58 134 (31 402)
Cheribon . .	14 126 (2 542)	32 536 (2 913)	37 795 (2 456)	38 129 (2 574)
Tagal	9 300 (170)	9 587 (176)	10 580 (176)	11 282 (169)
Pekalongan .	5 716 (500)	6 192 (1 353)	6 297 (1 546)	3 215 (1 031)
Samarang . .	22 344 (5 786)	23 517 (4 238)	23 845 (3 657)	23 644 (3 586)
Pasoeroean .	22 714 (3 774)	22 726 (3 874)	24 348 (3 871)	34 760 (18 970)
Probolinggo	6 912 (1 057)	7 707 (3 600)	8 141 (3 241)	9 610 (3 240)
Madioen . . .	14 523 (2 705)	12 059 (2 888)	13 091 (2 803)	13 339 (2 707)
Andere gewesten . .	15 259 (3 047)	19 681 (3 719)	23 379 (1 669)	21 201 (1 766)
Totalen . .	179 680 (54 214)	196 910 (54 564)	218 706 (53 276)	213 314 (65 445)

g) De totalen, waarbij een * is geplaatst, houden niet volkomen verband met het cijfer der opgegeven afschrijvingen en bijplantingen, doordien later verbeterde opgaven nopens het bij het einde van het plantjaar aanwezig getal boomen werden ontvangen, zonder dat blijkt hoe dienovereenkomstig het cijfer in de twee voorafgaande kolommen wijziging moest ondergaan. Wat het opgegeven totaal van ruim 66 millioen boomen op ult. October 1897 betreft, valt — in verband met noot *i* — nog op te merken dat dit nu blijkt ruim 1 millioen meer te hebben bedragen.

h) Dat de ramingen bij het einde van het plantjaar 1896/97 op een totaal van bijna 181 millioen boomen kwamen te staan, tegen ruim 187 millioen het jaar te voren, was hoofdzakelijk het gevolg van eene geschatte afneming der plantsoenen in de Preanger Regentschappen met ruim 7 millioen. Daarentegen blijkt uit de opgaven over het plantjaar 1897/98, dat het sedert 1894/95 in de jaarlijksche ramingen voor deze kolom begrepen cijfer van 10 millioen boomen voor het district Tengger (afdeeling en residentie Pasoeroean) als veel te laag moet worden aangemerkt; in de opgaven over de plantjaren 1897/98 en 1898/99 telt bedoeld district dan ook voor 19^{8} millioen boomen. Dit cijfer ook voor 1896/97 aannemende, zou dus, in plaats van bijna 181 millioen, gelezen moeten worden 190^{8} millioen.

i) In dit cijfer zijn 1 053 600 boomen begrepen, welke in de laatste jaren in de residentie Pekalongan als zoogenaamde monosoeko-krojokan zijn in den grond gebracht, doch tot dusver ten onrechte niet in de koffieleggers waren opgenomen. In den westmoesson 1897/98 zijn dan ook in werkelijkheid slechts bijgeplant 5 902 400 — 1 053 600 = 4 848 800 boomen.

j) Tegenover de verbeterde raming van 1896/97, waarvoor blijkens noot *h*, is aan te nemen 190^{8} millioen, zouden dus in 1897/98 de hierbedoelde plantsoenen zijn afgenomen met ruim 8 millioen boomen, waarin op nieuw voor een belangrijk cijfer, namelijk voor ruim 5 millioen, de residentie Preanger Regentschappen deelde en voor het overige voornamelijk betrokken waren de gewesten Pekalongan en Kediri en de afdeeling Bangil (residentie Pasoeroean).

k) De in noot *h* bedoelde verbeterde (hoogere) raming van de plantsoenen in het district Tengger brengt geen verandering in de berekende uitgestrektheid dier plantsoenen. Daarvoor is ook in de opgaven over 1897/98 en 1898/99, evenals in die over 1896/97, gerekend op 9925 bouws.

l) De achteruitgang van het aantal boomen in vrijwillige plantsoenen met bijna 12 millioen is weder voornamelijk op rekening te stellen van de Preanger Regentschappen, waar gedurende het plantjaar 1898/99 eene afneming met 9^{5} millioen boomen zou hebben plaats gevonden, terwijl o. a. voor Tagal zich eene vermindering voordeed met 1^{4} millioen boomen.

b. Bij 's lands inkooppakhuizen ontvangen hoeveelheden; kosten op het ingeleverd product gevallen, gerekend tot in de strandpakhuizen op Java, en opbrengst van de hier te lande geveilde hoeveelheden.

Jaren.	Hoeveelheid koffie (in pikols) bij de pakhuizen *ingekocht* (daaronder echter ook de aangehaalde en verbeurd verklaarde hoeveelheden). a)					Totaal der *uitgeleverde* hoeveelheden (in pikols), d. i. na bijtelling van overwichten en na aftrek van minderbevindingen.	Inkoopsprijs aan de inleveraars betaald. c)	Andere kosten op het product gevallen, gerekend tot in de strandpakhuizen op Java.	Totale kosten *in Indië* op het product gevallen.	Gemiddelde prijs waarop de pikol koffie aan het Gouvernement kwam te staan, gerekend tot aan de opschuring in de afscheeppakhuizen.	Opbrengst van de in Nederland geveilde gouvernementskoffie van Java per pikol.	
	Gouvernementsresidentiën.			Soerakarta en Djokjokarta. b)	Algemeen totaal.						Bruto.	Netto. d)
	Preanger Regentschappen.	Pasoeroean.	Overige gewesten.									
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
1895 . .	80 787 e) (1468)	135 989 (–)	99 046 (568)	3 820 (147)	319 642 (2183)	319 839	f 4 736 331	f 940 454	f 5 676 785	f 17,75	f 65,75^{76}	f 60,86^{18}
1896 . .	71 254 (3368)	149 313 (–)	68 332 (2104)	4 770 (880)	263 669 (6652)	263 737	4 000 109	957 557	4 957 666	18,80	61,09^{85}	57,60^{52}
1897 . .	119 474 (2135)	205 029 (–)	147 546 (1298)	2 172 (208)	474 221 (3641)	474 368	7 046 321	1 261 292	8 307 613	17,51	57,11^{98}	52,81^{82}
1898 . .	23 336 (5210)	38 258 (–)	28 056 (1542)	2 041 (304)	91 691 (10656)	91 732	1 397 156	722 522	2 119 678	23,11	45,85^{59}	41,82^{96}
1899 . .	39 403 (8642)	102 473 (2)	53 325 (9831)	3 557 (2134)	198 758 (20609)	198 858	2 995 831	745 344	3 741 175	18,81	39,38^{62}	35,39^{85}

a) Deze laatste hoeveelheden bedroegen in de opgegeven vijf jaren achtereenvolgens 356, 395, 445, 150 en 106 pikol (meestal, uitgenomen in 1896, inferieure soort). Het *ingekocht* product beliep derhalve in de jaren 1895 t/m 1899 achtereenvolgens 319 286, 263 274, 473 776, 91 541 en 198 652 pikol, waaronder aan inferieure soort respectievelijk 13 148, 4067, 14 066, 1991 en 5937. (Onder de levering in de Vorstenlanden bevond zich aan inferieure koffie achtereenvolgens 285, 191, 53, 87 en 201 pikol.)

b) Het ingeleverde in 1895 was enkel uit Soerakarta afkomstig, doch in de volgende jaren werd ook uit Djokjokarta weder koffie ingeleverd, en wel 268, 129, 511 en 854 pikol (alles Liberia-koffie 1ste soort). Onder de levering uit Soerakarta, achtereenvolgens ten bedrage van 3820, 4502, 2043, 1530 en 2703 pikol, bevond zich aan Liberia-koffie respectievelijk 147, 612, 79, 393 en 1280 pikol. De uit laatstgenoemd gewest verkregen koffie bestond bijna uitsluitend uit product van de Mangkoe Negorosche landen. Van wege het hoofd van het Mangkoe Negorosche Huis werd namelijk ingeleverd in de jaren 1895 t/m 1899 achtereenvolgens: 3704, 4382, 1988, 1501 en 2623 pikol. Onder de drie laatstgenoemde hoeveelheden — over de jaren 1895 en 1896 is zulks niet opgegeven — was aan Liberia-koffie begrepen respectievelijk 78, 381 en 1223 pikol.

c) In de gouvernementsresidentiën wordt, van 1889 af, als inkoopsprijs tegoedgedaan f 15 per pikol (voor inferieure soort de helft). De koffie uit de Vorstenlanden wordt volgens eene afwijkende regeling betaald, welke laatstelijk is herzien bij St. 1896 nº. 99.

d) Na aftrek alleen van de kosten van afscheping, vervoer en verkoop, dus ongerekend de *in Indië* op het product gevallen kosten, waaromtrent slechts opgaven *per oogstjaar* bekend zijn (zie de kolommen 10 en 11 van het staatje).

e) De tusschen ( ) vermelde cijfers betreffen de bij 's lands inkooppakhuizen ontvangen hoeveelheden Liberia-koffie. Deze hoeveelheden zijn in de daarnevens geplaatste totalen begrepen.

II. Overzicht betreffende de uitkomsten der in 1899 en de eerste negen maanden van 1900 hier te lande en in Indië gehouden GOUVERNEMENTSVEILINGEN van op Java aan het Gouvernement geleverde KOFFIE.

a. Veilingen in Nederland.

1899.

Dagteekening der veilingen.	Verkochte hoeveelheid (in pikols).	Aan de koopers in rekening gebrachte netto hoeveelheid (in K.G.).	Gemiddelde opbrengst per ½ K.G. (*berekend over de verkochte netto hoeveelheid*). Bruto. a)	Netto. b)	Algemeene noteering voor „goed ordinaire" Java-koffie per ½ K.G.
31 Januari . .	21 102^{91}	1 276 375^{5}	f 0,35^{32}	f 0,32^{14}	f 0,31
7 Maart . . .	21 208^{35}	1 286 875	0,32^{30}	0,29^{23}	0,27
11 April. . . .	20 422^{51}	1 236 597^{5}	0,32^{50}	0,29^{46}	0,27
17 Mei.	20 189	1 222 026	0,31^{25}	0,28^{21}	0,27¾
20 Juni	21 706	1 312 906	0,31^{56}	0,28^{79}	0,26¾
8 Augustus .	22 342^{12}	1 352 947	0,29^{80}	0,26^{79}	0,25¾
12 September.	22 322^{69}	1 346 728	0,31^{65}	0,28^{51}	0,26
17 October . .	22 333^{70}	1 346 529	0,33^{40}	0,30^{20}	0,29
21 November.	21 780^{98}	1 323 904^{5}	0,34^{82}	0,31^{55}	0,34½
	c) 193 408^{26}	11 704 958^{5}	f 0,32^{54}	f 0,29^{25}	

1900 (Januari t/m September).

Dagteekening der veilingen.	Verkochte hoeveelheid (in pikols).	Aan de koopers in rekening gebrachte netto hoeveelheid (in K.G.)	Gemiddelde opbrengst per ½ K.G. (*berekend over de verkochte netto hoeveelheid*). Bruto. a)	Netto. b)	Algemeene noteering voor „goed ordinaire" Java-koffie per ½ K.G.
13 Februari .	19 199	1 156 872^{5}	f 0,42^{13}	f 0,38^{56}	f 0,39
3 April	18 402^{23}	1 111 564	0,35^{36}	0,32^{04}	0,34½
22 Mei. . . .	19 477	1 175 813^{5}	0,37^{06}	0,34^{83}	0,34½
10 Juli	18 244^{97}	1 103 940	0,38^{64}	0,35^{21}	0,37
11 September	19 003	* d) 1 149 682	* 0,37^{96}	* 0,34^{53}	0,35
	e) 94 326^{20}				

a) Veilingsprijs, verhoogd met de aan de koopers in rekening gebrachte 1 pct. veilingskosten, doch verminderd met 1½ pct. korting wegens contante betaling.

b) Na aftrek alleen van de kosten van afscheping op Java, vervoer herwaarts en verkoop, dus *ongerekend* den inkoopsprijs en de verder *in Indië* op het product gevallen kosten, waaromtrent opgaven *per oogstjaar* te vinden zijn in het jaarlijks bij het Koloniaal Verslag afgedrukte overzicht betreffende de uitkomsten der gouvernements-koffiecultuur (zie ook de kolommen 10 en 11 van het vijfjarig overzicht hierboven).

c) Hiervan uit de oogsten van 1896, 1897, 1898 en 1899 respectievelijk 2137^{60}, 150 207^{90}, 24 025^{09} en 17 037^{67}, in totaal als voren 193 408^{26} pikol. Onder dit totaal bevond zich 12 812 pikol *Liberia-koffie*, waarvan de veilingsprijzen uiteenliepen tusschen f 0,14¼ en f 0,26¼ per ½ K.G.

Over de verschillende veilingen waren de verkochte partijen Liberia-koffie en de bedongen prijzen verdeeld als volgt: Januari 200 pikol (uit één gewest) f 0,20¼ à f 0,20¾. Maart 81 pikol (één gewest) f 0,17½, April 1040 pikol (één gewest) f 0,18¾ à f 0,19, Mei 1568 pikol (drie gewesten) f 0,20 à f 0,26, Juni 1030 pikol (vijf gewesten) f 0,17½ à f 0,24½, Augustus 1341 pikol (vier gewesten) f 0,14¼ à f 0,21, September 1401 pikol (twee gewesten) f 0,21½ à f 0,23, October 2759 pikol (drie gewesten) f 0,18 à f 0,25½, en November 3392 pikol (vier gewesten) f 0,17¼ à f 0,26¼.

Per gewest liepen de hoeveelheden en bedongen prijzen der Liberia-koffie over al de veilingen uiteen als volgt:

	pikol.	
Preanger Reg.	5146	(f 0,18¼ à f 0,26)
Cheribon . . .	280	(0,18 „ 0,24½)
Tagal.	239	(f 0,14¾ à f 0,21¾)
Pekalongan .	897	(0,17¼ „ 0,18½)
Samarang . .	4074	(f 0,18¾ à f 0,22)
Probolinggo .	765	(0,17¼ „ 0,24¾)
Bezoeki. . . .	1	(0,23)
Banjoemas . .	87	(0,17½ „ 0,18¼)
Bagelen. . . .	119	(0,18¾ „ 0,20)
Kadoe.	217	(f 0,22½ à f 0,26¼)
Madioen . . .	1	(0,20¾)
Soerakarta . .	476	(0,17¼ „ 0,20)
Djokjokarta .	510	(0,18 „ 0,19½)
	12812	(0,14¼ „ 0,26¼)

d) De opgaven, waarbij een * is geplaatst, berusten vooralsnog op benaderende gegevens.

e) Hiervan uit de oogsten van 1896, 1897, 1898 en 1899 respectievelijk 1000, 15 474, 36^{59} en 77 815^{61}, in totaal als voren 94 326^{20} pikol. Onder dit totaal bevond zich 9085 pikol *Liberia-koffie*, waarvan de veilingsprijzen uiteenliepen tusschen f 0,20 en f 0,29 per ½ K.G.

Over de verschillende veilingen waren de verkochte partijen Liberia-koffie en de bedongen prijzen verdeeld als volgt: Februari 510 pikol (uit twee gewesten) f 0,21½ à f 0,28, April 2469 pikol (twee gewesten) f 0,20 à f 0,26¼, Mei 1662 pikol (drie gewesten) f 0,22¼ à f 0,28, Juli 2482 pikol (één gewest) f 0,24¾ à f 0,29, en September 1962 pikol (zes gewesten) f 0,24¼ à f 0,26¼.

Per gewest liepen de hoeveelheden en de bedongen prijzen der Liberia-koffie over de behandelde vijf veilingen uiteen als volgt:

	pikol.	
Preanger Reg.	6249	(f 0,23¼ à f 0,29)
Tagal	437	(0,21½ „ 0,28)
Samarang . .	2075	(0,22¼ „ 0,25½)
Bezoeki. . . .	3	(0,20)
Soerabaija . .	4	(0,25½)
Madioen . . .	61	(f 0,26 à f 0,26½)
Kediri	6	(0,24½)
Soerakarta . .	250	(0,21½ „ 0,21¾)
	9085	(0,20 „ 0,29)

b. Veilingen te Batavia.

Gewesten waaruit de verkochte koffie afkomstig was	Op onderstaande data in veiling aangeboden hoeveelheden (in pikols), alles uit den oogst van 1899.								Uitkomsten der veilingen.							
	23 Aug. 1899.		27 Sept. 1899.		1 Nov. 1899.		6 Dec. 1899.		23 Aug. 1899.		27 Sept 1899.		1 Nov. 1899.		6 Dec. 1899.	
	Verkocht.	Opgehouden	Verkocht.	Opgehouden.	Verkocht.	Opgehouden.	Verkocht.	Opgehouden.	Gemiddelde opbrengst per pikol van de verkochte partijen.	Hoogste bod (gerekend per pikol) voor de niet toegewezen partijen.	Gemiddelde opbrengst per pikol van de verkochte partijen.	Hoogste bod (gerekend per pikol) voor de niet toegewezen partijen.	Gemiddelde opbrengst per pikol van de verkochte partijen	Hoogste bod (gerekend per pikol) voor de niet toegewezen partijen	Gemiddelde opbrengst per pikol van de verkochte partijen.	Hoogste bod (gerekend per pikol) voor de niet toegewezen partijen.
Preanger Regentschappen (gewone bereiding)	600	5 000	"	4 800	5 600	"	6 800	"	f 40,00	f 39,22	"	f 34,55	f 40,01	"	f 42,89	"
Id. (West-Indische bereiding)	"	400	600	600	400	"	200	"	"	38,27^{5}	f 40,00	39,00	40,35	"	42,75	"
Pasoeroean (gewone bereiding)	5 400	11 000	10 282	3 800	16 433	"	3 400	12 362	26,28	26,20	25,87	c) 25,70 25,50	30,32^{5}	"	30,00	f 35,95
Id. (West-Indische bereiding)	a) 2 600	"	a) 4 918	"	a) 2 567	"	a) 1 085	b) 459	42,61	"	40,26	"	34,97	"	39,32^{5}	d) 35,00 34,00 30,50
	8 600	16 400	15 800	9 200	25 000	"	11 485	12 821	f 32,17^{5}		f 30,88^{5}		f 33,13		f 40,51^{5}	

a) Dit door licentiehouders ingeleverd product was te verdeelen aldus:

Bereidings-plaatsen.	Op onderstaande data verkochte hoeveelheden fabriekmatig bereide koffie (in pikols).				Verkregen gemiddelde opbrengst voor de verschillende partijen waarin de koffie van dezelfde herkomst bij de veilingsnotitiën verdeeld was.			
	23 Aug. 1899.	27 Sept. 1899.	1 Nov. 1899.	6 Dec. 1899.	23 Aug. 1899.	27 Sept. 1899.	1 Nov. 1899.	6 Dec 1899
Sisir	1 278	1 980	104	"	f 45,51	f 35,60 en f 46,84 (voor 239 en 1741 pikol)	f 29,40 en f 35,25 (voor 60 en 44 pikol)	"
Ngroto	254	1 103	"	"	f 42,40	f 25,80, f 28,00 en f 42,97^{5} (voor 40, 90 en 973 pikol)	"	"
Wagir (Bedali)	261	69	275	"	f 30,10 en f 42,70 (voor 20 en 241 pikol)	f 43,05	f 22,05, f 29,00 en f 45,65 (voor 17, 60 en 198 pikol)	"
Magoewan	219	650	637	486	f 19,40, f 29,10 en f 29,90 (voor 24, 48 en 147 pikol)	f 22,55, f 24,10 en f 32,06 (voor 69, 79 en 502 pikol)	f 22,50, f 30,15 en f 32,21 (voor 83, 43 en 511 pikol)	f 38,05 en f 42,00 (voor 51 en 435 pikol)
Karangan	588	506	600	21	f 30,00 en f 44,20 (voor 94 en 497 pikol)	f 25,05 en f 42,60 (voor 51 en 455 pikol)	f 33,30 en f 46,20 (voor 138 en 462 pikol)	f 43,00
Toempang	"	610	951	578	"	f 31,78	f 24,50, f 29,50 en f 32,10 (voor 72, 96 en 783 pikol)	f 36,00, f 37,05 en f 38,32 (voor 224, 61 en 293 pikol)
Gezamenlijk	2 600	4 918	2 567	1 085	42,61	f 40,26	f 34,97	f 39,32^{5}

b) 375 pikol bereid te Magoewan en 84 pikol te Karangan.
Van deze tweeërlei bieding betrof de eerstgemelde prijs 3600 pikol, de lagere prijs de overige 200 pikol.

d) De hoogste dezer bedragen werd verkregen voor 84 pikol van het etablissement Karangan, die van f 34 voor 318 pikol van het etablissement Magoewan, en die van f 30,50 voor 57 pikol van dit laatste etablissement.

(5. 45.)

BIJLAGE SS.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 1, sub 3°., van het verslag.)

I. STATISTIEK betreffende de plantsoenen der GOUVERNEMENTS-KINA-ONDERNEMING in de afdeeling Bandong der residentie Preanger Regentschappen, over de jaren 1898 en 1899.

Kina-etablissementen. *a*)	Hoogte boven zee (in meters).	bij het einde der onderstaande jaren.	Beplanting der etablissementen. Oppervlakte (in bouws van 500 vierk. Rijnlandsche roeden), beplant: met c. ledgeriana	met hybriden van c. ledgeriana en c. succirubra.	met c. succirubra.	met c. officinalis.	Totaal.	Aantal boomen en planten. C. ledgeriana.	Hybriden van c. ledgeriana en c. succirubra.	C. succirubra.	C. officinalis.	Totaal.	Planten in de kweekerijen (naar globale schatting). C. ledgeriana.	Hybriden van c. ledgeriana en c. succirubra.	C. succirubra.	Totaal.
BENOORDEN BANDONG.																
Lembang (gebergte Tangkoeban Praoe).	1234 à 1308	1898 1899	"	"	$34\frac{300}{500}$	"	$34\frac{300}{500}$	" "	" "	102 390 102 000	" "	102 390 102 000	" "	" "	" "	" "
Nagrak (id.)	1464 à 1681	1898 1899	$116\frac{270}{500}$ $110\frac{57}{500}$	" "	" "	" "	$116\frac{270}{500}$ $110\frac{57}{500}$	*b*) 173 360 154 000	" "	" "	" "	173 360 154 000	" "	" "	" 40 000	" 40 000
BEZUIDEN BANDONG.																
Tirtasari (gebergte Malawar)	1450 à 1700	1898 1899	$178\frac{71}{500}$	$67\frac{29}{500}$	"	"	$245\frac{100}{500}$	*c*) 405 000 *d*) 388 000	196 000 198 000	" "	" "	601 000 586 000	285 000 415 000	" "	250 000 130 000	535 000 545 000
Tjinjiroean (id.). . .	1466 à 1716	1898 1899	$144\frac{162}{500}$	$19\frac{117}{500}$	$32\frac{5}{500}$	"	*e*) $195\frac{284}{500}$	*f*) 433 000 *g*) 410 000	47 000 46 000	75 000 72 000	" "	555 000 528 000	255 000 300 000	20 000 20 000	25 000 35 000	300 000 355 000
Tjibeureum (id.). . .	1500 à 1750	1898 1899	$156\frac{333}{500}$	40	$15\frac{98}{500}$	"	$211\frac{431}{500}$	384 500 359 000	154 000 159 000	22 500 21 000	" "	561 000 539 000	300 000 300 000	20 000 5 000	48 000 38 000	368 000 343 000
Tjibitoeng (gebergte Wajang)	1527 à 1780	1898 1899	$96\frac{456}{500}$	$21\frac{411}{500}$	$84\frac{110}{500}$	"	*h*) $203\frac{77}{500}$	182 700 180 000	88 000 87 000	125 500 123 000	" "	396 200 390 000	400 000 400 000	" "	" 6 000	400 000 406 000
Rioeng Goenoeng (gebergte Tiloe) . . .	1400 à 1700	1898 1899	$65\frac{464}{500}$	$5\frac{239}{500}$	67	"	$138\frac{203}{500}$ *i*)	72 000 70 000	" "	42 900 70 000	" "	114 900 140 000	" "	" "	" 18 000	" 18 000
Kawah Tjiwidei (gebergte Kendeng Patoeha)	1950 (gemiddeld)	1898 1899	"	"	$64\frac{401}{500}$	$6\frac{282}{500}$	$71\frac{183}{500}$	" "	" "	85 000 80 000	*k*) 48 800 48 000 *k*)	133 800 128 000	" "	" "	" "	" "
Totalen		1898 1899	$758\frac{256}{500}$ $752\frac{42}{500}$	$153\frac{296}{500}$	$298\frac{24}{500}$	$6\frac{282}{500}$	$1216\frac{357}{500}$ $1210\frac{144}{500}$	1 650 560 1 561 000	485 000 490 000	453 290 468 000	48 800 48 000	2 637 650 2 567 000	1 240 000 1 415 000	40 000 25 000	323 000 267 000	1 603 000 1 707 000

a) De etablissementen Lembang en Nagrak zijn gelegen in het district Oedjoeng Broeng Koelon, het etablissement Kawah Tjiwidei in het district Tjisondari en de vijf overige etablissementen in het district Bandjaran.

b) Hieronder 120 000 enten.

c) Hieronder 4854 stekken en 41 900 zaailingen.

d) Namelijk 344 000 enten en 44 000 stekken en zaailingen.

e) Hieronder $12\frac{273}{500}$ bouws beplant met andere kinasoorten dan de vier genoemde. (Het aantal boomen van die andere soorten is niet opgegeven.)

f) Hieronder nog 1283 ledgeriana-boomen indertijd opgekweekt uit Boliviaansche zaden (oorspronkelijk ledgeriana's) en 39 910 enten.

g) Als voren 1100 en 39 000.

h) Hieronder $3\frac{239}{500}$ bouws beplant met c. alisaya schuhkrafft (van welke soort het aantal boomen niet is opgegeven).

i) Hieronder 5000 enten.

k) Uitsluitend enten.

II. PRODUCTIE-OPGAVEN der GOUVERNEMENTS-KINA-ONDERNEMING over de jaren 1897, 1898 en 1899.

Kinasoorten.	Oogst-jaren.	Hoeveelheid kinabast (in K.G.), volgens het gewicht in drogen staat, gedurende de onderstaande jaren geoogst bij elk der onderstaande etablissementen.								Totalen.
		Lembang.	Nagrak.	Tirtasari.	Tjinjiroean.	Tjibeureum.	Tjibitoeng.	Rioeng Goenoeng.	Kawah Tjiwidei.	
C. ledgeriana	1897	„	82 583^{5}	45 259^{5}	58 528	56 489	11 855	34 434	„	289 149
	1898	„	53 838^{5}	57 674^{5}	68 750	69 178	21 485^{5}	30 223	„	*l*) 301 149^{5}
	1899	„	50 904	64 883	87 937^{5}	116 656	17 536	18 238	„	356 154^{5}
C. succirubra	1897	1905	„	225	„	1 643^{5}	8 889	16 459	7346^{5}	36 738
	1898	2103^{5}	„	877^{5}	„	„	20 445	19 863^{5}	5797	*m*) 49 086^{5}
	1899	„	„	5 368^{5}	826	„	17 192	16 615^{5}	2205	43 341
Totale productie. .	1897	1905	82 583^{5}	45 484^{5}	58 528	58 132^{5}	20 744	50 893	7346^{5}	325 887
	1898	2103^{5}	53 838^{5}	58 552	68 750	69 178	41 930^{5}	50 086^{5}	5797	*n*) 350 236
	1899	„	50 904	70 251^{5}	88 763^{5}	116 656	34 728	34 853^{5}	2205	399 495^{5}

l) Hierbij niet gerekend (omdat niet blijkt van welke etablissementen bedoelde bast afkomstig was) 5547 K.G. in Indie teruggehouden, ten einde bij de Bandongsche kininefabriek ten behoeve van den geneeskundigen dienst in Indië tot kininesulfaat te worden verwerkt.

m) Ongerekend (om reden als voren) de 2174^{5} K.G. bast, in natura aan den Indischen geneeskundigen dienst verstrekt.

n) De productie beliep eigenlijk 357 957^{5} K.G. (verg. de twee voorgaande noten).

III. OVERZICHT betreffende de in 1899 hiertelande voor GOUVERNEMENTS-REKENING verkochte hoeveelheden KINABAST (alles uit den oogst van 1898).

Dagteekening der veilingen.	Hoeveelheid in K.G.		Alcaloid-gehalte van de onderzochte monsters, volgens de in Indië verrichte analyses.			Opbrengst.		
	Netto gewicht der aangevoerde partijen (benaderende opgaven ontleend aan de vóór elke veiling, door middel van de *Staatscourant*, gepubliceerde beschrijvingslijst der te veilen basten).	Netto gewicht aan de koopers uitgeleverd.	Laagste en hoogste gehalte aan *kinine*. Pct.	Laagste en hoogste gehalte aan *kinine en andere alcaloïden* te zamen. Pct.	Zwavelzure kinine. Pct.	Laagste en hoogste veilingsprijs der verschillende kavelingen per *half* K.G.	Gemiddelde veilingsprijs over al de kavelingen dooreen per *half* K.G.	Totaal der opbrengst.
Ledgeriana.								
1899.								
12 Januari	27 956	28 136^{5}	„	„	5.65 à 12.24	f 0,22 à f 0,53^{75}	f 0,34^{24}	f 19 260,71
16 Februari	27 124	27 369	„	„	6.40 „ 11.43	0,38^{5} „ 0,69^{25}	0,48^{50}	26 561,82^{5}
23 Maart	26 807	27 380	„	„	5.35 „ 8.67	0,62^{25} „ 0,96	0,87^{81}	48 194,56
4 Mei	28 924	29 515^{5}	„	„	6.69 „ 8.89	0,52 „ 0,76^{25}	0,63^{49}	37 491,27^{5}
8 Juni	32 195	32 578	„	„	3.78 „ 7.80	0,32^{25} „ 0,66^{75}	0,52^{36}	33 999,77^{5}
13 Juli	30 944	31 488^{5}	„	„	5.78 „ 9.82	0,46^{75} „ 0,71^{75}	0,58^{22}	36 701,76
24 Augustus	31 529	31 903	„	„	5.35 „ 9.54	0,33^{75} „ 0,55	0,44^{08}	28 192,14
28 September	32 282	32 796^{5}	„	„	3.55 „ 8.10	0,26^{25} „ 0,43	0,33^{26}	21 796,35
2 November	31 966	32 759^{5}	„	„	5.42 „ 8.58	0,37 „ 0,57	0,47^{85}	31 316,59
7 December	31 421	31 919	„	„	6.02 „ 8.37	0,40^{75} „ 0,54^{75}	0,45^{05}	28 777,88^{5}
		o) 305 845^{5}					. . . . f 0,51^{05}	f 312 292,87
Verstrekte monsters .	. . . .	123^{6}						137,34
	301 148	305 969^{1}						f 312 430,21
Succirubra.								
1899.								
12 Januari	4 374	4 410	1.35 à 2.28	7.20 à 9.60	1.81 à 3.06	f 0,17^{5} à f 0,90	f 0,28^{91}	f 2 527,19^{5}
16 Februari	4 817	4 965^{5}	1.20 „ 1.60	7.10 „ 9.20	1.61 „ 2.15	0,23^{25} „ 0,50	0,29^{76}	2 969,51
23 Maart	4 771	4 799	1.35 „ 2.78	6.04 „ 11.00	1.80 „ 3.74	0,26 „ 0,83	0,33$_{6}$^{0}	3 216,38^{5}
4 Mei	5 681	5 673	1.20 „ 2.02	6.04 „ 9.20	1.61 „ 2.71	0,23^{5} „ 0,91	0,35^{54}	4 039,86
8 Juni	5 048	4 986	1.35 „ 2.02	6.35 „ 8.20	1.83 „ 2.71	0,24^{25} „ 0,61	0,34^{31}	3 445,96
13 Juli	4 880	4 889^{5}	1.35 „ 1.92	5.10 „ 7.80	1.80 „ 2.58	0,21^{5} „ 0,78	0,36^{04}	3 605,47
24 Augustus	4 791	4 800^{5}	0.86 „ 1.92	5.10 „ 7.65	1.15 „ 2.58	0,21^{25} „ 0,52	0,29^{36}	2 845,41
28 September	4 764	4 784	1.35 „ 1.92	5.10 „ 7.65	1.80 „ 2.58	0,21^{75} „ 0,64^{25}	0,27^{05}	2 606,14^{5}
2 November	5 184	5 225^{5}	1.35 „ 1.92	6.65 „ 8.75	1.81 „ 2.58	0,20 „ 0,35^{75}	0,24^{55}	2 590,69^{5}
7 December	4 773	4 767^{5}	1.64 „ 2.80	7.20 „ 12.92	2.20 „ 3.78	0,20 „ 0,30^{5}	0,25^{61}	2 446,46^{5}
		p) 49 300^{5}					. . . . f 0,30^{72}	f 30 293,09^{5}
Verstrekte monsters .	. . . .	509^{4}						416,62
	49 083	49 809^{9}						f 30 709,71^{5}

NB. In elke der tien veilingen van 1899 bedroeg de gemiddelde prijs per unit, dat is per procent kinine-sulfaat en per half K.G. bast, als volgt: Jan. f 0,04^{75}, Febr. f 0,06^{70}, Maart f 0,10^{90}, Mei f 0,08^{50}, Juni f 0,08^{25}, Juli f 0,07^{60}, Aug. f 0,06^{25}, Sept. f 0,05^{35}, Nov. f 0,06^{80} en Dec. f 0,07^{75}. Dooreengenomen over al de veilingen kwam de unitprijs van 1899 te staan op f 0,07^{28}.

o) Namelijk 251 808^{5} K.G. stambast en 54 037 K.G. wortelbast. Eerstgenoemde hoeveelheid bestond uit respectievelijk 91 727^{5}, 956 en 159 125 K.G. gebroken pijpen, vernieuwde bast en gruis, welke sorteeringen gemiddeld over al de veilingen opbrachten f 0,56^{68}, f 0,44^{50} en f 0,49^{04} per half K.G. De 54 037 K.G. wortelbast bedongen dooreengenomen f 0,47^{53} per $^{1}/_{2}$ K.G.

p) Hiervan 4622^{5} K.G. wortelbast, waarvoor dooreengenomen verkregen werd f 0,25^{59} per half K.G. De overige 44 678 K.G. bestonden uit de volgende sorteeringen: stambast 1ste soort 6929, id. 2de soort 11 701, id. 3de soort 4694, gebroken pijpen 20 628 en kleine stukken 726 K.G., welke gemiddeld over al de veilingen per half K.G. bedongen f 0,44^{33}, f 0,33^{52}, f 0,32^{10}, f 0,25^{33} en f 0,25^{50}.

IV. KOSTEN der GOUVERNEMENTS-KINA-ONDERNEMING, vergeleken met de OPBRENGST van het PRODUCT over de oogstjaren 1894 t/m 1898.

Oogstjaren.	Oogst (in K.G.).			De ten verkoop herwaarts verscheepte oogst woog bij uitlevering hier te lande netto (in K.G.):	Kosten op het product gevallen.			Opbrengst bij te gelde making hier te lande (*in het jaar volgende op het oogstjaar*), waaronder ook de opbrengst der veilingen vóór de veilingen verstrekte monsters.	Met inbegrip van de opbrengst der in Indië gehouden veilingen van zaden, enten, enz. *r*), en van de waarde der in Indië voor den geneeskundigen dienst terug gehouden hoeveelheden bast *s*), is het in kolom 9 vermelde bedrag te verhoogen tot onderstaande sommen:	Voordeelig verschil van de berekende jaarlijksche baten (kolom 10) tegenover de jaarlijksche uitgaven (kolom 8). *t*)	Bij de beoordeeling van het in kolom 11 opgegeven saldo houde men in het oog, dat over al de in elk der jaren 1895 t/m 1899 (zie het hoofd van kolom 9) gehouden veilingen	
	Ledgeriana-bast.	Andere soorten van bast.	Te zamen.		Totaal der gedurende het in kolom 1 vermelde oogstjaar in Indië gedane uitgaven voor de gouvernements-kina-onderneming (waaronder ook de kosten voor den afvoer van het product naar de haven van afscheep).	Verdere kosten, namelijk die van inlading, vervoer over zee en verkoop, zoomede uitgaven hier te lande gedaan voor aanschaffing en uitzending van benoodigdheden ten dienste der kinacultuur. *q*)	Te zamen.				de voor den verkochten gouvernements-oogst verkregen algemeene middenprijs per $^{1}/_{2}$ K.G. bast beliep:	de unitprijs (berekend per procent kinine-sulfaat en per $^{1}/_{2}$ K.G. bast) afwisselde als volgt:
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
1894 . . .	261 025^{5}	34 081^{5}	295 107	298 334	f 85 644	f 17 774	f 103 418	f 113 520	f 114 837	f 11 419	f 0,19^{02}	f 0,02^{5} à f 0,03
1895 . . .	293 240	24 147	317 387	322 068	86 468	20 072	106 540	117 677	117 952	11 412	0,18^{26}	0,02^{125} „ 0,03
1896 . . .	290 517^{5}	32 504	323 021^{5}	327 112^{5}	90 698	*u*) 22 710	113 408	211 731	214 640	101 232	0,32^{36}	0,02^{125} „ 0,07^{9}
1897 . . .	289 149	36 738	325 887	331 892	93 199	*u*) 26 370	119 569	217 220	229 515	109 946	0,32^{71}	0,04^{05} „ 0,06^{8}
1898 . . .	301 149^{5}	49 086^{5}	350 236	355 779	*v*) 97 447	*u*) 30 067	127 514	343 140	350 588	223 074	0,48^{53}	0,04^{75} „ 0,10^{90}

q) De opgaven in deze kolom betreffen, evenals de sommen in kolom 9, *het jaar volgende op het oogstjaar.*

r) De opbrengst der te Bandong gehouden veilingen van kinazaden en enten, of van zaden alleen, bedroeg in de oogstjaren 1894 t/m 1898 achtereenvolgens f 745, f 275, f 1861, f 12 065 en nihil, terwijl in de oogstjaren 1896 en 1897 respectievelijk f 232 en f 230 verkregen werd wegens verkoop van gerooide kinaboomen.

s) Alleen uit de oogsten 1894, 1896 en 1898 werden eenige partijen kinabast ten behoeve van den geneeskundigen dienst in Indië achtergehouden, en wel achtereenvolgens 1504, 1261^{5} en 7721^{5} K.G. (van deze laatste hoeveelheid werd 5547 K.G. door de Bandongsche kininefabriek tot kininesulfaat verwerkt), voor welke verstrekkingen, naar den in kolom 12 van het staatje vermelden algemeenen middenprijs, in kolom 10 eene waarde is in rekening gebracht van f 572, f 816 en f 7448.

t) Onder de uitgaven in kolom 6 zijn, wat de kosten van het personeel betreft, alleen in rekening gebracht de uitgaven ten behoeve van de bij de onderneming actief dienende ambtenaren, enz., niet dus uitgaven wegens pensioenen, verlofs- of non-activiteitstraktementen, wachtgelden of overtochtskosten uit of naar Indië.

u) Hieronder ook begrepen het van 1897 af aan den heer C. Ledger toegelegde jaargeld ad f 1200, wegens levering van kinazaad in 1865.

v) Het totaal der in 1898 in Indie gedane uitgaven was verdeeld als volgt: traktementen van het Europeesch personeel (met inbegrip van f 1130 wegens reis- en verblijfkosten, schrijfbehoeften en bezoldiging van een laboratorium-bediende) f 31 330; kosten van aanplant, inzameling en vervoer van het product tot aan de haven van afscheping (Tandjong Priok) f 63 326; en verder wegens uitgaven voor vernieuwing en herstelling van gebouwen en drooginrichtingen, enz. f 2791.

(5. 46.)

BIJLAGE TT.

(Zie hoofdst. **O**, afd. I, sub 4°., van het verslag.)

OPGAVEN betreffende de SUIKERINDUSTRIE op Java, hoofdzakelijk over 1899.

I. Productie-opgaven, enz. over 1899 volgens bij het bestuur ingekomen gegevens.

A. Ondernemingen, uitsluitend berustende op overeenkomsten met de bevolking.

Volgnummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen. [1]	Uitgestrektheid (in bouws) voor den oogst van 1899 met suikerriet beplant geweest (netto aanplant, d. i. na aftrek van de oppervlakte ingenomen door wegen en slooten).	Productie aan hoofdsuiker (in pikols).	Bovendien nog verkregen voor zooveel opgegeven (in pikols):		Gemiddelde productie per bouw (in pikols), berekend naar de in kolom 6 opgegeven productie.
						stroopsuiker.	zaksuiker.	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
			Cheribon.					
1	Cheribon.	Cheribon.	Kalitandjoeng. (C.)	246	12 500	675	600	50.81
2	id.	Sindanglaut.	Sindanglaut. (N. V.)	1 068	119 309	10 822	7 000	111.71
3	id.	id.	Karang Soewoeng (of Karang Sambong). (N. V.)	538	65 263	4 297	4 000	121.30
4	id.	Lossari.	Leuweung Gadjah. (C.)	522	52 617	"	"	100.79
5	id.	id.	Panggang. (C.)	197	8 969	"	"	45.52
6	id.	id.	Tjiledoek. (N. V.)	[2]) 550	51 370	8 017	2 000	93.40
7	id.	id.	Tersana. (N. V.)	[2]) 586	50 053	10 112	4 500	85.41
—	id.	id.	Tjigobang. (N. V.) [3])	.....	.....	.....	.....	.....
—	id.	id.	Waled. (N. V.) [3])	.....	.....	.....	.....	.....
8	id.	id.	Kalimaro. (N. V.)	[4]) 318	23 090	6 700	1 400	72.61
9	id.	Ploembon.	Soerowinangoen (of Ploembon). (N. V.)	550	47 000	"	"	85.45
10	id.	Palimanang.	Gempol (of Kartawinangon). (N. V.)	[5]) 738	50 000	"	"	67.79
—	id.	id.	Glagamidang. (N. V.) [3])	.....	.....	.....	.....	.....
11	id.	Gegesik-lor.	Ardjowinangoen. (N. V.)	[6]) 502	47 766	5 766	2 000	95.13
12	Madjalengka.	Radjagaloeh.	Paroengdjaija. (N. V.)	[7]) 604	47 000	"	"	77.81
13	id.	Djatiwangi.	Djatiwangi. (N. V.)	[8]) 1 063	84 590	"	5 600	79.57
			Totalen . .	7 482	659 527	46 389	27 100	88.14

[1]) De ondernemingen ten name staande van Chineezen, van Chineezen en Europeanen gezamenlijk of van naamlooze vennootschappen zijn aangeduid door de tusschen haakjes geplaatste bijvoeging respectievelijk van C, van E. en C. of van N. V.

[2]) Slechts een gedeelte der beplantingen wordt vanwege de fabriek in eigen beheer bewerkstelligd. Overigens laat de onderneming gehuurde gronden bij aanneming (door Chineezen en inlanders) beplanten, onder voorwaarde dat het product aan de fabriek wordt geleverd tegen f 0,20 per pikol riet.

[3]) Deze sedert jaren niet meer gewerkt hebbende onderneming bleef ook in 1899 gesloten.

[4]) Hiervan werd een gedeelte bij aanneming beplant. Het op die wijze verkregen riet kwam de fabriek te staan op f 0,26 per pikol op het veld.

[5]) Hieronder 173 bouws, door de bevolking op eigen risico beplant.

[6]) Als voren 4 bouws.

[7]) Als voren 104 bouws.

[8]) Als voren 150 bouws. De overige 913 bouws waarvan het riet verwerkt werd bestonden uit 299 bouws door de bevolking bij overeenkomst tegen een arbeidsloon van f 120 per bouw beplant op door de onderneming gehuurde gronden, uit 358 bouws vanwege de fabriek in eigen beheer beplant, en uit 256 bouws 2de snit

Volgnummer. 1.	Afdeelingen. 2.	Districten. 3.	Ondernemingen. [1]) 4.	Uitgestrektheid (in bouws) voor den oogst van 1899 met suikerriet beplant geweest (netto aanplant, d. i. na aftrek van de oppervlakte ingenomen door wegen en slooten). 5.	Productie aan hoofdsuiker (in pikols). 6.	Bovendien nog verkregen voor zooveel opgegeven (in pikols): stroopsuiker. 7.	zaksuiker. 8.	Gemiddelde productie per bouw (in pikols), berekend naar de in kolom 6 opgegeven productie. 9
			Tagal.					
14	**Tagal.**	Tagal.	Pagongan. (N. V.)	620	57 666	„	2 875	93.00
15	id.	Adiwerna.	Adiwerna. (N. V.)	705	58 397	„	„	82.83
16	id.	Maribaija.	Kemantran. (N. V.)	605	69 850	„	2 973	115.45
17	id.	Doekoewringin.	Kemanglen. (N. V.)	816	91 967	2 400	6 000	112.70
18	id.	id.	Doekoewringin. (N. V.)	684	66 550	„	6 000	97.29
19	id.	Pangka.	Pangka. (N. V.)	581	72 000	„	4 000	123.92
20	**Pamalang.**	Pamalang.	Bandjardawa. (N. V.)	757	102 094	„	6 000	134.86
21	id.	Tjomal.	Tjomal. (N. V.)	1 011	170 407	„	3 500	168.55
22	Brebes.	Brebes.	Djatibarang. (N. V.)	701	91 000	„	6 000	129.81
23	id.	Balapoelang.	Balapoelang. (N. V.)	612	73 390	„	6 000	119.91
			Totalen . .	7 092	853 321	2 400	43 348	120.32
			Pekalongan					
24	**Pekalongan.**	Wiradessa.	Sragi. (N. V.)	675	105 000	„	6 000	155.55
25	id.	Pekalongan.	Tirto. (N. V.)	612	67 000	„	8 000	109.47
26	id.	Kedoengwoeni.	Wonopringgo (of Kedongdong).(N.V.)	686	55 933	10 908	1 200	81.53
27	Batang.	Batang.	Kalimati. (N. V.)	917	79 401	„	7 200	86.58
—	id.	id.	Klidang. (N. V.) [9])	.....	....	.....	.....	.....
			Totalen . .	2 890	307 334	10 908	22 400	106.34
			Samarang.					
28	Kendal.	Kendal.	Tjipiring. (N. V.)	947	96 500	„	„	101.90
29	id.	Kaliwoengoe.	Kaliwoengoe. (N. V.)	605	64 500	„	„	106.61
30	id.	Troeko.	Gemoe. (N. V.)	747½	88 000	„	„	117.72
—	id.	Perboean.	Poegoe. (N. V.) [9])	.....	....	.....	.....	.....
			Totalen . .	2 299½	249 000	„	„	108.28
			Japara.					
31	Patti.	Patti.	Langsee. (N. V.)	900	119 000	„	„	132.22
32	id.	Selowessi.	Trangkil.	522	54 750	„	„	104.89
33	id.	Tenggelles.	Tandjoeng Modjo (of Ngablak).(N.V.)	527	66 326	„	„	125.85
34	id.	id.	Klaling. (N. V.)	497	46 961	6 535	6 500	94.48
35	Koedoes.	Koedoes.	Rendeng. (N. V.)	440	60 004	3 831	4 000	136.37
36	id.	Tjendono.	Besito. (N. V.)	[10]) 623	65 066	„	6 000	104.43
37	id.	id.	Bendokerep. (N. V.)	[11]) 733	80 000	„	„	109.14
			Transporteeren	4 242	492 107	10 366	16 500	

[9]) De exploitatie van deze onderneming werd na de verwerking van den oogst van 1898 gestaakt.

[10]) Hieronder 15 bouws door de bevolking op eigen risico beplant.

[11]) Als voren 108 bouws.

Volgnummer. 1.	Afdeelingen. 2.	Districten. 3.	Ondernemingen. [1]) 4.	Uitgestrektheid (in bouws) voor den oogst van 1899 met suikerriet beplant geweest (netto aanplant, d. i. na aftrek van de oppervlakte ingenomen door wegen en slooten). 5.	Productie aan hoofdsuiker (in pikols). 6.	Bovendien nog verkregen voor zooveel opgegeven (in pikols): stroopsuiker. 7.	Bovendien nog verkregen voor zooveel opgegeven (in pikols): zaksuiker. 8.	Gemiddelde productie per bouw (in pikols), berekend naar de in kolom 6 opgegeven productie. 9.
			Per transport	4 242	492 107	10 366	16 500	
38	Joana.	Mergotoehoe.	Pakis. (N. V.)	847	85 150	13 150	2 000	100.53
39	Japara.	Japara.	Petjangaän (of Tambah). (N. V.)	574	76 362	„	3 082	133.03
40	id.	id.	Banjoepoetih.	104	12 727	„	„	122.37
41	id.	Majong.	De Hoop (of Majong). (N. V.)	752	95 504	„	„	127
—	id.	Bandjaran.	Djeroekwangi (of Bandjaran). (N. V.) [12])	.....	.....	.....	.....	.....
			Totalen . .	6 519	761 850	23 516	21 582	116.86
			Rembang.					
—	Rembang.	Pamotan.	Ardjowinangon (of Pamotan). [9])	.....	.....	.....	.....	.....
			Soerabaija.					
42	Sidoardjo.	Djenggolo II.	Boedoeran. (N. V.)	703	70 000	„	„	99.57
43	id.	id.	Tjandi. (C.)	400	44 000	„	„	110
—	id.	id.	Pandjoenan. (C.) [13])	.....	.....	.....	.....	.....
44	id.	Rawapoeloe I.	Porrong. (C.)	487	46 380	„	„	95.23
45	id.	id.	Tanggoelangin. (C.)	884	87 728	„	4 550	99.23
46	id.	Djenggolo I.	Waroe (of Kedoeng). (N. V.)	601	62 000	„	8 000	103.16
47	id.	id.	Sroeni. (N. V.)	705	77 534	„	4 536	109.97
—	id.	Djenggolo IV.	Tawangsari. (C.) [12])	.....	.....	.....	.....	.....
48	id.	id.	Ketegan.	907	101 100	„	5 600	111.46
49	id.	Djenggolo III.	Balongbendo.	507	65 066	„	3 000	128.33
50	id.	id.	Popoh (of Sidodadi). (N. V.)	477	60 480	„	„	126.79
51	id.	id.	Krian (of Kemerakan). (N. V.)	622	76 300	„	„	122.66
52	id.	Rawapoeloe II.	Watoetoelis. (N. V.)	600	77 000	„	„	128.33
53	id.	id.	Toelangan.	519	70 000	„	„	134.87
54	id.	id.	Kremboeng.	532	66 000	„	6 245	124.06
55	Modjokerto.	Modjokerto.	Sentanen-lor (of Kepetengan). (N.V.)	740	93 000	„	„	125.67
56	id.	id.	Tangoenan. (N. V.)	892	108 213	„	„	121.31
57	id.	id.	Brangkal. (N. V.)	910	116 000	„	„	127.47
58	id.	Modjokasri.	Gempolkerep. (N. V.)	1 005	138 041	„	„	137.35
59	id.	id.	Perning (of Poerworedjo). (N. V.)	503	62 000	„	„	123.26
60	id.	Modjosari-lor.	Koning Willem II (of Modjosari). (N. V.)	721	89 404	„	„	124
61	id.	id.	Bangsal. (N. V.)	900	107 000	„	„	118.88
62	id.	id.	Sedati. (N. V.)	717½	76 160	„	„	106.14
63	id.	Modjosari-kidoel	Ketanen (of Sarikerto).	571	67 932	400	2 250	118.97
64	id.	Djaboeng.	Dinojo. (N. V.)	739	85 000	„	„	115.02
65	id.	id.	Soemengko. (C.)	392	36 574	3 000	„	93.30
66	id.	id.	Pohdjedjer. (N. V.)	601	65 920	„	„	109.68
67	Djombang.	Modjoredjo.	Goedo. (N. V.)	679	85 400	„	„	125.77
			Transporteeren	17 314½	2 034 232	3 400	34 181	

[12]) Deze onderneming, welke het laatst in 1895 gewerkt heeft, bleef ook in 1899 gesloten.

[13]) Deze onderneming, welke haar riet in 1897 had doen vermalen op de fabriek Tanggoelangin, bleef in 1898 en 1899 gesloten.

Volgnummer. 1.	Afdeelingen. 2.	Districten. 3.	Ondernemingen. [1]) 4.	Uitgestrektheid (in bouws) voor den oogst van 1899 met suikerriet beplant geweest (netto aanplant, d. i. na aftrek van de oppervlakte ingenomen door wegen en slooten). 5	Productie aan hoofdsuiker (in pikols) 6	Bovendien nog verkregen voor zooveel opgegeven (in pikols): stroopsuiker. 7.	zaksuiker. 8.	Gemiddelde productie per bouw (in pikols), berekend naar de in kolom 6 opgegeven productie. 9.
			Per transport	17 314½	2 034 232	3 400	34 181	
68	Djombang.	Modjoredjo.	Poeloegedang (of Ponen, ook wel gen. Plosso). (C.)	542	60 078	„	„	110.84
69	id.	id.	Ngoro.	350	43 000	„	„	122.85
70	id.	id.	Tjoekir. (N. V.)	580	90 814	„	5 000	156.57
71	id.	id.	Blimbing. (N. V.)	602	80 500	„	800	133.72
72	id.	id.	Kaliwoengoe (of Tjeweng). (N. V.)	674	83 227	„	2 000	123.48
73	id.	id.	Djombang.	661	83 719	„	3 500	126.65
74	id.	Modjoagoeng.	Peterongan. (N. V.)	580	94 000	„	„	162.06
75	id.	id.	Soekodono (of Modjoagoeng). (N. V.)	805	96 700	„	6 000	120.12
76	id.	id.	Seloredjo. (N. V.)	501	69 000	„	„	137.72
77	id.	id.	Soemobito. (N. V.)	517	68 420	.	„	132.34
78	id.	id.	Ngelom (of Djagong). (N. V.)	690	94 000	„	4 400	136.23
			Totalen . .	23 816½	2 897 690	3 400	55 481	121.66
			Pasoeroean.					
79	Pasoeroean.	Pasoeroean.	Pleret. (C.)	407	[14]) 62 593	„	[14])2 050	[15])84.24
80	id.	Ngempit.	„de Onderneming" (of Ngempit). (N. V.)	620	45 508	„	9 233	73.40
81	id.	Wangkal.	Kloerahan. (C.)	344	[16]) 550	„	[16]) 100	[16])68.75
82	id.	Kebontjandi.	Gajam. (N. V.)	524	48 140	„	„	91.87
83	id.	id.	Pengkol (of de Goede Hoop). (C.)	416	34 545	„	2 000	83.04
—	id.	Grati.	Dankbaarheid (of Grati). (C.) [3])	.....	.....	.....	.....	.....
84	id.	Winongan.	Bekassi-Oost (of Winongan). (N. V.)	846	85 000	„	„	100.47
—	id.	Redjasa.	Soekoredjo (of Soeklan). [9])	.....	.....	.....	.....	.....
85	id.	id.	Kawisredjo (of Raket). (C.)	309	18 158	1 500	2 000	58 76
86	Bangil.	Bangil.	Soemberredjo (of de Hoop). (N. V.)	535	49 416	„	1 500	92.74
—	id.	Gempeng.	Yossowilangoen (of Kaliteloe). [12])	.....	.....	.....	.....	.....
87	id.	id.	Soekoredjo (of Padjangan). (C.)	459	47 900	„	1 500	104.35
88	id.	id.	Ardiredjo (of Pandaän, ook wel Koetei genaamd).	606	72 000	„	1 200	118.81
89	id.	Gempol.	Wangoenredjo (of Djapanan).	388½	33 600	3 000	„	86.48
90	id.	id.	Ardjosari (of Babat). (C.)	486½	36 542	„	148	75.11
91	id.	Wonoredjo.	Wonoredjo. (N. V.)	580	67 415	„	„	116.23
92	Malang.	Gondanglegi.	Sempalwadak. (N. V.)	483	62 300	„	3 000	128.98
93	id.	id.	Krebet.	[17])	8 000	„	3 000	[18])
94	id.	Senggoro.	Panggoengredjo.	[19])	30 360	4 616	„	[20])
			Totalen . .	7 004	702 027	9 116	25 731	[21])94.75

[14]) Hieronder ook de productie van 336 bouws aanplant van de onderneming Kloerahan.

[15]) Berekend over 743 bouws (verg. de voorgaande noot).

[16]) Deze opgaaf heeft betrekking tot slechts 8 bouws (verg. noot 14).

[17]) De verwerkte aanplant is niet volledig opgegeven, daar, behalve het riet van 75 bouws eigen aanplant, nog bovendien 25 000 pikol van de bevolking opgekocht riet verwerkt is.

[18]) Dit gemiddelde is niet met juistheid op te geven, aangezien niet blijkt van hoeveel bouws het in de voorgaande noot bedoelde riet afkomstig was.

[19]) De onderneming Panggoengredjo verwerkte uitsluitend opgekocht riet. Dit riet was, naar schatting, afkomstig van p. m. 900 bouws aanplant.

[20]) Omgeslagen over 900 bouws (zie de voorgaande noot), zou de productie slechts zijn te staan gekomen op gemiddeld 33.73 pikol per bouw.

[21]) Dit gemiddelde heeft slechts betrekking tot 14 van de 16 ondernemingen, d. i. zonder de fabrieken Krebet en Panggoengredjo.

Volgnummer. 1.	Afdeelingen. 2.	Districten. 3	Ondernemingen. [1] 4.	Uitgestrektheid (in bouws) voor den oogst van 1899 met suikerriet beplant geweest (netto aanplant, d. i. na aftrek van de oppervlakte ingenomen door wegen en slooten). 5.	Productie aan hoofdsuiker (in pikols). 6	Bovendien nog verkregen voor zooveel opgegeven (in pikols): stroopsuiker. 7.	zaksuiker. 8.	Gemiddelde productie per bouw (in pikols), berekend naar de in kolom 6 opgegeven productie. 9.
			Probolinggo.					
95	Probolinggo.	Probolinggo.	Oemboel. (N. V.)	675	63 268	3 400	4 000	93.73
96	id.	id.	Wonoaseh. (N. V.)	485	39 971	„	2 200	82 41
97	id.	Dringoe.	Wonolangan. (N. V.)	705	53 000	„	„	75.17
98	id.	Soemberkareng.	Soemberkareng. (N. V.)	647	71 500	„	„	110.51
99	Kraksaän.	Kraksaän.	Kandangdjati. (N. V.)	652	57 700	„	7 000	88.49
100	id.	id.	Seboroh. (N. V.)	415	42 093	„	2 153	101.42
101	id.	id.	Bagoe. (N. V.)	505	53 000	„	„	104.95
102	id.	id.	Djaboeng. (N. V.)	462	48 000	„	„	103.89
103	id.	Paiton.	Paiton. (N. V.)	694	61 937	„	2 400	89.24
104	id.	Gending.	Gending. (N. V.)	750	77 389	„	800	103.18
105	id.	id.	Maron. (N. V.)	596	62 120	„	„	104.22
106	id.	Padjarakan.	Padjarakan.	721	84 750	„	2 500	117.54
107	Loemadjang.	Loemadjang.	Soekodono.	860	90 000	„	„	104.65
108	id.	Ranoelamongan.	Ranoepakis. (N. V.)	360	30 000	„	„	83.33
			Totalen . .	8 527	834 728	3 400	21 053	97.89
			Bezoeki.					
109	Bezoeki.	Bezoeki.	de Maas. (N. V.)	495	46 477	„	3 000	93.89
110	id.	Mlandingan.	Boedoean.	515	47 024	„	4 270	91.30
111	Panaroekan.	Sitoebondo.	Olean. (N. V.)	607	71 502	„	2 320	117.79
112	id.	Panaroekan.	Wringinanom. (N. V.)	960	77 500	„	4 000	80.72
113	id.	Pradjekan.	Pradjekan (of Loemoetan). (N. V.)	455	43 550	„	4 400	95.71
114	id.	Kapongan.	Pandji. (N. V.)	753	91 079	„	5 000	120.95
115	id.	id.	Tandjoengsari (of Pokaän). (N. V.)	573	78 826	„	5 000	137.56
116	id.	Soemberwaroe.	Asembagoes (of Trigontjo). (N. V.)	557	55 752	„	4 000	100.09
117	Banjoewangi.	Banjoewangi.	Kabat. (N. V.)	456	50 500	„	„	110.74
118	id.	id.	Soekowidi. (N. V.)	505	52 400	„	5 500	103.76
119	id.	Rogodjampi.	Rogodjampi.	422	51 956	„	„	123.11
120	Bondowosso.	Wonosari.	Tenggarang. (N. V.)	560	61 064	„	„	109.04
121	id.	Bondowosso.	Nangkaän. (N. V.)	359	20 000	„	„	55.71
			Totalen . .	7 217	747 630	„	37 490	103.59
			Banjoemas.					
122	Banjoemas.	Soekaradja.	Kalibagor. (N. V.)	666½	95 775	„	6 000	143.69
123	id.	Poerworedjo.	Klampok (of Mandiradja). (N. V.)	579	75 000	„	2 010	129.53
—	Poerbolinggo.	Poerbolinggo. en Kertanegara	Kalimanah (of Kaliklawing). (N. V.) [3]	.....	.....	.....	.....	.....
124	id.	id.	Bodjong. (N. V.)	694	77 266	„	6 000	111.33
125	Poerwokerto.	Poerwokerto.	Poerwokerto. (N. V.)	614	78 807	„	2 000	128.35
			Totalen . .	2 553½	326 848	„	16 010	128

Volgnummer. 1.	Afdeelingen. 2.	Districten. 3.	Ondernemingen. [1] 4.	Uitgestrektheid (in bouws) voor den oogst van 1899 met suikerriet beplant geweest (netto aanplant, d. i. na aftrek van de oppervlakte ingenomen door wegen en slooten). 5.	Productie aan hoofdsuiker (in pikols). 6.	Bovendien nog verkregen voor zooveel opgegeven (in pikols): stroopsuiker. 7.	zaksuiker. 8.	Gemiddelde productie per bouw (in pikols), berekend naar de in kolom 6 opgegeven productie. 9.
			Bagelen.					
—	Keboemen.	Keboemen en Karanganjar.	Sitiredjo (of Kebasekan, ook wel Keboemen genaamd). (N. V.) [22]	.....	......	.....	.....	....
126	id.	Premboen.	Premboen. (N. V.)	618	55 487	„	„	89.78
			Totalen . .	618	55 487	„	„	89.78
			Madioen.					
127	Madioen.	Bagi.	Kanigoro (of Sentoel). (N. V.)	494	65 000	„	„	131.57
128	id.	id.	Redjoagoeng (of Kepatian). (C.)	521½	42 000	„	„	80.53
129	id.	Oeteran.	Pagottan (of Oeteran). (N. V.)	545½	85 348	„	4 000	156.45
130	Ngawi.	Sepreh.	Soedhono (of Geneng). (N. V.)	469	42 210	„	1 800	90
131	Magettan.	Goranggareng.	Redjosari (of Goranggareng). (N. V.)	948	100 000	„	„	105.48
132	id.	Keniten.	Poerwodadi. (N. V.)	841	112 500	„	„	133.76
			Totalen . .	3 819	447 058	„	5 800	117.06
			Kediri.					
133	Kediri.	Kediri.	Pesantren. (N. V.)	761	92 000	„	2 000	120.89
134	id.	Modjoroto.	Mritjan. (N. V.)	666	66 000	„	4 000	99.09
135	id.	Papar.	Poerwoasri. (N. V.)	1 073	126 000	„	6 000	117.42
136	id.	id.	Minggiran. (N. V.)	724	105 200	„	„	145.30
137	id.	id.	Bogoh-kidoel. (N. V.)	1 011	125 281	„	1 000	123.91
138	id.	Soekoredjo.	Menang (of Goerah, ook wel Kakap genaamd). (N. V.)	760	94 000	„	„	123.68
139	id.	id.	Badas. (N. V.)	560	61 402	„	„	109.64
140	id.	Djambean.	Soemberdadi.	400	16 250	„	3 000	40.62
—	Ngrowo.	Ngoenoet.	Soetjen. (N. V.) [23]	.....	......	.....	.....	.....
141	id.	Kalangbret.	Modjopanggoeng. (E. en C.)	452	61 200	„	„	135.39
142	Berbek.	Berbek.	Djati (of Gadean). (N. V.)	872	112 074	„	8 500	128.52
143	id.	Gemenggeng.	Goejangan (of Ngandjoek). (N. V.)	730	84 000	„	„	115.06
144	id.	Kertosono.	Djoewono.	101	7 050	„	1 210	69.80
			Totalen . .	8 110	950 457	„	25 710	117.19

[22]) Deze onderneming, welke het laatst in 1897 gewerkt heeft, bleef sedert gesloten.

[23]) Deze onderneming, welke in 1896 voor 't laatst een aanplant had gehad, waarvan het riet aan andere ondernemingen verkocht werd, bleef ook in 1899 gesloten.

RECAPITULATIE.

NAMEN DER GEWESTEN. 1.	Aantal fabrieken in 1899 in werking geweest. 2.	Uitgestrektheid (in bouws) voor den oogst van 1899 met suikerriet beplant geweest (netto aanplant). 3.	Productie (in pikols). 4.	Bovendien nog verkregen voor zooveel opgegeven (in pikols): [24] stroopsuiker. 5.	zaksuiker. 6.	Gemiddelde productie per bouw (in pikols), berekend volgens kolom 4. 7.
Cheribon	13	7 482	659 527	46 389 (7)	27 100 (8)	88.14
Tagal	10	7 092	853 321	2 400 (1)	43 348 (9)	120.32
Pekalongan	4	2 890	307 334	10 908 (1)	22 400 (4)	106.34
Samarang	3	2 299½	249 000	"	"	108.28
Japara	11	6 519	761 850	23 516 (3)	21 582 (5)	116.86
Soerabaija	37	23 816½	2 897 690	3 400 (2)	55 481 (13)	121.66
Pasoeroean	16	[25]) 7 004	702 027	9 116 (3)	25 731 (11)	[25]) 94.75
Probolinggo	14	8 527	834 728	3 400 (1)	21 053 (7)	97.89
Bezoeki	13	7 217	747 630	"	37 490 (9)	103.59
Banjoemas	4	2 553½	326 848	"	16 010 (4)	128
Bagelen	1	618	55 487	"	"	89.78
Madioen	6	3 819	447 058	"	5 800 (2)	117.06
Kediri	12	8 110	950 457	"	25 710 (7)	117.19
Algemeene totalen	144	[26]) 87 947½	9 792 957	99 129 (18)	301 705 (79)	[26]) 110.91
			[27]) 10 042 938			

Productie der hiervóór vermelde 144 ondernemingen (de zaksuiker herleid tot hoofdsuiker) . . . . 10 042 938 pikol, tegen 9 598 865 pikol (voor 148 ondern.) in 1898

B. Ondernemingen welke niet of slechts gedeeltelijk berusten op overeenkomsten met de bevolking:

a. op gehuurde gronden in de Vorstenlanden (29 ondernemingen; zie nader bijlage XX) . . . . 1 588 158 " " 1 514 841 " (" 29 ") " "

b. op onverhuurde gronden in de Vorstenlanden (2 ondernemingen van het hoofd van het Mangkoe Negorosche Huis) 114 065 " " 105 488 " (" 2 ") " "

c. op particuliere landen, voor zooveel de suikerondernemingen aldaar voor de wereldmarkt werken (4 ondernemingen; zie nader bijlage XX) . . . . 99 185 " " 100 199 " (" 5 ") " "

d. op erfpachtsgronden, voor zooveel als voren (7 ondernemingen; zie nader bijlage WW) . . . . 457 343 " " 455 887 " (" 7 ") " "

Totale hoeveelheid in 1899 op Java voor de wereldmarkt geproduceerde suiker, volgens de aan het bestuur verstrekte gegevens . . . . 12 301 689 " " 11 775 280 " (" 191 ") " "
(voor 186 ondern.)

[24]) De cijfers in de kolommen 5 en 6 tusschen ( ) vermeld wijzen aan tot hoeveel ondernemingen de opgegeven hoeveelheden stroop- en zaksuiker betrekking hebben.

[25]) Dit cijfer heeft slechts betrekking tot 14 van de 16 ondernemingen.

[26]) Betreft slechts 142 van de 144 ondernemingen, doordien niet met voldoende juistheid bekend is van hoeveel bouws het bij twee ondernemingen in Pasceroean (Krebet en Panggoengredjo) verwerkte riet afkomstig was.

[27]) In dit totaal is de zaksuiker medegeteld in de verhouding van 2 : 1.

II. Gegevens per gewest omtrent riet- en suikerproductie in 1899 der sub *A* en *B* hiervóór bedoelde ondernemingen. *a)*

GEWESTEN.		Totaal der gewerkt hebbende ondernemingen	Aantal ondernemingen *waartoe de opgaven in de volgende kolommen betrekking hebben.*	Netto uitgestrektheid der beplantingen (in bouws).	Geoogste hoeveelheid riet (in pikols).	Productie (in pikols): aan hoofdsuiker.	Productie (in pikols): aan zaksuiker.	Per bouw netto aanplant (kolom 4) werd dus gemiddeld verkregen: pikols riet.	Per bouw netto aanplant: pikols hoofdsuiker.	Per bouw netto aanplant: pikols zaksuiker.	Rendement (2 pikol zaksuiker gelijkstellende met 1 pikol hoofdsuiker).	Bovendien werden aan onverwerkbare stroop overgehouden de volgende hoeveelheden in pikols, en wel door het daarnevens tusschen ( ) vermelde aantal ondernemingen.
1.		2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
West-Java.	Cheribon	15	*b)* 13	7 369	7 110 747	744 524	36 346	965	101.0	4.9	10.72	66 855 (7)
	Tagal	11	11	7 557	7 834 553	912 450	55 796	1036	120.7	7.3	12.00	42 700 (5)
	Pekalongan	4	4	2 890	2 676 588	317 347	21 400	926	109.8	7.4	12.25	13 000 (1)
Midden-Java.	Samarang	3	3	2 167	2 236 469	241 000	8 110	1032	111.2	3.7	10.95	19 478 (1)
	Japara	11	11	6 488	6 815 910	774 751	45 696	1051	119.4	7.0	11.69	80 650 (6)
	Soerakarta	*c)* 16	16	7 678	8 143 583	863 356	48 074	1061	112.4	6.3	10.89	41 500 (4)
	Djokjokarta	*c)* 15	*d)* 14	6 985	7 284 758	789 666	48 995	1043	113.0	7.0	11.17	14 950 (3)
	Banjoemas	4	4	3 170	3 500 403	381 296	21 500	1104	120.2	6.7	11.19	8 300 (3)
	Bagelen	1	1									
Oost-Java.	Soerabaija	39	*e)* 37	22 858	26 842 930	2 859 342	130 785	1174	125.1	5.7	10.89	238 786 (20)
	Pasoeroean	*f)* 18	*g)* 13	6 497	6 045 893	641 189	39 836	930	98.7	6.1	10.94	16 900 (5)
	Probolinggo	14	14	8 467	8 209 673	823 691	39 500	969	97.2	4.6	10.26	76 925 (7)
	Bezoeki	13	13	6 904	7 904 516	745 172	49 390	1144	107.9	7.1	9.74	56 500 (3)
	Madioen	6	6	3 856	3 793 447	438 406	21 300	983	113.7	5.5	11.84	52 100 (2)
	Kediri	16	*h)* 15	10 138	11 734 068	1 215 954	49 957	1156	119.9	4.9	10.58	54 675 (4)
West-Java		30	28	17 816	17 621 888	1 974 321	113 542	989	110.8	6.4	11.52	122 555 (13)
Midden-Java		50	49	26 488	27 981 123	3 050 069	172 375	1056	115.1	6.5	11.20	164 878 (17)
Oost-Java		106	98	58 720	64 530 527	6 723 754	330 768	1098	114.5	5.6	10.68	495 886 (41)
Algemeene totalen 1899		*i)* 186	175	103 024	110 133 538	11 748 144	616 685	1069	114.0	6.0	10.94	*k)* 783 319 (71)
„ „ 1898		191	178	98 522	111 839 678	11 103 558	634 334	1135	112.7	6.4	10.21	*l)* 631 906 (70)

a) De hierbedoelde gegevens zijn mede ontleend aan opgaven der ondernemers, en wel voor zooveel deze zijn ingekomen ten behoeve van het „Archief voor de Java-suikerindustrie" (zie den jaargang 1900, blz. 697-709).

b) Betreffende de fabrieken Gempol en Djatipiring (of Blender), de laatste eene erfpachtsonderneming, ontbreken de opgaven.

c) In deze opgaven tellen de fabrieken Tjandisewoe (Soerakarta) en Randoe Goenting (Djokjokarta) elk afzonderlijk, en zulks in afwijking van de volgende kolommen, waar zij als één fabriek, en wel onder Soerakarta, zijn gerekend.

d) Zie voor het verschil met het cijfer in kolom 2 de voorgaande noot.

e) Betreffende de fabrieken Soemengko en Ngagel (de laatste behoorende tot de particuliere landerijen) ontbreken de opgaven.

f) Hieronder, in afwijking van de opgaven in de volgende kolommen, afzonderlijk ook gerekend de fabriek Kloerahan, ofschoon het riet vermalen werd bij de fabriek Plered.

g) Betreffende de fabrieken Plered en Kloerahan (zie de voorgaande noot), zoomede betreffende de fabrieken Pengkol, Wangoenredjo (of Djapanan) en Krebet ontbreken de opgaven.

h) Betreffende de fabriek Djoewono ontbreken de opgaven.

i) Hieronder 2 fabrieken, ten behoeve van welke wel geplant was, maar waarvan het riet elders werd verwerkt, namelijk Tjandisewoe in Soerakarta en Kloerahan in Pasoeroean (verg. de noten *c* en *f*).

k) De hierbedoelde 71 ondernemingen deelden in de opgaven der kolommen 4 en 6 voor 43 259 bouws en 4 991 905 pikol hoofdsuiker. Derhalve beliep de overgehouden onverwerkbare stroop 18.1 pikol per bouw en kwam 1 deel stroop op 6.3 deelen hoofdsuiker. In 1898 werd bij 70 van de 178 ondernemingen, van welke toen opgaven waren ingekomen, aan onverwerkbare stroop slechts 16.2 pikol per bouw overgehouden en kwam 1 deel stroop op 6.9 deelen hoofdsuiker.

l) Zie het slot van de voorgaande noot.

III. Overzicht der in het tijdvak van 1 Juli 1899 t/m 30 Juni 1900 genomen beschikkingen op aanvragen om vergunning (ingevolge St. 1894 n°. 87 en 1899 n°. 263) tot het in werking brengen van ondernemingen voor de bereiding van suiker op Java en Madura, werkende op overeenkomsten met de bevolking.

A. Ingewilligde aanvragen.

Volgnummer.	Door wien en wanneer de aanvrage werd ingediend.	Waar de op te richten fabriek te vestigen.	Datum en nummer van het gouvernementsbesluit, waarbij de aanvrage is ingewilligd.	Maximum-uitgestrektheid (in bouws) der tot stand te brengen rietbeplantingen.	Binnen welken termijn met de verwerking van het riet een aanvang moet zijn gemaakt.	Bijzondere voorwaarden waaronder de vergunning werd verleend.
I.	Poeij Tiam Hok (18 Dec. 1898).	Dessa Babakandjati in het district Oedjoengbroengkoelon der afd. Bandong (res. Preanger Regentschappen).	22 Juni 1900 n°. 18.	100	Binnen 3 jaren na den datum der vergunning.	*a.* De teelt van riet moet beperkt blijven binnen het gebied der dessa's Tjibeunjing, Kasambi, Goemoeroeh, Tjikawao, Babakandjati, Boewah Batoe en Tjigreleng. *b.* De fabriek moet voorzien zijn van door stoom gedreven machinerieën van voldoend vermogen. *c.* Het hoofd van gewestelijk bestuur zal, indien zulks door hem noodig wordt geacht, op kosten van de onderneming — welke kosten binnen 14 dagen na aanzegging of aanschrijving van het hoofd van plaatselijk bestuur moeten worden voldaan — personeel kunnen aanstellen tot het houden van toezicht op de waterverdeeling. *d.* Geschillen omtrent het watergebruik hetzij voor de eventueel ten behoeve van de onderneming aan te leggen aanplantingen, hetzij voor den eigen landbouw der bevolking behooren te worden onderworpen aan de uitspraak van het hoofd van gewestelijk bestuur, dat in hoogste instantie beslist. *e.* De ondernemer behoort zich te onderwerpen aan de nader te nemen beslissing omtrent het door hem te dragen aandeel in de kosten van onderhoud der door hem te bezigen heerendienstwegen en daarin gelegen bruggen. *f.* De ondernemer zal nimmer eenige aanspraak kunnen doen gelden op schadevergoeding voor nadeelen, in welken vorm ook, ondervonden ten gevolge van door de Regeering bevolen aanleg van waterwerken.

B.

B. Verlenging van fatale termijnen.

Volgletter.	Door wien en wanneer de verlenging werd aangevraagd.	Waar de op te richten fabriek te vestigen.	Datum en nummer van het gouvernementsbesluit, waarbij de vergunning tot het oprichten en in werking brengen van de onderneming is verleend.	Nieuwe duur der termijnen.
a.	Handelsvereeniging Amsterdam (24 Juni 1899).	Dessa Bamban in het district Pakis der afd. Malang (res. Pasoeroean).	17 Juli 1896 n°. 7.	De bij het hiernevens vermelde gouv. besluit gestelde termijnen van één en drie jaren, binnen welke een aanvang moest zijn gemaakt respectievelijk met den bouw en met het in werking brengen van de fabriek, bij de gouv. besluiten dd. 19 Juli 1897 n°. 1 en 12 September 1898 n°. 23 reeds telkens met één jaar verlengd, werden alsnog met één jaar verschoven en alzoo tot 17 Januari 1900 en 17 Januari 1902 (gouv. besluit dd. 19 Aug. 1899 n°. 40).
b.	Id. (24 Juni 1899).	Dessa Kebonagoeng in het district Senggoro der afd. Malang voornoemd.	17 Juli 1896 n°. 6.	De termijnen als voren, bij de gouv. besluiten van 19 Juli 1897 n°. 2 en 11 September 1898 n°. 32 reeds telkens met één jaar verlengd, werden wederom met één jaar verschoven en alzoo tot 17 Januari 1900 en 17 Januari 1902 (gouv. besluit dd. 19 Aug. 1899 n°. 39).
c.	Jhr. H. M. van den Brandeler (29 Mei 1899).	Dessa Djoewet in het distr. Waroedjaijeng der afd. Berbek (res. Kediri).	2 Juni 1898 n°. 20.	De termijnen als voren werden met één jaar verlengd en alzoo tot 2 Juni 1900 en 2 Juni 1902 (gouv. besluit dd. 21 Oct. 1899 n°. 18).
d.	Als voren.	Dessa Nglawak in voormeld district Waroedjaijeng.	id.	Als voren.

C. Vervallen aanvragen.

Volgnummer.	Aan wien de vergunning was verleend.	Waar de op te richten fabriek te vestigen.	Datum en nummer van het gouvernementsbesluit, waarbij de vergunning tot het oprichten en in werking brengen van de onderneming is verleend.	Redenen van intrekking der vergunning.
1	O. G. A. Aspeling.	Dessa Mondoroko in het district Karanglo der afd. Malang (res. Pasoeroean).	20 Maart 1896 n°. 6.	Er is niet voldaan aan de voorwaarde, dat binnen den bij gouv. besluit dd. 20 Maart 1896 n°. 6 gestelden, doch bij dat van 7 April 1897 n°. 26 tot 20 Maart 1898 verlengden termijn een aanvang moest zijn gemaakt met den bouw der fabriek. Daarom werd bij gouv. besluit dd. 24 Juni 1900 n°. 11 aangeteekend dat de vergunning als vervallen wordt beschouwd.

(5. 47.)

BIJLAGE UU.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 1, sub 4°., van het verslag.)

OVERZICHT over 1898/99 van de in verschillende gewesten van Java bestaande SUIKERRIET-AANPLANTINGEN ter verkrijging van BIBIET (PLANTRIET), en wel: A. waar die aanplantingen afzonderlijke ondernemingen uitmaken, en B. waar zij als onderdeelen van de suikerfabrieken zelven zijn te beschouwen.

A. Op zich zelf staande bibiet-ondernemingen.

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN OF ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid der beplantingen in 1898/99 (in bouws).	Hoeveelheid bibiet (in pikols) in 1899 door de ondernemers geoogst.	Bedongen prijs per pikol.	Hoeveelheid bibiet van de bevolking opgekocht (in pikols).	Tegen welken prijs per pikol (gemiddeld).	AANMERKINGEN.
	PREANGER REGENTSCH.						*a*) Waar een † is ingevuld, ontbreekt de opgaaf.
	Afd. Bandong.						*b*) Van 16 bouws was, tijdens de indiening der opgaaf, het riet nog niet gesneden.
1	Bibiet-onderneming van Thio Boen Pang	4	900	f 1,00	—	—	
2	Garoetsche bibiet-onderneming	250	55 000	0,80	—	—	
3	Bibiet-onderneming „Tjipadalarang".	171	61 000	1,00	—	—	
4	Id. van C. Witbols Feugen .	16	380	1,10	—	—	
5	Id. van E. van der Star . .	—	—	—	8 500	f 0,55	
6	Id. „Tjimahi"	87	22 700	1,10	—	—	
	Afd. Tjitjalengka.						
7	Onderneming van Ch. E. Ploem	169	[illegible] 807	1,00	4 015	1,00	
8	Garoetsche bibiet-onderneming van L. F. Steyn v. Hensbroek	150	[illegible]	†	19 000	0,85 à f 1,20	
9	Bibiet-onderneming van W. P. A. Alberti.	200	12 000	0,75	—	—	
10	Id. van J. C. Helder. . . .	25	†	†	2 600	1,10	
11	Id. van Khouw Tjang Sam .	6	†	†	622	0,90	
	Afd. Tjiandjoer.						
12	Bibiet-onderneming van M. v. Delden	37	11 100	0,65	10 500	0,50	
13	Id. van Oey Seng Kiat. . .	29	*b*) 3 200	0,75	2 400	0,75 à 1,00	
14	Id. van Oey Eng Liang . .	—	—	—	130	0,75	
15	Id. van Oey Hin Hay . . .	—	—	—	3 600	1,00	
	Afd. Soekaboemi.						
16	Bibiet-onderneming van J. E. van Polanen Petel. . . .	129	37 800	0,30	—	—	
17	Id. van D. Stook	45	13 200	0,30	—	—	
18	Id. van F. D. Luntungan . .	7	1 950	0,30	—	—	
19	Id. van Austerman	4	†	†	1 200	0,45	
20	Id. van M. van Delden. . .	186	55 500	0,30	—	—	
21	Id. van G. E. van Polanen Petel	16	800	0,60	—	—	
22	Id. van D. Stook	18	3 802	0,60	—	—	
23	Id. van Saenan.	111	14 213	0,60	—	—	

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN OF ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid der beplantingen in 1898/99 (in bouws).	Hoeveelheid bibiet (in pikols) in 1899 door de ondernemers geoogst.	Bedongen prijs per pikol.	Hoeveelheid bibiet van de bevolking opgekocht (in pikols).	Tegen welken prijs per pikol (gemiddeld).	AANMERKINGEN.
24	Bibiet-onderneming van G. F. van Polanen Petel. . . .	3	480	f 0,50	—	—	
25	Id. van B. B. Crone. . . .	210	43 245	0,60	3 500	f 0,60 à f 0,75	
26	Id. van D. Stook en Adriaan	51	17 850	0,50	—	—	
	Afd. Tassikmalaija.						
27	Bibiet-onderneming Tassikmalaija en Galoeh *c*) . . .	327	69 000	0,80 à f 1,00	—	—	*c*)
	Afd. Limbangan						
28	Bibiet-onderneming van W. P. A. Alberti.	200	24 000	0,80	—	—	
29	Id. van The Kong Sam. . .	100	12 000	0,80	200	0,60	
30	Id. van Khouw Tjiang Sam .	75	9 047	1,15	—	—	
31	Id. van J. C. Helder. . . .	—	—	—	7 000	1,25	
	Afd. Soekapoera.						
32	Bibiet-onderneming van H. P. F. Riemsdijk ten Cate . .	70	3 663	0,40	3 600	0,44	
33	Id. van Martinus	32	2 173	0,50	2 200	0,44	
	Totalen . . .	2428	501 810		69 067		
	CHERIBON.						
	Afd. Cheribon.						
34	Bibiet-onderneming van Tjiang Lam Tjiang	135	25 090	1,25	—	—	
35	Id. van Sastrawinata. . . .	20	4 000	1,10	2 400	0,85	
	Afd. Koeningan.						
36	Bibiet-onderneming van Lim Kwat Tjiang	231	55 983	1,25	—	—	
37	Id. van Tan Eng Kwan . .	4	1 000	1,45	—	—	
38	Id. van Tjioe Tian Kwan. .	38	9 500	1,45	—	—	
39	Id. van Oey Liang Bin. . .	12	3 000	1,10	720	0,55	
40	Id. van Tan Boen Eng. . .	48	1 200	1,75	1 100	0,75	
41	Id. van Tjwa Giok Poen . .	15	3 800	0,65	—	—	
	Totalen . . .	503	103 573		4 220		
	PASOEROEAN.						
	Afd. Malang.						
42	Bibiet-onderneming van F. W. Berg.	123	28 900	1,45	—	—	
43	Id. van Ploem	15	3 700	1,50	—	—	
44	Id. „Batoe".	132	32 340	1,60	300	†	
45	Id. „Bedali".	70	14 000	1,60	—	—	
46	Id. van Lie Sik Ling en Han Tjin Hong.	24	3 840	1,10	640	1,50	
	Totalen . . .	364	82 780		940		
	PROBOLINGGO.						
	Afd. Kraksaän.						
47	Aer Dingin (J. G. N. Robijn)	50	7 500	1,75 à 1,85	—	—	
	Afd. Loemadjang.						
48	Tempeh (H. Severijn) . . .	41	*d*) †	†	—	—	*d*)
	Totalen . . .	91	7 500		—		

c) Deze onderneming had ook aanplantingen (300 bouws) in de afdeeling Galoeh der residentie Cheribon. Van bedoelde 300 bouws (in het hier opgegeven aantal van 327 bouws begrepen) werd verkregen 62 000 pikol riet.

d) De aanplant was voor het grootste gedeelte mislukt.

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN OF ONDERNEMERS.	Uitgestrektheid der beplantingen in 1898/99 (in bouws).	Hoeveelheid bibiet (in pikols) in 1899 door de ondernemers geoogst.	Bedongen prijs per pikol.	Hoeveelheid bibiet van de bevolking opgekocht (in pikols).	Tegen welken prijs per pikol (gemiddeld).	AANMERKINGEN.
	KEDIRI.						
	Afd. Blitar.						
49	Mergomoelio (A. M. Engelken)	48	14 000	f 0,95	—	—	
50	Langendrio (D. van Casand)	42	8 000	1,20	—	—	
51	Tambahan (E. F. E. Berretty)	55	13 000	1,20 à 1,50	800	f 0,60 à f 0,70	
52	Taloen (Cultuurmaatschappij Ngelom)	†	†	†	—	—	
53	Babadan (Th. Etty)	—	—	—	600	0,60 à 0,70	
54	Kasamben (L. van Dam) . .	111	28 000	1,10 à 1,50	—	—	
	Totalen . . .	256	63 000		1400		

RECAPITULATIE.

GEWESTEN.	Aantal ondernemingen.	Uitgestrektheid der beplantingen in 1898/99 (in bouws).	Hoeveelheid bibiet (in pikols) in 1899 door de ondernemers geoogst.	Hoeveelheid bibiet van de bevolking opgekocht (in pikols).	AANMERKINGEN.
Preanger Regentschappen . . .	33	*e*) 2428 (bij 29 ondernemingen)	*e*) 501 810 (bij 25 ondernemingen)	69 067 (bij 15 ondernemingen)	*e*) Hieronder begrepen 300 bouws en 62 000 pikol van één onderneming, wier aanplantingen ook in de residentie Cheribon zijn gelegen.
Cheribon	8	503 (bij 8 id.)	103 573 (bij 8 id.)	4 220 (bij 3 id.)	
Pasoeroean.	5	364 (bij 5 id.)	82 780 (bij 5 id.)	940 (bij 2 id.)	
Probolinggo	2	91 (bij 2 id.)	7 500 (bij 1 id.)	—	
Kediri	6	256 (bij 4 id.)	63 000 (bij 4 id.)	1 400 (bij 2 id.)	
Totalen . . .	54	3642 (bij 48 ondernemingen)	758 663 (bij 43 ondernemingen)	75 627 (bij 22 ondernemingen)	

B. Bibiet-ondernemingen welke te beschouwen zijn als onderdeelen van één of meer suikerfabrieken.

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	Uitgestrektheid der beplantingen in 1898/99 (in bouws).	Hoeveelheid bibiet (in pikols) in 1899 van de eigen beplantingen verkregen.	Kostprijs per pikol.
	BATAVIA.			
	Afd. Tangerang.			
1	Tanah Tinggi	35	3 500	f 0,75
2	Paroengkoeda	120	12 000	0,68
3	Kedawoeng-Oost . . .	35	3 500	0,68
4	Kampong Melaijoe . .	90	9 000	0,60
5	Teloeknaga	95	9 500	0,70
6	Bodjong Rengit . . .	90	9 000	0,60
7	Selapandjang-West . .	100	10 000	0,60
8	Selapandjang-Oost. . .	300	30 000	0,68
9	Tjikokol	20	2 000	0,68
10	Lemo	7	700	0,60
11	Pakoelonan	30	3 000	0,40
12	Bazaar Tangerang-West	15	1 500	0,68
13	Soeradita	2	200	0,68
14	Tjihoeni	5	500	0,68
15	Lengkong-Oost	20	2 000	0,68
16	Lengkong-West . . .	15	1 500	0,78
17	Tangerang-Oost. . . .	31	3 100	0,68
18	Klappadoea	11	1 100	0,68
19	Kramat.	6	600	0,68
	Afd. Buitenzorg.			
20	Tjileboet	70	70 875	1,14
	Totalen . . .	1097	173 575	
	PREANGER REGENTSCHAPPEN.			
	Afd. Bandong.			
21	G. A. L. Voogd (voor de fabrieken der maatschappij Brangkal, Sentanenlor en Dinojo) .	159	70 000	1,30
22	R. G. W. Arendsen de Wolff (id. als boven) .	30	15 000	1,00
23	O. van Amstel (voor suikerfabrieken in Java's Oosthoek)	66	*f*) 14 350	1,00
	Afd. Tjitjalengka en Limbangan.			
24	Nederlandsch-Indische Landbouwmaatschappij	86	30 220	0,95
25	Tjigadoeg	25	8 000	1,00
	Totalen . . .	366	137 570	
	CHERIBON.			
	Afd. Cheribon.			
26	*Sindanglaut g*)	13	3 287	0,75
27	*Ploembon*	85	27 115	*h*) 1,50
	Afd. Koeningan.			
28	*Tersana*	220	55 000	f 1,00
29	*Karang Soewoeng* . . .	76	19 000	1,10
30	*Leuweung Gadjah* . . .	65	16 375	1,10
31	Factorij der Nederlandsche Handelmaatschappij	3	750	1,10
—	*Sindanglaut* (ook reeds genoemd sub nº. 26). .	132	33 000	1,15
32	*Djatipiring*.	62	8 000	1,10
	Totalen . . .	656	162 527	
	TAGAL.			
33	Bodjong (*Balapoelang*, *Djatibarang* en *Pagongan*)	216	*i*) 46 700	†
	PEKALONGAN.			
	Afd. Pekalongan.			
34	*Wonopringgo*	40	6 000	1,75
	Afd. Batang.			
35	*Kalimati*	98	23 466	1,36
	Totalen . . .	138	29 466	
	SAMARANG.			
	Afd. Kendal.			
36	Onderneming der Kendalsche fabrieken . .	379	86 500	1,25 à 1,50
37	*Kaliwoengoe*	130	19 000	1,50
	Afd. Salatiga.			
38	*Klaling*	11	*k*) 4 400	0,86
39	Onderneming van de Internationale Crediet- en Handelsvereeniging „Rotterdam"	287	111 729	1,50
	Afd. Ambarawa.			
40	Ambarawa (toebehoorende aan evengenoemde Handelsvereeniging „Rotterdam").	44	17 129	1,50
41	Ambarawa (toebehoorende aan de Koloniale Bank)	238	41 300	1,45
42	Ambarawa-Oengaran (*Petjangaän* en *Majong*) . .	120	35 800	1,43
	Totalen . . .	1209	315 858	
	SOERABAIJA.			
	Afd. Modjokerto.			
43	*Pohdjedjer*	38	9 500	1,25
44	*Pandaän*	147	40 225	1,25

f) Bovendien werden nog 3200 pikol van de bevolking opgekocht.
g) Waar de bibiet-onderneming is aangeduid onder den naam der suikerfabriek der suikerfabrieken, waarvan zij deel uitmaakt, zijn de namen cursief gedrukt.
h) Kostprijs geleverd aan de fabriek.
i) Afkomstig van 190 bouws. 26 bouws werden aangehouden voor moedertuin.
k) Bovendien werd nog van de bevolking opgekocht 256 pikol à f 0,75 per pikol.

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	Uitgestrektheid der beplantingen in 1898/99 (in bouws).	Hoeveelheid bibiet (in pikols) in 1899 van de eigen beplantingen verkregen.	Kostprijs per pikol.
45	*Koning Willem II* . . .	95	25 400	f 1,50
46	*Watoetoelis*.	70	17 500	1,50
47	*Krian*	10	2 500	1,50
	Totalen . . .	360	95 125	
	PASOEROEAN.			
	Afd. Malang.			
48	*Alkmaar*	95	20 650	†
49	*Watoetoelis*, *Popoh* en *Pe-terongan* (D. A. R. Hel-lendoorn)	70	17 000	1,50
50	*Winongan* (A. Tissot). .	50	13 000	1,20
51	*Popoh*, *Balangbendo*, *Toe-langan* en *Boedoeran* (C. G. Merkus Willer). .	75	22 000	1,50
52	*Ngempit*, *Winongan* en *Oemboel* (R. Scherius) .	75	21 000	1,50
53	Kepandjen (voor de fa-brieken der Handelsver-eeniging „Amsterdam")	273	75 036	1,36
54	*Badas*	56	15 830	1,75
55	*Ketegan*.	100	35 200	0,97[5]
56	Soemberpoetjoeng . . .	200	50 000	1,18
	Totalen . . .	994	269 716	
	PROBOLINGGO.			
	Afd. Kraksaän.			
57	*Bagoe*	42	†	—
58	*Seboroh*	30	6 000	1,00
59	*Kandangdjati*	62	12 138	1,97 à 2,00[5]
60	Tiris (*Padjarakan* en *Gen-ding*)	190	47 161	0,86
61	Kroetjil (*Padjarakan*, *Gen-ding*, *Kandangdjati* en *Phaeton*).	138	21 408	1,61
	Afd. Probolinggo.			
62	*Oemboel* (C. M. H. Pereira)	21	5 250	1,50
	Afd. Loemadjang.			
63	*Soekodono*	200	*l*) 40 000	1,00
	Totalen . . .	683	131 957	
	BEZOEKI.			
	Afd. Bezoeki.			
64	Pakem (*de Maas* en *Boe-doean*)	85	3 825	6,07
65	Maskoening (*Tenggarang*)	54	16 170	1,00
66	Soembergading (*Pandji* en *Tandjoengsari*) . .	142	20 725	1,65

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	Uitgestrektheid der beplantingen in 1898/99 (in bouws).	Hoeveelheid bibiet (in pikols) in 1899 van de eigen beplantingen verkregen.	Kostprijs per pikol
67	Tasnan (*Asembagoes*) . .	63	18 576	f 1,00
68	Pinangpahit (*Pradjekan*).	50	10 000	1,50
69	Maskoening (*Olean*) . .	79	15 970	1,39
	Afd. Djember.			
70	Andongsari (*Padjarakan*)	36	7 000	1,20
71	Tiris G. P. (*Padjarakan* en *Gending*)	190	47 161	†
	Afd. Banjoewangi.			
72	*Rogodjampi*	28	6 912	1,92
73	Dadapan—Malan—Litjin (*Kabat*)	40	†	†
	Totalen . . .	767	146 339	
	BANJOEMAS.			
74	Adjibarang (*Kalibagor* en *Poerwokerto*)	192	65 000	†
	BAGELEN.			
	Afd. Poerworedjo.			
75	*Premboen*	60	6 845	1,85
76	*Poerworedjo*	100	18 000	1,60
	Afd. Ledok.			
77	*Klampok*	15	3 000	0,90
78	*Barongan*, *Padokan* en *Tjebongan*	26	6 500	3,00
	Totalen . . .	201	34 345	
	KADOE.			
	Afd. Magelang.			
79	Bibiet-tuinen „Kadoe" voor de 4 fabrieken der erven G. L. Dorrepaal (A. A. Nagel) . . .	170	18 840	1,83
80	*Rewoeloe*, *Klatji*, *Karanga-nom*, *Ponggok* en *Pram-bonan*.	259	8 872	4,00
81	*Peljangaän* (A. A. Nagel)	33	*m*) 2 231	1,00
	Totalen . . .	462	29 946	
	MADIOEN.			
	Afd. Madioen.			
82	*Redjoagoeng*	60	9 630	†
83	*Kanigoro*	60	12 492	†
	Totalen . . .	120	22 122	

l) Bovendien werd nog geoogst 12 000 pikol maal-riet.

m) Van 28 bouws was, tijdens de indiening der opgaaf, het riet nog niet gesneden.

Volgnummer.	NAMEN DER ONDERNEMINGEN.	Uitgestrektheid der beplantingen in 1898/99 (in bouws).	Hoeveelheid bibiet (in pikols) in 1899 van de eigen beplantingen verkregen.	Kostprijs per pikol.
	KEDIRI.			
	Afd. Kediri.			
84	*Pesantren*	80	24 000	f 0,80
85	*Merітjan*	20	6 000	1,30
86	*Kaliwoengoe* en *Tjeweng* .	55	16 500	1,00
87	*Soerowinangoen*	31	nog niet geoogst.	
88	Plosso Klatten (*Brenggolo*)	12	id.	
	Afd. Berbek.			
89	*Goejangan*	83	21 000	0,92
90	*Redjosari*	140	28 000	1,00
	Afd. Ngrowo.			
91	*Modjopanggoeng*	70	23 333	1,62
	Afd. Blitar.			
92	Blitar (Cultuurmaatsch. Tjepper)	97	26 000	1,00
93	Telogo (*Bogokidoel* en *Poerwoasri*).	125	20 000	1,20
94	Wlingi (*Koedjonmanis*) .	53	9 300	0,80
	Totalen . . .	766	174 133	

RECAPITULATIE.

GEWESTEN.	Aantal ondernemingen.	Uitgestrektheid der beplantingen in 1898/99 (in bouws).	Hoeveelheid bibiet (in pikols) in 1899 van de eigen beplantingen verkregen.
Batavia.	20	1 097	173 575
Preanger Regentschappen . . .	5	366	n) 137 570
Cheribon	7	656	162 527
Tagal	1	216	o) 46 700
Pekalongan	2	138	29 466
Samarang	7	1 209	p) 315 858
Soerabaija.	5	360	95 125
Pasoeroean	9	994	269 716
Probolinggo	7	683	q) 131 957
Bezoeki.	10	767	r) 146 339
Banjoemas	1	192	65 000
Bagelen	4	201	34 345
Kadoe	3	462	s) 29 946
Madioen	2	120	22 122
Kediri	11	766	t) 174 133
Algemeene totalen . . .	94	8 227	u) 1 834 379

n) Bovendien werden nog 3200 pikol van de bevolking opgekocht.

o) Afkomstig van 190 bouws.

p) Bovendien werden nog 256 pikol van de bevolking opgekocht.

q) Van één onderneming, met een aanplant van 42 bouws, is de productie niet opgegeven.

r) Van één onderneming, met een aanplant van 40 bouws, is de productie niet opgegeven.

s) Afkomstig van 434 bouws (zie noot m).

t) Van 2 ondernemingen, met een aanplant van 43 bouws, was tijdens de indiening der opgaven nog niet geoogst.

u) Betreft 90 ondernemingen met een aanplant van 8048 bouws.

(5. 48.)

BIJLAGE VV.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 1, sub 4°., van het verslag.)

OVERZICHT van de productie, enz. in 1898 en 1899 der INDIGO- en der TABAKSONDERNEMINGEN op JAVA (buiten die in de Vorstenlanden en op de particuliere landerijen en met uitzondering ook van de productie, verkregen op gronden, door het Gouvernement in erfpacht of in huur afgestaan).

N. B. De ondernemingen aan naamlooze vennootschappen, aan Chineezen of aan inlanders toebehoorende zijn te onderscheiden door de bijvoeging N.V., C., of I.

INDIGO-ONDERNEMINGEN.

Volg-nummer.	Naam en ligging der ondernemingen.	1898.			1899.		
		Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie (in K.G.).	Gemiddelde productie per bouw (in K.G.).	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie (in K.G.).	Gemiddelde productie per bouw (in K.G.).
	Tagal.						
	Afd. Brebes.						
1	Karang Toewang. (N. V.) *a*)	200	8 750	43.7	113	2 277	20.1
	Pekalongan.						
	Afd. Pekalongan.						
2	Kadjen (of Sidokerti). (N. V.)	230	13 250	57.6	243	11 250	46.3
	Afd. Batang.						
	Depok (of Bleder). (N. V.) *b*)	225	7 580	33.7	.....	.....	.....
3	Pandansari (of Djemawoe).	336	18 250	54.3	386	18 053	46.7
4	Koetoesari (of Plelen). (N. V.)	200	11 500	57.5	265	17 615	66.4
	Totalen	991	50 580	51.0	894	46 918	52.4
	Samarang.						
	Afd. Kendal.						
5	Rawaseneng (of Radjoek). (N. V.)	281	9 183	32.7	261	8 972	34.3
	Rembang.						
	Afd. Toeban.						
6	Ngladjoe (of Djodjogan). *c*)	50	900	18.0	*d*) †	†	†
	Pasoeroean.						
	Afd. Bangil.						
7	Soembersalak (of Djembroeng).	65	2 500	38.5	52	2 190	42.1
	Madioen.						
	Afd. Madioen.						
8	Tjaroeban (of Blimbing). (N. V.) *e*)	"	"	"	"	"	"
9	Geger. *c*)	325	6 500	20.0	†	†	†
	Totalen	325	6 500	20.0	†	†	†
	Kediri.						
	Afd. Kediri.						
10	Semen en Baoedendo.	400	14 000	35.0	400	14 500	36.2
11	Plosso (of Kraton). (N. V.)	215	6 400	29.7	200	5 900	29.5
12	Wonoredjo (of Blimbing). (N. V.)	450	15 300	34.0	450	13 500	30.0
13	Selodono. (N. V.)	687	21 000	30.6	692	14 750	21.3
14	Brenggolo (of Bangkok). (N. V.)	300	9 750	32.5	300	8 250	27.5
15	Djeroekwangi. (N. V.) *f*)	"	"	"	363	2 000	5.5
	Transporteeren	2052	66 450		2405	58 900	

a) Bovendien verkreeg deze onderneming nog 18 000 pikol rijst, 400 pikol katjang en 1200 pikol boengkil.

b) Deze onderneming werd na de afwerking van den oogst van 1898 gesloten.

c) Het voornemen bestond deze onderneming te sluiten.

d) Waar een † is ingevuld, ontbreken de opgaven.

e) Deze onderneming werd in 1898 en 1899 niet geëxploiteerd.

f) Deze onderneming werd in 1898 niet geëxploiteerd.

Volgnummer.	Naam en ligging der ondernemingen.	1898. Beplante uitgestrektheid (in bouws).	1898. Productie (in K.G.).	1898. Gemiddelde productie per bouw (in K.G.)	1899. Beplante uitgestrektheid (in bouws)	1899. Productie (in K.G.).	1899. Gemiddelde productie per bouw (in K.G.).
	Per transport	2 052	66 450		2 405	58 900	
16	Gajam. (N. V.)	272	8 500	31.2	343	8 500	24.7
17	Tegowangi (of Doerenan) (N. V.)	650	20 500	31.5	600	17 000	28.3
18	Pagoe en Gogoranti. (N. V)	600	21 500	35.8	600	16 500	27.5
19	Basongan. (N. V.)	350	10 500	30	350	9 150	26.1
20	Plosso-Pare.	240	12 322	51 3	300	14 825	49.4
	Transporteeren	4 164	139 772		4 598	124 875	
	Per transport	4 164	139 772		4 598	124 875	
	Afd. Blitar.						
21	Garoem. *g*)	190	5 359	28.2	"	"	
22	Soemberredjo.	180	8 000	44.4	170	7 722	4[illegible]
	Totalen	4 534	153 131	33.7	4 768	132 597	2[illegible]
	Algemeene totalen	6 446	231 544	35.9	6 088	192 954	3[illegible]

TABAKS-ONDERNEMINGEN.

Volgnummer.	Naam en ligging der ondernemingen.	Productie (in K.G.). 1898. Bladtabak.	1898. Krossok.	1899. Bladtabak.	1899. Krossok.
	Probolinggo.				
	Afd. Loemadjang.				
1	Djarit (of Djeboek)	100 000	19 000	89 000	33 000
2	Koelon.	150 000	27 900	120 000	95 000
3	Bagoe.	35 900	43 900	*h*)	*h*)
4	Tempeh-lor (of Bedok).	100 000	50 000	75 000	124 000
5	Kalipantjing.	150 000	40 000	135 000	40 000
6	Lempeni.	180 000	60 000	200 000	75 000
7	Tambalang.	*i*) 45 300	*i*) †	45 500	13 000
8	Pasirian.	125 000	60 000	100 000	100 000
9	Tamboeh.	100 000	75 000	140 000	100 000
10	Ngebroek (of Broock).	*i*) 6 500	*i*) †	†	†
11	Kebon Toeroes.	52 500	42 500	50 000	25 000
12	Bades.	112 900	97 400	126 500	11 000
13	Soemberkadi. (C.)	87 600	53 800	87 500	31 250
14	Djoho.	105 200	55 600	*h*) 90 000	*h*) 43 000
15	Tempeh-tengah.	170 000	400 000	191 670	725 300
16	Labroek-kidoel.	*i*) 60 000	*i*) †	28 500	14 000
17	Tjitrodiwangsan (of Kedong Wringin).	135 000	35 000	125 000	45 000
18	Ketitan.	12 000	42 000	13 000	50 000
19	Tembalang.	*i*) 48 800	*i*) †	†	†
20	Pasirian (of Oost-Djarit).	21 600	"	25 000	"
21	Klodjen (of Tjitrodiwangsan).	30 000	90 000	100 000	175 000
	Transporteeren	1 828 300	1 192 100	1 741 670	1 699 550
	Per transport	1 828 300	1 192 100	1 741 670	1 699 5[illegible]
22	Tempeh-lor. (C.)	50 000	88 000	45 000	61 0[illegible]
23	Koenir.	†	†	†	†
24	Besoek.	†	†	*j*) 65 000	*j*) †
25	Tjondro.	†	†	†	†
26	Moedjoer. *k*)	....	....	33 000	26 9[illegible]
27	Preman (of Tempeh). *l*)	....	....	73 500	14 0[illegible]
28	Wonoredjo-lor. *l*)	....	....	20 000	40 0[illegible]
29	Kalimoedjoer. *l*)	....	....	†	†
30	Boelakwareng. *l*)	....	....	†	†
	Totalen	*m*) 1 878 300	*m*) 1 280 100	*m*) 1 978 170	*m*) 1 841 4[illegible]
	Bezoeki.				
	Afd. Bondowosso.				
31	Sekarpoetih. (N. V.)	*j*) 1 100 000	*j*) †	*j*) 1 742 500	*j*) †
32	Boender.	*j*) 600 000	*j*) †	162 500	375 0[illegible]
33	Kalianjar (of Balehbaroe).	87 500	212 500	*j*) 300 000	*j*) †
34	Karanganjar.	22 500	150 000	17 500	157 5[illegible]
35	Soembersari. *l*)	....	....	100 000	175 0[illegible]
36	Soembersari. *l*)	....	....	*j*) 198 000	*j*) †
	Afd. Djember.				
37	Soemberdjeroek. (N. V.)	30000 0	700 000	350 000	750 0[illegible]
—	Rambipoedji. *n*)	400 000	650 000	*n*)	*n*)
38	Adjoeng (of Soekokerto). (N. V.)	244 000	208 500	350 000	350 0[illegible]
	Transporteeren	2 754 000	1 921 000	3 220 500	1 807 5[illegible]

g) Deze onderneming heeft in 1899 niet gewerkt.

h) De onderneming Bagoe maakt vermoedelijk thans een onderdeel uit van Djoho (n°. 14).

i) Vermoedelijk is de verkregen krossok onder de opgegeven hoeveelheid bladtabak grepen.

j) De verkregen krossok is onder de opgegeven hoeveelheid bladtabak begrepen.

k) De onderneming Moedjoer, welke in 1897 en 1898 niet gewerkt had, werd in 1899 heropend.

l) Deze onderneming werd in 1899 geopend.

m) Voor de bladtabak is het totaal te hoog; voor de krossok te laag (verg. de noot *i* en *j*).

n) De onderneming Rambipoedji werd in 1899 bij de onderneming Oud-Djem[illegible] (n°. 41) gevoegd.

Volg-nummer.	Naam en ligging der ondernemingen.	Productie (in K.G.). 1898. Bladtabak.	1898. Krossok.	1899. Bladtabak.	1899. Krossok.
	Per transport	2 754 000	1 921 000	3 220 500	1 807 500
39	Soekoedono. (N. V.)	550 000	450 000	550 000	400 000
40	Djelboek. (N. V.)	425 000	375 000	425 000	375 000
41	Oud-Djember. (N. V.)	550 000	450 000	n) 1 250 000	n) 1 800 000
42	Gambirono. (N. V.)	150 000	100 000	140 000	175 000
43	Tanggoel. (I.)	105 000	102 200	93 000	47 300
44	Goemelar. (N. V.)	450 000	275 000	†	†
45	Kotok.	312 500	312 500	j) 2 250 000	j)
46	Soemberbahroe.	"	12 500	j) 7 000	j)
	Totalen	m) 5 296 500	m) 3 998 200	m) 7 935 500	m) 4 604 800
	Banjoemas.				
	Afd. Banjoemas.				
47	Soekaradja. (N. V.)	†	†	j) 180 000	j)
48	Soekaradja-kidoel. (C.)	†	†	"	62 500
	Afd. Poerbolinggo.				
49	Poerbolinggo Bobotsari.	116 000	225 000	98 000	312 500
50	Poerbolinggo. l)	....	....	j) 63 500	j)
	Transporteeren	116 000	225 000	341 500	375 000

Volg-nummer.	Naam en ligging der ondernemingen.	Productie (in K.G.). 1898. Bladtabak.	1898. Krossok.	1899. Bladtabak.	1899. Krossok.
	Per transport	116 000	225 000	341 500	375 000
	Afd. Poerwokerto.				
51	Poerwokerto.	j) 300 000	j)	j) 360 000	j)
	Totalen	m) 416 000	m) 225 000	m) 701 500	m) 375 000
	Kediri.				
	Afd. Kediri.				
52	Wonoredjo of Blimbing. (N. V.) o)	†	†	†	†
53	Doerenan. p)	†	†	†	†
	Afd. Ngrowo.				
54	Soekoredjo. q)	"	30 000	"	"
	Afd. Trenggalek.				
55	Bendo.	†	†	1 240	27 900
	Totalen	†	30 000	1 240	27 900
	Algemeene totalen	m) 7 590 800	m) 5 533 300	m) 10 616 410	m) 6 849 150

o) Maakt tevens deel uit van de indigo-onderneming van denzelfden naam.

p) Doerenan was vroeger een onderdeel van de indigo-onderneming Doerenan of Tegowangi, doch is daarvan thans afgescheiden.

q) Deze onderneming heeft in 1899 niet gewerkt.

(5. 49.)

BIJLAGE WW.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 1, sub 5°., van het verslag.)

GEWESTELIJK OVERZICHT

BETREFFENDE DE OP ULT. 1899

OP

JAVA

aanwezige LANDBOUWONDERNEMINGEN, gevestigd op gronden door het Gouvernement in ERFPACHT of in HUUR 1) afgestaan,

BENEVENS

de daarvan in 1899 verkregen PRODUCTIE, voor zooveel betreft de voornaamste landbouwvoortbrengselen voor de wereldmarkt.

1) Van de huurondernemingen is er nog slechts één overgebleven, met name Simbarwangi c. a. in Kediri, omvattende 2 perceelen, ter gezamenlijke grootte van 840 bouws. Wat de erfpachtsondernemingen betreft, vindt men nopens elk perceel in het bijzonder opgaven nopens uitgestrektheid als anderszins in bijlage AA van deel I van den Regeeringsalmanak van Nederlandsch-Indië voor 1900.

GEWESTEN.	A. Ondernemingen, nopens welker exploitatie over 1899 opgaven bij het bestuur waren ingekomen.				B. Ondernemingen, hetzij al dan niet in exploitatie, waaromtrent over 1899 geenerlei opgaven zijn ontvangen. a)			Verdeeling van de onder A bedoelde ondernemingen, naar gelang er één of meer der onder verbouwd, met opgaven, voor zooveel ingekomen, nopens de in 1899 ve												gewasse product
			Uitgestrektheid (in bouws)					Koffie.		Kina.		Thee.		Tabak.		Suikerriet.		Cacao.		Ande (buit de n
	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	in 't geheel.	beplant. d)	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Productie (in pikols). e)	Aantal ondernemingen.	Productie (in K.G. bast).	Aantal ondernemingen.	Productie (in K.G.).	Aantal ondernemingen.	Productie (in K.G.).	Aantal ondernemingen.	Productie (in pikols suiker).	Aantal ondernemingen.	Produ (in K.G	Aantal ondernemingen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.
Bantam	10	21	3 657	655 (10)	6	16	4 227	7	906 (5)	1	5 332 (1)	„	„	1	niet opgegeven.	„	„	„	„	6
Batavia	1	1	406	273 (1)	„	„	„	1	niet opgegeven.	„	„	1	62 500 (1)	„	„	„	„	„	„	„
Krawang	6	10	1 934	930 (6)	5	6	915	5	431 (4)	„	„	1	niet opgegeven.	„	„	„	„	1	niet opgege	4
Preanger Regentschappen	143	414	75 033	39 395 (141)	89	134	38 076	76	22 160 (66)	63	3 426 755 (53)	83	g) 4 333 000 (52)	„	„	1	h)	8	i) 24 64	16
Cheribon	6	17	2 627	865 (6)	„	„	„	3	476 (2)	2	85 017 (2)	1	146 009 (1)	„	„	l) 4	m) 125 191 (2)	„	„	„
Tagal	3	3	965	490 (3)	5	5	1 144	2	6 (1)	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1
Pekalongan	21	66	12 277	5 894 (19)	2	2	430	15	4 004 (12)	6	162 834 (5)	3	2 100 (1)	„	„	1	n)	4	2 07	4
Samarang	42	95	20 127	13 647 (42)	7	11	1 877	34	26 814 (29)	4	194 516 (4)	2	1 600 (1)	„	„	1	o)	26	214 22	28
Japara	10	22	3 858	2 237 (10)	1	1	306	2	235 (1)	„	„	„	„	„	„	„	„	1	93	7
Soerabaija	9	29	4 762	2 437 (9)	9	16	3 285	8	5 378 (7)	„	„	„	„	„	„	p) 1	niet opgegeven.	1	12 40	„
Pasoeroean	73	185	69 377	48 610 (71)	10	17	6 670	73	213 511 (65)	2	68 200 (1)	„	„	„	„	q) 2	50 091 (1)	4	12 05	10
Probolinggo	21	53	16 268	9 020 (21)	13	32	12 307	20	29 545 (19)	„	„	„	„	1	r) 73 500 (1)	„	„	1	niet opgege	1
Bezoeki	61	163	58 436	20 948 (61)	65	218	91 871	52	58 877 (43)	1	niet opgegeven.	„	„	8	s) 172 450 (8)	1	t)	4	36 33	„
Banjoemas	4	5	1 349	740 (4)	3	9	3 226	2	niet opgegeven.	1	45 000 (1)	1	niet opgegeven.	1	oogstmislukt.	„	„	„	„	1
Bagelen	2	14	1 674	873 (1)	„	„	„	1	6 (1)	1	50 000 (1)	1	352 000 (1)	„	„	„	„	1	4	1
Kadoe	12	18	3 279	1 511 (12)	2	2	390	11	1 616 (9)	2	niet opgegeven.	„	„	„	„	„	„	2	24	2
Madioen	19	37	8 028	4 020 (19)	6	10	2 689	8	4 286 (6)	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2
Kediri	102	276	71 764	41 109 (94)	75	156	40 775	93	95 145 (85)	2	52 000 (1)	1	proefaanplant	1	u) 6 820 (1)	v) 5	w) 282 061 (4)	7	11 62	11
Totalen	545	1429	355821	194 554 (530)	298	635	217188	413	x) 463 396 (355)	85	4 089 654 (69)	94	4 897 200 (57)	12	ij) 252 770 (10)	16	457 343 (7)	60	314 58	94
Over 1898 waren de cijfers	551	1395	353068	192 985 (534)	252	530	175495	437	z) 171 088 (358)	83	3 817 234 (61)	77	4 132 649 (48)	8	194 340 (7)	20	455 887 (7)	62	376 12	82

a) Waar in dezelfde streek perceelen ten name van denzelfden ondernemer staan, zijn deze in den regel als één onderneming gerekend. Dit geldt in de meeste gevallen perceelen, die nog niet in ontginning zijn.

b) Daar niet van al de onder A bedoelde ondernemingen ook de productie is opgegeven en bij sommige ook niet geoogst werd, is het aantal ondernemingen, waartoe de opgegeven productie betrekking heeft, tusschen ( ) vermeld.

c) Het aantal ondernemingen, welke uitsluitend dienstbaar werden gemaakt aan de teelt van gewassen voor de inlandsche markt, is betrekkelijk zeer gering. Overigens werden ook, in kleine hoeveelheden, één of meer inlandsche gewassen geteeld op enkele voor de Europeesche markt producerende ondernemingen.

d) De beplante uitgestrektheid voor elke cultuur afzonderlijk is niet volledig op te geven, aangezien vanwege een zeer groot aantal ondernemingen daaromtrent geene voldoende gegevens zijn verstrekt. Tot hoeveel ondernemingen het voor elk gewest opgegeven totaal der beplantingen betrekking heeft, is tusschen ( ) vermeld.

e) Niet steeds is in de voorhanden gegevens aangeduid of de opgaaf alleen op Java-koffie doelt, terwijl ook somtijds Java- en Liberia-koffie in één cijfer zijn genoemd. Waar de geoogste Liberia-koffie afzonderlijk is opgegeven, komt men tot een totaal van 41 242 pikol voor 121 ondernemingen, namelijk Bantam 856 pikol (5 ondernemingen), Krawang 251 (1), Preanger Regentschappen 11 465 (31), Pekalongan 1971 (7), Samarang 16 677 (18), Japara 100 (1), Soerabaija 34 (2), Pasoeroean 2358 (23), Probolinggo 70 (1), Bezoeki 3257 (5), Bagelen 6 (1), Kadoe 1288 (6), Madioen 100 (1) en Kediri 2809 (19). Ten opzichte van 3 ondernemingen in de Preanger Regentschappen, 2 in Cheribon, 2 in Pekalongan, 1 in Soerabaija, 6 in Pasoeroean, 1 in Probolinggo, 5 in Bezoeki en 1 in Kediri werd bovendien de productie geheel of gedeeltelijk in hoornschil-koffie opgegeven. De geheele hoeveelheid, ad 27 888 pikol, is in de hierbedoelde gewestelijke totalen gerekend als 22 310 pikol bereide koffie. Voor 1 onderneming in Kediri is voorts opgegeven 18 pikol glondongan-koffie.

f) Wat de in deze kolom bedoelde gewassen betreft, werd geproduceerd bij het tusschen ( ) vermeld aantal ondernemingen in de residentiën Bantam, Krawang, Preanger Regentschappen, Pekalongan, Samarang, Japara, Pasoeroean, Bagelen, Kadoe en Kediri 2161 pikol peper (26), 27 pikol cubebe (2), 201 pikol muskaatnoten (9), 2 pikol kruidnagelen (1), 11 K.G. vanille (1), 47 200 K.G. coca (1), 2445 pikol kapok (20), waaronder 1046 pikol ruwe (1) en 25 pikol (1) door opkoop van de bevolking verkregen, en 315 670 stuks kapokvruchten (2), circa 3 pikol caoutchouc (2), 13 664 K.G. aloëvezel (2) en 14 K.G. annatto (1). Bovendien werd voor 4 ondernemingen (2 in Samarang en 2 in Kediri) eene niet nader gespecificeerde productie van gezamenlijk 11 662 pikol diverse producten opgegeven, voor 1 onderneming (in Samarang) eene productie van 40 pikol cacao en peper, en voor 2 andere (ook in Samarang) van 74 pikol notemuskaat en foelie.

g) Hieronder voor 9 ondernemingen eene niet nader opgegeven hoeveelheid thee door opkoop verkregen. Twee ondernemingen verkregen bovendien door opkoop van de bevolking respectievelijk 7515 K.G. thee en 33 500 K.G. nat blad. Verder is van 12 andere ondernemingen vermeld dat zij 858 997 K.G. nat blad van de bevolking opkochten, maar het blijkt niet of het daarvan verkregen droog product in de opgegeven productie begrepen is. Voor 6 ondernemingen, niet onder de 52 begrepen, is verder opgegeven 231 915 K.G. nat blad.

h) Betreft de kina- tevens thee-onderneming Pamegatan. De productie werd niet opgegeven.

i) Een der 7 ondernemingen kocht bovendien 30 000 cacaovruchten op, waaruit $15\frac{1}{2}$ pikol cacao verkregen werd.

k) Hieronder één onderneming (Tjoeroegtaneuh, groot 550 bouws), welke gedeeltelijk aan een inlander toebehoort.

l) Bij 2 van de hierbedoelde ondernemingen, met namen Tedja en Pasir Tji-

(ver… ver…)	Gewassen werden productie. *b*) Andere gewassen (buiten die voor de inlandsche markt). *c*) Aantal ondernemingen	Productie (in pikols).	Verdeeling van de onder A en B bedoelde ondernemingen naar gelang zij in handen waren van: naamlooze vennootschappen. Aantal ondernemingen	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Europeanen. Aantal ondernemingen	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Chineezen. Aantal ondernemingen	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	inlanders. Aantal ondernemingen	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Algemeen totaal betreffende het aantal ondernemingen en perceelen. Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).
20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.	37.
„	6	*f*)	1	2	380	12	32	7 322	3	3	182	„	„	„	16	37	7 884
„	„	„	1	1	406	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	1	406
iet ge	4	*f*)	4	8	1 151	4	5	731	3	3	967	„	„	„	11	16	2 849
544	16	*f*)	88	282	55 106	*k*) 129	*k*) 236	*k*) 53 221	15	30	4 782	„	„	„	232	548	113 109
„	„	„	1	7	797	3	8	1 421	2	2	409	„	„	„	6	17	2 627
„	1	niet opgegeven.	„	„	„	6	6	1 860	2	2	249	„	„	„	8	8	2 109
077	4	*f*)	8	40	7 094	12	23	3 818	3	5	1 795	„	„	„	23	68	12 707
225	28	*f*)	24	52	11 827	21	48	8 860	3	5	1 278	1	1	39	49	106	22 004
930	7	*f*)	5	14	2 309	6	9	1 855	„	„	„	„	„	„	11	23	4 164
400	„	„	7	25	4 281	11	20	3 765	„	„	„	„	„	„	18	45	8 046
959	10	*f*)	72	183	70 611	10	16	4 258	1	3	1 178	„	„	„	83	202	76 047
iet ge	1	niet opgegeven.	23	54	17 110	10	29	11 228	1	2	237	„	„	„	34	85	28 575
132	„	„	63	183	69 875	61	196	80 104	1	1	28	1	1	300	126	381	150 307
„	1	niet opgegeven.	1	1	503	6	13	4 073	„	„	„	„	„	„	7	14	4 576
46	1	*f*)	1	12	1 184	1	2	490	„	„	„	„	„	„	2	14	1 674
48	2	*f*)	1	2	427	10	13	2 585	3	5	657	„	„	„	14	20	3 669
„	2	niet opgegeven.	5	20	5 279	15	18	3 939	4	8	1 469	1	1	30	25	47	10 717
20	11	*f*)	80	210	59 946	83	187	54 844	11	31	5 793	3	4	956	177	432	121 539
82	94	*f*)	385	1096	308 286	400	861	244 374	52	100	19 024	6	7	1325	843	2064	573 009
20	82	*aa*)	380	1048	294 561	372	786	215 998	46	86	17 154	5	5	850	803	1925	528 563

wangoen dienen de rietaanplantingen enkel voor het winnen van plantriet; de productie beliep respectievelijk 200 en 150 pikol rietstekken.

m) Namelijk 35 441 pikol als productie van de onderneming Djatipiring of Blender (2400 pikol, verkregen uit rietbeplantingen op het perceel zelf, en 33 041 pikol van riet, geteeld op van de bevolking gehuurde gronden), benevens 89 750 pikol als productie van de onderneming Kadhipaten, ten deele mede verkregen uit riet, geteeld op van de bevolking gehuurde gronden.

n) Hier wordt gedoeld op de onderneming Sikepjer (of Si Amboe), welke, behalve padi-aanplantingen, ook 45 bouws rietplantsoen bezat, waarvan verkregen werd 13 500 pikol riet, vermalen op een der in bijlage TT vermelde suikerfabrieken.

o) Betreft de koffie- tevens cacao-onderneming Banaran, waar van eene riet-aanplanting van 20 bouws verkregen werd 3000 pikol rietstekken.

p) Bij de hierbedoelde onderneming, Sarikerto genaamd, werd, behalve tweede gewassen, ook suikerriet geteeld en wel op 30 bouws. Het riet werd vermalen op de in bijlage TT vermelde suikerfabriek Ketanen.

q) Betreft de ondernemingen Alkmaar en Gangsiran. Bij de laatste (waar koffiecultuur de hoofdzaak was) werd van 30 bouws plantriet geoogst, doch de verkregen hoeveelheid is niet opgegeven.

r) Hieronder 15 000 K.G. krossok (kerftabak). De opgaaf betreft de onderneming Soedimoro (Djarit en Pasirian).

s) Hieronder voor 7 ondernemingen ook krossok, in 't geheel 52 200 K.G. Bovendien werd door de koffieonderneming Kalitengah van 40 bouws van de bevolking gehuurde gronden 10 000 K.G. blad- en 5000 K.G. kerftabak verkregen.

t) Betreft de onderneming Banongan-Wringinanom, waar van 150 bouws rietbeplantingen verkregen werd eene productie van 173 000 pikol maalriet.

u) Bovendien werd door de koffieonderneming Bakoeng 12 400 K.G. krossok opgekocht.

v) Een der hierbedoelde ondernemingen — de koffieonderneming Mlantjoe (Poerowinangoen) — had eene proefaanplanting van 20 bouws enkel voor het winnen van plantriet.

w) In de hierbedoelde suikerproductie deelden de ondernemingen Koewarassan (of Brenggolo) met 96 891 pikol muscovados, Kentjong met 78 800 pikol n°. 13 en 1000 pikol zaksuiker (gerekend als 500 pikol hoofdsuiker), Gambirredjo (of Koedjonmanis) met 72 870 pikol muscovados en Wonoboto (of Baron) met 16 000 pikol muscovados, 14 000 pikol hoofdsuiker en 6000 pikol zaksuiker (gerekend als 3000 pikol hoofdsuiker). Deze ondernemingen beschikten respectievelijk over 791, 994, 700 en 457 bouws riet, waaronder 673, 624, 556 en 232 bouws op van de bevolking gehuurde gronden.

x) Hieronder — voor zooveel blijkt (verg. noot *e*) — 41 242 pikol Liberia-koffie voor 121 ondernemingen en 18 pikol glondongan-koffie bij 1 onderneming.

ij) Bovendien verkregen 2 koffieondernemingen nog 27 400 K.G. bladtabak en krossok (verg. de noten *s* en *u*).

z) Hieronder, voor zooveel blijkt, 32 981 pikol Liberia-koffie voor 119 ondernemingen.

aa) Bij de hierbedoelde 82 ondernemingen werd in 1898 één of meer der volgende voortbrengselen verkregen (het cijfer tusschen ( ) geplaatst, wijst het aantal ondernemingen aan, waartoe de opgegeven productie betrekking heeft): 3548 pikol peper (31), 177 pikol cubebe (8), 327 pikol muskaatnoten (11), 17 pikol foelie (2), 150 K.G. kaneel (1), 63 000 K.G. coca (1), 1938 pikol kapok (26), waaronder bij 1 onderneming 700 pikol verkregen door opkoop van de bevolking, en 326 400 stuks kapokvruchten (8), $4\frac{1}{2}$ pikol caoutchouc (2), 16 K.G. oesar-olie (1) en 7000 K.G. aloë-vezel (1). Bovendien werd voor één onderneming (in de Preanger Regentschappen) eene niet nader gespecificeerde productie van 185 pikol diverse producten opgegeven.

(5. 50.)

BIJLAGE XX.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 1, sub 6°. en 7°., van het verslag.)

I. OPGAVEN betreffende de PARTICULIERE LANDERIJEN op JAVA.

A. Algemeen overzicht, afgesloten op ult. 1899.

GEWESTEN.	Verdeeling der landerijen naar gelang als eigenaar bekend stonden:											
	Naamlooze vennootschappen.			Europeanen.			Chineezen.			Andere vreemde oosterlingen of inlanders.		
	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid in bouws en — tusschen ( ) — aantal opgezetenen.	Geschatte waarde der landerijen voor hun aanslag in de verponding.	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid in bouws en — tusschen ( ) — aantal opgezetenen.	Geschatte waarde der landerijen voor hun aanslag in de verponding.	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid in bouws en — tusschen ( ) — aantal opgezetenen.	Geschatte waarde der landerijen voor hun aanslag in de verponding.	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid in bouws en — tusschen ( ) — aantal opgezetenen.	Geschatte waarde der landerijen voor hun aanslag in de verponding.
Bantam	1	26 781 (31 891)	f 400 000	1	16 010 (27 173)	f 500 000	„	„	„	„	„	„
Batavia	63	299 374 (396 705)	16 238 990	75	273 831 (304 937)	10 740 644	137	257 141 (410 044)	f 9 956 676	64	17 889 (40 433)	f 1 869 752
Krawang	2	386 080 (215 954)	3 613 000	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Cheribon	„	„	„	2	257 240 (154 545)	2 948 750	„	„	„	„	„	„
Tagal	1	3 749 (15 166)	424 000	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Samarang	8	14 170 (36 180)	1 234 300	5	94 (191)	80 600	25	6 006 (20 145)	1 950 408	2	230 (2 779)	97 870
Japara	„	„	„	1	1 900 (4 496)	95 000	1	108 (215)	38 000	„	„	„
Soerabaija	1	123 (3 663)	50 650	7	466 (3 141)	233 120	30	5 779 (42 381)	2 821 874	7	496 (6 306)	270 856
Pasoeroean	„	„	„	1	851 (3 567)	255 000	„	„	„	„	„	„
Totalen op ult. 1899. . . .	76	730 277 (699 559)	f 21 960 940	92	550 392 (498 050)	f 14 853 114	193	269 034 (472 785)	f 14 766 958	73	18 645 (49 518)	f 2 238 478
De totalen van ult. 1898 waren	75	729 929 (693 788)	21 918 949	91	550 388 (498 200)	14 850 744	194	269 382 (470 756)	14 807 220	74	18 619 (49 194)	2 252 037

(Vervolg.)

GEWESTEN.	Samentrekking der voorafgaande opgaven.				Gegevens (naar schatting) betreffende de padi-beplantingen op de particuliere landerijen over 1898 en 1899.			
					Uitgestrektheid der padi-beplantingen (in bouws).		Naar schatting verkregen padiproductie (in pikols).	
	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid der landerijen (in bouws).	Aantal opgezetenen op ult. 1899.	Geschatte waarde der landerijen voor hun aanslag in de verponding.	1898.	1899.	1898.	1899.
Bantam	2	42 791	59 064	f 900 000	13 909	12 805	155 000	143 500
Batavia	339	a) 848 235	a) 1 152 119	a) 38 806 062	202 958	229 214	4 332 700	4 640 100
Krawang	2	386 080	215 954	3 613 000	57 322	55 589	859 900	873 600
Cheribon	2	257 240	154 545	2 948 750	46 000	52 022	758 800	886 200
Tagal	1	3 749	15 166	424 000	1 580	300	22 400	2 700
Samarang	40	20 500	59 295	3 363 178	5 480	11 013	45 000	80 000
Japara	2	2 008	4 711	133 000	375	369	2 500	2 300
Soerabaija	45	6 864	55 491	3 376 500	2 412	2 405	38 200	36 400
Pasoeroean	1	851	3 567	255 000	532	512	10 200	b) 10 200
Algemeene totalen over 1899	434	1 568 318	1 719 912	f 53 819 490	330 568	364 229	6 224 700	6 675 000
Over 1898 waren de cijfers.	434	1 568 318	1 711 938	53 828 920				

a) Bij gemis aan latere opgaven is hier het cijfer van 1898 behouden.

b) De schatting van 1898 behouden.

B. Overzicht betreffende de productie der particuliere landerijen aan andere voortbrengselen dan padi (voor zooveel opgegeven).

NAMEN DER LANDERIJEN.	1898.	1899.
SUIKER (pikols). c)		
BATAVIA.		
Afd. Tangerang.		
Bodjong Rengit	1 500	1 000
Kampong Melaijoe en Dadap	1 676	1 530
Kedawoeng-Oost	610	750
Lemo	400	50
Paroengkoeda	1 500	2 500
Selapandjang-Oost	280	925
Selapandjang-West	1 110	2 400
Tanah Tinggi of Amstelveen	700	480
Tangerang-Oost	300	275
Teloeknaga	1 100	1 400
Tjikokol	190	400
	9 366	11 710
KRAWANG.		
Tegalwaroe-landen	108	520
TAGAL.		
Ketanggoengan-West	53 891	59 200
SOERABAIJA.		
Dadoengan en Kalintang	7 520	6 749
Djagir (*Ngagel*)	7 701	7 706
Groedo-Oost (Ketampon)	180	"
Karah	11 072	"
Koepang I (Dermo)	1 200	1 200
Koepang II (Ketampon)	1 500	180
	29 173	15 835
PASOEROEAN.		
Kedawoeng	d)20 015	d)25 530
Totalen voor 5 gewesten	112 553	112 795

NAMEN DER LANDERIJEN.	1898.	1899.
KOFFIE (pikols).		
BANTAM.		
Tjikandi Oedik	e) *475	*330
BATAVIA.		
Afd. Tangerang.		
Grendeng	21	30
Karang Serang Dalem	5	f)
Krawatji Tjibodas	19	20
Pangkalan	3	2
Serpong	5	5
Soeradito	f)	8
Tiga Raksa	10	12
Tjikoija	200	250
Afd. Meester-Cornelis.		
Bekassi-Oost	10	f)
Djombang	18	f)
Gandaria-Noord	f)	75
Gandaria-Zuid	8	f)
Gedong Gedeh	18	f)
Pondok Petoeng	70	f)
Ragoenan	f)	92
Soedimara	*15	*150
Tanah Koesir (Gedong Idjo)	82	f)
Tandjong-Oost	100	f)
Tjakoeng en Oedjong Menteng	45	f)
Tjiboeboer en Pembilangan	130	f)
Tjiledoek	*35	f)
Afd. Buitenzorg.		
Bodjong Gedeh	60	60
Bolang	550	1 000
Depok	9	10
Djasinga	g) 3 200	g) 3 900
Dramaga	*4 400	*6 000
Goenoeng Sindoer	160	200
Transporteeren	9 173	11 814

c) De meeste particuliere landerijen, wàar suiker bereid wordt, leveren suiker voor de binnenlandsche consumtie. Alleen op de vijf landerijen, waarvan de namen cursief zijn gedrukt, wordt suiker voor de wereldmarkt bereid. Op een dier landen (Karah in Soerabaija) werd echter in 1899 geen riet vermalen.

d) Onder de opgegeven productie is begrepen in 1898 9862 en in 1899 15 765 pikol, verkregen van aanplantingen buiten het land Kedawoeng.

e) Waar een * wordt aangetroffen, wordt uitsluitend Liberia-koffie bedoeld.

f) Uit de ontvangen opgaven blijkt niet duidelijk of men ten opzichte van dit land met enkel nihil-opgaven te doen heeft, dan wel of geen gegevens waren ingekomen.

g) Java- en Liberia-koffie.

NAMEN DER LANDERIJEN.	1898.	1899.
Per transport . . .	9 173	11 814
Janlappa	20	20
Janlappa Tjikoppo Maijak	60	200
Kampong Baroe (Kedoeng Alang)	*950	*1 000
Kedoeng Badak	2	2
Kedoeng Badak (Semplak)	1 300	1 920
Klapanoenggal	135	88
Koeripan	*275	*530
Pondok Tjina	2	3
Roempin	800	1 100
Sadeng Djamboe	g) 630	g) 565
Sawangan	35	36
Soekaradja	*1 390	*1 380
Tanahbaroe	10	20
Tapos	120	85
Temanggoengan, Trogong en Tjikoleang . .	915	900
Tjampea, Tjiboenboelan en Sadeng-Oost . .	250	350
Tjiawi en Tjidjeroek (Pondok Gedeh) . . .	h) 4 171	h) 4 106
Tjibinong-Oost	3	2
Tjibodas	85	126
Tjikadoe	55	100
Tjikoppo	127	700
Tjikoppo Maijak	*160	*200
Tjilangkah	4	3
Tjileboet	140	200
Tjiloear	400	600
Tjimanggis	45	60
Tjinere	44	30
Tjiomas	i) 1 275	i) 1 315
Tjipamingkis	140	250
Tjipeundeij	5	6
Tjipoetat	70	50
Tjiseroea-Noord	160	361
Tjiseroea-Zuid	130	350
Tjitajam	10	11
Tjitrap en Tjitjadas	j) 1 367	j) 1 699
	24 458	30 182
KRAWANG.		
Pamanoekan- en Tjiassemlanden	9 806	17 160
TAGAL.		
Ketanggoengan-West	36	47

NAMEN DER LANDERIJEN.	1898.	1899.
SAMARANG.		
Krapijak en Kali Pantjoer	k) †	10
Soesoekan	*200	*150
	200	160
Totalen voor 5 gewesten . .	l) 34 975	m) 47 879
THEE (kilogr.).		
BATAVIA.		
Afd. Buitenzorg.		
Bolang	175 000	162 500
Djasinga	24 000	17 500
Dramaga	17 500	18 000
Janlappa	9 875	9 000
Kedoeng Alang (Kampong Baroe)	31 500	35 000
Kedoeng Badak (Semplak)	47 500	55 000
Roempin	1 250	1 000
Soekaradja	10 000	12 500
Temanggoengan en Tjikoleang c. a.	13 457	13 948
Tjiawi en Tjidjeroek (Pondok Gedeh) . . .	75 000	75 000
Tjiboenboelan	45 000	45 000
Tjikadoe	1 937	4 375
Tjikoppo Maijak	18 750	18 750
Tjiloear	10 000	5 000
Tjiomas	83 750	80 000
Tjiseroea-Noord	30 000	3 000
Tjiseroea-Zuid	30 000	†
Totalen voor 1 gewest . .	624 519	555 573
TABAK (kilogr.).		
BATAVIA.		
Afd. Tangerang.		
Batoetjepper	»	50
Karang Seranglaut of Rawakidang	125	2
Afd. Meester-Cornelis.		
Medang Asem en Bodjong Poetoes	372	f)
Pebajoran	12 400	f)
	12 897	52

h) Onder de productie van 1898 is begrepen 171 pikol en onder die van 1899 3600 pikol Liberia-koffie.
i) Als voren 175 en 1200 pikol.
j) Id. 67 en 1512 pikol.
k) Het teeken † duidt aan dat opgaven ter invulling niet ontvangen werden.

l) Hieronder, voor zooveel blijkt, voor 12 ondernemingen 8313 pikol Liberia-koffie. Deze opgaaf is echter niet volledig, daar bij sommige ondernemingen de verkregen productie van Java- en van Liberia-koffie niet is uiteengehouden.
m) Hieronder, voor zooveel blijkt, voor 11 ondernemingen 16 052 pikol Liberia-koffie. Overigens geldt ook het in de voorgaande noot verder aangeteekende.

NAMEN DER LANDERIJEN.	1898.	1899.
KRAWANG.		
Tegalwaroe-landen	3 968	13 750
SAMARANG.		
Kedoeng Batoe, Simongan c. a.	3 225	3 135
Totalen voor 3 gewesten	20 090	16 937
CACAO (kilogr.).		
BATAVIA.		
Afd. Buitenzorg.		
Kedoeng Badak	1 302	744
Tjiloear	558	620
	1 860	1 364
TAGAL.		
Ketanggoengan-West	2 170	2 480
SAMARANG.		
Panggoeng	187	f)
Totalen voor 3 gewesten	4 217	3 844
KINABAST (kilogr.).		
BATAVIA.		
Afd. Buitenzorg.		
Tjiawi en Tjidjeroek (Pondok Gedeh)	52 800	73 000
Tjiseroea-Noord	„	69 000
Tjiseroea-Zuid	„	122 648
Tjitrap, Tjitjadas en Babakan Madang	20 151	14 300
	72 951	278 948
KRAWANG.		
Pamanoekan- en Tjiassemlanden	264 873	294 465
Totalen voor 2 gewesten	337 824	573 413
MUSKAATNOTEN (kilogr.).		
BATAVIA.		
Afd. Meester-Cornelis.		
Djati	372	f)
Djepang en Laanhof	620	f)
Petamboeran	62	f)
Pondok Petoeng	2 480	2 500
Tanah Koesir (Gedong Idjo)	372	f)
Tjipinang	930	625
Transporteeren	4 836	3 125

NAMEN DER LANDERIJEN.	1898.	1899.
Per transport	4 836	3 125
Afd. Buitenzorg.		
Kedoeng Badak	186	217
Pondok Djabé Oedik	f)	62
Tjampea, Sadeng-Oost en Tjiboenboelan	f)	155
Tjiomas	682	558
Tjitrap, Tjitjadas en Babakan Madang	19	930
	5 723	5 047
KRAWANG.		
Pamanoekan- en Tjiassemlanden	7 936	1 581
SAMARANG.		
Panggoeng	1 240	„
Totalen voor 3 gewesten	14 899	6 628
FOELIE (kilogr.).		
BATAVIA.		
Afd. Meester-Cornelis.		
Djati	62	†
Djepang en Laanhof	62	†
Petamboeran	15	†
Pondok Petoeng	124	†
Tanah Koesir (Gedong Idjo)	124	†
Tjipinang	62	†
Afd. Buitenzorg.		
Tjiomas	62	62
Tjitrap, Tjitjadas en Babakan Madang	†	247
	511	309
KRAWANG.		
Pamanoekan- en Tjiassemlanden	496	102
SAMARANG.		
Panggoeng	248	†
Totalen voor 3 gewesten	1 255	411
KRUIDNAGELEN (kilogr.).		
BATAVIA.		
Afd. Tangerang.		
Tjikoija	25	45
Afd. Buitenzorg.		
Tjiawi en Tjidjeroek	f)	31
Tjiomas	2 480	2 480
Totalen voor 1 gewest	2 505	2 556

NAMEN DER LANDERIJEN.	1898.	1899.
PEPER (kilogr.).		
BATAVIA.		
Afd. Buitenzorg.		
Kedoeng Badak	†	124
Koeripan	1 426	1 240
Tjiawi en Tjidjeroek	1 984	2 077
Tjitjadas	496	341
Totalen voor 1 gewest	3 906	3 782
INDIGO (pikols).		
BATAVIA.		
Afd. Tangerang.		
Babakan-Noord	*f*)	12
Babakan-Zuid	15	18
Batoetjepper	600	†
Blaradja	120	90
Gandoe	80	80
Grendeng	250	250
Kramat en Pakoeadji	108	110
Lengkong-Oost	250	90
Onom, Karet en Ketas	440	330
Pakoelonan	240	235
Panoengangan	*f*)	30
Transporteeren	2 103	1 245
Per transport	2 103	1 245
Pasarbaroe	150	250
Pondok Djagoeng	25	35
Priang	35	48
Sepattan	280	80
Tjihoeni	80	†
Tjileles	40	†
	2 713	1 658
SOERABAIJA.		
Karah	1 150	*f*)
Ketintang en Dadoengan	65	†
	1 215	†
Totalen voor 2 gewesten	3 928	1 658
VOGELNESTJES (kilogr.).		
BATAVIA.		
Afd. Buitenzorg.		
Klapa Noenggal	1 984	1 736
Tjampea, Sadeng-Oost en Tjiboenboelang	155	155
	2 139	1 891
KRAWANG.		
Tegalwaroe-landen	12	12
Totalen voor 2 gewesten	2 151	1 903

II. OVERZICHT betreffende de hoeveelheden der voornaamste voor uitvoer bestemde PRODUCTEN, in 1898 en 1899 verkregen van de HUURLANDEN in SOERAKARTA en DJOKJOKARTA.

ONDERNEMINGEN.	SUIKER (pikols).		INDIGO (K.G.).		TABAK (K.G.).		KOFFIE (pikols). *a*)		CACAO (K.G.).	
	1898.	1899.	1898.	1899.	1898.	1899.	1898.	1899.	1898.	1899.
RESIDENTIE SOERAKARTA.										
Afdeeling Soerakarta.										
Regentschap Soerakarta.										
1. Baki Pandean	"	"	} 8 000	6 500	"	*b*) †	"	"	"	"
— Baki Pandean *c*)	"	....		....	"	....	"	....	"	....
2. Baron (of Kedawoeng)	"	"	12 200	6 000	"	32 000	"	"	"	"
3. Djetis Karangpoeng	"	"	"	"	"	"	1/2	3	"	"
— Gagah Sipat *d*)	"	....	*e*)	....	"	....	niet geoogst.	....	"	....

a) In de opgaven betreffende Soerakarta is over 1898, althans ten opzichte van sommige ondernemingen, tevens gemeld of de koffieproductie geheel of ten deele uit Liberia-soort bestond. De gegevens over 1899 geven dienaangaande geenerlei opheldering

b) Waar een † is ingevuld, ontbreken de opgaven.

c) Naar thans bericht wordt, liep van deze onderneming, welke zich in andere handen bevindt dan de in de eerste plaats vermelde gelijknamige onderneming, de huur reeds in 1898 af en zijn de gronden aan de betrokken apanagehouders teruggegeven

d) De gronden zijn aan de betrokken apanagehouders teruggegeven.

e) De indigo-bladeren werden te velde verkocht.

ONDERNEMINGEN.	SUIKER (pikols).		INDIGO (K.G.).		TABAK (K.G.).		KOFFIE (pikols). *a*)		CACAO (K.G.).	
	1898.	1899.	1898.	1899.	1898.	1899.	1898.	1899.	1898.	1899.
4. Gawok	»	»	7 308	6 050	127 994	110 000	»	»	»	»
5. Glonggong *f*)	»	»	2 000	1 400	»	»	nog geen product.	12	»	»
6. Kartasoera (of Gembongan)	*g*)40 000 (400)	42 000 (400)	»	»	»	»	»	»	»	»
7. Klodran	*h*) (104)	*h*) (105)	»	»	»	»	»	»	»	»
8. Manang	»	»	5 422	3 340	149 222	200 350	»	»	»	»
9. Manggenhardja (of Ketitang Bendo)	»	»	3 228	1 897	»	»	10	20	930	1 250
10. Manoekan	»	»	»	»	405	290	»	»	»	»
11. Temoeloes	»	»	6 500	6 705	125 000	122 986	»	»	»	»
12. Triagan	27 000 (370)	25 000 (274)	»	»	»	»	»	»	»	»
Afdeeling Wonogiri.										
Onderregentschap Soekoardjo.										
13. Atas-Adji	»	»	3 235	1 351	»	»	32	147	»	»
14. Djombor *j*)	»	»	12 400	10 101	»	4	»	»	»	»
15. Kategoean Djetis	»	»	1 281	1 071	»	»	1	8	»	»
16. Kradjan Djatimalang	»	»	1 000	800	»	»	»	»	»	»
17. Kradjegan	»	»	»	»	»	»	3	*k*) »	»	»
18. Madjosto *l*)	»	»	»	»	»	»	»	»	»	*k*) »
19. Manggis	»	»	1 821	2 650	»	»	24	200	186	187
20. Mento Toelakan *m*)	»	»	»	»	20 000	25 000	n. g. pr.	61	»	»
21. Paniron	»	»	1 658	1 329	»	»	»	»	»	»
22. Prigi Malangan	»	»	968	768	»	»	»	»	»	»
23. Tiris	»	»	2 511	1 182	11 493	12 925	12	40	»	»
24. Weroedalem	»	»	1 867	1 503	»	»	»	»	»	»
Afdeeling Klatten.										
Regentschap Klatten.										
— Bendoengan Ngreden. *n*)	»	»	4 000	*n*)	150 000	*n*)	»	»	»	»
25. Bodeh	»	»	»	»	»	»	500	860	21 700	23 125
26. Brengosan	»	»	*e*) »	*e*) »	»	»	»	»	»	»
27. Delanggoe	72 500 (600)	79 000 (600)	»	»	»	»	»	»	»	»
28. Demanggan	»	»	»	»	200 000	200 000	25	30	»	»
29. Djiwo	»	»	9 134	8 750	92 500	135 450	»	»	»	»
30. Djoewiring	»	»	8 576	3 648	54 300	138 769	»	»	»	»
31. Djonggrangan	»	»	22 250	18 500	»	30 000	»	»	»	»
32. Djongkaree (of Karang Anom)	52 221 (477)	59 962 (477)	»	»	»	»	»	»	»	»
33. Gajamprit	»	»	2 372	1 500	397 500	36 300	»	»	»	»
34. Gantiwarna	»	»	9 143	*o*)5 273	97 976	*o*)159 475	»	»	»	»
35. Gedaren (of Kradjanredjo)	37 880 (353)	42 698 (353)	»	»	»	»	»	»	»	»
36. Gemampir	»	»	6 500	6 300	115 000	126 500	2300(ook Lib.)	2 700	»	»
37. Genengsari (of Kepitoe) *p*)	»	»	1 250	»	100 000	145 000	1100(enkel Lib.)	2 500	»	»
38. Goemoel Djogonalan	»	»	19 525	14 095	143 017	165 383	»	»	»	»
39. Gondangsari	»	»	»	»	†	†	»	»	»	»
40. Gondang Winangoen en Djetis	68 000 (562)	82 600 (734)	10 495	»	»	»	»	»	»	»
41. Groedo Djomboran	»	»	»	»	160 000	150 000	»	»	»	»

f) Bovendien werden nog 2 pikol peper en 8 pikol kapok geoogst. In de opgaven over 1898 werd ook gewag gemaakt van cacao- en notemuskaat-aanplantingen, die toen echter nog niet vruchtdragend waren.

g) De met suikerriet beplante uitgestrektheid (in bouws) is hier en bij de overige ondernemingen tusschen haakjes bekend gesteld.

h) Het riet van Klodran werd vermalen op de door het hoofd van het Mangkoe Negorosche Huis voor eigen rekening geëxploiteerde suikerfabriek Tjalamadoe.

i) Bereid voor de inlandsche markt.

j) Bovendien werd in 1899 bij Djombor nog geoogst 8 pikol kapok.

k) De oogst mislukte.

l) Madjosto bezit bovendien peperaanplantingen, waarvan echter in 1899 niet werd ingezameld.

m) Bij Mento Toelakan werd bovendien verkregen: in 1898 80 pikol kapok en 7 pikol peper, en in 1899 120 pikol kapok.

n) Bendoengan Ngreden is in 1899 gevoegd bij Wonosari (n°. 65).

o) Hieronder ook de productie van Widoro Ardjo, in 1899 bij Gantiwarna gevoegd.

p) Bovendien werd in 1899 bij Genengsari nog geoogst 15 pikol peper.

ONDERNEMINGEN.	SUIKER (pikols).		INDIGO (K.G.).		TABAK (K.G.).		KOFFIE (pikols).		CACAO (K.G.).	
	1898.	1899.	1898.	1899.	1898.	1899.	1898.	1899.	1898.	1899.
42. Karangdowo	"	"	2 000	q)	23 400	†	"	"	"	"
43. Kebonaroem r)	"	"	2 143	"	347 500	283 000	68	65	4 500	6 250
44. Kemoedo	"	"	9 000	6 882	85 500	116 607	"	"	"	"
45. Ketandan	"	"	23 000	15 000	250 000	325 000	"	"	"	"
46. Logedee	"	"	"	"	"	"	355	640	"	"
47. Ngoepit s)	"	"	1 500	5 000	350 000	607 000	220	500	80 600	65 000
48. Ngranjoe	"	"	3 650	2 860	"	"	"	"	"	"
49. Ngreni	"	"	1 600	1 100	"	"	"	"	"	"
50. Pandan	"	"	t) 7 838	t) 15 866	t) 68 138	t) 79 000	"	"	"	"
51. Pangkallan	"	"	5 000	"	35 000	150 000	"	"	"	"
52. Plaganan Bedji	"	"	6 300	4 750	79 000	150 000	"	"	"	"
53. Polan	"	"	1 575	"	40 000	90 000	"	"	"	"
54. Ponggok (of Ketitan, ook wel Lemoeroe genaamd)	31 000 (225)	33 000 (225)	"	"	"	"	"	"	"	"
55. Prambonan	49 000 (500)	53 400 (500)	1 250	1 000	"	"	100	300	"	"
56. Satrian en Selap	"	"	12 204	8 500	6 000	30 000	500 (ook Liberia.)	600	24 800	31 250
57. Simping	"	"	t)	t)	t)	t)	"	"	"	"
58. Tambak	"	"	1 141	679	"	"	95	385	2 356	2 188
59. Terban	"	"	5 250	3 585	"	"	"	"	"	"
60. Tjandisewoe	u)36 955 (299)	u)33 235 (289)	"	"	"	"	"	"	"	"
61. Tjepper	50 000 (519)	52 000 (549)	2 500	q) 3 350	"	"	"	"	"	"
62. Tjokro Toeloeng	63 000 (539)	64 000 (549)	"	"	"	"	"	"	"	"
63. Troetjoek	"	"	19 881	21 000	347 993	310 000	"	"	"	"
64. Wedi Birit	"	"	"	"	475 000	465 000	"	"	"	"
— Widoro Ardjo v)	"	"	1 500	v)	7 500	v)	"	"	"	"
65. Wonosari (of Teloijo); zie noot n	47 500 (408)	51 329 (490)	"	"	"	"	"	"	"	"
Afdeeling Boijolali.										
Regentschap Boijolali.										
66. Ampel w)	"	"	550	"	20 000	50 000	750 (ook Liberia.)	1 650	1 550	1 563
67 Asinan x)	"	"	"	"	"	"	225	285	50 840	63 062
68. Bangak Pengging	37 499 (406)	42 647 (449)	17 107	13 000	"	"	"	"	"	"
69. Baros Tampir	"	"	"	"	"	"	2000(ook Liberia.)	2 471	7 440	375
70. Bradjan ij)	"	"	10 350	7 750	"	"	380 (enk. Liberia.)	600	32 550	25 000
71. Drono	"	"	"	"	"	"	500	583	682	688
72. Gawar	"	"	"	"	"	"	70 (ook Liberia.)	230	"	"
73. Gesangan	"	"	"	"	"	"	4	10	1 240	1 562
74. Getas z)	"	"	"	"	90 000	75 000	1200 (enk. Liberia.)	2 000	93 000	12 500
75. Goeboek Ngargosari	"	"	"	"	"	"	75	290	"	94
76. Gondangrawee	"	"	"	"	"	"	5	25	"	"
77. Gondang Wedelan aa)	"	"	"	"	"	"	75	80	310	750
78. Karang	"	"	3 679	2 040	"	"	47	260	3 286	3 437
79. Karang Gondang	"	"	"	"	"	"	450 (ook Liberia.)	731	930	2 000
80. Kebonso	"	"	2 815	1 608	"	4 664	79	298	10 748	10 000
81. Keposong	"	"	"	"	"	"	600 (enk. Liberia.)	1 000	1 116	750
82. Mandjoeng	"	"	1 000	800	80 000	93 500	"	"	"	"
83. Melambong bb)	"	"	"	"	"	"	340 (ook Liberia.)	900	310	125

q) De indigo-productie van Karangdowo is begrepen onder die van Tjepper (n°. 61).

r) Bij Kebonaroem werd bovendien kapok geoogst: in 1898 227 en in 1899 200 pikol.

s) Bij Ngoepit werd in 1898 bovendien 400 pikol kapok geoogst. Over 1899 is ter zake niets gemeld.

t) Onder de productie van Pandan is die van Simping (n°. 57) begrepen.

u) Het riet werd verwerkt door de fabriek Randoegoenting (residentie Djokjokarta).

v) Widoro Ardjo is in 1899 gevoegd bij Gantiwarna (n°. 34).

w) Voor 1898 werd voor Ampel tevens eene productie van 15 000 K.G. kinabast opgegeven. Over 1899 is ter zake niets gemeld.

x) Bovendien werd bij Asinan nog geoogst: in 1898 115 pikol notemuskaat en foelie, 68 pikol peper en 65 pikol kapok, welke hoeveelheden in 1899 beliepen respectievelijk 140, 46 en 60 pikol.

ij) Bradjan produceerde bovendien in 1898 12 pikol kapok. Over 1899 is ter zake niets gemeld.

z) Bovendien werd in 1899 bij Getas nog geoogst 700 pikol kapok en 300 pikol peper.

aa) Bij Gondang Wedelan werd bovendien peper geoogst; in 1898 20 en in 1899 27 pikol.

bb) Bovendien produceerde Melambong: in 1898 6 pikol notemuskaat en in 1899 6 pikol foelie en 3 pikol peper.

ONDERNEMINGEN.	SUIKER (pikols).		INDIGO (K.G.).		TABAK (K.G.).		KOFFIE (pikols).		CACAO (K.G.).	
	1898.	1899.	1898.	1899.	1898.	1899.	1898.	1899.	1898.	1899.
84. Moedal Bimo. . . .	〃	〃	〃	〃	〃	〃	400	700	〃	〃
85. Ngares Kopen . . .	〃	〃	4 325	3 420	48 200	106 000	90 (enk. Liberia.)	200	〃	〃
86. Ngargoloko Malebari.	〃	〃	〃	〃	〃	〃	50 (ook Liberia.)	80	〃	〃
87. Penggoeng cc) . . .	〃	〃	〃	〃	〃	〃	1073	1 500	39 060	37 580
88. Plaoer	〃	〃	〃	〃	〃	〃	250	175	2 480	2 813
89. Poetjang Kiringan .	〃	〃	〃	〃	〃	〃	400	700	〃	〃
90. Repaking	〃	〃	〃	〃	〃	〃	77	89	2 232	2 250
91. Simo dd)	〃	〃	6 450	50 000	〃	〃	350 (enk. Liberia.)	1 300	62 000	25 625
92. Soekaboemi (of Tjepogo) ee).	〃	〃	〃	〃	〃	〃	907 (ook Liberia.)	2 324	〃	〃
93. Trantang Wonosido .	ff) (20)	〃	〃	〃	〃	〃	7	25	〃	〃
94. Watoe Penganten. .	〃	〃	〃	〃	〃	〃	820 (ook Liberia.)	870	〃	〃
Afdeeling Sragen.										
Regentschap Sragen.										
95. Bandoeng	〃	〃	〃	〃	60 000	100 000	56	150	〃	〃
96. Bangsri.	gg) 〃 (180)	gg) 〃 (†)	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
97. Batoe Djamoes . . .	〃	〃	13 500	10 000	〃	〃	25	100	〃	〃
98. Blorong	〃	〃	2 856	988	13 360	17 003	〃	〃	〃	〃
99. Boemihardjo (of Toendoengan)	〃	〃	〃	〃	〃	〃	1	〃	〃	
100. Boeran	hh) 〃 (139)	hh) 〃 (139)	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
101. Brodjol Gondangmanis	〃	〃	〃	〃	〃	ii) 25 000	ii) 29	ii) 10	〃	〃
102 Denanjar jj) . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .
103. Djeroekwangi . . .	〃	〃	〃	〃	〃	〃	350	1 000	〃	〃
104. Djetis	kk) 〃 (130)	kk) 〃 (140)	300	50	〃	〃	〃	〃	〃	〃
105 Gadoengan ll) . . .	〃	〃	〃	〃	〃	〃	329 (ook Liberia.)	875	5 580	1 250
106 Gebang Winong . .	〃	〃	1 765	1 500	22 500	4 000	〃	〃	〃	〃
107. Kaliboto	〃	〃	〃	〃	〃	〃	150 (enk. Liberia.)	250	〃	〃
108. Karangdowo	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
109 Kebak	mm) 〃 (2)	mm) 〃 (10)	〃	〃	〃	〃	2	†	〃	〃
110. Kebonromo . . .	〃	〃	4 000	1 500	150 000	250 000	〃	〃	〃	〃
111. Kedoeng Banteng I jj)	. . . . .	. . . . . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .
112. Kedoeng Banteng II jj)	. . . . .	. . . . . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .
113. Kemoening nn). . .	〃	〃	〃	〃	〃	〃	625 (ook Liberia.)	2 010	〃	〃
114 Koentjen en Begadjah	〃	〃	3 986	2 940	〃	〃	111 (enk Liberia.)	550	〃	〃
115. Koetoekan . . .	oo) (45)	oo) (45)	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
116. Kredjo pp)	〃	〃	1 746	1 540	〃	〃	1500	2 590	〃	8 687
117 Madjenang jj) . .	. . . . . .	. . . . . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .
118. Masaran	〃	〃	1 000	650	〃	〃	〃	〃	〃	〃
119. Mendalan . . .	〃	〃	〃	〃	〃	ii)	ii)	ii)	〃	〃
120. Modjo Sragen (of Modjo)	66 000 (760)	80 287 (760)	〃	〃	〃	〃	80	300	〃	〃

cc) Bij Penggoeng werden voorts nog verkregen: in 1898 10 pikol kapok, 18 pikol peper en 84 pikol cubebe, en in 1899 respectievelijk 8, 20 en 35 pikol.

dd) Simo produceerde bovendien: in 1898 60 pikol peper en 90 pikol kapok, in 1899 60 pikol kapok, 180 K.G. coca en 28 K.G. caoutchouc.

ee) De onderneming Soekaboemi bezit ook kinaplantsoenen, waarvan geoogst werd: in 1898 25 000 en in 1899 30 000 K.G. bast.

ff) De rietaanplanting was vermoedelijk bestemd voor bibiet.

gg) De bij Bangsri geoogste hoeveelheid riet beliep in 1898 34 000 en in 1899 23 000 pikol, alles bestemd voor plantriet.

hh) Het bij Boeran geoogste riet, in beide jaren p. m. 160 000 pikol, werd verwerkt op de aan het hoofd van het Mangkoe Negorosche Huis behoorende fabriek Tasikmadoe.

ii) Onder de productie van Brodjol Gondangmanis is die van Mendalan begrepen.

jj) Houtkaponderneming.

kk) Het bij Djetis geoogste riet werd als maalriet aan andere ondernemingen verkocht. In afwijking van de opgaaf in 't vorig verslag (bijlage YY) wordt, als voor den oogst van 1898 beplant geweest, thans opgegeven niet 30, maar 130 bouws.

ll) In 1898 werd bij Gadoengan 1600 K.G. kinabast geoogst. Over 1899 is ter zake niets gemeld.

mm) Het riet van Kebak (in 1898 2000 en in 1899 6000 pikol) werd verwerkt op de in noot *hh* bedoelde onderneming Tasikmadoe.

nn) Bij Kemoening werd bovendien notemuskaat en foelie geoogst: in 1898 205 en in 1899 68 pikol.

oo) Het riet van Koetoekan, in 1898 13 214 en in 1899 10 742 pikol, werd vermalen op de in noot *hh* bedoelde onderneming Tasikmadoe.

pp) In 1898 werd bij Kredjo nog verkregen 62 K.G. vanielje en 200 pikol kapok. Over 1899 is ter zake niets gemeld.

ONDERNEMINGEN.	SUIKER (pikols).		INDIGO (K.G.).		TABAK (K.G.).		KOFFIE (pikols). a)		CACAO (K.G.).	
	1898.	1899.	1898.	1899.	1898.	1899.	1898.	1899.	1898.	1899.
121. Moenggoer Pereng	»	»	6 200	4 500	»	7 000	169	920	»	»
122. Moetian	»	»	2 142	2 404	»	»	»	20	»	»
123. Ngaroem	»	»	»	»	»	»	qq) 766	qq) 1 880	»	»
124. Sambiredjo	»	»	»	»	10 000	rr) 145000	»	»	»	»
125. Singgé	»	»	»	»	50 000	50 000	n. g. pr.	1	»	»
126. Soember Kedoengdowo jj)	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .
127. Soko Djengkiloeng	»	»	»	»	30 000	50 000	»	»	»	»
128. Tarik	»	»	»	»	»	»	qq)	qq)	»	»
— Tawang d)	»	. . .	»	. . .	»	. . .	»	. . .	»	. . .
129. Tegalombo ss)	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
130. Tengklik	»	»	»	»	»	»	5	10	»	»
131. Wonolopo	tt) (41)	tt) (60)	»	»	»	»	»	»	»	»
RESIDENTIE DJOKJOKARTA.										
Regentschap Sleeman.										
1. Beran	53 957 (539)	50 074 (538)	»	»	»	»	»	»	»	»
2. Boeloes	»	»	9 450	»	300 000	487 500	»	»	»	»
3. Demak Idjo	»	»	14 554	11 571	»	»	»	»	»	»
4. Dadapan	»	»	1 733	1 100	»	»	14	129 (enk. Liberia.)	»	»
5. Doekoeh en Pisangan	»	-	15 464	9 252	»	»	160 (enk. Liberia.)	140 (id.)	»	»
6. Kebon Agoeng	»	»	5 516	7 500	23 223	22 500	»	»	»	»
7. Kenaroean	uu) (9)	uu) †	3 565	vv) 2 982	»	»	4	»	»	»
8. Klatji	34 375 (257)	29 737 (257)	»	»	»	»	»	»	»	»
9. Klelen	»	»	8 500	5 250	»	»	»	»	»	»
10. Medari	»	»	3 025	3 141	»	»	»	»	»	»
11. Mendiro	»	»	6 071	4 375	»	»	1 (enk. Liberia.)	»	»	»
12. Mlati en Tjebongan	58 153 (518)	68 463 (637)	5 905	»	»	»	»	»	»	»
13. Ngemplak	»	»	5 004	3 609	»	»	»	20 (enk. Liberia.)	»	»
14. Padokan (of de Volharding)	61 300 (500)	61 000 (500)	494	»	»	»	»	»	»	»
15. Patoekan	»	ww) 150)	9 470	»	»	180 000	»	30	»	»
— Pendoelan d)	»	. . .	1 100	. . .	»	. . .	»	. . .	»	. . .
16. Plemboeran	»	»	2 864	2 434	»	»	»	»	»	»
17. Randoebanteng	»	»	750	955	»	»	2	5	»	»
18. Rewoeloe (of Semboek)	74 112 (634)	65 803 (541)	»	»	»	»	»	»	»	»
19. Sedajoe	16 980 (200)	29 314 (312)	»	»	»	»	»	»	»	»
20. Sempoe en Pakem	»	»	1 090	1 040	»	»	»	»	»	»
21. Sonosewoe	»	»	2 500	»	106 104	217 203	»	»	»	»
22. Tegalweroe	»	»	7 500	10 000	70 000	87 500	»	120	»	»
23. Tempel	»	»	11 074	5 432	17 220	27 720	»	»	»	»
24. Wringin	xx) (50)	xx) (188)	5 137	2 040	45 000	36 000	»	»	»	»
Regentschap Kalassan.										
25. Bandjar Ardjo	»	»	20 000	»	»	225 000	50	18	»	»
26. Barongan (of Miendi)	79 800 (604)	73 850 (623)	7 500	9 922	»	»	»	»	»	»
27. Bedojo	»	»	3 799	2 698	»	»	19 (enk. Liberia.)	61 (enk. Liberia.)	»	»
28. Gedjagan	»	»	1 455	1 118	»	»	616 (id.)	1 075(id.)	»	»
29. Kadhiredjo	»	»	10 704	8 828	»	»	»	»	»	»
30. Kenajan	»	»	9 000	11 250	72 500	62 840	»	»	»	»
31. Magoewo	ijij) (75)	ijij) (125)	10 309	7 817	»	»	»	»	»	»
32. Moedja Moedjoe	»	»	15 700	15 891	»	»	14 (enk. Liberia.)	54 (enk. Liberia.)	»	»

qq) Onder de productie van Ngaroem is die van Tarik (n°. 128) begrepen.

rr) Bij Sambiredjo werd het product verkregen gedeeltelijk door opkoop van de bevolking.

ss) Tegalombo produceerde in 1899 nog niet.

tt) Het riet van Wonolopo, in 1898 46 400 en in 1899 66 510 pikol, werd vermalen op de in noot hh bedoelde onderneming Tasikmadoe.

uu) Het op Kenaroean geoogste riet (in 1898 7274 en in 1899 26 594 pikol) werd aan andere ondernemingen (in 1899 aan Beran) verkocht.

vv) Hieronder 545 K.G. opgekocht van andere ondernemingen.

ww) Het op Patoekan in 1899 geoogste riet (135 000 pikol) werd vermoedelijk als maal-riet aan andere ondernemingen verkocht.

xx) Het bij Wringin geoogste riet (in 1898 30 770 en in 1899 23 232 pikol) werd aan de onderneming Beran (n°. 1) verkocht.

ijij) Het bij Magoewo geoogste riet (in 1898 38 031 en in 1899 41 875 pikol) werd in 1898 aan de onderneming Tandjong Tirto (n°. 40) en in 1899 aan de onderneming Gesikan (n°. 44) verkocht.

ONDERNEMINGEN.	SUIKER (pikols).		INDIGO (K.G.).		TABAK (K.G.).		KOFFIE (pikols).		CACAO (K.G.).	
	1898.	1899.	1898.	1899.	1898.	1899.	1898.	1899.	1898.	1899.
33. Ngoto	„	zz) (100)	4 000	2 250	„	„	„	„	„	„
34. Plered en Kenalan . .	53 500 (420)	54 662 (400)	„	„	„	„	„	„	„	„
35. Randoegoenting . .	aaa) 26 546 (214)	bbb) 31 771 (269)	„	„	„	„	„	„	„	„
36. Salakan-lor	„	ccc) (58)	6 241	5 027	„	„	„	„	„	„
37. Salakan Petorono . .	„	„	5 224	2 500	„	„	„	„	„	„
38. Silooklanteng . . .	„	„	1 600	1 426	12 500	900	„	„	„	„
39. Sorogedoeg	ddd) (78)	ddd) (100)	15 500	13 500	„	„	„	„	„	„
40. Tandjong Tirto (of Kemoedo)	eee) 54 800 (388)	eee) 60 378 (401)	„	„	„	„	„	„	„	„
41. Wanoedjojo	„	„	10 500	10 195	„	„	„	„	„	„
42. Wioro	„	„	7 925	6 825	„	„	„	„	„	„
Regentschap Bantool.										
43. Bantool	80 000 (650)	85 000 (661)	„	„	„	„	„	„	„	„
44. Gesikan	60 263 (549)	67 065 (554)	„	„	„	„	„	„	„	„
45. Lipoero	52 000 (379)	48 283 (385)	„	„	„	„	„	„	„	„
46. Mengkangredjo . . .	fff) (50)	fff) (95)	1 221	444	„	„	„	„	„	„
47. Poendoeng	56 500 (457)	55 600 (454)	„	„	„	„	„	„	„	„
Regentschap Adhikarto.										
48. Sewoegaloer	74 000 (721)	66 000 (714)	„	„	„	„	„	„	„	„

RECAPITULATIE. ggg)

AFDEELINGEN EN REGENTSCHAPPEN.	Aantal ondernemingen.		SUIKER (pikols).		INDIGO (K.G.).		TABAK (K.G.).		KOFFIE (pikols).		CACAO (K.G.).	
	in 1898.	in 1899.	1898.	1899.	1898.	1899.	1898	1899.	1898.	1899.	1898.	1899.
RESIDENTIE SOERAKARTA.												
Afd. Soerakarta	14	12	67 000	67 000	44 658	31 892	402 621	456 626	10	35	430	1 250
„ Wonogiri	12	12	„	„	26 741	20 755	31 493	37 929	72	456	186	187
„ Klatten	43	41	hhh) 508 056	hhh) 551 224	210 577	147 638	3 625 324	3 892 484	5 263	8 580	133 956	127 813
„ Boijolali	29	29	37 499	42 647	46 276	78 618	238 200	329 164	11 224	19 376	309 774	190 174
„ Sragen	38	37	66 000	80 287	37 495	26 072	335 860	548 003	4 198	10 666	5 580	9 937
Totalen	136	131	hhh) 678 555	hhh) 741 158	365 747	304 975	4 633 498	5 264 206	iii) 20 767	jjj) 39 113	450 426	329 361
RESIDENTIE DJOKJOKARTA.												
Regentschap Sleeman . .	25	24	298 877	304 391	120 766	70 681	561 547	1 058 423	181	444	„	„
„ Kalassan. .	18	18	kkk) 214 646	kkk) 220 661	129 457	99 247	85 000	288 740	699	1 208	„	„
„ Bantoel . .	5	5	248 763	255 948	1 221	444	„	„	„	„	„	„
„ Adhikarto .	1	1	74 000	66 000	„	„	„	„	„	„	„	„
Totalen. . . .	49	48	kkk) 836 286	kkk) 847 000	251 444	170 372	646 547	1 347 163	lll) 880	mmm) 1 652	„	„

zz) Het in 1899 bij Ngoto geoogste riet (80 000 pikol) werd verkocht aan de ondernemingen Padokan (n°. 14) en Poendoeng (n°. 47).

aaa) Ongerekend de productie verkregen van de 299 bouws aanplant op Tjandisewoe in Soerakarta (n°. 60).

bbb) Ongerekend de productie verkregen van de 289 bouws aanplant op Tjandisewoe voornoemd. De hier opgegeven productie was afkomstig van 214 bouws aanplant op Randoegoenting en van 55 bouws opgekocht riet.

ccc) Het in 1899 bij Salakan-lor geoogste riet (65 902 pikol) werd verkocht aan de onderneming Tandjong Tirto (n°. 40).

ddd) Van de in 1898 op Sorogedoeg geoogste 69 891 pikol riet werd 48 544 pikol aan Tandjong Tirto en 21 347 pikol aan Randoegoenting verkocht. In 1899 werd de geheele oogst (98 000 pikol) aan Tandjong Tirto verkocht.

eee) Onder de productie van 1898 was begrepen 11 000, en onder die van 1899 13 507 pikol suiker, verkregen uit opgekocht riet.

fff) Het bij Mengkangredjo geoogste riet (in 1898 25 886 en in 1899 29 570 pikol) werd aan andere ondernemingen verkocht.

ggg) Voor enkele ondernemingen in Soerakarta vindt men nog gewag gemaakt van de teelt van andere uitvoerproducten, zooals kapok, peper, cubebe, notemuskaat, enz. Voor 1898 werd opgegeven: 1084 pikol kapok (op 8 landen), 173 pikol peper (op 5 landen), 84 pikol cubebe (op 1 land), 326 pikol notemuskaat en foelie (op 3 landen), 41 600 K.G. kinabast (op 3 landen) en 62 K.G. vanielje (op 1 land). Voor 1899 zijn de volgende producties vermeld: 1164 pikol kapok (op 8 landen), 413 pikol peper (op 7 landen), 35 pikol cubebe (op 1 land), 214 pikol notemuskaat en foelie (op 3 landen), benevens (op het land Soekaboemi of Tjepogo) 30 000 K.G. kinabast en op het land Simo 180 K.G. coca en 28 K.G. caoutchouc.

hhh) Hieronder ook de productie van het riet geoogst op Tjandisewoe (zie n°. 60), ofschoon verwerkt buiten het gewest, nl. op de in Djokjokarta gelegen fabriek Randoegoenting.

iii) Hieronder, voor zooveel zulks blijkt, dat is ten opzichte van 20 landen, ook Liberia-koffie. Op 8 dier landen werd uitsluitend bedoelde soort geoogst (3981 pikol), doch voor de 12 andere (met eene totale productie van 9141 pikol Java- en Liberia-koffie) is de hoeveelheid Liberia niet afzonderlijk opgegeven.

jjj) Hieronder ook Liberia-koffie (hoeveelheid niet afzonderlijk opgegeven).

kkk) Ongerekend het gedeelte der productie van Randoegoenting (n°. 35), verkregen uit het bij Tjandisewoe in Soerakarta geoogste riet (verg. noot *hhh*).

lll) Hieronder, voor zooveel zulks blijkt, dat is ten opzichte van 5 landen, 810 pikol Liberia-koffie.

mmm) Als voren 1479 pikol (bij 6 landen).

[5. 51.]

BIJLAGE YY.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 1, sub B, van het verslag.)

OVERZICHTEN EN MEDEDEELINGEN

betreffende het boschwezen

OP

JAVA EN MADURA,

OVER

1899.

I. **Djatibosch-areaal bij het einde van 1899, benevens i**

BOSCHDISTRICTEN a) en houtvesterij Noord-Kradenan.	Oppervlakte (i	
	der natuurlijke djatibosschen (daaronder ook begrepen die welke geheel of gedeeltelijk in ontredderden toestand verkeeren).	vóór 1865.
I. Preanger Regentschappen-Krawang-Bantam, omvattende de gelijknamige gewesten. . .	b) * 11 696	1 705
II. Cheribon-Tagal-Banjoemas, omvattende de gelijknamige gewesten	19 416	464
III. Pekalongan-Kendal, omvattende de residentie Pekalongan en het regentschap Kendal der residentie Samarang.	11 793	2 818
IV. Grobogan, omvattende het gelijknamige regentschap der residentie Samarang (thans met uitzondering van de houtvesterij Noord-Kradenan; zie lager).	35 291	1 759
V. Samarang-West Soerakarta, omvattende de residentie Samarang (uitgezonderd de regentschappen Kendal en Grobogan) en het westelijk gedeelte der residentie Soerakarta. . .	31 495	5 837
VI. Japara, omvattende de gelijknamige residentie	17 641	5 003
VII. *Randoeblatoeng*, omvattende een deel van het regentschap Blora der residentie Rembang.	45 560	"
VIII. *Blora*, omvattende een ander deel van het regentschap Blora (ten oosten van VII) . .	31 399	894
IX. *Todanan*, omvattende het ten noorden van VII gelegen gedeelte van de regentschappen Blora en Rembang der residentie Rembang	20 612	"
X. *Toedir*, omvattende het ten oosten van IX gelegen gedeelte van de regentschappen Rembang, Blora en Toeban der residentie Rembang	19 338	"
XI. *Kedewan*, omvattende het ten oosten van VIII gelegen gedeelte van de regentschappen Bodjonegoro en Toeban der residentie Rembang	16 898	1 428
XII. *Toeban*, omvattende het ten oosten van X en XI gelegen gedeelte der regentschappen Toeban en Bodjonegoro der residentie Rembang	39 300	238
XIII. Bodjonegoro, omvattende het niet reeds in XI en XII begrepen gedeelte van het regentschap Bodjonegoro, d. i. het geheele regentschap van dien naam, uitgezonderd het district Tinawoen	84 651	311
XIV. Lamongan-Sidaijoe-Madura, omvattende de regentschappen Lamongan en Sidaijoe der residentie Soerabaija, zoomede de residentie Madura	* 29 297	49
XV. Modjokerto-Pasoeroean, omvattende het regentschap Modjokerto der residentie Soerabaija, zoomede de residentie Pasoeroean	25 564	192
XVI. Ngawi-Oost Soerakarta, omvattende het regentschap Ngawi der residentie Madioen en het ten oosten van V gelegen gedeelte der residentie Soerakarta	* 39 847	112
XVII. Madioen, omvattende de gelijknamige residentie, met uitzondering van het regentschap Ngawi	55 229	537
XVIII. Kediri, omvattende de gelijknamige residentie	22 875	2 836
XIX. Probolinggo-Bezoeki, omvattende de gelijknamige residentiën.	11 057	1 144
XX. Kadoe-Djokjokarta, omvattende de gelijknamige residentiën	(zie noot b)	118
XXI. Bagelen, omvattende de gelijknamige residentie.	218	182
Houtvesterij Noord-Kradenan (zie St. 1899 n°. 144)	2 434	104
	c) 571 611	25 731

a) De boschdistricten zijn hier nog aangeduid volgens de in 1899 gegolden hebbende indeeling (zie St. 1897 n°. 271, zoomede de kaart bij het Koloniaal Verslag van 1898), welke indeeling met 1 Augustus 1900 (St. n°. 200) gewijzigd is. Waar voor de aanduiding van sommige boschdistricten in het overzicht cursieve letters zijn gebezigd, is de bij eerstgemeld Staatsblad tevens aangegeven *verkorte* benaming gebezigd.

s i898/99 tot stand gebrachte djati- en wildhoutbeplantingen.

kte	(in hectaren) op ult. 1899				In 1898/99 tot stand gebrachte djati-beplantingen (in hectaren).		In 1898/99 tot stand gebrachte wildhoutbeplantingen (in hectaren).	
	der herbosschingen			Algemeen totaal.	Aangelegd nieuw plantsoen in leeggekapte boschperceelen en op open plekken of terreinen, waar het bosch in ontredderden toestand verkeerde.	Kosten van aanleg van de in de voorgaande kolom bedoelde plantsoenen, zoomede kosten van onderhoud van in 1899 nog in verzorging geweest zijnd vroeger aangelegd plantsoen (over het kalenderjaar 1899).	Aangelegd nieuw plantsoen.	Kosten van aanleg en onderhoud (over het kalenderjaar 1899).
65.	van ult. 1865 tot ult. 1880.	van ult. 1880 tot ult. 1899.	Totaal.					
05	129	70	1 904	* 13 600	„	f 273	21	f 5 589
64	3 352	4 821	8 637	28 053	444	16 035	„	3 335
18	682	3 535	7 035	18 828	94	6 005	„	„
59	30	2 413	4 202	39 493	266	13 739	„	„
37	297	6 105	12 239	43 734	685	16 734	68	2 214
03	1 578	1 174	7 755	25 396	87	4 259	„	„
	298	1 392	1 690	47 250	183	8 953	„	„
94	„	1 568	2 462	33 861	130	6 324	„	„
	„	1 103	1 103	21 715	130	4 215	„	„
	„	1 632	1 632	20 970	„	279	„	„
28	„	1 674	3 102	20 000	208	7 420	„	„
38	1 383	3 079	4 700	44 000	215	7 615	„	„
11	321	2 077	2 709	87 360	190	13 487	„	„
49	282	1 927	2 258	* 31 555	305	11 969	„	„
92	889	3 597	4 678	30 242	256	11 259	32	2 063
12	357	784	1 253	* 41 100	144	5 370	„	„
37	550	1 494	2 581	57 810	235	7 720	„	528
36	284	1 721	4 841	27 716	212	8 767	„	„
44	510	2 171	3 825	14 882	99	245	„	„
18	„	97	215	* 215	62	1 896	265	7 580
32	702	378	1 262	1 480	„	„	1 416	52 775
04	„	1 502	1 606	4 040	150	6 635	„	„
31	11 644	44 314	81 689	c) 653 300	d) 4 095	f 159 199	d) 1 802	f 74 084

de b) De getallen waarbij men * geplaatst vindt, zijn onvolledig. Opgaven namelijk ontbreken omtrent de uitgestrektheid der
de jatibosschen in de residentiën Bantam, Djokjokarta en Madura en van een deel van die in de residentie Soerakarta.
n- c) Zie de voorgaande noot.

d) Dit cijfer betreft de uitgestrektheid der in November en December 1898 aangelegde plantsoenen, voor zooveel zij als geslaagd
nden worden beschouwd.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage YY.]

II. OVERZICHT van de op contract met het Gouvernement werkende onderneminge aanwezig op huurlanden in de Vorstenlanden).

Volgnummer. *a*)	Namen en ligging der ondernemingen.	Namen der contractanten.	Uitgestrektheid van het contractsgebied: in hectaren.	Uitgestrektheid van het contractsgebied: in bouws.	Duur van het contract.	Verschuldigde vaste pachtsom per jaar of op te brengen retributie per verkregen M³. timmerhout en per stapelmeter brandhout. *b*)	In 189 aan pachtsom of retributie. *c*)	In 189 als schadeloosstelling wegens het niet schoongemaakt afleveren van één of meer der jaarperceelen.
	A. ONDERNEMINGEN VOOR LEEGKAPPIN							
	Preanger Regentschappen.							
1	*e*) † Njalindoeng-Tjikalong-Seupang (districten Tjonggeang en Darmawangi, reg. Soemedang)	Lie Kiem Tjoan	283	398	3 jaar (3 Maart 1897 t/m 2 Maart 1900)	f 14,30 en f $0,05^5$	f 5 461,05	„
	Krawang.							
—	Tjikalong-Girang (distr. Adiarsa, reg. Krawang)	E. Ch. Mulholland	97	136½	3 jaar (15 Oct. 1896 t/m 14 Oct. 1899)	f 2 780 's jaars	2 780,00	„
	Cheribon.							
2	† Djatiwangi c. a. (distr. Djatiwangi, reg. Madjalengka)	Lim Kwat Tjiang	604	851	5 jaar (26 Sept. 1894 t/m 25 Sept. 1899), verlengd tot 28 Febr. 1900.	f 35,10 en f 0,51	$4\,647,58^5$	„
3	Tondjong (distr. Losari, reg. Cheribon)	Id.	326	465	5 jaar (15 Dec. 1899 t/m 14 Dec. 1904)	f 16,12 en f 0,33 (f 15,06 en f 0,28)	(In 1899 nog niet verschuldigd.)	„
	Tagal.							
4	Sepet (distr. Balapoelang, reg. Brebes)	Ko Joe Seng	658	927	9 jaar (31 Dec. 1890 t/m 30 Dec. 1899), verlengd tot 29 Juni 1900.	f 52 777,77 's jaars gedurende 8 jaren en f 52 777,84 over het laatste jaar.	f 52 777,84	f 2 060,0
5	† Boemiaijoe-Loewoengmalang c. a (distrn. Boemiaijoe, Salem, Balapoelang en Brebes, reg. Brebes)	Id.	361	515	2 jaar (8 Dec. 1899 t/m 7 Dec. 1901)	Voor Boemiaijoe f 15 en f 0,12 (f 11,25 en f 0,20); voor Loewoengmalang f 22,50 en f 0,39 (f 21,49 en f 0,39)	(In 1899 nog niet verschuldigd.)	„

a) Alleen die ondernemingen waarvoor de contracten (of de toegestane verlengingen) op ult. 1899 nog niet afgeloopen waren zijn in dit overzicht van een volgnummer voorzien.

b) Ten aanzien van de ondernemingen welke retributie hebben te betalen, heeft de opgegeven retributie per M³. timmerhou betrekking op balkenhout van 5 M. lengte en daarboven. Voor hout van mindere lengte zijn lagere eenheidsprijzen bepaald Waar in deze kolom tweeërlei retributie is opgegeven, heeft de eerstopgegeven eenheidsprijs betrekking tot timmerhout (per M³. en de tweede tot brandhout (per stapelmeter).

Wat de perceelen betreft, waarvoor de contracten in 1899 in werking zijn getreden, zijn thans voor 't eerst opgegeven de vóór de uitbesteding vastgestelde *minimum*-prijzen, hetzij voor timmerhout (mede per M³. balkenhout van 5 M. lengte en daarboven), hetzij voor brandhout (per stapelmeter). Deze minimumprijzen zijn tusschen ( ) vermeld.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage YY.]

voor den aankap van hout in 's lands bosschen op Java over 1899 (uitgenomen de aankappingen in de djatibosschen

gestort: tot terugbetaling van uitgaven van landswege gedaan voor het ringen der eerste jaarperceelen en voor het vellen en bekappen van de boomen die tot proefstammen bij de taxatie der houtmassa hebben gediend.	gestort: aan boete wegens contracts-overtreding en of te late voldoening van pachtsom, retributie of andere verschuldigde betalingen.	Hoeveelheid timmerhout (in M³.) en hoeveelheid brand- of afvalhout (in stapelmeters): d) onafgevoerd op 31 Dec. 1898.	in 1899 gekapt.	in 1899 afgevoerd.	onafgevoerd op 31 Dec. 1899.	VERDERE AANTEEKENINGEN.
MET VRIJE BESCHIKKING OVER HET HOUT.						
„	„	„ 2 400	338 6 126	388 6 126	„ 2 400	Afvoer per kar naar Soemedang en naar de residentie Cheribon. Het brandhout bleef zeer moeielijk verkoopbaar. Zie overigens bijlage ZZ van het vorig verslag.
„	„	45 220	435 1 250	480 1 470	„ „	De exploitatie liep medio October 1899 ten einde.
„	„	„ „	162 6 458	162 6 458	„ „	Geen bijzonderheden gemeld.
„	„	....	„ „	„ „	„ „	Nieuwe onderneming, waar echter bij het einde des jaars met de exploitatie nog geen aanvang scheen te zijn gemaakt. De in het perceel aanwezige houtmassa zou, volgens eene bij de uitbesteding bekend gemaakte globale taxatie (die echter voor het Gouvernement geenerlei aansprakelijkheid met zich brengt), bedragen: aan timmerhout 978 M³. en aan brandhout 13 040 stapelmeter. Bedoelde hoeveelheid van 978 M³. werd aangenomen, naar de drie gebruikelijke categorieën van afmeting (van 5 M. lengte en daarboven, van 3 tot 4³/₄ M. lengte en van mindere lengte dan 3 M.), verdeeld te kunnen worden als 10, 200 en 768 M³. f)
„	„	„ „	2 295 9 449	2 295 9 449	„ „	Geen bijzonderheden gemeld.
„	„	....	„ „	„ „	„ „	Nieuwe onderneming, waar echter bij het einde des jaars met de exploitatie nog geen aanvang scheen te zijn gemaakt. Het geldt hier eigenlijk twee afbakeningsperceelen: Boemiaijoe, groot 148 en Loewoengmalang c.a., groot 213 hectaren. Aan timmerhout werd Boemiaijoe geschat slechts te bevatten 10 + 30 + 300 = 340, Loewoengmalang c.a. 100 + 900 + 1000 = 2000 M³., terwijl de taxatie aan brandhout beliep voor het eene perceel 9000 en voor het andere 12 000 stapelmeter.

c) Behalve de in deze kolom vermelde sommen werd in 1899 nog in 's lands kas gestort f 3650 en f 6109,83, respectievelijk wegens achterstallige pachtsom en retributie ter zake van de perceelen Kaliatjar I in Probolinggo, waarvan de exploitatie in 1898, en Soemberingin (zuiveringsperceel) in Kediri, waarvoor het contract in 1897 eindigde (zie ook noot *cc* van bijlage ZZ van 't vorig verslag).

d) Van de tweeërlei opgaven onder dit hoofd voorkomende, heeft de eerste betrekking op timmerhout en de andere op brand- of afvalhout.

e) De ondernemingen waarbij men een † vindt geplaatst, betreffen de exploitatie van zoogenaamde afbakeningsperceelen (bij de grensregeling der djatibosschen daarvan afgesneden boschgedeelten).

f) Gegevens als hierbedoeld worden in dit overzicht alleen vermeld met opzicht tot de nieuwe (in 1899 uitgegeven) boschperceelen, wat het timmerhout betreft in de hier aangegeven drieërlei verdeeling.

Volgnummer. *a*)	Namen en ligging der ondernemingen.	Namen der contractanten.	Uitgestrektheid van het contractsgebied: in hectaren.	Uitgestrektheid van het contractsgebied: in bouws.	Duur van het contract.	Verschuldigde vaste pachtsom per jaar of op te brengen retributie per verkregen M³. timmerhout en per stapelmeter brandhout. *b*)	In 189.. aan pachtsom of retributie. *c*)	In 189.. als schadeloosstelling wegens het niet schoongemaakt afleveren van één of meer der jaarperceelen.
—	Goenoengtengah (distr. Bandjarhardjo, reg. Brebes)	Kwee Keng Kie.	248	349	8 jaar (1 Oct. 1891 t/m 30 Sept. 1899)	f 3 888,87⁵ 's jaars	f 3 888,87⁵	„
6	† West-Tagal (distrⁿ. Bandjarhardjo en Tandjoeng, reg. Brebes)	Als bij n°. 2	284	400	3 jaar (26 Sept. 1898 t/m 25 Sept. 1901)	f 24,80 en f 0,37	f 13 684,36	„
7	Bantarbolang c. a. (distrⁿ. Randoedongkal en Pamalang, reg. Pamalang)	Id.	327½	468	6 jaar (1 April 1895 t/m 31 Maart 1901)	f 14 500 's jaars	f 14 500,00 over 1899 en f 2000,00 wegens onvoldaan gebleven gedeelte van de pachtsom over 1898	„
	Pekalongan.							
8	Djolosekti-Petjalongan (distr. Soebah, reg. Batang)	Ned.-Indische Houtaankap-Maatschappij	371	523	5 jaar (1 Febr. 1899 t/m 31 Jan. 1904)	f 21,60 en f 0,20 (f 17,26)	f 13 601,95	„
	Samarang. *g*)							
9	Kalipoero of Ngareanak II (distr. Bodja, reg. Kendal)	Javasche Bosch-exploitatie-Maatschappij, voorheen P. Buwalda en C°.	389½	549	7 jaar (1 Mei 1892 t/m 30 April 1899), verlengd tot 1 Oct. 1901	f 28 878,57 's jaars gedurende 6 jaren en f 28 878,58 over het laatste jaar	(Reeds in 1898 betaald.) *h*)	„
10	† Padaän c. a. (distrⁿ. Bodja en Kaliwoengoe, reg. Kendal)	Als bij n°. 8	1662	2342	3 jaar (15 Maart 1898 t/m 14 Maart 1901)	f 19 en f 0,20	f 31 741,65⁵	f 975,00
11	Tjatjaban (distrⁿ. Bodja en Kaliwoengoe, reg. Kendal)	Tan Hian Gwan	613	864	10 jaar (1 Sept. 1899 t/m 31 Aug. 1909)	f 22,30 en f 0,20 (f 16,20)	(In 1899 nog niet verschuldigd.)	„
—	Kawengan-Djoerangtallok (distr. Singenlor, reg. Samarang)	Als bij n°. 9	386½	544	5 jaar (1 Jan. 1894 t/m 31 Dec. 1898)	f 18 100 's jaars	(Reeds in 1898 betaald.)	„
12	Kawengan II (distr. Singenlor, reg. Samarang)	Houtaankap-Maatschappij „Petjindilan" te Soerabaija	445	636	5 jaar (1 Juni 1899 t/m 31 Mei 1904)	f 22,60 en f 0,20 (f 17)	(In 1899 nog niet verschuldigd.)	„
—	Sambak Djragoong (distr. Singenlor, reg. Samarang)	Als bij n°. 9	402½	567	5 jaar (1 Oct. 1894 t/m 30 Sept. 1899)	f 21 711 's jaars	f 21 711,00	„

g) Door den voormaligen contractant, F. Th. Marcks, van de perceelen Genggeng, Brabo, Toijong (zuiveringsperceel) en Pokah (de laatste twee gedeeltelijk in Samarang en gedeeltelijk in Soerakarta gelegen), die in gebreke was gebleven de door hem verschuldigde pachtsommen te voldoen, waarom de met hem gesloten contracten in 1894 werden ontbonden, werd, ter zake van het achterstallige, ook in 1897 weder f 846 in 's lands kas gestort.

gestort: tot terugbetaling van uitgaven van landswege gedaan voor het ringen der eerste jaarperceelen en voor het vellen en bekappen van de boomen die tot proefstammen bij de taxatie der houtmassa hebben gediend.	gestort: aan boete wegens contracts-overtreding en/of te late voldoening van pachtsom, retributie of andere verschuldigde betalingen.	Hoeveelheid timmerhout (in M³.) en hoeveelheid brand- of afvalhout (in stapelmeters): d) onafgevoerd op 31 Dec 1898.	in 1899 gekapt.	in 1899 afgevoerd.	onafgevoerd op 31 Dec. 1899.	VERDERE AANTEEKENINGEN.
"	"	" 400	115 705	115 1105	" "	De exploitatie liep op ult. September 1899 ten einde.
f 330,21	f 50,00	6 58	1191 3348	1197 3406	" "	Geen bijzonderheden gemeld.
"	100,00	" "	569 4408	569 4408	" "	Als voren.
295,42	"	....	1130 2214	1130 2214	" "	Nieuwe onderneming. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot f): 2625 + 5185 + 3976 of in 't geheel 11 786 M³. timmerhout. Nopens de exploitatie zijn geen bijzonderheden gemeld.
"	"	335 137	1963 "	1865 "	433 137	Geen bijzonderheden gemeld.
"	"	" "	2161 2118	2161 2118	" "	Als voren.
360,61	"	....	313 "	6 "	307 "	Nieuwe onderneming. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot f): 3992 + 11 569 + 4283 = 19 844 M³. timmerhout. Nopens de exploitatie zijn geen bijzonderheden gemeld.
"	"	844 389	690 2073	1534 2462	" "	De exploitatie liep in 1899 ten einde.
467,00	"	....	252 "	55 "	197 "	Nieuwe onderneming. In afwachting van het gereedkomen van eene railbaan, ten einde het vervoer per lorrie te doen geschieden, wordt het hout naar de verzamelplaats te Broemboeng gedragen. De balken worden echter eerst, met behulp van karbouwen, uit het bosch gesleept. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot f): 2431 + 2941 + 1864 = 7236 M³. timmerhout.
"	"	796 792	615 2899	1411 3691	" "	De exploitatie liep in 1899 ten einde.

h) In 1899 werd echter door de contractante in 's lands kas gestort f 666, waarvoor haar de exploitatie gegund was van een geheel op zich zelf staand djatibosch, gelegen in de nabijheid van het achtste jaarperceel van het boschperceel Kalipoero.

Volgnummer. a)	Namen en ligging der ondernemingen.	Namen der contractanten.	Uitgestrektheid van het contractsgebied: in hectaren.	Uitgestrektheid van het contractsgebied: in bouws.	Duur van het contract.	Verschuldigde vaste pachtsom per jaar of op te brengen retributie per verkregen M³. timmerhout en per stapelmeter brandhout. b)	In 189 aan pachtsom of retributie. c)	In 189 als schadeloosstelling wegens het niet schoongemaakt afleveren van één of meer der jaarperceelen.
13	Kalikoentji (distr. Singenkidoel, reg. Samarang)	Als bij n°. 9.	423	604	5 jaar (1 April 1899 t/m 31 Maart 1904)	f 22,75 en f 0,20 (f 17)	f 2 369,24	"
14	Ketjemeh (distr. Manggar, reg. Demak)	Id.	415	593	5 jaar (1 April 1899 t/m 31 Maart 1904)	f 18,76 en f 0,20 (f 16)	4 978,58	"
15	Bologarang (distr. Manggar, reg. Demak)	Id.	213	300	4 jaar (1 Maart 1899 t/m ult. Febr. 1903)	f 15,20 en f 0,20 (f 8,50)	1 480,34	"
—	Setjang-Tapen (distr. Poerwodadi, reg. Grobogan)	Id.	288	406	5 jaar (15 Febr. 1894 t/m 14 Febr. 1899), verlengd tot 1 Mei 1899	f 32 132 's jaars	(Reeds in 1898 betaald.)	"
—	Sendangrahoe (distr. Kradenan, reg. Grobogan)	Als bij n°. 8.	380½	536	6 jaar (1 Febr. 1893 t/m 31 Januari 1899)	f 35 000 's jaars	35 000,00	f 1 229,25
16	Kalangdosari (distr. Kradenan, reg. Grobogan)	Id.	737½	1039	8 jaar (16 Maart 1899 t/m 15 Maart 1907)	f 14,50 en f 0,20 (f 9,00)	5 549,14	"
—	Genggeng (distr. Wirosari, reg. Grobogan)	Als bij n°. 9.	343	484	5 jaar (1 Nov. 1894 t/m 31 Oct. 1899)	f 26 111 's jaars	26 111,00	"
—	Sambiredjo (dist. Wirosari reg. Grobogan)	Als bij n°. 8.	444¼	626	5 jaar (1 Aug. 1894 t/m 31 Juli 1899)	f 19 368 's jaars	19 368,00	1 872,60
17	Brebes (distr. Wirosari, reg. Grobogan)	Id.	358½	505	5 jaar (1 Maart 1899 t/m ult. Febr. 1904)	f 19,75 en f 0,20 (f 14,50)	12 071,07	"
18	Nglawoe (distr. Grobogan, reg. Grobogan)	Go Yoe Giok.	181½	256	4 jaar (1 Maart 1899 t/m ult. Febr. 1903)	f 14 en f 0,20 (f 8,40)	4 864,12	"

gestort:		Hoeveelheid timmerhout (in M³.) en hoeveelheid brand- of afvalhout (in stapelmeters): *d)*				*VERDERE AANTEEKENINGEN.*
tot terugbetaling van uitgaven van landswege gedaan voor het ringen der eerste jaarperceelen en voor het vellen en bekappen van de boomen die tot proefstammen bij de taxatie der houtmassa hebben gediend.	aan boete wegens contracts-overtreding en of te late voldoening van pachtsom, retributie of andere verschuldigde betalingen.	onafgevoerd op 31 Dec. 1898.	in 1899 gekapt.	in 1899 afgevoerd.	onafgevoerd op 31 Dec. 1899.	
f 420,00	„	....	297 3 471	233 3 105	64 366	Nieuwe onderneming. Werkvolk was zonder moeite te verkrijgen. De balken en dolken worden uit het bosch gedragen en vervolgens per lorrie vervoerd naar Tanggoeng. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): 95 + 2774 + 5937 = 8806 M³. timmerhout.
552,50	„	....	678 2 206	551 1 026	127 1 180	Nieuwe onderneming. Het hout wordt met trekvee (10 span) uit het bosch gesleept en vervolgens per lorrie naar de verzamelplaats te Karangsono vervoerd. Werkvolk is in voldoende mate verkrijgbaar. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): 403 + 1722 + 5938 = 8063 M³. timmerhout.
533,39	„	....	195 3 242	168 2 752	27 490	Nieuwe onderneming. De afvoer van het hout geschiedt naar Karangsono (afstand p. m. 4 paal) door middel van trekvee, met welk vervoer zich meestal contractanten belasten. Werkvolk voor het kappen is over het algemeen in voldoend aantal te krijgen. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): aan timmerhout 1 + 410 + 916 = 1327 M³., en aan brandhout 15 000 stapelmeter.
„	„	1 108 1 388	313 2 702	1 252 4 090	169 „	De exploitatie liep in 1899 ten einde.
„	„	69 „	127 2 338	196 2 338	„ „	Als voren.
524,39[5]	„	....	647 793	638 196	9 597	Nieuwe onderneming. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): 2375 + 5632 + 7540 = 15 547 M³. timmerhout. Nopens de exploitatie zijn geen bijzonderheden gemeld.
„	„	117 670	1 680 2 109	1 797 2 449	„ 330	De exploitatie liep in 1899 ten einde.
„	„	414 2 375	583 „	997 2 375	„ „	Als voren.
842,73[5]	„	....	1 718 „	1 321 „	397 „	Nieuwe onderneming. Het hout wordt door trekvee naar de stapelplaats buiten het bosch gesleept en verder langs eene railbaan per lorrie vervoerd naar de verzamelplaats te Sambiredjo. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): 3823 + 3475 + 9462 = 16 760 M³. timmerhout.
320,70[5]	„	....	574 1 282	561 1 152	13 130	Nieuwe onderneming. De afvoer van het hout geschiedde per as. Balkenhout van 2 à 5 M. lengte werd voor f 25 à f 50 per M³. van de hand gezet. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): 178 + 1184 + 1368 = 2730 M³. timmerhout.

Volgnummer. a)	Namen en ligging der ondernemingen.	Namen der contractanten.	Uitgestrektheid van het contractsgebied: in hectaren.	Uitgestrektheid van het contractsgebied: in bouws.	Duur van het contract.	Verschuldigde vaste pachtsom per jaar of op te brengen retributie per verkregen M³. timmerhout en per stapelmeter brandhout. b)	In 1899 aan pachtsom of retributie. c)	In 1899 als schadeloosstelling wegens het niet schoongemaakt afleveren van één of meer der jaarperceelen.
	Samarang en Rembang.							
19	Ploempoeng-Ngrapo (distrⁿ. Kradenan en Randoeblatoeng, regⁿ. Grobogan en Blora)	Als bij nº. 9.	615	867	9 jaar (15 Maart 1899 t/m 14 Maart 1908)	f 16,90 en f 0,20 (f 8,80)	f 9 762,42^{5}	„
	Rembang.							
20	Metatal (distr. Randoeblatoeng, reg. Blora)	Als bij nº. 8.	627½	897	10 jaar (1 Juli 1895 t/m 30 Juni 1905)	f 27 132 's jaars	27 132,00	f 1 200,00
21	Wonosemi (distrⁿ. Karangdjati en Ngawen, reg. Blora)	Als bij nº. 9.	895	1 262	10 jaar (1 Juli 1895 t/m 30 Juni 1905)	f 35 000 's jaars	35 000,00	„
22	Golok Mogok (distr. Ngawen, reg. Blora)	Als bij nº. 12.	416	586	7 jaar (1 Mei 1899 t/m 30 April 1906)	f 23 en f 0,20 (15,70)	19 554,83^{5}	„
23	Kalen (distr. Panolan, reg. Blora)	Als bij nº. 8.	729	1 027	8 jaar (1 Mei 1893 t/m 30 April 1901)	f 25 788,75 's jaars	25 788,75	1 902,45
—	Djoemblang (distr. Djepon, reg. Blora)	Id.	354	496	5 jaar (1 Sept. 1892 t/m 31 Aug. 1897), verlengd tot 31 Aug. 1899	f 46 920 's jaars	(De betaling van de pachtsom volgde eerst in Januari 1900.)	845,55
24	Gianti (distrⁿ. Djepon en Panolan, reg. Blora)	Als bij nº. 11.	587	827	9 jaar (1 Febr. 1899 t/m 31 Jan. 1908)	f 21,70 en f 0,20 (f 16,33)	f 29 049,72^{5}	„
25	Telogo (distr. Soelang, reg. Rembang)	Als bij nº. 9.	291	410	5 jaar (15 Mei 1899 t/m 14 Mei 1904)	f 25,30 en f 0,20 (f 18,50)	6 093,74	„
26	Temajang (distr. Temajang, reg. Bodjonegoro)	Als bij nº. 12.	434	611½	8 jaar (1 Febr. 1899 t/m 31 Jan. 1907)	f 18 en f 0,20 (f 11,51)	17 344,91	„
27	Tritik (distr. Ngoempak, reg. Bodjonegoro)	Als bij nº. 11.	282½	398	5 jaar (1 Febr. 1899 t/m 31 Jan. 1904)	f 16,20 en f 0,20 (f 15,75)	11 361,58	„

i) Waar men † † vindt ingevuld, zijn geene dan wel onbetrouwbare opgaven ontvangen.

gestort:		Hoeveelheid timmerhout (in M³.) en hoeveelheid brand- of afvalhout (in stapelmeters): *d*)				*VERDERE AANTEEKENINGEN.*
tot terugbetaling van uitgaven van landswege gedaan voor het ringen der eerste jaarperceelen en voor het vellen en bekappen van de boomen die tot proefstammen bij de taxatie der houtmassa hebben gediend.	aan boete wegens contracts-overtreding en of te late voldoening van pachtsom, retributie) of andere verschuldigde betalingen.	onafgevoerd op 31 Dec. 1898.	in 1899 gekapt.	in 1899 afgevoerd.	onafgevoerd op 31 Dec. 1899.	
„	„	. . . .	1 104 907	805 439	299 468	Nieuwe onderneming. Het hout wordt door eigen buffels uit het bosch gesleept en vervolgens naar Kradenan vervoerd, hetgeen tot ult. November per kar en sedert in lorries per railbaan geschiedde. Het aantal werklieden is in gewone tijden voldoende en wisselde af tusschen 50 en 120 per dag. Bij de intrede van den westmoesson bleven echter de meesten weg om hunne sawahs te bewerken. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): 3090 + 3860 + 6950 = 13 900 M³. timmerhout.
„	„	66 424	2 361 4 372	2 325 4 054	102 642	Bijzonderheden als in 1898 (zie vorig verslag, bijlage ZZ, blz. 6/7).
„	„	„ 14	2 121 2 529	2 121 2 529	„ 14	Als voren.
f 1 115,00	„	. . . .	1 587 „	1 587 „	„ „	Nieuwe onderneming. De afvoer van het hout geschiedt langs de kali Poedak en vervolgens per kar langs den weg van Wotbakah naar Ngawen. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): 3669 + 5720 + 7649 = 17 038 M³. timmerhout.
„	f 670,00	179 „	2 957 15 485	2 865 8 193	271 7 292	Bijzonderheden als in 1898 (zie vorig verslag, bijlage ZZ, blz. 8/9).
„	„	360 922	1 451 6 155	1 811 7 077	„ „	De exploitatie liep ult. Augustus 1899 ten einde.
1 598,43⁵	„	. . . .	2 364 „	1 188 „	1 176 „	Nieuwe onderneming. Het hout wordt gesleept naar de verzamelplaatsen in het bosch, van daar per kar naar Panolan of langs de kali naar de dessa Batokan aan de Solo-rivier vervoerd en vervolgens gevlot naar Soerabaija. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): 3400 + 7700 + 9500 = 20 600 M³. timmerhout.
361,52	„	. . . .	438 247	438 247	„ „	Nieuwe onderneming. De afvoer van het hout geschiedt per as naar Rembang. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): 5659 + 4521 + 1199 = 11 379 M³. timmerhout.
1 170,55	„	. . . .	1 793 3 028	*i*) †† ††	†† ††	Nieuwe onderneming. Het hout wordt per kar naar Bodjonegoro vervoerd en vervolgens gevlot naar Soerabaija. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): 3269 + 6989 + 4646 = 14 904 M³. timmerhout.
423,43	„	. . . .	1 234 1 758	889 350	345 1 408	Nieuwe onderneming. Het hout werd voor een deel per kar naar de residentie Kediri vervoerd, en wel grootendeels naar Ngandjoek, waar het plaatselijk verkocht werd, terwijl het overige per spoor naar Modjokerto, Djombang en Soerabaija werd verzonden. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): 323 + 3200 + 3480 = 7003 M³. timmerhout.

Volgnummer. a)	Namen en ligging der ondernemingen.	Namen der contractanten.	Uitgestrektheid van het contractsgebied: in hectaren.	Uitgestrektheid van het contractsgebied: in bouws.	Duur van het contract.	Verschuldigde vaste pachtsom per jaar of op te brengen retributie per verkregen M³. timmerhout en per stapelmeter brandhout. b)	In 189 … aan pachtsom of retributie. c)	In 189 … als schadeloosstelling wegens het niet schoongemaakt afleveren van één of meer der jaarperceelen.
28	Goenoeng Watoe (distr. Ngoempak, reg Bodjonegoro)	Als bij n°. 8	841	1200	10 jaar (1 Oct. 1891 t/m 30 Sept. 1901)	f 21 000 's jaars	f 21 000,00	f 3 828,00
29	Ngorogoenoeng (distr. Ngoempak, reg. Bodjonegoro)	Id.	585	824	10 jaar (1 Juli 1892 t/m 30 Juni 1902)	f 19 450 's jaars	19 450,00	1 455,00
—	Pirang (distr. Ngoempak, reg. Bodjonegoro)	A. M. G. Vreede	92½	130	2 jaar (1 Aug. 1897 t/m 31 Juli 1899)	f 15 000 's jaars en f 0,25 per stapelmeter brandhout	f 15 000,00 (pachtsom) en f 778,04 (retributie voor brandhout)	"
30	Toloe (distr. Pandangan, reg. Bodjonegoro)	Njoo Gay Sing	420	592	5 jaar (1 Maart 1898 t/m ult. Febr. 1903)	f 6764 's jaars en f 0,25 per stapelmeter brandhout	f 6764,00 (pachtsom) en f 60,00 (retributie voor brandhout)	"
31	Noord-Koeniran (distr. Pandangan, reg. Bodjonegoro)	Id.	394	555	id.	f 2760 's jaars en f 0,25 per stapelmeter brandhout	f 2 760,00	"
32	Zuid-Koeniran (distr. Pandangan, reg. Bodjonegoro)	Id.	405	571	id.	f 3370 's jaars en f 0,25 per stapelmeter brandhout	3 370,00	"
33	Karanganjar (distr. Tinawoen, reg. Bodjonegoro)	Houthandel-Maatschappij Oost-Java	1120	1580	8 jaar (1 Aug. 1895 t/m 31 Juli 1903)	f 10 662,50 's jaars	10 662,50	"
34	Sekaran Demit (distr. Djatirogo, reg. Toeban)	Als bij n°. 9	665	937	8 jaar (30 Dec. 1892 t/m 29 Dec. 1900)	f 22 668,75 's jaars	22 668,75	"
35	Sadang II (distr. Djatirogo, reg. Toeban)	Id.	326	466	5 jaar (1 Maart 1897 t/m ult. Febr. 1902)	f 10 800 's jaars	10 800,00	"
36	Sentoel (distr. Djatirogo, reg. Toeban)	Oei Ek Thay	481½	678	5 jaar (1 April 1899 t/m 31 Maart 1904)	f 19,30 en f 0,20 (f 13,60)	14 317,68	"
—	Podang (distr^{n}. Djatirogo en Singgahan, reg. Toeban)	Als bij n°. 9	417	587	7 jaar (1 Sept. 1891 t/m 31 Aug. 1898) verlengd tot 1 Oct. 1899	f 18 835 's jaars	(Reeds in 1898 betaald.)	"
37	Pakah (distr^{n}. Rengel en Rembes, reg. Toeban)	Djie Ling Tie	676½	952	10 jaar (1 Maart 1894 t/m ult. Febr. 1904)	f 350 's jaars	f 350,00	703,75

gestort:		Hoeveelheid timmerhout (in M³.) en hoeveelheid brand- of afvalhout (in stapelmeters): *d*)				*VERDERE AANTEEKENINGEN.*
tot terugbetaling van uitgaven van landswege gedaan voor het ringen der eerste jaarpercelen en voor het vellen en bekappen van de boomen die tot proefstammen bij de taxatie der houtmassa hebben gediend.	aan boete wegens contractsovertreding en $\frac{\text{te late}}{\text{of}}$ voldoening van pachtsom, retributie of andere verschuldigde betalingen,	onafgevoerd op 31 Dec. 1898.	in 1899 gekapt.	in 1899 afgevoerd.	onafgevoerd op 31 Dec. 1899.	
„	„	46 „	2 040 10 219	2 041 9 908	45 311	Het hout wordt per railbaan vervoerd naar Bodjonegoro en verder gevlot naar Soerabaija.
„	„	166 25	4 115 „	3 828 21	443 4	Als voren.
„	„	†† 119	597 3 595	†† 3 714	„ „	De exploitatie liep op 1 Augustus 1899 ten einde. Bij de uitgifte van het perceel had het Gouvernement zich dezelfde bevoegdheid voorbehouden als die, vermeld bij de perceelen n°s. 30 t/m 32.
„	„	192 „	207 „	†† „	††	Bij de uitgifte van dit perceel (en van de twee hieronder vermelde perceelen) heeft het Gouvernement zich de bevoegdheid voorbehouden om daaruit, tegen vast bepaalde prijzen, het voor de werken in de Solo-vallei te benuttigen hout te betrekken.
„	„	726 „	15 ††	†† ††	†† ††	Zie bij n°. 30.
„	„	†† „	†† ††	†† ††	†† ††	Als voren.
„	„	263 2544	1 313 4 966	1 576 7 510	„ „	Bij het einde van 1899 was het achtste of laatste jaarperceel reeds zoo goed als leeggekapt.
„	f 290,00	11 „	2 009 3 109	2 020 3 109	„ „	Het hout wordt per lorrie naar Bantjar vervoerd om van daar over zee verscheept te worden.
„	490,00	„ 3	773 712	773 715	„ „	De kleinere houtwerken, zooals karrenhout, dolken, prauw- en brandhout, worden plaatselijk verkocht en door de koopers naar de stranddessa's vervoerd. Overigens als bij n°. 34.
f 198,00	„	. . . .	1 642 2 686	1 561 934	81 1 752	Nieuwe onderneming. Het hout gaat per kar hoofdzakelijk naar Lassem en Boeloe, van waar het timmerhout verder over zee getransporteerd wordt, terwijl het brandhout, voor zooveel het niet op de genoemde plaatsen verkocht is, naar Bodjonegoro wordt gevlot. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): 672 + 1567 + 2239 = 4478 M³. timmerhout.
„	„	773 441	693 „	1 466 441	„ „	De exploitatie liep in 1899 ten einde.
„	50,00	141 2195	599 7 535	740 5 195	„ 4 535	Het timmerhout, dat zeer kleine afmetingen heeft als zijnde afkomstig van jonge boomen, brengt toch bij plaatselijken verkoop f 40 à f 45 per M³. op. Van het brandhout wordt gemiddeld 300 stapelmeter per maand geleverd aan eene kalkbranderij te Toeban, tegen f 1,90 per stapelmeter. De gewone prijs van brandhout te genoemder plaats is echter f 2,50 per stapelmeter. Veel brandhout vindt ook zijn weg naar de afdeeling Sidajoe (Soerabaija).

Volgnummer. a)	Namen en ligging der ondernemingen.	Namen der contractanten.	Uitgestrektheid van het contractsgebied: in hectaren.	in bouws.	Duur van het contract.	Verschuldigde vaste pachtsom per jaar of op te brengen retributie per verkregen M³. timmerhout en per stapelmeter brandhout. b)	In 1899: aan pachtsom of retributie. c)	als schadeloosstelling wegens het niet schoongemaakt afleveren van één of meer der jaarperceelen.
	Japara.							
38	Selonatah (distr. Glonggong, reg. Patti)	Als bij n°. 9	415	585	6 jaar (15 Maart 1899 t/m 14 Maart 1905)	f 16,20 en f 0,20 (f 13)	f 973,32	"
39	Regaloh II (distr. Selowesi, reg. Patti)	J. F. Dijkman & C°.	264	372	3 jaar (15 Maart 1899 t/m 14 Maart 1902)	f 20 en f 0,20 (f 15)	19 254,58⁵	"
40	Ngarengan-Soemoer Ngablak (distr. Mergotoehoe, reg. Joana)	Als bij n°. 9	437	616	4 jaar (15 Maart 1899 t/m 14 Maart 1903)	f 15,80 en f 0,20 (f 13,20)	3 818,67	"
	Soerabaija. j)							
—	Garoeng (distr. Mantoep, reg. Lamongan)	Tjoa Tjwan Lok.	350½	493¾	6 jaar (1 Jan. 1894 t/m 31 Dec. 1899)	f 10 266,66 's jaars	10 266,66	"
41	Soekorame (distr. Mantoep, reg. Lamongan)	Id.	400	563½	8 jaar (1 Dec. 1894 t/m 30 Nov. 1902)	f 22 501 's jaars	22 501,00	"
42	Tempoeran (distr. Mantoep, reg. Lamongan)	Id.	308	434	5 jaar (1 Juli 1897 t/m 30 Juni 1902)	f 6000 's jaars	6 000,00	f 915,00

j) Wegens achterstallige pachtsom ter zake van het perceel Graman, waarvoor de overeenkomst in April 1896 ontbonden is, werd in 1899 in 's lands kas gestort f 975.

gestort:		Hoeveelheid timmerhout (in M³.) en hoeveelheid brand- of afvalhout (in stapelmeters): *d*)				VERDERE AANTEEKENINGEN.
tot terugbetaling van uitgaven van landswege gedaan voor het ringen der eerste jaarperceelen en voor het vellen en bekappen van de boomen die tot proefstammen bij de taxatie der houtmassa hebben gediend.	aan boete wegens contracts-overtreding en of $\frac{?}{?}$-te late voldoening van pachtsom, retributie of andere verschuldigde betalingen.	onafgevoerd op 31 Dec. 1898.	in 1899 gekapt.	in 1899 afgevoerd.	onafgevoerd op 31 Dec. 1899.	
„	„	....	673 1 451	200 1 405	473 46	Nieuwe onderneming. Het hout wordt naar de verzamelplaats gesleept door trekvee uit de buurt (p. m. 18 span, bij contract aangenomen) en vervolgens over een afstand van 19 K. M. per railbaan naar de kali Joana vervoerd. Aangezien die baan eerst tegen het eind van 1899 gereed kwam, was voorshands op beperkte schaal gekapt. Aantal arbeiders gemiddeld 30 per dag. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): 910 + 5106 + 5734 = 11 750 M³. timmerhout.
„	„	....	2 214 5 235	2 032 4 381	182 854	Op deze nieuwe onderneming werd zeer intensief gewerkt; de leegkap van het 1ste jaarperceel was op ult. 1899 reeds bijna afgeloopen. Voor het uitsleepen van het hout beschikt de ondernemer over 14 à 16 span trekbeesten. De verdere afvoer geschiedt tot de verzamelplaats (afstand 3 K.M.) per railbaan, van daar tot Patti (afstand 7 K.M.) per kar en van Patti naar de plaatsen van afzet per Samarang-Joana stoomtram. Het aantal werklieden voor het kappen loopt uiteen tusschen 50 en 100 per dag. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): 277 + 3099 + 2158 = 5534 M³. timmerhout.
f 1 360,22	„	....	872 717	761 717	111 „	Nieuwe onderneming. Het hout wordt naar de verzamelplaats gesleept door trekvee (p. m. 16 span, bij contract aangenomen), daarna, over een afstand van 4 K.M., per kar van Ngarengan over Tanggoel naar Doekohseti, en vervolgens verder per prauw vervoerd. Aantal werklieden ongeveer 20 à 25 per dag, doch dikwijls veel minder. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): 2057 + 4482 + 4401 = 10 940 M³. timmerhout.
„	„	„ 1 100	551 6 180	551 7 280	„ „	De exploitatie liep ult. December 1899 ten einde.
„	„	„ „	908 6 400	908 6 400	„ „	Terwijl de kleine houtwerken en het brandhout door de kappers op de verzamelplaats worden geleverd, wordt voor balken nog afzonderlijk draagloon voldaan. Van de verzamelplaats wordt het hout per railbaan vervoerd tot Kaboeh (afstand 15 K.M.), van daar tot Plosso per kar, en verder, d. i. tot Soerabaija, te water (in vlotten of in prauwen). Werkvolk was in den regel gemakkelijk te krijgen.
„	„	„ 350	581 3 594	581 3 809	„ 135	Behalve voor het dragen naar de verzamelplaats van balken wordt bij deze onderneming, althans in den westmoesson, ook afzonderlijk betaald voor het dragen van kleinere houtwerken en brandhout tot aan den naar Plosso voerenden weg. In den oostmoesson echter wordt dit hout per kar rechtstreeks uit het boschperceel naar Plosso vervoerd. Van Plosso gaat het hout in vlotten langs de Brantas-rivier naar Soerabaija. Over gebrek aan werkvolk viel niet te klagen.

Volgnummer. a)	Namen en ligging der ondernemingen.	Namen der contractanten.	Uitgestrektheid van het contractsgebied: in hectaren.	in bouws.	Duur van het contract.	Verschuldigde vaste pachtsom per jaar of op te brengen retributie per verkregen M³. timmerhout en per stapelmeter brandhout. b)	In 18 aan pachtsom of retributie. c)	als schadeloosstelling wegens het niet schoongemaakt afleveren van één of meer der jaarperceelen.
43	Slegreng (distr. Mantoep, reg. Lamongan)	Tan Djoe An	495	697	5 jaar (1 Mei 1899 t/m 30 April 1904)	f 23,60 en f 0,20 (f 13,70)	f 5 613,89	"
44	Bloembang (distr. Lengkir, reg. Lamongan)	Tjoa Tjwan An	436¼	614½	8 jaar (1 April 1894 t/m 31 Maart 1902)	f 10 530 's jaars	10 530,00	"
—	Djlaprang (distr. Modjoagoeng, afd. Djombang)	Als bij n°. 33	290	408½	6 jaar (1 Oct. 1893 t/m 30 Sept. 1899)	f 20 550 's jaars	20 550,00	"
45	Mangoenan (distr. Modjodadi, afd. Djombang)	Als bij n°. 11	453	638¼	6 jaar (1 Jan. 1895 t/m 31 Dec. 1900)	f 23 333,33⁵ 's jaars	23 333,33⁵	f 1 045,00
46	Kedoek (distr. Modjodadi, afd. Djombang)	Erven J. H. W. Friedlander	416¼	586½	8 jaar (1 Maart 1895 t/m ult. Febr. 1903)	f 12 531,25 's jaars	12 531,25	737,50
47	Tjoepak (distr. Modjodadi, afd. Djombang)	Als bij n°. 11	282	397¼	6 jaar (1 Maart 1899 t/m ult. Febr. 1905)	f 21,70 en f 0,20 (f 13,50)	5 803,02⁵	"
48	Tandjoengan (distr. Modjokasri, reg. Modjokerto)	Als bij n°. 41	320	450¾	6 jaar (16 Mei 1899 t/m 15 Mei 1905)	f 15 en f 0,20 (f 14,20)	547,73⁵	"
	Pasoeroean.							
—	Banjakbang (distr. Senggoro, reg. Malang)	J. Q. R. Loth	332¼	468¼	6 jaar (1 Jan. 1894 t/m 31 Dec. 1899)	f 21 843,33⁵ 's jaars	k) 20 112,00	"
	Bezoeki.							
49	Kepel Seroet (distr. Poeger, afd. Djember)	A. P. G. van der Poel	117	164	5 jaar (1 Sept. 1895 t/m 31 Aug. 1900)	f 13 600 's jaars	13 600,00	"

k) Van de pachtsom over het zesde jaarperceel werd reeds f 1731 in 1898 betaald (zie noot r van bijlage ZZ van het vorig verslag).

gestort:		Hoeveelheid timmerhout (in M³.) en hoeveelheid brand- of afvalhout (in stapelmeters): *d*)				*VERDERE AANTEEKENINGEN.*
tot terugbetaling van uitgaven van landswege gedaan voor het ringen der eerste jaarperceelen en voor het vellen en bekappen van de boomen die tot proefstammen bij de taxatie der houtmassa hebben gediend.	aan boete wegens contracts-overtreding en of te late voldoening van pachtsom, retributie of andere verschuldigde betalingen.	onafgevoerd op 31 Dec. 1898.	in 1899 gekapt.	in 1899 afgevoerd.	onafgevoerd op 31 Dec. 1899.	
f 370,65^5	„	. . . .	590 5 955	561 4 542	29 1 413	Nieuwe onderneming. Afzonderlijke betaling voor het brengen van het hout naar de verzamelplaats wordt zoowel voor balken als kleinere houtwerken tegoedgedaan, doch niet voor brandhout. Het verdere vervoer geschiedt, even als bij n°. 42, over Plosso naar Soerabaija. Het verkrijgen van genoeg werkvolk kostte alleen moeite tijdens het bewerken van de sawahs. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): 507 + 1985 + 4197 = 6689 M³. timmerhout.
„	„	20 66	867 3 983	807 3 366	80 683	In hoofdzaak als in 1898 (zie vorig verslag, bijlage ZZ, blz. 10/11).
„	„	20 515	6 1 970	26 2 485	„ „	De exploitatie liep reeds ult. April 1899 ten einde. De gemiddelde verkoopprijzen bedroegen, volgens opgaven vanwege de onderneming, f 35 per M³. timmerhout en f 1,50 per stapelmeter brandhout.
„	„	190 1 374	697 7 295	868 8 559	19 110	De kaploonen zijn berekend op aanbrengst ter plaatse waar het vervoer per railbaan over Tandjong naar Plosso een aanvang neemt. Van Plosso wordt het hout te water naar Soerabaija vervoerd.
„	„	1 073 2 126	1 332 1 961	1 950 2 452	455 1 635	Bijzonderheden als in 1898 (zie vorig verslag, bijlage ZZ, blz. 10/11).
673,11	f 50,00	. . . .	439 6 251	416 2 443	23 3 808	Nieuwe onderneming. De exploitatie ving in Mei 1899 aan en bij het einde des jaars was het eerste jaarperceel reeds nagenoeg leeggekapt. Het transport van het hout geschiedt tot Mentoeroes langs den karrenweg (afstand 5 paal) en vervolgens per vlot naar Soerabaija. Op de onderneming wisselde het aantal werklieden af tusschen 40 en 100 man per dag. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): 259 + 1363 + 1436 = 3058 M³. timmerhout.
173,21	50,00	. . . .	9 4 834	9 1 240	„ 3 594	Nieuwe onderneming. De exploitatie begon in Juli 1899 en bij het einde des jaars was het eerste jaarperceel reeds nagenoeg leeggekapt. Het perceel levert bijna uitsluitend brandhout, doch de afzet daarvan is nog gering. Van de verzamelplaats bij Koepang, aan den boschrand gelegen, geschiedt het vervoer van het hout naar de stapelplaats te Goenoeng Anjar per kar, en van daar naar Soerabaija per prauw langs de Brantas-rivier. De opkomst van werkvolk was voldoende. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): aan timmerhout 1 + 52 + 637 = 690 M³., en aan brandhout 45 127 stapelmeter.
„	„	200 4 750	1 100 6 000	1 300 10 750	„ „	De exploitatie liep ult. December 1899 ten einde.
„	„	482 307	1 109 198	878 204	713 301	Van de verzamelplaats, waarheen het hout wordt uitgesleept, geschiedt het vervoer per kar naar Djember. Aldaar komt het op den spoorweg. Overigens geen bijzonderheden gemeld.

Volgnummer. a)	Namen en ligging der ondernemingen.	Namen der contractanten.	Uitgestrektheid van het contractsgebied: in hectaren.	in bouws.	Duur van het contract.	Verschuldigde vaste pachtsom per jaar of op te brengen retributie per verkregen M³. timmerhout en per stapelmeter brandhout. b)	In 1899 aan pachtsom of retributie. c)	als schadeloosstelling wegens het niet schoongemaakt afleveren van één of meer der jaarperceelen.
50	Boengatan (distr. Mlandingan, reg. Bezoeki)	Tee Tjay King	167	235	4 jaar (1 Nov. 1898 t/m 31 Oct. 1902)	f 752,50 's jaars l)	f 752,50	„
	Soerakarta.							
51	Dampit (distr. Karanggedeh, reg. Boijolali)	Als bij n°. 9	375½	529	6 jaar (1 Nov. 1894 t/m 31 Oct. 1900)	f 13 112,66 's jaars	13 112,66	„
52	Kemoesoe-Tegalsari (distr. Karanggedeh, reg. Boijolali)	Id.	381	537	6 jaar (1 Sept. 1895 t/m 31 Aug. 1901)	f 9 449,33⁵ 's jaars	9 449,33⁵	„
53	Tempoeran (distr. Karanggedeh, reg. Boijolali)	Als bij n°. 8	524	749	5 jaar (1 Febr. 1899 t/m 31 Jan. 1904)	f 17,80 en f 0,20 (f 16)	12 122,46	„
54	Kepoh-Woeloegedeh (distr. Karanggedeh, reg. Boijolali)	Als bij n°. 9	445½	627	6 jaar (1 Mei 1895 t/m 30 April 1901)	f 46 148,33⁵ 's jaars	46 148,33⁵	„
55	Karaban en Tirip (distr. Gesi, reg. Sragen)	Houtaankap- en cultuurmaatschappij Madjenang	805	1130	4 jaar (1 Jan. 1896 t/m 31 Dec. 1899), verlengd tot 31 Dec. 1900 en nader verlengd tot 31 Dec. 1901	f 12 000 voor de geheele houtmassa (in 1895 in 's lands kas gestort)	(Zie de vorige kolom.)	„
	Madioen. m)							
56	Koewiran (distr. Kanigoro, reg. Madioen)	Als bij n°. 9	642	904	6 jaar (1 Maart 1894 t/m ult. Febr. 1900)	f 14 130 's jaars	(In 1899 had geen betaling van pachtsom plaats; het achterstallige werd in 1900 voldaan.)	„

l) In bijlage ZZ van 't vorig verslag werd de pachtsom voor de geheele houtmassa (f 3010) bij vergissing als jaarlijksche pachtsom opgegeven.

…estort:		Hoeveelheid timmerhout (in M³.) en hoeveelheid brand- of afvalhout (in stapelmeters): d)				VERDERE AANTEEKENINGEN.
…t terugbetaling van …tgaven van landswege gedaan voor …et ringen der eerste …arperceelen en voor het vellen en be…ppen van de boomen …e tot proefstammen bij de taxatie der houtmassa hebben gediend.	aan boete wegens contracts-overtreding en/of te late voldoening van pachtsom, retributie of andere verschuldigde betalingen.	onafgevoerd op 31 Dec. 1898.	in 1899 gekapt.	in 1899 afgevoerd.	onafgevoerd op 31 Dec. 1899.	
"	f 37,62⁵	" "	" 20	" "	" 20	Dit perceel was oorspronkelijk, nl. toen het in 1896 aan een anderen ondernemer werd afgestaan, 330 bouws groot. Nadat één der vier jaarperceelen was leeggekapt, werd de exploitatie gestaakt en bleef ook de betaling van pachtsom (f 8250 's jaars) achterwege. Het contract werd daarop door het Gouvernement ontbonden, terwijl stappen werden gedaan tot verhaal op de borgen van het den lande toekomende, ook wat betreft de vergoeding van de door de ontbinding door de Regeering geleden of te lijden schade. Over eene beëindiging van de zaak, door middel van dading, zie de wet van 6 Juni 1900 (Ned. St. n°. 10[illegible], Ind. St. n°. 193). Intusschen was in 't laatst van 1898 voor de exploitatie van het overgebleven gedeelte van Boengatan met een ander, den hier genoemden ondernemer, gecontracteerd, die echter tot dusver groote moeite scheen te ondervinden in het bekomen van werkvolk, hetgeen als reden wordt opgegeven dat hij tot ult. 1899 nog nagenoeg geen hout uit het perceel had verkregen.
"	"	" "	1 012 3 616	1 012 3 366	" 250	Uitsleep met eigen buffels (24 span); de verdere afvoer geschiedt per lorrie naar de spoorweghalte Telawa. Voor het kappen was in voldoende mate werkvolk te verkrijgen.
"	"	217 75	1 054 815	1 271 680	" 210	Als voren. Voor het sleepen van het hout waren op deze onderneming 19 span trekbeesten aanwezig.
f 498,83	"	....	1 627 1 571	74 1 394	1 553 177	Nieuwe onderneming. Als bij n°. 51, behoudens dat op Tempoeran 32 span trekbeesten aanwezig waren en dat de afvoer per lorrie geschiedde naar de spoorweghalte Gedangan. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot f): 2464 + 5166 + 6149 = 13 779 M³. timmerhout.
"	"	72 36	2 154 3 815	2 209 3 705	17 146	De onderneming verloor, ten gevolge van eene besmettelijke veeziekte, bijna al hare sleepbuffels, zoodat voorloopig met karbouwen uit de omliggende dessa's moest worden gewerkt. Bovendien kostte het sedert de opening van de nieuwe ondernemingen Tempoeran en Karanggedeh (zuiveringsperceel) moeite om in voldoend aantal werkvolk te verkrijgen.
"	"	948 1 843	1 390 10 915	1 918 11 784	420 974	Geen bijzonderheden gemeld.
"	"	815 1 893	2 141 1 632	2 293 2 268	663 1 257	Bijzonderheden als over 1897 en 1898 (zie o. a. bijlage BBB, blz. 13, van het verslag van 1898).

m) In 1899 werd in 's lands kas gestort f 14 227,42⁵ wegens achterstallige pachtsom ter zake van het perceel Banjoebiroe II waarvoor het contract in 1898 werd ontbonden.

Volgnummer. a)	Namen en ligging der ondernemingen.	Namen der contractanten.	Uitgestrektheid van het contractsgebied: in hectaren.	in bouws.	Duur van het contract.	Verschuldigde vaste pachtsom per jaar of op te brengen retributie per verkregen M^{3}. timmerhout en per stapelmeter brandhout. b)	In 1 ges… aan pachtsom of retributie. c)	als schadel… stelling wegens niet schoo… gemaak… afleveren één of m… der jaarperceel…	tot uitg… w… het jaar… he… kap… die bi… ho…
57	Modjorajoeng (distr. Kanigoro, reg. Madioen)	Als bij n°. 9.	135	190	3 jaar (1 Maart 1899 t/m ult. Febr. 1902)	f 19,60 en f 0,20 (f 15,20)	f 2 653,08^{5}	»	f
58	Tambak (distr. Kanigoro, reg. Madioen)	Als bij n°. 33	491	691 1/4	10 jaar (1 Maart 1899 t/m ult. Febr. 1909)	f 22,60 en f 0,20 (f 16,50)	7 495,03^{5}	»	
59	Padjaran (distr. Tjaroeban, reg. Madioen)	Njo Kie Siong	337 1/4	475 1/2	7 jaar (1 Jan. 1897 t/m 31 Dec. 1903)	f 5163 gedurende het 1ste jaar en f 5158 's jaars gedurende de zes volgende jaren.	5 158,00	f 814,(	
60	Kedoengdawoeng (distr^{n}. Tjaroeban en Kanigoro, reg. Madioen)	Id.	493 3/4	695 1/4	10 jaar (1 April 1896 t/m 31 Maart 1906)	f 8412,50 's jaars	8 412,50	1 341,(	
61	Gemarang (distr^{n}. Kanigoro en Tjaroeban, reg. Madioen)	Id.	507 1/2	714	10 jaar (1 Juli 1897 t/m 30 Juni 1907)	f 24 444,20 's jaars.	24 444,20	732,9	
62	Gadoengan (distr^{n}. Oeteran, Ponorogo en Poeloeng, reg^{n}. Madioen en Ponorogo)	Als bij n°. 9	772	1 087	10 jaar (1 Maart 1899 t/m ult. Febr. 1909)	f 16 en f 0,20 (f 11,20)	1 436,06^{5}	»	
63	Banjoebening (distr. Sinee, reg. Ngawi)	Id.	581	819	8 jaar (1 Nov. 1892 t/m 31 Oct. 1900), verlengd tot 30 Sept. 1905.	f 38 187,50 's jaars.	38 187,50	»	
64	Banjoebiroe III (distr^{n}. Gendingan en Sinee, reg. Ngawi)	Als bij n°. 59	737	1 038 1/2	9 jaar (1 Oct. 1899 t/m 30 Sept. 1908)	f 26,61 en f 0,20 (f 15,76)	(In 1899 nog niet verschuldigd.)	»	

gestort:		Hoeveelheid timmerhout (in M³.) en hoeveelheid brand- of afvalhout (in stapelmeters): *d)*				*VERDERE AANTEEKENINGEN.*
tot terugbetaling van uitgaven van landswege gedaan voor het ringen der eerste jaarperceelen en voor het vellen en bekappen van de boomen die tot proefstammen bij de taxatie der houtmassa hebben gediend.	aan boete wegens contractsovertreding en of te late voldoening van pachtsom, retributie of andere verschuldigde betalingen.	onafgevoerd op 31 Dec. 1898.	in 1899 gekapt.	in 1899 afgevoerd.	onafgevoerd op 31 Dec. 1899.	
f 281,32^5	»	....	345 1 580	240 1 176	105 404	Nieuwe onderneming. De afvoer van het hout geschiedde per kar langs den boschweg tot aan de spoorweghalte Babadan, waar de stapelplaats is. Dit vervoer gaat nog al met moeielijkheden gepaard. Veel hout werd geleverd aan de werkplaatsen der staatsspoorwegen te Madioen. Plaatselijke verkoop vond niet plaats. Werkvolk was gemakkelijk te krijgen. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): aan timmerhout 1 + 358 + 836 = 1195 M³. en aan brandhout 6000 stapelmeter.
618,95	»	....	830 2 907	719 358	111 2 549	Nieuwe onderneming. Gebrek aan water in het perceel en de groote afstand van de bewoonde plaatsen veroorzaakten in den oostmoesson veel verloop van werkvolk en sterfte onder het trekvee. Voor den afvoer van het hout werd eene railbaan aangelegd naar de spoorweghalte Babadan, waar eene stapelplaats werd opgericht. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): 1341 + 5374 + 7485 = 14 200 M³. timmerhout.
»	»	68 2 177	1 165 9 857	1 200 12 024	33 10	Als bij n°. 56. Uit het 3de en 4de jaarperceel werd 558 pikol pilangbast verkregen, terwijl 508 pikol houtskool werd gebrand.
»	»	20 311	1 238 7 227	1 222 7 538	36 »	Als bij n°. 56. Uit het 5de jaarperceel werd 120 pikol pilangbast verkregen, terwijl 1492 pikol houtskool werd gebrand.
»	»	24 2 041	1 813 7 547	1 775 9 078	62 510	In hoofdzaak als in 1897 en 1898. Aan pilangbast werd verkregen 218 pikol, terwijl 928 pikol houtskool werd gebrand.
479,54^5	»	....	203 964	186 383	17 581	Nieuwe onderneming, die echter nogal met gebrek aan werkvolk heeft te kampen. In de nabijgelegen dessa's toch bestaat voor het werk in de bosschen weinig lust, terwijl de kleine houtmassa niet de moeite loont om werkvolk van elders te doen komen. De afvoer van het hout geschiedt per kar naar de stapelplaats te Madioen, waar nog al leveringen plaats hebben ten dienste van de werkplaatsen der staatsspoorwegen; de van de onderneming afkomstige kleinere houtwerken, voor zooveel zij niet plaatselijk aftrek vinden, worden opgeslagen op eene stapelplaats te Oemboel aan den weg van Madioen naar Ponorogo. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): 425 + 2412 + 1506 = 4343 M³. timmerhout.
»	»	1 461 5 029	1 749 1 189	1 780 4 613	1 430 1 605	Het hout wordt met trekvee gesleept naar de trambaan, die van uit het perceel loopt naar de spoorweghalte Kedonggalar. Als houtkappers en koelies zijn dagelijks 100 à 150 man in dienst. De kaploonen regelen zich naar de lengte der houtwerken. Koelies ontvangen f 0,25 per dag.
»	»	....	» »	» »	» »	Nieuwe onderneming. De aankap is eerst in den loop van Januari 1900 begonnen. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): 3648 + 3809 + 10 812 = 18 269 M³.

Volgnummer. a)	Namen en ligging der ondernemingen.	Namen der contractanten.	Uitgestrektheid van het contractsgebied: in hectaren.	Uitgestrektheid van het contractsgebied: in bouws.	Duur van het contract.	Verschuldigde vaste pachtsom per jaar of op te brengen retributie per verkregen M^3. timmerhout en per stapelmeter brandhout. b)	In 189… aan pachtsom of retributie. c)	In 189… als schadeloosstelling wegens het niet schoongemaakt afleveren van één of meer der jaarperceelen	tot uitg… w… het jaar… he… kap… die b… h…
65	Patalan (distr. Djogorogo, reg. Ngawi)	Oei Kiat Liang	360	507 1/4	5 jaar (1 Aug. 1897 t/m 31 Juli 1902)	f 18 844,40 's jaars	f 18 844,40	„	
	Madioen en Rembang.								
66	Pakoelan (distr^{n}. Dero en Padangan, reg^{n}. Ngawi en Bodjonegoro)	Als bij n°. 8	778	1096	8 jaar (16 Maart 1899 t/m 15 Maart 1907)	f 17,82 en f 0,20 (f 14)	$8\,412,66^{5}$	„	
	Kediri.								
67	Siwalan (distr. en reg. Berbek)	Als bij n°. 11	605 1/4	852 1/2	8 jaar (1 Nov. 1896 t/m 31 Oct. 1904)	f 33 500 's jaars	33 500,00	„	
68	Losari B (distr. Lengkong, reg. Berbek)	Djie Thay Hien	798	1124	10 jaar (1 Juli 1899 t/m 30 Juni 1909)	f 28,60 en f 0,20 (f 13,50)	14 357,43	„	
—	Kedongglagah (distr^{n}. Lengkong en Gemenggeng, reg. Berbek)	Als bij n°. 33	317 3/4	447 3/4	4 jaar (1 Sept. 1895 t/m 31 Aug. 1899)	f 22 675 's jaars	22 675,00	„	
69	† Wlingi (distr. Wlingi, reg. Blitar)	Id.	204	287 1/2	4 jaar (26 Maart 1896 t/m 25 Maart 1900)	f 19,20 en f 0,02	10 283,96	„	
70	Soemberingin (distr^{n}. Kotta Blitar en Srengat, reg. Blitar)	A. M. G. Vreede	531 3/4	749	8 jaar (1 Maart 1899 t/m ult. Febr. 1907)	f 28,02 en f 0,20 (f 15)	$16\,219,34^{5}$	„	

gestort: tot terugbetaling van uitgaven van landswege gedaan voor het ringen der eerste jaarperceelen en voor het vellen en bekappen van de boomen die tot proefstammen bij de taxatie der houtmassa hebben gediend.	aan boete wegens contracts-overtreding en of te late voldoening van pachtsom, retributie of andere verschuldigde betalingen.	Hoeveelheid timmerhout (in M³.) en hoeveelheid brand- of afvalhout (in stapelmeters): *d*) onafgevoerd op 31 Dec. 1898.	in 1899 gekapt.	in 1899 afgevoerd.	onafgevoerd op 31 Dec. 1899.	*VERDERE AANTEEKENINGEN.*
"	"	657 3 058	1 514 6 553	2 138 7 877	33 1 734	Het hout wordt uit het bosch gesleept en dan per lorrie langs eene railbaan vervoerd naar de spoorweghalte Paron. Werkvolk als bij n°. 63.
f 578,87^{5}	"	....	933 780	342 694	591 86	Nieuwe onderneming. Het hout wordt door trekvee naar de verzamelplaats gesleept en vervolgens, zoo lang de in aanleg genomen railbaan niet gereed is, per kar vervoerd naar de spoorweghalte Tjaroeban, om van daar naar de plaatsen van afzet te worden verzonden. Aantal werklieden voorloopig 50 à 60 daags. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): 6390 + 7650 + 7560 = 21 600 M³. timmerhout.
"	"	22 375	2 972 6 988	2 714 5 743	281 1 620	Het hout wordt uit het bosch langs eene railbaan naar Magoean vervoerd, van daar per kar naar de dessa Ngampel aan de Brantas-rivier, dicht bij de hoofdplaats Kediri, en verder gevlot naar Soerabaija.
1 292,36	"	....	755 56	†† ††	†† ††	Nieuwe onderneming. Zij heeft stapelplaatsen te Ngoedjoeng, Kertosono, Kediri en Soerabaija. Het hout wordt van uit het bosch per kar naar Kertosono vervoerd en van daar naar elders verzonden, gedeeltelijk per staatsspoor, gedeeltelijk te water (per vlot langs de Brantas-rivier). De verkoopprijzen van het hout waren gemidd. f 35 per M³. timmerhout en f 1,50 per stapelmeter brandhout. De ondernemer heeft vergunning gevraagd om eene railbaan aan te leggen van uit het bosch naar Kertosono. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): 3792 + 6067 + 5309 = 15 168 M³. timmerhout.
"	"	19 2 209	344 3 108	363 5 317	....	De exploitatie liep op 31 Augustus 1899 ten einde.
"	"	724 655	815 4 833	859 4 746	680 942	Het hout wordt van de verzamelplaats bij Kesamben door middel van een zijspoor op den staatsspoorweg gebracht (lijn Wlingi-Malang) en bereikt zóó de plaatsen van verbruik. De verkoopprijzen zijn gemiddeld f 35 per M³. timmerhout en f 2,50 per stapelmeter brandhout.
221,75	"	....	900 8 181	835 6 754	65 1 427	Nieuwe onderneming. Zij heeft stapelplaatsen te Bendo, Toeloeng Agoeng, Malang en Kediri. Het hout wordt grootendeels per staatsspoor vervoerd, terwijl een klein gedeelte per vlot naar Kediri wordt verzonden. Behoudens eene daling in de laatste maanden van het jaar wat het brandhout betreft, waren de prijzen van het hout als bij n°. 69. Bedoelde daling, welke den prijs per stapelmeter van f 2,50 tot f 1,05 deed teruggaan, was het gevolg van sterke concurrentie. Naar schatting aanwezige houtmassa tijdens de uitgifte van het perceel (zie noot *f*): 3191 + 7977 + 4786 = 15 954 M³. timmerhout.

Volgnummer. a)	Namen en ligging der ondernemingen.	Namen der contractanten.	Uitgestrektheid van het contractsgebied: in hectaren.	Uitgestrektheid van het contractsgebied: in bouws.	Duur van het contract.	Verschuldigde vaste pachtsom per jaar of op te brengen retributie per verkregen M³. timmerhout en per stapelmeter brandhout. b)	In 189[9] aan pachtsom of retributie. c)	In 189[9] als schadeloosstelling wegens het niet schoongemaakt afleveren van één of meer der jaarperceelen.
	B. ONDERNEMINGEN VOOR HET ZUIVEREN VAN DJATIBOSSCHEN VAN DOODSTAAND EN OMVERLIGGEND							
	Samarang.							
I	Noordwest-Wirosari (distr. Wirosari, reg. Grobogan)	Als bij n°. 9	3 252	4 582	5 jaar (20 Maart 1895 t/m 19 Maart 1900)	f 15,55 en f 0,02	f 21 997,75⁵	»
II	Zuidoost-Poerwodadi (distr. Poerwodadi, reg. Grobogan)	Id.	4 058¹/₂	5 718¹/₂	6 jaar (17 Maart 1896 t/m 16 Maart 1902)	f 12,90 en f 0,03	29 522,72⁵	»
	Japara.							
III	Podjok (distr. Bandjaran, reg. Japara)	Als bij n°. 8	1 000	1 409	4 jaar (16 Nov. 1899 t/m 15 Nov. 1903)	f 16,10 en f 0,20 (f 9,50)	(In 1899 nog niet verschuldigd.)	»
IV	Bandjaran I en II en Toebanan (distr. Bandjaran, reg. Japara)	Id.	1 759	2 478¹/₂	5 jaar (16 Nov. 1899 t/m 15 Nov. 1904)	f 17,55 en f 0,20 (f 10,76)	Id.	»
V	Panggang (distr. Bogorame, reg. Patti)	P. Berendsen	1 623¹/₂	2 288	4 jaar (28 Nov. 1899 t/m 27 Nov. 1903)	f 25,50 en f 0,25 (f 12)	Id.	»
	Rembang.							
VI	Ngawen Ombo (distr. Ngawen, reg. Blora)	Als bij n°. 9	1 972	2 817	5 jaar (4 Febr. 1897 t/m 3 Febr. 1902)	f 16,80 en f 0,02	f 49 230,45	»
VII	Todanan (distr. Ngawen, reg. Blora)	Id.	2 077	2 926	4 jaar (4 Oct. 1899 t/m 3 Oct. 1903)	f 16,85 en f 0,20 (f 9,90)	(In 1899 nog niet verschuldigd.)	»
VIII	Oost-Tjabak (distrⁿ. Djepon en Panolan, reg. Blora)	A. L. Peter	2 757	3 885	5 jaar (3 Oct. 1893 t/m 2 Oct. 1898), verlengd tot 4 April 1900 en nader verlengd tot 4 Juli 1900	f 18,83 per M³. timmerhout.	f 26 631,75⁵	»
IX	Nglobo Bloengoen (distrⁿ. Djepon en Panolan, reg. Blora)	Als bij n°. 11	1 600	2 285	5 jaar (5 Juli 1897 t/m 4 Juli 1902)	f 20,30 en f 0,02	83 799,22	»
X	Nanas (distr. Djepon, reg. Blora)	Als bij n°. 33	2 165¹/₂	3 051¹/₄	7 jaar (24 Juli 1897 t/m 23 Juli 1904)	f 14,20 en f 0,01	31 378,01⁵	»
XI	Mapring (distr. Randoeblatoeng, reg. Blora)	Als bij n°. 8	1 578	2 223	4 jaar (12 Oct. 1898 t/m 11 Oct. 1902)	f 20,50 en f 0,20	50 019,48	»

HOUT, ZOOMEDE VAN STRONKEN (MET VRIJE BESCHIKKING OVER HET TE VERKRIJGEN HOUT).

gestort:		Hoeveelheid timmerhout (in M³.) en hoeveelheid brand- of afvalhout (in stapelmeters): d)				VERDERE AANTEEKENINGEN.
tot terugbetaling van uitgaven van landswege gedaan voor het ringen der eerste jaarperceelen en voor het vellen en bekappen van de boomen die tot proefstammen bij de taxatie der houtmassa hebben gediend.	aan boete wegens contracts-overtreding en of te late voldoening van pachtsom, retributie of andere verschuldigde betalingen.	onafgevoerd op 31 Dec. 1898.	in 1899 gekapt.	in 1899 afgevoerd.	onafgevoerd op 31 Dec. 1899.	
"	"	1 032 697	2 862 2 630	3 894 2 975	" 352	Het hout wordt eerst langs eene railbaan der onderneming en vervolgens per Samarang-Joana-stoomtram hoofdzakelijk naar Samarang afgevoerd. Overigens geen bijzonderheden gemeld.
"	"	10 267	3 598 1 220	1 808 371	1 800 1 116	Het uitsleepen van het hout werd in 1899 belemmerd door het uitbreken van eene besmettelijke ziekte onder het trekvee der onderneming. Veel van het hout werd dientengevolge naar de verzamelplaats gedragen. Voor het verder vervoer tot Setjang, waar de stapelplaats gevestigd is, wordt van eene railbaan gebruik gemaakt. Alle werkzaamheden geschieden bij aanneming. Gemiddeld werkten per dag ongeveer 150 arbeiders.
"	"	....	" "	" "	" "	Nieuwe onderneming. Met de zuivering werd eerst in Januari 1900 begonnen. De uit het perceel te verkrijgen hoeveelheid timmerhout werd in 't geheel geschat op 4674 M³.
"	"	....	" "	" "	" "	Als voren. Geraamde hoeveelheid te verkrijgen timmerhout 8005 M³.
"	"	....	146 40	43 20	103 20	Nieuwe onderneming. Het hout wordt met behulp van eigen trekvee (10 span) gesleept tot aan de verzamelplaats en van daar per kar naar Joana vervoerd. Aantal arbeiders voorshands gemiddeld 30 per dag. Bij de uitgifte van het perceel werd de daaruit te verkrijgen hoeveelheid timmerhout globaal geschat op 5320 M³.
"	"	" "	4 994 7 169	4 994 7 169	" "	Geen bijzonderheden gemeld.
f 542,89	"	....	40 "	" "	40 "	Nieuwe onderneming. De afvoer van het hout zal plaats hebben met eene railbaan, aansluitende aan de nog in aanleg zijnde baan van de onderneming Ngawen Ombo. Bij de uitgifte van het perceel werd de daaruit te verkrijgen hoeveelheid timmerhout globaal geschat op 6511 M³.
"	"	71	2 535	2 403	203	Het hout wordt met gehuurd trekvee uit het bosch gesleept naar de verzamelplaatsen aan den grooten weg, van daar per kar naar Rembang en Blora vervoerd en verder, per Samarang-Joana-stoomtram, van Blora naar Samarang.
"	"	922 "	5 876 "	6 061 "	737 "	Van de verzamelplaats, waarheen het hout gesleept wordt, geschiedt het vervoer per kar naar Panolan om van daar, in vlotten, naar Soerabaija te worden gebracht.
"	"	1 814 "	2 785 311	4 222 311	377 "	De railbaan van de verzamelplaats naar de Solo-rivier werd door het tweede jaarperceel verlengd. Langs genoemde rivier gaat het hout verder in vlotten naar Soerabaija.
265,35	"	981 "	4 247 "	4 629 "	599 "	Zie bijlage ZZ (blz. 16/17) van het vorig verslag.

Volgnummer. a)	Namen en ligging der ondernemingen.	Namen der contractanten.	Uitgestrektheid van het contractsgebied: in hectaren.	in bouws.	Duur van het contract.	Verschuldigde vaste pachtsom per jaar of op te brengen retributie per verkregen M^3. timmerhout en per stapelmeter brandhout. b)	In 1899 aan pachtsom of retributie. c)	als schadeloosstelling wegens het niet schoongemaakt afleveren van één of meer der jaarperceelen.
—	Pasedan-Mantingan (distr. Soelang, reg. Rembang)	Als bij n°. 11	869	1 224	1 jaar (16 Jan. 1898 t/m 15 Jan. 1899)	f 18,20 en f 0,25	f 5 870,18	„
XII	Kaligedeh, c. a. (distr^n. Djatirogo en Singgahan van het reg. Toeban en distr. Tinawoen van het reg. Bodjonegoro)	Als bij n°. 9	2 343	3 300	10 jaar (3 Mei 1892 t/m 2 Mei 1902)	f 17,24 en f 0,05	41 428,54	„
XIII	Tawaran (distr. Djatirogo, reg. Toeban)	Id.	$774\frac{1}{3}$	1 091	10 jaar (10 Aug. 1895 t/m 9 Aug. 1905)	f 12,85 en f 0,05	24 551,49	„
XIV	Pagerwodjo (distr. Ngoempak, reg. Bodjonegoro)	Als bij n°. 8	2 513	3 542	10 jaar (20 Aug. 1892 t/m 19 Aug. 1902)	f 16,60 en f 0,12	4 606,29	f 930,00
XV	Poetatoewoe (distr. Ngoempak, reg. Bodjonegoro)	Id.	1 762	2 480	10 jaar (10 Aug. 1895 t/m 9 Aug. 1905)	f 17 en f 0,15	36 782,46^5	2 777,00
	Soerabaija. n)							
XVI	Soembergoerit (distr. Mantoep, reg. Lamongan)	Als bij n°. 11	748	1 054	6 jaar (11 Jan. 1896 t/m 10 Jan. 1902)	f 21,70 en f 0,02	8 214,28^5	„
XVII	Madjenan-Graman (distr. Mantoep, reg. Lamongan)	Als bij n°. 41	$964\frac{1}{2}$	1 376	4 jaar (19 Febr. 1897 tm 18 Febr. 1901)	f 21 en f 0,02	17 515,94^5	„
	Soerakarta. o)							
XVIII	Karanggedeh (distr. Karanggedeh, reg. Boijolali)	Als bij n°. 8	4 300	6 143	4 jaar (26 Oct. 1899 t/m 25 Oct. 1903)	f 16.70 en f 0,20 (f 16,50)	(In 1899 nog niet verschuldigd.)	„
	Madioen.							
XIX	Beloek (distr. Gendingan, reg. Ngawi)	Als bij n°. 9 (oorspronkelijke contractant Th. de Roy van Zuidewijn)	3 120	4 452	4 jaar (27 Juni 1895 t/m 26 Juni 1899), verlengd tot 26 Juni 1902.	f 13,10 en f 0,10	f 24 113,31	„

n) In 1899 werd nog in 's lands kas gestort f 89,26, wegens achterstallige retributie ter zake van het perceel Prahoegossong, waarvan de exploitatie in 1898 eindigde.

...gestort:		Hoeveelheid timmerhout (in M³.) en hoeveelheid brand- of afvalhout (in stapelmeters): *d*)				*VERDERE AANTEEKENINGEN.*
...tot terugbetaling van uitgaven van landswege gedaan voor het ringen der eerste jaarperceelen en voor het vellen en bekappen van de boomen die tot proefstammen bij de taxatie der houtmassa hebben gediend.	aan boete wegens contractsovertreding en/of te late voldoening van pachtsom, retributie of andere verschuldigde betalingen.	onafgevoerd op 31 Dec. 1898.	in 1899 gekapt.	in 1899 afgevoerd.	onafgevoerd op 31 Dec. 1899.	
»	»	» »	†† ††	†† ††	» »	De exploitatie liep op ult. Januari 1899 ten einde.
»	»	» »	4 105 1 142	4 105 1 142	» »	Met de exploitatie van het 10de of laatste jaarperceel werd een aanvang gemaakt. De uitsleep uit dit gedeelte was nogal kostbaar uithoofde van den verren afstand tot de railbaan, welker verlegging niet meer de moeite waard werd geacht. Bedoelde railbaan sluit zich aan bij de tot Bantjar (aan zee) loopende banen van aangrenzende ondernemingen, welke in dezelfde handen zijn.
»	»	» »	3 020 327	3 020 327	» »	Ook dit perceel voert naar Bantjar af, ten deele langs moeielijk terrein. De onderneming had eenigszins te kampen met gebrek aan werkvolk.
»	»	16 210	259 2 393	212 2 470	63 133	Het hout werd per railbaan naar Bodjonegoro vervoerd en verder naar Soerabaija gevlot.
»	»	626 »	3 410 426	3 566 426	470 »	Als voren.
»	»	224 3 559	300 5 080	524 5 898	» 2 741	De afvoer van het hout geschiedt per kar naar Grissee; in een deel van het jaar kan de afvoer ook te water (in vlotten langs de kali Lamong) worden bewerkstelligd.
»	»	212 5 201	856 »	996 43	72 5 158	Het hout wordt, meerendeels per kar, van de verzamelplaats naar Babat vervoerd, en van daar, in vlotten of prauwen, naar Soerabaija
»	»	. . . .	293 222	200 222	93 »	Deze nieuwe onderneming werkt met 17 span sleepvee en voert het hout verder per railbaan af naar Gedangan. Bij de uitgifte van het perceel werd de daaruit te verkrijgen hoeveelheid timmerhout globaal geschat op 9200 M³
»	»	709 »	2 559 3 379	2 251 2 996	1 017 383	De exploitatie van dit boschperceel werd in 1899 met goedkeuring der Indische Regeering op de tegenwoordige contractante overgedragen. Het hout wordt thans tot Seladjong geheel per railbaan vervoerd, welke baan nog zal worden verlengd tot aan de halte Walikoekoen der staatsspoorwegen, zoodat dan ook het transport per kar naar die halte zal kunnen worden gestaakt.

o) In 1899 werd nog in 's lands kas ontvangen f 1352,99, wegens achterstallige retributie ter zake van het perceel Toijong, waarvoor het contract in 1898 ten einde liep.

III. Opgaven betreffende in 1899 ten behoeve van verschillende takken van 's lands dienst en door een tweetal (groote) stoomtrammaatschappijen ingekocht hout. [1])

a. Door den dienst der staatsspoorwegen op Java aldaar ingekochte dwarsliggers.

Dwarsliggers.				Betaalde prijs		
Soort.	Geleverd te:	Aantal.	Inhoud (in M³.).	per stuk.	per M³.	in 't geheel
Normale, lang 2 M., breed 22 c.M. en dik 12 c.M.	Batavia	72 285	3 831	f 1,88 à f 1,90	f 35 à f 36	f 137 128
	Krawang	881	47	f 1,65	f 31	1 454
	Soerabaija en diverse plaatsen van Midden-Java	74 924	3 971	f 1,45 à f 1,74	f 27 à f 33	118 799
	Probolinggo	7 000	371	f 1,68	f 32	11 760
	Djokjokarta.	46 274	2 453	f 1,85	f 35	85 607
	Totalen . . .	201 564	10 673			f 354 748

b. Door verschillende takken van 's lands dienst en door een tweetal (groote) stoomtrammaatschappijen ingekocht balkenhout.

LENGTE DER BALKEN.	GELEVERD														
	in de residentie Batavia.			in de residentiën Cheribon, Tagal en Pekalongan.			in de residentiën Banjoemas, Bagelen en Kadoe.			in de residentiën Samarang, Japara, Rembang, Soerabaija, Djokjokarta, Soerakarta, Madioen en Kediri.			in de residentiën Pasoeroean, Probolinggo en Bezoeki.		
	Aantal M³.	Totale prijs.	Prijs per M³.	Aantal M³.	Totale prijs.	Prijs per M³.	Aantal M³.	Totale prijs.	Prijs per M³.	Aantal M³.	Totale prijs.	Prijs per M³.	Aantal M³.	Totale prijs.	Prijs per M³.
Verschillend	34	f 1 747	f 51	"	"	"	122	f 8 045	f 66	45	f 2 269	f 50	"	"	"
Korter dan 2 M.	3	121	40	35	f 1 122	f 32	6	269	45	38	1 258	33	23	f 776	f 3[illegible]
Gemiddeld 2.5 M.	77	3 436	45	148	5 724	39	38	1 751	49	252	9 238	37	1	39	39
" 3.5 "	126	6 818	54	186	8 720	47	73	3 853	53	513	21 981	43	12	504	4[illegible]
" 4.5 "	188	10 915	58	98	5 199	53	61	3 616	59	1 348	66 928	49	12	618	5[illegible]
" 5.5 "	17	970	58	28	1 542	55	23	1 378	60	201	10 290	51	8	488	6[illegible]
" 6.5 "	29	2 040	70	19	1 225	64	23	1 711	74	840	44 837	53	9	612	6[illegible]
" 7.5 "	13	1 014	78	3	215	72	6	510	85	46	3 170	69	"	"	"
8 M. en meer	3	295	98	"	"	"	1	72	72	52	4 728	91	"	"	"
Totalen . . .	490	f27 356		517	f23 747		353	f21 205		3 335	f164 699		65	f 3 067	

[1]) Voor zoover namelijk ten aanzien zoowel van de afmetingen als van de prijzen vertrouwbare mededeelingen zijn ontvangen.

IV. Boschinrichting.

Tot de boschinrichting worden gerekend al die jaarlijks in bijna alle boschdistricten plaats vindende werkzaamheden, waarmede verbetering van den boschtoestand in den meest algemeenen zin beoogd wordt en die niet tot de rubrieken cultuur, dunning en boschbewaking behooren. Deze inrichtingswerkzaamheden dragen direct en indirect tot het in het leven roepen van een normalen toestand bij en vereenvoudigen en vergemakkelijken het beheer der bosschen in hooge mate.

Waar dit bepaald noodig was, werden woningen voor het personeel, zoo houtvesters als adjunct-houtvesters of opzieners, gebouwd volgens daarvoor aangenomen normaalprojecten. In 1899 kwamen gereed de houtvesterswoning te Poerwodadi en zoo goed als gereed die te Bodja, Randoeblatoeng en Ngawi.

De aan te besteden boschperceelen werden van te voren afgebakend, en, voor zoover de gegevens nog niet aan bestaande kaarten ontleend konden worden, gemeten, gekaarteerd en getaxeerd; ook werd het in de eerste drie jaren te kappen houtgewas doodgeringd. Waar dit wenschelijk scheen, werden afvoerwegen gemaakt.

Met het aanleggen en onderhouden van inspectiepaden met de noodige bruggen en duikers werd bijna overal voortgegaan om zoodoende ook de afgelegen en moeielijk te bereiken bosschen meer en meer toegankelijk te maken, hetgeen in de eerste plaats aan de uitoefening van het politietoezicht ten goede komt, doch ook zeer dikwijls in 't belang der betrokken bevolking is.

In enkele bosschen werd door het beheerspersoneel overeenkomstig daarvoor vastgestelde algemeene en speciale regelen het sleuvennet geprojecteerd en werden gedeelten der grenzen afgebakend; alvorens tot de uitvoering werd overgegaan, had echter een voorafgaand onderzoek en de goedkeuring der projecten door den inspecteur, chef der inrichtingsbrigade, plaats.

Uit het volgende overzicht kan blijken hoeveel gedurende 1899 aan de verschillende tot de voorloopige boschinrichting [1]) te rekenen werkzaamheden in elk boschdistrict werd ten koste gelegd.

---

[1]) Over werkzaamheden in verband staande met de geleidelijke indeeling van de djatibosschen in houtvesterijen (de zoogenaamde definitieve inrichting) zie blz. 153/154 van het verslag hiervóór.

BOSCHDISTRICTEN.	Voorloopige grensregeling, afbakening der djatibosschen en boschperceelen.	Waardebepaling van uit te besteden boschperceelen.	Aanleg van houtafvoerwegen.	Indeeling der djatibosschen door sleuven, paden en wegen.	Onderhoud van wegen, paden en bruggen.	Ringen van boomen op uit te besteden boschperceelen.	Woningen, keeten, diverse uitgaven, enz.	Totaal.	In 1898 waren de uitgaven als volgt:
Preanger Regentschappen—Krawang—Bantam	*a*) f 1 822	f 338	″	″	″	f 72	f 100	f 2 332	f 1 190
Cheribon—Tagal—Banjoemas	*b*) 2 219	″	f 1 310	f 750	f 1 700	799	1 987	8 765	4 228
Pekalongan—Kendal	100	234	″	″	815	″	5 352	6 501	4 015
Grobogan	5	″	″	91	675	1 029	6 548	8 348	6 208
Samarang—West Soerakarta	114	″	7 653	784	2 002	854	3 014	14 421	8 682
Japara	″	″	605	1 349	1 643	179	972	4 748	5 590
Randoeblatoeng	900	″	400	147	344	357	3 441	5 589	3 559
Blora	79	864	177	″	303	500	247	2 170	3 262
Todanan	96	″	″	631	807	563	405	2 502	2 467
Toedir	74	″	″	″	18	120	2 748	2 960	462
Kedewan	386	″	″	522	300	488	398	2 094	1 336
Toeban	810	9	″	712	389	252	312	2 484	2 393
Bodjonegoro	248	″	7 295	″	140	216	509	8 408	6 054
Lamongan—Sidaijoe—Madura	423	314	1 181	169	184	200	1 990	4 461	2 885
Modjokerto—Pasoeroean	753	752	1 609	1 352	615	386	100	5 567	4 610
Ngawi—Oost Soerakarta	539	″	335	″	″	350	1 296	2 520	1 011
Madioen	367	295	500	317	225	246	33	1 983	1 812
Kediri	1 079	″	″	″	26	″	35	1 140	790
Probolinggo—Bezoeki	176	″	″	259	″	45	43	523	1 070
Kadoe—Djokjokarta	*c*) 358	″	″	″	41	″	589	988	107
Bagelen	*c*) 1 459	″	″	″	351	″	50	1 860	9 510
Totalen	f 12 007	f 2 806	f 21 065	f 7 083	f 10 578	f 6 656	f 30 169	90 364	f 71 241

a) Hieronder f 1712 ten behoeve van wildhoutbosschen.

b) Als voren f 1202.

c) Ten behoeve van wildhoutbosschen.

V. Geldelijk overzicht der uitkomsten van het boschbeheer over 1899.

Baten.

1°. Gestort door contractanten met vrije beschikking over het gekapte hout:

a. wegens de hun ter leegkapping afgestane djatibosch-perceelen (zoowel te herbosschen perceelen als bij de grensregeling der bosschen daarvan afgesneden boschterreinen, zoogenaamde afbakeningsperceelen) } hetzij aan jaarlijksche vaste pachtsom, hetzij aan retributie in verhouding tot de gekapte houtwerken. . . . f a) 1 119 960

b. wegens het zuiveren van djatiboschperceelen (aan retributie als voren) . . . . a) 467 729

2°. Retributie voor krachtens vergunning gekapte houtwerken door niet-inlanders 69 579

3°. Idem door inlanders 7 986

4°. Zuiver rendement van op vendutie verkocht hout . . . . b) 257 453

5°. Geregulariseerde waarde van het aan de departementen der burgerlijke openbare werken en van oorlog verstrekt hout, verkregen door aankap op last of op andere wijze 57 047

6°. Tariefswaarde van het ten behoeve van het departement van binnenlandsch bestuur op last gekapt hout, doch niet geregulariseerd 169 798

7°. Andere ontvangsten, meerendeels retributie voor het afstaan van hout op erfpachtsperceelen . 32 111

Totaal der baten f 2 181 663

Lasten.

1°. Kosten van nieuwe djati- en wildhoutplantsoenen (met inbegrip van de kosten wegens verzorging van nog onderhoud behoevende beplantingen van vorige jaren):

a. djaticultuur . . . . f 159 199

b. wildhoutcultuur 74 084

2°. Uitgaven voor de inrichting der bosschen (zoowel definitieve als voorloopige inrichting):

a. grensregeling, afbakening, kaarteering, enz. der djatibosschen en taxatie van nieuwe boschperceelen. 44 543

b. verdere inrichtingswerkzaamheden, aanleg en onderhoud van wegen, paden, bruggen en indeelingssleuven 84 252

3°. Uitgaven voor het in eigen beheer kappen en sleepen van hout 105 383

4°. Uitgaven voor personeel c) en diversen:

a. traktementen van den hoofdinspecteur, de inspecteurs, de houtvesters, de adspirant- en de adjunct-houtvesters 193 911

b. idem van de opzieners, opnemers, leerling-opzieners en leerling-opnemers. 96 025

c. reis-, verblijf- en transportkosten van het personeel 102 325

d. traktementen van het bureau- en verder ondergeschikt personeel 21 175

e. kosten der boschpolitie en van verder inlandsch personeel (mantri's-opnemer) 116 448

f. instrumenten, teeken- en schrijfbehoeften benevens bureauhuur 7 984

g. uitgaven voor taxatie van het houtgewas voorkomende op in erfpacht aangevraagde gronden 1 986

Totaal der lasten f 1 007 315

Totaal der baten (zie hierneven) 2 181 663

Voordeelig verschil f 1 174 348

a) Onder deze posten zijn overigens nog de volgende ontvangsten begrepen: f 1600 gestort door landhuurders in Soerakarta, aan wie door het Gouvernement, tegen eene in termijnen te betalen koopsom, het recht is afgestaan tot aankap van het op hunne landen aanwezige djatihout; f 1787 wegens door houtcontractanten betaalde boeten; f 16 870 wegens restitutie (door een 29-tal contractanten voor pas uitgegeven perceelen) van door den dienst van het boschwezen gedane uitgaven voor het ringen van de eerste jaarperceelen en (of) het vellen en bekappen van stammen of houtwerken, gediend hebbende bij de taxatie der houtmassa, zoomede f 27 098 wegens betaalde vergoeding ter zake van het niet schoon afleveren van de leeggekapte jaarperceelen.

b) Hierin ook begrepen hetgeen de door de politie achterhaalde houtwerken bij publieken verkoop opbrachten, zoomede de opbrengst van door de beheerders van boschdistricten ondershands aan de bevolking verkocht hout, verkregen door uitdunning van djatiplantsoenen.

c) Met pensioenen, verlofs- en non-activiteitstraktementen, opleidings- en uitzendingskosten van personeel is geen rekening gehouden.

(5. 52.)

BIJLAGE ZZ.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 2, sub 2°., van het verslag.)

OVERZICHT over 1899 betreffende de UITKOMSTEN en den OMVANG der aan de VERPLICHTE LEVERING onderworpen KOFFIECULTUUR ter SUMATRA'S WESTKUST.

I. Algemeene opgaven.

ONDERDEELEN VAN HET GEWEST.	Volgens de op 31 October 1899 afgesloten opgaven waren bij de koffiecultuur ingedeeld het navolgend aantal:		Aantal vruchtdragende koffieboomen op ult. 1899 volgens ruwe schattingen.	Hoeveelheid koffie (in pikols van 100 katti's of van 61.76 K.G.) in 1899 bij de inkooppakhuizen *a*) in ontvangst genomen.					Hoeveelheid koffie (goede en inferieure) in de drie voorafgegane jaren bij het ledig vallen van de pakhuizen uitgeleverd.		
	kampongs (of negriën)	huisgezinnen.		Ingekocht.	In ontvangst genomen (hierbij ook gerekend de aangehaalde en verbeurd verklaarde koffie).	Bij het ledigvallen van de pakhuizen meer bevonden.	Bij het ledigvallen van de pakhuizen minder bevonden.	Uitgeleverd.	1896.	1897.	1898.
1.	2	3.	4.	5.	6.	7.	8	9.	10.	11.	12.
Padangsche Benedenlanden.	8	1 976	1 600 000	*b*) 1803,46^{8} 97,84^{6} 1 901,01^{4}	1 803,17^{6} 97,84^{6} 1 901,02^{2}	0,09^{2} 0,01^{2} 0,10^{4}	"	1 803,26^{8} 97,85^{8} 1 901,12^{6}	1 630	1 726	1 728
Padangsche Bovenlanden	422	177 347	*c*) 75 433 000	40 545,58^{6} 1 200,94^{8} 41746,53^{4}	40547,82^{8} 1 201,13^{6} 41748,96^{4}	15,01^{4} 1,66 16,70^{4}	"	40 562,87^{2} 1 202,79^{6} 41765,66^{8}	39 900	26 352	32 537
Tapanoli	*d*) 405	*d*) 16 240	3 882 000	4 799,25^{8} 42,81^{2} 4 842,07	4 799,41^{4} 42,81^{2} 4 842,22^{6}	41,59^{8} 4,69^{2} 46,29	"	4 841,01^{2} 47,50^{4} 4888,51^{6}	5 515	5 309	
Totalen	835	195 563	80 915 000	47 148,01^{2} 1 341,60^{6} *e*) 48489,61^{8}	47150,41^{8} 1 341,79^{4} 48492,21^{2}	56,73^{4} 6,36^{4} 63,09^{8}	"	47 207,15^{2} 1 348,15^{8} 48555,31	*f*) 47 045	*f*) 33 387	*f*) 40 342

a) Het aantal inkooppakhuizen bedroeg: in de Padangsche Benedenlanden 2, in de Padangsche Bovenlanden 66 en in Tapanoli (met inbegrip van een tevens als inkooppakhuis gebezigde pasanggrahan) 22, respectievelijk met eene bergruimte van 2475, 82 500 en 23 800 pikol.

b) De tweeërlei opgaaf hier en elders in dezen staat doelt op koffie 1ste en op koffie 2de soort.

c) Voor de afdeeling Tanah Datar, waar in de laatste jaren, met name in de onderafdeeling Fort van der Capellen, nogal veel moet zijn bijgeplant, wijzen de ontvangen (trouwens weinig vertrouwbare) ramingen voor ult. 1899 op een totaal van ruim 38^{5} millioen boomen, tegen 33^{5} millioen voor ult. 1898.

d) Zonder de afdeeling Padang Lawas, waar de teelt is vrijgelaten, doch alleen de verplichte levering bestaat, en zonder de afdeeling Toba en Silindong, waar beide zijn vrijgelaten.

e) Hieronder 743 pikol Liberia-koffie (651 pikol uit de Padangsche Bovenlanden en 92 pikol uit Tapanoli).

f) In de jaren 1896, 1897 en 1898 werd aan Liberia-koffie ingeleverd achtereenvolgens 71, 143 en 470 pikol.

II. Kosten op het product gevallen.

ONDERDEELEN VAN HET GEWEST.	Inkoopsprijs aan de bevolking betaald (à f 15 per pikol voor 1ste soort en f 7,50 voor 2de soort).	Kosten van pakhuismeesters en pakhuispersoneel.	Kosten van personeel speciaal belast met het toezicht op de koffiecultuur.	Uitgaven voor inkooppakhuizen. Gewoon onderhoud.	Uitgaven voor inkooppakhuizen. Oprichting en zware herstellingen.	Kosten van afpakking en vervoer uit de inkooppakhuizen naar Padang. *g*)	Cultuurprocenten aan de inlandsche hoofden.	Bijzondere uitgaven voor bereiding op W. I. wijze.	Alle andere uitgaven niet onder een bepaald hoofd te brengen.	Totaal.	Gemiddelde kosten per *uitgeleverde* pikol koffie.
Padangsche Benedenlanden	f 27 781,36^{5}	f 1 062,46	f 1 140	f 100,00	"	f 3 431,19	f 1 442,53	"	"	f 34 957,54^{5}	f 18,33
Padangsche Bovenlanden	617 190,90	18 585,00	35 888	2 519,50	"	*h*) 17 437,99	31 610,34^{5}	"	f 5 571,33^{5}	*i*) 728 803,07	*i*) 17,45
Tapanoli	72 309,96	6 478,53^{5}	10 260	1 074,64	f 725,19	24 411,04	3 839,41	"	"	119 098,77^{5}	24,59
Totalen	f 717 282,22^{5}	f 26 125,99^{5}	f 47 288	f 3 694,14	f 725,19	*i*) f 45 280,22	f 36 892,28^{5}	"	f 5 571,33^{5}	*i*) f 882 859,39	*i*) f 18,18

g) De koffie uit de Padangsche Bovenlanden wordt zooveel mogelijk per staatsspoorweg naar Padang afgevoerd. De kosten van dit spoorwegvervoer zijn echter hier niet medegerekend. Volgens het jaarverslag betreffende den staatsspoorweg ter Sumatra's Westkust werd aan vracht voor de gedurende 1899 langs den spoorweg vervoerde gouvernementskoffie (44 397 pikol) ontvangen f 37 367.

h) Deze opgaaf is niet geheel volledig.

i) Zie de twee voorgaande noten.

[Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage ZZ.]

III. Uitkomsten der in 1899 en in het 1ste semester van 1900 te Padang gehouden gouvernements-koffieveilingen.

Onderdeelen van het gouvernement Sumatra's Westkust waaruit de verkochte koffie afkomstig was.	Op onderstaande data verkochte hoeveelheden in pikols						Verkregen gemiddelde opbrengst per pikol.					
	31 Maart 1899.	30 Juni 1899.	30 Sept. 1899.	30 Dec. 1899.	31 Maart 1900.	30 Juni 1900.	31 Maart 1899.	30 Juni 1899.	30 Sept. 1899.	30 Dec. 1899.	31 Maart 1900.	30 Juni 1900.
Koffie 1ste soort.												
Padangsche Benedenlanden { Aijer Bangies .	530	520	320	160	200	320	f $78,81^{5}$	f 72,66	f 70,30	f $72,70^{5}$	f 70,50	f 79,17
Padangsche Benedenlanden { Painan	290	900	400	270	260	330	60,37	52,05	50,82	57,21	52,44	46,53
Padangsche Bovenlanden. . .	6 500	23 600	7 200	1 700	3 000	12 000	$67,71^{5}$	$57,97^{5}$	57,27	$65,22^{5}$	$59,41^{5}$	47,33
Tapanoli { Angkola . . .	470	330	730	220	270	250	86,01	84,20	81,48	$85,49^{5}$	77,93	76,80
Tapanoli { Mandheling . .	900	240	500	460	1 250	360	87,42	90,45	80,62	89,00	80,48	80,02
Bovendien uit de Padangsche Bovenlanden en Tapanoli aan Liberia-koffie	75	120	270	60	300	200	17,15	18.45	15,11	17,55	19,30	21,40
							. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
Gezamenlijk aan koffie 1ste soort	8 765	25 710	9 420	2 870	5 280	13 460	f 70,71	f 58,51	f 59,56	f 69,25	f 63,13	f 48,87
							f 61,67					
„ „ *koffie 2de soort*	180	840	220	90	120	550	f 13,85	f 12,01	f 11,13	f 13,00	14,30	14,35
							f $12,16^{5}$					
							. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
Algemeene totalen . .	8 945	26 550	9 640	2 960	5 400	14 010	f 69,56	f 57,04	f 58,45	f 67,54	f 62,04	f 47,51
	48 095						f 60,30					

De totale opbrengst van elke veiling beliep:

	Koffie 1ste soort (waaronder ook de Liberia-koffie).	Koffie 2de soort.	Te zamen.
1ste veiling in 1899 . . .	f 619 807,25	f 2 493,00	f 622 300,25
IIde „ „ „ . . .	1 504 526,00	10 068,00	1 514 594,00
IIIde „ „ „ . . .	561 079,50	2 449,00	563 528,50
IVde „ „ „ . . .	198 767,50	1 170,00	199 937,50
Te zamen. . .	f 2 884 180,25	f 16 180,00	f 2 900 360,25
1ste veiling in 1900 . . .	f 333 353,50	f 1 716,00	f 335 069,50
IIde „ „ „ . . .	657 849,00	7 885,00	665 734,00

(5. 53.)

BIJLAGE AAA.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 2, sub 3°., 4°. en 6°., van het verslag.)

OVERZICHT

over 1899

betreffende de verschillende

IN DE

BUITENBEZITTINGEN

GEVESTIGDE

ONDERNEMINGEN VAN LANDBOUW,

EN WEL

I. van die, welke beschikken over door het Gouvernement in erfpacht of in huur afgestane gronden;

II. van die, welke (in de rechtstreeks onder Europeesch bestuur staande streken) uitsluitend berusten op overeenkomsten met de bevolking, en

III. van die, welke in inlandsche staten gevestigd zijn krachtens door de inlandsche bestuurders verleende en door het Europeesch bestuur goedgekeurde concessiën.

I. Ondernemingen gevestigd op gronden door

GEWESTEN.	A. Ondernemingen, nopens welker exploitatie over 1899 opgaven bij het bestuur waren ingekomen.				B. Ondernemingen, nopens welker exploitatie over 1899 geenerlei opgaven zijn ingekomen (daaronder ook die, welke nog niet in ontginning waren of welker exploitatie gestaakt was). c)			Verdeeling van de onder A bedoelde ondernemingen, naar gelang er één of meer der onderstaande gew… opgaven, voor zooveel ingekomen, nopens de uitgestrektheid der beplantingen en de in 1899 verk…											
			Uitgestrektheid (in bouws)					Koffie. d)			Tabak.			Muskaatnoten.			Peper.		
	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	in 't geheel.	beplant. e)	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie (in pikols).	Aantal ondernemingen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie (in K.G.).	Aantal ondernemingen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie (in pikols).	Aantal ondernemingen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Produ (in K.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.
Sumatra's Westkust: Padangsche Benedenlanden	9	12	588	44 (7)	6	8	1 692	1	f) †	†	″	″	″	″	″	″	″	″	″
Sumatra's Westkust: Padangsche Bovenlanden	17	27	10 113	3 895 (17)	10	13	4 250	17	3895	7 517 (15)	″	″	″	″	″	″	″	″	″
Sumatra's Westkust: Tapanoli	1	2	701	†	″	″	″	1	†	†	″	″	″	″	″	″	″	″	″
Benkoelen	2	3	2 131	370 (2)	3	3	8 326	2	310	560 (2)	″	″	″	″	″	″	″	″	″
Lampongsche Districten	6	h) 5	39 973	1 833 (6)	12	h) 11	58 727	6	1108	2 550 (3)	″	″	″	″	″	″	″	″	″
Palembang	6	8	35 866	1 511 (6)	35	35	145542	4	1296	5 606 (4)	1	150	79 500	″	″	″	″	″	″
Oostkust van Sumatra	1	1	48	20 (1)	1	1	2 235	″	″	″	″	″	″	″	″	″	1	i) 20	†
Billiton	″	″	″	″	1	1	44	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	15	21	80 389	228 (12)	8	10	71 989	j) 4	29	18 (2)	8	177 (7)	k) 156 400 (7)	″	″	″	″	″	″
Celebes en onderhoorigheden	3	3	m) 506	319 (3)	″	″	″	1	250	212 (1)	″	″	″	″	″	″	″	″	″
Menado	6	12	3 119	2 159 (6)	10	23	6 605	5	1639	1 193 (4)	″	″	″	″	″	″	″	″	″
Amboina	6	6	4 196	593 (5)	2	2	21 542	″	″	″	″	″	″	3	379 (2)	p) 1 193 (3)	″	″	″
Ternate	″	″	″	″	2	2	26 000	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″
Totalen	72	100	f) 177630	10 972 (65	90	109	346952	41	8527 (39)	q) 17 656 (31)	9	327 (8)	235 900 (8)	3	379 (2)	p) 1 193 (3)	1	20	†

a) Slechts één der in dezen staat vermelde ondernemingen is op huurgronden gevestigd, namelijk het voor de teelt van inlandsche gewassen gebezigd huurland Laijang Totaka (groot 49 bouws) in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden.

b) Waar in de kolommen betreffende de beplante uitgestrektheid en de verkregen productie van een kleiner getal ondernemingen sprake is dan dat, genoemd in de voorafgegane kolom, is het afwijkende cijfer tusschen ( ) geplaatst.

c) Het aantal ondernemingen, waarvan in de ontvangen opgaven uitdrukkelijk wordt gezegd dat zij nog niet in ontginning waren of — wat ten opzichte van slechts enkele blijkt — dat zij niet meer in exploitatie waren, bedroeg in 't geheel 57, nl.:

Padangsche Benedenlanden	3,	uitmakende	262	bouws	(3 perc.)
Padangsche Bovenlanden	6,	„	2 600	„	(6 „)
Benkoelen	3,	„	8 326	„	(3 „)
Lampongsche Districten	7,	„	36 377	„	(6 „)
Palembang	35,	„	145 542	„	(35 „)
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	1,	„	7 100	„	(1 „)
Amboina	2,	„	21 542	„	(2 „)
	57,	„	221 749	„	(56 perc.)

d) Slechts ten opzichte van enkele ondernemingen blijkt, dat er Liberia-koffie werd geproduceerd, en wel op Ayer Pringan of Ayer Priokan in Benkoelen (60 pikol), Way Rataij, Kedongdong en Way Lima in de Lampongsche Districten (respectievelijk 650, 1000 — waaronder ook Java-koffie — en 900 pikol), Soengei Batoe Kapoer in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (15 pikol), Bakoengan op Zuid-Celebes (12 pikol) en Bojong in Menado (8 pikol).

e) Daar niet steeds van al de in kolom 2 bedoelde ondernemingen de beplante uitgestrektheid blijkt, wordt het aantal ondernemingen, waartoe de opgaaf der beplante uitgestrektheid betrekking heeft, tusschen ( ) vermeld.

f) Waar een † is ingevuld, ontbreken de opgaven.

g) Behalve padi werden bij 2 der hierbedoelde ondernemingen nog klappers geoogst (2860 stuks); één van deze 2 ondernemingen produceerde bovendien 900 stuks atap, terwijl bij één van de 7 andere ondernemingen nog 100 trossen pisang geoogst werden.

h) Het aantal ondernemingen in de Lampongsche Districten is grooter dan het

…ouvernement in erfpacht of in huur afgestaan. *a)*

…rden verbouwd, met …productie. *b)*				Verdeeling van de onder A en B bedoelde ondernemingen naar gelang zij in handen waren van:												Algemeen totaal.		
Andere gewassen.				naamlooze vennootschappen.			Europeanen.			vreemde oosterlingen.			inlanders.					
	…ntal on-derne-min-gen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie (in pikols).	Aantal onderne-mingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal onderne-mingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal onderne-mingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal onderne-mingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).
20	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.	37.	38.
〃	9	44 (7)	*g)* padi: 557 (5)	1	1	500	12	17	1 368	〃	〃	〃	2	2	412	15	20	2 280
〃	〃	〃	〃	11	22	7 305	14	16	6 045	1	1	635	1	1	378	27	40	14 363
〃	〃	〃	〃	1	2	701	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	1	2	701
〃	1	60	caoutchouc: †	〃	〃	〃	5	6	10 457	〃	〃	〃	〃	〃	〃	5	6	10 457
〃	1	525 200	id. † rottan: †	5	*h)* 4	34 460	12	*h)* 11	59 859	1	1	4381	〃	〃	〃	18	16	98 700
〃	2	40 (1) 25 (1)	padi: 500 klappers: †	12	12	67 410	28	28	113 946	1	3	52	〃	〃	〃	41	43	181 408
†	1	(zie noot *i*)	id. †	〃	〃	〃	2	2	2 283	〃	〃	〃	〃	〃	〃	2	2	2 283
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	1	1	44	〃	〃	〃	1	1	44
〃	5	† (1) 22 (1) † (3)	klappers. † rottan: †	6	11	86 331	14	17	65 824	3	3	223	〃	〃	〃	23	34	152 378
〃	2	69	padi: 15 pikol, klappers: 9600 stuks, copra: 12 pikol, bamboe: †	*n)* 1	1	†	1	1	457	〃	〃	〃	1	1	*o)* 49	3	3	*m)* 506
〃	1	520	copra: 5200 pikol	8	15	5 311	8	20	4 413	〃	〃	〃	〃	〃	〃	16	35	9 724
〃	3	204 (2)	klappers: †	〃	〃	〃	8	8	25 738	〃	〃	〃	〃	〃	〃	8	8	25 738
〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	2	2	26 000	〃	〃	〃	〃	〃	〃	2	2	26 000
†	25	1709 (17)		45	68	202 018	106	128	316 390	7	9	5335	4	4	839	162	209	524 582

aantal perceelen, doordien één perceel in drieën is gesplitst en elk deel thans eene zelfstandige onderneming uitmaakt.

i) Deze uitgestrektheid was voor een deel ook met klapperboomen beplant.

j) Bij 2 van de hierbedoelde 4 ondernemingen, met een aanplant van respectievelijk 10 en 8 bouws, was hieronder ook begrepen voor de eerste het met rottan en voor de andere het met klapperboomen beplante deel. Deze laatste onderneming produceerde nog niet; ook bij eene andere van de 4 ondernemingen was dit nog niet het geval.

k) Hieronder (voor 1 der ondernemingen), nevens 40 000 K.G. bladtabak, ook 6500 K.G. krossok. Van 2 ondernemingen (Tandahan Hoekai en Kinaroem) wordt gemeld dat ook tabak verkregen werd door opkoop van de bevolking. Op 1 van de 8 ondernemingen waren bij wijze van proef 3 bouws beplant, waarvan, tijdens de afsluiting der opgaven, nog niet geoogst was.

l) Hieronder de 2 ondernemingen, bedoeld in het eerste lid van noot *j*.

m) Ongerekend de niet bekende uitgestrektheid van de als één perceel in erfpacht afgestane oostelijke groep der tot de afdeeling Makasser behoorende Postiljon-eilanden.

n) Deze onderneming betreft de in de voorgaande noot bedoelde Postiljon-eilanden.

o) Deze onderneming betreft het in noot *a* bedoelde huurland Laijang Totaka.

p) Hieronder 213 pikol foelie.

q) Hieronder (bij 7 ondernemingen) 2645 pikol Liberia-koffie.

II. Ondernemingen welke (in de rechtstreeks onder Europeesch bestuur staande streken) uitsluitend berusten op overeenkomsten met de bevolking.

Volg-nummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid der aanplantingen (in bouws), waarvan het product op de onderneming is verwerkt.	Aangeplante gewassen.	Productie in 1899.	Aantal arbeiders voor vast aan de onderneming verbonden.	Aantal arbeiders bovendien gemiddeld per dag gebezigd.
	Lampongsche Districten. *a)*						
1	Tandjong Karang.	P. Landberg en Zoon.	370	Liberia-koffie.	400 pikol.	120 mannen 36 vrouwen.	*b)* †
2	Kedaton.	C. O. L. W. Danne en A. Stahlman.	70	id.	nog geen product.	18	†
3	Langkapoera.	W. L. Maschmeijer.	220	koffie en peper.	120 pikol peper.	55	†
4	Way Halim.	W. Raven en A. Stahlman.	160	Liberia- en Javakoffie.	nog geen product.	70	†
5	Soengei Langka.	H. J. Bosman.	†	tabak.	*c)* id.	70	†
	Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. *d)*						
6	Tandjong.	Cultuurmaatschappij Kinaroem.	†	tabak.	*e)* 75 000 K.G.	"	52
7	Kinaroem.	Tabakmaatschappij Balangan.	100	id.	30 000 "	25	0 à 75
8	Balangan.	Cultuurmaatschappij Kinaroem.	†	id.	32 350 "	"	†
9	Boenga Djenar.	Amandit-Tabakmaatschappij.	†	id.	†	†	†
10	Kendangan.	Id.	230	id.	60 000 "	33	15 à 300
11	Mahé.	Suck en Co.	200	id.	94 000 "	33	100 à 1000
12	Djamboe.	Borneo-Landbouwmaatschappij.	†	id.	†	†	†
13	Laboean.	Id.	†	id.	†	†	†
14	Soelingan.	Tabakmaatschappij Soelingan.	†	id.	56 500 "	34	0 à 80
15	Lampihoeng.	Cultuurmaatschappij Amoenthai.	†	id.	13 000 "	20	20 à 200
16	Lok Tankon.	L. E. Bosch.	†	id.	†	†	†
17	Batang Alai.	Cultuurmaatschappij Batang Alai.	†	id.	†	†	†
18	Laboean Amas.	A. Knottenbelt en Co.	*f)* 400	id.	44 000 "	†	†

a) De ondernemingen, sub 1 t/m 4 genoemd, zijn gelegen in de afdeeling Ommelanden van Telok Betong. Of aldaar ook de sub 5 genoemde onderneming wordt aangetroffen, blijkt niet.

b) Waar opgaven ontbreken, is een † geplaatst.

c) Het perceel was bij het einde van 1899 gereed gemaakt voor de teelt van tabak.

d) De opgegeven ondernemingen worden alle aangetroffen in de afdeeling Amoenthai.

e) Hieronder 15 000 K.G. krossok.

f) Door langdurige droogte voor $^2/_3$ mislukt.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage AAA.]

III. Ondernemingen van landbouw, gevestigd in inlandsche staten krachtens door de inlandsche bestuurders verleende en door het Europeesch bestuur goedgekeurde concessiën.

RESIDENTIE OOSTKUST VAN SUMATRA.

A. Tabaksondernemingen. *a*)

Rijk Deli (afdeeling Deli).

Totalen: 43 gewerkt hebbende ondernemingen; gezamenlijke aanplant 15 733 velden; geoogst 164 820 pikol; totaal der contract-koelies 33 669, der in dagdienst gebezigde koelies 1511.

Volg-nummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante *velden* en hunne grootte.	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
1	Sempali.	Deli-Maatschappij.	13500	480 van 6000 M².	5062	*c*) 824	*c*) 71	De grond werd voor de 2de maal beplant. (Bij de verder te noemen ondernemingen zal kortheidshalve worden volstaan met de vermelding 1ste, 2de, 3de maal, enz.)
			b) (300)					
2	Medan.	Id.	500	425 〃 6000 〃	5051	908	35	2de en 3de maal.
3	Mariëndal.	Id.	3000	409 〃 6000 〃	4736	810	62	2de maal.
4	Kloempang.	Tabakmaatschappij Arendsburg.	4910	350 〃 7023 〃	3940	834	21	3de, 4de en 5de maal.
5	Klambir V.	Id.	250	300 〃 6950 〃	3450	680	1	3de maal.
6	Helvetia.	Deli-Maatschappij.	*d*) * 3900	512 〃 6000 〃	4950	848	〃	6de, 7de en 8ste maal.
7	Padang Boelan.	Amsterdam-Deli-Compagnie.	2000	400 〃 7000 〃	4000	955	〃	3de en 4de maal.
			b) (500)					
8	Gedong Djohor.	Deli-Batavia-Maatschappij.	2000	382 〃 8000 〃	3004	751	25	4de maal.
9	Paija Bakong.	Deli-Maatschappij.	2500	445 〃 6000 〃	4225	777	150	3de 〃
10	Polonia.	Id.	1100	350 〃 6000 〃	2910	665	36	3de 〃
11	Germania.	Deli-Cultuurmaatschappij.	800	353 〃 7800 〃	2562	678	〃	4de 〃
			b) (400)					
12	Rotterdam A.	J. Cramer.	* 5182	440 〃 1700 〃	5400	941	62	2de en 3de maal.
13	Rotterdam B.	Id.	*e*)	270 〃 3200 〃	3080	543	35	3de maal.
14	Bekalla.	Deli-Maatschappij.	3000	440 〃 6000 〃	5758	1236	356	2de en 3de maal.
			b) (2000)					
15	Amplas.	Amsterdam-Deli-Compagnie.	* 2415	304 〃 6800 〃	2820	782	〃	4de en 5de 〃
16	Saentis.	Deli-Cultuurmaatschappij.	2500	361 〃 7200 〃	3048	876	〃	1ste maal.
	Soengei Mergat.	Id.	500	160 〃 7200 〃	1776	490	23	1ste 〃
17	Deli Toewa.	Deli-Maatschappij.	3800	420 〃 6000 〃	5686	1002	72	1ste en 2de maal.
18	Two Rivers.	Medan-Tabakmaatschappij.	* 3750	389 〃 7000 〃	4643	779	15	3de, 4de en 5de maal.
19	Saint Cyr.	Deli-Langkat-Tabakmaatschappij.	2400	325 〃 8000 〃	3199	794	28	3de en 6de maal.
20	Soengei Si Kambing.	Tabakmaatschappij Franco-Deli.	* 1308	304 〃 7200 〃	2852	705	2	3de maal.
			b) (870)					
21	Timbang Langkat.	Deli-Batavia-Maatschappij.	2000	376 〃 8000 〃	3698	811	〃	4de 〃
22	Bandar Chalipah.	Deli-Maatschappij.	5000	420 〃 6000 〃	4582	817	88	2de 〃
23	Soengei Diski en Pakaran.	J. Luhman.	1500	350 〃 6000 〃	3556	778	〃	5de en 4de maal.
24	Patoembah.	Senembah-Maatschappij.	* 3436	304 〃 7200 〃	3300	700	105	1ste, 2de en 3de maal.
25	Soengei Mentjirim.	Tabakmaatschappij Arendsburg.	* 5436	400 〃 7200 〃	5486	720	〃	1ste, 3de en 4de 〃
26	Soengei Kriau.	Id.	1000	400 〃 7568 〃	4640	893	〃	3de maal.
27	Belawan.	Deli-Maatschappij.	1600	425 〃 6000 〃	5568	756	110	2de en 3de maal.
			b) (1800)					
28	Tandem.	Deli-Batavia-Maatschappij.	3000	477 〃 8000 〃	4796	813	〃	2de maal.
29	Kalahoen Penang.	Amsterdam-Deli-Compagnie.	2000	355 〃 6800 〃	4173	745	〃	3de 〃
			b) (500)					
30	Arnhemia.	Rotterdam-Deli-Maatschappij.	* 2998	343 〃 7096 〃	3632	887	〃	2de en 4de maal.
31	Toentoengan.	Deli-Maatschappij.	2000	429 〃 6000 〃	4879	796	37	2de en 3de 〃
			b) (1500)					
32	Gloegoer en Bekri.	Amsterdam-Deli-Compagnie.	2700	393 〃 7200 〃	4809	907	〃	4de en 5de 〃
33	Boeloe Tjina.	Deli-Maatschappij.	1500	410 〃 6000 〃	4650	984	38	1ste en 2de 〃
			b) (250)					
34	Rimboen.	The British Deli and Langkat Tobacco Company.	* 3665	340 〃 8000 〃	2925	720	78	2de en 3de 〃
35	Petani.	Deli-Batavia-Maatschappij.	3000	340 〃 8000 〃	2725	793	〃	2de en 3de 〃
36	Gambier.	Tabakmaatschappij Franco-Deli.	1000	256 〃 8000 〃	1683	669	26	3de maal.
			b) (2000)					
37	Maryland.	Deli-Cultuurmaatschappij.	1400	300 〃 7200 〃	3297	665	〃	4de 〃
38	Mabar.	Id.	300	403 〃 7200 〃	3096	868	〃	3de, 5de en 6de maal.
			b) *(3522)					
39	Tandem Hilir.	Deli-Batavia-Maatschappij.	2000	369 〃 8000 〃	3040	828	35	1ste en 2de maal.
40	Terdjoen.	Tabakmaatschappij Arendsburg.	400	310 〃 7360 〃	3180	619	〃	1ste maal.
			b) (600)					
41	Roemah Kinangkong.	The British Deli and Langkat Tobacco Company.	1000	184 〃 3400 〃	1123	376	〃	1ste 〃
42	Namoe Soerau.	Tabakmaatschappij Franco-Deli.	2000	330 〃 8000 〃	3830	746	〃	1ste 〃

a) Alleen die tabaksondernemingen worden genoemd, nopens welke uit de Indische opgaven blijkt dat zij voor den oogst van 1899 gewerkt hebben.
b) Dit perceel wordt afzonderlijk genoemd, als in 1899 onder de vermelde onderneming geressorteerd hebbende.
c) Kortheidshalve is de landaard der koelies niet voor elke onderneming afzonderlijk opgegeven; zie echter de Recapitulatie op blz. 9 dezer bijlage.
d) Waar men in kolom 4 een * geplaatst vindt, betreft de opgaaf niet de nominale grootte, maar de bij opmeting bevonden uitgestrektheid.
e) Begrepen in de opgaaf betreffende de voorgaande onderneming.

Volg-nummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante *velden* en hunne grootte.	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	*VERDERE BIJZONDERHEDEN.*

Delische landschappen Padang en Bedagei (afdeeling Padang en Bedagei).

Totalen: 16 gewerkt hebbende ondernemingen; gezamenlijke aanplant 3299 velden; geoogst 36 775 pikol; totaal der contract-koelies 7458, der in dagdienst gebezigde koelies 620.

43	Ramboetan. (P) *f*)	Deli-Plantagemaatschappij.	1300 *b*) (500)	398 van 7200 M².	4758	918	50	1ste en 2de maal.
44	Si Barau. (B)	Padang-Tabakmaatschappij.	1000 *b*) (1200)	320 ″ 6000 ″	3213	617	20	1ste maal.
45	Soengei Bamban. (B)	Amsterdam-Sumatra-Cultuurmaatschappij.	1000 *b*) (700)	100 ″ 7680 ″	1500	220	32	1ste en 2de maal.
46	Gampowalan. (B)	Deli-Tabakmaatschappij.	1000	160 ″ 6000 ″	2062	591	31	1ste maal.
47	Paija Mabar. (P)	Amsterdam-Sumatra-Cultuurmaatschappij.	500	180 ″ 6800 ″	2432	391	55	1ste ″
48	Bahilang. (P)	Id.	2000	200 ″ 7200 ″	2500	413	25	1ste ″
49 {	Pabatoe. (P)	Rotterdam-Deli-Maatschappij.	1300	350 ″ 8000 ″	2602	808	″	1ste ″
	Badja Linggi. (P)	Id.	1500	270 ″ 7000 ″	1645	508	″	† *g*)
50	Soengei Boeloeh. (B)	A. Runge.	1000	180 ″ 6800 ″	*h*) 1500	432	44	1ste maal.
51	Soengei Parit. (B)	Deli-Tabakmaatschappij.	1500	471 ″ 10000 ″	2361	395	95	1ste ″
52	Soengei Baloetoe. (B)	J. van Balkom.	1500	180 ″ 7200 ″	2550	380	40	1ste ″
53	Soengei Rampah. (B)	Deli-Tabakmaatschappij.	1200	175 ″ 8000 ″	2100	440	30	†
54	Bah Soemboeh. (P)	Padang-Cultuurmaatschappij.	1409 *b*) (1409)	270 ″ 8000 ″	*i*) 2700	568	94	1ste en 2de maal.
55	Tebing Tinggi.	Deli-Tabakmaatschappij.	1000	105 ″ 9000 ″	1622	255	52	1ste maal.
56	Ramboeng. (B)	Tabakmaatschappij Ramboeng.	2625	120 ″ 7000 ″	*h*) 1800	272	34	1ste ″
57	Blidaän.	Deli-Bedagei-Cultuurmaatschappij.	3000	120 ″ 7100 ″	*h*) 1430	250	18	1ste ″

Rijk Langkat (afdeelingen Boven-Langkat en Beneden-Langkat).

Totalen: 36 gewerkt hebbende ondernemingen; gezamenlijke aanplant 10 849 velden; geoogst 110 150 pikol; totaal der contract-koelies 24 756, der in dagdienst gebezigde koelies 2971.

58	Ludwigsburg.	Langkat-Tabakmaatschappij.	1700 *b*) (1000)	340 van 6400 M².	3128	919	122	1ste en 2de maal.
59	Stabat.	Id.	1300	280 ″ 7000 ″	2942	859	121	1ste en 2de ″
60	Kwala Bingei.	Deli-Maatschappij.	*6425	440 ″ 6000 ″	5181	909	124	1ste en 2de ″
61	Loeboe Dalem.	Id.	1000 *b*) (4000)	400 ″ 6000 ″	4006	1036	270	1ste, 2de en 3de maal.
62	Androng (Soengei Selajang).	Medan-Tabakmaatschappij.	3500	286 ″ 6700 ″	2908	580	160	1ste en 2de maal.
63	Poengei.	Deli-Maatschappij.	1500	390 ″ 6000 ″	3894	1206	30	1ste en 3de ″
64	Tjinta Radja.	Tabakbau-Actien-Gesellschaft Tjinta Radja.	3000	300 ″ 6000 ″	5000	758	20	2de en 4de ″
65	Kwala Begoemit.	Deli-Maatschappij.	*6310	412 ″ 6000 ″	5000	931	142	2de maal.
66	Tandjong Djatti.	Id.	3500	402 ″ 6000 ″	3555	641	70	2de ″
67	Batang Serangan.	Id.	10000 *b*) (1000)	470 ″ 6000 ″	5181	1223	200	1ste en 2de maal.
68	Paija Djamboe.	Paija Djamboe Company.	1800 *b*) (1000)	250 ″ 7200 ″	2078	414	″	3de maal.
69	Kwala Mentjirim.	Deli-Maatschappij.	2000 *b*) (2500)	420 ″ 6000 ″	5235	962	95	3de ″
70	Namoe Trassi.	F. Meijer.	2000	312 ″ 7800 ″	4046	640	40	4de en 5de maal.
71	Padang Brahrang.	The United Langkat Plantation Comp. (lim.).	7500	407 ″ 6000 ″	4070	729	14	1ste en 3de ″
72	Padang Tjermin.	Id.	*e*)	408 ″ 5400 ″	4048	739	″	2de en 3de ″
73	Bindjei.	G Engelbrecht.	2000	500 ″ 6000 ″	6650	1389	305	2de en 3de ″
74	Bekioeng.	Langkat-Cultuurmaatschappij.	3000	412 ″ 6700 ″	3955	964	54	1ste maal.
75	Soengei Gerpa.	The United Langkat Plantation Comp. (lim.).	1500	275 ″ 6000 ″	1867	413	150	2de ″
76	Lingga en Tandjong Goenoeng.	The British Deli Langkat Tob. Comp. (lim.).	3000	340 ″ 8000 ″	*j*) 2603	743	″	1ste, 2de en 3de maal.
77	Tandjong Bringgin.	Shanghai-Sumatra Tobacco Company.	1500 *b*) (600) *b*) (2000)	537 ″ 6400 ″	5850	1034	320	1ste en 2de maal.
78	Namoe Oekor.	Deli-Maatschappij.	6000	360 ″ 6000 ″	3505	750	50	1ste en 2de ″
79	Lau Boentoe.	P. Meijer.	2700	120 ″ 5000 ″	*h*) 1210	747	90	1ste maal.
80	Soengei Toenggal.	Chr. Kroning.	*e*)	200 ″ 8000 ″	2100	330	50	1ste ″
81	Doerian Moelam.	The United Langkat Plantation Comp. (lim.).	*985	200 ″ 6000 ″	1775	400	″	1ste ″
82	Sakoeda.	Tabakmaatschappij Sakoeda.	3000	250 ″ 6000 ″	2350	386	40	2de ″
83	Tandjong Poetoes.	Langkat-Tabakmaatschappij.	1200	280 ″ 7000 ″	2693	680	140	1ste en 2de maal.
84	Soekaranda.	Takakmaatschappij Soekaranda.	3000 *b*) (5000) *b*) (2000)	340 ″ 7200 ″	2393	840	″	1ste en 2de ″

f) De bijvoeging P beteekent dat het perceel gelegen is in het landschap Padang; de bijvoeging B doelt op het landschap Bedagei.
g) Waar een † is ingevuld ontbreekt de opgaaf.
h) Deze onderneming bezat tevens aanplantingen van ramboeng (caoutchouc).
i) Deze onderneming bezat tevens koffieaanplantingen.
j) Deze onderneming bezat tevens koffie- en thee-aanplantingen.
k) Deze onderneming (tevens houtkap-onderneming) produceert ook peper.

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante *velden* en hunne grootte.	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	*VERDERE BIJZONDERHEDEN*
85	Wampoe.	H. Th. van Steeden.	5000 *b*) (4000)	270 van 8000 M².	3040	468	″	2de maal.
86	Tandjong Poera.	A. B. Smith.	500	70 ″ 8000 ″	549	116	20	1ste en 2de maal.
87	Kwala Besilam.	Tabakmaatschappij Kwala Besilam.	422	171 ″ 7200 ″	1829	281	120	1ste en 2de ″
88	Namoe Djawi.	Tabakmaatschappij Namoe Djawi.	3000	277 ″ 7200 ″	*i*) 2315	679	15	1ste maal.
89	Namoe Tongan.	Langkat-Tabakmaatschappij.	1500	180 ″ 8120 ″	1596	658	″	1ste ″
90	Tamboenan.	J. C. Ph. Marinissen, N. Roodenburg en J. H. Marinus.	4500	90 ″ 720 ″	600	202	20	†
91	Bekatoel (Toerangi).	Amsterdam-Langkat-Tabakmaatschappij.	4000	220 ″ 7200 ″	1438	678	54	1ste maal.
92	Glen Bervi.	E. van Beeren.	394 *b*) (150)	90 ″ 8000 ″	*i*) 390	90	85	1ste ″
93	Padang Toelang.	Langkat-Plantagemaatschappij.	5000	150 ″ 8000 ″	1170	362	50	†

Rijk Serdang (afdeeling Serdang).

Totalen: 22 gewerkt hebbende ondernemingen; gezamenlijke aanplant 4741 velden bij 21 ondernemingen; geoogst 53 472 pikol; totaal der contract-koelies 10 021 der in dagdienst gebezigde koelies 1131.

94	Tandjong Merawa	Senembah-Maatschappij.	7588	322 van 7200 M².	4507	586	65	2de maal.
95	Tandjong Merawa Kiri.	Id.	*e*)	300 ″ 7200 ″	2700	615	82	2de ″
96	Loeboe Pakam.	Sumatra-Cultuurmaatschappij.	4000	300 ″ 6000 ″	3252	633	14	2de ″
97	Bobongan. (Frankfort).	Serdang-Tabakmaatschappij.	4000	275 ″ 3600 ″	3150	475	112	2de ″
98	Kwala Namoe.	Medan-Tabakmaatschappij.	4500	252 ″ 1688 ″	2659	617	10	2de en 3de maal.
99	Soengei Toewan.	J. Tabel.	1000	214 ″ 7500 ″	1830	359	60	1ste. 2de en 3de maal.
100	Paloh Kemiri.	Sumatra Tobacco Plantation Company.	500	179 ″ 6600 ″	1375	341	″	2de en 3de maal.
101	Goenoeng Rintih.	Senembah-Maatschappij.	500	284 ″ 7600 ″	3120	544	72	1ste en 2de ″
102	Adolina.	Serdang-Tabakmaatschappij.	400	275 ″ 8000 ″	3960	492	120	1ste en 2de ″
103	Soengei Behasa.	Senembah-Maatschappij.	*5694	292 ″ 7200 ″	2700	634	″	3de maal.
104	Batang Kwis.	Id.	*5489	284 ″ 7200 ″	2815	615	71	2de ″
105	Ramoenia.	Ramoenia-Cultuurmaatschappij.	1500	422 ″ 6500 ″	5036	831	50	2de ″
106	Soengei Poetih.	C. Stuifzand & C^r.	700	100 ″ 6480 ″	920	173	36	2de ″
107	Meroemboen.	Meisner & C°.	*836	92 ″ 7200 ″	828	202	30	1ste ″
108	Begerpang.	F. Ernst.	2000	160 ″ 6400 ″	*i*) 2003	290	40	3de ″
109	Kali Tawang (Soengei Merah).	Senembah-Cultuurmaatschappij.	1000	†	1522	284	79	†
110	Namoe Rambei.	de Guigné frères.	*4699	114 van 7500 M².	*i*) 1140	480	141	1ste maal.
111	Deli Moeda.	F. L. A. Runge.	3000	126 ″ 6400 ″	1400	263	52	1ste ″
112	Senah.	Ch. Martin & P. Sandel.	1500	105 ″ 7200 ″	1091	267	23	2de ″
113	Perbaoengan.	A. J. ten Cate.	213 *b*) (93)	60 ″ 3800 ″	671	118	26	1ste ″
114	Titian Oerat.	J. H. Marinus.	4000	250 ″ 7200 ″	2993	592	″	2de ″
115	Malati.	Id.	4000 *b*) (2500)	335 ″ 3200 ″	3600	610	48	2de ″

Afdeeling Tamiang.

116	Sekrah.	Deli-Maatschappij.	*2818	11 van † M².	55	†	†	Proefaanplan

Afdeeling Batoe Bara.

Totalen: 6 ondernemingen; gezamenlijke aanplant 830 velden; geoogst 7740 pikol; totaal der contract-koelies 2632, der in dagdienst gebezigde koelies 194.

117	Tandjong Kassau.	Sumatra Tabak Gesellschaft Tandjong Kassau.	3000	350 van 8000 M².	*l*) 2800	761	″	2de maal.
118	Laut Tador.	M. Koch en E. Lekebusch.	*2536 *m*) (700)	120 ″ 6000 ″	1200	272	60	1ste ″
119	Soengei Sikasim.	Nederlandsche Assahan-Tabakmaatschappij.	*5636	120 ″ 9200 ″	1380	903	″	1ste ″
120	Si Pare Pare.	Ch. von der Pfordten.	*704	80 ″ 8000 ″	1120	126	69	1ste ″
121	Soengei Bidjankar.	C. van Zijp.	*2043	80 ″ 7000 ″	560	140	23	3de ″
122	Indrapoera.	A. Siemsen & C°.	*2113	80 ″ 8100 ″	680	147	4[illegible]	1ste en 2de maal.

Afdeeling Assahan.

Totalen: 5 ondernemingen; gezamenlijke aanplant 1408 velden; geoogst 14 915 pikol; totaal der contract-koelies 3792, der in dagdienst gebezigde koelies 20.

123	Kisaran.	Nederlandsche Assahan-Tabakmaatschappij.	500 *b*) (3000)	430 van 7700 M².	4623	1217	″	1ste en 2de maal.
124	Tanah Radja.	Id.	1000 *b*) (3000) *b*) (423)	445 ″ 7500 ″	5217	1189	″	1ste en 2de ″

l) Deze onderneming bezat tevens aanplantingen van koffie en klappers.

m) Dit in 1899 onder de vermelde onderneming geressorteerd hebbend is gelegen in Padang Bedagei.

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante velden en hunne grootte.	Verkregen productie (in pikols.).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
125	Hessa.	Nederlandsche Assahan-Tabakmaatschappij.	7000 b) (3000)	364 van 8000M².	3057	951	"	1ste en 2de maal.
126	Bandar Slamat.	Th. Freund en H. Rein.	1550	34 " 6600 "	i) 262	125	17	2de maal.
127	Soengei Silau (Kwala Kapas).	Tabakmaatschappij Kwala Kapas.	4227	135 " 6698 "	i) 1756	310	3	1ste "

B. Koffie-ondernemingen. n)

Delische landschappen Padang en Bedagei (afdeeling Padang en Bedagei).

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante velden en hunne grootte.	Verkregen productie (in pikols.).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
I.	*Bah Soemboeh (in het landschap Padang).	Padang-Cultuurmaatschappij.	zie noot n.	†	nog geen product.	....	....	
II.	Paija Niboeng of Bremen (in het landschap Bedagei).	Liberia Sumatra Gesellschaft.	500	†	id.	100	"	

Rijk Langkat (afdeelingen Boven-Langkat en Beneden-Langkat).

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante velden en hunne grootte.	Verkregen productie (in pikols.).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
III.	Blankahan.	J. H. Marinus.	300	†	200	†	†	Deze onderneming produceerde ook thee.
IV.	*Lingga en Tandjong Goenoeng.	The British Deli and Langkat Tobacco Comp. (lim.).	zie noot n.	†	225	290	"	
V.	Soengei Roean.	J. H. Marinus.	1300	†	60	121	"	
VI.	*Namoe Djawi.	Tabakmaatschappij Namoe Djawi.	zie noot n.	†	nog geen product.	....	....	
VII.	Boekit Melintang.	G. D. Langereis.	400	†	id.	†	†	
VIII.	*Glen Bervi.	E. von Beeren.	zie noot n.	†	4	....	....	

Rijk Serdang (afdeeling Serdang).

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante velden en hunne grootte.	Verkregen productie (in pikols.).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
IX.	Bandar Kwala.	O. Puttfarcken en C. Rehorst.	1500	†	1583	283	"	
X.	Soengei Galang	V. Ferrand en J. Röhrig.	1000 (X en XI samen)	†	100	52	2	
XI.	Soengei Galang Barat.	A. Wintz.		†	nog geen product.	22	2	
XII.	*Namoe Rambei.	de Guigné frères.	zie noot n.	†	155	....	....	
XIII.	Graham.	Baumann & C°.	644	†	1300	320	"	
XIV.	Damah Gloegoer Kiri.	E. V. P. Elin en E. J. M. Dhers.	200	†	nog geen product.	57	"	
XV.	Tanah Abang.	H. Westenberg.	245	†	550	52	"	
XVI.	Soengei Karei.	J. Kollmus.	2000	†	60	293	15	
XVII.	Soengei Karang of Proemboeng.	F. Kehding.	647	†	250	155	"	
XVIII.	Soengei Poetih.	A. C. S. van Reesema.	1017	†	130	90	"	
XIX.	Daisydale.	S. A. van Someren	500	†	50	17	7	
XX.	*Begerpang.	F. Ernst.	zie noot n.	†	400	....	....	
XXI.	Bangoen Poerba.	Neue Schweizerische Actien Gesellschaft Sumatra.	1500 (XXI en XXII samen)	†	1400	192	"	Bij deze onderneming werden ook peperplantsoenen aangetroffen, waarvan de productie echter niet is opgegeven.
XXII.	Damah Gloegoer.	Id.		†	1200	171	10	
XXIII.	Gallia.	J. P. R. Hermans.	156	†	200	271	"	
XXIV.	Bandar Maria.	Baumann en Wetter.	4000	†	nog geen product.	289	"	
XXV.	Batoe Gingging.	Schweizerische Kaffee Plantagen Gesellschaft.	500	†	90	155	"	
XXVI.	Kotozan.	J. A. Nijhoff.	500	†	nog geen product.	126	"	
XXVII.	Baloea.	Baloea-Cultuurmaatschappij.	662	†	id.	256	"	
XXVIII.	Bah Baloea.	Deutsche Kaffee Plantagen Gesellschaft.	500	†	id.	70	"	
XXIX.	Soekaloewei.	A. P. Bernard.	820	†	id.	65	5	
XXX.	Serbadjadi.	J. Röhrig en Ch. de la Croix.	704	†	id.	65	"	
XXXI.	Rambei.	Coffee Rambei Company.	1000	†	id.	281	20	
XXXII.	Soengei Parang Koea.	J. P. R. Hermans.	422	†	id.	25	"	
XXXIII.	Bah Perak.	von Roll en Baumann.	700	†	id.	75	"	

n) 9 van de hierbedoelde ondernemingen (die mèt een * aangeduid) zijn reeds onder A. Tabaksondernemingen vermeld.

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal bouws beplant.	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	*VERDERE BIJZONDERHEDEN.*
	Afdeeling Batoe Bara.							
XXXIV.	*Tandjong Kassau.	Sumatra Tabak Gesellschaft Tandjong Kassau.	zie noot *o*.	†	nog geen product.	....	....	Deze onderneming bezat ook aanplantingen van klappers.
XXXV.	Dolok.	V. Birenstihl.	1128	†	40	253	5	
XXXVI.	Blimbing.	R. Graaf van Bentheim-Tecklenburg-Rheda.	580	†	30	"	5	
	Afdeeling Assahan.							
XXXVII.	Telok Dalam.	Schweizerische Plantagen Gesellschaft Assahan.	578	†	50	253	"	Id.
XXXVIII.	Telok Manis en Winterthur.	Id.	1479	†	nog geen product.	†	†	
XXXIX.	*Bandar Slamat.	J. C. Th. Freund en H. Rein.	zie noot *o*.	†	id.	....	....	
XL.	*Soengei Silau (Kwala Kapas).	Tabakmaatschappij Kwala Kapas.	id.	†	id.	....	....	
	Afdeeling Laboean Batoe.							
XLI.	Pangkatan.	Deli-Bila-Maatschappij.	9000	†	nog geen product.	†	†	Deze onderneming bezat ook aanplantingen van ramboeng (caoutchouc).
	C. Andere ondernemingen.							
	Delische landschappen Padang en Bedagei (afdeeling Padang en Bedagei).							
—	Soengei Boeloeh (in het landschap Bedagei)	A. Runge.	*p*)	†	ramboeng †	....	....	
—	Ramboeng (id.).	Tabakmaatschappij Ramboeng.	*p*)	†	id. †	....	....	
—	Blidaän.	Deli-Bedagei-Cultuurmaatschappij.	*p*)	†	id. †	....	....	
	Rijk Langkat (afdeelingen Boven-Langkat en Beneden-Langkat).							
—	Lingga en Tandjong Goenoeng.	The British Deli Langkat Company (lim.)	*q*)	†	750 K.G. thee.	....	....	
—	Lau Boentoe.	F. Meijer.	*p*)	†	1400 pikol peper.	....	....	
a.	Boeloe Telang.	Maatschappij tot mijn- en boschexploitatie.	11 000	....	....	†	†	Houtkaponderneming.
	Rijk Serdang (afdeeling Serdang.)							
—	Bangoen Poerba.	Neue Schweizerische Actien Gesellschaft Sumatra.	*r*)	†	peper †	....	....	
	Afdeeling Batoe Bara.							
—	Tandjong Kassau.	Sumatra Tabak Gesellschaft Tandjong Kassau.	*q*)	†	klappers †	....	....	
	Afdeeling Assahan.							
—	Telok Dalam.	Schweizerische Plantagen Gesellschaft Assahan	*r*)	†	klappers †	....	....	

p) Deze onderneming is reeds hiervóór bij de tabaksondernemingen vermeld.
q) Als voren zoowel bij de tabaks- als bij de koffieondernemingen.
r) Id. bij de koffie-ondernemingen.

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal bouws beplant.	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden bij contract aangenomen.	Aantal werklieden in dagdienst gebezigd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.

Afdeeling Laboean Batoe.

—	Pangkatan.	Deli-Bila-Maatschappij.	r)	+	ramboeng +	....	....	
b	—	J. A. Naudin ten Cate.	+	....	....	+	+	Houtkaponderneming.

Afdeeling Bengkalis.

c.	Soengei Rawa.	C. F. Boogaardt en F. Kehding.	+ b) (3300)	....	....	+	+	Id.
d.	—	A Loeb.	+	....	....	+	+	Id.
e.	—	Naudin ten Cate.	+	....	....	+	+	Id.
f.	Soa Rungas.	Straits Settlements en Sumatra Rameh-Syndicaat.	4932					
	Tandjong Agong.	Id.	4932	+	2000 K.G. rameh.	155	"	
	Sri Indrapoera.	Id.	4227					

RECAPITULATIE (betreffende de residentie Oostkust van Sumatra).

Landschappen.	Aantal voor den oogst van 1899 gewerkt hebbende tabaksondernemingen.	Aantal met tabak beplante velden.	Verkregen tabaksproductie (in pikols).	Aantal gedurende 1899 gebezigde werklieden. Contract-koelies. Chineezen.	Klingaleezen.	Javanen.	Baweanners.	Bandjareezen.	Maleiers.	Totaal.	Daglooners. Chineezen.	Javanen.	Baweanners.	Bandjareezen.	Maleiers.	Bataks.	Gajoes.	Totaal.
Eigenlijk Deli	43	15 733	164 820	22 463	1 568	9 213	385	39	1	33 669	"	196	13	916	191	170	25	1511
Padang en Bedagei	16	3 299	31 775	5 225	152	2 022	"	59	"	7 458	"	33	"	214	13	360	"	620
Langkat	36	10 849	110 150	16 364	912	6 874	132	472	2	24 756	60	173	"	879	248	991	620	2971
Serdang	22	4 741	53 472	6 926	143	2 686	101	159	6	10 021	14	117	18	358	82	542	"	1131
Tamiang	1	11	55	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Batoe Bara	6	830	7 740	1 779	13	791	16	33	"	2 632	17	49	"	85	6	37	"	194
Assahan	5	1 408	14 915	2 370	124	1 049	"	249	"	3 792	"	1	"	3	"	16	"	20
Totalen betreffende de tabaksondernemingen	129	36 871	387 927	55 127	2 912	22 635	634	1011	9	82 328	91	569	31	2 455	540	2116	645	6447
Bovendien worden nog nevenstaand aantal koelies opgegeven voor 30 van de overigens gewerkt hebbende ondernemingen (op één na alle koffieondernemingen)				625	67	3 802	"	60	"	4 554	5	19	"	5	9	33	"	71
Totalen-generaal				55 752	2 979	26 437	634	1071	9	86 882	96	588	31	2 460	549	2149	645	6518

OVERIGE GEWESTEN DER BUITENBEZITTINGEN (buiten de residentie Oostkust van Sumatra). *s*)

Volgnummer.	Namen der ondernemingen.	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Uitgestrektheid (in bouws) beplant geweest.	Aard der geteelde gewassen en verkregen productie.	Aantal der bij contract aangenomen werklieden van buiten het gewest afkomstig.	Aantal in dagdienst gebezigde werklieden.	*VERDERE BIJZONDERHEDEN.*
	RIOUW EN ONDERHOORIGHEDEN.							
1	Victoria (op het eiland Battam).	Eng O Kan.	†	†	Liberia-koffie 〃 ananas 100 000 stuks.	〃	44 (39 Chin en 5 inl.).	Koffie werd niet geoogst. De aanplant sterft uit.
—	Wilhelmina (afd. Battam).	M. Spruyt.	5 000	〃	ananas 〃	〃	〃	De onderneming was bij het einde van 1899 nog niet in werking.
2	Boeroe (op het eiland Bintang of Riouw).	Nederl.-Indische Getahpertja-Maatschappij.	2 020	4	getah pertja 48 000 K.G. klappernoten †	〃	3	De opgegeven productie werd verkregen door uitpersing van bladeren.
3	Lingga (op het eiland Lingga).	Id.	3 720	†	getah pertja †	†	†	Proefaanplant.
4	Gading (in het landschap Indragiri).	A. M. von Mechel.	10 000	440	Liberia-koffie † gambier 2000 pikol.	136 (190 Chin. en 46 Jav.)	〃	
5	Soengei Lalah (als voren).	W. Burchard.	2 000	130	Liberia-koffie 10 〃 gambier 435 〃	14 (12 Chin. en 2 Jav.)	〃	
	WESTERAFDEELING VAN BORNEO.							
	Landschap Sambas.							
6	Leinbang.	H. J. Gijsberts.	10 000	220	Liberia-koffie 〃 peper 82 pikol witte peper.	〃	64 (4 Chin., 10 Mal. en 50 Dajaks).	De cultuur van koffie is gestaakt.
7	Sophia.	U. Dunner.	2 250	†	Liberia-koffie † gambier †	†	†	
—	Lorong.	H. Kung.	200	〃	Id. 〃	〃	〃	Exploitatie tijdelijk gestaakt.
8	Baroe.	Id.	125	†	Id. †	†	†	
9	Sakkong.	Cultuurmaatschappij Sakkong.	4 500	352	Liberia-koffie † Java-koffie † gambier 28 pikol.	24 (2 Chin. en 22 Jav.)	150 (Dajaks.)	
10	Paloh.	Mijn- en landbouwmaatschappij Batavia-Borneo.	100 000	†	klappernoten †	†	†	
	ZUIDER- EN OOSTERAFDEELING VAN BORNEO.							
	Landschap Koetei.							
—	Loa Tila.	F. H. M. J. Erens.	900	〃	Liberia-koffie 〃	〃	〃	De exploitatie werd in 1899 gestaakt.
11	Kadoendoeng.	Th. van Gilse van der Pals.	3 500	†	Id. †	†	†	
12	Batoe Panggal.	Steenkolenmaatschappij „Oost-Borneo".	4 800	†	Id. †	†	†	
13	Losari Dondang.	H. C. Knappert.	4 600	†	Id. †	†	†	
14	Pelaran Kalm.	W. H. Simon.	2 900	†	Id. †	†	†	
15	Seboeloe.	H. L. Everts.	4 900	†	Id. en tabak †	†	†	
16	Mahakkam.	C. J. Rosemeier.	4 950	†	Id. 〃 id. †	†	†	
17	Dondang.	J. H. Menten.	1 940	†	Liberia-koffie 600 pikol.	†	†	
18	Sangga Sangga.	P. F. J. H. Menten.	2 800	†	Id. †	†	†	
19	Karang Moemoes.	A. H. Clignett.	2 300	†	Id. en tabak †	†	†	
20	Karang Moemoes Ketjil.	Id.	770	†	Liberia-koffie †	†	†	
21	Sapari.	P. Koopman.	4 850	†	Id. en tabak †	†	†	
22	Pringtali.	mr. C. Th. van Deventer.	3 300	†	Id. †	†	†	

s) Wat de landschappen Indragiri (Riouw en onderhoorigheden), Sambas (Westerafdeeling van Borneo) en Koetei (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) betreft, worden in dit overzicht alleen die concessiecontracten genoemd, onverschillig of zij al dan niet reeds tot de vestiging van ondernemingen hebben geleid, waaromtrent uit de voor dit verslag ontvangen berichten blijkt voor welk doel den ondernemers de gronden wenschten te bestemmen.

Volgnummer.	Namen der onderneminge	Namen der ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover deconcessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Uitgestrektheid (in bouws) beplant geweest.	Aard der geteelde gewassen en verkregen productie.	Aantal der bij contract aangenomen werklieden van buiten het gewest afkomstig.	Aantal in dagdienst gebezigde werklieden.	*VERDERE BIJZONDERHEDEN.*
23	Pangi.	W. D. van Eck.	810	†	Liberia-koffie †	†	†	
24	Loa Gaga.	C. J. H. de Bruyn Kops.	450	†	Id. †	†	†	
25	Loa Djana.	M. Spruyt.	4 800	†	Id. †	†	†	
	CELEBES EN ONDERHOORIGHEDEN.							
—	Tambora (in het landschap Sanggar op Soembawa).	Cultuurmaatschappij Tambora.	10 000	450	koffie en tabak †	"	"	De exploitatie werd in 1899 gestaakt.
	MENADO.							
26	— (op het eiland Groot-Sangi) (3 perceelen).	Erven C. F. Steller.	t) 119	99	muskaatnoten † foelie 8 pikol. klappernoten (nog geen product) sago (id.) pisang (id.)	"	35	
—	— (op het eiland Siauw)	J. J. W. M. van den Toorn.	1 900	nog niet beplant.		"	"	
27	Paigar I—III (in het landschap Bolang Mongondo).	†	†	†	†	†	†	
	TERNATE.							
28	Batjan (op het eiland van dien naam)	Batjan-exploitatie-Maatschappij.	u) 2 400	1 200	koffie en muskaatnoten †	†	†	
	TIMOR EN ONDERHOORIGHEDEN.							
29	Eiland Kera (in de baai van Koepang).	J. H. de Siso.	240	12	klappernoten 5000 stuks.	"	4	

t) Grootte volgens meting.

u) Betreft, naar het schijnt, alleen het opgemeten gedeelte.

[5. 54.]

BIJLAGE BBB.

(Zie hoofdst. O, afd. I, § 2, sub B, van het verslag.)

OVERZICHT

betreffende de

UITVOEREN VAN DE VOORNAAMSTE BOSCHPRODUCTEN

uit de verschillende gewesten buiten Java en Madura

over 1899.

GEWESTEN der buitenbezittingen, van waar de hiernevens vermelde hoeveelheden boschproducten in 1899 werden verscheept/uitgevoerd.	Verscheepte hoeveelheden (in pikols) a) zoowel naar plaatsen binnen Nederlandsch-Indië als naar Nederland en den vreemde (volgens de gewestelijke jaarverslagen).							
	Gom-benzoïn.	Gom-dammar.	Gom-elastiek.	Gom-kopal.	Getah-pertja.	Andere getah-soorten.	Rottan-soorten.	W…
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	
Sumatra's Westkust	c) †	†	†	†	†	†	†	
Benkoelen	†	e) 4 635	e) 330	†	e) 5 699	†	e) 7 785	e)
Lampongsche Districten	†	†	†	†	†	†	†	†
Palembang (met Djambi)	„	6 088	2 226	„	6 463	2 391	86 321	
Oostkust van Sumatra	†	†	†	†	†	†	†	†
Atjeh en onderhoorigheden g)	„	„	„	„	„	h) 749	h) †	h)
Riouw en onderhoorigheden	„	†	„	„	i) 1 856	„	i) 1 727	†
Banka k)	„	1 693	„	„	„	138	„	
Billiton	†	†	†	†	†	†	†	†
Westerafdeeling van Borneo l)	„	5 375	„	„	„	82 215	48 590	
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo m)	„	21	„	„	„	21 062	26 457	
Celebes en onderhoorigheden n)	„	10 521	„	o) 32 574	„	„	o) 60 526	
Menado								
Amboina								
Ternate	†	†	†	†	†	†	†	†
Timor en onderhoorigheden								
Bali en Lombok								
Over 1899 { Hoeveelheden / Waarde	q)	q)	q)	q)	q)	q)	q)	q)
Over 1898 waren de cijfers { Hoeveelheden / Waarde	q)	q)	q)	q)	q)	q)	q)	q)

e) De opgaven, voor dit overzicht verstrekt in het gewestelijk verslag der residentie Benkoelen, zijn niet volledig, doordien alleen is rekening gehouden met de van Mokko Mokko, Bintoehan (Kauer) en Kroë uitgevoerde hoeveelheden, doch niet met het verscheepte ter hoofdplaats Benkoelen. De opgegeven hoeveelheden vonden haar weg niet rechtstreeks naar buiten Nederlandsch-Indië, maar naar Batavia en Padang. De door de opkoopers bestede prijzen beliepen (alles per pikol) voor gom-dammar f 12 à f 22, gom-elastiek f 90 à f 180, getah-pertja f 60 f 75, rottan saga f 8 à f 11, bindrottan f 2,50 à f 4 en was f 40 à f 90. Van de eerstgenoemde drie havenplaatsen werden, buiten genoemde boschproducten, in 1899 o. a. nog uitgevoerd 46 pikol olifantstanden, 29 stuks rhinoceroshoorns, 53 pikol vogelnestjes, 39 pikol poearlaka en 7 pikol honig.

f) Deze geringe hoeveelheden leveren geen maatstaf op ter beoordeeling van de uit de Lampongsche Districten uitgevoerde boschproducten, aangezien hier alleen vermeld is wat rechtstreeks naar Singapore is verscheept, terwijl de uitvoeren van de hoofdplaats Telok Betong in de meeste gevallen hun weg naar Singapore vinden via Batavia, en uit dien hoofde in de handelsstatistiek onder de uitvoeren van Java en Madura worden verantwoord.

g) Behalve de opgegeven boschproducten werden o. a. nog bijenwas, vogelnestjes, rhinoceroshoorns en olifantstanden, hoewel in kleine hoeveelheden, uitgevoerd.

h) De van Atjehsche havens uitgevoerde getahsoorten bestonden uit getah soesoe, getah rambong, getah balam en getah taboen, waarvan de prijzen gemiddeld bedroegen respectievelijk $ 120, $ 200, $ 210 en $ 330 per pikol. Voor rottan werd besteed $ 24 à $ 80 per 100 bossen, en voor was $ 35 à $ 45 per pikol.

i) Betreft enkel het uitgevoerde uit Indragiri; de cijfers in de verdere kolommen omvatten daarentegen ook andere gedeelten van het gewest. Het gewestelijk verslag vermeldt overigens nog dat ook bengkoeangbladeren (voor de vervaardiging van kadjangmatten) werden uitgevoerd, welke uitvoeren, tegen $ 9 à $ 12 per 100 stuks, eene waarde besomden van f 21 566, en dat (van Indragiri) aan nipahbladeren werd uitgevoerd voor eene waarde van f 4365. De getahprijzen liepen, naar gelang van soort, tusschen $ 30 en $ 150 per pikol.

k) Bovendien werden, volgens het gewestelijk verslag, van Banka o. a. nog uitgevoerd 9717 K.G. honig, aan stroomatten voor eene waarde van f 17 885 en aan akar poeloesari voor eene waarde van f 1215. De honig gold gemiddeld f 13 en de was gemiddeld f 80 per pikol.

l) Behalve de opgegeven boschproducten werden uit de Westerafdeeling van Borneo o. a. nog uitgevoerd 730 stuks rottanstokken en 10 480 K.G. tengkawangvet.

m) Het overzicht vermeldt uitsluitend de uitvoeren van Bandjermasin en Sampit. In de cijfers der kolommen 3, 7, 8 en 9 zijn voor laatstgenoemde plaats begrepen respectievelijk 8, 1325,

Uit de op de voorgaande blz. vermelde gewesten werden gedurende 1899, volgens de algemeene Indische handelsstatistiek, rechtstreeks naar buiten Nederlandsch-Indië uitgevoerd onderstaande hoeveelheden (in pikols).

Gom-benzoïn.	Gom-dammar.	Gom-elastiek.	Gom-kopal.	Getah-pertja.	Andere getah-soorten.	Rottan-soorten.	Was.	Gezamenlijke geldswaarde volgens de handelsstatistiek. b)
10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.
1 866	8 459	4 350	„	13 082	1 707	22 072	„	f 2 065 481 d)(f 786 300)
„	537	112	„	163	4 524	277	„	256 881 (19 878)
„	„	f) 1	„	„	f) 22	f) 8	„	1 300 („)
15 705	6 088	2 205	„	6 453	2 388	84 345	38	2 772 181 („)
„	34	78	„	988	8 105	18 254	711	676 178 („)
„	39	„	„	75	1 300	3 512	22	100 998 („)
„	77	„	„	2 095	484	12 012	91	274 251 („)
„	330	„	„	56	„	„	5	16 203 („)
„	10 878	„	„	281	„	231	7	424 753 („)
„	5 361	„	„	73 081	9 350	50 015	168	5 643 888 („)
„	13	„	„	19 738	„	19 057	15	1 402 651 (1 610)
„	10 446	„	32 475	„	„	60 469	6	1 756 825 (84 137)
„	5 829	„	11 072	„	„	17 518	„	p) 654 361 (244 605)
„	8 565	„	„	„	„	„	„	318 600 („)
„	14 905	„	8 114	„	„	„	„	755 667 (203 313)
„	„	„	„	„	„	„	„	„ („)
„	„	„	„	„	13	„	„	591 („)
17 571	71 561	6 746	51 661	116 012	27 893	287 770	1 063	. . . .
1 089 391	f 2 662 062	f 836 488	f 1 281 183	f 7 192 760	f 1 297 018	f 2 676 264	f 85 643	f17 120 809 r)(f 1 339 843)
14 247	61 379	6 549	71 840	70 072	14 593	242 844	803	. . . .
883 342	f 2 283 290	f 812 046	f 1 781 631	f 4 344 477	f 678 591	f 2 258 451	f 74 681	f13 116 509 s)(f 1 054 504)

Verdere aanteekeningen. (19.)

a) Voor de herleiding van K.G. tot pikols is gemakshalve het afgeronde cijfer van 62 K.G. per pikol als maatstaf gebezigd.

b) De eenheidsprijzen, waarnaar in de handelsstatistiek over 1899 de waarde berekend is, waren voor al de in het hoofd van het overzicht vermelde voortbrengselen, uitgenomen alleen het artikel „was", dezelfde als over 1898, namelijk per K.G.: voor gom-benzoïn f 1, gom-dammar f 0,60, gom-elastiek f 2, gom-kopal f 0,40, getahpertja f 1, andere getahsoorten f 0,75 en rottan f 0,15, terwijl de waarde van was voor 1899 was gesteld op f 1,30 per K.G., tegen f 1,50 over 1898.

c) Waar een † is ingevuld, ontbreken de gegevens.

d) De cijfers tusschen ( ) geplaatst wijzen aan hoeveel in de daarnevens vermelde totale waarde begrepen is ter zake van het uitgevoerde naar Nederland.

7400 en 15 pikol. Volgens het gewestelijk verslag werd van Bandjermasin bovendien nog uitgevoerd voor eene waarde van f 12 383 aan rottanstokken en van f 10 789 aan vogelnesten.

Wat uit de landschappen ter Oostkust van Borneo aan boschproducten verscheept wordt, is niet volledig bekend. Slechts wat een viertal artikelen betreft, worden de volgende waardecijfers opgegeven:

	Samarinda (Koetei).	Boeloengan.	Berouw.
getah	f 224 912	f 133 630	f 23 552
rottan	349 012	50 879	21 098
was	„	6 086	1 192
vogelnesten . .	18 606	4 629	552

n) De in de kolommen 3, 5, 8 en 9 vermelde hoeveelheden hebben alleen betrekking tot de uitvoeren van Makasser, van welke hoofdplaats o. a. nog werd verscheept 61 004 K.G. wilde noten, ter waarde van f 18 117. Van Bima werd in 1899 uitgevoerd 407 pikol was, 3970 pikol kemiri, 901 pikol tamarinde en 152 pikol mangkoedoe.

o) Volgens het jaarverslag over 1899 van de kamer van koophandel en nijverheid te Makasser zou in dat jaar van daar o. a. zijn uitgevoerd 42 800 pikol gom-kopal en 57 700 pikol rottan.

p) De in de Minahassa en in Gorontalo ingezameld wordende boschproducten worden veelal niet rechtstreeks naar buiten Nederlandsch-Indië uitgevoerd.

q) Wegens de onvolledigheid der opgaven zijn deze niet getotaliseerd.

r) Van deze totale waarde der in 1899 van de buitenbezittingen rechtstreeks naar buiten Nederlandsch-Indië verscheepte boschproducten, namelijk alleen van die in het overzicht genoemd, werd naar elders dan naar Nederland uitgevoerd voor eene waarde van f 15 780 966, waarvan naar Singapore f 14 935 731, naar Pinang f 687 519 en naar andere landen of plaatsen f 157 716.

Bovendien vermeldt de handelsstatistiek, als in 1899 van (of over) Java en Madura aan boschproducten, als de in het overzicht bedoelde, naar Nederland en den vreemde verscheept, nog eene waarde van f 1 301 571, waarvan naar Nederland f 304 502, naar Singapore f 133 774, naar Pinang f 124 en naar elders f 863 171.

s) Van deze totale waarde der in 1898 van de buitenbezittingen rechtstreeks naar buiten Nederlandsch-Indië verscheepte boschproducten, namelijk alleen van die in het overzicht genoemd, werd naar elders dan naar Nederland uitgevoerd voor eene waarde van f 12 062 005, waarvan naar Singapore f 10 777 480, naar Pinang f 983 215 en naar andere landen of plaatsen f 301 310.

Bovendien vermeldt de handelsstatistiek, als in 1898 van (of over) Java en Madura aan boschproducten, als de in het overzicht bedoelde, naar Nederland en den vreemde verscheept, nog eene waarde van f 1 006 793, waarvan naar Nederland f 366 609, naar Singapore f 230 167, naar Pinang nihil en naar elders f 410 017.

(5. 55.)

BIJLAGE CCC.

(Zie hoofdst. O, afd. II, van het verslag.)

OVERZICHTEN betreffende de gouvernements-mijnontginningen in Nederlandsch-Indië.

A. Tinmijnen op Banka.

I. Aantal ONTGINNINGEN, WERKKRACHTEN en GELEVERDE HOEVEELHEDEN, een en ander over het werkjaar 1899/1900.

DISTRICTEN.	Ontginningen der 1ste klasse.							Ontginningen der 2de klasse. a)				Ontginningen der 3de klasse. b)			Totale levering (in pikols).
	Aantal ontginningen.	Gemiddeld aantal werklieden.				Geleverd tin (in pikols).		Aantal ontginningen.	Gemiddeld aantal werklieden.	Geleverd tin (in pikols).		Gemiddeld aantal *inleveraars*.	Geleverd tin (in pikols).		
		Deelhebbers.	Jaarlooners.	Kolenbranders.	Totaal.	Totaal.	Gemiddeld per hoofd.			Totaal.	Gemiddeld per hoofd.		Totaal.	Gemiddeld *per inleveraar*.	
Muntok	5	„	527	30	557	5 792,27	10,40	26	457	3 148,30	6,89	12	418,26	34,85^5	9 358,83
Djeboes	14	123	823	41	987	11 148,58	11,29	23	205	1 921,15	9,37	16	474,12	29,63	13 543,85
Blinjoe	15	206	1 529	189	1 924	31 362,68	16,30	56	817	10 637,11	13,02	25	1 092,83	43,71	43 092,62
Soengeiliat	39	198	1 937	176	2 311	29 230,98	12,64	25	244	2 127,46	8,72	8	499,03	62,38	31 857.47
Merawang	11	56	1 184	106	1 346	15 439,67	11,47	„	„	„	„	„	„	„	15 439,67
Pangkalpinang	17	33	1 939	198	2 170	34 049,20	15,69	6	114	1 214,76	10,65	6	872,37	145,39^5	36 136,33
Soengeislan	8	13	797	51	861	9 623,40	11,18	23	260	2 363,98	9,09	„	„	„	11 987.38
Koba	9	26	820	40	886	9 740,52	10,99	4	45	184.02	4,09	„	„	„	9 924,54
Toboali	9	245	776	44	1 065	14 314,36	13,44	5	20	319,04	15,95	„	„	„	14 633,40
Totalen over 1899/1900	127	900	10 332	875	12 107	160 701,66	13,27	168	2162	21 915,82	10,13^5	67	3 356,61	50,10	c) 185 974,09
Over 1898/99 waren de totalen.	120	1057	10 192	753	12 002	167 368,54	13,94^5	163	2148	22 792,65	10,61	62	2 811,79	45,35	d) 192 972,98

a) Deze ontginningen zijn van die der 1ste klasse hierin onderscheiden dat zij niet, zooals deze, in hoofdzaak werken volgens door of namens den resident gegeven aanwijzingen; verg. St. 1891 nº. 134.

b) Onder dit hoofd zijn geen eigenlijke ontginningen te verstaan. Het geldt bij de 3de klasse alleen het nawasschen en uitsmelten van door de eigenlijke ontginningen verworpen ertshoudenden grond en tinslakken, die deze aan de zich daarmede bezighoudende personen ter verdere bewerking afstaan, na daartoe verkregen schriftelijke vergunning van den technischen, met de leiding van en de contrôle op de tinwinning belasten ambtenaar.

c) Van het ingeleverde werd eene hoeveelheid van 26 708,28 pikol wegens onzuiverheid omgesmolten, waarop een verlies geleden werd van 847,19 pikol.

d) Het verlies als voren beliep (op eene omgesmolten hoeveelheid van 15 993,32 pikol) 800,86 pikol.

II. GELDELIJKE UITKOMSTEN over de werkjaren 1898/99 en 1899/1900.

KOSTENBEREKENING VAN HET TIN.	1898/99. (Levering: 192 972,98 pikol tin.)	1899/1900. (Levering: 185 974,09 pikol tin.)
A. Genoten volgens het tarief in St. 1891 nº. 135:		
Door de ontginningen der 1ste klasse:		
1º. aan verstrekkingen en voorschotten (te verrekenen met in te leveren tin) als bedoeld bij afd. I en II, § A, 1ste klasse, van het tarief, nl.: waarde van de op crediet verstrekte rijst, en diverse voorschotten, als: tot inkoop van zout en olie; tot aankoop van materialen en gereedschappen; tot oprichting en onderhoud van smelthutten, werkloodsen en kongsihuizen; ter vervanging van het gedeelte der aan de mijnwerkers toekomende hoeveelheid rijst dat niet in natura wordt ontvangen, en tot herstel van buitengewone schade aan dijken en waterwerken bij rampen van hooger hand of dergelijke omstandigheden	f 1 067 824	f 1 022 405
2º. aan uitkeeringen in geld	2 071 679	1 919 850
Transporteeren	f 3 139 503	f 2 942 255

KOSTENBEREKENING VAN HET TIN.	1898/99.		1899/1900.	
Per transport	f 3 139 503		f 2 942 255	
3°. aan tegemoetkomingen als bedoeld bij:				
afd. III, § B, 1ste klasse, *a* (maandelijksche premie voor betoonden ijver)	85 149		77 728	
„ III, § B, 1ste „ *b*, 1°. (uitkeering bij de sluiting der afrekening tot zoodanig bedrag dat, boven de verstrekkingen en voorschotten, per pikol tin niet minder dan f 6,50 genoten wordt). .	3 455		„	
„ III, § B, 1ste „ *b*, 2°. (uitkeering welke bij de sluiting der afrekening wordt tegoedgedaan, indien de ontginning met de zooeven bedoelde uitkeering niet kan toekomen, terwijl toch vlijtig gewerkt en zuinig beheerd is)	53 956		62 819	
„ III, § B, 1ste „ *c* (vergoeding voor niet in natura ontvangen rijst)	*e*) 140 230		*e*) 49 993	
„ III, § B, 1ste „ *e* en *f* (voor vervoer — door de ontginners — van tin en van uit 's lands pakhuizen verstrekte rijst over afstanden van meer dan 12 paal).	4 751		4 687	
„ III, § B, 1ste „ *g* (aandeel door den lande te dragen in de wervingskosten van Chineesche nieuwelingen)	23 114		18 695	
		f 3 450 158		f 3 156 177
Door de ontginningen der 2de en 3de klasse:				
1°. tinbetaling à f 13,50 per pikol (in Muntok à f 20 per pikol)	f 370 569		f 364 360	
2°. aan tegemoetkomingen, als bedoeld bij:				
afd. III, § B, 2de klasse, *a* en *b* (wat de derde klasse betreft zie — voor *a* — artt. 2 en 3 van het betalingsreglement): voor vervoer over afstanden van meer dan 12 paal van tin door de ontginners der 2de en 3de klasse, en van uit 's lands pakhuizen verstrekte rijst door de ontginners 2de klasse.	1 486		1 280	
„ III, § B, 2de „ *c* (vergoeding voor niet in natura ontvangen rijst)	89		„	
„ III, § B, 2de „ *d* en (3de klasse) artt. 2 en 3 van het betalingsreglement (premie voor elken pikol minder genoten rijst dan het aantal ingeleverde pikols tin)	54 172		54 265	
		426 316		419 905
B. Overige kosten in Indië. *f*)				
Verlies op de rijstverstrekking, berekend op f 1,03 per pikol over 1898/99 en op f 1,04 per pikol over 1899/1900 *g*)	108 178		102 740	
Vervoer van tin van Banka naar Batavia en Tandjong Priok *h*)	127 541		125 106	
Administratiëkosten, zijnde traktementen en reis-indemniteiten of reisdeclaratiën en schrijfbehoeften der administrateurs en élève-administrateurs der tinmijnen, of der hen vervangende ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur, benevens traktementen der klerken bij de administrateurs en der Chineesche pakhuismandoors, alsmede tegemoetkomingen aan de Chineesche officieren.	69 458		66 958	
Onderhoud der landsgebouwen en afschrijving wegens waardevermindering . .	16 150		16 553	
Transporteeren	f 321 327	f 3 876 474	f 311 357	f 3 576 082

e) Hiervan in Muntok, waar de verstrekking van rijst geheel vervangen is door voorschot in geld, in 1898/99 f 18 052, en in 1899/1900 f 7094.

f) Om de in het verslag van 1897 (blz. 231, noot 1) vermelde reden kunnen in de hier voorkomende algemeene tinrekening de kosten van aanleg en exploitatie van de stoomtram in het district Blinjoe achterwege blijven. Daaromtrent zij intusschen aangestipt dat de bestaande stoomtram, in de aanlegrekening op 1 April 1897 te boek stond voor f 170 000, doch bij het einde van 1897 en 1898 achtereenvolgens voor f 168 917 en voor f 167 107. In het debet was namelijk gebracht wegens rente (à 3½ pct.) over gemelde sommen achtereenvolgens f 4462, f 5912 en f 5849, te zamen f 16 223, doch in het credit de voordeelige saldo's der exploitatierekening, gezamenlijk over 1 April 1897—31 December 1899 (zie blz 167 van het verslag hiervóór) f 34 879. In verband daarmede bleef op ult. 1899 als saldo der aanlegkosten over f 151 344.

g) De verstrekte rijst kan gerekend worden op Banka aan het Gouvernement te hebben gekost: in 1898/99 f 6,03 en in 1899/1900 f 6,04 per pikol (geleverd in 's lands pakhuizen te Batavia, kostte de rijst, volgens de aannemingsprijzen over genoemde leveringsjaren, achtereenvolgens f 4,55 en f 4,47 per pikol). Daar aan de mijnwerkers slechts f 5 wordt in rekening gebracht, is het geleden verlies op de rijstverstrekking voor de behandelde twee werkjaren te stellen op respectievelijk f 1,03 en f 1,04 per pikol. In de rijstverstrekkingen van 1899/1900 deelden uitsluitend de ontginningen der 1ste klasse, hebbende die der 2de klasse geen rijst genoten; in 1898/99 genoten de ontginningen der 1ste klasse 104 945 pikol en die der 2de klasse 82½ pikol.

h) Over de jaren 1895 t/m 1899 is dit vervoer (uitgenomen wat betreft het van Muntok verscheepte tin) aangenomen voor f 19,97 per kojang van ongeveer 30 pikol (over de jaren 1900 t/m 1909 is het aangenomen voor f 20,87 tot Batavia en voor f 20 tot Tandjong Priok), terwijl voor het vervoer van Muntok naar Tandjong Priok, ingevolge het met 1 Januari 1891 in werking getreden algemeen contract met de Koninklijke Paketvaartmaatschappij betreffende de bediening van de paketvaart in den Archipel, f 11,60 per kojang wordt tegoedgedaan. Onder deze laatste vracht is echter niet begrepen het vervoer te Muntok van den wal naar de reede, welk vervoer deel uitmaakt van het met een anderen aannemer gesloten contract betreffende het z.g. reedevervoer te Muntok (aannemingsprijs over 1894 t/m 1898 f 5,40 en over 1899 t/m 1903 f 12 per kojang). Voor het van de overige afscheepplaatsen op Banka af te halen tin omvatten de opgegeven vrachtprijzen echter het vervoer van pakhuis tot pakhuis, daaronder begrepen dat in de laadbooten naar en van de reeden, zoomede de kosten van transport aan den wal.

KOSTENBEREKENING VAN HET TIN.	1898/99.		1899/1900.	
Per transport	f 321 327	f 3 876 474	f 311 357	f 3 576 082
Mijnbouwkundig onderzoek en technische dienst der tinwinning op Banka, alsmede afschrijving op het boormaterieel *i*).	252 755		280 643	
Machinale hulp, met inbegrip van de traktementen en reiskosten der tijdelijke machinisten, alsmede afschrijving op het materieel *k*)	99 912		105 628	
Kosten van omsmelting van tin	*l*) 10 209		*l*) 7 467	
Gratificatiën aan mijnopzieners, mijnschrijvers en mijnmandoors	16 400		9 350	
Vervoerkosten (naar Singapore en China) van ontslagen mijnwerkers	1 778		2 655	
Kosten van evacuatie van aan berriberri lijdende mijnwerkers naar Buitenzorg en China, daaronder begrepen alle met die evacuatie in verband staande kosten op Banka zelf, doch zonder transportkosten van Banka naar Buitenzorg (zie den volgenden post)	10 884		7 856	
Verpleegkosten van de naar Buitenzorg geëvacueerde mijnwerkers, met inbegrip van de kosten voor de oprichting van loodsen aldaar, de transportkosten van Banka naar Buitenzorg en — heen en terug — ook die van de geleiders, zoomede de kosten van evacuatie van Buitenzorg naar China	*m*)*8 372		5 098	
Verpleegkosten van zieke mijnwerkers, voor zoover die niet door de mijnen zijn gedragen; traktementen, toelagen en reiskosten der dokters-djawa, alsmede kosten van geneesmiddelen	23 057		39 185	
Afschrijving op inventaris-artikelen en op materieel der tinwinning (uitgenomen boor- en stoommaterieel) *n*).	16 750		24 077	
Kosten van aanschaffing en uitzending der op eisch uit Nederland ontvangen goederen, zoomede van lossen, sorteeren en verder verzenden op Banka en met bijberekening, als administratiekosten, van ongeveer 2½ pct. der vorenomschreven kosten *o*)	*137 150		135 325	
Onderstand in rijst aan oude en gebrekkige mijnwerkers, berekend tegen den kostenden prijs der rijst (over 1898/99 gemiddeld f 6,03 en over 1899/1900 gemiddeld f 6,04 per pikol).	16 046		16 855	
Onvoorziene uitgaven (à f 0,12^{5} per pikol tin) wegens kosten van opschuring, enz. op Banka (volgens gebruik opgebracht, ofschoon het bedrag gezegd wordt wat ruim te zijn genomen)	24 122		23 247	
		*938 762		968 743
		f *4 815 236		f 4 544 825
C. Verdere kosten (die in Europa).				
Vervoer van Java naar Nederland en verkoop aldaar (als maatstaf voor deze kosten aannemende hetgeen ter zake is verantwoord in de verkooprekeningen betreffende de in 1898 en in 1899 hier te lande geveilde hoeveelheden — verg. voor 1899 bijlage CC hiervóór — zijnde respectievelijk f 2,30^{36} en f 3,37^{78} per pikol)		444 532		628 146
A, B en C. Gezamenlijke kosten van het tin		f *5 259 768		f 5 172 971
zijnde per pikol, berekend over de hooger opgegeven levering		f *27,25^{65}		f 27,81^{65}
of juister, berekend over de hooger opgegeven levering, na aftrek van het bij de omsmelting van onzuiver tin geleden verlies aan tin, bedragende dit verlies in 1898/99 800,86 pikol en in 1899/1900 847,19 pikol		*27,37^{01}		27,94^{38}
De bruto opbrengst per pikol van de in 1898 en 1899 geveilde hoeveelheden beliep (zie bijlage DD van het vorig verslag en bijlage CC hiervóór) . . .		*52,14^{32}		91,51^{78}
zoodat de winst per pikol *p*) was te stellen op		f *24,77^{31}		f 63,57^{40}

i) Hierin is in 1898/99 f 25 220 en in 1899/1900 f 25 664 als afschrijving op boormaterieel begrepen, zoodat de waarde van dit materieel, bedragende, na de afschrijving bij de tinrekening 1897/98, f 95 000, met bijberekening van 3½ pct 's jaars voor rente, door de afschrijving bij de tinrekening 1898/99 op f 73 105, en door die bij de tinrekening 1899/1900 op f 50 000 is teruggebracht.

k) Hierin is in 1898/99 f 46 530 en in 1899/1900 f 44 668 als afschrijving op stoommaterieel begrepen, zoodat de waarde van dit materieel, bedragende, na de afschrijving bij de tinrekening 1897/98, f 152 000, met bijberekening van 3½ pct. 's jaars voor rente, door afschrijving bij de tinrekening 1898/99 op f 110 790, en door die bij de tinrekening 1899/1900 op f 70 000 is teruggebracht.

l) Omgeslagen over hetgeen de omsmelting aan zuiver tin opleverde (zie de noten *d* en *c* hiervóór), kwamen de opgegeven kosten in 1898/99 op f 0,67 en in 1899/1900 op f 0,29 per pikol te staan. In 1898/99 had de omsmelting plaats te Muntok, Soengeiliat en Merawang; in 1899/1900 geschiedde zij te Djeboes en te Blinjoe. De voorloopige kosten, gemaakt voor de omsmelting op de beide laatstgenoemde plaatsen, waren intusschen reeds in rekening gebracht onder de over 1898/99 uitgetrokken uitgaaf van f 10 200.

m) Waar een * voorkomt, doelt zulks op eene herziene opgaaf.

n) De waarde van de inventaris-artikelen en het materieel der tinwinning, bedragende na de afschrijving bij de tinrekening 1897/98 f 76 000, wordt, met bijberekening van 3½ pct. 's jaars voor rente door de afschrijving bij de tinrekening 1898/99 op f 61 910, en door die bij de tinrekening 1899/1900 op f 40 000 teruggebracht.

o) Ter wille van een zuiver overzicht zijn de kosten van het voor de ontginning benoodigde boor-, stoom- en ander materieel dadelijk bij de tinrekening in uitgaaf gesteld en niet meer gebracht op eene afzonderlijke inventaris-rekening die, tenzij door aanzienlijke afschrijving ontlast, wegens de stijgende behoeften zeer zal oploopen en jaarlijks met rente zal moeten worden belast. De waarde der inventarissen van boor-, van stoom- en van ander materieel, thans — zie de noten *i*, *k* en *n* hiervóór — respectievelijk f 50 000, f 70 000 en f 40 000 bedragende, zal geleidelijk worden afgeschreven, als wanneer de thans nog bestaande inventaris-rekeningen, eenmaal effen gesteld, zullen kunnen vervallen.

p) Evenals in vroegere becijferingen van dezen aard zijn onder de op het tin gevallen kosten, wat het bij de tinwinning betrokken Europeesch personeel betreft, alleen in rekening gebracht de uitgaven voor de op Banka tewerkgestelde ingenieurs, enz., dus niet kosten van opleiding, uitzending, verlofstraktementen pensioenen, enz.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage CCC.]

B. Overzicht van de productie, de bestemming en de geldelijke opbrengst van Ombilien-kolen over de jaren 1895 t/m 1899. q)

(N.B. De hoeveelheden zijn opgegeven in tonnen van 1000 K.G.)

Jaren.	Door den dienst der ontginning afgeleverd (volgens weging te Sawah Loento).	Na bijtelling van de op ult. December van het voorafgegane jaar nog in het magazijn te Emmahaven voorhanden gebleven of van het verscheepte nog "varende" partijen, was over het behandelde jaar alzoo te verantwoorden.	Rechtstreeks uit het kolenveld verstrekt (volgens weging op de plaatsen van bestemming): aan diensttakken (hoofdzakelijk aan den staatsspoorweg ter Sumatra's Westkust).	Rechtstreeks uit het kolenveld verstrekt: aan particulieren, op verschillende langs den spoorweg Sawah Loento–Emmahaven gelegen plaatsen.	Naar het magazijn te Emmahaven verzonden (volgens weging aldaar).	Gedurende het opgegeven jaar uit het magazijn te Emmahaven verstrekt of verzonden naar plaatsen op Java of elders in Nederlandsch-Indië, voor zooveel op ult. December van dat jaar reeds aan de koopers afgeleverd, dus ongerekend de toen nog "varende" partij. Afgeleverd aan diensttakken. Aan den dienst der staatsspoorwegen op Java.	Afgeleverd aan diensttakken. Aan de marine.	Afgeleverd aan diensttakken. Aan andere diensttakken.	Afgeleverd aan particulieren. Aan de Koninklijke Paketvaart-maatschappij.	Afgeleverd aan particulieren. Aan de stoomvaart-maatschappijen "Nederland" en "Rotterdamsche Lloyd".	Afgeleverd aan particulieren. Aan andere reederijen en particulieren.	Afgeleverd in de bunkers van het (tot medio 1897) voor de eigen kolentransporten gecharterde stoomschip *Celebes*.	Totaal te Emmahaven afgeleverd.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
1895	107 943 r)(8 761)	112 284 (9 827)	14 208 (2 275)	1 526(1 162)	92 349(5 290)	37 267(")	18 253(")	5 297 (")	17 846 (2 530)	6 962 (")	1 741 (266)	3061(2292)	90 427 (5 088)
			15 734 (3 437)			60 817 (")			26 549 (2 796)				
1896	126 284 (14 931)	130 805 (15 949)	17 741 (4 627)	1 334(1 011)	106 937(9 265)	33 189(")	22 413(")	7 579 (")	22 961 (6 098)	11 642 (18)	3 616 (597)	3692(2839)	105 092 (9 552)
			19 075 (5 638)			63 181 (")			38 219 (6 713)				
1897	142 850 (21 679)	148 122 (22 148)	20 759 (5 914)	1 494(1 424)	120357(14308)	32 736(")	23 728(")	6 878 (")	s) 21 201(11 707)	29 810 (")	t) 3 176 (448)	u) 1653(1653)	119 182 (13 808)
			22 253 (7 338)			63 342 (")			54 187(12 155)				
1898	149 434 (27 081)	155 356 (27 876)	20 598 (7 242)	907 (896)	127320(18852)	22 597(")	25 123(")	4 720 (")	21 830(15 903)	46 280 (961)	7 578(2 224)	......	128 128 (19 088)
			21 505 (8 138)			52 440 (")			75 688(19 088)				
1899	181 325 (30 822)	184 648 (31 172)	23 249 (6 840)	1 284(1 254)	156505(22654)	39 043(")	27 973(")	3 285 (")	25 570(20 411)	44 648 (")	14565(2434)	......	155 084 (22 845)
			24 533 (8 094)			70 301 (")			84 783(22 845)				

(Vervolg.)

Jaren.	Op ult. December van het behandelde jaar nog te Emmahaven voorhanden gebleven.	Afgeschreven wegens verlies of spillage.	Totaal der kolommen 4, 5, 14, 15 en 16 (overeenkomende met het cijfer in kolom 3).	Derhalve over het behandelde jaar geldelijk te verantwoorden: wegens rechtstreeks uit het kolenveld verstrekte partijen (zie de kolommen 4 en 5).	wegens uit het kolenmagazijn te Emmahaven verstrekte partijen (zie de kolommen 7 t/m 12). Verstrekt of verkocht te Emmahaven zelf.	wegens uit het kolenmagazijn te Emmahaven verstrekte partijen. Verscheepte partijen, voor zooveel bij het einde des jaars reeds aan de koopers geleverd.	Totaal der kolommen 18, 19 en 20, waarvan: aan diensttakken in rekening gebracht.	Totaal der kolommen 18, 19 en 20, waarvan: aan particulieren verkocht.	Geldelijke opbrengst: wegens de aan diensttakken in rekening gebrachte partijen. Stukkolen.	Geldelijke opbrengst: wegens de aan diensttakken in rekening gebrachte partijen. Gruiskolen.	Geldelijke opbrengst: wegens het verkochte aan particulieren. Stukkolen.	Geldelijke opbrengst: wegens het verkochte aan particulieren. Gruiskolen.	Geldelijke opbrengst: Te zamen. Stukkolen.	Geldelijke opbrengst: Te zamen. Gruiskolen.
	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.
1895	4521 (1018)	1742(250)	v) 112 424 v) (9 792)	15 734 (3 437)	26 866 (2 795)	60 500(")	75 025 (2 275)	28 075 (3 957)	f 929 844	f 11 358	f 282 664	f 27 012	f 1 212 508	f 33 370
				103 100 (6 232)			103 100 (6 232)		f 941 202		f 309 676		f 1 250 878	
1896	5272 (469)	1365(290)	130 805 (15 949)	19 075 (5 638)	38 755 (6 713)	62 645(")	80 922 (4 627)	39 553 (7 724)	f 917 279	f 23 091	f 366 423	f 57 747	f 1 283 702	f 80 838
				120 475 (12 351)			120 475 (12 351)		f 940 370		f 424 170		f 1 364 540	
1897	5922 (795)	765(207)	148 122 (22 148)	22 253 (7 338)	w) 53 032(12 155)	w) 64 497(")	84 101 (5 914)	55 681(13 579)	f 963 769	f 29 493	f 479 394	f 122 830	x) f 1 443 163	x) f 152 323
				139 782 (19 493)			139 782 (19 493)		f 993 262		f 602 224		f 1 595 486	
1898	3323 (350)	2400(300)	155 356 (27 876)	21 505 (8 138)	76 506(19 088)	51 622(")	73 038 (7 242)	76 595(19 984)	f 912 154	f 36 166	f 740 860	f 156 289	f 1 653 014	f 192 455
				149 633 (27 226)			149 633 (27 226)		f 948 320		f 897 149		f 1 845 469	
1899	997 (40)	4034(193)	184 648 (31 172)	24 533 (8 094)	85 404(22 845)	69 681(")	93 551 (6 840)	86 067(24 099)	f 1 249 316	f 34 139	f 809 750	f 187 776	f 2 059 066	f 221 915
				179 618 (30 939)			179 618 (30 939)		f 1 283 455		f 997 526		f 2 280 981	

q) De ontginning heeft een aanvang genomen in November 1892. Voor opgaven over het tijdvak November 1892 t/m ult. December 1893 en over het jaar 1894 zie vorig verslag, bijlage DDD, blz. 4.

r) De tusschen ( ) geplaatste cijfers geven het reeds onder het voorafgegane cijfer begrepen aantal tonnen gruiskolen aan.

s) Volgens de geldelijke verantwoording (zie de kolommen 27 en 28) zou onder de hierbedoelde 21 201 ton begrepen zijn 13 717 ton gruiskolen, dus 2010 ton meer.

t) Ook voor de hierbedoelde verstrekkingen wijst de geldelijke verantwoording op eene andere verdeeling, namelijk op 648 ton gruiskolen of 200 ton meer, tegen zooveel minder stukkolen.

u) Alleen gedurende de eerste helft van het jaar, zijnde van 1 Juli 1897 af het vervoer opgedragen aan de Koninklijke Paketvaartmaatschappij (verg. het verslag van 1896, blz. 250).

v) Namelijk in aanmerking nemende het verschil tusschen de weging bij afzending uit het kolenveld en de weging bij aflevering, welke laatstbedoelde weging 140 ton meer (aan stukkolen 175 ton meer, doch aan gruiskolen 35 ton minder) gaf.

w) Verbeterde opgaaf.

x) Onder de verstrekkingen te Emmahaven aan de Koninklijke Paketvaartmaatschappij en aan andere reederijen en particulieren zijn van de in de kolommen 10 en 12 als stukkolen verantwoorde partijen respectievelijk 2010 en 200 ton verrekend als gruiskolen. Van daar dat de hier opgegeven geldelijke opbrengst berekend is, in stede van over 120 289 ton stukkolen en 19 493 ton gruis, over respectievelijk 118 079 en 21 703 ton.

(5. 56.)

BIJLAGE **DDD.**

(Zie hoofdst. **O**, afd. II, van het verslag.)

OVERZICHT

VAN DE

door het Gouvernement verleende of van gouvernementswege goedgekeurde

CONCESSIËN [1]) TOT MIJNONTGINNING IN NEDERLANDSCH-INDIË,

afgesloten op 30 Juni 1900,

BENEVENS

Statistiek der op 31 Mei 1900 nog van kracht zijnde

VERGUNNINGEN TOT MIJNBOUWKUNDIGE OPSPORING.

[1]) In de lijst zijn ook opgenomen twee door het Gouvernement verleende „vergunningen" tot winning van delfstoffen aan de oppervlakte of door middel van groeven, hoedanige wijze van exploitatie onder de werking van de bestaande bepalingen geen onderwerp van mijnontginning uitmaakt.

I. OVERZICHT van de door het Gouvernement verleende of van gouvernementswege goedgekeur

A. Concessiën tot mijnontginn

Volgnummer.	Naam der concessie en ligging van het mijnveld. a) NB. De concessiën zijn gerangschikt naar de gewesten.	Delfstoffen waarvoor de concessie is verleend.	Namen der (tegenwoordige) concessionarissen.	Grootte of geschatte grootte van het mijnveld (in bouws).	Gouvernementsbesluit, enz., waarbij de concessie is verleend en duur der concessie.	Productie in 1899. b)
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
						JAVA
	Res. **Samarang**.					
1	Klantoeng Sodjomerto; (distr. Troeko, afd. Kendal).	Petroleum, naphta, bergteer, aardpek, asphalt, aardhars, aardwas en natuurlijk koolwaterstofgas.	Java-Petroleum-maatschappij te Amsterdam.	277	Ind. besluit van 17 Juli 1894, n°. 11; 70 jaren (18 Sept. 1894 t/m 17 Sept. 1964).	1 183 000 L. ruwe petrole (waarvan 429 368 L. loren ging door lekka brand, enz.).
2	Grobogan-Petroleumconcessie; (distr. Poerwodadi, afd Grobogan).	Als voren.	Firma Mac Neill & C°.	338	Ind. besluit van 6 Nov. 1895, n°. 1; 75 jaren (27 April 1896 t/m 26 April 1971).	Nihil.
3	Kaliwaroe; (distr. Bodja, afd. Kendal).	Petroleum en andere bitumineuse zelfstandigheden.	J. Leber.	281 $\frac{1}{2}$	Ind. besluit van 29 Jan. 1900, n°. 6; 75 jaren, in te gaan met den dag waarop de titel van aankomst van het zakelijk recht, waarop de concessie betrekking heeft, wordt openbaar gemaakt. (Van deze openbaarmaking, welke moet geschieden vóór 29 Juli 1900, was, op het tijdstip van afsluiting van dit overzicht, te Batavia nog niet gebleken.)	Nihil.
	Res. **Rembang**.					
4	Sedan; (distr. Sedan, afd. Rembang).	Steen- en bruinkolen.	H. E. van Leijden.	2 747	Ind. besluit van 7 Oct. 1890, n°. 7; 75 jaren (1 Nov. 1890 t/m 31 Oct. 1965).	Nihil.
5	Tinawoen; (distr. Tinawoen, afd. Bodjonegoro).	Als bij n°. 1.	Maatschappij tot exploitatie der petroleum-concessie Tinawoen, te Soerabaija.	30 232	Ind. besluit van 25 Sept. 1894, n°. 13 (wijziging: Ind. besluit van 2 Maart 1899 n°. 14); 75 jaren (21 Jan. 1895 t/m 20 Jan. 1970).	33 712 928 L. ruwe petrole
6	Panolan; (distr. Panolan, afd. Blora).	Id.	Dordtsche Petroleum-maatschappij te Amsterdam.	11 977	Ind. besluit van 30 Sept. 1896, n°. 6; 75 jaren (23 Dec. 1896 t/m 22 Dec. 1971). NB. Voor de heffing van cijns wordt de concessie geacht verleend te zijn in 1894.	28 494 958 L. ruwe petrole (Zie kolom 16.)
7	Djepon; (distr. Djepon, afd. Blora).	Als bij n°. 3.	Id.	25 357	Ind. besluit van 16 Sept. 1899, n°. 15; 75 jaren (13 Jan. 1900 t/m 12 Jan. 1975).	Nihil.

a) In den Regeeringsalmanak voor Nederlandsch-Indië, deel I, vindt men opgegeven in welk nummer der Javasche Courant of van de daarbij gepubliceerde kwart

b) De in deze kolom opgenomen, uit Indië ontvangen productie-opgaven wijken in sommige gevallen af van de door de betrokken ondernemingen hier te

CONCESSIËN TOT MIJNONTGINNING in Nederlandsch-Indië, afgesloten op 30 Juni 1900.

erleend door het Gouvernement.

Jaarlijksche cijns.			Vast recht 's jaars.			In 1899 gekweten aan schadeloosstellingen of andere ingevolge de concessie verschuldigde betalingen.	Opgaven omtrent de sterkte of gemiddelde sterkte van het gebezigde personeel.	VERDERE MEDEDEELINGEN.
Maatstaf en jaar van ingang.	Bedrag over 1899		Maatstaf en tijdstip van ingang.	Bedrag over het ontginningsjaar 1898/1899 of 1899/1900.				
	verschuldigd.	voldaan.		verschuldigd.	voldaan.			
8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
ADURA.								
pct. van de netto pbrengst; 1898.	Nihil.		f 0,25 per bouw; 18 Sept. 1894.	f 69,25	f 69,25 (op 20 Dec. 1899).	—	11 Europeanen en 150 inlanders.	De petroleum wordt door eene pijpleiding gepompt naar de raffinaderij te Samarang.
pct. van de netto pbrengst; 1899.	Nihil.		f 0.25 per bouw; 27 April 1896.	f 84,50	f 84.50 (op 29 Dec. 1899).	—	—	Gedurende 1899 werd op het terrein niet gewerkt.
pct. van de netto pbrengst; 1904.	. . . .		f 0,25 per bouw.	. . . .	. . . .	—	—	
pct. van de netto pbrengst; 1894.	Nihil.		f 0.25 per bouw; 1 Nov. 1890.	f 686,75	f 686.75 (op 9 April 1900).	—	—	Als voren.
pct. van de netto pbrengst; 1898.	f 18 720,11	f 18 720,11 (op 30 Maart 1900).	f 0,25 per bouw; 21 Jan. 1895.	f 7558	f 7558 (op 20 Dec. 1899).	f 360 wegens jaarlijksche schadeloosstelling aan de inl. rechthebbenden op den grond (voldaan over 1899 op 20 Dec. 1898).	10 Europeanen, 100 vaste inl. of Chin werklieden en 200 à 300 losse koelies.	In 1899 werden 9 nieuwe putten geboord, terwijl bij het einde des jaars nog 11 boringen onderhanden waren. De pijpleidingen bereikten eene gezamenlijke lengte van 33 800 M. De zuivering van het ruwe product geschiedde als vroeger in de raffinaderij te Ngareng (afdeeling Blora) der concessie Panolan (zie n°. 6).
pct. van de netto pbrengst; 1898.	f 20 370,51	Op ult Juni 1900 nog niet voldaan.	f 0,25 per bouw; 23 Dec. 1896.	f 2994,25	f 2994.25 (op 27 Dec. 1899).	f 1500 wegens jaarlijksche schadeloosstelling aan de inl. rechthebbenden op den grond in de dessa Ledok (voldaan, vermoedelijk over 1899/1900, op 27 Dec. 1899).	Niet opgegeven.	Het ruwe product wordt ter zuivering verdeeld over de reeds genoemde raffinaderij te Ngareng, over die te Samarang en over die te Djagir of Wonokromo (Soerabaija), laatstgenoemde op het terrein der concessie Djabakotta (zie n°. 10). Volgens het verslag der Maatschappij over 1899 produceerden eerstgenoemde twee raffinaderijen in gemeld jaar eene gezamenlijke hoeveelheid van 1 041 563 kisten lichtolie. In de paraffinefabriek, verbonden aan de raffinaderij te Ngareng, werden eenige verbeteringen op technisch gebied aangebracht, ten gevolge waarvan er nu geregeld paraffine kan worden geproduceerd, voorloopig alleen in den vorm van kaarsen (13 000 daags). Zie overigens bijl. EEE van 't vorig verslag en nos. 10—13 hierna.
pct. van de netto pbrengst; 1903.	. . . .	. . . .	f 0,25 per bouw; 13 Jan. 1900.	Nog niet verschuldigd.		—	Id.	Nabij Semanggi werd eene spuitende bron aangeboord. Het concessieterrein werd in het begin van 1900 met de raffinaderij te Ngareng verbonden.

rslagen van den dienst van het mijnwezen de concessievoorwaarden in haar geheel zijn opgenomen.
publiceerde hoeveelheden. Waar dit het geval is, zijn in den tekst van het verslag laatstbedoelde gegevens gevolgd.

Volgnummer.	Naam der concessie en ligging van het mijnveld. a) NB. De concessiën zijn gerangschikt naar de gewesten.	Delfstoffen waarvoor de concessie is verleend.	Namen der (tegenwoordige) concessionarissen.	Grootte of geschatte grootte van het mijnveld (in bouws).	Gouvernementsbesluit, enz., waarbij de concessie is verleend en duur der concessie.	Productie in 1899. b)
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
	Res. **Soerabaija**.					
8	Genoek Watoe; (distr. Goenoeng Kendeng, afd. Soerabaija).	Jodium en jodiumverbindingen.	G. Ellinger.	$9\frac{698}{1000}$	Ind. besluit van 13 Juni 1888, n°. 2; 75 jaren (23 Oct 1888 t/m 22 Oct. 1963).	2346 K.G. joodkoper.
9	Kedoeng Waroe; (distr. Goenoeng Kendeng, afd. Soerabaija).	Als voren.	De inlanders Pa Kaminah c.s. (allen rechthebbenden op den grond van het concessiegebied), die de concessie bij gerechtelijke akte dd. 30 April 1889, n° 193, aan hun gemachtigde H. W. J. C. Jonkers (sedert overleden) hebben overgedragen (zie overigens kolom 16).	$7\frac{443}{1000}$	Ind. besluit van 11 Maart 1889, n°. 16; 75 jaren (24 April 1889 t/m 23 April 1964).	—
10	Djabakotta; (districten Djabakotta en Djenggolo I, afdeelingen Soerabaija en Sidoardjo).	Petroleum, naphta, bergteer, aardpek, asphalt, aardhars, aardwas en natuurlijk koolwaterstofgas.	Dordtsche Petroleum-maatschappij te Amsterdam.	21 800	Ind. besluit van 31 Maart 1889, n°. 2; 75 jaren (20 April 1889 t/m 19 April 1964).	5 840 000 L. ruwe petroleum. (Zie kolom 16.)
11	De Twaalf Dessa's; (distr. Goenoeng Kendeng, afd. Soerabaija).	Als voren.	Als voren.	2 412	Ind. besluit van 17 Mei 1892, n°. 13; 75 jaren (23 Juli 1892 t/m 22 Juli 1967).	8 618 598 L. ruwe petroleum. (Zie kolom 16.)
12	Lidah-koelon; (distr. Goenoeng Kendeng, afd. Soerabaija).	Id.	Id.	1 251	Ind. besluit van 29 Jan. 1896, n°. 1; 75 jaren (17 Maart 1896 t/m 16 Maart 1971). NB. Voor de heffing van cijns wordt de concessie geacht verleend te zijn in 1893.	19 951 890 L. ruwe petroleum. (Zie kolom 16.)
13	Metatoe; (districten Grissee en Goenoeng Kendeng, afd. Grissee).	Id.	Id.	24 404	Ind. besluit van 14 Dec. 1898, n°. 4; 75 jaren (7 Febr. 1899 t/m 6 Febr. 1974). NB. Voor de heffing van cijns wordt de concessie geacht verleend te zijn in 1897.	Niet opgegeven. (Zie kolom 16.)
14	Goenoeng Sari; (particulier land van dien naam, afd. Soerabaija).	Id.	The Toan Lok en The Toan Ing.	200	Ind. besluit van 21 Sept. 1893, n°. 10; 75 jaren (21 Maart 1894 t/m 20 Maart 1969).	Nihil.
15	Dadoengan; (de particuliere landen Karang Poh en Dadoengan, distr. Djabakotta, afd. Soerabaija).	Id.	Liem Twan Kioe en The Twan Tjiauw.	276	Ind. besluit van 19 Mei 1896, n° 19; 75 jaren (19 Nov. 1896 t/m 18 Nov 1971).	Nihil.
	Res. **Madura**.					
16	Geger; (distr. Arosbaija, afd Bangkallan).	Petroleum en andere bitumineuse zelfstandigheden.	Firma Anemaet & C°. te Soerabaija.	2 608	Ind. besluit van 6 Sept. 1899, n°. 11; 75 jaren (23 Jan. 1900 t/m 22 Jan. 1975).	Nihil.
17	Tanah Merah; (distr. Tanah Merah, afd. Bangkallan).	Id.	Id.	4 000	Ind. besluit van 6 Sept. 1899, n°. 12; 75 jaren (23 Jan. 1900 t/m 22 Jan. 1975).	Nihil.

Jaarlijksche cijns.			Vast recht 's jaars.			In 1899 gekweten aan schadeloosstellingen of andere ingevolge de concessie verschuldigde betalingen.	Opgaven omtrent de sterkte of gemiddelde sterkte van het gebezigde personeel.	*VERDERE MEDEDEELINGEN.*
Maatstaf en jaar van ingang.	Bedrag over 1899		Maatstaf en tijdstip van ingang.	Bedrag over het ontginningsjaar 1898/99 of 1899/1900				
	verschuldigd.	voldaan.		verschuldigd.	voldaan.			
8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
pct. van de netto opbrengst; 1892.	f 62,21	f 62,21 (op 11 April 1900).	f 0.25 per bouw, te berekenen over 10 bouws; 1 Jan. 1892.	f 2,50	f 2.50 (op 1 Febr. 1900).	—	1 Europeesch opziener en 11 inlanders.	Ten aanzien van deze onderneming zijn over 1899 geene bijzonderheden gemeld.
pct. van de netto opbrengst; 1893.	Nihil.		f 31 per bouw, te berekenen over 7 bouws (in te gaan met den aanvang der ontginningswerkzaamheden).	—	—	—	—	Als voren. De erven Jonkers, die niet als concessionarissen konden worden erkend, omdat zij niet konden aantoonen, zooals art. 9, juncto art. 12 der mijnverordening van 1873 (St. n°. 217a) vordert, de voor exploitatie vereischte middelen te bezitten, wenschten de concessie over te dragen op mr. C. L. van Delden te Soerabaija. Ofschoon door laatstgenoemde zoodanige aantooning is geleverd, waarvan aanteekening werd gehouden bij gouv. besluit dd. 5 April 1900 n°. 35, was te Batavia, op het tijdstip van afsluiting van deze bijlage, nog niet gebleken dat de overdracht te zijnen name had plaats gevonden.
pct. van de netto opbrengst; 1893.	f 96,74	Op ult. Juni 1900 nog niet voldaan.	f 0,25 per bouw; 20 April 1889.	f 5450	f 5450 (op 14 Dec. 1899).	—		
pct. van de netto opbrengst; 1896.	f 2029,18	Id.	f 0.25 per bouw; 23 Juli 1892.	f 603	f 603 (op 14 Dec. 1899).	—		
pct. van de netto opbrengst; 1897.	f 24204,34	Id.	f 0.25 per bouw; 17 Maart 1896.	f 312,75	f 312,75 (op 14 Dec. 1899).	f 550 wegens jaarlijksche schadeloosstelling aan de inl. rechthebbenden op de gronden Lidah-koelon voor het derven van de inkomsten uit de winning van ruwe petroleum (voldaan op 14 Dec. 1899 over 1899/1900).	31 Europeanen en 567 inlanders.	In de hierbedoelde vier concessieterreinen werden in 1899 63 boringen uitgevoerd, nl. binnen de grenzen van Djabakotta, De Twaalf Dessa's en Metatoe respectievelijk 17, 19 en 20, van welke er 5, 17 en 7 in meerdere of mindere mate als geslaagd konden worden beschouwd, en binnen de grenzen van Lidah Koelon 7, van welke geen enkele mislukte. De raffinaderij te Djagir (concessie Djabakotta) verwerkt niet alleen het ruwe product van de ondernemingen nos. 10–13, maar tevens een deel van dat van Panolan (zie n°. 6) en leverde in 1899 601 218 kisten lichtpetroleum, 801 kisten gasoline (waarvan 293 voor eigen gebruik), 11 612 kisten smeerolie, 276 946 K.G. asphalt, 322 vaten lucigeen-olie en 9 227 699 L. residu. Volgens het verslag der Maatschappij over 1899 bedroeg de gezamenlijke opbrengst aan bijproducten van alle drie de raffinaderijen waarover de Maatschappij te beschikken heeft (zie bij n°. 6) 5745 kisten gasoline, 12 568 kisten machine- en smeerolie, 276 946 K.G. asphalt, 8512 kisten lucigeen-olie en 11 545 698 L. residu.
pct. van de netto opbrengst; 1901.	Nog niet verschuldigd.		f 0,25 per bouw; 7 Febr. 1899.	f 6101	f 6101 (op 30 Dec 1899).	—		
pct. van de netto opbrengst; 1897.	Nihil.		f 0,25 per bouw; 21 Maart 1894.	f 50	f 100 over 1898/99 en 1899/1900 (op 22 Jan. 1900).	—	1 Chinees.	In 1899 werd op het terrein niet gewerkt.
pct. van de netto opbrengst; 1900.	Nog niet verschuldigd.		f 0.25 per bouw; 19 Nov. 1896.	f 69	f 69 over 1899/1900 (op 18 Jan. 1900).	—	1 mandoor en 8 koelies.	In 1899 werden zonder resultaat 3 boringen verricht.
pct. van de netto opbrengst; 1903.	Id.		f 0,25 per bouw; 23 Jan. 1900.	Nog niet verschuldigd		—	—	Met de exploitatie werd, voor zoover bekend, nog geen begin gemaakt.
pct. van de netto opbrengst; 1903.	Id.		f 0,25 per bouw; 23 Jan. 1900.	Id.		—	—	Al voren.

Volgnummer. 1.	Naam der concessie en ligging van het mijnveld. *a*) NB. De concessiën zijn gerangschikt naar de gewesten. 2.	Delfstoffen waarvoor de concessie is verleend. 3.	Namen der (tegenwoordige) concessionarissen. 4.	Grootte of geschatte grootte van het mijnveld (in bouws). 5.	Gouvernementsbesluit, enz., waarbij de concessie is verleend en duur der concessie. 6.	Productie in 1899. 7.	Maat... en ja... va... ngan... 8.
	Res. **Pasoeroean.**						
18	Goenoeng Woengkal; (distr. Toeren, afd. Malang).	Zandsteen.	C. Zweerus.	$12\frac{277}{500}$	Ind. besluit van 20 Sept. 1888, n°. 38; 75 jaren (7 Febr. 1889 t/m 6 Febr. 1964).	Nihil.	pct. de n... bren 189...
	Res. **Kediri.**						
19	Wadjak; (distr. Wadjak, afd. Ngrowo).	Marmer en kiezelgesteente.	B. D. van Rietschoten.	1 243	Ind. besluit van 9 Aug. 1890, n°. 6; 75 jaren (19 Dec. 1890 t/m 18 Dec. 1965).	Nihil.	pct. de n... bren 189...
	Res. **Kadoe.**						
—	Vergunning tot het winnen van kalksteen in een stuk gouvernementsgrond, behoorende tot de dessa Tjono, distr. Menoreh, afd. Magelang, zoowel om tot kalk te worden gebrand als om als bouwmateriaal in den handel te worden gebracht.	(Zie de voorgaande kolom.)	V. Levyssohn.	$37\frac{100}{500}$	Ind. besluit van 13 Nov. 1893, n°. 15 (wijziging: Ind. besluit van 10 Oct. 1894, n°. 29); 10 jaren (13 Nov. 1893 t/m 12 Nov. 1903).	Nihil.	Vas... trib... 's ja... 189...
	BUITE...						
	Res. **Palembang.**						
20	Bahangau; (marga Darmo, onderafd. Lematang Ilir, afd. Lematang Oeloe en Ilir, Kikim en de Pasoemahlanden).	Steen- en bruinkolen.	J. Moldenhauer.	$15\frac{3}{7}$	Ind. besluit van 5 Maart 1893, n°. 16; 30 jaren (30 Aug. 1893 t/m 29 Aug. 1923).	$205\frac{1}{2}$ ton.	pct. de n... bren 18...
21	Lebong Donok; (onderafd. Redjang en Lebong, afd. Tebing Tinggi).	Goud-, zilver-, koper-, lood-, antimoon-, nikkel-, kobalt-, bismuth- en ijzerertsen.	Mijnbouwmaatschappij „Redjang Lebong" te Batavia.	4 097	Ind. besluit van 28 Jan. 1899, n°. 1; 75 jaren (26 Mei 1899 t/m 25 Mei 1974).	10.012 K.G. goud en 57.605 K.G. zilver (eerst over December).	pct. de r... bre... 19...
22	Moeara Enim; (onderafd. Lematang Ilir, afd. Lematang Oeloe en Ilir, Kikim en de Pasoemah-landen).	Petroleum en andere bitumineuse zelfstandigheden.	Petroleummaatschappij „Moeara Enim" te Amsterdam.	31 205	Ind. besluit van 28 Jan. 1899, n°. 29; 75 jaren (22 Juli 1899 t/m 21 Juli 1974).	Nihil.	pct. de r... bre... 19...
23	Babat; (afd. Moesi Ilir).	Id.	Id.	57 804	Ind. besluit van 23 April 1899, n°. 22; 75 jaren (19 Oct. 1899 t/m 18 Oct. 1974).	Id.	pct. de ... bre... 19...
24	Palembang; (afd. Iliran en Banjoeasin).	Id.	Petroleummaatschappij „Sumatra Palembang" te 's-Gravenhage.	30 000	Ind. besluit van 28 Jan. 1899, n°. 30; 75 jaren (28 Juni 1899 t/m 27 Juni 1974). NB. Voor de heffing van cijns wordt de concessie geacht verleend te zijn in 1898.	694 000 units (à 37.8 L.) lichtpetroleum. (Zie kolom 16.)	pct. de ... bre... 19...

Jaarlijksche cijns.			Vast recht 's jaars.			In 1899 gekweten aan schadeloosstellingen of andere ingevolge de concessie verschuldigde betalingen.	Opgaven omtrent de sterkte of gemiddelde sterkte van het gebezigde personeel.	*VERDERE MEDEDEELINGEN.*
Maatstaf en jaar van ingang.	Bedrag over 1899		Maatstaf en tijdstip van ingang.	Bedrag over het ontginningsjaar 1898/99 of 1899/1900				
	verschuldigd.	voldaan.		verschuldigd.	voldaan.			
8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
pct. van de netto brengst; 1892.	Nihil.		f 0.25 per bouw (in te gaan met den aanvang der ontginningswerkzaamheden).	(Zie de laatste kolom.)	—	—	—	Gedurende 1899 werd op het terrein niet gewerkt.
pct. van de netto brengst; 1894.	Id.		f 0,25 per bouw; 1 Juli 1893.	f 310,75	f 310.75 over 1898/99 (op 30 Dec. 1899).	—	—	Als voren.
Vaste retributie 's jaars; 1894.	f 50	Op 30 Juni 1900 nog niet voldaan.	—	—	—	—	—	Idem.

EZITTINGEN.

8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
pct. van de netto brengst; 1897.	f 19,26	f 19,26 (op 4 Mei 1900).	f 0,25 per bouw over 15 bouws; 15 Jan. 1894.	f 3,75	f 3,75 (op 4 Mei 1900).	—	Geen vast werkvolk.	De ontginning had op kleine schaal door de omwonende bevolking plaats; toezicht was er niet. Daar de afvoer langs de rivier moet plaats hebben, stond de ontginning in het droge jaargetijde stil. Van de verkregen kool werd den ondernemer geleverd: te Palembang 43 pikol en te Moeara Enim 162½ pikol, waarvoor door hem betaald werd respectievelijk f 0,50 per krandjang van 82 K.G., en f 0,40 per krandjang van 250 katti, overeenkomende met f 6,10 en f 2,59 per ton.
pct. van de netto brengst; 1903.	Nog niet verschuldigd.		f 0.25 per bouw; 26 Mei 1899.	f 1024,25	f 1024,25 over 1899/1900 (op 15 Dec. 1899).	f 3136,50 voor eens (zie vorig verslag, bijlage EEE, blz. 7).	30 Europeanen; verder Javanen en Chineezen (zie ook blz. 163 van het verslag hiervóór).	Op het concessieterrein werd gedurende een groot gedeelte van 1899 nagenoeg niet gewerkt, omdat nog te veel te doen was voor het geheel in orde brengen van den derwaarts leidenden transportweg en voor het opvoeren van machinerieën en andere benoodigdheden. In December, nadat eene extractie-installatie was opgesteld, kon eene eerste productie worden verkregen. Aanvankelijk werd met amalgamatie gewerkt, doch reeds spoedig is daarvoor uitsluitend extractie met cyankalium in de plaats gesteld. Het mijnwerk werd geregeld voortgezet, terwijl het plan bestond om het ertsvoorkomen op grootere diepte te onderzoeken. Het werkvolk bestond nog grootendeels uit inlanders van West-Java; in het laatst van 1899 was echter ook tot de werving van Chineezen overgegaan.
pct. van de netto brengst; 1903.	Id.		f 0,25 per bouw; 22 Juli 1899.	Nog niet verschuldigd.		f 15 000 voor eens (zie als boven).	Aantal niet opgegeven (zie echter blz. 163 van het verslag hiervóór).	Op het concessieterrein Moeara Enim werden in 1899 3 en in de eerste helft van 1900 8 oliegevende bronnen aangeboord. De pijpleiding naar de raffinaderij te Moeara Pladjoe (nabij de samenvloeiing van de Pladjoe- en de Moesi-rivier) kwam in de laatste dagen van 1899 gereed, terwijl de raffinaderij eerst in Januari d. a. v. in werking kon worden gebracht. Over de productie der raffinaderij gedurende het eerste semester van 1900 zie blz. 171 van het verslag hiervóór.
pct. van de netto brengst; 1903.	Id.		f 0,25 per bouw; 19 Oct. 1899.	Id.		—		Op het concessieterrein Babat kon op ult. Juni 1900 reeds over 14 bronnen worden beschikt. De aanleg van het pompstation en de pijpleiding voor den afvoer van het ruwe product naar de raffinaderij ondervond vertraging, doch men vertrouwde dat toch tegen het einde van 1900 olie van Babat zou kunnen worden afgeleverd.
pct. van de netto brengst; 1902.	Id.		f 0,25 per bouw; 28 Juni 1899.	f 7500 over 1899/1900.	Op 30 Juni 1900 nog niet betaald.	—	32 Europeanen (waaronder een hoofdadministrateur en een geneesheer), 156 ambachtslieden (Chineezen) 544 Chineesche en Javaansche koelies; verg. overigens blz. 163 van het verslag hiervóór.	Volgens hiertelande vanwege de Maatschappij gepubliceerde opgaven beliep de productie in 1899 niet 694 000, maar 725 241 units lichtpetroleum. Gedurende 1899 werden 31 boringen verricht, waardoor 5 produceerende bronnen werden verkregen. Het pompstation werd vergroot en in de raffinaderij (te Bajoeng Lentjir aan de Lalan-rivier) werden eenige verbeteringen aangebracht. De geraffineerde olie wordt afgehaald met tankschepen van de in Langkat werkende „Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen in Nederlandsch-Indie."

Volgnummer.	Naam der concessie en ligging van het mijnveld. *a)* NB. De concessiën zijn gerangschikt naar de gewesten.	Delfstoffen waarvoor de concessie is verleend.	Namen der (tegenwoordige) concessionarissen.	Grootte of geschatte grootte van het mijnveld (in bouws).	Gouvernementsbesluit, enz., waarbij de concessie is verleend en duur der concessie.	Productie in 1899. *b)*
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
	Ass. res. **Billiton.**					
25	Billiton; (het eiland van dien naam).	Tin.	Billiton-Maatschappij te 's-Gravenhage.	647 447	Wet van 18 Juni 1892 (Ned. St. n°. 139, Ind. St. n°. 182); 35 jaren (1 Mei 1892 t/m 30 April 1927).	Gedurende het boekjaar 1899/1900: 81 019,67 pikol tin (adm nistratieve productie = in geleverde hoeveelheid) p. m. 79 572 pikol (we kelijke productie, zijnde d hoeveelheid tin reeds ve kregen of naar schattin nog te verkrijgen uit he gedurende het boekjaar o gonnen erts).
	Res. **Zuider- en Oosterafd. van Borneo.**					
26	Goenoeng Lawak; (afd. Martapoera).	Diamanten, goud, platina en steenkolen.	Borneo-Mijnmaatschappij te Amsterdam.	3000	Ind. besluit van 5 Sept. 1881, n°. 10; 75 jaren (23 Jan. 1882 t/m 22 Jan. 1957).	—
27	Kotta Baroe; (op het eiland Laut).	Steenkolen.	P. van Dijk en M. Boissevain.	2677	Ind. besluit van 10 Dec. 1890, n°. 9; 75 jaren (7 April 1892 t/m 6 April 1967).	—
	Res. **Menado.**					
28	Soemalata I: (distr. Kwandang, afd. Gorontalo).	Goud-, zilver-, koper- en loodertsen.	Mijnbouwmaatschappij „Soemalata" te Amsterdam.	2190 (na afscheiding daarvan van 490 bouws ten behoeve van Soemalata II; zie n°. 29).	Ind. besluit van 14 Juni 1894, n°. 21; 75 jaren (1 Dec 1894 t/m 30 Nov. 1969).	p,m. 50 000 K.G. gouderts me een gemiddeld gehalte va 80 gram goud per 100 K.G., en 400 000 K.G armer erts.
29	Soemalata II: (dist. Kwandang, afd. Gorontalo).	Als voren.	Noord-Celebes Mijnbouwmaatschappij te Amsterdam.	490	Ind. besluit van 9 Jan. 1898, n°. 39 (goedkeuring van de overdracht van 490 bouws der concessie n°. 28).	Nihil.
30	Totok; (distr. Passan-Ratahan-Ponosakan der vroegere afd. Belang, thans afd. Tondano).	Goud-, zilver-, koper-, antimoon-, nikkel-, kobalt- en bismuthertsen.	Mijnbouwmaatschappij Totok te Batavia.	3281	Ind. besluit van 7 Mei 1897, n°. 3; 75 jaren (25 Sept. 1897 t/m 24 Sept. 1972).	Id.
31	Paleleh; (landschap Bwool ter Noordkust van Celebes).	Goud-, zilver-, koper-, lood-, antimoon-, nikkel-, kobalt-bismuth- en ijzerertsen.	Nederlandsch-Indische Mijnbouwmaatschappij te Batavia.	30 000	Ind. besluit van 29 Juni 1897, n°. 19; 75 jaren (2 Sept. 1897 t/m 1 Sept. 1972).	p.m. 238 000 K.G. erts van ee gemiddeld gehalte van 5 oz. goud en 16 oz. zilve per 1000 K.G. (in 189 verscheepte hoeveelheid) Bovendien aan armer ert opgestapeld 2 605 000 K.G
	Res. **Banka.**					
—	Vergunning tot het winnen van kaolin (porseleinaarde) op tot het staatsdomein behoorende gronden op het eiland Banka.	(Zie de voorgaande kolom.)	Firma P. Landberg & Zoon, te Batavia.	Onbepaald (zie kolom 16).	Ind. besluit van 24 Oct. 1894, n°. 7; 10 jaren (24 Oct. 1894 t/m 23 Oct. 1904).	(Zie kolom 16.)

Jaarlijksche cijns.			Vast recht 's jaars.			In 1899 gekweten aan schadeloosstellingen of andere ingevolge de concessie verschuldigde betalingen.	Opgaven omtrent de sterkte of gemiddelde sterkte van het gebezigde personeel.	VERDERE MEDEDEELINGEN.
Maatstaf en jaar van ingang.	Bedrag over 1899		Maatstaf en tijdstip van ingang.	Bedrag over het ontginningsjaar 1898/1899 of 1899/1900.				
	verschuldigd.	voldaan.		verschuldigd.	voldaan.			
8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
(Ingevolge deze concessie, zooals zij laatstelijk hier te lande op geheel bijzondere voorwaarden is verleend, is geen cijns, noch vast recht verschuldigd. Daarentegen heeft de Staat zich 5/8 in de jaarlijksche winst bedongen. Dit winstaandeel — over het boekjaar 1899/1900 medio 1900 nog niet bekend — liep over 1898/99 f 1 751 640,72[5], welke som hiertelande op 14 Juli en 14 November 1899 werd gestort achtereenvolgens tot een bedrag van f 831 666,66 en f 919 974,06[5].)							Zie de volgende kolom.	Behalve tinerts werd gedurende het boekjaar 1899/1900 nog ruim 575 pikol wolframiet, benevens 318 pikol wolframhoudende slakken en ertsen verkregen (verg. blz. 170 van het verslag hiervóór). Ten aanzien van het mijnwerkerspersoneel (waarover ook gehandeld is op blz. 164 van het verslag hiervóór) en de productie worden hier nog de volgende opgaven per mijndistrict opgenomen.

Namen der mijndistricten.	Aantal mijnen gedurende het boekjaar in bewerking geweest	Aantal ingeschreven mijnwerkers op ult. April 1900.				Gemiddelde presente sterkte aan mijnwerkers over het geheele boekjaar (waaronder echter naar schatting 50 deserteurs). a)	Verkregen hoeveelheid tin (in pikols) voor zoover gedurende het boekjaar ingeleverd (administratieve productie).
		Bij de mijnploegen ingedeeld.	Zoogenaamde „werkzoekenden".	Verlofgangers	Totaal.		
Tandjong Pandan	16	541	b) 45	2	588	b) 614	4 239,59
Manggar.	21	2293	348	49	2690	2533	38 494,90
Linggang	18	1836	211	11	2058	2027	19 913.30
Boeding	14	1079	239	9	1327	1286	11 559,00
Dindang	11	602	150	5	757	674	6 812,88
Totalen . . .	c) 80	6351	993	76	7420	7134	d) 81 019,67

a) De met verlof naar China afwezigen zijn niet medegerekend; hun aantal bedroeg gemiddeld 110 man.

b) Hieronder 4 en 13 man die tijdelijk in dienst waren bij het hoofdbureau te Tandjong Pandan.

c) In den loop van 1899/1900 werden ingetrokken 2 mijnen in het district Linggang en 1 mijn in het district Boeding. Op 1 Mei 1900 bleven dus 77 mijnen in ontginning.

d) Hieronder 12 798.09 pikol tin te Singapore uitgesmolten of nog uit te smelten uit van Billiton verzonden erts.

Tegen 588 vrouwen (501 Chineesche en 87 inlandsche) en 923 kinderen (451 jongens en 472 meisjes) bij het einde van het voorafgegane boekjaar, telde men op ult. April 1900 in de mijnen 589 vrouwen (506 Chineesche en 83 inlandsche) en 968 kinderen (473 jongens en 495 meisjes).

8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
[illegible] pct. van de netto opbrengst; 1885.	Nihil.		f 0.25 per bouw; 23 Jan. 1882.	f 750	f 750 (op 18 Mei 1899 over 1899/1900).	—	—	De Maatschappij nam een Engelschen ingenieur in dienst, die het terrein liet openkappen, daarna machines ging aanschaffen in Europa en, inmiddels op het terrein teruggekeerd, bij het einde van 1899 bezig was met het openen van groeven en het aanleggen van een Decauville-spoor.
[illegible] pct. van de netto opbrengst; 1894.	Nihil.		f 0.25 per bouw, (in te gaan met den aanvang der ontginningswerkzaamheden).	—	—	De retributie aan het inlandsch bestuur van Poeloe Laut, ad f 2000 's jaars in minimum, was over 1894 t/m 1899 nog niet voldaan.	—	Ook in 1899 werd met de werkzaamheden nog geen aanvang gemaakt. Het indertijd door de concessionarissen aan het Gouvernement gedaan verzoek om de concessie terug te nemen bleef nog onafgedaan.
[illegible] pct. van de netto opbrengst; 1898.	Niet verschuldigd.		f 0,25 per bouw; 1 Dec. 1894.	f 547,50	f 547.50 (op 29 Nov. 1899).	—	Ongerekend het Europ personeel waren gemiddeld in dienst 150 koelies (Gorontaleezen en, als proef, Chineezen).	Men ging geregeld met het mijnwerk voort; tijdens de afsluiting van de Indische berichten waren 3 ertsgangen door den tunnel gesneden. Met den bouw der installaties ter plaatselijke verwerking van het erts kwam men einde Juni 1900 gereed.
Als voren.	Id.		Id.	f 122,50	f 122,50 (op 29 Nov. 1899).	—	(Gorontaleezen en Chineezen (aantal niet opgegeven)	De werkzaamheden werden krachtig voortgezet. In April 1900 hoopte men de eerste ertsgang te snijden.
10 pct. van de netto opbrengst; 1901.	Nog niet verschuldigd.		f 0,25 per bouw; 25 Sept. 1897.	f 820,25	f 820,25 (op 1 Dec. 1899).	—	10 Europ. en p.m. 225 inlanders.	De machines voor boren en ertsstampen werden ontvangen. Daar echter de petroleummotoren niet sterk genoeg bleken, werden die in het begin van December 1899 door eene stoommachine vervangen. In den aanvang van 1900 zou met het stampen van het erts een begin worden gemaakt.
10 pct. van de netto opbrengst; 1901.	Id.		f 0,25 per bouw; 2 Sept. 1897.	f 7500	f 7500 (in Dec. 1899).	—	15 Europeanen, 517 inlanders (471 Javanen, 10 Talauers en 36 Gorontaleezen) en 14 Chineezen.	In den loop van 1899 had een verschil van inzicht tusschen het bestuur der Maatschappij en haren ingenieur-directeur het ontslag van dezen ten gevolge, terwijl daarna de werkwijze geheel veranderd werd. Sedert wordt het erts met een luchtkabelspoor naar Lintidoe getransporteerd, waar, na de opstelling van eene batterij, aanvankelijk met 10 stampers, voor de verwerking van de armere ertsen, in 't laatst van Februari 1900 met de geregelde goudproductie een begin is gemaakt. Met het zonder voorafgaande plaatselijke bewerking verschepen van de rijkere ertsen werd intusschen voortgegaan. Zie overigens blz. 171 van het verslag hiervóór.
Geen retributie aan den lande verschuldigd.			—	—	—	—	—	De in gebruik te nemen gronden en de tot het noodige te beperken uitgestrektheid daarvan staan ter beoordeeling van den resident van Banka. Gedurende 1899 is van de vergunning geen gebruik gemaakt.

B. Concessiën tot mijnontginning (voor zooveel reeds door of vanwege h

Volgnummer. 1.	Naam der concessie en ligging van het mijnveld. NB. De concessiën zijn gerangschikt naar de gewesten. 2.	Delfstoffen waarvoor de concessie is verleend. 3.	Namen der (tegenwoordige) concessionarissen. 4.	Grootte of geschatte grootte van het mijnveld (in bouws). 5.	Gouvernementsbesluit waarbij of krachtens hetwelk de concessie door of namens het Gouvernement is goedgekeurd. 6.	Aanvang en d… der concessie. 7.
	JAVA E…					
	Res. **Djokjokarta.**					
I.	Kliripan; (regentschappen Pengasih en Nanggoelan).	Bruinsteen	H. W. van Dalfsen.	395	12 Sept. 1893, n°. 26.	12 Sept. 189… (75 jaren).
II.	Penggoeng; (regentschappen Pengasih en Nanggoelan).	Id.	Id.	606	12 April 1900, n°. 22.	12 April 190… (75 jaren).
III.	Nanggoelan: (regentschappen Nanggoelan en Kalibawang).	Bruinkool, bruinkolenoker en bruinkolenklei.	Id.	391	12 April 1900, n°. 23.	Id.
	BUITE…					
	Res. **Oostkust v. Sumatra.**					
IV.	Telaga Said; *c*) (landschap Langkat).	Petroleum.	Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië te 's-Gravenhage.	p. m. 500 (volgens de nominale grootte; de werkelijke oppervlakte is echter gebleken ongeveer 1500 bouws te bedragen).	Oorspronkelijk concessie-contract goedgekeurd door den resident onder dagteekening van 8 Aug. 1883.	8 Aug. 1883 (75 jaren).
V.	Besitang; (landschap Langkat).	Aardoliën en andere delfstoffen.	Id.	p. m. 11 836	4 Maart 1895, n°. 4.	4 Maart 1895 (75 jaren).
VI.	Aroebaai; (landschap Langkat).	Id.	Id.	p. m. 62 960	Id.	Id.
VII.	Boekit Mas; landschap Langkat).	Id.	Id.	p. m. 53 124	10 Mei 1895, n°. 8. (Eene gewijzigde grensomschrijving van het concessieterrein werd goedgekeurd bij Ind. besluit van 28 Juli 1897, n°. 3.)	10 Mei 1895 (75 jaren).
VIII.	Simpang Kiri; (landschap Zuidel. Boven-Tamiang).	Id.	Id.	p. m. 46 952	9 Febr. 1899, n°. 10.	9 Febr. 1899 (75 jaren).
IX.	Simpang Kanan; (landschap Noordelijk Boven-Tamiang of Karang).	Id.	Id.	p. m. 87 423	Id.	Id.
X.	Boeloe Telang; (landschap Langkat).	Id.	Maatschappij tot mijn- en boschexploitatie in Langkat te Tandjong Poera.	p.m. 7600 (nominale grootte; volgens de grensomschrijving moet echter de oppervlakte grooter zijn).	11 April 1896, n°. 2.	11 April 1896 (75 jaren).
XI.	Boekit Tinggi; (landschap Langkat).	Id.	Sumatra Petroleum Company te Tandjong Poera.	p. m. 32 500	15 Jan. 1897, n°. 5. De medewerking der Indische Regeering voor de overdracht der concessie op de tegenwoordige concessionarisse werd verleend bij gouv. besluit van 5 Mei 1900 n°. 25.	15 Jan. 1897 (75 jaren).
XII.	Lepan; (landschap Langkat). *d*)	Id.	Deli-Maatschappij te Amsterdam.	p. m. 26 660	28 Juli 1897, n°. 4.	28 Juli 1897 (75 jaren).
XIII.	Poeloe Koempei; (het eiland van dien naam, behoorende tot het landschap Langkat).	Id.	J. Deen.	p. m. 4400	12 Nov. 1897, n°. 5.	12 Nov. 1897 (75 jaren).

c) Aldus genoemd door de Maatschappij; in het concessiecontract is aan het terrein geen naam gegeven.

d) Bij de goedkeuring van het concessiecontract is door de Indische Regeering de beperking gemaakt dat, indien eenig gedeelte van het mijnveld mocht blijken buite…

ouvernement goedgekeurd) verleend door bestuurders van inlandsche staten.

Productie in 1899 (resp. 1899/1900).	Bedongen cijns per kalenderjaar. Maatstaf.	Bedongen cijns per kalenderjaar. Verschuldigd minimum-bedrag.	Eventueel verder bedongen opbrengst.	Opgaven omtrent de sterkte of de gemiddelde sterkte van het gebezigde personeel.	*VERDERE MEDEDEELINGEN.*
8.	9.	10.	11.	12.	13.
MADURA.					
in 1899 verscheept 1388 ton (à 1000 K.G.) bruinsteen.	Aan den sultan f 0,45 en aan diens gemachtigde f 0.05 per afgevoerde, c.q. fabriekmatig verwerkte) ton bruinsteen.	—	Als vast recht f 0,30 per bouw 's jaars, en verder aan den gemachtigde van den sultan 8 pct. inningskosten over het aan dezen als cijns en vast recht te betalen bedrag.	1 Europeaan; het aantal inlanders niet opgegeven.	De ontginning werd op bescheiden schaal in open groeven voortgezet. In het laatst van 1899 stegen de prijzen een weinig, zoodat het erts, bevattende 50 pct. metallisch mangaan, in Europa p. m. f 27,50 per ton bedong. De groote moeielijkheid blijft het ontbreken van voldoende afscheepgelegenheid.
—	Id.	—	Id.	—	Ten aanzien van deze ondernemingen kwamen bij het bestuur tot dusver geene berichten in.
—	Id. (een en ander voor bruinkool of bruinkolenoker); voor bruinkolenklei resp. f 0,15 en f 0,2 per afgevoerde (c. q. fabriekmatig verwerkte) ton.	—	Id.	—	
BEZITTINGEN.					
In 1899: 1 798 053 units (à 37.8 L.) lichtpetroleum.	5 cent per hectoliter gezuiverde, en 3 cent per hectoliter ruwe petroleum.	Minstens f 3 per dag, d. i. naar reden van eene minimum-productie van 100 hectoliter ruwe olie per dag.	Terugbetaling aan de Regeering gedurende 10 jaren (dus telken jare 1/10) van de kosten, ad f 116 113,34, der voor den oorspronkelijken concessionaris van gouvernementswege verrichte onderzoekingen (zie omtrent deze in 1895 door de Maatschappij op zich genomen verplichting het Koloniaal Verslag van 1895, blz. 277).	6 Europeanen en 225 koelies.	Volgens het verslag der Maatschappij bedroeg over 1899 de totale productie aan geraffineerde olie (welke weder bijna uitsluitend afkomstig was uit het concessieveld Telaga Said) 1 820 658 units, tegen 5 479 694 units in 1898, welke vermindering het gevolg was van het steeds afnemende rendement der oude putten — op ult. December 1898 bedroeg het rendement aan ruwe olie ongeveer 3500 vaten per etmaal, doch was op ult. November 1899 gedaald tot 2000 vaten — en van de zeer onvoldoende resultaten van de nieuwe boringen, waarvan er in 1899 op de gezamenlijke concessieterreinen niet minder dan 108 werden verricht, doch die slechts leidden tot het aanboren van eene enkele spuitende bron op Telaga Said. Wel werkte deze bron er toe mede om in December de gemiddelde productie aan ruwe olie tot 2600 vaten per etmaal te doen stijgen, doch de sedert ingetreden stoornissen van allerlei aard hebben de verwachting, dat de opbrengst blijvend en aanzienlijk zou toenemen, teleurgesteld. De boringen op de beide concessievelden in Tamiang waren te vergeefs en zijn daarom gestaakt. In verband met de verminderde productie aan ruwe olie behoefde in 1899 alleen van de raffinaderij te Pangkallan Brandan op het concessieterrein Telaga Said gebruik te worden gemaakt, en bleef die aan de Besitang-rivier op Boekit Mas gesloten. De derde termijn, ad f 11 611,33, wegens vrijwillige restitutie aan het Gouvernement (zie kolom 11) van de indertijd voor rekening van den lande gekomen onderzoekingskosten binnen het op de Maatschappij overgegaan concessieterrein in Langkat, werd in November 1899 gestort, en de vierde, tot gelijk bedrag, in Augustus 1900.
—	5 cent van elken hectoliter in den handel te brengen gezuiverde petroleum of ander uit de ruwe grondstof te verkrijgen geheel of gedeeltelijk gezuiverd product, en 3 cent van elken door de onderneming geproduceerden en daarvan vervoerden hectoliter ruwe aardolie.	Minimum: f 1000 's jaars.	—	7 Europeanen en 290 koelies.	
—		Minimum: f 6000 's jaars.		7 Europeanen en 330 koelies.	
8800 units (à 37.8 L.) lichtpetroleum.		Id.	—	15 Europeanen en 472 koelies.	
—		Id.	—	—	
—		Id.	—	—	
166 878 units (à 37,8 L.) lichtpetroleum.	Als bij V t/m IX.	Id.	—	9 Europeanen en 473 koelies.	De boringen te Darat werden met toenemend succes voortgezet. In December 1899 leverde eene nieuwe bron 1000 vaten ruwe olie per dag, doch zij moest worden afgesloten in afwachting van het gereedkomen van de onderhanden zijnde uitbreiding der raffinaderij te Rantau Pandjang.
24 381 units (à 37,8 L.) lichtpetroleum.	Id.	Id.	—	7 Europeanen en 454 koelies.	De kleine bronnen nabij Boekit Sintang leverden ongeveer 100 vaten ruwe olie per etmaal. Een aantal van de in 1899 gedane boringen hadden nog geen succes. De raffinaderij aan de Gebang-rivier kwam gereed.
Nihil.	Id.	Id.	—	6 Europeanen en 200 koelies.	De boringen werden voortgezet, maar bleven tot dusver zonder resultaat.
—	Id.	Id.	—	—	Met de werkzaamhede werd nog geen begin gemaakt.

landschap Langkat te vallen zoodanig gedeelte geacht wordt niet in de concessie te zijn begrepen.

Volgnummer. 1.	Naam der concessie en ligging van het mijnveld. NB. De concessiën zijn gerangschikt naar de gewesten. 2.	Delfstoffen waarvoor de concessie is verleend. 3.	Namen der (tegenwoordige) concessionarissen. 4.	Grootte of geschatte grootte van het mijnveld (in bouws). 5.	Gouvernementsbesluit waarbij of krachtens hetwelk de concessie door of namens het Gouvernement is goedgekeurd. 6.	Aanvang en du der concessie. 7.
IV.	Tandjong Bringin. (landschap Langkat).	Aardoliën en andere delfstoffen.	E. Hatt.	9307	18 April 1900, n°. 2.	18 April 1900. (75 jaren).
	Res. Riouw en onderh.					
XV.	Singkep; (het eiland van dien naam in den Lingga-archipel).	Tin en andere delfstoffen.	Singkep-Tinmaatschappij te 's-Gravenhage.	116651	3 Juni 1887, n°. 21 (nieuw contract goedgekeurd bij Ind. besluit dd. 15 Nov. 1893, n°. 11).	3 Juni 1887 (50 jaren).
XVI.	Tjinako; (landschap Indragiri).	Steenkolen en andere delfstoffen.	Tjinako-Steenkolenmaatschappij te Amsterdam.	p. m. 25 000	13 Oct. 1893, n°. 6. (Zie ook kolom 13.)	13 Oct. 1893 (75 jaren).
	Res. Westerafd. van Borneo.					
XVII.	Sambas Gold Mines; (landschap Sambas).	Goud-, zilver-, platina-, kwikzilver-, koper-, lood-, zink-, tin-, ijzer-, nikkel-, antimonium-, arsenicum-, tellurium-, selenium- en bismuthertsen, zoomede andere delfstoffen (zie ook kolom 13).	West-Borneo Goud-Maatschappij te Amsterdam.	p. m. 65 575 e)	28 April en 8 Aug. 1889, nos. 3 en 20.	19 Juli 1889, zijnde de datum van goedkeuring door den resident namens de Regeering (75 jaren).
XVIII.	West-Borneo Gold Field; (landschap Sambas).		Id.	p. m. 20 907 e)	Id.	Id.
XIX.	Ban Pin-San; (landschap Sambas).	Als voren.	Onderzoekingsmaatschappij van mijngronden ter Westerafdeeling van Nederlandsch-Borneo, te 's-Gravenhage.	p. m. 2230	16 Aug. 1890, n°. 10.	16 Aug. 1890 (75 jaren).
XX.	Sambas Rivier-concessie n° 1; (landschap Sambas).	Goud, zilver en andere edele metalen, voorkomende in de bedding van het gedeelte der Trea-rivier van af de monding der Sentalang-rivier stroomopwaarts tot aan de eerste scherpe bocht even boven de plaats, waar op de topographische kaart de Chineesche kampong Bentoenai is aangegeven.	E. B. Clifford.	p. m. 10 kilometer lengte stroomgebied van de in kolom 3 genoemde Trea-rivier.	5 Febr. en 11 Mei 1899, nos. 3 en 21. (Zie ook kolom 13.)	5 Febr. 1899 (20 jaren).

e) Verbeterde opgaaf.

Productie in 1899 (resp. 1899/1900).	Bedongen cijns per kalenderjaar. Maatstat.	Bedongen cijns per kalenderjaar. Verschuldigd minimum-bedrag.	Eventueel verder bedongen opbrengst.	Opgaven omtrent de sterkte of de gemiddelde sterkte van het gebezigde personeel.	*VERDERE MEDEDEELINGEN.*
8.	9.	10.	11.	12.	13.
—	Als bij V t/m IX.	Minimum: f 6000 's jaars.	—	—	Omtrent deze onderneming kwamen nog geen berichten in.
...edurende het boekjaar ...899/1900 9533 ...kol tin (admini-...atieve productie = ingeleverde hoeveelheid, welke ditmaal ...elijk was aan de werkelijke productie).	5 pct. in natura van het gedurende het kalenderjaar van de onderneming vervoerde tin, en bovendien f 5 per 3 pikol gedurende het kalenderjaar uitgevoerde tin na aftrekking van de in natura opgebrachte hoeveelheid.	Minimum: 150 pikol tin (c. q. tot een aequivaleerend bedrag aan te vullen in geld), en bovendien (berekend over een minimum-uitvoer van 2850 pikol) minstens f 4750 in geld.	—	Gemiddelde sterkte gedurende 1899/1900 aan eigenlijk werkvolk 1750 man (meerendeels Chineezen), waarvan gemiddeld present waren (voor het werk in de mijngroeven) 1522 man; zie overigens blz. 163/164 van het verslag hiervóór.	Gedurende het op 30 Juni 1900 geëindigde boekjaar werd gewerkt in 14 groeven, en wel 9 in Dabo, 4 in Raija en 1 in de vallei Siamang. Het grondonderzoek in het binnenland werd op uitgebreide schaal voortgezet, doch vooralsnog met weinig resultaat. Hier en daar werd in de tinertslagen ook goud aangetroffen, doch te vergeefs werd gezocht naar goud in vast gesteente. In Siamang werd in het gesteente eenig zilver gevonden.
—	2½ pct. der waarde van de gedurende het kalenderjaar van de onderneming vervoerde steenkolen.	Minimum: 3000 Mex. dollars.	—	5 Europeanen, 1100 Chineezen en 129 Maleische en Javaansche contract-koelies.	Hoewel de voorbereidende werkzaamheden op het concessieterrein met kracht werden voortgezet, kon in 1899 met de eigenlijke ontginning nog geen begin worden gemaakt. Twee door den oorspronkelijken houder der concessie, den heer J. M. H. van Oosterzee, op 28 October 1898 met het inlandsch bestuur van Indragiri gesloten suppletoire contracten, respectievelijk strekkende tot verbetering van de grensomschrijving van het concessieterrein (met behoud van de oorspronkelijke uitgestrektheid) en tot afstand aan genoemden concessionaris voor den duur der concessie van eene strook gronds buiten bedoeld terrein, uitsluitend voor den aanleg van eene spoorbaan, ten behoeve van den afvoer van de te winnen delfstoffen naar de Tjinako-rivier, zoomede de overdracht van de uit die suppletoire contracten voortvloeiende rechten en verplichtingen op de tegenwoordige concessionarisse, werden goedgekeurd bij gouv. besluit van 4 Februari 1900 n°. 11, wat het in de tweede plaats vermelde suppletoir contract betreft onder voorwaarde, dat het in dier voege worde aangevuld dat daarop ook art. 20 der oorspronkelijke concessie van toepassing zij, d. i. dat daardoor geen belemmeringen kunnen worden in den weg gelegd aan de volledige uitoefening van de rechten, welke het Gouvernement mocht ontleenen aan de met het inlandsch bestuur van Indragiri gesloten of nog te sluiten politieke contracten.
—	2½ pct. van de waarde op het ...tginningsterrein van de verkre-...en en van de onderneming afge-...erde edele of andere ertsen, met ...men genoemd in kolom 3; zie ...erigens kolom 13.	Minimum: f 4867 's jaars.	—	Niet opgegeven.	Voor andere delfstoffen dan de in kolom 3 uitdrukkelijk genoemde ertsen, voor zooveel de winning daarvan is toegelaten, kan — ingeval deze aangetroffen worden en tot ontginning daarvan wordt overgegaan — omtrent den aan den sultan van Sambas verschuldigden cijns nader worden overeengekomen. De onderzoekingen te Han-Moi-San werden wegens onvoldoende uitkomsten gestaakt; evenzoo, in afwachting van nadere bevelen van de directie der Maatschappij, enkele te Sepangan ondernomen exploraties.
—	Id.	Minimum: f 2000 's jaars.	—	Id.	
—	Id.	Minimum: f 223 's jaars.	—	4 Europeanen, 10 Chineezen en 20 Dajaks.	Als het 1ste lid der aanteekening bij de n°s. XVII en XVIII, behoudens dat onder de in het concessiecontract uitdrukkelijk genoemde ertsen ook kobalt voorkomt. Omstreeks medio 1899 werden de in 1891 gestaakte werkzaamheden binnen het concessiegebied hervat. De indertijd gezonken hoofdschacht bleek, door verzakking en instorting, in zoodanigen toestand te verkeeren dat het maken van eene geheel nieuwe hoofdschacht op eene andere en voor eene gemakkelijke en doelmatige verwerking van de ertsen beter gelegene plaats de voorkeur verdiende boven herstelling van de oude hoofdschacht. De voorbereidende werkzaamheden waren op ult. April 1900 zoover gevorderd dat toen met het zinken van de nieuwe schacht een aanvang kon worden gemaakt. Na ruim een paar weken was men zonder bijzondere moeielijkheden tot 40 voet diepte gekomen. Men stelde zich voor tot 225 à 230 voet diepte te gaan. Om tot rationeele winning van de door de vroegere onderzoekingen bekende rijke ertsmassa te geraken, werd het maken van twee galerijen, respectievelijk op 120 en 210 voet diepte, noodig geacht. De van vroeger mede reeds bekende parallel-aders waren eveneens in vóóronderzoek genomen, doch wegens gebrek aan geschikte arbeidskrachten had men dit werk voorloopig moeten laten rusten.
—	2½ pct. van de bruto opbrengst, daaronder te verstaan de handelswaarde te Singapore van de gedurende het (kalender-)jaar op de onderneming verkregen en daarvan vervoerde edele metalen.	Minimum: f 250 's jaars.	Aan ieder goudwasschend gezin, betrokken bij de op 5 Febr. 1899 binnen het concessiegebied in gebruik zijnde waschplaatsen, moet door den concessionaris, voor elk jaar waarin hij ter hoogte van die waschplaats of bovenstrooms daarvan werkt, eene schadeloosstelling voldaan worden (telkens bij vooruitbetaling) van f 15 's jaars, tenzij ten overstaan van het hoofd van plaatselijk bestuur tusschen partijen overeenstemming verkregen worde nopens eene schadeloosstelling in eens.	Niet opgegeven.	Blijkens bijlage EEE (blz. 15) van het vorig verslag was door de Indische Regeering het concessiecontract slechts voorwaardelijk goedgekeurd, namelijk onder voorbehoud dat het binnen zes maanden op sommige punten in den door haar aangegeven zin zou gewijzigd worden. Binnen den gestelden termijn kwam tusschen het inlandsch bestuur van Sambas en den concessionaris eene suppletoire overeenkomst van die strekking tot stand, van welke werd aanteekening gehouden bij gouv. besluit d.d. 11 Mei 1899 n°. 21. Omtrent de uitvoering der concessie gedurende 1899 kwamen geen berichten in.

Volgnummer.	Naam der concessie en ligging van het mijnveld. NB. De concessiën zijn gerangschikt naar de gewesten.	Delfstoffen waarvoor de concessie is verleend.	Namen der (tegenwoordige) concessionarissen.	Grootte of geschatte grootte van het mijnveld (in bouws).	Gouvernementsbesluit waarbij of krachtens hetwelk de concessie door of namens het Gouvernement is goedgekeurd.	Aanvang en du[ur] der concessie.	Pro[…] in 18[…] 189[…]
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	
XXI.	Emmaville: (landschap Sambas).	Als bij n°. XVII.	R. Liddelow.	p. m. 29 000 *e*)	9 April 1899, n°. 24.	9 April 1899 (75 jaren).	
	Res. **Zuider- en Oosterafd. van Borneo.** *f*)						
XXII.	— (landschap Koetei; het mijnveld is gelegen aan de Mahakkam-rivier).	Steenkolen.	Oost-Borneo-Maatschappij te Amsterdam.	p. m. 57 200	6 Juni 1886, n°. 2. (Bij gouv. besluit van 27 Juni 1891, n°. 25, werd goedgekeurd eene wijziging van art. 14 van het concessiecontract; een suppletoir contract werd goedgekeurd door den resident bij besluit dd. 6 Juni 1896, n°. 150).	6 Juni 1886 (75 jaren).	In 18[…] on st[…]
XXIII.	Louise of Sangga Sangga; (landschap Koetei; het mijnveld is gelegen aan de Mahakkam-rivier).	Petroleum, naphta, bergteer, aardpek, asphalt, aardhars, aardwas, natuurlijk koolwaterstofgas en steenkolen.	Nederlandsch-Indische Industrie- en Handelmaatschappij te Amsterdam.	p. m. 28 900	30 Juni 1891, n°. 4. Achtereenvolgens bij gouv. besluit dd. 30 Mei 1897 en 4 Aug. 1899 n°. 1 (bij welk laatste besluit tevens werd bewilligd in de overdracht van de concessie op de tegenwoordige concessionarisse) werden goedgekeurd een tweetal suppletoire contracten, dd. 11 Febr. 1897 en 9 April 1899, bij welk eerstbedoeld contract de oorspronkelijke concessie, welke alleen betrekking had tot het winnen van petroleum en aanverwante delfstoffen, is uitgestrekt tot de winning van steenkolen, terwijl bij het tweede nader voorzien is in overdracht van de concessie op eene naamlooze vennootschap, en zulks met de bedoeling de eischen waaraan zoodanige vennootschap heeft te voldoen te regelen op gelijke wijze als sedert geschied is bij art. 4 der Indische mijnwet, en tevens de gevolgen van eventueele niet-voldoening aan die eischen geregeld zijn.	30 Juni 1891 (75 jaren).	30 […] ru[…] (zoog[…] ware[…] 26[…] pet[…] (gera[…] lich[…]
XXIV.	Mathilde of Balik Papan; (landschap Koetei; het mijnveld is gelegen aan de Balik Papan-baai).	Als voren.	Id.	p. m. 22 900 *g*)	30 Juni 1891, n°. 4. Geheel als voren, behoudens dat het suppletoir contract dd. 11 Febr. 1897 de oorspronkelijk alleen tot de winning van steenkolen betrekking hebbende concessie uitbreidt tot de winning van petroleum en aanverwante delfstoffen.	30 Juni 1891 (75 jaren).	
XXV.	Melak; (landschap Koetei; het mijnveld is gelegen aan de Mahakkam-rivier).	Als bij n°s. XVII en XVIII, met dien verstande dat bovendien nog uitdrukkelijk edelgesteenten, petroleum en steenkolen zijn genoemd.	L. W. H. de Munnick Sr.	p. m. 13 000	5 Oct. 1893, n°. 6.	5 Oct. 1893 (75 jaren).	[…]ntg[…] […]reg[…] […]erv[…] […]etr[…] […] 0,5[…]
XXVI.	Charlotte; (landschap Goenoeng Taboer).	Lood- en antimoniumglans en aanverwante ertsen.	J. H. Menten.	p. m. 20 292	21 Dec. 1893, n°. 16.	21 Dec. 1893 (75 jaren).	
	Res. **Ternate.**						
XXVII.	Batjan-concessie; (rijk van Batjan, uitgezonderd hetgeen bij het betrekkelijk contract — Bijbl. St. n°. 3726 — is voorbehouden ten behoeve van den inlandschen bestuurder, de bevolking en andere rechthebbenden).	Alle delfstoffen.	Batjan-exploitatie-Maatschappij te Rotterdam.	Niet bepaald. *h*)	14 Juli 1881, n°. 9.	14 Juli 1881 (75 jaren).	

f) In 't vorig verslag (bijlage EEE, blz. 14 en 15) werd ook genoemd de concessie Kalindjau, onder dagteekening van 23 Januari 1891 door het inlandsch bestuu[r …] dd. 27 Maart 1891 n°. 27, onder voorwaarde dat binnen negen maanden (welke termijn blijkens het verslag van 1896, blz 255, verlengd was tot ult. 1895) zou [… die …] gestelde voorwaarde niet voldaan, en in verband daarmede is bij gouv. besluit dd 1 November 1899 n°. 23 aangeteekend, dat de indertijd door de Indische Rege[ering …] worden goedgekeurd, met het gevolg dat de daarbij, behoudens 's Gouvernements goedkeuring, verleende mijnconcessie Kalindjau geen effect kan hebben.

g) Voor de bepaling van dit cijfer zijn de grootte en vorm van de Balik Papan-baai aangenomen als op de door den concessionaris overgelegde schetskaart is aangeg[even …]

h) Alleen van het eiland Batjan bedraagt de oppervlakte, volgens planimetrische berekeningen van het Topographisch Bureau te Batavia, p. m. 333 500 bouws.

Productie in 1899 (resp. 1899/1900). 8.	Bedongen cijns per kalenderjaar. Maatstaf. 9.	Bedongen cijns per kalenderjaar. Verschuldigd minimum-bedrag. 10.	Eventueel verder bedongen opbrengst. 11.	Opgaven omtrent de sterkte of de gemiddelde sterkte van het gebezigde personeel. 12.	*VERDERE MEDEDEELINGEN.* 13.
—	Als bij n°. XVII.	Minimum: f 2000 's jaars.	—	3 Europeanen met 2 koelies.	Als het 1ste lid der aanteekening bij de nos. XVII en XVIII, behoudens dat onder de in het concessiecontract uitdrukkelijk genoemde ertsen niet voorkomt arsenicum. Op 1 November 1899 werd met eene nieuwe reeks onderzoekingen een aanvang gemaakt.
In 1899: 3910 ton steenkolen.	f 0,50 per ontgonnen en uitgevoerde ton steenkolen (in 1896 bij suppletoir contract vrijdom verleend voor 4 jaren van af het gereed komen der installatiën voor den diepbouw).	(Geen minimum gestipuleerd.)	Levering aan den sultan van de benoodigde steenkolen, jaarlijks tot hoogstens 1000 ton à f 5 per ton (art. 14, zooals dat bij suppletoir contract van 1896 nader gewijzigd is).	ult. 1899: 189 koelies (131 inlanders van verschillende landaarden en 58 Chineezen); zie overigens blz. 164 van het verslag hiervóór.	De ontginning in de door tunnelbouw geopende galerijen werd in Januari 1899 gestaakt, nadat de met voordeel daaruit te winnen kool was uitgeput, terwijl de diepbouw in de zoogenaamde „Helena-mijn", bij gebrek aan het noodige werkkapitaal, slechts op zeer beperkte schaal, hoofdzakelijk ten behoeve van plaatselijken afzet, kon worden voortgezet. Het eerste veld van de laag B dier mijn werd in 1899 geheel afgebouwd, terwijl de afbouw van de laag C werd voorbereid.
30 987 ton ruwe olie (zoogenaamde zware olie) en 265 ton petroleum (geraffineerde lichte olie).	f 0,50 van elken door de onderneming geproduceerden en binnen het landschap Koetei verkochten dan wel daarbuiten vervoerden kub. meter petroleum, asphalt of ander product, uitgezonderd natuurlijk gas, dat vrij is van cijns, en f 0,50 per ton steenkolen geproduceerd, aan anderen afgestaan of buiten het concessieterrein vervoerd.	Minimum: f 2500 's jaars. Minimum: f 2000 's jaars (ingegaan met 1895).	Levering aan den sultan van de benoodigde steenkolen tegen vergoeding van de ontginningskosten.	45 Europeanen en 963 koelies; zie overigens blz. 164 van het verslag hiervóór.	Op beide concessieterreinen werd met het boren naar petroleum voortgegaan en waren reeds verschillende bronnen aangeboord, vooral op Sangga-Sangga. De raffinaderij te Balik Papan, met eene capaciteit van 4000 vaten petroleum per dag, kwam gereed. Met den verkoop der Koeteische petroleum zijn belast de agenten der „Shell transport and trading Company." De zware olie is voor brandstof zeer geschikt. De verkoopprijs bedroeg 30 shilling per ton. De op het terrein mede gewonnen steenkool bleef uitsluitend aanwending vinden voor de eigen stoomketels.
—	2½ pct. van de waarde op het ontginningsterrein van het verkregen en van de onderneming vervoerde goud, enz., ertsen, petroleum en edelgesteenten, en f 0,50 per ton steenkolen.	Minimum: f 2000 's jaars.	—	—	Op dit terrein werd ook in 1899 nog niet gewerkt.
—	f 1 per ton (1000 K.G.) erts op de onderneming geproduceerd en daarvan vervoerd.	Minimum: f 2000 's jaars.	—	—	Als voren. De op 21 December 1898 verstreken termijn van vijf jaren, binnen welken de concessionaris had in te dienen eene voldoende kaart van het concessieterrein en op het terrein de begrenzing moest zijn afgebakend, werd bij gouv. besluit dd. 13 Februari 1900 n°. 23 verklaard verlengd te zijn tot ult. December 1901.
—	f 1500 als cijns voor elk contractsjaar en f 1 jaarlijksche pachtsom per bouw van de in exploitatie genomen concessiegedeelten.		—	—	Omtrent nadere onderzoekingen in 1899 werd niets vernomen.

...tei verleend voor de winning voor edele en andere metalen, diamant, enz. aan G. Murray (sedert overleden), welke concessie was goedgekeurd bij gouv. besluit ...diend eene kaart der begrenzing van het concessieterrein. Deze concessie is thans uit het overzicht weggelaten. Door de erven van den concessionaris is namelijk aan de ...eende goedkeuring op het concessiecontract wordt beschouwd als niet te zijn verleend en dat het contract ook niet meer door of namens den Gouverneur-Generaal zal

...gt men echter de voorstelling op de bestaande kaarten, dan zou de oppervlakte van het mijnveld op niet meer dan 15 000 à 16 000 bouws zijn te stellen.

II. STATISTIEK van het aantal der gedurende het tijdvak 1 Juni 1899 t/m ult. Mei 1900 verleende en vervallen VERGUNNINGEN TOT MIJNBOUWKUNDIGE OPSPORINGEN in Nederlandsch-Indië *i*)

a. Vergunningen van gouvernementswege verleend.

GEWESTEN.	Aantal vergunningen			Van het in de voorgaande kolom bedoeld aantal vergunningen waren er op ult. Mei 1900 vervallen			Zoodat op ult. Mei 1900 nog van kracht was onderstaand aantal vergunningen.
	van kracht op ult. Mei 1899.	verleend gedurende het tijdvak 1 Juni 1899 t/m ult. Mei 1900.	Totaal.	door intrekking.	door tijdsverloop.	Totaal.	
Java en Madura.							
Bantam	46	"	46	8	"	8	38
Batavia	9	23	32	15	"	15	17
Krawang	10	4	14	3	"	3	11
Preanger Regentschappen	110	19	129	2	28	30	99
Cheribon	17	6	23	8	"	8	15
Tagal	22	"	22	"	"	"	22
Pekalongan	7	4	11	1	"	1	10
Samarang	49	11	60	"	20	20	40
Japara	19	2	21	"	1	1	20
Remba g	33	18	51	3	10	13	38
Soerabaija	27	3	30	"	4	4	26
Pasoeroean	29	2	31	1	1	2	29
Probolinggo	23	"	23	"	"	"	23
Bezoeki	43	10	53	8	"	8	45
Banjoemas	32	6	38	8	6	14	24
Bagelen	24	"	24	"	"	"	24
Kadoe	14	3	17	3	"	3	14
Madioen	32	1	33	1	"	1	32
Kediri	47	12	59	19	"	19	40
Madura	34	5	39	3	4	7	32
Totalen	627	129	756	83	74	157	599
Buitenbezittingen.							
Sumatra's Westkust: Padangsche Benedenlanden	59	14	73	24	1	25	48
Sumatra's Westkust: Padangsche Bovenlanden	156	69	225	38	2	40	185
Sumatra's Westkust: Tapanoli	26	77	103	5	"	5	98
Benkoelen	104	26	130	29	"	29	101
Lampongsche Districten	140	37	177	21	"	21	156
Palembang	364	73	437	98	8	106	331
Oostkust van Sumatra	"	"	"	"	"	"	"
Atjeh en onderh.	*j*) 6	6	12	3	"	3	9
Westerafdeeling v. Borneo	9	6	15	5	"	5	10
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	*j*) 159	202	361	34	7	41	320
Celebes en onderh.	*j*) 18	1	19	3	"	3	16
Menado	92	*k*) 59	151	"	1	1	150
Amboina	79	43	122	36	"	36	86
Ternate	7	50	57	2	"	2	55
Timor en onderh.	1	"	1	"	"	"	1
Bali en Lombok	1	"	1	"	"	"	1
Totalen	*j*) 1 221	663	1884	298	19	317	1567

b. Vergunningen door het inlandsch bestuur verleend en van gouvernementswege bekrachtigd. *l*)

GEWESTEN.	Aantal vergunningen			Van het in de voorgaande kolom bedoeld aantal vergunningen waren er op ult. Mei 1900 vervallen			Zoodat op ult. Mei 1900 nog van kracht was onderstaand aantal vergunningen.
	van kracht op ult. Mei 1899.	verleend gedurende het tijdvak 1 Juni 1899 t/m ult. Mei 1900.	Totaal.	door intrekking.	door tijdsverloop.	Totaal.	
Java en Madura.							
Djokjokarta	"	"	"	"	"	"	"
Soerakarta	5	"	5	"	"	"	5
Totalen	5	"	5	"	"	"	5
Buitenbezittingen.							
Oostkust van Sumatra:							
Deli	1	1	2	"	"	"	2
Langkat	*j*) 6	2	8	2	"	2	6
Serdang	1	"	1	"	1	1	"
Tamiang	2	"	2	"	"	"	2
Padang	1	"	1	"	"	"	1
Batoe Bara	2	2	4	"	"	"	4
Kwaloe	"	3	3	"	"	"	3
Kotta Pinang	"	4	4	"	"	"	4
Bila	1	"	1	"	"	"	1
Si Paré Paré	"	1	1	"	"	"	1
Pagoerawan	"	1	1	"	"	"	1
Siak sri Indrapoera	10	2	12	"	"	"	12
Riouw en onderh.:							
Natoena-eilanden	1	"	1	"	"	"	1
Indragiri	1	1	2	"	"	"	2
Westerafdeeling v. Borneo:							
Landak	1	5	6	"	"	"	6
Sambas	50	3	53	"	"	"	53
Sanggau	4	2	6	"	"	"	6
Tajan	2	"	2	"	"	"	2
Simpang	3	"	3	"	"	"	3
Mampawa	7	1	8	"	"	"	8
Matan	*m*) 2	28	30	"	"	"	30
Sekadau	"	10	10	"	"	"	10
Boenoet	"	4	4	"	"	"	4
Sintang	"	31	31	"	"	"	31
Zuider- en Oosterafd. van Borneo:							
Koetei	*j*) 12	16	28	"	1	1	27
Menado:							
Bwool	2	"	2	"	*n*) 1	1	1
Totalen	*j*) 109	117	226	2	3	5	221

i) In de bij de Javasche Courant openbaar gemaakt wordende kwartaalberichten van den dienst van het mijnwezen (zie blz. 166 van het verslag hiervóór) worden de in elk driemaandelijksch tijdvak verleende of door het Europeesch bestuur bekrachtigde opsporingsvergunningen in bijzonderheden omschreven; ook de vergunningen, welke gewijzigd, overgedragen of ingetrokken werden, worden in de bedoelde kwartaalberichten nader aangeduid. Zie overigens eene verkorte opgaaf, afgesloten met 31 Juli 1899, der toen nog van kracht zijnde vergunningen op blz 459* t/m 533* in deel I van den Indischen Regeerings-almanak voor 1900.

j) Verbeterde opgaaf.

k) Hieronder 1 vergunningsterrein, gelegen in het landschap Bwool, waarvoor te voren door het inlandsch zelfbestuur eene vergunning was verleend, welke in 1899 door tijdsverloop kwam te vervallen.

l) Dat is in die landschappen, waar het recht om zoodanige vergunningen te verleenen nog niet aan het Gouvernement was overgedragen.

m) Beide vergunningsterreinen waren in 't vorig verslag (bijlage EEE, blz. 18) bij vergissing vermeld als gelegen in Soekadana.

n) Voor dit terrein is eene nieuwe vergunning van gouvernementswege verleend (verg. noot *k*).

[5. 57.]

BIJLAGE EEE.

(Zie hoofdst. O, afd. III, van het verslag.)

I. OVERZICHT van het ZOUTDEBIET in die gewesten van Nederlandsch-Indië waar de verkoop van gouvernementswege geschiedt, over de jaren 1897, 1898 en 1899. *a*)

Gewestelijke opgaven.

GEWESTEN.	1897.	1898.	1899.
Verkochte hoeveelheden (in pikols). b)			
JAVA EN MADURA.			
Bantam	36 139 $\frac{5}{32}$	39 929 $\frac{20}{32}$	39 326 $\frac{9}{32}$
Batavia	66 400 $\frac{3}{32}$	67 191 $\frac{8}{32}$	71 023
Krawang	18 549 $\frac{25}{32}$	20 010 $\frac{6}{32}$	21 962 $\frac{17}{32}$
Preanger Regentsch.	82 603 $\frac{25}{32}$	86 384 $\frac{8}{32}$	91 770 $\frac{6}{32}$
Cheribon	48 968 $\frac{10}{32}$	52 556 $\frac{12}{32}$	50 201 $\frac{5}{32}$
Tagal	39 423 $\frac{25}{32}$	45 162 $\frac{19}{32}$	45 976 $\frac{13}{32}$
Pekalongan	25 374 $\frac{9}{32}$	27 434 $\frac{7}{32}$	27 601 $\frac{17}{32}$
Samarang	66 314	68 287 $\frac{17}{32}$	68 567 $\frac{5}{32}$
Japara	36 071 $\frac{3}{32}$	44 752 $\frac{25}{32}$	47 193 $\frac{3}{32}$
Rembang	55 582 $\frac{27}{32}$	60 816 $\frac{17}{32}$	61 721 $\frac{11}{32}$
Soerabaija	90 026 $\frac{8}{32}$	98 023 $\frac{17}{32}$	97 180 $\frac{3}{32}$
Pasoeroean	50 109 $\frac{23}{32}$	51 476 $\frac{15}{32}$	54 025 $\frac{19}{32}$
Probolinggo	28 601 $\frac{16}{32}$	29 885 $\frac{19}{32}$	29 995 $\frac{9}{32}$
Bezoeki	38 129 $\frac{13}{32}$	40 452 $\frac{5}{32}$	41 124 $\frac{17}{32}$
Banjoemas	61 275 $\frac{23}{32}$	71 306 $\frac{11}{32}$	63 988 $\frac{19}{32}$
Bagelen	75 436 $\frac{22}{32}$	76 387 $\frac{15}{32}$	77 280 $\frac{23}{32}$
Kadoe	44 046 $\frac{10}{32}$	40 818 $\frac{23}{32}$	44 518 $\frac{3}{32}$
Soerakarta	35 217 $\frac{29}{32}$	35 327 $\frac{9}{32}$	36 134 $\frac{3}{32}$
Madioen	69 671 $\frac{1}{32}$	68 495 $\frac{31}{32}$	70 131 $\frac{8}{32}$
Kediri	87 941 $\frac{18}{32}$	78 824 $\frac{27}{32}$	87 156 $\frac{9}{32}$
Madura	56 579 $\frac{4}{32}$	64 735 $\frac{21}{32}$	*c*) 64 526 $\frac{25}{32}$
Totalen	1 112 522 $\frac{14}{32}$	1 168 259 $\frac{27}{32}$	1 191 403 $\frac{29}{32}$
BUITENBEZITTINGEN.			
Sumatra's Westkust	64 355 $\frac{17}{32}$	65 809 $\frac{13}{32}$	65 503 $\frac{10}{32}$
Benkoelen	9 555	9 910 $\frac{6}{32}$	10 190 $\frac{27}{32}$
Lampongsche Distr.	8 045 $\frac{15}{32}$	7 300 $\frac{2}{32}$	8 130 $\frac{13}{32}$
Palembang	41 485	42 943 $\frac{16}{32}$	42 603 $\frac{11}{32}$
Banka	9 494 $\frac{8}{32}$	10 167 $\frac{13}{32}$	10 853 $\frac{21}{32}$
Westerafd. v. Borneo	23 226 $\frac{18}{32}$	18 032 $\frac{10}{32}$	18 269 $\frac{27}{32}$
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	45 955 $\frac{6}{32}$	47 861 $\frac{24}{32}$	51 761 $\frac{3}{32}$
Totalen	202 117 $\frac{1}{32}$	202 024 $\frac{18}{32}$	207 312 $\frac{15}{32}$
Java en Madura (zie hooger)	1 112 522 $\frac{14}{32}$	1 168 259 $\frac{27}{32}$	1 191 403 $\frac{29}{32}$
Algemeene totalen	*d*) 1 314 639 $\frac{15}{32}$	*e*) 1 370 284 $\frac{13}{32}$	*f*) 1 398 716 $\frac{13}{32}$

a) De opgaven over 1898 zijn als verbeterde, die over 1899 als voorloopige te beschouwen.

b) Bij de verschillende verkooppakhuizen in de residentie Batavia, bij die op de hoofdplaatsen Samarang en Soerabaija, zoomede te Tjabangboengin (Krawang), wordt het zout niet bij de maat, maar bij het gewicht verkocht. Ter wille van de eenvormigheid is ook voor deze verschillende verkoopplaatsen het debiet in pikolmaten opgegeven. Voor de herleiding is aangenomen dat 58 K.G. bij meting 1 pikol uitmaakt.

Tot dusver werd van gouvernementswege overal *los* zout gesleten. In den loop van 1899 is daarop echter, voorloopig bij wijze van proef, eene uitzondering gemaakt wat betreft de afdeeling Sumanap der residentie Madura, waar sedert Mei/Juli 1899 daarvoor is in de plaats gesteld de verkoop van *verpakt* zout (in briquetvorm). Het debiet hiervan heeft bedragen ruim 908 708 katti of 561 218 K.G. (1 katti = 0.6176 K.G.), welke hoeveelheid zou opleveren ongeveer 9676 pikol los zout, wanneer men, zooals gezegd, het gewicht van 1 pikol los zout stelt op 58 K.G. In bovenstaande opgaaf betreffende het totaal der in de residentie Madura verkochte hoeveelheden zout is wegens het debiet van briquetzout dan ook uitgetrokken 9676 pikol los zout.

c) Zie het slot van de voorgaande noot.

d) Hieronder aan bij het gewicht verkochte hoeveelheden (zie het eerste lid van noot *b*), in totaal (met inbegrip van het op die wijze voor industrieele doeleinden verkochte) bedragen hebbende 5 924 315 K.G., gerekend 102 143 14/32 pikol.

e) Hieronder aan bij het gewicht verkochte hoeveelheden 106 791 pikol voor gewoon verbruik en 2449 pikol voor industrieele doeleinden.

f) Hieronder aan bij het gewicht verkochte hoeveelheden 110 519 pikol voor gewoon verbruik en 1576 pikol voor industrieele doeleinden.

Berekening van de geldelijke opbrengst.

GEWESTEN.	1897.	1898.	1899.
Van de hiervóór opgegeven hoeveelheden werden verkocht:			
JAVA EN MADURA.			
Los zout verkocht bij de maat.			
à f 6,72 per pikol (normaalprijs) . . .	975 044$\frac{28}{32}$	1 023 408$\frac{10}{32}$	1 033 402$\frac{26}{32}$
à f 6 per pikol (in de residentie Soerakarta)	35 217$\frac{19}{32}$	35 327$\frac{8}{32}$	36 134$\frac{3}{32}$
à f 2 per pikol (daar waar het zout, na vooraf voor de consumtie onbruikbaar te zijn gemaakt, voor industrieele doeleinden wordt verlangd)	116$\frac{16}{32}$	484	96
Los zout verkocht bij het gewicht (zie noot b).			
à f 0,12 per K.G. (voor gewoon verbruik) . .	99 838$\frac{14}{32}$	106 791$\frac{8}{32}$	110 519
à f 0,03[5] per K.G. (voor industrieele doeleinden).	2 305	2 449	1 576
Verpakt (briquet-) zout.			
à f 0,08 per katti (0,6176 K.G.) sedert Mei/Juli 1899 nog enkel in de afd. Sumanap der residentie Madura.	. . . .	. . . .	g) 9 676
Totalen . . .	1 112 522$\frac{14}{32}$	1 168 259$\frac{27}{32}$	1 191 403$\frac{29}{32}$
BUITENBEZITTINGEN.			
Los zout verkocht bij de maat.			
à f 6,72 per pikol (normaalprijs) . . .	88 235$\frac{1}{32}$	82 911$\frac{20}{32}$	91 075$\frac{13}{32}$
à f 6 per pikol (ter Sumatra's Westkust, te Palembang en in de Lampongsche Districten)	113 681	116 052$\frac{29}{32}$	116 237$\frac{1}{32}$
à f 2 per pikol (verstrekking voor industrieele doeleinden) h) .	105	60	55
Totalen . . .	202 117$\frac{1}{32}$	202 024$\frac{18}{32}$	207 312$\frac{14}{32}$
Geldelijke opbrengst.			
Java en Madura .. .	f 7 463 403,35	f 7 838 474,41	f 7 996 615,58
Buitenbezittingen . .	1 275 235,41	1 243 603,72	1 309 559,10
Algemeene totalen. .	f 8 738 638,76	f 9 082 078,13	f 9 306 174,68

g) Equivalent in los zout. De in briquetvorm gedebiteerde hoeveelheid beliep namelijk 908 708 katti = 561 218 K.G.

h) Alleen ter Sumatra's Westkust.

Opgaven voor elke verkoopplaats in het bijzonder. i)

Districten.	Plaats waar het verkooppakhuis gevestigd is.	Hoeveelheid zout (in pikols) gesleten in: 1897.	1898.	1899.
	JAVA EN MADURA.			
	Bantam.			
Serang	Karang Antoe	4 727	4 919	5 148
Tanara	*Tanara	7 361	7 742	5 810
Tjilegon	*Tjilegon	5 335	6 872	7 984
Pandeglang	*Pandeglang	6 806	7 363	7 569
Rangkas Betoeng	*Rangkas Betoeng	5 980	4 966	4 997
Sadjira	Tjipanas j)	42	1 597	1 523
Paroeng Koedjang	Goenoeng Kentjana	1 877	1 834	1 833
Tjiringin	*Laboean	4 009	4 633	4 459
	Te zamen	36 137	39 926	39 323
	Batavia. k)			
Batavia (hoofdpl.)	*Batavia	28 552	25 672	26 214
Bekassi	*Bekassi	9 664	10 347	10 939
Tangerang	*Tangerang	8 667	10 577	12 460
Buitenzorg	*Buitenzorg	19 515	20 593	21 408
	Te zamen	66 398	67 189	71 021
	Krawang.			
Sindangkassi	Poerwakarta	2 702	2 736	2 956
Gandasoli	Plered	1 511	1 757	1 566
Krawang	*Krawang	6 188	6 589	7 256
Id.	Rengasdengklok l)	920	935	1 801
Tjabangboengin	Tjabangboengin m)	367	575	473
Segalaherang n)	Segalaherang	3 197	3 393	3 348
Pamanoekan n)	Pamanoekan	2 009	1 953	2 359
Adiarsa	Tjilamaija	1 652	2 070	2 221
	Te zamen	18 546	20 008	21 960

i) In deze opgaven zijn de totalen afgerond in dier voege dat onderdeelen van den pikol zijn weggelaten. De door Europeesche pakhuismeesters beheerde verkooppakhuizen zijn met een * aangeduid; op al de andere plaatsen is het debiet aan inlandsche pakhuismeesters opgedragen.

j) Dit pakhuis werd in December 1897 geopend.

k) In K.G. bedroegen de verkochte hoeveelheden, welke ter wille van de vergelijking in pikolmaten zijn herleid (zie noot b): in 1897 te Batavia 1 656 051, te Bekassi 560 557, te Tangerang 502 728 en te Buitenzorg 1 131 869; — in 1898 (volgens verbeterde opgaven) respectievelijk 1 489 033, 600 147, 613 488 en 1 194 441.— en in 1899 (volgens voorloopige opgaven) respectievelijk 1 520 443, 634 470, 722 725 en 1 241 696.

l) Dit pakhuis werd in Mei 1897 geopend.

m) Zie noot b. In de drie behandelde jaren bedroeg het debiet in K.G. achtereenvolgens: 21 281, 33 393 en 27 436.

n) Deze districten behooren tot de particuliere landen Pamanoekan en Tjiassem.

Districten.	Plaats waar het verkooppakhuis gevestigd is.	Hoeveelheid zout (in pikols) gesleten in:		
		1897.	1898.	1899.
Preanger Regentschappen.				
Oedjoeng Broeng Koelon	*Bandong	11 330	11 540	11 556
Koppo	Koppo	5 807	8 224	6 162
Tjitjalengka	Tjitjalengka	5 683	5 818	5 689
Maleber	*Tjiandjoer	9 277	9 392	8 902
Djampang Wetan	Tanggeung	1 690	1 872	1 793
Goenoeng Parang	*Soekaboemi	10 395	10 938	10 240
Plaboean	Plaboean (of Wijnkoopsbaai)	1 041	872	869
Djampang Koelon	Paboearan	354	389	326
Soemedang	Soemedang	4 167	4 341	4 509
Melambong	Melambong	4 207	4 371	4 274
Indihiang	*Indihiang	6 155	6 373	6 377
Singaparna	Singaparna	3 507	3 667	3 650
Soetji	*Garoet (of Tjiwalen)	10 386	10 486	9 312
Bandjar	Bandjar	1 549	1 488	1 569
Kalipoetjang	Kalipoetjang	1 451	974	979
Parigi	Parigi	1 958	2 029	1 950
Mandala	Tjikatomas	1 030	1 052	953
Batoewangi	Singadjaja	791	778	803
Nagara	Pameungpeuk	513	519	519
Kandangwesi	Boengboelan	626	638	617
Karang	Parakan-ondjé	677	673	710
	Te zamen	82 594	86 374	91 759
Cheribon.				
Cheribon	*Cheribon	11 381	12 605	11 870
Lossari	Tjiledoek	4 219	5 061	4 422
Indramaijoe	*Indramaijoe	3 813	5 020	4 534
Karang Ampel	Karang Ampel	2 302	2 622	1 981
Madjalengka	*Madjalengka	8 761	8 932	8 786
Tjiamis	Tjiamis	4 361	4 279	4 270
Kwali	Kwali	3 014	3 129	3 128
Koeningan	*Koeningan	9 035	9 236	9 267
Lossarang *o*)	Lossarang	1 480	1 668	1 938
	Te zamen	48 966	52 552	50 196
Tagal.				
Tagal	*Tagal	14 747	18 245	18 196
Pamalang	Plawangan	4 445	5 288	5 453
Tjomal	Oeloedjami	3 428	3 211	3 603
Randoedongkal	Randoedongkal	5 457	5 414	5 473
Tandjoeng	Tandjoeng	4 477	6 186	6 603
Boemiaijoe	*Boemiaijoe	6 866	6 816	6 646
	Te zamen	39 420	45 160	45 974

o) Dit district behoort tot de particuliere landen Kandanghauer en Indramaijoe-West.

Districten.	Plaats waar het verkooppakhuis gevestigd is.	Hoeveelheid zout (in pikols) gesleten in:		
		1897.	1898.	1899.
Pekalongan.				
Pekalongan	*Pekalongan	12 803	14 539	14 912
Kadjen	Kadjen	3 692	3 744	3 575
Paninggaran	Paninggaran	1 211	1 554	1 682
Sawangan	Doro	2 798	2 658	2 523
Keboemen	Limpoeng	4 868	4 936	4 907
	Te zamen	25 372	27 431	27 599
Samarang.				
Samarang	*Samarang *p*)	19 065	20 535	20 836
Salatiga	*Salatiga	11 428	11 468	11 822
Ambarawa	Ambarawa	7 247	7 296	7 710
Oengaran	Oengaran	2 444	2 616	2 616
Kendal	*Bodri	9 864	9 425	9 136
Selokaton	Soekoredjo	3 811	3 989	4 213
Bodja	Soesoekan	2 396	2 442	2 408
Demak	*Demak	10 058	10 514	9 823
	Te zamen	66 311	68 285	68 564
Japara.				
Patti	*Patti	6 430	7 007	7 926
Joana	Joana	4 313	5 516	5 422
Koedoes	*Koedoes	18 003	17 576	18 105
Mergotoehoe	Taijoe	3 976	5 217	5 295
Japara	*Japara	3 348	9 434	10 442
	Te zamen	36 070	44 750	47 190
Rembang.				
Waroe	Rembang	5 547	6 555	6 688
Pamottan	Pamottan	3 533	4 216	4 728
Rembes	*Toeban	6 663	7 585	7 633
Renggel	Renggel	5 434	5 233	4 546
Djatirogo	Djatirogo	4 733	4 789	4 865
Bantjar	Boeloe	4 389	5 220	5 505
Temaijang	Bodjonegoro	5 906	6 669	6 710
Padangan	*Padangan	8 087	8 477	7 784
Pelem	Soegihwaras	4 640	4 578	5 284
Karangdjati	*Blora	6 645	7 490	7 974
	Te zamen	55 577	60 812	61 717

p) Zie noot *b*. In de drie behandelde jaren bedroeg het debiet in K.G. achtereenvolgens 1 105 789, 1 191 018 en 1 208 532.

Districten.	Plaats waar het verkooppakhuis gevestigd is.	Hoeveelheid zout (in pikols) gesleten in: 1897.	1898.	1899.
	Soerabaija.			
Soerabaija	*Soerabaija q)	16 311	18 490	18 187
Djenggolo I	Sidoardjo	4 004	5 181	5 646
Djenggolo II	Djerebeng	5 359	6 845	4 678
Rawapoelo I	Porrong	4 463	5 162	5 299
Modjokerto	Modjokerto	6 404	5 159	6 875
Modjosari-lor	Modjosari	5 133	5 743	5 537
Modjodadi	*Plosso	7 120	8 718	11 076
Modjoagoeng	*Modjoagoeng	11 518	9 070	7 147
Grissee	Grissee	2 058	2 480	2 302
Bengawandjero	Boenga	1 408	1 636	1 529
Goenoeng Kendeng	*Lamongan	7 182	9 114	8 824
Tambangan	Doekoen	3 183	3 970	3 803
Pridjek	*Babat	10 412	11 304	11 229
Kedokan	Krandji	2 208	2 897	2 879
Bawean (eiland)	Sangkapoera	2 276	2 248	2 160
	Te zamen	90 019	98 017	97 171
	Pasoeroean.			
Pasoeroean	*Pasoeroean	5 948	5 834	6 808
Grati	Gratitoenon	1 462	1 570	1 596
Winongan	Banjoebiroe	1 430	1 606	1 590
Tengger	Pasrepan	1 670	1 924	2 044
Bangil	Bangil	2 056	2 435	2 972
Gempol	Poerwodadi	3 852	4 151	4 268
Pandakan	Kasri	3 112	3 425	3 862
Malang	*Malang	7 057	7 163	6 949
Karanglo	Singosari	2 280	2 347	2 271
Penanggoengan	Batoe (Sisir)	2 715	2 668	2 734
Ngantang	Ngantang	891	928	962
Senggoro	Kepandjen	6 559	6 845	7 191
Toeren	*Toeren	6 447	5 795	5 775
Pakis	Toempang	4 624	4 820	5 006
	Te zamen	50 103	51 471	54 018
	Probolinggo.			
Probolinggo	*Probolinggo (Bremi)	7 964	8 773	8 965
Tongas	Tongas	2 671	2 802	2 769
Gending	Gending	3 000	2 924	2 887
Padjarakan	Padjarakan	4 167	4 184	4 332
Paiton	Paiton	2 125	2 560	2 427
Loemadjang	*Loemadjang	8 732	8 640	8 612
	Te zamen	28 659	29 883	29 992
	Bezoeki.			
Bezoeki	Bezoeki	2 158	2 020	2 192
Bondowosso	*Bondowosso	8 698	8 861	8 804
Djember	Djember	8 210	8 763	9 253
Soekokerto	Soekowono	5 949	6 109	5 973
Panaroekan	*Panaroekan	3 720	3 054	2 758
Kalitikoes	Ardjasa	1 149	1 266	1 482
Soemberwaroe	Nangger	1 132	1 109	1 060
Kapongan	Mangaran	2 070	3 423	3 645
Banjoewangi	Banjoewangi	3 214	3 394	3 511
Rogodjampi	Rogodjampi	2 345	2 448	2 442
	Te zamen	38 125	40 447	41 120
	Banjoemas.			
Banjoemas	*Banjoemas	11 421	10 428	12 015
Adjibarang	*Adjibarang	6 542	7 163	6 779
Poerbolinggo	*Poerbolinggo	16 328	17 430	18 042
Singomerto	*Bandjarnegara	8 375	8 586	8 103
Karangkobar	Karangkobar	4 347	7 080	4 082
Tjilatjap	Tjilatjap	2 844	2 862	2 789
Adiredjo	*Bandjarkroja	9 150	15 435	9 738
Madjenang	Madjenang	2 166	2 297	2 436
	Te zamen	61 273	71 301	63 984
	Bagelen.			
Poerworedjo	*Poerworedjo	12 233	12 509	12 251
Koetoardjo	*Koetoardjo	11 039	10 483	11 135
Djenar	Boeboetan	4 159	4 361	3 492
Keboemen	*Keboemen	11 163	12 024	12 247
Id.	Sadang	2 539	2 769	2 685
Ambal	Ambal	4 081	3 983	3 799
Karang Anjar	*Karang Anjar	15 121	14 914	15 852
Wonosobo	*Wonosobo	12 426	11 951	12 276
Sapoeran	Broeno	2 771	3 390	3 540
	Te zamen	75 432	76 384	77 277
	Kadoe.			
Magelang	*Magelang	11 930	12 055	12 255
Ngasinan	Grabak	5 597	5 768	5 548
Probolinggo	*Moentilan	7 558	4 273	7 578
Menoreh	Salaman	4 955	4 803	4 407
Remameh	Salam	1 622	1 984	1 954
Djetis	*Temanggoeng	7 269	7 515	8 055
Kadoe	Ngadiredjo	5 112	4 719	4 717
	Te zamen	44 043	40 817	44 514

q) Zie noot b. In de drie behandelde jaren bedroeg het debiet in K.G. achtereenvolgens 946 040, 1 072 461 (verbeterde opgaaf) en 1 054 857.

Soerakarta.

Districten, enz.	Plaats waar het verkooppakhuis gevestigd is.	Hoeveelheid zout (in pikols) gesleten in: 1897.	1898.	1899.
—	*Soerakarta	16 909	15 061	17 266
—	*Klatten	18 308	20 266	18 867
	Te zamen	35 217	35 327	36 133

Madioen.

Districten, enz.	Plaats waar het verkooppakhuis gevestigd is.	Hoeveelheid zout (in pikols) gesleten in: 1897.	1898.	1899.
Bagi	*Madioen	11 433	10 722	11 194
Tjaroeban	Tjaroeban	5 183	3 338	5 302
Sepreh	*Ngawi	7 578	7 806	8 524
Sinee	Ngrambee	2 172	2 111	2 217
Magettan	*Magettan	8 273	9 461	8 894
Ponorogo	*Ponorogo	18 324	16 799	14 323
Patjitan	*Patjitan	4 712	4 561	4 571
Pringkoekoe	Belah	2 640	3 011	2 812
Lorrok	Toelakan	9 352	10 683	12 292
	Te zamen	69 667	68 492	70 129

Kediri.

Districten, enz.	Plaats waar het verkooppakhuis gevestigd is.	Hoeveelheid zout (in pikols) gesleten in: 1897.	1898.	1899.
Kediri	*Kediri	19 211	18 071	17 832
Soekoredjo	*Paree	7 263	7 591	8 146
Toeloeng Agoeng	*Toeloeng Agoeng	15 998	15 750	16 244
Kampak	*Tawing	7 951	7 730	8 205
Panggoel	Panggoel	666	600	518
Ngandjoek	*Ngandjoek	8 709	8 894	9 248
Kertosono	*Kertosono	8 471	8 771	8 147
Blitar	*Blitar	11 589	11 470	11 794
Wlingi	Wlingi	8 078	6 942	7 018
	Te zamen	87 936	78 819	87 152

Madura.

Districten, enz.	Plaats waar het verkooppakhuis gevestigd is.	Hoeveelheid zout (in pikols) gesleten in: 1897.	1898.	1899.
Pamakassan	Pamakassan	5 361	7 040	9 052
Waroe	Temboeroe	2 478	2 558	5 009
Bangkallan	*Bangkallan	9 886	10 100	10 068
Sapoeloe	Sapoeloe	1 131	1 017	898
Balega-laut	Balega	5 767	6 439	6 535
Sampang-laut	Sampang	6 296	7 312	7 233
Sampang-daija	Ketapang	2 664	3 612	5 070
Afd. Sumanap r)	Pabean	9 075	11 417	s) 4 911
id.	Sumanap	. . . . .	. . . . .	t) **1 348**
id.	Amboenten	7 474	7 994	3 030 **625**
id.	Andoelang	4 524	5 173	2 018 **666**
id.	Marengan	. . . . .	. . . . .	**369**
id.	Doengkeh	. . . . .	. . . . .	**203**
id.	Legoeng	. . . . .	. . . . .	**383**
id.	Batoepoetih	. . . . .	. . . . .	**347**
id.	Manding	. . . . .	. . . . .	**317**
id.	Dasok	. . . . .	. . . . .	**702**
id.	Pasongsongan	. . . . .	. . . . .	**915**
id.	Roebaroe	. . . . .	. . . . .	**801**
id.	Lenteng	. . . . .	. . . . .	**702**
id.	Senennan	. . . . .	. . . . .	**598**
id.	Prindoean	. . . . .	. . . . .	**211**
id.	Bloeto	. . . . .	. . . . .	**421**
id.	Ardjasa (Kangean-eilanden)	960	936	635 **345**
id.	Sepeken (id.)	. . . . .	. . . . .	**69**
id.	Gaijam (eiland Sapoedi)	959	1 132	390 **293**
id.	Alasmalang (eiland Raäs)	. . . . .	. . . . .	**103**
id.	Gapoerana (eiland Poeteran)	. . . . .	. . . . .	**258**
	Te zamen	56 575	64 730	54 849 **9 676**

Buitenbezittingen.

Sumatra's Westkust.

Districten, enz.	Plaats waar het verkooppakhuis gevestigd is.	Hoeveelheid zout (in pikols) gesleten in: 1897.	1898.	1899.
Afd. Padang	*Padang	36 466	26 138	19 940
id. Priaman	*Priaman	22 559	34 470	40 412
id. Aijer Bangies en Rau	Aijer Bangies	1 033	1 024	1 021
id. Natal	Natal	943	1 018	759
id. Painan	Indrapoera	3 353	3 158	3 370
	Te zamen	64 354	65 808	65 502

Benkoelen.

Districten, enz.	Plaats waar het verkooppakhuis gevestigd is.	Hoeveelheid zout (in pikols) gesleten in: 1897.	1898.	1899.
Afd. Benkoelen	Benkoelen	3 040	2 802	2 574
id. Mokko Mokko	Mokko Mokko	703	709	771
id. id.	Bantal	357	413	357
id. Laïs	Laïs	962	989	1 134
id. Kauer	Bintoehan	795	860	882
id. Seloema	Tallo	829	1 048	1 206
id. Manna en Pasoemah Oeloe Manna	Manna	1 375	1 420	1 421
id. Kroë	Kroë	1 491	1 665	1 782
	Te zamen	9 552	9 906	10 187

r) In deze afdeeling is in Mei/Juli 1899 op 4 van de 5 tot dusver bestaande verkoopplaatsen, in stede van *los* zout, bij wijze van proef *verpakt* zout (in briquetvorm) verkrijgbaar gesteld, terwijl verder voor den verkoop van dit briquetzout op 16 plaatsen voor 't eerst verkoopplaatsen zijn geopend. Het debiet van briquetzout nam bij de verkoopplaatsen op de tot de afdeeling Sumanap behoorende eilanden eerst in Juli 1899 een aanvang; bij die op den vasten wal op 15 Mei te voren.

s) Deze opgaaf betreft slechts het debiet over de eerste $4^1/_2$ maand van 1899, zijnde op 15 Mei de verkoopplaats Pabean opgeheven.

t) De vette getallen wijzen het debiet van briquetzout aan, doch uitgedrukt in pikols los zout (het gewicht van 1 pikol los zout stellende op 58 K.G.). De verkoop aan briquetzout (voor elke der 20 verkoopplaatsen afzonderlijk uiteenloopende tusschen 126 693 en 5875 katti) beliep namelijk in 't geheel 608 708^5 katti of 561 218 K.G. (1 katti = 0.6176 K.G.).

Afdeelingen of districten.	Plaats waar het verkooppakhuis gevestigd is.	Hoeveelheid zout (in pikols) gesleten in: 1897.	1898.	1899.
Lampongsche Districten.				
—	Telok Betong	4 165	3 620	3 871
Afd. Toelang Bawang	Menggala	3 879	3 679	4 258
	Te zamen	8 044	7 299	8 129
Palembang.				
—	*Palembang	41 485	42 943	42 603
Banka. *u*)				
Distr. Muntok	Muntok	1 692	1 950	1 967
id. Djeboes	*Djeboes	697	693	574
id. Blinjoe	*Blinjoe	1 327	1 408	1 571
id. Soengeiliat	*Soengeiliat	1 366	1 416	1 521
id. Merawang	*Merawang	673	775	800
id. Pangkalpinang	*Pangkalpinang	1 204	1 376	1 379
id. Soengeislan	*Soengeislan	905	728	1 127
id. Koba	*Koba	746	843	837
id. Toboali	*Toboali	880	974	1 073
	Te zamen	9 490	10 163	10 849

Afdeelingen of districten.	Plaats waar het verkooppakhuis gevestigd is.	Hoeveelheid zout (in pikols) gesleten in: 1897.	1898.	1899.
Westerafdeeling van Borneo.				
Afd. Pontianak en Ommelanden	*Pontianak	5 748	5 729	5 788
id. Mampawa	Mampawa	1 316	1 123	1 211
id. Taijan	Taijan	1 784	1 838	2 121
id. Soekadana	Ketapang *v*)	1 211	1 388	1 582
id. Sambas	*Sambas	2 476	2 790	2 064
id. id.	Singkawang	1 744	1 732	1 412
id. Sintang	*Sintang	7 766	1 645	7 933
id. Sanggou	Sanggou	1 177	1 784	1 934
	Te zamen	23 222	18 029	18 265
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.				
Afd. Bandjermasin en Ommelanden	*Bandjermasin	29 380	29 413	32 591
id. Amoenthai	*Amoenthai	7 585	8 649	8 503
id. Martapoera	Tabanio	780	689	847
id. Dajaklanden	Kwala Kapoeas	2 819	3 825	4 255
id. Sampit	Sampit	1 315	1 462	1 513
id. Doesoenlanden	Boentok	4 082	3 822	4 050
	Te zamen	45 951	47 860	51 759

II. OPGAVEN omtrent de gouvernements-zoutwinning (op Madura) over de jaren 1898 en 1899.

Zoutaanmaakplaatsen in de onderstaande afdeelingen der residentie Madura.	Aantal zoutpannen in bewerking geweest. 1898.	1899.	Ingeleverde hoeveelheid zout (in kojangs van 30 pikolmaten). 1898.	1899.	Betaling door de zoutmakers gemiddeld per hoofd genoten (à f 10 per kojang). 1898.	1899.	Kosten waarop de kojang zout aan het Gouvernement te staan kwam. *w*) 1898.	1899.	Aanwezige voorraad los zout in de depôts (in kojangs) bij het einde van het jaar. *x*) 1898.	1899.
Sampang . . .	920	920	13 174	20 431	f 143,18	f 222,06	f 11,70	f 11,00	56 775	60 552
Pamakassan . .	1 081	1 081	11 625	9 944	108,00	91,69	11,00	10,40	43 777	43 843
Sumanap . . .	1 576	1 577	26 799	28 521	161,58	185,64	11,86	10,73[5]	96 705	96 176
Te zamen	3 577	3 578	51 598	58 896	f 137,59	f 166,46	f 11,52	f 10,71	197 257	200 571

u) De pakhuizen in de mijndistricten van het eiland Banka (dus met uitzondering van dat ter hoofdplaats Muntok) staan onder beheer van de administrateurs der tinmijnen.

v) Tot Augustus 1898 was dit verkooppakhuis gevestigd te Soekadana.

w) Met inbegrip van de kosten van administratie, toezicht, opschuring en daarmede in verband staande uitgaven, welke niet afzonderlijk zijn opgegeven.

x) Bovendien lagen opgeschuurd in de doorvoerpakhuizen op Java en waren in de verschillende verkooppakhuizen voorhanden aan los zout: op ult. 1898 22 404 kojang, en op ult. 1899 22 771 kojang. Verder was op laatstgenoemden datum nog aanwezig aan briquetzout, enkel in de afdeeling Sumanap op Madura, zoowel in het depôt ter hoofdplaats als in de verschillende verkooppakhuizen, eene hoeveelheid van 1 183 667 katti of 731 033 K.G., gelijk te stellen met ongeveer 420 kojang los zout (het gewicht van 1 pikol los zout stellende op 58 K.G.).

Op ult. 1899 waren op Madura voor de opschuring van het ingeleverde zout 174 depôtpakhuizen beschikbaar, namelijk 39 te Sampang, 40 te Boender (bij Pamakassan) en 95 te Sumanap, verdeeld over respectievelijk 2, 2 en 7 etablissementen.

(5. 58.)

BIJLAGE FFF.

(Zie hoofdst. O, afd. IV, § I, van het verslag.)

OVERZICHTEN betreffende de HANDELS- en SCHEEPVAARTBEWEGING tusschen Nederlandsch-Indië *a*) en landen of plaatsen daarbuiten gelegen, zoomede statistiek der KUSTVAART in Nederlandsch-Indië, een en ander over het jaar 1899.

I. HANDELSBEWEGING. *b*)

1°. Herkomst en bestemming der in- en uitgevoerde goederen, enz.

LANDEN OF PLAATSEN VAN HERKOMST OF BESTEMMING.	Waarde van den algemeenen invoer.			Waarde van den algemeenen uitvoer.		
	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver)
VOOR REKENING VAN PARTICULIEREN.						
Nederland	f 54 762 346	f 1 140	f 11 413 586	f 77 902 223	f 114 351	f 1 000
Engeland	20 993 115	„	2 207 800	3 074 805	1 100	„
Engelsch Kanaal (voor orders)	......	......	......	12 351 852	„	„
België	171 588	„	„	9 600	„	„
Frankrijk	1 240 375	„	217 650	5 657 013	„	„
Duitschland	2 036 669	„	„	729 670	„	„
Oostenrijk	134 467	„	„	753 195	„	„
Zwitserland	242 264	„	„	6	„	„
Rusland	1 705 935	„	„	282 749	„	„
Denemarken	489	„	„	4 464	„	„
Zweden	29 775	„	„	„	„	„
Italië	671 660	„	12 000	949 455	„	„
Portugal	......	......	......	215 273	„	„
Portugal (voor orders)	......	......	......	478 245	„	„
Egypte	121 252	„	31 000	4 856 397	„	„
Port Saïd (voor orders)	......	......	......	7 573 242	„	„
Afrika	6 030	„	„	111 495	„	„
Amerika	2 741 969	„	„	36 258 886	„	„
Arabië	450	„	„	7 361	„	„

a) Wat de havens in inlandsche staten betreft, zijn in de statistiek alleen die havens behandeld, waar een *gouvernements*- tol- of havenkantoor gevestigd is.

b) Bij de bewerking van de hier opgenomen statistiek is nog gebruik gemaakt van nagekomen opgaven uit de gewesten Atjeh en onderhoorigheden en Oostkust van Sumatra, voor zooveel betreft 1°. den in- en uitvoer in de drie havens ter Atjeh's Westkust en te Sabang op het eiland Wé, en 2°. den invoer te Tandjong Bringin (Bedagei), welke suppletoire opgaven bestemd zijn om in de te Batavia verschijnende jaarstatistiek van den handel en de scheepvaart in Nederlandsch-Indië als „Aanhangsel" te worden opgenomen.

LANDEN OF PLAATSEN VAN HERKOMST OF BESTEMMING.	Waarde van den algemeenen invoer.			Waarde van den algemeenen uitvoer.		
	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).
Britsch-Indië	f 25 399	„	„	f 1 444 052	„	„
Pinang	16 689 336	„	f 945 326	6 530 489	„	35 209
Malakka	426 602	„	142 656	1 032 259	„	„
Singapore	51 115 189	f 30	7 469 681	54 115 904	f 2 450	494 316
Siam	70 781	„	„	618 260	„	„
Saigon	3 466 596	„	„	36	„	„
Hongkong	2 247 708	„	„	14 664 364	10 500	„
China	1 717 924	„	„	1 939 856	„	„
Japan	30 742	„	100	2 299 975	„	„
Manilla	107 556	„	„	1 062	„	„
Serawak	6 798	„	15 194	44 086	„	„
Kokos-eilanden	„	„	„	12 573	„	„
Timor-Dilly	347 586	„	23 933	140 740	„	64 776
Duitsch Nieuw-Guinea	4 000	„	„	10 608	„	„
Australië	2 897 544	„	300 000	1 184 974	„	„
Totalen *c*)	f 164 012 145	*d*) f 1 170	*e*) f 22 778 926	f 235 255 169	*f*) f 128 401	*g*) f 595 301

VOOR REKENING VAN HET GOUVERNEMENT.

Nederland	f 4 438 074	„	„	f 14 944 362	„	„
Engeland	67 998	„	„	„	„	„
Frankrijk	200	„	„	„	„	„
Italië	100	„	„	„	„	„
Pinang	9 960	„	„	„	„	„
Singapore	13 687	„	„	25	„	„
Australië	10	„	„	„	„	„
Totalen	f 4 530 029	„	„	f 14 944 387	„	„

c) Enkel met betrekking tot „goederen", voor zooveel voor particuliere rekening in- en uitgevoerd, houdt de handelsstatistiek de cijfers van Java en Madura en die van de buitenbezittingen uiteen. Voor laatstbedoelde gedeelten van Nederlandsch-Indië waren de cijfers per gewest als volgt:

	Invoerwaarde.	Uitvoerwaarde.
Sumatra's Westkust	f 6 745 384	f 6 910 480
Benkoelen	91 257	367 555
Lampongsche Districten	27 782	40 274
Palembang (met inbegrip van Djambi)	4 846 590	5 029 878
Oostkust van Sumatra	21 760 779	27 620 732
Atjeh en onderhoorigheden	3 500 869	2 039 325
Riouw en onderhoorigheden (met inbegrip van Indragiri)	2 013 776	3 248 495
Banka	846 743	27 226
Billiton	847 085	972 580
Westerafdeeling van Borneo	2 700 893	7 384 331
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	1 778 580	2 360 529
Celebes en onderhoorigheden	3 732 995	7 056 664
Menado	2 143 970	2 949 381
Amboina	752 643	2 091 600
Ternate	416 591	1 501 271
Timor en onderhoorigheden	49 686	46 486
Bali en Lombok	1 529 902	2 330 503
Totalen buitenbezittingen	f 53 785 495	f 71 977 310
„ Java en Madura	110 226 650	163 277 859
Totalen-generaal als boven	f 164 012 145	f 235 255 169

Bij deze gewestelijke splitsing dient in het oog gehouden dat als invoer in eenig gewest alleen is gerekend wat gelost is van hetgeen *buiten* Nederlandsch-Indië is ingeladen, en als uitvoer enkel wat geladen is met bestemming om *buiten* Nederlandsch-Indië gelost te worden. Uit dien hoofde bijv. rekent niet onder den uitvoer van de Oostkust van Sumatra, maar onder dien van Java en Madura, dat deel van den oogst van Sumatra-tabak, dat via Batavia herwaarts wordt verscheept. Hetzelfde is het geval met het op Billiton gewonnen tin, dat voor zooveel het ten verkoop naar Batavia wordt vervoerd, niet onder den uitvoer van Billiton, maar mede onder dien van Java en Madura telt.

d) Hiervan aan goud f 30 (uit Singapore).

e) Hiervan aan gouden munt f 6 085 916, namelijk uit Nederland f 3 306 386, uit Engeland f 2 177 800, uit Frankrijk f 200 250, uit Italië f 12 000, uit Egypte f 31 000, uit Singapore f 57 945, uit Australië f 300 000, en uit Pinang en Japan f 535. Van de f 16 693 010 zilveren munt kwamen alleen uit Nederland, Singapore en Pinang respectievelijk f 8 107 200, f 7 411 736 en f 944 891.

f) Uitsluitend goud.

g) Uitsluitend zilveren munt.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage FFF.]

2°. Waarde der ingevoerde goederen.

VOOR REKENING VAN PARTICULIEREN.

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd van: Nederland.	Ingevoerd van: andere landen.	Totaal.
Aardewerk van alle soorten	f 1 347 032	f 1 107 164	f 2 454 196
Ammunitie	39 983	4 311	.44 294
Atappen	"	325 894	325 894
Bier	585 789	610 120	1 195 909
Blik en blikwerk	104 980	580 337	685 317
Boeken	216 667	102 469	319 136
Buskruit	44 678	28 276	72 954
Cement	403 149	318 070	721 219
Cokes	57 184	36 144	93 328
Dranken (voor zoover niet afzonderlijk genoemd)	38 128	83 517	121 645
Drogerije en medicijnen	648 005	993 181	1 641 186
Eetwaren (boter)	1 236 628	459 605	1 696 233
Id. (ghie of Perzische boter)	"	113 002	113 002
Id (hammen)	138 953	81 236	220 189
Id. (kaas)	193 307	8 127	201 434
Id. (tripang)	"	72 290	72 290
Id. (visch)	54 779	7 935 767	7 990 546
Id. (vleesch)	137 073	461 393	598 466
Id. (alle andere soorten)	1 630 809	7 166 594	8 797 403
Fabriek- en stoomwerktuigen	4 150 183	2 239 182	6 389 365
Gambier	1 000	940 346	941 346
Garens	715 445	2 848 823	3 564 268
Gedistilleerd (brandewijn)	147 182	367 816	514 998
Id. (jenever)	626 225	163 187	789 412
Id. (likeuren)	97 058	208 972	306 030
Id. (reukwerken)	266 628	70 016	336 644
Id. (whisky)	30 495	253 989	284 484
Id. (alle andere soorten) *h*)	54 723	76 574	131 297
Glas en glaswerk	481 762	385 931	867 693
Goud- en zilverwerk	121 612	147 209	268 821
Harst	15 387	145 021	160 408
Hout (scheepsbouw- en timmer-)	12 681	609 985	622 666
Idem (ander) en houtwerk	51 660	116 242	167 902
IJzer en staal en dito werk	5 597 168	2 372 590	7 969 758
Instrumenten (muziek-)	105 352	98 319	203 671
Id. (andere)	123 091	33 164	156 255
Kaarsen	62 087	35 253	97 340
Kalk	130	137 104	137 234
Kleederen	424 412	1 891 335	2 315 747
Koffermakerswerk	12 275	77 630	89 905
Koffie	933	584 562	585 495
Kolen (steen-)	19 408	1 991 248	2 010 656
Koper en koperwerk	f 287 634	f 414 181	f 70 815
Kramerij	1 634 401	1 849 265	3 483 666
Lampen	343 451	228 369	571 820
Leder en lederwerk	175 033	381 074	556 107
Lood (ruw en bewerkt)	52 459	81 936	134 395
Lucifers	728 145	1 261 892	1 990 037
Machinerieën voor suikerfabrieken	1 844 835	480 206	2 325 041
Manufacturen, katoenen, ruwe (ongebleekte)	3 488 946	3 936 551	7 425 497
Id. katoenen, (gebleekte)	8 004 573	5 090 001	13 094 574
Id. id. (geverfde of gedrukte)	6 092 952	9 694 776	15 787 728
Id. (wollen en halfwollen)	1 184 624	722 196	1 906 820
Id. (zijden en halfzijden)	528 548	1 467 037	1 995 585
Id. (zakken)	14 305	895 403	909.708
Id. (zeildoek)	64 894	41 182	106 076
Id. (andere)	1 425 290	2 658 460	4 083 750
Matten en matwerk	2 202	173 227	175 429
Meel	28 419	1 927 523	1 955 942
Mest en meststoffen (oliekoeken)	1 651 192	2 540 855	4 192 047
Meubelen	181 210	321 680	502 890
Mineraalwater	202 608	61 153	263 761
Modewaren	238 977	989 131	1 228 108
Olie (aard-) of petroleum	"	4 351 644	4 351 644
Id. (klapper-)	"	647 241	647 241
Id. (lijn-)	140 025	28 972	168 997
Id. (katjang- en andere)	177 582	182 577	360 159
Opium	1 220	4 717 420	4 718 640
Papier	805 433	1 248 281	2 053 714
Reukwerken (niet met gedistilleerd bereid)	16 329	140 233	156 562
Rijst	1	13 280 517	13 280 518
Rijtuigen	75 495	105 003	180 498
Salpeter	250	67 356	67 606
Schrijf- en teekenbehoeften	136 636	39 476	176 112
Speelkaarten	169 246	24 728	193 974
Spoorwegmaterieel (rollend)	1 326 964	78 060	1 405 024
Steen (bewerkte en onbewerkte)	34 711	178 881	213 592
Steenen (vuurvaste)	89 832	16 132	105 964
Suiker	477	510 873	511 350
Tabak (sigaren en sigaretten)	706 290	386 288	1 092 578
Id. (Chineesche)	"	951 976	951 97
Id. (Manilla-)	"	182 635	182 635
Id. (alle andere)	384 392	589 771	974 163

h) Hieronder ook vernis en vruchten op gedistilleerd.

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd van: Nederland.	Ingevoerd van: andere landen.	Totaal.
Teer (Zweedsche) en koolteer	f 79 934	f 29 313	f 109 247
Thee	"	1 865 792	1 865 792
Tin en tinwerk	30 477	19 891	50 368
Touwwerk	119 738	139 939	259 677
Uurwerken	128 141	164 398	292 539
Vaat- en kuipwerk (leggers)	48 185	14 976	63 161
Vee (levend)	"	411 169	411 169
Verfwaren	376 963	258 962	635 925
Vuurwapens	79 784	37 625	117 409
Vuurwerk	947	1 014 991	1 015 938
Was	495 020	1 619 678	2 114 638

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd van: Nederland.	Ingevoerd van: andere landen.	Totaal.
Wijn (mousseerende)	f 137 754	f 80 037	f 217 791
Id. (afgetapt)	475 099	476 055	951 154
Id. (op fust)	157 171	343 862	501 033
Zaden	11 813	303 324	315 137
Zeep	200 992	238 084	439 076
Zemelen	13	227 612	227 625
Zijde (ruwe)	"	207 189	207 189
Zink en zinkwerk	68 288	72 120	140 408
Zout	391	1 207 537	1 207 928
Diversen	118 014	1 292 088	1 409 102
Totalen	f 54 762 346	f 109 249 799	f 164 012 145

VOOR REKENING VAN HET GOUVERNEMENT.

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd van: Nederland.	Ingevoerd van: andere landen.	Totaal.
Aardewerk van alle soorten	f 13 563	f 432	f 13 995
Ammunitie	562 548	"	562 548
Bier	416 522	"	416 522
Blik en blikwerk	5 926	"	5 926
Boeken	16 207	100	16 307
Buskruit	7 459	"	7 459
Drogerijen en medicijnen	66 087	"	66 087
Eetwaren (boter)	77 913	"	77 913
Id. (visch)	11 167	"	11 167
Id. (vleesch)	97 578	"	97 578
Id. (andere)	77 981	"	77 981
Fabriek- en stoomwerktuigen	325 724	6 200	331 924
Gedistilleerd (jenever)	12 878	"	12 878
Id. (alle andere soorten)	53 487	300	53 787
Glas en glaswerk	17 128	40	17 168
Goud- en zilverwerk	2 067	"	2 067
IJzer en staal en dito werk	847 845	11 100	858 945
Instrumenten (mathematische, physische, enz.)	14 693	"	14 693
Kleederen	195 175	"	195 175
Kolen (steen-)	"	64 608	64 608

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd van: Nederland.	Ingevoerd van: andere landen.	Totaal.
Koper en koperwerk	f 69 280	"	f 69 280
Kramerij	36 040	"	36 040
Lampen	1 514	"	514
Leder en lederwerk	52 364	"	52 364
Manufacturen (katoenen)	56 124	"	56 124
Id. (zakken)	41 080	"	41 080
Id. (andere)	69 663	f 105	69 768
Olie (lijn-)	18 502	"	18 502
Id. (andere)	40 854	8 840	49 694
Opium	473 700	"	473 700
Papier	61 381	100	61 481
Schrijf- en teekenbehoeften	2 965	"	2 965
Spoorwegmaterieel (rollend)	383 053	"	383 053
Steen (bewerkte)	3 822	"	3 822
Touwwerk	13 937	10	13 947
Verfwaren	57 665	"	57 665
Vuurwapens	189 225	"	189 225
Zeep	5 220	"	5 220
Diversen	39 737	120	39 857
Totalen	f 4 438 074	f 91 955	f 4 530 029

3°. Waarde der uitgevoerde goederen.

VOOR REKENING VAN PARTICULIEREN.

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar: Nederland.	Uitgevoerd naar: andere landen.	Totaal.
Beenderen	f 50	f 9 338	f 9 388
Boeken	12 070	5 386	17 456
Cacao	732 871	138 898	871 769
Copra	2 082 177	8 668 587	10 750 764
Cassia (wilde kaneel)	65 909	58 928	124 837
Drakenbloed	"	56 127	56 127

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar: Nederland.	Uitgevoerd naar: andere landen.	Totaal.
Dranken (voor zoover niet afzonderlijk genoemd)	f 455	f 9 979	f 10 434
Drogerijen en medicijnen	287 857	658 072	945 929
Eetwaren (tripang)	"	580 701	580 701
Id. (visch)	325	3 028 782	3 029 107
Id. (vogelnestjes)	"	193 703	193 703
Id. (alle andere soorten)	14 608	1 518 713	1 533 321

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar:		Totaal.
	Nederland.	andere landen.	
Fabriek- en stoomwerktuigen . . .	f 22 183	f 32 712	f 54 895
Foelie	365 259	231 393	596 652
Gambier	"	1 749 326	1 749 326
Gedistilleerd (arak)	136 226	52 036	188 262
Getah-pertja	54 797	7 208 251	7 263 048
Getah (andere)	1 500	1 298 429	1 299 929
Gombenzoïn	8 715	1 081 496	1 090 211
Gomdammar.	538 309	3 162 467	3 700 776
Gomelastiek	384 198	487 480	871 678
Gomkopal.	453 724	828 176	1 281 900
Goud- en zilverwerk.	6 502	2 510	9 012
Hoorn	18 930	52 072	71 002
Hout (ebben-)	22 613	20 106	42 719
Id. (sandel-)	5 915	23 330	29 245
Id. (scheepsbouw- en timmer-) . .	280 182	266 504	546 686
Id. (ander).	11 511	25 659	37 170
Houtwerk (voor zoover niet afzonderlijk genoemd)	1 270	22 305	23 575
Huiden.	2 502 547	719 973	3 222 520
IJzer en staal en dito werk	34 518	61 686	96 204
Indigo (voor de Europeesche markt) .	1 002 076	1 190 865	2 192 941
Id. (voor de inlandsche markt). .	"	60 925	60 925
Juweelen	1 500	146 760	148 260
Kalk.	98	136 065	136 163
Kamfer.	"	74 746	74 746
Kaneel (eigenlijke).	45 694	30 241	75 935
Kapok	353 280	465 750	819 030
Katoen (ruwe)	"	1 328 130	1 328 130
Kinabast	1 369 141	53 819	1 422 960
Kleederen.	113 999	556 991	670 990
Koelit bakau en koelit tengar . . .	"	99 943	99 943
Koffie (gepelde).	10 229 943	7 411 475	17 641 418
Id. (in hoornschil).	7 585 658	416 758	8 002 416
Id. (als gedroogde kers)	"	132 929	132 929
Koper en koperwerk.	41 945	82 459	124 404
Kramerij	45 769	50 084	95 853
Lood (ruw)	"	10 451	10 451
Manufacturen (katoenen)	454	574 111	574 565
Id (zijden en halfzijden). . . .	100	19 143	19 243
Id. (zakken)	792	6 426	7 218
Id. (andere)	730	42 143	42 873
Matten en matwerk	6 856	136 508	143 364
Meel (tapioca-).	309 794	990 598	1 300 392
Meel (ander).	f 36 840	f 263 843	f 300 683
Meststoffen (oliekoeken)	"	33 582	33 582
Meubelen.	28 759	10 799	39 558
Nagelen	2 614	14 514	17 128
Noten (muskaat-).	263 760	1 605 985	2 869 745
Id. (pinang-)	"	995 697	995 697
Id. (wilde).	7 592	11 059	18 651
Olie (aard-) of petroleum	"	4 120 435	4 120 435
Id. (katjang-)	"	644 339	644 339
Id. (klapper-)	2 221	868 216	870 437
Id. (andere)	12 861	104 281	117 142
Paarden	"	104 200	104 200
Peper (staart-)	35 319	240 876	276 195
Id. (witte)	3 738	216 711	220 449
Id. (zwarte)	239 162	1 647 377	1 886 539
Reukwerken (niet met gedistilleerd bereid)	5 106	14 417	19 523
Rijst (gepelde)	3 438 692	1 050 617	4 489 309
Id. (ongepelde).	1 241	247 131	248 372
Rotting	203 103	2 619 300	2 822 403
Rottingstokken.	80	89 920	90 000
Sago	"	701 758	701 758
Schelpen	26 279	1 094 158	1 120 437
Schildpad	15 770	147 991	163 761
Suiker *i*)	303 541	77 426 668	77 730 209
Tabak (sigaren en sigaretten) . . .	1 696	1 818	3 514
Id. (voor de Europeesche markt) .	38 472 336	10 806 534	49 278 870
Id. (voor de inlandsche markt) . .	5 233	1 422 827	1 428 060
Tengkawangvet.	"	10 480	10 480
Thee	1 721 593	1 427 341	3 148 934
Tin	2 464 041	2 151 155	4 615 196
Tinerts.	"	406 491	406 491
Touwwerk	2 188	10 975	163 13
Vanille.	1 391	936	2 327
Vee (levend).	"	170 230	170 230
Vlas en vlaswerk	521	5 738	6 259
Vogelhuiden.	399 635	5 601	405 236
Was	"	92 438	92 438
Zaden	7 824	13 978	21 802
Zink.	4 100	27 621	31 721
Zwam	"	24 659	24 659
Diversen	41 937	229 805	271 742
Totalen. . . .	f 77 902 223	f 157 352 946	f 235 255 169

VOOR REKENING VAN HET GOUVERNEMENT. *j*)

Kinabast	f 97 719	"	f 97 719
Koffie (gepelde).	5 505 169	"	5 505 169
Tin	9 051 914	"	9 051 914
Diversen	f 289 560	f 25	f 289 585
Totalen . . .	f 14 944 362	f 25	f 14 944 387

i) De hoeveelheden verdeeld naar de landen of plaatsen van bestemming zijn vermeld op blz. 175 van het verslag hiervóór.

j) De hoeveelheden kinabast, koffie en tin, voor gouvernementsrekening in 1899 uitgevoerd, en waarnaar de opgegeven waarde berekend is, bedroegen respectievelijk 325 730, 9 175 283 en 11 314 893 K. G.

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage FFF.]

4°. In- en uitvoer voor particuliere rekening van goederen, waarvan in de handelsstatistiek der opgegeven jaren, nevens de waarde, tevens de hoeveelheden zijn opgegeven. *k*)

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	ALGEMEENE INVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)					ALGEMEENE UITVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)				
		1895.	1896.	1897.	1898.	1899.	1895.	1896.	1897.	1898.	1899.
Azijn	Liters.	95	94	138	135	139	0^{3}	〃	23	〃	〃
Balamvruchten	K.G.	〃	〃	〃	〃	〃	124	165	111	1^{5}	〃
Bier	Liters.	2 043	2 087	2 305	2 639	2 408	1	4	0^{48}	4	0^{5}
Boter	K.G.	935	772	1 058	1 123	1 130	0^{37}	〃	〃	0^{13}	0^{4}
Buskruit	id.	70	96	56	124	48	1	0^{2}	〃	〃	〃
Cacao	id.	〃	〃	3^{9}	5	4	960	885	893	977	1 089
Cassia	id.	〃	〃	〃	〃	〃	1 364	1 230	1 067	678	624
Copra	id.	5^{5}	2^{4}	〃	〃	6	42 723	52 832	24 886	34 873	97 734
Drakenbloed	id.	〃	〃	〃	〃	〃	44	47	27	14	37
Foelie	id.	〃	〃	〃	〃	〃	286	276	381	451	373
Gambier	id.	4 188	4 056	3 994	3 940	3 765	8 030	7 782	$7\,248^{4}$	5 913	6 997
Gedistilleerd (arak)	Liters.	176	106	150	52	101	1 301	1 337	1 517	2 039	1 882
Id. (alle andere soorten)	id.	2 573	2 870	2 543	2 632	2 853	2	5^{4}	0^{3}	0^{3}	0^{4}
Ghie (Perzische boter)	K.G.	94	72	89	91	113	0^{1}	〃	〃	〃	4^{5}
Gom- en harssoorten (inlandsche)	id.	185	163	567	251	258	12 347	13 369	14 605	16 299	19 825
Hout (ebben-)	id.	〃	〃	〃	〃	〃	1 234	546	291	1 722	1 493
Id. (gahroe-)	id.	0^{1}	0^{2}	0^{2}	07	0^{8}	12	23	6	3	3^{5}
Id. (laka-)	id.	〃	〃	〃	〃	〃	240	429	125	15	90
Id. (sandel-)	id.	2^{4}	24^{7}	11	0^{9}	9	354	404	326	325	195
Huiden	id.	7	9^{7}	0^{8}	10	4^{8}	3 936	4 350	4 430	5 459	5 370
Indigo (niet bereid voor de inlandsche markt)	id.	〃	〃	〃	〃	〃	585	636	799	893	674
Id. (andere)	id.	23	36	33	23	12	295	188	291	472	304
Ivoor	id.	〃	〃	0^{3}	0^{3}	0^{7}	0^{2}	0^{9}	1^{7}	0^{3}	0^{3}
Kaarsen	id.	124	147	138	144	138	0^{2}	〃	〃	0^{2}	0^{1}
Kalk	id.	2 300	4 589	5 077	3 110	4 574	1 035	1 277	3 707	3 836	4 538
Kamfer	id.	〃	〃	〃	〃	〃	2	2	1^{4}	1^{5}	25
Kaneel	id.	0^{4}	2^{8}	2^{2}	0^{8}	0^{4}	6	6	42	103	126
Kapok	id.	63	56	41	77	158	2 131	2 771	2 411	3 154	3 276
Katoen	id.	〃	〃	〃	〃	〃	2 814	1 526	1 784	5 810	8 854
Kinabast	id.	〃	〃	〃	〃	〃	3 481	3 709	3 055	4 180	4 743
Klappers	Stuks.	69	75	101	553	180	178	141	134	76	123
Koelit bakau en koelit tengar	K.G.	〃	〃	〃	〃	〃	〃	63	50	239	832^{8}
Koffie (gepelde)	id.	1 292	795	631	1 608	961	36 195	33 656	34 953	21 205	29 402
Id. (in hoornschil)	id.	0^{07}	0^{3}	1^{1}	2	17	8 342	11 028	15 540	4 880	16 004
Id. (gedroogde kers)	id.	〃	〃	〃	〃	〃	11	350	237	〃	332
Kolen (steen-) en cokes	ton.	92	126	121	113	131	0^{04}	1	0^{2}	〃	〃
Kruidnagelen	K.G.	73	93	62	66	84	111	76	264	96	28^{5}
Lucifers (gewone houten)	gros doosjes.	2 472	2 768	3 436	3 476	2 200	07	0^{3}	0^{1}	0^{3}	1^{1}
Meel	K.G.	11 750	10 013	12 075	10 833	12 224	6 427	4 722	939	4 238	10 066
Meststoffen (oliekoeken)	id.	58	198	267	1 786	2 208	〃	144	401	557	671

k) Waar men in dit overzicht nihil-opgaven vindt, is dit nog geen bewijs dat van het betrokken artikel geen in- of uitvoer heeft plaats gehad, maar leide men daaruit af dat het artikel in de handelsstatistiek niet afzonderlijk is genoemd of wel dat de hoeveelheden te gering waren om in dit overzicht te worden opgenomen.

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	ALGEMEENE INVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)					ALGEMEENE UITVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)				
		1895.	1896.	1897.	1898.	1899.	1895.	1896.	1897.	1898.	1899.
Mineraal-, bron- en kunstwater	flesschen.	1 501	1 672	1 981	1 493	1 318	8^{7}	10	12^{5}	6	47
Noten (muskaat-)	K.G.	0^{4}	0^{4}	4	30	13	1 185	1 176	1 771	2 088	2 049
Id. (pinang-)	id.	4	10^{6}	4	16	"	3 901	9 655	10 037	10 828	12 446
Id. (wilde)	id.	"	0^{3}	0^{2}	"	0^{5}	95	44	7^{3}	233	41
Olie (aard-) of petroleum	Liters.	102 596	92 780	102 048	81 643	87 034	36 330	48 713	163 529	161 180	51 505
Id. (katjang-)	id.	271	171	153	92	98	3 919	2 197	1 449	1 261	3 221
Id. (klapper-)	id.	1 153	1 396	2 405	3 877	2 157	1 871	2 381	1 732	1 581	2 901
Opium	K.G.	166	179	253	140	236	0^{4}	0^{1}	0^{3}	0^{3}	0^{3}
Peper (gewone)	id.	160	62	62	87	39	8 372	15 410	14 095	14 245	13 311
Id. (staart-)	id.	"	"	"	"	"	345	69	437	186	184
Rijst (gepelde)	id.	146 482	178 970	250 884	152 967	165 879	30 791	32 865	19 523	37 646	44 904
Id. (ongepelde)	id.	334	1 313	828	645	203	3 872	3 909	2 073	3 792	4 967
Rotting	id.	30	5^{7}	36	39	14	11 587	13 298	22 663	15 505	18 816
Sago	id.	87	84	140	129	111	4 011	6 085	3 984	7 483	11 696
Salpeter	id.	289	228	182	283	338	"	"	"	"	"
Schildpad	id.	0^{1}	"	0^{1}	0^{06}	0^{5}	12	6	9^{8}	28	8^{6}
Siroop uit vruchten	flesschen.	4^{5}	4^{4}	3^{5}	3^{9}	5^{7}	"	"	0^{8}	0^{1}	"
Speelkaarten (Europeesche)	spellen.	142	69	73	121	82	"	"	"	"	"
Suiker	K.G.	3 535	3 617	3 938	4 115	4 261	575 662	572 142	518 308	689 542	7 302
Tabak (voor de inlandsche markt)	id.	1 728	1 804	1 956	1 836	2 047	1 215	1 306	1 328	1 486	1 586
Id. (andere)							31 718	28 217	36 245	44 309	49 279
Id. (sigaren en sigaretten)	id.	238	219	242	228	237	0^{8}	0^{3}	0^{2}	2	0^{7}
Tarwe	Liters.	64	5	4	4	4^{6}	"	"	"	"	"
Thee	K.G.	1 569	1 294	1 631	1 721	1 865	4 817	3 264	3 981	4 411	5 725
Tin	id.	107	81	146	5	20	4 417	5 050	5 3207	5 353	5 769
Vanille	id.	"	"	"	"	"	0^{6}	0^{5}	1^{3}	1^{4}	0^{1}
Visch (gezouten of gedroogd)	id.	31 476	30 924	33 643	33 156	38 076	7 828	10 074	9 720	14 611	15 090
Id. (tripang)	id.	28	35	69	68	71	407	649	783	629	580
Was	id.	1 554	2 830	1 882	2 859	3 021	26	51	110	50	71
Wijn (mousseerende)	flesschen.	72	75	75	93	72	0^{2}	0^{2}	0^{2}	0^{1}	0^{2}
Id. (andere)	Liters.	1 692	2 186	2 063	1 891	1 891	4^{6}	2^{7}	2^{8}	0^{2}	1
Zout	K.G.	12 179	13 267	14 593	17 347	20 132	0^{4}	3	26	1^{8}	16
Zwam	id.	"	"	"	0^{4}	0^{5}	150	128	56	50	98
Zwavel	id.	184	226	47	117	205	22	1	"	"	"

II. SCHEEPVAARTBEWEGING

I SCHEEPVAARTBEWEGING over 1899 (voor zooveel de te Batavia verschijnende jaarstatistiek van den handel en de scheepvaart in Nederlandsch-Indië die doet kennen). l)

1°. Aantal aangekomen en vertrokken schepen.

HAVENS.	Inklaringen bij aankomst van — en uitklaringen bij vertrek naar — buiten Nederlandsch-Indië.				Kustvaart. m)			
	Aantal stoom-schepen.	Aantal zeilschepen: getuigd op Europeesche wijze.	Aantal zeilschepen: getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.	Aantal stoom-schepen.	Aantal zeilschepen: getuigd op Europeesche wijze.	Aantal zeilschepen: getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.
A. Aangekomen schepen.								
Batavia	244	25	"	269	214	78	237	529
Samarang	38	14	3	55	2	35	133	170
Soerabaija	233	7	2	242	255	36	74	365
Cheribon	42	2	1	45	10	24	"	34
Tjilatjap	10	"	"	10	"	"	"	"
Overige havens op Java en Madura	49	10	11	70	38	118	1 951	2 107
Padang	76	3	"	79	66	"	21	87
Oeleë Lheuë	174	"	"	174	71	"	"	71
Idi	117	"	"	117	27	"	"	27
Palembang	190	"	1	191	74	33	376	483
Makasser	27	7	24	58	216	4	152	372
Havens in de residentie Oostkust van Sumatra n)	1 149	"	1 048	2 197	104	"	177	281
Havens in de „ Riouw en onderhoorigheden	943	287	454	1 684	"	"	303	303
Havens in de gewesten Banka en Billiton n)	134	"	18	152	55	136	618	809
Havens in de „ Wester- en de Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo	178	27	101	306	139	128	168	435
Havens in de residentie Menado n)	18	3	"	21	18	30	60	108
Havens in de gewesten Amboina en Ternate	6	"	"	6	44	15	145	204
Overige havens in de buitenbezittingen	79	4	23	106	90	37	3 575	3 702
Totalen	3 707	389	1 686	5 782	1 423	674	7 900	10 087
Van voormeld totaal aangekomen schepen behoorden te huis:								
in Nederland	93	15	"	108	2	"	"	2
„ Nederlandsch-Indië	1 280	68	341	1 689	1 280	670	7 918	9 868
„ Malakka en de Straits-Settlements	1 738	250	1 276	3 264	126	"	1	127
„ andere landen	596	56	69	721	15	4	71	90
Totalen als voren	3 707	389	1 686	5 782	1 423	674	7 990	10 087

l) Bedoelde statistiek bevat namelijk niet het geheele scheepvaartverkeer in den Indischen Archipel, aangezien zij alleen rekening houdt met de inklaringen ter plaatse van *eerste* aankomst in Nederlandsch-Indië, en met de uitklaringen ter plaatse van vertrek naar *buiten* Nederlandsch-Indië. Wat de havens in zelfbesturende streken betreft, strekken de opgaven zich bovendien alleen tot die havens uit, waar van gouvernementswege tolrechten worden geheven of gouvernements-havenkantoren gevestigd zijn.

m) In de over de kustvaart handelende tabellen der in hoofde dezes bedoelde jaarstatistiek, en derhalve ook in de hier medegedeelde cijfers, is niet opgenomen het scheepvaartverkeer tusschen de verschillende havens van Java en Madura onderling, noch ook, wat de buitenbezittingen betreft, het verkeer tusschen de havens van eenzelfde gewest aldaar; voorts wordt in die tabellen geen gewag gemaakt van reizen, die geen kustvaart in den zin van St. 1825 n°. 48, art. 2, ten doel hadden, en evenmin van het aankomen op- en vertrekken van tusschenstations van de stoomschepen die op bepaalde lijnen dienst doen.

n) Bij de hier voorkomende getallen nopens de gewesten Oostkust van Sumatra, Banka en Menado, en evenzoo bij de sub 2°. vermelde cijfers rakende de inhoudsgrootte der schepen, is rekening gehouden met nagekomen aanvullingsopgaven betreffende de havenkantoren Belawan Deli, voor zooveel de kustvaart aangaat, betreffende de havenkantoren Muntok en Gorontalo, welke suppletoire opgaven bestemd zijn om in de te Batavia verschijnende jaarstatistiek van den handel en de scheepvaart in Nederlandsch-Indië als „Aanhangsel" te worden opgenomen.

HAVENS.	Inklaringen bij aankomst van — en uitklaringen bij vertrek naar — buiten Nederlandsch-Indië.				Kustvaart. *m)*			
	Aantal stoom-schepen.	Aantal zeilschepen getuigd op Europeesche wijze.	Aantal zeilschepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.	Aantal stoom-schepen.	Aantal zeilschepen getuigd op Europeesche wijze.	Aantal zeilschepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.
B. Vertrokken schepen.								
Batavia	184	10	»	194	227	77	229	533
Samarang	169	15	3	187	2	41	126	169
Soerabaija	111	7	8	126	263	21	74	358
Cheribon	17	4	1	22	4	26	»	30
Tjilatjap	20	3	»	23	»	»	»	»
Overige havens op Java en Madura	102	19	11	132	7	140	2 160	2 307
Padang	101	8	»	109	66	»	18	84
Oeleë Lheuë	170	»	»	170	73	»	»	73
Idi	133	»	»	133	21	»	»	21
Palembang	184	1	1	186	63	33	360	456
Makasser	26	5	18	49	219	5	224	448
Havens in de residentie Oostkust van Sumatra *n)*	1 203	»	985	2 188	116	»	188	304
Havens in de „ Riouw en onderhoorigheden	953	222	496	1 671	3	»	422	425
Havens in de gewesten Banka en Billiton *n)*	44	»	13	57	94	143	643	880
Havens in de „ Wester- en Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo	211	34	100	345	143	124	163	430
Havens in de residentie Menado *n)*	12	5	»	17	23	31	57	111
Havens in de gewesten Amboina en Ternate	8	»	»	8	48	14	146	208
Overige havens in de buitenbezittingen	83	3	20	106	89	35	3 407	3 531
Totalen	3 731	336	1 656	5 723	1 461	690	8 217	10 368
Van voormeld totaal vertrokken schepen behoorden te huis:								
in Nederland	95	12	»	107	7	»	»	7
„ Nederlandsch Indië	1 260	77	332	1 669	1 254	683	8 172	10 109
„ Malakka en de Straits-Settlements	1 780	182	1 252	3 214	175	»	»	175
„ andere landen	596	65	72	733	25	7	45	77
Totalen als voren	3 731	336	1 656	5 723	1 461	690	8 217	10 368

2°. Inhoudsgrootte der onder 1°. bedoelde schepen.

Landen waar de schepen te huis behoorden.	Inklaringen bij aankomst van — en uitklaringen bij vertrek naar — buiten Nederlandsch-Indië. Inhoudsgrootte (in M³.)				Kustvaart. Inhoudsgrootte (in M³.)			
	der stoomschepen.	der zeilschepen, getuigd op Europeesche wijze.	der zeilschepen, getuigd op inlandsche wijze.	van het totaal aantal schepen.	der stoomschepen.	der zeilschepen, getuigd op Europeesche wijze.	der zeilschepen, getuigd op inlandsche wijze.	van het totaal aantal schepen.
A. Aangekomen schepen.								
Nederland	547 434	58 352	"	605 786	12 936	"	"	12 936
Nederlandsch-Indië	1 148 044	13 636	23 350	1 185 030	2 358 442	207 341	182 259	2 748 042
Malakka en de Straits-Settlements	808 355	18 502	139 861	966 718	193 280	"	95	193 375
Andere landen	2 184 375	148 911	6 293	2 339 579	56 008	4 001	8 988	68 997
Totalen	4 688 208	239 401	169 504	5 097 113	2 620 666	211 342	191 342	3 023 350
B. Vertrokken schepen.								
Nederland	553 487	48 794	"	602 281	36 371	"	"	36 371
Nederlandsch-Indië	1 136 533	14 852	21 194	1 172 579	2 292 151	212 964	196 623	2 701 738
Malakka en de Straits-Settlements	866 288	17 936	134 585	1 018 809	237 546	"	"	237 546
Andere landen	2 201 523	186 839	7 359	2 395 721	102 028	6 388	4 852	113 268
Totalen	4 757 831	268 421	163 138	5 189 390	2 668 096	219 352	201 475	3 088 923

3°. Landen of plaatsen van herkomst of bestemming der in Nederlandsch-Indië aangekomen of van daar naar buiten Nederlandsch-Indië vertrokken schepen. *o)*

Landen of plaatsen van herkomst of bestemming.	Aantal schepen.				Inhoudsgrootte (in M³.)			
	Stoomschepen.	Zeilschepen, getuigd op Europeesche wijze.	Zeilschepen, getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.	der stoomschepen.	der zeilschepen, getuigd op Europeesche wijze.	der zeilschepen, getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.
A. Aangekomen schepen.								
Van Nederland	97	12	"	109	566 537	37 186	"	603 723
„ Engeland	35	11	"	46	239 949	40 041	"	279 990
„ andere landen van Europa	14	"	"	14	74 323	"	"	74 323
„ Afrika	10	11	"	21	66 674	23 616	"	90 290
„ de Kaap de Goede Hoop	2	1	"	3	11 288	2 241	"	13 529
„ Amerika	5	18	"	23	31 175	74 347	"	105 522
„ Egypte	2	"	"	2	10 223	"	"	10 223
„ Arabië	2	"	"	2	9 583	"	"	9 583
„ Britsch-Indië en Ceylon	20	"	"	20	116 708	"	"	116 708
„ Malakka en de Straits-Settlements	p) *3 283	318	*1 337	*4 938	*2 636 750	32 138	*118 573	*2 787 461
„ Siam	3	"	*3	*6	7 414	"	*413	*7 827

o) De in de voorgaande noot bedoelde aanvullingsopgaven zouden in deze tabel benuttiging moeten vinden voor zooveel betreft de haven Belawan Deli, doch de voorhanden gegevens laten zulks niet toe. Vandaar dat voor de stoomschepen en de op inlandsche wijze getuigde zeilschepen, hier lagere totale voorkomen dan op blz. 8/9 dezer bijlage.

p) De cijfers, waarbij een * is geplaatst, zijn onvolledig; verg. noot *o*.

Landen of plaatsen van herkomst of bestemming.	Aantal schepen. Stoom-schepen.	Zeilschepen, getuigd op Europeesche wijze.	Zeilschepen, getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.	Inhoudsgrootte (in M^3.) der stoomschepen.	der zeilschepen, getuigd op Europeesche wijze.	der zeilschepen, getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.
Van Saigon	18	″	″	18	60 492	″	″	60 492
„ Hongkong	15	″	″	15	71 259	″	″	71 259
„ China	*50	″	19	*69	*219 752	″	2 399	*222 151
„ Japan	12	″	″	12	78 481	″	″	78 481
„ Manilla	9	″	″	9	30 937	″	″	30 937
„ Serawak	10	1	37	48	44 370	110	1 049	45 529
„ de Kokos-eilanden	″	6	″	6	″	1 384	″	1 384
„ Timor-Dilly	13	″	5	18	36 254	″	112	36 366
„ Duitsch Nieuw-Guinea	7	″	″	7	30 776	″	″	30 776
„ Australië	54	9	5	68	285 600	22 414	300	308 314
„ Mauritius	″	2	″	2	″	5 924	″	5 924
Totalen	*3 661	389	*1 406	*5 456	*4 628 545	239 401	*122 846	*4 990 792

B. Vertrokken schepen.

Landen of plaatsen van herkomst of bestemming.	Stoom-schepen.	Zeilschepen, getuigd op Europeesche wijze.	Zeilschepen, getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.	der stoomschepen.	der zeilschepen, getuigd op Europeesche wijze.	der zeilschepen, getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.
Naar Nederland	99	5	″	104	595 531	10 656	″	606 187
„ Engeland	15	″	″	15	108 588	″	″	108 588
„ Portugal (voor orders) en naar andere landen van Europa	12	11	″	23	64 117	22 261	″	86 378
„ Engelsch Kanaal (voor orders)	″	2	″	2	″	6 061	″	6 061
„ Egypte en Port-Saïd (voor orders)	14	″	″	14	85 478	″	″	85 478
„ Afrika	6	6	″	12	38 157	17 005	″	55 162
„ Amerika	110	31	″	141	714 668	118 171		832 839
„ Arabië	7	″	″	7	41 364	″		41 364
„ Britsch-Indië en Ceylon	22	2	″	24	114 666	5 488		120 154
„ Malakka en de Straits-Settlements	*3 266	262	*1 363	*4 891	*2 367 443	42 641	*120 14	*2 530 498
„ Siam	13	″	*4	*17	14 539	″	*536	*15 075
„ Saigon	2	″	″	2	22 740	″	″	22 740
„ Hongkong	29	″	1	30	129 508	″	146	129 654
„ China	*65	″	7	*72	*228 523	″	750	*229 273
„ Japan	8	1	″	9	38 056	4 194	″	42 250
„ Manilla	3	″	″	3	12 823	″	″	12 823
„ Serawak	*″	″	34	*34	*″	″	784	*784
„ de Kokos-eilanden	″	6	″	6	″	1 385	″	1 385
„ Timor-Dilly	14	″	5	19	38 347	″	43	38 390
„ Duitsch Nieuw-Guinea	13	″	″	13	57 295	″	″	57 295
„ Australië	10	9	5	24	50 801	35 540	302	86 643
„ Nieuw-Caledonië	″	1	″	1	″	5 019	″	5 019
Totalen	*3 708	336	*1 419	*5 463	*4 722 644	268 421	*122 975	*5 114 040

[5. 59.]

BIJLAGE GGG.

(Zie hoofdst. O, afd. IV, § 2, van het verslag.)

OVERZICHT van de in NEDERLANDSCH-INDIË tehuis behoorende SCHEPEN en VAARTUIGEN, groot 30 M³. en daarboven, op ult. 1899.

GEWESTEN.	Stoomschepen.		Barken.		Brikken.		Schoeners.		Kotters.		Wangkangs, toops en andere vaartuigen.		Totaal.	
	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).
JAVA EN MADURA.														
Bantam	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	14	610	14	610
Batavia	38	78 855	3	8 823	„	„	5	607	„	„	131	6 944	177	95 229
Krawang	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	3	111	3	111
Cheribon	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	57	3 215	57	3 215
Tagal	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	48	2 206	48	2 206
Pekalongan	„	„	„	„	„	„	1	113	„	„	56	2 559	57	2 672
Samarang	4	292	„	„	„	„	„	„	„	„	135	8 729	139	9 021
Japara	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	53	2 757	53	2 757
Rembang	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	72	3 102	72	3 102
Soerabaija	5	594	6	8 171	1	603	24	1 904	2	78	335	17 340	373	28 690
Pasoeroean	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	34	1 578	34	1 578
Probolinggo	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	47	2 282	47	2 282
Bezoeki	1	128	„	„	„	„	1	302	2	140	22	1 206	26	1 776
Madura	„	„	„	„	„	„	1	242	„	„	250	8 472	251	8 714
Totalen	48	79 869	9	16 994	1	603	32	3 168	4	218	1 257	61 111	1351	161963
BUITENBEZITTINGEN.														
Sumatra's Westkust	2	121	„	„	„	„	1	102	„	„	45	2 455	48	2 678
Benkoelen	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	12	462	12	462
Lampongsche Districten	„	„	„	„	„	„	2	364	5	201	14	700	21	1 265
Palembang	4	1 740	11	8 744	1	369	2	363	„	„	21	1 554	39	12 770
Oostkust van Sumatra	19	12 473	„	„	„	„	„	„	„	„	a) 86	a) 11 284	105	23 757
Atjeh en onderhoorigheden	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	19	987	19	987
Riouw „ „	8	2 925	„	„	„	„	„	„	„	„	1	88	9	3 013
Banka	1	3 750	„	„	„	„	21	9 051	„	„	44	6 592	66	19 393
Billiton	2	178	„	„	„	„	„	„	„	„	32	1 800	34	1 978
Westerafdeeling van Borneo	8	2 132	„	„	1	465	2	996	„	„	44	2 224	55	5 818
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	6	5 548	5	3 440	2	767	40	9 614	„	„	13	1 182	66	20 551
Celebes en onderhoorigheden	„	„	„	„	1	966	20	2 568	„	„	320	14 719	341	18 253
Menado	2	289	1	1 955	„	„	6	1 143	„	„	4	238	13	3 625
Amboina	„	„	„	„	„	„	7	623	„	„	12	434	19	1 057
Ternate	4	586	„	„	„	„	„	„	2	93	2	115	8	794
Timor en onderhoorigheden	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	4	170	4	170
Bali en Lombok	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	21	1 423	21	1 423
Buitenbezittingen	56	29 743	17	14 139	5	2 567	101	24 824	7	294	694	46 427	880	117994
Java en Madura (zie hooger)	48	79 869	9	16 994	1	603	32	3 168	4	218	1257	61 111	1351	161963
Algemeene totalen	104	109612	26	31 133	6	3 170	133	27 992	11	512	1951	107538	2231	279957
Op ult. 1898 waren de algemeene totalen	85	93 831	24	26 159	7	3 484	137	28 561	6	293	1859	95 149	2118	247477

a) Tot dusver waren de opgaven betreffende de hierbedoelde vaartuigen voor de residentie Oostkust van Sumatra steeds veel l[illegible]er. Toelichting ter zake o[illegible]tbreekt

Koloniaal verslag van 1900. [Nederlandsch (Oost-) Indië. Bijlage GGG.]

De SCHEPEN en VAARTUIGEN, ten behoeve van welke ZEEBRIEVEN waren afgegeven, waren op ult. 1899 verdeeld als volgt:

Waar de bodems tehuis behoorden.		Aantal bodems ter inhoudsgrootte van:													Gezamenlijk aantal bodems.	Gezamenlijke inhoudsgrootte (in M³).	Op ult. 1898 waren de totalen:	
Gewest.	Plaats.	150 M³ en daarbeneden.	boven 150 t/m 300 M³.	boven 300 t/m 450 M³.	boven 450 t/m 600 M³.	boven 600 t/m 750 M³.	boven 750 t/m 900 M³.	boven 900 t/m 1050 M³.	boven 1050 t/m 1200 M³.	boven 1200 t/m 1350 M³.	boven 1350 t/m 1500 M³.	boven 1500 t/m 2250 M³.	boven 2250 t/m 3000 M³.	boven 3000 M³.			Aantal bodems.	Inhoudsgrootte (in M³).
								STOOMSCHEPEN.										
Batavia.	Batavia	1	„	„	2	2	„	1	2	5	2	9	9	7	40	81 525	37	73 241
Soerabaija.	Soerabaija	„	2	„	„	„	1	„	„	„	„	1	„	1	5	8 432	5	2 497
Bezoeki.	Banjoewangi	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	128	1	128
Palembang.	Palembang	„	„	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	1 100	2	1 100
Atjeh en onderh.	Oeleë Lheuë	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	2 285
Riouw „ „	Riouw	1	6	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	8	2 739	5	2 114
Id.	Singkep	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	270	1	270
Oostkust van Sumatra.	Medan	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	463	1	463
Id.	Laboean Deli	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	3	205	„	„
Id.	Tandjong Poera	7	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	8	434	„	„
Id.	Pangkalan Brandan	7	„	„	„	„	2	„	1	„	1	„	„	2	13	11 557	4	1 840
Banka.	Muntok	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	352
Billiton.	Tandjong Pandan	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	188	1	100
Westerafdeeling van Borneo.	Pontianak	„	„	„	„	1	„	„	„	1	„	„	„	„	2	1 886	3	2 184
Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	Bandjermasin	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	2	„	„	3	3 992	4	4 165
Id.	Koetei	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	149	1	1 333
Menado.	Gorontalo	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	258	1	258
Ternate.	Ternate	3	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	4	544	3	149
Id.	Batjan	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	115	„	„
	Totalen	27	11	1	5	3	4	1	4	6	3	12	9	10	96	113985	72	92 479
								ZEILVAARTUIGEN.										
Batavia.	Batavia	2	1	„	1	„	„	2	„	1	„	„	„	2	9	11 656	8	8 211
Soerabaija.	Soerabaija	2	1	2	„	2	2	1	„	„	1	2	„	„	13	9 946	17	12 620
Id.	Grissee	„	„	„	„	„	3	„	„	„	„	„	„	„	3	2 385	4	3 284
Bezoeki.	Banjoewangi	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	312	1	312
Madura.	Pamakassan	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	1	1 663	1	1 663
Id.	Sampang	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	110
Id.	Sumanap	„	1	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	696	3	1 448
Sumatra's Westkust.	Padang	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	102	1	102
Benkoelen.	Poeloe Pisang	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	103	1	103
Lampongsche Districten.	Telok Betong	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	353	1	353
Id.	Menggala	1	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	354	2	354
Palembang.	Palembang	1	1	1	1	4	5	1	„	1	„	„	„	„	15	10 218	13	9 106
Riouw en onderh.	Riouw	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	75	1	75
Banka.	Muntok	6	4	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	10	1 457	11	1 559
Id.	Djeboes	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	133	1	133
Id.	Blinjoe	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	234	2	234
Id.	Merawang	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	159	1	159
Id.	Pangkalpinang	1	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	4	729	4	729
Id.	Soengeiliat	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	102	1	102
Billiton.	Tandjong Pandan	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	276
Westerafdeeling van Borneo.	Pontianak	„	3	1	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	6	2 051	5	1 625
Id.	Mampawa	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	349	1	349
Id.	Djelai (Matan)	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	40	1	40
Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	Bandjermasin	14	9	3	2	1	„	1	1	„	„	„	„	„	31	8 331	34	9 915
Id.	Pasir	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	498	2	498
Id.	Kotta Baroe (Poeloe Laut)	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	152	1	152
	Transporteeren	35	28	10	7	7	10	5	1	2	1	3	„	2	111	52 098	119	53 512

Waar de bodems tehuis behoorden.		Aantal bodems ter inhoudsgrootte van:													Gezamenlijk aantal bodems.	Gezamenlijke inhoudsgrootte (in M³.).	Op ult. 1898 waren de totalen:	
Gewest.	Plaats.	150 M³. en daarbeneden.	boven 150 t/m 300 M³.	boven 300 t/m 450 M³.	boven 450 t/m 600 M³.	boven 600 t/m 750 M³.	boven 750 t/m 900 M³.	boven 900 t/m 1050 M³.	boven 1050 t/m 1200 M³.	boven 1200 t/m 1350 M³.	boven 1350 t/m 1500 M³.	boven 1500 t/m 2250 M³.	boven 2250 t/m 3000 M³.	boven 3000 M³.			Aantal bodems.	Inhoudsgrootte (in M³.).
	Per transport	35	28	10	7	7	10	5	1	2	1	3	„	2	111	52 098	119	53 512
Zuider- en Ooster-afd. van Borneo.	Pegattan . . .	1	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	344	1	123
Id.	Sampit	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	134	1	134
Id.	Mendawei . . .	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	167	1	167
Celebes en onderh.	Makasser . . .	1	4	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	5	845	5	887
Id.	Donggala . . .	2	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	4	786	4	786
Id.	Wadjo	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	484	1	484
Id.	Wani	„	1	1	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	3	1 211	3	1 211
Id.	Bima.	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	311	1	311
Id.	Tontoli	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	278	1	278
Menado.	Menado. . . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	1	1 956	2	2 083
Id.	Gorontalo . . .	4	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	7	1 224	11	1 884
Id.	Bwool	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	226	„	.
Amboina.	Amboina . . .	1	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	181	2	181
Id.	Banda	5	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	5	300	4	239
Id.	Gisser	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	3	138	3	138
Id.	Toeal (Key-eilanden)	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	72	1	72
Ternate.	Ternate. . . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	53
Id.	Senana Fatjé. .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	34
Bali en Lombok.	Boeleleng . . .	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	124	1	124
	Totalen . .	55	43	12	9	7	10	5	1	2	1	4	„	2	151	60 879	163	62 701

(5. 60.)

BIJLAGE HHH.

(Zie hoofdst. O, afd. V, van het verslag.)

I. OVERZICHT over 1899 betreffende: 1°. het FABRIEKSWEZEN in Nederlandsch-Indië (uitgezonderd suikerfabrieken, rijstpellerijen, koffiepellerijen of andere onmiddellijk met den landbouw in verband staande industrieele inrichtingen), en 2°. de in Nederlandsch-Indië aanwezige DRUKKERIJEN; een en ander voor zooveel daarvan in de gewestelijke verslagen is melding gemaakt.

1°. FABRIEKSWEZEN.

Volgnummer.	Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz. *a)*	Beweegkracht.	Van waar de fabrikanten de grondstoffen verkrijgen.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. *b)*	Uitkomsten der onderneming.
	Batavia.					
1	Gasfabriek (Nederlandsch-Indische Gasmaatschappij).	stoom	uit Amerika en uit Australië.	150	f 0,40 à f 1,50 per dag.	Gunstig.
2	Fabriek van stoom- en andere werktuigen, tevens ijzergieterij (firma Taylor & Lawson).	id.	uit Europa en uit Amerika.	150	f 2,50 per dag.	Ongunstig.
3	Fabriek van stoom- en andere werktuigen „Wilhelmina" (Naamlooze vennootschap).	water	door plaatselijken inkoop en uit Europa.	120	f 1,00 „ „	Bevredigend.
4	Fabriek voor herstellingen aan tramwegmaterieel (Nederlandsch-Indische Tramwegmaatschappij).	stoom	id.	22	f 1,50 „ „	*c)* †
5	Electriciteitsfabriek der Nederlandsch-Indische Electriciteitmaatschappij te Amsterdam.	id.	†	33	f 0,75 „ „	†
6	Stoom- brood- en meelfabriek (Naamlooze vennootschap „Handelsvereeniging Leroux & C°.").	id.	uit Europa, uit Azië en uit Amerika.	20	f 15 's maands.	Bevredigend.
7	Gecombineerde mineraal- en medicinaal-waterfabrieken „Fortuna" (Naamlooze vennootschap).	handenarbeid	uit Europa.	25	f 8,50 „	Id.
8	IJsfabriek (J. Mijer).	stoom	door plaatselijken inkoop.	107	f 0,50 à f 1 per dag.	Id.
9	Id. (W. Buddingh).	id.	uit Europa.	12	f 20 's maands.	Niet zeer bevredigend.

a) Waar bij de in dit overzicht genoemde fabrieken, enz. niet tevens de plaats vermeld is waar zij gevestigd zijn, wordt, voor zooveel uit de ontvangen opgaven is af te leiden, de gewestelijke hoofdplaats bedoeld.

b) In de ontvangen opgaven is niet uiteengehouden welke der opgegeven loonen betrekking hadden tot inlandsche en welke tot niet-inlandsche werklieden.

c) Waar men een † vindt ingevuld, ontbreken de gegevens.

Volgnummer.	Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz. *a*)	Beweegkracht.	Van waar de fabrikanten de grondstoffen verkrijgen.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. *b*)	Uitkomsten der onderneming
10	Mineraalwaterfabriek „Atlas".	handenarbeid	uit Europa.	9	f 10 's maands.	Onbevredigend.
11	Ververij en chemische wasscherij van A. Sandt.	stoom	id.	10	f 10 à f 15 's maands.	Bevredigend.
12	Bataviasche waschinrichting en ververij.	†	†	†	†	†
—	Stoomwasscherij, chemische wasscherij en ververij „Gang Chassé".	stoom	uit Europa.	28	f 6 à f 30 's maands.	Sedert April 1899 gesloten.
13 en 14	2 zeepziederijen.	handenarbeid	door plaatselijken inkoop en uit Europa.	5	f 12,50 à f 15 's maands.	Slechts van één opgegeven en wel als gunstig.
15	Rijtuigfabriek en paardenhandel (Naamlooze vennootschap, voorheen F. J. Fuchs).	id.	uit Europa en uit Amerika	110	f 0,40 à f 4 per dag.	Bevredigend.
16	Wagenmakerij van N. Snethlage.	id.	uit Europa.	63	f 1,16 per dag.	Id.
17	Kalkbranderij (de Vries).	id.	van de in de nabijheid gelegen eilanden.	30	f 0,60 „ „	Redelijk
18	IJsfabriek te Buitenzorg.	water	uit Europa.	8	f 9 à f 40 's maands.	Vrij goed.
19-90	72 potten- en steenbakkerijen in de afdeeling Buitenzorg.	handenarbeid	door plaatselijken inkoop.	†	f 10 à f 25 's maands.	Bevredigend.
91-105	15 kalkbranderijen in de afdeeling Buitenzorg.	id.	id.	†	id.	Id.
106-115	10 steen- en pannenbakkerijen in de afdeeling Meester-Cornelis.	id. en trekdieren	id.	*d*) 300 (in 't geheel)	f 0,30 per dag.	†
116-125	10 potten- en steenbakkerijen in de afdeeling Tangerang.	id. id.	id.	*e*) 5 à 200	f 0,13 à f 0,20 per dag.	Bevredigend.
126-129	4 kalkbranderijen in de afdeeling Tangerang.	id. id.	van de in de nabijheid gelegen eilanden.	5 à 10	f 0,20 à f 0,50 per dag.	Id.
	Preanger Regentschappen.					
130	Bandongsche kininefabriek.	stoom	uit Indië.	100	f 0,30 per dag.	Id.
131	IJsfabriek.	water	id.	6	id.	Id.
132	Mineraalwaterfabriek.	handenarbeid	id.	6	f 0,25 à f 0,50 per dag.	Id.
133	Steen- en pannenfabriek van H. Kleian.	id.	door plaatselijken inkoop.	†	†	†
134	Kininefabriek te Pandan Aroem (Soekaboemi)	†	†	†	†	†
135	Zeepziederij „Tassikmalaija".	handenarbeid	uit Indië.	1 à 3	f 7,50 's maands.	Bevredigend.
	Cheribon.					
136	IJsfabriek (Naamlooze vennootschap „Maatschappij tot exploitatie van ijsfabrieken te Cheribon en Tagal").	stoom	uit de drinkwaterleiding ter hoofdplaats.	9	f 12,50 „	Middelmatig.
137-139	3 limonadefabrieken.	handenarbeid	door plaatselijken inkoop en uit Europa.	9 (in 't geheel)	f 5 à f 10 's maands.	Bevredigend.
140	Zeepfabriek.	id.	uit Indie.	3	f 5 's maands.	Id.

d) Elke dezer inrichtingen werkte met omstreeks 30 man.

e) De meeste dezer inrichtingen werkten met 5 à 20 man; twee echter elke met 100 en één met 200 man.

Volgnummer.	Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz. a)	Beweegkracht.	Van waar de fabrikanten de grondstoffen verkrijgen.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. b)	Uitkomsten der onderneming.
141	Arakstokerij te Paboearan.	stoom	van de nabijgelegen suikerfabrieken.	35	f 0,20 à f 0,70 per dag.	Bevredigend.
142	id. te Palimanang.	handenarbeid	id.	14	f 0,35 à f 0,50 per dag.	†
	Tagal.					
143	Werkplaats der Samarang-Cheribon Stoomtrammaatschappij voor het herstellen van locomotieven, rijtuigen, wagens, enz.	stoom	uit Europa en uit Indië.	60	f 0,70 per dag.	Bevredigend.
144-146	3 ijsfabrieken (2 ter hoofdplaats Tagal en 1 te Lebaksioe) f)	id. (bij 1 water)	door plaatselijken inkoop en uit Europa	12 à 16 (in 't geheel)	f 0,25 à f 0,50 per dag.	Id.
147-149	3 arakstokerijen (één te Bandjaran, één te Slawi en één te Brebes).	handenarbeid	van de nabijgelegen suikerfabrieken.	17 (in 't geheel)	f 7,50 à f 15 's maands.	Id.
150	Kalkbranderij te Proepoeh (afd. Brebes).	id.	door plaatselijken inkoop.	10 à 20	f 0,25 per dag.	Id.
151	Wagenmakerij te Lebaksioe.	id.	uit Amerika.	8 à 15	f 0,25 à f 0,50 per dag.	Id.
	Pekalongan.					
152	Kalkbranderij en zeepziederij.	id.	uit Europa en uit Indië.	15	f 0,35 per dag.	Redelijk.
	Samarang.					
153	Fabriek van rijtuigen en wagens, tevens voor het onderhoud van locomotieven en verder spoorwegmaterieel (Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij).	stoom	grootendeels uit Europa.	280	f 0,70 à f 1,03 per dag.	Bevredigend.
154	Werkplaats voor het herstellen van locomotieven en verder tramwegmaterieel (Samarang-Joana Stoomtrammaatschappij)	id.	uit Europa en uit Indië.	104	f 0,50 à f 2,67 per dag.	id.
155	Fabriek van stoom- en andere werktuigen, tevens ijzergieterij (Naamlooze vennootschap „Stoomwerktuigenfabriek, voorheen Harris & C°.").	id.	uit Europa.	100	f 1,25 per dag.	Middelmatig.
156	Petroleum-raffinaderij.	†	uit de bronnen der concessie Klantoeng-Sodjomerto.	†	†	†
157	Schoenmakerij, steenhouwerij, smederij, zadelmakerij, blikslagerij en schilderswerkplaats der vereeniging „Soerja Soemirat".	handenarbeid	uit Europa.	120	f 0,25 à f 2 per dag.	†
158	IJzersmederij, wagenmakerij en hoefsmederij (J. H. Butteling).	id.	door plaatselijken inkoop.	15	f 0,83 per dag.	Onbevredigend.
159	Fabriek voor het herstellen van wapens, tevens hoefsmederij en wagenmakerij (C. P. O. Sallaun).	id.	uit Europa en uit Indië.	40	f 0,75 per dag.	Niet zeer bevredigend.
160 en 161	2 ijsfabrieken.	stoom	uit de drinkwaterleiding ter hoofdplaats.	†	f 0,45 à f 0,60 per dag.	Bij de eene bevredigend, bij de andere niet loonend.
162	IJs- en mineraalwaterfabriek, tevens inrichting voor het herstellen van rijwielen (E. O'Herne).	id.	†	17	f 0,45 per dag.	Niet bevredigend.

f) De ijsfabriek te Boemiajoe werd in 1899 gesloten.

Volgnummer.	Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz. a)	Beweegkracht.	Van waar de fabrikanten de grondstoffen verkrijgen.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. b)	Uitkomsten der onderneming.
163 en 164	2 mineraalwater- en limonadefabrieken.	handenarbeid	uit Europa.	12 (in 't geheel)	f 0,50 per dag.	Onbeteekenend.
165	Fabriek ter vervaardiging van sigaren, sigaretten en gekorven tabak (Naamlooze vennootschap: „Eerste Manilla-sigarenfabriek, voorheen Glaser & C°.").	stoom en handenarbeid	uit Europa en uit Manilla.	250	f 0,20 à f 0,60 per dag.	Bevredigend.
166	Sigarenfabriek (Kam Khim Hok).	handenarbeid	uit Europa en uit Indië.	100	f 0,20 à f 1 per dag.	Id.
167	Beenderenmeel- en kunstmestfabriek (Soesman & C°.).	stoom- en handenarbeid	†	†	†	†
168	Zadelmakerij (wed. Gottschalk).	handenarbeid	uit Europa en uit Indië.	12	†	Bevredigend.
169	Rijtuigfabriek (Naamlooze vennootschap „Rijtuigfabriek G. Barendse").	id.	uit Europa en uit Amerika.	60	f 1,30 per dag.	Id.
170	Rijtuigfabriek en hoefsmederij (IJ. D. B. Buisman).	id.	uit Europa en uit Indië.	44	f 1 per dag.	Vrij bevredigend.
171	Fabriek van ijs- en koolzuurhoudende dranken te Ambarawa.	id. en water.	Id.	8	f 0,60 per dag.	†
172-178	7 kalkbranderijen.	handenarbeid	door plaatselijken inkoop.	†	f 0,25 per dag.	†
	Rembang.					
179	Kalkbranderij te Rembes (afd. Toeban).	†	†	†	†	†
180	Petroleumraffinaderij te Ngareng (afd. Blora).	stoom	uit de bronnen der mijnconcessiën Tinawoen en Panolan.	140	f 0,37⁵ per dag.	Gunstig.
181	Paraffinefabriek te idem.	id.	id.	170	id.	Id.
182	Blikkenfabriek te Banglé (afd. Blora).	id.	†	25	id.	Id.
	Soerabaija.					
183	Gasfabriek (Nederlandsch-Indische Gasmaatschappij).	id.	uit Australië en uit Indië.	100	f 0,80 per dag.	Bevredigend.
184	Fabriek van stoom- en andere werktuigen „Dapoean" (voorheen Young & Gill).	id.	uit Europa.	250	f 1 per dag.	Id.
185	Koninklijke fabriek van stoom- en andere werktuigen „de Volharding" (Naamlooze vennootschap).	petroleum	id.	250	id.	Id.
186	Fabriek van stoom- en andere werktuigen „Insulinde" (J. A. Ceulen & C°.).	id.	uit Europa en uit Indië.	125	id.	Id.
187	Fabriek „de Nederlandsch-Indische Industrie", voornamelijk voor de vervaardiging van onderdeelen van machinerieën voor suikerfabrieken (L. Smit c. s.).	stoom	id.	250	id.	Id.
188	Fabriek van stoom- en andere werktuigen „Kalimas" (Naamlooze vennootschap).	id.	id.	200	id.	Id.
189	Inrichting voor het vervaardigen van onderdeelen van machinerieën „Kebalen" (Th. Ledgerwood Manufacturing Company Limited, voorheen P. van Drongelen).	id.	id.	25	f 0,80 per dag.	Id.

Volgnummer.	Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz. a)	Beweegkracht.	Van waar de fabrikanten de grondstoffen verkrijgen.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. b)	Uitkomsten der onderneming.
190	Inrichting voor het vervaardigen van kleine machinedeelen (Naamlooze vennootschap „Soerabaijasche machinehandel, voorheen Becker & C°.").	handenarbeid	uit Europa en uit Indië.	90	f 0,80 per dag.	Bevredigend.
191	Inrichting voor het vervaardigen van kleine machinedeelen (van Vliet & Zonen).	id.	id.	20	f 1 „ „	Id.
192	Inrichting voor kleine smidswerken en herstellingen (Naamlooze vennootschap „Maatschappij tot voortzetting der zaken van van der Linde & Teves").	id.	uit Europa.	15	f 0,70 „ „	Id.
193	Werkplaats van de Oost-Java stoomtrammaatschappij.	stoom	uit Europa en uit Indië.	73	f 0,75 „ „	Id.
194	Fabriek der Javasche electriciteitmaatschappij, voorheen Hecking & C°. (Naamlooze vennootschap).	handenarbeid	id.	25	f 0,60 „ „	Id.
195	Fabriek van ijs en minerale wateren (Olie & C°.).	stoom	id.	55	f 0,75 „ „	Id.
196-198	3 ijsfabrieken (hiervan 1 aan Chineezen toebehoorende).	id.	id.	51 (in 't geheel)	f 0,50 à f 0,70 per dag.	Id.
199-210	12 fabrieken van minerale wateren en siropen of van minerale wateren alleen (hiervan 4 aan Chineezen toebehoorende).	stoom (bij 3) en handenarbeid (bij 9)	uit Europa en uit Indië.	g) 113 (in 't geheel)	f 0,40 à f 1,25 per dag.	Bevredigend (bij 8), niet bevredigend (bij 4).
211 en 212	2 rijtuigfabrieken.	handenarbeid	id.	85 en 100	f 0,80 à f 0,85 per dag.	Bij de eene bevredigend, bij de andere niet.
213 en 214	2 wagenmakerijen, tevens werkplaatsen voor herstellingen aan rijtuigen (beide aan Chineezen toebehoorende).	id.	id.	6 en 20	f 0,60 à f 0,75 per dag.	Bij de eene niet loonend, bij de andere ongunstig.
215	Werkplaats voor herstellingen aan rijwielen (Naamlooze vennootschap tot het drijven van handel in rijwielen en aanverwante artikelen).	gasmotor	uit Europa en uit Amerika.	60	f 0,75 per dag.	Bevredigend.
216-225	10 meubelfabrieken (waarvan één toebehoorende aan eene Europeesche firma en de overige aan Chineezen).	handenarbeid	uit Indië.	h) 272 (in 't geheel)	f 0,35 à f 0,65 per dag.	Redelijk (bij 8), ongunstig (bij 2).
226-250	25 timmermanswinkels (waarvan één toebehoorende aan een Europeaan en de overige aan inlanders of met dezen gelijkgestelden).	handenarbeid (bij 1 tevens petroleummotor)	id.	i) 111 (in 't geheel)	f 0,25 à f 0,90 per dag.	Redelijk (bij 16), niet loonend (bij 8), ongunstig (bij 1).
251	Werkplaats voor het herstellen van piano's (Gebrs. Schell).	handenarbeid	uit Europa en uit Indië.	10	f 0,60 per dag.	Redelijk.
252	Als voren (W. Naessens & C°.).	handenarbeid en petroleummotor	id.	25	f 0,90 „ „	Id.
253-257	5 kalkbranderijen (waarvan 4 toebehoorende aan inlanders of met dezen gelijkgestelden).	handenarbeid (bij 1 tevens stoom)	uit Indië.	111 (in 't geheel)	f 0,15 à f 0,60 per dag.	Id.

g) De meeste dezer inrichtingen werkten met 5 à 8 man; drie echter elke met 14 à 15 en één met 25 man.

h) De meeste dezer fabrieken werkten met 25 à 40 man; twee elke met 15 man.

i) Verreweg de meeste waren kleine inrichtingen, werkende met 1 à 4 man; vier hadden elk 8 à 10 man in dienst en één 25 man.

Volgnummer.	Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz. a)	Beweegkracht.	Van waar de fabrieken de grondstoffen verkrijgen.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. b)	Uitkomsten der onderneming.
258	Kalk- en houtskoolbranderij (Tjoa Tjwan Lok).	handenarbeid	uit Indië.	16	f 0,30 per dag.	Niet loonend.
259	Cement- en tegelfabriek (H. Messer).	id.	uit Europa.	50	f 0,20 à f 1,20 per dag.	Bevredigend.
260	Mestfabriek (Fraser Eaton & C°.).	stoom	uit Europa, uit Indië en uit China.	80	f 0,60 per dag.	Id.
261	Arakstokerij (Kuneman).	id.	uit Indië.	11	f 0,70 „ „	Id.
—	Id. (Tan Sing Tian).	id.	id.	. . . .	. . . .	Heeft in 1899 niet gewerkt.
262	Stoom-broodfabriek (Naamlooze vennootschap „Handelsvereeniging Leroux & C°.")	id.	uit Europa en uit Indië.	25	f 0,60 per dag.	Bevredigend.
263	Sigarenfabriek (Tio Siek Giok).	handenarbeid	uit Manilla en uit Indië.	200	f 0,40 „ „	Id.
264	Diamantslijperij en goudsmederij.	id.	uit Europa en uit Indie.	46	f 0,45 „ „	Redelijk.
265	Zeepziederij (Naamlooze vennootschap „Soerabaijasche zeepfabriek").	id.	id.	46	id.	Id.
266 en 267	2 kleinere zeepziederijen (toebehoorende aan Chineezen).	id.	uit Indië.	4 en 9	f 0,25 à f 0,35 per dag.	Bij de eene redelijk, bij de andere niet loonend.
268-280	13 steenbakkerijen (op verschillende plaatsen in het gewest), alle in handen van inlanders of met dezen gelijkgestelden.	id.	id.	k) 190 (in 't geheel)	f 0,20 à f 0,25 per dag.	Bevredigend (bij 3), redelijk (bij 9), niet loonend (bij 1).
281-286	6 pannenbakkerijen (op verschillende plaatsen in het gewest), waarvan één toebehoorende aan een Europeaan, één aan een Chinees en de overige aan inlanders of Arabieren.	id.	id.	l) 92 (in 't geheel)	f 0,25 à f 0,30 per dag.	Redelijk (bij 5), niet loonend (bij 1).
287	IJsfabriek te Modjokerto.	stoom	uit Europa.	5	f 10 à f 20 's maands.	†
288	IJzersmederij te Modjokerto.	id.	uit Indië.	15	f 1 à f 3 per dag.	†
289-292	4 kalkbranderijen te Sidaijoe.	handenarbeid	id.	123 (in 't geheel)	†	Bevredigend.
293	Petroleumraffinaderij te Wonokromo (van de Dordtsche Petroleummaatschappij).	stoom	uit de bronnen der mijnconcessiën Djabakotta, De 12 dessa's, Lidahkoelon, Metatoe en Panolan.	300	f 0,50 per dag.	Gunstig.
	Pasoeroean.					
294	Machinefabriek (Naamlooze vennootschap Maatschappij tot exploitatie van den constructiewinkel „de Bromo").	id.	uit Europa en uit Indië.	70	f 0,60 „ „	Bevredigend.
—	Arakstokerij „Redjasa".	id.	van de nabijgelegen suikerfabrieken.	. . . .	. . . .	Bleef gedurende 1899 gesloten.
295	IJsfabriek.	water	uit Indië.	5	f 15 's maands.	Gering.
296	Id. te Malang.	id.	id.	2	f 9 à f 15 's maands.	Niet bevredigend.
297	Kalkbranderij te Wonokerto (afd. Malang).	handenarbeid	door plaatselijken inkoop.	4	f 15 's maands.	Bevredigend.

k) Per inrichting liep het getal werklieden uiteen tusschen 5 en 30 man.

l) Als voren tusschen 3 en 20.

Volgnummer.	Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz. a)	Beweegkracht.	Van waar de fabrikanten de grondstoffen verkrijgen.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. b)	Uitkomsten der onderneming.
	Probolinggo.					
298	IJsfabriek.	water	door plaatselijken inkoop.	2	f 0,30 per dag.	†
299 en 300	2 zeepfabrieken.	handen-arbeid	uit Indië.	6	f 0,30 à f 1 per dag.	†
301	IJsfabriek te Loemadjang.	water en petroleum-motor	door plaatselijken inkoop.	5	f 0,70 per dag.	†
302	Arakstokerij te Kraksaän.	stoom	van de nabijgelegen suikerfabrieken.	14	f 10 à f 75 's maands.	†
303	Kalkbranderij te Kraksaän.	id.	door plaatselijken inkoop.	30	f 0,40 per dag.	†
	Bagelen.					
304	IJsfabriek.	water	uit Indië.	†	†	Gunstig.
305 en 306	2 inrichtingen tot het vervaardigen van minerale wateren en siropen (waarvan 1 toebehoorende aan een Chinees).	handen-arbeid	id.	†	†	†
307	Fabriek tot het conserveeren van levensmiddelen (J. W. van Dalfsen).	stoom, water en handen-arbeid	door plaatselijken inkoop.	†	f 0,25 per dag.	Gunstig.
—	IJsfabriek te Gombong.	....	....	....	....	Hield in 1899 op te bestaan.
	Kadoe.					
308	IJsfabriek.	water	uit Indië.	†	f 0,30 per dag.	Voldoende.
	Djokjokarta.					
309	Nijverheidsatelier A. Resink & Co. (smederij en stoomzagerij).	stoom en handen-arbeid	uit Europa en uit Amerika.	168	f 0,25 à f 2 per dag.	Gunstig.
310	Constructiewinkel (J. Barzilay).	handen-arbeid	uit Europa.	60	f 0,50 per dag.	Id.
311	IJsfabriek Pathook (Djokjosche IJsmaatschappij).	stoom en water	uit Indië.	13	f 0,15 à f 0,75 per dag.	Id.
312 en 313	2 mineraalwaterfabrieken.	handen-arbeid	uit Europa en uit Indië.	9 en 10	f 10 à f 12 's maands.	Id.
—	Fabriek tot bereiding van Indo-guano.	†	†	....	....	Bleef gedurende 1899 gesloten.
	Soerakarta.					
314	„Atelier d'industrie", voor de vervaardiging en herstelling van machinerieën en houtwerken.	handen-arbeid	uit Europa en uit Indië.	57	f 0,55 per dag.	Niet bevredigend.
315	Inrichting voor het herstellen van rijwielen en machinerieën (F. W. Raat).	id.	id.	10	f 0,50 „ „	Id.
316 en 317	2 ijsfabrieken.	stoom en water	door plaatselijken inkoop.	7 en 9	f 0,25 à f 0,70 per dag.	†

Volgnummer.	Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz. a)	Beweegkracht.	Van waar de fabrikanten de grondstoffen verkrijgen.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. b)	Uitkomsten der onderneming
318-324	7 meubelfabrieken (toebehoorende aan Chineezen, waarvan 6 ter hoofdplaats en 1 te Klatten).	handenarbeid	uit Indië.	61 (in 't geheel)	f 1 à f 1,25 per dag.	Bevredigend.
325	Rijtuigfabriek van Ph. van Trappe, te Klatten.	id.	id.	30	f 1,50 per dag.	Id.
	Kediri.					
326	Inrichting voor de zuivering van kapok, olieslagerij, smederij en etablissement voor koffiebereiding (Naamlooze vennootschap „Industrie voorheen Noothout & C°.").	stoom en handenarbeid	door plaatselijken inkoop.	64	f 6 à f 40 's maands.	†
327	Siroop- en mineraalwaterfabriek (toebehoorende aan Chineezen).	handenarbeid	†	2	f 15 à f 16 's maands.	†
328	Smederij (J. R. Pelle).	id.	†	15	f 0,30 à f 1 per dag.	Bevredigend
329	Tabakfabriek „Ringinanom".	id.	door plaatselijken inkoop.	30 à 90	f 0,30 per dag.	†
330-335	6 meubelfabrieken (toebehoorende aan Chineezen).	id.	uit Indië.	†	†	†
336 en 337	2 ijsfabrieken (één ter hoofdplaats Kediri en één te Toeloeng Agoeng).	stoom en water bij de eene, petroleummotor bij de andere	id.	2 en 10	f 0,30 à f 0,80 per dag.	†
338-340	3 zeepfabrieken (2 te Kediri en 1 te Toeloeng Agoeng), alle 3 toebehoorende aan Chineezen.	handenarbeid	door plaatselijken inkoop.	7 (in 't geheel)	f 0,25 à f 0,50 per dag.	†
341	Fabriek voor de bereiding van tapioca te Galoehan.	stoom	id.	124	f 0,15 à f 1,50 per dag.	†
—	Kalkbranderij „Plandakan" te Toeloeng Agoeng.	handenarbeid	uit Indië.	. . . .	. . . .	Bleef gedurende 1899 gesloten.
342	Kalkbranderij „Gamping" te Wadjak (Ngrowo).	id.	id.	95	f 0,25 à f 0,50 per dag.	†
	Madura.					
343	IJsfabriek.	water	id.	3	f 6 à f 11 's maands.	†
	Sumatra's Westkust.					
344 en 345	2 ijsfabrieken.	stoom	uit Europa.	†	†	†
346 en 347	2 mineraalwaterfabrieken.	handenarbeid	uit Europa en uit Indië.	†	†	†
348	Cement- en tegelfabriek en pannenbakkerij.	id.	id.	†	†	†
349-362	14 steenbakkerijen (waarvan 6 in de Padangsche Benedenlanden en 8 in de Padangsche Bovenlanden).	†	†	†	†	†
363-372	10 kalkbranderijen (waarvan respectievelijk 2 en 8 als voren).	†	†	†	†	†
373-388	16 zeepziederijen (waarvan respectievelijk 10 en 2 als voren en 4 in Tapanoli).	†	†	†	†	†

Volgnummer.	Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz a)	Beweegkracht.	Van waar de fabrikanten de grondstoffen verkrijgen.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. b)	Uitkomsten der onderneming.
	Benkoelen.					
389-394	6 steen- en pannenbakkerijen of enkel steenbakkerijen (waarvan 1 ter hoofdplaats Benkoelen, 1 in de afdeeling Kauer en 4 in de afdeeling Kroë).	†	†	†	†	†
395-406	12 kalkbranderijen (waarvan 8 ter hoofdplaats en 4 in de afdeeling Kroë).	†	†	†	†	†
	Lampongsche Districten.					
407-408	2 kalkbranderijen.	†	†	†	†	†
	Palembang.					
409-411	3 houtzagerijen.	stoom	uit Indië.	19	f 0,75 à f 1 per dag.	†
412	IJs- tevens mineraalwaterfabriek (J. Möldenhauer)	id.	uit de rivier.	20	f 0,60 à f 2 per dag.	†
413	Machinale steenfabriek (toebehoorende aan een Chinees).	id.	door plaatselijken inkoop.	30	f 0,40 per dag.	†
414	Petroleumraffinaderij te Bajoeng-Lentjir (van de Petroleummaatschappij Sumatra-Palembang).	id.	uit de bronnen der mijnconcessie Palembang.	800	$ 20 à $ 60 's maands.	†
	Oostkust van Sumatra.					
415 en 416	2 ijsfabrieken (1 te Medan en 1 te Tandjong Poera).	id.	†	†	†	Bij die te Medan zeer goed, bij de andere minder gunstig.
417	Electriciteitsfabriek te Medan.	id.	†	52	$ 0,40 à $ 1,15 per dag.	Gunstig.
418	Mineraalwaterfabriek „Minerva".	id.	†	8	$ 0,40 per dag.	Zeer goed.
419	Atelier van de Deli-spoorwegmaatschappij voor herstellingen van eigen materieel.	id.	uit Europa.	123	$ 0,80 „ „	†
420	Rijtuigfabriek (J. W. Rens).	handen-arbeid	id.	46	$ 0,50 à $ 1 per dag.	Zeer goed.
421	Cementfabriek te Soenggal (Deli).	id.	door plaatselijken inkoop.	8	$ 0,40 per dag.	Id.
422	Petroleumraffinaderij te Pangkallan Brandan in Langkat (Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen in Nederlandsch-Indie).	stoom	uit de bronnen op het concessie-terrein.	†	†	Minder gunstig.
—	Id. te Besitang (id.).	id.	id.	†	†	Heeft in 1899 niet gewerkt.
423	Id. te Rantau Pandjang (concessie Boeloe Telang in Langkat).	id.	id.	†	†	Zeer goed.
424	Id. aan de Gebang-rivier (concessie Boekit Tinggi in Langkat).	id.	id.	†	†	†
425	Houtzagerij te Lau Boentoe (Langkat).	stoom en olifanten	door plaatselijken inkoop.	14	$ 8 's maands.	Bevredigend.
426	Id. te Bindjei (Langkat).	stoom	id.	12	$ 0,35 per dag.	Id.
427	Id. in Assahan. m)	water en handen-arbeid	id.	†	†	Gunstig.

m) In Assahan worden meer dan één houtzagerij aangetroffen, maar het aantal is niet gemeld.

Volgnummer	Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz. a)	Beweegkracht.	Van waar de fabrikanten de grondstoffen verkrijgen.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. b)	Uitkomsten der onderneming
428	Houtzagerij te Tandjong Bringin (Bedagei).	stoom	†	†	†	Minder gunstig.
429	Id. te Soengei Rawa in Siak (Naamlooze vennootschap „Houtaankap Siak").	id.	door plaatselijken inkoop.	†	†	Bevredigend.
430	Vruchten-olieperserij te Bengkalis.	handen-arbeid	†	†	†	†
431	Ramehfabriek te Siak.	stoom	†	†	†	Minder gunstig.
	Atjeh en onderhoorigheden.					
432	Limonadefabriek (Yap A Sin).	handen-arbeid	uit de Straits Settlements.	5	f 15 à f 35 's maands.	†
	Riouw en onderhoorigheden.					
433	Conservefabriek (voor den inmaak van ananas) te Senggarang.	id.	door plaatselijken inkoop.	22	$ 6 à $ 10 's maands.	†
434	Steenbakkerij te Telok Koeroe op het eiland Battam (eigendom van den onderkoning van Riouw en door dezen aan een Chinees in huur afgestaan).	stoom	uit Indië.	†	†	†
435 en 436	2 sagofabrieken (één te Meral en één te Tandjong Balei).	handen-arbeid en water	id.	23 en 7	$ 6 à $ 12 's maands.	†
	Westerafdeeling van Borneo.					
437	Houtzagerij „Tjoba".	stoom	id.	30	$ 12 à $ 15 's maands.	Bevredigend.
438 en 439	2 oliefabrieken (de eene genaamd „Karadjinan", de andere „Wilhelmina").	id.	id.	60 en 120	$ 11 à $ 25 's maands.	Zeer goed bij de eene, goed bij de andere.
440	IJsfabriek.	id.	door plaatselijken inkoop.	4	$ 14 's maands.	Gunstig.
—	2 fabrieken voor gambierbereiding (Sambas).	handen-arbeid	id.	†	†	Waren in 1899 gesloten.
	Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.					
441	IJsfabriek.	stoom	†	5	†	†
—	Houtzagerij, behoorende aan de Dordtsche Petroleummaatschappij.	id.	uit Indië.	....	....	Werkte niet meer.
442 en 443	2 diamantslijperijen te Martapoera (Sech Salim bin Motlik Alkatiri & C°.).	id.	†	100	†	Verliesgevend.
444	Houtzagerij van A. Gray, te Samarinda (Koetei).	id.	†	35	†	†
445 en 446	2 petroleumraffinaderijen in Koetei.	id.	uit de bronnen op het concessieterrein.	†	†	†
	Celebes en onderhoorigheden.					
447 en 448	2 fabrieken van ijs en mineraalwater.	stoom en handen-arbeid	uit Europa en door plaatselijken inkoop.	4 en 15	f 20 à f 24 's maands.	Bij de eene gunstig, bij de andere middelmatig.
449-451	3 steenbakkerijen (1 van Europeanen en 2 van Chineezen).	handen-arbeid	door plaatselijken inkoop.	189 (in 't geheel)	f 10 à f 15 's maands.	†

Volg-nummer.	Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz. a)	Beweeg-kracht.	Van waar de fabrikanten de grondstoffen verkrijgen.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. b)	Uitkomsten der onderneming.
	Menado.					
452	IJsfabriek.	stoom	†	†	†	†
453 en 454	2 houtzagerijen te Gorontalo.	†	†	†	†	†
455	Kistenmakerij te id.	†	†	†	†	†
	Amboina. n)					
456	IJsfabriek.	stoom	door plaatselijken inkoop.	4	†	Middelmatig.
—	Houtzagerij te Bemo in de afdeeling Amahey op Ceram (H. P. de Vries).	†	....	....	....	Hield in 1899 op te bestaan.
457	Id. te Toeal op de Key-eilanden (H. Kuhn).	stoom	van de nabijgelegen eilanden.	40	f 0,54 per dag.	Middelmatig.

n) In vele strandnegorijen op de eilanden van dit gewest wordt door inlanders kalk gebrand. Het aantal dezer kalkbranderijen is echter niet gemeld.

2°. DRUKKERIJEN.

Volg-nummer.	Waar gevestigd.	Naam van den eigenaar of van de firma.	Gebezigde persen.	Aantal werklieden. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen (meest Chineezen).
1	Batavia.	H. M. van Dorp & C°.	snelpersen.	14	45	70
2	Id.	G. Kolff & C°.	Duitsche persen.	27	80	125
3	Id.	Albrecht & C°.	5 Duitsche persen en petroleummotor.	7	45	50
4	Id.	Javasche boekhandel en drukkerij (Naamlooze vennootschap).	snelpersen.	„	20	25
5	Id.	J. W. Hoepeling.	2 persen.	„	2	36
6	Id.	F. B. Smits.	4 groote snelpersen en 2 trap-persen.	4	26	12
7	Id.	Jap Kie Tjoan.	2 persen.	„	12	9
8	Meester-Cornelis (residentie Batavia).	Said Oesman bin Agil bin Jahja.	steendrukpers.	„	4	„
9	Bandong (residentie Preanger Regentsch).	de Vries en Fabricius.	5 snelpersen.	7	31	16
10	Chiribon.	A. Bisschop.	2 snelpersen en 1 trap-pers.	1	16	1
11	Samarang.	G. C. F. van Dorp & C°.	10 boekdrukkerspersen, 1 steendruksnelpers en 2 steendrukhandpersen.	6	140	4
12	Id.	A. Bisschop.	7 persen.	1	40	„
13	Id.	Samarang drukkerij en boekhandel, voorheen firma P. A. van Asperen van de Velde & C°. (Naaml. vennootschap).	5 snelpersen en 1 handpers.	1	35	„
14	Id.	Naaml. vennootschap „Samarang-courant".	snelpersen.	„	57	2

Volgnummer.	Waar gevestigd	NAAM VAN DEN EIGENAAR OF VAN DE FIRMA.	Gebezigde persen.	AANTAL WERKLIEDEN.		
				Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen (meest Chineezen).
15	Samarang.	Maatschappij „Dagblad de Locomotief".	cylinderpersen.	2	35	8
16	Id.	Yap Goan Ho.	1 snelpers, 2 handpersen, 3 steendrukpersen.	„	12	13
17	Soerabaija.	Naaml. vennootschap „Nieuw Thieme's Advertentieblad".	2 persen.	„	30	„
18	Id.	Gebr. Gimberg & C°.	5 id.	1	34	9
19	Id.	Soerabaija'sch Handelsblad en drukkerij, voorheen Gebr. Donker en C°. (Naaml. vennootschap).	3 id.	1	36	„
20	Id.	Naamlooze vennootschap tot voortzetting van den boek-, papier- en kantoorhandel E. Fuhri & C°.	16 id.	5	130	„
21	Id.	H. van Ingen.	11 id.	2	98	„
22	Id.	Matzen Sand & C°.	3 id.	2	24	„
23	Id.	Thies & Umbgrove.	5 id.	„	30	„
24	Pasoeroean.	V. M. Schaegen.	2 snelpersen.	„	6	„
25	Malang (res. Pasoeroean).	A. J. Jahn.	4 id.	6	33	„
26	Id.	Thies & Umbgrove.	snelpers.	1	8	„
27	Probolinggo.	P. Schuitemaker.	2 persen.	„	7	„
28	Magelang (res. Kadoe).	H. V. Maresch.	†	†	†	†
			6 persen.	„	56	3
29	Djokjokarta.	Firma H. Buning.	1 snelpers en 2 gewone persen.	„	26	4
30	Id.	W. A. van der Hucht & C°.				
31	Soerakarta.	Th. R. Landouw, firma Vogel van der Heijde & C°.	3 snelpersen, 2 handpersen en 1 kaartjespers.	2	41	1
32	Id.	Firma Küsche.	2 snel- en 2 handpersen.	3	20	„
33	Id.	Sie Dian Ho.	1 snel- en 1 handpers.	„	9	1
34	Padang, (gouv. Sumatra's Westkust).	L. N. H. A. Chatelin.	3 snelpersen en 1 handpers.	3	26	4
35	Id.	R. E. van Muijen.	1 snelpers, 2 trapsnelpersen en 2 handpersen.	„	8	7
36	Id.	Winkelmaatschappij (voorheen Bäumer & C°.).	2 snelpersen en 1 gewone pers.	2	26	10
37	Palembang.	Industrieele maatschappij „Palembang" (Naaml. vennootschap).	5 persen.	1	7	„
38	Id.	Said Hamid bin Hoessin Alhabsy.	1 pers.	„	1	2
39	Medan (res. Oostkust van Sumatra).	J. Hallerman.	33 persen.	4	23	6
40	Id.	Naaml. vennootschap „de Deli-courant" (voorheen J. Deen).	39 id.	3	29	7
41	Tandjong Poera (id.).	Id.	9 id.	1	8	„
42	Kotta Radja (gouv. Atjeh en onderh.).	Reichler & C°.	1 handpers.	„	4	„
43	Penjingat (res. Riouw en onderhoorigheden).	Sultan van Lingga-Riouw.	†	†	†	†
44	Bandjermasin (res. Zuider- en Oosterafd. van Borneo).	R. Hennemann & C°.	snelpers.	1	2	2

Volgnummer.	Waar gevestigd.	NAAM VAN DEN EIGENAAR OF VAN DE FIRMA.	Gebezigde persen.	AANTAL WERKLIEDEN. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen (meest Chineezen).
45	Bandjermasin (res. Zuider- en Oosterafd. van Borneo).	LIM HOEAT SING.	handsnelpers.	„	„	1
46	Makasser (gouv. Celebes en onderh.).	Makassaarsche drukkerij (J. C. VERDOUW).	2 snelpersen en 1 handpers.	6	5	„
47	Menado.	K. D. QUE.	2 handpersen.	„	2	„
48	Tanawangko (res. Menado).	Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam.	1 snelpers.	„	4	„
49	Amboina.	ONG KIE HONG (voorheen L. M. H. THÖRIG).	1 hand- en 1 trap-snelpers.	„	4	„

II. OVERZICHT betreffende het gemiddeld bedrag van AMBACHTS- en KOELIELOONEN over 1899.

GEWESTEN.	Gemiddeld dagloon voor ambachtslieden.	Gemiddeld dagloon voor koelies.
Bantam	f 0,50 à f 1,50 *a*) (f 1,00 à f 2,00)	f 0,20 à f 0,30
Batavia	maximum 1,50 (maximum 4,00)	0,25 „ 0,50
Krawang	f 0,40 à f 1,00 *b*)	0,15 „ 0,40
Preanger Regentschappen	0,50 „ 2,00 (f 1,00 à 2,00)	gemiddeld 0,25 *c*)
Cheribon	0,30 „ 1,50	f 0,15 „ 0,25 *d*)
Tagal	0,50 „ 1,00 (1,00 „ 2,00)	0,20 „ 0,30 *e*)
Pekalongan	0,40 „ 0,60	0,15 „ 0,25 *f*)
Samarang ter hoofdplaats	0,50 „ 2,00 (1,00 „ 2,50)	0,25 „ 0,50
Samarang daarbuiten	0,40 „ 1,00 (0,60 „ 2,00)	0,15 „ 0,35
Japara	*g*)	0,20 „ 0,30 *h*)
Rembang	0,40 à f 1,50 (0,75 „ 2,00)	0,17 „ 0,25
Soerabaija	0,35 „ 2,50 *i*)	0,15 „ 0,50
Pasoeroean	0,50 „ 2,00	0,25 „ 0,50
Probolinggo	0,70 „ 2,00	0,30 „ 0,50 *j*)
Bezoeki	0,50 „ 2,00 *k*) (f 2,00 à f 2,50)	0,25 „ 0,70
Banjoemas	0,40 „ 1,50 (0,40 „ 2,70)	0,20 „ 0,30 *l*)
Bagelen	0,50 „ 0,80 *m*)	0,15 „ 0,25
Kadoe	0,30 „ 1,00	0,20 „ 0,35
Djokjokarta	0,25 „ 1,25 (f 0,50 à f 1,50)	0,20 „ 0,30 *n*)
Soerakarta	0,50 „ 1,25 (1,00 „ 1,50) *o*)	0,25 „ 0,40 *p*)
Madioen	0,50 „ 1,50	0,20 „ 0,40
Kediri *q*)	0,50 „ 1,25 (0,50 „ 1,50)	0,20 „ 0,40 *r*)
Madura	0,50 „ 1,50	0,25 „ 0,30
Sumatra's Westkust	1,00 „ 2,50	0,40 „ 0,60
Benkoelen	0,50 „ 2,00	0,40 „ 0,50 *s*)
Lampongsche Districten	1,00 „ 2,50	0,50 „ 1,00
Palembang	(niet opgegeven)	(niet opgegeven)

VERDERE AANTEEKENINGEN.

a) In den regel worden loonen van inlanders bedoeld. Waar afzonderlijk de loonen van Chineezen zijn opgegeven, zijn de bedragen tusschen ( ) geplaatst.

b) Enkele Chineezen laten zich hooger betalen. Kundige ambachtslieden zijn er in dit gewest niet.

c) Vrouwen verdienden gemiddeld f 0,15 daags.

d) Koelies, die op taak werken, kunnen het dubbele verdienen.

e) Vrouwen verdienden in den regel niet meer dan f 0,15 daags.

f) Vrouwen verdienden gemiddeld f 0,10 daags.

g) Het gemiddeld maandloon der timmerlieden en metselaars bedroeg f 12 à f 15, dat der smeden f 18 à f 20. Enkele bekwame smeden konden tot f 60 's maands verdienen.

h) Bij taakwerk werd vaak meer verdiend.

i) Van de Chineesche ambachtslieden ontvingen de meubelmakers f 14 à f 21, de zeepzieders f 12 à f 26, de suikerkokers f 60 à f 100, en de assistenten dezer laatsten f 20 à f 50 's maands.

j) Op taak werkende, werd meer verdiend. Op erfpachtsperceelen bedroeg het koelieloon f 0,40 à f 0,60 daags, op taak werkende nog meer. Vrouwen en kinderen op tabaksondernemingen werkzaam, verdienden, gewoonlijk op taak werkende, tot f 0,30 per dag.

k) Bekwame inlandsche werklieden van elders genoten ook wel f 2,50 daags.

l) In tijden van drukken aan- en afvoer werd te Tjilatjap aan de haven en door de groote handelsfirma's soms tot f 1 per dag betaald.

m) Chineesche timmerlieden verdienden f 0,50 à f 1 daags.

n) Het dagloon van vrouwen en kinderen beliep f $0{,}12^{5}$ à f 0,20.

o) Soms wordt aan Chineesche ambachtslieden meer betaald.

p) Op taak werkende, kon tot f 0,50 daags worden verdiend.

q) Tijdens den koffiepluk en den suikerrietoogst stegen de loonen een weinig.

r) Het dagloon van Chineesche koelies bedroeg f 0,30 à f 0,50.

s) f 0,25 daags bij verstrekking van voeding. Op verschillende plaatsen is het moeielijk koelies te krijgen, vooral in den tijd dat de velden voor den rijstbouw bewerkt moeten worden en gedurende den rijstoogst.

GEWESTEN.	Gemiddeld dagloon		VERDERE AANTEEKENINGEN.
	voor ambachtslieden.	voor koelies.	
Oostkust van Sumatra	($ 0,75 à $ 2,00) *t*)	$ 0,50 à $ 0,80	
Atjeh en onderh.	(f 1,50 „ f 2,50) *u*)	f 0,70 „ f 0,80 *v*)	
Riouw „ „	$ 0,50 à $ 0,75	$ 0,30 „ $ 0,50 *w*)	
Banka	f 1,00 „ 1,50 (1,25 „ 2,00)	f 0,40 „ f 0,70 *x*)	
Billiton	1,00 „ 1,50	0,60	
Westerafdeeling van Borneo	0,75 „ 1,00 (1,25 „ 1,50)	0,50 „ 1,50 *ij*)	
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo *z*)	0,50 „ 3,00	0,30 „ 0,50	
Celebes en onderh. *z*)	1,00 „ 3,00	0,60 „ 1,00	
Menado	0,75 „ 2,00 (2,00 „ 2,50)	0,30 „ 0,70 *aa*)	
Amboina *z*)	0,75 „ 1,50	0,40 „ 0,50	
Ternate	1,00	gewoonlijk 0,30	
Timor en onderh.	1,00 „ 3,00	f 0,25 à 0,50	
Bali en Lombok	1,00 „ 3,00 *bb*)	*cc*)	

t) Onder de ambachtslieden, allen van buiten het gewest afkomstig, vormen de Chineezen de meerderheid.

u) Tusschen deze bedragen bewogen zich de loonen, welke de waterstaat aan Chineesche ambachtslieden betaalde.

v) Chineesche koelies kregen f 0,70 à f 1 per dag.

w) Koelies op de gambierondernemingen genoten $ 6 à $ 10 's maands.

x) Chineesche daglooners ontvingen f 0,50 à f 0,80.

ij) Tusschen deze bedragen bewoog zich het koelieloon vroeger. Thans is gemeld dat de koelieloonen eenigszins gestegen waren ten gevolge van de groote vraag naar werkkrachten voor de inzameling van boschproducten.

z) Daar alleen vermeld is dat de loonen stationnair bleven, zijn dezelfde bedragen als vroeger ingevuld.

aa) Aan de koelies, werkzaam bij het lossen en laden van stoomschepen, wordt f 1,50 à f 2,50 per dag betaald.

bb) Voor zoover de ambachtslieden tot de inlandsche bevolking behoorden, steeg het dagloon zelden boven eerstgenoemd bedrag.

cc) Op Lombok steeg het dagloon der koelies niet boven de f 0,30, terwijl op Bali vaak f 0,50 en meer betaald werd.

III. STATISTIEK betreffende het in elk gewest op ult. 1898 en ult. 1899 aanwezig aantal PASSARS en WARONGS.

GEWESTEN.	Aantal passars 1898.	Aantal passars 1899.	Aantal warongs 1898.	Aantal warongs 1899.	GEWESTEN.	Aantal passars 1898.	Aantal passars 1899.	Aantal warongs 1898.	Aantal warongs 1899.
JAVA EN MADURA.					Per transport.	1 332	1 369		38 862
Bantam	116	124	*a*)	294	Pasoeroean	97	95	*b*) 4450	4459
Batavia	74	74	4932	4968	Probolinggo	72	72	2208	2207
Krawang	36	36	*b*) 1700	1708	Bezoeki	72	72	1732	1846
Preanger Regentschappen	235	249	*a*)	7618	Banjoemas	157	160	1527	1572
Cheribon	88	88	4820	4839	Bagelen	149	149	1044	1044
Tagal	76	75	2649	2640	Kadoe	80	84	494	564
Pekalongan	52	53	*a*)	2378	Djokjokarta	120	*c*) 139	1407	*c*) 1329
Samarang	178	182	2369	2316	Soerakarta	274	277	3522	3640
Japara	94	95	1127	1195	Madioen	166	172	711	711
Rembang	164	176	1366	1470	Kediri	149	164	1519	1703
Soerabaija	219	217	9355	9436	Madura	199	*c*) 239	3264	*c*) 2724
Transporteeren.	1 332	1 369		38 862	Totalen	2867	2992	*d*)	60 661

a) Een vertrouwbaar cijfer over 1898 is niet opgegeven; het in 't vorig verslag (bijlage JJJ) vermelde getal moet, naar thans bericht wordt, als te hoog worden aangemerkt.

b) Globaal verbeterde opgaven.

c) Deze opgaaf wordt gezegd juister te zijn dan die van 1898.

d) Wegens onvolledigheid niet getotaliseerd.

GEWESTEN.	Aantal passars. 1898.	Aantal passars. 1899.	Aantal warongs. 1898.	Aantal warongs. 1899.
BUITENBEZITTINGEN.				
Sumatra's Westkust	e) 340	350	f)	f)
Benkoelen	31	32	358	g) 298
Lampongsche Districten	7	7	h) 326	h) 337
Palembang	29	31	i) 1733	i) 1809
Oostkust van Sumatra	k)	k)	l)	l)
Atjeh en onderhoorigheden	m) 13	m) 14	n)	n)
Riouw „ „	k)	k)	l)	l)
Banka	4	4	187	206
Billiton	5	5	179	176
Westerafdeeling van Borneo	k)	k)	n)	n)
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	101	111	4869	4652
Celebes en onderhoorigheden	97	98	1147	o)
Menado	67	66	368	o)
Amboina	6	6	428	431
Ternate	p) 6	6	o)	o)
Timor en onderhoorigheden	5	o)	119	o)
Bali en Lombok	120	120	1 062	1097
	d)	d)	d)	d)

e) Globale opgaaf.

f) Wegens het afwisselend aantal is geen cijfer gemeld. Over 1897 kwam men voor de verschillende streken van het gewest, buiten de afdeeling XIII en IX Kotta (waarvan het cijfer ontbrak), tot een totaal van 7173.

g) Het vrij belangrijk verschil met de opgaaf over 1898 (en ook over 1897) is niet toegelicht.

h) Geen eigenlijke warongs, maar kleine neringen, veelal door vrouwen in de kampongs gehouden, zonder dat de koopwaar wordt uitgestald.

i) Hieronder ook eenige toko's.

k) Eigenlijke passars (marktplaatsen) worden in dit gewest niet aangetroffen.

l) Het aantal warongs, hier kedei's geheeten, kan niet worden opgegeven. Ter Oostkust van Sumatra vindt men die in alle voorname kampongs en ook op schier elke onderneming van land- of mijnbouw. Ook op de verschillende eilanden van den Lingga-Riouw-archipel, voor zooveel zij bewoond zijn, wordt de handel in kedei's gedreven.

m) De opgaaf betreft enkel Groot-Atjeh, met inbegrip van Poeloe Wé.

n) Het aantal is niet na te gaan.

o) Geen opgaaf ontvangen.

p) Verbeterde opgaaf.

(5. 61.)

BIJLAGE JJJ.

(Zie hoofdst. O, afd. V, van het verslag.)

OVERZICHT van de in het tijdvak 1 Juli 1899 t/m ult. Juni 1900 voor bepaalde gedeelten van het territoriaal zeegebied van Nederlandsch-Indië tot wederopzeggens verleende VERGUNNINGEN tot het VISSCHEN naar PAARL- en PAARLEMOERSCHELPEN, in de meeste gevallen ook tot het visschen naar TRIPANG. *a)*

Doorloopend nummer.	Territoriale wateren, waartoe de vergunning betrekking heeft.	Namen der aanvragers.	Datum en nummer van het gouvernementsbesluit, waarbij de vergunning is verleend.
	JAVA EN MADURA.		
1	Afdeeling Bawean (residentie Soerabaija). *b)*	H. Lotz.	2 April 1900 n°. 4.
2	Eiland Noesa Kembangan (residentie Banjoemas). *b)*	W. L. Schrader.	28 Juli 1899 n°. 4.
	BUITENBEZITTINGEN.		
	Benkoelen en Lampongsche Districten.		
3	Van af Tandjoeng Rata of Vlakkehoek tot aan Tandjoeng Toea of Varkenshoek. *b)*	W. L. Schrader.	31 October 1899 n°. 32.
	Menado.		
4	Het onder rechtstreeksch Europeesch bestuur staand gedeelte van het gewest. *b)*	Dr. J. G. F. Riedel.	11 Januari 1900 n°. 21.
	Amboina. *c)*		
5	Geheele residentie. *d)*	Sech Said bin Abdullah Baädella.	10 December 1899 n°. 36.

a) Alleen was dit *niet* het geval wat betreft de sub n°. 4 vermelde vergunning. De vergunningen zijn alle verleend zonder toekenning van eenig uitsluitend recht en voorshands ook zonder retributie te vorderen.

b) De vergunning behelst o. a. het voorschrift dat de ondernemer aan het visschen en duiken naar zeeproducten door de inlandsche bevolking geen hindernissen in den weg zal leggen, noch inbreuk maken op de rechten, welke te dien aanzien door haar worden uitgeoefend.

c) Sedert December 1894 wordt op aanvragen betreffende de uitoefening van het hierbedoeld bedrijf in de wateren der residentie Amboina in dier voege beschikt, dat de vergunning eerst van kracht wordt, nadat de ondernemer zich, ten genoegen van den resident, met de betrokken inlandsche bevolking hebbe verstaan ten aanzien van de rechten, welke zij harerzijds uitoefent op de inzameling van zeeproducten als waartoe de vergunning den ondernemer recht geeft. De vereischte overeenkomsten met de bevolking der betrokken negorijen mogen slechts worden aangegaan „voor den duur der vergunning", welke laatste, voor elk onderdeel van het gebied, waartoe zij betrekking heeft, eerst in werking treedt wanneer de overeenkomsten door den resident zijn goedgekeurd.

d) De vergunning is verleend o. a. onder de bepaling dat de ondernemer aan de vischvangst, uitgeoefend door de bevolking van Amboina, de Oeliassers, Boeroe en Amblauw, zoomede van West- en Midden-Ceram en, behalve aan de vischvangst, ook aan het vangen van schildpadden door de bevolking der Tenimber-, Babber- en Zuidwester-eilanden en het visschen naar agar-agar door de bevolking van Oost-Ceram, de Ceramlaut- en Matabella-eilanden geen hindernissen in den weg zal leggen, noch inbreuk maken op de rechten, welke zij te dien aanzien uitoefent.

Doorloopend nummer.	Territoriale wateren, waartoe de vergunning betrekking heeft.	Namen der aanvragers.	Datum en nummer van het gouvernementsbesluit, waarbij de vergunning is verleend.
6	Eiland Ceram en de eilanden, uitmakende de afdeeling Saparoea. *e*)	Liem Tek Sie. *f*)	6 Juli 1899 n°. 42.
7	Eiland Ceram. *g*)	G. A. Sedée.	10 December 1899 n°. 39.
8	Afdeeling Kairatoe (West-Ceram). *h*)	Njio Poan Boeng.	10 December 1899 n°. 38.
9	Ceramlaut-, Goram- en Matabella-eilanden (onderafdeeling Ceramlaut en Goram der afdeeling Banda). *i*)	Liem Tek Sie.	15 Februari 1900 n°. 8.
10	Afdeelingen Kajeli en Masarete op Boeroe. *j*)	Tjia Ke Beng.	6 Juli 1899 n°. 41.
11	Onderafdeeling Larat, onderafdeeling Sejra en eilanden behoorende tot de Babbergroep in de onderafdeeling Babber, Loeang en Sermatta, (afdeeling Aroe-, Key-, Tenimber- en Zuidwester-eilanden). *k*)	Tan Kok Soen.	10 December 1899 n°. 37.
	Ternate.		
--	Obi-groep (met inbegrip van de Pekik- en Lawin-eilanden). *l*)	J. W. C. Diepenheim.	2 April 1900 n°. 3.
	Bali en Lombok.		
12	Het onder rechtstreeksch Europeesch bestuur staand gedeelte van het gewest. *b*)	Liem Soei Liang.	2 April 1900 n°. 5.

NB. Van de in 't vorig verslag (bijlage KKK) vermelde drie vergunningen van Maart 1899 tot uitoefening van de paarlvisscherij in eenige gedeelten van het territoriaal zeegebied der residentie Timor en onderhoorigheden, aan welke vergunningen tot grondslag strekten de door de ondernemers met de inlandsche bestuurders der betrokken landschappen ter zake gesloten overeenkomsten, werd er één, die bij gouvernementsbesluit dd. 2 Maart 1899 n°. 26 was verleend aan den heer E. W. van Baerle, overgedragen op de „Visscherij-maatschappij Djoempandang". Deze overdracht werd goedgekeurd bij gouvernementsbesluit dd. 29 December 1899 n°. 11.

---

e) Gelijk beding als in de voorgaande noot ter verzekering van de ongestoorde uitoefening van de vischvangst door de bevolking van Ceram en de Oeliassers en van het visschen naar agar-agar door de bevolking van Oost-Ceram.

f) Bij gouvernementsbesluit dd. 2 April 1900 n°. 6 is, in plaats van Liem Tek Sie, als houder der vergunning erkend Tjia Ke Beng, ook bedoeld sub 10.

g) De vergunning bevat gelijk voorschrift als bedoeld bij noot *c* in het belang van de ongestoorde uitoefening van de vischvangst door de bevolking van Midden-Ceram en van het visschen naar agar-agar door de bevolking van Oost-Ceram.

h) Als voren wat betreft de vischvangst door de bevolking binnen het geheele vergunningsgebied.

i) Als voren zoowel wat betreft de vischvangst als het visschen naar agar-agar door de bevolking binnen het geheele vergunningsgebied.

j) Als voren wat betreft de vischvangst door de bevolking van Boeroe en Amblauw.

k) Als voren wat betreft de vischvangst en het vangen van schildpadden door de bevolking in het geheele vergunningsgebied.

l) Het geldt hier geen nieuwe vergunning, maar de uitbreiding tot een grooter gebied van die, bij gouvernementsbesluit dd. 21 Juli 1898 n°. 28 aan denzelfden ondernemer verleend, welke alleen betrekking had tot het eiland Obi-Bisa of Selilé. Overigens bleven de voorwaarden onveranderd.

BIJLAGEN

BEHOORENDE BIJ HET

VERSLAG BETREFFENDE NEDERLANDSCH (OOST-) INDIË

VAN

1900.

Lit. A. Legerstatistiek van Nederlandsch-Indië, deels over 1899, deels over 1895 t/m 1899.

„ B. Overzichten betreffende de oorlogsmarine in Nederlandsch-Indië, meerendeels over 1899.

„ C. Overzicht betreffende de gouvernementsmarine in Nederlandsch-Indië over 1899.

„ D. Lijst van naamlooze vennootschappen, in 1899 in Nederlandsch-Indië en in Nederland opgericht (deze laatsten alleen voor zooveel haar werkkring zich tot Nederlandsch-Indië uitstrekt).

„ E. Numerieke opgaven, meerendeels over 1899, betreffende eenige onderwerpen van justitieelen aard of daarmede verband houdende.

„ F. Algemeene statistiek, afzonderlijk voor Java en Madura en voor de buitenbezittingen, betreffende de mutatiën, in 1898 voorgekomen onder de verschillende categorieën van gevangenen, benevens eene verdeeling van hun aantal op ult. 1898 per gewest.

„ G. Statistiek over 1899, vermeldende de gemiddelde sterkte der gevangenisbevolking, zoomede het aantal onder haar voorgekomen ziekte- en sterfgevallen, enz., voor elke landsgevangenis of daarmede gelijk te stellen strafinrichting in Nederlandsch-Indië in het bijzonder.

„ H. Tabellarische opgaven betreffende eenige onderwerpen in betrekking staande tot het departement van binnenlandsch bestuur, meerendeels over 1899.

„ J. Overzicht van de gehouden aanteekeningen omtrent de verrichte heerendiensten op Java en Madura, met uitzondering van de residentiën Soerakarta en Djokjokarta, gedurende 1899.

„ K. Overzicht van de opbrengst van het hoofdgeld van de heerendienstplichtigen in de gouvernementslanden van Java (de residentie Batavia uitgezonderd) en op Madura, en van de daaruit bestreden uitgaven over 1899.

„ L. Overzichten van de gehouden aanteekeningen omtrent de in sommige gewesten buiten Java en Madura gedurende 1899 verrichte heerendiensten.

„ M. Overzichten, meerendeels over 1898 en 1899, betreffende de landrente en andere landelijke inkomsten zoo op Java en Madura als in sommige gewesten der buitenbezittingen.

Lit. N. Statistische overzichten betreffende uitgifte van grond en andere agrarische aangelegenheden, afzonderlijk voor Java en Madura en voor de buitenbezittingen, meerendeels over 1899.

„ O. Numerieke opgaven betreffende het middelbaar onderwijs in Nederlandsch-Indië over de jaren 1898 en 1899.

„ P. Overzicht betreffende de in Nederlandsch-Indië aanwezige scholen voor inlanders over 1898 en gedeeltelijk ook over 1899, zoomede gegevens betreffende de (particuliere) scholen voor vreemde oosterlingen over 1899.

„ Q. Statistische en andere opgaven betreffende de Europeesche en inlandsche Christengemeenten in Nederlandsch-Indië (daaronder ook de zendingsgemeenten), meerendeels volgens de over 1899 ingekomen gegevens, zoomede statistische opgaven over de jaren 1897, 1898 en 1899 betreffende de deelneming door Mohammedanen uit Nederlandsch-Indië aan de bedevaart naar Mekka.

„ R. Opgaven betreffende de in Nederlandsch-Indië bestaande weeshuizen en andere instellingen of vereenigingen van liefdadigheid, zoomede uitkeeringsfondsen en spaarbanken, meerendeels over 1899.

„ S. Numerieke opgaven betreffende den burgerlijken geneeskundigen dienst in Nederlandsch-Indië, meerendeels over 1899, benevens gewestelijke cijfers betreffende de voornaamste in dat jaar bij het bestuur bekend geworden ongelukken met doodelijken afloop.

„ T. Overzicht betreffende de samenstelling en distributie op 15 April 1900 van het technisch personeel der burgerlijke openbare werken, benevens opgaven nopens de in 1899 vanwege het burgerlijk bouwdepartement verwerkte sommen.

„ U. Vergelijkend overzicht van de uitkomsten der spoorweg- en tramweg-exploitatie in Nederlandsch-Indië over 1899.

„ V. Overzicht, afgesloten op ult. Mei 1900, van de nog te aanvaarden vergunningen voor den aanleg en de exploitatie van tramwegen met mechanische beweegkracht in Nederlandsch-Indië.

„ W. Opgaven betreffende de op ult. 1899 met stoomkracht werkende particuliere inrichtingen, enz. in Nederlandsch-Indië.

„ X. Statistiek betreffende den post- en telegraafdienst in Nederlandsch-Indië over 1899, meerendeels tevens in vergelijking met de cijfers over 1897 en 1898.

Lit. Y. Overzicht van de op ult. December 1899 in Nederlandsch-Indië in exploitatie zijnde telephoonondernemingen.

„ Z. Overzichten betreffende den postspaarbankdienst in Nederlandsch-Indië over het tijdvak 1 Juli 1898 t/m ult. Juni 1900.

„ AA. Overzicht van de tot ult. April 1900 verleende vergunningen tot het aanleggen en exploiteeren van electrische geleidingen in Nederlandsch-Indië, voor zooveel op genoemden datum nog van kracht.

„ BB. Overzicht van de in 's lands kassen in Nederlandsch-Indië aanwezige betaalmiddelen bij het einde van elke maand van 1899, benevens een gewestelijk overzicht betreffende de in 1899/1900 plaats gehad hebbende inwisseling der op Java en Madura in omloop geweest zijnde ongangbare koperen munt (duiten).

„ CC. Algemeen overzicht van de opbrengst, enz. der in 1899 voor gouvernementsrekening in Nederland verkochte hoeveelheden koffie, kinabast en tin.

„ DD. Overzicht betreffende de in 1899 voor gouvernementsrekening uit Indië verscheepte ladingen koffie, kinabast en tin en van de daarvoor betaalde vrachten.

„ EE. Overzichten van verschillenden aard betreffende de opiumpacht op Java en in de gewesten daarbuiten, meerendeels over 1898 en 1899.

„ FF. Overzichten betreffende de voor de overige verpachte landsmiddelen voor de jaren 1898, 1899 en 1900 bedongen pachtsommen, zoomede opgaven nopens de achterstanden op ult. 1898 en de afbetalingen, in mindering daarvan, gedurende 1899.

„ GG. Statistiek betreffende de gedurende 1899 (in de gewesten Soerabaija, Pasoeroean, Probolinggo, Bezoeki en Madura, zoomede in de gouvernementsafdeeling Lombok der residentie Bali en Lombok) verkregen uitkomsten met de exploitatie van het opiummonopolie in eigen beheer.

„ HH. Overzicht betreffende de opbrengst in 1899 van verschillende niet-verpachte middelen onder beheer van het departement van financiën.

„ JJ. Overzicht van de geldmarkt in Nederlandsch-Indië over 1899, door den president der Javasche Bank aangeboden ten behoeve van het Koloniaal Verslag; koersnoteeringen over 1899 van de voornaamste der te Batavia verhandeld wordende Indische effecten; wisselkoersen aldaar gedurende 1899, zoomede balans en winst- en verliesrekening der Javasche Bank, afgesloten op 31 Maart 1900.

„ KK. Overzicht van de uitkomsten zoowel in Nederland als in Indië van het in 1900 gehouden 1ste of 2de gedeelte van het groot-ambtenaarsexamen voor den Indischen dienst, benevens overzichten over 1898 en 1899 betreffende de geldelijke aangelegenheden van het weduwen- en weezenfonds van burgerlijke (Europeesche) ambtenaren in Nederlandsch-Indië en van dat der officieren van de landmacht aldaar.

„ LL. Overzicht betreffende de uitgestrektheid, enz. van de bouwgronden der inlandsche bevolking op Java en Madura (met uitzondering van de gewesten Djokjokarta en Soerakarta en van de particuliere landerijen) over 1899.

„ MM. Overzicht betreffende de rijstcultuur op Java en Madura (met uitzondering als voren) over 1899.

„ NN. Overzicht betreffende de teelt van andere eenjarige gewassen op Java en Madura (met uitzondering als voren) over 1899.

Lit. OO. Overzichten, afgesloten op ult. 1899, betreffende de koffieplantsoenen der inlandsche bevolking in drie van de vier gewesten op Java, waar de verplichte teelt en levering zijn opgeheven.

„ PP. Overzicht betreffende de uitkomsten der aan de verplichte levering onderworpen koffiecultuur op Java over 1899, zoomede opgaven over 1898 en 1899 betreffende de afschrijvingen en bijplantingen in de op hoog gezag aangelegde geregelde koffieplantsoenen aldaar.

„ QQ. Opgaven betreffende den omvang der aan de verplichte levering onderworpen koffiecultuur op Java (uitgenomen de residentiën Soerakarta en Djokjokarta) in elke daarbij betrokken afdeeling op 31 December 1899.

„ RR. Recapituleerend overzicht over de jaren 1895 t/m 1899 betreffende den omvang en de uitkomsten der aan de verplichte levering onderworpen koffiecultuur op Java, benevens veilingsopgaven over 1899 en een deel van 1900.

„ SS. Statistiek betreffende de plantsoenen en de productie der gouvernements-kina-onderneming in de Preanger Regentschappen, meerendeels over 1898 en 1899; opgaven betreffende de in 1899 hier te lande voor gouvernementsrekening verkochte hoeveelheden bast (oogst 1898), benevens overzicht van de geldelijke uitkomsten der bedoelde onderneming over de jaren 1895 t/m 1899 (oogsten 1894 t/m 1898).

„ TT. Opgaven betreffende de suikerindustrie op Java over 1899, zoomede overzicht der in het tijdvak 1 Juli 1899 t/m 30 Juni 1900 genomen beschikkingen op aanvragen om vergunning tot het in werking brengen van suikerondernemingen aldaar, werkende op overeenkomsten met de bevolking.

„ UU. Overzicht over 1898/1899 van de in verschillende gewesten van Java bestaande suikerrietaanplantingen ter verkrijging van bibiet (plantriet).

„ VV. Overzicht van de productie, enz. in 1898 en 1899 der indigo- en der tabaksondernemingen op Java, met uitzondering van die, gevestigd op gronden door het Gouvernement in erfpacht of in huur uitgegeven, van die in de Vorstenlanden en van die op particuliere landerijen.

„ WW. Gewestelijk overzicht betreffende de op ult. 1899 op Java aanwezige landbouwondernemingen, gevestigd op gronden door het Gouvernement in erfpacht of in huur afgestaan, benevens de daarvan in 1899 verkregen productie, voor zooveel betreft de voornaamste landbouwvoortbrengselen voor de wereldmarkt.

„ XX. Overzicht betreffende de uitgestrektheid, enz. der particuliere landerijen op Java, benevens opgaven omtrent de op die landerijen en op huurlanden in Soerakarta en Djokjokarta in 1898 en 1899 verkregen productie voor de wereldmarkt.

„ YY. Overzichten en mededeelingen betreffende het boschwezen op Java en Madura over 1899.

„ ZZ. Overzicht over 1899 betreffende de uitkomsten en den omvang der aan de verplichte levering onderworpen koffiecultuur ter Sumatra's Westkust, benevens opgaven nopens de in gemeld jaar en in de eerste helft van 1900 te Padang gehouden gouvernementskoffieveilingen.

„ AAA. Overzichten over 1899 betreffende de in de buitenbezittingen gevestigde landbouwondernemingen, uitgenomen die op landen door particulieren in eigen-

dom bezeten en de daaronder te rangschikken specerijperken op de Banda-eilanden.

Lit. BBB. Overzicht betreffende de uitvoeren van de voornaamste boschproducten uit verschillende gewesten buiten Java en Madura over 1899.

„ CCC. Overzichten betreffende de gouvernements-tinontginning op Banka over 1899/1900 en betreffende de gouvernements-kolenontginning (Ombilien-kolenveld) op Sumatra over 1895 t/m 1899.

„ DDD. Overzicht van de door het Gouvernement verleende of van gouvernementswege goedgekeurde concessiën tot mijnontginning in Nederlandsch-Indië, afgesloten op 30 Juni 1900, benevens statistiek der op ult. Mei te voren nog van kracht zijnde vergunningen tot mijnbouwkundige opsporing.

„ EEE. Overzicht van het zoutdebiet in die gewesten van Nederlandsch-Indië, waar de verkoop van gouvernementswege geschiedt, over de jaren 1897, 1898 en 1899, benevens opgaven over de beide laatstgenoemde jaren omtrent de gouvernementszoutwinning (op Madura).

„ FFF. Overzichten over 1899 betreffende de handels- en scheepvaartbeweging tusschen Nederlandsch-Indië en landen of plaatsen daarbuiten gelegen, en ook betreffende de kustvaart in Nederlandsch-Indië, benevens opgaaf, voor sommige goederen, van de gedurende de jaren 1895 t/m 1899 in- en uitgevoerde hoeveelheden.

Lit. GGG. Overzicht van de in Nederlandsch-Indië tehuis behoorende schepen en vaartuigen, groot 30 M³. en daarboven, op 31 December 1899.

„ HHH. Overzichten over 1899 betreffende 1°. het fabriekswezen in Nederlandsch-Indië, voor zooveel dit niet onmiddellijk met den landbouw in verband staat, en de aldaar aanwezige drukkerijen; 2°. het gemiddeld bedrag der in de verschillende gewesten betaalde ambachts- en koelieloonen, en 3°. het aantal passars en warongs per gewest.

„ JJJ. Overzicht van de in het tijdvak van 1 Juli 1899 t/m ult. Juni 1900 voor bepaalde gedeelten van het territoriaal zeegebied van Nederlandsch-Indië tot wederopzeggens verleende vergunningen tot het visschen naar paarl- en paarlemoerschelpen, enz.

Drie graphische overzichten betreffende de Indische geldmiddelen: één (van algemeenen aard) over het tijdvak 1867 t/m 1899, en twee (bevattende eene splitsing van de ontvangsten en de uitgaven naar eenige der voornaamste hoofdbestanddeelen) over het tijdvak 1875 t/m 1899.

GRAPHISCH OVERZICHT

VAN DE INDISCHE FINANCIEN ONDER DE WERKING DER INDISCHE COMPTABILITEITSWET.

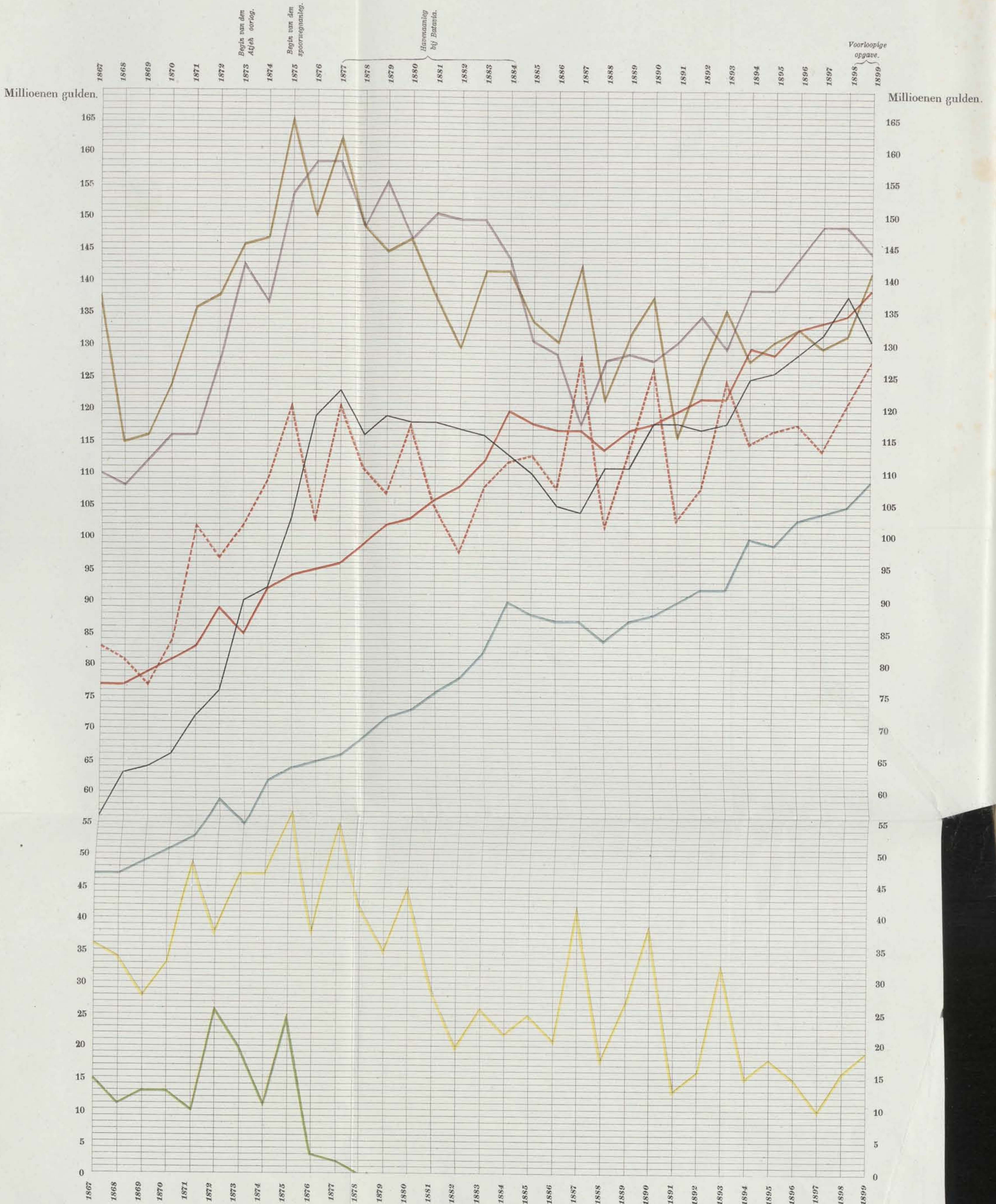

DIAGRAM
AANTOONENDE

- *Totaal der ontvangsten.*
- *Totaal der uitgaven.*
- *Uitgaven met uitzondering van die wegens producten en de bijdragen aan Nederland.*
- *Ontvangsten uit de gewone middelen.*
- *Netto ontvangsten uit de producten.*
- *Ontvangsten uit de gewone middelen + het gemiddelde van de netto ontvangsten wegens de producten.*
- *Ontvangsten uit de gewone middelen + de netto ontvangsten uit de producten.*
- *Bijdragen aan Nederland, wat 1873 betreft met inbegrip van de aflossing van 10 millioen aan de Nederlandsche Handelmaatschappij.*

Top. Inr.

Behoort bij het Koloniaal Verslag van 1900.

GRAPHISCHE VOORSTELLING VAN DE ONTVANGSTEN EN UITGAVEN VOOR NEDERLANDSCH-INDIË OVER

II. UITGAVEN.

1875 16561 + 61 + 6494 | 2695+7+177 | 507 | 793 | 53898
1876 27731 + 59 + 6434 | 2695+8+119 | 3516 | 80 | 847 | 62106
1877 24494 + 75 + 7136 | 2402+7+91 | 3787 | 5690 | 583 | 61970
1878 23201 + 69 + 6871 | 2777+7+96 | 3278 | 139 | 3857 | 491 | 56885
1879 27072 + 82 + 6629 | 2915+8+108 | 6839 | 371 | 3010 | 336 | 54125
1880 19123 + 88 + 6163 | 2604+12+154 | 8119 | 523 | 2958 | 537 | 49065
1881 24691 + 96 + 5883 | 2480+11+132 | 7853 | 781 | 2684 | 720 | 45049
1882 24175 + 106 + 5301 | 2830+11+78 | 8064 | 1046 | 3510 | 1002 | 44287 | 753
1883 26658 + 144 + 4562 | 2465+9+102 | 5773 | 1331 | 2176 | 1476 | 43097 | 1278
1884 23954 + 153 + 4033 | 1898+9+107 | 4880 | 1910 | 1966 | 1073 | 43868 | 2088
1885 15205 + 155 + 3490 | 2087+8+0 | 7295 | 2356 | 1341 | 907 | 42414 | 2333
1886 18320 + 165 + 2918 | 2168+9+0 | 5725 | 2201 | 647 | 1007 | 40256 | 2245
1887 9258 + 171 + 2348 | 2348+12+0 | 3317 | 2400 | 160 | 1243 | 40989 | 1773
1888 13066 + 194 + 1772 | 2687+15+0 | 5624 | 2579 | 471 | 1120 | 40212 | 1854
1889 14121 + 164 + 1252 | 2630+10+0 | 4684 | 2777 | 892 | 1346 | 42346 | 1854
1890 6024 + 165 + 764 | 2879+11+0 | 6036 | 3140 | 554 | 1327 | 44724 | 1854
1891 8649 + 144 + 247 | 3146+12+0 | 8962 | 3569 | 809 | 1890 | 43099 | 1854
1892 14503 + 136 | 3435 + 4 + 483 | 8302 | 3735 | 367 | 2112 | 42307 | 1872
1893 5205 + 124 | 3626 + 11 + 861 | 6585 | 4566 | 1216 | 2077 | 42670 | 1854
1894 8303 + 110 | 3866 + 1 + 1161 | 6180 | 4181 | 959 | 3944 | 46713 | 1863
1895 8037 + 105 | 4019 + 1 + 1097 | 7813 | 4209 | 639 | 3830 | 46564 | 2093
1896 7192 + 112 | 6195 + 1 + 1089 | 6543 | 5125 | 346 | 4807 | 48558 | 2045
1897 10232 + 121 | 4837 + 1 + 1172 | 6279 | 5630 | 462 | 4700 | 50918 | 2577
1898 4123 + 129 | 5439 + 1 + 1845 | 10467 | 6304 | 407 | 5361 | 52325 | 2606
1899 7526 + 121 | 4709 + 1 + 1444 | 3994 | 7270 | 149 | 2198 | 48102 | 4187

47897 53282 53224 53877 58872 57057 59959 58258 58083 59155 61403 61052

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

EEN CENTIMETER

ELKE CENTIMETER STELT 2 000 000 GULDEN VOOR.

VERKLARING DER KLEUREN.

Uitgaven in verband met de landbouwproducten.
Uitgaven in verband met de mijnbouwproducten.
Kosten van spoorwegaanleg (daaronder begrepen die van den aanleg der haven van Tjilatjap en van de Emmahaven).
Kosten der spoorwegexploitatie.

VERKLARING DER KLEUREN.

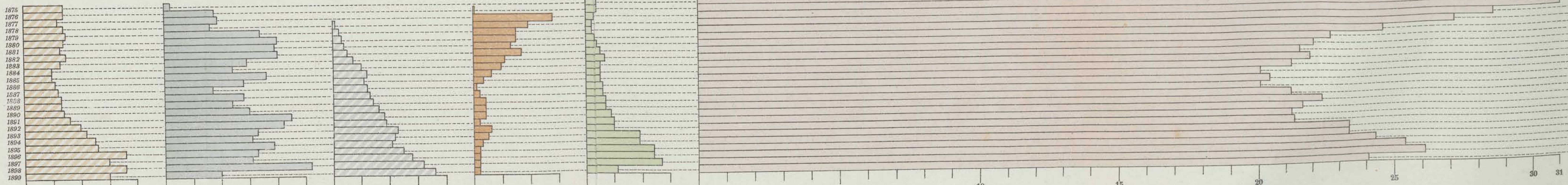
Uitgaven voor den aanleg van zeewerken en van de haven van Tandjong Priok (Batavia).
Uitgaven voor bevloeiingswerken.
Uitgaven voor Oorlog en Marine (met inbegrip van die voor de stoomtram in Atjeh).

VERKLARING DER KLEUREN.

Uitgaven wegens aflossing van leeningen en betaling van renten van leeningen en voorschotten.
Overige gewone uitgaven.
Bijdrage aan de rijksmiddelen.

De cijfer
voor een
nog niet

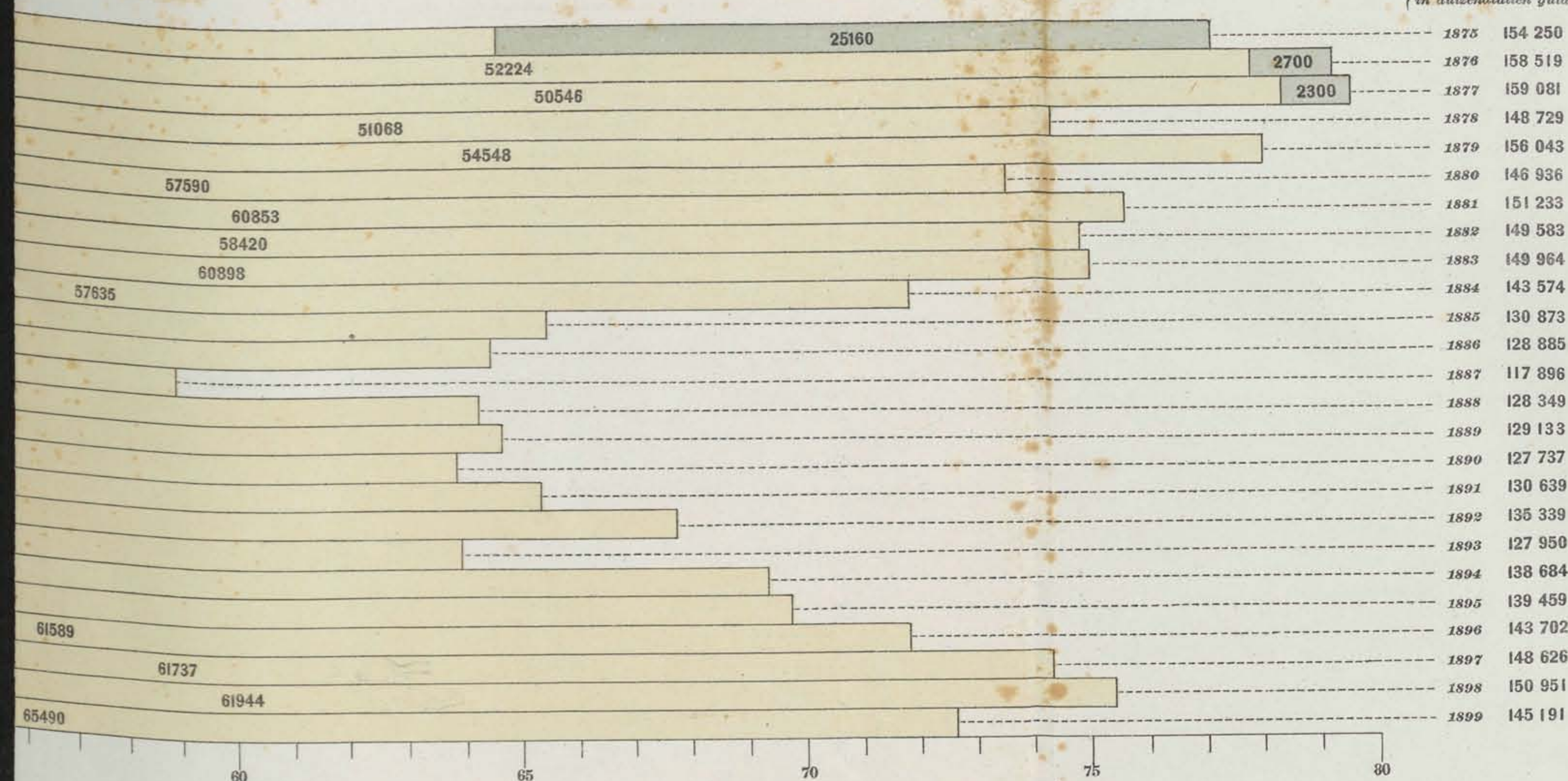
MIJNBOUWPRODUCTEN. SPOORWEGAANLEG. SPOORWEGEXPLOITATIE. HAVEN- EN ZEEWERKEN. BEVLOEIINGSWERKEN. OORLOG EN MARINE.

EEN CENTIMETER

ELKE CENTIMETER STELT 2 000 000 GULDEN VOOR.

HET 25 - JARIG TIJDVAK 1875 - 1899.

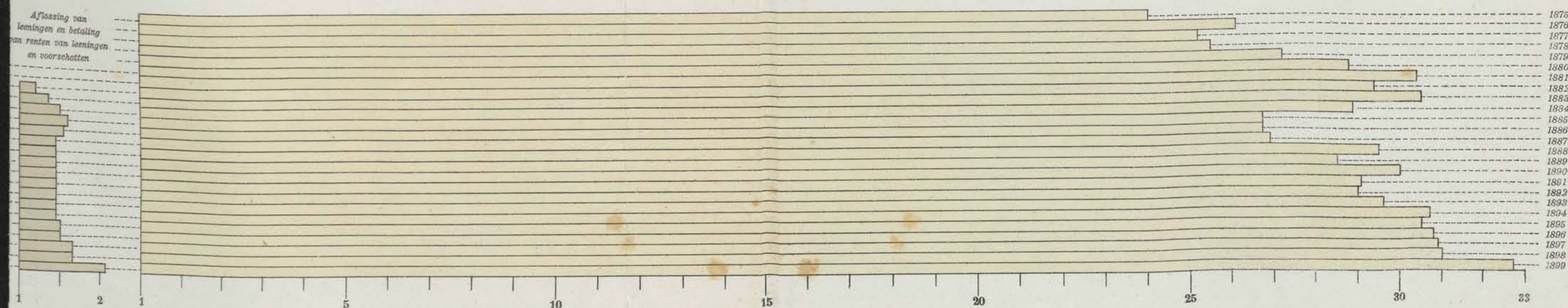

TOELICHTING.

s over de jaren 1875-1897 zijn ontleend aan de begrootingsrekeningen, terwijl die over 1898 geheel en die over 1899 deel steunen op de tot dusver bekende werkelijke uitkomsten. In de gevallen waarin laatstbedoelde opgaven over 1899 beschikbaar waren, is de raming der begrooting behouden.

De in de vakjes geplaatste getallen duiden de uitgaven aan in ronde duizendtallen gulden. De door + teekens verbonden cijfers, geplaatst in de vakjes welke de uitgaven wegens de producten aangeven, hebben, wat de landbouwproducten betreft, voor de jaren 1875-1891 achtereenvolgens betrekking op koffie, kina en suiker, en, voor de jaren 1892-1899, op koffie en kina, terwijl, voor zooveel de mijnbouwproducten aangaat, die cijfers respectievelijk de uitgaven aanduiden in verband met Banka-tin, Billiton-tin en steenkolen.

OVERIGE GEWONE UITGAVEN.

Top. Inrichting.

GRAPHISCHE VOORSTELLING VAN DE ONTVANGSTEN EN UITGAVEN VOOR NEDERLANDSCH-INDIË OVER HET 25-JARIG

I. ONTVANGSTEN.

1875 67864+74+10786
1876 59515+113+10455
1877 73209+187+11266
1878 60360+96+10919
1879 77+197+11194
1880 835+202+10482
1881 47016+132+9626
1882 36602+243+8902
1883 46034+336+7871
1884 40383+364+6787
1885 33570+389+6328
1886 33438+308+5281
1887 46333+286+3384
1888 26145+300+2665
1889 37458+246+2066
1890 40553+263+1327
1891 18344+190+724
1892 26190+236+452
1893 35500+134+561
1894 21001+135
1895 24189+114
1896 22079+120
1897 16042+224
1898 14994+217
1899 12768+344

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

EEN CENTIMETER
ELKE CENTIMETER STELT 2 000 000 GULDEN VOOR.

VERKLARING DER KLEUREN.

- Ontvangsten in verband met de landbouwproducten.
- Ontvangsten in verband met de mijnbouwproducten.
- Opbrengst der landrente.
- Opbrengst der invoerrechten.
- Opbrengst der uitvoerrechten.

VERKLARING DER KLEUREN.

- Opbrengst der accijnzen.
- Opbrengst der verpondingsbelasting en der belasting op de specerijperken op de Banda-eilanden.
- Opbrengst der belasting op het bedrijf.
- Opbrengst der personeele belasting.
- Opbrengst van het patentrecht.

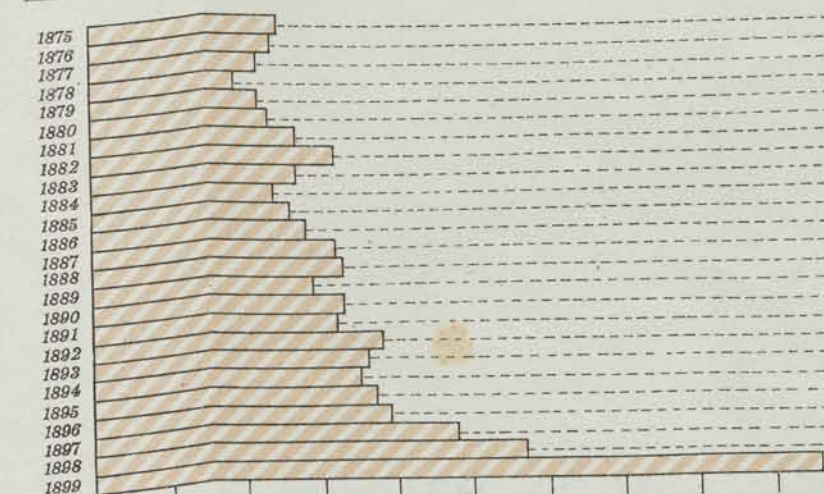
VERKLARING DER KLEUREN.

- Opbrengst der spoorweg-exploitatie.
- Ontvangsten in verband met oorlog en marine (met inbegrip van die voor de stoomtram in Atjeh)
- Overige gewone ontvangsten.
- Saldo's van vorige diensten.

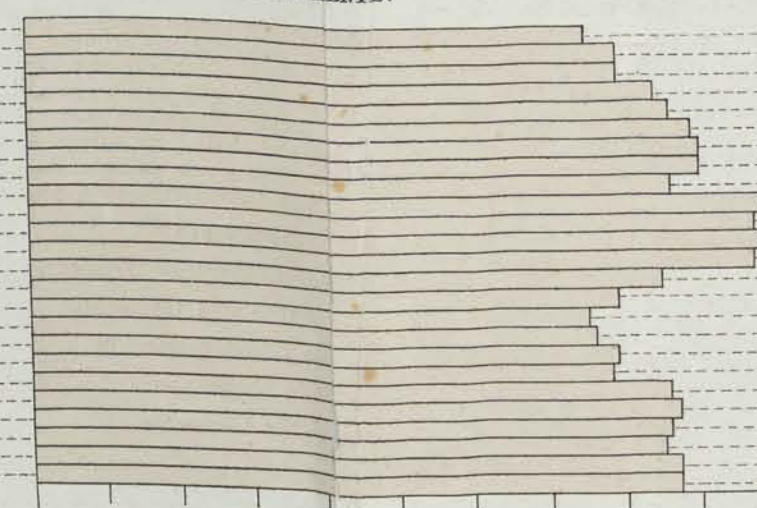
TOELICHTING.

De cijfers over de jaren 1875–1897 zijn ontleend aan de begrooting... die over 1898 geheel en die over 1899 grootendeels steunen op de tot... werkelijke uitkomsten. In de weinige gevallen waarin laatstbedoelde... nog niet beschikbaar waren is de raming der begrooting behouden.

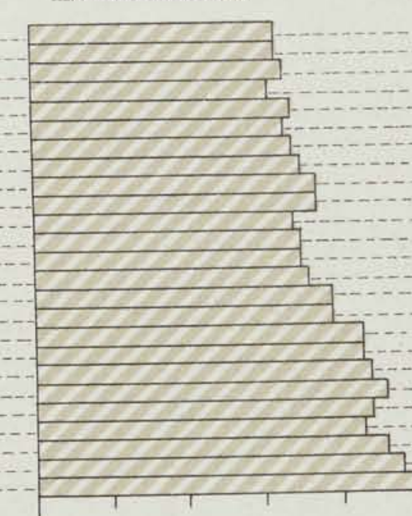
MIJNBOUWPRODUCTEN.

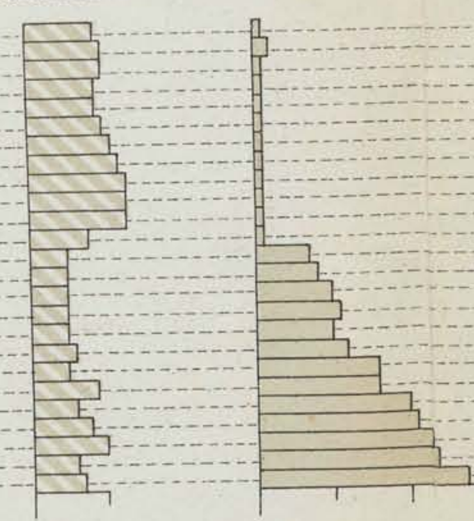
LANDRENTE.

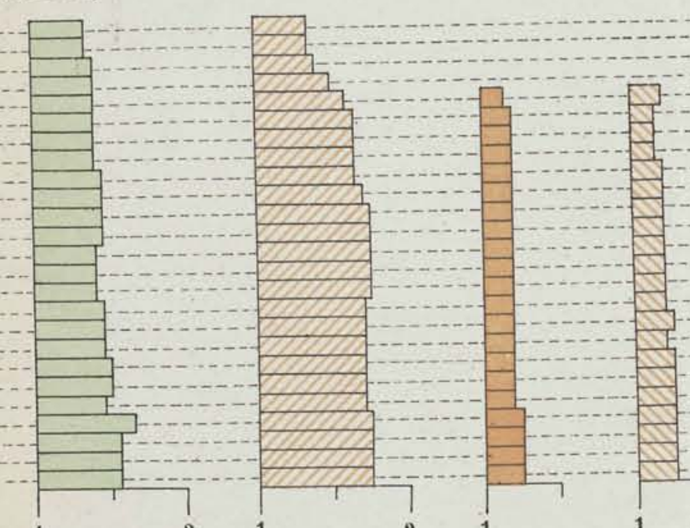
INVOERRECHTEN.

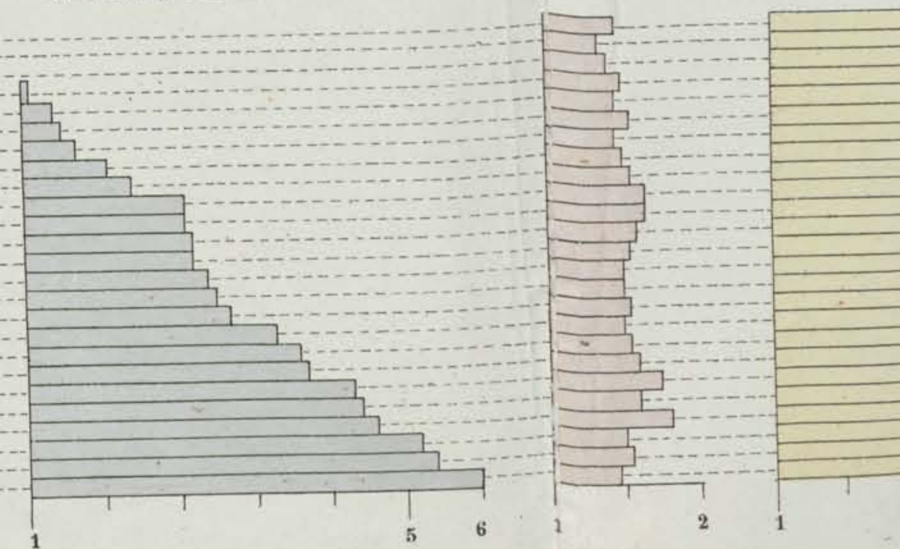
UITVOERRECHTEN. ACCIJNZEN.

VERPONDING, ENZ. BEDRIJFSBEL. PERSON. BEL. PATENT.

SPOORWEG-EXPLOITATIE. OORLOG EN MARINE.

DERLANDSCH – INDIË OVER HET 25 – JARIG TIJDVAK 1875 – 1899.

EN.

TOTAAL DER ONTVANGSTEN

(*in duizendtallen gulden*)

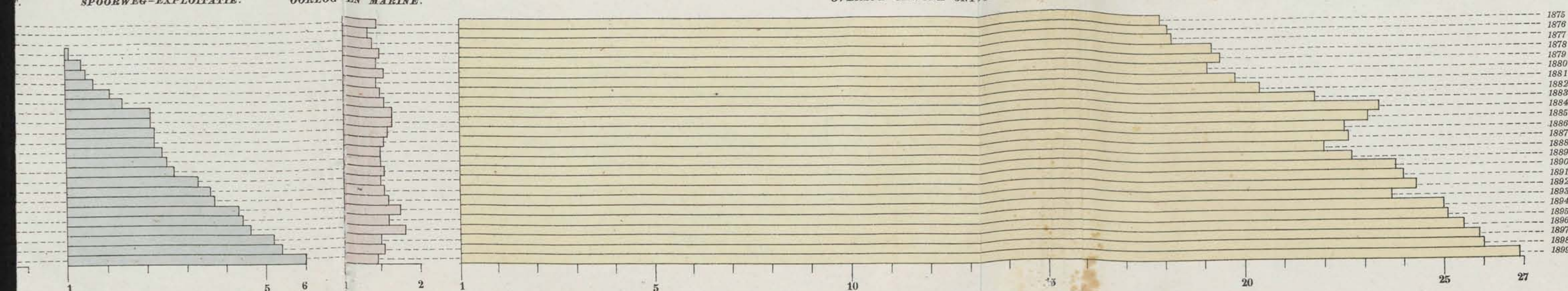
1875	165 786
1876	150 660
1877	162 649
1878	149 473
1879	144 516
1880	146 838
1881	137 802
1882	130 315
1883	141 627
1884	142 266
1885	133 981
1886	131 259
1887	143 351
1888	121 690
1889	132 332
1890	137 789
1891	116 397
1892	127 318
1893	136 101
1894	128 419
1895	131 243
1896	133 084
1897	130 385
1898	132 315
1899	142 111

...o van die voor de ...omtram in Atjeh.)

TOELICHTING.

De cijfers over de jaren 1875–1897 zijn ontleend aan de begrootingsrekeningen, terwijl die over 1898 geheel en die over 1899 grootendeels steunen op de tot dusver bekende werkelijke uitkomsten. In de weinige gevallen waarin laatstbedoelde opgaven over 1899 nog niet beschikbaar waren is de raming der begrooting behouden.

De in de vakjes geplaatste getallen duiden de ontvangsten aan in ronde duizendtallen gulden. De door + teekens verbonden cijfers, geplaatst in de vakjes welke de ontvangsten wegens de producten aangeven, hebben, wat de landbouwproducten betreft, voor de jaren 1875–1893 achtereenvolgens betrekking op koffie, kina en suiker, en, voor de jaren 1894–1899, op koffie en kina, terwijl, voor zooveel de mijnbouwproducten aangaat, die cijfers respectievelijk de ontvangsten aanduiden in verband met Banka-tin, Billiton-tin en steenkolen.

Top. Inrichting.

(5. 1.)

II. SURINAME.

VERSLAG.

A. Grondgebied.

Het grondgebied van Suriname onderging geene verandering.

B. Bevolking.

De bevolking is in den loop van het jaar 1899 met 1276 zielen vermeerderd. Er kwamen in dat jaar 1906 personen, onder wie 614 Britsch-Indische en 55 Nederlandsch-Indische immigranten, in de kolonie aan en er vertrokken 1393 personen, onder wie Britsch-Indische immigranten.

Op den 31sten December 1899 bestond de bevolking uit 70 248 personen, onder wie 37 001 van het mannelijk geslacht; het aantal Europeanen bedroeg op dat tijdstip 789, onder wie de Europeanen, die bij het garnizoen en op de koopvaardijvloot dienen, niet begrepen zijn. Van de zooeven genoemde 789 Europeanen waren 586 in Nederland geboren.

In bijlage A zijn staatjes opgenomen, waarin voorkomen:

a. nadere opgaven omtrent mutatiën in de bevolking in het jaar 1899;

b. opgaven omtrent de verdeeling der bevolking in de kolonie op ultimo December 1899, volgens de bij de wijkmeesters en districts-commissarissen ontvangen opgaven, en

c. een vergelijkend overzicht van de bevolking in de districten in de jaren 1863, 1872, 1873, 1897, 1898 en 1899.

Uit bijlage A sub *b* blijkt dat de bevolking van Paramaribo, van Nieuw-Nickerie en van Albina op ultimo December 1899 respectievelijk bestond uit 31 427, 1180 en 332 zielen, terwijl de vestigingsplaats Totness 632 bewoners telde. Het meest bevolkte district, Beneden-Commewijne, telde 8603, het minst bevolkte, Boven-Saramacca 414 inwoners, onder wie de boschnegers en indianen niet begrepen zijn.

Voor de getalsterkte der arbeidende bevolking op de plantages en gronden afzonderlijk, alsmede van de huurders op de centrale vestigingsplaatsen, wordt verwezen naar hoofdstuk P, § 3 (Landbezit, landbouw en andere ondernemingen) en naar de bijlagen M, Q, R en S van dit verslag.

Volgens de opgaven van wijkmeesters en districts-commissarissen, die echter verschillen met die welke door de gemeenten zelve zijn opgegeven en in bijlage F voorkomen, bevinden zich onder de bevolking van de onderstaande godsdienstige gezindten het bij elk van haar vermelde aantal personen:

Hervormde Gemeente	6 485
Evangelisch-Luthersche Gemeente	2 963
Roomsch-Katholieke Gemeente	12 234
Moravische Broedergemeente	27 010
Israëlietische Gemeenten	1 171
Episcopaalsche Gemeente	342
Voorts:	
Mahomedanen	3 698
Hindoes	10 504
Volgelingen van de leer van Confucius	28
Andere godsdiensten	1 557

De gebruikelijke statistieke opgaven met betrekking tot de verdeeling der bevolking naar de onderscheidene betrekkingen, beroepen en ambachten, enz. komen voor in bijlage B van dit verslag.

In den loop van het jaar 1899 werden 265 huwelijken gesloten (waarbij 271 kinderen werden gewettigd); 2251 kinderen werden geboren, van wie 566 in echt.

Er overleden 1488 personen, zoodat er 763 meer geboorten dan sterfgevallen in 1899 hebben plaats gehad.

Voor verdere statistieke opgaven omtrent huwelijken, geboorten en sterfgevallen wordt verwezen naar bijlage C.

In 1899 werd admissie tot de burgerrecht aan één persoon verleend.

C. Mededeelingen van algemeenen aard.

Gedurende het jaar 1899 werden rust en orde in kolonie niet gestoord.

De verhouding met de naburige koloniën bleef op den meest gewenschten voet.

Bijna het geheele jaar 1889 heerschte in de kolonie eene felle droogte, die reeds in de tweede helft van 1898 begon en eerst in 1900 plaats maakte voor regen. Vooral de goudindustrie en de suikercultuur hadden veel daarvan te lijden. De suikerplantages brachten slechts 9 566 752 K.G. suiker op, tegen 12 170 798 K.G. in 1898.

De cacaocultuur daarentegen heeft betrekkelijk weinig van de droogte geleden. De opbrengst van deze cultuur steeg van 2 706 338 K.G. in 1898 tot 3 969 945 K.G. in 1899.

De communicatie met het district Coronie wordt voortdurend en steeds meer belemmerd door de aldaar voor de kust liggende modderbank, die zich gestadig uitbreidt, zooals nog in de maand Mei van dit jaar werd geconstateerd bij eene door den beheerder der koloniale vaartuigen gedane opneming van die bank.

Het plaatsje Albina in het district Marowijne breidt zich voortdurend uit.

De gezondheidstoestand in de kolonie was in 1899 over het algemeen gunstig.

Door den waarnemenden Gouverneur mr. J. W. van Oosterzee, werd van 25—29 Juli 1899 een bezoek gebracht aan het district Nickerie. Bezocht werden onder anderen de scholen in dat district en de vestingsplaats Paradise.

Door den Gouverneur werd den 14den April 1900 een bezoek gebracht aan de tabaksonderneming aan de Cassiporakreek, vergezeld onder anderen van den agent-generaal, den geneeskundigen inspecteur, den inspecteur voor het onderwijs, den directeur van den cultuurtuin en den Britschen consul. Het geheel maakte een zeer gunstigen indruk.

D. Algemeen en gewestelijk beheer.

De Gouverneur mr. W. Tonckens J.Lz. vertrok den 5den Juni 1899 met buitenlandsch verlof, wegens ziekte naar Nederland en keerde den 18den December in de kolonie terug. Tijdens zijne afwezigheid werden zijne functiën krachtens art. 26 van het Reglement op het beleid der regeering waargenomen door den heer mr. J. W. van Oosterzee, procureur-generaal en als zoodanig ondervoorzitter van den raad van bestuur.

Bij Koninklijk besluit van 30 Juni 1898, n°. 75, werd de

heer D. H. Havelaar, ingenieur der eerste klasse bij den waterstaat en 's lands burgelijke openbare werken in Nederlandsch-Indië, tijdelijk chef van het Bouwdepartement in Suriname, benoemd tot buitengewoon lid in den raad van bestuur.

Het lid in den raad van bestuur mr. W. A. van Emden, kantonrechter te Paramaribo, die door de bevoegde geneeskundige commissie hier te lande blijvend ongeschikt werd bevonden om zijne functiën in de kolonie weder te aanvaarden, verkreeg op zijn verzoek eervol ontslag uit zijne beide genoemde betrekkingen, terwijl hem als kantonrechter te Paramaribo pensioen werd toegekend.

In zijne plaats werd bij Koninklijk besluit van 1 Maart 1900, n°. 9, tot lid in den raad van bestuur benoemd de heer D. H. Havelaar, terwijl de heer dr. H. D. Benjamins, inspecteur voor het onderwijs in Suriname, die in de maand Januari van het loopende jaar van buitenlandsch verlof terugkeerde, bij hetzelfde Koninklijk besluit tot buitengewoon lid in dien raad werd benoemd.

Voor het zittingjaar 1900/1901 werden ingevolge art. 68 van het Regeeringsreglement door den Gouverneur tot leden der Koloniale Staten benoemd de heeren S. M. Swijt, S. da Costa, A. van 't Hooggerhuys en R. A. Tammenga, terwijl respectievelijk tot voorzitter en ondervoorzitter voor dat zittingjaar werden benoemd de heeren mr. C. J. Heylidy en dr. A. Salomons.

Ten gevolge van het overlijden van den heer S. M. Swijt werd in diens plaats benoemd de heer S. Muller van Voorst.

Bij de periodieke verkiezing van leden der Koloniale Staten werden herkozen de aan de beurt van aftreding zijnde leden F. C. Curiel en J. E. Muller en werd in de plaats van dr. G. J. Vanier, die zich niet herkiesbaar had gesteld, gekozen de heer F. W. Hensen.

De gouvernements-secretaris, mr. C. F. Schoch, vertrok den 19den Mei 1900 naar Nederland met verlof buiten bezwaar van den lande voor den tijd van zes maanden. Met de waarneming van zijne functiën tijdens zijne afwezigheid werd belast de hoofdcommies ter gouvernements-secretarie A. T. Oliviera.

In het gewestelijk bestuur kwamen de volgende veranderingen.

De districts-commissaris van Beneden-Suriname en Beneden-Para, de heer W. L. ten Harmsen van der Beek, keerde van buitenlandsch verlof in de maand Februari jl. in de kolonie terug en aanvaardde den 1sten Maart daaraanvolgende het beheer over de beide genoemde districten. Bovendien werd hij belast met het beheer van de districten Boven-Suriname en Boven-Para, terwijl aan den districts-commissaris van deze districten, den heer M. Nassy, het beheer werd opgedragen van het district Beneden-Commewijne, met eervolle ontheffing van den heer F. Smith, 1ste-luitenant der artillerie, commandant van het fort Nieuw-Amsterdam, die, zooals in het vorige verslag werd vermeld, met de waarneming van dat beheer werd belast bij het vertrek met buitenlandsch verlof van den districts-commissaris H. van Breen.

De districts-commissaris, de heer P. M. Schuyt Ruys, werd voor den dienst afgekeurd.

Bij verordening van 14 December 1899 (*Gouvernementsblad* n°. 45), werden de commissiën van Raden Hoofd-ingelanden in de districten Nickerie en Coronie opgeheven en werden die districten daardoor gebracht onder de algemeene voor de andere districten geldende regeling.

E. Militair beheer.

§ 1. *Landmacht.*

Schutterij. In 1899 werden te Paramaribo van de 122 schutterplichtigen, 87 tot persoonlijken dienst ingelijfd.

De sterkte van de schutterij op ultimo December 1899 bestond uit 24 officieren en 407 onderofficieren en manschappen.

De gewone oefeningen werden onder leiding van den bataljonsadjudant gehouden en afgewisseld door algemeene exercitiën. Door het muziekkorps werden op de openbare pleinen eenige uitvoeringen gegeven.

Gewapende burgermacht. Op 31 December 1899 bestond de gewapende burgermacht in de districten uit 63 officieren en 1568 onderofficieren en manschappen.

De districts-commissarissen werden als gebruikelijk op hunne inspectiën door een officier of onderofficier van de gewapende burgermacht vergezeld.

Troepen. In de formatie kwam geene wijziging.

Op 31 December 1899 was de sterkte 20 officieren en 383 onderofficieren en manschappen.

De samenstelling was als volgt:

	Officieren.	Onderofficieren en manschappen.
staf	4	5
2 compagnieën infanterie	9	360
1 detachement artillerie	1	18
personeel van het materieel der artillerie	"	"
militaire geneeskundige dienst:		
officieren van gezondheid	4	"
apothekers	2	"
	20	383

Hieronder zijn niet begrepen de officier van gezondheid 1ste klasse op non-activiteit C. F. Aalsmeer en de militaire apotheker 2de klasse op non-activiteit J. M. van der Stempel.

Voorts waren voor memorie gevoerd:

1 officier van gezondheid, die tijdelijk belast is met de functiën van geneesheer-directeur van de inrichting ter verpleging van krankzinnigen;

19 infanteristen, dienstdoende bij de gewapende politie;

2 infanteristen, die gedetineerd waren, en

1 infanterist die dienst deed als ziekenvader in het militair hospitaal.

Gedurende 1899 werden uit de sterkte gevoerd:

5 officieren en 69 minderen, naar Nederland teruggekeerd 5 officieren en 23 minderen; met binnenlandsch gagement 5; met binnenlandsch paspoort 20 minderen; met vervroegd binnenlandsch paspoort 1; weggezonden met een briefje van ontslag 1; gedetineerd 5; voor memorie afgevoerd 4; als deserteur afgevoerd 4 minderen; als deserteur afgevoerd, vermoedelijk op den post Nickerie overleden 1; overleden 4 minderen; vermist 1 mindere.

Gedurende 1899 werden in de sterkte opgenomen:

6 officieren en 125 minderen, waarvan 6 officieren en 88 minderen overgenomen van het koloniaal werfdepot; nieuw aangenomen 17; van gedetineerd terug 6; terug na voor memorie afgevoerd te zijn geweest 13 minderen; terug na vermissing 1 mindere.

Het emplacement was op ultimo December 1899 als volgt:

		Officieren.	Onderofficieren en minderen.
Paramaribo		10	246
Fort Nieuw-Amsterdam		2	59
Post Nickerie		1	30
" Albina		1	30
" Leyden (quarantaine-etablissement)		"	1
personeel van den militairen geneeskundigen dienst:			
officieren van gezondheid:			
te Paramaribo	4		
op den post Nickerie	"		
		4	"
apotheker		2	"
		20	366

terwijl 17 minderen zich in het militair hospitaal bevonden.

De bij Koninklijk besluit van 22 Februari 1899, n°. 28, vastgestelde nieuwe regeling betreffende de instelling van, alsmede het toezicht, de directie en het administratief beheer over de militaire ziekeninrichtingen in de kolonie Suriname, waarvan in het vorig verslag melding werd gemaakt, en de ter uitvoering van dat Koninklijk besluit door den Gouverneur vastgestelde voorschriften traden 1 Juli 1899 in werking.

In het Gouvernementsblad van 1899 werd onder n°. 31 ter algemeene kennis gebracht het bij de — onder de zooeven bedoelde voorschriften behoorende instructie voor het voeren der administratie bij het militair hospitaal te Paramaribo en bij de andere militaire ziekeninrichtingen in de kolonie Suriname behoorende tarief n°. 3, bevattende eene klassificatie der personen die in het militair hospitaal te Paramaribo en in de andere militaire ziekeninrichtingen in de kolonie werden opgenomen, de door of voor hen te betalen pleeg- en begrafeniskosten, alsmede de hun aankomende hospitaalsoldij.

De gezondheidstoestand was over het algemeen gunstig.

In 1899 werden volgens het verslag van den chef van den militairen geneeskundigen dienst behandeld 4620 personen en wel:

te Paramaribo in het militair hospitaal.	3 237
garnizoensdienst (binnen- en buitendienst).	684
op den post Nickerie.	217
op het fort Nieuw-Amsterdam	188
op den post Albina	294

Onder de in het militair hospitaal verpleegde personen waren 235 militairen, waaronder 20 behoorende tot Harer Majesteits zeemacht.

In de infirmerieën op de posten in Nickerie en te Albina en in de ziekenkamer op het fort Nieuw-Amsterdam werden respectievelijk verpleegd 33, 54 en 35 militairen.

In de garnizoensapotheek werden gedurende het jaar 1899 gereed gemaakt 27 958 recepten, en wel: 21 548 voor den binnendienst en 6410 voor den buitendienst.

Voor den militairen dienst bedroeg het aantal recepten 3518 en voor den civielen dienst 24 440.

Het totaal der kosten van het militair hospitaal bedroeg, voorzoover dit uit de hier te lande ontvangen staten kon worden nagegaan in 1899: f 66 681,95[5] tegenover f 61 924,37 in 1898. De ontvangsten waren f 62 353,96 tegenover f 55 046,02[5] in 1898 of f 7307,93[5] meer dan in laatstgenoemd jaar.

De kosten per patient en per dag bedroegen, na aftrek der inkomsten in 1899: f 0,05 tegenover f 0,08 in 1898 en het gemiddeld aantal patienten per dag was 244 tegenover 236 in 1898 met een gemiddeld aantal verpleegdagen per patient van 27.5.

Het militair Te Huis, in 1897 opgericht, werd door de militairen van de landmacht geregeld bezocht. Van de inrichting maakten ook gebruik de schepelingen van den in West-Indië gestationneerden oorlogsbodem tijdens het bezoek van dit vaartuig aan Suriname.

In verband met de opheffing van het marinestation, waardoor in het vervolg het bezoek voor het grootste gedeelte van het jaar tot de militairen van de landmacht bepaald zal blijven, werd door het bestuur van het Te Huis besloten deze inrichting naar een kleiner, meer in het centrum van de stad en dichter bij de kazerne gelegen gebouw over te brengen. Het nieuwe gebouw, aan de Heerenstraat gelegen, werd omstreeks 1 Februari in gebruik genomen.

§ 2. *Zeemacht.*

De kolonie werd, na het vertrek op 8 Mei 1899 van Harer Majesteits pantserdekschip *Zeeland*, in 1899 niet meer door een Nederlandsch oorlogsvaartuig bezocht.

Den 3den Maart 1900 kwam ter reede van Paramaribo aan het in West-Indië gestationneerde oorlogsschip, Harer Majesteits korvet *Sommelsdijk*, onder bevel van den kapitein-luitenant ter zee H. J. DE BRUYNE, om eenigen tijd in de kolonie te vertoeven. Dit oorlogsschip verliet tijdelijk de reede:

van 19—23 Maart tot het bezoeken van het fort Nieuw-Amsterdam en het houden van schietoefeningen aldaar;

van 26—29 Maart tot het bevaren van de Suriname en Commewijne;

van 9—12 April tot het houden van schietoefeningen nabij Braamspunt en het fort Nieuw-Amsterdam;

van 26 April—3 Mei tot het houden van een kruistocht in zee;

van 21—24 Mei tot het bevaren van de Cottica tot aan de samenvloeiing met de Coermotibo. Op dezen tocht werden het dorp van den kapitein van den stam der Aucaner boschnegers BROKOHAMAKA en het Indianenkamp in dat gedeelte der kolonie bezocht.

De *Sommelsdijk* vertrok den 2den Juni 1900 naar Curaçao.

F. Wetgeving, rechtspleging en politie.

§ 1. *Wetgeving.*

In het Gouvernementsblad van 1899 werden behalve de reeds in het vorig of onder andere hoofdstukken van dit verslag vermelde verordeningen nog opgenomen:

onder n°. 34 de publicatie van 21 Juli 1899, waarbij wordt afgekondigd het Koninklijk besluit van den 27sten Mei 1899 (*Staatsblad* n°. 143) houdende vaststelling van de kenteekenen van een Nederlandsch oorlogsvaartuig en van onderscheidingsteekenen, welke uitsluitend door Nederlandsche oorlogsvaartuigen mogen worden gevoerd;

onder n°. 42 het besluit van 7 November 1899, ter uitvoering van letter *a* van art. 14 van het Koninklijk besluit van 15 Maart 1871, n°. 22 (*Gouvernementsblad* n°. 3), zooals dat artikel gewijzigd is bij de verordening van 8 April 1891 (*Gouvernementsblad* n°. 12);

onder n°. 43 de verordening van 6 December 1899, houdende verlenging van den termijn, vastgesteld voor de herziening der verordening van 30 April 1872 (*Gouvernementsblad* n°. 25), waarbij wordt vastgesteld een reglement, betreffende de strafinrichtingen voor dwangarbeid, den dwangarbeid aan openbare werken, de inrichting en het inwendig bestuur der gevangenissen, de tucht der veroordeelden en de bestemming der opbrengst van hunnen arbeid.

Voorts werden in het Gouvernementsblad van 1900 opgenomen:

onder n°. 6 de verordening van 29 November 1899, houdende strafbepalingen tegen het aan boord van schepen voeren van onderscheidingsteekenen vastgesteld voor Nederlandsche oorlogsvaartuigen, koloniale gouvernementsvaartuigen of loodsvaartuigen;

onder n°. 7 de verordening van 16 December 1899, houdende strafbepalingen tegen het veroorzaken van gevaar voor het verkeer over spoorwegen;

onder n°. 13 de verordening van 12 Maart 1900, houdende bepalingen omtrent het rijden.

§ 2. *Rechterlijke macht en rechtspraak.*

Met ingang op 1 Juni 1899 werden tijdelijk benoemd tot lid van het hof van justitie mr G. F. baron THOE SCHWARTZENBERG en HOHENLANSBERG, griffier bij dat hof en mr. G. A. VAN EMDEN, commies ter gouvernements-secretarie, toenmaals ten gevolge van het buitenlandsch verlof van den titularis mr. P. HOFSTEDE CRULL, waarnemend advocaat-generaal bij dat hof en tot griffier de substituut-griffier bij meergenoemd college J. POLAK.

Deze voorzieningen hielden verband met het vertrek naar Nederland met buitenlandsch verlof in Juni 1899 van het lid van het hof van justitie mr. A. J. JESSURUN, wegens ziekte, en in Augustus van datzelfde jaar van den president van dat hof en van het militair gerechtshof voor de Nederlandsche West-Indische bezittingen, mr. D. JUDA, laatstgenoemde buiten bezwaar van den lande.

Ten gevolge van het optreden van den procureur-generaal, mr. J. W. VAN OOSTERZEE als waarnemend Gouverneur van Suriname (van 5 Juni tot en met 18 December 1899), werd tot advocaat-generaal tijdelijk benoemd het lid van het hof mr. F. SIEWERTZ VAN REESEMA, die in eerstgemelde hoedanigheid tevens als hoofd van het parket fungeerde.

De president mr. D. JUDA werd gedurende zijne afwezigheid vervangen door het lid mr. C. J. HEYLIDY, terwijl de voorziening

in den dienst, wegens ziekte van dezen tijdelijken voorzitter, voor één terechtzitting van het hof als tijdelijk lid werd benoemd mr. C. F. Schoch, gouvernements-secretaris.

Na den terugkeer van den president mr. D. Juda, in de maand December van het afgeloopen jaar, werd de heer mr. G. A. van Emden, eervol ontheven van de tijdelijke waarneming van de betrekking van lid van het hof en van die van rechter-commissaris, belast met de instructie van strafzaken waartoe hij inmiddels mede tijdelijk was aangewezen.

Met ingang op 1 Mei 1900 werd de heer J. S. Morpurgo, plaatsvervanger van den kantonrechter te Paramaribo en als zoodanig met den anderen plaatsvervanger, de heer A. J. da Costa, tijdelijk met de waarneming van het kantongerecht belast, in verband met het aan hem verleend buitenlandsch verlof wegens ziekte, eervol ontheven van de waarneming dier functiën, hetgeen eveneens het geval was ten aanzien van den heer da Costa.

Tot waarnemend kantonrechter werd met ingang op dien datum benoemd mr. G. A. van Emden, commies ter gouvernements-secretarie, tijdelijk belast met de waarneming van de betrekking van advocaat-generaal bij het hof van justitie, terwijl in zijne plaats met de waarneming van de betrekking van advocaat-geneaaal bij het hof van justitie gedurende het verdere verlof van den titularis werd belast mr. P. Carst, praktizijn bij het hof van justitie.

Voor bijzonderheden omtrent de bij het hof van justitie, bij de kantongerechten te Paramaribo, in Coronie en in Nickerie, alsmede bij de ommegaande gerechten gevestigd te Paramaribo en op Mariënburg aangebrachte en behandelde zaken wordt verwezen naar bijlage D.

§ 3. *Politie.*

Ten aanzien van de sterkte en de mutatiën van het korps gewapende politie en de detacheering van de beambten wordt verwezen naar bijlage E[1].

Eenmaal in de week werd geregeld schietoefening gehouden en tweemalen in de week theorie over de verordeningen, enz. die de beambten voor de uitoefeningen van hunne functiën dienen te kennen.

Op 1 Januari 1899 bedroeg de sterkte van de in de kolonie aanwezige buitengewone agenten van politie 29 tegenover 28 op hetzelfde tijdstip van 1898.

Op het grondgebied der kolonie werden in 1899 aangehouden 413 personen ontvlucht van Fransch Guyana en zonder middel van bestaan en huisvesting in Suriname aangetroffen.

Van bedoeld aantal overleed 1 en werden naar den Franschen oever der Marowijne teruggeleid 433 benevens de 9 Fransche vluchtelingen, die volgens het vorige verslag van de in 1898 aangehoudenen op 1 Januari 1899 in de kolonie nog aanwezig waren.

Op het bureau van politie is in 1899 geïnd eene som van f 7 279,65[5] te weten:

wegens marktvergunningen, port d'armes, enz.	f 6 391,46[5]
wegens boete en kosten in zake politieovertredingen	789,19
en wegens boete en kosten in zake personeele belasting	99,00

Ten overstaan van den ambtenaar, daartoe aangewezen door den commissaris van politie, werden in 1899 gesloten:

voor den arbeid in de goudvelden 1034 contracten met 4457 arbeiders en voor de exploitatie van balata 87 contracten met 261 arbeiders.

§ 4. *Gevangeniswezen.*

Voor de sterkte en de mutatie der gevangenisbevolking wordt verwezen naar bijlage E[2].

Onder de gevangenen in het burgerlijk en militair huis van verzekering waren op 31 December 1898: 9 Fransche vluchtelingen. Gedurende het afgeloopen jaar werden van deze vluchtelingen opgenomen 254; 1 overleed in het militair hospitaal, 1 werd weder in vrijheid gesteld en 252 werden naar Marowijne opgezonden om te worden uitgezet.

Gedurende het jaar 1899 werden uit genoemde gevangenis in het militair hospitaal opgenomen 69 gevangenen, waaronder 22 Fransche vluchtelingen en 61 gevangenen als hersteld ontslagen.

In het afgeloopen jaar hadden twee ontvluchtingen plaats van gevangenen, die buiten de gevangenis aan openbare werken waren te werk gesteld. Zij keerden uit eigen beweging eenige uren na hunne ontvluchting terug.

In den loop van het jaar 1899 werden uit de gevangenis op het fort Nieuw-Amsterdam naar het militair hospitaal te Paramaribo geëvacueerd 14 gevangenen, waarvan 1 in die inrichting overleed, 1 door de commissie tot onderzoek naar de ziekte der melaatschheid besmet werd verklaard, terwijl 9 als hersteld terug werden gezonden, zoodat op ultimo December 1899 nog 3 gevangenen van de zooeven genoemde gevangenis in het militair hospitaal overbleven.

In de ziekenzaal der gevangenis overleed 1 gevangene, terwijl eene andere gevangene door eigen onvoorzichtigheid in de rivier nabij de landingsplaats van het fort verdronk.

Van de werkzaamheden buiten de gevangenis ontvluchtten 5 gevangenen, die na korte afwezigheid weder werden aangehouden, 1 hunner, die op de plantage Jagtlust gevat en aldaar door den directeur van die plantage voorloopig opgesloten was, maakte door ophanging een einde aan zijn leven.

12 gevangenen waren naar verschillende districten gedetacheerd.

In de klasse van discipline waren op ultimo December 1898 geplaatst 10 tot dwangarbeid en 7 tot gedwongen tewerkstelling veroordeelden. In den loop van het jaar 1899 werden in die klasse geplaatst 2 tot dwangarbeid en 6 tot gedwongen tewerkstelling veroordeelden en daaruit ontslagen tot dwangarbeid en 7 tot gedwongen tewerkstelling veroordeelden, zoodat op het einde van het jaar daarin bleven 11 tot dwangarbeid en 6 tot gedwongen tewerkstelling veroordeelden.

De straf van lichamelijke kastijding werd in 1899 op 11 gevangenen toegepast.

In bijlage E[2] komt een overzicht voor over de jaren 1895—1899 zoowel van de dagelijksche, gemiddelde bevolking, als van de algemeene kosten en die van toezicht, voeding en kleeding, enz., per hoofd, per jaar en per dag, ten aanzien van de beide gevangenissen in de forten Zeelandia en Nieuw-Amsterdam.

G. Eeredienst.

Het volgende is aan de verslagen van de verschillende kerkgenootschappen ontleend:

Nederlandsch-Hervormde Gemeente. De godsdienstoefeningen hadden geregeld plaats. De Zondagsschool in de groote kerk werd door 200 leerlingen bezocht; de zang- en leercursus telden 100 leerlingen.

De Zondagsschool bij 's lands grond Boniface telde 160 leerlingen en de bewaarschool aldaar 50 leerlingen.

Vereenigde Protestantsche Gemeente te Nieuw-Nickerie. Evenals in het jaar te voren werd ook in 1899 behalve geregeld tweemalen in de week te Nieuw-Nickerie nog viermalen godsdienstoefening op de gronden in het district Nickerie gehouden.

De Zondagsschool werd druk bezocht.

Evangelisch-Luthersche Gemeente. Over het kerkbezoek valt niet te klagen. De godsdienstoefeningen voor kinderen werden om de 14 dagen geregeld voortgezet.

De zondagsschool werd door een groot getal leerlingen bezocht.

Moravische Broedergemeente. Te Paramaribo werd een nieuw wijklokaal geopend voor het houden van godsdienstoefeningen. In dat lokaal wordt ook eene Zondagsschool gehouden, die in het afgeloopen jaar door ongeveer 150 kinderen werd bezocht.

Nieuwe kerken werden opgericht in de nabijheid van het fort Nieuw-Amsterdam en op den grond Mon Désir in het district Boven-Cottica. Onder de Paramakka boschnegers, gevestigd aan de Marowijne, werd een evangelist aangesteld. Het zendingspersoneel in het district Beneden-Commewijne werd verminderd in verband met de vermindering van de inlandsche bevolking aldaar, die zich gaandeweg naar elders, vooral naar Paramaribo, verplaatst. De dienst in de gemeenten van Nieuw-Amsterdam, Mariënburg, Leliëndaal en Rust en Werk werd zoo geregeld dat die in de toekomst kan worden verricht door één zendeling gevestigd op Leliëndaal.

Op de algemeene synode der Evangelische Broedergemeente, in de maanden Mei en Juni 1899 te Hernhut gehouden werd,

overeenkomstig een van uit Suriname gedaan voorstel, bepaald dat met ingang op 1 Januari 1900 de eigenlijke zendingsarbeid gescheiden zou worden van de handelszaken die de gemeente in Suriname drijft: voorts dat het jaarlijksch tekort van de schoolrekening voortaan ten laste van de algemeene zendingskas zou mogen overgenomen worden.

Op de synode werd ook besloten om met eene geregelde zending onder de Britsch-Indische immigranten een aanvang te maken, waarvoor een Europeesch zendeling zou worden opgeleid en eindelijk om ook inlanders tot zendelingen te vormen en aan te stellen ter gedeeltelijke vervanging van Europeesche zendelingen.

De hoofdvoorstander, de heer F. Staehelin, werd in 1899 tot bisschop der Evangelische Broedergemeente gekozen.

Op ultimo December 1899 waren in dienst der zending werkzaam: te Paramaribo 21 zendelingen en 3 liefdezusters en in de districten 15 zendelingen en 1 liefdezuster.

Op ultimo December 1899 werden de gezamenlijke scholen van de Moravische Broedergemeente, volgens bijlage G bezocht door 2336 kinderen, waarvan 1697 te Paramaribo.

Roomsch-Katholieke gemeente. Het personeel der missie bestond op ultimo December 1899 behalve uit den vicaris apostolicus nog uit 5 bezoldigde priesters van den 2den rang, 1 priester van den 2den rang die pensioen genoot, 19 niet bezoldigde priesters, waarvan 7 Nederlandsche onderwijzers en 16 leekebroeders, waaronder 3 onderwijzers; de overigen verrichten huiselijke bezigheden.

Het aantal kinderen op de scholen der Roomsch-Katholieke gemeente bedroeg in December 1899, volgens de opgaven voorkomende in bijlage G 1774, waarvan 1454 te Paramaribo.

Israëlietische gemeenten. De leeraarsplaats bij de Portugeesch-Israëlietische gemeente bleef ook in 1899 onvervuld.

Voor verdere bijzonderheden omtrent aantal leden, gedoopten, huwelijken enz., wordt verwezen naar bijlage F.

H. Instellingen van liefdadigheid.

Door de diaconie van de Nederlandsch Hervormde gemeente werden in 1899: 25 personen door geregelde bedeeling ondersteund, terwijl verschillende behoeftigen afzonderlijke giften ontvingen tot een bedrag van f 478.

De diaconessen vereeniging „Liefdewerk" ondersteunde geregeld 24 personen en kon 20 gezinnen met grootere of kleinere giften helpen. Bovendien werden eenige kinderen van kleederen en schoeisel voorzien en enkele op eene bewaarschool geplaatst.

De Stuiversvereeniging bleef goed werken. De in het vorig verslag bedoelde eigen begrafenisplaats werd in gebruik genomen.

Met behulp van het gouvernements-subsidie werden door de weesvoogden 67 weezen bedeeld; namelijk 40 beneden de 12 jaren en 27 beneden de 15 jaren; daarenboven genoten 12 weezen, die den leeftijd van 15 jaren bereikt hadden en eenigen tijd onder toezicht van de dames-patronessen bleven, nu en dan ondersteuning. Van dezen weezen bezochten de meisjes geregeld de naai- en breischool en werden de jongens voor hunne opleiding tot het een of ander ambacht tegen eene geringe vergoeding bij geschikte bazen in de leer geplaatst.

De diaconie der Evangelisch Luthersche gemeente bedeelde 29 behoeftigen met bedragen van ten minste f 3 en ten hoogste f 5 's maands. Tevens werden 15 personen met giften ondersteund.

De weesvoogden bedeelden met behulp van het gouvernements-subsidie 38 weezen beneden den leeftijd van 15 jaren, die van tijd tot tijd ook van kleederen en schoenen werden voorzien.

Dames diaconessen voorzagen arme zieken van melk, eieren en wijn en verschaften aan behoeftige kinderen kleeding en schoeisel. Voor een en ander kon een bedrag van ruim f 500 worden besteed.

Van de kinderbibliotheek werd evenals in 1898 flink gebruik gemaakt. Op de naaischool, waarvan het aantal leerlingen varieert tusschen 30 en 50, werd onderwijs gegeven in fraaie en nuttige handwerken.

Door de Moravische Broedergemeente werden met behulp van het gouvernements-subsidie verpleegd 239 weezen.

Tal van zieken werden door de daarvoor aangewezen 2 liefdezusters verpleegd.

De Roomsch-Katholieke gemeente verzorgde met behulp van het gouvernements-subsidie 237 weezen, terwijl bovendien nog in de weeshuizen 86 kinderen werden verzorgd.

Weldadigheidsgesticht 'sLandsgrond Boniface. Op 31 December 1899 werden in dit gesticht verzorgd 275 personen, waaronder 151 mannen, 99 vrouwen, 14 jongens en 18 meisjes, alzoo 16 meer dan op het einde van 1898.

Van de bedoelde personen waren 121 inboorlingen, 69 Britsch-Indiërs, 78 Chineezen, 4 Engelschen uit Britsch-Guyana en 3 Portugeezen uit Madeira.

Op het terrein van de voormalige bewaarplaats voor krankzinnigen waren 41 personen gehuisvest, die in het gesticht zelf wegens gebrek aan ruimte niet konden worden verpleegd.

Deze personen werden in het begin van 1900, nadat de nieuwe woningen gereed waren, waarvan in hoofdstuk K sprake is, naar het gesticht overgebracht.

In 1899 werden buiten het gesticht verpleegd 4 mannen, 3 vrouwen en 1 jongen.

De volgende staat toont aan de mutatiën onder de verpleegden in het gesticht gedurende het jaar 1899:

	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Sterkte op 1 Januari 1899 . . .	145	92	12	10	259
Bijgekomen in 1899	87	42	13	10	152
	232	134	25	20	411
Overleden in 1899	31	15	1	1	48
	201	119	24	19	363
Ontslagen in 1899	50	20	10	8	88
Sterkte op 31 December 1899. .	151	99	14	11	275

Het gemiddeld aantal verpleegden per maand was ruim 276.

De kosten van onderhoud in en buiten het gesticht, met inbegrip van 17 personen verdacht van te lijden aan lepra en door de bevoegde commissie suspect bevonden, welke personen verpleegd werden in het suspectenhuisje nabij 's Landsgrond Boniface, bedroegen in 1899 f 23 044,44 op f 2 394,44 meer dan geraamd was.

Behalve het onderhoud van de zooeven bedoelde 17 personen kwamen ten laste van het gesticht de kosten van de voeding aan boord van de koloniale vaartuigen voor behoeftigen gedurende den overtocht van de districten naar Paramaribo; de kosten van passage naar Nederland van een behoeftige en de kosten voor uitrusting van 17 gebrekkige of onvermogende Britsch-Indische immigranten, die naar hun vaderland terugkeerden en die vóór de oprichting van het immigratiefonds in de kolonie waren aangevoerd.

Het aantal der van gouvernementswege gealimenteerde weezen, over wie het onmiddellijke toezicht onder het beheer van de commissie van regenten van 's Landsgrond Boniface wordt uitgeoefend door de kerkelijke armbesturen der verschillende gezindten, bedroeg op ultimo December 1899 560.

De volgende staat geeft eene verdeeling naar de godsdiensten en een overzicht van de mutatiën in 1899.

	Hervormde gemeente.		Evangelisch-Luthersche gemeente.		Roomsch-Katholieke gemeente.		Moravische Broedergemeente.		Totaal.		Totaal-generaal.
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	
Op 1 Januari 1899 werden verpleegd	34	33	11	21	125	131	125	112	295	297	592
Bijgekomen in 1899	"	"	2	2	13	18	18	8	33	28	61
	34	33	13	23	138	149	143	120	328	325	653
Afgeschreven in 1899	9	3	1	2	18	30	12	18	40	53	93
Op 1 Januari 1900 werden verpleegd	25	30	12	21	120	119	131	102	288	272	560

Voor de alimentatie van weezen werd in 1899 uit de koloniale kas uitgegeven f 30 800, te weten:

aan de Hervormde gemeente.	f	7 100
" " Evangelisch-Luthersche gemeente . . .		3 700
" " Moravische Broedergemeente.		10 000
" " Roomsch-Katholieke gemeente		10 000

Onder toezicht van den agent-generaal werden nog 67 behoeftige weezen van Britsch-Indische immigranten gealimenteerd, namelijk 36 jongens en 31 meisjes. Daarvan werden 32 jongens en 29 meisjes bij particulieren verzorgd; terwijl 4 jongens en 2 meisjes opgenomen waren in de gestichten der Roomsch-Katholieke gemeente.

Voor deze weezen is aan alimentatie uitbetaald f 3840.

De Protestantsche vereeniging ter verpleging van lepralijders opende in Juli 1899 hare inrichting naast de gouvernementsinrichting „Groot Chatillon". Met de leiding van de inrichting werd de zendeling-leeraar H. Slink belast. Den 20sten Juli kwam de eerste patiente, vergezeld van de eerste door de Moravische Broedergemeente daartoe aangewezen liefdezuster Lina Perchner. Allengs nam het aantal verpleegden in de inrichting, door de vereeniging „Bethesda" genaamd, toe, zoodat eene tweede liefdezuster, Elisabeth Mücke, noodig werd.

Op ultimo April 1900 waren er 6 mannelijke verpleegden en 1 vrouwelijke verpleegde.

Met den aanbouw van woningen wordt voortgegaan. Iedere verpleegde heeft zijne eigen kamer. De geneeskundige behandeling der verpleegden is opgedragen aan den geneesheer-directeur van de gouvernements-inrichting tegen eenige vergoeding.

De Roomsch-Katholieke gemeente verpleegde op het einde van 1899 in de Gerardus Majellastichting 41 melaatschen.

Voor de onvermogende verpleegden in de Protestantsche- en in de Roomsch-Katholieke inrichting wordt van gouvernementswege jaarlijks eene toelage verleend in verband staande met het aantal verpleegden en verpleegdagen.

Evenals in 1898 werd ook in 1899 zoowel door de Roomsch-Katholieke gemeente als door de Moravische Broedergemeente gewerkt onder de verpleegden in de gouvernementsinrichting voor melaatschen Groot-Chatillon.

I. Onderwijs.

Op den 31sten Juli 1899 werd te Paramaribo eene ambachtsschool geopend met 18 leerlingen en 35 toehoorders. Deze ambachtsschool treedt in de plaats van de avondschool voor handswerklieden en van de werk- en constructiewinkel, die indertijd door den heer o'Ferrall werden opgericht en bestuurd.

De kosten worden bestreden uit bijdragen van particulieren en uit eene subsidie van bestuurswege.

Op het einde van 1899 bestond het geëxamineerd personeel op alle scholen voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs te Paramaribo uit 77 onderwijzers en 53 onderwijzeressen; in de districten uit 35 onderwijzers en onderwijzeressen.

Te Paramaribo en in de districten werd nog hulp verleend door 92 personen; hieronder begrepen de echtgenooten van zendelingen van de Moravische Broedergemeente, die onderwijs gaven in de handwerken voor meisjes.

Aan het hoofd van 2 scholen in de districten en 6 scholen bij de boschnegers stonden personen zonder onderwijzersakte.

Er waren 53 scholen voor gewoon lager- en uitgebreid lager onderwijs (die bij de boschnegers en die voor kinderen van Britsch-Indische immigranten niet medegerekend), waarvan 24 te Paramaribo en 29 in de districten, terwijl het aantal schoolgaande kinderen 7140 (3668 jongens en 3472 meisjes), van welke te Paramaribo 5488 (2723 jongens en 2767 meisjes) of bijna 77 pct., bedroeg.

De gemiddelde opkomst per dag en per 100 leerlingen is in de geheele kolonie 84 geweest.

Het schoolbezoek was in 1899 beter dan in 1898.

De scholen der Moravische broeders bij de boschnegers telden op 31 December 1899 te zamen 185 leerlingen (117 jongens en 68 meisjes).

Op de scholen voor de kinderen van Britsch-Indische immigranten waren op dien datum 148 leerlingen (119 jongens en 29 meisjes).

Op de vier categoriën van bewaarscholen te Paramaribo waren te zamen 953 kinderen; op de bewaarscholen te Nieuw-Nickerie en in Coronie respectievelijk 37 en 44 kinderen.

Van het hierboven genoemde getal van 53 scholen was de verdeeling als volgt:

a. te Paramaribo:

7 niet-gesubsidieerde particuliere scholen;

6 gouvernementsscholen;

6 gesubsidieerde scholen der Moravische broeders;

5 " " " Roomsch-Katholieke geestelijken;

b. in de districten:

13 gouvernementsscholen;

10 gesubsidieerde scholen der Moravische broeders;

6 " " " Roomsch-Katholieke geestelijken.

Evenals in vorige jaren werd ook in 1899 tweemaal gelegenheid gegeven tot het verkrijgen van akten van bekwaamheid tot het geven van lager onderwijs. Bij het eerste examen slaagde geen der candidaten; bij het tweede examen werden de akte voor den 2den, 3den en 4den rang respectievelijk toegekend aan 1, 2 en 7 candidaten; voorts de akte voor het Engelsch aan 1 en die voor de handwerken voor meisjes aan 3 candidaten.

De normaalschool telde op het einde van 1899 62 kweekelingen.

De centraalschool der Moravische broeders had op 31 December 1899 15 leerlingen.

Bij de koloniale spaarbanken werd gedurende 1899 f 3464

door den inspecteur gestort. Op naam van scholieren werd overgeschreven f 3520.

Bij den inspecteur werd van de invoering der schoolspaarbank (Mei 1882) tot December 1899 f 88 495 op naam van scholieren overgeschreven.

Aan het einde van 1899 namen aan het sparen deel 2332 scholieren, zijnde bijna 33 pct. van het getal schoolgaande kinderen.

Voor verdere bijzonderheden betreffende dit onderwerp wordt verwezen naar de bijlagen G[1], G[2] en G[3].

J. Burgerlijke geneeskundige dienst.

In het Gouvernementsblad van 1900 werd onder n°. 15 opgenomen het besluit van 25 April 1900, tot wijziging van het besluit van 17 September 1896 (*Gouvernementsblad* n°. 24), tot regeling der examens voor het verkrijgen van de bevoegdheid tot het uitoefenen van eenigen tak der geneeskunst en van de artsenijbereidkunst voorgeschreven.

Te Paramaribo waren op 31 December 1899 werkzaam 2 med. chir. en art. obstr. doctoren, tevens arts, 10 genees-, heel- en verloskundigen, 1 stedelijk heelmeester, 22 apothekers en 8 vroedvrouwen.

De geneeskundige dienst in de districten was opgedragen aan 14 districtsgeneesheeren, terwijl 3 van de te Paramaribo gevestigde geneesheeren belast waren met den dienst in een deel der districten.

Op ultimo December 1899 was in elk der districten Nickerie en Coronie een vroedvrouw en te Nieuw-Nickerie een apotheker gevestigd.

De gezondheidstoestand in de districten was zeer bevredigend. Het ziektekarakter was over het algemeen van catarrhalen aard. Het aantal geboorten overtrof dat der sterfgevallen met 673.

In de inrichting voor yawslijders op het station Groningen, werden in den loop van het jaar 1899 verpleegd 71 yawslijders, waarvan 38 als hersteld zijn ontslagen en 1 is overleden, zoodat op 1 Januari 1900 zich nog in de inrichting bevonden 32 lijders, namelijk 10 mannen, 3 vrouwen, 14 jongens en 5 meisjes. Het aantal yawslijders blijft afnemen.

In het parc vaccinogène werd de van de Haagsche en Rotterdamsche vereenigingen ter bevordering van de koepokinenting afkomstige koepokstof op kalveren overgebracht. Met de daarvan verkregen stof werd de algemeene inenting gedaan.

De districtsgeneesheeren werden geregeld van koepokstof voorzien.

Er werden 500 personen ingeënt, waarvan 448 met bekend gunstig resultaat. Van de overigen werd na de inenting niets vernomen.

In 1899 werden de plantages, en zooveel doenlijk ook de gronden, door den geneeskundigen inspecteur bezocht.

De plantages en gronden waar immigranten gevestigd zijn werden geregeld tweemalen 's weeks door de districtsgeneesheeren bezocht. Waar dit noodig bleek had dit bezoek drie- en meermalen in de week plaats.

Het bezoek van de districtsgeneesheeren op de plantages en gronden waar geen immigranten gevestigd zijn, had eens in de week plaats of zooveel malen meer als hunne hulp werd ingeroepen.

In de armenpraktijk werden 2644 personen behandeld, 23 956 recepten werden gereed gemaakt, waarvan 1532 in het militair hospitaal. Onder de 23 956 recepten waren er 2044 die voor politiebeambten of hunne gezinnen werden gereed gemaakt.

Het gemiddelde aantal recepten voor elken patient was ruim 9.

De kosten van de recepten bedroegen gezamenlijk f 6738,98[5] of ruim 28 cent gemiddeld voor elk recept.

Op 3981 schoolgaande kinderen, die onderzocht werden, kwamen 463 ooglijders voor (ruim 11 pct.); daarvan herstelden 174. Het ziektekarakter was aan trachoomvormen 339 en aan ophtalmia catarrhalis 124.

In de inrichting voor melaatschen Groot-Chatillon werden op ultimo December 1899 verpleegd 136 lijders, namelijk 99 mannen, 33 vrouwen, 3 jongens en 1 meisje. Onder de lijders waren er 60 Britsch-Indiërs. Over het algemeen gaven deze meer reden tot klagen dan de creolen. Hunne houding was dikwijls van dien aard dat krachtdadig optreden noodig was om ongeregeldheden van ernstigen aard te voorkomen. Dat verzet sproot hoofdzakelijk voort uit hun verlangen om naar Britsch-Indië te worden teruggezonden, waaraan niet kan worden voldaan omdat de immigrantenschepen geen melaatschen medenemen.

Ten einde te voorkomen dat op een gegeven oogenblik die ontevreden geest zich in geweldadigheden openbaart, is er op Groot-Chatillon een politiemacht van 5 man gedetacheerd.

De gebouwen verkeeren in goeden staat. Bij de verpleegden neemt de lust om zich op den kleinen landbouw toe te leggen meer en meer toe.

Op 1 Januari 1899 bedroeg het getal verpleegden in de inrichting ter verpleging van krankzinnigen 58, waaronder 31 mannen.

In den loop van het jaar werden opgenomen 29 mannen en 15 vrouwen en ontslagen 14 verpleegden (9 mannen en 5 vrouwen), waarvan 5 als hersteld en 7 als verbeterd; terwijl 1 persoon na zijne opname als niet krankzinnig werd ontslagen.

Er overleden 11 verpleegden, namelijk 5 mannen en 6 vrouwen; op ultimo December 1899 waren alzoo in de inrichting 46 mannen en 31 vrouwen.

Leeraren der Moravische Broedergemeente en der Roomsch-Katholieke geestelijken bezochten de verpleegden geregeld.

Het volgende staatje geeft een overzicht van de verschillende examens in 1899 voor de geneeskundige commissie afgelegd.

	1ste halfjaar.		2de halfjaar.		TOTAAL.	
	Geexamineerd.	Geslaagd.	Geexamineerd.	Geslaagd.	Geexamineerd.	Geslaagd.
Voorbereidend examen	3	1	4	0	7	1
2de natuurkundig examen als geneesheer .	—	—	2	2	2	2
Natuurkundig examen als apother	—	—	1	0	1	0
Praktisch apothekersexamen	1	0	1	1	2	1

In 1899 verschenen voor de geneeskundige commissie 7 ambtenaren, ten einde door eene keuring te doen beslissen of zij voor de verdere waarnemingen van hunne betrekking al dan niet geschikt waren. Aan 3 hunner werd een certificaat wegens ongeschiktheid voor de verdere waarneming van hunne betrekking afgegeven, terwijl zoodanig certificaat geweigerd werd aan de 4 overigen.

Aan 7 ambtenaren werd eene verklaring uitgereikt, dat een verblijf buiten de tropen dringend noodzakelijk was tot herstel van hunne gezondheid.

Door de geneeskundige commissie werden ook gekeurd de jongelieden, die zich in 1899 wenschten te onderwerpen aan het examen voor den machinisten-cursus bij het departement der koloniale vaartuigen, en de jongelieden, die aan de geneeskundige school te Paramaribo tot districtsgeneesheer wenschen te worden opgeleid.

Met 1 Juni 1889 werd opnieuw eene inrichting te Paramaribo geopend tot oplichting van jongelieden tot genees-, heel- en verloskundige en tot apotheker onder den naam van geneeskundige school.

Jongelieden die bestemd zijn om tot districtsgeneesheer te worden opgeleid om later het gouvernement in die qualiteit te dienen, genieten gratis onderwijs aan deze inrichting; terwijl zij die tot particulier geneesheer of tot apotheker wenschen te worden opgeleid eene jaarlijksche bijdrage van f 300 voor het onderwijs aan die school hebben te betalen.

De geheele cursus duurt voor de opleiding tot geneesheer zes en voor die tot apotheker vier jaren.

In 1899 namen aan de lessen deel: 10 jongelieden die tot districtsgeneesheer, 3 die tot particulier geneesheer en 3 die tot apotheker wenschen te worden opgeleid. Onder de 3 leerlingen voor apotheker is er een vrouwelijke.

Het schoolbezoek had geregeld plaats; over gedrag, vlijt en vorderingen der leerlingen waren de leeraars tevreden.

In 1899 zijn te Paramaribo geslacht: 1573 runderen, 1155 varkens en 9 schapen. Hiervan werden afgekeurd: 12 runderen in hun geheel wegens tuberculose; 1 rund in zijn geheel wegens vergevorden decubitis; 1 runderkop, 42 runderlongen, 1 runderlever en 12 varkenslongen wegens abcessen.

Door de oprichting van het abattoir kon groote verbetering gebracht worden in de wijze van keuring van vee en vleesch.

Financieel was de uitkomst eveneens bevredigend. Bij eene raming van de opbrengst der voor het gebruik van het abattoir verschuldigde emolumenten van f 2880 per jaar was de opbrengst over de 8 maanden van het bestaan dier inrichting in 1899 f 3 140,17⁵ of f 260,17⁵ meer in die 8 maanden dan de raming voor een geheel jaar.

De toestand van het slachtvee was gunstig.

K. Landsgebouwen.

§ 1. *Onderhoud, enz. van gebouwen.*

Behalve het gewone onderhoud van tal van inrichtingen en gebouwen en verschillende veranderingen en vernieuwingen van minder belang, werden in 1899 buitengewone reparaties verricht aan het Gouvernementshuis te Paramaribo, aan de kazerne en aan het militair hospitaal met bijgebouwen aldaar, en aan den houten kraan op den steiger der koloniale vaartuigen.

Bij het draineeren en het in orde brengen van het terrein van de inrichting tot verpleging van krankzinnigen, Wolffenbuttel, werd voor het eerst door den geneesheer-directeur met goed succes gebruik gemaakt van de hulp der verpleegden.

Het parc vaccinogène ging uit de handen der oprichters over aan het Gouvernement en werd ten gevolge van eene ruiling van terrein voor rekening van den aanvrager daarvan verplaatst.

Op 's landsgrond Boniface werden op een gouvernementsterrein, onmiddellijk grenzende aan de bestaande inrichting, twee groote lokalen opgericht.

Het abattoir kwam gereed en werd den 1sten Mei 1899 in gebruik genomen.

Op het fort Nieuw-Amsterdam werd een nieuw blok woningen gebouwd voor 10 gevangenbewaarders. De gebouwen voor de politie en voor den geneesheer in Coronie kwamen in het begin van 1899 gereed. In het laatst van het jaar werd ter voorkoming van watergebrek in den drogen tijd een begin gemaakt met het metselen van een grooten steenen regenbak bij de woning van den districts-commissaris aldaar. Voorts werd aanbesteed de bouw van eene nieuwe woning voor den district-secretaris te Albina.

Evenals in 1898 werden aan de districts-commissarissen kleine crediten verstrekt voor het onderhoud der landsgebouwen in de districten. Belangrijke werken aan gebouwen werden in het openbaar, kleine werken onderhands aanbesteed, terwijl voor het overige zooveel mogelijk in stukwerk werd gewerkt.

§ 2. *Nieuwe werken.*

Eene nieuwe school — waaraan de naam Oranjeschool gegeven werd — werd opgericht op het emplacement der vroegere bewaarplaats voor krankzinnigen.

Baggerwerk. De baggermolen was het geheele jaar werkzaam in het kanaal van Saramacca.

In Maart werd 3 dagen gestopt wegens eene reparatie aan de machine. In Juli werd 8 dagen niet gewerkt wegens het aanbrengen van nieuwe persbuizen en eene generale schoonmaak van den molen en einde Augustus kwam met den verjaardag der Koningin het volk naar de stad, terwijl eindelijk in het laatst van November de molen nog eenige dagen oponthoud had wegens ziekte van den machinist en den assistent-machinist. Totaal heeft de molen gebaggerd ± 3650 M³. en daarbij werd voldoende breedte en diepte achter het vaartig verkregen om een ongehinderde vaart te waarborgen.

Wel heeft er door de zandige oevers van het kanaal hier en daar afstorting plaats en zal het ingestorte zand bij toenemende stoomvaart door het kanaal later weder moeten worden weggenomen, doch de molen kan dat werk betrekkelijk vlug en dus zonder veel kosten periodiek verrichten. De bemanning kwam om de 14 dagen des Zatersdags naar de stad om Zondagavond of Maandagmorgen, al naar het getij dit medebracht, terug te keeren. Zoodoende werd per 2 weken gemiddeld ± $^1/_2$ werkdag verloren; deze regeling is echter billijk in verband met het onaangename van een geregeld verblijf in het kanaal. Een ploeg van ± 4 man werkte geregeld voor den molen uit om het struikgewas en de boomen langs den oever te kappen en dezen gereed te maken voor het opspuiten der baggerspecie. Zooveel mogelijk werd met hout gestookt. Totaal werden slechts 66 ton steenkolen gebruikt.

Besproeiing te Paramaribo. De twee sproeikarren deden geregeld dienst in den drogen tijd, doch waren totaal onvoldoende. Aangezien bovendien geen water uit de putten te verkrijgen was en dit dus steeds hier en daar uit de rivier moest worden genomen, konden alleen de waterkant en aangrenzende straten, trouwens de drukste buurten, besproeid worden. Aan verandering hierin behoefde niet gedacht te worden in verband met de aanhangige plannen voor eene brandwaterleiding, die mede voor straatbesproeiing zal dienst doen.

Buitengewone productieve werken. Sluis Dominékreek. In Januari 1899 werd de opruiming van het terrein rondom de sluis verder voortgezet; wat nog van materialen en loodsen bestemd was om te worden overgebracht naar Uitkijk, werd daarheen gezonden, behalve de nog aanwezige baksteen, welke in den loop van het jaar daarheen werd getransporteerd. Een waker werd aangesteld. In Mei werd het windwerk van de schuif gemonteerd. In het laatst van het jaar werden de deuren en de schuif, waarvan de naden door de langdurige droogte eenigszins waren opengetrokken, opnieuw gebreeuwd, de houtwerken geteerd en de ijzerwerken overgeverfd.

Sluis Wanica. Op 5 Januari 1899 verhuisde de opzichter PIEPERS definitief naar Uitkijk. Den 10den Januari volgde de locomobile met pomp; deze machine werd opgesteld en de loods met woning voor machinist, enz. afgewerkt. Tot de eerste werken behoorde het maken van eene afdamming om den put te kunnen droogmalen. Voorts werd de steiger afgewerkt en daarop een houten kraan geplaatst. De noodige magazijnen en loodsen werden opgezet en spoorverbindingen gelegd voor het vervoer van materialen. Ofschoon de baggermolen een trapsgewijze talud had gebaggerd en de droogmaking van den put opzettelijk zeer langzaam plaats vond, hadden vrij aanzienlijke afschuivingen in de taluds plaats. Tusschen den vrij vasten bovengrond en den vasten kleibodem bevindt zich eene laag slappere blauwe klei die tot die afschuiving aanleiding gaf. Door het geven eener flauwe helling aan de taluds en het maken van bermen werden de afschuivingen bedwongen. Behalve ter plaatse van het landhoofd der uitwateringssluis hadden de afschuivingen hoofdzakelijk plaats in het voorkanaal en zij waren dus van minder belang. Den 2den Februari kwam de put droog en kon de heimachine daarin worden gebracht. De bodem bleek door den baggermolen gelijk en diep genoeg te zijn gebaggerd en nadat de noodige geulen tot toevoer naar de pomp waren gemaakt, kon de heistelling worden opgezet. In den aanvang was de putbodem moeilijk begaanbaar en de hevige regens in het einde van Maart maakten het werken in den put nog moeilijker, doch spoedig werd door de invallende droogte dit euvel belangrijk minder en kon het heiwerk zonder bezwaren worden voortgezet. Den 13den Februari werd de eerste paal geheid. In het laatst van Juli waren alle palen der fundeering ingeslagen. Daarop volgden de beschoeiingspalen, zoodat op 26 Augustus het heiwerk, behalve dat van de ankerpalen der beschoeiingen, was afgeloopen. Totaal waren ingeheid 784 fundeeringspalen van ± 7 M.

en 44 beschoeiingspalen van ± 11 M. De kosten bleken te hebben bedragen f 3,94 per paal. De heiploeg bestond uit gemiddeld 7½ man, inclusief de bediening der heimachine. De eerste damplank werd ingeheid den 3den Maart. Door eene vertraging in de aflevering konden de laatste beschoeiingsplanken eerst in November worden ingeslagen. In Juni had bij het begin van het heiwerk voor de uitwateringssluis weder eene vrij belangrijke afschuiving plaats en aangezien er geen gelegenheid was om ter plaatse het talud flauwer te maken, moest eene tijdelijke voorziening met palissadenpalmen aan den voet van het talud worden gemaakt die voldoende bleek en later bij de aan-aarding van het landhoofd werd opgeruimd.

Het werk aan de sluisvloeren kon geregeld worden voortgezet. Den 9den Juni was de vloer van het Wanicasluishoofd afgebreeuwd en den 7den Juli die van het Saramaccahoofd.

De komplaatstukken en eenige slagstijlstukken daarop werden gesteld en de zwalpen gelegd en met zware boutschroeven bevestigd.

In begin October kon met het opmetselen worden begonnen, nadat de zwalpen waren afgemetseld tot den bovenkant.

Pogingen waren gedaan om goed metselzand aan de Boven-Saramacca te vinden, doch de afstand waarop zand werd aangetroffen, bleek te groot, zoodat aanvoer van de Boven-Suriname door het kanaal van Saramacca nog de beste oplossing bleek. Voor speciebereiding was een mortelmolen opgesteld, die gedreven werd door de locomobile van de pomp.

Daarvoor werd van een der suikerfabrieken eenig oud drijfwerk gekocht en opgesteld, zoodat, behalve de mortelmolen, de locomobile ook nog een cirkelzaag en een slijpsteen kon drijven.

Het zand en het portlandcement waren geborgen tusschen den steiger en de specieloods, zoodat noodeloos transport van materialen over het terrein was vermeden.

Van de specieloods werd de specie met kipwagens gereden over eene stelling dwars door den put even beneden maaiveldshoogte.

Tegen deze stelling waren eenige breede houten goten geplaatst, waarin de kipwagens hunnen voorraad specie storten, zoodat de specie in den put kon worden aangevoerd nabij de plaats waar zij verwerkt moest worden. De Hollandsche metselsteenen voor de buitenbekleeding der muren werden aangevoerd van het terrein beneden de sluis aan de Saramaccazijde. In het later te maken voorkanaal was aldaar een pontentrens gegraven, waarin de ponten hunne lading steenen konden lossen, die daarlangs opgestapeld, later met sporen langs een behoorlijken afrit in den put zouden worden gebracht.

Op het terrein van het voorkanaal werd klei gebrand, zoodat de pontentrens ook dienst deed voor den afvoer naar Paramaribo van dat materiaal; ruim 1000 M³. werden in 1899 gebrand. Aan de andere zijde van de pontentrens lag het terrein der steenbakkerij, een kleine polder afwaterend met een koker op bedoelde trens, zoodat deze ook dienst deed voor aanvoer van brandhout, vormzand, enz., terwijl over een daarvoor geslagen balkbrug met sporen de steenen van het terrein der steenbakkerij af werden vervoerd naar den bovengenoemden afrit. In het laatst van 1898 was met klei van Uitkijk op Beekhuizen een kleine proefoven opgezet, die, ofschoon niet voldoende gelukt, toch vertrouwen genoeg gaf, wat den aard van het materiaal betreft, om uit Uitkijk de steenbakkerij ter hand te nemen. Veiligheidshalve echter, zoowel om de groote benoodigde hoeveelheid, als ook omdat nog niet geheel zekerheid bestond omtrent de te verkrijgen steenen, werd voor de buitenbeklamping op Hollandschen steen gerekend. De klei werd chemisch onderzocht en in vergelijking met de samenstelling van in Oost-Indië voor steenbakken gebezigde klei waren de kansen op succes gunstig. De klei werd was echter zeer vet en eischte daarom eene vrij belangrijke bijmenging van zand.

Het werk werd begonnen met handvormen. Proefovens van de steenen gaven zeer bevredigende resultaten wat de hardheid betreft, doch de steenen waren klein door groote krimping.

Juni en Juli waren voor het drogen zeer ongunstige maanden, zoodat eerst weder in Augustus met volle kracht het handvormen kon worden voortgezet.

De in Holland bestelde steenvormmachine liet zeer lang op zich wachten. Zij kwam te Paramaribo aan 13 September. Aanvankelijk bestond het voornemen om de machine te drijven met trekdieren, doch door de late aankomst was de heimachine beschikbaar, die daarvan gebruikt werd om de vormmachine te drijven. Den 16den September was deze machine gemonteerd en kon het machinale vormen beginnen.

Afgescheiden van de groote hoeveelheid, ± 10 000 per dag, welke de machine afleverde, werd de klei veel beter in de vormen geperst en hadden de steenen dus minder krimp. Het weder was over het algemeen buitengewoon gunstig voor het drogen. Wel was een zeer uitgebreid terrein met droogloodsen noodig, omdat drogen in de open lucht niet wel mogelijk bleek, doch men slaagde er in de metselaars voor te blijven. Voor een lange oven, die ± 200 000 steenen kon bevatten, waren van de handvormsteenen de vuurmonden met klei gemetseld en daartusschen werden, naar gelang voldoende droge steenen in voorraad waren, ovens gestapeld van ± 50 000 steenen, die na te zijn afgebrand en na sorteering direct uit den oven met spoorwagens naar den put konden worden gereden, terwijl deze zelfde sporen dienst deden voor aanvoer van brandhout. Een aangestoken oven hielp mede voor het verder drogen van den daarnaast ingestapelden nieuwen oven. Voor de steenbakkerij, meer speciaal het transport der gevormde steenen uit de machine naar de droogloodsen met spoor- en handwagens, werd ruim gebruik gemaakt van jongens waarvan in den drukken tijd een 70tal aan het werk waren. In dien tijd bedroeg het totaal der werklieden op Uitkijk ruim 200 daags.

Behalve hetgeen vooraf reeds aan handvormsteenen was gebakken, werden in de 3 laatste maanden van het jaar opgeleverd 7 ovens met totaal 291 500 goede steenen; een oven van 160 000 steenen stond gereed om in Januari te worden aangestoken en de droogloodsen bevatten nog ± 50 000 steenen.

Bovendien leverden de ovens eene hoeveelheid goede gebroken steenen en betonmateriaal. Aan het einde van December was het muurwerk gevorderd tot ± 2.50 M. boven de zwalpen en moest nog 2.25 M. worden opgetrokken.

De timmerlieden hadden intusschen gereed gemaakt 5 deuren, wat het regelwerk betreft, terwijl het regelhout voor de 3 andere deuren bewerkt was. De drie beschoeiingen waren nagenoeg gereed.

Voor het stortebed en de bekleeding der taluds werd schelpsteen van de rits op Groningen gekozen waarvan ± 2500 stuks van ± 50 × 50 × 20 c.M. werden uitgegraven en naar Uitkijk vervoerd.

In verband met eene later wenschelijk geachte aan de taludbekleedingen te geven uitbreiding was deze hoeveelheid niet voldoende en werden met afval van de steenbakkerij betonstukken van ongeveer denzelfden vorm aangemaakt. Een der taluds aan de Saramaccazijde kwam nagenoeg gereed. Eene rij perkoenpalen met betonkoffer daarachter diende voor verbetering van den voet van het talud.

L. Land- en waterwegen en bijbehoorende werken, benevens vervoermiddelen.

I. te Paramaribo:

In 1899 werd voor de verbetering der wegen te Paramaribo gebruik gemaakt van gebrande klei, op Uitkijk gebrand.

Aangezien aldaar uitsluitend in kleigrond werd gewerkt en het brandhout goedkooper was dan ter hoofdplaats, werden op het terrein, waar later zal komen het voorkanaal van de in aanbouw zijnde sluis, proeven genomen met het branden van klei. In vroegere jaren werd klei gebrand te Paramaribo door gestraften, toen de wegen nog ressorteerden onder de politie. Daarmede zijn onder andere bestraat de wegen op het gouvernementsplein. Om dit bedrijf opnieuw aan te vatten werd er de voorkeur aan gegeven, zulks op te dragen aan den opzichter op Uitkijk, die daarop geregeld toezicht kan houden, terwijl door de ponten die materialen voor den sluisbouw van de stad daarheen moesten overbrengen en anders ledig van Uitkijk zouden terugkeeren, eene weinig kostbare transport gelegenheid bestond. De proefnemingen slaagden voldoende en met gebrande klei konden worden bestraat de waterkant tusschen de Knuffelsgracht en het waaggebouw, de Heilige weg van den waterkant af tot aan de brug bij het Vaillantsplein, een trottoir langs den waterkant tusschen het waaggebouw en de Oranjestraat, de Oranjestraat en het begin der Kromme Elleboogstraat, terwijl aan het einde van het jaar nog eene voldoende hoeveelheid gebrande klei in voorraad was om aan de Saramaccastraat te beginnen.

De aanvoer van kalksteen van Barbados liet te wenschen over en ook de voorraad oude steenen verkregen van de thans tot vestigingsplaats voor kleine landbouwers ingerichte verlaten plantage Paradise raakte op. Zooveel mogelijk werden oude steenen van verlaten plantages opgekocht om te Paramaribo te worden geklopt tot verhardingsmateriaal. Daarmede werd onder

andere bestraat een deel van de Klipsteenstraat. Zoowel de gebrande klei als de steenslag werd gedekt met eene laag schelpen. Het Kerkplein werd in orde gebracht, nagenoeg geheel met ter plaatse uitgegraven schelpen van eene schelprits.

Voorts werd onderhanden genomen de Zwartenhovenbrugstraat tusschen Keizerstraat en Steenbakkersgracht. Dit weggedeelte, hier en daar zeer laag en smal, werd geheel geregulariseerd, terwijl aan weerszijden daarvan betongoten werden aangelegd en de afwatering daarvan voldoende werd geregeld. Voor beton werd gebruik gemaakt van schelpen, portlandcement en zand, zijnde schelpen goedkooper dan steenslag en nadat met dit materieel eerst eenige proeven waren genomen, die een gunstig resultaat opleverden.

De weg, onder behoorlijke tonrondte aangelegd, werd verhard met eene dikke, goed aangestampte schelplaag, die goed voldoet. Voor een deel kan de weg slechts aan één zijde afwateren: hij werd daar voldoende schuin gelegd.

Tusschen Dominéstraat en Steenbakkersgracht werd een trottoir gemaakt, met schelpen gedekt en voorzien van eenen gemetselden rand. In verband met deze werken werden verder verbeterd de afwatering van Buren- en Weidestraat.

De verdere klei- en zandwegen en de bedelving daarlangs werden voorts zoo goed mogelijk onderhouden.

In de Combé werden eenige wegen met schelpen belegd.

De beplantingen langs de wegen werden onderhouden en hier en daar uitgebreid.

De dekzerk van den kaaimuur tusschen het waaggebouw en de Plattebrug werd in orde gebracht, in verband met de verbetering van het langs dien kaaimuur gelegen weggedeelte. In de Wagenwegstraat en in de Burenstraat werden nieuwe duikers gelegd. De houten bruggen ondergingen de noodige reparaties.

De sluis in de Knuffelsgracht werd gerepareerd en van een nieuw windwerk voorzien. De sluis aan de Mahonielaan en die van den gouvernementstuin kregen nieuwe schuiven. De bestaande riolen vorderden af en toe reparatie. De steiger van de koloniale vaartuigen moest worden gerepareerd en eenige nieuwe palen worden ingeheid.

Het oude gedeelte van den waagsteiger onderging eene zware reparatie, hoofdzakelijk aan liggers en dak.

Vóór den aanvang van den drogen tijd werden de verschillende putten nagezien, de pompen gerepareerd en, waar deze nog niet aanwezig waren, nieuwe pompen aangebracht.

Slechts zeer weinige putten echter bleven den geheelen, ditmaal buitengewoon langen, drogen tijd water houden.

De Drambrandersgracht werd van den 1sten rijweg af onder profiel gebracht en, voor zoover noodig, opgedolven.

Opnemingen hadden plaats voor eene verbetering van de afwatering in de Combé en voor eene verbetering van de wegen en de afwatering in wijk C.

II in de districten:

De weg fort Nieuw-Amsterdam—Spieringshoek werd geregeld onderhouden. Eenige bruggen daarin werden voor gemeenschappelijke rekening van het Gouvernement en de belanghebbenden gerepareerd. Voor het onderhoud van de overige wegen werden aan de districts-commissarissen credieten verleend. Voor een deel werden de wegen met medewerking van de daarlangs gelegen plantages onderhouden, in hoofdzaak door gestraften.

Het pad langs de Sarakreek, indertijd tot stand gekomen voor gezamenlijke rekening van belanghebbende goudontginners en het Gouvernement en sedert verlengd door de opnemingen van de maatschappij Suriname, moest weder worden opengekapt om in den drogen tijd, als de Sarakreek niet kon bevaren worden, gelegenheid te geven voor transport van arbeiders. Medewerking van belanghebbenden was ditmaal niet vrijwillig te verkrijgen. Een klein crediet werd verleend om aan den weg van wege het Gouvernement het strikt noodige te verrichten.

Eenige bruggen werden gerepareerd en voor gemeenschappelijke rekening van het Gouvernement en de belanghebbenden werd eene brug gelegd toegang gevende tot het perceel Helena Christina aan het pad van Wanica waar aan kleine landbouwers domeingrond is uitgegeven.

De aanlegsteiger bij Alkmaar onderging eene groote reparatie.

De schermen in de Dominékreek werden gerepareerd.

Was het vorige jaar het Wanica gedeelte van het kanaal van Saramacca schoongemaakt, dit jaar werden de banken en oevers van de andere helft, voor zoover noodzakelijk, schoongekapt.

Voor eene verbetering van den zoogenaamden Brownsweg werd eene opneming verricht van Berg en Dal tot aan het snijpunt der wegen naar placer de Jong en placer Brown. Een ontwerp voor de verbetering van dit weggedeelte is in bewerking.

De waterwegen in de districten werden, voor zoover noodig, schoongehouden.

De Motkreek werd door belanghebbenden met een klein subsidie van gouvernementswege in orde gebracht.

In de Paradoorsnede en in de Para zelve werden door middel van poudre Favier met goed succes daarin gevallen boomen en boomstronken opgeruimd.

In Coronie werd, na een voorafgaand onderzoek naar de mogelijkheid van eene verlenging van het zoetwaterkanaal eene zwamp gevonden, die voldoende water hield om eene verlenging daarheen van het zoetwaterkanaal te motiveeren, welk werk werd uitgevoerd. Eene ruime toevloeiing van zoetwater werd verkregen, die echter nog niet afdoende bleek tijdens den langdurigen drogen tijd van het afgeloopen jaar.

In Nickerie werd een onderzoek ingesteld naar de mogelijkheid van eene verbinding met de Nanniekreek, een tak van de Corantijn, om voldoende zoetwater te hebben ook in den drogen tijd. Aanvankelijk met succes bekroond, bleek later uit het onderzoek dat eene eenvoudige verbinding met de Nanniekreek geen afdoende oplossing zoude wezen en eene afsluiting der kreek om bij spring het vloedwater buiten te houden noodig zoude zijn. Een onderzoek naar de mogelijkheid van eene oplossing in dien zin of wel langs den weg van groote zoetwaterreservoirs, zooals enkele groote plantages in Nickerie reeds hebben, is nog niet afgeloopen.

Stoomvaartuigen. De wekelijksche maildienst op Demerary, via Coronie en Nickerie, waarvan in het vorige verslag melding werd gemaakt, werd in 1899 teruggebracht tot een veertiendaagschen dienst. De *Albina* die met de *Paramaribo* den maildienst onderhield, moest voor den rivierdienst worden gebezigd omdat de beide rivierstoomers *Nederland* en *Wilhelmina* achtereenvolgens in reparatie moesten worden genomen.

De *Paramaribo* deed behalve de mailreizen naar Demerary nog 3 reizen voor inspectiën van den Gouverneur, 1 reis om den schoener *Nickerie* die tijdelijk het vuurschip moest vervangen, naar buiten te sleepen, 1 reis om het vuurschip naar buiten en het immigrantenschip *Erne* naar binnen te sleepen, 1 reis met den gouvernements-secretaris en den beheerder der koloniale vaartuigen via Albina naar Cayenne en 1 reis naar het dok in Demerary.

Het schip moest in 1899 buitengewone onderhoudsreparatiën ondergaan waarom het van 24 Augustus tot 3 October buiten dienst werd gesteld. Zoowel aan het vaartuig zelf als aan de werktuigen werden toen de noodig gebleken reparaties en veranderingen aangebracht. De gewone reparatiën vonden geregeld plaats. In October werd de schroefas die toen in gebruik was, vervangen omdat de bladen verteerd waren. Ter besparing van veel sjouwerloon in verband met het toenemend vrachtvervoer, werd een stoomlier aangekocht en op het achterluik aangebracht.

Behalve de mailreizen naar Demerary deed de *Albina* 7 reizen naar Albina, verschillende reizen voor den rivierdienst en eenige reizen voor inspectiën van den Gouverneur en van hoofdambtenaren. Het schip werd 2 malen in Demerary gedokt, schoongemaakt, geschraapt en geschilderd.

Het stoomschip *Nederland* werd behalve driemalen 's weeks voor den dagelijkschen rivierdienst nog gebezigd voor het sleepen van vaartuigen, voor eene reis van den Gouverneur naar het district Beneden-Commewijne en voor eene reis van eene geneeskundige commissie naar het immigrantenschip *Erne*. Het vaartuig werd als gewoonlijk op het droge gehaald, nagezien en geschilderd. Bovendien onderging het van 4 Juni tot 24 Juli 1899 buitengewone zware herstellingen in het dok in Demerary.

Het stoomschip *Wilhelmina* verrichtte behalve den rivierdienst eenige extra diensten, zooals het sleepen van andere gouvernementsvaartuigen en eene reis naar de verlaten plantage de Resolutie ter overbrenging van gestraften die daar eenige werkzaamheden ten behoeve van den quarantaine dienst hadden uit te voeren. Het schip werd eenige malen op het droge gehaald om schoongemaakt of geschilderd te worden, in December om belangrijke herstellingen aan romp en werktuigen te ondergaan, waardoor het eerst weder in April 1900 voor den dienst beschikbaar kwam.

De meeste stoombarkassen moesten zware, langdurige of veelvuldige reparatiën ondergaan. Ofschoon zoo hard mogelijk werd gewerkt, konden de vele reparatiën niet zoo spoedig worden

afgedaan dat de dienst daaronder niet leed. Zooveel mogelijk werd in den dienst voorzien door het huren van particuliere stoombarkassen, maar die waren ook niet altijd beschikbaar. Daarbij kwam dat eene in Maart 1899 bestelde nieuwe stoombarkas in 1899 op zich liet wachten en een terzelfder tijd bestelde stoomketel voor de stoombarkas *Marowijne* niet werd ontvangen.

Behalve het gebrek aan reserve barkassen, waardoor reparaties langer werden uitgesteld dan anders het geval zou zijn geweest, kan als oorzaak voor die vele reparatiën worden aangegeven de omstandigheid dat de stoombarkassen zeer veel te lijden hadden van de buitengewone droogte die van de tweede helft van 1898 of nagenoeg het geheele jaar 1899 heeft geduurd. Het rivierwater was ten gevolge van de droogte tot in de bovenrivieren bezwangerd met zout, modder en andere schadelijke bestanddeelen, die èn de huidplaten èn de ketels der barkassen sterk aantastten.

De stoombarkas *Cottica* werd gebezigd voor den dienst van ambtenaren en commissiën te Paramaribo. Deze barkas onderging belangrijke reparatiën aan romp en werktuigen.

De stoombarkas *Suriname* die in Nickerie gestationneerd was ten dienste van den districts-commissaris van dat district werd in December te Paramaribo gebracht om in reparatie te worden genomen.

De stoombarkas *Para* bleef ook in 1899 te Frederiksdorp gestationneerd ten dienste van den districts commissaris van Beneden-Commewijne. Zij werd eenige malen te Paramaribo nagezien, geschilderd of gerepareerd.

De stoombarkas *Commewijne* bleef te Albina gestationneerd ten dienste van den districts-commissaris van Marowijne. Kleine reparaties werden aldaar uitgevoerd. In November werd de *Commewijne* met het stoomschip *Paramaribo* naar Paramaribo overgebracht om reparatiën aan de vlampijpen in den ketel te ondergaan.

De stoombarkas *Saramacca* was ook in 1899 te Groningen gestationneerd ten dienste van den districts-commissaris van Saramacca. Zij werd nu en dan in reparatie genomen.

De stoombarkas *Marowijne*, te Domburg gestationneerd vereischte veel reparatie zoowel aan den romp als aan de werktuigen, een gevolg van den buitengewoon drukken dienst die deze barkas had te doen. De stoomketel werd in October afgekeurd maar kon niet dadelijk vervangen worden.

De stoombarkas *Emma* werd tot 1 Juli 1899 gebezigd voor den dienst op de Cottica en de Boven-Commewijne in aansluiting aan den dagelijkschen rivierdienst tusschen Paramaribo en Sommelsdijk. Na dien tijd werd de *Emma* vervangen door de gehuurde barkas *Rosalina* en is sedert te Paramaribo in gebruik voor den algemeenen dienst De stoombarkas *Creool II* werd te Paramaribo beschikbaar gehouden voor korte dienstreizen van ambtenaren enz. Zij vereischte veel onderhoud.

De stoombarkas *Sommelsdijk* werd geregeld gebruikt voor den dienst tusschen Paramaribo en het fort Nieuw-Amsterdam en tusschen Paramaribo en de plantage Guineesche Vriendschap aan de Boven-Suriname.

De stoombarkas *Ephrata* was ook in 1899 te Ephrata gestationneerd ten dienste van den districts-commissaris van Cottica en Boven-Commewijne en van den districts-geneesheer gevestigd op Sommelsdijk. In November werd de *Ephrata* in reparatie genomen.

Zeilvaartuigen. De schoener *Nickerie* werd behalve voor gewone reizen naar Albina nog gebruikt tot het leggen van boeien in de monding van de Nickerie en in de monding van de Suriname, voorts voor eene dienstreis van den beheerder der koloniale vaartuigen en den chef van het bouwdepartement naar Coronie, terwijl het vaartuig in Januari en van 15 Juli tot 30 Augustus voor Coronie gestationneerd werd tot tijdelijke vervanging van den schoener *Coronie* die toen in reparatie was.

De schoener *Coronie*, die in 1899 als wachtschip op de kust van Coronie gestationneerd was, vereischte veel reparatie. Het schip ging twee malen naar Nickerie om daar schoongemaakt, gebreeuwd of geschilderd te worden; in de maand Juli werd het te Paramaribo in reparatie genomen. Het koper aan den bodem, dat verteerd was, werd geheel vernieuwd; romp, tuig, enz. werden gerepareerd en zooveel noodig vernieuwd en voor het roer werden nieuwe vingerlingen gemaakt.

Aan passage- en vrachtgelden werd op de gezamenlijke gouvernementsvaartuigen f 89 777,87 ontvangen (tegen f 84 276,94 in 1898), namelijk f 58 571,05[5] aan passagegelden en f 31 206,81[5] aan vrachtgelden. De passage en vracht voor kosteloos vervoerde personen en goederen kan op f 18 959,52 worden gerekend.

Voor de ontvangen bedragen aan passage- en vracht op ieder schip afzonderlijk, wordt verwezen naar bijlage **J** van dit verslag.

De leerling van den cursus tot opleiding van machinist-leerlingen, die blijkens het vorige verslag, in het begin van het jaar 1899 niet slaagde bij het afleggen van het eindexamen, maar aan wien toen vergund was na 6 maanden weder examen te doen, heeft in de maand November van het afgeloopen jaar met gunstig resultaat het eind-examen afgelegd.

Daar de ervaring geleerd had dat de leerstof niet in twee jaren naar behooren kan worden afgewerkt, werd de cursus in het begin van 1900 van een 2-jarigen in een 3-jarigen cursus veranderd. Tevens werd bepaald dat het leerjaar in plaats van 1°. Maart, zooals tot dusver het geval was, 1° November zou aanvangen. In verband hiermede werden in het begin van 1900 geen nieuwe leerlingen tot den cursus toegelaten.

M. Financieele zaken.

Muntwezen. De geldomloop in de kolonie ondervond in 1899 evenals in 1898 geene stremming.

De Surinaamsche Bank beschikte over een metaal-voorraad gemiddeld groot f 832 641,62, of gemiddeld f 227 946,62 meer dan noodig was voor de voorgeschreven dekking der opvraagbare verbintenissen, die gemiddeld f 1 814 085 hebben bedragen.

De Bank voerde in 1899 gemunt geld in voor eene waarde van f 244 500, waarvan f 100 000 Nederlandsch zilvergeld en f 144 500 aan vreemde munt.

Aan particulieren verkocht de Bank voor eene waarde van f 77 437,15 aan vreemde munt.

De voorraad munt van de Bank ondervond in den loop van 1899 uit de munt in omloop eene vermindering van f 114 457,14.

Begrooting. De koloniale huishoudelijke begrooting voor het dienstjaar 1900 werd voorloopig vastgesteld bij verordening van 15 Juli 1899 (*Gouvernementsblad* n°. 33) en definitief bij de wet van den 3den Februari 1900 (*Staatsblad* n°. 27, *Gouvernementsblad* n°. 11).

De uitgaven zijn daarbij geraamd op f 2 423 835,74, de opbrengst der koloniale geldmiddelen op f 2 295 607,25 en de bijdrage uit 's Rijks schatkist op f 128 228,49.

De koloniale huishoudelijke begrooting voor 1898 werd bij de wet van den 30sten December 1899 (*Staatsblad* n°. 297, *Gouvernementsblad* 1900 n°. 3) nader gewijzigd; het eindcijfer der voormelde begrooting werd tengevolge van die wijziging verminderd met f 73 197,25[5] en mitsdien gebracht op f 2 275 127,79.

Hierbij wordt overgelegd een vergelijkende staat (bijlage **K.**) van de raming der ontvangsten en uitgaven aangevende de tot 31 Maart 1900 gedane of wel op dat tijdstip bekende en vermoedelijk nog te doene ontvangsten en uitgaven over 1899.

Blijkens dien staat hebben de uitgaven tot 31 Maart 1900 bedragen f 2 258 360,70[5] of f 92 732,02 minder dan het geraamd totaal ad f 2 351 092,72[5] en de koloniale middelen en inkomsten f 2 115 833,40[5] of f 57 790,46 minder dan de raming ad f 2 173 623,86[5]; zoodat tot dien dag voor het dienstjaar 1899 eene bijdrage uit 's Rijks schatkist van f 142 527,30 zou worden vereischt. Het benoodigde subsidie bedraagt echter f 30 944,81[5] meer, dus f 173 472,11[5] of f 3996,74[5] minder dan de aanvankelijk geraamde som van f 177 468,86, vermits van de opbrengst der koloniale middelen een bedrag van f 30 944,81[5] behoort te worden afgetrokken, in 1899 door leening verkregen doch niet besteed voor buitengewone productieve werken, welk bedrag onder de middelen op de koloniale huishoudelijke begrooting voor 1901 is overgeschreven.

Het slot van de rekening der koloniale uitgaven en ontvangsten van Suriname over 1896 werd vastgesteld bij de wet van 30 December 1899 (*Staatsblad* n°. 295, *Gouvernementsblad* 1900 n°. 10).

Belastingen. Een overzicht van de opbrengst van de voornaamste belastingen in de laatste tien jaren wordt in onderstaanden staat aangegeven.

Dienstjaar.	Invoerrechten.	Uitvoerrechten.	Accijns op het binnenlandsch gedistilleerd.	Personeel.	Patentrecht.	Belasting op de huurwaarde der huizen.	Erf- en grondpacht en concessierecht.	Tonnegeld der schepen.	Zegelrecht.	Successie- en overgangsrechten.
1890.	f 719 543	f 110 275	f 122 519	f 89 072	f 52 943	f 32 292	f 86 244	f 8 525	f 43 328	f 11 090
1891.	714 647	90 635	101 830	82 991	51 073	33 253	96 662	7 947	31 930	14 958
1892.	734 147	92 424	87 229	84 900	52 810	37 007	101 302	8 569	49 192	42 970
1893.	841 988	98 690	109 334	89 128	53 640	38 113	130 349	8 064	43 976	7 923
1894.	925 029	82 713	116 896	100 967	64 085	39 053	119 295	9 046	36 542	10 899
1895.	928 995	74 178	102 038	97 753	65 515	38 162	149 764	8 236	41 520	6 281
		Belasting op goud.								
1896	953 548	61 488	125 102	98 836	64 752	38 118	143 743	7 610	43 931	3 057
1897.	928 158	65 110	164 163	99 048	60 644	38 694	142 258	1 215	42 099	9 531
1898.	994 490	62 207	233 595	97 803	60 615	39 197	132 900	—	45 633	3 611
1899.	1 024 041	64 397	147 435	67 440	23 807	38 918	138 602	—	50 574	7 638

Omtrent dezen staat valt het volgende aan te teekenen:

Invoerrechten. De opbrengst van dit middel in 1899 is belangrijk meer dan in 1898, een gevolg van het in werking treden van de verordening van 12 October 1898 (*Gouvernementsblad* n°. 35), waarbij het invoerrecht op gedistilleerd, opium, ganje en bhang en alle surrogaten daarvan, benevens dat op sigaren, sigaretten en tabak verhoogd is.

Accijns op het binnenlandsch gedistilleerd. De verordening van 12 October 1898 (*Gouvernementsblad* n°. 48) waarbij de accijns op het binnenlandsch gedistilleerd werd verhoogd zal zich, om de reden in het vorig verslag vermeld, in 1900 voor het eerst in vollen omvang doen gevoelen.

Personeel en patentrecht. De mindere opbrengst van deze middelen in 1899 is een gevolg van de belastingwijzigingen die in het vorig verslag zijn vermeld en, in verband met de verhooging van de invoerrechten op sommige artikelen, in 1898 tot stand kwamen.

Erf- en grondpacht en concessierechten. De opbrengst van huren, erfpachten, verkoopingen van domeinen en afkoop van zakelijke rechten was f 22 826,62^5;

die van concessierecht tot ontginning van delfstoffen op domeingrond f 107 806,27^5; en

die van het concessierecht tot het ontginnen van balata op domeingrond f 7970,93^5;

De oppervlakte van de in 1899 verleende en hernieuwde concessiën tot ontginning van balata is weder minder dan die in 1898 waren verleend en hernieuwd, hetgeen moet worden toegeschreven aan den lagen marktprijs der balata.

Successie en overgangsrechten. De meerdere opbrengst van dit middel in 1899 in vergelijking met die in 1898 is daaraan toe te schrijven dat alleen voor twee nalatenschappen f 2391 is ontvangen.

In het *Gouvernementsblad* van 1899 werd opgenomen:

onder n°. 39 besluit van 30 September 1899, ter uitvoering van art. 1 tweede lid der verordening van 2 Mei 1894 (*Gouvernementsblad* 1895 n°. 30), betreffende het aangaan van eene geldleening ten behoeve van het immigratiefonds van de kolonie Suriname (uitgifte van de zesde serie).

Hypotheekkantoor. Gedurende 1899 werden ingeschreven 251 borderellen van hypothecaire schuldvorderingen tot zekerheid van een totaal bedrag van f 633 378.05. Hieronder zijn begrepen 11 inschrijvingen voor voorwaardelijke en eventueele schuldvorderingen tot een bedrag van f 55 988 en 3 inschrijvingen voor rentelooze schuldvorderingen tot een bedrag van f 6685.

De bedongen renten van deze kapitalen wisselden af tusschen 3 en 12 pct. 's jaars.

Ten behoeve van het immigratiefonds werden geene inschrijvingen genomen.

3 subrogatiën werden aangeteekend.

164 inschrijvingen werden doorgehaald tot een bedrag van f 574 505,77^5.

Hieronder zijn begrepen 4 rentelooze hypotheken tot een bedrag van f 5080, 4 krediethypotheken tot een bedrag van f 130 150 en 5 hypotheken ten behoeve van het immigratiefonds tot een bedrag van f 72 415,20.

Bovendien werden nog 9 inschrijvingen gedeeltelijk doorgehaald, zonder dat daarbij het bedrag werd verminderd.

Ten behoeve van de Surinaamsche Bank werden ingeschreven 37 hypotheken op huizen en erven tot een bedrag van f 74 440; 2 hypotheken op plantages en gronden tot een bedrag van f 2800; en 2 krediethypotheken van f 3700 en doorgehaald 31 hypotheken op huizen en erven tot een bedrag van f 50 570; 2 hypotheken op plantages en gronden tot een bedrag van f 800, benevens 2 kredietbypotheken van f 121 700, terwijl 2 hypotheken gedeeltelijk werden doorgehaald zonder dat daarbij het bedrag werd verminderd. De door deze instelling bedongen rente bedroeg, behoudens enkele uitzonderingen, 5½ pct. 's jaars.

De totale som van de tot op 31 December 1899 ingeschreven en op dien dag nog van kracht zijnde hypothecaire schuldvorderingen bedroeg in hoofdsommen f 2 863 653,59.

Bovendien bestonden op dat tijdstip nog 54 inschrijvingen voor voorwaardelijke en eventueele schuldvorderingen tot een bedrag van f 517 112,35.

In het register van overschrijvingen werden overgeschreven 269 akten namelijk 159 akten van verkoop en koop, 29 akten van openbare veiling en toewijzing, 14 akten van scheiding en verdeeling, 2 akten van schenking, 2 akten van afgifte van legaat, 3 akten van rectificatie, 51 grondbrieven, 2 resoluties houdende terugneming in den boezem van het domein van in allodialen eigendom uitgegeven gronden en 7 testamenten.

In het register van inbeslagneming werden ingeschreven 9 processen-verbaal van in beslag genomen onroerende goederen, terwijl er 7 beslagen werden opgeheven.

In het register van onderhandsche akten werden 101 akten overgeschreven.

Het ten behoeve van de koloniale kas ontvangen salaris van den hypotheekbewaarder bedroeg f 2 040,67 tegen f 1 644,34 in 1898.

Ter viseering voor zegel werden aangeboden 2695 stukken en het daarvoor ontvangen recht bedroeg f 28 788,77. De opbrengst

der verkochte plakzegels bedroeg f 19174,35 en die der formaatzegels f 730,70, te zamen f 48 693,82.

Aan boeten wegens overtreding van de zegelverordening werd bovendien ontvangen f 48,75.

Van 26 aangiften voor het recht van successie was een bedrag van f 10 901,31 verschuldigd. Op de eenige aangifte voor het recht van overgang moest f 246,67 worden betaald.

Koloniale spaarbank. Zooals in het vorige verslag werd medegedeeld, konden toen geene betrouwbare gegevens omtrent de koloniale spaarbank verstrekt worden wegens in het begin van 1899 aan het licht gekomen malversaties van den in 1898 afgetreden kassier-boekhouder van de spaarbank.

Bij onderzoek is gebleken dat het in de rekeningen van 1896 en vorige jaren door den voormaligen kassier-boekhouder opgegeven „saldo te goed van gezamenlijke inleggers" niet overeenstemt met het totaal bedrag der rekening-courantboeken en een bedrag van f 56 082,11 *te min* was opgegeven. Het te goed van gezamenlijke inleggers was op 31 December 1899 f 496 562,55.

In bijlage L zijn vermeld de inlage, de inlichtingen, het aantal spaarbankboekjes en het gemiddelde bedrag per inlage, per lichting en per boekje, een en ander over de laatste tien jaren; alsmede de bedragen aan onkosten, te goed gemaakte rente op beleggingen, kassaldo, uitbetaalde renten aan inleggers, uitgelote aandeelen, beleggingen op het Grootboek en daarvan losgemaakte bedragen over de jaren 1897, 1898 en 1899.

Het is echter, in verband met de bovenbedoelde malversaties, niet zeker of de gegevens van de jaren vóór 1897 juist zijn.

N. Personeele verordeningen omtrent landsdienaren.

Met betrekking tot dit hoofdstuk werd in het Gouvernementsblad van 1899 onder n°. 38 opgenomen de resolutie van 20 Septemder 1899, litt. A, n°. 6728, betreffende vrijen overtocht aan ambtenaren en beambten in de districten, aan wie binnenlandsch verlof is verleend, en onder n°. 40 de resolutie van 12 October 1899, litt. A, n°. 7247, tot wijziging van de resolutie van 28 October 1895, litt. A, n°. 7553 (*Gouvernementsblad* n°. 46) houdende nadere regeling der vergoeding voor reis- en teerkosten gelijk mede voor verhuizingskosten.

O. Immigratie en kolonisatie.

§ 1. *Immigratie.*

Bij verordening van den 6den December 1899 (*Gouvernementsblad* n°. 44) werden de verordeningen tot invoering van eene geneeskundige belasting en van een hoofdgeld voor onder contract verbonden immigranten, in dier voege nader gewijzigd, dat die belastingen betaald zullen moeten worden voor het aantal immigranten tot de plantages en gronden behoorende in de maand Januari van het jaar waarover die belastingen verschuldigd zullen zijn.

Bij verordening van 16 December 1899 (*Gouvernementsblad* n°. 8) zijn strafbepalingen in het leven geroepen tegen hen, die immigranten door het Koloniaal Gouvernement aangevoerd, na het verstrijken hunner werkovereenkomst behulpzaam zijn om de kolonie te verlaten zonder voorzien te zijn van een schriftelijk door den agent-generaal afgegeven bewijs dat tegen hun vertrek geen bezwaar bestaat, alsmede tegen hen, die zonder vergunning immigranten werven tot het verrichten van arbeid buiten de kolonie of dergelijke aangeworvenen behulpzaam zijn om de kolonie te verlaten.

In het beheer van het immigratie-departement in de kolonie, als in de emigratie-agentschappen te Calcutta en op Java, kwam in 1899 geene verandering.

Het aantal aangevraagde arbeiders voor het verschepingsseizoen 1899/1900 bedroeg uit Britsch-Indië aanvankelijk 909, welk getal later werd verminderd tot 519, tengevolge van de in Calcutta epidemisch heerschende pest. Met het oog op dezelfde omstandigheid werd het aanvankelijk uit Nederlandsch-Indië aangevraagde aantal van 366 later vermeerderd tot 719.

Tot het vervoer van de aangevraagde immigranten uit Britsch-Indië waren reeds twee schepen gecharterd.

Ten gevolge van den ongunstigen gezondheidstoestand in Calcutta werden de charterpartijen van beide schepen verbroken, waardoor de reeds bijeengebrachte emigranten, voor zooveel hunne contracten niet aan andere agentschappen konden worden overgedaan, naar hunne woonplaatsen moesten worden teruggezonden.

Wat de emigranten uit Nederlandsch-Indië betreft was langs telegraphischen weg onzen emigratie-agent op Java verzocht per stoomschip zoo spoedig mogelijk 740 arbeiders naar Suriname in te schepen.

Tegen deze wijze van afscheping bleken echter te Batavia bezwaren te bestaan, zoodat thans vermoedelijk deze 740 arbeiders en ook de later aangevraagde arbeiders uit Nederlandsch-Indië ten getale van 840 te zamen tot een getal van 1580 in den loop van 1900 via Amsterdam zullen worden aangevoerd.

In 1899 kwam slechts één transport immigranten uit Britsch-Indië in Suriname aan.

Zooals reeds in het vorige verslag werd vermeld had het schip *Erne* op 31 Januari 1899 Calcutta verlaten met 598 adult-immigranten. Dit schip kwam in Suriname aan op 22 April daaraanvolgende. Op de reis had 1 geboorte plaats en overleden 3 mannen, zoodat te Paramaribo ontscheept werden 397 mannen, 150 vrouwen, 4 jongens en 1 meisje tusschen 10 en 15 jaren, 37 jongens en 25 meisjes beneden dien leeftijd, te zamen 614 hoofden gelijk aan 547 als volwassen berekende immigranten.

Met de *Erne* werden ook aangevoerd 5 mannen, 4 vrouwen en 1 jongen tusschen 10 en 15 jaar, die niet onder contract verbonden, hunne passage betaald hebben.

Ook uit Nederlandsch-Indië kwam in 1899 slechts één transport immigranten aan.

Op 18 Augustus 1899 werden te Samarang ingescheept op het stoomschip *Prinses Amalia*, 34 mannen en 22 vrouwen.

Bij aankomst te Tandjong Priok deserteerden 2 mannen, zoodat van daar vertrokken op 24 Augustus: 32 mannen en 22 vrouwen, die op 27 September daaraanvolgende te Amsterdam aankwamen.

Van Amsterdam vertrokken deze immigranten op 1 October met het stoomschip *Prins Willem I.*

Op de reis naar Suriname overleed 1 man en werd 1 kind geboren, zoodat in Suriname aankwamen op den 19den October 1899 31 mannen, 22 vrouwen en 1 kind.

Terugvoer naar Calcutta van Britsch-Indische immigranten had in 1899 evenals in 1897 plaats met een van Demerary vertrekkend schip met terugkeerende immigranten, waartoe wederom welwillend ruimte voor 200 adults was verleend.

Op den 10den Augustus 1899 vertrokken de immigranten die zich tot vertrek hadden doen inschepen met den kolonialen stoomer *Paramaribo* naar Demerary, onder geleide van mr. A. J. van der Houven van Oordt, sub-agent voor de immigratie, aan wien waren toegevoegd een geneesheer en een tolk. Zij kwamen in Demerary aan op den 11den Augustus en werden onmiddellijk ontscheept.

Op den 22sten Augustus werden zij met de terugkeerende immigranten van Demerary ingescheept op het schip *Clyde*, dat dienzelfden dag de reis aanvaarde.

Het aantal vertrokken immigranten van Suriname was:

157 mannen }
36 vrouwen } van 10 jaar en daarboven.
7 jongens en }
14 meisjes } beneden dien leeftijd.

te zamen 214 hoofden gelijk aan $203\frac{1}{2}$ adult.

Op den 1sten Januari 1900 kwam de *Clyde* te Calcutta aan. Gedurende de reis had onder de Surinaamsche immigranten een geboorte en een geval van overlijden plaats gevonden, zoodat evenveel immigranten werden ontscheept als waren ingescheept.

Op 1 Januari 1899 waren in de kolonie onder contract verbonden 5529 immigranten uit Britsch-Indië te weten:

3409 mannen }
1185 vrouwen } van 15 jaar en daarboven.
500 jongens en }
435 meisjes } beneden dien leeftijd.

Dit getal vermeerderde in 1899 door aanvoer met:

397 mannen, 150 vrouwen, 41 jongens en 26 meisjes;

door geboorte met:

109 jongens en 125 meisjes;

door reëngagement met:

215 mannen en 17 vrouwen, 15 jongens en 10 meisjes;

door terugkeer van desertie met: 2 mannen.

Daarentegen verminderde dit getal:

door overlijden met:

39 mannen, 7 vrouwen, 16 jongens en 16 meisjes;

door ontslag na geëindigden diensttijd met:

886 mannen, 286 vrouwen, 168 jongens en 132 meisjes;

door desertie met 4 mannen en 1 vrouw;

door ontbinding van het contract met 5 mannen en 3 vrouwen;

door terugzending naar Indië met 4 mannen;

door afschrijving van weezen bij het bereiken hunner meerderjarigheid met 4 mannen, 4 vrouwen, 1 jongen en 2 meisjes;

terwijl 9 jongens en 2 meisjes, die den leeftijd van 15 jaren hadden bereikt, werden overgeschreven onder de mannen en vrouwen.

Tengevolge van bovenvermelde mutatiën, bedroeg op 31 December 1899 het getal onder contract verbonden immigranten uit Britsch-Indië 3090 mannen, 1053 vrouwen, 471 jongens en 444 meisjes, te zamen 5058 hoofden.

Er werden onder hen 52 huwelijken voltrokken, waarbij 27 kinderen werden erkend; bovendien werd nog een huwelijk voltrokken tusschen een Britsch-Indischen immigrant en eene Javaansche vrouw; en een tusschen eene Britsch-Indische immigrante en een creool.

Het getal geboorten onder de gecontracteerde Britsch-Indische immigranten bedroeg 234; in 1898 was dit cijfer 194. Op de 100 vrouwen was de geboorte 20,91 of 5,09 meer dan in 1898.

De sterfte onder de gecontracteerde Britsch-Indische immigranten bedroeg 78 personen, dit is: 1,47 ten honderd van de gemiddelde bevolking.

Trekt men van dit cijfer af 6 accidenteele sterfgevallen, welke in 1899 hebben plaats gehad, dan blijven er over 72 sterfgevallen of 1,36 ten honderd van de gemiddelde bevolking. In 1898 was dit cijfer 1,97 of 0,61 hooger.

Naar den leeftijd gerangschikt, kwamen er voor 19 sterfgevallen beneden den leeftijd van één jaar, 12 van een tot beneden 10 jaar en 47 van 10 tot beneden 50 jaar.

De verhouding tusschen de mannen en vrouwen bij de onder contract verbonden Britsch-Indische immigranten was in 1899 344 vrouwen tegen 1000 mannen; in 1898 was de verhouding 346 : 1000.

Het aantal niet onder contract verbonden Britsch-Indische immigranten op 31 December 1899 op de plantages gevestigd, bedroeg: 2273 mannen, 1319 vrouwen, 840 jongens en 672 meisjes.

Op 31 December 1899 waren dus onder de niet onder contract verbonden Britsch-Indische immigranten, op de plantages gevestigd: 580 vrouwen tegen 1000 mannen; terwijl onder de kinderen èn van onder contract verbonden èn van niet onder contract verbonden ouders op de plantages 851 meisjes waren tegen 1000 jongens.

Op 1 Januari 1899 waren in de kolonie onder contract verbonden 2068 immigranten uit Nederlandsch-Indië, te weten:

1311 mannen, 598 vrouwen van 15 jaar en daarboven;

85 jongens en 74 meisjes beneden dien leeftijd.

Dit getal vermeerderde in 1899:

door aanvoer met: 32 mannen, 22 vrouwen en 1 jongen;

door geboorte met: 45 jongens en 46 meisjes;

door reëngagement met 185 mannen, 17 vrouwen, 4 jongens en 5 meisjes.

Daarentegen verminderde dit getal:

door overlijden met 18 mannen, 8 vrouwen, 6 jongens en 7 meisjes;

door ontslag na geëindigden diensttijd met 334 mannen, 141 vrouwen, 38 jongens en 40 meisjes;

terwijl 3 jongens en 2 meisjes, die den leeftijd van 15 jaar hadden bereikt, werden overgeschreven onder de mannen en vrouwen.

Ten gevolge van bovenvermelde mutatiën, bedroeg op 31 December 1899 het getal onder contract verbonden immigranten uit Nederlandsch-Indië: 1179 mannen, 490 vrouwen, 88 jongens en 76 meisjes, te zamen 1833 hoofden.

Het getal geboorten bedroeg 91, dat is 1.67 ten honderd van de vrouwen.

De verhouding tusschen mannen en vrouwen was 437 vrouwen tegen 1000 mannen.

De sterfte bedroeg 39 personen, dat is 2 ten honderd van de gemiddelde bevolking.

Trekt men van dit sterftecijfer af 4 accidenteele sterfgevallen, welke in 1899 hebben plaats gehad, dan blijven er over 35 sterfgevallen of 1.79 ten honderd van het gemiddelde dier bevolking.

Naar den leeftijd gerangschikt kwamen voor: 13 sterfgevallen beneden den leeftijd van één jaar en 26 van 10 tot beneden 50 jaar.

Er werden onder hen 7 huwelijken voltrokken, waarbij 2 kinderen werden erkend.

Het immigratieverslag, bijlage M¹ bevat eene opsomming van de gronden, die door immigranten bewerkt worden, namelijk van de gronden, welke ter uitoefening van den kleinen landbouw in 1899 zijn afgestaan op de voorwaarden der publicatie van 1 Augustus 1863 (*Gouvernementsblad* n°. 23) aan immigranten, die hunne contracten getrouw vervuld en zich goed gedragen hadden; van de gronden welke op ultimo December 1898 in het geheel aan hen waren afgestaan en die welke van particulieren afkomstig zijn, waarvan zij op dat tijdstip huurder of eigenaar waren.

Wat de vestigingsplaatsen betreft, zij hier het volgende vermeld:

Domburg. Op deze vestigingsplaats is uitgegeven eene oppervlakte van 254,0418 H.A., verdeeld in 185 perceelen, waarvan aan:

Britsch-Indiërs 76,2951 H.A., te zamen 49 perceelen;

West-Indiërs 11,52 H.A., te zamen 9 perceelen;

Chineezen 2,35 H.A., te zamen 2 perceelen.

Van de 49 perceelen aan Britsch-Indiërs afgestaan, waren 13 te zamen 20,98 H.A. in kosteloos gebruik uitgegeven, terwijl de overige perceelen aan deze immigranten afgestaan, alsmede die aan West-Indiërs en Chineezen uitgegeven, alle in huur zijn.

La Rencontre. Op deze vestigingsplaats is uitgegeven eene oppervlakte van 243,02 H.A. verdeeld in 129 perceelen, waarvan aan:

Britsch-Indiërs 161,47 H.A., te zamen 91 perceelen;

West-Indiërs 9,15 H.A. te zamen 4 perceelen.

Van de 4 perceelen aan West-Indiërs afgestaan, waren 2 te zamen 4,23 H.A. in huur uitgegeven, terwijl de overige aan immigranten afgestane perceelen alle krachtens de verordening van 19 April 1895 (*Gouvernementsblad* n°. 24) in gebruik zijn afgestaan.

Paradise. In 1899 werd deze vestigingsplaats in Zuidelijke richting met een gedeelte ter grootte van 62 H.A. van de verlaten plantage Phoenix vergroot.

Op deze vestigingsplaats is uitgegeven eene oppervlakte van ± 188 H.A., verdeeld in 163 perceelen, waarvan aan:

Britsch-Indiërs ± 156,17 H.A., te zamen 131 perceelen;

West-Indiërs ± 22,78 H.A., te zamen 24 perceelen.

Behalve de aan creolen afgestane perceelen, die in huur zijn, zijn al de op deze vestigingsplaats afgestane perceelen krachtens de verordening van 19 April 1895 (*Gouvernementsblad* n°. 24) in gebruik uitgegeven.

Alkmaar. Op deze vestigingsplaats, bestemd tot uitgifte van land in gebruik. uitsluitend aan Britsch-Indische immigranten, was op 31 December 1899 afgestaan eene oppervlakte van ± 188 H.A., verdeeld in 168 perceelen, terwijl nog 2 perceelen, elk van $1^2/_3$ H.A. aan den opzichter in gebruik zijn afgestaan.

Vestigingsplaats nabij het fort Nieuw-Amsterdam. Op deze vestigingsplaats waren op 31 December 1899 in huur uitgegeven 109 perceelen te zamen eene oppervlakte bestaande van 106,8532 H.A., waarvan 6 perceelen met eene oppervlakte van 6,3787 H.A. aan Britsch-Indische en 3 perceelen met eene oppervlakte van 1,271 H.A. aan Chineesche immigranten; de overige perceelen zijn in huur uitgegeven aan creolen.

Hecht en Sterk. Deze verlaten plantage werd in 1899 door het koloniaal gouvernement aangekocht. Zij werd bestemd om te dienen als vestigingsplaats ter uitoefening van den kleinen landbouw uitsluitend voor Nederlandsch-Indische immigranten.

De pogingen aangewend om de Javanen aangevoerd per *Voorwaarts* en wier contract in 1899 eindigde, te bewegen zich als kleine landbouwers op Hecht en Sterk te vestigen, hadden echter nog geen resultaat.

Laarwijk. Deze verlaten plantage, gelegen in het district Boven-Suriname werd in 1899 door het koloniaal gouvernement aangekocht, met het doel deze tot vestigingsplaats in te richten.

Gedurende het jaar 1899 werden door tusschenkomst van het immigratie-departement 820 brieven van Britsch-Indische immigranten in Suriname aan hunne betrekkingen in Britsch-Indië verzonden en 653 van het postkantoor te Paramaribo ontvangen brieven voor het grootste deel afkomstig uit Britsch-Indië aan Britsch-Indische immigranten uitgereikt.

In genoemd jaar werd eveneens door tusschenkomst van het immigratie-departement door 205 Britsch-Indische immigranten een bedrag van f 9463 aan hunne betrekkingen in Indië overgemaakt, tegen:

f 2 300,00	door	64	immigranten	in	1895;
„ 3 946,00	„	111	„	„	1896;
„ 7 830,50	„	205	„	„	1897;
„ 8 644,50	„	187	„	„	1898.

Het aantal klachten tegen immigranten wegens het niet naleven van hunne werkovereenkomsten was in 1899 in verhouding tot de gemiddelde bevolking:

voor die uit Britsch-Indië:

13,41 ten honderd of 1,46 ten honderd minder dan in 1898;

voor die uit Nederlandsch-Indië:

20,56 ten honderd of 0,21 ten honderd meer dan in 1898.

Het aantal klachten wegens overtredingen van anderen aard bedroeg in 1899:

voor de immigranten uit Britsch-Indië:

3,82 ten honderd of 0,57 ten honderd minder dan in 1898;

voor die uit Nederlandsch-Indië:

4,51 ten honderd of 2,11 ten honderd meer dan in 1898.

Het aantal klachten wegens wanbedrijf bedroeg in 1899:

voor de immigranten uit Britsch-Indië:

0,72 ten honderd of 0,10 ten honderd minder dan in 1898;

voor die in Nederlandsch-Indië:

1,49 ten honderd of 0,32 ten honderd meer dan in 1898.

Het aantal klachten wegens misdaad, bedroeg in 1899:

voor de immigranten uit Britsch-Indië:

0,11 ten honderd of 0,023 ten honderd meer dan in 1898,

voor die uit Nederlandsch-Indië:

0,05 ten honderd of 0,12 ten honderd minder dan in 1898.

§ 2. *Kolonisatie.*

Volgens opgave der Europeesche kolonisten in den omtrek van Paramaribo gevestigd, was hunne getalsterkte op 1 Januari 1899:

196 personen, te weten 45 mannen, 42 vrouwen, 53 jongens en 56 meisjes.

Dit getal vermeerderde in 1899:

door geboorte met 2 jongens en 4 meisjes;

en verminderde door overlijden met 1 vrouw;

zoodat op 31 December 1899 hun getal bedroeg:

45 mannen, 41 vrouwen, 55 jongens en 60 meisjes, te zamen 201 hoofden.

Hun veestapel bestond op 31 December 1899 uit 904 runderen, 52 paarden, 14 muilezels, 39 steenezels.

P. Nijverheid. (¹)

§ 1. *Ontginning van delfstoffen.*

De bij dit verslag gevoegde bijlage N geeft een overzicht van de verleende en vernieuwde concessiën voor de ontginning van goud en andere delfstoffen en van vergunningen tot onderzoek in 1899 en in de eerste vier maanden van 1900.

In 1899 vestigde de maatschappij „Suriname" hare keuze op 35 terreinen, tezamen groot 18 999,70 H.A., om deel uit te maken van de oppervlakte, waarop zij bij eventueel verleenen van de in art. 1 sub *c* van de verordening van 21 December 1896 (*Gouvernementsblad* n°. 55) bedoelde concessie, aanspraak heeft verkregen. Deze terreinen worden voor haar gereserveerd.

In 1897 en 1898 koos de maatschappij respectievelijk 3 en 19 terreinen tot eene gezamenlijke grootte van 7766 H.A.

In het *Gouvernementsblad* van 1899 n°. 35 werd opgenomen de verordening van 24 Juni 1899, betreffende het verleenen van concessie aan de maatschappij „Suriname" tot aanleg en exploitatie van een tramweg en tot ontginning en exploitatie van terreinen in de landstreek, gelegen bezuiden Paramaribo tusschen de Suriname- en Marowijne-rivieren (Bijlage O¹).

Krachtens deze verordening werd bij beschikking van den Gouverneur van 13 Januari 1900, litt. B, n°. 439, aan de maatschappij concessie verleend tot het ontginnen en exploiteeren, overeenkomstig art. 1 sub *b* dier verordening van ongeveer 500 000 H.A. domeingrond, gelegen in de landstreek bezuiden Paramaribo tusschen de Suriname- en Marowijne-rivieren, en werden de voorwaarden vastgesteld waarop zij de terreinen, die deel moeten uitmaken van de concessie van 500 000 H.A., zoude kunnen bekomen. (Bijlage O²).

Na die beschikking vroeg en verkreeg de maatschappij tot 30 April 1900 5 concessiën, op de voorwaarde daarbij vermeld, te zamen groot ± 20 305 H.A., alle gelegen ten Oosten van de Suriname, en waaronder begrepen zijn 10 terreinen te zamen groot ± 8175 H.A., welke voor haar reeds tevoren waren gereserveerd.

Omtrent de werkzaamheden van de maatschappij in 1899 kon het volgende worden medegedeeld.

De tramweg-opneming, volgens de nieuw gekozen richting van het tracé, reeds in het vorig verslag vermeld, werd in de maand Mei 1899 beëindigd tot op de waterscheiding Sarakreek en Tapanahony, dit is over een afstand van 200 K.M. In de maand Mei 1900 werd bij den Gouverneur van deze opneming

(¹) In de kaart van Suriname, behoorende onder de bijlagen van het verslag van 1898, is eene fout geslopen. Het woord »Suriname« in den naam van het district Beneden-Suriname is namelijk geplaatst gedeeltelijk ten Zuiden van de Pauluskreek, terwijl dat district zich niet uitstrekt ten Zuiden van die kreek.

eene kaart ingediend, aangevende de richting van de as van den tramweg, als bedoeld in art. 4 van de verordening van 21 December 1896 (*Gouvernementsblad* n°. 55).

In 1899 was de maatschappij in onderhandeling met de „Société Coloniale Industrielle" te Brussel tot overneming van de concessie, ten einde den aanleg van den tramweg te verzekeren. In verband daarmede werd door de laatstgemelde maatschappij een Belgisch ingenieur naar Suriname gedelegeerd, die vergezeld van den secretaris der maatschappij de waarde der rechten van de maatschappij ter plaatse kwam bestudeeren.

Hoewel die gedelegeerde tot overneming der concessie adviseerde, leidde de onderhandeling met de „Société Coloniale Industrielle" tot niets, door de ongunstige stemming der geldmarkt.

In het jaar 1899 had het geologisch onderzoek — dat in het tweede halfjaar om verschillende redenen meer een practisch technisch dan een wetenschappelijk geologisch karakter droeg — tot resultaat, dat er verschillende goudhoudende kreeken werden ontdekt, waarvan verscheidene eene loonende exploitatie in uitzicht stellen.

Tusschen de Sarakreek en de Marowijnekreek deed het onderzoek een complex van zeven belangrijke ontginbare kreeken ontdekken; terwijl eene proefbewerking in een dier kreeken tot hooge verwachtingen recht geeft. Dit gaf der maatschappij „Suriname" aanleiding om een terrein, groot 12000 H.A. in concessie aan te vragen. Voor de bewerking van deze concessie kwam eene nieuwe maatschappij, de mijnbouwmaatschappij „Granplacer" tot stand; aan welke de maatschappij „Suriname" hare rechten op bedoelde concessie heeft overgedragen.

Naar de aangifte door belanghebbenden opgedaan, bedroeg de hoeveelheid goud in 1899 gevonden aan of in de nabijheid van de:

Boven-Suriname . .	400 760,5 gram
Saramacca	131 589 „
Marowijne	70 142,1 „
Lawa	290 610,8 „
Corantyn	95 „
Totaal (1). .	893 197,4 gram,

hetgeen, berekend tegen den prijs van f 1,37 per gram, eene waarde vertegenwoordigt van f 1 223 680.

Gedurende het 1ste kwartaal werd, volgens aangiften, gevonden aan of in de nabijheid van de:

Boven-Suriname . .	37 719,5 gram,
Saramacca	25 068,5 „
Marowijne	9 816 „
Lawa	80 513 „
Totaal . . .	153 117 gram,

hetgeen, berekend naar gemelden koers, eene waarde vertegenwoordigt van f 209 770,29.

In 1899 werd, zooals in bijlage **AA** meer in bijzonderheden staat aangegeven, 872 373,3 gram goud uitgevoerd, volgens den prijs van f 1,37 per gram, eene waarde vertegenwoordigende van f 1 195 151.

Daarenboven werd uitgevoerd 227 726 gram goud, van Fransch-Guyana in Suriname ingevoerd.

De waarde van het uitgevoerde goud van den aanvang der industrie tot en met 1898 bedroeg f 23 009 055.

Dit cijfer klimt alzoo door den uitvoer in 1899 tot f 24 204 207.

Van 1 Januari tot 30 April 1900 bedroeg de uitvoer van goud 216 949 gram, eene waarde vertegenwoordigende van f 297 220.

Nog werd gedurende deze vier maanden uitgevoerd 52 136,7 gram goud, van Fransch-Guyana in de kolonie ingevoerd.

---

(1) In het vorig verslag is een fout geslopen in het totaal bedrag van het gevonden goud in 1898. Daar staat vermeld 864 990,3 gram, wat wezen moet 864 990,4 gram.

§ 2. *Cultuurtuin.*

De breede trens aan de Noordzijde der voorloopig te beplanten terreinen, met het graven waarvan het vorige jaar een begin gemaakt was, kwam in dit jaar gereed en loopt dwars door de geheele breedte van Wolffenbuttel. De lengte daarvan bedraagt 492 meters, de breedte 5 meters en de gemiddelde diepte 2½ meter.

Langs de Westgrens van Wolffenbuttel werd een afwateringskanaal gegraven. Bij dit werk werden groote moeilijkheden ondervonden, omdat het terrein, niet alleen met dicht struikgewas en met vele gedoornde palmen begroeid was, maar ook omdat daarop woudreuzen van aanzienlijke hoogte en uitgebreide wortelstelsels stonden. Het uitgraven dezer wortelmassa's, dat op de omslachtigste wijze moest geschieden daar geen dynamiet voorhanden was, nam veel tijd in beslag. Meermalen werkte een arbeider drie weken lang aan het uitgraven en opruimen der wortels van éénen boom. Eerst nadat dit terrein van 793 meters lengte en 20 meters breedte schoongekapt was, kon met het graven van het afwateringskanaal begonnen worden. Ook dit kanaal (878 meters lang, 4.5 meters breed en met een gemiddelde diepte van 0.75 meter) kwam tegen het einde van het jaar gereed.

Een terrein werd schoongekapt en in bedden gespit voor de uit 's Lands plantentuin te Buitenzorg ontvangen Indische groentezaden. Verschillende daarvan bleken in Suriname totaal onbekend. Waarschijnlijk zullen de in de kolonie zich bevindende Javaansche contractanten zich meer thuis gevoelen, wanneer zij hier dezelfde groenten als in hun geboorteland vinden.

Eveneens werd een terrein opengekapt voor Indische vruchtboomen; een ander terrein beplant met verschillende soorten van Eucalyptus, en ten slotte een terrein schoongemaakt, waarop Musa sapientum, Castilloa elastica en Hevea brasiliensis geplant werden.

Door de langdurige droogte, die in 1899 in de kolonie heerschte, stierven verscheidene kostbare, met zeer veel moeite verkregen planten.

Teneinde water voor besproeiing te verkrijgen, werden twee putten gegraven. Het water dier putten bleek echter door zijn zoutgehalte ongeschikt te zijn voor de besproeiing der planten.

Tusschen de verschillende aanplantingen werden kleine slooten gegraven.

Langs het Noordelijk gelegen kanaal werd een drie meter breede weg aangelegd. Aan weerszijden van dien weg werden gras en boomen (Melia arguta) geplant. Hetzelfde geschiedt met den in aanleg zijnden weg langs het afwateringskanaal.

Het geheel lijkt nog weinig op een cultuurtuin, hetgeen toegeschreven moet worden aan het geringe aantal arbeiders, waarover tot dusver beschikt kon worden. Een der zwaarste werkzaamheden, het graven van kanalen, is thans echter afgeloopen.

De mandoer, uitsluitend belast met het voortdurend toezicht op het werk der arbeiders, kan voor eenig ander werk moeilijk gebruikt worden. Twee vrouwen, belast met het wieden der wegen, en om en tusschen de plantsoenen, kunnen thans het onkruid bijna niet meer meester blijven. De twee te Buitenzorg, volgens contract speciaal voor het werk in de kweekerijen, geëngageerde Soendaneezen, planten ook buiten de kweekerij en zagen naampalen. Ten slotte gaan nog van de arbeiders die in den tuin werkzaam zijn af een portier ('s nachts wacht houdende achter het hek op de brug voor het krankzinnigengesticht aan den ingang van den weg, die naar den cultuurtuin leidt) en een Javaansche schrijver, voor het doen van copieerwerk, het schrijven en schilderen van naampalen. Er blijven dus voor den aanleg van den tuin slechts 11 personen over, op wie niet altijd gerekend kan worden, daar door ziekte of andere oorzaken dikwijls eenigen geen dienst kunnen praesteeren.

Langs de serre kwamen wanden van latten, waardoor sterke winden gebroken en meer vochtigheid en getemperd licht verkregen werden.

Over eenige planten in het bijzonder zij het volgende aangeteekend.

Castilloa elastica (Central American rubber) in de maand December 1898 uit Trinidad ontvangen, groeiden aanvankelijk goed, doch tegen langdurige droogte schijnen zij niet bestand te zijn. Van de 15 exemplaren bleven er drie gespaard, die thans eene hoogte van 2½ voet bereikt hebben. Werkt het weder niet

al te ongunstig, dan kunnen het volgende jaar hiervan verscheidene stekken gesneden worden, daar de overgebleven planten er frisch uitzien en flink in blad staan.

Van den superintendent van den botanischen tuin op Trinidad, alsmede van 's Lands plantentuin te Buitenzorg werden 17 planten van Hevea brasiliensis (Pararubber) ontvangen. Ook van deze planten stierven enkele in den drogen tijd, en hoewel de nog levende er minder gezond uitzien dan de overgebleven Castilloa planten, zoo leven er toch nog 11 exemplaren.

Uit eenige proeven in den cultuurtuin genomen, bleek dat de tabak (Nicotiana Tabacum) in de benedenlanden op zandritsen uitstekend groeit. De aanplantingen waren evenwel, om het verkregen product te kunnen beoordeelen, van te kleine afmetingen. Om tabaksbladeren te kunnen fermenteeren, heeft men een aanzienlijken stapel noodig. Nu echter de directeur van de nieuwe tabaksonderneming zich bereid verklaarde om den oogst van de in den cultuurtuin gekweekte tabak tusschen zijn product te laten fermenteeren, kan binnen korten tijd uitgemaakt worden of de tabak in de benedenlanden op zandritsen en lage kleigronden verbouwd eenige handelswaarde bezit.

Een Wardsche kist uit Buitenzorg in October ontvangen bevatte twee bamboessoorten. Gigantschloa apus (bamboe tali) en Gigantschloa verticilata (bamboe andong). Deze bamboessoorten spelen in Nederlandsch-Indië eene groote rol bij het bouwen van woningen, huisraad enz. Vele der plantjes stierven onderweg; de overgeblevene werden bij aankomst in de kolonie uitgeplant. Mochten zij in de kolonie kunnen leven, dan kan dit later van groot belang zijn. Eene lijst van de in 1899 ontvangen en verzonden zaden en planten is als bijlage O[2] bij dit verslag gevoegd.

In het jaarverslag van het Koninklijk Nederlandsch Meteorologisch Instituut te de Bilt zijn de meteorologische waarnemingen van Paramaribo en van de districten gepubliceerd.

§ 3. *Landbezit, landbouw en andere ondernemingen.*

In het Gouvernementsblad van 1900 n°. 12 werd opgenomen de verordening van den 24sten Maart 1900, houdende vrijstelling van zegel en leges voor alle stukken, betrekking hebbende op het verleenen door het Gouvernement van renteloze voorschotten aan kleine landbouwers.

De strekking van deze verordening is om — evenals voor immigranten aan wie op vestigingsplaatsen grond in gebruik is afgestaan, geschied was bij art. 4 van de verordening van 19 April 1895 (*Gouvernementsblad* n°. 24) — voor den kleinen landbouwer de onbillijkheid op te heffen van het betalen van kosten bij het verkrijgen van een renteloos voorschot uit de koloniale kas, welke het bedrag van het renteloos voorschot feitelijk lager doen zijn dan dat bedrag aangeeft.

Ook werden ter meerdere aanmoediging van de uitoefening van den kleinen landbouw door de creolenbevolking, bij resolutie van 2 Maart 1900, litt. B., n°. 1669, vrijgeviger bepalingen ten aanzien van de aangifte van domeinland gemaakt. Bij nieuwe uitgifte in huur van onbebouwd domeinland wordt thans voor de eerste 2 jaren vrijstelling van de betaling van de huurpenningen verleend; in het derde jaar moet slechts de helft van den gewonen huurprijs, dit is f 5, worden betaald, terwijl in het vierde jaar eerste de gewone retributie van f 10 in het jaar zal moeten worden betaald.

In 1899 zijn in allodialen eigendom en erfelijk bezit afgestaan 97,05842 H.A. land; terwijl in den boezem van het domein werden teruggenomen 73675 H.A.

In de verschillende districten werden 43 vergunningen verleend tot het kappen van brandhout en bewerken van timmerhout; en eene totale uitgestrektheid van 18120,88 H.A., waaronder 3 tot eene gezamenlijke oppervlakte van 1200 H.A. met het recht om ook bolletrie te bewerken (waarvan 20 cent retributie per H.A. wordt betaald, tegen 10 cent per H.A. voor de overige). De 3 bovengenoemde vergunningen werden aanvankelijk verleend zonder het recht om ook bolletrie te bewerken.

Bijlage **P**, bij dit verslag gevoegd, geeft een overzicht van de uitkomsten van den landbouw in 1899, waarbij, ter vergelijking, ook opgaven over de jaren 1897 en 1898 zijn opgenomen.

De gebruikelijke opgaven betreffende de verschillende plantages en gronden waarop suiker, cacao en andere producten werden verkregen, zijn opgenomen in de bijlagen **Q**, **R**, **S** en **T**.

Zooals uit bijlage **T** blijkt, bedroeg op ultimo December 1899 de in de districten gevestigde arbeidersbevolking en met haar gelijkgestelden 22278 hoofden.

Voegt men hierbij de te Paramaribo woonachtige 715 landbouwers en 255 veld- en fabriekarbeiders (zie bijlage **B**), die voor een groot deel op de plantage Tourtonne, Ma Retraite, Kwatta en op de verschillende andere plantages in Beneden-Suriname en Beneden-Para arbeiden, dan klimt dat aantal tot 23248.

In de bijlagen **U**, **V** en **W** zijn vervat opgaven betreffende den verrichten arbeid en het verdiende loon.

Op ultimo December 1899 waren door het Gouvernement 3014,3369 H. A., verdeeld in 2501 perceelen aan 2430 personen in huur en in kosteloos gebruik afgestaan.

Daarvan waren:

731 perceelen, met eene oppervlakte van 75,00521 H.A. te Paramaribo en Albina gelegen, als erven verhuurd aan 727 personen;

in kosteloos gebruik afgestaan:

te Paramaribo 4 perceelen te zamen ± 1,7906 H.A. aan de Moravieele Broedergemeente, aan de Roomsch-Katholieke gemeente en aan de stoomvaartmaatschappij „Koninklijke West-Indische Maildienst";

te Albina 2 perceelen, te zamen groot 0,17 H.A., te Nieuw-Nickerie 2 perceelen, te zamen groot 0.16769 H.A. en in Coronie 1 perceel, groot 1,0752 H A., aan de Moravische Broedergemeente;

in huur afgestaan:

5 perceelen tot eene gezamenlijke oppervlakte van 3,235 H.A. aan 5 personen tot het stichten van magazijnen enz. voor hunne goudconcessiën, van eene inrichting om hout te zagen en te bewerken en van een winkelgebouw.

De overige 1756 perceelen, te zamen groot 2932,8932 H.A. zijn tot uitoefening van den kleinen landbouw uitgegeven:

in huur aan 935 personen;

in kosteloos gebruik krachtens de publicatie van 1 Augustus 1863 (*Gouvernementsblad* n°. 23) en de verordening van 19 April 1895 (*Gouvernementsblad* n°. 24) aan 759 personen;

in kosteloos gebruik voor landbouw en andere doeleinden aan 4 personen (namelijk 1 boschneger en 3 indianen) en aan de Hervormde-, de Roomsch-Katholieke en aan de Moravische Broedergemeente.

Onder de bovengenoemde 759 personen bevinden zich 340 personen, die in 1899 krachtens de publicatie van 1 Augustus 1863 (*Gouvernementsblad* n°. 23) en krachtens de verordening van 19 April 1895 (*Gouvernementsblad* n°. 24) land tot eene gezamenlijke oppervlakte van 477,525 H.A. verkregen.

Omtrent de verdeeling der bovengenoemde 1756 perceelen over de kolonie wordt de volgende opgave verstrekt:

DISTRICTEN.	Aantal perceelen.	Oppervlakte in H.A.	Aantal huurders of gebruikers.
Beneden-Suriname en Beneden-Para	313	510,1646	309
Boven-Suriname en Boven-Para	334	538,0618	288
Beneden-Commewijne . .	197	422,16	197
Cottica en Boven-Commewijne	92	185,6481	92
Beneden-Saramacca . . .	300	637,06	300
Boven-Saramacca. . . .	70	139,78	70
Nickerie	224	301,79	226
Coronie	214	173,2287	208
Marowijne	12	25	12
	1 756	2932,8932	1 702

Het eiland Gros-Bois, gelegen ten westen van de monding van de Marowijne, werd, nadat de eerste huurder van het verder gebruik daarvan had afgezien, in het begin van 1898 aan een anderen huurder voor één jaar afgestaan voor vischvangst, varkensfokkerij en kippenkweek. Deze huur werd in het begin van 1899 voor één jaar en in het einde van 1899 tot wederopzeggens toe verlengd.

Uit het volgende staatje blijkt hoeveel van de bedoelde perceelen en huurders zich bevonden op de centrale door het Gouvernement aangelegde vestigingsplaatsen.

Ter vergelijking bevat het tevens opgaven over 1898.

Centrale vestigingsplaatsen.	Aantal perceelen.		Oppervlakte in H.A.		Aantal huurders.	
	1898.	1899.	1898.	1899.	1898.	1899.
Bij het fort Nieuw-Amsterdam (Beneden-Suriname)	110	111	107,3422	108,0922	(1) 87	(1) 88
Op Domburg (Boven-Para) . . .	184	185	252,6118	254,0418	139	141
Op La Rencontre (Boven-Para). .	99	129	208,68	243,02	97	127
Op Totness (Coronie)	210	214	173,5867	173,2287	206	208
Op Alkmaar (Beneden-Commewijne)	151	170	178,43	191,16	148	169
Op Paradise (Nickerie)	„	163	„	188,11	„	163
	754	972	920,6507	1157,6527	677	896

In het Gouvernementsblad van 1899, n°. 41, werd opgenomen de verordening van 26 Augustus 1899, betreffende vergunning tot het instellen van een onderzoek naar de geschiktheid van terreinen voor de tabakscultuur. (Bijlage X[1]).

Onder de bepalingen van deze verordening werd door den Gouverneur bij resolutie van 16 December 1899, litt. B, n°. 8936, aan den heer J. O. Harken vergunning verleend tot het instellen van een onderzoek naar de geschiktheid voor tabakscultuur van de terreinen, gelegen ten noorden van Berg en Dal, tusschen de Saramacca- en Surinamerivieren en zich verder west- en oostwaarts van die rivieren uitstrekkende en een gedeelte van het stroomgebied van de Tempatie omvattende, tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van 125 000 H.A. (Bijlage X[2]).

In October 1899 werd de proefaanplant van tabak op Worsteling Jacobs opgegeven wegens mindere geschiktheid van den grond, en de onderneming overgebracht naar een terrein aan de Cassiporakreek. Dat terrein schijnt naar de voorloopige uitkomsten aan de gestelde verwachtingen te zullen beantwoorden.

De bij dit verslag gevoegde bijlage X[3] geeft een overzicht van de verleende en hernieuwde concessiën voor de exploitatie van balata en van vergunningen tot onderzoek in 1899 en in de eerste vier maanden van 1900.

In 1899 werd 118 601 K.G. balata ter markt gebracht of 5169,5 K.G. meer dan in 1898.

§ 4. *Veeteelt.*

De veestapel bestond, blijkens bijlage Y, op ultimo December 1899 uit 6471 runderen, 289 paarden, 163 muilezels, 425 ezels, 181 schapen, 1726 geiten en 2627 varkens.

(1) De verschillen tusschen het aantal perceelen en het aantal huurders zijn ontstaan doordien één persoon soms meer dan één perseel in huur heeft, of dat meerdere personen samen één perceel in huur hebben.

Vergeleken met 1898 is er eene vermeerdering van 618 runderen, 20 paarden, 12 muilezels, 63 ezels, 36 schapen, 533 geiten en 1012 varkens.

De toestand van den veestapel was gunstig. (1) Besmettelijke veeziekten kwamen niet voor.

§ 5. *Kleine neringen.*

Er waren volgens de opgaven van de district-commissarissen in 1899 206 winkels, 17 bakkerijen en 2 slachterijen.

Onder de 206 winkels waren er 5 waar tevens het bedrijf van bakker, 124 waar tevens het bedrijf van tapper en slijter, 2 waar tevens het bedrijf van bakker en slijter (of tapper) en 1 tevens waar het bedrijf van tapper, bakker en slachter werd uitgeoefend.

Bovendien waren 10 winkeliers als kruit- en geweerverkoopers geadmitteerd.

§ 6. *Handel en scheepvaart.*

In het Gouvernementsblad van 1900 werd opgenomen:

onder n°. 1, resolutie van 17 Januari 1900, litt. B, n°. 550, bepalende de plaatsing in het Gouvernementsblad van het te 's Gravenhage op 9 April 1895 tusschen Nederland en den Oranje-Vrijstaat gesloten tractaat van handel en vriendschap;

onder n°. 2, resolutie van 17 Januari 1900, litt. B, n°. 551, bepalende de plaatsing in het Gouvernementsblad van het den 22sten September 1897 te Mexico tusschen Nederland en de Vereenigde Staten van Mexico gesloten tractaat van handel en vriendschap;

onder n°. 4, publicatie van 21 Februari 1900, waarbij wordt afgekondigd de wet van den 11den December 1899 (*Staatsblad* n°. 254), houdende goedkeuring der overeenkomst van handel en scheepvaart, den 15den Maart 1899 tusschen Nederland en Rumenië te 's Gravenhage geteekend;

onder n°. 5, resolutie van 21 Februari 1900, litt. B, n°. 1455, bepalende de plaatsing in het Gouvernementsblad van de overeenkomst van handel en scheepvaart, den 15den Maart 1899 tusschen Nederland en Rumenië te 's Gravenhage geteekend.

Gedurende 1899 kwamen in de kolonie 42 schepen minder aan dan in 1898, metende 8336 tonnen minder.

Het aantal schepen uit de kolonie vertrokken bedroeg 39 schepen minder, met een inhoudsmaat van 4354 tonnen minder dan in 1898.

Uit de hierbij overgelegde staten **Z, AA, BB, CC, DD** en **EE** blijkt de beweging in handel en scheepvaart in 1899.

Blijkens die staten zijn in 1899 in de kolonie aangekomen 231 schepen, metende te zamen 135 602 ton, waarvan uit Nederland 27 schepen, metende 27 752 ton, en uit de kolonie vertrokken 232 schepen, metende 137 650 ton, waarvan naar Nederland 27 schepen, metende 27 137 ton. (2)

Nog blijkt uit die staten dat de aangegeven getaxeerde of volgens officieele prijscourant getarifieerde waarde van den invoer heeft bedragen totaal f 6 122 112, waarvan uit of via Nederland voor eene waarde van f 3 202 870 en voorts, dat de aangegeven waarde van den uitvoer van producten heeft bedragen f 5 517 384, waarvan naar Nederland voor eene waarde van f 1 771 066.

De waarde van den uitvoer bedroeg in 1899 f 306 261 meer dan in 1898, en die van den invoer f 418 685 meer dan in 1898.

De invoer bedroeg naar den maatstaf zooals voor 1895 en 1896 is aangenomen.

in	1895	f 5 203 029
„	1896	5 335 180
„	1897	5 294 424
„	1898	5 703 427
„	1899	6 122 112

(1) Bij Gouvernementsresolutie van 10 Januari 1900, litt. A. n°. 238, werd evenwel aan den gouvernementsveearts een onderzoek naar tuberculose bij het vee in Coronie opgedragen.

(2) In het verslag van 1899 werd abusievelijk opgegeven dat uit Nederland zijn aangekomen 113 schepen, metende 69 068 ton, en naar Nederland vertrokken 113 schepen, metende 68 270 ton; dat moet zijn, respectievelijk, 28 schepen, metende 28 068 ton en 27 schepen, metende 27 928 ton.

De uitvoer bedroeg aan geldswaarde in de laatste 5 jaren:

in 1895	f 5 490 735
„ 1896	4 391 728
„ 1897	5 241 671
in 1898	f 5 211 123
„ 1899	5 517 384

Van de voornaamste producten zijn in de laatste drie jaren uitgevoerd de hoeveelheid, welke met de gemiddelde waarde per kilogram, gram of liter hieronder worden vermeld.

Benaming der producten.		1897.		1898.		1899.	
		Hoeveelheid.	Gemiddelde waarde.	Hoeveelheid.	Gemiddelde waarde.	Hoeveelheid.	Gemiddelde waarde.
Balata	kilogram	159 253	f 1,60	113 431^5	f 1,60	118 601	f 1,40
Cacao	„	3 584 715	0,58	2 830 414	0,81	3 859 980	0,73^5
Goud.	gram	859 905	1,37	829 639^5	1,37	872 373^5	1,37
Koffie. heele	kilogram	45 665^5	0,60	174 323	0,45	247 589	0,35
Koffie. in hoornschil	„	115 375	0,40	81 548	0,30	20 695	0,23
Melasse Muscovado.	liter	1 000	0,06	100	0,06	1 200	0,05
Melasse Vacuumpan	„	„	„	4 000	0,10	99 275	0,05
Rum en dram	„	826 360	0,15	750 669	0,15	633 955	0,15
Suiker Muscovado.	kilogram	199 540	0,10	236 363	0,10	180 230	0,10
Suiker Vacuumpan 1ste product	„	9 751 631	0,13	8 044 638	0,13^5	6 179 544	0,15
Suiker „ 2de „	„	1 779 618	0,10				

§ 7. *Zeebrieven.*

In 1899 werden geen zeebrieven uitgereikt.

§ 8. *Passen aan vaartuigen.*

In 1899 werden 239 scheepspassen afgegeven, waaronder 75 voor Nickerie, Coronie en Marowijne.

§ 9. *Betonning, bakens en seinwezen.*

De tonnen in de monding van de Suriname, de Marowijne en de Nickerie werden geregeld verwisseld en waar dit noodig was gerepareerd.

De lichttoren op Galibi is in goeden toestand.

Q. Posterijen, telegraphie en telephonie.

In het Gouvernementsblad van 1899 werd onder n°. 36 opgenomen eene resolutie van den 4den September 1899, houdende aanvulling en wijziging van het „Reglement op den binnenlandschen postdienst", vastgesteld bij resolutie van den 26sten November 1896 (*Gouvernementsblad* n°. 49). Deze wijziging had ten doel het port der ontoereikend gefrankeerde briefkaarten te bepalen op tweemaal de ontbrekende som, met aanvulling van de onderdeelen van 2½ cent tot het volle bedrag van 2½ cent, terwijl ongefrankeerde briefkaarten belast worden met een port van 5 cent per stuk.

Het gebruik maken van briefkaartformulieren, die door de particuliere nijverheid zijn uitgegeven, werd toegestaan bij besluit van den 9den September 1899 (*Gouvernementsblad* n°. 37).

Bij besluit van den 16den December 1899 (*Gouvernementsblad* n°. 46) werden, met ingang op 8 Januari 1900, buiten omloop gesteld de frankeerzegels van 1, 2, 2½, 3, 5, 10 (met uitzondering van die, welke, door overstempeling, eene waarde van 10 cent hebben verkregen), 40, 50, 100 en 250 cent, voorzien van de beeltenis van Koning Willem III; ter vervanging van de frankeerzegels van 50, 100 en 250 cent werden tijdelijk in gebruik gesteld Nederlandsche frankeerzegels van 50, 100 en 250 cent met de beeltenis van Koningin Wilhelmina, voorzien van den overdruk 50, 100 en 250 cent en het woord Suriname, terwijl tevens bepaald werd dat frankeerzegels van 40 cent tijdelijk niet verkrijgbaar zouden gesteld worden.

Bij hetzelfde besluit werd bepaald dat de bovengenoemde buiten gebruik gestelde frankeerzegels van 40, 50, 100 en 250 cent, met de beeltenis van Koning Willem III, met ingang op 7 Maart 1900 tijdelijk zullen worden uitgegeven, na voorzien te zijn, die van 100 en 250 cent, van den overdruk 50 cent en die van 40 en 50 cent, van den overdruk 25 cent.

De opbrengst van den verkoop van frankeerzegels, briefkaarten, enz., en de verhuur van briefkasten bedroeg in 1899 aan:

frankeerzegels	f 26 673,59^5
portozegels (1)	1 293,57^5
briefkaarten.	368,27^5
postwissel- en postpakketformulieren	31,53
huur van briefkasten	731,25
Te zamen . . f	29 098,22^5

In 1898 (toen de opbrengst van den verkoop van frankeerzegels buitengewoon hoog was) werd ontvangen f 57 368,36 (2), of f 28 270,13^5 meer dan in 1899.

In 1899 werden door het postkantoor te Paramaribo afgegeven

2996 buitenlandsche postwissels, tot een gezamenlijk bedrag van. . . . . f	142 041,25^5
en door het postkantoor te Nieuw-Nickerie 180 stuks tot een gezamenlijk bedrag van	7 330,90
te zamen 3 176 stuks tot een bedrag van . . f	149 372,15^5

In 1898 werden afgegeven 2885 stuks tot een bedrag van f 124 421,56.

(1) In het verslag van 1899 is de opbrengst van den verkoop van portozegels en van briefkaarten abusievelijk onderling verwisseld.

(2) Abusievelijk werd in het vorige verslag een bedrag van f 633,75, in plaats van f 700,50, vermeld als opbrengst van het verhuren van briefkasten.

Uitbetaald werden:

te Paramaribo . . .	269 stuks,	bedragende f	8 824,91
„ Nickerie. . . .	7 „	„	43,00
te zamen . . .	276 „	„ f	8 867,91
in 1898	284 „	„	7 370,49[5]

Betreffende den binnenlandschen postwisseldienst volgt hieronder eene opgave van het verkeer over de laatste vijf jaren:

Afgegeven werden:

in 1895. . . .	413 stuks à	f 11 855,44
„ 1896. . . .	750 „ „	17 663,12
„ 1897. . . .	861 „ „	18 553,80
„ 1898. . . .	1081 „ „	22 130,34[5]
„ 1899. . . .	1133 „ „	22 933,49
	4268	f 93 136,19[5]

Uitbetaald werden:

in 1895. . . .	446 stuks à	f 12 024,79
„ 1896. . . .	742 „ „	17 445,57
„ 1897. . . .	860 „ „	18 621,45
„ 1898. . . .	1091 „ „	22 361,69[5]
„ 1899. . . .	1129 „ „	22 842,68
	4268	f 93 296,18[5]

Met den pakketpostdienst werden naar het buitenland verzonden 655 pakketten, tegen 689 in 1898.

Ontvangen werden 1755 pakketten tegen 2013 in 1898.

De bijlagen FF[1]—[3] geven een overzicht van het aantal der verzonden en ontvangen brieven, briefkaarten, postpakketten en andere stukken gedurende 1899, met afzonderlijke opgave van de pakketten die goud bevatten.

Hieronder volgt een overzicht van het per pakketpost verzonden goud over de laatste drie jaren:

in 1897.	839 468[5]	gram goud,
„ 1898. . . .	1 038 158[3]	„ „
„ 1899.	1 100 688[3]	„ „

Door middel van den pakketpostdienst rechtstreeks tusschen Suriname en Britsch-Guyana werden in 1899 28 pakketten verzonden naar, en 121 pakketten ontvangen uit Demerary; in 1898 respectievelijk 33 en 116.

Telegraphie. Het kabelschip *Contre-Amiral Caubet*, dat zooals in het vorige verslag werd vermeld, op den 28sten Maart 1899 in de kolonie kwam om eene fout in de kabel naar Cayenne te herstellen, verliet den 18den April daaraanvolgende de reede van Paramaribo, na den kabel te hebben hersteld.

Het aantal telegrammen met bestemming naar Suriname beliep in 1899: 862, bevattende 5835 woorden; terwijl uit de kolonie verzonden werden 1000 telegrammen, bevattende 6610 woorden.

Ter wille van het publiek maakt het kantoor Paramaribo der „Compagnie française des Câbles télégraphiques" sedert 1 Maart 1900 kosteloos openbaar het tijdstip van aankomst te Hâvre van de stoomschepen van de maatschappij „Koninklijke West-Indische Maildienst", die van Suriname komen en op hunne reis naar Amsterdam Hâvre aandoen.

Telephonie. Het beheer over het telephoonwezen werd gedurende het geheele jaar gevoerd door den 1sten luitenant der artillerie F. SMITH.

De algemeene toestand van het telephoonwezen is gunstig.

Het aantal particuliere aansluitingen steeg van 73 tot 89, terwijl voor rekening van het gouvernement tot stand kwamen de verbindingen van de gouvernements-secretarie, het abattoir en de woningen van den opperbrandmeester en den veearts. Ook de brandwacht werd tijdelijk aangesloten.

Uitsluitend ten dienste van het gouvernement waren op 1 Januari 1900 47 toestellen in gebruik.

Het aantal kilometers geleiding is gestegen van 335 tot ongeveer 350; het aantal toestellen van 116 tot 136, terwijl de hoeveelheid in gebruik zijnde telephoonpalen ongeveer dezelfde bleef. Deze palen en eenige gereedschappen werden in de kolonie aangeschaft; het overige materieel werd uit Nederland betrokken.

Behalve voor het maken van nieuwe aansluitingen werd gewerkt aan het vernieuwen van een deel der slechtste palen, waarvoor een buitengewoon crediet was toegestaan.

Reparatiën aan de buitengeleidingen kwamen niet veel voor; terwijl belangrijke storingen niet plaats vonden.

De telephoonpalen werden op het fort Nieuw-Amsterdam gebrand en geteerd; terwijl reparatiën aan toestellen en instrumenten ook aldaar plaats vonden.

Zooveel mogelijk werden eens per kwartaal de in gebruik zijnde toestellen nagezien; terwijl die op de bureaux meermalen geïnspecteerd werden.

De opbrengst van het telephoonwezen neemt voortdurend toe. Het totaal der ontvangsten (1 Januari—31 December) was f 5578,84, tegen f 5033,89 in 1898.)

De grootere opbrengst is toe te schrijven aan het vermeerderen der particuliere aansluitingen; terwijl de opbrengst der verzonden berichten ongeveer gelijk bleef.

De Minister van Koloniën,
CREMER.

INHOUD.

INHOUD

VAN HET

KOLONIAAL VERSLAG VAN SURINAME VAN 1900.

Bijlagen.

BIJLAGE A.

N°. 2.

a. OPGAVEN omtrent mutatiën in de bevolking in 1899.

	Personen van het mannelijk geslacht.		Personen van het vrouwelijk geslacht.		Totaal.	
Bij het einde van 1898 aanwezig		36 362		32 610		68 972
In 1899 geboren	1 133		1 118		2 251	
In 1899 aangekomen	1 514		392		(*a*) 1 906	
		2 647		1 510		4 157
		39 009		34 120		73 129
In 1899 overleden	854		634		1 488	
In 1899 vertrokken	1 154		239		(*b*) 1 393	
		2 008		873		2 881
		37 001		33 247		(*c*) 70 248

(*a*) Waaronder 614 Britsch-Indische en 55 Nederlandsch-Indische immigranten, door tusschenkomst van het immigratie-departement aangevoerd.

(*b*) Waaronder 214 Britsch-Indische immigranten.

(*c*) Dit totaal stemt niet overeen met het cijfer in den hiernavolgenden staat gegeven, omdat de kennisgevingen omtrent aankomst, vertrek of verhuizing van de bewoners aan de wijkmeesters en aan de districtscommissarissen niet dan zeer onregelmatig worden gedaan.

b. OPGAVEN omtrent de verdeeling der bevolking over de kolonie op ultimo December 1899, volgens de bij de districts-commissarissen en bij de wijkmeesters ontvangen opgaven.

PLAATS VAN VESTIGING.	Personen niet behoorende tot de immigranten.			Immigranten.			(1) Totaal generaal	*Aanmerkingen.*
	Van het mannelijk geslacht.	Van het vrouwelijk geslacht.	Totaal.	Van het mannelijk geslacht.	Van het vrouwelijk geslacht.	Totaal.		
Stad Paramaribo en hare buitenwijken	13 992	17 288	31 280	83	64	147	31 427	(1) De cijfers in deze kolom stemmen, behoudens de overbrenging van de militairen en gevangenen naar den tweeden post; de vermelding aldaar van de civiele personen in het fort Zeelandia (die in fort Nieuw-Amsterdam zijn begrepen onder de bewoners van het district Beneden-Suriname) en de afzonderlijke vermelding van de koopvaardijvloot, overeen met die in bijlage **B** (zie de noten in de bijlage). Het eindcijfer van het totaal-generaal van die bijlage stemt niet overeen met het bevolkingscijfer in den staat op de eerste bladzijde (zie noot *c* op die bladzijde).
De militairen in de forten Zeelandia en Nieuw Amsterdam en op de posten Nickerie en Albina, de gevangenen in de gemelde forten en de civielen in het fort Zeelandia	536	36	(2) 572	—	—	—	(*a*) 572	(2) Hieronder zijn begrepen 146 gevangenen.
De koopvaardijvloot, gemiddeld berekend op .	50	—	50	—	—	—	50	(3) Hieronder 1180 bewoners van Nieuw-Nickerie.
Nickerie	2 040	1 788	3 828	231	98	329	(3) 4 157	(4) Hieronder 632 bewoners op Totness.
Coronie	1 000	1 038	2 038	—	—	—	(4) 2 038	(5) Hieronder 332 personen te Albina.
Beneden-Saramacca . .	2 012	1 541	3 553	208	109	317	3 870	(*a*) In het vorige verslag was opgegeven 665 personen; dit moest zijn 549 personen, n.l. 530 van het mannelijk en 19 van het vrouwelijk geslacht.
Boven-Saramacca. . . .	280	134	414	—	—	—	414	(*b*) In het vorige verslag staan bij het district Beneden-Suriname de cijfers 1837, 1415, 3252, 1067, 477, 1544 en 4796; lees: 1759, 1412, 3171, 1567, 477, 1544 en 4715.
Beneden-Suriname . . .	1 849	1 488	3 337	982	445	1 427	(*b*) 4 764	(*c*) In het vorige verslag staan bij het district Marowijne de getallen 480, 111, 591 en 591; lees: 454, 111, 565 en 565
Beneden-Para . . .	1 028	809	1 837	39	14	53	1 890	De cijfers van de verschillende kolommen veranderen dienovereenkomstig; het totaal-cijfer voor de geheele kolonie wordt dan 66 267.
Boven-Para	1 713	1 523	3 236	103	45	148	3 384	
Boven-Suriname	1 157	763	1 920	157	56	213	2 133	
Beneden-Commewijne . .	2 835	2 054	4 889	2 617	1 097	3 714	8 603	
Boven-Commewijne . . .	553	484	1 037	56	17	73	1 110	
Cottica	883	697	1 580	351	118	469	2 049	
Marowijne	507	160	667	—	—	—	(5) (*c*) 667	
	30 435	29 803	60 238	4 827	2 063	6 890	67 128	

c. VERGELIJKEND OVERZICHT van de bevolking der districten op ultimo

December van de jaren 1863[1]), 1872[2]), 1873[3]), 1897, 1898 en 1899.

[1]) Het jaar van de emancipatie.
[2]) Het laatste jaar vóór de opheffing van het Staatstoezicht.
[3]) Het jaar van de opheffing van het Staatstoezicht.

DISTRICTEN.		VELD- EN FABRIEKARBEIDERS.										
		IMMIGRANTEN.						NIET-IMMIGRANTEN.				
Oude verdeeling.	Nieuwe verdeeling.	1863	1872	1873	1897	1898	1899	1863	1872	1873	1897	1898
Nickerie		61	493	481	399	312	274	1075	1134	1177	1189	1699
Coronie		"	"	63	"	"	"	1062	1043	1057	109	109
Beneden-Saramacca		47	200	364	365	312	249	1012	946	847	194	147
Boven-Saramacca		"	"	"	"	"	"	67	49	61	"	"
Beneden-Suriname		36	141	287	1408	1354	1231	1693	1662	643	878	694
Beneden-Para		52	12	97	55	41	43	1650	1538	694	35	39
Boven-Para		"	"	47	151	163	123	845	798	589	103	90
Boven-Suriname		27	65	287	136	143	185	628	571	888	152	186
Beneden-Cottica	—	4	470	975	"	"	"	2685	1902	1328	"	"
Beneden-Commewijne	—	4	143	459	"	"	"	1549	1756	1395	"	"
—	Beneden-Commewijne	"	"	"	3241	3510	3170	"	"	"	2315	1540
Boven-Cottica	—	"	"	"	"	"	"	1120	674	580	"	"
Perica	—	15	38	112	"	"	"	664	285	192	"	"
—	Cottica	"	"	"	482	565	395	"	"	"	632	613
Commetewane	—	33	111	177	"	"	"	921	624	512	"	"
Boven-Commewijne	—	"	95	160	"	"	"	470	358	184	"	"
Matappica	—	5	208	320	"	"	"	1383	846	664	"	"
—	Boven-Commewijne	"	"	"	51	54	60	"	"	"	410	407
Marowijne		"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal	284	1976	3829	6288	6454	5730	16824	14186	10814	6017	5524

[1]) Onder deze cijfers zijn de bewoners van Nieuw-Nickerie niet begrepen.

[2]) Onder deze cijfers zijn de gevangenen in het fort Nieuw-Amsterdam en de militairen van gemeld fort en van de overige militaire posten niet begrepen.

OUDEN, GEBREKKIGEN EN KINDEREN TOT GEEN ARBEID GESCHIKT, OF KINDEREN TOT ARBEID NOG TE ONVOLWASSEN.												OVERIGE BEVOLKING.						TOTAAL-GENERAAL.					
IMMIGRANTEN.						NIET-IMMIGRANTEN.																	
1863	1872	1873	1897	1898	1899	1863	1872	1873	1897	1898	1899	1863	1872	1873	1897	1898	1899	1863	1872	1873	1897	1898	1899
8	114	82	84	50	55	412	500	403	348	315	476	59	105	121	934	552	698	[1] 1607	[1] 2364	[1] 2264	[1] 2954	[1] 2928	[1] 2977
„	„	6	„	„	„	786	887	863	111	99	86	211	330	352	1845	1863	1867	2059	2260	2346	2065	2071	2038
„	17	59	54	70	68	482	655	574	82	39	42	85	371	568	2887	3005	3295	1626	2189	2412	3582	3573	3870
„	„	„	„	„	„	39	57	26	„	„	„	10	133	215	540	498	414	116	239	302	540	498	414
8	14	31	21	190	196	965	980	378	300	207	208	90	267	109	2239	2351	2483	2792	3064	1448	5036	4796	4764
5	4	23	13	8	10	693	954	429	14	9	10	108	258	227	1358	1616	1809	2608	2766	1470	1475	1713	1890
„	„	2	24	8	25	664	799	492	125	212	142	63	107	1336	2793	2788	3024	1572	1704	2466	3196	3261	3384
„	3	21	29	55	28	348	387	381	103	65	98	39	165	1040	1710	1633	1496	1042	1191	2617	2130	2082	2133
„	26	103	„	„	„	1324	1335	1099	„	„	„	118	214	256	„	„	„	4131	3947	3761	„	„	„
„	28	75	„	„	„	883	1112	786	„	„	„	76	230	332	„	„	„	2512	3269	2997	„	„	„
„	„	„	472	527	544	„	„	„	1043	804	778	„	„	„	1236	2089	2106	„	„	„	8307	8470	8603
„	„	„	„	„	„	506	466	396	„	„	„	69	104	129	„	„	„	1695	1244	1105	„	„	„
„	„	13	„	„	„	198	191	158	„	„	„	39	42	37	„	„	„	1116	556	512	„	„	„
„	„	„	94	28	74	„	„	„	128	277	374	„	„	„	684	688	532	„	„	„	2020	2111	2049
„	11	13	„	„	„	463	407	305	„	„	„	43	58	70	„	„	„	1460	1211	1080	„	„	„
„	8	20	„	„	„	228	255	170	„	„	„	27	32	57	„	„	„	725	748	591	„	„	„
„	26	22	„	„	„	810	640	422	„	„	„	77	82	175	„	„	„	2275	1802	1603	„	„	„
„	„	„	13	10	13	„	„	„	85	80	58	„	„	„	539	550	598	„	„	„	1098	1101	1110
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	444	591	667	„	„	„	444	591	667
21	251	470	994	946	1013	9001	9625	6887	2339	2047	2272	1214	2498	5024	17209	18224	18989	[2] 27336	[2] 28536	[2] 26974	[2] 32847	[2] 33195	[2] 33899

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE B.

N°. 3.

STAAT

aantoonende de verdeeling van de bevolking naar de onderscheidene betrekkingen, beroepen en ambachten in 1899.

BETREKKINGEN, BEROEPEN EN AMBACHTEN.	Paramaribo.	Nickerie.	Coronie.	Beneden-Saramacca.	Boven-Saramacca.
Ambtenaren	138	11	2	2	»
Apothekers	23	1	»	»	»
Beambten van politie	87	7	4	10	[illegible]
Geestelijken	49	4	2	1	»
Geneeskundigen	16	2	1	2	»
Goudindustrie (belanghebbende bij de) alsmede opzichters en arbeiders	1 860	»	»	»	10[illegible]
Grondeigenaren, administrateuren en opzichters van plantages	33	23	14	22	»
Houthakkers	11	5	»	»	»
Huisbedienden	948	64	68	11	»
Ingenieurs	10	1	»	»	»
Karrelieden	145	»	»	»	»
Kooplieden	119	»	»	»	»
Kleermakers	145	12	7	»	»
Kuipers	13	5	»	»	»
Landbouwers (eigenaren en pachters van perceelen ter uitoefening van den kleinen landbouw)	715	503	446	2 140	17[illegible]
Landmeters	8	»	»	»	»
Machinisten	31	1	2	1	»
Marktvrouwen	189	»	»	»	»
Militairen	275	31	»	»	»
Metselaars	62	4	»	»	»
Notarissen	2	»	»	»	»
Onderwijzers en onderwijzeressen, alsmede hulponderwijzers en -onderwijzeressen en kweekelingen	154	14	12	1	»
Photografen	2	»	»	»	»
Praktizijns	9	»	»	»	»
Schilders	107	4	3	»	»
Sjouwers	179	5	»	»	»
Slijters	6	21	»	»	»
Smeden	183	13	2	»	»
Timmerlieden	815	56	24	4	»
Veld- en fabrieksarbeiders	255	1 832	233	462	»
Visschers	108	»	10	»	»
Vroedvrouwen	7	1	1	»	»
Waschvrouwen	750	49	9	»	»
Winkeliers	205	32	10	7	»
Winkel- en kantoorbedienden	414	19	1	12	»
Zeelieden	82	14	16	»	»
Personen die eene betrekking bekleeden of een ambacht of beroep uitoefenen, niet afzonderlijk vermeld	1 658	180	33	9	14
Zonder beroep (hieronder gehuwde vrouwen, ouden, gebrekkigen en kinderen)	22 032	[2]) 1 274	1 138	1 186	116
Totaal	*a*) 31 845	*b*) [2]) 4 188	2 038	3 870	414

Onder de totalen zijn begrepen:

a) militairen 275, koopvaardijvloot 50, gevangenen 66, civielen in het fort Zeelandia 27, te zamen 418.
b) „ 31.
c) „ 62 [1]), gevangenen 80, te zamen 142 [1]).
d) „ 31.

en- acca	Beneden-Suriname.	Beneden-Para.	Boven-Para.	Boven-Suriname.	Beneden-Commewijne.	Boven-Commewijne.	Cottica.	Marowijne.	Totaal.
"	6	"	1	1	3	"	4	3	171
"	"	"	"	"	"	"	"	"	24
	6	8	9	11	11	4	3	10	173
"	1	"	4	3	3	1	2	3	73
"	2	"	1	1	4	"	1	1	31
10	48	36	10	279	"	"	"	"	2 337
"	63	7	12	13	"	195	278	337	997
"	2	3	30	6	"	"	"	"	57
"	22	2	24	5	84	3	13	18	1 262
"	"	"	"	"	1	"	1	"	13
"	8	1	"	"	"	"	"	"	154
"	"	"	"	"	"	"	"	"	119
"	12	6	"	"	"	"	2	4	188
"	"	"	"	"	2	"	2	"	22
17	1 049	1 146	1 722	685	690	220	260	9	9 762
"	"	"	"	"	"	"	"	"	8
"	3	1	"	"	5	"	"	5	49
"	"	"	"	"	"	"	"	"	189
"	62	"	"	"	"	"	"	31	399
"	4	6	"	"	3	"	"	"	79
"	"	"	"	"	"	"	"	"	2
"	2	1	5	2	4	"	1	2	198
"	"	"	"	"		"	"	"	2
"	"	"	"	"	"	"	"	"	9
"	4	4	"	"	2	"	"	"	124
"	9	3	"	"	30	"	"	"	226
"	"	"	"	"	31	"	"	1	59
"	5	7	"	2	22	"	4	1	239
"	27	17	3	3	46	2	5	8	1 010
"	1 792	64	222	306	4 544	435	1 039	11	11 195
"	"	"	"	"	5	"	"	11	134
"	"	"	1	"	"	"	"	"	10
"	36	34	"		"	"	"	21	899
"	26	3	10	7	35	6	10	6	351
"	11	4	7	4	4	3	9	19	507
"	"	"	"	"	"	"	"	3	115
14	72	49	21	32	96	"	"	34	2 198
116	[3]) 1 640	488	1 302	773	2 978	241	415	160	[4]) 33 743
414	*c*) [3]) 4 906	1 890	3 384	2 133	8 603	1 110	2 049	*d*) 698	[4]) 67 128

[1]) In het vorige verslag staat 67 en 148; lees: 68 en 149.
[2]) " " " " " 1 232 " 4 129; " 1 264 " 4 161.
[3]) " " " " " 1 580 " 4 796; " 1 548 " 4 864.
[4]) " " " " " 33 752 " 66 197; " 33 852 " 66 267.

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE C.

N° 4.

HUWELIJKEN, GEBOORTEN en STERFGEVALLEN in 1899.

a. Huwelijken.

WAAR GESLOTEN.	Tusschen vreemdelingen.	Tusschen Europeesche ingezetenen.	Tusschen Europeesche ingezetenen en vreemdelingen.	Tusschen vreemdelingen en inboorlingen.	Tusschen Europeesche ingezetenen en inboorlingen.	Tusschen immigranten.	Tusschen immigranten en inboorlingen.	Tusschen inboorlingen.	Totaal.	Aantal gewettigde kinderen.
aramaribo	„	„	„	9	9	4	4	107	133	133
ickerie	„	„	„	„	1	1	1	5	8	10
oronie	„	„	„	„	„	„	„	9	9	16
eneden-Saramacca	„	„	„	„	„	7	4	6	17	20
oven-Saramacca	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
eneden-Suriname	„	1	„	„	„	9	1	5	16	17
eneden-Para	„	„	„	1	„	1	„	4	6	1
oven-Para	„	„	„	„	1	„	„	8	9	27
oven-Suriname	„	„	„	„	„	2	„	6	8	13
eneden-Commewijne	„	„	„	„	1	41	„	7	49	27
oven-Commewijne	„	„	„	„	„	„	„	7	7	4
ottica	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
larowijne	„	„	„	„	„	„	„	3	3	3
Totaal	„	1	„	10	12	65	10	167	265	271

b. Geboorten [1]).

1°. Staat van de geboorten in de geheele kolonie.

GESLACHTEN.	Dood geboren.	In echt.	Buiten echt.	Totaal.	Op Groot-Chatillon.	Totaal generaal.
lannelijk	81	303	831	1134	„	1134
'rouwelijk	82	263	854	1117	„	1117

[1]) Van deze geboorten hadden er 967 plaats te Paramaribo.

2°. Staat van de geboorten in de districten, aanwijzende de maatschappelijke klasse waartoe de ouders behooren.

DISTRICTEN.	Hoofdbewoners.		Geen immigranten.		Immigranten.		Waarvan In echt.		Waarvan Buiten echt.		Totaal der geboorten.		Totaa[l] generaal.
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	
Nickerie	19	13	65	62	10	9	14	9	80	75	94	84	17
Coronie	29	28	11	13	„	„	9	6	31	35	40	41	8
Beneden-Saramacca	1	1	52	68	9	10	6	8	56	71	62	79	14
Boven-Saramacca	„	„	1	1	„	„	„	„	1	1	1	1	[illegible]
Beneden-Suriname	2	3	50	47	43	39	24	32	71	57	95	89	18
Beneden-Para	1	1	25	23	1	„	7	6	20	18	27	24	5
Boven-Para	„	„	59	56	4	8	4	6	59	58	63	64	12
Boven-Suriname	1	„	28	28	5	7	10	4	24	31	34	35	6
Beneden-Commewijne	1	2	90	77	70	96	51	53	110	122	161	175	33
Boven-Commewijne	3	7	5	10	5	2	2	2	11	17	13	19	3
Cottica	7	9	13	12	13	18	4	3	29	36	33	39	7
Marowijne	„	„	6	5	„	„	„	1	6	4	6	5	1
Totaal	64	64	405	402	160	189	131	130	498	525	629	655	1 28

c. Sterfgevallen.

1°. Sterftestatistiek voor de geheele kolonie, aanwijzende den ouderdom der overledenen.

DISTRICTEN.	Geslacht.	Levenloos aangegeven.	Beneden 1 jaar.	Van 1 en 2 jaar.	Van 3 tot en met 9 jaar.	Van 10 tot en met 19 jaar.	Van 20 tot en met 29 jaar.	Van 30 tot en met 39 jaar.	Van 40 tot en met 49 jaar.	Van 50 tot en met 59 jaar.	Van 60 tot en met 69 jaar.	Van 70 jaar en ouder.	Van onbekenden ouderdom.	Totaal.
Paramaribo	M.	45	87	29	21	22	68	55	66	48	43	42	2	48
	V.	43	63	21	17	18	42	34	38	46	51	64	„	39
Nickerie	M.	4	4	4	1	3	9	7	6	5	5	„	„	4
	V.	8	6	3	„	1	5	3	6	3	3	2	„	3
Coronie	M.	2	4	1	1	4	1	1	1	1	1	1	„	1
	V.	„	3	1	„	3	4	1	„	1	1	7	„	2
Beneden-Saramacca	M.	4	2	1	1	„	4	5	4	4	4	3	4	3
	V.	4	7	5	2	3	„	1	4	2	3	„	1	2
Boven-Saramacca	M.	„	1	1	1	„	2	3	3	„	1	„	„	1
	V.	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	[illegible]
Beneden-Suriname	M.	3	14	„	1	3	8	14	10	1	„	2	„	5
	V.	10	6	„	1	1	5	4	3	1	3	6	„	3
Beneden-Para	M.	1	3	1	„	1	1	3	1	„	„	1	„	1
	V.	„	3	„	2	1	2	„	„	„	„	„	„	[illegible]
Boven-Para	M.	3	13	3	4	2	4	1	2	4	2	1	1	3
	V.	2	6	1	3	„	2	5	1	2	2	7	1	3

DISTRICTEN.	Geslacht.	Levenloos aangegeven.	Beneden 1 jaar.	Van 1 en 2 jaar.	Van 3 tot en met 9 jaar.	Van 10 tot en met 19 jaar.	Van 20 tot en met 29 jaar.	Van 30 tot en met 39 jaar.	Van 40 tot en met 49 jaar.	Van 50 tot en met 59 jaar.	Van 60 tot en met 69 jaar.	Van 70 jaar en ouder.	Van onbekenden ouderdom.	Totaal.
Boven-Suriname	M.	1	4	„	1	2	6	6	5	5	7	1	2	39
	V.	1	3	„	3	1	1	1	5	1	2	2	1	20
Beneden-Commewijne	M.	14	16	4	4	4	16	8	7	9	5	1	„	74
	V.	12	15	9	3	2	8	4	3	2	2	3	„	51
Boven-Commewijne	M.	„	„	2	1	„	1	1	1	2	1	„	2	11
	V.	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	1	2	4
Cottica	M.	4	5	2	2	„	„	4	1	3	1	4	„	22
	V.	2	3	3	„	2	1	„	„	„	„	1	2	12
Marowijne	M.	„	„	„	1	1	3	6	3	3	1	„	2	20
	V.	„	1	„	„	1	1	„	„	„	„	„	„	3
Totaal	M.	81	153	48	39	42	123	114	110	85	71	56	13	854
	V.	82	116	43	31	33	71	55	60	58	67	93	7	634
Totaal-generaal	„	163	269	91	70	75	194	169	170	143	138	149	20	[1]) 1 488

[1]) In dit cijfer zijn de levenloos aangegevenen niet begrepen.

2°. Sterfte in iedere maand in de kolonie.

DISTRICTEN.	Januari.	Februari.	Maart	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	September.	October.	November.	December.	Totaal.
Paramaribo	87	74	87	62	61	80	77	70	59	70	60	90	877
Nickerie	8	5	7	4	6	7	11	5	5	6	7	5	76
Coronie	4	3	3	4	4	2	2	1	2	1	5	6	37
Beneden-Saramacca	3	4	6	4	8	2	7	5	3	3	9	6	60
Boven-Saramacca	„	2	„	1	1	1	2	„	1	„	3	2	13
Beneden-Suriname	8	7	7	8	11	8	6	4	7	3	5	9	83
Beneden-Para	2	3	„	2	2	1	2	2	1	1	3	„	19
Boven-Para	9	5	8	1	6	5	8	5	4	5	7	4	67
Boven-Suriname	5	2	2	6	5	9	6	4	2	8	6	4	59
Beneden-Commewijne	7	12	7	15	13	12	8	2	17	11	7	14	125
Boven-Commewijne	1	„	2	1	2	2	3	1	1	„	1	1	15
Cottica	3	5	3	„	„	1	7	4	3	4	2	2	34
Marowijne	1	2	2	1	2	2	2	2	2	4	3	„	23
Totaal	138	124	134	109	121	132	141	105	107	116	118	143	1 488

3°. **Sterftestatistiek van de districten, aanwijzende de maatschappelijke klasse, waartoe de overledenen behooren.**

DISTRICTEN.	Personen, niet behoorende tot de arbeidersklasse. Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Immigranten. Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Arbeiders, geen immigranten. Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Totaal-generaal.
Nickerie	„	10	3	2	15	4	1	„	„	5	31	12	6	7	56	76
Coronie	5	9	4	4	22	„	„	„	„	„	3	6	4	2	15	37
Beneden-Saramacca	2	„	1	„	3	„	„	1	3	4	23	15	5	10	53	60
Boven-Saramacca	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	10	1	2	„	13	13
Beneden-Suriname	3	1	1	„	5	12	5	7	5	29	21	18	9	1	49	83
Beneden-Para	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	6	4	5	4	19	19
Boven-Para	„	„	„	„	„	1	„	1	1	3	14	20	21	9	64	67
Boven-Suriname	1	„	„	1	2	2	„	1	1	4	31	14	4	4	53	59
Beneden-Commewijne	1	„	„	1	2	18	7	11	11	47	27	15	16	18	76	125
Boven-Commewijne	3	2	1	„	5	1	„	„	„	1	4	2	2	„	8	15
Cottica	4	1	3	2	10	1	1	3	3	8	5	2	5	4	16	34
Marowijne	5	2	3	„	10	„	„	„	„	„	12	1	„	„	13	23
Totaal	24	25	16	10	75	39	14	24	24	101	187	110	79	59	435	611

d. VERGELIJKING van het aantal geboorten met het aantal sterfgevallen over de laatste tien jaren.

JAREN.	Geboren.	Overleden.	Meer geboren.	Meer overleden.
1890	1718	1490	228	„
1891	1800	2105	„	305
1892	1661	1678	„	17
1893	1854	1465	389	„
1894	1652	1616	36	„
1895	1781	1640	141	„
1896	1924	1687	237	„
1897	1956	1676	280	„
1898	1948	1697	251	„
1899	2251	1488	763	„

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE D.

N°. 5.

STATISTIEK van de werkzaamheden van het hof van justitie, de kantongerechten en de ommegaande gerechten in 1899.

a. **Statistiek van de burgerlijke zaken in 1899 behandeld bij het hof van justitie en de kantongerechten.**

	Aanhangig op 1 Januari 1899.	Aangebracht in 1899.	Afgedaan.	Aanhangig op 31 December 1899.	*AANMERKINGEN.*
Hof van Justitie.					
Aangebracht sedert 3 jaar of meer .	65	„	„	„	
Aangebracht sedert minder dan 3 jaar.	17	„	„	„	
Gewezen eindvonnissen	„	„	59	„	
Geroyeerde zaken.	„	„	8	„	
Aanhangig sedert 3 jaar of meer. .	„	„	„	67	
Aanhangig sedert minder dan 3 jaar.	„	„	„	18	
	82	[1]) 70	67	85	
Gewezen preparatoire en interlocutoire vonnissen.	„	„	8	„	
Kantongerecht te Paramaribo.					
Aangebracht sedert 3 jaar of meer .	5	„	„	„	
Aangebracht sedert minder dan 3 jaar.	6	„	„	„	
Afgedaan bij eindvonnis, contradictoir.	„	„	52	„	
Afgedaan bij eindvonnis, bij verstek.	„	„	35	„	
Afgedaan door afstand, door het vervallen van de instantie of door royement van de rol	„	„	30	„	
	11	115	[2]) 117	9	
Gewezen incidenteele, interlocutoire en preparatoire vonnissen. . . .	„	„	12	„	
Kantongerecht te Nickerie.					
Afgedaan bij verstek	„	„	1	„	
Afgedaan op contradictie.	„	„	4	„	
Afgedaan op consent	„	„	2	„	
Geroyeerd	„	„	6	„	
	4	12	13	3	
Kantongerecht te Coronie.					
Geroyeerd	„	„	1	„	
	„	6	1	5	

[1]) Van de aangebrachte zaken betroffen 5 vorderingen beneden en 3 boven de f 1000. 2 betroffen schadevergoeding; 1 faillietverklaring; 1 insolventverklaring; 2 betroffen het doen van verklaring; 2 het doen van rekening en verantwoording; 1 betrof het bouwen van eene schutting tusschen twee erven; 8 betroffen verbetering en aanvulling van de registers van den burgerlijken stand; 13 echtscheiding; 29 curateelen; 3 appelzaken.

[2]) De zaken, die ingetrokken werden voor dat zij ter rechtzitting kwamen niet medegerekend.

b. Statistiek van de strafzaken behandeld bij het hof van Justitie in 1899.

I. Crimineele zaken.

	Aantal zaken.	Aantal beschuldigden.	Van de beschuldigden werden: Veroordeeld.	Weerspannig verklaard aan de wet.	Vrijgesproken.	Veroordeeld zijn: tot dwangarbeid van 5 tot 10 jaar met of zonder boeien en met of zonder geldboete.	tot gevangenisstraf met of zonder tewerkstelling aan openbare werken van 1 maand tot 5 jaar met of zonder geldboete.	AANMERKINGEN.
Moord	1							
Doodslag en het moedwilig toebrengen van slagen of kwetsuren die ziekte en onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan drie, doch niet meer dan 20 dagen hebben ten gevolge gehad	1							
Het moedwillig toebrengen van kwetsuren of slagen, die ziekte en onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan 20 dagen hebben ten gevolge gehad	1							
Valschheid in geschriften en het desbewust gebruik maken daarvan	4							
Diefstal onder verzwarende omstandigheden	9							
Diefstal	1							
Diefstal gepleegd door een persoon beneden den leeftijd van 16 jaar met oordeel des onderscheids en medeplichtigheid daaraan	1							
	18	26	17	1	8	2	15	

II. Correctioneele zaken.

	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Van de beklaagden werden: Veroordeeld.	Vrijgesproken.	Veroordeeld zijn: tot gevangenisstraf van 8 dagen tot 5 jaren met of zonder te werkstelling aan openbare werken en met of zonder geldboete.	tot geldboete.	AANMERKINGEN.
Openbare schending der eerbaarheid	3						
Diefstal onder verzwarende omstandigheden gepleegd door een of meer personen beneden den leeftijd van 16 jaar met oordeel des onderscheids	3						
Diefstal door een loonbediende ten nadeele van zijn meester en medeplichtigheid daaraan	4						
Diefstal en medeplichtigheid daaraan	7						
Diefstal met inklimming op eene plaats die niet als een bewoond huis wordt aangemerkt of daarmede gelijk gesteld te zamen en in vereeniging gepleegd	1						
Oplichting	1						

	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Van de beklaagden werden		Veroordeeld zijn:		AANMERKINGEN.
			Veroordeeld.	Vrijgesproken.	tot gevangenisstraf van 8 dagen tot 5 jaren met of zonder tewerkstelling aan openbare werken en met of zonder geldboete.	tot geldboete.	
Misbruik van vertrouwen	18						
Misbruik van vertrouwen en oplichting .	1						
Misbruik van vertrouwen en diefstal beneden de waarde van f 25	1						
Misbruik van vertrouwen en het plegen van gewelddadigheid tegen een beambte van politie in of ter gelegenheid van de waarneming zijner bediening door het toebrengen van een slag waardoor kwetsing en ziekte is veroorzaakt . .	1						
Het ondernemen of doen ondernemen van de exploitatie van balata op terreinen waarop geen recht en geen concessie of vergunning van rechthebbenden is verkregen . . . . , . . .	1						
Het houden van de bank in een huis waar hazardspelen worden gespeeld en het publiek wordt toegelaten.	1						
Poging tot ontvluchting met braak door een gevangene	1						
Moedwillig toebrengen van slagen en verwonding	12						
Moedwillig toebrengen van slagen en verwondingen, te zamen en in vereeniging gepleegd.	2						
	57	85	78	7	77	1	

III. Overtredingen.

	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Van de beklaagden werden		Geroyeerde zaken.	Veroordeeld zijn		AANMERKINGEN.
			Veroordeeld.	Vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.		tot gevangenisstraf van 3 weken tot 6 maanden met of zonder gedwongen tewerkstelling.	tot geldboete.	
Appel van vonnissen, gewezen door kantonrechters.	8							
Overtreding der verordening op het recht van patent (*Gouvernementsblad* 1856 n°. 7)	30							
Het in de kolonie elders dan ter plaatse van ontginning of anders dan tijdens het vervoer naar de plaats van bestemming in het bezit zijn gevonden van goud waarop het krachtens verordening op de goudbelasting verschuldigde recht of invoerrecht niet is betaald, terwijl dat goud niet verkregen was van een bevoegden goudopkooper of krachtens vergunning bedoeld bij art. 17 dier verordening	1							
	39	53	48	4	1	18	30	

c. **Statistiek van de zaken in 1898 bij de kantongerechten behandeld volgens het Wetboek van Strafvordering.**

KANTONGERECHTEN.	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Waarvan veroordeeld.	*Aanmerkingen.*
Kantongerecht te Paramaribo.	139	167	166	
Kantongerecht te Nickerie	"	"	"	
Kantongerecht te Coronie	"	"	"	

d. **Staat van de door het hof van justitie en de kantongerechten behandelde requesten in 1899.**

ONDERWERP.	Hof van justitie.	Kanton-gerecht te Paramaribo.	Kanton-gerecht in Nickerie.	Kanton-gerecht in Coronie.	*Aanmerkingen.*
Request om gratis te procedeeren.	11	"	"	"	[1]) Genomen eindbeslissing op requesten.
" " machtiging tot verkoop van onroerende goederen	18	"	"	"	
" " vestiging van hypotheek op onroerende goederen	6	"	"	"	
" " onder curateelestelling	27	"	"	"	
" " plaatsing of verlenging van de plaatsing in een gesticht	46	"	"	"	
" " verbetering en aanvulling van de registers van den burgerlijken stand	8	"	"	"	
" " benoeming van curators en bewindvoerders	16	"	"	"	
" " brieven van meerderjarigverklaring of venia aetatis.	2	"	"	"	
" " echtscheiding	10	"	"	"	
Andere requesten.	13	"	"	"	
Totaal . . .	157	362 [1])	13 [1])	"	
Adviezen op requesten om gratie aan den Gouverneur.	22	51	"	"	

c. Staat van de door de kantongerechten opgemaakte akten in 1899.

ONDERWERP.	Kantongerecht te Paramaribo.	Kantongerecht in Nickerie.	Kantongerecht in Coronie.	AANMERKINGEN.
Akten houdende proces-verbaal van getuigenverhoor	„	2	„	
Akten houdende verlof of tusschenkomst tot het aangaan van een huwelijk.	2	„	„	
Akten houdende aanbod of opening van beschikking na doode	5	„	„	
Akten houdende benoeming van voogden en curators, toeziende voogden en curators, bewindvoerders, deelvoogden, bevestiging of van waarde verklaring der voogdij	75	2	6	
Akten houdende benoeming of beëediging van deskundigen en schatters	19	9	2	
Akten houdende depot en beëediging van boedelbeschrijvingen	13	1	„	
Akten houdende afstand van de wettelijke gemeenschap van goederen, verklaring dat gebruik gemaakt wordt van het recht van beraad, verklaring dat aanvaard wordt onder het voorrecht van boedelbeschrijving, verklaring dat een erfenis verworpen wordt.	20	„	„	
Akten houdende scheepsverklaringen . . .	27	„	„	
Akten houdende aangifte van een koopman, dat hij heeft opgehouden te betalen. . .	1	„	„	
Akten wegens andere werkzaamheden. . .	149	„	1	
Het overschrijden van akten van huwelijksche voorwaarden in de registers en het zenden van afschrift aan het hof van justitie	„	3	„	
Akten houdende boedelscheidingen en openbare verkoopen	4	„	„	

f. **Statistiek van de strafzaken in 1899 behandeld bij de kantongerechten en bij de ommegaande gerechten.**

Overtreden artikelen van de herziene strafverordening van 1874 of van andere verordeningen.	AARD DER OVERTREDINGEN.	GERECHTEN. *a.* kantongerecht te Paramaribo. *b.* idem in Nickerie. *c.* idem in Coronie. *d.* ommegaand gerecht te Paramaribo. *e.* ommegaand gerecht te Mariënburg.	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Aantal zaken bij verstek behandeld.	Van de beklaagden werden: veroordeeld.	vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.	Veroordeeld zijn: tot gevangenisstraf met gedwongen tewerkstelling.	tot gevangenisstraf alleen.	tot enkele geldboete.	tot geldboete en gevangenisstraf met of zonder gedwongen te-
30.	Het rondventen van koopwaren in een district zonder vergunning van den Gouverneur	*d.*	1	1	"	"	1	"	"	"	"
43.	Het opzettelijk verontreinigen van drinkwater	*b.*	1	1	"	1	"	1	"	"	"
		e.	1	1	"	1	"	"	"	1	"
			2	2	"	2	"	1	"	1	"
54, 55, 56, 58 en 65.	Wederspannigheid door gewelddadigen en feitelijken wederstand, beleediging door woorden en het opzettelijk mishandelen van ambtenaren, van ambtenaren van politie en van ambtenaren, werkzaam ter uitvoering van algemeene verordeningen, al of niet gepaard gaande met andere overtredingen.	*a.*	10	20	"	20	"	8	7	3	2
54, 56 en 58.	Wederspannigheid door gewelddadigen en feitelijken wederstand, het opzettelijk mishandelen en beleedigen van ondergeschikte beambten van politie ter gelegenheid van de waarneming hunner bediening.	*c.*	4	6	"	5	1	4	"	1	"
54.	Wederspannigheid tegen ondergeschikte beambten van politie ter gelegenheid van de waarneming hunner bediening.	*d.*	1	1	"	1	"	1	"	"	"
56.	Feitelijke beleediging door woorden van een beambte van politie in of ter gelegenheid van de uitoefening zijner bediening.	*b.*	1	1	"	1	"	"	"	1	"
		d.	1	1	"	1	"	"	"	1	"
			2	2	"	2	"	"	"	2	"
65.	Dronkenschap.	*a.*	10	11	2	10	1	"	2	8	"
		b.	2	2	"	2	"	"	"	2	"
		c.	3	5	"	4	1	"	"	3	1
		d.	1	1	"	1	"	"	"	1	"
		e.	1	2	"	2	"	"	"	2	"
			17	21	2	19	2	"	2	16	1
78 *bis.*	Bedreiging met het toebrengen van ernstige kwetsuren of slagen.	*c.*	4	4	"	3	1	3	"	"	"
		d.	5	5	"	2	3	2	"	"	"
			9	9	"	5	4	5	"	"	"

Overtreden artikelen van de herziene strafverordening van 1874 of van andere verordeningen.	AARD DER OVERTREDINGEN	GERECHTEN. *a.* kantongerecht te Paramaribo. *b.* „ in Nickerie. *c.* „ „ Coronie. *d.* ommegaand gerecht te Paramaribo. *e.* ommegaand gerecht te Mariënburg	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Aantal zaken bij verstek behandeld.	Van de beklaagden werden: veroordeeld.	Van de beklaagden werden: vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.	Veroordeeld zijn: tot gevangenisstraf met gedwongen tewerkstelling.	Veroordeeld zijn: tot gevangenisstraf alleen.	Veroordeeld zijn: tot enkele geldboete.	Veroordeeld zijn: tot geldboete en gevangenisstraf met of zonder gedwongen tewerkstelling.
78*bis* en 79.	Bedreiging en mishandeling.	*a.*	37	45	3	44	1	14	10	19	1
78*bis*, 79, 89 en 90.	Bedreiging, mishandeling en poging tot mishandeling al of niet gepaard met andere overtredingen.	*e.*	113	150	„	108	42	41	„	66	1
78*bis*, 79 en 156*bis*.	Bedreiging, mishandeling en poging tot het toebrengen van kwetsuren.	*b.*	39	52	1	43	9	20	„	22	1
79.	Moedwillig toebrengen van slagen al of niet gepaard met andere overtredingen.	*c.*	17	27	„	22	5	13	„	9	„
		d.	64	91	1	70	21	12	4	52	2
			81	118	1	92	26	25	4	61	2
80.	Het onwillig toebrengen van kwetsuren uit onvoorzichtigheid	*a.*	4	4	„	4	„	„	2	2	„
85, 87 j°. 86 en 90.	Laster, hoon, beleediging.	*c.*	7	11	„	11	„	„	„	11	„
85.	Mondelinge laster.	*d.*	1	1	„	1	„	„	„	1	„
86, 87 en 90.	Hoon en beleediging.	*e.*	8	8	„	7	1	„	„	7	„
87 j°. 86 en 90.	Hoon en beleediging.	*a.*	7	8	„	8	„	„	„	8	„
87 en 90.	Hoon en beleediging al of niet gepaard met andere overtredingen.	*b.*	4	4	„	2	2	„	„	2	„
90.	Beleediging.	*d.*	2	2	„	2	„	„	„	2	„
92.	Diefstal.	*a.*	59	68	„	67	1	35	20	2	10
92 en 93.	Diefstal en medeplichtigheid daaraan.	*b.*	14	15	„	13	2	13	„	„	„
		e.	47	55	„	41	14	28	„	11	2
			61	70	„	54	16	41	„	11	2
92, 93 j°. 92 en 94.	Diefstal en poging tot diefstal.	*c.*	16	18	„	16	2	15	„	1	„
92, 93 j°. 30 en 32 Wb. v. Strafr.	Diefstal en medeplichtigheid daaraan, al of niet gepaard gaande met andere overtredingen.	*d.*	38	49	„	30	19	21	„	7	2
96.	Koopen van militaire kleedingstukken.	*a.*	1	1	„	1	„	„	„	1	„

Overtreden artikelen van de herziene strafverordening van 1874 of van andere verordeningen.	AARD DER OVERTREDINGEN.	GERECHTEN. *a* kantongerecht te Paramaribo. *b.* idem in Nickerie. *c.* idem in Coronie. *d.* ommegaand gerecht te Paramaribo. *e* ommegaand gerecht te Mariënburg.	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Aantal zaken bij verstek behandeld.	Van de beklaagden werden:		Veroordeeld zijn:			
						veroordeeld.	vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.	tot gevangenisstraf met gedwongen tewerkstelling.	tot gevangenisstraf alleen.	tot enkele geldboete.	tot geldboete en gevangenisstraf met of zonder gedwongen te-werkstelling
100.	In het openbaar houden van hazardspelen	*c*	1	2	„	2	„	„	„	2	„
104, 105, 106, 119 en 156.	Het opzettelijk beschadigen van eens anders eigendom	*b.*	7	13	„	13	„	3	„	10	„
104, 107 en 119.	Moedwillig beschadigen van eigendommen.	*c.*	7	7	1	4	3	2	„	2	„
104.	Beschadiging of vernieling van beplantingen en										
	Het op de plaats zelve afsnijden en gebruiken van vruchten.	*d.*	7	14	„	9	5	3	„	6	„
104.	Beschadigen van eigendommen.	*e.*	15	20	1	17	3	8	„	7	2
106.	Laten loopen van vee op eens anders beplanten grond.	*d.*	4	6	„	2	4	„	„	2	„
107.	Laten losloopen van vee op den openbaren weg.	*d.*	4	9	„	7	2	„	„	7	„
117.	Opzettelijk wreed behandelen van dieren	*a.*	2	2	„	2	„	1	„	1	„
		d.	2	2	„	2	„	„	„	2	„
		e	1	1	„	1	„	„	„	1	„
			5	5	„	5	„	1	„	4	„
119.	Het zonder genoegzame voorzorg aanbrengen en achterlaten van vuur op een erf waardoor de beplantingen van een ander in brand zijn geraakt.	*a.*	1	1	„	1	„	„	1	„	„
146 1ste lid.	Het niet van wied gezaiverd houden van het terrein rondom de woningen.	*e.*	1	5	„	5	„	„	„	5	„
147	Als huurder van personen die hunne diensten verbonden hebben, niet voldoen aan de voorwaarden bij overeenkomst bedongen.	*a.*	5	5	1	5	„	„	„	5	„
151, 152.	Door personen, die hunne diensten verbonden hebben, niet voldoen aan de voorwaarden bij overeenkomst bedongen.	*a.*	10	33	„	31	2	21	2	8	„
		b.	32	39	2	37	2	10	„	26	1
		c.	12	20	„	19	1	10	„	9	„
			54	92	2	87	5	41	2	43	1
151, 152, 153 en de verordening van 1879. *Gouvernementsblad* n°. 8).	Overtredingen door immigranten van de verordening op de immigratie.	*b.*	51	80	„	80	„	36	„	44	„
		c.	2	2	„	2	„	„	„	2	„
			53	82	„	82	„	36	„	46	„

Overtreden artikelen van de herziene strafverordening van 1874 of van andere verordeningen.	AARD DER OVERTREDINGEN.	GERECHTEN. *a.* kantongerecht te Paramaribo. *b.* idem in Nickerie. *c.* idem in Coronie. *d.* ommegaand gerecht te Paramaribo *e.* ommegaand gerecht te Mariënburg.	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Aantal zaken bij verstek behandeld.	Van de beklaagden werden: veroordeeld.	vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.	Veroordeeld zijn: tot gevangenisstraf met gedwongen tewerkstelling.	tot gevangenisstraf alleen.	tot enkele geldboete.	tot geldboete en gevangenisstraf met of zonder gedwongen tewerkstelling.
151, 152, 153, 44 verordening van 1879 (*Gouvernementsblad* n°. 8), 156 *bis*, 144 2de lid en 93 j°. 92.	Overtredingen door immigranten van de verordeningen op de immigratie, al of niet gepaard met andere overtredingen.	*d.*	101	240	»	223	19	137	»	84	2
151, 152, 153, 87 j°. 86, 92, 93, 104 alinea 1 en artt. 26, 28, 44, verordening 1879 (*Gouvernementsblad* n°. 8).	Overtredingen door immigranten van de verordeningen op de immigratie, al of niet gepaard met andere overtredingen.	*e.*	220	575[1]	4	553	21	360	1	183	9
154.	Door personen die hunne diensten verbonden hebben, trachten om de kolonie te verlaten.	*b.*	1	4	»	4	»	4	»	»	»
155.	Overtredingen van derden van de verordening op de immigratie.	*b.*	1	1	»	»	1	»	»	»	»
		e.	2	3	»	2	1	2	»	»	»
			3	4	»	2	2	2	»	»	»
156 *bis.*	Poging tot het toebrengen van slagen.	*d.*	2	2	»	1	1	1	»	»	»
158.	Inbreuk op huisrecht.	*a.*	2	5	»	4	1	4	»	»	»
		b.	1	1	»	1	»	1	»	»	»
			3	6	»	5	1	5	»	»	»
168.	Ongekleed verschijnen in het openbaar.	*a.*	2	6	»	6	»	»	»	6	»
170 en 171.	In het openbaar uiten van voor de zedelijkheid kwetsende woorden en het verwekken van burengerucht.	*b.*	10	16	»	9	7	»	»	9	»
		e.	5	7	»	5	2	3	»	2	»
			12	23	»	14	9	3	»	11	»
170 j°. 168.	In het openbaar uiten van voor de zedelijkheid kwetsende woorden.	*a.*	5	5	»	4	1	»	»	4	»
		d.	3	3	»	2	1	»	»	2	»
			8	8	»	6	2	»	»	6	»
171.	Verwekken van burengerucht.	*c.*	1	1	»	3	»	»	»	3	»
		d.	1	3	»	1	»	»	»	1	»
			2	4	»	4	»	»	»	4	»

[1] In één zaak met één beklaagde is de districts-commissaris niet ontvankelijk verklaard.

Overtreden artikelen van de herziene strafverordening van 1874 of van andere verordeningen.	AARD DER OVERTREDINGEN.	GERECHTEN. *a.* kantongerecht te Paramaribo. *b.* idem in Nickerie. *c.* idem in Coronie. *d.* ommegaand gerecht te Paramaribo. *e.* ommegaand gerecht te Mariënburg.	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Aantal zaken bij verstek behandeld.	Van de beklaagden werden: veroordeeld.	vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.	Veroordeeld zijn: tot gevangenisstraf met gedwongen tewerkstelling.	tot gevangenisstraf alleen.	tot enkele geldboete.	tot geldboete en gevangenisstraf met of zonder gedwongen te-
173.	Zonder vergunning visschen of kappen van gras op eigendom van een ander of van het Gouvernement.	*d.*	6	13	„	11	2	„	„	11	„
173.	Zonder vergunning visschen op eigendom van een ander.	*e.*	1	2	„	„	2	„	„	„	„
175.	Belastingovertreding.	*c.*	1	1	„	1	„	„	„	1	„
240 en 246.	Afwezig blijven als getuige.	*a.*	3	7	„	7	„	„	„	7	„
		b.	1	1	„	1	„	„	„	1	„
			4	8	„	8	„	„	„	8	„
14 en 15 der verordening van 1886 (*Gouvernementsblad* n°. 3).	Belastingovertreding.	*a.*	30	913	5	903	10	„	„	903	„
		e.	2	10	„	1	9	„	„	1	„
			32	923	5	904	19	„	„	904	„
Verordeningen 1886 (*Gouvernementsblad* n°. 3) en 1898 (*Gouvernementsblad* n°. 12).	Belastingovertreding.	*b.*	7	11	„	3	8	„	„	3	„
6 j°. 1 der verordening van 1890 (*Gouvernementsblad* n°. 35).	Als werkgever niet voldoen aan de hem wettelijk opgelegde verplichtingen.	*d.*	2	2	„	1	1	„	„	1	„
5 alinea 2, j°. art. 9 der verordening van 1899 (*Gouvernementsbl.* n°. 7).	Als karreman op een werkdag tusschen des voormiddags 6 uur en des namiddags 6 uur, zonder geldige redenen weigeren van de van hem gevorderde diensten, die behooren tot het bedrijf waarvoor hij is toegelaten.	*a.*	1	1	„	1	„	„	„	1	„
12 van de verordening van 1899 (*Gouvernementsblad* n°. 11).	Zich vestigen in het district als tapper zonder voorzien te zijn van patent.	*c.*	2	2	„	2	„	„	„	2	„

RECAPITULATIE.

Kantongerecht te Paramaribo	189	1135	11	1118	17	83	44	978	13
„ in Nickerie	172	241	3	210	31	88	„	120	2
„ „ Coronie	78	109	1	95	14	47	„	47	1
Ommegaand gerecht te Paramaribo	246	444	1	367	77	177	4	80	6
„ „ „ Mariënburg	416	[1]) 838	5	742	95	442	1	285	14
Totaal	1101	[1]) 2767	21	2532	234	837	49	1610	36

[1]) Zie de noot hiervoren.

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE E[1].

N°. 6.

a. MUTATIESTAAT van het politiepersoneel in 1899.

	Hoofdinspecteur.	Inspecteurs.	Adjunct-inspecteurs.	Hoofdagenten.	Agenten 1ste klasse.	Agenten 2de klasse.	Agenten 3de klasse.	Agenten 4de klasse.
Sterkte op 1 Januari 1899	1	3	2	25	20	35	65	22
Vermeerdering door:								
Aanstelling	„	„	1	„	„	„	„	13
Bevordering	„	1	„	3	3	4	5	„
Totaal der vermeerdering	„	1	1	3	3	4	5	13
Vermindering door:								
Ontslag van politiebeambten	„	[1]) 1	1	[2]) 3	„	„	[3]) 1	[4]) 4
„ „ militairen, dienstdoende politiebeambten, die weder naar hun korps werden teruggezonden	„	„	„	„	„	„	„	[5]) 2
Overlijden	„	„	„	„	„	1	„	„
Bevordering tot een hoogeren rang	„	„	1	„	3	3	4	5
Totaal der vermindering	„	1	1	3	3	4	5	11
Sterkte op ultimo December 1899	1	3	2	25	20	35	65	24

Aanmerkingen.

[1]) Niet eervol.

[2]) Twee eervol met pensioen en één eervol zonder pensioen.

[3]) Wegens gebleken ongeschiktheid.

[4]) Drie op verzoek en één wegens gebleken ongeschiktheid.

[5]) Een op verzoek en één wegens gebleken ongeschiktheid.

b. Sterkte en emplacement van het pol

GRADEN.	STERKTE.								Beneden-Para en Beneden-Suriname.			Boven-Para en Boven-Suriname.					
	Hoofdinspecteur.	Inspecteurs.	Adjunct-inspecteurs.	Hoofdagenten.	Agenten 1ste klasse.	Agenten 2de klasse.	Agenten 3de klasse.	Agenten 4de klasse.	Poelepantje.	Fort Nieuw-Amsterdam.	Opzichters in Beneden-Para.	Domburg.	Onoribo.	Boschland.	Republiek.	Carolina.	Berg en Dal.
Hoofdinspecteur	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Inspecteurs.	»	3	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Adjunct-inspecteurs	»	»	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Hoofdagenten.	»	»	»	25	»	»	»	»	1	1	»	»	1	1	»	»	1
Agenten 1ste klasse	»	»	»	»	20	»	»	»	2	»	»	1	»	»	1	»	»
„ 2de „	»	»	»	»	»	35	»	»	2	1	1 [2])	4	»	1	1	1	»
„ 3de „	»	»	»	»	»	»	65	»	2	4	»	1	1	1	»	1	1
„ 4de „	»	»	»	»	»	»	»	24	»	»	»	»	1	1	»	»	1
Organieke sterkte	1	3	2	25	20	35	65	24	7	6	1	6	3	4	2	2	3

[1]) Een der inspecteurs is belast met de waarneming der betrekking van directeur der gevangenis op het fort Nieuw-Amsterdam.

[2]) Dienstdoende op het leprozen-etablissement Groot Chatillon, met één van de agenten 2de klasse op Domburg gedetacheerd.

Politie-personeel op 1 Januari 1900.

EMPLACEMENT.

Commewijne.		Cottica.		Beneden- en Boven-Saramacca.					Nickerie.							
Frederiksdorp.	Mariënburg.	Ephrata.	Sommelsdijk.	Groningen.	Nassau.	Mindrineti.	Uitkijk.	Coronie.	Nieuw-Nickerie.	Paradise.	Albina.	Totaal gedetacheerd.	Te Paramaribo.	Binnenlandsch verlof.	Buitenlandsch verlof.	Totaal-generaal.
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	1
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	¹) 3	„	„	3
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	„	„	2
1	1	1	„	1	1	1	„	1	1	„	1	14	10	1	„	25
„	1	„	1	„	„	„	1	„	„	„	„	7	11	„	2	20
„	„	1	2	„	„	„	„	2	2	1	1	20	15	„	„	35
5	1	1	1	2	2	2	1	1	2	„	8	37	28	„	„	65
„	2	„	„	1	„	„	1	„	1	„	„	8	15	1	„	24
6	5	3	4	4	3	3	3	4	6	1	10	86	85	2	2	175

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE E².

N°. 7.

a. STAAT van de gevangenisbevolking in 1899.

	Burgerlijk en militair huis van verzekering op het fort Zeelandia.	Gevangenis op het fort Nieuw-Amsterdam.	Huis van bewaring in Nickerie.	Huis van bewaring in Coronie.	*Aanmerkingen.*
Mannen	97	78	„	3	¹) Waaronder 9 Fransche vluchtelingen.
Vrouwen	2	3	1	„	²) Waaronder 254 Fransche vluchtelingen.
					³) Waaronder 254 Fransche vluchtelingen.
Aanwezig op 31 December 1898	99 ¹)	81	1	3	⁴) Waaronder 9 Fransche vluchtelingen.
Opgenomen in 1899	871 ²)	98	197	71	
Ontslagen in 1899	904 ³)	99	193	66	
Mannen	59	75	5	8	
Vrouwen	7	5	„	„	
Aanwezig op 31 December 1899	66 ⁴)	80	5	8	

b. OVERZICHT van de dagelijksche gemiddelde bevolking en van de kosten van toezicht, voeding en kleeding, enz. per hoofd en per dag in de inrichtingen op het fort Zeelandia en op het fort Nieuw-Amsterdam, over de laatste vijf jaren.

Jaar.	Bevolking.			Kosten van opzicht.		Kosten van voeding.		Kosten van kleeding.		Overige kosten als ligging, bewassching, geneeskundige behandeling enz.		Generale kosten.	
	Gemiddeld per dag in het fort Zeelandia.	Gemiddeld per dag in het fort Nieuw-Amsterdam.	Gemiddeld per dag in beide inrichtingen.	Gemiddeld per hoofd en per jaar.	Gemiddeld per hoofd en per dag.	Gemiddeld per hoofd en per jaar.	Gemiddeld per hoofd en per dag.	Gemiddeld per hoofd en per jaar.	Gemiddeld per hoofd en per dag.	Gemiddeld per hoofd en per jaar.	Gemiddeld per hoofd en per dag	Gemiddeld per hoofd en per jaar.	Gemiddeld per hoofd en per dag.
1895	63,93	76,03	69,98	83,58	$0,22^{9}$	119,07	$0,31^{3}$	8,94	$0,02^{54}$	31,42	$0,08^{61}$	240,02	$0,65^{76}$
1896	53,84	83,58	68,71	87,70	$0,24^{5}$	129,91	0,35	7,56	$0,02^{06}$	34,68	$0,09^{47}$	262,58	$0,71^{7}$
1897	44,90	83,54	64,22	$101,61^{6}$	$0,27^{8}$	$91,35^{9}$	0,25	$8,20^{9}$	$0,02^{2}$	26,44	$0,07^{2}$	227,65	$0,62^{37}$
1898	79,24	77,94	78,59	70,96	0,26	96,68	$0,26^{4}$	$6,22^{3}$	$0,01^{7}$	18,33	0,05	196,99	$0,53^{9}$
1899	80,00	84,74	82,37	77,54	0,21	91,16	0,26	5,12	$0,01^{5}$	25,44	0,07	204,80	0,56

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE F.

N°. 8.

STAAT aanwijzende het aantal gedoopten, catechesanten, lidmaten en huwelijken, enz., naar de opgaven van de verschillende godsdienstige gemeenten.

GEMEENTEN.		Gedoopt.	Op catechesatie.	Aangenomen als lidmaat.	Aantal huwelijken.	Zielental.	Aanmerkingen.
Nederlandsch-Hervormde gemeente.	Jongens . .	[1]) 85	[3]) 125	"	"	"	[1]) Waaronder 43 wettige.
	Meisjes . . .	[2]) 102	116	"	"	"	[2]) Waaronder 45 wettige.
	Mannen . .	"	"	[4]) 46	"	"	[3]) Hieronder niet begrepen de militairen, voor wie afzonderlijk in het fort Zeelandia werd gecatecheseerd.
	Vrouwen . .	"	"	24	"	"	
		187	241	70	12	[5])	[4]) Waaronder 9 militairen. [5]) Het zielental kan door deze gemeente niet worden opgegeven. De verdere in deze kolom vermelde opgaven van de kerkbesturen verschillen van de cijfers door de wijkmeesters en districts-commissarissen verstrekt en in hoofdstuk B opgenomen.
Vereenigde Protestantsche gemeente te Nieuw-Nickerie.	Jongens. . .	7	"	"	"	"	
	Meisjes . . .	10	"	"	"	"	
	Mannen . .	"	"	2	"	"	[6]) Bij schatting.
	Vrouwen . .	"	"	10	"	"	[7]) Waaronder 16 wettige.
		17	40	12	2	[6]) 590	[8]) Waaronder 12 wettige.
Evangelisch-Luthersche gemeente.	Jongens. . .	[7]) 36	"	"	"	"	
	Meisjes . . .	[8]) 31	"	"	"	"	
	Mannen . .	"	"	16	"	"	
	Vrouwen . .	"	"	38	"	"	
		67	200	54	5	± 3 200	

GEMEENTEN.		Gedoopt.	Op catechesatie.	Aangenomen als lidmaat.	Aantal huwelijken.	Zielental.	Aanmerkingen.
Moravische Broedergemeente.	Kinderen . .	[1]) 762	"	"	"	"	[1]) Waaronder 104 wettige. Onder de onwettige kinderen waren er 57 kinderen van Boschnegers.
	Volwassenen .	66	"	"	"	"	
		828	"	382	104	29 381	[2]) Waaronder 134 wettige.
							[3]) Waaronder 9 tusschen Indianen.
							[4]) Waarvan 10 684 te Paramaribo en waarvan 1436 Indianen en 130 Boschnegers.
Roomsch-Katholieke gemeente.	Kinderen . .	[2]) 528	"	"	"	"	
	Volwassenen .	160	"	"	"	"	
		688	"	"	[3]) 70	[4]) 17 400	
Nederlandsch-Israëlietische gemeente.	Kinderen . .	"	"	"	"	"	
	Volwassenen .	"	"	"	"	"	
		"	"	"	"	682	
Nederlandsch Portugeesch-Israëlietische gemeente.	Kinderen . .	"	"	"	"	"	
	Volwassenen .	"	"	"	"	"	
		"	"	"	"	686	

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE G[1].

N°. 9.

Aan het verslag van den inspecteur van het onderwijs in de kolonie Suriname over 1899 wordt het volgende ontleend.

§ 1. *Organisatie.*

Bij resolutie van 2 Januari 1899, litt. A, n°. 10, werd machtiging verleend tot voortzetting van de proef, waarvan in § 1 van het verslag over 1896 sprake was, namelijk om aan de onderwijzers gelegenheid te geven in de vacantiën met de koloniale vaartuigen uitstapjes te doen ten einde de verschillende deelen van het land hunner inwoning en ook de naburige kolonie Demerary te bezoeken.

Van de aangeboden gelegenheid werd in 1899 door 128 onderwijzers, onderwijzeressen en kweekelingen gebruik gemaakt, te weten voor uitstapjes binnen de kolonie door 109 en voor een bezoek aan Demerary door 19.

Bij resolutie van 16 Januari 1899, litt. A, n°. 381, werd ter beschikking van den districtscommissaris van Boven-Para op nieuw een bedrag van f 100 (*een honderd gulden*) gesteld tot het doen geven van practisch onderwijs in het timmeren aan jongens op station Domburg gedurende het jaar 1899.

Aan het onderwijs werd in 1899 door gemiddeld 12 leerlingen deelgenomen.

Bij resolutie van 3 Mei 1899, litt. A, n°. 3085, werd bij wijze van proef aan de openbare school voor uitgebreid lager onderwijs aan de Gravenstraat een cursus in de „theoretische en practische botanie" verbonden; dit onderwijs werd voor meisjes facultatief gesteld. Het wordt in den namiddag van 5—6 uur gegeven, in de vijfde klasse één uur en in de zesde twee uren per week en wel voor zooveel het theoretische gedeelte betreft in de openbare school voornoemd en voor zooveel het practische gedeelte betreft in den cultuurtuin. Als leeraar werd aangewezen de directeur van den cultuurtuin.

Tot dusverre heeft het onderwijs, dat zich vooralsnog heeft bepaald tot het historische gedeelte, volgens bericht van den waarnemenden directeur der school, aan de verwachting beantwoord.

Met de practische oefeningen in den cultuurtuin zal spoedig een aanvang gemaakt worden.

Bij resolutie van 12 Mei 1899, litt. A, n°. 3090, werd aan den heer J. C. WEIDNER op zijn verzoek eervol ontslag verleend als lid van de sub-commissie van onderwijs in Nickerie en werd tot lid van genoemde sub-commissie benoemd de heer S. STEENMEYER.

Bij resolutie van 5 Juni 1899, litt. A, n°. 3957, werden programma's vastgesteld voor de examens ter verkrijging van akten van bekwaamheid als onderwijzer van den 1sten, 2den, 3den en 4den rang en voor de examens ter verkrijging van akten van bekwaamheid in de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche taal, de wiskunde, de landbouwkunde, de gymnastiek, het teekenen en de handwerken voor meisjes. Deze programma's werden door middel van het *Gouvernementsadvertentieblad* ter kennis van het algemeen gebracht.

In de maand September hadden de bij art. 28 van het huishoudelijk reglement voorgeschreven openbare lessen op de openbare school voor uitgebreid lager onderwijs aan de Gravenstraat plaats. Zij werden bijgewoond door de commissie van onderwijs en den waarnemenden inspecteur voor het onderwijs.

Na afloop van het onderzoek werden bevorderd van klasse:

B tot I	22 jongens en	13 meisjes,	te zamen	35	leerlingen.
I „ II	33 „	„ 21 „	„ „	54	„
II „ III	32 „	„ 12 „	„ „	44	„
III „ IV	41 „	„ 19 „	„ „	60	„
IV „ V	26 „	„ 15 „	„ „	41	„
V „ VI	14 „	„ 10 „	„ „	24	„
Totaal	168 „	„ 90 „	„ „	258	„

Aan 15 leerlingen van de zesde of hoogste klasse, namelijk aan 10 jongens en 5 meisjes werd het getuigschrift bedoeld bij art. 28 van het huishoudelijk reglement uitgereikt, terwijl het aan 8 leerlingen moest geweigerd worden.

Niet bevorderd werden van:

klasse B	. . . 15	leerlingen,
„ I	. . . 7	„
„ II	. . . 8	„
„ III	. . . 12	„
„ IV	. . . 23	„
„ V	. . . 21	„
Totaal	. . 86	„

Door 6 leerlingen werd aan het examen geen deel genomen. Van de oprichting der school tot heden werd het evenbedoelde getuigschrift uitgereikt aan 82 leerlingen, te weten 66 jongens en 16 meisjes.

Op ultimo December 1899 was het getal leerlingen 392, te weten: 262 jongens en 130 meisjes, verdeeld als volgt:

klasse B	28 jongens en	10 meisjes,	te zamen	38	leerlingen.
„ I	36 „	„ 23 „	„ „	59	„
„ II	47 „	„ 30 „	„ „	77	„
„ III	41 „	„ 18 „	„ „	59	„
„ IV	56 „	„ 23 „	„ „	79	„
„ V	35 „	„ 17 „	„ „	52	„
„ VI	19 „	„ 9 „	„ „	28	„

Onder deze cijfers zijn de leerlingen begrepen die krachtens art. 7 van het besluit van 6 October 1887 (*Gouvernementsblad* n°. 27) kosteloos te school bezochten.

Gelijk reeds in het vorige verslag werd medegedeeld werd klasse IV in Januari 1899 in twee parallelklassen gesplitst.

In November werd bij den aanvang van den cursus 1899/1900

ook klasse II in twee parallelklassen gesplitst in plaats van klasse III die in den vorigen cursus gesplitst was.

De omzetting van de van Sypesteynschool (die tot aan de groote vacantie van 1898 eene kostelooze openbare school voor gewoon lager onderwijs voor jongens was geweest) in eene betalende school voor uitgebreid lager onderwijs voor jongens en meisjes werd voltooid door het besluit van 30 December 1899 (*Gouvernementsblad* n°. 48) waarbij van art. 1 van het besluit van 14 October 1898 (*Gouvernementsblad* n°. 35) werd ingetrokken het laatste lid, inhoudende vrijstelling van de betaling van schoolgeld in de 1ste, 2de en 3de klasse van de leerlingen die op 1 October 1898 reeds als leerlingen waren ingeschreven.

Deze intrekking der vrijstelling had ten gevolge de verplaatsing in Januari 1900 van de niet-betalende leerlingen naar andere openbare scholen.

In de maand September hadden de bij art. 26 van het huishoudelijk reglement voorgeschreven openbare lessen plaats; zij werden door de commissie van onderwijs en den waarnemenden inspecteur voor het onderwijs bijgewoond.

Op het tijdstip van de intrekking van evengenoemde vrijstelling telde de van Sypesteynschool 181 leerlingen, waarvan 20 betalende.

Op 31 April 1900 bedroeg het getaal leerlingen 37.

Op deze school zal onderwijs worden gegeven in het Engelsch en Fransch, maar niet in het Duitsch en in de wiskunde.

Na de groote vacantie van 1899 werd de school der Moravische Broedergemeente van Clevia overgebracht naar het fort Nieuw-Amsterdam.

Bij resolutie van 23 December 1899, litt. A, n°. 9095, werd een bedrag van f 150 ter beschikking gesteld van den districtscommissaris van Boven-Para, ten einde gedurende een jaar een persoon aan te huren om de schoolkinderen van Overtoom met de daarvoor bestemde boot naar Onoribo en terug te vervoeren.

In de Memorie van Toelichting, behoorende bij de begrooting voor het dienstjaar 1899 werd medegedeeld dat een onderzoek naar de wijze waarop de in 1893 door den heer R. A. P. C. O'Ferrall, in het leven geroepen timmerschool (de werk- en constructiewinkel) tot dusver had gewerkt, tot de overtuiging had geleid dat wanneer niet op de eene of andere wijze de zaak werd aangevat de timmerschool vrij spoedig tot het verleden zou behooren. Teneinde dit te voorkomen werd eene subsidie van f 1000 ter begrooting gebracht, met de bedoeling dat bijdragen zouden worden gevraagd van particulieren, die meer en blijvend genegen zouden zijn dergelijke bijdrage te geven, wanneer zij weten dat door het Gouvernement eene subsidie gegeven wordt en daaraan toezicht op de inrichting verbonden zou worden. De bedoeling was om voorshands den werk- en constructiewinkel in stand te houden onder toezicht van Gouvernementswege en met bijdragen van particulieren.

In Januari 1899 werd, in verband met het bovenstaande, door den Gouverneur een voorloopig comité uitgenoodigd plannen te beramen om het ambachtsonderwijs in de kolonie op hechten grondslag te vestigen.

Dit leidde tot het ontstaan van de stichting de „Ambachtsschool te Paramaribo", waarin de beide inrichtingen van den heer O'Ferrall, met de avondschool voor handwerkslieden en de werk- en constructiewinkel zouden opgaan.

Voor meer bijzonderheden wordt verwezen naar het in druk verschenen „Verslag der Ambachtsschool over het jaar 1899". [1])

De teekenschool van den heer C. G. F. Rustwijk, die sedert November 1898 gehouden wordt in een daartoe opzettelijk opgericht gebouwtje op het terrein bij de Willemschool, telde op ultimo December 1899, 25 leerlingen.

De sedert 1892 opgerichte naai- en breischool voor de weesmeisjes der Hervormde gemeente te Paramaribo, werd in 1899 door gemiddeld 32 leerlingen bezocht. Er wordt onderricht gegeven zoowel in de nuttige als in de fraaie handwerken. De schooluren zijn driemaal in de week van 4—5½ uur.

De in December 1896 in het leven geroepen knip- en modeklasse der Roomsch-Katholieke zusters, die ten doel heeft de leerlingen harer scholen na het einde der schooljaren de gelegenheid te geven zich in het knippen en vervaardigen van dames- en kindercostumes te bekwamen, telde op ultimo December 1899 18 leerlingen, terwijl de klasse vanaf de oprichting door ongeveer 40 leerlingen is bezocht.

Om tot de modeklasse te worden toegelaten moeten de leerlingen hare schooljaren loffelijk hebben voleindigd en eene zekere vaardigheid bezitten voor het naaldwerk.

Op de naai- en breischool der Luthersche gemeente, in 1897 gesticht, bedroeg het getal leerlingen op ultimo December 1899, 72. Er wordt onderwijs gegeven in nuttige en fraaie handwerken.

Bij resolutie van 30 December 1899. lit. A n°. 9244 werd bepaald:

1°. dat de nieuwe openbare school voor uitgebreid lager onderwijs op het erf van de vroegere bewaarplaats voor krankzinnigen tusschen de Wagenweg en Gravenstraat (die den 8sten Januari 1900 geopend is) den naam zal dragen van „Oranjeschool" en voor jongens en meisjes toegankelijk zal zijn.

2°. dat met 1 Januari 1900 de Willemschool alleen voor jongens toegankelijk zal zijn.

Op 31 December 1899 waren te Paramaribo 2 openbare scholen voor uitgebreid lager onderwijs, beide voor jongens en meisjes toegankelijk.

Van de 4 openbare scholen voor gewoon lager onderwijs op dien datum, waren de Emmaschool en de Wilhelminaschool uitsluitend voor meisjes bestemd, terwijl de Willemschool en de Westerschool voor jongens en meisjes toegankelijk waren. Ingevolge de reeds genoemde resolutie van 30 December 1899, lit. A, n°. 9244, is de toestand in zooverre veranderd dat men thans heeft 5 openbare scholen voor gewoon lager onderwijs, waarvan 1 uitsluitend voor jongens bestemd is, 2 gemengd en 2 uitsluitend voor meisjes bestemd zijn.

Het Surinaamsch onderwijzersgenootschap telde op ultimo December 135 gewone leden, nl. 35 dames en 100 heeren. Het getal eereleden bedroeg 5.

Hoewel het eene mededeeling geldt, die in het verslag over 1900 zou thuis behooren, wensch ik hier reeds mede te deelen dat de Morvische Broedergemeente in Februari 1900 een belangrijken stap in de goede richting heeft gedaan door het in het leven roepen van een pensioenfonds voor inlandsche onderwijzers in dienst der gemeente.

De inkomsten van het fonds bestaan uit:

1°. een gedeelte van het inkomen der onderwijzers en wel 4 pct.

2°. een bijdrage uit de zendingskas tot een gelijk bedrag als door de onderwijzers wordt betaald.

Aanspraak op pensioen hebben alle onderwijzers en onderwijzeressen die door ziekte of ouderdom blijvend ongeschikt zijn hunnen dienst naar behooren waar te nemen, wanneer zij ten minste gedurende tien jaar in de scholen der gemeente werkzaam zijn geweest. Het pensioen bedraagt bij tien dienstjaren 30 pct. van het laatst genoten inkomen en dit bedrag vermeerderd met 1 pct. voor ieder vol dienstjaar meer.

§ 2. *Examens ter verkrijging van akten van bekwaamheid tot het geven van lager onderwijs.*

Het volgende staatje geeft een overzicht van de in 1899 afgelegde examens.

[1]) Zie bijlage G^3.

EXAMEN VOOR	Getal candidaten, die zich aangemeld hadden.	Getal candidaten, die zich teruggetrokken hadden.	Getal candidaten, die geëxamineerd zijn.	Getal candidaten, die geslaagd zijn.	Getal candidaten, die zich aangemeld hadden.	Getal candidaten, die zich teruggetrokken hadden.	Getal candidaten, die geëxamineerd zijn.	Getal candidaten, die geslaagd zijn.	Totaal geëxamineerd.	Totaal geslaagd.	*Aanmerkingen.*
	1ste halfjaar.				2de halfjaar.						
den 4den onderwijzersrang	1) 8	1	1) 7	„	2) 16	2	2) 14	4) 7	21	7	1) Waaronder 2 vrouw. cand.
„ 3den „	2	1	1	„	3) 8	1	3) 7	5) 2	8	2	2) „ 10 „ „
„ 2den „	1	„	1	„	3	„	3	1	4	1	3) „ 3 „ „
de Engelsche taal	„	„	„	„	2	1	1	1	1	1	4) „ 5 „ „
de handwerken voor meisjes	4	„	4	„	3	„	3	3	7	3	5) „ 1 „ „
Totaal	15	2	13	„	32	4	28	14	41	14	

Bij de verschillende examens werd de commissie van examens bijgestaan door deskundigen.

Ter vergelijking van de beide in 1899 gehouden rangexamens met die van vorige jaren zijn hier twee staten opgenomen, aanwijzende het getal punten in de verschillende vakken v rkregen door:

1°. al de candidaten;

2°. de toegelaten candidaten.

Tot toelichting diene dat 10 het hoogste cijfer is dat in eenig vak kan worden verkregen.

EXAMENVAKKEN.	Gemiddeld getal punten verkregen door de candidaten voor den								
	4den rang.			3den rang.			2den rang.		
	1897.	1898.	1899.	1897.	1898.	1899.	1897.	1898.	1899.
Schrijven	5	5	5	5	6	5	5	6	5
Nederlandsche taal	5	5	5	5	5	5	6	5	5
Vormleer	4	5	5	4	4	5	4	4	6
Rekenen	5	4	4	4	5	4	5	4	6
Aardrijkskunde	5	4	5	5	5	6	4	5	5
Geschiedenis	5	5	5	5	5	4	5	4	6
Kennis der natuur	4	4	4	4	5	4	4	4	5
Theorie van het zingen [1])	„	„	2	„	„	3	„	„	4
Onderwijs en opvoedkunde	4	4	4	5	4	5	4	4	5
Totaal	37	36	39	37	39	41	37	36	47
Getal candidaten	31	36	21	17	9	8	3	6	4

[1]) In October 1899 is voor het eerst examen afgenomen in „Theorie van het zingen".

EXAMENVAKKEN.	Gemiddeld getal punten verkregen door de candidaten, toegelaten voor den								
	4den rang.			3den rang.			2den rang.		
	1897.	1898.	1899.	1897.	1898.	1899.	1897.	1898.	1899.
Schrijven	5	6	6	6	6	7	„	„	4
Nederlandsche taal	6	6	7	6	5	6	„	„	6
Vormleer	6	6	5	6	5	7	„	„	5
Rekenen	6	5	6	5	6	5	„	„	4
Aardrijkskunde	6	5	6	6	6	7	„	„	7
Geschiedenis	6	5	6	6	6	5	„	„	7
Kennis der natuur	5	5	6	4	6	5	„	„	7
Theorie van het zingen [1])	„	„	3	„	„	4	„	„	2
Onderwijs en opvoedkunde	5	5	5	6	6	5	„	„	7
Totaal	45	43	50	45	43	51	„	„	49
Getal toegelaten candidaten	11	15	7	6	3	2	„	„	1

[1]) In October 1899 is voor het eerst examen afgenomen in „Theorie van het zingen".

Van af de invoering der onderwijsverordening van 8 December 1876 (*Gouvernementsblad* 1877 n°. 10) tot Mei 1886 slaagden:

voor den 4den rang 66 candidaten;

„ „ 3den „ 28 „

„ „ 2den „ slaagde geen der candidaten.

Op 3 Juni 1886 trad de verordening van 3 Maart 1886 (*Gouvernementsblad* n°. 20) in werking, waarbij bepaald werd dat om aan het hoofd eener school te staan vereischt wordt o. m. het bezit eener akte van bekwaamheid, voor Paramaribo van ten minste den tweeden rang, voor de districten van ten minste den den derden rang.

Van October 1886 tot October 1899 slaagden:

voor den 4den rang 86 candidaten;

„ „ 3den „ 40 „

„ „ 2den „ 12 „

Opmerkelijk mag het genoemd worden dat tot dusverre geen enkele vrouwelijke candidaat zich heeft aangemeld voor het examen ter verkrijging van den tweeden onderwijzersrang.

§ 3. *Getal en aard der scholen.*

Blijkens de hierbijgaande bijlage bedroeg op ultimo December 1899 het getal scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs in de kolonie 53, waarvan 24 te Paramaribo en 29 in de districten.

Te Paramaribo waren:

7 niet gesubsidieerde particuliere scholen,

6 gouvernementsscholen,

6 gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders,

5 gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke gestelijken.

In de districten:

13 gouvernementsscholen,

10 gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders,

6 gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken.

Voorts waren er nog in de stad 1 en in de districten 3 gouvernementsscholen, alwaar kinderen van Britsch-Indische immigranten onderwijs ontvangen in hunne landstalen en 8 scholen van de Moravische Broeders bij de boschnegers.

Omtrent de overige scholen en de bewaarscholen wordt verwezen naar §§ 1, 4, 5 en 7 van dit verslag.

§ 4. *De centraalschool.*

In 1899 onderging het onderwijzend personeel geen wijziging.

Op ultimo December 1899 bedroeg het aantal leerlingen 15, waarvan 7 kostleerlingen. De oudste leerling was 22 jaar, de jongste 13 jaar oud, de gemiddelde leeftijd der leerlingen was 15 jaar.

In het volgende staatje zijn de cijfers voor de jaren 1895—1899 samengevat:

	1895	1896	1897	1898	1899
Getal leerlingen op 31 December	7	14	14	12	15
Ouderdom van den oudsten leerling	17	17	18	20	22
„ „ „ jongsten „	14	13	14	14	13
Gemiddelde leeftijd der leerlingen	15	15	15	16	15

§ 5. *De normaalschool.*

Het onderwijzend personeel bestond op ultimo December uit de heeren J. J. Heilbron, directeur; J. A. H. Reiziger, onderwijzer en S. del Castilho, onderwijzer in het teekenen.

Aan het toelatingsexamen, dat op 31 October en 1 November plaats had, werd door 25 candidaten deelgenomen, namelijk 12 mannelijke en 13 vrouwelijke, alleen voor den eersten cursus.

Van dezen werden 14 toegelaten, nl. 6 mannelijke en 8 vrouwelijke.

De gemiddelde leeftijd der toegelaten candidaten was 16 jaar.

Op den 1sten cursus werden eveneens toegelaten 6 meisjes die in het bezit zijn van het getuigschrift bedoeld bij art. 28 van het huishoudelijk reglement der openbare school voor uitgebreid lager onderwijs aan de Gravenstraat.

In 1899 werd een voldoend examen voor den 4den onderwijzersrang afgelegd door 3 kweekelingen, die daarop tot den 2den cursus bevorderd werden, voor den 3den rang door 2 kweekelingen, waarvan een op haar verzoek werd afgeschreven en voor den 2den rang door 1 kweekeling.

Op ultimo December 1899 telde:

de 1ste cursus 15 mannelijke en 23 vrouwelijke kweekelingen.

de 2de cursus 11 mannelijke en 13 vrouwelijke kweekelingen.

Te zamen 26 mannelijke en 36 vrouwelijke kweekelingen.

In het geheel dus 62 tegen 58 op gelijk tijdstip in 1898.

In den volgenden staat zijn eenige cijfers over de jaren 1895—1899 naast elkander geplaatst.

		1895	1896	1897	1898	1899
Getal kweekelingen op 31 December		41	49	48	58	62
Op den 1sten cursus	mannelijke	15	17	15	14	15
	vrouwelijke	13	19	13	14	23
Op den 2den cursus	mannelijke	10	7	10	17	11
	vrouwelijke	3	6	10	13	13
Getal candidaten bij het toelatingsexamen		23	22	19	28	25
van het mannelijk geslacht		12	9	12	16	12
„ „ vrouwelijk geslacht		11	13	7	12	13
Getal toegelaten kweekelingen		15	17	3	14	14
van het mannelijk geslacht		9	7	3	8	6
„ „ vrouwelijk geslacht		6	10	—	6	8
Gemiddelde leeftijd der toegelaten kweekelingen		16	16	16	17	16

§ 6. *Onderwijzend personeel.*

Worden de scholen bij de boschnegers wèl, de normaalschool, de centraalschool, de in § 1 genoemde scholen, de scholen voor kinderen van Britsch-Indische immigranten en de bewaarscholen niet medegeteld, dan was op ultimo December 1899 het onderwijzend personeel samengesteld als volgt:

te Paramaribo:

10 onderwijzers en 1 onderwijzeres van den 1sten rang,

8 „ van den 2den rang,

26 „ en 17 onderwijzeressen van den 3den rang,

32 „ en 23 „ „ „ 4den „

1 „ met akte alleen voor het teekenen,

1 onderwijzeres met akte alleen voor het Engelsch,

11 onderwijzeressen met akte alleen voor de handwerken voor meisjes;

voorts nog 28 mannelijke en 38 vrouwelijke personen zonder onderwijzersrang of speciale akte, die in de scholen hulp verleenden of in speciale vakken onderwijs gaven; hieronder begrepen de echtgenoote van een zendeling der Moravische Broedergemeente, die onderwijs gaf in de handwerken voor meisjes;

in de districten:

3 onderwijzers van den 2den rang,

13 „ en 1 onderwijzeres van den 3den rang,

15 „ „ 1 „ „ „ 4den „

8 „ zonder rang aan het hoofd van scholen.

voorts nog 8 personen van het mannelijk en 20 van het vrouwelijk geslacht, die in de scholen hulp verleenden of in speciale vakken onderwijs gaven, hieronder begrepen 8 echtgenooten van zendelingen der Moravische Broedergemeente, die onderwijs gaven in handwerken voor meisjes, en van welke 2 in het bezit zijn van akten van bekwaamheid voor dit vak;

in de geheele kolonie derhalve:

107 gegradueerde onderwijzers;
43 „ onderwijzeressen;

te zamen 150 tegen 149 op gelijk tijdstip van 1898.

Voorts 1 onderwijzer met akte alleen voor het teekenen, 1 onderwijzeres met akte alleen voor het Engelsch, 13 onderwijzeressen met akte alleen voor de handwerken voor meisjes, 8 onderwijzers zonder rang aan het hoofd van scholen en 92 niet geëxamineerde personen die in de school hulp verleenden of in speciale vakken onderwijs gaven.

Van de niet-geëxamineerde personen waren werkzaam in de geheele kolonie:

op de gouvernementsscholen 11
„ „ bijzondere scholen. 15
„ „ gesubsidieerde scholen der Moravische broeders. . 39
„ „ gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken 27

In den volgenden staat wordt het getal onderwijzers van de verschillende rangen opgegeven, die bij het gewoon lager en het uitgebreid lager onderwijs werkzaam waren op 31 December 1894—1899.

		1894.	1895.	1896.	1897.	1898.	1899.
Onderwijzers van den 1sten rang		6	6	6	7	8	10
Onderwijzers van den 2den rang		11	11	11	11	10	11
Onderwijzers van den 3den rang		35	34	36	40	39	39
Onderwijzers van den 4den rang		44	46	45	44	49	47
Onderwijzeressen van den 1sten rang		1	1	1	1	1	1
Onderwijzeressen van den 2den rang		„	„	„	„	„	„
Onderwijzeressen van den 3den rang		17	18	18	19	19	18
Onderwijzeressen van den 4den rang		11	10	15	18	23	24
Totaal van den	1sten rang	7	7	7	8	9	11
	2den „	11	11	11	11	10	11
	3den „	52	52	54	59	58	57
	4den „	55	56	60	62	72	71
Totaal der 4 rangen		125	126	132	140	149	150

§ 7. *Getal en aard der schoolgaande kinderen.*

Op de scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs waren op ultimo December 1899 ingeschreven

in de geheele kolonie:

3668 jongens;

3472 meisjes;

te zamen 7140 leerlingen, tegen 7189 op gelijk tijdstip van 1898; het getal leerlingen is derhalve verminderd met 49, te weten 38 jongens en 11 meisjes.

te Paramaribo:

2723 jongens;

2765 meisjes;

te zamen 5488 leerlingen, zijnde bijna 77 pct. van het getal schoolgaande kinderen in de kolonie, tegen 5548 op gelijk tijdstip van 1898. Het getal leerlingen is te Paramaribo dus verminderd met 60, te weten 19 jongens en 41 meisjes.

in de districten:

945 jongens;

707 meisjes;

te zamen 1652 leerlingen, zijnde ruim 23 pct. van het getal schoolgaande kinderen in de kolonie tegen 1641 op gelijk tijdstip van 1898. Het getal leerlingen is in de districten dus vermeerderd met 11, te weten verminderd met 19 jongens en vermeerderd met 30 meisjes.

De onderstaande opgaven vermelden de plaatsen van vestiging en de bevolking der districtsscholen op ultimo December 1899.

a. Gouvernementsscholen.

1°. op de plantage Nieuw-Meerzorg . . . 94 leerlingen.
2°. „ „ „ Mariënburg . . . . . 62 „
3°. „ het fort Nieuw-Amsterdam . . . . 33 „
4°. „ den grond Hannover . . . . . . 29 „
5°. „ „ „ Onverwacht. . . . . . 28 „
6°. „ „ „ Onoribo . . . . 27 „
7°. „ het station Domburg . . . . . . 63 „
8°. „ den grond Hague . . . . . . 44 „
9°. „ het dorp Totness. . . . . 43 „
10°. „ den grond Weltevreden . . . . . 75 „
11°. „ „ „ Ma mère . . . . . . 46 „
12°. te Nieuw-Nickerie . . . . 105 „
13°. op de plantage Catharina Sophia . . . 44 „

te zamen . . . 693 „

b. Scholen der Moravische Broeders.

1°. op het etablissement Charlottenburg . . 63 leerlingen.
2°. „ „ „ Leliëndaal . . . 58 „
3°. „ „ „ Nieuw-Amsterdam 43 „
4°. „ „ „ Bersaba . . . . 48 „
5°. „ „ „ Bergendal. . . . 22 „
6°. „ den grond Carolina . . . . 35 „
7°. „ het etablissement Salem . . . . . 159 „
8°. „ „ „ Waterloo . . . . 76 „
9°. te Nieuw-Nickerie. . . . . 103 leerlingen.
10°. „ Albina . . . . 32 „

te zamen . . . 639 „

c. Scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken.

1°. op het etablissement Marianella . . . 43 leerlingen.
2°. „ de plantage Mary'shope, de Mariaschool 77 „
3°. „ „ „ „ Theresia-school . . . . 84 „
4°. te Nieuw-Nickerie, de St. Alphonsusschool 44 „
5°. „ „ „ Claraschool . . . 50 „
6°. „ Albina, de Gerardus Majellaschool . 22 „

te zamen . . . 320 „

In de districten is, vergeleken met 31 December 1898, de bevolking der gouvernementsscholen en die van de scholen der Moravische Broeders vermeerderd respectievelijk met 13 en 19, die van de scholen der Roomsch-Katholieke gestelijken verminderd met 21.

In den volgenden staat zijn de schoolkinderen gegroepeerd naar de leeftijden.

LEEFTIJD.	Getal schoolgaande kinderen op ultimo December 1899.			
	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Per 100.
Beneden 7 jaar .	56	51	107	1,50
„ 7 „ .	445	342	787	11,02
„ 8 „ .	415	508	923	12,93
„ 9 „ .	427	477	904	12,66
„ 10 „ .	506	540	1046	14,65
„ 11 „ .	489	489	978	13,70
„ 12 „ .	496	474	970	13,59
„ 13 „ .	441	346	787	11,02
„ 14 „ .	283	173	456	6,39
„ 15 „ .	75	52	127	1,78
Boven 15 „ .	35	20	55	0,77

Men had dus op 31 December 1899:

107 schoolgaande kinderen beneden 7 jaar,
5608 „ „ van 7—12 „
1425 „ „ boven 12 „

tegen 108, 5748 en 1333 op 31 December 1898.

De bovenstaande cijfers hebben alleen betrekking op de scholen voor gewoon lager en uitgebreid lager onderwijs. De normaalschool, de centraalschool, de ambachtsschool, de scholen voor kinderen van Britsch-Indische immigranten, de scholen bij de boschnegers en de bewaarscholen zijn daaronder niet begrepen.

Op de 7140 op 31 December 1899 de scholen voor gewoon lager en uitgebreid lager onderwijs bezoekende kinderen, waarbij niet gerekend zijn die op de scholen bij de boschnegers, had men 165 geëxamineerde onderwijzers, hieronder begrepen die met akten uitsluitend voor speciale vakken. Van de rangonderwijzers was op dien datum 1 (van de Moravische Broedergemeente) met buitenlandsch verlof afwezig en tijdelijk in anderen werkkring geplaatst. Er bleven dus 163 over, dit is gemiddeld 1 geëxamineerd onderwijzer op 43,8 leerlingen tegen 45,8 in het jaar te voren.

Te Paramaribo had men 130 geëxamineerde onderwijzers, van welke 1 met verlof en 1 tijdelijk in anderen werkkring; er bleven dus over:

128 geëxamineerde onderwijzers op 5488 leerlingen, of
1 „ onderwijzer „ 42,9 „ tegen
1 „ „ „ 44,3 „ in 1898;

in de districten:

35 geëxamineerde onderwijzers op 1652 leerlingen, of
1 geëxamineerde onderwijzers op 47,2 leerlingen tegen:
1 „ „ „ 58,6 „ in 1898.

Uit de bijlage blijkt hoe de verhoudingen waren voor alle districten en voor de verschillende categorieën van scholen.

Op de hierbedoelde scholen had men op 31 December 1899 op elke 100 leerlingen:

in de geheele kolonie 51,4 jongens en 48,6 meisjes;
te Paramaribo 49,6 „ „ 50,4 „
in de districten 57,2 „ „ 42,8 „

Neemt men alleen de schoolgaande kinderen van 7—12 jaar, dan waren er op elke 100 leerlingen:

in de geheele kolonie 49.5 jongens en 50,5 meisjes,
te Paramaribo 47,5 „ „ 52,5 „
in de disericten 56,2 „ „ 43,8 „

Uit den volgenden staat blijkt welke categorieën van kinderen de scholen bezochten en welke de getalsterkte was van elke categorie op 31 December 1899.

	Getal schoolgaande kinderen op ultimo December.			Per 100 op ultimo December.		
	1897.	1898.	1899.	1897.	1898.	1899.
Paramaribo en districten.						
Voor rekening van particulieren	1062	1114	1125	14,7	15,5	15,8
Voor rekening van het Gouvernement	2023	1950	1905	28,0	27,1	26,7
Op de gesubsidieerde scholen der Moravische broeders	2343	2347	2336	32,5	32,7	32,7
Op de gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	1790	1778	1774	24,8	24,7	24,8
Paramaribo.						
Voor rekening van particulieren	1057	1108	1121	19,0	20	20,4
Voor rekening van het Gouvernement	1355	1276	1216	24,4	23	22,2
Op de gesubsidieerde scholen der Moravische broeders	1705	1727	1697	30,6	31,1	30,9
Op de gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	1446	1437	1454	26,0	25,9	26,5
Districten.						
Voor rekening van particulieren	5	6	4	0,3	0,4	0,2
Voor rekening van het Gouvernement	668	674	689	40,4	41,2	41,7
Op de gesubsidieërde scholen der Moravische broeders	638	620	639	38,6	37,7	38,7
Op de gesubsidieërde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	344	341	320	20,8	20,7	19,4

In het cijfer van 1454 leerlingen op de gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken te Paramaribo zijn 209 leerlingen begrepen, die tegen betaling op de St. Petrus en Paulusschool geplaatst waren. In het geheel gingen dus te Paramaribo voor rekening van particulieren ter school 1121 + 209 of 1330 kinderen tegen 1108 + 202 of 1310 kinderen op 31 December 1898

Het getal leerlingen op de scholen bij de boschnegers was op 31 December 1899:

		Jong	Meisj.	Totaal.
op Kwattahede	aan de Boven-Saramacca	5	7	12
„ Makaipingo	„ „ „	8	3	11
„ Koffiekamp	„ „ Boven-Suriname	17	14	31
„ Gansee	„ „ „	44	27	71
„ Botopasie	„ „ „	13	11	24
„ Kopenkrisie	„ „ Coppename	8	2	10
„ Drie Tabbetjes	„ „ Tapanahony	19	1	20
„ Lange Tabbetje	„ „ Marowijne	3	3	6
		117	68	185

Aan het hoofd van deze scholen stonden respectievelijk: D. J. Hiwat, C. E. Bern, L. C. Drakesteyn, D. P. IJveraar, J. Albitrouw, Chr. Kraag, J. G. Spalburg en J. J. Pang-Atjok. D. P. IJveraar heeft den 4den en J. G. Spalburg den 3den rang; de anderen zijn niet gegradueerde onderwijzers.

Op de scholen voor kinderen van Britsch-Indische immigranten waren de cijfers:

	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Mariënburg	38	6	44
Zoelen	28	6	34
Alliance	25	13	38
Voorstad Combé	28	4	32
	119	29	148

Aan het hoofd van deze scholen stonden respectievelijk: Tazal-Ali, Matadin, Kasipersad en Rampersad.

Het volgend staatje geeft een overzicht van de bewaarscholen te Paramaribo op 31 December 1899.

Bewaarscholen van:	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
de Moravische broeders voor kinderen van onvermogenden	120	128	248
de Roomsch-Katholieke geestelijken voor kinderen van onvermogenden	177	203	380
Totaal . . .	297	331	628
de Roomsch-Katholieke geestelijken voor andere kinderen	43	53	96
verschillende particulieren	114	115	229
Totaal . . .	157	168	325
Totaal-generaal . . .	454	499	953

Op de bewaarschool verbonden aan de St. Claraschool te Nieuw-Nickerie gingen op 31 December 1899 13 jongens en 24 meisjes, te zamen 37 kinderen; op die verbonden aan de St. Theresiaschool op Coronie 26 jongens en 18 meisjes, te zamen 44 kinderen; op de bewaarscholen in de districten te zamen dus 39 jongens en 42 meisjes, in het geheel 81 kinderen. Deze voegende bij die te Paramaribo komt men voor de bewaarscholen tot een totaal van 1034 kinderen, namelijk 493 jongens en 541 meisjes.

Op 31 December 1899 gingen in de geheele kolonie ter school:

4397 jongens;
4110 meisjes;

te zamen 8507 kinderen.

Hieronder volgt een staat van de mutatiën op de scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs, de scholen bij de Boschnegers niet medegerekend.

	Voor het eerst op school geplaatst.			Totaal van al de plaatsingen.			Totaal van al de afschrijvingen.		
	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Paramaribo	364	431	795	740	839	1579	759	880	1639
Nickerie	43	36	79	78	78	156	85	72	157
Coronie	44	33	77	70	49	119	67	53	120
Cottica	„	„	„	1	1	2	7	7	14
Beneden-Commewijne	25	16	41	46	30	76	48	28	76
Beneden-Para en Beneden-Suriname	12	5	17	22	18	40	17	15	32
Boven-Para en Boven-Suriname	17	26	43	30	45	75	50	32	82
Marowijne	6	11	17	24	26	50	18	21	39
Saramacca	2	4	6	6	16	22	4	5	9
Totaal . . .	513	562	1075	1017	1102	2119	1055	1113	2168
Het totaal was in 1898 . . .	579	566	1145	1235	1179	2414	1225	1195	2420

	Voor het eerst op school geplaatst.			Totaal van al de plaatsingen.			Totaal van al de inschrijvingen.		
	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Paramaribo.									
Niet-gesubsidieerde particuliere scholen	37	54	91	75	121	196	85	115	200
Gouvernementsscholen	69	93	162	177	181	358	206	195	401
Gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders. .	108	156	264	206	334	540	207	363	570
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	150	128	278	282	203	485	261	207	468
Totaal . . .	364	431	795	740	839	1579	759	880	1339
Het totaal was in 1898 . . .	398	443	841	913	928	1841	907	949	1856
Districten.									
Gouvernementsscholen	74	49	123	121	108	229	137	79	216
Gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders. .	50	54	104	100	100	200	83	98	181
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken.	25	28	53	56	55	111	76	56	132
Totaal . . .	149	131	280	277	263	540	296	233	529
Het totaal was in 1898 . . .	181	123	304	322	251	573	318	246	564

Blijkens den staat werden 2119 leerlingen ingeschreven, waarvan 1075 voor het eerst op school kwamen; dit laatste cijfer omvat zoowel de kinderen die nog in het geheel geen onderwijs hadden genoten, als die van de bewaarscholen kwamen (ten getale van 355, namelijk 143 jongens en 212 meisjes.

Van de eene school naar de andere verplaatst werden dus 2119 — 1075 of 1044 leerlingen. Het geheele aantal van de schoollijsten afgeschreven leerlingen bedroeg 2168; trekt men hiervan af het getal verplaatste kinderen, dan houdt men het getal over van hen die voor goed de school verlieten, dat is 1124 tegen 1151 in 1898.

§ 8. *Schoolbezoek en schoolverzuim.*

In de bij dit verslag gevoegde bijlage vindt men een overzicht van de gemiddelde opkomst per dag en per 100 leerlingen voor Paramaribo en de districten afzonderlijk en naar den aard der school.

De gemiddelde opkomst per 100 leerlingen bedroeg in 1899 voor

de geheele kolonie	84
Paramaribo	84
de districten	84

tegen 83, 83 en 83 in 1898.

Het schoolbezoek was in 1899 iets beter dan in 1898. Naar den aard der scholen waren de cijfers per 100 leerlingen:

	in de geheele kolonie.	te Paramaribo.	in de districten.
op de niet-gesubsidieerde particuliere scholen	90	90	—
op de gouvernementsscholen. . . .	81	80	82
op de gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders	83	83	85
op de gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken. .	88	88	87

Omtrent het hooge cijfer der verzuimen op de gouvernementsscholen te Paramaribo zij hier verwezen naar hetgeen daaromtrent in de verslagen over 1890 en 1895 is aangeteekend.

De maatregel door den procureur-generaal genomen om elken dag op de verschillende scholen te Paramaribo de verzuimen van den vorigen dag op te nemen en een onderzoek in te stellen naar de ware reden daarvan, werkt goed.

In 1899 werden geen vervolgingen ingesteld wegens schoolverzuim.

Van 1877 (het jaar van de in werking treding der nieuwe onderwijsverordening) tot 1899 is het getal schoolgaande kinderen in de kolonie met 2518 vermeerderd, terwijl het percentcijfer van de dagelijksche opkomst van 75 tot 84 steeg. Te Paramaribo steeg in dezelfde tijdruimte de schoolbevolking van 3201 tot 5488; eene vermeerdering dus van 2207; het percentcijfer van de dagelijksche opkomst klom daarbij van 73 tot 84.

In den volgenden staat is voor iedere maand het gemiddelde getal schoolgaande kinderen en de gemiddelde opkomst per dag opgegeven. October is de vacantiemaand.

	Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	September.	October.	November.	December.
Gemiddeld getal schoolgaande kinderen:												
a. Paramaribo	5576	5587	5527	5521	5588	5579	5559	5530	5292	„	5288	5509
b. de districten . . .	1652	1638	1642	1663	1663	1613	1575	1603	1538	„	1608	1502
c. de geheele kolonie .	7228	7225	7169	7184	7251	7192	7134	7133	6830	„	6896	7011
Gemiddelde opkomst per dag:												
a. Paramaribo	4637	4706	4592	4648	4684	4623	4799	4644	4487	„	4560	4729
b. de districten . . .	1369	1415	1402	1380	1398	1369	1308	1346	1307	„	1348	1271
c. de geheele kolonie .	6006	6121	5994	6028	6082	5992	6007	5990	5794	„	5908	6000
Gemiddelde opkomst per 100 per dag:												
a. Paramaribo	83	84	83	84	84	83	86	84	85	„	86	86
b. de districten . . .	83	86	85	83	84	85	83	84	85	„	84	85
c. de geheele kolonie .	83	85	84	84	84	83	84	84	85	„	86	86

Het schoolbezoek liep in 1899 in de verschillende maanden zoowel te Paramaribo als in de districten weinig uiteen, hetgeen waarschijnlijk moet worden toegeschreven aan het weer dat nagenoeg het geheele jaar even droog was.

De behandeling van trachoomlijders op school (zie het verslag over 1889, werd in 1899 geregeld voortgezet. Moeilijkheden van de zijde der ouders werden daarbij niet ondervonden.

§ 9. *Omvang aard en toestand van het onderwijs. Schooltucht.*

Onder verwijzing naar § 1 van dit verslag kan hier met de opmerking worden volstaan dat er onder dit hoofd over 1899, overigens niets nieuws valt mede te deelen.

§ 10. *De schoolspaarbank.*

Het saldo bij den inspecteur voor het ondefwijs in kas van 1898 was f 171.

Het geheele bedrag van 1 Januari tot 31 December 1899 bij den inspecteur voor het onderwijs gestort was f 3395; hiervan moest ter restitutie aan scholieren worden uitgekeerd aan de openbare school voor uitgebreid lager onderwijs aan de Gravenstraat . . . . f 75,00

aan de onderwijzer K. H. Bergen		2,00
aan den onderwijzer R. A. P. C. O'Ferrall . .		1,00
aan de school op Onverwacht		4,00
„ „ St. Jozefschool		20,00
te zamen . . .	f	102,00

Het saldo bleef dus f 3293.

In 1899 werd door den inspecteur voor het onderwijs in de koloniale spaarbank ten name van den „Inspecteur voor het onderwijs voor de schoolspaarbank" een bedrag van f 3464 gestort.

In 1898 was op het spaarbankboekje van den inspecteur een saldo van f 1367 overgebleven, dat nog niet werd overgeschreven op naam van scholieren. Met het in 1899 in de koloniale spaarbank gestorte bedrag van f 3464 maakt dit eene som uit van f 4831.

In 1899 werd een bedrag van f 3520 op naam van scholieren overgeschreven, zoodat het saldo van het te goed op evengenoemd spaarbankboekje op ultimo December 1899 f 1311 bedroeg. Van de invoering der schoolspaarbank in Mei 1882 tot 31 December 1899 werd door de onderwijzers — na aftrek van de uitkeeringen door den inspecteur voor het onderwijs gedaan bij het sluiten van scholen als anderszins — te zijnen bureele gestort een bedrag van f 89 806, waarvan f 88 495 op naam van scholieren overgeschreven, onder beide sommen de centrale school begrepen.

Op ultimo December 1899 namen 2332 scholieren aan het sparen deel, zijnde bijna 33 pct. van het getal schoolgaande kinderen, dat op dien datum 7140 bedroeg. Op dienzelfden datum waren 1136 scholieren in het bezit van boekjes der koloniale spaarbank, zijnde bijna 16 pct. van het getal schoolgaande kinderen en bijna 49 pct. van het getal deelnemers aan het sparen.

De volgende staat geeft een overzicht van de cijfers over 1899 voor Paramaribo en de districten elk afzonderlijk en naar den aard der scholen. Bij vergelijking van dezen staat met dien van vorige verslagen houde men rekening met de in 1894 ingevoerde wijziging van de indeeling der kolonie in districten.

	Bedrag in 1899 door de onderwijzers gestort.	Saldo van het in 1898 door de onderwijzers gestorte bedrag.	Bedrag in 1899 op naam van schoolgaande kinderen overgeschreven.	Getal schoolgaande kinderen op 31 December 1899.	Getal deelnemers aan het sparen op school op 31 December 1899.	Per 100 van het getal schoolgaande kinderen.	Getal bezitters van boekjes der koloniale spaarbank op 31 December 1899.	Per 100 van het getal schoolgaande kinderen.	Per 100 van het getal deelnemers aan het sparen,
Paramaribo	f 2327	f 1318	f 2623	5488	1830	33	814	15	45
Nickerie	296	43	317	499	157	31	130	26	83
Coronie	172	35	159	407	131	32	73	18	56
Cottica	„	„	„	63	„	„	„	„	„
Beneden-Commewijne	164	66	159	214	63	29	43	20	68
Beneden-Para en Beneden-Suriname	151	„	15	76	30	39	9	12	30
Boven-Para en Boven-Suriname	91	53	101	295	75	25	43	15	57
Marowijne	220	16	197	54	26	48	21	39	81
Saramacca	8	2	4	44	20	45	3	7	15
Totaal	f 3293	f 1533	f 3585	7140	2332	33	1136	16	49
Paramaribo en districten.									
Niet gesubsidieerde particuliere scholen	f 996	f 222	f 1048	725	209	29	97	13	46
Gouvernementsscholen	1217	886	1450	2305	1072	46	560	24	52
Gesubsidieerde scholen der Moravische broeders	448	91	391	2336	321	14	186	8	58
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	632	334	696	1774	730	41	293	17	40
Totaal	f 3293	f 1533	f 3585	7140	2332	33	1136	16	49
Paramaribo.									
Niet gesubsidieerde particuliere scholen	f 996	f 222	f 1048	725	209	29	97	13	46
Gouvernementsscholen	710	734	924	1612	758	47	373	23	49
Gesubsidieerde scholen der Moravische broeders	345	81	310	1697	308	18	174	10	56
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	276	281	351	1454	555	38	170	12	31
Totaal	f 2327	f 1318	f 2633	5488	1830	33	814	15	45
Districten.									
Gouvernementsscholen	f 507	f 152	f 526	693	314	45	187	27	60
Gesubsidieerde scholen der Moravische broeders	103	10	81	639	13	2	12	2	92
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	356	53	345	320	175	55	123	38	70
Totaal	f 966	f 215	f 952	1652	502	30	322	19	64

In 1899 werden door de koloniale spaarbank op naam van scholieren, wier spaarpenningen één gulden of veelvouden hiervan bedroegen, 344 boekjes nitgegeven,

Hiervan kwamen:

te Paramaribo.

op de niet-gesubsidieerde particuliere scholen .	21
„ „ gouvernementsscholen	101
„ „ gesubsidieerde scholen der Moravische broeders	75
„ „ gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	53
Totaal . . .	250

in de districten:

op de gouvernementsscholen	58
„ „ gesubsidieerde scholen der Moravische broeders	5
op de gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	31
Totaal . . .	94

In 1899 bedroeg het aantal stortingen van al de scholen 197 tegen 232 in 1898.

§ 11. *Schoolgebouwen, onderwijzerswoningen, schoolmeubelen en schoolbehoeften.*

Wegens den toestand van het gebouw, dat op Berlijn voor school en onderwijzerswoning had gediend, moest ook in 1899 de school gesloten blijven.

Op 1 April 1899 werd de Emmaschool overgebracht naar het nieuw daarvoor aangehuurde gebouw aan de Wagewegstraat.

In de laatste maanden van het jaar kreeg het erf van de openbare school voor uitgebreid lager onderwijs aan de Gravenstraat door aankoop een aanzienlijke uitbreiding, waardoor het mogelijk werd het gymnastieklokaal naar achteren te verplaatsen.

Op 8 Januari 1900 werd de Oranjeschool betrokken.

	Bedrag in 1899 door de onderwijzers gestort.	Saldo van het in 1898 door de onderwijzers gestorte bedrag.	Bedrag in 1899 op naam van schoolgaande kinderen overgeschreven.	Getal schoolgaande kinderen op 31 December 1899.	Getal deelnemers aan het sparen op school op 31 December 1899.	Per 100 van het getal schoolgaande kinderen.	Getal bezitters van boekjes der koloniale spaarbank op 31 December 1899.	Per 100 van het getal schoolgaande kinderen.	Per 100 van het getal deelnemers aan het sparen.
Paramaribo	f 2327	f 1318	f 2623	5488	1830	33	814	15	45
Nickerie	296	43	317	499	157	31	130	26	83
Coronie	172	35	159	407	131	32	73	18	56
Cottica	„	„	„	63	„	„	„	„	„
Beneden-Commewijne	164	66	159	214	63	29	43	20	68
Beneden-Para en Beneden-Suriname	151	„	15	76	30	39	9	12	30
Boven-Para en Boven-Suriname	91	53	101	295	75	25	43	15	57
Marowijne	220	16	197	54	26	48	21	39	81
Saramacca	8	2	4	44	20	45	3	7	15
Totaal . . .	f 3293	f 1533	f 3585	7140	2332	33	1136	16	49
Paramaribo en districten.									
Niet gesubsidieerde particuliere scholen	f 996	f 222	f 1048	725	209	29	97	13	46
Gouvernementsscholen	1217	886	1450	2305	1072	46	560	24	52
Gesubsidieerde scholen der Moravische broeders . .	448	91	391	2336	321	14	186	8	58
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken.	632	334	696	1774	730	41	293	17	40
Totaal . . .	f 3293	f 1533	f 3585	7140	2332	33	1136	16	49
Paramaribo.									
Niet gesubsidieerde particuliere scholen	f 996	f 222	f 1048	725	209	29	97	13	46
Gouvernementsscholen	710	734	924	1612	758	47	373	23	49
Gesubsidieerde scholen der Moravische broeders . .	345	81	310	1697	308	18	174	10	56
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	276	281	351	1454	555	38	170	12	31
Totaal . . .	f 2327	f 1318	f 2633	5488	1830	33	814	15	45
Districten.									
Gouvernementsscholen	f 507	f 152	f 526	693	314	45	187	27	60
Gesubsidieerde scholen der Moravische broeders . .	103	10	81	639	13	2	12	2	92
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	356	53	345	320	175	55	123	38	70
Totaal . . .	f 966	f 215	f 952	1652	502	30	322	19	64

In 1899 werden door de koloniale spaarbank op naam van scholieren, wier spaarpenningen één gulden of veelvouden hiervan bedroegen, 344 boekjes uitgegeven,

Hiervan kwamen:

te Paramaribo.

op de niet-gesubsidieerde particuliere scholen	21
„ „ gouvernementsscholen	101
„ „ gesubsidieerde scholen der Moravische broeders	75
„ „ gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	53
Totaal	250

in de districten:

op de gouvernementsscholen	58
„ „ gesubsidieerde scholen der Moravische broeders	5
op de gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	31
Totaal	94

In 1899 bedroeg het aantal stortingen van al de scholen 197 tegen 232 in 1898.

§ 11. *Schoolgebouwen, onderwijzerswoningen, schoolmeubelen en schoolbehoeften.*

Wegens den toestand van het gebouw, dat op Berlijn voor school en onderwijzerswoning had gediend, moest ook in 1899 de school gesloten blijven.

Op 1 April 1899 werd de Emmaschool overgebracht naar het nieuw daarvoor aangehuurde gebouw aan de Wagewegstraat.

In de laatste maanden van het jaar kreeg het erf van de openbare school voor uitgebreid lager onderwijs aan de Gravenstraat door aankoop een aanzienlijke uitbreiding, waardoor het mogelijk werd het gymnastieklokaal naar achteren te verplaatsen.

Op 8 Januari 1900 werd de Oranjeschool betrokken.

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE G².

N°. 10.

STAAT

aantoonende het getal scholen, geëxamineerde onderwijzers, schoolgaande kinderen en de verhouding van het getal geëxamineerde onderwijzers tot het getal schoolgaande kinderen op ultimo December 1899, verder het gemiddeld getal schoolgaande kinderen en de gemiddelde opkomst per dag en per 100 gedurende 1899.

	Getal scholen op ultimo December 1899.	Getal geëxamineerde onderwijzers.	Getal schoolgaande kinderen op ult°. December 1899. Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Getal leerlingen op 1 geëxamineerden onderwijzer.
Paramaribo	24	128	2723	2765	5488	43
Nickerie	7	13	256	243	499	38
Coronie	5	7	232	175	407	58
Cottica	1	1	45	18	63	63
Beneden-Commewijne	3	3	133	81	214	71
Beneden-Para en Beneden-Suriname	2	2	42	34	76	38
Boven-Para en Boven-Suriname	8	6	194	101	295	49
Marowijne	2	2	27	27	54	27
Saramacca	1	1	16	28	44	44
Totaal	53	163	3668	3472	7140	44
1898	54	157	3706	3483	7189	46
Paramaribo en districten.						
Niet gesubsidieerde particuliere scholen	7	[1]) 26	210	515	725	28
Gouvernementsscholen	19	[2]) 67	1317	988	2305	34
Gesubsidieerde scholen der Moravische broeders	16	43	1153	1183	2336	54
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	11	27	[6]) 988	786	[6]) 1774	65
Totaal	53	163	3668	3472	7140	44
1898	54	157	3706	3483	7189	46
Paramaribo.						
Niet gesubsidieerde particuliere scholen	7	[1]) 26	210	515	725	28
Gouvernementsscholen	6	[2]) 53	891	721	1612	30
Gesubsidieerde scholen der Moravische broeders	6	[3]) 29	791	906	1697	59
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	5	[5]) 20	[6]) 831	623	[6]) 1454	73
Totaal	24	128	2723	2765	5488	43
1898	25	129	2742	2806	5548	43
Districten.						
Gouvernementsscholen	13	14	426	267	693	50
Gesubsidieerde scholen der Moravische broeders	10	[4]) 14	362	277	639	46
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	6	7	157	163	320	46
Totaal	29	35	945	707	1652	47
1898	29	28	964	677	1641	59

…geëxamineerden onderwijzers…	Gemiddeld getal schoolgaande kinderen gedurende 1899.			Gemiddelde opkomst per dag gedurende 1899.			Gemiddelde opkomst per 100 gedurende 1899.		
	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
43	2713	2791	5504	2302	2347	4649	85	84	84
38	259	242	501	213	196	409	82	81	82
58	225	172	397	183	145	328	81	84	83
63	49	22	71	45	19	64	92	86	90
71	137	79	216	118	64	182	86	81	84
38	42	35	77	34	28	62	81	80	81
49	175	86	261	153	76	229	87	88	88
27	25	26	51	24	24	48	96	92	94
44	16	22	38	15	20	35	94	91	92
44	3641	3475	7116	3087	2919	6006	85	84	84
46	3736	3515	7253	3062	2935	5997	82	83	83
28	226	514	740	204	461	665	90	90	90
34	1330	990	2320	1088	790	1878	82	80	81
54	1121	1180	2301	939	976	1915	84	83	83
65	964	791	1755	856	692	1548	89	87	88
44	3641	3475	7116	3087	2919	6006	85	84	84
46	3736	3517	7253	3062	2935	5997	82	83	83
28	226	514	740	204	461	665	90	90	90
30	907	737	1644	739	584	1323	81	79	80
59	780	912	1692	649	749	1398	83	82	83
73	800	628	1428	710	553	1263	89	88	88
43	2713	2791	5504	2302	2347	4649	85	84	84
45	2778	2844	5622	2269	2381	4650	82	84	83
50	423	253	676	349	206	555	83	81	82
46	341	268	609	290	227	517	85	85	85
46	164	163	327	146	139	285	89	85	87
47	928	684	1612	785	572	1357	85	84	84
59	958	673	1631	793	554	1347	83	82	83

AAMERKINGEN.

In dezen staat zijn niet begrepen de normaalschool, de centraalschool, de ambachtschool, de bewaarscholen, de scholen bij de Boschnegers en die voor kinderen van Britsch-Indische immigranten.

Te Paramaribo zijn van de 7 niet-gesubsidieerde particuliere scholen 5 gemengd en 2 uitsluitend voor meisjes bestemd. Van de 6 gouvernementsscholen zijn 4 gemengd en 2 voor meisjes. Van de 6 scholen der Moravische broeders zijn 3 gemengd, 1 voor jongens en 2 voor meisjes. Van de 5 gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken zijn 2 voor jongens en 3 voor meisjes bestemd.

In de districten zijn al de scholen van het gouvernement en van de Moravische broeders gemengd. Van de 6 scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken zijn 2 gemengd, 2 voor jongens en 2 voor meisjes bestemd.

[1]) Hieronder begrepen 1 onderwijzeres met akte alleen voor het Engelsch en 6 met akte alleen voor de handwerken voor meisjes. Zonder deze wordt de verhouding tot het getal leerlingen 1 : 38.

[2]) Hieronder begrepen 1 onderwijzer met akte alleen voor het teekenen en 1 onderwijzeres met akte alleen voor de handwerken voor meisjes. Zonder deze wordt de verhouding tot het getal leerlingen 1 : 35 en 1 : 32.

Onder de cijfers 67 en 53 voor de gouvernementsscholen en de cijfers 41 en 29 voor de scholen der Moravische broeders zijn de onderwijzers tijdelijk in anderen werkkring en die met verlof niet begrepen.

[3]) Onder het cijfer 29 is niet begrepen een gegradueerde onderwijzer op de centraalschool.

[4]) Onder het cijfer 14 zijn niet begrepen de 2 gegradueerde onderwijzers bij de Boschnegers, wel 2 met akte alleen voor de handwerken voor meisjes; zonder deze wordt de verhouding tot het getal leerlingen 1 : 53.

[5]) Hieronder begrepen 4 met akte alleen voor de handwerken voor meisjes; zonder deze wordt de verhouding tot het getal leerlingen 1 : 91.

[6]) Hieronder begrepen 209 jongens, die tegen betaling op de St. Petrus- en Paulusschool te Paramaribo geplaatst waren.

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE G[1].

N°. 11.

VERSLAG der Ambachtsschool over het jaar 1899.

Art. 7 van de statuten der ambachtsschool te Paramaribo, legt aan den secretaris de plicht op een jaarverslag op te maken, welk verslag, na door het bestuur te zijn goedgekeurd, in afschrift wordt aangeboden aan den Gouverneur van Suriname.

Voldoende aan die verplichting begin ik met in dit eerste jaarverslag met een paar woorden in herinnering te brengen aan de opening van de school op 31 Juli 1899 is voorafgegaan

Zooals van algemeene bekendheid is, werd vóór de oprichting der ambachtsschool in deze kolonie reeds ambachtsonderwijs gegeven in de beide door den heer R. A. P. C. O'Ferrall in het leven geroepen inrichtingen nl. in de ongeveer 12 jaar geleden opgerichte avondschool en in de nu 7 jaar geleden in het leven geroepen werk- en constructiewinkel.

Het onderwijs aan deze inrichtingen stond onder contrôle van eene, door den heer O'Ferrall daartoe uitgenoodigde commissie van toezicht, terwijl het Gouvernement dit ambachtsonderwijs door subsidie steunde; laatstelijk van f 1000 aan de avondschool en in 1899 voor het eerst een gelijk bedrag aan den werk- en constructiewinkel.

Buiten deze subsidie mochten de inrichtingen zich slechts in zeer matigen financieelen steun van het publiek verheugen, hetgeen toenemende geldelijke moeilijkheden voor den heer O'Ferrall tengevolge had.

Overeenkomstig het reeds bij de Memorie van Toelichting van de koloniale huishoudelijke begrooting voor 1899 medegedeelde omtrent het voornemen om op grond der te verleenen subsidie, van Gouvernementswege toezicht te doen houden op het ambachtsonderwijs en in verband met de daarbij medegenoemde plannen tot reconstructie der bestaande inrichtingen, werd door den Gouverneur een voorloopig comité uitgenoodigd plannen te beramen om het ambachtsonderwijs in de kolonie zoo mogelijk op hechteren grondslag te brengen.

Van dat comité maakten deel uit de tijkelijke chef van het bouwdepartement de heer D. H. Havelaar, mr. C. F. Schoch, de heer R. A. P. C. O'Ferrall en de nog aanwezige leden der commissie van toezicht bovenbedoeld nl. de heeren A. van 't Hoogerhuys, J. da Silva en M. F. A. del Prado.

Het comité hield zijne eerste vergadering op 27 Januari van het afgeloopen jaar.

Nog eenige maanden en de plannen hadden een vasten vorm aangenomen, voorloopige statuten werden ontworpen en op de offervaardigheid van het publiek werd een beroep gedaan.

Daarna werden op voorstel van het comité bij G. R. dd. 29 April 1899 lit. A, n°. 2976 de navolgende heeren aangewezen als bestuursleden van de te Paramaribo op te richten ambachtsschool, behalve qq. de chef van het bouwdepartement, de inspecteur voor het onderwijs en de beheerder der koloniale vaartuigen, A. van 't Hoogerhuys, A. A. ter Laag, J. E. Muller, R. A. P. C. O'Ferrall, mr. A. J. van der Houven van Oordt, M. F. A. del Prado, J. A. H. Reiziger, H Salm, J. da Silva, mr. C. F. Schoch en L. Schütz.

Het lag in de bedoeling dat de op te richten ambachtsschool in de plaats zou treden van de inrichting van den heer O'Ferrall, waarom dan ook bij G. R. van 27/28 Juni 1899 lit. A n°. 4589 door den Gouverneur ter beschikking van het bestuur van de Ambachtsschool werd gesteld een bedrag van f 1000 zijnde de helft van de bij de onderdeelen *d* en *e* van art. 63 der koloniale huishoudelijke begrooting voor 1899 toegestane subsidie, respectievelijk aan de avondschool voor handwerkslieden en aan een timmerschool.

Het beroep op het publiek was niet te vergeefs geweest; immers nadat ook de lijsten, die door welwillende medewerking van H.H. districts-commissarissen in de districten hadden gecirculeerd, waren terug ontvangen, bleek dat door particulieren aan jaarlijksche bijdragen voor f 1713,25 was geteekend, terwijl aan giften in eens 157,50 mocht worden ontvangen.

Door verscheidene stemmen in het bestuur werd nu de wenschelijkheid betoogd, om zoowel het practisch, als het theoretisch onderwijs zoo mogelijk op éénzelfde plaats te verstrekken, doch daartegen verzetten zich de beschikbare middelen, die de strengste zuinigheid geboden.

Uit dien hoofde werd aan het Gouvernement de kostelooze beschikking gevraagd over eenige lokalen van de van Sypesteynschool, teneinde daarin voorloopig het theoretisch onderwijs te doen geven — op welk verzoek bij G. R. dd. 27/28 Juni 1899 litt. A n°. 4589 gunstig werd beschikt — en werd voorts besloten het praktisch onderwijs voorloopig op dezelfde plaats te doen geven, waar voorheen de werk- en constructiewinkel was gevestigd, waartoe èn dat terrein èn de daarop staande timmerloods door de ambachtsschool respectievelijk voor f 250 en f 150 jaarlijks, eerst tot ultimo December 1899, later tot ult. December 1900 in huur werden verkregen.

In de op 3 Mei 1899 gehouden eerste bestuursvergadering constitueerde het bestuur zich als volgt: voorzitter: de tijdelijke chef van het bouwdepartement de heer D. H. Havelaar, ondervoorzitter: mr. C. F. Schoch, penningmeester; de heer A. A. ter Laag, secretaris: mr. A. J. van der Houven van Oordt, vormende het dagelijksch bestuur, terwijl besloten werd tot de samenstelling van twee sub-commissies, één voor het theoretisch en één voor het practisch onderwijs. Tot leden van de commissie voor het theoretisch onderwijs werden gekozen: de waarnemende inspecteur voor het onderwijs de heer J. J. Heilbron en de heer J. A. H. Reiziger, later respectievelijk als voorzitter en secretaris dezer sub-commissie aangewezen en verder de beheerder der koloniale vaartuigen de heer A. E. J. W. Juta en de heeren R. A. P. C. O'Ferrall en J. E. Muller; tot leden van de sub-commissie voor practisch onderwijs, de beheerder der koloniale vaartuigen de heer A. E. J. W. Juta, de heer H. Salm, respectievelijk later voorzitter en secretaris dezer subcommissie geworden en de heeren R. A. P. C O'Ferrall, M. F. A. del Prado en L. Schütz.

In één adem wil ik de mutaties, die in den loop van 1899 in het bestuur plaats vonden, hieraan toe voegen.

Aanvang Augustus vertrok de heer ter Laag naar Nederland; in zijn plaats werd tot lid van het dagelijksch bestuur, belast met de functiën van penningmeester, gekozen de heer Salm.

Inmiddels was de heer Loth in de kolonie teruggekeerd en werd deze in de op 30 Augustus gehouden bestuursvergadering bij acclamatie tot lid van het bestuur, daarna tot lid der subcommissie voor praktisch onderwijs gekozen.

In dezelfde maand Augustus werd het bestuur nog met één lid uitgebreid, doordat de heer dr. J. van West, arts alhier, zich op verzoek van het bestuur bereid verklaarde in zijn midden zitting te nemen, terwijl die geneesheer tevens zoo welwillend was geheel belangeloos de in het prospectus der ambachtsschool voor aspirant-leerlingen voorgeschreven geneeskundige keuring op zich te nemen.

Thans dien ik nog weder een oogenblik terug te gaan tot vóór de opening der school.

Respectievelijk waren door het dagelijksch bestuur ontworpen en door het bestuur goedgekeurd; de statuten, het huishoudelijk reglement, het prospectus met het programma der vakken, waarin onderwijs zou worden gegeven, het reglement van orde, de instructie voor de onderwijzers, alsmede de formulieren van een absentiebiljet en het door vroegere onderwijzers of bazen van adspirant-leerlingen in te vullen getuigschrift van die leerlingen.

Tot aanstelling der onderwijzers kon nu worden overgegaan.

Daar weder met het oog op de beschikbare middelen, aanvankelijk het practisch onderwijs zich zou moeten beperken tot timmeronderwijs werd hiervoor slechts één onderwijzer aangesteld, de heer J. R. van Breet, voorheen reeds in die functie werkzaam aan den werk- en constructiewinkel, terwijl met het algemeen toezicht op dit onderwijs werd belast de heer F. M. L. Willemse, Oost-Indisch ambtenaar met verlof, tijdelijk als opzichter bij het bouwdepartement gedetacheerd.

Wat het theoretisch onderwijs betreft werden belast:

de heer E. M. B. Willemse met handteekenen, lijnteekenen, bouwkunde en bouwkundig teekenen;

de heer J. D. Aberckrombie met rekenen, stel- en meetkunde; tot deze keuze werd het bestuur o. m. geleid door de omstandigheid, dat de heer Aberckrombie reeds onderwijzer was aan de machinistenschool en het bestuur, na overleg met den beheerder der koloniale vaartuigen een poging wilde doen, om de theoretische lessen van de ambachtsschool en den cursus voor machinisten zooveel mogelijk te doen samengaan;

de heer J. W. Lobato met lezen en Nederlandsche taal;

de heer E. B. J. Luitink met natuur- en werktuigkunde.

Het mag hier met dankbaarheid worden erkend dat van de zijde van alle onderwijzers de meest mogelijke medewerking is ondervonden.

In het bijzonder mag dit getuigd worden van den heer Willemse; immers aan zijne aan de ambachtsschool te Batavia opgedane ervaring en daarnaast aan zijne onvermoeide werklust is het voor een groot deel te danken, dat de vooral in den aanvang zoo tallooze moeilijkheden tot dusverre gelukkig konden worden overwonnen.

De cursus zou een driejarige wezen; vermits echter voorloopig nog geen derde jaar verwacht werd, werd de aanstelling van een onderwijzer in het boekhouden nog aangehouden.

Voor dat ik nu overga uwe aandacht meer in het bizonder te vragen voor den gang van het onderwijs in de tweede helft van 1899, verdient het volgende nog eene korte vermelding.

Wel bleek het mogelijk om met inachtneming van de grootste zuinigheid met het geven van onderwijs een aanvang te maken, doch voor kosten van installatie kon nagenoeg niets ter zijde worden gelegd. Een ieder die bijv. de timmermanswerkplaats heeft bezocht, zal moeten erkennen, dat deze, wat inrichting betreft, veel te wenschen overlaat.

Om echter de installatie der school op eenigzins ruimer schaal te kunnen doen plaats hebben, was geld noodig. Maar er was meer.

Zoowel door het voorloopig comité, als later door het bestuur was herhaaldelijk uitgemaakt, dat, al was de ambachtsschool feitelijk eene voortzetting, zij het met name wat de inmenging van het koloniaal bestuur betrof, op anderen voet, van de vroegere inrichtingen van ambachtsonderwijs van den heer O'Ferrall, desniettemin de financiën van de nieuwe instelling streng gescheiden behoorden te blijven van die der oude inrichtingen, in dien zin, dat nimmer de ambachtschool mocht worden aansprakelijk gesteld voor de schulden van avondschool of werk- en constructiewinkel.

Maar na dit op den voorgrond gesteld te hebben, achtte het bestuur het niet anders dan billijk om toch althans een poging te doen om ter tegemoetkoming in de afbetaling van de schulden, nog rustende op de inrichtingen, waaruit de ambachtschool was ontstaan, de noodige gelden bijeen te krijgen.

Voor beide doeleinden, de installatiekosten en het liquideeren der vroegere inrichtingen van ambachtsonderwijs van den heer O'Ferrall, besloot het bestuur aan den Gouverneur toestemming te vragen tot het houden eener geldloterij, welke toestemming bij G. R. van 1 September 1899, litt. B, n° 62/2 werd verleend,

In de bestuursvergadering van 4 December werd het noodige omtrent dit plan eener geldloterij vastgesteld en aan het dagelijksch bestuur de opdracht gegeven voor de uitvoering daarvan zorg te dragen.

Daar het reglement dezer loterij is gepubliceerd en de loten verkrijgbaar zijn gesteld, behoeft hierover niet in verdere bijzonderheden te worden getreden.

Den 31sten Juli werd de ambachtsschool geopend met 18 leerlingen waarvan 15 van jaar I en 3 van jaar II en 35 toehoorders, waarvan 25 van jaar I en 10 van jaar II. Door gebrek aan plaats was het bestuur genoodzaakt enkele leerlingen en een groot aantal toehoorders voorloopig af te wijzen.

Van de leerlingen is er één nooit gekomen, één heeft zich teruggetrokken, terwijl voor den nieuwen, op 1 November ll. begonnen cursus zich 9 nieuwe leerlingen hadden opgegeven, die allen worden geplaatst.

Meer mutaties hadden onder de toehoorders plaats.

Van jaar I moesten na verloop der eerste twee maanden 5 toehoorders wegens onvoldoend bezoek worden afgeschreven, 1 werd overgeplaatst naar het tweede jaar, terwijl uit dit laatste 2 teruggeplaatst werden naar jaar I; 4 toehoorders werden leerlingen, voor 4 adspirant-toehoorders kon een plaats worden gevonden, terwijl eindelijk 5 toehoorders zich terugtrokken.

Van jaar II moesten 2 toehoorders wegens onvoldoend bezoek worden afgeschreven, 2 werden teruggeplaatst naar het eerste jaar, 1 werd van het eerste in het tweede overgeplaatst, terwijl 1 nieuwe toehoorder werd ingeschreven.

Ten slotte ving de nieuwe cursus op 1 November aan met 22 leerlingen en 18 toehoorders van jaar I en 3 leerlingen en 3 toehoorders van jaar II.

Op 7 Augustus werden de theoretische lessen met een bezoek begunstigd van den waarnemenden Gouverneur mr. J. W. van Oosterzee, welk bezoek den volgenden dag bij de praktische lessen werd herhaald.

Op initiatief en onder leiding van den voorzitter van het bestuur, den heer D. H. Havelaar, werd op den 22sten September door de leerlingen en toehoorders van het tweede jaar een uitstapje gemaakt naar Uitkijk, ter bezichtiging van de aldaar in uitvoering zijnde sluiswerken. Zooveel mogelijk werd gelegenheid gegeven om van de verschillende bij sluisbouw voorkomende werkzaamheden een voorbeeld te toonen, hetgeen alles met belangstelling werd gevolgd. Menige opmerking later bij het onderwijs door leerlingen en toehoorders gemaakt, bewees dat het waargenomene een blijvenden indruk had achtergelaten.

Het ligt in de bedoeling van het bestuur om in deze richting voort te gaan.

Met het oog op de weinige maanden, waarover dit verslag loopt, gaat het moeilijk de vorderingen, vooral wat het theoretisch onderwijs betreft, onder woorden te brengen.

Gemakkelijker valt zulks bij het praktisch onderwijs. De leerlingen der tweede klasse zijn thans vrij wel bedreven in het afschrijven en maken van de dagelijks voorkomende houtverbindingen, met en zonder inleglijsten, het maken van eenige kleine kapspanten en rechte steektrap.

De leerlingen van het eerste jaar werden geregeld geoefend in het maken van kleine en groote sluitnagels, marspennen, het schaven en vlakken van planken, het van scheluwte-haaksch van breedte en van dikte maken van balken, het maken van pennen en gaten en de eerstvoorkomende lasschen, waarbij hoofdzakelijk gelet is op oefening van het oog en de juiste behandeling van gereedschappen.

De leerlingen worden zooveel mogelijk gewend aan zelfstandig werken, terwijl hun van den aanvang af werd geleerd hunne gereedschappen te slijpen en in orde te houden.

Dooreengenomen valt over het gedrag der leerlingen zoowel in, als buiten de school niet te klagen; ook de betaling der schoolgelden geschiedt vrij geregeld.

Een onderwerp echter, dat de aandacht van het bestuur ernstig bezig houdt, zijn de vooral bij de toehoorders te talrijke verzuimen, waaraan ook met het oog op het groote aantal aspirant-toehoorders (circa 50) op een of andere wijze een einde zal dienen te worden gemaakt.

Al moge aan het einde van dit eerste verslag nog op geen

groote resultaten kunnen worden gewezen, al moge het thans nog voorbarig wezen, van een succes der ambachtsschool te spreken, zooveel mag toch wel worden geconstateerd, dat de school blijkbaar in een dringende behoefte voorziet, terwijl zij bij oordeelkundige leiding en zorgvuldig beheer bij toeneming nut zal kunnen stichten.

Moeilijkheden van velerlei aard zullen nog moeten worden overwonnen; het onderwijs in het timmeren, dat thans nog alleen wordt gegeven, is slechts een eerste, zeer bescheiden stap in de goede richting.

Maar wanneer het publiek in het thans ingetreden jaar de inrichting zoo mogelijk nog krachtiger steunt, dan zulks reeds het geval was en daarnaast ook het koloniaal bestuur de inrichting de helpende hand blijft reiken, dan mag met reden verwacht worden, dat de ambachtsschool het aantal kundige handwerkslieden in deze kolonie niet weinig zal vermeerderen en zoowel daardoor, als door het ambacht toenemend in eere te brengen aan den vooruitgang der kolonie geen onbelangrijken dienst zal bewijzen.

Paramaribo, 29 Januari 1900.

de Secretaris,

A. J. van der Houven van Oordt.

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE H[1].

N°. 12.

VERSLAG van den Geneeskundigen Inspecteur, omtrent de geneeskundige behandeling en verpleging op de plantages en gronden in de kolonie Suriname over 1899.

§ 1. *Organisatie.*

De navolgende veranderingen onderging de organisatie van den dienst:

Bij gouvernementsresolutie dd. 13 Maart 1899, litt. A, n°. 1811, werden, door het overlijden van den districts-geneesheer H. K. Kenswil:

A. eervol ontheven:

1°. de districts-geneesheer C. L. Duurvoort, gevestigd in Coronie, van de hem opgedragen praktijk in het 10de geneeskundig district;

2°. de districts-geneesheer J. E. Wesenhagen, gevestigd op Republiek, van de praktijk in het district Boven-Para;

B. belast:

1°. de districts-geneesheer C. L. Duurvoort met de praktijk in een gedeelte van het 3de geneeskundig district, van en met plantage Leliëndaal tot en met plantage Spieringshoek;

2°. de districts-geneesheer J. E. Wesenhagen met de praktijk in het 10de geneeskundig district, bevattende het district Coronie;

3°. de districts-geneesheer D. E. Gomperts, gevestigd te Domburg, in afwachting van eene nadere voorziening, met de praktijk in het district Boven-Para, in dier voege, dat hij om de 14 dagen op vaste dagen Onoribo zal bezoeken.

Bij gouvernementsresolutie dd. 27 Mei 1899, litt. A, n°. 3724, werden:

A. eervol ontheven:

1°. de districts-geneesheer D. C. Gomperts van de praktijk in het 7de geneeskundig district en van de tijdelijke waarneming van die in het district Boven-Para;

2°. de van buitenlandsch verlof teruggekeerde districts-geneesheer G. F. C. Hering van de praktijk in het 12de geneeskundig district;

B. belast:

1°. de districts-geneesheer G. F. C. Hering met de praktijk in het 7de geneeskundig district;

2°. de districts-geneesheer D. C. Gomperts met de praktijk in het district Boven-Para;

C. gehandhaafd de resolutie van 7 September 1896, litt. A, n°. 6468*b*, waarbij de geneesheer J. M. Fernandes tijdelijk is belast met de waarneming van de praktijk in een gedeelte van het 12de geneeskundig district.

Bij gouvernementsresolutie dd. 8 Juni 1899, litt. A, n°. 4047, werd, op grond dat het Gouvernement door aankoop eigenaar is geworden van de plantage Hecht en Sterk, de aan den districts-geneesheer D. de la Parra toegekende vergoeding voor huishuur ingetrokken.

Bij gouvernementsresolutie dd. 27 October 1899, litt. A, n°. 7588, werd, door het overbrengen van de tabaksonderneming van Worsteling Jacobs naar een terrein aan de Cassiporakreek, den districts-geneesheer H. G. Hirschfeld, geneesheer-directeur van de inrichting voor melaatschen „Groot Chatillon", opgedragen om twee malen in de week het terrein aan de Cassiporakreek te bezoeken.

Bij gouvernementsresolutie dd. 22 November 1899, litt. A, n°. 8258, werd aan den districts-geneesheer D. C. Gomperts, op zijn verzoek, buitenlandsch verlof naar Europa voor één jaar verleend en de waarneming van zijn dienst opgedragen aan den districts-geneesheer G. F. C. Hering.

De geneeskundige dienst in de districten was op 31 December 1899 opgedragen aan de na te noemen districts-geneesheeren, als volgt:

1°. A. Fernandes, gevestigd op station Frederiksdorp, in het 1ste geneeskundig district, loopende van plantage Pieterszorg tot en met plantage Elisabeth'shoop en van en met plantage Johan en Margaretha tot en met plantage Brouwerslust in het 2de geneeskundig district;

2°. D. de la Parra, gevestigd op plantage Hecht en Sterk in een gedeelte van het 2de geneeskundig district, bevattende de plantages en de gronden gelegen tusschen plantage Brouwerslust en den grond Saphir; de gronden aan de beide oevers van de Orelanakreek in het 3de geneeskundig district en de plantages Weltevreden en Nieuwgrond in het 4de geneeskundig district;

3°. C. L. Duurvoort, gevestigd op plantage Alkmaar, in een gedeelte van het 3de geneeskundig district, van en met plantage Leliëndaal tot en met plantage Spieringshoek;

4°. O. A. von Königslöw, gevestigd op station Mariënburg. in een gedeelte van het 3de geneeskundig district, van en met plantage Zoelen tot en met plantage Mariënburg;

5°. W. N. Sevenoaks, gevestigd op station Sommelsdijk in het 4de geneeskundig district, bevattende de plantages en gronden in de Matappicakreek tot en met plantage Reijnsdorp, de plantages en gronden langs de beide oevers van de Cottica tot en met den grond Twijfelachtig, de plantages en gronden aan de Commetewane en die aan de Boven-Commewijne tot en met den grond Mijnhoop; het 5de geneeskundig district, bevattende de plantages en gronden aan de beide oevers van de Cottica, van en met plantage l'Aventure tot en met plantage La Paix, met inbegrip van de plantages en gronden in de Pericakreek;

6°. D. Hartogh, arts, gevestigd te fort Nieuw-Amsterdam, in een gedeelte van het 6de geneeskundig district, loopende van en met plantage Voorburg tot en met plantage Jagtlust en bij de landbouwers op en in de nabijheid van het fort Nieuw-Amsterdam en voor zooveel noodig op de verlaten plantage de Resolutie in het 1ste geneeskundig district;

7°. G. F. C. Hering, gevestigd op station Domburg, in het 7de geneeskundig district, bevattende de plantages en gronden aan den rechteroever der Suriname, van en met plantage Meerzorg tot en met plantage St. Barbara, en die aan den linkeroever van en met plantage Tout-lui-faut tot en met plantage de Guineesche Vriendschap;

8°. L. J. Rens, gevestigd op La Prévoyance, in het 8ste geneeskundig district, bevattende de plantages en gronden aan de beide oevers van de Saramacca, van en met plantage Kent tot en met plantage Huwelijkszorg, de plantages Catharina Sophia, Dankbaarheid en Broederschap en de gronden gelegen tusschen de plantages Broederschap en de Morgenster in het 9de geneeskundig district;

9°. A. Bueno Bibaz, gevestigd op station Groningen in het 9de geneeskundig district, bevattende de plantages en gronden aan de beide oevers van de Saramacca, van en met plantage de Morgenster tot en met plantage Uitkijk, met inbegrip van het politiestation tegenover plantage Uitkijk, de gronden gelegen tusschen Uitkijk en Santigron aan den rechteroever en tusschen Hamburg en Santigron aan den linkeroever van de Boven Saramacca;

10°. J. E. Wesenhagen, gevestigd te Coronie, in het 10de geneeskundig district, bevattende het district Coronie;

11°. J. J. Halfhide, arts, gevestigd te Nieuw-Nickerie in het 11de geneeskundig district, bevattende Nieuw-Rotterdam, de plantages Waldeck en Margarethenburg en Nieuw-Nickerie en de plantages Waterloo en Nursery in het 12de geneeskundig district;

12°. J. M. Fernandes, (tijdelijk) gevestigd op plantage Paradise, in een gedeelte van het 12de geneeskundig district, bevattende de plantages Crappahoek. 't Lot n°. 36, Paradise, Hamptoncourt, Botany Bay en Hazard, alsmede de gronden gelegen boven de plantage Hamptoncourt en de gronden gelegen aan de Nickerierivier boven de vestigingsplaats Paradise;

13°. A. da Silva Pereira, gevestigd te Paramaribo, in een gedeelte van het 6de geneeskundig district, van en met plantage Leonsberg tot en met den grond Combé, de plantages Ma Retraite en Tourtonne in het 13de geneeskundig district, den grond Wolffenbuttel, de gronden aan den weg van Charlesburg van n°. 2 tot en met n°. 16 en die ingesloten door den 1sten en 2den Rijweg, den rijweg naar Kwatta en den verlengden gemeenen landsweg.

14°. J. F. Nassy, gevestigd te Paramaribo, plantage Kwatta in het 13de geneeskundig district en de gronden in het district Beneden Suriname, langs den weg naar plantage Kwatta, waaronder Industrie, Cayenne en Oldenburg;

15°. dr. I. van West, arts, gevestigd te Paramaribo, in een gedeelte van het 13de geneeskundig district, voor zoo veel betreft de gronden van het pad van Wanica en de etablissementen Beekhuizen en Livorno, tot en met plantage Dijkveld, de gronden aan den Gemeenen Landsweg van n°. 312 tot en met n°. 315, alsmede den grond l'Hermitage n°. 35);

16°. H. W. Weytingh, gevestigd te Albina, met de praktijk aan de Marowijne;

17°. D. C. Gomperts, gevestigd op station Republiek, met verlof, tijdelijk G. F. C. Hering, met de praktijk in Boven-Para.

In de districten waren op 31 December 1899 de navolgende vroedvrouwen gevestigd:

in Nickerie, de weduwe E. B. Peneux en in Coronie, E. J. Fräser.

§ 2 *Werking der verordening.*

Op verschillende tijden werden in het afgeloopen jaar de plantages in de districten door den agent-generaal en den geneeskundigen inspecteur geïnspecteerd.

Wat de gronden, waar de kleine landbouw wordt uitgeoefend betreft, moest dit bezoek, wegens hun groot aantal, zich tot de voornaamsten bepalen.

De districtsgeneesheeren bezochten de immigrantenplantages minstens tweemaal 's weeks en zoo dikwijls meer als de toestand der zieken dit vorderde.

Op niet-immigrantenplantages en op de gronden vond dit bezoek minstens éêns in de 14 dagen plaats en zoo dikwijls als tusschentijds de hulp van den geneesheer ingeroepen wordt.

§ 3. *Gezondheidstoestand in de districten.*

De gezondheidstoestand was in het afgeloopen jaar zeer bevredigend.

Het ziektekarakter was over het algemeen van catarrhalen aard.

De geboorte in de districten overtrof de sterfte met 673 zielen (Zie bijlage H°).

In de yawsinrichting op het station Groningen aan de Beneden-Saramacca, alwaar lijders uit de verschillende districten worden geïsoleerd, werden in den loop van het jaar 1899 verpleegd 71 yawslijders, waarvan 38 als hersteld zijn ontslagen en 1 is overleden, zoodat op 1 Januari 1900 zich nog in de inrichting bevonden 32 lijders, waaronder 10 mannen, 3 vrouwen, 14 jongens en 5 meisjes.

Door het toegepast isolement is het aantal yawslijders aanmerkelijk afgenomen.

In het parc vaccinogène te Paramaribo werden door mij met koepokstof van de 's Gravenhaagsche en Rotterdamsche vereenigingen, door het Ministerie van Koloniën verzonden, kalveren ingeënt.

Met de daarvan verkregen stof werd de algemeene inenting uitgevoerd.

De districts-geneesheeren werden geregeld door mij van koepokstof voorzien.

Er werden 500 personen gevaccineerd, waarvan 448 met bekend goed gevolg, terwijl van de overige niets verder werd vernomen.

§ 4. *Ziekenhuizen en ziekenvertrekken en voorschriften betreffende de goede orde en zindelijkheid.*

De ziekenhuizen en ziekenvertrekken voldeden aan de gestelde eischen.

Voor goede orde en zindelijkheid en voor de goede verpleging der zieken werd zorg gedragen.

§ 5. *Geneesmiddelen, benoodigdheden voor de apotheek, hospitaalfournitures en kleedingstukken.*

Hierop viel over het algemeen geene aanmerking te maken.

Waar die echter voorkwamen, werd onmiddelijk daarin voorzien.

Bij besluit van 13 April 1899 (*Gouvernementsblad* n°. 25) werd, door gebleken behoefte, de lijst van geneesmiddelen en benoodigdheden voor de apotheek op plantages en gronden, vastgesteld bij besluit van 8 October 1897 (*Gouvernementsblad* n°. 28), vervangen door eene nieuwe lijst.

§ 6. *Dienstpersoneel in de ziekenhuizen.*

Het personeel wordt meerendeels uit de geschikste onder de arbeidersbevolking der plantages gekozen.
Alleen op groote plantages vindt men ziekenoppassers die daarvoor zijn opgeleid.
Het bereiden der geneesmiddelen en het verbinden van patienten geschieden meestal onder toezicht van den geneesheer.

§ 7. *Geneeskundig personeel.*

De districts-geneesheeren gaven redenen tot tevredenheid over de uitoefening van hunnen dienst.
Omtrent de mutatiën moge ik mij refereeren aan het aangeteekende ad § 1.

§ 8. *Woningen, waterloozing en terreinen rondom de woningen.*

Zij verkeerden over het algemeen in goeden staat.

Waar verbetering noodig voorkwam, werd daarin onmiddellijk voorziening gebracht.

§ 9. *Drinkwater.*

Op de plantages was goed drinkwater en in voldoenden voorraad aanwezig.

§ 10. *Winkels op de plantages.*

Een geregeld toezicht wordt hierop door districts-geneesheeren uitgeoefend.
Bij mijne inspecties hebben de voorradige voedingsmiddelen een enkele maal aanleiding tot aanmerking gegeven.

De Geneeskundige Inspecteur,
Dr. A. Salomons.

STAAT

aantoonende het aantal sterfgevallen en geboorten in de verschillende districten, gedurende het jaar 1899, met aanduiding van het verschil tusschen geboorte en sterfte.

DISTRICTEN.	Bevolking.	Overleden (zonder de levenloos geborenen).	LEEFTIJD VAN DE OVER						
			beneden 1 jaar.	van 1 tot beneden de 3 jaar.	van 3 tot beneden de 10 jaar.	van 10 tot beneden de 20 jaar.	van 20 tot beneden de 30 jaar.	van 30 tot beneden de 40 jaar.	van 40 tot beneden de 50 jaar.
Beneden-Commewijne	8603	125	31	13	7	6	24	12	10
Boven-Commewijne	1110	15	„	2	1	„	1	2	1
Cottica	2049	34	8	5	2	2	1	4	1
Boven-Para	3384	67	19	4	7	2	6	6	3
Boven-Suriname	2133	59	7	„	4	3	7	7	10
Beneden-Para	1890	19	6	1	2	2	3	3	1
Beneden-Suriname	4640	83	20	„	2	4	13	18	13
Beneden-Saramacca	3870	60	9	6	3	3	4	6	8
Boven-Saramacca	414	13	1	1	1	„	2	4	3
Nickerie	4157	76	10	7	1	4	14	10	12
Coronie	2038	37	7	2	1	7	5	2	1
Marowijne	667	23	1	„	1	2	4	6	3
Totaal	34 955	611	119	41	32	35	84	80	66

LEDENEN.					GEBOORTEN			Verschil tusschen geboorte en sterfte in de verschillende districten.		AANMERKINGEN.
van 50 tot beneden de 60 jaar.	van 60 tot beneden de 70 jaar.	van 70 jaar en daarboven.	van onbekenden ouderdom.	Sterfte in verhouding tot de bevolking.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Totaal.	Meer geboren dan overleden.	Meer overleden dan geboren.	
11	7	4	„	1.45 %	161	175	336	211	„	
2	1	1	4	1.35 „	13	19	32	17	„	
3	1	5	2	1.65 „	33	39	72	38	„	
6	4	8	2	1.94 „	63	64	127	60	„	
6	9	3	3	2.76 „	34	35	69	10	„	
„	„	1	„	1.00 „	27	24	51	32	„	
2	3	8	„	1.75 „	95	89	184	101	„	
6	7	3	5	1.55 „	62	79	141	81	„	
„	1	„	„	3.14 „	1	1	2	„	11	
8	8	2	„	1.82 „	94	84	178	102	„	
2	2	8	„	1.81 „	40	41	81	44	„	
3	1	„	2	3.31 „	6	5	11	„	12	
49	44	43	18	1.74 „	629	655	1284	696	23	
					Meer geboren dan overleden . . .				637	

Gedurende het jaar 1899 zijn aangegeven als levenloos geboren:

in het 1ste kwartaal	. . . .	12
„ „ 2de „	. . . .	17
„ „ 3de „	. . . .	14
„ „ 4de „	. . . .	32
Totaal	. . .	75

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE I.

N°. 14.

MILITAIRE GENEESKUNDIGE DIENST IN SURINAME.

Aan het jaarverslag over 1899 wordt het volgende ontleend:

Op den 1sten Januari 1899 bestond het personeel van den militairen geneeskundigen dienst uit:

den officier van gezondheid 1ste klasse O. A. PETERS, te Paramaribo, als chef van dienst;

den gepensionneerden kapitein der infanterie van het Nederlandsch-Indische leger H. H. L. KUILMAN, administrateur van het militair hospitaal te Paramaribo;

de officieren van gezondheid 2de klasse J. J. F. M. NOOREN, sedert bevorderd tot officier van gezondheid 1ste klasse, en dr. J. W. VAN RIJN;

de militaire apothekers 2de klasse J. S. SURIE en J. T. POOL;

allen te Paramaribo;

den districtsgeneesheer D. HARTOGH (arts) op het fort Nieuw-Amsterdam, den districtsgeneesheer J. J. HALFHIDE (arts) te Nieuw-Nickerie, den districtsgeneesheer H. W. WEYTINGH te Albina; terwijl de officier van gezondheid 2de klasse H. A. MEERDINK, tijdelijk de betrekking van geneesheer-directeur van de inrichting ter verpleging van krankzinnigen waarnam.

Op non-activiteit zijn sedert 1 Februari 1897 de officier van gezondheid 1ste klasse van het West-Indische leger C. F. AALSMEER en de militaire apotheker 2de klasse J. M. VAN DER STEMPEL.

Den 2den Mei kwam de nieuwbenoemde administrateur van het militair hospitaal, de gepensionneerde kapitein der infanterie van het Nederlandsch-Indische leger PH. SILVERGIETER HOOGSTAD in de kolonie aan, terwijl zijn voorganger H. H. L. KUILMAN den 18den Juni daaraanvolgende naar Nederland vertrok; de officier van gezondheid der 2de klasse C. VAN DER MEER arriveerde den 2den Juni en de officier van gezondheid 2de klasse G. F. VAN LAAREN den 17den Juni, beiden zijn van het Nederlandsch-Indische leger voor 3 jaren naar Suriname gedetacheerd.

De officier van gezondheid 1ste klasse J. J. F. M. NOOREN. vertrok den 6den Augustus 1899 (na het eindigen van zijn detacheeringstermijn naar Nederland.

Den 1sten Januari 1900 was het personeel dus samengesteld als volgt:

de officier van gezondheid 1ste klasse O. A. PETERS, als chef van dienst;

de gepensionneerde kapitein van het Nederlandsch-Indische leger Ph. SILVERGIETER HOOGSTAD, als administrateur van het militair hospitaal te Paramaribo;

de offiicieren van gezondheid 2de klasse C. VAN DER MEER, dr. J. W. VAN RIJN en G. F. VAN LAAREN;

de militaire apothekers 2de klasse J. S. SURIE en J. F. POOL;

allen te Paramaribo;

de districts-geneesheer D. HARTOGH (arts), op het fort Nieuw-Amsterdam, de districts-geneesheer J. J. HALFHIDE (arts), te Nieuw-Nickerie, de districts-geneesheer H. W. WEYTINGH, te Albina; terwijl de officier van gezondheid 2de klasse H. A. MEERDINK tijdelijk de betrekking van geneesheer-directeur van de inrichting ter verpleging van krankzinnigen waarnam.

Het ondergeschikte personeel gaf minder aanleiding tot klachten dan in het vorige jaar.

De geestelijke zusters blijven zeer goed voldoen, maar de apostolische vicaris kon niet meer dan 6 zusters beschikbaar stellen, wat te betreuren is, omdat de burger- en militaire ziekenoppassers herhaaldelijk reden tot ontevredenheid geven, en in het algemeen goede ziekenoppassers zeldzaam zijn.

De opleiding van enkele militairen tot hospitaalsoldaat en het onderwijs in de eerste hulp bij verwondingen en in de verbandleer aan officieren en onderofficieren had geregeld plaats.

Den 1sten Juli kwamen de nieuwe „voorschriften betreffende den militairen geneeskundigen dienst in de kolonie Suriname" in werking.

In het algemeen voldoen deze voorschriften aan de behoefte. Enkele wijzigingen zullen in de praktijk nog wel noodig blijken.

Het aantal verpleegden in het militair hospitaal te Paramaribo bedroeg 3237 tegen 3504 in het jaar 1898.

De volgende staat bevat eene vergelijking van 1899 met de drie voorgaande jaren:

	1899.	1898.	1897.	1896.
infanterie	211	267	326	399
artillerie	4	6	24	18
Harer Majesteits zeemacht	20	45	47	26
politie	126	120	129	124
civielen voor rekening van den lande	2511	2355	2299	2903
civielen voor rekening van henzelven of van anderen	365	711	1145	890
Totaal	3237	3504	3970	4360

Het aantal verpleegden was dit jaar 3237, dus 267 minder dan in het vorige jaar. Dit is voornamelijk toe te schrijven aan het gering aantal aangevoerde immigranten, maar vooral Javaansche immigranten: want hoewel de Javanen in klein aantal per West-Indische mail aangevoerd niet aan „beri-beri" lijdende aankomen, leveren zij toch veel meer zieken dan de transporten van Calcutta.

In verband hiermede is het aantal patiënten „voor rekening van henzelven of anderen" (onder welke rubriek de patiënten verpleegd voor rekening van het immigratiefonds een groot percentage innemen) gering, 365 tegen 711 in 1898 en 1145 in 1897.

Dat de inlandsche bevolking tot het hospitaal trouw haar toevlucht neemt, blijkt uit het aantal patiënten verpleegd voor rekening der kolonie.

Dit klom van 2355 in 1898 tot 2511.

Het aantal verpleegde militairen was 235 tegen 318 in het jaar te voren, waaronder 20 van de zeemacht, tegen 45 in 1898, in verband met de opheffing van *Suriname* als „marine-station" in Mei van het afgeloopen jaar.

De meest onder hen voorkomende ziekten waren urethritis venerea 44 en malaria 40.

Als ongeschikt voor den dienst werden afgekeurd: van de landmacht 8, namelijk 5 verpleegde militairen en 2 in den „buitendienst", benevens 1 van de zeemacht, en wel wegens versleten lichaamsgestel 3, filariosis 1, tuberculose der longtoppen 2, slepend gewrichtsrheumatisme 1 en vochtophooping in het kniegewricht na zware verwonding 1.

Twee militairen overleden beiden aan longtuberculose.

Het aantal burgerverpleegden bedroeg 2876, tegenover 235 militairen, dus ongeveer 12 maal meer dan de laatsten.

De meest voorkomende ziekten waren: framboesia 477, anchylostomiasis 287, malaria 215, ulcera cruris et pedis 115, syphilis 106, catarrhus intestinorum 76, tuberculosis pulmonum 74, nephritis 63, vulnera 62, bronchitis 56.

Als verdacht van lepra werden opgenomen 31 personen, waarvan 22 besmet, 6 suspect werden verklaard en 3 als niet lijdende aan lepra werden ontslagen.

Van de verpleegden ter observatie werden 38 als lijdende aan zielsziekte naar de inrichting ter verpleging van krankzinnigen overgebracht.

Onder de rubriek „Nihil" komen voor pas geboren kinderen, kinderen die hunne zieke ouders en moeders die hunne zieke kinderen vergezellen.

Er overleden 211 burgerverpleegden tegen 223 in het jaar 1898, en wel aan: apoplexia 6, paralysis agitans 2, tubes dorsalis 3, myelitis 1, commotio cerebri 1, ecclampsia infantum 2, dementia senilis 1, catarrhus ventriculi 5, catarrhus intestinorum 9, cirrhosis hepatis 7, hepatitis suppurativa 1, peritonitis 2, endocarditis 5, insufficientia valvulae mitralis 2, degeneratio cordis 3, aneurysma aortae 1, myocarditis 2, tuberculosis pulmonum 37, pneumonia catarrhalis 3, pneumonia crouposa 4, oedema pulmonum 2, nephritis 26, debilitas 12, rheumatismus 1, marasmus senilis 15, paedatrophia 1, framboesia tropica 1, tetanus 5, dysenteria 14, anchylostomiasis 16, malaria 7, syphilis 3, vulnera 1, sarcoma 2, tuberculosis sterni 1, graviditas 1, abortus 1, carcinoma uteri 4, sarcoma ovarii 1.

Het aantal operatiën, in het afgeloopen jaar in het militair hospitaal te Paramaribo verricht, bedraagt 390 tegen 356 in het jaar te voren.

Sinds het in werking treden van het nieuwe reglement op 1 Juli werden aan patiënten 1ste en 2de klasse operatiën verricht tegen betaling ten behoeve van 's lands kas.

Voor deze operatiën, 7 der 1ste klasse werd f 650 en 5 der 2de klasse f 85, dus te zamen f 735 ontvangen.

In de kraamafdeeling van het militair hospitaal kwamen 22 normale en 5 kunstmatige bevallingen voor. Daarbij werden 28 kinderen geboren waarvan 6 levenloos.

Van de moeders herstelden 24, overleden 2 en bleef ouder behandeling op ultimo December 1899 1.

Het aantal gereed gemaakte recepten voor den binnendienst:

	1899.	1898.	1897.
militairen	800	1 153	2 386
civielen	20 748	17 877	17 931
Totaal	21 548	19 030	20 317
en voor den buitendienst:			
militairen	2 718	3 192	4 255
civielen	3 692	4 537	3 490
Totaal	6 410	7 729	7 745

dus totaal-generaal voor binnen- en buitendienst te zamen 27 958, tegen 26 759 in 1898 en 28 062 in 1897.

Het aantal patiënten in den buitendienst bedroeg 684, namelijk 498 militairen en 186 gepensionneerden, vrouwen en kinderen, tegen respectievelijk 552 en 134 in het jaar te voren.

Het totaal der kosten van het militair hospitaal bedroeg in 1899 f 66 681,95[5], tegenover f 61 924,37 in 1898.

De ontvangsten waren f 62 353,96, tegenover f 55 046,02[5] in 1898, of f 7307,93[5] meer dan in laatstgenoemd jaar.

De kosten per patient en per dag bedroegen na aftrek der inkomsten, in 1899 f 0,05 tegenover f 0,08 in 1898 en het gemiddeld aantal patiënten per dag was 244 tegenover 236 in 1898, met een gemiddeld aantal verpleegdagen per patiënt van 27,5.

Fort Nieuw-Amsterdam. De gezondheidstoestand was gunstig; malaria kwam veel minder voor dan in het vorige jaar.

In de ziekenkamer (den binnendienst) werden behandeld 29 infanteristen en 6 artilleristen, waarvan, respectievelijk, herstelden 18 en 5, en 10 en 1, dus te zamen 11, naar het militair hospitaal te Paramaribo werden geëvacueerd.

Sterfgevallen kwamen niet voor.

In den buitendienst werden behandeld 117 militairen, 18 vrouwen en 18 kinderen.

Nieuw-Nickerie. De gezondheidstoestand was goed.

De gebouwen van de infirmerie verkeeren in voldoenden staat.

In den binnendienst werden behandeld 33 militairen, waarvan 6 naar Paramaribo werden geëvacueerd en 27 herstelden; verder 184 burgers, namelijk gestraften 16, behoeftigen 162, betalende patiënten 6.

Hiervan herstelden 136, werden naar Paramaribo geëvacueerd 6, overleden 19, werden op verzoek ontslagen 17, terwijl nog 6 onder behandeling bleven op 1 Januari 1900.

Albina. Het gebouw der infirmerie verkeert in voldoenden staat.

In den binnendienst werden verpleegd 154 personen, namelijk militairen 54, politie 8, behoeftigen 32, gevangenen 11, particulieren in verschillende klassen 49.

In den buitendienst werden behandeld 140 zieken.

Er overleden 6 personen, namelijk 1 militair, 2 behoeftigen en 3 betalende patiënten, en wel de militair aan malaria en van de burgers (5): 1 aan catarrhus intestinorum, 2 aan cirrhosis hepatis, 1 aan phthisis pulmonum en 1 aan malaria.

STAAT van in 1899 ontvangen passage- en vrachtgelden op de koloniale vaartuigen.

NAMEN EN TRAJECTEN VAN DE KOLONIALE STOOM- EN ZEILVAARTUIGEN.	Ontvangen passagegelden.	Ontvangen vrachtgelden.	Berekening van de passage en vracht aan kosteloos vervoerde personen en goederen.
Stoomschip *Paramaribo* naar Demerary via Coronie en Nickerie	f 8 416,36^{5}	f 11 869,76^{5}	f 4 276,14
„ „ „ Albina, 6 malen	1 839,97^{5}	1 552,52	985,15
„ *Albina* „ Demerary via Coronie en Nickerie	5 628,62^{5}	8 824,09	3 358,12
„ „ „ Albina, 7 malen	3 327,65	1 383,77	1 560,80
„ „ rivierdienst	3 884,22^{5}	452,13	753,60^{5}
„ *Nederland* „	16 698,66	2 003,67	3 193,64^{5}
„ *Wilhelmina* „	10 649,42^{5}	2 575,83	2 265,31
Stoombarkas *Emma* „ boven post Sommelsdijk	104,30	12,10	158,80
Stoombarkassen „ Beneden-Suriname	2 063,20	102,80^{5}	410,15
„ „ Boven-Suriname	2 385,83	215,21	189,60
Schoener *Nickerie* 14 reizen naar Albina	3 572,80	2 214,92^{5}	1 808,20
	f 58 571,05^{5}	f 31 206,81^{5}	f 18 959,52
Totaal-generaal	f 89 777,87		

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE K.

N°. 16.

VERGELIJKING van de raming der ontvangsten en uitgaven voor de kolonie Suriname in 1899 met de op den 31sten Maart 1900 bekende uitkomsten.

	BENAMING VAN DE ONDERWERPEN VAN UITGAAF EN ONTVANGST.	Raming voor 1899.	Voorloopige uitkomst.
	Uitgaven.		
I.	Gouvernements-secretarie, Koloniale Staten en algemeene dienst	f 154 922,50	f 160 841,54⁵
II.	Justitie en politie	346 480,00	334 981,69⁵
III.	Schutterij te Paramaribo	7 550,00	5 419,47⁵
IV.	Administratie van financiën	288 557,50	281 770,19⁵
V.	Immigratie en kolonisatie	43 910,00	59 822,16
VI.	Eeredienst, onderwijs, armenzorg en burgerlijke geneeskundige dienst	495 053,50	494 841,83
VII.	Bouwdepartement	471 311,53⁵	370 345,56
VIII.	Koloniale vaartuigen, betonning, seinwezen en brandweer	274 732,55	313 560,28⁵
IX.	Pensioenen, wachtgelden, onderstanden en toelage	218 575,14	215 708,97⁵
X.	Onvoorziene uitgaven	50 000,00	21 068,98⁵
	Totaal	f 2 351 092,72⁵	f 2 258 360,70⁵
	Ontvangsten.		
	A. *Directe en indirecte belastingen.*		
a.	Personeel	f 100 000,00	f 67 440,30⁵
b.	Patentrecht	64 000,00	23 807,15
c.	Belasting op de huurwaarde van huizen te Paramaribo en op die van huizen, gebouwen en erven te Nieuw-Nickerie	38 500,00	38 918,06
d.	Paardengeld	1 400,00	1 102,75
e.	Accijns op het binnenlandsch gedistilleerd	140 000,00	147 435,60
f.	Invoerrechten	950 000,00	1 024 041,58⁵
g.	Belasting op goud	68 000,00	64 397,76

	BENAMING VAN DE ONDERWERPEN VAN UITGAAF EN ONTVANGST.	Raming voor 1899.	Voorloopige uitkomst.
h.	Weeg-, rooi- en bergloonen en entrepotrechten	f 7 500,00	f 7 185,44^{5}
i.	Zegelrechten	42 000,00	50 574,58
k.	Geneeskundige belasting	50 000,00	54 024,00
l.	Successie- en overgangsrechten	10 000,00	7 638,09^{5}
m.	Begrafenisrechten	2 000,00	1 690,00
n.	Recht op verlotingen	100,00	29,00
o.	Opbrengst der gouvernementsschool voor uitgebreid lager onderwijs	24 000,00	26 823,00
p.	Opbrengst van de tweede voor uitgebreid lager onderwijs in te richten gouvernementsschool	1 600,00	832,00
q.	Hondenbelasting	2 500,00	2 441,75
	B. *Inkomsten van onderscheiden aard.*		
a.	Passagegelden	65 000,00	89 921,79^{5}
b.	Opbrengst van de posterij	32 000,00	29 098,22^{5}
c.	Opbrengst van de telephoon	5 000,00	5 317,65^{5}
d.	Opbrengst van het abattoir	2 880,00	2 613,33^{5}
e.	Opbrengst van huren, erfpachten, verkoopingen van domeinen en afkoop van zakelijke rechten	21 000,00	22 826,62^{5}
f.	Concessierecht tot het ontginnen van balata op domengrond	20 000,00	7 970,93^{5}
g.	Concessierecht tot het ontginnen van delfstoffen op domeingrond	100 000,00	107 806,27^{5}
h.	Landtaxen of akkergelden	10 000,00	9 934,42
i.	Inhouding (korting en storting) voor pensioen	80 000,00	87 276.22^{5}
k.	Renten van de kapitalen afkomstig van het opgeheven West-Indisch pensioenfonds	10 713,33	10 713,33
l.	Terugbetaling van voorschotten	9 500,00	4 652,66
m.	Restitutie van kosten van materieel enz. bij het tot stand brengen van aansluitingen van particulieren aan gouvernementstelephoonlijnen	2 000,00	1 427,47
n.	Boeten, opbrengst van verbeurdverklaringen en terugbetaling van voorloopig betaalde justitie- en proceskosten	9 000,00	14 623,85
o.	Griffierechten, te verantwoorden aan de koloniale kas	1 300,00	1 102,70
p.	Salarissen van den hypotheekbewaarder, te verantwoorden aan de koloniale kas.	1 700,00	2 010,52
q.	Leges, te heffen ter gouvernementssecretarie	4 700,00	4 155,00
r.	Ontvangsten van den secretaris der geneeskundige commissie	300,00	"
s.	Justeerloonen van den ijker	150,00	180,68
t.	Opbrengst van scheepvaartformulieren	300,00	331,56
u.	Restitutie der kosten voor het gebruik van gereedschappen en verbruikte materialen ten behoeve van particulieren, mitsgaders ontvangen gelden wegens aan particulieren verkochte materialen en steenkolen	6 500,00	4 086,71^{5}
v.	Sleeploon van vaartuigen door de stoomschepen van het departement der koloniale vaartuigen	600,00	360,00
w.	De helft van het werkloon der gevangenen	150,00	220,35
x.	Agio op verkochte gouvernementswissels	1 000,00	227,58
ij.	Eindtaxes van de compagnie française des cables télégraphiques	400,00	622,00
z.	Opbrengst van port d'armes	2 000,00	1 971,00
aa.	Opbrengst van visschersvergunningen	1 000,00	"
bb.	Opbrengst van jachtvergunningen	25,00	"

	BENAMING VAN DE ONDERWERPEN VAN UITGAAF EN ONTVANGST.	Raming voor 1899.	Voorloopige uitkomst.
cc.	Opbrengst van marktvergunningen	f 5 800,00	f 5 376,55
dd.	Opbrengst van sjouwersadmissiën	1 200,00	"
ee.	Aandeel der eigenaren van plantages in het district Beneden-Commewijne in de kosten van onderhoud van een rijweg van fort Nieuw-Amsterdam naar Spieringshoek. . .	2 000,00	2 748,89^5
ff.	Opbrengst van 2 seriën van de leening voor productieve werken.	189 250,00	94 750,00
gg.	Overschrijving van een bedrag van f 79 055,53^5 in 1897 door leening ontvangen doch niet besteed voor productieve werken	79 055,53^5	79 055,53^5
hh.	Verschillende ontvangsten	7 500,00	6 070,52
		f 2 173 623,86^5	f 2 115 833,40^5
	Waarvan af gaat het bedrag in 1899 door leening ontvangen doch niet besteed voor productieve werken, welk bedrag op de koloniale huishoudelijke begrooting voor 1901 onder de middelen wordt overgeschreven.	"	30 944,81^5
			f 2 084 888,59
C.	*Bijdrage uit 's Rijks schatkist tot aanvulling van de koloniale geldmiddelen*	177 468,86	173 472,11^5
	Totaal. . . .	f 2 351 092,72^5	f 2 258 360,70^5

II. SURINAME.

BIJLAGE L.

N°. 17.

OVERZICHT van de inlagen, de lichtingen en het aantal spaarbankboekjes van de koloniale spaarbank en van de gemiddelde bedragen per inleg, per lichting en per boekje over de laatste tien jaren.

a. INLAGEN.

BEDRAG.	1890.	1891.	1892.	1893.	1894.	1895.	1896.	1897.	1898.	1899.
Beneden f 5	2784	2262	2417	2484	3276	2776	2429	2437	2719	2160
Van f 5 tot " 10	529	480	459	444	511	525	639	657	669	520
" 10 " " 25	562	522	512	498	723	773	996	1120	1045	819
" 25 " " 50	377	267	217	396	399	635	667	784	821	679
" 50 " " 100	374	360	200	444	510	645	642	501	702	689
" 100 " " 200	271	290	199	271	312	513	461	87	456	516
" 200 " " 300	106	96	99	90	95	137	133	75	118	109
" 300 " " 500	66	60	47	46	74	65	78	42	67	72
" 500 " " 1000	31	32	57	33	42	41	39	25	49	31
" 1000 " " 1500	12	10	12	5	7	17	23	6	21	14
" 1500 " " 2000	4	5	8	1	4	8	8	6	4	1
" 2000 " " 2500	7	8	9	4	5	13	7	3	7	2
Boven 2500	6	5	4	1	1	"	5	"	4	4
Totaal	5129	4397	[1]) 4240	4717	5959	6148	6127	5743	6682	5616

[1]) In de overeenkomstige bijlage van het vorige verslag staat abusievelijk 4210.

b. GEMIDDELD BEDRAG PER INLEG.

JAREN.	Aantal inlagen.	Bedrag van den inleg.	Gemiddeld per inlage.
1890	5129	f 241 373,30	f 47,06
1891	4397	195 608,41	[1]) 44,48^{5}
1892	4240	182 273,52	42,98^{5}
1893	4717	227 433,82^{5}	48,21^{5}
1894	5959	322 948,93	54,19^{5}
1895	6148	315 782,59^{5}	51,36
1896	6127	298 719,45^{5}	48,75
1897	5743	[2]) 254 457,11^{5}	[2]) 44,31
1898	6682	304 630,18^{5}	45,59
1899	5616	254 978.17^{5}	45,41

[1]) In de overeenkomstige bijlage van het vorige verslag staat abusievelijk 45,48^{5}.

[2]) In de overeenkomstige bijlage van het vorige verslag en van het verslag van 1898 staat vermeld f 260 457,91^{5} en f 45,3^{5}. Die cijfers waren echter foutief om de in hoofdstuk M van dat verslag opgegeven redenen.

c. LICHTINGEN.

BEDRAG.	1890.	1891.	1892.	1893.	1894.	1895.	1896.	1897.	1898.	1899.
Beneden f 5	569	552	632	422	679	587	522	567	770	775
Van f 5 tot „ 10	288	267	215	268	435	650	633	601	596	560
„ 10 „ „ 25	374	361	301	376	463	846	812	817	879	1 109
„ 25 „ „ 50	258	261	423	370	356	399	456	436	530	679
„ 50 „ „ 100	251	237	388	372	430	412	416	401	428	544
„ 100 „ „ 200	151	165	380	385	465	342	338	348	263	426
„ 200 „ „ 300	63	60	83	86	120	142	105	109	103	117
„ 300 „ „ 500	39	42	47	68	[1]) 92	85	96	122	55	58
„ 500 „ „ 1 000	25	20	18	26	34	49	52	68	53	56
„ 1 000 „ „ 1 500	11	14	13	12	16	13	25	7	20	20
„ 1 500 „ „ 2 000	7	7	9	5	6	8	8	5	10	10
„ 2 000 „ „ 2 500	4	3	6	5	8	7	6	3	12	8
Boven 2 500	1	4	2	6	4	13	6	„	2	17
Totaal	2 041	1 993	2 517	2 401	3 108	3 553	3 475	3 484	3 721	4 379

[1]) In de overeenkomstige bijlage van de verslagen van 1898 en 1899 staat abusievelijk 72.

d. GEMIDDELD BEDRAG PER LICHTING.

JAREN.	Aantal lichtingen.	Bedrag van de lichting.	Gemiddeld per lichting.
1890	2041	f 147 959,75	f 72,49
1891	1993	149 543,04^5	75,03^5
1892	2517	244 967,97^5	97,32^5
1893	2401	149 446,33^5	62,24^5
1894	3108	228 886,10^5	73,64
1895	3553	333 773,99^5	93,94
1896	3457	269 401,37^5	77,52^5
1897	3484	[1]) 261 365,01^5	[1]) 75,02
1898	3721	265 848,73^5	71,45
1899	4379	315 223,98^5	71,98

[1]) In de overeenkomstige bijlage van het vorige verslag en van het verslag van 1898 staan voor deze cijfer vermeld respectievelijk f 199 305,87^5 en f 57,20^5. De redenen van het verschil zijn dezelfde als hierboven onder *b* aangeteekend.

e. SPAARBANKBOEKJES.

JAREN.	In omloop op 1 Januari.	Uitgegeven.	Ingetrokken.	In omloop op ultimo December.
1890	4918	1166	847	5237
1891	5237	876	752	5361
1892	5361	954	905	5410
1893	5410	1161	711	5860
1894	5860	1463	934	6389
1895	6389	1524	1191	6722
1896	6722	1334	930	7126
1897	7126	1248	1189	7185
1898	7185	1670	1148	7707
1899	7707	1437	2101	7043

f. GEMIDDELD BEDRAG PER BOEKJE OP 31 DECEMBER.

JAREN.	Aantal boekjes in omloop op ultimo December.	Ingeschreven bedrag op ultimo December.	Gemiddeld bedrag per boekje.
1890	5237	f 433 513,27	f [1]) 82,78
1891	5361	414 054,16^5	77,23
1892	5410	358 627,83	66,28^5
1893	5860	445 077,95	75,95
1894	6389	550 458,62^5	86,15^5
1895	6722	544 365,91^5	80,98
1896	7126	588 571,57^5	82,59^5
1897	7185	[2]) 594 046,83	[2]) 82,68
1898	7707	675 375,32^5	87,63
1899	7043	496 562,55	70,54

[1]) In de overeenkomstige bijlage van het vorige verslag staat abusievelijk f 82,87.

[2]) Deze cijfers worden in de overeenkomstige bijlage van het vorige verslag niet opgegeven om de redenen daarbij vermeld.

g. OPGAVE VAN ONKOSTEN, renten van het kassaldo en van verschillende uitbetalingen en beleggingen in de jaren 1897, 1898 en 1899.

Jaren.	Onkosten.	Onkosten op belegging en losmaking van gelden, waarbij gerekend agio op wissels [1]).	Te goed gemaakt aan rente op beleggingen.	Kassaldo			Uitbetaalde rente aan inleggers.	Uitgeloot in de vijf percents immigratieleening van 1874 [2]).	Belegd op de Grootboeken der drie percents N. W. S. [3]) (nominaal).	Losgemaakt (nominaal)
				te Paramaribo.	bij de Surinaamsche Bank.	Totaal.				
1897	f 4 002,14^5	f 325,17	f 18 725,70	f 5 736,56	f 16 174,31	f 21 910,87	f 1 138,85^5	f 5 500,00	f 40 000,00	f 20 000,00
1898	4 458,47	437,34	20 281,12	32 548,32^5	13 721,57^5	46 269,90	1 055,02	7 000,00	35 000,00	25 000,00
1899	6 984,50	1 045,59^5	17 136,16	8 479,04^5	50 717,02^5	59 196,07	812,43	5 500,00	*Nihil.*	157 500,00

[1]) Deze onkosten zijn begrepen in die vermeld in de vorige kolom.

[2]) Op 31 December 1899 was in bedoelde leening belegd f 51 200.

[3]) Op 31 December 1899 was op het Grootboek belegd f 357 200 (nominaal).

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE M[1].

N°. 18.

VERSLAG betreffende de immigratie en kolonisatie over het jaar 1899.

I. Immigratie.

§ 1. *Wetgeving en administratieve maatregelen.*

Bij verordening van 24 Maart 1899 (*Gouvernementsblad* 1899 n°. 22), werd de verordening van 28 Februari 1883 (*Gouvernementsblad* 1883 n°. 5), houdende wijziging van de verordening betreffende de oprichting van een immigratiefonds, van toepassing verklaard op het verschepingsseizoen 1899/1900.

De lijst van geneesmiddelen en van benoodigdheden voor de apotheek, waarvan de daarbij vermelde hoeveelheid ten behoeve der zieken op immigrantenplantages en gronden steeds aanwezig moet zijn, welke lijst, ter uitvoering van art. 13 der verordening van 21 Januari 1879 (*Gouvernementsblad* 1879 n°. 8) werd vastgesteld bij besluit van 8 October 1887 (*Gouvernementsblad* 1887 n°. 28), werd bij besluit van 13 April 1899 (*Gouvernementsblad* 1899 n°. 25) door een andere vervangen.

Bij verordening van 6 December 1899 (*Gouvernementsblad* 1899 n°. 44) werden de verordeningen tot invoering van een geneeskundige belasting en van een hoofdgeld voor onder contract verbonden immigranten als volgt gewijzigd

In art. 2 zoowel van de verordening van 21 Januari 1879 (*Gouvernementsblad* 1879 n°. 9) tot invoering van een geneesdundige belasting als van de verordening van 21 Augustus 1878 (*Gouvernementsblad* 1880 n°. 4) tot invoering van een hoofdgeld, welke artikelen bereids gewijzigd waren bij de verordeningen van 15 December 1880 (*Gouvernementsblad* 1880 n°s. 37 en 38) en 17 December 1894 (*Gouvernementsblad* 1894 n° 40) werd alsnog nader de volgende wijziging aangebracht, dat in plaats van de woorden „op den eersten September" in beide artikelen zal worden gelezen: „in de maand Januari". De strekking van deze wijziging was om te voorkomen dat, zooals in den laatsten tijd was voorgekomen, in plaats van over vijf jaar slechts over vier jaar geneeskundige belasting en hoofdgeld werden betaald.

§ 2. *Buitenlandsche agenten en depots.*

In het agentschap te Calcutta kwam in 1899 geene verandering. Ook op Java bleef de factory der Nederlandsche Handelmaatschappij zich met de functiën van emigratie-agent belasten.

De vereischte machtiging om tot de oprichting van de noodige depotgebouwen te Samarang over te gaan mag in den loop van 1900 worden tegemoet gezien.

Het terrein bestemd voor de oprichting dier gebouwen werd in het afgeloopen jaar aangekocht.

Het aantal aangevraagde arbeiders voor het verschepingsseizoen 1899/1900 bedroeg uit Britsch-Indië aanvankelijk 909, welk getal later tot 519 werd verminderd, toen, met het oog op het epidemisch heerschen van de pest in Calcutta, de kans om arbeiders van dezen landaard te verkrijgen geringer begon te worden.

Met het oog op diezelfde omstandigheid werd het aanvankelijk uit Nederlandsch-Indië aangevraagde aantal van 366 arbeiders later vermeerderd tot 719

Bereids waren voor den aanvoer van Britsch-Indische immigranten twee schepen gecharterd, toen, met het oog op den ongunstigen gezondheidstoestand in Calcutta op 17 October besloten werd onzen emigratie-agent langs telegraphischen weg mede te deelen, dat de charterpartij van het eerste schip was verbroken: op 18 November daaraanvolgende werd aan de reederij te kennen gegeven, dat ook de charterpartij van de *Rhône*, bestemd voor het tweede transport immigranten, op 25 Januari 1900 van Calcutta naar Suriname te vertrekken, werd verbroken. De inmiddels in het depot te Calcutta reeds bijeengebrachte immigranten moesten, voor zooveel hunne contracten niet aan andere agentschappen konden worden overgedaan, voor rekening van ons agentschap naar hunne woonplaatsen worden teruggezonden.

Wat immigranten uit Nederlandsch-Indië betreft was op 28 October langs telegraphischen weg aan onzen emigratie-agent op Java verzocht per stoomschip zoo spoedig mogelijk 740 arbeiders naar Suriname in te schepen.

Tegen die afscheping bleken echter in Batavia bezwaren te bestaan, zoodat thans vermoedelijk niet alleen deze 740 arbeiders, maar ook de tot een totaal aantal van 840 door het aanhouden der pest in Britsch-Indië later nog aangevraagde immigranten uit Nederlandsch-Indië in den loop van 1900 door de maatschappij „Nederland" in verbinding met den Koninklijken West-Indischen maildienst via Amsterdam zullen worden aangevoerd.

§ 3. *Aanvoer van immigranten.*

A. Uit Britsch-Indië.

Slechts één transport kwam in den loop van 1899 hier aan, en wel, zooals reeds in het vorig verslag werd vermeld, per *Erne*, welk schip op 31 Januarie 1899 uit Calcutta vertrok en op 22 April daaraanvolgende met 598 adult-immigranten in Suriname aankwam.

Dit schip, metende $1527^{66}/_{100}$ registerlonnen, varende onder Engelsche vlag, behoort aan den heer C. A. Hampton, te Londen en werd gevoerd door kapitein G. F. Dawn. Ook thans weder, de vierde reis die de *Erne* met immigranten naar Suriname volbracht, voldeed het schip in alle opzichten aan de gestelde eischen. Orde en zindelijkheid heerschten overal. De voedingsmiddelen en het drinkwater waren van goede hoedanigheid. De geneesmiddelen en instrumenten werden in orde bevonden. De immigranten waren tevreden over de behandeling gedurende de reis en zagen er gezond en sterk uit.

Met het geleide der immigranten was als surgeon superintendent belast dr. Richmond de St. Romaine, die in het vorige jaar in die hoedanigheid de naar Calcutta terugkeerende immigranten per *Arno* had overgebracht.

De *Erne* had Calcutta verlaten met:

	Boven 10 jaar.		Van 2 tot 10 jaar.		Beneden 2 jaar.		
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
	411	158	27	15	9	6	626
Gedurende de reis werden geboren. .	„	„	„	„	„	1	1
	411	158	27	15	9	7	627
en overleden . . .	3	„	„	„	„	„	3
Zoodat werden aangebracht	408	158	27	15	9	7	624

Onder dit getal zijn begrepen 5 mannen, 4 vrouwen en 1 jongen tusschen 10 en 15 jaar, die, niet onder contract verbonden, tegen betaling van passage met de *Erne* zijn medegekomen.

Het schip deed St. Helena aan op den 26sten Maart 1899 en zette, na levensmiddelen en drinkwater te hebben ingenomen, den volgenden dag de reis voort.

De ontscheping der immigranten had plaats onmiddellijk na de inspectie bedoeld bij artikel 14 van het Koninklijk besluit van 22 Maart 1872 n°. 27 (*Gouvernementsblad* 1872 n°. 8), bij welke inspectie ook de meegegeven documenten waren onderzocht en in orde bevonden. Bij de ontscheping werden naar het militair hospitaal hezonden 12 immigranten, te weten 3 mannen, 5 vrouwen en 4 kinderen; onder deze vrouwen was er één die niet ziek was, maar haar ziek kind moest vergezellen, en één die eenige dagen te voren bevallen was.

Den volgenden dag had de afrekening met den kapitein, den surgeon-superintendent en de compounders plaats.

Volgens hunne eigene opgaven hadden de immigranten in hun land de na te noemen beroepen of bedrijven uitgeoefend: te weten:

veldarbeider	337 mannen en 125 vrouwen;
huisbediende	6 „ „ 13 „
kleerenwasscher	1 man;
kleermaker	2 mannen;
smid	1 man;
veehoeder	2 mannen;
koetsier	1 man;
winkelier	1 vrouw;
politieagent	2 mannen;

terwijl 3 mannen en 4 vrouwen opgaven geen beroep of bedrijf te hebben uitgeoefend.

Wat den leeftijd betreft, waren:

2 mannen en 4 vrouwen boven 40 jaar;

60 „ „ 30 „ tusschen 30 en 40 jaar, en

335 „ „ 116 „ „ 15 „ 30 „ oud.

Als gehuwd gaven zich 45 paren op.

Van de immigranten waren vroeger geweest:

in Suriname	22
„ Britsch-Guyana	30
op Fidji	11
„ Trinidad	9
op Guadeloupe	3
„ Jamaica	1
„ Mauritius	3
in Asam	4
„ Natal	2

Van de 22 immigranten, die vroeger in deze kolonie waren, vertrokken er 5 naar Calcutta op 1 Februari 1895 met de *Grecian*, 4 op 13 September 1897 via Demerary met de *Foyle* en 13 op 21 Juni 1898 met de *Arno*; deze laatste 13 zijn slechts van 8 tot 31 Januari 1899 in Calcutta gebleven.

Ook onder de met de *Erne* aangekomen, niet onder contract verbonden, immigranten bevonden zich 1 man en 1 vrouw, die per *Foyle* naar Indië waren teruggekeerd en nu met hunne onder contract verbonden betrekkingen, eveneens immigranten die hier vroeger waren, in Suriname terugkeerden; verder 1 man, 2 vrouwen en 1 jongen, die in 1895 per *Grecian* naar Indië vertrokken, geen betrekkingen onder de gecontracteerde immigranten hadden, maar met het voornemen naar Suriname terugkeerden zich voor goed daar te vestigen, eindelijk 1 man, winkelier te Paramaribo, die in 1898 per mail op eigen kosten naar Calcutta was vertrokken.

Het hoofdelijk geneeskundig onderzoek der immigranten in het depot vond op den 27sten en 28sten April plaats. Vóór, bij en na dat onderzoek werden nog van het depot naar het militair hospitaal gezonden 41 immigranten, te weten 21 mannen, 14 vrouwen en 6 kinderen, waaronder:

1 kind dat niet ziek was, doch de zieke moeder moest vergezellen;

1 vrouw, die op 26 April in het depot was bevallen, met haar zuigeling, en

1 vrouw, die in vergevorderden staat van zwangerschap verkeerde.

De overige in het militair hospitaal opgenomen immigranten waren meest allen lijdende aan lichte ongesteldheden.

De toedeeling der immigranten aan de verschillende plantages was op den 3den Mei geëindigd.

Met inbegrip van hen die in het militair hospitaal verpleegd werden en wier bestemming voorloopig werd vastgesteld, werden aan 12 plantages toegewezen:

397 mannen en 150 vrouwen van 15 jaar en daarboven;

4 jongens en 1 meisje tusschen 10 en 15 jaar;

38 jongens en 25 meisjes beneden 10 jaar;

te zamen 615 hoofden, berekend op 547 volwassenen.

1 man en 2 vrouwen werden wegens mindere lichamelijke geschiktheid in plaats van voor het volle bedrag der kosten slechts voor het halve bedrag toegewezen; 1 jongen van 12- en 1 meisje van 11 jaar werden in plaats van voor het halve bedrag der kosten voor niet toegewezen; terwijl 2 jongens en 3 meisjes, die op de monsterrol vermeld stonden als 10 jaar oud, bleken hoogstens 9 jaar oud te kunnen zijn en dus in plaats van voor het halve bedrag der kosten, eveneens voor niet werden toegewezen.

Vóórdat de immigranten het depot verlieten, werden zij als gewoonlijk opnieuw in kennis gesteld met hunne rechten en verplichtingen. Aan hen, die gedurende de reis en in het depot te Paramaribo diensten hadden gedaan als sirdar, kok, topaze, ziekenoppasser, barbier enz., werd het daarvoor tegoed gemaakte loon uitbetaald.

Met uitzondering van een twaalftal aan plantage de Dankbaarheid toegewezen immigranten, die eerst op 17 Mei door den huurder werden overgenomen, hadden al de overigen den 8sten Mei het depot verlaten en waren naar de plantages vertrokken.

B. Uit Nederlandsch-Indië.

Gedurende 1899 kwam slechts één transport met immigranten uit Java alhier aan. Dit transport, bestaande uit 34 mannen en 22 vrouwen, werd op den 18den Augustus 1899 te Samarang ingescheept op het stoomschip *Prinses Amalia*.

Bij aankomst te Tandjong Priok deserteerden 2 mannen, zoodat van daar, onder geleide van een ook ditmaal weder aangestelden tolk, namelijk R. A. Bekker, op 24 Augustus vertrokken 32 mannen en 22 vrouwen, die op 27 September daaraanvolgende te Amsterdam aankwamen.

Reeds in de Middelandsche Zee moest echter de tolk wegens

onzedelijke handelingen met de immigranten en het misbruik maken van sterken drank, worden ontslagen; terwijl tot volkomen tevredenheid van den geneesheer, de ziekenvader van het stoomschip *Prinses Amalia* als tolk de immigranten naar Suriname heeft vergezeld.

Van Amsterdam vertrokken deze immigranten met het stoomschip *Prins Willem I* op den 1sten October. Gedurende de reis naar Paramaribo overleed 1 man en werd 1 kind geboren, zoodat, als bovenvermeld aankwamen 31 mannen, 22 vrouwen en 1 kind.

Het onderzoek aan boord had plaats in den voormiddag van den 20sten October, waarbij alles in orde werd bevonden en geen klachten door de immigranten ingebracht werden.

Onmiddellijk daarna had de ontscheping der immigranten plaats en werden toen ter verpleging naar het militair hospitaal gezonden 3 mannen, 2 vrouwen en 1 kind.

Den volgenden dag, 21 October, had het hoofdelijk geneeskundig onderzoek in het depôt plaats door de daartoe bij Gouvernements-resolutie aangewezen geneesheeren.

Bij die gelegenheid werden nog ter verpleging naar het militair hospitaal gezonden 9 mannen en 12 vrouwen, voor verreweg het grootste gedeelte uithoofde van ziekten der schaamdeelen.

Op den 23sten had de indeeling der immigranten plaats. Met inbegrip van hen, die nog in het militair hospitaal werden verpleegd, werden toegewezen aan 5 plantages 31 mannen, 22 vrouwen en 1 jongen, te zamen 54 hoofden, gelijk aan 52 als volwassen berekenden.

Vóór hun vertrek uit het depot werden de immigranten opnieuw bekend gesteld met hunne rechten en verplichtingen; terwijl aan enkelen hunner die te Paramaribo in het depot dienst hadden gedaan als mandoer, kok enz., het daarvoor tegoed gemaakte loon werd uitbetaald.

Op 26 October hadden allen het depot verlaten en waren naar de hun aangewezen plantages vertrokken.

Over het geheel behoorde dit transport zeker niet tot de meest gelukkige, daar het groote percentage vrouwen voor de planters al even onvoordeelig was als voor het immigratiefonds, de omstandigheid dat tal van kosten als wervingskosten, kosten van een tolk enz., ditmaal over een zoo klein aantal immigranten werden omgeslagen, terwijl ongeveer 50 pct. der immigranten in het militair hospitaal moest worden opgenomen

§ 4. *Terugvoer van immigranten.*

Vermits zich voor terugvoer naar Britsch-Indië slechts een betrekkelijk klein aantal immigranten hadden opgegeven, werd van de door het gouvernement van Britsch-Guyana aangeboden gelegenheid om in het in September vandaar vertrekkend retourschip ongeveer 200 immigranten naar Britsch-Indië mede te zenden, gaarne gebruik gemaakt.

De immigranten moesten daartoe uiterlijk den 12den Augustus in Demerary aanwezig zijn; terwijl voorts, evenals bij de vorige gelegenheid, als voorwaarden werden gesteld:

1°. dat de immigranten vóór hun vertrek uit Suriname geneeskundig onderzocht moesten worden;

2°. dat ieder zou worden afgewezen:

a. die geacht werd de reis niet te kunnen volbrengen;

b. die lijdende bevonden werd aan lepra of aan huiduitslag of open zweren, of aan krenking der geestvermogens of aan blindheid;

c. die zoo gebrekkig was dat hij zichzelf niet kon helpen;

De inschrijving van immigranten, die van de aangeboden gelegenheid wenschten gebruik te maken, geschiedde tusschen 1 Juni en 1 Juli, terwijl vooraf reeds aan de immigranten was bekend gemaakt, dat, onafhankelijk van den datum van inschrijving, de oudere transporten vóór zouden gaan.

Als datum waarop de vertrekkendenden in het depot aanwezig moesten zijn, werd bepaald 3 Augustus, waarna zij in het depot geneeskundig werden onderzocht en van nummerplaatjes voorzien, terwijl hunne kleederen in het militair hospitaal werden gedesinfecteerd.

Voor rekening van het Surinaamsche gouvernement werd in Demerary aan de immigranten hunne uitrusting verstrekt.

Met het geleide der immigranten was belast mr. A. J. van der Houven van Oordt, sub-agent voor de immigratie, aan wien was toegevoegd Sital Persad, tolk in de Hindostansche taal bij het immigratie-departement; terwijl de districts-geneesheer L. F. Voet de immigranten zou vergezellen.

Donderdag 10 Augustus vertrok de *Paramaribo* met 216 Britsch-Indische immigranten, te weten: 159 mannen, 36 vrouwen, 7 jongens en 14 meisjes. Vrijdag daaraanvolgende om 4 uur voormiddag lag het schip, na een zeer voorspoedige reis, te Georgetown voor anker. Een uur later waren allen ontscheept en in het depot onder dak gebracht.

Maandag daaraanvolgende had het geneeskundig onderzoek plaats en werden al de Surinaamsche immigranten voor de reis goedgekeurd. Eerst den 22sten Augustus daaraanvolgende werden de immigranten ingescheept en verklaarden 2 immigranten bij nader inzien liever af te willen zien van hun voornemen om naar Britsch-Indië terug te keeren. De overigen werden allen ingescheept en dienzelfden dag aanvaardde de *Clyde* de reis naar Calcutta.

Aan spaarpenningen werd door de immigranten medegenomen een bedrag van f $35 933,76^{5}$, en wel door 166 hunner.

De waarde aan sieraden, die zij op het immigratie-departemen deponeerden om voor hen naar Calcutta te worden overgemaak bedroeg f 2503,50.

Vooruitloopende op het verslag over 1900 kan reeds hier worden medegedeeld, dat de *Clyde* den 1sten Januari 1900 te Calcutta aankwam, dat onder de Surinaamsche immigranten één geboorte en één geval van overlijden had plaats gevonden, zoodat evenveel immigranten werden ontscheept als waren ingescheept. Hun toestand was een uitstekende en klachten werden niet gehoord.

Nadat de spaarspenningen en sieraden aan de rechthebbenden waren uitgekeerd, vertrokken de immigranten naar hunne woonplaatsen.

Totaal waren in Suriname ingescheept:

mannen	157,	gelijk aan	157 adults;
vrouwen	36,	„ „	36 „
jongens beneden 10 jaar	7,	„ „	$3^1/_2$ „
meisjes „ „ „	14,	„ „	7 „
	214,	„ „	$203^1/_2$ „

Deze immigranten waren gemiddeld in de kolonie 8 jaar, 3 maanden en 3 dagen, en wel:

Aantal immigranten.	Duur van elks verbijf. Jaren.	Maanden.	Dagen.
1	25	9	2
1	21	11	12
1	20	11	25
1	18	8	25
2	16	6	28
2	15	6	2
1	14	11	14
2	14	7	29
3	14	6	27
7	12	6	23
6	10	7	7
6	10	3	18
18	9	8	15
18	9	3	14
16	8	8	28
22	8	2	24
21	7	3	8
17	6	8	23
33	6	3	23
19	5	7	22
13	5	3	27
1	4	3	14
1	3	9	15
2	3	8	14
214	—	—	—

§ 5. *Getalsterkte van en huwelijken, geboorte en sterfte onder de onder contract verbonden immigranten, hun algemeene toestand en verdere bijzonderheden, ook niet onder contract verbonden immigranten betreffende.*

I. Uit Britsch-Indië.

	AANTAL IMMIGRANTEN.				
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Op ultimo December 1898 onder contract verbonden	3409	1185	500	435	5529
Vermeerderd door:					
Aanvoer	397	150	41	26	614
Geboorte	„	„	109	125	234
Reëngagement	215	17	15	10	257
Terugkeer van desertie	2	„	„	„	2
Overschrijving van jongens en meisjes, die den leeftijd van 15 jaar hebben bereikt	9	2	„	„	11
	4032	1354	665	596	6647
Verminderd door:					
Overlijden	39	7	16	16	78
Ontslag na geëindigden diensttijd	886	286	168	132	1472
Ontbinding van het contract	5	3	„	„	8
Desertie	4	1	„	„	5
Overschrijving van jongens en meisjes, die den leeftijd van 15 jaar hebben bereikt	„	„	9	2	11
Afschrijving van weezen, die hunne meerderjarigheid hebben bereikt	4	4	1	2	11
Naar Indië teruggezonden	4	„	„	„	4
	942	301	194	152	1589
Aanwezig op 31 December 1899	3090	1053	471	444	5088

De gemiddelde bevolking van Britsch-Indische immigranten onder contract bedroeg derhalve in het jaar 1899: 5293.

Blijkens de vorenstaande opgaven expireerden in 1899: 1472 contracten, terwijl 257 nieuwe werkovereenkomsten werden gesloten. In 1898 bedroegen deze cijfers 1101 en 59.

Tusschen Britsch-Indische immigranten werden 52 huwelijken gesloten, namelijk:

Paramaribo	3 waarbij werden erkend	5 kinderen,
Beneden-Commewijne	32 „ „ „	14 „
Beneden-Suriname	6 „ „ „	3 „
Boven-Suriname	2 „ „ „	1 kind,
Saramacca	9 „ „ „	4 kinderen,
	52 „ „ „	27 „

Deze cijfers bedroegen over de laatste 5 jaren:

1894	44 huwelijken
1895	25 „
1896	41 „
1897	43 „
1898	32 „

Bovendien werd één huwelijk in Beneden-Suriname gesloten tusschen een Britsch-Indischen immigrant en een Javaansche vrouw en één in Paramaribo tusschen een Britsch-Indische immigrante en een creool; bij deze huwelijken werden geen kinderen erkend.

De verhouding tusschen mannen en vrouwen bij de onder contract verbonden Britsch-Indische immigranten was:

in 1898 . . . . 346 vrouwen op 1000 mannen

„ 1899 . . . . 344 „ „ 1000 „

Het aantal niet onder contract verbondsn Britsch-Indische immigranten op de plantages gevestigd bedroeg op ultimo December 1898.

	mannen	vrouwen	jongens	meisjes
	1835	956	642	511
en op ultimo December 1899	2273	1319	840	672

Op 31 December 1899 waren dus onder de niet onder contract verbonden Britsch-Indische immigranten op de plantages: 580 vrouwen op de 1000 mannen.

Dat onderhoudingscijfer was in 1898: 521 vrouwen op 1000 mannen, terwijl wat de verhouding betreft tusschen jongens en meisjes, zoowel van onder contract verbonden als van niet langer onder contract werkende ouders op de plantages gevestigd er op ultimo December 1899 waren 851 meisjes op 1000 jongens, tegen 828 meisjes op 1000 jongens in 1898.

Het getal geboorten onder de gecontracteerde immigranten bedroeg 234; in 1898 was dit cijfer 194.

Op de 100 vrouwen was de geboorte:

in 1898	15,82
„ 1899	20,91

De sterfte onder de gecontracteerde immigranten bedroeg in
1898 . . 122, dat is 2,13 pct. van de gemiddelde bevolking,
1899 . . 78. „ „ 1,47 „ „ „ „ „

Het aantal accidenteele sterfgevallen was 6, te weten:

Belwaarde: door een geweerschot 1 man;

Killenstein: door verbranding 1 meisje;

Zoelen: vermoord 1 man;

Voorburg: door het omvallen van een boom gedood 1 man;

Dordrecht: verdronken 1 man,

Mariënburg: verdronken 1 meisje.

Trekt men deze sterfgevallen af van het totaalcijfer, dan blijven over 72 gevallen of 1,30 pct. van de gemiddelde bevolking; dit cijfer was in 1898: 1,97 pct.

Naar den leeftijd gerangschikt waren er:

	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.
beneden 1 jaar	„	„	9	10
van 1—10 „	„	„	5	7
„ 10—50 „	39	8	„	„

De gezondheidstoestand was in 1899 gunstig; epidemiën hebben niet geheerscht.

Vergelijkt men de geboorte en sterftecijfers in de geheele kolonie over de jaren 1891 tot en met 1899, dan vindt men voor het geboortecijfer:

1891	1800
1892	1661
1893	1854
1894	1644
1895	1645
1896	1924
1897	1956
1898	1948
1899	2251

en voor het sterftecijfer:

1891	2105	3,67 pct.
1892	1678	2,91 „
1893	1465	2,53 „
1894	1611	2,54 „
1895	1640	2,52 „
1896	1687	2,51 „
1897	1676	2,60 „
1898	1697	2,48 „
1899	1488	2,13 „

Vaccinatie vond onder de immigranten geregeld plaats. Het parc-vaccinogène levert daarvoor de benoodigde koepokstof.

Nieuwe gevallen van yawsziekte deden zich zelden voor; de lijders werden streng afgezonderd gehouden en hunne woningen ontsmet.

In de yawsinrichting op het station Groningen werden verpleegd 41 Britsch-Indische- en 3 Javaansche immigranten. Daarvan herstelden 30 Britsch-Indiërs en 3 Javanen; terwijl 1 Britsch-Indiër overleed, zoodat op 31 December 1899 nog onder behandeling bleven 10 Britsch-Indiërs.

De geboorte en sterfte onder de immigranten van het transport, aangevoerd met de *Erne II*, waren gedurende het vijfde jaar van hun verblijf in de kolonie als volgt:

	Aantal				
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Aanwezig bij de intrede van het 5de jaar, zijnde den 14den April 1897	312	120	60	44	536
in het 5de jaar. geboren	„	„	10	8	18
	312	120	70	52	554
in het 5de jaar. overleden	5	„	2	2	9
Aanwezig op het einde van het 5de jaar	307	120	68	50	545

De sterfte ten honderd van deze bezending bedroeg dus:

in het 5de jaar van haar verblijf in de kolonie 1,66 pct.;

„ „ 4de „ „ „ „ „ „ „	1,31 „
„ „ 3de „ „ „ „ „ „ „	2,47 „
„ „ 2de „ „ „ „ „ „ „	2,31 „
1 „ 1ste „ „ „ „ „ „ „	2,63 „

De geboorte en sterfte onder de immigranten van het transport aangevoerd met de *Ems* waren gedurende het vijfde jaar van hun verblijf in de kolonie als volgt:

	Aantal				
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Aanwezig bij de intrede van het 5de jaar, zijnde 22 November 1897	404	158	79	58	699
in het 5de jaar geboren	„	„	16	3	19
	404	158	95	61	718
in het 5de jaar gedeserteerd	2	1	„	„	3
in het 5de jaar overleden	4	„	4	1	9
Aanwezig op het einde van het 5de jaar	398	157	91	60	706

De sterfte ten honderd van deze bezending bedroeg dus:

in het 5de jaar van haar verblijf in de kolonie 1,28 pct.;

„ „ 4de „ „ „ „ „ „ „	1,44 „
„ „ 3de „ „ „ „ „ „ „	2,36 „
„ „ 2de „ „ „ „ „ „ „	2,85 „
„ „ 1ste „ „ „ „ „ „ „	2,53 „

De geboorte en sterfte onder de immigranten van het transport met de *Erne III* waren gedurende het 5de jaar van hun verblijf in de kolonie als volgt:

	Aantal				
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Aanwezig bij de intrede van het 4de jaar, zijnde den 27sten April 1898	336	140	66	51	593
in het 4de jaar — geboren . . .	„	„	17	11	28
	336	140	83	62	621
in het 4de jaar — gedeserteerd .	1	„	„	„	1
in het 4de jaar — overleden . .	1	3	2	6	12
Aanwezig op het einde van het 4de jaar	334	137	81	56	608

De sterfte ten honderd van deze bezending bedroeg dus:

in het 4de jaar van haar verblijf in de kolonie 2 pct.;
„ „ 3de „ „ „ „ „ „ „ 2,20 „
„ „ 2de „ „ „ „ „ „ „ 2,98 „
„ „ 1ste „ „ „ „ „ „ „ 2,04 „

De geboorte en sterfte onder de immigranten aangebracht met de *Grecian II* bedroegen gedurende het 4de jaar van hun verblijf in de kolonie:

	Aantal				
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Aanwezig bij den aanvang van het 4de jaar, dat is den 26sten October 1898.	321	133	63	56	573
in het 4de jaar — geboren . . .	„	„	12	18	30
	321	133	75	74	603
in het 4de jaar — overleden . .	5	3	2	1	11
Aanwezig op het einde van het 4de jaar	316	130	73	73	592

De sterfte ten honderd onder de immigranten aangebracht met de *Grecian II* bedroeg dus:

in het 4de jaar van hun verblijf in de kolonie 1,88 pct.;
„ „ 3de „ „ „ „ „ „ „ 2,81 „
„ „ 2de „ „ „ „ „ „ „ 1,99 „
„ „ 1ste „ „ „ „ „ „ „ 3,84 „

De geboorte en sterfte onder de immigranten met de *Hereford III* bedroegen gedurende het 4de jaar van hun verblijf in de kolonie:

	Aantal				
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Aanwezig bij den aanvang van het 4de jaar, dat is den 27sten November 1898	287	116	42	42	487
in het 4de jaar — geboren . . .	„	„	16	11	27
	287	116	58	53	514
in het 4de jaar — overleden . .	2	1	4	1	8
Aanwezig op het einde van het 4de jaar.	285	115	54	52	506

De sterfte ten honderd van deze bezending bedroeg dus:

in het 4de jaar van haar verblijf in de kolonie 1,61 pct.;
„ „ 3de „ „ „ „ „ „ „ 3,29 „
„ „ 2de „ „ „ „ „ „ „ 3,97 „
„ „ 1ste „ „ „ „ „ „ „ 1,69 „

De geboorte en sterfte onder de immigranten aangebracht met de *Mersey* waren gedurende het 3de jaar van hun verblijf in de kolonie:

	Aantal				
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Aanwezig bij den aanvang van het 3de jaar, dat is den 10den April 1898.	418	170	46	41	675
in het 3de jaar. — geboren . . .	„	„	15	19	34
	418	170	61	60	709
in het 3de jaar. — overleden . .	3	1	3	3	10
Aanwezig op het einde van het 3de jaar	415	169	58	57	699

De sterfte ten honderd van deze bezending bedroeg dus:

in het 3de jaar van haar verblijf in de kolonie 1,45 pct.;
„ „ 2de „ „ „ „ „ „ „ 2,41 „
„ „ 1ste „ „ „ „ „ „ „ 2,13 „

De geboorte en sterfte onder de immigranten aangevoerd met de *Hereford IV* waren gedurende het 3de jaar van hun verblijf in de kolonie:

	Aantal				
	Mannen	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Aanwezig bij den aanvang van het 3de jaar, dat is 17 December 1898	317	125	38	47	527
in het 3de jaar. geboren . . .	„	„	11	17	28
	317	125	49	64	555
overleden. . .	9	„	„	3	12
gedeserteerd. .	2	„	„	„	2
Aanwezig op het einde van het 3de jaar.	306	125	49	61	541

De sterfte ten honderd van deze bezending bedroeg dus:
in het 3de jaar van haar verblijf in de kolonie 2,25 pct.
„ „ 2de „ „ „ „ „ „ „ 1,93 „
„ „ 1ste „ „ „ „ „ „ „ 1,77 „

De geboorte en sterfte onder de immigranten aangebracht met de *Avon*, bedroegen gedurende het 1ste jaar van hun verblijf in de kolonie:

	Aantal.				
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Aanwezig bij den aanvang van het 1ste jaar, dat is 13 April 1898	390	162	32	32	616
in het 1ste jaar geboren . . .	„	„	6	7	13
	390	162	38	39	629
gedeserteerd .	1	„	„	„	1
overleden . .	10	2	2	1	15
naar Indië teruggezonden	1	„	„	„	1
Aanwezig op het einde van het 1ste jaar	378	160	36	38	612

De sterfte ten honderd van deze bezending bedroeg dus in het 1ste jaar van haar verblijf in de kolonie 2,44.

Op de voorwaarden der publicatie van 1 Augustus 1863 (*Gouvernementsblad* 1863 n°. 23) werden in het jaar 1899 aan immigranten, die hunne contracten getrouw hadden vervuld en zich goed gedragen hadden, ter uitoefening van den kleinen landbouw afgestaan.

DISTRICTEN.	In gebruik.				In eigendom.					
	Uitgifte				Uitgifte.					
	Aantal immigranten aan wie perceelen zijn afgestaan.	Oppervlakte in H.A.	Aantal perceelen die vergroot zijn.	Oppervlakte in H.A. waarmede die perceelen vergroot zijn.	Aantal immigranten aan wie perceelen zijn afgestaan.	Oppervlakte in H.A.	Aantal perceelen die bij uitgifte in eigendom zijn vergroot.	Oppervlakte in H.A. waarmede die perceelen vergroot zijn.	Aantal perceelen die na uitgifte in eigendom vergroot zijn.	Oppervlakte in H.A. waarmede die perceelen vergroot zijn.
Britsch-Indiërs.										
Cottica	3	6	„	„	„	„	„	„	„	„
Saramacca	38	78	„	„	10	41	10	21	3	6
Beneden-Para en Beneden-Suriname.	50	100	1	0,2024	„	„	„	„	1	2
Beneden-Commewijne	1	2	„	„	„	„	„	„	„	„
	92	186 [1])	1	0,2024	10	41	10	21	4	8
West-Indiërs.										
Saramacca	3	6	„	„	„	„	„	„	„	„

[1]) Van deze oppervlakte waren in het afgeloopen jaar en in vroegere jaren 52 hectaren reeds in gebruik gegeven aan 26 immigranten van wier namen in 1899 het gebruik werd overgeschreven ten name van andere immigranten, of na buiten werking stelling van de resolutie van uitgifte aan andere immigranten afgestaan — een van de overgeschreven perceelen, oorspronkelijk groot 2 hectaren, werd vergroot tot 4 hectaren; bovendien werden 11 perceelen, waarvan 10 van 2 hectaren en 1 van 3 hectaren in twee gelijke deelen verdeeld, waarna elk deel werd vergroot tot 2 hectaren; van 9 dezer perceelen bleef de eene helft in gebruik van hem aan wien het perceel oorspronkelijk werd uitgegeven, terwijl het andere deel werd overgeschreven ten name van een anderen immigrant; van twee dezer perceelen werden beide deelen overgeschreven ten name van anderen, zoodat 75 hectares, die vroeger in gebruik waren uitgegeven aan 37 immigranten, thans zijn uitgegeven aan 48 immigranten, die tezamen 98 hectaren in gebruik hebben In 1899 is dus aan 54 immigranten een oppervlakte van 110 hectaren voor het eerst in gebruik afgestaan op de voorwaarden van de publicatie van 1 Augustus 1863 (*Gouvernementsblad* 1863 n°. 23).

Een perceel in 1899 uitgegeven, werd nog in hetzelfde jaar ingetrokken en niet weder uitgegeven.

Van den regel perceelen van niet grootere oppervlakte dan 2 hectaren uit te geven, werd in het jaar 1899 ééns afgeweken ten opzichte van Baboolall n°. 753/S, die de beplantingen op een perceel van 2 hectaren van den gebruiker overnam en op wiens verzoek om overschrijving van dit perceel, vergroot tot 4 hectaren, gunstig werd beschikt.

Wat de vestigingsplaatsen betreft zij hier het volgende vermeld:

Domburg. De loostrenzen aan de oostelijke en westelijke zijde van de vestigingplaats verkeeren thans in goeden toestand, ofschoon het werk tot verbetering van de loozing aan de westelijke zijde, waarvoor, blijkens het vorig jaarverslag bij resolutie van 10 Februari 1899 lit A, n°. 994, een bedrag van f 3800,25 werd beschikbaar gesteld, nog niet geheel voltooid is.

De vaartrens is tot aan de achterste perceelen uitgemodderd, zoodat met vloed alle perceelen per vaartuig kunnen worden bereikt.

Polderdammen en hoofd- en zijwegen, die door de landbouwers worden onderhouden, verkeeren in goeden toestand.

Op deze vestigingsplaats is uitgegeven een oppervlakte van 254,0418 hectaren, verdeeld in 185 perceelen, waarvan aan:

Britsch-Indiërs	76,2951 hectaren,	te zamen	49 perceelen.
West Indiërs	11,52	„	„ 9 „
Chineezen	2,35	„	„ 2 „

Van de 49 perceelen, aan Britsch-Indiërs afgestaan, waren 13 te zamen 20,98 hectaren in kosteloos gebruik uitgegeven, terwijl de overige perceelen aan deze immigranten afgestaan, alsmede die aan West Indiërs en Chineezen uitgegeven alle in huur zijn.

Eenige perceelen zijn buiten den polder gelegen en lozen door kleine houten kokers in de vaartrens.

De productie van de aan immigranten afgestaan perceelen bedroeg:

12 455 kilogrammen cacao,
405 „ koffie,
3 180 bossen bananen,
865 „ bacoves.

De bevolking bestond op 31 December 1899 uit 541 personen en wel:

Britsch-Indiërs	69 mannen,	50 vrouw.,	41 jongens en	42 meisjes,
West-Indiërs	7 „	4 „	2 „	„ 5 „
Chineezen	4 „	2 „	3 „	„ — „
Creolen	103 „	102 „	70 „	„ 40 „

De veestapel behoorende aan Britsch-Indiërs, bestond uit:

48 runderen,
29 geiten en
1 varken.

Op de vestigingsplaats zijn 57 planken huizen, waarvan 21 aan Britsch-Indiërs toebehooren.

La Rencontre, De werkzaamheden tot uitvoering van het plan van projectverdeeling van deze vestigingsplaats zooals die, blijkens het vorig jaarverslag, bij resolutie van 20 October 1898, lit. A n°. 7811 gewijzigd is, werden in 1899 uitgevoerd.

De kosten bedroegen f 8771,05, het bedrag waarop gerekend was.

Voor zoover reeds nu kan worden nagegaan is bij de zware regenbuien in het begin van 1900 gebleken dat de loozing voldoet.

Daar over het algemeen de Britsch-Indiërs, de voornaamste houders van vee, hun vee niet gaarne laten grazen op de algemeene weide, is van de oppervlakte van pl. m. 24 hectaren, waarop blijkens het vorig jaarverslag voor eene weide was gerekend, voorloopig slechts pl. m. 8 hectaren daarvoor ingericht.

Van deze vestigingsplaats is uitgegeven eene oppervlakte van 243,02 hectaren, verdeeld in 129 perceelen, waarvan:

aan Britsch-Indiërs	161,47 hectaren,	te zamen	91 perceelen;
„ West-Indiërs	9,15 „	„	„ 4 „

Van de 4 perceelen aan West-Indische immigranten afgestaan, waaren 2, te zamen 4,23 hectaren, in huur uitgegeven, terwijl de overige aan immigranten afgestane perceelen alle krachtens de verordening van 19 April 1895 (*Gouvernementsblad* 1895 n°. 24) in gebruik zijn afgestaan.

De productie van de aan immigranten afgestane perceelen bedroeg:

12 700 kilogrammen cacao,
5 471 „ aardvruchten,
24 680 „ maïs en
3 164 bossen bananen.

De bevolking bestond op 31 December 1899 uit 255 personen, en wel:

Britsch-Indiërs	85 mannen,	39 vrouw,	31 jongens en	28 meisjes,
West-Indiërs	2 „	— „	— „	„ — „
Creolen	21 „	22 „	18 „	„ 9 „

De veestapel, behoorende aan Britsch-Indiërs, bestond uit:

13 runderen en
13 geiten.

Op de vestigingsplaats zijn 7 planken huizen, waarvan 5 aan Britsch-Indiërs toebehooren.

Paradise. Het voor uitgifte bestemde gedeelte bleek spoedig niet groot genoeg te zijn. Bij resolutie van 9 October 1899, litt. B, n°. 7143, werd daarom besloten deze vestigingsplaats in zuidelijke richting met een gedeelte ter groote van 62 hectaren van de verlaten plantage Phoenix te vergrooten. De kosten van de hiermede gepaard gaande werkzaamheden werden geschat op pl. m. f 3700, welk bedrag bij gemelde resolutie ter beschikking van den districtscommissaris van Nickerie werd gesteld.

Deze uitbreiding is echter, met het oog op de reeds ingekomen aanvragen, niet voldoende, zoodat zoodra mogelijk tot uitlegging van de vestigingsplaats in noordelijke richting zal moeten worden besloten, of op andere wijze in de behoefte aan land, tot uitgifte geschikt, zal moeten worden voorzien.

Van deze vestigingsplaats is uitgegeven een oppervlakte van pl. m. 188 hectaren, verdeeld in 163 perceelen, waarvan:

aan Britsch-Indiërs	pl. m. 156,17 hect.,	te zamen	131 perceelen;
„ West-Indiërs	„ 22,78 „	„	„ 24 „

Behalve de aan creolen afgestane perceelen die in huur zijn, zijn al de op deze vestigingsplaats afgestane perceelen krachtens de verordening van 19 April 1895 (*Gouvernementsblad* 1895 n°. 24) in gebruik uitgegeven.

De productie van de aan immigranten afgestane perceelen bedroeg:

2 050 bossen bananen,
16 500 kilogrammen maïs en
777 „ aardvruchten.

De aanhoudende droogte in het afgeloopen jaar is oorzaak geweest dat zoowel de bananen- als aardvruchtenoogst voor een deel is mislukt.

De bevolking bestond op 31 December 1899 uit 292 hoofden, en wel:

Britsch-Indiërs	112 mannen,	65 vrouw.,	28 jongens en	29 meisjes,
West-Indiers	14 „	9 „	4 „	„ 2 „
Creolen	8 „	7 „	2 „	„ 2 „

en 10 andere personen.

De veestapel behoorde toe aan Britsch-Indiërs en bestond uit:

30 runderen en
16 geiten.

Op de vestigingsplaats zijn 51 planken huizen, waarvan 5 aan Britsch-Indiërs en 7 aan West-Indiërs toebehoorden.

Alkmaar. In het afgeloopen jaar werd de westelijke loostrens uitgemodderd en de vaartrens schoongemaakt.

In den loop van 1900 zal de loostrens aan de oostelijke zijde van de vestingsplaats worden onderhanden genomen.

Op deze vestigingsplaats, waar uitsluitend land in gebruik wordt afgestaan aan Britsch-Indische immigranten, is uitgegeven een oppervlakte van pl. m. 188 hectaren, verdeeld in 168 perceelen; terwijl nog 2 perceelen, elk van $1^2/_3$ hectare, aan den opzichter in gebruik zijn gegeven.

De productie van deze perceelen bedroeg:

52 520 kilogrammen aardvruchten,

32 260 „ maïs,

30 150 bossen bananen en

4 399 „ baeoves,

en eenige kilogrammen cacao en koffie. De meeste gebruikers leggen zich met ijver toe op den aanplant van cacao.

De bevolking bestond op 31 December 1899 uit 418 Britsch-Indiërs, waarvan:

163 manuen,

102 vrouwen,

85 jongens en

68 meisjes.

De veestapel bestond uit:

171 runderen en

66 geiten.

Op de vestigingsplaats zijn 9 planken huizen, aan Britsch-Indiërs toebehoorende.

Vestigingsplaats nabij het fort Nieuw-Amsterdam. De ter uitoefening van den kleinen landbouw uitgegeven oppervlakte is 106,8532 hectaren, verdeeld in 109 perceelen, die alle in huur zijn.

Op deze vestigingsplaats zijn voornamelijk creolen gevestigd. De immigranten hebben er slechts 9 perceelen, en wel:

Britsch-Indiërs 6 perceelen, 6,3787 hectaren,

Chineezen . . 3 „ 1,271 „

Hecht en Sterk. De verlaten plantage, gelegen in Beneden-Commewijne, werd door het Koloniaal Gouvernement aangekocht ten einde er eene vestigingsplaats ter uitoefening van den kleinen landbouw van te maken.

Toen in 1899 het contract van de Javaansche immigranten, aangevoerd per *Voorwaarts*, eindigde, zijn pogingen in het werk gesteld om op Hecht en Sterk een dessa te stichten.

Vanwege het immigratie-departement is aan de verschillende districts-commissarissen in wier districten bedoelde Javanen woonden, een circulaire gericht, waarbij zij werden uitgenoodigd de Javanen, die zich tot hen wendden om een bewijs dat zij hun contract hadden uitgediend, onder meer en in het bijzonder er op te wijzen, dat het Gouvernement bereid is om, wanneer een voldoend aantal hunner genegen is zich in de kolonie te vestigen en gaarne een stuk land ter bebouwing zoude willen hebben, de plantage Hecht en Sterk tot eene vestigingsplaats, tot eene dessa, uitsluitend voor Javanen, in te richten; aan geen andere personen, zoomin Britsch-Indische immigranten als aan creolen zouden dan op het in het bijzonder aan de Javanen afgestaan terrein, perceelen worden uitgegeven; ieder Javaansch gezinshoofd zou er een perceel in gebruik kunnen krijgen zonder daarvoor in de eerste zes jaren belasting te moeten betalen en met het vooruitzicht om dat perceel, hetzij in kosteloos gebruik te behouden, hetzij mogelijk in eigendom te verkrijgen.

Op eenigen afstand van hun kampong zou hun, desverlangd, een terrein kunnen worden afgestaan om aldaar hunne sawahs aan te leggen, terwijl zij in de gelegenheid zouden zijn om op de plantages in de buurt als arbeiders tegen dagloon te gaan werken en des avonds in hunne dessa terug te keeren.

Hun recht op vrijen terugvoer zouden zij hierdoor niet verliezen.

Nadat hun het een en ander door de betrokken districts-commissarissen was medegedeeld, verschenen zij op het immigratie-departement, ten einde het hun uitgereikte bewijs van ontslag in te ruilen tegen een van wege dit departement af te geven certificaat van ontslag.

Van deze gelegenheid werd door den ondergeteekende gebruik gemaakt hun het vorenstaande nog eens duidelijk voor te houden.

De hierbedoelde pogingen mochten echter tot nu tot geen resultaat leiden.

Een goed deel der Javaansche immigranten, dat aan de oorspronkelijke werkovereenkomst had voldaan, sloot een nieuwe overeenkomst, terwijl de overigen er de voorkeur aan gaven als losse arbeiders op de verschillende plantages te blijven arbeiden, of zich als dienstboden te verhuren.

De verlaten plantage Laarwijk, gelegen in het district Boven-Suriname, is in 1899 door het Koloniaal Gouvernement aangekocht, met het doel deze plantage tot vestigingsplaats in te richten.

Het kapitaal dat op naam van 1385 Britsch-Indische immigranten in de koloniale spaarbank is belegd, bedroeg op ultimo December 1899 eene som van f 255 466,06[5].

Op ultimo December 1898 was dit cijfer f 249 377,78, behoorende aan 1105 inleggers.

Het kapitaal op naam van 12 Javaansche immigranten belegd bedroeg eene som van f 1006,46.

Op ultimo December 1898 was dit cijfer f 766,14, behoorende aan 9 inleggers.

Deze bedragen renten $2^1/_2$ pct. 's jaars.

De terugkeer in 1898 van 743 en in 1899 van 214 Britsch-Indische immigranten, die respectievelijk f 91 588,72 en f 35 933,76[5] aan geld met zich namen, was natuurlijk van invloed èn op het aantal inleggers èn op het belegd bedrag. In evengenoemde sommen is niet begrepen de waarde aan zilveren en gouden sieraden, door die immigranten op het immigratie-departement gedeponeerd, ten einde hun bij aankomst in Indië te worden ter hand gesteld; voor eerstbedoelden geschat op een waarde van f 14 750 en voor laatstbedoelden op eene waarde van f 2503,50.

Gedurende het jaar 1899 werd door tusschenkomst van het immigratie-departement door 205 Britsch-Indische immigranten een bedrag van f 9463 aan hunne betrekkingen in Britsch-Indië overgemaakt, tegen:

f 2300,00 door 64 Britsch-Indische immigranten in 1895;

3946,00 „ 111 „ „ „ „ 1896;

7830,50 „ 205 „ „ „ „ 1897;

8644,50 „ 187 „ „ „ „ 1898;

Het vertrek in 1898 van 743 en in 1899 van 214 Britsch-Indische immigranten was natuurlijk van invloed zoowel op het aantal afzenders als op het geremitteerd bedrag.

In het door tusschenkomst van het immigratie-departement in 1898 naar Britsch-Indië geremitteerde bedrag is begrepen f 3600, en in het in 1899 verzonden bedrag f 2600, die niet bestemd waren voor familiebetrekkingen van Britsch-Indische immigranten, doch welke gelden door hen naar Calcutta werden overgemaakt om daarvoor waren uit die stad te kunnen betrekken.

Voorts werden in 1899 door tusschenkomst van het immigratie-departement 820 brieven van Britsch-Indische immigranten in Suriname aan hunne betrekkingen in Britsch-Indië verzonden en 653 van het postkantoor te Paramaribo ontvangen brieven, bestemd voor Britsch-Indische immigranten, afkomstig uit Britsch-Indië, aan hen uitgereikt.

In 1898 waren die cijfers respectievelijk 711 en 627.

II. Uit Nederlandsch-Indië.

	AANTAL IMMIGRANTEN.				
	Mannen.	Vrouwen	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Op ultimo December 1898 bevonden zich in de kolonie onder contract	1311	598	85	74	2068
Vermeerderd door:					
Aanvoer.	32	22	1	„	55
Geboorte	„	„	45	46	91
Reëngagement	185	17	4	5	211
Overschrijving van jongens en meisjes of mannen en vrouwen	3	2	„	„	5
	1531	639	135	125	2430
Verminderd door:					
Overlijden	18	8	6	7	39
Ontslag na geëindigden diensttijd	334	141	38	40	553
Afschrijving van jongens en meisjes, die den 15-jarigen leeftijd hebben bereikt	„	„	3	2	5
	352	149	47	49	597
Aanwezig op 31 December 1899 . . .	1179	490	88	76	1833

De gemiddelde bevolking bedroeg derhalve 1950.

Het aantal geboorten was 91, derhalve 16,7 ten honderd van de vrouwen.

De verhouding tusschen mannen en vrouwen was 437 vrouwen en 1000 mannen.

De sterfte bedroeg 39 personen of 2 pct. van de gemiddelde bevolking.

Vier accidenteele sterfgevallen hadden in 1899 plaats en wel:

door verdrinking 3 op plantage Zorg en Hoop;

door ophanging 1 op de tabaksonderneming aan de Cassipora-kreek.

Trekt men deze gevallen af van het totaal aantal sterfgevallen dan blijven over 35 of 1,79 pct. van de gemiddelde bevolking. Dit cijfer bedroeg in 1898: 2,63 pct.

Naar den leeftijd gerangschikt waren er:

beneden 1 jaar: 13 sterfgevallen;

van 1—10 „ „ „

„ 10—50 „ 26 „

Tusschen immigranten uit Nederlandsch-Indië werden 7 huwelijken gesloten en wel:

in Beneden-Suriname 1;

„ Beneden-Commewijne 6.

Bij deze huwelijken werden 2 kinderen erkend

§ 6. *Certificaten van geëindigden diensttijd.*

In het jaar 1899 werden wegens geëindigden diensttijd uitgereikt:

aan immigranten uit Britsch-Indië 927 certificaten;

„ „ „ Nederlandsch-Indië 296 „

§ 7. *Nieuwe werkovereenkomsten.*

Uit Britsch-Indië verbonden zich in 1899 na expiratie hunner werkovereenkomsten opnieuw voor den tijd van 1 tot 5 jaar voor veld- en fabriekarbeid: 215 mannen, 17 vrouwen, 15 jongens en 10 meisjes, te zamen 257 personen.

Met immigranten uit Nederlandsch-Indië vond dit plaats met 185 mannen, 17 vrouwen, 4 jongens en 5 meisjes, te zamen met 211 personen.

De hun betaalde premiën waren naar reden van f 100 voor een contract van 5 jaar.

§ 8. *Huisvesting, geneeskundige verpleging, ziekte en sterfte onder de onder contract verbonden immigranten.*

Omtrent de geneeskundige behandeling en verpleging in de plantage-ziekenhuizen, in het militair hospitaal te Paramaribo en in de infirmerie te Nickerie kunnen de volgende cijfers worden medegedeeld, getrokken uit de verschillende ziekenregisters.

	Immigranten uit:			
	Britsch-Indië.		Nederlandsch-Indië.	
Op ultimo December 1898 waren onder behandeling .		235		92
In 1899 onder behandeling gekomen		12 092		3 861
Totaal . . .		12 327		3 953
Hiervan hersteld	12 086		3 888	
„ overleden	57		24	
		12 143		3 912
Op ultimo December 1899 bleven dus onder behandeling		184		41

Het aantal ziekendagen bedroeg in 1899:
van immigranten uit Britsch-Indië 74 576,
" " " Nederlandsch-Indië. . . . 29 767.

Uit deze gegevens blijkt dat op elke honderd onder contract verbonden immigranten voorkwamen:
bij Britsch-Indiërs. . . . . 228 ziektegevallen,
" Nederlandsch-Indiërs . . . . . 198 "
terwijl het aantal ziekendagen gemiddeld bedroeg:
voor een immigrant uit Britsch-Indië 14,0 pct.,
" " " " Nederlandsch-Indië 15,3 "

Districtsgewijze was het aantal ziekendagen der immigranten percentsgewijze, in opklimmende orde gerangschikt als volgt:

Immigranten uit Britsch-Indië.

DISTRICTEN.	Aantal ziekendagen.	Zijnde gemiddeld voor iederen immigrant.
I. Cottrica	3 688	7,8
II. Beneden-Saramacca. .	1 845	7,1
III. Boven-Commewijne. .	390	9,2
IV. Boven-Suriname . . .	1 510	12,9
V. Beneden-Commewijne .	40 906	15,0
VI. Beneden-Suriname . .	15 441	16,2
VII. Beneden-Para. . . .	884	16,6
VIII. Nickerie.	6 031	19,8
IX, Boven-Para.	3 881	28,9

Immigranten uit Nederlandsch-Indië

DISTRICTEN.	Aantal ziekendagen.	Zijnde gemiddeld voor iederen immigrant.
I. Nickerie.	342	7,9
II. Boven-Para	167	8,7
III. Beneden-Saramacca. .	756	8,9
IV. Boven-Commewijne. .	320	10,3
V. Beneden-Suriname . .	8 548	16,3
VI. Boven-Suriname . . .	1 496	17,1
VII. Beneden-Commewijne.	13 138	17,6

In de districten Cottica en Beneden-Para zijn geen immigranten van dezen landaard gevestigd.

De naaste oorzaak van overlijden was als volgt:

	Uit Britsch-Indië.	Uit Nederlandsch-Indië.
Stuipen	10	5
Tering	12	6
Buikvliesontsteking. . . .	3	"
Hartkwaal	3	"
Bloedarmoede	3	1
Darmsluiting	1	"
Gebrekkige ontwikkeling . .	2	2
Malaria	9	3
Versterving van het strottenhoofd	1	"
Uitputting	8	5
Koorts	3	2
Venerische ziekten	2	"
Darmcatarrh	4	1
Bloedvergiftiging	1	"
Nierziekte	2	1
Ingewandsmaden	2	1
Kraambed	1	"
Gezwel aan den eierstok. . .	1	"
Kwaadaardig gezwel van de baarmoeder	1	"
Pisblaasontsteking	1	"
Buikloop	2	2
Luchtpijpontsteking	"	1
Klem	"	1
Beroerte.	"	2
Beri-beri	"	2
Geweerschot	1	"
Verbranding	1	"
Moord	1	"
Door het omvallen van een boom gedood	1	"
Verdrinking	2	3
Ophanging.	"	1
Totaal . . .	78	39

De sterfte onder de immigranten uit Britsch-Indië op de verschillende plantages waar zij onder contract verbonden waren, was, de accidenteele gevallen niet medegerekend, als volgt:

A. Namen der plantages waar geen sterfte onder hen is voorgevallen. (1)

			Gemiddelde bevolking.
1. Elisabethshoop,****	cacaoplantage in	Ben.-Commewijne	33
2. de Dankbaarheid,****	" "	Ben.-Saramacca	16
3. de Morgenster,****	" "	"	20
4. Killenstein,***	" "	Ben.-Commewijne	55

(1) Op de plantages met **** geteekend had ook in de jaren 1895—1898, op die met *** geteekend in de jaren 1896—1898, op die met ** in 1897 en 1898 en op die met * in 1898 geen sterfgeval plaats.

			Gemiddelde bevolking.
5. Kroonenburg,**	cacaoplantage	in Ben.-Commewijne	7
6. 't Vertrouwen,**	"	" "	22
7. Sorgvliet,**	"	" "	29
8. Ma Retraite,**	"	" Ben.-Suriname	39
9. Broederschap,**	"	" Ben.-Saramacca	37
10. Nieuw-Clarenbeek,*	"	" Boven-Commewijne	42
11. Frederiksdorp,*	"	" Ben.-Commewijne	4
12. Brouwerslust,*	"	" "	38
13. Constantia,"	"	" "	13
14. Petersburg,*	cacao- en koffieplant.	" Boven-Suriname	24
15. Vreeland,*	cacaoplantage	" "	49
16. Maagdenburg,*	"	" "	17
17. Peperpot,*	"	" "	20
18. Kwatta,*	"	" Ben.-Suriname	9
19. Boxel,*	"	" Boven-Para	26
20. Concordia,*	"	" Ben-Saramacca	61
21. Johanna Catharina,*	"	" "	27
22. la Poule,*	"	" "	8
23. 't Lotland,*	"	" Nickerie	49

			Gemiddelde bevolking.
24. Geijersvlijt,*	cacaoplantage	in Ben.-Suriname	35
25. de Eendracht,	suikerplantage	" Cottica	113
26 Rust en Werk,	"	" Ben.-Commewijne	265
27. Johannisburg,	cacaoplantage	" "	28
28. de Maasstroom	"	" "	37
29. Mariënbosch,	koffie- en cacaoplant.	" "	30
30. Mon souci,	cacaoplantage	" "	37
31. Zorg en Hoop,	"	" "	53
32. Slootwijk,	"	" "	14
33. Leliëndaal en Ellen,	"	" "	46
34. Geertruidenberg,	cacao en koffiepl.	" "	56
35. Meerzorg,	suikerplantage	" Ben.-Suriname	27
36. Accaribo,	cacaoplantage	" Boven-Para	39
37. Tont lui faut,	"	" Beneden-Para	51
38. Caledonia,	"	" Ben.-Saramacca	31
39. Catharina Sophia,	"	" "	54
40. Fredericisgift,	"	" "	5
41. Margarethenburg,	"	" Nickerie	11
42. Crappahoek,	cacao- en koffieplant.	" "	20

B. Namen der plantages, die *beneden* het gemiddeld sterftecijfer van 1,36 pct. waren.

	Gemiddelde bevolking.	Sterfgevallen.	Sterfte ten honderd.
1. Voorburg, cacao- en koffieplantage in Beneden-Suriname	114	1	0,8
2. Mariënburg en Zoelen, suiker-, koffie- en cacaoplantage in Beneden-Commewijne	1592	16	1,0
3. Belwaarde, cacaoplantage in Beneden-Suriname	95	1	1,0
4. Alliance, suikerplantage in Cottica	418	5	1,1
C. Namen der plantages, die *boven* het gemiddeld sterftecijfer van 1,36 pct. waren.			
1. la Liberté, cacao- en koffieplantage in Beneden-Suriname . .	75	1	1,37
2. Wederzorg, " " " " Beneden-Commewijne .	152	3	1,9
3. Berlijn, " " " " " .	52	1	1,9
4. Waterloo en Hazard, suikerplantage " Nickerie	224	5	2,0
5. Susannasdaal, cacaoplantage " Beneden-Suriname. . .	47	1	2,1
6. Jagtlust, cacao- en koffieplantage " " . . .	355	8	2,2
7. Vriendsbeleid en Ouderszorg, cacaoplantage " Beneden-Commewijne. .	45	1	2,2
8. St. Barbara, " " Boven-Suriname. . . .	27	1	3,7
9. Spieringshoek, " " Beneden-Commewijne. .	49	2	4,0
10. de Morgenstond, cacao- en koffieplantage " Beneden-Suriname . . .	38	2	5,2
11. Dordrecht, cacaoplantage " " . . .	73	5	6,7
12. Schoonoord, " " Beneden-Commewijne. .	13	1	7,7
13. Lust en rust, " " Beneden-Suriname . . .	21	2	9,5
14. Waterland, cacao- en koffieplantage " Boven-Para.	69	7	10,1
15. de Nieuwe Grond, " " " " Beneden-Commewijne . .	14	2	14,2

De sterfte onder de immigranten uit Nederlandsch-Indië op de verschillende plantages waar zij onder contract verbonden waren, was als volgt:

A. Namen der plantages waar geen sterfgevallen onder hen zijn voorgekomen. (1)

	Gemiddelde bevolking
1. Johannisburg,** cacaoplantage in Beneden-Commewijne	30
2. Mariënbosch,** cacao- en koffieplantage in Beneden-Commewijne	42
3. Zorg en Hoop,** cacaoplantage in Beneden-Commewijne	15
4. Dordrecht,** „ „ Beneden-Suriname	5
5. Meerzorg,** suikerplantage „ „	5
6. de Morgenstond,** cacao- en koffieplantage in Beneden-Suriname	39
7. Geijersvlijt,** cacaoplantage in Beneden-Suriname	17
8. Boxel,** „ „ Boven-Para	13
9. Johanna Catharina,** cacaoplantage in Beneden-Saramacca	36
10. Margaretha'sgift,** cacaoplantage in Bened.-Saramacca	9
11. Pieterszorg,* cacaoplantage in Beneden-Commewijne	26
12. de Maasstroom,* „ „ „	10
13. Nijd en Spijt,* „ „ „	8
14. Cultuurtuin,* in Beneden-Suriname	7
15. 't Lotland,* cacaoplantage in Nickerie	41
16. Nieuw Clarenbeek, cacaoplantage in Bov.-Commewijne	26
17. Rust en Werk, suikerplantage in Bened.-Commewijne	87
18. Wederzorg, cacao- en koffieplantage in „	42
19. Mon trésor, „ „ „ „ „	68
20. Sorgvliet, cacaoplantage in Beneden-Commewijne	52
21. Petersburg, „ „ Boven-Suriname	36
22. Belwaarde, „ „ Beneden-Suriname	5
23. Ma rétraite, „ „ „	5
24. Leonsberg, „ „ „	3

(1) Op de plantages met ** geteekend had ook in de jaren 1897 en 1898; op die met * geteekend ook in 1898 geen sterfgeval plaats.

B. Namen der plantages die beneden het gemiddeld sterftecijfer van 1,79 pct. waren.

			Gemiddelde bevolking.	Sterfgevallen.	Sterfte ten honderd.
1. Voorburg,	koffie- en cacaoplantage	in Beneden-Suriname.	183	1	0,5 pct.
2. Vriendsbeleid en Ouderzorg,	cacaoplantage	„ Beneden-Commewijne	62	1	1,6 „

C. Namen der plantages, die boven het gemiddelde sterftecijfer van 1,79 pct. waren.

			Gemiddelde bevolking.	Sterfgevallen.	Sterfte ten honderd.
1. La Liberté	cacao- en koffieplantage	in Beneden-Suriname	56	1	1,8 „
2. Mariënburg en Zoelen,	suikerplantage	„ Beneden-Commewijne	271	5	1,8 „
3. Geertruidenberg,	cacao- en koffieplantage	„ „	48	1	2,0 „
4. Spieringshoek,	cacaoplantages	„ „	47	1	2,1 „
5. Jagtlust,	cacao- en koffieplantage	„ Beneden-Suriname	95	2	2,1 „
6. Susannasdaal,	cacaoplantage	„ „	42	1	2,3 „
7. Leliëndaal en Ellen,	„	„ Beneden-Commewijne	39	1	2,5 „
8. Killenstein,	„	„ „	35	1	2,8 „
9. Catharina Sophia,	cacao- en koffieplantage	„ Beneden-Saramacca	34	1	2,9 „
10. Brouwerslust,	cacaoplantage	„ Beneden-Commewijne	32	1	3,1 „
11. de Maasstroom,	„	„ „	29	1	3,7 „
12. Mon souci,	„	„ „	29	1	3,7 „
13. 't Vertrouwen,	„	„ „	28	1	3,7 „
14. de Nieuwe Grond,	cacao- en koffieplantage	„ „	28	1	3,7 „
15. Clevia,	„	„ Beneden-Suriname	27	1	3,7 „
16. Constantia,	cacaoplantage	„ Beneden-Commewijne	52	2	3,8 „
17. Katwijk,	„	„ „	19	1	5,2 „
18. Tabaksonderneming,		„ Boven-Suriname	38	2	5,2 „
19. Lust en Rust,	cacaoplantage	„ Beneden-Suriname	35	2	5,7 „
20. Schoonoord,	„	„ Beneden-Commewijne	34	2	5,8 „
21. Accaribo,	„	„ Boven-Para	12	1	8,3 „
22. la Poule,	„	„ Beneden-Saramacca	12	1	8,3 „

Districtsgewijze was de sterfte onder de immigranten als volgt:

Immigranten uit Britsch-Indië.

	Gemiddelde bevolking.	Sterfgevallen.	Sterfte ten honderd.
Zonder sterfte waren de districten:			
Boven-Commewijne. . . .	42	„	„
Beneden-Para.	51	„	„
Beneden-Saramacca. . . .	259	„	„
Beneden het gemiddelde sterftecijfer van 1,36 pct. waren:			
Boven-Suriname	117	1	0,9 pct.
Cottica	531	5	0,9 „
Beneden-Commewijne . . .	2724	27	1,0 „
Boven het gemiddelde waren:			
Nickerie.	304	5	1,6 „
Beneden-Suriname	948	21	2,2 „
Boven-Para	134	7	5,2 „

Immigranten uit Nederlandsch-Indië.

Zonder sterfte waren de districten:			
Boven-Commewijne. . . .	46	„	„
Nickerie.	41	„	„
Beneden het gemiddelde sterftecijfer van 1,79 pct. was:			
Beneden-Suriname	524	8	1,5 pct.
Daar boven waren:			
Beneden-Commewijne . . .	1133	20	1,8 „
Beneden-Saramacca. . . .	91	2	2,1 „
Boven-Suriname	74	2	2,7 „
Boven-Para.	2	1	4 „

De sterfte ten honderd van alle immigranten, de accidenteele gevallen niet medegerekend, bedroeg in de verschillende districten:

	Gemiddelde bevolking.	Sterfgevallen.	Sterfte ten honderd.
I. Boven-Commewijne .	88	„	„
II. Beneden-Para . . .	51	„	„
III. Beneden-Saramacca .	350	2	0,5 pct.
IV. Cottica	531	5	0,9 „
V. Beneden-Commewijne.	3857	47	1,2 „
VI. Nickerie	345	5	1,4 „
VII. Boven-Suriname. . .	191	3	1,5 „
VIII. Beneden-Suriname. .	1472	29	2,0 „
IX. Boven-Para	159	8	5,0 „

De sterfte onder de creolen en andere arbeiders, geen immigranten onder contract zijnde, op de plantages waar immigranten onder contract verbonden zijn, was districtsgewijze als volgt:

	Gemiddelde bevolking.	Sterfgevallen.	Sterfte ten honderd.
I. Cottica	214	„	„
II. Boven-Commewijne .	36	„	„
III. Boven-Suriname . .	99	„	„
IV. Boven-Para	33	„	„
V. Beneden-Para . . .	11	„	„
VI. Beneden-Saramacca .	145	„	„
VII. Beneden-Suriname. .	802	14	1,7 pct.
VIII. Nickerie	719	20	2,8 „
IX. Beneden-Commewijne.	1611	56	3,5 „

De gemiddelde sterfte van deze bevolking bedroeg 2,45 ten honderd.

Door vergelijking dezer verhoudingsgetallen met elkander en met die van vorige jaren, verkrijgt men tot uitkomst dat het sterftecijfer van de onder contract verbonden Britsch-Indische immigranten in verhouding staat tot het sterftecijfer van de creolen en andere arbeiders niet onder contract verbonden, op dezelfde plantage gevestigd, als volgt:

in het jaar 1877 als 3,73 pct. tot 6,16 pct.
„ „ „ 1878 „ 2,71 „ „ 4,07 „
„ „ „ 1879 „ 2,08 „ „ 3,32 „
„ „ „ 1880 „ 1,81 „ „ 3,59 „
„ „ „ 1881 „ 3,26 „ „ 4,25 „
„ „ „ 1882 „ 2,60 „ „ 2,70 „
„ „ „ 1883 „ 2,57 „ „ 3,84 „
„ „ „ 1884 „ 2,60 „ „ 5,00 „
„ „ „ 1885 „ 2,40 „ „ 3,26 „
„ „ „ 1886 „ 1,88 „ „ 2,82 „
„ „ „ 1887 „ 1,54 „ „ 3,15 „
„ „ „ 1888 „ 1,62 „ „ 3,36 „
„ „ „ 1889 „ 1,57 „ „ 2,31 „
„ „ „ 1890 „ 1,93 „ „ 2,45 „

in het jaar 1891 als 3,04 pct. tot 2,71 pct.
„ „ „ 1892 „ 2,62 „ „ 1,81 „
„ „ „ 1893 „ 2,38 „ „ 2,90 „
„ „ „ 1894 „ 2,43 „ „ 2,24 „
„ „ „ 1895 „ 2,07 „ „ 2,31 „
„ „ „ 1896 „ 2,33 „ „ 2,67 „
„ „ „ 1897 „ 2,43 „ „ 2,61 „
„ „ „ 1898 „ 1,97 „ „ 2,08 „
„ „ „ 1899 „ 1,36 „ „ 2,45 „

Voor de immigranten uit Nederlandsch-Indië was die verhouding:

in het jaar 1895 als 1,27 pct. tot 2,31 pct
„ „ „ 1896 „ 1,61 „ „ 2,67 „
„ „ „ 1897 „ 2,72 „ „ 2,61 „
„ „ „ 1898 „ 2,63 „ „ 2,08 „
„ „ „ 1899 „ 1,79 „ „ 2,45 „

§ 9. *Arbeid, loon, overwerk en werkverzuim.*

Het aantal onder contract verbonden immigranten. die in 1899 aan den veld- en fabrieksarbeid hebben deelgenomen, de hoeveelheid hunner werkdagen of taken en het bedrag van het verdiende loon waren als volgt:

IMMIGRANTEN UIT:	Aantal			Aantal werkdagen of taken en bedrag van het verdiende loon van de					
				Mannen.		Vrouwen.		Jongens en meisjes.	
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens en meisjes.	Werkdagen of taken.	Loon.	Werkdagen of taken.	Loon.	Werkdagen of taken.	Loon.
Britsch-Indie	3330	1165	19	646 639	f 438 624,30^{5}	154 438	f 88 133,32^{5}	2 120½	f 589,89
Nederlandsch-Indië	1244	538	2	236 979½	152 751,62	78 337¼	44 431,66	351	148,40
Totaal	4574	1703	21	883 618½	f 591 375,92^{5}	232 775¼	f 132 564,98^{5}	2 471½	f 738,29

In deze opgaven zijn niet begrepen, omdat zij niet als werkdagen rekenen, de dagen van ziekte, die van afwezigheid met verlof, die van afwezigheid ten gevolge van dagvaarding voor den rechter of tot het ondergaan van straf en de dagen van opzettelijk werkverzuim; evenmin de Zon- en feestdagen, welke laatste, behalve de algemeen erkende, voor Hindoes bedragen 32, voor Mahomedanen uit Britsch-Indië 16 en voor Mahomedanen uit Nederlandsch-Indië 3 dagen in het jaar.

In den volgenden staat is aangeteekend het aantal creolen en andere arbeiders, die in het jaar 1899 hebben gewerkt op plantages waar immigranten onder contract verbonden zijn, het aantal verrichte werktaken en het verdiende loon.

ARBEIDERS.	Aantal			Aantal werkdagen of taken en bedrag van het verdiende loon van de					
				Mannen.		Vrouwen.		Jongens en meisjes.	
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens en meisjes.	Werkdagen of taken.	Loon.	Werkdagen of taken.	Loon.	Werkdagen of taken	Loon.
Creolen	519	206	71	136 705	f 144 923,13	34 141¼	f 21 634,49	7 142¼	f 3 014,38
Vreemde arbeiders en niet meer onder contract verbonden immigranten.	2062	622	190	450 401¼	284 552,47	96 849½	48 450,23	20 361	7 408,72

Daar de creolen en andere niet onder contract verbonden arbeiders dikwijls van woonplaats veranderen is het aantal van de in dezen staat en andere opgaven voorkomende creolen en niet gecontracteerde vreemde arbeiders verkregen door het aantal van hen, die op den 1sten van elke maand op de plantage waren bij elkaar te tellen en van die som één twaalfde te nemen voor het gemiddeld getal.

Door de gegevens in de beide voorgaande staten vermeld, verkrijgt men ten aanzien van de hoeveelheid werk en het bedrag van het dagloon van iederen arbeider in 1899 op de plantages waar immigranten onder contract verbonden waren, de volgende uitkomsten:

ARBEIDERS.	Voor iederen man in het jaar.		Voor iedere vrouw in het jaar.		Voor een jongen en meisje in het jaar.	
	Aantal werkdagen of taken.	Gemiddeld loon per dag.	Aantal werkdagen of taken.	Gemiddeld loon per dag.	Aantal werkdagen of taken.	Gemiddeld loon per dag.
Immigranten onder contract uit Britsch-Indië.	194,2	f 0,678	132,6	f 0,571	111,6	f 0,278
„ „ „ „ Nederlandsch-Indië . . .	190,5	0,645	145,6	0,567	175,5	0,423
Creolen	263,4	1,060	165,3	0,634	100,6	0,422
Vreemde arbeiders en niet meer onder contract verbonden immigranten	218,4	0,632	155,7	0,501	107,2	0,364

De volgende opgaven behelzen de hoeveelheid werk en het verdiende loon van de arbeiders op de plantages, waar geen immigranten onder contract verbonden zijn.

Onder deze opgaven is Coronie niet begrepen, daar van dit district die opgaven niet ontvangen werden.

ARBEIDERS.	Aantal			Aantal werkdagen of taken en bedrag van het verdiende loon van de					
				Mannen.		Vrouwen.		Jongens en meisjes.	
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens en meisjes.	Werkdagen of taken.	Loon.	Werkdagen of taken.	Loon.	Werkdagen of taken.	Loon.
Creolen	109	158	33	29 164¾	f 23 058,08	33 312	f 19 510,50	5 205¾	f 3 209,81
Vreemde arbeiders en niet meer onder contract verbonden immigranten .	180	39	8	44 486¾	32 454,62	5 768¾	3 623,92	355¼	190,90

Hoofdelijk berekend verkrijgt men van deze arbeiders gemiddeld het volgende:

ARBEIDERS.	Voor ieder man in het jaar.		Voor iedere vrouw in het jaar.		Voor een jongen of meisje in het jaar.	
	Aantal werkdagen of taken.	Gemiddeld loon per dag.	Aantal werkdagen of taken.	Gemiddeld loon per dag.	Aantal werkdagen of taken.	Gemiddeld loon per dag.
Creolen	267,6	f 0,791	210,8	f 0,586	157,7	f 0,616
Vreemde arbeiders en niet meer onder contract verbonden immigranten	247,1	0,730	147,9	1,628	44,4	0,537

Door de vorenstaande gegevens samen te trekken verkrijgt men van alle plantages in de kolonie het volgende resultaat van het aantal arbeiders en de hoeveelheid geleverden arbeid in het jaar 1899 tot het verbouwen en bereiden van stapelproducten.

ARBEIDERS.	Aantal			Aantal werkdagen of taken van de		
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens en Meisjes.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens en Meisjes.
Immigranten onder contract	4 574	1 703	21	883 618½	232 775¼	2 471½
Immigranten, die hun contract hebben uitgediend en vreemde arbeiders	2 242	661	198	494 888	102 618¼	20 716¼
Totaal der vreemden	6 816	2 364	219	1 378 506½	335 393½	23 187¾
Totaal van creolen	628	364	104	165 869¾	67 453¼	12 348
Totaal-generaal	7 444	2 728	323	1 544 376¼	402 846¾	35 535¾

Uit deze tafels, vergeleken met die van het vorig jaarverslag blijkt:

1°. dat van de creolen in 1899 41 mannen en 10 jongens en meisjes meer dan in 1898 en 29 vrouwen minder dan in 1898 op de plantages of voor den zoogenaamden grooten landbouw hebben gearbeid;

dat aan werktaken is verkregen van de mannen 12,257¾, van de vrouwen 2,175¾ en van de jongens en meisjes 1,147¼ meer dan in 1898;

2°. dat de arbeid van vreemde arbeiders is afgenomen met 18 mannen, 20 vrouwen en 46 jongens en meisjes;

dat aan werktaken is verkregen van de mannen 33 556½ en van de vrouwen 6088½ meer dan in 1898, van de jongens en meisjes 2787½ minder dan in 1898;

3°. dat de som der werkdagen of taken van de mannen, vrouwen, jongens en meisjes op de verschillende plantages te zamen in de laatste tien jaren heeft bedragen, zooals in de volgende tabel is uitgedrukt.

	1890.	1891.	1892.	1893.	1894.	1895.	1896.	1897.	1898.	1899.
Van de creolen	446 655¼	445 304	418 731	387 242¾	390 331¾	322 563½	281 417	248 838¾	230 090¼	245 671
Van vreemde arbeiders . . .	1 131 312½	1 216 167½	1 269 942¾	1 368 654	1 397 870¾	1 469 274¼	1 559 225⅓	1 545 426¾	1 700 230¼	1 737 087¾
Totaal-generaal	1 577 967¾	1 661 471½	1 688 673¾	1 755 896¾	1 788 202½	1 791 837¾	1 840 642¼	1 794 265½	1 930 320½	1 982 758¾

Uit den voorgaanden staat blijkt:

1°. dat de door creolen gedurende de laatste 10 jaren op de plantages of voor den zoogenaamden grooten landbouw geleverde arbeid, op de jaren 1894 en 1899 na, geregeld jaarlijks is verminderd, bedragende het verschil tusschen bedoelden arbeid door hen in 1890 en in 1899 geleverd 200 984¼ werktaken of werkdagen, dat is ruim 44 pct. van de taken of werkdagen in 1890 door hen geleverd;

2°. dat op het jaar 1897 na, de gedurende datzelfde tijdsverloop door vreemde arbeiders geleverden arbeid geregeld is vermeerderd, bedragende het verschil tusschen bedoelden arbeid door hen in 1890 en 1899 geleverd 605 775¼ werktaken of werkdagen, dat is een vermeerdering van ruim 53 pct. van den door hen in 1890 geleverden arbeid:

3°. dat het totaal van den gedurende dien tijd èn door creolen èn door vreemde arbeiders te zamen geleverden arbeid, op het jaar 1897 na, geregeld jaarlijks is vermeerderd, bedragende het verschil tusschen den arbeid door hen in 1890 en 1899 geleverd 404 791 werktaken of werkdagen, dat is een vermeerdering van ruim 25 pct. van den door hen in 1890 geleverden arbeid.

Districtsgewijze was de hoofdelijk geleverde arbeid door de immigranten en hun gemiddeld dagloon in het jaar 1899, in afdalende orde gerangschikt als volgt:

Voor immigranten uit Britsch-Indië.

DISTRICTEN.	Aantal werkdagen of taken per man geleverd.
Boven het gemiddeld bedrag van 194,2.	
1. Boven-Suriname	224,1
2. Beneden-Saramacca	220,6
3. Nickerie	217,9
4. Beneden-Para	217,1
5. Beneden-Suriname	214,2
6. Boven-Commewijne	213,1
7. Boven-Para	211,6
Beneden het gemiddeld bedrag	
8. Beneden-Commewijne	185,2
9. Cottica	165,7

DISTRICTEN.	Gemiddeld bedrag van het loon verdiend per man en per dag.
Boven het gemiddeld bedrag van f 0,678.	
1. Beneden-Para	f 0,771
2. Cottica	0,755
3. Boven-Para	0,686
Beneden het gemiddeld bedrag.	
4. Beneden-Suriname	0,673
5. Boven-Commewijne	0,670
6. Beneden-Commewijne	0,667
7. Boven-Suriname	0,663
8. Nickerie	0,641
9. Beneden-Saramacca	0,627

Voor immigranten uit Nederlandsch-Indië.

DISTRICTEN.	Aantal werkdagen of taken per man geleverd.
Boven het gemiddeld bedrag van 190,5.	
1. Boven-Suriname	205,5
2. Beneden-Saramacca	204,8
3. Nickerie	203,4
4. Beneden-Suriname	195,4
5. Boven-Para	192,1
6. Boven-Commewijne	191,1
Beneden het gemiddeld bedrag.	
7. Beneden-Commewijne	185,4

DISTRICTEN.	Gemiddeld bedrag van het loon verdiend per man en per dag.
Boven het gemiddeld bedrag van f 0,645.	
1. Boven-Suriname	f 0,671
2. Beneden-Commewijne	0,649
3. Nickerie	0,648
Beneden het gemiddeld bedrag.	
4. Boven-Para	0,642
5. Beneden-Suriname	0,633
6. Beneden-Saramacca	0,626
7. Boven-Commewijne	0,625

Het maximum loon, dat voor één week arbeid aan enkele immigranten is uitbetaald, bedroeg:

voor die uit Britsch-Indie:

f 12,50 aan een man op plantage la Liberté;

7,60 „ „ vrouw „ „ „ „

voor die uit Nederlandsch-Indië:

f 9,61 aan een man op plantage Wederzorg;

5,70 „ „ vrouw „ „ Clevia.

Het door de districts-commissarissen geconstateerd werkverzuim bedroeg in 1899, na aftrek van het overwerk:

voor immigranten uit Britsch-Indie:

10 638¾ dagen of gemiddeld 2,4 dag per volwassen arbeider. Dit cijfer was in 1898 3,5, in 1897 2,7.

voor immigranten uit Nederlandsch-Indië:

3 560½ dag of gemiddeld 2 dagen per volwassen arbeider. In 1898 bedroeg dit cijfer 2,2 dag, in 1897 2,3 dag.

Van de immigranten uit Britsch-Indië hadden 1128 arbeiders overwerk, en wel te zamen 11 484¼ taak of werkdag, waarmede de duur hunner werkovereenkomsten wordt verminderd of gemiddeld over het totaal aantal arbeiders van dezen landaard, dat aan den arbeid heeft deelgenomen, 2,5 taak of werkdag per hoofd.

Van de immigranten uit Nederlandsch-Indië hadden 295 overwerk en wel te zamen 2082½ werkdag of taak of gemiddeld over het totaal volwassen arbeiders van dezen landaard, dat aan den arbeid heeft deelgenomen, 1,1 taak of werkdag per hoofd.

§ 10. *Klachten en misdrijven.*

Door de immigranten werden in 1899 de volgende klachten tegen hunne huurders of werkgevers ingebracht.

Uit Britsch-Indië.

Ingebrachte klachten van immigranten tegen huurders, gezagvoerders, geneeskundigen en opzichters. Getal.	Namen der districten en aard der klachten.	Ingetrokken of niet vatbaar voor vervolging.	Door den eersten rechter vrijgesproken.	Door den eersten rechter veroordeeld.	In hooger beroep.	*Aanmerkingen.*
	I. Cottica.					
	Geene.					
	II. Boven-Commewijne.					
	Geene.					
	III. Beneden-Commewijne.					
11	te zwaar werk	11	"	"	"	Ongegrond.
2	toebrengen van slagen	2	"	"	"	1 ongegrond ; 1 niet bewezen.
1	slecht drinkwater	1	"	"	"	Ongegrond.
1	te weinig loon	1	"	"	"	Idem.
	IV. Boven-Suriname.					
1	te weinig loon	1	"	"	"	Niet bewezen.
	V. Boven-Para.					
1	te zwaar werk	1	"	"	"	Ongegrond.
	VI. Beneden-Suriname.					
	Geene.					
	VII. Beneden-Para.					
	Geene.					
	VIII. Beneden-Saramacca.					
1	te zwaar werk	1	"	"	"	Idem.
1	opsluiten van een immigrant in het ziekenvertrek	1	"	"	"	Idem.
1	niet uitbetalen van het verdiende loon . . .	1	"	"	"	Loon later uitbetaald.
	IX. Nickerie.					
	Geene.					
20	Totaal . . .	20	"	"	"	

Uit Nederlandsch-Indië.

Getal.	Namen der districten en aard der klachten.	Ingetrokken of niet vatbaar voor vervolging.	Door den eersten rechter vrijgesproken.	Door den eersten rechter veroordeeld.	In hooger beroep.	*Aanmerkingen.*
	I. Beneden-Commewijne.					
2	te zwaar werk	2	"	"	"	Ongegrond.
1	niet behoorlijk boeken van het loon . . .	1	"	"	"	Idem.
3	toebrengen van slagen	2	"	1	"	1 ongegrond ; 1 f 10 boete plus kosten.
	II. Beneden-Saramacca.					
1	te zwaar werk	1	"	"	"	Ongegrond.
7	Totaal . . .	6	1	1	"	

In de overige districten, waar immigranten uit Nederlandsch-Indië gevestigd zijn, zijn in het jaar 1899 door hen geen klachten ingebracht tegen hunne huurders of werkgevers.

Op een gemiddelde bevolking van 5293 hoofden zijn dus door immigranten uit Britsch-Indië tegen hunne werkgevers ingebracht 20 klachten, zijnde 0,37 ten honderd, of 0,05 minder dan in 1898, toen op een gemiddelde bevolking van 5724 hoofden 24 klachten werden ingebracht.

Op een gemiddelde bevolking van 1950 hoofden zijn door immigranten uit Nederlandsch-Indië ingebracht tegen hunne werkgevers 7 klachten, zijnde 0,35 ten honderd of 0,18 meer dan in 1898, toen op een gemiddelde bevolking van 1788 hoofden 3 klachten werden ingebracht.

Het aantal tegen immigranten ingediende klachten ter zake van misdrijf, wordt in den volgenden staat vermeld.

IMMIGRANTEN.	Overtredingen ter zake van plichtverzuim vallende onder de artt. 151-156 der herziene strafverordening van 1874.												Andere overtredingen dan die vallende onder nevenvermelde artt. 151-156.			Wanbedrijven.			Misdaden.		
	Onwil om te werken of luiheid.						Andere overtredingen.														
	Aangebracht.		Schuldig bevonden en veroordeeld.		Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.		Aangebracht.		Schuldig bevonden en veroordeeld.		Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.		Aangebracht.	Schuldig bevonden en veroordeeld.	Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.	Aangebracht.	Schuldig bevonden en veroordeeld.	Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.	Aangebracht.	Schuldig bevonden en veroordeeld.	Niet bewezen, ingetrokken, of vrijgesproken.
	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.									
Britsch-Indië	537	76	396	63	141	13	94	3	80	3	14	„	202	165	36	38	26	12	6	6	„
Nederlandsch-Indië. . . .	274	50	238	40	36	10	72	5	68	5	4	„	88	74	14	29	22	7	1	„	1

Het aantal klachten door huurders tegen bij hen in dienst zijnde immigranten ingebracht bedroeg:

wegens plichtverzuim:

voor die uit Britsch-Indië: 13,41 pct. of 1,46 pct. minder dan in 1898;

voor die uit Nederlandsch-Indie: 20,56 pct. of 0,21 pct. meer dan in 1893.

Het aantal klachten wegens andere overtredingen (meest ingebracht door eigen landgenooten) bedroeg:

voor immigranten uit Britsch-Indië: 3,82 pct. of 0,57 pct. minder dan in 1898;

voor immigranten uit Nederlandsch-Indië: 4,51 pct. of 2,11 pct. meer dan in 1898.

Wegens wanbedrijf:

voor immigranten uit Britsch-Indië: 0,72 pct. of 0,10 pct. minder dan in 1898;

voor immigranten uit Nederlandsch-Indië: 1,49 pct. of 0,32 pct. meer dan in 1898.

Wegens misdaad:

voor immigranten uit Britsch-Indië: 0,11 pct. of 0,23 pct. meer dan in 1898;

voor immigranten uit Nederlandsch-Indië: 0,05 pct. of 0,12 pct. minder dan in 1898.

Districtsgewijze komen de klachten tegen immigranten te staan als volgt:

Voor immigranten uit Britsch-Indië.

DISTRICTEN:	Overtredingen ter zake van plichtverzuim vallende onder de artt. 151-156 der herziene strafverordening van 1874.												Andere overtredingen dan die vallende onder nevenvermelde artt. 151-156.			Wanbedrijven.			Misdaden.		
	Onwil om te werken of luiheid.						Andere overtredingen.														
	Aangebracht.		Schuldig bevonden en veroordeeld.		Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.		Aangebracht.		Schuldig bevonden en veroordeeld.		Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.		Aangebracht.	Schuldig bevonden en veroordeeld.	Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.	Aangebracht.	Schuldig bevonden en veroordeeld.	Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.	Aangebracht.	Schuldig bevonden en veroordeeld.	Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.
	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.									
1. Cottica	33	6	28	4	5	2	6	"	4	"	2	"	9	8	1	"	"	"	"	"	"
2. Boven-Commewijne	2	2	1	2	1	"	"	"	"	"	"	"	2	1	1	"	"	"	"	"	"
3. Beneden-Commewijne	313	59	203	50	110	9	43	2	40	2	3	"	127	106	20	1	1	"	"	"	"
4. Boven-Suriname	2	"	2	"	"	"	2	"	1	"	1	"	5	4	1	"	"	"	"	"	"
5. Beneden-Suriname	104	4	85	4	19	"	22	1	17	1	5	"	18	13	5	31	23	8	1	1	"
6. Boven-Para	6	3	5	2	1	1	4	"	3	"	1	"	12	9	3	4	1	3	"	"	"
7. Beneden-Para	8	"	8	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
8. Beneden-Saramacca	9	"	8	"	1	"	7	"	6	"	1	"	14	11	3	"	"	"	5	5	"
9. Nickerie	60	2	56	1	4	1	10	"	9	"	1	"	15	13	2	2	1	1	"	"	"
Totaal	537	76	396	63	141	13	94	3	80	3	14	"	202	165	36	38	26	12	6	6	"

Voor immigranten uit Nederlandsch-Indië.

1. Cottica	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
2. Boven-Commewijne	"	"	"	"	"	"	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
3. Beneden-Commewijne	179	40	155	34	24	6	48	5	46	5	2	"	73	65	8	"	"	"	1	"	1
4. Boven-Suriname	3	"	3	"	"	"	4	"	4	"	"	"	3	"	3	1	"	1	"	"	"
5. Beneden-Suriname	77	8	66	4	11	4	16	"	15	"	1	"	6	5	1	23	17	6	"	"	"
6. Boven-Para	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
7. Beneden-Para	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
8. Beneden-Saramacca	8	"	7	"	1	"	2	"	2	"	"	"	5	3	2	"	"	"	"	"	"
9. Nickerie	7	2	7	2	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	"	5	5	"	"	"	"
Totaal	274	50	238	40	36	10	72	5	68	5	4	"	88	74	14	29	22	7	1	"	1

Voor immigranten uit Britsch-Indië.

IN HET DISTRICT	Overtredingen ter zake van plichtverzuim tegen huurder of werkgever.	Overtredingen van anderen aard.	Wanbedrijven.	Misdaden.
1. Cottica	8,47 pct.	1,69 pct.	0, pct.	0, pct.
2. Boven-Commewijne	9,52 „	4,76 „	0, „	0, „
3. Beneden-Commewijne	15,31 „	4,66 „	0,04 „	0, „
4. Boven-Suriname	3,42 „	4,27 „	0, „	0, „
5. Beneden-Suriname	13,82 „	1,90 „	3,27 „	0,11 „
6. Boven-Para	9,70 „	8,96 „	2,99 „	0, „
7. Beneden-Para	15,69 „	0, „	0, „	0, „
8. Beneden-Saramacca	6,18 „	5,41 „	0, „	1,93 „
9. Nickerie	23,68 „	4,93 „	0,66 „	0, „

Voor immigranten uit Nederlandsch-Indië.

1. Boven-Commewijne	3,85 pct.	0, pct.	0, pct.	0, pct.
2. Beneden-Commewijne	24,01 „	6,44 „	0, „	0,09 „
3. Boven-Suriname	9,46 „	4,05 „	1,35 „	0, „
4. Beneden-Suriname	19,27 „	1,15 „	4,39 „	0, „
5. Boven-Para	4, „	0, „	0, „	0, „
6. Beneden-Saramacca	10,99 „	5,49 „	0, „	0, „
7. Nickerie	21,95 „	2,44 „	12,20 „	0, „

II. Kolonisatie.

A. *Uit Europa.*

Volgens opgaven der Europeesche kolonisten in den omtrek van Paramaribo gevestigd, was hunne getalsterkte als volgt:

	Aantal				
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Sterkte op 1 Januari 1899	45	42	53	56	196
Vermeerderd door geboorte	„	„	2	4	6
	45	42	55	60	202
Verminderd door overlijden	„	1	„	„	1
Sterkte op 31 December 1899	45	41	55	60	201

Gedurende 1899 had er onder de kolonisten één huwelijk plaats. Hun veestapel bestond op 31 December 1899 uit:

904 koeien,
52 paarden,
14 muilezels,
39 steenezels.

De gezondheidstoestand der kolonisten was in 1899 gunstig. Onder hun vee heeft geen ziekte geheerscht.
De loozing hunner landerijen laat nog steeds veel te wenschen over.

B. *Uit Britsch-Indië, China en West-Indië.*

Volgens de gegevens, in het vorig jaarverslag verstrekt, waren op ultimo December 1898:

a. Huurders van domeinland:

92 immigranten, te zamen voor eene oppervlakte van 149.6395 hectaren, onder wie:

64 uit Britsch-Indië,
13 „ West-Indië,
15 „ China.

Ook hadden 8 Britsch-Indiërs 8 erven te Paramaribo in huur. Op ultimo December 1899 waren er 100 immigranten huurders van domeinland voor een oppervlakte van pl. m. 165 hectaren, onder wie:

77 uit Britsch-Indië,
13 uit West-Indië,
10 uit China,

Ook hadden 9 Britsch-Indiërs 9 erven te Paramaribo in huur.

b. Gebruikers van domeinland op de voorwaarden der publicatie van 1 Augustus 1863 (*Gouvernementsblad* n°. 23).

259 immigranten, te zamen voor een oppervlakte van 527,554 hectaren, onder wie:

252 uit Britsch-Indië,
4 „ West-Indië,
3 „ China.

Op ultimo December 1399 waren er 288 gebruikers van domeinland als boven te zamen voor een oppervlakte van pl. m. 589 hectaren, onder wie:

283 uit Britsch-Indië,
4 „ West-Indië,
1 „ China.

c. Eigenaren van land, verkregen krachtens de publicatie van 1863 (*Gouvernementsblad* n° 23) en door koop van particulieren.

Als zoodanig staan ten hypotheekkantore bekend 233 Britsch-Indiërs, te zamen voor een oppervlakte van 2286,0426 hectaren, en 2 Britsch-Indiërs, die 2 perceelen in eigendom hebben waarvan de grootte niet met juistheid is op te geven; voorts staan 37 dezer immigranten bekend als eigenaren van 31 erven, waarvan 14 te Paramaribo en 17 te Nieuw-Nickerie gelegen zijn.

Behalve de zooven bedoelde zijn er verschillende Britsch-Indische immigranten, die door hen gekochte perceelen niet ten hypotheekkantore hebben doen inschrijven.

Het getal Chineesche- en West-Indische immigranten dat perceelen in eigendom heeft is niet met juistheid op te geven.

d. Huurders en gebruikers van land van particulieren.

441 Britsch-Indische immigranten hadden op ultimo December 1899 een oppervlakte van 493.65 hectaren van particulieren in huur of in gebruik.

Deze cijfers zijn verstrekt door de verschillende districts-commissarissen en geven een denkbeeld van het aantal immigranten dat, ter uitoefening van den kleinen landbouw, perceelen van particulieren in huur of in gebruik heeft. Zooals reeds in vorige jaarverslagen is vermeld, is zoowel het aantal immigranten als de door hen in huur of in gebruik genomen oppervlakte niet met juistheid op te geven.

De immigranten, die perceelen in de stad en omstreken in huur of in gebruik hebben waar zij hun vee houden en zich tevens toeleggen op den tuinbouw, zijn onder bovenvermelde cijfers niet begrepen; hun aantal neemt echter steeds toe.

De hieronder volgende staten wijzen aan:

Staat A, de koopprijzen besteed in 1899 voor beplantingen en opstallen op perceelen in huur of in gebruik afgestaan, den naam van den kooper, de grootte en de ligging van het perceel.

Staat B, de koopprijzen besteed in 1899 bij koop van perceelen van particulieren, den naam van den kooper, de grootte en de ligging van het perceel.

Staat A.

NAAM VAN DEN KOOPER.		Grootte en ligging van het perceel.		Koopprijs.
Kobeer	N°. 10 P	n°. 8.	Alkmaar	f 550,00
Joomye	„ 42/L	n°. 19.	fort Nieuw-Amsterdam.	450,00
Nandu	„ 1209/S	1 H.A.	Saramacca.	400,00
Sarju	„ 49 T	n°. 31.	la Rencontre.	355,00
Dabipersad	„ 1113 M	1½ H.A.	Saramacca.	325,00
Manna	„ 1155 M	n°. 133.	Domburg.	290,00
Umedi	„ 788/U	2 H.A.	„	250,00
Hulaso	„ 270 M	2 H.A.	Pad van Wanica.	250,00
Baboolall	„ 753/S	2 H.A.	Saramacca.	250,00
Sagundhia	„ 1190/M	n°. 90.	la Rencontre.	250,00
Anopa	„ 1130 U	1ste W.B. n°. 222 *a*. (erf).	Paramaribo.	250,00
Ramdihul	„ 208 W	n°. 133 *a*.	Alkmaar.	200,00
Mathura	„ 1169/S	1 H.A.	Saramacca.	200,00
Loknath	„ 1192 S	1 H.A.	„	200,00
Marachia	„ 191/W	n° 134 *b*.	la Rencontre.	193,00
Goordin	„ 782 VR	1 H.A.	Saramacca.	180,00
Raghoonath	„ 1158 S	2 H.A.	„	160,00
Loljee	„ 803/U	n°. 135.	Domburg.	150,00
Mittyea	„ 308/N	2 H. A.	Saramacca.	150,00
Gheera	„ 886 VR.	2 H. A.	„	150,00
Gareeb	„ 6 R	n°. 52	Alkmaar.	140,00
Dilasia	„ 267/W	2 H.A.	Pad van Wanica.	140,00
Reoti	„ 1045/U	nos. 7 en 7 *b*.	Alkmaar.	135,00
Doolary	— —	n°. 52.	„	130,00
Jankia	„ 194/M	1,64 H.A.	Domburg.	100,00
Nugeebia	— —	n°. 101 *b*.	Alkmaar.	100,00
Tajun	„ 34 C	1ste B.W. n°. 130 (erf)	Paramaribo.	100,00
Arjoon Sing	„ 689/S	n°. 114 *a*.	Alkmaar.	97,50
Ramadhin	„ 260 S	1 H.A.	Saramacca.	85,00
Bindha	„ 281/S	1 H.A.	„	85,00

Voor de beplantingen en opstallen op nog 10 perceelen werden prijzen betaald beneden f 85.

Staat B.

NAAM VAN DEN KOOPER.		Grootte en ligging van het perceel.		Koopprijs.
Bozawo	N°. 52/K	—	Beneden-Para, Abigaëlslust	f 2 000,00
Persad	„ 28/R			
Nilkunt	„ 258/R	—	Ieder een deel van een perceel aan den weg van Charlesburg, met een daarachter grenzend perceel, deel uitmakende van den grond l'Industrie (Beneden-Suriname).	950,00
Mohabir, zoon van	„ 1658/B			
Goness,	„ 1738/M	1ste B.W. n°. 112*b*, (erf).	Paramaribo.	800,00
Byaie,	„ 17/P	1ste B.W. n°. 24*b*, (erf).	„	700,00
Luchminia,	„ 470/S			
Sukhai,	„ 1009/V	20 H.A.	Saramacca, (deel van „Mijn Vermaak").	700,00
Berunjia	„ 1019/V			
Dole Gobind,	„ 1574/M	10 H.A.	Saramacca.	580,00
Benode,	„ 341/VR			
Somaria, dochter van	„ 109/I en 110/I	8 H.A.	Saramacca, (deel van „la Prevoyance").	550,00
Gopee,	„ 429/R	8 H.A.	Idem Idem	500,00
Tulsi,	„ 466/W			
Roohmin,	„ 1395/M	1ste B.W. n°. 26 (erf).	Paramaribo.	500,00
Ramadin,	„ 260/S	8 H.A.	Saramacca, (deel van „la Prevoyance").	500,00
Rampersad,	„ 275/VR	± 5 H.A.	Saramacca.	500,00
Mathowa Persad,	„ 1006/R			
Sabyad,	„ 497/U	10 H.A.	Saramacca, (deel van „Voorzorg").	350,00
Puljhun,	„ 2432/B	± 7 H.A.	Beneden-Para, (deel van „Dijkveld").	350,00
Ramoutar,	„ 34/L	2 H.A.	Pad van Wanica.	250,00
Kanhye,	„ 713/L	± 6 H.A.	Saramacca.	250,00
Rogho,	„ 1771/M	± 6 H.A.	„	250,00
Diprajera,	„ 389/C	erf n°. 156.	Nickerie.	250,00
weduwe van Biput,	„ 561/G			
Baboolall,	„ 191/K	—	Drie perceelen, deel uitmakende van de verlaten plantage Visserszorg in Beneden-Commewijne.	170,00

Verder kochten 14 Britsch-Indische immigranten perceelen van de verlaten plantage Visserszorg in Beneden-Commewijne voor prijzen beneden de f 100.

Tegen afstand van het recht op vrijen terugvoer werd krachtens de verordening van 19 April 1895 (*Gouvernementsblad* n°. 24) aan 195, en krachtens de immigratiefonds-verordening aan 4 Britsch-Indische immigranten de premie uitgekeerd.

Behalve de hierbovenbedoelde immigranten, die zich aan den kleinen landbouw wijden, bevinden zich in de onmiddelijke nabijheid der stad, gevestigd op de achtererven langs de Gravenstraat, den Wanicaweg, den weg van Charlesburg naar zee, enz., nog verschillende voor het meerendeel Britsch-Indische immigranten, die zich met tuinbouw en veeteelt onledig houden.

Bij verordening van 12 October 1898 (*Gouvernementsblad* n°. 11) werd het patentrecht, behalve dat verschuldigd door verkoopers van gedistilleerd, afgeschaft, zoodat het getal Britsch-Indiërs, dat het beroep van rondventer, winkelier, vettewarier, goud- en zilversmid uitoefent, niet met juistheid is op te geven. Hun aantal neemt echter toe. Het getal Britsch-Indiërs, dat gepatenteerd was als tapper, bedroeg 30; aan 67 Britsch-Indiërs is gedurende 1899 een bewijs van toelating als karreman uitgereikt; in 1898 waren 35 Britsch-Indiërs als karreman gepatenteerd: 13 Britsch-Indiërs, tegen 9 in 1898, hadden een port d'armes. Tot het uitoefenen van het beroep van visscher was in 1899 geen permit meer noodig, zoodat het aantal Britsch-Indiërs, dat zich met de vischvangst als middel van bestaan bezig houdt, niet is op te geven.

Het getal week- of dagvergunningen aan Britsch-Indiërs uitgereikt voor een verkoopplaats op de openbare markten te Paramaribo bedroeg gemiddeld 20 voor dagvergunningen en 5 voor weekvergunningen.

Als matroos, stoker en smid zijn 4 Britsch-Indiërs geëmployeerd bij de koloniale vaartuigen; voorts dienen 5 hunner bij de gewapende politie; 4 als schoolmeester, 9 als tolken en 1 als bode bij de immigratiedepartementen.

De Agent-Generaal,

G. H. Barnet Lyon.

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE M².

N°. 19.

STAAT

aantoonende de aankomst en verdeeling van immigranten gedurende

het jaar 1899.

Volgnommer.	NAMEN DER SCHEPEN.	Onder welke vlag.	Tonnenmaat.	Dagteekening van aankomst.	Van waar gekomen.	GETAL AANGEVOERDE IMMIGRANTEN.						
						Mannen.	Vrouwen.	Van 10-15 jaren.		Beneden 10 jaren.		Totaal.
								Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	
1	*Prins Maurits S. S.*	Nederl.	„	1899. Januari 22	Java (Nederlandsch-Indië) over Nederland.	1	„	„	„	„	„	1
2	*Erne.*	Engelsche.	1613 $\frac{24}{100}$	April 22	Calcutta (Britsch-Indië).	397	150	4	1	37	25	614
				Geboren vóór de toedeeling		„	„	„	„	1	„	1
						397	150	4	1	38	25	615
3	*Prins Willem I S. S.*	Nederl.	„	October 19	Java (Nederlandsch-Indië) over Nederland.	31	22	„	„	1	„	54

AAN WELKE PLANTAGE TOEGEWEZEN.	Getal aan elke plantage toegewezen.							AANMERKINGEN.
	Mannen.	Vrouwen.	Van 10—15 jaren.		Beneden 10 jaren.		Totaal.	
			Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.		
Tabaksonderneming Worteling Jacobs	1	„	„	„	„	„	1	Behoort bij de bezending *Prinses Amalia* (1898). Was te Amsterdam ziek achtergebleven.
Alliance	37	14	„	„	4	1	56	
Zorg en Hoop	6	2	„	„	„	1	9	
't Vertrouwen . . . . . . , . . .	3	1	„	„	„	„	4	
Berlijn	9	4	„	„	1	„	14	
Rust en Werk	30	12	„	„	2	2	46	
Mariënburg en Zoelen	189	71	1	1	21	12	295	
Dordrecht	8	3	„	„	1	„	12	
la Liberté	6	2	„	„	1	„	9	
Tout-lui-faut	12	5	1	„	1	1	20	
Accaribo	8	3	„	„	1	„	12	
de Dankbaarheid	9	3	„	„	„	1	13	
Waterloo en Hazard	78	29	2		6	7	122	
Nog niet toebedeeld wegens ziekte .	1	1	„	„	„	„	2	
Overleden vóór de toedeeling . .	1	„	„	„	„	„	1	
	397	150	4	1	38	25	615	
Rust en Werk	8	6	„	„	„	„	14	
Constantia	5	4	„	„	„	„	9	
Belwaarde	6	4	„	„	„	„	10	
Clevia	6	3	„	„	1	„	10	
Ma Retraite	6	4	„	„	„	„	10	
Nog niet toebedeeld wegens ziekte.	„	1	„	„	„	„	1	
	31	22	„	„	1	„	54	

N.B. Met de *Erne* kwamen ook in de kolonie aan:

5 mannen,

4 vrouwen,

1 jongen

die hunne passage betaald hebben en niet onder contract zijn verbonden.

RECAP

PLAATS VAN HERKOMST.	VAN WAAR GEKOMEN.	TOEGEWEZEN AAN DE PLANTAGES IN: DE OUDE KOLONIE.					NICKERIE.					CORONIE.				
		Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes	Totaal.
Britsch-Indië.	Calcutta.	317	120	[1]) 34	19	490	78	29	8	7	122	"	"	"	"	"
Nederlandsch-Indië.	Java over Nederland.	32	21	1	"	54	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	Totaal . . .	349	141	35	19	544	78	29	8	7	122	"	"	"	"	"

STAAT aantoonende het aantal immigranten aangevoerd in de koloni

PLAATS VAN HERKOMST.	Van 1853 tot en met 1862.	Van 1863 tot en met 1872.	Van 1873 tot en met 1882.	Van 1883 tot en met 1892.	1893.
Nederlandsch-Indië	8	21	94	94	"
Madera	275	205	"	"	"
China	487	2 015	"	"	"
West-Indië . . . . , ...	"	2 382	214	79	"
Nederland	"	2	87	"	"
Britsch-Indië	"	"	6 569	8 633	1 092
Totaal. . . .	770	4 625	6 964	8 806	1 092

TULATIE.

NIET TOEGEWEZEN EN DE REDENEN WAAROM.						TOTAAL AANGEVOERD.					*AANMERKINGEN.*
Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	*AANMERKINGEN.*	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	
2	"	"	"	2	Overleden vóór de toedeelingen.	397	150	41	26	614	[1]) Onder dit getal is begrepen een jongen geboren na aankomst, doch vóór de toedeeling.
"	1	"	"	1	Wegens ziekte nog niet toebedeeld.						
"	1	"	"	1	Wegens ziekte nog niet toebedeeld.	32	22	1	"	55	
2	2	"	"	4		429	172	42	26	669	

Suriname van 1 Januari 1853 tot ultimo December 1899.

1894.	1895.	1896.	1897.	1898.	1899.	Totaal.	*AANMERKINGEN.*
582	"	"	898	560	55	2 312	
"	"	"	"	"	"	480	
"	"	"	"	"	"	2 502	
"	"	"	"	"	"	2 675	
"	"	"	"	"	"	89	
1 206	1 615	1 169	"	616	614	21 514	
1 788	1 615	1 169	898	1 176	669	29 572	

De agent-generaal,

G. H. Barnet Lyon.

STAAT aantoonende het aantal onder contract verbonden immigranten in de districten en op iedere plantage op ultimo December 1899.

NAMEN DER PLANTAGES.	Uit Britsch-Indië.					Uit Nederlandsch-Indië					Totaal-generaal	*Aanmerkingen.*
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.		
District Cottica.												
de Eendracht	67	15	6	7	95	"	"	"	"	"	95	
Alliance	244	69	34	27	374	"	"	"	"	"	374	
	311	84	40	34	469	"	"	"	"	"	469	
District Boven-Commewijne.												
Nieuw-Clarenbeek.	24	8	7	3	42	23	6	2	"	31	73	
	24	8	7	3	42	23	6	2	"	31	73	
District Beneden-Commewijne.												
Pieterszorg	11	"	"	"	11	15	7	3	2	27	38	
Rust en Werk	146	58	16	22	242	51	23	3	2	79	321	
Johannesburg	21	5	5	1	32	18	7	"	2	27	59	
de Maasstroom	18	7	2	7	34	7	3	"	1	11	45	
Berlijn	31	9	3	2	45	16	5	2	"	23	68	
Elizabethshoop.	22	6	2	5	35	"	"	"	"	"	35	
Frederiksdorp	3	"	"	"	3	"	"	"	"	"	3	
Mariënbosch	14	5	4	3	26	36	8	2	1	47	73	
Kroonenburg	7	3	2	2	14	"	"	"	"	"	14	
Brouwerslust	22	3	1	2	28	21	9	1	1	32	60	
Killenstein	29	10	8	9	56	23	11	1	"	35	91	
Monsouci	19	4	3	1	27	18	10	1	"	29	56	
't Vertrouwen	19	3	1	"	23	18	7	"	"	25	48	
Zorg en Hoop	28	6	1	6	41	8	3	1	2	14	55	
Constantia	9	4	2	"	15	36	14	4	1	55	70	
Slootwijk	10	1	1	1	13	"	"	"	"	"	13	
Schoonoord	2	"	"	"	2	23	9	3	4	39	41	
de Nieuwgrond	8	4	"	2	14	14	8	1	"	23	37	
Spieringshoek	24	8	2	3	37	29	13	"	3	45	82	
Vriendsbeleid en Ouderzorg . . .	16	7	3	4	30	41	19	"	2	62	92	

NAMEN DER PLANTAGES.	Uit Britsch-Indië.					Uit Nederlandsch-Indië.					Totaal-generaal.	*Aanmerkinge*
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.		
Wederzorg	80	33	15	8	136	20	10	1	4	35	171	
Katwijk	18	2	2	„	22	13	6	„	„	19	41	
Montrésor	„	„	„	„	„	40	19	2	3	64	64	
Nijd en Spijt met de Goede Vriendschap	„	„	„	„	„	3	2	1	„	6	6	
Sorgvliet	17	6	1	6	30	32	15	5	1	53	83	
Leliëndaal en Ellen	31	8	2	8	49	26	9	1	1	37	86	
Geertruidenberg	28	11	9	11	59	29	16	„	5	50	109	
Mariënburg en Zoelen	1038	355	151	116	1660	126	44	15	8	193	1853	
	1671	558	236	219	2684	663	277	47	43	1030	3714	
District Boven-Suriname.												
Petersburg	14	6	2	3	25	19	9	3	1	32	57	
Vreeland	21	9	5	5	40	„	„	„	„	„	40	
Maagdenburg	10	3	2	3	18	„	„	„	„	„	18	
St. Barbara	12	3	„	3	18	„	„	„	„	„	18	
Tabaksonderneming bij de Casiporakreek	„	„	„	„	„	45	9	„	1	55	55	
	57	21	9	14	101	64	18	3	2	87	188	
District Beneden-Suriname.												
Voorburg	58	12	8	2	80	99	50	8	8	165	245	
Susanna'sdaal	28	10	7	4	49	32	9	3	2	46	95	
Belwaarde	50	17	8	11	86	6	4	„	„	10	96	
Lust en Rust	14	3	1	3	21	16	9	3	1	29	50	
Dordrecht	43	15	8	5	71	1	„	„	„	1	72	
Jagtlust	193	83	30	33	339	63	30	3	2	98	437	
Meerzorg	37	8	5	4	54	6	2	„	3	11	65	
la Liberté	39	14	4	9	66	37	15	1	3	56	122	
Peperpot	13	5	2	2	22	„	„	„	„	„	22	
de Morgenstond	20	9	6	5	40	21	13	4	3	41	81	
Geijersvlijt	17	5	5	5	32	9	3	„	„	12	44	
Clevia	„	„	„	„	„	23	4	2	1	30	30	
Ma Retraite	24	7	4	5	40	6	4	„	„	10	50	
Kwatta	4	„	„	„	4	„	„	„	„	„	4	
Leonsberg	„	„	„	„	„	5	1	„	„	6	6	
de Cultuurtuin	„	„	„	„	„	6	2	„	„	8	8	
	540	188	88	88	904	330	146	24	23	523	1427	
District Boven-Para.												
Boxel	15	7	2	3	27	7	„	„	„	7	34	
Waterland	34	13	2	7	59	„	„	„	„	„	59	
Accaribo	27	9	5	2	43	8	3	„	1	12	55	
	76	29	12	12	129	15	3	„	1	19	148	

NAMEN DER PLANTAGES.	Uit Britsch-Indië.					Uit Nederlandsch-Indië.					Totaal-generaal.	*Aanmerkingen.*
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.		
District Beneden-Para.												
Tout-lui-faut	33	10	6	4	53	„	„	„	„	„	53	
District Beneden-Saramacca.												
Caledonia	18	7	4	2	31	„	„	„	„	„	31	
Concordia	22	13	10	6	51	„	„	„	„	„	51	
de Dankbaarheid	12	3	„	1	16	„	„	„	„	„	16	
Catharina Sophia	29	11	5	11	56	21	10	1	2	34	90	
Broederschap	21	7	5	5	38	„	„	„	„	„	38	
de Morgenster	9	4	5	4	22	„	„	„	„	„	22	
Johanna Catharina	10	4	1	1	16	20	10	3	4	37	53	
Frederika's gift	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	
Margaretha's gift	„	„	„	„	„	4	„	„	„	4	4	
la Poule	„	„	„	„	„	8	4	„	„	12	12	
	121	49	30	30	230	53	24	4	6	87	317	
District Coronie.												
Leasowes en Sarah, en Mary's Hope	1	„	„	„	1	„	„	„	„	„	1	
District Nickerie.												
Margarethenburg	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	
Waterloo en Hazard	133	51	20	17	221	„	„	„	„	„	221	
Crappahoek	11	3	„	1	15	„	„	„	„	„	15	
't Lotland n°. 36	27	10	9	4	50	25	12	6	„	43	93	
	171	64	29	22	286	25	12	6	„	43	329	
Weezen, bij particulieren uitbesteed	31	25	13	14	83	„	„	1	1	2	85	
Leprozen-etablissement	24	„	„	1	25	„	„	„	„	„	25	
Stad Paramaribo	30	17	1	3	51	6	4	1	„	11	62	

RECAPITULATIE.

DISTRICTEN.	Uit Britsch-Indië.					Uit Nederlandsch-Indië.					Totaal-generaal.	Aanmerkingen
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.		
Cottica	311	84	40	34	469	„	„	„	„	„	469	
Boven-Commewijne	24	8	7	3	42	23	6	2	„	31	73	
Beneden-Commewijne	1671	558	236	219	2684	663	277	47	43	1030	3714	
Boven-Suriname	57	21	9	14	101	64	18	3	2	87	188	
Beneden-Suriname	540	188	88	88	904	330	146	24	23	523	1427	
Boven-Para	76	29	12	12	129	15	3	„	1	19	148	
Beneden-Para	33	10	6	4	53	„	„	„	„	„	53	
Beneden-Saramacca	121	49	30	30	230	53	24	4	6	87	317	
Coronie	1	„	„	„	1	„	„	„	„	„	1	
Nickerie	171	64	29	22	286	25	12	6	„	43	329	
Weezen bij particulieren uitbesteed	31	25	13	14	83	„	„	1	1	2	85	
Leprozen-etablissement	24	„	„	1	25	„	„	„	„	„	25	
Stad Paramaribo	30	17	1	3	51	6	4	1	„	11	62	
	3090	1053	471	444	5058	1179	490	88	76	1833	6891	

De agent-generaal,
G. H. Barnet Lyon.

STAAT

van verleende en hernieuwde concessiën voor goudontginningen en van vergunningen tot onderzoek in 1899 en in de eerste vier maanden van 1900.

VERLEENDE CONCESSIËN.

Concessierecht per H.A. per jaar in centen.	Suriname. Aantal.	Suriname. Oppervlakte in H.A.	Saramacca. Aantal.	Saramacca. Oppervlakte in H.A.	Marowijne. Aantal.	Marowijne. Oppervlakte in H.A.	Lawa. Aantal.	Lawa. Oppervlakte in H.A.	Nickerie. Aantal.	Nickerie. Oppervlakte in H.A.	Totaal. Aantal.	Totaal. Oppervlakte. in H.A.
10	74	49 931,187	51	b) 70 382,683	13	a) 5 450	6	4 050	2	3 000	146	132 813,870
25	9	2 774,50	7	1 900	„	„	„	„	„	„	16	4 674,50
50	3	600	2	500	„	„	„	„	„	„	5	1 100
10	1	394,822	2	1 230	„	„	„	„	„	„	3	1 624,822
25		55,178		370	„	„	„	„	„	„		425,178
10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
50	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
25	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
50	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
25	1	200	„	„	„	„	„	„	„	„	1	200
50		45	„	„	„	„	„	„	„	„		45
Totaal .	88	54 000,687	62	74 382,683	13	5 450	6	4 050	2	3 000	171	140 883,370

II. JANUARI, FEBRUARI

Concessierecht per H.A. per jaar in centen.	Suriname. Aantal.	Suriname. Oppervlakte in H.A.	Saramacca. Aantal.	Saramacca. Oppervlakte in H.A.	Marowijne. Aantal.	Marowijne. Oppervlakte in H.A.	Lawa. Aantal.	Lawa. Oppervlakte in H.A.	Nickerie. Aantal.	Nickerie. Oppervlakte in H.A.	Totaal. Aantal.	Totaal. Oppervlakte. in H.A.
10	10	6 245,087	14	e) 23 593,50	5	3 150	7	3 681,25	„	„	36	36 669,837
25	1	300	3	600	„	„	„	„	„	„	4	900
50	1	500	1	939,50	„	„	„	„	„	„	2	1 439,50
10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
25	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
50	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
25	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
50	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
25	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
50	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Totaal .	12	7 015,087	18	25 133	5	3 150	7	3 681,25	„	„	42	39 009,337

a) Waaronder 1 tot eene oppervlakte van 50 H.A. ter vergrooting van 1 hernieuwde concessie.

b) „ 2 „ „ gezamenlijke oppervlakte van ± 300 H.A. in of op de beddingen en oevers van een gedeelte van de Saramacca.

1899.

Concessierecht per H.A. per jaar in centen.	HERNIEUWDE CONCESSIEN. Suriname. Aantal.	Suriname. Oppervlakte in H.A.	Saramacca. Aantal.	Saramacca. Oppervlakte in H.A.	Marowijne. Aantal.	Marowijne. Oppervlakte in H.A.	Lawa. Aantal.	Lawa. Oppervlakte in H.A.	Totaal. Aantal.	Totaal. Oppervlakte in H.A.	Totaal-generaal. Aantal.	Totaal-generaal. Oppervlakte in H.A.
10	33	24 719,014	18	27 343,7082	4	2 408	3	800	58	55 270,7222	204	188 084,5922
25	41	*d*) 28 591,8316	13	*c*) 13 901,92	5	2 500	3	1 100	62	46 093,7516	78	50 768,2516
50	54	74 860	20	23 151,90	5	11 050	3	34 768,25	82	143 830,15	87	144 930,15
10	2	1 142	„	„	1	150	„	„	3	1 292	6	2 916,822
25		535	„	„		100,62	„	„		635,62		1 060,798
10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
50	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
25	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
50	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
25	1	200	2	539	2	385	1	141,18	6	1 265,68	7	1 465,68
50		75		600		380		58,82		1 113,82		1 158,82
Totaal .	131	130 122,8456	53	65 537,0282	17	16 973,62	10	36 868,25	211	249 501,7438	382	390 385,1138

MAART en APRIL 1900.

Concessierecht per H.A. per jaar in centen.	Suriname. Aantal.	Suriname. Oppervlakte in H.A.	Saramacca. Aantal.	Saramacca. Oppervlakte in H.A.	Marowijne. Aantal.	Marowijne. Oppervlakte in H.A.	Lawa. Aantal.	Lawa. Oppervlakte in H.A.	Totaal. Aantal.	Totaal. Oppervlakte in H.A.	Totaal-generaal. Aantal.	Totaal-generaal. Oppervlakte in H.A.
10	10	4 001,92	3	600	2	„	1	200	14	4 801,92	50	41 471,757
25	15	8 130,20	11	18 014	„	990	1	200	29	27 334,20	33	28 234,20
50	25	19 589	3	1 900	„	„	2	700	30	22 189	32	23 625,50
10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
25	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
50	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
25	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
50	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
25	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
50	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Totaal .	50	31 721,12	17	20 514	2	990	4	1 100	73	54 325,12	115	93 334,457

c) Waaronder 2 tot eene gezamenlijke oppervlakte van ± 400 H.A. in of op de beddingen en oevers van een gedeelte van de Saramacca.

d) Waaronder 1 tot eene oppervlakte van ± 120 H.A. in of op de beddingen en oevers van een gedeelte van de Sarakreek.

e) „ 1 „ „ „ „ 80 „ ter vergrooting van 1 verleende concessie.

III. VERGUNNINGEN tot het doen van onderzoek gedurende vier maanden naar de aanwezigheid van delfstoffen (worden kosteloos verleend).

DISTRICTEN.	In 1899.		Januari, Februari, Maart en April 1900.		Aanmerkingen.
	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	
Boven-Suriname	[1]) 9	180 000	3	60 000	
Nickerie	9	172 500	"	"	
Saramacca	[2]) 3	58 000	11	220 000	
Commewijne	2	36 800	"	"	
Cottica	2	26 800	"	"	
	25	474 100	14	280 000	

[1]) Deze vergunningen worden alle met vier maanden verlengd.

[2]) Van deze vergunningen werden 2 met vier maanden verlengd, terwijl de derde tot eene oppervlakte van 18 000 H.A. verleend werd tot het doen van onderzoek naar de aanwezigheid van kaolien (porseleinaarde).

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE O[1].

N°. 22.

VERORDENING van 24 Juni 1899, betreffende het verleenen van concessie aan de Maatschappij Suriname tot aanleg en exploitatie van een tramweg en tot ontginning en exploitatie van terreinen in de landstreek gelegen bezuiden Paramaribo tusschen de Suriname- en Marowijne-rivieren.

IN NAAM DER KONINGIN!

DE WAARNEMENDE GOUVERNEUR VAN SURINAME,

In overweging genomen hebbende: dat het wenschelijk is aan de maatschappij Suriname de door haar aangevraagde concessie tot aanleg en exploitatie van een tramweg en tot ontginging en exploitatie van terreinen in de landstreek gelegen bezuiden Paramaribo tusschen de Suriname- en Marowijne-rivieren te verleenen;

heeft, den Raad van Bestuur gehoord, na verkregen goedkeuring der Koloniale Staten,

vastgesteld onderstaande verordening:

Art. 1.

Door den Gouverneur kunnen aan de maatschappij Suriname, met inachtneming der bepalingen van deze verordening, en voorts onder zoodanige voorwaarden als de Gouverneur dienstig zal achten, concessiën worden verleend:

a. tot den aanleg en de exploitatie van een tramweg, ingericht voor personen- en goederenvervoer, gaande van Paramaribo of een ander punt aan de Suriname-rivier naar het Lawagebied;

b. tot ontginning en exploitatie van alles wat zich op of in den bodem bevindt op een of meer perceelen, ter gezamenlijke oppervlakte van ten hoogste 500 000 H.A., gelegen in de landstreek, bezuiden Paramaribo tusschen de Suriname- en Marowijne-rivieren.

Voor de sub *b* bedoelde terreinen heeft de maatschappij Suriname voorkeur boven anderen, ook na afloop van het onderzoek dat ingevolge resolutie van 4 Januari 1897 La. B n°. 64 wordt ingesteld, gedurende zes jaren na den datum van het in werking treden van deze verordening, voorzoover het totaal van de 500 000 H.A. door haar nog niet mocht zijn aangewezen. Voor de uitoefening daarvan worden alle aanvragen om concessiën of vergunningen voor terreinen in de bedoelde landstreek, met uitzondering van aanvragen om terreinen voor landbouw ten noorden van Bergendal gelegen, aan den vertegenwoordiger der maatschappij te Paramaribo aangeboden, die binnen eene maand nadat hem de mededeeling van zoodanige aanvraag is gedaan, aan den Gouverneur moet verklaren of de maatschappij al dan niet hare keuze vestigt op het aangevraagd terrein. Is geen vertegenwoordiger te Paramaribo aanwezig, dan wordt bedoeld aanbod niet gedaan.

Deze voorkeur houdt op, wanneer de Gouverneur, den Raad van Bestuur gehoord, bepaalt dat zij niet meer zal worden verleend.

Art. 3.

De concessiën worden verleend voor een door den Gouverneur te bepalen aantal jaren, 75 jaren niet te boven gaande.

Art. 3.

In de concessie, in art. 1 *a* bedoeld, wordt het tijdstip bepaald waarop uiterlijk met den aanleg van den tramweg moet zijn aangevangen en dat, waarop de aanleg daarvan over eene lengte van ten minste 200 K. G. moet zijn voltooid, met bepaling dat vóór den aanleg, binnen een daarvoor bepaalden termijn, eene som van f 25 000 (*vijf en twintig duizend gulden*) zal worden gestort, als waarborg voor de goede uitvoering van den tramweg. Deze waarborgsom zal bij intrekking der concessie of bij naasting van den tramweg aan de eigenaren worden teruggegeven.

Art. 4.

In de concessie, in art. 1*a* bedoeld, wordt de bepaling opgenomen, dat de tramweg, op de in de concessie gestelde voorwaarden, te allen tijde door het Gouvernement kan worden genaast.

Art. 5.

Aan den concessionaris zal voor den tijd der concessie het recht tot ontginning en exploitatie van alles wat zich op of in den bodem bevindt worden gegeven van een terreinstrook ter lengte van den tramweg en ter breedte van 1000 M., gemeten aan weerszijden uit de as van den tramweg, alles voorzoover die terreinstrook behoort tot den beschikbaren domeingrond.

Art. 6.

De exploitatie van den tramweg zal moeten geschieden op de wijze door den Gouverneur vast te stellen, na overleg met den concessionaris en met inachteming van de noodzakelijke vrijheid, die den concessionaris bij de exploitatie moet gelaten worden.

Art 7.

De concessie tot aanleg en exploitatie van den tramweg kan door den Gouverneur, den Raad van Bestuur gehoord, worden ingetrokken, wanneer de bepalingen en voorwaarden der concessie, waaraan bij de concessie dit gevolg is verbonden, niet worden nagekomen.

Bij eventueele intrekking van de concessie, hetzij wegens nietvoltooiing, hetzij om onvoldoende exploitatie van den tramweg of om andere redenen, kan het Gouvernement desverlangd werken en materieel overnemen onder nader in de concessie te stellen voorwaarden.

Art. 8.

In de concessie wordt bepaald in hoeverre en onder welke voorwaarden met goedkeuring van den Gouverneur overdracht van de tramwegconcessie betreffende de geheele lijn of een gedeelte daarvan, of betreffende deelen van de bij art. 5 bedoelde terreinstrook geoorloofd zal zijn, zoomede in hoeverre eene overdracht der exploitatie van den geheelen tramweg of van deelen daarvan zal mogen geschieden.

Weigering van de goedkeuring geschiedt niet dan den Raad van Bestuur gehoord en met opgaaf van redenen.

Art. 9.

Gedurende den tijd van 40 jaren, te rekenen van de dagteekening der krachtens art. 1 *b* van deze verordening te verleenen concessiën, wordt aan den concessionaris of zijne rechtverkrijgenden vrijstelling verleend van alle retributiën, die in het algemeen van domeingrond, in concessie uitgegeven, worden geheven.

Gelijke vrijstelling geldt voor de terreinstrook in art. 5 bedoeld, deze te rekenen van de dagteekening der tramconcessie.

Na het verstrijken van den bovenbedoelden termijn van 40 jaren, alsmede in het geval in het laatste lid van dit artikel bedoeld, zullen de retributiën verschuldigd zijn, welke alsdan ten opzichte van overeenkomstige concessiën of gelijksoortige ontginnings- en exploitatierechten zullen zijn vastgesteld. De beslissing omtrent de toepassing van deze bepaling verblijft aan den Gouverneur.

De vrijstelling van de betaling van retributie vervalt:

1°. wanneer de concessie tot aanleg en exploitatie van den tramweg wordt ingetrokken;

2°. wanneer binnen vier jaren na de dagteekening van de eerste krachtens deze verordening verleende concessie met den aanleg van den tramweg, bedoeld in art. 1 *a*, geen behoorlijke aanvang is gemaakt of het tot stand komen van den tramweg niet voldoende verzekerd is; een en ander volgens het oordeel van den Gouverneur.

Art. 10.

De Maatschappij Suriname is bevoegd, onder goedkeuring van den Gouverneur, een of meer der in art. 1 *b* bedoelde concessiën geheel of gedeeltelijk aan derden over te dragen.

Weigering van de goedkeuring geschiedt niet dan den Raad van Bestuur gehoord en met opgaaf van redenen.

De goedkeuring wordt niet verleend, renzij de overdracht geschiedt aan:

a. Nederlanders;

b. ingezetenen van Nederland;

c. ingezetenen van Suriname;

d. vennootschappen in Nederland gevestigd;

e. vennootschappen in Suriname gevestigd.

De concessionaris die niet in de kolonie gevestigd is, moet aldaar voortdurend vertegenwoordigd zijn.

De overgedragen concecsie vervalt van rechtswege:

a. wanneer de concessionaris ophoudt aan de in het derde lid van dit artikel gestelde eischen te voldoen;

b. bij overlijden van den concessionaris, ten aanzien van die rechtverkrijgenden, die niet binnen den termijn van een jaar hebben doen blijken aan de in het derde lid van dit artikel gestelde eischen te voldoen.

Art. 11.

Zoolang de aanleg van den in art. 1 bedoelden tramweg niet is voltooid zal hij elke overdracht door de Maatschappij Suriname van een of meer der in art. 1 *b* bedoelde concessiën, geheel of gedeeltelijk, het een tiende deel van de voordeelen die zij ten gevolge dier overdracht geniet aan het Gouvernement worden afgestaan, hetgeen aan de Maatschappij Suriname zal worden teruggegeven zoodra de bedoelde tramweg uit krachte der ingevolge deze verordening te verleenen concessie zal zijn voltooid.

De bepaling omtrent den afstand van het een tiende deel ten behoeve van het Koloniaal Gouvernement zal eveneens van toepassing zijn in geval van intrekking der tramwegconcessie vóór de voltooiing van den tramweg.

Het al volgens de door den Gouverneur nader in de concessie te stellen regels en voorwaarden.

Art. 12.

De Gouverneur kan elke der in art. 1 *b* bedoelde landconcessiën intrekken:

1°. wanneer binnen tien jaren na de dagteekening der concessie, volgens het oordeel van den Gouverneur, geen ernstig begin met de exploitatie van het betrekkelijke terrein is gemaakt;

2°. wanneer de exploitatie van eenig terrein gedurende drie jaren is gestaakt, of gedurende dit tijdsverloop niet voldoende is voortgezet; een en ander ter beoordeeling van den Gouverneur.

Art. 13.

Insgelijks kunnen door den Gouverneur worden ingetrokken:

1°. het recht van beschikking over de terreinstrook bedoeld in art. 5 van deze verordening;

2°. de rechten door derden op gedeelten van die strook ingevolge overdracht, als bij art. 8 bedoeld, verkregen;

3°. het recht sub 1°. vermeld, wanneer binnen tien jaren na de dagteekening der concessie volgens het oordeel van den Gouverneur geen ernstig begin is gemaakt met de exploitatie van die strook, waarbij niet in aanmerking zal komen exploitatie door derden ondernomen op aan hen overgedragen gedeelten daarvan;

4°. de rechten sub 2° vermeld, wanneer de exploitatie van het overgedragen gedeelte niet binnen drie jaren na de goedkeuring van de eerste overdracht ernstig is begonnen, of gedurende drie jaren is gestaakt, of gedurende drie jaren niet voldoende is voortgezet, een en ander ter beoordeeling van den Gouverneur.

Art. 14.

De Gouverneur kan op verzoek van den eersten houder der concessie, mits dit gedaan wordt binnen vier jaren na de dagteekening van de oorspronkelijke concessie:

1°. de grenzen van geconcedeerde terreinen wijzigen;

2°. concessiën, geheel of gedeeltelijk wat de terreinoppervlakte betreft, intrekken en andere terreinen daarvoor in de plaats in concessie geven.

Door de toepassing van dit artikel kan ten hoogste eene oppervlakte van 100 000 H.A. worden verwisseld.

Art. 15

De Gouverneur kan alle termijnen, welke in deze verordening zijn genoemd (behalve de in artt. 1, 2 en 9 vermelde), verlengen, den Raad van Bestuur gehoord.

Art. 16.

De houder van elke concessie kiest domicilie te Paramaribo voor alles wat op de uitvoering van deze concessie betrekking heeft en laat zich aldaar vertegenwoordigen door een gemachtigde.

Art 17.

Deze verordening treedt in werking op den dag harer afkondiging.

Gegeven te Paramaribo, den 24sten Juni 1899.

VAN OOSTERZEE.

De Gouvernements-Secretaris,

C. F. Schoch.

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE O².

Nº 23.

Bij resolutie van 13 Januari 1900 litt. B, nº. 439 is aan de maatschappij Suriname, onder de bepalingen, opgenomen in de verordening van 24 Juni 1899 (*Gouvernementsblad* nº. 35) betreffende het verleenen van concessie aan de maatschappij Suriname tot aanleg en exploitatie van terreinen in de landstreek, gelegen bezuiden Paramaribo tusschen de Suriname- en Marowijne-rivieren en verder op de hierna vermelde voorwaarden, concessie verleend tot het ontginnen en exploiteeren, overeenkomstig het bepaalde bij art. 1 sub *b* dier verordening, van ongeveer 500 000 H.A. domeingrond, gelegen in de landstreek bezuiden Paramaribo tusschen de Suriname- en Marowijne-rivieren en nader aangegeven op de aan die concessie gehechte kaart.

Art. 1.

De concessie wordt verleend voor den duur van 75 jaren, ingaande met de dagteekening van deze resolutie.

Art. 2.

De concessionaris is verplicht om ter plaatse waar de grenzen van het in concessie gegeven terrein niet door stroomen of andere natuurlijke merkteekenen worden aangegeven, die grenzen door duurzame en goed zichtbare merkteekenen aan te geven.

Ten aanzien van de kaart, in het hoofd van deze concessie vermeld, gelden de bepalingen van de artt. 16 en 17, eerste lid eerste gedeelte, van de goudverordening.

Art. 3.

De concessie kan door den Gouverneur worden ingetrokken:

bij veroordeeling wegens overtreding als bedoeld bij art. 30 sub *a*, *b* en *g* der goudverordening, bij art. 32 van de balata-verordening, sub *a* (voorzoover betreft de bepalingen vervat in de daar genoemde artt. 24, 39, 42 en 43) en sub *b* van dat artikel en bij art. 29 sub *b*, *c* en *g* der verordening betrekkelijk exploitatie van delfstoffen in bevaarbare kreeken of stroomen;

bij herhaalde veroordeeling van den concessionaris of van dengene die hem ter plaatse der ontginning als zoodanig vervangt, indien zulks op zijn last geschiedt, ter zake van overtredingen als bedoeld bij art. 30 sub *c*, *d* en *f*, art. 32 sub *c* en *d* en art. 29 sub *d* en *e* der bovengenoemde verordeningen.

Deze bepaling geldt voor elk deel der concessie, dat afzonderlijk is overgedragen, met betrekking tot den concessionaris van het overgedragen gedeelte.

Art. 4.

De concessionaris is bevoegd tot de ontginning en exploitatie van alles wat zich op of in den bodem van het in concessie gegeven terrein bevindt.

Voorts wordt hem vergund:

a op dat terrein alle noodige inrichtingen en werken te maken;

b. in de openbare wegen, vaarten, stroomen en kreeken, welke door of langs het terrein loopen, — mits eerbiedigende de rechten van derden en zonder belemmering van den doorgang of stremming van waterloop, — de voor zijn bedrijf noodige werken te maken;

c. in de stroomen en kreeken, sub *b* genoemd, baggerwerk of anderen arbeid te verrichten tot exploitatie van de beddingen en oevers van de stroomen en kreeken, mits het verkeer niet meer dan noodig worde belemmerd en rechten van derden worden geëerbiedigd;

d. stoom- en andere werktuigen te bezigen, mits voldaan worde aan de betrekkelijke algemeene thans bestaande of nader te maken bepalingen.

Art. 5.

Aan den concessionaris wordt vergund om, na goedkeuring door den Gouverneur van de daartoe strekkende ontwerpen, kosteloos over niet-uitgegeven domeingrond te beschikken voor den aanleg van land- of waterwegen ter verbinding van aan hem in concessie gegeven terreinen onderling of van eenig aan hem in concessie gegeven terrein met andere plaatsen, wegen of rivieren, mits dergelijke land- of waterwegen onder door den Gouverneur goed te keuren voorwaarden mede voor algemeen gebruik worden beschikbaar gesteld.

De concessionaris, of hij die hem ter plaatse vervangt, is verplicht te gedoogen dat de gemeenschap tusschen een aan een ander in concessie gegeven terrein en den naast daarbij gelegen openbaren land- of waterweg zoo noodig over het in concessie gegeven terrein worde gehouden langs den kortst mogelijken en voor beide partijen minst bezwarenden weg.

De concessionaris is verplicht:

a. op eerste aanzegging van Regeeringswege de tot het terrein behoorende strook gronds, benoodigd voor den aanleg van een voor het openbaar verkeer bestemden spoorweg, tramweg, rijweg of voetpad beschikbaar te stellen en definitief in gebruik af te staan, met inachtneming der van bestuurswege te geven aanwijzingen omtrent richting, breedte als anderszins, zonder aanspraak op eenige vergoeding voor het gemis van den grond, doch met aanspraak op vergoeding door het Gouvernement of belanghebbenden van de aan gebouwen of plantsoenen toe te brengen schade; zullende die vergoeding in het hoogste ressort worden bepaald door eene door den Gouverneur te benoemen Commissie;

b. voorzoover de bij *a* bedoelde rijweg of het daarbij bedoeld voetpad over het terrein van den concessionaris gaat, dien weg of dat pad steeds behoorlijk en ten genoege van den Gouverneur te onderhouden en voor het publiek verkeer steeds geopend te laten; zullende bij niet-voldoening aan de voorwaarden omtrent het onderhoud, daarin door het bestuur kunnen worden voorzien op kosten van den nalatigen concessionaris.

Art. 6.

De concessionaris mag vrij beschikken over het water van vaarten, stroomen en kreeken, loopende langs of over het in concessie gegeven terrein, mits, voorzoover bedoelde waterloop is een openbare waterweg, het algemeen gebruik daarvan niet belemmerende en, voorzoover de waterloop niet is een openbare waterweg, daaraan, waar deze het in concessie gegeven terrein verlaat, weder zijn natuurlijke loop worde teruggegeven.

In bijzondere gevallen, ter beoordeeling van den Gouverneur, zullen door dezen speciale voorwaarden voor het gebruik van het water worden gegeven.

Art. 7.

Binnen de grenzen van het concessieterrein gelegen gronden, welke bij boschnegers en indianen voor eigen cultuur in gebruik of voor wisselbouw bestemd zijn, blijven, desverlangd, ter beschikking van de occupanten.

Ingeval die occupanten buiten de grenzen van het concessieterrein niet kunnen beschikken over eene voor gemeld doel naar het oordeel van den Gouverneur voldoende uitgestrektheid grond, dan zal de concessionaris bovendien zooveel binnen die grenzen gelegen gronden te hunner beschikking laten, dat de voor elk huisgezin gereserveerde oppervlakte eene door den Gouverneur te bepalen uitgestrektheid hebbe. Het aantal nederzettingen dat daarvoor in aanmerking komt wordt om de vijf jaren opnieuw vastgesteld.

Het is den concessionaris niet geoorloofd deze door de boschnegers en indianen reeds geoccupeerde gronden in gebruik te nemen, zelfs niet met toestemming der occupanten, dan met vergunning van den Gouverneur.

Art. 8.

Bij den aanvang van de werkzaamheden op een der terreinen, tot welks exploitatie concessie is verleend, moet de concessie aan den commissaris van het district waarbinnen het terrein gelegen is, of aan den door den Gouverneur daarvoor aangewezen ambtenaar, worden vertoond en voor „gezien" geteekend.

Tegelijkertijd zal door den concessionaris schriftelijk aan den Gouverneur kennis worden gegeven van den aanvang der werkzaamheden, van harer aard, van de ligging der terreinen waarop zij zijn aangevangen en van den naam, landaard, kunne en leeftijd der arbeiders en van het overige personeel. Deze opgaven zullen verder gedurende den duur der concessie kwartaalsgewijze moeten worden ingediend.

Art. 9.

Contracten in de kolonie met arbeiders gesloten, zullen worden aangegaan ten overstaan van de daartoe bij algemeene verordeningen aangewezen ambtenaren en, bij ontstentenis van zoodanige aanwijzing, ten overstaan van de ambtenaren, daartoe door den Gouverneur aan te wijzen.

Art. 10.

De gebouwen en verblijfplaatsen voor de arbeiders zullen zoodanig worden ingericht en de mijn- en andere werken zoodanig worden uitgevoerd, dat noch voor den concessionaris gebezigde personen, noch voor de algemeene veiligheid direct gevaar ontstaat.

Ter plaatse waar gewerkt wordt moeten aanwezig zijn de dagelijks meest noodige geneesmiddelen en verbandstukken, als bedoeld bij de bijzondere en algemeene voorschriften op dit stuk uitgevaardigd of nader uit te vaardigen.

Bijzondere ten deze door den Gouverneur te geven voorschriften moeten worden opgevolgd.

Art. 11.

Wanneer in deze voorwaarden sprake is van overname, naasting of uitkeering van schadevergoeding tegen onderling overeen te komen bedragen, zal, indien geen overeenstemming verkregen kan worden, in hoogste instantie het bedrag worden bepaald door 3 deskundigen, waarvan wederzijds door partijen één zal worden aangewezen, die te zamen den derde benoemen.

Indien een der partijen in gebreke blijft een deskundige aan te wijzen of de aangewezen deskundigen het niet eens kunnen worden over den derde, zal de aanwijzing van de ontbrekende deskundigen ten verzoeke van de meest gereede partij geschieden door het hof van justitie in Suriname.

De kosten dezer arbitrage komen ten laste van de verliezende partij.

Worden beide partijen in het ongelijk gesteld, dan komen de kosten te hunnen gezamenlijken laste, berekend in verhouding tot het gevorderd bedrag en het gedaan aanbod.

De deskundigen beslissen welk aandeel der kosten in dit geval voor rekening van elke partij komt.

Art. 12.

De deskundigen zullen, alvorens tot de bepaling van het bedrag over te gaan, beslissen naar welken maatstaf die bepaling zal geschieden.

Van deze beslissing wordt aan partijen bij exploit kennis gegeven.

Partijen kunnen hunne bedenkingen bij de deskundigen inbrengen, die daarmede rekening houden naar zij vermeenen te behooren.

Art. 13.

Indien de vrijstelling van de betaling van retributiën vervalt door expiratie van den in het 3de lid van art. 9 der in het hoofd dezer aangehaalde verordening genoemden termijn, zullen door den concessionaris vóór den veertigsten jaardag van den ingang der concessie de in bedoeld artikel, 3de lid, verschuldigde retributiën ten kantore van den kolonialen ontvanger en betaalmeester moeten zijn betaald.

Vervalt de bovengenoemde vrijstelling om andere redenen, dan zal daarvan zoo spoedig mogelijk aan den betrokken concessionaris of de betrokken concessionarissen door of van wege den Gouverneur mededeeling worden gedaan, onder vermelding van den datum waarop de vrijstelling is of zal vervallen en van het alsdan, ingevolge het bovenaangehaalde lid van art. 9 verschuldigde bedrag aan retributiën en zal dat bedrag voor het eerste jaar, ingaande met den datum van het vervallen der vrijstelling, ten kantore van den kolonialen ontvanger en betaalmeester moeten zijn betaald binnen drie maanden na genoemden datum en voor volgende jaren bij vooruitbetaling moeten worden voldaan.

Bij gebreke van bovenbedoelde betalingen vervalt de concessie op den dag waarop uiterlijk de betaling zou moeten zijn geschied.

Art. 14.

Den concessionaris, die de uitgestrektheid waarvoor hij concessie heeft wenscht te beperken, wordt evenredige vermindering van retributiën verleend, mits hij ten minste veertig dagen vóór den datum van het vervallen der vrijstelling van betaling van retributiën of den jaardag van dezen datum, aan den Gouverneur een gezegelden verklaring indient, inhoudende, onder overlegging eener figuratieve kaart als bedoeld in hoofde dezer, waarvan een gewaarmerkt exemplaar aan den concessionaris wordt teruggegeven, de aanwijzing van de ligging en de vlaktemaat van het terrein dat hij verlangt te behouden.

Zoodanige verklaring heeft geen effect wanneer daardoor volgens de bijgevoegde kaart een of meer terreinen van minder dan 200 A.A. zouden vrijkomen of aan den concessionaris blijven.

Buiten deze gevallen heeft zij ten gevolge, dat de concessie voor het vervolg is beperkt tot het bij de verklaring aangewezen terrein.

Eene eerste beperking sluit de bevoegdheid tot latere beperkingen niet uit.

Een losgelaten terrein wordt, ook ten aanzien van de maatschappij „Suriname" of van den gewezen concessionaris die het terrein van haar verkreeg, na de intrekking der vrijstelling van de betaling van retributiën, beschouwd als een geheel nieuw concessieterrein, wanneer gedurende ten minste drie maanden na het verstrijken eener eerste of latere concessie, dat terrein niet opnieuw in concessie is uitgegeven.

Wanneer de te betalen retributiën voor eene concessie over één jaar f 12 000 of meer bedragen, is het laatste lid van art. 9 der goudverordening van toepassing.

Art. 15.

De erfgenamen van een concessionaris die zijn rechten ontleent aan de maatschappij „Suriname" of hare rechtverkrijgenden, wiens concessie zij wenschen over te nemen, zijn verplicht binnen zes maanden na zijn overlijden hunne namen, hun beroep en hunne woonplaats aan den beheerder der domeinen schriftelijk bekend te maken.

Heeft zoodanige kennisgeving door of namens de erfgenamen vóór het verstrijken van de bovenbedoelde termijn van zes maanden geen plaats gevonden, dan vervalt de hun bij de vorige alinea verleende bevoegdheid.

Onverminderd de verplichting om de eventueel verschuldigde retributiën te betalen, zal, wanneer de concessionaris overlijdt binnen zes maanden vóór den dag waarop de retributiën moesten zijn betaald, de betaling kunnen plaats hebben uiterlijk zes maanden na het overlijden van den concessionaris, zoodat in dit geval voor de toepassing van art. 13, 3de lid, deze termijn in de plaats treedt van den jaardag der concessie. In het geval

van het tweede lid van art. 13 wordt de daar gestelde termijn in dit geval insgelijks met zes maanden verlengd.

Art. 16.

Bij overdracht door de maatschappij „Suriname" aan derden, hetzij van de geheele, hetzij van een gedeelte der concessie, zal, zoolang de tramweg, te maken krachtens de ingevolge art. 1*a* der in hoofde dezer genoemde verordening te verleenen concessie niet is voltooid, gelijk ook wanneer de tramconcessie vóór de voltooiing van den tramweg mocht worden ingetrokken, door de maatschappij „Suriname" aan het Gouvernement worden afgestaan het een tiende deel van de voordeelen, welke de Maatschappij voornoemd geniet ten gevolge dier overdracht.

Dit een tiende deel zal aan de maatschappij „Suriname" worden gerestitueerd zoodra de tramweg zal zijn voltooid.

Onder de voordeelen, welke de maatschappij „Suriname" ten gevolge der overdracht geniet, worden in deze verstaan:

a. de koopprijs in contanten;

b. „ „ „ gewone aandeelen, oprichtersaandeelen, actions de jouissance, enz.

Bij de aanvrage tot goedkeuring eener overdracht zullen, zoolang er sprake is van den afstand van een tiende der bovenbedoelde voordeelen, daaromtrent door de maatschappij „Suriname" aan den Gouverneur, ten genoegen van dezen, de noodige gegevens moeten worden verstrekt.

Van het bedrag sub *a* wordt het een tiende gedeelte in de koloniale kas gestort.

Van het bedrag sub *b* wordt, tenzij de maatschappij Suriname mocht verkiezen daarvoor een door den Gouverneur goed te keuren bedrag in 's lands kas te storten, het een tiende gedeelte der daarbij bedoelde aandeelen aan den Gouverneur ter deponeering in de koloniale kas overgedragen, met dien verstande, dat, voor zoover de totalen dezer aandeelen niet door tien deelbaar zijn, de saldo's boven het veelvoud van tien worden gestort in contanten, waarbij de waarde dezer aandeelen door den Gouverneur zal worden bepaald na inlichtingen ter zake door de maatschappij Suriname te verstrekken.

De dividenden van deze aandeelen zullen geïncasseerd worden en het bedrag belegd in Nederlandsche Staatsfondsen of in aandeelen van Surinaamsche geldleeningen ten laste van de kolonie, die te zijner tijd met de aandeelen teruggegeven worden.

Het zal aan rechthebbenden vrijstaan om, wanneer deze aandeelen definitief aan de koloniale kas zouden vervallen, deze in te wisselen tegen contanten à pari.

Van de contanten gestorte gelden wordt een rente betaald van 3 pct. 's jaars.

Zoolang er sprake is van den afstand van een tiende gedeelte der bovenbedoelde voordeelen zal (voor de toepassing der zegelbelasting) als de waarde van de overdracht worden beschouwd het totaal der bedragen sub *a* en *b*.

Na voltooiing van den tramweg wordt de waarde van de overdracht, zoo noodig, bepaald op de wijze als is aangegeven in het 2de en 3de lid van art. 27 der goudverordening, met inachtneming van art. 12 dezer voorwaarden.

Art. 17.

Behoudens het bepaalde bij de verordening van 24 Juni 1899 (*Gouvernementsblad* n° 35) zijn op de bedrijven, op of in de aan den concessionaris afgestane gronden uitgeoefend, van toepassing de bestaande en later te maken bepalingen dienaangaande.

Art. 18.

De concessionaris kiest te Paramaribo domicilie voor alles wat op deze concessie betrekking heeft en zal steeds te Paramaribo een vertegenwoordiger moeten hebben.

De vertegenwoordiger wordt, wanneer de Gouverneur dit noodig oordeelt, binnen een door dezen te bepalen termijn door een anderen vervangen.

Noot De bovenstaande resolutie werd bij Gouvernementsbesluit van 27 Juli 1900, lit. B n°. 5495, gewijzigd als volgt:

In art. 5, derde lid, sub *a*, worden na de woorden: „van de aan gebouwen of plantsoenen toe te brengen schade" ingevoegd de woorden: „en van de schade veroorzaakt door het verlies van terreinen die in exploitatie zijn of van gedeelten daarvan";

Art. 5, derde lid, sub *b*, wordt gelezen als volgt:

„voor zoover een rijweg of een voetpad, als sub *a* bedoeld over het terrein van den concessionaris loopt, dien weg of dat pad steeds voor het verkeer geopend te laten, en in het gewoon onderhoud van dien weg of dat pad (dus daaronder niet begrepen vernieuwing of grove reparatiën van bruggen en andere kunstwerken) ten genoegen van den Gouverneur voor de helft te voorzien.

„Dat onderhoud kan, met goedvinden van den Gouverneur, geschieden door den concessionaris, in welk geval hem de helft der kosten, ten bedrage als door of van wege den Gouverneur goedgekeurd zal worden gerestitueerd.

„Wordt door den concessionaris niet in het onderhoud op die wijze voorzien, dan geschiedt dit door het Bestuur, en is de concessionaris verplicht, telkens en dadelijk op aanvrage, de helft van de aangewende kosten te restitueeren".

a. Ontvangen zaden en planten in 1899.

MAAND.	BENAMING DER ZADEN EN PLANTEN.	ONTVANGEN VAN DE H.H.
Januari.	Zinnia (versch. var.)	J. O. Harken.
	Scabiosa (versch. var.)	
	Primula chinensis.	
	Reseda Sp.	
	Dianthus barbatus.	
	Canna indica.	
	Petunia Sp.	
	Verbena Sp.	
	Chrysanthemum Sp.	
	Dianthus caryophyllis.	
	Castanea pumilia.	Chef van het bouwdepartement.
	„ sativa.	
Februari.	Coffea camphora.	Directeur van het Koloniaal Museum.
	Nicotiana tabacum.	J. O. Harken.
Maart.	Canna indica.	Damman en C°
April.	Cola acuminata.	Agent-Generaal.
	Coffea arabica.	
	Capsicum ammum.	Directeur van 's Lands plantentuin. Buitenzorg.
	Desmodium gyrans	
	Anona muricata.	
	Helianthus Dammanni.	
	Bignonia velutina.	
	Gaillardia picta.	
	Achras sapota.	
	Gaillardia pulchella.	
	Gomphrena globosa.	
	Gomphocarpus Sp.	
	Gaillardia Drummondii.	
	Gompocarpus physocarpus.	

MAAND.	BENAMING DER ZADEN EN PLANTEN.	ONTVANGEN VAN DE H.H.
April.	Impatiens Balsamina.	
	Obeliscaria pulcherima.	
	Rudbeckia pinnata.	
	Telanthera strigosa.	
	Tithonia tubaeformis.	
	Tagetes erecta.	
	Verbesina virginica.	
	Zinnia elegans.	Directeur van 's Lands plantentuin. Buitenzorg.
	„ linearis.	
	Zea Mays.	
	Coreopsis tinctoria.	
	Hydrolea Spinosa.	
	Helianthus occidentalis.	
	Argemone Hunnemannia.	
	Allamanda neriifolia.	
	Quassia amara.	
	Actinomeris squarrosa.	
	Brucea sumatrana.	
	Raphanus candatus.	
	Psophocarpus tetragonolobus.	
	Phaseolus radiatus	
	„ crysanthus.	
	Psidium Guajava.	
	Vigna sinensis var K. Sapoe.	
	„ „ „ K. Toeroes.	
	„ „ „ K. dadap.	
	„ „ „ pandjang.	
	Voandreia subterranea.	
	Punica Granatum.	
	Lagenaria hispida.	
	Lablab vulgaris.	
	Lencaena glauca.	
	Cajanus indicus.	
	Cucurbita villosa.	
	Citrus maeracantha.	
	Soya hispida.	
	Soya hispida var. nigra.	
	Sinapis alba.	
	Anona squamosa.	
	Lansium domesticum.	
	Nephelium lappaceum.	
	„ mutabile.	
	Durio zibethinus.	
	Bonea Gandaria.	

MAAND.	BENAMING DER ZADEN EN PLANTEN.	ONTVANGSTEN VAN DE H.H.
	Garcinia magnostana.	
Juli.	Erythrina Sp.	Beheerder van de plantage Voorburg.
	Ficus elastica.	Agent der Nederlandsche handelmaatschappij Mariënburg.
Augustus.	Cannabis sativa.	Geneesheer-directeur van het etablissement voor leprozen „Groot Chatillon."
	Cocos nucifera.	B. Heyde.
October.	Myristica fragrans.	Directeur van 's Lands plantentuin. Buitenzorg.
	Palagnium gutta.	
	Engenia caryophyllata.	
	Palaquium borneense.	
	Cynometra cauliflora.	
	Pogostemon Patchouli.	
	Hevea brasiliensis.	
	Nephelium lappaceum.	
	Engenia malaccensis.	
	Piper cubela.	
	Gigantschloa apus.	
	„ verticillata.	
	Mangifera indica., var Cheribon.	
November.	Andropogon Zwarancusa.	
	Boehmeria Sp.	
	Caryophyllus aromaticus.	
	Cubeba officinalis.	
	Elacis guineensis.	
	Parkia speciosa.	
	Piper Betle.	
	Nicotiana tabacum.	

b. Verzonden zaden en planten in 1899.

MAAND.	AAN WIEN GEZONDEN.	BENAMING EN AANTAL DER ZADEN EN PLANTEN.
Februari.	Directeur-geneesheer van het krankzinnigengesticht.	30 planten Eucalyptus alba.
	Districts-commissaris van Boven-Suriname.	90 " " "
	Commandant van het fort Nieuw-Amsterdam.	30 " " "
	Chef van het bouwdepartement.	110 " " "
	Districts-commissaris van Beneden-Commewijne.	30 " " "
	Districts-geneesheer, Paradise, Nickerie.	2 " " "
		1 plant Morinda citrifolia.
		1 " Antigonon leptopus.
		1 " Cassia florida.
		1 " Melia arguta.
Mei.	Directeur-voorzitter der Surinaamsche Bank.	6 planten Morinda citrifolia.
	Directeur van de plantage Geertruidenberg.	6 " " "
	Pachter plantage Beekhuizen.	5 " " "
	W. T. H. Smith.	3 " " "
	A. van Doren.	1 plant " "
	Mevr. T. Carthais.	1 " " "
Juni.	J. Leydenhoop.	1 " " "
	A. Simons.	1 " " "
Juli.	Districts-commissaris van Coronie.	3 planten Anona muricata.
		2 " " squamosa.
		2 " Punica Granatum.
		6 " Morinda citrifolia.
		4 " Canna indica.
		1 plant Achras sapota.
	Directeur-geneesheer van het krankzinnigengesticht.	25 planten Cassia sp.
Augustus.	Districts-geneesheer Paradise, Nickerie.	1 plant Lansium domesticum.
		5 planten Canna indica.
		zaden van Helianthus occulatus.
		" " Vinca rosea.
		" " " alba.
	Districts-commissaris van Coronie.	zaden van Vigna Catjang.
	Loonen plantage Rust en Werk.	" " " "
	Superintendant Botanic Garden Trinidad.	" " " "
	Superintendant Botanic Garden Georgetown.	" " " "
	U. Gaston Laudes, Saint-Pierre, Martinique.	" " " "

MAAND.	AAN WIEN GEZONDEN.	BENAMING EN AANTAL DER ZADEN EN PLANTEN.
September.	Directeur Botanische tuin Leiden.	Hura crepitans zaden.
	„ van 's lands plantentuin. Buitenzorg.	„ „ „
	„ van het Koloniaal Museum Haarlem.	zaden van Hura crepitans.
	„ Royal Botanic Gardens Kew.	„ „ „ „
	„ van den Botanischen tuin Amsterdam.	„ „ „ „
	„ van den Hortus Plantarum Diaphoricarum Middelburg.	„ „ „ „
	„ van den Botanischen tuin Utrecht.	„ „ „ „
	Directeur-voorzitter der Surinaamsche Bank.	„ „ Vigna Catjang.
	A. Samuels.	„ „ „ „
	van den Broek.	„ „ „ „
	A. G. Pracht.	„ „ „ „
	S. H. Gonggrijp.	„ „ „ „
	Gezagvoerder van de plantage Spieringshoek.	„ „ „ „
	Districts-secretaris op station Groningen.	„ „ „ „
	Klaverweide. Nickerie. A. J. da Costa.	„ „ „ „
October.	J. L. Dahlen, administrateur van het Militair-hospitaal.	„ „ „ „
		„ „ Zirania elegans.
		„ „ Pittonia diversifolia.
		„ „ Coreopsis Javanica.
		„ „ Antigonon leptopus.
		„ „ Verbesina virginica.
		„ „ Gomphocarpus physocarpus.
		„ „ Coreopsis tinctania.
		„ „ Gaillardia pulchella.
December.	Directeur-geneesheer van het krankzinnigengesticht.	50 planten Impatiens Balsummia.

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE P.

N°. 25.

VERGELIJKENDE STAAT

der productie over de jaren 1897, 1898 en 1899.

DISTRICTEN.	SUIKER. Muscovado. Kilogrammen.			Aantal hectaren afgemalen riet.		
	1897.	1898.	1899.	1897.	1898.	1899.
Nickerie	70 000	94 000	"	18	30	"
Coronie	"	"	"	"	"	"
Beneden-Saramacca	"	"	"	"	"	"
Boven-Saramacca	"	"	"	"	"	"
Beneden-Suriname	"	"	"	"	"	"
Beneden-Para	"	"	"	"	"	"
Boven-Para	"	"	"	"	"	"
Boven-Suriname	"	"	"	"	"	"
Beneden-Commewijne	"	"	"	"	"	"
Boven-Commewijne	"	"	"	"	"	"
Cottica	233 970	260 800	250 000	65,6	53,6	60
Marowijne	"	"	"	"	"	"
Totaal	303 970	354 800	250 000	83,6	83,6	60

DISTRICTEN.	MELASSE. Liters.			RUM. Liters.		
	1897.	1898.	1899.	1897.	1898.	1899.
Nickerie	20 690	"	"	234 337	315 285	172 215
Coronie	"	"	"	"	"	"
Beneden-Saramacca	"	"	"	"	"	"
Boven-Saramacca	"	"	"	"	"	"
Beneden-Suriname	59 420	294 000	27 610	70 654	100 487	"
Beneden-Para	"	"	"	"	"	"
Boven-Para	"	"	"	"	"	"
Boven-Suriname	"	"	"	"	"	"
Beneden-Commewijne	1 218 318	1 195 460	1 158 388	483 382	483 265	509 579
Boven-Commewijne	"	"	"	"	"	"
Cottica	71 682	56 000	45 000	212 368	158 564	162 931
Marowijne	"	"	"	"	"	"
Totaal	1 370 110	1 545 460	1 230 998	1 000 741	1 057 601	844 725

Aantal kilogrammen suiker gemiddeld per hectare verkregen.			SUIKER. Vacuumpan. Kilogrammen.			Aantal hectaren afgemalen riet.			Aantal kilogrammen suiker gemiddeld per hectare verkregen.		
1897.	1898.	1899.	1897.	1898.	1899.	1897.	1898.	1899.	1897.	1898	1899.
3 888	3 133	"	2 280 000	3 174 000	2 055 000	434	466	481	5 105,5	6 811	4 272
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	381 544	736 400	367 000	87,71	95,7	48	"	7 694	7 616
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	7 127 685	6 491 048	5 664 852	871,665	854,6	866	8 234,5	7 595	6 395
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
3 566,6	4 865	4 167	1 531 775	1 414 550	1 229 900	209	204	207	7 329	6 934	5 942
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
3 636	4 244	4 167	11 321 004	11 815 998	9 316 752	1 602,375	1 620,3	1 602	7 075	7 292	5 816

CACAO. Kilogrammen.			BANANEN. Bossen.			KOORN (Maïs). Kilogrammen.		
1897.	1898	1899	1897.	1898	1899.	1897.	1898.	1899.
184 389	180 465	113 717	40 137	46 748	12 486	22 427	18 535	31 759
30 237	35 369	26 420	24 142	27 001	8 458	6 242	8 800	36 260
442 775,25	239 385	349 045	204 819	183 134	134 611	122 545	123 820	178 675
2 849	2 505	10	4 935	4 300	3 167	8 160	14 250	16 825
799 898	682 312	1 097 272	84 591	99 019	76 441	25 640,75	29 269	39 564
57 673	37 941	55 713	7 552	11 932	12 973	15 148	22 377	35 125
152 894,5	108 494	182 462	25 786	19 404	19 463	38 440	21 324	75 725
93 409,5	61 960	119 117	38 100	23 827	11 684	25 160	13 513	24 907
1 543 801	1 259 902,5	1 915 147	73 543	67 752	43 338	29 565	22 224	89 798
68 337,5	55 981	59 111	23 611	23 044	13 397	30 460	23 735	22 915
58 244,5	42 021,5	51 927	35 566	25 607	20 475	35 135	47 315	35 330
5	2	4	167	328	470	1 000	180	650
3 424 513,25	2 706 338	3 969 945	562 949	532 096	357 013	359 922,75	345 342	587 533

DISTRICTEN.	KOFFIE. Heele. Kilogrammen. 1897.	1898.	1899.	Gebroken. Kilogrammen. 1897.	1898.	1899.
Nickerie	8 713	22 433	7 057	165	"	95
Coronie	1 094	424	990	5	"	70
Beneden-Saramacca	4 950	3 300,5	10 949	135	731,5	479
Boven-Saramacca	"	"	1 020	"	"	"
Beneden-Suriname	187 190,5	259 326	244 675	10 947	14 637	13 554
Beneden-Para	938	1 150	635	"	"	"
Boven-Para	7 958,8	6 763	7 439	"	"	"
Boven-Suriname	1 848	3 070	4 105	"	"	"
Beneden-Commewijne	43 792	64 014	50 124	116	1 280,5	45
Boven-Commewijne	4 874,5	5 447	8 824	92	20	"
Cottica	[1]) 8 746,75	6 903	10 816	305	85	"
Marowijne	5	3	4	"	"	"
Totaal	270 110,55	[2]) 372 833,5	346 238	11 765	16 754	14 243

[1]) In het verslag van 1899 staat: 8 740,75; lees: 8 746,75.
[2]) " " " " 1899 " 373 634,5; " 372 833,5.

RIJST.			AARDVRUCHTEN.			
Kilogrammen.			Kilogrammen.			
1897.	1898.	1899.	1897.	1898.	1899.	
11 350	„	600	5 225	5 591	2 810	
„	„	„	24 185	9 860	30 485	812 950 stuks kokosnoten; 850 liter kokosolie; 100 liter lemmetjessap en 14 bossen bacoves.
37 990	57 730	5 400	49 971	50 285	93 085	f 1963 houtwaren; 3627 bossen bacoves.
4 100	9 200	8 500	32 550	40 400	30 800	1585 houtwaren.
3 420	12 790	5 000	63 615	65 675	95 803	26 416 bossen bacoves; f 659 vruchten; f 52 groenten.
31 253	53 230	52 459	8 685	12 580	51 105	275 bossen bacoves; f 2805 groenten.
10 155	1 135	6 575	241 905	25 975	202 551	f 15 905 houtwaren; 6113 bossen bacoves.
31 255	2 135	13 479	98 566	15 419	77 372	12 037 „ 1057 „ „
4 100	50	„	22 350	22 230	65 038	523 „ 8463 „ „
600	„	120	25 935	16 788	21 600	2 234 „
„	„	„	5 020	3 600	7 860	613 „ f 800 visch.
„	„	„	375	103	350	
134 223	136 270	92 133	578 382	268 506	678 859	

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE Q.

N°. 26.

STAAT

VAN DE

SUIKERCULTUUR IN SURINAME IN 1899.

DISTRICTEN.	PLANTAGES	Uitgestrektheid der plantages. — Hectaren.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. Dec. 1899. — Hectaren.	Uitgestrektheid waarvan in oogst. — Hectaren.	Suiker. (Muscovado.) — Kilogrammen.	Suiker. (Vacuumpan.) — Kilogrammen.
Nickerie	Waterloo	*a*) 829	285	268	„	1 162 000
	Hazard.	*a*) 598	263 [1])	213	„	893 000
Beneden-Suriname	Meerzorg *b*)	1247	90 [2])	48	„	367 000
Beneden-Commewijne	Zoelen en Mariënburg	1414	866 [3])	710 [4])	„	4 410 852
	Rust en Werk	895	214	205	„	1 254 000
Cottica	Alliance	1860	275	207	„	1 229 900
	De Eendracht	600	83	60	250 000	„
			2076	1711	250 000	9 316 752

a) De plantage *Nursery*, in vorige verslagen genoemd, is thans gevoegd bij de plantages *Waterloo* en *Hazard*.

b) Een deel van deze plantage is door de Nederlandsche Handelmaatschappij gepacht. Op dat deel wordt de suikercultuur voortgezet. De koffie en bananen, vermeld in de voorlaatste kolom, zijn verkregen op het overige deel, bij den eigenaar in bebouwing.

Gemiddelde productie suiker per hectare. — Kilogrammen.	Melasse. — Liters.	Rum. — Liters.	Dram. — Liters.	Arbeiders.			Nevenproducten.	*Aanmerkingen.*
				Immigranten.	Andere.	Totaal.		
4 336	„	77 260	„	78	593	671		[1]) Van deze zijn 20 H.A. met bananen beplant.
4 192	„	94 955	„	108	349	457		[2]) Van deze zijn 5 H.A. met koffie en 10 H.A. met bananen beplant.
7 646	27 610	„	„	62	118	180	3 900 K.G. koffie en 200 bossen bananen.	[3]) Van deze zijn 4 H.A. beplant met koffie en 45 H.A. met cacao.
6 673	988 460	509 579	„	1 558	970	2 528	409 K.G. koffie en 36 200 „ cacao	[4]) Waarvan 661 H.A. riet.
6 117	169 928	„	„	278	219	497		
5 942	„	131 594	„	315	199	514		
4 167	45 000	31 337	„	82	43	125		
5 756	1 230 998	844 725	„	2 481	2 491	4 972		

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE R.

N°. 27.

STAAT

VAN DE

CACAOCULTUUR IN SURINAME, ALLEEN EN VEREENIGD MET ANDERE CULTURES IN 1899.

Districten.	Plantages en gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1899 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond.	Cacao.	Koffie.
			Hectaren.		Hectaren.	Kilogrammen.	Kilogrammen.
Nickerie	Margarethenburg . . .		214	„	69,5	30 200	„
	Crappahoek		299	„	125,7	8 729	„
	't Lot n°. 36		270	„	127,2	19 453	5415
	Botany Bay		200	„	61	3 760	„
	Mofina		21	„	8	500	„
	Sola		10	„	6	172	„
	Nelson's hoop		42	„	2,5	50	„
	Hart Lyon		86	„	12	3 602	„
	Endfield		6	„	3	100	5
	Standvastigheid. . . ,		50	„	10	3.0	„
	Visschershaven		43	„	10	700	„
	Rijkenspark		42	„	12	2 061	„
	Good Intend.		25	„	3,5	245	„
	La Prosperité		86	„	4	635	„
	Armoede		86	„	4,5	400	„
	Leeshall		43	„	16	465	10
	Francisburg		86	„	16	1 250	„
	Vertrouwen		20	„	9	215	15
	Bernards Verwachting .		20	„	3	195	„
	Bethlehem		20	„	3	190	„
	Canaan.		20	„	4	300	15
	Welgedacht		20	„	7	165	„
	Union		86	„	14,5	335	150
	Johanna Maria. . . .		17	„	2,5	80	„
	Ketty Village		6	„	3	200	„
	Diamond		23	„	5	350	„
	Petruszorg		2	„	2	240	8
	Dijkveld		2	„	0,5	200	„
	Weltevreden.		3	„	3	730	„
	Good look out		3	„	3	310	„
	Good Hope		2	„	2	10	„
	de Vriend.		5	„	2	90	„
	Hoop		8	„	3	960	„
	Pinard		5	„	4,5	350	„
	Sinai.		8,7	„	4,5	450	„
	Martel		16	„	2	50	„
	L'Union		86	„	2	90	„
	Sophia'srust		16	„	4	90	„
	Jacoba Village		23	„	7,5	2 000	„
	Johannislust.		20	„	2,5	250	15

ie.	Rijst.	Aardvruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs).	Arbeiders. Kleine landbouw. Eigenaren.	Pachters.	Immigranten.	Andere.	Totaal.	AANMERKINGEN.
o- men.	Kilogrammen.	Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.						
„	„	„	„	„	„	„	„	41	41	
„	„	„	1366	„	„	„	14	19	33	
415	„	„	320	„	„	„	74	9	83	
„	„	„	186	„	„	„	„	23	23	
„	„	„	„	„	2	„	„	1	3	
„	„	„	„	„	2	„	„	„	2	
„	„	„	20	„	5	„	„	„	5	
„	„	„	200	„	„	„	„	11	11	
5	„	„	„	„	1	„	„	„	1	
„	„	„	15	68	1	1	„	1	3	
„	„	„	40	„	1	„	„	7	8	
„	„	„	„	„	1	„	„	19	20	
„	„	„	220	84	„	1	„	4	5	
„	„	„	25	160	9	„	„	„	9	
„	„	„	100	„	1	„	„	„	1	
10	„	„	70	„	12	„	„	8	20	
„	„	„	„	„	1	„	„	12	13	
15	600	„	40	800	6	„	„	2	8	
„	„	„	22	„	1	„	„	1	2	
„	„	„	„	„	1	„	„	2	3	
15	„	„	„	94	4	„	„	„	4	
„	„	„	„	„	2	2	„	6	10	
150	„	„	„	„	11	„	„	4	15	
„	„	„	50	160	2	„	„	„	2	
„	„	„	„	„	1	„	„	2	3	
„	„	„	„	„	1	„	„	„	1	
8	„	„	„	„	1	„	„	3	4	
„	„	„	„	„	1	„	„	1	2	
„	„	„	„	„	1	„	„	„	1	
„	„	„	„	„	2	„	„	2	4	
„	„	„	20	180	„	2	„	1	3	
„	„	„	„	„	1	„	„	3	4	
„	„	„	„	„	1	„	„	3	4	
„	„	„	„	„	2	„	„	2	4	
„	„	„	„	„	2	„	„	2	4	
„	„	„	„	„	1	„	„	„	1	
„	„	„	„	„	1	„	„	1	2	
„	„	„	30	„	2	„	„	4	6	
„	„	„	„	„	„	„	„	14	14	
15	„	„	„	„	2	„	„	„	2	

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1899 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond.	Cacao.	Koffie.
			Hectaren.		Hectaren.	Kilogrammen.	Kilogrammen.
Nickerie	Castillonrust		6,7	»	3,6	310	»
	Hosia		20	»	5	195	»
	Three Brothers		6	»	2	20	»
	Broederhoop		20	»	8	120	1[illegible]
	Salomé		20	»	2,5	80	»
	Colijnsplaat		81	»	7	15	»
	Willemsburg		80	»	3	50	»
	Salikette		86	»	2	40	»
	Emaus		86	»	2	60	»
	Mathilda		43	»	1,5	120	»
	Nooitgedacht		20	»	4	200	»
	Lock harbor		50	»	1,5	90	»
	Biesrust		2	»	1,5	100	»
	God beschikt . . .		2	»	2	90	»
	Vertrouwen		4	»	4	400	»
	Mariënburg		2	»	2	105	»
	Vriendschap I . . .		4	»	1	28	»
	Kapernaum		38	»	4	225	»
	Charlotte Betania . . .		9	»	3,7	40	»
	Good Hope II . . .		10	»	2	115	»
	Betlehem		10	»	4	135	»
	Barticagrove		10	»	2,5	130	»
	Dove Cott		2	»	2	50	»
	Gloriam		2	»	1,5	75	»
	Vredenhoop		10	»	2	75	»
	Vrede en Rust		10	»	2,2	50	[illegible]
	Good Hope		2	»	2	80	»
	Nijd en Spijt		6	»	2	105	»
	Industry I		2	»	2	18	[illegible]
	Hoop		2	»	1,7	90	»
	Vertrouwen		2	»	2	133	»
	Leliëndaal		10	»	2,5	150	1[illegible]
	Mijn Lot		37	»	2,5	75	»
	Burnt Island		20	»	3	145	»
	Aberdeen		125	»	5	455	[illegible]
	Barrijville		21	»	4	600	»
	Nieuw Vertrouwen . .		5	»	1,5	20	»
	Ashlege		40	»	8	500	»
	Bersaba		10	»	3,5	30	»
	Alles voor een tijd . .		8,6	»	3,5	460	[illegible]

Rijst.	Aardvruchten.	Bananen	Koorn. (Maïs).	Arbeiders.					AANMERKINGEN.
				Kleine landbouw.		Immigranten.	Andere.	Totaal.	
Kilogrammen.	Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.	Eigenaren.	Pachters.				
„	„	„	„	5	„	„	3	8	
„	„	125	200	2	„	„	3	5	
„	„	20	20	1	„	„	1	2	
„	„	„	„	„	„	„	5	5	
„	„	50	„	„	2	„	2	4	
„	„	40	125	1	„	„	„	1	
„	„	10	„	3	„	„	„	3	
„	„	25	„	2	„	„	2	4	
„	„	40	„	„	„	„	2	2	
„	„	40	„	8	„	„	5	13	
„	„	„	„	1	„	„	„	1	
„	„	20	„	1	„	„	„	1	
„	„	45	„	7	„	„	1	8	
„	„	45	160	3	„	„	„	3	
„	„	40	„	3	„	„	3	6	
„	„	50	402	2	„	„	1	3	
„	„	„	„	„	2	„	4	6	
„	„	100	300	2	„	„	„	2	
„	„	25	268	1	„	„	„	1	
„	„	40	„	2	„	„	„	2	
„	„	40	„	2	„	„	„	2	
„	„	40	80	2	„	„	„	2	
„	„	25	50	2	„	„	„	2	
„	„	20	45	2	„	„	„	2	
„	„	30	30	2	„	„	„	2	
„	„	35	„	2	„	„	„	2	
„	„	„	„	„	2	„	1	3	
„	„	40	„	1	„	„	1	2	
„	„	20	1006	„	1	„	„	1	
„	„	100	240	„	2	„	3	5	
„	„	60	„	2	„	„	2	4	
„	„	35	„	4	„	„	7	11	
„	„	60	120	„	„	„	5	5	
„	„	40	„	„	„	„	1	1	
„	„	60	184	6	„	„	2	8	
„	„	25	„	1	„	„	„	1	
„	„	40	„	1	„	„	1	2	
„	„	60	„	2	„	„	„	2	
„	„	40	60	5	„	„	„	5	
„	„	20	600	6	„	„	2	8	

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1899 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond.	Cacao.	Koffie.
			Hectaren.		Hectaren.	Kilogrammen.	Kilogrammen.
Nickerie. . . .	Elisabetshoop		3,5	"	3,5	75	"
	Vriendschap II. . . .		2	"	2	90	"
	Aurora Village. . . .		2	"	2	150	"
	Mathilda Bell		10	"	2	50	"
	Industry en Hope. . .		50	"	2,5	130	"
	Ephrain Village . . .		50	"	2,2	15	"
	Exodus.		2	"	2,7	20	"
	Ellen en Veronica. . .		20	"	4,5	175	"
	Zorgvliet		2	"	2	150	"
	Victoria		20	"	5	80	75
	Unity		2	"	2	25	75
	Hoopvol		10	"	4,5	280	10
	Cadrospark		86	"	5,5	175	60
	Charlottenburg		10	"	2,7	153	55
	Susanna Village . . .		20	"	5	500	"
	Nursery		42	"	2,7	151	5
	Andreashoop.		86	"	18,5	5720	50
	Rust en Troost. . . .		40	"	3	315	"
	Huwelijkszorg		10	"	3,2	210	15
	Ellenshope		20	"	3	120	110
	Ma Mére		86	"	9,5	700	115
	Wintershoop.		86	"	5	3150	60
	Sealand.		42	"	5	1000	"
	Christi		86	"	4,2	250	60
	Leliëndal		3	"	3	650	100
	Petershoop		2	"	2	300	60
	Mijn Vermaak		6	"	5	400	30
	Johanna Louisa. . . .		15	"	4	275	103
	Bloemsbell		9	"	4	40	"
	Dankbaarheid		4	"	4	500	"
	Alliance		13	"	5	246	18
	Florishoop.		50	"	4,5	320	40
	de Kinderen.		50	"	1,2	20	20
	Johannisburg		12	"	7	2200	"
	Johannishoop		40	"	8	255	"
	Caledonia.		25	"	3,5	50	"
	Manchester		5	"	3	285	"
	Hendrina.		63	"	2,2	225	20
	Perseverance.		20	"	1	50	"
	Rose Green		7	"	2	80	"

…ie.	Rijst.	Aard-vruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs)	Arbeiders. Kleine landbouw.					AANMERKINGEN.
					Eigenaren.	Pachters.	Immigranten.	Andere.	Totaal.	
…o- …men.	Kilogrammen.	Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.						
„	„	„	40	75	2	„	„	„	2	
„	„	„	15	„	„	1	„	„	1	
„	„	„	20	„	2	„	„	2	4	
„	„	„	20	40	1	„	„	3	4	
„	„	„	20	55	„	„	„	1	1	
„	„	„	30	40	2	„	„	„	2	
„	„	„	40	160	„	„	„	1	1	
„	„	„	„	50	„	„	„	2	2	
„	„	„	20	„	„	1	„	„	1	
75	„	„	60	160	2	„	„	1	3	
75	„	„	45	240	„	1	„	1	2	
10	„	„	20	„	1	„	„	2	3	
60	„	„	„	120	3	„	„	6	9	
55	„	„	40	„	5	„	„	1	6	
„	„	„	50	„	2	„	„	„	2	
5	„	„	20	„	1	„	„	„	1	
50	„	„	300	402	2	„	„	4	6	
„	„	„	55	„	4	„	„	2	6	
15	„	„	40	„	1	„	„	1	2	
110	„	„	„	120	1	„	„	„	1	
115	„	„	60	1340	4	„	„	3	7	
60	„	„	25	40	3	„	„	17	20	
„	„	„	45	„	2	„	„	1	3	
60	„	„	150	„	1	„	„	„	1	
100	„	„	100	„	2	„	„	1	3	
60	„	„	200	„	2	„	„	1	3	
30	„	„	75	75	3	„	„	„	3	
103	„	„	100	160	3	„	„	1	4	
„	„	„	75	50	3	„	„	3	6	
„	„	„	100	„	1	„	„	3	4	
18	„	„	60	„	5	„	„	3	8	
40	„	„	400	134	2	„	„	1	3	
20	„	„	25	„	1	„	„	„	1	
„	„	„	50	„	„	„	„	1	1	
„	„	„	100	„	7	„	„	13	20	
„	„	„	50	250	2	„	„	2	4	
„	„	„	„	„	1	„	„	6	7	
20	„	„	„	„	1	„	„	6	7	
„	„	„	„	„	1	„	„	„	1	
„	„	„	20	120	2	„	„	.	2	

Districten.	Plantages en gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1899 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond.	Cacao.	Koffie.
			Hectaren.		Hectaren.	Kilogrammen.	Kilogrammen.
Nickerie	Hopewell		9	"	3	95	"
	Moville.		27	"	12	2346	105
	Entreprise.		13	"	6	946	"
	Rose Margaretha . . .		7	"	3,5	100	"
	Succes		30	"	8,8	2000	"
	Glasgow		27	"	5	549	"
	Gronden ten Zuiden van Nieuw-Nickerie . . .		63,8	"	63,8	1780	60
				Totaal .	970,8	113 717	7139
Coronie	Sarah en Leasowes . .		858	"	6	250	"
		Clyde (met Salem) . .	107	18	3	450	"
		Novar	332	40	35	2870	475
		Johanna Maria	214	47	37	6131	"
		Belladrum	429	24	37	2200	"
		John.	429	2	19	350	"
		Friendship	214	31	10,5	100	70
		Totnes (vestigingsplaats voor Creolen). . . .	321	209	73,6	2475	145
		Mary'shope	429	38	71	7737	130
		Bellevue	214	29	14	100	50
		Cardrospark	214	5	12	600	100
	Perseverance.		200	"	14	1779	50
		Moy	429	56	20	608	40
		Hamilton	214	14	18,8	730	"
	Bethel		100	"	2,3	25	"
	Penel		40	"	2	15	"
				Totaal .	376,2	26 420	1060
Beneden-Saramacca	Caledonia		750	"	129,7	18 155	479
	Concordia.		300	"	129	36 665	"
	Dankbaarheid		429	"	56,5	12 757	"
	Catharina Sophia . . .		1283	"	120	4 182	4556
	Broederschap.		429	"	71,5	21 558	1836
	De Morgenster		429	"	77	13 411	246
	Johanna Catharina . .		643	"	72	14 300	100
	De Herstelling		200	"	60	9 000	"
	Margaretha's gift . . .		200	"	47	10 015	"
	de Goede Hoop		200	"	19	4 980	13
	Monitor		200	"	46	7 586	269

Rijst.	Aardvruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs).	Arbeiders. Kleine landbouw. Eigenaren.	Pachters.	Immigranten.	Andere.	Totaal.	AANMERKINGEN.
Kilogrammen.	Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.						
"	"	45	"	1	"	"	1	2	
"	"	"	"	5	"	"	10	15	
"	"	"	"	"	"	"	1	1	
"	40	60	"	2	"	"	1	3	
"	"	400	300	1	"	"	4	5	
"	"	210	"	5	"	"	4	9	
"	1690	2332	4263	"	7	"	13	20	
600	1730	9746	13 630	255	25	88	388	756	
"	"	100	"	"	"	"	61	61	215 000 kokosnoten; 100 liter lemmetjessap.
"	"	100	"	11	"	"	14	25	25 150 "
"	15 920	335	8 000	42	"	"	76	118	30 600 "
"	4 000	160	"	38	"	"	5	43	12 629 "
"	"	2000	12 000	"	50	"	"	50	10 000 "
"	"	"	"	17	"	"	"	17	23 900 "
"	300	100	"	65	2	"	19	86	6 600 "
"	635	489	710	2	319	"	18	339	120 285 " 14 bossen bacoves.
"	"	523	6 750	"	17	"	17	34	34 336 "
"	250	"	"	6	"	"	"	6	5 000 "
"	1 000	100	"	5	"	"	"	5	6 000 "
"	"	200	"	1	"	"	1	2	3 000 "
"	1 200	376	"	21	"	"	"	21	32 500 " 850 liter kokosolie.
"	25	1900	"	47	"	"	1	48	19 300 "
"	50	40	"	3	"	"	"	3	11 000 "
"	100	"	"	1	"	"	"	1	1 000 "
"	23 480	6423	27 460	259	338	"	212	859	556 300 " 100 liter lemmetjessap; 14 bossen bacoves; 850 liter kokosolie.
"	"	"	"	"	"	26	36	62	
"	"	"	"	"	"	35	10	45	
"	"	"	"	"	"	15	7	22	
"	"	594	"	"	"	72	25	97	benevens 782 bossen bacoves.
"	"	47	"	"	"	28	13	41	
"	"	"	"	"	"	13	22	35	
"	"	"	"	"	"	44	"	44	
"	"	"	"	"	"	"	18	18	
"	"	"	"	"	"	4	9	13	
"	"	244	"	"	"	"	5	5	
"	"	120	"	"	"	"	25	25	" 85 " "

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige grond, plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1899 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond.	Cacao.	Koffie.
			Hectaren.		Hectaren.	Kilogrammen.	Kilogrammen.
Bened.-Saramacca.	Johannishoop [1])		200	„	20	„	„
	la Poule		800	„	140,5	10 162	33
	Frederici'sgift [.		400	„	47	11 815	„
	Uitkijk		429	„	37,5	1 616	16
	Perceelen aan particulieren toebehoorende en bij anderen in huur of gebruik		48	5	10	565	„
	Perceelen in eigendom en door de eigenaren bewerkt		6578,8	472	1284	156 632	3510
		Perceelen door het Gouvernement in huur of of gebruik uitgegeven	359	171	229	15 646	370
				Totaal .	2672,7	349 045	11 428
Boven-Saramacca.	Perceelen aan particulieren toebehoorende en bij anderen in huur of gebruik		214,5	1	1	10	45
Beneden-Suriname		Vestigingsplaats voor creolen nabij het fort Nieuw-Amsterdam	107	110	101,6	18 216	2 07
	Voorburg		643	„	337,8	92 777	184 61
	Susanna'sdaal		343	„	137,4	32 681	2 37
	Belwaarde		540	„	108,9	53 411	1 95
	Lust en Rust		342	„	116,5	68 684	80
	Dordrecht		235	„	88,6	49 283	51
	Jagtlust		867	„	357,7	161 892	47 01
	Peperpot		646	„	67	24 756	„
	la Liberté		716	„	153,5	4 293	97
		Bidtenzorg	561	8	14,4	2 052	66
		Aurora	425	3	4,5	205	„
	Leonsberg		142	„	75,9	53 800	„
	Clevia		306	„	193,	87 400	12 19
	de Morgenstond		325	„	193,5	137 465	1 10
	Gijersvlijt		332	„	174	68 781	„
	Mon Plaisir		85	„	42	27 000	„
	Twee kinderen		85	„	27	1 300	„
	Rainville		40	„	40	27 782	„
	Combé		20	„	12	1 419	„
	Ma Retraite		336	„	144	96 324	„

fie.	Rijst.	Aard-vruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs).	Arbeiders. Kleine landbouw.		Immi-granten.	Andere.	Totaal.	AANMERKINGEN.
lo- men.	Kilo-grammen.	Kilo-grammen.	Bossen.	Kilo-grammen.	Eige-naren.	Pach-ters.				
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	
33	„	„	1 146	„	„	„	12	17	29	[1]) Op dezen grond wordt met arbeiders van Monitor gewerkt; de productie is begrepen in die van Monitor.
„	„	„	„	„	„	„	„	15	15	
16	„	„	„	„	„	„	„	31	31	
„	„	500	390	400	„	61	„	„	61	
3510	2 900	54 685	96 376	106 860	1 332	„	„	„	1 332	f 1059 houtwaren, benevens 2760 bossen bacoves.
370	2 500	11 350	16 950	29 055	„	747	„	„	747	f 120 houtwaren.
1 428	5 400	66 535	115 867	136 315	1 332	808	249	233	2 622	3627 bossen bacoves. 1179 houtwaren.
45	„	150	30	100	„	3	„	„	3	f 300 houtwaren.
2 07	„	50	50	„	„	246	„	„	246	f 589 vruchten.
84 61	„	„	„	„	„	„	220	98	318	
2 37	„	8 964	5 315	„	„	„	80	42	122	
1 95	„	„	„	5 515	„	„	80	15	95	
80	„	„	207	4 286	„	„	42	52	94	
51	„	„	65	„	„	„	59	20	79	
47 01	„	„	52 479	„	„	„	370	51	421	23561 bossen bacoves.
„	„	„	„	„	„	„	18	5	23	
97	„	„	1 205	7 305	„	„	105	17	122	1150 „ „
66	„	450	710	245	14	10	„	„	24	
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	
„	„	100	115	„	„	„	6	59	65	1650 „ „
12 19	„	„	„	„	„	„	30	77	107	
1 10	„	„	„	„	„	„	63	53	116	
„	„	„	„	„	„	„	34	28	62	
„	„	„	„	„	„	„	„	8	8	
„	„	„	„	„	„	„	„	3	3	f 70 vruchten.
„	„	„	150	„	„	„	„	25	25	
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	
„	„	„	„	„	„	„	50	17	67	

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1899 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond	Cacao.	Koffie.
			Hectaren.		Hectaren.	Kilogrammen.	Kilogrammen.
Beneden-Suriname	Tourtonne [1].		643	76	109	59 628	„
		Charlesburg	309	47	5	240	51
	Mon Divertissement . .		160	„	1	60	10
		Vaderzorg.	85	9	2,5	300	„
	le Rosignol		80	„	18	5 300	„
		Peu est Content . . .	319	10	22,3	4 228	„
	Nieuw-Aanleg . . .		275	„	16	300	„
	Kwatta.		1078	„	109	16 316	„
		Mattonshoop.	451	30	41,7	30	„
		Uitvlugt	374	17	16,5	1 249	„
		Landerijen achter den grond l'Hermitage. .	553	21	17,3	100	„
				Totaal .	2 747,6	1 097 272	254 329
Beneden-Para . .		Beekhuizen [2])	858	261	46,7	1 586	„
		Livorno	700	2	28,4	2 069	„
	Tout-lui-Faut . . . ,		857	„	98	47 842	400
		Land v. Tout-lui-Faut ,	259	14	10	50	„
		Ephrainszegen	240	70	49	290	„
	Nieuw-Weergevonden .		110	„	14	300	„
	Nieuw-Zorg		156	„	6	796	25
		Abigaëlslust	120	2	4	30	„
		Mon-Plaisir	156	112	76	350	25
	Frederikshoop		86	„	3,3	1 000	„
		Hanna'slust . . . . . ,	143	2	3,5	51	„
	Klein-Bleijenhoop . . .		2	„	0.9	60	„
		Mijn Zorg.	16	6	5	80	40
		Groot-Bleijenhoop. . .	74	5	2	25	„
		Bleijenhoop	16	6	4	679	„
	Nieuw-Grond		30	„	1,3	80	30
		Vredenlust	85	14	4	200	„
		Helena Christina . . .	429	42	14	225	115
				Totaal .	370,1	55 713	635
Boven-Para . . .	Onverdacht en Welbedacht.		748	„	6,4	150	„
	Discordia		858	„	3,7	100	35
	La Bonne Amitié . . .		720	„	2,1	150	„
	Willemsburg.		511	„	6	140	„
		Altona	643	2	3,8	26	25

Rijst.	Aard-vruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs).	Arbeiders.					AANMERKINGEN.
				Kleine landbouw.		Immi-granten.	Andere.	Totaal.	
Kilo-grammen.	Kilo-grammen.	Bossen.	Kilo-grammen.	Eige-naren.	Pach-ters.				
"	"	"	"	"	213	"	5	218	
"	300	367	4 782	52	19	"	"	71	55 bossen bacoves.
"	"	40	175	5	"	"	"	5	[1]) Van de plantage Tourtonne zijn 75 perceelen verpacht langs den rijweg, die van die plantage naar Paramaribo leidt, de zoogenaamde Tourtonnelaan. Op die perceelen werd in 1899 niets verbouwd.
"	"	"	"	"	11	"	"	11	
"	"	"	"	"	"	"	"	"	
"	2 234	124	123	21	"	"	"	21	
"	"	"	6 000	6	"	"	"	6	
"	"	"	"	"	"	4	19	23	
3 000	7 440	2 513	5 750	8	60	"	"	68	
"	26 655	4 740	200	18	17	"	"	35	
"	34 510	2 876	"	46	"	"	"	46	
3 000	80 703	70 956	34 381	170	576	1 161	594	2 501	f 659 vruchten; 26 416 bossen bacoves.
54	1 190	487	240	"	551	"	8	559	75 bossen bacoves.
"	"	"	"	"	"	"	6	6	
"	"	411	"	"	"	41	12	53	[2]) Beekhuizen wordt als één geheel in eene hand bewerkt, doch daarenboven zijn 260 perceelen met een gezamenlijke oppervlakte van 122 hectaren aan kleine landbouwers in huur uitgegeven. De uitgestrektheid bij die kleine landbouwers in bebouwing bedraagt 37,5 hectaren. Verkregen zijn 54 kilogram rijst; 180 kilogram koorn; 750 kilogram aardvruchten 45 bossen bananen en 75 bossen bacoves.
3 100	9 900	20	300	"	23	"	"	23	
12 000	2 000	3 600	"	4	130	"	"	134	
"	575	200	"	2	"	"	"	2	
"	1 500	400	1 100	2	"	"	"	2	
"	"	"	"	4	"	"	"	4	
26 725	19 600	3 805	1 860	22	205	"	"	227	
"	1 200	500	750	3	"	"	"	3	
"	5 000	100	3 000	6	"	"	"	6	
300	200	50	"	4	"	"	"	4	
200	2 100	80	3 300	11	2	"	"	13	
"	"	"	"	"	8	"	"	8	
"	"	"	"	"	2	"	"	2	
180	"	"	600	3	"	"	"	3	
"	"	290	1 265	2	13	"	"	15	
900	2 640	1 030	5 510	12	23	"	"	35	
43 459	45 905	10 973	17 925	75	957	41	26	1 099	75 bossen bacoves.
100	5 500	250	400	4	20	"	"	24	f 150 houtwaren.
25	4 000	"	400	5	"	"	"	5	
"	500	50	100	1	"	"	"	1	
"	"	"	"	"	2	"	"	2	
"	100	"	1 300	4	2	"	"	6	

Districten.	Plantages en gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven. Hectaren.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1899 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond. Hectaren.	Cacao. Kilogrammen.	Koffie. Kilogrammen.
Boven-Para . . .	Vredenburg		500	"	10	500	"
	Susanna'shoop		19	"	10	1 600	"
		Ornamibo	359	26	142,5	25 880	106
	La Ressource		133	"	12,5	2 155	"
	Boxel		1376	"	79,3	16 030	394
		Vestigingspl. van Br.-Ind. immigr. en creolen. Domburg . .	444	185	254	62 476	2 186
		Vestigingspl. van Br.-Ind. immigr. en creolen. La Rencontre.	640	129	243	14 900	"
		Adrichem	400	2	15,2	3 308	"
	Waterland		1448	"	91,9	32 418	3 557
	Accaribo		999	"	87,8	22 485	696
	Smalkalden		128	"	0,8	25	"
		Vigelantia	241	3	3,8	125	"
				Totaal .	972,8	182 462	6 999
Boven-Suriname .		de Hoop	592	11	10,3	75	75
	Petersburg		536	"	108,3	25 272	3 750
	Vreeland		429	"	83,8	39 091	"
	Maagdenburg		438	"	69	10 040	"
		Merveille	722	4	4,5	20	"
		Nieuw-Weergevonden .	108	5	7,2	500	"
		Heijsvliet	343	4	10,8	952	20
	St. Barbara		852	"	77	20 499	"
		St. Eustatius.	429	3	36,5	7 800	100
		Claverland	913	5	9,5	1 393	"
		Klein-Chatillon. . . .	426	3	4,7	214	"
		La Contemplation . . .	453	3	2,5	20	"
	de Guineesche Vriendschap.		330	"	34	10 529	25
		Rac-à-Rac	589	2	5,1	490	"
		Portorico	150	2	4,3	100	"
	Carthago		163	"	1,9	50	"
	Goosen.		343	"	2,1	25	"
		Nieuw-Loefbeek . . .	40	2	2,5	25	"
	Toledo		253	"	1,3	250	"
	Liefdenshoek.		459	"	2,7	400	"
		Bergen op Zoom . . .	146	4	2,8	225	"
		Descanco	643	4	4,5	412	"
	Klein La Jalousie. . .		107	"	1,2	100	"
		Boa Vista.	87	5	4,2	375	"
	La Confiance		"	"	0,4	60	"

[illegible]e.	Rijst.	Aardvruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs).	Arbeiders. Kleine landbouw.		Arbeiders. Immigranten.	Arbeiders. Andere.	Arbeiders. Totaal.	*AANMERKINGEN.*
-men.	Kilogrammen.	Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.	Eigenaren.	Pachters.				
„	„	„	„	„	2	10	„	„	12	
„	„	„	„	„	4	„	„	„	4	
106	„	„	1 360	9 500	17	37	„	27	81	
„	„	„	600	200	2	„	„	8	10	
394	„	„	2 008	7 800	„	9	29	10	48	4032 bossen bacoves.
186	„	„	4 444	„	1	340	„	„	341	[1]) Benevens 2081 bossen bacoves.
„	„	7 371	4 180	43 320	„	169	„	„	169	
„	„	„	750	600	2	„	„	3	5	
557	„	„	„	„	„	„	47	6	53	
696	„	„	2 327	„	„	„	47	14	61	
„	„	50	„	„	3	„	„	„	3	
„	60	3 755	259	920	6	15	„	„	21	f 20 houtwaren.
999	185	21 276	16 -28	64 540	51	604	123	68	846	f 170 houtwaren; 6113 bossen bacoves.
75	„	400	950	„	15	10	„	„	25	
750	„	„	„	„	„	„	48	33	81	
„	„	„	„	„	„	„	30	18	48	
„	„	„	1 120	2 400	„	„	13	11	24	
„	„	„	„	„	20	„	„	„	20	
„	„	700	450	850	2	8	„	„	10	
20	„	„	340	540	8	„	„	11	19	
„	„	„	670	7 100	„	„	15	51	66	1057 bossen bacoves.
100	„	„	1 200	200	37	„	„	„	37	
„	„	„	655	600	9	8	„	„	17	
„	50	25	250	„	7	„	„	„	7	
„	„	640	250	„	11	„	„	„	11	
25	„	„	140	„	„	„	„	16	16	
„	„	200	250	100	12	„	„	„	12	
„	„	460	500	2 300	19	„	„	„	19	
„	„	„	200	1 000	10	„	„	„	10	
„	„	500	250	„	„	6	„	„	6	
„	„	100	400	330	7	„	„	„	7	
„	„	„	„	„	2	„	„	„	2	
„	„	100	200	250	2	„	„	„	2	
„	„	1 200	765	160	2	8	„	„	10	
„	„	600	452	600	5	13	„	„	18	
„	„	25	„	„	3	„	„	„	3	
„	20	630	240	860	5	5	„	„	10	
„	„	„	„	„	„	8	„	„	8	f 400 houtwaren.

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1899 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond.	Cacao.	Koffie.
			Hectaren.		Hectaren.	Kilogrammen.	Kilogrammen.
Boven-Suriname		Esthersrust	46	3	6,3	150	"
	Wayamoe		"	"	1	50	"
				Totaal	498,4	119 117	3 970
Ben.-Commewijne	Geertruidenberg		429	"	165	80 017	4 255
	Leliëndaal		429	"	133	66 810	18
	Etabl. Leliëndaal		12	"	8	900	"
	Sorgvliet		479	"	153,4	83 467	"
		Alkmaar (vestigingsplaats voor Br.-Ind. immigr.	750	165	184,8	24	14
	Nijd en Spijt		429	"	118,9	46 900	78
	Mon Trésor		429	"	106	45 722	4 31
	Katwijk		303	"	106	41 000	"
	Wederzorg		338	"	231,9	86 260	16 94
	Vriendsbeleid en Ouderzorg		429	"	155,3	71 764	2
	Spieringshoek		461	"	182,5	116 085	36
	Weltevreden		214	"	16	3 180	"
	de Nieuwe Grond		242	"	92,5	36 795	50
		Beekenhorst	214	2	34,5	3 752	52
		Akkerboom	214	3	10,7	928	7
		Beninnenburg	214	3	4	130	4
		L'Embarras en Venlo	28	3	5	2 100	"
		Vrieshoop	161	6	8,7	1 240	18
		Coresburg	246	3	3,5	260	"
		de Uitvlucht	257	4	3,2	920	4
		St. Germain	257	8	8,2	467	25
		Practica	257	8	8,2	860	21
	Blokkenbosch		94	"	2	130	"
	Mon Affaire		257	"	3,2	120	12
	Ma Retraite		120	"	2	350	2
	Mijn Geluk		120	"	9	300	10
	Sans Souci		84	"	11,5	3 400	20
	Montpellier		93	"	6	1 500	7
	Mariëndal		84	"	20	4 200	"
	Hoopwijk		112	"	5	100	"
		Vrouwenvlijt	112	5	8	1 268	20
		Welgemoed	50	3	3	220	[illegible]
	Toevlugt		50	"	2,7	290	[illegible]
		Patientie	150	2	1,5	120	[illegible]

Rijst.	Aardvruchten.	Bananen	Koorn. (Maïs).	Arbeiders. Kleine landbouw. Eigenaren.	Pachters.	Immigranten.	Andere.	Totaal.	AANMERKINGEN.
Kilogrammen.	Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.						
"	6 540	125	"	11	2	"	"	13	
"	600	"	"	"	2	"	"	2	
70	12 720	9 407	17 290	187	70	106	140	503	f 400 houtwaren. 1057 bossen bacoves.
"	"	904	320	"	"	86	40	126	
"	"	33	"	"	"	70	19	89	
"	"	"	"	"	"	"	6	6	
"	"	"	"	"	"	70	29	99	
"	52 520	30 150	32 260	"	265	"	"	265	Benevens 4399 bossen bacoves.
"	"	"	"	"	71	5	"	76	
"	"	"	"	"	14	59	"	73	
"	"	220	"	"	"	39	35	74	610 bossen bacoves.
"	"	"	"	"	"	143	1	144	
"	"	46	"	"	"	83	24	107	
"	"	"	"	"	"	73	28	101	
"	"	"	"	"	"	"	17	17	
"	"	"	"	"	"	34	8	42	
"	"	618	"	3	12	"	16	31	
"	"	200	1 000	9	2	"	4	15	
"	250	"	300	"	16	"	"	16	
"	"	"	"	22	3	"	"	25	
"	"	950	"	18	"	"	"	18	
"	55	200	"	10	"	"	"	10	
"	"	200	"	7	"	"	"	7	
"	"	80	"	31	"	"	"	31	
"	50	400	"	17	"	"	"	17	
"	"	"	800	2	"	"	1	3	
"	"	"	400	8	"	"	"	8	
"	"	"	"	3	"	"	1	4	
"	400	400	3 000	12	"	"	"	12	
"	"	"	"	2	"	"	3	5	
"	2 400	"	1 600	3	"	"	"	3	
"	"	250	960	"	"	"	"	"	
"	"	"	"	1	"	"	"	1	
"	20	270	"	10	5	"	"	15	
"	"	20	"	"	6	"	"	6	
"	100	230	"	7	"	"	"	7	
"	"	"	"	4	"	"	"	4	

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1899 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond.	Cacao.	Koffie.
			Hectaren.		Hectaren.	Kilogrammen.	Kilogrammen.
Ben.-Commewijne.		Liefdenshoop.	85	2	2	100	40
		de Vier Gezusters. . .	257	3	2,7	248	80
	La Campagne		110	"	1,2	100	40
		Vide Bouteille	50	3	3,2	600	85
		La Sangsue	107	3	1,7	20	40
		Cornelis Vriendschap. .	109	"	2,5	200	100
		Argent Court	50	5	4,7	200	40
	de Hulp		100	"	33	8 183	"
	Montauban		110	"	25	1 180	"
	Pieterszorg		398	"	100	50 437	"
	Johannisburg		321	"	128,7	63 909	6 645
	de Maasstroom		241	"	90,5	60 350	"
	Berlijn		311	"	133	77 816	9 540
	Elisabethshoop		311	"	109	68 160	"
	Frederiksdorp		306	"	195,6	123 012	"
	Guadeloupe		362	"	59,7	24 213	"
	Mariënbosch		527	"	128,7	63 943	"
	Kroonenburg		704	"	49	16 510	"
	Brouwerslust.		632	"	123	83 001	950
	Etabl. Heerendijk . . .		31	"	6	700	25
		Nut en Schadelijk. . .	430	9	8,5	913	180
	Killenstein		430	"	132	74 788	"
	Mon Souci		311	"	119,7	82 502	140
	't Vertrouwen		933	"	114,8	86 040	575
	Zorg en Hoop		854	"	111	37 274	400
		Saphir	228	6	1,5	110	140
	Constantia.		340	"	92	62 368	610
	Nieuw-Meerzorg . . .		300	"	170,7	132 407	"
	Reijnsdorp.		429	"	37	13 362	"
		Reijnsfort	450	11	38,5	4 025	"
	Schoonoord		714	"	67,3	25 057	190
	Slootwijk		562	"	41	10 400	"
		't Fortuin	697	7	28	3 850	275
		de Dageraad	300	3	7	220	20
		Nieuw Zorg	300	3	4,7	80	20
		Sinabó en Gelré . . .	1340	8	18	690	130
		La Solitude	1200	2	1,7	400	"
				Totaal .	4 005,8	1 878 947	49 740

Rijst.	Aard-vruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs.)	Arbeiders. Kleine landbouw.					AANMERKINGEN.
				Eigenaren.	Pachters.	Immigranten.	Andere.	Totaal.	
Kilogrammen.	Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.						
„	„	„	„	2	8	„	„	10	
„	20	25	„	2	5	„	„	7	
„	„	10	„	5	„	„	„	5	
„	„	130	„	9	„	„	„	9	
„	100	160	„	„	7	„	„	7	
„	„	„	„	5	„	„	„	5	
„	450	100	„	27	„	„	„	27	
„	„	„	„	2	„	„	5	7	
„	„	„	„	2	„	„	„	2	
„	1 460	221	„	„	„	35	32	67	
„	„	292	„	„	„	51	23	74	
„	„	„	„	„	„	35	20	55	319 bossen bacoves.
„	„	„	„	„	„	61	42	103	
„	„	60	„	„	„	29	41	70	
„	„	„	„	„	„	3	113	116	1000 bossen bacoves.
„	„	354	1 600	„	„	„	33	33	
„	„	„	„	„	„	63	18	81	
„	„	„	„	„	„	10	51	61	
„	„	„	„	„	„	55	37	92	
„	„	„	„	„	„	„	3	3	
„	„	730	„	20	6	„	„	26	
„	„	560	„	„	„	74	11	85	
„	„	„	33 940	„	„	53	33	86	
„	„	„	5 000	„	„	47	14	61	
„	„	„	„	„	„	48	29	77	
„	400	300	400	18	„	„	„	18	
„	„	„	„	„	„	63	7	70	
„	„	44	„	„	„	„	139	139	1568 bossen bacoves.
„	„	„	„	„	„	„	25	25	
„	2 728	1 743	1 348	23	„	„	„	23	
„	„	285	„	„	„	35	21	56	567 bossen bacoves.
„	„	80	„	„	„	11	13	24	
„	2 000	490	760	6	30	„	„	36	f 50 houtwaren.
„	180	110	1 720	4	5	„	„	9	
„	320	140	20	„	6	„	„	6	f 100 houtwaren.
„	1 320	813	3 480	3	21	„	„	24	f 173 houtwaren.
„	„	„	„	„	3	„	„	3	
„	64 773	41 818	88 908	297	485	1 335	942	3 059	8463 bossen bacoves en f 323 houtwaren.

Districten.	Plantages en gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven. Hectaren.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1899 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond. Hectaren.	Cacao. Kilogrammen.	Koffie. Kilogrammen.
Boven-Commewijne	Nieuw-Clarenbeek.		268	„	72	34 631	5 239
		Land van Nieuw-Clarenbeek	110	4	22	2 595	310
		Petrusburg	160	2	26	1 040	190
		Land van la Jalousie .	290	6	32	5 190	285
		Land van Breukelerwaard	300	5	13	525	„
		Land van Sommelsdijk .	150	14	18	1 200	850
	Bergerac		200	„	10	275	140
		Vossenburg	1 290	4	19	500	210
		Breukelerwaard. . . .	600	9	23	175	75
	la Jalousie		902	„	7	700	25
		Mijnhoop	280	2	6	675	75
	Goudmijn		960	„	1	10	25
		Ostage	1 035	6	22	2 445	„
	Nieuw-Alliance . . .		50	„	6	190	40
		Welbedacht	68	3	6	810	90
		Penoribo	100	5	9	830	50
		Siparipabo	1 250	5	19	3 640	270
		Nieuwhoop	843	7	11	400	100
		Stolkertsijver.	428	4	6	150	50
		Potribo.	643	3	9	280	30
	Land van Potribo. . .		214	„	8	90	40
		Makeriabo.	409	2	10	120	200
	Edenburg		98	„	3	30	„
		Rustveld	149	2	10	740	45
	Berkshoren		882	„	4	200	100
		Oostrust	184	2	4	75	„
		Betlehem	477	4	15	750	150
	Killenstein Nova . . .		643	„	5	25	„
		Destombesburg	772	3	6	120	„
	Hazard.		350	„	2	100	„
	l'Esperance		900	„	8	100	„
		de Dageraad.	207	2	7	500	„
				Totaal .	414	59 111	8 589
Cottica.		Zes Kinderen	400	2	22	490	120
	Hagenbosch		250	„	2	365	„
		la Paix.	694	4	5	1 050	100
	Groot-Marseille		640	„	6	1 200	„
		Souburg	15	2	3	600	„

Rijst.	Aardvruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs).	Arbeiders. Kleine landbouw. Eigenaren.	Pachters.	Immigranten.	Andere.	Totaal.	AANMERKINGEN
Kilogrammen.	Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.						
„	„	590	„	„	„	61	34	95	
„	140	500	„	9	„	„	13	22	
„	90	160	100	6	„	„	11	17	f 10 houtwaren.
„	„	867	2 400	9	10	„	17	36	
„	1 070	700	3 000	9	9	„	18	36	12 „
„	485	1 265	1 000	9	25	„	18	52	125 „
„	950	290	625	„	2	„	20	22	230 „
„	865	500	500	8	„	„	29	37	30 „
„	1 200	3 775	2 650	13	5	„	34	52	196 „
„	„	„	„	„	4	„	14	18	
„	„	90	„	5	„	„	6	11	
„	„	„	„	„	„	„	1	1	
120	600	1 100	2 100	2	11	„	12	25	20 „
„	„	125	„	2	„	„	„	2	
„	„	140	500	„	9	„	14	23	
„	900	„	„	2	6	„	6	14	
„	800	250	300	12	6	„	11	29	110 „
„	„	500	„	22	„	„	13	35	50 „
„	500	„	„	7	„	„	„	7	
„	210	40	„	7	3	„	14	24	
„	„	„	„	4	„	„	10	14	10 „
„	1 050	150	„	„	10	„	2	12	
„	90	45	120	2	„	„	„	2	
„	45	20	„	4	„	„	„	4	
„	„	150	250	3	„	„	2	5	
„	225	170	„	„	3	„	5	8	4 „
„	2 600	300	3 000	8	5	„	11	24	15 „
„	„	250	150	„	4	„	„	4	
„	850	175	1 500	„	4	„	19	23	27 „
„	500	100	800	„	2	„	„	2	
„	500	300	„	5	„	„	„	5	
„	2 500	200	1 200	7	„	„	12	19	140 „
120	16 170	12 752	20 195	155	118	61	346	680	979 „
„	„	2 300	300	15	„	„	8	23	
„	„	100	180	„	3	„	„	3	
„	„	1 080	800	7	„	„	18	25	
„	„	1 100	6 300	2	„	„	20	22	
„	„	„	„	5	„	„	15	20	

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op uit. December 1899 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond.	Cacao.	Koffie
			Hectaren.		Hectaren.	Kilogrammen.	Kilogramme
Cottica	Monsort		904	„	27	3 156	2 11
		Mon Désir	341	4	19	2 980	„
		Klein Mon Désir . . .	300	3	6	415	25
		Onderneming	643	6	15	1 150	28
		Mariënburg	154	4	6	160	„
		Elk 't Zijn.	105	2	3	145	2
		Goed Succes	100	8	30	4 275	1 85
		Patientie	108	11	18	2 150	1 10
		Nackarackibo	205	6	19	1 095	20
		Naaldwijk.	300	3	8	2 000	23
		de Twee Gebroeders . .	104	2	2	30	„
		Brunswijk.	107	2	6	550	20
		Geertruidenberg . . .	343	13	35	3 200	86
		Beekvliet	429	3	25	4 280	79
		Rotterdam.	188	4	15	650	22
	Charlottenburg		197	„	1	11	„
		Liverpool	150	2	2	50	1
		Oude Bijenkorf. . . .	158	5	11	970	20
		Molhoop	288	4	14	800	32
		Gekroonde Pauw . . .	80	4	9	720	45
		Nieuw Levant	3 500	6	21	2 380	18
		Kleinhoop.	250	5	6	75	„
	Vlaardingen		429	„	12	550	5
		de Jonge Bijenkorf . .	428	4	10	875	24
	Boksweide Tapoeripa. .		88	„	3	900	„
		Poelwijk	208	3	9	2 000	„
		Schoonauwen	300	3	5	475	„
		Meulwijk	950	30	42	4 310	15
		Onvergenoegd	54	2	19	4 040	18
		Waterwijk.	520	4	29	1 750	51
		Rustenburg	1 240	3	6	500	„
		Constantia	32	3	20	1 600	17
				Totaal .	491	51 927	10 81
Marowijne . . .	Perceel van J. F. Tam.		20	„	3	4	

Koffie	Rijst.	Aardvruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs).	Arbeiders. Kleine landbouw. Eigenaren.	Pachters.	Immigranten.	Andere.	Totaal.	AANMERKINGEN.
Kilogramme	Kilogrammen.	Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.						
2 11	„	„	„	800	2	„	„	5	7	
„	„	„	700	„	13	„	„	2	15	
25	„	„	300	750	6	„	„	26	32	
28	„	„	1 240	800	5	6	„	27	38	f 3 houtwaren.
„	„	„	150	200	9	„	„	17	26	
2	„	„	320	„	5	„	„	5	10	
1 85	„	3 160	3 975	4 500	10	7	„	34	51	
1 10	„	150	740	500	5	15	„	12	32	f 20 houtwaren.
20	„	100	110	2 200	6	7	„	16	29	
22	„	„	220	„	7	„	„	34	41	
„	„	„	160	„	„	3	„	„	3	
20	„	90	130	1 300	4	„	„	15	19	
86	„	100	1 930	1 150	15	11	„	23	49	
79	„	„	200	500	15	3	„	13	31	
22	„	„	480	600	4	6	„	2	12	f 10 houtwaren.
„	„	„	50	„	„	„	„	24	24	
1	„	„	„	150	4	„	„	5	9	
20	„	„	340	730	9	„	„	9	18	f 5 „
32	„	210	220	700	8	„	„	11	19	f 10 „
45	„	„	„	„	10	„	„	8	18	
18	„	„	250	1 600	14	2	„	17	33	
„	„	760	650	200	8	„	„	„	8	f 40 „
5	„	280	50	140	4	„	„	4	8	
24	„	„	50	640	9	„	„	10	19	
„	„	100	80	„	2	„	„	8	10	f 480 „ en f 800 visch.
„	„	350	25	225	6	„	„	19	25	
„	„	200	100	1 200	„	6	„	„	6	f 6 „
15	„	1 800	1 775	6 375	4	42	„	16	62	f 22 „
18	„	„	„	„	3	„	„	„	3	
51	„	60	205	1 400	8	„	„	11	19	
„	„	150	625	350	5	„	„	6	11	f 12 „
17	„	„	600	„	8	„	„	10	18	f 5 „
10 81	„	7 510	20 255	34 590	237	111	„	450	798	f 613 houtwaren en f 800 visch.
	„	„	25	„	1	„	„	„	1	

RECAPI

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven. Hectaren.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1899 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond. Hectaren.	Cacao. Kilogrammen.	Koffie. Kilogrammen.
Nickerie . . .	4 plantages en 123 *a*) gronden en voorm. plantages		„	„	970,8	113 717	7 139
Coronie		16 *b*) „	„	„	375,2	26 420	1 060
Ben.-Saramacca .	13 „ „	650 „ „ „ „	„	„	2 672,7	349 045	11 428
Boven-Saramacca .		1 „	„	„	1	10	45
Beneden-Suriname	18 „ „	13 *c*) „ „ „ „	„	„	2 747,6	1 097 272	254 329
Beneden-Para . .	1 „ „	17 „ „ „ „	„	„	370,1	55 713	635
Boven-Para . . .	3 „ „	14 *d*) „ „ „ „	„	„	972,8	182 462	6 999
Boven-Suriname .	5 „ „	22 „ „ „ „	„	„	498,4	119 117	3 970
Ben.-Commewijne	31 „ „	40 *e*) „ „ „ „	„	„	4 005,8	1 878 947	49 740
Bov.-Commewijne .	1 „ „	31 „ „ „ „	„	„	414	59 111	8 589
Cottica	1 „ „	36 „ „ „ „	„	„	491	51 927	10 816
Marowijne . . .		1 „	„	„	3	4	4
	77 plantages en 964 gronden en voorm. plantages				13 522.4	3 933 745	354 754

a) De gronden ten zuiden van Nieuw-Nickerie als één grond gerekend.

b) De vestigingsplaats Totness als één grond gerekend.

c) De vestigingsplaats nabij het fort Nieuw-Amsterdam als één grond gerekend, evenzoo de landerijen achter den grond l'Hermitage.

d) De vestigingsplaatsen Domburg en La Rencontre ieder als één grond gerekend.

e) De vestigingsplaats Alkmaar als één grond gerekeno.

TULATIE.

Rijst. Kilogrammen.	Aardvruchten. Kilogrammen.	Bananen. Bossen.	Koorn. (Maïs). Kilogrammen.	Arbeiders. Kleine landbouw. Eigenaren.	Arbeiders. Kleine landbouw. Pachters.	Arbeiders. Immigranten.	Arbeiders. Andere.	Arbeiders. Totaal.	AANMERKINGEN.
600	1 730	9 746	13 630	255	25	88	388	756	
„	23 480	6 423	27 460	259	388	„	212	859	556 300 stuks kokosnoten; 850 liter kokos-olie; 100 liter lemmetjessap; 14 bossen bacoves.
5 400	66 535	115 867	136 315	1 332	808	249	233	2 622	3627 bossen bacoves; f 1179 houtwaren.
„	150	30	100	„	3	„	„	3	f 300 houtwaren.
3 000	80 703	70 956	34 381	170	576	1 161	594	2 501	26 416 bossen bacoves; f 659 vruchten.
43 459	45 905	10 973	17 925	75	957	41	26	1 099	75 bossen bacoves.
185	21 276	16 228	64 540	51	604	123	68	846	6113 bacoves; f 170 houtwaren.
70	12 720	9 407	17 290	187	70	106	140	503	1057 bossen bacoves; f 400 houtwaren.
„	64 773	41 818	88 908	297	485	1 335	942	3 059	8463 bossen bacoves; f 323 houtwaren.
120	16 170	12 752	20 195	155	118	61	346	680	f 979 houtwaren.
„	7 510	20 255	34 590	237	111	„	450	798	f 613 houtwaren; f 800 visch.
„	„	25	„	1	„	„	„	1	
52 834	340 952	314 480	455 334	3 019	4 145	3 164	3 399	13 727	556 300 stuks kokosnoten; 850 liter kokos-olie; 100 liter lemmetjessap; 45 765 bossen bacoves; f 3964 houtwaren; f 659 vruchten; f 800 visch.

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE S.

N°. 28.

STAAT

van de verschillende cultures in Suriname (niet tegelijk gedreven met de suiker- en cacaocultuur) en van houtvellingen in 1899.

Districten.	Plantages en gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1899 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond.	Koffie.	Rijst.
			Hectaren.		Hectaren.	Kilogrammen.	Kilogrammen.
Nickerie. . . .	Libanon		2	"	1,5	"	"
	Proefneming		2	"	2	"	"
	Weltevreden		2	"	1,5	"	"
	Unité		2	"	1	"	"
	Prospect		3	"	2,5	"	"
	Liverpool		2	"	2	"	"
	Good Hope I		2	"	1,5	13	"
	Johanna Maria II. . .		10	"	3	"	"
	Anna Maria		10	"	3	"	"
	Albion		3	"	3	"	"
	St. Alphons		2	"	1	"	"
	Poole Content		3	"	2	"	"
	Bethania Village . . .		10	"	1,5	"	"
	Sirio.		6,7	"	3	"	"
	Boschlot		3	"	2	"	"
	Mijnhoop		7	"	3	"	"
	De Hoop		2	"	1,5	"	"
		Paradise (vestigingsplaats van creolen, West-Indische en Britsch-Indische immigranten) . .	278	168	115	"	"
				Totaal .	150	13	"
Coronie		de Hoop	214	38	17	"	"
		Burnside	506	12	45	"	"
		Hague	415	3	0,4	"	"
		Welgelegen	432	50	2,2	"	"
		Inverness	394	5	9,2	"	"
		Landerijen ten oosten van Inverness	465	8	0,5	"	"
	Bethanie		40	"	3	"	"
	Palestina		100	"	0,3	"	"
				Totaal .	77,6	"	"
Beneden-Saramacca	Perceelen aan particulieren toebehoorende en bij anderen in huur of gebruik		1577,5	13	23	"	"
		Perceelen door het gouvernement in huur uitgegeven.	356	176	171	"	"
				Totaal .	194	"	"

Aard-vruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs).	Arbeiders. Kleine landbouw. Eige-naren.	Pach-ters.	Immi-granten.	Andere.	Totaal.	*AANMERKINGEN.*
Kilo-grammen.	Bossen.	Kilo-grammen.						
„	65	320	2	„	„	„	2	
„	30	85	„	2	„	„	2	
„	„	80	„	2	„	„	2	
„	20	55	„	2	„	„	2	
10	40	50	2	„	„	2	4	
„	20	240	„	1	„	„	1	
„	„	134	„	1	„	„	1	
70	75	35	2	„	„	„	2	
40	60	40	2	„	„	„	2	
55	65	40	2	„	„	„	2	
„	„	160	2	„	„	4	6	
20	40	60	2	„	„	1	3	
60	75	„	3	„	„	„	3	
25	40	40	„	„	„	4	4	
„	80	160	1	„	„	5	6	
25	60	50	5	„	„	2	7	
„	20	80	2	„	„	„	2	
775	2 050	16 500	„	225	„	„	225	
1 080	2 740	18 129	25	233	„	18	276	
1 450	„	2 000	21	„	„	19	40	10 000 kokosnoten.
5 370	590	6 800	87	„	„	3	90	22 900 „
20	100	„	4	„	„	5	9	39 250 „
„	735	„	2	38	„	1	41	181 300 „
60	360	„	6	„	„	„	6	1 200 „
„	200	„	9	„	„	„	9	
100	„	„	1	„	„	„	1	1 000 „
5	50	„	1	„	„	„	1	1 000 „
7 005	2 035	8 800	131	38	„	28	197	256 650 „
800	1 165	1 460	„	61	„	„	61	
25 750	17 579	40 900	„	559	„	„	559	f 784 houtwaren.
26 550	18 744	42 360	„	620	„	„	620	f 784 houtwaren.

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven. Hectaren.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1899 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond. Hectaren.	Koffie. Kilogrammen.	Rijst. Kilogrammen.
Boven-Saramacca .	Perceelen aan particulieren toebehoorende en bij anderen in huur of gebruik.		4053,5	10	17	„	3 650
	Perceelen door de eigenaren bewerkt . . .		2485	12	40	975	3 550
		Perceelen door het gouvernement in huur of gebruik uitgegeven .	56	28	22,75	„	1 300
				Totaal .	79,75	975	8 500
Beneden-Suriname		't IJland	75	3	3,2	„	„
		Perceelen aan de noordzijde der Mahonielaan	„	9	„	„	„
		Perceelen aan de achterzijde van de Gravenstraat.	„	82	0,4	„	„
		Cayenne . . , . . .	4	2	1	„	„
		Industrie	11	18	„	„	„
		l'Hermitage	350	12	11,5	„	„
		½ Flora	100	7	2	„	1 000
		Zorg en Hoop en ½ Flora	220	12	„	„	„
		Onverwacht en Duisburg	650	47	5	„	1 000
				Totaal .	23,1	„	2 000
Beneden-Para . .		Dijkveld	430	35	35	„	„
		de Goede Verwachting .	95	36	19	„	9 000
	Vier Kinderen		185	„	0,2	„	„
		Magenta	107	5	4,5	„	„
	Vergenoegen.		26	„	0,2	„	„
		Bergershoop	10	5	0,2	„	„
				Totaal .	59,1	„	9 000
Boven-Para . . .	de Vrijheid		1407	„	7	„	400
		Onoribo	2780	31	35	„	300
		Osembo.	2640	56	19	„	800
		Onverwacht	2640	84	28	„	1 000
		Overtoom	1842	63	21	„	200
		Topibo	718	3	9,5	„	„
		Loefbeek	1120	2	2	„	„
	Jagersburg		200	„	1,5	„	„
	Matuaribo.		400	„	4	„	„

Aard-vruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs).	Arbeiders.					AANMERKINGEN.
			Kleine landbouw.		Immi-granten.	Andere.	Totaal.	
Kilo-grammen.	Bossen.	Kilo-grammen.	Eige-naren.	Pach-ters.				
7 700	200	3 650	„	63	„	„	63	f 285 houtwaren.
17 550	2 355	6 775	101	„	„	„	101	890 „
5 800	582	6 300	„	76	„	„	76	110 „
30 650	3 137	16 725	101	139	„	„	240	1 285 „
„	800	„	6	„	„	„	6	
„	„	„	26	„	„	„	26	
300	85	40	„	129	„	„	129	f 52 groenten.
„	„	„	„	14	„	„	14	
„	„	„	44	„	„	„	44	
14 600	2 000	1 143	12	15	„	„	27	
200	1 000	„	„	19	„	„	19	
„	„	„	„	23	„	„	23	
„	1 400	4 000	2	55	„	„	57	
15 100	5 285	5 183	90	255	„	„	345	f 52 „
4 750	1 620	5 000	5	11	„	„	16	200 bossen bacoves.
450	120	12 200	„	78	„	„	78	f 2 305 groenten.
„	80	„	„	„	„	1	1	
„	100	„	2	4	„	„	6	
„	80	„	„	2	„	„	2	
„	„	„	„	11	„	„	11	
5 200	2 000	17 200	7	106	„	1	114	200 bossen bacoves; f 2 305 groenten.
4 500	150	500	2	„	„	„	2	f 500 houtwaren.
5 000	100	200	2	64	„	„	66	600 „
12 500	100	1 000	51	„	„	„	51	975 „
20 000	250	900	101	„	„	„	101	1 550 „
15 000	150	600	60	„	„	„	60	925 „
2 650	140	85	27	„	„	„	27	175 „
70	„	„	4	„	„	„	4	85 „
1 000	„	„	11	„	„	„	11	150 „
10 000	„	„	22	„	„	„	22	200 „

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven. Hectaren.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1899 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond. Hectaren.	Koffie. Kilogrammen.	Rijst. Kilogrammen.
Boven-Para . . .	Klein Matuaribo . . .		107	"	0,5	"	"
		Gage d'Amour	300	2	4,5	"	50
	La Diligence.		429	"	2	"	"
	Tempauca.		1 200	"	2,5	"	"
	La Liberté		390	"	1,2	"	"
		La Prospérité	2 200	127	42	"	1 500
	Valkenburg		429	"	4	"	"
		de Vier Kinderen . . .	2 720	92	30,5	"	"
	Indigoveld		3 736	"	5	"	"
	Vreeland		300	"	1,5	"	50
		Waakzaamheid	429	3	6,5	"	800
	l'Inquiétude		429	"	2,5	"	50
		Berlijn	2 926	103	34	10	400
	de Eendragt.		429	"	3,2	"	150
	Munchenstein		557	"	3	30	40
	Zwitserland		429	"	4	"	500
	Klein Zwitserland. . .			"	2	"	50
		de Nieuwe Hoop . . .	400	3	1,8	"	"
	Beaulieu		400	"	3,4	"	"
		Welgelegen	1 073	2	3	"	"
		de Vrede	429	2	1,7	"	"
		Hannover	1 664	66	22	"	"
	l'Espérance		1 310	"	2	"	"
		Mocha	1 287	2	2	"	40
	Concordia.		450	"	2	"	60
				Totaal .	313,8	40	6 390
Boven-Suriname .		Klein Curaçao	426	7	1,5	"	"
	Restaurado		225	"	2,5	"	"
		Zeldenrust.	109	2	2,5	"	"
	Oranjetuin		252	"	1	"	"
		Beerenrust	102	2	1,5	"	"
		de Goede Vrede . . .	447	4	1	"	"
		de Nieuwe Hoop . . .	"	2	1,7	"	"
	La Simplicité		858	"	0,8	"	"
	Overbrug en Crommenie		1 151	"	1,5	"	"
	Watervliet		525	"	1,9	70	"
	Petit Versailles. . . .		85	"	1,2	"	3
	Abroca.		535	"	0,5	"	"
		Palmeneribo	429	4	3,5	"	480

	Aardvruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs).	Arbeiders. Kleine landbouw.					AANMERKINGEN.
…en.	Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.	Eigenaren.	Pachters.	Immigranten.	Andere.	Totaal.	
„	75	„	„	5	„	„	„	5	f 50 houtwaren.
50	3 700	30	200	10	„	„	„	10	
„	530	„	„	„	„	„	„	„	f 150 idem.
„	1 500	75	„	2	„	„	„	2	f 250 idem.
„	1 000	„	„	4	„	„	„	4	f 240 idem.
500	15 000	700	150	139	„	„	„	139	f 2500 idem.
„	5 000	75	„	6	„	„	„	6	f 600 idem.
„	12 000	150	„	149	„	„	„	149	f 1935 idem.
„	9 500	„	„	24	„	„	„	24	f 120 idem.
50	1 000	30	400	„	„	„	1	1	f 35 idem.
800	8 000	„	300	35	„	„	„	35	f 800 idem.
50	2 000	100	200	10	„	„	„	10	f 175 idem.
400	28 000	350	5 000	„	134	„	„	134	f 1750 idem.
150	4 500	60	400	18	„	„	„	18	f 180 idem.
40	2 500	75	250	10	„	„	„	10	f 175 idem.
500	2 500	„	100	18	„	„	„	18	f 450 idem.
50	2 000	30	200	7	„	„	„	7	f 100 idem.
„	550	25	„	3	1	„	„	4	
„	1 500	100	„	33	„	„	„	33	f 200 idem.
„	1 500	120	„	18	„	„	„	18	f 175 idem.
„	1 300	100	„	21	„	„	„	21	f 100 idem.
„	200	145	„	67	„	„	„	67	f 250 idem.
„	1 700	50	200	4	„	„	„	4	f 80 idem.
40	3 500	50	300	„	8	„	„	8	f 150 idem.
60	1 500	80	200	3	„	„	„	3	f 100 idem.
5 390	181 275	3 235	11 185	866	207	„	1	1 074	f 15 735 houtwaren,
„	250	40	150	„	19	„	„	19	
„	800	150	„	„	11	„	„	11	f 40 idem.
„	400	180	300	„	6	„	„	6	
„	250	50	„	„	6	„	„	6	
„	440	350	367	„	4	„	„	4	
„	„	240	„	„	13	„	„	13	
„	290	125	450	„	7	„	„	7	
„	„	„	„	2	„	„	„	2	
„	150	„	„	9	„	„	„	9	f 1300 idem.
„	2 010	„	„	9	„	„	„	9	f 450 idem.
3	„	„	4 500	„	9	„	„	9	
„	235	„	„	„	8	„	„	8	f 56 idem.
480	9 250	„	„	„	23	„	„	23	f 32 idem.

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven. Hectaren.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1899 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond Hectaren.	Koffie. Kilogrammen.	Rijst. Kilogrammen.
Boven-Suriname .	Namrek		„	„	1	„	400
		Carolina	172	18	10	„	4 350
		Ajo	343	3	6	„	300
	Poenjoe		„	„	2	„	350
		Agira	„	2	4,8	„	1 106
		Moria	„	2	3	„	248
	Cadix		2	„	1,5	40	60
	Phedra		43	„	1,7	„	250
		Awarapassie	„	2	2	„	310
	Rama		429	„	0.5	„	„
	de Goede Vrede & C°. .		570	„	1	„	630
	Morea		600	„	1,5	„	255
	Beaumont		„	„	1,5	„	75
	Constantia		„	„	1	25	1 000
		Rhijnesberg	429	2	2,5	„	600
	Berg en Dal.		2018	„	6	„	2 145
	Matthijs (perceel land van B. Bolieu		2	„	1,2	„	200
	Victoria		3005	„	0,5	„	150
	Boschland.		8	„	1,8	„	500
				Totaal .	70,6	135	13 409
Beneden-Commewijne.		Hiesveld	56	2	2	„	„
		Tulpenburg	6	3	2,5	„	„
	Klein Bellevue		214	„	2,5	„	„
	Bruinendaal		130	„	10,7	„	„
		Cornelia'sburg	8	„	0,5	„	„
	Broederhoop		64	„	„	„	„
	Etablissement Rust en Werk.		2	„	0,5	20	„
				Totaal .	18,7	20	„
Boven-Commewijne.		Fairfield	960	4	6	225	„
	Courcabo		215	„	2	„	„
		Egmond	100	3	2	„	„
		Rustenburg	170	2	5	„	„
	Concordia.		200	„	3	„	„
	Arendsrust		950	„	4	„	„
	Utrecht.		100	„	1	„	„

Aardvruchten.	Bananen	Koorn. (Maïs).	Arbeiders.						AANMERKINGEN.
			Kleine landbouw.		Immigranten.	Andere.	Totaal.		
Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.	Eigenaren.	Pachters.					
„	185	„	„	5	„	„	5	f 52	houtwaren.
10 400	„	„	11	31	„	„	42	4 500	„
7 280	„	„	22	„	„	„	22	680	„
5 500	„	„	8	„	„	„	8	320	„
1 722	„	„	14	4	„	„	18	752	„
5 408	„	„	9	11	„	„	20	750	„
311	„	„	„	6	„	„	6		
2 700	„	„	8	„	„	„	8	250	„
340	70	„	„	4	„	„	4		
106	„	„	„	1	„	„	1		
1 680	„	1 000	„	9	„	„	9		
880	40	300	„	4	„	„	4		
250	„	„	22	„	„	„	22	1 200	„
2 400	200	400	„	14	„	„	14		
1 300	200	„	3	„	„	„	3	320	„
10 150	372	„	„	112	„	„	112	900	„
80	50	„	„	„	„	„	„		
„	„	„	„	2	„	„	2		
70	25	150	„	17	„	„	17	35	„
64 652	2 277	7 617	117	331	„	„	448	11 637	„
25	90	„	„	8	„	„	8		
„	150	200	„	8	„	„	8		
„	500	„	„	12	„	„	12		
210	810	650	„	12	„	„	12		
30	20	40	„	1	„	„	1		
„	„	„	2	„	„	„	2	200	„
„	„	„	„	„	„	3	3		
265	1 570	890	2	41	„	3	46	200	„
600	315	„	„	8	„	5	13	300	„
500	„	„	„	4	„	„	4	20	„
75	50	200	„	5	„	„	5	25	„
105	150	120	3	4	„	6	13	35	„
„	40	200	4	„	„	„	4		
„	40	1 000	„	6	„	„	6	75	„
50	50	„	„	1	„	„	1		

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1899 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond.	Koffie.	Rijst.
			Hectaren.		Hectaren.	Kilogrammen.	Kilogrammen.
Bov.-Commewijne		Quapibo	2 490	3	4	10	„
		Copie	2 000	4	8	„	„
				Totaal	35	235	„
Cottica.		Munnickendam	365	2	1	„	„
		Nieuw Eendracht . . .	300	8	4	„	„
	Boksweide.		150	„	1	„	„
		La Solitude	867	2	3	„	„
				Totaal	9	„	„
Marowijne . . .	Perceel van E. G. Fantan		2	„	1	„	„
	„ „ A. F. Ravales		2	„	2	„	„
	„ „ F. G. Fantan		4	„	2	„	„
	„ „ P. John . .		2	„	2	„	„
	„ „ J. Blikslager		2	„	1	„	„
	„ „ W. Landveld		2	„	2	„	„
	„ „ A. F. Bikado		2	„	2	„	„
	„ „ W.H. Sommer		3	„	2	„	„
				Totaal	14	„	„

RECAPI

Nickerie	18 [1]) gronden en voormalige plantages	„	„	150	13	„
Coronie	8 „ „ „ „	„	„	77,6	„	„
Ben.-Saramacca .	189 „ „ „ „	„	„	194	„	„
Boven-Saramacca .	50 „ „ „ „	„	„	79,75	975	8 500
Beneden-Suriname	9 [2]) „ „ „ „	„	„	23,1	„	2 000
Beneden-Para . .	6 „ „ „ „	„	„	59,1	„	9 000
Boven-Para . . .	34 „ „ „ „	„	„	313,8	40	6 390
Boven-Suriname .	32 „ „ „ „	„	„	70,6	135	13 409
Ben-Commewijne .	7 „ „ „ „	„	„	18,7	20	„
Bov.-Commewijne .	9 „ „ „ „	„	„	35	235	„
Cottica	4 „ „ „ „	„	„	9	„	„
Marowijne . . .	8 „ „ „ „	„	„	14	„	„
	374 gronden en voormalige plantages	„	„	1044,20	1418	39 299

[1]) De vestigingsplaats Paradise als één grond gerekend.

[2]) De perceelen aan de noordzijde van de Mahonielaan als één grond gerekend; evenzoo die aan de achtererven van de Gravenstraat

Aardvruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs.)	Arbeiders.					AANMERKINGEN.
			Kleine landbouw.		Immigranten.	Andere.	Totaal.	
Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.	Eigenaren.	Pachters.				
100	„	„	„	8	„	10	18	f 200 houtwaren.
4 000	„	1 200	„	12	„	15	27	600 „
5 430	645	2 720	7	48	„	36	91	1 255 „
120	30	260	„	3	„	„	3	
170	95	360	„	11	„	„	11	
20	30	„	2	„	„	„	2	
40	65	120	„	2	„	„	2	
350	220	740	2	16	„	„	18	
„	5	200	„	„	„	„	„	
50	200	300	„	1	„	1	2	
150	„	100	„	„	„	„	„	
100	20	50	„	1	„	1	2	
„	50	„	„	1	„	1	2	
50	20	„	„	1	„	1	2	
„	100	„	„	1	„	„	1	
„	50	„	„	1	„	1	2	
350	445	650	„	6	„	5	11	

TULATIE.

1 080	2 740	18 129	25	233	„	18	276	
7 005	2 035	8 800	131	38	„	28	197	256 650 stuks kokosnoten.
26 550	18 744	42 360	„	620	„	„	620	f 784 houtwaren.
30 650	3 137	16 725	101	139	„	„	240	f 1285 houtwaren.
15 100	5 285	5 183	90	255	„	„	345	f 52 groenten.
5 200	2 000	17 200	7	106	„	1	114	f 2305 groenten; 200 bossen bacoves.
181 275	3 235	11 185	866	207	„	1	1 074	f 15 735 houtwaren.
64 652	2 277	7 617	117	331	„	„	448	11 637 „
265	1 570	890	2	41	„	3	46	200 „
5 430	645	2 720	7	48	„	36	91	1 255 „
350	220	740	2	16	„	„	18	
350	445	650	„	6	„	5	11	
337 907	42 333	132 199	1 348	2 040	„	92	3 480	

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE T.

N°. 29.

RECAPITULATIE

OP DE

PRODUCTIE-STATEN

over 1899.

PLANTAGES EN GRONDEN WAAR GETEELD WORDT.	Uitgestrektheid in bebouwing op ultimo December 1899.	Suiker.		Melasse.	Rum.	Dram.	Cacao.
		Muscovado.	Vacuumpan.				
	Hectaren.	Kilogrammen.	Kilogrammen.	Liters.	Liters.	Liters.	Kilogrammen.
Suiker	2 076	250 000	9 316 752	1 230 998	844 725	„	36 200
Cacao	13 522,4	„	„	„	„	„	3 933 745
Andere producten, niet tegelijk met suiker of cacao	1 044,20	„	„	„	„	„	„
Voor de cultures in allodialen eigendom of in huur uitgegeven, gedeeltelijk in bebouwing, doch waarvan nog niet is geoogst	70,55	„	„	„	„	„	„
Totaal. . . .	16 713,15	250 000	9 316 752	1 230 998	844 725	„	3 969 945

Koffie.	Rijst.	Aardvruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs.)	Kokosnoten.	ARBEIDERS. Kleine landbouw.				
						Eigenaren.	Pachters.	Immigranten.	Niet-immigranten.	Totaal.
Kilogrammen.	Kilogrammen.	Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.	Stuks.					
4 309	„	„	200	„	„	„	„	2 481	2 491	4 972
354 754	52 834	340 952	314 480	455 334	556 300	3 019	4 145	3 164	3 399	13 727
1 418	39 299	337 907	42 333	132 199	256 650	1 348	2 040	„	92	3 480
„	„	„	„	„	„	3	32	„	64	99
360 481	92 133	678 859	357 013	587 533	812 950	4 370	6 217	5 645	6 046	22 278

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE U.

N°. 30.

STAAT

aanwijzende den arbeid in 1899 door creolen en andere niet onder contract verbonden arbeiders verricht en het loon door hen verdiend op plantages waar immigranten gevestigd zijn. 1)

1) De cijfers in dezen staat voorkomende betreffen niet alle plantages in de kolonie Suriname, maar enkel die, welke geregeld met gehuurd werkvolk in éene hand bewerkt worden.

DISTRICTEN.	Aantal plantages en gronden.	c. creolen. a andere niet onder contract verbonden arbeiders.	Aantal arbeiders. Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Aantal taken. Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.
Nickerie	1	c.	1	1	„	„	2	97 1/2	104 3/4	„	„
		a.	12	3	1	„	16	2 819 1/4	266 3/4	49 3/4	„
Coronie	4	c.	27	45	11	8	91	3 709	5 828	1 250	780
		a.	1	„	„	„	1	188	„	„	„
Beneden-Saramacca	5	c.	12	7	„	1	20	865	1 502	„	32
		a.	39	6	„	„	45	8 783	677	„	„
Beneden-Suriname	3	c.	19	44	„	„	63	4 635 1/2	11 266 1/2	„	„
		a.	49	9	2	3	63	13 988	1 595 1/2	66 1/2	74
Beneden-Para	2	c.	11	15	1	„	27	3 878	2 400 1/4	99 1/2	„
		a.	9	1	„	„	10	1 790 3/4	217 1/2	„	„
Boven-Para	1	c.	„	„	„	„	„	„	„	„	„
		a.	9	2	„	„	11	1 874	137	„	„
Boven-Suriname	2	c.	1	1	„	„	2	24	186	„	„
		a.	12	4	„	„	16	2 478	608	„	„
Beneden-Commewijne	3	c.	58	82	14	15	169	18 737	17 090	2 985	1 920
		a.	44	13	1	1	59	11 424	2 139	134	31
Cottica	1	c.	7	8	1	1	17	927 3/4	762 1/2	127 1/4	42
		a.	6	1	„	„	7	1 329 3/4	128	„	„
Totaal creolen		c.	136	203	27	25	391	32 873 3/4	39 140	4 461 3/4	2 774
„ andere niet onder contract verbonden arbeiders		a.	181	39	4	4	228	44 674 3/4	5 768 3/4	250 1/4	105
Totaal-generaal		c. en a.	317	242	31	29	619	77 548 1/2	44 908 3/4	4 712	2 879

130 048 1/4 taak.

Bedrag van het verdiende loon.				Laagste en hoogste loon gedurende eene week verdiend.			
Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.
f 86,00	f 63,00	"	"	f 2,00—f 8,50	f 1,25—f 4,00	"	"
2 536,00	160,20	f 17,50	"	2,40— 7,50	1,80— 3,75	f 0,30—f 3,00	"
3 301,47^{5}	3 923,69^{5}	351,31	f 170,26	2,25— 7,50	1,50— 7,50	0,75— 1,50	f 0,70—f 1,50
125,60	"	"	"	4,20— 4,20	"	"	"
612,45	861,03	"	19,25	1,80— 6,50	1,80— 4,80	"	"
5 256,15	410,90	"	"	3,60— 7,00	0,90— 4,80	"	"
4 348,97	6 054,92	"	"	0,80— 18,00	0,50— 7,80	"	"
11 589,53	914,85	35,70	39,00	0,60— 6,80	0,30— 5,90	0,75— 1,50	0,60— 0,90
2 496,00	1 428,92	30,91	"	0,80— 9,55	0,50— 3,90	0,30— 1,40	"
1 305,56	85,92	"	"	1,00— 5,25	0,60— 2,50	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"
1 248,57	73,90	"	"	2,40— 6,50	1,20— 4,20	"	"
22,97	61,95	"	"	6,00— 9,00	2,40— 4,80	"	"
2 017,60	486,76	"	"	0,80— 6,02	0,80— 5,20	"	"
14 780,69	10 598,88	1 897,85	1 165,65	1,50— 10,50	0,75— 6,50	0,60— 3,50	0,90— 2,40
7 531,81	1 401,09	80,10	18,60	0,90— 7,54	0,60— 4,50	0,60— 2,40	0,50— 2,40
711,00	441,80	67,45	28,70	3,20— 5,50	1,80— 3,00	1,50— 1,80	0,90— 1,20
969,40	90,40	"	"	3,00— 4,50	2,70— 4,20	"	"
f 26 359,55^{5}	f 23 434,19^{5}	f 2 347,52	f 1 383,86	f 0,80—f 18,00	f 0,50—f 7,80	f 0,30—f 3,50	f 0,70—f 2,40
32 580,22	3 623,92	133,30	57,60	0,60— 7,54	0,30—f 5,90	0,30— 3,00	0,50— 2,40
f 58 939,77^{5}	f 27 058,11^{5}	f 2 480,82	f 1 441,46				

f 89 920,17 verdiend loon.

STAAT

aantoonende den arbeid in 1899 door creolen en andere niet onder contract verbonden arbeiders verricht en het loon door hen verdiend op plantages waar immigranten gevestigd zijn. 1)

1) De cijfers in dezen staat voorkomende betreffen niet alle plantages in de kolonie Suriname, maar enkel die, welke geregeld met gehuurd werkvolk in ééne hand bewerkt worden.

DISTRICTEN.	Aantal plantages en gronden.	*c.* creolen. *a.* andere niet onder contract verbonden arbeiders.	Aantal arbeiders. Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Aantal taken. Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.
Nickerie	5	*c.*	77	35	18	9	139	18 567	6 012$^{3}/_{4}$	1 727$^{1}/_{4}$	728^{1}…
		a.	414	112	30	24	580	94 427$^{3}/_{4}$	15 780$^{3}/_{4}$	2 835	1 433
Beneden-Saramacca.	10	*c.*	16	5	1	„	22	2 572	114	7	„
		a.	87	31	5	„	123	20 541	5 063	242	„
Beneden-Suriname	[1]) 16	*c.*	75	82	9	„	166	17 105$^{1}/_{2}$	12 381$^{1}/_{4}$	749$^{3}/_{4}$	„
		a.	426	158	33	19	636	89 779$^{3}/_{4}$	24 737$^{1}/_{2}$	3 762$^{1}/_{4}$	1 115^{1}…
Beneden-Para.	1	*c.*	1	1	„	„	2	17	62$^{3}/_{4}$	„	„
		a.	5	2	2	„	9	1 500$^{3}/_{4}$	312$^{1}/_{4}$	263$^{1}/_{4}$	„
Boven-Para.	3	*c.*	1	1	„	„	2	110	37	„	„
		a.	22	9	„	„	31	4 372	1 192	„	„
Boven-Suriname	4	*c.*	5	1	„	„	6	1 184	292	„	„
		a.	58	26	5	4	93	13 683	4 318	512	279
Beneden-Commewijne	29	*c.*	301	76	22	8	407	82 532$^{1}/_{2}$	14 228$^{1}/_{2}$	3 012$^{1}/_{4}$	384$^{1}/$…
		a.	901	247	36	20	1 204	197 780	40 901	6 490$^{3}/_{4}$	2 030^{1}…
Boven-Commewijne.	1	*c.*	4	2	1	1	8	1 304	534	16	40
		a.	14	9	4	1	28	3 050	830	363	120
Cottica	2	*c.*	39	3	2	„	44	13 313	479	477	„
		a.	135	28	7	„	170	25 267	3 715	915	„
Totaal creolen.		*c.*	519	206	53	18	796	136 705	34 141$^{1}/_{4}$	5 989$^{1}/_{4}$	1 152^{1}…
„ andere niet onder contract verbonden arbeiders		*a.*	2 062	622	122	68	2 874	450 401$^{1}/_{4}$	96 849$^{1}/_{2}$	15 383$^{1}/_{4}$	4 977^{3}…
Totaal-generaal . . .		*c.* en *a.*	2 581	828	175	86	3 670	587 106$^{1}/_{4}$	130 990$^{3}/_{4}$	21 372$^{1}/_{2}$	6 130^{1}…
								745 599$^{3}/_{4}$ taak.			

[1]) Waaronder de Cultuurtuin.

N.B. Bovendien werd nog aan ploegwerkers in Beneden-Commewijne een bedrag van f 40 471,13 en in Beneden-Saramacca een bedrag van f 2473,51 uitbetaald zonder dat het getal arbeiders en het aantal van de door hen geleverde taken konden worden opgegeven.

Bedrag van het verdiende loon.				Laagste en hoogste loon gedurende eene week verdiend.			
Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.
f 14 487,57	f 3 634,52	f 550,00	f 239,45	f 2,25—f 11,00	f 1,80—f 4,00	f 1,20—f 3,00	f 0,60—f 2,40
72 067,71	9 979,20	956,31	462,55	1,80— 12,00	1,20— 4,50	0,90— 3,60	0,75— 3,60
2 584,79	66,25	4,30	„	1,50— 12,60	0,90— 6,00	0,75— 1,50	„
15 338,55	2 025,37	147,54	„	1,00— 8,20	0,30— 4,80	0,60— 4,80	„
16 992,33	7 455,75	300,38	„	0,80— 14,50	0,60— 6,95	0,40— 4,90	„
64 864,91	14 884,17	1 464,30	432,76	0,80— 11,00	0,40— 7,70	0,30— 2,90	0,30— 3,00
17,05	42,30	„	„	0,80— 7,40	0,60— 2,40	„	„
915,59	178,27	157,37	„	0,90— 7,00	0,75— 3,00	1,20— 4,20	„
177,70	24,60	„	„	0,80— 12,00	0,90— 3,60	„	„
3 216,41	700,37	„	„	0,60— 9,14	0,60— 4,00	„	„
1 334,84	169,55	„	„	0,80— 12,00	0,50— 3,60	„	„
10 716,06	2 471,21	246,25	118,95	0,75— 6,80	0,60— 4,05	0,40— 3,00	0,40— 2,10
95 483,82	9 641,92	1 456,65	13,40	0,80— 23,60	0,30— 7,10	0,90— 3,60	1,05— 3,60
157 058,85	24 717,73	2 345,80	603.29	0,30— 12,50	0,30— 6,86	0,75— 3,20	0,25— 2,50
1 074,80	334,70	10,90	24,00	4,80— 7,00	3,00— 4,00	0,80— 1,20	0,80— 1,50
2 271,50	499,70	217,90	71,20	3,60— 6,00	2,10— 3,60	1,00— 1,50	1,00— 1,50
12 770,80	264,90	215,30	„	4,80— 12,50	3,60— 9,60	0,80— 2,40	„
20 191,40	2 227,70	402,40	„	1,90— 7,20	0,90— 3,60	0,90— 1,80	„
f 144 923,70	f 21 634,49	f 2 537,53	f 276,85	f 0,80—f 23,60	f 0,30—f 9,60	f 0,40—f 4,90	f 0,60—f 3,60
346 640,98	57 683,72	5 937,87	1 688,75	0,30 — 12,50	0,30—f 7,70	0,30— 4,80	0,25— 3,60
f 491 564,68	f 79 318,21	f 8 475,40	f 1 965,60				

f 581 323,89 verdiend loon.

STAAT

aantoonende den arbeid in 1899 door immigranten verricht en

het door hen verdiende loon.

DISTRICTEN.	Aantal plantages.	Aantal arbeiders.					Aantal taken.			
		Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.
Nickerie	5	229	89	8	7	333	49 572$^{3}/_{4}$	13 798$^{1}/_{4}$	1 134$^{3}/_{4}$	664$^{1}/$[illegible]
Beneden-Saramacca.	10	195	69	1	„	265	42 435	11 643	56	„
Beneden-Suriname	16 ¹)	970	411	1	„	1 382	201 268$^{1}/_{4}$	59 057$^{1}/_{4}$	225	„
Beneden-Para.	1	37	10	„	„	47	8 036	1 677	„	„
Boven-Para	3	100	38	„	„	138	20 850	5 986	„	„
Boven-Suriname	5	133	44	„	„	177	28 738	7 241	„	„
Beneden-Commewijne	29	2 497	921	3	1	3 422	462 630$^{1}/_{2}$	116 371$^{3}/_{4}$	377	14$^{1}/$[illegible]
Boven-Commewijne.	1	43	13	„	„	56	8 747	1 776	„	„
Cottica	2	370	108	„	„	478	61 341	15 224	„	„
Totaal	„	4 574	1 703	13	8	6 298	883 618$^{1}/_{2}$	232 774$^{1}/_{4}$	1 792$^{3}/_{4}$	678^{3}[illegible]
							1 118 864$^{1}/_{4}$			

¹) Waaronder de cultuurtuin.

Bedrag van het verdiende loon.				Laagste en hoogste loon gedurende eene volle week verdiend.			
Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.
f 31 844,82	f 6 932,20	f 312,70	f 173,35	f 2,20— f 11,10	f 1,10— f 3,60	f 1,00— f 2,40	f 0,75— f 1,80
27 626,41	6 682,20	33,82	„	1,20- 6,00	0,90— 4,80	0,60— 1,50	„ „
133 866,65	33 459,71	44,12	„	0,30— 12,50	0,30— 7,60	0,90— 1,75	„ „
6 199,98	971,60	„	„	1,35— 6,00	1,40— 3,45	„ „	„ „
14 170,99	2 922,96	„	„	0,60— 9,14	0,75— 4,10	„ „	„ „
19 211,72	3 914,11	„	„	0,60— 7,00	0,40— 4,20	„ „	„ „
306 403,95^{5}	67 848,40^{5}	165,70	8,60	0,30— 11,30	0,30— 5,98	1,50— 2,10	0,90— 1,00
5 703,30	1 076,40	„	„	1,60— 4,80	1,20— 3,00	„ „	„ „
46 348,10	8 757,40	„	„	1,50— 6,00	1,20— 3,60	„ „	„ „
f 591 375,92^{5}	f 132 564,98^{5}	556,34	181,95	0,30— 12,50	0,30— 7,60	0,60— 2,40	0,75— 1,80

f 724 679,20 verdiend loon.

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE X[1].

N°. 33.

VERORDENING van 26 Augustus 1899, betreffende vergunning tot het instellen van een onderzoek naar de geschiktheid van terreinen voor de tabakscultuur.

IN NAAM DER KONINGIN!

DE WAARNEMENDE GOUVERNEUR VAN SURINAME,

In overweging genomen hebbende: dat het wenschelijk is eene gunstige beschikking mogelijk te maken op eene door den heer J. O. Harken gedane aanvraag om vergunning tot het instellen van een onderzoek naar de geschiktheid van terreinen voor de tabakscultuur;

heeft, den Raad van Bestuur gehoord, na verkregen goedkeuring der Koloniale Staten,

vastgesteld onderstaande verordening:

Art. 1.

Door den Gouverneur kan aan den heer J. O. Harken met inachtneming van de bepalingen dezer verordening en voorts onder zoodanige voorwaarden als de Gouverneur dienstig zal achten, vergunning worden verleend tot het instellen van een onderzoek naar de geschiktheid voor tabakscultuur van terreinen gelegen ten noorden van Berg-en-Dal, tusschen de Saramacca- en Suriname-rivieren en zich verder west- en oostwaarts van die rivieren uitstrekkende en een gedeelte van het stroomgebied van de Tempati omvattende, tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van 125 000 H.A.

Art. 2.

De vergunning zal kosteloos worden verleend voor den tijd van tien jaren, ingaande met de dagteekening van de vergunning.

Art. 3.

De vergunning kan, onder goedkeuring van den Gouverneur, aan eene in Nederland of in Suriname gevestigde vennootschap worden overgedragen.

Art. 4.

Gedurende den tijd waarvoor de vergunning verleend is, zal de houder van de vergunning gedeelten van de in onderzoek uitgegeven terreinen, met inachtneming van de daaromtrent bestaande bepalingen, in allodialen eigendom en erfelijk bezit kunnen aanvragen, tot een maximum van 50 000 H.A.

De op de wijze in het vorige lid bedoeld te kiezen terreinen zullen geen geringere oppervlakte dan van 500 H.A. mogen hebben.

De aanvragen worden niet ingewilligd wanneer, ter beoordeeling van den Gouverneur, de uitgestrektheid van het aangevraagde terrein langs den rivieroever niet in behoorlijke evenredigheid staat tot de gevraagde oppervlakte.

Deze allodiale eigendom en erfelijk bezit omvat niet de bevoegdheid tot het doen van onderzoek naar en de ontginning van delfstoffen. voor welk een en ander de vergunning of concessie overeenkomstig de algemeene voorschriften daaromtrent en tegen de daarvoor vastgestelde betaling door den allodialen eigenaar en erfelijken bezitter kan worden aangevraagd.

Terreinen, volgens de bepalingen van dit artikel in allodialen eigendom en erfelijk bezit uitgegeven, mogen niet worden overgedragen dan aan:

Nederlanders;

ingezetenen van Nederland;

ingezetenen van Suriname;

vennootschappen in Nederland gevestigd;

vennootschappen Suriname gevestigd.

Art. 5.

Concessiën of vergunningen van welken aard ook in de te onderzoeken terreinen aangevraagd door anderen worden, met inachtneming van het in art. 6 bepaalde, eerst aan den houder der vergunning aangeboden, die binnen twee maanden nadat hem de mededeeling van zoodanige aanvraag is gedaan aan den Gouverneur zal moeten verklaren of hij al dan niet zijne keuze vestigt op het aangevraagd terrein om het deel te doen uitmaken van de in allodialen eigendom en erfelijk bezit te verkrijgen oppervlakte, op welke verklaring niet kan worden teruggekomen.

De houder der vergunning kan, wanneer hij zijne keuze niet op de aangevraagde terreinen vestigt, aan den Gouverneur mededeelen de bezwaren die hij met het oog op de door hem beoogde onderneming tegen eene gunstige beschikking op de aanvraag heeft.

Worden de ingebrachte bezwaren door den Gouverneur gegrond geacht, dan houdt de Gouverneur daarmede rekening bij de beschikking op de gedane aanvraag.

Art. 6.

Concessiën of vergunningen door anderen aangevraagd in de landstreek gelegen tusschen Suriname- en Marowijne-rivieren worden, voor zoover de aanvrage niet voor landbouw is geschied, eerst aan den houder van de vergunning aangeboden, *nadat* door de houders van de vergunning, verleend ingevolge de verordening van 21 December 1896 (*Gouvernementsblad* n°. 55), zal zijn verklaard dat zij hunne keuze niet op het aangevraagde terrein vestigen.

Het aanbod in het vorige artikel bedoeld heeft geen plaats ten aanzien van aanvragen gedaan door de houders van de vergunning, verleend ingevolge de verordening van 21 December 1896 (*Gouvernementsblad* n°. 55).

Art. 7.

Deze verordening treedt in werking op den dag harer afkondiging.

Gegeven te Paramaribo, den 26sten Augustus 1899.

van Oosterzee.

De Gouvernements-Secretaris,

C. F. Schoch.

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE X².

N°. 31.

Bij resolutie van 16 December 1899 lit. B, n°. 8936 is aan den heer J. O. Harken, onder de bepalingen opgenomen in de verordening van 26 Augustus 1899 (*Gouvernementsblad* n°. 41) betreffende vergunning tot het instellen van een onderzoek naar de geschiktheid van terreinen voor de tabakscultuur, en verder onder de hierna opgenomen voorwaarden, vergunning verleend tot het instellen van een onderzoek naar de geschiktheid voor tabakscultuur van terreinen, gelegen ten noorden van Berg en Dal, tusschen de Saramacca- en Surinamerivieren en zich verder West- en Oostwaarts van die rivieren uitstrekkende en een gedeelte van het stroomgebied van de Tempatie omvattende, tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van 125 000 H.A.

Art. 1.

Het onderzoek zal geschieden met eerbiediging van rechten van derden; ingeval van verschil daaromtrent, overeenkomstig de voorschriften door of van wege den Gouverneur te geven.

Art. 2.

De vergunning wordt verleend voor den tijd van tien jaren, te rekenen van de dagteekening van deze beschikking.

Art. 3.

Het onderzoek zal geregeld moeten worden voortgezet ten genoegen van den Gouverneur.

Art. 4.

Het onderzoek mag niet benut worden voor onderzoek naar en exploitatie van delfstoffen of producten van den bodem.

Niettemin behooren delfstoffen en andere zaken, die bij het onderzoek gevonden worden, aan de houders der vergunning.

Art. 5.

De houder der vergunning kan op het terrein waarvoor hem de vergunning is verleend, alle voor zijn onderzoek noodige inrichtingen en werken maken.

De materialen welke het bosch zoowel daartoe als voor zijne gereedschappen oplevert, mag hij gebruiken en verwerken.

Art. 6.

Contracten in de kolonie met arbeiders gesloten, zullen worden aangegaan ten overstaan van de daartoe bij algemeene verordeningen aangewezen ambtenaren, en bij ontstentenis van zoodanige aanwijzing, ten overstaan van de ambtenaren, daartoe door den Gouverneur aan te wijzen.

Art. 7.

Bij den aanvang van elk kwartaal wordt aan den commissaris van het district waar gewerkt wordt, of aan een anderen door den Gouverneur aangewezen ambtenaar opgave gedaan van de namen, den landaard en den leeftijd van de arbeiders en andere personen, die bij de werkzaamheden worden gebezigd en van de personen, die langer dan eene maand op de plaats, waar gewerkt wordt, verblijven.

Art. 8.

De gebouwen en de verblijfplaatsen voor de arbeiders zullen zoodanig moeten worden ingericht en de onderzoekingswerken zoodanig worden uitgevoerd, dat noch voor het leven en de gezondheid van de bij den arbeid gebezigde personen noch voor de algemeene veiligheid gevaar ontstaat.

Art. 9.

Ter plaatse waar gewerkt wordt moeten aanwezig zijn de dagelijks meest noodige geneesmiddelen en verbandstukken als bedoeld bij de bijzondere en algemeene voorschriften op dit stuk uitgevaardigd of nader uit te vaardigen.

Art. 10.

De houder der vergunning kiest domicilie te Paramaribo voor alles wat op deze vergunning betrekking heeft en kan zich daar laten vertegenwoordigen door een gemachtigde.

Alvorens als vertegenwoordiger te kunnen optreden moet de gemachtigde als zoodanig door den Gouverneur zijn erkend.

Hij wordt, wanneer de Gouverneur dit noodig acht, binnen een door den Gouverneur te bepalen termijn, door een ander vertegenwoordiger vervangen.

Art. 11.

De mededeeling van aanvragen, bedoeld in art. 5, eerste lid juncto art. 6 van de verordening geschiedt door of van wege den Gouverneur schriftelijk aan den houder der vergunning of zijn vertegenwoordiger.

De verklaring van den houder der vergunning of zijn vertegenwoordiger in antwoord op de mededeeling, geschiedt mede schriftelijk.

Van de gouvernements-secretarie kan een bewijs van ontvangst van deze verklaring worden gevorderd.

Art. 12.

Gedurende het onderzoek heeft de houder der vergunning de bevoegdheid terreinen aan te wijzen in de landstreek, bedoeld

in deze vergunning, tot een maximum-uitgestrektheid van 50 000 H.A., om deel uit te maken van de oppervlakte, die hij in allodialen eigendom en erfelijk bezit kan aanvragen, krachtens de bepaling van art. 4 eerste lid van de verordening.

De keuze, hetzij deze uit eigen beweging geschiedt, hetzij ze betreft terreinen door anderen voor of na den aanvang van het onderzoek aangevraagd of gedeelten daarvan, mag niet zoodanig bepaald worden, dat de exploitatie van andere terreinen daardoor onmogelijk of ernstig belemmerd zoude worden, of dat de kans op aanvraag van aanliggende of in de nabijheid gelegen terreinen door anderen daardoor aanzienlijk zoude worden verminderd, of wel, dat de uitgestrektheid van het langs den rivieroever aangevraagde terrein niet in behoorlijke evenredigheid zoude staan tot het overige aangevraagde terrein, een en ander ter beoordeeling van den Gouverneur.

Op eene eenmaal gedane keuze van terreinen kan niet worden teruggekomen.

Art. 13.

Van de gekozen terreinen, voor zoover niet dadelijk in allodialen eigendom en erfelijk bezit aangevraagd, wordt telkens eene kaart in duplo overgelegd, overeenkomstig de eischen, gesteld bij art. 11, 3de lid, en art. 12 van de goudverordening van 7 September 1882 (*Gouvernementsblad* 1897, n°. 1).

Art. 14.

Blijken terreinen ongeschikt voor de tabakscultuur, dan wordt daarvan door den houder van de vergunning kennis gegeven aan den Gouverneur, onder mededeeling dat hij van de bevoegdheid tot verder onderzoek op die terreinen afstand doet.

Art. 15.

Elke zes maanden wordt aan den Gouverneur in een verslag volledig mededeeling gedaan van de resultaten van het onderzoek.

Voorts wordt telkens zoo spoedig mogelijk voldaan aan elk verzoek om inlichtingen, door of van wege den Gouverneur gedaan.

Van alle kaarten, die naar aanleiding van het onderzoek worden vervaardigd, wordt telkens zoo spoedig mogelijk eene volledige copie aan den Gouverneur gezonden.

Art. 16.

De Gouverneur behoudt zich voor, indien hij dit noodig acht, de voorwaarden, waaronder de vergunning wordt verleend, te wijzigen of aan te vullen.

Art. 17.

Bij niet-nakoming door of van wege den houder der vergunning van een der aan de vergunning verbonden voorwaarden, kan de vergunning worden ingetrokken.

Art. 18.

Waar in de voorgaande artikelen sprake is van „de verordening" wordt daarmede bedoeld de verordening van 26 Augustus 1899 (*Gouvernementsblad* n°. 41), betreffende vergunning tot het instellen van een onderzoek naar de geschiktheid van terreinen voor de tabakscultuur.

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE X[3].

N°. 35.

STAAT van verleende en hernieuwde concessiën tot exploitatie van balata en van vergunningen tot onderzoek in 1899 en in de eerste vier maanden van 1900.

Districten.	In het jaar 1899.					Januari, Februari, Maart en April 1900.			
	Concessiën verleend ad 10 cts. per H.A.	Oppervakte in H.A.	Hernieuwd voor één jaar ad 10 cts. per H.A.	Vergunningen tot onderzoek voor 4 maanden [1])	Oppervlakte in H.A.	Concessiën verleend ad 10 cts. per H.A.	Oppervlakte in H.A.	Vergunningen tot onderzoek voor 4 maanden [1])	Oppervlakte in H.A.
Boven-Suriname .	9	24 768	[2]) 15 882	14	305 796	„	„	3	137 000
Nickerie	4	20 500	[3]) 10 000	26	3 181 268	7	35 500	13	1 542 126
Saramacca . . .	2	10 000	„	[4]) 13	1 358 129	4	27 910	6	628 477
Marowijne . . .	1	5 000	„	4	247 700	2	1 [illegible]56	„	„
Cottica.	„	„	„	1	21 860	„	„	„	„
	16	60 268	25 882	58	5 114 753	13	73 466	22	2 307 603

[1]) Deze vergunningen worden kosteloos verleend; voor de districten Nickerie en Marowijne werd de termijn van vier maanden gerekend in te gaan eene maand na dagteekening van de beschikking.

[2]) Van 1 concessie groot 36 819 H.A.

[3]) Van 2 concessiën groot respectievelijk 6850 en 5000 H.A.

[4]) Eene vergunning voor pl. m. 74 000 H.A. werd in 1900 met vier maanden verlengd.

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME

BIJLAGE Y.

N°. 36.

STAAT van den veestapel op ultimo December 1899.

DISTRICTEN.	Rundvee.	Paarden.	Ezels.	Muilezels.	Schapen.	Geiten.	Varkens.
Stad Paramaribo en hare buitenwijken	971	86	207	74	4	201	866
Nickerie.	258	4	10	23	41	95	74
Coronie	698	41	88	7	24	310	751
Beneden-Saramacca	220	3	1	»	»	160	29
Boven-Saramacca	2	»	»	»	»	»	»
Beneden-Suriname	2 312	90	93	22	25	343	279
Beneden-Para.	748	11	22	12	1	103	9
Boven-Para	274	2	»	»	9	78	422
Boven-Suriname.	73	4	2	8	2	6	7
Beneden-Commewijne.	780	43	2	11	75	402	151
Boven-Commewijne.	40	»	»	»	»	1	7
Cottica	95	5	»	6	»	27	22
Marowijne	»	»	»	»	»	»	10
Totaal	6 471	289	425	163	181	1 726	2 627

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE Z.

N°. 37.

STAAT

VAN DEN

INVOER DER KOLONIE SURINAME

over 1899.

ARTIKELEN.	NEDERLAND.		GR.-BRITANNIE.		Ver. Staten van N.-AMERIKA.		FRANKRIJK.		DEMERARY.	
	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Aardappelen (H.L.).	9 332 1/4	f 60 660	„	„	„	„	„	„	162	f 1 053
Aardewerk	„	33 091	„	f 705	„	f 55	„	f 73	„	651
Ammunitie:										
Geweren, karabijnen en buksen (Loopen).	434	4 340	39	390	15	150	„	„	„	„
Revolvers, pistolen en kamerbuksen (St.)	6	24	„	„	„	„	„	„	„	„
Gedeelten van genoemde wapens	„	212	„	„	„	„	„	„	„	„
Geweer- en pistoolkogels en hagels (K.G.)	5 416	3 250	2 546	1 528	„	„	„	„	857	514
Patronen voor achterladers (St.)	4 330	260	1 000	60	2 800	168	„	„	600	36
Patronen voor revolvers (St.) .	9 850	296	„	„	400	12	„	„	100	3
Percussiedopjes en slaghoedjes (St.)	1 029 500	2 059	143 250	287	2 000	4	„	„	66 600	133
Ledige hulzen (St.).	77 245	1 545	17 250	345	200	4	„	„	1 300	26
Buskruit (K.G.)	5 490	6 980	„	„	„	„	„	„	2	4
Asphalt	„	150	„	25	„	„	„	„	„	„
Azijn (L.)	6 530	784	„	„	18	2	„	„	„	„
Azijnzuur (L.).	2 699	4 317	„	„	„	„	„	„	„	„
Ballast	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Bier van alle soorten (L.) . .	650 467	247 177	20 711	7 870	2 733	1 039	„	„	9 960	3 785
Gemberale (L.)	„	„	„	„	„	„	„	„	120	48
Byouteriën	„	8 423	„	164	„	70	„	24	„	69
Blik in bladen	„	2 748	„	„	„	„	„	„	„	„
Blom of meel (K.G.)	10 775	1 293	„	„	3 007 812	360 937	„	„	705 111	84 611
Bodems, duigen en hoepels voor vaatwerk.	„	„	„	2 289	„	„	„	„	„	5 618
Boeken, lees-.	„	12 289	„	142	„	35	„	„	„	557
Boeken, albums, schrijf- en koopmans-	„	4 849	„	45	„	280	„	29	„	171
Boter, oleomargarine en ghee (K.G.).	146 069	189 890	1 071	1 392	28 248	17 009	„	„	3 880	2 580
Breeuwwerk (K.G.).	1 954	782	176	70	5 263	2 105	„	„	417	167
Bron- en mineraalwater (L.) .	15 063	6 025	108	43	„	„	„	„	1 688	675
Brood en beschuit (K.G.) . .	1 314	263	„	„	312 530	62 506	„	„	10 607	2 121
Chemicaliën	„	54 961	„	3 785	„	5 658	„	902	„	5 694
Dakbedekkings materialen (onbrandbare)	„	23 763	„	17 124	„	15 105	„	„	„	6 530
Drukinkt	„	78	„	„	„	„	„	„	„	„
Drukletters.	„	627	„	„	„	„	„	„	„	„
Drukpersen	„	75	„	„	„	„	„	„	„	„
Eetwaren (geconserveerd) . .	„	73 968	„	19 288	„	39 623	„	862	„	9 692
Ezels, muil- en steen- (St.) .	„	„	„	„	„	„	„	„	8	925

DE VOLGENDE LANDEN.

Y.	BARBADOS.		FR.-GUYANA.		CURAÇAO.		TRINIDAD.		DIVERSE PLAATSEN.		TOTAAL.	
rde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
053	90	f 585	″	″	″	″	″	″	196	f 1 274	9 780¼	f 63 572
651	″	32	″	f 260	″	″	″	″	″	″	″	34 878
″	″	″	113	1 130	″	″	″	″	″	″	601	6 010
″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	6	24
″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	212
514	″	″	208	125	″	″	″	″	″	″	9 027	5 417
36	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	8 730	524
3	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	10 350	311
133	″	″	3 000	6	″	″	″	″	″	″	1 244 350	2 489
26	″	″	16 200	324	″	″	″	″	″	″	112 195	2 244
4	″	″	1	2	″	″	″	″	″	″	3 493	6 986
″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	175
″	″	″	200	24	″	″	30	f 4	″	″	6 778	814
″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	2 699	4 317
″	″	750	″	″	″	″	″	″	″	″	″	750
785	″	″	9	3	″	″	″	″	″	″	683 880	259 874
48	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	120	48
69	″	″	″	295	″	″	″	″	″	″	″	9 045
″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	2 748
4 611	249	30	12	2	″	″	″	″	″	″	3 723 959	446 873
5 618	″	″	″	″	″	f 100	″	″	″	″	″	8 007
557	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	13 023
171	″	″	″	24	″	″	″	″	″	″	″	5 398
2 580	810	486	″	″	″	″	315	189	″	″	180 393	211 546
167	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	7 810	3 124
675	″	″	11	4	″	″	″	″	″	″	16 870	6 747
2 121	90	18	″	″	″	″	″	″	″	″	324 541	64 908
5 694	″	114	″	105	″	″	″	″	″	″	″	71 219
6 530	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	62 522
″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	78
″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	627
″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	″	75
9 692	″	11	″	12 811	″	26	″	″	″	972	″	157 258
925	48	5 765	″	″	3	105	″	″	″	″	59	6 795

UIT OF VIA DE

ARTIKELEN.	NEDERLAND.		GR.-BRITANNIË.		Ver. Staten van N.-AMERIKA.		FRANKRIJK.		DEMERARY.	
	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Fabriek-, landbouw- en stoomwerktuigen	»	f 73 719	»	f41 443	»	f90 267	»	»	»	f22 150
Garens	»	10 452	»	1 229	»	46	»	»	»	91
Gedistilleerd van 50 pct. z. a. bij 15° C. (L.)	133 243	85 256	1 133	1 463	813	1 057	1 616	f 2 205	1 194	1 456
Reukwaters, al of niet uit gedistilleerd bereid	»	11 810	»	188	»	2 150	»	162	»	150
Aether sulphuricus en chloroform (L.)	106	212	1	2	4	8	»	»	3	6
Houtgeest (L.)	60	30	»	»	72	36	»	»	»	»
Idem (voor slijters) (L.)	3 120	2 769	»	»	»	»	»	»	»	»
Glaswerk	»	16 466	»	1 752	»	988	»	»	»	518
Goud gemunt	»	42 000	»	48 000	»	75 000	»	»	»	»
Idem ruw (Gram)	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Granen en peulvruchten (K.G.)	213 113	46 885	107 122	23 566	124 225	27 330	»	»	210 308	46 268
Groenten	»	9 217	»	»	»	»	»	»	»	41
Harpuis	»	5	»	»	»	»	»	»	»	»
Hoeden	»	15 388	»	11 834	»	96	»	203	»	1 269
Hooi	»	»	»	»	»	330	»	»	»	941
Hout:										
Greenen- en pitch pinedeelen en planken (M³.)	»	»	»	»	1 446	28 920	»	»	100	2 000
Whitepine en alle andere soorten planken (M³.)	»	»	»	»	640	9 600	»	»	269	4 035
Al het overige	»	58	»	»	»	»	»	»	»	3 793
Huiden, vellen en leder (K.G.)	27 860	60 693	106	318	57	171	»	»	242	542
Instrnmenten, mathematische, physische en chirurgische	»	1 900	»	18	»	»	»	50	»	13
IJs	»	»	»	»	»	»	»	»	242	12
IJzer, band-, plaat- en staaf-	»	7 498	»	3 120	»	1 168	»	»	»	700
Idem bewerkt	»	76 576	»	12 145	»	5 097	»	»	»	9 913
Kaarsen (K.G.)	23 100	13 398	»	»	4 488	2 603	»	»	273	158
Kaas (K.G.)	160 784	93 255	23	13	35	20	»	»	30	17
Kalk	»	10 126	»	868	»	»	»	»	»	2 419
Cement	»	18 538	»	3 000	»	»	»	»	»	2 257
Klokken en pendules	»	4 747	»	85	»	283	»	»	»	»
Koek- en suikerbakkerswerk	»	25 101	»	5 538	»	263	»	»	»	913
Koffie (K.G.)	2 799	2 519	3 049	2 744	64	58	»	»	247	222
Koffers en trommels	»	3 937	»	2 635	»	677	»	»	»	334
Kool, houts-	»	»	»	»	»	»	»	»	»	92
Koper, ruw-	»	1 507	»	26	»	»	»	»	»	40
Kramerijen	»	75 911	»	5 600	»	13 046	»	2 193	»	10 110
Kruidenierswaren	»	33 822	»	2 844	»	1 376	»	»	»	4 237

VOLGENDE LANDEN.

BARBADOS.		FR.-GUYANA.		CURAÇAO.		TRINIDAD.		DIVERSE PLAATSEN.		TOTAAL.	
Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	f 227 579
"	f 8 967	"	"	"	"	"	"	"	"	"	20 785
17	19	446	f 464	"	"	660	f 1 732	"	"	139 122	93 652
"	"	"	27	"	"	"	"	"	"	"	14 487
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	114	228
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	132	66
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3 120	2 769
"	1	"	141	"	"	"	"	"	"	"	19 866
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	97 500
"	"	248 158[4]	347 423	"	"	"	"	"	"	248 158[4]	347 423
267	59	4 020	884	"	"	42 486	9 347	7 011	f 1 542	708 552	155 881
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	9 258
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	5
"	11	"	340	"	f 161	"	"	"	"	"	29 302
"	312	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1 583
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1 546	30 920
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	909	13 635
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3 851
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	28 265	61 724
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1 981
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	242	12
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	12 486
"	35	"	784	"	"	"	"	"	488	"	105 038
"	"	206	119	"	"	"	"	"	"	28 067	16 278
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	160 872	93 305
"	710	"	"	"	"	"	"	"	"	"	14 123
"	"	"	"	"	"	"	3 000	"	"	"	26 795
"	"	"	77	"	"	"	"	"	"	"	5 192
"	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"	31 818
"	"	"	"	2257	2 031	"	"	45	41	8 461	7 615
"	"	"	82	"	"	"	"	"	"	"	7 665
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	92
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1 573
"	158	"	584	"	755	"	1 018	"	719	"	110 094
"	33	"	8	"	3	"	5	"	467	"	42 795

ARTIKELEN.	UIT OF VIA DE									
	NEDERLAND.		GR.-BRITANNIE.		Ver. Staten van N.-AMERIKA.		FRANKRIJK.		DEMERARY.	
	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Kurk	„	f 1 583	„	„	,	„	„	f 3	„	f 69
Lampen	„	12 269	„	f 285	„	f 2 323	„	„	„	188
Lood	„	2 075	„	90	„	„	„	„	„	235
Lucifers in pakjes of doosjes van 72 of minder per pakje of doosje (Gros)	4 840	4 840	7½	8	10	10	„	„	53¾	54
Lucifers in pakjes of doosjes van meer dan 72 per pakje of doosje (Gros)	115	161	„	„	4 396½	6 155	„	„	45	63
Manufacturen (katoenen)	„	367 786	„	159 156	„	13 602	„	„	„	77 689
Idem (linnen)	„	17 088	„	1 683	„	„	„	124	„	179
Idem (wollen)	„	15 171	„	4 651	„	„	„	„	„	38
Idem (zijden)	„	1 792	„	1 179	„	„	„	„	„	71
Idem (gemaakte kleederen)	„	72 717	„	35 300	„	8 995	„	3680	„	12 714
Matrassen en kussens	„	4 361	„	183	„	48	„	„	„	112
Melasse of keukenstroop (L.)	118	35	„	„	„	„	„	„	„	„
Meststoffen	„	1 002	„	4 234	„	„	„	„	„	12 870
Meubels	„	20 591	„	1 345	„	7 641	„	„	„	2 503
Muziekinstrumenten	„	9 421	„	419	„	166	„	„	„	1 058
Naaimachines	„	4 578	„	1 963	„	1 663	„	„	„	56
Olie, raap-, olijf-, lijn-, patent-, machine-, (L.)	191 216	57 057	1910	759	3 438	1 853	476	571	9 112	3 950
Kerosine-olie (L.)	1 738	122	„	„	1 135 674	79 497	„	„	17 564	1 229
Naphta	29	15	„	„	„	„	„	„	„	„
Haar- en welriekende olie	„	2 190	„	41	„	„	„	29	„	92
Opium (K.G.)	14 4	230	114 1	1 826	„	„	„	„	„	„
Ganje	1	9	26	234	„	„	„	„	2 655	2 390
Paarden	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Papier	„	26 577	„	890	„	364	„	288	„	699
Parapluies	„	11 733	„	2 775	„	„	„	„	„	64
Patates en alle andere aardvruchten (K.G.)	„	„	„	„	„	„	„	„	293	15
Pik	„	56	„	28	„	651	„	„	„	84
Teer	„	896	„	32	„	552	„	„	„	152
Pyridine	„	612	„	„	„	„	„	„	„	„
Pinda (K.G.)	„	„	„	„	8 422	1 684	„	„	4 215	843
Planten, levende	„	229	„	„	„	„	„	100	„	15
Reuzel (K.G.)	931	326	162	57	2 602	911	„	„	1 082	379
Rietponten	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2 600
Rijst	4 950 769	519 831	173 495	18 217	5 170	543	„	„	57 408	6 028
Rijtuigen en wagens	„	976	„	10	„	376	„	„	„	366
Rijwielen (Stuks)	103	12 373	35	4 143	357	26 158	„	„	33	2 342

DE VOLGENDE LANDEN.

Y.	BARBADOS.		FR.-GUYANA.		CURAÇAO.		TRINIDAD.		DIVERSE PLAATSEN.		TOTAAL.	
...arde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
69	"	"	"	f 184	"	"	"	"	"	f 656	"	f 2 495
188	"	f 49	"	32	"	"	"	"	"	"	"	15 146
235	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2 400
54	280	280	"	"	$2^3/_4$	f 3	"	"	"	"	5 194	5 195
63	36	50	"	"	"	"	"	"	"	"	$4\,592^1/_2$	6 429
7 689	"	156	"	745	"	203	"	f 6	"	545	"	619 888
179	"	9	"	"	"	"	"	"	"	"	"	19 083
38	"	36	"	39	"	"	"	3	"	"	"	19 944
71	"	"	"	"	"	"	"	3	"	"	"	3 045
2 714	"	273	"	651	"	1497	"	882	"	18	"	136 727
112	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	4 704
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	118	35
2 870	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	18 106
2 503	"	80	"	117	"	90	"	"	"	952	"	33 319
1 058	"	"	"	93	"	"	"	"	"	684	"	11 841
56	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	8 260
3 950	860	447	373	448	"	"	1625	759	"	"	209 010	65 844
1 229	190	13	73	5	"	"	"	"	"	"	1 155 239	80 866
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	29	15
92	"	"	"	35	"	"	"	"	"	24	"	2 411
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	128^5	2 056
2 390	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	292^5	2 633
"	8	1200	"	"	"	"	"	"	"	"	8	1 200
699	"	"	"	78	"	"	"	"	"	"	"	28 896
64	"	"	"	10	"	"	"	"	"	"	"	14 582
15	2844	142	"	"	"	"	"	"	"	"	3 137	157
84	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	819
152	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1 632
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	612
843	"	"	"	"	38 347	7669	"	"	18 055	3611	69 039	13 807
15	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	344
379	"	"	10	4	"	"	"	"	"	"	4 787	1 677
2 600	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2 600
6 028	"	"	4449	467	"	"	"	"	"	"	5 191 291	545 086
366	"	451	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2 179
2 342	2	180	"	"	"	"	"	"	"	"	530	45 196

UIT OF VIA DE

ARTIKELEN.	NEDERLAND.		GR.-BRITANNIË.		Ver. Staten van N.-AMERIKA.		FRANKRIJK.		DEMERARY.	
	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Schepen, schuiten en vaartuigen	"	f "	"	"	"	f 375	"	"	"	140
Schilderijen (teekeningen)	"	1 687	"	f 39	"	"	"	"	"	248
Schoenen	"	30 954	"	12 840	"	597	"	f 69	"	2 821
Sigaren	9 331^{7}	37 328	7^{5}	30	24	96	"	"	6^{5}	26
Smeer, molen- (K.G.)	5 437	2 175	336	134	8 511	3 404	"	"	4 656	1 862
Snuif (K.G.)	70	140	"	"	"	"	"	"	"	"
Speelkaarten	"	757	"	"	"	"	"	"	"	"
Spek: gezouten (K.G.)	18	6	"	"	437 577	153 152	"	"	51 895	18 163
Idem, gerookt "	1 477	1 182	68	54	76	61	"	"	39	31
Idem, koppen "	"	"	"	"	"	"	"	"	630	95
Spijkers en nagels (K.G.)	80 234	16 849	3 446	724	2 845	597	"	"	7 369	1 547
Steen, gebakken metsel- (St.)	200 440	7 470	7 000	490	"	"	"	"	"	"
Idem bewerkt	"	3 169	"	"	"	783	"	"	"	"
Steenkolen (K.G.)	39 500	296	2 950 772	22 130	237 000	1 778	"	"	"	"
Suiker "	40 464	8 497	498	105	409	86	"	"	31	7
Tabak in bladen (K.G.)	1 053	474	"	"	36 946	16 626	"	"	2 348	1 057
Tabak gekorven "	29 322	41 051	281	393	81	113	"	"	4	6
Terpentijn (L.)	1 861	931	338	169	256	128	"	"	162	81
Thee (K.G.)	8 337	10 004	488	587	1 167	1 400	"	"	82	98
Touwwerk	19 356	12 581	104	68	140	91	"	"	700	455
Uien	28 672	2 867	2 097	210	"	"	"	"	32 931	3 293
Uitmonstering	"	1 028	"	"	"	"	"	"	"	"
Vee	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2 053
Verfwaren (K.G.)	160 074	80 037	3 318	1 659	426	213	"	"	4 131	2 066
Vernis (L.)	1 847	2 771	5	8	"	"	"	"	201	302
Visch: gezouten (K.G.)	1 123	135	360	43	508 763	61 052	"	"	253 419	30 410
" gerookt, leng en stokvisch (K.G.)	1 787	1 430	"	"	11 635	9 308	"	"	9 350	7 480
Zalm, gepekeld (K.G.)	"	"	"	"	2 002	801	"	"	2 953	1 181
Vleesch (gezouten (K.G.)	5 968	1 230	46	14	518 980	160 884	"	"	64 714	20 061
Idem (gerookt) "	760	1 520	"	"	"	"	"	"	"	"
Hammen uit Europa (K.G.)	8 092	10 115	531	664	"	"	"	"	263	329
Hammen en shoulders uit Amerika (K.G.)	"	"	"	"	138 202	52 517	"	"	3 495	1 314
Vruchten, versche en gedroogde	"	1 271	"	"	"	295	"	"	"	936
Vuurwerken	"	52	"	"	"	3 837	"	"	"	102
Wijn, waaronder Vermouth (L)	78 213	37 752	1 655	653	217	181	11 068	5 324	1 618	655
Zaad	"	224	"	"	"	6	"	"	"	"
Zakken	"	29 867	3 965	"	"	"	"	"	"	3 943
Zeep, ruwe (K.G.)	59 108	13 299	44 705	10 059	29 831	6 712	"	"	41 727	9 389

DE VOLGENDE LANDEN.

Y.	BARBADOS.		FR.-GUYANA.		CURAÇAO.		TRINIDAD.		DIVERSE PLAATSEN.		TOTAAL.	
rde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
140	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	f 515
248	"	"	"	"	"	"	"	f 30	"	"	"	2 004
321	"	f 188	"	f 173	"	f 6	"	9	"	f 72	"	47 729
26	7	28	"	"	2[7]	11	"	"	7[2]	29	9 386[6]	37 548
862	"	"	"	"	"	"	357	143	"	"	19 297	7 718
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	70	140
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	757
163	90	32	115	40	"	"	"	"	"	"	489 695	171 393
31	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1 660	1 328
95	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	630	95
547	"	"	15	3	"	"	"	"	"	"	93 909	19 720
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	207 440	7 960
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3 952
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3 227 272	24 204
7	"	"	384	81	"	"	"	"	8	2	41 794	8 778
057	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	40 347	18 157
6	"	"	1	1	"	"	"	"	"	"	29 689	41 564
81	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2 617	1 309
98	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	10 074	12 089
455	"	"	52	34	"	"	"	"	"	"	20 352	13 229
293	"	"	905	91	"	"	1 909	191	82 339	8 234	148 853	14 886
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1 028
053	"	5 799	"	"	"	"	"	7 500	"	50 828	"	66 180
066	90	45	"	"	"	"	"	"	"	"	168 039	84 020
302	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2 053	3 081
410	8 345	1 001	"	"	5	1	"	"	29	3	772 044	92 645
480	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	22 772	18 218
181	"	"	"	"	"	"	356	142	"	"	5 311	2 124
061	90	28	"	"	"	"	"	"	"	"	587 798	182 217
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	760	1 520
329	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	8 886	11 108
314	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	141 661	53 831
936	"	"	"	"	"	"	"	"	"	17	"	2 519
102	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3 991
655	"	"	9 234	4 554	"	"	"	"	3 623	1 403	105 628	50 522
"	"	"	"	"	"	"	"	56	"	"	"	286
3 943	"	"	"	"	"	"	"	"	"	25	"	37 800
9 389	27 611	6 212	1 949	439	"	"	"	"	"	"	204 931	46 110

ARTIKELEN.	UIT OF VIA DE									
	NEDERLAND.		GR.-BRITANNIE.		Ver. Staten van N.-AMERIKA.		FRANKRIJK.		DEMERARY.	
	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Zeep geparfumeerde (K.G.) . .	3 958	f 8 708	191	f 420	127	f 279	102	f 224	60	f 132
Zeegras	„	118	„	„	„	„	„	„	„	„
Zemelen	„	120	„	„	„	526	„	„	„	109
Zilver, (ruw)	„	7 822	„	„	„	1 688	„	„	„	250
Idem gemunt	„	147 000	„	„	„	„	„	2 350	„	„
Zink in bladen	„	2 794	„	162	„	„	„	„	„	115
Zout, ruw (K.G.)	175	4	„	„	45	1	„	„	9 062	181
Idem, geraffineerd (K.G.) . .	6 793	2 717	2 666	1 066	22	9	„	„	5 121	2 048
Diversen	„	16 756	„	16 314	„	1 298	„	„	„	11 715
Totaal . . .		f3 202 870		f536 491		f1 529 945		f 19 465		f494 208

(*) In den bovenstaanden staat is als waarde aangemerkt:

a. Wat betreft de goederen naar de waarde belast, de inkoopprijs zonder onkosten vermeerderd met 20 pct.

b. Wat betreft alle overige goederen, de inkoopprijs vermeerderd met de onkosten (verpakking, assurantie, commissieloon en vracht) tot aan de aankomst van het schip in Suriname.

VOLGENDE LANDEN.										TOTAAL.	
BARBADOS.		FR.-GUYANA.		CURAÇAO.		TRINIDAD.		DIVERSE PLAATSEN.			
Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
"	"	"	"	125	f 275	"	"	"	"	4 563	f 10 038
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	118
"	f 656	"	"	"	"	"	f 126	"	"	"	1 537
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	7 960
"	"	"	"	"	24	"	"	"	"	"	149 374
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3 071
282 643	5 653	"	"	115 703	2 314	"	"	"	"	407 628	8 153
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	14 602	5 840
"	413	"	f 614	"	"	"	"	"	f 9 593	"	56 703
	f 41 517		f 374 989		f 15 274		t 25 145		f 82 210		(*) f 6 122 112
											Invoerrecht: f 1 025 944,05

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE AA.

N°. 38

STAAT

VAN DEN

UITVOER DER KOLONIE SURINAME

over 1899.

PRODUCTEN.	NEDERLAND.		GROOT-BRITANNIE.		Vereenigde Staten van NOORD-AMERIKA.		FRANKRIJK.		DEMERARY.	
	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Arrowroot (K.G.)	12	f 12	„	„	„	„	„	„	„	„
Belata of Bolletrie-melk (K.G.)	117 769	164 876	„	„	„	„	832	1 165	„	„
Cacao (K.G.)	380 942^5	279 993	85 339	f 62 724	3 387 870	f2 490 084	3 970^5	2 918	1 858	f 1 366
Confituren (K.G.). . . .	195	390	6	12	2	4	„	„	„	„
Goud (G.)	823 831	1 128 648	47 039	64 443	1 368^5	1 875	„	„	2	3
Hout O of □ (M^3.) . . .	2 489	49 780	515	10 300	„	„	76	1 520	„	„
Idem, letter (K.G.) . . .	102 258	10 226	13 568^5	1 357	16 331^5	1 633	15 571	1 557	352	35
Huiden (K.G.)	11 015	4 406	19 373	7749	„	„	„	„	„	„
Koffie, heele (K.G.) . . .	195 122	68 293	15	5	52 450	18 357	„	„	„	„
Idem, in hoornschil (K.G.)	20 695^5	4 760	„	„	„	„	„	„	„	„
Kokosnoten (Stuk) . . .	7 775	233	„	„	„	„	„	„	„	„
Kwassiehout (K.G.) . . .	42 955	8 591	„	„	„	„	„	„	„	„
Lemmetjes gezouten (H.L.)	3^5	16	„	„	„	„	„	„	„	„
Melasse (Muscovado) (L.) .	1200	60	„	„	„	„	„	„	„	„
Idem, (Vacuumpan) (L.) .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Rum en Dram, 50 % (L) .	„	„	403 674	60 551	„	„	„	„	„	„
Suiker (Muscuvado) (K.G.)	177 730	17 773	„	„	„	„	„	„	„	„
Idem, (Vacuumpan) 1ste product (K.G.)	16 500	2 475	1 189 925	178 489	4 539 700	680 955	„	„	433 419	65 01[illegible]
Idem idem, naproduct (K.G.)	185 800	24 154	234 500	30 485	134 800	17 524	„	„	„	„
Vischlijm (K.G.)	1 368	2 052	250	375	„	„	40	60	„	„
Diverse ongenoemde artikelen	„	4 328	„	185	„	248	„	„	„	„
		f1 771 066		f 416 675		f3 210 680		f 7 220		66 41[illegible]

*) Daarenboven werd uitgevoerd naar Nederland 172 998^5, naar Groot-Britannië 53 839^5 en naar de Vereenigde Staten van Noord-Amerika 888 = 227 726 gram uit Fransch Guyana (St. Laurent) alhier ingevoerd.

…RY.	BARBADOS.		FRANSCH-GUYANA.		CURAÇAO.		TRINIDAD.		Diverse plaatsen.		TOTAAL.	
Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	12	f 12
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	118 601	166 041
1 366	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3 859 980	2 837 085
"	"	"	"	"	1	2	"	"	"	"	204	408
3	91	f 125	"	"	"	"	"	"	42	f 58	*) 872 373^{5}	1 195 152
"	260	5 200	"	"	"	"	"	"	"	"	3 340	66 800
35	1 087	109	"	"	"	"	"	"	"	"	149 168	14 917
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	30 388	12 155
"	"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	247 589	86 656
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	20 695^{5}	4 760
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	7 775	233
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	42 995	8 591
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3^{5}	16
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1 200	60
"	"	"	"	"	"	"	"	"	99 275	4 964	99 275	4 964
"	"	"	"	"	230 281	34 542	"	"	"	"	633 955	95 093
"	"	"	"	"	2 500	250	"	"	"	"	180 230	18 023
65 01…	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	6 179 544	926 932
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	555 100	72 163
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1 658	2 487
"	"	"	"	f 15	"	20	"	"	"	40	"	4 836
66 41…		f 5 434		f 15		f34 815		"		f 5 062		f5 517 384

…aten

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE BB.

N°. 39.

Geheven rechten op de scheepvaart in 1899

Invoerrechten	f	1 024 041,58[5] [1])
Weeg-, rooi- en bergloonen en entrepôthuur		7 185,44[5]
	f	1 031 227,03

Tarief van invoer.

Zie resolutie van 4 Januari 1896, lit. A, n°. 93 (*Gouvernementsblad* 1896, n°. 1) juncto 12 October 1898 (*Gouvernementsblad* 1898 n°. 33).

Prijzen van producten welke bij uitvoer zijn aangegeven ten dienste van de statistiek.

BENAMING DER ARTIKELEN.	Maatstaf.	Prijs.
Arrowroot	Kilogram.	f 1,00
Balata of Bolletriemelk	„	1,40
Cacao	„	0,73[5]
Confituren	„	2,00

[1]) Tusschen het bedrag volgens dezen staat ontvangen aan invoerrecht, ad . . . f 1 024 041,58[5]
en de ontvangst volgens den staat van den invoer, ad . . . 1 023 941,03

bestaat een verschil van . . . f 100,55[5]

Dat verschil ontstaat door:

1°. De heffing van een minimum recht van f 0,25 terwijl van de ingevoerde hoeveelheid goederen in evenredigheid minder verschuldigd zou zijn geweest . . . *Pro Memorie.*

2°. het reduceeren van onderdeelen van kilogrammen enz. tot een geheel bij de berekening van het recht „

BENAMING DER ARTIKELEN.	Maatstaf.	Prijs.
Goud	Gram.	f 1,37
Hout O of □	M^3.	20,00
Id. letter	Kilogram.	0,10
Huiden	"	0,40
Koffie heele	"	0,35
Id. in hoornschil	"	0,23
Kokosnoten	Stuk.	0,03
Kwassiehout	Kilogram.	0,20
Lemmetjes gezouten	Hektoliter.	4,50
Melasse Muscuvado	Liter.	0,05
Id. Vacuumpan	"	0,05
Rum en dram 50 pct.	"	0,15
Suiker Muscuvado	Kilogram.	0,10
Id. Vacuumpan 1ste product	"	0,15
Id. Id. naproduct	"	0,13
Vischlijm	"	1,50

STAAT van de ter landswaag gewogen en gemeten producten in 1899.

PRODUCTEN.	Paramaribo. Hoeveelheid.	Nickerie. Hoeveelheid.	Totaal.
Balata	47 878 K.G.	"	47 878 K.G.
Cacao	3 496 652^{5} "	"	3 496 652^{5} "
Koffie	21 892 "	"	21 892 "
Letterhout	17 287 "	"	17 287 "
Vischlijm	21^{5} "	"	21^{5} "

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE **DD.**

N°. 41.

SCHEEPVAARTBEWEGING

IN 1899.

AANGEKOMEN SCHEPEN.

LANDEN of PLAATSEN van HERKOMST.	Stoomschepen.				Zeilschepen.				Totaal.	
	Met lading.		In ballast.		Met lading.		In ballast.			
	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.
Nederland	24	a) 26 688	„	„	3	1 064	„	„	27	27 7[illegible]
Groot-Britannië	„	„	„	„	5	1 639	„	„	5	1 6[illegible]
Londen, via Britsch-Guyana .	34	b) 42 631	„	„	„	„	„	„	34	42 6[illegible]
Noord-Amerika	„	„	„	„	14	7 641	„	„	14	7 6[illegible]
New-York, via Curaçao, enz. .	22	c) 24 629	„	„	„	„	„	„	22	24 6[illegible]
Martinique, via Demerary . .	12	d) 6 874	„	„	„	„	„	„	12	6 8[illegible]
Cayenne	1	e) 637	12	6 435	„	„	6	631	19	7 7[illegible]
Demerary	41	f) 10 382	1	202	23	1 085	„	„	65	11 6[illegible]
Barbados	„	„	„	„	12	905	2	377	14	1 2[illegible]
Bolivia	„	„	„	„	9	g) 732	2	179	11	[illegible]
Trinidad.	„	„	„	„	1	h) 93	„	„	1	[illegible]
Martinique	„	„	„	„	„	„	1	62	1	[illegible]
Calcutta	„	„	„	„	1	i) 1 528	„	„	1	1 5[illegible]
Madeira	„	„	„	„	2	299	„	„	2	[illegible]
Bahia	„	„	„	„	„	„	1	237	1	[illegible]
Brazilië	„	„	„	„	„	„	2	647	2	[illegible]
	134	111 841	13	6 637	70	14 991	14	2 133	231	135[illegible]

VAN DE AANGEKOMEN SCHEPEN BEHOORDEN THUIS IN:

LANDEN.	Stoomschepen.				Zeilschepen.				Totaal.	
	Direct van Nederland.		Van vreemde havens.		Direct van Nederland.		Van vreemde havens			
	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen. van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³
Nederland	23	25 730	61	33 851	3	1 064	13	692	100	61 337
Groot-Britannië	1	958	35	43 589	„	„	43	5 791	79	50 338
Noord-Amerika	„	„	„	„	„	„	11	6 586	11	6 586
Frankrijk	„	„	27	14 350	„	„	„	„	27	14 350
Denemarken	„	„	„	„	„	„	3	880	3	880
Noorwegen	„	„	„	„	„	„	3	1 200	3	1 200
Portugal	„	„	„	„	„	„	2	299	2	299
Venezuela	„	„	„	„	„	„	5	381	5	381
Zweden	„	„	„	„	„	„	1	231	1	231
	24	26 688	123	91 760	3	1 064	81	16 060	231	135 602

Ruimte door geloste goederen ingenomen:

a) pl. m. 20 367 tonnen
b) „ 2 903 „
c) „ 3 052 „
d) „ 134 „
e) „ 3 „
f) „ 1 340 „
g) met vee.
h) „ „
i) met Britsch-Indische immigranten.

VERTROKKEN SCHEPEN.

LANDEN of PLAATSEN van BESTEMMING.	Stoomschepen.				Zeilschepen.				Totaal.	
	Met lading.		In ballast.		Met lading.		In ballast.			
	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.
Nederland	23	*a*) 25 763	"	"	4	1 374	"	"	27	27 137
Groot-Britannië	"	"	"	"	4	1 110	"	"	4	1 110
Londen, via Britsch-Guyana	22	*b*) 28 464	8	10 983	"	"	"	"	30	39 447
Noord-Amerika	"	"	"	"	6	2 318	2	1 260	8	3 578
New-York, via Curaçao enz.	24	*c*) 26 688	"	"	"	"	"	"	24	26 688
Martinique, via Demerary	"	"	12	6 874	"	"	"	"	12	6 874
Cayenne	"	"	15	7 476	"	"	9	632	24	8 108
Demerary	"	"	40	10 180	10	*d*) 478	14	2 194	64	12 852
Barbados	"	"	"	"	8	*e*) 610	7	959	15	1 569
Bolivia	"	"	"	"	"	"	5	415	5	415
Trinidad	"	"	"	"	"	"	7	3 844	7	3 844
Martinique	"	"	"	"	1	63	"	"	1	63
Madeira	"	"	"	"	"	"	1	133	1	133
St. Lucie	"	"	2	1 854	"	"	"	"	2	1 854
St. Domingo	"	"	"	"	"	"	1	485	1	485
Jamaica	"	"	"	"	"	"	1	464	1	464
Portugal	"	"	"	"	"	"	1	166	1	166
Haïti	"	"	"	"	"	"	1	469	1	469
Belize	"	"	1	927	"	"	"	"	1	927
Florida	"	"	1	1 303	"	"	"	"	1	1 303
Venezuela	"	"	"	"	"	"	2	164	2	164
	69	80 915	79	39 597	33	5 953	51	11 185	232	137 650

VAN DE VERTROKKEN SCHEPEN BEHOORDEN TEHUIS IN:

LANDEN.	Stoomschepen				Zeilschepen.				Totaal.	
	Direct naar Nederland		Naar vreemde havens.		Direct naar Nederland.		Naar vreemde havens.			
	Aantal.	Tonnen. van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen. van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2.83 M³.
Nederland	22	24 805	63	35 910	2	688	12	420	99	61 803
Groot-Britannië	1	958	35	44 489	"	"	42	5 694	78	51 141
Noord-Amerika	"	"	"	"	"	"	11	6 160	11	6 160
Frankrijk	"	"	27	14 350	"	"	"	"	27	14 350
Denemarken	"	"	"	"	1	299	3	880	4	1 179
Noorwegen.	"	"	"	"	1	407	3	1 200	4	1 607
Portugal.	"	"	"	"	"	"	2	299	2	299
Venezuela	"	"	"	"	"	"	5	381	5	381
Zweden	"	"	"	"	"	"	1	230	1	230
Spanje	"	"	"	"	"	"	1	500	1	500
Ruimte door ingeladen producten ingenomen: a) pl. m. 2436 tonnen. b) " 310 " c) " 5589 " d) " 325 " e) " 150 "										
	23	25 763	125	94 749	4	1 374	80	15 764	232	137 650

STAAT

van den aanvoer in- en den doorvoer uit het entrepot te Paramaribo in 1899.

ARTIKELEN.	Aanvoer in het entrepot van:				
	Nederland.	Groot-Britannië.	Noord-Amerika.	Andere vreemde plaatsen.	Totaal.
	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.
Aardewerk	15 kisten.	1 kist.	"	"	16 kisten.
Idem	"	"	"	1 vat.	1 vat.
Azijn	10 kisten.	"	"	"	10 kisten.
Brandewijn	842 kelders.	"	"	87 kelders.	929 kelders.
Bier	5 vaten.	5 vaten.	"	2 vaten.	12 vaten.
Idem	183 kisten.	99 kisten.	"	"	282 kisten.
Idem	13 manden.	"	"	"	13 manden.
Boter	6 kisten.	26 kisten.	"	"	32 kisten.
Idem	25 vaten.	"	"	"	25 vaten.
Blom	"	"	"	36 vaten.	36 vaten.
Beschuit	"	4 kisten.	"	"	4 kisten.
Benzine	1 kist.	"	"	"	1 kist.
Bitter	39 kisten.	1 kist.	8 kisten.	1 kist.	49 kisten.
Baskieten	"	"	"	5 bundels.	5 bundels.
Cognac	1431 kisten.	21 kisten.	"	83 kisten.	1535 kisten.
Chemicaliën	2 kisten.	3 kisten.	"	1 kist.	6 kisten.
Idem	1 vat.	"	"	"	1 vat.
Cherry Cordial	7 kisten.	"	"	"	7 kisten.
Dholl	"	375 zakken.	"	"	375 zakken.
Diversen	2 kisten.	7 kisten.	"	1 kist.	10 kisten.
Floridawater	20 kisten.	"	"	"	20 kisten.
Garen	"	2 kisten.	"	"	2 kisten.
Geweren	10 kisten.	"	"	1 kist.	11 kisten.
Grutterswaren	"	1 zak.	"	"	1 zak.
Gasoline	1 kist.	"	"	"	1 kist.
Glaswerk	5 kisten.	4 kisten.	"	"	9 kisten.
Ganje	"	2 kisten.	"	4 kisten	6 kisten.
Idem	"	"	"	29 blikken.	29 blikken.
Houtwerk	"	"	"	1 kist.	1 kist.
Hulzen	"	1 kist.	"	"	1 kist.
Jenever	2247 roode kelders.	"	"	47 kelders.	2251 r. kelders.
Idem	605 witte id.	"	"	"	605 w. id.
Idem	549 groene id.	"	"	"	549 gr. id.
Idem	645 kisten.	"	"	"	645 kisten.
Idem	5 vaten.	1 vat.	"	"	6 vaten.
Kramerijen	9 kisten.	9 kisten.	"	2 kisten.	20 kisten.
Kaas	45 kisten.	"	"	1 kist.	46 kisten.
Koopmanschappen	6 kisten.	17 kisten.	3 kisten.	"	26 kisten.
Idem	"	5 balen.	"	"	5 balen.

Doorvoer uit het entrepot naar:				
Nederland.	Groot-Britannië.	Noord-Amerika.	Andere vreemde plaatsen.	TOTAAL.
Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.
1 kist.	″	″	″	1 kist.
″	″	″	″	″
″	″	″	″	″
″	″	″	25 kelders.	25 kelders.
″	″	″	10 vaten.	10 vaten.
″	″	″	″	″
″	″	″	″	″
″	″	″	12 kisten.	12 kisten.
″	″	″	″	″
″	″	″	″	″
″	″	″	″	″
″	″	″	″	″
″	″	″	″	″
″	″	″	″	″
″	″	″	23 kisten.	23 kisten.
″	″	″	″	″
″	″	″	″	″
″	″	″	″	″
″	″	″	″	″
″	″	″	″	″
″	″	″	″	″
″	″	″	″	″
1 kist.	″	″	″	1 kist.
″	″	″	1 zak.	1 zak.
″	″	″	1 kist.	1 kist.
″	″	″	″	″
″	″	″	″	″
″	″	″	″	″
″	″	″	″	″
″	″	″	″	″
″	3 roode kelders.	5 roode kelders.	90 roode kelders.	98 roode kelders.
″	″	″	62 witte kelders.	62 witte kelders.
″	″	″	2 groene kelders.	2 groene kelders.
″	″	1 kist.	51 kisten.	52 kisten.
″	″	″	1 vat.	1 vat.
2 kisten.	″	″	6 kisten.	8 kisten.
″	″	″	″	″
″	″	″	3 kisten.	3 kisten.
″	″	″	″	″

ARTIKELEN.	Aanvoer in het entrepot van:				
	Nederland.	Groot-Britannië.	Noord-Amerika.	Andere vreemde plaatsen.	Totaal.
	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.
Koolpotten	"	169 stuks.	"	"	169 stuks.
Kwik	"	1 kruik.	"	"	1 kruik.
Lucifers	29 kisten.	"	35 kisten.	"	64 kisten.
Landbouwgereedschappen	"	5 pakken.	"	"	5 pakken.
Idem	"	13 vaten.	"	"	13 vaten.
Leder	4 rollen.	"	"	"	4 rollen.
Idem	"	1 pak.	"	"	1 pak.
Likeur	"	6 kisten.	10 kisten.	1 kist.	17 kisten.
Meubelen	3 colli.	"	6 colli.	2 colli.	11 colli.
Mineraalwater	44 kisten.	"	"	"	44 kisten.
Manufacturen	45 "	94 kisten.	8 kisten.	30 kisten.	177 "
Idem	3 balen.	83 balen.	2 balen.	4 balen.	92 balen.
Idem	"	7 pakjes.	"	1 pakje.	8 pakjes.
Machineriën	"	9 colli.	"	"	9 colli.
Olie	"	"	"	2 vaten.	2 vaten.
Idem	"	1 blik.	"	"	1 blik.
Opium	1 kist.	1 kist.	"	"	2 kisten.
Idem	"	"	"	"	-
Petroleum	"	"	13 863 kisten.	"	13 863 kisten.
Parfumeriën	2 kisten.	"	"	"	2 "
Patronen	"	"	"	1 kist.	1 kist.
Provisiën	3 kisten.	14 kisten.	"	"	17 kisten.
Idem	"	11 vaten.	"	"	11 vaten.
Papier	7 kisten.	1 kist.	"	"	8 kisten.
Idem	1 pak.	"	"	"	1 pak.
Potten, ijzeren	"	203 stuks.	"	"	203 stuks.
Idem idem	"	3 vaten.	"	"	3 vaten.
Pannen	11 bundels.	"	"	"	11 bundels.
Rijst	245 balen.	1539 balen.	"	"	1 784 balen.
Rum	20 kisten.	2 kisten.	"	"	22 kisten.
Schoenwerk	1 kist.	"	"	"	1 kist.
Specerijen	"	"	"	1 baal.	1 baal.
Sigaren	19 kisten.	1 kist.	"	1 kist.	21 kisten.
Idem	"	"	"	"	"
Sigaretten	"	1 pakje.	"	"	1 pakje.
Spijkers	15 vaten.	28 vaten.	"	"	43 vaten.
Sago	1 kist.	"	"	"	1 kist.
Thee	1 "	1 kist.	"	"	2 kisten.
Tabak, gekorven	25 kisten.	7 kisten.	"	"	32 "

Doorvoer uit het entrepot naar:				
Nederland.	Groot-Britannië.	Noord-Amerika.	Andere vreemde plaatsen.	TOTAAL.
Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	6 kisten.	6 kisten.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
4 rollen.	"	"	"	4 rollen.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	5 kisten.	5 kisten.
"	"	2 kisten.	"	2 "
"	"	"	2 balen.	2 balen.
"	"	"	"	"
"	"	"	4 colli.	4 colli.
"	"	"	2 vaten.	2 vaten.
"	"	"	"	"
"	6 kisten.	"	1 kist.	7 kisten.
"	"	"	3 blikken.	3 blikken.
"	"	"	50 kisten.	50 kisten.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	125 balen.	125 balen.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	1 baal.	1 baal.
"	"	"	2 kisten.	2 kisten.
"	400 stuks.	500 stuks.	4700 stuks.	5600 stuks.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
1 kist.	"	"	2 kisten.	3 kisten.

ARTIKELEN.	Aanvoer in het entrepot van:				
	Nederland.	Groot-Britannie.	Noord-Amerika.	Andere vreemde plaatsen.	Totaal.
	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.
Tabak, in bladen	"	"	61 vaten.	6 vaten.	67 vaten.
Idem idem	1 kist.	"	1 kist.	12 kisten.	14 kisten.
Idem idem	"	"	"	"	"
Verfwaren	"	28 bussen.	"	"	28 bussen.
Idem	"	1 kist.	"	"	1 kist.
Verduurzaamde levensmiddelen. . . .	75 kisten.	37 kisten.	"	2 kisten.	114 kisten.
Vermouth	12 kisten.	"	"	"	12 kisten.
Vleesch	12 vaten.	"	"	"	12 vaten.
Vijgen.	"	"	"	39 kisten.	39 kisten.
Vlechtwerk	24 rollen.	"	"	"	24 rollen.
Wijn	77 vaten.	3 vaten.	"	25 vaten.	105 vaten.
Idem	61 kisten.	"	48 kisten.	"	109 kisten.
Whisky	255 kisten.	25 kisten.	35 kisten.	44 kisten.	359 kisten.
IJzerwaren	"	3 kisten.	"	1 kist.	4 kisten.
Idem	"	1 vat.	"	"	1 vat.
Zeep	"	142 kisten.	"	200 kisten.	342 kisten.

Doorvoer uit het entrepot naar:

Nederland.	Groot-Britannië.	Noord-Amerika.	Andere vreemde plaatsen.	TOTAAL.
Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.
"	"	"	7 vaten.	7 vaten.
"	"	"	"	"
"	"	"	8 pakken.	8 pakken.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	11 kisten.	11 kisten.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	1 vat.	1 vat.
"	"	"	"	"
"	"	1 kist.	6 kisten.	7 kisten.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"

STATISTIEKE GEGEVENS

betreffende den postdienst in Suriname over 1899.

I. VERZENDING.

LANDEN.	Gewone brieven.		Briefkaarten.		Gedrukte stukken.
	Gefrankeerde.	Onge-frankeerde.	Enkele.	Betaald antwoord.	
Europa.					
Duitschland	3 987	98	1 374	28	853
Oostenrijk-Hongarije	484	»	»	»	»
België	813	31	67	5	83
Bosnië—Herzegowina	»	»	»	»	»
Bulgarije	2	»	»	»	»
Denemarken (IJsland en de Faroër)	65	11	»	»	»
Spanje (Andorra, de Balearen en de Canar. eilanden)	46	15	»	»	5
Frankrijk en Monaco	1 721	79	116	20	89
Groot-Britannië	4 993	463	530	43	514
Griekenland (Jonische eilanden)	17	»	»	»	»
Italië (San Marino)	252	5	2	»	»
Luxemburg	10	»	»	»	»
Montenegro	»	»	»	»	»
Noorwegen	179	13	5	»	»
Nederland	42 067	451	4 810	225	8 752
Portugal (Madeira en de Azoren)	112	9	»	»	»
Roemenië	»	»	»	»	»
Rusland (Europeesch)	51	»	»	»	»
Servië	»	»	»	»	»
Zweden	185	34	»	»	»
Zwitserland	206	10	3	»	»
Turkije (Europeesch)	3	»	»	»	»
Britsche koloniën (Malta en Gibraltar)	»	»	»	»	»
Afrika.					
Algerië	32	»	»	»	»
Congostaat	»	»	»	»	»
Egypte	7	»	»	»	»
Liberia	»	»	»	»	»
Marokko	1	»	»	»	»
Oranje-Vrijstaat	9	»	7	»	»
Zuid-Afrikaansche Republiek	28	»	9	»	6
Tripoli	44	»	»	»	»
Tunis	13	»	»	»	»
Duitsche protectoraten	»	»	»	»	»
Britsche koloniën	67	»	»	»	»
Spaansche »	»	»	»	»	»
Fransche »	41	»	»	»	»
Italiaansche »	»	»	»	»	»

...te ...n.	Papiers d'affaires.	Stalen van koopwaren.	Dienststukken. Brieven.	Dienststukken. Andere voorwerpen.	TOTAAL der kolommen.	Aangeteekende zendingen. Brieven.	Aangeteekende zendingen. Andere voorwerpen.	Post-pakketten.	Berichten van ontvangst.
853	57	119	70	"	6 586	3 756	331	12	119
"	"	"	"	"	484	75	"	1	"
83	8	13	66	"	1 086	113	29	1	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	2	"	"	"	"
"	"	"	"	"	76	24	"	"	"
5	"	"	"	"	66	17	"	"	"
89	76	65	77	"	2 243	521	70	8	62
514	49	271	20	"	6 883	914	327	51	41
"	"	"	"	"	17	"	"	"	"
"	"	"	49	"	308	16	"	"	"
"	"	"	46	"	56	4	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	197	"	"	"	"
8 752	515	790	261	"	57 871	5 125	984	538	146
"	"	"	"	"	121	178	"	1	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	51	9	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	219	6	"	"	"
"	"	"	30	"	249	2	"	1	"
"	"	"	"	"	3	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	32	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	7	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	1	"	"	"	"
"	"	"	"	"	16	"	"	"	"
6	"	"	"	"	43	9	"	"	"
"	"	"	"	"	44	42	"	"	"
"	"	"	"	"	13	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	67	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	41	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"

LANDEN.	Gewone brieven.		Briefkaarten.		Gedrukte stukken.
	Gefrankeerde.	Ongefrankeerde.	Enkele.	Betaald antwoord.	
Portugeesche koloniën	4	»	»	»	»
Koloniën en landen niet behoorende tot de postvereeniging	6	»	»	»	»
Amerika.					
Vereenigde Staten van Noord-Amerika	6 137	392	388	16	67
Argentijnsche Republiek	»	»	1	»	»
Bolivia	»	»	»	»	»
Brazilië	124	9	17	»	»
Canada	86	»	2	»	»
Chili	2	»	3	»	»
Columbia	14	»	»	»	»
Costa Rica	2	»	»	»	»
Dominica (Republiek)	»	»	»	»	»
Ecuador	»	»	2	»	»
Guatemala	»	»	»	»	»
Haïti	65	»	10	»	7
Honduras (Republiek)	»	»	»	»	»
Mexico	13	»	»	»	»
Nicaragua	»	»	5	»	»
Paraguay	»	»	»	»	»
Peru	11	»	»	»	»
Salvador	»	»	»	»	»
Uruguay	»	»	»	»	»
Venezuela	343	51	18	5	39
Britsche koloniën	11 776	418	372	21	981
Deensche „	12	»	»	»	»
Spaansche „	9	»	»	»	»
Fransche „	1 164	103	33	»	41
Nederlandsche „	1 248	115	397	22	987
Azië.					
China	386	17	3	»	»
Corea	»	»	»	»	»
Britsch-Indië (Aden en Mascate)	41	9	»	»	5
Japan	13	»	»	»	»
Perzië	4	»	»	»	»
Rusland (Aziatisch)	»	»	»	»	»
Siam	»	»	»	»	»
Turkije (Aziatisch)	»	»	»	»	»
Britsche koloniën	412	19	27	»	»

Papiers d'affaires.	Stalen van koopwaren.	Dienststukken. Brieven.	Dienststukken. Andere voorwerpen.	TOTAAL der kolommen.	Aangeteekende zendingen. Brieven.	Aangeteekende zendingen. Andere voorwerpen.	Post-pakketten.	Berichten van ontvangst.
„	„	„	„	4	„	„	„	„
„	„	„	„	6	„	„	„	„
54	383	33	„	7 470	1 135	285	„	84
„	„	„	„	1	„	„	„	„
„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	„	150	38	15	„	„
„	„	„	„	88	„	„	„	„
„	„	„	„	5	3	„	„	1
„	„	„	„	14	„	„	„	„
„	„	„	„	2	„	„	„	„
„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	„	2	„	„	„	„
„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	„	82	6	„	„	2
„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	„	13	„	„	„	„
„	„	„	„	5	„	„	„	„
„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	„	11	„	„	„	„
„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	2	„	„	458	122	41	„	17
41	63	90	„	13 762	1 447	„	28	38
„	„	„	„	12	„	„	„	„
„	„	„	„	9	„	„	„	„
18	„	6	„	1 365	871	119	2	21
49	14	23	„	2 855	993	290	5	24
„	„	„	„	406	21	„	„	„
„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	3	„	58	88	„	„	9
„	„	„	„	13	„	„	„	„
„	„	„	„	4	3	„	„	„
„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	11	„	469	13	„	3	„

LANDEN.	Gewone brieven.		Briefkaarten.		Gedrukte stukken.
	Gefrankeerde.	Onge-frankeerde.	Enkele.	Betaald antwoord.	
Spaansche koloniën	"	"	"	"	"
Fransche "	"	"	"	"	"
Nederlandsche "	891	75	223	17	184
Portugeesche "	"	"	"	"	"
Koloniën en landen niet behoorende tot de postvereeniging	26	"	"	"	"
Australië.					
Hawaï- of Sandwich-eilanden	5	"	"	"	"
Samoa-eilanden	"	"	"	"	"
Duitsche protectoraten	"	"	"	"	"
Britsche koloniën	97	9	3	"	"
Spaansche "	"	"	"	"	"
Fransche "	"	"	"	"	"
Koloniën en landen niet behoorende tot de postvereeniging	"	"	"	"	"
Totaal	78 326	2 436	8 427	402	12 613

…kte …en.	Papiers d'affaires.	Stalen van koopwaren.	Dienststukken. Brieven.	Dienststukken. Andere voorwerpen.	TOTAAL der kolommen.	Aangeteekende zendingen. Brieven.	Aangeteekende zendingen. Andere voorwerpen.	Post-pakketten.	Berichten van ontvangst.
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
184	23	10	21	"	1 444	350	42	4	17
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	26	.	"	"	"
"	"	"	"	"	5	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	109	8	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
2 613	890	1 730	806	"	105 630	15 909	2 533	655	581

Koloniaal verslag van 1900.

II. SURINAME.

BIJLAGE FF[2].

N°. 44.

STATISTIEKE GEGEVENS

betreffende den postdienst in Suriname over 1899.

II. ONTVANGST.

LANDEN.	Gewone brieven.		Briefkaarten.		Gedrukte stukken.
	Gefrankeerde.	Ongefrankeerde.	Enkele.	Betaald antwoord.	
Europa.					
Duitschland	5 460	103	360	45	19 008
Oostenrijk-Hongarije	302	13	96	66	537
België	1 835	94	75	32	14 625
Bosnië—Herzegowina	43	"	10	"	37
Bulgarije	37	"	"	6	25
Denemarken (IJsland en de Faroër)	489	65	35	3	306
Spanje (Andorra, de Balearen en de Canar. eilanden)	206	19	"	24	300
Frankrijk en Monaco	7 454	231	89	7	17 865
Groot-Britannië	9 361	630	125	"	21 058
Griekenland (Jonische eilanden)	37	"	"	"	25
Italië (San Marino)	93	13	2	"	56
Luxemburg	23	7	15	"	32
Montenegro	10	"	1	"	65
Noorwegen	509	6	22	2	532
Nederland	54 365	555	2 356	35	22 965
Portugal (Madeira en de Azoren)	371	97	"	"	230
Roemenië	32	1	3	"	60
Rusland (Europeesch)	639	5	48	"	45
Servië	24	"	17	"	30
Zweden	312	9	25	"	215
Zwitserland	166	5	35	"	410
Turkije (Europeesch)	54	"	7	"	27
Britsche koloniën (Malta en Gibraltar)	14	2	"	"	13
Afrika.					
Algerië	108	16	"	"	25
Congostaat	12	"	"	"	10
Egypte	23	"	12	"	11
Liberia	17	"	7	1	23
Marokko	10	4	"	"	17
Oranje-Vrijstaat	116	23	63	"	29
Zuid-Afrikaansche Republiek	164	17	72	"	54
Tripoli	95	35	"	"	25
Tunis	60	16	"	"	25
Duitsche protectoraten	29	"	"	"	6
Britsche koloniën	101	19	"	"	5
Spaansche "	33	"	7	"	"
Fransche "	19	3	15	"	9
Italiaansche "	7	"	12	"	"

Papiers d'affaires.	Stalen van koopwaren.	Dienststukken. Brieven.	Dienststukken. Andere voorwerpen.	TOTAAL der kolommen.	Aangeteekende zendingen. Brieven.	Aangeteekende zendingen. Andere voorwerpen.	Post-pakketten.	Berichten van ontvangst.
35	934	105	»	26 045	860	502	104	6
»	51	»	»	1 065	70	»	»	2
24	356	6	»	17 047	370	35	3	14
»	»	»	»	90				
»	12	»	»	80	2	»	»	
6	89	»	»	993	56	»	1	»
»	96	»	»	645	24	»	»	5
35	850	97	»	26 628	915	115	184	35
60	950	217	»	32 396	502	220	61	42
»	»	»	»	62	»	»	1	»
5	26	12	»	207	25	»	»	»
2	»	4	»	83	6	»	»	»
»	»	»	»	76	»	»	»	»
24	106	»	»	1 201	8	»	»	»
236	1654	600	»	82 766	2 287	605	1239	27
12	12	27	»	749	42	24	1	3
»	»	»	»	96		»	»	»
5	»	3	»	745	24	»	»	9
»	»	»	»	71	»	»	»	»
6	49	1	»	617	12	»	»	»
»	125	6	»	747	8	»	11	
»	10	»	»	98		»	»	»
»	»	»	»	29	»	»	»	»
»	18	5	»	172	57	»	»	29
»	»	»	»	22		»	»	»
»	»	»	»	46	5	»	»	»
10	24	»	»	82	3	3	»	»
»	17	»	»	48	»	»	»	
»	13	»	»	244	9	»	»	»
»	8	»	»	315	15	»	»	»
2	6	»	»	163	35	15	»	25
1	»	»	»	102	13	»	»	4
»	»	»	»	35	»	»	»	»
»	»	»	»	125	»	»	»	»
»	»	»	»	40	»	»	»	»
5	3	»	»	54	»	»	»	»
»	3	»	»	22	»	»	»	»

LANDEN.	Gewone brieven.		Briefkaarten.		Gedrukte stukken.
	Gefrankeerde.	Ongefrankeerde.	Enkele.	Betaald antwoord.	
Portugeesche koloniën	7	"	13	"	"
Koloniën en landen niet behoorende tot de postvereeniging	20	"	7	"	26
Amerika.					
Vereenigde Staten van Noord-Amerika	34 021	830	269	41	37 654
Argentijnsche Republiek	13	"	9	"	12
Bolivia	11	"	5	"	7
Brazilië	230	27	23	6	56
Canada	530	20	43	9	60
Chili	54	"	15	5	35
Columbia	13	"	"	"	26
Costa Rica	9	"	"	2	12
Dominica (Republiek)	8	"	"	"	10
Ecuador	7	"	3	"	14
Guatemala	15	3	6	2	17
Haïti	84	10	5	6	39
Honduras (Republiek)	13	"	"	"	27
Mexico	24	12	2	5	48
Nicaragua	5	"	"	3	6
Paraguay	39	"	"	"	9
Peru	48	15	16	"	24
Salvador	3	"	"	"	"
Uruguay	58	"	"	"	21
Venezuela	139	36	26	9	520
Britsche koloniën	39 956	535	390	13	64 200
Deensche "	79	20	5	"	8
Spaansche "	105	25	"	"	52
Fransche "	7 296	644	98	7	2 854
Nederlandsche "	1 936	98	15	25	266
Azië.					
China	133	17	"	"	189
Corea	24	"	"	"	"
Britsch-Indië (Aden en Mascate)	1 354	930	26	1	206
Japan	20	"	5	"	54
Perzië	13	"	"	"	24
Rusland (Aziatisch)	5	"	"	"	"
Siam	16	"	1	"	10
Turkije (Aziatisch)	34	"	4	"	76
Britsche koloniën	856	39	35	"	189

Papiers d'affaires.	Stalen van koopwaren.	Dienststukken. Brieven.	Dienststukken. Andere voorwerpen.	TOTAAL der kolommen.	Aangeteekende zendingen. Brieven.	Aangeteekende zendingen. Andere voorwerpen.	Post-pakketten.	Berichten van ontvangst.
"	"	"	"	20	"	"	"	"
"	"	"	"	53	"	"	"	"
68	1012	305	"	74 200	790	415	"	20
"	"	3	"	37	"	"	"	"
"	"	2	"	25	"	"	"	"
12	25	25	"	404	59	34	"	5
10	23	3	"	698	25	12	1	2
"	"	10	"	119	25	"	"	4
"	"	"	"	39	2	"	"	"
"	"	"	"	23	"	"	"	"
"	"	"	"	18	"	"	"	"
"	"	"	"	24	"	"	"	"
"	"	"	"	43	6	"	"	"
5	24	15	"	188	58	8	"	6
"	"	"	"	40	"	"	"	"
2	12	"	"	105	24	6	"	"
"	35	"	"	49	6	18	"	"
"	16	"	"	64	5	"	"	"
"	"	6	"	109	15	"	"	"
"	"	"	"	3	"	"	"	"
"	8	"	"	87	9	"	"	"
15	21	25	"	791	84	26	"	15
184	426	85	"	105 789	935	95	122	27
"	"	"	"	112	12	"	"	"
"	"	"	"	182	26	"	"	"
45	75	12	"	11 031	1 028	16	"	25
23	539	9	"	2 911	62	28	15	"
"	77	"	"	416	23	12	"	"
"	"	"	"	24	"	"	"	"
"	14	39	"	2 570	421	22	1	26
"	12	"	"	91	27	"	"	"
"	6	"	"	43	5	"	"	"
"	"	"	"	5	"	"	"	"
"	"	"	"	27	12	"	"	"
15	29	"	"	158	39	"	"	2
9	32	5	"	1 165	52	37	"	5

LANDEN.	Gewone brieven. Gefrankeerde.	Ongefrankeerde.	Briefkaarten. Enkele.	Betaald antwoord.	Gedrukte stukken.
Spaansche koloniën	36	„	„	„	13
Fransche „	20	„	„	„	25
Nederlandsche „	1 239	21	63	15	921
Portugeesche „	5	„	„	„	„
Koloniën en landen niet behoorende tot de postvereeniging	39	12	„	„	„
Australië.					
Hawaï- of Sandwich-eilanden	25	„	„	„	3
Samoa-eilanden	8	„	„	„	2
Duitsche protectoraten	3	„	„	„	„
Britsche koloniën	11	„	„	„	35
Spaansche „	„	„	„	„	„
Fransche „	„	„	„	„	„
Koloniën en landen niet behoorende tot de postvereeniging	6	1	„	„	„
Totaal	171 200	5 286	4 593	370	206 445

Papiers d'affaires.	Stalen van koopwaren.	Dienststukken. Brieven.	Dienststukken. Andere voorwerpen.	TOTAAL der kolommen.	Aangeteekende zendingen. Brieven.	Aangeteekende zendingen. Andere voorwerpen.	Post-pakketten.	Berichten van ontvangst
»	»	»	»	49	»	»	»	»
»	»	»	»	45	»	»	»	»
43	»	»	»	2 305	93	86	11	2
»	»	»	»	5	»	»	»	»
»	»	»	»	51	»	»	»	»
»	»	»	»	28	2	»	»	»
»	5	»	»	15	»	»	»	»
»	»	»	»	3	»	»	»	»
»	»	»	»	46	»	»	»	»
»	»	»	»	»	»	»	»	»
»	»	»	»	»	»	»	»	»
»	»	»	»	7	»	»	»	»
899	7 803	1 627	»	398 223	9 133	2 334	1 755	350

STAAT van het aantal ontvangen en verzonden postpakketten door het postkantoor te Paramaribo, gedurende het jaar 1899.

ONTVANGEN PAKKETTEN					
in de maand	uit Nederland en de Nederlandsche koloniën: tot 1 K.G.	uit Nederland en de Nederlandsche koloniën: van meer dan 1-3 K.G.	uit Nederland en de Nederlandsche koloniën: van meer dan 3-5 K.G.	uit het buitenland van 1-5 K.G.	Totaal.
Januari	22	28	47	26	123
Februari	26	41	39	18	124
Maart	19	27	56	64	166
April	25	49	47	35	156
Mei	21	34	41	52	148
Juni	15	30	57	23	125
Juli	13	25	45	52	135
Augustus	19	38	48	49	154
September	19	28	35	34	116
October	19	34	45	54	152
November	26	39	59	25	159
December	16	46	85	50	197
Totaal.	250	419	604	482	1 755

VERZONDEN PAKKETTEN					
in de maand.	naar Nederland en de Nederlandsche koloniën: tot 1 K.G.	naar Nederland en de Nederlandsche koloniën: van meer dan 1-3 K.G.	naar Nederland en de Nederlandsche koloniën: van meer dan 3-5 K.G.	naar het buitenland van 1-5 K.G.	Totaal.
Januari	7	5	14	6	32
Februari	4	12	22	5	43
Maart	9	22	32	8	71
April	10	6	17	8	41
Mei	6	16	33	14	69
Juni	9	13	20	12	54
Juli	4	10	18	9	41
Augustus	13	15	21	13	62
September	4	12	24	6	46
October	11	16	30	11	68
November	13	22	25	9	69
December	13	11	23	12	59
Totaal.	103	160	279	113	655

STAAT van het getal en gewicht der in 1899 uit Paramaribo verzonden pakketten, inhoudende goud en de waarde hiervan.

Maand van verzending.	Getal pakketten.	Gewicht van het goud in grammen.	Waarde van het goud.	OPMERKINGEN.
Januari	9	31 181^{5}	f 46 772,25	
Februari	24	79 594	119 391,00	
Maart	37	111 412^{8}	167 119,20	
April	22	78 986	118 479,00	
Mei	43	132 611^{5}	198 917,25	
Juni	33	100 419^{5}	150 629,25	
Juli	29	98 717	148 075,50	
Augustus	29	81 264^{5}	121 896,75	
September	34	106 779^{5}	160 169,25	
October	32	100 485^{5}	150 728,25	
November	36	100 200^{5}	150 300,75	
December	26	79 036	118 554,00	
Totaal.	354	1 100 688^{3}	f 1 651 032,45	

BIJLAGEN

BEHOORENDE BIJ HET

VERSLAG BETREFFENDE SURINAME VAN 1900.

Litt. A. *a.* Opgaven omtrent mutatiën in de bevolking in 1899.

b. Opgaven omtrent de verdeeling van de bevolking over de kolonie.

c. Vergelijkend overzicht van de bevolking der districten op ultimo December van de jaren 1863, 1872, 1873, 1897, 1898 en 1899.

„ B. Staat, aantoonende de verdeeling van de bevolking naar de onderscheidene betrekkingen, beroepen en ambachten in 1899.

„ C. *a.* Huwelijken.

b. Geboorten.

1°. Staat van de geboorten in de geheele kolonie.

2°. Staat van de geboorten in de districten, aanwijzende de maatschappelijke klasse waartoe de ouders behooren.

c. Sterfgevallen.

1°. Sterftestatistiek van de geheele kolonie, aanwijzende den ouderdom der overledenen.

2°. Sterfte in iedere maand in de kolonie.

3°. Sterftestatistiek van districten, aanwijzende de maatschappelijke klasse waartoe de overledenen behoorden.

d. Vergelijking van het aantal geboorten met het aantal sterfgevallen over de laatste tien jaren.

„ D. *a.* Statistiek van de burgerlijke zaken, behandeld bij het hof van justitie en de kantongerechten in 1899.

b. Statistiek van de strafzaken, behandeld bij het hof van justitie in 1899.

c. Statistiek van de bij de kantongerechten behandelde zaken volgens het wetboek van strafvordering in 1899.

d. Staat van de door het hof van justitie en de kantongerechten behandelde requesten in 1899.

e. Staat van de door de kantongerechten opgemaakte akten in 1899.

f. Statistiek van de strafzaken in 1899 behandeld bij de kantongerechten en bij de ommegaande gerechten.

Litt. E^{1}. *a.* Mutatiestaat van het politiepersoneel in 1899.

b. Sterkte en emplacement van het politiepersoneel op ultimo December 1899.

„ E^{2}. *a.* Staat van de gevangenisbevolking in 1899.

b. Overzicht van de dagelijksche gemiddelde bevolking en van de kosten van toezicht, voeding en kleeding per hoofd en per dag in de inrichtingen op de forten Zeelandia en Nieuw-Amsterdam, over de laatste vijf jaren.

„ F. Staat houdende het aantal gedoopten, catechesanten, huwelijken en aangenomen lidmaten enz. bij verschillende godsdienstige gemeenten.

„ $G^{1\,2}$. Verslag van het onderwijs in 1899.

„ G^{3}. Verslag der ambachtschool te Paramaribo over het jaar 1899.

„ $H^{1\text{-}2}$. Verslag van den geneeskundigen inspecteur omtrent de geneeskundige behandeling en verpleging op de plantages en gronden over het jaar 1899.

„ I. Uittreksel uit het verslag betreffende den militairen geneeskundigen dienst over 1899.

„ J. Staat van in 1899 bij het departement van koloniale vaartuigen ontvangen passage- en vrachtgelden voor ieder schip afzonderlijk.

„ K. Vergelijking van de raming der ontvangsten en uitgaven in 1899 met de op 31 Maart 1900 bekende uitkomsten.

„ L. Overzicht van de inlagen, de lichtingen en het aantal spaarbankboekjes van de koloniale spaarbank en van de gemiddelde bedragen per inleg, per lichting en per boekje over de jaren 1890—1899.

„ $M^{1\text{-}3}$. Verslag betreffende de immigratie en kolonisatie over 1899.

Litt. N. Staat van verleende en hernieuwde concessiën voor goudontginningen in 1899 en in de vier eerste maanden van 1900.

„ O^{1}. Verordening van 24 Juni 1899, betreffende het verleenen van concessie aan de maatschappij Suriname tot aanleg en exploitatie van een tramweg en tot ontginning en exploitatie van terreinen in de landstreek gelegen bezuiden Paramaribo tusschen de Suriname- en Marowijne-rivieren.

„ O^{2}. Concessie aan de maatschappij Suriname tot het ontginnen en exploiteeren, overeenkomstig het bepaalde bij art. 1, sub *b*, van de verordening van 24 Juni 1899 (*Gouvernementsblad* n°. 35), van ongeveer 500 000 H.A. domeingrond, gelegen in de landstreek bezuiden Paramaribo tusschen de Suriname- en Marowijne-rivieren.

„ O^{3}. Staat van door den Cultuurtuin ontvangen en verzonden zaden en planten in 1899.

„ P. Vergelijkende staat van de productie over de jaren 1897, 1898 en 1899.

„ Q. Staat van de suikercultuur in 1899.

„ R. Staat van de cacaocultuur, alleen en vereenigd met andere cultures in 1899.

„ S. Staat van de verschillende cultures (niet te gelijk gedreven met de suiker- en cacaocultures) en van de houtvellingen in 1899.

„ T. Recapitulatie op de productiestaten over 1899.

„ U. Staat, aantoonende den arbeid, die in 1899 door creolen en andere niet onder contract verbonden arbeiders is verricht en het loon dat door hen is verdiend op plantages en gronden, waar geen immigranten gevestigd zijn.

Litt. V. Staat, aantoonende den arbeid, die in 1899 door creolen en andere niet onder contract verbonden arbeiders is verricht en het loon, dat door hen is verdiend op plantages waar immigranten gevestigd zijn.

„ W. Staat, aantoonende den arbeid in 1899 door immigranten verricht en het door hen verdiende loon.

„ X^{1}. Verordening van 26 Augustus 1899, betreffende vergunning tot het instellen van een onderzoek naar de geschiktheid van terreinen voor de tabakscultuur.

„ X^{2}. Resolutie van 16 December 1899, lit. B, n°. 8936, houdende vergunning aan den heer J. O. Harken tot het instellen van een onderzoek als bedoeld in de verordening van 26 Augustus 1891 (*Gouvernementsblad* n°. 41).

„ X^{3}. Staat van verleende en hernieuwde concessiën tot exploitatie van balata en van vergunningen tot onderzoek in 1899 en in de eerste vier maanden van 1900.

„ Y. Staat van den veestapel op ultimo December 1899.

„ Z. Staat van den invoer in 1899.

„ AA. Staat van den uitvoer in 1899.

„ BB. Staten, aantoonende de geheven rechten op de scheepvaart in 1899 en de prijzen van producten.

„ CC. Staat van de ter landswaag gewogen en gemeten producten in 1899.

„ DD. Staat aantoonende de scheepvaartbeweging in 1899.

„ EE. Staat van den in- en uitvoer van het entrepot te Paramaribo in 1899.

„ FF$^{1-3}$. Postverkeer over 1899.

(5. 1.)

III. CURAÇAO.

VERSLAG.

A. Bevolking.

De bevolking van de kolonie Curaçao bestond op 1°. Januari 1900 uit 51 877 zielen, als:

Curaçao	30 303
Bonaire	4 926
Aruba	9 591
St. Martin (Ned. ged.)	3 485
St. Eustatius	1 383
Saba	2 189
	51 877

Op 1 Januari 1899 bedroeg de bevolking 51 084 zielen, zoodat zij met 793 zielen is vermeerderd.

Eene statistiek van de bevolking, de geboorten, de sterfgevallen en de huwelijken op de verschillende eilanden der kolonie over de jaren 1894—1899 wordt aangetroffen in bijlage A van dit verslag, terwijl de staat in bijlage B[1] aantoont, hoe de ingezetenen op het einde van 1899 waren te verdeelen naar hunne geboorteplaatsen en de kerkgenootschappen, waartoe zij behoorden.

In dezen staat zijn, in tegenstelling met de statistiek in bijlage A, ook de onderofficieren en manschappen van het garnizoen begrepen.

De in bijlage B[1] voorkomende opgaven, die opgemaakt zijn naar aanleiding van de opgaven van de wijk- en districtmeesters, kunnen echter niet als geheel juist worden beschouwd.

Op de bovengenoemde eilanden bedroeg het getal gehuwden weduwnaars en weduwen respectievelijk: 5454, 1052, 2295, 596, 293 en 668.

Van de geboorten waren in 1899:

	in echt.	buiten echt.
op Curaçao	368	598
„ Bonaire	109	84
„ Aruba	196	106
„ St. Martin (Ned. ged.)	50	83
„ St. Eustatius	18	32
„ Saba	44	14

Bij opvolgend huwelijk werden gewettigd op Curaçao 24, op Bonaire 0, op Aruba 3, op St. Martin (Ned. ged.) 30, op St. Eustatius 5 en op Saba 0 kinderen.

Ter voldoening aan art. 1 der verordening van 1874 (*Publicatieblad* n°. 22), werden als ingezetenen ingeschreven: op Curaçao 2, op Aruba 2 en op St. Eustatius 6 personen.

Op de eilanden Bonaire, St. Martin (Ned. ged.) en Saba hadden geene inschrijvingen plaats.

B. Mededeelingen van algemeenen aard.

Orde en rust bleven in 1899 in 1899 in de kolonie ongestoord. Het jaar 1899 kenmerkte zich op Curaçao door eene aanhoudende droogte en buitengewone hitte. De hoop dat op deze hitte aan het einde van het jaar (het gewone regenseisoen) een overvloedigen regenval zou volgen, werd teleurgesteld. De toen gevallen regens waren onbeteekenend, zoodat het jaar 1899 als een van de droogste kan worden beschouwd.

Ongeveer dezelfde toestand deed zich op Bonaire voor; eerst in de laatste weken van December viel daar eenige regen.

Daarentegen had men op Aruba en St. Eustatius over den regenval niet te klagen.

Op St. Martin en Saba heerschte er in de eerste maanden van het jaar een aanhoudende droogte, die in het laatste gedeelte voor een gunstigen weerstoestand plaats maakte.

Door den Gouverneur werd in de maand Januari de gewone jaarlijksche inspectiereis door de 3de, 4de en 5de districten ondernomen, waarbij bleek, dat de gesubsidieerde scholen der zusters van liefdadigheid in alle opzichten stof tot tevredenheid gaven. Ook de wegen werden in goeden toestand bevonden.

Den 7den Augustus woedde er een orkaan op St. Eustatius, waarbij 50 woningen — meestal kleine hutten — verwoest en ongeveer 150 andere huizen zwaar beschadigd werden. Ook de straten en wegen leden veel. Bij dat ongeval was slechts één menschenleven te betreuren.

Saba werd in zoover door dien orkaan geteisterd dat eene wolkbreuk den oogst voor een groot deel vernielde, terwijl ook daar aan straten en wegen veel schade werd veroorzaakt.

Op St. Martin (Ned. ged.) ondervond men bij die gelegenheid bijkans geen nadeel. Over laatstgemeld eiland echter brak op den 8sten September daaraanvolgende een hevige orkaan los, die tengevolge had, dat vele menschen der buitendistricten van hun dak werden beroofd, (ruim 100 huisjes werden geheel verwoest) en 2 personen het leven verloren. Het was vooral de landbouwende bevolking, die door deze ramp gevoelig werd getroffen, terwijl ook de visschers door het vernielen van hun vischtuig niet weinig verlies leden.

Op Saba was de beschadiging aan gebouwen en wegen toegebracht, niet groot, doch het weinige van den oogst, dat door den orkaan van den 7den Augustus nog gespaard was gebleven, werd nu geheel vernield.

De orkaan van den 8sten September richtte op St. Eustatius betrekkelijk weinig schade aan.

Zoowel bij de eerste, als bij de tweede gelegenheid werden door den Gouverneur na ontvangst van het telegraphisch bericht van het onheil, terstond maatregelen genomen om de geteisterde bevolking der drie eilanden financieele hulp te verstrekken.

Bij het ongeval van 7 Augustus seinde hij aan den gezaghebber van St. Eustatius, dat deze over een bedrag van f 2500 kon beschikken, terwijl hij met de mailgelegenheid f 1000 naar Saba zond. Den gezaghebber van St. Martin (Ned. ged.) machtigde hij, om, ten behoeve van de noodlijdenden van den orkaan van 8 September, over de som van f 2000 te disponeeren. Bovendien belastte zich op Curaçao eene commissie, hiertoe door den Gouverneur benoemd, met de taak om liefdegiften in te zamelen ten einde de noodlijdenden zooveel mogelijk ondersteuning te

verschaffen. Het bedrag door deze commissie ingezameld beliep f 528,15. Vermits het later bleek, dat de toestand, vooral op St. Martin (Ned. ged.) en St. Eustatius, van dien aard was, dat de verstrekte bedragen voor het beoogde doel niet toereikend waren, machtigde de Gouverneur de betrokken gezaghebbers om meer uitgaven te doen ter leniging van den nood der ongelukkigen. In het geheel werd er op St. Martin (Ned. ged.) f 5053,81[5], op St. Eustatius f 3100 en op Saba f 1100 uitgegeven.

Grootendeels zijn deze bedragen gekweten uit het saldo van de inzameling voor den orkaan van 1898 in Nederland gehouden.

In het jaar 1899 werd de haven van Curaçao door de volgende vreemde oorlogschepen bezocht. In de maand Januari door het Dominikaansche oorlogsstoomschip *Restauracion*, in September door de Fransche kruisers *Cécille* en *Suchet* en het Amerikaansche oorlogstoomschip *Detroit*, dat in November daar weder terugkeerde. In laatstgemelde maand ook nog door het Duitsche opleidingsschip *Stosch*.

De meeste dezer schepen voorzagen zich van steenkolen en verlieten de haven na een verblijf van eenige dagen.

In den loop van het jaar 1899 overleden op Curaçao de heeren L. C. Boyé en Max. Monsanto, respectievelijk consulair agent van de Vereenigde Staten van Noord-Amerika op Bonaire en consul van Haiti op Curaçao. Ter aanvulling van eerstgenoemde betrekking werd de heer Gottlob W. Hellmund benoemd, die na Koninklijke machtiging, in gemelde functie werd erkend en toegelaten. In de andere vacature werd voorzien door de benoeming van den heer J. V. Monsanto die het vereischte exequatur reeds heeft aangevraagd.

Door den heer M. Bethencourt werd den 30sten October 1899 aan het bestuur kennis gegeven van zijne benoeming tot handelsagent van Venezuela op Curaçao.

Bij Koninklijke besluiten van 30 Augustus 1899 n°. 37 en 14 November 1899 n°. 25, werden op Curaçao onderscheidenlijk tot consul van Denemarken — in plaats van den op 26 Augustus 1898 overleden heer M. A. Correa — en tot consul van de Vereenigde Staten van Columbia, de heeren B. J. Delvalle en M. D. Becerra erkend en toegelaten.

Het derde jaarlijksche verslag van het geschied-, taal-, land- en volkenkundig genootschap, van welks oprichting in het vorige koloniaal verslag melding werd gemaakt, is verschenen en bevat eenige belangrijke bijdragen. Uit dat jaarverslag valt af te leiden, dat het genootschap nog in grootere mate dan in vorige jaren zich mocht verheugen in bewijzen van belangstelling.

Op de gewone jaarlijksche algemeene vergadering werd besloten een onderzoek in te stellen naar de overblijfselen der oorspronkelijke bewoners van Curaçao en een voorloopig onderzoek, als gevolg van dit besluit, door de heeren Seelhorst, Buys, Hamelberg en Collette op de plantage „Assiento" ingesteld, heeft genoegzaam aangetoond, dat een degelijk onderzoek te dier plaatse de moeite alleszins zal loonen.

Van de te 's Gravenhage in Juni 1899 opgerichte vereeniging „Oost en West" werd eene afdeeling op Curaçao gevestigd, met het doel, om in de richting door de vereeniging aangegeven, hoofdzakelijk werkzaam te zijn ter bevordering der belangen van de kunstnijverheid en nijverheid in de kolonie. De Gouverneur aanvaardde het eerevoorzitterschap der afdeeling.

De gezondheidstoestand was op Curaçao in 1899 over het algemeen gunstig, met uitzondering van verschillende gevallen van typheuse koortsen, meest alle met goeden afloop, deden zich geen ernstige ziekten voor.

Op Bonaire was de toestand minder bevredigend, gedurende negen maanden van het jaar zelfs zeer ongunstig. Door de felle droogte ontstond er gebrek aan goed drinkwater, dit, gevoegd bij schaarschte van plantaardig voedsel, veroorzaakte verscheidene gevallen van scheurbuik. Overigens bleef het eiland van epidemische of andere ernstige ziekten gespaard.

Op Aruba was de gezondheidstoestand over het algemeen goed. Eenige gevallen van dysenterie kwamen aldaar voor, doch alle met gunstigen afloop. In het jaar 1899 verlieten 39 arbeiders het eiland om te trachten in Venezuela werk te krijgen.

De algemeene gezondheidstoestand op St.-Martin (Ned. ged.) was gunstig. Gedurende het laatste gedeelte van het jaar deden zich daar eenige gevallen van malaria-koorts voor, met goeden afloop. 548 personen zijn tijdelijk naar elders vertrokken, ten einde werk te zoeken.

Op St.-Eustatius kon de gezondheidstoestand in 1899 niet bijzonder gunstig worden genoemd, epidemische ziekten deden zich evenwel daar niet voor.

De gezondheidstoestand op Saba was over het algemeen zeer gunstig. Ongeveer 150 mannen emigreerden tijdelijk van het eiland, met het doel elders, in het bijzonder op Bermuda, te trachten werk te bekomen.

De onderstand, die krachtens art. 21 van de wet van 3 Augustus 1862 (*Staatsblad* n°. 56) aan hulpbehoevende vrijgemaakte werd toegekend, bedroeg in 1899 op Curaçao f 2118,35, op Bonaire f 397, op Aruba f 179,60, op St.-Martin (Ned. ged.) f 785,97, op St.-Eustatius f 1048,71 en op Saba f 469,95.

C. Algemeen en gewestelijk bestuur.

Bij Gouvernementsbeschikking van 28 October 1899 n°. 626 werd aan den heer G. W. F. Hellmund, gouvernements-secretaris, op zijn verzoek, een eervol ontslag als zoodanig verleend en bij Gouvernements-beschikking van 19 December 1899 n°. 758 in diens plaats de heer C. C. J. van Romondt benoemd.

Bij Koninklijk besluit van 13 October 1899 n°. 37 werd aan den heer T. J Olivier, administrateur van financiën, op zijn verzoek, een eervol ontslag als zoodanig verleend en in zijne plaats benoemd de heer C. Statius Muller.

Aan de heer mr. S. C. Henriques werd, op zijn verzoek, bij Koninklijk besluit van 18 Januari 1900 n°. 11, een eervol ontslag als procureur-generaal verleend. Te zijner vervanging werd bij voormeld Koninklijk besluit de heer mr. T. J. A. Nuijens benoemd.

Ter vervulling van de vacatures in den raad van bestuur ontstaan tengevolgs van het ontslag nemen van den heer F J. Olivier en het overlijden van den heer G. W. F. Hellmund, werden bij Koninklijk besluit van 19 Februari 1900 n°. 58 de heeren mr. S. C. Henriques en L. V. Leyba tot leden van dien raad benoemd.

Tot leden van den kolonialen raad werden bij Koninklijk besluit van 28 Februari 1900 n°. 47 de heeren M. P. Curiel en W. G. T. Hellmund, die aan de beurt waren om af te treden, herbenoemd.

D Militair beheer.

§ 1. *Landmacht.*

De sterkte van de stedelijke schutterij op Curaçao was op ultimo December 1899: 1 majoor tevens commandant van de landelijke schutterij, 6 kapiteins (waaronder 1 kwartiermeester en 1 officier van wapening en kleeding), 13 luitenants (waaronder 1 adjudant) en 229 onderofficieren en manschappen.

De sterkte van de landelijke schutterij bleef 8 officieren en 120 onderofficieren en manschappen.

De formatie en de werkelijke sterkte van het garnizoen waren in 1899:

	Formatie.	Sterkte op ult. Dec. 1898.	In 1899 vermeerderd met:	In 1899 verminderd met:	Sterkte op ult. Dec. 1899.
Officieren der infanterie	5	5	„	„	5
Luitenant der artillerie (instructeur)	1	1	„	„	1
Officieren van gezondheid . . .	2	2	„	„	2
Apotheker 2de klasse	1	1	„	„	1
Onderofficieren en manschappen .	225	160	72[a]	57[b]	175

a. 42 uit Nederland aangekomen, 19 aangenomen, 3 van desertie terug, 2 van de marechaussee bij het korps terug en 6 marechaussees in de sterkte opgenomen.

b. 35 naar Nederland vertrokken, 9 gepasporteerd, 4 uit den dienst ontslagen, 2 gegageerd, 2 overleden, 4 gedeserteerd en 1 met een briefje van ontslag weggezonden.

Op ultimo December waren er geen militairen bij de brigade

marechaussee gedetacheerd en bevonden zich 3 militairen in de klasse van krijgstucht.

Gedurende 1899 werden uitgereikt 1 gouden, 5 zilveren en 13 bronzen medailles.

Bij het einde van 1899 bevatte de militaire boekerij 1281 boekwerken; van deze nuttige instelling wordt steeds veel gebruik gemaakt.

De militaire school, waar onderwijs gegeven wordt in lezen, schrijven, rekenen, de beginselen der aardrijkskunde en het maken van militaire rapprten, wordt thans door alle korporaals en enkele manschappen bezocht.

De militaire cantine beantwoordt goed aan haar doel.

Door de invoering van serge als grondstof voor de kleeding, is het uiterlijk voorkomen van den troep veel verbeterd.

De gezondheidstoestand van het garnizoen was gedurende het afgeloopen jaar wederom bijzonder gunstig. Het aantal manschappen voor venerische ziekten in het hospitaal opgenomen, was gelijk aan dat van het vorige jaar.

Het getal der verpleegden in het hospitaal bedroeg:

	Compagnie infanterie.	Hr. Ms. zeemacht.	Marechaussées.	Koopvaardij.	Gegageerden.	Onvermogenden.	Totaal.
In behandeling op ult. December 1898 . .	10	"	"	"	"	"	10
Bijgekomen	96	40	11	1	"	"	148
Totaal. . . .	106	40	11	1	"	"	158
Hersteld of uitgegaan	97	35	8	1	"	"	141
Bleven . . .	9	5	3	"	"	"	17
Overleden . .	"	"	1	"	"	"	1
In behandeling op ult. December 1899 . .	9	5	2	"	"	"	16

§ 2. *Zeemacht.*

Hr. Ms. korvet *Sommelsdijk*, dat blijkens het vorig verslag den 4den Juni 1899 van eene reis naar Aruba was teruggekeerd, verliet den 4den Juli daaropvolgende de haven van Curaçao weder met bestemming naar Bonaire, ten einde aldaar schietoefeningen te houden. Het schip keerde den 14den dier maand terug en vertrok den 21sten Augustus op nieuw tot het doen van een kruistocht in de Caraïbische zee, na afloop waarvan het den 29sten derzelfde maand via Aruba terugkeerde. Aangezien zich een geval van gele koorts op Curaçao had voorgedaan, vertrok het vaartuig den 15den October naar Bonaire en keerde den 14den November terug. Den 25sten November ondernam het eene reis naar de Nederlandsche bovenwindsche eilanden en St. Thomas, waarvan het den 7den December te Curaçao terugkeerde. Den 11den December vertrok de *Sommelsdijk* naar Aruba om schietoefeningen te houden en viel den 19den derzelfde maand de haven van Curaçao weer binnen. Hierop volgde den 22sten Januari een tocht naar Bonaire, eveneens voor schietoefeningen, van waar het den 26sten Januari terugkeerde.

De *Sommelsdijk* vertrok wegens een geval van gele koorts, dat zich in het gasthuis op Curaçao had voorgedaan, den 7den Februari naar Bonaire, om van daar den 15den dier maand de reis naar Suriname voort te zetten.

Hr. Ms. pantserdekschip *Zeeland* is den 2den Maart 1900 in de haven van Curaçao gearriveerd. Deze oorlogsbodem, die den 28sten derzelfde maand die haven verliet met het doel schietoefeningen op Bonaire te houden, en den 14den April van laatstgemeld eiland, via Aruba, terugkeerde, vertrok den 24sten April naar Venezuela ten einde de reede van La Guaira te bezoeken, liep de haven van Curaçao den 2den Mei weder binnen en aanvaardde den volgenden dag de terugreis naar Nederland.

E. Wetgeving, Rechtswezen en Politie.

§ 1. *Wetgeving.*

Voor zoover zij niet in de andere hoofdstukken van dit of in het vorig verslag werden vermeld, zijn de volgende verordeningen, publicaties en besluiten in het *Publicatieblad* van 1889 opgenomen:

in n°. 4 de beschikking, bepalende de opneming in het Publicatieblad van het op 26 September 1898 tusschen Nederland en Groot-Britannië gesloten, ook op de wederzijdsche koloniën toepasselijk verdrag tot wederzijdsche uitlevering van misdadigers;

in n°. 6 de beschikking, bepalende de opneming in het Publicatieblad van het op 31 Maart 1898 te Bern tusschen Nederland en Zwitserland gesloten, ook op de Nederlandsche koloniën toepasselijk verdrag tot wederzijdsche uitlevering van misdadigers;

in n°. 17 de publicatie, waarbij wordt afgekondigd de wet van 8 April 1899 (*Staatsblad* n°. 92), houdende de goedkeuring van het tractaat van handel en vriendschap tusschen Nederland en de Vereenigde Staten van Mexico, den 22sten September 1897 gesloten;

in n°. 21 de publicatie, waarbij wordt afgekondigd het Koninklijk besluit van den 27sten Mei 1899, n°. 53 (*Nederlandsch Staatsblad* n°. 143), houdende vaststelling van de kenteekenen van een Nederlandsch oorlogsvaartuig en van onderscheidingsteekenen welke uitsluitend door Nederlandsche oorlogsvaartuigen mogen worden gevoerd.

in n°. 25 de verordening, waarbij het eerste hoofdstuk van den eersten titel van het tweede boek van het wetboek van strafrecht met eene vierde afdeeling wordt aangevuld, strekkende om strafbaar te stellen het voeren door een vaartuig van eenig onderscheidingsteeken dat den schijn geeft alsof het een Nederlandsch oorlogsvaartuig ware.

in n°. 26 de verordening, houdende bepalingen op het slachten van vee en het verkoopen van vleesch in het eerste district op Curaçao;

in n°. 28 de verordening, tot wijziging der verordening van 28/29 Februari 1888 (*Publicatieblad* n°. 2), tot voorziening tegen besmettelijke ziekten in de kolonie Curaçao;

in n°. 30 de verordening, tot wijziging van de verordening van 18 November—1 December 1838 (*Publicatieblad* n°. 31), houdende wijziging in de organisatie van de politiemacht in de kolonie Curaçao;

in n°. 31 de verordening, houdende bijzondere voorschriften tot voorkoming en beteugeling van pest.

§ 2. *Rechtelijke macht en rechtspraak.*

Het aantal door de verschillende rechterlijke colleges en kantongerechten in 1899 behandelde zaken en genomen beschikkingen was als volgt:

	Burgerlijke zaken.	Strafzaken.	Beschikkingen.
Curaçao, hof van justitie . .	58	57	132
" kantongerecht. . .	14	175	"
Bonaire, " . . .	"	16	4
Aruba, " . . .	16	26	2
St. Martin (Ned. ged.), raad van justitie	4	7	6
Idem, kantongerecht. .	12	29	1
St. Eustatius, raad van justitie.	2	4	1
Idem, kantongerecht .	2	26	"
Saba, " .	"	6	"

Voor verdere werkzaamheden, verricht bij het hof en de raden van justitie op Curaçao, op St. Martin (Ned. ged.) en op St. Eustatius, alsmede bij de kantongerechten op de verschillende eilanden, wordt verwezen naar Bijlage B[2].

§ 3. *Politie.*

De brigade marechaussee bestond op ultimo December 1899 uit 1 commandant, 4 brigadiers, 14 marechaussees der 1ste en 32 der 2de klasse en 46 veldwachters.

Aan de sterkte ontbraken er dus 1 marechaussee der 1ste klasse en 1 veldwachter.

§ 4. *Gevangeniswezen.*

Het getal gedetineerden in de gevangenissen onder en achter het raadhuis op Curaçao bedroeg:

	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.
Op 1 Januari 1899.	54	5	59
Opgenomen gedurende 1899 . . .	151	26	177
Samen . .	205	31	236

	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.			
Gedurende het jaar 1899 verlieten de gevangenis . .	139	27	166			
Overleden . .	4	„	4	143	27	170
Getal gedetineerden op ult. Dec. 1899				62	4	66

Van de pistole is geen gebruik gemaakt.

Gedurende het jaar 1899 werden 32 gedetineerden door den voorzitter en een man door de commissie disciplinair gestraft.

De gezondheidstoestand der gevangenen was in het jaar 1899 niet zoo gunstig als in het jaar te voren. Er deden zich ernstige ziektegevallen voor, namelijk aandoeningen van het darmkanaal en scorbutisch mond- en gewichtslijden. Dientengevolge bleek de noodzakelijkheid om 8 lijders in het gasthuis en 1 in het hospitaal te doen opnemen. Van eerstbedoelden overleden er 4, terwijl twee patienten zich nog in het gasthuis onder behandeling bevinden.

Op voorstel van den stadsgeneesheer is als gezondheidsmaatregel het nog in sommige cellen bestaande plaveisel door een planken bevloering vervangen.

Door de betrokken geestelijken werd voor het godsdienstig welzijn der gevangenen zorg gedragen.

Evenals vroeger geschieden het schoonmaken der straten en pleinen van een gedeelte der stad door de dwangarbeiders en door de in het openbaar te werk gestelde gevangenen.

Gedurende het jaar 1899 werden 119 982 steenen door de gevangenen gebikt ter waarde van f 299,95[5].

In 1899 werden in de gevangenis te Willemstad opgenomen wegens desertie uit den scheepsdienst of het plegen van ongeregeldheden op straat 179 mannen en 50 vrouwen en wegens wanbetaling van boeten of kosten waartoe zij veroordeeld waren 25 mannen en 17 vrouwen.

In den volgenden staat worden opgaven gevonden omtrent de gevangenen op de andere eilanden der kolonie.

	Aanwezig op 31 Dec. 1898.	In 1899 opgenomen	In 1899 uitgegaan.	31 Dec. 1899 aanwezig.
Bonaire	„	18	18 *a*)	„
Aruba	„	11	11	„
St. Martin (Ned. ged.). . .	„	37	34	3
St. Eustatius	3	24	25	2
Saba	„	1	„	1

a) 14 ontslagen en 4 naar Curaçao gezonden.

§ 5. *Instellingen met het rechtswezen in verband.*

Weeskamers. Bij de weeskamer op St. Martin (Ned. ged.) bedroeg het saldo in kas op ult. December 1899 . f 153,49

Ontvangen rente voor hypothecaire inschulden .		142,68
	f	296,17
Onkosten		9,63
Saldo op ult. December 1899.	f	286,54
Bedrag van het kapitaal op hypotheek uitgezet		2 378,00
Totaal van de gelden in beheer	f	2 664,54

In het bedrag onder het beheer van de weeskamer op St. Eustatius kwam ook in 1899 geene verandering.

F. Eeredienst.

§ 1. *Protestantsche gemeente.*

Aangaande de plaats gehad hebbende kerkelijke plechtigheden en het kerkelijk onderwijs bij de Protestantsche gemeente op de verschillende eilanden der kolonie zijn de volgende opgaven ontvangen:

	Kinderen gedoopt.	Lidmaten aangenomen.	Huwelijken ingezegend.	Cathechisanten.	Kinderen op de Zondagsschool.
Curaçao	40	15	4	54	„
Bonaire (1). . . .	„	„	„	„	„
Aruba.	18	2	„	42	27
St. Martin (Ned. ged.)	80	„	11	„	298
St. Eustatius . . .	50	„	„	„	150
Saba	31	20	6	„	136

Het kapitaal van de Protestantsche gemeente op Curaçao bedroeg f 62 909,27.

Aan weezenverzorging werd uitgegeven f 1376,05.

Het gewone jaarlijksche subsidie van f 1500 werd in 1899 aan het weezenfonds verstrekt. De armen werden bedeeld met f 2 425,50.

Door afwezigheid met verlof van den hulpprediker konden op Bonaire gedurende 1899 geene godsdienstoefeningen worden gehouden.

De op Aruba gevestigde hulpprediker vertrok tot herstel van gezondheid in de maand Juni naar Nederland. In diezelfde maand werd in de waarneming van diens ambt voorzien.

Op St. Martin (Ned. ged.) en St. Eustatius werd de dienst verricht door de aldaar gevestigde Weslyaansch-Methodisten leeraars, en op Saba door een Anglikaanschen geestelijke.

§ 2. *Roomsch-Katholieke gemeente.*

Bij deze gemeente werden op Curaçao, Bonaire, Aruba, St. Martin (Ned. ged.) St. Eustatius en Saba respectievelijk 887, 197, 308, 62, 20 en 24 kinderen gedoopt en 64, 15, 29, 2, 1 en 2 huwelijken ingezegend.

Het aantal der door het bestuur bezoldigde geestelijken bedraagt 18, namelijk 1 van den eersten en 17 van den tweeden rang; daarenboven bevinden zich in de kolonie nog 17 onbezoldigde geestelijken, die in de verschillende parochiën en op onderscheidene inrichtingen van onderwijs werkzaam zijn tot behartiging der belangen van de katholieke bevolking.

1) Van Bonaire zijn geene opgaven ontvangen.

Aan de gesubsidieerde gemengde armenschool voor meisjes en jongens waren 43 zusters van liefdadigheid werkzaam.

Het vicariaat heeft nog twee gesubsidieerde armenscholen uitsluitend voor jongens, waarop broeders werkzaam zijn, namelijk een op Pietermaai en een aan de Overzijde; voorts een voor jongens en meisjes op elk der eilanden St. Martin (Ned. ged.), St. Eustatius en Saba, door zusters van liefdadigheid bestuurd.

In het jongensweeshuis op Santa Rosa, waaraan een ambachtschool onder het bestuur der eerwaarde paters Salesianen is verbonden, bedraagt het getal weezen 37, terwijl in het meisjesweeshuis op de plantage „Welgelegen" 66 kinderen door de liefdezusters onderhouden en opgevoed worden.

Ten behoeve van de weezen dezer gemeente werd, evenals vroeger, een subsidie van f 3700 verstrekt.

Op het seminarium „Scherpenheuvel" werd aan 26 theologanten onderwijs gegeven.

Eindelijk bestaan in deze gemeente ten behoeve van kinderen, afkomstig uit de Republieken van Zuid-Amerika, twee groote inrichtingen van onderwijs, namelijk het meisjespensionaat Welgelegen en de jongenskostschool St.-Thomas.

In het St. Elizabetsgasthuis ontvingen verreweg de meeste zieken gratis verpleging. Het getal zusters van liefdadigheid in dat gesticht werkzaam bedroeg 34.

Nog zijn in het krankzinnigengesticht 10 en in het leprozengesticht 6 zusters van liefdadigheid werkzaam.

§ 3. *Israëlietische gemeenten.*

De Portugeesch-Israëlietische gemeente bezat op ultimo December 1899 een kapitaal van f 87 851,79.

De armen en weezen werden bedeeld met f 2988,96.

Ook in het jaar 1899 werd voor de weezen dezer gemeente het gewoon jaarlijksche subsidie van f 500 verstrekt.

Het zielental van de Hervormd-Israëlietische gemeente bedroeg op ultimo December 1899 367.

Het armenfonds wees op dat tijdstip eene som aan van f 4969,68.

De uitgaven beliepen f 4540,03, de inkomsten f 5086,50.

G. Instellingen van liefdadigheid.

Krankzinnigengesticht. Op 1 Januari 1899 bevonden zich in dat gesticht 80 lijders. Gedurende dat jaar kwamen er bij 45, terwijl er 22 overleden en 16 ontslagen werden, zoodat op 1 Januari 1900 het getal lijders 87 bedroeg.

De uitgaven beliepen f 14 816,25 tegen f 12 484 in 1898.

Wegens volkomen onvoldoende ruimte werd in dit gesticht de eetzaal der zusters bij de keuken getrokken, de slaapzaal der zusters tot verblijf voor eenige krankzinnigen vrouwen ingericht, en een slaapzaal en eetzaal voor de zusters bijgebouwd.

De verpleging der lijders liet niets te wenschen over.

Leprozengestichten. De volgende opgaven zijn omtrent deze gestichten ingekomen:

	Op ult. Dec. 1898 aanwezig.	Bijgekomen.	Uitgegaan.	Overleden.	Op ult. Dec. 1899 aanwezig.
In het gesticht op:					
Curaçao	18	„	„	5	13
St. Martin (Ned. ged.). . .	8	1	„	„	9
St. Eustatius	15	„	„	1	14
	41	1	„	6	36

De uitgaven voor die gestichten bedroegen in 1899: op Curaçao f 4 314,85, op St. Martin (Ned. ged.) f 1 066,76 en op St. Eustatius f 1 746,22 tegen f 4 067,10, f 1 309,77 en f 1750 in 1898.

In het *burger-* of *St. Elizabethsgasthuis* op Curaçao werden op 1 Januari 1899 verpleegd 105 zieken; gedurende den loop van dat jaar werden daarin opgenomen 377 personen, terwijl er 117 zijn overleden en 244 uitgegaan, zoodat op 1 Januari 1900 het getal lijders 121 bedroeg.

Spaar- en beleenbank. De balans over het 49ste huishoudelijk jaar (1 Juli 1898—1 Juli 1899) sloot met een eindcijfer van f 528 530,14. De kosten van administratie en kleine benoodigdheden bedroegen f 7 711,86[5].

H. Burgerlijke geneeskundige dienst.

Het verslag van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig toezicht op Curaçao wordt als bijlage C hierbij gevoegd.

I. Onderwijs.

Het verslag van de schoolcommissie betreffende den toestand van het onderwijs op Curaçao wordt als bijlage D hierbij overgelegd.

Het aantal schoolgaande kinderen behalve dat in de weeshuizen, bedroeg bij het einde van 1899 3402, namelijk 1721 jongens en 1681 meisjes.

Het aantal schoolgaande kinderen op de andere eilanden der kolonie bedroeg in 1899 te zamen 2058, te weten:

op Bonaire, op de landschool 75 en op de twee scholen van de zusters van liefdadigheid 535;

op Aruba, op de landschool 99 en op de drie scholen der zusters van liefdadigheid 603;

op St. Martin (Ned. ged.), op de landschool ter hoofdplaats 57 en in de buitendistricten respectievelijk 88, 42 en 46; op de school der zusters van liefdadigheid 194 onvermogenden en 13 betalenden;

op St. Eustatius, op de landschool 131 en op scholen van de zusters van liefdadigheid 93;

op Saba ter hoofdplaats 30 en op de twee scholen te Windwardside respectievelijk 27 en 25.

J. Landsgebouwen en openbare werken.

De volgende werken zijn de voornaamste, die door het departement van openbare werken in het jaar 1899 werden verricht, het herstellen van de muren van het leprozengesticht, van de openbare jongensschool en van het oude militair-hospitaal; het grijzen en verven van de officierswoningen in het fort Amsterdam, het secretariegebouw, de Protestansche kerk en het marktgebouw; het aanbrengen van de noodige herstellingen aan de voormalige hospitaalmeesterswoning op Mundo Novo en aan het fiscalaat, aan het hospitaal voor gele koortslijders en aan de openbare jongens- en meisjesscholen; het maken van eene goot in het Waterfort en het doen van verschillende reparatiën aan de onderofficierswoningen in het Waterfort en Riffort, de arrestlokalen en het petroleummagazijn: het grijzen van het Riffort van binnen, het herstellen en verven van de militaire cantine en van de brug van het Riffort; het maken en herstellen van meubels voor het gouvernementshuis, de verschillende landskantoren en de openbare jongens- en meisjesscholen; het gedeeltelijk repareeren van de kade van de Willemstad; het maken van eene nieuwe boot ten behoeve van het garnizoen.

Ook de landsgebouwen op de overige eilanden der kolonie werden voor zoover noodig, hersteld en onderhouden.

K. Waterstaat en communicatiemiddelen.

In 1899 werd gedurende 104 dagen op verschillende plaatsen in de haven gebaggerd en 4739 M³. opgehaald. Met den beugel werd ook in het Rifwater en in het Waaigat gebaggerd.

De wegen in de buitendistricten van Curaçao en op de andere eilanden der kolonie werden in goeden staat gehouden.

L. Posterijen en telegraphie.

Een overzicht van het postverkeer van het eiland Curaçao in vergelijking met de vier voorafgaande jaren, wordt gevonden in bijlagen E en F van dit verslag.

Eene opgaaf van de inkomsten der posterij op Curaçao en op de andere eilanden der kolonie in de laatste drie jaren wordt gevonden in bijlage G van dit verslag. Het totaal dier inkomsten in 1899 beliep f 30 985,01[5], tegen f 33 093,85[5] in 1898.

In 1899 werden op Curaçao gestort ter overmaking door middel van postwissels naar Nederland en andere landen de volgende bedragen:

naar Nederland	f 50 938,39[5]
„ België	57,58
„ Duitschland	40 749,83
„ Frankrijk	5 913,96
„ Italië	784,88
„ Nederlandsch-Indië	„
„ Suriname	985,33
„ Luxemburg	„
	f 99 459,97[5]

Op Curaçao werd in 1899 uitbetaald aan postwissels:

uit Nederland	f 1 025,52
„ België	25,00
„ Duitschland	357,37
„ Frankrijk	107,77
„ Italië	„
„ Nederlandsch-Indië	145,50
„ Suriname	1 982,44
„ Luxemburg	„
	f 3 643,60

In de regeling betreffende het buitenlandsche postwisselverkeer (*Publicatieblad* 1895 n°. 3) werd eene nadere wijziging gebracht bij besluit van den Gouverneur van 16 Januari 1899 (*Publicatieblad* n°. 1).

De bij Publicatieblad 1893 n°. 20 van 109 tot 106 pct. verlaagde koers voor de postwissels naar Nederland, Nederlandsch-Indië en Suriname werd bij dat wijzigingsbesluit bestendigd, doch met ingang van 6 April 1900 (*Publicatieblad* n°. 16) werd die koers nader verlaagd tot 104 pct.

Het Koninklijk besluit van 6 December 1898 (*Staatsblad* n°. 263), houdende nieuwe regeling van de porten der brieven en verdere stukken, die rechtstreeks over zee (dat is: per zeepost) tusschen het Rijk en zijne koloniën en bezittingen in Oost- en West-Indië worden gewisseld, werd afgekondigd in het Publicatieblad 1899 n°. 2.

Bij de daarna gedurende het jaar uitgegeven Publicatiebladen nos. 7, 20, 27 en 29 werden achtereenvolgens de volgende aangelegenheden geregeld, te weten: intrekking der briefkaarten van 5 cent (met beeltenis des Konings) en in gebruikstelling van die van 5 cent (cijfertype): wijziging der porten der uit andere landen dan Nederland of Suriname in de kolonie Curaçao ontvangen ongefrankeerde brieven en ongefrankeerde briefkaarten; bepaling nopens de geldigheid der frankeering van het voor antwoord bestemde gedeelte eener buitenlandsche briefkaart, en aanvulling der bepalingen betrekkelijk reeds afgegeven stukken.

Blijkens opgaaf van de „Compagnie française des Câbles télégraphiques" werden in 1899 in het buitenlandsche telegraafverkeer van Curaçao 4078 telegrammen gewisseld, tellende 31 725 woorden tegen 4468 telegrammen en 37 401 woorden in 1898.

Voorts heeft het telegraafverkeer van Curaçao in dat jaar aan de maatschappij f 31 101,90 opgebracht, zoodat door de kolonie f 13 898,10 moest worden toepast om tot de aan de maatschappij gewaarborgde opbrengst van f 45 000 's jaars te komen.

Door de kolonie werd over 1898 (toen de opbrengst f 45 910,70 was) niets bijgepast, terwijl over 1897 f 17 849,70 werd bijgepast.

M. Financieele zaken.

§ 1. *Muntwezen.*

Bij Publicatieblad 1899, n°. 22, werd de wet van den 23sten Mei 1899 (*Staatsblad* n°. 126) afgekondigd, houdende nadere regeling van het Curaçaosche muntwezen; terwijl in het Publicatieblad van 1900, n°. 4, werd opgenomen de wet van 2 Januari 1900 (*Staatsblad* n°. 5) waarbij eene in eerst bedoelde wet voorkomende vergissing werd hersteld.

In afwachting van het tijdstip waarop, krachtens een besluit van de Koningin, de wet van 23 Mei 1899 (*Staatsblad* n°. 126), — zie het vorig verslag — in werking zal treden, bleek het noodig zoo spoedig mogelijk een nominaal bedrag van f 120 000 aan kwartguldens ten behoeve der kolonie te doen aanmunten.

Bij Koninklijk besluit van 20 September 1900, n°. 10, werd machtiging verleend om tot de bedoelde aanmunting over te gaan, en om tot het verkrijgen van het benoodigde fijn zilver aan 's Rijks Munt te Utrecht o. a. te doen versmelten de partij uit kolonie afkomstige Spaansche pilaardaalders.

§ 2. *Begrooting.*

De koloniale huishoudelijke begrooting van Curaçao voor het dienstjaar 1900 werd voorloopig bij de verordening van 14/22 Juli 1899 (*Publicatieblad* n°. 19) en definitief bij de wet van 3 Februari 1900 (*Staatsblad* n°. 28, *Publicatieblad* n°. 12) vastgesteld.

In het Publicatieblad van 1899 werd onder n°. 3 opgenomen de verordening tot vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten van Curaçao over het dienstjaar 1893.

De Publicatiebladen van 1899, n°. 23 en 24, bevatten de verordeningen waarbij de koloniale huishoudelijke begrooting van Curaçao voor de dienstjaren 1895 en 1896 werden aangevuld.

§ 3. *Belastingen.*

Bijlage H levert een overzicht van de opbrengst van de middelen der kolonie in de laatste drie jaren.

Het vorige koloniaal verslag gewaagt reeds van het in 1899 uitgegeven Publicatieblad n°. 5, waarbij het houden van rijtuigen en de uitoefening van het bedrijf van stalhouder wordt belast.

Bij de koloniale verordeningen van 5/8 Mei 1899 (*Publicatiebladen* nos. 10 t/m 15) werden de verordeningen, houdende regeling der belastingen respectievelijk op de eilanden St. Martin (Ned. ged.), Aruba, St. Eustatius, Saba en Bonaire gewijzigd. Voorts werd bij verordening van 9/13 Juni 1899 (*Publicatieblad* n°. 18) eene wijziging aangebracht in het reglement op den in-, door- en uitvoer van koopmanschappen voor het eiland Curaçao (*Publicatieblad* 1881, n°. 22).

§ 4. *Gouvernementsbank.*

Ten aanzien van den staat van de bank en van hare verrichtingen wordt verwezen naar de van de directie ontvangen opgaven, voorkomende als bijlage I van dit verslag.

§ 5. *Hypotheken en eigendomsovergangen.*

Gedurende het jaar 1899 werden 137 verschillende akten overgeschreven.

Voor verdere bijzonderheden wordt verwezen naar den als bijlage K hierbij gevoegden staat.

N. Personeele verordeningen omtrent alle landsdienaren.

Het Publicatieblad van 1899 n°. 8, houdende vaststelling van een nieuw pensioenreglement, werd reeds in het vorig verslag aangehaald.

Overigens valt onder dit hoofd niets te vermelden.

O. Nijverheid.

§ 1. *Mijnwezen.*

In 1899 had geen uitvoer van phosphorzure kalk van de op Curaçao gelegen plantage Santa Barbara plaats.

Van Aruba zijn in 1899 met 28 schepen 20 620,88 M³. phosphorzure kalk uitgevoerd, terwijl in dat jaar aan concessierecht f 11 503,05, aan uitvoerrecht f 3 711,76 en aan scheepsongelden f 3 153,89 werd ontvangen.

Aan de Aruba phosphaatmaatschappij werd een nieuwe verlenging van concessie verleend, doch vermits door die maatschappij voor het leveren van phosphaat reeds maanden te voren contracten worden gesloten, en met het oog daarop eene verlenging voor slechts 6 maanden den verkoop van de materie bemoeilijkt, werd in het belang der exploitatie bij Gouvernementsbeschikking van 9 Januari 1900 n°. 28, de concessie ditmaal met één jaar verlengd en dientengevolge de termijn van 26 Januari 1901 tot 26 Januari 1902 gesteld.

De Aruba Island Gold Mining Company Limited heeft de in de maand Mei 1898 gestaakte werkzaamheden in Mei 1900 hervat.

Gelijk uit het laatste koloniaal verslag bleek was door het koloniaal bestuur met den vertegenwoordiger van genoemde maatschappij een nieuw contract ontworpen, waardoor de exploitatie op veel grootere schaal dan tot hiertoe plaats zou kunnen vinden. Eene nieuwe concessie werd bij Gouvernementsbeschikking van 31 Januari 1899, n°. 76, verleend, doch later bleek het noodig te zijn in deze concessie eenige wijziging aan te brengen, daar het bestuur der nieuw gevormde maatschappij alvorens met de werkzaamheden een aanvang te maken, de vraag wenschte opgehelderd te zien, of den nieuwen concessionnaris de bevoegdheid kon worden toegekend om een gedeelte van het kapitaal aan te wenden om de oude maatschappij uit te koopen en in het bezit te geraken van hare mijnen en verder materiaal.

Op deze vraag werd in toestemmenden zin beslist en bij beschikking van den 27sten December 1899, n°. 787, eene wijziging in de nieuwe concessie gebracht, en wel in dien zin, dat zonder toestemming van den gouverneur het maatschappelijk kapitaal, berekend op f 720 000 (£ 60 000), niet mag worden uitgebreid en dat van genoemd kapitaal niet meer dan de helft der volgestorte aandeelen mag worden gebruikt tot uitbetaling aan de Aruba Island Gold Mining Company Limited voor de overneming van hare rechten, belangen en bezittingen, zoodat ten minste f 360 000 van het aandeelenkapitaal voor werkkapitaal overblijft.

Bij contract van 11 Februari 1899 tusschen het bestuur van Curaçao en de bedoelde nieuwe maatschappij gesloten, was bepaald, dat de werkzaamheden een aanvang zouden nemen den 1sten Januari 1900. Op verzoek van den gemachtigde alhier dier maatschappij werd bij Gouvernementsbeschikking van 27 December 1899, n°. 786, die datum gewijzigd en vastgesteld op 1 Juli 1900, doch zooals vermeld, de werkzaamheden werden reeds in Mei 1900 hervat. Het door de maatschappij aangevoerde motief tot uitstel was de financieele spanning op de Engelsche geldmarkt, door den Zuid-Afrikaanschen oorlog te weeg gebracht.

De exploitatie der op Saba aanwezige zwavelmijnen werd in 1899 niet weder ondernomen. Zij bevinden zich in handen van van vreemdelingen, die nooit iets van zich laten hooren en geene redenen opgeven waarom de werkzaamheden niet weder worden hervat.

Met betrekking tot de op St. Martin (Ned. ged.) gevonden mangaanertsen, kan worden vermeld, dat ook in 1899 geen uitvoer daarvan plaats vond, hoewel pogingen in deze richting steeds worden aangewend.

Monsters van ijzererts, waarvan belangrijke hoeveelheden op gemeld eiland worden aangetroffen, leverden bij een in de Vereenigde Staten van Amerika ingesteld onderzoek, een ijzergehalte op van 55 pct. De per eenheid aangeboden prijs van 8 Amerikaansche centen bleek echter te gering, om met voordeel een aanvang te kunnen maken met de ontginning van deze delfstof.

§ 2. *Sigarettenfabricage.*

In de laatste jaren heeft zich op Curaçao eene nieuwe industrie ontwikkeld, welke levensvatbaarheid schijnt te bezitten. Verschillende personen op dat eiland hebben zich toegelegd op de fabricage van sigaretten, vervaardigd uit Havanatabak, die via New-York wordt geïmporteerd. In 1899 was de afzet dezer sigaretten, vooral onder de volksklasse, niet onbelangrijk.

§ 3. *Steenbakkerij.*

Ook in 1899 werkte de steenbakkerij op Bonaire niet; de werkzaamheden aan die inrichting zijn sedert 1896 gestaakt. In dat jaar had men 90 000 klinkers in voorraad, waarvan in vier jaren tijds slechts een 10 000 tal werden verkocht. De leverantie geschiedde tegen f 20 per duizend stuks. Het voornemen bestaat, om zoodra de thans in voorraad zijnde klinkers van de hand zijn gedaan, de werkzaamheden te hervatten.

§ 4. *Landbouw.*

Bijlage L, bij dit verslag gevoegd, geeft een overzicht van de opbrengst van de plantages en gronden in de buitendistricten op Curaçao en van het aldaar aanwezige vee en pluimgedierte.

Ten gevolge van den geringen regenval is de oogst van landbouwproducten op Curaçao in 1899 niet gunstig geweest en in sommige gedeelten van het eiland zelfs geheel mislukt. Op eenige plaatsen werd nog een zekere hoeveelheid maïs, pinda's, boonen en rankvruchten verkregen.

Aan drinkwater voor het vee bestond over het algemeen gebrek. In het 2de district van het eiland dreigde ook voor de bevolking gebrek aan goed drinkwater te ontstaan, doch door het graven van een grooten put, die overvloedig en goed drinkwater opleverde, werd in de bestaande toestand voorzien.

Door gebrek aan regen is het vooruitzicht voor den landbouw in 1900 ook niet bemoedigend.

Zooals bekend, stelt de aanhoudende droogte, die maar al te vaak op Curaçao voorkomt, een grooten hinderpaal in den weg aan eene behoorlijke ontwikkeling van den landbouw.

Om hierin zooveel mogelijk te gemoet te komen, tracht men door het graven van putten en het oprichten van de reeds vroeger vermelde windmolens, die tot het oppompen van het zakwater dienen, het voor den landbouw zoo hoog noodige regenwater op kunstmatige wijze te vervangen.

Deze windmolens worden in de laatste jaren in groot getal uit de Vereenigde Staten van Amerika ingevoerd en leveren dikwijls verrassende uitkomsten. Waar vroeger niets anders dan kale gronden te bespeuren waren, ziet men thans op menige plek het jonge geboomte zich op den zoo dankbaren bodem snel ontwikkelen en binnen betrekkelijk korten tijd is de dorre woestenij in eene heerlijke plek herschapen, waar de nijvere landman, al is het geen ruim, dan toch dikwijls een voldoend middel van bestaan vinden kan.

Ook worden door de mindere bevoking zelve meer putten gegraven, die bij het besproeien van den bodem veel nut bewijzen.

Zoo hebben vele personen, die stukjes grond van het bestuur in eigendom of in huur verkregen, hun terrein in bloeiende tuintjes veranderd, waardoor zij in staat zijn om de stadbewoners van groenten en vruchten te voorzien.

Ongelukkigerwijze dreigt door de aanhoudende droogte der laatste drie jaren op vele plaatsen ook de in den bodem aanwezige hoeveelheid zakwater op te raken.

De bovenbedoelde stukjes grond worden in de laatste tijden zorgvuldig met prikkeldraad omheind, voornamelijk met het doel om de nieuwe aanplant tegen de vernielzucht van het kleine vee te beschermen.

Met den particulieren sisalaanleg wordt door sommigen voortgegaan; anderen hebben echter het voornemen daartoe reeds weder opgegeven. Het resultaat dezer onderneming kan uiteraard eerst over eenige jaren blijken.

Intusschen heeft men in den loop van 1899 verschillende monsters touw, uit andere planten vervaardigd zoomede vezels, naar de Parijsche tentoonstelling opgezonden, wat ook het geval was met monsters van dividivi, zout, phosphorzure kalk, goud, enz.

De oogst van de dividivipeul was in 1890 ondanks de groote droogte, op sommige plaatsen nog vrij gunstig.

Maatregelen tot bescherming en bevordering dezer voor de kolonie meest belangrijke en alleen sedert jaren steeds prijshoudende cultuur worden voorbereid.

Ook op Bonaire heeft men door de langdurige droogte bijna geen oogst gehad; slechts op enkele plaatsen werd een weinig maïs verkregen. Wanner men in aanmerking neemt, dat de cultuur op Bonaire zich bijna uitsluitend tot de maïs bepaalt, dan ligt de conclusie voor de hand, dat het met den toestand der landbouwende bevolking aldaar in 1899 niet zeer gunstig was gesteld. De vooruitzichten voor 1900 schijnen echter, na de in de laatste dagen van 1899 gevallen regens, beter te zijn.

Door de buitengewone droogte is ook de dividivioogst niet zoo gunstig geweest als in het vorige jaar. Dit is des te meer te betreuren, aangezien de dividivi het eenige product is op

Bonaire, dat voor den uitvoer nog winstgevend blijkt te zijn.

De aloëcultuur, die in vorige jaren een bloeiende tak van den landbouw was, is wegens den tegenwoordigen lagen marktprijs zeer achteruitgegaan; wel bestaan de vorige aloëtuinen nog hier en daar, doch aangezien er geen bewijzen voorhanden zijn, dat er spoedig eene verbetering in den toestand komen zal, wordt deze cultuur niet uitgebreid. Eene kleine stijging in den marktprijs gaf aanleiding, dat in het afgeloopen jaar van Bonaire eene geringe hoeveelheid en uit Aruba voor een niet onaanzienlijk bedrag naar Noord-Amerik werd uitgevoerd.

Gelijk hierboven reeds vermeld werd, had men in 1899 op Aruba niet over den regenval te klagen. Hieraan is het dan ook toe te schrijven, dat het afgeloopen jaar voor den landbouw gunstiger is geweest, dan het jaar te voren. Dank zij de toenemende uitgifte in huur van gouvernementsgronden, neemt deze tak van nijverheid op Aruba sterk toe.

Op St. Martin (Ned. ged.) werd door den orkaan van September 1899 veel schade onder de vruchtboomen aangericht. Voor al leden de bananenplanten door dat onheil; het grootste gedeelte daarvan werd vernield. Toch zijn de vooruitzichten voor 1900 bijzonder goed te noemen, daar een zeer groot aantal bananenboomen onmiddellijk na den orkaan werden geplant en thans een rijken oogst belooven.

Door den oogst van aardappelen, maïs en boonen werd gedurende de eerste en laatste maanden van het jaar voorzien in de voeding der werkende klassen.

Overigens valt met betrekking tot dezen tak van nijverheid slechts de aandacht te vestigen op de aanplanting van suikeriet door een particulier, waardoor eene zekere hoeveelheid suiker, rum en melasse jaarlijks wordt verkregen.

De landbouw op St. Eustatius gaat gestadig achteruit. Dit is van verschillende oorzaken toe te schrijven. Het is een bekend feit, dat de bevolking van het eiland, die zich toch reeds niet door werklust en energie onderscheidt, vermindert; het gevolg daarvan is, dat de geringe werkkrachten nog afnemen. Daarbij komt, dat de cultuur, waartoe de bevolking zich uitsluitend bepaalt, als het pooten van aardappelen, jams, pinda's en cassave, die reeds weinig winstgevend was, dit in nog mindere mate geworden is, sedert men zich in de laatste jaren op de naburige eilanden, waar vroeger hoofdzakelijk suikerriet geplant werd, ook op die cultuur is gaan toeleggen, zoodat er van uitvoer naar die eilanden thans geen sprake meer wezen kan.

Ofschoon de bodem over het algemeen zeer geschikt voor den landbouw wordt geacht, laten de beperkte middelen der grondeigenaars het niet toe, op hunne sedert de afschaffing der slavernij verwaarloosde eigendommen, ondernemingen van eenig belang op touw te zetten.

Op Saba verkeerde de landbouw in 1899 in een zeer ongunstigen toestand en was zij zelfs van dien aard, dat de opbrengst niet genoegzaam bleek te zijn om voor eigen consumptie te strekken.

De felle droogte, die in de eerste maanden van het jaar geheerscht heeft, deed veel van het jonge gewas verloren gaan; terwijl dat gedeelte van den te veld staanden oogst, dat door de laat invallende regens nog gered had kunnen worden, door de orkanen, die aldaar achtereenvolgens gewoed hebben, totaal werd vernield. Gedurende de laatste maanden van het jaar echter werd de toestand eenigszins beter. Wel is waar mislukte de uienoogst door de zware regens, die toen vielen en richten de rupsen groote schade onder de aardappelen aan, doch de korenoogst viel gunstiger uit.

Ook voor het jaar 1900 zijn de vooruitzichten voor den landbouw niet erg verblijdend. Door de tijdelijke emigratie van vele arbeiders naar andere eilanden, om aldaar werk te gaan zoeken, is er gebrek aan werkkrachten ontstaan, en wordt de grond thans op onvoldoende wijze door vrouwen en kinderen bebouwd.

§ 5. *Veeteelt.*

Voor de veeteelt op Curaçao was 1899 geen gunstig jaar. De buitengewone droogte, waardoor zich dat jaar kenmerkte, was oorzaak, dat er gebrek aan voeder en drinkwater voor het vee ontstond, en het behoeft geen betoog, dat de veestapel onder deze omstandigheden gevoelig leed.

Ook op Bonaire was in 1899 de sterfte onder het vee aanzienlijk, hetgeen ook hier moet worden geweten aan gebrek aan voeder en drinkwater. De niet onaanzienlijke kudden geiten, die vroeger op dat eiland op verschillende plaatsen weder gehouden, zijn thans voor voor een groot deel verdwenen.

Wegens het gunstige regenjaar had men op Aruba geen reden tot klagen over sterfte onder het vee.

De veestapel op St. Martin (Ned. ged.), die blijkens het vorige koloniaal verslag in 1898 door de felle droogte zeer veel geleden had, breidde zich in 1899 weder snel uit.

Hiertoe hebben voornamelijk bijgedragen de te rechter tijd gevallen regens, waardoor er overvloedige weidegronden werden verkregen.

Een levendige vraag en verhoogde prijzen kwamen den veehandel ten goede. Veel hoornvee en muilezels werden ingevoerd om daarna naar het eiland Guadeloupe te worden geëxporteerd.

Op St. Eustatius wordt betrekkelijk weinig werk van de veeteelt gemaakt. Er zijn gronden voorhanden, die doen gelooven dat deze tak van nijverheid, op groote schaal aangelegd, met voordeel uitgeoefend zou kunnen worden. De veestapel onderging een niet onbelangrijke vermindering in 1899, hetgeen hoofdzakelijk toe te schrijven is aan de sterfte onder het vee ten gevolge van de twee orkanen, die in gemeld jaar op St. Eustatius gewoed hebben.

Op Saba is de veeteelt van weinig belang; zij kan bezwaarlijk tot ontwikkeling komen wegens gebrek aan weigronden en goed drinkwater.

Eenige uitvoer van hoornvee vond gedurende een paar maanden van 1899 plaats, in verband met het feit, dat er moeilijkheid bestond, rundvee op Porto-Rico te verkrijgen. De ondervinding heeft echter geleerd, dat het vee van Saba niet geschikt is voor uitvoer, daar het veelal bij het vervoer sterft.

Eene statistiek van den veestapel op de verschillende eilanden der kolonie wordt als bijlage M hierbij gevoegd, terwijl opgaven omtrent den uitvoer worden aangetroffen in bijlage P, vermeld onder § 10 van dit hoofdstuk.

§ 6. *Visscherij.*

Hoewel de visscherij op Curaçao op een bescheiden schaal wordt uitgeoefend, blijkt zij toch voortdurend een bron van uitkomst te zijn voor menig gezin, zoowel in de stads- als in de buitendistricten.

Hetzelfde kan ook van Bonaire worden gezegd.

Op Aruba ging deze tak van nijverheid in 1899 wederom vooruit, daar in dat jaar in stede van zeven, door acht zeilbooten en een schoener de vischvangst geregeld werd uitgeoefend. Zelfs dat aantal bleek niet voldoende te zijn, want op verschillende tijdstippen van het jaar werd aan dit bedrijf nog door andere zeilbooten en schoeners deelgenomen.

De visscherij op St. Martin (Ned. ged.) wordt voornamelijk door de bevolking van de Simpsonsbaai uitgeoefend. Deze visschers werden gevoelig getroffen door den orkaan van den 8sten September 1899, bij welke gelegenheid zij al hun tuig verloren. Gelukkig echter werd dit verlies spoedig hersteld, vermits de door het bestuur te hunner dispositie gestelde som van f 500 hen weldra in staat stelde om hun bedrijf wederom ter hand te nemen.

Uit St. Martin wordt met goed resultaat, vooral naar Guadeloupe, veel gedroogde visch uitgevoerd.

De visscherij wordt op St. Eustatius op kleine schaal gedreven, en levert slechts een karig bestaan aan enkele visschers op.

Op Saba had de visscherij in 1899 met eene vloot van 21 bootjes plaats.

§ 7. *Uitgifte van gronden.*

In 1899 werden afgestaan:

In huur:

op Curaçao:

aan 144 personen 198½ H.A. tot het uitoefenen van den landbouw en het bouwen van woonhuisjes;

op Bonaire:

aan 18 personen 48,1456 H.A.;

op Aruba:

aan 186 personen $151{,}2066^5$ H.A.;

In eigendom:

op Curaçao:

aan 1 persoon ½ H.A. tot het bouwen van een huis;
„ 3 personen 7, 3595 H.A. voor den landbouw;

op Bonaire:

aan 9 personen 20,6044 H.A.; en aan 27 personen 38,1661 H.A. kosteloos.

8. *Zoutpannen.*

Op Curaçao werd in 1899 eene vrij groote hoeveelheid zout gegaard en was de uitvoer daarvan over het algemeen gunstig.

De zoutoogst op Bonaire in 1899 viel gunstig uit, doch de uitvoer is gering geweest. Dit laatste wordt toegeschreven aan het feit, dat men in de Vereenigde Staten van Amerika geen schepen kon bevrachten om zout te laden.

De zoutwinning op Aruba is van zeer weinig beteekenis. Toch belooft deze tak van nijverheid aldaar beter te worden, althans worden pogingen in het werk gesteld, om zekere uitbreiding aan dit bedrijf te geven.

Door de zware regens en andere oorzaken werd in 1899 op St. Martin (Ned. ged.) betrekkelijk weinig zout gegaard. De navraag is ook belangrijk minder geworden; de oorzaak hiervan moet worden gezocht in de steeds toenemende mededinging van Turks eiland en Trapani, alwaar het zout tegen een veel minderen prijs wordt verkocht. Ten einde hierin eenigszins te gemoet te komen, werd het uitvoerrecht op zout verlaagd.

§ 9. *Scheepsbouw.*

In 1899 werden gebouwd: op elk der eilanden Curaçao en Bonaire 1 vaartuig; op St. Eustatius 2 vaartuigen, en op Saba 6 vaartuigen (waaronder 3 visschersbooten).

§ 10. *Handel en scheepvaart.*

Het voornaamste middel van bestaan voor de gansche kolonie is ontegenzeggelijk de handel, waarvan de meeste inwoners dezer eilanden afhankelijk zijn. Betreurenswaardig is het dus te moeten constateeren, dat in 1899, evenmin als in het voorgaande jaar, vooruitgang, veeleer in menig opzicht achteruitgang op dit gebied te bespeuren. De algemeene welvaart ging dan ook niet vooruit.

Verscheidene opeenvolgende revolutiën in Venezuela en één in Columbia, die genoemde landen nog in beroering houden, daarbij de lage marktprijzen der van die republieken uitgevoerde koffie, waren de voornaamste oorzaken van dezen ongunstigen toestand. Of de zaken een gunstiger wending zullen nemen, hangt dan ook hoofdzakelijk af van de vraag, of in de republieken de vrede zal worden hersteld en of op gunstige koffieprijzen valt te rekenen.

Voor wat de drie bovenwindsche eilanden betreft, moet worden gewezen op het weinig productief vermogen dier eilanden, dat bij gebrek aan kapitaal van jaar tot jaar vermindert en hetwelk in 1899 nog meer nadeel ondervond door de aldaar gewoed hebbende orkanen.

Op St. Martin (Ned. ged.) was de geringe afzet van zout mede oorzaak van armoede onder de werkende klasse, ten gevolge waarvan vele personen genoodzaakt waren om tijdelijk te emigreeren.

In de bijlagen N en O van dit verslag worden opgaven aangetroffen van den in- en doorvoer op Curaçao en in bijlage P van den uitvoer der geheele kolonie over de laatste drie jaren.

De bijlage Q en R bevatten opgaven betreffende de goederen op St. Martin (Ned. ged.) direct voor consumtie, en uit het entrepot voor consumtie ingevoerd.

De tarieven ter berekening van de belasting op den invoer op Curaçao en van de in- en uitvoerrechten op de overige eilanden der kolonie gedurende 1900 zijn bij besluiten van den Gouverneur van Curaçao van den 22sten December 1899 (*Publicatiebladen* nos. 32, 33, 34, 35, 36 en 37) vastgesteld.

De haven van Curaçao werd blijkens bijlage S in 1899 door 1204 schepen bezocht, metende te zamen 1 231 715 M³.

Het aantal vaartuigen, dat de andere eilanden aandeed, wordt vermeld in bijlage T, waarin ook de gezamenlijke inhoudsmaat van de schepen en de natiën, waartoe zij behoorden, worden opgegeven.

Behalve de in bijlage T vermelde schepen werd de reede van St. Martin (Ned. ged.) nog bezocht door 37 Nederlandsche, 97 Engelsche en 8 Fransche zeilbooten, waarvan de tonnenmaat niet is opgegeven.

Curaçao bleef in 1899 opgenomen in de stoomvaartlijnen, in de vorige verslagen vermeld.

§ 11. *Zeebrieven.*

In 1899 werden afgegeven: op Curaçao 8 zeebrieven, op Bonaire 10, op Aruba 4, op St. Martin (Ned. ged.) 2, op St. Eustatius 2 en op Saba 6.

De Minister van Koloniën,

CREMER.

INHOUD

VAN HET

VERSLAG BETREFFENDE CURAÇAO VAN 1900.

STATISTIEK

van de bevolking, de geboorten, de sterfgevallen en de huwelijken

in de kolonie Curaçao, over de laatste zes jaren.

	1894.			1895.		
	M.	V.	Totaal.	M.	V.	Totaal.
						Bevolking bij het
Curaçao	12 071	15 944	27 763	12 278	16 137	28 187
Bonaire	1 972	2 369	4 341	1 996	2 403	4 399
Aruba	3 895	4 289	8 182	4 182	4 574	8 756
St. Martin (Ned. ged.)	1 573	2 035	3 608	1 625	2 099	3 724
St. Eustatius	779	935	1 714	739	874	1 613
Saba	922	1 107	2 029	947	1 118	2 065
Totaal	21 212	26 679	47 637	21 767	27 205	48 744
						Ge
Curaçao	495	452	947	550	477	1 027
Bonaire	95	106	201	110	109	219
Aruba	120	92	212	145	144	289
St. Martin (Ned. ged.)	70	55	125	75	76	151
St. Eustatius	31	22	53	21	26	47
Saba	48	34	82	37	25	62
Totaal	859	761	1 620	938	857	1 795
						Ster
Curaçao	209	228	437	278	321	599
Bonaire	49	51	100	54	78	132
Aruba	43	48	91	60	61	121
St. Martin (Ned. ged.)	53	55	108	40	48	88
St. Eustatius	18	24	42	23	27	50
Saba	9	7	16	12	14	26
Totaal	381	413	794	467	549	1 016
						Huw
Curaçao		118			111	
Bonaire		25			29	
Aruba		47			36	
St. Martin (Ned. ged.)		17			15	
St. Eustatius		5			8	
Saba		11			10	
Totaal		223			209	

In het verslag is in Hoofdstuk B op bladzijde 2, tweede kolom aangehaald de wet van 3 Augustus 1862 (*Staatsblad* n°. 56).
Lees hiervoor: de wet van 8 Augustus 1862 (*Staatsblad* n°. 165).

1896.			1897.			1898.			1899.		
M.	V.	Totaal.	M.	V.	Totaal.	M.	V.	Totaal.	M.	V.	Totaal.
einde van het jaar.											
12 430	16 454	29 081	12 714	16 384	29 098	12 975	16 583	29 558	13 285	16 834	30 119
2 062	2 462	4 524	2 130	2 547	4 677	2 217	2 612	4 829	2 259	2 667	4 926
4 267	4 688	8 955	4 360	4 831	9 191	4 430	4 919	9 349	4 754	4 857	9 591
1 506	2 107	3 613	1 716	2 268	3 984	1 546	2 031	3 577	1 377	2 108	3 485
682	848	1 530	564	876	1 440	553	879	1 432	529	854	1 383
967	1 126	2 093	1 057	1 096	2 153	1 076	1 103	2 179	1 087	1 102	2 189
21 914	27 685	49 796	23 541	28 002	50 543	22 797	28 127	50 924	23 271	28 422	51 693
boorten.											
480	536	1 016	568	484	1 052	337	505	842	486	480	966
107	111	218	129	99	228	113	129	242	96	97	193
109	136	245	142	167	309	126	132	258	163	139	302
64	78	142	73	69	142	63	67	130	65	68	133
24	45	59	21	34	55	31	30	61	22	28	50
40	37	77	32	25	57	21	29	50	31	27	58
824	933	1 757	965	878	1 843	691	892	1 583	863	839	1 702
gevallen.											
225	248	473	247	261	508	289	326	615	320	375	695
47	46	93	29	34	63	34	53	87	35	47	82
33	36	69	46	51	97	43	57	100	44	58	102
34	39	73	22	24	46	43	41	84	31	40	71
17	20	37	18	21	39	12	15	27	10	27	37
20	29	49	21	20	41	10	19	29	20	28	48
376	418	794	383	411	794	431	511	942	460	575	1 035
lijken.											
	110			98			104			85	
	29			29			31			19	
	45			29			26			34	
	23			18			15			17	
	6			3			2			5	
	11			9			15			8	
	224			181			203			168	

III. CURAÇAO.

BIJLAGE B[1].

N°. 3.

STAAT aantoonende de verdeeling der ingezetenen op het einde van 1899 naar hunne geboorteplaatsen en de kerkgenootschappen waartoe zij behooren.

	Getalsterkte der bevolking.	Waarvan geboren: op het eiland.	elders in West-Indië.	in Nederland.	in andere oorden.	Indeeling naar de kerkgenootschappen. *) Hervormden.	Roomsch-Katholieken.	Lutherschen.	Israëlieten.
Curaçao	30 303	28 488	419	377	1 019	2 656	26 610	1	1 035
Bonaire	4 926	4 901	4	12	9	153	4 773	"	"
Aruba	9 591	9 450	47	14	80	635	8 955	"	1
St. Martin (Ned. ged.)	3 485	3 378	87	15	5	2 569	916	"	"
St. Eustatius	1 383	1 268	106	6	3	1 083	300	"	"
Saba	2 189	2 132	53	1	3	1 431	758	"	"
Totaal	51 877	49 617	716	425	1 119	8 527	42 312	1	1 036

*) Een persoon heeft opgegeven tot geen erkende godsdienstige gezindheid te behooren.

STAAT aantoonende verschillende bij het hof en de raden van justitie op Curaçao, St. Martin (Ned. ged.) en St. Eustatius en bij de kantongerechten op de verschillende eilanden verrichte werkzaamheden (buiten de zaken en beschikkingen reeds in Hoofdstuk E, § 2 vermeld.)

	Bevelschriften in strafzaken, op requisitoir van het Openbaar Ministerie als anderszins.	Consideratiën en advies uitgebracht aan den Gouverneur op requesten of verzoeken ter erlanging van gratie, kwijtschelding of verandering van straf.	Consideratie en advies tot het erlangen van brieven van wettiging.	Verleende machtigingen door den voorzitter tot de voorloopige opneming van een persoon in het gesticht voor krankzinnigen op Curaçao.	Voorziening in voogdijen en toeziende voogdijen.	Akten voor verschillende andere zaken opgemaakt.	Ingeschreven akten ter griffie.	Beëediging van eigendomsverklaringen ter erlanging van zeebrieven.	*Aanmerkingen.*
Curaçao.									
Hof van justitie . . .	53	16 [1])	2	40	"	"	"	"	
Kantongerecht . . .	"	11	"	"	13 [2])	11	3	"	
Bonaire.									
Kantongerecht . . .	"	"	"	"	1	"	"	8	
Aruba.									
Kantongerecht . . .	"	"	"	"	10	"	"	4	
St. Martin (Ned. ged.)									
Raad van Justitie . .	2	"	"	"	"	"	"	"	
Kantongerecht . . .	"	"	"	"	6 [3])	"	"	2	
St. Eustatius.									
Raad van justitie . .	8 [4])	"	"	"	"	"	"	"	
Kantongerecht . . .	"	1	"	"	"	"	"	"	
Saba.									
Kantongerecht . . .	"	1	"	"	1 [5])	"	"	6	

[1]) Waaronder éénmaal op eene aanbeveling door de commissie van administratie over de gevangenissen op Curaçao voor vermindering van straf van 3 bij vonnis van het hof veroordeelde personen, alsmede op twee vonnissen door krijgsraden op Curaçao gewezen.

[2]) Waaronder 1 toeziende voogdij.

[3]) Waaronder 4 toeziende voogdijen.

[4]) Namelijk bevelschriften, vonnissen, besluiten en beschikkingen op requisitoir van den officier van justitie. Daarenboven heeft de Raad den Gouverneur 2 maal van consideratie en advies gediend in zake de samenstelling der Kamer van vacantie.

[5]) Namelijk een toeziende voogdij.

VERSLAG van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig toezicht gedurende het jaar 1899 op Curaçao.

De Geneeskundige Raad kan aanvangen met de mededeeling, dat de gezondheidstoestand der bevolking op het eiland gedurende het afgeloopen jaar over het algemeen gunstig was. Tengevolge van de aanhoudende droogte en het daardoor ontstane gebrek aan zuiver drinkwater hebben zich in de laatste maanden van het jaar vele gevallen van typheuse koortsen en aandoening der spijsverteringsorganen voorgedaan. Behalve twee gevallen van gele koorts, waarvan één met doodelijk gevolg, en één geval van diphteritische keelontsteking met gunstig verloop, deden geen andere besmettelijke ziekte zich hier voor. De gevallen van gele koorts betroffen personen, die van elders hier ziek waren aangekomen en wier ziekte later gele koorts bleek te zijn.

Wegens het voorkomen van pest in Portugal bepaalde de Gouverneur bij beschikking van den 8sten September ll., dat alle schepen, komende uit havens van Portugal, onderworpen zouden worden aan eene quarantaine van tien dagen, met inbegrip van de reis.

Gedurende 1899 werden er geene vaartuigen in observatie quarantaine opgenomen.

In de samenstelling van den Raad kwam geene verandering.

De Raad hield dertien vergaderingen, terwijl als naar gewoonte de loopende zaken bij non-sessie werden afgedaan.

In den loop van het jaar verkreeg één candidaat de akte van bevoegdheid als apotheker, na aflegging van een voldoend examen.

Overeenkomstig advies van den Raad is, zonder aflegging van het bij art. 1 litt. *c* der Verordening, voorkomende in het Publicatieblad van 1874, n°. 5, bedoeld examen, tot Gouvernements-geneeskundige op Saba benoemd een geneesheer, die in het bezit is van een diploma van eene vreemde hoogeschool.

Door den Raad is geviseerd één bewijs van bevoegdheid tot uitoefening der artsenijmenkunst.

Op voorstel van den Raad is febris typhoïda gelicht uit de lijst der besmettelijke ziekten, voorkomende in art. 1 der Verordening, tot voorziening tegen besmettelijke ziekten in de kolonie Curaçao (*Publicatieblad* 1888, n°. 2).

Op den 18den December ll. is uitgegeven eene verordening houdende bijzondere voorschriften tot voorkoming en beteugeling van pest.

De stadsgeneesheer, voorzitter van den Raad, heeft telkens den procureur-generaal bij zijne bezoeken in het krankzinnigengesticht vergezeld; de afschriften van de verslagen dier bezoeken zijn geregeld door den Raad ter kennisneming ontvangen.

De apotheken zijn door den stadsgeneesheer en een lid van den Geneeskundigen Raad onderzocht en in orde bevonden.

De Gouverneur heeft vergunning verleend tot het oprichten van twee apotheken, terwijl eene apotheek is opgeheven.

Gedurende 1899 zijn 262 personen gevaccineerd door den stadsgeneesheer. De belangstelling van het publiek in de koepokinenting was zeer gering, hetgeen toe te schrijven is aan het groote aantal personen, die in het voorafgegane jaar werden ingeënt. Om die reden werden in het parc vaccinogène geen kalveren ingeënt, maar werd alleen aangewend de uit Nederland ontvangene koepokstof.

Op den laatsten December was er een batig saldo van f 681.17⁵ in de kas van het parc vaccinogène.

Aldus vastgesteld in de vergadering van 26 Januari 1900.

Namens den Geneeskundigen Raad,

De Voorzitter,

H. Ferguson,

De Secretaris,

Ph. F. de Haseth Evertsz.

VERSLAG betreffende den toestand van het onderwijs op Curaçao gedurende het jaar 1899, opgemaakt ingevolge het bepaalde bij art. 23 van de onderwijs-verordening voor de kolonie Curaçao (Publicatieblad 1884 n°. 16).

Aantal scholen en leerlingen.

Op het eiland Curaçao waren er drieeëntwintig scholen, waarvan, na den 1sten Juli, drie openbaar, d. i. door het Gouvernement bekostigd en twintig bijzondere scholen, te samen bezocht door 3402 leerlingen, waarvan 1681 meisjes en 1721 jongens (zie bijgaanden staat).

Verdeeling van het openbaar onderwijs.

Het openbaar onderwijs is verdeeld in twee scholen voor meer uitgebreid onderwijs, waarvan een voor jongens en een voor meisjes, en een school voor elementair onderwijs.

Op de scholen voor meer uitgebreid onderwijs worden leerlingen tegen betaling van schoolgeld toegelaten, op die voor elementair onderwijs wordt gratis onderricht gegeven.

Scholen voor elementair onderwijs.

Van af het begin van het jaar waren er twee scholen voor elementair onderwijs, eene aan de Otrabanda en eene op Pietermaai. Sedert den 1sten Juli werd krachtens gouvernementsbeschikking de school aan de Otrabanda opgeheven en met die van Pietermaai vereenigd.

Bij den aanvang van het jaar waren aan de Otrabanda 76 leerlingen en op Pietermaai 51 dus te samen 127 leerlingen.

Bij de vereeniging der beide scholen gingen er van de school aan de Otrabanda 50 over, terwijl er op Pietermaai 53 waren dus te zamen 103. Er kwamen 24 nieuwe leerlingen bij en werden 10 leerlingen afgeschreven, zoodat bij de vereeniging 117 leerlingen waren ingeschreven. Gedurende 't laatste halfjaar kwamen er 20 leerlingen bij en werden 26 afgeschreven, zoodat op 1 Januari 1900 111 leerlingen waren ingeschreven.

Schoolverzuim. In het schoolverzuim op deze school is nog geene verbetering te bespeuren.

In de eerste zes maanden bedroeg dit gemiddeld ongeveer 25 pct., in de laatste zes maanden was het ongeveer 40 pct.

In de maanden November en December is het gewoonlijk 50 pct. en daarboven, terwijl het in Juli 30 pct. en in Januari nog geen 20 pct. is.

Scholen voor meer uitgebreid onderwijs.

Wat de scholen voor meer uitgebreid onderwijs betreft, valt op te merken, dat gedurende den loop van het jaar het hoofd der jongensschool, dat der meisjesschool en de onderwijzer BRAUNS, welke op de jongensschool is geplaatst, van verlof naar Nederland zijn teruggekeerd en hunne werkzaamheden hebben hervat, en dat het onderwijzerspersoneel op die beide scholen wederom voltallig is

Schoolverzuim. Het getal der verzuimde schooldagen gedurende het eerste halfjaar bedroeg op de jongensschool bijna 7 pct., op de meisjesschool 8 pct. terwijl zulks gedurende het tweede halfjaar respectievelijk 4 en 6 pct. bedroeg.

Vorderingen. Bevorderd werden op de jongensschool:

van de 1ste klasse naar de 2de	8 van de 10 leerlingen,
„ „ 2de „ „ „ 2de	17 „ „ 18 „
„ „ 3de „ „ „ 4de	14 „ „ 14 „
„ „ 4de „ „ „ 5de	18 „ „ 18 „
„ „ 5de „ „ „ 6de	14 „ „ 15 „
„ „ 6de „ „ „ 7de	12 „ „ 16 „
„ „ 7de „ „ „ 8ste	10 „ „ 18 „

terwijl aan de 10 leerlingen van de hoogste klasse het diploma van goed volbrachte studie werd uitgereikt.

Op de meisjesschool:

van de 1ste naar de 2de klasse 14 van de 16 leerlingen, waarvan één voorwaardelijk,

van de 2de naar de 3de klasse 13 van de 14 leerlingen, waarvan één voorwaardelijk,

van de 3de naar de 4de klasse 12 van de 14 leerlingen, waarvan 2 voorwaardelijk,

van de 4de naar de 5de klasse 12 van de 16 leerlingen,

van de 5de naar de 6de klasse 10 van de 10 leerlingen, waarvan één voorwaardelijk,

van de 6de naar de 7de klasse 3 van de 5 leerlingen, waarvan één voorwaardelijk.

Normaallessen en herhalingsonderwijs.

Gedurende het afgeloopen jaar werden geen normaallessen noch herhalingsonderwijs gegeven, terwijl zich ook niemand daarvoor had aangemeld.

Bijzonder onderwijs.

Omtrent dit onderwijs valt niets bijzonders op te merken. Op alle scholen werd zulks geregeld voortgezet.

Schoolverzuim. Het schoolverzuim op de armenscholen bedroeg gedurende het afgeloopen jaar min of meer 8 pct., dus iets meer dan het vorige jaar. Dit schoolverzuim was bizonder

merkbaar in het laatste half jaar, en is waarschijnlijk toe te schrijven aan de armoede, welke tengevolge der aanhoudende droogte heerschte.

Schoolbezoek.

Het voorgeschreven schoolbezoek in het stadsdistrict vond in de maanden Juni en December plaats, terwijl dat in de buitendistricten niet kon plaats hebben, doch in het begin van Januari van het volgende jaar heeft plaats gehad.

Schoolcommissie.

In het personeel van de schoolcommissie kwam door het ontslag nemen van den heer J. J. A. van Baars eene verandering, daar in diens plaats het plaatsvervangend lid de heer S. Senior en in diens plaats wederom de heer F. J. A. van der Donk tot plaatsvervangend lid werd benoemd.

De commissie hield in het afgeloopen jaar 10 zittingen.

Curaçao, 13 Februari 1900.

Namens de Schoolcommissie,

De Voorzitter,

Mordy S. L. Maduro.

De Secretaris,

van Lier.

STAAT van schoolgaande kinderen op het eiland Curaçao bij den aanvang van het jaar 1900.

		Meisjes.	Jongens.	Totaal.
	Openbaar Onderwijs.			
1—2	Scholen van meer uitgebreid onderwijs.	83	109	192
3	School voor elementair onderwijs . .	18	93	111
	Bijzondere scholen.			
	St. Martinusgesticht Otrabanda			
4	Burgerschool (betalend)	108	„	108
5	Armenschool.	164	„	164
6	Burgerbewaarschool (betalend) . . .	48	27	75
7	Armenbewaarschool	186	76	262
	St. Antoniusgesticht Pietermaai.			
8	Burgerschool (betalend).	44	„	44
9	Armenschool	148	„	148
10	Burgerbewaarschool (betalend) . . .	13	12	25
11	Armenbewaarschool	124	49	173
	Buitendistricten.			
12	St. Rosa	163	165	328
13	St Maria	199	190	389
14	St. Willebrordus	95	90	185
15	Barber	145	117	262
16	Westpunt.	68	77	145
17	Pensionaat Welgelegen.	75	„	75
18	St. Thomas College	„	35	35
19	Burgerschool Otrabanda (betalend) .	„	50	50
20	Armenschool Otrabanda	„	260	260
21	Armenschool Pietermaai	„	225	225
22	Collegio Baralt.	„	72	72
23	Collegio Leon	„	74	74
	Totaal . .	1681	1721	3402

III. CURAÇAO.

BIJLAGE E.

N°. 7.

POSTVERKEER van het eiland Curaçao in 1899.

BUITENLANDSCH POSTVERKEER, vergeleken met de vier voorafgaande jaren.

PER MAIL ONTVANGEN STUKKEN.

Van:	Brieven (stuks).	Drukwerk (porten)
Nederland	12 801	46 655
Duitschland en via Duitschland	581	52
Frankrijk en via Frankrijk	897	61
Groot-Britannië en via Groot-Britannië	2 201	2 007
Italië en via Italië	460	246
Suriname	827	730
Britsch West-Indië en via Britsch West-Indië.	1 622	1 321
Deensch West-Indië en via Deensch-West-Indië.	548	397
Vereenigde Staten van Noord-Amerika en via Vereenigde Staten van Noord-Amerika	33 989	85 605
Venezuela en via Venezuela	41 479	37 246
Haïti en via Haïti	492	478
Columbia en via Columbia	4 342	7 093
St. Domingo	1 778	1 823
Spaansch West-Indië en via Spaansch West-Indië	477	249
Chili	6	21
Fransch West-Indië en via Fransch West-Indië	96	23
Spaansche bezittingen in Afrika	31	2
	102 627	184 009
De totalen bedroegen in 1895	129 384	166 551
„ „ „ „ 1896	124 357	181 104
„ „ „ „ 1897	125 564	231 613
„ „ „ „ 1898	116 262	221 505

PER MAIL VERZONDEN STUKKEN.

Naar:	Brieven (stuks)	Drukwerk (porten)
Nederland	11 217	3 488
Duitschland en via Duitschland	6 390	2 213
Frankrijk en via Frankrijk	5 640	3 833
Groot-Britannië en via Groot-Britannië	4 554	997
Italië en via Italië	569	103
Suriname	754	515
Britsch West-Indië en via Britsch West-Indië.	1 139	224
Deensch West-Indië en via Deensch West-Indië.	748	1 621
Spaansch West-Indië en via Spaansch West-Indië	768	249
Fransch West-Indië en via Fransch West-Indië	„	„
Vereenigde Staten van Noord-Amerika en via Vereenigde Staten van Noord-Amerika	17 482	4 978
Venezuela en via Venezuela	34 358	28 012
Columbia en via Columbia	5 187	8 083
Haïti en via Haïti	665	1 337
St. Domingo	474	1 366
Costa Rica	66	118
	90 011	57 137
De totalen bedroegen in 1895	118 779	134 368
„ „ „ „ 1896	114 419	134 141
„ „ „ „ 1897	112 407	100 241
„ „ „ „ 1898	101 524	82 146

AANMERKINGEN.

a. Buiten het gewone postverkeer werden in 1899 aangebracht 2030 brieven en verdere stukken.

b. Aangeteekende stukken werden in 1899 ontvangen ten getale van 5807 en verzonden ten getale van 8203.

c. Het aantal ontvangen rebuten bedroeg in 1899 41 en het aantal verzonden was 809.

d. Ontvangen werden in 1899 498 dienstbrieven en verzonden 170.

POSTVERKEER van het eiland Curaçao in 1899.

BINNENLANDSCH POSTVERKEER vergeleken met de vier voorafgaande jaren.

ONTVANGEN. Van:	Brieven (stuks).	Drukwerk (porten).	VERZONDEN. Naar:	Brieven (stuks).	Drukwerk (porten).
Bonaire	5 100	337	Bonaire	4 616	4 409
Aruba.	3 564	467	Aruba.	3 602	4 271
St. Martin (Nederlandsch gedeelte) . . .	372	29	St. Martin (Nederlandsch gedeelte). . .	310	410
St. Eustatius	297	65	St. Eustatius.	335	345
Saba	232	20	Saba	163	306
	9 565	918		9 046	9 741
De totalen bedroegen in 1895	7 436	716	De totalen bedroegen in 1895.	6 186	8 05[illegible]
„ „ „ „ 1896	7 728	808	„ „ „ „ 1896.	6 583	9 57[illegible]
„ „ „ „ 1897	7 254	719	„ „ „ „ 1897.	6 925	9 57[illegible]
„ „ „ „ 1898	9 372	1 180	„ „ „ „ 1898.	8 672	11 08[illegible]

AANMERKINGEN.

a. In het binnenlandsch postverkeer in het stadsdistrict (1ste district) van Curaçao werden in 1899 uitgewisseld 3749 stuks brieven en 2482 porto's drukwerk.

b. In 1899 werden aangebracht 818 aangeteekende stukken en verzonden 774 stuks.

c. Ontvangen werden in 1899 100 rebuten en verzonden 50 stuks.

d. Het aantal ontvangen dienstbrieven bedroeg in 1889 24 en het aantal hetwelk verzonden werd 7.

OPGAVE van de inkomsten der posterij op Curaçao en op de andere eilanden in de laatste drie jaren.

	1897.	1898.	1899.
Verkochte frankeerzegels	f 21 343,33^5	f 19 416,04^5	f 18 750,19
„ briefkaarten	295,30	321,65	292,07^5
„ postwisselformulieren	10,00	7,50	7,50
„ portozegels	2 484,75	1 861,90	1 698,07^5
„ adreskaarten en douane-verklaringen	0,25	0,75	0,50
Postwisseldienst	7 325,05	4 111,57	5 194,38
Verhuur van loketten	576,00	569,50	637,00
Ontvangen transitrechten	„	3 255,36	1 058,43
Opbrengst van munten en geldswaardig papier, in vernietigde verjaarde rebuutbrieven gevonden	„	50,65	„
Totaal der ontvangsten op Curaçao	f 32 034,69	f 29 594,92^5	f 27 638,15
Postkantoor op St. Martin (Ned. ged.)	967,83	1 186,99	961,68^5
„ „ St. Eustatius	595,99^5	401,35^5	350,00
Hulppostkantoor op Saba	503,28^5	606,44^5	685,41^5
„ „ Bonaire	551,23	828,13	652,22^5
„ „ Aruba	482,26^5	476,01	497,54
Totaal	f 35 135,29^5	f 33 093,85^5	f 30 985,01^5

Koloniaal verslag van 1900.

III. CURAÇAO.

BIJLAGE **H.**

N°. 10.

STAAT, aantoonende de opbrengst van de koloniale middelen van de dienstjaren 1897, 1898 en 1899, voor zoover die bekend waren bij de aanbieding aan den Kolonialen Raad van de ontwerpen der koloniale huishoudelijke begrooting over de jaren 1899, 1900 en 1901.

		1897.	1898.	1899.
	A. Belastingen.			
	Curaçao.			
a.	Belasting op grondeigendommen en hypotheken	f 85 365,46	f 89 205,04	f 83 637,52
b.	Zegelrecht	9 464,46	8 274,65	10 025,15
c.	Haven- en veiligheidsrecht	5 813,83	5 231,74	4 483,31
d.	Licht- en bakengeld	2 798,09	2 708,65	2 251,82
e.	Belasting op den invoer	95 727,72	79 801,45	67 834,62^{5}
f.	Accijnsrecht op sterke dranken, wijn en bier	83 671,98	59 774,68	59 800,60
g.	Patent op de uitoefening van het bedrijf van slijter of tapper en het aanhouden van koffiehuizen, logementen en sociëteiten	13 645,17	13 304,49	12 865,34
h.	Belasting op veer- en vrachtponten	895,00	833,00	829,00
i.	Belasting op den openbaren verkoop van roerende zaken	4 661,80^{5}	3 899,70	1 586,72
k.	Belasting voor de weerbaarheid	8 902,50	7 956.25	7 062,50
l.	Recht van successie en van overgang	3 158.61	2 115,62^{5}	6 993,12
m.	Belasting op de opdracht van onroerende zaken	8 473,48	6 075,86^{5}	9 667,21
n.	Uitvoerrecht op metaalertsen en alle soort van phosphorzure kalk, gewonnen op eilanden Curaçao en Klein-Curaçao	"	"	"
o.	Loodsgelden	25 510,00	25 526,97^{5}	23 874,07
p.	Belasting op loterijen	"	"	"
	Bonaire.			
a.	Invoerrechten	9 077,29^{5}	9 712,05^{5}	9 579,91
b.	Uitvoerrecht op stapelproducten	5 122,41	5 386,35^{5}	4 920,52
c.	Ankergeld	915,00	937,50	1 177,50
d.	Zegelrecht	538,95	684,90	722,10
e.	Belasting op publieke verkoopingen	25,20	4,71	119,97
f.	Licht- en bakengeld	346,74	335,96	344,09
g.	Patent op de uitoefening van het bedrijf van slijter of tapper en het aanhouden van koffiehuizen, logementen en sociëteiten	"	"	48,00

		1897.	1898.	1899.
h.	Accijnsrecht op sterke dranken, wijn en bier.	f 10 189,17^{5}	f 7 618,09	f 5 522,80
i.	Recht van successie en van overgang	„	„	„
k.	Contributie tot instandhouding der schutterij.	92,00	80,00	60,00
l.	2 percent van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen en vaartuigen	74,89	250,50	217,30
m.	2 percent van de waarde bij overdracht van gedonateerde onroerende goederen en vaartuigen	3,00	6,00	„
n.	Belasting op loterijen.	„	„	„
	Aruba.			
a.	Grondbelasting	2 193,91	2 697,52	2 488,77
b.	Invoerrechten.	3 822,58	3 158,09	2 641,61
c.	Uitvoerrecht op stapelproducten (met inbegrip van phosphorzure kalk) .	7 988,94	4 912,65	4 818,80
d.	Anker- en tonnengeld	3 533,68	3 445.45	3 254,19
e.	Zegelrecht	926,40	1 243,75	696,25
f.	Belasting op publieke verkoopingen	90,09	0,33	1,70
g.	Licht- en bakengeld	175,25	74,00	539,06
h.	Patent op de uitoefening van het bedrijf van tapper of slijter en het aanhouden van koffiehuizen, logementen en sociëteiten	614,02	574.83	37,50
i.	Accijnsrecht op sterke dranken, wijn en bier.	6 237,69	3 061,95	679,77
k.	Recht van successie en van overgang.	„	„	„
l.	Contributie tot instandhouding der schutterij.	51,00	65,00	68,00
m.	2 percent van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen en vaartuigen	103,70	123,11	35,54
n.	2 percent van de waarde bij overdracht van gedonateerde onroerende goederen en vaartuigen	„	„	„
o.	Belasting op loterijen.	„	„	„
	St. Martin (Nederlandsch gedeelte).			
a.	Invoerrechten.	9 510,18	9 701,57	8 399,49
b.	Uitvoerrecht op stapelproducten.	88,84^{5}	3,759,04^{5}	1 763,96^{5}
c.	Havengeld.	983,76	618,52	413,28
d.	Zegelrecht	793,30	694,20	668,05
e.	Belasting op publieke verkoopingen	„	82,00^{5}	„
f.	Licht- en bakengeld	156,51^{5}	186,81	83,57^{5}
g.	Patent op de uitoefening van het bedrijf van tapper of slijter en het aanhouden van koffihuizen, logementen en sociëteiten.	908,00	906,00	906,00
h.	Accijnsrecht op sterke dranken, wijn en bier.	1 325,32	1 113,63	1 076,67
i.	Recht van successie van overgang.	„	443,96	„
k.	Contributie tot instandhouding der schutterij.	„	„	„
l.	2 percent van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen. .	252,17^{5}	167,85	188,69
m.	Belasting op loterijen.	„	„	„
	St. Eustatius.			
a.	Invoerrechten.	2 052,17^{5}	2 153,01	1 904,78^{5}
b.	Uitvoerrecht op stapelproducten	601,92	524,95	487,22^{5}
c.	Zegelrecht.	294,25	313,75	303,75
d.	Belasting op publieke verkoopingen	42,86^{5}	„	10,46
e.	Patent op de uitoefening van het bedrijf van tapper of slijter en het aanhouden van koffiehuizen, logementen en sociëteiten	288,00	288,00	276,00

		1897.	1898.	1899.
f.	Accijnsrecht op sterke dranken, wijn en bier.	f 1 054,75	f 1 039,67^{5}	f 1 003,55
g.	Recht van successie en van overgang.	"	"	"
h.	Contributie tot instandhouding der schutterij	"	"	"
i.	2 percent van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen. .	2,55	20,50	22,90
k.	2 percent van de waarde bij overdracht van van gedonateerde onroerende goederen.	0,88	"	"
l.	Belasting op loterijen.	"	"	"
	Saba.			
a.	Invoerrechten.	2 800,84	3 214,23	3 106,70
b.	Uitvoerrechten op stapelproducten.	111,90	156,97^{5}	173,60
c.	Ankergeld.	236,50	313,50	212,00
d.	Zegelrecht.	168,50	368,75	189,50
e.	Belasting op publieke verkoopingen	"	21,90	"
f.	Patent op de uitoefening van het bedrijf van tapper of slijter en het aanhouden van koffiehuizen, logementen en sociëteiten	552,00	468,00	348,00
g.	Accijnsrecht op sterke dranken, wijn en bier.	1 767,65	883,75	1 083,00
h.	Recht van successie en van overgang.	"	"	"
i.	2 percent van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen en vaartuigen	41,95	120,15	33,60
k.	2 percent van de waarde bij overdracht van gedonateerde onroerende goederen en vaartuigen	"	"	"
	B. Inkomsten van onderscheiden aard.			
	Curaçao.			
a.	Leges	839,90^{5}	725,87	689,53
b.	Verkoop van havenreglementen.	30,10	37,80	32,90
c.	Boeten	1 003,30	479,00	621,50
d.	Inkomsten van de posterij	33 000,00	33 258,00^{5}	27 624,99^{5}
e.	Korting op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	22 160,54^{5}	20 602,41	21 271,28
f.	Inkomsten van de vleeschhal.	4 953,25	4 594,50	6 537,55
g.	Agio van verkochte wissels	3 275,07^{5}	2 250,77^{5}	3 554,93^{5}
h.	Inkomsten van de bakkerij	1 349,71^{5}	1 348,12	1 600,60
i.	Pakhuishuur van in entrepot aanwezige sterke dranken.	118,10	107.33	126,07
k.	Renten van het kapitaal, vroeger op het Grootboek der Nationale Schuld ingeschreven ten name van het West-Indisch pensioenfonds	5 356,67	5 356,67	5 356,67
l.	Inkomsten van de Gouvernementsbank	10 117,88	15 143.94	17 740,59^{5}
m.	Aandeel in de huurpenningen van de markt voor groenten enz. . . .	"	"	"
n.	Opbrengst van de arbeidsloonen van gevangenen	55,80	73,71^{5}	197,25^{5}
o.	Emolumenten ter griffie van het hof van justitie en van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas.	396,37^{5}	598,87^{5}	531,78^{5}
p.	Salaris van den hypotheekbewaarder, te verantwoorden aan de koloniale kas.	817,77^{5}	623,78^{5}	715,38
q.	Rente en pachtgelden van domaniale gronden in de buitendistricten . .	1 017,05^{5}	943,90	1 427,00^{5}
r.	Bergloon van petroleum en ander licht ontvlambare oliën	106,45	68,76	223,20
s.	Terugbetaling van voorschotten	"	"	"
t.	Betaling door de concessionarissen der bruggen over de haven en het Waaigat.	684,78	725,98	560,24
u.	Schoolgelden	16 867,00	13 719,50	13 944,50

		1897.	1898.	1899.
v.	Inhouding op de jaarwedde van den postdirecteur, wegens het gebruik van een landsgebouw als woning	f 300,00	f 300,00	f 325,00
u.	Uitkeering door de Curaçaosche hypotheekbank van $^1/_{15}$ van het bedrag van f 187 746,76$^1/_2$ krachtens art. 1 van de verordening van 25 September 1897 (*Publicatieblad* 1880 n°. 5)	12 271,03	12 151,89	12 271,03
x.	Emolumenten ten kantore van den controleur der belastingen op den in-, uit- en doorvoer.	4 443,00	4 703,00	5 601,00
ij.	Alle andere ontvangsten.	4 536,57	2 913,33	4 386,22
	Bonaire.			
a.	Leges	3,00	2,85	2,40
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	1 991,82	2 166,68	1 768,78^5
c.	Opbrengst wegens den verkoop van domaniale gronden	124,90	60,67	173,01
d.	Boeten	4,00	15,00	0,50
e.	Inkomsten van de posterij	551,23	828,13	852,22^5
f.	Emolumenten ter griffie van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas	4,50	6,00	3,25
g.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare oliën.	"	"	"
h.	Inhouding op de jaarwedde van den gezaghebber, wegens het gebruik van een landsgebouw als woning	53.33	400,00	400,00
i.	Pakhuishuur van in entrepot aanwezige sterke drank	"	5,00	"
k.	Huur van gouvernementsgronden	476,25	485,31^5	354,37^5
l.	Bundergelden van Gouvernementsgronden in concessie afgestaan . . .	550,00	608,59	590,00
m.	Alle andere ontvangsten.	273,66	171,60	151,02^5
	Aruba.			
a.	Leges	356,32	267,12	311,28
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen.	1 849,85	2 073,35	2 295,04
c.	Opbrengst wegens den verkoop van domaniale gronden	315,75	49,50	"
d.	Vergunning om goud te delven	2 500,00	2 500,00	2 500,00
e.	Boeten	10,00	8,00	53,00
f.	Inkomsten van de posterij	500,70^5	476,61	497,54
g.	Emolumenten ter griffie van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas	49,55	52,70	18,40
h.	Inhouding op de jaarwedde van den gezaghebber, wegens het gebruik van een landsgebouw als woning	333,33	400,00	400,00
i.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare oliën.	104,40	107,82	14,40
k.	Vergunning tot het ontginnen van phosphorzure kalk	13 804,01	"	11 503,05
l.	Huur van gouvernementsgronden	1 234,69^5	1 566,67	1 643,19
m.	Alle andere ontvangsten.	2,50	23,83	22,21
	St. Martin (Nederlandsch gedeelte).			
a.	Leges	10,00	17,50	10,00
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	2 315,20	2 198,50^5	2 141,91^5
c.	Boeten	12,50	15,00	9,50
d.	Inkomsten van de posterij	967,83	1 186,99	961,68^5
e.	Emolumenten ter griffie van den raad van justitie en van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas	93,80	38,00	68,15
f.	Steigergelden	427,75	383,25	234,75
g.	Inhouding op de jaarwedde van den gezaghebber, wegens het gebruik van een landsgebouw als woning	"	"	"

		1897.	1898.	1899.
h.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare oliën.	"	"	"
i.	Alle andere ontvangsten	f 159,00	f 150,00	f 150,00
	St. Eustatius.			
a.	Leges.	"	"	"
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen.	1 413,42^{5}	1 390,19	1 406,84
c.	Boeten	51,50	29,50	8,00
d.	Inkomsten van de posterij	595,99^{5}	401,35^{5}	350,00
e.	Emolumenten ter griffie van den raad van justitie en van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas	80,25	43,50	25,75
f.	Inhouding op de jaarwedde van den gezaghebber voor het gebruik van een landsgebouw als woning	300,00	275,00	225,00
g.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare oliën	"	"	"
h.	Grondrenten (huur van Gouvernementserven)	66,75	48,00	24,00
i.	Alle andere ontvangsten	12,46	36,28^{5}	88,21
	Saba.			
a.	Leges.	14,00	25,50	6,00
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen.	594,26^{5}	657,80	648,13
c.	Boeten	25,00	77,20	10,00
d.	Inkomsten van de posterij	503,28^{5}	606,44^{5}	685,41^{5}
e.	Emolumenten ter griffie van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas.	"	0,60	2,70
f.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare oliën.	"	"	"
g.	Inhouding op de jaarwedde van den gezaghebber wegens aan hem van wege het bestuur verstrekte woning	240,00	220,00	240,00
h.	Alle andere ontvangsten.	5,00	29,27^{5}	5,00
		f 581 917,03^{5}	f 517 485,84^{5}	f 475,903,08^{5}

STAAT aantoonende den stand van de Gouvernements-Bank op Curaçao op ultimo December 1899.

Op ultimo December 1899 was het bedrag der bankbiljetten, even als op den 1sten Januari van dat jaar; te weten:

8000 stuks à f 0,25			f 2 000,00		
6000 „ „ 0,50			3 000,00		
5000 „ „ 1,00			5 000,00		
2000 „ „ 2,50			5 000,00		
2641 „ „ 5,00			13 205,00		
3057 „ „ 10,00			30 570,00		
1667 „ „ 25,00			41 675,00		
965 „ „ 50,00			48 250,00	f 148 700,00	
Het kapitaal der instelling voortspruitende uit de gepercipieerde disconto's bedroeg op 1 Januari 1899			f 289 265,44^{5}		
Gedurende het jaar 1899 werd aan disconto's ontvangen		f 16 601,68			
en voor de administratie enz. uitgegeven	f 2 767,84				
terwijl eene som als verlies op gedisconteerde wissels overgebracht werd op onkosten rekening ten bedrage van	8 000,00				
		10 767,84			
welke winst voor de koloniale kas beschikbaar wordt gesteld			5 833,84	295 099,28^{5}	f 443 799,28^{5}
Totaal bedrag van het kapitaal op ultimo December 1899					
Daarbij gevoegd:					
1°. De gelden in deposito voor rekening van anderen op 1 Januari 1899 ten bedrage van		f 4 178,98			
vermeerderd met de volgende ontvangsten in den loop van 1899, als:					
nalatenschap van den infanterist 2de klasse MAXIMILIAAN GONTER ing. G. b. 10 Januari 1876 n°. 18		119,24^{5}	f 4 298,22^{5}		
Verminderd met de volgende uitkeeringen, als:					
Aan de koloniale kas de opbrengst van geschut vee over 1896			22,70	f 4 275,52^{5}	
2°. De gelden in consignatie				75,65	
3°. Het fonds voor het inwisselbaarstellen der bankbiljetten				75 000,00	79 351,17^{5}
					f 523 150,46
Daarvan op 1 Januari 1900 uitstaande:					
1°. Op gedisconteerde wissels volgens art. 9 van het reglement van de Bank voorzien van endossementen				f 321 705,00	
2°. Op gedeponeerde speciën				23 350,00	
3°. Voor leeningen aan het Gouvernement van Curaçao				93 973,90	439 028,90
Bevindt zich tot voortzetting van de operatiën van de instelling op ultimo December 1899 in de kas eene som van					f 84 121,56

Hypotheken en Eigendommen.

De bij het begin van 1898 gevestigde en gedurende dat jaar ingeschreven hypotheken betroffen een totaal bedrag van f 4 182 562,00, te weten:

Tegen 5 %		4	f 4 400,00	
„ 5½ „		2	28 000,00	
„ 6 „		366	2 337 671,68	
„ 6½ „		159	1 166 681,58	
„ 7 „		179	262 285,97	
„ 7½ „		2	2 500,00	
„ 8 „		39	25 192,00	
„ 8½ „		2	12 200,00	
„ 9 „		15	43 775,00	
„ 10 „		2	11 700,00	
„ 12 „		20	67 038,00	
Zonder interest		15	221 117,77	
		805		f 4 182 562,00
Bijgekomen tot ultimo December 1899:				
Tegen 6 %	30		f 214 206,00	
„ 6½ „	25		176 052,00	
„ 7 „	19		51 200,00	
„ 8 „	4		1 500,00	
„ 9 „	2		2 800,00	
Zonder interest	1		15 000,00	
		81		460 758,00
		886		f 4 643 320,00
Doorgehaald gedurende 1899:				
Tegen 6 %	30		f 187 300,00	
„ 6½ „	30		237 060,00	
„ 7 „	13		62 750,00	
„ 8 „	5		8 150,00	
„ 9 „	1		1 000,00	
Zonder interest	3		123 529,00	
		82		625 789,00
Bleven op ultimo December 1899		804		f 4 017 531,00
Vernieuwde inschrijving gedurende 1899:				
Tegen 6 %		13	f 109 033,00	
„ 6½ „		3	10 505,00	
„ 7 „		5	2 150,00	
				f 121 688,00

Overgeschreven acten 137.

OVERZICHT van de opbrengst van de landbouwproducten en van den veehandel op de plantages en gronden in de buitendistricten van het eiland Curaçao in 1899.

		2de district.	3de district.	4de district.	5de district.
Dividivi	kilogrammen.	61 316	114 000	368 000	110 653
Oranjeschillen	„	1 170	120	„	1 310
Wol	„	2 128	190	980	5 574
Kazen	„	„	„	140	3 720
Boter	„	„	„	190	2 045
Maïs	liters.	730	68 442	161 000	22 870
Boonen	„	3 000	976	3 710	1 830
Pinda's	„	2 500	1 709	3 760	430
Zoetemelk	„	43 003	130 719	306 000	13 000
Karnemelk	„	20	„	4 900	7 200
Kalk	„	160	„	„	12 600
Zout	„	610 000	„	1 920 000	2 250 000
Runderen	stuks.	80	28	27	146
Ezels	„	57	130	78	22
Schapen	„	1 340	1 590	510	1 489
Geiten	„	3 759	4 708	4 215	1 962
Kalkoenen	„	29	106	96	27
Eenden	„	29	58	176	29
Kippen	„	202	5 004	5 791	1 469
Vruchten	manden.	1 143	2 605	1 020	900
Idem, voor eene aangegevene waarde van		f 7 405,00	f 6 400,00	f 3 100,00	f 1 300,00
Houtskool	zakken.	5 132	1 110	8 810	13 293
Brandhout	bossen.	5 418	2 780	1 610	2 850

STAAT van den veestapel in de kolonie Curaçao in de laatste zes jaren.

	Paarden.	Ezels.	Muilezels.	Hoornvee.	Geiten.	Schapen.	Varkens.
CURAÇAO.							
1894	„	382	„	712	12 779	6 122	„
1895	285	3 106	218	1 790	39 373	19 232	2 032
1896	274	2 943	200	1 941	41 425	21 841	1 943
1897	268	3 732	199	2 142	39 526	21 627	2 239
1898	245	3 039	158	2 347	35 563	20 994	2 012
1899	336	2 769	169	1 978	43 683	21 462	1 744
BONAIRE.							
1894	80	1 500	4	450	14 447	3 082	255
1895	78	1 472	4	309	13 430	2 560	246
1896	101	1 575	5	324	13 464	3 057	243
1897	114	1 533	5	311	13 260	3 560	262
1898	113	1 633	7	332	13 585	3 880	243
1899	108	1 524	15	335	15 690	3 266	267
ARUBA.							
1894	150	1 550	„	125	37 000	30 200	2 200
1895	161	1 614	„	150	39 900	31 900	2 510
1896	194	1 895	„	161	57 300	43 403	2 610
1897	96	1 913	1	82	26 200	23 880	6 150
1898	137	1 662	3	95	22 915	26 000	6 130
1899	138	1 706	3	83	22 900	26 100	6 170

	Paarden.	Ezels.	Muilezels.	Hoornvee.	Geiten.	Schapen.	Varkens.
			St. MARTIN (Ned. ged.)				
1894	456	30	24	1 095	1 030	1 543	672
1895	472	23	24	1 086	2 116	1 196	649
1896	572	13	26	1 106	1 220	1 378	694
1897	442	155	41	990	963	1 503	689
1898	305	28	23	695	583	991	463
1899	377	42	22	1 144	487	916	607
			St. EUSTATIUS.				
1894	16	15	„	44	334	129	141
1895	73	184	9	277	903	719	93
1896	107	488	7	449	1 209	1 011	183
1897	113	303	7	395	1 090	768	80
1898	60	250	„	350	440	1 250	60
1899	62	169	„	278	748	148	73
			SABA.				
1894	12	„	„	132	793	245	297
1895	13	„	„	161	833	415	449
1896	15	„	„	179	635	240	280
1897	17	„	„	241	1 136	460	319
1898	34	9	„	223	715	353	356
1899	24	15	„	181	746	343	353

III. CURAÇAO.

BIJLAGE N.

N°. 15.

STAAT van den invoer op Curaçao in 1897, 1898 en 1899.

	1897.		1898.		1899.	
	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Aloë (kilogrammen)	7 195	f 536	35 720	f 2 684	34 506	f 2 678
Bier (vaten, kisten enz.)	1 605	15 110	1 349	11 980	845	7 558
Cognac, brandy (kisten)	1 071	19 990	1 205	24 423	1 074	19 150
Geitenvellen (dozijn)	387	4 081	951	11 732	2 029	22 426
Goederen, droge (balen enz.)	10 810	64 249	10 910	64 327	13 710	80 139
Hoedenstroo (pakken)	679	1 613	1 762	5 213	8 150	6 520
Hout, mahonie- en ander hart- (stuks)	„	„	35	492	50	200
Hout, timmer-, balken, planken, ribben (M²)	85 320	31 749	61 964	21 778	82 284	32 516
Jenever (kelders enz.)	4 378	30 938	3 584	18 288	3 672	18 898
Kazen (kisten enz.	2 354	25 591	1 464	18 663	1 404	15 779
Koffie (zakken)	1 362	35 317	3 274	64 798	2 159	41 570
Koopmanschappen (balen enz.)	9 031	868 205,50	5 199	400 439	5 342	365 702
Likeur (kisten)	185	2 015	114	1 465	153	1 904
Maïs (zakken)	8 096	15 344	14 771	29 515	9 666	27 209
Meel, tarwe-, rogge- of maïs (vaten.	31 045	230 082	32 905	262 503	34 037	261 721
Ossenhuiden (stuks)	322	982	„	„	304	909
Pek, teer, harpuis (vaten)	6	34	„	„	„	„
Provisiën (balen enz.)	7 715	110 424	6 524	108 615	6 996	103 954
Sigaren en sigaretten (stuks en pakjes)	2 781 150	154 765	877 900	18 426	1 153 275	24 608
Steenkolen (1000 K.G)	7 080	43 739	3 863	29 520	3 828	26 344

	1897.		1898.		1899.	
	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Suiker (vaten, zakken enz.)	12 974	f 75 005	16 861	f 91 999	14 904	f 83 106
Tabak (kisten enz.)	88 929	60 767	68 954	41 539	79 702	50 401
Verfhout (kilogrammen)	426 600	10 957	500 400	12 098	948 600	21 019
Watapana-peul of dividivi (kilogrammen)	1 138 655	56 892	1 503 890	74 908	1 293 850	65 245
Wijn in soorten (okshoofden)	1 491	13 382	976	11 066	1 009	11 089
IJs (1000 kilogrammen.	1 549	4 000	1 376	3 643	1 777	4 360
Diversen (als hectoliters kalk, stuks runderen, bossen brandhout enz.). .	120 104	784 036,50	100 107	597,286	88 873	573 625
		f 2 679 926		f 1 960 070		f 1 922 917

STAAT van den doorvoer op Curaçao in 1897, 1898 en 1899.

	1897.	1898.	1899.
Cacao, zakken	1 458	2 823	1 210
Geitenvellen, pakken	8 466	5 030	500
Indigo, kisten	"	"	16
Kinabast, pakken	391	103	100
Koffie, zakken	380 058	387 187	194 403
Ossenhuiden, stuks	27 124	38 016	12 364
Diversen, balen, kisten, enz.	1 023 937	1 194 755	918 554

UITVOER van de kolonie Curaçao in 1897, 1898 en 1899.

		1897. Hoeveelheid.	1898. Hoeveelheid.	1899. Hoeveelheid.	1897. Waarde.	1898. Waarde.	1899. Waarde.	Land van bestemming.
Bonaire. (*)								
Aloë	kilogrammen	„	4 758	22 474	„	f 285,48	f 1 348,44	Noord-Amerika en Curaçao.
Brandhout	bossen	205	4 611	10 865	f 15,37⁵	345,82⁵	814,87⁵	Curaçao.
Beenderen	ad valorum	„	„	„	„	12,00	41,00	Noord-Amerika.
Braziliehout	kilogrammen	34 500	„	35 000	862,50	„	875,00	„
Dividivi	„	619 445	626 163	425 796,75	24 777,80	25 046,52	17 031,87	Nederland en Noord-Amerika.
Geitenvellen	dozijn	20	„	„	200,00	„	„	„
„	kilogrammen	5 734	12 311	14 936	3 440,40	7 386,60	8 961,60	Noord-Amerika.
Houtskolen	zakken	26 793	18 802	23 311	6 698,25	4 700,50	5 827,75	Curaçao.
Hardhout	vierk. meters	11	98	6	11,00	98,00	6,00	„
Kalk	hectoliters	2 575	3 818	7 354,5	1 545,00	2 290,80	4 412,70	„
Klinkers	stuks	5 500	1 000	„	82,50	12,00	„	„
Maïs	zakken	„	1	2	„	3,00	6,00	„
Mest	vaten	„	2 147	6 672	„	85,88	266,88	Grenada en Barbados.
Oranjeschillen	kilogrammen	50	„	182	25,00	„	91,00	Nederland.
Sparren	stuks	„	„	342	„	„	171,00	Curaçao.
Schapenvellen	dozijn	„	„	16	„	„	48,00	Noord-Amerika.
Vee:								
Ezels	stuks	239	88	126	2 390,00	880,00	1 260,00	St. Martin en Martinique.
Geiten	„	804	532	474	1 608,00	1 068,00	948,00	Curaçao.
Paarden	„	8	26	8	480,00	1 560,00	480,00	Venezuela
Runderen	„	57	82	27	2 280,00	3 280,00	1 080,00	Curaçao.
Schapen	„	485	673	800	1 455,00	2 019,00	2 400,00	„
Varkens	„	3	„	2	30,00	„	20,00	Venezuela.
Schildpadden	„	17	14	9	51,00	42,00	27,00	Curaçao.

*) De uitvoer van Curaçao kan niet worden opgegeven, daar er aldaar geen uitvoerrecht wordt betaald, behalve op phosphorzure kalk; dit artikel is echter sedert het jaar 1895 niet uitgevoerd.

		1897. Hoeveelheid.	1898. Hoeveelheid.	1899. Hoeveelheid.	1897. Waarde.	1898. Waarde.	1899. Waarde.	Land van bestemming.
Vleesch (salons) . . .	stuks	„	27	387	„	f 40,50	f 580,50	Curaçao en Venezuela.
Wol (vuil)	kilogrammen	143	311	1 149	f 42,90	93,30	344,70	Noord-Amerika.
Zout	vaten	30 059	36 120	28 928½	18 035,40	18 080,00	14 464,25	Noord-Amerika, Venezuela en Grenada.
					f 64 030,12^{5}	f 67 329,40^{5}	f 61 506,56^{5}	
Aruba.								
Aloëhars.	kilogrammen	176 470	257 518	231 365	f 10 588,20	f 15 451,08	f 13 881,90	Europa en Noord-Amerika.
Beenderen	vaten	90	„	144	90,00	„	144,00	Curaçao.
Boonen	liters	50	18,5	316,5	6,00	222,00	38,00	„
Brandhout	kub. meters	2	4	7½	10,00	20,00	37,50	„
Caret	kilogrammen	„	12	27½	„	96,00	220,00	„
Dividivi	„	126 395	166 450	113 360	5 055,80	6 658,00	4 534,40	Europa en Noord-Amerika.
Geitenvellen	dozijn	73	„	„	730,00	„	„	„
„	kilogrammen	9 051,5	6 195	6 255	5 430,90	3 717,00	3 753,00	„
Houtskolen.	zakken	67	19	150	16,75	4,75	37,50	Curaçao.
Koper (oud)	kilogrammen	85	3	10 vaten	8,50	11,00	46,00	„
Maïs	zakken	„	12	3	„	36,00	9,00	„
Mest	vaten	7 400	7 700	1 800	296,00	308,00	72,00	Barbados.
Phosphorzure kalk . .	kub. meters	18 938,36	20 051,20	20 620,88	234 267,51	120 307,20	123 725,28	Europa.
Pinda's	vaten	793	3 186,5	2 656½	3 172,00	12 746,00	10 626,00	Curaçao en Barbados.
Salons	stuks	22	23	53	33,00	34,50	79,50	Curaçao en Venezuela.
Schapenvellen. . . .	dozijn	„	3	„	„	9,00	„	„
Schildpadden	stuks	3	8	23	9,00	24,00	69,00	Curaçao.
Stoelen (inlandsche) .	„	„	49	6	„	38,00	6,00	Columbia.
Strooboeden	dozijn	150	45	511	126,00	22,50	255,50	Curaçao.
Vee:								
Ezels	stuks	179	55	27	1 790,00	550,00	270,00	Venezuela en Barbados.
Geiten	„	63	2	„	126,00	4,00	„	„
Paarden	„	3	4	„	180,00	240,00	„	„
Schapen	„	226	23	49	678,00	69,00	147,00	Curaçao en Venezuela.
Varkens	„	178	15	17	1 780,00	105,00	119,00	„
Vischblazen	vaten	„	2	„	„	5,00	„	„
Visch (gezouten). . .	dozijn	289	633½	443½	578,90	1 267,00	887,00	„
Wol	kilogrammen	4 420	4 460	4 567	1 326,00	1 338,00	1 370,10	Curaçao en Noord-Amerika.
Zout	vaten	„	834	500	„	500,40	300,00	Barbados.
					f 266 297,66	f 163 783,43	f 160 627,68	

		1897. Hoeveelheid.	1898. Hoeveelheid.	1899. Hoeveelheid.	1897. Waarde.	1898. Waarde.	1899. Waarde.	Land van bestemming.
St. Martin (Ned. ged.)								
Arrowroot	kilogrammen	133	25	452	f 17,95	f 3,75	f 67,80	Alleen van zout heeft de gezaghebber de plaats van bestemming opgegeven.
Bayrum	liters	„	8	„	„	4,00	„	
Confituren	kistjes	1	„	„	5,00	„	„	
Houtskolen	vaten	10	$7^{1}/_{2}$	19	5,00	3,75	9,50	
Huiden	kilogrammen	79	293	66	31,60	117,20	26,40	
Kalk	hectoliter	30	„	„	30,00	„	„	
Oranjeschillen	kilogrammen	„	472,5	„	„	236,25	„	
Patates	vaten	„	„	51	„	„	102,00	
Schildpadden	stuks	„	1	„	„	3,00	„	
Stijfsel	kilogrammen	47,5	„	„	9,50	„	„	
Tamarinde	vaten	74	53	20	370,00	265,00	100,00	
Vee:								
Ezels	stuks	„	„	47	„	„	„	
Geiten	„	40	58	„	„	„	„	
Paarden	„	„	16	4	„	„	„	
Runderen	„	3	32	12	„	„	„	
Schapen	„	21	„	20	„	„	„	
Varkens	„	18	37	6	„	„	„	
Vellen (geiten en schapen)	„	63	$20^{1}/_{2}$	„	155,00	102,50	„	
Zout	vaten	$363^{65}/_{71}$	51 908,45	24 414,09	258,38	36 855,00	17 334,00	Noord-Amerika, Canada, Venezuela, Nederlandsch-, Fransch-, Engelsch- en Deensch-West-Indië.
					f 888,43	f 37 590,45	f 17 639,70	
St. Eustatius.								
Caret	kilogrammen	„	„	6	„	„	f 48,00	De plaatsen van bestemming zijn door den gezaghebber niet opgegeven.
Geitenvellen	dozijn	48	$44^{1}/_{6}$	35	f 240,00	f 262,50	175,00	
Honing	liters	5	„	„	5,00	„	„	
Houtskool	vaten	„	7	„	„	4,20	„	
Huiden	kilogrammen	$13^{1}/_{2}$	19	4	5,40	7,60	1,60	
Jams	vaten	1 542	$474^{1}/_{2}$	830	3 855,00	1 186,25	2 075,00	
Maïs	„	33	3	8	49,50	4,50	12,00	
Patates (zoete)	„	1 625	825	1 478	32,50	1 650,00	2 956,00	
Pinda's	„	$62^{1}/_{2}$	17	14	250,00	68,00	56,00	
Stijfsel	„	1	„	„	25,00	„	„	
„	kilogrammen	66	„	„	16,50	„	„	
Tanjers	vaten	10	„	„	50,00	„	„	
Tras	„	117	„	110	234,00	„	220,00	
Vee:								
Ezels	stuks	93	116	57	930,00	1 160,00	570,00	
Geiten	„	134	95	66	268,00	190,00	132,00	

		1897. Hoeveelheid.	1898. Hoeveelheid.	1899. Hoeveelheid.	1897. Waarde.	1898. Waarde.	1899. Waarde.	Land van bestemming.
Muilezels	stuks	1	8	„	f 100,00	f 800,00	„	
Paarden	„	3	31	5	180,00	1 860,00	f 300,00	
Runderen	„	50	94	92	1 500,00	2 820,00	2 760,00	
Schapen	„	116	122	43	348,00	366,00	129,00	
Varkens	„	73	12	31	730,00	120,00	310,00	
Zand	vaten	1	„	„	2,00	„	„	
					f 12 088,40	f 10 499,05	f 9 744,60	
Saba.								
Aardappelen (Europ.) .	vaten	292$^1/_2$	344	176	f 2 925,00	f 3 440,00	f 1 760,00	St. Thomas, St. Kitts, St. Martin, Barbados, Demerara, St. Eustatius.
„ (zoete) .	„	1	„	„	3,75	„	„	
Eschalots	„	11$^1/_2$	„	„	86,25	„	„	
Geiten	stuks	30	5	8	150,00	25,00	40,00	Trinidad, St. Kitts en Barbados.
Kalveren	„	2	„	„	30,00	„	„	
Koren	vaten	„	„	1	„	„	4,00	St. Kitts.
Lemoensap	„	2	„	„	30,00	„	„	
Paarden	stuks	1	1	1	75,00	75,00	75,00	Trinidad.
Runderen	„	1	31	40	40,00	1 240,00	1 600,00	St. Thomas en Barbados of Cayenne.
Schapen	„	60	84	57	360,00	504,00	342,00	St. Thomas, Barbados, Trinidad, St. Kitts en P. Rico.
Tanjers	vaten	2	4	3	10,00	20,00	22,50	Demerara.
Uien	„	21	39	271$^1/_2$	105,00	292,50	2 036,25	St. Kitts, St Thomas, P. Rico, Demerara en St. Martin.
Varkens	stuks	26	26	21	156,00	156,00	126,00	P. Rico, Barbados en Trinidad.
					f 3 971,00	f 5 752,50	f 6 005,75	

STAAT der direct voor consumtie ingevoerde goederen op St. Martin (Ned. ged.) gedurende het jaar 1899 met opgave der waarde berekend deels naar het tarief ter berekening der in- en uitvoerrechten van 1898 en deels naar dat van 1899 en volgens factuursprijzen.

Omschrijving der goederen.	Hoeveelheid.	Bedrag.	Omschrijving der goederen.	Hoeveelheid.	Bedrag.
Aardappelen	47½ vaten,	f 237,50	Hout, hard	7 vierk. meters,	f 7,00
Idem, zoete	30 „	60,00	„ spruce	69 „ „	20,70
Aardewerk	Volgens facturen,	52,60	„ witte pine	900,5 „ „	324,18
Appelen	1 vat,	5,00	„ pitch pine	9,7 „ „	4,85
Idem, gedroogde	40 kilogrammen,	14,40	Houtskolen	197 vaten,	98,50
Azijn	1055 liters,	105,50	Houweelen	4 dozijn,	36,00
Bakeljauw	712,5 kilogrammen,	142,50	Huisraad	volgens facturen,	118,02
Beschuit, crackers	27 vaten van 20 kilogr.	90,00	Jams	1 vat,	2,50
Idem, alle andere soorten	110 kilogrammen,	27,50	Jenever	206 liters,	103,00
Bier	132 liters,	39,60	Kaas, Edammer	12 stuks,	15,00
Bokking	97 kistjes,	58,20	„ Stolksche	8 „	24,00
Boonen	6,4 hectoliters,	80,00	„ Amerik	193 kilogrammen,	77,20
Boter	475 kilogrammen,	593,75	Kaarsen, smeer	102 „	51,00
Bezems	Volgens facturen,	5,17	„ stearine	60 „	48,00
Brandewijn	10 liters,	15,00	Kalk	5 hectoliters,	5,00
Cacao	77 kilogrammen,	38,50	Knooflook	2 risten,	1,00
Cement	1 vat, volgens factuur,	5,00	Koffie	323 kilogrammen,	129,20
Confituren	volgens facturen,	144,25	Krenten	74 „	44,14
Cornstarch	8 kilogrammen,	8,00	Koren, Guinea, aan aren	8 vaten,	12,00
Droge goederen	volgens facturen,	13 105,93	Limonade	13 manden, volgens fact.	36,50
Ezels	5 stuks,	„	Lucifers	13 kisten, volgens fact.,	107,50
Florida water	1 kistje, volgens factuur,	4,00	Macaroni	5 kilogrammen,	3,00
Garst	50 kilogrammen,	6,00	Maïs	167 zakken,	501,00
Geiten	32 stuks,	„	Medecijnen	volgens facturen,	23,25
Glaswerk	volgens facturen,	74,37	Meel, tarwe	551½ vaten,	6 618,00
Hammen	370 kilogrammen,	222,00	„ rogge	586 „	4 688,00
Hangsloten	1 kist, volgens factuur,	97,60	„ maïs	289 „	1 589,50
Haring	32 vaten,	320,00	Melasse	17 097 liters,	1 709,70

Omschrijving der goederen.	Hoeveelheid.	Bedrag.
Muilezels	1 stuk,	„
Naaimachine	1 „ volgens factuur,	f 11,88
Noten	2 kilogrammen,	0,40
Noten, kokos	1780 stuks,	53,40
Olie, lijn	166 liters,	66,40
„ kerosene	4896 „	367,20
„ reuzel	51 „	30,60
„ zoet	100 flesschen,	75,00
Oleo	27 kisten volgens fact.,	499,40
Paarden	7 stuks,	„
Peper	83 kilogrammen,	41,50
Pindas	8½ vaten,	34,00
Pik	1 vat,	10,00
Provisiën	volgens facturen,	287,85
Pruimen	26 kilogrammen,	26,00
Pijpen	4 gros,	8 00
Punch	16 liters, volgens fact.,	26,40
Reuzel	600 kilogrammen,	240,00
Rozijnen	8 „	8,00
Rum	453 liters,	226,50
Runderen	151 stuks,	„
Rijst	880 kilogrammen,	96,80
Sardijnen	40/4 blikjes,	10,00
Saleratus	4 kistjes, volgens fact.,	15,28
Schapen	125 stuks,	„
Singels, pine	30 000,	180,00
„ cypres	6 500,	65,00
„ ceder	23 000,	230,00
Sigaren	volgens facturen,	126,25
Slijpsteenen	1 stuk,	2,50
Smeer	87 kilogrammen,	26,10
Sparren	3 stuks,	1,50
Spek	31 vaten,	775,00
Spijkers, ijzeren	430 kilogrammen,	f 129,00
Steenkolen	5000 kilogrammen,	30,00
Stroohoeden	5½ dozijn,	2,75
Suiker, witte	1 450 kilogrammen,	362,50
„ bruine	18 255 „	2 738,25
„ kandij	31,5 „	31,50
Tabak	1 890 „	1 512,00
Teer	2 vaten,	20,00
Terpentijn, geest	36 liter,	18,00
Thee	141 kilogrammen,	366,60
Touwwerk	475 „	190,00
Uien	1 700 „	340,00
Varkens	1 stuk,	„
Varkenskoppen	6 vaten,	90,00
Vellen, geiten	2/3 dozijn,	3,33
Verflood, in olie	25 kilogrammen,	7,50
Vermecelli	98 „	39,20
Vleesch, gezouten	160 „	32,00
„ family	20 „	12,00
Whisky	8 liter,	8,00
Worst, gerookt	12,5 kilogrammen,	12,50
Wijn, roode	4½ vaten,	270,00
„ „	111 flesschen,	55,50
„ fijne	12 „	18,00
„ vermouth	41 „	30,75
IJzer	2573 kilogrammen,	385,95
Zalm in blikken	1 dozijn,	4,50
Zeep	3983 kilogrammen,	796,60
Zuurkool	2½ dozijn blikken,	12,50
		f 43 010,26

OPGAAF van de goederen uit de verschillende particuliere entrepots op St. Martin (Ned. ged.), voor consumtie uitgeslagen gedurende het jaar 1899, met vermelding der waarde naar factuursprijzen of tarief.

Omschrijving der goederen.	Hoeveelheid.	Bedrag.	Omschrijving der goederen.	Hoeveelheid.	Bedrag.
Aardappelen	21 vaten,	f 105,00	Hooi	14 4 balen,	f 14,00
Appelen, versche . . .	2 idem,	10,00	Hout	928.5 vierk. meters,	278,50
Idem, gedroogde . .	43 kilogrammen,	15,48	Idem, witte pine. . . .	2878,4 „ „	1 036,22
Azijn	104 liter,	10,40	Idem, pitch pine . . .	3342,8 „ „	1 671,40
Bakeljauw	912 kilogrammen,	182,40	Houweelen	1 dozijn,	9,00
Beschuit, scheeps- . . .	3 vaten,	18,00	Hoepels, ijzeren . . .	84 kilogrammen,	25,20
Idem, Cracker's	77 idem van 20 kilogrammen,	256,67	Huisraad	volgens facturen,	188,87
			Jenever	1397,9 liters,	698,95
Idem, alle andere soorten	210 kilogrammen,	52,50	Kaas: Stolksche	19 stuks,	57,00
Bezems	volgens factuur,	16,50	Idem, Amerik.	300 kilogrammen,	120,00
Bier	16 liter,	4,80	Kaarsen, smeer-. . . .	124 „	62,00
Bokking	41 kistjes,	24,60	Koffie.	1595 „	638,00
Boonen	17,45 hektoliters,	218,12^{5}	Likeur	40 liters,	60,00
Boter.	1890 kilogrammen,	2 362,50	Lucifers	8½ kisten, volgens facturen,	147,50
Brandewijn.	120 liters,	180,00			
Cacao.	40 kilogrammen,	20,00	Maïs	297 zakken,	891,00
Cement	8 vaten, volgens facturen,	36,00	Medicijnen	volgens facturen,	215,67
			Meel, tarwe	128 vaten,	1 628,00
Confituren	volgens facturen,	29,40	Idem	1 223½ „	14 682,00
Cornstarch	19 kilogrammen,	19,00	Meel, rogge	1 064 „	8 512,00
Droge goederen	volgens facturen,	6 609,52	Idem, maïs	15 „	105,00
Florida water	4 kistjes, volgens facturen,	25,00	Idem idem	476 „	2 618,00
			Melasse	10,632 liters,	1 063,20
Glaswerk	volgens facturen,	83,50	Naaimachines	2 stuks, volgens facturen,	27,87^{5}
Hammen.	19 kilogrammen,	19,00			
Idem	195 „	117,00	Oesters	2 dozijn,	4,00
Haring	5 vaten,	50,00	Olie, lijn	471 liters,	188,40
Harst.	1 vat,	10,00	Idem, kerosene	29,872 „	1 565,40
Haver.	30 dekaliter,	15,00	Idem, reuzel	36 „	21,60

Omschrijving der goederen.	Hoeveelheid.	Bedrag.
Olie, zoet	30 flesschen,	f 22,50
Oleo	19 kisten, volgens facturen,	354,20
Peper	50 kilogrammen,	25,00
Pek	1 vat,	10,00
Provisiën	volgens facturen,	101,60
Pijpen	5½ gros,	11,00
Reuzel	1320 kilogrammen,	528,00
Rozijnen	8 „	8,00
Rum	2170 liters,	1 085,00
Rijst	2520 kilogrammen,	277,20
Saleratus	volgens facturen,	42,77
Sardijnen	50/4 blikken,	12,50
Schoppen	11 dozijn,	165,00
Singels, pine	8 mille,	48,00
Idem, cypres	14 „	140,00
Idem, ceder	58¼ „	582,50
Idem, wallaba	82½ „	825,00
Sigaren	volgens facturen,	81,00
Slijpsteenen	1 kist, volgens factuur,	19,00
Smeer	160 kilogrammen,	48,00
Spek	10 vaten,	400,00
Idem	65½ „	1 637,50
Spijkers, ijzeren	2800 kilogrammen,	840,00
Suiker, witte	1616 „	404,00
Idem, bruine	7900 „	1 185,00
Stijfsel	10 „	2,00

Omschrijving der goederen.	Hoeveelheid.	Bedrag.
Tabak	4245 kilogrammen,	f 3 380,00
Teer	3 vaten,	30,00
Terpentijn, geest	36 liters,	18,00
Thee	51 kilogrammen,	132,60
Tongen, gepekeld	½ vat,	15,00
Touwwerk	45 kilogrammen,	27,00
Idem	284 „	113,60
Uiën	602 „	120,40
Varkenkappen	13 vaten,	195,00
Verflood, in olie	670 liters,	201,00
Vermecelli	15 kilogrammen,	6,00
Vleesch, gerookt	20 stuks,	60,00
Idem, gezouten	1090 kilogrammen,	218,00
Wijn, roode	6 vaten,	360,00
Idem, idem	36 flesschen,	18,00
Idem, vermouth	128 „	96,00
IJzer	1751 kilogrammen,	262,65
Zalm	1 tonnetje,	10,00
Idem	8 dozijn blikken,	36,00
Zeep	2685 kilogrammen,	537,00
Idem, geparfum	1 kistje,	17,60
Zoolleder	229,5 kilogrammen,	229,50
Zuurkool	4½ dozijn blikken,	22,50
		f 61 979,80

STAAT aantoonende het getal vaartuigen gedurende het jaar 1899 in de haven van Curaçao binnengevallen, en hunne tonnenmaat.

VLAG.	Uit Europeesche havens.	UIT NOORD-AMERIKAANSCHE HAVENS.							UIT HAVENS VAN ZUID-AMERIKAANSCHE STATEN.						Uit Suriname.	UIT DE ANTILLEN.							Uit Caracasbaai.	Uit Zee.	TOTAAL.	
									Venezuela.							Nederlandsche.										
		New-York.	Bangor.	New-Port.	Baltimore.	Mobile.	Amboy.	Pascagoula.	La Guayra en Porto Cabello.	Maracaibo en La Vela de Coro.	Cumana, Barcelona en Carupano.	Andere havens van Venezuela.	Vereenigde Staten van Columbia.	Haïti en St. Domingo.		St. Martin, St. Eustatius en Saba.	Bonaire.	Aruba.	Engelsche.	Deensche.	Fransche.	Amerikaansche.			Vaartuigen.	Kubieke Meters.
Nederlandsche	"	"	"	"	"	"	"	"	23 76 327	68 11 922	"	2 160	2 178	28 72 861	"	11 2 409	334 9 670	125 5 281	"	"	"	1 259	"	30 1 485	624	181 522
Engelsche	"	14 16 607	"	"	1 2498	"	"	1 844	35 198 965	6 14 988	"	2 80	"	1 2 712	"	"	"	"	10 2 445	"	1 148	"	"	"	71	239 287
Fransche	"	"	"	"	"	"	"	"	12 42 374	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1 2 500	2 350	"	"	"	15	45 224
Duitsche	"	"	"	"	"	"	"	"	24 114 271	"	"	"	24 115 191	"	"	"	"	"	"	1 3 949	"	"	"	"	49	233 411
Noorsche	"	17 29 654	"	1 1235	"	"	1 1833	"	2 3 666	16 27 958	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	37	64 346
Italiaansche	"	"	"	"	"	"	"	"	10 47 412	"	"	"	11 53 604	"	"	"	"	"	"	"	"	"	*	"	21	101 016
Noord-Amerikaansche	"	23 120 164	3 3303	"	"	1 900	"	"	28 131 346	42 61 838	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2 10 055	"	"	99	327 601
Dominikaansche	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	20 4 981	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	20	4 981
Columbiaansche	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	29 3 792	1 219	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	30	4 011
Venezuelaansche	"	"	"	"	"	"	"	"	34 5 031	111 14 504	21 2 925	43 5 608	1 120	"	"	"	10 863	4 128	"	"	"	7 946	"	7 161	238	30 286
	"	54 166 425	3 3303	1 1235	1 2498	1 900	1 1833	1 844	168 619 392	243 131 210	21 2 925	47 5 848	67 172 885	50 81 773	"	11 2 409	344 10 533	129 5 409	10 2 445	2 6 449	3 498	10 11 255	"	37 1 646	1 204	1 231 715
Totaal in 1899	"	62 vaartuigen 177 038 M³.							479 vaartuigen 759 375 M³.				117 vaartuigen 254 658 M³.		"	484 vaartuigen 18 351 M³.			25 vaartuigen 22 293 M³.				"	37 v. 1 646 M³.	1 204	1 231 715
" " 1898	5 v. 7679 M³.	46 " 146 703 "							431 " 786 205 "				125 " 275 522 "		"	430 " 21 196 "			11 " 18 264 "				5 v. 155 M³.	21 " 955 "	1 074	1 266 679
" " 1897	8 " 8033 "	58 " 215 449 "							435 " 821 637 "				102 " 226 306 "		"	475 " 24 557 "			19 " 3 089 "				"	75 " 2 843 "	1 172	1 301 984

Ne

Ve

Ne

Ita

En

Fr

Du

De

Zw

Ne

Co

Ha

STAAT, aantoonende het aantal vaartuigen welke de eilanden Bonaire, Aruba St. Martin (Ned. ged.), St. Eustatius en Saba in 1899 aandeden, met vermelding van hunne gezamenlijke inhoudsmaat en de vlaggen, welke zij voerden.

	Bonaire.		Aruba.		St. Martin (Ned. ged.)		St. Eustatius.		Saba.	
	Getal vaartuigen.	Inhoud in M³.	Getal vaartuigen.	Inhoud in M³.	Getal vaartuigen.	Inhoud in M³.	Getal vaartuigen.	Inhoud in M³.	Getal vaartuigen.	Inhoud in M³.
Nederland	347	11 502,17	167	7 734,13	111	10 846,71	170	7 560	161	4 062
Venezuela	125	9 316,15	45	2 407,07	3	605,55	„	„	„	„
Noord-Amerika	1	2 804,33	„	„	2	438,90	12	4 461	3	432
Italië	1	1 414,28	„	„	„	„	„	„	„	„
Engeland	1	333,54	19	12 193,11	39	39 099,40	14	1 227	12	2 352
Frankrijk	1	146,69	1	883,79	6	525,12	2	115	1	30
Duitschland	„	„	1	729,60	„	„	„	„	„	„
Denemarken	„	„	3	2 997,71	„	„	„	„	„	„
Zweden	„	„	1	651,29	„	„	„	„	„	„
Noorwegen	„	„	3	2 516,26	„	„	„	„	„	„
Columbïa	„	„	4	235,90	„	„	„	„	„	„
Haïti		„	„	„	1	40,66	„	„	„	„
Totaal	476	25 517,16	244	29 988,86	162	51 556,34	192	13 363	177	6 840

BIJLAGEN

BEHOORENDE BIJ HET

VERSLAG BETREFFENDE CURAÇAO VAN 1900.

Lit. A. Statistiek van de bevolking, de geboorten, de sterfgevallen en de huwelijken in de kolonie Curaçao over de laatste zes jaren.

„ B^1. Opgave van de sterkte der bevolking van de eilanden der kolonie, verdeeld naar de plaatsen van geboorte en de kerkgenootschappen.

„ B^2. Staat aantoonende verschillende bij het hof en de raden van justitie op Curaçao, St. Martin (Ned. ged.) en St. Eustatius en bij de kantongerechten op de verschillende eilanden verrichte werkzaamheden (buiten de zaken en beschikkingen reeds in hoofdstuk E, § 2 vermeld).

„ C. Verslag van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig toezicht gedurende het jaar 1899 op Curaçao.

„ D. Verslag betreffende den toestand van het onderwijs op Curaçao gedurende het jaar 1899.

„ E. Postverkeer (buitenlandsch) van het eiland Curaçao in 1899.

„ F. Postverkeer (binnenlandsch) van het eiland Curaçao in 1899.

„ G. Opgave van de inkomsten der posterij op Curaçao en op de andere eilanden in de laatste drie jaren.

„ H. Staat, aantoonende de opbrengst van de koloniale middelen van de dienstjaren 1897, 1898 en 1899, voor zoover die bekend waren bij de aanbieding aan den kolonialen raad van de ontwerpen der begrooting voor 1890, 1900 en 1901.

Lit. I. Staat, aantoonende den staat van de gouvernementsbank op ult. December 1899.

„ K. Hypotheken en eigendommen.

„ L. Overzicht van de opbrengst van de landbouwproducten en den veehandel op de plantages en gronden in de buitendistricten van het eiland Curaçao in 1899.

„ M. Staat van den veestapel in de kolonie Curaçao in de laatste zes jaren.

„ N. Staat van den invoer op Curaçao in 1897, 1898 en 1899.

„ O. Staat van den doorvoer op Curaçao in 1897, 1898 en 1899.

„ P. Uitvoer van de kolonie Curaçao in 1897, 1898 en 1899.

„ Q. Staat der direct voor consumtie ingeklaarde goederen op St. Martin (Ned. ged.)

„ R. Opgaaf van goederen, uit verschillende particuliere entrepots op St. Martin (Ned. ged.) voor consumtie uitgeslagen.

„ S. Staat, aantoonende het getal vaartuigen, gedurende 1899 in de haven van Curaçao binnengevallen en hunne tonnenmaat.

„ T. Idem, van de andere eilanden der kolonie.

---

ents-

ucten
in de

n de

1899.

1899.

1899.

leren

uliere
umtie

rende
unne

